

EPISCOPOLOGI DERTOSENSE

Introducció a la història de la societat i de l'Església de Tortosa

Ramon Miravall

UNIVERSIDAD NACIONAL DE EDUCACIÓN A DISTANCIA
CENTRE ASSOCIAT DE TORTOSA

E P I S C O P O L O G I D E R T O S E N S E

Introducció a la història de la societat i de l'Església de Tortosa

Ramon Miravall

2016

*Fotografia de la portada: Làpida representativa dels tres estaments de Catalunya (s. XII).
Catedral de Tortosa.*

Primera edició, octubre de 2016

© Ramon Miravall i Dolç

ISBN-13
ISBN-10:

Dipòsit legal: T-1398-2016

Edita:

- UNED-Tortosa. C/ Cervantes, nº: 17, 43.500 TORTOSA.
- Ajuntament de Tortosa. Plaça d'Espanya, nº: 1, 43.500 TORTOSA.

Imprimeix: **Gráfica Dertosense, S.L.**
C/ Cervantes, nº: 21, 43.500 Tortosa.
Tel.: 977 44 00 28
Fax: 977 78 39 22
e-mail: graficadertosense@hotmail.com

Imprès a Espanya
Printed in Spain

Reservats tots els drets de publicació en qualsevol idioma. La reproducció total o parcial d'aquesta obra mitjançant qualsevol procediment, ja sigui mecànic, òptic, reprografia o bé tractament informàtic, així com la distribució d'exemplars per mitjà de lloguer o préstec, estan rigorosament prohibits sense l'autorització escrita prèvia de l'autor, excepte cites, sempre que es mencioni la seva procedència, i seran sotmesos a les sancions establertes per la llei. Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra solament pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Cal adreçar-se a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si es necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

A Caritat, *in memoriam*.

L'autor agraeix al Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, de la Generalitat de Catalunya, l'haver fet possible el present estudi, així com a l'Ajuntament de Tortosa i a la UNED que n'han impulsat l'edició.

PRÒLEG

Quan el Dr. Ramon Miravall, vell amic meu i prolífic escriptor, que fou molts anys Delegat de Cultura de la Generalitat de Catalunya a les nostres Terres de l'Ebre i actual President de la Fundació Privada Duran-Martí, em mostrà l'arxiu digital d'aquesta monografia, fruit d'un treball rigorós, original i de singular interès per al nostre territori ebrenc i, fins i tot, per aquell àmbit tan necessari que s'ha vingut anomenant "Països Catalans", vaig quedar gratament sorprès i entusiasmat amb la idea de publicar-la. I bé, doncs aquí la tenim.

El treball científic del Dr. Miravall, el seu *modus operandi* que es trasllueix en aquesta acurada recerca envers a la història de la societat i de l'església dertosenca, i en altres investigacions anteriors, queda amagat per una passió que destil·la l'autor d'aquest treball en cadascun dels capítols, en cadascuna de les seves afirmacions. Però com ja és habitual en els diferents i nombrosos llibres del Dr. Miravall, aquesta passió se subordina a un extraordinari bagatge historiogràfic, no només en el sentit de l'art d'escriure la història, sinó també de la seva ciència.

Tot lligant amb el concepte de territorialitat del primer paràgraf precedent, vegem com el llibre ens parla de la vida i miracles (no tants d'aquests darrers en sentit estrictament teològic) dels diferents bisbes, al llarg de la història, de la diòcesi tortosina. Jo voldria centrar-me, en aquesta presentació, nogensmenys, a la vista de tanta transcendència, en la defensa de la conveniència de mantenir ben unit i relligat el territori de la seva jurisdicció pastoral. I és que, en alguns ambients polítics, sembla que pot haver-ne certa fosca nostàlgia del Concordat subscrit entre la Santa Seu i el Govern espanyol del general Franco (27/8/1953) que establia, entre altres curioses particularitats, que es modifiquessin successivament, de mutu acord, les fronteres diocesanes per tal que no abastessin diferents províncies civils.

Sortosament, aquesta posició canviant i disgregadora no compta actualment amb el suport entusiasta de la ciutadania ni tampoc de les autoritats civils i eclesiàstiques del municipis implicats. Cal distingir que la petició dels bisbes catalans de crear una Regió Eclesiàstica Tarraconense és una qüestió de procediment i activitat pastoral de l'Església catalana i res no té a veure amb els límits territorials comarcals, provincials o autonòmics ni amb la separació d'aquells bisbes de la conferència episcopal espanyola. Aquí no es tracta de crear una superesglésia sinó que, tot seguint les directrius del Concili Vaticà II, cal articular les Esglésies diocesanes establertes en una certa "regió" o en una realitat o context sócio-cultural determinat per tal de constituir una "agrupació orgànica d'Esglésies" (cf. la constitució dogmàtica sobre l'Església *Lumen Gentium*, 23d) i així possibilitar la inculturació de la fe i que "l'Evangeli parli totes les llengües". En les resolucions i missatges del mateix Concili Provincial Tarraconense de 1995 trobem (v. 140), referint-se a l'ús del català com a llengua pròpia de l'Església a Catalunya, que "cal exceptuar, a més de les esglésies situades en territoris que no són de parla catalana, altres esglésies determinades per un legítim costum, per la condició dels fidels o bé per diverses

circumstàncies”. Ara bé, dins de tot el territori de la diòcesi tortosina se’n parla la mateixa llengua en tantes variants (o fins i tot menys) que les que pot tenir el castellà a la resta del conjunt de la vella pell de brau.

Al respecte de les circumscripcions diocesanes, i al davant d’un llibre com aquest dedicat al *Episcopologi dertosense* des dels seus remots orígens fins els nostres dies, cal tenir ben present el Decret conciliar *Christus Dominus* sobre l’ofici pastoral dels bisbes, aprovat el 28/10/1965 per 2.319 pares conciliaris, i que recull la collita d’idees madurades en la reflexió teològica de quatre anys i, especialment, el fruit de les bases doctrinals establertes en la constitució sobre l’Església catòlica, apostòlica i romana. En ell s’especifica que, per tal d’aconseguir llurs pròpies finalitats, les diòcesis han d’estar convenientment delimitades per salvaguardar la seva unitat orgànica, amb una racional distribució del clergat i dels béns. Per això, cal observar els següents criteris generals:

- a) Tenir molt present la varietat de la composició del poble. El territori ha d’ésser sense solució de continuïtat, i s’ha de procurar el respecte a les circumscripcions civils, així com les particulars condicions històriques, geogràfiques, psicològiques i econòmiques de les persones i dels indrets.
- b) L’extensió del territori permetrà que el Bisbe pugui celebrar personalment els pontificals, realitzar les visites pastorals, dirigir i coordinar les obres apostòliques i, sobretot, conèixer els sacerdots, religiosos i laics participants en les activitats diocesanes. També serà prou gran per tal que es puguin aplicar i absorbir fructuosament totes les forces en el ministeri.
- c) A cada diòcesi ha d’haver-hi sacerdots en número suficient per a l’exercici del seu ministeri, així com oficines i mitjans materials per a la sustentació de les persones i de les institucions pròpies.
- d) Totes les innovacions territorials s’hauran de sotmetre a l’examen de la Conferència episcopal competent la qual, amb el judici previ dels bisbes interessats i, si s’escau, d’una Comissió episcopal especial, proposaran les seves decisions i desigs a la Santa Seu Apostòlica.

Com també seria força convenient -des d’altra perspectiva- reparar el dèficit actualment existent en les comunicacions terrestres (viàries i ferroviàries) entre el nord de Castelló i el sud del Principat i completar, definitivament, l’anomenat “Corredor de la Mediterrània”. D’entrada, cal no confondre ni barrejar les circumscripcions o delimitacions geofísiques eclesiàstiques amb les civils o administratives, que gaudeixen d’altres finalitats (per exemple, dins de la pròpia administració pública, també són diferents les unitats territorials militars, judicials, político-administratives, sanitàries, hidrològiques, etc., en funció de les seves comeses, i ningú s’admira d’això). I és que, tal com diu l’evangeli *ad hoc*, “doneu al Cèsar allò que és del Cèsar, i a Déu allò que és de Déu”.

Pel que es refereix a les qüestions antropològiques a les quals aludeix el Decret conciliar resumit anteriorment, vegem que entre un veí de Vinaròs o de Morella i un d'Alcanar, de La Sénia o de Gandesa no n'hi ha cap diferència substancial, no ja solament des del punt de vista religiós o cultural, sinó tampoc des de pràcticament qualsevulla altra opció psicosocial.

De fet, fins a la segregació resultant del Decret Pontifici *De mutatione finium Dioecesium Valentinae-Segobricensis-Dertosensis* del 31/05/1960, essent bisbe Manuel Moll i Salord (1943-1969), que transferí bona part del seu territori (concretament els arxiprestats de Nul·les, Vila Reial, Castelló de la Plana, Lucena i Albocàsser, amb l'excepció de la parròquia de Catí, en un conjunt de 68 parròquies, 215.000 estadants, 110 sacerdots i 128 seminaristes) a la diòcesi de Sogorb-Castelló, el feraç bisbat de Tortosa, situat a cavall entre els tres regnes de l'antiga Corona d'Aragó, havia tingut la major part del seu territori dins del Regne de València. Així doncs, aquesta intensa valenciania ja ens ve de solera i ha estat un fet connatural en el decurs de la Història: per l'any del Senyor de 1178, uns trenta anys després de la Carta-pobla de Tortosa atorgada pel comte Ramon Berenguer IV, el seu fill Alfons el Cast, aprofitant l'avinentesa de la solemne consagració de la nostra Seu romànica, ja assenyalava una delimitació del bisbat (que segons ell ja venia de bell antuvi, o sia, de l'època preàrab) que començava per "Almenara i els seus termes" i continuava pels mateixos indrets que configuraven la nostra diòcesi fins al 1960. P. L. Pelegrín (arxiver de la Seu de Sogorb) i el gran historiador de la València àrab M. Sanchís Guarner, sostenen que el territori comprès des del riu Sénia fins a Almenara fou incorporat a Tortosa pel rei Jaume I el Conqueridor, mitjançant un document donat a conèixer pel valencià F. Diago pel 1613 en els seus *Anales del Reyno de Valencia* (t. 1r., ll. 7è, cap. 30) datat el 3 de setembre de l'any de gràcia de 1225, en reconeixement per l'ajut rebut del bisbe reconqueridor Ponç de Torrella (1213-1254). Endemés podríem fer esment d'altres nombrosos documents històrics justificatius d'aquesta circumstància, als quals fa referència qui fou l'anterior degà del nostre Capítol catedralici, Monsenyor Aureli Querol Lor, en els seus estudis, alguns d'ells encara inèdits.

Fins i tot cal pensar que la influència tortosina fins a Almenara resulta anterior als visigots. Aquesta opinió és perfectament deduïble de les tesis d'estudiosos reconegudíssims com ara Bosch Gimpera, Pericot i Tarradell, que conjuminades amb les de Menéndez Pidal, Sánchez Albornoz, García Villada i Lévi-Provençal, situen Almenara com el probable límit dels assentaments ibers ilerjavons establerts a l'Ebre. Existiria, doncs, una centralitat ancestral del tram final o inferior del riu Ebre sobre les terres valencianes, molts segles abans, com es veu, de l'existència del regne de València i de la mateixa capital del Túria.

I mentrestant la nostra Tortosa, a la vora del pare Ebre, entre els udols llargs i secs del vent de dalt, continuava la seva singladura històrica. A partir d'aquell moment (segles XIV, XV i XVI), gran part dels bisbes tortosins foren valencians o bé estaven estretament lligats amb famílies nobles valencianes (Bernat d'Oliver, Ot de Montcada i de Luna,

Alfons d'Aragó, Joan d'Enguera (?), Lluís Mercader, Joan Baptista Cardona), fins arribar a la insigne tanda holandesa (Adrià d'Utrecht i Guillem d'Enkevort).

Arribats a aquest punt, és curiós constatar que la importància històrica del bisbat de Tortosa (si més no fins al 1960), per la seva extensió territorial i riquesa de la seva mensa episcopal, distingia com a bisbes a personatges realment notables, fins al punt que alguns d'ells procedien dels bisbats de València o Barcelona on també havien estat prelats, en aquells moments considerats d'inferior nivell.

Cal recordar que la diòcesi de Tortosa, que data almenys del segle IV, té actualment una superfície de 6.450 quilòmetres quadrats que pertanyen a les comarques senceres del Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre, Terra Alta i el Baix Maestrat, i part de les comarques del Baix Camp, el Priorat, els Ports i l'Alt Maestrat. Però és que encara aquesta valenciania del conjunt diocesà continua essent visceral, avui en dia, i els propis capellans castellonencs tenen molta més "tirada" cap aquí que cap a l'àrea de Sogorb-Castelló. Ara mateix, als gairebé seixanta anys del Decret Pontifici reductor, la majoria dels sacerdots exercitants són valencians; el fet hipotètic d'extirpar totes les terres valencianes de la nostra diòcesi implicaria, en contraposició a les directrius del ja esmentat Decret *Christus Dominus*, no ja només un profund error cultural i històric, sinó també una injustificable insensibilitat pastoral que, endemés, dificultaria probablement la pervivència de la diòcesi ulterior per manca d'efectius vocacionals humans (solament aquesta condició seria *sine qua non* per tal d'evitar una nova segregació).

Vull expressar el meu sincer reconeixement, a la fi, a les diverses institucions que han recolzat l'edició del present llibre i, particularment, al Patronat del Centre Associat en Tortosa de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), a l'impremta *Gráfica Dertosense, S.L.* per l'acurada cura posada en l'edició de l'obra i, en general, a tots els que s'han interessat per l'elaboració d'aquesta extensa monografia, aportant suggeriments i valuosos consells adreçats al millor assoliment del nostre objectiu.

Per tot l'exposat, el Centre Associat de la UNED de Tortosa, amb la col·laboració inestimable i antiga de l'Ajuntament de Tortosa, té la satisfacció de publicar el present llibre dintre la seva col·lecció Cadup-Estudis, tot tenint en compte la personalitat, rellevància i prestigi del seu autor (que, per cert, també va cursar estudis a la nostra Institució), amb el convenciment que esdevindrà de veritable profit per a historiadors, documentalistes, religiosos i, en general, per a tots aquells que -seduïts per una lloable inquietud cultural i social- ens dispensin l'immens honor de consultar-lo.

Tortosa, octubre de 2016.

Josep Ma. Franquet i Bernis
Director del Centre Tortosa- UNED

Taula de matèries

Episcopologi de Tortosa	13
I. L'ESGLÉSIA SOTA EL DOMINI DELS ROMANS I DELS GOTS	
1. Expansió cristiana a la Mediterrània occidental	15
2. La llegendària creació del bisbat.....	18
3. Els bisbes llegendaris	19
4. Els bisbes de Tortosa en la Ibèria dels gots.....	27
5. La ciutat sota el domini got	33
6. Economia i propietat agrària	35
7. El comerç i la indústria.....	39
8. El domini got de Toletum	40
II. EL CRISTIANISME SOTA L'ISLAM	
1. La ciutat i la regió al 714	52
2. Els primers anys del domini islàmic	55
3. Sota la dependència de Damasc (718-756).....	57
4. Dins l'Emirat de Còrdova (755-912).....	57
4.1 El regiment de la ciutat	59
4.2 Els ciutadans	61
4.3 Llengua i cultura	64
5. Església i poder en l'emirat independent	67
6. La II Croada contra l'Islam	77
III. L'ESGLÉSIA TRIOMFANT	81
Jofre (1151-1165)	86
Ponç de Monells (1165-1193).....	98
Gombau de Santa Oliva (1193-1212).....	106
Ponç de Torrella (1213-1254)	112
Bernat d'Olivella (1254-1272)	131
Arnau de Jardí (1272-1306).....	136
Dalmau de Montoliu (1306)	148
Pere de Batet (1307-1310)	149
Francesc de Paulhac (1310-1316).....	153
Berenguer des Prat (1316-1341)	155
Guillem de Sentmenat (1341).....	164
Arnau de Lordat (1341-1346)	165
Bernat d'Oliver (1346-1348).....	168
Jaume Sitjó (1348-1351)	170
Esteve Malet (1351-1356)	175
Joan Fabra (1357-1362).....	177
Jaume de Prades i de Foix (1362-1369).....	180
Guillem de Torrelles (1369-1379)	186
Hug de Llupià-Bages (1387-1398).....	190
Pero de Luna y de Alborno (administrador) (1399-1403)	193
Prades i d'Arenós, Lluís de (1404).....	195
Francesc Climent (dit Sa Pera) (1407-1410)	197
Pero de Luna (administrador)(1410-1414).....	203
Ot de Montcada i de Luna (1415-1473)	206

Alfons d'Aragó (1475-1513)	219
Lluís Mercader (1514-1516)	224
Adriaan Floriszoon (1516-1522)	225
Wilhelm van Enkevort (1523-1534)	232
Antoni de Calcena (1537-1539)	239
Jeroni de Requesens (1542-1548)	242
Ferran de Lloaces (1553-1560)	247
Martín de Córdoba y Mendoza (1560-1574)	255
Joan Izquierdo (1574-1585)	263
Joan Terés i Borrull (1586-1587)	271
Joan Bta. Cardona (1587-1589)	275
Gaspar Punter i Barreda (1590-1600)	281
Pedro Manrique (1601-1611)	290
Isidor Aliaga (1611-1612)	297
Alfonso Márquez de Prado (1612-1616)	298
Lluís de Tena (1616-1622)	300
Agostino Spinola (1623-1626)	305
Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra (1628-1637)	308
Giovanni Battista Veschi (1641-1655)	317
Gregorio Parceró (156-1663)	332
Josep Fageda (1664-1685)	336
Sever Tomàs i Auther (1685-1700)	343
Silvestre Garcia Escalona (1702-1714)	350
Juan Miguélez de Mendaña (1715-1717)	361
Bartolomé Camacho y Madueño (1720-1757)	365
Francesc Borrull (1757-1758)	376
Luis García Mañero (1760-1765)	378
Bernardo Velarde y Velarde (1765-1779)	381
Pedro Cortés y Larraz (1780-1786)	390
Victoriano López Gonzalo (1787-1790)	394
Antonio José Salinas Moreno (1790-1812)	400
Manuel Ros de Medrano (1815-1821)	431
Víctor-Damián Sáez y Sánchez Mayor (1824-1839)	445
Damián Gordo y Sáez (1848-1854)	471
Gil Esteve i Tomàs (1858)	484
Miquel Pratmans i Llambés (1860-1861)	488
Benet Vilamitjana i Vila (1862-1879)	492
Francisco Aznar y Pueyo (1879-1893)	527
Pere Rocamora i Garcia (1894-1925)	557
Félix Bilbao y Ugarriza (1926-1943)	609
Manuel Moll i Salord (1943-1969)	675
Ricard-Maria Carles i Gordó (1969-1990)	772
Lluís Martínez i Sistach (1991-1997)	880
Xavier Salinas i Vinyals (1998-2012)	916
Enric Benavent i Vidal (2013- ...)	997
Bibliografia	1001

Episcopologi de Tortosa

Ruf.....	(64-90?)
Macià.....	(s. II)
Quart.....	(c. 156)
Eustorqui	(s. III)
Exuperanci.....	(? - 369)
Heròdot.....	(s. IV)
Liriós	(364-399)
Heros.....	(c. 400)
Ervici.....	(s. VI)
Ursus	(516)
Assel·lus	(540)
Maurili	(546)
Julià	(580-589)
Froïscle.....	(589-599)
Rufí.....	(614)
Joan.....	633-638
Afril·la.....	653
Cecili.....	683-688/90
Involat.....	693
(domini islàmic)	
Guislabert, de Barcelona (1035-1062).....	1035-1044?
Patern, de Saragossa.....	1058
Berenguer, de Barcelona.....	1062-1069?
Patern, de Saragossa (1040-1077).....	1068
Bernat Tort, de Tarragona (1146-1163).....	1148-1151
Jofre.....	1151-1165
Ponç de Monells	1165-1193
Gombau de Santa Oliva	1193-1212
Ponç de Torrella	1213-1254
Bernat d'Olivella.....	1254-1272
Arnau de Jardí	1272-1306
Dalmau de Montoliu.....	1306
Pere de Batet.....	1307-1310
Francesc de Paulhac.....	1310-1316
Berenguer des Prat.....	1316-1341
Guillem de Sentmenat	1341
Arnau de Lordat.....	1341-1346
Bernat d'Oliver	1346-1348
Jaume Sitjó i Carbonell.....	1348-1351
Esteve Malet.....	1351-1356
Joan Fabra	1357-1362
Jaume de Prades i de Foix	1362-1369
Guillem de Torrelles.....	1369-1379
Hug de Llupià-Bages	1387-1398
Pero de Luna y de Albornoz (administr.).....	1399-1403
Prades i d'Arenós, Lluís de	1404
Francesc Climent (dit Sa Pera).....	1407-1410
Pero de Luna (administrador)	1410-1414
Ot de Montcada i de Luna	1415-1473
Alfons d'Aragó	1475-1513
Lluís Mercader	1514-1516

Adriaan Floriszoon.....	1516-1522
Wilhelm van Enkevoirt	1523-1534
Antoni de Calcena	1537-1539
Jeroni de Requesens.....	1542-1548
Ferran de Lloaces.....	1553-1560
Martín de Córdoba y Mendoza	1560-1574
Joan Izquierdo	1574-1585
Joan Terés i Borrull.....	1586-1587
Joan Bta. Cardona.....	1587-1589
Gaspar Punter i Barreda.....	1590-1600
Pedro Manrique	1601-1611
Isidor Aliaga.....	1611-1612
Alfonso Márquez de Prado	1612-1616
Lluís de Tena.....	1616-1622
Agostino Spinola.....	1623-1626
Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra	1628-1637
Giovanni Battista Veschi.....	1641-1655
Gregorio Parceró	1656-1663
Josep Fageda.....	1664-1685
Sever Tomàs i Auther	1685-1700
Silvestre Garcia Escalona.....	1702-1714
Juan Miguélez de Mendaña	1715-1717
Bartolomé Camacho y Madueño	1720-1757
Francesc Borrull	1757-1758
Luís García Mañero.....	1760-1765
Bernardo Velarde y Velarde	1765-1779
Pedro Cortés y Larraz.....	1780-1786
Victoriano López Gonzalo.....	1787-1790
Antonio José Salinas Moreno	1790-1812
Manuel Ros de Medrano	1815-1821
Víctor-Damián Sáez y Sánchez Mayor.....	1824-1839
Damián Gordo y Sáez	1848-1854
Gil Esteve i Tomàs	1858
Miquel Pratmans i Llambés	1860-1861
Benet Vilamitjana i Vila	1862-1879
Francisco Aznar y Pueyo.....	1879-1893
Pere Rocamora i Garcia	1894-1925
Félix Bilbao y Ugarriza.....	1926-1943
Manuel Moll i Salord	1943-1969
Ricard-Maria Carles i Gordó	1969-1990
Lluís Martínez i Sistach.....	1991-1997
Xavier Salinas i Vinyals	1998-2012
Enric Benavent i Vidal.....	2013

I. L'ESGLÉSIA SOTA EL DOMINI DELS ROMANS I DELS GOTS

1. L'expansió cristiana a la Mediterrània occidental.

El cristianisme, en el seu concepte original o doctrina de Crist, perdurava a través dels seus apòstols: Pere el situava a Roma i Pau el difonia en els seus viatges i, ambdós, morien l'any 64. Mentrestant el proselitisme cristià irradiava de la dinàmica ciutat d'Antioquia, i s'introduïa per Síria i Edessa. Efessos, altrament, esdevenia la porta a l'Àsia Menor, i per Alexandria penetrava a les regions meridionals de l'orient de l'Imperi Romà. Bizanci (després Constantinopolis) fou una altra porta, per la qual s'accedí als àmbits dominats pels gots i pels esclaus dels Balcans. Des de Roma, però, s'estengué per tot Itàlia, Gàl·lia, Hispània i Àfrica.

Per comprendre els continguts del cristianisme cal entendre el judaisme, talment com el marc cultural que constitueix Israel o Palestina, on havia nascut i des d'on es propagava. La comprensió però, en el caire filosòfic i social encara que també en el polític, caldrà que compti amb el decisiu condicionant de la presència i dominació romana i, tot plegat, sens oblidar que abans hi havien exercit un domini els perses i els grecs. Israel, un poble petit però ple de vitalitat, en un altre aspecte transcendent, propiciava un moviment migratori en forma de diàspora, pel qual fet els jueus s'establien per tota la conca mediterrània i, lluny del seu país, mantenien una relativa unitat.

Així com Jerusalem era universalista a l'entorn del Temple, Antioquia de Síria sistematitzava l'acció missionera vers l'exterior, portant el cristianisme per tota la mar grega, penetrant allí on hi havien comunitats jueves i sinagogues: el fet repercutia en un enfrontament cristiano-jueu i en una reacció política romana perquè els cristians, tinguts per una secta jueva, s'emancipaven de la Llei. La guerra entre romans i israelites, altrament, l'any 70 portava l'ocupació romana i la caiguda de Jerusalem, pel qual fet els cristians emigraren cap a l'est tot conservant l'origen judeo-cristià.

Els jueus de la diàspora es poden definir per ciutats o, millor, per sinagogues (συναγωγή = assemblea). La sinagoga, o reunió, és el santuari, l'escola, el lloc de lectura, de meditació, l'indret on es comenta l'Escriptura sota la direcció del rabí, o mestre, que presideix el culte i les pregàries, les lectures de la Bíblia, l'homilia i el càntic dels psalms en l'assemblea dels creients.

La diàspora tenia un origen remot però n'adquiria un altre de més pròxim per causa de la repressió romana que esdevingué després dels aixecaments del segle I aC: molts israelites foren sotmesos a la condició d'esclaus i molts altres eren deportats a les ciutats itàliques i hispàniques. Just a partir d'aquests deportats, des del seu posterior alliberament, es constituïren les comunitats jueves urbanes. Un factor concret, el d'una nova sublevació contra el domini romà, incrementarà la diàspora l'any 135.

Les comunitats urbanes de la diàspora es regien per un consell d'ancians o preveres (πρεσβυτεροι) que delegaven poder als arconts (αρχων, -οντος > αρχοντοι). El grec fou la seva llengua usual, la qual llengua ocupava el lloc que correspondria a l'hebreu, àdhuc com a llengua litúrgica, talment com després l'adoptaran els cristians.

La penetració cristiana a occident fusiona el cristianisme amb el paganisme, amb la tradició mediterrània, i aquest evident pagano-cristianisme se situa progressivament a Roma i per totes les ciutats italianes, provençals, catalanes, andaluses i nord-africanes fins al segle II.

El missatge de Crist es propaga al llarg dels tres primers segles, amb una voluntat proselitista que no tenia el judaisme que el generava i, en aquests temps, tots els cristians serien jueus de cultura i grecs en llengua culta. En una societat basada en l'esclavatge, restava justificada la ràpida difusió de la nova doctrina que exposa un missatge d'igualtat que podia esdevenir revolucionari: bé que se'n feien ressò els escriptors romans del segle I i bé que es

feia notar una primera difusió entre els esclaus i el baix poble, guanyant després altres classes socials.

Talment en la resta dels països occitans i catalans i, de manera més concreta, a la Tarraconensis: els estrets contactes amb Roma i altres ports de la Mediterrània feien inevitable que les ciutats-port accedissin a la nova creença i la difonguessin per la seva àrea territorial. Esdevenia naturalment, dins la mateixa dinàmica del comerç i de la navegació, encara que repercutís de manera individual. Des del darrer terç del segle I, doncs, sense que haguem de pensar en l'existència de cap comunitat cristiana al llarg de la costa catalana, per raons essencialment naturals cal admetre l'existència de persones cristianes i, potser, àdhuc de minúsculs grups que practicaven la moral de la nova secta jueva que constituïa el cristianisme. La Tarraconensis, amb la Baetica, foren províncies amb una sòlida implantació de la llengua, la cultura i els costums romans, essent fàcil que el missatge cristià hi arribés en el mateix segle I. Pau manifestà als romans la seva voluntat d'anar a Hispània, encara que les circumstàncies sembla que li ho impediren però en el cas d'haver-hi anat, com alguns sostenen, és obvi que no obtindria grans resultats puix que no es conserva cap notícia sobre fundacions de comunitats, i tampoc no ho fa sospitar cap resta arqueològica o toponímica.

La penetració cristiana a l'extrema Mediterrània occidental cal atribuir-la, doncs, a les relacions humanes mantingudes pels mercaders i viatgers, per funcionaris i soldats i colons procedents d'Itàlia, Àfrica i orient, potser que precedides pels contactes entre els comerciants o navegants jueus i els jueus de les colònies urbanes occidentals. Dintre d'aquest marc cal no oblidar, encara, que era relativament pròxima la vigorosa Església de Cartago, després desfeta per vàndals i musulmans.

Tortosa, antiga ciutat-estat configurada pels condicionants d'una regió natural, ha estat exemple d'una llarguíssima tradició de poble rellevant entre tots els pobles de l'occident de la Mediterrània. Hereva de l'antiga *Τυρσις*, de la posterior *Τυρικα*, de l'eterna *Ιβηρια*, s'estenia des del Coll de Balaguer o *Sub-saltum* i fins al pla de Lleida pel nord, a Alcanyís per ponent i al riu Palància pel sud. A Dertosa, talment com a Roma el Tèvere o Tíber, el riu Íber, Ibre o Ebre constituïa un port però, encara, amb el Segre, era la via de navegació que portava al seu port marítimo-fluvial els productes de l'interior, mentre que les seves naus eren presents per tots els principals ports de la Mediterrània i les grans rutes d'aquesta penetraven a l'interior del qual Tortosa era la porta: constituïa el segon port de la Mediterrània occidental. Dertosa, ciutat i regió, també eren travessades per la Via Augusta mentre que una veritable xarxa de camins menaven el viatger i el comerciant arreu de les regions de l'interior de la península. Tortosa, doncs, era l'escenari de les constants operacions comercials, d'exportacions i d'importacions, de tota mena de transaccions, enclau polític, militar i religiós. La regió natural de Tortosa, Ibèria, havia estat greument afectada per les accions de les dues guerres púniques: resultat d'un passat d'arcaica cultura hel·lènica, la regió havia estat dividida en dos sectors d'ocupació durant el llarg espai de temps que passà entre les guerres, esdevenint finalment un domini de Roma que sota el concepte polític de *civitas* li tornava, relativament, allò que havia estat com a *πολις*.

Com dèiem en una altra avinentesa¹, "l'afebliment de l'imperi beneficiaria aquesta mena de ciutat-estat, segons la tradició mediterrània, però la decadència afectaria també les velles creences religioses que Roma havia encara difós i sostingut. La cultura antiga fa suposar que Tyrika havia mantingut l'Olimp dels hel·lènics als que s'atribueix la fundació, estimulat pels permanents contactes. Alguns especulen quant a les arcaïques deïtats -un panteisme, tanmateix- sempre admetent la imposició final dels déus grecs. També ha estat considerat el possible resultat d'una ciutat influïda pels mercaders de tota la Mediterrània i pels pobles interiors de la península, una diversitat ètnica i cultural que aportaria als ilercaons (il-tyrcaons?) una ampla visió religiosa, una consideració oberta en el tema i l'acolliment urbà, en l'ordre material, de diferents mites i cultes pagans. La davallada política i el formulisme religiós que es fusionava en el concepte d'Estat i proclamava la sòlida Roma, representaria l'altra part de l'afer. (...) Domini militar i culturalització, en qualsevol poble i en qualsevol època, cal determinar-los

¹ Per un estudi complet en el caire religiós cal consultar la nostra obra *Mites i cultes a Dertosa* (Tortosa, 1991), de la pàg. 6 de la qual procedeix aquest text.

en un sentit urbà que tan sols es ruralitzaria per extensió o influència de la ciutat... (...) Els elements materials trobats a la paleòpolis (Tyrsis o la Suda) i a la neàpolis (ciutat colonial), als fossars i al fòrum, als murs i edificacions de tota mena, reaprofitats per als palaus i per a humils immobles, fan palès un culte retut als principals déus de Roma, d'una o d'altra manera esmentats sobre les superfícies dels durs marbres i d'acord amb els documents que presenten els autors llatins".

La mitologia ens recorda com sant Jaume visitava Dertosa per l'any 35. Aquesta tradició és tardana i arribava per justificar l'evangelització de la ciutat i, més encara, de les regions centrals i meridionals de Catalunya puix que l'acció de l'apòstol es fa arribar fins a Illici (Elx). Malgrat de la realitat d'unes comunicacions i contactes mediterranis, aquesta creença popular fa arribar el sant des d'Ilerda (Leida), per fer-lo seguir després cap a València. Altres però, amb Martorell, sostenen un desembarcament de Jaume al port tortosí, una arribada que trobava la raó en un inicial grup de cristians que caldria suposar, és clar, que eren de procedència jueva². Martorell optava per un progrés en les conversions, a la ciutat i per la regió, esmentant la fundació d'una ermita a Morella i una activitat a Peníscola, a l'Ampolla i per altres llocs. Darrerament, però, el mite ha sofert un considerable retrocés, incrementat per l'afirmació de la constant permanència de Jaume a Jerusalem, d'on fou el primer bisbe mentre que sant Pau adoctrinava els grecs i, detingut i empresonat, era traslladat a Roma: Jaume però, romangué sempre a Jerusalem i acabà essent condemnat a mort i lapidat. En una anterior avinentesa deïem que "les polèmiques sobre si es tracta del mateix Jaume, fill d'Alfeu, que arribà a les costes d'Hispània, segons la tradició, han estat en tots temps abundoses i han constituït un difícil tema a resoldre, encara en debat obert. Segons l'historiador Josephus, possiblement el sant moria l'any 62 o potser que el 63. Segons Eusebi³, aquest fet esdevenia poc abans de la ruïna de Jerusalem, cap al 69, amb la qual cosa coincideixen Roth i un bon feix d'especulacions, malgrat que la majoria solen recolzar l'opinió de Josefus".

Potser que és més espectacular la vinguda de sant Pere, el qui s'havia fet acompanyar per sant Joan l'Evangelista. Pere, de fet, des de Jerusalem anà a Antioquia l'any 36 (any quart des de la mort de Crist), on fundava la primera comunitat cristiana amb membres ètnicament jueus. La tradició el fa bisbe d'Antioquia durant set anys, sense que això signifiqui que mai no s'hi absentés perquè mentrestant anava a Roma, sembla ésser que en els temps de l'emperador Claudi, i després se'l posava en llibertat sense que es parlés del seu retorn. Es determina un altre viatge de Pere a Roma durant l'emperador Neró i, entre ambdós viatges, consta a Roma un bisbe que és el seu successor: se sol acceptar l'any 30 com el del començament del seu regnat espiritual sobre Roma, tot i que mai no s'ha pogut ben bé determinar la data de la seva mort. La tradició informa que escoltà els fidels i fugí en esclatar la violenta persecució del 14 de juliol del 65, encara que altres apunten el 67. Les narracions que fan els antics texts i les crítiques posteriors, com veiem, mantenen un silenci absolut quant a la pretesa vinguda de Jaume i de Pere a la Mediterrània occidental. Hi ha una confusió constant en el tema de les referències a les predicacions fetes a Dertosa puix que no estan referides a la Tortosa catalana sinó a la de Síria, posada al bell mig del camp d'actuació apostòlica i per on, segurament, tots passaren en llur camí per anar a Antioquia.

Joan, el més jove dels apòstols, tan vinculat a Pere que àdhuc compartiren presó a Jerusalem l'any 58, també és esmentat per alguns texts tortosins moderns tot i sabent-se que residí a Efes, on adoctrinà molta gent. Cosa certa és que viatjà a Roma en els temps de Domicià (81-96), d'on era foragitat i exiliat a Patmos. L'any 96, en els temps de l'emperador Nerva (96-98) i en derogar-se les disposicions anticristianes de Domicià, escriví l'*Apocalipsi* i, havent tornat a Efes, moria l'any 100 o 101, en el regnat de Trajà (98-117).

"La vinguda i tasca evangelitzadora de sant Pere a Dertosa -segons Bayerri- es predicava per primera vegada a la seu el dia 12 d'octubre de 1783, llavors festivitat de la Mare de Déu de la Cinta. Just en aquella avinentesa s'arribà a dir que Pere entrava a Dertosa acompanyat per Joan, atribuint-se'ls la fundació d'una capella que dedicaren a la Mare de Déu i

² Sovint femem Francesc Martorell i la seva obra *Historia de la antiga Híbera* (Tortosa, 1626 per haver estat el divulgador de la mitologia cristiana i en part, possiblement, el creador.

³ Vide: F. Martorell, III, pàg. 11.

on es va dir la primera missa. Situaven els fets dintre l'any 50./ És clar que persones més preparades que el predicador aixecaren llur veu per desmentir-ho però la credulitat popular es mesclà amb el meravellós encís de la llegenda i l'orgull de la legítima ciutadania, per les quals raons el missatge del predicador es convertí d'immediat en brillant capítol de la història local". L'errada sempre gira a l'entorn de la Tortosa de Síria i la de Catalunya. Aquestes llegendes dels primers temps del cristianisme semblen haver aparegut entre els segles XVI i XVII.

2. La llegendària creació del bisbat

El poder cristià a Tortosa justifica la voluntat perenne a saber quant a l'inici del cristianisme urbà i a la creació del bisbat. La manca de notícies estimulava la imaginació i cercava explicacions a través de les referències possibles i les relacions humanes perquè, fonamentalment, el cristianisme constituïa un ferm pilar social i polític per a la comunitat tortosina. La llegenda de la fundació del Bisbat de Tortosa, doncs, sorgia casualment d'una informació tramesa per un còdex catedralici del segle XII, de procedència avinyonesa.

La permanència de la llegenda de les predicacions de sant Pau en els anys 63 i 64 -per altres el 100- el situava a la pròxima Tàrraco. La suposició afirma que des d'allí es traslladà a Dertosa, per la importància que tenia com a ciutat, com a centre comercial i com a port marítim i fluvial. Cal dir que altres tractadistes sostenen un desembarcament directe a la dinàmica Dertosa arran de l'any 60, tot seguint la ruta mediterrània que penetrava al continent pel riu Íber o Ibre, per viatjar més tard a l'oficial i militar Tàrraco, des d'on acabaria actuant per tota la Catalunya septentrional. Sense cap indici que faci suposar aquests fets, Tarragona conserva viva la tradició mentre que a Tortosa només és coneguda per minories perquè, com altres predicacions apostòliques, no passa d'ésser una tradició culta. Altres aportacions posteriors fan passar Pau per la Via Augusta i el presenten com evangelitzador de València.

De fet, sembla ésser que Pau i Bernabeu feien un primer viatge a Xipre, abans de passar a regions continentals. Després tornaven a Jerusalem i els anys 50 i 52 convocaven una assemblea d'apòstols. Pau fou empresonat i portat a Itàlia en la primavera del 61 o 62 i, segons Lluç, la captivitat es mantingué durant dos anys. Resta la possibilitat d'un viatge a Hispània, on abundaven les colònies ètnicament jueves, però poc temps després consta la seva presència a Efes, Macedònia i Creta: la visita a Hispània, doncs, podria haver estat en el seu cinquè viatge. Home d'activitat desmesurada, sembla haver mort a Roma l'any 67.

La suposada estada de Pau a Dertosa no té importància per ella mateixa sinó per les conseqüències, de les quals el poble en té una profunda consciència i hi creu planerament: la presència de sant Ruf. La tradició informa sobre l'estada de Pau que, abans d'anar-se'n a Tàrraco fundava el bisbat i assignava Ruf com a primer bisbe (c.64-90?): Ruf era el fill del Cirineu que ajudà Crist a portar el pes de la creu, camí del Calvari.

Al *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, el pseudo-Boades (segle XV) potser que creava la llegenda en afirmar que *Rufus (qui.n fo fill d'en Simeon Cyrineu, qui aydà a Jesuchrist a portar la creu, e frare d'en Alexandre), e altres; e.ls consecrà bisbes, uns per la Gàl·lia e altres per Spanya (...) monsenyer sant Pau apòstol lexà bisbes qui les regissen en los afers ecclesiàstichs, així com va fer a Tortosa, hont lexà per bisbe d.aquella a monsenyer sant Ruf, segons en llibres antichs ho he llegit*. El fals Dextre (segles XVI-XVII) insistia en el tema en escriure: *Rufus lltre. bis reversus ad Hispania Dertosa Pontifex sedet*. Cristòfor des Puig ignorava per complet aquesta llegenda el 1557 però Francesc Martorell l'acollia el 1626.

La llegenda potser que la generava el denominat *Missal de sant Ruf o Sagramentari*, d'escriptura franco-provençal que correspon a l'any 1055 o 1056, procedent del monestir de San Ruf d'Avinyó i referit a aquella ciutat occitana però portat a Tortosa al segle XII i tingut com una elaboració de l'escriptori tortosí, justificant-se així com a diocesana una altra afirmació que s'hi fa: *...qui in praesenti requiescit ecclesia*, malgrat que algú ho va voler esborrar perquè sabia que la indicació no pertanyia a aquesta Església. Al segle XVIII el canonge Anton Gil de

Federich afirmava que els infants cantaven un himne a sant Ruf, el qual recordava com sant Pau l'havia nomenat bisbe quan la seva estada a Tortosa. L'himne atribuïa a Ruf el conreu de les primeres plantes, la difusió de la fe cristiana i afirmava que havia convençut la Mare de Déu perquè baixés a la seu per lliurar el seu cintó als tortosins. L'himne havia estat aprovat pel sant pare Urbà VIIIè. el 10 de febrer de 1629. Gil de Federich també comentava l'escriuidora llegenda de la tomba de Ruf per la qual s'afirma que, en ésser trobada per algú, la ciutat desapareixerà per sempre més: hi ha el dubte de què Ruf fos el primer bisbe d'Avinyó i, doncs, la llegenda s'afegeix a una altra llegenda. També reproduïa aquell text del missal i oracionari de la biblioteca de la seu de Tortosa que informa d'aquesta manera: *Propitiare Domine quaesumus nobis famulis tuis per huius sancti tui atque Pontificis Rufii qui in presenti requiescit ecclesia merita gloriosa ut eius pia intercesione ab omnibus semper protegatur adversis*, i als seus col·loquis encara afegia: *Car vull encara dir a Vostra Mercè un succés en glòria de sant Ruf i d'aquesta santa Església, que passà en l'any 1148. I fou quan el comte Ramon Berenguer, conqueridor d'aquesta ciutat, reedificà l'església, car la volgué regular, de Nostre P. sant Agustí; per fundar-la portà set canonges regulars de Sant Ruf d'Avinyó; la qual cosa degué de fer el senyor comte, al meu entendre, o per perpetuar la felix memòria d'haver estat sant Ruf el primer bisbe d'aquesta ciutat o perquè aquesta memòria motivés els canonges a seguir amb eficàcia les virtuts del primer bisbe*. Jaume Villanueva era del parer que el culte a sant Ruf, a Tortosa, era un resultat de la presència del grup de canonges avinyonencs del segle XII, presidits pel bisbe Jofre. El sant pare Benet XV, en document datat a Roma el 25 de juliol de 1919, afirma de com *constat sedem Derthusensem quarto institutam saeculo (Illustriores inter sacras eades)*.

La tradició està molt arrelada a Tortosa, sobre tot aquella esmentada que assegura que en ésser trobada la sepultura de sant Ruf, talment com ell profetitzà, la ciutat desapareixerà per sempre més i que en temps a venir, en passar els traginers pel sòl de la desapareguda Tortosa, tan sols restarà el record d'una breu anècdota que informarà de com en aquest mateix lloc havia existit en temps passats una ciutat fortament emmurallada, famosa per les seves riqueses, pel seu comerç i indústries, tot menat per unes actives gents. La contra-llegenda, però, s'afegeix des d'unes suposades paraules de sant Vicenç Ferrer que, predicant a la plaça de les Cols, garantia que mai no esdevindria la profecia de sant Ruf mentre que els tortosins perseveressin en la fe cristiana. La mitologia urbana i diocesana li atribueix nombrosos fets i contalles, però Ruf és el punt de partida d'un seguit de personatges que fan per omplir una cronologia episcopal de quasi dos mil·lennis.

3. Els bisbes llegendaris

L'Església creu que el bisbat de Tortosa, com la majoria dels antics bisbats, es creava dintre els quatre primers segles encara que les pàgines buides de la història han estat parcialment emplenades amb fets i personatges fantàstics, per tal de donar sempre una relació ininterrompuda i coherent. Les mateixes contalles sobre la presència dels apòstols no tenen gaire sentit de comptar amb la situació general dels cristians. Es pot admetre un culte domèstic, per coves suburbanes, a alguna necròpolis, però no mai dins la ciutat i amb un culte públic fins després de l'edicte de l'any 313, de l'emperador Constantí, a partir del qual moment es comencen a bastir a Roma veritables temples.

Caldria pensar que Tàrraco fou la capdavantera des que la tolerància ho permeté, per raó de la dinàmica oficial i militar, però Dertosa la superava per la seva vitalitat econòmica i social: Tàrraco era un port militar però Dertosa era un port comercial. Ambdues ciutats, però, de cara a la Mediterrània, eren ben aptes per acollir i difondre les creences cristianes. La vida tortosina, més rica o de més intensa relació humana, podria presentar unes dificultats menors.

Sant Ruf, el llegendari primer bisbe de Dertosa, es diu que moria per les acaballes del segle I, de l'any 90 al 100, i que el succeí *in Ilercavonibus sanctus Martianus episcopus; ibi, et*

martir, per altres conegut com Martí i per uns altres com Maioritanus. En aquest camp de la llegenda, doncs, es passa del final del segle I a l'any 156, presentant el bisbe **Marcià** com a màrtir i com a sant. La mitologia dertosenca presenta aleshores el bisbe **Quart** com a successor immediat.

La Narbonensis o regió de Narbo (Narbona) era, en aquell moment, la croera de l'activitat econòmica a l'Europa occidental. L'evangelització començava a Lugdunum (Lió), on hom pensa que s'hi fundà una assemblea o església (ἐκκλησία) per l'any 150 i és del 177 el primer document que se'n coneix, actuant entre el Roine i el Rhin, i des d'allí s'activen les primeres esglésies a les ciutats més dinàmiques, sobre tot a les meridionals. A la Provença, els temps de l'evangelització i de la fundació de bisbats constitueixen un veritable cicle de llegendes en les quals els familiars de Crist, els apòstols o els amics d'aquests en són els protagonistes.

El cristianisme entra en crisi al segle II -dèiem en un altre moment⁴. El gnosticisme, originat en el judaisme hel·lenístic i elaborat a Alexandria, en un criteri esotèric contraposa la ciència i la fe, cerca la salvació a través del coneixement (γνῶσις), mutant la doctrina en una cosmologia mística. Els marcionites sostenen l'adulteració dels texts evangèlics i paulins amb principis judaics, prescindint del Déu dels jueus i defensant el Déu predicat per Jesús (principi del mal i principi del bé), funden una Església pròpia i tinguda per heterodoxa, subsistint fins al segle Vè. que, per afinitat quant a concepcions dualístiques, són absorbits pel maniqueisme. El montanisme (de Montanus) té un sentit apocalíptic i pneumàtic a l'espera de la difusió del Sant Esperit, predicant l'ascetisme i la renovació carismàtica fonamentada en el cristianisme original, a l'espera d'una segona vinguda de Crist, combat el relaxament dels cristians i s'oposa a la disciplina de la penitència.

Els conflictes entre l'Estat romà i els cristians es justifiquen en el fet de contraposar el regne de Déu al regne terrenal, a l'Imperi, i en la negació cristiana a retre culte a l'emperador.

Recuperada la situació després de la crisi del segle II, el sistema de sínodes permetia l'elaboració de normes de caràcter universal o catòlic (καθολικός) i s'elaborà una estructura de caire monàrquic que se centrava en la ciutat i que encapçalava un bisbe (ἐπισκοπος): la jerarquització separava, doncs, els clergues (bisbes i sacerdots) i els laics o creients, el poder.

La convivència social, amb religions diverses, dificultava el manteniment dels costums cristians: idolatria, conceptes del matrimoni i família davant el relaxament pagà. S'hi afegien els preceptes del judaisme practicant i la producció herètica dels primers segles. La problemàtica es regula i l'administren els bisbes, els que castiguen amb greus penes i penitències.

La *Pax Romana* conclouïa l'any 235. La crisi política del segle III pervenia de les lluites socials i l'anarquia militar, trencant-se el sistema de la successió imperial i portant emperadors que no podien mantenir-se al poder i morien violentament. Altrament, els mercaders sirians, grecs i egipcis s'emportaven cap a orient les reserves monetàries occidentals. Les Gàl·lies i Hispània es ressentien de les revoltes dels bagaudes des del segle anterior, atacant propietats privades i ciutats, encara que Catalunya no en resultà afectada fins al segle Vè., quan el 441 fou saquejat l'Ebre mitjà, depredant per Caesar Augusta (Saragossa) i atacant llerda (Lleida) el 449: els gots els desfeien el 454. Aquest problema o altres conflictes socials afectaren les regions catalanes per aquests anys i l'arqueologia mostra incendis i destruccions a les ciutats, arreu. Els francs i els alamanys envairen la Gàl·lia, el nord d'Itàlia, Hispània i Mauritània: Tàrraco fou assaltada, la commoció fou gran per tot el país i Dertosa es consumí en un intens incendi a meitat del segle III i ja no podrà refer-se'n. La ciutat, abans oberta, reduí les proporcions i s'envoltà de muralles mentre que, en la basarda, es mirava el futur des d'un sentiment d'inseguretat. Les incursions germàniques es repetien durant el període del 270 al 275: la noblesa urbana efectuà un èxode, els professionals s'agruparen en gremis o corporacions, els poderosos fugien de la tutela estatal i s'instal·laven en les seves grans propietats, intensificant-se l'esclavatge... i el municipi perdia l'anterior fesomia urbana: minvà

⁴ *Mites i cultes a Dertosa*, pàg. 11.

l'activitat mercantil, s'enrari la circulació monetària i l'economia es fonamentà en l'agricultura. S'accentuà la pressió fiscal que arruïnava els comerciants, artesans urbans i petits pagesos, baixà el nivell de qualitat humana, retrocedí la demografia, desaparegué la infraestructura cultural, pujaren els preus, s'alterava constantment el valor de la moneda i, en disminuir la mà d'obra esclava, es detecta un retrocés en la producció. La desfeta imposà un culpable i aquest esdevenia el cristianisme, acusat d'haver socavat les bases morals de la societat romana. Les províncies practicaren una política de tendència centrífuga i Dioclecià (284-305) responia amb l'impuls d'una política de descentralització administrativa, impedit la desfeta de l'imperi. També es practicà una reforma militar, necessària i urgent, i una mesura consistí en la vigilància de la Via Augusta la qual podia haver suposat a Dertosa la recuperació de les torres de defensa que esmentava l'historiador Titus Livi. La Tarraconensis restà llavors pacificada.

L'espectacular procés regressiu en els caires socials i econòmics han estat atribuïts a les invasions germàniques, però és evident que aquestes tan sols van estar possibles per la decadència política.

Les ciutats, abandonades pels poderosos i essent els càrrecs públics una càrrega per als econòmicament forts, manifestaven un declivi creixent. Reduïdes les seves proporcions anteriors, envoltades de muralles, sotmeses a unes dures condicions fiscals, no trobaven ciutadans per ocupar els càrrecs. Roma, però, feia per impulsar les ciutats-port, com era el cas de Dertosa.

El cristianisme esdevingué un fenomen urbà que es difonia entre les classes altes de la societat, les quals podien ocupar les dignitats religioses. S'obria el procés pel qual, el cristianisme, rebia donacions de tota mena de béns mobles i immobles, urbans i rurals, d'origen públic i privat, així com efectiu per a salaris i almoines. Els bisbes gaudien d'autoritat política i econòmica en una societat que detestava els càrrecs i, per tant, acabaven per ésser els caps de les comunitats i de clientele, havent privilegis, riqueses i exempcions, essent grans propietaris i alts funcionaris imperials: la fuga constant de curials feia que els bisbes passessin a ocupar un primer pla en la vida municipal i que quasi arribessin a controlar-la. Els habitants de la ciutat es cristianitzen mentre que els del camp (*pagus*) es mantenen en les creences dels seus avantpassats (*paganus*).

Al mític bisbe Quart, dintre el segle III, se li atribueix com a successor en la seu dertosenca el bisbe **Eustorqui**, també de caràcter legendari.

Una lletra de sant Cebrià demostra que pel 254-255 hi havien comunitats cristianes a les regions hispàniques interiors, organitzades des del començ del segle III, i, doncs, haurien d'haver estat les comunitats cristianes del litoral les difusores de la doctrina.

Les raons de caire sociopolític que enfrontaren el poder amb el cristianisme portaren les persecucions i la primera que afectà la Tarraconensis fou la de Valerià, l'any 259, llavors quan a l'amfiteatre de Tàrraco s'executà el bisbe Fructuós i els diaques Auguri i Eulogi per haver-se negat a adorar els déus de Roma. També repercutia la de Dioclecià amb l'execució de Feliu, a Gerunda, d'Eulàlia, a Bàrcino, així com de Cugat i llurs deixebles Juliana i Semproniana a l'Octaviani Augusti Castrum (Sant Cugat del Vallès). Seguirà un nou període de tolerància, semblant a l'anterior, des del 260 al 303. Correspon a uns temps d'un cristianisme urbà i minoritari, amb un fort atractiu sobre les classes baixes i esclaus, en contraposició al que esdevindrà després de l'Edicte de Milà, l'any 313. La vitalitat de l'Església tarraconense es palesa en el concili d'Arle del 314 que convocà Constantí i al qual es manifesta la presència de Probaci i Caston en representació del metropolità de Tarragona.

Com suposen alguns tractadistes, les persecucions o la repressió policial va poder impedir una seguida normal en la designació de bisbes, inclinant-se a pensar que la normalitat tan sols era acceptable d'ençà del segle IV, o sigui, des del decret de Constantí. L'esmentat Edicte de Milà, l'any 313, regularitzava la llibertat religiosa, la igualtat de drets per als cristians, la devolució dels béns que els havien estat expropiats i la possibilitat d'accés al poder civil i a beneficiar-se amb privilegis. Destacades personalitats de l'Imperi adoptaven la religió cristiana i s'iniciava una plena cooperació entre els poders civils i eclesiàstics. Dos anys abans, el 311, s'havia normalitzat la relació amb l'edicte de tolerància promulgat per Galeri i Licini. Des d'aquest moment, doncs, s'accentua el procés de fusió entre la ideologia oriental i la realitat

cultural greco-romana, o sigui, que el cristianisme es consolida sobre l'estructura pagana i l'Imperi Romà esdevindrà l'Imperi Cristià. La jerarquia cristiana i el poder civil, per sempre més, s'enfrontaran per regentar l'imperi.

La nova situació creada l'any 313 permet que l'Església es beneficiï amb donacions de diners i de béns, rebent privilegis fiscals, incorporant els seus símbols a les monedes (315), els quals símbols acaben per foragitar els pagans. L'increment d'autoritat dels bisbes és espectacular i, en les causes civils, la sentència episcopal té la mateixa força legal que la dels magistrats. L'any 320 es declara festiva la diada de diumenge. Constantí, cruel tirà sense cap sentiment cristià, l'any 324 lliura a l'Església el palau de Latran, el qual passarà a ésser la residència del pontífex al llarg dels pròxims segles. L'arquitectura esdevé mostra de poder i, al costat del palau, s'obra la catedral del bisbe de Roma, amb l'erecció d'una església en memòria del martiri de sant Pere, i una altra al camí d'Òstia, a honor de sant Pau. Hel·lena, sa mare, fa obrar la basílica del Sant Sepulcre, a Jerusalem, i la basílica de Betlem. Constantí, l'any 330, estableix la capital imperial a Bizanci, esdevinguda Constantinopolis, amb quaranta jorns de festes olímpiques o paganes i cristianes, i hi edifica tres esglésies: Santa Sofia, Santa Irene i la basílica dels Dotze Apòstols, en la qual diposita un sarcòfag de porfir per a la pròpia sepultura, igualat als apòstols. L'any 331, altrament, l'emperador fa inventariar i confiscar els tresors dels temples pagans i prohibeix algunes cerimònies, essent encara fort el paganisme. El segle IV marca l'inici de la conversió de la gent del camp, els pagesos (de *paganus* = del *pagus* o camp, heretat).

Com dèiem en una altra avinentesa, "la llei autoritza l'Església a adquirir béns i a les iniciatives episcopals en aquest aspecte, tot seguit, s'uneixen les de l'emperador i les de particulars que afavoreixen el bastiment d'un gran patrimoni eclesiàstic. La llei s'omple d'influències cristianes, apuntant a la instauració d'un rigorós ordre moral, sobre tot en l'aspecte sexual i humanització d'accions (...) Al llarg del segle IV la vida es va endolcint. Constantí intervé en els afers interns de l'Església i el veiem actuar en el Cisma de Cartago, el 313, i el 325 convoca el primer concili ecumènic per causa de la qüestió arriana, el Concili de Nicea, presidint-ne les sessions".

La inicial organització de les comunitats cristianes en consells d'ancians, com hem vist, desemboca en el segle II a elegir un d'aquests *πρεσβυτεροι* en representació de Crist o de Déu, mentre que els altres ho fan dels apòstols, i rep la denominació d'*επισκοπος* o bisbe, amb una autoritat creixent: "al segle III es comença a pagar els clergues i així comença, tanmateix, la dependència econòmica dels subordinats i dels pobres tenint en compte que, de bell antuvi, la col·lecta a l'eucaristia es fa per a aquests. El bisbe adquireix una posició, doncs, de *patronus*, com se'n diu en aquest moment, amb tot allò que implica en subjecció per als beneficiaris. El bisbe, a la ciutat, disposa de gran quantitat de diner: és clar que es destina a salaris i almoines però el fet d'haver-lo i de tenir tanta clientela l'eleva socialment i el converteix en un dels *potentes* de la regió. Això marca el futur quant a l'actitud dels cristians davant el bisbe, quant a llur concepció d'Església i quant al comportament del mateix bisbe en relació amb els fidels. El bisbe és sacralitzat, però hi ha jerarquització episcopal segons la importància de les ciutats que respectivament regenten, fonamentada en els nivells polítics i en els econòmics per causa de compartir tots dos: "A cada ciutat el seu bisbe i un sol bisbe per ciutat" és la fórmula, però s'eliminen els bisbats de les ciutats petites. Els bisbes ja tenen una gran potestat àdhuc en el segle II i el III, puix que les persecucions són moments d'excepció i sovint locals, i heuen la consideració que els atorga el poder civil. Com a *patroni* adopten la mentalitat, les actituds i l'estil de vida de la mateixa classe social a la qual pertanyen, ço és, es comporten com a nobles o prínceps (insistim que ja esdevé als segles II i III). Aquesta és l'estructura que tria l'Església, potser que inevitable en la situació social i política que es viu, però que és una organització típicament pagana".

Al concili d'Elvira (Granada), l'any 300, es confirma que les comunitats cristianes hispàniques estan representades per 19 bisbes i per 18 preveres, amb 23 Esglésies a la Baetica, 8 a la Cartaginensis, 3 a la Lusitània, 2 a la Tarraconensis i 1 a Gallaecia. Malgrat de la

profunda romanització del litoral, és evident que hi existirien comunitats més antigues i amb una organització més consistent.

Conquerida pels romans la península ibèrica (218 aC) i definida com Hispània, a efectes administratius era dividida en Citerior, amb capital a Cartagena, i Ulterior, amb capital a Sevilla, però August traslladava a Tarragona la capital de la Citerior encara que la denominació de *Provincia Tarraconensis* no apareix fins al segle III. La província romana se subdividia en diòcesis, cadascuna regida per un *legatus Augusti iuridicus*. La reorganització de les províncies fou obra de Dioclecià (284-305) que dividia la Citerior en dues demarcacions, la Tarraconensis i la Cartaginensis. La primera comprenia de la regió ibèrica o dertosense fins al Pirineu i als límits entre Astúries i Galícia. Una lletra del sant pare Sirici al bisbe Himeri de Tarragona, datada el 385, confirma que la divisió provincial eclesiàstica corresponia a la imperial i, doncs, les províncies d'Hispània eren cinc, amb la Cartaginesa, Bètica, Lusitana i Galaica⁵

Un dels esdeveniments fonamentals per a l'Església dertosense foren els concilis provincials, en l'àmbit de la província eclesiàstica Tarraconense, en els quals s'adoptaven normes en forma de cànons durant l'època romana i goda o, posteriorment, de constitucions. La primera notícia de l'existència d'una instància intermèdia entre les esglésies locals i els quatre grans patriarques de Roma, Alexandria, Antioquia i Jerusalem apareix al Concili de Nicea, l'any 325, just en afectar l'eparquia que presidia el metropolita que havia d'intervenir en el nomenament dels bisbes. Segons les disposicions conciliars, la funció de metropolita recau en el bisbe de la ciutat més important, amb jurisdicció sobre la totalitat d'una província civil. Dins l'Església occidental, tan sols Tarragona és esmentada com metròpoli, una consideració que Toledo mai no arribà a tenir⁶. El nomenament d'arquebisbes començava al segle VI, quan els territoris que se'ls encomanaren i que comprenien múltiples regions amb les seves respectives ciutats rebien la denominació de província a occident i d'eparquia a orient. El temps féu que ampliessin aquella facultat sobre els nomenaments episcopals i que assumissin altres noves responsabilitats. A occident s'acabarà per renunciar al concepte federatiu de metròpoli, amb un metropolità que actua presidencialment en els sínodes que apleguen els bisbes sufraganis, i s'adoptarà la verticalitat estructural de l'arquebisbat: l'arquebisbe, doncs, assumida una autoritat emanada del pontífex romà, simbolitza el pal·li i l'autoritat sobre els bisbes, en un novell concepte que fa perdre la facultat deliberadora dels bisbes en l'àmbit dels concilis.

Les restes paleocristianes, del segle IV, es relacionen amb Roma i orient, com la importació de sarcòfags romans en començar el segle. El martiri de sant Fructuós és un dels testimonis més antics.

Segueixen als apòlogues cristians els grans Pares de l'Església, com Irineu, Tertul·lià, Hipòlit, Cebrià, Climent d'Alexandria i Orígenes, però esdevé una nova i greu crisi amb Àrrius i l'arrianisme (318-381). Constantí en surt al pas l'any 325 amb la convocatòria del Concili de Nicea, on es formula la professió de fe (*credo*) i es concreta la identitat de substància entre el Fill i el Pare. Segons els ecumènics, el Concili de Constantinoble de l'any 381 ratifica els principis de Nicea. En els segles IV-V, dintre la Patrística, destaquen Jeroni, Ambròs i Agustí, reconciliant la Filosofia grega i la Teologia cristiana.

L'Església, protegida i lligada a l'Estat, tendeix a acceptar i a beneir en bloc tots els aspectes de la vida política i social, àdhuc els més impugnables des de la moral cristiana. Els bisbes són tous davant el despotisme policial de l'emperador i de la ferocitat legislativa. De fet l'Església s'enriqueix ràpidament, esdevé un gran terratinent i pren partit en les desigualtats socials: determinades voluntats internes esdevenen intranscendents. Còmodament instal·lada i beneficiant-se del favor dels poderosos, abandona massa el paper profètic. El mateix sant Agustí justifica teològicament l'esclavitud. Potser que la protecció estatal és una prova més dura que la persecució. Cal dir que arriba a ésser inconcebible una separació de la religió, la vida política i la social.

L'aristocràcia es manté com a baluard de la reacció pagana i amb Julià, l'any 361, s'opta per un involucionisme de base intel·lectual que podia esdevenir la pitjor de les persecucions

⁵ Vide: *Escrits dels bisbes catalans del primer mil·lenni...*, pàg. 60.

⁶ Vide: J. GAUDEMET a *L'Église dans l'Empire Romain...*, pàgs. 380-388.

però, mort el 363, resta ben palès que l'evolució es pot considerar irreversible. Teodosi (379-395) trenca, llavors, els darrers lligams entre l'Estat i el paganisme, en renunciar a ésser-ne el pontífex màxim, en suprimir els privilegis dels temples i dels sacerdots i confiscar-los els béns. El 391 es prohibeixen les manifestacions públiques, es tanquen els temples i es destrueixen la major part de les imatges i estàtues de l'antiga religió. Les mesures fan créixer numèricament els cristians, encara que amb una fe superficial, sense que millorin els costums i, tot plegat, amb una influència negativa sobre les comunitats, les quals minven l'anterior fervor religiós.

Al segle IV **Exuperanci** accedeix a la seu dertosenca. D'aquest suposat bisbe tortosí s'afirma un procés de santificació i es diu que sembla haver estat traslladat després a la seu d'Osma, el 386. Alguns el creuen present a un concili toledà i a un altre de tarraconense, fixant la seva mort el 30 de maig del 419.

Tot plegat és un desconcertant procés perquè s'afirma que per l'any 400 el succeeix **Heròdot**, fundador d'una comunitat de monjos augustinians a Tortosa, de la qual n'havia estat l'abat, dada amb la qual es mira a determinar l'inici de la constant monacal tortosina.

Quan els gots saquejaven Roma el 410, sota el cabdillatge d'Alaric, s'imputava la catàstrofe a la còlera dels déus, ultratjats per l'abandonament del culte tradicional. Foren temps en els quals alguns bisbes s'oposaven als abusos imperials mentre que altres eren favorables als bàrbars. Els monjos, veritables fugitius de la situació, no intervingueren en cap sentit mentre que es feia evident el seu rebuig.

Tàrraco conserva un temple paleocristà al teatre romà, bastit amb les pedres d'aquest ensorrat monument imperial. Les basíliques es començaven a obrar en el segle IV i una sinagoga, abans, no passaria d'ésser una senzilla *domus ecclesiae*. Les basíliques corresponen a grans sales rectangulars que presenten un absis en hemicicle, a un extrem. Construcció d'origen romà amb denominació de referència grega, βασιλική o lloc reial, es destinava a sala d'audiències públiques, sobre tot pensada per a l'administració de justícia, amb el sobirà a l'hemicicle, acompanyat pels ministres i consellers. En la concepció cristiana hi seu el bisbe, des d'on parla *ex cathedra*. Les basíliques no tenien voltes sinó que es cobrien amb coberta de fusta i, doncs, la longitud de les bigues limitava les dimensions, per la qual raó es podien afegir naus laterals. L'altar se situava al centre de l'absis i després, al segle VIII, s'hi obrarà una cripta subterrània per als cossos dels màrtirs, amb elevació de l'altar.

L'urbanisme de Dertosa, molt diferent a l'actual per causa d'una distribució diferent de terres i aigües⁷, ha portat a variades especulacions dels tractadistes. Sigui com sigui, al claustre de la seu es conserven dues columnes constantinianes de pòfir roig i verd, tan sols dedicat a llocs reials o sagrats, amb una base d'àngata i probablement exhumades en els mateixos límits de la catedral i, en aquest aspecte, cal comptar amb què la tolerància no arribà veritablement fins que el poder autoritzà a bastir temples dins la ciutat, com ens confirma el de Tàrraco.

La sinagoga o església paleocristiana de Dertosa era, com les altres, de proporcions menors i s'exhumà parcialment a l'actual plaça d'Alfons (1986), apareixent petites columnes de marbre blanc que podien avisar com elements de finestral o de sosteniment d'altar⁸. La primera basílica o sinagoga apareixia a nivell de fonaments, essent datada com de finals del segle IV o inici del Vè. Des de l'ínfim presbiteri -refet ara al Parc, davant la Llotja- s'oficiava de cara a orient. Una petita bòbila indicava on s'havien bastit els elements de la coberta: l'empresa constructora destruï el conjunt paleocristià però es va poder fer un aixecament de planta. La façana havia estat alterada quan la construcció del modern llac de la plaça, per al qual havien reutilitzat alguns elements de pedra, i a la part septentrional d'aquesta església paleocristiana romania el fossar que, malgrat d'haver estat salvatgement destruït, encara s'excavà parcialment i es deixà la resta sota el nivell del carrer Argentina. Al fons d'una nòria o pou excavat, al sector de l'actual sortida del *car park* subterrani, es recuperava un osculatori episcopal del segle Vè., de metall amb revestiment d'or, esdevenint el més antic testimoni d'un bisbe tortosí.

⁷ Recordem que per al seguiment puntual del procés cal conèixer *Mites i cultes a Dertosa* però, per comprendre la societat i l'urbanisme del moment, cal consultar la nostra obra *Tortosa, any zero* (Tortosa, 1988) i *Madīna Turtūxa* (Tortosa, 1999).

⁸ Un model ben bé idèntic al de l'ara antiga de la catedral de la Seu d'Urgell.

El lapidari romà de Dertosa mai no ha ofert cap indicati sobre el cristianisme, ans ben al contrari: una única excepció podria estar la rosa de vuit fulles, emprada com a símbol pels cristians, que sembla haver al frontó que corona l'espectacular làpida d'Aulus Caecilius Cubicularius, encara que és anterior en el temps. Un altre element a considerar és la làpida sepulcral de la jove jueva Meliosa, del segle VIè., escrita en grec, hebreu i llatí i coneguda com la *làpida trilingüe*.

Tenint en compte la situació, apareixia un altre bisbe dertosenç amb el nom de **Liriós** (Liriossus), al qui se situa cronològicament entre els anys 364 i 399. El segueix el també llegendari **Herós**, a partir de lleugeres i dubtoses referències, encara que aquest no estava present en el Concili de Saragossa del 4 d'octubre de l'any 380, talment com s'afirma, mentre que es desconeix cap document que avali la seva existència. El moment, però, és altament preocupant per causa de la crisi que travessa l'Església a resultes de la doctrina de Priscil·lià, un heretge hispànic que sembla haver combinat idees gnòstiques i maniquees amb un espiritualisme ascètic de tendències profètiques. El priscil·lianisme sorgia l'any 378 a Galícia i afectava la Tarraconense. La situació motivava el concili de Saragossa, de manera que no adquiria el caràcter de provincial puix que afectava els bisbats hispànics, amb assistència dels titulars de Bordeus i Agen. El concili de l'any 380 tingué un caràcter interprovincial⁹ i, en aquesta mateixa línia, se celebrava un altre concili el 419¹⁰, just a Tàrraco, segons les lletres que intercanviaren Consenci i sant Agustí i sense que coneguem els texts dispositius per bé que s'evidencia l'heretgia a les illes Balears. El succés, causat pels escrits del prevere Sever, d'Osca, involucraven els bisbes Sever d'Osca i Sagicci de Lleida, així com l'arquebisbe Frontó de Tarragona que es negà a sentenciar en solitari i convocà els altres prelats: set foren els que hi concorregueren i, doncs, se suposa una província de vuit diòcesis. Les actes foren destruïdes, Consenci n'informà sant Agustí i es disposà a combatre l'heretgia a Menorca i sant Agustí, en justa resposta a Consenci, compongué l'obra *Contra mendacium*. La diòcesi de Dertosa just resta al mig d'aquest escenari: en el concili de Saragossa del 4 d'octubre de 380 les signatures dels dotze bisbes assistents no indiquen els bisbats de procedència i s'ignora la presència d'algun de la Tarraconensis; en aquest moment és immediata la confiança papal en el prelat de Tàrraco, com s'evidencia documentalment, i les delegacions establertes determinen el caràcter de primat d'Hispania que tenen els arquebisbes tarragonins. Cal recordar que en aquest moment l'organització eclesiàstica disposa la metròpoli a Tarragona i els bisbats o diòcesis sufragànies son Ausona (Vic), Barcelona, Calahorra, Ègara, Empúries, Girona, Lleida, Osca, Pamplona, Saragossa, Tarassona i Tortosa, i més tard s'incorporaran Elna (Perpinyà) i de vegades Narbona.

El primer bisbe conegut dins l'àmbit català, com hem vist, és Fructuós, de Tàrraco, mort amb Auguri i Eulogi el 259, just com a víctima de les persecucions. No ens consta el menor indicati quant a l'existència de bisbes a Dertosa i mai no se n'havia tingut notícia fins a la difusió de falses cròniques i comentaris evidentment tendenciosos. Per altres regions, durant els segles V-VI i com antecedents tardans, els materials cristians procedents de Cartago corresponen a sarcòfags, mosaics sepulcral relacionats, totxos, piscines baptismals i moltes basíliques derivades. Els visigots s'havien establert a la Provença i a Aquitània i, tot seguit, passaven a ésser un poble federat que l'any 415 entrava a terres catalanes. En aquest moment, en el regnat de Vàlia, hi ha una temptativa de passar a l'Àfrica per l'estret de Gibraltar (415 o 416) en una expedició que hauria d'haver passat per Tortosa. El 419 s'estableix el regne got de Tolosa i, en el mateix any, se celebra el primer concili de la Tarraconensis. Hem vist, però, que des del segle anterior les Gàl·lies i Hispania es ressentien de les revoltes dels bagaudes, els quals atacaven propietats privades i àdhuc les ciutats, encara que Catalunya no en resultà afectada fins al segle Vè., quan el 441 fou saquejat l'Ebre mitjà, depredant per Caesar Augusta (Saragossa) i atacant Ilerda (Lleida) el 449: en els darrers anys de l'emperador

⁹ Els continguts es poden llegir a "Concilis provincials tarraconenses" (Barcelona, Proa, 1994), pàgs. 53-55. El procés el seguirem també a través de RAVENTÓS i GIRALT, Josep: "La sinodalitat a Catalunya. Síntesi històrica dels concilis tarraconenses" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000)

¹⁰ CONSENCI "Correspondència amb sant Agustí", (ed. de J. Amengual Batlle, I (Barcelona, 1987), pàgs. 96-114. També esmentat per BADA, J. a o.c., pàg. 24.

romà Valentinià els gots actuaren des de la Gàl·lia contra la Tarraconensis, desfent els bagaudes el 454 amb una intervenció intensa i extremadament dura, tot evidenciant una estreta col·laboració amb l'Imperi en haver estat elegit Abitus.

Requiari, un sueu convertit al catolicisme, havent pactat amb els gots realitzava incursions militars contra els bascs, per Caesar Augusta i Ilerda, i, sense reconèixer Abitus, saquejava la Tarraconensis.

El moment és pobre en notícies i no es percep l'organització sociopolítica. Una acció directa de l'emperador Majorità torna la província a l'obediència de Roma, talment com la Cartaginensis (458). Just aleshores el got Teodoric (453-466), el 456, s'havia unit al rei borgonyenc Gundioc i entrava a Hispània en suport de l'Imperi: sembla ésser que han format un front contra els sueus en situar-se per l'extrem occidental de la Tarraconensis i el 457 derroten els vàndals i ocupen Gallaecia. L'emperador progressa en la seva campanya que recorre la Mediterrània occidental per la Via Augusta i fa cap a Cartago Nova, passa la mar per atacar el regne vàndal nord-africà però és desfet i assassinat el 461. Aleshores Teodoric II fa valer la seva autoritat a la Narbonensis, sense que obtingui resposta de Roma, en un silenci que fa suposar que les tropes imperials han abandonat Hispània (464) on tan sols es coneix un *dux provinciae Tarraconensis*, amb atribucions civils i militars, puix que aquesta just és l'única província afectada a Roma. El brillant regnat de Teodoric fineix el 466, en ésser assassinat per son germà Euric, en el regnat del qual desapareix tot allò que resta de l'Imperi d'Occident.

En una altra avinentesa¹¹ dèiem que mai no ens hem de limitar a pensar que els gots només són una força militar que col·labora amb Roma, en qualitat de *foederati*, i que han arribat a ocupar les províncies imperials per les quals operaven: organitzats a Tolosa, prèvia entesa amb els gal·loromans, conceben un regne organitzat segons la tradició romana baiximperial. Cal recordar sempre que els gots no colonitzen mai, que constitueixen una minoria insignificant entre la població nativa que, a més, està prou romanitzada. Teodoric II actua, doncs, per separar el poder militar del civil i, d'acord amb la realitat, encarrega el primer a l'aristocràcia goda i el segon a l'aristocràcia o funcionariat gal·loromà. En aquests aspectes cal considerar, tanmateix, que a les ciutats els gots tan sols estan presents amb algun representant de l'aristocràcia, al que acompanya un seguici a manera de guarniment militar, i que el poder militar descansa sobre l'organització de clienteles armades amb vincles regulats per l'ètnia i pel compromís de fidelitat protofeudal. Els objectius polítics de Teodoric es concreten en el restabliment de l'ordre públic, la reorganització de l'administració fiscal i el fonamental reforçament del poder central, per als quals assoliments cal adoptar unes mesures dràstiques.

Quan Teodoric controla militarment la Tarraconensis en la lluita contra els bagaudes i sueus hi ha la possibilitat d'una ocupació ocasional de Tortosa¹² "amb caràcter de tropes aliades; però no podem descartar la possibilitat que almenys durant algun temps hi deixessin tropes per a defensar un lloc estratègic com era Tortosa: clau de la via de penetració Ebre amunt, que era l'eix bàsic de la província Tarraconense, i de la via litoral cap a la Cartaginense i la Bètica. Ja és més difícil de suposar si hi hagué algun establiment popular, que no ho podem però tampoc descartar del tot, si tenim en compte el fet que els visigots eren un poble a la recerca d'un territori per a establir-s'hi."

Úlfila, o Wúlfila en la llengua gòtica (? c. 311 - Constantinoble 382), procedent de Capadòcia, havia estat nomenat bisbe per l'arrià Eusebi de Nicomèdia i evangelitzà els visigots del nord del Danubi i de la Mèsia inferior al llarg de quaranta anys. Els visigots, doncs, eren seguidors i defensors de la concepció antitrinitària que el prevere d'Alexandria Àrrius (Líban? 256-Constantinoble 336) havia difós durant el segle IV, malgrat d'haver estat excomunicat el 318 i que les seves doctrines havien estat condemnades al Concili de Nicea el 325. Els visigots, doncs, no havien coneguda l'ortodòxia catòlica i Salvà els justificava tot dient que *hereteci sunt sed non scientes*: just és aquesta ignorància la que els fa tolerants amb els catòlics i,

¹¹ *Mites i cultes a Dertosa*, pàgs. 60-61.

¹² Segons MORAN OCERINJAUREGUI (Josep) a "Notes sobre la Tortosa visigòtica", dins "Recerca.3" Tortosa, Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, 1999 (pàg. 117).

veritablement, fins al regnat d'Euric la jerarquia catòlica actua de manera lliure i independent. **Ervici**, aleshores, es diu que fou bisbe de Tortosa, encara que no documentat. Hi ha qui el creu arrià i altres el tenen per catòlic, amb el parer d'ésser el successor de Maurili el 598, o anterior a Julià. Altres l'identifiquen amb Froïscle.

El poder imperial incrementa la seva feblesa i el 472 els gots ocupen la Tarraconensis sense oposició per part dels seus habitants. L'Imperi romà d'occident s'exhaureix l'any 476.

4. Els bisbes de Dertosa en la Ibèria dels gots.

Euric (? c. 420-Arle 484) esdevenia rei dels visigots (466-484) en haver assassinat son germà Teodoric II. Hàbil polític i bon militar, entra a la Tarraconensis que el combat i ocupa la regió basca de Nafarroa (Navarra) -focus que havia estat dels bagaudes-, Caesar Augusta i l'Ebre en haver dominat Bàrcino, Tàrraco i Dertosa, els quals dominis li són cedits per l'emperador Juli Nepos. Aquesta operació ha estat molt comentada perquè Tàrraco, la dinàmica capital de la Tarraconensis, entra en una forta davallada en aquest moment, tan sols justificable a partir d'un setge i d'un atac violent, destructor, la qual permet l'escalada i la substitució que d'ençà en fa Bàrcino. Se suposa que en aquest moment Euric també s'empara de Dertosa, sense gaires dificultats (469). Euric no arriba a reconèixer l'autoritat imperial romana, derrota els seus exèrcits i, malgrat de l'oposició interna, eixampla els seus dominis fins al Loira i la Provença (471).

La voluntat d'enfortir el poder sobre les Gàl·lies havia portat Euric, en els primers anys de regnar, a combatre els que mantenien els ideals de l'Imperi Romà d'Occident, el qual fet deriva en el destronament del darrer emperador Ròmul Augústul (475-476) el 476 per Odoacre (? 434-Ravenna 493), el qui es proclama llavors rei d'Itàlia i tramet a l'emperador d'Orient les insígnies de l'emperador d'Occident. La *Chronica Gallica* manifesta que en l'expansió visigoda per la Tarraconensis, pel 472 i sota el regnat d'Euric que aleshores ja actua com a sobirà des de Tolosa, transmet dos exèrcits -seguint J. Moran-, "un que per Roncesvalls i Pamplona es dirigia vers Saragossa comandat per Gautheric; i un altre dirigit per Hedelfred i Vicenç, duc de les Hispànies, que prengué Tarragona i altres ciutats marítimes, entre les quals crec que hem d'incloure sens dubte Tortosa, per les raons estratègiques que hem assenyalat. També sabem que la noblesa hispano-romana presentà resistència a aquest domini, segons sant Isidor". La situació general no s'altera i l'enfrontament entre Euric i Odoacre conclou amb la pau del 477, reconeixent al primer el domini sobre Arlès i Marselha, fins als Alps. En els darrers anys de l'Imperi els visigots sembla que exerceixen un ple poder sobre la Tarraconensis i que derroten els sueus, tot ocupant Lusitània. La *Chronica Gallica* fa evident el domini d'Euric sobre algunes ciutats mediterrànies, com hem vist, ja sigui per conquesta o potser que acollides a la seva protecció en haver-se ensorrat l'Imperi d'Occident. El fet és que Euric esdevé el monarca bàrbar més poderós entre els que s'havien repartit les despulles de l'Imperi.

El domini got presenta la característica de constituir un poder bàrbar sobre ciutats mediterrànies que conformen una cultura molt antiga, típicament urbana davant els costums rurals o no civilitzats d'aquests hereus de l'Imperi Romà que, altrament, havia derivat en l'Imperi Cristià. Davant la general desentesa dels patriciats urbans, l'Església havia esdevingut el poder en els darrers temps de l'Imperi, ocupant el buit de poder i vinculant-se als dominadors gots des d'una posició econòmica i cultural superior.

Fins al rei Teodoric, de fet, els cabdills o reis visigots havien destruït esglésies i damnat els béns eclesiàstics al llarg de les operacions militars, però solien respectar els catòlics i per aquest motiu aconseguien l'adhesió de ciutats situades al nord i al sud del Pirineu. Euric, en canvi, fou un arrià fanàtic i sistemàtic perseguidor, desterrant bisbes, tancant esglésies, interdint el proveïment dels bisbats i obstaculitzant el culte catòlic. Aquesta dura posició també ha estat interpretada com una inevitable reacció política, una resposta a l'hostilitat sistemàtica dels

bisbes i de l'aristocràcia del cercle d'Abitus, tan addicta a l'assassinat de Teodoric i, per a altres, la motivació es fonamentava en la voluntat d'establir la primàcia religiosa arriana.

La fastuosa cort d'Euric imitava la dels emperadors romans, acollia intel·lectuals i artistes i, potser que seguint les recomanacions de Lleó de Narbona, intel·ligent i culte conseller, Euric arribava a uns moments de màxima expansió, aconseguia la consolidació de la monarquia de Tolosa i feia elaborar i promulgava el primer codi legal -segons sant Isidor-, el *Codex Eurici*, una legislació comuna i molt romanitzada que passaven a emprar els visigots, la qual és la possible base de la *Lex Romana Visigothorum* que sembla conservar-ne fragments. Som, doncs, davant un monarca que ha deixat d'ésser un cabdill bàrbar i que es considera hereu dels emperadors romans, amb la plena facultat de legislar. El seu codi esdevé la primera llei germànica escrita.

La romanitzada Tarraconensis no s'avenia a incorporar-se al rol bàrbar. Alaric II (? 484-Vouillé 507), el fill d'Euric, passa a actuar contra aquesta sistemàtica resistència al regne de Tolosa i l'acció inevitable és la neutralització de les ciutats que esdevenen nuclis de l'oposició, la qual acció ha de tendir al manteniment del regne centralitzat a Tolosa, el qual inclou les regions de la meitat sud de la Gàl·lia i una bona part d'Hispania, mantenint una línia de frontera al riu Íberus, des de Dertosa a Caesar Augusta. L'ocupació militar, a Alaric II, no li permet la creació d'un estat unitari puix que la força armada és un domini feble i efímer davant la realitat d'un poble culte i de multiseular sedentarisme com és el de les romanitzades ciutats tarraconenses, les quals controlen els poders episcopals. A la fi aconseguirà la col·laboració d'aquests i de les aristocràcies municipals que seran, en definitiva, les que regiran les urbs i les que participaran en el govern del regne. El pacte resta definit amb la recopilació de les lleis romanes que és coneguda com *Breviari d'Alaric* o d'Anià (506), extracte del *Codex Theodosianus*, emprat pels hispano-romans, i la promulgació de la *Lex Romana Visigothorum*, d'aplicació general al regne got i de caràcter exclusiu per als tribunals que presideixen els *comitis civitatis*. Dintre el mateix procés esdevé la reunió de l'episcopat catòlic afectat, feta a Agde el 506, amb el resultat d'unir-se políticament al regne got.

Al nord, en canvi, es concentren els francs i altres tribus germàniques que acaben per unir-se i atacar. Alaric II acaba essent derrotat i mort en combat (507) a Vouillé, a prop de Poitiers. Clodoveu li arrabassa la major part del regne de Tolosa i els visigots d'Aquitània passen a Hispania però conserven la Gàl·lia narbonesa, coneguda com Septimània, salvada aquesta per la intervenció de l'ostrogot Teodoric que ocupava la Provença.

Clodoveu I (? 466-París 511) és fill de Khilderic I i esdevé rei de tots els francs (c. 509-511). Ataca, venç i mata Siagri a prop de Soissons (486), aquell qui era el darrer representant del poder imperial romà, s'empara dels seus dominis que s'estenien del Somme al Loira, s'imposa com a rei dels francs salis i venç i sotmet els alamans que ataquen els francs ripuaris (496), els que el proclamen rei (c. 509). La seva conversió al cristianisme i el seu bateig a Reims pel bisbe Remigi el converteix en l'únic monarca cristià d'occident, enfrontant-lo als arrians però aconseguint l'adhesió de l'episcopat i dels gal·loromans, el qual fet li permet atacar l'estat visigot de Tolosa i comptar també amb l'episcopat i l'aristocràcia d'Hispania. Reunia un concili a Orléans (511) i codificava la llei consuetudinària dels francs salis (*Lex salica*), situant la cort a París. El seu regne comprenia tota la Gàl·lia, llevat de Borgonya, Septimània i Provença.

La situació política i religiosa motivava dures persecucions contra els catòlics a la mort d'Alaric II, essent empresonats o foragitats diversos bisbes. La *Chronica Caesaraugustana* permet a deduir que la noblesa de la Tarraconensis no acceptava el domini got, com ja feia notar sant Isidor. La resistència fou encapçalada per Bordunell que, traït pels seus seguidors, acabà essent executat a Tolosa (497). La rebel·lió del cabdill militar romà Petrus fou seguida, l'any 506 i encara en el regnat d'Alaric II, per nombrosos sectors polítics i socials que acabaren per fer-se forts a Dertosa. Petrus és possible que encapçalés o dirigís la resistència catòlica a la monarquia que expandia el domini per la regió de Dertosa. Els efectius militars gots hagueren d'esclafar el moviment el 506 amb el setge i conquesta de la ciutat, on el cabdill fou derrotat i mort: *el tirà Pere fou mort i el seu cap tramès a Saragossa*, o millor: *Dertosa a Gothis ingressa est. Petrus tyrannus interfectus est et caput eius Caesaraugustam deportatum est*. La frontera es restablia al riu Íberus, tot i que el text fa entendre que els gots no havien ocupat Dertosa fins

a aquest moment, almenys d'una manera efectiva o, en qualsevol cas i segons el Dr. Moran, "devia ésser la consolidació del domini gòtic a Tortosa, que és el sentit que donem a la frase "*Dertosa a Gothis ingressa est.*"

J. Moran considera que "a partir d'aquest moment -el de la derrota del cabdill Petrus, el 506- hem de deduir que hi hagué una colònia [visigòtica] ben establerta a Tortosa i potser també al seu territori, que possiblement es deuria reforçar a partir de la batalla de Vouillé, que tingué lloc l'any següent, el 507, i que comportà la mort d'Alaric II i la desfeta del regne visigot de Tolosa: "*regnum Tolosanum destructum est*", segons la crònica esmentada." Els francs, d'ençà i com veurem, es projectaran sobre Hispània a partir de la Tarraconensis i el 554 Atanagild establirà la capital a Toledo sense renunciar a la Gàl·lia Narbonense.

La influència dels francs, amb tot, deixava els gots en un ambient de general hostilitat. El concili d'Agre i la compilació esmentada del dret romà per als pobles sotmesos potser que no havien passat d'ésser unes temptatives de concòrdia.

Els gots, rebutjats, elegeixen rei a Geseleic (507-510), fill natural o bord d'Alaric II, el qui en veure's atacat per francs i per burgundis es retira a Narbo, estableix la capital a Bàrcino i demana ajut a Teodoric, reis dels ostrogots. Una altra facció goda elegeix Amalric, el fill legítim d'Alaric que estava resistint a Cascassona i, encara, una tercera facció es fa forta a Arle mentre que els francs s'emparen de tota la Gàl·lia. Una ofensiva de Teodoric el Gran, el rei ostrogot d'Itàlia, posa els francs en retirada però foragita Geseleic de Bàrcino i entronitza son nét Amalric (510-531). D'aquesta manera resta un reialme visigot que es constitueix sobre la baixa Provença, la Septimània, la Tarraconensis i una ampla part de l'altiplà hispànic. Malgrat tot, poc temps passa fins que Geseleic, refugiat a Àfrica i havent aconseguit el suport dels vàndals, torni a atacar i mori en la temptativa el 511.

Amalric regna a la part hispànica sota la regència de l'intel·ligent i astut Teodoric, el qui manté una dependència nominal de l'emperador d'Orient perquè li comporta la legalitat en el poder a Itàlia: restableix la unitat imperial, l'economia i l'administració imperial, fomenta un renaixement de la cultura i l'art que inicia un nou estil arquitectònic que fusiona els criteris artístics d'orient i d'occident. Les ciutats hispàniques estan governades pels seus funcionaris, gots o romans que fan per equiparar les regions marítimes hispàniques a les italianes. Malgrat d'aixecaments puntuals, entre els quals destaca el de Teudis, l'arrianisme reial no dificulta el culte catòlic i l'Església gaudeix d'una època de pau i de prosperitat.

En aquest moment sembla que la Tarraconensis resol l'organització eclesiàstica tot posant els fonaments en els bisbats que integren el regne d'Amalric, la qual necessitat està incrementada per la major fretura de la vinculació amb Roma. Tot just és el vicari que el sant pare Símac havia nomenat per a la Gàl·lia i Hispània el que impulsa el segon Concili de Tàrraco del 516¹³ i el de Gerunda el 517¹⁴, amb assistència dels bisbes d'Emporion, Bàrcino, Ausona, Égara, Ilerda, Dertosa, Caesar Augusta i Cartago Nova, essent el 516 la primera referència documentada que es té d'un bisbe de Dertosa.

En aquest moment, doncs, la documentació ens dona a conèixer amb certesa l'existència d'un bisbe de Tortosa, **Ursus** (516-525?). Aquest bisbe tortosí es manifesta amb la seva signatura en assistir al primer concili provincial de Tàrraco del 6 de novembre de l'any 516, sota el pontificat del sant pare Fèlix III, en la qual acta apareix la seva signatura d'aquesta manera: *Ursus Iesu Christi nomine episcopus Dertosanae Civitatis subscripsi*. No se'n coneix cap altre esment i ha estat presentat com a successor d'Heros, amb un optimisme que va més enllà de les possibilitats (en el cas d'acceptar Heros com un personatge real) car el compte cronològic d'aquest no podem fer altra cosa que iniciar-lo l'any 400, més de cent anys abans d'Ursus. Cosa certa és que, entre tots dos, podem admetre factors tan importants com invasions, calamitats socials i àdhuc interrupcions per motius circumstancials diversos, però en tants anys s'imposaria la presència d'un altre cap de l'Església dertosenca, malgrat que fos per imperatius polítics o econòmics.

¹³ Els continguts es poden consultar a "Concilis provincials...", pàgs. 56-60.

¹⁴ *Ibidem*, pàgs. 61-64.

El de l'any 516 és el primer dels vuit concilis celebrats a la província eclesiàstica Tarraconense fins a l'any 614 i dels quals es conserven constitucions, encara que ben segur que no foren els únics que es tingueren i se sospita que van poder presentar una periodicitat anual i que minvava el ritme quan predominaren els celebrats a Toletum, on assistien tots els bisbes dels dominis gòtics¹⁵. En aquesta avinentesa se'ls recordava l'obligació que tenien d'assistir al sínode provincial acompanyats de preveres i de laics, encara que només ells podien votar els texts presentats per un que exercia les funcions de secretari, i les decisions estaven mancades de valor sense aquesta formalitat. Les disposicions solen fer referència a la clerecia i al culte i cal destacar les decisions que exigeixen que els clergues presentin unes maneres de viure diferents dels seglars, per la qual raó se'ls interdeix actuar en els camps del comerç, la usura i l'ús d'armes però s'insisteix molt en la continència. "L'Església hispànica coneixia com les altres els passatges bíblics que prescriuen el matrimoni com a garantia de la capacitat de govern dels bisbes i suposen que és l'estat normal dels altres clergues. L'evolució religiosa anà accentuant l'oposició entre la vida matrimonial i l'activitat cultual. Per tal d'harmonitzar la Paraula de Déu i l'esperit de l'època es podia prescriure -ho féu ja el concili d'Elvira- la continència; que els clergues casats no tinguessin tracte sexual amb llurs esposes. Era una norma difícil de complir, i més difícil encara de mostrar que es complia. Calgué multiplicar les disposicions sobre la matèria, i més de la meitat dels concilis de l'època hi feren referència. El celibat, que més tard substituï la continència clerical, era avantatjós des d'aquest punt de vista./ S'hi troben els primers testimonis de l'alternança setmanal dels clergues en el servei del culte, costum que havia de perdurar fins al segle XVIII amb la institució dels domers o rectors que s'alternaven en el règim de les parròquies..." També s'hi troba la voluntat d'unificar la litúrgia provincial, de regular la vida als monestirs masculins i femenins... Mentre que el reialme got s'adheria a l'arrianisme, els bisbes prevenien a llerda (546) les conversions dels catòlics a les creences arrianes, interessades o forçades. Altrament, quan l'Església catòlica recobrava el caràcter oficial, els bisbes no solament podien intervenir en la recaptació d'impostos per tal de limitar l'arbitrarietat dels recaptadors sinó que adoptaven mesures quant al foment de la regularitat de la successió reial.

Fins a aquest moment es consideren llegendaris tots els bisbes anteriors i, si bé es pot dubtar quant a l'existència d'algun de posterior, ara es fa palesa la realitat d'una comunitat cristiana que ha assolit un gruix suficient com per necessitar d'un cap propi. Aquestes prudentes afirmacions, com hem vist, les desmuntava sobtadament l'actual investigació arqueològica amb l'exhumació de l'església paleocristiana del segle IV-V i de l'osculatori episcopal d'or que se suposa gairebé contemporani, avançant sensiblement la cronologia. La dada referida a Ursus és única i, doncs, res més no es pot dir quant a fets i durada del seu pontificat, així com sobre el seu successor. Cal afegir, encara, que al Concili de Girona del 517 no figura la signatura d'Ursus malgrat de l'obligatorietat de l'assistència episcopal -sots pena d'excomunicació- segons els canons establerts a Tàrraco en el concili anterior, i que un dels signants, **Oronci**, pot ésser el bisbe de Tortosa o el d'Osona.

Tàrraco, aleshores, com a capital de la Hispània Citerior, ha d'ésser la capdavantera en el moviment expansiu dels cristians, la qual raó reforça el seu contacte usual i la relativa proximitat política i cultural amb Roma. Com a primera Església a Hispània cal suposar que gesta una organització cristiana més completa que mena vers l'assoliment d'unes realitats socials i religioses més positives. Un dels fets que fa sobresortir Tàrraco és la seva capitalitat i, consegüentment, l'organització dels concilis que la porten a ésser capdavantera de totes les ciutats hispàniques.

L'Església de Toletum era sufragània de la de Cartago Nova. La centralització de l'estat got incorporava llavors la corresponent reclamació de Toledo en la jurisdicció eclesiàstica, un fet que esdevenia en el II Concili de Toletum, l'any 527, encara essent arriana la monarquia.

La dada solitària quant a Ursus està referida al 516 i cal fer notar, a l'ensem, que en el curs del concili es determina quant a l'actuació dels bisbes i es fa notar que, sots pena

¹⁵ Ibídem, pàg. 14-16. - PLADEVALL, Antoni: "Història de l'Església a Catalunya" (Barcelona, Claret, 1989) - RAVENTÓS (J): o. c., pàg. 21.

d'excomunicació, cap no deixarà mai d'assistir a les reunions conciliars. Sobta ben justificadament, doncs, el fet que en el concili que se celebra un any després a Girona, el 517, no apareix la signatura de cap bisbe tortosí, i tampoc en els concilis celebrats en els anys següents.

Les actes del III Concili de Bàrcino¹⁶, el 540, ens presenten el bisbe **Assel-lus** (525?-546?) com a possible successor d'Ursus: *Asellus Episcopus Dertosanus*, ens informa la seva signatura. Assel-lus, d'haver continuat ocupant aquesta jerarquia després del 540 i considerant l'esmentat acord conciliar, hem de suposar que està afectat per unes causes majors que li impedeixen l'assistència als concilis que es van convocant. De no ésser així, ha d'haver un altre titular entre ell i Ursus i entre ell i el seu successor, encara que s'haurien d'explicar les referides i injustificades absències. La data de la seva mort, altrament, no és cap altra sinó la del començament del pontificat de Maureli: no cap de les dates, de fet, ens garanteix un començament de pontificat o una defunció, i la seva proximitat no ens ha de permetre conclusions simplistes.

Aquests són els moments que, mort Teodoric el 526, Amalric passa a exercir el poder quan té uns vint anys d'edat. Amalric fa la pau amb els francs i, havent-se retirat de la Gàl·lia, res no li impedeix d'aliar-s'hi i de casar-se amb la catòlica Clotilde, filla de Clodoveu i germana de Khildebert I, derivant unes cruels desavinences domèstiques que mouen el germà cap a la venjança. Un altre atac franc trenca el renaixement del romanisme polític i, en una batalla tinguda a prop de Narbona, Amalric esdevé derrotat. Havent fugit i refugiat a Bàrcino, el 531 és detingut i mor assassinat.

Teudis, un general ostrogot que ja havia ocupat el poder hispànic en nom de Teodoric, resulta llavors elegit a Bàrcino per ocupar el tron (531-548). El règim electiu portarà greus trastorns polítics en el futur. Sembla ésser que la forma política ha d'atribuir-se al poder assolit pels *seniores Gothorum*, els que han consolidat llurs posicions i compten amb l'aristocràcia del país: s'han equiparat als poderosos després d'haver assumit els sistemes del Baix Imperi, s'han constituït com a propietaris latifundistes amb serfs i clienteleles armades pels vincles del *patrocinium*. Es pot dir que, en aquest moment, es fan paleses les posicions sociopolítiques que condicionaran el pròxim futur: la lluita de la reialesa i l'aristocràcia pel respecte domini del poder centralitzat.

Les cròniques expliquen que en el regnat de Teudis els reis francs Clotari I (? 497-Compiègne 561) i Khildebert I atacaren Saragossa l'any 541, del qual atac, dels prodigiosos fets que segons Gregori de Tours s'hi produïren durant la resistència de la ciutat, es bastirà més de mil anys després una part de la mitologia del nacionalisme espanyol. També es conta, d'aquests moments, quant a l'expedició contra Ceuta per tal de protegir els dominis gots de l'expansió imperial bizantina que ja s'havia emparat del regne dels vàndals. Es diu, però, que el domini que hi exerciren fou certament efímer i que, en retirar-se, els gots foren absolutament desfets.

La realitat delata una ruptura política en la qual la minoria goda conserva el poder militar, garantint totes les possibilitats de domini, mentre que les funcions civils romanen a mans dels naturals del país que són els hereus de la cultura i de l'experiència en el govern.

Una situació paral·lela la trobem en la qüestió religiosa: l'arrianisme got és minoritari davant l'aclaparadora majoria catòlica, la qual situació no els pot permetre una direcció en aquest camp espiritual i ideològic, tan essencial en aquest moment. Malgrat tot considerem que és aquest un fet polític i parapolític perquè és encara més possible i potser que probable que la immensa majoria de la ruralitat i àdhuc de les ciutats es mantingui en la religió olímpica tradicional. Els bisbes, dintre la romanitzada Tarraconensis, no són gots sinó nadius, semblen incrementar llur poder i ben bé són els únics interlocutors en les confrontacions bilaterals. La pau els permet a celebrar els concilis de Bàrcino (540) i d'Ilerda (546) en els quals concorren els prelats de Tàrraco, Dertosa, Gerunda, Emporion, Bàrcino, Caesar Augusta, Sedis Urgelli i Ègara, on els donen unitat d'acció i incrementen llur protagonisme polític.

¹⁶ Ibídem, pág. 65. - RAVENTÓS (J): o.c., pág. 23.

Just en aquest concili del 6 d'agost de 546 (any quinzè del rei Teodoric)¹⁷ el bisbe **Maureli** de Dertosa (546?-580?) manifesta la seva presència -com a possible successor d'Assel-lus- en sotscriure'n l'acta: *Maureli in Christi nomine Ecclesiae Dertosanae Episcopus, his constitutionibus interfui et suscripsi*. Aquesta signatura és l'única dada que en coneixem i sol emprar-se com a determinant de l'inici del seu pontificat, encara que cal dubtar-ne per les raons adduïdes. El breu espai de temps que el separa d'Assel-lus tampoc no garanteix que en sigui el successor, mentre que trobarem qui afirma que Maureli menà l'Església dertosense fins a l'any 580, sense altre argument que el de la datació del bisbe immediatament posterior, segons les insuficients dades existents. El fet és que després del Concili d'Ilerda del 546 se celebra el tercer de Toletum el 589, en el qual no apareix cap notícia del bisbe dertosense i s'ignora, per tant, si encara es manté el mateix titular o la càtedra està ocupada per un altre, o bé si coincideix amb un interval en el pontificat.

A l'ensem es parla de **Patern**, però, a qui se suposa bisbe de Tortosa a partir de l'acte del Concili d'Ilerda de 546, en detriment de l'admissió de Maureli, encara que altres situen el seu pontificat després del 653 i abans del 683. Durant el pontificat de Maureli es determina la data de la famosa làpida trilingüe de la jueva Meliosa o Eulàlia, com se l'esmenta en llengua grega.

El Concili de Lleida ens ofereix un acord, el setzè, que amb motiu de la mort d'un bisbe i destinació dels seus béns ens explica un determinat ambient àulic¹⁸, ben informatiu en els caires d'organització interna i costums, un tema ja tractat al de Tàrraco el 516 que determinava amb el cànon 12: "...quan moria el bisbe d'una Església no s'havia de permetre que tothom entrés a prendre les coses que hagués deixat i saquegés la seva casa, sinó que el bisbe present en les exèquies havia de vetllar amb diligència per la seva conservació i utilitat; no obstant això, atès que succeeix una cosa pitjor, que molts clergues violen aquesta disposició, de manera que quan mor el bisbe, oblidant l'afecte i la severitat de la disciplina, hom pren i destrueix salvatgement tot allò que hi ha a la casa episcopal, ens ha semblat bé de reforçar la disposició vigent amb penes, de tal manera que, quan el bisbe ha mort o es troba a les acaballes, cap clergue, sigui quina sigui la seva dignitat, no s'atreveixi a prendre res de la casa o dels utensilis que conté, ni intenti de prendre mobles o immobles d'amagat, ni amb la força, ni amb engany, ni tampoc d'amagar-los o fer-los malbé, sinó que el responsable de la casa, amb l'ajut d'un o dos clergues dels més fidels, les conservarà i donarà els aliments acostumats als clergues de la casa del bisbe fins que hagi estat elegit un nou bisbe. El bisbe successor, quan hagi pres possessió de les coses referides, procedirà, segons que l'antecessor hagués ordenat o bé tal com Déu li doni entenent, amb aquells que sap que han correspost als manaments i a l'amor del predecessor".

Teudis s'esforça, mentrestant, a unificar la legislació del conjunt de les regions dominades i en l'aspecte militar diposita la confiança en gots que adopten títols de comte i de duc, recupera Septimània, trasllada la cort narbonesa a Bàrcino i mor assassinat el 548.

Cal parar compte amb què l'atenció està reiteradament posada sobre Bàrcino mentre que Tàrraco resta quasi silenciada, el qual fet només podem interpretar com a senyal d'una evident decadència d'aquesta a benefici de la primera. En aquest aspecte també cal comptar amb el desplaçament devers el sud del centre de gravetat de la política goda i la major proximitat de Bàrcino al conflictiu domini sobre la Provença. L'atenció sobre el sud resta justificada, tanmateix, per la presència bizantina, el qual problema porta Teudis a cercar una expansió. Deixant a banda les lluites polítiques i religioses que mantenen una situació d'inseguretat, els fets d'armes esdevenen a les regions occidentals, lluny de la Mediterrània, i la Baetica, la Lusitània i la Cartaginensis romanen sota el poder imperial durant setanta anys, o sigui, que retrocedeix el poder got i s'imposa la tradició administrativa romana.

Des d'aquesta perspectiva de domini en una Gòtia que desplaça el poder de Narbo a Bàrcino¹⁹ cal insistir en el fet del retorn al principi de separació de funcions civils i militars, a la

¹⁷ Síntesi del contingut de les actes a o. c., pàgs. 66-71. També a RAVENTÓS (J): o.c. pàg. 20-26.

¹⁸ Es pot consultar *Concilis provincials...*, pàgs. 70-71. - RAVENTÓS (J): o.c. pàg. 24.

¹⁹ Sembla ésser que en aquest moment els topònims corresponents a les ciutats de la Gòtia oriental adopten el sufix *-na*, i urbs com Narbo, Carcaso, Barcino, Gerunda i Tarraco, entre altres, esdevenen Narbona, Carcassona, Barcinona, Gerona i Tarracona.

desaparició dels prefectes que permet una administració de caràcter unitari, a la voluntat envers la unificació de gots i nadius, tot destacant l'escalada realitzada per l'Església al llarg del segle VIè. i els nivells de llibertat que assoleix i que es pot permetre des de la poderosa posició que ocupa. Caminant per una via de progrés, a part dels concilis que unifiquen la política, preveuen el futur i la qualitat dels seus homes a partir d'escoles episcopals, on es forma el clergat, mentre que la literatura floreix amb metes de caire teològic exegetíc. Recordem, encara, que l'Església es catòlica o universal i regida pels naturals del país mentre que els gots tan sols són una minoria arriana que es manté pel seu potencial militar.

5. La ciutat sota el domini got.

La successió en l'exercici del poder fiscal i militar o pèrdua del control de Roma és l'únic canvi perceptible, sense que mai no es detecti una immigració de gots. Dertosa, per les seves característiques tan especials, pot ésser prototipus ideal de ciutat-regió i només es percep un reconeixement oficial d'una relativa estructura política general de la qual rep dubtoses directrius polítiques. Aquestes directrius no semblen arribar per raons de govern o com a mesures econòmiques sinó per raons de domini. La milícia és fonamental i explica aquest domini de bàrbars del nord. Els caps militars gots que es manifesten solen comportar una família encara que, així com passa amb els homes de llurs estols, se sol ignorar si a partir de dones godes o del país, però el rústic seguici militar que comporten no té importància numèrica com per influir en la vida urbana o en els costums i, doncs, s'encasten en una societat dertosense que disposa d'una vella tradició ibèrica i d'una cultura romana avançada, d'una llengua de prestigi, d'una sòlida legislació i d'una convivència pacífica entre la religió romana (urbana i sobre tot rural) i la jueva (urbana), infravalorades pel cristianisme oficial però probablement amb el domini de la primera. La presència goda, doncs, només constitueix un relatiu dictat polític que filtren els bisbes com a caps reals de la senyoria regional i un domini militar amb derivacions fiscals que suggereixen uns valors inferiors i sense altra efectivitat que l'ostentació del poder. Els pobles viuen segons els seus preceptes i els gots no són res sense les armes.

El territori dertosense es governa des d'un nucli (càtedra episcopal i patricis adherits, port i mercat, administració pública i ens socials) i batega als impulsos dels grups professionals urbans i de les empreses privades, entre les quals cal incloure el potencial econòmic jueu i l'explotació agrària des de les vil·les que se succeeixen al llarg del riu sota el règim de propietat dels patricis urbans que han abandonat l'urbs. Tot plegat, ciutat i regió, constitueixen la ciutat o municipi, evolució com són de la *πολις* i de la *ciuitas*.

La ciutat s'havia recuperat després de l'incendi general i destrucció de la meitat del segle III, més petita i envoltada de muralles, potser que més insana i incòmoda, més closa a l'exterior, estructuralment afectada per un urbanisme condicionat per l'estretor dels carrers i dels espais, amb poques possibilitats d'eixampla, deficient en infraestructures, quasi mancada d'edificis públics però absolutament adreçada al port que era el centre de la seva vitalitat. La temor o la seguretat hi és un essencial factor social, d'antuvi fomentat per la desfeta material, més tard per la persistent amenaça dels bagaudes o de cavalcades de bàrbars del nord i després per les mateixes rivalitats entre els gots. La pressió fiscal i la desorganització o incultura germànica configura una imatge oposada a la de civilització i completa el sentiment depressiu de la unitat social tortosina. Dertosa, la *ciuitas*, destaca sobre Dertosa, el *territorium* o *regio*, a la vegada que la primera segueix essent la síntesi de la totalitat i, per tant, la plataforma única de la dinàmica territorial. El país dels íbers, Ibèria, constituí la demarcació romana i ara la diòcesi, harmonitzant quan cal les accions de defensa, configurant una xarxa econòmica interna i de relació exterior per terra, mar i riu, mantenint una estructura política i administrativa que emana d'un govern que es relaciona íntimament amb la seu episcopal i l'aristocràcia. El bategar de l'economia i de la cultura, motors com són de la societat, es governa des d'aquesta aglutinació interior de poders indígenes i els contactes exteriors a partir del port marítim. En el

fons presenta una dualitat de domini (got i autòcton) que emana de les possibilitats de protecció o exercici de la llei i de les armes.

Potser que cal insistir, tanmateix, en el fet que el domini got representa la desaparició de les cúries municipals i dels seus components, amb un buit social resultant que ocupen els poderosos que, insegurs a les seves *villae rusticae* del Baix Imperi, van tornant a ciutat per raons de seguretat. La nova realitat urbana, des que havia desaparegut l'autoritat local i que el patriciat s'havia retirat al camp, era un poder temporal i espiritual a mans de l'Església.

L'aristocràcia fundària, en tornar a ciutat i renovar la imatge de qualitat social i de potencialitat econòmica que la justifica, es troba davant una autoritat episcopal reconeguda i impulsada pels dominadors gots i pels ciutadans, el qual fet li ha permès l'ocupació d'uns grans espais de poder. El bisbe, príncep de l'Església, representa el govern, el dret i la llei, la justícia i la tradició romana, la civilització i els coneixements dels quals es veuen mancats els dominadors gots que els utilitzen i als que humanament se sotmeten. El bisbe, príncep de l'Església, a nivell urbà i regional, tot i ésser la màxima figura política, social i espiritual, sap compartir la potestat amb els *comes civitatis* que esdevenen els seus auxiliars. Bisbes i comtes, probablement, pertanyen a la noblesa local i governen sota el criteri polític de l'aristocràcia o autoritat dels millors, encara que se subordinen teòricament al *dux provinciae*. Aquests àmbits (bisbe-comte, eclesiàstic-aristocràtic) formen la classe social alta que ocupa els càrrecs i consumeix els béns de luxe, com a focus deferenciat de consumidors i d'activitats econòmiques que tan sols pot facilitar una ciutat-port.

L'Església dertosesense s'ajusta a l'organització interna del *patrocinium* i els prelats, membres de la noblesa regional, són instruments del govern central i el condicionen a l'ensens, incrementant les prerrogatives en el seu aparell, beneficiant-se d'immunitats fiscals, de privilegis jurisdiccionals i del dret d'asil, en un seguit de veritables formes de privatització i reben, a més a més, donacions de béns per la part de la monarquia i de l'aristocràcia territorial. En esdevenir receptors de propietats, béns i almoines -talment des dels temps dels romans-, administren importants volums de riquesa que apliquen a salaris del clergat -com hem vist-, a manteniment d'institucions, ajut a fundacions pietoses, almoines a pobres i desvalguts... la qual situació els manté una clientela tan voluminosa que els situa al cim de la piràmide del poder. Altrament, perdut el suport públic en els serveis sanitaris o mèdics talment com en els de l'ensenyament, crea hospitals i escoles, on es practiquen les lectures de les Sagrades Escripures i de l'obra dels Pares de l'Església. Des del segle Vè. es detecta un procés d'expandiment de l'Església o del cristianisme i, d'una manera paral·lela, de desenvolupament i de consolidació de la llengua llatina: cristianisme i llengua llatina són signes de prestigi des del moment que esdevenen la cultura i la llengua dels poderosos. Les futures parròquies troben un origen en les mateixes *villae*, com hem vist, obrades pels mateixos senyors. Als *vici* esdevé d'una forma semblant però el procés no és exactament igual: mentre que a les primeres imposa, en principi, la presència del senyor sobre esclaus i pagesos lliures, en els segons sembla ésser més homogènia la població autòctona, els íbers o gent que ancestralment habita la regió del riu Íber o Ibre. Aquesta ruralia sembla ésser evident que segueix parlant la seva llengua ibèrica i que es manté en els seus costums mil·lenaris, essent la cultura llatina una cultura d'opressió, una superposició oficial que arracona l'autòctona i la condemna a la desaparició.

La llei ens fa palesa l'existència d'una estructura social que encapçala una classe dirigent (*seniores, potentes*) i conclou una força de treball (pagesos de divers nivell, tendent a l'homogeneïtzació). Entre mig cal situar els petits comerciants i artesans que s'organitzen en *collegia*, encara que inclosos en la plebs miserable i depenent dels poderosos que, probablement, reben els seus productes per comercialitzar-los globalment, articulen la producció i distribueixen l'excedent, desenvolupant la societat des d'unes noves bases que anuncien el feudalisme. Una altra qüestió rau en la presència de colònies i, en general, de mercaders orientals entre els quals destaquen els jueus, majoritàriament interessats en el comerç marítim i en l'europeu.

Els senyors, els potents, com a classe dirigent que són heuen el poder polític, l'econòmic i el social, i posseeixen una ampla clientela, esclaus i un estol militar. Aquesta

classe completa el prestigi des de la cultura romana que vehicula l'Església, fonamenta el poder en la riquesa i al·ludeix l'autoritat goda per raons de noblesa. Cal no oblidar que el seu potencial rau en les *villae rusticae*, on esdevenen veritables sobirans, envoltats per servents de tota mena, en vincles de *patrocinium*, i amb gent d'armes que garanteix llur seguretat personal. El senyor esdevé un cap de clan que va més enllà de la família, segons el model comentat en el Baix Imperi, puix que àdhuc es permet la donació de terres *sub stipendio*, contemplada la pauta jurídica romana *precarium* (donació temporal, gratuïta i revocable). La solidesa de llur situació els aferma el poder i explica la preocupació de la monarquia goda que, com hem vist, mai no pot destruir la xarxa de vincles de *patrocinium* que dilueix pràcticament l'estructura política i que converteix la noblesa en competidora i dominadora del monarca. Consta una voluntat a crear àrees de poder real, ço és, substitutives del poder central, massa gran per a l'economia de dominis autàrquics i senyories locals que imposen formes de privatització.

Al llarg de la síntesi feta quant a la història fàctica s'observava de com una de les principals línies de decadència era imposada per la davallada creixent del volum de la força del treball esclava: la fuga de *servi* designa els poderosos que es veuen impotents per estroncar-la, malgrat dels seus il·limitats recursos socials i polítics que, en aquest aspecte, probablement es troben limitats per la intervenció episcopal. Els senyors recorren a la creació d'una força de treball alternativa a partir de la pagesia dependent.

6. Economia i propietat agrària.

L'agricultura, doncs, constitueix el sector bàsic de la producció i, posant-se molt per sobre, les dades fan pensar que àdhuc sobrepasa la industrial o artesanal i probablement el mateix comerç, en general, el qual se sent afectat per la baixa circulació monetària que motiven unes causes que oportunament comentarem. La informació empeny a conclusions de concepte feudal però la inevitable realitat segueix imposant Dertosa com a segon port de la Mediterrània occidental, amb un dinàmic comerç marítim i una indústria naval que genera i manté una infinitat de petites indústries o faedors: els esdeveniments futurs bé que ho evidencien de les maneres més espectaculars. El procés de sobirania o condomini polític mai no es pot imposar a la realitat social: el primer apunta al domini de la terra a partir de la violència i els fets d'armes, Hispània o Gàl·lia endins, mentre que el segon es mou sota els impulsos de la cultura i de l'economia i, doncs, sempre roman de cara a la Mediterrània i d'esquena al continent. La Mediterrània és la pàtria compartida i terres endins, al nord i a l'oest, només es mouen i afecten els bàrbars.

La vida agrícola hem vist com gira a l'entorn de la *villa rustica* durant el Baix Imperi, però l'una i l'altra presenten ara la imatge d'una profunda mutació. En temps futurs, en plena Edat Mitjana, Tortosa ens presentarà la singular característica regional de la xarxa de torres de defensa -també denominades castells- que responen a raons estrictes de guaita i defensa o bé corresponen a centres de grans explotacions agrícoles²⁰. L'origen d'aquest fenomen just el trobem en aquest moment, en perdre la vil·la la seva funció senyorial o de luxosa residència dels poderosos, llavors quan passa a envoltar-se d'obres de fortificació per raons de seguretat, i això fins a l'extrem que àdhuc se'n parla com a *castellum*. En alguna avinentesa s'edifica, junt a la vil·la, una petita església o es genera un monestir. Alguna vegada les vil·les deriven en una petita població habitada per pagesos, talment com esdevindrà durant l'Edat Mitjana, però el territori presenta -paral·lelament a les vil·les o centres d'explotacions agrícoles- altres tipus d'explotacions agràries aïllades i de menor entitat, pobles i poblats (*vici*) formats per una pagesia dependent dels poderosos i de pagesos lliures, els quals poden o no poden ésser propietaris.

²⁰ Vide: *Les torres de la regió marítima de l'Ebre* (Tortosa, 1980).

Pel que fa a la producció haurem de distingir els dos tipus de possibles explotacions dins l'àmbit regional, de manera especial a les àrees pròximes a la ciutat. Com sempre, cal distingir les zones de secà i de regadiu i, encara, en les primeres caldrà incloure les obres hidràuliques realitzades i tenir presents els aqüeductes que restaven a la vista entre els que s'obren en aquest moment, procedents de les muntanyes del Port o de la serra de Cardó. Els conreus de secà sabem que se centren en els cereals, la vinya i l'olivera, els quals productes també s'empren a manera d'espècie. L'abundància de boscos (les diverses modalitats de pi, carrasques, boix...) permeten una ramaderia abundant (raberres d'ovelles, cabres, bous...), cacera, aliments, fusta i llenya (benefici *pro indiviso*). Els sectors de regadiu ofereixen una ampla gamma de productes que, gràcies al *flumen Iberus*, fan del camp tortosí una excel·lent zona agrícola que destaca -com sempre- sobre la majoria de les regions mediterrànies. Els excedents exportables, altrament, poden ésser transportats per la Via Augusta amb suficient rapidesa per radis operatius de 50 km. de la urbs, o potser que més lluny i tot, però el fet d'ésser Dertosa una ciutat-port permet una exportació marítima i fluvial a gran escala i a distàncies molt més grans, puix que és i seguirà essent el gran port de la Mediterrània occidental.

Les explotacions agrícoles del litoral semblen respondre aproximadament a les partides tradicionals: Beni Xarop, Burjassènia, l'Aldea, Camarles (Lebedòncia?), l'Ampolla-Cap Roig, Garidells, el Perelló (Traia Capita?), Fullola, Alfama...) que responen als repartiments medievals, a manera d'exemple, però adquireixen una major importància les del curs del riu per raó de situar-se a les terrasses fluvials, pròximes a l'Ebre i àdhuc amb possibilitats d'aprofitar petits ports naturals per desplaçaments, càrrega i descàrrega de productes i materials. Aquestes *villae rusticae* cavalquen entre el quaternari actual i el travertínic, ço és, una part de l'explotació es dedica al secà i l'altra al regadiu, com encara es pot observar (conreus, obra arquitectònica, marges i terrasses...) al llarg del sector de la riba esquerra (des del mar a l'Assut): Quart (a Camarles), l'Aldea, Quint amb el seu ample port (Camp Redó), Sòl-de-vila, els Arenys, el Temple (Tortosa) i Sant Llätzer, Pampí, Bítem (amb el magnífic exemple de Barrugat), l'Andusc, Tivenys i fins a la Vila de Som. A la riba dreta i des de Xerta, amb la seva vella Almúnia, els cultius tampoc no han cessat de guanyar terrenys a la muntanya però les terrasses fluvials fins al Dover presenten espais ben reveladors, magnífics, i s'eixamplen així com arriben a l'ample sector de l'antic estuari i port urbà, pels medievals Labar, Bercat, torre del Prior, Palomera (Jesús), Vila Roja, Riba Roja (Roquetes) i potser Pedrola, davant mateix la ciutat, sempre seguint la *Cechia Maior quae venit de Maranxar* (aproximadament el curs del Canal de la Dreta) per seguir cap a Quart (l'Alcàntera del barranc de Sant Antoni) i el Pla de les Sitges, la Vila Seca i Vinallop, Mianes i la Font de la Carrova tot vorejant prats i estanys, fins a la fortificació d'Amposta que s'obria al mar.

L'utilitatge es fonamenta en l'arada romana, segons els models encara conservats (pollegana, xaruga), amb eines de ferro. La irrigació emprà diversos sistemes, segons les circumstàncies, de vegades complicats, iniciant-se la utilització dels molins hidràulics. Alguns d'aquests se situen sobre barques, al riu, i perduraran al llarg dels segles. El cultiu del guaret està generalitzat i els adobs emprats són de procedència animal.

Durant aquests anys hem de pensar en baixos rendiments agrícoles, segons l'opinió més generalitzada, quasi sempre amb collites de mera subsistència que comporten la fam o el mal nodriment que fa la gent empedera a les pestes, agreujant la situació les plagues de llagosta i els estats meteorològics, provocant amb el temps un retrocés demogràfic i un abandonament de conreus. Calamitats a banda, altres factors graviten sobre el sector, com la pressió fiscal, la inestabilitat política, els abusos senyorials i els *patrocinium*. El desgast és evident i afecta decisivament la propietat petita i àdhuc la mitjana, sempre a benefici dels grans propietaris de classe aristocràtica. Els petits propietaris conreen el gra, puix que els és de menester un empar contra la fam i les calamitats. La degradació tendeix, així com fèiem notar, vers una homogeneïtzació social per la base que implica una explotació de la gent del camp.

Al camp existeix un tipus de pagès jurídicament lliure (*ingenui, rustici, rusticani*) així com un petit propietari que és descendent de *possessores* ebrencs del Baix Imperi, ja sigui residents en masos o en *vicis*, els que segueixen perdent posicions a benefici dels latifundistes dels quals

acaben per dependre, habitualment del senyor de la vil·la més pròxima a la seva propietat, al que s'encomanen en cossos i béns: aquests antics *possessores* han hagut de menester el patrocini, amb lliurament de propietats a canvi de conservar l'usdefruit i satisfer rendes i serveis. El *vicus*, doncs, tendeix a perdre la seva naturalesa.

Cal comptar amb l'existència de propietats disperses que formen unitats autònomes de producció (*sortes*), rebudes per pagesos de variada condició que, en general, paguen en espècie i també es poden permetre a fer-ho en moneda. En aquestes sorts -talment se seguiran denominant durant l'Edat Mitjana- es troben els *servi casati* (esclaus que disposen en propietat d'eines, bestiar i diner) i que formen unitats familiars de producció, lliberts sota patrocini (*in obsequio*), esclaus manumesos que han rebut terres de part de l'amo al que es mantenen units mitjançant vincles de dependència que generen rendes i serveis, i *coloni adscriptici* o colons descendents de colons dels temps de l'Imperi en situació jurídica molt degradada i, finalment, *pauperes* o gent lliure a la que la misèria ha portat sota el *patrocinium*.

En les grans propietats (*villae, fundi*) hi ha pagesos que treballen les terres de l'amo i els esmentats que conreen les sorts, de condició esclava o de dependència però en situació semblant. Els latifundistes hi constitueixen llurs reserves, majoritàriament ateses amb esclaus, les quals solen conformar les propietats més ben situades i de major rendiment. A banda del *patrocinium* també existeix una forma jurídica entre cultivador i amo amb el contracte de precària, mitjançant el qual el pagès li fa lliurament anual d'una part de la producció (*exemia*) que sol ésser la desena part, encara que també es compromet a fer uns determinats serveis, la qual forma legal es retrobarà durant la Baixa Edat Mitjana. Malgrat de l'existència de tants tipus de relació, aquests es van degradant de manera que tots els pagesos acaben per constituir un únic estrat social, molt pròxim al dels esclaus.

Reiteradament hem fet esment dels esclaus, ja sigui en referir-nos a la legislació dels gots o ja sigui en referir-nos a l'*status* de la classe social latifundista que ostenta el poder. L'esclavisme esdevé un tema de debat constant i la documentació tortosina que es generarà des de la meitat del segle XII continuarà presentant-lo com una realitat social, laboral, jurídica i econòmica. Bo serà, doncs, que apuntem els principals trets de tan transcendental qüestió.

Aristòtil definí els esclaus com *instruments proveïts de veu*. D'ençà que hem d'entendre per esclau una bèstia que, talment com el bou o el mul, no pertany a l'espècie humana. La legislació goda contempla el problema dels *mancipa, servi i ancillae* amb tanta freqüència que -com és repetit per tothom- des de Leovigild a Ègica es promulguen 498 lleis de les quals 229, el 46 %, hi estan referides.

L'Església també hi esdevé afectada, disposa i disposarà sempre de mà d'obra esclava i sant Agustí en justifica la possessió. L'esclavatge acaba de configurar el *modus vivendi* però també és moral per ésser *more maiorum* i un canvi de criteri portaria a un col·lapse absolut de costums i de sistemes econòmics. El cristianisme, malgrat de l'Església, és un atemptat contra l'esclavisme del sistema i contra el sistema mateix, com dèiem amb motiu dels primers temps. No ha de fer-se estrany, doncs, que sant Pau exhortés els esclaus a creure els amos però, així mateix, observarem com el cristianisme labora per fer-los una vida més fàcil i més justa, dintre la inqualificable situació a la qual estan sotmesos. No obstant això cal tenir present que l'Església és una gran possessora d'esclaus i es mostra invariablement esclavista. En aquest aspecte se sol citar l'exemple de la necessitat de deu esclaus per església rural, elementals per al manteniment d'un sacerdot que es dediqui plenament a llur magisteri. La legislació conciliar, altrament, nega a l'esclau el dret d'asil i declara anatema el cristià que els ajuda a fugir, encara que exhorta quant a les manumissions. L'esclau té admesa una determinada personalitat jurídica des que els tribunals es reserven el dret a jutjar-los en causes greus i, tanmateix, pot fer-se cristià i accedir així a la categoria humana i, per tant, a la perpetua llibertat. Aquesta circumstància permet unions mixtes, ço és, entre persones lliures i esclaves, això a desgrat de la llei i de la solidaritat existent davant els *servi* i els *pauperes*, fent-los accedir a una situació que millora socialment llur imatge. Com a definició es pot dir que els amos són cristians (tota la classe dominant) i els pagesos i esclaus són pagans.

Malgrat tot, la situació dels esclaus cal que sigui compresa en el seu punt just: exemples concrets constituïran la millor definició. Cal comptar, de bell antuvi, que un esclau és

tingut com un animal de treball però que llur humanitat no admesa comporta problemes derivats de llur actitud. S'imposa així una actitud severa, de temor, amb càstigs corporals consegüents que són evidentment infrahumans: a criteri dels amos se'ls pot flagel·lar i àdhuc mutilar (*truncationes membrorum, decalvatio*, ablació del nas, castració). Els amos pretenen així mantenir l'obediència i ofegar l'impuls de revolta. Un altre aspecte interessant apunta a les relacions sexuals: els amos poden disposar dels *servi* i *ancillae*, les relacions entre lliures i esclaus està penalitzada per la llei (flagel·lació pública i foguera), de caure un home lliure en la condició d'esclau llur esposa s'hi pot separar i tornar-se a casar, i la descendència de les unions (*contubernia*) entre esclaus pertany a l'amo, com esdevé amb qualsevol altre animal domèstic. Els amos, per altra banda, poden disposar de llur vida o mort: en aquest aspecte Khindasvint (650) no aconseguí el derogament de la llei i Recesvint tan sols aconseguia el respecte a la vida però no les mutilacions (les més usuals eren el nas, els llavis, la llengua, l'ull, l'orella, la mà, el peu, etc.).

El proveïment d'esclaus sembla tenir una via preponderant en les ràtzies i en la guerra. Un motiu de les incursions contra els bascs i els càntabres pot ésser aquest, encara que les freqüents guerres civils també són una abundant font de proveïment. Ignorem encara una possible implicació dels jueus en aquest productiu mercat internacional però la seva ben bé exclusiva comercial en els segles posteriors ens obliga a tenir en compte aquesta possibilitat. La situació en la qual el poble es veu sotmès porta casos de gent lliure que es lliura a l'esclavatge per escapar de la fam o dels deutes, també s'hi cau per condemna judicial i, altrament, existeix la venda de nens. La situació de domini per part dels propietaris, doncs, tan sols es pot mantenir des d'una línia dura, amb unes lleis terroristes i una repressió sostinguda.

Els estudis que han estat editats sobre el tema ens fan veure que els bagaudes, al segle Vè., són una primera i secular manifestació d'oposició frontal i que el sistema comença a fallar d'ençà del segle VII per causa de les fuites, de la insuficient oferta d'esclaus, de les grans pestes dels segles VII-VIII que afecten majoritàriament els desnodrits, dels continguts del cristianisme que estimulen en el fons un fort revulsiu i, també, pel posterior desenvolupament de les forces productives als segles VIII-IX, pel progrés tècnic i pel creixement econòmic. En un altre aspecte s'evidencia la fallida dels poders coercitius de l'Estat i la seva incapacitat a mantenir l'ordre social i, tanmateix, la duresa de la situació de l'esclau que, mesclada amb la misèria de llur vida, només ofereix les alternatives de resistir, de revoltar-se o de fugir. La conquesta islàmica res no canviarà en l'ordre social i, per tant, tampoc no alterarà els costums de les províncies, però existeix una mobilitat de població i s'imposa una nova organització social productiva. El sistema es dissipa al pas dels segles, encara que es retroba durant l'Edat Mitjana i àdhuc en el segle XVIII.

Els esclaus també són la força de treball a les mines, en situació compartida amb els condemnats. Els textos antics, medievals i renaixentistes ens parlen de la relativa extensió de les explotacions mineres a Tortosa, puix que constitueixen un bé fiscal que aporta forts ingressos a l'Estat i nodreix la creació i circulació de numerari. Cap font de riquesa no haurà estat més important a Dertosa, probablement, que l'explotació de la Pedrera i la concreta obtenció del jaspi o *brocatello*, element de luxe per tota la Mediterrània que inunda la mateixa Roma clàssica i renaixentista.

7. El comerç i la indústria.

El comerç marítim i fluvial, enfortit pel terrestre, constitueix a Tortosa la gran raó de la seva existència al llarg de la història. En els temps que tractem es fa palès que les transaccions en moneda o en simple intercanvi presenten un ritme creixent en el comerç interior peninsular, però amb un constant retrocés en els volums generals i amb un gran comerç a mans dels mercaders estrangers que integren les colònies que, a Tortosa, estaria dominat pels jueus. El dinàmic mercat del territori (la ciutat) es completa amb les fires ja existents durant la presència romana (*forum venale*) i que perdurarà amb l'Assoc (*as-Sūq*) durant el domini islàmic. Tortosa

es regeix per un sistema de pesos i mesures que, com a l'Edat Mitjana, cal suposar exposat a la Porta Ferrissa (la qual es vol situar al Portal del Pont de Pedra o de la Mare de Déu de la Rosa) i per un sistema monetari que no articula amb la producció de la unitat social. El mar és la gran raó de l'existència de Tortosa i el tràfec fluvial el completa, veritablement, però s'hi afegeix encara l'excel·lent i ràpida comunicació que constitueix la Via Augusta, una magnífica obra d'enginyeria, molt ben calçada, de nou metres d'amplada²¹, la qual travessa de cap a cap el territori tot connectant la ciutat amb les poblacions de la regió, de la qual són els mercaders i els viatgers (*itinerantes*) els habituals usufructuaris.

El comerç exterior és eminentment marítim i fluvial: el primer orientat a Bizanci, Síria, Alexandria, Cartago i les ciutats italianes (talment com seguirà esdevenint en els segles posteriors); el segon és alternatiu per l'Ebre, a l'interior de la península per connectar amb la mar Cantàbrica i la línia de penetració Ebre-Segre-Garona²² que justifica la relació amb Tolosa. Entre els productes bàsics d'aquest comerç destacàvem el marbre de la Pedrera però el més actiu és el blat, introduint-lo a Itàlia talment com en els segles posteriors que des de la Llotja i Consolat del Mar es posava preu al blat mediterrani, incidint-hi la producció bladera peninsular i la siciliana. L'exportació de l'oli d'oliva té una destacada importància, en circumstàncies molt semblants que es perllonguen fins al segle XX, essent-ne Roma una de les principals receptores. Un comerç i una indústria complementària estaria la producció de les bòbiles, on segueixen mantenint-se antigues tradicions i tècniques. Les importacions estarien de tota mena, però destacarien els productes de luxe, de procedència oriental, consumits per la noblesa i la jerarquia eclesiàstica (vasos litúrgics, joiells, seda, vori, etc.) que, com dèiem, estaria un sector dominat pels comerciants jueus, així com per siris i grecs.

El tema ha estat prou debatut i s'ha arribat a la conclusió que, en termes generals, havia d'existir un desequilibri en la balança comercial de les ciutats ibèriques, sens dubte motivada per la importació d'articles cars sense que existís una contrapartida d'exportacions en una línia equivalent. La situació porta al constant drenatge de l'or i a una notable contracció de la massa monetària activa, havent-hi d'afegir aquella altra constant local de l'atresorament que practiquen habitualment els bisbes i l'aristocràcia terratinent, posseïdors d'importants fortunes que, en altres llocs, resten justificades a partir de les troballes arqueològiques.

Una altra font de riquesa important a la Tortosa de tots els temps rau en l'explotació forestal. Dels grans boscos existents destaquem els del Port i, en aquesta serralada, la varietat del pi roig, tan resistent a la corrosió marina i de tan excel·lent resultat com a material per a la construcció, segons testimonien els comentaristes medievals, ja siguin musulmans o cristians. Una de les indústries tradicionals en aquest camp, tanmateix, ha esdevingut en tots els temps la pròpia de les drassanes, establertes inicialment (segons sembla) en l'espai oriental del port urbà (actual plaça d'Alfons) i en aquests temps i els immediatament següents a l'actual barri de sant Jaume-Remolins, constituint segurament la drassana restaurada en els temps d'Abd ar-Rahmān III i cedida per Ramon Berenguer IV als jueus de la ciutat.

Tortosa hereta dels temps de l'Imperi Romà una tradició de taller monetari. Durant els gots es manté aquesta seca, sempre per privilegi que atorga el sobirà a la ciutat però no mai a particulars, puix que reporta importants beneficis a l'economia reial. Emetre moneda, altrament, esdevé un clar símbol de l'autoritat reial. La seca implica un *comes thesaurum et dux*, ajudats per funcionaris especialitzats, amb probables funcions com a perceptors dels impostos i guarda dels fons incidents. Els abusos són arreu habituals per part dels responsables, normalment afectants en el pes i en la llei del metall amonedat: es legisla en tal sentit, amb especial cura quant a les adulteracions i contra els orfebres que creen objectes a partir del numerari i els que en sostenen alguna part en el concepte que definirà el *tresoriscar* durant els segles medievals. La possessió de numerari, com dèiem, acaba essent un privilegi aristocràtic i episcopal. El pes del *solidus* i del *tremissis* (or) es manté immutable durant els segles IV-V, i les millors troballes han estat fetes a la Narbonensis, a la Tarraconensis i a la Baleàrica.

²¹ Encara es pot seguir al llarg d'alguns quilòmetres restants, sobre tot al tram del Perelló i malgrat d'haver estat refeta a finals del segle XVIII.

²² Podeu consultar la nostra obra *Immigració britànica a Tortosa (segle XII)*.

En el reialme got el rei és l'administrador i els *duces* i *comites* controlen els béns fiscals i la correcta recaptació d'impostos als seus dominis. En el mateix nivell es labora per l'adquisició del metall necessari per a les encunyacions, com també per rendabilitzar l'atresorament. La hisenda reial troba habitualment unes justificades dificultats per cobrar els impostos i, bo existint una administració capaç de superar la situació de misèria, els reis cada cop depenen més del seu patrimoni privat mentre que els socors de l'Església incrementen el poder dels bisbes. Altrament, la minva d'ingressos monetaris per aquesta causa i l'increment d'ingressos de producte esdevenen explicació a la tendència de davallada en el pes i en la llei de la moneda emesa, el descens del volum de les tropes pagades amb soldada i l'increment de les formes retributives en els serveis de caire feudal.

8. El domini got de Toletum.

La mort de Teudis²³ desemboca a una dècada d'esvaïment de poders i de confusió sociopolítica en la qual el centre de gravetat polític es trasllada a Toletum, després d'haver seguit un procés Tolosa-Narbo-Bàrcino. La dècada d'inestabilitat inclou violents enfrontaments interns i trencament del relatiu ordenament territorial vigent, amb l'agreujament que en tots els sentits representa l'assentament bizantí que se centra a Cartago Nova. Tothom, a nivell de poble, rep unes dures conseqüències que deriven de la fallida de la hisenda central i les devaluacions monetàries. Atanagild hi surt al pas deturant els bizantins, en pràctica afirmació d'independència política des que aquells representaven l'Imperi de Roma, i estableix a Toletum la capital dels seus dominis, equidistant com està de les fronteres, amb el constant impuls de la ciutat sobre l'immens altiplà hispànic en el qual no hi ha cap altra ciutat important. Mort Atanagild, el rei Liuva retorna la residència al seu ducat de Narbona i deixa a Toletum son germà Leovigild, el qui a la mort del primer el 572 aplega tots els dominis.

El nou rei got Leovigild (572-586) representa el progrés de la nova política d'identitat hispano-goda, l'enfortiment del poder des de la unificació política i la centralització administrativa, des del romanisme de base. Seguint aquest model romà organitza una fastuosa cort, amb una imatge externa de majestat creixent, i fa per unificar la Hispània tot fusionant els diversos pobles que la configuren, la qual insensatesa imperialista incrementa les dificultats davant el domini bizantí a la Baetica i la Cartaginensis, a part de la impotència des dels mòbils per causa de la manca d'autoritat i d'unitat interna en el poder got. El mandat, en l'aspecte militar, destaca per les campanyes contra els bizantins del sud i els sueus del nord-oest. El rei, un càrrec electiu pels caps militars, de fet no va més enllà d'ésser el cap de l'exèrcit: probablement a aquest sector de caràcter àulic s'hi uneixen la noblesa i l'alt funcionariat, però també els bisbes perquè apleguen un gran poder dins les respectives diòcesis, seguits pels potentats del país. Els immigrants gots es van fusionant amb els nadius tot oblidant els seus orígens.

Leovigild fa per crear un règim monàrquic de caràcter hereditari i porta la novetat d'associar al govern llurs dos fills, Ermenegild sobre la Baetica i Recared sobre Septimània, però el conjunt de mesures li porta l'oposició de la noblesa, acostumada com està a una llibertat absoluta, la qual passa a constituir un contrapoder. La reacció, des del poder, és brutal i aniquiladora per a qualsevol tipus d'oposició.

En política monetària s'emeten tremisses d'or a nom seu (575 i 577), segons el model bizantí, encara que hi ha dos aspectes de la seva política, el jurídic i el religiós, que destaquen sobre els altres.

L'aspecte jurídic ve definit per la promulgació del *Codex Revisus*, de base romana i concebut en qualitat de dret unitari, amb una ben palesa voluntat unificadora de pobles, sempre amb tendència a la veritable gestació d'un estat integrador.

²³ Vide: *Mites i cultes...* pàg. 63 i ss.

L'aspecte religiós pot trobar l'origen en el matrimoni de Leovigild amb Riquilda, una dona catòlica que és la mare dels seus fills. En segones noces es mullera amb l'arriana Gosvinta, vídua d'Atanagild, i la voluntat d'unitarisme polític i religiós passa a ésser l'objectiu got, amb el creixent rebuig de la poderosa població dels seus dominis: a la insensatesa d'una unitat hispànica s'uneix la d'una unitat arriana, les quals voluntats només troben suport en unes consideracions geogràfiques que res no hi toquen o en una península que és el cul-de-sac del continent, en l'extrem màxim de la qual es fan forts pobles bàrbars occidentals que resten dominats per altres bàrbars del nord, ja siguin arrians o catòlics, com en el cas dels sueus de Gallaecia. El paganisme, probablement, es manté com a religió rural i creença més generalitzada.

El mandatari got, capficat en el problema religiós però des de la pruija unificadora en els dominis, el 580 convoca un conciliàmbul de bisbes arrians per tal d'obtenir una fórmula que permeti passar a l'acció. El projecte, de caràcter general, adopta unes mesures tendents a convertir els catòlics a l'arrianisme des d'una simplificació de diferències i, fonamentalment, de *credos*, seguint amb una identificació de l'Església i el poder establert, en un estil constantinià: en aplicar-se, inevitablement, aquest atac frontal topa amb la resistència dels catòlics i dels potentats. L'Església manté una posició forta i àdhuc es pot permetre una actuació singular com a contrapoder, ja sigui des del seu concepte espiritual o com a força econòmica i social, i el monarca difícilment pot superar aquesta adversitat. L'autoritarisme porta a una nova acció salvatge, a una persecució i a un foragitament dels bisbes de les diòcesis i ciutats més rellevants. Un d'aquests és **Julià** (a.580-599?), el titular de la càtedra dertosense des d'abans del 580 i que se suposa successor de Maureli que, doncs, és destituït i exiliat pel rei Leovigild i substituït per l'arrià Froïscle. La presència d'aquest prelat comporta una altra ombria en l'episcopologi dertosense, en no poder-se determinar les dates de nomenament i duració del pontificat. La destitució sembla haver-lo condemnat a un veritable ostracisme que àdhuc el porta a un foragitament de Tortosa on, evidentment, llur presència ha de fer nosa. Cal comptar però que no es tracta d'un fet aïllat puix que la circumstància és general i el bisbe Julià no constitueix un cas isolat. Sol haver una coincidència, per part dels tractadistes, en sostenir una incidència de bisbes exiliats enllà de la vora del Xúquer, llavors territori grec o bizantí.

Bernat Boades descriu així els fets: *Aprés, e encara abans, per aquesta causa, Leunigildus va perseguir la Sgleya catòlica, gitant e exiliant els bisbes de lurs cadires, e.ls preveres de lurs sgleyas, e.ls monjos de lurs monastirs, faent als uns e als altres molt mals tractaments, que.n era gran dol veure la burla, e.l escarnot que.n faèyan los malvats heretges dels sants sacerdots; que així que.ls vèian de un tros luny, car los capellans lavors, e encara molt de temps après, anaven vestits de blanc de sobre, los ne cridaven moltes badomerries, e.ls faèyan grans fàstigs, e.ls movien gran tabustol e gran brugit, e.ls tiraven fang, e.ls gitaven altres sutzeses. Mes, Déu volent, tantost aquella malvada e foriosa persecució va passar; car Leunigildus, après d'haver tenguts molts feyts d'armes ab los romans que casi los va gitar de tota Spanya, pres de maligna infirmitat, va finir los seus dies en la ciutat de Toledo.*

La confrontació religiosa àdhuc afecta la família governant perquè Ermenegild, fill del monarca i marit de la princesa catòlica Ingunda, germana de Khildebert d'Austràsia, s'havia convertit al catolicisme, es posava al cap de l'oposició i, oportunament, sabia reunir els descontents d'una majoria catòlica i d'una minoria representativa de l'aristocràcia bètico-lusitana en una acció -parem-hi compte- que ja rebutja criteris de base ètnica i ideològica, potser que oferint un clar testimoni del creixent sentiment d'unitat entre nadius i dominadors que s'impulsa des del mateix poder autoritari. Ermenegild no aconsegueix el suport dels bizantins i esdevé derrotat a prop de Còrduba el 584, essent exiliat a València en negar-se a abjurar la nova religió, després empresonat a Tàrraco i decapitat. El rei vencedor i parricida no interromp les accions militars contra els sueus de Gallaecia, els bascs i el reialme borgonyès que pressiona per la Província (Provença).

Froïscle, el bisbe arrià de Tortosa per nomenament del rei Leovigild l'any 580, substituint Julià, mentrestant, ha mantingut els preceptes del poder i els serveix des del seu càrrec de confiança política. Hi ha la creença d'haver-li estat assignada la missió de convertir a l'arrianisme Ermenegild, el fill de Leovigild i germà de Recared, mentre que estava pres a

Tàrraco i fins que fou executat (585), responsable d'haver-se revoltat amb l'ajut dels bizantins i dels sueus, en haver-se convertit al catolicisme. La documentació res no ha revelat en aquest sentit.

Potser que cal recordar que l'arrianisme l'havia creat l'any 318 un sacerdot d'Alexandria, Àrrius: condemnat i excomunicat el 323 però havent penetrat l'heretgia per orient, aquesta doctrina fou condemnada al Concili de Nicea (325), encara que prengué volada amb l'ajut de Constanci. La controvèrsia teològica se superava amb l'edicte de Teodosi (380) i el segon edicte de Constantinoble (381) que restaurava la pau a l'Església.

Les accions per un estat centralitzat comportava, des del 681, la novetat d'assignar al bisbe de Toletum la prerrogativa de l'elecció i consagració de bisbes arreu d'Hispania i de la Gàl·lia Narbonesa i es pretenia, encara, l'autoritat eclesiàstica suprema sobre la totalitat de les regions que integraven l'estat visigòtic. El fet és que en l'estructura eclesiàstica provincial se celebraren dinou concilis durant el segle VII, dels quals catorze esdevingueren a Toletum i tan sols un a la Tarraconensis, el del 691 de Caesar Augusta, tot i que no hi ha certesa del seu caràcter provincial.

Les diferents línies d'actuació de Leovigild permeten que son fill Recared (586-601) hereti unes possessions sobre les quals pot exercir un domini ferm, àdhuc en les àrees d'expandiment patern, des de plataformes jurídiques i econòmiques consolidades, tanmateix, a partir d'un definit centralisme polític. Tot plegat, just li ofereix la via fàcil de mantenir la política paterna, encara que interpretada des de la pròpia estratègia.

De bell antuvi cal que resolgui, és clar, els factors negatius en el balanç fet a la política de Leovigild: Església i noblesa, els *potentiori*. El pas endarrera el dona amb la major espectacularitat: el rei got arrià es converteix oficialment al catolicisme el 587, en una actitud i fets que empenyen fort els bisbes arrians i els motiva a imitar-lo, restant en una idèntica situació l'aristocràcia goda i presentant un factor decisiu devers la unitat social hispano-goda i la unificació d'Església i Estat. De fet, dona un tomb absolut a la situació anterior. El III Concili de Toletum, celebrat el 589, és el moment que compromet l'oposició anterior en els afers de l'Estat. Inevitablement, la doctrina arriana sobreviu entre els gots i resten uns focus d'oposició nobiliària que, mancats de suport popular, esdevenen contundentment desfets per via armada. D'ençà que, en aquesta identificació entre l'Església i l'Estat, els concilis toledans moderen la iniciativa reial mentre que els provincials es limiten als afers eclesiàstics de la mateixa manera com les responsabilitats pràctiques de govern recauen sobre gots en qualitat de ducs i de comtes: al darrera d'aquests roman l'Estat, i al darrera de l'Església roman el poble, mentre que tots dos constitueixen l'aristocràcia que pretén la retenció del poder i el manteniment de la feblesa monàrquica.

Restablerta la situació per Recared, la voluntat de retorn al catolicisme permet la convocatòria i celebració del III Concili de Toledo, el qual esdevé la fita de la tornada oficial a la fe catòlica. Entre els bisbes que signen el rebuig de l'arrianisme es troben Ugne de Bàrcino i Froïscle de Dertosa, mentre que es fa notar l'absència d'Artemi, el metropolità de Tàrraco que hi destaca un delegat, però el bisbe Julià signa l'acta. La restitució dels bisbes a llurs cadires esdevé així un fet i comporta un teòric conflicte amb els bisbes arrians. El bisbe arrià Froïscle²⁴ de Dertosa torna a la fe catòlica el 8 de maig de 589, el qual fet consta d'aquesta manera: *Froisclus in Christi nomine Civitatis Dertosanae, anathematizans haeresis arrianae dogmata superius damnata; fidem hanc sanctam Catholicam quam in Eclessiam Catholicam veniens credidi, manu mea de toto corde subscripsi*. Ací figura, doncs, la signatura d'ambdós bisbes dertosenses, Julià (*Iulianus Dertosanae ecclesiae episcopus subscripsi*) i Froïscle (*Froisclus episcopus subscripsi*), als qui retrobem documentalment el 599 en el Concili de Bàrcino: *Iulianus in Christi nomine ecclesiae Dertosanae episcopus consentiens subscripsi*, i tanmateix, *Fruisclus in Christi nomine ecclesiae Dertosanae episcopus annuens subscripsi*. Per tot plegat sembla que cal entendre que, d'ençà, Froïscle cobreix la funció de co-bisbe o bisbe auxiliar del catòlic Julià, el qui havia estat foragitat i potser que exiliat i al qui se li restitueix la plena autoritat episcopal. En llur pontificat es consolida l'Església i s'inicia l'evangelització de la ruralia.

²⁴ Veure, tanmateix, BADA (J) a o.c. pàg. 26.

“L’existència d’una colònia visigòtica a Tortosa²⁵, que devia conservar la seva llengua i els seus costums, es veu d’alguna manera assegurada pel fet que hi havia un bisbe arrià, visigòtic, Froïscle, a més del bisbe autòcton, Julià, tal com apareix a les actes del Concili III de Toledo, de 589, és a dir el famós concili de la conversió de Recared i del poble gòtic al cristianisme ortodox, de llengua llatina. Observem que l’onomàstica confirma aquesta pertinença, puix que Froïscle és un nom ben gòtic, germànic, mentre que Julià pertany a l’antroponímia tradicional d’origen llatí. És evident que la presència d’un bisbe resident comporta generalment l’existència d’una comunitat suficientment organitzada, cosa que requereix un mínim de població fidel. De fet, foren només sis els bisbes arrians conversos el 589. Pel que fa a les nostres terres, ultra el de Tortosa, hi figuren els bisbes arrians Ugnus de Barcelona i Maurila de València, ambdós de nom ben gòtic. Sobta d’entrada de no trobar cap bisbe visigòtic ni a la seu metropolitana de Tarragona, capital de la província, ni en cap bisbat de la Septimània, inclosa la capital Narbona. Aquest fet no significa que no hi pogués haver comunitat gòtica; podria donar-se algun cas de seu vacant o simplement que no s’hi haguessin convertit, com en el cas dels bisbes Masona de Mèrida i Ataloc de Septimània, que es revoltaren contra Recared. Però, en qualsevol cas, l’existència d’un bisbe arrià sí que confirma que hi havia fidels./ Després de la conversió, ambdós bisbes continuaren exercint, perquè figuren en les actes del concili de Barcelona del 599. Probablement encara dirigien les comunitats respectives, encara que amb un sol dogma i amb una sola litúrgia, la hispànica, de llengua llatina, perquè després de la conversió fou bandejada la litúrgia arriana, que devia ésser de tipus oriental i en llengua gòtica. És interessant constatar que en el concili anterior de Saragossa II, del 592, en què s’emeteren disposicions respecte de la revalidació del clergat i de les relíquies de procedència arriana, només hi assistí el bisbe hispanoromà Julià./ És a partir de la conversió en una sola fe quan deuria començar l’assimilació del poble gòtic, però el procés per força havia de ser molt lent i probablement no deuria ésser consumat del tot al moment de l’arribada dels àrabs, perquè no són aquestes les últimes dades de caràcter gòtic de què disposem referents a Tortosa, malgrat l’escassetesa documental.”

Just ara cal recordar que Enric Bayerri, fent-se ressò de Miquel Macip -el qui escrivia a meitat del segle XVII-, en exposar aquest episcopat truncat i després compartit, interrompia la narració per entrar en consideracions. Bayerri feia constar que Macip incorporava en tal moment el bisbe arrià Ervici -no esmentat per Ramon O’Callaghan- tot presentant-lo l’any 598 com a successor de Maurili, la qual tesi xoca contra les signatures a les actes del Concili de Bàrcino del 599. La confusió augmentava encara en afirmar-lo catòlic i immediatament anterior a Julià. També ho recullen altres comentaristes i es pretenia a resoldre la situació identificant-lo amb Froïscle, feta palesa la coincidència de les dades. Ervici, altrament, sembla ésser un patronímic de procedència hel·lènica, el qual fet no es fa estrany per causa de la presència bizantina al sud i perquè es reitera en altres onomàstics episcopals, però també en la monarquia goda, puix que un segle després serà coronat el rei Ervigi. Ens admira l’habilitat, això sí, i els recursos utilitzats al barroc per tal de donar credibilitat a la llegenda que teixien... o no és llegenda i disposaven llavors de fonts informatives que ara desconeixem?.

El fet és que en el setè any del regnat de Recared, el primer dia de novembre de 592, se celebra el segon concili de Saragossa per tal de “deliberar amb temor de Déu, semblà bé al sant i venerable sínode que els preveres que s’han convertit de l’heretgia arriana a la santa Església catòlica, mentre mantinguin santa i pura la fe i ben casta la vida, continuïn santament i purament el seu servei després d’haver rebut de nou l’ordenació presbiteral; en canvi, els altres, que negligeixen de mantenir la forma de vida que ha estat indicada, seran expulsats del clergat i de l’ofici. El mateix que s’ha dit dels preveres s’estableix pel que fa als diaques”, com s’expressa en el primer cànon. L’acta està signada pel bisbe de Tàrraco i metropolita de la província Tarraconense, per onze bisbes i dos diaques en representació d’altres dos: hi consta la signatura de dos bisbes amb el nom de Julià, un dels quals serà el de Tortosa. Al concili d’Osca, del 598, sota la preocupació de la vida casta i pura dels religiosos, no apareixen les signatures dels bisbes assistents però al segon concili de Barcelona, celebrat a l’església de la

²⁵ MORAN, J.: o. c., pàg. 118-119.

Santa Creu el primer dia de novembre de 599, a "l'any catorzè del felix regnat del cristianíssim i pietosíssim rei Recared", assisteixen i signen Julià i Froïscle, ambdós com a bisbes de l'Església de Tortosa, el primer amb la fórmula "he signat tot donant el meu consentiment" i el segon amb un "he signat tot acceptant aquestes constitucions".

L'organització administrativa afecta íntimament les estructures territorials, les quals potser que podríem sintetitzar d'aquesta manera: el regne got d'aquest moment roman constituït per la Baetica, Lusitania, Cartaginensis, Tarraconensis i Narbonensis (*provinciae*), subdividides en districtes menors o regions naturals de les ciutats de major entitat i que disposen de seu episcopal (*territoria*); la justícia i la policia resten sota la responsabilitat dels *iudices* o *rectores provinciae* (figures heretades del Baix Imperi), immediatament seguits en autoritat pels *comites civitatum* segons la figura tolosenca, amb jurisdicció en allò que afecta a poders civils i militars, justícia, policia i afers fiscals en l'àmbit del *territorium*. El poder del bisbe és equiparable, compartint ambdós el govern territorial encara que auxiliats per funcionaris: *defensor civitatis*, *vicarius*, *iudex loci* i, segons la *Lex Visigothorum*, els denominats *decemviro*s, *seniores loci*, *curiales*, *magistrati*... mentre que la Cúria municipal disposa de *senatores* que presenten una imatge superior als *decuriones* o curials. Altres càrrecs municipals són els *tabularii*, encarregats de l'empadronament i del fisc, els *numerarii*, responsables dels comptes públics, els quals es nomenen conjuntament pel comte i pel bisbe; també els *cancellarii* i altres. Cal fer notar que amb la institució romana del *municipium* es deixa veure la romanalla dels *conventus vicinorum*, de transcendència medieval. En l'aspecte fiscal es mantenen les figures de l'impost directe sobre persones i terres, les quals taxes afecten mercaders i artesans puix que constitueixen tarifes avaluatives que graven els pagaments fets en espècies i drets duaners, tot posat sota el control d'un *comes patrimonii* que disposa d'una estructura singular. L'organització militar es concep a nivell provincial i n'és responsable un *dux provinciae*, seguits pels *comites*, després els *garding* i unitats militars dividides i comandades a manera decimal: *milenarios* o *thiufadus*, *quingentenarius*, *centenarius* i *decuriones* o *decarios*. La unitat tàctica és la *thiufada*, fonamentada en la *centena*. Comanda l'exèrcit el *praepositus hostis* i els proveeixen els *annonarios*. Dertosa, doncs, segueix essent un territori o regió natural políticament i administrativament estructurada sota el concepte de comtat i eclesiàsticament sota el de diòcesi o bisbat, aquest segon de tradició romana i el primer, quant a àmbit territorial, segons el marc romà que recollia l'*status* anterior, tal com es fa veure, el qual comprendria des del Coll de Balaguer fins al riu Palància i des del mar als cursos fluvials del Guadalop i del Segre-Cinca, la qual demarcació ibèrica estricta mantindrà després el poder islàmic fins a la meitat del segle XII. En aquests moments el concepte de Dertosa, ciutat i territori, torna a compartir la denominació d'Ibèria en el sentit de País o Terra de l'Ebre, sempre des d'una visió mediterrània.

La inestabilitat política i social es reimposa en haver mort Recared (601) i, pitjor encara, s'enquista durant quasi mig segle. Inicialment la mateixa inèrcia permet el manteniment de la situació i el càstig militar als bizantins, però la feblesa de la monarquia també permet una nova escalada aristocràtica que es manifesta a través d'un reguerall de cops d'estat i de rebel·lions. En el caire militar, a més, se segueix actuant contra els indòmits bascs, càntabres i asturs, encara que una campanya feta entre el 623 i el 625 conclou amb el foragitament dels bizantins.

El rei Sisebut (612-621), successor de Gundemar, per raons polítiques i econòmiques adopta una decisió que afecta molt directament les ciutats: la llei antijueva del 612. La presència de jueus i de colònies jueves a Ibèria i a les ciutats del nord i del sud del riu Íber o lbre hem vist com era ja un fet durant els temps de l'Alt Imperi i, com també hem comentat, dels jueus tortosins de la segona meitat del segle VIè. ens resta encara la universalment famosa làpida trilingüe, escrita en hebreu, en llatí i en grec, puix que els jueus empraven aquesta llengua per a les seves inscripcions i esdevenia característica del culte jueu. La llei del 612 els interdeix el proselitisme, la possessió d'esclaus cristians i el patronatge sobre lliberts cristians, però aquesta mesura antijueva obre el pas a una segona disposició del 616, per la qual es pretén convertir-los massivament al catolicisme sots pena d'exili amb pèrdua total de béns, la qual actitud li comporta la protesta dels membres aplegats en el III Concili de Toletum. En aquest transcendental moment els bisbes de la Tarraconensis s'apleguen a Egara el 13 de

gener del 614, “l’any tercer del felïç regnat del gloriosíssim senyor nostre Sisebut rei”, on es manifesta la presència del bisbe **Rufí** (614?-634?), tot i que no es pot garantir que sigui el titular de la mitra dertosenca. La sisena signatura de l’acta permet llegir *Rufinus subscripsi*, sense que consti la cadira episcopal que ocupa tot i que tan sols pot correspondre al bisbe de Tortosa, segons l’opinió generalitzada malgrat que cap testimoni no ho hagi evidenciat. Raonablement cal creure que un dels signants estaria el bisbe dertosenca i tothom dedueix que aquest és Rufí, llevat de Bayerri que no l’accepta com a vàlid en la seva relació i el relega a la llista de bisbes llegendaris. O’Callaghan és del parer que Rufí començava el seu pontificat el 614 -fent-se ressò de les narracions llegendàries- i àdhuc fa constar les notes que en el mateix sentit escriví Macip al segle XVII. En la mateixa línia de criteri accepta la mort de Rufí en l’any 634.

Les disposicions antijueves de Sisebut permeten albirar un viu desig d’unitat religiosa, ara centrada en el catolicisme, però també d’acontentament al determinant poder eclesiàstic. Aquesta actitud d’interessada adulació de l’Església encara serà més conreada per Suintila (621-631), el general de Sisebut que és elegit com a rei a la mort de Recared II, el qui quasi esdevé un servidor de la noblesa i de l’Església, tot mantenint la política de regalies sobre els nomenaments episcopals però, més segur en el poder en haver desfet els bizantins el 625, en combatre els bascs i càntabres i en dominar quasi tota la península canvia d’actitud i procedeix a la confiscació de béns de l’Església i de la noblesa, a arrencar els poderosos de l’exercici dels alts càrrecs. Havent reorganitzat i millorat l’administració de la justícia, Isidor de Sevilla en parlarà com a “pare dels pobres”, però realment acaba per ésser un tirà a qui li cal reprimir dràsticament les conspiracions i es guanya l’odi general fins que, abandonat per tothom, és enderrocat per Sisenand, duc de Septimània, el qui ataca comptant amb l’ajut dels francs. El IV Concili de Toletum del 633, l’acta del qual és signada pel bisbe **Joan** de Dertosa (633?-655?), atorga la legalitat al destronament.

Al IV Concili de Toledo, desenvolupat a les darreries de l’any 633, a l’espai de les signatures episcopals just es pot llegir: *Iohannes Ecclessiae Dertosanae Episcopus subscripsi*, la qual dada ens aporta aquest altre cap del cristianisme dertosenca que, a la vegada, s’utilitza per establir teòricament la mort del bisbe anterior. En aquest cas, talment com esdevé en els anteriors, fora d’aquest esment no es coneix cap altra documentació referida al bisbe Joan, essent l’única que dóna testimoni de llur existència.

Aquest clima genera una allau de normes que pretenen regular les qüestions més diverses, encara que és una actitud que només deriva de l’increment de la inestabilitat. En tal situació, els pares conciliaris esdevenen els portaveus dels interessos aristocràtics, es regulen les relacions entre el rei i la noblesa, es dicten normes quant al patrimoni eclesiàstic, es rebutgen les interferències legals de la monarquia en el nomenament de bisbes i es dicten disposicions a benefici de l’Església, declarant inviolables els béns que ha acumulat. Els concilis Vè. i VIè. (638) encara vénen a consolidar les mesures adoptades en els anteriors però el poder se sent en perill no ben bé per les rebel·lions que esclaten contínuament sinó per la situació de crisi que amenaça l’estabilitat dels patrimonis i, més encara, per la constant pèrdua de mà d’obra esclava que pot comportar una caiguda de la producció. La fugida d’esclaus es mira de compensar-la amb les campanyes militars contra els pobles del nord.

Els bisbes esdevenen instituïts segons els cànons i decretals emeses a Roma i gaudeixen d’una jurisdicció sobre els negocis jurídics dels clergues, els matrimonis i els testaments, determinant les regles de conducta dels funcionaris reials. Els funcionaris públics aprenen durant les celebracions dels concilis provincials i els bisbes vetllen sobre els jutges i les autoritats, informen el rei quant a la conducta d’aquests i censuren en els casos de malversació. El seu arbitratge i poder són tals que àdhuc poden quantificar el volum de blat exportable de la diòcesi. Els reis, de fet, els pressionen per tal que mantinguin llurs drets i els de l’Església, garantia com són del govern convenient i de l’abolició dels abusos, segons manifestacions fetes el 633. Els concilis provincials comporten responsabilitats i compromisos de caràcter institucional però tanmateix civil, disposicions que vetllen per la pau als regnes, que anatemitzen els usurpadors al tron, que emeten mesures de protecció sobre els fills o les famílies reials i dels governants morts, que estableixen normes contra els traïdors... El 646, acabada una altra confrontació civil, es disposa la pèrdua de béns i l’excomunicació religiosa a

qualsevol ciutadà que conspiri contra el govern establert. Els concilis solen ésser convocats pels monarques gots o amb la seva autorització, i els cànons conciliaris es transformen en lleis civils, essent castigades les infraccions amb penes espirituals i temporals. Els concilis, doncs, constitueixen veritables assemblees de l'imperi fins que l'any 694 es comencen a tractar a part els afers eclesiàstics i els civils.

De primer antuvi que les eleccions episcopals eren lliures i el 633 encara s'inculcava aquella antiga regla que precisava de com el bisbe calia que fos elegit pel clergat i pel poble, malgrat que havia d'ésser confirmat posteriorment pel metropolità. La politització creixent del càrrec per causa del poder social i econòmic que comporta la titularitat d'un bisbat, amb el suport d'una Església multinacional, fa que els monarques intervinguin per acabar aconseguint el domini a partir de la fórmula o sistema feudal. El resultat és que, ben sovint, nomenen bisbes els seus addictes, encara que a partir de la llista de noms que abans se'ls facilita. Just és en aquest moment quan abandonen el centralisme eclesiàstic de Cartago i s'impulsa per interès polític la fictícia primacia de Toletum, tan llunyana a la Mediterrània.

Quan la davallada de l'Estat got és evident, dos nous monarques elaboren la recuperació: Khindasvint (642-653) i Recesvint (649/653-672). Llur pas ofereix una perspectiva semblant a l'oferta per Leovigild-Recared, just un segle abans: enfortiment de l'autoritat monàrquica i del poder de l'Estat, centralització administrativa i revitalització del dret romà. Nous aspectes giren a l'entorn d'aquestes mesures de redreçament: sagnant política repressiva contra els enemics de la monarquia, ja siguin laics o eclesiàstics; estret control sobre la noblesa, tendent a reduir-la a una aristocràcia addicta, i autoritzar les unions matrimonials per tal de no enfortir-la imprudentment; finalment, es declara sacrilegi i se sotmet a les penes canòniques més greus el desafecte o desobediència al rei, les quals accions es legalitzen en el VIIè. Concili de Toletum, del 646.

Recesvint era un home culte i format en temes de religió. Accedia al tron de manera inusual a la tradició gòtica, o sigui, son pare l'havia associat al govern el 649 per tal de garantir la transmissió hereditària. Recesvint hereta a l'ensens aquells irresolts problemes i es posa en evidència que la repressió no havia aconseguit l'eliminació de totes les nissagues adverses perquè Froia, *dux provinciae* de la Tarraconensis, segons sembla, es revolta i crida la noblesa per tal que secundi la seva actitud. L'oposició militar de Froia fracassa en ésser derrotada a Caesar Augusta el 651, encara que esdevé una pírrica victòria del monarca perquè li cal claudicar en el curs del VIIIè. Concili de Toletum, just en haver d'indultar l'aristocràcia adversa i suportar dures crítiques per causa de la riquesa amuntegada per Khindasvint a partir dels patrimonis dels nobles, en ésser acusat d'infractor d'aquella norma per la qual els monarques han d'ésser elegits pels bisbes i pels àulics. Recesvint, moralment vençut i feble davant la identificació d'interessos dels bisbes i de l'aristocràcia, deixa de convocar els concilis toledans.

L'aspecte més destacable del seu govern es produeix del 649 al 653, amb el reforçament d'una política de caire unitarista i la revisió i renovació legislativa. El resultat és el denominat *Liber iudicum* que desplaça l'obra legislativa anterior, inclou la *Lex Romana Visigothorum* i introdueix nova legislació sota l'habitual concepte unitari. El còdex es considera un avançament vers el feudalisme (privatització de funcions públiques, establiment de vincles personals, clienteleles armades) però l'ordenament polític reforça la figura del rei com a garantia del dret i de la justícia. El rei assegura el seu patrimoni però perd beneficis d'origen tributari en retrocedir el volum productiu. La ineficàcia administrativa permet la minva de la pressió fiscal i es detecta una escalada del poder militar. El seu regnat vessa vers la decadència el poder visigòtic, sobre tot reflectida en la creixent desorganització militar i la davallada dels recursos econòmics, just en tot allò que és la garantia de l'estabilitat en el domini.

Afril·la o Aprila es diu que havia estat nomenat bisbe de Tortosa en l'any 653. De fet, el 16 de novembre d'aquest any assisteix al VIII Concili de Toledo, l'acta del qual signa com *Aprila, Dertusanus Episcopus*, talment com en els concilis IX i X, celebrat aquest el 656 tot oferint la darrera dada del seu pontificat. Llur nom, clarament gòtic, veiem com presenta alguna variació. Segons J. Moran²⁶, "com que no és probable que en aquell període els noms

²⁶ Vide: o. c., pàg. 120.

d'aquesta procedència [gòtica] fossin adoptats encara per la societat hispanoromana, hem de creure que es tracta d'una persona d'ètnia gòtica. Però, fins i tot en el supòsit que, com ocorrerà més tard, aquests noms ja tinguessin una expansió social més enllà del seu grup d'origen, això indicaria que aquest grup es mantenia i que mantenia el seu prestigi social". La figura d'Afril-la ha passat a formar part de la mitologia regional, en el qual àmbit li ha estat atribuïda una desconeguda biografia de sant Ruf, el llegendari primer bisbe de Tortosa. Hom creu que la mort li arriba a l'entorn de l'any 683.

Puix que tothom ha considerat el tema segons les preferències ens trobem, en arribar a aquest moment cronològic de l'episcopologi tortosí, amb un veritable embolic de dades entorn al bisbe **Patern**, la qual confusió es fa difícil de desfer a partir de la manca de noves dades. Per explicar-la ens ajustarem -com han fet sempre els comentaristes- als texts escrits en el segle XVI pel canonge Miquel Macip. Fora d'aquest context cal recordar, encara, que al Concili de Lleida del 546 figuren quatre bisbes als que no se'ls concreta la diòcesi, un dels quals és el Maurili al qui altres autors, contraposats, li atribueixen la dertosense amb la descripció oportunament transcrita. L'immediat anterior tot just és un Paternus, sense altre comentari, sense que consti la seu que ocupa. La cronologia els posa un segle entre mig però, com hem vist, les llistes que s'elaboren molts segles després aporten casos semblants en dates i noms. De passada, tanmateix, fem constar que a la forma tradicional de diòcesi o seu *dertosensis* se suma, en aquest moment, la de *tortosana*.

Macip situa Patern com anterior a Cecili, tot afirmant que governà la diòcesi després de l'any 653 i abans del 683. Enric Bayerri fa constar que algú esmenà posteriorment el text de Macip per escriure *Paternus floriunt anno 1050* puix que en aquest any, així com en el 1060, apareixerà un altre Patern com a bisbe de Tortosa, amb motiu de la consagració de la seu de Barcelona. De moment cal acollir aquesta qüestió, encara que sense arribar a cap conclusió. El bisbe Patern no es pot acceptar entre l'episcopat romano-got, malgrat tot, i tampoc no es pot acceptar com a llegendari i cal fer notar que tots els comentaristes locals s'han resistit a admetre un Patern al segle VII i un altre a l'XI.

La segona meitat del segle VII presenta el procés degradant de la societat i de la política dels gots, en un clima que inclou el corrosiu polític de la pugna entre la monarquia i l'aristocràcia i, també, amb la davallada creixent de la força de treball en l'aspecte social. Aquest darrer és un factor gestat en el Baix Imperi que just ara s'aboca a una intensa crisi, un factor atribuït a la fugida d'esclaus i a la recessió demogràfica, les quals qüestions esdevenen determinants sobre una economia rural o agrària. Alguns tractadistes hi afegeixen la incapacitat a recuperar-se de les catàstrofes naturals.

Recesvint mor a Gérticos el 672 i és succeït per Vamba (672-680), al qui li cal combatre els bascs i els asturs i després una temptativa d'invasió musulmana, encara que el pitjor temps del seu regnat correspon a la rebel·lió que esclata i afecta tota la Narbonensis i que s'escampa pel sector oriental de la Tarraconensis: la Gòtia o l'àrea mediterrània mostra una voluntat secessionista quant a les províncies de l'interior hispànic, en l'intermitent rebuig mediterrani quant als bàrbars de l'oest. Vamba hi destaca el duc Paulus, encara que aquest acaba per identificar-se amb els secessionistes que compten amb el suport dels francs. Segons explicava Julià de Toletum, les tropes avancen per l'àrea d'Ilerda i la repressió comença per Bàrcino i per Gerunda i acaba amb la derrota i l'empresonament de Paulus el 673. El monarca reorganitza llavors l'exèrcit i foragita els jueus de la ciutat de Narbona, però té greus problemes amb els veritables dirigents, les autoritats eclesiàstiques i civils de les ciutats, mentre que cada dia roman més isolat davant els poders adversos. De res no li val, tanmateix, la voluntat de controlar el patrimoni de l'Església o d'afeblir els poders episcopals amb la creació de nous bisbats. Convoca un concili el 675, en el curs del qual es detecta la intervenció dels mateixos prelatos en les bandositats que enfronten les societats dominades i sembla ésser, tanmateix, que és falsa la denominada *Itació de Vamba*, on els dominis visigots s'organitzen en diòcesis episcopals. També ha estat dit que determinà les seus sufragànies de Tarragona: Barcelona, Calahorra, Ègara, Girona, Empúries, Lleida, Mequinensa, Oca, Pamplona, Saragossa, Tortosa, Urgell i Vic. Aconsegueix, això sí, la conspiració dels seus fidels i resulta traït àdhuc pel seu amic l'arquebisbe Julià de Toletum, el qui el fa abdicar.

Vamba és succeït per un *comes*, Ervigi (680-687), al qui li cal tornar a convocar un concili el 681, el XII de Toletum, per tal de guanyar-se la confiança de l'Església encara que mentrestant cerca una actuació contra l'aristocràcia que, veritablement, és l'aliada natural d'aquella. La pretesa confiança l'ha de comprar, talment com Vamba: d'ençà que els bisbes supervisen la gestió de les autoritats civils, un cop més, es fa ben palès que el veritable poder roman a les mans dels titulars de les diòcesis eclesiàstiques.

Ervigi esdevé així un rei legítim tot i haver de suportar els problemes tradicionals, humiliat com ha estat un altre cop pels prelats i pels nobles, cada vegada més forts, en el marc del XIII Concili de Toletum. L'altre estadi social, el popular, malviu en la desesperança i en la misèria. La fuga d'esclaus segueix erosionant els patrimonis senyorials i esfereïx el nivell de la corrupció administrativa. Dintre d'aquests aspectes socials cal recollir el fet de les 25 disposicions antisemites que s'adopten en l'actuació del *Liber Iudicum*, en el curs del XII Concili, les quals incrementen la línia dura que darrerament s'havia adoptat.

Cecili és nomenat llavors bisbe de Tortosa (683-693?), al començament del regnat d'Ervigi, tot i que la manca de convocatòries conciliars no permet avançar la data del seu pontificat. En arribar el moment, però, ostentant el poder episcopal i el que rebia de l'aristocràcia tortosina, intervé al XIII Concili de Toletum i més endavant al XIV. Cecili no transcendeix com un prelat més de la relació episcopal dertosense i les dades el fan aparèixer com a personatge ben rellevant de la ciutat visigòtica i, doncs, de l'inestable o trontollant àmbit polític dels gots. Això no obstant, encara no ha estat possible fixar el temps del seu pontificat malgrat de creure's, això sí, que ja l'ha començat abans del XIII Concili, en el qual signa com *Cecilius Dertosanae sedis episcopus ite subscripsi*, talment com en el XIV concili. Altrament, a parer d'O'Callaghan, de l'any 656 al 683 l'episcopologi tortosí presenta un aparent buit per causa de no haver estat convocats nous concilis: cal no oblidar que just de les actes d'aquests s'han pogut anar destriant els bisbes de la Tortosa visigoda. En tal lapse és total la manca de documentació i els concilis realitzats durant els anys 675 i 681 no aporten cap novetat²⁷.

Un familiar de Vamba i gendre d'Ervigi, Ègica, resulta elegit rei dels gots hispans (686-702). Ègica sufoca amb gran duresa una conspiració que compromet alts dignataris i accedeix a una política dura: s'enfronta als aristòcrates, els confisca els béns, els redueix a l'esclavitud, en desterra i n'executa. Els patrimonis confiscats se'ls apropia o els lliura als familiars i als amics, a l'Església que vol silenciar davant els fets o amb la qual vol aparentar una conxorxa. Només a partir de la voluntat de desfer-se dels compromisos contrets pel seu antecessor Ervigi per tal d'envigorir la seva reial autoritat i esclafar els enemics, va convocant concilis toledans, just del XV al XVIII. En aquesta línia dura deposa Sisbert, arquebisbe de Toletum, i adopta dràstiques mesures contra els jueus perquè els considera conspiradors contra la seguretat de l'Estat. Ultrancerament s'esforça a recuperar el control del regne i en el XVI Concili, celebrat el 693, fa per consolidar el caràcter sacral del monarca, les prerrogatives en la designació dels bisbes i la imposició de penes canòniques contra els conspiradors. Al 695 associa al tron Vítiza, son fill, al qui destina al govern de Gallaecia mentre que ell es manté a Toletum. Sistematitza i incrementa les dràstiques mesures contra l'aristocràcia que li cal neutralitzar, i també interdeix el manteniment de clientele armades i qualsevol vincle de dependència que no sigui a la seva persona. L'esforç fet es tradueix en una destacada tasca legislativa, la darrera que accedeix al *Liber Iudiciorum*, una elaboració que també informa quant a l'anul·lació d'algunes immunitats eclesiàstiques.

Involat passa a ocupar la seu de Tortosa (693-715?) durant el seu regnat, encara que alguns avancen el nomenament al 688. Ha estat dit que el seu nom veritable és Joan i que abans de fer-se càrrec de la diòcesi ibèrica havia estat ardiaca a Valentia, la diòcesi veïna a la dertosense per Saguntum: l'any 684, al XIV Concili de Toletum el bisbe de València, de nom Sàrmata, és representat pel diaca Joan Involat. El fet és que ens arriba definit com *Involatus* i com *Inviolatus*, entre altres formes. Tanmateix es diu que Involat o Joan Involat havia estat investit bisbe de Tortosa poc temps després de l'any 688, el de la suposada mort del bisbe

²⁷ En aquests aspectes tampoc no existeix una coincidència d'opinió entre els comentaristes locals. La realitat és que ben sovint apareixen fortes contradiccions entre O'Callaghan i Bayerri, els qui més s'han preocupat del tema i que també ens són més pròxims en el temps.

Sàrmata de València, en el qual cas haurà estat ell i no Cecili el qui assistí al III Concili de Caesar Augusta de l'1 de novembre de 691. Se sap de la seva assistència al XVI Concili de Toletum, on es manifesta el 2 de maig del 693, i se suposa que també participa als concilis XVII i XVIII a desgrat de no poder-se'n donar les testimonis habituals perquè les actes corresponents restaren sense signar i, per tant, això ens ha privat de conèixer els noms dels bisbes assistents. La manca de dades, però, ha fet que se'l tingui com el darrer bisbe abans de la conquesta islàmica de la ciutat i, doncs, el negociador amb la força militar invasora.

L'esmentat Concili de Saragossa, celebrat el dia 1 de novembre de 691, "any quart de l'ortodox i sereníssim senyor nostre, el rei Egica", segueix les línies d'actuació esmentades i el text introductor als canons ens fa paleses les intencionalitats comentades²⁸: "Els sacerdots del Senyor, als quals la divina pietat no solament els promogué al sacre mestratge, sinó que també els instituí vigilants dels pobles, s'han de proveir d'aquella autoritat moral amb la qual puguin insistir sense defallir en els manaments de Déu i puguin dirigir tot el poble amb dignes exemples. Per tant, havent-nos manat la divina majestat, amb disposició de l'excel·lentíssim, pietosíssim i gran devot de Déu, el senyor nostre Egica, que ens reuní en aquesta ciutat de Saragossa, ens ordenà molt particularment que asseguréssim l'equitat amb ajut de l'espasa de la justícia i que tornéssim a portar, amb dictàmens elaborats amb l'ajut de Déu, a la llum de la veritat tot allò que la desordenada maldat d'alguns havia arrencat dels sants ensenyaments antics sobre els ordes eclesiàstics. Per això, després d'haver discutit durant tres dies sobre el misteri de la santa Trinitat segons la fórmula del concili de Nicea, van tractar de manera clara i diligent sobre tot allò que es proposà a la nostra reunió a l'entorn de l'edificació de tot el poble. I hem precisat, en articles breus i ordenats, aquelles coses que ens han semblat necessàries, amb l'ajut de Crist, l'afer del qual ens mogué a aquest saludable esforç; i, a fi que perdurin en la seva vigència, hem tingut cura de redactar-les i signar-les".

Si veritablement Involat assistí al XVII dels concilis toledans, el 9 de novembre del 694, les possibilitats d'ésser el darrer bisbe de l'època visigòtica són majors puix que tan sols han de transcórrer vint-i-cinc anys perquè la regió ibèrica sigui envaïda pels musulmans.

El fet és que del bisbe Involat s'ha salvat un document del 695, any octau d'Egica i primer de Vitiza²⁹, el qual correspon a una ordre del comte (o duc) Medema als jutges Hodesind, Gabini i Sisimir, i als jutges subalterns auditors Egila, Leovigild, Julià i Goman (dos són clergues) i sobre tot Involat, per tal que prenguin jurament a quatre auditors, delegats en la causa posada pel bisbe per tal de fer justícia entre les parts en litigi, tot recordant la funció dels comtes i dels bisbes en l'administració de la justícia.

A les apreciacions cronològiques de M. Mundó comentava Jean Vizin en la crítica feta: "Le nom d'un personnage intervenant dans cet acte, Involatus, peut être rapproché, avec beaucoup de prudence, de celui d'un évêque de Tortosa qui assista au concile de Tolède réuni en 693. Le data même du document est donnée par la formule: "a[nn]i feli<ci>t(er) nono et s[e]cundo regno gl(oriosissimo)r(um) / [dominorum nostrorum agicani et uui]tizani regu(um)", ce qui fournit à M. Mundó l'occasion de reprendre la question controversée de l'époque à laquelle Witiza fut associé au trône par son père. En comparant ce texte aux documents jusqu'ici invoqués pour établir celle-ci, il aboutit à l'année 695".

Segons l'opinió crítica del Dr. Moran, "el document III, probablement, fa referència a Tortosa. Hem de significar que la major part dels noms de persona que hi figuren són de caràcter germànic i concretament gòtic: almenys Hodesind, Sisimir, Egila, Leovigild i Goman.

²⁸ Per al coneixement dels continguts remetem a l'esmentat "*Concilis provincials tarraconenses*, pàgs. 78-82.

²⁹ MUNDÓ i MARCET, Anscari-Manuel: "Los diplomas visigodos originales en pergamino. Transcripción y comentario, con un registro de documentos de la época visigoda". Resumen de la tesis presentada para aspirar al grado de doctor en Filosofía y Letras.- Universitat de Barcelona, 1974. (Pàgs. 6-7-doc. III). El Dr. Mundó transcriu i completa el text que ací traduïm: "(Crismó) Medema: a Hodesind, Gabini i Sisimir manem per aquest manament nostre que a prec del nostre germà Involat exigiu a Egila, diaca, Leovigild, Julian, prevere, i Goman tal plau i jurament que sens venalitat de cap mena se succeeixen entre ells per ofici de manera que (una vegada) obtinguda opinió entre les parts puguem ordenar la justícia. Donat en el quart dia [deu? de les calendes de...] dels anys felicitment novè i segon del regnat dels gloriosíssims [senyors nostres Egica i V]itiza, reis. (Lloc del segell). (Crismó) Medema sotscrigué. L'autor especula, molt encertadament, quant a la datació del document, amb el suport addicional de la paleografia. Hem d'agrair, en aquests aspectes, els comentaris del Dr. Josep MORAN OCERINJAUREGUI en lletra del 26 de juny de 1991 que ens autoritza a editar, així com el comentari crític que VEZIN (Jean) feia a la recessió: "Documents wisigothiques récemment découverts" a "Journal des Savants" d'Éditions Klincksieck (Paris) (juillet-septembre 1974) pàgs. 318-222.

Crec que és una dada significativa per a la història de Tortosa d'aquest període i que reforça la hipòtesi que l'aportació visigoda de caràcter humà devia ésser estimable, a la vista del fet que hi havia jerarquia episcopal arriana. Crec també que és interessant el fet de l'existència d'aquesta jerarquia perquè se'n dedueix l'existència de fidels visigòtics, i perquè el fet de disposar d'una església pròpia devia afavorir llur cohesió social i cultural almenys fins a la conversió en temps de Recared i del bisbe Froïscle; a més, tot fa creure que la litúrgia arriana dels visigots era en llengua gòtica, no pas llatina, i de caràcter més aviat oriental. /Probablement Tortosa formà part del territori dominat pels visigots des del primer moment que arribaren a Hispània, i durant molt de temps devia ésser la darrera ciutat visigòtica enfront dels bizantins, que en una primera etapa dominaven el País Valencià³⁰, fins que els visigots, expulsats pels francs de Tolosa, van conquerir progressivament tot el territori d'Hispània. Això fa pensar que durant el període visigòtic Tortosa devia ésser una ciutat important, malgrat de l'escassetat general de notícies d'aquesta època, que en el cas de Tortosa ve incrementada pel llarg domini islàmic" i, encara, afegeix: "...aquestes reserves no sembla pas que siguin extensives al document III, en el qual coincideix bastant bé la cronologia del bisbe Involat amb la del rei Vítiza".

La gran tensió social que caracteritza el moment esdevé agreujada per la referida minva de la força de treball, pel qual motiu el 702 s'adopta una línia dura. Les disposicions fan ben palès que arreu (ciutats, viles i vil·les) hi ha esclaus fugitius amagats, pel qual fet s'imposen forts càstigs contra aquells que els ajuden. La situació encara es dramatitza més en incorporar-hi les catàstrofes naturals, les males collites, la fam que domina les classes baixes i que permet successives epidèmies que delmen més la població i, per tant, la mà d'obra. Un poble en aquesta situació esdevé perillós, i majorment quan també es veu atacat el poder real que constitueix l'Església i l'aristocràcia, o sigui, el poder econòmic i la propietat. Per si encara no n'hi ha prou, la legislació tampoc no oblida els jueus, determinant dràsticament que aquells que no es converteixin al catolicisme siguin reduïts a l'estat d'esclaus i els seus béns expropiats.

En un moment com aquest, de gran tensió política, social i econòmica, la monarquia goda es reitera en el conflicte tradicional de la successió al tron. Cal recordar que Égica havia associat al poder son fill Vítiza, contravenint les disposicions conciliars i aconseguint l'alçament de la noblesa que, aquest cop, esdevé derrotada. Vítiza (702-710) passa a emprar una estratègia que es contraposa a la del seu pare. Freturós d'una reconciliació, practica una política que afavoreix l'aristocràcia i compensa els perjudicats. També convoca el XVIII Concili de Toletum, el darrer, el qual sembla ésser que transcorre de manera anormal. D'acord amb els fets concrets d'aquestes actituds pendulars i de la feblesa del seu caràcter, de les accions conjunturalment cruels que deriven d'una política tova i d'un Estat agonitzant, acaba dominat per la noblesa en un clima de creixent malestar mentre que s'incrementa la descomposició del cos social i s'aboquen a la desfeta els països dominats.

En haver mort Vítiza es divideix la prevalent aristocràcia: un sector opta pels seus descendents Oppas i Sisibert, mentre que al nord-est regnen independents Àkhila II i Ardó, però l'altre sector elegeix el pretendent Roderic, aleshores *dux* de Baetica.

Àkhila II governa llavors la Narbonensis, la major part de la Tarraconensis i la Cartaginensis marítima, des de Lorca a Nimes i des de Dertosa i Barcino a Caesar Augusta. Atacats per Roderic els partidaris del primer, sembla ésser que mitjançant Julià, precepte bizantí a Ceuta, obtenen l'ajut de Tāriq, el governador àrab de Tànger, el qui havent rebut l'autorització del seu superior Musā ibn Nusayr desenvolupa una operació de tempteig a l'agost del 710 i procedeix al desembarcament a Gibraltar el 27 d'abril del 711. Les comunitats jueves, tan durament i persistentment castigades pels gots, amb interessos comuns arreu de la Mediterrània, semblen haver-ne tingut un interès especial. Roderic guerreja al nord contra els bascs i contra Àkhila II i, en rebre'n la notícia, reorganitza l'exèrcit i travessa els seus dominis fins xocar amb l'invasor africà, en una batalla sostinguda vora el riu Barbate al llarg dels dies 26 al 29 de juliol. Els invasors avancen en el domini, deixant de banda les regions sota el domini d'Àkhila II i les ciutats dominades pels partidaris de Vítiza, tot respectant els pactes fets. La

³⁰ Cal recordar que la frontera valenciano-tortosina, històricament, s'estableix al riu Palància, entre Almenara i Sagunt o Morvedre.

vinguda de Musā comporta el bandejament dels pactes, l'atac indiscriminat i els tractes amb Àkhila II en una operació diplomàtica tendent a que aquest abandoni els seus dominis a canvi de retornar-li les propietats familiars. L'operació diplomàtica passa per una visita a Bagdad per tal de tractar amb el califa al-Walīd i per l'abandonament definitiu dels dominis per Àkhila II en començar l'any 713, on ha regnat independentment al llarg de tres anys. Desaparegut el govern got i desarticulada l'aristocràcia del mateix origen, esmicolat l'estat que havien constituït, tan sols resta allò que de veritable hi ha a les antigues províncies romanes: les classes populars, explotades, insolidàries i adverses a la classe dirigent, en pura situació de misèria, afamades i delmades per les epidèmies, les quals en res no contribueixen a la lluita contra l'invasor islàmic puix que aquest més bé els representa un alliberament. Les ciutats recobren la llibertat sota la senyoria única dels seus bisbes, reforçats per les nobleses regionals, uns governants que poden sentir-se adversos a l'islamisme però que hi poden pactar sense gaires dificultats. Tot plegat, per les ciutats i les regions naturals que les justifiquen al llarg dels segles, no és altra cosa que un canvi de dominador, un replantejament polític des d'un objectiu fiscal i la realitat d'una tolerància religiosa que els arrians havien estat lluny de tenir.

Els invasors musulmans arriben a la regió de Tortosa pel 714-715, sense que sabem de cert quin bisbe ocupa la seu dertosense. Tots els comentaristes locals coincideixen a fer aquesta observació i tots, tanmateix, no es poden estar de presentar Involat com el darrer dels bisbes abans de caure en el domini islàmic.

II. EL CRISTIANISME SOTA L'ISLAM

1. La ciutat i la regió al 714.

Al llarg d'aquesta etapa històrica el bisbat o diòcesi de Tortosa seguia ocupant aquell territori de relativa definició. La regió natural tortosina que en els segles de domini got es torna a definir com Ibèria cavalca i es justifica en el riu Íber o Ibre (Ebre) i la Mediterrània, concretant-se en la ciutat-port, i els seus habitants són els íbers. Els romans els esmentaven com ilercaons, probablement en una interpretació del vell nom de la ciutat, Tyrika, el qual es pensa que havia derivat en il-Terka o Ilerka. Els ilercaons cal recordar que eren veïns dels edetans pel sud i per l'oest, i dels ilergets i dels cossetans pel nord. Dertosa, dins la Hispània romana, havia format part de la Citerior per integrar-se llavors a la Tarraconensis. Dividida aquesta província, el seu límit meridional coincidia amb el de Dertosa, o sigui, que es concretava en la línia del riu Palància, davant Sagunt, on confrontava amb la Cartaginensis. Dintre els territoris romano-gots, des de Recared, Ibèria era l'ampla demarcació que coincidia sempre amb la diòcesi romana, a la qual s'ajustà l'organització eclesiàstica en resposta als dictats de la regió natural i de l'àrea político-administrativa, sense que coneguem cap alteració en els límits, una situació que hauria pogut motivar temporalment l'increment o minva d'influència política i econòmica de Tortosa quant a les regions dels edetans, ilergets i cossetans.

L'art tan sols ofereix una evidència de continuïtat, en el marc general del romanisme, encara que dintre una raonable evolució. Arquitectura, escultura i mosaic es presenten sota aquestes perspectives però la manca d'una influència directa de Roma, unida a la ruralització creixent que deriva a la feudalització, porten a un retrocés qualitatiu i a una relativa entrada d'influències africanes i orientals, a grans trets, les quals s'adapten a les determinades característiques urbanes encara que sense perdre mai les essències romanistes. La ruralització motiva pèrdues quant a artistes i qualitat de producció i, sovint, existeix una importació d'obra artística des de Roma i Àfrica, al nord i al sud de Tortosa respectivament puix que a la línia de l'Ebre encara no es disposa de prou elements de referència tot i ésser per al comerç mediterrani la porta d'entrada a la península. Aquests aspectes tan sols afecten les classes dominants, i es detecta la davallada general de la cultura i el descens del nivell cultural del poble. Les úniques mostres artístiques de la Tortosa dels gots esdevenen, de moment, tres fragments de columnes en marbre blanc, ornamentades amb senzills relleus d'inspiració geomètrica: l'art correspon al temps del domini got, però no és art dels gots sinó de la gent del país. Al camp cal recordar unes preteses làpides godes exhumades a Ginestar i a Vinebre, així com cinc monedes d'or trobades a Paüls. Al centre urbà, en l'aspecte urbanístic, s'exhumaven tres nivells de ciutat romana: l'inferior, del tot afectat per l'ascens del nivell freàtic, sembla correspondre a la ciutat colonial romana; el segon cal pensar que està referit a la nova ciutat obrada d'ençà de la destrucció general de la meitat del segle III, mentre que el superior ha de respondre als segles de domini got, el qual ja es fusiona amb la gran potència estratigràfica de la ciutat islàmica.

Quan al 711 els estols militars berbers, comandats per cabdills de procedència àrab, envaeixen Europa i desfan els exèrcits i els regnes que els gots tenen establerts sobre una part d'Hispània i de Septimània, el cristianisme que mitjançant una tasca evangelitzadora ha irradiat dels bisbats, parròquies i monestirs, ha arrelat amb força a les ciutats costaneres de la Tarraconensis, encara que la ruralia es manté majoritàriament en les seves antigues creences religioses.

Els àrabs progressen ràpidament per la península i entre el 712 i el 714 s'emparen de Saragossa, i és possible que Târiq ibn Ziyâd realitzés una primera penetració per Tortosa abans de passar a devastar el sector que resta entre Osca, Lleida, Barcelona i Girona,

avançant cap a la Narbonensis³¹. La *Crònica mossàrab del 754*³² informa: “En aquest temps, en l’era 749, any quart de l’imperi de Justinià, noranta dosè dels àrabs, cinquè d’al-Ualíd (...) el mateix Mûsà (...) amb l’espasa, la fam i la captivitat devasta no únicament la Hispània Ulterior sinó que també la Citerior fins més enllà de Saragossa (...) Amb el foc deixa arrasades ciutats formoses, reduint-les a cendres; mana que siguin crucificats els senyors i els nobles i esquartera els joves i els lactants a punyalades. Així, semblant el pànic en tothom, les poques ciutats restants es veuen obligades a demanar la pau i, immediatament, complaents i somrients, amb una certa astúcia [els invasors] atorguen les condicions sol·licitades”.

La conquesta del Magrib per Mûsà ibn Nusayr, governador d’Afrîqiyya, unes regions que ara resten dins Tunísia i Argèlia oriental, així com del mateix Magrib per nomenament dels Umayya Banû Marwan de Damasc, comportava la conquesta d’Hispània, en una operació en la qual es canalitzaven importants contingents tribals berbers. El progrés de les accions imposava una correcta administració de la conquesta, en una organització sobretot pensada en termes de botí, terres i esclaus, però implicant fonamentalment la subjecció fiscal, a la vegada que es pensava en l’ampliació de les conquestes de Septimània sota unes mateixes premisses, talment com esdevenia al Pròxim Orient: l’establiment d’un estat esdevenia una prioritat perquè permetria la instauració d’una fiscalitat eficient, així com la producció i circulació monetària en règim de monopoli. El nou estat, al-Andalus, trobava un espai adient en l’àrea de la Bètica però s’escampava tant al nord com les mateixes conquestes que incessantment esdevenien.

A l’octubre-novembre del 713 Mûsà ibn Nusayr es trasllada a Damasc, cridat pel *halîfa*, i deixa de governador son fill ‘Abd al-Azîz ibn Mûsà ibn Nusayr³³ que durant tres anys continua la política de conquesta i de pactes de capitulació que incorporen les ciutats al sistema fiscal. En aquest període inicial no es conserva cap esment de Tortosa però està ben clar que roman afectada pel procés general, com bé ho demostra la situació en un pròxim futur.

Les ciutats que es resisteixen són destruïdes i sembla ésser aquest el moment, època de Mûsà ibn Nusayr, els invasors ocupen Tortosa, de manera pacífica. La Tàrraco romana i preromana, ben fortificada i en una cruïlla de camins, esdevé un objectiu militar de primer ordre, malgrat d’ésser poc esmentada en les fonts islàmiques, i és destruïda per causa de presentar resistència: la voluntat d’extermini a les ciutats resistents ja hem vist com l’explicaven els mateixos invasors. Sembla ésser que poc abans de la conquesta de la capital provincial, on secularment era l’Església primera i metropolitana, l’arquebisbe Pròsper i alguns clergues fugien a Itàlia i s’emportaven les relíquies dels màrtirs i els llibres litúrgics: hauran de passar vora de quatre segles perquè l’Església de Tarragona torni a tenir un nou pastor i la ciutat, destruïda, passarà a ésser un petit port auxiliar de l’imponent potencial marítim de Turtûxa. Malgrat que el culte cristià hagué de mantenir-se a nivell popular, la invasió feia desaparèixer l’organització eclesiàstica, amb una progressiva dissipació dels bisbats i, com hem vist, la desaparició de la província Tarraconense que era pal·liada sota la tutela de l’Església metropolitana de Narbona. Subsistí solament el bisbat d’Urgell que en el futur, amb els bisbats que es reorganitzessin, passava a dependre de la seu narbonesa³⁴.

L’actitud dels àrabs dirigents i dels berbers que integraven les unitats militars, gent i cultures de terra endins o del desert, hagué d’ésser certament especial en accedir i pactar amb les autoritats de la ciutat que disposava del port més important de la Mediterrània occidental i de tot allò que se’n derivava: el domini de la ciutat també comportava el domini marítim -com es comprova d’immediat- però aquest mai no el podrien exercir sense una lliure acció ciutadana. A Tortosa persistiria el relatiu govern dels bisbes, amb el comte de la ciutat i altres autoritats civils menors i administratives, i Involat és el darrer bisbe recordat. Cal pensar, de moment, que just

³¹ Per ampliar la informació quant al procés de la conquesta es pot consultar la nostra *Madîna Turtûxa*, pàg. 14 i ss.

³² Edició Anubar, Saragossa 1980, pàg. 70 i ss.

³³ Segons GUICHARD, P.L. : “Structures sociales “orientales” et “occidentales” dans l’Espagne musulmane” (Mounton, Paris, La Haye, École des Hautes Études en Sciences Sociales / Centre de Recherches Historiques, 1977.- Civilisation et Sociétés, 60), pàg. 391.

³⁴ Es pot consultar PLADEVALL, Antoni: “Història de l’Església a Catalunya” (Barcelona, Claret, 1989), i article corresponent dins *Gran Enciclopèdia Catalana*; MARQUÈS, Josep M.: “Concilis Provincials Tarraconenses” (Barcelona, Proa, 1994); RAVENTÓS, Josep: “La sinodalitat a Catalunya” (Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses “Sant Fructuós”, 2000).

el bisbe Involat fou el negociador i que, potser, sobrevisqué en l'exercici del càrrec en el nou estat teòricament musulmà. A partir del document-base o model de pactes que representa l'estès a Teodimir³⁵, les principals clàusules apunten a l'organització econòmica, social, política, religiosa i personal dels que s'hi acullen. La propietat immobiliària esdevé respectada, però s'estableix la *jīzia*, un nou impost personal a pagar simultàniament en moneda i en espècies; s'accepta la permanència en els càrrecs de les autoritats polítiques en qualitat de delegats de les magistratures islàmiques, amb l'objectiu de mantenir el sistema administratiu i recaptar puntualment els impostos, això sempre que es comprometessin a no col·laborar amb els enemics dels dominadors. Els cristians -denominats *rum* i *nassarā*- i els jueus -*iahūd*- esdevenen protegits de l'Islam com a *dimmīs* i poden conservar els edificis de culte sense que siguin obligats a convertir-se a les creences musulmanes. Tots els nadius tenen garantida la vida i la llibertat, malgrat que en moments certament especials les famílies més notables haguessin de presentar ostatges (*rahn*), una pràctica arreu habitual.

Algunes ciutats amb les seus episcopals corresponents, com Empúries o Ègara, talment com Tarragona oferiren resistència als invasors, potser que seguint directrius del príncep got Akhila, i foren absolutament destruïdes. Els invasors, considerant-se successors dels gots, usaven el relatiu dret a emparar-se d'Ifranja (Occitània) de la qual consideraven seva la Septimània. Narbona era ocupada el 720 i Carcassona el 725. Segons Abû 'Ubâid, els conqueridors mantingueren els models administratius, civils i eclesiàstics, per les raons econòmiques i pràctiques comentades. El governador (*uālī*) fixà la seu a Narbona (fins a la seva pèrdua el 759) i sembla ésser que la Septimània i la Tarraconense constituïen un mateix bloc políticoadministratiu, mentre que les ciutats de la demarcació depenien directament de Narbona.

El catàleg publicat per Qasiri contempla l'existència de la diòcesi de Turtûxa (talment com la de Saraqusta i Lârida), però no es disposa de dades sobre els bisbes dertosenses des del segle VIII a l'XI. Els bisbes, suposada l'existència, seguirien regint-se per la tradició visigòtica i després per la regla canònica que es determinarà al Concili d'Aquisgrà el 816, reflectida a la denominada *Vita canonica Aquisgranensis*.

Al 717-718 esdevenen les expedicions del valí al-Hurr per la Narbonensis, amb la missió de conquesta i pacificació, així com per Hispània Ulterior. Probablement aquest lapse de temps afecta novament les regions de Tortosa, Tarragona i Barcelona, no ben sotmeses en el moment de les conquestes de Târiq i Musâ. Les accions militars musulmanes sempre són alienes al moviment marítim, eminentment exercit i controlat per Tortosa: el poder musulmà, al llarg dels segles de domini, mai no disposarà d'altra força naval de la que disposa i irradia Turtûxa.

L'arribada dels àrabs a Tortosa té una relativa semblança a la que un dia tingué la dels gots. Els àrabs, talment com els gots, constitueixen una força militar que conquesta o pacta amb les ciutats i, com a molt, hi deixa una representació del poder. La societat dertosenca hauria acollit limitadíssims elements gots, en l'aspecte immigratori, i la desaparició del reialme la deixaria durant un temps en la vella situació de ciutat-estat i es regiria, com de fet estava fent, segons el seu propi albir. Recordem com, en exhaurir-se la presència de Roma, el bisbe i els cristians formaren l'únic nucli de poder davant els gots i, semblantment, la desaparició del regne got comporta l'acceptació del bisbe en substitució dels càrrecs municipals i els cristians com l'única col·lectivitat organitzada i definida. El bisbe, doncs, ha d'haver establert el contacte amb els àrabs i concretar l'entesa per evitar la violència, el saqueig i la destrucció. Un poder civil, com a possibilitat no rebutjable, hauria pogut estar encara establert en la figura del *comes ciuitatis* que, en aquesta situació, hauria complementat la política pactista episcopal tot seguint la tradició gòtica.

³⁵ Estudi realitzat per BALAÑÀ, Pere, a *L'Islam a Catalunya*, pàgs. 14-15. Veure, també, la nostra *Madīna Turtûxa*, pàg. 18, i *Mites i cultes...* pàgs. 89-90.

2. Els primers anys del domini islàmic.

Durant els primers temps del domini islàmic es manté oficialment cristiana la població urbana, conservant en el govern els comtes de la ciutat i els jutges, sense variacions en les formes de vida i tenint en compte que els invasors segueixen el seu camí de conquesta un cop d'haver pactat. Cal entendre, de moment, que l'ocupació no representa altra cosa que la implantació d'un sistema fiscal nou. La conquesta dura set o vuit anys i els moviments militars islàmics que segueixen dins el segle VIII, posteriors als emirs cordovesos, són per desfer i reprimir les enteses i pactes que fan els valís de Narbona, Saragossa, Osca i Barcelona amb els francs i la resistència ibèrica en aquests llocs de frontera: un sector de la resistència mor en els enfrontaments armats, una altra fuig a les terres franques i una altra pacta i roman al país. Cal comptar també amb una nova migració al camp i a les muntanyes. La massa popular, però, veu alterada l'ordenació municipal, la possibilitat d'escapar del domini senyorial i, donada la seva situació deplorable, no cal esperar per la seva part el més mínim esforç per deturar l'avançament islàmic puix que no té raons socials ni religioses per fer-ho i en el canvi polític res no hi té a perdre, ben al contrari. La Crònica Profètica ens fa entendre que els nadius habiten en *castra* i *vici*, i fugen de les ciutats davant la irrupció islàmica.

La feble penetració cristiana en les àrees rurals, amb les diferències internes que sofreix l'Església, permet una creixent influència musulmana i unes creixents dificultats per la cristianització. De l'any 720 al 750 l'Islam consolida l'organització i compta amb un important sector popular sobre aquesta primera generació sotmesa. Del 750 al 780 s'imposa l'islamisme sobre la segona generació, tant pel que fa a la interpretació de la cultura neoclàssica que en certa manera comporta com per allò que afecta la religió, posant en un evident perill el progrés evangelitzador del cristianisme. Els musulmans respecten primordialment les religions monoteistes com la seva, de manera concreta el cristianisme i el judaisme, però consoliden i incrementen cada dia una acció sociopolítica. Els cristians, per salvar-se'n i defensar la seva dogmàtica, fan per guanyar-se els musulmans i es practica el denominat *adopcionisme*, una doctrina teològica herètica la primera formulació de la qual es troba a les actes del Concili de Sevilla de l'any 784 i que afecta les restes de l'arrianisme hispànic i els cristians de confessió nestoriana que, procedents de Síria i integrants dels exèrcits islàmics, eren coneguts com "caldeus". Veiem, doncs, com la presència àrab no representa cap ruptura ni suposa cap impediment a la pràctica del cristianisme. Cal comptar, però, que on el domini serà secular - com a Lleida i a Tortosa que reben immigració africana- el cristianisme anirà perdent posicions i es dissiparà. Cal insistir, tanmateix, en què el camp no havia estat ben bé evangelitzat i que les ciutats són les dipositàries dels contingents cristians: les ciutats, però, sempre són innovadores, obertes a l'exterior, a l'acció política i als contactes amb la resta de la cultura andalusí. Aquests factors, per ells mateixos però en haver d'afegir-hi encara unes realitats ideològiques i polítiques que es mantenen vigents durant quatre segles, són prou com per anorrear i liquidar amb prou facilitat aquella organització i ideologia de l'Església hispano-goda.

La invasió no sembla haver estat una acció traumàtica a Tortosa i la seva regió i, en l'ordre pràctic, tot fa pensar en una continuïtat de la vida ciutadana i en el desenvolupament socioeconòmic, encara que també cal considerar la realitat de l'inici de l'esmentat procés d'islamització, de progressiva vigoria del pensament musulmà, de l'increment en l'ús de la llengua oficial a partir de l'expressió corànica perquè, inevitablement, la llengua oficial i de prestigi, l'expressió escrita i la manifestació del poder polític-fiscal i de la milícia, s'imposarà lentament, en un procés que troba l'equilibri en les immediates generacions, al llarg del segle VIII i impulsat des de la ciutat al camp.

En l'aspecte religiós ha estat admès un teòric volum de conversions a les creences musulmanes en l'ordre del 16 % en aquest període de temps, encara que el veiem preferentment aplicable sobre la ciutat i progressiu al camp, ací en detriment del paganisme: el bisbe havia deixat d'ésser el poder polític i el poder econòmic i l'aristocràcia i la burgesia, a l'urbs, s'havien trobat respectades per l'invasor encara que, raonablement desconfiades i amb el legítim desig a conservar les propietats i els privilegis així com a seguir governant la ciutat i la regió, els seus components serien els primers a convertir-se en musulmans i a col·laborar

políticament amb els dominadors, donant ple suport als interessos imperialistes andalusins. El cristianisme, abandonat pels poderosos, és el gran perdedor, doncs, roman silenciós i res no se sap de nomenament de bisbes i de vida religiosa. El fet, amb tot, no comporta el triomf de la religió musulmana puix que l'òptim nivell d'islamització no sembla esdevenir abans del segle X.

Els conversos accedeixen així a un nou estament jurídic, el d'"afiliats o adoptats per l'Islam", els muladins (*muwalladûn*), tot acollint-se al patronatge o la clientela (*walâ'*) d'un destacat cap islàmic, del que esdevenen clients (*maulâ*) i del que adopten el nom de filiació (*nîsba*) o cognom. P.Balanyà -a qui seguim³⁶- afegeix que podem creure que la islamització indígena pot ésser simultània a la de les tribus berbers establertes al país, perquè se sap que la majoria encara no havien adoptat la religió musulmana i ni tan sols s'havien arabitatzat: immigrants com eren, instal·lats al país en àmbits rurals com corresponia a les seves possibilitats i activitats d'origen, competirien ara amb els pagesos de religió pagana (olímpica) o preromana, havent de seguir la iniciativa de cada cap de tribu (*xâih*) que, tanmateix, era un nadiu que havia esdevingut musulmà per tal de mantenir el poder i la relació amb els àrabs que exercien el domini polític i militar. La conversió dels pagesos a les creences musulmanes o al cristianisme restava regulada per l'estatus político-religiós islàmic, el qual no permetia que l'autoritat cristiana fos exercida sobre pagans i sobre creients musulmans el qual fet, sens dubte, provocaria conversions en massa per raons socials i legals. En aquesta línia, aquell 16 % de conversions durant el segle VIII esdevindria un 40 % al segle IX, assolint el 50 % en accedir al segle X, malgrat que un alt percentatge de la població tortosina autòctona mai no accedís a la islamització i optés per l'emigració. Aquests foren els *hispani*, dels que es confiscaren els béns, però també els mossàrabs (*mustâ'rib*) o arabitatzats que romangueren i que se situaren preferentment fora de la ciutat, els més benestants, probablement continuant la ininterrompuda situació i economia de les *villae* romanes, com a descendents de l'antic patriciat urbà: després de les revoltes mossàrabs del segle X patiran dures repressions. Aquesta situació es comprova a Turtûxa, així com a Barsilûna, Lârida i Balagâ, encara que mai no semblen unir-se a les sublevacions i mai no constituïren un perill.

La immigració africana té una relativa importància en la societat tortosina. Una majoria berber potser que s'incorporaria al sector rural puix que, com vèiem, per llur procedència i coneixements, no tenia alternativa i era evident la dificultat d'integració a les unitats urbanes; els pocs àrabs arribats, de preferent origen iemení, eren els veritables dominadors del poder malgrat que aquest fos exercit pels caissites imposats des de Qurtuba (Còrdova) i, ben probablement, constituïren una minoria urbana que se sentia superior a la població autòctona per raons de domini, sense parar compte en l'inevitable menyspreu que el poble dominat sentiria per ells, ja sigui per l'habitual arrogància dels elements procedents d'un poble que ha conquerit un imperi com per la cultura que importaven, de bases més bé rurals i tinguda per inferior quant a la greco-romana. Les classes més benestants, però, acabaran per fer el joc als vencedors i al poder, com sempre passa, mentre que l'escola i els estudis superiors, la religió, conduirà les esmentades classes i la intel·lectualitat al prestigi d'una pseudocultura àrab, a l'estil occidental, a l'adopció d'una llengua estrangera com a vehicle normal d'expressió mentre que la majoria popular seguiria el curs natural de qualsevol societat, malgrat d'alterar-la la força del poder establert i el prestigi creixent de la llengua oficial. La majoritària immigració berber, altrament, no parlava àrab sinó *amazight*, la seva llengua d'origen. La toponímia llegada no és altra cosa que mera ficció oficial perquè la llengua que es parlava familiarment, per les botigues i pels carrers era la forma llatina local, el romanç.

³⁶ De manera especial les seves obres "*Els musulmans a Catalunya (713-1153)*" (Sabadell, AUSA, 1993) i "*L'Islam a Catalunya (segles VIII-XII)*" (Barcelona, Ed. R.Dalmau, 1997 - Nissaga, 13). Especialment recomanem la consulta a la nostra obra "*Madîna Turtûxa. Introducció a la Tortosa islàmica*" (Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1999 - Dertosa, 52).

3. Sota la dependència de Damasc (718-756)

L'evidència ens fa pensar que la conquesta, el domini i l'oficialitat musulmana no alteraren gaire la societat urbana dertosense i que aquests fets només implicaren en el canvi a un altre poder al qual pagar els impostos. La ciutat i la regió seguiren governades pels comtes gots o indígenes, encara que sobreposant-hi una autoritat islàmica que exercia el govern, tot i que fos teòric, sobre la minoria jueva i la immigració africana, encara que globalment també vigilava l'acció política i social, així com la religiosa. El gran perdedor, doncs, havia estat el bisbe de Tortosa i l'Església que representava puix que havien perdut el poder polític i les possibilitats de recaptació que els situaven al cim de la societat i de l'economia.

En els primers anys el *halifa* de Dimaxq (Damasc) designava un *amîr* (emir) amb seu a Sevilla (714-716). En haver estat assassinat 'Abd al-Azîz ibn Mûsâ ibn Nusayr per una suposada connivència amb l'aristocràcia hispànica, el succeïa al-Hurr ibn 'Abd al-Rahmân al-Taqaî (716-719) que atacà la Hispània Citerior i la Narbonensis. Els seus jutges seguïen els exèrcits, en qualitat d'agents destinats a la recaptació d'impostos o de governadors de les regions conquerides. El govern i l'exèrcit, situats a Qurtuba (Còrdova) fins al moment de la guerra civil (*fitna*) que foragita els Umayya o omeies, incrementaren llavors la pressió fiscal sobre els cristians, tot prenent també mesures contra els berbers (*mauri*) que retenien tresors³⁷. L'*amîr* nomenava *uâlî* per al control de la ciutat i la seva regió natural i històrica, i la resistència als invasors esdevindria per nuclis aïllats: probablement és aquest el moment que afectaria les regions de Dertosa, llerda, Tàrraco i Bàrcino, no ben sotmeses en l'època inicial. Els avalots de meitat del 717, mantinguts fins a l'abril de 719, foren esclafats a la fi per les armes o per procediments pacífics.

'Ânbassa ibn Suhâym al-Qalbî el succeïa a l'agost del 721 i en el seu temps esdevé la definitiva fallida del regne visigòtic. L'ofensiva militar es desenvolupa per la Narbonense on s'aconsegueixen les rendicions pactades de Carcassona i Nimes, com hem vist, es prospera per la vall del Roine, es destrueix Autun i s'ataca Sensa, a 30 quilòmetres de París, mentre que per l'oest s'arriba a Bordeus i a Poitiers, on són derrotats. Tot plegat permet la duplicació dels impostos procedents dels cristians. 'Ânbassa ibn Suhâym al-Qalbî moria sobtadament i era succeït per Yahyâ ibn Salâma al-Qalbî al febrer-març del 726, un home d'incomparable rigor que àdhuc el portà a tornar als cristians els impostos pagats indegudament als berbers i àrabs³⁸. La derrota de Poitiers del 732 comporta un continuat retrocés militar dels invasors i la seva presència al nord del Pirineu acaba amb la conquesta de Narbona pels francs, el 759, i perduda la Septimània, el 760 la frontera resta establerta per la serralada pirinenca. L'afer primordial de la recaptació d'impostos i la destinació obligatòria a Ifríqiyya presenta una seguida d'incompliments, de tensions, de revenges i de violències, i en mandat del governador 'Abd al-Maliq ibn Qatan al-Fihri, des d'octubre de 732, es manifesta una forta rapacitat sobre els cristians -la qual devastà el país- i sembla ésser que s'actuà preferentment contra els bascs, navarresos, aragonesos i catalans perquè controlaven els ports pirinencs i per ésser, els primers i els darrers, a ambdues vessants del Pirineu.

4. Dins l'Emirat de Còrdova (755-912)

La situació dels cristians sembla estabilitzar-se, relativament, així com es normalitzava la vida social i política a la ciutat. Les tensions i enfrontaments sovintegen, per causa del domini polític dels àrabs (sarraïns) sobre els berbers (moros), amb el rerafons constant del cobrament

³⁷ Vide: BARCELÓ, M.: *La primera organització fiscal d'al-Andalus segons la "Crònica del 754" (95/713[4] - 138-755)*, a "Faventia" (Barcelona) 1/1, pàgs. 248-251; BALLESTÍN (X): "Una societat musulmana: Turtûxa i la seva regió des de la conquesta fins a 'Abd al-Rahmân al-Awsat, l'amîr de l'esplendor. Grups camperols i estat a Turtûxa: una reflexió sobre la història de la Turtûxa andalusina més antiga" (Premi "Pepeta Martí" 1998, de la Fundació Duran & Martí) i el nostre *Madîna Turtûxa*, pàg. 27.

³⁸ Vide: BARCELÓ, M.: *La primera organització fiscal...*, pàg. 256

dels impostos. També entre grups clànics i famílies, i se sap que els muladins ebrencs tenien l'objectiu de dominar el quadrant nord-oriental de la península, un fet que s'arriba a produir a meitat del segle IX, amb els Banû Qassî ibn Mûsâ que s'intitulava "tercer rei d'Hispania". No resta cap informació, en canvi, de l'àrea litoral que romania plenament dominada per Turtûxa, una ciutat que sempre havia viscut i vivia d'esquena a la península i de cara al mar i dominadora, com era, de la Mediterrània occidental tot essent el primer port d'al-Andalus³⁹.

El fort retrocés de les ciutats mediterrànies al llarg de l'època anterior, la mantinguda fugida al camp del patriciat, les condicions polítiques i fiscals, la creixent ruralització en equivalent detriment de la ciutat i de l'agricultura en detriment del comerç i de la indústria, haurien impedit el progrés urbà i demogràfic raonable sobre un sòl urbà que creixia sobre les cendres que s'estenen d'extrem a extrem de ciutat, a resultes de l'acció depredadora i destructiva d'estols francs i alamanys a la segona meitat del segle III. La ciutat resultant sembla ésser més petita, a l'abric del castell, murallada i fortificada, reedificada amb les mires posades en la defensa, en la inseguretat permanent, sotmesa als atzars que flagel·laven el país i el continent, sotmesa a un llarg procés de recuperació social i econòmic que no es podia afavorir des d'una acció política que estava condicionada per unes circumstàncies tan adverses i es veia evidentment mancada dels dirigents adequats. L'Església i el bisbe, com dèiem, semblen haver estat l'únic sector social que escapava del caos i l'únic ens amb capacitat negociadora o de govern, a la vegada que aglutinaven els valors del naufragi cultural i els principis cívics.

Els historiadors i geògrafs del món islàmic comencen a donar-ne valors positius, tot tenint en compte que a la Frontera Superior només es defineixen com a ciutats aquelles que responen a unes condicions determinades: estar situades a la vora o a prop d'un riu i en una elevació de terreny, de no haver un assentament urbà anterior; disposar d'un casc urbà homogeni i amb una estructura interna consolidada; disposar de muralles, amb els corresponents portals, mesquites, banys, mercats i alfòndics que oferissin una innegable imatge urbana i, finalment, que el centre urbà coincidís en el centre administratiu, polític, econòmic i militar d'una regió. L'Islam venia a crear una nova civilització encara que la comprensió d'aquest nou món tan sols es podia fer amb l'estudi de les ciutats, per elles mateixes, i tan sols llavors es podrà entendre la vida a la regió que capitaleja. El nomenament de càrrecs oficials ho ha de corroborar, com en el cas de Turtûxa, la qual afegia dos altres aspectes de valor incalculable: la seva situació i característiques que la feien semblant a l'àrea del Nil, per l'aprofitament dels recs, i que era la sortida natural al mar de la totalitat de la Frontera Superior, la qual en depenia econòmicament⁴⁰.

El riu, entre els segles IX i X, presentaria les primeres dificultats a la navegació amb el constant terraplenament que havia sofert l'estuari: al fons del port, al segle X-XI, es disposava un sector urbà amb la consegüent minva d'aquell. Turtûxa però, a criteri d'ibn Hâuqal (mort el 977), seguia essent "una ciutat a la vora del mar que envolta el país dels francs". Just és aquest l'aspecte que justifica la urbs: un gran port i un veritable complex industrial que complementa l'arsenal, que permet un actiu comerç pels altres ports de la Mediterrània i que la converteixen secularment en la primera potència naval d'occident. La ciutat, dins aquella Tarraconensis que ara troba la capitalitat a Saraqûsta, també fou posada sota el control d'un valí menor, amb atribucions civils i militars. No s'aplicava l'organització municipal, i les ciutats no tenien autonomia política i administrativa, com tampoc no existien òrgans locals de govern emanats de la voluntat popular, i les autoritats eren nomenades pel poder central, sense intervenció urbana i només essent responsables davant el sobirà. Els ciutadans, doncs, al marge del poder establert, consolidaran les seves organitzacions i empreses i arribaran a constituir-se en un veritable poder paral·lel.

En un ambient de relativa tolerància religiosa els cristians tortosins no podien haver-se bandejat de la resta de la cristiandat i, tanmateix, la cristiandat amb Roma al davant no podia haver bandejat les comunitats cristianes que sobreviuen en els dominis de l'Islam. Hem comentat que aquests, amb la voluntat de conviure amb els musulmans, havien impulsat el

³⁹ Per conèixer el devenir històric es pot consultar *Madîna Turtûxa*, pàg. 52.

⁴⁰ Mantenim la informació que oferíem a *Madîna Turtûxa*, pàg. 53 i ss.

denominat adopcionisme que, en substància, afirmava que Jesucrist, en la seva qualitat d'home, només era fill de Déu per adopció: sembla ésser que l'adopcionisme s'havia originat a Còrdova per infiltracions de les creences mahometanes i amb la voluntat de fer un Crist més assequible als musulmans. L'arquebisbe Elipand de Toledo impulsava aquesta creença i una qüestió de tan relativa importància esdevingué fonamental en la desintegració de l'església visigòtica⁴¹.

Fèlix, bisbe d'Urgell, probablement format al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles d'on hauria estat abat, seguia l'adopcionisme i seria condemnat al concili expressament convocat a Ratisbona el 792. Mentrestant transcorrien les fortes disputes entre Elipand de Toledo i el Beat de Lièbana que acabaven per acudir al papa Adrià I. Fèlix anava a Roma per abjurar i se'n desdeia en ésser novament a Urgell, en el qual moment entra Alcauí en la disputa. Els enfrontaments es mantenen, sovint agres, i el sant Pare acaba convocant un sínode a Frankfurt el 794, on no es presenta Elipand ni Fèlix. Les desavinences fan que el papa congregui el sínode de Roma del 798, on es condemna i excomunica el bisbe d'Urgell. Res no canvia i la disputa entre Fèlix i Alcauí troba el màxim nivell en el sínode d'Aquisgrà, el 799, amb l'abjuració final de Fèlix encara que l'emperador, sense fiar-se'n, el desterra a Lió.

Mentrestant se celebrava un concili a Narbona el 791, convocat i presidit pel seu arquebisbe Daniel, ben possiblement per condemnar les teories de Fèlix que hi assistia i per qüestions de límits diocesans. El 799 se celebrava un altre concili a Urgell, presidit per Leidrat, l'arquebisbe de Lió, també pel problema de l'adopcionisme. Leidrat, Nebridi, arquebisbe de Narbona, i Benet d'Aniana, amb altres clergues, havien estat tramesos a predicar a la Marca per refer les ferides, i es diu que fou amb molt de fruit⁴². Leidrat de Lió passava a administrar, provisionalment, la diòcesi d'Urgell fins al 805-806 i obtenia de Carlemany un rescripte on es determinaven els límits diocesans. En aquests moments, quan els bisbats dels comtats catalans havien esdevingut sufraganis de Narbona, naix el secessionisme i sembla que d'ençà de l'acció d'Esclua que s'havia emparat del bisbat d'Urgell el 886 amb el suport de bisbes de la Gascunya, aconseguint el suport dels comtes d'Empúries i del Pallars-Ribagorça, nomenant un nou bisbe a Girona i autoerigint-se metropolità, aconseguint el reconeixement dels bisbes d'Osona i de Barcelona i, en principi, àdhuc el reconeixement del comte Guifré el Pelós, de Barcelona. L'arquebisbe Teodard de Narbona respongué amb el Concili de Port, a prop de Nimes, l'any 890, que comportà el reconeixement de culpes de diversos bisbes i, encara, en el Concili d'Urgell del 892, s'aconseguia la deposició d'Esclua.

El bisbe Idalguer, d'Osona, en el sínode de Barcelona del 906 prenia posicions contra Narbona en oposar-se a un tribut que afirmava anticànonic, i aconseguia el suport de tots els bisbes en el sínode del 907 que se celebrava a Elna o Agde, al Llenguadoc. Un altre concili se celebrava el 911 a Fontcoberta, sota la presidència del metropolità Arnust i amb la presència de deu bisbes occitano-catalans, per tal de resoldre la disputa entre les diòcesis d'Urgell i d'Osona per qüestió de límits, i per donar sortida a la situació del bisbe de Pallars.

4.1 El regiment de la ciutat.

Els ciutadans de religió cristiana (*rum* o *nassarâ*) solien regir-se a la romana, segons els seus costums i lleis, essent jutjats pels seus magistrats de raça i religió⁴³. Se suposa que perdurà el sistema de municipis, però sota la inspecció i limitacions imposades. Els nuclis més importants eren governats per comtes (*comes*, *-itis*) i pels seus veguers (*vicarius*), sempre nomenats per l'emir (*amîr*), amb caràcter temporal i no mai vitalici. Se'ls supeditaven funcionaris inferiors com el jutge (*iudex*) que també es denominava alcalde (*qadî*), encarregat de la justícia i cap de l'exèrcit, un càrrec de regust religiós destinat a persones d'alta formació i

⁴¹ ABADAL i de VINYALS, Ramon d': "La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda" (Barcelona, 1948)

⁴² V.: o.c. de RAVENTÓS (J), pàg. 30.

⁴³ V.: "Madîna Turtûxa", pàg. 62 i ss.

cultura, de molt honorable imatge social, puix que aquesta administració derivava del Corà i només en podien tenir les ciutats molt importants; el principal auxiliar seu era l'*adul* o notari judicial o escrivà; el *praetor urbanus* o *sâhib salmedina* o *zabal salmedina* (el salmedina medieval), era cap de la policia judicial o *sâhib as-sûrta*, tenint al seu comandament un cos de cavalleria i extenses facultats per entendre pel cadí en causes criminals i en altres afers: l'autoritat executiva, amb funcions judicials i policials, era el *zabal haqem*, mentre que el jutge de les injustícies inspeccionava els funcionaris de justícia; l'*almoxrif* era l'intendent d'hisenda o recaptador d'impostos, i el *mûhtasib* (mostassà o almostassà medieval) inspeccionava els pesos i les mesures. Tanmateix, podien ésser romis (cristians), nomenats per l'emir, l'*exceptor* que cobrava la capitació o impost personal, i el *ensor* o jutge que fallava en primera instància els litigis entre els nadius: de no avenir-se les parts en la sentència el procés es remetia al comte, el que fallava en darrera instància llevat en algunes causes, com en les criminals que requerien magistrats musulmans.

El règim de justícia era dels més atesos, dotat de les majors atribucions. Els delictes contra l'ordre públic i la propietat eren severament castigats, raó per la qual les poblacions donaven una impecable imatge d'ordre.

El dret emanava del Corà, però el contacte amb altres pobles d'orient i de ponent comportà una complexitat major en la vida jurídica i religiosa, pel qual fet calgué ampliar-lo amb la Suna, o costums i tradicions del profeta, donant lloc a les posteriors escoles jurídiques. La invasió no comportà un canvi radical perquè els musulmans no foren tirans ni dèspotes, ans foren tolerants i condescendents amb els vençuts.

Roma, amb les seves lleis i esperit, seguí dominant Turtûxa, de la mateixa manera que en l'etapa goda. Talment es deia⁴⁴: *...els àrabs respectaren l'antiga organització civil i política dels vençuts; entre aquests es mantingueren les jerarquies civils i eclesiàstiques; continuaren els monestirs, parròquies i diòcesis; la noblesa goda no perdé les antigues prerrogatives, i es deixà alguna part de les terres als seus antics propietaris. Tot porta a pensar, doncs, que de la mateixa manera que gaudien d'una certa llibertat i privilegis la generalitat dels cristians de diversos estats de la península, per efecte de les capitulacions concertades en el temps de la invasió àrab, els conservaria tanmateix la ciutat de Dertosa amb major o menor extensió que aquells, segons les diferents relacions socials i les simpaties que s'establirien entre els antics habitants i els moderns conqueridors.*

Aquesta opinió la confirma el fet, avui indiscutible, que la dominació àrab fou en principi dolça i benigna per als pobles sotmesos, no solament a la península sinó al migdia de França, on els romano-gots potser que arribaren a preferir els àrabs als francs, de la qual cosa n'és una prova evident l'aliança concreta per Moront, poderós magnat de la Provença, amb els àrabs de la Septimània... El dret musulmà, doncs, no fou una imposició violenta, sinó una lenta penetració social en un acoblament al país, sempre dins un marge de llibertat, mentre que els bisbes seguien regint la comunitat cristiana. Un altre fet que ve a confirmar-ho és que, conquerida Tortosa al segle IX per Lluís el Piadós, els decrets per aquest atorgats per al regiment de la ciutat durant la seva dominació res més no preceptuen que el respecte a la seva antiga constitució civil i política: el qual fet demostra que, durant la primera època de la dominació àrab, els tortosins es regiren per les seves antigues lleis, puix que estaria fora de lloc el fet de suposar que Lluís el Piadós introduí allò que ja estava mort i oblidat, o que tingués la pretensió d'imposar als àrabs una constitució completament aliena al seu Allâh i al seu Corà. El rei franc no féu res més que conformar els tortosins, sempre atents a les seves llibertats, talment com després ho van fer els àrabs quan, vençuts els francs, els lliuraren les claus de la ciutat...

⁴⁴ OLIVER (B), a *El Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. I, pàgs. 27-28, el qual text traduïm.

4.2 Els ciutadans.

La societat civil -potser que d'uns 5000 habitants a la ciutat estricta- es veu controlada i incrementada per immigrants africans que exerceixen el govern, poc nombrosos, d'ètnies i de procedències diverses, però teòricament units per una religió desconeguda pels tortosins dominats, pràcticament sotmesos a una política d'explotació econòmica fonamentada en una organitzada fiscalitat. El poder, com a força i imatge, imposava lentament i sense pressions una nova manera de viure (cultura, religió, relacions socials, econòmiques, de poder...) en tots els ordres de la vida ciutadana, contrastant amb els costums locals però com a factor psicològic imparabile en un sostingut context sociopolític. Ben segur que els *fuqahâ* (alfaquins) i els *'ulamâ* (ulemes), de tan alt prestigi en tots els nivells socials, legals, religiosos i àdhuc polítics, en tingueren una gran responsabilitat.

Els invasors berbers foren els immigrants majoritaris. Els repartiments de botí i de terres ens els presenten establerts de pagesos arreu de la vall de l'Ebre i, a més llarg termini, amb les famílies que procedien del Magrib o que constituïren en mullerar-se amb dones del país. Difosa la veu, amb els anys, arribaren pobles sencers que s'establiren per les regions conquerides. Els berbers encara no estaven arabitzats, i tampoc no professaven les creences musulmanes, les quals anirien adquirint a l'ensem que la gent tortosina. Per raons d'afinitat política els calgué donar suport, en principi, als sempre perdedors interessos iemenís que, d'haver conquerit el poder, haurien invertit la correlació de forces.

Els àrabs de les tribus iemenís (confederació de Yaman-Himyar, del sud d'Aràbia) i caissites (confederació Qays/Mudar, del nord d'Aràbia), paral·lelament, amb els seus migrats seguicis de clients i adherits, difusors del mahometisme i de l'esforç o guerra santa (*gihâd*), conqueridors de l'Àfrica mediterrània que van saber emprar els berbers com a força invasora i de xoc, dominaren els poders polítics i socials. Els problemes polítics entre els àrabs del nord i del sud arribaren al Andalus, portaren complots i guerres, mantingueren el domini polític de la minoria caissita que s'enquistà en el poder amb l'adveniment dels Umayya Banû Marwan.

Els àrabs, a Turtûxa, constituïen una minoria testimonial urbana situada en el poder polític, en l'administratiu i en les forces armades, portant com a senyera la llengua i la cultura, el vestir i els costums, la religió i l'arrogància del conqueridor puix que se sentien els privilegiats o selectes (*hâssa*). Representaven l'aristocràcia de la sang, esdevenint els propietaris agrícoles absentistes perquè, quasi sempre, preferien la vida de la ciutat. Les claus del món arabo-musulmà es troben sempre a la ciutat⁴⁵. *El comienzo del desarrollo urbano en este territorio debe buscarse en la instalación de los sirios del yund de Egipto, árabes ya plenamente sedentarizados y con una tradición agrícola que les hace optar por su instalación en las cuencas de los ríos levantinos (d'al-Andalus), que ofrecían unas características semejantes al Nilo para el aprovechamiento de los riegos. La primitiva instalación de los "sirios" sería en las alquerías o explotaciones agrícolas colectivas, herederas de las villas romanas y de las que recibían por concesión estatal un tercio de la producción. Pero diversas fuentes nos indican que los propietarios árabes tenían tendencia al absentismo, instalándose en las ciudades, que recibían, por tanto, la plusvalía de la producción agrária.*

Els berbers o magrebins, a la vall de l'Ebre, constituïen una minoria rural que havia d'adoptar un mimetisme professional quant als pagesos del país puix que eren una minoria que patia en haver d'ajustar-se a un clima, a uns conreus i a un paisatge tan diferent del que procedien, tot considerant unes possibilitats d'irrigació que eren inconcebibles als seus llocs d'origen, amb unes tècniques que calia assimilar i entre la gent d'un poble majoritari que els tenia per invasors, per enemics, per inferiors i com a subproducte de l'antiga civilització mediterrània... Calia estar-hi bé, però, perquè eren senyors de la terra conquerida.

La força dels dominadors imposava, i més encara el cabdalós reguerall de sang que havien vessat en la conquesta, la crueltat manifestada a manera d'escarment. La gent estaria temerosa, farcida de malfiances, àvida de conèixer els costums i la llengua dels dominadors per

⁴⁵ Segons RUBIELA MATA, Ma. Jesús - EPALZA, Mikel d', a "Las ciudades árabe-musulmanas de la costa oriental de la Península Ibérica (Sharq al-Andalus) y su función comercial", dins l'obra d'ABULAFIA (D).-GARÍ (B) "En las costas del Mediterráneo occidental... des de la pàg. 95.

tal de saber com actuar i com sobreviure, de saber quins eren els límits permesos i què aconsellava la prudència. El poder estava en aquell que parlava àrab, vestia d'àrab i castigava la gent amb la seva arrogància o actitud de superioritat.

Els ciutadans havien de tractar-los com a gent superior i privilegiada i, en trobar-ne algun, els havia de donar la preferència en tot, els havien de saludar els primers per rebre el favor de la seva atenció, no es podien manifestar menyspreats, d'estar asseguts els havien d'oferir amablement el seient però, donat el cas d'alguna reunió, els musulmans tenien dret als seients preferents i calia reservar-los-els.

Els ciutadans no podien muntar a cavall, perquè la noblesa del cavall només permetia un genet musulmà: els estava permès de muntar quan era de menester o anant de viatge, però sobre matxos i ases, i no fent-ho de manera diferent al de les dones i pels carrers de menor concurrència encara que, de passar pel davant d'una mesquita, calia que descavalquessin en demostració de respecte reverencial.

Un musulmà es podia casar amb una dona del país, però mai no es podia permetre que un home del país es casés amb una musulmana. Un ciutadà tampoc no podia tenir amistat amb un musulmà, ni aixecar una casa més alta que la d'aquests, i tampoc no podia tenir servents musulmans. No els estava permès l'ús de noms propis àrabs, o d'emprar segells o anells amb inscripcions en àrab. Tothom estava obligat a donar allotjament, durant tres dies, als viatgers musulmans que ho demanessin, i no s'hi podia negar ningú. En un altre ordre, musulmans i tortosins no podien heretar-se mútuament.

Les ciutats que havien capitulat davant l'invasor van aconseguir una singular pau (*amân*), a manera d'assegurança de vides i béns a perpetuïtat, sense que fos lícit tornar-los a combatre mentre que paguessin els tributs permanents als quals s'obligaren. En tals casos, la pau no significava una submissió completa sinó que era com una treva, una convenció eventual que als naturals del país els permetia una mena d'autonomia. Els pactes esdevingueren generacionals, però els súbdits cristians tenien prerrogatives inferiors a les dels musulmans, fonamentades en la llei mahometana. Els naturals vestien diferent, perquè no podien gaudir dels honors i respecte dels musulmans, havent de conservar els costums, rapar-se només la part anterior del cabell i repartir-lo de manera diferent, no alterar la forma dels vestits ni adoptar els característics dels musulmans... no portar armes, ni fer-ne, ni tenir-ne a casa... En el cas dels enterraments, veritables actes públics, existien condicionaments, talment com en les relacions religioses, amb fortes restriccions en tota mena de manifestacions socials. Calia distingir, doncs, els membres de la comunitat musulmana (*ūmma*) o els que seguien l'Alcorà, dels que restaven com a protegits per l'Islam (*ahl ad-dîmma* o *dimmîs*) perquè eren "gent del llibre" (*ahl al-qitāb*), o sigui, cristians i jueus que empraven la Bíblia. A part de la gent del país, els immigrants eren àrabs, berbers, esclaus, negres i jueus, entre altres. Els cristians d'Al-Andalus mantingueren lleis, jutges i autoritats, però nomenades pel poder com en el cas dels comtes (*qūmis*, del llatí *comes*), defensors o protectors que els representaven davant el califa, i se'ls permetia un *qādî an-nassarâ* o jutge dels cristians, amb l'encàrrec de recaptar impostos. Els musulmans no violentaren ningú en matèria de religió i no esdevingué cap avalot ni rancúnies. La desaparició de les classes socials privilegiades i el repartiment de terres entre els pobres havia satisfet l'opinió popular. Al-Andalus, de fet, no esdevingué tan arabitzada com sembla.

Els mossàrabs (*mustâ'rib*, el que s'arabitzava, i també *axemîs*, quant a estrangers) eren els que mantingueren el cristianisme i els costums hispanoromans, malgrat de les humiliacions, vexacions i taxes oneroses. Els muladins (*mualladûn* o *mussâlîma*) eren els apòstates del cristianisme, entrant al mahometisme per causa de persecucions i dificultats, impostos, escalada social i política, manteniment de propietats i seguretat, encara que solien vincular-se a patrons àrabs del nord en qualitat de clients, el qual fet els enemistava dels àrabs del sud i dels berbers. Els esclaus cristians podien així recobrar la llibertat. Eren tinguts com renegats, i eren rebutjats pels cristians i tinguts com ciutadans de segona pels musulmans. La llei no els permetia la tornada al cristianisme, sots pena de mort, i els descendents també ho patien, però el sistema de matrimonis mixtos els portà a ésser un sector nombrós que alterava la seva genealogia per aparèixer com a caissites autèntics. Les referències, com es veu, apunten

sempre a la comunitat cristiana sense tenir en compte que podia ésser majoritària una comunitat pagana.

A.F. Schack deia⁴⁶: *En todas las comarcas de España había innumerables mozárabes, que, si bien eran maltratados a veces por los musulmanes, eran tratados con dulzura por el Gobierno, y alcanzaban completa libertad en el ejercicio de su religión. Muchos de ellos servían en el ejército de los Califas, y otros desempeñaban empleos importantes y lucrativos en las cortes de los príncipes y en los palacios y casas de los más ilustres musulimes. De esta suerte adquirieron pronto la brillante cultura arábica. Los más instruídos despreciaban su dialecto vulgar, el latín corrompido e inútil para todo propósito literario, y se apropiaban con empeño el idioma de los vencedores.*

Els àrabs, des del segle VIII, foren més tolerants del que no seran els croats al XII puix que aquests es manifestaran més intransigents, durs, sotmetent molta gent a l'esclavatge i foragitant els musulmans de la ciutat. Els àrabs respectaren les religions, però fou perquè anaven a sotmetre pobles i no a convertir infidels. Els historiadors àrabs mai no parlaren d'interessos religiosos sinó de victòries i de botí, de captius, de destruccions i de retorns triomfals, sans i estalvis. En l'aspecte repressiu es destaca l'entorn de l'any 851 per una de les més dures accions contra els cristians, desplegada per 'Abd ar-Rahmân II amb tirànica crueltat. Llavors les conversions esdevingueren massives i creixien perillosament els muladíes, augmentant llur influència en tots els ordres, sobre tot en el sector cultural.

El poble comprèn i assumeix els costums dels musulmans, en el lent procés psicològic que sempre es detecta en aquestes situacions, atorgarà una certa confiança en els dominadors que també s'iberitzaven i, doncs, al segle X es detecta l'atracció que exerceix l'Islam, sense que es pressioni ningú a la conversió o a abandonar el cristianisme. En els amples camps de la cultura, en el pensament, en les lletres i en les ciències, en detriment del llatí o romanç es generalitza l'ús escrit de la llengua dels àrabs, com a llengua oficial i de prestigi. Alvaro de Córdoba ja es planyia de com l'afecció a la llengua i la literatura musulmana absorbia l'atenció dels cristians i que, pitjor encara, no sols es parlava amb major plaer l'àrab i se'n llegien les obres, sinó que es divulgaven en romanç, ja sigui traduïdes o bé resumides.

Els tortosins no podien exercir càrrecs públics, però es trobaran excepcions en la direcció de tasques oficials de responsabilitat i confiança per part dels col·laboracionistes i oportunistes que generen sempre aquestes situacions de supeditació imposada. Aquesta mena de gent del país que servia el poder foraster estaria, com sempre, l'oïda i els ulls dels dominadors, la més implacable policia per tal de guanyar-se la confiança i el favor del poder. Els ciutadans, doncs, també estaven obligats a denunciar d'immediat les conspiracions que coneguessin perquè, de no fer-ho, estaven sotmesos a severes penes, i havien de tenir molta cura a no allotjar espies, sota l'amenaça de greus sancions.

En el vestir no s'obligà a portar cap distintiu perquè, de fet, els dominadors vestien de manera diferent. Alguns musulmans ho feien com la gent del país però, a la llarga, s'imposà el vestir a la moresca i es confongué tothom. La moda àrab, de fet, penetrà a terres de domini cristià talment com hi entrà l'or africà perquè, tot plegat, era el vent de la cultura, de la civilització i del progrés que faran gran al-Andalus. Només es diferenciaren les dones, puix que les tortosines no portaven la cara tapada.

El règim musulmà sotmet la vida civil a la religiosa, imposa l'autoritat familiar paterna i li supedita les dones i els fills en tot allò que no contradigui el Corà. Política i religió formen una sola àrea⁴⁷.

El matrimoni és un acte civil, no religiós, i el musulmà pot tenir fins a quatre esposes i les esclaves que vulgui, la qual possibilitat és mera permissió als més benestants perquè només ells poden complir el precepte legal de dotar cada esposa la qual, sense permís del marit, pot disposar dels béns aportats al matrimoni i dels que mentrestant pugui adquirir. El marit pot repudiar una dona, en qualsevol moment i sense cap formalitat legal; la dona, en cas contrari, caldria que hi entrés en plet: separació o repudi porta l'home a posar a mans de la

⁴⁶ A *Poesía y Arte de los Arabes...*, II, pàgs. 247-248 (Sevilla 1881, 3ª ed.). Seguim el text de *Madīna Turtūxa*.

⁴⁷ Seguim l'ample recull de *Madīna Turtūxa* a partir del fet per BAYERRI (E.), a o. c., vol. VI, pàg. 387, amb més informació a la 419 i 615.

dona la meitat de la dot convinguda en pactar el casament (*al-mahar, açidaque*). El contrast entre l'autoritat omnímoda de l'home i la inferioritat de la dona és brutal, però no inclou cap dret sobre la vida o mort dels fills, o a matar la dona adúltera malgrat la tolerància de la tradició. La situació de la dona a al-Andalus no era tan dura, com ho prova el fet que les dones cristianes accedien a casar-se amb homes musulmans. Els drets de la dona, sovint, només eren nominal.

Els jueus (*iahûd*), la minoria jueva que feia segles que estava establerta a Dertosa, havien estat sovint oprimits pels gots i, doncs, esdevingueren bons col·laboradors dels musulmans perquè els havien alliberat i perquè ostentaven el poder i regulaven l'activitat econòmica i financera. La nova situació els portà una època en la qual reberen un tracte de confiança i de privilegi, de primer antuvi, de manera que foren guardians de moltes ciutats sotmeses, i just és aquesta la tradició que ha restat quant a Turtûxa, almenys al segle VIII i part del IX. D'haver minvat aquests privilegis, el temps passant, tan sols fou per mudar la seva conducta o per circumstancials tensions amb els islàmics. De fet gaudiren de llibertats i privilegis, d'ampla tolerància religiosa, s'autogovernaren i s'administraren... de manera que les aljames prosperaren, així com les seves riqueses, l'exercici sistemàtic de la prudència i de la discreció. Turtûxa tingué fama d'ésser una de les comunitats més florents d'al-Andalus i al segle XI, segons els geògrafs àrabs, crida l'atenció la densitat de població jueva a la regió tortosina, així com a la de Tarraçona, la qual esmenten com la Ciutat dels Hebreus. Semblantment esdevindria a Turtûxa, sense variació en l'època taifal, puix que consta que la comunitat era pròspera, puixant, i veiem com la seva influència civil i cultural era espectacular, dominant el comerç local que quasi monopolitzaven, les importacions i les exportacions, el tràfec marítim, així com les professions liberals (com la medicina) i les finances. Mitjançant una afalagadora adhesió al règim polític àrab, ben formulària, el pagament de determinades taxes i obsequis a les autoritats mores, visqueren en un règim de simpatia i protecció com en cap altre moment.

4.3 Llengua i cultura.

La llengua oficial de Turtûxa esdevé l'àrab, com dèiem. Al camp, fora de les concentracions possibles de grups clànics berbers isolats, es parlaria l'íber amb incorporació de mots llatins vulgars i gots, potser, mentre que la ciutat empraria el llatí, culte i vulgar segons els estrats socials i culturals, amb influència ibèrica i creixent incidència àrab. Al segle VIII el llatí vulgar hauria derivat molt cap al romanç, concretat en una expressió prou comuna a les regions litorals de la Mediterrània occidental, on la romanització era molt més intensa i permanent el domini de Roma al llarg de tants segles. La realitat no és l'oficialitat dels documents emesos, sinó la llengua vulgar que no deixava texts escrits. Dos condicionants alteraven el procés, però, a manera d'obstacles: la moda arabòfila i la repressió autoritària dels dominadors islàmics, dos factors que segurament gestaren els col·laboracionistes o muladís que afalagaven el poder amb egoistes finalitats econòmiques, socials i polítiques, idealitzant Qurtuba i el califa, aureolant de cultura i de refinament un poble de pagesos de secà i de pastors de cabres que només havia destacat pel desig de millorament del seu baix nivell de qualitat de vida, aconseguint-ho no per l'aplicació en el treball i en la superació sinó per l'ús de les armes i la depredació.

Al segle IX, sant Eulogi es planyia de l'excessiva tendència popular (mossàrabs) a l'ús de la llengua àrab i és obvi que, de fet, els grups clànics berbers parlaven *amazight* i la minoria àrab no podia influir gaire sobre la populosa societat andalusina. Havia d'influir, això sí, el prestigi del poder i de la força, amb el seu parlar intel·ligible que esdevenia màgic, el de la cultura clàssica alexandrina que els muladís benestants retrobaven a Orient, l'afany d'escalada social, els efectes de la repressió, les maniobres per evadir impostos... Els dominadors es casaren amb dones del país, entenien el romanç i els fills, doncs, parlarien inevitablement el romanç. Fora dels més destacats intel·lectuals que el dominaven gramàticalment, entre els

nadius difícilment hi havia algú que parlés un bon àrab: es limitarien a fer-se entendre i tothom es tindria per bilingüe en una societat d'analfabetisme pràcticament absolut, en la qual la majoria dels musulmans no parlaria altra llengua que el romanç, encara que la lectura del Corà els empenyia en una altra direcció. El concepte de poder i de cultura portava al sud, encara que els tortosins vivien sempre d'esquena al continent, de cara al mar i als pobles que estaven en les seves condicions.

En aquesta època, no se sap si just a Turtûxa però sí dintre al-Andalus, el 882 moria el tortosí Tâhir ibn Hassan, un dels més destacats intèrprets i mentor de teologia del moment, el qui fou estimat pels Umayya de manera especial, el qui els fou addicte, i en parlaren Ya'yâ, ibn Qatsir, al-Laitsî i altres, amb gran elogi. També en aquests temps actuaren 'Abd ar-Rahmân ibn Moawia i Motarrif ibn Moawia, naturals o veïns de Turtûxa i potser que germans, lliurats, sobre tot el segon, a l'estudi de les ciències ocultes, llavors de gran interès per a tothom. Els escriptors coetanis els qualificaven d'estirp reial, així com de savis, perfectes i grans. Es diu, sense proves, que durant l'emirat d'Abd Allâh ibn Muhâmmad I (888-912) i amb el suport dels berbers es van fer sospitosos d'aspirar al tron, restant malvistos.

Fora dels que tenien una cultura superior, poca gent podia parlar i entendre l'àrab, perquè no se sentia a parlar i no hi havien escoles. La cultura superior, però, patrimoni de les classes socials més benestants, arabitzarien mots, noms i cognoms, els topònims, incorporarien veus àrabs a la conversa per tal de sobresortir de la massa popular i impressionar els ignorants... en un procés cultural i social històricament reiteratiu.

La toponímia és un altre aspecte fonamental que cal contemplar, però ben bé es desconeix, potser que per causa del genocidi de la romanització encara que, evidentment, les viles i la toponímia menor sofriren una adulteració posterior amb la islamització, com ja veiem amb els noms de les ciutats. Els àrabs o, millor, els arabitzats traduïren o interpretaren.

A la invasió hem vist com seguí un repartiment, i els invasors es distribuïren en petites tribus o per famílies: la demarcació, propietat, finca o el camp assignat prengué el nom del senyor o família⁴⁸ que el rebia, els quals podien ésser immigrants àrabs o berbers però, tanmateix, nobles o patricis i propietaris locals islamitzats, encara que també es donen casos d'arabització de la toponímia antiga.

Cal acoblar-se, doncs, a un canvi de termes geogràfics i, amb major raó, quan els canvis afecten la toponímia major. Ifranga, per exemple, passa a ésser la denominació donada a les terres d'al-Andalus que havien estat arrabassades als musulmans pels carolingis (Narbonense, Septimània i Aquitània), i els seus habitants són els *ifrangiyûn*, sigui quin sigui l'origen o ètnia de l'individu. Hispània és la denominació que Europa dona a al-Andalus, mentre que els *hispani* són els cristians que viuen a al-Andalus o els que n'han escapat.

Al parer de la historiografia tradicional, com en el cas de Francisco Javier Simonet o Milà i Fontanals, les regions més romanitzades empraven el primer romanç, un llatí degenerat o de darrera hora amb la introducció de veus noves preses dels pobles indígenes, amb veus ibèriques, llatines, germàniques a través dels occitans i aràbigues.

El califa Hixam II al-Mu'âiyad, en veure que la gent seguia regint-se per la llei, costums i manera d'ésser tradicional, decretà durament quant a la llengua, imposant l'àrab: l'any 794 establia càtedres públiques d'àrab a les principals ciutats, Turtûxa inclosa, i obligà els cristians a no parlar públicament cap altra llengua, encara que permetent usar-la en la intimitat i emprar el romanç en els seus escrits privats (recordem l'altíssim índex d'analfabetisme). En els texts sovinteja l'aljamiat (xampurrejat), o romanç escrit amb caràcters àrabs que, per la manca de correspondència fonètica entre les lletres de l'alfabet àrab i del llatí, sonava com efectiva dicció àrab sense ésser-ne realment. Els conqueridors, rústics i guerrers, consolidaren el poder sense entrar a ensenyar la religió i les lletres: això vindria després, amb la política colonialista, de primer antuvi amb més professors que deixebles.

Tradicionalment, en l'ensenyament, els estudiants accedien al trivi (*trivium*) o conjunt de tres arts liberals constituïts per la gramàtica, la lògica o dialèctica i la retòrica, per accedir

⁴⁸ S'emprava: ibn/ben/aben/bin en el sentit de "fill o descendent de", o abu/bu/bo/be en el sentit de "pare o avantpassat de", i eni/bini/banû en el sentit de "fills o descendents de".

després al quadrivi (*quadrivium*) que es concebia com a preparació a la filosofia -més endavant, també a la teologia-, el qual comprenia el conjunt de les quatre arts liberals: aritmètica, geometria, música i astronomia. Els àrabs i els jueus, acabada l'època goda, suprimiren la gramàtica i la retòrica, així com l'aritmètica i la geometria, per donar entrada a la física (=medicina), a la nigromància i a l'astrologia.

En les àrees de la cultura, inclosos els camps de les activitats literàries, científiques i de la investigació, sobre els musulmans han estat donades moltes i coincidents opinions negatives. El mateix Ibn Haldûn reconeixia la ineptitud dels pobles musulmans per al conreu de les ciències, les lletres i les arts, i ho justificava en el fet de donar-se només a les armes, sense aprendre mai les llengües dels vençuts, als que deixaven el monopoli de la cultura (sense adonar-se que constitueix el veritable poder). Els musulmans romangueren en la seva primitiva rusticitat i potser que en trobaríem una causa en la diversitat de països que constituïen la *umma*, en la manca d'una unitat de les procedències i cultures, en els orígens rurals. La gent d'al-Andalus, doncs, hereva de Grècia i de Roma, d'antiga cultura urbana, traduïa a l'àrab la seva herència filosòfica, científica i literària, a la vegada que exercia un magisteri sobre els invasors que no per això, amb el temps, deixarien d'aportar elements erudits i artístics, encara que sense esperit crític. En el fonamental camp de la filosofia, punt de partida de qualsevol activitat humana, no es féu altra cosa que traduir i comentar Aristòtil: conrear la filosofia, l'astronomia i altres branques del saber, tingudes pels musulmans com a ciències prohibides i perilloses, feia que els conreadors exposessin llurs vides. Els mahometans només acceptaven obres d'escriptors contemplatius, encara que rebutjaven l'estudi de la natura perquè podria induir a trencar la fe musulmana, raó per la qual solien ésser cremats els llibres existents, puix que de llibre només en tenien un: el Corà.

El focus del saber radicava en els ulemes i en els alfaquís, però la seva saviesa se situava a un alt nivell. Malgrat de desconèixer el sistema educatiu del moment, resta clar que aquesta mateixa saviesa requeria un procés per adquirir-la i, doncs, un mètode d'ensenyament que només podem explicar-nos mitjançant l'analogia amb altres ciutats i països de domini islàmic.

L'educació de l'infant només és concebible a partir de la família i, de manera especial, a través de la mare. Després els infants cal que assisteixin a una escola per tal d'aprendre a llegir (*quttâb*) amb base en les lectures alcoràniques perquè veritablement, l'objectiu docent rau en poder llegir el Corà i aprendre-se'l de memòria. Paral·lelament, també es pot aprendre a escriure i practicar la cal·ligrafia. Uns ensenyaments aplicats a l'ensens eren la recitació de poemes, el coneixement de les tradicions islàmiques i els proverbis (*hîqam*) per constituir en qualsevol cultura la filosofia popular⁴⁹. Existia un nivell superior que partia d'un llibre determinat al que foren introduïdes variacions al llarg dels temps, afectant la classificació de les ciències.

El saber veritable, però, partia verbalment (*samâ'*) de les lliçons dels savis islàmics, amb base en els seus propis estudis i amb possibilitat de prendre'n notes. Els alumnes, en haver adquirit el nivell adequat de coneixements, podien rebre una llicència (*ijâza*) del mestre per tal de transmetre el saber adquirit: Turtûxa presenta en aquest aspecte un desplegament únic a Catalunya, com es pot veure en estudiar sobre els alfaquís i els ulemes. Aquests anaven a la recerca del saber o de la ciència (*tâlab al-'ilm*), per incrementar el coneixement de tradicions (*hadîth*), per intercanviar idees i coneixements, pel millorament en la lectura corànica (*qirâ'a*) i, en general, per enriquir-se amb el coneixement de les més diverses ciències. J. Vernet, en explicar quant a les ciències aplicades, esmenta el visir de Muhâmmad ibn Lupp de Làrida, de nom Sa'îd ibn lahiâ al-Haxxab, un expert en medicina que, com conta P. Balañà, va haver d'acabar per refugiar-se a Turtûxa, on moria el 930. El fet és que la cultura tradicional greco-llatina romania a la base del coneixement que, com dèiem, partia de la població dominada. Com exemples d'aquesta realitat s'esmenten dos camps ben concrets: l'agronomia i la farmacologia.

L'art fou sotmès a unes dràstiques restriccions, restant prohibides les imatges, rebutjada la pintura i l'escultura, mentre que recrear-se en la música era pecat contra la fe i crim

⁴⁹ Vide: *Madîna Turtûxa*, pàg. 76, i BALAÑÀ, P., a *Els musulmans a Catalunya (713-1153)* (Sabadell, AUSA, 1993), pàg. 198, i *L'Islam a Catalunya (segles VIII-XII)* (Barcelona, R.Dalmau Edt., 1997 (Nissaga, 13), pàg. 102, des de VERNET, Juan: *La cultura hispanoàrabe en Oriente y Occidente* (Barcelona, Ariel, 1978 - Ariel Historia, 14), pàgs. 35 i 115 i ss.

d'infidelitat. En arquitectura es mantingueren les concepcions greco-romanes que imperaven als països mediterranis encara que, sotmeses als seus gustos, es trobaren sortides afortunades.

5. Església i poder en l'emirat independent.

En una altra avinentesa⁵⁰, dèiem: ... aprofitant els moments de la presa de possessió d'al-Hāqem II (961-976) els catalans, seguint l'empenta de Borrell II, poc després de l'any 964 atacaren novament Tortosa amb el desig d'incorporar-la definitivament al país. Els mateixos *Gesta Comitum Barcinonensium*, en versió catalana, ens diuen: *En Borrell, comte de Barcelona e d'Urgell anà a Tortosa, e aut socors e ajuda de sos amics, aontadament gità los sarrahins de la ciutat e de tota la sua terra e de sos vehins, e cobrà poderosament la ciutat e tota sa terra.*

Seguíem dient que aquesta campanya i l'anterior "no tan sols van estar mancades d'uns resultats positius, sinó que posaren el país en una crítica situació davant el colossal imperi musulmà, davant d'Espanya. Des del 950, una política enfocada a la pau començà a unir catalans i alarbs. El 966 es continuà amb el nou califa. Aquests pactes, entre altres coses, tractaren d'esborrar les conseqüències de la darrera escomesa catalana contra Tortosa i, en tan crítica situació, es renovà successivament el tractat de pau i amistat. Els pactes de 911 i 974 ja van comprometre el comte [de Barcelona] a una fidelitat i un vassallatge sorprenent si es té en compte que el territori català pertanyia, encara que teòricament, als reis francs. La pau, però, fou llarga i profitosa."

Mentrestant no es té notícia d'altres concilis, encara que es diu que l'arquebisbe de Narbona en presidia un a Fontanes el 947, dins la diòcesi d'Elna, per depositar els bisbes de Girona i l'Urgell segons una sentència papal, tot i que la bona voluntat de tots resolía positivament l'afer.

Una altra temptativa secessionista la promovia Cesari, fundador i primer abat de Santa Cecília de Montserrat, quan en un concili celebrat a Sant Jaume de Compostel·la el 966 es feia consagrar bisbe i, amb el suport dels bisbes gallecs i lleonesos, es proclamava metropolità, encara que als bisbats mediterranis mai no fou reconegut tot i que féu perquè el sant pare Joan XIII li adjudiqués el títol d'arquebisbe de Tarragona: malgrat que el bisbe d'Osona li reclamà l'obediència canònica, ell sempre s'intitulà arquebisbe.

La voluntat de restabliment de la Tarraconense s'aconseguia amb una resposta positiva de part de Joan XIII, en resposta a la reclamació feta pel comte Borrell de Barcelona, el bisbe Ató d'Osona i el monjo o Gerbert d'Orlhac d'Aurellac, el futur papa Silvestre II: el sant pare lliurava les butlles que eren de menester perquè els bisbats catalans deixessin de dependre de Narbona. Les butlles estan datades a Roma en el mes de gener del 971 i atorguen al bisbe Ató el pal·li i la titularitat metropolitana, amb la facultat de nomenar bisbes dins l'àrea de la Tarraconense. Roma, a l'ensens, n'assabentava els bisbes de la Narbonense. L'esperat assoliment es derrocava quan Ató, de tornada de Roma, era assassinat en passar per Narbona⁵¹.

Els segles XI i XII són moments en els quals els bisbes es troben per consagrar esglésies i per restaurar la vida comuna a les canòniques catedralícies, amb documents que signen col·lectivament i que encapçalen amb els seus noms, com a signe d'autoritat mancomunada sobre un estatus jurídic de recent creació. Talment esdevé el 1009, en la restauració de la canònica de Barcelona, i el 1019, en la de Girona, establint a perpetuïtat una nova ordenació eclesiàstica. "A Vic, els bisbes confirmaren l'any 1038 els límits de la diòcesi. Les consagracions d'esglésies tenien un caràcter semblant. A més d'exercir el poder de santificar dedicant a Déu l'edifici, els bisbes prenen solidàriament disposicions governatives,

⁵⁰ *Atacs franco-catalans contra Tortosa* (Barcelona, R.Dalmau, 1969), pàgs. 28-29.

⁵¹ Es pot consultar *Concilis provincials...*, pàgs. 16-18. - RAVENTÓS (J): o.c. pàg.31.

confirmant les donacions fetes als temples i estatuïnt la destinació dels béns que posseïen aquestes institucions. De l'any 915 al 1100, hom troba disset consagracions d'esglésies catedralícies o monàstiques catalanes en les quals no sols prenen part diversos bisbes, sinó que fan ús d'autoritat, confirmant normes i excomunicant els eventuals usurpadors de béns. Encara en el segle XII, hom reunia diversos bisbes per a consagracions solemnes, com la de Colera (1123) i la d'Arle (1157), però ara la protecció dels béns eclesiàstics s'assegurava per mitjans diferents de l'anatema contingut en l'acta de consagració. Fins a quin punt havien canviat les coses, ho posà de manifest el fet que la translació de la seu de Roda a Barbastre, duta a terme en 1101, no la feren els bisbes, sinó el rei d'Aragó⁵². L'episcopologi de Vic informa quant a una reunió de bisbes i nobles el 1015, segurament un concili, per tal de tractar de la usurpació de béns eclesiàstics per alguns nobles, un problema que es manté en els anys següents i del qual àdhuc se n'informa al sant pare Benet VI. A Vic, però, estretament lligat a Oliba, s'accedeix a l'establiment de la Treva de Déu el 1033, acordada a aplicar de la tarda de dijous al matí de dilluns en tota la província Narbonense, amb pena d'excomunicació per a aquells que la violessin. Se'n tractava el 25 d'agost de 1054, en el Concili de Narbona, i al novembre del mateix any, a Barcelona, l'arquebisbe de Narbona feia públic un edicte de Ramon Berenguer I per la defensa dels béns eclesiàstics; altrament, el 1065 s'establien normes sobre Pau i Treva de Déu al Concili de Toluges o Elnense: aquesta institució està considerada l'origen de les Corts Catalanes.

Quan les lluites pel poder califal es manifesten en plena eferescència i els esclaus defensen els seus candidats, irromp a la política activa un germànic excepcional, un personatge audaç i agosarat que s'imposa als altres: Abū-l-Gays ibn Yūsuf al-Muwaffaq Mugāhid el qui, a conseqüència de la *fitna*, sembla que havia fracassat en la conquesta de Turtūxa i de Balansiya però que aconseguia emparar-se de Dània el 1009, on creava el primer emirat independent, portant la *t'awāif* o taifa a un singular desenvolupament econòmic i cultural. El 1015 conqueria Mayūrqa, implantant-hi el mateix règim polític que permetria que esdevingués un veritable refugi d'intel·lectuals andalusins i orientals. A Turtūxa sembla ésser que s'imposava sobre els adversaris i s'hi proclamava emir i senyor, potser que l'any 1022-1023, just quan apareix associat amb el germànic tortosí Labīb al-'Amirī al-Fatā (1018-1035). Segons l'historiador Ibn Haldūn, però, Mugāhid havia escapat de Qurtuba quan Sulaymān usurpava la sobirania a Hixām III al-Mu'tādd bi-l-Lāh (1012-1016), i conqueria Turtūxa abans d'emparar-se de Dània⁵³.

Sempre s'ha especulat quant a una notícia, datada entre el 1035 i el 1044 i d'evident interès per als cristians: Abū-l-Gays ibn Yūsuf al-Muwaffaq Mugāhid, emir de Turtūxa, de Dània i de Mayūrqa, concedia al bisbe de Barcelona la jurisdicció espiritual sobre els cristians dels seus regnes, i son fill 'Ali Iqbāl al-Dawlā la confirmava el 1056. La notícia, *a priori*, pot explicar que la bibliografia tortosina hagi comentat sempre quant a la presència d'un Patern i d'un Berenguer com a bisbes de Tortosa, quan la ciutat i la seva regió constitueixen un espai musulmà, un emirat independent. Per desfer la confusió i les elucubracions, cal que ordenem mínimament el curs dels esdeveniments.

Guislabert, nascut al Berguedà, era el fill segon del vescomte Udalard I i de Riquilda, filla del comte Borrell II de Barcelona i cosina d'Oliba de Vic. Mullerat amb Guilia, fou pare d'un fill i de dues filles: Miró s'incorporà a l'Església com a clergue i Ermessenda es maridarà amb Ramon Renard. Guislabert també sentí la vocació religiosa i esdevingué sacerdot, de manera que el 1005 ja era levita i el 1020 sotsdiaca. Havent mort el seu pare el 1014 i també son germà Bernat, malgrat de la seva condició religiosa passava a regir el vescomtat en nom del fill d'aquest, Udalard II, fins que el 1041 li traspassava el govern. El 1034, però, era nomenat bisbe de Barcelona i consagrat a l'any següent pel metropolità de Narbona, Jofre, assistit pel bisbe Ermengol d'Urgell i Jofre de Carcassona. La seva labor episcopal passava per la consagració de diverses esglésies, com les de Sant Vicenç de Cardona, Sant Miquel de Montserrat i Sant Pere de Reixac, amb presència en la dedicació que es feia el 1038 de l'església de Vic, obra

⁵² Vide: *Concilis provincials...*, pàg. 18, des d'ORDEIG (R): "Inventari de les actes de consagració i dotació de les esglésies catalanes", diversos lliuraments dins *Revista Catalana de Teologia* IV (1979) a XVI (1991). El procés organitzatiu, enriquit al llarg del temps, amb el ritual de consagració de les seus episcopals, veurem com s'aplica el 1178 en la consagració de la seu de Tortosa.

⁵³ Vide: *Madīna Turtūxa*, pàg. 156-157.

del bisbe Oliba, acompanyant la comtessa Ermessenda i el seu nét, Ramon Berenguer, i també a la de la seu de Girona. Afavoria amb donacions l'hospital d'en Guitard i el de pobres a la Canonja, tanmateix, i amplià i conclogué la institució canonical amb les donacions de Santa Maria de Badalona i Sant Vicenç de Sarrià. Entre 1035 i el 1044 l'emir Abû-l-Gays ibn Yûsuf al-Muwaffaq Mugâhid concedia al bisbe de Barcelona la jurisdicció espiritual sobre els cristians dels seus regnes, possiblement havent iniciat gestions el bisbe anterior, el barceloní Guadal Domnuç (1029-1035). El 1043, altrament, assistia al concili de Narbona on apel·lava contra els usurpadors del monestir de Cuixà.

El bisbe Guislabert, fent costat a son nebot Udalard Bernard en la política d'oposició al comte Ramon Berenguer I organitzà accions en contra seva, com l'apedregada del palau comtal des de la seu i des de la casa vescomtal de Barcelona (1042 o 1043), o com la revolta de Mir Geribert, el cosí germà seu que el 1042 s'havia refugiat a Turtûxa. La gestió del bisbe Oliba de Vic, el 1044, permetia arribar a un acord entre les parts però Mir Geribert es tornava a revoltar el 1049, sense el suport del bisbe ni del vescomte: el conflicte entre la bandositat feudal i la comtal s'allargava encara més de deu anys i Guislabert, fetes les paus amb el comte de Barcelona, formà part del tribunal que el 1052 jutjava i condemnava el poderós Mir Geribert⁵⁴. La seva assistència a la reunió conciliar de 1054 a Barcelona, generava la publicació d'un edicte de Ramon Berenguer I i la seva muller Almodis de la Marca contra l'expoli dels béns dels canonges difunts

'Ali Iqbâl al-Dawlâ, fill de l'emir Abû-l-Gays ibn Yûsuf al-Muwaffaq Mugâhid de Turtûxa, Mayurqa i Dânia, el 1056 li confirmava l'autoritat espiritual dels cristians del seu regne que ja havia atorgat el seu pare. El fet és que, en desaparèixer l'emir tortosí d'afecció amirí Ya'lâ (1054-1058), a Turtûxa pujava una altra vegada al poder l'eslau Labîb al-'Amirî al-Fatâ (1058-1061). Just és l'any, el 1058, en el qual l'Església celebra el Concili Provincial a Barcelona, amb una culminació d'actes al mes de novembre perquè Guislabert havia aconseguit a enllestir les obres i consagrar la seu romànica barcelonina⁵⁵: en la transcendental cerimònia que presidí fou acompanyat i en signaren l'acta els bisbes de Girona, Vic, Urgell, Arles, Tortosa i Narbona, amb Ramon Berenguer I i Almodis. El bisbe de Tortosa era **Patern**, encara que la seva presència es tornarà a imposar el 1068⁵⁶, en el moment de procedir a dotar la seu de Barcelona i estendre l'escriptura corresponent, la qual signava com *Paternus, Episcopus ciuitatis Tortosensis*, el qual fet s'ha explicat tot dient que podria tractar-se d'un nomenament honorífic i que Patern no residia a Tortosa. No obstant això, roman sense resoldre el dubte quant a una identificació amb Patern, bisbe de Saraqusta, el qui com a tal signava les actes del concili de Jaca el 1063: tothom s'ha preguntat de si correspon a una mateixa persona, de si era bisbe de les dues diòcesis, però, encara que sembla imposar-se el parer d'ésser dos prelats diferents que responen al mateix nom, més bé "sembla que en realitat aquest prelat era el titular que regí del 1040 al 1077 la seu de Saragossa, al qual era atribuïda també la tutela de l'església tortosina. Aquesta delegació episcopal és força versemblant (pel mateix temps el bisbe de Barcelona tenia la jurisdicció espiritual dels cristians de Dènia i de les Balears, per concessió del rei Mugahid), i més tenint en compte que aleshores la taifa de Tortosa, que era governada per Nâbil, establí uns pactes de vinculació o dependència amb la taifa de Saragossa"⁵⁷. La reiterada concessió d'autoritat espiritual sobre els cristians de Turtûxa, de Dânia i de Mayûrqa, altrament, així com l'esment d'un bisbe de la diòcesi dertosenca, podria respondre als efectes polítics de les bones relacions existents entre el comtat de Barcelona i els caps dels esmentats emirats

⁵⁴ Ramon Berenguer I acabà per imposar-se, i s'arribà a un pacte entre les parts el 1059. Es creu que llavors, com a prova de fidelitat, Mir Geribert organitzà un exèrcit i atacà l'emirat independent de Turtûxa: derrotat a Móra, fou empresonat i executat a la ciutat ibèrica el 1060. Es pot consultar "*Madina Turtûxa*", pàgs. 167-168, mentre que la tradició popular la narràvem a "*Tortosa, ciutat de castells i llegendes*" (Tortosa, L'Estel/Ed.Dertosa, 1976), pàgs. 141-151.

⁵⁵ Manllevem les dades biogràfiques a Antoni Pladevall, Josep M. Martí i Bonet i Anna Rich. També es pot consultar *Madina Turtûxa*, pàgs. 157, 165 i 166-167.

⁵⁶ L'estudiós Miquel Macip difonia aquesta notícia en el segle XVI, a les seves "*Notes antigues*" (vol. I, pàg. 385), tot dient que després d'Afrila i abans de Cecili, Patern fou bisbe de Tortosa després del 653 i abans del 683. Algú, més endavant, havent-se adonat de l'abast de la informació, el corregia amb una nota marginal: *Paternus floriut anno 1050*. Veiem, però, que la consagració de la seu barcelonina fou el 1058 i no l'anotat pel corrector. El darrer testimoni és, per a alguns, el 1060: idèntica errada de vuit anys.

⁵⁷ Segons MORAN (Josep) a "*Les homilies de Tortosa*" (Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990), pàg. 58.

independents i, tanmateix, podem interpretar que el comte de Barcelona ja havia adquirit possessions en el regne tortosí i, per tant, d'acord amb el seu projecte de progrés conqueridor i pensant en la recuperació de Tarragona com Església primera d'Hispania i com a cap de l'Església catalana, sense dependència de Narbona, es trobava en disposició de fer pel nomenament de bisbe a Turtûxa. Caldria comptar amb una informació quant a l'origen dels nomenaments episcopals i tenir present, sempre, que en aquest moment els tortosins eren tinguts per àrabs talment com uns segles abans havien estat tinguts per romans però que, de fet, eren els íbers de sempre encara que dominats per una autoritat de procedència germànica a partir de les creences musulmanes establertes per una moral islàmica que derivava de la cultura mediterrània, això és, de Grècia i de Roma.

El fet era que la feblesa militar dels reialmes islàmics, els quals havien esdevingut veritables emporis, posava aquests en situació de palesa inferioritat davant els agressius poders feudals del nord (cristians o bàrbars del nord), els quals aprofitaven l'avinentesa i practicaven un desenvolupament econòmic i un enriquiment personal dels ja poderosos a partir de la sistemàtica extorsió, amb amenaça de guerra, de devastadores falconades o ràtzies, aconseguint amb una política de pactes o de condicions de seguretat la imposició d'uns tributs que els pagaven en or els regnes taifals. Entre el 1058 i el 1072 els comtats del nord, i de manera especial el de Barcelona que els encapçalava, feien abundants compres d'heretats i de castells, tot demostrant la capacitat econòmica que el sistema els permetia. Els reialmes islàmics esdevenien un riu d'or per a la societat feudal que, a la vegada, s'islamitzava en costums i adoptava el model cultural del veí *Xarq al-Andalus*⁵⁸, el del *Tagr al-A'lâ*⁵⁹ i del *Tagr al-A'lâ al-Agsâ*⁶⁰ i millor de l'immediat *Qâssinat Tagr ax-Xarqî*⁶¹, un model que potser regulaven relativament els isolats centres de cultura que eren els monestirs i l'acció dels eclesiàstics. Una Europa mediterrània sense or, la cristiana, s'enfrontava a una societat d'encuny musulmà, receptora i distribuïdora de l'or africà, i la fama causaria estralls en fer incidir als comtats pirinencs els aventurers de l'Europa occidental, donant força demogràfica als referits comtats i inseguretat a les fronteres. El mercat d'esclaus arrodonia la perspectiva d'enriquiment i, com se sap, els jueus es movien en ambdós camps i a ple benefici. Turtûxa, el *Qâssinat Tagr ax-Xarqî*, n'era l'escenari perfecte, sense alternativa, incidint-hi els interessos islàmics i cristians. El gran port marítim de Turtûxa, el segon de la Mediterrània occidental i des d'on se l'havia dominada en el darrer mil·lenni, però, es col·lapsava pels dipòsits sòlids del riu i derivava en un enfonsament comercial i industrial, afectant Lârida i Saraqusta.

A la mort de Guislabert, el 1062, era **Berenguer** el qui es feia càrrec de la seu de Barcelona (1062-1069) i podria ésser que hagués figurat com a bisbe de Tortosa puix que hi ha estat defensat el pontificat d'un bisbe amb aquest nom. El bisbe Berenguer continuà les obres de la seu barcelonina i consagrava el 1064 l'església del monestir de Sant Llorenç del Munt i, també el 1068, quan Patern de Tortosa signava l'escriptura relativa a la dotació de la seu de Barcelona, Berenguer de Barcelona, just un any abans de la seva desaparició en l'escena política i eclesial, assistia a la dedicació de Sant Salvador de Breda i contribuïa a la imposició de la Pau i Treva. Potser que cal pensar, doncs, que els següents bisbes barcelonins mantingueren l'ús de l'esmentada jurisdicció espiritual sobre els cristians tortosins, mallorquins i deniers, puix que la seva diòcesi era la més pròxima als esmentats emirats islàmics.

Cal tenir molt en compte que l'Església catalana era dinàmica, expansiva, i que tot el seu poder es movia preferentment a les ciutats que eren capital de cada diòcesi i que dins l'àmbit urbà tot girava a l'entorn del bisbe, de la catedral, i que aquest poder, social i econòmic a part del religiós, exercia una màxima influència en el polític de manera que la mateixa guerra contra l'infidel esdevenia conjunta entre bisbes i comtes. Talment fou l'expedició contra Còrdova de l'any 950 i en seran les futures accions contra Mallorca i València. A nivell més domèstic s'observen uns criteris paral·lels als de la resta d'Europa: a Elna, al segle X, tres bisbes d'una mateixa família se succeeixen en els pontificats, i també a l'Urgell amb titulars

⁵⁸ Àndalus oriental, el qual defineix unitàriament les regions perifèriques: Lleida i Tortosa, Mallorca, València, Dènia i Múrcia)

⁵⁹ La denominada Frontera Superior d'al-Andalus.

⁶⁰ Referit a la Frontera Superior Extrema (o Tortosa), o més extrema o més llunyana.

⁶¹ Referit a Tortosa o Frontera Oriental Extrema, vinculada amb Xarq al-Andalus.

vinculats a les nissagues vescomtals del Conflent i d'Ausona i trobant-nos, tanmateix, amb casos d'acumulació de seus episcopals i d'abadies en una sola persona, com en el cas del famós Oliba, alhora abat de Cuixà i de Ripoll tot i essent bisbe de Vic, i com el que esdevindrà a Tortosa i a Sant Joan de les Abadesses amb Ponç de Monells. La realitat política era el fet de viure sota un règim de cristiandat del qual emergiria la institució de Pau i Treva que al 1027 decretava l'esmentat Oliba a Toluges.

Un altre factor era que els bisbats podien ésser propietat privada de les senyories, amb seus immediates als mateixos castells, i que la comunitat de béns i d'interessos s'unia als costums i a les conveniències econòmiques, arribant a unions per via de la compra o la venda i al fet de la simonia, el qual fou un dels problemes més preocupants dels temps. En aquests caires se sol esmentar el cas de Jofre de Cerdanya, metropolità de Narbona que fou nomenat bisbe quan només tenia setze anys (1016) La realitat era que ésser bisbe constituïa un honor semblant al d'ésser comte i que els bisbes solien tenir més pes que la professió ministerial, de manera que algun cop esdevenia que els comtes eren els bisbes veritables d'una diòcesi.

Dins l'Església se sofrien fortes tensions i, el 1054, la de Roma excomunicava la de Constantinoble o Bizanci (Βυζαντιον), i aquesta la de Roma: es queia en el conegut com Cisma d'Orient. Els sínodes romans, progressivament, esdevenien concilis generals. En el de Roma del 1059, Nicolau II deixava establert que el papa calia que fos elegit solament pels cardenals, que els bisbes li havien de restar més sotmesos i que s'hauria d'imposar com a bisbe universal en detriment de les autoritats episcopals, arquebisbals i dels concilis particulars.

A les diòcesis era el clergat de les catedrals els que ostentava la majoria dels drets que fins aleshores havien assumit els preveres urbans o presbiteri, els quals recollien el poder a la mort del bisbe i que, amb uns determinats laïcs, es constituïen com a col·legi electoral del successor, en uns criteris que persistiren fins que s'aplicà el concordat de Worms en la culminació de la denominada lluita de les investidures (1122).

En un altre ordre hem de comptar amb què el degà de la seu n'era l'arxiprest o ardiaca, el qual exercia de vicari del bisbe d'ençà del segle VII, el que tenia cura de la disciplina i de l'administració i les funcions de bisbe per raó de presidir l'assemblea de clergues de l'església mare de la diòcesi i, tanmateix, acompanyava el prelat en la visita pastoral i la realitzava en nom seu, encara que al segle X-XI adopten el nom de degans i just foren els deganats l'estructura administrativa dels bisbats. La regla comú dels clergues de la seu l'havia establerta Crodegrang en l'any 760, tot constituint les canòniques regulars que s'implantaràn a Tortosa i a les diòcesis catalanes recuperades, essent establertes en el concili d'Aquisgrà del 816 i fonamentades en la regla de sant Benet. Dins els àmbits de cada seu consten altres càrrecs, com són els primicers que tenen cura del clergat més jove i que al segle X s'unificarà el càrrec amb el de cantor que esdevindrà en el futur el de xantre; la formació personal o intel·lectual recau sobre l'escolàstic que al segle XII incorporarà un ajudant destinat a l'escola catedralícia, i altres oficis menors eren el de porters, sagristans, infermers, hostatgers... Un factor a tenir en compte és el progressiu distanciament entre els capítols catedralicis i el bisbe amb els àulics, de manera especial en el caire econòmic: els primers acaben per constituir un col·legi independent que gairebé perdurarà fins al segle XXI i amb el resultat de mantenir-se constants unes tensions internes que generen successives reformes. Aquestes estructures es configuren abans de la invasió islàmica i s'arrelen en els segles següents, encara que fràgilment perquè no es consoliden fins a la recuperació dels bisbats en el segle XII.

El paganisme del camp esdevenia progressivament relegat pel cristianisme urbà i en tal situació calgué coordinar la xarxa d'esglésies sorgides per les viles i pobles, de manera que l'Església s'ho plantejava el 451 en el concili de Calcedònia, definí les esglésies matrius que regien els arxiprests i les sufragànies que encara estaven mancades de drets de pila o de fonts, o sigui, de poder batejar, el qual ritual és el d'entrada a l'Església cristiana, definides com esglésies menors en el II Concili de Barcelona del 599. En el segle IX apareixen les denominacions de rector i plebà, responsables de les esglésies matrius amb ampla demarcació que podien tenir nuclis de població amb petits temples on acudien els creients els diumenges i les festes colends.

A la segona meitat del segle XI prospera la reforma que impulsa Roma amb el suport del moviment reformista monàstic promogut a Cluny, amb una lluita oberta contra aquest caos derivat del domini personal dels poders polític i religiós. Catalunya tenia una creixent relació amb Roma que s'incrementava d'ençà del moment que el monjo Gerbert d'Orlhac que ara es troba relacionat amb Tortosa esdevenia pontífex màxim amb el nom de Silvestre II, amb la qual cosa els legats papals promouen concilis catalans i resolen conflictes de tota mena, i la presa de Toledo (1085) i l'avanç de les armes turques a Palestina impulsen una croada contra Palestina (1095) que permetia la conquesta de Jerusalem les noves conquestes sobre els territoris hispànics amb la participació dels croats.

La reforma eclesiàstica gestada al monestir de Cluny, fundat en el 910, en aquest moment sembla culminar en influència i expansió. Hildebrand, monjo del cenobi, era elegit papa amb el nom de Gregori VII (1073-1085) i, amb alguns col·laboradors, es proposà a salvar l'Església de la situació en la qual es trobava: simonia, incultura, nicolaisme, submissió al poder civil per l'afer de les investidures... L'operació del pontífex és tot un èxit, arreu d'Occident, i aconsegueix un alt nivell de llibertat i de poder, de tal manera que la seva força omplirà pràcticament tot el segon mil·lenni⁶². "La Reforma gregoriana és inseparable de la teologia que li donà suport, amb el desplegament d'una eclesiologia propapal. En referir-se al pontificat de Gregori VII, Evangelista Vilanova el caracteritzava així: 1/ juridització de la noció d'Església, i 2/ la teologia del sacerdoti: la primacia del pontífex romà. L'hegemonia del poder sacerdotal del bisbe de Roma trobà en Bonifaci VIII un punt culminant en la butlla *Unam Sanctam* (18-11-1302)"⁶³.

L'expansió de la normativa romana es confiava a uns legats papals que la feien aplicar, preferentment a partir dels concilis provincials i, a les diòcesis occitano-catalanes, amb la fundació de nombroses canòniques augustinianes. El Concili de Barcelona de 1064, sota la presidència del legat papal Hug Candi, canviava el ritual amb la introducció i la imposició de la litúrgia romana. El Concili de Girona de 1068 resolía una dotzena de breus constitucions per les quals es proscrivien la simonia, els matrimonis irregulars i el matrimoni dels clergues; la seguretat dels béns de l'Església restava garantida sots pena d'excomunicació, es confirmava la Pau i Treva de Déu que imposa una renúncia dels eclesiàstics a portar armes: l'arquebisbe Guifred, metropolità de Narbona, no assistí al concili i aconseguia de neutralitzar les decisions, puix que estava afectat de simonia per haver pagat cent mil sous per la mitra narbonense, mentre que es rescabava de la despesa amb depredació a les parròquies. Uns anys més tard el legat Amat, bisbe d'Oloron, era tramès per Gregori VII per fer aplicar les disposicions de reforma en un nou concili a Girona però l'arquebisbe Guifred ho impedia mentre que el legat i els bisbes corrien a refugiar-se a Besalú, sota la protecció del comte Bernat II. El Concili de Besalú de 1077 confirmava l'excomunicació de l'arquebisbe Guifred de Narbona, deposava alguns abats i reafirmava la vigència dels canons promulgats a Girona. A l'any vinent, el 1078, a Girona es confirmaven les disposicions reformadores, bàsicament contra el matrimoni dels clergues, simonia, l'accés de fills de clergues al càrrec dels seus pares, l'ús d'armes per als ministres de l'altar, interdicció de matrimoni entre parents pròxims, usura i intromissions dels laics. El legat determinà que les terres posseïdes per jueus també pagarien delmes, així com ho feien els cristians, i es mostrà tolerant amb el domini laic sobre algunes esglésies, de les quals reivindicava la propietat.

Un dels bisbes catalans més destacats dins el procés de la reforma gregoriana fou Berenguer Seniofred de Lluçà, bisbe de Vic (1078-1099), un home de gran prestigi personal que lluità a ultrança contra els laics per aconseguir la llibertat de la seva Església, i féu per reformar la canònica de Vic i altres del bisbat a través de la de l'Estany que ell mateix havia fundat el 1080. "La reforma de la famosa canònica i antic monestir de Sant Joan de les Abadesses li donà ocasió de fer un llarg sojorn a Roma, on el va conèixer el papa Urbà II, que més endavant elogiaria la seva rectitud de vida. Tenia també la confiança del comte Ramon

⁶² Fins que el Concili Vaticà II, amb Joan XXIII, revalorava la col·legialitat episcopal. Vide. RAVENTÓS (J), o.c. pàg.32. - BADA, J.: o.c. pàg. 54 i ss.

⁶³ Id.: pàg. 33.

Berenguer II, que morí assassinat l'any 1082; aquesta mort el portà a exercir la regència política.

Toledo just havia estat conquerida el 1085 i Urbà II n'havia nomenat arquebisbe el monjo cluniacenc Bernat de Seditrac, el qui des de 1080 era l'abat de Sahagún: en concedir-li el pal·li, el 1088, també li atribuïa la primacia de tots els regnes d'Hispania⁶⁴ i així informava als bisbes de la Tarraconense i a la resta d'arquebisbes i bisbes peninsulars. "Aquest esment concret de la Tarraconense indica que l'acció empena pel papa, per l'abat de Cluny i pel rei Alfons VI, que en l'any 1085 s'havia proclamat 'emperador de tot Espanya', pretenia refer l'antiga unitat religiosa d'Espanya sota l'ègida de Toledo", amb l'esguard posat en l'Església dels visigots.

Durant l'estada a Roma, de finals de 1088 fins al juliol següent, Berenguer "va negociar i obtenir del papa la promesa que, si restaurava Tarragona i aconseguia la cessió de la ciutat a la Santa Seu, el papa li concediria la dignitat arquebisbal i el pal·li. Per tal de confirmar això, el papa va expedir una butlla a tots els comtes catalans i als bisbes, recomanant-los el bisbe Berenguer Seniofred i demanant-los que l'ajudessin en la tasca de la restauració de Tarragona amb la promesa que aquesta conquesta tenia el valor de les expedicions que es feien per conquerir Jerusalem. Era, per tant, com l'anunci o promulgació d'una croada anterior a les grans croades a Terra Santa"⁶⁵.

El progrés militar cristià no podia ésser gens grat a les ciutats islàmiques de la frontera mentre que el col·lapsament del port de Turtûxa havia afeblida la ciutat i empobrida la regió. El mar havia deixat d'ésser dominat pels tortosins i, així com s'escolava el segle XI, la marina genovesa i pisana guanyaven els espais que aquells havien hagut d'abandonar. Turtûxa, de tradició talasocràtica, passava a ésser controlada des de Làrida i Saraqusta.

Les gestions de Berenguer Seniofred i la butlla de la Santa Seu l'afectaven directament amb l'amenaça d'una croada contra l'emirat. La feblesa de Turtûxa era creixent, talment com la indefensió, i dissipada la seva força naval el port auxiliar que era Tarragona romania ben bé abandonat. L'acció militar començava el 1090, per Tots Sants, encapçalada per Berenguer Ramon II que havia promès al legat papal Reiner el lliurament de la ciutat a la Santa Seu; s'hi sumaven després els sectors polítics afectes a son jove nebot, el futur Ramon Berenguer III, formant una llarga llista de nobles i magnats, la qual encapçalaria Deudat Bernat de Claramunt que havia heretat de son pare el títol de vescomte de Tarragona. L'emirat independent de Turtûxa arribava a perdre aquest castell de Tarragona, i els Lluçà tingueren la responsabilitat de defensar-lo quan els almoràvits contraatacaven el 1096.

El determini papal no fou ben rebut a Narbona i a Toledo. El papa Urbà II, l'1 de juliol de 1091, havia concedit al bisbe Berenguer el títol d'arquebisbe de Tarragona i el pal·li amb la butlla *Inter primas Hispaniarum*, i talment n'assabentava els bisbes de l'antiga metròpoli i als comtes, amb la recomanació d'obediència. Els assistents al concili de Sant Geli de 1092, a la Provença, condemnaven l'actuació de l'arquebisbe de Narbona per haver detingut i maltractat Berenguer Seniofred quan, procedent de Roma, passava per la ciutat, i tots plegats aprofitaven per reconèixer la nova arxidiòcesi de Tarragona com la primada i més important de les Hispànies.

Instigat pel de Narbona, el de Toledo reclamava la submissió del de Tarragona i la seva reclamació a Roma feia que Urbà II promulgés una butlla el 25 d'abril de 1093 per la qual manava a Berenguer Seniofred que obeís el primat de Toledo i, de no fer-ho com a primat, que ho fes com a legat papal a Hispania: Urbà II evitava les conseqüències de la seva aparent frivolitat però creava un problema que mai més no ha trobat solució. El 1096 Berenguer havia de defensar Tarragona dels forts atacs dels almoràvits que des de Turtûxa empenyien sense contemplacions i, poc temps després, Bernat de Seditrac reunia un concili a Girona el 13 de desembre de 1097, potser que imposant la seva relativa autoritat, i hi assistí Berenguer Seniofred amb alguns bisbes, abats i clergues del país encara que, de fet, l'evidència ha fet de Berenguer el primer arquebisbe de Tarragona després del domini islàmic i, malgrat de no haver

⁶⁴ Seguim PLADEVALL (A).

⁶⁵ RAVENTÓS (J) a o. c. pàg. 35 des de PLADEVALL (A) a o. c., pàg. 68.

residit mai en l'enrunada Tarragona, en tal sentit mantingué la seva autoritat fins a la mort, el 1099, havent convocat sínodes provincials i intervenint en afers de les diòcesis. Els bisbats catalans, doncs, s'havien desvinculat definitivament de l'autoritat de Narbona i l'arxidiòcesi restava jurídicament restaurada.

El 1097 Ramon Berenguer III de Barcelona, en assumir el poder, amb son besoncle Artau I de Pallars determinava la conquesta de Turtūxa. En aquest conveni es manifestava la voluntat d'obrar una fortificació al lloc que denominen Emposta o Imposta -potser que una torre *imposita ad portas Dertosae*- per tal de situar la base de proveïment per a la conquesta de Turtūxa. Aquesta fortificació romandria a mans d'Artau, talment com el castell urbà dit *as-Sūdda* o la Suda, tan aviat com l'hagués. A 6 de maig de 1097 el comte atorgava al monestir de Sant Cugat del Vallès i al seu abat Berenguer les esglésies d'Emposta i de la Ràpita, atribuint-li la facultat de nomenar bisbe a Tortosa quan la ciutat hagués estat conquerida. El monestir rebia així unes esglésies aleshores encara inexistents (talment com la torre d'Emposta) i un dret que fàcilment podria neutralitzar el metropolità i és que, probablement, hem d'entendre que només ens trobem a l'inici d'una política de pactes, de finançament amb avals i de plantejaments diplomàtics que el seu fill i successor desplegarà cinquanta anys més tard. La donació al monestir inclou una seguida de pobles, alqueries i masos escampats des de la Ràpita a Borriana i a Morella encara que, tot plegat, no deixà d'ésser una manifestació de voluntat perquè la ciutat de Turtūxa encara era massa forta i Barcelona no disposava del finançament necessari, del suport internacional i de la logística adequada. L'exèrcit de Ramon Berenguer III, de fet, només podia permetre's aquelles accions que desenvolupava l'any següent, el 1098: una mobilitat relativa per l'àmbit de l'emirat tortosí que permetia l'atac a Orpesa que era neutralitzat pel cabdill d'origen castellà conegut com el Cid Campeador amb l'atac a Morvedre, el primer enclau valencià en sortir de l'àrea tortosina, aliat a Barcelona com estava, la qual acció obligava el català a retirar-se. D'aquesta avinentesa es concreta el matrimoni, en el mateix 1098, entre Ramon Berenguer III i Maria, la filla del poderós capitost castellà que havia esdevingut "rei" de Balansiya. La situació dels emirats musulmans esdevenia desastrosa, sotmesos al caos com estaven per la depredació constant dels cabdills especialitzats en la distorsió: barcelonins, urgellesos, aragonesos, almoràvits, castellans... En la dècada del 1090 els emirats independents de Turtūxa, Lārida i Dānia es veien obligats a pagar al Cid que, segons deia, actuava en nom d'Alfonso VI de Castella i de Lleó. El sobirà de Turtūxa, Sulaymān ibn Hūd, no deixava notícia de cap acció fora de les seves emissions de moneda i, tot seguit, la invasió i conquesta dels almoràvits reincorporà teòricament els emirats al poder central d'al-Andalus.

Els almoràvits sembla ésser que establiren un estat centralitzat que recuperava els règims imperials anteriors, i es pensa que imposaren una opressió econòmica a partir de l'increment dels índexs impositius, sistematitzant les vexacions i la persecució religiosa, amb base en el seu fanatisme, la qual afectà els cristians i els jueus. La població civil calgué que prengués paciència, però la situació només es podia mantenir sota un règim de repressió armada i policial que, per una altra banda, tampoc no es podia eternitzar. Tot fa pensar, però, que els musulmans d'al-Andalus més bé optaven a rebre una hipotètica protecció dels regnes cristians que no pas a romandre sotmesos als almoràvits que, és clar, consideraven gent certament inferior.

Fins a les ràtzies d'al-Mansur no es té notícia de cap persecució als cristians i, com hem vist, la tolerància es feia creixent a finals del califat, i durant els anys dels regnes o emirats independents sembla ésser que s'arribà a una entesa que permetia afectar els interessos fiscals, i que a finals del segle XI fou possible l'episcopat de Patern i dels bisbes de Barcelona. L'afebliment del poder islàmic coincidia amb l'enfortiment de les ciutats cristianes, el pacifisme de les primeres coincidia amb l'agressivitat d'aquestes, el pagament de pàries en or per tal de garantir la pau coincidia amb el mòbil depredador dels cristians. La tolerància musulmana i la no acció proselitista és proverbial, encara que tan sols fos per motivacions fiscals, però, en la pitjor de les situacions, el culte cristià a les ciutats islàmiques podria ésser semiclandestí, encara que sembla cert el fet de no poder construir esglésies noves ni refer les velles, i que les portes d'aquestes havien de romandre obertes dia i nit i que àdhuc no es podien tenir capelles

particulars. Això no obstant, l'actitud dels dominadors tindria uns continguts més polítics i fiscals que no pas religiosos i, tot plegat, sembla constituir una política que correspondria o recorda els primers temps de domini islàmic.

Els almoràvits, en canvi, foren intransigents en religió, sobre tot amb els mossàrabs, molts dels quals foren deportats al Magrib. Passat més d'un segle, el 27 d'abril de 1225, el rei Jaume I justificarà així la donació de Miravet i Sufera a la seu de Tortosa: *Attendentes quia uenerabilis mater nostra Dertusensis Ecclesia, multis temporibus, clades plurimas et persecuciones, tam in se quam in suis filiis est passa, sarracenorum violentia faciente, cum sit in eorum confinio constituta...*⁶⁶.

Turtûxa, frontera amb els territoris de Barcelona als habitants dels quals se'ls identificava darrerament com "catalans", hom creu que queia a mans dels almoràvits pel 1099. El fet, però, és que no se'n té cap esment que clarifiqui el succés i que hi ha la possibilitat que el pacte que Saraqusta féu amb l'invasor afectés també Turtûxa i Lârida, malgrat que el sud de la regió tortosina fes anys que estigués patint l'acció militar dels berbers saharians. La presència dels almoràvits a la ciutat, fos quin fos el seu règim de llibertat, afectaria inevitablement els aspectes relatius a les religions puix que tot just aquest caire havia impulsat la invasió. Els cristians que vivien a Turtûxa i a Lârida, veritablement, n'hagueren de patir les conseqüències i ambdues societats hagueren de suportar una desestabilització social i política. En aquest instant cal advertir que torna a ésser un Berenguer el titular del bisbat de Barcelona (1100-1106), el qui ha pogut ésser involucrat en l'especulació que tan sols sembla afectar el Berenguer anterior (1062-1069). Cal recordar que el papa Urbà II, mentrestant, havia concedit al bisbe Berenguer el títol d'arquebisbe de Tarragona i el pal-li amb la butlla *Inter primas Hispaniarum* de l'1 de juliol de 1091⁶⁷, n'assabentava els comtes i els bisbes de l'antiga metròpoli i els manava l'obediència al nou arquebisbe. Cal recordar que la gosadia de l'ocupació cristiana de Tarragona comportava el contraatac dels almoràvits el 1096 i que, tot i la importància que tenia la possessió de l'antiga ciutat per tal de neutralitzar eclesiàsticament Narbona i afrontar les pretensions de Toledo, el 1104 s'evidencià la impossibilitat de mantenir-s'hi i era totalment evacuada sense que s'hagués pogut restaurar la ciutat i la seu primada d'Hispania.

La situació varia quan l'Església de Barcelona incideix a impulsar l'afer i un futur sant, Oleguer, possiblement barceloní, en passa a ésser protagonista. Oleguer havia estat canonge augustinia des de 1093 i prepòsit a Sant Adrià de Besòs, fundat pel bisbe de Barcelona seguint la regla de Sant Ruf, on fou nomenat prior. El 1110 passava a Sant Ruf d'Avinyó i fou elegit abat; subjectà les esglésies d'Ègara a la confederació augustiniana de Sant Ruf (1114) i a la mort del bisbe Ramon Guillem de Barcelona en fou nomenat successor, però ho refusà i tornà a Sant Ruf: el papa Pasqual II, a demanda del comte Ramon Berenguer III, li manà d'acceptar i així fou consagrat bisbe de Barcelona (1114-1137). Oleguer promovia la guerra contra els musulmans de Tortosa per causa de la restauració de la seu metropolitana de Tarragona que jurídicament romania vacant des de la mort de Berenguer Seniofred el 1099. El 1117, sota la presidència del cardenal Bosso i la presència del cardenal Ricard de Marselha com administrador de la seu de Tarragona, se celebrava un concili a Girona en el qual el bisbe Oleguer obtenia la subjecció a la mitra de Barcelona del monestir de Sant Cugat del Vallès, arrabassat en els temps del bisbe Bertran, i el mateix any rebia carta comtal de donació de Tarragona i el seu territori i a l'any següent, el 1118 i de Roma estant, Gelasi II l'instituïa arquebisbe metropolità, atorgant-li l'ús del pal-li i sense que deixés la seu barcelonina. El mateix sant pare feia constar: "*Sane Dertosam, si diuina clementina populo christiano reddiderit, in suburbanam parochiam metropoli Tarraconense concedimus, donec praestante Deo, Tarraconensis ecclesia robur status sui recipiat; mox Dertosa ipsa proprium pastorem obtineat*"⁶⁸. "Aquesta disposició és prou aclaridora. Si hi hagués hagut bisbe a Tortosa,

⁶⁶ Arxiu del Capítol de la Seu de Tortosa, cartulari X, f. 131. BAYERRI (E) comentava el fet a o.c., vol. VI, pàg. 597. Els curs dels esdeveniments es pot consultar a *Madina Turtûxa*, pàgs. 189 i ss.

⁶⁷ Per conèixer el text llatí i la traducció catalana es pot consultar "*Catalunya romànica*", vol. XXI, pàg. 48.

⁶⁸ Text reproduït per FLÓREZ (Enrique) a "*España Sagrada*" (Madrid, 1801), XXV, pàg. 221; citat per VILLANUEVA (Jaime) a "*Viaje literario a las iglesias de España*" (Madrid, 1803-1852) [22 volums], vol. V, pàg. 28; reproduït per MORAN (Josep) a o.c., pàg. 58.

reconegut per l'Església i els fidels, hom no hauria hagut de dictar provisions a seguir fins que la ciutat obtingués pastor propi. Precisament, la finalitat de la susdita disposició era d'evitar que, en el període de temps comprès entre la conquesta de la ciutat i el restabliment de la seu episcopal, hi hagués cap buit de poder eclesiàstic”.

Conseqüentment, el 1118 Turtûxa sofria una nova agressió catalana i perdia l'espai nord-est de l'emirat, centrat a Tarragona, tan cobejada per Barcelona des del segle X i sobre la qual havia fet tants projectes i donacions avançades. La vella seu primada d'Hispania, la vella urbs i la seva regió eren lliurades al bisbe Oleguer de Barcelona, el qui esdevenia arquebisbe de la seu tarragonina. D'aquesta manera s'obtenia la independència eclesiàstica dels comtats catalans. Per la butlla donada a Gaeta el 21 de març de 1118, el papa Gelasi II creia que, conquerida Turtûxa, caldria considerar-la provisionalment com a parròquia de Tarragona: *Dertosa, cum recepta fuerit de mauris, ut parrochia subdita conceditur [Tarraconensis]*, o sigui, que per raons de proximitat ja no calia tenir-la a cura de Barcelona, talment com esdevingué a partir dels pactes fets amb l'emir tortosí. Pel 1119 el comte repoblava en direcció a les Garrigues, potser que per flanquejar Lârida pel sud, i afavoria la introducció dels hospitalers i dels templers.

Oleguer -en síntesi d'A. Pladevall-, “desplegà per tot el país català i fora d'ell una gran activitat com arquebisbe de Tarragona, assistint als concilis de Narbona (1118), just on Gelasi II l'instituïa arquebisbe metropolità i li atorgava l'ús de pal·li⁶⁹; al de Tolosa (1119) on es determinava la croada contra Espanya, i al Laterà I (1123) on era designat legat *ad latere* per a la croada que s'equiparava a la de Terra Santa, així com al de Narbona (1128) per la recaptació de fons que permetria la restauració de Tarragona, on mai no residí. Viatjà a Terra Santa (1125), aconseguia un tractat comercial entre catalans i genovesos (1127) i, d'acord amb el comte Ramon Berenguer III, encomanava la restauració de la vella ciutat al normand Robert, al qui se li afegien els cognoms de Bordet o Aguiló i el qui s'atribuiria el títol de príncep de Tarragona (14.març.1129): es considera que el 1131 s'aconseguia així la conquesta plena i la restauració material de Tarragona, amb el repoblament que portarà a la Carta de Poblament de 1149 i, just llavors, començà a tenir problemes amb el normand; també assistí al concili de Clermont de 1130, on fou nomenat legat pontifici d'Espanya en la lluita contra els musulmans. Dintre del país, reuní també sínodes i actuà en consagracions d'esglésies i altres actes jurisdiccionals com a arquebisbe, acompanyat sempre dels bisbes Ramon Gaufred de Vic i Berenguer de Girona, en els quals tingué uns amics i addictes col·laboradors.”

L'acció ambiciosa i imprudent que el rei aragonès realitzava des del 1117 havia fet enterbolir la seva relació amb Barcelona. Les causes estaven en la obstinació per la possessió de Lârida i per l'avançament vers Turtûxa per causa de la necessitat econòmica d'haver la línia de l'Ebre i el port marítim tortosí, sense oblidar que la cobdícia l'empenyia després cap a Balansiya. En aquests sentits calgué que pactés amb Ramon Berenguer III sobre els límits de conquesta i pels feus occitans, les quals qüestions els portaven a signar un conveni el 1126. L'aragonès, malgrat tot, es movia militarment i, a l'estil de l'època, feia donacions de futur per tal d'obtenir mitjans econòmics i aportació humana. Just en aquest moment, el sant pare Calixt II signava la butlla de croada contra Turtûxa. “Però encara abans d'aquesta restauració [de Tarragona] el sant pare Calixt II delega l'arquebisbe nominal de Tarragona, sant Oleguer, perquè el representi en l'expedició que es prepara contra Tortosa, i el 2 de febrer de 1123 signa una butlla de croada concedint les màximes gràcies i privilegis oferts als croats de Palestina. Es diu que set anys més tard, el legat pontifici s'uní a les tropes preparades, per bé que hi ha formalitzats molts dubtes sobre la realització de l'expedició. En el cas que s'hagués dut a terme, hauria estat sense èxit”, com ha estat comentat⁷⁰.

El 1131 -per a alguns el 1125- a Barcelona se celebra una gran assemblea d'eclesiàstics i magnats que més bé constitueix unes corts o una assemblea de Pau i Treva de Déu que no pas un concili. Oleguer hi és, amb els inseparables bisbes de Vic i de Girona, i en

⁶⁹ Ex-abat de Sant Ruf, després bisbe de Barcelona, en havent estat nomenat arquebisbe de Tarragona i rebut el pal·li el 1119, mai no abandonà Barcelona, i assistí al Concili Provincial, a Girona, el qual presidí el cardenal legat Ricard de Marselha.

⁷⁰ Josep IGLÉSIES a *La conquesta de Tortosa* (Barcelona, R.Dalmau ed., 1961 - Episodis de la Història, 20), pàg. 15.

haver ratificat els cànons de 1130 a Clermont, el dret d'asil a les esglésies, la inviolabilitat dels clergues, monjos i mercaders i determinats béns, i les penes contra els incendiàries i els usurpadors de béns eclesiàstics, tot cercant seguretat per a les esglésies, clergues i persones febles⁷¹.

El bisbe Oleguer de Barcelona, responsable de l'arrabassament d'una part de l'emirat independent de Turtûxa i veritable renovador de la seu arxiepiscopal de Tarragona, moria el 6 de març de 1137 i el 1139 el succeïa Gregori, abat del monestir de Cuixà, el qui rebia el pal·li el 1143. Mitjançant una butlla del 25 de març del mateix any el sant pare Luci II li encomanava la reforma de la província eclesiàstica, la consagració de bisbes sufraganis, la celebració de concilis i la cura sobre el territori metropolità⁷².

Bernat Tort, canonge de la comunitat de Sant Ruf d'Avinyó, era llavors elegit arquebisbe (1146-1163), determinava els límits de l'arxidiòcesi, creava el capítol de canonges augustinians de la seu i, com calia, fixava la residència a Tarragona que esdevenia novament una seu episcopal de fet i una seu conciliar, puix que intensifica l'activitat sinodal que alterna amb els concilis i les assemblees que convoquen els legats pontificis. El 1146, doncs, aplegava els seus sufraganis i abats, i novament el 1147 per rebre la invitació papal d'Eugeni III a anar a Reims on s'havien de condemnar conciliarment els escrits de Gilbert de la Porrée.

6. La II Croada contra l'Islam.

Talment com significàvem en una altra avinentesa⁷³, Barcelona i els seus aliats no tenien potència demogràfica i econòmica, capacitat logística i tècnica, tropes i força naval suficients per conquerir Turtûxa i Làrida. Sota el protagonisme i la direcció de Barcelona, però, un exèrcit croat podia assolir aquests cobejats objectius. Fets concrets i documentació pontificia semblen voler indicar que a Roma s'organitzava una croada contra els països àrabs de l'orient i l'occident de la mar Mediterrània i que el projecte esdevindria una veritable estratègia. Res no ha estat provat en tal sentit, encara que s'incideix en el parer d'una acció militar paral·lela contra els musulmans a Terra Santa i a al-Andalus, i les butlles papals semblen confirmar-ho.

Roma podria influir en les decisions de Gènova i Pisa en aquests aspectes que, altrament, els comportarien uns beneficis materials. Els pisans havien precedit els genovesos en molts anys perquè al setembre de 1113 ja arribava al port de Barcelona una poderosa flota que havia salpat de Pisa al mes d'agost, destinada a la conquesta de Mayurqa. Els pisans portaven una butlla de croada, atorgada pel sant pare Pasqual II: potser que era l'inici de l'ofensiva cristiana a la Mediterrània occidental. Una tempesta havia llançat la flota a les costes empordaneses i, al pas de l'hivern, repararen els danys, prepararen la maquinària de guerra i recorregueren el país. Arribats els reforços de Pisa, amb els catalans i els occitans iniciaren la croada. L'acció de Mayurqa de 1114, doncs, havia ben demostrat la garantia en els guanys i genovesos i pisans, dins la seva activitat habitual en el sector del transport, també haurien de posar les seves galeres per transportar les tropes dels croats que atacarien Turtûxa tot i que les previsions anaven més enllà. Barcelona, capficada en afers feudals en un entorn urbà cada cop més ample, estava mancada d'una força naval i res no ens indica que l'hagués volgut constituir i el retrocés tortosí, a partir del col·lapse portuari pels dipòsits sòlids de l'Ebre, bé que havia estat aprofitat per Gènova i Pisa que iniciaven o renovaven el comerç i el moviment econòmic interromput des del segle VIII pel domini marítim dels mariners islàmics. El retrocés

⁷¹ MARQUÈS, Josep M.: "Concilis Provincials Tarraconenses" (Barcelona, Proa, 1994), pàg. 20-21; RAVENTÓS, Josep: "La sinodalitat a Catalunya" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000), pàg. 37.

⁷² Es pot consultar BLANCH (J): "Arxiepiscopologi de la santa Església metropolitana i primada de Tarragona", I (Tarragona, 1985), pàgs. 90-91, així com "Catalunya Romànica", XXVI, pàgs. 50-51.

⁷³ En referir-nos a la Croada seguim el nostre text de *Madîna Turtûxa*, pàgs. 204 i ss.

de la marineria tortosina, el relatiu poder militar de la mallorquina i la d'al-Mariya es detecten arreu, però també la necessitat de comptar amb una flota poderosa en el cas de voler atacar Turtûxa i assolir el domini de la ruta econòmica de l'Ebre. Ramon Berenguer IV de Barcelona, d'acord amb Roma, havia de pactar necessàriament amb genovesos i pisans perquè els era de menester el seu potencial naval

El poder islàmic, a la Mediterrània occidental, sempre s'havia manifestat a partir de la seva força naval i, en conseqüència, l'estratègia començava per la necessitat d'un embargament, d'un domini i control del mar de Turtûxa. Els atacs per terra sempre havien fracassat davant els murs de la poderosa ciutat perquè, entre altres raons, aquesta mai no podia ésser bloquejada per un exèrcit assetjador, puix que no es podien evitar les comunicacions, reforços i proveïments per mar. En fou excepció el darrer atac de la flota pisano-genovesa però, tanmateix, poc podia fer aquesta sense les corresponents unitats militars de terra i sense una estratègia combinada. Una operació naval contra Turtûxa no passa de constituir un bloqueig del seu port i embarcadors, de la seva economia, tot perjudicant en aquest aspecte l'emirat de Làrida, i la penetració de les unitats navals per l'estuari de l'Ebre representa un veritable risc pels inevitables atacs des de les ribes o per un possible col·lapsament en donar-se el cas d'una flota de suport des de Mayurqa o des dels ports auxiliats tortosins de Tanga (Algèria) i al-Mariya.

Barcelona havia desenvolupat una ampla i eficaç acció diplomàtica que li permetia, amb el suport de Roma, una incidència internacional insòlita i una previsió política des d'un Aragó ja incorporat a la Corona. Barcelona, talment com Roma, sabien que el moment era òptim i que Europa reaccionaria davant la convocatòria a la Croada. Feta la crida des de l'autoritat universal de l'Església romana el primer pas a donar, doncs, fou el pacte amb els genovesos i els pisans. Tot i la butlla papal del 2 de febrer de 1123, doncs, el sant pare Eugeni III emetia aquesta butlla de croada contra Turtûxa i insistia, el 23 de juny de 1147, a recordar Bernat Tort, arquebisbe de Tarragona, que en ésser conquerida la ciutat ibera hauria de passar a constituir una parròquia suburbana de Tarragona fins que tingués prou estabilitat com per tenir un bisbe⁷⁴. La butlla exhortava a la croada i concedia als participants la remissió dels pecats, talment com a Terra Santa, i venia a portar el suport dels bisbats catalans que, com veurem, portava a Turtûxa la presència de l'arquebisbe de Tarragona i els bisbes de Barcelona, Girona i Osona, amb abats de diferents monestirs occitans. La documentació ens deixa ben clar que a Turtûxa no hi havia bisbe, ni clergat, i per omplir aquest buit caldrà recórrer després a l'expansiva comunitat augustiniana d'Avinyó, per tal de restablir el culte cristià.

Després de realitzar un seguit d'operacions militars terrestres pels emirats de Saraqusta, Làrida, Turtûxa, Balansiya i àdhuc enllà de Dània, just és la neutralització i desfeta d'al-Mariya el començament de l'ofensiva, la qual acció multinacional de la Croada comporta l'isolament naval de Turtûxa, completat pel bloqueig del seu mar per la flota pisano-genovesa: l'atac contra la ciutat serà el següent i esperat pas. El col·lapsament econòmic afecta la ciutat, així com a Saraqusta i Làrida. Europa i el món cristià tenien posats els ulls sobre la capital ibèrica mentre que les unitats militars terrestres de l'exèrcit multinacional salpaven de Barcelona el 29 de juny de 1148 i dos dies després, des de les naus genoveses i pisanas, sense cap acció de rebuig, efectuaven el desembarcament a les costes tortosines dos-cents mil homes, segons les cròniques. La flota estava constituïda per 260 vaixells catalans i 266 de genovesos, entre altres, que majoritàriament accediren a l'estuari tortosí.

Mentrestant sembla ésser que a l'emirat de Turtûxa, i sobre tot a la *madīna*, la noblesa tradicional, aquella "classe" intel·lectual que s'havia guanyat un renom universal, els dirigents polítics i religiosos, els comerciants i industrials, els armadors, la gent benestant i molts altres ciutadans, havien fugit cap al sud, de manera especial cap a l'emirat de Balansiya. Les notícies quant a la desfeta i pillatge practicats a al-Mariya els haurien deixat escruixits i els preparatius que s'estaven fent a les costes barcelonines, el moviment de tropes d'arreu de l'Europa

⁷⁴ Con fèiem notar a "*Madīna Turtûxa*", pàg. 213, nota 22, MORERA (E) reproduceix el document a "*Tarragona cristiana*", vol. I, pàg. 38 de l'apèndix. En aquests aspectes, sobre tot quant a la possibilitat d'una comunitat cristiana a Turtûxa, cal tenir present que a Tortosa no sobrevisqué cap tipus de documentació, encara que poden existir documents a Roma i a altres diòcesis catalanes, occitanes, a Gènova i a Pisa.

occidental, la incessant arribada de naus genoveses i pisanes, l'actitud d'impotència que manifestaven els emirats de Mayurqa, Balansiya, Dània i Tudmir havien deixat ben clara la proximitat de la tragèdia, la basarda del futur immediat.

L'evidència ha fet creure que la ciutat estava militarment desguarnida, indefensa, sense possibilitats de resistència. La major part dels seus habitants havia escapat, víctimes del pànic, com a resultat del sentiment generalitzat d'indefensió i del terror que produïa la certesa d'uns milers de soldats de la força internacional lliurats, sense control, al saqueig i a tota mena d'atrocitats. És clar que la majoria dels ciutadans s'haurien desplaçat a l'àrea meridional del reialme (actual província espanyola de Castelló) però molts altres ja s'havien refugiat a l'emirat de Balansiya, enllà del Palància. El dramatisme del camp abandonat, del riu desert, de la por que havia portat a l'exili, esdevé el pròleg d'una gran tragèdia que afecta tot el poble íber. El setge començava i Turtûxa restava envoltada per campaments: catalans, occitans, alemanys, anglesos, francs, normands, genovesos, pisans, aragonesos... alguns amb l'experiència adquirida en la recent ofensiva contra els musulmans que ocupaven Terra Santa. Els cristians de Turtûxa, d'haver romàs dins la ciutat per defensar llurs interessos, semblen haver fet causa comuna amb la resta dels ciutadans de religió musulmana tot agafant les armes per defensar-se dels croats que, vistos des de la Mediterrània, no passaven d'ésser bàrbars del nord. L'assetjament fou molt llarg en el temps, exasperant, i l'oci dels soldats portava a la indisciplina: el manteniment dels mercenaris i del setge desmesurava la despesa militar i les tropes deixaren de rebre els pagaments: els mercenaris es movien vers la sedició o la deserció i, en conseqüència, el 15 d'octubre l'Església de Barcelona aportava, amb garanties, els mitjans econòmics per mantenir la situació i la guerra. Turtûxa, la ciutat-símbol de l'Islam davant Europa, sempre inexpugnable i senyora dels mars durant tants segles, despoblada i desfeta, centrant una regió de terra cremada, queia a mans dels croats el 30 de desembre de 1148, havent resistit més del que podia i amb un gran ressò universal, tant per la caiguda com pel genocidi comès. Tortosa, la ciutat-estat mediterrània, hereva de la tradició íbera, era repartida entre els vencedors i desapareixia per sempre més amb el trencament definitiu de la seva unitat territorial, amb la situació d'esclavatge dels pocs ciutadans supervivents, i la ciutat i la regió començaven a sofrir la sistemàtica destrucció de qualsevol element que recordés el mahometisme... La ciutat, ocupada per un destacament militar de dos mil homes, amb la seva regió controlada pels ordes religioso-militars del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, des d'aquest moment comença a ésser repoblada per conqueridors i immigrants procedents de tota l'Europa occidental que passaven a constituir una nova societat, sense cap vinculació amb l'exterminada societat anterior.

La força militar remuntava llavors l'Ebre que calia dominar, atacava i conqueria Lārida, en una veritable passejada militar sobre unes terres que, com les tortosines, havien estat abandonades pels seus habitants. Al-Muzzāfar, governador de Lārida, el 24 d'octubre de 1149 lliurava la *madīna* a Ramon Berenguer IV i a Ermengol VI d'Urgell i el desastre feia que l'endemà capitulessin les poblacions tortosines d'Ifrāga (Fraga) i Miqnāsa (Mequinensa).

Sembla ésser que aleshores el comte i l'exèrcit victoriós tornaren a Tortosa, on es procedia a efectuar el repartiment definitiu de la ciutat. En aquell moment, el 30 de novembre de 1149, davant la duresa de la realitat i la situació extrema que s'hi vivia, amb la intenció de motivar l'emigració devers Tortosa el comte de Barcelona promulgava la segona Carta de Poblament i pocs dies després, el 23 de desembre, lliurava als jueus tortosins la garantia de la Carta de Franqueses. De Lleida estant, a *VI idus ianuarii* el comte atorga a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem béns concrets i rellevants el lloc i terme del castell d'Amposta, una senyoria que comprèn de la Carrova al mar i del Montsià a l'Ebre, amb el lloc del Canar i llevat de la Ràpita que expressament l'havia designat als benedictins de Sant Cugat del Vallès, per bé que amb la torre de la Candela, just a l'altra riba fluvial, amb el control absolut de l'accés a l'Ebre des del mar; i també els cedeix un terreny de la riba fluvial de la ciutat de Tortosa, amb riques terres de conreu i una casa del que serà el carrer de la Mercè, sobre un antic barri i cementiri romà, la qual serà el lloc de contacte entre la Castellania d'Amposta i la ciutat de Tortosa. A les donacions comtals s'afegiran les de tortosins, nobles i ciutadans, que faran de l'orde una institució forta i de gran influència a la ciutat i a la diòcesi, comptant amb què el castlà

d'Ampostà serà el superior de tots els hospitalers de Catalunya de 1154 a 1319, formarà part del Consell Reial i serà membre nat, per l'Estament Eclesiàstic, de les Corts Catalanes. El monestir de Sant Cugat del Vallès hem vist com s'havia adjudicat la Ràpita, i la Seu de Santa Maria de Tortosa rebrà la Granadella, Fabara (Mas dels Barberans) o el Vilar de Santa Maria, Bitem, immobles a Benifallet i a la Vilanova... mentre que l'orde del Temple se situava a Tortosa i a Miravet, tot eixamplant els seus dominis i garantint la possessió amb la força de les armes.

Cal advertir que, en l'any 1134, Ramon Berenguer IV havia atorgat un privilegi d'exempció als cavallers de l'orde del Temple que volguessin servir i combatre al seu costat en la conquesta de llocs i terres sota poder islàmic i que ho completava el 1143 en concedir que rebrien la cinquena part de les conquestes; Guillem Ramon de Montcada rebria el terç de la part comtal i un cop descomptada la cinquena part templera, i seria delegat del rei en el govern de la ciutat. Als templers els afegia els castells de Montsó, Xalamera, Barberà, Remolins i Corbins, així com la desena part de totes les rendes i censos de les noves terres i mil sous anuals, la cinquena de totes les cavalcades i expedicions que els cavallers fessin per Espanya, la cinquena part de les conquestes fetes als musulmans i fins la dècima part d'allò que a ell li correspongués, a part d'eximir-los de qualsevol lleuda, costum o passatge.

Les fronteres s'establien tot prescindint de les regions naturals i de la tradició més remota i àdhuc de les demarcacions episcopals que responien a les diòcesis o organització territorial romana. La realitat política d'un bisbat hauria imposat la regió, en el dret sentit de la naturalesa, però a Tortosa no hi havia bisbe ni clergues, el qual fet obligarà a importar-ne i a cristianitzar la zona encara que l'acció fos fruit de la política més que de la ideologia. La població nadiua que romangué al país es trobava dedicada a l'agricultura i a la menestralia: seran les comunitats d'eixarics que conservaran una relativa autonomia civil i religiosa però, de fet, sembla evidenciar-se que la majoria immensa dels ciutadans havien emigrat cap al sud de l'emirat o a altres emirats islàmics.

III. L'ESGLÉSIA TRIOMFANT

Les canòniques nasqueren en els primers temps de l'Església. En el període merovingi apareix documentat el mot *canonicus*, del grec *κωνωνικός* o "d'acord amb els cànons", així com *clericus* i *clericus canonicus*, o sigui, clergues que viuen segons la *regula canonica*. En el concili d'Aquisgrà de 816, sota la inspiració de sant Benet d'Anià, s'elaborava una regla que pretenia acabar amb l'anarquia dels diferents costums canònics, desfer la confusió existent entre clergues i monjos i reforçar els lligams comunitaris entre els canonges, així com a les col·legiates de preveres, a l'entorn d'un claustre. La regla d'Aquisgrà s'escampà arreu de l'Imperi Carolingi i perdurava fins a la reforma gregoriana del segle XI i a Catalunya s'estengué als capítols de les catedrals rehabilitades després la conquesta carolíngia.

La reforma gregoriana hem vist com era la resposta tendent a la renovació moral i institucional del clergat davant la decadència de l'etapa postcarolíngia i de la primera societat feudal, les quals havien incidit decisivament en la crisi de l'Església. Les canòniques i les col·legiates, paral·lelament a les reformes esdevingudes en el monaquisme benedictí promogut pels monjos de Cluny (Borgonya), constitueixen la reacció contra la vella legislació carolíngia i es fa per tornar a les tradicions de l'Església primitiva i a la perfecció apostòlica que exigia la pobresa individual i la vida comunitària dels canonges i clergues, tot rebutjant la relaxació dels costums i la politització dels càrrecs eclesiàstics. Just llavors es diferencia entre els *canonici regulares* (que renuncien a la propietat privada i viuen en comunitat, seguint la *uita apostolica*) i els *canonici saeculares* que segueixen l'antiga norma aquisgranesa, conservant béns propis i vivint en cases particulars, a prop del claustre catedralici⁷⁵.

La reforma havia estat iniciada per Lleó IX el 1048, continuada per Nicolau II el 1059 i culminà amb Gregori VII (1073-1085) de qui pren el nom aquesta reforma romana, però es trobaren amb una resistència per causa de les renunciacions que comportava per als canonges, pel qual fet romangué vigent la regla d'Aquisgrà. Els clergues que optaven per una vida de perfecció, doncs, abandonaren els capítols catedralicis i s'establiren per les esglésies parroquials, per antics monestirs dels *suburbium* com en el cas de Sant Ruf d'Avinyó, o obraren noves esglésies o vells monestirs benedictins en decadència, vivint en comunitat i en la pobresa. Les catedrals de nova creació, com serà Tarragona, Tortosa i Lleida, aplicaven la reforma sense cap mena de problema.

El monestir de Sant Ruf d'Avinyó és de capital importància en aquest moviment, puix que esdevé un cap de congregació durant els segles XI i XII⁷⁶. Lluís de Provença, l'any 917 o 918, donava al bisbe d'Avinyó una *abbatiola* situada al *suburbium* de la ciutat, posada sota l'advocació de sant Ruf i on se suposa que es guardava la seva sepultura. El cenobi estava situat a una milla de la ciutat, en una de les grans vies antigues que portava vers la Durença. En el segle XI el martirologi avinyonenc esmenta la festivitat de "S. Rufi confessoris", el 14 de novembre, i és possible que estigui referida a un bisbe d'Avinyó anterior al segle V: la tradició i els texts avinyonencs, com es pot veure, coincideixen absolutament amb la mitologia elaborada a l'entorn del llegendari primer bisbe de Tortosa, sant Ruf, en el segle I. Abandonat més tard i inhabitable, seria recuperat pel 1039: "*Il est remarquable que la nouvelle fondation se fit sans éveiller aucune animosité entre les deux chapitres. L'un des réformateurs, Ponce Balde, était le prévôt de la cathédrale, il habita pendant les premiers temps à Saint Ruf, et plus tard il divisait son temps entre les deux chapitres jusqu'en 1075, accordant ainsi le bienfait de son gouvernement aux deux communautés*"⁷⁷. La comunitat adoptava la Regla de sant Agustí,

⁷⁵ DEREINE, Charles: "Coutumiers et ordinaires de chanoines réguliers", a *Scriptorium*, V (1951), pàgs. 107-113., i "Vie commune, règle de saint Augustin et chanoines réguliers au XIe siècle" RHE, XLI (1946), pàg. 365-406.

⁷⁶ Segons MORAN (J), a o. c., pàg. 24.

⁷⁷ Ibidem, seguint Amedée HARDOUIN DUPARC a "Un joyau de l'église d'Avignon", dins "La vita comune...", o.c. vol. II, pàgs. 115-128. Cal considerar, altrament, que el relaxament de la institució comportava el fet que, a l'entorn del 1040, sant Ruf instituí una regla més austera a la seva casa d'Avinyó, més ajustada a l'esperit agustinianà la qual, el temps passant, s'escamparà arreu de Catalunya.

malgrat que romangués subjecta al bisbe d'Avinyó. Hardouin Duparc segueix dient: “*les supérieurs de Saint Ruf en reçurent le titre de “abbés” que sous le supériorat d’Arbérius, qui fut le successeur de Bertrand [nomenat bisbe de Barcelona] en 1089 et fut le premier abbé*”, durant el pontificat d'Urbà II. L'atorgament del títol d'abat comportaria -segons J. Moran- una major independència a la canònica de Sant Ruf, el prestigi i la influència de la qual ja havia traspassat els límits de la diòcesi d'Avinyó, essent una de les cases capdavanteres de la reforma canonical, puix que restaurà la vida comuna abans que el concili de 1059 proclamés la conveniència d'aquesta reforma i també perquè fou un dels centres de difusió -potser que el primer- de la Regla de Sant Agustí durant la primera meitat del segle XI. Hem vist la seva transcendència dins l'església catalana i com després, el 1110, n'era abat el català Oleguer, fins que el 1115 esdevenia bisbe de Barcelona. Un fet a tenir en compte, en el futur, és l'entrada dels canonges regulars al monestir de Sant Joan de les Abadesses el 1084, refermada el 1114, i, tanmateix, que el monestir avinyonenc obrà un hospital vora la canònica, amb la voluntat d'atendre els desvalguts i dins l'ideal de la *uita apostolica*.

El 1137 n'era nomenat abat l'anglès Nicholas Breakspeare, el qui tingué problemes per causa de la seva severitat inflexible: denunciat a Roma, establí una bona relació personal amb el sant pare Eugeni III (1145-1153) que el nomenà cardenal-bisbe d'Albano el 1146 i legat a Escandinàvia el 1152, on reeixia en l'organització de la jerarquia eclesiàstica. De retorn a Roma el 1154, havent mort el papa Anastasi IV era elegit papa el 4 de desembre amb el nom d'Adrià IV. Breakspeare moria a Roma el 1159⁷⁸ però la cronologia ens el situa en el temps de l'estructuració de l'església de Tortosa, tot just restaurada el 1148. El successor de Breakspeare a Sant Ruf es creu que és l'abat Jofre (1146?-1151), el qui esdevindrà bisbe de Tortosa (1151-1165). L'expansió de les comunitats per Catalunya fou relativament ràpida i espectacular i amb ella, és clar, la devoció a sant Ruf i la influència del centre avinyonenc: el 1154 es relacionen 108 comunitats canòniques occitanes i catalanes que depenen de Sant Ruf, entre les quals se n'inclouen algunes de la Gàl·lia occidental i d'hispaniques. Altres, com les de Tarragona, Tortosa i Lleida, sense que en depenguin directament, adopten els seus usos i costums i esdevenen un model de la Regla de Sant Agustí. El monestir avinyonenc s'havia reconstruït dins el segle XI però seria novament destruït pels albigesos a l'entorn del 1156, i llavors la comunitat es traslladà a Valençà, Roine amunt, al Delfinat, amb l'ajut del bisbe i del papa Adrià IV que mai no se'n desentengué. La nova casa rebia el nom de Sant Ruf de Valençà.

Les disposicions adoptades per la Santa Seu foren seguides “fidelment pel comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, el qual, l'any 1148, segurament durant el setge de la Suda, quan hom ja s'havia possessionat de la ciutat, o bé de seguida que la Suda fou conquerida, atorgà a l'església de Santa Maria, on antigament hi hagué la cèlebre seu episcopal de Tortosa (“*quae condam apud Dertosam celebris sedes pontificalis fuit habitata*”) i a Bernat, arquebisbe de Tarragona i bisbe de Tortosa per delegació del pontífex (“*tibi Bernarde, Tarraconensis archiepiscopo, eiusdem ciuitatis Dertosae, concessione romani pontificis, episcopo, substituendi*”), tots els delmes i primícies dels cristians que habitessin al territori del bisbat tortosí i hi laboressin, així com totes les decimacions dels delmes dels sarraïns que hi vinguessin⁷⁹: “*...Omnes decimationes, et primitias christianorum habitantium et laborantium in territorio totius episcopatus Dertuosae, et omnes decimationes decimarum sarracenorum habitantium et laborantium in omni episcopatu Dertosae*”. Aquesta menció dels cristians, més que un reconeixement sembla una previsió: tots els cristians que acudissin a poblar el territori i hi habitessin haurien de pagar al bisbe els delmes i primícies.

El comte, a més, concedí a l'Església tortosina i al seu prelat tots els predis i possessions de la mesquita major que els sarraïns tenien a la ciutat (“*omni praedia et*

⁷⁸ Seguim MORAN (J) a o.c. pàg. 28 que, seguint Charles DIDELOT a “*Le pape Adrien IV à Valence*” BSASD, XX (1891), encara afegeix: “N. Breakspeare havia ingressat al priorat de Sant Jaume de Valençà, dependent de Sant Ruf d'Avinyó, on va professar, i fou prior de Sant Jaume abans d'esdevenir abat de Sant Ruf”.

⁷⁹ MORAN (J) a o. c. pàg. 59. Aduueix, tanmateix, als texts de VILLANUEVA (J) a o.c. vl. V, pàgs. 250-251, als “*Gesta Comitum Barcinonensium et Regnum Aragonum*” (ed. BARRAU-DIHIGO, II (Barcelona, 1925) pàgs. 9-11, i a RISCO (E) a o.c. XLII, pàg. 248 que també cita VILLANUEVA a o.c. pàg. 29.

possessiones quae maior meschida sarracenorum eiusdem ciuitatis hactenus habuit”) i dos forns que hi havia, un dels quals adscriuia *ad opus canonicorum* i l'altre a la mensa episcopal.

Segons un document que publicà Risco i que fa referència a la donació de l'illa de davant de Tortosa a la República de Gènova, sembla que l'arquebisbe Bernat [Tort] assistí al setge de la ciutat, ço que demostra la previsió i la diligència de la gestió episcopal en la reorganització de l'antiga seu, al costat del comte que havia de procedir a la restauració civil i militar de la ciutat i del seu territori. Bernat, doncs, arquebisbe de Tarragona i bisbe substituït de Tortosa, degué prendre possessió del lloc de l'antiga seu episcopal.” Cal advertir, en aquest aspecte, que en el Concili Provincial Tarraconense que en aquest 1149 se celebrà a Jaca, consta de com Bernat també hi actuà com a bisbe de Tortosa. Arribat el mes de novembre el comte lliurava a l'Església de Gènova els dos terços de l'illa de l'Ebre, i el terç restant a aquella República. En aquest mateix 1149 també dóna el lloc d'Avin Cabacer (Cabassers) a la comunitat religiosa de Mont-flavó (Gàl·lia) per construir un monestir: com que no es fa, a *VI kalendas ianuarii 1158 ab Incarnatoni*. (27 desembre) la propietat es lliurà a la Seu de Tortosa, al bisbe Jofre i successors, amb la denominació de Vall-clara que substituïa l'antic topònim islàmic des de feia temps: és una de les donacions comtals més generoses⁸⁰. A *XVII kalendas febroari M.C.XLIX* (1150) Ramon Berenguer IV donava la Ràpita al monestir de Sant Cugat.

L'Església catalana evoluciona sota els batecs generals, només alterada per constituir frontera amb l'Islam. Així, doncs, la mentalitat que defineix el moviment gregorià es fa avinent al país amb la progressiva separació de l'Església i l'Estat, la formació de nous ordes religiosos que foragiten progressivament els vells ordes monàstics i la clerecia regular, el retrocés de la noblesa o patriciat davant l'escalada burgesa en un procés de canvi social, amb una nova classe de comerciants i banquers... Tot plegat portarà a tensions polítiques i problemes interns que es mesclaran amb els religiosos en una nova forma de viure i d'entendre l'espiritualitat. Tortosa rep aquestes problemàtiques i és lloc d'experimentació de noves tendències, tot plegat en un sentit progressiu per raó d'estar-se gestant una nova societat de procedència plurinacional en un escenari en el qual la guerra havia fet desaparèixer totes les fonts de riquesa i en el qual s'havia retrocedit socialment i econòmicament en destruir una societat de forta incidència industrial i comercial a favor d'una economia feudal que s'importava des del nord.

Cal recordar que d'ençà de l'any 1050 apareixen les canòniques augustinianes, unes comunitats clericals amb objectius ben concrets i organització semblant a les dels monestirs tradicionals i, tanmateix, que es viu en el marge cronològic de les croades (1095-1274). La vitalitat i la voluntat expansiva dels benedictins havia anat davallant i, a la meitat del segle XII i amb les renovades diòcesis de Tarragona, Tortosa i Lleida que més de la meitat dels dominis comtals estaven sense monestirs benedictins i els nous territoris, doncs, esdevenen ocupats i colonitzats pels ordes militars i per la reforma benedictina que havia engegat entre el 1098 i el 1100 en el monestir de Cîteaux o Císter, situat a una 20 km al sud de Dijon, fundat per Robert de Molesme i aprovat el 1100 pel papa Pasqual II. L'anglès Stephen Harding, el seu tercer abat, en fixava l'estatut per l'any 1113, la *Charta caritatis*, el qual i en l'estricta sentit jurídic del mot constitueix l'orde monàstic més antic.

Els monjos cistercencs tingueren dificultats fins al 1112 pel que toca a la supervivència de les comunitats, per bé que el 1112 hi entrava el jove Bernat de Fontanes, el qui coneixem com sant Bernat de Claravall que amb trenta companys aconseguia comptar, en esdevenir al seva mort el 1153, amb 343 abadies arreu d'Europa, afiliades però també autònomes, vinculades pel principi de subsidiarietat mitjançant les visites practicades per l'abadia mare i establint una única suprema instància en el capítol general. Els trets essencials del Císter eren la voluntat de retorn a la puresa del benedictisme original, això com a reacció contra la pompa litúrgica i artística de Cluny, tot cercant la senzillesa, l'austeritat i la pobresa individual del monjo; també rebutjava l'ampul·lositat constructiva dels grans cors, dels campanars i dels

⁸⁰ Segons BAYERRI (E) a o.c vol. 7, pàg.79. Quant a l'afer de Gènova cal recordar que el 29 de juny de 1148 s'establí el pacte pel qual, la ciutat es dividia en tres possessions, ço és, el comte, la república genovesa i els Montcada, i que Gènova acaba per vendre la seva part al comte. El 30 de novembre, altrament, s'havia atorgat la segona carta de poblament de Tortosa.

claustres ricament decorats amb escultures, per això derivaven devers la simplicitat del sector artístic que generen; el treball manual esdevenia una qualitat i una obligació fonamental en la vida monàstica, i per això determinaven els recursos econòmiques en l'explotació de propietats rústiques que agrupaven en granges treballades pels mateixos monjos. Una característica esdevenia també essencial d'ençà de l'impuls de Bernat de Claravall: la devoció a la Mare de Déu, de manera que a santa Maria es dedicaven totes les esglésies seves. Veurem, doncs, com de totes aquestes característiques o conceptes deriva l'organització monacal i la construcció de la seu vella de Tortosa amb la canònica que es va edificant al pas dels anys.

L'orde del Temple tingué un protagonisme compartit en la conquesta puix que l'acció militar trobava una avinentesa perfecta en la croada i després en l'ocupació i la defensa del territori conquerit. Ramon Berenguer IV els cedia d'immediat el quint de les cases i rendes de la ciutat que a ell li pertocaven i que constituïen el terç de la ciutat, compartida amb els genovesos i pisans i amb els Montcada. La regió de Tortosa passà a ésser una de les seves principals possessions i centres econòmics, i àdhuc arriba a ésser una de les senyories urbanes per concessió reial i just de l'orde es creava el 1201 un altre ordes propi, el de Sant Jordi d'Alfama, d'hàbit compartit i de regla augustiniana que es destinava a la guarda i defensa de la costa tortosina, del riu al Coll de Balaguer, fins que desapareixerà en l'any 1400 per incorporar-se a l'orde de Montesa que fundà el rei Jaume II el 1317 amb una part dels béns dels templers.

Dintre d'aquestes àrees d'influència tortosina, amb els mateixos afanys polítics i religiosos, es procedirà a la fundació dels grans monestirs. Les accions no cessen i el 4 desembre de 1150, a demanda dels Montcada, s'instal·la a Valldaura de Cerdanyola la primera comunitat cistercenca. El Císter, el 1158 i amb una comunitat procedent del monestir de la Gran Selva, diòcesi de Tolosa⁸¹, se situa definitivament a Santes Creus que, en aquests moments, és diòcesi de Tortosa, i en el mateix moment es constitueix el monestir de Poblet com a filial de Fontfreda, a la diòcesi de Narbona i filial de Claravall, a través de la Gran Selva, d'ençà la donació feta el 1149 per Ramon Berenguer IV amb aquesta finalitat, i l'ampliava a l'any següent, encara que els monjos s'hi instal·laren el 1153: esdevindran els dos grans monestirs de la nova Catalunya així com s'aniran construint al pas dels anys i completaran o ampliaran les dependències per bé que també, simultàniament, constituïran els models d'arquitectura cistercenca, la mateixa que inspirarà la construcció de la seu i canònica de Santa Maria de Tortosa. Aquests dos monestirs, altrament, acolliran les sepultures reials. Els monestirs incorporen noves tecnologies en l'àmbit econòmic agrari i eixamplen la nova espiritualitat, tot evolucionant l'antic món benedictí. Cal comptar amb què Poblet generarà el monestir de Benifaçar, a la mateixa diòcesi de Tortosa, i el de Sant Vicent de la Roqueta, a prop de València, i el de Piedra a l'Aragó, i el de Santes Creus assumirà la direcció del de Sant Jordi d'Alfama i de Montesa, els quals es fusionaran. El Císter generava branques femenines, cistercenques o bernardines per raó d'haver estat fundades en els temps de Bernat de Claravall.

Els monjos premostratencs, fundats per Norbert de Gennep el 1120 i aprovats per Honori III el 1126 es proposaven unificar l'acció pastoral i la vida contemplativa en l'àmbit monacal, i àdhuc adoptaren l'organització de monestirs dobles, masculins i femenins, que aviat foren prohibits tot optant per la proximitat de cenobis i la vinculació espiritual, forma que propicià el creixement i estil de vida preferit pels femenins. La primera fundació fou a Vallclara de Montsant, al Priorat, el qual solament durà dos anys (1149-1151), probablement per causa de la proximitat de Poblet.

Només entrant al 1151, el 7 de gener la República de Gènova dóna a la seu de Sant Llorenç de Gènova el terç de l'*Insulæ Tortuosæ* que havia rebut del comte de Barcelona, i aquesta en pren possessió d'immediat. De Latran estant, a *XVIII kls. madii, ab Inc.* Eugeni III confirma a Gibert, prepòsit, i als canonges de la seu de Sant Llorenç de Gènova, els béns i drets de la donació feta a Tortosa pel comte de Barcelona: *Preterea Insulam in Íbero flumine positam iuxta ciuitatem Tortuosam, ab illustri uiro Raymundo Barchinonensi Comite, et a Consulibus uestræ ciuitatis eidem Ecclesiæ iuste concessam, uouis pariter confirmamus.*

⁸¹PLADEVALL (A), a o. c., pàg. 82.

Havent capitulat la ciutat de Turtūxa, deixada en poder islàmic la immensa majoria dels sectors que constitueixen la regió natural o geogràfica que havia estat emirat o *t'awā'if* (taifa), atorgada als jueus una Carta de Franqueses el 23 de desembre de 1149, el poder barceloní es limità a consolidar la línia del litoral marítim i la de penetració a l'Ebre, sobre tot les àrees de la Ràpita i Amposta, sense accedir als espais muntanyencs de l'interior. En aquesta línia, el 1150 els benedictins obrien el monestir filial al *ribāt* de la Ràpita, i poc temps passava sense que el comte Ramon Berenguer IV autoritzés una primera acció militar dins la regió tortosina, encomanada a l'orde del Temple que, el 1152, expugnava Miravet, el bastió immediat de Tortosa, i una quarantena de castells més de la línia de l'Ebre. El 1153 el comte transmetrà als templers la vila del Godall, propietats en l'àrea suburbana de l'horta de Pampí que just se situen al nord immediat de la ciutat i, prèvia renúncia als drets adquirits sobre Tortosa, el mateix baluard ebrenc de Miravet. La importància estratègica de Miravet sobre l'àrea interior de la regió, riu i muntanya, feia que el comte en fes la donació al Temple (amb Gadesa, Corbera, Algars, Batea, el Pinell i Rasquera), la qual donació ratificarà son fill Alfons I el 1182. La donació comprometia a efectuar una militarització i una colonització agrària, puix que el camp tortosí ben bé havia restat un desert. La situació d'aquesta àrea es definirà al 1185, llavors quan es pot apreciar que en tot el senyoriu templer encara no hi ha esglésies i poblats⁸². Els posteriors moviments de conquesta consistiran a permetre l'acció militar de l'orde del Temple que es mou i militaritza des del senyoriu templer de Miravet, colonitzant i repoblant, i després (1192) des d'Orta, la Wurtah islàmica.

La conquesta de Tortosa havia estat un esdeveniment de gran ressò arreu de la cristiandat occidental. El regiment del bisbat, territorialment imprecís encara, per l'arquebisbe Bernat Tort es feia breu perquè la restauració del bisbat de Tortosa era essencial en tots els aspectes de domini i la resposta necessària davant Roma, d'on s'havia propagat la II Croada i d'on partia la influència de Nicholas Breakspeare⁸³. Entre els diversos estils canònics que es mantenen operatius en els segles XI i XII s'imposa la regla augustiniana i, com se sol fer notar, s'hi incorporen les catedrals de Tarragona, Tortosa i Lleida. El seu suport, unit al moviment renovador de les regles i dels cenobis, portava a la restauració immediata i el 5 d'agost de 1151 se'n nomenava bisbe Geoffrey o Jofre, l'abat del monestir de Sant Ruf d'Avinyó, el qui es traslladava a Tortosa acompanyat de canonges del monestir, en bona part d'origen britànic, per tal d'instaurar-hi la canònica tortosina. El procés d'organització eclesiàstica començava, així com el del foment d'immigració cristiana i de cristianització, i també el de dotació condicionada per la impossibilitat d'incidir sobre la meitat sud de la diòcesi que romania en poder islàmic, una deficiència que es compensava amb l'adquisició de béns i poders sobre zones d'altres diòcesis catalanes i aragoneses.

⁸² Vide: "*Madīna Turtūxa*", pàg. 243.

⁸³ Aproximadament, seguim el text de la nostra obra "*Madīna Turtūxa*", pàg. 241.

Jofre

(5 agost 1151 – 28 maig 1165)

Jofre (o Geoffrey) hem vist com és el probable successor de l'abat Nicholas Breakspeare al monestir de sant Ruf, a Avinyó, d'ençà del moment que aquest fou nomenat cardenal, delegat a Escandinàvia i més tard papa amb el nom d'Adrià IV (1154-1159) i és ben possible que Jofre també fos d'origen britànic. En el procés de la reforma gregoriana era elegit bisbe de Tortosa el 5 d'agost de 1151, i s'hi traslladà amb nou canonges regulars procedents de la casa avinyonenca de Sant Ruf, en bona part d'origen britànic. Primer bisbe dertosenç després de la conquesta, evidència ideològica dels mòbils i de l'èxit de la II Croada en la qual tants països se sentien implicats, la seva consagració fou un dels grans esdeveniments europeus del segle i de la penetració de la regla augustiniana a Catalunya des d'Occitània, així com de l'aplicació de la política romana a l'Església catalana: Tortosa passava a ésser un lloc crucial en la reforma monàstica, en el renaixement cultural i en el desplegament de la línia d'actuació de Roma.

La consagració oficial s'havia establert prèviament a la seu de Tarragona, de mans de l'arquebisbe i primat Bernat Tort com a legat de la Santa Seu (*Sanctae Romanae Ecclesiae legati*) i en presència de Ramon Berenguer IV, al qui acompanyaven Guillem de Torroja, bisbe de Barcelona, Berenguer de Girona, Pere de Vic i Artal d'Eina, just aquest grup de bisbats que fins ara hem vist actuar conjuntament, i també se sap de la presència de Bernat de Bell-lloc i de Guillem de Copons que assoliren la qualitat d'herois de la conquesta, així com Guillem de Castellvell, el prior de Sant Fèlix i una bona part de la noblesa catalana. Sembla ésser que Jofre, amb els nou canonges de Sant Ruf d'Avinyó, anava a Tortosa en el mateix mes d'agost. Els canonges foren Gerald, Pere, Climent, Bartomeu, Sanç, Joan, Guillem, Bernat i Guillem, però solament sis estaven ordenats de sacerdots, Guillem era sotsdiaca i l'altre Guillem i Bartomeu no passaven de levites. A 5 d'agost consta que l'anglès Teobald, germà de Gilibert, ingressa a la canònica tortosina, tan aviat com Jofre estableix el nou institut de la seva Església. A 1155 el papa Adrià IV (Nicholas Breakspeare) comptava vint canonges a la comunitat tortosina⁸⁴.

Feia un any que la República de Gènova havia traspasat a la catedral de Sant Llorenç de Gènova l'illa de l'Ebre, just davant Tortosa, i només feia uns mesos que diversos clans anglesos i gal·lesos immigrants a la ciutat adquirien possessions de mans del comte i se situaven per l'entorn urbà : alguns d'aquests aviat s'incorporaren a la comunitat canonical que presidia el bisbe Jofre. La consagració de Jofre anava lligada estretament a l'atorgament que feia el comte amb la *Carta donationis Comitum prima*⁸⁵ : delmes i primícies de fruits i animals, per part de cristians i de sarraïns, la mesquita major i les altres de la ciutat, així com totes les possessions que haguessin fora; els donà tots els delmes de les rendes que ell havia a Tortosa o que tindrien en el futur llurs descendents, així en terra com al mar, llevat dels provinents de judicis i plets o allò que toca a les composicions i penes pecuniàries per causes criminals i als drets dels tribunals en les causes civils, reservant-se també el dret en les quèsties dels jueus i sarraïns; donà un ple dret a l'antic territori o diòcesi romana, per tal que tornés a tenir l'extensió original. Quant a les esglésies de la diòcesi, atorgà delmes i fruits de tots els animals que tinguessin els cristians i dels que els restessin als sarraïns, malgrat que el quart dels delmes i

⁸⁴ Per seguir amb major detall el pontificat es pot consultar el nostre llibre "*Gaufred d'Avinyó, bisbe dels tortosins*" (Barcelona, R.Dalmau editor, 1970). El conjunt de les biografies episcopals, en certa mesura, també es poden seguir en les nostres obres "*Corpus epigràfic dertosenç*" (Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, i Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2004), i articles a les revistes "*Mig-cami*" (Tortosa) i "*Pentecosta*" (Castelló), així com a "*Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*" (Barcelona, Generalitat de Catalunya / Claret, 1998-2002) en tres volums; tanmateix en l'obra de Francesc Martorell "*Historia de la Santa Cinta*" (Tortosa, 1626), la del doctor Ramon O'Callaghan "*Episcopologio de la Santa Iglesia de Tortosa*" (Tortosa, 1896) i la "*Historia de Tortosa y su comarca*" d'Enric Bayerri, entre les més destacades, encara que cal comptar sempre amb l'extraordinària aportació de Jaume Villanueva amb "*Viaje literario por las Iglesias de España*". Cal advertir que fins a l'any 1350 ens adonem que cal tractar amb prevenció la cronologia i de manera especial la referida als tres primers mesos de l'any, puix que ha estat massa manipulada i hi sovintegen les errades abans del canvi del calendari.

⁸⁵ Vide: "*Gaufred...*", pàg. 20-21. També es pot consultar BAYERRI (E) a o.c., vl. 7, pàgs. 72-73.

primícies fossin per a la Seu. Més endavant es resol que tinguin totes les possessions i alous que siguin dels castells i viles pertanyents a les mesquites. Per les despeses en vestuari els donà 100 morabatins de renda anual a compte dels traüts o pàries que li pagarien els sarraïns. El comte conservà Ascó per al manteniment de la capella reial.

Cal establir però una diferenciació prou important de comparar aquesta Carta amb la *Donatio prima* que establia el 1148, car si en aquesta avinentesa present es reitera el document anterior, aleshores, a més a més, es fan noves concessions que superen, de molt, el total concedit el 1148. Cal destacar, tanmateix, que el comte s'avé a reconèixer l'antiga diòcesi o demarcació territorial permanent dels anys anteriors als romans fins a l'emirat islàmic que acaba de desfer, el qual fet no es correspondrà amb l'ordenació política que vora un segle després disposarà Jaume I. La Carta constitueix l'engegament del bisbat i de la labor del bisbe Jofre, el qui sempre apareixerà entre els bisbes de la cort comtal i essent, al dir de Ramon Berenguer IV, "*consilii nostri secretario intimo*".

En l'aspecte material el nou cap de l'Església tortosina calia que creés unes infraestructures elementals mentre que havia d'engegar un procés més ambiciós, de molt més alt nivell: per això el seu pontificat s'havia de centrar en la superació ràpida de la situació provisional o transitòria que vivien i abocar-se a la construcció de la canònica catedralícia, en l'aplicació material de la dotació i organització de la seu i, des del nostre parer, de la construcció del conjunt catedralici segons aquell criteri arquitectònic que caracteritza les terres de la línia de l'Ebre, Segre i la Garona fins a Anglaterra, ruta tradicional que unia la Mediterrània amb l'Europa occidental. Jofre havia d'iniciar tots els afers materials i espirituals, a més de desenvolupar les respectives administracions, incorporar els nous pobles tortosins que es guanyaven amb les armes i estimular la immigració de religiosos per tal de cobrir les tasques... però no podia viure prou com per enllestir aquests fonamentals objectius, tot i que el sant Pare hagués posat la ciutat sota la seva protecció. A l'ensem i com un gran poder, en terres de frontera com estaven, l'orde del Temple s'expandia per la diòcesi mentre que es consolidava el de l'Hospital de sant Joan de Jerusalem.

En aquests moments es manifesta que Sant Joan del Camp és el fossar dels fidels cristians, la meitat del qual es dona a l'Església i l'altra per a socors als peregrins: així es resol, després de forts debats entre el bisbe Jofre i l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, per l'arquebisbe de Tarragona i per Guillem Ramon de Montcada que havien estat nomenats àrbitres, i a la fi ho aprova Ramon Berenguer IV⁸⁶. La creació de parròquies serà un dels objectius més immediats.

Jofre tampoc no podia estar absent dels problemes que preocupaven a l'Església catalana en aquells moments, motivat per la tibantor amb Roma per causa de l'ambició i deliris de grandesa dels castellans. El sant pare Eugeni III, com havíem comentat, atret per la idea de configurar una Església hispànica sota el model visigòtic segons la proposta de l'arquebisbe de Toledo que es movia a impulsos del de Tolosa, el 29 de juny de 1153 s'adreçava a l'arquebisbe i primat Bernat Tort, de Tarragona, per ordenar-li la submissió a Toledo i, en cas contrari, de comparèixer a Roma abans del 21 de febrer de 1154⁸⁷. L'arquebisbe Tort, però, no sembla que se'n donés per assabentat.

Jofre, doncs, amb prou feines organitzava l'Església dertosenca sobre la meitat septentrional de la diòcesi, puix que la meridional romania sota el domini islàmic. La *Carta donationis Comitum prima* li possibilitava l'inici de l'activitat organitzativa, però aquesta permetia l'establiment de la *Prima ordinatio Ecclesia Dertusensis*, amb el suport de totes les forces del país i l'especial protecció de la Santa Seu, essent un primer pas de la reglamentació que ben aviat esdevindrà. Jofre, en aquest estatut de 1153, compromet els membres de la canònica a viure segons la Regla de Sant Agustí i a guardar els usos i costums de l'Església de Sant Ruf d'Avinyó; determina que mai no podrà ésser elegit un bisbe que no professi la Regla i que estigui en el ple ús de les seves funcions de canonge, havent d'estar instruït en lletres de

⁸⁶ Segons BAYERRI (E) a o. c., vl. 7, pàg. 586. Vide: "*Gaufred...*". El fossar ocupava, aproximadament, l'espai que avui resta entre el Coll de Sant Joan i l'Estació del ferrocarril, i entre el carrer Cristòfor DesPuig i l'avgda. de la Generalitat.

⁸⁷ "*Gaufred...*", pàg. 26; BAYERRI (E), o.c. VII, 399; O'CALLAGHAN (R), o.c. pàg. 47 (vide: 8 abril 1154).

manera que en sigui avantatjat, i ha d'estar capacitat per governar i per ésser de profit a la universitat; just en aquest moment s'acorda la fundació d'un hospital destinat als pobres (serà l'Hospital de Santa Maria de Tortosa que es mantindrà fins al segle XVIII que es fusiona amb el de la Ciutat) i que es mantindrà a despesa de les rendes de l'Església de Tortosa, amb una dotació a determinar més endavant ; els administradors nomenats actuaran sota el denominador comú de la humilitat i de la mansuetud, sense murmuracions i posats al servei del bisbe, de la seva comunitat canonical i del poble; tots plegats han de tenir "*cor unum et anima una*" i romandrà prohibida la propietat particular. L'escriptura aixecada resta signada pel bisbe Jofre i pels membres de la comunitat canonical: Guerau, prevere; Pere, prevere; Climent, prevere; Bartomeu, levita; Sanç, prevere; Joan, Prevere; Guillem, levita; Guillem, sotsdiaca; Bernat, prevere, tots fent constar llur qualitat de canonges de Tortosa. Just en aquest moment s'expressen els primers càrrecs o dignitats de la seu, establint-se el prior, el sagrista, el cambrer, l'infermer i l'hospitaler⁸⁸.

Aquest ambient d'humilitat eclesiàstica contrastà amb les actituds dels ordes militars. El Temple estava rebent la màxima atenció del comte de Barcelona i adquiria una posició cada cop més sòlida. Conquerida Tortosa els templers havien passat a cobrir la campanya de Lleida i, també menats per Berenguer d'Avinyó que tant s'havia distingit en la batalla de Tortosa, retornaren a la capital ebrenc amb el comte de Barcelona i Guillem Ramon de Montcada. El Temple assolia el màxim poder quan la seva host, comandada pel gran mestre Pere de Roera, conqueria l'encimbellada fortalesa de Miravet el 24 d'agost de 1153⁸⁹. El comte Ramon Berenguer IV els atorgava possessions en la mà del seu mestre Pere de Roera (o Rovira), com el mateix Miravet i la seva àrea jurisdiccional, amb els llocs de Gandesa, les Pinyeres, Vilalba dels Arcs, el Pinell, Batea, Rasquera, Corbera i Algars, amb altres possessions a Mequinença, Flix, Garcia, Tivissa, Ascó, Móra i algunes jовades de terra al Mascar, entre altres, mentre que els atorgava la cinquena part de les conquestes fetes i les que d'ençà esdevindrien. Les possessions del Temple arribaren fins a l'Ebre pel nord, entrant a ponent pel riu Matarranya i es tornaven a trobar amb el Terme General de Tortosa pel sud, i els monjos militars es donaven per ben pagats i dilataven llur poder absolut sobre les seves terres. A Miravet establiren el seu centre operatiu i el papa Adrià IV els confirmava els béns rebuts amb butlla del 6 d'abril de 1156. Els ordes religioso-militars aconseguien un fort desenvolupament a partir d'aquests fets d'armes i el Temple, concretament, aconseguirà la senyoria sobre Tortosa amb les dues terceres parts de la ciutat que posseïa la Corona, encara que cal comptar amb què fins al 13 d'agost de 1162 seran senyors de Tortosa el comte, amb dues parts, i els Montcada amb un terç. Al novembre de 1153, però, el terç de la ciutat que el comte de Barcelona havia atorgat en feude o censal el 1150 pel temps de 25 anys quant a domini útil a una societat bancària genovesa, amb mala rendibilitat, ara es ven al comte per 16.000 morabatins, la qual operació vénen a fer-la Enrico Guercio i una part del Consell de Gènova. El 4 de novembre de 1153, però, el Temple renuncia als relatius drets que té sobre l'àrea d'Amposta, en presència del representant del prior de l'Hospital de Sant Gil de Provença.

Els monjos del Císter, com hem vist, s'estableixen llavors a Poblet, a les terres que al 1149 van rebre de Ramon Berenguer IV i el monestir naixia com a filial de Fontfreda, diòcesi de Narbona i filial de Claravall.

L'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem es beneficiava de la campanya militar contra Tortosa, tanmateix, rebent la vila islàmica de Qûna (després Val de Cona o Ulldecona) i el nou lloc d'Amposta, on establien el seu centre administratiu que a l'extinció del Temple exercirà com a cap de la Castellania mercès a la fita geogràfica que constitueix. La semblança entre ambdós ordes i el poder que en aquest moment adquirien els farà xocar entre ells diverses vegades i incrementarà l'enemistat mútua. L'Hospital, a Catalunya, romaní sota

⁸⁸ El d'ardiaca s'establirà el 1215, el de degà sembla que el 1273 i el de tresorer es creava el 1283, segons O'Callaghan. Aquest estatut romandrà vigent fins que Roma clourà les canòniques i atribuirà al rei la facultat de nomenar els bisbes, pel 1505. Vide: O'CALLAGHAN, o.c. 47 i BAYERRI, o.c. VII, 401, així com el ritual dels nomenaments. No se celebra cap concili des del 1149. A la seu consten les dignitats de prior, sagrista, cambrer, infermer i hospitaler (BAYERRI (E), o.c. 7, 433.

⁸⁹ La seva conquesta és ben bé impossible, o sigui que havia d'ésser per voluntari lliurament del castell per part dels pocs defensors i per exhauriment d'aigua i queviures després d'un llarg setge, aquest també ben difícil d'establir. (Vide: BAYERRI (E), VII, 504)

l'autoritat del Gran Prior de Sant Gil de Provença encara que s'anirà emancipant fins que, ben consolidat, arribarà a formar priorats especials que dependran més directament del Gran Mestre de Jerusalem. El 1154 el Priorat de Catalunya sembla ésser el primer que es deslliga de la Provença, durant el comandament de Berenguer, castlà d'Amposta⁹⁰.

El negoci de l'or i del mercat d'esclaus que caracteritzava l'emirat de Turtûxa, la tradició i importància del seu port i el dinamisme de la seva economia, mòbils indubtables en el moment de la conquesta, amb la massiva fugida de la població i l'efecte de la guerra s'havien dissipat. Una economia de caire comercial i industrial, de concepte talasocràtic, havia desaparegut absolutament amb la despoblació i ara la suplantava una economia feudal, abocada a una agricultura sense força de treball, a un mínim comerç de supervivència, sense mercats, tot en una demografia molt baixa, en situació de misèria i de fam entre una població generalment immigrada, tot plegat convenceria qualsevol que Tortosa havia deixat d'ésser el lloc on traslladar-se a viure, on treballar i enriquir-se, perquè la ciutat i el seu camp havien deixat d'ésser, amb la guerra, allò que havien estat. Al novembre de 1150 el comte de Barcelona havia atorgat el terç de la ciutat a una societat bancària genovesa, en feude o censal i pel temps de 25 anys quant a domini útil, amb un resultat de tan mala rendibilitat, tan catastròfic que al novembre de 1153 es tornava a vendre al comte de Barcelona per 16.000 morabatins. Per realitzar l'operació venia el cònsol Enrico Guercio i una part del Consell de Gènova però l'enfonsament de l'economia genovesa fou un fet i el deute de la Corona es mantindrà durant un centenar llarg d'anys.

Encara que el poder i riquesa dels ordes creava conflictes entre ells, evidentment també els creava amb el bisbat que es veia afectat, com tothom, per la crítica situació social i econòmica de la desfeta Tortosa, afectant el seu programa d'actuació i el manteniment de la comunitat canonical. Aleshores un altre orde, encara, s'afegia a la problemàtica local, el de Sant Llätzer, especialitzat en la cura de leprosos i que se situava en l'antic Alfòndec de Tortosa (on al segle XIV es reinstauraran els Banyes romans) que just s'implantava en aquests moments sota la protecció de l'Hospital.

El 1154 el sant pare Anastasi IV determinava geogràficament la província eclesiàstica i a la seva mort, com hem comentat, esdevenia papa Nicholas Breakspeare, amb el nom d'Adrià IV (1154-1159). Ramon Berenguer IV, en aquest moment, donava en feu la plaça de Flix al genovès Bonifacio de la Volta que havia ajudat en la conquesta tortosina, i era també quan, a 22 de gener (*XI kalendas februarii* 1154) realitzà noves donacions a l'Església dertosense⁹¹: les almúnies de Xerta, lo Dover i Camp-redó; a la vessant de Tres-eres el lloc conegut com Fabàrius (Mas de Barberans) que confronta amb la Vall de Bous i puja al camí d'Àsens i monts de Tres-eres, en el sentit de les aigües que van al barranc de Lloret, i baixa fins al camí d'Olcinella; també la Granadella i el vilar amb plena jurisdicció de bovàtic, monedàtic i herbàtic. L'acompanyen en la signatura Ermegard d'Urgell, Guillem Ramon de Montcada i Ramon de Puig-alt. L'*XI kalendas. febroarii*, també des de Lleida, el comte dóna al bisbe Jofre el lloc de la Granadella, dins el Terme General de Tortosa⁹². En aquest moment, possiblement, també li feia atorgament del lloc de Cabassers. El sant pare Adrià IV, des de Benevento, el 20 de març (*XIII kalendas aprilis*), acollia l'Església dertosense i li confirmava els estatuts i les possessions. La decisió comtal venia a ésser la resposta a les pressions que per dotar l'Església tortosina estaven fent els papes Eugeni III (+1153), Anastasi IV (+1154) i el mateix Adrià IV (1154-1159)⁹³.

Davant la incompareixença de Bernat Tort a Roma abans del 21 de febrer de 1154, com havia determinat el sant pare Eugeni III, son successor Anastasi IV, de Latran estant, emetia una butlla el 3 d'abril següent per la qual comunicava a Bernat Tort que de no sotmetre's a

⁹⁰ Són moltes les obres que actualment s'editen sobre els ordes militars: recomanem les de Josep Ma. Sans Traver, de Joan Fuguet Sans i Regina Sainz de la Maza i Lasoli, i de caràcter més local PAGAROLAS (Laureà): "*La comanda del Temple a Tortosa*" (Tortosa, Institut d'Estudis Dertosenses, 1984), entre altres, i VIRGILI (Antoni): "*Ad detrimentum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*" (Barcelona/València, Publicacions de la Universitat de València / Universitat Autònoma de Barcelona, 2001) entre altres del mateix autor.

⁹¹ Vide "*Gaufred...*" i BAYERRI (E) a o.c. vol. 7, pàgs. 78-79.

⁹² Vide "*Gaufred...*" i BAYERRI (E) a o.c. vol. 7 pàg. 297.

⁹³ Transcripció dels docs. a BAYERRI (E), vol. 7, pàg. 39.

Toledo com a Primat d'Hispania li suspendria l'ús del pal·li, de no fer-ho en quaranta dies, i encara la dignitat episcopal si abans de finals de desembre (per santa Llúcia) no acudia a la Seu Pontifícia a exposar els motius de la resistència. Com que no estava segur d'ésser atès, el papa transmetia el cardenal Giacinto Orsini perquè arrangés l'afer amb el de Tarragona, però Tort es mantingué en les seves sòlides raons que van fer desistir Toledo i Roma. El fet, sempre positiu, era que Barcelona, Girona, Urgell, Vic (Osona), Lleida, Saragossa, Osca, Pamplona, Tarassona, Calahorra, Tortosa i Tarragona seguien formant un mateix cos i que l'arquebisbe, el 25 de març, just quan començava el nou any de l'Encarnació del Senyor (*ab Incarnatione Domini*), en el curs de l'organització de la vida capitular a Tarragona, obria un període d'activitat sinodal i just en aquesta data la Santa Seu li determinava els límits de la província eclesiàstica⁹⁴.

El 17 d'octubre el comte donava al bisbat els masos i la partida de Bitem : "*campum Bitem, qui in tempore sarracenorum fuit regis*" i poc després hagué de donar-los els Molins del Comte, a la Palomera. Poc abans, al setembre, es fundava el monestir de Poblet, dins la diòcesi tortosina, i al febrer-març de 1155 comencen les donacions de particulars tortosins per a la construcció del monestir⁹⁵, sobre tot per immigrants d'origen britànic: Gilbert, Gerald de Salvanyac, Pere de Rajadell, Guillem Eimeric, Peter of Wales, Berenguer de Pinyol amb sa muller Ermessenda i llur fill Berenguer... mentre que l'abat Grimoard realitzava operacions derivades.

Jofre, a 31 d'octubre de 1154, encara signava una concòrdia amb l'església tarraconenca (1154) per tal de completar la constitució *Quoniam in primitive ecclesia*. Serà poc més endavant, a 20 de març de 1155 (*XIII kalendas aprilis*) i de Benevento estant, que el sant pare Adrià IV promulgava una butlla confirmatòria de la *Prima Ordinatio*⁹⁶ : posà Tortosa sota la seva protecció i de sant Pere; disposà l'observança de la regla de sant Agustí i els costums de Sant Ruf d'Avinyó; confirmava les possessions hagudes i les que en el futur podrien rebre del rei o dels fidels: cap successor no es podria nomenar de no ésser canonge; els administradors s'atindrien a les disposicions episcopals; i s'interdia, sens autorització papal o episcopal, d'aixecar esglésies, haver-les o explotar-les sots pena d'excomunicació. Adrià IV, en el mateix dia, s'adreçà a Ramon Berenguer IV per insistir en el greu afer de la dotació de l'Església tortosina, i li demanà de resoldre-ho per raó de l'obligació que tenien els reis a protegir amb béns temporals les coses de la religió, puix que calia sostenir el bisbe i els vint canonges o capitulars així com disposar el soler adequat per edificar l'església i cambres canòniques i estatge del bisbe. Donat el cas de no ésser atès, es veurà obligat a retornar a Avinyó el bisbe i la comunitat canonical. També afirmà que calia que els fossin traspassades les mesquites i les possessions que els estaven adscrites; manifestà haver tornat a l'Església de Tortosa no solament els delmes sinó també els drets parroquials de l'Illa de Sant Llorenç de Gènova i facultà el bisbe a excomunicar qualsevol que fes per arrabassar-los. Disposava que amb l'arquebisbe de Tarragona fes compliment a allò convingut quant a l'església de Sant Joan del Camp, fossar i terrenys de propietat. Ramon Berenguer IV li recordava de com havia estat testimoni directe del seu gran treball per recuperar Tortosa i Lleida, i li pregava que ell mateix, com a papa, hi posés el primer fonament puix que per la seva part cooperaria econòmicament. Quant a la discussió sobre Sant Joan del Camp entre el bisbe i l'orde de l'Hospital li feia saber que la causa raïa en què per l'arbitratge de l'arquebisbe de Tarragona i Guillem Ramon de Montcada se n'havia donat la meitat per atendre els immigrants necessitats o transeünts o malalts de pas, i l'altra meitat com a fossar de la seu de Santa Maria de Tortosa mentre que li recorda que el bisbe Jofre és "*consilii nostri secretario intimo*", com ja deia el comte el 1151⁹⁷.

No es pot pensar altra cosa, inevitablement, que al darrera roman la protesta del bisbe Jofre per tal d'accelerar el procés, davant la precària situació econòmica de l'Església tortosina i de les dificultats en el mal estatge de la comunitat, però sobre tot de realitzar el bastiment de la seu. L'ultimatum de la Santa Seu no podia haver plagut Ramon Berenguer IV, raó per la qual la

⁹⁴ RAVENTOS i GIRALT, Josep: "*La sinodalitat catalana*", pàg. 38.

⁹⁵ Segons el *Cartulari de Poblet*.

⁹⁶ Vide "*Gaufred...*" i BAYERRI (E) a o.c. vol. 7 pàg. 439.

⁹⁷ BAYERRI (E): o.c., 7, pàg. 86 i 476.

seva resposta hem vist com no es féu d'esperar: donava a entendre que Nicholas Breakspeare havia estat a Tortosa en els temps de la conquesta i veiem com li recorda que ell mateix havia estat testimoni dels treballs que aquesta comportà, talment com la de Lleida, per la qual cosa pregà Adrià IV que fos ell mateix el qui posés el primer fonament, talment com corresponia a la Santa Seu, i d'ençà que ell col·laboraria de molt bon grat. En data desconeguda del 1156 li lliurà la capella reial de l'Alcàsser, d'Osca, de la qual Jofre començà a titular-se'n prior. L'acció diplomàtica catalana, remarcable en els darrers temps, es feia notar un altre cop.

Malgrat tot, les disposicions preses eren insuficients. El bisbat calia que establís les primeres esglésies i parròquies puix que la possibilitat de culte havia d'ésser una de les majors preocupacions episcopals. En els primers moments solament es comptava amb la que havia estat mesquita major, amb algunes altres mesquites menors en el clos urbà, i des d'aquestes propietats adaptables havien de sorgir els primers temples cristians perquè al silenci inicial segueixen les fundacions simultànies. Una de les esglésies més primitives fou la de Sant Joan del Camp (detectada el 29 de maig de 1154), amb el seu extens fossar pertanyent a la seu i a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, i amb l'hospital de pobres i peregrins; vora el convent-quarter del Temple n'existia una altra, possiblement la que esdevindrà Santa Maria del Temple; semblantment es parla de l'oberta per l'orde de Sant Llätzer que potser hauríem de situar inicialment a l'antic Alfòndec; l'església de Sant Miquel dels Templers es diu que fou una de les més primitives, però absolutament dubtosa: situada al sector de Sant Jaume, en enllestir l'obra de la seu vella (per la tercera dècada del segle XIII i quan es comença a bastir el monestir i església dels Framenors) sembla ésser que serà cedida a l'orde femenina de Santa Clara, en el qual moment l'edifici i l'àrea urbana afectaran radicals reformes.

Hi ha referències de dues esglésies més: la de Sant Jaume que, en situació secular i inalterable, ocupava el probable centre del sector portuari tardoromà i islàmic, llavors veïna al Call-juïc i ja existent molt abans del 1172, en el qual moment se li fan reformes; també la de Sant Nicolau, pròxima al portal de la Soc o Assoc (*as-Sūq*) i que alguns historiadors situaven pròxima al portal de Vimpeçol tot tenint-la com anterior a la conquesta, encara que sembla que s'estava edificant el 1172⁹⁸. Alguns apunten la possibilitat de l'església de Sant Blai, vora la seu, sense tenir en compte que fundada l'orde en la darrera dècada del segle XII obria casa a Tortosa el 1213. L'única església del tot garantida és la de Sant Llorenç, a l'illa de l'Ebre, obrada per la seu de Sant Llorenç, de la República de Gènova. La seu episcopal de Santa Maria de Tortosa, per ésser propietat de la canonja, ocupava la mesquita major i creava l'Hospital del mateixa advocació, reproduint la configuració de la casa comuna del monestir de Sant Ruf d'Avinyó. En haver de procedir a l'organització parroquial s'establiran, doncs, quatre sectors o parròquies: l'Alfòndec, Santa Maria de Tortosa, Sant Jaume i Santa Clara (potser que Sant Miquel, inicialment?), mentre que a l'illa s'establí la de Sant Llorenç. L'enrenou causat amb les conquestes de Tortosa i de Lleida, probablement, fou la causa de la interrupció dels concilis des de 1149.

En aquells moments, el 19 de desembre de 1154, Enric Plantagenet, duc de Normandia i d'Aquitània, comte d'Anjou, Maine i Turena era coronat rei d'Anglaterra com a Enric II a l'abadia de Westminster. Començava el regnat de la dinastia que es mantindrà fins al 1399. Enric foragitarà els mercenaris i abolirà els comtats fiscals, nomenarà arquebisbe de Canterbury al seu amic Thomas Becket però aquest es manifestarà partidari de l'Església i Enric haurà d'acceptar les constitucions de Clarendon el 1164. Dos anys després interdirà als vassalls el contacte amb Becket a qui sembla ésser que Enric féu matar el 29 de desembre de 1179, puix que alguns dels assassins eren vassalls seus.

Bernat Tort, el qui fou canonge al monestir de Sant Ruf d'Avinyó i ara arquebisbe de Tarragona i primat d'Hispania (1146-1163), havia estat el primer arquebisbe que fixà la seva

⁹⁸ Podem veure-la dibuixada per Anton van den Wyngaerden el 1563, almenys amb una espadanya per a dues campanes. La devoció a sant Nicola de Bari, bisbe grec del segle III, partia del trasllat de les seves despulles a Bari des de la sepultura turca, en l'any 1087, amb la difusió arreu de l'Europa occidental. Se'l recordava per la seva caritat quant als necessitats, per bé que protector també que era dels navegants, peregrins i pescadors, entre altres, i en països nòrdics s'acabarà per conèixer-lo com a Papa Noèl. VIRGILI, al seu "*Diplomatari...*" (pàgs. 152-153) en trobava l'esment més antic en el 1159, en document de compravenda, i en el futur li sovintejaran les donacions testamentals encara que no serà mai una parròquia i estarà sempre en l'àmbit de la de Sant Jaume. J.H.MUÑOZ SEBASTIÀ en recollia la informació en l'article que li dedicava en el programa "Setmana Santa" del 2004, pàg. 39-40.

residència a Tarragona i ara iniciava un període d'activitat sinodal. A 1146 reunia els bisbes sufraganis i abats i el 1147 s'havien tornat a trobar a la seu metropolitana per rebre la invitació papal d'Eugeni III a anar a Reims, on s'havien de condemnar conciliarment els escrits de Gilbert de la Porrée. El cardenal Giacinto Orsini, legat del sant pare Celestí III, havia aplegat a Calahorra els bisbes de la Tarraconense a finals de març o començament d'abril de 1155, i segurament assisteix al Concili de Lleida del primer dia de maig del mateix any, on el cardenal exhorta a combatre els musulmans, on es reiteren els canons promulgats pels concilis generals I i II del Laterà (1123 i 1139) en el segon dels quals es reforça la llei del celibat eclesiàstic, i els de Clermont de 1130 i de Reims de 1131. Així es comencen a introduir a la província les mesures reformadores dels concilis lateranesos, els quals continuen la sèrie dels concilis ecumènics després de la ruptura entre Roma i Constantinoble. Sembla que és el 22 de maig quan torna a presidir l'assemblea dels bisbes a Barcelona, i el 30 d'octubre a Tarragona, acompanyats per Ramon Berenguer IV: el bisbe de Tortosa hi està present. El cardenal Orsini (futur papa) vol sotmetre la Tarraconense a Toledo, sense que se'n pugui sortir. Poc després, el 1153, els monjos occitans del Císter s'estableixen a Poblet, mentre que els monestirs de Santes Creus i de Vallbona de les Monges són una realitat.

L'orde del Temple obria el 1156 les comandes de Tortosa i de Miravet, mentre que el 6 d'abril Adrià IV els confirmava les donacions que els havia fetes el comte de Barcelona, inclosa la cinquena part de les terres conquerides. L'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem obria la comanda d'Amposta el 1157. El 1158, segons comentàvem, la comunitat cistercenca s'instal·là definitivament al monestir de Santes Creus, puix que des del 4 de desembre de 1150 i a demanda dels Montcada s'havia situat a Valldaura de Cerdanyola⁹⁹.

Damunt el mes de maig (*VIII kalendas madii ab Incarnatione*) de 1158, el genovès Bonvassallo, per ell mateix i per altres, venia als canonges de la seu de sant Llorenç de Gènova el dret que tenia sobre una part de l'Illa de l'Ebre, el qual era "*de tertia parte Insulae, quae sita est in medio Iberi iuxta ciuitatem Dertusae*". "*Actum est hoc in ecclesia Sanctae Mariae Dertosae*"¹⁰⁰, en presència del bisbe Jofre.

Pocs dies després, Ramon Berenguer IV donava al monestir de Santes Creus o Valldaura l'almúnia de Xerta¹⁰¹, el 5 de maig, amb totes les aigües i pertinences, recs i altres serveis. De fet creixia la voluntat sobre els monestirs tortosins de nova creació i en el mateix mes veiem com l'anglès Gerald de Salvanyac i son germà William i la seva esposa Alois donaven a Santes Creus uns oliverars que havien a Xerta¹⁰²; i Guillem Ramon de Montcada i son germà Ot donaven al monestir tots els oliverars de l'heretat que havia estat d'Abin Faragun LaRais, essent-ne testimoni Gerald de Salvanyac¹⁰³. Un fet semblant es repetirà el 16 de novembre, quan el monestir de Valldaura o Santes Creus rebia un hort i altres propietats que els donava Gerald de Salvanyac, el qui també donarà uns morabatins que li devia Pere de Sentmenat, essent-ne testimoni William i Stephen de Salvanyac¹⁰⁴. La mateixa voluntat havia fet que Ramon Berenguer IV donés, al 1149, el lloc d'Avin Cabacer a la comunitat religiosa de Mont-flavó (Gàl·lia) per tal que hi construïssin un monestir però, com que no es feia, el 27 de desembre (*VI kalendas ianuarii 1158 ab Incarnatione*), lliurava la propietat a la Seu de Tortosa, al bisbe Jofre i successors, amb la denominació de Vall-clara que substituïa l'antic topònim islàmic des de feia temps: era una de les donacions comtals més generoses¹⁰⁵. També trobem, sense data, una nota dels censals tortosins a benefici del monestir de Santes Creus on es diu: "*orto, qui est Uillanoua, uidelicet, qui fuit Gerald de Salvaiech*"¹⁰⁶.

⁹⁹ PLADEVALL (A): o.c., pàg. 82. Recordem que la comunitat procedia del monestir de la Gran Selva, diòcesi de Tolosa.

¹⁰⁰ Recordat per BAYERRI (E) a o. c. vl. 7, pàg. 470.

¹⁰¹ Veure: *Llibre Blanc*, f.147, signat a Tortosa pel comte, per Guillem de Montcada, pel bisbe Jofre, per Pere de Sentmenat, pel batlle Guillem de Copons i autoritzat pel notari Bernat de Bell-lloc i 80.16. També Bibl. Pop. Tarragona, cart. 147. MORERA, I, 420 i ed.: ap. 14 O, els quals recull BAYERRI, vl. 7, pàg.65.

¹⁰² *Llibre Blanc*, 78.1.17 p.84; Bibl. Tarragona, cart. 104 i 113; MORERA, pàgs. 419 i 420, ed.: ap. 14Q - FORT i COGUL (E): *El Senyoriu de Santes Creus*, pàg. 437.

¹⁰³ *Llibre Blanc*, 79.14; Bibl. Tarragona, cart. 112; MORERA, pàg.420 i ed.: ap.14Ñ.

¹⁰⁴ *Llibre Blanc*, 84.1.10.14.15.20 p.87; Bibl. Tarragona, cart. 110v; FORT i COGUL (E) a o. c. pàg. 437.

¹⁰⁵ Segons BAYERRI a o. c. vol. 7 pàg. 79.

¹⁰⁶ *Llibre Blanc*, 393.7 i Bibl. Tarragona, cart. 121.

Mentrestant un nou acte de concòrdia entre les diòcesis de Tarragona i Tortosa volia completar la constitució "*Quoniam in primitiva ecclesia*", de 31 d'octubre de 1154, i millorar les relacions. Per això el 28 de juny s'aixecava una escriptura de concòrdia i de germanor¹⁰⁷: s'admetia un sentit recíproc de mútua participació en els béns eclesiàstics i en les conferències que s'alternessin, i l'acord arribava tan lluny que àdhuc coincidien a disposar que en el cas de vacants per defunció o llarga absència, el prelat en actiu actuaria com a visitador de l'altra seu (*uisitatoris vices exercean*). Més endavant les relacions es faran agres i a 1203 es marcarà el pitjor moment, el de relacions més tibants.

Els grans problemes del bisbe Jofre, *grosso modo*, es podrien resumir en dues qüestions capitals: la primera la constituïa l'evangelització del territori puix que no hi havien més cristians que els immigrants mentre que la població nadiua podria reduir-se a mínims; la segona, de caire econòmic, estaria la construcció de la canònica amb el temple. Ambdós afers eren de lenta realització, el primer era un procés progressiu com n'és qualsevol en l'ordre psicològic i semblantment el segon que estava regulat per la disponibilitat econòmica, ja sigui a partir de les rendes episcopals que havien d'incrementar-se des de les donacions particulars o ja fos per les de la Corona i dels magnats del país.

Advertim un relatiu silenci al llarg de quatre anys al cap dels quals la situació, a 1158, sembla indicar-nos que Jofre havia arribat al moment esperat, havent cobert els objectius referits a l'organització eclesiàstica i a la dotació elemental per afrontar la situació i donar-li continuïtat, amb les garanties necessàries. Cal suposar que aquesta era la raó de les seves suposades gestions subterrànies a prop del Roma i tot seguit, havent estat redactat en aquest temps el projecte arquitectònic segons el model avinyonenc, tan sols li restava decidir l'inici de l'obra de veritable envergadura econòmica que era la construcció de la seu i de la canònica augustiniana.

En l'escenari d'una terra cremada i desertitzada, repoblada amb gent europea de diverses procedències, l'ambient podia haver estat preparat fàcilment en aquest sentit per raons de seguretat puix que la presència enemiga era imminent, més que pròxima. Les victorioses operacions militars no eren cap cosa espectacular però eren prou per enfortir el sentiment de seguretat que calia infondre en la que es presenta com una confrontació ideològica. Les donacions de la gent més benestant se sumaven a les institucionals per tal que Jofre realitzés la magna obra per tothom exigida, a la qual es donava un caràcter d'urgència perquè representava el triomf sobre l'islam, difonia el sentiment de domini i de seguretat suficient com per donar a la societat una sensació d'arrelament consolidat, creant un clímax adequat per al creixement econòmic. El relatiu callament detectat, doncs, bé podria ésser un senyal de gestió generalitzada que no deixava rastre: de sobte, el 1158, coneixem el fet del començament de les obres en la línia marcada des de la canònica de referència.

Hem d'entendre, tanmateix, que el bisbe Jofre suposava un domini espiritual sobre la ciutat i diòcesi encomanada. Aquesta manifestació de poder es fonamenta en la política tradicional de l'Església catalano-occitana, en el sentit d'optar i quasi imposar camins de concòrdia que pretenen unir les gents, resoldre les diferències per via del diàleg o de l'arbitratge, impedir la guerra entre cristians tot neutralitzant els enfrontaments feudals: és el desenvolupant d'una política de pau tot seguint els preceptes emanats de Sant Ruf d'Avinyó¹⁰⁸. Tot plegat, aplicat a la nova i heterogènia societat tortosina, el bisbe esdevé el primordial principi de la justícia, de la imparcialitat, aquell que roman entre el poder i el poble. L'obra de la seu esdevindrà, doncs, l'obra col·lectiva i l'element simbòlic de la nova societat i del nou règim que ha sorgit de les normes avinyonenques.

Els temps eren de veritable excepció i Jofre mantingué l'habilitat que constituïa el manteniment del respecte d'una ciutadania d'al·luvió i d'uns poders ben bé improvisats. En una societat que gairebé havia de viure en el caos, tothom havia arribat i anava regit per l'ambició, per les perspectives de botí que els havia portat a una Tortosa que es desfeia: emigrats els

¹⁰⁷ Recollit per BAYERRI (E) a vl. 7 pàg.390.

¹⁰⁸ L'Església també haurà d'afrontar enfrontaments derivats de la recepció de taxes, tots per raó del control del patrimoni, per la influència territorial i pel cobrament de delmes i primícies en les jurisdiccions respectives, així com per les contradiccions sorgides entre els poders eclesiàstics que hauran de portar a l'establiment de pactes.

seus habitants, destruïdes les seves fonts de riquesa, canviada una economia industrial per una altra de feudal que la conquesta imposava i a la qual estaven avesats els conqueridors i els immigrants, la vida ciutadana estava regulada ara per la misèria. Capficat tothom en l'obtenció de beneficis des dels béns tan fàcilment adquirits per via de la violència i la depredació, la relació entre els poders mantenia un fràgil equilibri, tan fràgil que àdhuc s'esmicolava entre sectors de la mateixa Església que tenia la virtut i el deure d'unificar les ideologies. El bisbe Jofre, posat al bell mig de la tempesta, era tingut com un home culte, conseller d'autoritats quan la situació ho demanava i, altrament, conscient de la responsabilitat i de la tasca ingent que li havia estat encomanada, mentre que calia que es manifestés com a protector de la comunitat cristiana. D'ací ha de partir aquella qualitat de jutge que en determinades qüestions jurídiques assignaran al bisbe els Costums de Tortosa (1279), puix que els prelats eren una de les màximes autoritats i l'Església un dels majors poders, el qual poder incrementava considerablement l'exclusivitat que tenia l'Església sobre la cultura, la qual situació es lligava estretament a la biblioteca que per estudi i consulta la comunitat provençal presidida per Jofre havia importat a Tortosa des del monestir de Sant Ruf d'Avinyó¹⁰⁹.

L'evidència ha fet palesa la instal·lació de la comunitat canonical a l'àrea de la que havia estat mesquita major, just a l'espai que es comença a obrar la canònica. Ha estat suposat que l'obra es bastiria a l'esplanada frontal a la mesquita, encara que això respondria a una possible orientació nord-sud, essent més probable que la seu es comencés a edificar en detriment d'aquella: el fet, però, és que darrerament han estat exhumats espais que bé poden constituir la seu vella que, encara, podia haver reaprofitat construccions romanes. A l'ensem es donava un gran impuls a les obres ingents dels monestirs de Santes Creus i de Poblet que, com hem vist, se situaven llavors dintre la diòcesi i la vegueria de Tortosa. En aquest moment advertim una mobilitat de béns entre particulars i els monestirs, per tal de treure rendiment dels béns rebuts: el 12 de març de 1159 l'abat Pere de Santes Creus atorgà un censal a Guillem des Trull i sa muller Adelaida (integrants dels cercles anglesos), a Tortosa, consistent en l'honor que li havia lliurat Guillem Ramon de Montcada. Inclou altres propietats¹¹⁰ i talment seguirà, moderadament, sovintejant la presència dels caps dels clans britànics¹¹¹ que semblen situats al barri de Sant Jaume, el qual apareix esmentat en aquest any 1159¹¹²; advertim d'una intervenció de Peronella, comtessa de Barcelona i reina d'Aragó, la qui apareix per primera vegada amb motiu de la donació que el 5 d'abril de 1162 feia a la seu, consistent en un hort situat a Bitem el qual havia comprat a Pere de Saragossa per dotze morabatins i dotze diners; l'1 de juny de 1162, encara, Gilbert l'anglès donava al monestir de Valldaura o Santes Creus unes propietats plantades de vinya, tocant al riu, i un hort que ja havia llegat testamentàriament, i també la seva casa de Tortosa, al sector de Sant Jaume¹¹³.

L'impacte del moment esdevenia el 6 d'agost amb la mort de Ramon Berenguer IV al Burgo de Santo Dalmazzo, al Piemont, a 47 anys d'edat, just quan anava a Torí per donar compliment a un dels extrems del tractat amb l'emperador alemany Frederic Barba-rossa i entrevistar-s'hi. El succeïa son fill Ramon Berenguer V que adopta el nom d'Alfons I (1162-1196), primer rei d'Aragó i Catalunya, quan tan sols tenia 8 anys i mig d'edat. El 13 agost sabem que fins al març de 1181 seran senyors de Tortosa el rei Alfons I, sobre dues terceres parts, i els Montcada sobre el terç restant. Jofre fou receptor d'una infinitat de béns i, mort el comte de Barcelona, l'activitat i l'administració d'aquests ha d'ésser de tanta magnitud que ben bé eclipsen la seva figura excepcional. Els catorze anys de pontificat, però, no foren prou per acabar aquesta obra ingent, puix que cal no oblidar que també impulsava la construcció dels dos grans monestirs de la diòcesi: Santes Creus i Poblet.

Ramon Berenguer IV moria sense haver acabat de dotar la seu de Tortosa en la mesura dels seus propòsits. Així ho fan avinent el 18 de febrer de 1163 Guillem de Torroja,

¹⁰⁹ Recordem que un d'aquests còdexs, segles més tard, generarà la llegenda sobre sant Ruf com a primer bisbe de Tortosa, oblidant la procedència de Sant Ruf d'Avinyó.

¹¹⁰ *Llibre Blanc* (Udina) 85.8.12.17 -Bibl.Prov. Tarragona: Cartulari Llibre Blanc, III - Morera, 626.

¹¹¹ *Cartulari de Poblet*, 183.14 de 26 de març de 1160, o *Llibre Blanc*, 101.10 de 19 de juny de 1161.

¹¹² MONTLLLEÓ (J): o.c. (1997), pàgs. 4-6.

¹¹³ *Santes Creus* (Udina) 104.1.28: v. dc. 157 de 8.6.1172 i considerar si el 104 comporta errada de deu anys, essent realment de 1172; "El senyoriu de Santes Creus", 437; *Llibre Blanc* (Udina) 104v, 105r.

bisbe de Barcelona, i Guillem Ramon de Montcada, els qui en aquesta data retornen Ascó a Tortosa, amb delmes i primícies¹¹⁴. Les operacions de traspàs de béns es mantenen, però, com la feta per Adelaida, vídua de Guillem des Trull, la que el 3 de juny de 1163 ven al monestir de Valldaura l'honor que havia a l'Andusc, dins el terme de Tortosa, amb el testimoniatge de Gilbert l'anglès¹¹⁵, o l'acció de Ramon de Montcada el 3 de juny, en el sentit de complementar la donació de la Granadella (*VIII kalendas nouembris ab Incarnatione*)¹¹⁶. El 1164, encara, en *actum est hoc apud Aschon, quinto Idus Maii*, ens consta la donació comtal d'Ascó feta a favor del bisbe, prior i Capítol de Santa Maria de Tortosa, i en el mateix dia donen les aigües dels *molendinorum* de gra¹¹⁷. Ascó es recordarà que havia estat retingut com a benefici de la capella reial i aleshores, retornant-lo a Tortosa, donen força al document les signatures de Guillem de Torroja, d'acord amb el bisbe Pere de Saragossa, Guillem de Girona, Artal d'Elna, Pere de Vic, l'abat Ponç de Sant Joan de Ripoll i diversos nobles. El 3 juny l'anglès Gilbert actuava de testimoni en l'atorgament de censal que el monestir de Valldaura o Santes Creus feia a favor de Ramon de Queralt, sobre propietats procedents dels musulmans Abin Faraio ar-Raez, Muhammād bin Afar i Marçoq bin Exem, i altres dels cristians Pere de Sentmenat, Gerald de Salvanyac i Lamberto el pisà¹¹⁸. Més, encara : l'Església de Santa Maria de Tortosa, bisbe i Capítol rebien la meitat dels Molins (aigües) i un benefici per a un capellà (*actum est hoc decimo kalendas decembris*, el 1164), perquè fes una missa diària a l'altar del Sant Esperit, i cremar una candela permanent a l'altar de la Mare de Déu¹¹⁹, i s'afegia una heretat procedent de Pere de Sentmenat, a la partida del Castell d'Àsens, en document datat a Ascó i signat per l'arquebisbe Hug de Cervelló i els bisbes anteriorment esmentats. Just en aquest moment sobta una donació estranya: Jofre traspassa l'església de Flix a l'abat i monjos del monestir de Sant Pere de Besalú, només reservant-se el quart dels delmes i l'autoritat episcopal, afegint les desenes parts dels ramats i de dues propietats rurals; l'abat no hi podrà nomenar rector puix que és atribució episcopal, i abat i rector hauran de celebrar sínodes amb el bisbe tortosí; el de Besalú sempre actuarà com a propietari de la possessió però no mai com a eclesiàstic i dotarà l'església de Flix amb tots els béns que heu o haurà a les diòcesis de Tortosa i de Lleida, llevat de la finca coneguda com els Corbins, conservada per Besalú per celebrar-hi l'aniversari del comte Ramon Berenguer IV. De 1160 a 1165, segurament que per raons d'operativitat, l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem establí el centre operatiu de Catalunya i Aragó a la torre d'Amposta, de manera que romangués oberta a les rutes marítimes talment com el privilegiat Temple hi romania a Tortosa on ells, malgrat tot, també operaven.

Recordem que Jofre s'havia traslladat a Tortosa amb nou canonges del cenobi avinyonenc i que, en poc temps, la comunitat canonical estava configurada per vint components. L'acció evangelitzadora requeria un centre d'informació, en tots els aspectes socials i religiosos i teològics, així com models de sermons per a cada festivitat religiosa. De no haver-ho portat, com dèiem, la comunitat requeriria d'Avinyó el trasllat d'un important fons que estava constituït pels còdexs que secularment han romàs a la seu de Santa Maria. L'establiment d'una escripària esdevingué un fet transcendent i portava a l'elaboració d'uns manuscrits que han esdevingut certament importants per raó de constituir els primers texts en llengua catalana: les *Homilies de Tortosa*, per temps definides com a provençals, i les *Homilies d'Organyà*, les quals just es daten a la segona meitat del segle XII des d'un criteri paleogràfic i des d'una evidència històrica. Les comunitats participaven plenament en la reforma gregoriana i, en la decadència de l'Església postcarolíngia, és el moment de la nova empenta o renaixença comentada, just en uns moments que es configuraven les societats feudals. El fet és que es bastia un pont entre la religiositat de l'alta Edat Mitjana, de marcat caràcter monacal, i la baixa, caracteritzada per l'aparició i expansió dels ordes mendicants, i les homilies es destinaven a desenvolupar l'activitat pastoral en llengua vulgar i, tanmateix, cultural. La iniciativa partia de les

¹¹⁴ V.: BAYERRI (E) a o.c. vol. VII, pàg. 81. La posició del govern d'Alfons I quant a l'Església i donacions rebudes per Jofre és recollida pel mateix autor en el vol. VII, pàg. 105.

¹¹⁵ *Santes Creus* (Udina) 110.16. L'Andusc se situa en una terrassa fluvial, aigües avall de Tivenys.

¹¹⁶ BAYERRI (E), o.c. VII, pàg. 469.

¹¹⁷ BAYERRI (E), o.c. VII, 105.

¹¹⁸ *Santes Creus* (Udina) 113.9.11.26.33.34 - Bibl. Prov. Tarragona: Cartulari, 114 - MORERA, 626, on erra en datar-lo al juliol.

¹¹⁹ BAYERRI (E), o.c. vol. 7 pàg.105.

comunitats canòniques augustinianes i es mantenia fins a les acaballes del segle XIII, en un moment d'estancament o de decadència. Moran ho defineix així: *Il nous paraît évident que c'est dans ce mouvement de réforme et de rénovation cléricale, qui comprend le développement de l'activité pastorale, que nous devons inclure l'apparition de recueils d'homélies en langue vulgaire et leur diffusion à travers les différents centres religieux à caractère strictement clérical, à partir du XIIe. siècle (...) en tout cas, en Catalogne, les premiers éléments de prédication populaire dont nous disposons sont en relation, comme nous l'avons dit, non pas avec les centres monastiques, mais plutôt avec les centres canoniaux, et cela quoique l'influence de la religiosité clunisienne soit bien évidente dans les homélies de Tortose. (...) En fait, pratiquement toutes les communautés canoniales régulières qui, à partir de la seconde moitié du XIe siècle, s'y sont progressivement créés, s'inspiraient de la maison avignonnaise; no seulement les rares qui sont passées sous la dépendance directe de Saint-Ruf, mais aussi les autres, c'est-à-dire aussi bien celles qui demeureraient liées aux évêchés respectifs, comme Santa Maria de l'Estany, Sant Joan de les Abadesses (Vic) ou Organyà (Urgell), que celles qui ont obtenu statut de "nullius dioecesis", comme Sant Pere d'Àger; et aussi les communautés canoniales des cathédrales à partir de 1149, c'est à dire Tarragone, Tortosa et Lérida, où l'on établit la vie commune. (...) La figure de saint Oleguer en est une preuve, lui qui fut clerc de la cathédrale de Barcelone avant de devenir chanoine et abbé à Saint-Ruf d'Avignon. Il revint à Barcelone en 1115 comme évêque de ce diocèse et archevêque de Tarragone, après avoir préalablement été consacré à Maguelone par Bosó, le légat du pape. Précisément, pendant la période où Oleguer fut abbé, l'Anglais Nicolas Breakspeare, le futur pape Adrien IV, entra à Saint-Ruf; en tant que légat pontifical, il assista le comte de Barcelone, Ramon Berenguer IV, dans la conquête de Tortose. Ce sont eux donc qui, en accord mutuel, firent venir d'Avignon les premiers clercs et les premiers livres à partir de 1151.*

(Justement, peu de temps après, en 1156, fut détruite la maison de Saint Ruf d'Avignon, et l'abbaye fut transférée à Valence à la demande d'Adrien IV. Cette destruction a été généralement attribuée aux Albigeois ou Cathares, mais si l'on tient compte des liens de Saint-Ruf avec les comtes de Barcelone, il est très probable que la cause en fût la lutte qui avait alors lieu entre Ramon Berenguer IV de Barcelone, également comte de Provence à ce moment-là, et Stéphanie des Baux, qui aspirait aussi à dominer ce comté)¹²⁰.

Les velles societats que incideixen en la nova Tortosa travessen uns temps de transició en base al procés socioeconòmic, els quals comporten un canvi de mentalitat que a la ciutat s'ha reflectit de bell antuvi: els més benestants no estimulen noves empreses eclesiàstiques sinó que promouen o mantenen centres de beneficència o de benestar social, com l'Hospital de la Grassa, el de Sant Llätzer com a llebroseria, i després el de Santa Maria de Tortosa i el de la Ciutat, entre altres i al pas dels anys, com l'Hospitalet de l'Infant o el del Perelló. En aquest procés cal contemplar que l'Església veu amb preocupació l'enriquiment desmesurat d'alguns i desplega un ample debat i una acció contra la usura, sobre tot entre l'estament burgès, la qual situació deriva en la predicació d'una pobresa evangèlica integral i, a la fi, a un conflicte entre els místics de la pau i la fraternitat universal i el clergat, "sovint asseglerat i amb escassa formació i vocació".

El moviment renovador que havia portat Jofre a la mitra dertosense pot contrastar, relativament, amb la procedència dels altres bisbes, canonges i alts càrrecs eclesiàstics que, en general, sorgien entre les nissagues de la noblesa mitjana i petita del país, o d'entre els patricis urbans i dels grans terratinents, tots els quals dedicaven a l'Església els fills que no eren primogènits. Els bisbes, doncs, resultaven elegits entre els canonges, degans, ardiaques i jerarques eclesiàstics de tals procedències.

L'Església de Tortosa està durament delimitada pels seus condicionants per més que , com veurem, s'abocarà a aquesta línia d'actuació que caracteritza aquesta segona meitat del segle XII i que troba l'estabilitat en el segle següent, assumint progressivament una vitalitat

¹²⁰ Vide: *La prédication ancienne en Catalogne. L'activité canoniale*, de Josep Moran, dins *La prédication en Pays d'Oc (XIIe-début XVe siècle)*. Toulouse, Editions Privat, 1997.-(Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse de Languedoc aux XIIIe et XIV siècles, 32) pàgs. 17-35). Es poden consultar altres estudis de Moran sobre aquest tema, sobre tot els volums referits a les dues homilies esmentades.

semblant i àdhuc superant-la. En el pontificat de Jofre es fa palesa l'acció en la consagració de noves esglésies i en l'erecció de parròquies i sufragànies, en l'organització de les estructures de comandament en els àmbits àulics i canònics, en la creació de deganats que estructuraran les diòcesis com a divisions regionals que apleguen les diverses parròquies, totes regides per un degà o vicari rural que en el futur definiran els arxiprestats¹²¹.

Al pas del temps Jofre deixava ben poca informació de la seva presència, de les seves qualitats humanes, de les seves inquietuds davant el pes de les responsabilitats que l'atzar posà a les seves mans, i tan sols els resultats d'algunes de les seves gestions es feien paleses quan afectaven els guanys materials, encara que gens en el caire espiritual. El silenci l'envoltà sempre i, al cap de catorze anys de pontificat, desapareixia envoltat pel mateix callament el 28 de maig de 1165.

El seu cos se suposa que acabaria per ésser sepultat a la seu que havia començat a edificar, i la inscripció de l'arqueta funerària informa així:

1. ANTISTES PRIMUS DERTUSAE LAUDIS OPIMUS,
2. GAUFRIDUS DICTUS IN CAELO SIT BENEDICTUS:
3. HAC PETRA FOSSA SUNT HUIUS VENERABILIS OSSA.
4. CENTUM CUM MILLE DECIES SEX QUI NON SIT ILLE
5. ANNORUM DECEM NUMERUS, QUO TRANSITUS ISTE,
6. SPIRITUS ASTRA PETIT, TUMULO CORPUS REQUIESCIT,
7. IUNIUS EST MENSIS CUM [---]
8. QUINQUE KALENDIS [---]¹²²

En aquest mateix any 1165 els canonges augustinians de la seu de Santa Maria es reunien en capítol per tal de deliberar quant a l'elecció d'un nou bisbe, i la votació efectuada sota els dictats de la constitució de 1158 "*Auctoritate apostolica roborati...*" esdevenia a favor de Ponç de Monells, l'abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses. A les acaballes de l'any, a Tarragona, el primat Hug de Cervelló el consagrava com a bisbe de Tortosa¹²³.

¹²¹ PLADEVALL, A.: o.c. pàg. 85 i s. – BADA, J.: o.c., pàg. 66 i ss.

¹²² Per una major coneixença d'aquest element es pot consultar el nostre "*Corpus epigràfic...*" pàgs. 76-78 (ed. 2004). Es pot traduir d'aquesta manera: "El primer bisbe de Tortosa, ric de lloança, / dit Jofre, en el cel sia beneït. / En aquesta pètria sepultura estan llurs venerables ossos./ Cent, amb mil, dues vegades sis, el que no sia aquell / dels anys deu el nombre, en el qual traspasà aquest./ L'esperit als estels s'adreça. En el túmul el cos reposa./ Juny és el mes [---]/ cinc de les calendes [---]". Quant als efectes socials i polítics es pot consultar *Madīna Turtūxa*, pàg. 244. En el primer dia de maig de 1336 el sepulcre de la seu vella es traslladava a la sala capitular de la canònica, essent la primera de les altes arquetes posades a l'esquerra de l'entrada: es preveia així l'aixecament de la seu nova. El bisbe Víctor Damián Sáez, a la tercera dècada del segle XIX, destruirà les tombes en construir el sagrari i l'arqueta serà encastada com a carreu en l'antiga porta de la sala capitular. Actualment descansa sobre mènsules al mur d'una capella absidal.

¹²³ BAYERRI (E), o.c. VII, 391.

Ponç de Monells

(28 maig 1165 – 27 juliol 1193)

Ponç de Monells havia nascut per l'any 1120 a Monells, al Baix Empordà. Fill del militar Berenguer de Monells, era germà de Guillem, bisbe de Girona (1169-1175), i de Ramon, militar i propietari a Lleida. Ponç gaudia d'una excel·lent imatge personal i eclesiàstica, unes qualitats que potser que el 1140 li havien valgut el nomenament com abat del monestir de sant Joan de Ripoll, després dit de les Abadesses, on endegava la vida canonical i l'administració, fent que el monestir iniciés una insòlita etapa de creixement que, en general, cal atribuir-li. Continuava i acabava la construcció de l'església monacal de Sant Joan el 1150, la qual és un dels monuments cabdals del segon romànic o romànic internacional¹²⁴ i, segons sembla, també obrà el temple parroquial de sant Joan, el de sant Miquel (1164, infermeria monacal) i el de Santa Llúcia de Puigmal (1165) quan el Capítol, la canònica augustiniana de la Seu de Tortosa, convenia a nomenar-lo com a bisbe i successor de Jofre d'Avinyó.

El 1163 els cartoixans, fundats per Bru el 1086, en l'àmbit diocesà funden el monestir d'Scala Dei que és la primera cartoixa peninsular i cap de la província cartoixana de Catalunya, la qual serà única fins que el 1442 s'erigeix al de Castella.

Probablement Ponç es traslladaria aviat a Tortosa però sembla ésser que no truncava el seu abadiat i la seva acció al monestir. La línia seguida per la Corona i per Jofre havia accedit a un temps de silenci però el 1165 (*Dertusa kalendas Augusti anno Incarnationi Domini MCLXV*) sembla ésser continuada per la donació feta pel rei Alfons a B. de Copons, referida a una heretat que havia estat de Rombau de Gèrs, l'àrea urbana de Gènova, sencera, així com Ramon Berenguer IV li l'havia donada¹²⁵ però el fet és que des del 1166 es fan donacions testamentàries per la construcció de la seu vella¹²⁶. L'organització de l'Església dertosenca i l'obra de la seu són una obra ingent encara que Ponç sembla que primerament s'esforçà a organitzar la vida canonical i religiosa del bisbat, les quals aconseguia normalitzar. El 21 o el 24 de juny de 1166, en aquesta línia, promulgava la constitució *De divisione inter episcopum, et ecclesiam Dertusensem*, amb el plau de l'arquebisbe de Tarragona Hug de Cervelló. La *Secunda ordinatio Ecclesia Dertusensis*, més completa i destinada a una canonja més nombrosa¹²⁷, determina que el bisbe, amb el consell del Capítol, nomeni d'entre els canonges un càrrec de prior per tal de tenir cura de l'observança de la regla i els estatuts; també que es nomenin persones de confiança per administrar els béns de la seu, proporcionant allò que calgui als canonges per tal que lluny dels afers materials estiguin a la canonja i serveixin millor Déu: la creació de càrrecs i d'administracions origina la jerarquitització que representen les dignitats. De primer antuvi que les rendes del bisbe i del Capítol responien a una administració única però d'ençà es divideixen en dues meitats, naixent la mensa episcopal i la mensa capitular. El claustre de la seu serà ara dels canonges, amb les dependències inherents i formant la Canonja o canònica, amb tot el sector de la primitiva seu. El bisbe potser que havia un estatge separat i ara, de voler menjar amb els canonges, podrà fer-ho acompanyat del seu capellà o familiar, a cap de taula, callat i escoltant allò que es llegia, talment com els altres canonges. De menjar fora del refectori se li portava a la seva cambra, i ho feia amb el capellà. A la mort del bisbe el Capítol s'encarregarà dels seus béns, els quals passaran a ésser propietat de l'Església llevat dels mobles que es distribuïran a la seva voluntat. Els canonges no tindran béns particulars i de tenir-ne serà en qualitat d'administradors. Just un dels canonges serà l'administrador dels béns comuns. La comunitat haurà un hospital per als pobres, l'Hospital de Santa Maria de Tortosa, on serà metge el mateix que n'és dels canonges. La vida regular els imposa la pobresa que, altrament, és també indefugible per causa de la situació que travessa l'Església. Aquesta pobresa dels segles XII i XIII obliga a una austera administració.

¹²⁴ Segons A.PLADEVALL a l'article "Sant Joan de les Abadesses" a "Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya" vol. III, pàgs.364-365. La biografia es pot trobar al vol. II de la mateixa obra, amb el nostre article "Monells, Ponç de", pàgs. 645-646.

¹²⁵ BAYERRI (E), a o. c. vol. 7, pàg.107.

¹²⁶ id. pàg. 655.

¹²⁷ Id. VII, pàg. 431 – O'CALLAGHAN, R.: *Anales...* pàg. 227.

Per això un dia, a 1225, el bisbe Ponç de Torrella la fixarà en signar un document o contracte amb els canonges i dignitats, establint els menjars de cada època de l'any. Quant als béns que podrien deixar els canonges en morir es dictarà una Constitució a 1278, signada pel bisbe Arnau de Jardí i pel Capítol, per la qual es preveu que passarà a tots dos, llevat d'alguna gratificació per als servents. Amb aquests béns i els deixats pels bisbes en morir es fundaran beneficis, aniversaris i altres obres pietoses, amb la qual cosa s'originaran les fundacions eclesiàstiques, tantes vegades criticades.

Cal recordar, en això, que la primera ordenació, de 1153, ja manifestava l'existència del càrrec de prior, el de sacrista, el de cambrer, d'infermer i d'hospitaler. A 1215 es crearà el d'ardiaca major, sabem de l'existència d'un degà el 1273 i la creació de la dignitat de tresorer a 1283¹²⁸.

En tal moment l'arquebisbe Hug de Cervelló convocava un concili del qual res no en sabem. L'any però, manté un relatiu silenci episcopal encara que es detecten les operacions que hi emanen i el moviment que generen els nous monestirs: talment es comprova el 18 febrer amb la venda de béns situats a Xerta per Haion Azuzi i la seva muller Cetbona i la seva cunyada Cetbona a Pere Joan de Granada i els seus, de l'àmbit britànic, amb límits posats a la propietat d'Stephen de Salvanyac¹²⁹, o la donació de Xert al monestir de Santes Creus el 26 d'octubre, per part de Guillem de Castellvell i amb el testimoniatge dels anglesos Gilbert, cavaller, i Gerald de Salvanyac¹³⁰, així com la venda efectuada a Poblet per Bertrand de Tolosa i sa muller Jordana a 17 novembre (*III idus nouembris aD MCLXVI*) d'un honor a Som per 230 morabatins d'or¹³¹.

El 1167 portava a Tortosa els beneficis de l'establiment d'una pau perpetua amb Gènova, el primer dia de maig, en la qual el rei Alfons formalitzava un acord d'amistat mútua, essent també fonamental la seva assumpció del comtat de Provença. A 9 de juny el bisbe Ponç, en una nova constitució, precisava les quantitats a rebre pel cambrer de la seu per tal d'atendre les necessitats de vestuari dels canonges.

Les transmissions fetes pels britànics, sovint afectant béns eclesiàstics, només presenten una operació feta el 14 d'octubre per la qual Peter of Walles i sa muller Alloyse atorgaven un censal a Peire, mestre de Narbona, i a sa muller Raimunda, referit a la Torre Roja situada sobre el mas de Gerald de Salvanyac¹³². El 1168 segueixen intervenint els mateixos personatges, pròxims a la canònica: a 29 d'abril, en el testament, Pere Joan determina que deixa un hort que va rebre d'un jueu, a Som, el qual està situat al flanc del de Peter of Walles el qui, també, n'és testimoni¹³³, i a 26 de setembre Ramon de Montcada reconeixia un deute favor de Gilbert l'anglès, sortint-ne fiadors Guillem de Tornamira i Pere de Subirats¹³⁴ però hi ha dos esdeveniments que afecten indirectament l'Església: la donació del lloc de Bene, davant Orta, i la Carta de Poblament i donació de Paüls a Pere de Subirats "*ad furios Cesarauguste*" (*VII kalendas augusti / 26 juliol*). Poc abans, també al juliol, el rei Alfons I, des de Barcelona, anava a Tarragona i després a Tortosa, on va estar poc temps encara que el suficient per seguir el procés de la minsa societat que la poblava i la feblesa de les institucions feudals que la regien, i tornava a Tarragona per presidir el judici entre l'arquebisbe i la família de Robert Bordet, el denominat príncep de Tarragona. El bisbe Ponç, mentrestant, sembla que enllestia les obres i inaugurava sant Valentí de Salarça. El procés de dotació i reajustaments monacals només permeten saber que a 28 de desembre de 1169 l'abat Pere, de Santes Creus, establia a William i a Peter de Ginestar i a llur descendència unes propietats que Guillem des Trull havia tingut, pertanyent també a les clientele britàniques, així com altres propietats a Bitem¹³⁵. El

¹²⁸ Segons O'CALLAGHAN a o.c., III, pàgs. 235-236.

¹²⁹ *Cartulari de Poblet*, 207.12.

¹³⁰ Vide: "*El Senyoriu de Santes Creus*, 448 i l'AHNM, perg. Valldaura, carp.160 n.7.

¹³¹ *Cartulari de Poblet*, 199.35.36), on signen Gerard de Salvanyac, Guillem Garidell, un Gilbert i Rainald. Una de les propietats colindants a la finca és la de Peter of Walles (id. 199.22 i 38).

¹³² *Llibre Blanc de Santes Creus*, 131:1.4.18.20.21, i *Cartulari*: 113v - MORERA a o.c. 418 i ed. ap. 14N: "*...illam turrem rubeam que est super...*"

¹³³ *Cartulari de Poblet*, 325.12.25.

¹³⁴ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 139.2.

¹³⁵ MORERA, I, ap. 14 - *El Senyoriu de Santes Creus*, 438.

procés continua el 1170, quan a 9 de gener William de Salvanyac i Peter de Ginestar rebien del monestir de Santes Creus un censal sobre l'honor que fou de Guillem des Trull i del musulmà Bin Forra¹³⁶. El temps passant, serà a 9 d'octubre quan Guillem des Fonts i sa muller Elisabet i llur fill Tomàs venen a Gilbert l'anglès un hortet i una peça de terra al terme de Tortosa, a la Vil-la-roja, i un hort al Dover¹³⁷. En aquest moment coneixem la nota dels censals que es paguen al monestir de Santes Creus¹³⁸.

Ponç de Monells mai no deixà d'ésser abat de Sant Joan de les Abadesses (1140-1193) tot i ésser bisbe de Tortosa. S'abocava a la diòcesi de Tortosa, la qual proveïa de llibres i de personal provinent de Sant Joan, mentre que renovava nou esglésies en els seus dominis monàstics, organitzava la canònica de Tortosa i acaba la catedral, tot intervenint en destacats afers de l'Església i de l'Estat¹³⁹. L'any 1170, probablement, assistia al Concili Provincial de Tarragona, convocat pel metropolità Hug de Cervelló, el qui calgué que arbitrés un fet entre abats sobre la possessió d'esglésies. En aquest mateix any comença la construcció de la catedral de Tarragona.

El 1171 semblen canviar les orientacions i és el rei el que generava les donacions. Alfons I donava a Pere de Braia unes cases de la partida de Gènova (*in partita Genoua*) el 31 de gener (*II kalendas Februarii ab Incarnatione Domini*); a 22 d'octubre (*XI kals. nouembris anno Incarnationi Domini MCLXXI*) *apud palatium Ilerde, iuxta flumen Segre, cum consilio et uoluntate Guillelmi Raimundi Dapiferi et Raimundi de Montcada*, donava a Ramon de Centelles unes cases de Tortosa que havien pertangut a Guerau Pescador¹⁴⁰, i atorgà a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem els llocs de Ratera i la Ràpita, pròxims a la torre d'Amposta, el qual fet portarà una seguida de plets fins al 1260 que els benedictins de Sant Cugat ho vendran als hospitalers i aquests hi establiran una comunitat femenina el 1290, amb monges procedents de Sixena.

En el 1170 el bisbe Ponç sembla ésser que havia enllestit les obres i inaugurat a Sant Salvador de Bianya, i a 1171 reapareixia oficialment en restar indirectament afectat per l'enutjós afer de l'assassinat de l'arquebisbe de Tarragona, amb els conflictes que seguiren i les noves morts esdevingudes. En aquest moment, dins el 1172, és quan sembla existir la parròquia de Sant Miquel dels Templers, on al segle XIII es fundarà el monestir de Santa Clara¹⁴¹. En aquest moment, tanmateix, es diu que "l'espital de la Seu ia era fet, e Sent Lar"¹⁴², i a *VIII idus madii* ja existeix l'església de Sant Jaume, tan al·ludida pels anglesos de Tortosa, i s'esmenten les obres a la immediata església de Sant Nicolau.

L'anglès Gilbert, a l'entorn del que es fan palesos tants interessos i tantes persones, fa el seu testament el 8 de maig i nomena marmessor son germà Theobald (l'inclou en les deixes), Gerald de Salvanyac, Bernat de Sant Ponç, Jordan de Penya, Galès (Wales) i Jordan l'anglès, amb deixes a Santes Creus, a son germà, al bisbe Ponç, al Temple i a l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem¹⁴³. Al setembre el rei Alfons I confirmà a Ramon de Montcada la propietat de diverses cases de Tortosa, dins l'àrea dels genovesos, confrontant amb la via "*que est versus illa porta de Hingo*"¹⁴⁴, encara que el dàpifer moria el 1173. En aquest any que marca la presència dels valdesos a occident un altre anglès, Geoffrey, guanya protagonisme i incideix en les operacions de béns immobles. El 4 d'octubre (*IIII nonas octobris*) Geoffrey cedia a Santes Creus diverses propietats que havia dins el territori de Tortosa¹⁴⁵, i just l'endemà feia

¹³⁶ *Libre Blanc de Santes Creus*, 142.3.34 i Cartulari, 105v; també MORERA, 419 i de.: ap. 14J. Testimonia Gerald de Salvanyac.

¹³⁷ *Libre Blanc de Santes Creus*, 148.2.11.

¹³⁸ "...[Guillelmus] de Salvanec et Petrus de Genestar debent dare omni anno ad Natale XIII. canter olei, de honore quem emimus de Guillelmo des Trull". El contracte del censal es feia a 9 gener 1170. (*Libre Blanc de Santes Creus*, 396.5 i Cartulari, 122)

¹³⁹ PLADEVALL (A): o.c. pàg. 199.

¹⁴⁰ BAYERRI (E), vol. 7, 102, 104 i 108, la segona malgrat de la concessió paterna a Sant Cugat (Beguir 1920, 39)

¹⁴¹ Segons BAYERRI (E) a o.c.vol. 7, pàg. 478, fent-se ressò d'altres autors.

¹⁴² Id. pàg. 579)

¹⁴³ *Libre Blanc de Santes Creus*, 157.5.6.7.5.40.66.85.86.87- Cartulari, 100 - MORERA, 417 i 701 i de. ap. 14B - FORT (E): "El senyoriu de Santes Creus", 438- BAYERRI (E) o.c. vol. 7, pàg. 62- *Santes Creus*, 109v). Encara indica: "Dono lordano anglico quartam partem, quam habeo in illo uexello Renaldi et Lanfranchi cum sua exartia". A la línia 73 feia notar: "Uxori Guales pro servitio quod mihi fecit V moabatinos".

¹⁴⁴ BAYERRI (E), a o.c. vol. 7, pàg. 108.

¹⁴⁵ *Libre Blanc de Santes Creus*, 172.2.37 o 21?.22.31 - Cartulari, 107v - MORERA, o.c. 418 i de. ap. 14D i l ap. 12. Peter of Wales i Reynald l'anglès, entre altres britànics, n'eren testimonis.

testament i donava el seu cos i un honor al monestir de Santes Creus: John signava de testimoni, també Reynald i Peter of Wallles¹⁴⁶. Ponç de Monells, com abat que era del monestir de Sant Joan de les Abadesses a la vegada que bisbe de Tortosa, amb Pere de Redorta, bisbe de Vic, en el 1173 consagra l'església de Santa Eugènia de Berga¹⁴⁷. Les operacions, però, apareixen en ambdós sentits i veiem com el 5 de gener de 1174 (*nonis ianuarii anno Incarnationis Domini MCLXXIII*) Santes Creus atorgava un censal a Xerta, a favor de l'anglès John, amb el testimoni dels anglesos Gilbert, Robert Alcax i Theobald, canonge de la seu¹⁴⁸, i un altre d'unes cases de Tortosa que foren de Gilbert l'anglès i que Santes Creus atorgava llavors a John l'anglès, amb el testimoni de Theobald, canonge de la seu¹⁴⁹. Uns dies després, el 9 de gener (*V idus ianuarii*) apareix un altre censal de Santes Creus a favor de Peter of Wales i Gerald de Ginestar, situat a Tortosa i procedent de Guillem de Sentmenat, amb la signatura de Gilbert l'anglès com a testimoni¹⁵⁰.

Un dels esdeveniments del 1173 el constitueix el Concili de Lleida, el qual havia convocat el cardenal legat Giacinto Orsini, havent tornat al país. Al Concili es promulguen 26 cànons de reforma: els vuit primers sobre la castedat dels clergues i els requisits per a l'admissió a l'orde; després hom registra quant als béns eclesiàstics, impediments matrimonials, drets dels clergues, i llegats pietosos i delictes contra autoritats eclesiàstiques. Molts cànons coincideixen amb els que havien estat promulgats a la mateixa ciutat el 1155. El 1174 se celebra un altre Concili Provincial Tarraconense que ha convocat el metropolità Guillem de Torroja (1171-1174) als quals hem de suposar que assistí el bisbe Ponç.

En aquestes dates sembla accelerar-se l'acció constructora dels monestirs de Santes Creus i de Poblet, en els quals tan compromesa està la Corona, els Montcada i l'Església dertosenca: les donacions d'aquests a favor dels nous cenobis és una constant al llarg dels anys, encara que en operacions de canvis i donacions destaquen els caps i clienteles britàniques, tenint com a protagonistes els personatges esmentats i altres anglesos i gal·lesos que van apareixent, alguns com a canonges de la comunitat de Santa Maria de Tortosa, amb béns situats des d'Aldover a la ciutat i de Xerta a la riba occidental urbana. A les operacions de dotació s'afegeix la consolidació del Temple i de l'Hospital que especialment protegeix la Corona.

El rei Alfons recobra el protagonisme el 18 de gener de 1174, just en casar-se amb la princesa Sança, filla d'Alfonso VIII de Castella, a la qui com a dot li lliura, entre altres viles, la ciutat de Tortosa i alguns llocs de la seva diòcesi, la qual donació confirmarà Pere I a Ariça, a 30 de setembre de 1200. Ponç de Monells està present en els actes d'aquest esdeveniment extraordinari encara que ignorem les consideracions de l'Església quan l'XI de les calendes d'abril el monarca, de Tarragona estant i davant l'arquebisbe Berenguer de Vilademuls, cedia a l'orde del Temple la seva cinquena part de Tortosa, tot confirmant l'altre cinquè que ja els havia atorgat son pare Ramon Berenguer IV: el Temple, doncs, passava a gaudir de la senyoria que tenia el rei sobre la ciutat i bé sabem quant a la protecció que ja rebia del bisbe Monells.

Mentrestant, el *XIV kalendas Iulii*, Alfons I i Ramon de Montcada disposaven quant a l'aljama musulmana de la ciutat¹⁵¹ i el primer, a *Tortosam mense marcii anno Domini millesimo CLXXV*, hipotecava el castell de Riba-roja i el de Castelló, amb els seus termes, en garantia de 500 morabatins que devia al Temple¹⁵², i el 1178, a les *Kalendas Iulii, apud Ilerdam*, donava al Temple el castell d'Orta¹⁵³ i a l'agost, de Barbastre estant, lliurava a l'Hospital el lloc i castell d'Ulldecona, amb tots els termes i pertinences¹⁵⁴. L'acte més transcendental i de ressò europeu esdevé el 28 de novembre quan el rei Alfons I i la reina Sança, amb l'arquebisbe Berenguer de

¹⁴⁶ *Llibre Blanc*, 172.21.22.31, 173.2.17.19 i 3.17 i 173.1.16 - *Cartulari*, f.107v, 116v – Ref. MORERA, a o.c., 418 i 701 i de. ap. 14D i l ap. 12 i de. ap.14 E.

¹⁴⁷ PLADEVALL (A), a o.c., pàg. 49.

¹⁴⁸ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 176.12.14 i 16 - *Cartulari*, f.120v - FORT (E), o.c.,438.

¹⁴⁹ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 177.2.3.15.18.20 - *Cartulari*, f. 101v - MORERA, o.c. 418 i ap. 14 E i F- FORT (E), o.c. 438..

¹⁵⁰ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 179.3 o 23 i 25 p.181 - *Cartulari*, f. 107- FORT (E) o.c. pàgs. 183 i 438.

¹⁵¹ BAYERRI (E): o.c. vol VII, pàg. 16. Ens limitem a les notes d'aquest autor, el qui aplega les referències bibliogràfiques.

¹⁵² Id. VII, pàg. 108.

¹⁵³ Id. VII, pàg. 103.

¹⁵⁴ Id, VII, pàg. 103.

Vilademuls que la consagra, el bisbe de Vic i els abats dels monestirs de Poblet i Santes Creus, aixequen acta, inauguren la seu vella de Tortosa, una obra iniciada el 1158 pel bisbe Jofre. En perpetuen el record amb aquesta inscripció commemorativa que s'encasta al mur de la seu vella, conservada a la Plaça del Palau¹⁵⁵ d'ençà del segle XVI i traslladada al museu a les acaballes del 2007.

1. ANNO:INCARNACIONIS:D(OMI)NI
2. CE:M:C:L:VIII:COEPIT:HOC
3. TEMPLV(M):AEDIFICARI:ET:XX
4. ANNIS:EDIFICATV(M):FVIT

En aquesta mateixa avinentesa també autoritzava l'ampliació dels límits de la diòcesi i a l'escriptura de dotació, feta en el mateix dia, signà Ramon de Montcada (fill del senescal), el jutge Miró, Bernat de Calaf, Berenguer de Boxadors, Gerald de Salvanyac i altres. A l'ensembla sembla haver estat obrada l'església de Sant Nicolau¹⁵⁶ i a l'any següent, el 1179, es fa referència a l'església de Sant Jaume¹⁵⁷. El bisbe Ponç, poc després, fundava una llàntia que havia de cremar nit i dia davant l'altar major de la seu a honor i glòria de "Déu nostre senyor i de madona santa Maria, sempre verge" i, per tal de cobrir la despesa a perpetuïtat, llegava un hort que tenia a Tivenys, comprat a son germà Ramon per catorze "*maberos bonos lupinos et boni auri rectique ponderis*"¹⁵⁸.

En aquest mateix any 1179 esdevé el III Concili del Laterà, l'onzè concili ecumènic, el que establia regles per a l'elecció dels papes. Ponç de Monells hi assistia i sembla que també estava present en el Concili Provincial de la Tarraconense, convocat pel metropolità Berenguer de Vilademuls (1174-1194)¹⁵⁹ a Tarragona: l'arquebisbe havia assistit, el 1179 i amb Ponç de Monells, al III Concili Lateranense i ara reunia aquest concili provincial en el qual es prenia el transcendent acord de datar els documents per l'Any de l'Encarnació, deixant de computar-los pel regnat dels francs: el canvi d'any, doncs, des d'aquest moment queda fixat en el 25 de març.

Aquesta és una data transcendent no solament per les repercussions sobre la datació dels documents i per a la cronologia general, sinó que també perquè de la nit d'aquell dia ens ha restat la tradició de l'aparició de la Mare de Déu a la nova catedral de Tortosa, la que en el futur es venerarà sota l'advocació dels Socors i finalment de la Cinta, d'ençà del 1617.

Les senyories exercien estrictament els seus drets, així com la mateixa Església, i per això el rei calia que vetllés sobre uns i altres. Un bon exemple és la concessió que feia el 8 de setembre de 1180 a Santes Creus, per tal que pogués contractar lliurement a Tortosa i perquè això fos respectat pels senyors de la ciutat, en especial el Temple¹⁶⁰, o amb l'*actum est apud Dertosam mense septembris aD MCLXXX*, quan el rei era a Tortosa i interdia les vexacions i extralimitacions dels oficials reials sobre els sarraïns¹⁶¹.

De moment aquests anys són de relatiu silenci a l'Església tortosina i el nomenament d'Ubaldo Allucignoli com a papa, amb el nom de Luci III (1181-1185), no sembla alterar la situació. En aquest 1181 es fa notar el document, *datum apud Oscam, mense marcii*, pel qual Alfons I donà al Temple tota la ciutat de Tortosa, amb el Castell, i els seus termes, terres i habitants, amb els mateixos drets dominicals que havia la Corona¹⁶², encara que al mes de juliol atorgava a l'Església de Tortosa la capella de l'Alcàsser, a Osca¹⁶³. En aquest 1181, per un privilegi relatiu al dret a passar en riu el bestiar, amb la barca de pas, sembla fer-se evident la

¹⁵⁵ En trobareu l'estudi al "*Corpus epigràfic dertosense*", pàg. 78 i ss. La lectura podeu fer-la així: En l'any de l'Encarnació del Senyor 1158 començà a edificar-se aquest temple i fou edificat en 20 anys.

¹⁵⁶ Id. VII.106,470, 475, 479 – O'CALLAGHAN, (R): *Anales de Tortosa*, III, pàg. 295.

¹⁵⁷ Id. VII pàg. 478.

¹⁵⁸ Arxiu Capitular de Tortosa, Sotstresoreria, 38, on es pot llegir al dors: "*Carta de donació de hun ort en Tiuens per una lantya*", i un text anterior específica: "*Donatio horti in Tiuens*".

¹⁵⁹ BAYERRI, o.c. VII pàg. 409.

¹⁶⁰ Id. VII, pàg. 103.

¹⁶¹ Id. VII, pàgs. 108-109.

¹⁶² Id. VII, pàgs. 103 i 118 – Vide: *Gaufred...*, pàg. 28.

¹⁶³ Id. VII, pàg. 106.

inexistència de cap pont¹⁶⁴ i, pel que afecta el pròxim futur de Tortosa, cal recordar que el 1182 esdevenia el naixement del que serà sant Francesc d'Assís. A 1182, als quatre anys d'haver-se consagrat la seu vella, se sap d'haver-hi estat consagrat un altar a sant Jaume¹⁶⁵. Cal advertir que el creixent poder de l'orde del Temple a la ciutat motivarà enfrontaments amb la senyoria dels Montcada i que els afectats just seran els ciutadans i habitants però, altrament, que els conflictes no sols sorgiran en les relacions amb el poder civil sinó que també es generaran en les relacions amb l'Església, amb el bisbe, de manera que han de passar anys fins que no aconseguixin establir, el 1182 i el 1185, uns acords quant a la concreció de límits de les terres de les respectives jurisdiccions i, és clar, dels tributs que els correspon cobrar respectivament i que es determinaran com dues parts destinades al bisbat i una part a ingressar a les arques dels templers.

L'Església manté la seva política en l'ordre social i econòmic i quant als seus interessos econòmics seguim observant una continuació en la política de la Corona. Talment veiem com en el primer dia de juliol de 1183 (*XIII kalendas Iulii anno Domini*) la reina Sança compra uns horts a Ponç d'Augurar, sembla ésser que per l'àrea de l'actual Roquetes puix que se'ls situa pel ponent del riu, i tot seguit els lliura a la seu de Santa Maria de Tortosa¹⁶⁶. Un particular, en Pere Ramon, en testament, fa una deixa per a les obres de l'església de Sant Jaume i manteniment del rector¹⁶⁷. El rei, tanmateix, *apud Dertusam mense ianuarii anno MCLXXXIII*, signa un conveni amb el Temple pel terme i senyoratge templer a la ciutat, i ho signa Beçon, comanador de la casa de Tortosa, l'arquebisbe de Tarragona, Ramon de Montcada i altres¹⁶⁸ i el seu entorn polític es manté en la mateixa línia, de manera que el 22 de setembre de 1184 (*X kalendas octobris aD MCLXXXIII*) Raimond de Montcada cedeix a Santes Creus els drets que heu sobre les cases que foren de Gilbert l'anglès, a Tortosa, i també cedeix els sarraïns Ahmed Avin Forra (o Ferrer) i a son germà 'Abd Allāh¹⁶⁹. Hem d'arribar al 9 de maig de 1185 per obtenir unes noves dades de Ponç de Monells, just quan atorga la carta de poblament a Cabassers, lloc pertanyent al bisbat des del pontificat del bisbe Jofre, i ho fa a favor dels seus pobladors i descendents, atorgant "*illum nostrum locum quod dicitur Cabacer ad franchitatem, com omnibus terminus*"¹⁷⁰. La mort del pontífex posa el món catòlic sota el mandat d'Urbà III (1185-1187) i, el breu pas d'aquest, aviat porta el de Climent III (1187-1191) Sembla com si els reajustaments de béns i els traspassos sofrissin un alentiment i les institucions ens donen les dades mínimes per saber de la seva existència i així l'orde del Temple, el 6 de desembre de 1188 (*VIII idus decembris aD MCLXXXVIII*) i mitjançant fra Gerbert Eral (*magister totius Prouinciaie et partibus Yspanie*), fra Bertrand de Conques (*preceptor Dertusa et Mirauet*), Llop de Ciurana (*procurator Dertuse*), amb altres frares, cedeixen el cinquè i un corral situat a Tortosa, el qual fou del jueu Yala. Després signa G. de Caercí i John l'anglès¹⁷¹. Pot semblar un humil reengament de molts d'aquests sectors comentats puix que en els darrers mesos de 1189, just en l'any que comença la III Croada contra l'Islam i que a la veïna i aliada Anglaterra enceta el regnat de Ricard Cor de Lleó (1189-1199)¹⁷² observem accions afectants a l'Església dertosenca: el comte d'Urgell, posseïdor de la vila de Mequinença, atorga franqueses en aquesta vila als tortosins, ja siguin cristians com jueus, tot lloant l'atorgada pel rei (*VIII kls. octobris*); a 30 de novembre (*II kalendas decembris aD MCLXXXIX*) l'anglès John i sa muller Rose venen a Santes Creus un hort que tenen al Dover, i William de Salvanyac és un dels testimonis¹⁷³; a l'endemà, *pridie kalendas decembris aD MCLXXXIX*, Ponç Aurer i la seva muller Dolça donen a Santes Creus unes terres de Xerta, i també es dona ell mateix per

¹⁶⁴ Id. VII, pàg. 102.

¹⁶⁵ MONTLEÓ, 1997, 4 - VIRGILI: *Diplomatari...* doc.343, pàgs. 427 i 428.

¹⁶⁶ Id. VII, pàgs. 106 i 556.

¹⁶⁷ PAGAROLAS, L.: "*La comanda...*" 255.

¹⁶⁸ Id. VII, pàg. 109.

¹⁶⁹ En són testimonis Raimond i Raimunda de Montcada, John l'anglès i Lanfranco de Valenia (Vide: *Santes Creus*, 267.5 – *Llibre Blanc*, 267.24 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.118v.

¹⁷⁰ BAYERRI (E): o.c., VII, pàg. 392.

¹⁷¹ *Cartulari de Poblet*, 181.20.

¹⁷² Ricard de Plantagenet, Cor de Lleó, havia estat coronat rei d'Anglaterra el 3 de setembre a l'abadia de Westminster.

¹⁷³ *Llibre Blanc*, 332.1.22.24 – Bibl. Prov. Tarragona. *Cartulari*, 106v - Morera, 418.

ingressar, quan sigui, com a monjo¹⁷⁴, i en el mateix dia Ramon de Centelles i la seva muller Valença donen a Santes Creus una faixa de terra que heuen a Xerta, donant-se'ls participació en els seus béns espirituals¹⁷⁵. Potser que cal fer notar que per una nota sense datar sabem que les possessions que Santes Creus heu a Xerta són una heretat que pertangué al musulmà Mardoq i que lliurà Pere de Sentmenat i una heretat del musulmà Faraix, donada per Guillem Ramon de Montcada; les del Dover les heu per donació de Gilbert l'anglès, ara monjo del monestir (*qui est monachus de Sanctis Crucibus*) i les "*que fuit fratris Gaufredis*"¹⁷⁶. El cas és que a primer de març de 1190 el monestir de Santes Creus atorga censal sobre les vinyes que heu al Dover a favor de John l'anglès¹⁷⁷ i que per una nota sabem dels censals que es paguen a Santes Creus: els de Ramon de Xerta, Bertrand d'Avim Farré, Gerald de Salvanyac, Pere de Ginestar, Peter Galleg, John l'anglès i altres, probablement tots de procedència britànica i vinculats al bisbat¹⁷⁸. En aquest any 1190, el de la mort de Frederic Barba-roja, recollim una dada relativa a una propietat que afectarà els àmbits eclesiàstics tortosins: *apud Dertosam, mensi augusti*, el rei Alfons I atorga en feude el castell de Pierola i termes a Bertrand de Castellet¹⁷⁹. Al bisbe Ponç el suposem present al Concili Provincial Tarraconense que se celebra a Lleida, presidit pel cardenal Gregori del títol de Sant'Angelo, nebot del papa Celestí III, un acte del qual només coneixem el nom dels prelats existents i que alguns situen a l'any 1193. El fet és que Celestí III era pontífex del 1191 al 1198.

Tot suposant una petició o un pacte anterior, *datum Tarracone XV Ianuarii* de 1191, el rei signa un document pel qual eximeix el bisbe Ponç i el clergat tortosí de contribuir a les despeses d'adobament dels murs i "escoltes"¹⁸⁰. En el mateix àmbit, el 16 de febrer l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem cedeix el castell d'Ulldecona a Ramon de Montcada, llevat de la senyoria i l'alt domini, i Ponç de Rigau, mestre del Temple a les parts de la Provença i d'Hispania, a 15 de març atorga una carta de poblament de Gandesa i una altra a Orta, on el Temple obre una comanda. Al juliol el rei confirma el privilegi d'exempció de lleudes.

L'Església catalana del moment ofereix un panorama de vitalitat i de creixença que, en part, es fonamenta en la reorganització interna de cada regió o diòcesi i es manifesta amb la seguida de consagracions d'esglésies, d'erecció de noves parròquies i sufragànies. En general és a la línia de l'any 1200 quan comença la dedicació teològica que portarà un constant creixement en els sectors de la dialèctica i de l'especulació que s'abocarà a la que coneixem com Escolàstica, amb les figures capdavanteres d'Anselm, Abelard i Pere Llombard. En els anys posteriors i en l'àmbit universitari es manifesten els anys de plenitud amb Albert Magne, Bonaventura i Tomàs d'Aquino. Els estudis fets, amb els de plantejament filosòfic i teològic que es desenvolupaven d'ençà del pensament cristià medieval i modern que es fonamentava en Aristòtil, també permetia concretar el poder temporal i espiritual i resoldre aquesta preocupació col·lectiva. Tothom coincideix a afirmar que el coneixement de la *Política*, d'Aristòtil, permetia definir el concepte de poder temporal que, malgrat de provocar una ruptura entre canonistes i teòlegs sobre tal punt, acabarà per alliberar l'Església de la suposada primacia del poder espiritual sobre el temporal¹⁸¹.

Poca cosa li restava a fer al bisbe Ponç de Monells puix que moria a 27 de juliol de 1193. A l'obituari de la seu es diu: *VI. cal. Augusti obiit Poncius uenerabilis episcopus Dertusensis, et idem abbas S. Iohannis Riuipollensis, anno ab incarnato Dei filio M.C.XC.III*. L'arqueta funerària amb les seves despulles es disposava a la seu vella a 19 de desembre de 1252 i a 1336 es traslladava a la sala capitular canonical i actualment es presenta sobre

¹⁷⁴ El primer dels testimonis és John l'anglès. *Llibre Blanc*, 335.25 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.123.

¹⁷⁵ També John l'anglès n'és testimoni. *Llibre Blanc*, 334.26 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.124.

¹⁷⁶ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 394.8 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.121v.

¹⁷⁷ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 338.5 - LB 338.3 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.124v.

¹⁷⁸ *Llibre Blanc de Santes Creus*, 396.11 - Bibl.Tarrag. *Cartulari*, f.122.

¹⁷⁹ BAYERRI (E): o.c. VII, pàg.109.

¹⁸⁰ Id. VII, pàgs. 103, 106, i 293,2 i 393.

¹⁸¹ Haurem de deixar avançar el segle XIII per trobar una resposta catalana, per bé que serà brillant amb Ramon de Penyafort i després amb Ramon Llull i Arnau de Vilanova. L'Església, de moment, produeix texts i còpies d'obres religioses, hagiogràfiques i històriques mentre que la literatura es va laitzant i europeïtzant: esdevé el brillant moment dels trobadors, els que res no tenen a veure amb l'Església, i trobem manifestacions satíriques o amoroses que no es relacionen amb el comentat moviment espiritual.

mènsoles a la capella absidal de sant Joan, dedicada al sant Àngel, presentant aquest text original:

- 1 **PONTIVS EST DIGNVS PRAESVL PASTORQVE BENIGNVS,**
- 2 **COGNOMEN CVIVS MVLNELLIS FVIT HVIVS**
- 3 **CLAVDITVR IN TVMVLO, LICET ALTVM CORPVS IN ARCTO.**
- 4 **ANNO MILLENO CENTVM NONA QVOQVE GENO,**
- 5 **TERTIVS ADDATVR NVMERO QVI SVpra LOCATVR**
- 6 **AVGVSTI MENSIS SEXTO NVMERANDO KALENDIS.**

Podem entendre: Ponç és el digne bisbe i el pastor benigne / el cognom del qual fou Monells. / Està clos en el túmul, com l'alt cos en la nit. / L'any mil cent noranta / el tercer es afegit al nombre el qual més amunt és establert, / d'agost el mes, a la sisena comptant les calendes (27 de juliol de 1193)¹⁸². Ponç de Monells ha estat qualificat com el darrer dels grans abats i bisbes medievals i cal recordar que dotà l'Església de Tortosa amb rics manuscrits de procedència santjoanista.

La desaparició de Ponç de Monells comporta la immediata disposició de la comunitat canonical per l'elecció d'un nou titular de la diòcesi, una acció que en bona mesura implicaria Ponç de Torrella per raó de recaure-li les responsabilitats que tenia com a prior al llarg del darrer pontificat.

¹⁸² Podeu accedir a l'estudi fet a la nostra obra "*Corpus epigràfic dertosense*", edició de la Generalitat de Catalunya, pàg. 80 i ss., així com a l'edició de la Universitat Autònoma de Barcelona. Cal recordar que, com es comprova per la bibliografia, se'n van ocupar els historiadors i escriptors Bayerni, Jover, Martorell, Matamoros, O'Callaghan, Pagarolas i Pladevall.

Gombau de Santa Oliva

(27 juliol 1193 – 23 gener 1213)

Gombau de Santa Oliva, amb cognom que sembla estar referit al topònim que correspon a aquest castell situat al Baix Penedès, es creu que fins al moment d'ésser elegit bisbe, d'ençà de la mort de Ponç de Monells el 27 de juliol de 1193, havia estat membre de la comunitat canonical augustiniana de Tortosa i, també, gaudir de la confiança general. Sembla haver estat nomenat com a bisbe de Tortosa a 22 de desembre de 1194 o, almenys, en aquesta data l'esmenta el rei Alfons com a bisbe electe: a *X kalendas decembris* d'aquest any el rei efectua diverses donacions a l'Església de Santa Maria de Tortosa, al bisbe electe Gombau de Santa Oliva, al prior Ponç de Torrella i a la comunitat canonical, a perpetuïtat¹⁸³. En les amples donacions figuren els Molins del Comte (*de medietate molendinorum Comitum*), amb totes les aigües, a la partida de la Palomera, amb altres béns: en aquest 1194 és quan consta la permuta amb el rei d'uns immobles que el Capítol havia a Lleida pels molins de la Palomera, denominats Molins del Comte, els quals abans posseïen a parts iguals, incloses les aigües que els movien, procedents de Tres-eres (?). Poc després, quan Frederic II ha esdevingut rei dels romans, *apud Dertosam, mense aprilis aD MCXCV*, Alfons I dona a l'Església de Tortosa i al prior Ponç de Torrella el castell de Benifaçar, a la muntanya dita de Les Tres Eres o Tres Serres.

El bisbe Gombau, entre els homes de confiança, mantenia son germà Miró encara que ocupava el càrrec en el mal moment de l'assassinat de l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, en uns fets que implicaven els Montcada que just constituïen una de les senyories posades pel rei sobre Tortosa. Un altre entrebanc per al bisbe Gombau esdevenia a 25 d'abril de 1196, amb la mort del rei Alfons I a Perpinyà, a 45 anys d'edat, el qui havia consagrat la Seu vella encara no feia vint anys i del qui acabava de rebre importants donacions.

En aquest mateix any (*data Laterani VII idus Augusti, pontificatus nostri anno sexto*) Giacinto Bobone, el sant pare Celestí III (1191-1198), mitjançant un breu confirmava les donacions reials dels reis Alfons i Sança a l'Església de Tortosa.

Pere I (1196-1213), llavors esdevingut rei de Catalunya i d'Aragó, actuava en aquest sentit favorable i en el primer dia de gener de 1198 emetia una sentència relativa a la judicatura o jurisdicció de l'orde del Temple a la ciutat, posada a mans del mestre Pere de Montagut¹⁸⁴. A les calendes de gener, de Tortosa estant, el rei emetia diverses sentències: primerament eximia de la jurisdicció civil els servents dels canonges del Capítol de la Seu¹⁸⁵; donà (també *apud Dertusae mensis decembris*) a l'Església de Tortosa un cens de deu masmodins corresponents a dos jueus, fills d'Azach (Isaac), per la fundació d'un presbiteri, amb l'advertència que si aquests jueus, per llur pobresa, no podien pagar, es carregaria el cens sobre les rendes d'un hort i vinya que havia el mateix rei; també signà una sentència referida als costums, una mena d'estatut pel qual el rei establí les normes per la salvaguarda al jutjat sobre causes dels habitants de Tortosa, eclesiàstics i depenents d'aquests. Al mes d'abril, en una altra estada a la ciutat, havia atorgat a la ciutat un privilegi pel qual definia el dret de les tasques de la ciutat i terme. Per aquest temps s'hagueren de fer públiques les "*Instructions per a la intel·ligència del Priuilegi del Rey en Pere primer per al negoci del quint de les Imposicions*".

En aquest any moria el sant pare, essent elegit Lotario dei conti di Segni que prenia el nom d'Innocenci III (1198-1216), el qui confirmarà les donacions per tal de sortir al pas dels conflictes suscitats pels templers, els quals eren aleshores la veritable senyoria de Tortosa. El comanador de l'orde del Temple a Tortosa, en aquest moment, era Pere de Calonge. El fet era

¹⁸³ El cognom Santa Oliva, d'origen toponímic, també ha estat incorrectament traduït del llatí en la forma de Santoliu. En l'inici del seu pontificat ha estat confós amb Gombau de Camporrells, bisbe de Lleida, per raó de la coincidència del nom. BAYERRI (E), a o. c., aplega els fets al vl. 7, pàgs. 106, 107, 124, 125, 393 n. 2, 444, 487 n.1, 493 i 586, tot seguint Ramon O'Callaghan i Manuel Risco. Quant a les donacions podeu veure les pàgs. 103, 106 i 109.

¹⁸⁴ Segon BAYERRI (E) a o.c., VI., pàgs. 125 i VII, 120. Potser 1199?. Aquesta senyoria es permutarà a la fi per les de Benicarló, Vinaròs, Ares, Salsadella, Tírig i Serra.

¹⁸⁵ Id. pàgs. 124-126.

que Ponç de Monells havia atorgat una part del Castell de Tortosa a l'orde del Temple, la qual cosa confirma Gombau de Santa Oliba el primer dia d'agost de 1197 davant el mestre Ponç de Rigau i diversos comanadors, encara que interdia l'ús del fossar a les persones que no pertanyessin a l'orde. En aquesta avinentesa de 1197 Gombau veia renovada la donació episcopal d'un sector del Castell per a fossar, i el rei Pere I també li confirmava la possessió de l'Alcàsser, a Osca. Aquest era el moment de celebració del Concili Provincial de la Tarraconense, a Girona, encara que és possible una datació al 1198 i àdhuc que no sigui veritablement un concili sinó que una mera assemblea: sigui com sigui, s'hi troben els prelats provincials i es promulga el cànon 27 del concili III Laterà contra els valdesos o "ensabatats". En resta el decret reial que penava amb l'exili els heretges. Els temps, mentrestant, enaltien universalment el famós tortosí exiliat Sēm Tob ben Ishāq.

L'afluència britànica a Tortosa sembla haver decrescut i àdhuc desaparegut al pas dels anys i poc se'n sap quan a Anglaterra accedeix al poder Joan, conegut com el Sense Terra (1199-1216). Just és el referit moment en el qual Innocent III confirma els privilegis dels canonges de Santa Maria de Tortosa, referits a delmes, primícies, sepultures i altres possessions diocesanes¹⁸⁶ i tanmateix, de Latran estant, a *II idus aprilis*, per donar suport al bisbe s'adreça al de Lleida i a l'abat de Poblet per tal d'assabentar-los quant a les injúries infringides al bisbe de Tortosa pels hospitalers d'Amposta i els delega, per si cal, per actuar contra el comanador, encara que a l'ensem adreça una lletra als hospitalers d'Amposta¹⁸⁷ per exigir el compliment dels deures que tenen quant al bisbe de Tortosa puix que han de respectar i guardar l'autoritat i els drets episcopals. En el curs de l'any el rei Pere emet una sentència arbitral, la *Carta iudiciorum Dertosae* sobre la respectiva competència judicial¹⁸⁸ entre el Temple i els ciutadans en l'elaboració dels *Costums*. A primers de gener el rei Pere eximeix l'Església dertosenca i els seus béns de qualsevol jurisdicció civil¹⁸⁹ i el 13 d'abril de 1200 el rei passa pel castell hospitaler d'Amposta, potser que camí de Tortosa, i davant la comunitat de frares que encapçala el preceptor fra Eimeric de Pax i el castlà Martí d'Aibar, signa el seu ingrés a l'orde i els lloga el seu cos¹⁹⁰. Un temps després, *apud Tarracone XV kalendas maii*, el rei dona Margalef, amb tots els termes, a Déu i a santa Maria de la seu de Tortosa i al bisbe Gombau de Santa Oliva "*et uniuerso conuentui praesenti et futuro*"¹⁹¹ i sembla ésser que pot ésser en aquests moments quan, *apud Ilerdae XI kalendas aprilis*, atorga una carta d'immunitat a les esglésies i monestirs de Tortosa. Les discòrdies entre els reis d'Aragó i de Castella i la reina Sança, porten a que el 30 de setembre el monarca doni a la reina la vila d'Ascó i el castell i la ciutat de Tortosa, així com altres viles i castells de Catalunya, propietats ja atorgades per Alfons I en el moment del matrimoni¹⁹².

A 24 setembre *ab Incarnatione Domini* de 1201 el rei Pere I crea l'Orde de Sant Jordi d'Alfama, i n'atorga la propietat al templer Joan d'Almenara i altres (Martí Vidal, sotsdiaca i a llurs successors), per la defensa del lloc davant les agressions piràtiques. Allí s'obrarà un castell, vora mar, un hospital i un monestir, essent dedicat a sant Jordi¹⁹³. La devoció a sant Jordi i el seu patronatge sobre Catalunya és la causa de la dedicació.

Cal recordar que el primer dia de gener de 1198 s'havia atorgat per part de Pere I la sentència entre l'orde del Temple i la Ciutat sobre la judicatura, o sigui, sobre la jurisdicció de l'orde. Pere I donava poder sobre la ciutat a l'orde del Temple, a mans del mestre Pere de Montagut, una senyoria que un dia llunyà es permutarà per les de Benicarló, Vinaròs, Ares, Salsadella, Albocàsser, Tírig i Serra. Contra qualsevol suposició, cal comptar amb què la comanda de Tortosa mai no disposa d'una comunitat important i que a final de segle no passa

¹⁸⁶ BAYERRI (E): o.c., vol. 7, pàg. 445.

¹⁸⁷ Id. pàg. 118.

¹⁸⁸ Id. pàg. 180.

¹⁸⁹ Id. pàg. 124.

¹⁹⁰ Id. pàg. 120.

¹⁹¹ Id. pàg. 124.

¹⁹² Una nota de 1202 indica que a *V nonas iulii* el rei Alfons I donà Tortosa i el seu castell al Temple, quan figura la donació a la reina Sança a 18 gener 1174 (BAYERRI, E.: id pàg.119)

¹⁹³ Id. pàgs. 115, 122, 289.4, 521 i 582. A 1373 se'n rebra l'aprovació canònica o consentiment de la Santa Seu. L'orde es dissoldrà pel 1400.

dels 5 o 6 frares. Les terres, doncs, les tenen arrendades a repobladors cristians procedents de contrades catalanes, però també a esclaus i a moros. Tot plegat a ningú no pot confondre aquesta situació perquè el poder del Temple s'incrementa constantment amb les donacions reials i les dels fidels, de manera que les seves terres s'escampen de Benifallet al mar i del Coll de Balaguer a Ulldecona, i per la ciutat i suburbis són béns a l'horta de Pampí i a Bitem, a Som i a Benifallet, i a la dreta de l'Ebre a la Palomera i a Bercat, al Labar i a Xerta, i pel camí del Port a l'Alfara de Castles, i en l'immediat riu avall a Sant Llàtzer i als Arenys, així com al prat de Quint i a la Pedrera dita d'Amposta, i pel camí a València en tenen a l'Alcàntera, Vinallop, la Galera i Ulldecona, amb béns que poden ésser masos, vinyes i figuerals, camps conreats, sorts i horts, boscos i maleses, oliverars, cases, molins... amb una important ramaderia en la que predominen els animals destinats a llaurar els camps i al transport, i tenen forns a la ciutat, i exploten l'internacionalment *brocatello* de la famosa Pedrera de Tortosa i la sal a les Salines de la desembocadura de l'Ebre.

L'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem esdevingué sovint un problema per al bisbe Gombau. Cal entendre la seva complicitat amb el rei en l'afer de la creació l'orde de Sant Jordi d'Alfama i, en l'estricta àmbit urbà, tenir en compte que en aquest mateix any 1201 s'evidencia l'existència de l'església de Sant Jaume, situada al sector que han estat ocupant els clans anglesos i gal·lesos. Altrament, restant encara per conquerir la major part de la diòcesi, Gombau, així com el seu antecessor, calgué que s'ocupés dels reajustaments dels límits diocesans que amb el progrés de la conquesta s'havien d'ajustar als del país preromà d'Ibèria o llercavònia, respectat i engrandit pel poder islàmic, suportant durs conflictes amb el metropolità de Tarragona fins que a 5 de febrer de 1203 culminaren amb la determinació dels límits diocesans. En aquest any, altrament, es posava la primera pedra a la catedral de Lleida.

A Roma, l'any 1204, Innocenci III corona solemnement el rei Pere I i per tal motiu s'imposa als pontífexs de la Tarraconense el pagament de 250 masmodins d'or anuals. Entre els tributs imposats, el de monedatge encén vives protestes a Tortosa¹⁹⁴. Cal fer notar que la nova administració és desastrosa en els darrers anys, el qual fet implicarà en la creació de nous impostos (16 de juliol de 1212), com el monedatge, i això aixeca fortes protestes a la ciutat. A Tortosa, com arreu del país, de 1202 a 1212 circulen les monedes d'or castellanques, conegudes com morabatins, auri i mancusos. Es paguen 7 sous per morabatí i arriba als 7 sous i 8 diners jaquesos. S'encunya molta moneda en el regnat de Pere I, i és de quadern, ço és, de quatre diners de plata i 8 de lliga, i de talla de 44 sous per marc de plata¹⁹⁵.

El rei, de Saragossa estant, en l'any 1205 en el qual el sant pare proclamava la IV Croada contra l'Islam, el 3 de març atorgava a en Dago els castells i termes de Paüls i Castles, o sigui, des del camí públic d'Almadrago que va a la Vall-de-roures i al terme d'Orta i Tortosa, amb monts, planes, boscs, aigües, pastures i tot allò que al rei pertanyia, amb facultat per vendre, donar o permutar i obrar a la seva lliure voluntat, sempre respectant el rei i el dret tortosí¹⁹⁶. A l'agost serà el bisbe Gombau el qui s'adreçarà al monarca que és a Jaca amb gent de guerra, i serà pel descontentament regnant per la imposició del monedatge que gravita sobre tots els béns mobles i immobles¹⁹⁷. A l'any vinent, el 1206, s'emprèn el repoblament del Pinell, just acordat el 1198, per bé que la voluntat de poblament (*ad populandum*) es reitera quan Pere I lliura el castell de Benifaçar (*castum de Benifaça*) i els seus termes al mestre Guillem de Cervera¹⁹⁸, el 1208 i a fur de Barcelona, mentre que *a tertio kalendas septembris* (29 agost) Ramon de Montcada lliura el castell de Fullola a Pere Nebot, amb límits posats al terme del Perelló i amb "aigües vessants a Cardó". D'una manera directa afecta la institució el privilegi del 1208 pel qual el rei Pere atorga a Raimond de Comes, amb la franquesa posada de totes les lleudes i de per vida, tot plegat pels serveis prestats a l'Església de Tortosa (*apud Dertusae III idus septembris*) i com un mes després (*apud Barbastro XVI kalendas decembris / 19 novembre*) posa sota la seva protecció i empar les possessions i drets de l'Església de Tortosa.

¹⁹⁴ Id. pàgs. 113-114.

¹⁹⁵ BOTET, o.c. II.34 i BAYERRI, o.c.7.116

¹⁹⁶ BAYERRI, E.; o.c. 7.115.

¹⁹⁷ Id. pàg. 117 i 143.

¹⁹⁸ Id. pàgs. 115,116 i 143.

Per si fos poc, en el mateix dia renova la donació al bisbe i a la seu de l'església de l'Alcàsser, a Osca¹⁹⁹.

En aquest any 1208 que a Occitània s'inicia la croada contra els albigesos o càtars, la que a 1209 decreta el sant pare Innocenci III, al novembre moria a Sixena la reina Sança, la reina mare. El rei Pere, encara, en estada a Barbastre, el 24 de novembre signava una de cessió vitalícia del Castell i de la ciutat de Tortosa a favor de Guillem de Cervera²⁰⁰. "*damus et laudamus et tradimus uouis in tota uita uestra castrum et ciuitatem Dertusensem et Benihalet cum omnibus aliis uillis... et cum Curia Dertuse*". La possessió havia estat de la reina Sança, just traspassada feia un mes abans. El 1209 és quan el rei Pere atorga a l'Església de Tortosa els llocs de Lledó i Arenys que, units a altres de la part de València, constitueixen els dominis senyoriais de la mitra tortosina²⁰¹. A Germània, mentrestant, Otto de Brunswick era coronat emperador.

El 1210 esdevé la donació del castell de Lluaneres i al juny el bisbe Gombau, amb el prior Ponç de Torrella i els monjos Pere, Domènec i Raimond, assisteix i signa el document de concòrdia amb la seu de Saragossa²⁰². El bisbat de Saragossa, de 1198 a 1206, no cessa de reivindicar per qüestions territorials que té per legítimes, i el 1210 veiem com pretén expansionar-se en detriment de Tortosa, fent-lo renunciar i, encara, retornar cinc parròquies que a Tortosa li són pròpies: Queretes, Calaceit, Lledó, Arenys (alguns pensen que pot ésser Arnes) i Algars, a la part del Matarranya, puix que talment es determinà en haver de concretar els límits de les diòcesis. Llavors, de Flix estant i en recompensa als serveis per l'orde del Temple, la Corona torna al mestre de Provença i les parts d'Hispania, fra Pere de Montagut, la ciutat i el castell de Tortosa amb tots els termes -ja feta el 1182 per Alfons I- i Guillem de Cervera el restituirà a les calendes d'abril de 1214²⁰³. *Apud Villafelicem XIII kalendas octobris aD*, el rei Pere confirma al Temple la donació de Tortosa, feta a 1182 per Alfons I²⁰⁴. Es molt possible que el bisbe Gombau assistís al Concili Provincial de la Tarraconense, efectuat a Lleida el 1211, sota la presidència del metropolità Ramon de Rocabertí (1198-1215), acabat d'elegir, i que havia assistit a la reunió de Girona, llavors quan es dictaren les disposicions contra els valdesos o "ensabatats".

Fins al 15 del mateix juny de 1211 els almohades incrementen els atacs contra les costes²⁰⁵. La pirateria musulmana ataca les costes de Barcelona amb una potent esquadra, amb desembarcaments i obtenció de ric botí, encara que s'ha especulat sobre si el veritable focus de l'atac no fou a Tortosa, per raó de la fàcil penetració per l'Ebre. A 17 de setembre (*XIII kls. octobris aD*) però, segons Zurita, se sap que el rei havia determinat portar la guerra a l'àrea meridional de Tortosa durant el juliol i l'agost, en una rèplica molt dura i violenta, i així guanya Ademuç, Castellfabib i Serbella, tot constituint una campanya molt ben vista i amb una lluita participació del Temple, amb el resultat complementari d'esdevenir tallades les incursions piràtiques són tallades. El rei Pere obté l'espectacular victòria de la Batalla de les Navas de Tolosa, la qual acaba amb el domini almohade malgrat que esdevé un triomf més gloriós que transcendent²⁰⁶. Ara, de Flix estant (*apud Villafelicem XIII kls. octobris aD*) i en recompensa als serveis del Temple, torna al mestre de Provença i les parts d'Hispania fra Pere de Montagut la ciutat i el castell de Tortosa, amb tots els termes, (ja feta el 1182 per Alfons I) i Guillem de Cervera (v.: 8 kls. decembris 1208) el restituïa a les calendes d'abril de 1214

Gombau de Santa Oliva moria el 23 de gener de 1213, essent enterrat a la Seu vella, segons la datació de la làpida i la nota de l'obituari de la Seu, finalment conservada sobre mènsules a la capella de sant Joan de l'absi de la catedral, avui dedicada al sant Àngel²⁰⁷.

¹⁹⁹ Id. pàgs. 124-125 i 461 n.1)

²⁰⁰ Id. pàgs. 119-121.

²⁰¹ Id. pàg. 125.

²⁰² Id. pàgs. 461 i 463.

²⁰³ Id. pàgs. 113.118,119,121. *Vide: VIII kalendas decembris 1208.*

²⁰⁴ Id. pàg.121.

²⁰⁵ Id. pàg. 114.

²⁰⁶ Id. pàgs. 114 i 144, i VII, 113.118,119 i121.

²⁰⁷ V.: *Corpus epigràfic dertosense*, estudi i fotografia a les pàgs. 91-93. – Cal veure el nostre llibre "*Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins*".

1 **EST:EXALTAT(VS):IN STATV:PONT**
 2 **IFICAT(VS):GLORIA:NO(N)CLIVA:S(AN)C(T)A**
 3 **GOMBALD(VS):OLIVA:EXIIT:AMUN**
 4 **DI:LAQ(VE)IS:PELAGIQ(VE):PROFUNDI:**
 5 **ANNO:MILENNO:C(ENTVM):DVPLEX:CVM**
 6 **DVOD(ECI)MO:EST:FEBRV(ARI)I:ME(N)SIS:D(E)CI**
 7 **MO:NVNERA(N)DO:KALE(N)DIS:VINCAT:**
 8 **CV(M):XP(IST)O:TVM(V)L(O)Q(VE):Q(V)ICLAVDIT(VR):ISTO**

O sigui: És exaltat en l'estat pontifical, en glòria mai no minva Gombau de Santa Oliva. Eixí dels paranys del món i del pèlag profund en l'any mil, doble cent amb duodècim és del mes de febrer, deu comptant les calendes (1213, gener 23) Triomfi amb Crist i des d'aquest túmul en el qual està clos.

Bibliografia:

Bayerrí, 1957, VII: 106, 107, 118, 124, 393-394, 444, 460, 461, 464, 478, 493, 522, 586 - VIII: 512.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Jover**, 1973, 52.- **Martorell**, 1626 llibre II, cap. IV.- **Miravall**, 1986 - 1994, 204-209 - 2003, 91-93.- **O'Callaghan**, 1896, 65-69.- **Risco**, 1801, (*España Sagrada*), vol. 42, pàgs. 135-140.- **Sancho**, 1859.- **Vidiella**, S.: *Hist.de Calaceite (Alcanyís, 1896)*, 336 i ss.- **Villanueva**, 1806, V, 82-86

* * *

A cavall de l'any 1200 l'Església catalana manifesta la mateixa problemàtica de la resta de l'Església occidental, unes qüestions que deriven de la vitalitat que es fa ben palesa així com del procés estructural que es concretarà a breu termini i que perdurarà fins a les crisis de la segona meitat del segle XIV. El procés de creixença es pot justificar en la implantació dels ideals gregorians pel que fa a la separació d'Església i Estat, la creació de nous ordes religiosos que apareixen en detriment dels vells ordes monàstics i de la clerecia regular. A les ciutats i viles s'aprecia la puixança d'una nova classe social que determinen els banquers i els marxants, la qual s'enfronta a l'aristocràcia o patriciat en una línia de tensió creixent que en el segle XIII desemboca a uns conceptes que han estat definits com a més humanistes, de vida religiosa més rica i d'un entendre més espiritual. Hi ha qui ho ha interpretat com una crisi del sistema feudal que es manté fins s'imposa la referida reforma gregoriana o romana, i hi ha qui ho entén com una nova època o forma d'actuar de l'Església en el marc d'una societat efervescent.

Dins aquesta estructura evolutiva cal comptar amb què l'espai de les croades resta entre els anys 1095 i 1274 i que la caiguda de Tortosa a mans catalanes n'és una conseqüència, ja sia per l'establiment d'objectius, per la mateixa acció desenvolupada, per l'aportació internacional de forces, per la renovació d'estratègies militars i desenvolupament armamentístic, per l'organització de polítiques econòmiques, per la refeta naval i naixement del transport marítim... per bé que també la creació dels ordes religioso-militars comentats.

En aquesta línia es funden nous ordes, com el de la Santíssima Trinitat de la Redempció de Captius que el 1198 i amb el plau del sant pare Innocenci III havia fundat Joan de Malta i Fèlix de Valois amb la finalitat de redimir els captius cristians en terres de moros, els qui d'ençà dels tres vots habituals afegien el de lliurar-se com ostatge en lloc dels captius que no poguessin redimir o que els perillava la fe. La seva organització estava ben pròxima a la dels ordes militars i estaven sotmesos a la normativa dels canonges regulars, vestien un hàbit blanc amb capa negra i portaven sobre el pit una creu blava i roja. L'orde s'havia escampat per terres franceses, angleses, irlandeses i hispàniques i a Catalunya havien obert a Seròs el 1201 i seguiren per Lleida i Anglesola el 1204, després a Piera el 1205 i tot seguit fundaven el convent de Sant Blai de Tortosa que se situa a l'entrada del barri de Sant Jaume, al nord de la catedral i potser que relacionat amb l'esglesieta dedicada a santa Anna o capella de l'Hospital de Santa Maria de Tortosa que serà obrada segons la llicència que a *XII kalendas febroarii ab Incarnatione*, a 1213, els atorgarà el bisbe Ponç i el Capítol de la seu, un lloc enfrontat al

portalet de Tamarit que conservarà per segles el nom de Volta de Sant Blai, on els trinitaris romandran dos segles i mig puix que el trasllat sembla ésser al 1574: la presència dels trinitaris resta ben justificada puix que Tortosa és ciutat de frontera amb l'Islam i les ràtzies, els desembarcaments de corsaris i la pirateria musulmana porta sempre la conseqüència dels segrestos de gent del país que cal atendre des d'una comunitat dedicada a la redempció de captius. Aviat, tanmateix, obriran casa l'orde de la Mercè o dels mercedaris, entre 1215 i 1230, i de 1219 a 1256 vindran els ordes mendicants que s'acostaren al poble, amb missatges centrats en la pobresa i amb una mística d'identificació popular.

El mateix moviment espiritualista i popular fa que, paral·lelament, es desenvolupin altres iniciatives que no plauen a l'Església i que les qualifiquen d'herètiques, com en el cas dels càtars o albigesos que s'escamparen arreu de les terres occitanes i catalanes, essent els valdesos per les parts de Lió. L'Església s'oposava als fraticels o franciscans de la pobresa integral, els beguins i els humiliats de Cremona.

Tortosa tan sols era aleshores una ciutat i una diòcesi desfeta i migpartida per la guerra, a l'espera d'una segona ofensiva, en temps d'espera que no permetia el desenvolupament social i econòmic que era de menester, on xocava la necessitat de supervivència en unes estructures feudals i el progrés socioeconòmic que impulsava el referit canvi de mentalitat, o sigui, el poder aristocràtic que en poc temps col·lisionarà amb el burgès o ciutadà que es regularà en la redacció jurídica dels famosos *Costums* de Tortosa. Els poderosos ha estat dit que, posseïdors com eren dels mitjans necessaris per a desenvolupar la política social de l'Església, optaren per fundar o afavorir hospitals alguns dels quals, a la ciutat, ja apareixen arran de la conquesta: el de Santa Maria de Tortosa, aparellat a la seu; el de la Ciutat, de caire municipal; el de la Grassa, potser que pròxim al centre urbà, i el de llebrosos o de Sant Llàtzer als antics banys islàmics de construcció romana i després construïts al sud-est, enllà de la Vila-seca i camí de l'Aldea. Sembla ésser que la iniciativa bancària es desenvolupa d'ençà de la creació genovesa del Banco de Sant Giorgio amb motiu de les inversions fetes per la república de Gènova a propòsit de la conquesta de Tortosa i del dinamisme immobiliari posterior. Tot plegat portà devers enriquiments escandalosos i escampament de la pràctica de la usura que no fou exclusiva a Tortosa sinó que arreu, així com les sancions de l'Església per tal de combatre l'abús a la vegada que implicava en uns veritables debats de consciència en els burgesos afectats²⁰⁸: aquests místics de la pau i de la fraternitat universal prompte xocaren contra la minsa formació i vocació de molts clergues seculars.

²⁰⁸ En tal aspecte cal recordar el cas de Pere Valdés o Valdó (1140-1216), un ric comerciant de Lió que el 1170 i entre el 1173 i el 1177 repartí entre els pobres tots els seus béns i es lliurà a la predicació de la pobresa evangèlica integral, fent-ne proselitisme o predicació popular que l'Església reservava als clergues. Els seguidors rebutjaven la missa i el culte als sants, i tanmateix la jerarquia. Foragitats de Lió el 1181 s'escamparen per la Provença i tot el Llenguadoc, penetraren a Catalunya i progressaren per l'Aragó. Els valdesos formaren comunitats petites i per això ara és difícil establir el seu abast. A Catalunya eren coneguts com els ensabatats, per raó d'anar mal vestits i sense sabates. Sembla ésser que predicaven contra els costums de l'època i l'anhel de riquesa dels nobles, dels comerciants o mercaders i de molts eclesiàstics. Alfons I publicà un decret en contra seva el 1198 i Pere I un altre de més sever i el moviment, simultani al dels càtars, sembla ésser que desapareixia en el segle XIII.

Ponç de Torrella

(23 gener 1213 – 29 d'agost de 1254)

Ponç de Torrella, amb cognom de probable raó toponomàstica, és d'imprecisa nissaga i se'n té les primeres referències com a canonge regular de la comunitat de Tortosa. El pontificat de Gombau de Santa Oliva mostra, reiteradament, de com Ponç de Torrella és el seu home de confiança, de manera que en l'any de 1194 es fa evident que ocupava el càrrec de prior de la canònica de la seu de Santa Maria de Tortosa, puix que quan la donació feta a *X kalendas Decembris MCXCIV* se l'esmenta en tal càrrec, tot sabent que ja l'ocupava durant el pontificat anterior, el de Ponç de Monells. La mort del bisbe Gombau ens el presenta, doncs, com el membre de major relleu de la canònica i, talment com era de preveure, la comunitat l'elegia com a successor en la mitra dertosense en aquell 23 de gener de 1213. Tot obrint la porta d'un llarg i brillant pontificat, la seva primera acció sembla ésser la del *XII kalendas febroarii ab Incarnatione Domini* de 1214 quan, amb el Capítol, s'avenen a atorgar llicència d'establiment al ministre i monjos de l'orde de la Santíssima Trinitat de la Redempció de Captius (sant Blai) per construir una capella a l'Hospital de Santa Maria, davant la porta dita de Tamarit o Volta de Sant Blai, dins el recinte urbà²⁰⁹. En el mateix any 1214 assistia al Concili de Lleida, sota el legat papal Pere de Benavent.

L'Església, en l'eix teòric del canvi de segle, marca el temps i el procés de la dialèctica, de l'especulació teològica que prompte serà definida com Escolàstica, tot partint de figures del nivell d'Anselm, Abelard i Pere Llombart, per arribar a la plenitud amb Albert el Gran, Bonaventura i Tomàs d'Aquino. Aquesta línia de base aristotèlica en el cristianisme medieval i modern, en formulació filosòfica i teològica, desfà progressivament l'aiguabarreig que constitueix el poder temporal i l'espiritualitat que confonen els temps. El poder temporal es defineix d'ençà de la *Política* d'Aristòtil tot i arribar a una ruptura amb els canonistes i els teòlegs que, a la fi, alliberarà l'Església d'una suposada preeminència del poder espiritual sobre el temporal: els eclesiàstics catalans no accedeixen a aquest corrent fins a Ramon de Penyafort i després amb Ramon Llull i Arnau de Vilanova, i en això més bé es limita a l'elaboració de llibres religiosos, històrics i hagiogràfics en un procés laïcitzant i europeïtzant, talment com ho palesen els trobadors al marge de l'Església.

Aviat se significa el pontificat amb el privilegi posat sobre la lleuda, donat per Pere I, on disposa "que les moles que vénen de Barçelona ni altres mercaderies no paguen dret algun" a Tortosa, dat *apud Barcinone XV kalendas maii*. Dies després, el primer de maig, se sap que Ramon de Montcada, fa vuit dies, ha atorgat una carta de poblament a Fullola i el seu terme²¹⁰. Llavors l'Església de Tortosa rep del monarca la ratificació de la donació de la Capella Reial de l'Alcàsser... i el 13 de setembre esdevé el daltabaix amb el desastre inconcebible de la batalla de Muret, amb la mort del rei Pere. Aquest fet es pot relacionar amb el fort contingent d'occitans existent a la ciutat, dels avinyonencs de la canonja tortosina i les inevitables connexions amb els càtars i, en tal sentit, no tindrà èxit Concili de Perpinyà que havia estat impulsat per la voluntat de deturar la croada contra Occitània²¹¹; també amb la conquesta de poblacions de la diòcesi que restaven sota el poder dels musulmans, i la senyoria de l'orde del Temple sobre la ciutat, exercida per fra Guillem de Cervelló amb la rivalitat motivada per l'orde de l'Hospital.

La Inquisició era una institució eclesiàstica i tribunal que vetllava per la puresa de la fe, inquirint i castigant les doctrines que se'n desviaven, la Inquisició es fundava el 1163 i s'institucionalitzava entre 1184 i 1231 en haver d'actuar en l'afer dels càtars o albigesos. Els monarques li donaren suport perquè en les seves societats cristianes es pensava que l'heretge

²⁰⁹ Id. pàgs. 487 n. 1, 493, 394, 536, i 126. Correspon a l'àrea que resta entre la façana de l'actual catedral i el portal i Palau Tamarit. –Vide: Eixarch, 99) [Hi romandran dos segles i mig, fins que obren la Casa de la Trinitat, dellà lo Pont, destruïda el 1708 i ells van al convent dels franciscans. A meitat del XVIII obren l'església de Sant Blai al Pou d'en Caldera, com ho recorda la inscripció de 1784, on romanen fins al 1835].

²¹⁰ Id. pàg. 143, en còpia legalitzada a octubre 1304. Per l'Alcàsser a id. 125 i pel Temple id. 503.

²¹¹ RAVENTÓS, Josep: "La sinodalitat a Catalunya" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000), pàg. 40.

delinqüia contra la fe però també cometia un crim de lesa majestat. L'emperador alemany Frederic II determinà que era la pena del foc la que mereixien els heretges, i talment actuaren sempre els inquisidors que de bell antuvi foren els dominicans. La Inquisició, molt d'acord amb el pensament de les societats medievals, es va eixamplar per altres sectors relacionats amb la puresa de la fe i dels costums, com pels de la bruixeria, els pecats contra la natura, l'incest, la blasfèmia, els excomunicats...

Els càtars s'havien introduït a Catalunya per la Val d'Aran, el 1167, on formaren una comunitat ampla i dotada amb un bisbe propi. La seva doctrina d'origen maniqueïsta d'origen persa i de les doctrines gnòstiques que caracteritzaren els gogòmils búlgars, sostenia un concepte dualista, amb menyspreu del cos per raó d'enaltir l'esperit que era un principi bo i procedent de Déu, refús del matrimoni i de la relació sexual, així com el de determinats aliments que es tenien per impurs, en resposta al principi dolent que relacionava amb el mal i amb el diable. Καθαρός, nets i purs, tenien Crist per un àngel transmès per Déu per tal de fer-nos conèixer el camí del cel, un camí que s'havia de guanyar mitjançant una severa ascési. Els seguidors es classificaven en *perfectes* i en *creients*: els primers n'eren per raó d'haver aconseguit el domini del cos (de vegades practicaven l'*endura*, una dura ascési que els portava a la mort), i els segons eren el grup que encara no havien aconseguit la perfecció i que rebien dels perfectes un sagrament denominat *consolamentum* en trobar-se en perill de mort o per algun esdeveniment.

A Itàlia foren coneguts amb el nom de *patarins* i s'estengueren per la Llombardia al pas dels segles XI i XII, i llavors s'escamparen per les terres occitanes, concretament per Albí, Tolosa i Carcassona, des d'on passaren a la Val d'Aran, a l'Urgell, a Barcelona i a Lleida i arreu del bisbat de Tortosa, de manera especial del Priorat i la Ribera de l'Ebre a Morella.

La repressió començà a Occitània amb la croada del 1208 que promogué el sant pare Innocenci III. Simó de Montfort fou el cap del braç armat i, emparat pel rei de França que delerava la possessió de les terres occitanes, atacà el comtat de Tolosa i s'anà emparant dels focus dels albigesos a favor del rei francès i contra el de Tolosa que era vassall del comte de Barcelona i rei d'Aragó, Pere I que per defensar els seus drets, no l'heretgia, s'oposà a l'acció militar i, victoriós a les Navas de Tolosa el 1212, trobà la mort a Muret el 1213. La data posa el punt final a la política d'expansió catalana per la pàtria occitana i deixa el camp obert a la invasió francesa, això amb la benedicció de Roma que tan sols pretén acabar amb l'heretgia.

L'heretgia càtara havia estat condemnada per Alfons I el 1198 i per Pere I el 1210 però en haver mort aquest els tutors del rei Jaume continuaren la repressió, empentejats pel sant pare i servint els interessos de França.

Jaume I, nascut el 1208, a cinc anys d'edat, inicia ací el seu regnat que es perllongarà fins al 1276: és el moment que a Anglaterra es promulga la Carta Magna i que ací es recordava per l'afer del manteniment d'aquella esmentada conservació de titularitat sobre la capella de l'Alcàsser, a Osca, de l'increment progressiu de les possessions eclesiàstiques, de mantenir unes estretes relacions amb Jaume I i de confirmar els límits diocesans ibèrics (1224).

Malgrat de la situació que travessen els pobles catalans i occitans, el procés polític segueix el seu curs i el 1214, en el primer dia d'abril, Guillem de Cervera tornava al Temple el Castell de Tortosa²¹² i en les esmentades Corts que se celebren a Lleida del 18 al 25 abril, la Santa Seu aconsegueix alliberar el jove Jaume I de les mans de Simó de Montfort.

En l'ordre universal, l'any 1215 és el del Concili del Laterà IV (dotzè concili ecumènic) en el qual es condemna els valdesos i albigesos i es determina la confessió i la comunió anuals obligatòries, també el de l'aprovació de l'orde franciscà, i en el diocesà detectem per primer cop la dignitat canonical d'ardiaca major, el costum en el nomenament d'alcaid mitjançant el preceptor del Temple a Tortosa i el comanador de Miravet, ensems Ramon de Montcada i amb el consentiment de l'aljama musulmana i, excepcionalment, la confiança que inspira el bisbe Ponç, com ho demostra el fet que el noble Guillem de Jordà, en document que abarca del 1215 al 1254, el nomeni marmessor.

²¹² BAYERRI, E.: o.c. VII, 120 i 122, 143, 433 i 555, i 382-383.

Domingo de Guzmán havia entès fets i pensar dels càtars, d'ençà del 1185, quan era canonge d'Osma, i en tal posició havia format un grup de predicadors que estaven preparats per fer-los rectificar o convertir-los. Aquests adoptaven la regla de sant Agustí el 1215, i rebien l'aprovació del papa Honori III a l'any següent, el 1216. Els dominicans renuncien a la propietat, esdevenen l'orde organitzat més antic i, disciplinats com són, conviuen en convents regits per un prior, sempre elegit i assessorat pel capítol de la comunitat: cada capítol aporta un representant al capítol provincial i aquests resta sota l'autoritat d'un mestre general vitalici que esdevé elegit pels representants del capítol general a Roma. Com passa amb els altres ordes mendicants, és difícil concretar dates d'arribada a Catalunya per bé que se sap que els dominicans se situaven a Barcelona el 1219 per raó d'haver estat cridats pel bisbe Berenguer de Palou que s'hi havia relacionat a Bolonya, havent-los ofert una casa a la parròquia de Sant Jaume, a prop del Call jueu, i tres anys després es traslladaven al convent de Santa Caterina. A Tortosa semblen haver-se establert pel mateix any que a Barcelona, i estaven establerts al carrer de la Mercè, on encara resten mostres arquitectòniques del convent i les seves armes encastades a la façana de l'edifici, i al davant mantingueren l'església dedicada a santa Caterina²¹³.

El jove Jaume i son cosí Ramon Berenguer V havien estat al castell de Montsó, a cura dels templers per bé que en el 1217, quant oficialment inicia el regnat, pel 20 al 22 de juny escapa del castell de Montsó i el primer dia de juliol és a Tarragona, i aviat el trobarem refugiat a Orta, refugiat en el feréstec reducte del Port de Tortosa. Mentrestant, a la veïna Anglaterra, el 1216 Enric III havia accedit al tron i en l'àmbit religiós es fundà l'orde dominicà o dels predicadors, els que tanta activitat han de tenir a Tortosa, on en el primer dia de maig (*VIII kalendas Madii*) Ramon de Montcada feia vuit dies que havia atorgat una carta de poblament a la vila i terme de Fullola. La cristiandat lamentava, llavors, la pèrdua del sant pare Innocenci III i esdevenia pontífex Honori III. A Castella accedia al tron Fernando III (1217-1252) i a Tortosa el 25 d'agost entrava a port la nau d'Edmond, en penoses condicions, segons la "*Emonis et Menconis Werumensium Chonica*".

El 1218 començava la V Croada contra l'Islam i destacava l'accés de Frederic III (1218-1250) al poder imperial germànic, i a l'Església universal la fundació de l'orde de la Mercè per sant Pere Nolasc. El jove rei Jaume, tanmateix, confirmava a l'orde del Temple les donacions i els privilegis atorgats pels seus avantpassats, i al de l'Hospital els atorgava altres avantatges semblants (18 gener); de Montçó estant sostenia la possessió tortosina de l'Alcàsser (Osca) i al juliol era a les Corts que se celebren a Tarragona, on no consta la representació tortosina encara que se sap que hi era el bisbe Ponç²¹⁴. A l'any següent creixien les intrigues i la tibantor amb els Montcada, i trobem el monarca tot presidint les Corts, a Osca, quan Berenguer de Palou era bisbe de Barcelona i a la vegada el lloctinent reial a Catalunya. En el caire eclesiàstic esdevenia que el *III nonas ianuarii* de 1219 Roma emetia una butlla quant a la legitimitat dels drets mutus que sobre l'Alquèssar disputaven els bisbes de Tortosa i d'Osca. A *XVIII kalendas ianuarii* de 1219 (15 desembre), a Viterbo, el sant pare Honori III confirmava les llibertats, costums i immunitats i privilegis que Ramon Berenguer IV atorgà a Tortosa, i emetia una butlla per la qual concedia a la seu la facultat de celebrar els oficis divins, a veu baixa i portes tancades en temps d'entredit. Entre d'altres, també, accedia a la petició d'inhumar a la seu els cossos dels canonges capitulars que d'ençà moriran a Tortosa i encara, en aquest any, al catàleg anterior al 1574 s'afegeix "*Una carta en pregamí que és trellat autèntich del priuilegi del papa Honori, lo qual malahí tots aquells que vindrien contra les llibertats e immunitats de Tortosa*" la qual podria correspondre a la dessús esmentada.

Francesco d'Assisi ha estat definit com el poeta que llegia l'obra de Déu en les pàgines del gran llibre de la natura. Francesco i els seus seguidors, fins a aquest moment, estimulen els sentiments humans en el marc religiós i poden lloar Déu a través de les flors i dels ocells, centrant les prèdiques en la naixement i en la mort de Crist. Francesco havia nascut el 1182 i

²¹³ Actualment s'hi aixeca el Temple Expiatori de la Reparació, obra de Manuel Domingo i Sol en l'orde dels Operaris Diocesans, construcció modernista de l'arquitecte Joan Abril i Guanyavents.

²¹⁴ BAYERRI, o.c. pàgs. 128, 446 i 454.

viscut en un comportament frívol fins als 24 anys però el 1206 renuncia a l'herència familiar, es manté immers en la pobresa i agrupa seguidors que van perfilant un moviment popular, tots laics, el més antic entre els ordes mendicants, el qual es funda el 1209 i el 1219 concreta una organització. Francesco serà sempre un diaca per més que en els dos anys següents els seguidors el porten a elaborar una regla. L'orde franciscà, al cap de la seva evolució, estarà regit per un general que té poder per nomenar dignataris, guardians, custodis i ministres provincials. Refusen la propietat i entre els primers seguidors provocaven una escissió els esmentats fraticels o germans de la pobresa integral que prohibia el sant pare Joan XXII el 1332, els quals pretenien subsistir amb els aliments que es rebien a canvi del seu treball i la caritat pública. La introducció dels franciscans a Catalunya és difícil de concretar, com al d'altres ordes mendicants: es diu que el mateix Francesc fundà la casa de Barcelona en haver residit a l'hospital de sant Nicolau, quan desitjava peregrinar a Sant Jaume de Galícia, el 1211 o potser que el 1214, i el convent s'edificarà sobre l'esmentat hospital i consta acabat el 1229. El 1217 sembla haver estat creat, però, el de Lleida i a finals del segle existeix una vintena de convents en l'àmbit de Catalunya. A Tortosa havien pogut establir-se pel mateix temps que a Barcelona, potser que al que es pensa haver estat el temple de Sant Miquel, de l'orde del Temple, i vora també de l'esglesia dedicada a Sant Nicolau, encara que aviat es traslladarien a Sant Joan del Camp, potser que el 1267, on obraran un monestir que serà tingut com un dels seus joiells arquitectònics dins l'àmbit de la Corona d'Aragó. El suposat emplaçament de Sant Miquel serà ocupat d'immediat per les franciscanes o clarisses en el mateix any de la fundació a Barcelona, i es creu que esdevé per part d'una familiar de santa Chiara Favaroni.

Jaume I es casava amb Elionor de Castella el 1220 –de qui es divorciarà després d'una llarga dècada-, en un any bel·ligerant dels Montcada (1220-1223) i afectant Tortosa sobre la qual exercien senyoria, on als *idus martii* consta un ordenament reial sobre lleuda o pedàtic a satisfer als que passen per la ciutat (*gradum Dertusae*). El 30 d'abril, de fet, és la data en la qual se sol determinar el primer contacte de Tortosa amb Jaume I, puix que hi expedeix un document pel qual s'obliga a respectar els costums de la ciutat²¹⁵. En aquest moment Ramon de Penyaafort escrivia "*Summa Iuris Canonici*".

El 1221 és l'any de la mort de Domingo de Guzmán. A la ciutat, per primera vegada, s'esmenta la barca de Tortosa com l'única manera de passar el riu²¹⁶, llavors quan el bisbe Ponç intervenia amb la voluntat d'aconseguir una harmonia en les agres relacions entre el Temple i l'Hospital. Entre altres coses disposava que l'Hospital restituís al Temple el "setzè diner" que abans rebien els hospitalers per cadascuna bèstia que anava a terra islàmica passant per la barca de Tortosa²¹⁷.

Berenguer, bisbe de Lleida, en un altre aspecte, i Joan, el prior del monestir de Sant Ruf, i Raimond d'Oliver, prebost de Jaca, reconeixien el dret d'Osca sobre l'Alcàsser, el qual fet potser que podria semblar el punt final a la senyoria episcopal tortosina²¹⁸.

En l'any que Ramon de Penyaafort ingressa a l'orde de sant Domènec, el 1222, el 13 (o l'11?) d'abril Ramon de Montcada, amb consell i voluntat de Folc de Cervelló, castlà d'Amposta, per estar Ulldecona dins el seu terme, atorgava a aquesta vila una Carta de Poblament "*ad bonas consuetudines et libertates Dertusae*". La carta és a favor de Ramon de Forcadell, Durand de Pomar, Bertrand de Ballester, Bernat de Ravidana, Pere Miralles i a tots els altres pobladors, als que dona la vila vella amb els seus termes, la vall de Barberà amb els seus termes i la Foia d'Ulldecona i tots els emprius del Montsià.

A França el rei Lluís VIII començava el 1223 el seu breu regnat de tres anys, en un temps en el qual (*III nonas septembris aD*), des de Lleida, la Corona atorgava un privilegi pel qual l'Església de Tortosa podia seguir gaudint de la Capella Reial de l'Alcàsser (Osca). Es tracta d'una confirmació en regla, car la concessió estava feta per Ramon Berenguer IV poc després de la conquesta i el bisbe Jofre, el 1156, ja es titulava "prior de l'Alcàsser"²¹⁹. Abans

²¹⁵ Francesc Mestre Noè en collia la dada, la qual recollia BAYERRI a o.c., VII 129 i 139.

²¹⁶ BAYERRI, o.c. 370.

²¹⁷ Dada collida per Miret i Sans, a Gral. 185, i recollida per BAYERRI a o.c. 519.

²¹⁸ BAYERRI, o.c. 454, i 143 i 503 quant a Ulldecona, amb nova Carta el 1273, i 516.

²¹⁹ BAYERRI, o.c. 146, 455.

que no acabés l'any, segons ens conta el mateix Jaume I al seu *Libre dels Feyts*²²⁰, els musulmans, revoltats i en guerra a al-Azraq, per València, vencien uns 3.000 catalans arribats de Tortosa, Alcanyís, Castellot, Orta, Vilallonga, la Banyada i la Vall-de-Roures, en la qual desfeta en moriren uns 500. Hi ha un ample privilegi de Jaume I, signat a Osca el 1224 (abril, 27), pel qual confirma els antics límits de la diòcesi i el tribut dels delmes. En la mateixa data i lloc confirma la dotació de la seu de Tortosa, segons l'atorgament d'Alfons I el 28 de novembre de 1178. El rei fa constar que així satisfà el prec del bisbe Ponç i del Capítol de la Seu sobre la necessitat de confirmar els antics límits diocesans i les dotacions fetes per sos avis. El rei ho feia amb la promesa de no contravenir-ho mai, com ja s'havia fet palès en l'afer de l'Alcàsser i com s'evidenciava d'ençà de la situació econòmica del bisbat mentre que no s'enllestís la conquesta sencera de la diòcesi.

L'any 1225 és el del naixement de Tomàs d'Aquino, en el qual Ramon de Penyafort escriu "*Summa de casibus*". En tal moment Jaume I responia a la demanda del bisbe Ponç, el 26 d'abril, quant a la confirmació de límits diocesans per les parts de València, puix que en aquesta data rebia els castells de Miravet i de Sufera, amb els seus termes i fins al mar, les Coves i Rafalvazir, i li confirmava la vila, el castell i els termes del Fadrell (posterior Castelló) d'acord amb la donació feta per Alfons I el 1178 (*castrum de Ahadrell o Adrel*) Cal dir que Miravet comprèn Albalat, Cabanes que serà donat a poblar per Ponç el 1243, i els futurs Belllloc i Torre-blanca. L'endemà 27, procedent de Saragossa (car hi era el 14 de març), Jaume I arribava a Tortosa i aplegava una assemblea que passava a presidir amb l'arquebisbe de Tarragona i diversos prelats i prohoms de Catalunya: és el moment que els Corts estableixen "l'ordenament general de la terra" i, entre altres coses, s'aprovà la continuació de la guerra contra l'islam i la promulgació de la butlla de croada atorgada pel sant pare. El 28 abril signà el document a favor de l'Església de Tortosa, amb una constitució de pau i treva. Al cap d'uns dies va a Orta, un lloc que és del Temple, des d'on transmet lletres als prohoms perquè s'apleguin a Terol per tal d'entrar als dominis islàmics i fer mal als moros. El 13 d'agost Jaume I ha sortit de Tortosa i està assetjant Peníscola, acompanyat pels bisbes de Lleida, Barcelona i Saragossa, pel justícia d'Aragó en Pero Peres i per alguns nobles catalans i aragonesos, amb unitats militars tortosines, especialment ballesters, i sembla haver comptat amb la justificada presència del bisbe Ponç. El rei és evident que faria per determinar un cap de pont per a l'ulterior conquesta de València, i ara les naus tortosines, amb altres de barcelonines, completaven el cercle de Peníscola, encara que la manca de cooperació d'un sector de la noblesa obligà el rei a renunciar a la conquesta i a pactar amb Abû Sa'îd al-Rahmân que es resignava a pagar un tribut (el 1226). Jaume I, a 3 de setembre (*III nonas septembris*) i agraït per la col·laboració del bisbe Ponç, li atorgava les possessions i heretats de Peníscola que foren del musulmà Omar Bin Cyiara, i de sa muller i fills, lliures del servei d'host, cavalcada i subsidis²²¹. També li atorgava un ample privilegi que confirmava els límits de la diòcesi i les donacions fetes per ell i pels seus avantpassats, sembla que com a mostra d'agraïment, i també veiem com els eixamplava encara per la part tortosina de domini islàmic, fins al Palància, com a donació anticipada.

A *XII kalendas augusti* Jaume I, en tornar a Tortosa, es declarava deutor de 200 morabatins d'or alfonsins a Alafranquino, fill d'Ubertino de Volta, i en nom d'aquell al ciutadà tortosí Guillem de Moragues, corresponent al preu desorbitant d'un cavall comprat pel rei. La signatura de Jaume I apareix acompanyada de la del bisbe Ponç de Torrella²²².

El bisbe Ponç consolidà la situació sociopolítica durant l'estada del rei (1225), just en una reunió que configurà les futures Corts Catalanes, just on es determinà la guerra contra els musulmans que es concretarà en el curs de les Corts de Barcelona del 1228 amb l'expedició a Mallorca: l'esdeveniment de l'any 1226 es coneix pels texts d'al-Maqarī, seguint al-Mahzumī, pels quals se sap que, ben entrat l'any, el valí de Mallorca Muhammād ben Alī ben Mussā transmetia a Eivissa una flota mercant custodiada per vaixells de guerra per tal de carregar

²²⁰ *Libre dels Feyts del rey En Jachme*, VI-23.

²²¹ *Libre dels Feyts*, I,63, i també Zurita – BAYERRI, o.c. 129, 130, 146-147-148, 159, 160, 454-455.

²²² BAYERRI, id. 130 i, 338.

fusta d'alta qualitat, destinada a la construcció. A Tortosa se n'assabentaren i salpà una expedició naval que interceptà, atacà i desfeu l'estol islàmic. El valí, pel desembre i en represàlia, ordenà l'atac a una nau tortosina que ancorà al port d'Eivissa, i encara s'emparà d'una altra de Barcelona i d'una galera genovesa, en una operació dirigida pel seu mateix fill. La indignació és forta a Catalunya i la proposta de conquesta de Mallorca trobava en això un mòbil²²³: el rei Jaume, de Tarragona estant, resolía aleshores la conquesta de les Illes, segons ens ha deixat dit la tradició.

Lluís IX (sant Lluís), rei de França (1226-1270), inicia el seu regnat en aquest mateix any 1226 de la mort de Francesc d'Assís. En el procés polític destaca el fet que el comanador Pere de Cornell, a Amposta, determina la creació del poblat de la Font de l'Ametlla per bé que en política general i tenint en compte la penetració de càtars per l'interior de la diòcesi, el 15 d'abril la Corona interdia que se'ls donés cap ajut.

El bisbe Ponç sembla ésser l'artífex nacional en el cessament de les intrigues i l'anarquia de la noblesa, transformant-ho en un objectiu nacional en haver, potser, "calmat els rebels" (*sedansque rebella?*), com es diu en el seu epitafi. Assessor de Jaume I que, sovint, s'estatjava en el palau del castell de Tortosa, hem vist com l'acompanyà en l'acció i setge de Peníscola i, malgrat del fracàs en la campanya, li manifestà el seu agraïment. El rei, a Barbastre, el 31 octubre (*II kalendas novembris*) avalava amb la seva signatura la Carta de Protecció a la seu de Tortosa. La cristiandat, a l'any vinent, el 1227, vivia la mort del sant pare Honori III i l'elecció del cardenal Hugolin que adoptava el nom de Gregori IX.

Els afers del 1228 passaven per la delimitació del terme del Godall i pel traspàs de la vila i castell de Paüls de mans de Joan des Puig a la seva muller Marimonda, entre altres, i afegia la sentència reial (*II kalendas madii anno Domini apud Dertosam*) quant als ciutadans i al Temple, sobre el lloc on "haja de tenir la Cort" però també per certa qüestió sobre consens d'erms a les muntanyes: entre els signants consta l'arquebisbe de Tarragona Espàrec de la Barca, amb Ponç de Torrella, Berenguer de Cervera i altres. El 3 de setembre, però, de Lleida estant, el rei tornava a confirmar a l'Església de Tortosa la possessió de l'església i capella reial de l'Alcàsser (Osca), amb propietats i dependències, d'acord amb son oncle Ferran i altres personatges interessats en l'afer.

El fet és que aquests dies nadalencs corresponen a la celebració de Corts a Barcelona. Els tortosins s'adheriren a la proposta dels barcelonins quant a la conquesta de Mallorca, i oferiren unitats militars i els ballesters que de menester fossin, els quals ballesters eren nombrosos i famosos també per la seva destresa, i tanmateix la flota naval que estava constituïda per naus armades i tota mena d'embarcacions de transport, posat tot sota la voluntat reial²²⁴. Guillem de Montcada hi representà Tortosa i es comprometé a acompanyar el rei amb tots els de la seva nissaga i 400 cavalls armats i, encara, proposava i s'acceptava que es pagués per segon cop el dret de bovatge, per tal que el rei cobrés despeses.

El concili laterà, ara aplicat, a 22 de desembre difonia unes severes normes destinades a evitar la barreja de jueus i cristians i per això es publicava un ordenament pel qual s'obligava els primers a vestir diferent en la relació social i laboral: d'ençà que els jueus hauran d'emprar la capa amb caperó i portar al pit una rodella groga. Cal advertir que, com a Barcelona, ja se'n feia ús des del 1219 però, altrament, que a 25 d'octubre de 1268 se n'eximirà tot just als jueus barcelonins, això a canvi de portar capes rodones, permetent-los l'ús de la capa pluvial. Els reis mantenien una política suau i protectora, de manera especial en Divendres Sant.

L'Església no es mostrava aliena a l'acció militar contra Mallorca, ben al contrari, per bé que tenia altres i urgents afers. El Concili Provincial Tarraconense de Lleida, el 29 de març de 1229, fou el veritable inici dels concilis de la Tarraconense, el moment que s'establien com assemblees periòdiques i operatives. El Concili havia estat convocat pel legat papal Jean Halgrin d'Abbeville, cardenal arquebisbe de Santa Sabina i legat del papa Gregori IX²²⁵, acompanyat pel metropolità Aspàrec de la Barca (1215-1233) i amb la voluntat d'aplicar al país

²²³ BAYERRI, o.c. 140, 143, 147-148, 152-153, 324, 325, 575.

²²⁴ *Libre dels Feyts...*, II, 15 i 119. – BAYERRI, o.c. 154.

²²⁵ Ací rau la raó perquè al concili se'l conegui com Sabinense.

els decrets del IV Concili Laterà, el gran concili medieval que reuní el papa Innocenci III el 1215 per refusar la doctrina albigea i altres corrents espirituals desviats²²⁶: Ponç de Torrella²²⁷ hi estava present. La missió del cardenal passava pel desori que afectava Toledo i alguns bisbes castellans, per la qual raó havia visitat totes les diòcesis hispàniques amb Raimond de Penyafort com a secretari, de 1228 a finals de 1229, recorrent esglésies, dirimint controvèrsies, convocant diversos sínodes... de manera que amb el concili enllestia la tasca.

La deliberació conciliar portà a la promulgació de 37 constitucions que concretaven els preceptes del Lateranense IV de 1215, talment com s'esperava. Des de l'organització es digué que es reunia per "combatre la incontinència dels clergues i estimular la seva instrucció" i en tal moment es disposava la creació d'escoles de gramàtica. També s'inclogueren normes relatives als beneficis dels curats, als jueus i sobre la immunitat local i personal²²⁸. El cardenal blasrava i reformava en molts llocs, això fins al punt d'ésser recordat arreu de la península com el malson de clergues i dels laics excessivament tolerants.

El 31 de març es prohibiren les usures que superessin el màxim del 20 % permès, i també que no es fes cúmul de la usura amb el capital i que no s'hi comptés *ad rationem puiesalium*, o en moneda pugesa, en recomanació poc seguida. En els afers de tema diocesà havia destacat (*idus aprilis* 1229, Roma) la comissió apostòlica de Gregori IX sobre les disputes entre el Capítol de la seu i el monestir d'Scala Dei i, en un altre aspecte, el 18 de juny (*XVIII kalendas iulii*, Lleida) i d'acord amb Jaume I, Guillem de Cervera confirmava la donació del terme de Benifaçar al monestir de Poblet.

El 1229 es disposà que cada any es reunís un Concili Provincial Tarraconense a la tercera dominica de Pasqua i que els sínodes diocesans es reunissin cada any per sant Lluc (18 octubre) encara que aquesta pràctica no se seguirà mai regularment²²⁹.

El cardenal, acabat el sínode, tornava a Castella i de retorn a Roma, a prop de Barcelona, rebia de la ciutat i publicava respostes a qüestions posades al papa sobre l'organització parroquial a la Tarraconense, sobre dispenses matrimonials de parentiu i sobre la forma de combatre la relaxació dels monjos cluniacencs²³⁰.

L'activitat sinodal es continuà a Tarassona, on es continuen temes del Concili de Lleida sota la presidència del mateix legat papal, Jean Halgrin d'Abbeville, i es determinaren conclusions a 29 d'abril, per més que les disposicions seran progressivament marginades per acabar arraconades. El legat és a Tudela l'1 de maig i durant l'estiu visita les esglésies d'Urgell, Tortosa i Tarragona i després, a 12 de setembre, és a Barcelona i segueix per Vic i Girona.

Espàrec de la Barca, en conseqüència, feia predicar contra els valdesos als cartoixans d'Scala Dei, per raó d'haver-se estès arreu de Catalunya, i es plegava al desig del legat i reunia un concili a 1230²³¹.

Un concili, doncs, hem d'entendre que és una "assemblea o congrés (...) per a deliberar i decidir sobre qüestions de doctrina o de disciplina eclesiàstica". Hem vist com n'hi ha d'ecumènics o universals, de nacionals, de províncies eclesiàstiques i de diocesans que solen ésser definits com a sínodes. Convocats de primer antuvi per tal de definir la doctrina cristiana davant les heretgies (gnòstics, arrians, nestorians...) anaren derivant en reunions de bisbes i cardenals per determinar aspectes doctrinals o disciplinaris, així com per tractar de costums. El curs dels concilis provincials hem vist com establien un inici en el segle VIII i com s'aplicaven a nivell de cada diòcesi d'ençà dels sínodes diocesans. Aquests aplegaven el bisbe i els sacerdots i llur missió consistia en resoldre qüestions de vida espiritual i promoure la vida cristiana, crear una normativa o llei general el culte i la pràctica religiosa tot bandejant els

²²⁶ PLADEVALL, A.: o.c. 98. Al s. XIII se celebraren 21 concilis provincials. Cal seguir la nostra esmentada biografia i tenir en compte el relatiu seguiment de BAYERRI a o.c. ara a pàgs. 394 i 410 i 411.

²²⁷ BAYERRI, E.: o.c., 7, 394 i 410 i 411.

²²⁸ Sobta el fet que de tots els concilis celebrats a Hispània pel Sabinense tan sols es conserva el contingut, els cànons, d'aquest de Lleida.

²²⁹ Aquesta disposició emanava del IV Concili Laterà, un sínode per diòcesi que havia d'ésser el reflectiment del darrer concili provincial, i d'ençà que a Catalunya aquests adquirien una certa regularitat. D'ençà del Concili Vaticà II que aquest antic costum es transformava en institucions més dinàmiques, com són els *consells de pastoral* i els *consells presbiterals*.

²³⁰ RAVENTÓS, 2000, pàg. 22 i 23. amb continguts a 91. Veure, tanmateix, la 40-41, també biografia i BAYERRI, 410-411.

²³¹ RAVENTÓS, 2000, pàg. 23, amb continguts a pàgs. 91, i 40-41 i 42, i 150 i 154.

excessos. La periodicitat dels concilis i dels sínodes és variable, segons els llocs i les circumstàncies²³².

L'altre tema del moment veiem com són les heretgies, la qual definició aplica l'Església a qualsevol doctrina que es manifesti contrària als seus dogmes, i amb major raó quan tendeix a promoure un o separació. En això cal advertir que els estrictes errors teològics que pogués defensar un autor o una escola trobaven la resposta de l'autoritat eclesiàstica mitjançant el nomenament dels seus pares o doctors, així com en els concilis ecumènics o particulars però, en canvi, aquells moviments organitzats que han adquirit popularitat o que generen cismes o grups d'estructura paral·lela a la corresponent a l'Església oficial presenten una conflictivitat imprevisible i són tractats de manera diversa perquè sovint es compta amb el suport del poder civil o es deixa a mans de la Inquisició.

L'esquadra catalana estava presta a Salou, el 27 d'agost de 1229 s'hi incorporava el rei i el 5 de setembre salpà l'estol naval. El dia 7 el rei Jaume lliurava don Nuno en una galera reial. Ramon de Montcada, senyor de Tortosa, comandava una de les naus tortosines, les quals havien sortit abans d'hora, i s'avistava l'illa en la nit del 6 al 7. Portava l'ordre de vorejar-la, com aquell qui va cap a ciutat de Mallorca, però el fet era que l'havia de determinar el lloc de fondejament de l'esquadra per tal de procedir al desembarcament d'unitats militars i pertrets de guerra. Tria el lloc de Santa Ponça, a prop del puig del Pantaleu, i diumenge 10 s'efectuarà el desembarcament i es conquereix el lloc, encara que després esdevé vençut i exterminat a Portopí, en una batalla a ultrança que acaba amb la vida del Montcada i àdhuc de son germà, el vescomte de Bearn. La batalla de Portopí constituí el primer xoc militar. Els ballesters tortosins justificaren la seva fama, al pas dels dies, i dos d'aquests van fer presoner el rei de Mallorca, Retuhimbe, en un fet més bé llegendari: el cas fou que a Muḥammād Abu-Yaia sembla que el trobaren dos tortosins que, tot seguit, sol·licitaren audiència al rei i li demanen un premi per portar-li el rei mallorquí, car sabien on era. Quan ambdós reis es trobaren, cara a cara, Jaume I usà un dels tortosins com a intèrpret per dir al mallorquí que li deixaria dos cavallers catalans perquè vetllessin per la seva seguretat. Els dos soldats foren obsequiats pel rei, en mostra d'agraïment pel servei fet. El 31 de desembre esdevenia la presa de ciutat de Mallorca²³³. La gent tortosina estarà més que presents en el document del Repartiment i els serveis prestats es reflectiran a la "*saluaguarda reial per lo rey en Jachme feita als hòmens e dones de les coses lurs*" i més probablement amb la concreta resposta ciutadana perquè durant la guerra de Mallorca els musulmans de València, per distreure l'acció bèl·lica i segons la crònica reial, aprofitaren per atacar Tortosa, mirant a trobar-la desprevinguda: les seves tropes arribaren al lloc d'Amposta i, riu amunt, a la mateixa ciutat. Al seu pas van fer tant mal com van poder i una part de la mainada atacà Ulldecona.

A IV kalendas iulii aD apud Maioricas Jaume II confirma als genovesos totes les concessions fetes per Ramon Berenguer IV, Alfons I i Pere I pels serveis prestats, de manera especial per la presa de Tortosa. Pels genovesos havia signat el llegat Andrea Caffaro, el qui feia constar al rei que absolia tots els perjudicis i ofenses que s'havien pogut fer a la República de Gènova "*saluo tamen debito quos uos debetis comuni lanue et antecessores uestri debuerunt pro precio tertie partis Tortuose, uidelicet sexdecim milia moraborum*". Jaume I diu que "*predicta omnia et singula promittimus bona fide*".

En l'any 1230 se sol determinar l'establiment a Tortosa de l'orde de la Mercè, creada a Barcelona a resultes d'una bella tradició mariana situada en la nit del 2 d'agost de 1218, per la qual la Mare de Déu demanava a Pere Nolasc la fundació d'un orde de redempció dels captius,

²³² Els concilis de la província Tarraconense, com feia notar A. Pladevall a o.c. pàg. 99, presenten una primera sèrie que comprén els anys de 1229 a 1424, amb més de cinquanta concilis en els quals incideixen els prelats de Catalunya, València, Mallorca, Aragó i Navarra. El 1318 es creava la província eclesiàstica de Saragossa que reuní d'ençà els aragonesos i navarresos. Una etapa serà entre el 1455 i el 1476, en la guerra civil, amb dotze concilis de temàtica general, i una tercera època comprén de 1517 a 1560, amb vint-i-sis concilis; la darrera etapa és la dels quaranta concilis realitzats del 1564 al 1757. Continuant aquesta lleurega anàlisi, Pladevall fa notar que del concili del 1229 a la primera compilació feta per Joan d'Aragó es poden trobar disposicions sobre la vida, cultura i exemplaritat dels clergues, contra els heretges (sobre tot els de 1234, 1242 i 1243), sobre jueus i musulmans (el 1274 interdeix els casaments entre jueus i cristians), vida dels laïcs i excomunicats, festes litúrgiques, qüestions jurídiques, amenaça d'invasió europea dels tàrtars el 1256, excomuniació del rei Pere II (1283), d'usurpadors de béns eclesiàstics, celebracions sinodals i aplicació del IV Concili Laterà, judici dels templers (1310-1312)...

²³³ *Libre dels Feyts del Rey En Jachme*, II.27 i 89, V.55 - F.SOLDEVILA, F.: 156.

amb l'assessorament de Ramon de Penyafort i el suport de Jaume I. L'advocació just era constatada pel 1230 i es construïa un primer temple de la Mercè entre el 1249 i el 1267. En una primera etapa s'establí una confraria que aplegava gent dels tres estaments sociopolítics que tenien cura de l'hospital de Santa Eulàlia i, amb la finalitat indicada, recollien almoines. Els confreres presentaven una organització semblant a la dels ordes militars, amb mestres que eren cavallers laics. Jaume I els atorgava per escut les armes reials de la dinastia de Barcelona que portaven sota la creu de santa Eulàlia, i en atorgar-los l'expansió que el rei Jaume pretenia obrir casa a Girona el 1222, a Lleida el 1225, a Tàrraga el 1227, a Perpinyà el 1228 i a Tortosa ho feien entre el 1228 i el 1230, seguint després l'expansió per altres ciutats de la confederació pancatalànica. El sant pare Gregori IX els autoritzarà el 1235 la constitució d'un orde religiós, a demanda de Ramon de Penyafort, i adoptaran la regla augustiniana, es posaran sota la protecció de la Mare de Déu de la Mercè, adoptaran els referits tres vots i també, com els trinitaris, n'afegiran un altre per la redempció de captius. A Tortosa els frares de Santa Eulàlia dels Captius no se sap ben bé on s'instal·laren per bé que el 1250 se situaven en una casa o capella, dedicada a sant Tomàs Apòstol, i un fossar enllà del portal de Sant Joan del Camp, pròxim al convent dels Framenors. La missió dels frares de la Mercè era la de rescatar captius dels musulmans, malgrat que fos a bescanvi, talment com estava establert en el seu quart vot, i també obrien hospitals on tenien cura dels captius alliberats, sovint malalts o desvalguts. El 1318, però, abandonaran el seu caire militar per esdevenir un orde clerical mendicant i altres ingressaran a l'orde de Montesa. Cal advertir, encara, que el desig del bisbe Ot de Montcada els acaba per portar a l'interior de la ciutat, de manera que el 1446 hauran obrat un convent al carrer dit dels Genovesos i esdevingut de Santa Caterina que acabarà portant i que conserva el nom de l'orde.

A 28 d'abril de 1230 hi ha Concili Provincial a Tarragona, en el curs del qual fan cap quatre dels onze sufraganis, entre ells el de Tortosa que es manifesta el primer dia de maig, i s'adopten set disposicions, poc originals de comparar-les amb les de 1229²³⁴. Al tercer dia, l'1 de maig, es promulguen les institucions²³⁵ i, com es deia, tot fa pensar que el bisbe Ponç hi està present²³⁶. De fet hi ha molta preocupació per l'heretgia càtara la qual i des d'Occitània s'ha escampat per la Catalunya occidental. L'heretgia s'havia donat per eradicada el 1220, però ja hem vist com la revifava el riu d'emigrants occitans que incessantment arribaven, pel qual fet i a demanda de Raimond de Penyafort, el rei demanava a Roma l'establiment de la Inquisició a Catalunya, destinada a actuar contra els heretges, i Gregori IX, en establir-la, la confiava als ordes mendicants el 1231 en el qual any, a començament d'abril, el rei era a Tortosa i signava un document amb un dels Montcada i el veguer Ramon de Sentmenat. Jaume I, de fet, en arribar a la majoria d'edat responia a les disposicions papals quant als càtars i el 1232 Gregori XI transmetia una butlla a l'arquebisbe de Tarragona per la qual disposava que la repressió es deixés a mans dels dominicans: aquests passaren a efectuar els atacs doctrinals i les enquestes inquisitorials contra l'heretgia. A l'any següent, el 1233, el rei confirmava un estatut redactat per Ramon de Penyafort per combatre l'heretgia, amb el qual s'establí la Inquisició contra els heretges, essent confiada al bisbe de Barcelona i als dominicans. La lluita contra l'heretgia i els seus rebrots es mantingué fins al segle XIV.

En el pas dels anys es fundaven altres convents arreu del país i a les acaballes del segle XIV disposaran de setze comunitats catalanes. L'orde anava guanyant prestigi i influència en el devenir de l'Església i ocuparan seus episcopals i càrrecs rellevants, presentats com estaven com a defensors de la puresa de la fe catòlica, per la qual raó exercien funcions judicials en el tribunal de la Inquisició. Les constitucions definitives de l'orde foren redactades per Ramon de Penyafort que, amb altres, estructuraven jurídicament la Inquisició que, de fet, restava a les seves mans.

La conquesta de la Tortosa meridional, encara conservada pel poder islàmic, la iniciava Balasc d'Aragó en atacar i conquerir Morella. Al setembre de 1232 el rei Jaume I, a Alcanyís,

²³⁴ Id.150 i 154.

²³⁵ Id. 42.

²³⁶ BAYERRI, E.: o.c. 7, 410 i 411. Després id. 130, 140, 141, 158, 160, i 534 (i ref.130, i 527 i ss.).

es reuneix amb Balasc d'Alagó i Hug de Forcalquier, on es pren l'acord d'iniciar la campanya de València amb la conquesta de Borriana. Tortosa hi ha d'aportar tot el suport i al cap de les milícies de la ciutat es posa el Consell de la Ciutat i el bisbe Ponç i en els moments difícils són coberts pels proveïments tortosins. També és creença no documentada que Jaume I ve a Tortosa per aconseguir reforços bèl·lics contra les incursions dels pirates. Tortosa pren part activa en la conquesta de València, afegint set galeres que ataquen pel mar. Sembla ésser que aplegà voluntaris tortosins i bona cosa de ballesters que l'acompanyaren per la regió encara islàmica, conquerint el Coll d'Ares, Morella i Borriana. Ramon Muntaner comentava²³⁷: “*E con tot açó hac fet, tornà-se'n en Catalunya e puis en Aragon; e en cascuna d'aquestes les províncies el féu Corts on donà a sos barons e a sos sotmeses molts rics dons e franquees e llibertats, axí con se hauia fet a Mallorca./ E no creats que ell anàs molt sejoignant per la terra, ans tantost se n'anà a Tortosa a la frontera e ab tots los altres sarraïns del món, axí com per mar con per terra...*”. Al Memorial presentat a les Corts de Barcelona de 1702, es diu: “*Una de las causas más principales que motivaron aquel Real ánimo para la conquista del Reino de Valencia, fué lastimarse de lo que padecía, por ser frontera suya, Tortosa; para cuyo efecto se pasó a aquella ciudad en año 1232, y habiendo juntado en ella su ejército, pasó a las conquistas de Peñíscola y Burriana, sirviéndole Tortosa con mucha gente, así de ballesteros como de a caballo*”. En aquest moment és quan el sant pare Gregori IX difon una butlla adreçada a Jaume I.

El 1233 és l'any del Tractat d'Almirra entre Jaume I i el rei de Castella, però també el de la conquesta de Tortosa meridional, València i Dènia, en operacions militars arriben fins a 1245.

Al mes de maig de 1233 Jaume I comença el setge de Borriana on al juny hi fa cap el bisbe Ponç que mai no se'n separa, Poc després hi acuden el Consell de la Ciutat i una bona part del de Lleida²³⁸ mentre que el rei tem per les galeres arribades amb queviures des de Tarragona i Tortosa, i fa per haver naus que les puguin protegir dels atacs musulmans. Borriana capitula el 22 de juliol i Jaume I dissoldrà l'host i manleva queviures per a dos mesos als mercaders. i que formà part del seu consell, signà documents reials, presencià la caiguda de València el 1239, i en aquest procés completà el domini diocesà segons els criteris històrics i naturals, segons la tradició eclesiàstica i, per tant, es mantenia la frontera a la línia del riu Palància, entre Almenara i Sagunt. Ponç acompanyà Jaume fins que es completà la conquesta del regne València, format per aquest mateix i afegint-hi la demarcació de Dènia i per la meitat meridional del de Tortosa, la qual regió restà políticament dividida per sempre més i, molt a la llarga, la mateixa diòcesi eclesiàstica. Conquerida València, es retrobarà Ponç en els afers tortosins. Llavors va a Tortosa, amb el bisbe de Lleida en Berenguer i amb Guillem de Cervera que és senyor de Juneda i més tard monjo de Poblet. Havent estat un jorn al Castell de Tortosa (*un dia al Castell de Tortosa, hont passàvem*), on s'estatja, se'l vol dissuadir de retenir Borriana. Llavors marxa a l'Aragó.

El rei agraeix els serveis rebuts i a les *kalendas augustii apud Dertuse* atorga un privilegi perquè els tortosins no paguin lleuda a València (confirmat a 1 d'agost de 1269 i a 1 de gener de 1283) amb l'enfranquiment de lleuda i peatge, també empara i confirma les llibertats de Tortosa (Per l'agost de 1286 hi ha un document que ho garanteix i que heu el notari Bernat Galcerà). Tanmateix, al primer dia d'agost concedia un privilegi pel qual donava al Temple unes determinades franquesses, justificades per la presa de Borriana, així com afranquiment de lleuda i peatge en consideració als “*multa servicia que venerabilis et dilectus noster frater Raymundus Pocot, Templi Milicie Magister, et fidelis nostri cives dertusenses nobis nunc in captione Burriane fecerunt fideliter et devotè*”²³⁹.

Coneixem un privilegi de Jaume I pel qual es faculta la ciutat a prendre les mesures adients per la salvaguarda dels boscos o Port de Tortosa però destaca la fundació reial del monestir de Santa Maria de Benifaçar perquè a l'agost se signa la composició i transacció entre Ponç de Torrella, l'ardiaca i l'abat de Poblet amb fra Guillem de Cervera sobre el castell de

²³⁷ O.c., I, 29, i IV, 9.

²³⁸ Id. III, 73, 81. - SOLDEVILA, F.: 188.

²³⁹ Recerca. 2, pàg. 59.

Benifaçar i sos termes: Jaume I signa un document de donació al monestir cistercenc de Poblet, en mans de l'abat Vidal i de fra Guillem de Cervera, dels castells i llocs de Benifaçar, Magraner i Fredes, i de les terres del Boixar i de Rossell, i de les fortificacions de Cabres i de Bel amb els seus habitants, aigües, forns i molins. Signa amb el rei el bisbe Ponç de Torrella i Guillem de Montcada, entre altres És la carta de fundació de Benifaçar puix que s'especifica que s'hi ha de construir un monestir. Jaume I, a l'automne (*X kalendas decembris* / 22 novembre) a Tortosa es posava al cap d'una host i arribava a la platja de Peníscola i els musulmans surten de seguida i li reten vassallatge, li lliuren el castell i la vila i terme. El rei, a l'endemà, de bon matí tornava a Tortosa acompanyat d'alguns musulmans, per tal de recollir els vestits, els queviures i el bestiar que el rei els havia promès. Al següent jorn de l'arribada a Tortosa, el rei tornava cap a Peníscola, amb escrivans per redactar les cartes.

Per aquests anys, sembla ésser que el 1234, es funda el monestir de Santa Clara per dues nebodes de la fundadora, Agnès de Peranda i Clara d'Assís, procedents del monestir de Barcelona que s'esmenta com a fundat el 1236 i primerament conegut com de Sant Antoni de Pàdua i després de Sant Daniel i Santa Clara. Les clarisses seguien la regla franciscana però pel seu lloc d'origen, San Damiano, també es digueren damianites o de sant Damià, encara que al 1513 adoptaran la regla de sant Benet. A Tortosa ocuparen un espai exterior al vell murallat, entre el Vall i la vessant del que serà el Sitjar, vora una font i la *palissada* que al segle XIV recorrerà la nova muralla. Llavors es començarà a edificar un monestir que serà dedicat a Santa Maria de les Neus i que condicionarà l'eixample medieval de la ciutat d'aquest sector tot i que se suposa que la instal·lació inicial es feia possible per l'existència d'un vell edifici de l'orde del Temple que d'ençà del 1149 obria l'església de Sant Miquel. Probablement és el primer monestir urbà que responia al concepte estructural adequat, encara que les obres es mantindran al llarg dels segles medievals, amb aportacions episcopals, capitulars, municipals i del ciutadà Joan Ametla que hi destinarà la major part dels seus béns. La popularitat de les clarisses serà extraordinària i romandran en el mateix monestir per sempre més. En l'esdevenidor, tanmateix, caldrà comptar amb què existiran unes formes semireligioses de vida que rebran denominacions ben diverses arreu del país: beguines, rescluses, "beates" i àdhuc "*pinzochere*", i "*incarcerate*", terciàries, ermitanes... així com santeres, devotes o emparedades.

Ramon de Penyafort, tanmateix, el 1234 presenta a París els seus *Decretals*. El 3 de març de 1234 esdevé la mort del metropolità Aspàrec de la Barca i per ocupà el seu càrrec es nomena Guillem de Montgrí (1234-1237) que, ben bé d'immediat, convoca un nou concili que segurament se celebra el 7 de febrer de 1235, a Tarragona²⁴⁰ i en començar el 1237 reunirà una nova assemblea a Lleida.

L'11 desembre, de Lleida estant, Jaume I dóna als cistercencs de Benifaçar, *iure hereditario*, un celler i vinya a Remolins. Aquests, al 1252, hi obraran una casa-habitació i capella dedicada a santa Llúcia, amb llicència papal d'Innocenci IV, amb un breu que adreça al bisbe per assabentar-lo quant als drets parroquials. Ho mantindran obert durant un segle i per ruïna de l'immoble obtindran el permís de Benet XIII, el 1339, per instal·lar-se dins la ciutat, entre cristians, puix que hauran adquirida una casa davant la seu, a la plaça de Santa Anna²⁴¹. El Capítol hi posà dificultats però Climent VI, a 1342, ho reautoritzà. L'església arribarà a ésser obrada i oberta al culte.

Pels començaments de l'any 1235, possiblement el 7 de febrer, s'aplega a Tarragona una assemblea de prelats de la província que, presidida pel metropolità Guillem de Montgrí, debat quant al problema de les heretgies. També hi concorren a la qual acut el bisbe Ponç de Torrella, els abats i els mestres provincials del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem (B.7.575 - SC.43). A les Corts aproven una llei per la qual s'interdeix, sots pena de mort, que els musulmans es converteixen al judaisme, i a la inversa, però, també, s'exhorta tothom a perseguir els càtars.

²⁴⁰ RAVENTÓS, Josep: "*La sinodalitat a Catalunya*" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000), pàg. 43

²⁴¹ BAYERRI, E: o.c. 532-533. Després a 144 i 311, 346, i 141, 130.

Un conflicte el trobem entre el monestir de Sant Cugat i l'orde de l'Hospital, entre benedictins i hospitalers, puix que tenen greus problemes per l'afer de la possessió de la Ràpita i, per tal de resoldre-ho, elegeixen Ponç de Torrella i Ramon de Sentmenat per àrbitres, per tal que dictaminin i resolguin (*VIII idus martii*). En l'àmbit general el sant pare Gregori IX atorga l'indult o privilegi de la salvaguarda a l'Església de Tortosa (*IV kalendas martii*, Viterbo), per la qual rep aquesta sota la protecció pontifícia, i li conforma drets i immunitats. Un esdeveniment el constitueix el fet que, en aquest 1235 i amb la intervenció de Ramon de Penyafort, el sant pare aprova la creació de l'orde de la Mercè.

En el caire diocesà cal destacar que a les *nonas iulii* el bisbe Ponç de Torrella i Capítol de la Seu atorguen la Carta de Poblament al Vilar de Santa Maria (a l'actual Mas dels Barberans) per tal que sia poblat: dues parts a favor d'en Barberà de la Torre i una part a en Pere Falset.

En el caire econòmic destaquem que el rei Jaume, casat en aquest any amb Violant o Iolanda d'Hongria, el 21 d'octubre concedeix a Gandesa el dret a celebrar a perpetuïtat un mercat setmanal, tots els dimarts, amb protecció reial per a tots els concurrents.

El rei Jaume conta al seu *Libre dels Feyts* que a la primavera de 1236 Bernat Guillem d'Entença li arriba al Puig que ha acabat de conquerir, procedent de Borriana, i li confessa que a Tortosa té empenyorat per 1500 sous 300 cafiços, a mesura d'Aragó, i 50 bacons. Jaume, en anar-se'n cap a Borriana, té el famós problema de l'oreneteta que ha fet niu al cim de la seva tenda del Puig i el trobem a Tortosa al cap de dos dies, on carrega quatre llenys de pa, de vi, de civada i de carn salada per a dos mesos i ho tramet a Borriana. Tot seguit se'n va a Tarragona²⁴². El 14 juny expedia a Tortosa la Carta de Poblament de Benicarló.

En començar l'any 1237 s'obre l'assemblea eclesiàstica de Lleida, presidida pel metropolità Guillem de Montgrí i als *idus augusti* la vila de Castles rep una carta de poblament de mans del seu senyor, Ramon de Sentmenat, amb Alfara, sota les Constitucions de Catalunya i els Usatges, la qual cosa ratifica després el 1250.

Jaume I és a Tortosa el 2 octubre, on signa molts documents, quasi tots referits a València. El 14 ja és a Barcelona. Menja el rei a Orpesa i dorm fins al matí. Oïda la missa, car el lloc és de l'Hospital, surt cap a Ulldecona, i l'endemà entra a Tortosa. Ací mana de cobrar tributs per les viles d'Aragó i de Catalunya, i mana a tots aquells qui tenen feudes i a les ciutats, que el dia de Pasqua siguin a València amb l'host que manaven. Després se'n va a l'Aragó.

El rei Jaume ha tornat a la guerra i, potser que exasperat pel llarg procés de la conquesta, del Puig estant prometia al mes de gener de 1238: *Nos prometem aquí a Déu, e aquest altar qui és de la sua mare, que Nos no passarem de Terol ne'l riu de Tortosa tro que València haiam presa*. Els missatgers, llavors, surten per avisar la reina que vagi a Tortosa i a don Ferrando, oncle del rei, perquè l'acompanyi. El rei es manté al Puig i tornen els missatgers per dir al rei (ara a Peníscola) que la reina ja és a Tortosa, amb don Ferrando. Els fa anar amb ell però la reina, en sortir de Tortosa, es veu afectada per una gran pluja que fa créixer el riu d'Ulldecona i no el poden travessar. El mar està molt brau pel xaloc i les ones van cap al grau de Tortosa. El rei va fins al riu d'Ulldecona per endur-se la reina. Llavors és quan el rei de València Abû Sa'îd al-Rahmân, tributari però de fet destronat de València, promet a Jaume I totes les seves terres, des de Tortosa al Guadalaviar i des de Tortosa a Terol. Mentrestant Hug de Forcalquier, castlà d'Amposta, el primer dia de març (*pridie kalendas martii*) atorga una Carta de Poblament del Canar²⁴³.

El 23 abril, festa de sant Jordi, Jaume I formalitza el setge de la ciutat de València i ell mateix comenta que a comanda seva, a Tortosa li han fet un trabuquet i dos fonèvols per disparar sobre València. Tanmateix, per causa de l'esquadra del rei de Tunis, Jaume I posa en alerta tota la costa, des de Peníscola a Tarragona: tres galeres reials dominen l'espai i l'enemic no les combat. La caravana de proveïment de Tortosa, de 21 veles, armaren set llenys i cadascú prengué una galera si s'acostava al lleny. Arribaren a València tots plegats. Nous contingents catalans reforcen l'exèrcit i s'hi incorporen els occitans, cridats per la croada.

²⁴² *Libre dels Feyts*, IV, 55, 57, 85. També, V.21, 23, 29, i 57, 59-61.

²⁴³ MATAMOROS, J.: a o.c. 258-259, i ho recull BAYERRI, E. a o. c. 7.144) i tanmateix: 131, 164, 395, 456.

Jaume I segueix “*in obsidione Valencie*” i l’11 de juliol signa un document pel qual promet al preceptor del Temple a Montsó a fer respectar el seu dret contra l’acció dels funcionaris de la universitat de Tortosa i passada la calor forta i conquerida Borriana, al setembre s’hi suma Ponç de Torrella, i amb ell se’n va a València. Quan cau aquesta, el dia 22, el rei admet que és just que Tortosa recobri pel sud els seus dominis històrics, segons la previsió que havia feta Ramon Berenguer IV. El dia 28 el rei Jaume signa el document de capitulació de València, i l’acompanyen les signatures de l’infant Ferran, de Guillem de Montcada, del bisbe Ponç de Torrella i altres i el 9 d’octubre hi fa l’entrada triomfal. D’ara endavant ja no vindrà tan sovint a Tortosa.

Aquest any de 1238 en el qual Ramon de Penyafort esdevé general de l’Orde de Predicadors (fins el 1240), el clou l’arquebisbe de Tarragona, a 6 de desembre, quan dicta laude en la qüestió haguda entre el bisbe de Tortosa i l’orde de Calatrava per raó de la percepció de delmes i primícies a la seva església de Salsadella i altres del sector.

En operacions de traspàs que seran bones de revisar, a *XV kalendas martii* de 1239 Marimonda des Puig donava el castell i vila de Paüls a son fill Ramon (a un altre lloc és el VIII) i el VIII consta de com Guillem de Montcada la donava a Ramon des Puig i a sos successors, per haver-la “*ad habendum omni tempore*”, tot plegat amb les implicacions que l’alteració de la propietat pogués tenir sobre l’Església i la parròquia local²⁴⁴. Veiem, en una altra avinentesa, que el *IV nonas octobris* (4 octubre) Guillem de Montcada venia a Joan des Puig el dit lloc de Paüls i aquest, aleshores, el venia a sa muller Marimonda per 1400 morabatins alfonsins d’or, just en aquesta data. Vila i castell, el 1367 encara seran d’un Raimond des Puig en l’any 1367, i sembla ésser que seguirà conservant-los Cristòfor des Puig en el segle XVI.

Afecta directament a l’Església la donació feta pel tortosí Guillem Martí, corresponent a una heretat que haguda a la partida de Pampí, amb la condició que s’hi celebri una missa diària a la capella cistercenca de Santa Llúcia, a Remolins, la qual fundació es traslladarà a la nova capella de Santa Anna que, vora la catedral, dona nom a la placeta existent.

El pròxim Concili Provincial Tarraconense serà convocat per l’arquebisbe Pere d’Albalat (1238-1251) i se celebrà el 19 d’abril de 1239 per tractar quant a bisbes gelosos, visites pastorals als bisbats sufraganis i reunió de concilis provincials. Es procedeix a la reforma de la clerecia i els monjos en els primers sínodes, amb constitucions que es daten en el mateix jorn²⁴⁵. Podria ésser que el bisbe Ponç hi assistís, segons podria indicar una nota del 18 de maig que segurament correspondrà al nou concili que, també convocat per Albalat, se celebrà a València del 6 al 8 de maig de 1240 (*VIII idus madii*), amb els mateixos continguts, però a *V kalendas marcii apud Gerunde*, el 1240, actuava per tal de moderar les usures dels jueus de Tortosa: el fet fou que el rei Jaume I, el 25 de febrer a Girona, reglamentés oficialment els tipus d’interès per als préstecs fets pels jueus, determinant 4 diners per lliura al mes, i penalitzava qualsevol percepció major, encara que ho pactessin ambdues parts i, tanmateix, els obligava a què en els litigis seguits contra cristians pronunciessin en públic una forma de jurament.

Jaume I, des de València, a 15 de maig de 1240 atorgà al bisbe de Tortosa, a la seu i al Capítol un alfòndec situat dins la mateixa ciutat de València (*totum illud alfundicum, quod dicitur Açichaf, quod est in Valencia sicut affrontat in Balnea de Alguacir et in domos de Mahomet Ateledi et in Açuchar de predictis Balneis de Alguaciri*).

Ponç havia tornat als afers diocesans que apareixen com aclaparadors per raó de la pluralitat de poders establerts i dels interessos de tota mena que hi incidien. L’Església, així com els altres poders, es movia incesantment per tal de consolidar les seves posicions i millorar l’organització interna i de projecció social. En aquesta línia el trobem present a l’esmentat Concili Provincial de 1240, convocat per l’arquebisbe Pere d’Albalat que d’ençà de l’any

²⁴⁴ BAYERRI, E.: o.c. pàgs. 141, 144, 145, 148-149 i 280. També 410-411, 324, 394, i 460.

²⁴⁵ RAVENTOS i GIRALT, Josep: “*La sinodalitat catalana*”, pàgs. 43, 44 i ss. - MARQUÈS, Josep M.: “*Concilis Provincials Tarraconenses*” (Barcelona, Proa, 1994), pàg. 155.

següent, el 1241, el trobarem present en tots els sínodes universals. En aquest 1241 moria el sant pare Gregori IX i era elegit Celestí IV que, tanmateix, moria al cap de pocs dies.

En el finançament del bisbat sempre cal comptar amb què Ponç de Torrella tingué un problema constant amb les adjudicacions territorials fetes pels comtes de Barcelona, així com en les dotacions episcopals, i una economia sota mínims havia estat possible mitjançant les rendes de béns extradiocesans afectants per causa de no haver estat encara conquerida la totalitat de la regió o diòcesi de Tortosa.

El domini sobre l'Alcàsser havia comportat un seguit de conflictes per causa de les justes reclamacions del bisbe d'Osca que les mantingué fins que li fou retornat el 1240, caiguda València i un cop Ibèria o l'Ilercavònia restés totalment sota el domini comtal. El cas és que hi ha documents del 1218 i 1222 i en aquest actua de "conseller" i "voluntat" dels clergues locals, no per ell mateix sinó que és una actitud de respecte envers la localitat de l'Alcàsser, talment com la reconeixença del 30 d'octubre de 1213 pels canonges de l'Alcàsser, per acatar com a superior el bisbe de Tortosa, i l'escriptura de 1240 que estableix l'administració per l'església conventual, indiquen el deteriorament de relacions i el pròxim final de la jurisdicció. Abans de 1240 el preposit de l'Alcàsser exerceix actes d'administració de béns, com la concessió d'un dels pobles del territori. La segregació de Tortosa la resol per causa de les reclamacions dels prelats d'Osca un cop Tortosa ha recuperat el seu sector del sud del riu d'Ulldecona. D'antuvi que són nomenats àrbitres Jaume I i l'arquebisbe de Tarragona els qui, comprenent les raons, pel 1240, amb totes les esglésies de la jurisdicció, resolen adjudicar l'Alcàsser a Osca. Els altres conflictes els tenia amb la "*uniuersitas hominum dertosensium*", i també patia les conseqüències dels conflictes entre les senyories de l'orde del Temple i dels Montcada per enfrontament amb els ciutadans: la confrontació d'ambdues bandositats esdevenia per criteris polítics, jurisdiccionals i econòmics, els quals es resolien inicialment pel rei Pere el 1199 i després per la Sentència de Flix de 1241 (*VIII idus madii*) que determinava les relacions jurídiques entre els únics senyors de Tortosa i els habitants de la ciutat, mitjançant l'arbitratge, i que incrementava el poder del govern municipal sense que arribés a resoldre la situació, en el qual conflicte la intervenció del tan respectat bisbe Ponç fou moderadora i assenyada: tot plegat constituí el camí devers la Composició de Gallard de Josa i el *Consuetudines Dertosae* (1272), i després del llibre de les *Costums Scrites de la Ciutat de Tortosa* (1279). La magistratura local esdevenia molt similar, doncs, a les corresponents repúbliques italianes, amb l'establiment de les relacions jurídiques entre ciutadans i senyories, del procés polític que porta al tribunal de Paeria que formaran el veguer i quatre paers... encara que sense atenuar la tibantor i amb la intensificació de l'antagonisme entre les senyories del Temple i dels Montcada. Ponç, per tot plegat, es presenta com la figura harmonitzadora i respectada, la que esdevé jutge i mot de qualitat, el perfecte "savi en Dret". La intensitat del procés social i polític no eclipsa, en cap moment, l'efervescència d'un permanent ambient àulic: qüestions amb els ordes militars, conflictes amb els interessos dels monjos del monestir de Poblet al monestir de Benifaçar, tibantor amoïnadora entre el castlà d'Emposta i els monjos del monestir de Sant Cugat del Vallès que romanien en l'establiment a la Ràpita que involucren la Seu dertosenca, el repoblament dels nous dominis territorials i l'evangelització de les poblacions... Afegirem que a la Sentència de Flix s'esmenta la barca de Tortosa com l'única manera de passar el riu i que les senyories pretenen haver aquest servei públic, per cobrar-lo, puix que no hi ha pont permanent. Els *Costums*, el 1279, en canvi, no fan referència a cap pont de barques. A 1241, per altra banda, els Montcada tornaven Ulldecona, adquirida el 1191, a l'orde de l'Hospital.

Jaume I feia testament en el primer dia de gener de 1241 i disposava que a la seva mort els monjos de Benifaçar, a la diòcesi de Tortosa, hauran de celebrar-hi dues mil misses per l'eterna salvació de la seva ànima, i els atorgava una almoïna de 500 morabatins.

El 15 de maig de 1242 s'aplega a Tarragona un altre Concili Provincial²⁴⁶, també convocat per l'arquebisbe Pere d'Albalat i per reiterar les qüestions dels bisbes gelosos, visites pastorals als bisbats sufraganis per bé que afegint les reunions de concilis provincials, vestits dels jueus i dels sarraïns. Es fa constar que els bisbes convocats tenen l'obligació d'assistència als concilis i Albalat, tot seguit, dona preferència a la defensa dels béns de l'Església. A tots signen els prelatos i els seus procuradors, però en aquest també ho fan els mestres dels ordres militars del Temple i de l'Hospital. Sembla estar present el bisbe Ponç. En l'aspecte civil l'any conclou, per ara, mentre que es considera una possible estada de Jaume I el 23 de desembre, és possible que passant la festa de Nadal, en viatge procedent de València i camí de Perpinyà.

En afers de política diocesana l'any 1243 i amb data de 20 de febrer ens presenta la composició de Ponç de Torrella i el Capítol amb l'abat cistercenc de Benifaçar per raó de molins i sepultures. En el mateix dia es pacta una altra composició, entre les mateixes parts, per la qüestió de molins i altres pretensions. Els monjos estan acabats d'instal·lar i les desavinences tenen la causa en les pertinences territorials. Tanmateix, en el pitjor moment de les relacions entre l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i el monestir de Sant Cugat del Vallès, dom Pere Ponç i el castlà Hug de Forcalquier nomenen àrbitres de l'afer el bisbe Ponç de Torrella i Ramon de Sentmenat. El bisbe, per la seva part, havia reclamat a favor del bisbat els delmes i tots els fruits de la Ràpita, un afer que se sotmet a l'àrbitre Ramon de Barberà, cambrer de la seu de Tarragona, el qui a *VIII kalendas martii MCCXLIII* assigna al bisbat el terç de la part dels delmes de la terra no conreada pels monjos de Sant Cugat, els qui hauran els dos-terços restants, les quals passaran en el futur a les monges de la Ràpita. En el cas d'obrir-hi una església, aquesta serà de Sant Cugat, encara que sotmesa al dret episcopal tortosí.

El bisbe Ponç atorgava els *Costums* de Tortosa al lloc de Cabanes, el 19 de juny, amb l'establiment d'una Carta de Poblament. També l'havia atorgat a Bell-lloc, i tals fets eren tinguts per contraris al còdex de València de 1240 en el qual Jaume I interdia per tal que a poblacions de jurisdicció valenciana no els fossin donats costums que no fossin els de València. Sembla ésser, al marge que la meitat meridional de la regió de Tortosa ha estat incorporada al regne de València, que els drets senyorials que el bisbe heu sobre ambdós pobles no invalida el còdex valencià.

Mai no havien hagut sessions tan freqüents com amb Albalat, i mai no en tornaran a haver de tan freqüents, perquè el Concili Provincial Tarraconense o IV Concili de Tarragona se celebra a la mateixa ciutat el 3 de maig, el tercer diumenge després de Pasqua o dominica *iubilate*.

En aquest any en el qual Innocenci IV (1243-1254) és nomenat papa després de dos anys de mort l'anterior pontífex, i en el qual Jaume I disposa (*V kalendas ianuarii MCCXLIII*) quant al pagament de recompensa per trobar i detenir sarraïns fugitius de Tortosa i de camí cap a València, el rei també disposa que els jueus visquin en barris o en carrers especials, els calls, els quals solen estar tancats i separats de la població cristiana. Al setembre el rei Jaume pot haver passat per Tortosa quan, procedent de Tarragona, anava cap a València, on arribava el dia 22.

El 1244, any de la caiguda definitiva de Jerusalem a mans dels musulmans, el 10 de gener s'iniciava el V Concili Provincial de Tarragona, a la mateixa capital de l'arxidiòcesi i per comentaris del dia 12 sembla ésser que Ponç de Torrella assistia a les sessions. L'arquebisbe Albalat serà al tretzè Concili ecumènic de Lió el 5 de juliol de 1245, on es prenen mesures quant a l'emperador Frederic II i es dóna suport a les croades.

El rei sortia de València, passava per Tortosa i el 21 de gener arribava a Barcelona, on Ponç de Torrella era un dels signants del document que fixava definitivament els límits entre Catalunya i l'Aragó. En aquestes signatures, al costat de Ponç i també com a incondicional del rei, apareix el castlà d'Emposta Hug de Forcalquier, una altra destacada personalitat en el món

²⁴⁶ MARQUÈS, Josep M.: "Concilis Provincials Tarraconenses" (Barcelona, Proa, 1994), pàg. 23-24, 150 i 168. - RAVENTÓS, Josep: "La sinodalitat a Catalunya" (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000), pàg. 45 i 46. - E. BAYERRI o recull a o. c. pàgs. 131, 132, 141, 344, 394, 412, 411, 456, 496, 497, 528, 534 i 575, tot afegint que el Concili és regulat per Raimond de Penyaforç i es disposa que els heretges han d'abjurar i convertir-se i, en altre cas, seran condemnats a presó perpètua.

polític del moment i que, talment com Ponç, esdevenia inseparable de Jaume I. El dia 22, ells mateixos, signen un altre document.

A (*VII kalendas martii*) 22 de febrer 1244 dom Pere, abat de Sant Cugat, i Bernat Noguera, pacten un conveni amb Bernat d'Altariba, preceptor del Temple, i Guillem de Montcada, per l'aprofitament de la Mar Morta i d'altres estanys pertanyents a la senyoria de Tortosa, sobre la construcció d'una sèquia i el dret dels ciutadans a pescar-hi sens impediments. Pocs dies després, a 30 de març, de Xàtiva estant i amb l'orde del Temple en les mans de Guillem de Cardona, Jaume I s'obligava a fer que cobrés les rendes totals de la ciutat de Tortosa i el seu terme, els mil sous d'Osca, altres mil de Saragossa, i tot el delme, quantitats i drets que acreditava d'ençà de la presa de València fins al moment, puix que el rei s'havia emparat dels rèdits de l'orde. A *IV idus iunii* (10 juny) Jaume I, des de Tortosa, atorga al bisbe i a l'Església el castell i vila d'Almassora i l'alqueria de Benimocar, commutant equivalentment el Castelló de Borriana i l'alqueria del Fadrell. Signa el rei, el bisbe Ponç, diversos canonges de la seu, Guillem de Montcada i altres²⁴⁷.

En el mes de setembre és el mateix rei Jaume el qui ens conta el setge del castell de Biar, de com al novembre aplegava els seus prohoms i els dels ordes que hi eren, així com a Guillem de Montcada que hi arribava amb seixanta ballesters de Tortosa, molt bons²⁴⁸. El castell deposava les armes al febrer de 1245, el qual fet concloïa la conquesta catalana del que esdevindrà el nou regne de València, integrat per l'antic regne que centrava aquesta ciutat, incorporant els de Dènia i d'al-Pont, així com l'esmentada meitat meridional del de Tortosa, la qual demarcació restarà desfeta per sempre més.

El VIè. Concili esdevé a Tarragona el 7 de maig de 1246, al qual assisteix el bisbe Ponç, i se'n celebrarà un altre a Lleida en el mateix any.

Durant l'any han estat citades possibles passades de Jaume I per Tortosa, d'anada i de tornada de Xàtiva, i podrien referir-se a la datada a les acaballes del mes de juny quan, anant de Barcelona a València, consta el seu pas per Tortosa. A 1 de juliol sabem que és Xàtiva, del 5 a l'11 a València i el 15 ha tornat a Tortosa per anar després a Lleida. Mentrestant el bisbe Ponç tramet lletres per tal d'exhortar els fidels del bisbat a fer almoines per la construcció d'una església a Benifaçar. Jaume I rebia una lletra seva del 2 (o l'11) d'octubre per la qual sabem que ha rebut 2.350 sous a compte del deute pel qual tenia empenyorat el castell i vila de Borriol, havent-ne satisfets una part del jueu Zalema, de Montçó, i d'Abrafim Avin Vincal, de Barbastre. Just uns dies després, el 14 o 18 d'octubre, el rei s'adreçava al sant Pare per agrair-li l'arbitratge i el dia 14, als framenors de Lleida, es declarava culpable de greuges fets al bisbe de Girona i, com a satisfacció, lliura 200 marcs d'argent per a l'acabament de les obres al monestir de Benifaçar. El dia 20, en nom del sant Pare, se li recomana de no violentar els clergues i se li accepta l'ofertament econòmic per a l'obra del monestir cistercenc.

El VIIè. Concili se celebra a Tarragona al maig de 1247 i, a més dels temes habituals, s'afegeix el propòsit que, d'ençà, se celebraran *Laetare Iherusalem*, o sigui, diumenge IV de Quaresma en lloc del tercer de Pasqua, això per tal de no coincidir amb les fires de Tarragona. Cal advertir que en aquesta sessió els bisbes es manifesten molt preocupats per la situació que passa l'Església.

El 21 de juliol, a Osca, Jaume I signa un document en el qual diu que rep mil marcs d'argent fi de mans de Guillem de Cardona que representa l'orde del Temple, la qual quantitat destina a la pròpia subsistència i a satisfer determinats deutes: en garantia els obliga tots els rèdits de Tortosa, Peníscola, Eslida i altres llocs, apareixent les signatures de Guillem d'Entença, de Ramon de Liçana, de Pere Cornel i altres.

Cal advertir, com a referència i per la influència que tindran a Catalunya, que els carmelitans aparegueren com eremites a Palestina, per bé que esdevenien un destacat orde mendicant quan en aquest any 1247 transformen els estatuts.

Des del Concili de Tarragona de 1247 sembla que la figura del bisbe Ponç es va diluint per bé que el 23 de març de 1248 el trobem en el Concili Provincial Tarraconense que es fa a

²⁴⁷ BAYERRI, E.: o.c. 49, 131-132, 133, 149, 394, 411, 415, 416, 456, 534, 542-543.

²⁴⁸ Libre Feyts, VI.99

Tortosa, també convocat i presidit per Pere d'Albalat, en el qual es manifesta la voluntat de completar la conquesta del regne de València²⁴⁹, i el veurem al costat del rei Jaume durant la seva estada a la ciutat, en el mateix any. En aquest any 1248 coneixem un instrument fet entre el bisbe Ponç i l'abat de Benifaçar, amb motiu d'una lletra del comanador del Temple per la donació de Benifaçar a l'Església de Tortosa.

A *VI kalendas Septembri*, tanmateix en l'any 1248, consta l'existència dels framenors a Sant Joan del Camp, així com la necessitat d'espai que tenen. En aquesta data na Raimunda, muller de Raimond des Puig, confirma la seva donació a Bernat Farraris, guardià de la comunitat franciscana, per tal que pugui eixamplar el monestir: "...*approbo atque confirmo (...) illam donationem quan Raymundus de Podio, maritus meus, fecit fratri Alexandro, ministro Aragonensi et fratribus Ordinis Minorum, de platea et parte olivera et vineae...*"²⁵⁰ tot responent a les esmentades necessitats de l'orde que, sens dubte i com esdevé amb altres congregacions d'alta intervenció militar o assistencial, així com religiosa i cultural, avancen amb el progrés de la conquesta i, amb cronologia adient a l'acció desenvolupada en la conquesta de València, funden segons les necessitats socials i polítiques del moment en els nous sectors territorials ocupats. El rei, encara, a *III nonas decembris* aD (3 desembre) *apud Dertosa* i acompanyat pel comte d'Empúries, signa un document a Tortosa.

El 1249, en l'any de la mort de Pere Nolasc, el rei concedeix un nou règim municipal a la ciutat de Barcelona. El 15 de març se celebra una assemblea a Tarragona, en la qual es volia prorrogar la contribució de la vigèsima i des de llavors ençà que les notícies no semblen afectar el bisbe Ponç, el qui sembla reduir l'activitat i la seva presència tan sols es manifesta en la signatura de la documentació política i administrativa.

No obstant això, en l'any 1250 en el qual el rei francès Lluís (sant Lluís) protagonitzava la VII Croada contra l'Islam i queia presoner a Egipte, el 15 de febrer se celebrà a Alcanyís i a Tarragona el VIIIè. Concili Provincial, en el qual consta la presència del bisbe de Tortosa i és evident que encara romanía a Tarragona el 15 de març, per bé que està datat a 5 de març l'atorgament a Bell-lloc d'una Carta de Poblament amb el drets previstos als Costums de Tortosa²⁵¹.

Jaume I arribava a Morella el 9-11 de maig, on passava una gran part de l'any i on signà documents relatius a la ciutat de Tortosa: concessió de franqueses als que hi transitessin amb mercaderies, o pel seu grau (*vel gradum Dertusae*), i així fos per mar o per terra, i perquè tampoc no paguessin a València, Tarragona o Barcelona; a 20 juny i per tal d'evitar abusos, també posà impediments per navegar a cors, la qual cosa sembla afectar la marineria i la flota tortosina.

L'esdeveniment més important del 1251 el constitueix la mort de la reina Violant i, potser, la donació *inter vivos* de totes les possessions a Catalunya que el rei Jaume feia a son fill Pere (*VII kalendas aprilis*) Un més després (*VII idus madii*) fra Pere, abat del monestir de Sant Cugat del Vallès, atorga Carta de Poblament a la Punta de Benifallim a favor de Joan de Bertuin i Raimond Teixidor. A *XV kalendas decembris* donen a Bernat Gomis unes cases, heretat i horta a la vora del mar²⁵².

A 11 de desembre de 1234, de Lleida estant, Jaume I donava als cistercencs de Benifaçar, *iure hereditario*, un celler i vinya a Remolins. Aquests, al cap de poc temps, hi obrien una casa-habitació i capella dedicada a santa Llúcia, amb llicència papal d'Innocenci IV, el 1252, amb un breu que adreçava al bisbe per assabentar-lo quant als drets parroquials. Ho mantingueren obert durant un segle i per ruïna de l'immoble obtenien el permís de Benet XIII, el 1339, per instal·lar-se dins la ciutat, entre cristians, puix que havien adquirida una casa davant la seu, a la plaça de Santa Anna. El Capítol hi posà dificultats però Climent VI, a 1342, ho reautoritzava. L'església era obrada i oberta al culte.

²⁴⁹ RAVENTOS i GIRALT, Josep: "La sinodalitat catalana", pàg. 45, 46.

²⁵⁰ Segons Luke Wadding (1588-1657) en la seva obra "*Annales Ordinis Minorum*" (1625-1654), la qual recollia Frederic Pastor i després Enric Bayerri. Suposem que està referit a l'espai conventual, entre els carrers actuals de Miguel de Cervantes i Historiador Cristòfor des Puig i, *grosso modo*, entre el de Ramon Berenguer IV i l'estació ferroviària.

²⁵¹ Cal comptar amb què els *Consuetudines Dertosa* es presenten al 1272 i que el còdex *Costums de Tortosa* s'aprovaran el 1249.

²⁵² BAYERRI, E.: o.c. 145; i 166, 311, 394, 532-533, 393, 395 i 457. – BEGUER, M.: o.c. (1920), 36 – MATAMOROS, J.: o.c. 257-258) (part.St.Jaume, terme del Canar).

Apud Valentia V nonas marcii anno Chisti inc. MCCL primo (3 de març) el rei establí l'estatut sobre la lleuda de Tortosa, amb determinació de les tarifes i d'acord amb el mestre provincial del Temple i Guillem de Montcada, mentre que el 12 de març signava una disposició quant a la conversió de jueus i sarraïns. També fou transcendental aquella altra disposició per la qual la vila de Castelló, presa als musulmans, podia traslladar-se a la plana.

Al Concili Provincial se sap de l'assistència del Ponç de Torrella, sense que consti a la relació, per bé que potser cal destacar la promulgació que a *III idus madii* i amb el Capítol de la Seu feia d'aquell establiment de censal a favor d'Arnau des Coll i altres, referit al Vilar del Carrascal (o de Santa Maria). Llavors esdevenia mor l'arquebisbe Pere d'Albalat, el 2 de juliol de 1252, essent enterrat a Poblet i succeït per Benet de Rocabertí (9 agost 1251-1268).

El bisbe Ponç signà llavors (*XIV kalendas septembris*) una escriptura de donació a Eiximén de Pere d'Oteisa, relativa als delmes del Vilar del Mas de l'Ametla que concedeix en feude, i el 19 de desembre feia traslladar les despulles dels bisbes Ponç de Monells i Gombau de Santa Oliva.

Al següent Concili Provincial, convocat pel nou arquebisbe Bernat de Rocabertí i iniciat a Tarragona el 8 d'abril de 1253 no consta la presència del bisbe de Tortosa per bé que sembla ésser que s'hi féu representar. D'aquesta sessió cal advertir que s'accepta una major permissivitat (p.e.: els clergues concubinaris no sofriran excomunicació sinó que hauran de pagar una multa); també determinades reiteracions (p.e.: en l'ordre a les catedrals de tenir sempre dos canonges que estiguin cursant estudis universitaris)... Tot plegat fa suposar que hi ha una resistència davant les constitucions promulgades.

En l'any 1254 Alexandre IV esdevé papa a Roma, amb pontificat que perdurarà fins al 1261, i és l'any de l'aixecament dels musulmans a València, portats pel cabdill al-Azraq o al-Azarq que mou Tortosa a posar-se al servei del rei, de manera generosa i davant de totes les ciutats però també, just en aquest moment difícil, esdevé la mort de Ponç de Torrella, el 29 d'agost i al cap de 41 anys des d'aquell 23 de gener de 1212 que havia iniciat el pontificat.

Les seves despulles, inhumades a la seu vella, seran posteriorment traslladades a una arqueta sepulcral de la capella de Santa Càndia, la que apareix avui a l'absi de la seu. El seu epitafi, salvades les abreviacions i les destruccions, informa d'aquesta manera²⁵³ :

- 1 **PO(N)CI(VS):E(ST):F(A)C(TV):TO++[-----][ET:A]**
- 2 **RCHIMA(N)DRITALAVDABI[LIS:MORIBVS:ET:V]**
- 3 **ITA:HIC:DETVRRELLA:D(IC)TVS:SEDA(N)S**
- 4 **Q(VE):REBELLA:M:CCS(VN)T:SILPONA(N)T(VR):**
- 5 **[ET:QVATTVOR]:APPO(S)ITIS:AN(N)E:TOT:RECTE:PROB**
- 6 **[ANT:]AXP(DST)O:NATO:CV(IVS):SP(IRITV):SEXIT:ABA**
- 7 **RCTO:CORPORE:CLAVDV(N)T(VR):HAC:TV(M)**
- 8 **BA:MEMBRA:TEGV(N)T(VR):SEPTE(M)BRIS:**
- 9 **ME(N)SIS:Q(VA)RTO:DICENDO:K(A)[L](ENDD)[S]**

Es pot llegir: *Poncius est factus to[to clero et ar]ximandrita laudabilis moribus et vita. Hic de Turrella dictus, sedansque rebella. M CC sunt si L ponantur [et quattuor] appositis anni tot recte probant a Xristo nato cuius spiritus exit ab arcto corpore clauduntur hac tumba membra teguntur septembris mensis quarto dicendo kalendis.* Millor, encara: Ponç és fet [...] i arximandrita, de lloables [costums] i vida. Aquest de Torrella és dit i que calma els rebels (?). Mil dos-cents són si cinquanta són posats i quatre afegits, tants anys rectament es reconeixen des del naixement de Crist, del qual l'esperit surt de l'empresonament del cos, són closos els membres en aquesta tomba, del mes de setembre enterrats el que es diu quart de les calendes (29 d'agost de 1254).

Entrats en el mes de setembre s'efectuava la consagració de Bernat d'Olivella com a bisbe de Tortosa.

²⁵³ Per a un major coneixement d'aquesta figura històrica recomanem la nostra biografia "*Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins*" i per la làpida "*Corpus epigràfic dertosense*", pàgs. 95-98.

Bibliografia:

Bayerri, 1957, VII.- **Cartulari de Poblet**: 196, 11, 32 (12.02.1197) – 197, 29 (21.12.1198) – 303, 21 (?) - 180, 12 (1198) – 197, 15 (21.12.1198).- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1997 (3 vols).- **Gran Enciclopèdia Catalana**, - **Jaume I**: Libre dels Feyts.- **Jover**, 1973.- **Llibre Blanc de Santes Creus** : 223, 2 (30.05.1179) – 247, 4, 33 (26.4.1191).- **Martorell**, 1626.- **Miravall**: "Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins". Barcelona, Dalmau, 1972 (Epis.Hist....) - Necròpolis, sepultures i inhumacions a Tortosa (1980) - "Ponç de Torrella", a Mig-camí" (Tortosa) 21 (1er. trim. 1992) - "Ponç de Torrella", a Pentecosta (Castelló) 8 (3.octubre.1994), pàgs. 7-8 - *Corpus...* 1994, 214-222. - **Montaner**: *Crònica*.- **O'Callaghan**, 1896.- **Risco**, 1801, XLII.- **Sancho**, 1859.- **Villanueva**, 1806, V.- **Zurita**, 1562-79

Bernat d'Olivella

(29 d'agost de 1254- 1272)

Bernat d'Olivella era un eclesiàstic la procedència del qual encara no ens és coneguda tot i saber que, a Barcelona, havia professat a l'orde de la Mercè. Després es manifestava com ardiaca de la seu de Tortosa i el Capítol l'elegia bisbe al mes de setembre de 1254, en un difícil moment en el qual calgué afrontar una agressió dels musulmans valencians que posava en perill les viles de la diòcesi. La conquesta de la meitat meridional de la regió i diòcesi s'havia iniciat el 1238 i l'avançament sobre València, seguint la política del seu predecessor Ponç de Torrella, li permetia la recuperació de l'espai diocesà o territori històric tortosí, el que llavors la Corona incorporava políticament i administrativa al regne de València, en detriment del de Tortosa.

A l'acte del Concili Provincial que es celebrà a Tarragona el 16 de maig de 1256 no consta la seva assistència però al que se celebrà a Lleida en el mateix dia del 1257, en concepte d'assemblea, es fa constar la seva presència tot acompanyant el rei Jaume²⁵⁴. En aquest any que el monarca atorga el règim municipal a la ciutat de Barcelona (15 de gener), sovinteja a Tortosa la seva presència i el bisbe de Tortosa (*XV kls. martii MCCLVII aD*) perquè, amb la seva autoritat, pugui compelir i empenyorar gents del regne de València que estiguin obligats a pagar delmes²⁵⁵. El bisbe Bernat, junt en estada a Roma, amb el bisbe de Barcelona rebia una lletra del sant pare Alexandre IV que els comissionava per examinar la sol·licitud de Jaume I per batre una nova moneda, puix que es tenia per nociva al comerç la que estava en curs.

Segons Xavalera, en aquest moment està datada (arxiu de Benifaçar) una nova carta de poblament de l'Aldea, feta pel castlà d'Amposta que n'havia la senyoria. El 4 abril, *apud Ilerda* i a mans d'Hug de Joy, mestre provincial del Temple, consta una hi ha una ordre reial que obliga els de Tortosa i els de Montçó a satisfer el servei pecuniari imposat per raó de greuges que causaren a la Corona, per tal que no constitueixi precedent en perjudici dels privilegis del Temple.

Sembla ésser que Jaume I és a Tortosa del 23 de gener al 19 d'abril, o poc més, perquè el 26 és a València. En aquest any del Tractat de Corbeil, en Jaume Gruny redacta, especialment per a Barcelona, les "*Ordenances de la Comunitat de Hòmens de Mar*" o "*Ordinacions de la ribera marítima de Barcelona*" que aprova el rei, un fet que cal recordar quan a Tortosa està rigorosament viu el procés d'elaboració dels *Consuetudines Dertosae*, en la qual tasca els eclesiàstics mantindran un intens treball. En el primer dia de maig i de València estant, Jaume I autoritzava el jueu tortosí Abraham Alban a portar, quan sigui, tots els musulmans que vulgui del regne de Castella, a Dènia per embarcar-los devers Barbaria. També atorga al Temple, en el primer dia de juliol i també a València, l'absolució i definició de reclamacions i qüestions per raó de drets i rendes dels castells i llocs del regne de València i a més de Tortosa, i ho signen diversos bisbes però no el de Tortosa. El 31 de desembre de 1258 es dataven diverses disposicions i ordenaments quant a usura, una política que es mantindrà tot incorporant atenuants que fan palesa la voluntat de viure en pau i franca amistat amb els jueus.

El sant pare Alexandre IV, a *VIII kalendas febroarii* de 1259 feia la gràcia al bisbe Bernat d'aconseguir de la Corona que retornés al bisbe la meitat dels delmes que solia percebre per tota la diòcesi i li atorgava una butlla per la qual confirmava les possessions de l'Església dertosense, i li atorgava la salvaguarda.

En qüestions diocesanes, a *XVII kalendas septembris* de 1260 es posava data a l'acta de venda a perpetuïtat que feia fra Pere, abat de Sant Cugat del Vallès, a fra Domènec Llopis, comanador de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a Amposta, del lloc de la Ràpita del

²⁵⁴ RAVENTOS i GIRALT, Josep: "*La sinodalitat catalana*", pàgs. 46-47.

²⁵⁵ BAYERRI, Enric.: o.c. 134, 135, 150, 291, 447, 498. – BEGUER, M.: o.c. 39-40.

Cascall , i a 5 de novembre, en estada a Onda, Jaume I resolía a favor del bisbe de Tortosa les diferències que tenia amb la universitat de Castelló de Borriana quant a primícies.

En l'any 1261 en el qual s'elegeix pontífex màxim Urbà IV (1261-1264) s'obre procés de protestacions i requisicions entre el Temple i els Montcada (1261-1263) sobre les jurisdiccions de Tortosa²⁵⁶ i, tanmateix, esdevé una transacció i conveni entre el bisbe i Capítol amb l'abat de Benifaçar per cedir-li els drets que puguin tenir dels molins, forns i part dels delmes dels llocs que poblín i, a les "*nonas ianuarii, anno Domini*", les mateixes institucions eclesiàstiques formalitzen una concòrdia amb el Gremi dels Pescadors "sobre el deume de les sabogues". El 20 d'abril Jaume I ha arribat a Tortosa procedent de València i signa alguns documents, per més que el dia 29 ja és a Lleida. Altrament, en el mateix mes i des de Viterbo (*III idus aprilis*) Urbà IV, mitjançant una butlla, confirma la moneda jaquesa i facultat a augmentar-la arreu dels territoris de la Corona. Uns dies més tard, potser que iniciat a Alcayís i continuat a Tarragona, el primer dia de maig s'inicia el Concili Provincial Tarraconense sense que ens consti la presència del bisbe de Tortosa. Un altre afer del moment, datat el 20 agost *apud Barcelona*, era el manament reial adreçat al batlle i arrendadors de la sal de l'Almudí de Peníscola per tal de recordar que no podien obligar el monestir de Benifaçar a comprar-hi la sal, puix que estaven facultats a comprar-la a Tortosa. El sant pare Urbà IV, finalment, també des de Viterbo, el 15 d'octubre comissiona el bisbe de Tortosa per decidir les qüestions restants entre la Ciutat i el Temple.

La presència catalana a Alexandria, en ruta que sembla haver estat tan freqüentada pels comerciants tortosins, es reconeix oficialment el 1262 amb l'establiment del primer consolat, el qual perdurà fins a l'ant 1539. L'activitat del món jueu ebrenc també es manifesta en el primer dia de maig per raó de l'autorització de Jaume I al seu batlle, el jueu Astruc Jacob Xixon, a nomenar batlle reial, sense que al rei li importi res que aquest sigui cristià o jueu, i cal comptar amb què en aquest moment esdevé la causa entre l'orde del Temple i Astruguet de Xixon²⁵⁷, a resultes de la construcció d'una sinagoga.

En començar el 1263 (22 gener) el rei emet un ordenament sobre lleuda o pedàtic a satisfer als que passen per les instal·lacions portuàries tortosines (*gradum Dertusae*), això mentre cal emetre (*pridie idus madii M.CC.LXIII*) sentència entre el Temple i els Montcada en la qual es fa constar que "no podie ni deuie aver hòmens en Tortosa y en son terme y altres coses" pel perill de caure en la violència. El rei Jaume emetia per al bisbe un privilegi d'immunitat (Lleida, 19 d'abril de 1263) i el sant pare Climent IV diverses indulgències per als que visitessin la Seu el dia de la seva dedicació, el 28 de novembre, i en totes les festes dedicades a Santa Maria. El rei també cal que emeti una sentència arbitral el 16 de juny, de Lleida estant, per tal de decidir sobre les primícies, discutides entre el bisbe i el capítol de Tortosa per una banda, i els homes de Morella per l'altra. A 29 d'agost, altrament, cursa un manament pel qual els jueus, en el termini de tres mesos, cal que esmenin les blasfèmies que contra Crist contenen els seus llibres de pietat i litúrgics. Just a l'endemà interdia que els jueus fossin tancats violentament al Call, i sortir-hi per anar a sentir els predicaments de sant Domènec. La major i més violenta persecució contra els jueus quan la controvèrsia religiosa²⁵⁸, i d'ençà que avançava.

El rei Jaume I feia constar al seu *Libre dels Feyts* que el seu batlle reial a Tortosa era l'esmentat jueu i amic seu Astruc Jacob Xixon, al qui sembla nomenar en l'any 1264 i en l'aspecte²⁵⁹ polític cal recordar que els paers, institució lleidatana, també esdevenen institució tortosina d'ençà del procés dels *Costums* (1229). Tortosa i la Corona, mentrestant, mantenen irresolt el problema del poblament del Perelló que s'obre davant l'immens desert d'Alfama: a *XVII kalendas ianuarii apud Dertuse* esdevé l'execució feta pel batlle del Perelló a alguns particulars, per tal d'aconseguir una població estable. No tingué resultats veritables i Jaume II ho tornarà a intentar a *XIV kalendas decembris* de 1294.

²⁵⁶ Després serà entre els primers i la ciutat, en semblant sentit (1272), les quals vénen a afectar el bisbat.

²⁵⁷ *Recerca*.3.14

²⁵⁸ Segons ROVIRA i VIRGILI, A. a 5, 87-91 i acollit per BAYERRI, E. a o.c. 576.

²⁵⁹ BAYERRI, E. : o.c. 135, 136, 142, 145, 150, 166, 167, 326, 457, 530, 540-541.

El 27 de març ens trobem al davant d'una disposició reial que sembla contravenir-ne una altra de 1263: no cal que esmenin els mots que contra el cristianisme contenen els seus llibres de pietat i litúrgics, i només s'imposaran multes als jueus que ofenguin Crist i sa Mare, prèvia qualificació de Raimond de Penyafort, A. de Segarra, Raimond Martí i P. de Gènova. En un altre aspecte i mercès a les indulgències donades el 1246 pel bisbe Ponç, els fidels han contribuït eficaçment en l'aportació de mitjans destinats a la construcció del monestir cistercenc de Benifaçar, i a 15 d'agost s'hi comencen les obres i posen la primera pedra l'abat fra Berenguer de Concadella i el bisbe de València fra Andreu. El rei, a *XI kalendas nouembris*, a Barbastre, atorga una nova salvaguarda a l'Església de Tortosa.

El 1265 podria ésser un any de referències puix que a Barcelona es creava el Consell de Cent, a la santa seu era elegit papa Climent IV (1265-1268), Tomàs d'Aquino escrivia la *Summa* i naixien Dante Alighieri i Giotto. A València, el 30 d'octubre, el rei Jaume reconeixia un deute de cent mil sous als prohoms i universitat de València, una part per un préstec fet i una altra lliurada a son fill Pere, refent-se'n pels delmes de les diòcesis de Tortosa, Tarragona i altres.

A Síria, on Tortosa ha tingut sempre aquella altra Tortosa o Tartús amb referència mútua en l'orde del Temple, en l'any 1266 la confederació catalana obre un consolat que es mantindrà fins que el 1405 esdevingui l'escomesa dels mongols. El fet era que les activitats mercantils catalanes obligaven a obrir consulars pels ports de la Mediterrània, els denominats Consolats de Mar.

En aquest any de la mort de Tomàs d'Aquino esdevé que Múrcia capitula davant Jaume I, al mes de febrer, on Tortosa ha destacat pels seus ballesters, amb els mallorquins, havent format una ala de l'exèrcit i, també, destaca en el servei d'una galera armada. De seguida es destacarà en la conquesta de Biar (Villena) on s'exalta l'acció de Guillem de Montcada "qui era vingut ab sexanta ballesters molt bons de Tortosa". En això recordarem que la vídua i els fills de Ramon de Montcada renunciaven davant l'Hospital en les pretensions que sostenien sobre Ulldecona la vella.

El 24 d'abril i procedent de València, Jaume I era a Tortosa, fins al dia 30, i el primer dia de setembre s'inicia el Concili Provincial Tarraconense, a Tarragona, en el qual està present el bisbe de Tortosa. El 28 de novembre s'estableix la transacció o concòrdia entre el bisbe i el Capítol quant als respectius drets sobre algunes poblacions de la diòcesi, assignant-se Miravet, Albalat i Cabanes, així com Almassora i el mas de na Mambrils, restant per al prior i el Capítol el castell de Cabassers, la Granadella i els Molins del Comte.

A Barcelona s'estan creant els consolats d'ultramar el 1267 i a Tortosa sembla ésser que ja està obert el monestir de Santa Clara, edificat per gent de Tortosa, entre la que destaca Joan Ametlla. El 14 de març hi ha una promesa de Berenguer d'Entença a Jaume I pel fet que, per tenir Tivissa en feude i venuda com ha estat l'illa denominada Algecira, del seu terme, en res no minvi el servei del Temple al rei per aquest feude, i que tot continuï com si l'Algecira no hagués estat venuda. El sant pare Climent IV, de Viterbo estant, a *III idus iulii* signa una butlla per la qual concedeix indulgències per les festes de santa Maria i la dedicació de l'Església de Tortosa i les seves octaves; a les *kalendas septembris* en signa una altra per la qual comissiona el bisbe tortosí a absoldre uns canonges pels excessos comesos contra el prior major en afers de caire administratiu. El darrer dia de l'any, i procedent de Maella, Jaume I arriba a Tortosa. *El Libre dels Feys* afirma que passà les festes de Nadal a Alcanyís i a Tortosa el Cap d'Any i la primera setmana de gener, i que el 17 ja era a Morvedre, camí de València. En aquest 1267 també ha estat comentada la presència dels franciscans, amb l'establiment de la comunitat en una petita casa a la vessant alta del Temple, a Sant Joan del Camp, i al peu del que segurament havia estat Badalucco, on establiren el monestir de Sant Francesc, tot plegat malgrat que ens consta la presència de la comunitat ben abans de l'any 1248, la participació franciscana en els afers repobladors del rei Jaume i la seva actitud de suport a l'orde i a la seva expansió.

El bisbe Bernat d'Olivella resultava elegit arquebisbe de Tarragona en l'any 1268, i es diu que arribà a Tarragona a l'agost, encara que no se'l confirmarà fins al 24 de maig de 1272. A Tarragona també es fa constar que havia estat bisbe de Tortosa del 1254 al 1272 però altres

historiadors opten pel 1270 en lloc del 1268 per més que el fet és que ben bé es generalitza situar el seu pontificat tortosí entre el 1254 i el 1272²⁶⁰ i tancar en el 1278 el seu pontificat a Tarragona.

Entre les disposicions afectants a la diòcesi acollim l'emesa a Cervera el 25 d'octubre, un establiment de lliure comerç entre jueus i cristians del call de Barcelona *et omnium aliorum locorum*, llevat dels carnisers que matin animals a l'estil hebreu, els quals hauran de vendre-la on ho feien abans; un altre, de 27 d'octubre, correspon a una venda autoritzada de cases i terres a l'alqueria de Vilamacària (Almassora) realitzada en virtut d'una obligació a favor del bisbe de Tortosa.

Entre el 12 i el 15 de febrer de 1269 Jaume I surt de València i el 18 pernocta a Tortosa per sortir prompte cap a Lleida. Abans, però, es resol el plet entre el bisbe i Pedro Ximén de Barbán sobre la torre d'Almenossa i les terres d'aquest cavaller²⁶¹. A 5 de juliol el rei ha tornat a Tortosa i hi roman fins el 9, i el 10 és a la torre d'Amposta per anar a Port Fangós, on embarca per anar a Mallorca, on desembarca el 21, i el 30 ja és a Barcelona.

Al bisbe Bernat se li recorda una constitució (1270) amb la qual incrementava en 20 sous jaquesos l'assignació per als vestits dels canonges, sobre els 150 que havia determinat Ponç de Monells, i als dos sobrepellissos que el cambrer donava per al servei del prelat, afegeix 20 sous per a un altre de tela. Al Necrologi antic de la Seu resta la nota del traspàs de sa mare: *IV Nonas Aprilis obiit Hermisendis de Olivella, mater Domini Episcopi, soror istius Congregationis, pro qua officium plenum fiat, et praebenda fiat.*

El 3 gener de 1270 l'infant Pere és a Tortosa, procedent de Tarragona, Reus i Cambrils, i l'endemà se'n va a València, per Ulldecona. De València se'n torna el 5 de març i ja pernocta a Tortosa el 15, i llavors se'n va a Barcelona. El 20 de febrer, altrament, Jaume I convocava a Barcelona els representants de tots els calls de la Corona, per tal de tractar a profit de tots. En el primer dia de setembre de 1271, l'any del nomenament del papa Gregori X (1271-1276), en el primer dia de setembre i a poca distància de Saragossa, el rei Jaume s'adreça als calls aragonesos, valencians i al de Tortosa perquè cadascun, en el termini de quinze dies, transmeti allí quatre representants jueus, per tal de tractar la proposta que els ha de fer.

Bernat comptà amb la confiança de Jaume I i li foren encomanades missions importants, de responsabilitat política, i el càrrec de lloctinent general a Aragó i a Catalunya. En aquest sentit se'l convocà a Alzira (1272) per a mitjançar entre el primogènit Pere i el bastard Ferran Sanxis de Castre. En la seva col·laboració amb el rei, des de Tortosa (1272, *VII Idus Aprilis*) i sembla que actuant com a bisbe, amb el Capítol i per contemplació a Teresa Gil de Vidaure, a son fill i al mateix rei (*volentes gratiam et amorem facere specialem vobis domina Terese de Bidaure et domino Jacobo filio vestro et illustris regis Aragonum*), per 50 anys i al cens anual de 130 sous, amb el Capítol els lliurava els delmes d'Ennueyo, Ayn i Eslida, i signava amb el bisbe Bernat d'Olivella el prior Pere des Puig, el sacrista Ponç d'Olm, l'ardiaca Bernat, el cambrer Domènec, el canonge Ponç de Perexens, el prior claustral Berenguer Guerau, amb els dos beneficiats i altres²⁶².

Cal recordar que els conflictes entre l'orde del Temple i la nissaga dels Montcada, les dues senyories establertes, estaven imposant l'atenció dels màxims poders establerts i que l'activitat dels juriconsults seguia el ritme marcat, havent passat pels avenços que representen l'esmentada Sentència de Flix i llavors pel mitjancer Gallard de Josa, el comanador del Temple a Tortosa (*XII (o XVI) kalendas decembris*) que presentava aquella composició que porta el seu nom, i que ara es presentaven els coneguts com *Consuetudines Dertosæ*, que a la fi inclouen el "*Consuetudinis et usus maris*" que culminen el còdex. Talment com ha estat explicat, el fet és que el 28 de novembre de 1272 els notaris Pere de Tamarit i Pere Gil enllestien la recopilació dels *Costums*²⁶³. Aquest és el moment que accedeix al tron d'Anglaterra el rei Eduard I (1272-

²⁶⁰ RAVENTOS i GIRALT, Josep: o. c., pàgs. 46, 47-48.

²⁶¹ BAYERRI, E.: o.c. 136, 137.

²⁶² Arxiu Capitular de Tortosa, Cartoral n. 5, fol. 54, també BAYERRI, E.: o.c. VII, 150-151.

²⁶³ Original del *Llibre de la Cadena*, dipositat a la Casa de la Ciutat. - "Compromís ferat entre lo Mestre dels Templers y lo noble Ramon de Montecateno de una part, e la Ciutat de Tortosa y Prohòmens de aquela de altra, sobre les "*Costums scrites y jurisdicció de Tortosa*". Lo qual compromís fonch fet a XVI.de les calendes de dizembre M.CC.LXXII. en poder de Sebastià de Manso, y lo trellat fonch fet en poder de Berenguer de Tous, notari de Tortosa a XXVIII de març de M.CCC.LXVI" (BAYERRI, E.: o.c. 237-238) -

1307) i que Barcelona, tanmateix, crea els Costums del Mar que esdevenen el nucli del Llibre del Consolat del Mar. La comunitat canonical tortosina, aleshores, elegia bisbe Arnau de Jardí.

A l'assemblea celebrada el 1273 es troba la signatura dels prelats i els seus procuradors, però en aquest també ho fan els mestres dels ordres militars del Temple i de l'Hospital, reiterant l'acord de 1243. Al gener de 1274 es reuneix el primer dels concilis provincials del seu pontificat, per ell mateix convocat, al qual trobarem també el nou bisbe de Tortosa.

Com arquebisbe de Tarragona assistí al II Concili de Lió (1274) amb Jaume I i també fou conciliador (1275) entre el rei i una facció de nobles. Assistia a València als funerals pel rei Jaume i tot seguit, delegat pel sant pare, a Saragossa coronava el rei Pere II i la reina Constança a Saragossa (1276). En una etapa més inactiva, del 1277 al 1282, encarregava al mestre Bartomeu la façana de la Seu de Tarragona, la part alta de la qual restaria per sempre inacabada per causa de problemes estructurals, i també reformà el missal i el breviari de l'arxidiòcesi. El seu discurs obria les Corts de Saragossa i de Barcelona (1283) i assistí el rei Pere II en la seva mort (1285), absolent-lo de l'excomunicació que sofria pels fets de Sicília.

Bernat d'Olivella moria el 27 d'octubre de 1287, després d'haver col·laborat en l'expedició a Menorca²⁶⁴.

Bibliografia

Bayerni, VII, 150, 395, 457 i 534, i VIII-279.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Pladevall**, GEC, 10, pàg. 723.- **Jover**, 52.- **Morera**, Tarragona cristiana, II, 296-304.- **O'Callaghan**, R.: *Episcopologio...* pàgs. 72-75.- **Sancho**, *Episcopologio...*- **Villanueva**, V, 90-91.

"Quod est actum XVI kals. Decembris anno ab Incarnatione Domini": "Carta de compromís de les Costums de Tortosa" - Lliurament i concòrdia pels *Consuetudines Dertusensis* (id. 232) - Presentació del *Consuetudines Dertosae*. - "Compromís fet entre la Ciutat y la Castellania sobre les Costums de Tortosa" (id. 237) - Compromís entre el Temple i la Ciutat sobre jurisdicció.

²⁶⁴ MORERA, E., a "*Tarragona cristiana*" ", pàgs. 296-304, diu que fou enterrat "entrant a l'església de santa Tecla la vella, a mà esquerra, trobant-se la seva escultura jacent sobre la coberta, amb els vestits de pontifical i la mitra molt petita, sense ornamentació ni cap mena d'inscripció, talment com disposà en vida. El seu cadàver momificat conserva els vestits, encara, així com el pectoral, l'anell i el calze a la mà amb el qual fou enterrat". Diu que consten aquestes circumstàncies a resultes d'una inspecció feta abans del 1897.

Arnau de Jardí

(1272-20 juliol 1306)

Arnau de Jardí encara no ens ha revelat la seva nissaga per més que deduïm la seva naixença al voltant de l'any 1233. En el caire familiar li coneixem dos germans: Ponç, bisbe de Mallorca, i de Bernat, tresorer de la Seu de Tortosa i enterrat al claustre de la catedral. Els documents llatins el donen a conèixer com *Arnaldus de Jardino* i les traduccions el presenten amb aquest nom i com *Arnaldo de Jardino* i *Arnaldo de Jardin* o *Desjardin*, demanant una pronunciació en francès, per l'origen de la comunitat canonical, com si Avinyó fos terra francesa i no occitana. A Tortosa, segons els documents, se'n parlava com Mestre Arnau i Mestre n'Arnau de Jardí²⁶⁵.

Un segon embolic és el naixement perquè hi ha qui l'ha fer nàixer a Bitem, a sis quilòmetres de Tortosa, riu amunt. El fet està en la rehabilitació que, a Bitem, féu del denominat Hort o Mas del Bisbe, residència estiuenca dels reis de la taifa tortosina o emirs de Turtūxa abans del 1148. Els caps de biga de les estances episcopals conserven encara les pintures de les armes de Jardí i, tanmateix, sempre es fa constar que Arnau i els seus germans sembla ésser o s'interpreta que solien estar a Bitem o a Xerta i que Arnau fundà a Bitem una capellania que assistia els pagesos de les hortes²⁶⁶.

El cas és que Arnau hagué de professar l'orde de sant Agustí i arribar a ésser mestre en Dret Canònic i en Teologia, condicions fonamentals per tal d'esdevenir canonge de la Seu de Tortosa. Les primeres notícies just es tenen en aquesta situació, quan ocupa la dignitat canonical de Sagrista de la Seu que, pel que sembla, l'ocuparà fins que serà elegit per a bisbe de Tortosa en l'any 1272.

L'avinentesa es produïa en el moment que Bernat d'Olivella, bisbe de Tortosa (1250-70), era nomenat arquebisbe de Tarragona (1271-87). Les eleccions de bisbes per part del Capítol es produïen habitualment dintre els deu pròxims dies però des del trasllat d'Olivella, el 1270, fins a l'elecció de Jardí, d'ésser el 1272 o 1273, passava molt de temps i no se n'ha donat cap explicació. El fet és que, en el conflicte existent a Tortosa entre l'orde del Temple i els ciutadans, intervé com a membre de la comissió arbitral i és, doncs, un dels responsables de la denominada Composició de Gallard de Josa (16 de les calendes de desembre de 1272), on se l'ha fet constar com a bisbe electe.

En aquest aspecte no acaba ací la qüestió puix que, l'esmentada Composició, quasi és simultània a la presentació del *Consuetudines Dertosa* (1272) i, com veurem, encapçalarà aquella altra que determinarà els continguts del llibre *Costums Scrites de la Ciutat de Tortosa* (1272 i 1279) segons la recopilació feta pels notaris Pere de Tamarit i Pere Gil a encàrrec de la Ciutat i de la Senyoria i per tant, en el darrer segle i per raons de caire nacionalista, l'actuació d'Arnau de Jardí ha esdevingut un mite: la seva presidència en la nova comissió, amb l'ajut dels esmentats Ramon de Besalú, l'ardiaca de Tarantona (Lleida), i mestre Domènec de Terol. En tot això s'acabava l'any 1272. Hi ha tensió social i política, una evident conflictivitat i pressions per ambdues parts, com en pot ésser una mostra la "*Protestació feta dauant lo bisbe Arnau y Ramon de Montcada y Gallart de Joza sobre los costums*" (1273, VI nonas octobris). Aleshores esdevenia la "*Presentació de vuyt quaderns de Costums feita per los Procuradors de Tortosa al Prior y Sagrista de la Seu, en poder de Pere Tamarit, VI nonas iulii*". No resta clar, doncs, el moment en el qual Arnau comença a actuar com a bisbe i estan justificades les prudents proposicions del 1273.

La dura problemàtica jurisdiccional amb l'enfrontament de la Ciutat i les Senyories no és tema ocasional sinó propi d'una època de transició que posa a prova els mecanismes socials i polítics de la societat del segle XIII i denuncia la política desenvolupada per Jaume I. En l'any 1273 el sant pare Gregori X el comissiona i el nomena delegat apostòlic per entendre i resoldre en el greu plet que se seguia entre el bisbe de Segorb-Albarrassí i la mitra de València. La

²⁶⁵ O'CALLAGHAN, R., 1896, pàgs. 75-82 – OLIVER, B., 1876, I, pàg. 351.

²⁶⁶ BAYERRI, E.: o.c. VII, 1957, pàgs. 396-398

qüestió ocupà quasibé dos anys de la vida d'Arnau de Jardí (1273-1275), dos anys agres en els quals les parts no s'avenien a raons, en els quals àdhuc intervenia el monarca per tal de posar a mans de la Seu tortosina l'església de Segorb mentre que es tramités el plet amb València (1274, 22 febrer), i el bisbe tortosí hagué de censurar amb severitat, presentant sentència el 14 de març de 1274²⁶⁷.

El 24 de gener de 1274 es reunia el primer Concili Provincial Tarraconense, convocat per l'arquebisbe Bernat d'Olivella²⁶⁸, en el qual trobarem també present Arnau de Jardí, el nou bisbe de Tortosa, i també signen dels altres prelats i dels seus procuradors, encara que també signaven els mestres dels ordres militars del Temple i de l'Hospital, reiterant l'acord de 1243. Per aquest temps consta que a la seu ja existeix la dignitat de degà.

Després d'una llarga estada a València, Jaume I torna a Catalunya i el 4 de març i amb el seu seguici passa per Ulldecona i el 6 pernocta a Tortosa (el 8 és a Tarragona, camí de Barcelona, d'on no es mourà).

El castlà d'Amposta autoritzava el 1273 (*XII kals. aprilis*) alguns habitants de Cona o Ulldecona a baixar de la vila per poblar i edificar a la Foga, i la nova vila es coneixerà com Sant Lluc d'Ulldecona. En aquest dia i any, en traslladar-se la població del castell a la Foia, se li atorga una altra Carta de Poblament, comptant amb què la primera fou atorgada el 1222.

El rei Jaume estava a Lleida a començaments de juny, on el dia 5 pagava dotze lliures al mestre del Temple, un deute pendent amb l'Església de Tortosa, i el 12 es posava fort davant els homes de Tortosa, i els d'altres llocs del Temple, perquè calia que fer homenatge al mestre provincial Arnau de Castellnou puix que sembla que el negligien.

Hi ha una pragmàtica sanció de Jaume I, el 20 d'agost de 1274 i de Barcelona estant, per tal que tothom faci reverència al pas del Santíssim Sagrament quan és portat pels carrers, interdint els renecs a Crist, a sa Mare i als sants, amb sanció als contraventors o que se'ls passi per la ciutat tot fustigant-los o que se'ls tanqui a la presó del Castell. El 15 de setembre el sant pare Gregori IX emet una butlla a Jaume I per haver presa sota la seva protecció l'Església de Sogorb, la qual s'encomana a l'Església de Tortosa.

Jutge i jurisconsult, com veiem, segueixen aquest camí les tasques que li són encomanades i que han d'absorbir-lo pel gruix de cadascuna de les responsabilitats. En tot això no apareix la seva concreta acció episcopal fins el 12 de novembre de 1274, quan celebra el primer sínode diocesà, en realitat el primer sínode del qual es té constància a la diòcesi dertosenca, i encara en celebrarà un altre el 1278. Els resultats, però, els veiem en una línia similar: legisla quant als béns dels canonges difunts i reglamenta el règim de la diòcesi i paral·lelament, ara i sempre, cal comptar amb què se'l veu actuar com a conciliador en afers ciutadans. És, doncs, Mestre Arnau i Mestre n'Arnau de Jardí i gairebé mai el bisbe de Tortosa.

A Lió se celebra el catorzè Concili Ecumènic, del qual es desprèn una efímera unió amb l'Església grega i en el qual es prohibeixen els casaments entre jueus i cristians. L'actuació de la Inquisició i sobre tot la dels dominicans fa que a l'entorn de 1275 es puguin donar per desaparegudes les heretgies dels càtars i dels valdesos, però ara apareix una nova desviació religiosa, la dels espirituals o fraticels que procedeixen d'una escissió de l'orde franciscà el 1274, la qual agafa força a Catalunya i sobre tot a Mallorca: Arnau de Vilanova hi estava en contacte (1307-1311) i tingué un poderós centre a Mallorca per raó de l'ajut que es rebia del rei Felip de Mallorca (1315-1325) en contra seva es manifestà Roma en 1312 i sobre tot el papa d'Avinyó Joan XXII que els perseguirà i els condemnarà repetidament d'ençà del 1322.

El rei, amb la ciutat de Barcelona, rebia son gendre el rei Alfonso X de Castella. El 25 de desembre, *apud Barcelone*, Jaume I admetia un deute de 8.000 sous al batlle de Tortosa, "*quos nobis mutuastis ad expensam illustris regis Castelle generis nostri sex dierum per quos fuit in Dertusa et in Sancto Georgio*". El 24 març de 1275, *apud Ilerda*, encara coneixem una liquidació de Jaume I al seu batlle reial a Tortosa, Ramon Guàrdia, "*nec non etiam super missionem quam fecistis pro nobis in predicto Rege (Alfonso X) et Regina Castelle ac familia*

²⁶⁷ BAYERRI, o.c. VII, pàg. 151 nota 3. També 137, 138, 151, 165, 185, 226, 274.2, 327, 433, 448

²⁶⁸ RAVENTOS i GIRALT, J.: o. c., 48.

sua in Dertusa et in Emposta et apud Sanctum Jorgium et in aptanda etiam unam galeam in guerra quam habebamus cum Raimundo de Cardona".

En començar el 1275, el 6 de gener, moria Ramon de Penyafort i mesos després, *post octava festa dels sants apòstols Felip i Jaume*, a Tortosa es posa data a la còpia autèntica, feta pel Temple, de la confirmació dels privilegis. Les senyories i els ciutadans mantingueren, doncs, el conflicte obert i aquests suportaren privilegis reials com el Lleida al del 1275, de 5 de desembre, se signa el privilegi reial pel qual es facultava el Temple a imposar tributs i a exigir host i cavalcada a les seves viles i llocs, tenint en compte que Tortosa quasi era un ple domini templer des de la donació que el rei Alfons I els havia feta un segle abans, o sigui que calia comptar amb què solien tenir tenses relacions amb els ciutadans, sovint apassionades i àdhuc violentes, sense que mai no es fes notar una cordialitat i ni tan sols actuar en l'estricta marc de la correcció, i just per això semblen haver tantes protestes i plets. Arnau de Jardí, com a bisbe, també tenia complicacions amb els templers i no ens referim a les que motivaven com a senyoria sinó en l'estricta àmbit religiós: donaven la comunió i sepultura eclesiàstica als excomunicats pel bisbe, el qual afer obligà el mateix sant pare Innocenci V (1276) a intervenir i a escapar.

En política relativa a la minoria jueva hi ha una disposició urgent de Jaume I, datada a Barcelona el 24 d'agost de 1275, referida a mutus i a canvis o barates fetes pels jueus del Call, així com d'usures. Anys de treball, sobre el que anomenem *Consuetudines Dertosae*, per part de la comissió que presideix i, per la seva envergadura i fort contingut, veiem com encara no es cobria plenament la tasca i ací ens trobem amb un "*Syndicat fermat per la Çiutat per rahó dels Costums ap[ro]bandis vel reprobands entre la Çiutat e la Castellania, en poder de Sebastià de Manso, notari, a pridie Idus Nouembris anno M.CC.LXXV*" i, també, una ordre de pagament del cinquè, el fredum, que correspon a la senyoria en qualsevol sentència condemnatòria i sobre el càrrec de secretari del tribunal (Escrivà de la Cort). La qüestió social i política, amb tot, podia haver estat envigorida a nivell ciutadà amb la signatura de la *Carta de Paeria*, el 1276 (*IV idus martii*), una constitució entre la senyoria (Temple i Montcada) i el poble, amb nou síndics i procuradors de la Ciutat.

En aquest 1276, a Roma, Innocenci V iniciava el seu pontificat, Ramon Llull fundava l'Escola de Miramar i Jaume Febrer començava a escriure les *Trobes* en les que destaca l'actuació dels tortosins a la conquesta de València: Arnau de Gallac, Benet de Galves i Guillem d'Olives, sobre tots. L'autoritat d'Arnau de Jardí es fa palesa en els sectors dret i en l'eclesiàstic, l'acció li esdevé acumulativa, i si l'hem interpretat com a punt d'equilibri entre la força feudal i la reial o popular, imposant-se en el fons uns imprecisos drets polítics ciutadans emanats de la política de Jaume I, contrastem-ho amb la seva postura del 1277 a Morella (setembre, 4), quan dictà i signà sentència contra Tortosa i a favor dels hospitalers d'Ulldecona, en l'afer que arbitrà sobre la jurisdicció civil i criminal entre el riu de la Sénia i el barranc de la Galera.

De València estant, el 4 de febrer de 1276 el rei aprovava els comptes presentats pel seu conseller Jaume SaRoca, bisbe d'Osca, sobre el dret de cenes percebut a Tortosa de mans del Temple, dels jueus i dels sarraïns "*eiusdem loci et ab aliis quibus licet locis in itinere postquam recessimus de Ilerda usque fuimus in Valencia*", així com 6000 sous "*quos solvistis pro nobis ad quitacionem R. de Montecateno et familie quam missimus cum eodem versus Seponem pro tenenda frontaria ibidem*". El 29 de març es tenia la satisfacció de veure com les obres del nou monestir de Santa Maria de Benifaçar avancen tant que Diumenge de Rams es deia la primera missa a la nova església. El 21 de juliol de 1276 el rei Jaume I abdica a favor de sos fills Pere i Jaume i el 23 surt d'Alzira, cap a València, on mor el 27 de juliol. Llavors Pere II el Gran inicia el seu regnat (fins al 1285).

La conflictivitat és ampla, com veiem, i àdhuc comprèn en qüestions mai no plantejades per la historiografia, com en el cas de la intervenció del sant Pare Innocenci Vè. en cursar un privilegi que adreça al degà de la Seu de Tortosa perquè ajudi i empari l'abat de Benifaçar, per tal que pugui deslliurar-se dels seus perseguidors (1277). En aquest mateix any se celebra un

altre Concili Provincial²⁶⁹ al qual no ens consta l'assistència del bisbe de Tortosa com, tanmateix, al celebrat a Tarragona al desembre de 1279.

Coneixem, aleshores, el "*Compromís, procés y sentència sobre la reformació e reducció, e observança de les Costums scrites de la present Çiutat*" (...) "*Data fuit dicta sentència Idus Madii anno M.CC.LXX.VII*" (7 maig) en poder de Sebastià Manso, notari de Tortosa, "*y per lur mort signà aquesta sentència Arnau Sans, notari de Tortosa*". Tot contingut en "*una carta gran en pregamí, molt llargua, continent vuyt pregamins pegats*"²⁷⁰, i concretament "*Correctió de Costums. (...) ...una carta de huyt pregamins autèntics en la qual és lo Compromís e sentència arbitral dada per lo senyor bisbe de Tortosa e altres entre la Senyoria dels Templers, e los Ciutadans, e la Vniuersitat de Tortosa, trellat de la qual correctió és en la fi de les Costums affegides en la Sala de la Ciutat, e segons la qual correctió són les Costums scrites ia corregides. Fonch dita sentència data en Tortosa Idus Madii anno a Nativitate Domini millesimo CCº LXXVIIº. Recepta vero per honor, Sebastianum de Manso, notarium publicum Dertuse et clausa fuit per Arnaldum Sancii, regentem notas illius*".

Al 1278 el tortosí Guillem de Montcada, bisbe de Lleida, hi consagra la seu vella i a Tortosa, l'11 de novembre, es realitza un sínode diocesà. A l'any següent, el 1279 ens trobem amb la novetat que l'escripció de la catedral comença a utilitzar el paper per al suport documental, i hi fa en haver d'elaborar una revisió reduïda del llibre de les *Costums Escrites*. En aquest darrer aspecte cal fer notar que la comissió arbitral que encapçalava el bisbe Arnau de Jardí enllesteix la revisió textual del llibre de les *Costums Scrites de la Ciutat de Tortosa*. De tal manera, el *IX kalendas iunii* (24 maig) de 1279 es promulguen oficialment els *Costums*, refosos per Arnau de Jardí i dos comissionats més (Ramon de Besalú i Domènec de Terol), els que no van admetre les recopilades el 1272 pels notaris Pere de Tamarit i Pere Gil, per considerar-les "*massa longues e oscures*". La tasca jurídica ha estat considerada com un estudi exemplar del *Consuetudines Dertosae* que mena vers el dictamen i la promulgació del llibre *Costums Scrites de la Ciutat de Tortosa*, en l'esmentat 24 de maig de 1279, que és el pas decisiu per al nou ordre polític i social. Havien estat anys de dur treball, des del 1272, en els quals s'havien d'aprovar *les costumes que ls parien bones [e] en reprovar aquelles que contenien peccat e embargarien justícia, y adobar-las, mudar-las, abreviar-las e declarar-las segons que a lur discreció serà vist que sie faedor*. D'aquest dictamen sortí el còdex jurídic modèlic de l'Edat Mitjana europea que passava a aplicar-se en els termes presents i futurs de l'Ampolla, Amposta, Benifallet, lo Canar i les Cases del Canar, Castles i Alfara de Castles, Costumà, lo Dover, los Freginals, Ginestar, la Galera, lo Godall, lo Mas dels Barberans, Paüls, lo Perelló, la Ràpita, Santa Bàrbara, Sant Jordi d'Alfama, la Sénia, Tivenys, Ulledecona, les Ventalles i Xerta on cal afegir-ne altres que estan integrats en el Terme General de Tortosa.

L'actuació en el 1279 pot enlluernar, apriorísticament, amb la seva iniciativa de demanar al papa Nicolau III la canonització del compatriota i jurista Ramon de Penyafort, la qual petició subscriuen altres bisbes en el mes de desembre i en el clímax del Concili Provincial Tarraconense, i es renovarà el 1298, amb el suport de les principals ciutats de la Corona i, sense resoldre's, farà seva el 1317 el Concili Tarraconense.

El 1280 veiem com el rei Pere II, dit el gran, ordenava als templers la restauració dels Banys, ubicats a extramurs²⁷¹ de la ciutat i suposem que immediats a la seva seu ubicada a Santa Maria del Temple. L'arquebisbe de Tarragona, des de l'Alforja, el VII kalendas septembris concedia 40 dies d'indulgència a aquells que visitessin la seu de Tortosa per la festa de santa Maria²⁷², per bé que de 1280 a 1289 es fan ben palesos els esforços de la Corona per repoblar Amposta: el rei Pere prometia béns als tarragonins i gent d'aquella vegueria que anessin a poblar el lloc i consta que el 1286 havia complert les promeses i confirmava les donacions fetes, afegint-hi franqueses econòmiques i fiscals. Abans, però, a 7 de desembre de 1280, una permuta amb els inoperants hospitalers permetia que la Corona

²⁶⁹ MARQUÈS, J. M.: o. c., 122, i 167; RAVENTÓS, J.: o. c., 48.

²⁷⁰ BAYERRI, E.: a o.c., 141, 172, 173, 177, 178, 238, 318, 331, 379, 433, 595.

²⁷¹ A *Recerca*.3.13 n.25, procedent de PAGAROLAS, tesi doctoral, apèndix doc. 139.

²⁷² Compte: vide: VII kals. septembris 1291.

recuperés Amposta, amb la Candela i l'Aldea²⁷³. En uns altres aspectes, el 1281 rei Pere II imposava als jueus de Catalunya un impost destinat a atendre el casament de sa filla i les despeses de l'armada que s'està construint, el qual fet s'aparella a la construcció de les drassanes de Barcelona. En l'any anterior, el 1279, el rei mirava a vetllar per la pau dels seus regnes i recomanava als framenors del monestir de Tortosa que amb la major delicadesa fessin per guanyar-se els jueus, marginant sempre tota mena de tibantors.

Llavors, el 1282, en un any en el qual el Call-jueu de Tortosa contribuïa al tresor reial amb una suma vuit vegades superior a les dels calls de Barcelona, Girona i València, en un any en el qual el rei Felip de França el 2 de juny i des de París concedia "als mercaders de la terra i estranys" un privilegi de franquesa de lleuda a Montpeller que afavoria el comerç tortosí, a començaments de juny el rei Pere el Gran reunia a Port Fangós una flota de més de 150 naus, segons Ramon Muntaner, amb el propòsit d'emprendre l'expedició a l'Àfrica i a Sicília. Una part de les naus s'havien bastit a les drassanes de Tortosa. A *V kalenda iunii* (28 maig), en el mateix Port Fangós, el monarca havia atorgat una carta de poblament a Amposta, amb la qual concedia als pobladors els Usatges i costums de Barcelona. Havien esdevingut les conegudes com Vespres Sicilianes i Pere el Gran, de Port Fangós estant, feia testament a *III nonas iulii*, just abans d'aixecar àncores i navegar cap a Sicília: ocupava Messina i aconseguia el domini total de l'illa, mentre que els angevins calia que es repleguessin a Reggio de Calabria (Nàpols). Ramon Muntaner, d'antuvi, escrivia: "*E puis ell endreçà totes les daressanes, axí en València, e en Tortosa, e en Barcelona, que les galeres esteguessen en cobert; e féu daressenals per tots els llochs on li paria que galeres degué tenir*".

En l'àmbit nacional, el 1283 portava la institucionalització de les Corts Catalanes, amb l'acord de reunir-les anualment per bé que de primer antuvi, a VII kalendas ianuarii i de Barcelona estant, el rei Pere confirma els privilegis i usos en possessió a les poblacions de Catalunya, emet un privilegi pel qual confirma el de Jaume I d'1 agost de 1233 sobre l'exempció de lleuda als ciutadans tortosins a València i un altre, encara, perquè Tortosa pugui posar imposicions a la ciutat i els seus termes. Al 1283, tanmateix, Bernat Ramon de Ribelles establia una devesa a Ulledecona i a la seu de Tortosa es creava la dignitat de tresorer. A *XIV kalendas decembris* de 1284, de Barbastre estant, el rei atorgava un privilegi pel qual confirmava les donacions fetes pels seus predecessors a l'Església de Tortosa. Pel mateix moment es fa notar la celebració d'un altre Concili Provincial Tarraconense. En aquest moment es dictava una disposició de caràcter general per evitar que els cristians ataquessin els jueus durant la Setmana Santa.

El 1285 porta la Croada francesa contra Catalunya, amb la derrota francesa al coll de Panissars (el Portús) per les tropes del rei Pere. Roger de Llúria, al cap de la flota, arriba a Sicília amb 46 galeres per socórrer la marina catalana en la guerra contra els angevins. Comença llavors el regnat d'Alfons II el Liberal (fins el 1291).

A l'agost de 1286 es confirmen les llibertats donades per Jaume I a les calendes d'agost de 1233 i el rei, tanmateix, confirma les donacions als tarragonins que han anat a repoblar Amposta, com es recordarà, i hi afegeix franqueses econòmiques i fiscals: la confirmació de la carta pel rei Alfons, l'atorgada per Pere II a 1282, es data aquest any.

L'any 1287 es feia una nova temptativa repobladora a Amposta, també sense èxit, i a *VI kalendas martii*, des de Russafa, Guillem de Sentmenat, senyor de Castles, donava la vila i el seu raval d'Alfara a son fill Pericó. Ben a prop, a *V idus aprilis* el bisbe de Tortosa permuta amb el Capítol la meitat dels delmes pertanyents al Vilar de Santa Maria i Carrascar.

No disposem de noves dades, ja sigui per casualitat o bé per la importància d'aquest pas donat, fins el 1287 i en una situació ben diferent: la seva participació en la conquesta de Menorca per la qual, en document datat a 13 d'agost de 1290, sabem que Tortosa lliura lliura 20.000 sous al rei. Ja havia aportat 95 lliures 15 sous i 8 diners de moneda jaquesa, i amb 32 lliures per una altra part, en solució dels 20.000 sous barcelonesos que en subsidi li oferí de compte del rei son pare²⁷⁴. Abans, però, el *VI kalendas iunii*, ja havien lliurat 1360 sous a l'infant

²⁷³ Recerca.2.124.

²⁷⁴ BAYERRI, E., a o. c., VII, 174, 176, 178, 199, 283, 287.1, 625, 629,630, 637 i 648.

Pere que, segons un text anterior eren “*part d'un subsidi que la Ciutat li havia fet contra son oncle lo Rey en Jaume*”. L'Església passa per un moment transcendental perquè a l'estiu es funda el monestir de Santa Maria de la Ràpita: els benedictins de Sant Cugat, a la fi del llarg plet, n'havien venuda la propietat als hospitalers, el 1260, i aquests hi establiran ara una comunitat femenina, amb monges procedents de Sixena que hi romandran fins al 1579.

Maria, esposa de Bernat Oliver, senyora de Cardó, venia aquest castell i les seves pertinences a Bernat Pinyol per 40 lliures en moneda jaquesa en l'any 1288. Bernat Pinyol moria a 15 de maig de 1300, segons la làpida de l'església de Benifalset. En tal moment se celebra un altre Concili Provincial Tarraconense, a Tarragona. Comença l'arxiepiscopat de Roderic de Tello (1288-16.12.1308)²⁷⁵, al qual tampoc no ens consta la presència episcopal tortosina. En aquesta reunió es delibera quant a la protecció de persones i coses eclesiàstiques, sovint usurpades pels poderosos, per la regularitat en el pagament de delmes, per determinades disposicions de penes (p.e., per perjuris: de l'excomunicació a 20 morabatins = 200 sous); per augment de tolerància en alguns delictes.)

La reina Constança era a Palermo i el 7 d'octubre de 1288 donava l'Aldea a Pere Marí, el qui la conservarà fins al juny de 1304: el document havia estat redactat en el passat mes d'abril, i aleshores es ratificava. L'escriptura de donació de la reina Constança a favor de Periconio Marí, notari i familiar seu, es justificava en els serveis fets i darrerament com escrivà de cambra: se li assignava el “*castrum sive locum vocatum Aldea*” en frac alou, el qual comprenia des de la torre de Buriacènia al torrent del Canyar, més enllà del torrent dit del Grepellat, així com ho indiquen les fites posades fins a prop de la torre de la Granadella. Com que el “*mansus de Vine Xarop est in termino et de termino Aldee*” li és tanmateix traspasat amb tot allò que hi ha, inclosa la jurisdicció civil i criminal. A l'any vinent s'evidenciava que el repartiment de terres a Amposta, previ al repartiment, portava irregularitats que el rei aleshores feia per salvar.

El 19 abril de 1289 el Capítol de la seu de Gènova venia al bisbe Arnau de Jardí l'illa de l'Ebre o de Gènova que posseïa d'ençà de la conquesta del 1148; la venda es feia per 625 lliures, moneda genovesa, malgrat que l'operació no indica altra cosa que el fracàs econòmic genovès que afectà greument la república i l'entitat bancària que hi havia especulat.

Es comenta quant a un altre Concili Provincial Tarraconense i l'*lxi alendes apilis* de 1289 moria el rei Pere i, aleshores, la ciutat pagava a l'Infant Pere els referits 20.000 sous malgrat d'estar en una situació econòmica deficitària per raó de les fortes despeses suportades en les darreres guerres, i el *III idus septemvirs* li paga 5000 sous més dels vint que igualment li havia ofert de compte del rei son pare. A *VIII idus decemvirs* hi ha una lletra d'Alfons II sobre la defensa dels drets eclesiàstics.

Les notícies sobre el pontífex tortosí es van espaiant i cal comptar amb què la seva edat començava a ésser molt avançada, donats els temps. En aquest aspecte de política nacional no el retrobem fins el 1290, tractant amb Alfons II en el Parlament de Barcelona i, en canvi, no sembla haver assistit als concilis de 1289, 1290 i 1291 per bé que consta la seva presència en el Concili Provincial del 15 de març de 1292, realitzat a Tarragona.

El 18 de juny de 1291, sobtadament, a Barcelona moria el rei Alfons II a 27 anys d'edat i, llavors, Jaume II ocupava el tron fins al 1327. En tal moment ens consta que es confirma i ratifica la donació de l'Aldea, feta per la reina Constanda a favor de Perizoni Marini i, el temps passant, de Tortosa estant i a *V alendes favoregi* de l'any següent, confirma els privilegis, franquesses i immunitats de la ciutat, talment com el 4 de març de l'any vinent concedirà franquesses i exempcions diverses als regnes de Sicília²⁷⁶. Paral·lelament el sant pare Nicolau IB, a *VII alendes septemvirs* de 1291, des de Civitavecchia concedia indulgències en algunes festes, de manera especial en la de santa Maria, a tots aquells que visitessin la seu.

En 15 març de 1292 se celebrava a Tarragona el I Concili Provincial Tarraconense, i consta la presència del bisbe de Tortosa, sense que sigui així en el segon que se celebrà a

²⁷⁵ RAVENTÓS, J.: o. c., 48-49.

²⁷⁶ *Recerca*, 2, pàg. 59, 60.

Lleida a meitat agost de 1293²⁷⁷. El *XIII kalendas martii*, a Barcelona, Jaume II declarava que la Ciutat de Tortosa gaudia de la franquesa del regne de València, concedida per Jaume I quan les calendes d'agost de 1269: el rei interpretava novament i declarava a favor de Tortosa, ho ratificava i ho aprovava en document atorgat "*a supplicació del Mestre del Temple en Aragó y Cathalunya y els hòmens de Tortosa*", encara que serà renovat el *VIII idus novembris* de 1323.

L'afer jurisdiccional urbà o territorial entrarà llavors a la fase decisiva. Al 1292, a la ciutat, hi ha desordres, i entre el Temple i la Ciutat són corrents les discussions i baralles sobre jurisdiccions, propietats, precedències i sobre tot representacions en actes públics. D'ençà de 1292 sembla ésser que ho provocaven, també, els partits polítics que encapçalaven els Garidell, els Carbó i els des Puig que persistentment angoixaven la societat. Jaume II ho volgué acabar i castigà els excessos.

L'11 d'agost de 1294 se celebrava a Lleida el III Concili Provincial Tarraconense i en el mes següent, el 15 de setembre el rei obligava la senyoria a cedir-li els seus drets de manera que a l'endemà dia 16 (*XVII kalendas octobris*) s'avenia amb el mestre del Temple a Aragó i Catalunya perquè a canvi de tot allò que l'orde havia a Tortosa, inclosa la senyoria, acceptés el castell i la vila de Peníscola, amb les alqueries de Benicarló i Vinaròs, el castell i vila d'Ares, les Coves de Vinromà, la Salsadella, Albocàsser, Vilanova, Tírig i Serra, amb tots els termes, pertinences i donacions. En aquesta data en fa escriptura el notari Guillem Solanes.

A *XI kalendas octobris* Jaume II és a Tortosa per tractar del concanvi amb el Temple²⁷⁸ per bé que també és pel canvi dels drets que els Montcada sempre havien tinguts sobre el Castell, i pel feude dels camins de Vallobar i de Saidí, entre altres béns. El rei reconeix la realitat i la legalitat del concanvi referit, davant el mestre del Temple, en Berenguer de Cardona, però cal advertir que en pocs dies de diferència Jaume II recupera la senyoria directa sobre Tortosa i, a canvi, cedeix diversos llocs i drets a l'Aragó i València, primer als templers (16 setembre) i després el 7 octubre, a Tortosa, se signa la carta de concanvi entre Guillem de Montcada, fill i hereu de Ramon, i el rei Jaume II. Montcada declara: "*permutamus et excambiamus in perpetuum urbem Dertuse, Çudam, Senioraticum Ciuitatis ipsius, uallem et terminos eiusdem ac tertiam partem in dominio de omnibus eximentis eiusdem ciuitatis et uille et omnium terrarum sibi pertinentium*". El rei, a canvi, li dona "*castra et uillas de Vallobar...*" O sigui que des del 15 de setembre la Corona haurà la dominicatura plena sobre Tortosa encara que els problemes entre les senyories de domini feudal se segueixen manifestant, els béns existents dins la ciutat i als voltants, com demostra el cas de la comunicació del rei que, de Tortosa estant, el 27 de setembre s'adreça a Berenguer d'Entença per comunicar-li que no perjudiqui o molesti els templers puix que aquests, representats pel mestre de Catalunya, han fet constar i signat que s'avenen a acatar en tot les ordres i resultats o conseqüències de la sentència que es doni en la causa portada a la Cort Reial.

El novell plantejament ofert al Temple farà que minvi constantment la seva importància en l'àmbit urbà i diocesà de Tortosa, tan considerada en l'àmbit sencer de la Mediterrània, i la permuta de béns motivarà la davallada del nombre de frares a la comanda perquè la presència sovint es reduirà al comanador i a un sol frare. El poder econòmic de l'orde, el poder polític i social com a posseïdors de la senyoria sobre la ciutat, un poder feudal que havia adquirit una major força amb la possessió de terres, viles i llocs i també d'homes, els porta lligada l'enveja dels poderosos i la desconfiança de molts, la qual situació està a punt de portar-los al total desastre.

Sempre comptant amb què la regió i diòcesi manté la natural i històrica frontera meridional al riu Palància, entre Almenara i Morvedre, es fa notar la cura que es manté en la meitat meridional que políticament i administrativa resta dins el dilatat regne de València. En aquest any, i tenint en compte tal factor, apareixen disposicions que responen a l'esmentada natura i veiem que Jaume II atorga un privilegi als de Benicarló per tal de deixar-los lliures de

²⁷⁷ RAVENTÓS, J.: o.c. 49.

²⁷⁸ BAYERRI, E.: recull aquest seguit de referències a o. c. VII, pàgs. 145, 199, 274, 300, 625, 629, 630, 631, 637, 640. - *Recerca*.2, pàg. 59, 60.

les taxes de peatge, lleuda i pontatge al Pont de Tortosa i barca de Benifallet, i també perquè puguin pasturar els ramats, de tota mena, arreu del territori i sense pagar taxes, o bé a la inversa, quan el 17 febrer hi ha el reconeixement reial i nova concessió de l'exempció d'herbatge, carnatge, lleuda, peatge i portatge en el regne de València a favor de fra Berenguer de Cardona, mestre de la milícia del Temple, de tots els templers i de tots els habitants dels seus dominis.

La Corona també cursa disposicions adreçades als seus representants i així, des de Barcelona, el *XIV kalendas decembris* (18 novembre) de 1294 Jaume II comissiona el seu batlle a Tortosa, Bernat de Libano perquè en nom seu atorgui als del lloc del Perelló les llibertats i franqueses que heuen els de Tortosa, i que els lliuri terres per al seu manteniment. Libin-ho ho compleix a *XVII alendes anuaris* de 1292 a 93 pobladors, facultant-los a obrar habitatges, artigar... El cas era que s'havia fet per poblar el lloc el mateix dia del 1264. El *XII alendes Martí*, tanmateix, des de Barcelona cursa una lletra al batlle de Tortosa per la qual mana que no pertorbi l'ús de la jurisdicció del veguer, segons els Costums, però si el veguer, amonestat una, dues i tres vegades a fer justícia, continua reticent, en tal cas serà el batlle el que faci ús de la jurisdicció segons l'ús que n'havia de fer el veguer. En comerç i en afers exteriors potser que és prou destacar que a *V alendes Martí*: i des de Barcelona Jaume II atorga moltes franqueses als mercaders tortosins i a les mercaderies, ja cia a Sicília com a altres llocs. En pot derivar la disposició datada a *IV alendes favoregi* (29 gener 1295) i emesa des de *Troni-us de Montegrino* en forma de privilegi per poder celebrar fira anual: "*quolibet anno perpetuo in ciuitate predicta, que incipiat celebrari in festo sancti Bartholomei annuatim, et ducent Quindecim dies continuo*" encara que adverteix als prohoms i a la universitat que l'homenatge que li han fet no ha d'inferir en perjudici a les llibertats, franqueses i privilegis, ni ara ni al futur (*uolumus et concedimus uobis... quod propter homagium per uos nobis prestitum non fiat uobis periudicium in uestris libertatibus seu franchitatibus aut priuilegiis nunc uel... in futurum*).

El 1266, durant el pontificat de Bernat d'Olivella, acabava una diferència haguda entre el bisbe i el Capítol de la Seu per raó dels respectius drets sobre les viles del sud del riu de la Sénia. El 28 de novembre, bisbe i Capítol arribaven a una concòrdia per la qual el primer retenia els drets sobre les poblacions tortosines -ara valencianes- de Miravet, Albalat i Cabanes, així com el castell d'Almassora amb el mas dit de Na Mambriels, mentre que el prior i Capítol retenien el castell de Cabassers, la Granadella i els Molins del Comte.

Al 1295 Jaume II concedia la celebració de fira el 29 de gener. Després agràia un *préstech graciós* que la Ciutat li havia fet, li confirmava els privilegis però també responia a altres problemes de caire administratiu: el 4 de març II concedia franqueses i exempcions diverses als regnes de Sicília i a 27 desembre, de Lleida estant, s'interessa quant als albarans del batlle de Tortosa i, tanmateix, recorda al batlle reial i als que el succeeixin que sempre que la Cort reial proveeixi contra els privilegis de la ciutat o que violin els atorgats pels seus predecessors, que ningú no ho executi, ni tan sols el veguer, i que de nou "*rescriguen y consulten ab aquel*" i que ell mateix, convenientment informat, proveirà allò que calgui. Consta un privilegi de la reina, donat a Lleida a *VI kals. ianuarii* de 1295 sobre que el veguer no obeeixi o executi lletres que atemptin contra els privilegis, autoritzat "*sub sigillo nostro secreto*"²⁷⁹. A l'agost, altrament, se celebrava el Concili Provincial Tarraconense.

El 1296 també se celebra un Concili Provincial Tarraconense, a l'agost, i destaquen dos fets en la mateixa línia política. El primer esdevé el 12 d'abril, quan Frederic III de Sicília atorga un privilegi als catalans i especialment als de Tortosa, als que atorga les mateixes franqueses i immunitats que heuen els ciutadans de Barcelona als regnes de Sicília... Els tortosins, pel privilegi, paguen 43 unces i mitja d'or. El segon el collim amb data de IX kalendas novembris, i correspon a una "*Donació feta per lo rey Jaume II al Abad de Benifazà del Lloch dit Refalgarí, situat en lo Port dit Tres Eres*".

²⁷⁹ Se'n conserva la confirmació "*dat. in Albarracino, quinto Idus Marcii anno Domini 1337*".

L'espaiament de notícies se'ns manté -de moment- i res més no en sabem fins el 1297, quan el sant Pare Bonifaci VIII insisteix a prop dels bisbes de Barcelona i de Tortosa, els dos ports marítims de major tràfec a Catalunya, per tal que es mantingués la prohibició del comerç amb Egipte.

El 1294 hem vist esmentar per primer cop l'existència del Pont de Barques, en referir-se al pas de l'Ebre per als de Benicarló, i el 1297 es torna a esmentar per raó del pas de franc que hi han de tenir els ramats del monestir de Benifaçar: de fet, el monestir i Tortosa signen una concòrdia per l'establiment d'un empriu, en compensació al pas de franc pel Pont de Barques i pel pas amb barca per Pampí i Xalamera, potser que alguna cosa hi poder determinar la riuada que en aquest any inundava la ciutat i els camps. Sabem que el 14 juliol els ciutadans que contribueixin a les tales i col·lectes del Comú podran pasturar de franc, així com fer llenya i fusta i teia, aprofitar l'aigua, pegunta i quitrà i caçar dins la jurisdicció de Benifaçar que es descriu. Aquesta concòrdia esdevé determinant (27 octubre) en el procés que en aquest jorn s'inicia sobre els límits termenals entre la ciutat i Morella.

En un altre aspecte i responent a reclamacions fetes, de ben segur, Jaume II, des de Múrcia, mana (*VIII idus febroarii*) al batlle de Tortosa que no pertorbi el veguer i els paers de la Ciutat quant al Mer i Mixt Imperi d'Amposta i en el lloc de l'Aldea. L'any vinent, el 1298, quant al castell i masos d'Amposta i des de Palamós estant, Jaume II ratifica (*XII kalendas iulii*) al castlà d'Amposta, fra Raimond de Ribelles, el canvi que Pere I féu d'Amposta a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem donant-los, a canvi, la vila d'Onda, el castell de Gallur (Aragó) i altres pertinences. En aquest any se celebra el corresponent Concili Provincial Tarraconense, així com en el següent, el 1298.

Tres disposicions incrementen l'ordenament econòmic i afecten les tasques de l'Església: el 21 abril Jaume II concedeix el canvi de la moneda jaquesa; el 21 maig Tortosa és eximida de la taxa del monedatge. Jaume II absol els ciutadans de la taxa decretada el dia 1, després coneguda com impost del monedatge, i afegeix que per un altre privilegi, en lloc de la moneda jaquesa que circula per Tortosa, es pugui usar la de Barcelona, establint-ne el canvi; i a *III kalendas iulii*, a Cotlliure, perquè es constitueixi una comissió reial que determini les causes d'usures a Tortosa i al seu terme.

En el caire econòmic, tanmateix, destaquem que a *XII kals. iulii aD* Jaume II accedia a la demanda dels prohoms perquè ningú que no fos el rei o els seus oficials poguessin entrar vi a la ciutat i als seus termes.

El 1299 Jaume II atorga als ciutadans (*XVIII kalendas iulii anno Domini*), des de Perpinyà, el privilegi d'exempció de lleuda i peatge dels tortosins a Cotlliure, i des de Barcelona a fra Raimond de Ribelles (*XV kalendas febroarii, Barchinone*), castlà d'Emposta, perquè "*tal moneda com corre en Barcelona deu córrer en Uildecona*" puix que sembla ésser que es conserva la jaquesa, la qual ja no circula per Tortosa i altres viles. A ciutat és significatiu l'atorgament d'un privilegi reial (*nonas febroarii aD, Barcelona*) d'absolució, remissió i relaxament a favor dels prohoms i la universitat. Altrament, a *XII kalendas iulii* i des de Palamós, Jaume II ratifica al susdit castlà d'Amposta, fra Raimond de Ribelles, el canvi que Pere I féu d'Amposta a l'Hospital donant-los, a canvi, la vila d'Onda, el castell de Gallur (Aragó) i altres pertinences. A l'agost torna el Concili Provincial Tarraconense, sense que tinguem notícia de la presència del bisbe tortosí.

El papa Bonifaci VIII decreta el primer any sant en l'any 1300, en el qual moment es funda l'Estudi General de Lleida que tanta importància cultural tindrà per a Tortosa, de la qual es confirma el seu caràcter de marquesat independent de la Corona. En relació amb aquesta, la ciutat i la regió estan confiades al veguer Guillem de Sentmenat (*V kalendas septembris anno MCCC ab Incarnatione*) i són paers Bernat de Vilalbí, Ramon Sanch, Marçot Gener i Domènec Piquer. En el caire militar, obligada la ciutat com se sent per aquest caire fronterer que conserva, s'ajuda Jaume II tot posant dues galeres armades pel temps de quatre mesos i el rei es manifesta molt agraït perquè "*s'havien gastades fortes sumes de diner per socors a les seves necessitats i despeses*"²⁸⁰. La preocupació en tals aspectes ens les confirma una "*Carta*

²⁸⁰ Talment esmenta BAYERRI, E. a o.c. VII, 371, 643, 647, 648; VIII.73, 106 i 152.- *Recerca*.4, pàg. 110.

en pregamí que.s àpochs de Pere March, scriuà del Senyor Rey, feta als Procuradors de Tortosa de C. cafiços de forment y de C. de ordi que per seruey feyen al Senyor Rey per la guerra de Múrcia; y en recompensa del dit seruey confirma, lloa y aprova los priuilegis, llibertats y costums en nom del Senyor Rey, per ell y sos successors - act. Dertuse 3. non. decembris. M.CCC. en poder de Pere de Vila Redona not.". Tot plegat no són fets isolats perquè el 5 de febrer (*nonas februarii*) de 1301 el rei Jaume II declara que la participació d'una host de Tortosa contra el vescomte de Cardona no ha de constituir precedent en perjudici de les franqueses i privilegis de la Ciutat i en el mateix moment, de Tortosa estant de febrer a abril, el rei aprova i confirma els privilegis i franqueses atorgades a la ciutat²⁸¹, i disposa que mai ningú no ho pugui impugnar impunement; el 15 d'abril confirma el privilegi de Pere II, de 1283, sobre franqueses atorgades, i les confirma i aprova i també estableix que mai ningú no ho pugui impugnar i declara, tanmateix, que la participació d'una host de Tortosa contra el vescomte de Cardona no ha de constituir precedent en perjudici de les franqueses i privilegis de la Ciutat. En aquest mateix any 1301 (*VI kalendas madii*) el rei Jaume II confirma al bisbe Arnau i a l'església de Tortosa els castells valencians d'Almassora, Miravet i Sufera. El mateix any se'l convoca a les Corts de Lleida, la qual convocatòria també afecta el castlà d'Emposta, i a l'agost se celebra el Concili Provincial Tarraconense.

En altres afers, la reina Blanca ordena a l'oficial de Tortosa que revoqui l'excomunicació promulgada contra el notari d'Amposta que actuava en afers de l'Aldea i els procuradors tortosins excusen Periconio Marini perquè els vassalls de l'Aldea no han d'anar per host i cavalcada o als *Stabliments* de la Ciutat.

A l'any vinent, el 1302 en el qual s'estableix la pau de Caltabellota per la qual es posa fi al problema sicilià, el 16 juny, de Jaca estant, Jaume II trasllada al batlle de Tortosa una interdicció absoluta, sots pena corporal i pèrdua de béns, d'anar a comerciar a Alexandria o a Egipte, la qual disposició de fonament religiós i semblantment a la de 1297 es publicà a Barcelona i a les principals poblacions marítimes de la Corona. Aquest any esdevé l'expedició dels almogàvers a orient, a Constantinoble.

Ací s'obre un dels episodis més comentats de la vida d'Arnau perquè son germà Ponç el nomenava bisbe coadjutor de Mallorca. El Capítol de la Seu mallorquina acceptava la proposta el 9 de juny, després de la qual data Arnau es traslladava a Ciutat de Mallorca per resoldre els afers. Els documents illencs el defineixen per la seva signatura: *Ego Arnaldus, Dertusensis Episcopus, Reverendi Patris Domini Poncii, Maioricensis Episcopi, in Spiritualibus Coadjutor, subscribo*. El seu ministeri a Mallorca hagué de durar uns mesos i, probablement, justificar la seva absència al Concili tarraconenc puix que al setembre de 1302 tornava definitivament a Tortosa. Ponç empitjorava i moria abans del 27 de juny de 1303²⁸².

La Ciutat, el 30 de setembre (*II kalendas octobris*), nomena procuradors als ciutadans Bernat Garidell i Domènec Ferrando per tal que recavin, a prop de Jaume II i de la reina, per tal de suplicar-los que els privilegis, franqueses i llibertats dels tortosins siguin respectades i ateses a les illes de Mallorca i a altres llocs, en un sindicat que legalitza el notari Pere de Vilaredona en haver estat signat pel Consell de la Ciutat.

Quant a l'Església de Tortosa, el *II kalendas nouembris* i des de Barbastre, el rei li atorga el privilegi de salvaguarda, el qual ratificarà la Corona el 1310 (Tarragona el *VI idus septembris*). El 15 de desembre Jaume II surt de Tarragona, el 16 pernocta al Perelló i ha d'arribar a Tortosa el 17 puix que el 18 hi signa documents. En acabat se'n va a Lleida havent deixat a Tortosa la família reial, i el 10 de gener ha tornat a la ciutat, de la qual sembla anar-se'n el 15 o el 16 de febrer, cap a Vilafranca, i el 20 ja està a Barcelona.

Jaume II declara (*VI idus martii*, Vilafranca) que la batllia reial de Tortosa és una de les quatre principals de Catalunya, i coneixem una escriptura de concanvi (*V kalendas febroarii ab Incarnationi Domini*, Tortosa) entre el rei i el veguer Guillem de Sentmenat.

²⁸¹ Pere III renova i revalida el privilegi a 15 abril 1368, per pèrdua d'aquest: *Attendentes pro parte uestri proborum hominorum et Vniuersitatis Dertuse nobis fuisse humiliter supplicatum, quod uos amiseritis quondam litteram uouis concessam per III. Regem Iacobum avum nostrum...*)

²⁸² Vide: VILLANUEVA, J.: o.c. , 1806, XXI; O'CALLAGHAN, R.: o.c. III, 1886, pàgs. 29-32, i a 1896, pàgs. 78-81.

El 13 febrer de 1303 el rei Jaume II, de Tortosa estant potser que des del dia 10 de gener i abans d'anar-se'n cap a Vilafranca i Barcelona el 15 o 16, atorga a l'aljama dels jueus de Tàrrrega el dret a tenir dos o tres prohoms que entenguin en totes llurs qüestions²⁸³. El primer dia d'abril és a València, on signa un privilegi sobre el bovatge de Cabassers i d'altres llocs del mateix terme, i quant a la concessió del mer imperi en tals llocs, llevat dels crims que tot just comportin el darrer suplici o la mutilació de membres, però torna a les acaballes de maig i passa per Tortosa, fent camí cap a les Corts d'Ariça per via de Lleida i Saragossa²⁸⁴ però el 21 ja està de tornada, a Ulldecona, i el 22 a Tortosa on, havent dinat als Framenors, embarca cap a Xerta, on pernocta. El 23 va cap a Ascó per veure les festes, balls, jocs i entremesos de joglars francesos. Hi ha el parer que és el 14 de juliol d'aquest any quan, al Palau Reial de València atorga el privilegi sobre el Pont de Barques de Tortosa.

Entre aquesta línia i en el repartiment de poders veiem com el *V idus septembris* consta la "Requesta donada per Pere de Sentmenat al veguer de Tortosa perquè Ramon de Sentmenat no edificàs res en lo Castell de Carles", i el 25 setembre Jaume II visita Orta, a prec de l'orde de Calatrava i per tal de consolidar-li el prestigi, on es fa un acte a l'església que havia estat ornamentada com quan les grans solemnitats, i la vila obtenia l'exempció de la taxa de les cenes reials, molt costosa i rebutjada, i de contribuir a les cavalcades. El Concili Provincial Tarraconense havia restat endarrere i veiem que el 24 octubre arriba Jaume II, procedent t'Eriça, el 3 novembre passa per Benifallet i el 4, de pas cap a València, fa estada a Acalà de Gisbert. El 1303, encara, coneixem un privilegi de Jaume II a favor de l'Església de Tortosa²⁸⁵. Des de llavors ençà que no en sabem res més.

Entre els successos que en el 1304 afecten de manera directa o indirecta cal comptar amb el del 10 febrer (*IV idus febroarii MCCCIII*), atorgat pel rei al Palau Reial de València, el qual correspon a la "Sentència donada per lo rey Jaume II ab pregamí ab plom penjant, entre la Ciutat y lo senyor de Pahuls sobre los térmens y jurisdicció de Pahuls", en el qual el rei reconeix i confirma els drets de la Ciutat sobre Paüls, puix que el lloc pertany al Terme General de Tortosa; tanmateix el donat a Saragossa a les *nonas iunii*, pel qual mana al veguer de Tortosa que torni el dret a vendre les herbes per tot el terme de la Ciutat a tothom que provi que l'havia llavors quan exercia la senyoria de Tortosa l'orde del Temple i els Montcada, i en virtut d'aquest manament s'autoritza Pere Carbó, senyor de Fullola, a poder vendre les herbes del terme. Al juny, l'abat del monestir de Benifaçar, fra Berenguer de Belltall adquireix a Periconio Marini el terme de l'Aldea i de Benixarop, per 30.000 sous, en lliure i franc alou. Passat el temps del Concili Provincial Tarraconense en el mes d'agost, apareix el *III nonas octobris Anno Domini* la "Declaració donada en poder de Berenguer Cortiella, notari de la Cort de Tortosa, sobre Fullola y son terme" i el *XII kalendas nouembris* Jaume II atorga a les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem la torre de la Ràpita, a perpetuïtat, àrea erma que la Corona heu com a senyoria²⁸⁶.

Al 1305, a *XI kalendas ianuarii MCCCIV* es resol la "Divisió feta per lo rey en Jaume II sobre la divisió del bosch de Pahuls, en la qual se mostra com les tres parts són de la Ciutat y la una de Pahuls (...) y és la diuisió dels térmens" (hi ha una altra carta datada a Tortosa a *V kls octobris*) Cal que hi vagi el veguer Berenguer de Fenollar per fer efectiva aquesta divisió i assigna el titular de la senyoria la quarta part, entre la vila i el terme de Tortosa, amb les fites i armes reials esculpides a les roques, essent la divisió definitiva. Sorpren, també, el fet que Bononato Marini atorgués una absolució de 5000 sous sobre la compra de l'Aldea pel monestir de Benifaçar.

Al IV Concili Provincial Tarraconense obert a Tarragona el 22 de febrer del 1306 no se sap qui hi assistí²⁸⁷, però sembla clar que Arnau no va estar present al celebrat a Lleida a l'agost de 1293 i l'11 d'agost de 1294, tampoc als celebrats puntualment cada any des del 1295 al 1305, en el qual moment l'obligació d'assistència als bisbes es fa extensiva als abats,

²⁸³ *Els castells catalans*, VI, 1060.

²⁸⁴ Ho recollia BAYERRI a o.c. VII, 280 (1), 627 (hi ha altres docs., especialment entre 1305 i 1318) i 632.

²⁸⁵ AHCT Caixó Episcopus, II, núm. 22; BAYERRI, E.: o.c. 1960, pàg. 95.

²⁸⁶ BEGUER, M.: *El Real Monasterio de Santa Maria de la Ràpita*, pàg. 45 doc.

²⁸⁷ MARQUÈS, J.M.: o. c. 133; RAVENTÓS, J.: o. c., 49.

priors i altres prelats. Es concreta, tanmateix, un acord entre la Ciutat i Benifaçar per afers jurisdiccionals, situant a Refalgarí un lloctinent del veguer²⁸⁸.

Arnau de Jardí, el bisbe de Tortosa que havia d'haver vist el pas de divuit papes (dotze com a bisbe), moria tres anys després, el 20 de juliol de 1306, quan podia tenir uns 73 anys. El traspàs esdevenia a la residència de Bitem, essent inhumat a la petita església que encara existeix. El 30 de març de 1308, segons el necrologi, les seves despulles es traslladaven a la Seu i l'arqueta que coneixem era situada a l'Aula Capitular, on romangué fins al 1829-1831 que s'utilitzà com a carreu per a tapar la porta i finestral i, el 1965, a l'indret actual de la girola. Son germà Bernat moria el 1313, essent Prior Major de la Seu, malgrat que alguns comentaristes dubten quant a llur veritable relació familiar²⁸⁹ i coincideixen a definir Arnau de Jardí com un dels bisbes més savis, virtuosos, actius i benemèrits, per emprar llurs qualificatius, destacant-ne la puresa doctrinal i la moralitat de les constitucions generades des dels dos sínodes diocesans que celebraren al començament del seu pontificat. Altrament, és el bisbe de Tortosa que gaudeix d'una bibliografia més extensa i el que ha estat permanentment utilitzat en un ample sentit encara que, preferentment, en la línia del Dret consuetudinari. Malgrat d'aquesta atenció és de veure com, tot plegat, fa palès que no se n'ha elaborat un acurat estudi.

L'epitafi de la seva arqueta funerària, excepcionalment, presenta gravades els dues primeres lletres però la resta del text fou pintat i ara apareix quasi perdut. Aquest és el text²⁹⁰:

- 1 **CLAVDITVR:I(N):TVMVLO:PRAESVL**
- 2 **[VEN(ERA)BI]LIS:IST[O]:A(RNALDVS):DEIAR[DIN]O**
- 3 **QVI:REXIT:IVRE:DIVINO:ANNIS:M**
- 4 **[ILLE]NIS:[TRE]CENTENIS:QVOQ[VE]**
- 5 **SENIS:[AVGV]STI:[TERN]IS:DE**
- 6 **[NIS]:OBIITQ(VE):KALENDIS:**

O sigui: *Clauditur in tumulo Praesul venerabilis isto Arnaldus de Iardino qui rexit Iure Divino. Annis millenis trecentenis quoque senis Augusti ternis denis obiitque kalendis*. Millor: En aquest túmul està clos el venerable bisbe Arnau de Jardí, el que regí d'acord amb el dret diví. En els mil anys, en els tres-cents i també en els sis, d'agost tres vegades (i) deu cops, i morí en les calendes (1306, XIII kalendas Augusti = 1306, 20 de juliol)

Bibliografia:

Bayerri, 1957; D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1; Jover, 1973; Martorell, 1626; Miravall, 1986, pàg. 75 – 2003, 117-120; O'Callaghan, 1886-1895 i 1896; Oliver, 1876-1881; Pladevall, 1975; Riu, 1970-1971, vol. VII, pàgs. 593-613; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vol. V.

²⁸⁸ Recerca.2, pàg. 125.

²⁸⁹ BAYERRI, E.: o.c. VII, 1957, pàgs. 396-398; O'CALLAGHAN, R.: o.c. 1896, pàgs. 79 i 75-81.

²⁹⁰ MIRAVALL, R.: *Corpus epigràfic...*, pàgs. 117-120.

Dalmau de Montoliu

(20 juliol 1306–29 agost 1306)

Les notícies que es coneixen d'aquest eclesiàstic, de moment, són ben poques. Es dóna a conèixer com a degà de l'església metropolitana de Tarragona just amb l'esdeveniment d'ésser elegit bisbe de Tortosa, l'any 1306, sense que arribés a ésser consagrat per raó de morir el 29 d'agost del mateix any.

Enterrat a la Seu de Tarragona, capella dels Bastaixos, a començament del segle XVII el canonge tortosí Miquel Macip transcrivía el missatge donat a la seva sepultura: *Anno Domini 1306, die Mercurii nono kalendis Septembris, obiit venerabilis Dominus Dalmatius de Monte Olivo, bonae memoriae, Decanus Tarraconensis, et electus et confirmatus Episcopus Ecclesiae Dertusensis. Cuius anima requiescat in pace.*

Bibliografia:

Bayerri, VIII, 532 (biografia) i 592-593.- **Blanch, Josep**: Archicopologi de Tarrag. (Tarrag.1951, II-186).- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Jover**, 52.- **O'Callaghan**, 82.- **Pastor**, Frederic: a Los Debates, 29,agost.1904

Pere de Betet

(29 agost 1306?-6 abril 1310)

L'any 1306, mort el bisbe Arnau de Jardí, al mes de juliol fou elegit successor seu el canonge Dalmau de Montoliu que, en aquell moment, era el degà de la Seu de Tarragona. Montoliu, però, moria el 29 d'agost sense haver arribat a prendre possessió del càrrec i a ésser consagrat, pel qual fet el Capítol de la Seu de Tortosa es reunia novament i elegia com a bisbe Pere de Betet.

Res no s'ha investigat encara sobre aquest personatge i es desconeix la seva procedència i els fets de la seva vida. Les opinions actuals, per raons de simplisme i a manera de teoria, es limiten a especular quant a la forma veritable del cognom medieval i suposen que Betet deriva de Batet, possibilitant a través de la toponímia una procedència que el situa al Ripollès.

Pere de Betet celebrava un sínode diocesà al cap d'un any d'haver estat consagrat, el 13 d'octubre de 1307, i disposava que se'n celebrés tots els anys per la festa de sant Martí, talment com es realitzà en l'any vinent.

El seu pontificat fou breu i conflictiu i sabem del Concili Provincial Tarraconense celebrat en aquest temps de transició, sense que n'hagi estat comentat el contingut. El factor més transcendent l'afectava d'ençà del 27 d'octubre de 1307, quan el rei Felip IV de França demanava a Jaume II l'empresonament dels templers de la Corona d'Aragó talment com ell havia fet el dia 13 arreu de França però aquest, el 17 de novembre, de Terol estant, li manifestava la seva sorpresa i incredulitat, lloava els monjos catalans i no hi accedia de no ésser per exprés manament de la Santa Seu. El fet era que l'orde del Temple, veritable banca europea, tenia oberts crèdits arreu dels països i França s'hi trobava tan fortament deutora com molestos els poders davant el gran poder que constituïen els templers a tots els nivells. Felip el Bell, el rei francès, parava un veritable parany que podia arribar a la cancel·lació del deute i a l'assumpció de béns immensos i la difamació donava pas a la tortura que fes confessar abusos, aberracions i qualsevol mena de delictes per tal de portar-los a la dissolució com a col·lectiu i potser que a la desaparició dels seus dirigents més destacats. El rei francès comptarà amb el suport del papa francès Climent V. La Santa Seu, doncs, feia la consulta al monarca català dos dies després que aquest hagués respost al suggeriment del rei francès i el 23 de novembre el sant Pare exhortava Jaume II perquè "sigil·losament procedeixi a capturar els templers dels seus dominis, en un mateix dia, que s'inventariïn els seus béns, que a despesa de l'orde es continuïn explotant les seves propietats, que tot resti ben guardat per restituir-ho als que es trobin innocents o per aplicar-ho a Terra Santa en el cas d'ésser culpables". Jaume II, respectuós al determini del pontífex, transmetia una lletra a Gombau d'Entença, procurador reial al regne de València, datada en el primer dia de desembre, per prendre els templers i inventariar-los els béns, l'endemà n'adreçava una altra quant als templers de Peníscola, Alcalà de Gibert i tots els de Catalunya i Aragó. El dia 4 de desembre el sant Pare admetia que "*l'obligaren la requisició dels seus bisbes i inquisidor i les reiterades instàncies del rei de França*".

El bisbe Betet, abans i després, s'oposà a les disposicions de Jaume II (1307) quant als templers, i tot i que els protegí no tingué altra sortida que la d'acatar les disposicions de la Santa Seu, encara que retardava les accions a la diòcesi, situada civilment sobre el Principat i València, fins a l'any següent. El Temple havia estat la senyoria de Tortosa, mantenia el seu pes social i polític, el territori constituïa una de les possessions més efectives i econòmicament més productives del prestigiós orde i l'escàndol, en la societat, era un fet.

Molts templers de la Corona d'Aragó es refugiaven i es fortificaven als seus castells. A 29 de desembre, de València estant, el rei s'adreçà al seu batlle de Tortosa perquè li portés al davant tres frares templers que "*relictò Ordine, rasis barbís, fugien*", un dels quals, interrogat sobre de quina manera i forma es feia l'ingrés i la professió a l'orde, respongué que només ho revelaria al rei. El sant Pare exhortava el rei el 3 de gener de 1308 perquè urgentment actués obertament contra el Temple. Els templers de la regió, atemorits, es refugiaven a Ascó i a

Miravet. Al lloctinent del Mestre a Aragó, Raimond de sa Guarda, refugiat a Miravet, se'l convocà d'urgència al cap dels seus súbdits. Jaume II actuava contra la seva voluntat i el dia 5 convocava els prelats de la Tarraconense a València per la pròxima Epifania, per tal de tractar de com procedir quant als templers. Sembla ésser d'aquest moment una lletra datada a 5 de gener per la qual l'arquebisbe de Tarragona i sufraganis, de manera especial el bisbe Pere Betet de Tortosa, reben una lletra del sant Pare per exposar-los que els templers li han manifestat que volen posar a mans de la Santa Seu els seus castells i béns i, per tal de prendre'n possessió, ha nomenat en Bertrand, prior de Casiano, i els demana ajut per executar-ho. L'endemà arriba la mateixa lletra a Jaume II, manifestant-li que en Bertrand li ho lliurarà tot, per guardar-ho.

Calia acceptar, però, les disposicions de la Santa Seu de finals de novembre i just encetat el desembre s'empresonava els templers del regne de València: a la regió i diòcesi de Tortosa es prenia militarment Peníscola el dia 12, puix que existia una ordre del dia 2 per la qual s'havia d'actuar en el mateix sentit que a València, malgrat que aquesta ordre no es complia veritablement fins el 22 de juliol de 1308. El dia 12 calgué que s'adrecés als que s'havien emparat de Peníscola, i ordenava al seu cap, Bernat de Libiano, que li portés pres el comanador templer i tot allò que trobés al castell.

Jaume II, el 18 de gener, des de València feia saber al sant Pare que, a prec dels bisbes i inquisidors, tot estava prest per detenir els templers, sempre que l'acció no contravingués els seus deures de consciència o el dret a la veritat. El rei de França no apaivagava la seva paranoica insistència i l'acció militar contra l'orde del Temple s'escampà per tota la diòcesi. A finals de gener hi hagué un acte eclesiàstic a Tarragona per tractar l'afer templer²⁹¹, no ha estat possible concretar la data del que s'havia esmentat com a realitzat al febrer de 1308, per l'error en l'any però també convocat per Rocabertí, i no se n'acceptarà un altre de 5 de febrer de 1310, en el mateix sentit, puix que l'arquebisbe haurà mort abans, encara que se celebrà al setembre de 1310, en el pontificat de Rocabertí: sembla ésser però que hi ha una errada generalitzada quant a l'any del Concili convocat per Rocabertí, sense que se n'hagi pogut precisar la data veritable.

Jaume II s'adreçava a Jaume de Queralt el 16 de maig de 1308 per tal que intimés els templers refugiats a Miravet, amb l'esperança de què accedissin a sotmetre's al judici de l'inquisidor: els monjos responien que acceptarien que el sant Pare, amb el consell dels cardenals, determinés l'extinció de l'orde, amb el permís consegüent d'ingressar a un altre però, de culpar-los i tenir-los per heretges, preferien morir en els seus castells. En el moment de l'extinció de l'orde a la ciutat, el 22 de juliol, el veguer Bernat ses Pujades desplegava moltes precaucions. En acabat manifestava al rei que el mateix dia s'havia fet càrrec dels cavallers templers de Tortosa, els que restaven a mans d'en G. de Ceret, engrillonats i àdhuc tancant amb clau les finestres de les seves cambres²⁹².

L'11 d'octubre, a Terol, el rei emetia un salconduit als templers de Miravet per tal que un d'ells comparegués a parlar amb el monarca i els templers, assetjats a Miravet, escrivien al sant Pare per demanar-los el seu favor i empar: Raimond de sa Guarda, el 22 de novembre, assetjat a Miravet, en nom seu i de tots els súbdits de l'orde del Temple, transmetia una lletra al sant Pare per manifestar-li llur innocència, per recordar els serveis fets a la cristiandat, per la perversitat de l'acusació que, sense poder provar res, acudia a la violència i als turments; demanava, tanmateix, que es deturés el rei per tal de donar-los temps a provar llur innocència.

Miravet cau a mans de l'exèrcit reial el 19 de desembre i el monarca, des d'Epila, demanava a Mascarós Garidell, el cap tortosí del contingent militar del setge, que li portés "dos volums de la Bíblia i altres llibres trobats entre les coses dels templers al castell de Miravet", a més d' "aquell ferro de la llança que fou del comte de Barcelona que, com és sabut, fou trobat en aquell castell". Ho rep tot, de Saragossa estant, segons manifesta en la lletra del 26. Dos dies abans demanava a Garidell la pedreria del tresor trobat a Miravet.

²⁹¹ RAVENTÓS, J.: o. c., 49-50.

²⁹² BAYERRI, E.: a o.c. 276, 647, 506.

D'aquest mateix any coneixem, amb data *X kalendas ianuarii*, una sentència sobre l'expedient seguit entre el bisbe i el Capítol, d'una part, i el castlà d'Amposta i frares, per l'altra, sobre delmes i primícies del Carrascal, de la Carrovera i de Vall de Bous. De part de la Corona, l'Església de Tortosa rebia una heretat "*prope Alqueriam del Rey*".

El segon gran conflicte del bisbe Betet li esdevenia amb l'inici del Cisma d'Occident el qual es concreta en el trasllat de la cort papal a Avinyó (1309-1377) El papa Climent V, un francès que fins aleshores havia estat bisbe de la ciutat occitana de Bordeus, era qui feia el trasllat a la ciutat del Roine després d'haver residit uns anys a Bordeus, Lió, Poitiers i Tolosa de Llenguadoc. El difícil caràcter de Bonifaci VIII i la seva oposició al rei francès Felip IV el Bell havien comportat les violències d'aquest i del seu ministre Nogaret al palau reial d'Anagni i a la persona del papa, al que es creu que causaren la mort el 1303. Les lluites de les bandositats dels güelfs, de seguiment papal, i els gibel·lins, de seguiment de l'emperador alemany, assolaren els estats pontificis i dificultaven l'estada dels papes a Roma. El prestigi dels monarques francesos feia decantar una bona part de l'opinió cardenalícia i d'alguns papes anteriors a Bonifaci VIII, a cercar la protecció del rei de França, i així el papat queia sota la influència francesa quasi durant dos segles. Els 68 anys de papes a Avinyó portaran set papes francesos que decidiran de no tornar a Roma i es construiran el palau d'Avinyó, mig convent i mig castell, instal·lant a la ciutat provençal tots els òrgans de govern i d'administració de l'Església: la nova situació portava un fort desprestigi de la institució papal davant el món.

Un esdeveniment del pontificat el constitueix el fet que des de Chateau-Landon, el 20 de maig de 1309, el bisbe Pere de Betet s'adreçés al rei per demanar-li que fos atorgada a Ramon Llull una canongia vacant a Tortosa, de la qual gestió desconeixem el resultat.

El rei sembla ésser que segueix posat en el desafortunat afer de l'orde del Temple i el 5 de juliol, des de Daroca, comunicava als seus batlles que fessin més sever el captiveri dels templers, engrillonant-los, això a demanda dels inquisidors apostòlics que seguirien les disposicions jeràrquicament superiors. La demanda reial s'executarà en el dia de santa Magdalena i serà a 20 d'octubre, des de Barcelona, quan Jaume II demanava als veguers que rebaixessin el rigor imposat als templers, que se'ls deixés lliures dins els seus castells en haver jurat de no sortir o escapar-se'n, sots pena d'ésser acusats d'heretgia: és conseqüència dels acords presos en el curs del Concili Provincial Tarraconense en el qual aspecte cal recordar que s'havia encetat l'arxiepiscopat de Guillem de Rocabertí (1309-1315). El 30 de desembre el sant Pare, cada cop més encès contra els templers, incitava el rei en contra seva i a tornar-los a tancar a la presó, també que els lliuri als respectius Ordinaris per tal d'interrogar-los i jutjar-los.

Un altre esdeveniment era la demanda de concessió d'un privilegi de salvaguarda sobre l'Església dertosenca, a la qual qüestió s'avenia el rei i l'emetia en l'any 1310.

Pere de Betet moria el 6 d'abril de l'any 1310, sense que el seu pontificat hagués arribat als quatre anys. El seu cos fou probablement sepultat a la seu vella i el 1336 es traslladava a una arqueta funerària que se situà al mur de l'esquerra de la porta d'entrada a la sala capitular de la canònica, encastada el 1829 al mur claustral com a farciment de la porta d'entrada i finestres de l'aula, com totes les arquetes dels bisbes medievals; se la retirava d'aquest indret, amb les altres, pel 1940-1942 per ésser dipositada en un vas sepulcral de la catedral i el 1965 se la recuperava i se la presentava sobre mènsules a la seu nova, concretament a la capella absidal que es dedicà a sant Vicent, diaca, a la dreta de l'altar. L'epitafi, molt ben conservat, ens informa d'aquesta manera:

1 :OCTAVO:IDVS:MADII:AN(N)O
2 :D(OMI)NI:M:CCC:X:OBIT:REVERE
3 ND(VS):PATER:DOMIN(VS):PETRVS:
4 DE:BETETO:BONE:MEMORIE:H
5 VI(VS):ECCL(ES)IE:D(ER)TVSENSIS:EPISC
6 OPVS:CVI(VS):OS(S)A:SVNT:IN:HAC:
7 TV(M)BA:RECONDITA:ANIMA:IP(S)I(VS):
8 REQUIESCAT:INPACE:AMEN

Millor es llegirà així: “*Octavo idus madii anno Domini M.CCC.X. obit reverendus pater dominus Petrus de Beteto, bone memorie, huius Ecclesie Dertusensis episcopus, cuius ossa sunt in hac tumba recondita. Anima ipsius requiescat in pace. Amen*”, o sigui: “En el vuitè dels idus de maig de l'any del Senyor 1310 mor el reverent pare en Pere Betet, de bona memòria, bisbe d'aquesta Església de Tortosa, els ossos del qual estan sebollits en aquesta tomba. Que descansi en pau la seva ànima. Amén”

El monjos de la seu que integraven el Capítol elegien llavors per bisbe el canonge Francesc de Paholac.

Bibliografia:

Bayerri, 1957, p. 532 i 1959, 592-593.- **Blanch, Josep**: Archicopologi de Tarrag. (Tarrag.1951, II-186).- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Jover**, 1973, p. 52.- **Martorell**, 1626.- **Miravall**, 1986 pàg. 76 i 2003, pàgs. 124-126.- **O'Callaghan**, 1896, pàg. 82.- **Sancho**, 1859.- **Villanueva**, 1806, vl. 5.

Francesc de Paulhac

(6 abril 1310-17 octubre 1316)

Els Paholacus o Paollacus s'establien a Tortosa arran de la conquesta de l'any 1148 i el cognom ha motivat diverses interpretacions: les de Paollac i Paholac, Paullac i Pollac àdhuc han estat enteses com a Pallars. Com molts altres cognoms tortosins de l'Edat Mitjana aquest, tanmateix, denuncia la històrica via de comunicació de l'Ebre-Segre-Garona i, també, de la immigració britànica a Tortosa des del segle XII. La nissaga procedia de Paulhac, topònim de referència que se situa a la desembocadura de la Garona, al nord-oest de l'occitana Bordeus, encara que els immigrants semblen haver pronunciat Pollac o Paollac.

Francesc de Paulhac sembla ésser que nasqué a Morella a meitat del segle XIII, en una data que no coneixem. El seu pare, també conegut per Francesc, estava casat amb Guillemona i era un dels ciutadans que més ajudaren al rei en la conquesta de Morella el 1249, per la qual raó n'esdevenia un prohom i gaudia de béns immobles per atorgament reial, provinents d'en Balasc d'Alagó, essent síndic de Morella, amb Pericó Brusca, el 1286, en confirmar Alfons II els furs de València.

Francesc, el qui probablement tenia un germà de menor edat, Ramon, que arribaria a ésser canonge i prior de la seu de Tortosa (+1332), segurament que havia estat estudiant a l'extraordinari ambient àulic i canonical dels temps dels bisbes Bernat d'Olivella i d'Arnau de Jardí. Ordenat sacerdot i essent beneficiat, també el 1286 havia fundat a Morella la *Confraria de sant Llätzer*, de la qual es conserven els estatuts que redactà, a benefici dels malalts de lepra, i com a confrare signava una determinació en qualitat de prevere, repetint-se la situació el 1298.

Nomenat canonge de la Seu de Tortosa i, segurament, doctor en dret canònic, ocupà la responsabilitat de tresorer. L'any 1310, a la mort del prelat Pere de Betet, el capítol catedralici l'elegia bisbe de Tortosa, i Jaume II ratificava (*VI idus septembris*, Tarragona) el privilegi de salvaguarda a l'Església de Tortosa, atorgat a Barbastre a *II kalendas nouembris*. En el mateix mes de setembre esdevenia un Concili Provincial Tarraconense, el primer que convocava l'arquebisbe Rocaberti²⁹³ en el curs del mateix, el 4 de novembre, actua el bisbe Paulhac en la causa dels templers, i proclama que res no ha trobat que pugui anar en contra seva²⁹⁴. En això cal fer notar que al reducte templer de Tortosa només romanien dos cavallers del Temple, acompanyats per deu sergents. A febrer de 1311, a Tarragona, es celebra un altre Concili Povicinal que també presenta l'orde del Temple com a tema central a tractar.

El 14 de novembre de 1311 celebrà un sínode, amb interessants acords que afectaven els costums populars, els jueus i els sarraïns, com la interdicció als carnisers a vendre carn els divendres i les vespres dels apòstols i altres sants que es relacionaven amb l'obligació del dejuni. Just en aquest sínode instaurà l'oració de *Festum passionis imaginis Christi* per totes les esglésies de la diòcesi. Impulsava econòmicament, tanmateix, l'obra de l'arxiprestal de Morella i feia bastir la capella denominada *de Passione Christi*, després del Carme: el martirologi romà l'esmenta el 9 de novembre²⁹⁵. Durant el pontificat, probablement, s'elaborà el projecte de la Seu nova de Tortosa.

Uns dies després, el 18, mitjançant una constitució, facultava els rectors de la diòcesi a disposar en testament dels bens mobles adquirits per la parròquia, llevat d'alguns que havien de romandre a les abadies. Disposava, també, que cap eclesiàstic no gosés a fer coure pa, carn o qualsevol menjar als forns dels jueus o dels sarraïns, sots pena de deu sous.

El 1302 es realitzava l'acció dels almogàvers a Constantinoble i aleshores, al 1311, aquests fundaven a Grècia els ducats catalans d'Atenes i de Neopàtria. A l'ombra d'aquesta fita esdevenia un dels afers més desagradables del seu episcopat, ben segur, i fou el que li

²⁹³ RAVENTÓS, J.: o. c., 50.

²⁹⁴ BAYERRI, E.: a o.c. 511.

²⁹⁵ O'CALLAGHAN, R.: o.c. 86-87.

esdevingué el 1312, llavors quan li calgué actuar en l'espinesa qüestió de la liquidació de l'orde del Temple, com a conseqüència de la butlla que el papa Climent V atorgava el 22 de març en el marc del Concili de Viena (1311-1312), per la qual qüestió se li imposà una nova intervenció en el posterior Concili de Tarragona. Els pares conciliaris frenaren la temptativa de Jaume II de confiscar els béns de l'orde i feien que els templers gaudissin d'aliments i de garanties judicials. Se celebraven concilis, doncs, el 18 d'octubre de 1312, a Tarragona, el tercer que convocava Rocabertí que fou el més important en la qüestió del Temple i en el qual estava present Berenguer des Prat; un altre el 4 de novembre en el qual es fa pública la sentència exculpadora de tots els templers catalans, a la capella del *Corpus Christi* de la seu de Tarragona i, encara, un altre a Tarragona el 18 de gener de 1314.

El bisbe Paulhac, en el curs del seu pontificat, atorgà els Costums de Tortosa a la seva baronia de Cabacers, i també rebia la protesta de l'abat de Benifaçar perquè Tortosa reclamava a l'Aldea les taxes, l'host i cavalcada i càrregues urbanes que beneficiaven el monestir. La reina Blanca d'Anjou, altrament, fundava i dotava l'Hospitalet de l'Infant quan viatjava cap al setge d'Almeria, malgrat que l'Hospital passaria a l'administració del monestir de Santes Creus per disposició de la reina Maria, esposa del rei Alfons el Magnànim, en els temps que exercí com a governadora.

Realitzava una visita pastoral per la diòcesi el 1314, motivat per la *Constitutio de correctione*, emesa al Concili Provincial de Lleida el 1319, sobre la correcció i vigilància dels súbdits, perquè s'hi diu que els prelats l'han d'exercir diligentment, per la qual raó els visitava *ne sanguis eorum, quod absit, a suis manibus requiratur*. La visita la iniciava per la mateixa ciutat, *anno Domini M.CCC.XIV. et die veneris que fuit III° kalendas septembris*, i la interrompia el 19 de desembre a Xerta.

Mentrestant, l'11 de novembre de 1314, festa de sant Martí de Tours, celebrava un nou sínode, esdeveniment anual que traslladava al segon diumenge després de Pasqua de Resurrecció, per tal d'evitar els inconvenients climatològics que solien haver per aquells dies.

El 17 de novembre de 1315 continuava per Amposta la visita pastoral, per acabar-la a meitat de desembre a Alcalà de Gibert, tornant a Tortosa. La reempenia per Vinaròs el 2 de març de 1316 i l'acabava a Nules el 23 de març, havent visitat 83 viles. Jaume II s'estava a Tortosa del 10 al 18 de febrer.

Segons el necrologi de la seu, moria el 17 d'octubre de 1316. Inhumat a la seu vella, posteriorment les seves despulles eren traslladades a una arqueta que se situà a la sala capitular canonical del claustre, on el 1336 se situaren totes les arquetes funeràries episcopals i on romangué fins el 1829 quan, en crear-se el sagrari en el mateix lloc, era emprada com a carreu en el mur claustral corresponent: retirada el 1940-42, el 1965 se la situava sobre mènsules a l'antiga capella absidal del diaca sant Vicent. A Morella se'n conserven nombrosos records.

Bibliografia:

Bayrri, E.: 1957, vol. VII, 647, i 1959 vol. VIII, 295, 444, 470, 479, 532 i 591. - **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Garcia Egea, María Teresa:** La visita pastoral a la diòcesi de Tortosa del obispo Paholac, 1314.- Pròleg de Ma. Milagros Cárcel i Ortí.- Diputació de Castelló, 1993.- 290 pàgs. (Història i documents) - **Jover, M.:** 1973 - **Matamoros, J.:** 107 - **Martorell, F.:** 1626 - **Miravall, R.:** 1986, pàg. 76; -*Francesc de Paulhac (1310-1316)*, a *Mig-Camí* (Tortosa) 25 (1er. trimestre 1993); -*Corpus epigràfic dertosense.*- Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992.- pàgs. 310-312.-Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2003, pàgs. 130-131 - **O'Callaghan, R.:** 1896 - **Sancho, A.:** 1859 - **Villanueva, J.:** 1806, vol. V 293-294 i 295-296 i 296-297.

Berenguer des Prat

(17 octubre? 1316-19 de febrer de 1341)

El nou bisbe de Tortosa esdevenia Berenguer des Prat, un augustinià de nissaga desconeguda que irrompia just en ésser elegit (1316) i sense que se'n tinguin notícies prèvies. A poc temps del seu nomenament, en l'any 1317 en el qual la infanta Blanca, malalta, era portada a Tortosa per raó del clima, es determinà i se celebrà a Tarragona un Concili Provincial Tarraconense, el primer que convocava l'arquebisbe Eiximèn de Luna (1317-1327): les reunions episcopals tornaran a legislar en abundància sobre els estudis i el comportament dels clergues²⁹⁶. Tot al·ludint al Concili de Viennes de 1311 i a l'abolició de l'orde del Temple que el sant pare havia resolt el 22 de març de 1312, ens trobem amb què la notícia de l'any fou el 10 d'agost de 1317 per l'escàndol de la repartició dels béns del Temple: el papa Joan XXII, d'acord amb Jaume II, atribuïa el patrimoni dels templers de Catalunya i d'Aragó a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i els de València, units als que hi tenien els hospitalers, passaven a constituir el patrimoni del novell orde de Montesa, impulsat pel rei català per tal d'evitar una gran concentració de poder que es posava en unes soles mans. Just en aquesta data el sant Pare, des d'Avinyó, ho lliurava a fra Martí Peris d'Orós, castlà d'Amposta, i per a la general coneixença i justificació de la presa de possessió feia encastar una làpida a la façana de l'església de Santa Maria del Temple, de Tortosa, vora la porta. Aquesta església estava situada a l'entrada de la ciutat, en accedir-hi pel futur portal del Temple i segons ens la representà el dibuix d'Anton van den Wyngaerde a meitat del segle XVI. La inscripció la transcriví Villanueva el 1803 puix que l'edifici fou bombardejat quan el setge de 1643 i una altra vegada ho feia l'artilleria francesa en el de 1810, encara que acabava per sucumbir en un incendi posterior per bé que reapareixia el mur i els estreps meridionals el 1978, malgrat que la inscripció esmentada sabem que el 1901 ja havia desaparegut. El text informava així:

EN LAN DE MCCCXVII. II.DIES A LA ENTRADA DEL MES DE DEEMBRE LO HONRAT FRARE MARTI PERIZ DOROS, CASTELA DAMPOSTA ENTRA EN POSESIO PONAMENT DE LA CASA, DELS BENS, QVI FOREN DEL ORDE DEL TEMPLE EN LA CIUTAT DE TORTOSA; E PVIS APRES DE TOTS LOS ALTRES BENS EN ARAGO, E EN CATALUNYA. O sigui²⁹⁷: En l'any de 1317, dos dies a l'entrada del mes de desembre, l'honrat frare Martí Peris d'Orós, castellà d'Amposta, entrà bonament en possessió de la casa, dels béns que foren de l'orde del Temple en la ciutat de Tortosa; i després de tots els altres béns en Aragó i en Catalunya. Sembla ésser que la de Tortosa fou la primera casa templera que ocupà l'orde de l'Hospital, en la qual tan sols restaven cinc frares que d'ençà rebran una pensió de cinc mil sous fins a la meitat del segle.

L'any següent, el 1318, el bisbat de Saragossa esdevingué arquebisbat i es creà la província eclesiàstica de Saragossa, amb el qual fet la Tarraconense perdia els bisbats d'Aragó i de Navarra. El 22 de febrer de 1318 s'obria el II Concili Provincial de l'arquebisbe Eiximèn de Luna²⁹⁸. Un entredit que posà Prat a la Seu responia al debat tingut amb gent dels Carrascals i del Vilar de Santa Maria (el Mas dels Barberans), i a *III nonas augusti* el bisbe feia requeriment al lloctinent reial perquè no es posés en els afers del Carrascal: el cas comportà la intervenció reial, des de Barcelona el 4 de setembre²⁹⁹, i en lletra per la qual li demanava l'aixecament de l'esmentat entredit. Jaume II era a Tortosa a les acaballes del mes de maig i a *X kalendas iunii* hi romania, encara, i transmetia una lletra a l'arxiprest de Morella, Domènec de Belltall, jutge de la causa entre Tortosa i els titulars d'Amposta per la possessió de les Salines, a la qual es procedia en presència seva, entre Pere de Sanahuja i Amposta. A *IV nonas iunii*, tanmateix, coneixem la "Carta de manament al veguer de Tortosa de part del senyor Rey En Jaume II, als pahers, que fos servada la sentència per ell donada sobre la jurisdicció civil i criminal del castell de Pahuls".

²⁹⁶ RAVENTÓS, J.: 52.

²⁹⁷ MIRAVALL, R., o.c. 2003 pàgs. 131-132 i 140 (i id. 2004)

²⁹⁸ MARQUÈS, J.M.: o. c. 168, 169

²⁹⁹ BAYERRI, E.: a o.c. 513, 628, 638, 642, 643, 644, 646, 647- MIRAVALL, R.: o. c. 140.

El 19 d'abril de 1319 moria a Tortosa la reina Maria de Xipre, la que havia estat una gran protectora del monestir dels framenors tortosins i que havia disposat ésser-hi sepultada, per a la qual finalitat llegava la quantitat de mil bessants, tot i que finalment fou inhumada al monestir de Barcelona. La reina Maria era la tercera esposa de Jaume II, el qui sofria fortes complicacions entorn als dominis reials tortosins i els feudals: a *IV idus aprilis*, de Tortosa estant, calgué que considerés les protestacions fetes per la Ciutat sobre la jurisdicció civil i criminal de Tortosa i el dia abans dels idus d'abril feia comissió quant a la decisió de la causa del denominat Mer i Mixt Imperi d'Amposta i les Salines. La sentència era donada per Mateu de Regulis a *XIV kalendas iulii* 1319, a favor del rei i amb determinades reserves per a Tortosa. L'acte de l'afer es datà el *sexto nonas maii* per més que a finals d'abril era a Tortosa el primogènit de Jaume II, també Jaume de nom, el qui a *IV kalendas madii* cursava una lletra al batlle de Tortosa i a Raimond de Reboster, procurador, i a Pere Sanahuja, batlle a Amposta, intimidant-los perquè en el termini de tres dies des de la recepció de la lletra compareguessin a Tortosa, davant seu, perquè directament informessin quant al dia que dictarien sentència i per sentir la declaració del Mer i Mixt Imperi d'Amposta i les Salines. La presentació d'aquesta lletra és del *VI nonas madii*. La comissió feta pel rei per arribar a tal decisió es constituí el dia abans dels idus d'abril de 1319, i recordem que la sentència de Mateu de Regulis es donava a *XIV kalendas iulii* 1319 a favor del rei amb reserves per a Tortosa.

Mentrestant les obres al monestir dels framenors, a Sant Joan del Camp, ben segur és que havien de seguir el seu curs de construcció que se centraria sobre tot en l'església i en el claustre que ha de centrar el cenobi, el qual aniria progressant en les seves orientacions, malgrat que res no se sap quant a un primer claustre que s'esmenta i que podria entendre's com a referències als successius fronts en construcció o bé es podria pensar en un claustre precedent, provisional, com en el cas del monestir de Santes Creus. El Consell de la Ciutat, per aquest temps, realitzarà sessions municipals en un espai amb porta oberta en aquest claustre.

L'interès del municipi pel monestir franciscà o, millor encara, per l'orde dels framenors potser que es podria explicar en la mesura de les inversions econòmiques que constantment s'hi fan però en tal aspecte també destacaríem l'actitud semblant que es manifesta quant a les monges franciscanes, les menorettes o clarisses. L'interès, sens dubte compartit per la mateixa Església diocesana, podria justificar-se mitjançant la consideració del cenobi com a centre docent puix que s'hi obria un Estudi General franciscà, així com als altres grans convents de l'orde al país, destinats a la formació dels frares que, fets els estudis, actuaven socialment per la ciutat i per tota la diòcesi i arreu on calia amb els seus escoltats sermons. Aquest centres estaven dirigits pel cap d'una Lectoria que se sostenia d'ençà dels fons públics de la Ciutat i en el del monestir de Sant Francesc prevalien els estudis de Teologia, i la Lògica amb els corresponents de Filosofia, així com els de Gramàtica, semblantment als que es troben a la catedral d'ençà d'aquest segle XIV. La qualitat o el nivell de l'ensenyament, com s'havia fet palès en els estudis de Dret, portava a becar els alumnes més destacats a universitats com Bolonya i París, així com a Oxford, Tolosa de Llenguadoc, Montpelhièr i més sovint a l'Estudi General de Lleida, fundat en el primer dia de setembre de l'any 1300 pel rei Jaume II i a partir del qual es genera el de Tortosa en aquest mateix moment.

El gran mestre de l'Hospital, posat en una nova situació d'ençà del repartiment de les propietats i béns de l'orde del Temple, en el mes de juliol de 1319 creava el Gran Priorat de Catalunya (banda esquerra de l'Ebre, Rosselló i Mallorca) i amb la resta constituïa la Castellania d'Amposta (Alcanar, Amposta, Ascó, Miravet, Orta, Ulldecona i Vilalba dels Arcs) amb un centre operatiu situat a la torre-castell d'Amposta³⁰⁰. El dia 22 i des de Barcelona, tanmateix, es procedia a fusionar els ordes de Montesa i de Sant Jordi d'Alfama sota el magisteri de Guillem d'Erill, procedent de l'Hospital. L'afer dels templers seguia portant

³⁰⁰ La contribució de la comanda de Tortosa al sosteniment general de l'orde era aleshores de 400 lliures barceloneses i en l'àmbit de la diòcesi els hospitalers obtenien el 13,13 % de les rendes percebudes pel la totalitat dels eclesiàstocs, segons ALMÉRICH a o.c.. En l'any 1320 els ingressos del Priorat de Catalunya seran de 19.662 lliures barceloneses i la Castellania d'Amposta n'ingressarà 20.000. Pel 1350 el Priorat aplega entre 200 i 250 frares i 40 cavallers. L'Hospital entrarà en forta decadència al segle XV, la conquesta de Rodes pels turcs el 1522 els serà un fort cop i caldrà traslladar la direcció a Malta el 1539 mentre que l'orde desapareixerà en molts països, i la institució sobreviurà sense cap incidència en la vida del país i s'extingirà el 1851.

problemes i així es pot veure com el 22 de novembre se signava una concòrdia entre el castlà d'Amposta, fra Martí Peris d'Orós, i fra Raimond d'Empúries, gran prior de Catalunya, per l'establiment d'allò que calia pagar als que havien estat templers, o sigui, a P. de Sant Just (Gandesa) 2000 sous; a G. de Montornès, 1400 sous; P. de Madetes (Orta) 500 sous, i de Tortosa a G. des Lor 1400 sous, Berenguer de Mearata 1400 més, a P. Comte 500; a R. de Sant Hipòlit també 500 i a Berenguer de Palau 1400.

A l'octubre esdevenia l'escàndol conegut com "la farsa de Gandesa", i Jaume II i la seva Cort romangueren a Tortosa, amb la infanta castellana Elionor (de 13 anys), tots procedents de Gandesa, on el primogènit Jaume s'havia casat amb ella i l'havia abandonada tot seguit. La nena romangué a Tortosa pel temps d'un any, a manera de dipositada, i el rei se l'endugué finalment a Saragossa, on se celebraven Corts aragoneses i, en acabades, a Calataiub i a Ateca, per lliurar-la llavors als nobles castellans que hi havien fet cap per tornar-la cap a Castella.

El rei decidia llavors, el 5 de febrer de 1320, que la Ciutat tingués el deure de la custòdia del Port, un deure que sempre havia assumit per afectar les terres reials del terme mentre que desafectava les senyoriais i que en poc afectava l'Església, fora de l'ordre de la propietat i de l'explotació; l'ús de la gestió comportava la restauració i la conservació dels boscs destruïts i cremats i el nomenament de vedalers a càrrec del municipi, previ un dictamen d'establiments, i es resolia l'ús de la fusta³⁰¹. El 12 d'abril l'infant Jaume signava una lletra a Barcelona amb la qual disposava que Tortosa i la jurisdicció hospitalera d'Amposta acudissin a la crida d'host i en tal moment just es declarava el Mer i Mixt Imperi i jurisdicció d'Amposta. El rei, tanmateix, el 5 de novembre es manifestava com a àrbitre entre Ulldecona, la Sénia i el monestir de Benifaçar quant al conflicte sobre pastures. Aleshores Arnau d'Agramunt era l'executor del rei o el batlle reial a Tortosa.

Durant el curs d'aquests anys el bisbe Prat publicà diverses constitucions i, com veurem, celebrà set sínodes diocesans (1318-1330), per tal d'ordenar la vida i estatut del clergat, fixant a vint el nombre de canonges (1320 i 1339) i, amb el prior i Capítol de la Seu, pactà la constitució *De canonicis decedentibus tam in dignitate vel alias constituti (...) et quod thesaurarius deponat quolibet anno .XX. libras pro ornamentis ecclesie* i participava en l'encunyament de moneda (1321-1322) El rei Jaume II tingué una presència intermitent a la ciutat fins que a juliol de 1321 obrirà les Corts de Girona. De l'1 al 18 de novembre fou temps d'estada a Tortosa per al monarca, on signà diversos documents i just fou llavors quan s'adreçà al veguer amb la voluntat d'exigir als habitants del "poble nou" anomenat Torrent de la Galera perquè no transgredissin els termes de la comanda d'Ulldecona³⁰²; a *VIII kalendas iunii*, des de Vilafranca del Penedès, confirmava després la carta de poblament i altres privilegis d'Amposta i, de Barcelona estant, a *VIII idus iunii*, atorgava un privilegi al bisbe Berenguer i Església de Tortosa sobre la jurisdicció tortosina i apel·lacions de la vila d'Almassora³⁰³. En una semblant línia d'actuació, a *XIII kalendas octobris* es posava data a la "*Sentència donada entre Pere de Sentmenat, senyor de Carles, y Tortosa, sobre lo terme de Carles, deveves, mollons, amprius, fer stabliments y altres preheminències*", amb "*Composició i sentència entre Tortosa y lo senyor de Carles sobre la jurisdicció y térmens de Carles*" que corresponia al fitament del lloc.

Jaume II autoritzà el municipi, des de Tortosa a *VIII idus febroarii* de 1322, a imposar als ciutadans una taxa destinada a eixugar el cost de dues galeres posades per la Ciutat per intervenir en la guerra de Sardenya i Còrsega. El document constituïa un resum de l'antiga "*Carta de la imposició que atorga lo Rey en Jachme per la guerra de Cerdenya e de Còrsega. E fou en l.any MCCCXXI. E durava fins que dues galees que la Ciutat li fa ha de ajuda fossen pagades*". Cal recordar que el 1323 esdevenia la conquesta catalana de Sardenya, essent el temps que Ramon Muntaner començava a escriure la seva *Crònica* de l'expedició almogàver a orient. Al mes de maig es formava a Port Fangós l'esquadra catalana que constituirà l'expedició de conquesta, una flota comandada per l'infant Alfons que en el primer dia de juny salpava del

³⁰¹ Recerca.5,28.

³⁰² Recerca.3.139.

³⁰³ BAYERRI, E.: a o.c. 635, 639, 647, 649, 650, 651,652, 655, 656, 658, 659, 660.

port tortosí. El rei, per tot plegat, a la Cort de Tortosa i en document del *XIV kalendas augusti* de 1323 reconeixia que els tortosins sostingueren durant quatre mesos les dues galeres per la conquesta d'aquelles illes, amb les respectives dotacions de tècnics, combatents i armament i en compensació atorgava i ratificava als ciutadans i habitants de la ciutat i del seu terme aquell privilegi de franquesa de tots els impostos i drets a Còrsega i Sardenya, de manera que poguessin treure blat i altres queviures dels dits regnes i illes pròximes. Al pas dels mesos d'aquest any sovintejaren els privilegis reials i es féu per resoldre els problemes de les fitacions d'Orta i Castles, el castlà d'Amposta, i Tortosa i els Sentmenat.

El rei Jaume féu estada a Tortosa la primera quinzena de febrer i just en el dia 15 (*XV kalendas martii*) concedia a la Ciutat el privilegi de Mer i Mixt Imperi i Jurisdicció del lloc d'Amposta i dels seus termes, això amb al·lusió als bons serveis fets a la Corona, i a *XXV kalendas martii* la reina Elionor, per la seva part, també atorgava un privilegi de restitució del Mer i Mixt Imperi d'Amposta. El 1322 i des de Lleida (*VI kalendas iunii*), però, encara ho farà notar als paers i municipi de Tortosa per causa d'haver de recordar que els habitants d'Amposta havien de viure a partir dels *Stabliments* i ordres que s'hi donessin per part del batlle i dels prohoms de Tortosa, i a aquests els concedia la facultat de poder fer *Ordenaments* (*stabliments*) i estatuts al lloc d'Amposta. Insistirà, encara, amb un altre privilegi del 1323 (*VIII idus iulii*), amb la qual cosa la gent que hi residia podia gaudir del règim de llibertats urbanes tot escapant del jou feudal.

Jaume II havia tornat a Tortosa el 31 de gener de 1322, on signava documents els dies 6 i 7, el 28, i el 2, 6 i 7 de març, i el 2, 4 i 5 d'abril. Just en aquest darrer dia atorgava a Ramon de Sentmenat i els seus, a perpetuïtat, les carnisseries dels jueus (*mancellum seu tabulas carnis*). Per aquests anys, "els dominicans de Tortosa obtingueren una vella galera inservible per destinar-la a les obres del dormitori del seu convent. Se'ls atorgà perquè el rei acostumava a donar, de manera especial als religiosos, els materials de les drassanes de Tortosa i Barcelona que no fossin aptes per navegar o adobar". Els dominicans no semblen deixar petjades clares per l'àmbit urbà i diocesà, però, això malgrat la presència càtara cap a la part de l'Aragó i de les minories jueves i musulmanes de la ciutat, però bé que es feia notar que els canonges de la seu havien reiterat la presència dominicana als cenobis de Barcelona i de Tarragona, puix que no disposaven de casa a Tortosa on era de menester la seva prèdica excepcional³⁰⁴.

Berenguer des Prat sembla ésser que el 25 de gener de 1324 assistia al Concili Provincial Tarraconense que se celebrava a Tarragona³⁰⁵ fent-se notar, també, la seva presència a l'assemblea de Lleida, on el rei justificava els seus drets per tal d'annexar-se Mallorca. Oficialment era l'any d'erecció del comtat de Prades i d'enllestiment de la conquesta de Sardenya, i per al prelat també eren interessants les concrecions reials quant a l'inacabable plet de la jurisdicció civil que sobre el lloc d'Amposta que ostentà Tortosa contra el seu posseïdor Pere de Sanahuja i l'ordre reial (*VII idus iunii, Daroca*) del 1325 per la qual, tanmateix, el juriconsult Raimond de Comelles dictava sentència quant al plet que amb els prohoms de Tortosa tenia plantejat el difunt Guillem d'Entença, el qui conservava el castell i lloc de Tivissa, afectant per cosa de confrontacions o delimitacions.

El 1326 coneixem un manament del *XVII kalendas madii* que al·ludeix a les molèsties que s'ocasionen a les monges del convent de la Ràpita³⁰⁶, això en el moment que la reina Elisenda de Montcada fundava el monestir de Santa Maria de Pedralbes, comportant l'abandonament del que s'aixecava vora el portal de Sant Daniel, de Barcelona, pràcticament bessó del monestir de Santa Clara de Tortosa. El 1327 les clarisses obtenien una ampliació reial de la concessió anterior (*IV kalendas aprilis, Barcelona*), amb un bovalar a l'entorn del monestir de la Ràpita i, també des de Barcelona, el 29 de maig se signava la disposició reial per les molèsties que s'ocasionaven a les monges rapitenques. Prat manté al seu costat Ramon de Paulhac, com a prior, fins al traspàs d'aquest (†18.08.1332).

³⁰⁴ DIAGO a o.c., 131, i esmentat pr ALMERICH a o.c., pàg. 23.

³⁰⁵ RAVENTÓS, J.: o. c., 52.

³⁰⁶ BEGUER, M.: o.c., 48, 49, 50.

A meitats de l'any hi havia preocupació per queviures i subministrament, i el 2 de novembre, a Barcelona, moria el rei Jaume II i iniciava el regnat Alfons III, dit el Benigne (2 novembre 1327-24 gener 1336), el qui aviat confirmava i reiterava els drets i costums de Tortosa. En començar el mes de febrer de 1329 el nou rei es casava a Tاراçona amb l'Elionor, germana d'Alfonso XI de Castella, la mateixa que s'havia casat a Gandesa amb el primogènit Jaume.

Alfons III cedia Tortosa a l'infant Ferran, en qualitat de marquesat (*V kalendas ianuarii*, València). Els ciutadans exposaren al rei llurs dubtes quant a la legalitat del marquesat de Tortosa i la conveniència o no de fer homenatge a l'infant Ferran per bé que el rei hi accedirà i, en conseqüència, al claustre de la seu es reunia un consell convingut amb Alfons III (*VIII idus febroari*) en el qual es feia l'homenatge de la Ciutat a l'infant Ferran, com a titular de la senyoria i marquès. La reina Elionor, tutora de l'infant Ferran fins a la majoria d'edat, abans i després, confirmava les franqueses, llibertats i Costums de Tortosa i el rei volia donar garanties als ciutadans davant la preocupació que tenien de resultar-ne perjudicats i la reina feia notar que l'homenatge de la Ciutat a l'infant Ferran no aniria en detriment dels privilegis i els Costums.

Abans no comencessin les Corts aragoneses el 5 de maig, a *V idus aprilis* de 1329 i a València s'emetia un privilegi reial pel qual els musulmans havien de pagar les imposicions a Tortosa, i s'acompanyava una lletra reial al batlle o al seu lloctinent quant als impostos que havien de pagar quant a la carn, oli i altres queviures.

En aquest any del començament de les obres de construcció de Santa Maria del Mar, les quals no conclouran fins al 1393, Tortosa aplicava mil sous per l'obra de la capçalera de l'església monacal dels Framenors (16 març, divendres) la qual, segons les cròniques, era la més rica de l'orde a la Corona d'Aragó, sigui en el caire arquitectònic o en l'artístic.

El 1330, al llibre de *Deliberacions*, a dijous 25 de febrer podem veure que els consellers "*provehiren que la Senyora Reyna, muller del Senyor Rey, sia rebuda bé e honrradament com nuls se puxa*", amb el corresponent obsequi econòmic, i al novembre, el dia 30 i als efectes de l'impost de maridatge, l'infant Ferran comunicava el seu casament als prohoms, al Consell de la Ciutat i a la universitat de Tortosa. Afectat per la cort papal d'Avinyó, en el 1330 al bisbe Berenguer eren presentades lletres del sant pare Joan XXII contra l'antipapa Pere de Cervera.

Els atacs dels corsaris genovesos no solament preocupaven la ciutat sinó que també la Corona i per tal raó es creava un impost extraordinari (*VIII kalendas febroarii*) "per poder armar una galera contra genovesos" per bé que a 13 de les calendes de març es comentava quant a crear una armada per defensar Tortosa i altres llocs davant el mateix problema. A *VII idus martii*, des de València, es cursà un privilegi reial a Tortosa perquè la ciutat pogués posar impostos, per sis mesos, per tal d'armar aquella galera contra els genovesos. En aquest moment, el 1331, el comtat de Prades s'excloïa de la Vegueria de Tortosa.

D'ençà del 1330 es comprova com fins al 1349 s'incrementen les inversions catalanes, aleshores baixes encara que apreciables, en un comerç regular des de Barcelona a Síria i Egipte.

L'Església dertosenca adquiria una nova i progressiva imatge de poder, de dinamisme i de renovació a través de l'acció social i política que es desenvolupa. El cas rau en què Berenguer des Prat protagonitzà un temps essencial per a la història de la ciutat i de la diòcesi, en moment d'expansió econòmica i sembla ésser que demogràfica, a la vegada que separa dues èpoques i perfila una imatge pontifical que altera o enriqueix les anteriors d'ençà d'una alteració en l'actitud de govern, el pas de l'art gòtic en les vessants arquitectòniques i artístiques, en la superació d'un passat que assumeix tot perfilant-se com a nou model de futur. La seva acció determina majoritàriament els aspectes materials, això sense que mai no negligís els característics de pastor de l'Església. L'obra més transcendental entre les que realitzà fou, probablement, la del Palau Episcopal nou, segurament de nova planta o ben a prop, on arreu es poden veure encara les tres rosetes de les seves armes, on la bellíssima capella gòtica segueix encara portant el seu nom. Cal pensar, però, que la construcció d'un nou palau no implica en un trasllat i abandonament de l'anterior, vora el qual la comunitat canonical viu sota un concepte conventual des del segle XII. El palau nou denuncia diverses fases constructives i potser que diverses direccions tècniques, esdevé un model català del gòtic civil i una imatge

renovada i posada al dia del poder eclesiàstic, per bé que també és una obra modèlica la continuació de l'obra de la canònica, l'elaboració del projecte d'una nova catedral i el mateix millorament del Palau vell, entre altres transcendents obres. El bisbe Prat, un dels més rellevants de l'episcopologi dertosenca, creava la dignitat d'Ardiaca de Culla (1325), la de canonge Xantre i la d'Ardiaca de Borriol (1330) que succeïa els antics Succentors, així com la rectoria de Xerta (1325). La crisi d'Avinyó l'afectava d'ençà de la lletra de Joan XXII contra l'antipapa Pere de Cervera (1330).

A Tarragona se celebrà un Concili Provincial el dilluns 26 febrer del 1331, convocat i presidit per l'arquebisbe Joan d'Aragó, germà d'Alfons III, patriarca d'Alexandria, nomenat per la Seu Apostòlica com administrador espiritual i temporal de la Tarraconense, al qual concili assistia el bisbe Berenguer des Prat i fra Sanç d'Aragó, lloctinent del mestre de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a la Castellania d'Amposta. El cas fou que de 1331 a 1369 hi haurà una regularitat en la celebració de concilis: cada arquebisbe en celebrà quatre i veiem com en el segle XIV se celebraren 29 concilis provincials. L'arquebisbe cercava la correcció de costums dins l'Església i promulgà 60 constitucions, seleccionades entre els concilis anteriors, i n'afegia una vintena de noves (p.e.: confessió i comunió anual, mesures restrictives diverses i especialment per al culte dels musulmans) Aquesta primera compilació de constitucions de la província Tarraconense, de 1331, és ben simple tècnicament però de gran transcendència i difusió, constituint una eina general³⁰⁷. Sobre afers polítics tractats en el de 1331, en relació amb les Corts, només en resten indicis. Els temes que sovintejaran són les immunitats eclesiàstiques, la reivindicació de privilegis personals per als clergues i exempció de la jurisdicció reial i senyorial per als seus béns i rendes: els que s'hi oposen reben la qualificació d'"invasors i depredadors dels béns de l'Església", penada amb excomunicació (el segle XIV fa evident que el problema esdevé greu i general, i que les mesures han estat ineficaces) Els concilis també legislen quant al govern dels bisbats a través de la visita pastoral i dels vicaris generals que havien d'ésser originaris de València, Aragó o les Illes; també es tractà quant a vida i costums dels clergues i, en alguna avinentesa, sobre pràctiques de pietat.

El 1332, per acabar amb els conflictes que tenia amb la ciutat per la jurisdicció sobre l'Aldea, la comunitat de Benifaçar optava per comprar les propietats de les quals eren titulars habitants de Tortosa, i les operacions es realitzaren lentament però d'immediat. El 31 de gener, a Tarragona, se celebrava un Concili Provincial i a *IV idus iulii* coneixem un privilegi de la reina Elionor, tutora de l'infant Ferran, atorgat a les autoritats de Tortosa per poder posar impostos per vuit anys sobre el vi, el pa, la carn i l'oli³⁰⁸, el qual coincideix amb un altre d'Alfons III on s'informa que, tot plegat, és per cobrir les despeses i danys que la Ciutat ha tingut quan l'ajut al rei el 1324, per la campanya de conquesta del regne de Sardenya, i a *IX kalendas aprilis*, des de Barcelona, la reina Elionor confirma uns capítols signats entre el rei i la Ciutat sobre un armament que s'ha de fer per combatre els genovesos.

Un dels caires més agres del pontificat esdevenia també en el 1332, quan l'arbitratge de Berenguer des Prat en el plet entre Ulldecona i la Sénia per causa de l'aprofitament de l'aigua del riu, en el qual plet actuà amb un gran rigor i amb una exemplaritat legal en la sentència (1332).

El 1333 és "lo mal any primer": fam, retrocés demogràfic i escalada espectacular de preus. En aquest any se celebraren Corts a Montblanc i Alfons III aprovava per vuit mesos una imposició (*VII kalendas aprilis*, Barcelona) posada per la Ciutat: podia fer-ho d'ençà del privilegi dat a València el *VII kalendas madii* "per rahó de una galera que la Ciutat de Tortosa féu contra genovesos". El prior del Capítol atorgava en Nicolau, muller i fills (*VIII idus septembris*) l'establiment per un any a la Granadella i en sessió capitular del *X kalendas septembris* de 1334 es tractarà de la "*continuatio possessionis in manso de la Granadella*"³⁰⁹. A *VIII kalendas decembris*, tanmateix, es posava data a una època de Guillem Castellar, Joan Aragonès i Pere

³⁰⁷ MARQUÈS, J.M.: o.c. 147 i 166 - RAVENTÓS, J.: o. c., 25, 27, 54, 55.

³⁰⁸ BAYERRI, E.: a o.c. 656, 659

³⁰⁹ BAYERRI, E.: a o.c. 134, 280, 297, 312, 383, 448, 532, 533, 660, 661, 687-690, i 688-689, i vol. VI, 660.

Barceloní, al prior i Capítol de la seu, de 300 lliures a ells personalment deixades per poder poblar el lloc d'Antia, al terme de la Granadella.

El 15 de gener de 1334 se celebrà a Tarragona un Concili Provincial³¹⁰. Llavors el metropolità Joan d'Aragó esdevenia succeït per Arnau SesComes (1334-1346) i el 12 de juliol coneixem una concòrdia i capitulació entre el Capítol de la seu i madona Francesca i en Johan Valença, picapedrer, sobre la fabricació d'una capella –la del Capítol– pel preu de 7500 sous, dins de set anys faedora, la qual se suposa correspondre a la dedicada a santa Bàrbara, al claustre de la canònica de Santa Maria de Tortosa, una obra magnífica que compleix la funció d'aula capitular, on el bisbe Berenguer des Prat feia traslladar les despulles dels bisbes que l'havien precedit des del segle XII, en les corresponents arquetes funeràries (1335). En l'any 1335 i per mort de Pere de Sanahuja es retornava a la Ciutat la jurisdicció civil del lloc d'Amposta, segons la comunicació reial (*VIII idus madii*), i també es feia la donació del castell de Paüls.

El 24 de gener de 1336 moria a Barcelona el rei Alfons III, dit el Benigne, i començava el regnat de Pere III (1336-1387) quan només tenia setze anys, en el moment que s'iniciava l'obra del Palau Reial Major, Saló del Tinell. L'infant Ferran, marquès de Tortosa, doncs, restava en una situació insegura malgrat de la confirmació de drets que el nou i jove rei feia a la Ciutat. Just és llavors quan es resolia l'atorgament del "*priuilegi del rey en Pere ab lo qual dóna facultats a la ciutat de Tortosa que façen mustaçafs, a la potestat del que poden fer, los quals hai.ne de ésser p/rese/ntats al batlle per.a iurar...*" i, encara, un "*altre priuilegi del rey en Pere sobre la mustaçaferia...*". Talment ens consta de com es disposa de guarda permanent al Port, els vedalers del Port que es destinen a vetlla sobre les prescripcions de tallada d'arbres.

El dia *VI idus decembris* la reina Elionor, d'Albarrassí estant, designava representant seu i de l'infant Ferran en Galceran d'Anguelària, per tal d'arranjar dissensions, minvar odis i escàndols i fomentar la concòrdia entre els ciutadans de Tortosa, greument desavinguts, però també, al març, perquè no es permeti l'entrada de bandits a la ciutat. El bisbe Berenguer des Prat, tanmateix, obria un procés en el concili de Tarragona (1336) i, per raons internes, rebrà una comissió de Benet XIII (1337) per discrepàncies sorgides entre el bisbe i el prior major de la Seu. El rei Pere III calgué que, en aquest 1337 que començà la Guerra dels Cent Anys (fins al 1453), reconegués el títol de Marquès de Tortosa de son germà Ferran, que demanés síndics per al Parlament, que intervingués al Parlament de Gandesa, i que de manera reiterada recordés que calia observar les franqueses, Costums i immunitats, talment com la reina Elionor. Altrament trobem un enfrontament de la Ciutat i el governador (novembre, 11) per haver posat uns homes a la presó sense el judici dels prohoms i, tanmateix, de com .

Al març de 1338, a Tarragona, se celebrava un Concili Provincial Tarraconense i en l'any 1339 se l'aplega a Barcelona. En l'àmbit confederatiu destaca el 25 de juliol, en la qual data el rei es mullera a Alagó amb Maria de Navarra, la filla del rei Felip III de Navarra. A la diòcesi destaquen la importància social de la decisió municipal de 30 de novembre, en el sentit de designar un encarregat destinat a la guarda i assistència a l'Hospital de sant Llätzer, de mesells.

A 11 de desembre de 1234, de Lleida estant, Jaume I havia donat als cistercencs de Benifaçar, *iure hereditario*, un celler i vinya a Remolins. Aquests, passat un temps, hi obraven una casa amb habitacle i capella que dedicaven a santa Llúcia, amb llicència papal que Innocenci IV atorgà el 1252 mitjançant un breu que adreçà al bisbe per assabentar-lo quant als drets parroquials. Els monjos cistercencs ho mantingueren obert durant tot un segle i a la fi, per ruïna de l'immoble, l'any 1339 obtenien el permís de Benet XIII per instal·lar-se dins la ciutat, entre cristians, puix que han adquirida una casa davant la seu, a la plaça de Santa Anna. El Capítol hi posava dificultats per bé que Climent VI, a 1342, ho reautoritzava. L'església, doncs, era obrada i oberta al culte.

Cal advertir de com a 18 abril de 1339 es fa constar que en "*...dit dia p[ro]ueheix la ciutat per certs afers que vagen a Roma certs síndichs*". Les procuracions són amples, v.g.: A.Querol és a la Cort de Roma i li transmeten 400 sous mitjançant el mercader Ramon Querol,

³¹⁰ RAVENTÓS, J.: o. c., 55 i 56.

“los quals li portà a Auinyó per pagar ço que hi deuia, com hi fos fort endeutat... com per los aduocats a qui auia de donar de lur salari com per altres messions d. scriptura...”.

Al Perelló, tanmateix, actua Bernat de Liviano (*XII kalendas octobris*, 1339) per “reparació de la població” i, en conseqüència, als *idus nouembris* ens trobem amb la “Protestació feta per los hòmens del Perelló contra una sentència donada per lo bisbe de Tortosa sobre los térmens entre Tortosa y Tivissa”. A Barcelona, en la data prevista, el 1339 se celebra un Concili Provincial de la Tarraconense.

La Paeria, amb el Consell de la Ciutat, el 8 de maig de 1340 insistia davant la reina Maria de Navarra perquè vingués a Tortosa, on era de menester la resolució dels conflictes que havia suscitat en atemptar contra el dret, i seguiren insistint davant les dures lletres cursades per la reina, i es mantingué la situació d'ençà de la sentència donada per Francesc de Vinatea. En l'afer i en el memorial derivat s'involucrava el marquès Ferran i, de fet, és afer polític per cosa del marquesat: es proveeix una estada reial i el 1347, mig arranjada la qüestió, a l'abril moria la reina Maria.

Berenguer des Prat, com comentàvem, recuperà i reconsiderà el projecte de la Seu nova, segons les necessitats urbanes i diocesanes, i l'impulsà tècnicament i econòmicament amb l'expressa publicació d'una constitució, i aportava els terrenys i una forta assignació econòmica que complementarà amb un llegat testamentari, a la vegada que creava l'obligació a totes les dignitats eclesiàstiques a pagar de per vida la dècima part dels ingressos per crear un fons aplicable a la construcció de la catedral (1340). La disposició episcopal obre una etapa d'aportacions econòmiques de religiosos i de ciutadans de tota mena, tot creant un fons que permetrà l'engegament de les obres, encara que Prat ja no en va poder veure l'inici puix que malgrat de la voluntat aplicada passaren uns anys abans no es podés començar la construcció.

El projecte de la seu nova no li féu oblidar la realitat de la seu vella, on cobria les despeses de la construcció de la capella de santa Bàrbara. El primer dia de maig de 1336, tanmateix, magistralment enllestida l'Aula Capitular Canonical, el bisbe Prat hi feia traslladar tots els bisbes que l'havien precedit en el govern de la diòcesi eclesiàstica i que fins llavors havien romàs inhumats a la seu vella. El 20 d'octubre de 1339 insistia a determinar en vint el nombre de canonges.

A meitat del mes de juny de 1340 la reina Elionor estava fent estada al Palau del Castell i nomenava especial procurador seu i de son fill el marquès Ferran el notari Arnau Martini, sobre tot per dirimir les qüestions hagudes entre el mestre de l'orde de l'Hospital o el govern de la Ciutat. Al barri dels Pescadors es disposaven llavors les noves drassanes, on està el Portal Sobirà de la Drassana (el de Sant Joan del Camp) i un altre de Jussà (porta del Temple?), i en la nova murada hi haurà el “Portal de la Deraçana del mur nou”. A l'any vinent 1341 sabem que la preocupació pel manteniment dels recursos naturals del Port fa que es promulgui l'Establiment del Bosc, articulats en trenta punts³¹¹.

Berenguer des Prat moria a l'hora de matines del 19 de febrer de 1341, després d'un llarg pontificat de 24 anys, i se'l sepultava a l'hora terça del mateix jorn. Llavors s'aplegava el Capítol i elegia bisbe a l'ardiaca major Guillem de Sentmenat, el que rebutjarà Avinyó tot començant una etapa d'intervencionisme polític papal per causa del Cisma.

A la seva arqueta funerària³¹² de l'absi de la seu, a la capella de sant Vicent diaca, ara dedicada a Francesc Gil de Federich, podem llegir:

- 1 **AN(N)O:M:CCC:XL:XI:**
- 2 **K(A)L(ENDAS):MARC:OBIIT:BE**
- 3 **RENGVARI(VS):DE:P**
- 4 **RATIS:EP(ISCOPV)S:HIC:**
- 5 **TVMVLATVR:**

³¹¹ Recerca.5,29.

³¹² MIRAVALL, R.: o.c. pàg. 138-140.

i millor: “Anno M.CCC.XL. XI kalendas marci obiit Berengarius de Pratis episcopus. Hic tumulatur” o “En l’any 1340, l’11 de les calendes de març (19 de febrer de 1341), morí el bisbe Berenguer de Prat. Està sepultat ací”.

Bibliografia

Bayerni, 1957 vol. VII i 1959 vol. VIII; **D.A.**: *Diccionari d’història eclesiàstica de Catalunya*, 3; **Jover**, 1973; **Martorell**, 1626, li. II Cap. IV; **Matamoros**, 1932; **Miravall**, 1986 i 1994, p.335-338 - 2003 i 2004, pàgs. 138-140; **O’Callaghan**, 1896, pàgs. 87-90; **Pladevall**, 1978, s.v. "Prats, Berenguer de" a GEC.12; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, V.

Guillem de Sentmenat

(19 de febrer de 1341)

Guillem de Sentmenat pertanyia a la nissaga que, procedent del castell del mateix nom, al Vallès occidental, arribava a Tortosa amb Ramon Berenguer IV per participar en la croada. Pere (I), heroi de la conquesta, havia rebut a perpetuïtat la castlania d'un dels tres castells de la Suda o Castell de Sentmenat de Tortosa, el castell de Castles, l'escrivania de la cort de la ciutat, la paeria i la presó de la Suda, essent el primer veguer de Tortosa, els quals béns venia Guillem de Sentmenat al rei el 1302, exhaurint-se la successió masculina i el domini a la regió de Tortosa.

Guillem era un canonge de la Seu de Tortosa que el 1331 (*III nonas februarii*) comprava al Capítol unes cases que havia *in vico de Genoua*, per 10 lliures. Deu anys després, el 19 de febrer de 1341, moria el bisbe Berenguer des Prat, després d'un llarg pontificat de 24 anys, i en el mateix dia s'aplegava el Capítol de la Seu en sessió extraordinària per tal d'elegir un nou bisbe i s'acordava, d'antuvi, escollir unes persones que *per via de compromís* fessin l'elecció: eren triats l'ardiaca major i els canonges sagrista, precentor (o xantre), tresorer i hospitaler, atorgant-se'ls la referida facultat. Just elegien per a bisbe l'ardiaca major Guillem de Sentmenat, *vita et moribus merito comendandum, in sacerdotio et etate legitime constitutum, ac de legitimo matrimonio procreatum*. Ho feia avinent el canonge sacrista, *de voluntate aliorum compromissariorum*³¹³.

Avinyó, per causa de la situació, havia de menester bisbes fidels i iniciava una etapa d'intervencionisme polític papal, i sembla ésser que Sentmenat n'esdevenia perjudicat per no haver anat a Avinyó per tal de rebre la confirmació en el càrrec. El papa, fent ús del dret de les Reserves Pontifícies, no confirmava el bisbe electe, anul·lava la provisió dertosense i es reservava el proveïment de la vacant. Avinyó nomenava Arnau de Lorda el 2 d'octubre de 1341, fins llavors bisbe d'Urgell, ho comunicava al rei Pere III i Lorda prenia possessió l'11 de desembre. El 1341, a Tarragona, se celebra un Concili Provincial³¹⁴.

Malgrat que s'observa una inseguretats en els topònims i en les dates, sembla ésser que el 3 de maig de 1346 l'ardiaca major Guillem de Sentmenat consagrava la capella de sant Bernabé, als Molins del Comte, i que cinc dies després, el 8 de maig, consagrava la capella a sant Bartomeu, al costat d'una casa de camp que havia al mas d'Algorsa, en la qual el 28 de novembre hi instituïa una capellania a favor del beneficiat Ramon Felip, per tal que en tots els jorns de l'any hi digués missa. Li deixava tots els fruits, rèdits i terres de la casa, la que abans servia per a descans dels capitulars de la seu, als que limitava allí a una cambra. Aquesta capella gestaria el futur monestir franciscà al segle XV i el raval tortosí de Jesús al segle XVII³¹⁵.

Bibliografia:

Bayeri, o.c., 470, 535 (esbós biogràfic), 596.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Fluvià, Armand de**: GEC, 13, p.475-476.- **Marca, Francesc de**: Crònica de la Província Seràfica de Catalunya, 2a. part, llibre 2, cap. 1).- **Miravall, R.**: El patrimoni monumental de Jesús (Festa major, 1990) - La fundació de la Capella de sant Bernabé (Festa Major 1991) - Els franciscans i el convent de Jesús (id, 1992) - Les denominacions històriques de Jesús (Id. 1993) - Epigrafia medieval i neoclàssica del convent de Jesús (id. 1994).- **Miró**, a Rúbriques. f. 23 v.- **O'Callaghan**, 1896, p. 90.

³¹³ MIRÓ, a Rúbr. f. 23 v.

³¹⁴ RAVENTÓS, J.: o. c.,56.

³¹⁵ MARCA, Francesc de: *Crònica de la Província Seràfica de Catalunya*, 2a. part, llibre 2, cap. 1.

Arnau de Lordat

(2 octubre 1341-3 maig 1346)

Arnau de Lordat, algun cop esmentat com Guillem de Lorda, havia estat bisbe de la Seu d'Urgell des del 1326, on es complicaren llurs relacions amb els comtes de Foix i es renovà una vella lluita per qüestions jurisdiccionals. El bisbe es veié obligat a absentar-se de la diòcesi urgellenca durant alguns anys i el sant Pare, des d'Avinyó, el 2 d'octubre de 1341 el nomenava bisbe de Tortosa i així ho comunicava al rei Pere III. Lorda prenia possessió l'11 de desembre.

A la mort de Berenguer des Prat, bisbe de Tortosa, sense perdre gens de temps i en sessió extraordinària, el Capítol de la Seu nomenava compromissaris l'ardiaca major, el sacrista, el precentor (xantre), el tresorer i l'hospitaler que, amb plena potestat, elegien com a bisbe l'ardiaca major Guillem de Sentmenat, el qual no fou acceptat pel papa d'Avinyó. Sembla que Sentmenat no havia anat a la Santa Seu per ésser confirmat en el càrrec i Benet XIII s'havia reservat la provisió, pels quals fets l'elecció s'anul·là i llavors el papa nomenà directament Arnau de Lorda.

Just abans del nomenament, l'Església dertosenca havia emès una constitució que datava del 22 de juliol. També a meitat de juliol l'infant Ferran, el fill de Pere II i marquès de Tortosa, arribava a la ciutat i el Consell sortia a rebre'l, al Pont de Barques, i l'acompanyava al palau reial del castell. També a meitat de juliol l'infant Ferran, el fill de Pere II i marquès de Tortosa, arribava a la ciutat i el Consell sortia a rebre'l, al Pont de Barques, i l'acompanyava gentilmente al palau reial del castell: del palau estant l'infant Ferran emetia un privilegi (*X kalendas augustii*) perquè l'Hospital no pogués entrar vi a Tortosa, per càstig a les atroces injúries que li inferiren, així com als ciutadans³¹⁶. A 15 de juliol esdevenia un ordenament "*Quod est actum in Civitate Dertuse in Castro videlicet distri mani Marchionis Infantis Fernandi quintodecimo kalendas iulii anno Dominice Incarnacionis millesimo CCCº quadragesimo. Lletra de la reina Elionor en la qual nomena certum et specialem actorem et procuratorem nostrum et dicti infantis... vos Arnaldum Martini notarium ciuem Dertuse presentem, per a dirimir questionis entre el Mestre del Hospital y Tortosa*". El 1341 Pere III és a Tortosa amb la seva cort. L'estada és breu perquè ha de trobar-se amb el rei de Mallorca a Sant Celoni, per tal de tractar quant a l'afer entre ell i el de França per la seu de Montpeller.

El Consell de la Ciutat, el 1342, celebra sessions municipals al claustre del monestir dels Framenors en el qual i en els pròxims nou anys subvenciona l'obra de l'església i, entre els acords adoptats en sessió del mes de setembre figura el compromís que adopta en el sentit "*que ajude la Ciutat la obra de la església de Fullola y en la cim del arch de la iglésia posen les armes de Tortosa*". Tanmateix, el 1343 recorda el sínode que celebrà el bisbe Lorda, les constitucions del qual recollirà Villanueva, i consta que als framenors se'ls ha donat mil sous més per l'obra de la capçalera de l'església, i se seguiran fent aportacions per a la mateixa finalitat a la vegada que s'hi mantindran administradors municipals de les obres. Al vespre dels *idus augusti* coneixem la confessió i homenatge que reten els veïns del Carrascal a en Pere Pinós, prior major de la seu. La reina Elionor, el *XV kalendas octobris* i des d'Albarrassí, confirma molts privilegis reials de la Ciutat sobre la jurisdicció civil i criminal quant a Amposta, també el 1337, i un altre del dia abans dels idus de febrer de 1329. En el capítol sanitari i de seguretat també destaca el fet que el 8 de novembre l'infant Pere d'Aragó funda l'hospital per a viatgers i el dota, obrant un edifici gòtic envoltat de murada i torres. En el caire econòmic destaca la intensificació del conreu de la vinya el qual, força escampat pel territori, rep una seguida de mesures proteccionistes a la vegada que s'interdeix la importació de vins per tal de garantir la comercialització dels productes del país.

La catàstrofe demogràfica de la Pesta Negra té el punt de partida en l'any 1345 i es mantindrà durant vint anys. En aquest moment de l'inici d'una època terrible per a tots els europeus a Tortosa, el 20 de febrer i amb l'actuació d'Arnau Feriça com a lloctinent del batlle,

³¹⁶ BAYERRI, o. c. VIII, 100, 262-263, 294, 317, 487, 488, 527, 528 (v.: 1314, 1328 i 1330), 571, 589, 590, 628, 661 i VII, 657, 661, 672.

entra en vigor la disposició per la qual s'interdeix l'accés de dones a l'aljama islàmica i al call jueu, per raó dels excessos que s'hi fan. En el caire econòmic, la ciutat rep des de Lleida la moneda que freturava per les necessitats de la ciutat, i en el polític destaquen tres accions: el 15 abril es disposa la sortida d'una host devers Paüls, desplegada la bandera de la ciutat, per raó d'un infanticidi comès per una dona prenyada d'aquell poble; a *XVII kalendas augustii* hi ha una prorrogació feta per uns àrbitres de la causa entre Ferran, el marquès de Tortosa, i el castellà d'Amposta sobre la jurisdicció d'Uldecona en qüestió que motiva el succés d'un crim comès a Ascó a meitat mes d'agost i, també, a *XII kalendas octobrii* i d'Albarrassí estant, Pere de Sentmenat reconeixia el fet de tenir el castell de Castles en feu de l'infant Ferran, marquès de Tortosa i senyor d'Albarrassí. A l'any següent el rei Pere III atorgava a Uldecona la celebració de fira (*III nonas februarii*), a començar a primer d'octubre i al llarg de deu dies³¹⁷.

La Setmana Santa del 1346 ens deixa la memòria d'una representació teatral al presbiteri de la seu vella³¹⁸, i tornen els conflictes a Amposta, de manera que a *VII idus iulii* el marquès Ferran ha de signar un privilegi perquè Tortosa pugui tenir una barca de pas a Amposta, amb cens de cent sous barcelonesos a pagar cada any per la festa de sant Joan, a juny, i a l'agost revoca un sobreseïment que havia fet d'un *stabliment* de no introduir-hi vi i recordar (*pridie idus augusti*), tanmateix, que el mer y mixt imperi d'Amposta era de Tortosa.

En l'àmbit eclesiàstic ens trobem que el metropolità Arnau SesComes era succeït per Sanço Lopes d'Ayerbe (1346-1357) i, altrament, la confirmació de com aleshores, a Tortosa, el fossar era el de Sant Joan del Camp i que a la parròquia de la seu hi viuen unes 20.000 persones, puix que d'ençà del 1300 la població no ha parat d'augmentar (encara que al cap d'un temps es diu que només en resten 14.000), i a Morella hi ha 6000.

També fou el 1346 quan el bisbe nomenà mestre Bernat d'Alguaire, de la vila d'Orta, com a lapicida destinat a l'obra de la Seu nova: en tal sentit cal recordar l'acte d'imposició de la primera pedra de la seu nova i, tanmateix, les pintures de Ferrer Bassa al monestir de Pedralbes. El mateix bisbe havia lliurat la important quantitat de 500 florins d'or perquè es bastís una capella en la seu vella, en la qual s'esculpiria el seu escut i s'obriria la seva sepultura. El 6 de les calendes de març de 1346 (24 de febrer de 1347) el degà i administrador de l'obra de la seu Francesc de Crevy (o de Trevy = Trewint (?), amb sepultura al claustre) li signà l'època de 350 florins, dels 500 oferts per a l'obra.

Lorda moria el 3 de maig de 1346. En el protocol d'en Guillem Guerau es fa constar: *In nomine Domini. Amen. Noverint universi quod bone memorie Reverendo in isto. Patre ac Domino. Arnaldo divina providentia Dertusensensis Episcopo. Die mercurii hora completorii quod computabatur quinto nonas madii anno dominice incarnationis. Millesimo CCC. XL. sexto, viam universe carnis ingressus, et die Jovis sequenti...* als cinc dies de la seva mort i el mateix dia 8 l'ardiaca major Guillem de Sentmenat consagrava la capella de sant Bernabé, als Molins del Comte, la qual passa a ésser propietat del Capítol³¹⁹. El sant Pare, contra allò que diuen Martorell i Villanueva, prescindint del Capítol, nomenava bisbe Bernat d'Oliver, aleshores bisbe de Barcelona.

Lordat, probablement, fou inhumat en un vas de la capella que ell mateix havia fet bastir a la seu vella³²⁰, per bé que coneixem el text de l'obituari:

- 1 **V NON(AS) MA(D)II ANNO DOMINI**
- 2 **M.CCC.XL.VI OBIIT REVERENDVS**
- 3 **AC NOBILIS ARNALDVS DE**
- 4 **LORDATTO EPISCOPVS**
- 5 **DERTVSENS(IS)**

³¹⁷ A 1417 ratifica Alfons IV però traslladant-la a l'11 d'octubre.

³¹⁸ MASSIP, 1996: pàg. 328.

³¹⁹ A 1429, segons EIXARC a o.c. 19, 20, 21, 94, la cedia als franciscans per tal que hi fundessin els observants. Farà les funcions de parròquia (a finals del segle XVIII amb 73 frares) Els frares del monestir de santa Maria de Jesús, dedicat a sant Francesc, foren exclaustrats el 1835.

³²⁰ MARTORELL així informava el 1626 malgrat de no publicar-ne l'epitafi. VILLANUEVA recull les seves indicacions, puix que la seu vella feia molt que havia desaparegut i, a més, incorporava la nota del necrologi puix que aquesta sol informar l'epitafi i que en aquest cas sembla feta segons els imperatius de les inscripcions sepulcral. Ara només podem suposar que la sepultura roman encara a la capella esmentada de la seu vella.

o sigui: *V nonas Madii, Anno Domini M.CCC.XLVI. obiit reverendus ac nobilis Arnaldus de Lordatto, episcopus Dertusensis* (El 5 de les nones de maig (3 de maig), en l'any del Senyor 1346, morí el reverent i noble Arnau de Lordatt, bisbe de Tortosa).

Bibliografia:

Bayenni, VII, 1957,i VIII, 1959.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 2.- **Jover**, 1973.- **Martorell**, 1626.- **Matamoros**, 1932.- **Miravall**, 1986 i 1995, 2003 i 2004, pàg. 144.- **O'Callaghan**, 1896.- **Pladevall**, 1976, s.v. "Llordat, Arnau de" a GEC.9.- **Sancho**, 1859.- **Villanueva**, V, 1806.

Bernat d'Oliver

(26 juny 1346-14 juliol 1348)

Bernat d'Oliver naixia a València a les acaballes del segle XIII. Monjo de l'orde de sant Agustí, professat a València, explicà Teologia a la Universitat de París i fou el Mestre de les Sentències a llur ciutat natal. Prior del convent del seu orde a València (c. 1320), fou després definidor i més tard provincial (1329) i, encara, membre de les juntes de teòlegs que formaren a Avinyó (1333 i 1335) els papes Joan XXII i Benet XII.

Essent bisbe d'Osca (1336-45) el rei Pere III el nomenava ambaixador a prop del rei de França i del de Mallorca (1341) i acompanyava Bernat d'Albi, cardenal de Rodés, en l'ambaixada que el sant Pare Climent Vè. transmetia al monarca català per deturar llur projecte contra el rei de Mallorca (1343). Nomenat bisbe de Barcelona (1345-1346), a la mort d'Arnau de Llorda, bisbe de Tortosa, des de la Vila Nova d'Avinyó i probablement prescindint de l'elecció feta el 8 de maig pel Capítol de la Seu, amb data de 26 de juny de 1346 (*VI kalendas iunii*) el papa Climent VI, emetia una butlla per la qual comunicava a la diòcesi i poble de Tortosa que per al càrrec nomenava Bernat d'Oliver, fins llavors bisbe de Barcelona.

El pontificat d'Oliver és curt però important per raó d'ésser l'iniciador de les obres de la Seu nova, a la que posava la primera pedra el 21 de maig de 1347 (*XII kalendas iunii*)³²¹. L'endemà el prior major aprovava aquella proposició episcopal d'erigir les dignitats d'ardiaca de Culla i d'ardiaca de Borriol. L'habitual riquesa dels rituals de la seu dertosense, arreu coneguts i potser que creant escola, s'enriqueixen encara amb la constitució que bisbe i Capítol estableixen uns dies després.

En el protocol del notari Guillem Guerau consta un compromís (juny 1347) pel qual el bisbe, amb el prior i el Capítol, es comprometen a dedicar cent lliures per a l'obra de les capelles absidals de la seu. El bisbe Bernat donà una constitució (1347) sobre l'oració, els rituals de la festa de sant Agustí, de la translació d'aquest sant i de Corpus Christi i de l'assumpció de la Mare de Déu, entre altres disposicions. En el mateix any donava tres noves constitucions: *De Capellis et Capellanis fundantis, et de sepulturis Ecclesiae sive claustris*; *De vestibus et iocalibus Episcoporum et Canonicorum defunctorum* i *De libris Ecclesiae conservandis*.

La seva obra escrita és ampla. Se'n difon *Excitatorium mentis ad Deum*, amb una versió catalana que es té per una bella mostra de prosa religiosa medieval i també amb una traducció a l'espanyol, sobre la que afirma que no és original sinó el resultat de les lectures fetes, i entre la perduda destaca el comentari als quatre llibres de les Sentències de Pere Llombard que, cronològicament, se situa en la fase valenciana. El seu tractat *Contra caecitatem iudeorum* responia a la polèmica religiosa del seu temps.

El 1347 és l'any de la mort, a València, la reina Maria de Navarra, i probablement el que la reina Elionor confirmava el compromís signat entre el comte de Prades i la Ciutat, talment com el finiquit de Tivissa sobre termes. La Corona establia el consolat d'Armènia que es mantindrà fins el 1405, amb l'escomesa dels mongols, i també el de Famagusta (Xipre) que es mantindrà fins el 1429, ambdós positius per a l'expandiment comercial dels principals ports, encara que potser per qüestió de la guerra contra Castella i problemes en l'escenari mediterrani comença la crisi del comerç català amb Orient, amb una caiguda de les inversions, i es mantindrà al 1370. El marquès Ferran manifestava als consellers o procuradors (*VI kalendas martii*) que donava per bones les Ordenacions acabades de fer per tal que els homes de Barcelona no els damnessin, i el poder local publica un establiment, amb data del primer dia d'agost, pel qual es regula l'escàndol que fan les àvols fembres pel bordell o pels carrers. La Casa de la Ciutat demana "que cònsols aia en la Ciutat segons la forma ordinada" i l'estabilització del Consolat del Mar es reserva "quibuscumque casibus maritimus fluvialibus et

³²¹ Recordem que l'altar major es construïa el 1351 encara que l'obra del "cap de l'altar major" es conclou el 1440, i l'altar es consagra el 12.abril.1441.

mercantilibus ⁴³²². A manera d'orientació fem notar que el salari fix d'un paer es calcula en 100 sous anuals i el 1348 es defineix en 10 lliures, amb protestes per tenir-lo per molt migrat.

El 1347 destaca, tanmateix, per haver estat redactat l'inventari de la seu en el qual s'esmenta la possessió de la cinta de santa Maria³²³ el qual, regularment, escrivia el monjo major. Aquest antic inventari de la seu, el més antic que coneixem, diu així: "*Ítem té lo monge major en una caixa de fust pintada, una Cinta, la qual es diu ésser de sancta Maria, la qual és de seda blanca, et és feta a manera de exarxa de pescar, la qual presta a les dones que van en part et no poden enfantar, et és nuada en cinch lochs, et ha.y XII palms de lonch, e més de un de ample, e, als caps és feta a manera de trena de fil o de cayrel, et ha.y un tros de cuyro ligat a cada un cap, de quatre palms, la qual se diu que sancta Maria la ha tinguda cintada en esta iglésia, com hic apparet, segons pus longament és contingut en un miracle, lo qual és escrit en alguns llibres, segons que.s diu*".

El 3 juny de 1348 el rei Pere III amonestava el bisbe i el Capítol perquè les paraules dels predicadors no derivessin en escàndols o que no fossin d'amenaça per als jueus.

El necrologi dertosense informa d'aquesta manera: *Il Id(us) iulii obiit vener(abilis) Dominus Fr(ater) Bernardus Olivarii, episcopus Dertusensis, ac magister in sacra pagina, anno Domini M.CCC.XLVIII, quem fecit translari vener(abilis) G(uillelmus) Oliverii, prior claustralis quondam*. Villanueva que el recull no publicava, però, l'epitafi de la tomba situada llavors a l'Aula Capitular canonical.

Moria el 14 de juliol de 1348, en aquell any que la Pesta Negra delmava la població, i la seva arqueta funerària es conserva sobre mènsules a la capella absidal dedicada a sant Vicent, diaca, i ara a sant Francesc Gil de Federich on, desenvolupades les abreviacions, es pot llegir:

- 1 **AN(N)O:D(OMI)NI:M:CCC:XL**
- 2 **VIII:PRIDIE:ID(VS):IVLII:O**
- 3 **BIIT:REVER(ENDVS):P(ATE)R:ET:D(OMI)N(V)S:**
- 4 **F(RATE)R:B(ER)N(ARDVS):OLIVARII:[EP(ISCOPV)S]:**
- 5 **DERTVSE(NSIS):AC:MAGI(STER):[IN:]**
- 6 **SACRA:PAGINA:HI(C):T(V)M(VL)T(VR)**

Concretament: *Anno Domini MCCCXLVIII pridie idus iulii obiit Reverendus. Pater et Dominus Frater Bernardus Olivarii Episcopus Dertusensis et Magister in Sacra Pagina. Hic tumulatur* (En l'any del Senyor 1348, a la vespra dels idus de juliol (14 de juliol de 1348), morí el reverent pare i senyor fra Bernat d'Oliver, bisbe de Tortosa i mestre en Sagrada Escripura. Està enterrat ací)

Bibliografia:

Bayერი, 1957, VII-470,487,591 i 1959, VIII-449.- Bohigas, 1977. s.v. "Oliver, Bernat d" a GEC.10.- D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 2.- Jover, 1973, 53.- Martorell, 1626.- Matamoros, 1932, 108.- Miravall, 1986 i 1995, 2003 i 2004, pàgs. 147-148.- O'Callaghan, 1896, 91-93.- Sancho, 1859.- Villanueva, 1806, V

³²² Recerca, 2.127 i 143.

³²³ O'CALLAGHAN, a *Anales*, I,158.

Jaume Sitjó

(24 desembre 1348–18 octubre 1351)

Jaume Sitjó naixia a Valls, a l'Alt Camp, en una data que desconeixem. El seu cognom sovint apareix escrit Ció, Cigó i Gigó, i algun cop se li ha afegit un segon cognom, Carbonell.

Se'n té notícia l'any 1322, en ésser nomenat canonge de la seu de Lleida, on més tard esdevindrà vicari general. El fet era el gaudi d'una especial protecció que rebia de la reina Violant de Bar i, per tal causa, a ningú no se li fa estrany que el 1341 resultés elegit bisbe de Lleida.

Autor d'algunes constitucions, com la del 1343, el seu alt nivell de formació li permetia l'exercici d'altres activitats de caire cultural: la d'escriptor en pot ésser una puix que en tal aspecte se li coneix la publicació d'un llibre, *Cigonina o Art de desfer maleficus*, sembla ésser que en el caire de cultura popular i tradicional, el qual estudi o informació li havia estat demanat per la reina. L'obra, malauradament, es considera perduda.

Aleshores esdevenia designat bisbe de Tortosa, de la qual diòcesi prenia possessió el 24 de desembre de 1348. Ben poc temps abans, 1/15 de setembre (*VII idus septembris*), la Ciutat adquiria els terrenys del fossar de Sant Joan del Camp³²⁴ que calia ampliar per tal d'encabir els morts en l'epidèmia de glàndola i, encara, caldrà establir-ne un altre a la sagrera de l'església de Sant Jaume; el 1349 s'obria, tanmateix, un nou concili provincial a Tarragona³²⁵, desaparegut el metropolità Arnau Sescomes i havent estat succeït per Sanço Lopes d'Ayerbe (1346-1357), essent el temps de la victòria del rei Pere sobre les Unions. Com a bisbe cal comptar amb què contribuï a l'obra de la seu, amb un 10% de totes les seves rendes, per més que foren temps de forta activitat en el caire de les obres públiques i Tortosa talment actua en obres, ja sia com les del 27 de febrer que el Consell proveeix "*que sia pagada la obra de la torre dels Garidels*" o del 6 de juliol que es determinava l'ensorrament del pòrtic que hi havia a prop del Pont de Barques i, en l'ordre econòmic, més encara: *Dit dia pridie nonas iunii 1349 que los salaris de la Cort sien vists*.

Hi ha, doncs, dues realitats que es presenten en col·lisió permanent en els temps de la Pesta Negra que malgrat d'haver d'imposar una profunda depressió social i personal no sembla ésser prou com per frenar el fort creixement econòmic, les inversions públiques i les cobertures que calien en els caires del benestar social. En tals línies veiem com el 10 de juliol el rei Pere III s'adreçava als veguers i batlles de Catalunya, per la utilitat pública i comuna, per causa de la puja immoderada (fins i tot de 4/5 vegades) que els menestrals i artesans han fet dels seus salaris i preus. El veguer i el batlle, en havent deliberat amb els paers, consellers, cònsols o jurats, posaran taxa raonable als dits salaris tenint en compte allò que abans es pagava i la puja present. Establerts els preus, s'establirà un control i s'imposaran sancions als infractors. La inflació es mantindrà; el comerç interior i exterior naval també, i se supera; els productes metal·lúrgics, tèxtils llaners, el corall en forma de monopoli, són compensats d'or i d'esclaus de l'Àfrica Menor, i d'espècies i drogues d'Alexandria. Els consolats catalans, a la Mediterrània i al Mar del Nord, estan en plena activitat. Tanmateix amb la Banca que es concentra i amplifica. La florida de les obres públiques respon al mateix clímax de prosperitat i, a imitació reial es transformen les residències senyoriales: es desentenen dels models militars antics i adopten el nou estil de castell-palau o palau, i s'imposa el luxe a tots els nivells socials. La prosperitat s'havia d'acabar malament perquè era el resultat de la inflació, sense cap base sòlida³²⁶.

Jaume Sitjó, des de les seves noves responsabilitats, donava diverses constitucions: la del 10 d'abril de 1350 per tractar *De Capitulo generali celebrando*, on es disposava que cada any se celebrés un capítol o sessió general o capítol anyal, en el qual tothom donés compte de les seves responsabilitats i determinés tot allò que convingués per al bon funcionament de la

³²⁴ BAYERRI, o. c., VIII, 136, 522, 590 i 596,

³²⁵ RAVENTOS, J.: o. c., 57.

³²⁶ Vide: 1380-1390.

seu; en una altra del mateix any es disposava quan calia convocar els canonges absents per tal de concórrer per l'elecció de bisbe, i es fixava la distància màxima de dues jornades; en una altra, *De electione Prioris Ecclesiae*, també del 1350, cercava l'harmonia realitzant l'elecció per compromís i, en unes altres, es determinaven ordenacions relatives al culte i a l'administració.

A l'octubre el rei Pere III es casava per tercera vegada, aleshores amb Elionor de Sicília, filla de Pere II de Sicília i d'Elisabet de Caríntia. L'esdeveniment obligà econòmicament els calls jueus catalans i el de Tortosa calgué que l'obsequiés amb 600 lliures. En l'estada a Sant Mateu, al Baix Maestrat, quan tot just feia la visita pastoral, el bisbe Sitjó moria inesperadament el 18 d'octubre de 1351. Les seves despulles consta que foren traslladades i sepultades a la seu, per mal que no tenim notícia d'on es conserven i tot sembla indicar que és a l'àmbit de la seu vella.

En la vacant, el Capítol tornava a fer ús dels seus drets i elegia Francesc de Montoliu, per segona vegada, sense rebre tampoc la confirmació del sant Pare Innocenci VI (Étienne Aubert) [el papa era Climent VI, Pèire Rogièr de Beaufort, 1343-1352] que el nomenà bisbe d'Elna, on va estar fins a la mort, el 12 d'octubre de 1354. El mateix pontífex nomenà Esteve de Malet per a la mitra dertosense.

Bibliografia

D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **GEC**, 13 (1979).- **Matamoros** 1932, 108-109.- **O'Callaghan**, 1896, p.93-94.

D'ençà del regnat de Jaume I que el poder reial era, prou neutralitzat encara pel de les senyories, la força que progressivament s'imposava sobre la noblesa. Tortosa es mantenia sota el domini reial.

Oportunament hem fet notar que el 1333 fou el denominat "lo mal any primer", amb una seguida de desastres que desestabilitzà les terres catalanes i Europa sencera. Uns anys després, el 1348 i dins d'aquest procés, arrelava a Europa una epidèmia procedent d'Àsia i que arreu es coneix com "la pesta negra" o pesta bubònica. El 1348 és l'any de les grans mortaldats. En el pas d'aquesta terrible malaltia, del 1348 al 1352 el país perdia prop dels dos terços de la població i amb una cota de mortalitat que s'elevava a la tercera part de la població. El terror fou el senyal més evident dels temps i les ciutats es consideraven tan perilloses com el camp malgrat que molta gent considerés les ciutats com un focus de manteniment, de contagi i d'irradiació de la malaltia i, just per tot això, aviat esdevenia un èxode de gent del sector rural a l'urbà. La davallada de la natalitat també es feia evident mentre que la mortalitat afectava durament el sector laboral o productiu, de manera que contribuïa a la minva constant d'obrers, de tècnics i d'especialistes, amb la corresponent davallada de la producció per raó de la insuficiència de mà d'obra, amb un fort retrocés econòmic i una caiguda de la dinàmica empresarial. En considerar que aquesta situació esdevé just quan la Corona està en el moment de màxima expansió, es comprèn millor com les conseqüències esdevenen tan desastroses i remarcables.

Posats en aquesta situació també es comprèn fàcilment que pugessin els preus en baixar el volum de la mà d'obra i el nivell d'oferta d'articles de consum, en l'atzucac que provocaven els pagesos per raó d'haver d'abandonar els masos i deixar ermes les terres i això amb l'agreujant que els seus senyors, en veure caure en seu nivell de renda, exigissin més als camperols que romanien al camp o en les labors agràries. El comerç se'n ressentia de fort, una part de la indústria havia tancat o hi estava abocada, el tràfec marítim seguia la sort de les empreses dedicades a l'exportació i a la importació... Tot plegat portava a caminar per un creixent malestar que en un pròxim futur portarà a la guerra remença i altres conflictes socials i polítics. En això cal comptar també amb el poder i les fonts de riquesa que caracteritzaven la subsistència o l'economia de l'estament eclesiàstic i en aquest àmbit, doncs, els monestirs, els canonges i els rectors de les parròquies, els que vivien de les rendes de les seves propietats rurals i que es trobaren sense diners. Les obres es van parar, inevitablement, i així començaren a decaure moltes cases religioses, i desapareixien parròquies rurals o es fusionaven amb altres com a sufragànies, i es deixaren de prestar molts serveis religiosos.

Les societats medievals estaven preferentment constituïdes per gent jove, alegre i dinàmica, oberta, potser que de vegades impulsiva o irreflexiva però aleshores, abocada a un imparable desastre que feia sentit impotent, davant la incapacitat a donar al problema una resposta científica, es derivava devers un sentiment fatalista o potser que desesperançat i s'observava com l'espiritualitat presentava un notable canvi perquè les actuacions personals o col·lectives oferien una perspectiva més pessimista, i la societat es tornà intransigent i tumultuosa. En aquest sentit és de veure com els retaules que promovien els gremis i, arreu, les pintures ens mostren escenes i danses de mort, com de la societat emana un sentiment de frustració i d'impotència davant les forces superiors, i com un sentiment insolidari o de basarda pot generar intransigències o desfermar qualsevol aberració, així com en fou la persecució dels jueus dels calls urbans.

La munió de calamitats alterà l'actitud ciutadana, posà la societat a la crisi creixent, afectà la imatge política i l'autoritat, fonamentà una mena de lluita de classes i generà una forma o mena d'anticlericalisme que bé ens reflecteix el *Decameró*, de Boccaccio, amb una part cronològicament situada en els temps de la Pesta Negra de 1348. L'exemple també és bo per considerar que la generació de pensadors que seguirà esdevindrà molt diferent a la que, llavors i ara, estem avesats: Francesc Eiximenis (1340-1409), tan equilibrat i moralitzador, i el frare renegat Anselm Turmeda (1350-1330) o el derrotisme religiós i sant Vicent Ferrer (1350-1419) predicador de la penitència i de les visions apocalíptiques³²⁷.

A Tortosa, dels 60 consellers que regien la Ciutat, només en sobrevisqueren 18. Els dos procuradors, Berenguer de Ricla i Berenguer Batle, van morir així com tots els paers i els jutges de la Cort, els dos mostassafs, el savi en Dret, el notari-escrivà de la Ciutat, el pesador del blat... Els serveis restaren desatesos i el buit de poder fou quasi total. En les deliberacions posteriors es feia notar que havien perterit 2/3 parts de la població total, proporcional a la dels càrrecs desapareguts. Les processons eren desesperades, a l'Aldea, amb 20 preveres a honor de Déu i de santa Maria perquè "*plàcia revelar aquestes mortaldats*"; s'interdia el tràfec marítim, l'entrada de cap foraster, s'abolia el dejuni als malalts... No es donava abast als enterraments i el fossar de Sant Joan del Camp esdevenia insuficient i calgué comprar l'immediat hort d'en Milà que era propietat de la seu, i també s'acordà a fer un nou fossar a l'església de Sant Jaume.

Passats els primers mesos d'estupor, hom s'adonava que un sector important de la societat esdevenia més ric. El fet era que els béns naturals, construccions, riquesa acumulada, fonts d'empresa i diners eren els mateixos encara que repartits entre un nombre menor de supervivents. Les empreses tampoc no havien deixat de funcionar i les dificultats eren salvades tot engegant una nova societat.

Després tot es fonamentà en una població transformada, reduïda a la meitat. Una nova estructura administrativa s'engegarà amb personal nou o bé a partir de l'acumulació de funcions. Al 1349 les estructures seguien essent les bàsiques: la monarquia amb el seu Consell reial, la Cúria i els delegats que s'escampaven arreu del país; els grans nuclis feudals, laics i eclesiàstics; els municipis i les Corts (encara que la monarquia estava mancada d'una tradició política unitària). El municipi no era independent sinó, com a molt, relativament autònom i en una delimitada esfera o àmbit de competència. El títol de poder era la carta o privilegi atorgat pel sobirà jurisdiccional i sempre "*salua fidelitate nostra*". El comte, de no jurar els privilegis i costums, es trobava amb la resistència ciutadana a l'obediència. Existia una categoria dirigent als municipis, destinada a incrementar el poder i la riquesa: no eren una autèntica representació popular que col·laborava amb els monarques en contra de les tiranies feudals; els dirigents no sortien del poble puix que eren una categoria privilegiada de ciutadans, els ciutadans honrats o patriciat que solia constituir el 5 % de la població, uns pròcers que defensaven els seus interessos particulars, els quals solien ésser paral·lels als feudals.

Al segle XIV el grup dirigent tendia a ampliar-se amb la integració d'altres capes de població que havien estat excloses en la intervenció municipal. A Barcelona, potser que constituint el millor exemple i el més ben estudiat, el Consell de Cent era un cos consultiu de

³²⁷ Hem seguit la síntesi feta per PLADEVALL, a o. c., pàgs. 105-106.

cent membres amb 2/3 de ciutadans honrats i 1/3 de mà mitjana (mercaders, notaris, apotecaris i menestrals de diversos oficis); el que veritablement governava la Ciutat era un consell de pocs membres que estava dominat per una oligarquia de patricis que el controlava i que destacava per la vanitat que mostraven i per la poca feina que feien. Els càrrecs solien recaure sobre les mateixes famílies, amb les bandositats que se'n derivaven³²⁸. El rei acabà per haver de nomenar-los directament tot bandejant els privilegis antics.

La cultura urbana mostrà un fort progrés en el segle XIV, de manera especial en allò que pertocava a l'àrea de les llibertats municipals, i s'incrementà la iniciativa popular perquè es tingué l'habilitat de saber aprofitar les perspectives obertes d'ençà de la conclusió de tractats comercials exteriors i en les grans empreses marítimes. Tortosa, com altres ciutats, mostrà un especial i marcat increment i com per altres destacades ciutats es creà l'Estudi General o Universitat, escoles de lletres, arts i ciències que passen a constituir els veritables centres d'iniciatives socials i culturals. A Tortosa es feren obres públiques de la major importància, com les noves muralles amb la considerable ampliació del circuit fortificat, el millorament de les drassanes i les obres a la seu vella que es compaginà amb el començament de l'obra de la catedral nova, talment com esdevingué en l'etapa califal de la ciutat islàmica, per més que també l'immoble de la Llotja i el Consolat del Mar, la Casa de la Ciutat, el Palau Reial del Castell, el nou Palau Episcopal, potser que la casa i cort del Veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre...

Un municipi era com un estat autònom³²⁹, de fet, un ens lliure dins un marc estatal, i en el govern de la ciutat tan sols podien intervenir els ciutadans. El municipi, la sala o la Casa de la Ciutat era senyora absoluta del seu terme municipal, gaudia la facultat d'imposar tributs, administrar justícia, perseguir delinqüents i castigar-los, vetllar per la cultura i la moralitat pública. Els altres poders es limitaven a parar compte quant al compliment estricte dels deures per part dels ens municipals.

Catalunya i les ciutats catalanes, socialment avançades, en el regnat de Pere III accedien a una fase de creixent absolutisme monàrquic en el caire polític mentre que en l'econòmic eren les ciutats o "universitats" o municipis les que adquirissin en aquest període importants propietats tot constituint un patrimoni, del qual formaven part llocs o propietats situats a punts llunyans; de vegades àdhuc posseïen llocs fortificats i poblacions que els estaven sotmeses en una mena de submissió feudal. En tals casos, els municipis posseïdors podien fer ordinacions per al regiment municipal i l'administració de la justícia criminal en les poblacions i àrees que havien. Barcelona i Tortosa eren les ciutats catalanes que més amplitud donaren en aquest domini patrimonial³³⁰.

En el caire administratiu hem fet esment de la creació del càrrec municipal de mostassaf, d'origen islàmic, sembla ésser que perdut a Tortosa per més que conservat a València. A Barcelona s'introduïa el 1339 i seguien altres ciutats i viles del país. Els mostassafs, a Tortosa, s'elegien en el dia de sant Andreu (30 novembre) però el 1357 es traslladava l'elecció al 12 de desembre; els mostassafs tenien al seu càrrec tot allò que es referia a pesos i mesures, així com les obres i les servituds urbanes. Cal advertir que hi havia una administració especial per a obres de murs i valls, posada sota el control d'un responsable que designaven els membres del Comú de la Ciutat. Per murallar les viles s'aprofitaven les cases que donaven a l'exterior, fent de manera que les parets fossin llises i sense obertures fins a una determinada altura. En tractar-se d'una vila gran, als angles estratègics del circuit hom construïa torres, les quals solien estar habitades com les altres cases de la vila. Les portes d'entrada eren defensades amb torres en les viles grans, i només amb matacans a les petites. No es podien obrir portells ni finestres baixes a les cases dels murs i, en el cas de fer-ho, calia el permís del monarca. La ciutat havia d'adoptar mesures més complexes en aquest caire puix que, a més, era refugi territorial en temps de guerres i calamitats, tot comptant amb què ja disposava de

³²⁸ Els governs urbans solien tenir actuacions desastroses i se'ls han fet injustes apologies per raó dels imperatius romàntics o per mòbil nacionalista.

³²⁹ GIMÉNEZ SOLER, A.: "*La Edad Media a la Corona de Aragón*", 279)

³³⁰ Entre altres, v. BROCA, Guillem de: "*Historia del Derecho Civil en Cataluña*", I, i preferentment OLIVER, B.: "*El Código de les Costums de Tortosa*".

muralles per bé que l'expansió urbanística havia creat nous barris i en aquest aspecte cal esmentar la nova creació del barri dels Pescadors, entre la murada del Vall i l'illa del Temple on s'obria la nova zona portuària i de drassanes, o la Vila-nova que a l'àrea de Remolins s'incorporava en el clos murallat. Els municipis podien fer ordinacions per establir un règim i per l'administració de la justícia, tanmateix, i bé es pot dir que no hi hagué ciutat o vila que no en tingués però el fet era que les poblacions del Terme General de Tortosa i altres municipis de la regió preferien estar inclosos en el gran pacte social que representava el corpus que constituïa els *Costums de Tortosa*. Sempre cal comptar amb què els ciutadans tenien una consciència ben clara de llurs drets i prerrogatives, almenys la classe social que quasi tenia el monopoli del poder. Tortosa, com tantes vegades s'ha fet notar en consideracions de caire nacional, es mantingué zelosa de la seva jurisdicció en tota l'àrea territorial i cada cop que s'hi atemptava, intervenia prest per reclamar els seus drets.

Les grans preocupacions consistien en visites, funcions, exhibicions personals, dignitats... o col·locació de familiars i amics a la burocràcia municipal. Els afers importants, aquells que interessaven a la cosa pública, de fet, eren menats per funcionaris que estaven envoltats per nombrosos advocats assessors, tot plegat mentre que se solia esquivar qualsevol resolució que pogués afectar interessos particulars, això mentre es vivia d'ajornaments permanents. El poble menut romaníà marginat del govern urbà. D'ençà del 1283 que el consell municipal esdevenia una part de les Corts, arrengrada en el Braç Reial o Popular, el qual constituïen els municipis del sector reial, o sigui, amb bandejament dels integrats en territoris feudals o eclesiàstics.

A la segona meitat del segle XIV en lloc d'aplicar els fogatges decretats per les Corts, Barcelona creava violaris i censals perpetus, i atenia els seus interessos d'ençà d'imposicions directes. Des d'aquest criteri no calia fer repartiments veïnals i, de fet, poques vegades se'n feien. Sota aquests preceptes, de la guerra contra Castella es passava, a Barcelona, d'una hisenda pròspera al dèficit. Els anys passaren i al 1386 el deute era preocupant i els interessos una forta càrrega que es feia difícil de suportar: a 1372 el 90 % del deute municipal era a mans dels ciutadans honrats. El cercle, doncs, era un clos a l'entorn d'una classe que, a l'ensem, s'esmerçava en la compra de béns feudals a senyors que es trobaven en procés d'empobriment, una classe que intervenia decisivament en el govern general.

L'edicte de juliol de 1349, de regulació de preus i salaris que promulgà el rei, era d'interès general però per raó de les estructures el manament reial perdé eficàcia perquè només recaigué sobre l'estament reial o popular. Aquest poder, doncs, no gaudia de la llibertat adient i per actuar li era de menester una aquiescència dels tres estaments o braços. El rei, amb aquest edicte, manifestava que no volia causar cap perjudici als privilegis, usos i llibertats de les ciutats, i s'adreça per escrit als bisbes, als infants, als comtes, als barons i als cavallers i senyors de lloc, i els pregava de promulgar-lo.

A les Corts de Perpinyà, el 15 de desembre de 1350 es resolvia que d'ençà la datació dels documents seria *a Nativitate Domini* i que s'abandonaria el costum de datar-los per l'any *ab Incarnatione Domini*.

Esteve Malet

(21 març 1351-1356)

En la vacant, el Capítol tornava a fer ús dels seus drets i elegia Francesc de Montoliu, per segona vegada, sense rebre tampoc la confirmació del sant Pare Innocenci VI (Étienne Aubert, 1352-1362), puix que anteriorment ja havia estat silenciada pel papa Climent VI (Père Rogièr de Beaufort, 1343-1352), que el nomenà bisbe d'Elna, en la qual dignitat i diòcesi romangué fins a la seva mort, esdevinguda el 12 d'octubre de 1354. El mateix pontífex fou el que nomenà Esteve de Malet per a la mitra dertosenca.

Esmentat alguna vegada com Esteve d'Omells, es desconeix la procedència d'aquest eclesiàstic que l'any 1350 era nomenat bisbe d'Elna, un càrrec que mantingué fins al 1351, en la qual seu i com hem dit el succeí Francesc de Montoliu, fins llavors prior de la seu de Tortosa, quan el 1351 prenia possessió de la mitra dertosenca. Just en prenia possessió el 21 de març de 1351 i segurament a l'agost se celebrava un Concili Provincial Tarraconense³³¹. Donà diversos ordenaments relatius a la notaria capitular, absències amb el plau del prior major i del claustral, a les precedències entre els comensals a l'altar de sant Esteve i al de sant Pere, sigui al refectori canonical o sigui a les processons, i, també, donà una constitució per a la creació d'un registre documental a la seu, comportant la redacció de còpies i conservació. Llegà 300 florins a la catedral per a fundar dos aniversaris i per a obrar una capella.

En els pocs anys del seu pontificat esdevingueren fets transcendents per al país, com la declaració de guerra a Gènova en la qual el rei Pere desfarà els genovesos al Bòsfor a l'any vinent, el 1352, i seguirà la victòria de l'Alguer, a Sardenya, el 1354 sota el comandament de Bernat Cabrera. La guerra es mantindrà viva fins al 1378. El 27 de setembre, malgrat tot, la bibliografia insisteix quant a les dificultats de Tortosa puix que per contribuir a les accions i campanyes reials la Ciutat havia empenyorat el patrimoni, segons hem vist en confirmació feta pel rei Alfons del 1327. La situació no millora amb l'infant Ferran i com a exemple de la malmesa existent podem anotar que "en l'any 1351, amb mil florins d'or que li dóna graciosament a manera de subsidi, la qual època fou signada per l'infant a Tortosa, avui, i el 1359 li haurà aportat 50.000 sous, i 10.000 el 1360³³². La Pesta Negra es presentava arrelada a la ciutat i a la regió i, d'ençà de la seva aparició i penetració en el 1348, vingueren les mortaldats de 1351, 1362-63, 1371, 1381... amb sequeres, plagues de llagosta... i un esforç financer, sobre la hisenda reial, municipal i individual.

Hem vist el triomf català sobre els genovesos, el 1352 al Bòsfor de Tràcia per bé que a l'ensens es treballà per a la pau puix que el 10 d'agost Pere III dóna facultats per a la construcció de la Llotja de Tortosa i l'infant Ferran, de Mallorca estant, conferia amples facultats a la Ciutat per posar impostos sobre el peix i veiem com, d'ara endavant, els documents estan datats a *Nativitati Domini*. El 2 de novembre el rei Pere III és a Ulldecona.

El 1353 ens conserva una notícia important pel fet que el Comú de la Ciutat passà a ésser ordenat o, en altres paraules, es determinà el pressupost general de contribució veïnal i es feia Talla Nova o reajustament de tot allò que ha de pagar cada veí a la comunitat social de manera que, en molts aspectes socials i professionals, constituirà un document de base. En tal sentit es nomenaren prohoms "*en la Sala de la Ciutat per los prohòmens e consellers d'aquella*". La consideració del document elaborat ha fet dir als comentaristes que, d'ençà de les declaracions jurades, es fa palès que la vinya i l'oliverar i el garrofer (terra campa) són cultius extensius, amb bastants masos però hi apareixen pocs "horts" o "figuerals". Esdevé important l'aspecte relatiu a la indústria de la sal.

Entre els esdeveniments de l'any també es posa de relleu l'ordre reial del 17 de juliol, per la qual Pere III disposa que als documents públics es posi data a *Nativitati Dei* i no *ab Incarnatione Domini*, arreu dels estats de la Corona, així com la lletra que a 30 de novembre l'infant Ferran adreçava a la Ciutat per tal de demanar subsidis.

³³¹ RAVENTÓS, J.: o. c., 57.

³³² BAYERRI, E.: o. c., VII, 489, 572, 657, 671, 672, i VIII, 46, 100, 174, 244, 376, 377 i 653.

Serà el 18 de gener de 1354 quan el Capítol de la seu crearà la sotstresoreria i quan redactarà un nou inventari entre el 23 de febrer i el 23 de maig o juny, en el qual es diu: "*Item, la recinta de madona sancta Maria, la qual està en una caxeta de fust, és la resinta de seda*". La possessió consta en els inventaris posteriors. En el moment programat se celebra el Concili Provincial anual a Tarragona i en política exterior hem de recordar la victòria de la flota catalana, comandada per Bernat de Cabrera, sobre la genovesa a la mar de Sardenya, a l'Alguer.

L'any 1356 esdevenia la denominada Guerra dels dos Peres, el català i el castellà, la qual es mantindrà al llarg de tretze anys (fins a 1369) i conclourà trenta anys després, amb negociacions que s'allargaran fins al 1374. Els barcelonins, mentrestant, ampliaven el conjunt murallat. La darrera notícia del bisbe Esteve Malet esdevenia el 1356, quan s'havia traslladat a Roma i el sorprenia la mort.

Bibliografia:

Bayrri, VIII, 198, 470.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 2.- **Jover**, 52.- **Matamoros**, 1932, p. 109.- **Miravall**, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 890 (20.IX.1974) pàg. 3.- **O'Callaghan**, 1896, p. 95 i "Historia de la Santa Cinta", 1910, 9-11

Joan Fabra

(27 febrer 1357-1362)

Aquest eclesiàstic de procedència desconeguda fou nomenat bisbe de Tortosa el 27 de febrer de 1357 pel sant Pare Innocenci VIè, des de la seu pontifícia d'Avinyó, i prenia possessió el 8 d'abril. Abans de residir al bisbat promovia, mitjançant el vicari general Pere d'Urgell i amb el Capítol de la seu, diverses constitucions per al millorament de la vida regular i del culte. En el mateix 1357 se celebrava a Tarragona un Concili Provincial Tarraconense, un dels quatre darrers concilis pels quals es determina el canvi de datació dels documents pels anys de la Nativitat, en lloc de l'Encarnació, amb la conseqüència de la numerar els dies correlatius a partir del primer dia del mes, prescindint així de nones, idus i calendes. A Tarragona el metropolità Sanço Lopes d'Ayerbe era succeït per Pere Clasquerí (1357-Agde, 9 gener 1380) en aquest mateix any³³³ en el qual Tortosa calgué que intensifiqués les accions a favor del marquès de Tortosa que, en lletra adreçada als consellers i prohoms, demanava "*concesión de les imposicions que.s leuen en la dita Ciutat e terme d.aquela*", però amb unes condicions favorables a l'infant per les quals se li deuen 30.000 sous: a les acaballes de l'any se li pagaven 13.183 sous, 9 diners. Hi ha dos fets que tenen una importància en determinats sectors econòmics: el 1357, en entrar a la ciutat els fills de Pere III, al portal del Pont de Barques estan pintats els "senyals del Senyor Infant y la Senyora Infanta", obra del pintor Jacme Barberà; tanmateix, s'arribava a acordar que els mostassafs deixarien d'elegir-se en el dia de sant Andreu (30 novembre) per fixar el moment de l'elecció al 12 de desembre, talment com havíem comentat.

A meitats de febrer de 1358 el rei Pere i els seus familiars, camí de l'Aragó, feien una breu estada a Tortosa³³⁴. La despesa fou tan alta que pel mes d'abril encara restaven a pagar fortes quantitats: hi hagueren intervencions en obres, com "*en fer aplanar la plaça davant la seu, com entraren los Senyors*"; Batalla de Taronges o Taronjada, de les més cares, tot i que les taronges es compraren a 10 diners el centenar; i més cars foren els convits (un convit al primogènit, el 30 abril, costà 1500 sous); els músics eren trompadors, tabalers... gaiters, joglars, bufons... En entrar el rei a la ciutat, amb el marquès Ferran, no hi era la reina Elionor que venia d'Amposta, on ocasionalment era, i comportà fortes despeses per obrers especialitzats en adobar pontons per traslladar "*les companyes de la Senyora Reyna*". També els ballesters "*quí devien acompanyar a la Senyora Reyna*". Tortosa transmetia missatgers per invitar els prohoms de diversos llocs "*per fer reverència*" al rei, en un homenatge oficial... La festa hagué d'ésser molt gran i la realització molt bona quan el mateix Pere III, sempre tan exigent, es diu que se'n mostrà tan satisfet.

En aquest any de revoltes camperoles a França al rei li calgué el suport de Tortosa, així com al marquès Ferran, sobre tot per pagar gent a cavall per fer la guerra contra Castella, per la qual raó la ciutat pagà 104.000 sous. El pas dels darrers temps ens ha fet veure el curs de la guerra contra Castella, contra Jaume de Mallorca, contra Gènova i el jutge d'Arborea a Sardenya, i a 1363 Tortosa pagava 5.000 florins d'or. El 30 d'abril la ciutat lliurava "voluntàriament" 50.000 sous al marquès Ferran, pagats en tres o quatre terminis. La situació feia que sovint calgués recórrer al préstec i talment esdevingué en aquest jorn quan tornà "*al honrat en Pasqual Belsa*" 200 lliures que els deixà "*per pagar XV milia sous al Senyor Infant d.aquels L milia sous que la Ciutat graciosament li donà*". Entre tots aquests esdeveniments no manca la presència a la ciutat del rei Pere III i de l'infant Ferran.

A Tarragona se celebra l'annual Concili Provincial Tarraconense i a l'octubre hi ha Corts a Cervera en les quals es concreten unes bases que, amb el temps, seran l'origen de la Diputació del General de Catalunya o la Generalitat. En aquest moment i d'ençà dels seus manaments s'aporta el "*Nombrement dels fochs de Cathalunya segons les Corts de Cervera, les quals se celebraren en l'any M.CCC.LIX per lo S. Rey En Pere Terç*". També apareix

³³³ RAVENTÓS, J.: o. c., 58.

³³⁴ BAYERRI, E.: o. c., VII, 657, 658, 661, 672, 679, 680, 694, 698, 699, i VIII, 33, 97, 101, 102, 136, 259, 308, 590, 662.

esmentat sant Jordi, el que prendrà una gran volada el 1371, llavors quan Pere III instituirà la Confraria de Sant Jordi. Per ésser patró del Braç Militar de la Generalitat passa a ésser patró de Catalunya.

Per tot el començament del 1359 el marquès Ferran obtenia diners a la ciutat, a València i a altres llocs, autoritzava el cobrament de diferents impostos i taxes de municipis on els tortosins també havien de pagar i el 19 de febrer disposava perquè els propietaris de terres ermes passessin obligatòriament a conrear-les, de manera que podia afectar molt directament alguns destacats membres de les oligarquies locals i a les mateixes institucions, com era el cas de l'Església. Encara es cursà "*Una letra en paper del rey en Pere dat. en Almúnia a XXX de desembre M.CCC.LVIII en la qual se conté llibertat e facultat de poder imposar en la ciutat de Tortosa Imposició sobre lo pa, vi y carr*" i tota mena de mercaderies. Una altra de paral·lela "*fou concedida aquesta letra per lo Sr. Rey Don Pere abans del Privilegi de les Imposicions*" (facultat reiterada a Barcelona el 2. desembre. 1360 i a Tortosa el 23. juliol. 1363) sobre que tothom pagui les taxes, àdhuc el rei i la família reial. A tantes obligacions econòmiques vol compensar l'autorització perquè els ciutadans puguin bastir vaixells petits i mitjans per poder entrar per l'embocadura del riu.

En l'àmbit regional o diocesà celebrà un sínode el 1359, amb disposicions relatives als matrimonis clandestins i publicitat a fer-ne, així com altres referides a testaments; també promulgava una enèrgica constitució contra la usura i, entre altres, la que prohibia als musulmans de proclamar el nom de Mahoma i disposà que aquests i els jueus paguessin delmes i primícies. Al 1360 se celebra un Concili Provincial Tarraconense i una Assemblea Provincial. En aquest any 1359 en Guillem de Guimerà era el comanador a Tortosa de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, el qui aviat adquirirà un singular relleu en l'àmbit nacional.

Al 1360 (*VII aprilis ab Incarnatione Domini*) en sessió municipal s'adopta la decisió "*E que còsols aja en la Ciutat segons la forma ordenada*" i talment es fa constar al marquès Ferran, i també es resolrà "*A 31 de maig, que sien reuocats los stabliments de mustassaff*" i sembla ésser que, fetes les expropiacions adients, a la Rambla ja s'estava obrant la Llotja, la primera part de la qual es construí del 1360 al 1373³³⁵.

La qüestió fiscal seguia mostrant una prioritat impulsada des del poder i a Saragossa, a 13 d'abril, Pere III s'adreçà a l'arquebisbe de Tarragona per manar-li que els lleuders de Tamarit tornessin certes penyores demanades a tortosins per raó de la imposició puix que no es tenia en compte l'exempció reial existent i derivada dels préstecs que el Comú de la Ciutat anava fent a la Corona, i també calgué gestionar sobre l'exempció de lleuda a Alcolea de la Ribera, i per més que el marquès Ferran, a 27 de setembre, s'adrecés als procuradors del Consell de la Ciutat per manar que els mil florins d'or que li havien promesos els paguessin al mercader Antoni Riera i que a Taraçona en Joan Sanxís, tresorer reial, estengués una època a Tortosa per 10.000 sous rebuts d'aquells 20.000 acordats.

La qüestió es mantenia el 1261, al febrer afectant Lleida i Sardenya, encara que complicant-se en la segona quinzena d'agost quan, per l'usatge "*Princeps namque*", el rei disposa que els tortosins vagin al Rosselló per traure-hi la gent estranya o exasperada de la terra, i cal cursar una "*Esriptura de protestació que. l senyor Infant Marquès de Tortosa e los honrats en Berenguer Lagostera e n. Andreu Sayon feren a les Requisicions que. l senyor Rey los féu que anassen en Rosselló per vigor d. la constitució de Cathalunya princeps namque [Protestació ab la qual la çiutat de Tortosa anà y satisfeu a la convocassió feta per lo Infant don Fernando, marquès de Tortosa, en virtud del Usatge "Princeps namque"]*". També al juny, ara quant a la guerra contra Castella, Tortosa i en la part afectant al marquès Ferran havia contribuït amb 300 homes a cavall³³⁶. En començar juny el rei demanava als diputats que paguessin la tropa tortosina de Ferran que en els darrers temps ha servit en 700 homes a cavall, però els diputats només podien assumir el pagament d'un mes de soldada.

³³⁵ Vide: 1368.

³³⁶ Anuario de Estudios Medievales, 34/2, pàgs. 888 i 890.

Durant el pontificat de Joan Fabra el Cisma d'Occident comportava la interrupció de les obres de la seu nova, començada feia tan pocs temps, encara que el fet no fou prou com perquè el 5 de juny de 1361 deixés d'aportar una esplèndida donació per a dos beneficis: un a l'església de Cabanes i un altre a la capella del Palau Episcopal, així com un aniversari general a celebrar a la catedral. En l'àmbit eclesiàstic, a 1362 en Bartomeu Pont o Ponç, mercader de la ciutat mullerat amb na Dolça, deixava per a una Lectoria de la Seu un llegat testamental anual de 500 sous anuals, del qual fet esdevenia la disposició d'una capella dedicada als sants Pere i Pau al raval de la Creu, regida per un dominicà malgrat que aquests encara no tenien oberta cap casa a la ciutat, i la institució de l'esmentada Lectoria el 1365, la qual institució constitueix el nucli fundacional de l'Estudi General de Tortosa o centre universitari que s'ampliarà en els segles XVI i XVII. El mateix ciutadà podia haver estat el que cobrís les despeses del nou monestir de Sant Francesc, dels framenors a Sant Joan del Camp, on també s'obre l'Estudi General dels franciscans, mitjançant un llegat³³⁷ que s'aplica d'immediat i que el 1391 es testimonia la continuació de l'obra, inacabada encara, quasi sempre sota la direcció del mestre piquer Bartomeu Duran que també té la responsabilitat de l'obra de l'imposant temple de la vila de Sant Mateu, però que el 1393 situa la clau de volta sobre el presbiteri de l'església de la comunitat franciscana. Cal advertir, quant a aquest monestir, que en l'àmbit de l'església que s'hi està bastint i que rep subvencions municipals, aquest moment comença amb un incendi que fa veritables destrosses que en la restauració i continuació de l'obra just semblen culminar en l'esmentat 1393.

Mentre que es mantenien els conflictes amb altres municipis de l'Ebre i el Segre per raons d'impostos i exempcions dels tortosins per les aportacions fetes a la Corona, en aquest començ de 1362 la ciutat i a demanda reial encara "*aporta dos-cents peons destres en manejar la ballesa*". Allò que no se sol esmentar, però, és el pas de les "passeres" de la Pesta Negra d'ençà del 1348, amb les mortaldats de 1351, 1362-63, 1371, 1381... amb sequeres, plagues de llagosta... i un esforç financer, sobre la hisenda reial, municipal i individual.

El bisbe Joan Fabra era traslladat al bisbat de Carcassona en l'any 1362.

Bibliografia

Bayenni, VIII, 174, 536.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Matamoros**, 109.- **O'Callaghan**, 96-97.- **Villanueva**, J. o. c. V, 346-365

³³⁷ Segons BARRAQUER a oc.

Jaume de Prades i de Foix

(1362–març 1369)

L'infant Pere (? , 1305-Pisa, 1381) o el comte Pere I d'Empúries era el setè fill del rei Jaume II i de Blanca de Nàpols i fou comte de Ribagorça i d'Empúries i de Prades, també senyor de Gandia i de Pego, essent un personatge molt destacat en la política nacional i internacional que en morir la seva esposa Joana de Foix es retirà al monestir dels Framenors de Barcelona (1358), encara que es reincorporà al món de la política i la diplomàcia a prop de son nebot el rei Pere III tot i que, com a religiós, gaudís d'un gran prestigi europeu, essent conegut com diplomàtic, cortesà, home de món, guerrer, savi, místic, poeta i tractadista polític-moral.

Jaume de Prades i de Foix fou llur tercer fill, germà d'Alfons, duc de Gandia i marquès de Villena i comte de Ribagorça i de Dènia; i també germà de Joan, comte de Prades i baró d'Entença, i tanmateix d'Elionor, reina de Xipre. El seu lloc de naixença no se sap per bé que es calcula que havia nascut el 1340-1341, i res no se sap tampoc de la seva vida fins que el sant pare Innocenci VI el nomenés bisbe de Tortosa el 10 de gener de 1362, quan només tenia 21 anys i amb dispensa d'edat. Jaume feia el jurament de ritual davant el bisbe de Barcelona, i el renovava el 19 de juny de 1362 a l'església del monestir de Poblet, just l'any en el qual s'institucionalitzava la Diputació del General de Catalunya. Al cap de quatre mesos rebria els ordes menors i majors perquè, segons la disposició de Roma, un altre bisbe hauria d'exercir pontificalment a l'Església de Tortosa fins que ell no complís els 27 anys, per la qual raó el jove Jaume només pogué governar la diòcesi tortosense com administrador. La tradició també ens l'ha fet conèixer com Jaume d'Aragó, i alguns àdhuc l'han esmentat com Jaume de Luna. La documentació vaticana el registrà com Jaume Cardenal d'Aragó.

El bisbe Jaume impulsà diverses constitucions (1364-68) de les quals ha estat destacat el determini de què la seu deixés de prestar teles d'ornamentació o de qualsevol mena per a usos no religiosos; també disposà la manera i el respecte amb els quals calia mostrar les sagrades relíquies; també regulava el ritual de portar la relíquia de santa Maria de la Cinta a les parteres (*ad parterias*), un costum que llavors estava molt en ús (1363); i disposà que es pregués sant Agustí tots els dimecres de l'any, llevat en temps d'Advent i de Quaresma, i que la missa dita matinal se celebrés aquests dies a la seva capella de la seu; també pactà amb el Consell de la Ciutat sobre imposicions i inviolabilitat domiciliària (1364) en el qual moment, en el mes de gener, també signava una concòrdia i avinença amb el govern de la ciutat sobre el pagament que el clergat havia de fer dels indivisibles; dotava la Lectoria de la Seu (1365), focus universitari, la qual havia de predicar a la catedral un determinat nombre d'homilies i, per disposició de Pere III, intervenia en la causa entre Tortosa i Orta sobre termes i explotació de la fusta (1365).

Mentrestant l'infant Ferran, el 12 de maig de 1363, revocava un privilegi de guiatge que havien aconseguit els jueus de Tortosa³³⁸ i ha estat comentat el "*Trellat autèntich en pregamí de vna letra del rey en Pere dada en Tortosa a xxiii de Juliol M.CCC.LXIII en la qual se conte com lo senyor rey y la senyora regina y tota condició de persones agen de pagar Imposicions en la present ciutat de Tortosa y sons tèrmens*", encara que la "*Letra de la Infanta Maria dada en Fraga a 17 de juny 1363 en la qual confirma contractes çensals*" // *La infanta Maria, muller de l'infant Ferran, ratifica dos documents signats pel seu marit on s'obliga a favor de la ciutat diverses rendes i drets del marquès a Amposta, a Fraga, a Ballovar i a Tortosa*" perquè Pere III a meitat juliol feia prendre el marquès Ferran quan estava a Borriana i el feia executar a Castelló tot reincorporant Tortosa a la Corona. L'acció fou dràstica i el fet impactant i brutal. El vescomte de Cardona i el comte d'Urgell escaparen cap a Catalunya i, cap al tard, es refugiaren al castell d'Amposta. Així acabaven els 31 anys del marquesat de Tortosa i el rei, el dia 23, confirmava i aprovava els privilegis, llibertats i *Costums de Tortosa* per raó d'haver tornat aquesta a la jurisdicció reial: per a la Corona era bo i per a la ciutat i la regió també, de

³³⁸ BAYERRI, a o. c., VII 658, 672, 673, 674, 692, 699, i VIII, 102, 103, 104, 590, 597,

manera especial en el caire econòmic. Conseqüentment, el 23 de juliol coneixem els documents reials de concessió de mostassafs i de privilegi de Consolat, però també i a demanda ciutadana un document reial de garantia en el sentit que la ciutat mai més no podria ésser separada de la Corona d'Aragó. El privilegi costà 60 florins d'or als ciutadans, i s'hi insistia l'endemà, encara, en aquell etern esforç dels tortosins per tal que se'ls respectés la seva catalanitat, tan provada i sempre atacada pels enemics del país: "*Data in dicta ciuitate Dertuse vicesima quarta die Julii anno a Nativitati Domini Incarnatione In Christi nomine Amen. Nouerint vniversi quod Nos Petrus Domini gracia Rex Aragonum. - Priuilegi que. l senyor Rey en Pere ha fet a la Ciutat de Tortosa que null temps separa la dita ciutat de la Corona Reynal*" = Pere III concedia i jurava als síndics i als procuradors de la ciutat que mai més no separarà, ni dividirà, ni repartirà entre els fills, ni donarà a cap altra persona, la ciutat o el Castell de Tortosa, ni cap castell ni lloc del seu terme, i unia definitivament la ciutat al comtat de Barcelona i al Principat de Catalunya que era allò que els tortosins defensaven: "*affigimus, unimus, incorporamus et vinculo indissolubili annectimus comittatui Barchinone et Principatui Catalonia*"

339

En aquest moment la guerra contra els castellans es complicà perquè havien invadit els territoris de la Corona. El 10 d'agost començaven els problemes a l'entorn de les convocatòries d'host i cavalcada per raó que el rei Pere demanà auxiliis a Tortosa i el 8 de setembre i queia un altre cop en allò que no era de llei, i just per això rectificava en ordenar que res no s'atengui sempre que contravingui els *Costums*, privilegis i immunitats dels ciutadans, això fet en document que ve a ésser una confirmació dels privilegis d'Elionor de Castella del *II idus iulii* de 1329, i del *V idus martii* de 1337³⁴⁰, reina i lloctinent general del rei com havia estat. La ciutat, això no obstant, havia respost a la súplica reial amb 200 experimentats ballesters i a 28 de setembre, des de Barcelona, Pere III n'autoritzava el retorn de Saragossa a Tortosa, i agraïa l'atenció del govern tortosí per bé que també significava "*que no sia tret en conseqüència*" contra *Costums* i privilegis. Els proveïments esdevenien un altre problema i el 4 de novembre, de Girona estant, Pere III facultava els consellers tortosins perquè sempre que la ciutat freturés proveïment de blat en pugués retenir, a consentiment del batlle, dels carregaments que passessin per la ciutat, ja fos per mar com per terra. Aquell hivern fou dolent de passar perquè als problemes que veiem s'unia una pèssima meteorologia, amb dies de fred desmesurat i de fortes glaçades que feien inoblidable aquell mes de gener de 1364. També era la situació meteorològica l'imperatiu que hi retenia el príncep Joan fins al mes de maig, el qui també serà rei. L'Església, malgrat tot, el 27 de febrer aplegava a Tarragona l'Assemblea Provincial³⁴¹. El monarca continuà fent concessions de costums i de privilegis o de llibertats però el 5 d'abril l'exèrcit castellà avançà per la regió tortosina, fent mal a tort i a dret i camí cap a la ciutat que defensava l'infant Joan, el futur rei. Es tancà la ciutat i es nomenà governador del Castell en Guillem de Guimerà. La situació esdevingué difícil perquè els astuts castellans comptaren amb tortosins addictes al desaparegut marquès Ferran, potser que creant un clímax paregut al d'una guerra civil però que, malauradament, afavoria el tradicional enemic espanyol. La ciutat passà uns jorns difícils, inevitablement, i hagué de destinar al castell d'Amposta algunes companyies de ballesters que tenien la missió de deturar els castellans que, davant la situació resultant, acabaren per retirar-se en haver amenaçat seriosament la ciutat.

La novella Diputació del General de Catalunya, la Generalitat al dir de la gent, davant la dificultat d'aconseguir els 50.000 florins d'or del mig fogatge, amb la Cort resolía que els tres braços prestessin la quantitat que els era de menester, i per a tal finalitat es nomenà una comissió. Les dificultats existents potser que sorgiren del fet que la gent no prestava les seguretats demanades pel canviador (banquer) Berenguer Bertran, així com el veguer i el batlle de Tortosa que es negaren a signar-la, essent el 12 de juny amonestats pel rei. El príncep Joan

³³⁹ Recerca.2.62

³⁴⁰ Anys després Joan I donarà un privilegi en el mateix sentit i igual finalitat (Barcelona, 30.octubre.1394) i Martí I (Castelló, 11 març 1402) [*...que si algunes provisions o lretres han emanades de sa ordre derogant als privilegis i Costums de Tortosa, que no sien observades, encara que aqueles sien fermades de mà de sa majestat*]

³⁴¹ RAVENTÓS, J.: o. c., 58.

romangué a Tortosa el mes d'agost, i li tornem a trobar a l'octubre, i el 22 de setembre Pere III convocava les Corts a Lleida.

Veiem com mentre durava el conflicte els ciutadans s'ocuparen en els afers ajornats perquè del 9 de novembre trobem una "*Àpoca fermada per Jacme Conesa a la ciutat de LX florins per raó del priuilegi atorgat a la ciutat que no serà separada may de la Corona real, en poder de Pere Senyerii notari de Lleyda a 9 noembre de M.CCC.LXIII*" que ve seguida de diferents confirmacions de costums i llibertats i de conflictes d'ordre menor. L'Església dertosense aprovava una constitució el 9 de desembre.

Les Corts de la Corona d'Aragó començaren a Barcelona el 2 d'abril de 1364, continuaren a Lleida el 4 de novembre i tornaren a Barcelona al desembre, passant per Tortosa del 15 de gener al 24 d'abril de 1365. Al mes de gener, doncs, són a Tortosa el rei Pere III que les obria i Elionor de Sicília que les presidia, acompanyats per la família reial³⁴². L'assemblea se celebrà al refectori o sala major del Palau Episcopal, pròxim al claustre de la seu, fins que concloué la feina a finals d'abril. Un dels temes tractats fou el retorn a Portugal de la vídua de Ferran, el desaparegut titular de l'efímer marquesat de Tortosa. Es voten subsidis per a la guerra contra Castella, per valor de 50.000 florins i es promulguen set constitucions en les quals el dilluns 21 d'abril s'acordava i es declarava que Tortosa mai més no es podria separar de la Corona o del Principat de Catalunya³⁴³. El rei, tanmateix, confirmà les constitucions, concessions, declaracions, ordenaments i altres singularitats de diverses ciutats catalanes, en especial de Tortosa.

Les Corts atorgaren al rei l'extraordinària suma de 325.000 lliures per a la guerra contra Castella i, significativament, es diu que aquest ajut es donava "*attenent que lo dit senyor rey e son patrimoni no podia complir en bastar als dits affers de la dita guerra*", això en concessió que no era gratuïta puix que el rei confirmava o concedia privilegis que reforçaven el poder feudal o l'oligarquia urbana. A les Corts es nomenà una comissió de la Diputació del General amb la missió d'administrar els fons per a la guerra contra Castella, segons l'acord que es prengué a Montçó el 1362-63. La Cort substituïa els diputats del General nomenats a Montçó.

Als problemes existents se sumaven, encara, els de la sequera perquè el 4 de febrer de 1365 els joglars invitaven el veïnat a les processons que se celebrarien als santuaris del terme "*per ço que Déu nos donàs pluja, pau e salud*" i al març, en compliment de l'acord adoptat a les Corts, la Diputació del General encarregà a la ciutat l'encunyament de florins d'or, essent A. Palací un dels encarregats i Pere Sala intervenia més que no cap altre. Per a aquesta finalitat es disposà un faedor al Castell, tot advertint que el pes en or, llavors, venia a ésser de 3,35 a 3,50 grams.

Precedida per una lletra del Consell de la Ciutat a la reina Elionor, datada el 3 d'abril, hi ha una qüestió de jurisdiccions, tan habitual entre els poders i entre la propietat. En tal aspecte resolía el rei Pere amb un privilegi emès el dijous 24³⁴⁴: "*ab lo qual concedeix a Tortosa que durant la coneixença de la qüestió era entre Tortosa y lo rey, sobre la jurisdicció civil y criminal que per qualseuols actes de jurisdicció civil y criminal fet per lo dit senyor rey, senyora reyna, son primogènit, alguatzirs y altres jutges y oficials de aquels no entenia, ni volia engendrarse ningun prejuy ni detriment*". De fet confirma la seva possessió jurisdiccional com successor del marquès Ferran, això mentre es tramitava la qüestió i per no perjudicar en res la ciutat. L'endemà, divendres 25, afegia: "*Privilegi de Pere III sobre que la jurisdicció dels Procuradors, prohoms i universitat de Tortosa, sia mantinguda en sos drets tradicionals, no obstant-hi res en contra, àdhuc contra jutges, comissaris o oficials reials*". Insisteix en què res no es farà en detriment dels ciutadans quant a l'exercici de la jurisdicció reial, del rei, reina, duc o infant Ferran.

³⁴² ZURITA, o. c. libr.IX, cap.60 –MARTORELL, 1625, I, cap. 32.- BAYERRI, VII, 674, 681 i 691-692 / VIII, 105, 597 - a l'AMT els continguts de Tortosa –O'CALLAGAN, o. c. i "*Terminación del Cisma de Occidente*", de 1911, pàgs. 14-15). A "*Historia de Catalunya*" esmentada, pàg. 239.

³⁴³ Llibre VII de les *Constitucions de Catalunya*. S'especifica: *Acta fuerunt haec in quadam domo contigua domini... sedis dertusen. die lune 21 aprilis*. Abans i després consten acords semblants, com al 1379.

³⁴⁴ BAYERRI, o.c. VII, 675, 694, 700 - VIII, 104, 105, 106, 136, 185, 194, 527, 528, 590.

Un vell conflicte, altrament, trobava sortida el divendres 22 d'agost quan a Beseit se signà l'acta de compromís entre Tortosa i Orta per raó del conflicte termenal. Per part de la Ciutat la signà el jurisconsult Joan de Naters, en representació reial, i els procuradors Ramon Pinyol, Pere Curró i Jacme Tous per la part de la Ciutat, i Ramon des Puig com a senyor del castell i lloc de Paüls d'on actuava com a procurador, i Pere de Sentmenat com a senyor del castell i lloc de Castles, i Pere d'Albis com a comanador de l'Hospital a Ascó, i Guillem de Montpaó com a lloctinent del comanador d'Orta (Berenguer de Montpaó), i Andreu Hurracha com a veguer d'Orta, i Bertran Amargós, veí d'Arnes, com a procurador d'Orta, Arnes i el Prat del Comte. Pere de Torres, abat de Benifaçar, signava com a àrbitre en la qüestió³⁴⁵.

El futur rei Joan I romangué a la ciutat d'agost a octubre, per dues vegades, on el dia 14 d'octubre el bisbe Jaume de Prades, amb el plau capitular, instituïa la Lectoria de la Seu de Tortosa, destinada al clergat per als estudis superiors de Teologia i Sagrades Escripures, en ensenyament impartit pels dominicans i com a conseqüència de la disposició testamentària d'en Bartomeu Pont, feta en l'any 1362. Cal comptar amb què des dels convents dels dominicans s'exercia una acció difusora i docent important en els camps de la filosofia i la teologia, així com des de les catedrals i les universitats, en les quals tasques destacaven grans figures universals com Albert Magne i Tomàs d'Aquino i que foren famosos els seus estudis generals oberts a París, Oxfort, Colònia, Bolonya i Montpeller. A la confederació catalana tingueren centres d'aquesta mena a Barcelona, al convent de Santa Caterina, i les catedrals de Tortosa, Mallorca, Tarragona, València i Urgell obrien les seves càtedres de teologia a càrrec de lectors dominicans. A Tortosa havia estat famós el reiterat pas i les prèdiques de Vicent Ferrer, un renom que perviurà al pas dels segles, i la referida disposició testamentària havia estat pensada per als dominicans i vinculada a la Lectoria de la Seu i es coneixerà com a "benefici de sant Antoni", tot advertint que la capella es començarà a obrar el 27 d'abril de 1368 i no al lloc previst del raval de la Creu sinó en el barri del Castell, vora el portal de l'Olivar. En l'àmbit de la sanitat i del benestar social el clavari Pere Sala escrivia: *Item dóna an Guillem terilla (d'Erill) per obrar la obra de sent Lar, cent sous, los quals confessa auer aüts e reebuts en presència de mi Berenguer Maldà, notari, e d'en Pere Gisbert e d'en Bernat Berenguer = 5 lliures*. També, l'11 de desembre i des de Barcelona, Pere III "*man que la çiutat façe prouissions en favor dels jueus*". En obres públiques destaca la construcció del pont de l'Alcànter, sobre el barranc, amb un pagament de 500 sous i data de 21 d'octubre. L'any 1366 es pot dir que està ocupat pels afers derivats de la invasió dels castellans i per les obres públiques.

Una provisió autoritzà el procurador reial a obrar, a despesa de la reina, la carnisseria dels sarraïns "*en aquella plaça del mercat que és entre lo Cayl juhic e la porta del Açoch de la Ciutat...*" L'aljama islàmica també estava closa per la muralla, pròxima al portal de Vimpeçol. Una altra determina refer les cases que són cremades a la "*sgleya de sent Francesch*". També es tapia el Portal del Romeu³⁴⁶ per raó de la guerra que la Corona sosté contra el rei Pedro el Cruel de Castella.

En començar l'any 1366, a "*3 de Jener, la Ciutat, per causa que hauia gent de guerra, fa governador general de la dita Ciutat al bisbe de Tortosa*". Tot seguit, el 4 de febrer i des de Tarragona, coneixem la "*Indempnitat feta per lo rei en Pere a Tarragona y altres vniuersitats sobre tres mil ducats auia emprat*" la qual també inclou Tortosa, en un moment en el qual l'infant Joan torna a la ciutat. Allò que sobta i que és molt del tarannà del rei Pere just és la "*Carta gran en pregamí continent protests donats al veguer de Tortosa sobre que mete en presó als Procuradors y deu ciudadans per manament y ab lletra del rey en Pere per ço que dita çiutat de Tortosa no.s volia obligar en vna manllauta feya lo rey per la neçessitat de la guerra y per saluar lo principat de Cathalunya i sos regnes, en poder de Bernat Escuder notari de Tortosa, a 4 de febrer M.CCC.LXVI*". L'endemà mateix, 5 de febrer, sobta més el fet del préstec d'11.500 florins d'or d'Aragó fet pel rei Pere III a les universitats de Tortosa y Tarragona per a atendre les despeses y danys causats per la guerra contra Castella. Tot seguit, el dia 12 i des

³⁴⁵ Recerca. 2-20, 4-128, i 5,26-27.

³⁴⁶ Es tornarà a obrir el 1379.

de Barcelona, hi ha la "Indemnitat del Rei a la Ciutat de Tortosa i altres de Catalunya per una obligació de tres mil ducats que havia pres en préstec". El fet era que Tortosa havia donat 3000 florins d'or a Pere III mitjançant un crèdit fet per Pere Pasqual, de Tarragona. Tornà a adoptar una actitud dura amb la "*Letra del Rey En Pere dada en Çaragoça a 4 de març 1366 en la qual mana al Veguer fassa eixecució en aquels qui no volen pagar en los comuns*" i en fa referència, el 4 de juliol amb la lletra reial a l'arquebisbe de Tarragona en la qual li prega "*uullats remetre als dits procuradors (de Tortosa)... per lo terç e penes en què són cayguts per rahó de aquels III milia florins a què foren obligats an Pere Pasqual...*" i la "*Letra del Rey En Pere dada en Çaragoça a 4 de març 1366 en la qual mana al Veguer fassa eixecució en aquels qui no volen pagar en los comuns*". En una altra lletra el rei es referirà als jutges ordinaris i una altra vegada el 21 d'abril per disposar que qualsevol jutge per ell delegat a la ciutat i terme de Tortosa, que torni les causes als jutges ordinaris.

En un altre aspecte, el 6 de setembre es procedeix a l'ajustament d'un retaule per a l'altar de sant Antoni Abat i sant Antoni de Pàdua "*per col·locar-lo a la església de Santa Clara d'aquesta ciutat, on estava fundada la Confraria*". Just en aquest dia i fins al 19 de desembre, a Tarragona, se celebra un Concili Provincial Tarraconense³⁴⁷ convocat a l'agost, amb període de sis sessions. El Concili es reprèn l'1 de febrer de 1367 i conclou al 19 del mateix mes.

L'infant Joan roman a Tortosa el mes de gener i el 18, de Saragossa estant, es manifestà "*El Señor Rey Don Pedro con carta dada en la Ciudad de Zaragoza a los 18 días del mes de Henero de 1367, dirigida al Veguer, Sotsueguer y Bayle de la ciudad de Tortosa y otros cualquiera oficiales, reuocó ciertas prouisiones echas por dicho Señor Rey contra las libertades y priuilegios de dicha ciudad en el mesmo Caxón de Priuilegios 3, nu. 22*".

La guerra portava a l'actualitat el tema de la defensa i, en fase organitzativa, el 2 de gener s'interdia la llibertat de treure armes de la ciutat, i el 7 d'abril s'acordava que els del lloc d'Amposta contribuïssin a les obres de murs i valls, com tots els altres, i l'11 de juliol es publicà la "*Sentència en pregamí auctèntica, arbitral, ab la qual se declara que los hòmens de Pahuls són obligats a pagar en obres de murs y valls de la Ciutat de Tortosa*". El 16 de desembre, de Barcelona estant, es cursà una lletra declaratòria de Pere III sobre els drets de l'Hospital, en la qual es conté que el castell d'Amposta està comprès dins els termes de Tortosa.

L'infant Joan romangué a Tortosa a l'octubre i al novembre quan, el dia 11, a Tarragona es reprenia fins al 6 de desembre l'Assemblea Provincial esdevinguda d'ençà del darrer Concili.

En el 1367 es van abatre algunes parets del convent de Santa Clara i, llavors, es construïa la torre de la muralla, després s'ensorraven cases del faedor d'en Febrer, es feien els fonaments de l'obra de l'Escorxaria i es tallaven alguns arbres al verger de les monges, entre altres obres³⁴⁸.

El 27 d'abril de 1368 s'actuava a efecte de la fundació de la Lectoria de la Seu, d'ençà la disposició testamentària de Bartomeu Pont (1362), com dèiem, i instituïda a 1365 s'actuava ara sota la presidència del bisbe Jaume de Prades, o d'Aragó, en posar la primera pedra de l'edifici o capella dedicada a sant Pere i a sant Pau, junt a la muralla on roman el col·legi o Casa de la Lectoria. La Lectoria i Estudi havien estat destinades als dominicans malgrat de no disposar de convent o casa oberta a la ciutat i, enllestida l'obra, se'ls lliurava l'edifici i l'església nova tot i que no serà el centre conventual fins a la meitat del segle XVI: els dominicans hi destinaran rellevants predicadors per bé que, sense convent com estaven, determinaven llur residència a la dels canonges de la seu, puix que tenien idèntic rang, i ocuparan la nova casa fins a l'exclaustració de 1835³⁴⁹. El primer lector nomenat fou fra Bartomeu Gaçó.

El 7 de gener de 1369 i de Cervera estant, Pere III autoritzà impostos aplicables a l'obra de la Llotja de Mar, i el 14 s'acordava que el Capítol de la seu també contribuís a les obres de murs i valls. L'endemà el rei convocà les Corts a Cervera i el dia 16 començà l'obra de les muralles, i es deia "*En dit any se començaren les murades e lo primer de juliol 1376 los de Pahuls e Carles contrebuxen*".

³⁴⁷ RAVENTÓS, J.: o. c., 58-59. - MARQUÈS, J.M.: o.c. 157.

³⁴⁸ VERGÉS PAULI, Ramon: *Espurnes de la llar*, 4, 174.

³⁴⁹ BAYERRI, 8,507 i 557, i Diago II. V.: 27 abril, 14 octubre. La capella no fou església ni convent la casa fins al segle XVI, amb Baldassare de Sori i el bisbe Joan Izquierdo. També VII, 698 i VIII, 2, 106, 107, 185, 233, 383, 428, 538, 590 i 598.

El Consell, a la Casa de la Ciutat i en sessió municipal de dissabte 11 de novembre, festa de sant Martí, quant a hospitals “*Provehiren que.l porche de la casa de sent Lar sia adobat dels diners de dita casa e si no basten que n.i bestraguen dels diners de la ciutat*”, i es debaten afers relatius als vedalers del Port i a la fusta i a la talla d'arbres puix que “*los boschs de la ciutat, en breu temps, serien conssumats e guastats*”. El 26 de desembre el rei autoritzà l'alcaid del Castell a acollir els ciutadans, amb els seus mobles, en el cas que enemics o estrangers ataquessin la ciutat i el dia 30 manava treure de Tortosa la quarta part dels homes armats, per tal de poder acudir a la guerra contra França

El primogènit Joan és dues vegades a Tortosa al març-abril. El mateix any 1369, per gestions del rei Pere III, el bisbe Jaume de Prades era nomenat per a la diòcesi de València, el 5 de març, quan tenia 28 anys d'edat i dos mesos.

El rei romangué a Tortosa a la segona quinzena d'abril, on el 29 rebia l'ambaixador del degà de Tudela, en Joan Crusat, tramès pel rei de Navarra que demanava una aliança contra el rei de Castella, Enric el Bastard, el qui volia envair l'Aragó i Catalunya; també atenia diverses demandes locals i el 15 de juny resolva els malentesos per l'aplicació indeguda del *Princeps namque*. El bisbe Jaume havia fundat un aniversari a la seu però, durant el seu pontificat i a conseqüència de la creixent crisi de l'Església, s'interrompien les obres de la seu nova. El 22 de juny de 1369 intervenia, també, en la declaració feta entre els capellans de l'església de sant Pere, de Tortosa, i els curats per la celebració de les misses, segurament en establir-se el raval i església dels pescadors entre la nova Llotja i Consolat del Mar i l'antiga illa de l'orde del Temple.

El 1387, molts anys després, les gestions reials feien que el papa romà Urbà VI l'erigís cardenal de Santa Sabina i al cap d'un any, el 1388, encara romanien en la línia de prevenció de la Corona davant el Cisma però llavors, seguint Joan, duc de Girona i infant-hereu de la Corona, el qui optava pel papa d'Avinyó Climent VII (Robert de Ginebra, 1378-1394), Jaume acceptava l'elecció del papa Climent i sofria la represàlia de Pere III, puix que li confiscà les rendes del bisbat. El comte de Foix aconseguí l'anul·lació de la decisió reial i el cardenal Jaume retornava a l'obediència a Roma. El papa d'Avinyó, Climent VII, iniciat el Cisma, l'havia nomenat prevere cardenal (1388).

Jaume destacà en l'enemistat familiar entre els Prades i Carrossa de Vilaragut, l'amant de Joan I, però el fet fou que passà la major part de la vida a Roma, en ambaixades i estades a la cort papal, i mantingué sempre el seu títol cardenalici i el de bisbe de València. Barcelona el recorda perquè regalà als seus consellers (1395) el manuscrit miniat del *Dictorum factorumque memorabilium* de Valeri Màxim, en versió catalana d'Antoni Canals. Havent deixat fundat un aniversari a la seu, Jaume de Prades i de Foix moria el 29 de juny (la documentació vaticana anota el 30 de maig) de 1396 sense que s'hagi concretat on, segons conta Ciaron en la biografia de Climent VII i Onofre a "*Epítome dels Papes i Cardenals*".

Estudiats texts de:

Bayarri, Enric: *Historia de Tortosa y su comarca*, VIII, pàgs. 536-537. Tortosa, 1959.- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Ivars i Cardona, Andreu:** *El bisbe Jaume d'Aragó, primer cardenal de València*, a l'almanac de *Las Provincias* (València, 1924), pàg. 105 i ss.- **Matamoros, Josep:** *La catedral de Tortosa*. Tortosa, 1932. pàg.109.- **O'Callaghan, Ramon:** *Episcopologio*, pàgs. 97-99.- **Pladevall, Antoni:** *Prades i de Foix, Jaume de*, a GEC, 12, pàg.23. Barcelona, 1978.- **Pou i Martí, Josep:** *Visionarios, beguinos i fraticellos catalanes* (Vic, 1930), pàg. 346.- **Salrach, Josep Ma.:** *Pere I d'Empúries*, a GEC, 11, pàg. 464-465. Barcelona, 1978. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdearagonj.html>

Guillem de Torrelles

(14 març 1369–16 febrer 1379)

Guillem de Torrelles pertany a la nissaga catalana d'aquest cognom, iniciada per Bernat Mir de Torrelles (1131). El seu establiment sembla ésser que cal situar-lo o relacionar-lo amb el Vallès i després amb el Baix Llobregat. Guillem havia d'ésser fill d'Arnau II de Torrelles i de Constança Marquet, així com germà de Ramon I, d'Arnau, de Blanca, aquesta maridada amb Bernat de Fenollar (senyor de Tivissa i de Sitges), i d'Humbert (senyor de Banyalbufar) que heretà els anteriors (1326) i esdevingué Humbert de Fenollar.

Guillem fou canonge de la seu de Girona i després de la de Barcelona. El 1349 se'l trametia a prop del sant Pare per raó del tribut de Sardenya. Més endavant esdevenia bisbe d'Osca (1357-61) i tot seguit bisbe de Barcelona (1361-69), quan amb una butlla papal del 14 de març de 1369 era nomenat bisbe de Tortosa, el bisbat més cobdiciat per raó la gran extensió de seva diòcesi, pel poder territorial sobre tots els regnes peninsulars de la Corona així com per la superior riquesa de la mensa episcopal.

Disposicions de caire legal, econòmic, fiscal, de proveïments militars que també atreïen l'atenció política i administrativa no eren prou per deixar passar un tema concret, motiu com era de reiterades disposicions reials per raó d'anar contra drets i privilegis en ignorar el veguer i la Casa de la Ciutat. El fet rau en la lletra de mobilització general del 3 de maig que renova es el 26 i que correspon a una "Ordre de Pere III al veguer de Tortosa perquè prestament es convoqui host i cavalcada per anar al castell de Montsoliu, on cal perseguir i exterminar els criminals que s'hi allotgen i s'hi fan forts, d'on surten per fer criminals algarades per l'Urgell i la Cerdanya. El veguer Astruc d'Almenar no obeí perquè Tortosa estava exempta del *Princeps namque* i el rei, el qui tantes vegades s'havia manifestat en tal sentit, s'ho prenia malament i hi insistia el 26 de maig, amb creixent duresa, però novament desatès, i amb un creixent mal humor tornava a insistir amb l'amenaça afegida del "*sots pena de caps a perdre*" per més que amb el mateix decebedor resultat. El veguer i els consellers tortosins es presentaren a Barcelona el 15 de juny de 1369, llavors, en acte de Corts. Al desembre encara es parlà del problema i el monarca es queixà tot seguint el seu peculiar estil: "*companyes estranyes... en lo pla d'Urgell (...) per ço nós manam sots pena del cap a perdre que en continent façats conuocar e cridar les osts de la ciutat de Tortosa e de sa uegueria*", encara que l'afer es resolrà a les mateixes Corts de Barcelona del 15 de juny de 1369. Guillem prenia possessió del bisbat just en aquest 15 de juny, una data que sembla aglutinar molta activitat, perquè a meitat juny sembla ésser que el príncep Joan feia una curta estada a Tortosa, i la Ciutat l'obsequiava amb 500 sous.

El bisbe Jaume fundà un aniversari a la seu però, com hem vist, durant el seu pontificat i a conseqüència del Cisma es paraven les obres de la seu nova. El 22 de juny de 1369 intervenia, també, en la declaració feta entre els capellans de l'església de sant Pere, de Tortosa, i els curats per la celebració de les misses, segurament en establir-se el raval i església dels pescadors entre la nova Llotja i Consolat del Mar i l'antiga illa de l'orde del Temple. A la Casa de la Ciutat, a 28 d'agost, es tractà quant a la ubicació de la nova casa de l'Escorxeria³⁵⁰.

A poc més de dos mesos de la presa de possessió, el 30 d'agost de 1369 i des de Viterbo, el sant pare posava data a una lletra per manifestar que, sabedor com era per uns mercaders catalans de la manca de sacerdots a les illes Canàries, demanava als bisbes de Barcelona i de Tortosa que designessin³⁵¹ deu clergues seculars i vint de regulars per realitzar-hi una missió evangelitzadora.

Els canonges de la seu seguien vivint segons la Regla de sant Agustí, i una de les seves constitucions concretà la manera de fer llur professió: *Ego N. offerens trado me omnipotenti Deo, et Ecclesiae Sanctae Mariae Dertusae, et promitto obedientiam canonicam*

³⁵⁰ A 10 d'abril de 1370 es determina que sigui obrada a l'Hort d'en Febrer, on roman fins al segle XX.

³⁵¹ BEGUER, M., a o. c. pàg. 296.

secundum regulam Sancti Augustini, vobis Domino vel praefatae Ecclesiae Episcopo et successoribus vestris, quos Congregatio eiusdem Ecclesiae, vel maior et senior pars eiusdem canonice eliget, seu canonice intrantibus.

L'Església reunirà una altra vegada el Concili Provincial Tarraconense, el qual presidí (1366-1370) El 7 de novembre, a Tarragona, celebrà una Assemblea Provincial i quan l'any s'acabava, el 26 de desembre i des de Cervera, recordem com Pere III autoritzava que l'alcaid del Castell hi acollís els ciutadans, amb llurs béns mobles, sempre que vinguessin enemics o tropes estrangeres contràries a sa majestat. El Castell de Tortosa, la Suda, era un dels cinc castells que Pere III havia pogut posar sota el règim castellà de "*Las Partidas*", ço és, sota el govern d'un alcaid. El palau reial del Castell era de robustos murs de carreu, amb teulat sostingut per bigues colossals i seculars, recentment restaurat i millorades les estances amb sòl de cairons i ceràmica vidriada de Manises a les parets, talment com es procedí a Poblet. En aquest punt d'encreuament de dos pontificats, recordem també que el rei Pere, tot seguit, el dia 30, disposava que es traguessin de Tortosa el quart dels homes armats, per raó de la guerra contra França.

El 7 de gener de 1369 el rei Pere III havia autoritzada una nova taxa o imposició especial, per cinc anys, destinada al cobriment de despeses en l'edificació de la Llotja de Comerç i Consolat de Mar, com hem vist, i al mateix temps es començava a obrar l'escala de la part que dona al Temple, una glaonada de pedra que permetrà accedir a l'única planta alta de l'edifici. Les Escaletes de la Llotja, la denominació popular que van rebre i la que les identificà durant segles, sembla ésser que foren obrades per Arnau Marco, amb l'ajut d'en Prades, des que les començaren el 1369 fins que les acaben el 1371. El fet, però, fou que entre l'any 1368 i el 1370 es prepararen els terrenys i es bastiren els murs de tal manera que alçaren un edifici de quatre arcs, amb columnes culminades per capitells, el qual disposa de dues finestres (immoble actual), obra del picapedrer Arnau Marco que el 1370 cobrava per la construcció dels altres quatre arcs oposats. A 1370 es comença el trespol (un segon trespol), també, i pel juliol de 1372 ja apareixen despeses relatives a la compra de teules. L'edifici actual veia tancades les arcades amb portes de fusta ferrada, així com les finestres (algunes frontals a l'alberc de Miquel Andreu), els quals treballs féu el sarraí Alí Oli (!) A 1396 s'estava fent el porxo del blat.

L'any 1370 apareixia a Barcelona el *Llibre del Consolat de Mar*, considerat com està per ésser el primer codi d'usos marítims mercantils a Europa, tot comptant amb què els *Costums de Tortosa* de 1272 ja incloïen els *Consuetudines et usus maris*, d'aplicació oficial a partir del 1279. També el 1372 es construïa el Saló de Cent de la Casa de la Ciutat de Barcelona i el 1380 s'ampliaven els antics edificis de la Llotja de Mar, amb la gran sala gòtica que s'enllestirà el 1392. En aquests temps i per la seva importància es reglamentava la telegrafia òptica, es dividia Catalunya en catorze vegueries i el marquesat de Tortosa sumava un total de 3.300 focs, escampats en uns 600 km² (1365-1370) i la ciutat 1.620.

Aleshores, en el 1371, arriba el moment en el qual, establerta la Lectoria de la Seu o Estudi de Sant Jordi, obrada la capella de sant Pere i sant Pau (27 abril 1368), els tres-cents estudiants de l'Estudi General de Lleida que es formen a l'Estudi tortosí de Sant Jordi demanen la creació de l'Estudi General de Tortosa, la qual petició serà atesa i els estudis universitaris a la ciutat restaran definitivament oficialitzats.

Al bisbe Guillem de Torrelles se li deuen diverses constitucions: la primera del 1371 i la segona del 7 de setembre de 1375, importants i transcendents perquè possibilitaven en tots els aspectes l'avançament de les obres de la seu nova, des del qual moment reben un vigorós impuls³⁵². El mateix autor afirma que durant el seu pontificat feia un fort progrés la construcció de la catedral puix que sempre féu per activar les obres mentre que concedia indulgències als que aportaven donatius en tal intenció, a la vegada que també hi destinava les rendes d'alguns

³⁵² O'CALLAGHAN, R. a o. c. 99 cita les constitucions: *Quod tantum quatuor canonici ad studia mittantur. Institutio coereorum Beatae Mariae. In altari maiori quibus diebus accendantur. Quod canonici non intersint nuptiis, nec in eis comedant. Quomodo intrandum sit in chor, et quid ibi agendum* i tanmateix: *Quod in missa non cantentur pross, nisi in festis duorum, aut quatuor, aut sex cantorum; et tunc non antiquæ et longæ, sed pulchræ, cum decentius sit celebrare officium missæ, spatioso, quam illud properando, occupari seu detineri tempus per dictas prossas antiquas et longas; quod quidem officium missæ et alia volumus et ordinamus, spatioso celebrari pariter et devote.*

beneficis eclesiàstics. El canonge hospitaler de la Seu, amb el prior de Santa Eulàlia del Camp, el 29 de setembre de 1374 i des de la Vilanova d'Avinyó, era encarregat pel sant Pare Gregori XI de l'examen de les obres de Ramon Llull, ignorant-se la incidència que hi tingué el bisbe tortosí.

Torrelles aconseguia de Pere III l'adjudicació d'una dècima part de la taxa sobre la lleuda a la ciutat i el seu terme (1378) i tingué una singular incidència el sínode diocesà celebrat el 4 de maig de 1378. Una disposició donada pel quondam bisbe Francesc de Paulhac situava les celebracions sinodals en el segon diumenge després de Pasqua Florida i llavors, el bisbe Guillem, la traslladava al primer diumenge per raó de la celebració simultània de la Fira que, oberta en aquest segon diumenge, motivava que la ciutat hagués d'acollir un excés de visitants i, aleshores, trobar hostatge esdevenia un veritable malson per als eclesiàstics que participaven en la jornada sinodal.

A Roma, el 27 de març de 1378 moria el sant pare Gregori XI i els cardenals, reunits en conclave el 8 d'abril següent i potser que pressionats per Roma, elegien com a nou papa el que era arquebisbe de Bari i que ara adoptava el nom d'Urbà VIe el qui, mancat de prou capacitat de tacte i en voler reformar de cop l'Església, sembla ésser que minvava els ingressos dels cardenals a la vegada que ampliava el nombre de cardenals italians en incrementar el col·legi cardenalici. Cardenals francesos declararen haver-lo votat sota coaccions, en reunió celebrada a Agnani, i passats uns dies es reuniren a Fondi amb tres cardenals italians i l'aragonès Pero Martines de Luna, en el reialme de Nàpols, i el 20 de setembre de 1378 cometien la imprudència d'elegir un altre papa, el francès Robert de Ginebra, el qui prenia el nom de Climent VII i que passats uns mesos s'instal·lava a Avinyó, i així s'encetava una llarga crisi de 39 anys (1378-1417) que serà coneguda com Cisma d'Occident i comportà la presència de dos o de tres papes simultanis que residien a Roma, Avinyó i Pisa, una escissió que afectava l'obediència religiosa, els ordes religiosos, els interessos polítics i fomentava la divisió entre els fidels. Els dos papes havien estat elegits per conclaves diferents en el curs del mateix any i ambdós es tenien per papes legítims.

En el curs dels fets cal mantenir present que l'excés de clergat incident portava abusos en el repartiment de beneficis eclesiàstics, amb altres defectes heretats dels costums dels temps passats, o sigui que cal advertir que la crisi venia de lluny, concretament sorgida en el pontificat de Bonifaci VIII i concretament d'ençà de l'estada papal a Avinyó en el període de 1305-1376, possible en un marc de relaxació de la cúria pontificia que s'havia abocat al luxe, a les riqueses i al nepotisme, en els moviments adversos dels espirituals francesos i els fraticels, també en la forta incidència de destacades personalitats o pensadors i escriptors com la de Marsilio da Padova, Giovanni di Jandun, William Ockham i Cola di Rienzo, i altres que parlaven en contra d'aquest estat de coses i clamaven per una reforma, això i tot recordant el marc indefugible de la Guerra dels Cent Anys, de la Pesta Negra i de les revoltes socials³⁵³. Les altres causes paral·leles foren els interessos singulars i col·lectius dels cardenals, els dos papes que eren antagonistes inevitables, la intervenció dels nacionalistes italians i francesos i la transformació progressiva d'un problema de base religiosa en acció política que havien causat, preferentment, Joana de Nàpols i Carles V de França. La situació que en derivava venia a arrencar la Itàlia central i la septentrional, els països centreeuropeus i els nòrdics, l'imperi germànic, Flandes, Anglaterra, Irlanda i Portugal en seguiment del papa de Roma; tanmateix, Savoia, França, Escòcia i Nàpols inicialment s'incorporaren al grup d'Avinyó que després rebrà el suport de Castella, Navarra i la confederació catalana o Corona d'Aragó. La campanya propagandística d'Avinyó obrirà un ampli camí, en la globalitat del problema, i la proximitat d'Avinyó als estats de la Corona d'Aragó fou favorable en alguns aspectes i no en altres per causa de d'intrusisme d'alguns papes en afers purament polítics, com passà en les lluites entre Pere III i Jaume III de Mallorca. Molts clergues catalans i aragonesos acudiren a Avinyó en recerca de prebendes i entre ells destaca l'aragonès Pero Martines de Luna, nomenat cardenal a Avinyó l'any 1375, el que serà el carismàtic papa Benet XIII, entre 1394 i 1417.

³⁵³ Seguim l'anàlisi feta per Miquel Gual i Camarena, amb la d'A. Pladevall.

El 1379 el bisbe Guillem viatjava a Avinyó on, a prec del futur Joan I, amb el bisbe de Vic sortia a rebre la duquessa Violant de Bar, la futura esposa del “rei caçador”, per tal de fer-li honors i acompanyar-la en el recorregut del viatge a través de les terres occitanes i catalanes.

Guillem de Torrelles moria el 16 de febrer del mateix 1379, quan portava deu anys com a bisbe de Tortosa. Dos dies abans havia fet testament, davant el notari Pere Sunyol, en el qual signava un Arnau de Torrelles que pot ésser germà seu. L'enterrament sembla que portà una despesa de 1.575 sous en cera, segons època de Domingo Siurana. Probablement fou sepultat a la seu vella i més endavant traslladat a l'arqueta situada en l'Aula Capitular i que avui roman a la capella absidal de sant Vicent diaca, a la catedral, ara dedicada a sant Francesc Gil de Federich.

La sepultura presenta les seves armes a ambdós costats de l'arqueta: sobre fons d'or, escut medieval en el qual en camp de gules es presenten tres torres d'atzur, dues al cap i una a la punta; i darrera l'escut es presenta en vertical un bàcul en or. A les cares laterals l'escut es perfila en roig sobre cap del mateix color. La lectura directa ens donava aquest text, completats els abreujaments originals que fem notar:

1 +AN(N)O:D(OMI)NI:M:CCC:LXXIX:XVI
2 DIE:FEBROARII:OBIIT:REVEREN
3 DVS:PATER:ET:DOMINVS:
4 D(OMIN)VS:GVILL(ELMV)S:EP(ISCOPV)S:DERTVSE
5 HIC:TVMVLATVR:A(N)I(M)A:EIVS:
6 REQVIESCAT:IN:PACE:AMEN

Text: *+Anno Domini M.CCC.LXX.IX, XVI die febroarii, obiit reverendus pater et dominus dominis Guillelmus, episcopus Dertuse. Hic tumulatur. Anima eius requiescat in pace. Amen.*

Traducció: *En l'any del Senyor 1379, en el dia 16 de febrer, morí el reverent pare i senyor en Guillem, bisbe de Tortosa. Ací fou enterrat. L'ànima d'aquest descansí en pau. Amén.*

El Capítol de la seu de Santa Maria de Tortosa persistia aleshores en la pràctica dels cànons establerts i, de fet, marginats o usurpats per la santa seu d'Avinyó pel que fa referència al nomenament de bisbes. Fetes les gestions determinades, els membres del Capítol elegien per bisbe en Miquel Cirera, el qui ocupava els càrrecs de prior major i vicari general durant el pontificat del desaparegut bisbe Jaume. En aquest cas tampoc no fou acceptat perquè les Reserves pontifícies talment ho disposaren mitjançant “dificultats i complicacions”, de manera que el Capítol hagué de desistir, com si la riuada de l'Ebre del 1380 s'hagués emportat, també, la feina i les gestions fetes. La mort de Guillem de Torrelles obria una llarga vacant episcopal per causa del Cisma d'Occident, puix que ja seria en l'any 1387 quan es nomenaria un nou bisbe.

Bibliografia

Bayenni, 1957, VII.- Fort i Cogul, 1973.- Costa/Fluvià, 1980, s.v. "Torrelles" a GEC.14.- D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 3.- Jover, 1973.- Martorell, 1626.- Matamoros, 1932.- Miravall, 1983, p. 33, 1986, p. , i 1994, 411-418 – 2003, 167-170, i id. El 2004.- O'Callaghan, 1896, pàgs. 99-100.- Sancho, 1859.- Villanueva, 1806, V pàgs. 101-102.

Hug de Llupià-Bages

(4 febrer 1387- 28 novembre 1398)

Hug de Llupià-Bages pertany a la noble nissaga rossellonesa que prengué el nom al castell de Llupià, dins el vescomtat de Castellnou. Hug era el segon fill d'Hug de Llupià-Bages, senyor de Montoriol d'Amunt, de Bages de Rosselló i de Sant Joan de Pladecorts (Vallespir), i germà del cavaller Ramon, l'hereu que amb un brillant historial esdevingué un dels grans capitans catalans de l'època.

Arran del temps que moria el bisbe de Tortosa Guillem de Torrelles, el rei Pere III cursà una lletra a Roma, el 30 d'abril de 1378, per demanar un bisbat per a Hug: *Eius merita, laude digna, et servitia per ipsum et eius parentes et amicos domino Regi atque nobis prestita morentur...* La data no s'adiu a la inscripció lapidària i necrològica de Guillem de Torrelles, el bisbe anterior, mort el 16 de febrer de 1379, i tampoc a la dels arxius vaticans que situen el nomenament de Llupià o "Hugo Cardinal de Lupia y Bages" en el mateix 1379 per la qual raó sembla ésser que haurem d'avançar un any la data del document reial.

Quan era canonge de la seu de València, el 1387 (ha d'ésser el 1379), a Hug de Llupià li arribava el nomenament com a bisbe de Tortosa, una seu que romania vacant des de feia vuit anys per causa del Cisma d'Occident. El 4 de febrer de 1387 en prenia possessió, encara que amb reserves perquè calia que fos confirmada en un immediat concili general que acabaria amb el cisma i, per tant, havia de declarar canònica l'elecció de Climent VII per fer vàlides les butlles que en tal sentit havia emès. El concili esmentat, però, no es reuní durant el seu pontificat i Hug de Llupià exercí el seu sense problemes. El regnat de Joan I també començava el 1387, acabat el llarg regnat de Pere III, i es mantindria fins al 1396. Les relacions amb els papes d'Avinyó, per part de Pere III, altrament, havien estat tan excel·lents com abans n'havien estat les sostingudes amb els altres pontífexs per bé que els d'Avinyó eren gent majoritàriament occitana, molt pròxima a la catalana i, tanmateix, protagonista del Cisma d'Occident.

El nou bisbe començà per visitar les esglésies de la ciutat, d'immediat, donà 500 florins per a l'obra de la nova catedral per tal d'impulsar la continuació de l'obra (1387) i celebrà un sínode a l'any següent, el 15 d'abril de 1388, en el qual es donà la constitució *De honestate vestium clericorum* per regular el vestir del clergat, i en una altra es determinava que els rectors no tinguessin als temples llibres de sagrada litúrgia segons rituals d'altres diòcesis, considerant que calia retirar-los i emprar els que estiguessin d'acord amb els costums i rituals de Tortosa; es recomanà el manteniment de la dignitat i neteja dels sagraris i la possessió d'un exemplar de les constitucions provincials i sinodals, per tal d'observar-les; establí a la diòcesi la festa de la Concepció de la Mare de Déu, i disposava que les festes de sant Antoni de Pàdua, de la conversió de sant Pau i la de santa Tecla se celebressin amb ritual de dos cantors; tanmateix, els oficis de dijous, divendres i dissabtes de Setmana Santa, en haver concloses les hores i el psalm *Miserere*, es resi l'oració *Respice quæsumus* talment com ja es feia.

En el curs del 1388 també es fan notar les permanents dificultats en l'àmbit dels estudis superiors que des de la Casa de la Ciutat es volien mantenir al més elevat nivell i, per tant, perquè es mantinguessin impartits per un professorat de la més alta qualitat docent i en el gaudi d'un prestigi personal per tal que el fet derivés en el consegüent prestigi del centre docent i en la formació de l'alumnat que, tot plegat, apuntava a la imatge cultural de la ciutat. La voluntat existent trobava l'impediment relatiu del reduït nombre de doctors i mestres disponibles en l'àmbit de cada orde religiós i això era prou raó com perquè l'interès municipal es trobés en conflicte amb l'orde sempre que aquesta respongués a la demanda amb el silenci imposat per la manca de propostes. En aquesta línia sorgia un comentat conflicte³⁵⁴ en l'any 1388 quan el Consell de la Ciutat s'adreça al ministre de l'orde de la província d'Aragó en demanda de bons predicadors "perquè els dos millors que hi havia a Tortosa, fra Pere Tomàs i fra Ramon Muntaner, no abandonessin la ciutat. A la mateixa carta s'alaba la capacitat dels lectors

³⁵⁴ Segons VIDAL, J. a *Apunts sobre el convent dels franciscans de Tortosa*, article publicat a "Setmana Santa" (Tortosa, 2005), pàg. 23.

dominicans de la ciutat (regien la lectoria de la catedral), cosa que sens dubte pretenia ser una mesura de pressió vers els menorets, per tal que així el convent disposés de frares capaços i la ciutat estigués “mills proveïda de sermons”. Ara bé, la mesura de pressió veritablement important del municipi vers la congregació dels frares menors, en aquest sentit, va ser l'amenaça d'enretirar els ajuts al convent si no s'aconseguien bons mestres en teologia”, la qual mesura, segons sembla, s'aplicava per primer cop el 1393 però es renova i es reitera en els primeres dècades del segle següent. En aquests anys es destaca la intervenció, en lliçons o conferències, de framenor Francesc Eiximenis (1327?-1409), el 1397, just quan havia enllestit el “Llibre de les dones” i quan començava la “Vida de Jesucrist”, la seva darrera gran obra.

El dia 13 d'octubre de 1389 moria a Roma el sant pare Urbà VI i els cardenals, el 4 de novembre, elegien el papa Pietro Tomacelli que portarà el nom de Bonifaci IX (1389-1404) i marcaven un camí a seguir, talment com es féu a l'altra cort papal d'Avinyó quan el 16 de setembre de 1394 moria Climent VII i els cardenals que li feien costat elegien Pero Martines de Luna el dia 28, el qui prenia en nom de Benet XIII (1394-1423).

El 1390 s'abandonava la pràctica i celebració regulada dels sínodes diocesans, i l'arquebisbe de Tarragona Ènnec de Vallterra, el 1390, intentà la revitalització de la institució i disposà que se celebressin cada tres anys, encara que no se'n sortí. El cas era que havien decaigut molt al llarg del segle XV i només en celebrava, de tard en tard, algun bisbe més zelós. El costum serà novament imposat a Trento, en la seva vint-i-quatrena sessió.

El còdex 206 de la seu de València és -segons E. Bayerri- una mena de diccionari de matèries predicables, posteriorment titulat *Lumen Concionatorum*, en el qual es feia constar de com *Berengarius clerici presbiter me scripsit in loco Benicastloni. De mandato Reverendissimi in Christo patris et domini ac domini Hugonis divina providentia Dertusensis episcopi. Et fuit perfectus XXI. die aprilis anno domini MCCCLXXX octavo*. Hug ordenà la redacció de l'obra, doncs, en el començament del seu pontificat a Tortosa i cal tenir en compte que també promulgà diverses constitucions sinodals, tanmateix, en els anys 1390, 1393 i 1397, i que el dominicà fra Arnau Puig, a les acaballes del segle XIV, li dedicà la seva obra *Ars predicandi*.

En l'any 1393 l'orde franciscà realitza al monestir dels framenors de Tortosa el capítol provincial i el Consell de la Ciutat intervé econòmicament per l'organització del congrés i per al manteniment dels congressistes, prèvia inversió destinada a obres en el cenobi.

Havent mort el rei Joan I, el bisbe Hug formà part de l'ambaixada que es traslladà a Sicília per visitar Martí l'Humà, amb la finalitat de fer-lo tornar urgentment a Catalunya per tal d'ocupar el tron. En el regnat de Martí l'Humà (1396-1410) els problemes entre els pagesos remences i els senyors feudals es feien evidents i dificultaren la correcta evolució econòmica i social. Acabava l'any 1397 quan el sant pare Benet XIII transmetia una lletra al rei Martí I per fer-li saber que pensava traslladar Hug a la seu de València: *...pregant lo dit senyor Rey que vulla en la provisió del dit bisbat de present aver paciència e donar loch a la anada del dit bisbe a nostre senyor lo Papa*. Benet XIII l'havia cridat per conèixer el seu parer i rebre consell quant a qüestions del cisma. El pontificat tortosí d'Hug, doncs, esdevingué curt: el 28 de novembre de 1398 el sant Pare el nomenà per a la diòcesi de València (el 1397 a la documentació vaticana, tot afegint que en prenia possessió el 19 d'agost de 1400) i el 1405 el nou pontífex Martí V el confirmarà en el càrrec. L'any 1408 el bisbe Hug participà en el concili de la Real, a Perpinyà, i també fou autor de diverses constitucions litúrgiques i sinodals per al seu bisbat. Hug de Llupià-Bages morirà a València en el primer dia d'abril (el dia 11 a la inscripció vaticana) de l'any 1427.

Bibliografia

Bayerri, VIII, 539-541.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*,2.- **GEC**, 9, pàg. 334.- **Matamoros**, pàg. 110.- **O'Callaghan**, pàgs. 127-128.- **Pastor i Lluís**, F.: a *Correo Ibérico*, 4.febrer.1904.- **Villanueva**, J.: *Viage literario...* V, pàgs. 341-345 (còpia Constitucions) i IV (Madrid,1806), essent bisbe de València, per lletra de 1400. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdelupia.html>

Els jueus s'establiren a les ciutat-ports mediterrànies en temps ben antics, s'hi intregren i participaren molt activament en el moviment econòmic. Tortosa afectà molt aviat la seva presència perquè els jueus tortosins, a més, es feien ben notar a nivell internacional. Terres endins sembla ésser que formaren comunitats arreu de la península, però al país i

d'ençà de l'època dels gots constituïren calls o carrers, veritables barris de les capitals diocesanes, però també d'algunes viles. Els jueus medievals solien estar dedicats al comerç i alguns s'havien especialitzat en el crèdit (usura, sovint amb interessos elevats) però també en els camps científics, de manera especial en la física, la medicina, la cartografia i en els camps de les lletres i de les arts.

El 1228 Jaime I havia fixat l'interès a un màxim del 20 %, i el 1229 i per disposició del IV Concili Laterà, se'ls obligà a portar un distintiu al vestit i severes normes per tal que no es mesclassin amb els cristians. Els monarques suavitzaren les disposicions i sempre els protegiren, especialment en la Setmana Santa i sobre tot Divendres Sant, per causa del perill d'ésser apedregats pels fanàtics. Com a màxim se'ls imposà, en algunes avinenteses, la prèdica dels dominicans a les sinagogues, les quals havien d'escoltar pacientment i amb respecte, però sense que se'ls pogués obligar a fer-se cristians. Malgrat del tracte especial i interessat que els donaren els monarques i l'orde del Temple era evident que les disposicions preses atemptaven sempre contra la seva dignitat i contra les seves creences, a les quals coses havien de sobreviure amb la utilització d'astúcies i falsedats.

En començar la crisi econòmica del segle XIV els que hi estaven endeutats, els quals eren la majoria de nobles i eclesiàstics importants, mogueren el poble en contra seva, com si fossin els responsables de tots els mals de la humanitat. L'explosió arribà amb la Pesta Negra, quan se'ls acusà d'haver enverinat les aigües i provocat la pandèmia, com indiquen les lletres dels còsols de Perpinyà adreçades als de Girona. El 1348 començaren els assalts als calls, i esclataren avalots el 1352 i 1365, però la decidida protecció reial evità una destrossa generalitzada. La protecció de Pere III i de Joan I els fou decisiva però res no va poder fer contra les circumstàncies. Entre 1350 i 1380 hi hagué una forta puja de preus i de salaris que derivava de la Pesta Negra i que anà seguida, de 1381 a 1383, d'una caiguda econòmica estrepitosa que arruïnà totes les banques privades i els mercaders del país. Només se'n sortiren alguns prestamistes jueus i, per raons socioeconòmiques que algú va saber barrejar amb temes religiosos, en 1391 esclatà arreu de la península una ona de fúria antijueva. A Barcelona, Lleida i altres llocs hi hagueren molts incendis, assassinats i robatoris, de manera que foren destruïts la major part dels calls i delmada la seva població.

A Tortosa i per respondre a la campanya feta per agents castellans que foren detinguts, les autoritats traslladaren els jueus al Castell amb la voluntat de protegir-los, de manera que els salvaren dels mals que afectà els altres calls. Uns anys després, però, per raó de no avançar en les conversions després d'una intensa campanya proselitista, els rabins de la Corona d'Aragó foren convocats a Tortosa per disposició del sant pare Benet XIII i l'acció de Vicent Ferrer, de manera que se superaren les tradicionals controvèrsies i esdevenia la famosa Disputa de Tortosa (1413-1414) tot i que els jueus, d'ençà del 1391, haguessin perdut el pes i la significació social que havien tingut sempre, restant en una situació que perdurà fins que el 1492 siguin foragitats.

Pero de Luna y de Albornoz

(1399-1403)

Nebot del sant pare Benet XIII, era fill de Juan Martines de Luna y Peres de Gotor, baró d'Ilueca i Gotor, senyor d'Alfaro, Jubera, Cornago i Cañete, i germà d'Alvaro de Luna, sense que es conegui la data i el lloc del seu naixement. Aleshores, el 13 d'abril de 1399, havia esdevingut a Saragossa la coronació del rei Martí, a mans de l'arquebisbe d'Atenes, “*e féu la pus bella festa que jamés fes*” en la qual els cavallers de Montesa ja portaven la creu de Sant Jordi d'Alfama sobre el vestit, encara que no serà fins al 24 d'abril de 1400 quan el papa Benet XIII, d'Avinyó estant, incorporarà de l'orde de Sant Jordi d'Alfama a la de Santa Maria de Montesa per passar a constituir l'orde de Santa Maria de Montesa i Sant Jordi d'Alfama.

Quan la seu de Tortosa restava vacant per causa de la mort del bisbe Hug de Llupià, el rei Martí amb la reina, possiblement en atenció a una demanda del sant pare Benet XIII, s'adreçà al capítol per demanar el bisbat per a Pero de Luna, nebot del Papa que llavors ocupava el càrrec de degà de la seu de València. El Capítol tortosí però, el 21 de maig de 1399, transmetia dos capitulars al rei amb un missatge per tal de comunicar-li que no podien accedir a la petició perquè les constitucions advertien que només es podia elegir entre canonges regulars de sant Agustí, i Pero de Luna no ho era. Els canonges tortosins elegiren Joan Siurana, el prior major, per a la dignitat episcopal però, a demanda reial, mai no es confirmà l'elecció feta pel Capítol. Davant la situació desplaent, Benet XIII nomenava administrador del bisbat son nebot Pero (1399), deixant sense confirmació l'elecció canonical.

En tal moment l'arquebisbe Ènec de Valterra havia convocat i es realitzava el Concili Provincial Tarraconense que ocuparia part dels anys 1399-1400³⁵⁵. Els trinitaris de Tortosa, de l'orde de la Santíssima Trinitat, fundaven en aquests anys el monestir de la Font-calda, al terme de Gandesa, on romandran fins al 1541 que passarà a ésser mantingut per ermitans. El 1400 el rei Martí I navegà riu avall, des de Saragossa per desembarcar a Móra i desplaçar-se per terra fins a Tarragona, recorrent una important part de la diòcesi dertosenca i el 12 de novembre, a Barcelona, signava una disposició a benefici de les causes de les vídues i miserables, per tal que només es poguessin conèixer i declarar a la mateixa ciutat de Tortosa³⁵⁶ i just un mes després, el 12 de desembre, en compliment de l'acord pres el passat 25 d'abril, el Consell de Cent comprava la Baronia de Flix i en prenia possessió tot seguit, fins que en entrar a gener es redactava el “*Capbreu de les rendes e drets que la Ciutat de Barchinona reeb en los seus castells e lochs de Flix e de la Palma e Mas de Flix*”

Temps d'acció corsària, de robatoris i tènboles transaccions comercials que se'n derivaven, el 14 de maig de 1401 el rei Martí feia la primera visita al monestir de Santa Maria de la Ràpita: procedent de Tarragona, on era el dia 19, passava pel lloc d'Amposta el 20 i arribava a Tortosa el 21. En l'acte de l'arribada desfilava pel seu davant la Cort de la Ciutat i autoritats, precedides pels verguers del Consell, seguici, precedits pels trompeters o sonadors amb penjolls rojos als clarins, i seguien els joglars, músics, dansants i persones representatives de les altes esferes socials. Martí I romangué a la ciutat fins al 23, havent deixat escrit: “*Reyna e molt cara muller... Sapiats que l dijous que partim de Barchinona vinguem a Terragona, lo divendres en Amposta e lo dissapte som ací en Tortosa...*”, una lletra just datada a Tortosa a 22 de maig. El rei partia de Tortosa, passava pels masos i pel castell d'Amposta i el 24 feia cap al monestir de la Ràpita per seguir cap a Peníscola i Borriana amb destinació a València, per Daroca. En això, havent partit el monarca, arribava la reina Maria de Luna que venia a trobar-lo: els prohoms Joan des Puig i Matheu Breçó l'anaren a rebre al Perelló i la instal·laren al monestir dels Framenors.

En començar l'any 1402 es comenta la lletra de Martí I a la reina, on afirmava que des de Pierola “*irem nos en riu avall a la ciutat de Tortosa*”. A 23 de gener el rei anunciava a la

³⁵⁵ RAVENTÓS, J.: o. c., 58-59.

³⁵⁶ BAYERRI, o. c. 7, 712, 716, 717, 721, 722, 723, . - *Recerca*.4, 269.

ciutat la visita de Blanca de Navarra que, al port tortosí, embarcarà cap a Sicília per casar-se amb el primogènit Martí, vidu de Maria de Sicília. L'acompanyà el mateix rei Martí i, navegant riu avall, a Xerta foren rebuts pels procuradors i prohomes de la ciutat, a bord de quatre barques. Seguiren el viatge, tots plegats, i l'entrada a la ciutat fou apoteòsica talment com en foren les festes que s'hi van fer i, tanmateix, valuosos foren els obsequis: al rei se l'obsequià amb 200 florins i a la futura reina de Sicília se li lliurà una vaixella completa d'argent. El rei i la princesa reberen tots els honors i en la seva estada a la ciutat s'hostatjaren al palau del Castell. El rei, el qui el dia 9 de febrer passava pel castell de Miravet i el 10 per Xerta per fer cap a Tortosa, escrivia al bisbe de València: "...lexats tots los negocis de Aragó, som venguts ensemps ab la reyna de Sicília, nostra filla, ací en Tortosa a les maiors jornades que havem pogut..." De l'11 al 13 romania a la ciutat i el 14 sortia cap a Traiguera, en direcció a València.

El rei Martí era a Castelló l'11 de març, on confirmava la disposició que no fossin obeïts els documents i lletres "*faents contra libertats y priuilegis*" de Tortosa. El dia 26, ja a Barcelona i tot referit al privilegi de Consolat de Tortosa que s'atorgà el 15 de gener del 1401, es concretava la seva jurisdicció, de manera que permetia que els cònsols poguessin crear nuncis amb salari de "*VII. diners per lliura, a part condemnats*", i amb el mateix salari un jutge d'apel·lació. El bisbat, amb la Ciutat, es trobaren en la qüestió promoguda el 30 de juny per l'abat de Benifaçar que es dolia de les grans tales del "*loch nostre de Refalgar*" consentides per Tortosa a gent forastera i el 22 d'agost, de València estant, el rei s'adreçava al veguer i als paers perquè "*cognoscant de causis fragcionum Sacramenti et homagii*". Cal destacar, tanmateix, la pretesa concòrdia episcopal de l'1 de setembre amb mestre al-Amīn per la construcció de l'Assut, encara que sembla ésser que s'acabà el tracte sense que se signés: es parlava de la iniciació d'obres de construcció de regatges a l'Assut i que el bisbe Pero de Luna en començava l'obra amb mà d'obra musulmana, però que aviat l'aturava. Pero de Luna contractarà altres mestres el 1411 i en la dècada de 1440³⁵⁷.

Pero de Luna administrà l'Església de Tortosa fins el 1403, just quan se'l promogué per a l'arquebisbat de Toledo, la qual dignitat ocupà fins a la seva mort, esdevinguda el 8 agost de 1414. El rei Martí, fins al meitat de juliol de 1403, romangué a València.

Als fets cal afegir que al tresor de la catedral de Tortosa es disposava, fins a la revolució i guerra de 1936-1939, d'uns bells exemplars de calze i patena que s'atribuïen al pala Luna, elaborats amb argent daurat i enriquit amb valuosos esmalts, els quals havien estat elaborats a Barcelona segons es garantia amb la marca que portaven incorporada.

Bibliografia

BAYERRI, E.: o. c. VII, 711, 712, 717, 723, i VIII, 541.- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*,1.- **MATAMOROS, J.:** o. c. pàg. 110.- **O'CALLAGHAN, R.:** , 1896, pàg. 129.

³⁵⁷ *Carles I*, 18, 71.- VIDAL, o. c. 23.- SABATER, C.: 1772.

Lluís de Prades i d'Arenós

(1403-1407)

Lluís de Prades es creu que havia nascut a Tarragona, en una data no determinada, essent fill de Joan de Prades i de Foix, comte de Prades i baró d'Entença, i de Sança Eiximenis d'Arenós. Se li coneix un germà, de nom Jaume, i sembla ésser nebot de Jaume de Prades i de Foix, bisbe de Tortosa del 1362 a 1369.

Membre de la cort del sant pare Climent VII, a Avinyó (1389), aviat li fou confiat el bisbat de Mallorca (1390), encara que no ocupà directament la càtedra fins el 1392. Llavors, de Mallorca estant, emetia diversos decrets, impulsava les obres de la catedral i visitava Menorca. En restar vacant la seu de Tortosa per causa del nomenament com a arquebisbe de Toledo del qui n'havia estat administrador, Pero de Luna y de Albornoz (1403), deixava la seu mallorquina a Francesc Climent en ésser nomenat bisbe de Tortosa. Mai no arribà a residir Tortosa perquè mai no es va moure de la cort de Benet XIII³⁵⁸ però l'elecció se situa per meitats del 1404.

Potser que ací cal recordar més que mai que la causa d'Avinyó es propagava a resultes del fort complement publicitari o proselitista que es difonia, com hem dit i ara insistim, així com del fet que els resultats fomentaven la divisió i àdhuc l'enfrontament perquè s'arribà a l'extrem d'existir dos superiors generals en un mateix orde religiós, o sigui, un de romà i un altre de clementí i, a l'enans, diòcesis havia en semblants circumstàncies, talment com abadies i àdhuc parròquies que es disputaven, i sants i beats de cadascun dels bàndols, en el qual cas citàvem Caterina de Siena i Vicent Ferrer, això mentre que els papes s'excomunicaven mútuament, creaven sengles cardenals nous i polítiques fiscals, sempre en el marc d'una extraordinària publicitat.

Tornem a recordar que, a Roma, el papa Urbà VI era succeït per Bonifaci IX (1389-1404), Innocenci VII (1404-1406) i Gregori XII (1406-1415) però que a Avinyó el sant pare Climent VII només fou seguit per Benet XIII (1394-1422) perquè l'elecció de Gil Sanxis Munyós i Carbon com a Climent VIII (1423-1429) esdevingué en un moment en el qual la cristiandat havia reconegut l'autoritat d'Oddone Colonna, Martí V (1417-1431), creat al concili de Constança.

El nomenament de Lluís de Prades arribava, en tal context, en els moments que el sant pare sofria el setge al palau papal d'Avinyó, del qual podia escapar gràcies a l'ajut tramès pel rei Martí i refugiar-se a la Provença, fent fracassar la *via cessionis* i imposant la seva autoritat, assajant llavors la *via conventionis* sortint de Marsella al desembre de 1404, on aleshores residia, i entrant triomfant per les ciutats italianes que li anaven obrint Vicent Ferrer i Pierre d'Ailly, amb residències successives a Gènova, Savona, Mònaco i Niça (1405-1406) per tornar a Marsella. Fracassat el seu pla, reintentava sense èxit la projectada entrevista amb el sant pare de Roma (1407) amb una tornada a Itàlia. Llavors s'iniciava la *via concilii*.

En aquesta situació, Lluís de Prades era novament nomenat bisbe de Mallorca (1407) mentre que Climent passava a ocupar la càtedra de Tortosa, encara que tampoc no es traslladà a les Illes per tal de romandre a la cort papal, on exercia de cambrer, amb residència a Sant Mateu i a Peníscola, en el bisbat de Tortosa. Només es traslladà un cop a Mallorca, el 1412, amb Vicent Ferrer, la qual diòcesi era governada per vicaris generals i algun bisbe titular hi anava a conferir ordes. La seva fidelitat a Benet XIII li comportava l'enemistat amb Alfons el Magnànim (1422) i moria a Roma el 1429, mentre que estava amb Alfons de Borja. En el bisbat de Mallorca era succeït per Gil Sanxis Munyós, el qui havia renunciat als drets papals adquirits com a Climent VIII, successor del papa Luna, per la voluntat del sant pare Martí V.

³⁵⁸ Els historiadors tortosins no solen esmentar-lo. Sembla ésser que havia estat designat i traslladat a la seu dertosenca en la primera meitat de l'any 1404 però el 10 de maig el Capítol de Mallorca s'hi adreçava com electe i era confirmat bisbe de Mallorca, mentre que el dia 28 se'n parlava com "*Dominus [Episcopus] Dertusensis nondum personaliter translatus ab hinc*". El 4 d'agost assistia al Capítol mallorquí, recomençant el pontificat, del qual no n'havia passat la meitat.- Vide: VILLANUEVA, L.: a o.c. XXII. 44-46.- MATAMOROS, J.: o.c. 110.- BAYERRI, E.: VII, 541.

Bibliografia:

Bayerni, E.: VIII, 541.- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Pladevall, A.:** "*Prades i d'Arenós...*" GEC.12, p.23 (1978).- **Villanueva XXII**, 44-46 (Madrid, 1852)

Francesc Climent Sopera

(1407-1410)

Encara que no es coneix el seu origen i procedència però sembla haver nascut per l'any 1380 i les primeres notícies que se'n tenen és com a canonge de la Seu de Barcelona. La seva activitat anava més enllà, però, dels afers de caire eclesiàstic o canonical perquè políticament tingué una notable intervenció en afers del Cisma d'Occident i com a home de confiança de Benet XIII, amb el qui mantingué una abundosa correspondència xifrada amb motiu de les gestions diplomàtiques destinades a obtenir l'obediència de Castella i França. Destacà, també, per la seva intervenció en el setge i l'evasió del castell d'Avinyó del pontífex. Prior de Daroca (1399), ardiaca del Penedès (1401), era nomenat bisbe de Mallorca (1403) i després bisbe de Tortosa. El nomenament es feia el 1407, després del Concili Provincial de Tarragona del 1406 que havia convocat el metropolità Ènnec de Vallterra que d'immediat era succeït per Pere SaGarriga i de Pau (1407-1418)³⁵⁹, en el qual moment Francesc Climent ocupava la seu tortosina, encara que sembla ésser que tampoc no havia estat elegit pel Capítol dertosenes sinó per designació directa del papa Benet XIII. També hi ha dubtes quant a la duració de la vacant que el precedí, puix que ha estat sostingut que Pero de Luna no fou promogut a Toledo fins el 1405 i que continuà, doncs, administrant l'Església dertosenes fins el 12 de juny de 1407, just fins a la presa de possessió del bisbe Francesc Climent. Els seus senyals heràldics mostren una pera i dues creus.

Les dificultats que en aquells anys travessava l'Església no fan fàcil l'esclarament dels fets. En el cas de Francesc Climent àdhuc existeixen dubtes quant al seu veritable cognom. La documentació barcelonesa -segons Bofarull- determina: *Franciscus Clemens, alias Petri o Franciscus Petri, alias Clemens*, però el fet és que sempre signava d'aquella primera manera. El seu pas en els anys i pels càrrecs ens fa veure que bastí capelles i sengles beneficis en honor a sant Francesc i a sant Climent (a Barcelona, Saragossa i València) per això se li suposen aquests patronímics i que responia al cognom de Peres. El cas, però, és que ha passat a la posteritat amb el cognom o suposat sobrenom de Sopera (sa Pera o sa Peira), essent sovint esmentat com Francesc-Climent Sopera, com esdevé a la seva mateixa inscripció sepulcral a la seu de Barcelona.

Ramon O'Callaghan recordava dos documents de l'Arxiu Capitular que presenten una extraordinària importància³⁶⁰. El primer està datat a 12 de desembre de 1408 i està referit a un Concili general que s'inicià a Perpinyà el 15 de novembre, sota l'amenaça del rei de França a mantenir-se neutral de no determinar-se d'immediat qui era el papa autèntic. Assistiren al Concili, a més de Catalunya-Aragó, representants de Castella, Lorena i Provença i, aplegat a l'església de Sant Joan el Reial, acollia sis cardenals, tres patriarques, 29 arquebisbes i bisbes, alguns generals d'ordes religiosos i 122 abats i procuradors de diversos bisbes i capítols. Entre els abats estava el del monestir de Benifaçar per raó de tenir una jurisdicció quasi episcopal o *vere nullius*. Un mes després es proclamava Benet XIII com a sant pare legítim, únic i veritable, i tothom signà l'acta que se n'aixecà, l'original de la qual tot just és el que es conserva a Tortosa. El desconcert que provocà la precipitada decisió conciliar féu que el 1409 es reunís un concili a Pisa, on es deposava Benet XIII i Gregori XII, els respectius papes d'Avinyó i de Roma, essent elegit Petros Filargos, el nou papa que portarà el nom d'Alexandre V (1409-1410) i que serà succeït per Baldassare Cosa amb el nom de Joan XXIII (1410-1414).

L'altre document fou adreçat al sant pare pels pares del concili en la sessió del 10 de febrer de 1409 per demanar-li que, per tal d'acabar el cisma i tornar a constituir una Església unida, fes intervenir tots els mitjans que es tinguessin a l'abast per tal d'aconseguir-ho però destacant la conveniència de la renúncia de tothom a la pontifical jerarquia per la qual gestió recomanaven la constitució d'una comissió que fos interlocutora per raó d'haver de conferenciar

³⁵⁹ RAVENTÓS, J. a o. c. 62.

³⁶⁰ A o. c., pàgs. 103 i ss. Ramon O'Callaghan pensava que l'existència d'aquests documents a l'Arxiu Històric Capitular de Tortosa, talment com la famosa butlla *contra iudaeos*, es podia justificar en un oblit o en la irregular conservació en una parròquia llavors quan el legat papal, en concloure el Cisma, s'emportà els fons documentals.

amb el sant pare i els cardenals que residien a Pisa. La comissió esmentada caldria que tingués el poder de decisió adient, en qualsevol sentit, tant com si l'hagués adoptada el mateix Benet XIII. La decisió fou ajornada fins a la pròxima sessió del dia 12 en la qual el sant pare accedí a la proposta tot assumint-la per bé que afegint que caldria donar-li el major potencial i la millor representativitat tot pensant en la urgència a resoldre el problema i tot responent al seu major desig, de manera que els membres de la comissió constituïssin una ampla representació internacional. Oïda la proposta, segons el text, després tothom es va alçar per agenollar-se i el patriarca de Constantinoble en donà les gràcies, de primer a Déu nostre senyor i en acabat al present sant pare, i llavors es cantà un solemne *Te Deum* en acció de gràcies i de tancament del concili. El document original també es conserva a l'arxiu de Tortosa i es presenta signat pel sant pare Benet XIII i pels altres pares assistents al concili.

L'infant Martí, fill del rei Martí i de la reina Maria de Luna, moria a Càller el 25 de juliol de 1409. A Tortosa i a València hi hagué un clímax d'insubordinació i de revolta i els enfrontaments entre les bandositats polítiques anava en augment. A començament d'agost s'encenia un gran foc al Port i la ciutat ho visqué amb justificada preocupació. En els afers eclesiàstics Benet XIII, insegur a Avinyó, establí la residència papal a Tarragona, on va estar quatre mesos, de finals de juny a passada la festa de Tots Sants.

Benet XIII havia estat nomenat cardenal en l'any 1375 i fou el sant pare que durant molts anys es reconegué com a tal en l'àmbit diocesà de Tortosa, en un sentit ple i únic, i en haver de fugir d'Avinyó sembla ésser que establí la residència papal a Barcelona i a Tarragona però de manera especial al Palau Episcopal tortosí, en el qual palau s'aprecien les millors arquitectòniques i artístiques d'aquell moment i àdhuc les seves armes esculpides als capitells que deixen cavalcar a sobre els amples carpanells que romanen ocults pels cel-rassos moderns, essent la catedral el centre espiritual de la cristiandat que representava mentre que ell mateix sembla exercir el càrrec de bisbe de Tortosa, el qual deixava sota l'administració del seu nebot i amb major raó quan, intensament pressionat, calgué que es traslladés al castell de Peníscola que era un refugi d'aspecte inimaginable i veritable niu d'àligues posat mar endins.

Els documents de l'Arxiu demostren que en l'any 1406, en el pontificat de Lluís de Prades, li havia estat assignada i li havia estat reconeguda la dignitat de sagrista de la seu de Tortosa, segurament per rebre'n les rendes que millor li permetien l'atenció als seus quefers de pontífex màxim, i el Capítol li passava una pensió de les rendes de l'Església tortosina, de manera que des de Tortosa es contribuïa al seu sosteniment personal i potser que al manteniment de la seva cort. Més endavant, resident a Peníscola, sembla ésser que la situació no havia variat i el Capítol li feia arribar cada any les palmes que li calien per la celebració, amb la seva Cúria, de la funció de Diumenge de Rams. Les palmes es collien a un hort dels afores de les portes de Sant Joan del Camp i del Temple, potser que als Arenys, on diu O'Callaghan que encara s'hi veien palmeres molt antigues el 1896.

Poc temps tingué el bisbe Francesc Climent per realitzar a Tortosa qualsevol tipus d'acció. Cosa certa és que s'ocupava del progrés de l'obra de la seu i que consta "*Vn Pali de domàs vert, ab alguns perfils d.or brodat, per enmig un Sent de Sapera Patriarcha, Bisbe de Barcelona (olim bisbe de Tortosa conegut per Francesch Climent*"³⁶¹, però sembla ésser que simpatitzà amb la ciutat i amb la diòcesi i que aquella li corresponia des del moment que es coneixen les seves subvencions per a l'obra de la seu, almenys del 1406 al 1441, i les inversions i l'assignació de tècnics administratius que es fan bens avinents en les intervencions a la seu i al monestir dels framenors.

Aleshores el sant pare Benet li notificava, en el primer dia de març de 1410 i des de Barcelona, el nomenament fet a favor seu per ocupar la seu de barcelonina. La decisió no el satisféu gens i no es va estar de manifestar-ho al mateix pontífex uns dies després: *...me impediunt quare dicte translacioni nequeo cum libera voluntati animi assentiri, de quibus cu V[estra] S[ancitatis] fuerit informata spero in eius misericordia et benignitate quod mecum aget non minus misericorditer quam cum aliis in casu filii agere consueverit*. La pública expressió del seu disgust provocà la irritació Benet XIII: el 12 de març adreçava lletres a Alfonso de Exea i

³⁶¹ *Inventarium Sacristiae Ecclesiam Dertusensis*, de 1561.

a Francesc d'Aranda per queixar-se d'un nomenament i un trasllat que es feia sense cap mena de consulta prèvia. El succés podria semblar intranscendent però motivà un fort conflicte i les destacades intervencions d'Alfonso de Exea, Patriarca de Constantinoble i arquebisbe de Sevilla, el qui el 22 de març mesurava el defecte del procediment (*non servasti bona practica*) perquè hagués hagut de "*quidquid in corde gereretis super hac materia debebatis dissimulare et fingere vobis placere, quod poterat multis rationibus colorati, precipue quare poteratis cogitare quod Dns. nr. illa que sic facit non facilliter Revocat, quia dictam translationem fecit sincera intencione ad vestri honorem et etiam ecclesie utilitatem et propter propria necessitate quare non abstulit vobis ecclesiam Dertusensem propter suum nepotem qui de presenti nihil aliud habebit nisi beneficia que obtinet, sed propter semetipsum nam palam dixit quod solum titulum commende nepoti tribuebat, et quod omnes fructus sibi retinebat propter necessitates suas quare iam non habet unde vivat, et forte ipso recedente ab ipsa civitate [Barchinona] mora sua maior et continua erit in dioc. dertus. Vos autem constituit in honorabiliora ecclesia quam habebatis, liberam sine onere quocumque quod ad finem in dertusen. non poterat excusari; ponit vos in loco qui indiget prelato qui sit alter ipse... Ex cuibus omnibus, sin bene consideratis, predicta traslacio est bovis honorabilis et utilis, quare ad finem non poterat excusari quia vobis imponeretur onera forte importabilia in ecclesia dertusen., de qua, quando vobis scripsi, pasram dixerat quod volebat habere tria vel quatuor millia annuatim...*

Una lletra de Francesc Pareri, datada el 25 de març, testimonia el profund disgust que causà als tortosins la notícia del trasllat a Barcelona del bisbe Francesc Climent, la qual situació també podria explicar el seu capteniment que, de considerar les intervencions que jeràrquicament foren tan rellevants, podrien marcar la magnitud social del problema i la vehemència de les actituds. El mateix dia 25 de març i fent-se ben palès que Climent no acabava d'acceptar el trasllat o d'abandonar Tortosa, li tornava a escriure per recomanar paciència i que no perdés la serenitat, també que apliqués la pràctica de la mansuetud que en tal cas calia posar en el goig de l'obediència de manera que, per tot plegat, d'ençà actués com si res no hagués passat, com si no hagués cursat els escrits i que comptés amb què res no s'hi podia fer i que el sant pare no podia revocar la decisió presa perquè, d'altra manera, caurien en l'escàndol i la situació no faria cap favor a ningú i aniria en detriment de tots.

De semblant manera aconsellà Francesc d'Aranda, tot recomanant-li la conformitat i oferint-se a intervenir a prop del papa per tal d'arribar a una conclusió més adient: "*Supplic-vos que per reverència de Déu e vostra honor mateixa e reverència que devia dir abans, del sant pare vos conformets ab la sua voluntat. E fets compte que sots un monge claustral que ni ha de voler ni no voler. E al cas que lo fet de aquesta Església [de Barcelona] vos sia axí enhuïós placiaus secretament certificar-me.u, cara la de Tortosa e qualsevol altre de què certificats en la qual mes repose vostre cor yo treballaré tant com si me.n devia salvar e no hi calrà gran treball que vós serets aconsolat. E plàcia a Nostre Senyor Déus vos haie en la sua guarda. E si algunes coses vos plaen que faça per vostre servey som prest de complir.ho*". Més emotiva fou la lletra del canonge Gaferi, datada el 26, on "*doleo nunc de tribulatione cordis vestri, et summe miror quare sic fuisti alteratus*", li prega l'acceptació i la tramesa de poders per procedir a la presa de possessió per raó de l'interés dels barcelonins, de manera que el sant pare no s'hi podria negar i que comptés amb què just l'havia triat, a ell i no al seu nebot Pere de Luna, puix que Barcelona "*no és ciutat ne ecclesia per hum jove*" i, coneguda la decisió papal, "*Rey, Reyna, compte e la ciutat e tota gens an lloat Déus de tal provisió, e tots remanen contents ab gran honor del papa e de vós, e que tot se sia seguit, e lo papa ne sia estat axí gloriós e aconsolat, e quant lo Capítol li féu gràcies (...) ens dix que no solament aguessen a vós per bisbe e protector, mes a ell que volia ésser ajudador vostre, e en senyal de singularitat nos volch tots besar en persona vostra e axí com vostre vicari; donchs, senyor, atenent tot açò qual és aquell que gosarà dir al papa que vós rencets la cella. Los que us amen no voldrien per res partís vostra letra...*" Potser que volia romandre a Tortosa i al cap de la diòcesi que centraria el poder i estatge de Benet XIII o, podia ésser, que el seu estat de salut li presentés problemes?

Els planys de Francesc Climent sovint foren patètics i semblaven haver estat escampats pertot arreu, de manera que continuava rebent lletres de resposta que l'empenyien a l'obediència de la disposició del sant pare Benet. Potser que les més amoïnadores foren les del

28 de març, del 5 d'abril i del 19 de maig, per més que la pitjor fou la del mateix pontífex Benet XIII, el qui no amagà el seu disgust en la seva colèrica comunicació datada a Barcelona el 4 d'abril, on deia: *Venerabilis frater. Noviter quandam tuam recepimus litteram cum interclusa cedula sup. translationem p. nos factam de te ad eccliam. Barchinon. quas legimus displicenter dum eas perspeximus non atramento rationalis modestiae, sed accensa colera commote impaciencia exaratas...*³⁶². Encara li fa saber que Francesc d'Aranda, patriarca de Constantinoble, li explicarà les seves raons i, a la fi, prega perquè se li curin els apassionaments d'aquesta commoció tan gran.

Gil Sánchez Muñoz li escrivia una lletra el 28 de març, la qual va estar “*closo a IIII. de abril*” i li explica de com el sant pare va estar amoïnàt per les reclamacions reials i per moltes altres de rellevants persones, per tal de proveir la seu barcelonina, “*y nostre sant pare estant en aquestes apresurades congoyes e volent satisfacer a tots, mostarnt a vós cordial amor, delliberà axí que donés a vós aquest bisbat, fet un escrutini entre tots aquells que en lo món ell coneixia*”.

Els seus amics li recomanaren l'acceptació per més que també li recordaven el plaer en les tasques de l'obra de la seu i en descansar a la seva vil·la de Torre-blanca: *E si en Tortosa preniets dalit en obrar la Seu e murar lo loch vostre de torra blanca, aquesta mateixa avinentesa havets de obrar en la seu de barchna. de murar lo loch de.n raig vostre que.s mallorgs.*

No hi hagué alternativa i la situació esdevenia un imperatiu de manera que Francesc Climent, carregat de xacres, irat o calmat hagué d'acceptar la direcció del bisbat barceloní després d'abandonar el de Tortosa. En el fons de la qüestió, però, cal recordar que el bisbat de Tortosa constituïa la mensa episcopal més rica de Catalunya i, per tant, era la més cobejada, la de major consideració del país. Així com ens demostra el procés de cada carrera eclesiàstica, s'hi accedia pel bisbat d'Elna i s'ascendia en el sentit d'escalada per bisbats fins a ocupar la seu tortosina i, llavors, es podia culminar amb l'arquebisbat de Tarragona, l'Església primada: la reacció del bisbe Francesc Climent Sapera podria haver estat causada pel retrocés polític i econòmic que constituïa el pas de Tortosa a Barcelona puix que, en ésser aquesta inferior a la primera, el trasllat apareixeria com una humiliant degradació del titular.

En el mes de maig de 1410 moria el rei Martí, sense successió, el qual fet comportava l'extinció de la dinastia de Barcelona i l'inici d'un inquietant interregne que es mantingué del 1410 al 1412. A les acaballes del mes de juny el papa Benet XIII, insegur a Avinyó com estava, calgué que es traslladés a Tarragona, on romangué quatre mesos, de finals de juny a passat de Tots Sants)³⁶³. Prínceps i prelats feien per acabar amb el Cisma, i no diguem dels eclesiàstics, però el concili de Pisa del 1409 havia complicat la situació amb l'elecció d'un nou papa, Alexandre V (1409-1410) al qui succeí Joan XXIII (1410-1414). Els estats hispànics, de bell antuvi, mantingueren el reconeixement del romà Urbà VI o es manifestaren indiferents però el dinamisme de Pero de Luna, en una positiva acció publicitària i amb els avantatges d'ésser aleshores el cardenal legat i, encara, amb el suport actiu de Vicent Ferrer i del bisbe de Pamplona Martín de Zalba, acabaren per aconseguir l'adscripció a la causa del Castella, la confederació catalana o Corona d'Aragó i de Navarra³⁶⁴.

El 22 juliol es convocava el Parlament a Montblanc per al 31 d'agost, amb la voluntat de tractar quant a la successió a la Corona. El país, en tal moment, estava patint els efectes d'una epidèmia de pesta i les sessions parlamentàries apareixien poc concorregudes. Llavors es traslladaven a Barcelona, on es reunien el 25 de setembre i a l'octubre es transmetien sis delegats a l'Aragó i sis més a València, per tal de preparar la formació dels sengles parlaments.

El 18 juny de 1411 s'acordava que el Parlament es reunís a Tortosa, i s'obria el 16 d'agost, per tal d'evitar obstacles i més intrigues. El 16 d'agost, en nom del governador general de Catalunya, Guerau Alemany de Cervelló, el síndic de Barcelona en Francesc Burgés iniciava la primera sessió del Parlament a Tortosa però el cas fou que no hi assistí un sol

³⁶² Arxiu Capítular de Barcelona, a *Documents inèdits del bisbe Çapera*, núm. 664, reproduïda en facsímil per Puig i Puig a “*Pedro de Luna*”, pàgs. 530-531, segons E. Bayerri a o.c., VII, 545 nota 161-162, i 517. També acull la resta dels texts.

³⁶³ RAVENTÓS, J.: o. c. 62.

³⁶⁴ Seguim l'anàlisi feta per Miquel Gual i Camarena.

eclesiàstic i, justificadament dolgut, Benet XIII els ho recriminarà. La situació esdevenia cada cop més agra. La situació política comportava un moviment urbà poc usual i al pas del temps s'incrementà la tensió a la vegada que també la incidència de gent procedent de tots els territoris de la Corona. El Parlament completava la seva tasca i el 16 de març de 1412, a Tortosa, es publicaren els noms de les persones que integraran la candidatura de nou compromissaris per al tribunal que s'haurà d'aplegar a Casp, acceptada pel Parlament de Catalunya i la seva vint-i-quatrena, talment com el valencià: aquests compromissaris iniciaren el 18 d'abril, a Casp, la tasca que els havia estat encomanada, la qual donaven per conclosa el 25 de juny, quan entronitzaren els Trastàmara castellans amb Fernando de Antequera. A gener de 1413 el clavari escrivia: "*Item dóna a donya Isabet, muller del honrat Micer Gonzalbo Garidell, Doctor en Leys, per los treballs que sostench en lo Parlament, e per ço que més avant de son salari després com anà en Castella ab los altres missatgers a fer reverència al Senyor Rey D. Fernando, novellament elet, los quals confessa haver haüts en presència de mi Jachme Desponi, notari, 25 liures*". Els prohoms del Consell ho van fer saber acompanyats per mossos amb atxes enceses, seguits per sis joglars de la vila d'Ulldecona, cinc de Benicarló i cinc més de Miravet, a més de tres de Benifallet, els que tocaven una varietat d'instruments. Les festes duraren alguns dies. Els monjos de la seu encengueren grans fogueres a la plaça de la Cinta en el mateix vespre del 25 de juny. Segons el clavari Joan d'Almenar: "*...la col·lació que s'féu a tots los prohòmens qui anaren de nyt per la ciutat ab la luminària y gran colp de juglars la nit qui vench la nova del Senyor Rey, e ço que hagueren aquels que portaren los blandons*"... "*A los monges de la Seu per les alimares (lluminàries en llocs públics) qui feren en la Seu, sabuda la nova de la elecció del Senyor Rey*"³⁶⁵. El dia 28 es feia públic l'acord que els compromissaris adoptaren el dia 25 a Casp i el Parlament de Catalunya, reunit a Tortosa, feia lectura de la sentència, encara que només hi restaven presents els partidaris de Ferran d'Antequera i alguns representants.

Potser cal afegir que, mentrestant, transcorria el pontificat barceloní de Francesc Climent Sopera, el qual no fou llarg i mantingué una línia d'acció equiparable a la desenvolupada a Tortosa. Barcelona és beneficià amb unes destacades constitucions -dites patriarcals- i, sobre tot, per la continuació de les obres de la catedral, des del reracor fins al portal major, comprès l'arrencament del cimbori, la sala capitular (avui capella del Sagrament i sant Oleguer) i les capelles del claustre del costat del carrer del Bisbe. Se li sol destacar la construcció de les capelles i els sengles beneficis esmentats en honor a sant Francesc i a sant Climent, a Barcelona, Saragossa i València, tot explicant que això era el mòbil dels seus noms i àdhuc del suposat cognom Peres.

La seva salut no era bona i, malgrat tot, el sant pare Benet XIII que romania dins la diòcesi de Tortosa, en el primer dia de novembre de 1412 el comissionava, amb el prior del convent de Vall de Crist (diòcesi de Segorb), per intervenir en diverses reformes a fer en el govern de la diòcesi de Tortosa, tot fent constar que Francesc Climent era el seu tresorer major, el bisbe de Barcelona i el Patriarca de Jerusalem³⁶⁶.

El 21 novembre, a la seu de Tortosa, el nou rei Ferran I rebia del sant pare Benet XIII, la investidura del regne de Sicília i el domini feudal de Sardenya i de Còrsega. El rei jurava els *Costums* i els privilegis de Tortosa. No cal dir què representà l'esdeveniment a la ciutat i l'expectativa que aixecà entre els ciutadans, l'enrenou que causà a la Casa de la Ciutat i l'atenció que despertà la reina Elionor d'Alburquerque que, amb el seu marit, s'allotjà al palau reial del Castell.

Francesc Climent Sopera exercí aquestes dignitats sota unes evidents dificultats puix que en partir de Tortosa sembla ésser que estava sord, quasi paralític i gairebé cec, la qual situació bé que podria també justificar la seva insistència a romandre a Tortosa. Després se

³⁶⁵ BAYERRI, E.: v. VII, 731-732.

³⁶⁶ "*Ordinationes factæ per Reverendum Dominum Franciscum, Patriarcham Jerosolymitanum, Auctoritate Apostolica Commissarium, tam super spiritualibus quan temporalibus Ecclesie Dertusensis*" que esmenta O'Callaghan a o. c., pàg. 131, on explica la tesi de Miquel Macip "que en retornar aquell prelat de Saragossa al bisbat de Barcelona el 1419 per nomenament del papa Martí V, li afegí aquest el títol de Patriarca d'Alexandria; *adjuncto sibi titulo Patriarcae Alexandrini*. Potser que el papa esmentat li reconegués el títol de patriarca que li havia atorgat Benet XIII, encara que per alguna raó especial li canvià el títol de Patriarca de Jerusalem pel d'Antioquia".

sap que estava exhaust de recursos. El 1415 era nomenat arquebisbe de Saragossa, una seu esdevinguda metropolitana que podria evidenciar un ascens o un desenvolupament normal del *cursus*. L'acabament del Cisma alterà la situació i el portà un altre cop a Barcelona el 12 de gener de 1420, essent nomenat Patriarca d'Alexandria i presentat com administrador perpetu de la diòcesi. La carta que adreçà al sant pare el 27 d'octubre de 1419, datada a Barcelona, l'havia retornat al marc únic de l'Església a la qual havia servit durant més de quaranta anys. El bisbe SaPera moria a Barcelona el 18 de desembre de 1430 i, sorprenentment, les seves despulles romanen incorruptes.

Bibliografia

Aymerich, Mateu: Noncina. et Acta Episc. Barcin. (Barcelona, 1760), pàg. 383.- **Bayenni.** VIII, 541-549.- **Bofarull:** Hist. de Cat, V-433.- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Duran i Sampere, Agustí:** "Climent, Francesc" a GEC.5, 1973, pàgs. 244-245.- **Jover,** 53.- **Matamoros,** 1932, pàg.110.- **O'Callaghan, R.:** pàgs. 130-131.- **Puig i Puig, Sebastià:** *Episcopologio Barchinonense-Pedro de Luna, etc.* (Barcelona, 1920) pàg. 415 i ss. / Arxiu de la Catedral de Barcelona. La denominada "Guía-Itinerario de la Catedral de Barcelona (Barcelona, La Renaixença, 1916) presenta la fotografia del sepulcre de Francesc Climent Saper a la pàg. 83, i a la 81 la que mostra el seu cadàver momificat.

Pero de Luna

(1410-1414)

Nascut en lloc i en data desconegudes, se sap que cursà els estudis eclesiàstics. Alfonso de Exea, patriarca de Constantinoble i arquebisbe de Sevilla, el 25 de febrer de 1410 escrivia una lletra a Francesc Climent Sopera, bisbe de Tortosa, en la qual manifestava: *Noveritis quod hodie XXV die mensis Februarii, d(omi)n(u)s n(ost)r(us) [Benedictus XIII] transtulit vos ad Eccl(es)iam Barchinonensis, vacante per obitum Francisci de Blanis (...) et providit d(omi)no Petro de Luna, nepoti suo.* Ha estat dit que, en principi, Pero de Luna havia estat promogut com a bisbe de Barcelona, recomanat pel mateix rei Martí I per demanda papal, però que es desistí per causa d'ésser massa jove. Ha estat dit que fou el segon d'aquest nom que tingué la responsabilitat del bisbat perquè el 25 de febrer de 1410 esdevenia nomenat administrador de l'Església de Tortosa i en una nota es fa constar que *fuit administrator tantum*.

El rei Pere III s'havia mantingut en una línia que podríem definir com de neutralitat activa, com cal recordar, i per això mai no trencà la relació amb ningú, i per això obtingué beneficis d'ambdós sectors, i per això ingressava al tresor reial les rendes eclesiàstiques i intercanviava emissaris amb Roma i Avinyó només sota un caire paraoficial. L'actitud li permetia la concessió en feude del regne de Sicília, la condonació de la paga del tribut papal pel feu de Sardenya, el dret de patronat, la designació reial del mestre de l'orde de Montesa i del prior de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, la concessió per deu anys dels delmes i la delegació pontifícia a favor de l'arquebisbe de Tarragona per a dispensar la consanguinitat en els matrimonis, entre altres assoliments, però més sorprenent fou la retenció de dos capels cardenalics, atorgats per Urbà i Climent, a favor de son cosí Jaume d'Aragó, el qui havia estat bisbe de Tortosa.

La neutralitat dels catalans fou aferrissadament combatuda pel cardenal Pero de Luna amb l'ajut de Vicent Ferrer, veritable propagandista, i el príncep hereu Joan que es mullerà amb la neboda del rei de França. El rei Pere recomanava el manteniment d'aquesta línia d'actuació en el seu testament per més que son fill i successor Joan I, francòfil i avinyonista, es manifestà a favor del papa Climent i s'hi comprometia més en ésser elegit com a successor seu el cardenal Luna, el qui prenia el nom de Benet XIII (1394-1422) Cal fer notar que aquesta adhesió era agraïda per Avinyó amb sis capels cardenalics a favor d'eclesiàstics catalans, tot això mentre el papa romà Gregori XII erigia com a cardenal Vicenç de Ribes, prior del monestir de Montserrat i sempre fidel a Roma.

Potser que repetir no caldria que la cristiandat desitjava l'acabament del Cisma i la mateixa universitat de París havia proposat camins alternatius: *via compromissi, via cessionis, via concilii, via facti i via iustitiae*. Es feia notar de com el papa d'Avinyó ja no era un francès sinó un aragonès, i el concili gal·licà de 1395 es decantava per la *via cessionis* per bé que Benet XIII optà per un compromís entre ambdós papes. Un altre concili gal·licà, el de 1398, optava per la sostracció de l'obediència i Benet XIII hagué de romandre uns anys assetjat al seu palau avinyonenc. Res no es resolgué per aquesta via i els cardenals romans i els avinyonesos s'aplegaven en el concili de Pisa (1409) i deposaven ambdós papes però n'elegien un altre, Alexandre V (1409-1410), el qui se n'anava a Roma mentre que Benet XIII s'havia de refugiar en terra catalana. El comú anhel xocava així amb noves dificultats que mantindrà Joan XXIII (1410-1414), el successor d'Alexandre.

No se sap, veritablement, qui nomenà Pero de Luna per al càrrec de l'administració diocesana tortosina encara que, probablement i tal com se sospita, sembla que també fou per intercessió del seu oncle el sant pare Benet XIII i potser perquè aquest exercia el pontificat catòlic des de la mateixa seu de Tortosa, com a veritable bisbe i seguint la tradició romana d'ésser pontífex màxim i bisbe de Roma, des d'on podia actuar eficaçment en la seva ultrancera acció per conservar l'adhesió dels regnes peninsulars puix que la tortosina era la mensa episcopal més rica, potser que la més extensa d'Europa i amb disposició d'un fort poder, influència i prestigi. L'encàrrec del govern de la diòcesi —a criteri d'O'Callaghan— "hagué d'ésser per alguna causa dimanada de l'estat excepcional del cisma".

Durant la gestió de Pero de Luna la diòcesi potser que constituïa la santa seu de l'Església però veritablement esdevenia la plataforma política de la Corona puix que, a finals de l'estiu de 1411, es traslladà a Tortosa el Parlament de Catalunya, el qual es reunia a l'aula major de la catedral per tal de restar a prop del corresponent aragonès que s'aplegava a Alcanyís (antiurgellistes) i a Mequinensa (urgellistes), així com dels dos parlaments valencians que es reuniren a Traiguera (antiurgellistes) i a Vinaròs (urgellistes), tots posats en la tasca de resoldre la successió a la Corona en el marc de la regió natural i històrica que corresponia a la coneguda diòcesi romana, a la Ibèria germànica i a l'emirat islàmic, la qual tasca enllestien tots plegats a Casp al febrer de 1412.

Cal reafirmar que, de bell antuvi, els estats hispànics mantingueren el reconeixement del romà Urbà VI o es manifestaren indiferents i que l'actiu Pero de Luna, en una positiva acció publicitària i amb els avantatges d'ésser aleshores el cardenal legat i afegint-hi el suport de Vicent Ferrer i del bisbe de Pamplona Martín de Zalba, acabà per aconseguir que Castella, la confederació catalana o Corona d'Aragó i Navarra s'adscribissin a la seva causa.

Pero de Luna, mentrestant, complia les disposicions papals, trameses al bisbe Francesc Climent Sopera, quant a algunes reformes en el govern de l'Església dertosenca, de manera que publicava dues constitucions el 28 d'abril de 1412, fent notar que s'expedien a la Casa Gran de l'Església, referint-se a l'edifici immediat a la seu, on els canonges vivien en comunitat i, segons diu, on solia celebrar les sessions el Capítol de la Seu de Santa Maria de Tortosa i on en aquell moment s'aplegava el Parlament de Catalunya (*in magna domo Ecclesiae, ubi solet Capitulum celebrari, et nunc Parlamentum Principatus Cathaloniae celebratur*).

De Tortosa estant, Benet XIII expedí una butlla que aplegava totes les constitucions de l'Església dertosenca i per les quals s'havia governat durant tants anys. A l'Arxiu es conserven documents i butlles de singular interès i que foren adreçades al Capítol des de Peníscola, on es manifesta el fort caràcter o carisma del sant pare i el seu geni organitzador, també la predilecció amb la qual veia tot allò que es referia a l'Església de Tortosa. Resulta aquest dolorós i transcendent afer que donava el tron a Ferran I, el d'Antequera (1214-1216), en començar el 1413 presidí les controvèrsies que a Tortosa s'organitzaren entre sant Vicent Ferrer i els més destacats rabins jueus de la Corona d'Aragó, els quals captaren al catolicisme, a l'aula capitular de la seu i per iniciativa pontifícia se celebrava la denominada Disputa de Tortosa, una acció que obeïa a la iniciativa papal i amb l'objectiu de destruir ideològicament tots els focus de religió mosaica. Sant Vicent Ferrer dirigia el debat entre teòlegs cristians i els 20 rabins més destacats dels calls de la Corona d'Aragó, en 67 sessions que duraren del 7 de febrer de 1413 al 13 de novembre de 1414 que es clausuraven a Sant Mateu, primer presidits pel papa Benet XIII i en la seva absència pel general dels dominicans. En aquest procés de ressò universal no es fa notar la mà del bisbe sinó la del papa Benet i, sobre tot, la del sant monjo dominicà Vicent Ferrer.

Pero de Luna, administrador del bisbat, no es manifestava en actuació directa però assumia la forta responsabilitat de la gestió sobre una gran diòcesi que possibilitava i centralitzava accions decisives i transcendents, decisives per al futur de la confederació catalana i per a l'Església, passant per la presència a la diòcesi dels parlaments de Catalunya, València i Aragó, per la concentració de teòlegs i rabins o per la projecció internacional eclesiàstica des de la ciutat i des de Peníscola.

El rei Ferran I moria a Igualada, el 2 d'abril de 1416, a 37 anys d'edat, i llavors es proclamava el rei Alfons IV el Magnànim, de 22 anys, el qui regnarà fins al 1458. El dia 7 es feia saber el "*dol per la mort del Rey en Fernando*".

Res més no coneixem de la seva activitat episcopal en aquests quatre anys d'intensa acció, sempre pròxima o immediata a Benet XIII, i moria el 15 d'abril de 1414, un mes després que el metropolità tarraconenc Pere SaGarriga obrís el Concili Provincial³⁶⁷ el 14 de març.

Com a conseqüència, l'11 de maig de 1415 Benet XIII expedia a València la butlla denominada *Contra iudaeos*, l'original de la qual es conserva a l'Arxiu tortosí. Villanueva la

³⁶⁷ RAVENTÓS, J.: o. c. 62 i 66, i p.150.

qualificà de *grande constitución a Viaje Literario* (V) i O'Callaghan talment ho creu perquè hi descobreix un gran enginy, una mirada perspicaç que des d'una alta visió considera allò que passa, per tal d'adreçar-hi la seva voluntat i les seves forces. Les clàusules del pensament revelen un gran pensament que no solament deixen veure el gelós prelat que es considera el veritable pontífex màxim tot defensant a ultrança la causa divina i de l'Església, sinó també l'estadista eminent que, coneixedor com és d'allò que la seva època imposa i del prestigi universal del les responsabilitats exercides, en feia ús amb dignitat, fent-se valer sempre per bé que aollint d'ençà de la persuasió i del paternalisme. O'Callaghan és del parer que el document denota una suau obligació, fàcil de complir per als jueus: escoltar tres sermons a l'any sobre les matèries que la butlla indiquen per tal que sense violentar la llibertat de les consciències, atenguin els jueus les raons que se'ls demostren, que Aquell a qui esperen ja ha arribat i que és Jesucrist.

Quant a les altres prescripcions, destinades a reprimir la usura i els contractes insidiosos amb els quals acollaven els cristians, talment com a la difusió de les creences jueves, el sant pare creu que ningú no li pot negar el fet d'estar en el seu ple dret, talment com n'està aquell qui en veure com s'està cremant la casa del veí, corre a apagar-la per tal que no es cremi la seva. Fos com fos, el papa demanava que se'ls respectés, i que ningú no gosés a maltractar-los, fent per atreure'ls mitjançant la persuasió i no fent-los temor.

Bibliografia

Bayenni, VIII, 549, nota 143.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **Jover**, pàg. 53.- **Matamoros**, pàg. 110.- **O'Callaghan**, 131-133.

Ot de Montcada

(21 desembre 1415–19 febrer 1473)

Ot de Montcada havia nascut l'any 1390 encara que ignorem on, essent fill d'Ot III de Montcada i Maça de Liçana, baró d'Aitona, i d'Elfa de Luna i de Xèrica, i germà de Pere i de Guillem. El 21 de desembre de l'any 1415 esdevenia nomenat bisbe de Tortosa, just en aquest any de publicació de la butlla *Contra iudaeos* o *Etsi doctores gentium...* tot tenint dintre la diòcesi el focus del Cisma d'Occident amb la presència del sant pare Benet XIII, en moments que Joan XXIII, el successor del papa pisà, havia estat acollit per l'emperador Segimond, veritable artífex de la unitat de l'Església, convocava el concili de Constança (1414-1418) al qual incidí la cristiandat sencera.

El rei Alfons IV féu la primera estada a Tortosa el 10 de gener de 1417, on roman fins a finals de febrer que hagué de presidir ací les Corts catalanes. Alfons IV confirma els privilegis i els *Costums*. Abans que no acabés el mes se n'anava cap a Saragossa, per Xerta i Alcanyís, on ja es manifesta el 4 de març.

El Concili de Constança³⁶⁸ (1414-1418) fou el setè dels ecumènics i Benet XIII hi havia estat convocat, i amb major raó quan just en l'àmbit de Constança es pretenia fer-lo renunciar als drets pretesos sobre el pontificat, talment com als seus dos competidors i per tal que el concili elegís després un papa definitiu: aquests dos renunciaren espontàniament però Benet s'hi resistí amb tota mena d'excuses. El 1417, amb 22 cardenals i 30 prelats, amb la deposició de Joan XXIII i de Benet XIII, i amb l'abdicació de Gregori XII, es posà fi al gran Cisma d'Occident en depositar els tres papes rivals. El Cisma constituí una minva en la imatge i en l'autoritat del pontífex, amb la imposició del concili sobre el papat, el gal·licanisme eclesiàstic, les reformes i condemna de John Wycliffe i de Jan Huss i de Jeroni de Praga; també l'aparició i profusió de visionaris, flagel·lants, pseudoprofetes i místics i, tanmateix, l'aparició del protestantisme. La sentència adversa a Pero de Luna el privava de títols i de dignitats, i se'l declarava cismàtic i heretge. L'elecció de Martí V com a papa únic, el 1417, comportà la desobediència de l'Església de Tortosa a Benet XIII, talment com les altres esglésies de la confederació catalana, encara que el Cisma esdevenia un residu i un illot sostingut a Peníscola, en plena diòcesi tortosina perquè Benet XIII, malgrat tot, romangué inflexible i tancat al castell fins a la mort, el 1424, a 90 anys d'edat.

L'infant castellà Ferran, temps abans, just en haver estat elegit rei d'Aragó pels compromissaris de Casp, va voler contribuir a l'acabament del Cisma i es traslladà a Tortosa per entrevistar-se amb el papa Benet. L'encontre s'organitzà a la mateixa ciutat per més que, malgrat de les fortes pressions aplicades, no li pogué fer variar les apreciacions i es mostrà inflexible. Després, al juny de 1414, el rei Ferran, de Morella estant, l'invità per tornar a conferenciar quant a l'afer i el papa hi va anar, des del seu palau templer de Peníscola, i tingueren diverses i inútils xerrades perquè l'aragonès no cedí un sol pas. Vicent Ferrer ajudava el rei però Benet XIII, tot i que algun cop semblava fer concessions, era irreductible: al final plegaren i tothom se'n tornà a casa, segurament exasperats.

La situació i el volum informatiu no ens ha deixat clara la posició del bisbe Ot en l'avinentesa de la celebració del Concili Provincial de la Tarraconense que se celebrà a Barcelona, probablement el 1416. El concili havia estat convocat pel metropolità Pere SaGarriga i hi havia d'assistir els favorables a Benet XIII, sota la presidència del cardenal Pere Rubat i de l'arquebisbe SaGarriga, amb els bisbes de Barcelona, Vic, Elna, Girona, Urgell i Tortosa i alguns abats.

En la festa de l'Epifania de 1416, l'any en el qual a Barcelona s'enllestia la façana gòtica del Palau de la Diputació del General de Catalunya o Generalitat, al carrer del Bisbe, el rei Ferran mirà un altre cop de convèncer l'eclesiàstic aragonès, de sotmetre'l al concili de Constança i, una altra vegada, res no n'aconseguí i, com ja era inevitable i inajornable, calgué que retirés l'obediència a Benet XIII, seguint el consell de fra Vicent Ferrer. Aquest havia estat

³⁶⁸ RAVENTÓS, J.: a o.c. 62.

un fidel seguidor de sant pare aragonès i se n'hagué de separar i ara, per disposició reial, havia de publicar a Perpinyà el determini pres, amb una declaració i amb un manament que desautoritzava Pero Martines de Luna. A Tortosa, mentrestant, el 1416 es comença a renovar el cor de l'església monacal dels framenors a Sant Joan del Camp, havent-ho fet possible la deixa de 200 lliures a la comunitat per na Caterina, la vídua del notari Bernat Macip, per a la "reparació, reffecció e adob de les cadires del cor de frares menors". Cal comptar, però, amb què la Ciutat no deixava mai d'invertir en l'obra del monestir puix que era una presència prestigiosa i esdevenia imatge, tanmateix, del poder municipal: uns anys abans el pintor Pere Cardona pintà 156 vegades les armes de la Ciutat en l'àmbit del claustre, no cal dir que també a despesa municipal.

Llavors, a juliol de 1417, desfet i sol, Benet XIII que veritablement tornava a ésser Pero Martines de Luna, es refugiava definitivament a Peníscola, a una vila i castell que semblaven anar a navegar mar endins sense voler llevar l'àncora clavada a la diòcesi tortosina. Potser que, tanmateix, la basarda en el silenci.

El 9 d'octubre de 1418 se celebrà a Lleida el Concili Tarraconense de Pere SaGarriga, congregat pel cardenal Alamanno Adimari que transmetia el papa Martí V, en el qual no es passà de demanar diners. L'assemblea aplegà les dues províncies eclesiàstiques i hi assistiren l'arquebisbe de Saragossa i els bisbes d'Osca, Barcelona, Vic, Urgell, Tortosa i Tarassona, i els restants transmeteren procuradors. El cas és que no sembla que resolguessin res i que l'assemblea es tancava el 23 de novembre. A 27 de juliol de 1419 prenia possessió com a arquebisbe Dalmau de Mur³⁶⁹ el qui, d'immediat, aplegava un sínode que dirigia personalment.

Les desavinences amb el rei es feien paleses en les Corts catalanes de Barcelona de 1416, les de Sant Cugat de 1419 i sobre tot en aquestes de Tortosa, on hi hagueren violentes protestes dels braços. El rei, a Sant Cugat, no se'n sortia en el desig de resoldre econòmicament la campanya contra Nàpols i llavors, el 19 de desembre de 1419, traslladà les Corts a Tortosa, on esperaven les naus al port dels Alfacs. En això es deia que a les acaballes de desembre, des del Perelló, arribaren a Tortosa el rei i la reina, i es contava de com "*fou tal l'aglomeració de forasters amb motiu de les Corts Generals per arbitrar recursos i dirigir l'equipament de la flota que per socórrer Sardenya ha de salpar dels Alfacs, que els "aposentadors" Berenguer Pinyol, Ramon Barberà, Bartomeu Codina i Lluís Sunyol, ajudats pel de designació reial Martín del Busto, no donen l'abast*".

En el mateix any 1419 també se sap d'un concili provincial franciscà en el monestir que els framenors tenen a Sant Joan del Camp i, és clar, des de la Casa de la Ciutat es respon econòmicament a la demanda del guardià Bernat Satorra per tal de subvencionar els congressistes i procedir al seu manteniment.

El 17 gener de 1420 arribava Fivaller i els seus acompanyants. L'11 de febrer era a Tortosa la reina Maria de Castella. L'astut i deslleial Pere Becet, l'home de confiança del rei, moria a 21 de febrer de 1420 a Tortosa, on era per les Corts. El rei romangué tres mesos a la ciutat, discutint amb els estaments i, acabades les Corts de qualsevol manera, passà per Amposta i per Ulldecona en una escapada a Vinaròs. No es podia absentar, per raó de la feina, i per això demanà a sa mare que estava a la Vall de Roures que anés a Ulldecona, per acomiadar-se: mare i fill es trobaren a Castelló entre el 29 abril i el 5 juny de 1420. El 5, 6 i 7 la reina Elionor romangué al monestir de Santa Maria de la Ràpita, el 8 i el 9 als Alfacs, a bord del vaixell que arborava la insígnia de la dinastia de Barcelona, i el 10 de maig salpava amb rumb a Mallorca una flota de 24 galeres i 6 galiotes, a més d'altres embarcacions auxiliars, destinada a respondre a les sublevacions hagudes a Sardenya.

Sotmeses les illes, prepararà la conquesta de Nàpols, on entrarà triomfalment el 8 de juliol de 1421. Llavors serà atacat per Sforza que s'empararà de Nàpols: de Catalunya salparan 30 naus i una força d'uns 30.000 homes que recuperaran Nàpols per més que l'enemic seguirà atacant fins que es tornarà a emparar de la ciutat el 12 d'abril de 1424. El rei Alfons tornarà al país: desastres, fracassos majoritàriament polítics (una invasió de Castella, la innoble actitud contra Jaume d'Urgell, el seu empresonament i mort a Xàtiva l'1 de juny de 1433), sublevacions

³⁶⁹ RAVENTÓS, J.: a o.c. 63. MARQUÈS, J.M.: a o. c. 160 i 162.

i malestar popular, li porten poques simpaties. Llavors tornarà a Itàlia, es posarà en un seguit d'empreses bèl·liques, recuperarà Nàpols el 2 de juny de 1442, i ho comunicarà optimísticament a Tortosa. La reina Maria, governa en nom seu: del 1420 al 1423 exerceix el càrrec de lloctinent general, segons el nomenament del 2 de maig de 1420.

Mentrestant, l'any 1420 i com a fet més transcendent, a la seu es redactà un nou inventari que superava aquell altre anterior del 23 de febrer de 1354.

A meitat de l'any 1421 la reina Maria passà per la barca d'Amposta, segons advertia ella mateixa en lletra del 2 juny, i navegà fins a Tortosa, acompanyada pels prohoms Bernat Pinyol i Elies de Garret que demanen la seva intercessió davant el bisbe perquè aquest alcés l'entredit que pesava sobre la Ciutat "*atès lo temps de morts e glànoles qui és en la ciutat*"³⁷⁰. La notícia esdevé ben explícita quant a la situació social, política estamental i sanitària.

El 1423 el príncep Carles d'Aragó era proclamat Príncep de Viana i hereu de la Corona de Navarra, com a successor de sa mare Blanca de Navarra. Cal comptar amb què per intrigues de sa madrastra Juana Enríquez se'l començà a perseguir d'ençà de 1455 i que el seu alliberament esdevindrà el 1461. En la segona quinzena de novembre s'advertia la tornada del rei, el qui era a Marsella, i la reina suspenia els actes de Corts per viatjar a Tortosa on s'havien de trobar, puix que aquell anava cap a València, per mar fins a Tarragona i després per terra. Pel 8 de desembre la reina estava immersa en les Corts aragoneses i altres informadors concreten que el 25 de gener de 1424 arribava el rei a Tortosa, procedent de Marsella, i que l'endemà 26 entrava a la vila de Sant Mateu i que el 31 feia cap a València.

Pero de Luna, en morir, només tenia dos cardenals: Joan Lobera, aragonès, i Domingo de Buenafe, monjo cartoixà, els quals al setembre de 1424 elegien papa i successor de Benet XIII a Gil Muñoz, nat a Terol i canonge de Barcelona, el qui prengué el nom de Climent VIII. De primer antuvi que no ho volia acceptar però, mort el rei Ferran, son fill i successor Alfons el féu acceptar i per altra cosa no era que per oposar-se al papa Martí V que el tenia ressentit per haver-se declarat favorable a la casa d'Anjou en les guerres italianes.

Climent VIII estava posat en una situació cismàtica però féu nomenaments, entre ells dos cardenals més, i formà una cúria amb els pocs elements disponibles, i talment aguantà al llarg de cinc anys, sempre protegit pel rei Alfons el Magnànim (1416-1458). Les gestions diplomàtiques portades pel llegat papal Pere de Foix anaren suavitzant les relacions i el rei acabà essent deferent amb el llegat i àdhuc trameté Alfons de Borja a Peníscola, el qui serà papa amb el nom de Calixte III, i a Ponç de Ponç, de nació valenciana, per tal de reduir-los a l'obediència a Roma. Aquests van fer una bona feina diplomàtica i poc després d'haver començat les conferències n'aconseguien la renúncia. El bisbe Ot actuava en aquesta línia i el 1423 havia restat autoritzat a aixecar les censurens als seguidors del papa foragitat tot comptant amb què, com eclesiàstic, destacà per la seva intervenció en els darrers moments del Cisma d'Occident, sobre tot en els moments més vistosos de la renúncia als drets papals que efectuava Climent VIII a Peníscola el 26 de juliol de 1429³⁷¹ i al palau del gran mestre de Montesa, a sant Mateu (Maestrat), el 14 agost següent, quan Ot rebia amb el legat de Roma la renúncia al papat que presentava Gil Munyós.

El Concili Provincial de l'1 de setembre de 1424 fou l'únic aplegat pel metropolità Dalmau de Mur, el qual es tancava a 9 de desembre, quan encara cuejava l'elecció d'un successor de Benet XIII³⁷².

En espai de temps que se situa en l'any 1427-28 es produïren una seguida de terratrèmols que preocuparen tothom, els quals foren especialment detectats pel sector de Girona.

Ot de Montcada celebrà a Tortosa un concili provincial³⁷³ que sembla iniciar-se el 10 de setembre de 1429 amb sessions obertes en els dies 19 i 26, l'11 d'octubre i 5 de novembre. El papa Martí V (1417-1431) hi nomenà de legat el cardenal Pere de Foix, el qui presidí aquesta transcendental assemblea internacional o sínode que tanca la llarga crisi del Cisma d'Occident i

³⁷⁰ BAYERRI, E.: o. c., VII, 740, 743-744, 746, 747.

³⁷¹ O'CALLAGHAN, o. c., pàgs. 110-112.

³⁷² RAVENTÓS, J.: a o. c. 63.

³⁷³ Id. pàg. 112 i ss.- *Recerca*.3.63.- MARQUÈS, J. A o.c. 162.

cal fer notar que el metropolità no consta que assistís a cap de les sessions celebrades. El Concili Provincial fou un esdeveniment a Tortosa i arreu de la cristiandat puix que representava l'acabament definitiu del cisma i el retorn a la unitat de l'Església i per això, per tal d'assistir-hi, van fer cap a la ciutat el rei Alfons el Magnànim, l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Tortosa amb els d'Elna, Girona, Lleida, Tarassona, València i Vic, els vicaris capitulars de Barcelona, Mallorca, Segorb, Tarragona, Urgell i Saragossa. També els procuradors de capítols d'aquestes seus episcopals, 29 abats, el gran mestre de l'orde de Montesa, el general dels mercedaris, priors de diversos ordes religiosos, molts sacerdots seculars i regulars que eren majoritàriament doctors en Sacra Teologia, més de 200 en la primera sessió i uns 300 en acabar el Concili. Les dues primeres sessions se celebraren a la catedral vella³⁷⁴, en els dies 19 i 26 de setembre, i les dues següents, d'11 d'octubre i 5 de novembre, per indisposició del legat pontifici, al refectori del palau episcopal (*in palatio sive refectorio*) o palau vell amb entrada per la Plaça del Palau. Se sol fer notar la presència del rei per raó de la necessitat d'entesa que hi havia entre Alfons el Magnànim i el sant pare Martí V, pràcticament malmesa d'ençà d'haver donat suport als Anjou en l'afer de les guerres a Itàlia. Presidia el legat i cardenal arquebisbe d'Arles, Pere de Foix, el qui tot just era familiar del rei. La quarta i darrera sessió fou memorable perquè, abans que no fossin llegides les constitucions del Concili, es van llegir els transcendents vuit decrets donats pel rei quant a punts afectants a la immunitat i jurisdicció eclesiàstica. Els vint capítols que integren les constitucions conciliars són de gran semblança i algun cop quasi iguals³⁷⁵, en l'opinió, als que es publicaren a resultes del Concili de Trento més de cent anys després i, per tant, un motiu d'elogi i de satisfacció. El cardenal confiscà tot allò que restava de la important biblioteca que el papa Luna tenia a Peníscola. Les disposicions són semblants a les de 1389: isolament dels jueus i promulgació de penes contra els clergues concubinaris (la Santa Seu s'avesa a comprar aliats tot donant càrrecs episcopals i abacials a persones de la cúria papal que es limiten a recaptar-ne les rendes, sense aparèixer pels bisbats i monestirs) No es coneix cap exemplar del *Cathecisme pro Judaeorum conversiones ad J.C.* d'aquest Concili, probablement pensat per als jueus i per als conversos. Cal afegir, però, que el catecisme "com a resum complet i sistemàtic de les veritats de la fe, nasqué a Tortosa" quan es gestava de feia segles, i era en el Concili Provincial de Tortosa de 1429 quan "per primera vegada en la història de l'Església, es definiren els trets específics d'un autèntic catecisme, i que fou disposada la seva redacció, i en decret emès ho raona: "Per a la salvació de les ànimes cal que tots els fidels sàpiguen què és allò en el que han de creure, ço és, els articles de la fe; allò que cal demanar, ço és a saber, allò que el Senyor ens ensenyà en l'oració dominical; allò que cal observar, que són els preceptes del Decàleg; allò que han d'evitar els set pecats; allò que cal desitjar i esperar; la glòria del Paradís i allò que cal témer, que són les penes de l'Infern. Aquest és un breu i útil resum de la Doctrina Cristiana que, pel que sembla ésser, molts són els que els ignorem./ Per la qual causa determinem per aquesta constitució a tots els diocesans i altres prelats eclesiàstics que comissionen alguns homes lletrats i pròvids perquè escriguin un breu compendi mitjançant el qual es compregui de manera clara tot allò dessusdit que cal que el poble sàpiga³⁷⁶ (...) *El famoso mandato del Concilio de Tortosa establece, además, los pilares básicos donde se apoya la catequesis: Credo, Padrenuestro, Mandamientos, etc. Es cierto que muchos concilios anteriores, en todo el orbe católico, se habían interesado por la enseñanza de las verdades de la fe, pero ninguno había preceptuado la elaboración de un compendio doctrinal destinado a la catequesis. Por la trascendencia que han tenido después*

³⁷⁴ Com bé fa notar O'CALLAGHAN a o. c. pàg. 117-118, en aquell moment s'està començant a construir la part més antiga de la catedral gòtica, la capçalera, a la qual no es posarà la clau de volta fins a l'any 1438. Cal advertir quant a l'existència de volums epistolars seus que encara romanen per estudiar, amb lletres dels més destacats personatges de l'època. També hi ha abundoses dades als fons dels arxius federals suïssos.

³⁷⁵ A criteri del doctor O'Callaghan.

³⁷⁶ GIMÉNEZ, José-Martín: "Tortosa, cuna del catecisme modern", a "Diari de Tarragona" edició de dimecres 22 de gener de 1993, pàg. 12, amb la referència de *Colección Mansi: Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* (Graz 1960-1961) volum XXVIII, 1147-1148, i afegeix: "Aquesta primàcia històrica ha estat recollida en la Enciclopedia Cattolica i per molts altres especialistes en la qüestió catequètica". Conclou amb la bibliografia: *Enciclopedia Cattolica*, III (Firenze, 1949) 1118-1125; HUERGA, A.: *Sobre la catequesis en España durante los siglos XV i XVI*, en *Analecta Sacra Tarraconensia*, 41 (1968) 302-303; LLORENTE, Daniel: *Tratado elemental de pedagogía catequética* (Valladolid, 1965) 503 i ss; Etchegaray, A.: *Storia della catechesi* (Roma, 1983) 191; SOLÀ, J. M.: *El Catecismo único en España*, dins "Razón y Fe, 15 (1906) 309.

los catecismos en la vida de la Iglesia, me parece que aquel hito histórico es un motivo de legítimo orgullo para Tortosa i para Catalunya, pues aquella fecha significa el inicio de toda una época en la historia de la catequesis”.

En els darrers temps “els framenors, com tots els ordes religiosos, amb el pas del temps varen anar relaxant les prudents regles donades pel seu fundador³⁷⁷. El clímax imperant a la decadent societat civil –dels qual en podríem dir prerenaixentista- influí sens dubte en la permissibilitat que s’anà infiltrant en els convents, on cada vegada més s’anava abandonant la vella austeritat, com si fos una nosa, record d’un passat periclitat. Ni la pobresa, ni la humilitat, ni la renúncia a les pompes mundanes, no hi eren gaire practicades. La societat, però, exigia als religiosos el que molts d’ells no eren capaços de fer, de manera que s’inicià una mena de moviment de retret d’aquells comportaments tan poc apropiats al que el poble considerava inherents als homes consagrats. Un d’aquests moviments l’inicià a Itàlia sant Bernardino da Siena” (1380-1444), el franciscà que difon la devoció i el monograma del Nom de Jesús, amb sermons que es tenen per una completa mariologia. Bernadí de Siena pretenia el 1400 que els franciscans tornessin a l’austeritat determinada un dia per Francesc d’Assís i amb aquesta intenció creava la congregació dels Franciscans Observants.

“La vinguda dels observants a Tortosa es degué al desig del Capítol de la seu tortosina, molt devots de sant Francesc³⁷⁸, de comptar amb una casa de franciscans reformats, que fra Mateu d’Agrigento estava popularitzant per tot Catalunya. Fou el propi fra Mateu el que fundà la casa de Tortosa, amb dos frares procedents del convent de Sant Francesc de la pròpia ciutat: fra Mateu de Camós i fra Raimon de Manresa, els qui adoptaren la regla de Sant Bernardí en fer fundació”. Fra Mateu, segons la denominació popular, era Matteo de Gallo de Girgenti, potser que nascut a la mateixa vila siciliana d’Agrigento i mort el 1453 a Palerm, seguia molt de prop Bernardino da Siena i havia aconseguit una gran fama com orador quan el cridà a València la reina Maria i en la seva estada difongué anagrames de la salut o cartells amb les sigles IHS del nom de Jesús que havia ideat el predicador de Siena. Els consellers de Barcelona el cridaren quan els terratrèmols de 1427-1428 i predicà sermons apocalíptics a la ciutat i arreu de les terres catalanes, amb un èxit extraordinari, amb gent que venia a escoltar-lo des de molt lluny, per terra i per mar. El 1428 tornava a la seva Sicília per bé que dos anys més tard torna a estar a Catalunya, on al cap de dos anys més serà nomenat lloctinent i comissari del ministre general de l’orde, i serà bisbe d’Agrigento (1442-1445) encara que hi trobà oposició, renuncià i es retirà a un convent de l’orde, on moria en olor de santedat³⁷⁹. La nova casa, a Tortosa, s’establí a la partida de Sant Bernabé el 1429, al Mas d’Algorsa, tot i que el 1430 es veia afectada per la riuada de l’Ebre, amb la capella creada per l’ardiaca major de la catedral el 1346, uns terrenys cedits pel Capítol i a l’entorn de la capella dedicada al sant, i el nou convent rebrà el nom de Jesús, Santa Maria de Jesús, la gran devoció de sant Bernardino, el qual nom portaran la major part dels convents que fundarà la congregació per les demarcacions de Catalunya i de València, com serà el cas del convent d’Orta. El 1430 la mateixa reina Maria rebia al port Matteo de Gallo de Girgenti que arribava per mar a la ciutat, probablement per inaugurar el convent de Santa Maria de Jesús. El nom de Jesús, altrament, s’imposarà a l’anterior de sant Bernabé que tenia la partida i els observants hi romandran fins que el 1524 s’hi introduirà la regla dels Franciscans Recol·lectes. Mentrestant, en aquell moment en el qual els franciscans debatien la necessitat de reunir en un sol bloc els conventuals i els observants, l’OFM celebrava al convent de Jesús o de Sant Bernabeu el seu Concili Provincial, el qual presidí el rei Alfons i la reina Maria, amb el cardenal Pere de Foix com a llegat del papa Martí V, i amb els bisbes i abats del regne. Llavors, el 1431, a França i concretament a Ruan perteria cremada Joana d’Arc.

Els concilis tarraconenses deixen de reunir-se i quan es convocaren novament fou per afers monetaris. Hi ha una altra interrupció entre 1429 a 1455, sense que se’n celebri cap, tot fent-se notar les calamitats de l’època. La represa respondrà a causes administratives puix que

³⁷⁷ Vide: ALMERICH a “Les cases de religiosos...”, pàg. 28 i 130.

³⁷⁸ Ibidem.

³⁷⁹ Segons A. PLADEVALL.

calia distribuir entre els bisbats unes contribucions que donaven resposta a les demandes pecuniàries de Calixte III, el primer papa Borja. El 1436 *monsènyer* Domènec Ram n'aplegava un a Barcelona i, en absència de l'arquebisbe, les assemblees es multiplicaren: sis reunions entre 1457 i 1461. El bisbe Ot, en això, celebrava un sínode a Ulldecona l'any 1432, i del de Tortosa del 1433 devingueren diverses constitucions, destacant la interdicció per accedir a una canongia als que no s'haguessin doctorat en Teologia i als que no fes cinc anys que haguessin professat en la regla augustiniana.

Pel que fa a la casa reial i per raó de la coronació d'Alfons IV i de la reina, sabem que la Ciutat pagava 1600 florins d'or el 19 d'agost. A les acaballes d'any la reina tenia fortes complicacions econòmiques i la Ciutat li sortia en ajut, i al 1430 la trobem a Benifaçar per les Corts celebrades a la Val de Roures i Sant Mateu per culminar i que concloure a Tortosa.

El 1432 el rei Alfons IV es tornà a absentar de les regions peninsulars i tornà a deixar a mans de la reina Maria la lloctinència general del Principat, tot encarregant son germà Joan les de València i Aragó, encara que en els mesos d'absència serà la reina la qui reunirà la responsabilitat global. Maria, afectada de neurosis, atacava Catalunya, on constantment s'exigien diners i altres recursos per a les campanyes militars d'Itàlia. Per això foren tan vehements les actituds quan les Corts de 1421, a Barcelona, talment com en foren les de 1436, 1448... Quan la reina passà una temporada a Castella la substituï Galcerà de Requesens, això fins al 23 d'agost de 1454 que passà a ocupar-la l'infant Joan. En aquest moment, el 9 de març i des de Sant Mateu, la reina Maria disposa³⁸⁰ que "*li fassen lo dinar a la Galera*", per on passarà, camí de Tortosa.

En tal moment, el 1435, sembla ésser que el bisbe Ot manifesta la seva preocupació pel nivell intel·lectual dels seus canonges dertosencs i disposa que, de llavors ençà, tothom que accedeixi a una canongia cal que s'acrediti com a teòleg o com a doctor en dret canònic o la seva qualitat d'ésser membre de la noblesa del país, sempre provada i garantida la seva formació cultural i la rectitud en la seva manera de viure. S'insisteix, tanmateix, en l'obligació de mantenir la vida comunitària, de renunciar a la possessió personal de béns i de lliurament especial a les persones necessitades, el qual interès es manifestarà nodrint-les sempre que de menester sigui, per bé que acollint-los a una atenció hospitalària que es fa possible mitjançant la institució de l'Hospital de Santa Maria de Tortosa o dels Canonges, expressament creat en el segle anterior.

L'any 1436 la Diputació del General de Catalunya declarava sant Jordi com a patró, el 1437 hi havia foc cap als Clots de n'Espona i el Regatxol, als límits del terme entre la ciutat i Beseit, el qual foc cremà quatre dies i per dominar-lo s'hi dedicaren onze persones; el 1438 es manifestava la presència i l'actuació dels gremis i el 17 de setembre, a la catedral nova que s'estava bastint, s'inaugurà l'obra fins a la línia de la capella de Santa Càndia. En l'any 1437, tanmateix, començaven o continuaven efectuant-se fortes reformes al monestir franciscà de Sant Joan del Camp, la tradicional seu dels framenors. En aquest moment el convent de Santa Maria de Jesús s'havia fet famós i atreïa religiosos d'altres convents catalans, sobretot del de Barcelona i, tanmateix, el Capítol tortosí es penedia de la donació del lloc feta a l'orde dels observants i feia per revocar-la, però la reina Maria aconseguia del sant pare Eugeni IV la confirmació de la possessió del lloc i del convent i, per tal de protegir-lo, el rei Alfons posarà els frares sota el seu patronatge directe.

El rei romaní a Tortosa de setembre a novembre de 1439, quan la celebració del Concili Provincial que enllestia el Cisma d'Occident, sota la presidència del cardenal Foix, delegat pel sant pare Martí V. El rei arribava a Tortosa per mar, el dissabte 8 d'octubre, cap a les 10 de la nit, i també arribava la reina, procedent de Beseit. El 17 de desembre, a Basilea, hi hagué un fet que es relacionarà amb tot el devenir de l'Església de Tortosa i amb la ciutadania: es declarava el Misteri de la Puríssima Concepció com a dogma de fe, en butlla que el 1439 portarà el bisbe Ot de Montcada. L'endemà tothom vivia un fet transcendent: es posava la clau de volta del presbiteri de la seu nova, tot tancant la capçalera. A demanda del cardenal Ot de Montcada, bisbe de Tortosa, el 17 de febrer de 1440 el Concili de Basilea atorgà cent dies

³⁸⁰ BAYERRI, E.: o. c., VII, 553, 739, 740-741, 743, 744, 745, 750., i VIII.487-488.

d'indulgència i un any de perdó, dels pecats comesos, per tal de fomentar el culte a la Mare de Déu de la Cinta, a favor d'aquells que, confessats els pecats, assistissin als actes religiosos. Un 21 maig (*XII kalendas iunii*) el bisbe Bernat d'Olivella havia posat la primera pedra a l'obra de la seu nova de Tortosa però l'altar major es construïa el 1351 encara que l'obra del "cap de l'altar major" es conclouia el 1440, i l'altar just es consagrava el 12 d'abril de 1441.

La crisi de l'Església, mentrestant, alterava les organitzacions regulars i ordes religiosos i, en aquest àmbit, estaria transcendent la intensa reacció espiritual d'una minoria dominicana que impulsava Caterina de Siena i dirigida per Ramon de Càpua que havia estat mestre general de l'orde, motivant congregacions d'observants com la que el 1440 es constituïa en els àmbits de la Corona catalana.

El Concili de Basilea-Ferrara-Florència-Roma (de maig de 1431 a maig de 1443) fou el dissetè Concili Ecumènic i Alfons el Magnànim hi féu anar tots els prelats de la Tarraconense encara que, arribat el moment, només hi van poder assistir els de Vic i Tortosa. El bisbe Ot s'hi incorporava el 1438 i calgué que traslladés la residència a Basilea durant quatre anys. El Concili de Basilea es desenvolupà, també, a Ferrara, Florència i Roma, i se'n destaca la unió espiritual amb l'Església oriental. El cas fou que el bisbe i cardenal Ot presentà una actuació brillant al llarg de les diverses sessions conciliars, amb intervencions sempre molt valorades, i en l'any 1440 l'antipapa Fèlix Vè. el nomenà cardenal: mentrestant, a la diòcesi, Bernat Oliver exercia com a bisbe coadjutor i en l'any 1441 consagrava l'ara de l'altar major de la Seu nova i, obrat l'absi, passava a ésser utilitzat com a església. El fred, en el 1442, fou intens i a les acaballes del mes de desembre es gelaven les aigües de l'Ebre. El 1443 es conqueria Nàpols, on Alfons el Magnànim traslladarà la seva Cort. Talment com el bisbe de Vic, el que intervingué en la deposició d'Eugeni IV i en l'elecció de l'antipapa Fèlix V, al qui es mantingueren fidels àdhuc després que el rei, d'acord amb Eugeni, n'aconseguís la investidura del regne de Sicília: les reiterades ordres reials els feien sortir de Basilea el 4 d'agost de 1443, però mantenint-se addictes al partit adoptat. Eugeni, furiós, els deposà encara que havent renunciat Fèlix, Eugeni el confirmava en l'episcopat i en el cardenalat.

El 1445 fou un any de gran sequera i el 13 d'abril, al llibre municipal de *Provisions* es diu: *...fetes les processons ordinàries en temps de pluja, vagen processons a la Ràpita y a Uldecona*³⁸¹. Escolat el 1446, quan els franciscans observants havien obtingut una butlla papal que els permetia una veritable independència que serà absoluta per una altra butlla del 1517, el 1447 i en criteris d'un altre caire, dilluns 16 de maig se'ns informa així: "*Dissabte qui.s comptaua quatorze de maig M[CCCC.XXXXVI] la Senyora Reyna uenint de València en[trà en Uldecona e allí] stech lo digmenge e lo diluns après següent que [fonch XV e XVI de dit] mes, a les VIII° ores del matí intrà la dita Senyora Reyna [en la ciutat] de Tortosa". Sembla ésser que surt d'Uldecona a les 8 del matí de dilluns i a les 8 del vespre arriba a Tortosa. Acompanyada pels procuradors amb un verguer muntat, la reina visità el convent franciscà de Jesús, dit de Sant Bartomeu (*Item paga a XII dl. dit mes [de maig] 1467 per loguer d. una bèstia hon caualcà hun uerger com los hon. pcuradors acompanyaren la Senyora Reyna a sent Bernabeu*). "*Item dóna an Ffrancesch Sobirats qui en la nit [del 16] fonch tramès al lot. (lloctinent del) ueguer e jurats de Xerta e d. Aldouer ab letres de la Ciutat q. pescassen en manera q. p. lo matí qui era dejuni hic agués peix e que adobassen los camins aont la Senyora Reyna uolgués anar ueure l.açut*". Dimarts 17 de maig ens consta que la reina romangué uns dies a Tortosa, de pas com anava de València a Barcelona, i que la Ciutat havia adobat les principals places i carrers, en mal estat produït per les fortes pluges dels darrers dies, puix que havia plogut molt i, de fet, poca cosa pogueren fer puix que no parà de ploure. Serà divendres 27 de maig quan la reina se'n vagi cap a Barcelona, i ho farà acompanyada, un bon tros, pels consellers o procuradors, precedits per dos verguers a cavall.*

Els germans de l'orde de la Mercè, establerts a Tortosa entre el 1228 i el 1230, en l'any 1446 i invitats pel bisbe Ot de Montcada ubicaven el convent al carrer de Santa Caterina, dins

³⁸¹ BEGUER, M.: o. c., nota1.

la ciutat³⁸²: el 5 d'agost es comenta que aquest lloc “fou destinat per a casa d'oració”. Alleugerada la calor de l'estiu, tanmateix, el 6 de setembre el bisbe Ot de Montcada atorgava llicència al Gremi de Sant Antoni per construir una petita casa i església gremial al carrer Montcada, on els pagesos compraren unes cases veïnes a l'adquirida el 1414, propietat de Mateu Curto, això amb la intenció posada en l'eixampla dels espais disponibles³⁸³. El 1447 però, en els dos primers dies de gener i sotmesos a un fred intens, les aigües del riu es tornaven a gelar.

El 1448, quan la creació del sindicat remença, a Tortosa deixava memòria el sacseig d'un terratrèmol i, any d'epidèmia de pesta com era, es recordaven les de 1429 i de 1439, els quals successos havien portat a una davallada de població i a una profunda crisi que passava per una decadència material i un retrocés espiritual, corrupció a les altes capes socials, abusos contra els remences, supersticions, presència de predicadors abrindats i tendència a la modernitat. En semblant caire, es reprenien les obres de l'Assut, començades el 1402, i llavors posades sota l'impuls del bisbe i cardenal Ot de Montcada i, també, per l'ajut reial donat per la reina Maria que hi destinà les rendes de les imposicions derivades dels molins i de les pesqueres. Es procedí a la anivellació i el 1452 es començava l'obra del Canal de l'Esquerra, la qual es tornà a interrompre i no es continuà fins a la visita de Carles I perquè la presa estava feta i llavors tot apuntava a l'obra de les sèquies que, malauradament, es tornaran a deturar a finals del segle³⁸⁴.

Altres afers destacables eren el desmembrament de la comanda hospitalera d'Ulldecona i formació de la del Canar, per causa dels atacs dels corsaris, en acte del 22 de setembre de 1449; també un privilegi del 5 de desembre del mateix any, dat a Perpinyà, als cònsols i mercaders per poder-se congregar i tenir consell al monestir de Sant Francesc o a la Casa de la Ciutat o en qualsevol altra, per poder elegir dos o tres defenedors de la mercaderia i altres coses. L'Església estaria preocupada, tanmateix, per la reacció dels bizantins contra la unió amb occident, decretada a Florència, i el conflicte sembla incrementar-se el 1450 mentre que el bisbe Ot es mantenia al cap dels propietaris que promovien l'obra de l'Assut de Xerta-Tivenys i es proposaven el regatge de la partida o quarter de Bitem que arribava a Tortosa pel Faedor d'en Riba, a prop del fossar dels moros que era immediat a la muralla. L'obra presentava problemes de navegació que constantment enfrontaven Tortosa i Saragossa, i altres de caire tècnic que, tot plegat, retardaven el procés de les obres, això a part dels pròpiament econòmics i jurídics. Malgrat tot es reprenien el 1452.

L'any 1453 s'imposà una infausta notícia que causa un profund sentiment i malestar a tot l'occident: la caiguda de Constantinoble en poder dels turcs invasors, la qual comportà una conseqüència política de màxima importància: la fi de l'Imperi Romà de Bizanci. El fet correspon al moment que la seu procedia a l'elaboració d'un nou inventari de béns i relíquies: l'anterior cal recordar que es redactava l'any 1420 i, tanmateix, cal comptar amb què als inventaris de la sagristia s'esmenta la relíquia de la Mare de Déu de la Cinta.

Es recorda, el 26 de maig de 1454, que el cardenal Ot de Montcada havia mostrat sempre un gran interès pel funcionament del sistema de regadiu d'*as-Sût* puix que l'Església en seria la més beneficiada, probablement, i per això prengué “*a tot son càrrech e despeses fer la dita cèquia de Tiveing, del principi de aquella tro a la vall de na Jardina, per haver speriência de la aygua, e ell se hauria aquells mestres que ben vist li seria. E los hereters dejús nomenats prometeren pagar al dit senyor bisbe redelme de llurs heretats que cauran en lo dit regadiu*”³⁸⁵, o sigui, que a part d'haver retardat les obres de la seu resultava que no s'havien complert els compromisos amb l'empresa constructora i que, tot i havent passat tres anys, encara no s'havia construït la sèquia ni tan sols fins al Rojal que cobria el primer tram de l'obra. El bisbe en prenia llavors la responsabilitat i la Casa de la Ciutat la declinava.

³⁸² Espai del Temple Expiatori de la Reparació i de la Biblioteca “Marcel·lí Domingo”. Just al davant es conserven restes de construccions i la casa sobreposa a la porta els senyals de l'orde. - Vide: ALMERIC, oc 116-117.

³⁸³ La casa s'ampliarà en el segle XVII i al 1652 s'hi fundarà el monestir de la Puríssima Concepció Victòria, que el gremi haurà venut per 3.500 escuts, i edifica la nova església de Sant Antoni quasi al davant (vide: PASTOR, p. 80 – O'CALLAGAN, R.: o. c. (1887) p. 178)

³⁸⁴ VIDAL, J.: a o.c. i *Recerca*, I, p.18.

³⁸⁵ VIDAL, J.: a o.c. 29.

A Tarragona, en absència de l'arquebisbe, el 1455 el vicari general Joan Andreu Sors presidia una sessió sinodal (concili?)³⁸⁶, una assemblea en la qual no consta l'assistència de cap bisbe i que va estar poc concorreguda, motivada com havia estat per qüestions de caire fiscal i administratiu. Dels anteriors concilis es conserven constitucions aprovades i d'ençà que seran actes notariaus, com nomenament de procuradors i requisitòries que deixen veure altres aspectes de l'activitat conciliar. El 17 d'octubre el Capítol de la seu de Tortosa, amb el bisbe i cardenal Ot de Montcada, contractava la creació d'un retaule al pintor Valentí Montoliu³⁸⁷ dedicat a la Mare de Déu, sant Miquel i sant Agustí de la seu, i a Onda s'obria el convent de Santa Caterina, dins la custòdia franciscana de València. A Cervera, en absència de l'arquebisbe Urrea, el 1457 el vicari general Joan Andreu Sors presidia una sessió sinodal (concili?) per requeriment: en els períodes entre dues sessions és evident que hi havia persones destinades a donar continuïtat a la institució, i la iniciativa a reunir-se no sols la tenien els arquebisbes, semblantment a les Corts de Catalunya. L'afer que preocupava era un delme per a la croada promoguda pel papa. Entre els conciliaris no hi havia cap bisbe i actuaven com a Parlament Eclesiàstic de la Província Tarraconense. Poc després la Santa Seu atorgà un delme a Joan II i el Parlament, reunit a Lleida, imposava aquest repartiment: València 45.000 lliures, 15.000 Tarragona, 25.000 Tortosa, 27.000 Lleida, 20.000 Urgell, 30.000 Elna, 35.000 Girona, 24.000 Vic i 18.000 Mallorca.

El príncep Joan, germà del rei Alfons i hereu de la Corona i rei de Navarra, a les acaballes de l'any passava per la ciutat i s'entrevistava amb representants del govern que li demanaren que fes ací de mitjancer en el plet entre Tortosa i Saragossa. Se'l rebé amb gran festa i àdhuc els musulmans deixaren cavalls per a l'acompanyament, mentre que els joves intervingueren tot portant torxes en el moment de l'entrada³⁸⁸.

Alfons IV el Magnànim moria el 27 de juny de 1458, quan Lluís Dalmau pintava la Verge dels Consellers de la Casa de la Ciutat de Barcelona, llavors quan el Renaixement italià obria els ulls al món: Joan II iniciava un regnat que acabarà el 1479. El 7 de setembre, al Palau Reial de València, moria la reina tot deixant 500 florins d'or als presos de la *carçre* reial de Tortosa. A Barcelona (o Tarragona), en absència de l'arquebisbe Urrea, el vicari general Joan Andreu Sors presideix una sessió sinodal (concili?).

L'any ha estat pèssim per als ciutadans perquè, deixats a banda els successos polítics i socials, la ciutat ha estat delmada per una mortífera pesta bubònica i resta deshabitada i empobrida.

Joan II arribava a Tortosa el 24 de gener de 1459, amb la seva cort i fent un fred tan intens que el riu s'havia gelat i estava a punt de trencar el Pont de Barques per la pressió del glaç, "*lo glaç que.s replegava en lo riu dauant lo Pont*". Joan II féu una entrada solemne, a cavall, rajant llargues cintes i cordons de seda i sota pal·li de drap d'or. L'estada fou curta i la Ciutat l'obsequià amb 1600 lliures, també hagueren músiques i danses i presentació d'entremesos. En entrar a la nit del 26 arribava la reina Joana Enriques i, segurament que al Portal de Tarragona, les autoritats tortosines sortien a rebre-la tot acompanyant el rei i la seva cort, i entre quaranta parelles de torxes caminaren devers la seu on, resades breus oracions, es tancaren als seus allotjaments. El dia 26 el rei i la reina, amb la cort, preocupats per la passera de glànola que sofria la població, partiren cap a València, on havien de jurar fidelitat. Abans, el 28 de gener, el rei atorgava aquell privilegi que regulava la insaculació de càrrecs i oficis públics.

Al pas de l'any havien hagut disturbis puix que en els procediments electorals anteriors, a *veus* o *foguerals* i de *cooptació*, les naixents oligarquies urbanes manipulaven el procés a benefici de grup i per enfortiment de la bandositat: el rei Joan feia per neutralitzar les emergents forces polítiques i atorgava un privilegi d'insaculació d'oficis a la Ciutat.

Entre els esdeveniments de l'any destaca la lletra reial del 5 de juny, datada a València i adreçada al Consell de la Ciutat, al bisbe i al Capítol, en la qual s'expliquen les primeres

³⁸⁶ RAVENTÓS, J.: o.c. 652 i 160. – MARQUÈS, J.: o.c. 28.

³⁸⁷ VIDAL 33/1, 469.

³⁸⁸ BAYERRI, E.: o.c. 7. 747, 752-755.

desavinences entre aquest i l'orde de Predicadors³⁸⁹. A Tarragona, en absència de l'arquebisbe Urrea, el vicari general Joan Andreu Sors presidia una altra sessió sinodal (concili?), en assemblea poc concorreguda per qüestions de caire fiscal i administratiu i sense que hi consti l'assistència de cap bisbe. Les pròximes sessions sinodals se celebraren a Barcelona el 1460, convocades per l'arquebisbe Pero de Urrea. L'arquebisbe, acabat de consagrar, celebrà unes sessions per raó dels censals reclamats per la Cambra Apostòlica: sembla ésser que les càrregues eren tan altes que calgué vendre vasos sagrats i ornaments que adquiriren els jueus, per tal de poder afrontar els pagaments. Presidí les sessions el mateix arquebisbe, hi acudí el bisbe de Vic i les representacions d'altres bisbes i capítols. En la Setmana Santa de 1460 se sap que ja es realitzaren les representacions teatrals del Davallament de la Creu i en aquest mateix any 1460 el pintor Jaume Huguet creava el famós retaule de sant Abdó i sant Senén tot fent camí cap a la realització del seu retaule de la Transfiguració del Senyor, per a la capella absidal de la confraria de santa Caterina, de la catedral de Tortosa.

El 25 de desembre, just en la festa de Nadal, el príncep de Viana fou detingut i empresonat al castell d'Aitona per ésser traslladat després a Ascó i finalment a Morella. Catalunya s'indignà de debò i a Tortosa s'encengué de forta exaltació.

Hi ha un suposat Concili Tarraconense a Barcelona, el qual és reunió convocada per Joan de Margarit i Pau, bisbe d'Elna i comissari apostòlic, en continuïtat amb la problemàtica tractada a Lleida: no hi assistia cap bisbe, i tampoc el mateix Margarit. L'exigència de Catalunya esdevenia tan forta que el 25 de febrer de 1461 el rei Joan II calgué que alliberés son fill, i Carles de Viana aviat signava confirmacions generals de privilegis, de gràcies, de llibertats i d'immunitats urbanes. El prior de la seu de Tortosa i l'abat de Poblet, amb el paer tortosí Francesc d'Oliver i la ciutat de Lleida, sostenien el bàndol del Príncep de Viana contra Joan II. Potser que al febrer el Consell s'assabentava de com el príncep Carles i la reina Joana Enriques, anant cap a Morella, volien passar per Tortosa i romandre-hi dos o tres dies. Llavors s'acordà en sessió d'obsequiar-los amb "*tota aquela festa e solemnitat que primogènit e fill de Rey se mereix, ab palis, ministrers, trompeters e tota altra solemnitat pertanyent*". Se n'avisà al cardenal i bisbe de Tortosa, també al Capítol de la seu, i se'ls demanaren campanes al vol i participació en la rebuda, revestits amb capes, dalmàtiques, creu alçada i tot allò que fos de menester, "*e que pugue més honrar a la Ciutat*". De tal manera, en diumenge i primer dia del mes de març la Ciutat adreçava expressives lletres a la reina i es feien els preparatius de la rebuda.

La reina Joana Enriques i el príncep de Viana entraven a la ciutat el dimecres 4 de març i l'endemà, dijous 5, emissaris del príncep demanaven diners a la Ciutat, puix que la situació els era crítica després del captiveri. La Ciutat, carregada de despeses i havent de pagar una unitat militar extraordinària al Castell i per la guarda dels portals, no hi podia respondre i creia fer prou i massa en assumir la càrrega de l'allotjament reial, i talment se'ls comunicarà "*ab les millors paraules e pus pertinents que poran*". La reina Joana Enriques i el príncep de Viana es posaren en camí cap a Barcelona el divendres 6, i la Ciutat féu festes i alimares o lluminàries, sempre sense descurar la vigilància per tal d'impedir l'entrada de gents perilloses.

Gran fou l'impacte que causà la mort de Carles, el príncep de Viana, esdevinguda a Barcelona el 23 de setembre, pretendent a la Corona com era i símbol de l'oposició de les institucions catalanes al rei Joan II, el rei sense fe en el país on la paraula era llei: el conflicte assolía les més altres cotes i es veia el futur amb la major preocupació.

Joan II, al febrer de 1462, per contrarestar les simpaties de Tortosa vers príncep de Viana, en tornar aquest de la seva presó de Morella el 1461 confirmà les franqueses i llibertats de la ciutat, fent dubtar els tortosins quant a adherir-se al moviment general del país a favor del príncep tot i estant-ho ja decididament el bisbe Ot de Montcada i el Capítol de la seu. El dia 9, de Barcelona estant, semblantment actuava Joana Enriques que, en nom del príncep Ferran, emetia confirmacions generals de privilegis, gràcies i llibertats i immunitats de la ciutat.

La guerra del poble contra el seu rei i els seus mantenidors esdevenia un fet el 1462 i, per al mal de tots, s'allargà fins al 1472. Tortosa es mantingué al costat de la Generalitat i

³⁸⁹ *Recerca*.4, 2, 58 i 65. – REVENTÓS, j.: o.c. 65. – p. 160.

contra el rei en aquesta pugna que enfrontà l'oligarquia urbana catalana contra el monarca, amb el suport dels remences, de la noblesa i del clergat. En el darrer mes de l'estiu de 1462 la Diputació del General proclamà Enric IV, rei de Castella, com a titular de la Corona d'Aragó però Tarragona queia a mans reials en el darrer dia d'octubre i un mes després s'iniciava el setge de Girona, el segon en aquesta guerra civil.

El contenciós entre Joan II i Enric IV, castellans ambdós, disposa de l'arbitratge del rei francès Lluís XI, a Baiona per la festa de sant Jordi de 1463, encara que d'ençà de gener l'exèrcit francès del duc de Nemours ocupa els comtats del Rosselló i la Cerdanya i el 16 de juny redueix, després de llargs setges, Perpinyà i Puigcerdà. El 13 de setembre les tropes de Joan II inicien el setge de Barcelona el qual hauran d'aixecar el 3 d'octubre per manca de proveïments.

Enric IV, el rei de Castella nomenat per la Generalitat, l'1 de novembre de 1463, atorgava llicència als procuradors de Tortosa i al Consell de la Ciutat per batre moneda d'or i d'argent: el virrei Jean de Beaumont concedia a la Ciutat el privilegi d'encunyar moneda d'or i de plata fins a la quantitat de 20.000 lliures, i elegia de mestre de ceca l'argenter Francesc Comí. La desencertada actuació d'Enric IV de Castella com a rei de Catalunya, però, féu que la Generalitat li retirés la confiança i proclamés el conestable de Portugal, Pere IV.

La guerra feia el seu curs i el 21 de gener de 1464 arribava a Barcelona el nou rei portuguès, Pere IV, el qui al març confirmarà els privilegis de la ciutat. El mestre de l'orde de Montesa, Lluís des Puig, el que era partidari de Joan II que en el curs de l'any anterior i ensems Bernat Hug de Rocabertí i Pere d'Urrea havia estat declarat aferrissat enemic de la Diputació del General "amb armes a la mà", a l'abril derrotava les tropes navarreses de Beaumont i La Ràpita queia a les seves mans, a les de Joan II. El 7 de maig, des de Barcelona, el rei Pere IV concedeix a Tortosa la construcció de port fluvial i marítim i, tanmateix, faculta els cònsols de mar de la ciutat a associar-se amb els mercaders i altres persones afins. Lluís des Puig mantenia l'acció militar contra Tortosa i no cessava d'adquirir llocs del territori i llavors, amb el desig de tallar els auxilis marítims de la ciutat, iniciava el setge de la torre o castell d'Amposta, una llarga operació que culminarà amb la presa del 21 de juny de 1466. El setge havia durat vuit mesos i la fortificació havia estat defensada per Pere de Planella, encara que el fred havia estat el pitjor dels enemics. Les operacions, altrament, havien estat dirigides per Joan II amb Lluís des Puig i Bernat Hug de Rocabertí. Pocs dies després, el 29, el rei Pere IV (1463-1466), era derrotat i mort a Granollers per les forces de Joan II.

Dolgut Joan II perquè Tortosa i el castlà d'Amposta no acabaven de determinar-se a reconèixer-lo, es posà al cap d'un exèrcit i disposava l'assetjament. Tortosa estava sense recursos i en una situació d'extrema necessitat i, per no afegir problemes als molts existents s'avingué a raons al cap d'un mes i demanà pactes i condicions. Joan li acceptà els capítols per al lliurament de la ciutat, presentats pels procuradors de la universitat i pel bisbe Ot de Montcada, per canonges i el Capítol de la Seu: el rei Joan s'hi avingué i el 15 de juliol confirmà les llibertats i els *Costums de Tortosa*. En el mateix dia, *in nostris Filicibus castris*, concedia als de Flix la facultat de cobrar el dret d'imperiatge a la ciutat i, tanmateix, atorgava a Tortosa el privilegi de poder imposar drets al port o moll o platja del mar. *Datum... prope Dertusam die quintodecimo mensis Julii* se signava el document de renúncia a la violència i la ciutat reconeixia l'autoritat de Joan II, el qui feia l'entrada triomfal a Tortosa el 17 de juliol.

El 18 de juliol de 1466 el rei Joan i el seu seguici assistiren a un solemne ofici a la catedral, on jurà els *Costums* i privilegis, i tan sols llavors, així com estava manat, la ciutat li pogué prestar el jurament de fidelitat.

La ciutat i el camp havien sofert forts danys i sembla ésser que el príncep Ferran realitzà veritables maleses a l'agricultura, amb tala sistemàtica d'arbres i cessament de la producció per molts anys. El monestir dels framenors de Sant Joan del Camp fou destruït per les accions militars, així com l'Hospital de la Ciutat que restava entre aquest i la murada urbana: el pronotari apostòlic Joan Gerona, des de la seva situació privilegiada al Vaticà, sufragarà la reconstrucció de l'Hospital i part del monestir, amb obres a l'església que dirigirà Pere Garçó, el mestre de la catedral, la qual cosa permetrà que el convent franciscà continuï essent el més important de la ciutat.

El rei jurà respecte als *Usatges de Barcelona*, privilegis, costums escrits i no escrits, llibertats i immunitats i els bons usos de la ciutat però, de fet, el nivell urbà de llibertat se'n ressentí puix que els mateixos privilegis demostraven la desconfiança reial quant als tortosins, i de com aprofitava el domini militar sobre la ciutat per controlar el Consell municipal tot prescindint dels privilegis. En aquesta línia designava oficials municipals de confiança, salvats els privilegis però sense comptar-hi, de manera especial quant al sistema d'insaculacions, almenys del 1467 al 1472. El 1473 tornarà, definitivament, a respectar els privilegis d'insaculació en atorgar-ne un que modificarà alguns punts del de 1459, el qual passarà a condicionar l'elecció dels càrrecs municipals.

Les represàlies també es manifestaren en la concessió de castells i viles i jurisdiccions del Terme General als seus fidels seguidors, com ara Benifallet a Gonçalbo d'Anedo, Castles i Alfara al comanador d'Orta, Costumà i Castles a Fernando de Rebolledo, i la jurisdicció d'Amposta a Felip de la Cavalleria, mentre que la ciutat lluitava per fer respectar els seus drets³⁹⁰.

Cal advertir que l'endemà, 19 de juliol, acabada la guerra i destruït el castell d'Amposta, aquest és donat a la ciutat de Tortosa en reial privilegi per tal de garantir la vigilància del sector. El dia 23 de juliol la reina Joana Enriques i el 26 el príncep Ferran signaven en el mateix sentit.

Una altra conseqüència fou l'endeutament municipal i la incapacitat a afrontar les moltes pensions de censals morts i violaris que d'anys no s'havien pagat. Joan II aprovava, el 1470 i el 1475, diverses normatives destinades a anar resolent els deutes. A Tortosa, el 25 de juliol, al document de capitulació se li concedeix el privilegi d'encunyar moneda així com, tres anys abans, ho havia atorgat Pere de Portugal. El 15 d'agost de 1466, encara, el rei revocava tot allò determinat que pogués estar en contra dels privilegis, jurisdicció i impositcions de Tortosa.

A la mort de Pere, el conestable de Portugal proclamat rei d'Aragó, Catalunya havia elegit per rei Renat d'Anjou, el qui trametia son fill Joan, duc de Lorena, i que el 31 d'agost de 1467 entrava a Barcelona, assetjada com estava per Joan II i que capitularia a l'octubre de 1472, tot establint-se la pau desitjada. En l'any 1468 i en el següent, l'acabament de la guerra feia tornar a la normalitat i es reactivava el comerç marítim i fluvial³⁹¹. El 13 de febrer de 1468 moria la reina Joana Enriques per bé que cal tenir present que el 1469 havia esdevingut el casament de Ferran II, rei de Sicília i amb el sobrenom del Catòlic, amb la reina Isabel II de Castella, amb el qual fet Ferran era reconegut com a rei de Castella el 1474 i de Catalunya-Aragó el 1479.

El Concili provincial de Pero de Urrea, celebrat a Barcelona l'any 1469, després de la guerra civil³⁹², sembla ésser que s'aplegava "per a la conservació de la unitat i defensa de les llibertats, drets, preeminències i prerrogatives de l'estat eclesiàstic de la província i Principat de Catalunya". La cort papal i el govern reial pretenien explotar els recursos eclesiàstics, i les esglésies locals s'esforçaven a transmetre interlocutors a prop de les dues institucions superiors interessades a participar de les seves rendes. En aquestes circumstàncies, altrament, cessaven les convocatòries a concili provincial durant quaranta anys.

Per aquests anys del segle XV es manifestaven aquestes comunitats religioses i esglésies: seu o càtedra de Santa Maria de Tortosa, Sant Llàtzer, Santa Maria de la Petja, Santa Bàrbara de l'Hospital, Santa Maria de l'Aldea, Sant Jaume, Sant Joan, Sant Francesc, Sant Bernabé, Santa Clara, Santíssima Trinitat, Santa Maria del Temple, Santa Maria de la Ràpita, Sant Bartomeu de Beseit, Santa Maria de Montserrat, Santa Caterina, Sant Julià de Castles, Santa Tecla (monges), Sant Joan d'Amposta (hospitalers), on els testadors atorguen béns.

El 97 % dels tortosins, en el segle XV, es feia enterrar: a Sant Joan del Camp la totalitat de la pagesia, 2/3 de la gent marinera i la majoria dels menestrals; un 22,5 % es feia enterrar al monestir de Sant Francesc, en percentatge corresponent al petit comerç i de proveïment, la

³⁹⁰ *Recerca*.2.65. Ferran li retornarà les jurisdiccions sobre Castles, Alfara, Benifallet, Costumà i Cardó, i la jurisdicció civil i criminal d'Amposta i Cardó als seus antics possessors, el respecte a la jurisdicció de la ciutat, al règim insaculatori i, en general, la voluntat a respectar totes les llibertats i atribucions de la ciutat.

³⁹¹ *Recerca*, 1, pàgs. 77, 79, 82, 86 i 105.

³⁹² No registrat a RAVENTÓS, o.c. 65 per més que podria correspondre al comentat a la pàg. 160.

majoria dels jornalers i dels treballadors rurals i altra gent així com alguns professionals liberals; al claustre de la Seu els clergues, i la gent benestant a l'interior de l'església de Santa Maria de Tortosa; a l'església de Sant Jaume sembla ésser que destacaven els vasos funeraris d'unes determinades nissagues de la noblesa local.

En el curs de l'any 1470 impactava la gent un important incendi forestal al Port i a l'any vinent, al 1471, es feia notar com el tràfec comercial s'intensificà amb Mallorca i més a València, però s'alentí o desactivà amb Barcelona. S'observa, tanmateix, com per aquests temps Tortosa actuava de centre importador i exportador en l'especialitat de la navegació fluvial i s'hi detecta una mà d'obra majoritàriament musulmana, sobre tot de professionals procedents de Mequinensa i de Miravet. Les embarcacions que utilitzaven corresponen a barques i pontons, mentre que els llaguts s'empraven en una proporció menor. En el concepte d'*ayguamunt* es transportaven articles que responien a l'artesania de la fusta, de la ceràmica i de l'espart (cordes, moles, suro, sal, cistells i ceràmica, oli, adrogueria, peix). Aigües avall es carregava la llana i el blat amb barques de 20 tones i amb pontons de 15. La llana sortia del port de Tortosa amb destinació a Gènova i a Pisa, en programació d'un comerç controlat pels florentins: el fet, tanmateix, era que a Gènova hi havia una important colònia de tortosins. Cal concretar que en el transport destacava l'ús de la nau, del leny i del llagut, encara que també de la galera i que en el 1473-1474 es deixa veure un increment en l'exportació de fusta del Port amb destinació a Barcelona i a Mallorca i, en menor proporció, a València i a Nàpols.

Es torna a comentar quant al concili convocat per Pero de Urrea i de la seva realització a Barcelona i Tarragona, en el curs dels anys 1471 i 1472³⁹³, per bé que es considerarà també el de 1473 que se celebrarà a Girona, encara que en el primer d'aquests anys el tema rellevant era el fet de l'acabament de la guerra i la consolidació de la pau, a l'octubre, amb la denominada capitulació de Pedralbes. El cas fou la superació de la crisi política que imposaven deu anys de guerra civil, l'estabilització social i el restabliment econòmic tot cercant els índexs corresponents als anys anteriors a la confrontació. En aquest marc de reconstrucció calia considerar l'increment del volum del tràfec amb Barcelona i, també, el fet que el volum de les exportacions solia superar el de les importacions, amb les singularitats que en sortides destacaven els volums de la llana, els cuirs i les pells, la sal, la mel i l'alcofol.

Potser que l'edat del cardenal Ot de Montcada, el llarg pontificat que tingué a Tortosa, la diversitat de continguts i el clímax bèl·lic i de postguerra féu que el sant pare comentés "*Cum frater Oto sit negligens in defendendis juribus...* a la vegada que estava fortament posat en els afers públics i relativament operants unes estacions o juntes de defensa del clergat, d'ençà constituïdes i poc valorades pel bisbe Ot. En un altre aspecte, amb el temps es pot veure que esdevingué memorable i admirat aquell element que s'esmenta a l'*Inventarium Sacristiae Ecclesiae Derthusensis* de l'any 1776, al foli 219, on s'escrigué: *Vna Creu (sencera d'argent) ab Lignum Crucis ab dos figures de Ntra. Sra. y Sn. Joan als costats; ab quatre Capelletes al peu, ab les armes esmaltades de Dn. Othó de Moncada, Bisbe de esta Yglésia.*

El bisbe, el cardenal Ot de Montcada moria a Tortosa el 19 (o 20) de febrer de 1473, després d'un pontificat de 58 anys, el més llarg a la diòcesi, i se'l sepultà a la capella de Sant Pere, a la girola de la catedral, en espai que sembla haver estat destruït per enterrar els bisbes de la primera meitat del segle XX.

Bibliografia

Bayrri, VIII, 111, 449-453, 499, 550 (biografia), 730.- Beguer, 1948.- Blanch, a *Arxiepisc. de Tarragona*, II, 107.- Carreras Candi, F.: *L'aljama dels jueus...* 50.- D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- Jover, M.: 53.- Marquès, 1994.- Matamoros, 1931.- O'Callaghan, 1887.- Pladevall, Antoni: "*Montcada i de Luna, Ot*" a GEC.10, 234.- Raventós, 2000.- Vergés, R.: *Espurnes...*, IV, 35.- Villanueva, J.: *Viaje literario...* VII, 83 i ss.

³⁹³ REVENTÓS, J.: o. c. 160.

Alfons d'Aragó

(1475-1513)

Alfons havia nascut a València en l'any 1455, essent un fill natural d'Alfons d'Aragó, primer duc de Vilafermosa. Dedicat als estudis en l'àmbit de l'Església, el sant pare Sixte IV el nomenava bisbe de Tortosa el 31 de juliol de 1475, als 20 anys d'edat, encara que sota la condició de què un administrador tingués cura de la diòcesi fins que fos ordenat prevere i fins que complís els 27 anys. Alfons, un adolescent, prenia possessió del bisbat de Tortosa el 22 d'agost de 1476, un any afectat per la pesta en el qual començava la reedificació de l'Hospital de la Ciutat al defora del portal dels Framenors, destruït quan la guerra civil, essent una obra que s'enllestiria a l'any següent³⁹⁴. El legat papal Nicolau Franco, altrament, convocava un concili a Tortosa³⁹⁵.

Entrats en el 1477 es comprova el manteniment de ritme d'obra d'Assut, ara sota la direcció del mestre Ochoa de Bermeo per bé que el 16 de juny i per primera vegada s'imprimia un llibre a Tortosa, el "*Rudimenta Gramaticae*" de Niccolò Perotti, un tractat de llatí per a estudiants que realitzava l'impressor ginebrí Peter Braun i l'alemany Nicolai Spindeler. El monarca, des de Barcelona, reclamava els drets de coronacions el 1478³⁹⁶ però en accedir al 1479, a 19 de gener, moria el rei Joan II, germà que havia estat d'Alfons el Magnànim, i iniciava el regnat son fill Ferran II (fins el 1516) i, casat com estava de feia uns anys amb la reina Isabel II de Castella, esdevenia la unió dinàstica. Un seguit de països o regnes en situacions diferents es movien a l'entorn del comtat de Barcelona i aquesta immensa confederació s'unia i iniciava una aventura amb un gran agrupament feudal extramediterrani: cadascun d'ambdós blocs, però, tenia el seu monarca.

El rei Ferran manifestava llavors a les autoritats de la Ciutat la seva preocupació per les obres al Castell i, el 31 de juny i de Saragossa estant, mostrava interès per una bona fortificació el demostra la reiteració en la demanda. La darrera lletra coneguda està datada a Girona a 15 d'agost 1496, amb l'ordre de fer les obres. Els interessos de la Corona fan que el 2 d'agost i des de Barcelona, el batlle general s'adreça a la Ciutat per demanar-li la contribució de *maridatge* de la comtessa Elionor, "*germana y legítima del Senyor Rey*" i el 24, des de Lleida, Ferran II demana a la Ciutat la tramesa de síndics que prestessin el jurament de fidelitat. També, en aquests primers moments del regnat i amb temes afectants a la universitat tortosina, el 10 de gener de 1481 començava per revocar totes les lletres que proveïdes a favor de l'aljama dels jueus de Tortosa i del seu terme quant a l'exempció de taxes. Altrament, el 15 de març i també des de Barcelona, escoltades les parts, Ferran II s'adreçava a la Ciutat perquè els arrendadors de la lleuda i drets reials de Tortosa havien de pagar la imposició de la sal, per tota la sal que venien i carregaven a les Salines del Rei i novenes. La Consell de la Ciutat, el 3 d'agost, en sessió del Consell s'aprovava que, per rebre més honoríficament el rei Ferran en la pròxima vinguda a Tortosa, siguin confeccionades gramalles als procuradors i el rei, el 5 de novembre, des de València tracta i defineix de com la Ciutat és senyora de la jurisdicció civil i criminal d'Amposta. Sense afers que escapin dels àmbits habituals sorprèn el fet que el virrei, el 28 de febrer de 1482, des de Barcelona demani a la Ciutat "*les primeres sabogues i llampreses*".

En aquest espai de temps, en el 1483 i 1484, el país suportava la segona guerra remença per bé que el 1486 s'emetia la sentència arbitral de Guadalupe que aportà les mesures polítiques que resolien la pacificació encara que la declaració de la pesta indica que la pau ciutadana no havia arribat del tot. El 1483, amb epidèmia de pesta inclosa, cal destacar dos fets transcendentals: la naixença de Martin Luter a Germània i el nomenament de Tomàs Torquemada com a inquisidor general de Catalunya, això quan ja n'era de Castella: del 1485 al 1489, al tribunal de la Inquisició, Tortosa romangué adscrita a Terol i després a València però el

³⁹⁴ VIDAL, J.: a *Recerca*, I, p. 31-32.

³⁹⁵ REVENTÓS, J.: o. c. 160.

³⁹⁶ BAYERRI, E.: o. c. 7. 762, i 759 i 762.

fet fou que, mentrestant, al juliol de 1487, l'inquisidor fra Alonso de Espina aconseguia entrar el Sant Ofici a Barcelona, i talment ho feia a l'agost flanquejat per bisbes, cavallers, entre altres i a petició del mateix lloctinent del Principat que és el bisbe de Tortosa. En això que els conversos escapen massivament, en un ambient de terror i segons com es percebia a Tortosa, esdevenint un fort impacte negatiu en la vida econòmica³⁹⁷. La Inquisició a la castellana sorgia el 1478, en els temps dels denominats "reis catòlics", i es creava per tal de mantenir la unitat religiosa dels països i regnes hispànics per tal de garantir la unitat monàrquica i de poder. Des de tal perspectiva s'actuà contra els jueus i els moriscos, i després contra els erasmistes, els luterans i, en general, contra els protestants. Aquesta segona Inquisició aviat abolia la primera o medieval, mitjançant una lluita a Catalunya i sobre tot a Barcelona en el moment d'introduir-la, puix que semblava ésser una imposició de centralisme castellà.

El 10 de novembre de 1488 el riu Ebre presentava una gran avinguda 184 acabà per aconseguir els 5,28 m sobre el seu nivell habitual i sobreeixia per ocupar els camps part de la ciutat. Un altre esdeveniment arribava en el 1490 constituirà una data a recordar per raó d'aparèixer la primera edició del *Tirant lo Blanch*, de Joanot Martorell. L'activitat sinodal del 1491 al 1497 sembla ésser nul·la i, como a molt, se celebren reunions promogudes pels vicaris generals de Tarragona, com amb Pere Vivers que convocà la reunió o potser que el concili a Barcelona el 1491.

En començar l'any 1492, el 2 de gener, els castellans completaven la seva darrera acció expansionista sobre l'Islam peninsular en caure la ciutat de Granada a les seves mans, talment com la totalitat d'aquell regne islàmic, i el rei Ferran II transmetia una comunicació a Tortosa per tal de fer sabedors els ciutadans de tan fausta notícia: la ciutat s'unia a la joia reial i passava a organitzar i a celebrar unes memorables festes, amb tota mena d'actes, danses i teatre³⁹⁸.

El 20 de març, també des de Santa Fe, l'inquisidor general per a tots els regnes hispànics, fra Tomàs de Torquemada, ordenava el foragitament dels jueus. Es transmetien lletres a les primeres autoritats civils i religioses de cada diòcesi, i talment a totes les persones afectades. També des de Granada, el 31 es posava data a la comunicació reial per la qual mana foragitar els jueus dels seus regnes: és el segon i tercer foragitament dels jueus, l'un signat per Ferran a Catalunya, Sardenya i Sicília, i l'altre per Isabel i Ferran per Castella, adreçat als oficials reials, senyorials i municipals³⁹⁹. La difusió de l'edicte de foragitament dels jueus, però, no es farà fins al primer dia del mes de maig.

El Call de Tortosa havia estat minvat a uns trenta-dos propietaris, un centenar de persones puix que a tots els calls de Catalunya havia davallat la demografia d'ençà del famós col·loqui cristiano-jueu de Tortosa i de les conclusions que en derivaren el 1416, llavors quan s'havien batejat tots, llevat de sis casats. Aleshores, a part del manteniment de la resta de la comunitat urbana, consta⁴⁰⁰ com a relativament nombrosa la rural a Móra i a Bot quan el dijous 26 de juliol abandonaven les seves llars tortosines i d'arreu de la diòcesi, potser que amb rumb als Balcans o a Tesalònica. Llavors, quan s'estava aplicant aquesta detestable política, s'imposava la notícia de la sortida de les naus comandades per Cristòfor Colom el 4 d'agost, i del desembarcament efectuat a terra americana amb el consegüent presa de posicions i inici de la colonització ingènuament tapada pel paravent de l'evangelització dels nadius. Mentrestant, però, el 30 d'octubre el rei ordenava als comissaris de Tortosa, Tarragona, Lleida, Balaguer, Cervera, Vic i Girona, entre altres, que es presentessin a Barcelona amb els inventaris, processos, actes i memorials de les seves respectives actuacions en l'exercici de la comissió sobre els béns dels jueus, puix que hagueren "*subornaciones, dádivas, y otras indevidas exacciones, allende sus derechos*". Per sort es conserva el memorial de Tortosa. Abans que no acabés l'any, el 7 de desembre, a Barcelona, el pagès Joan de Canyamars atemptava contra el rei Ferran II, a qui aconseguia ferir, per mal que la reina Isabel II de Castella, la seva muller, moria poc temps després.

³⁹⁷ Recerca.3, 75?.

³⁹⁸ Recerca.4, 256 - BAYERRI, E.: o.c, 7, 759.

³⁹⁹ BAYERRI, E.: o.c. 7. 759, 762 i 768.

⁴⁰⁰ Recerca.3. 34, 39, 41, 45 i 48, segons PASTOR, Frederic, i la recent recerca esmentada; quant al fogatge v. Pàgs. 75-76.

La pesta del 1493-1494 era el més fort malestar del moment. En el curs de l'any destacà el fet que, a Barcelona, el 30 d'octubre de 1493, Ferran II confirmava la sentència de Guerau de Palou. La lletra va adreçada al governador de Catalunya que resideix ara a Tortosa tot manant-li, així com al seu assessor, que en l'exercici de llur jurisdicció miri a guardar els privilegis que comporta, eliminant abusos.

Llavors el bisbe Alfons d'Aragó, en visita pastoral, a 6 de desembre anava a l'església urbana de Sant Nicolau, a la línia de la muralla de la Soc i en el jorn de celebració de la seva festa, i l'acta recordava que en tal lloc hi havia fundats dos benifets i que el seu altar únic reclamava el millorament del sistema de cloenda de les relíquies. Uns anys més tard sabem que al davant hi havia la plaça de Sant Nicolau, tot entre el portal d'as-Soc o l'Assoch i el riu⁴⁰¹.

Al cap d'un any, el 15 d'octubre de 1394 i també des de Barcelona, Ferran II convocava Corts, i després renovava la convocatòria a Saragossa, a 13 octubre de 1495, tot afegint que, de pas, faria cap a Tortosa tot anant a les Corts de Barcelona.

El 1496-1497 és temps del procés d'elaboració d'un fogatge: de fet en resten dues llistes diferents, una de feta arran de les Corts de Tortosa de 1496 mentre que l'altra constituïa una versió abreujada de la primera. Just era llavors quan el 31 de juny el rei tornava a demanar la fortificació de les muralles urbanes i del Castell de Tortosa, quan el pintor Lluís Montoliu pintava la clau de volta del primer tram de la nau central de la seu nova, aquella representa sant Agustí com a bisbe i doctor de l'Església⁴⁰². El 1497, el de la mort de l'infant-hereu Joan, a Tortosa es declarava oficialment una altra epidèmia de pesta i, potser que en tan mal moment en el qual Catalunya restava exclosa del repartiment immoral de terres americanes i mentre els castellans iniciaven la gran depredació americana i universal, el vicari general del bisbat de Tarragona, Gonzalo Fernández de Heredia, celebrava un Concili Provincial⁴⁰³.

Cal afegir que a finals del segle XV els agustinians, com fusió d'eremites que vivien sota la regla de sant Agustí, aleshores havien arribat a comptar amb 30.000 professors, i que al mes de setembre de 1498 el pintor Lluís Montoliu estava pintant l'orgue de la seu, i que el jovebisbe Alfons establia a la ciutat i diòcesi el culte a la Mare de Déu de la Cinta. Mentrestant i sense que s'hagi determinat la data en aquest segle XV, al retaule major de l'església monacal dels framenors, a Sant Joan del Camp, s'afegeixen les imatges dels sants Pere i Elm (o Erasme) d'ençà d'una entesa entre els framenors i la confraria dels navegants, pescadors i homes del mar. El 1554, ens els establiments dels mariners i els navegants, se la situa una capella del monestir de sant Francesc i una disposició determina que els majordoms d'ambdues confraries puguin elegir els nous majordoms a l'església dels Framenors o monestir de Sant Francesc, just a l'endemà de la festa de sant Elm, i "*Que los patrons e mariners vaiguen a la missa y ofici de Sant Elm lo dia de la festa a la iglésia dels frares menors (...) y en son demà al aniversari pels difunts, sots pena de una lliura de cera*".

De 1500 a 1556 se celebraren set concilis provincials i el Sant Ofici havia aconseguit una canongia a la Seu⁴⁰⁴ en el 1501, en el qual any trobem Pere Cardona i Francí Tarasavo al Consolat de la Mar, en el qual es torna a declarar oficialment el flagell terrible de la pesta, en els temps que per a Uldecona s'escrivia el text del *Davallament de la Creu*, i que a l'any següent, al 23 de juny de 1502, es dissolia la confraria de les Ànimes del Purgatori, dels carnissers, a la qual succeirà la de Sant Bartomeu d'ençà del 1639. Aleshores, l'any 1504, esdevenia la mort de la reina castellana.

Els bisbes sempre havien estat elegits pels canonges regulars per més que, llavors, el sant pare s'avenia a concedir el Patronat de l'Episcopat als reis hispànics, pel 1505, i d'ençà que el rei passarà a elegir-los i els elegits sempre seran "homes seus", del seu estricte interès polític i amb la voluntat inconfessable que l'Església esdevingués un instrument reial i, davant la problemàtica creixent en els àmbits imperials, mantenir enteses tot evitant conflictes i segregacions.

⁴⁰¹ Actual carrer Rasquera, sobre l'Esplanada.

⁴⁰² VIDAL, J.: 33/476 i ALMUNI/LLUÍS, 52.

⁴⁰³ REVENTÓS, J.: o. c. 160.

⁴⁰⁴ *Recerca*.3.65. - BAYERRI, E.: o.c., 7, p. 401 (amb el ritual dels nomenaments), 760 i 8, p. 146.

En aquest clímax que generava una teoria a seguir, en una situació que *grosso modo* iniciava un camí de consolidació, el bisbe dertosenç Alfons d'Aragó que era membre de la dinastia regnant esdevenia elegit diputat de l'estament eclesiàstic de Catalunya quan tan sols havia complert els 25 anys d'edat, potser que tot pensant, tanmateix, que en aquesta situació passava a ocupar la presidència de la Diputació del General de Catalunya o Generalitat durant el quadrienni comprés entre el 1500 i el 1504. Un anys més tard, al juny de 1513, Roma el nomenarà arquebisbe de Tarragona.

El rei Ferran II, vidu de la reina Isabel de Castella, el 18 de maig de 1506 es mullerava amb Germana de Foix per trobar descendència a la Corona catalanoaragonesa: d'aquesta manera feia trontollar aquell plantejament polític –potser que utòpic– d'una unificació dinàstica entre els règims pactistes de la confederació tradicionalment liderada per la dinastia de Barcelona i el conglomerat feudal d'encunyament castellà. A Tortosa, abans de passat un mes de les noces reials, sorgia una forta tensió d'ençà del 6 de juny, de quan la nova reina consort Germana de Foix emetia una reial cèdula per incorporar a Aragó l'àrea catalana de la terra tortosina, i més concretament el port de Tortosa, els Alfacs i els llocs i territoris que estan de la part del riu Ebre cap a Aragó. L'operació, a part del potencial polític i econòmic dels tortosins, involucrava uns sentiments de llengua i de cultura, uns altres de pàtria, potser que alguns prejudicis en el sentir d'altres països mediterranis, i també una contraposició de la cultura mediterrània amb la de les terres de l'interior, una posició d'il·legalitat dinàstica que no podia prosperar. Ben segur que l'Ebre tampoc no compartia la voluntat política perquè el 12 de desembre de 1506 les seves aigües es glaçaven i la navegació i les comunicacions restaren interrompudes.

El bisbat tortosí, en aquell moment i en el 1507, estava en el procés de l'edició o impressió a Venècia del *Breviari* per ús de la ciutat i la diòcesi⁴⁰⁵ i, des del Castell Nou de Nàpols, el 26 de març, es posava data a la lletra de Ferran II “*sobre lo regiment de la Ciutat de Tortosa*”, confirmadora de privilegis. La pesta, malgrat tot, tornava a planar sobre la ciutat i el camp tortosí.

El Capítol de la catedral aconseguia del rei Ferran II que una part dels béns confiscats per la Inquisició a Mateu Cardona, beneficiat de Batea i declarat culpable de crim d'heretgia, es dediquessin a la consecució de la fàbrica de l'església de la mateixa vila. Bisbe i Capítol, el 14 de desembre d'aquell 1508, acordaven instituir la festa de la Mare de Déu de la Cinta al segon diumenge d'octubre, amb l'ofici litúrgic propi que havia compost el canonge Francesc Vicent, tortosí i prior de l'Església metropolitana de Tarragona, la qual festa mantindrà la data fins al 1867 que es passarà al primer diumenge de setembre. L'ofici litúrgic constituïa el ritual segons la tradició i resultava aprovat pel bisbe i pel Capítol en aquest mateix any⁴⁰⁶: el text, refós per Francesc Vilaret, doctor en Drets, s'editava sota el títol “*Officium de Cingulo Beatae Mariae, celebrandum Secunda Dominica Octobris. Editum per Reverendum Franciscum Vincentium Dertusanum V.I.D. [Vtrivsqve Ivris Doctorem], Canonicum et Priorem Ecclesiae Tarraconensis. Quator Cantorum*”, un text que no va estar redactat sinó reformat per decisió del Capítol a 14 de desembre del 1508. Després, el 1410 fou un any de forta activitat jurídica i fiscal en matèria de pesca, de justícia i d'escrivanies, i al 1511 s'actuava en qüestions electorals i professionals de l'àmbit de la justícia.

El Concili del Laterà V s'obria en l'any 1512 i es feia la cloenda en el 1517; era el XVIII Concili Ecumènic, el que condemnarà les tesis conciliaristes de la superioritat del concili sobre el papa. Sembla ésser que, a nivell diocesà, pel 1513 es representava l'obra de Baldassare de Sori “*Oratio litteralis fratris B. Sorio in Christi Nativitate*”, portada pels seus deixebles del convent de Sant Mateu⁴⁰⁷. El 1517, al 5 de novembre, l'Ebre tornava a ocupar les zones baixes de la ciutat i els camps de la vall, amb un nivell d'aigua que aconseguís els vint pams o 4,28 m d'alçada.

⁴⁰⁵ Incomplet i sense enquadrar, es conserva al caixó *Santa Cinta*, de l'Arxiu Capitular, amb el núm. 5.

⁴⁰⁶ JOVER, M.: o.c. 67.

⁴⁰⁷ *Recerca*.4.254

Als segles XV-XVI cal comptar amb el fet que foren temps de crisi, de canvi de mentalitat, d'evolució i d'efervescència social que coincidia amb una crisi econòmica i d'identitat. La noblesa dequeia, el mercantilisme creixia, els honors i la glòria es deleraven, l'aristocràcia medieval s'exhauria mentre que es revitalitzava en fondre's amb la burgesia efervescent que per via precapitalista ansiejava dignificar la seva imatge d'origen plebeu; el patriciat es desfeia en lluites internes, degenerava la política i la societat, el bandolerisme esdevenia un flagell que es confonia amb les bandositats, les velles creences olímpiques semblaven condicionar els continguts cristians, la jerarquia eclesiàstica solia ocupar-la gent que acumulava càrrecs i que no solia residir a la diòcesi, la qual que deixava els afers a mans de procuradors mentre creixien les intrigues internes: els mòbils polítics i els religiosos sovint semblen formar un sol bloc de poder, en detriment de la religiositat i a benefici de les imatges que els poderosos feien per emetre. Sembla haver un xoc entre la teologia i les ciències: l'empirisme empunya i aixeca el gonfanó del progrés i la religió presenta caires d'ultrancer conservadorisme, amb els peus estacats en el fang del temps i, arreu de l'horitzó, tota mena d'idearis religiosos, herètics, potser que emanats dels interessos polítics i econòmics dels fariseus, dibuixant les perspectives d'un futur immediat que, globalitzat, se centra en la destacada figura de l'emperador Carles I de Catalunya-Aragó i Ve de Germània. En ell passat pròxim, adés en aquella evolució del segle XV, el bisbe Francesc Climent SaPera fou una figura destacada (1406-1410), home de confiança de Benet XIII (Barcelona 1410-15 i Saragossa 1415-19) i potser que essent més polític que no pas pastor, i ara, amb nobles com Alfons d'Aragó, bisbe de Tortosa (1476-1513) i després de Tarragona (1513-1515) i també president de la Generalitat de Catalunya, potser que es consolidaren els sentiments i l'empenta renaixentista... amb la manca de la suficient credibilitat que implica la seva juvenesa i inexperiència: la societat estava regida per les bandositats sociopolítiques, per les associacions de famílies poderoses amb suport ciutadà o de col·legis o gremis professionals, per l'ampli poder de l'Església... i per noves nissagues que de l'interior de la regió es traslladaven a la ciutat, on construïen les seves cases i palaus.

Lluís Mercader

(13 gener 1514 – 9 juny 1516)

Havia nascut a Morvedre, en l'any 1444, essent membre de la família dels comtes de Bunyol i dels Escolano per banda materna. Cursà estudis eclesiàstics i es doctorà en Dret a Salamanca. El 1468 ingressava a la cartoixa de la Vall-de-Crist, on exercí de mestre de novicis i de procurador. Després ocupà el càrrec de prior a Portaceli (1488) i a Vall-de-Crist (1489) i fou visitador de la província de Catalunya i de les cartoixes alemanyes. Ferran II el trametia d'ambaixador a Hongria, a Alemanya i a la Santa Seu, a prop d'Alexandre VIe i acabava per nomenar-lo conseller reial el 1504 i confessor seu. Nomenat prior del monestir d'*Scala Dei* (1510), sempre ocupat per raó de les missions reials, mai no hi arribà a residir i just per això esdevingué severament censurat pel capítol general de l'orde.

En el seu pontificat, Lleó X^e, just en aquests temps, concedia⁴⁰⁸ als canonges el dret a disposar dels seus béns personals i a poder viure a llurs cases, dispensats de les obligacions de la vida regular o comunitària. Malgrat de no ésser monjo de sant Agustí, com estava establert, i iniciant-se el procés pel qual el Capítol de la Seu havia de renunciar al dret d'elecció dels bisbes diocesans, el rei li aconseguia el nomenament com a bisbe de Tortosa (1513-1516) el 20 de maig de 1513, passats quatre mesos del compliment dels 69 anys d'edat, del qual bisbat prenia possessió el 13 gener 1514 per més que, encara, es procedia a una invalidació tot i que a Lluís Mercader se li afegien noves responsabilitats com a inquisidor general d'Aragó i de Navarra, les quals obligacions exercí pel mateix període de temps que el del pontificat tortosí.

En el seu breu pontificat se situa l'increment d'un relaxament que venia de temps a les canòniques, amb el cessament del deure dels àpats comunitaris dels canonges i el permís per sortir a dormir a les seves cases particulars, de disposar de béns i d'una creixent llibertat d'acció, els quals fets no eren característics de la diòcesi dertosenca sinó que just era aquesta la que s'estava ajustant a una tendència universal, tot just aquella que es condemnarà a Trento i portarà a la secularització de les canòniques que esdevindran col·legiates seculares o meres parròquies.

En el caire universal l'Església continuava immersa en el curs del Ve Concili Laterà i XVIIIe Concili Ecumènic, obert el 1512, i en l'àmbit diocesà, en el marc municipal i gremial es redactava l'*Stabliment*, el 1515, del gremi dels sants Cosme i Damià, dels metges, cirurgians i apotecaris, una confraria que derivava d'una antiga fundació.

El 22 de gener de 1516 moria el rei Ferran II a 64 anys d'edat i, mitjançant sa filla la reina Joana, el succeirà Carles I (1516-1556), el cinquè emperador germànic, el qui heretarà Catalunya i Aragó, encara que essent els virreis els que seguirien substituint els monarques. Uns mesos després, el 9 de juny de 1516, Lluís Mercader moria a Bunyol (Foia de Bunyol), a l'edat de 72 anys i quatre mesos, i, encara, el seu cos incorrupte es conserva a Vall-de-Crist, a la capella de santa Magdalena que ell havia fet obrar.

Bibliografia

Bayerni, E.: VIII, 553-554.- D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 2.- Jover, M.: 53.- O'Callaghan, 1887, 139-140.- Pladevall, Antoni - *Mercader i Escolano, Lluís*.: GEC.9, p.815-816 - Vallès, J. de: *Primer Instituto de la Sagrada Religión de la Cartuxa* (Barcelona, 1792), pàg. 123 de la 2a. impressió. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmere..html>

⁴⁰⁸ O'CALLAGHAN, R.: o.c. 139.

Adriaan Floriszoon

(1516-1522)

Adriaan Floriszoon naixia a Utrecht el 2 de març de l'any 1459, fill d'un fuster, cursà estudis eclesiàstics i, en el gaudi d'un ben guanyat prestigi, sembla accedir a la vida pública europea exercint el càrrec de degà de la Universitat de Lovaina, on havia estudiat i on exercí com la càtedra de Teologia i com sotacanceller del centre, tot gaudint del suport de la governadora Margarida d'Àustria. La seva formació i capacitat atreien l'atenció de l'emperador Maximilià que li assignà les responsabilitats de preceptor del futur emperador Carles V^è. Per les seves qualitats personals, a desembre de 1515 viatjava als països hispànics, s'entén que al cap d'una delegació, per gestionar la successió de Ferran II el Catòlic a favor de sa filla Joana I de Castella que, a la mort de son pare i vídua de Felipe I des del 1506, vivia definitivament retirada a Tordesillas des del 1509. Just era en l'any 1516 el temps que moria Ferran II i Joana aplegava les corones de Castella-Lleó, Catalunya-Aragó i Nàpols-Sicília, tot i que per les seves anomalies psíquiques el govern efectiu passava a son fill Carles, malgrat que Floriszoon tingué greus problemes amb la noblesa i els poders castellans, enemics de les intervencions d'estrangers que resultaren decisives malgrat de l'interès posat per Anglaterra: els Habsburg obtenien una victòria diplomàtica que els permetrà el major domini territorial d'Europa. La destacada posició que Floriszoon hi ocupava se sumava aleshores a un extraordinari prestigi polític que potser que fou la causa per la qual se l'identifiqués amb diverses denominacions, com Adrià d'Utrech o de Florència.

L'interès reial fou la causa del seu nomenament de bisbe de Tortosa en l'any 1516, un important bisbat i diòcesi que destacava, tanmateix, per la riquesa de la seva mensa episcopal. El problema fou que el Capítol de la Seu de Tortosa havia actuat quant a l'elecció del successor de Lluís Mercader i havia nomenat el tan prestigiós Lluís de Cardona, i Carles demanà al Capítol que revoqués aquest nomenament, per raó de les disposicions pontifícies a favor de la Corona: aquesta fou la darrera vegada que els canonges feien per nomenar bisbe, tot seguint les antigues constitucions. La revocació es datava el 26 d'agost i Floriszoon prenia possessió de la mitra el 18 de novembre 1516 per bé que la Santa Seu l'havia nomenat el 18 d'agost anterior, complerts els 57 anys. Llavors, només al cap d'uns mesos, el 27 de juny de 1517 el papa Lleó X el nomenà cardenal (oficialment en el primer dia de juliol), amb el títol de sant Joan i sant Pau. Era el temps en el qual serà conegut com "el cardenal de Tortosa", el 1517, just quan de la província franciscana d'Aragó se segregava la de Mallorca, perquè al 1559 se subdividirà en les custòdies o províncies d'Aragó, València i Catalunya. En el mateix any, el 1517-1518, a Tarragona i a Barcelona es realitzava un Concili Provincial que havia convocat l'arquebisbe Pere de Cardona (1515-1530)⁴⁰⁹.

La massa forestal i la fauna seguia essent una preocupació per als tortosins i en aquell 1517, el 8 de juny, s'aconsegueix que la reina Juana, de Barcelona estant, fes tramesa d'una lletra en la qual manava, sota penes diverses, disposava que no es cacés en el terme de Tortosa, ni d'Amposta ni d'Ulldecona, així com en dues lloguers dels entorns. Al país, mentrestant, era significativa l'actuació creixent del Tribunal de la Inquisició i era notícia el judici obert a Barcelona contra 21 acusats, en un acte de fe realitzat a la Plaça Reial el 16 de maig, 17 dels quals eren ciutadans francesos, per bé que ningú no acabà per ésser ajusticiat. Poc després, el 5 de juliol, Lluís de Requesens aconseguia una important victòria naval contra el corsari otomà Solimà. L'Ebre, sempre absent dels fets humans, feia la seva i el 5 de novembre es manifestava en una riuada que arribava als 4,28 m sobre el nivell normal (20 pams) amb sobreixida per camps, viles i ciutat. Pere-Ramon Jordà, llavors, era veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre.

El referit any 1517 era el temps en el qual Martin Luter, monjo agustinian i catedràtic, professor de teologia a la Universitat de la ciutat, mestre en arts i en sagrada escriptura, el 31 d'octubre clavava a la porta de l'església del castell de Wittenberg (Saxònia-Anhalt, a Alemanya)

⁴⁰⁹ REVENTÓS, J.: o. c. 160.

les seves transcendentals 95 tesis que eren el primer acte de la Reforma tot i que estava redactat en llatí i com a suport per a un debat teòric, una disputa teològica tal com era habitual, concebudes per tractar en un cercle restringit de teòlegs: reprovava la venda d'indulgències encara que no s'oposava a la totalitat sinó al mal ús i a la idea que el poder papal era prou per concedir una indulgència que redimia el creient d'un càstig merescut, segons el dret canònic, perquè podia portar el fidel a comprar les indulgències sense que calgués el penediment i la confessió. Opinava que la intercessió de l'Església no contribuïa a la salvació, i això provocava un gran escàndol i apuntava què seria la seva doctrina quant a la salvació només per via de la fe. Tot plegat passava això quan també atacava la creixent política fiscal de l'Església i la seva palesa avarícia i, tot plegat, just era el principi de la Reforma protestant, i això amb un èxit tan gran que sorprendrà el mateix Luter. La impremta permetrà una ràpida difusió, arreu de Germània, d'una traducció a l'alemany, en gran quantitat i àmpliament difosa, i Luter esdevindrà el símbol de la rebel·lió popular contra la prepotència de l'Església catòlica que, de moment, no hi donarà importància i àdhuc el sant pare Lleó X titllarà Luter de "borratxo alemany", però en el 1518 ho farà investigar per un teòleg dominicà mentre que es farà evident que la majoria d'alemanys estaven en contra del domini papal. Tot plegat esdevenia quan, tanmateix, la Santa Seu havia nomenat Adriaan Floriszoon com inquisidor general de la Corona d'Aragó el 1517 i quan al 1518, a l'any següent, també passava a ésser-ne de Castella, els quals càrrecs exercí fins al 1522 i, de llavors ençà, restaren unides ambdues responsabilitats: la Inquisició catalana passava a dependre de Castella, veritablement, o del Consell de la Suprema, i aviat es crearà una espessa xarxa d'oficials o delegats del Sant Ofici per totes les poblacions i parròquies, depenents d'un tribunal especial i com a instruments uniformadors dels regnes. El 1519, de fet, Floriszoon havia format un tribunal inquisitorial a Puerto Rico, el qual desplegava l'actuació arreu de les Antilles, i el 1521 ordenava les primeres disposicions de la Inquisició contra els luterans, segons el determini del sant pare Lleó X^e.

En el mateix any 1519, en adonar-se que les Germanies valencianes adquirien una vessant de creixent caràcter antinobiliari, el rei el destinà a València i Floriszoon, en representació del monarca, acabà per rebre el jurament de fidelitat dels agermanats valencians: el cas fou que els afavoria en atorgar-los dos dels sis llocs del Consell de la Ciutat, el qual fet comportà l'oposició de la noblesa que el 1520 acabà per aconseguir la seva substitució i que el rei nomenés de lloctinent Diego Hurtado de Mendoza, comte de Mélito, el qui hi arribava al març de 1520, encara que les Germanies també penetraren al territori estrictament català, pels quals fets calgué que afrontés el moviment de les Comunitats en el temps del 1520 a 1521. Carles I visitava Barcelona el 15 de febrer de 1519, per assistir i prestar el jurament a les Corts, on era rebut amb grans honors. El monarca podria ésser que també compensés Floriszoon en nomenar-lo regent de Castella, dos mesos després, i ell mateix, el 28 de juny, era proclamat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, com a Carles V^e per la Dieta de Frankfurt, després d'un dur enfrontament amb Francesc I de França, l'altre candidat al tron imperial.

El 10 juliol de 1519 el Capítol havia resolt la construcció d'un nou altar de la Mare de Déu de la Cinta al claustre de la catedral, el qual encarregava al mestre pintor Garcia Giner que l'haurà de fer "*sobre un retaule vulgarment dit de la Cinta, e, Verge Maria del Socós*". Intervingueren el sotsveguer Joan Guimerà, mossèn Simó Gomis i mossèn Agustí Bressó, preveres. El mes anterior, un altre cop, el 7 de juny es manifestava la voluntat de vigilància sobre la cacera major al Port i a la serra del Montsià, i la reina Juana, amb Carles I, publiquen una interdicció i fan per cloure una divergència secular a Tortosa, Amposta i Ulldecona, on a les muntanyes no es podrà caçar sense llicència expressa "*puercos, ni ciervos, ni corços ni gamos*". En el 1519, el 17 de setembre, a Sanlúcar de Barrameda (Cadis) salpava una expedició de cinc naus i 237 mariners sota el comandament del portuguès Fernão de Magalhães, amb el propòsit de fer la volta al món.

Havent entrat en l'any 1520, el 28 de febrer i dins les convulsions europees de la primera crisi feudal, s'imposava la revolució armada del regne de València, la Revolta de les Germanies, així com a les Balears, i en haver-la sufocada serà ràpida la implantació del procés centralitzador i autoritari de la monarquia, el progressiu afebliment del poder de l'estament nobiliari valencià i la notable reducció dels drets dels ciutadans: amb la integració del regne als

territoris imperials, els nobles locals seran bandejats per un nou tipus de noblesa imperial, els *Grandes de España*. El rei Carles, aleshores, el 20 de maig embarcava a A Corunha per anar a prendre possessió del tron del Sacre Imperi Romanogermànic tot deixant obert el procés que posà en peu de guerra les Comunitats de Castella. Un mes després, el 15 de juny, a Alemanya, esdevenia l'escissió dels protestants de Martin Luter, i el sant pare Lleó X promulgava la butlla *Exsurge Domine*, per la qual l'excomunicava. No serà fins al 23 d'octubre quan el monarca hispànic sigui coronat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, a Aquisgrà i com a Carles V^e, mentre que en els seus regnes restava Floriszoon com a regent, amb Cisneros i l'arquebisbe de Saragossa, havent de suportar el pes feixuc de l'escampall de conflictes sorgits des de la política reial. Tortosa, a 31 d'octubre de l'any vinent, lliurarà 335 lliures a l'emperador, en concepte de coronatge. Abans no acabés l'any, llavors, el 6 de novembre l'expedició marítima de Fernão de Magalhães travessava l'estret que portarà el seu nom.

En tan bon punt com començava l'any 1521, el 3 de gener, Lleó X signava la butlla *Decret Romanum Pontificem* amb la qual excomunica el frare reformista alemany Martin Luter per raó del seu enfrontament amb Roma. Al juny de 1520 el mateix pontífex, de fet, amb la butlla *Exsurge Domine*, cominà Luter a retractar-se de 41 errors, la majoria inclosos en les 98 tesis i la resta, en diferents escrits i prèdiques, en el termini de seixanta dies d'ençà l'entrada en vigor de la butlla. Conclòs el termini, Luter la cremà públicament a la plaça de Wittenberg, així com un volum del llibre *Corpus Iuris Canonici* i, davant l'acte de rebel·lia, al sant pare no li resta cap altra opció que la de l'excomunicació.

El 17 d'abril s'aplegava la denominada Dieta de Worms, una assemblea de prínceps del Sacre Imperi Romanogermànic que presidia l'emperador Carles V, acabat de proclamar con estava, S'escoltà l'argumentació del monjo reformista Martin Luter, convocat com havia estat per fer que es retractés de les seves tesis, però res més no féu que defensar enèrgicament la seva Reforma, i no abjurà sinó que defensà amb vehemència la seva actitud envers l'Església, tot sostenint que no es podia retractar de no estar-ne ben convençut. En aquesta situació es redactava llavors l'edicte de Worms, el 8 de maig, en el qual es relacionaven els errors de Luter i de manera especial retreia els seus atacs al concili de Constança i, a més, proscribia els seguidors i defensors del monjo protestant i prohibia comprar, vendre, llegir, copiar o imprimir els seus llibres, els quals calia destruir. El 25 de maig Carles V signava a Worms l'edicte que proscribia i declarava fora de la llei el frare protestant Martin Luter. El nunci papal proposava que les denúncies de Luter fossin incorporades a l'edicte que el declarava heretge obstinat i prohibia la lectura, possessió o difusió dels seus escrits: és la culminació del constant enfrontament de Luter i l'Església sobre la Reforma, de manera especial en la pràctica del pagament de les indulgències.

A Tortosa i al litoral de la seva regió, el 1521, impactava a la societat aquella notícia de les quatre galiotes islàmiques que remuntaren el riu i atacaren el sector d'Amposta, amb desastroses conseqüències i el segrest de 150 persones. Ben lluny del país, per les terres del nou món, el 13 d'agost i als tretze mesos d'haver fugit Hernán Cortés de Tenochtitlan, la capital asteca era arrasada pels castellans invasors: un imperi bastit durant un segle sucumbia en menys de tres mesos. Cortés, del refugi de Tlaxcala, preparà l'atac a la capital. Cuauhtémoc, el darrer emperador, havia dirigit la defensa i es van fer unes llances especials contra la cavalleria, i cada casa era un fortí i milers de guerrers omplien la ciutat. Mentrestant els invasors enderrocaven els edificis per facilitar l'assalt, de manera que no deixaren pedra sobre pedra. Pocs dies després, el 20 d'agost, en la Guerra de les Germanies, les tropes de l'emperador Carles vencien les insurrectes valencianes a Oriola. Potser, abans no acabés l'any, que l'única adversitat de l'imperi castellà fou la del 24 de desembre, quan un incendi destruïa les tres quartes parts d'Oviedo.

El 1522 esdevenia una mena de sobtat cessament general de càrrecs i obligacions per raó i a resultes de la mort del sant pare Lleó X^e (Giovanni de Mèdici, 1513-1521), un excel·lent diplomàtic que s'allunyava de l'òrbita francesa per acostar-se a la hegemònica òrbita política de Carles V, puix que occident estava dividit entre els partidaris del Sacro Imperi Romanogermànic i els de França. El fet era que Carles, en morir Lleó X i preocupat per la possibilitat de sortir elegit un cardenal afecte als francesos, havia encarregat gestions al seu ambaixador a Roma,

Juan Manuel, en suport a la candidatura dels Mèdici que, davant les dificultats, optava a la de Floriszoon. El 9 de gener, a Roma, el cardenal Carnaro feia saber a la cristiandat que el llarg i complicat conclave havia acabat amb l'elecció del cardenal de Tortosa, i que el debat tot just havia estat resolt pel màxim papable de l'assemblea Giulio de Mèdici⁴¹⁰ que, als tretze dies de successives votacions, recomanava tothom que optés per Floriszoon, "un honorable baró de 63 anys que és universalment tingut com un sant". Floriszoon en aquell temps, tenia 62 anys i 9 mesos. La Corona hispànica, doncs, assumia el poder a l'Imperi i a la mateixa Roma.

La vida de Floriszoon donava un tomb absolut perquè, de Vitòria estant per afers de govern, fou elegit papa el 26 de gener de 1522: Adriaan Floriszoon, entre les 8 i les 9 del matí del 4 de febrer i quan sortia de casa per anar al convent de sant Francesc de Vitòria per dir missa, rebia un genet, un correu que li lliurà unes lletres, unes comunicacions romanes per assabentar-lo que els cardenals, en conclave, el 26 de gener l'havien elegit pontífex màxim. El genet havia trigat 13 dies en recórrer els camins des de Roma a Vitòria. Floriszoon se n'anà a dir missa i també s'adreçà als familiars per comentar-los: D'ésser això veritat, planyeu-me aquells que m'estimeu.

A Tortosa causà una gran satisfacció el fet que el seu desconegut bisbe esdevingués també el pontífex màxim de la cristiandat i tant fou l'entusiasme que obsequiaren amb deu ducats d'or el missatger que els portà la novella. Consta en les antigues notes que, per complimentar el seu bisbe, el Capítol havia tramès a Vitòria una comissió de quatre membres del Capítol, formada pel doctor Miquel Boteller, cambrer de la seu, Francesc Oliver, prior claustral, monsenyer Joan Pellicer, sagrista, i Joan Llaurador, canonge, als que acompanyava fra Baltasar de Sori, dominicà i lector de la Seu, la qual comissió sortia de la ciutat el 27 de febrer de 1522 i arribava a Vitòria el 7 de març. La comissió fou rebuda pel papa i Miquel Boteller pronunciava en llatí un eloqüent discurs de felicitació, el qual era contestat amb paraules afectuoses per a l'Església i el Capítol de Tortosa, i també se li proposava una visita a la ciutat de l'Ebre abans d'anar-se'n cap a Roma, de manera que conegués la seva diòcesi, la ciutat que l'encapçalava i els cristians d'aquella terra que el convocava. La comissió tornava l'11 d'abril i el papa sortia de Vitòria a meitat mes, descansà un temps a Saragossa i arribà a Tortosa el 17 de juny, on va romandre quasi durant un mes. Sembla ésser que Floriszoon encapçalava les seves noves funcions de papa a les Primeres Vespres de la festa de *Corpus Christi*, el 18 de juny, en haver d'oficiar per primer cop com a pontífex, i sembla ésser que atorgà als futurs bisbes de la diòcesi el privilegi d'usar el solideu vermell⁴¹¹. Tortosa l'honorà i l'obsequià perquè, de fet, la gent de la ciutat reaccionà molt vivament, amb la de fora que havia vingut a veure'l. Cal insistir en què Adriaan Floriszoon sembla ésser que visitava per primer cop la seva diòcesi per bé que, tot essent papa, conservarà el títol de bisbe de Tortosa fins a poc abans de morir.

La comissió tramesa a Vitòria havia fet avinent la recent arribada a Tortosa del dominicà valencià Baltasar de Sori, teòleg d'origen genovès (Baldassare de Sori), elegit lector per a la Lectoria de la Seu com havia estat. El cas era que Sori pensava en la necessitat de disposar d'una casa adequada per a la comunitat dominicana i de crear un Estudi semblant al de San Gregorio de Valladolid, on es poguessin formar els religiosos de l'orde⁴¹²: la voluntat apuntava a convertir la Lectoria de la Seu, de la que era titular, en Col·legi de l'Orde, l'Estudi General que escalarà el major prestigi dels regnes en l'àmbit universitari. En això cal advertir que Baltasar de Sori rehabilitarà la Casa de la Lectoria o Estudi de Sant Jordi amb fons particulars, n'eixamplarà l'església, augmentarà el nombre de cel·les i adquirirà els patis immediats que completaran els

⁴¹⁰ El candidat Giulio de Mèdici, malgrat tot, serà el successor d'Adrian Floriszoon com a bisbe de Roma i pontífex màxim, amb el nom de Climent VII (1523-1534).

⁴¹¹ Potser que atorgat de paraula puix que no se'n conserva cap document: Benet de Vilamitjana, bisbe de Tortosa i després arquebisbe de Tarragona, ho consultà a la santa Seu i la Sagrada Congregació de Rites, el 27 de juny de 1868, decretava que, essent cert com era l'immemorial costum, malgrat tot es podia seguir usant aquest privilegi.

⁴¹² El Capítol de l'orde dominicà que es realitzarà a Pamplona el 1529 aprovarà el projecte que confirmarà el Capítol General de Roma el 1542. A demanda de la Seu, el sant pare els concedirà les gràcies i privilegis usuals. L'edifici del convent i Estudi de Sant Jordi i Sant Domènec, la *Domus Sapientiae*, els costarà més de 3.000 ducats i Sori farà venir de Barcelona el prior de Santa Caterina, fra Joan Ezquerdo, que havia estat dues vegades prior de l'orde, per tal d'ajudar-lo a realitzar el projecte.

Reials Col·legis de Sant Domènec i Sant Jordi, tot plegat en gestió compartida amb Jon Ezquerdo, el futur bisbe⁴¹³.

Floriszoon es va estar tres setmanes a Tortosa, la seva diòcesi episcopal, perquè el 8 de juliol embarcava a l'Ampolla després d'haver estat homenatjat pels tortosins amb unes grans festes, "essent més que obsequiat no sols pels veïns sinó que també per molta gent de fora que ansiosament vingué a conèixer el nou Papa"⁴¹⁴. En la seva estada a Barcelona, iniciat el camí cap a Roma, Adriaan Floriszoon tot just s'allotjà al palau dels Cardona, al Carrer Ample, del seu teòric competidor en el bisbat tortosí. La Generalitat de Catalunya i el Consell de Cent barceloní li demanaren l'absolució dels comerciants catalans a Egipte, a la qual demanda respongué volenterosament. El fet era que s'havia posat en contacte amb els consellers de Barcelona, del qual port marítim pensava embarcar cap a Roma, i talment esdevingué malgrat que de manera precipitada per raó del perill que comportava la pesta que s'hi havia declarat i que persistí fins a l'any vinent de 1523. Mentrestant s'estava manifestant una voluntat de reforma eclesiàstica, es mantenia ben viva i el nou pontífex estava desitjós d'elaborar-la. La declaració de la pesta, la del 1522-1523, no féu res més que esperonar-lo en una avinentesa en la qual el fenomen de les rogatives i la proliferació de confraries, sovint d'un ofici determinat, constituïa una actualitat d'allò més dinàmica i significativa. El fet és que el moment respon a la definició de les confraries de gremis i oficis i a l'aparició de noves agrupacions d'aquesta mena, de manera que a les acaballes del segle adquirirà un fort protagonisme la del Roser que centrarà la devoció mariana i arreu refundrà aquelles velles confraries, com la del Ciri de Santa Maria o de la Verge de la Gràcia, del Bon Part o de les Dones, i es farà notar la de la Minerva o del Santíssim Sagrament, i ben entrats en el segle vinent la de les Ànimes del Purgatori que substituirà després l'antic bací de les ànimes... El moment era d'impuls al fenomen religiós i social de les rogatives i a la proliferació de confraries, sovint d'un ofici determinat, tot culminant una vella i persistent realitat que adquiriria noves formes i que reelaboraria costums populars i l'organització laboral.

Ha estat donada una singular importància a la butlla que el 28 de juliol, de Tarragona estant, concedia a la confraria dels pescadors de Tortosa, el Gremi de Sant Pere: sembla ésser que, en els tan reiterats desembarcaments de moros, aquests feien alguns captius, sobre tot pescadors, i també segrestaven les seves dones i fills, i com que demanaven un fort rescat que no es podia satisfer, es retardava l'alliberament dels segrestats, amb perill de renegar de la fe, o de passar-se la vida a treballs forçats. Per això el papa els concedí el privilegi de pescar en diumenge i festes colendes, llevat en diumenge de Pasqua de Resurrecció, per tal que el producte de la pesquera d'aquests dies es diposités a la Casa de la Ciutat o a mans de la persona que designés el gremi o confraria, de manera que els diners es poguessin invertir en els rescats⁴¹⁵. Llavors el papa encarregava, al prior del Capítol i al vicari general del bisbe, la missió de protegir els pescadors en l'exercici d'aquesta gràcia, per tal que en fessin un pacífic ús, imposant censure eclesiàstiques als que fessin per impedir-ho. El document, potser que el primer com a papa, es conserva a l'arxiu de la seu i està datat a Tarragona el 28 de juliol de 1522, nou dies abans de partir cap a Roma.

La defensa de les costes derivava de l'acció barbaresca i turca, un perill permanent, i Cristòfor des Puig, ben bé contemporani als fets, explicava que en aquest moment els mariners tortosins "*los prengueren tres fustes ab tota la exàrsia e ab tots los turchs y catius christians que portaven*". Una conseqüència d'aquests fets fou que el 16 de maig de 1522 la Ciutat determinés l'establiment de guardes a la torre de la Ràpita, i insistirà el 25 de juliol de 1523 i el 28 de febrer de 1553. El fet era que el 12 de juliol s'havia capturat una nau pirata que, com a mínim, portava 26 tripulants que la Ciutat venia en tal dia a diversos particulars, talment com els dies 2, 3, 6 i 9 d'agost: dos eren Azmet Mauror i Azmet de Fez, comprats per Joan Ros i per Martí Conill per 48 i per 36 lliures respectivament. De tot plegat no calgué donar la cinquena

⁴¹³ Entre els estudis propis i altres, tenim en compte el curs del procés segons l'exposició d'ALMERICH a o. c., pàgs. 127-129.

⁴¹⁴ Segons R. O'CALLAGHAN, en paraules que recollia M. BEGUER.

⁴¹⁵ Recerca.1, vide: Carles I, pàg. 66 – FOGUET, R.: a *Confraries y Gremios*, 121-122 - O'CALLAGHAN, R.: a *Apéndice...* pàg.72.

part establerta a la Corona perquè Carles I en feia gràcia a la Ciutat⁴¹⁶. Floriszoon arribava i s'instal·lava a Roma el 31 d'agost, a l'edat de 63 anys i cinc mesos.

El 19 d'octubre Tortosa comunicava a l'emperador la victòria naval sobre els turcs i el 3 de novembre l'emperador agraiïa la notícia però exhortava també contra els francesos, en la qual línia insistirà amb noves lletres i per raó de defensa. A les acaballes de l'any els turcs s'emparaven de l'illa de Rodes, amb la gran fortalesa des d'on l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem operava des del començament del segle XIV, de manera que la direcció hospitalera en la qual tants catalans havien intervingut es traslladarà a Malta. La necessitat de contribuir a la campanya de Rodes els havia obligat a donar prioritat a les finances i en conseqüència, els hospitalers arrendaven les comandes més petites a particulars i les cases esdevenien unitats financeres. A les acaballes del segle XIV els comandaments catalans estaven involucrats en multitud de transaccions de compra, venda, hipotecament de propietats, jurisdiccions i ingressos que havien posseït⁴¹⁷. La comanda de Tortosa, al pas dels anys del segle XV, contribuïa a les despeses universals de l'orde puix que es mantenia com una de les set més riques de Catalunya malgrat que es feia palesa la constant minva de la seva aportació econòmica.

El papa Floriszoon, sembla ésser que per les esmentades precaucions davant la pesta, el 6 agost embarcà precipitadament per navegar cap a Roma, on se l'esperava i on fou coronat el 30 agost amb el nom d'Adrià, essent el sisè d'aquesta denominació. La seva política exterior havia estat i estaria a benefici de l'emperador Carles, al qui serví ben fidelment, dels Habsburg que es transformaven en una de les nissagues més transcendents de la història d'Europa: "El seu pontificat va ser curt però intens⁴¹⁸: va intentar, amb força, apropar la vida de Roma a una austeritat cristiana que no existia a la *caput mundi*. Això li va valdre l'enemistat dels artistes i l'ha fet passar a la història de l'art no massa ben parat. Segons escriu Vasari a la vida del diví Miquel Àngel, la mort de Lleó X "va commoure de tal forma les arts i els artistes, tant a Roma com a Florència, que, mentre Adrià VI va viure, Miquel Àngel va limitar-se a la sepultura de Juli. Però mort Adrià i nomenat papa Climent VII, no menys desitjós que Lleó i els seus predecessors de deixar fama amb les arts, va cridar Miquel Àngel, va parlar amb ell sobre molts assumptes i van decidir començar la sagristia nova de Sant Llorenç de Florència". La política profrancesa de Climent VII, però, va provocar el descontentament de l'emperador i, fet i fet, el *Sacco di Roma*". El que no pot ser, no pot ser".

Adrià VI, el 1523, promulgava la butlla *Eximiae devotionis*, per la qual féu la mercè d'incorporar-li a la corona castellano-aragonesa, a perpetuïtat, "el dret de patronatge i de presentació de persones idònies per a dirigir les seus episcopals i els monestirs consistorials", així com les terres i els béns i els ingressos dels ordes militars hispànics. El seu pontificat esdevingué ben breu, però, puix que just moria a Roma el 14 de setembre de 1523, a 64 anys i 5 mesos d'edat, havent estat cardenal durant cinc anys i dos mesos i al cap d'un any de pontificat, essent sepultat a la Basílica de sant Pere, entre els sepulcres dels papes Pius II i Pius III, però les seves despulles es traslladaven a un magnífic sepulcre de marbre que el seu successor li féu construir a l'església denominada Santa Maria dell'Anima, obra de l'escultor Baldassare Peruzzi, deixeble de Rafael, a la part esquerra del presbiteri⁴¹⁹. L'epitafi informa:

ADRIANUS SEXTUS PONTIFEX MAXIMUS, EX TRAYECTO INSIGNI INFERIORIS GERMANIAE URBE, QUI DUM RERUM HUMANARUM MAXIME AVERSAT, SPLENDOREM ULTRO A PROCRIBUS OB INCOMPARABLEM SACRARUM DISCIPLINARUM SCIENTIAM, AC PROPE DIVINAM CASTISSIMI ANIMI MODERATIONEM, CAROLI QUINTI CAESARIS AUGUSTI PRAECEPTOR, ECCLESIAE DERTUSENSIS ANTISTES, SACRI SENATUS PATRIBUS COLLEGA, HISPANIARUM REGNI PRAESES, REIPUBLICAE DENIQUE CHRISTIANAE DIVINITUS ABSENS ADSCITUS. VIXIT ANNOS 64, MENSIS SEX, DIES 13. DECESSIT OCTAVO

⁴¹⁶ Valladolid 31 juliol 1523 - *Carles I*, 75 . La notícia també es dona com a pròpia de l'any vinent.

⁴¹⁷ LUTTRELL, Anthony: a o.c.

⁴¹⁸ Segons VIDAL (Jacobo), a o. c.

⁴¹⁹ De les sepultures romanes d'Adriaan Floriszoon i de Wilhem van Enkevort en feia un estudi directe J.H. MUÑOZ SEBASTIÀ, publicat al programa de Setmana Santa de Tortosa el 2000, amb les corresponents informacions biogràfiques..

KALEND. OCTOBRIS, ANNO A PARTU VIRGINIS 1523. PONTIFICATUS SUI ANNO SECUNDO. GUILLELMUS ENCHIFORT ILLIUS BENIGNITATE ET AUSPICIIS TITULI SANCTORUM JOANNIS ET PAULI PRESBYTER CARDINALIS DERTUSAE FACIENDUM CURAVIT.

Al mes de setembre, el dia 6, el vaixell *Victòria*, el de l'expedició del navegant portuguès Magalhães i del basc Juan Sebastián Elcano i 16 membres més, arribava a Sanlúcar de Barrameda (Cadis) en haver realitzat la primera circumval·lació de la Terra amb vaixell,

Bibliografia

D.A.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1.- **GEC**, I, 185-186 – **González Cirer, F.:** *LVBE*, 1 setembre 1978, p. 8 - **O'Callaghan, R.:** 140-145 – **Pimpi,** *LVBE*, 629, 19 setembre 1969, p.12. - **Vidal, J.:** 2005, pàgs. 32-34 i "Adrià VI, bisbe de Tortosa i papa" a *LVBE*, 8.IV.2005, pàg. 7 - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bflo.html>

Wilhelm van Enkevort

(24 setembre 1523–juny 1534)

Eclesiàstic nascut a Mierlo (Bravant) en l'any 1461, havia estat datari pontifici d'Adrià VI^è el qui, davant la mort, l'11 de març de 1523 renuncià al bisbat de Tortosa a favor seu i el nomenà el seu successor. Enkevort o Enkewort passava llavors dos mesos del compliment dels 59 anys i, doncs, esdevenia bisbe de la diòcesi dertosense.

El 1523 fou un any de dures lluites entre les bandositats o partits polítics tortosins i, tot plegat, mentre que la Ciutat estava afectada per un elevat deute públic que es justificava en la necessitat de proveïments de blat; en el sector de l'Església sorgí un conflicte quan el Capítol de la Seu es negà a pagar la imposició de sitis, el qual fet li portà un seriós enfrontament amb la Ciutat⁴²⁰. Un altre problema esdevenia perquè la Ciutat encarregà el notari Miquel Xies a presentar dissentiment a la publicació d'una crida del virrei, feta a la Croera, puix que ara perjudicial per als Costums, i l'endemà feia requesta al veguer Dionís Corder i al paer pel fet de no haver obeït unes lletres del virrei, per les quals demanava unes enquestes, i a la persona de Johan Revull, puix que anava contra la sentència donada per Guerau de Palou, així com d'altres llibertats. En aquell 1523 en el qual el 10 d'octubre Lluís Vives s'incorpora a la Universitat d'Oxford, la que li concedia honors acadèmics, en aquell any es parlava quant al dret de l'Imperiatge, a través de Francesc de Borja i a Tarragona, fins a l'any vinent, se celebrava un Concili Provincial Tarraconense, convocat com havia estat per l'arquebisbe Pere de Cardona.

Wilhelm van Enkevort, home com era de la confiança d'Adrià VI^è que el tenia per bo i savi, com a bisbe de Tortosa prenia possessió 22 de desembre de 1523 mitjançant un procurador, encara que romangué sempre a Roma, amb dispensa pontificia, i oficialment governà la diòcesi mitjançant un vicari general, puix que mai no la visità. El fet, però, és que el 10 de setembre passat, abans no prengués possessió oficial de la mitra tortosina, el sant Pare l'havia elevat al rang de cardenal, just quan tenia 59 anys i set mesos, amb el títol de Sant Joan i Sant Pau que tot just havia pertangut al mateix Adrià VI^è,

Enkevort fou conegut a Tortosa com Enchifort / Enquifort i Hincfort i se'n sap que procedia d'un família humil, també se sap que se'l detestava pel seu caràcter aspre i sever, potser que també pel seu baix origen. La Cúria romana es diu que l'odiava, per les quals raons no sorprèn que el col·legi cardenalici oferís una forta resistència quan el sant pare Adrià VI^è el nomenà cardenal, encara que els membres de la Cúria hagueren de cedir a la voluntat pontificia. El sant Pare l'havia enriquit i premiat amb diversos oficis i beneficis i, en aquest moment, atorgava als bisbes tortosins el privilegi d'usar el solideu vermell que sempre empraran els bisbes de Tortosa.

Durant el seu pontificat es bastien naus de guerra a les drassanes de Tortosa, necessàries per a la defensa de la terra, i se'n començaren a construir a primers dies de 1524, i sembla ésser que l'emperador Carles ha accedit a què la Ciutat mantingui en l'ús el forn de Remolins, i també que s'elaborà i s'imprimí el missal antic de la seu de Tortosa, amb el títol de "*Missale secundum ritum Ecclesiae Dertusensis*", imprimia un gravat per al Missal (Còdex 9) i un ordinari⁴²¹. En aquest any, tanmateix, els franciscans recol·lectes substituïen els observants al convent de Santa Maria de Jesús, sense cap mena de problema i essent-ne aleshores el provincial fra Antoni de Calcena, el qui serà nomenat comissari general i després bisbe de Tortosa: els recol·lectes havien estat fundats pel comte de Belalcázar, Juan de la Puebla, el 1484 amb la finalitat de redreçar l'orde dels franciscans i resituar-los en l'austeritat, la qual acció es feia possible sota la protecció del cardenal Cisneros i s'ampliava amb la dedicació a missions i a la preparació de sacerdots castrens. Cal dir que els franciscans havien desenvolupat una excel·lent actuació social i apostòlica a Tortosa d'ençà de la seva fundació

⁴²⁰ Carles I, 56 i 62.

⁴²¹ Barcelona, 1524, per Johann Rosenbach. Al final es diu: *plurima elaboratus industria, fuit absolutum Barcinone per Joannem Rosenbach, vicesima prima mensis Maji, anno á partu Virginis milléssimo quingentéssimo vicésimo quarto.*

en el segle XIII, que s'havien guanyat l'admiració de tothom amb el lliurament desplegat quan les pestes del segle XIV i en el XV que àdhuc obriren i mantingueren un hospital o llatzeret, que amb les clarisses constituïen la comunitat religiosa més popular i estimada de la ciutat i que gaudien d'un prestigi intel·lectual que s'evidenciava amb la formació que rebien els seus estudiants, entre els quals apareixien religiosos d'altres ordes, sacerdots i també algun seglar. Cal comptar, a més a més, que les òptimes condicions ofertes per Santa Maria de Jesús permetran que esdevingui la casa més important de l'orde a Catalunya, amb noviciat i seminari generals que es mantindran fins al segle XX.

El 24 de febrer de 1525, derrotat a Pavia, el rei de França Francesc I sembla ésser que lliurava al militar tortosí Joan d'Aldana la seva daga i el *Llibre d'Hores*: els Cardona l'hostatjaren el rei francès al seu palau del Carrer Ample, el de Barcelona, després d'haver-lo rebut i allotjat a Tarragona, on arribà presoner, al mateix palau on s'hostatjà el sant pare Adrià VI. El 1525, a Tortosa, es representava teatralment *La Passió* a l'Estudi de Gramàtica, dijous i divendres sant, en funcions promogudes pel Capítol de la Seu⁴²². Arribat l'estiu es feien obres de manteniment a l'Assut, pel 5 i el 6 d'agost, i complau i sorprèn la publicació d'un indult per a tots els agermanats, el 23 de desembre, puix que era el primer document oficial redactat en llengua castellana al regne de València. Guillem-Ramon Jordà era el veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre. En aquell agost, el dia 29, les tropes otomanes de Suleiman el Magnífic derrotaven les del rei d'Hongria i de Bohèmia Lluís II en la batalla de Mohács, a la riba hongaresa del Danubi. El rei moria en el combat i als turcs se'ls obria el camí de Viena mentre que Hongria perdia la independència i la defensa d'Occident restava a mans d'Àustria. L'èxit militar dels turcs s'explicava des del volum quantitatiu dels seus exèrcits, reclutats pels sultans, amos d'un poder polític sense limitacions jurídiques.

Al mes de maig la Casa de la Ciutat actuava en l'afer del lloc d'Ossera, contra Bernat d'Hedo, donzell d'Arnes, i el dia 28 acabava per comprar-lo per 400 lliures. Aquests devien ésser uns anys plujosos perquè del 1526 al 1528 l'Ebre es feia notar per les riuades que baixaven, de manera especial la de 1527, amb un riu tan gros que no es podia passar el pont de barques, per mal que allò que marcaven els temps eren les incursions piràtiques a la costa, sobretot el 1527 que s'elaborava el retaule renaixentista del presbiteri de l'església del monestir de Santa Maria de Poblet; i en l'àmbit eclesial destacaren fites o esdeveniments com l'escàndol inqualificable del 6 de maig, quan l'exèrcit imperial de Carles V, de tropes alemanyes i castellanques, saquejava Roma i feia presoner el papa Climent VII i assassinava uns 4.000 romans: era el tristament famós *sacco di Roma*. Llavors, el 22 de març de 1528, el pedrapiquer Anthoni Abellant cobrava per la feina feta a l'obra d'una torre al Perelló⁴²³ i el 18 de juliol l'emperador confirmava els privilegis de la ciutat.

En aquests mesos del 1528 el framenor observant Matteo di Bassi o da Bascio (1495-1552), el qui maldava pel retorn a l'inicial esperit franciscà de pobresa integral i de llibertat de predicació, n'aconseguia l'aprovació de Climent VII, encara que sota la jurisdicció del seu mateix orde fins al 1619. Havia tingut la protecció dels papes de la contrareforma que l'havien estat defensant, potser, per la important intervenció que el nou grup ofería i pel seu projecte d'evangelització i de realització de missions populars, en les quals accions destacaran. Els caputxins rebran aquesta definició a la mateixa Roma i a Barcelona arribaran des de Nàpols el 1578, cridats pel Consell de Cent i ja coneguts per aquest nom, mentre que a Tortosa s'hi instal·laren en el 1609, quan ja hauran estat reconeguts com a congregació independent.

El 1529 presentà problemes de proveïment de blat i calgué importar-ne de l'Aragó, la qual operació s'autoritzava el 19 de febrer però, de fet i malgrat de la importància de l'abastiment, l'escriptor i teòleg dominicà Baltasar de Sorí el 1528 aconseguia del Capítol de la Seu el permís per edificar els immobles dels Reials Col·legis i aquest és l'any de la fundació de l'Estudi General de Tortosa, pels dominicans que accedien a la seva etapa de plenitud, en el qual 1529 també se celebra a Tarragona un altre Concili Provincial, convocat per l'arquebisbe Pere de Cardona. El fet silencià, però, era que el bisbe Enkevort havia estat nomenat

⁴²² MASSIP, F., 1996:328 - *Recerca*.4,248. Abans segons ABRIL, J., a "*Reflecciones...*", 151, i procedent de BAYERRI, E..

⁴²³ Carles I, 71

arquebisbe d'Utrecht en el primer dia d'octubre de 1529, quan tenia 65 anys i 8 mesos, a la mateixa ciutat holandesa on havia nascut Adrià VI.

El capítol dominicà, reunit a Girona, havia ratificat les disposicions presentades al capítol de Cotlliure (1528) i aprovades al de Pamplona del 1529, perquè cal recordar de com el 1522 el teòleg valencià Baltasar de Sori, d'origen genovès, havia estat elegit lector per a la Lectoria de la Seu i engegava el procés de l'assentament d'una casa dominicana a la ciutat i feia per l'adopció d'un model de formació religiosa semblant al de l'Estudi de San Gregorio de Valladolid, pels quals fets i just en aquest capítol navarrès del 1529 restava aprovat l'estudi fet pel mestre sobre la Casa de la Lectoria, un projecte que confirmarà el Capítol General de Roma del 1542 i, a demanda de l'Església de Tortosa, el sant Pare els concedirà les gràcies i privilegis que eren usuals. Baltasar de Sori, en aquell any 1529, ja residia a Tortosa i havia aconseguit treure un excel·lent profit de la renda assignada a la Lectoria de la Seu, de la qual era titular, puix que destinà 3000 ducats a la creació del primer dels col·legis, el de baix o Estudi de Sant Jordi, amb el marc religiós de Sant Domènec, també conegut com l'Estudi General o *Domus Sapientiae*, la Universitat que expedirà els graus de batxiller i de doctor.

Cal advertir que dues qüestions foren determinants per a l'esdevenidor del centre: la primera fou la gestió de Sori per aconseguir que fos traslladat a Tortosa el prior dominicà de Santa Caterina, de Barcelona, fra Joan Izquierdo, el qui per dues avinenteses havia estat provincial de l'orde dominicà, per tal que l'ajudés a realitzar aquella voluntat que esdevindria una feixuga tasca, la qual gestió arribava a bon terme; altrament, l'emperador Carles havia previst la fundació a València d'un centre destinat a l'educació dels cristians nous i Sori, des de la seva fundació universitària tortosina, incidia en el tema i aconseguia de l'emperador que la fundació es realitzés a Tortosa, vist el nivell de qualitat que s'hi oferia. L'emperador, doncs, assignava 500 ducats per a l'obra del Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties que es destinava a la formació dels joves moriscos, i 300 ducats més per al de Sant Jordi que es destinava als frares de Sant Domènec, de manera que en el primer es podrien cursar estudis elementals que facultarien a ingressar en el segon, la *Domus Sapientiae*, just on s'impartirien els d'Arts i Filosofia. El projecte s'unia al desenvolupament del convent dominicà i culminarà els esforços fets amb Joan Izquierdo, el correligionari aragonès que, procedent de Barcelona, també havia estat lector de la seu. Les activitats docents començaran l'1 de desembre de 1544. El moment també imposa la vila de Castelló, on s'obria el convent dels Àngels, dins la custòdia franciscana de València, el qual serà denominat de Santa Bàrbara d'ençà el 1539.

En el temps de totes aquestes gestions, el 19 de febrer de 1529 la ciutat també obtingué de l'emperador el permís que era de menester per adquirir blat en els dominis de l'Aragó, un article que era de primera necessitat. Era el temps en el qual Carles I signava, a la catedral de Barcelona, el 29 de juliol, un tractat de pau amb el legat del papa Climent VII, per posar la pau amb el francès en l'afer del domini a Itàlia, un conflicte reprès el 1526 amb la Lliga de Cognac, i el 5 d'agost de 1529 se signava la pau a Cambrai, per Lluïsa de Savoia per son fill Francesc I de França i per Margarida d'Àustria per son nebot l'emperador Carles, el qual fet feia que el pacte fos conegut com la Pau de Dames.

Una qüestió ben diferent era la dels turcs, perquè el sultà Solimà II el Magnífic havia fracassat en voler emparar-se de Viena per la força de les armes, però el 24 de setembre l'encerta en poder imposar les condicions de pau. El fet, per sort, marca el límit expansiu otomà a Europa. Als quatre dies d'haver ocupat el tron, Solimà s'havia fet l'amo de la Mediterrània oriental, i al 1520 imposava la seva influència a la Mediterrània occidental, en detriment de Venècia i de Gènova. El 1521 aconseguia allò que Mehmet II, el seu antecessor, havia provat debades 66 anys abans: entrar triomfalment a Belgrad. La reunió del Parlament, tanmateix, a París el 18 de març, per sotmetre a judici Miquel Servet (Miquel Serveto Conesa, 1511-1553), humanista, metge i teòleg, ciutadà de la confederació catalana que aleshores estava acusat de bruixeria, i que tindrà la fortuna de sortint-ne absolt. El 1530, el 24 de juny també s'imposava la Dieta d'Augsburg, sota la presidència de l'emperador Carles V, on els protestants presentaren les Confessions d'Augsburg que constituïen el text fundador del luteranisme, redactades per Philippe Melancton a partir de les consideracions de Martin Luter sobre la fe, proscrit com aquest estava al Sacre Imperi, i s'hi afegien les tesis del suís Huldrych Zwingli. Melancton

havia introduït algunes modificacions amb voluntat conciliadora, amb el desig de presentar correctament les creences dels reformadors i fent-ho acceptable als catòlics: Carles V, però, feia proscriure les Confessions per la Dieta, on eren majoritaris els diputats catòlics.

A Tortosa, el 27 de febrer de 1531 es tenen les primeres referències quant a sèquies de l'Assut: el mestre valencià Lluís Munyós, imaginaire (escultor) signa una àpoca municipal "per sos treballs de llivellar la sèquia de la Roya, y altra sèquia de Xerta fins a Tortosa". Altres mestres cobren per anivellar la de Tivenys⁴²⁴. Els tortosins havien de contribuir llavors en 400 lliures a favor de l'emperador, en concepte de l'impost de maridatge, el 3 d'agost, en un estiu que havia revifat la pesta i els ciutadans vivien, atemorits, la seva persistent amenaça, ben justificada en comprovar que el 16 de setembre de 1530 esdevenien diverses defuncions, jut com a conseqüència de l'epidèmia. Malgrat tot l'Església dertosense resta afectada per la celebració a Barcelona, el 15 d'octubre, del Concili Provincial que havia convocat el vicari general Francesc Soldevila, per raó d'haver mort l'arquebisbe Pere de Cardona⁴²⁵. Just en aquest any es negocia la concessió del subsidi de la "quarta", atorgat per Climent VII a l'emperador Carles, la qual ha de gravar els béns eclesiàstics, i l'afer s'allargarà fins al 1533 i, tanmateix, el 29 de novembre del 1530, a Adzaneta, naixia Joan Bta. Beltran, el qui serà rector d'Alcora i tingut per sant. Altres esdeveniments, certament transcendents, foren la fundació de l'Església anglicana, el 1531 i segons la voluntat del rei Enric VIII, i la novetat segons la qual els capítols catedralicis obtenien la secularització per deixar l'estat tradicional de canònica regular. Aleshores, en l'any 1532, semblantment en matèria religiosa, el teòleg Joan Calví (Jean Cauvin, 1509-1564) implantava la Reforma protestant a Suïssa.

A la regió o diòcesi i singularment a la ciutat es viuen els temps difícils i insegurs de les bandositats, amb tensions i lluites de tota mena. Al mes de gener de 1532 veiem com "*per benefici de pau y per guardar y tenir en repòs la present ciutat, atès que stan tots posats en armes*" ve l'algutzir reial Pere-Pau Amat de Palou qui, entre d'altres, el dia 11 ordena arrest domiciliari a Pere-Joan Sebil a casa del canonge Miquel Boteller i sota la pena d'haver de pagar una multa d'un miler de ducats de trencar l'arrest (tot i haver manifestat que no tenia *bando ni qüestió amb algú, ans tots temps ha procurat pau i tranquil·litat en la dita ciutat*), i tanmateix Pere Boteller i Joan Sebil de Canyissar. En el mateix dia el dessús dit algutzir reial, tanmateix, imposava arrest domiciliari a Cristòfor des Puig⁴²⁶. Mentrestant l'obra pública s'estava dedicant a l'Assut, on el 2 de març s'adobaven o es bastien molins per aprofitar la força motriu de l'aigua, i en tal moment se'n construïa un que pel picapedrer Miquel Anglès, el qui cobra⁴²⁷ "*per pedra féu per a la mànega del Assut*".

El 18 de gener de 1533 i malgrat de les disposicions del dia 11 de gener de l'any anterior, persistien les bandositats i les autoritats aconseguien arribar a l'establiment d'una concòrdia de pau i treva entre Onofre Oliver de Boteller, Joan Lluís des Puig, Onofre Jordà - canonges, aquests dos-, Cristòfor des Puig, Joan-Benet de Garret, Mateu Curto, Pere Ferrer i Miquel Ferrer, d'una banda, amb Pere i Miquel Boteller per l'altra⁴²⁸. Talment comprovem com el bàndol dels Oliver de Boteller està format pels Curto, els des Puig, els Garret i algun Jordà; en els dels Boteller s'integren, entre altres, els Sebil i els Sebil de Canyissar, i semblen les conteses i rivalitats paral·leles als nyerros i cadells. La feblesa dels pactes permetia que poc després, el 30 del mateix mes i en plena nit, el bàndol dels Amich, Boteller, Sebil i Sebil de Canyissar introduïen gent armada a la ciutat, per l'Ebre, la qual cosa portava la reacció de l'altre bàndol. Joan Burgués, veguer de Tortosa, i Jofre de Vergés, agutzil reial, manifestaven el 3 de febrer que feia vuit dies que s'havien produït bandositats a la ciutat a causa de l'insult i la invasió que Onofre Oliver de Boteller, el canonge des Puig, Cristòfor des Puig i altres havien perpetrat contra Pere Boteller en trencar el pacte de no introduir gent armada o cavalls a la ciutat. Entre les mesures preses per l'agutzil reial contra el trencament del conveni cal esmentar

⁴²⁴ Carles I, 22.

⁴²⁵ REVENTÓS, J.: o. c. 169.

⁴²⁶ Recerca.2, 19-20

⁴²⁷ Carles I, 71

⁴²⁸ Ibídem, Recerca.2

l'arrest domiciliari de Mateu Curto i Cristòfor des Puig a casa d'aquest, d'Onofre Oliver de Boteller i d'Onofre d'Agulló a casa del primer, i de Joan-Benet de Garret a casa seva.

Al tombant de la segona meitat del 1533 se celebra un altre Concili Provincial, aquesta vegada a Barcelona i convocat pel vicari general de Tarragona en Francesc Soldevila⁴²⁹. De 1517 a 1560 que les reunions ens revelen un caràcter complex: concessions econòmiques dels papes als monarques i anticipació a les mesures anàlogues a les que adoptà el Conclí de Trento⁴³⁰. Els concilis elegien un síndic provincial i li aprovaven les gestions; també triaven síndics executors per cobrar de les esglésies, oïdors de comptes per revisar els ingressos i els pagaments, i un promotor fiscal que vetllava per la legalitat de les actuacions. El Concili, doncs, es comportava com un Parlament que generava un poder executiu, de competències limitades i de durada permanent.

En el caire civil i malgrat la inestabilitat social i les alteracions de l'ordre públic, el govern local començava les obres de construcció, el 6 de novembre, de l'edifici de la Casa de la Ciutat, just a la Croera o Quatre Cantons, amb la Casa dels Canvis i dels Comuns Dipòsits com entitat bancària municipal i la presència imposarà unes noves denominacions viàries: per la porta principal el carrer serà popularment definit com Carrer de [la Casa de] la Ciutat, al darrera se'l coneixerà com Carrer dels Canvis i, encara, el carrer del flanc serà el de la Carçre o Càrcer per raó de les presons. El sector, doncs, resta singularitzar per la presència de la catedral, el palau episcopal, la Cort del Veguer i el nou edifici municipal que no s'enllestirà fins al 1537, amb les principals referències entre maig de 1534 i març de 1535. La Ciutat, altrament, està prou proveïda de blat com per permetre's de fer-ne una deixa a la de Barcelona, per tal que pugui cobrir les seves necessitats.

La primera referència destacable del 1534 es datava el 28 de gener quan es recorda que celebrat a Roma el 1532 el capítol general dominicà, en el qual Baltasar de Sori sol·licità la confirmació de l'obra començada a Tortosa i perquè es donés la denominació de Col·legi a la Casa dels Estudis, la corporació s'hi avé i, segons consta en l'escriptura d'aquesta data, els canonges tortosins els cedeixen la Casa de la Lectoria i una assignació de sosteniment. El 26 febrer el papa Pau III, a demanda del bisbe de Tortosa Wilhelm van Enkevort que residia a Roma, expedia una butlla d'aprovació i creació del Reial Col·legi. Tot plegat corresponia a la demanda de Baltasar de Sori amb el suport del Capítol de la seu.

La voluntat expansionista de Carles I podia expressar-se aleshores, quan pel 20 de febrer l'emperador estava estudiant un estudi sobre la possibilitat d'unir el mar del Sud (Pacífic) i el mar del Nord (Atlàntic) per l'istme de Panamà. El moment també portava, el 23 de març, l'excomunicació religiosa d'Enric VIII d'Anglaterra per part del sant pare Climent VII, això en el cas de persistir en la voluntat de divorciar-se de Caterina d'Aragó.

La tradició recordava a Tortosa que el carrer del Forn era un edifici de Remolins, en el qual estaven esculpides les armes de Carles V amb data de 1534, una inscripció que la Ciutat conservarà. A 1261 se sap que ja en cobraven els rèdits els Montcada i el Temple i, tanmateix, al segle XVII es coneixia com "lo forn del senyor rei". Sabem que estava al cap del carrer d'en Fortó⁴³¹.

Wilhelm van Enkevort, bisbe de la catalana Tortosa i arquebisbe de l'holandesa Utrecht moria a Roma al juny de 1534, el 19 de juliol segons les dades vaticanes, quan feia cinc mesos que havia acomplert els 70 anys d'edat, essent sepultat a l'església de Santa Maria dell'Anima, de la nació teutònica, on des de l'11 d'agost de 1533 descansaven les despulles del seu amic i protector Adriaan Floriszoon, el papa Adrià VIe.

Bibliografia

Barbier de Montault: *Le Costume* (París, 1898) I-230 - **The Burlington Magazine**, vol. de 1905, p. 287 - **Bayerni, Enrique:** *Historia de Tortosa y su comarca*, VIII-751-753. - **Ciaconius, Alphonsus:** *Vitae Pontificum Romanorum, cum additionibus Victorelli et Oldoini* (Romae, 1617)- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1. - **GEC**, 6-625 - **Martorell, Francesc:** *Historia de la antiga Híbera / Historia de la Santa Cinta* (1628) - **Matamoros, Josep:** *La Catedral de Tortosa*, pàg.111 - **O'Callaghan, Ramon:** *Episcopologio...*, 145-146 - **Ortiz, Blas:** *Itinerarium Adriani*

⁴²⁹ REVENTÓS, J.: o. c. 169.

⁴³⁰ MARQUÈS, J.M.: o.c. 29.

⁴³¹ Vide: *Corpus epigràfic dertosense i Recerca*.3.17

La segona meitat de l'any 1534 portava esdeveniments de singular repercussió universal: un arribava el 15 d'agost amb Ignasi de Loiola, un exoficial de l'exèrcit de la monarquia hispànica, de 43 anys, que havia estat greument ferit a Pamplona i que aleshores fundava a París la Companyia de Jesús com a instrument de la Contrareforma. Processat dues vegades per la Inquisició, tenia una dotzena de deixebles que, com ell mateix, havien estudiat teologia i filosofia i vivien sota una exigent pràctica religiosa i se sotmetien als vots de pobresa i de castedat, tot obligant-se a lluitar per la reconquesta dels Sants Llocs i a obeir el Papa. Un altre succés fou el fet que a les portes de la tardor se celebrava a Barcelona un altre Concili Provincial, convocat aquest pel vicari general de Tarragona en Francesc Soldevila⁴³², essent arquebisbe Girolamo Doria. A la ciutat, mentrestant, la segona meitat de l'any i començament de 1535 s'estaven pagant els salaris als pedrapiquers pel treball de l'obra que feien a la mateixa Casa de la Ciutat⁴³³.

El 1535 fou l'any que l'emperador atorga un privilegi de noblesa a favor de Joan d'Aldana, amb el mèrit d'haver rebut les armes i la persona del rei Francesc I de França després de la batalla de Pavia, el resultat de la qual tant havia fet variar l'actitud del rei anglès, preocupat per la puixança del monarca hispànic. El rei dels anglesos, com hem vist, tenia una altra mena de problemes i els personals se sobreposaven als polítics, per això el 22 de juny resolva eliminar obstacles i feia executar el bisbe John Fisher, víctima de la seva oposició al seu divorci.

L'afer de la pirateria islàmica, depredadora de mars i costes, amoinava Tortosa però també la resta dels governs de les nacions confederades i el 14 de juliol una important expedició naval catalana prenia la Goleta, a la costa africana, per tal d'establir-hi un punt d'interessos comercials. El fet no resolva el maldecap, però, i el 4 de setembre el pirata otomà Khair al-Din "*Barba-rossa*" i la seva tropa, d'uns 2.500 soldats, havent desembarcat a Maó el dia 1, on no hi havia guarnició militar, anorreava la feble però valenta columna de socors formada pel governador de l'illa que, amb diversos cavallers, pretenia aturar la invasió. Les autoritats de Maó acabaven per pactar amb el pirata el lliurament de la ciutat, amb la condició que mentre durés el saqueig es respectessin tals dirigents i les seves cases. La nit fou infernal per a Maó, terrible: frares martiritzats, assassinats, violacions, incendis, depredació generalitzada i un botí humà de 600 captius, dels que mai més no se'n sabrà res. Quan l'estol otomà s'allunyava foren detinguts els dirigents que s'havien rendit, i seran sotmesos a judici i al cap d'un any seran mutilats i morts a Ciutadella. Tortosa viu sota aquesta situació de terror i periòdicament sofreix les falconades dels pirates berbers, i el Perelló n'és una víctima fàcil pel seu isolament, i el 6 de juny empen diners a la Casa de la Ciutat de Tortosa per tal de poder rescatar captius dels pirates, i ho tornaran a fer en el pròxim 13 de gener. En el reducte murallat del nord urbà, aleshores, el Call vell feia ben poc que havia estat ensorrat.

Un altre fet sorgia al novembre, al Parlament anglès, en aprovar la llei o Acta de Supremacia que declarava el rei "suprem i únic cap a la terra de l'Església a Anglaterra" i atorgava a la Corona "tots els honors, dignitats, preeminències, jurisdiccions, privilegis, autoritats, immunitats, beneficis i béns propis d'aital dignitat". Enric VIII esperava resoldre d'aquesta manera el seu conflicte personal i el nomenament de cap de l'Església a Anglaterra, en oficialització de la Reforma anglesa, esdevenia una Església independent de Roma però amb totes les característiques del catolicisme, amb el benentès que tot plegat era per declarar la nul·litat del seu matrimoni amb Caterina d'Aragó, familiar de l'emperador Carles i que el papa Climent VII havia denegat, i per casar-se amb Anna Boleyn amb la qui ja s'havia mullerat a Londres el 25 de gener del 1531 i que havia restat embarassada i, com era costum en la reialesa, hi calia una segona boda. L'arquebisbe de Canterbury Thomas Cranmer, passats uns mesos, declararà la manca de força legal de l'enllaç d'Enric i Caterina i cinc dies després declararà vàlid el realitzat amb Anna. La reina Caterina d'Aragó seguia confinada al castell de

⁴³² REVENTÓS, J.: o. c. 161.

⁴³³ Vide: *Carles I*, 72, també a 71 per la qüestió berberesca.

Kimbolton (Cambridgeshire) i la mort se l'emportarà el 7 de gener de 1536. L'Acta, amb tot, serà revocada el 1544 per la reina Maria I d'Anglaterra, catòlica fervent.

L'any 1537 portava la bona notícia del privilegi reial per a la creació de la Taula de Canvi del batlle així com, el 17 de juliol, de l'establiment d'una concòrdia entre Baltasar de Sori, el rector del col·legi dominicà, amb els procuradors i síndic de l'Hospital de la Ciutat sobre la manera de repartir "les almoynes se acaptarien pels confreres de Nostra Senyora de Loreto", confraria instituïda en l'esmentat Col·legi.

Antoni de Calcena

(5 octubre 1537-1539)

Nascut a Calataiud, Aragó, en el segle XV, havia ingressat a l'orde franciscà i se'l coneix d'ençà d'haver estat nomenat confessor del rei Ferran II i, pel mateix temps, comissari general pel col·lectiu cismuntà i fer-se càrrec de les responsabilitats d'inquisidor general en l'àmbit del regne de València⁴³⁴. L'any 1524 el capítol dels observants aragonesos, reunit al convent de Jesús de Gràcia, el nomenava ministre provincial i consta en el mateix any la seva intervenció, com a provincial de l'orde, en el restabliment de la Recol·lecció al convent de Santa Maria de Jesús. El 1527 esdevenia vicari general, una situació que al 1528 li permetia de convocar a Guadalajara els provincials i custodis de l'àmbit dominat per la monarquia hispànica per tal d'estudiar la manera d'aconseguir als convents el més elevat nivell d'observança. La fórmula a aplicar fou, com a conclusió, que a cada província s'instaurés un convent de recol·lectes. La crisi que es travessava i la diversitat d'opinions no caldria dir que li portà un seguit de problemes a resoldre i, de fet, el feren patir les penes i pressions que pertocaven els nivells de comandament perquè, posades les qüestions sobre la taula just foren els cismuntans i ultramuntans els que embolicaven quan esdevingué la celebració de capítol general en el qual, previsiblement, s'havia d'elegir el ministre general. Nomenat president del capítol general de 1530 fou la mala mar i la febre les que el deturaren, encara que actuà de mitjancer quan les dures disputes entre els observants, els conventuals i els caputxins. El 1532, a Santa Maria de Gràcia, sortia elegit per unanimitat com a ministre provincial d'Aragó.

El 1534 se celebrà a Barcelona un nou Concili, convocat per Francesc Soldevila, vicari general de Tarragona⁴³⁵, essent arquebisbe Girolamo Doria, i el 1536 un altre que respon a les mateixes dades.

El 20 de juny de 1537 Calcena era nomenat bisbe de Tortosa mitjançant la ferma proposta de l'emperador Carles, i en prenia possessió del càrrec el 5 d'octubre següent. En el seu pontificat de dos anys s'inicià la reforma sobre els hàbits que usaven els canonges capitulars al cor, completada més endavant: el cardenal legat *a latere* del sant pare Pau III, en document expedit a Barcelona el 20 d'abril de 1538, disposava en tal aspecte.

El 7 de gener de 1538 sabem⁴³⁶ que "*En la primera parte del Marial o Sermones de María Santísima predicados por el exímio Dr. y Maestro Fr. Balthazar Sorio, Rector del Colegio de Tortosa, y Lector o Lectoral de la Cathedral de la misma, impreso en la misma ciudad por Arnaldo Guillermo de Monte pesato a 7 de los Ydus de Enero del año 1538, recogidos y coordinados por el Canónigo y Arcediano de la expresada Yglesia Cathedral D. Pedro Ferrer, y dedicados por este mismo al Yllmo. Señor Obispo de la propia Dn. Fr. Antonio de Calcena...* La Mediterrània es mantenia inquieta i era creixent el malestar per l'afer de les incursions dels pirates berbers i de turcs i tot plegat feia que, el 8 de febrer, es considerés detingudament el fet que el corsari Jayr al-Din, Barba-roja, al servei de l'Imperi Otomà, els hagués arrabassat algunes illes, a més de Corfú, i la República de Venècia ha demanava al papa Pau III que organitzés una Lliga Santa contra els turcs. El papa hi accedia i aliava els Estats Pontificis amb la monarquia hispànica, el Sacre Imperi Romanogermànic, la República de Venècia i l'orde de Malta. França declinava l'oferiment perquè Francesc I, enfrontat a Carles V, mantenia una política pròxima a Suleiman el Magnífic per tal de perjudicar l'emperador. Barba-rossa, però, derrotarà la flota aliada cinc mesos després, el 28 de setembre, comandada per l'almirall Andrea Doria, en la batalla naval de Preveza (Grècia), tot i que l'estol turc era inferior en 50 galeres. Dòria, refiant-se'n, havia sortit massa tard de port, i el succés incidia en la consolidació del domini turc a la Mediterrània, en una situació que s'allargarà fins a la batalla de Lepant, el 1571. Mentrestant, malgrat tot, el 18 de juny Carles V i Francesc I de França havien signat el tractat de Niça, una treva de deu anys en les guerres inacabables que sostenien. El litoral de

⁴³⁴ Seguim, *grosso modo*, les dades i imatge donades per Agustí Boadas i Josep Martí a l'article publicat a *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1-385.

⁴³⁵ REVENTÓS, J.: o. c. 161, tots els concilis d'aquests anys.

⁴³⁶ Segons Pinyol i Osset i esmentat per M. Jover, 1978, p. 64.

Tortosa, intensament afectat pels fets, vivia a l'octubre una gran alarma en rebre avís del Perelló tot dient “*que los moros [estan] en lo Alfach*”, però no arriben a desembarcar. La ciutat i la diòcesi es mantenien en aquest clímax i la religiositat, relatiu fenomen com era de l'època, donava accions com la del 12 de desembre, amb la signatura d'un acord⁴³⁷ entre la Ciutat i el valencià Antoni Bernat “*sobre la renda y plega de la confraria de santa Bàrbara del Spitall de Tortosa*”

L'any vinent de 1539 es mantenia en semblant línia per a una societat que, de moment, semblava mantenir la seva línia decadent davant les circumstàncies de la política hispànica i la internacional, i els problemes es mantenien tot suportant torts inquietants com el de l'aparició de cinc fustes islàmiques als Alfacs, les quals hi penetraven per barrejar la ribera i les pesqueres, i causaven naufragis i forta extorsió abans no navegaren cap al Perelló, on també causaven un daltabaix al terme i capturaven nou persones que transitaven per fora de la vila. En el setge els perellonencs tingueren un vilatà mort, malgrat que hagueren de matar dos o tres dels moros depredadors i n'occeixen molts més. Tortosa mobilitzà els seus efectius i trameté 50 arcabussers i 200 homes armats als Alfacs... Els moros fugiren dos dies després, quan la gent armada havia tornat a la ciutat, però contraatacaren: entraren en aquell port, desembarcaren i atacaren els Freginals, on capturaren 2 o 3 veïns puix que quasi tothom havia fugit a Ulldecona. Els moros s'empararen de totes les coses de valor que trobaren al seu terrible pas.

En aquell any es parla del fet del primer acte de fe que es realitza a Barcelona; a Tortosa la Casa de la Ciutat, el 3 de maig, ven el lloc d'Ossera a Lluís Jordà per 633 lliures i Joan Amich imprimia el còdex de *Costums scrites de la ciutat de Tortosa*, essent-ne el tipògraf Arnau Guillem de Montpesat, i a Barcelona, altrament, es realitzava Concili Provincial de la Tarraconense, convocat pel vicari general de Tarragona en Francesc Soldevila, essent arquebisbe Girolamo Doria.

Una altra mala notícia fou la relativa a la conquesta de l'abandonada Rodes, l'illa grega de la mar Egea, la més gran de l'arxipèlag del Dodecanès, on personatges catalans havien tingut tan lluïdes actuacions de servei i de comandament, militars i civils, la que havia estat evacuada a finals del 1522: aleshores constituí un fort cop per a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem que de llavors ençà calgué que traslladés la direcció a Malta mentre que l'orde desapareixia en molts països, tot i que la institució sobreviurà sense cap incidència en la vida del país i s'extingirà el 1851. La necessitat de contribuir a la campanya de Rodes els obligarà a donar prioritat a les finances i, en conseqüència, arrendaran les comandes més petites a particulars i les cases esdevindran unitats financeres. A les acaballes del segle XIV els comandaments catalans estaven involucrats en multitud de transaccions de compra, venda, hipoteques, jurisdiccions i ingressos que havien posseït. Després de Lepanto, vençuts els otomans, l'orde perdrà la raó d'ésser i esdevindrà una gran carcassa buida que gradualment es corsecarà.

Antoni de Calcena acabava llavors el seu pontificat dertosenca, en aquell any de 1539 d'inquietants auguris, i el seu decés just arribava quan l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, perdut l'esme davant el turc a l'illa i la gran fortalesa de Rodes, traslladava a Malta el seu centre de direcció.

Bibliografia

O'Callaghan, R.: *Episcopologio...*1896, pàs. 146-148 - **Bayenni, Enric:** *Historia de Tortosa...*, 8, 1959, pàg. 753 – **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 1-385. - **Matamoros, Josep:** *La Catedral...*(1932), p.111 – **Sanahuja,** 93 – **Revista Franciscana** (1908) 544. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcalce.html>

Orimany de Pinyol era el veguer de Tortosa en l'any 1540, quan l'emperador Carles reconeixia el terreny i disposava que es fes l'obra de les sèquies de l'Assut, i la Ciutat ho acordà i hi aplicà el producte de la pesquera i el dret de fogatge, de manera que el 6 de febrer es contractava el mestre escultor i anivellador Gil de Morlanes, mestre de la sèquia Imperial de Saragossa, el qui arribat en el mateix dia avui i romandrà 32 dies a la ciutat per fer la tasca

⁴³⁷ Vide: Carles I, 34.

esmentada de anivellar, i per la tasca cobrava del clavari 54 lliures 8 sous, puix que els treballs de sèquies romandrà ben documentat fins al 1556. Els encarregats foren el picapedrer de Flix, Domènec Cotxí, i mestre Sebastià Martines. Quant a la séquia de l'esquerra del riu, segons DesPuig el 1557, està aturada per haver un pressupost de 50.000 ducats que la Ciutat no vol o no pot invertir perquè els capitalistes, aleshores, solen fer-ho en censals, o en deixa de diner a canvi d'interessos fixes.

El malestar social per l'agressió de la pirateria es mantenia, però, i tornava a esclatar a finals de febrer, quan la Ciutat adoptava fortes mesures preventives quan s'avisava que als Alfacs havia aparegut una flota de pirates que desembarquen i queien sobre la Ràpita i a Amposta per prendre-les i saquejar-les. Tortosa hi acut ataca amb l'host de la Ciutat. Els ampostins, només hi restaren 7 o 8 persones, havien fugit per refugiar-se pels pobles i la majoria a Tortosa mateix, en difusió del malaverany arreu per on passaven. L'host tortosina, amb companyies de ballesters i arcabussers, ataca els corsaris quan aquells just estaven saquejant, malgrat que van poder escapar i a embarcar amb el botí, i les seves naus se situaren enmig de la badia dels Alfacs i hi romangueren 21 dies per negociat els rescats⁴³⁸. En el mateix any, encara, sembla ésser que els pirates fan una altra captura de perellonencs, puix que els jurats de la vila feien cap a la ciutat en sol·licitud d'ajut i de diner per rescatar les "moltes persones (...) prengueren los moros", i la Ciutat els lliurava 500 ducats.

Més endavant, el 3 de setembre, a Roma, el papa Pau III aprovava els estatuts de la Companyia de Jesús amb la butlla *Reginae Militantis Ecclesiae*. Ignasi de Loiola l'havia fundat a París el 1534 i, encara, el sant pare Juli III ho completarà amb *Exposcit debitum* de 1550. Ignasi de Loiola, llavors, serà elegit general de l'orde en el 1541 i començarà a redactar les *Constitutiones* datades en el 1558, les que donaran a l'orde un cos jurídic d'ençà dels privilegis pontificis, mentre que els *Ejercicios espirituales* nodriran l'espiritualitat.

Tortosa realitza un gran desplegament en el sentit militar i de vigilància de costes, l'any 1541, tot a resultes del desembarcament corsari de l'any anterior a Amposta. Aquesta vila demanava i aconseguia llavors de poder imposar taxes destinades a aixecar murs de protecció malgrat que la greu davallada demogràfica que havia sofert els comportava una manca de recursos que no permetia realitzar l'obra⁴³⁹. Els fets havien estat tan greus que el capità general del Principat manava que abandonessin Tortosa totes les dones i infants, i que s'emportessin el patrimoni més important: els tortosins no ho feien i demanaran material de guerra per defensar-se, així com el retorn dels veïns que estaven al servei de la Corona.

A la ciutat havia estat conflictiva la processó de *Corpus Christi*, el 20 de juny, sembla ésser que per aldarulls haguts, i foren detinguts Guillem Pallarès, Pere Brum, sastres, i Jaume Castellar, pescador, "per la qüestió se mogué en la processó del Corpus Xpi". La novella del mes, ben llunyana, era que el dia 26 del mateix mes el "conqueridor" del Perú, Francisco Pizarro, era assassinat a la casa del govern de Lima, en una conjura dels homes de Diego de Almagro. En aquest any el Concili Provincial, convocat pel vicari general de Tarragona en Francesc Soldevila, essent arquebisbe Girolamo Doria, s'aplegava a Barcelona.

⁴³⁸ BEGUER, a o. c., pàg. 64. – Vide: *Cartes I*, 71.

⁴³⁹ *Recerca.4*, 142.

Jeroni de Requesens

(29 juliol 1542–14 octubre de 1548)

No se sap el lloc i la data de naixement de Jeroni de Requesens, fill natural com era de Berenguer Joan de Requesens i Joan i cosí germà d'Estefania de Requesens i Roís de Liori, baronessa de Castellvell i de Molins de Rei, membre d'una de les famílies catalanes més influents de l'època. Per la intervenció d'aquesta i del seu marit, Juan de Zúñiga y Avellaneda, fou preceptor del rei hispànic Felipe II, obtenia el bisbat d'Elna-Perpinyà que ocupà el 23 de juliol de 1537 fins al 1542, i esdevenia president de la Generalitat de Catalunya (1539-1541), en la qual etapa tingué problemes amb el lloctinent general de Catalunya, Francesc de Borja, a qui volia fer pagar uns drets que devia a la Diputació del General. El 1539 s'aplegava a Barcelona un Concili, segons la convocatòria de Francesc Soldevila, vicari general de Tarragona⁴⁴⁰, essent arquebisbe Girolamo Doria. El 27 de setembre de 1540 i amb la butlla *Reginae Militantis Ecclesiae* el sant pare Pau III aprovava la Companyia de Jesús que Íñigo López de Loyola havia fundat a París el 1534 i, encara, amb *Exposcit debitum* de 1550. Després se celebraven concilis, a Barcelona, el 1541 i el 1542, amb el mateix convocant i en el mateix pontificat, i un altre a Tarragona, el 1543, per la crida que en féu Onofre de Biure, vicari general de Tarragona, essent encara arquebisbe Girolamo Doria. Mentrestant, Ignasi de Loiola era elegit general de l'orde en el 1541 i començava a redactar les *Constitutiones* datades en el 1558 que donarien a l'orde un cos jurídic d'ençà dels privilegis pontificis, mentre que els *Ejercicios espirituales* nodririen l'espiritualitat.

Jeroni de Requesens era nomenat bisbe de Tortosa el 5 de maig de l'any 1542 i es mantingué en el càrrec fins al 1548, ço és, des que en l'any 1539 a Antoni de Calcena el succeís una vacant de tres anys o fins que Requesens prengué possessió del bisbat el 29 juliol 1542, en un any de memorable atac de la pirateria a la diòcesi i en el qual sabem de l'existència de la confraria de Sant Miquel. El projecte aprovat a Pamplona el 1529 pel Capítol de l'orde dominicà quant als Reials Col·legis de Tortosa, presentat per Baltasar de Sori, era confirmat pel Capítol General de Roma en l'any 1542 i, a demanda de la Seu, el sant pare els concedirà les gràcies i privilegis usuals. Aquest també era l'any en el qual, el 21 de juliol, Pau III fundava el Sant Ofici, una congregació romana destinada a vetllar per la puresa de la doctrina, per combatre el protestantisme, els heretges, i ho feia amb la denominació de Congregació de la Suprema Inquisició.

Per sobre d'altres esdeveniments memorables és, també, l'any que al novembre-desembre l'emperador Carles V^e, titular de la Corona d'Aragó, quasi de pas però s'estatjà a Tortosa amb son fill, el príncep Felipe⁴⁴¹. A la ciutat signaven èpoques els mercaders Jaume Aduart i Nicolau Cerveró, en el primer cas referides a diners rebuts per comprar a València un pal·li de brocat i altres articles, i en el segon per atendre els pagaments de les despeses causades pel sojorn reial. L'emperador sembla ésser que impulsava les obres de construcció de les sèquies de l'Assut. Els tortosins havien atès préstecs que els demanà, com el de 1200 lliures el 1535 per al finançament de galeres a construir i, com veurem, de 3000 ducats al juny de 1544. El primer el reembossaria la Generalitat però el segon, lliurat a la tresoreria reial mitjançant Lluís Oliver de Boteller, no se sap si es recuperà mai.

El 1543 és l'any en el qual Nicolà Copernic (1473-1543) publicava "*De revolutionibus*" i Andreas Vesalius (1514-1564) "*Sobre l'estructura del cos humà*". L'emperador Carles havia projectat la construcció, a València, d'un col·legi dedicat a l'educació dels fills dels conversos i Baltasar de Sori, amb el suport del bisbe Jeroni de Requesens i dels Boteller, li ofería el Col·legi en obres de Tortosa en una proposta que va plaure al rei, i per això mateix accedia a obrar-ne un a Tortosa per tal de poder adoctrinar els fills dels moriscos⁴⁴². El bisbe Jeroni de Requesens, el 2 d'octubre del mateix any, amb el de Segòvia signava una concòrdia per la construcció a

⁴⁴⁰ REVENTÓS, J.: o. c. 161

⁴⁴¹ El cronista Ginés de Sepúlveda ho consignava als *Annals*, sense detalls, per bé que acull trets urbans. *Vide*: Carles I, 75.

⁴⁴² *Recerca*.4, 62.

Tortosa dels dos col·legis dominicans, segons la descripció de l'emperador Carles V^e. i amb fons econòmics de la mensa episcopal tortosina.

Al gener de 1543, també a conseqüència de l'estada de l'emperador, es reprenien les obres de les sèquies de l'Assut, al sector de Som, i al març el gremi Sant Antoni, dels pagesos, començava les de l'ermita de Sant Antoni dels Ermitans, en una finca pertanyent a Lluís Oliver de Boteller⁴⁴³, les quals obres semblen estar enllestides el 1547 puix que al vespre de sant Joan alguns procuradors van a fer-ne la visura per assabentar el Consell de Vintena. El 1543, tanmateix, s'establí el convent franciscà dels Àngels, a Orta, el qual passarà als recol·lectes uns anys més tard, en el 1576.

Al temps establert se celebrà a Tarragona el Concili Provincial, convocat pel vicari general de Tarragona en Francesc Soldevila⁴⁴⁴, essent arquebisbe Girolamo Doria i, aleshores, el príncep Felip signava una Reial Cèdula a Valladolid,

El 1544 la Ciutat gestionava, el 18 de juny, el lliurament a l'emperador 3000 ducats i es recorda que en el temps de les Germanies valencianes calgué aportar pel sosteniment de la despesa de la defensa de la ciutat i el manteniment d'una força de 400 soldats que constituïa i que sostenia la Ciutat al llarg del conflicte. En el context europeu, recuperada Luxemburg i amb la por d'ésser derrotat en la seva marxa sobre París, el 18 de setembre l'emperador Carles V signava amb Francesc I de França la pau de Crépy. El francès renunciava a Flandes, Artois, Sicília i Nàpols i es comprometia a trencar l'entesa amb els turcs i a donar suport a l'emperador. El tractat suposà la tornada a les posicions inicials, llevat de les conquestes imperials fetes a França a prop dels Països Baixos. També es concertava el matrimoni entre Maria, filla de Carles V, i el duc d'Orléans, fill del rei francès, un propòsit que frustrarà la mort del duc.

Després, en el primer dia de desembre, el príncep Felipe signà una Reial Cèdula a Valladolid per la qual disposava que Joan Izquierdo i Baltasar de Sori s'ocuparien de l'obra dels Reials Col·legis, amb el consell del bisbe i dels procuradors de la ciutat, amb l'ordre complementària de començar l'obra del Col·legi de Dalt, el de Sant Jaume i Sant Matias, destinat a la reeducació del jovent morisc i facilitar-ne l'assimilació cultural i lingüística. Després, en el primer dia de desembre, el príncep Felipe signà una Reial Cèdula a Valladolid per la qual disposava que Joan Izquierdo i Baltasar de Sori s'ocuparien de l'obra dels Reials Col·legis (Arts i Teologia), amb el consell del bisbe i dels procuradors de la ciutat, amb l'ordre complementària de començar l'obra del Col·legi de Dalt, el de Sant Jaume i Sant Matias, destinat a la reeducació del jovent morisc i facilitar-ne l'assimilació cultural i lingüística. De fet la programació de l'orde ja complia aquesta funció, encara que en l'abast intern era limitada als dominicans⁴⁴⁵ i cal afegir que els dominicans, en l'afer, comptaran amb el suport del bisbe Ferran de Lloaces per bé que aleshores era simultània la Provisió Reial de fundació, i que en aquesta data comença l'activitat docent en Arts i Teologia. Algunes ciutats i capítols, al segle XVI, creaven estudis generals davant el declivi de l'únic existent a Lleida, segons les manifestacions oficials, tot i que a Tortosa existia d'ençà de la segona meitat del segle XIV.

En l'any 1545 s'esmentava de com una sobreeixida de l'Ebre tornava a dificultar la vida urbana i rural, i els jesuïtes s'establien a Barcelona i sortien al pas de la davallada del nivell cultural. Fos com fos, a meitats del mes de març de 1545 començaven les obres del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, això després que el dia 12 el clavari hagués abonat els honoraris als "voltejadors que voltejaren en Casa de la Ciutat". El Consell determina que els arrendataris del Pont aixecaran els cadafals a l'Estudi de Gramàtica⁴⁴⁶ o on es disposi, per a "espectacles, córrer de bous y altres festes". Al mes vinent, el 25 d'abril, s'aplicaven les mesures de neteja de sèquies a les partides de Vil·la-roja, Castellnou i Caborrec, i el 28 d'agost el Consell de la Ciutat determinava la dedicació d'una part de la Parellada a usos urbans⁴⁴⁷, "...per a què edificassen cases e fessen orts en dites Parellades per embellir la ciutat..."

⁴⁴³ Vide: Carles I, 16-17.

⁴⁴⁴ REVENTÓS, J.: o. c. 161. Vide: MARQUÈS a o.c. 155.

⁴⁴⁵ El projecte docent inicial esdevindrà inútil d'ençà el 1609, moment com serà del foragitament dels moriscos. Vide: BAYERRI, E.: o.c. 8.507-508 i 557 - Recerca.4, 16 i 63

⁴⁴⁶ Seguim Recerca.4, 259.

⁴⁴⁷ Vide: Carles I, 15.

Un succés universalment famós i transcendent fou el Concili de Trento (Alt Àdige, vora Àustria) o XIX Concili Ecumènic (1545-1563), del qual se celebrà l'acte oficial d'obertura el 13 de desembre de 1545. Havia estat convocat pel sant pare Pau III i protegit per l'emperador Carles V. El papa, pressionat per l'emperador Carles V i de mala gana, hi arribava en tal dia. El concili constarà d'una primera etapa, de 1545 a 1547, en la qual no i hagué cap català present i era el moment, el 1546, en el qual el vicari general de Tarragona convocava un Concili Provincial, ja essent arquebisbe el genovès Girolamo Doria⁴⁴⁸; la segona etapa, de 1551 a 1552, comptarà amb la presència de Miquel des Puig, bisbe d'Urgell, i de Ferran de Lloaces, bisbe de Lleida, en el qual moment, el 1551 i convocat pel mateix vicari general Bartomeu Jacques, essent arquebisbe Girolamo Doria, se celebrarà un Concili Provincial a Tarragona-Montsó, i amb les mateixes dades se'n celebrarà un altre a Tarragona en el 1554-1556; la tercera etapa se situava entre el 1562 i el 4 de desembre de 1563, amb la presència del bisbe de Tortosa, en 25 sessions que omplien els pontificats dels sants pares Pau III, Július III i Píus IV. El Concili consolidava la fe catòlica davant els avenços del protestantisme, amb la reforma interna de l'Església catòlica. Les deu primeres sessions duraren dos anys. Felipe II en volgué el control i per exercir-lo hagué de caure en moltes arbitrietats, i una fou la suspensió del Concili Provincial Tarraconense, tinguda Tarragona per escenari (1564) per bé que a l'any vinent el traslladava a Barcelona amb l'aprovació reial, no caldria dir, i sota la convocatòria de Ferran de Loaces. Els bisbes posaren llavors en funcionament els seminaris diocesans per a la formació sacerdotal però Tortosa, amb antic Col·legi obert, sempre havia completat aquesta funció i no l'obrirà un seminari fins al 1824.

Els capítols catedralicis d'abans del Concili de Trento, d'analitzar-ho, es veu que havien arribat a ésser més influents que els bisbes i, fet aquest universal debat, la mitra esdevindrà reforçada en detriment dels canonges. Els prelats, altrament, cada dia havien estat més submisos davant la monarquia i les diòcesis restaven a mans de castellans o de personatges catalans addictes al rei en una Església tutelada per la Corona, al poder civil. Això comportava una dissociació i un distanciament entre l'alta jerarquia eclesiàstica i la baixa, en la qual situació els canonges solien ésser l'oposició als bisbes.

Tortosa, per dues vegades el 1545, calgué que constituís una host de 50 homes per anar al Perelló per rebutjar desembarcaments de pirates, els que ancoraven les seves fustes l'àrea de Sant Jordi i constituïen un fort perill de als habitants de l'entorn. Al 1546 l'host tortosina prenia una galiota turca amb 72 tripulants, de tal manera que pogueren així alliberaren 150 captius, segrestats per tan constant enemic i depredador. Els jurats del Perelló demanaren ajut a Tortosa i la Ciutat els avançava els diners. Cristòfor des Puig digué d'aquest any que "los prengueren una galeota ab setanta-y-dos turchs y deslliuraren cent cinquanta catius...".

Al temps establert hem vist com s'obria el Concili Provincial que havia convocat el vicari general de Tarragona, en Francesc de Soldevila, encara sota el pontificat de l'arquebisbe Girolamo Doria.

La Casa de la Ciutat, en un afer que incrementarà l'enfrontament amb Xerta en tan bon punt com resolgui el xertolí Sentís, el prelat de Barcelona, el 3 de febrer de 1546 determinava que "Xerta és carrer de Tortosa y los habitants en aquel usen de les franqueses, libertats y privilegis que los poblats en Tortosa gaudeixen".

L'Església dertosense o l'orde dominicà enllestia el 1547 una de les quatre ales del Col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec, segurament la meridional i, tanmateix, feia imprimir a Lió el Breviari particular de la seu, en el qual s'inclou el reso propi de la Cinta. El bisbe, doncs, feia imprimir a expenses seves i prologava el "*Breviarium secundum morem, usum, ac consuetudinem insignis ecclesiae cathedralis Dertusensis*"⁴⁴⁹. El Breviari havia estat acabat el 26 octubre, pagat per Bartomeu Macià, potser per encàrrec del bisbe, segons consta imprès al final del volum, i l'havia ajudat el cambrer de la seu, Miquel Boteller, segons informava el mateix el bisbe en el pròleg amb el qual obre l'edició, on també semblava manifestar que l'elaborat en

⁴⁴⁸ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 161.

⁴⁴⁹ Havia estat corregit o revisat el 1507, i ara editat a Lió, per Dionís Hersey, en l'any esmentat de 1547. Vide: O'CALLAGHAN, R. a o.c.

l'any 1507 mai no s'arribà a imprimir quan en el mateix text confessava que era de menester un llibre.

Les oracions a la Mare de Déu de la Cinta s'utilitzaren fins al 1568 en el Breviari i al 1570 al Missal puix que Pius V, d'acord amb Trento, disposà que tota l'Església havia de fer ús del Breviari i el Missal romà, una voluntat unificadora que comportava la supressió de qualsevol altre l'ús del qual no superés els 200 anys i els de Tortosa no els tenien, com veiem, de manera que restava així suprimit l'ofici propi de la Cinta, tot i que es resava l'ofici comú de Nostra Senyora i el culte a la Cinta, i el dia de la festa es féu talment com abans.

A Mühlberg (actual Brandenburg, llavors Saxònia) les tropes de l'emperador Carles V i son germà l'arxiduc Ferran vencien les protestants de la Lliga Smarkalda que estaven acampades vora el riu. Les forces imperials havien estat constituïdes per 8.000 veterans dels terços castellans, 16.000 lansquenets alemanys, 10.000 italians i 5.000 flamencs. La Lliga, una força semblant, havia destruït els ponts sobre l'Elba, i el 24 d'abril de 1547 se sentia protegida pel cabalós riu. Localitzats per l'exèrcit imperial, molt de matinada, l'eficàcia dels pontoners i l'audàcia d'alguns arcabussers hispans que havien nedat per travessar el riu, havien fet que els terços imperials sorprenguessin i derrotessin el desprevingut exèrcit protestant, el qual havia estat aniquilat. El poder imperial en sortia reforçat però els prínceps alemanys s'aliaran amb el rei Enric II de França que ocuparà les places imperials de Metz, Toul i Verdun.

Les pluges primaverals van estar intenses fins a la meitat del mes de maig i les sèquies d'Arenes, Castellnou, la Vil·la-roja i altres estaven plenes d'aigua embassada i feien témer alguna malaltia puix que eren "aigües podrides i dolentes". La Ciutat prenia les precaucions convenients i, a més, atenia les demandes paraeclesiàstiques quan l'11 de juny nomenava en Mateu Llopicó, al qui es destinava com a sobrestant de les obres que es feien al monestir franciscà de Jesús.

Al mes de novembre un estol de naus turques atacaven per Alfama, amb "onze veles de Alger". Els pirates entraren cap a Fullola, i Tortosa posava guarniment militar a la torre de Sant Jordi⁴⁵⁰ i l'orde de Montesa es negà a pagar aquesta despesa de defensa de les seves propietats, per la qual cosa s'obria un plet que no es tancarà fins al 1575, el qual plet obligava la Ciutat a pagar la despesa. Fullola havia sofert un dels atacs dels pirates, potser que dels més greus del segle en l'àmbit regional, en el qual foren segrestats molts infants de la vila, sembla ésser que en foren 27. Les famílies feren per rescatar-los quan les naus alçaren el pavelló de rescat però el capità Ali Amat, assabentat de què tot era pobra gent, fixà un rescat global de 1700 coronas.

L'emperador Carles atorgava un privilegi el 6 de desembre, de Montsó estant, pel qual confirmava els atorgats anteriorment per bé que tal complaença no tranquil·litzava els ciutadans perquè en concloure l'any 1547 pesava sobre la ment de tothom la presència d'aquell estol d'onze naus corsàries que depreda les costes, dificulta el tràfec naval i interfereix les pesqueres. Fullola no es pot refer de les conseqüències mentre es mantingui el segretament dels infants de la vila i les seves famílies se senten immerses en la basarda. Els jurats del Perelló han tornat a demanar ajut a Tortosa i la ciutat els avançava els diners. Despuig diu d'aquest any: "los prengueren una galeota ab setanta-y-dos turchs y deslliuraren cent cinquanta catius..."

El 14 d'octubre de 1548 (el 21 de novembre a les notes vaticanes) el bisbe Jeroni Requesens començava unes vacances i se n'anà a Barcelona, al denominat Palau de la Comtessa que era la seva casa pairal. El pare Araoz ho contava així a sant Ignasi⁴⁵¹: "*Estando yo un día, a las once dadas, hablando con el Obispo de Tortosa, estando en esta ciudad [de Barcelona], y bueno, tratando de la brevedad de la vida y del morir improviso e imprevisto, y la preparación para ello; viniendo yo a comer a casa, me enviaron un paje a gran prisa, que estando el Obispo alegre y riendo y leyendo una letra, Le vino un accidente y estaba sin habla y (me mandaron recado) que fuese; y así, dentro de ocho horas, poco más o menos, voló al*

⁴⁵⁰ Carles I, 17, citat en la sentència del 8 d'agost de 1551 del procés entre la batllia de Miravet i el Perelló, i 75.

⁴⁵¹ Transcrit per Ignasi Puig que publicava a "San Ignacio de Loyola y Barcelona", pàg. 97 (Barcelona, 1955) i utilitzat per E. Bayerri a la pàg. 754 del vuitè volum de la seva "Historia de Tortosa..."

Señor, como se cree, a quien sea la gloria y el imperio.” Jeroni de Requesens era sepultat a l'església o capella dita vulgarment Palau de la Comtessa. En la vacant en Gil, canonge de la seu de Sevilla, sense més dades, que mai no arribà a prendre possessió, i Jeroni de Requesens fou succeït per Ferran de Loaces.

Bibliografia

Bayerni, E.: v: *Historia de Tortosa...* VIII, 753. - **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*.1.- **Duran, E.,** *Requesens, Jeroni de,* a GEC.12, 1978, p.501.- **Jover, M.:** *La Santa Cinta...*, p.54.- **Matamoros, J. :** *La catedral...*, p.111. **O'Callaghan, R.:** *Episcopologio...*, p.148-150. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/breque.html>

Ferran de Lloaces

(1553-1560)

El nomenament d'en en Gil, canonge de l'Església Metropolitana de Sevilla, el 12 de novembre de 1548, per al bisbat de Tortosa amb la decisió d'una presa de possessió en el mateix any o en el vinent, es tancava com no realitzada perquè “no llegó a tomar posesión, no se pone su nombre en el Catálogo de los Obispos”⁴⁵². Per una altra línia de recerca sabem que la suplència i sota el concepte de bisbe administrador l'exercí el titulat de Nicòpolis, el doctor Francisco de Robles.

A Tortosa, en el mes de febrer de 1549, la situació no semblava haver canviat i en res no havia millorat quant als atacs dels corsaris, en cap aspecte, per això la ciutat manifestava al rei “que ara estan los poblats de dita ciutat y de les viles de la contribució de aquella en molta pobresa, penúria e disminució de focs e veyxats cada dia de moros e molts de diets llochs en sppecial lo Perelló, Fullola y los Garidells despoblats per oppugnacions e sacos de moros que en tres o quatre anys se són seguits.”⁴⁵³. El 8-10 d'octubre Tortosa manifestava al marquès d'Aguilar, capità general del Principat, “que havem quatre o cinch vegades en dos mesos passats de fer eixides contra fustes de turchs que quiscun dia inquieten esta marina”. Un dels enfrontaments fou als Alfacs i Tortosa trametia 100 arcabussers i ballesters que se situaren a la punta de l'Aluet que és la part més meridional dels Alfacs: el vaixell pirata havia estat ancorat a prop de terra i un grup de moros vigilava 22 captius que adobaven unes veles. De matinada es donà ordre d'atac a l'host de la Ciutat i els corsaris correueren a refugiar-se a la galiota “que estava a dos piques de terra”, tot abandonant els captius. La nau encara va poder salpar i fugir encara que deixant un balanç de dos morts i cinc ferits tortosins però amb una quinzena de víctimes entre “maltractats e morts” del bàndol corsari. Cristòfor des Puig ho situava en l'any 1553 i s'hi referia d'aquesta manera: *investiren una grossa galeota en la punta dels Alfacs (...) mataren alguns turchs y amarraren vint-y-un catius christians que per eixugar unes veles staven en terra junt ab ella*”.

Pel mateix temps es comprova com el sots-bisbe o administrador Francisco de Robles, el 3 de març de 1549, consagrava l'església parroquial de Santa Maria, de Castello⁴⁵⁴, i més endavant, el 7 de maig de 1549, a Flix, efectuava la tonsura clerical, *rite et canonice*, a Simeó Oriol, *litteratum filium legitimum et naturalem* del vilatà Bernardí Oriol *ac caracterem clericalem insignimus*. Possiblement la primera activitat de l'administrador Robles⁴⁵⁵ fou la visita canònica a la diòcesi, just efectuada entre ambdues dates.

Ferran de Loazes havia nascut a Oriola, al Baix Segura, en l'any 1498, essent fill del metge Roderic de Lloaces, de la nissaga gallega del mateix cognom, i d'Isabel Peres. Cursà estudis de Filosofia i Teologia i després Lleis i Cànon (Dret Civil i Dret Canònic) a la Universitat de Bolonya i s'hi doctorava a la de Pavia, sembla ésser que el 1514, quan tenia 21 anys, on i per molt temps es recordà la seva tesi *Filius familias*, la qual s'edità més endavant, i al mateix centre docent regentà la càtedra de Lleis. Realitzà estudis, de fet, a les universitats de París, Pavia i Bolonya i, havent tornat a Oriola, se l'assignà ambaixador per tractar amb Carles V^è. a A Corunha, just abans d'embarcar per a ésser proclamat emperador d'Alemanya, i s'oposà al moviment agermanat local durant el conflicte de les Germanies, iniciat al setembre de 1519 i escampada per Oriola a l'agost de l'any vinent (1519-1523), pels quals fets informà els ministres reials i tractava amb els revoltats, als que definí com “vna gavilla de pérfidos Plebeios, enemigos jurados de los nobles i traïdores a su Rei”. En tornar a Oriola es trobà amb què s'havia posat tan malament amb tothom que calgué que es refugiés a la catedral, la qual fou

⁴⁵² Segons O'CALLAGHAN, R. a *Episcopologio...*, pàg. 150).

⁴⁵³ *Recerca*.4, 142-143.

⁴⁵⁴ Segons SARTHOU CARRERES (Carles), del qui l'errada deriva en altres autors, segons, segons BAYERRI (Enric).

⁴⁵⁵ BAYERRI, E., a o.c., pàg. 755, al mes de febrer de 1955 afirma haver llegit un pergami de la parròquia de Vandellòs on es diu: *Cunctis pateat liquido quod nos franciscus de Robles, dei et apostolice sedis gratia episcopus nicopolitanus, ac pro reuerendo capitulo administratore Episcopatus dertuse, sede vacante, in pontificalibus actibus vices gerens, in domo honorabilis Joannis carcia ville de flix dertusensis diocesis visitationem faciens*. Cal advertir que en aquest mateix text es recollia una informació densa i variada sobre aquest personatge, amb collida bibliogràfica que es recomana per ampliar l'estudi.

assetjada i l'hagué d'abandonar d'amagat però, en mantenir l'acció contra els agermanats, el 17 de juny de 1521 es veié novament assetjat al seu refugi d'Albatera, on hagués mort de no haver estat salvat pels d'Elda: calgué que fugís a Mula amb tota la seva família, on romangué fins al final del conflicte, després que el 30 d'agost el Marquès de los Vélez, el d'Elx i Pere Maça realitzessin una massacre d'agermanats al Camp de Bonança. Llavors fou nomenat assessor del governador d'Oriola, Pere Maça, "*en cvio empleo, la equidad, zelo i amor a la justicia le granjearon tanta fama que de allí a poco tiempo*" esdevenia fiscal de la Inquisició a València i inquisidor a Barcelona, al cap de cinc anys, en el qual càrrec incloïa les diòcesis de Tarragona, l'Urgell, Vic, Girona i Lleida en el 1527: s'hi mantingué en els següents setze anys, en un clímax de tensió i de forts enfrontaments amb les autoritats locals de Barcelona⁴⁵⁶. Immers en aquesta activitat, en la dedicació humanística dedicà a l'emperador Carles V^e la seva obra més destacada, *in causa Matrimonii serenissimorum D. D. Henrici et Catharinae Angliae Regum*⁴⁵⁷, en defensa de la reina Caterina d'Aragó, essent recompensat pel sant Pare el 23 de juliol de 1537 amb una pensió de 400 ducats sobre la mensa episcopal d'Elna, d'on esdevenia bisbe (1542-1543) per recomanació imperial a Roma i realitzada per butlla del 5 de maig de 1542, per bé que rebia de cop tots els ordres per raó d'estar tan sols tonsurat, els quals ordres rebia de mans del bisbe de Tortosa, Jeroni de Requesens que el consagrava a l'església del palau reial de Barcelona el 24 d'agost i en presència dels bisbes d'Empúries i de Fes.

L'emperador aconseguia de Roma el seu nomenament com a bisbe de Lleida (1543-1553) amb expedició de butlla del 6 d'agost de 1543 i, encara sense haver-la rebuda, l'emperador el designava *Real Visitador i Comisario de los Tribunales y Ministros del Principado de Cataluña*, segons una reial cèdula del 2 de maig de 1543. De Lleida estant es resolía a fer una bona obra social i en parlà amb Joan Izquierdo (o Esquerdo) que n'era Provincial i decidiren la fundació d'un col·legi a Oriola i, obtingudes les llicències oportunes, el 1547 hi destinà tots els seus béns, haguts i per haver i, després d'altres tràmits, creava el col·legi del convent de sant Domènec en l'any 1552, amb tots els privilegis característics de les dependències universitàries i els destinats als estudiants. També hi llegava la seva important biblioteca que esdevindria el nucli de futura Biblioteca "Ferran de Lloaces".

Per aquests temps, segons DesPuig, la condició de mercader gaudia d'un cert prestigi social i per això "*tots los hòmens honrats*" enviaven llurs fills "*a casa de mercaders a Barcelona o València perquè aprenguen de negossiar*". Els tortosins practicaven un comerç de cabotatge amb Barcelona i València, i d'alta volada amb Gènova, Roma, Nàpols, Venècia, Cadis, Xipre, Sicília, Sevilla, Portugal, Flandes, Anglaterra i "*en altres parts*", però el desplaçament del comerç a l'Atlàntic i les guerres amb els països islàmics reduïren el volum de les operacions mercantils.

Per una barroera inscripció a la planta baixa del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Matias sabem que en l'any 1549 ja havien estat construïts els fonaments i la planta baixa de l'immoble. En el camp laboral, altrament i en relació amb l'ordenament d'estatuts gremials o de confraries, s'especificava en el 1550 la diversitat professional que, en el sector del metall comprenia arcabussers, batifillers, daguers, espasers, ferrers i manyans, mentre que en el de la fusta s'emparaven els boters, calafats, fusters, mestres d'aixa i serradors.

Mentre que Ferran de Lloaces actuava de tal manera com a bisbe de Lleida els jesuïtes, el 1551, fundaven a Roma el *Collegio Romano*, o Universitat Gregoriana Pontifícia i la Santa Seu tornava a aplegar el Concili a Trento. Convocat pel vicari general de Tarragona, en Bartomeu Jacques⁴⁵⁸, essent arquebisbe Girolamo Doria, tanmateix, a Tarragona i a Montsó se celebrava un altre Concili Provincial. Sense sortir d'aquest any ens trobem amb què la Inquisició es girava contra els immigrants occitans i els primers luterans, fent-nos palesa una realitat social i religiosa que no sol revelar-se per bé que, en l'altre caire, ens trobem amb què es renoven nombrosos assentaments franciscans i se'n funden de nous de 1484 a 1600. En

⁴⁵⁶ Segons Joan-Hilari MUÑOZ a "*Un cas de bandositat eclesiàstica...*", pàg. 242.

⁴⁵⁷ Editat a Bruges en l'any 1528 i a Barcelona el 1531.

⁴⁵⁸ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 61.

aquest mateix 1552, a l'agost, la Ciutat disposava l'adobament de les escales i murades urbanes per causa de les notícies que hi ha “*de moros i francesos i d'altres enemics*”⁴⁵⁹ encara que el 25 d'agost de l'any vinent observem que la Ciutat empresona Bartomeu Montfort, guarda del Coll de l'Alma, “*per hauer fets molts fochs, sens algun orde, de hon se seguí molt aualot en Tortosa*”, i l'endemà se'l substituïa per Johan Fontanet; i, en el caire polític, el 8 d'agost de 1552 i des de Barcelona es determinava la sentència quant al litigi pel dret dels empius del terme del Perelló, favorable als llocs de la batllia de Miravet (Miravet, Batea, Ginestar, Benissanet, el Pinell, Gandesa i Corbera) per la qual es denega al Perelló la facultat de prohibir-ho. L'emperador, mentrestant, puix que restava vacant el bisbat de Tortosa, proposava el nomenament per a Lloaces.

En l'any 1553 el Principat de Catalunya tenia uns 339.000 habitants i 35.000 Barcelona, el seu cap i casal, mentre que la resta de ciutats i viles importants sempre presenten uns volums inferiors als 7.000. A Tortosa, per raó d'una incursió de corsaris, DesPuig escrivia: “*envestiren una grossa galeota en la punta dels Alfacs (...) mataren alguns turchs y amarraren vint-y-un catius christians que per eixugar unes veles araven en terra junt ab ella*”, i sembla ésser que la galiota pogué fugir. Tivissa, en aquell mes d'abril, el dia 17, es beneficiava per la sentència del batlle de Tortosa quant a la franquesa i pagament de lleuda i altres drets a favor de Tivissa. Llavors la Ciutat procedia a l'elaboració del Fogatge de 1553 i, segons els imperatius de la situació, es renovava la disposició del 16 de maig de 1523, per la qual es determinà l'establiment de guardes a la torre de la Ràpita, aleshores renovada el 28 de febrer i un altre cop el 16 de maig.

El 1553 fou l'any en el qual Maria Tudor (1516-1558), filla d'Enric VIII i de Caterina d'Aragó, era coronada reina d'Anglaterra i d'Irlanda el 4 d'octubre (1553-1558) a l'abadia de Westminster, essent la tercera dona que ocupava el tron britànic, després de Matilde d'Anglaterra i de la seva neboda Joana Grey. Maria, catòlica romana fervent, lluitarà perquè el Parlament sotmeti un altre cop el país a la disciplina papal, revalidarà el matrimoni de sos pares i abolirà les reformes religioses fetes per son pare, combatrà l'heretgia i durant les denominades *Persecucions Marianes* condemnarà uns 300 religiosos dissidents a morir a la foguera, amb ajusticiaments massius a la foguera, com és el cas de l'arquebisbe Thomas Cranmer que havia permès l'anul·lació del casament de sos pares: la historiografia protestant la coneixerà com Maria la Sanguinària (*Bloody Mary*). El 24 de juliol de 1554 es casarà amb el futur Felipe II de Castella que el 1557 la convencerà perquè declari la guerra a França, en la qual els anglesos perdran el port de Calais.

En aquell 1553, tanmateix, el 27 d'octubre, el metge i humanista i teòleg aragonès descobridor de la circulació menor de la sang Miquel Servet, era cremat de viu en viu a Champel, Ginebra (Suïssa) sota l'acusació del reformador Jean Caulvin (Joan Calví), després que el Gran Consell local el condemnés per heretge. Havia estat detingut per ordre de Calví, un dels pares de la Reforma protestant, que per diferències en matèria religiosa que fonamentava en els postulats, contraris al dogma de la Trinitat, defensats per Servet a l'obra *Christianismi Restitutio* i editada el 1547, prèvia amenaça feta⁴⁶⁰.

En aquest context arribava el moment en el qual Ferran de Lloaces deixava la diòcesi de Lleida i començava el seu pontificat al de Tortosa (1553-1560) per al qual havia estat nomenat. De Tortosa estant, donava suport a la iniciativa dominicana per la fundació dels Reials Col·legis encara que, com hem fet notar, un picapedrer sembla haver fet constar que l'obra havia començat i avançat de manera prou significativa. El 8 de juliol de 1554 el Capítol de la seu presentava al bisbe un breu papal que l'instava a fer efectives 400 lliures anuals per a l'obra de la Seu⁴⁶¹ i el bisbe Loaces es negarà a pagar-ho i a més, el dia 13, presentava una còpia notarial del document emès pel futur Felipe II que commina els canonges a complir les

⁴⁵⁹ Vide: *Recerca*, a *Carles I*, pàg. 11 i 75, i a *Recerca*.7, 134-135.

⁴⁶⁰ L'ànima, per a Servet, era una emancipació de la divinitat i tenia la seu a la sang. Poc més d'un segle i mig després Servet serà reivindicat com autèntic o primer descobridor de la circulació pulmonar o menor, el qual mèrit mai no li serà reconegut per França i pels països anglòfons. Sembla ésser que era dubtosa i es basava en observacions fetes a Lió, on exercia la medicina fins a la fi del 1557.

⁴⁶¹ *Recerca*, 13, 250 i 244-245.

primeres disposicions de Trento, les quals reforçaven l'autoritat episcopal i el Capítol ho rebutjava tot demanant un decret de la Santa Seu.

Ferran de Lloaces, a Tortosa, com a titular de la cadira diocesana trobava reconegut el seu alt nivell de formació intel·lectual, la seva capacitat i les seves virtuts... tots els valors personals li foren reconeguts però, dissortadament, la seva immediata actitud adversa a la continuació de l'obra de la catedral nova mai no ha estat compresa per ningú i li posava en contra el Capítol de la seu (1554), el qual àdhuc pensava recórrer a l'emperador en contra seva per raó de no fer les aportacions compromeses i, per aquesta mateixa causa, era durament atacat per l'escriptor i polític Cristòfor des Puig (1557) que, en els seus "*Los col·loquis de la insigne Ciutat de Tortosa*", afegia que en aquell moment les obres de la seu arribaven a la meitat, a l'altura de la capella de sant Ruf. La dura crítica feta a un personatge tan influent potser fou la causa per la qual l'obra de des Puig romangué inèdita fins a les acaballes del segle XIX, tot i que sempre en corregeren còpies manuscrites⁴⁶².

Cristòfor des Puig flagel·là Lloaces ben durament i l'acta capitular del 25 de setembre de 1554 ja es feia ressò de "*certes coses esdevingudes*", relacionades amb l'obra de la Seu i sembla que amb el bisbe, contra qui "*valerosament s.és hagut dit mossèn Puig*". Lloaces és acusat d'escatimar les contribucions extraordinàries i de negar-se al pagament de la taxa que li corresponia segons la seva alta jerarquia. L'enfrontament amb el Capítol esmenta el pagament de 400 lliures, reservades a l'obra, segons les deliberacions canòniques del 22 de febrer del 1555, i es volia recórrer a l'emperador contra el bisbe.

El problema, essencialment, sembla raure en la seva negativa a participar econòmicament en l'obra de la seu, i tot per raó del compromís contret per l'obra del col·legi dominicà d'Oriola que havia fundat. La realitat, més ampla, derivava de la conflictivitat entre famílies i clans locals pel domini polític de la ciutat i de la regió, amb els quals es relacionaven les jerarquies eclesiàstiques que aleshores s'enfrontaven a Loaces que constituïa una presència de procedència forana que l'emperador hispànic havia imposat⁴⁶³ per tal de mostrar el seu poder suprem. Un altre criteri fa notar que Loaces, després de molts anys d'absència de prelats, residia permanentment a la capital de la diòcesi⁴⁶⁴, el qual fet consolidà l'autoritat superior del Capítol que ara se sentia molest per les imposicions de poders superiors i per l'autoritat del nou bisbe Loaces que prevalia per la seva alta jerarquia, per la seva influència sobre la monarquia hispànica i pel poder policial que derivava de la Inquisició. El neofeudalisme, altrament, es manifestava per part de la mensa episcopal i del Capítol quan reafirmaven les sengles senyories jurisdiccionals sobre els llocs i viles de la diòcesi, per tal d'evitar interferències i conflictes derivats. Hem vist com el 13 de juliol de 1554 presentava la còpia notarial d'una disposició del futur Felipe II pel qual es comminava el Capítol tortosí a ajustar-se a les primeres disposicions aprovades a Trento, un dels quals acords reforçava l'autoritat episcopal però que els canonges rebutjaren per raó de no anar acompanyat d'un decret de la Santa Seu. El prelat, llavors, a finals de mes realitzava una visita pastoral a la catedral per comprovar el bon manteniment de les instal·lacions de la seu però també per inspeccionar quant la moralitat dels canonges, coneguda com era la dissoluta vida d'algun: un dels afectats tot just fou l'esmentat Tomàs Costa, el qui fou reclòs a la seu per un temps indeterminat, sembla ésser que s'ho prengué molt malament i covà una revenja. Els canonges contraatacaren per instàncies superiors per bé que Loaces es mantingué en la línia de consolidar el poder episcopal, d'acord amb les disposicions de Trento.

A Tarragona se celebrà un altre Concili Provincial el 1554-1556, també convocat pel vicari general de Tarragona, en Bartomeu Jacques, essent arquebisbe Girolamo Doria. El 1554, tanmateix, a Tortosa es documenta el Gremi de Sant Eloi, dels argenters, pintors, botifillers i llibrers, i el 28 d'octubre se sap de la detenció de dos gascons, Bernat de Sas i Bernat Lescà, els qui anaven pel camí de Lleida a Flix, cavalcant sobre muls i amb una dona vestida d'home, tot contrafent el darrer edicte de l'emperador que ho interdia. Declararen que "*tiraven la via de*

⁴⁶² Vegeu: QUEROL, E.: a "*Estudis sobre la cultura literària...*", pàg. 144.

⁴⁶³ Ramon O'Callaghan ja feia notar, a o.c., pàg. 140, que Lluís Mercader (1513-1515) havia estat el darrer dels bisbes elegits pels canonges i que d'ençà d'Adriaan Floriszoon tots havien estat directament designats per la Corona.

⁴⁶⁴ Segons MUÑOZ SEBASTIÀ, J.H. a o. c., pàg. 243, i *vide* 245 i ss.

Tortosa' per afers particulars; un declarà que podrien respondre d'ell mossèn Amich i mossèn Forcadell, de Tortosa. També se'ls acusava de portar armes i respongueren que anaven d'aquella manera perquè es prevenien contra atacs de moros i turcs, els que sempre amenaçaven la costa; així la dona, fingint ésser un home i armada de pedrenyal, es guardaria d'ésser forçada. Foren absolts⁴⁶⁵. La problemàtica religiosa feia un pas endavant el 25 de desembre de 1555, quan Carles V i els prínceps de l'imperi determinaven la pau religiosa d'Augsburg. La fe luterana restava legalment reconeguda arreu de l'imperi i així conclouien les lluites arran la Reforma. D'ençà que els prínceps podran imposar als seus països la confessió religiosa més adient, d'acord amb el principi *cuius regio, eius religio*, i els súbdits caldrà que la comparteixin de no haver d'emigrar. Les grans ciutats, però, es determinaran per la disposició que opta per la convivència pacífica de catòlics i protestants.

El 1556 és l'any que inicia el regnat el castellà Felipe II, un mandat que es perllongarà fins al 1598 i en el qual es consolidarà l'absolutisme monàrquic castellà. Aleshores fou quan la Corona castellana s'emparava de les conquestes fetes al nou continent i tancava als estrangers el comerç amb Amèrica, entre els quals estrangers es troben els súbdits reials de la Corona d'Aragó. A Tarragona se celebrava un Concili Provincial el 22 de setembre, també convocat pel vicari general de Tarragona en Bartomeu Jacques⁴⁶⁶ essent arquebisbe i cardenal Girolamo Doria, un concili en el qual hi hagueren interrupcions i pròrroques, amb una assistència que no sobrepassava mai els quinze membres. El presidí Tomàs Costa, abat de Sant Serni de Tavèrnoles⁴⁶⁷, amb procuradors dels bisbes de Barcelona, Lleida, Urgell i Vic, i el bisbe de Tortosa, Ferran de Lloaces, el qui impugnà la convocatòria el 17 d'agost de 1555. El concili conclourà el 1557.

En el lapse de temps que comprén del 1534 al 1557 se celebraren nou concilis provincials en l'esmentat pontificat del cardenal Girolamo Doria, un genovès que mai no posà els peus a Tarragona; en aquests concilis es debatien temes com la relació amb la monarquia i el papat, s'establien normes d'interès sobre el govern dels bisbats, com la que obliga les cúries diocesanes a enregistrar tots els testaments on s'establissin fundacions de causes pies.

L'activitat sinodal 1556-57 es reflecteix ara des de la impremta barcelonina de Claudi Bornat puix que es publica la compilació de les constitucions, segons un edicte d'edició amb data de 25 de maig i que signava Tomàs Costa (el progrés quant a la de 1330 és gran), i hi està representat el bisbe de Tortosa. Un desconegut canonista les ordena en matèries d'acord amb els cinc llibres de les Decretals, ço és, de la recopilació del dret eclesiàstic d'Occident⁴⁶⁸. Un tercer període de reunions entre 1517 i 1560 comporta una represa que venia després de 40 anys de pausa.

El 1556 esdevenien fets importants en l'àmbit internacional, en aquest cas en el continent asiàtic: un fou en començar-lo, el 24 de gener, i corresponia a un fort terratrèmol de magnitud 8 (escala Richter) al comtat de Hua, el que devastava la província xinesa de Shaanxi que n'era l'epicentre. Afectà deu províncies, causà 830.000 morts, el 60 % de la població en alguns comtats, i destruï una àrea de 836 km² tot deixant anorreada la regió que havia de passar a viure en coves artificials pels alts estimballs de les terrasses de l'altiplà de Loes, en terreny sorrenc i fàcil d'erosionar, el qual fet permetia les esllavissades que colgaven les coves; un altre fou l'establiment portuguès a la Xina, a prop de Canton, on fundaven Macau.

A Tortosa, el 20 de juliol de 1557, es concretava l'*Stabliment dels Peixcadors*, del gremi dels Pescadors o Confraria de Sant Pere⁴⁶⁹, pel notari Guillem Martorell, però el conflicte que es mantenia entre el bisbe Lloaces i el canonge Tomàs Costa esclatava a meitats d'agost.

Mentrestant, però, el 10 d'agost les tropes de Felipe II (espanyols, alemanys, flamencs borgonyesos i anglesos) amb l'ajut de la cavalleria imperial d'Egmont i dirigides pel duc Manuel Filibert de Savoia, derrotaven les forces franceses del conestable de Montmorency a Saint-Quentin (Aisne, França). La victòria i la presa de la ciutat obligarà a Enric II de França a signar,

⁴⁶⁵ LLADONOSA, J.: *El Bandolerisme a...*, pàg.25.

⁴⁶⁶ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 70 i 71.

⁴⁶⁷ Es pot consultar el nostre "*Corpus epigràfic dertosense*", entorn a les seves activitats i sepultura a la girola de la catedral.

⁴⁶⁸ MARQUÈS, J.M.: o.c. 30.

⁴⁶⁹ *Recerca*, 13, 254 i 250-253. - FOGUET, a o.c. pàg. 41.

passat un temps, la pau de Cateau-Cambrésis. Felipe II acudia l'endemà a Saint-Quentin per collir els trofeus i prometia obrar un monestir a honor de sant Llorenç, el qual serà El Escorial. Trencada la treva de Vaucelles, havent atacat el duc d'Alba els Estats Pontificis que s'havien aliat a Enric II, Felipe II reclutarà un poderós exèrcit als seus dominis i en els de son oncle, l'emperador Ferran I de Habsburg.

El dia 13 d'agost el fiscal de la Cúria diocesana, Antoni de Santa Maria, obria un expedient que aplegava els testimonis quant a l'entrada a ciutat d'un grup d'homes armats, per tal d'esbrinar-ne les intencions⁴⁷⁰ perquè "...es diu públicament per la ciutat de Tortosa com esta nit passada lo reverendíssim mossèn Thomàs Costa, hospitaler y canonge de la Seu de Tortosa, ha portat ho fet portar de fora la present ciutat a la present ciutat molta gent de mala vida en hora captada, la qual sien són vint o trenta hòmens ab scopetes, ballestes hi altres armes..." De les declaracions es perfilaven aquests fets, segons la interpretació de Muñoz Sebastia: "Cap a les deu hores de la nit del dia 12 d'agost dues barques van pujar riu amunt davant la ciutat i es van dirigir a la zona de la llavors coneguda com Albareda, més enllà del pont de barques (...) i, unes dues hores després, aquestes mateixes barques van creuar en riu Ebre en direcció a la ciutat carregades amb homes. Com que a Tortosa hi havia disposades guàrdies als principals portals a causa de l'epidèmia de pesta que llavors hi havia a València, els homes que havien pujat a les barques van desembarcar just al costat de la parròquia de Sant Jaume, on hi havia una petita portella per on van poder entrar sense passar cap mena de control..." Foren vistos per ciutadans que els veieren pujar per la Costa de Capellans i passar pel l'Hospitaleria on vivia el canonge Costa per bé que es repartiren entre aquesta, la seva casa pairal del carrer Montcada i la casa-palau dels Terçà, al mateix carrer. Els jurats d'Arenys, la vila pertanyent a la mensa episcopal, entre Orta i Arnes, feien avinent la seva procedència de la Vall de Roures, la Freixneda i Beseit i els comandava Gabriel Puig: havien fet camí per l'Escala d'Arnes, després coneguda com Terranyes, per arribar a la ciutat i posar-se a la disposició del canonge Costa per enfrontar-se al bisbe Loaces, i els d'Arenys s'oferien per venir a defensar el seu senyor".

Per les declaracions rebudes a l'octubre se sap que el 15 d'agost, festivitat de la Mare de Déu, "quant passàs la professó que acostuma a passar dit dia davant casa de dit abat Costa, de exir a dita professó y prendre la persona de dit senyor bisbe y posar-lo pres en casa del dit abat Costa o pegar-li si no.l podien prendre". El cas fou "que Déu ho remedià que ploqués", perquè "fonch gran miracle com ploqué tant aquell dia y féu tanta turbació de lamps y trons que no.s pogué fer la professó". Ferran de Loaces sabia de l'arribada dels homes armats però desconeixia llurs intencions, per bé que una còpia dels interrogatoris fou transmesa a Miquel Vidal, el lloctinent del veguer, i una altra a Cristòfor des Puig, un dels paers de la ciutat.

Ferran de Loaces se'n salvà i, malgrat de disposar de tantes proves fefaents, no continuà la investigació fins que havien passat dos mesos, al 24 d'octubre. Costa involucrà inútilment l'arquebisbat de Tarragona però ho desmentiren les declaracions i restà en evidència. Loaces mai no emprengué cap acció judicial contra Costa, potser que per raó de la forta influència social que gaudia o potser perquè Costa tingués prou poder com per deturar qualsevol acció.

El 27 de setembre moria el frare dominicà Baltasar de Sori, l'impulsor dels Reials Col·legis, i Francesc Izquierdo continuava l'empresa iniciada. Cristòfor des Puig, tanmateix, posava data als seus "*Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*" on, fent referència a la Cinta de santa Maria, escrivia: "*per cert encara per la festivitat de esta Santa Cinta té ordenat particular ofici y escrit en los Breviaris de tot lo Bisbat aon apareix llargament la història del milacre...*". També explica que, en continuar l'obra de la seu per la part de la capella de sant Agustí, s'excavaven dues files de grans columnes quadrades que suggerien ésser d'un gran temple i que aleshores es reutilitzaren en el basament de la nova seu. També diu, al capítol IV, que trobaren unes grans lloses o làpides amb epigrames relatius als emperadors i dignitats romanes, així com un molt bell enllosat, uns deu pams sota terra, que semblaven indicar el paviment del temple.

⁴⁷⁰ MUÑOZ SEBASTIÀ, J.H. a o. c., pàg. 253 i ss. on es pot seguir el procés i es transcriu la documentació.

Just en començar el mes de gener de 1558, el dia 7, els francesos recuperaven Calais, la darrera possessió anglesa al continent, i a la porta de la primavera, el 25 de març, moria a Gènova l'arquebisbe Girolamo Doria, el que tants concilis provincials havia convocat. Llavors, el 13 de juliol, commou Europa la batalla de les Gravelines, al nord de França i pròxima a Calais, en la qual les tropes de Felipe II de Castella, comandades pel comte d'Egmond, amb ajut de l'esquadra anglesa i ciutadans flamencs autòctons derrotaven les franceses que comandava el mariscal De Thermes (Paul de la Barthe). La batalla constituïa, després de la de Sant Quintí, un nou desastre per als francesos, amb milers de morts i capturades tota l'artilleria i banderes, per bé que s'acabava la guerra entre l'Imperi Espanyol i França, iniciada el 1547. Enric II de França caldrà que signi el tractat de pau de Cateau-Cambrésis amb Felipe II que, arran d'aquest pacte, es casarà amb Elisabet de Valois, filla d'Enric. Al setembre, el dia 21, al monestir de Yuste (Castella) moria l'emperador romano-germànic Carles V, cap de la dinastia de Barcelona i primer Habsburg o Àustria, i al mes següent, el 17 de novembre, havent mort sa germana Maria Tudor sense descendència, pujà al tron d'Anglaterra la princesa Elisabet I, filla d'Enric VIII i d'Anna Boleyn, la que governarà de manera més moderada que son pare, el creador de l'anglicanisme, i que sa germana Maria Tudor, la catòlica filla d'Enric VIII i de Caterina d'Aragó, dita la Sanguinària per raó de la crueltat posada en la persecució d'anglicans. Elisabeth Tudor, doncs, era coronada reina d'Anglaterra el 15 de gener de 1559. Elisabeth havia estat declarada filla il·legítima arran de l'execució d'Anna Boleyn i allunyada de la cort, i també presa a la Torre de Londres mentre que la seva execució, exigida per membres del seguici espanyol (Maria havia estat maridada amb el futur Felipe II) mai no es realitzà i, en un país dividit per afers religiosos, la nova reina afavorirà una Església anglicana independent de Roma, en contraposició al regnat anterior, puix que hi veia la manera de consolidar l'estat i el seu mateix regnat. Aleshores, el 22 de novembre i per tal de protegir la unitat de l'Església i preservar-la dels corrents protestants, Felipe II promulgava una pragmàtica que prohibia que els seus súbdits estudiessin a l'estranger. L'enduriment doctrinal i polític afectava branques del saber, de manera especial els estudis bíblics i semítics i la filosofia, que iniciaven una profunda decadència. La difusió del pensament d'Erasme i la relativa tolerància d'idees del temps de Carles V desapareixien ara. La unitat dels estats hispànics no era un fenomen polític sinó un fet religiós i, en el mateix any, la Inquisició romana promulgava el primer "*Índex de llibres prohibits*" d'àmbit universal mentre que de la província franciscana d'Aragó el 1517 s'havia segregat la de Mallorca i llavors, en el 1559, se subdividia en les custòdies o províncies d'Aragó, València i Catalunya.

Ferran de Lloaces, el qui havia convocat per al setembre un Concili Provincial⁴⁷¹, a Tarragona, a 5 d'agost de 1560 era promogut a l'arquebisbat. En aquell any 1560 també es posava data a la portada de l'antiga església de Vinaròs. Cal comptar, tanmateix, que Lloaces participà a Trento en les acaballes del Concili, on pronuncià una *Oratio et Sacrosacti æcumenici Concilii Patres Tridentum convocatos habita feria quarta Cinerum anno a Christo nato M.D.LXII*⁴⁷².

Lloaces fou elegit arquebisbe de Tarragona el 26 d'abril de 1560, quan feia tres mesos que havia acomplert els 77 anys d'edat i quan estava ocupat en la traducció al llatí d'uns originals grecs de sant Atanasi, segons un encàrrec reial, i en prenia possessió a les nones d'agost. Les seves *Constitucions* s'editarien a Barcelona el 1564. Aleshores donava a la sagristia tortosina "*Vna casulla, dalmàtiques, gremial, stoles, maniples, y collars tot Brocatello carmesí, los quals donà lo Rdm. Sr, Arquebisbe de Tarragona olim Bisbe de Tortosa, y vn Davant-Altar, tovalloles, y frontal del mateix*"⁴⁷³. Malgrat tot, celebrava un sínode en l'any 1564 i el 18 de febrer de 1566, acabats de complir els 83 anys d'edat, se li atorgava el títol de Patriarca d'Antioquia, lliurat per Pius V. Al cap d'un any morí l'arquebisbe de València i al rei Felipe II li mancà temps per promoure'l per a aquella seu, concretament el 4 de les calendes de maig de 1567 (el Vaticà datava el 28 d'abril), passats també tres mesos del compliment dels 84

⁴⁷¹ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 72.

⁴⁷² Lletra inserida a Colección de Concilios (Felipe Lablé), vl. XIV, pàg. 1514. – Vide VILLAR DOMINGO a o.c., nota 1 pàg. 39.

⁴⁷³ AHCT, a *Inventarium Sacristiæ* del 1561, núm. 122.

anys, confirmada per la Santa Seu l'immediat dia 23. Vell i cansat es traslladà a València el 26 de juliol, on a l'edat de 85 anys i dos mesos moria als vuit del seu pontificat valencià, a 29 de febrer de 1568, de les 11 a les 12 de la nit. Havia ocupat responsabilitats episcopals durant vint-i-cinc anys i cinc mesos. El memorial fet es diu: *Al otro día de su muerte por la tarde llevaron el cadáver a Predicadores de Valencia, acompañado del Cabildo, Clero i Religiones de la ciudad, i dejándole patente toda la noche, al otro día, que fué el segundo de Marzo, fué puesto en vna ataúd y le sacaron de Valencia para traerle a este Colegio [d'Oriola], como lo tenía mandado su ilustríssima. El acompañamiento de esta traslación fué mui lucido, pues ivan más de ciento, i entre ellos el Maestro Fr. Juan Loazes, i muchos sacerdotes, assí religiosos como Clérigos, llevando doce antorchas encendidas por todo el camino i cinquenta siempre que entravan en las poblaciones, en las cuales se depositava el cuerpo en la iglesia, assí de noche como de día. Passó por Ontiniente, como consta de vna partida que se halla en aquel Archivo [transcrita a part] i llegó el cuerpo a esta Ciudad [d'Oriola] a 7 de Marzo, el qual fué entrado por Oriolet i la Parroquia de Santiago para que liciese más la Processión, que componían todo el Clero i Comunidades de la tierra. Depositóse en esta Casa en vn lugar decente hasta que el año 1726, haviéndose concludido el templo que hai ahora, se puso en vn magnífico sepulcro, con el rótulo siguiente :*

*HIC IACET ILL_s, ET RR_s, D. D. FERDI-
NANDVS LOAZES HVIVS COLLEGII
FVNDATOR EPIS. ELNEX. ILERDENS.
ET DERTOSEN. ARCHIEPIS. TARRAC_s,
ET VALENTIN. PATRIACH. ANTIOæ.
VIR IN VTROQVE IVRE MAXIME
VERSATVS, ET NON FVIT PERSONA-
RVM ACCEPTOR, VT EIVS SCRIPTA
TESTANTVR. OBIIT DIE 28 FEBRV-
ARII 1568, AETATIS 70. EIVS TRANS-
LATIO FACTA EST ANNO 1726*

Talment com havia disposat, doncs, se l'enterrà al col·legi d'Oriola, al presbiteri, i s'hi conserva una pintura amb el seu retrat, en l'acte de lliurament als dominicans de l'escriptura de donació d'aquell edifici, amb la seva biblioteca de la qual se n'ha parlat com una de les millors de l'època. La política de Felipe II (1556-1598), al pas del temps, evolucionava tot consolidant el creixent absolutisme imposat.

Bibliografia

Bayerrí, E.: v: *Historia de Tortosa...* VIII, 753. - *Bibliotheca Hispana Nova*. 1, 378 b (Nicolás Antonio).- **Diago**, a *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, pàg.282, col.4. - **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*.1.- **Duran, E.**, *Requesens, Jeroni de*, a GEC. 9, 1975, pàg. 275.- **Fuster** (Pastor), dins Biblioteca Valenciana, vl. I, pàg. 120.- **Jover, M.:** *La Santa Cinta...*, p.54.- **Matamoros, J. :** *La catedral...*, p.111-112. - **O'Callaghan**, 1896, p.151-152.- **Pons de Icard, L.**, a *Grandezas de Tarragona*, f. 210.- **Rodríguez, J.**, a Biblioteca Valenciana, València, José Tomàs Lucas, 1747.- **Ximeno, V.**, a *Escritores del Reyno de Valencia*, vl. I, pàgs. 140, 148-151. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdeloaces.html>

Martín de Córdoba y Mendoza

(1 desembre 1560-1574)

Martín de Córdoba havia nascut en la ciutat bètica de la qual porta el cognom, el 3 de novembre de 1512, essent un fill il·legítim de Diego Fernández de Córdoba y Hurtado de Mendoza, tercer comte de Cabra. Prengué l'hàbit al convent dominicà de Sant Pau, a la mateixa Còrdova, això just en haver cursat els estudis eclesiàstics al convent de Sant Tomàs, de Sevilla i, per les seves qualitats personals, el van fer exercir el càrrec de prior als convents de Xerès, Jaén, Granada i Còrdova i, després, esdevingué elegit provincial de l'orde. Nomenat bisbe de Tortosa el 17 de juliol de 1560, a 47 anys i 7 mesos d'edat, en prenia possessió el primer dia de desembre, prèvia presentació de lletres, i feia la seva entrada a la ciutat el dia 1 de maig de 1561.

Al 1560, en l'àmbit del *Santo Oficio* s'havia disposat "*que en los negocios de la fe todo se procede en lengua castellana*". Probablement no tingué cap repercussió social i es feia dubtosa la legalitat internacional que pretenia aquesta tètrica i patètica organització que al 1561, encara, obligava a què "*no se escriban los procesos en lengua catalana*". El cas era que una organització estrangera pretenia, sota el mòbil de la defensa del cristianisme, imposar la seva llengua a un altre poble que la desconeixia, a la vegada que esdevenia un instrument polític i un poder policial posat al servei d'una potència estrangera: la situació podria tenir el greuge afegit del nomenament d'un bisbe estranger que garantís una actitud agressiva i d'objectiu inevitablement repressiu i de domini.

En aquell 1560, a Tarragona i encapçalat per Ferran de Lloaces, se celebrà un Concili provincial⁴⁷⁴ però llavors se celebrava el Concili de Trento que, suspès el 1552 per causa de les guerres d'Alemanya, es continuà el 1562, en un tercer període que transcorria entre el 18 de gener de 1562 (XVII sessió) i el 4 de desembre de 1563 que portà la darrera de cloenda (la XXV). Les actes conciliars ens testimonien la seva presència a la XVIII sessió, del 26 de febrer de 1562, i també a la XIX de 14 de maig, així com a la XX de 4 de juny, a la XXI de 16 de juliol, a la XXII de 17 de setembre i XXIII de 15 de juliol de 1563 i, tanmateix, a l'assemblea aplegada a 4 de desembre següent per tal de subscriure les actes conciliars⁴⁷⁵.

El 14 d'octubre de 1561 el Capítol de la Seu ja havia resolt a aprovar-li un subsidi de cent ducats anuals per atendre les despeses a fer a Trento, i el 6 de novembre de 1561 al bisbe Martín se li feren rogatives justificades en la seva partida, datades en el mateix jorn que es transmetia el canonge Miró a la Cúria romana '*pro negotiis Ecclesiae*'. Sembla ésser, doncs, que a l'octubre de 1561 el bisbe havia partit cap a Trento per assistir al Concili '*in quo de mandato Sanctissimi et beatissimi domini nostri Pape et domini nostri regis intervenit et presens fuit*'. Una nota de l'arxiu capitular ens diu: *Al Concili de Trento anà lo Bisbe D. Martín de Córdoba y Mendoza; s.enportà en sa companyia al Cambrer D. Mateu Boteller, y al Pare Pere Satorres, dominico, que era gran Teòlech; y li dava lo Capítol 100 ducats cada any de adjutori, mentres fos allà i no.l mudassen en altre Bisbat. Ut patet 14 octobris 1561. Y en novembre delliberaren fer pregàries perquè li donàs Nostre Senyor bon viatge; y a 4 de setembre 1562 altres pregàries per los negocis de dit Concili.*

En el curs dels esdeveniments, prengué part en els treballs d'aquella assemblea, com es pot comprovar per les actes. Els comentaristes el posen en cap dels bisbes esmentats per Píus IV i posen el seu nom entre el bisbe de Salamanca, Pedro González de Mendoza, i el de Piacenza, Giulio Magnano, segurament per raons d'antiguitat segons el costum. Allí donà mostres de la seva saviesa, com en el greu afer que era el relatiu a la residència dels bisbes, i esdevenia cap del grup curialista hispànic enfront de l'arquebisbe de Granada, Pedro Guerrero. Resten dues lletres seves en aquest aspecte, l'una adreçada a l'ambaixador espanyol destacat

⁴⁷⁴ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 72.

⁴⁷⁵ BAYERRI acollia aquestes dades a o. c. pàg. 763, obtingudes d'ençà de *Sociedad Goerresiana: Diariorum Actorum, Epistolarum, Tractatum nova collectio. Friburgi Brisgoviae*, ed. Herder. A la revista *Verdad y Vida*, Madrid, núm. 9, gener-març de 1945, pàg. 133 i ss. *Las sesiones del Concilio de Trento (Efemérides del Concilio)*. En els caire participatius cal considerar, tanmateix, les pàgines següents.

al Concili, el marquès de Pescara, i l'altra al secretari del rei, Gonzalo Pérez. En l'àmbit paraeclesial cal recordar que el 7 d'octubre es restablí l'interromput rectorat i estudis als Reials Col·legis.

En aquest 1561 en el qual Anton van den Wyngaerde residia temporalment a Tortosa per tal de dibuixar les famoses panoràmiques de la ciutat era veguer de Tortosa en Roger de Soldevila, el coronatge ens indica que els ciutadans o nobles (uns més pròxims a la noblesa i altres als sectors mercantils) actuaven de financers, en el negoci de l'arrendament d'impostos i de provisió de béns a la ciutat, i àdhuc prenién part activa en el comerç, del qual sovint pervenia llur fortuna, essent un sector social que acostumava a tenir terres a l'entorn de la ciutat. De manera directa o indirecta i per causa de la lluita entre les bandositats cal advertir del fet d'estar mancats de notícies en tal aspecte en els anys 1540-50 però al desembre del 1561 s'atemptava a pedrenyalades que es dispararen contra Cristòfor des Puig, Francesc Cerdà i Pau de Terça al carrer de Santa Caterina⁴⁷⁶. En política municipal cal comptar amb què en els anys de 1562 a 1592 es redactaren "*Còdexs i ordenaments per als pobles de Tortosa, confraries i officis. 1562 a 1792*", en dos volums que en l'esdevenidor foren essencials en l'ample món laboral, mutualista, professional... i econòmic, en afectació als tres braços o estaments. A la mateixa pedra o dovella central de la porta d'entrada a la Casa de la Ciutat, altrament, es llaurava la data d'aquest any per tal de deixar eterna memòria del temps d'acabament de l'obra.

El Concili de Trento tornava a emprendre les sessions el 18 de gener de 1562, en la tercera convocatòria o tercer període que, essent el més decisiu, transcorria fins a la XVII sessió i cloenda, del 4 de desembre de 1563. Hi eren presents els bisbes Guillem Caçador (Barcelona), Lupe Martínez de Lagunilla (Elna), Arias Gallego (Lleida), Antoni Agustí, Martín de Córdoba (Tortosa, dominicà) i Aciscle Moya (Vic). Ferran de Loaces, l'arquebisbe de Tarragona, era canceller de la Corona d'Aragó i no podia abandonar el territori, i Felip Urriés (Urgell) tenia la diòcesi amenaçada pels calvinistes. Els teòlegs del seguici eren el dominicà Pere Màrtir Coma, el canonge Lluís Vileta, de Barcelona, Joan de Barcelona, Francesc Sancho i com assistents sis clergues més. Cosme d'Ortolà i Cosme de Palma eren nomenats teòlegs per Felipe II i seran notables les intervencions d'Agustí i de Caçador, i de Vileta i d'Ortolà.

L'any 1562, en un desembarcament de pirates fet a prop del Perelló, els musulmans segrestaren molts perellonencs, i el capítol de la Seu donà una forta suma per al rescat. Uns anys abans havia estat segrestat l'ardiaca de Culla i, com sempre passava, calgué pagar pel seu rescat. Els successos europeus es referien llavors a Wassy (Xampanya-Ardenes, França), per l'1 de març, on els soldats del catòlic duc de Guisa mataven a ganivetades uns 75 membres de la comunitat d'hugonots (protestants calvinistes) que assistien a una cerimònia religiosa feta a una granja. Els tractaren com si fossin rebels armats i el duc ho justificava tot adduint que havien iniciat les hostilitats amb els seus càntics. Tot plegat serà el punt de partença de les sagnants Guerres de Religió que es mantindran durant 26 anys perquè els hugonots francesos, el 20 de setembre, cedien Le Havre (Alta Normandia) a Anglaterra, a canvi de l'ajut britànic contra el rei catòlic de França, i el 19 de desembre esdevenia la batalla de Dreux, a la regió del Centre, a França, entre hugonots i catòlics, la qual iniciarà les esmentades guerres de religió europees.

En l'any 1563 es llaurava la data a la dovella central de la porta de la Casa de la Ciutat de Tortosa, i als Reials Col·legis dominicans es restablí l'interromput rectorat i els estudis el 7 d'octubre. Lluny d'allí, Europa endins, el 4 de desembre i al cap de divuit anys de l'obertura esdevenia la cloenda del transcendent Concili de Trento.

Felipe II volia controlar les decisions del Concili i amb lletra datada el 22 de gener de 1564 comunicava als bisbes i als teòlegs retornats de Trento que deturessin l'afer i que calia que es reunissin amb ell a Barcelona, i talment ho feia en trobar-s'hi el 6 de febrer per imposar-los que en qualsevol decisió prescindissin de l'aprovació de la Santa Seu i que actuessin segons les seves instruccions.

⁴⁷⁶ El carrer de Santa Caterina correspondrà després al de la Mercè.

De ben segur que l'any 1564 no tingué cap importància per a ningú el naixement a Pisa de Galileo Galilei el 15 de febrer, com tampoc no en tingué el de William Shakespeare (1564-1616) el 23 d'abril, però ben al contrari hagué d'ésser la mort de Michelangelo Buonarroti el 18 de febrer.

A 2 d'octubre, a Tarragona, començava un Concili Provincial, una reunió dels prelats de Catalunya per aplicar els estatuts establerts a Trento. Hi assistia Martín de Córdoba, bisbe de Tortosa, amb el síndic del Capítol tortosí. La voluntat de les esglésies de la Corona no sembla que s'ajustessin ben bé als designis polítics de Felipe II. El fet fou que Ferran de Lloaces, l'exbisbe de Tortosa i actual arquebisbe de Tarragona, promulgava les conclusions de Trento i es posava així al cap de la cristiandat per causa d'ésser el primer a fer-ho⁴⁷⁷. Aquesta actitud social i política interferia els propòsits de Felipe II, el seu constant benefactor i el que l'havia portat i situat allí on era, i el fet fou que l'acabà el 7 de novembre. La indignació reial emanava del fet que pretenia administrar les mesures que s'hi prengueren i, tanmateix, feia per portar-ne un estricte control que ara li arrabassava l'acció personal i independent de Lloaces. El rei, per aquestes causes i ambicions, cometia moltes arbitrietats, i una fou la de suspendre del Concili Provincial Tarraconense de 1564 però, ajornada la convocatòria d'inici de sessions per l'aplicació de les reformes del Concili segons la seva disposició, el 29 de juliol 1565 en començava a Barcelona la nova tongada, amb l'aprovació reial i havent estat novament convocat per Ferran de Lloaces i presidida pel marquès d'Aitona que dictà els temes a tractar i les formes a fer-ho, com a constant actitud de la Corona, en sessions mantingudes fins a l'enllestiment dels continguts, en el mes de març següent.

El Concili de Trento adoptava importants decisions que alteraven l'habitual procedir de l'Església, amb conseqüències que tendien a la unificació i al sotmetiment general a l'autoritat de Roma. En els diversos aspectes cal valorar la disposició per la qual s'havien de celebrar concilis en el termini d'un any de la dissolució de l'assemblea ecumènica, i posteriorment serà cada tres anys. Felipe II cercava que l'adaptació dels textos conciliaris a les províncies eclesiàstiques no es fes als concilis sinó a la seva cort, i en feia una enquesta entre els bisbes que eren súbdits seus i els donà a entendre que en els regnes del seu imperi volia unificar les mesures d'aplicació de la reforma. Talment com havia tingut un ambaixador a Trento, tanmateix, en volia tenir un a cada assemblea provincial, i les decisions d'aquestes no es publicarien mai sense haver estat revisades per la seva cort. El rei-emperador, de fet, voldrà reforçar l'autoritat episcopal per tal de facilitar-se'n el control i, doncs, adoptarà una política religiosa d'impermeabilització confessional i s'erigirà en executor del Concili dins els seus dominis, amb la clara voluntat de controlar-ne l'aplicació. Abans de convocar-lo, a 30 de juny, ja havia obert una consulta amb tots els bisbes per tal que s'entrevistessin amb ell a Barcelona, i els plantejava sis preguntes que haurien de contestar per escrit.

L'assemblea havia publicat l'acceptació i comissionà l'arquebisbe perquè consultés el rei quant a la seva voluntat en relació a la prescripció del capítol tridentí que atorgava als bisbes de cada província la facultat d'examinar els candidats a les seues vacants, dintre cada província: el rei desaprovà la reunió i mirà perquè es donés per no celebrada la part del sínodo que ja s'havia celebrat; no ho aconseguí i només pogué sostreure de la competència del concili els temes referits als nomenaments de bisbes i al patronat reial sobre els beneficis. Tot això explica per què el concili s'allargà fins al 1566 i, també, que algunes de les conclusions no s'arribessin a publicar mai⁴⁷⁸. Els temes considerats passaven pels actes de culte, per la dignitat dels temples, per cerimonials i ornaments litúrgics, control dels nomenaments de titulars dels beneficis, reducció de dies de festa (ara 21, amb obligació a no treballar, i en altres 14 amb obligació de missa) i prohibició d'algunes manifestacions de la religiositat popular. No es resolien peticions com el manteniment personal de privilegis oposats a la reforma, com ara la relaxació de la clausura de monges o permisos d'alguns clergues a disposar de dos beneficis⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 72.

⁴⁷⁸ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 32.

⁴⁷⁹ MARQUÈS, J.M.: o.c. 30. - 160, 167 [on s'esmenten per primer cop els gitanos o bohemis], 170, 175. En referència al prelat, vide: Vilar, J., a o.c. pàgs. 38, 39 nota 1, 219 i 242

Com sabem, hi assistia ara Martín de Córdoba, bisbe de Tortosa, acompanyat pel síndic del Capítol tortosí.

El bisbe Martín de Córdoba y Mendoza tornava a Tortosa, procedent de Trento, al març de 1564, i llavors procedia a la continuació de les obres de la nova Seu les quals dirigia un germà seu: en aquell moment l'obra havia arribat a l'altura del que serà el cor, i llavors es retirà el cor antic que estava elevat a l'absi, a prop de la sagristia major, i es posà on ja romandrà en els pròxims segles⁴⁸⁰. D'ençà que el presbiteri de la seu estarà envoltat de reixes, separant-lo del poble. El bisbe Martín també contribuï a l'avanç de les obres en pagar la meitat de les despeses de la construcció de la capella del Nom de Jesús, pel qual fet se li concedia l'honor de presentar-hi les seves armes. Per acord capitular del 17 d'abril de 1573 s'atorgava als beneficiats de la Seu el privilegi de tenir llur confraria en aquesta capella del Nom de Jesús, la Confraria "*dels capellans, beneficiats y no beneficiats de la Seu de Tortosa*". Sembla que l'impuls constructor fou extraordinari, potser que afavorit pel fet d'ésser-ne arquitecte el germà del bisbe Martín. El 1564 també es posava data al claustre i als relleus escultòrics del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties. Els bisbes posen en funcionament els seminaris per a la formació sacerdotal però Tortosa, amb antic Col·legi, sempre havia completat aquesta funció i no l'obrirà fins al 1824.

Durant el segle XVI se celebraren sis concilis provincials més. La darrera etapa conciliar tarraconense és de 1564 a 1757, dos segles d'assiduitat i constància en activitat sinodal. El Concili de Trento serà l'inspirador de les decisions i el marc de referència. Les primeres reunions, de 1564 a 1591, foren d'aplicació de la normativa tridentina. La regularitat dels concilis posteriors estarà determinada per l'obligació a reunir els bisbes i capítols cada cinc anys, per tal de concordar el donatiu que cal fer a la Corona, i només es trencarà amb motiu de la guerra (1636-1654, 1699, 1717) Es descarta la compilació dels texts aprovats, però en fer inserir alguns texts en els rituals i prescriure'n la lectura al poble cristià en català, una o quatre vegades l'any, les tarraconenses esdevenen una referència comuna.

El 1567 portava glòria local el fet que a la batalla duta a Pavia el rei Francesc I de França retés armes al cavaller tortosí Joan d'Aldana, el qui amb la seva arma rebia el llibre d'hores i l'acollia com a presoner seu. En els afers religiosos fou aquest el moment en el qual el Venerable Orde Tercer s'havia estat reunint a l'església del convent de Sant Francesc OFM de vora el portal de Sant Joan del Camp, perquè per raó de la pressió feta a Roma pel rei-emperador hispànic Felipe II el sant pare Pius V determinà que els convents dels conventuals fossin traspassats als observants, arreu dels països que dominava. En l'àmbit franciscà es vivia un moment extraordinari per raó de la presència del frare Salvador Pladevall (1520-1567) que havia estat destinat al convent de Tortosa i després a Bellpuig, a Lleida el 1545 i després a Orta, al monestir de Santa Maria dels Àngels, el 1547, on romandrà deu anys i serà conegut com Salvador d'Orta. Aquest excepcional lloc i sense formació sofria el menyspreu dels seus superiors per raó dels aldarulls que comportaven les seves miraculoses guaricions puix que la seva intensa activitat taumatúrgica alterava la vida conventual i portava multituds de peregrins. Se l'emprava com a almoïner o cuiner per bé que només li calia fer el senyal de la creu per tornar la vista als cecs, l'oïda als sords, la paraula als muts, i feia caminar els coixos i curava tota mena de malalts, de manera que mai no havien hagut taumaturgs tan poderosos com ell i tampoc no n'existiran en el devenir. Orta podia ésser un lloc prou apartat per marginar o per desfer-se d'aquest humil però molest frare de Santa Coloma de Farners però la seva fama s'havia estès pertot arreu i convertia el convent ortí de Santa Maria dels Àngels, a la vessant de la impressionat muntanya de Santa Bàrbara i que passarà als recol·lectes el 1576, en un centre de peregrinatge. Al 1559, doncs, se'l traslladava a Reus, on guarirà molts empestats, i al 1560 se'l traslladarà a Gràcia però el volgué conèixer en persona la reina Isabel de Valois, muller de Felipe II, i això el portà a Madrid encara que llavors se'l transmetia al capítol general que l'orde celebrava a València. El frare hagué de respondre a les consultes que li feia el duc de Gandia, el qui serà sant Francesc de Borja, i el 1560 escaparà il·lès d'un procés que li obrí el tribunal de la Inquisició a Barcelona, on romangué fins al 1565 que el qui estarà considerat pel més

⁴⁸⁰ El cor que avui coneixem és posterior cronològicament.

miraculós dels sants tornarà a fer nosa i, com sigui que Orde restava massa a prop, se'l transmetrà a Celler, a l'illa de Sardenya, "*para hui del ara de la vanitat y pal·ladosos popularesc, que con cus pesar-nos, los Catalanos la celebraven*" on es recomençava el seu procés de curacions miraculoses i de peregrinatge popular fins que moria el 18 de març, al cap de dos anys⁴⁸¹, a l'edat de 47 anys.

Mentrestant, el 5 de setembre de 1567 el duc d'Alba instaurava el Tribunal dels Avalots (dit de la Sang) als Països Baixos per tal de posar fi al problema protestant. La negativa de Felipe II a afavorir la tolerància religiosa desencadena greus disturbis, i hi envià Fernando Álvarez de Toledo, virrei de Nàpols i duc d'Alba que, des del Tribunal, iniciarà una sistemàtica i implacable repressió dels rebels: en els primers mesos es condemnaran a mort 247 persones, entre les quals seran els comtes d'Egmont i de Horn, catòlics i exconsellers de la governadora, Margarida de Parma.

Aleshores havien començat les obres de construcció de l'església de Vilafranca del Maestrat, les quals conclouran el 1572, i a Morella es renovava el monestir de Sant Francesc que fins llavors havia estat de franciscans conventuals. Els framenors, eliminats per voluntat del rei Felipe II, acollien les disposicions del sant pare Pius V i acceptaven que els seus convents passessin a mans dels observants, tot rebent la recomanació d'incorporar-se a l'Observància de la qual, en l'àmbit de Catalunya, tot just n'havia estat apòstol fra Àngel del Pas, titular de Teologia i guardià del monestir tortosí de Sant Francesc. A 28 setembre de 1567, a Tarragona i convocat pel vicari general Jaume Nebot i l'arquebisbe Bartolomé Sebastián, se celebrà un Concili Provincial, *sede vacante*⁴⁸², que acabava el 1568. A l'entorn de l'Església, encara, el 1568 aportava moments transcendentals com en són el nomenament del cardenal Gaspar Cervantes de Gaeta com a metropolità de Tarragona (1568-17.octubre.1575). Guillem d'Orange, el 23 de maig, al cap d'una tropa de mercenaris alemanys, derrotava les tropes de la monarquia hispànica del comte d'Arenberg a Heiligerlee (Holanda, província de Groningen), iniciant-se la revolta dels Països Baixos i essent la primera batalla de la Guerra dels Vuitanta Anys: era el primer enfrontament de la guerra entre les tropes hispàniques, comandades per Johan de Ligne, i de les Províncies Unides que dirigien Lluís i Adolf de Nassau, germans del líder de la revolta contra els ocupants hispànics, Guillem d'Orange. La cavalleria d'Adolf de Nassau parava una emboscada a l'exèrcit imperial, a prop del monestir de Heiligerlee, donava resultat positiu i les tropes hispàniques perdien més de la meitat dels seus soldats i només una cinquantena les de les Províncies Unides, entre els quals es trobava el mateix Adolf de Nassau.

A Tortosa hi havia dues dades essencials en el món dels estudis superiors: a 23 de setembre es fundava el segon Reial Col·legi, d'ençà d'un projecte docent que incloïa els frares dominicans i seglars i que incorporava els estudiants conversos, i el sant pare Pius V atorgava al Col·legi de Sant Jordi el grau d'Universitat secular. En el caire social la referència apunta a les bandositats, puix que a la segona meitat de la dècada de 1560 es trobaren suspesos de concórrer en els càrrecs municipals els nobles Cristòfor des Puig, Orimany de Pinyol i Roger Soldevila⁴⁸³.

Lluís Mas, visitador pastoral pel bisbe Martín de Córdoba, a 21 juny de 1569⁴⁸⁴ interdia la proclamació de "*reys ni bisbe*" a les festes de Nadal de la Salzedella i el Forcall, o sigui, el popular "bisbetó" que sembla haver estat una forta tradició teatral de la meitat sud de la diòcesi. Per aquest mateix temps, a 24 de novembre de 1569, a la sala capitular tortosina, malgrat de les despeses fetes a Trento "*in quo de mandato Sanctissimi et beatissimi domini nostri Pape et domini nostri regis intervenit et presens fuit*", el bisbe Martín lliurava dues plàteres o plats d'argent de 23 marcs de pes, mig daurats i mig pintats, i un pexell o urna de plata daurada, per a fer de làmpades davant el Santíssim. També 500 lliures per a l'obra d'una capella a la seu, la tercera a la banda esquerra, on si de menester era se sepultarien els seus familiars i servents,

⁴⁸¹ El bisbe de Càller iniciava el procés de beatificació que aprovarà Pau V el 1606, i Climent XI el beatificarà el 1711, i Pius XI el canonitzarà en la festa de Pasqua de Resurrecció, el 18 d'abril de 1938, mentre que esdevindrà patró de la província franciscana de Catalunya. Adduïm a l'article "*Salvador d'Horta*" i bibliografia publicada al tercer volum del "Diccionari d'història eclesiàstica..." i als criteris expressats pel seu devot teòleg, el doctor Joan Baptista Manyà.

⁴⁸² RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 75 amb dades.

⁴⁸³ *Recerca.2*, 20

⁴⁸⁴ *Recerca.4*, 251 n.20 - Santiago VALLDEPEREZ 1997, pàgs. 67-68.

talment com els dels seus successors. A l'inventari de 1766 es registra "*vna Pau de plata dorada gran, a modo de Piràmide, y per mànech, Vna Serp de Plata*" que li pertangué. L'automne del 1569 tornà a portar un Concili Provincial, també a Tarragona, el qual havia estat convocat per Gaspar Cervantes de Gaeta⁴⁸⁵.

L'any 1570, de moment, essent Joan Jordà el veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre, singularitza tres fets: l'activitat teatral amb el suport municipal, segons denota el pagament fet als comedians o *uns qui feren una farsa en la Casa de la Ciutat* el 3 de gener⁴⁸⁶; la datació de la portada exterior del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, amb les armes imperials de la Corona d'Aragó i el fet que el virrei Diego Hurtado de Mendoza fes una crida per tal de formar un exèrcit de 20.000 catalans per fer aixecar el setge que els hugonots havien fet a Perpinyà⁴⁸⁷. La documentació tortosina en parla⁴⁸⁸ com la Guerra de França, per la qual la ciutat mobilitzà diverses companyies i per comandar-les es formaren setze grups d'oficials, constituïts per un capità, un companyó i un alferes, als que s'afegiren els capitans del castell i d'artilleria. Altrament consta de com Felipe II, en dura posició, havia fet empresonar els diputats de la Diputació del General, a Barcelona, per no haver-li volgut donar suport en l'afer de la invasió d'hugonots al Rosselló, en una acció que contravenia privilegis del país i que, sense altre remei, acabava per revocar. El 16 d'agost, llavors, una reial cèdula establia la Inquisició a les colònies americanes de la monarquia hispànica.

L'orde de la Santíssima Trinitat de la Redempció de Captius o trinitaris abandonaven el convent de l'Esplanada de Remolins, pròxim a la porta de Tamarit i exposat a la ruïna, per traslladar-se *de llà lo Pont de Barques*, i el 16 de juliol de 1571 es feia el trasllat de cadàvers del fossar al nou convent del Raval de la Creu. Els trinitaris romandran a aquest sector de la Casa de Fusta o Casota fins al setge urbà de la Guerra de Successió espanyola, o sigui, fins a la invasió castellana. Sembla ésser que en el mateix dia s'instal·laren a l'Esplanada les monges procedents del monestir de Santa Maria de la Ràpita.

Altres problemes els generava la situació dels mars i les costes perquè a les acaballes del 1522 calgué procedir a l'evacuació de Rodes, un fort contratemps per a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, de manera que el 1539 també calgué traslladar la direcció a Malta, malgrat que l'orde desapareixia en molts països⁴⁸⁹. La necessitat de contribuir a la campanya de Rodes, doncs, els havia obligat a donar prioritat a les finances i, en aquesta línia d'actuació, arrendaren les comandes més petites a particulars, de manera que les cases esdevenien unitats financeres. A les acaballes del s. XIV els comandaments catalans estaven involucrats en una diversitat de transaccions de compra, venda, hipoteques, jurisdiccions i ingressos que havien posseït. Després de Lepant, vençuts els otomans, l'orde perdrà la raó d'ésser i esdevindrà una gran carcassa buida que gradualment es corsecarà. La comanda de Tortosa es mantindrà, però, malgrat que ben discretament, i al comanador el trobarem present en la majoria dels capítols provincials de l'orde.

En el mateix curs d'aquests successos, el 5 d'agost de 1571 naus turques que navegaven al cors o, senzillament, pirates turcs que sempre depredaven pel litoral marítim i que habitualment interceptaven els vaixells catalans i de qualsevol procedència que comerciaven arreu de la Mediterrània, recorrien la costa tortosina tot esperant desembarcar i falconejar on millor poguessin. No es podia mantenir aquesta situació que dificultava i condicionava la totalitat de l'economia del país i a la fi, fou la mateixa monarquia hispànica, amb l'ajut de la Santa Seu i de la república de Venècia, la que aplegava una poderosa esquadra que posava sota el comandament de Lluís de Requesens.

El 7 d'octubre de 1571 l'esquadra catalana localitzava la flota de l'Imperi Otomà davant les costes gregues de l'Adriàtic, concretament davant Lepant, al Peloponès, la qual estava comandada per Alī Baixā. Les naus catalanes anaven acompanyades de la coalició de la Lliga Santa o aliança entre la monarquia hispànica, el Papat i les repúbliques de Venècia i Gènova,

⁴⁸⁵ BAYERRI, a o. c. vl, 8 p. 764 - MARQUÈS, J.M.: o.c. 161.

⁴⁸⁶ *Recerca.4*, 259.

⁴⁸⁷ SOLDEVILA, F. : *Història de Catalunya*, ed.1963.pàg. 930.

⁴⁸⁸ *Recerca.2*, 17.

⁴⁸⁹ La institució sobreviurà sense cap incidència en la vida del país, però, i s'extingirà el 1851.

el ducat de Savoia i els hospitalers de Malta, comandades les naus hispàniques per Lluís de Requesens, amb Álvaro de Bazán i Andrea Dòria, i que portaven la presència de Juan de Àustria per tal de fer palesa la presència de la Corona, i les naus venecianes sota la direcció de Sebastiano Vernier i les pontíficies sota la de Marco Antonio Colonna. El saqueig de Venècia i la presa de Famagusta pels turcs havia determinat la intervenció cristiana. Les naus s'investiren ferotgement i la batalla fou a ultrança i memorable, en un combat que va estar favorable gràcies al modern armament i a una mala maniobra de la nau turca de comandament que permeté la seva captura, en un abordatge en el qual sucumbí Alī Baixā, i l'esquadra de l'Imperi Otomà en sortí derrotada. En la batalla naval de Lepant perderen la vida 35.000 combatents, malgrat d'haver estat una victòria prou intranscendent, una victòria efímera tot i que l'escarment que es pretenia repercutís en un efecte veritable en el futur. La publicitat política fou d'un gran abast, però, i els mateixos picapedrers i obrers de la nova catedral de Tortosa, llavors en construcció, pintaven i gravaven galeres armades al mur meridional alt de la nau lateral, en homenatge a l'acció de la marina de guerra catalana, les quals imatges arrecerades han superat el pas dels segles i testimoniaran el fet. El 25 de novembre, per tan gran victòria, Felipe II nomenarà lloctinent general de la mar l'almirall Lluís de Requesens.

En tal moment la Casa de la Ciutat adoptava un acord extraordinari i transcendent: a 13 d'agost de 1370 el volum creixent del fons documental empenyia el Consell a resoldre i a millorar les instal·lacions, a cercar una sortida per raons de conservació i d'utilització, de manera que es procedia a l'ordenació dels continguts i a crear l'Arxiu de la Ciutat. La cura d'aquest patrimoni escrit, dels fons administratius, econòmics i de control de la despesa pública, bibliogràfics i els que constituïen elements fonamentals del Drets i privilegis estaven garantits i aleshores constava⁴⁹⁰ "*que se pintaren los calaxos del arxiu*". L'any 1572 el bisbe Martín de Córdoba sembla ésser que féu una visita al monestir d'*Scala Dei* i a la tardor, concretament al novembre-desembre, assistia a Tarragona al Concili Provincial⁴⁹¹ que s'allargà fins al gener-febrer de 1573.

A resultes del determini de Roma, obligat Pius V per Felipe II que temia la penetració protestant en els seus dominis i per respondre a l'actitud no gens servil dels franciscans que no s'avenien a l'autoritarisme reial, hem vist com s'eliminava el monestir franciscà de Sant Joan del Camp i com els seus ocupants recol·lectes eren traslladats al monestir dels observants de Santa Maria de Jesús. Els observants de Tortosa, però, estaven ubicats en aquest convent de Jesús i hagueren de renunciar a ocupar el de Sant Joan del Camp, una renúncia raonable que obligava en el 1570 a un replanteig de la situació que conclouia amb l'esmentat repartiment de béns franciscans entre els dominicans i les monges clarisses, i el bisbe Martín de Córdoba s'hi avenia i els traspasa la possessió en el 1571, de manera que en el darrer quart de l'any els dominicans, representats per fra Andrés de Moros, en prenen possessió i obrien la seva nova casa a Sant Joan del Camp, un segon convent que reformaran, que engrandiran i que de l'església en faran un temple ample tot i conservant el nom de Sant Francesc⁴⁹². El Venerable Orde Tercer passava llavors a reunir-se a la capella de sant Antoni, a l'església del monestir de Santa Clara, i en tal lloc romandran fins que es traslladin a l'Hospital de la Santa Creu, on es mantindran fins al 15 d'octubre de 1630.

El 16 de juliol, també, l'orde de la Santíssima Trinitat de la Redempció de Captius o trinitaris, el primer convent de mendicants que s'havia establert a la ciutat el 1213, un any abans de la mort del seu fundador, abandonaven el convent de per traslladar-se *dellà lo Pont de Barques*, i en tal dia es féu el trasllat de cadàvers del fossar al nou convent del Raval de la Creu. Els trinitaris romandran a aquest sector de la Casa de Fusta o Casota fins al setge urbà de la Guerra de Successió espanyola, o sigui, fins a la invasió castellana. Sembla ésser que en el mateix dia s'hi instal·laren les monges procedents del monestir de Santa Maria de la Ràpita.

⁴⁹⁰ BAYERRI, E.: a c. c., 8, 560; també a p. 763.

⁴⁹¹ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 76.

⁴⁹² El monestir encara subsistirà quan la Guerra de Successió, així com l'immediat Hospital de la Ciutat, malgrat que molt perjudicat per l'acció bèl·lica dels assetjadors del 1648, i el 1707 serà enderrocat per construir un baluard dit de Sant Carles que canviarà de lloc el carrer de sortida de la ciutat i empresonarà entre les fortificacions el vell portal de Sant Joan del Camp o dels Framenors o de Sant Francesc.

Cal advertir que llavors, en la matinada del 24 d'agost de 1572, a París, després que les campanes de l'església de Saint Germain l'Auxerrois toquessin a matines, com estava convingut, els nobles hugonots (protestants) eren trets del Louvre i massacrats pels carrers. El seu cap, l'almirall Gaspar Coligny, era arrencat del llit i llançat per una finestra del palau. Mentrestant, el poble perseguia protestants arreu de la ciutat i la matança de milers de persones es mantindrà en els tres dies següents i la carnisseria s'estendrà arreu de França, malgrat de les temptatives del rei per impedir-ho. Carles IX de França, instigat per sa mare Maria de Medici, havia ordenat la matança general de protestants davant la confiança d'un suposat complot. El gran crim es feia durant el casament de Margarida de Valois amb Enric III de Navarra: en la Nit de Sant Bartomeu els soldats del rei assassinaren 3.000 hugonots, alguns ben coneguts, i 10.000 més arreu del país. El rei de Navarra i el príncep de Condé, salvaren la vida en abjurar públicament de la fe luterana. El papa Gregori XIII, en assabentar-se'n, ho celebrà organitzant un solemne *Te Deum* a Sant Pere del Vaticà.

En el temps del novembre i desembre de 1572 i del gener i febrer de 1573 l'Església de la Tarraconense s'aplegava a Tarragona en Concili Provincial⁴⁹³ en el qual estava present el bisbe de Tortosa, Martín de Córdoba. Quan l'any arribava al final el fred flagel·lava durament Tortosa i el 29 de desembre de 1573 es glaçaven les aigües del riu. El 1574 fou, llavors, l'any del trasllat del bisbe Martín de Córdoba y Mendoza a l'Església de Plasència, el 4 de juny i a l'edat de 61 anys i 6 mesos, i el 13 de juny de 1578, a 65 anys i 6 mesos, se'l tornarà a traslladar, per bé que aleshores serà a la seva Còrdova nativa, on també exercirà com a provincial de l'orde de predicadors d'Andalusia. Just moria allí, a Còrdova, el 5 de juny de 1581, essent sepultat al cor d'aquella Seu.

Bibliografia

Bayenni, VIII (1960), pàgs. 762-766.- **D.A.**: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*,1.- **GEC**, 5, p.1973.- **O'Callaghan**, 1896, p.152-155.- **Matamoros**, 1932, p.112. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcome.html>

⁴⁹³ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 76.

Joan Izquierdo

(21 juliol 1574–30 setembre 1585)

Joan Izquierdo, potser que Ezquerdo o Ezkerreko, es diu que era d'origen aragonès, encara que es desconeixen les seves dades i els estudis fets abans i després d'incorporar-se a l'orde dominicà i d'ésser destinat al convent de Tortosa. El punt de partença segueix essent la gestió de Baldassare de Sori per aconseguir que fra Joan Izquierdo fos traslladat a Tortosa quan era el prior dominicà de Santa Caterina, de Barcelona, després que per dues avinenteses hagués estat provincial de l'orde dominicà, i tot plegat per tal de tenir el seu suport i experiència en aquella voluntat que esdevindria la feixuga tasca de creació dels Reials Col·legis. Tot i els esments que se'n fan, doncs, només en sabem d'ençà d'ésser nomenat lector de la seu de Tortosa, per la qual raó és possible que la seva presència estigui veritablement justificada d'ençà de l'Estudi General o Universitat de Tortosa que mantenia aquelles funcions establertes a meitats del segle XIV. Els treballs i els anys de vida monàstica amb el teòleg i escriptor Baldassare de Sori converteixen en una sola llurs vides tan sols concebudes en l'esperit de servei a la societat i a la religió, sempre en l'estricta marc de l'orde dominicà, i tot just fou l'àmbit de la docència universitària i de la saviesa el que els pogué permetre les actituds i les labors que compartiren. El mòbil o punt de partença, doncs, de moment només es pot establir en l'encàrrec que els feia l'emperador Carles V^è en l'any 1544 amb la voluntat de construir de nova planta un centre docent destinat a la reeducació del jovent moresc de la diòcesi, el que serà l'Imperial Col·legi de sant Jaume i sant Maties. El procés serà llarg i canviant l'actitud política per bé que la construcció prosperarà i artísticament es bastirà a l'entorn del 1564, quan els immobles dominicans constituïren l'Estudi General de Tortosa, dedicat a l'ensenyament universitari en Arts i Teologia.

Una gestió feta en equip, doncs, responia a un discurs variable, segons les circumstàncies del moment, per més que esdevenia l'acció més important, la més transcendent per raó d'apuntar a l'escalada de la política universitària que es confiava als experts i a la consolidació d'un centre que per continguts i d'ençà dels resultats arribarà a constituir un dels primers en l'àmbit imperial hispànic, una realitat que escamparà la fama a partir de l'alta formació intel·lectual dels que s'hi titularan. L'any 1544, doncs, hem d'establir l'inici d'una nova època que es gesta des de l'*status quo* precedent, amb una empenta d'arrel empírica i una reconducció tècnica que s'elabora a l'escenari magnífic dels nous col·legis universitaris i que es desenvoluparà sota les directrius de l'Església, dels criteris de la religió dominicana i dels continguts ideològics del Renaixement. L'Imperial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, altrament, esdevindrà una bella i imposant obra artística que pot respondre a la influència de Baldassare de Sori i del professionals que operaven a València o, també, a la permanent presència italiana a ambdues ciutats mediterrànies encara que, en síntesi, respon a uns criteris arquitectònics italians i a una mà d'obra tècnica i artística que sembla apuntar a l'ul·ledeconenc Miquel-Joan Anglès, tingut per arquitecte i escultor format a Itàlia però també per ànima d'una escola tortosina i d'un taller que es detecta en diverses obres d'arreu de la diòcesi i que determina un model en qüestions d'escultura i d'epigrafia, eclèctic també en els límits del Renaixement italià.

Cal fer memòria en aquest moment per tal de poder comptar amb què els estudis universitaris semblen iniciar-se el 1372, a petició de tres-cents estudiants tortosins de l'Estudi General de Lleida, i que consten els estudis de nombrosos joves tortosins als àmbits universitaris de Bolonya, sobre tot en matèries del Dret, els quals caldrà considerar objectius de recerca i d'especulació per tal d'explicar els fenòmens que en els afers legals i polítics es fan palesos en els segles XII-XIV, així com en la redacció i elaboració del còdex *Consuetudines Dertosae* (1272) i *Consuetudines et usus maris* per constituir, conclosa el 1279 la tasca d'una comissió arbitral integrada per eminents juristes, els *Costums de Tortosa*, en confirmació d'un cos de professionals que sempre féu valer llur presència. La Lectoria de la Seu constituïria

l'avançada d'una activitat universitària que arreu es manifestava pels seus valors i per la qualitat de la seva acció.

La realitat de l'activitat docent es documenta, de moment i com tenim per vist, d'ençà de l'1 de desembre de 1544, de llavors quan l'emperador autoritzà als dominicans la construcció dels nous col·legis per impartir-hi disciplines d'Arts i Teologia. El cas, però, potser que estaria de referir-nos-hi com evolució d'ençà de la realitat operativa i dels criteris medievals per raó de passar uns temps d'escalada en qüestions de normativa, talment com s'estava devenint en els àmbits professionals urbans amb la legalització dels estatuts gremials que regulaven les tan nombroses confraries, l'organització docent en el món laboral, els diferents nivells de qualitat, el mutualisme i qualsevol afer que afectés aspectes del benestar social.

Tot plegat sembla indicar que Baltasar de Sorí era un eminent teòleg i considerat escriptor però, tanmateix, forjador i ànima de l'Estudi General de Tortosa. Joan Izquierdo, amb valors intel·lectuals semblants, secundaria políticament i social l'acció constructiva del company en ideals i en sentiments, tot constituint un equip perfecte i eficaç que, indubtablement, rebria suport de pertot arreu, com bé ho demostra la relació imperial i la unitat en l'acció dominicana en el general concepte, el potencial econòmic que permetia el desenvolupament del projecte i la despesa que comportaven els serveis de tota mena que s'aplicaven.

L'observació que cal fer és que el 1557 moria Baltasar de Sorí als 101 anys d'edat, de manera que acabava una llarga seguida de litigis i d'enfrontaments. Ezquierdo el succeïa en la Lectoria de la seu i, tanmateix, company d'aquell que Felipe II havia comissionat per a les obres, era nomenat vicari successor de fra Jaume Gavardà el 1558. A 1562, a l'agost quan Ezquierdo passava a ésser el provincial, el Col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi⁴⁹⁴ estava ben bé acabat i mentrestant, en l'àmbit religiós, el 1559 els franciscans reorganitzaven la província d'Aragó en tres subdivisions: Aragó, València i Catalunya.

La construcció col·legi de Sant Jaume i Sant Maties continuarà per la del col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec, del convent dominicà i de les noves instal·lacions docents: la *Domus sapientiae* i l'església de sant Domènec que, amb els Col·legis de Dalt o Imperials Col·legis de Sant Jaume i Sant Maties, formen el conjunt monumental renaixentista més important de Catalunya. A les magnífiques portades de les dues noves construccions dels Col·legis de Baix i de l'església s'hi gravava respectivament la data d'inauguració i de benedicció: 1578 i 1585. Restaven així units als de Dalt que es bastien a l'entorn del 1564 i, tots plegats, culminaven el projecte forjat per Sorí, possiblement arrodonit amb Izquierdo.

L'elecció de Joan Izquierdo com a bisbe de Tortosa el 21 de juliol de 1574 (les dades Vaticanes determinen el 7 de juny) fa caure en el fet, tanmateix, que accedia al càrrec com a successor immediat de grans personalitats i fa ben palesa la realitat de respondre a un alt nivell de qualitat intel·lectual i humana, així com de gaudir d'una confiança política que hi tenien els emperadors espanyols. L'elecció per a aquest importantíssim bisbat desdiu la relativa humilitat que les dades ens reflecteixen: és el mateix càrrec i bisbat que Carles V^e havia atorgat en sentit de reconeixement personal a Adriaan Floriszoon (1516-22) que esdevenia papa, i del cardenal Wilhem van Enkevoirt (1523-34) i altres personalitats de plena confiança política dels emperadors hispànics. El bisbe Martín de Córdoba y Mendoza fou traslladat al bisbat de Plasencia el 1574 i Joan Izquierdo, tan prestigiós i actiu en els àmbits culturals i docents com en el progrés i regiment de l'orde dominicana, era nomenat bisbe de Tortosa, amb la possibilitat de respondre millor al compromís de completar l'obra dels Reials Col·legis. Elegit bisbe de Tortosa el dia 21, prenia possessió del càrrec el 26 de juliol de 1574. Una missió immediata en el compliment hagué d'ésser l'assistència a Tarragona al Concili Provincial⁴⁹⁵ que havia convocat l'arquebisbe Gaspar Cervantes.

Els franciscans recol·lectes, llavors, deixaven el convent dels framenors de Sant Joan del Camp i es traslladen al monestir dels recol·lectes a Jesús. El VOT es passava a reunir a la capella de sant Antoni del monestir de Santa Clara, i talment faran fins que es traslladin a l'Hospital de la Santa Creu, on romandran fins al 15 d'octubre de 1630. La pau social no era

⁴⁹⁴ *Recerca*, 4, pàg. 71.

⁴⁹⁵ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 76.

fàcil, els poders potser que eren proporcionals als interessos de grup, l'ordre o disciplina social constituïa una necessitat veritable i en tal clímax no es feia estrany, per bé que impressionava, el fet que el procurador fiscal de la col·lecta de la Diputació del General rebés la coltellada d'un mercader.

La Corona, en aquell temps, estava immersa en la guerra dels vuitanta anys en el marc de la qual, el 3 d'octubre de 1574, els rebels de les Províncies Unides que havien pres Leiden protegiren la ciutat amb fortificacions modernes. Les tropes de la monarquia hispànica, comandades per Francisco de Valdés, l'assetjaven en el mes de maig. Els rebels havien rebentat alguns dics i Leiden estava envoltada de terrenys inundats. Una flora rebel hi penetrava des del mar i anava trencant dics fins arribar al canal principal per entrar a Leiden en aquell dia 3, i els terços castellans s'hagueren de retirar, en un assoliment militar que els holandesos recordaran per sempre més. A l'any vinent, el 8 de febrer de 1575, es fundarà la Universitat de Leiden, la més antiga de les Províncies Unides, i ho feia sota el lema *Præsidium Libertatis*.

Izquierdo mantingué la línia dels bisbes dertosenses amb el seu fort carisma i capacitat d'actuació. Una de les primeres accions la constituïa la celebració d'un sínode el 1575, al cap d'un any d'exercir les funcions episcopals, les constitucions del qual seran publicades a València per Alfons Marques de Prado, el que també serà bisbe de Tortosa (1615-1616). El llibre era prologat per Izquierdo i està considerat, justificadament, com un dels joiells bibliogràfics tortosins: "*Synodus Dertosa/na, sub Sanctissimo / Domino nostro Gregorio.XIII. Pont. Max. / regnante invictissimo Rege nostro Ca- / tholico Philippo II. / A Joanne a Izquierdo Episcopo Dertusensi / habita XVI. Aprilis M.D.LXXV. de & / cum consilio & assensu sui Capituli. / [consten ací les armes del bisbe Izquierdo, amb el lema ·F·IO · ISQUIERDO · EPS · DERTUSEN ·] / Valentiaë, ex officina Petri a Huete. 1575*"⁴⁹⁶. Izquierdo, suposat aragonès de naixença, adoptava severes mesures contra els eclesiàstics de procedència estrangera -com ell mateix- que no exercien llurs funcions en llengua catalana, l'única admissible amb el llatí. Allí adoptava severes mesures contra els clergues estrangers i en defensa de la llengua catalana.

El creixent èxit i espectacle de les representacions teatrals, l'obra literària que es generà en l'àmbit universitari o els continguts que comporten no semblen plaure del tot a l'Església perquè al 1575 el bisbe Joan Izquierdo prohibia⁴⁹⁷ als clergues la participació en comèdies i en espectacles profans (*clerici comoedias, fabulas, choreas huiuscemodique spectacula en agant*), encara que les seves indicacions no es diria que fossin gaire ateses i poc temps després, en el 1577, el 2 d'agost, obrirà les portes el primer teatre de Barcelona: la Casa de les Comèdies. Les notícies de l'any, veritablement, semblen centrar-se en els atacs de corsaris argelians, amb galiotes i fragates des de les quals s'emprenien accions d'una extrema duresa contra l'escorta o els obrers que bastien la torre de l'Àngel Custodi, a la gola principal del riu, reiteradament, en combats que podien durar hores i que comportaven baixes. El fet fou que el 16 novembre Tortosa enllestia la torre de l'illa de Grech i Mestre (ara Illa de Mar), amb despesa de 51.150 rals de billó, defensada amb peces d'artilleria, mosquets i arcabussos, amb guarnició comandada per un oficial a sou de la Ciutat. La torre rebia el nom de Torre de l'Àngel⁴⁹⁸. Després, encara, s'obriran les de l'Àguila i de la Cala de l'Ametlla. Tot plegat era una partida d'alta despesa anual que havia de pagar la Ciutat puix que el rei digué que no podia assumir-ho, però Tortosa calia que defensés les costes i la gent de les agressions pirates i els tortosins hi havien d'anar a lluitar i potser que a morir. Bé es diria que el problema de defensa

⁴⁹⁶ A la transcripció, BAYERRI afegeix (o.c. vol. 8, pàg. 767): Volum de 120 x 650 mm de caixa que consta de 461 pàgines numerades, més una sense numerar i una altra amb aquest colofó: "*Valentiaë. / Ex officina Pe- / tri a Huete. / 1575*". Segueixen set fulls no numerats i que porten com a títol "*Les Constitucions De decimis & pri- / mitis, constitutio. XX. Conquæ / ritur Dominus. Inc. Quexas lo Señor per lo Propheta, etc. Expl. altres constitucions. Laus Deo.*". Al vers de la portada s'inserta la licència eclesiàstica: "*Nos Ioannes de Ribera Dei & Apostolicæ sedis gratia Patriarcha Antiochenus, & Archiepiscopus Valentinus, Regiusque Consiliarius, & Cum hæc Diocæsana Synodus a Reuerendissimo domino Ioanne a Izquierdo Dertusensi Episcopo celebrata, ad manus nostras pervenerit, non potuimus non eam vehementer laudare. Ideoque omnibus nostræ diocæsis Typographis illius excudendæ copiam & facultatem harum serie facimus, & Concedimus. Dat. in oppido del Villar Valen. Diocæces. die trigessima mensis Iulii, anno Dni. M.D.LXXV. El Patriarcha Arzobispo de Valencia... Felicianus de Figueroa, Secret.*".

⁴⁹⁷ Recerca.4, 250.

⁴⁹⁸ Vide: MIRAVALL, R. a "Les torres de la regió marítima de l'Ebre" – BEGUER, M, a "El Real Monasterio de Santa María de la Ràpita", pp. 65-66

preocupava més que altres puix que la seguretat afectava molt les famílies, la producció i les economies, per això i malgrat els avenços que teòricament s'havien fet no sorprèn que el 1576 el rei Felipe II fes construir la colossal torre de sant Joan⁴⁹⁹, per més que la societat només restà fascinada el 1577, quan al cel aparegué un cometa que, enorme i brillant, era esplendorós en la negror de la nit clivellada d'estels, gran i brillant com era.

Una altra realització havia afectat directament els interessos eclesiàstics, tot comptant amb la participació directa que la institució hi havia tingut: l'enllestiment de l'obra de l'Assut de Xerta, on la inscripció i malgrat dels segles transcorreguts segueix informant⁵⁰⁰: “*En lo any 1575, essent procuradors de la Ciutat de Tortosa los magnífichs senyors mossèn Miquel Simeon Pinyol y mossèn Vicent Canader, do. Nrlls y mossèn Steve Torner, notari, fonch feta la present obra*”. En activitat relacionada, la Casa de la Ciutat tenia arrendat el Pont de Barques d'ençà el 1476 i en l'any 1576, el 31 d'octubre, iniciava un nou contracte pel manteniment i reconstrucció a favor d'Andreu Ambú, amb un equip tècnic format per un calafat, un mestre d'aixa, un corder, un pagès, un calçater i un abaixador. El veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre, en tal moment, era Montserrat Sebil de Canyissar.

En l'àmbit de l'Església el monestir dels Àngels, creat a Orta en l'any 1543, en el 1576 passava dels franciscans observants als recol·lectes, i en la custòdia o província de Sant Joan Baptista que es creà en el 1577 per als alcantarins o franciscans descalços es fundava a Almenara el convent franciscà dels Àngels i a Castelló el de Sant Sebastià, i el 1578 el també convent franciscà del Roser a la Vila-reial, amb confraria propagada a les parròquies des del 1570 al 1610, i el franciscà de Sant Francesc a Benicarló i, encara, al 1582, el de Sant Bernat a Sant Mateu.

L'Església metropolitana també convocà a un concili provincial que se celebrà a Tarragona si bé cal recordar que la convocatòria just la féu l'humanista Antoni Agustí i en aquest punt també cal recordar que sembla correspondre a aquest moment un altre concili que també se celebrà a Tarragona i que l'hem rebut sense datar, i sembla atribuïble al 1577⁵⁰¹. A l'estricta àmbit tortosí es recorda que, contràriament, Cristòfor des Puig posava data l'obra dels Reials Col·legis a “*Los col·loquis de la insigne Ciutat de Tortosa*” i a l'any següent, al 1578, el bisbe Izquierdo enllestia l'obra de la *Domus Sapientiae* i feia gravar la data a la portada d'aquest immoble que es coneixerà com el Reial Col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi tot donant nom al conjunt renaixentista que esdevindrà el millor de Catalunya. Les obres, com ha estat comentat, semblen haver continuat a càrrec de l'arquitecte Miquel Joan Anglès (1578-post.1593). La Corona, per aquest temps i amb la ciutat i la regió, seguia preocupada pels afers de la defensa de la façana marítima i es procedia a la construcció d'una torre a la punta de l'Alvet, sobre la plataforma dèltica, la qual Tortosa dota amb 200 homes, així com les altres també esmentades: la important la presència de la del Codonyol, la de l'Àguila i la de la Cala de l'Ametlla, a expenses de la Ciutat i amb una despesa de manteniment que es determinava en els 12.500 rals anuals. Cal advertir que, malgrat tot, el 1579 les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem acabaren per haver d'evacuar i d'abandonar el monestir de la Ràpita: les hospitaleres o santjoanistes havien romàs al lloc des de feia prop de tres-cents anys, d'ençà de l'establiment de monges procedents del monestir de Sixena quan el 1240 els benedictins de Sant Cugat del Vallès venien als hospitalers aquell espai rapitenc. El 1580, altrament, ens consten els atacs corsaris d'extrema duresa contra els obrers que basteixen la torre de l'Alvet, als Alfacs, la qual rep la denominació de Cap d'Or per part dels corsaris. El 12 juny de 1580, doncs, es posava data a la concòrdia de restabliment a Tortosa de les monges de Sant Joan que, de moment, s'albergaren en una casa però que amb l'ajut del castlà d'Amposta aconseguien que a 16 de juliol comencés la demolició de l'església de l'antic convent dels trinitaris que aquests havien evacuat el 10 de juliol de 1574 per ocupar la seva nova casa de Dellà lo Pont, un complex o illa urbana que ara pertanyia a les monges de Sant Joan i que se situava on serà el Pla d'en Pol i després l'esplanada de Remolins, just vora l'antiga església de

⁴⁹⁹ BEGUER, a o. c., pàg. 66, 73 – MIRAVALL, 1980, pàg. 66.

⁵⁰⁰ Vide: MIRAVALL, R. a “*Flagells naturals contra Tortosa*”.

⁵⁰¹ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 76.

Sant Nicolau i entre muralles, vora l'antic Call-jueu i la seva sinagoga, a la Sòc o *as-Sūq* de sempre, la qual sembla ésser que ens ha deixat viu el topònim de Carrer de Jerusalem. L'obra s'acabarà el 1583.

La seva actuació a la Seu i també per l'obra nova hagué de tenir una singular importància, encara que mai no ha estat estudiada⁵⁰². El 1576 rebia la sentència papal que permetia la construcció del Cor de la Seu, la qual generava un conflicte entre el Capítol i el sagrista Jaume Caçador, resolts en el mateix any pel tribunal de la Rota i per la Santa Seu (1577-1578), amb tensions internes que afectaren la dignitat episcopal, lletres papals sobre la sentència pronunciada contra el sagrista (1577), butlla de concòrdia del sant Pare Gregori XIII (1578) entre el Capítol i el sagrista, referida a la pensió de 240 lliures pels càrrecs de la seva dignitat, adreçada a l'abat del Monestir de Benifaçar, al ministre dels trinitaris i al comanador de Santa Caterina. La duració del plet portava tensions internes que afectaven la dignitat episcopal.

El papa Gregori XIII, a instàncies de Trento, en el 1577 es resolia a posar fi al desgavell del còmput del temps i nomenava una comissió de vuit membres, presidida pel cardenal Guglielmo Sirleto, i els presentava un memorial quant a la possibilitat de fer un nou calendari: la feina la dirigí un dels membres, el jesuïta Cristoforo Clavio, i en resultarà el calendari gregorià que entrarà en vigor el 1582.

Mentrestant foren determinats els *Stabliments* del Perelló, el 12 de maig de 1578, que el 10 de setembre de 1581 es comentaran com a elaborats pels jutges ordinaris de Tortosa i per Jaume Puig, ciutadà, i per Marc Torner, ciutadà mercader. El 1578 és un any en el qual podria destacar el desastre de la batalla d'al-Qasr al-Qibir (Alcázarquivir) o dels Tres Reis, al Marroc, on trobaren la mort Sebastià I de Portugal que pretenia deturar l'amenaça turca, i els dos sultans que es disputaven el tron; més endavant, el primer dia d'octubre, també moria Juan de Àustria, el fill natural de Carlos V i germà de Felipe II, el qui havia participat en la batalla de Lepant. L'any vinent, el 1579, les monges abandonaven el monestir de Santa Maria de la Ràpita i eren acollides a la ciutat, de la concòrdia del qual restabliment se'n posa data el següent 12 de juny, de 1580: al convent de l'esplanada de Remolins el 4 de juliol començava la demolició de l'església de l'antic convent dels trinitaris, ara de les monges de Sant Joan, al Pla d'en Pol, en obra que s'acabarà el 1583 mentre que progressarà la de construcció del convent, tot allargant-se fins al 1587. Pocs dies passaren, talment com del *ferragosto*, perquè Torquato Tasso (Sorrento, 1544-Roma, 1595), enllestits com tenia els 20 cants del poema èpic *La Gerusalemme liberata*, tingués editada l'obra que després refundrà i reapareixerà el 1593 sota el títol de *La Gerusalemme conquistata*.

Al sector de la desembocadura es mantenien els problemes de protecció i de defensa militar, de manera que la Corona s'avingué a aixecar un fort a la punta de l'Alvet, llavors la Ciutat rebia l'avís del virrei perquè a l'Alger s'estaven armant molts vaixells (fustes armades) destinades a impedir-ho, i per contribuir trametia a la Ciutat una companyia de 150 homes, amb els oficials, i se n'allistaven 300 més per si calia reforçar el guarniment de les torres de defensa, tot a càrrec de la institució reial. Tot seguit es generalitzava la vigilància i es procedia a la dotació de proveïments. Els atacs corsaris foren d'extrema duresa contra els obrers que basteixen la torre de l'Alvet, als Alfacs, la qual era denominada de Cap d'Or pels corsaris algerians.

En els àmbits de la Corona l'any 1578 deixava una fita a recordar: el 18 de setembre les tropes hispàniques, comandades pel duc d'Alba, derrotaven les portugueses a Alcàntara, a prop de Lisboa, i Felipe II esdevenia en virtual rei de Portugal. La desaparició de la casa d'Avis per la mort del rei Sebastià I, més tard per la del seu oncle, el cardenal Enric, deixava Portugal a mans d'una regència enfrontada a set candidatures i la més poderosa era la de Felipe II que aconseguia imposar-se amb la raó de les armes i pel suport de la noblesa i del clergat portuguesos, tot en detriment del poble portuguès. Portugal, doncs, passava a ésser governat des de Castella, talment com esdevingué amb els reialmes confederats sota els sobirans de Barcelona.

⁵⁰² Per al resseguiment de les obres de la seu es disposa dels excel·lents estudis i publicacions de la Dra. Victòria ALMUNI.

L'activitat tortosina del 1581 passava públicament per l'arrendament que atorgava la batllia el 20 de febrer de determinats impostos reials a la ciutat i al terme, a la vegueria i al sector del castell d'Amposta, en un acte de privatització, mentre que en el de les activitats privades podia ésser destacat el pacte del 16 d'octubre entre el senyor de Paüls i Joan de Rojas, de València, per l'explotació d'una mina de coure a la partida de la Vall de les Vinyes, del terme de la seva senyoria.

Joan Izquierdo creava i erigia en l'any 1582 la vicaria de la parròquia i vila de Calaceit⁵⁰³ malgrat que hagué d'afrontar altres problemes més preocupants, com la riuada del 9 i 10 de març, amb la sortida del riu i l'evacuació de les zones baixes de la ciutat, entre les quals estava el mateix palau episcopal⁵⁰⁴, tot i que el nivell assolit dels 6 metres sobre el normal esdevingué un veritable repte i un consegüent desastre que connectava amb la immediata riuada del 21 de maig. La Santa Seu vivia intensament, en aquell any, l'afer del calendari gregorià o reajustament del calendari, des del 24 de febrer que el papa Gregori XIII signava a Túsculo la butlla *Inter grauissimas* que l'establia fins que entrava en vigor el 4 d'octubre: uns dies després, el 15 del mateix mes, l'adoptaven en els àmbits dels futurs estats d'Espanya, Portugal, França i Itàlia però amb una condició que cal tenir en compte, i era que el 5 d'octubre passava a ésser 15 d'octubre. El calendari gregorià superava i eliminava l'error de deu dies quant a l'any solar que caracteritzava el calendari julià i, de tal manera, la correcció anul·lava els dies que van del 4 al 15 d'octubre. No es va modificar la regla per la qual eren anys de traspàs aquells que les darreres dues xifres dels quals són divisibles per quatre, però s'aconseguia una major aproximació a l'any solar eliminant tres bixests de cada quatre-cents anys. Després de la reforma gregoriana que el marge d'error restà en el d'un dia cada 3.333 anys. El calendari gregorià, a l'Europa catòlica, substituirà el calendari julià. A Tortosa, ciutat i diòcesi, la reforma gregoriana del calendari s'aplicà en el mateix 1582, des d'importants acords com foren les disposicions de reajustament: Izquierdo dictà unes lletres per les quals disposava que després del 4 d'octubre que se celebrava la festa de sant Francesc d'Assís es passés directament al dia 15 que se celebrava la festa de sant Dionís i altres companys màrtirs, i es féu commemoració de sant Marc, pontífex màxim, i companys seus bandejats per raó de la supressió dels dies. També es van fer córrer els dies de la setmana, i de dijous dia 4 es passà a divendres 15 que per als comptes d'abans hauria estat dilluns, i tanmateix es feia amb la dominica XVII després de la Pentecosta, del tot suprimida per passar directament a la XVIII, sense que calgués efectuar més variacions.

El 1583 s'enllestia l'obra constructiva de l'església del nou monestir de les monges de Sant Joan de Jerusalem, al Pla d'en Pol, començades el 1580. A la làpida commemorativa que s'hi encastava es podia llegir: "El municipi i el poble de Tortosa, havent-se destruït del tot el temple de Santa Maria de la Ràpita, de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, l'elevaren a aquesta magnificència essent procuradors Francesc Sebil, Melcior Figuerola i Jaume Andreu, rei d'Espanya Felipe II, i Vicent Canader i Anníbal d'Aldana administradors de l'obra", sense fer cap esment de l'autoritat eclesiàstica que, en aquest cas, era el bisbe Izquierdo. El 7 gener de 1584 acabaven les obres del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, amb una despesa total de 14.545 lliures, i el 18 octubre, a Tarragona i fins al 15 de desembre, se celebra un Concili Provincial que havia convocat Antoni Agustí. El bisbe de Tortosa⁵⁰⁵ hi està representat per Jaume Amigó, rector de Tivissa. Quan Joan Izquierdo, per iniciativa pròpia, el 1584 proclamava un edicte de fe, el Consell de la Suprema Inquisició li recorda que la potestat de proclamar-ne és jurisdicció del Sant Ofici⁵⁰⁶. En aquest mateix any el bisbe sortia en suport econòmic al govern de la ciutat per tal d'afrontar les represàlies hagudes a Tortosa i a Barcelona puix que un any abans, el 2 d'octubre de 1584, consta un *debetori per los magnífichs Procuradors fet al Rm. don Joan Izquierdo bisbe de Tortosa de diners los deixa per a depositarles en Barcelona per les represàlies hi hagué en Tortosa y Barcelona*.

⁵⁰³ Arxiu Històric del Capítol de la Seu de Tortosa, caixó primer de *Calaceit*, núm. 51, segons dada aportada per BAYERRI.

⁵⁰⁴ MIRAVALL, R. a "*Flagells naturals contra Tortosa*" – BEGUER, M, a "*El Real Monasterio de Santa Maria de la Ràpita*", pàgs. 80 i 86. – MESTRE i NOË, F., a *Giripigues tortosines*, pàg. 74.

⁵⁰⁵ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 78 i 79.

⁵⁰⁶ *Recerca*.2, pàg. 13 i 3, pàg. 66. i 4, pàg. 144.

Seguia preocupant la defensa de les costes i ho podem recordar el 16 de febrer, quan hi havia⁵⁰⁷ un “*Stall emprès per Miquel Martí, del lloch del Perelló, terme de Tortosa, per a fer CL. caffijos de cals per a la torre y murada de dit lloch [que] era cayguda per pluges, a rahó IIII sous per caffij*”. Per donar-li més força podem collir el fet que el 25 de juliol el Perelló avisava Tortosa de l'estada de quatre galiotes corsàries a Salou, amb intenció d'atacar. Set galiotes més operaven per la zona de l'Àguila, i demanaven ajut: hi anaren 40 homes “*ben armats de arcabussos*” amb un capità “*de respecte y confiansa*” i es preparava una reserva de cent homes “*los quals estiguen promptes y ben a punt per haver de donar socorro al dit lloc del Perelló y allà hon menester serà*”.

L'imperialisme castellà i els interessos de l'església continuaven cavalcant junts i el 17 d'agost Alexandre Farnese, governador dels Països Baixos, recuperava Anvers tot aprofitant el desori derivat de l'assassinat de l'*stadthouder* Guillem de Nassau, el Taciturn, ja feia un any i a mans de sicaris catòlics. L'acció posava sota el domini hispànic tot el sud, inclosos Flandes i Brabant, i més tard el nord-est. Les províncies del nord resistien i el fracàs de la *Invincible* impedí als espanyols la conquesta on es mantenia la rebel·lió independentista. La complexa situació europea, altrament, obligava Felipe II a enviar Farnese (duc de Parma i net de Carles V) a França, en ajut dels catòlics, en les guerres de religió.

A França, però, els problemes es mantenien ben vius i el 9 de setembre el papa Sixte V desposseïa Enric III de Navarra dels drets al tron. En morir Francesc de Valois, duc d'Alençon, el rei navarrès n'esdevenia l'hereu de la corona francesa, però era protestant: a més de la postura papal hi havia la del monarca desaparegut, en semblant sentit. Això tampoc no convenia a la monarquia hispànica puix que els Països Baixos podien restar envoltats de protestants. Enric, a la fi, es convertia al catolicisme i esdevenia Enric IV de França.

Quan al cap d'uns mesos el rei Felipe II d'Espanya navegà, riu avall, per fer un estada a Tortosa, la crònica que n'escrigué Henrique Cock en aquell 1585, recordarà la sorpresa reial en visitar una casa episcopal que havia estat obrada sobre pilons, a la riba dreta del riu, aigües amunt de la ciutat, i Henrique Cock afirma que havia estat propietat del bisbe Joan Izquierdo, el qui després la llegà per testament al Col·legi de Sant Domènec. El 17 de setembre de 1585 el bisbe Izquierdo just inaugurava l'església conventual de sant Domènec, corresponent al conjunt dels Reials Col·legis, sembla que bastida a expenses seves, a la qual es pot veure, a la part alta de la portada, la magnífica obra escultòrica de les seves armes, la qual just porta esculpida aquesta data, encara que veritablement s'enllestí en els primers temps del segle XVII. A la part alta de la portada, a 7,50 metres d'altura podem llegir: *Quam terribilis est locus iste. Non est aliud hic nisi domus Dei et porta caeli*⁵⁰⁸.

El bisbe Joan Izquierdo moria el 30 de setembre de 1585. Aquell any, com el 1577, al cel va aparèixer un cometa que traçà un camí de llum i deixà una llarga cua, que captivà tothom amb la seva bellesa. El cos del bisbe Izquierdo fou dipositat en un vas de sepultura, davant el presbiteri de l'església conventual, en encetar la via sacra, al qual vas seguirà el del seu inseparable company Baldassare de Sori, el que segurament partí tot cavalcant un altre cometa que recorria la nit per trobar l'eterna llum. Martorell comentava que tal dia de cada any se li deia una missa d'aniversari solemne, i que deixà un tern de brocat morat i or. A Tortosa se'l segueix recordant com un dels seus bisbes més destacats.

A la seva làpida podem llegir⁵⁰⁹:

QVI SUM(M)ACVMLAVDE
[SVIB]IS REXIT HABENAS /
ORDINISANTISTESQVEFVIT
DETOSE&EGE
[NISPERFVGIVMFRATRISRECV]
[BANTH]IC OSSA IO(H)AN(N)IS /
IZQUERDI FELIX ANIMVS MIGR[AVIT]

⁵⁰⁷ BAYERRI, E., a o. c. /, pàg. 302.

⁵⁰⁸ MIRAVALL, 2003, pàgs. 309-311 (Què terrible és este lloc! No és altre aquest sinó la casa de Déu i la porta del cel)

⁵⁰⁹ Vide: estudi a MIRAVALL, 1986, 1994, i 2003, pàgs. 311-314.

**OLY(M)PVM.
OBIIT 30 SEPTE(M)B(RIS) 1585**

O sigui: *Qui summa cum laude sui bis rexit habenas ordinis antistesque fuit Dertose et egenis perfugium fratris recubant hic ossa Iohannis Izquerdi felix animus migravit Olympum. Obiit 30 septembris 1585*; i també: Qui amb summa lloança portà dues vegades les regnes del seu orde i fou bisbe de Tortosa i refugi per als necessitats. Ací descansen els ossos de fra Joan Izquerdo. La felicitat ànima emigrà a l'Olimp. Morí el 30 setembre de 1585.

Bibliografia

Bayerni, VIII (1960), pàgs. 766-767.- **D.A.:** *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*,1.- **GEC**, .- **Jover**, 1973.- **Martorell**, 1626.- **Matamoros**, 1932.- **Miravall**, 1983, p. 33, 1986, p. , i 1994, 411-418 – 2003, 167-170, i id. el 2004.- **O'Callaghan**, 1896, pàgs. 99-100.- **Sancho**, 1859.- **Vidal, J.:** 2005 "La fundació..." - **Villanueva**, 1806, V pàgs. 101-102. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bizqu.html>

El rei Felipe II navegà per l'Ebre en aquell mes de desembre de 1585 i el dia 18 desembarcava a Tortosa on, en el temps de quinze dies, fins al 3 de gener de l'any vinent, s'estatjà al palau dels Oliver de Boteller que aleshores pertanyia a Francesc d'Oliver i que s'aixecava imponent sobre el port marítim de la ciutat, competia amb la verticalitat la dolça dansa dels màstils dels vaixells i sentia amerats els fonaments profunds per l'avinguda ibèrica que reflectia la ufanor marcada de l'automne.

"Rey tingam y no el conegam", recorda una vella dita que es dol de la despesa que sempre porta la presència reial que ha d'assumir la Ciutat i els ciutadans. Ben bé fou també així en l'estada del monarca perquè el missatge de dinamista, d'alegria i de festa permanent no es dissipà en cap moment i Henrique Cock escrivia tot recordant al futur que a ambdós flancs de la casa es feien les dansades sobre cadafals, i el gremi dels pagesos destacà amb el muntatge d'una casa de camp ben guarnida, a prop del palau, i que uns joves llauraren amb matxos, també ben guarnits i amb argentada arada, tot deixant caure confits en lloc de llavors, entre els aplaudiments del públic que ho gaudia i entre les sonores riotes de tothom. Davant el palau es féu un simulacre militar, tanmateix: una torre a la part de dalt lo Pont que no podia ésser més que musulmana era atacada per terra i pel riu amb artilleria transportada sobre embarcacions i tot plegat culminava, no ho cal dir, amb la plena derrota de l'enemic que era humiliat davant el rei que tan benèvolament seguia visualment el combat des de la balustrada de la reial balconada.

Semblantment el 26 de desembre, el segon dia de Nadal, quan es féu una solemne processó que s'esmunyí per la fressa sorgida de les aigües en acaronar els vaixells per passar pel davant del palau Oliver de Boteller, des d'on la veié Felipe II, i per obsequiar el jove príncep (el futur Felipe III) les confraries o gremis acostaren les seves imatges i banderes gremials a la finestra reial, situada en el pis més baix, per tal que l'infant les pogués tocar.

Joan Terés

(20 juny 1586-1 juny 1587)

Joan Terés i Borrull havia nascut a Verdú, al comtat d'Urgell, el 29 de setembre de l'any 1539⁵¹⁰ i en un àmbit familiar més bé humil. La protecció el beneficià de tal manera que per la meitat del segle XVI es traslladà a València on, al Col·legi de la Companyia de Jesús, estudià Filosofia i Teologia, en aquest cas de la mà de fra Andreu Capilla. La imatge que d'ençà donarà és el d'un admirat talent que anirà per la vida amb seguretat i fermesa, malgrat de la conflictivitat dels afers oficials en els quals hagué d'intervenir⁵¹¹. En haver-se ordenat sacerdot i havent obtingut un benefici a Tarragona, just fou allí on inicià la carrera eclesiàstica i on ocuparà el càrrec de canonge penitencier i on impulsarà la Universitat, de la qual fou el primer rector i el primer catedràtic de Teologia (1572-1574), de manera que serà esmentat com a *theologus eximius*. Nomenat bisbe auxiliar de l'arquebisbe i cardenal Gaspar Cervantes el 4 de febrer de 1575, amb el títol de bisbe del Marroc, el 22 de maig de 1579 era nomenat per a bisbe d'Elna, al Rosselló, per raó de la seva vàlua personal i intel·lectual⁵¹², essent el temps, el 1584, en el qual assistia al concili provincial de Tarragona. Nomenat bisbe de Tortosa el 14 d'abril de 1586, prenia possessió del bisbat el 20 de juny. A la ciutat, la documentació municipal recorda⁵¹³ que “E a XXI de dit [juny 1586] Presentació de la Butla Apostòlica del Bisbat de Tortosa en fauor del Rim. don Joan Terés bisbe de Tortosa feta als magnífichs procuradors de aquella”. Tot partint de les pintures referides ha estat descrit com un home “de estatura más que mediana, de penetrante mirada, rostro enjuto, nariz aguileña y aspecto grave (...) mostró tesón y firmeza de caràcter gobernando con suma prudencia y vigilancia.”

Poca cosa podia fer Terés en el breu pontificat d'un any. En havent arribat a Tortosa la Ciutat seguia preocupada pels afers del Perelló, de manera que el 15 de juliol atorgava “Licència per los magnífichs procuradors concedida d'en Joan Martí altre dels jurats del lloch del Perelló, terme y carrer de Tortosa, per a vsar dels stabliments spirats de dit lloch”. El 1586 fou l'any en el qual els sectors populars aconseguiren una petita porció de poder en el Consell de la Ciutat amb la creació de la figura del conseller o procurador quart, com a resultat de la problemàtica que ja exposava Cristòfor des Puig a la seva obra i aleshores fruit de les fortes tensions hagudes en la segona meitat del segle XVI. El rei Felipe II, tanmateix, feia una concessió que permetria que el 1602 es demanés que quatre paers, jutges ordinaris, aquells que administressin la jurisdicció Criminal, amb assistència del veguer o sotsveguer, poguessin portar una banda o qualsevol altre distintiu que els acredités⁵¹⁴, per tal d'ésser identificats i reconeguda la seva autoritat. Tot plegat, tanmateix, potser que d'alguna manera relacionat amb altres fets, com el de 1583 que havia estat assassinat un guarda extraordinari a prop de les muralles, i que a l'any vinent oficials de la Diputació del General de Catalunya haguessin estat detinguts a Ulldecona pel comanador de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i aleshores, en el 1586, amb una topada entre oficials reials de Tortosa i guardes de la Diputació del General de Catalunya. A Tortosa, aleshores, al setembre, era Galcerà Albonell el batlle reial

A la plaça de Sant Pere, al Vaticà, en el pontificat de Sixte V, el 10 de setembre s'erigia, llavors, el famós obelisc procedent d'Egipte. Era el temps, uns dies després d'aquell mateix setembre, quan trobem el bisbe Terés de visita a Alcora, acompanyat pel seu secretari de circumstàncies, el notari Francesc Gil de Federich, per més que el 19 de setembre i per primer cop es manifestà en permetre que es fes la processó de santa Càndia i santa Còrdula,

⁵¹⁰ També ha estat erròniament establert en el 1538. BAYERRI a o. c., vl. 8, pàgs. 768 afirma haver estat el 1538, encara que a peu de plana aclareix: “Consta esta fecha en el Manual dels batejats del any 1531 fins en lo any 1538, del Archivo Parroquial de Verdú, tal como se consultó antes de la guerra de 1936-1939”. El primer plantejament biogràfic l'hem realitzat d'ençà del text d'aquest autor.

⁵¹¹ Segons ALVAREZ a “Historia de la Provincia de Aragón”, vl. 2. Rebia semblant tractament de l'arquebisbe COSTA i BORRÀS a les seves Obras, vl. 5, 31 (Barcelona, Riera, 1866)

⁵¹² Per conèixer quant a aquest pontificat rossellonès, BAYERRI recomanava Francesc MONTSALVATGE FOSAS al volum II de la seva obra “El Obispado de Elna”, pàgs. 51-54 (Olot, Impr. de Successors de J. Bonet, 1912) on es presenta la seva fotografia, obtinguda d'una vella pintura que es conservava a la catedral de Tarragona; també un fotogravat del seu sepulcre i les corresponents inscripcions.

⁵¹³ *Rúbricas*, 1483-1587, foli 270v, i O'CALLAGHAN a o. c. pàg. 157. BAYERRI situa la presa de possessió el 20 de setembre.

⁵¹⁴ O'CALLAGHAN, *Apéndice...*, pàgs. 256-257, en referir-se a vestuari habitual al país.

patrones de la ciutat, en el qual any es fundarà la confraria, i d'ençà que tots els dissabtes es cantaran els goigs a la seva capella, a l'Aula Capitular canonical, i l'11 de maig de 1587 es declararà i s'oficialitzarà la festa.

Un altre cop, el 7 d'octubre, el Perelló feia saber a Tortosa que ahir, amb gent de Tivissa, havien sortit a combatre els corsaris que havien desembarcat, i que alguns veïns foren capturats pels moros, entre ells el jurat Joan Brull, i es demanava un urgent ajut militar i un metge. La ciutat s'apressava, llavors, a transmetre quaranta homes armats, havent-ne avançat 2 o 3 amb la missió especial d'estudiar la zona.

Una comissió d'experts, expressament nomenada, aprovava llavors les obres del nou monestir de les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem al Pla d'en Pol i, tot seguit, el 8 de novembre, es declarava l'habitabilitat de l'immoble⁵¹⁵. Les santjoanistes, mentrestant i segons les disposicions de Trento, havien adoptat la vida regular augustiniana el 1583, essent les primeres del país a renunciar a aquell caràcter intensament aristocràtic que tradicionalment havien mantingut. Les monges santjoanistes passaran a ésser conegudes, doncs, com les "agustines" i al seu convent se li donarà el nom de Santa Magdalena, tot i que mai no s'oblidarà el seu nom de sempre, el qual es mantindrà com a referència. Aleshores, en el 1587, a Tarragona moria l'arquebisbe Ignasi Agustí i el bisbe de Tortosa, Joan Terés, era destinat a rellevar-lo en el càrrec el 17 de març, una dignitat que ocupà des d'aquell any 1587 fins al 1603. Llavors, d'ençà del 8 gener de 1587 se celebrava a Tarragona un Concili Provincial que havia estat convocat *sede uacante*⁵¹⁶ pel vicari general Rafael Oms, en el mateix dia que cap a l'Ebre es manifestaven desavinences pretèrites i s'hi emetia una sentència favorable al Perelló, per raó del plet alçat pels de Tivissa quant a pastures, una disposició que haver estat publicada el 10 com a sentència de la Reial Audiència de Catalunya pel litigi que d'ençà el 1581 havia enfrontat Tivissa i el Perelló per cosa de les pastures del terme perellonenc⁵¹⁷.

L'afer britànic, relativament afectant l'imperi hispànic i la Santa Seu, presentava en començar el mes de febrer uns successos transcendentals: en el primer dia del mes la reina Elisabeth I d'Anglaterra signava la sentència de mort de sa cosina Maria Stuard, condemnada en judici en saber-se d'una conspiració per alliberar-la de la presó i posar-la al tron d'Anglaterra, acusada de prendre part en aquell complot de Babington per matar sa cosina, la reina Elisabeth I, i es complí la sentència i fou executada el dia 8, amb el qual fet s'obria un seriós i transcendent conflicte amb l'hispànic Felipe II per raons afectants a la política i a la religió.

A Tortosa, aleshores, esdevingueren novetats que permetien la consolidació del monestir rapitenc: el Consell de la Ciutat, a 24 febrer i d'acord amb un breu pontifici, portava Magdalena d'Aldana a exercir de priora al nou convent de Sant Joan, el del Pla d'en Pol; una cronologia inquietant i potser que una interpretació incorrecta ens fa notar que el 4 de març el bisbe Joan Terés i arquebisbe de Tarragona beneïen la nova església del nou convent de les monges hospitaleres, acompanyats pels procuradors del Consell i una multitud de gent; la inauguració solemne del nou cenobi, com es feia notar, arribava el dia 21 i la protagonitzava el bisbe Joan Terés que, segons les dades, el 17 anterior havia pres possessió a Tarragona. Al maig, així com hem indicat, a demanda de la Ciutat i del Capítol es declarava festa colent la de les santes Càndia i Còrdula; la primera processó s'havia feta el passat 19 de setembre. Llavors també consagrava l'església de Verdú, el seu poble natal en el qual sembla ésser que passava una temporada.

Les referides dades afegeixen que Joan Terés accedia a l'arquebisbat de Tarragona l'1 de juny del mateix any 1587, quan hem vist que les vaticanes determinen el 17 de març, i el primer Concili Provincial que convocà se celebrava en aquella ciutat el dia 1 d'octubre del mateix any. Ferm en el seu caràcter se'n destaquen accions com l'impuls donat a l'adopció del cerimonial romà i, atent a la reforma i a l'observança de la disciplina eclesiàstica i amb el suport dels caputxins, augustinians i carmelitans descalços als que protegia, cal comptar amb què celebrà quatre concilis provincials (1587, 1591, 1598 i 1602) i a Tarragona mateix, l'any 1593,

⁵¹⁵ BEGUER, o. c., 75, i 78-79.- Quant a la visita pastoral, el 1586, Villar Domingo comenta a o.c. pàgs. 54 i 220.

⁵¹⁶ RAVENTÓS, J.: a o.c. pàgs. 80, 81 i 161 (en el curs de l'obra hi ha nombrosos esments).

⁵¹⁷ *Recerca*, 7.123.

edità en cinc volums el *Constitvtionvm Provincialivm Tarraconensivm*⁵¹⁸ i l'*Archiepiscopologium Tarraconense*⁵¹⁹, així com *Descripción de la metrópolis de Tarragona y de su arzobispado*.

Aquella primavera no va estar gens favorable als interessos de la corona perquè el 29 d'abril, en el context de la guerra anglo-hispànica, el navegant britànic Francis Drake, en una intrèpida acció naval, enfonsava una bona part de la flota de guerra hispànica que estava ancorada a Cadis. L'anorreament de la flota de Felipe II li havia estat encomanada per la mateixa reina Elisabeth I i Drake, amb 27 vaixells, els caigué a sobre com un llampec i destruí entre 23 i 33 naus enemigues, amb un pes total de 10.000 tones i, després, passava a sang i foc una part de la costa, del Cap de Sant Vicent a Lisboa.

A la diòcesi dertosenca i en aquells dies el Consell de Vilafamés s'havia resolt per la construcció d'una església nova, malgrat que en calgué demorar l'inici fins que l'1 de maig de 1596 en concretava l'assentament Martín Garcia de Mendoza. La iniciativa es culminava a 1610 i l'immoble fou beneït pel bisbe de Tortosa. Malgrat tot, a 1614 s'adjudicà l'obra de remat del campanar, el qual es finalitzarà el 1629 encara que cal advertir que l'enllestiment total (elements mobles) esdevindrà en el 1636. Temps de depredació com era, quatre galiotes mores tornaren llavors a inquietar el Perelló el 12 novembre de 1587 i Tortosa, atenta als seus deures, contraatacava amb 20 homes armats per tal de reforçar els que ja tenia preparats a la vila.

Quan el 1587 s'abocava al final culminava també, en el primer dia de desembre, la redacció i es presentaven els *Stabliments* de la novament definida *Taula del Canvi e dels Comuns Dipòsits de la Ciutat de Tortosa*, el qual acte es feia davant els jutges ordinaris, ciutadans i notaris, de Baltasar Llopí de Xixon i Gregori Parent, i Pere Giner de Faneca que era el regent de la Vegueria dins la Cort, i el notari i síndic de Tortosa Antoni Bosch, i es publicaven amb vigència de deu anys⁵²⁰.

Joan Terés esdevenia nomenat virrei de Catalunya, el qual càrrec jurava a la catedral de Barcelona el 17 d'abril de 1602, així com governador general del Principat i del Rosselló per disposició de Felipe III i en ésser destituït el duc de Feria per haver fet empresonar els diputats acusats de desobediència; l'arquebisbe alliberava aquests i publicava les constitucions (llevat de les cinc conflictives) que havien motivat l'incident. Una d'aquestes, la de l'ús dels pedrenyals, li aportava noves complicacions i els prohibia (1603) per tal de posar fi al bandolerisme.

El bisbe Terés comptà sempre amb l'extraordinari suport de son nebot Antoni, el qui fou vicari general seu a Perpinyà així com a Tortosa i després a Tarragona. El doctor Antoni Terés, en morir el seu oncle, ingressarà a la Companyia de Jesús, en el qual ambient viurà exemplarment fins a la seva mort, un àmbit en el qual, oncle i nebot, estaran justificadament recordats com a benefactors. De tal manera es recorda que el bisbe Terés fou el qui "*puso la primera piedra del Noviciado de Tarragona, donde hizo su entrada en 1602, su paisano S. Pedro Claver, aumentando después la renta de dicha Casa; y promovió en el Concilio Provincial de 1602 la Beatificación de nuestro P. S. Ignacio, dirigiendo para este fin a la Santa Sede las Preces que todo el Concilio suscribió con él; documento verdaderamente áureo así en el fondo como por su estilo. Siendo Arzobispo i Virrey de Cataluña dió, en todas ocasiones, tales muestras de amor a la Compañía, que esta celebrará siempre en D. Juan Terés a uno de sus más ilustres protectores, o por mejor decir, a un amable y cariñoso padre*"⁵²¹. La pesta

⁵¹⁸ BAYERRI feia notar la raresa de localització de l'obra, de la qual recull el títol complet: "*Constitvtionvm / Provincialivm / Tarraconensivm / Libri Qvinqv. / Quibus sunt in calce voluminis adiectae nonnullae, quae inu- / tiles, et superfluae visae sunt est decreto secundi concilii pro- / vincialis celebrati sub Illustrissimo D. D. Joanne / Teres Archiepiscopo Tarraconensi / James arquebisbals / Tarracone / Apud Philippum Robertum / MDXCIII.*". Vol. 32 folis preliminars sense numerar, + 395 pàgs. numerades, + 28 folis sense numerar, d'Índex, + 132 pàgs. de 100 x 165 mm. de caixa.

⁵¹⁹ Completat en el segle XIX per l'arquebisbe COSTA i BORRÀS que l'actualitzava fins a l'any 1866.

⁵²⁰ Agraïm les informacions quant a la Taula del Canvi a Cinta Accensi que, en tal moment, està investigant sobre la creació i vida d'aquesta institució.

⁵²¹ Segons Ignasi FITER S.J. a l'apèndix inclòs a la "*Vida de San Pedro Claver...*", dels P.P. Joan Ma. FERNÁNDEZ y SOLÀ (Barcelona, 1888, pàgs. 551-552. Després, sempre segons E. BAYERRI (o.c. pàg. 771), se'n fa la semblança "*D. Juan Terés, Arzobispo de Tarragona y virrey de Catalunya*", en la qual FITER resumeix les dades preses de les més rigoroses fonts. També Villar Domingo a o.c., pàgs. 126 i 220.

delmà la població de Tarragona en el 1592 i, per tal d'escapar-se'n, es retirà al monestir d'Escornalbou des del mes de maig al de desembre⁵²².

Terés, sense tenir ambicions polítiques i desitjant reintegrar-se a la vida eclesiàstica, demanà llavors la dimissió, la qual se li concedia l'any 1603, en el mateix any que el 10 de juliol li arribava la mort mentre era a Barcelona, vora els 65 anys d'edat i en l'exercici de les seves obligacions. El seu cos fou traslladat a Tarragona i se'l sepultà en un sepulcre de marbre que havia encarregat, entre les capelles de sant Joan l'Evangelista i de sant Fructuós que ell mateix havia fet construir a expenses seves. L'epitafi omple les dues cares del sepulcre i a la primera es pot llegir : *Joannes Terés, Catalaunus, ex canonico Pœnitentiariorum Tarraconæ, ad Ecclesiam Marrochensem, Elnensem, Dertusensem, ac Tarraconensem evectus, Pro-Regis ac Capitanei Generalis Cataloniae officio fungens, totius Provinciae damno nobis eripitur, sexto idus Julii anno millesimo sexcentesimo tertio, ætatis sexaginta quatuor*. A l'altre plànol epigràfic, es llegeix: *Joannes Terés, patria Verdun, litteris, moribus, honoribus clarissimus, Episcopus Marrochensis, Cataloniae Pro-rex et Capitaneus Generalis, Præsul pientissimus, Præses sapientissimus, Princeps humanissimus, obiit Barchinone sexto idus Julii anno millesimo sexcentesimo tertio, ætatis sexaginta quatuor*.

En sessió capitular del 31 de gener de 1606 la institució es farà càrrec de 60 lliures que seran lliurades per son nebot Antoni Terés davant Francesc Gil de Federich, l'esmentat notari de Tortosa. El Dr. Terés, llavors, era el tresorer de la seu de Barcelona i marmessor del seu oncle, i la quantitat referida estava destinava a la fundació i perpetuació d'un aniversari general per la seva ànima, a celebrar a perpetuïtat a la seu de Tortosa.

Bibliografia

Bayerni, E.: *Historia de Tortosa y su comarca*, v. VIII, 767-771.- **Capeille, J.:** *Dictionnaire de biographies roissillonaises*.- Perpinyà, 1914. pàgs. 610-612.- **Costa i Borràs, J.D.:** *Obres completes*. (6 vols.). - Barcelona, 1865.- **Diccionari de la llengua catalana** (Salvat, Barcelona).- **Duran, Eulàlia.** "Terés i Borrull, Joan", GEC.14, p.332.- **Enciclopèdia Universal Ilustrada**.- Espasa, Madrid.- **Folch, Artemi:** *Les universitats de Catalunya al tombant del segle XVII*.- Barc., Dalmau, 1972 (Epis.Hist,161) pp.36 i 40.- **Miravall, R.:** "Terés i Borrull, Joan", dins *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 3.- Barcelona, Generalitat de Catalunya / Editorial Claret, 2001.- Pàg. 533.- **Monsalvatge, F.:** *El obispado de Elna. Episcopologio de la Santa Iglesia de Elna. II*.- Barcelona, 1912, 51-54.- **O'Callaghan, 157-158.**- "Recerques Terres Ponent", III, pp.35-48, 1982: "Joan Terés i Borrull".- **Reglà, Joan:** *Els virreis de Catalunya*.- Barcelona, Vicens Vives, 1970 (3), pàg. 121-122.- **Torres Amat, F.:** *Diccionario de escritores catalanes*.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bteres.html>

⁵²² Segons Eduard TODA i GÜELL a "Historia de Escornalbou (Tarragona, 1926), pàg. 81.

Joan Baptista Cardona

(17 maig 1587–30 desembre 1589)

Joan-Baptista Cardona nasqué a València en l'any 1511⁵²³. Cursà estudis al seu país i, després d'un brillant aprenentatge en Filosofia i en Teologia, a 45 anys d'edat, el 18 o el 28 d'abril de 1556 el catedràtic Pere Gil el graduava en la Llicenciatura en Arts. En un dels *Manuale*s antics de la Universitat de València⁵²⁴, el 28 d'abril de 1562, se certificava que *bachiller en Artes y estudiante de theología, estudió con Juan Celaia, Pedro Maza, Francisco Castro, y otros cathedráticos, cinco años y seis meses, no sólo el curso de theología, sinó también dos años y medio de Sagrada Escritura*. En Sagrada Escritura consta el seu doctorat a la mateixa Universitat.

Cardona es ben guanyà el respecte i l'admiració dels que el coneixien, sota un concepte que li valgué un justificat ascens⁵²⁵: "*Multa quidem ille ob egregias suas virtutes ac doctrinam adeptus est munera*", i probablement en el 1564 fou designat canonge magistral de l'església d'Oriola, el primer en erigir-se aquesta en catedral, i per voluntat de Felipe II d'Espanya. També fou jutge de residència de l'Hospital General de Sevilla i se'l designà Inquisidor Apostòlic amb el títol de Comissari de Galeres d'Espanya. Al cap de gairebé dos anys se'l nomenava canonge de València i era traslladat a Roma el 1575, a 64 anys d'edat, essent encara canonge d'Oriola, on destacà per la qualitat de la seva doctrina i pel coneixement que tenia quant a literatura, havent de predicar les glòries de sant Esteve davant el sant Pare Gregori XIII, fent-ho *amb superior erudició i eloquència*. Aquest estudi estaria relacionat amb l'edició de "*Oratio de S. Stephano Protomartyre, habita in Sacello Rom. Pont. Anno Jubilæi M.D.LXXV. sub Gregorio XIII* (Roma, Joseph de Angelis, 1575).

El temps d'estada a Roma li permeté l'ampliació d'estudis, i de dedicació i aportació intel·lectual que derivava en una valoració personal que li comportarà el nomenament de membre de la Societat restauradora dels Estudis Clàssics, segons la voluntat del sant Pare que també li assignà la tasca de preparar una nova transcripció i edició crítica del *Decretum* o *Decretum Gratiani*, l'obra eclesiàstica que havia estat compilada per Gracià⁵²⁶, monjo camaldulenc i *magister* canonista del segle XII, la qual havia estat editada com *Concordia discordantium canonum* que constituïa la primera part del *Corpus Iuris Canonici* que esdevenia un tractat científic i pràctic del dret eclesiàstic o canònic. El fet era que en el 1575 també treballava, amb bona dedicació, en els fons de la Biblioteca Vaticana, una labor de la qual deixava notes inserides després com apèndixs en el seu tractat "*De Bibliotheca Vaticana*". Aquesta fou una etapa en la qual preparà edicions crítiques dels dos sants pares pels que sentia una especial admiració, i se li coneixen les esmenes fetes a les còpies dels texts generalment emprats, tornant-los a les redaccions originals a través de més de vuit-centes esmenes.

Llavors, de Roma estant, en el 1576 sabem de l'edició de "*Joannis Baptistæ Cardonæ doctoris theologi, canonicique Valentini, ad S. D. N. Gregorium XIII. Pont. Max. de expungendis hæreticorum propriis nominibus etiam de libris, qui de religione ex professo non tractant. Adjecta est Joann. Mattæi Grilli, nobilis Salernutani, ad fratrem epistola de rationibus et causis,*

⁵²³ Les dades vaticanes no inclouen cap referència a la data de naixença i tampoc cap mena de dada relativa a l'edat. BAYERRI, del qui fem partir el procés d'estudi, advertia que FUSTER, a la pàg. 148 del primer volum de la seva "*Biblioteca Valenciana*" (València, 1827) procedí a completar la biografia de XIMENO presentada a la pàg. 185 del volum primer de l'obra "*Escritores del Reyno de Valencia*", on també s'ignora la data del naixement. Afegeix, no obstant això, que es pot determinar amb seguretat que fou en el 1511.

⁵²⁴ El de José Joaquín LORGA, professor de Retòrica, en el resum que inclou, segons BAYERRI. La titulació doctoral la testimoniava ORTÍ a la pàg. 219 de "*Memoria Histórica...*".

⁵²⁵ Ho collia BAYERRI del "*Commentarius preliminar*", pàg. XLVIII de "*Clar. Hisp. Opuscula*" (Madrid, 1781) de Francesc CERDÀ i RICO. BAYERRI emprava les dades aportades per Vicent XIMENO i Sorli al primer volum, pàg. 185 de l'obra "*Escritores del Reyno de Valencia (1847-1749)*" que foren dades que obtingué a la pàg. 283, columna 1 de l'obra de Josep RODRIGUES "*Biblioteca valentina*" (València, 1747). Les dades curriculars següents procedeixen de Diego José DORMER, a la pàg. 327 dels "*Progresos de la historia en el Reyno de Aragón*" d'Uztarroz que continuà, de l'esmentada obra de XIMENO, pàgina 185 del volum primer, i de Luí PÁRAMO al capítol 14 del llibre segon de "*De orig. Inquisit.*".

⁵²⁶ Francesc CERDÀ i RICO, a o. c., pàg. 4, segons esment de BAYERRI.

*quæ eum moverunt, ut ad ecclesiam catholicam Romanam rediret. Cum licentia Superiorum. Romæ apud Iosephum de Angelis. M.D.LXXVI.*⁵²⁷, una obra escrita d'ençà d'una gran competència tècnica i en un llatí certament acadèmic, tinguda com el millor entre els seus tractats.

De Roma estant, tanmateix, mantenia o era prèvia la seva relació i àdhuc vinculació als humanistes catalans més rellevants, com l'arquebisbe de Tarragona Antoni Agustí, a qui escrivia una lletra de València estant el 14 de juliol de 1581 tot per manifestar el seu interès quant a la rebuda de la tramesa feta dels texts revisats de sant Lleó i de *varias lectiones* o *variantes Patrísticas*, uns materials extraviats, per bé que també es coneix la relació amb altres humanistes com Pere Galès, Pere-Joan Nunyes i Miquel Tomàs de Taixequet.

Ha estat afirmat que llavors fou nomenat bisbe d'Elna⁵²⁸ i que hi consta registrat com a tal malgrat de no esmentar-ho l'epitafi dertosenense i de no constar tampoc a les dades de Roma: cal afegir que tampoc no consta en l'episcopologi d'aquella diòcesi de la qual, tot just, Joan Terès n'havia estat pontífex del 1579 al 1586 i el succeí Pere Benet de Santa Maria (1586-1588).

Després fou designat bisbe de Vic, de la qual diòcesi prengué possessió el 4 de juliol de 1584, a 73 anys d'edat. El pontificat de Cardona a Vic ha deixat el record de la seva devoció a sant Ignasi de Leiola, llavors encara per beatificar i canonitzar, perquè en la Quaresma del 1585 hi predicà el jesuïta Lorenzo de Sanjuán, el qui interessà Cardona per donar una millor destinació a l'Hospital de Santa Llúcia que aleshores seguia responent al concepte medieval d'alberg o de lloc d'hostatge. No fou possible efectuar la compra de l'immoble i Cardona, a despesa privada, féu erigir una piràmide o monòlit que perpetuava la memòria de sant Ignasi a Manresa, i ell mateix redactà un text llatí que s'esculpí al sòcol del memorial, erigit el 1589 just al davant de l'Hospital⁵²⁹. La inscripció destinada a figurar a la Santa Cova de Manresa, amplament comentada en els temps com "*Inscriptio tabulæ/ quæ Manresæ adservatur, / auctore / Io. Bapt. Cardona*", dedicava a "*Ignatio Loiolæ Beltrani f. Cantabro, familiæ Sacerdotum Societatis Iesu conditori...*", presentava "*Ioan. Bapt. Cardona Valentinus, Ausetanus Antistes, Dertosanus desig. Sanctitati Societatisque eius dicatissimus, viro piissimo optime de publica re Christiana merito fieri curavit, Quinto Sixto Pont. et Philippo II. Regnum max.*". La inscripció es pensa que fou escrita abans del 17 de maig de 1587 en el qual prengué possessió del bisbat dertosenense⁵³⁰. Tot aquest seguit de fets segurament portà la conseqüència del seu panegíric "*Laus P. Ignatii de Loyola (Joannes Baptista Cardona Episcopus Dertosanus)*" que es conservarà a la Biblioteca Nacional de Madrid però el cas fou que el 10 d'abril de 1587 contractà en Joan Font per efectuar la construcció de l'obelisc esmentat, amb el seu text llaurat a la base, el qual monument fou esmicolat pels revolucionaris en el 1936.

Per aquell temps estava lliurat a la restitució de les veritables lliçons de les obres dels Sants Pares, adulterades per les transcripcions i propiciant interpretacions errònies, malgrat que fou una tasca que mai no pogué enllestir i de la qual encara va poder preparar una edició crítica dels texts dels seus admirats sant Hilari i una altra de sant Lleó el Gran, just abans d'ésser nomenat bisbe de Tortosa⁵³¹, i en el cod. 44 en el qual i entre altres s'inclou el tractat "*De Summo bono*" de sant Isidor on apareix la seva signatura en el primer foli, datada a Vic el 21 d'abril de 1587, o sigui, quan feia un mes que havia estat nomenat per a la diòcesi de Tortosa. Entre ambdós fets, el 18 de març de 1587, a 76 anys d'edat, Joan Bta. Cardona, fou nomenat bisbe de Tortosa, del qual bisbat prenia possessió el 17 de maig.

⁵²⁷ Dedicatòria, edicions, referències i comentaris a o. c. de BAYERRI, pàgs. 776 i ss.

⁵²⁸ BAYERRI ho resseguia i feia notar (o.c., pàg. 774, nota 55) que Ramon O'Callaghan en prescindia (o.c. pàg. 159), per bé que un especialista com Vicent Ximeno i també Francesc Cerdà en tingueren la seguretat, potser que fiant-se de Nicolás Antonio que ho garantia en la pàg. 489 del primer volum de la seva "*Biblioteca Hispana Nova*" (1672), i els seguien els esmentats Ximeno (I, 186 a), Dormer (327), Rodrigues (325) i altres. Bayerri afirma, però, que Cardona figura a l'episcopologi de l'església d'Elna.

⁵²⁹ Collit per BAYERRI i procedent de "*Recuerdos ignacianos de Manresa*", d'Ignasi Puig S.I. (Barcelona, 1949), pàgs. 109-110, il·lustrades.

⁵³⁰ Seguit de dades exposades per BAYERRI a o.c. pàgs. 782-783.

⁵³¹ Ho collia BAYERRI a o. c. procedent de MENÉNDEZ y PELAYO en el tercer volum de "*La Ciencia Española*", en l'inventari bibliogràfic, del final, secció 4^a *Lengua Latina*.

Una de les seves accions més comentades potser que ha estat el fet d'haver dedicat a Felipe II un *Memorial*, en castellà, que fou publicat en llatí a Tarragona (Felipe Mey, 1587): “*De Regia S. Laurentii Bibliotheca [libellus, sive Consilium cogendi omnis generis utiles libros, et per idoneos ministros fructuose callideque custodienda]*”, amb dos apèndixs que titulava “*De Bibliotheca quædam ex Fulvio Ursino*” i “*De Vaticana ex Onufrii Schedis*”. L'obra constituïa un projecte molt detallat per formar, organitzar i conservar una biblioteca a El Escorial. Concebia a l'ensem un projecte metodològic per realitzar un tractat pràctic de Paleografia grega i llatina. El cas era que es coneixia prèviament el seu manuscrit, en castellà, sota el títol “*Plan para el orden de la librería del Escorial por el Dr. Juan Bautista de Cardona, canónigo de Valencia, dirigido a Felipe II*”, un projecte pensat per “*fundar una librería tan rara, copiosa y escogida*”, el qual se suposa iniciat entorn al 1575 per bé que majoritàriament se situa entre 1578-1579 i en el que s'evidencia la solidesa de la seva formació humanista i la seva erudició, a la vegada que es mostra “*la iniciativa del docto humanista Juan Bta. Cardona para la formación de una paleografía griega y latina, anticipándose a los Benedictinos en la idea de esta gran empresa*”. El coneixement dels clàssics i el seu caire de bibliòfil es feien evidents en afirmar⁵³² que “*debieron servir de modelo en gran parte al sabio canónigo, al trazar su plan, las bibliotecas Vaticana, Florentina, la de Venecia y otras, que demuestra conocer a fondo; y así de ellas como de particulares librerías, principalmente, da interesantes y utilísimas noticias en su informe a Felipe II, quien positivamente las utilizó al disponer la organización de la Biblioteca Laurentina*”. Pel tipus d'observacions i advertiments que feia resten ben palesos els coneixements adquirits a Roma i l'experiència en les transcripcions de manuscrits originals, depuració de texts reproduïts i pràctica en les edicions crítiques, a la vegada que recomanava la importància de donar preferència a l'adquisició de llibres sagrats autèntics i antics, en qualsevol llengua per bé que essent prioritaris els texts grecs, llatins i hebreus, certament fonamentals per a la biblioteca que proposava. Els fets, consegüentment, semblen indicar que Felipe II seguí, *ad verbum*, la major part dels criteris i les indicacions, ja fos en l'ordre conceptual com en l'estratègic.

Està prou generalitzada la creença que Cardona⁵³³ “ajudà el rei Felipe II a la formació de la biblioteca d'El Escorial” i, més encara, la seva col·laboració en el procés que resultà afectar-lo en el moment de la demanda reial de traslladar a aquell monestir castellà els llibres i còdexs dels fons episcopals i capitulars de Tortosa, a la qual demanda es diu que respongué al monarca la famosa frase que “*en Tortosa nada hay digno de Su Majestad*”, de manera que l'Església dertosenca va poder salvar de l'espoli castellà la riquesa bibliogràfica i documental dels seus celebrats arxius.

A part de les obres esmentades “*De Diptychis [Commentariolum]. Tarracone / apud Philippum Mey. 1587*” fou una obra que encapçalava una lletra del cardenal Gabriele Paleotto tot elogiant l'elegància i la subtileza del llatí de l'autor i que a la pàgina 115 incloïa una epístola de Giovanni Matteo Grillo, el noble de Salern, referida a “*De causis quæeum moverunt ut ad Ecclesiam Catholicam Romanam redierit*”, segons es desprèn de l'obra de Cardona del 1576.

Passat l'estiu i en la Tortosa de la seva responsabilitat pastoral, el 20 d'octubre, el nou bisbe Cardona aprovava i beneïa la confraria de santa Càndia, amb la missió d'exercir diferents obres pies i promoure el culte a la titular, guaridora de les porcellades (tipus de tumor que afecta el coll), amb seu a la capella d'aquesta santa, a la catedral⁵³⁴. Arreu, tanmateix, ha estat recordat l'interès que tenia posat en l'apostolat, tot fent esment de la seva manera de manifestar-ho de quan era canonge a València a quan exercia l'episcopat a Tortosa, en el qual àmbit es feia notar l'eficaç labor demostrada en la conversió de moros i jueus.

En el 1588 la Ciutat estava compromesa en accions públiques diferents i mestres i manobres cobraven per obres i pertrets fets a les murades: sembla ésser que al baluard del Temple i com a complement de les que es realitzaven a la mateixa torre del portal del Temple, i es pagava el prior de la Ràpita per obres al monestir, i a manobres per feina i pertrets a la

⁵³² Segons Felipe BENICIO NAVARRO en “*La Biblioteca del Real Monasterio de San Lorenzo del Escorial*”, de 1883, en advertiment de BAYERRI..

⁵³³ Vide: Francesc MESTRE i NOÈ a “*El Arte en la Catedral de Tortosa*” (Tortosa, 1898) pàg. 24.

⁵³⁴ MIRAVALL, R.: “*Els gremis de Tortosa*” (2016).

murada del portal de Sant Francesc, i al sobrestant Antoni Real, i a l'obrer de vila Jaume Arnau per la despesa feta en l'obra del Pou d'en Caldera (placeta entre la plaça de l'Àngel i la posterior església de Sant Blai), i una altra a l'empedrat del Pont de Pedra que també podria correspondre a les que el contractista Vicent Bruel feia al Pes de la Romana amb despesa de 10 lliures i 10 sous, el mateix import de les fetes al Pont de l'Alcànter (sobre el barranc de Sant Antoni, vora el Pla de les Sitges i Vinallop), tot passant a fer-ne a l'Hospital de la Ciutat. Al mes de maig, tanmateix, es pagaven 11 lliures al picapedrer Arnau Martí per raó del cost de la creu del portal de Vimpeçol, per *"lo cost de la pedra i per lo seu treball per haver fet nova la Creu del portal de Vimpeçol, i renovar lo arbre i armes de la present ciutat en dita creu"*.

El flagell de la pirateria no cessava i novament es feia notar la seva nociva presència: *"El Sábado Santo del año 1588 entraron en los Alfaques cinco galeotas de moros, pero no tan secretamente, que no llegara a inmediata noticia del almirante español Andrea Doria, que estaba en Barcelona, el cual con celeridad y secreto fué en busca de los corsarios, saliendo del puerto de Barcelona y dirigiéndose a los Alfaques, donde les pilló desprevenidos y cerró las bocas del puerto. Viéndose los moros cogidos, les fue preciso saltar a tierra, desamparando sus barcas y caminando perdidos"*. Tortosa, per agrair-ho, obsequià Andrea Doria amb *"quinze florins de pa pastat que sta molt bo e una dotzena de moltons vius e dotse parells de gallines e una dotzena de cabrits e lletugues e altres verdures"*⁵³⁵.

Durant el seu pontificat es començà l'obra del magnífic cor de la Seu perquè el 27 de juny de 1587, quan feia poc més d'un mes que Cardona havia pres possessió del bisbat, el Capítol havia comissionat un dels capitulars a Navarra per tal d'adquirir la fusta que era de menester per a la seva construcció i després, el 1588, s'establí relació amb el tallista castellà Cristóbal de Salamanca que estava elaborant el cadiram del cor de l'abadia de Montserrat mentre que hi ha l'opinió d'ésser també l'autor del Sant Crist de mida natural que hi havia a la capella de santa Gertrudis i les portes de la Col·lació d'aquell monestir⁵³⁶. El tallista féu cap a Tortosa en aquell mateix any i d'immediat, puix que ja es disposava de la fusta navarresa, es posava a treballar en l'obra que l'ocupà fins a concloure'l en el 1592 o, potser, el 1593. El Capítol de la seu hi invertí 82.200 rals de billó, unes 5.500 lliures jaqueses, una quantitat que aportà personalment el bisbe Cardona. A Tortosa, com a l'abadia de Montserrat, també existeix un Sant Crist crucificat de proporcions colossals i concebut segons els dictats suggerits per la perspectiva que, amb alguna porta del conjunt de la catedral, *a priori* es pot pensar que també podria haver estat obra de Cristóbal de Salamanca.

A la ciutat i en l'àmbit teatral fou un esdeveniment la realització d'una representació teatral⁵³⁷ en aquell any 1588, i en el del govern municipal es destacava el fet d'haver estat creat el procurador quart el 1586, per més que el grup políticament dominant reaccionava d'immediat i reglamentava, de manera que es comprendrà que uns anys després, en el 1615, sigui recordat que els dits procuradors quarts no podien ésser admesos *"a terços ni segons, ni ésser promoguts de quarts a terços ni als altres llocs"*.

Aquell estiu de 1588 havia d'ésser tristament memorable perquè el 29 de juliol l'armada tramesa a combatre els anglesos, la irònicament denominada *Armada Invencible* de Felipe II, era vençuda i desfeta per la operativitat de la flota britànica dels almiralls Howard i Drake, i fou davant Plymouth, tot justificant-ho en el fet d'haver estat delmada pels temporals que, potser al seu entendre irraonable, no afectaren l'armada britànica. Comandada la hispànica per Alfonso Pérez de Guzmán, duc de Medinàsida, menava l'anglesa l'almirall Howard d'Effingham. Els primers combats esdevingueren entre Lizard i l'illa de Wight i el darrer encontre fou davant Gravelines. La realitat fou que hi hagué una evident manca de coordinació entre l'esquadra i les tropes d'Alessandro Farnese que estaven aquarterades a Dunquerque, així com també fou evident la superior maniobrabilitat dels vaixells anglesos, més moderns, més lleugers i amb la disposició d'una artilleria superior, uns avantatges que potser van estar decisius amb l'ajut dels temporals contra els que no van poder desinvolcre's els caducs vaixells hispànics. Entre els

⁵³⁵ BAYERRI, 1960 - *Deliberacions 1589 / Recerca.4*,145.

⁵³⁶ Josep de C. LAPLANA en l'article "*Salamanca, Cristóbal de*" al vl. 13 de GEC. – MATAMOROS, J., o. c., pàg. 112.

⁵³⁷ *Recerca. 4*, 244.

catalans que hi van participar hi havia Hug de Montcada al cap de les naus napolitanes. La desfeta esdevenia la definitiva fi, l'anorreament del poder naval hispànic. El suport anglès als holandesos i flamencs, la pirateria anglesa contra els vaixells hispànics que tornaven d'Amèrica, carregats amb la plata resultant de la depredació que hi feien, havien estat motius que s'havien unit a les lluites religioses que motivaren la tensió política. La confiança de Felipe II es demostrava el 16 d'octubre, quan autoritzava Joan Baptista Cardona a dirigir una investigació sobre les circumstàncies de la desfeta de l'*Armada Invencible*. El cas era, però, que el bisbe de Tortosa el dia 25 del mateix mes estava a Alcora amb el seu secretari, el doctor Jeroni Moliner, per raó de la visita pastoral que estava efectuant i per conèixer personalment el venerable rector Joan Bta. Bertran. Era el moment, tanmateix, que els comentaristes aprofitaven una exemplar lletra que adreçava al prior i al Capítol de la seu de Tortosa, una lletra que mostra el seu estil i el seu esperit, malgrat que no el seu palès dinamisme, potser que minvat per la seva edat de 77 anys i pel seu estat de salut: *"A los Ill[ustr]es y muy R[everen]dos señores los señores Prior y Cabildo de la n[uest]ra Iglesia de Tortosa. / Ill[ustr]es y muy R[everen]dos. señores./ Yo he llegado a Morella trabajando lo que ha sido possible y con el fauor de n[uest]ro S[eñor]r tengo salud pero no la puedo llamar entera ni gozar della con seguridad sin saber la de V[uestra]s M[ercede]s que por tan propia la tengo y estimo, y assí holgaré mucho saber de la de todos en general y particular pues este gusto y contento me será aliuijo para proseguir con buen ánimo el trabajo q[ue] me queda. De todo lo demás que toca a la Iglesia y culto Divino voy muy descansado pues estoy muy asegurado q[ue] la buena consciencia de todas V[uestra]s M[ercede]s y su sancto zelo y religioso cuydado trataran de tal forma las cosas della q[ue] todas iran en acrescentamiento y mejoría. De mi se prometan todo officio y quanto fueren seruidos mandarme, pues no faltarè jamás en las ocasiones q[ue] se ofrescieren a V[uestra]s M[ercede]s cuyas Ill[ustr]es y muy R[everen]das personas guarden n[uest]ro S[eñor]r y prospere en aquel estado q[ue] mejor fuere para el del cielo. En Morella a 29 de Setiembre de 1588./ Besa las manos de V[uestra]s M[ercede]s / Ep[iscopu]s. Dertosen[sis]"*.

En el 1589 el món coneixia la novella d'haver estat patriarca el metropolità de Moscou i la ciutat novament sofria la commoció d'un atac pirata al Perelló i a Fullola des de dotze galiotes corsàries⁵³⁸. Tampoc no podia ésser gens grata la notícia del 2 d'agost, per la que se sabia que el rei Enric III de França era apunyalat i mort a Saint-Cloud, a prop de París, per la mà del monjo dominicà Jacques Clement, i que el traspàs comportava l'extinció de la malaltissa i decadent nissaga de Valois. L'acció d'un fanàtic era el resultat de la campanya empresa pel partit catòlic i el seu braç armat, la Santa Lliga, després que el rei fes assassinar el duc de Guisa i son germà, Lluís de Lorena. El magnicidi s'havia devingut en el palau del cardenal Gondi, des d'on el monarca dirigia el setge de París, d'on havia estat foragitat de manera humiliant. A Tortosa, altrament, el 27 de novembre sembla ésser la data en la qual corria la novella de la concessió feta per Joan Gerona, doctor en Dret, pronotari de la Seu Apostòlica i clergue de la Cambra Apostòlica de la qual era secretari, d'un generós donatiu per a la restauració de vella l'església de Sant Nicolau, a l'espai fluvial de la murada de la porta de la Soc.

La salut de Joan Bta. Cardona estava fluixejant, però, de manera que calgué que es traslladés a la seva València natal per tal de refer-se, sense que ho aconseguís. Sembla ésser que, del monestir de Santa Maria del Puig estant, molt malalt, se'l traslladà a una heretat pròxima a València, on morí el 30 de desembre de 1589, a 78 anys d'edat. El seu cos o despulles foren traslladades a la catedral de Tortosa i en la seva prou humil làpida claustral, ben adient a un intel·lectual, es presenten els seus senyals o armes identificatives i el Renaixement que es manifesta plenament en el text i en la paleografia quan se'ns informa així⁵³⁹:

⁵³⁸ Frederic PASTOR LLUÍS a *La Zuda*, 1916.- Vide: VILLAR a o.c., pàg. 101, amb altres dades diocesanes a les pàgs. 39, 49, 125, 201 i 416.

⁵³⁹ Cal comptar amb dues qüestions polèmiques entorn a aquests dos aspectes. El primer està referit al lloc on devingué la seva mort: FUSTER mantenia (o.c., I, 148) que no morí al monestir del Puig sinó que d'allí fou traslladat a una finca immediata a la ciutat, on moria, i segons la proposta exposada; en l'errada de Ximeno també caigué CERDÀ, el qui afirmava que Cardona anà al Puig en

- 1 IO(HANNES).BAP(TISTA).CARDONA.VIR SV
- 2 OR(VM).TEMP(ORVM).ERV(DITISS(IMVS).I.AV
- 3 SETANAE II DERTOSAN(AE).ECC(LESIAE).
- 4 EPISC(OPVS).HIC CONDITVS VITA
- 5 FUNCTVS EST III KAL(ENDAS)
- 6 IANVAR(IAS).ANN(O).MDLXXXVIII

Més planament, podeu llegir: *Ioannes Baptista Cardona, vir suorum temporum eruditissimus, I Ausetanae II Dertosanae Ecclesiae episcopus, hic conditus. Vita functus est III kalendas ianuarias anno M.D.LXXX.VIII.* En el nostre llatí actual ho diríem d'aquesta manera: Joan Baptista Cardona, home eruditíssim dels seus temps, bisbe de l'Església d'Osona primer i després de Tortosa, jau ací. La vida exhaurí el 3 de les calendes de gener de 1588 (segons el calendari romà, encara que aquesta data correspon al 30 de desembre de 1589 del nostre calendari)

Bibliografia:

Bayerni, 1959, vol. VIII, i 1962; *Diccionario Enciclopédico Hispano Americano*, Barcelona, 1888: "Cardona (Juan Bautista)"; Duran, 1973, s.v. "Cardona, Joan Baptista" a Gran Enciclopèdia Catalana.4, pàg. 401; Jover, 1973; Martorell, 1626; Matamoros, 1932; Millares Carlo, 1929; Miravall, 1983 i 1986, pàgs. 115-116, i 2003, pàgs. 319-321; O'Callaghan, 1896; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vol. V, pàg. 110. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcarib.html>

compliment d'un vot, i també O'CALLAGHAN (o.c., 160). MARTÍNEZ era el qui precisava en la seva "*Historia de Orihuela*" que el traspàs s'havia devingut "*en una heredad de Valencia*". El segon aspecte referit apunta a l'any de la defunció puix que Bayerni fa notar que O'Callaghan escrivia el 1589 per causa de la datació exposada al final de l'epitafi que hem transcrit, i adverteix l'errada de Cerdà i d'Àngelo Sancho en el seu episcopologi per raó de no haver parat prou compte amb l'ús que es feia del calendari antic. El fet és que el *III kalendas ianuarias* correspon al 30 de desembre i en qualsevol d'ambdós calendaris es refereix al 1588 perquè encara no s'havia accedit al gener de 1589.

Gaspar Punter

(24 febrer 1590–13 maig 1600)

Gaspar Punter i Barreda havia nascut a Morella, la vila i cap dels Ports de Tortosa, el 12 de juny de l'any 1540, essent el fill del notari morellà Gaspar Punter (+1547) i dels Barrera per nissaga materna. Orfe de pare, tan aviat, el nen era portat a Tortosa amb son oncle Joan Punter, comensal i curat de la seu, on després dels primers estudis iniciava els eclesiàstics per passar, més tard, a l'Estudi General de Lleida, on es doctorava en Dret Civil i en Canònic després d'uns brillants estudis. Tornava a Morella a 26 anys d'edat, el 1566, on prenia possessió d'un benefici que acabava permutant, al cap de tres anys, amb son oncle Joan: aquest se n'anava a Morella i Gaspar prenia possessió de les funcions que l'oncle havia a Tortosa, on aconseguia una canongia. La seva vàlua personal i intel·lectual feia que el 1659 fos nomenat prior claustral i abans de 1574 ja esdevingués vicari general de la diòcesi per nomenament del bisbe Martín de Córdoba. A la mort del bisbe Joan Izquierdo (1585, octubre 2) el Capítol el nomenava *Sede Vacante*, oficial i vicari general. En el marc de la despòtica intervenció del rei espanyol Felipe II (1598-1621) en tots els afers eclesiàstics, el nomenava visitador apostòlic del monestir de Santa Maria de Montserrat en el 1588, el qual havia estat unit a la *Congregación de San Benito el Real de Valladolid* i on havien trobat la mort els dos antecessors, i per la bona feina realitzada el 1589 se'l proposava per a bisbe de Vic per bé que al 1590, per raó de la mort de Joan Bta. Cardona, bisbe de Tortosa, variava la proposta i llavors se'l promovia per a la vacant seu dertosenca: Gaspar Punter era nomenat per Roma el 6 de desembre de 1589⁵⁴⁰, a 49 anys i 5 mesos d'edat, i ordenat el 24 de febrer de 1590, i tot just n'era el principal consagrat l'arquebisbe Joan Terés: les campanes de Morella tocaren al vol i Joan Santalínia, el notari de la vila, fent-se ressò del goig generalitzat, iniciava el protocol anual tot dient "*En est any fonch nomenat Bisbe de Tortosa el canonge Punter, fill de en Gaspar Punter, notari de Morella*". El riu Ebre, també sensible al fred intens que feia, es gelava en tota la seva extensió tortosina⁵⁴¹. En el mes de març el bisbe Punter tenia el goig de rebre al palau una comissió del clergat i dels jurats morellans, presidits per Gabriel Santacana i Blai Berga, orgullosos del fet que un morellà i diocesà ocupés la càtedra tortosina... i s'emportaren la comanda de restaurar l'església arxiprestal i la de Sant Miquel, en un acte de comú amor a la vila. Uns dies després també rebia la representació del clergat de la diòcesi, en acte de reconeixença i per oferir-li una important quantitat econòmica per a les despeses de promoció, segons l'acta descriptiva que se n'alçà. Era llavors quan, el 19 de març, el rei creava la diòcesi de Solsona que Climent VIII erigirà mitjançant una butlla del primer dia d'agost de 1592. Era el temps o l'any en el qual l'humanista valencià Pere Joan Nunyes li dedicava la reedició que feia a Barcelona de les seves "*Institutiones Grammaticae linguae Graecae*", en el mateix any 1590, la primera edició de la qual s'havia fet l'any anterior per l'impressor Cendrat, de Barcelona.

Llavors fou quan el comanador Miquel de Centella, el 2 d'abril de 1590 i des de Vinaròs, informà Tortosa quant a les sis galeres genoveses que de feia dies estaven ancorades al port dels Alfacs i que havien captivat dues galeres de moros, i que mitjançant aquelles sabien que "*Morat Arraix ab certes galeotes de moros estan en lo roquer de Sant Jordi, terme de la present ciutat, y que ve ab efecte de enderrocar la torre de Sant Jordi de Alfama està en dit terme y mar de Tortosa*". El capità de les galeres demanava gent armada als pobles per poder atacar i, quan ja ho havien fet els jurats de Vinaròs i d'Ulldecona, Tortosa en mobilitzava 150, nomenava capitans i els transmetia als Alfacs com a suport d'infanteria a les naus genoveses. També s'alertava, al crit de *via fora, moros!*, el Perelló, Ginestar, Tivissa i Cambrils. Tortosa encara preparava 200 homes més "*per a acudir ab ses armes a la dita torre de Sant Jordi o allà hon més convindrà*"⁵⁴². El fet fou que el 6 d'abril salpaven les galeres del rei del port dels Alfacs per

⁵⁴⁰ S'adverteix del fet que el bisbe Cardona morí el 30 de desembre i que, per tant, el nomenament del 6 anterior no té explicació d'ençà d'aquestes dades.

⁵⁴¹ De moment no es pot precisar si la gelada fluvial fou de debò en aquest gener o a les acaballes del mateix any tot just començat.

⁵⁴² O'CALLAGHAN a "*Apéndice...*", pàgs. 193-194.- *Recerca*.4, pàgs.144-145. No se sap, de moment, el procés i els resultats de l'operació.

realitzar una acció combinada amb les forces de terra per l'acció dels moros a Sant Jordi d'Alfama.

En aquell any de la probable estrena feta a l'Estudi de Gramàtica de l'obra teatral "*Tragèdia de santa Susanna verge i màrtir*" a Tortosa, el 21 de setembre es fundava el convent de la Mare de Déu del Miracle, dels carmelitans descalços, i ho feien vora el portal de Santa Clara o de Tarragona, ben bé sobre el Sitjar i immediat a la capella dedicada a la Mare de Déu del Miracle: en l'any 1596 s'hi contractaran els mestres d'obres Martí Garcia de Mendoça i Llop d'Abària⁵⁴³.

Els carmelitans descalços havien sorgit en l'any 1562 de l'obra de santa Teresa de Jesús i de sant Juan de la Cruz encara que hagueren d'arribar al 1593 per ésser admesos com a congregació, de manera que a Tortosa obrien la seva casa quasi tres anys abans del fet. Aquest cenobi just era obrat vora la muralla i el portal en el qual, com a totes les portes de la ciutat, hi havia una fornícula amb una imatge de la Mare de Déu que portava el Nen al braç. Era un espai en el qual el jovent acostumava a jugar a la pilota i es contava de com un xicot, potser que dut per la vehemència posada en el joc, llançà la pilota contra la imatge, amb tota la força i amb la mala sort –o punteria, potser- que va trencar el braç de l'infant Jesús i al cap d'un temps, ves per on, tingué un fill que nasqué sense braç. Entre el poble correu la veu i tothom ho tingué per un miracle i la devoció popular a la Mare de Déu féu que s'obrís aquella fornícula i que la devoció a la imatge s'escampés arreu de la ciutat. Els carmelitans descalços, doncs, acolliren la tradició amb el major respecte i entronitzaren la imatge a la seva capella conventual i, més encara, adoptaven la denominació per al seu mateix cenobi.

Les tradicions populars sempre havien tingut, i continuaran gaudint, un gran seguiment i una ben sentida creença, de manera que algunes de les devocions més generalitzades havien esdevingut celebracions o festes locals, segons la variabilitat dels temps i de les circumstàncies. En aquelles acaballes del segle XVI destacaven unes festes ben determinades: tot just la *Festa del Miracle*, vora el portal de Tarragona i del convent, feta en el dia de l'Ascensió amb la participació municipal i amb la singularitat de l'existència d'un reliquiari que tot just se sobredaurava en aquell any 1590. Una altra festivitat era la del *Corpus de l'Àngel Custodi*, aquesta amb despesa que feia l'arrendador de les Salines del Rei, i animada per la música dels ministrils i, com a dada de l'ambientació que hi havia, en el 1587 es pagaren "23 parells de pollastres que ha comprat per al Corpus" i es gastaren 18 lliures per aigua, draps, espígol i altres coses que són de menester per a la festa. Els músics també participaven en la *Festa de la Mare de Déu d'Agost*, així com en la *Festa del Coll de l'Alma*. De *Fira de Tots Sants*, veritablement, n'hi havien dues: la de primavera i la de tardor, per tal de regular el nombre de caps de bestiar, i era el temps d'efectuar les compres i les vendes que sempre es veien condicionades per la possibilitat de nodrir les bèsties: la música també animava la festa i el moviment de bestiar i el mòbil comercial explica que la Fira pagués sis guardes i un cap de guaites. La gran diada de *Diumenge de Rams* comportava la despesa del cost de les palmes i la *Fira de Pasqua* tenia la singularitat d'haver de pagar per la llenya i l'oli que consumien els soldats durant la nit, així com els salaris dels caps de guaita per la Fira de Pasqua de Resurrecció, com succeïa en el 1588, tot amb l'advertiment que la música tampoc podia estar-ne absent. Un esdeveniment inevitablement seguit era la *Festa de Diumenge de les Banderes* que era la dels gremis o confraries que, en el 1588 es renovaven per imperatius legals i les noves banderes gremials lluiren en una també renovada època, i semblantment s'encimbellaven des de novells ferros, no fos cosa!, i tot plegat ocasionà als gremis una despesa de més de 220 lliures. La Festa de la *Mare de Déu de l'Aldea*, finalment, era molt seguida pels tortosins i s'assistia a la processó i els ministrils amenitzaven la celebració. El bisbe Punter, en una de les seves primeres accions, feia per obrar la colossal reixa de ferro per

⁵⁴³ *Recerca*.4, 27 i ss. El convent serà destruït en la guerra i setge de 1642. Després de l'exclaustració, la imatge d'aquesta advocació serà situada a l'altar de sant Antoni, a l'església del convent de la Puríssima Concepció Victòria, on fou traslladada per desaparèixer, a la fi, en l'acció pseudorevolucionària i iconoclasta de juliol de 1936.

a la capella del Santíssim (sant Esteve)⁵⁴⁴, sembla que per compte seu, i li costava més de mil ducats d'or.

En l'any vinent, el 1591, el bisbe Punter inicia una visita pastoral per bé que també començava a Tarragona el Concili Provincial que havia convocat Joan Terés⁵⁴⁵, el qual es continuaria a Barcelona fins a la seva conclusió del 19 d'octubre de 1592. En aquesta qüestió cal comptar amb què els de 1584 i 1591 foren concilis promoguts pels arquebisbes Antoni Agustí i Joan Terés, amb temes semblants a l'anterior. Aquests continguts es referien a la reorganització de les cúries diocesanes, a la cautela a tenir per no ordenar persones que no fossin aptes per al sacerdoci, a prohibir als clergues l'exercici d'ocupacions indignes, a incrementar la predicació i, a 1591, s'imposava la norma de predicar en una llengua que entengués la gent, norma reiterada en el segle XVII, puix que hi havia la moda (fomentada pels religiosos) de fer els sermons en castellà. El debat per la llengua emprada en la prèdica fou en termes disjuntius perquè, com ben sabut era, si els predicadors s'interessaven per la utilitat de la seva paraula, quant als fidels, predicaven en català perquè els permetia ésser entesos per tothom, però, de cercar l'ostentació i l'adulació a jerarquies eclesiàstiques estranyes a la terra, l'adulació interessada o el lucre personal, o sigui, el valiment del poder, aleshores ho feien en castellà⁵⁴⁶ malgrat de saber que ningú no els entendria. Al pas del 1591, tanmateix, es parlava d'un important servei que Tortosa feia a la Corona⁵⁴⁷ i acabava, el 20 de desembre, amb la repugnant notícia de l'assassinat o crim polític, oficialment execució, de Juan de Lanuza a benefici del poder imperial castellà i per causa d'haver defensat els furs d'Aragó, els drets de la gent de la seva pàtria, els quals desapareixerien per sempre més amb la seva mort.

L'any 1592, el 28 d'abril, era nomenat veguer de Tortosa, en ésser admès per la Ciutat, el prohoms Onofre de Jordà. Fou l'any en el qual el Gremi de sant Antoni, de molts nombrosos associats, creava el de Sant Pau ermità, integrat pels joves fadrins, per bé que també era el temps, així com s'escolava el segle XVI, de l'obra de construcció de la casa de la Diputació del General de Catalunya, vora el riu i amb la porta oberta a l'accés al Pont de Barques, en aquell sector dels Quatre Cantons o encreuament del *cardo maximus* i el *decumanus màximus* de la ciutat romana, la Croera on incidia la Casa de la Ciutat, la Cort del Veguer, el Palau episcopal i la mateixa catedral, en un espai de concentració dels braços o estaments reial, eclesiàstic i popular.

En el primer dia del mes d'agost fou quan es procedí a l'erecció de la diòcesi de Solsona, talment com la Santa Seu havia previst, i es feia amb parròquies dels bisbats de Vic i de l'Urgell, però per butlla papal de Climent VIII també se secularitzaven tots els monestirs canònics, de manera que alguns desapareixeran i altres esdevindran col·legiats seculars regides per un arxiprest.

Les canòniques regulars havien trobat el seu moment de màxim creixement entre el segle XI i els començaments del XIII, amb l'aparició dels ordes mendicants, però al pas dels temps es veien decaure i ben possiblement fou per causa dels poders que Roma, per interès polític, traspassà a l'emperador Carles V^e que a la pràctica passà a fer els nomenaments episcopals, beneficiant-ne la seva gent de confiança política, i a son fill Felipe II que féu de l'Església hispànica un negoci privat i policial i, el temps passant, serà l'Església la que en pagava i en seguirà pagant uns dèficits que seran beneficis per a determinats jerarques oportunistes i homes de confiança de la Corona, tot en detriment de la seva imatge pública de la institució religiosa. Les canòniques, doncs, de llavors ençà que iniciaren un creixent procés d'extinció o de secularització, llevat de les premostratenques. Tot just en aquell any, a demanda de Felipe II, el sant pare Climent VIII suprimia les canòniques de Catalunya i les més importants es transformaven en col·legiats seculars: els canonges augustinians, com des del segle XII en són els de la seu de Tortosa, també eren secularitzats a resultes de la manipulació de Felipe II,

⁵⁴⁴ EIXARCH a o. c. pàg. 25, nota 13. *Vide*: consideracions de Frederic PASTOR i LLUÍS, en el periòdic *El Restaurador* (Tortosa) de 8 de març de 1913.

⁵⁴⁵ RAVENTÓS, J.: a o. c. pàg. 80-82

⁵⁴⁶ MARQUÈS, J.M.: o. c. 35 – RAVENTÓS, J, a o. c. pàg. 82 (Joan Terés, pàgs. 151, 155, 158, 164, 171 i vide text general p. 185 i ss).

⁵⁴⁷ O'CALLAGHAN, "Apéndice...", pàg. 194.

i de la complicitat materialista del papa Climent VIII, i, talment com els altres monestirs, la Canonja cau en un procés d'extinció pel camí de les esmentades col·legiades seculars o de les simples parròquies⁵⁴⁸. El projecte secularitzador de les canòniques, emanat del Concili de Trento, afectava la de Tortosa, establerta segons la regla de Sant Ruf, però es permetrà el seu teòric manteniment puix que la situació es mantindrà fins al segle XVIII.

A Ulldesona es fundava llavors, en el 1593, el 4 d'octubre, el convent dels dominicans, sota l'advocació de la Mare de Déu del Roser. S'ubicava a l'Hospital i església de la Mare de Déu de l'Esperança, de sant Cosme i sant Damià, per bé que el 5 de juliol de 1594 es permutarà l'immoble pels terrenys immediats⁵⁴⁹ que obren la murada pel Portal de Tortosa. En aquell any es comentava l'afer de l'erecció del seminari conciliar de Tortosa i el 30 de juny s'havia esdevingut la sentència de la Reial Audiència, a relació de l'oïdor, el doctor Antoni Oliva, en la causa sorgida pel Godall⁵⁵⁰ entre el comanador d'Ulldesona i el Reial Fisc a Tortosa en matèria de jurisdicció.

Els criteris conciliaris de cada bisbe, com autoritats supremes, han estat per sobre dels criteris papals, en un sistema que havia estat definit quan els concilis de Constança i Basilea (s. XV) i que ara feia por. L'absolutisme del XVII empeny a posar a mans del rei l'autoritat sobre l'Església, talment com als estats protestants, i als estats catòlics es refà cada cop més el pes del l'episcopat enfront del papa tot i que s'ha enfortit amb les decisions de la reforma de Trento, de voluntat centralitzadora. Els bisbes catòlics, doncs, van per entroncar el seu ministeri amb el ministeri apostòlic i, d'ençà de la segona meitat del s. XVII que la majoria comencen a fer constar en els informes preceptius que des de la implantació de la reforma han de presentar personalment a Roma, o per procurador, referències sobre els orígens apostòlics dels mateixos bisbats que regenten.

Talment situats, els bisbes catalans empenen dues línies tradicionals: la predicació de l'apòstol Jaume o la de Pau, presentades com a tradicions antiquíssimes i segurament que pel valor probatori canònic que ambdues tenen. Cap teoria però no suporta la crítica històrica. Els primers a fer-ho són els de Lleida i l'Urgell (1658, amb tesis que posteriorment seran canviades). Les teories s'alteraran i es renovaran fins al segle XIX. A Tortosa se'n feia ressò el bisbe Bartolomé Camacho y Madueño que assenyalava Rufus, un dels setanta-dos deixebles de Jesús que Pau designava com a primer bisbe de la comunitat tortosina i, només al cap de cinc anys, Bernardo Velarde identificarà Rufus com a fill del Cirineu i citat per Pau a la carta als romans. L'evolució de les propostes, a nivell dels arquebisbes tarragonins, s'aboca també sobre el segle XX.

La primera activitat episcopal de Gaspar Punter ben bé fou la de recórrer la diòcesi, en visita pastoral iniciada en l'any 1591, una acció de bona voluntat i de presa de consciència diocesana que, malgrat l'ànim, les visites només el portaren fins a Bell-lloc on rebia una comunicació del Consell de Catalunya per tal que la deturés per causa del plet sostingut entre València-Aragó i Catalunya per drets sobre la demarcació denominada Castellania d'Amposta, amb centre director posat a Gandesa: la Santa Seu, pel papa Sixte V, havia fet cas als informadors de la part d'Aragó i aleshores ho confirmava Gregori XIII i el rei Felipe II aconseguia que el nunci posés un entredit per als bisbes de Barcelona i Tortosa. Els contrariats diputats catalans van fer per retenir aquelles lletres, n'interessaren el virrei i van fer per retenir-les: Punter hagué de romandre retingut pel virrei sotmès les pressions dels diputats de la Generalitat, de manera que calgué suspendre la visita pastoral i mantenir-se durant dos anys tancat al palau (1591-1592) i posat sota vigilància, tot plegat fins que un hortolà de la vall, sota l'empenta de Cristófor SaNoguera, entrà al palau per portar unes botes d'oli en les quals s'havia amagat un tub de llautó que contenia les conflictives lletres, de manera que Punter rebia la sentència adversa als interessos del bisbat i s'acabava l'escàndol que s'havia aixecat.

En aquest temps fou quan escrigué "*De recta subditorum administratione*" (*De recta subditorum visitacione*) així com "*Ritual de la Diòcesis de Tortosa*", ambdós editats a València

⁵⁴⁸ PLADEVALL, A.: o. c., pàgs. 52 i 127.

⁵⁴⁹ Els terrenys de la permuta estaven referits a les cases i un hort de la vila, els quals ocupen ara la Casa de la Vila i frontal, la de Cultura o Biblioteca, restant entre ambdues el Portal de Tortosa. Els dominicans hi romandran fins al 1835.

⁵⁵⁰ O'CALLAGHAN, "Apéndice...", pàgs. 213-214, notes 79 i 80). – BADA, a o.c. , pàg. 16.

per Pere Patrici Mey el 1592, ajudat pels canonges Jeroni Terçà, ardiaca de Culla, i Jaume Miró. Aleshores, el 1593 i superat el conflicte, el 3 de juny continuà la interrompuda visita pastoral i viatjava a Morella, la seva vila, on se l'aclamava i rebia un cordial homenatge, havent de consagrar a la plaça pública per tal de donar cabuda a l'allau de gent arribada: "*Allí, reunido el pueblo todo, alfombrado el suelo de aromáticas flores y yerbas de aquellas montañas, teniendo por bóveda el azul del cielo, vió llegar en la mañana de la Pascua de Pentecostés a su venerable Obispo con el Reverendo Clero, el Justicia, el Baile y Almotacén, los Jurados y personas más distinguidas; abriéndose las puertas del templo y revestido de los sagrados hábitos, acompañándole algunos sacerdotes, bendíjolo desde el improvisado altar de la plaza, celebrando luego solemne misa, en la que predicó el Canónigo Hospitalario de esta catedral M. I. Sr. D. Pedro Cisterer*"⁵⁵¹. A Morella mateix es determinà a fer obres a l'església arxiprestal de manera que havent continuat la visita pastoral, de tornada a la vila feia eixamplar la sagristia i obrava el cambril, on deixava el relleu dels seus senyals episcopals. Sembla ésser que en aquelles obres es gastà tots els seus havers.

Dijous 12 d'octubre de 1595 el bisbe Gaspar Punter arribava a Alcora en el curs de la visita pastoral. Era el temps en el qual Agustí Oliver de Boteller exercia la responsabilitat com a veguer de Tortosa i de la Ribera de l'Ebre, i que en l'àmbit cultural es presentava amb èxit una funció teatral i que el Gremi de Sant Antoni gastava 150 lliures en la compra dels cinc tapissos de seda, anomenats "gavatxos", a l'encant fet dels béns de Francesc Oliver de Boteller i Palacios.

El temps passant, al seu palau tortosí, Punter elaborava i publicava "*Processionarivm ivxta Ritvm Ecclesiae Dertusensis*" (*Valentia apud Petrum Patricium Mey, ivxta templvm D. Martini, 1595*) que inclou una advertència adreçada als *Parochis Ceterisque Sacerdotibus svae Dioecesis*) i "*Procesional de la Diocesis de Tortosa*", per tal d'uniformar els càntics litúrgics, una tasca que encarregà al canonge Jaume Miró i als cantors Gaspar Jordà i Joan Saltor, i també editava un "*Procesional*" i les "*Constitucions Sinodals*", tot en el mateix any 1595 i, encara, el tractat "*De la explicació dels misteris y doctrines de la nostra santa fee*" (Barcelona, Jaume Cendrath, 1595) que segurament es començava a difondre abans del 1590, tot encaminat a la reforma de la diòcesi segons les directrius establertes en el concili de Trento i aquest darrer amb voluntat catequística. En aquest any 1595 el tortosí fra Francesc Oliver de Boteller, el gran abat del monestir de Poblet i president de la Diputació del General de Catalunya, creava a Barcelona la façana renaixentista i el Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. A Tortosa, a l'any vinent de 1596 en el qual es tornaven a gelar les aigües del riu, es contractaven els mestres Martí Garcia de Mendonça i Llop d'Abària per realitzar les obres del monestir de Santa Maria del Miracle, vora el portal de Tarragona⁵⁵², talment com havíem fet notar. També s'enllestia l'obra restauradora i d'ampliació, i de canvis i millores de la Llotja i Consolat del Mar: "*Essent Procuradors de la Ciutat de Tortosa los Magnífichs mossèn Theodoríc Canader, donsell, mossèn Balthasar Gallí, ciudadà, mossèn Ioan Batiste Oriol, notari, mestre Guillem Orient, boter, e defenedors del Consell de l'Imperiatge mossèn Balthasar Lopicco de Xixon, ciudadà, mossèn Antoni Francesch Castelló, mercader, fonch feta e acabada la present obra en lo any MDLXXXV*", com informa la gran inscripció commemorativa⁵⁵³.

Les representacions teatrals seguien el seu curs i el 1597 el mestre Duarte Dias presenta una funció a l'Estudi de Gramàtica, per al qual muntatge demanava una subvenció al Capítol de la seu. Llavors seguia parlant-se de l'obra de la façana renaixentista i del saló de Sant Jordi del palau de la Diputació del General, de Barcelona, encara que en aquella ciutat, el 2 d'agost, s'inaugurava el primer teatre, la Casa de les Comèdies. A Tortosa esdevenia abans, el 8 de juny, una novella de rellevància major, la consagració de la catedral nova pel bisbe Punter.

La consagració de la catedral nova de Tortosa potser que constituí el major esdeveniment del seu pontificat, llavors quan just constava de l'absi i altar major, amb les

⁵⁵¹ Josep SEGURA BARREDA a "*Morella y sus aldeas*", en text que manllevava BAYERRI que a o.c. de les pàgs. 787 a la 794 relaciona obres i donacions del prelat.

⁵⁵² *Recerca*.4,27 i ss.

⁵⁵³ Estudi inclòs al nostre "*Corpus Epigràfic dertosense*", pàgs. 816 i ss.

capelles del Santíssim Sagrament (on figuren les seves armes) i la del Sant Nom de Jesús, tot en un memorable i popular acte. D'aquell any hi ha la notícia per la qual el duc de Fera, virrei i capità general de Catalunya, avisava la Ciutat quant a un important exèrcit reial que anava cap al Rosselló i demanava que la Ciutat hi aportés soldats, en quantitat. Tortosa hi transmetia una companyia de 200 homes amb el seu comandament i en preveia una altra del mateix volum que transmetria tan aviat com la tinguessin enllestida⁵⁵⁴. Els consellers de la Ciutat, per aquests anys, deliberaven⁵⁵⁵ quant a què “*se acabe la obra del hospital comensada per a què allí se fassen les representacions de les comèdies de huy avant*”.

L'any 1598, de bon començament, portava la proclamació de Boris Gudūnov com a tsar de Rússia, just el 7 de gener, encara que a l'imperi espanyol se li emportarà el rei Felipe II al cap dels mesos i per concretar la definició d'una decadència creixent amb son fill Felipe III (1598-1621). Uns dies després del primer fet, el 15 de gener, s'obria un Concili Provincial a Tarragona⁵⁵⁶, promogut per Joan Terés i a petició del rei Felipe II amb la conseqüència esperada que, en concepte de subsidi i excusat, d'arribar a l'acord de satisfer la Corona amb 98.000 escuts. El Concili durarà fins al 27 de gener i amb el detall inclòs de no haver-hi assistit cap bisbe.

Els afers exteriors no anaven prou bé per als interessos del poder hispànic i el 13 d'abril se signava el denominat Edicte de Nantes en el qual Enric IV de França (III de Navarra) signava a Nantes l'edicte que autoritzava la llibertat de culte als protestants calvinistes, dits hugonots, encara que amb algunes limitacions. Així es posava fi al període de les Guerres de Religió a França que havia tingut el punt culminant en la massacre de Sant Bartomeu, el 1572. El primer article era d'amnistia i posava fi a la guerra: “Que la memòria de tots els esdeveniments ocorreguts entre uns i altres després del començament del mes de març de 1585 i durant els seus convulsos precedents, fins al nostre adveniment a la corona, quedin dissipats i assumits com a cosa no succeïda”. Enric IV, de religió protestant, s'havia convertit al catolicisme per tal de poder ocupar el tron. L'edicte atorgava una total llibertat de consciència als protestants i els garantia la posició de minoria respectada, amb privilegis i drets, com el d'exercir càrrecs públics. A París, Rennes, Ruan i altres ciutats catòliques l'edicte no fou ben acollit, i no diguem a la cort hispànica.

El Tractat de Vervins (Picardia) del 2 de maig, entre Felipe II i Enric IV, confirmava llavors les clàusules de Cateau-Cambrésis de 1559 i n'afegia de noves, acabant amb la guerra que mantenien des del 1595, encara que en clàusula secreta es permetien ambdues potències el manteniment de la guerra per les aigües de l'Amèrica hispana, la qual excepció obrirà una època de saqueigs, pirateria, mort i depravació a l'àrea del Carib. Talment resta anul·lada la interdicció de la Santa Seu, el qual fet deixava sense valor les butlles pontificies. Felipe II tornava a França el Vermandois, una part de la Picardia, la ciutat de Calais i Port-Louis, a la Bretanya. França li tornava el Charolais i diverses places fortes ocupades des del tractat anterior, i renunciava a la sobirania adquirida sobre Flandes i l'Artois. Enric IV no reconeixia l'annexió de la part espanyola de Navarra, feta el 1512 pel rei català Ferran II.

Aquell estiu, l'11 de setembre, els corsaris tornaven a atacar el Perelló, per la nit, aconduïts per un traïdor perellonenc anomenat Andreuet: l'afer acabava amb la mort d'un corsari i la captura d'una dotzena de veïns. La inseguretat que de tants anys afectava el país portà la Ciutat a aixecar forques a Vallsera, al Pont de l'Alcàntera. El pròxim futur, el segle XVII, no serà millor que l'anterior, però, perquè s'accentua la crisi econòmica que estava afectant el país, i les males collites que se succeïren en un veritable encadenament tot lligant-se a les pestes i plagues que aviat derivaran en l'escampall de la fam entre la població, tot plegat amb la minva del comerç riberenc que comportarà la davallada laboral a les drassanes, la constant recessió econòmica, el retrocés de les activitats i amb l'agreujant fet de l'inacabable flagell de la pirateria i les bandositats...

⁵⁵⁴ O'CALLAGHAN, “*Apéndice...*”, 194.

⁵⁵⁵ *Recerca.4*, 259 -Pastor Lluís, 1916, 160-162.

⁵⁵⁶ REVENTÓS, a o. c., pàg. 87 – MARQUÈS a o.c., pàg. 36.

El Duc de Fera, virrei de Catalunya, divendres 26 de març de 1599 assabentava Tortosa quant a la possibilitat de desembarcament a la Ràpita de l'arxiduchessa Margarida d'Àustria, en ruta de vinguda per casar-se amb el rei Felipe III. La Ciutat engegava les activitats i ho preparava tot, doncs, per la rebuda a fer a la futura reina però també pensant en la flota de 50 vaixells que constituïa la nau reial i l'escorta, amb dos procuradors per rebre-la. El 26 l'alcaid de la Torre de Sant Joan acusava rebuda de proveïments i obsequis, fent saber que l'arxiduchessa Margarida havia desembarcat amb la duquessa de Gandia i de son germà el duc Albert, el qui venia per casar-se amb la princesa Isabel Clara Eugènia, germana del rei, i tal com ho havia establert Felipe II. Diumenge 28, en haver oït missa i haver estat atesos pels procuradors o membres del Consell de la Ciutat de Tortosa, els personatges reials i la flota salpà dels Alfacs, amb rumb posat cap a Vinaròs i cap a València, on l'espera el rei⁵⁵⁷. Felipe III, el monarca hispànic, arribarà a Barcelona el 22 de maig, on haurà de jurar les Constitucions i altres drets de Catalunya.

En els afers polítics i socials s'imposava el fet que a les Corts, els cavallers armats de nou i els nobles aconseguiren el privilegi de poder accedir al govern de la Ciutat. Els cavallers s'organitzaren en la Confraria de Sant Jordi i, segons des Puig, s'ocupaven d'activitats comercials, i uns altres ho feien en la Confraria de la Mare de Déu de la Gràcia⁵⁵⁸. En uns i altres afers tingueren en el temps un llarg protagonisme la nissaga dels Miravall, de la que el genearca Pere Joan de Miravall, doctor en dret civil i en dret canònic, ocuparà el càrrec de conseller en cap de la Ciutat.

L'historiador Francesc Martorell, un contemporani, testimoniava de com el bisbe Punter construï la residència episcopal del Toscar, enllà de la vila de Castles, i el 1599 instituí una almoina o entitat econòmica destinada a ajudar els pobres vergonyants malalts, de la ciutat i del seu terme, el qual fet ha estat prou comentat i, segons consta, "*la mercè feta per Sa Sd. per les quatre mil lliures [que] dóna a la present ciutat p[er] a fundar una almoina en subvenció de pobres vergonyants malalts de dita ciutat y lur terme*", segons manifestava la Ciutat en el 1599, mentre que a la seva residència d'estiu del Toscar anava per agrair-li mestre Jaume Escobar, verguer dels membres del Consell de la Ciutat⁵⁵⁹. Llavors, a les acaballes del segle XVI, estaven obertes deu cases de religiosos que, de comparar-les al nombre d'habitants, en representava una per cada 440 veïns, la qual cosa ha estat tinguda per "una inflació evident que sembla respondre a la mentalitat burgesa dominant"⁵⁶⁰. L'any també es recordarà per causa d'una nova sortida del riu que obligà evacuar les zones baixes de la ciutat malgrat que també pel traspàs de Magdalena d'Aldana, l'11 de desembre, la tan considerada priora del monestir de Santa Maria de la Ràpita⁵⁶¹.

A l'"*Inventarium Sacristiae Ecclesiae Derthusensis*" es feia constar⁵⁶² que "*lo altar de S. Esteve, ara dit de S. Joseph que és pròpia y Primitiva Capella de la Comunió (...) costejada per lo Il·lm. Sr. Bisbe Punter*". El bisbe Gaspar, tanmateix, costejà les obres dels Reials Col·legis de sant Jordi (Estudi General de Tortosa) i a la seu l'altar de sant Esteve, la gran reixa de ferro daurat del presbiteri i la de "*brocatello*" del cor: una "*Reixa gran de Ferro ab ses Portes del Mateix q(ue) pren de columna a columna, costejada pel dit Sr. Bisbe*". Martorell afegeix que "*mandó hacer a su costa (...) la Reixa de laspe tan grandiosa para el coro que les costó 4000. escudos, y la otra de hierro dorada para el Altar mayor, de alçada de 20. palmos o más cada una dellas*". Consten llargues llistes de donacions episcopals però també la compra per 840 lliures, als tutors de Pere Oliver de Boteller, de la "*Tapisseria dels dotze mesos*", la qual constava de "*quatuor Pannos*" (1599, maig 15) o "*quatre draps de ras*", pel preu de 840 lliures barceloneses, segons el notari Prat de Briol, tot amb una mostra de generositat que es feia palesa a través d'una llarga llista de donacions efectuades, a la qual caldria afegir la creació d'un mont de pietat per als pagesos que fundava "*en mil quarteres de blat y dos-centes lliures*",

⁵⁵⁷ BEGUER, o. c., pàg. 300.

⁵⁵⁸ *Recerca*, 1, pàg. 122.

⁵⁵⁹ Article de Ramon VERGÉS PAULI al periòdic "*El Tiempo*" (Tortosa) del 26 d'abril de 1913. – Esments a Villar Domingo, a o.c. pàgs. 49, 125 i 201

⁵⁶⁰ ALMERICH a o.c. pàg. 31.

⁵⁶¹ BEGUER, o. c., pàgs. 86 i 92.

⁵⁶² L'any 1766, núm. 556

just en aquells moments de normativització gremial i de foment del mutualisme, i la dotació de tots els hospitals de la diòcesi per garantir l'assistència i la medicació gratuïta als necessitats.

Escolano recordava el 1611⁵⁶³ que Gaspar Punter "*fue grande letrado en leyes y cánones*", i que en el testament disposà que en totes les parròquies del bisbat s'instituís un aniversari perpetu amb assignació superior a la major almoina existent, i que atorgà 20 lliures a tots els hospitals de la diòcesi per a medicines als pobres i 300 cafissos de blat en dipòsit perpetu per ajudar els pagesos pobres en el moment de sembrar. El seu testament és una llarga llista de donacions.

L'acta capitular del 14 de maig de 1600 testimonia que el dia anterior, el 13 i talment com en la documentació vaticana, havia mort el bisbe Punter quan tenia 59 anys i 9 mesos d'edat, havent estat bisbe de Tortosa durant 10 anys i 4 mesos. L'acte del dia 1 de juliol conté l'acord de pagar al cirurgià mestre Pere Oller, per part dels marmessors del bisbe Punter, 10 lliures pel seu treball d'obrir i embalsamar el cadàver i, encara, "*Item, atesos los treballs q(ue) lo dit Pere Oller tingué lo dia del dinar del Palau, i en lo soterrar y altres coses concernen(t)s la sepultura del dit Sor. Bisbe, deliberaren q(ue) per los dits Sors. marmessors, ultra de les dites X lliures, li sien donades cinc lliures*". El 1601 (febrer 3) els canonges acordaven que "*los Sres. Canonges marmessors de la bona memòria del Bisbe don Gaspar Punter faran fer una llosa per a de sobre sa sepultura, conforme millor los apareerà per a més ornato y reverència della y la paguen per conte de la marmessoria*": la gran llosa negra roman intacta al peu dels glaons del presbiteri o altar major de la catedral, iniciant la via sacra.

Epitafi:

- 1 **GASPAR OBIT CVM PVNTE[R]IVS**
- 2 **QVI REXERAT AN(N)OS BIS QVINQ(VE) HANC SEDEM HIC ILLIVS OSSA CVBANT**
- 3 **MILLE SEQVEBATVR IAM**
- 4 **SEXCENTESI[M]VVS ANNVS LUX DECIMA ET MAII TERTI[A] MENSIS ERAT**

Divisa: **VIRTVS ELABI NESCIIT**

(Traducció: Quan mor Gaspar Punter, el que havia regit aquesta Seu durant deu anys -ací els seus ossos jeuen- al mil ja se seguia l'any sis-cents i era la llum tretzena del mes de maig - La virtut no sap desaparèixer, o La virtut no es pot ocultar)

Bibliografia:

Bayerni, 1959, VIII, 650, 707, 708., 731, 784-794 - i 1962.- **Duran**, 1973, s.v. "Punter, Baltasar" a GEC.12, pàg. 194-195.- **Jover**, 1973.- Martorell, 1626.- **Matamoros**, 1932.- **Millares**, 1929.- **Miravall**, 1986, pàg. 89 i 1994, pàgs. 848-854, i 2003, 333-336 .- **O'Callaghan**, 1896.- **Pastor i Lluís**, 1913.- **Segura (?)**.- **Sancho**, 1859.- **Ximeno**, 1747-1749.- **Villanueva**, 1806, V-110. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpunter.html>

Caracteritza el moment l'aplicació de les reformes adoptades en l'àmbit del Concili de Trento, la Contrareforma, a través d'una societat de prepotent imatge que s'havia abocat devers una crisi religiosa i social, política i econòmica en la qual el sentiment predominava sobre la raó i es donava pas al creixement de corrents místics que, de vegades, esdevenen contradictoris. El desenvolupament de la Companyia de Jesús es manifesta colossal en els àmbits religiosos mentre que en els estrats socials més humils creix l'exaltació religiosa, malgrat que s'aparella a la conflictivitat social i política, a les guerres i a la misèria generalitzada. Catalunya resta sota els efectes de totes aquelles crisis i es veu fortament afectada per la política castellana dels Habsburg mentre que es debat en la també decadent economia mediterrània. Tortosa decau malgrat dels seus valors, de la dinàmica d'una "república literària" que destaca Cristòfor des Puig i el Rector de Vallfogona, d'una noblesa que s'acosta a la Cort hispànica o que està immersa en les lluites polítiques del moment, les

⁵⁶³ A *Décadas*, VIII, cap. IV

bandositats, i amb el bandolerisme que ha esdevingut el mal endèmic dels temps, el mateix que escandalitzava Francesc de Borja.

Per a l'Església és l'esclat d'una espiritualitat i de la manifestació de grans personalitats com Teresa de Jesús, Joan de la Creu, Ignasi de Loiola, Josep de Calasanç, Pere d'Alcàntara, Joan de Ribera, Francesc de Borja, Francesc Xavier, Joan d'Àvila, Rosa de Lima... amb l'inici de missions arreu del món, d'una nova etapa ascètica i mística que destaca Francesc de Sales i, de manera contradictòria, de guerres de religió, de la guerra dels Trenta Anys, del bandolerisme, del tribunal de la Inquisició, de l'increment de la bruixeria i de les supersticions que àdhuc es fonen en les creences religioses... Els bisbes estan capficats en les visites pastorals, en la freqüència de l'eucaristia i dels sacraments, en la creació de confraries i en la magnificència del culte, com bé ens mostra la bibliografia de Gaspar Punter. Els bisbes, però, arreu solen ésser de presentació reial, d'origen castellà i interessats en la penetració de la seva llengua castellana i del retrocés de la llengua del poble.

L'any 1600 no mancà a Tortosa la darrerament acostumada funció teatral i fou també el malaurat any en el qual, a Roma, Giordano Bruno era cremat a la foguera. Un altre esdeveniment, encara que llunyà però transcendent, fou el fet que el 20 d'octubre, al Japó, l'exèrcit de Ieyasu Tokugawa atacà els dels generals fidels a Hideyori que en resultà derrotat, la qual cosa permetia que aquell controlés Kyoto i reclamés l'autoritat sobre tots els daimios del país. L'emperador li atorgà el títol de *shogun* o de suport oficial al seu poder, un títol que al cap de cinc anys cedirà a son fill Hidetada tot i que, retirat al castell de Sumpu (Suruga), no desapareixerà del tot de la vida política fins a vèncer definitivament Hideyori. Entre 1615 i 1867 tot el Japó romandrà sota l'autoritat dels Tokugawa.

Des de la mort del bisbe Punter al mes de juny de 1601 que arriba a Tortosa el nou bisbe Pedro Manrique a la diòcesi es detecta una creixent tendència constructora i restauradora en els edificis religiosos, per bé que el Renaixement havia imposat uns gustos i un estil que esdevenia reiteratiu o que s'imposa com a imatge: l'església parroquial de Vilafamés seguia l'estil dels Reials Col·legis de Tortosa, així com la del Canar, Alcora, la de Vistabella del Maestrat que s'obrarà de 1604 a 1624 (obra de Joan Tell) i Tivissa (1634) així com altres dins la diòcesi de Tarragona. També empraven el model de la ciutat altres esglésies noves que s'obrien per la diòcesi, com la de Vinaròs (1582-94), La Fatarella (1600), lo Dover (c.1600), La Pobla de Massaluça (c.1608), les Useres (c.1614), l'esmentada del Canar, el projecte de la Jana (1617) que s'aplicarà en el 1622-23, i la de Càlig (1625-33).

Pedro Manrique

(3 octubre 1600-1611)

Pedro Manrique havia nascut a Nàpols, al segle XVI, essent fill dels comtes de Puñónrostro i descendent dels ducs de Naxara. Estudià a Salamanca per passar a la cort de Felipe II, la qual deixà en l'any 1570 per incorporar-se a l'orde dels agustinians en el qual fou assistent del General de l'orde, a Roma. El 1594 tornava a Espanya com a visitador general i era elegit provincial de Castella en l'any vinent, el 1595. En la sessió capitular del 3 d'octubre de 1600 els canonges tortosins s'assabentaven d'una lletra tramesa des de Madrid per l'ardiaca Terça tot fent saber que Felipe III havia assignat el bisbat a fra Pedro Manrique, de l'orde de sant Agustí⁵⁶⁴, en la qual data s'establia el seu nomenament com a bisbe de Tortosa, amb el plau de Roma del 12 de febrer de 1601 i presa de possessió efectuada el 30 d'abril de 1601 mitjançant l'ardiaca de Borriol, Miquel Sortor, el qui prenia possessió del bisbat com a procurador del nou bisbe⁵⁶⁵.

El frare agustinia Pedro de la Vega, a la dedicatòria de la segona part dels seus *Salmos Penitenciales*, (Saragossa, 1606) que redactava en el 1602, en deia: "*Era descendiente de los duques de Naxara. En lo más florido de su juventud acoceó las grandezas del mundo, entrando en la religión de S. Agustín. Los que tienen alguna noticia de la modestia, religión y virtud de V. S. y del proceder de su vida, saben cuán ajeno es de su condición todo lo que tiene resabio de vanidad seglar. La doctrina y púlpito de V.S. es recibida de todos con tanto aplauso y concurso, como son testigos las Cortes de España y Roma, y las ciudades de Castilla e Italia, que algún tiempo la han gozado, despoblándose las casas y calles, y no cabiendo en las iglesias donde era el sermón... V. S. enseñó, no solo con palabras, cuando predicador, sino mucho más con obras antes que lo fueses. Que siendo V. S. criado en Palacio desde sus primeros años en servicio de los Reyes juntamente con la señora Condesa de Puñónrostro su hermana, trocó la compañía de tal hermana, por la de humildes hermanos, y la pompa de los alcázares reales, por la pobreza de la casa de Dios, entrándose religioso en uno de los más pobres conventos que hay en esta provincia, ni aún quizá en toda la orden de nuestro Padre San Agustín. Donde profesando, parece que profesó también aventajarse en la Religión y vida monástica a todos los de ella, con tal ejemplo, que reconociendo la Orden su talento y experimentándose en prelacías de muy principales Conventos de la Orden, llegó a Roma su buen olor, y desde allá en su ausencia le escogieron por Asistente del reverendísimo General de toda la Religión; de donde volviendo con cargo de Visitador general de todas las provincias de España, apenas había desembarcado y puesto los pies en tierra de ella, cuando esta provincia de Castilla con unánime consentimiento de todos los vocales (cosa hasta entonces no vista), le eligió por Provincial. Parece verdaderamente que andaba la Orden en competencia consigo misma, cuál de las Provincias o cuál de los cargos podría alcanzar el verse en manos de V. S., hasta que también S. Majestad quiso entrar en esta competencia, y satisfecho de la satisfacción con que V. S. procedía en todas las cosas, nos le quitó de entre las manos, y escogiéndole para mayores Prelacías, le nombró por Obispo de la muy insigne Iglesia de Tortosa, en el gobierno de la cual no ha mudado V. S. más de solo el sitio, que por ser fuera de la clausura de la Religión, hace que resplandezcan más en lo público, las virtudes y partes que antes estaban bien conocidas dentro de ella, y así cunden ya por acá tanto las nuevas del celo de la honra de Dios con que V. S. procede, la igualdad en la justicia, la prudencia i templanza en el gobierno, la caridad y compasión con los pobres y el ejemplo de su persona y el que procura en los de su casa en todo género de virtud, que es quien pretende persuadirnos que se aventaja V. S. Obispo a sí mismo antes de serlo. Pero los que tantos tiempos atrás, desde los estudios de Salamanca, conocimos y tratamos a V. S. de puertas adentro, sabemos bien que no se nos cuenta cosa nueva, y podemos atestiguar a los demás que, aunque es alabanza mejorarse de continuo en el bien, V. S. se anticipó en las ventajas, tomándolas más de atrás, y fué siempre el*

⁵⁶⁴ ACT, Actes Capit. de 1600, al 3 octubre.

⁵⁶⁵ id. 30 abril

que ahora descubre ; salvo que como parece más hermosa la pintura, siendo en una lámina, que la misma si es en la pared de yeso, o en una tabla de madera, así V. S. de antes dechado de religiosos, ahora de Prelados ; toda es una misma labor, aunque la segunda por la ventaja de la materia, campea más”.

Pedro Manrique arribava a Tortosa un mes i mig després, el 18 de juny, i ho feia amb una espectacular solemnitat que bé reflecteixen les deliberacions capitulars: hi van fer acte de presència tots els membres de l'estament eclesiàstic i la gent hi participà massivament. El moment més solemne fou el del seu jurament pel qual s'obligava a observar i a fer guardar tots els privilegis de l'Església dertosenca que no fossin contraris als concilis apostòlics⁵⁶⁶.

En tals moments, en el 1601, el 24 de maig, el sant pare Climent VIII acabava de procedir a Roma a la canonització de Ramon de Penyafort, i en el mateix juny les monges del monestir de Santa Clara de Tortosa, per tal d'adaptar-se a la normativa de Trento, resolien d'independitzar-se dels franciscans i de passar a dependre del bisbe de Tortosa⁵⁶⁷.

En tal avinentesa es fa esment del vell costum d'obsequiar el bisbe entrant amb un sobrepellís⁵⁶⁸ i es recorda la seva fundació de l'11 de juny de 1610, per la qual establia una renda destinada als quatre preveres que l'assistien a la pontifical per l'assistència amb el bàcul, la mitra, el missal i la palmatòria, destinant per a cadascun 6 diners per acte, tot i que de no celebrar-se de pontifical els 4 sous determinats per a cada festivitat es lliurarien al canonge que oficiés per ell la missa resada, pagada o apuntada pel bosser o tresorer que prèviament havia d'encomanar-la i de fer-la dir.

En la segona meitat del 1601 i en el camp científic el 24 d'octubre l'astrònom danès Tycho Brahe moria a Praga a 55 anys d'edat. El 1599 havia estat nomenat astrònom de palau a la cort de l'emperador Rodolf II, i sota la seva tutela desenvolupava les seves teories i els principals experiments. Els instruments que construï, quan encara estava per inventar el telescopi, eren els més perfeccionats del moment. Les seves observacions permetran a Kepler la formulació de les lleis sobre els moviments dels planetes. Sorprenentment, Brahe sostenia que la Terra era el centre de l'univers.

A Tortosa, en el mes de desembre, el dia 3 el virrei, duc de Feria, transmetia a la Ciutat una lletra del rei, datada a Valladolid en el mateix dia, que demanava socors amb la tramesa de tants diners com els fos possible, i Tortosa li transmetia 5.000 lliures que calgué obtenir tot prenent-les com a censal a raó del 5 %. Una notícia certament infausta fou la de dilluns 17, perquè de les 12,30 a les 13 hores moria a Alcora el rector Joan Bta. Beltran, conegut per la seva santa vida i prodigis.

Del 2 de gener al 2 de març de 1602 se celebrava a Tarragona un Concili Provincial⁵⁶⁹, el darrer de Joan Terés, el qual fou prorrogat per a després de Pasqua i que no l'acabà per haver estat nomenat virrei. El concili rebia queixes de les esglésies particulars sobre excessos en els impostos municipals i llavors reivindicava l'exempció dels eclesiàstics. Tanmateix i en concepte de subsidi i excusat s'acordà de satisfer a la Corona 12.000 lliures i, també, s'acollien queixes quant a la parcialitat monàrquica del tribunal de competències que arbitrava els conflictes entre la jurisdicció eclesiàstica i la civil. En tal moment es determinaven les bases per a l'aplicació de la reforma tridentina gràcies al gran relleu dels metropolitans (els successors resten a l'ombra i desconeixen el poble que tenen encomanat). El següent Concili provincial es convocava *sede uacante* pel vicari general Antoni Gallart Traginer, un any després, el 1603, a celebrar del 17 al 25 d'agost a Tarragona i sense que hi assisteixi cap bisbe. Al Concili provincial convocat per al 15 d'octubre de 1607 a Tarragona pel vicari general Joan Vich Manrique no consta la presència del bisbe de Tortosa però es demana la secularització de la canònica tortosina, a realitzar en tres fases: octubre-desembre 1607, febrer 1608 i maig 1608.

⁵⁶⁶ Ibid. 18 de juny de 1601.

⁵⁶⁷ Segons ALMÉRICH a o.c. pàg. 21.

⁵⁶⁸ A l'acta capitular del 12 d'abril de 1609, segons nota de BAYERRI (VIII, 796, n. 91): "*abstrahi a computo dictorum vestiarium dominorum Canonicorum tres libras et illas dari domino Episcopo pro quodam super-pellicio quod recipere solebat in festo Paschae Resurrectionis Domini a domino Camerario*". També MICIP a "*Notes antigues...*" ms. VI. I, f. 6r. La missa i processó de Pasqua, segons Bayerri, se cita a l'acte del 31 de gener de 1606, així com del protocol: "*iuxta formam et tenores fundationis de ea facta per Illm. et Rdm. dom. Petrum Manrique epum. Dert'*" (pel notari Pere Puigverd, a 19 d'abril de 1605)

⁵⁶⁹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 36, 87, 89 i 181.

En aquest any, en el qual tampoc no s'oblida la representació d'una obra teatral, al mes de setembre el bisbe Pedro Manrique va a Alcora per informar-se personalment sobre el traspassat rector Joan Bta. Bertran.

Just en l'any 1603, del 17 al 25 d'agost se celebrà a Tarragona un Concili Provincial convocat *sede uacante* pel vicari general Antoni Gallart Traginer, sense que hi assistís un sol bisbe. Cal advertir que fins a 1640, la celebració regular de concilis serà cada cinc anys. A la ciutat, el convent de l'orde de la Mercè, amb altres situats en l'àmbit de la Corona (Tarragona, Mallorca, Terol, Sarrión i Orés) eren separats de la província única de la confederació i restaven incorporats a València per tal d'establir la Província de València del seu orde.

Els carmelitans descalços, fundada la seva casa el 1590 vora el portal de Santa Clara, dit de Tarragona, havien fet notar la seva presència en l'àmbit urbà i es projectaven en el diocesà de tal manera que en l'any 1605 el carmelità fra Pere Pau Revull que en religió es feia dir fra Pau de Crist, establia a la vall de Cardó, en el terme de Benifallet, un "desert" en el qual els frares podessin recórrer per fer un retir espiritual. Revull comptà amb el suport econòmic i espiritual del canonge Josep Simó i de Pere d'Aragó, el protector de Poblet, i l'esforç fet permetia obrar una casa i una capella que es beneiran en el 1606. Els donatius permetran a la casa la possessió de moltes terres i en el 1617 s'hi haurà situat una petita comunitat que hi farà vida regular sota la denominació de convent de Sant Hilari, el qual arribarà a comptar amb trenta frares, una comunitat formada per vint-i-quatre sacerdots i alguns llecs. Per tal de potenciar els retirs espirituals que havien impulsat l'obra carmelitana, s'obraven una diversitat d'ermes en les quals els frares es podien recloure, segons llur voluntat.

Per raons no transcendides encara, el 17 de maig de 1604 i després de 450 anys d'existència, l'Església suprimia el culte a l'església de Sant Nicolau, a la línia de la muralla interior de la Soc, entre el portal i el riu i oberta per un portalet que porta el nom de l'església afectada. Joan Sentís, ardiaca i canonge de la seu de Lleida, vicari general del bisbe Pedro Manrique, de Tortosa, feia pública una sentència per la qual la capella deixava de tenir un ús religiós i el benifet que hi havia es traslladava a la pròxima església de Sant Jaume. Al detentor del benifet se li permetia a donar-li un ús profà. Passat el temps, el 18 de novembre el prevere Pere Jordà, propietari del benifet de l'església de Sant Nicolau, vendrà al mestre de cases Pere Valls la que havia estat església de Sant Nicolau, per 208 lliures moneda barcelonesa.

En aquell any en el qual els anglesos constituïen, en el primer dia de juny, la Companyia de les Índies que constituïa l'inici de l'imperi colonial del Reialme Unit, a Tortosa es presentava una altra estrena teatral, aquesta vegada una obra de Terenci, i es parlava d'una nova riuada⁵⁷⁰ que sobresaltava els ciutadans, però el tema del moment esdevenia aquell espectacular fenomen aparegut al cel, una nova estrella que captava l'atenció de tothom i que obria debats arreu del món occidental.

Pedro Manrique fundava a Tortosa una missa solemne que abans es cantava de matinada en el dia de la Pasqua de Resurrecció, així com la processó d'aquell matí amb el Santíssim Sagrament, la qual es mantindrà durant més de tres segles. A la catedral fundava un solemne aniversari que s'havia de cantar en el darrer dia del mes de gener, i altres que no eren tan solemnes i que se celebraven al llarg de l'any. Instituí la festa de sant Nicola da Tolentino, amb el ritus de quatre cantaires, i regalà un pectoral de diamants i un pal·li de brocat per a la processó de Pasqua⁵⁷¹. Es recorda, tanmateix, la donació que féu a la catedral d'un servei de bells domassos per ornamentar el presbiteri de la Seu, "*vuyt cortines de domàs de València q[ue] entre totes tenen cent cinquanta vares y són quoranta llistes : ço és , les sis cortines de sis llistres cada una ; altres tres de a cinc llistes cada una, y una de quatre y altra de tres : y són de domàs vert, la una llista y l'altra de domàs groch y blanch*"⁵⁷². L'acció per la qual potser que esdevindrà més recordat fou per la seva intervenció en l'operació de foragitament general de musulmans, puix que impedí que fossin deportats molts moriscs de la diòcesi tortosina, de manera especial havent afectat els que estaven sota la jurisdicció de l'Hospital de Sant Joan de

⁵⁷⁰ EIXARCH, o.c., pàg. 44.

⁵⁷¹ Segons MATAMOROS a o.c. pàg. 113

⁵⁷² Acta del 12 d'abril de 1609.

Jerusalem (Ascó, Vinebre, Benissanet, Miravet i Riba-roja) i de Flix que era baronia de la ciutat de Barcelona, i de Tivenys, Benifallet i lo Dover que amb Tortosa eren de jurisdicció reial, i de Garcia que n'era dels Cardona, així com de Móra d'Ebre i Tivissa.

Aquell 9 del mes de juny moria a Rússia el tsar Borís Gudūnov i el tron de Rússia, en fastuós acte, passava al fals Dimitri que es deia fill d'Ivan el Terrible. El cas era que l'autèntic Dimitri havia mort a l'exili durant el govern del boiar Gudūnov en nom de Fiodor I, el fill gran del tsar Ivan IV el Terrible. Fiodor era deficient mental però la gent el venerava com a un sant. El fals Dimitri tenia el suport dels aristòcrates polonesos, els que pretenien apoderar-se de Rússia aprofitant la impopularitat de Gudūnov i de la vídua d'Ivan IV que àdhuc el reconegué com a fill. Descoberta la mentida, el fals Dimitri perdrà el suport polonès i serà assassinat al Kremlin al maig de 1606.

El pontificat del bisbe Manrique es va veure afectat per la riuada del 28 de setembre del 1605, a les 12 de la nit i arribant als 5,40 metres sobre el nivell normal⁵⁷³, de manera que afectava moltes esglésies i àdhuc el mateix palau episcopal i la catedral. A resultes del foragitament general de musulmans, tanmateix, esdevenia el problema del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties de Tortosa, just obert per a l'educació del jovent moresc tot establint unes mòdiques quotes, el qual fet obligarà a realitzar una nova orientació docent.

Abans no acabés l'any, el 4 de novembre, la Conspiració de la Pólvora commovia Europa: un grup de catòlics anglesos, dirigits per Guy Fawkes, organitzà un complot que just es coneixerà com *Gunpowder plot* per assassinar el rei Jaume I, de la dinastia dels Stuart, la família reial i la major part de l'aristocràcia anglicana, fent volar l'edifici del Parlament quan l'obertura de l'any polític. Es pretenia l'aixecament dels catòlics per la repressió que patien, tot posant al tron un rei que obeís Roma. Els conspiradors foren descoberts i acabaren per ésser executats.

En el 1606 l'Ebre tornava a sobreixir i condicionava ciutat i camp però també fou el moment en el qual Galileo Galilei publicava un tractat sobre el compàs geomètric militar i a l'any vinent Baldassare Capra publicava en llatí una edició pirata de les instruccions. A l'any següent, el 1607, el 15 d'octubre se celebrava el Concili Provincial abans comentat, sense presències episcopals, i també tingué ressò la representació teatral que anualment s'organitzava.

La monarquia hispànica signava el 9 d'abril de 1608 una treva de dotze anys amb les Províncies Unides holandeses, a les quals reconeixia la llibertat de comerç a les dues Índies i el 2 d'octubre l'òptic holandès Hans Lipperschey feia una primera demostració pública amb un telescopi de refracció per bé que el 1609 tornava Galileo Galilei amb el millorament del seu, un aparell amb el qual podia observar i mesurar les muntanyes lunars. Bon moment per a les ciències perquè just llavors Johannes Kepler (1571-1630) publicava les dues primeres lleis del moviment planetari.

Havent treballat sota la voluntat d'un millorament espiritual des del 1528, Baldassare di Bassi o da Bascio havia progressat i rebia la protecció dels papes de la contrareforma que l'havien estat defensant, com es comentava, per incidir tan profundament en el problema i pel seu projecte d'evangelització i de realització de missions populars. Cal recordar que els caputxins rebien aquesta definició a la mateixa Roma i a Barcelona arribaren des de Nàpols el 1578 mentre que a Tortosa s'hi instal·laren en aquest mateix moment, en el 1609, quan ja havien estat reconeguts com a congregació independent i, de moment, s'establien a precari, fins al 1613 que disposaran de casa pròpia vora el barranc de la Llebre. Una curiositat del moment, tot i no essent cap novetat allò que era un vell costum i molt agraït pels receptors, esdevenia el 31 de març pel fet que el Capítol de la seu resolva la tramesa d'un obsequi de sabogues i d'*aigua de nafa* (tarongina o flor de taronger) a algunes persones de Madrid que havien ajudat en afers de la catedral: el dia 7 pagaven la important suma de 43 lliures per transport de sabogues, dues llampreses i dos bóts d'aigua de nafa per al nunci, el col·lector general de la Cambra eclesiàstica i alguns dels seus ministres.

Ben diferent era l'acció del govern de la monarquia hispànica que el 12 d'abril no tingué altre remei que reconèixer la independència dels Països Baixos, els que tant havien sofert sota

⁵⁷³ BEGUER a o.c., pàgs. 94-95. Vegeu el nostre "*Flagells naturals...*".

el jou que els esclafava. El govern però, a través del virrei Carrillo, el 22 de setembre també tenia la genialitat d'imposar el foragitament general dels *moriscos* del regne de València. A Tortosa, en els àmbits religiosos i en bona part socials, aquell 11 de desembre es vivia l'exhumació i trasllat de les despulles humanes de la recordada Magdalena d'Aldana, priora de la Ràpita però en l'any que s'anava començar, el 1610, es vivia la implantació de la Minerva o confraria del Santíssim Sagrament, en un procés que s'allargarà fins al 1640 i, tanmateix, la de les Ànimes del Purgatori, i de meitats del segle XVIII substituirà l'administrador de l'antic baci de les ànimes.

El 7 de gener de 1610 tornava a irrompre el físic, matemàtic i filòsof Galileo Galilei en descobrir les llunes de Júpiter. El cas és que Galileu havia millorat el telescopi de l'holandès Hans Lippershey i, en mirar al gran planeta, s'adonava de tres petites estrelles al seu voltant: la troballa contradeia la centralitat de la Terra en el firmament, i poc després publicava el seu famós "*Sidereus Nuncius*" o missatge dels astres, un veritable daltabaix que revolucionava en món en el qual s'havia estat vivint. A Tortosa, en aquell any, es presentava una funció teatral, aquesta vegada amb l'estrena de *L'Eunuc*.

L'endemà de la coronació de Maria de Mèdici, la seva segona esposa, el 14 de maig el primer rei Borbó a França, Enric IV (III de Navarra), era assassinat en un carrer de París pel fanàtic catòlic François Ravaillac que un moment abans havia fet per parlar-li per mirar d'evitar que el país entrés en guerra amb els Habsburg durant la crisi successòria de Juliers-Cléveris, un conflicte entre estats alemanys del Sacre Imperi. El rei, antic protestant, quan fou apunyalat acabava de visitar el ministre de Finances que estava malalt. Home estimat era també odiat per la seva política religiosa i ja havien fet per matar-lo algunes vegades. El succeirà son fill Lluís XIII, de moment menor d'edat i sota la regència de sa mare Maria de Mèdici fins al 1617.

L'any 1610 Pedro Manrique era nomenat lloctinent de Catalunya, per raó de la confiança que li tenia posada el rei hispànic Felipe III, mes sense que això suposés l'abandonament de les responsabilitats episcopals a la diòcesi de Tortosa, i al llarg de l'any que mantingué el càrrec polític va combatre el bandolerisme a partir d'una actitud humanitària, de manera que aconseguia la detenció de Perot Rocaguinarda i dels seus bandolers, als que perdonà a canvi de servir a l'exèrcit d'Itàlia durant deu anys. En un altre aspecte també ha estat recordat pel procés pel qual disposava al 1611 la reforma de la moneda.

El rei signava aleshores l'ordre d'expulsió definitiva dels musulmans, el 17 d'abril, així com feia vora un segle s'havia fet amb els jueus, i el 19 la disposició reial es publicava a Barcelona. Els morescs catalans semblen haver estat detinguts i, de moment, deportats el 15 de juny en camps de concentració disposats als Alfacs, uns 4.000, amb els aragonesos foragitats, cap a 40.000 de totes les nacions de la monarquia hispànica. Poc sabem del detall de les detencions, dels trasbalsaments familiars, dels trasllats que calgueren fer pels inacabables camins, dels mitjans que tingueren i de l'assistència sanitària, de les unitats militars que els menaven així com si fossin un ramat més de la tradicional transhumància (potser dels terços castellans, amb mercenaris de pertot arreu), de les condicions dels camps de concentració perquè hom no s'explica com es proveïren de queviures, d'aigua potable, només posat allò que portaven i carregant allò que podien, tirats a la sorra sense un sostre on protegir-se del Sol de justícia de l'estiu ebrenc i del serení de la nit, en mesos d'espera a Sol i serena, sense cap tipus de servei humanitari... famílies senceres, amb ancians i infants, sense que la vida i la dignitat humana tingués cap valor; i els militars no estarien en millors condicions, però se n'aprofitarien.

El bisbe Manrique sortia en la seva defensa i evitava deportacions en presentar-los com a conversos, encara que no sembla que li servís de gran cosa el fet d'ésser el lloctinent d'un rei pervers, i l'Hospital de la Ciutat els protegí tot al·legant que eren treballadors de les seves terres. Tortosa es commovia i s'escriuixia davant d'una situació mai no imaginada i en un clímax de terror feia per alleugerar els rigors d'aquell acte inhumà i, en el curs dels foragitaments de 1610 i 1611, acudia als Alfacs amb la previsió que calia o que podia, per tal de socórrer l'hospital de soldats amb fortes quantitats econòmiques destinades als tractaments i al

manteniment dels malalts⁵⁷⁴, puix que tot sembla indicar que el bisbe Manrique just mantenia la seva política protectora amb l'ajut de l'Hospital i de poders i institucions locals. El 16 de setembre procediren a la deportació massiva i els embarcaren amuntegats cap als llocs de destinació, gent del país com era a través de diverses generacions, famílies obligades a malvendre les seves propietats i béns, a tancar tota mena d'empreses i col·lapsar iniciatives econòmiques, a perdre una mà d'obra o una força de treball que era de menester a la societat, quasi sempre havent estat desposseïts o robats en aquella falconada tan inqualificable com increïble, i tot sembla indicar que les llistes de deportació i ordres d'embarcament als Alfacs⁵⁷⁵ n'incloïen 784 dels 856 d'Ascó, dels 63 de Vinebre al 1615 en restaran 13, dels 531 de Benissanet en foragitaren 432, dels 409 de Miravet se n'havien d'anar 316, dels 315 de la Ribarroja només en restaren 55, i 53 a Flix dels 233-260 que hi vivien, i dels 371 de Tortosa se'n foragitaren 216 (1.596 persones), i dels 186 de Tivenys 171 es veieren obligats a marxar (1.026 persones), i dels 64 de Benifallet (384 persones) en restaran 13 i al Dover no se sap quants n'hi havia però només en restà 1, i a Garcia en restaren 37 dels 131 existents, i més importància tingué el fet a Móra on dels 287 en restaren 51 i dels 245 de Tivissa 52 per bé que es fa sorprenent el fet d'haver estat moltes les poblacions que no semblaven haver sofert les inhumanes disposicions de foragitament. Passaven de 50.000, per a altres de 10.000 (Reglà) o 5000 (Lapeyre) i, tenint en compte la demografia del moment, el percentatge sembla ésser desmesurat, paorós, i el depravat poder hispànic se'n vantarà durant els pròxims segles. El conflicte es mantindrà en el pròxim futur i la tornada de molts expulsats serà un fet com també la "resistència a comissaris reials" per part de les autoritats dels pobles, així com el posterior esforç per la recuperació de béns perduts i l'increment del bandolerisme i de la pirateria que esdevindran un veritable flagell social i econòmic.

Mentre aquest problema es feia cada cop més gran, el 8 d'abril de 1611 el bisbe Manrique passava a ocupar la seu arxiepiscopal de Saragossa (1611-1615) per disposició vaticana i es declarava vacant la de Tortosa on el Capítol, el 6 de juny, assumia les responsabilitats episcopals fins al nomenament d'un nou bisbe. En la deliberació es revocava "*citra tamen infamiae notas, omnes et singulos Vicarios et officiales generales tam de gremio huius Capituli quam alios...*" amb debat quant al nombre de vicaris generals i oficials que calia elegir, d'on resultaren més votats el doctor Ramon Jordà, en el càrrec de preceptor, i el doctor Jeroni Terça, ardiaca de Culla, els qui juraren el càrrec davant el prior major.

Pedro Manrique es féu representar pel doctor Joan Sentís en la presa de possessió de l'arquebisbat de Saragossa, la qual missió complia sense dificultats i talment ho comunicava amb un memorial datat a Saragossa en el dia primer de juliol de 1611.

Pedro Manrique moria a Saragossa, el 7 de juny de 1615.

Bibliografia:

Alier, "Manrique, Pedro", a GEC.9, pàg. 542.- **Bayenni**, VIII (1959-60), pàgs. 794-798.- **Jover**, pàg. 54.- **Matamoros**, 1932, pàg. 113.- **O'Callaghan**, pàg. 164. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmanrp.html>

La societat civil romania fraccionada sota els efectes de la decadència general del país i el malestar creixia entre el poble menut per causa dels abusos i il·legalitats d'una monarquia que vivia a l'ombra de la cort castellana. La burgesia, a les ciutats del país, així com anava rellevant l'antiga oligarquia feudal, tan sols vivia en l'afany d'incrementar la riquesa i d'assolir titulacions nobiliàries per tal de conquerir poder, sempre posada al servei de la Corona hispànica. La reforma tridentina, tanmateix, es fonamentava en el reforçament de l'autoritat episcopal en detriment dels capítols catedralicis, els quals havien arribat a ésser més poderosos que els mateixos bisbes, els que submisos a la Corona rebien la contrapartida de la confiança i la protecció reial. Desordre públic i malestar social, bandositats i bandolerisme... els ciutadans en culpaven l'Església per raó que els bisbes no incidien a determinar una lluita contra el desori, perquè a ningú no s'amaga la seva forta politització i un suport reial que potser que no tenien les institucions civils.

⁵⁷⁴ O'CALLAGHAN, *Apéndice...*, pàg. 194. – Ref.: vide VILLAR a o.c., pàg. 416.

⁵⁷⁵ SALES, Núria, a "*Els segles de la decadència*", volum IV d'"*Història de Catalunya*" dirigida per Pierre Vilar.

La monarquia castellana, com que en el fons de la qüestió no feia més que cercar la submissió del poble, posava les diòcesis a mans de bisbes castellans o de famílies burgeses que li eren addictes, i també emprava el control de les jerarquies eclesiàstiques per poder dominar la societat i el país, de manera que nomenava bisbes per als càrrecs de virrei o de lloctinent i, com es pot veure, entre els anys 1622 i 1629 hi trobem el de Barcelona, el xertolí Joan Sentís (1622-1616), el d'Urgell, Luís Díez Aux de Armendáriz (1626-1627), i el de Solsona, Miguel de los Santos San Pedro (1627-1629) però amb la voluntat de calar més fons en el control de la societat i de les seves institucions. Els capítols catedralicis, els que perdien aquell vell dret a elegir els nous bisbes, altrament, amb els monestirs solien estar regits per jerarquies del país, uns poders que dins la mateixa Església s'oposaven obertament als bisbes i jerarquies d'estrany nomenament i fidelitat, a la política dels virreis, i que àdhuc arribaven a acollir determinades bandositats, bandolers i d'activistes contra la política reial, sovint constituint un front opositor als poders episcopals. A la diòcesi de Tortosa, doncs, es nomenaran sempre bisbes estrangers i hauran de passar molts anys abans no es torni a nomenar un bisbe català i llavors, encara, caldrà que sigui un element addicte a la Corona hispànica. Els temps, doncs, per força empenyen devers un fort replegament de Catalunya davant la forta pressió castellana que gaudia de l'impuls de l'hegemonia de l'imperi dels Àustries, en una situació negativa de la qual Catalunya no se'n podrà començar a sortir fins a les acaballes del segle, per vies del redreçament demogràfic, econòmic i social que, malgrat tot, acabarà per enfonsar-se sobtadament amb la Guerra de Successió castellana.

Isidoro Aliaga

(25 agost 1611–30 maig 1612)

Isidoro Aliaga era de nacionalitat aragonesa, havent nascut a Saragossa el dia 2 d'abril de 1565 (segons el Vaticà) i en l'any 1568 d'ençà de les notes locals. Professat en la Sagrada Orde de Predicadors el 14 de juliol de 1585, amb 20 anys i 3 mesos d'edat, era nomenat regent dels Estudis de la Minerva (Roma) i provincial d'Aragó. El 10 d'octubre de 1608 prenia possessió com a bisbe d'Albarrasí, a proposta de Felipe III que el tenia, també, com a home de confiança política i que el promovia després al bisbat de Tortosa, una proposta que Roma acceptava el 13 de juny de 1611 i del qual prenia possessió el 25 d'agost de 1611⁵⁷⁶, quan passava 2 mesos del compliment dels 46 anys: el prior major i els membres del Capítol signaren una àpoca a favor de Baltasar de la Victoria, ardiaca d'Ansó a la catedral de Girona, com a procurador que n'era, de 315 lliures de Barcelona pagades en efectiu per Bernardino Minuarte, destinades a l'entrada del nou bisbe de l'orde dominicà.

En aquell 1611 en l'àmbit cultural hi havia dol per la mort de mestre Duarte Dias, promotor del teatre que havia estat a l'Escola de Gramàtica i, mogut per una voluntat continuista el substituïa Jaume Martí, també mestre de Gramàtica i beneficiat de la Seu que presenta una funció teatral el 15 de maig, tot comptant amb un ajut del Capítol de la seu.

En els àmbits de les ciències el metge, pastor luterà i astrònom alemany Johann Fabricius publicava llavors, el 13 de juny, l'obra "*Maculis in Sole observatis, et apparente earum cum Sole conversione*", amb les observacions fetes, a causa de la rotació del Sol al voltant d'un eix. De primer antuvi que operava mitjançant un telescopi, just a l'albada o al crepuscle, i després ho ha fet amb la cambra fosca que ha desenvolupat Kepler. L'astrònom holandès David Fabricius (David Faber) observava per primer cop que hi havia taques al Sol.

Llavors, encara no havia passat un any quan, en el temps de la fundació dels baptistes a Anglaterra, el bisbe Aliaga era promogut per a arquebisbe de València, el 23 de març de 1612, just en complir els 47 anys, i el registre local anotava el fet del nomenament el 28 de maig, i el 30 prenia possessió de la càtedra. Més endavant renunciarà als arquebisbats de Sant Jaume de Compostela i de Sevilla. Entre la seva obra escrita destaca *Advertencia a los predicadores* i *Synodus diocesana celebrata Valentiae, anno 1631*. Moria a València quan havia fet els 80 anys, o els 82 i 2 mesos segons Roma, el 2 de gener de 1648.

Bibliografia

Bayerni, VIII (1959), pàg. 798; **Diccionari...**, 1, pàg. 56 (Miravall); **O'Callaghan**, 1896, pàg. 165. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/baliaga.html>

⁵⁷⁶ Per suposada errada, a l'obra d'O'CALLAGHAN se situa al 1615.

Alfonso Márquez de Prado

(3 agost 1612 – 18 juliol 1616)

Alfonso Márquez de Prado era de nacionalitat castellana, nascut a Segovia, a El Espinal, per l'acabament de febrer de l'any 1557, i quan exercia el càrrec d'Inquisidor General fou nomenat bisbe de Tortosa el 14 de maig de 1612, del qual càrrec prenia possessió el 3 d'agost següent, encara que a Roma consta el 21 de setembre com la data de l'ordenació episcopal, en el qual moment tenia 55 anys i 7 mesos.

Una notícia remetia llavors a remotes terres, sobre tot entre els mariners, aquella referida al motí del *Discovery*, un vaixell anglès comandat per Henry Hudson que, amb son fill i altres membres de la tripulació, havia estat abandonat en un petit bot, en el fred de les aigües de l'oceà Àrtic, i dels que mai més no se'n sabrà res. En ple hivern, aleshores, el vaixell acabà bloquejat pel gel a la badia de James i, per raó del fred i la manca de proveïments, el 23 de juny s'amotinava la marineria. En les quatre expedicions anteriors, Hudson havia explorat una bona part de la costa nord-americana i descobert l'estret, la badia i el riu que porten el seu nom i que el perpetuaran. La tripulació amotinada tornarà a Anglaterra, on seran jutjats i sotmesos a presó.

A la ciutat feia ben poc que s'havien realitzat les eleccions per renovar els càrrecs del govern, per a les quals el dia assignat era el dilluns anterior al dia de l'Ascensió. Just d'ençà del 1612 que els càrrecs municipals d'insaculació preveïen el nomenament de quatre procuradors d'entre els quals s'assignaria el conseller en cap, i seguien quatre paers més i dues persones per als afers de jutges ordinaris, també de mostassafs i cònsols, i seguien els responsables de la Taula de Canvis i de Comuns Dipòsits (tauler, Llibre Major, escrivà i caixer) i, a la fi, veedors o inspectors de paraires i de teixidors⁵⁷⁷. El torn també afectava els altres càrrecs, aquests de nomenament, corresponents a assessor de la Ciutat, assessor de la Paeria, jutges d'apel·lacions (dos de primers i dos més de segons), assessors de jutges, síndics (dos per a l'Hospital, dos més per als pobres vergonyants o serveis d'assistència social, i un altre destinat a les apel·lacions), amb nomenament d'administradors (per al Mas del Miracle, el Coll de l'Alma, la Pia Almoïna i Muntanya de la Pietat), així com un procurador de Castles i Alfara, advocats de miserables, tres arxivers, un racional, un guardador de la pólvora, dos pares d'òrfens i dos visors més per al Pont de Barques.

El nou bisbe, en arribar a la ciutat, es diu que es trobà amb què s'estava enllestint l'obra del convent dels caputxins, instal·lats a la ciutat el 1609 malgrat que en incòmoda ubicació. El cas era, però, que en el mateix any es tenia la satisfacció d'haver-se pogut iniciar l'obra del nou convent que se situava al cim del pujolet que al sud de la ciutat s'eleva sobre la plana fluvial i al peu del qual desembocava el barranc de la Llebre⁵⁷⁸, des de la ciutat i per Sant Joan del Camp a meitat camí de l'antic hospital de Sant Llätzer. Sembla ésser que en el pontificat d'Isidoro Aliaga la construcció del convent agafà una creixent empenta i que en el 1613 el nou bisbe Márquez de Prado posava la primera pedra de l'església del cenobi, al mateix conjunt conventual que s'estava acabant. El convent dels caputxins es dedicava a sant Joan Baptista.

Márquez de Prado calgué que completés l'obra del bisbe Manrique, tanmateix, en obtenir la llicència de Felipe III perquè els sarraïns conversos poguessin romandre a la diòcesi. Just fou en aquest mateix any, el 1613, que a Tarragona se celebrava un Concili provincial, convocat per l'arquebisbe Joan de Montcada Gralla, amb la finalitat de resoldre els problemes devinguts dels desordres, bandolers i desembarcaments de moros⁵⁷⁹. També hi ha queixes quant a la parcialitat monàrquica del tribunal de competències que ha d'arbitrar els conflictes entre la jurisdicció eclesiàstica i la civil. Era l'any en el qual a Rússia començava a regnar la dinastia dels Romanov, el 3 de març, i ho feia en la persona del tsar Mikhail, mentre que l'àrea

⁵⁷⁷ *Recerca*, 1, pàgs. 130-131.

⁵⁷⁸ El convent ocupava l'espai de la residència d'ancians de les Germanetes dels Pobres, regida a darrera hora per les monges de la Consolació i des del bisbat, per bé que encara conserven el nom dels frares franciscans el barranc esmentat i el barri o partida. Molt ampliat el seu perímetre, és ara la Residència Sant Miquel Arcàngel.

⁵⁷⁹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 90.

de la Ràpita celebrava la festa del Corpus Christi a l'entorn del monestir hospitaler, el 14 de maig. Temps serà, també, de conflictes socials i religiosos que el país havia viscut, com esdevé a Germània quan, el 22 d'agost del 1614, els artesans i botiguers de Frankfurt assaltaven i saquejaven el call jueu de la ciutat i en foragitaven els habitants. El cas era que la comunitat jueva sempre havia estat fustigada per la seva opulència, això fins que s'arribà als enfrontaments oberts, id'ença el 1462 que els jueus vivien en un barri a part, amb tres portes vigilades durant la nit, i es recordarà com després el IV Concili Laterà de 1215 se'ls féu portar vestits que els identifiquessin, sense que els fos permès l'accés als gremis, per la qual raó calgué que es dedicuessin als negocis monetaris i a la usura.

El bisbe Márquez de Prado celebrà un sínode l'any 1615, i consta la seva assistència a l'acta de la sessió capitular del 9 d'octubre, i proposà al Capítol la celebració del sínode el 6 desembre d'aquell any. En una altra acta del 4 desembre disposava que un notari llegís en veu alta els decrets preparats per al sínode, els que foren aprovats pels capitulars. Se celebrà el sínode de la manera acostumada, amb disposicions per al règim o govern de la diòcesi i per a la utilitat espiritual dels fidels. Els decrets es publicaren a València el 1616, i se'n conserva un exemplar a l'arxiu capitular. Reunia també la col·lecció que conté els del bisbe Izquierdo, col·leccionant-los per matèries. També inseria les Constitucions provincials i al final del llibre hi ha formularis per a tota mena de documents, com escriptures, testaments... aleshores recomanable pel fet que els rectors de les parròquies, sobre tot a Catalunya, estaven facultats per realitzar segons quins contractes, sense presència de notaris⁵⁸⁰. Cal fer esment del fet que l'arquebisbe de València, el seu predecessor Aliaga, en l'aprovació datada el 15 de juliol de 1616 feia notar: "...*diligentiam, prudentiam pium, sanctumque zelum optimi antistitis, qui Ecclesiasticam disciplinam in sua diocesi, iuxta sacrorum Conciliorum, & Canonum decreta, restituere, ac stabilire omni studio conatus fuit*" i, a manera d'exemple, en segueix un del bisbe Márquez de Prado en el qual s'al·ludeix a l'*antiquam controversiam inter prædecessores nostros, & Capitulum Ecclesiæ nostræ Cathedralis, super rebus Synodi tractandis*" que motivà el fet que d'ençà del 1575 no es celebrés cap altre sínode que el de l'any 1595, això malgrat de les disposicions emanades del Concili de Trento per les quals calia celebrar un sínode anual. En tal sentit, doncs, es congratula per la bona acollida de la proposta tendent a respondre a les disposicions esmentades, la qual havia portat a la revisió i a la sistematització de les antigues Constitucions Sinodals, l'observança de les quals recomana. En el 1615, tanmateix, per raó d'haver estat creat el càrrec municipal de procurador quart el 1586, el grup políticament dominador reaccionava d'immediat i el 1588 el reglamentava, i just ara recordava en sessió que els dits procuradors quarts no podien ésser admesos "a terços ni segons, ni ésser promoguts de quarts a terços ni als altres llocs".

El pontificat fou breu perquè aviat, el 1616, esdevenia nomenat bisbe de Cartagena el 18 de juliol, i després de Segòvia el 9 de juliol de 1618, a l'edat de 61 anys i 5 mesos, des d'on lliurà 400 escuts per a l'obra de la Seu de Tortosa. Morirà a Segovia el 7 novembre de 1621, passats 8 mesos d'haver complert els 64 anys d'edat, havent exercit episcopalment durant 9 anys i un mes. O'Callaghan ens recollia l'epitafi del seu sepulcre: "*D.O.M. / D. Alphonsus Marquez de Prado, in Supremo fidei Senatu Censor, ob præclara merita primum Episcopus Dertusensis et Cartaginensis, et tandem huius Sanctæ Ecclesiæ Segoviæ, pietate, litteris, et genere clarus, iustitiæ propugnator acerrimus. Obiit septimo Novembris anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo*".

Bibliografia

Bayrri, VIII, 688 i 798-799; **Diccionari...**, 2, 558-559; **Jover**, 1973, pàg. 54; **Matamoros**, 1932, pàg. 113; **O'Callaghan**, 1896, pàgs. 165-167. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmapr.html>

⁵⁸⁰ Hem seguit el text d'O'Callaghan. Bayrri reproduceix la portada que presenta l'edició sinodal, a o. c. pàg. 799.

Luís de Tena

(26 octubre 1616 – 26 setembre 1622)

L'andalús Luís de Tena havia nascut a Guadix en el segle XVI i estudià a la Universitat d'Alcalá de Henares, on destacà entre el jovent universitari i on es doctorà (Col·legi de sant Ildefons) amb la obtenció del grau de *Doctor de Premio* entre setze opositors o aspirants a aquest alt honor acadèmic. Llavors es formà com a pedagog en l'ocupació de diverses disciplines i, incorporat al claustre de professors i durant molts anys, recorregué tota l'escala del magisteri i ocupà les càtedres de Teologia i de Sagrada Escripura, i ho féu de manera tan brillant que el rei Felipe III el nomenà rector dels dos reials col·legis universitaris, el qual càrrec ocupà fins que fou nomenat canonge lectoral de l'Església de Toledo i almoïner de sa majestat. Els coneixements adquirits en el magisteri els feia evidents en la seua *Commentaria et disputationes in epistolam divi Pauli in Hebraeos* (1611), un volum de 1300 pàgines en foli que li feia adquirir un gran renom com a escriptorista i com a teòleg, i el 1612 editava *Epistola ad Hebraeos*⁵⁸¹. Quant a la primera de les obres es comentava⁵⁸²: “*Tal fué el concepto que mereció este trabajo, que uno de los censores nombrados por el Rey D. Felipe III, dice, hablando del autor, que es como otro Aod, Juez de Israel; pues así como de éste para manifestar su poder, refiera la sagrada Escritura, que se valía igualmente de las dos manos, como si ambas fuesen la derecha; lo mismo el doctísimo Tena, luchando fuertemente y con decisión, por un lado se distingue como hábil intérprete de la Escritura, y por otro como sábio maestro de la Teología*”. Tot seguit afegeix, encara, el criteri d'un altre censor contemporani quan deia: “*...es mucho de admirar su perspicacia en resolver las más díciles cuestiones, no lo es menos su lógica y su erudición cuando establece la doctrina católica, y la vindica de los errores de los herejes; de modo que lo compara á san Jerónimo en la manera de interpretar la Sagrada Escritura, y á san Agustín en el método y en la exposición de la verdad católica*”.

Ha estat esmentada una altra obra de Tena, sembla ésser que perduda però que responia al títol d'*Introducción al estudio de la Sagrada Escritura*, i fou el 5 d'octubre de 1614 quan, a les Carmelitanes Descalces de Toledo, Tena predicava sobre santa Teresa de Jesús, el qual sermó era incorporat a l'obra *Sermones predicados en la beatificación de la B.M. Teresa de Jesús*⁵⁸³.

El seu nomenament com a bisbe de Tortosa esdevenia el 3 d'agost de 1616 i prenia possessió del bisbat el 26 octubre. El sant pare Pau V^e transmetia una butlla per a comunicar aquest nomenament. Des d'aquesta posició el *Theologus nulli secundus*, com se l'esmentarà en els primers episcopologis tortosins, iniciava l'alta volada de la seva vida pública.

Aquell any 1616 seria memorable perquè Galileo Galilei escrivia la “*Teoria sobre les marees*” i a Roma es promulgava l'edicte contra la teoria copernicana i, tanmateix, a 5 de març l'Església condemnava el llibre de l'astrònom polonès Micolaj Kopernik (1473-1543, Nicolau Copèrnic) que contenia les seves teories astronòmiques. Altrament, en tal moment, esdevenia la mort de dues colossals figures de la literatura universal: Miguel de Cervantes i William Shakespeare. Tot just unes setmanes abans, a Tortosa, s'interdia de “disfrassar-se en este Carnestoltes, ni [que es] fassen focs ni bolícies, sots pena”⁵⁸⁴. En l'àmbit paraeclesial ha sorgit, també, un conflicte transcendent a la recent Confraria de la Mare de Déu del Roser, per desavinences internes, i el fet porta a què se'n surtin alguns membres que es decideixen a crear una confraria entorn a la relíquia de la Cinta de la Mare de Déu que es conserva a la catedral.

En aquell mes de març moria el marquès d'Almazán i, vista la participació activa de nobles i cavallers en el fort i punyent afer del bandolerisme, el succeeix en el càrrec de virrei Francisco Fernández de la Cueva, duc d'Albuquerque, que el dia 15 jura el càrrec a Lleida i ve

⁵⁸¹ Toledo, Viuda de Pedro Rodrigo, 1612.

⁵⁸² O'CALLAGHAN a o. c. pags, 168-189.

⁵⁸³ Madrid, Viuda de Alonso Martín, 1615

⁵⁸⁴ *Recerca.4*, pàg. 264.

de seguida a Tortosa, sembla que per assajar-hi els contundents mètodes preparats per acabar amb l'anarquia que pateix el Principat, malgrat que sovint es contraposi a les Constitucions i privilegis. Potser que la llunyania de Barcelona i el poder de les bandositats a Tortosa fan que la ciutat sigui el lloc òptim: els mitjans aplicats bé que ho mostren puix que la burgesia del litoral s'enfronta durament amb l'aristocràcia de la muntanya, els principals factors de les bandositats i molts són els tortosins empresonats i les cases enderrocades per tal de foragitar grups familiars. La situació és tan greu que la ciutat dubta a tenir quòrum per realitzar l'elecció de càrrecs i la situació encara cuejarà el 1632, quan la Ciutat s'adreçarà al virrei, tot preparant les instruccions per als diputats del Braç Reial que han d'assistir a les Corts, i resoldrà que "de nou pose greuge sobre lo enderroch de les cases [que] féu [lo] dit duch..." i sobre la captura de procuradors. També "es nega l'accés als familiars del Sant Ofici".

El bisbe Lluís de Tena, en l'any 1617, serà elegit diputat eclesiàstic de la Diputació del General de Catalunya i passarà a presidir la Generalitat durant un trienni. En haver començat l'any, a dimarts 13 de gener de 1617, havent impulsat la devoció a la Mare de Déu, amb el suport de totes les forces vives de Tortosa fundava la Confraria de la Mare de Déu de la Cinta i se'n manifestava molt devot per la qual raó, a expenses seves, feia obrar el Reliquiari Major d'argent daurat que mostra el seu distintiu episcopal. El sant pare Pau Vè aprova i confirma la institució de la Confraria de la Cinta, el 17 de juny, i li concedeix moltes indulgències. En això cal recordar, tanmateix, que els carmelitans descalços, fundada la seva casa el 1590 vora el portal de Santa Clara, dit de Tarragona, havien fet notar la seva presència en l'àmbit urbà i es projectaven en el diocesà de tal manera que en l'any 1605 el carmelità fra Pere Pau Revull que en religió es feia dir fra Pau de Crist, establia a la vall de Cardó, en el terme de Benifallet, un "desert" en el qual els frares podessin recórrer per fer un retir espiritual. Revull comptà amb el suport econòmic i espiritual del canonge Josep Simó i de Pere d'Aragó, el protector de Poblet, i l'esforç fet permetia obrar una casa i una capella que es beneïen en el 1606. Els donatius permetran a la casa, llavors, la possessió de moltes terres i just en el 1617 s'hi haurà situat una petita comunitat que hi farà vida regular sota la denominació de convent de Sant Hilari, el qual arribarà a comptar amb trenta frares, una comunitat formada per vint-i-quatre sacerdots i alguns llecs. Per tal de potenciar els retirs espirituals que havien impulsat l'obra carmelitana, s'obraven una diversitat d'ermites en les quals els frares es podran recloure, segons llur voluntat.

El pas dels mesos porta que el bisbe Tena i el Capítol demanin a Roma, a la Sagrada Congregació de Rituals, la reposició del reso propi de la Cinta, suprimit pel decret general de Pius V^e per tal d'emprar el Missal Romà i suprimir els que no tinguessin dos-cents anys, malgrat d'haver-se'n de doldre per raó de la manca d'èxit. L'estiu destacava la realització d'una conflictiva funció teatral el 7 d'agost, a conseqüència de la qual el Capítol cessava el director Jaume Martí i talment ho feia constar a l'acta⁵⁸⁵, i quan el sacerdot i poeta tortosí Francesc Vicent Garcia, el Rector de Vallfogona, posava data a la seva obra *Comèdia de Santa Bàrbara* la novella i els temps semblen restar enfosquits davant un grau flagell de la natura, perquè és "lo any del Diluvi", i el 3 de novembre l'Ebre sortia de la seva llera i inundava tota la llargada de la ciutat, de l'Horta de Pampí i Remolins fins al Temple, i el dia 6 el Consell de Vint-i-quatrena s'havia de reunir a l'Aula del Capítol, a la Seu, puix que la Casa del Consell de la Ciutat estava totalment inundada.

En uns conflictes que no eren nous, en el 23 de maig de 1618 i posats en la reforma luterana, la catòlica dinastia dels Habsburg estava reprimint el moviment protestant de Bohèmia. Llavors, a Praga, els representants de l'emperador fan derrocar dos temples no catòlics i provoquen la rebel·lió de la protestant noblesa txeca. Per tal d'apaivagar-los, els catòlics els convoquen a una reunió al castell de Praga on els protestants, encapçalats pel comte de Thurn, defenestren dos lloctinents imperials i el seu secretari: és la denominada *Defenestració de Praga*) de la qual els delegats de l'emperador en surten miraculosament indemnes, segons els catòlics, puix que tenen la sort de caure sobre un piló de fems.

L'entrada a l'estiu havia estat animada per una funció teatral però hi havia un fet transcendental que obria també el pontificat de Lluís de Tena: el 1618 esclatava la Guerra dels

⁵⁸⁵ Recerca.4, pàg. 24 i 1 pàgs. 68-697.

Trenta Anys entre les monarquies europees, la que no acabarà fins al 1648 i, en aquell mateix any, a Tarragona l'Església realitzava un Concili provincial que havia convocat l'arquebisbe Joan de Montcada Gralla⁵⁸⁶ mentre que al cel apareixien tres cometes que despertaven l'interès de tothom i un llarg debat: el primer es deixà veure al setembre, el segon a meitat novembre i el tercer a les darreries del mateix mes. El debat portarà l'edició anònima de l'estudi que sobre els cometes realitzà Orazio Grassi en el 1619, i la publicació del "Discurs sobre els cometes" que en el mateix any pronuncià Mario Guiducci però també fou el temps en el qual Johannes Kepler (1571-1630) publicà la tercera llei del moviment planetari. De la Setmana Santa tortosina d'aquell any es recordava, amb data de 30 de març, el pagament fet "als minyons [que] han portat les atxes de la professó del Devallament de la Creu" mentre que el 10 d'octubre se sol comentar quant a l'esmentat regal del reliquiari de plata que fa el bisbe Tena, on es posa el "tros gran de la Cinta" lliurada per la Mare de Déu⁵⁸⁷.

El rei Felipe III s'havia adreçat a les principals ciutats de l'imperi espanyol per tal de participar la inauguració de l'observança del seu decret pel qual tothom que rebés un grau acadèmic a les universitats dels seus dominis havia de jurar la defensa del misteri de la Puríssima Concepció de la Mare de Déu, i el jurament començà per les universitats de Salamanca i d'Alcalá de Henares.

Quasi dos segles abans, a les Corts catalanes del 1456, s'imposava el foragitament perpetu a aquell qui es manifestés en un altre sentit i aleshores, doncs, Barcelona rebia el decret amb una justificada satisfacció, el qual fet es pot seguir als fons documentals tortosins on es conserva una relació de les celebracions i actes celebrats sota l'organització de l'estament noble o militar de Catalunya encara que fent notar que la més destacada esdevingué el 25 de novembre de 1618, a la seu de Barcelona, "*ab assistència del senyor Duch de Alburquerque, Virey, Real Consell, y dels Consellers de Barcelona, y Deputats de Catalunya, y de la Universitat de aquell Estudi, y de tota la de més noblesa y gent principal de aquella ciutat, havent celebrat la missa lo senyor don Joan de Montcada, Arquibisbe de Tarragona, y la Epístola y Evangeli y los Assistents tots Bisbes del present Principat, havent predicat dit dia lo senyor Bisbe de Tortosa*" i en presència, és clar, del bisbe de Barcelona Lluís Sanç. Luís de Tena dissertava a honra i glòria de la Puríssima Concepció de la Mare de Déu en el dia de la seva festa, amb jurament a favor d'aquest ministeri per part dels diputats de la Generalitat, dels consellers de Barcelona, dels membres del Reial i Suprem Consell i del virrei Duc d'Alburquerque⁵⁸⁸.

Del pontifical tortosí de sis anys cal comptar amb què Luís de Tena se'n passà tres fora de Tortosa, concretament el temps de presidència a la Generalitat de Catalunya. El 25 de maig de 1620 consta en acta l'obligació que s'atribueix a aportar per a l'obra de la seu 200 lliures anuals, mentre visqués i a banda dels donatius extraordinaris que feia. El 1620 publicava a Barcelona *Isagoge, seu introductio in totam sacram scripturam*⁵⁸⁹ i, tanmateix, una Constitució per la qual ordenava que les almoines indeterminades fossin destinades a l'obra de la seu de. Celebrava un sínode diocesà (1621) els continguts del qual s'editaran amb el títol *Actas del Sínodo Diocesano que celebró en Tortosa el Ilustrísimo Sr. D. Luís de Tena Obispo de la misma en el año 1621*⁵⁹⁰. En el seu temps ja era coneguda la seva gran vàlua personal, capacitat de govern i alta formació intel·lectual, la qualitat teològica que demostra en la seva obra escrita.

La ciutat, en l'any 1620, mantenia la seva oferta teatral i es destaca, per raó d'uns pagaments de la Ciutat en el 16 i el 19 de juny, la representació d'"*Andrés i sos companyons*" d'una comèdia feta en la festa de Corpus, amb músics, dansaires, cucafera i gegants. És el

⁵⁸⁶ RAVENTÓS a o.c., pàg. 161.

⁵⁸⁷ És el reliquiari major que desaparegué en l'any 1937.

⁵⁸⁸ Responia al títol: *Sermón de la Inmaculada Concepción de la Virgen, predicado por el Obispo de Tortosa D. Luís de Tena, en el día del juramento que la Universidad de Barcelona hizo en 1618 de defender perpetuamente la limpsima y pura Concepción de la Virgen María, siendo diputado eclesiástico del Principado de Cataluña.*

⁵⁸⁹ *Isagoge, seu introductio in Totam Sacram Scripturam a Ludovico Tena, Episcopo Dertusensi.- Barcinone. Ex Typographia Laurentii Déu, juxta Domum Regiam. MDCXX.*

⁵⁹⁰ Obra editada el 1906, impresa als obradors de Salvador Isuar. Cal comptar amb què Bayerri descriu i comenta les obres de Tena a l'o.c.

moment que cal parlar de conceptes polítics i la Ciutat cal que recordi que "quan se crearen en Cathalunya les Vegueries, per fer la Vegueria de Tortosa prengueren tot lo que era terme de Tortosa y totes les viles de la Batlia de Miravet, Castellania de Amposta, totes les viles de la encomanda de Orta, totes les viles de la encomanda de Vilalba, y totes les viles de Móra, Flix y Ascó" per bé que en l'àmbit social destaca el fet, el 6 de desembre, que al Gremi de Sant Antoni se li ha fet menuda l'església gremial i es resol l'aixecament d'una de nova i per això adquireix un censal de 150 lliures que es fan sobre la direcció del mestre Martí d'Abària i d'Alax, llavors mestre d'obres de la seu. La visura de l'obra es farà el 6 d'abril de 1622, i denotarà deficiències.

El 1621 es pot encapçalar amb l'alegria de les festes nadalenques quan el 12 de gener s'anota la despesa a favor del mestre de capella Gaspar Urgellès, "en ajuda del gasto que ha fet en vestir los negrillos que han ballat y cantat en estas festes de Nadal"⁵⁹¹ per bé que més elemental resulta aquell acord del Capítol de la seu del 31 d'agost pel qual es determina que la primera de les capelles que es facin a la seu nova, corresponent al sector immediat a la del Nom de Jesús, sigui dedicada a santa Maria de la Cinta.

L'any 1621 era el que començava a reinat el monarca hispànic Felipe IV, dels Habsburg, el qui fins al 1665 protagonitzarà una etapa decisiva i certament negativa per als catalans, i just aleshores Luís de Tena era nomenat virrei i capità general interí de l'illa de Sardenya, el qual càrrec l'ocupava durant els mesos de 1621 i 1622. El bisbe Lluís de Tena també pactava la vinguda de l'impressor Jeroni Gil i dels seus componedors, un negoci que deu anys després, en l'any 1632, es traspasarà a Francesc Marorell, tot plegat mentre que el teatre seguia manifestant-se viu i quan el 10 de juny de 1622, a Tortosa, es responia a la demanda popular declarant festiu el jorn de sant Antoni de Pàdua, d'acord amb el Capítol i talment com s'havia fet en el de sant Domènec i al cap d'un mes, el 4 de juliol de 1622, dipositava un ajut per a la restauració de l'església de l'Hospital de sant Llàtzer, en estat molt degradat. En aquest temps, en l'activitat missionera a l'Extrem Orient, al Japó sofria martiri a Nagasaki el dominicà de la diòcesi de Tortosa Jacint Orfanell (1578-1622).

El 16 d'abril, entre els transcendents esdeveniments universals afectants, el cardenal Armand-Jean du Plessis o cardenal Richelieu és nomenat primer ministre de França per voluntat de la regent Maria de Mèdici, mare del jove Lluís XIII: la seva excepcional intel·ligència, una fèrria voluntat i un gran talent polític el farà aviat un estadista indispensable i insubstituïble, l'únic que sabrà entendre i dirigir la política europea, però en política exterior combatrà els Habsburg per tal d'evitar que regnin a Àustria i a Espanya i que, unides, dominin Europa. En la Guerra dels Trenta Anys, tanmateix i dins la revolta de Bohèmia, el 6 de maig esdevé la batalla de Wimpfen, a prop de Heidelberg, en la qual les forces del Sacre Imperi Romanogermànic i les de la Lliga Catòlica, comandades pel mariscal Tilly, i les hispàniques de Gonzalo de Còrdova, derroten l'exèrcit protestant del general Ernst von Mansfeld i de Georg Frederich, marcgravi de Baden-Durlach, en la qual confrontació cada bàndol perd uns 2.000 soldats, i Tilly i Gonzalo de Còrdova hagueren d'evitar que la resta de les tropes enemigues s'unissin a les de Cristian de Brunswick.

Malgrat les mostres de vitalitat que Luís de Tena evidenciava sorprèn el fet que havent passat l'estiu, de sobte, el 26 de setembre de 1622 li arribés la mort, i s'ha pensat que és possible que el traspàs s'hagués esdevingut a Càller. En compliment de la seva voluntat fou sepultat a Tortosa, a l'antiga capella de la Mare de Déu de la Cinta, entre la segona i la tercera capella de l'absi de la catedral, on encara es pot veure la destrossa dels elements arquitectònics i decoratius de l'edifici, malmesa que es féu en disposar-s'hi aquesta sepultura que, segons Martorell, era bella de debò i obrada amb *brocatello*, presidida per una imatge de la Mare de Déu de la Cinta als peus de la qual estava la tomba. Tot era del mateix material i l'epitafi informava així: **HIC NOSTRAE AETATIS FUTVRAE ET GLORIA TENAE. PRAESVLIS OSSA CVBANT, SPIRITVS ASTRA COLLITVR. ANNO 1622.** Segons Martorell, testimoni del moment i del fet, *está fabricado al lado del Altar un Sepulcro de laspe muy rico y curioso, que mandó hazer para su cuerpo el señor Obispo don Luys de Tena,*

⁵⁹¹ Recerca.4, pàg. 250.

ordenándolo assí en su testamento; el cual cuerpo está en una urnia, que está alçada de tierra unos tres palmos, con sus pedestales y garras, y encima dicha urnia en los pilares, cornizas y remates, queda hecho un hueco como Capilla, donde se guarda (como en armario) la figura que se lleva a los entierros, que es grande y muy bien labrada. De modo que viene a quedar el cuerpo del señor Obispo escabelo de los pies de la Sereníssima Reyna de los Angeles, y no de sus enemigos (...) Estan sus armas grabadas en una piedra de Marmol, que son un Grifo, rodado de turbantes y Lunas Moriscas, con el letrero... En bastir la nova capella, l'actual, hi foren traslladades les despulles del bisbe i es gravava al mur un nou epitafi amb pèrdua del primer⁵⁹²:

**HIC IACENT OSSA ILL(VSTRISSIMI) ET REV(ERENDISSIMI) D(OMINI) D(OMINI)I
LVDOVICI D[E] TENA EPISCOPI DERTUSENSIS** (*Hic iacent ossa Illustrissimi et
Reverendissimi Domini Domini Ludovici de Tena, Episcopi Dertusensis*) : Ací jeuen els ossos
de l'Il·lustríssim i Reverendíssim Senyor Don Lluís de Tena, Bisbe de Tortosa.

Bibliografia

Alier, 1973, s.v. "Tena, Luís de" a GEC.14, pàg. 304; **Bayerri**, 1959, pàgs. 799-801; **Diccionari...**, 3, 525-526 (Miravall); **Jover**, 1973 i 1978, pàgs. 132-133; **Martorell**, 1626, lib. II, cap. IV i XX; **Matamoros**, 1932; **Miravall**, 1986, pàg. 96, i 1994, pàgs. 1024-1030, i 2003, pàgs. 406-408; **O'Callaghan**, 1896, pàgs. 167-171; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, vol. V, pàg. 114. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btena.html>

⁵⁹² Aquesta nova inscripció no la inclou Villanueva (1806) que no sembla haver-la conegut, per això reproduí la inscripció de la primera sepultura que ja havia publicat Martorell (1626), encara que amb variants.

Agostino Spinola

(12 abril 1623 – 15 octubre 1626)

Agostino Spinola Basadone, havia nascut a Gènova (Ligúria) al mes de gener de l'any 1597, essent fill d'Ambrogio Spinola, militar genovès al servei de Castella, duc de Sesto i marquès dels Balbases. Des del 1603 que el seu pare era cap d'un exèrcit castellà destacat als Països Baixos, on prenia Ostende el 1604 i esdevenia el cap dels exèrcits imperials hispànics a Flandes. La família havia passat a residir a Espanya i Agostino i son germà foren educats en la cort de Felipe III. El jesuïta Gabriel Aranda, el seu biògraf, destaca les virtuts del jove genovès, tot afirmant que excel·lia en modèstia i senzillesa de cor, de manera que comparava la seva actitud amb la de sant Lluís Gonçaga en la cort de la reina Margarida d'Àustria.

Estudià Dret a la Universitat de Salamanca, on es feia notar el seu talent, i la intervenció de Felipe IV feia que el sant pare Gregori XV el nomenés cardenal l'11 de gener de 1621, quan només tenia 24 anys acabats de fer, i a l'any següent i en complir els 25 anys era ordenat sacerdot mentre que guanyava un gran prestigi a Alcalá de Henares, on residí quatre anys. Dispensat pel mateix pontífex dels tres anys que li mancaven, segons els sagrats cànons, el 5 de març de vinent any 1623 i només quan feia 2 mesos que havia complert els 26 anys d'edat el nomenava bisbe de Tortosa, el 12 d'abril de 1623 segons les dades locals, on arribava i era episcopalment ordenat el 24 de juny del mateix any, d'atenir-nos als registres del vaticà i de juliol de seguir la bibliografia local. Aquell mateix estiu, el 30 d'agost, marcava el moment el fet que les tropes perses del xa Abbas I el Gran conquerien Bagdad, d'on foragitaven els turcs, i l'illa d'Ormuz, al golf Pèrsic, que estava a mans portugueses. Talment recuperava la part àrab de Pèrsia, la que havien arrabassat els turcs, i es revenjava dels portuguesos que el 1614 s'havien emparat d'Ormuz per establir-hi un dels centres comercials més rics de l'època. Abbas havia tingut el servei de dos experts en artilleria, els anglesos Robert i Anthony Shelley, i la flota britànica de la Companyia de les Índies Orientals l'ajudà a prendre Ormuz.

L'eminent doctor Jeroni Pujades (1568-1635), autor de la "*Crònica universal del Principat de Catalunya*" (1609), era a Tortosa del 19 al 24 de setembre i el 29 havia saltat el Coll de Balaguer i ja era a l'Hospitalet de l'Infant, en aquell 1623 que el riu Ebre glaçava les seves aigües i que era convocat a Tarragona un altre Concili provincial sota l'imperatiu dels desordres, bandolers i desembarcaments de moros⁵⁹³: la convocatòria del concili corresponia a l'arquebisbe i, de faltar aquest, al degà dels bisbes sufraganis i just és aquest el vicari general de Tarragona, Francesc de Terme i Liori, el que fa per congregar concili *sede uacante* i es troba amb l'oposició unànime de la província. A Tortosa, a Nadal, es presenten les mateixes representacions teatrals del 1621.

Agostino Spinola viatjà a Roma el 1624, per tal de visitar el sant pare Urbà VIII (1623-1644), el que fins a l'any anterior havia estat el francòfil cardenal Maffeo Vincenzo Barberini i que ara l'obsequiava amb el cos del màrtir sant Crescenci. El bisbe i cardenal, en aquest any 1624 i potser que aprofitant el viatge, incoava el procés sobre la vida i virtuts del rector d'Alcora, en Joan Baptista Bertran. A Tortosa s'imposava el fred a les acaballes de l'any i al novembre nevava als Bassis de la Costa de Matrach però el 30 de desembre es tornava a gelar l'aigua de 'Ebre, encara que els ciutadans haurien restat més glaçats d'haver sentit com el 23 de desembre el *conde-duque* d'Olivares recomanava a Felipe IV la reducció de Catalunya i de Portugal a l'estil i lleis de Castella. Ulledeona contemplava en el 1624 el començament de les obres de l'església del Roser i aleshores, quan el convent de Santa Maria de Jesús havia esdevingut el noviciat franciscà dels recol·lectes i l'Estudi de Teologia de l'orde a Catalunya, el bisbe Spinola contribuïa amb 500 lliures en la despesa de la fàbrica de la custòdia processional del *Corpus Christ*⁵⁹⁴ i després, el 2 d'abril de 1625, posava la primera pedra de la nova església de sant Jaume de Tortosa. El cardenal i bisbe Spinola, encara, arribava a una entesa amb els dos rectors de l'Estudi General de Tortosa i el 23 de maig demanava a la Corona l'actualització

⁵⁹³ RAVENTÓS a o.c., pàg. 90.

⁵⁹⁴ Segons MATAMOROS a o.c. pàg. 113.

dels estatuts del centre universitari que, segons el dominicà i historiador valencià Francesc Diago (~1560-1615), havia esdevingut una veritable referència internacional mentre que no hi havia un sol convent dominicà que no tingués un lector instruït a Tortosa, així com tampoc no hi havia cap Universitat sense un catedràtic format a Tortosa, com talment ho recordarà el rei Felipe IV en l'any 1645. En el 1625, tanmateix, se celebrava a Tarragona un Concili provincial, per afers interns i altres, el qual havia estat convocat per l'arquebisbe Joan de Hoces i Tortosa, al maig, es veia col·lapsada per la riuada que aconseguia una crescuda de 4,28 m sobre el nivell normal.

Mentrestant, però, la guerra dels Vuitanta Anys consumia amb el seu foc diverses regions d'Europa, entre les quals els Països Baixos lluitaven aferrissadament per desfer-se de la monarquia hispànica que els tenien sotmesos. L'exèrcit de Felipe IV, amb l'aristocràcia i sota el comandament general del gran estrateg genovès Ambrogio Spinola, el pare del cardenal i bisbe de Tortosa, assetjava la ciutat neerlandesa de Breda, defensada per Justin de Nassau, i es lluitava heroicament fins que no hi hagué altra sortida que la capitulació: se cercà una honorable entesa i l'estreteja genovès manà als seus soldats que respectessin i que tractessin dignament els vençuts, sense humiliacions, i el fet d'aquell 5 de juny serà immortalitzat per Velázquez en el "*cuadro de Las Lanzas*". A Tortosa, a l'agost i a satisfacció del bisbe, se celebraren unes grans festes de celebració, amb justes, simulacres de batalles navals pel riu entre moros i cristians, amb representació teatral i en una extraordinària concurrència de forasters. Quan arriben les festes de Nadal es presentaran a la ciutat fan les mateixes representacions teatrals del 1621.

En aquest any 1626 en el qual les Corts havien incrementat la concessió de privilegis de noblesa a uns determinats tortosins i en el qual havia desaparegut, no feia gaire, la vella i històrica església de Sant Nicolau, a la línia del portal de la Soc (*as-Sūq*), a 24 de juliol el comte-duc d'Olivares, *valido* del rei, publicava l'inacceptable i anticonstitucional projecte de la *Unión de Armas* per a la creació d'un exèrcit de reserva de 140.000 homes, destinat a la salvaguarda de les colònies de l'*imperio español* amb les aportacions de totes les nacions confederades que comprenia la Corona. Catalunya s'hi oposarà, per decisió de les seves institucions de govern i pels imperatius constitucionals que les condicionaven, per bé que també en resposta a l'opinió popular, amb el qual fet s'obrirà un llarg conflicte.

El procés pel rector d'Alcora, Joan Bta. Beltran, seguia el seu curs i a 31 d'agost 1626 el bisbe i cardenal Spinola demanava assessorament al seu consell, veritable motor de l'Església dertosenca, en el qual actuava Joan Bta. Remon de connotari i escrivà de la Cúria⁵⁹⁵: consta Agostino Spinola, bisbe, afegint que de la Santa Romana Església és diaca cardenal dels sants Cosme i Damià, i també electe arquebisbe de Granada; segueixen Joan Isern, prevere, doctor en Teologia, Prior major i canonge; Francesc Dehona, doctor en Dret Civil, tresorer i canonge; Josep Simó, doctor en Dret Civil i Canònic, ardiaca de Culla; Joaquim Frigola i de Llordat, doctor canonge de la seu de Lleida i vicari general i oficial de la de Tortosa; Joan Bta. Ferrer, doctor en Teologia, canonge penitencier; fra Hipòlit Barber, de l'orde de Sant Domènec, rector dels Reials Col·legis de Sant Maties i Sant Jaume; fra Francesc Derrocada, de l'orde de Sant Domènec, prior del monestir de Sant Francesc; fra Mateu Forès, de l'orde de Sant Francesc dels recol·lectes, guardià del monestir de Jesús; fra Joan Montçon, de l'orde de la Santíssima Trinitat, ministre del monestir de Sant Blai; fra Simó Rafel, de l'orde de la benaurada Santa Maria de la Mercè, comanador del monestir de Santa Caterina; fra Albert de l'Ascensió, prior del monestir dels carmelitans descalços; fra Jeroni de Tamarit, guardià del monestir dels Caputxins; fra Andreu de Santmartí, caputxí, i fra Tomàs de Herrera, mestre en Teologia de l'orde de Sant Agustí. La consideració del monarca hispànic pel cardenal i bisbe de Tortosa és gran, incrementada pel prestigi guanyat pel seu pare, i el rei Felipe IV aviat respondrà als procuradors que el Cardenal Spinola, bisbe de Tortosa, "*dient missa de pontifical pot tenir dossier sobre la cadira q[ue] seu*".

Tortosa, segons l'historiador Francesc Martorell, en aquell 1626 té 6.400 habitants que retrocedien als 5.500 després de la pesta bubònica. El foragitament de moriscos del 1610, tan

⁵⁹⁵ VILLAR i DOMINGO, Joan: oc pàg. 420.

greu a València, no en fou tant a Tortosa perquè de les 371 famílies morisques que hi havia només en foren expulsades 216 i les altres 47 romangueren a les seves llars. A Tivenys, de 186 en restaren 16 i a Benifallet no en marxà cap de les 64 que hi havia⁵⁹⁶.

El 7 de setembre de 1626 fou el temps del seu nomenament com arquebisbe de Granada, quan passaven 7 mesos d'haver complert els 29 anys d'edat, i abans de partir, el 15 d'octubre, talment com hem fet notar, obsequiava la catedral amb el cos del màrtir sant Crescenci⁵⁹⁷, el qual cos havia conservat sempre al palau: l'acta testimonia de com sis capitulars anaren cap al palau, acompanyats per altres sacerdots i persones dependents de l'Església, on van rebre del bisbe i cardenal les relíquies del màrtir. Quan esdevindrà la gran sequera del 1628 es farà una solemne processó de rogativa en la qual participaran totes les autoritats, i les relíquies del sant presidiran la llarga comitiva: el dia anterior, just a migdia i al capvespre, les canonades disparades per l'artilleria del Castell anunciaran la solemnitat i a l'hora que es tenia per costum sortia de la seu una concorreguda processó que avançarà cap a l'església dels franciscans, a l'antic monestir dels framenors dels afores del portal de Sant Joan⁵⁹⁸, on es farà una visita i, de tornada, entraran pel portal del Temple mentre que l'artilleria dispararà una altra salva. Uns anys després, el 1634, de Gènova estant, Spinola transmetrà la bella urna de plata on es conserva el cos de Crescenci, rebuda a Tortosa amb una gran solemnitat.

Abans de la partida, tanmateix, lliurava a l'Església dertosenca "*quinientas libras de moneda de plata para la fábrica de una Custodia, que acabada llegó a pesar 14 arrobas de plata, valiendo la hechura casi otro tanto*"⁵⁹⁹ i, en un altre sentit, en partir oblidà el vell costum de lliurar al Capítol el vestuari pontifical, el qual li serà reclamat el 19 de maig de 1651⁶⁰⁰.

Al desembre de 1626, l'any en el qual una avinguda del riu Ebre tornava a inundar la ciutat i els camps, els barcelonins s'assabentaren que el rei havia concedit el bisbat de Tortosa al xertolí Joan Sentís, bisbe de Barcelona i virrei de Catalunya, i li demanaren de romandre a la diòcesi mentre que es planyien "de haver de perdre un tan gran prelat i pastor com esta ciutat tenie y havie tingut". Joan Sentís ja havia contestat al rei que refusava el càrrec i li demanava que "se tenie per molt ditxós de restar.ne en lo càrrec de bisbe d.esta ciutat de Barcelona", tot i que el càrrec tortosí li augmentava el rang, i mentrestant el Capítol de la seu de Tortosa li demanava també que acceptés el nou bisbat. En tal moment cal recordar que la seva acció en el cas de la segregació de la vila de Xerta es concretà quan el 1624, com a president de l'Audiència, encomanava el cas a Francesc Aguiló, el qui pertanyia a la família situada a Arnes

El 1627 va estar el primer any de la portada a la ciutat de la imatge de la Mare de Déu de l'Aldea i és féu amb forta concurrència de fidels i s'establí el costum pel qual els peregrins es deturarien d'anada a l'ermita del Coll de l'Alma i de tornada a l'ermita de la Petja. En semblant moment, des de Roma i a 7 d'agost, el sant pare Urbà VIII establí a la Llotja i Consolat de Mar de Tortosa una capella amb el privilegi de podfer-hi dir missa⁶⁰¹.

El cardenal Spinola, altrament, era nomenat arquebisbe de Sant Jaume de Compostela o de Galícia el 23 d'octubre de 1630, quan tenia 33 anys i 8 mesos, i al cap del temps, el 16 de gener de 1645, prendrà possessió de l'arquebisbat de Sevilla, on morirà el 12 de febrer de 1649, acabats de fer els 52 anys d'edat. Fou sacerdot 27 anys i 1 mes, bisbe durant 25 anys i 6 mesos, i cardenal durant 28 anys i 1 mes.

Bibliografia:

Aranda, 1683; **Bayerri**, 1959, pàgs. 508, 703, 801-802; **Diccionari...**, 3, 478 (Miravall); **Matamoros**, 1932, pàg.113; **O'Callaghan**, 1896, pàgs. 171-175; **Villar**, 1924, pàgs. 195, 416, 419-420. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bspba.html>

⁵⁹⁶ Segons SALES, Núria, a "*Els segles de decadència*", dins *Història de Catalunya*, IV, de Pierre VILAR, pàgs. 280-281.

⁵⁹⁷ N'aixecava acta que autoritzava Joan Martí, notari del Capítol de la Seu.

⁵⁹⁸ A la part alta de l'actual carrer Cervantes (seguim la narració d'O'Callaghan a o.c. pàgs. 174-175).

⁵⁹⁹ Segons ARANDA a o.c., f. 104.

⁶⁰⁰ Segons BAYERRI a o.c., nota 104 de la pàg. 802, a Protocol de Bernardí Vicent Llop, notari (1651-1652), de l'ACT: "*Sindicatus ad petendum pontificale eminentissimi Cardinales Spinola Archiepiscopi de Sevilla, olim Epus. Dertus. XVIII Maii.*"

⁶⁰¹ V. el nostre *Corpus epigràfic dertosenca*, pàg. 819.

Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra

(7 juliol 1628 – 9 juliol 1637)

Justino Antolínez de Burgos y de Saavedra havia nascut a Valladolid, fill de Galaz Antolínez de Burgos i de Catalina Alfonso de Saavedra, família de la noblesa lleonesa que acrediten els *Nobiliarios de España*. Dels dotze germans que foren, deu van dedicar la seva vida a l'Església: quatre a les ordes de sant Benet i sant Agustí, tres en l'estat eclesiàstic i tres dones als monestirs observants de Valladolid una de les quals, de vídua, amb les quatre filles que tenia entrà al convent de les recol·lectes. En sobresortia fra Agustí, agustinà, que després de catedràtic de Prima de Theologia a Salamanca i en haver estat tres cops provincial de llur orde fou promogut per a bisbe de Ciudad Rodrigo i després per a l'arquebisbe de Santiago, on adquirí renom per la seva qualitat humana.

Justino, des de jove, mostrà la tendència envers la religió i les lletres. A 18 anys d'edat es graduava en Dret Civil i en Dret Canònic. Una greu malaltia el feia renunciar a una beca per al Col·legi Major de Conca (Salamanca) i anar a curar-se a Galícia, on era regent i governador el seu oncle Scipión Antolínez, tingut per home de gran formació i bon polític que influí en gran manera sobre el nebot. Havent tornat a Valladolid, era elegit lletrat de Cambra i després provisor i vicari general del bisbe de Granada, Pedro de Castro y Chuyños. A 20 anys, com a provisor, guanyava fama d'home de seny i justicier, qualitats que li portaven la dignitat d'una Capellania Reial, la de canonge, la de xantre i finalment la de degà de l'Església de Granada, amb el respecte admiratiu i una presència física que imposava. Era molt considerat, altrament, per la dedicació als pobres i en aquesta línia fundava una Casa Refugi per a l'educació de donzelles pobres per tal de salvar-les de la prostitució i de preparar-les per al matrimoni o per al convent.

Quan el cardenal Agustí Spínola, bisbe de Tortosa, era nomenat arquebisbe de Granada, el rei nomenava el degà de Granada, Justino Antolínez, per a la seu dertosenca, de la qual mitra prenia possessió el 7 de juliol de 1628. Aquest no s'avenia a fer-se càrrec de la responsabilitat i tan sols l'acceptà per consell dels jesuïtes, amb els que tenia una estreta relació. En aquell any 1628 l'investigador William Harvey (1578-1657), a Anglaterra, havia descrit la circulació de la sang mentre que Tortosa patia la segregació definitiva de Xerta i aquesta vila, més endavant, es perjudicà amb la segregació del Dover. En la vida ciutadana també adquiria atenció la renovació i l'ampliació del convent de l'orde de la Mercè, al carrer de Santa Caterina. El nou bisbe, en el camí de vinguda des de Granada va preveure que a Almenara, la primera població tortosina, li tinguessin preparat un important dipòsit de diner, de manera que pogués distribuir-lo per totes les poblacions que passés. Al vespre del 21 de juliol de 1628 arribava al Convent de Jesús, on pernoctà, entrant a Tortosa a l'endemà però precedit pel renom que s'havia guanyat a Granada. La tasca inicial fou d'informar-se de tota mena de detalls i desfer-se de molts beneficiats que *siendo idiotas, avian sido ordenados en la vacante*.

Aquesta informació, obtinguda d'un manuscrit del segle XVII que existia al Col·legi de la Companyia de Jesús, és l'única que es té del bisbe Antolínez. Villanueva l'esmenta i admet *sin que podamos referir ninguna particularidad del tiempo de su prelación*. Com a bisbe de Tortosa es diu que no sembla haver fet res i en l'aspecte d'escriptor esdevé desconegut. Es té notícia d'una *Historia eclesiástica de la Santa Iglesia Apostólica de Granada*, datada el 1611 i inèdita, mentre que Hübner parlava de dues obres seves de dubtosa autoria⁶⁰², la primera indirectament coneguda i la segona, una *Historia de Valladolid*, que la signa un *Iohannes* del mateix cognom en lloc de *Iustinus* que li correspondria.

En aquests anys, segons Francesc Martorell, a la ciutat hi havia set comunitats religioses masculines i dues de femenines: els trinitaris del de Sant Blai, els mercedaris al de la Mercè que just el 1628 estaven restaurant el seu convent i l'ampliaven considerablement, els franciscans recol·lectes de Jesús, els dominicans del col·legi de Sant Jordi i del col·legi de Sant

⁶⁰² A *Inscriptiones Hispaniae Latinae* (Berlín, 1869). – Al recull de Bayerri cal incorporar la valuosa aportació d'Enric Querol a "Tortosa, república literària (1475-1800)".

Jaume i Sant Maties, els carmelitans descalços del convent del Miracle i els caputxins al monestir situat vora el barranc de la Liebre, encara que d'immediat s'hi afegiran els jesuïtes; els femenins eren els monestirs de les clarisses i el de les Hospital o santjoanistes. També es diu⁶⁰³ que al raval de la Creu hi havia, en el 1629, una casa dita de la Mare de Déu de Montserrat, de costat a costat al convent dels Trinitaris.

La societat tortosina, altrament, es dividia en grups socials i el Consell General, organisme de govern, estava constituït per setze ciutadans nobles⁶⁰⁴, tot comptant amb què els cavallers i nobles havien estat marginats del govern de la ciutat al segle XVI, en un llarg afer ben debatut en l'obra de Cristòfor des Puig, i també per deu notaris, per vint mercaders, per quatre apotecaris i cirurgians, per dotze menestrals, per sis pagesos, per dos pescadors i per dos patrons i mariners, un total de setanta-dos representants.

Les notícies que arribaven d'Itàlia eren inquietants perquè la pesta bubònica s'escampava per les regions septentrionals i semblava avançar cap a Florència però a França no era millor la situació puix que el 27 de juny el rei Lluís XIII, havent vençut la resistència de la vila d'Alès, hi entrava amb el cardenal Richelieu que vestia de militar. Els hugonots (protestants), en prometre que no s'alçarien en armes contra la Corona, eren autoritzats a desplaçar-se a Anduza, i la pau d'Alès confirmava els principis bàsics de l'Edicte de Nantes però preveia la renúncia dels hugonots a qualsevol dret polític i al lliurament immediat de totes les places i fortaleses que controlaven, tot posant la fi a les guerres religioses que havien devastat França. Llavors, quan l'estiu s'abocava a la tardor, just en el 15 de setembre el rei Felipe IV s'adreçava per escrit al Capítol de la seu de Tortosa per demanar la tramesa de la santa Cinta a la Cort hispànica, un fet que abans mai no s'havia esdevingut⁶⁰⁵. L'Església dertosenca se'n sentí honorada i la relíquia es traslladava per primer cop a Madrid el dia 20 per a l'assistència a la reina Isabel de Borbó i consegüent protecció a la dinastia dels Habsburg i, en agraïment, en el mateix any i pel naixement del príncep Baltasar Carlos, regalarà una làmpada gran per a l'altar de la Mare de Déu de la Cinta. Tot plegat no ha de fer pensar en unes bones relacions entre la Corona i el poble català puix que la tibantor que generava el comportament i les tropes castellanques augmentava cada dia, essent-ne testimoni els greus enfrontaments del 19 d'octubre, entre barcelonins i els soldats de les galeres reials hispàniques que romanien ancorades al port.

En el cicle de l'activitat nadalenca els tortosins gaudiren d'una funció teatral, la representació de l'obra "*Diàleg de les matines de Nadal*", una atenció del Capítol de la seu que subvencionà Gaspar Urgellès, així com ja havia fet el 1621. El fet és que en el 1630 se sap de la mort de mestre Jaume Martí, director de teatre de l'Escola de Gramàtica, en el qual càrrec el succeeix el mestre major de l'Estudi de Gramàtica Gaspar Moles que el 7 d'agost del mateix any rebrà un ajut del Capítol per una representació de "*L'Eunuc*".

La fama atribuïda al bisbe Antolínez no ha estat justificada amb el buit pontificat dertosenca, és clar, puix que del seu temps només se sol esmentar la celebració a Tarragona del Concili provincial amb procés perdut⁶⁰⁶ i convocat per l'arquebisbe Juan de Guzmán y Mendoza, així com es coneix una concessió d'Urbà VIII, del 1630, relativa a l'aplicació de rendes i almoines de l'obra de la Seu per a l'elaboració de la custòdia d'argent, per bé que el 15 d'octubre el Venerable Orde Tercer signava un conveni amb la Ciutat que els cedia condicionadament el terreny a la Costa que havia estat el vell Bordell, en aquell moment identificada amb quatre creus de fusta, on es construirà una església dedicada a Sant Francesc i el Calvari en el termini de dos anys. L'obra es començarà el 9 d'octubre de 1668 i s'inaugurarà el 23 d'abril de 1673⁶⁰⁷. L'any 1631, tanmateix, es deixa veure el manteniment de l'afecció i de les representacions teatrals perquè el 18 d'agost l'Hospital ingressava una quantitat procedent

⁶⁰³ JOVER, a o.c., pàg. 98.

⁶⁰⁴ *Recerca*, 1, pàg. 121.

⁶⁰⁵ JOVER, pàg. 89, entre altres.

⁶⁰⁶ RAVENTÓS a o.c., pàg. 91.

⁶⁰⁷ El VOT es reunia als framenors de Sant Joan del Camp fins que al 1571 passen a fer-ho a la capella de sant Antoni del monestir de Santa Clara, això fins que es traslladen a l'Hospital de la Santa Creu en aquest dia. Del 26 de desembre de 1722 i 05 de desembre de 1728 les reunions del VOT també es fan a l'església de Sant Antoni, del carrer Montcada.

del calaix fet en les funcions⁶⁰⁸ i al 9 d'octubre el Consell de la Ciutat responia a una petició del Capítol a suprimir les representacions teatrals, a conseqüència de la controvèrsia d'àmbit europeu, i contestava que *“el poble està inclinat a oir-les i a rebre alguna consolació corporal y temporal en esta matèria tan indiferent y que no recau sobre pecat, y que si ara se suprimia la llicència, tenen per molt probable que los ciutadans, ja afligits, en sentirien descontento. Per ço se diu a ses reverendíssimes paternitats se servesquen en tenir-se per contents de aquesta resolució y resposta”*⁶⁰⁹. El bisbe, però, estava a favor de la representació de comèdies. Cal afegir que l'endemà, dia 10, es diu que el Consell de Vint-i-quatrena deliberà quant a la petició del bisbat en el sentit de prohibir la representació de comèdies, i que el Consell no s'hi avindrà, encara que no sempre es resol en tal sentit.

L'any 1631 s'acabava amb la inquietant notícia de la batalla naval esdevinguda al davant de la desembocadura del riu Llobregat, just en el 31 de desembre, sostinguda entre naus catalanes i un estol de pirates barbarescos, un tema dissortadament omnipresent arreu de les costes de Tortosa.

La gestió i les relacions episcopals també es feien notar en el 1632, quan la Companyia de Jesús feia acte de presència a Tortosa per tal de predicar una missió, i això ho féu amb un èxit i una repercussió tan extraordinària que des del mateix bisbat se'ls demanarà aviat d'obrir casa a la ciutat. En tal sentit cal advertir que, sempre amb el suport episcopal, fins al 1637 els jesuïtes ocuparen provisionalment l'oferta església de la confraria de la Puríssima Sang, al cantó del carrer de les Fusteries. La seva protecció a la Companyia de Jesús sempre es féu evident. El bisbe àdhuc encomanà la traducció catalana d'una obra del jesuïta La Puente⁶¹⁰, un llibre que aparegué amb el títol *“Modo breu de ajudar a ben morir ab perfectió, molt útil, així per a sacerdots, com per a seculars”*, la qual fou impresa a Tortosa en l'any 1636 per l'impressor Francesc Martorell però essent-ne editor el mateix bisbe. En el caire cultural cal també comptar amb què en aquest any l'obrador tipogràfic de Jeroni Gil es traspassava a Francesc Martorell, el qui donarà un nou impuls al negoci i publicarà les obres de moda (Quevedo, Tirso de Molina, Peres de Montalbán, etc) del mercat castellà, encara que sofrirà una davallada quan la Guerra dels Segadors i que el 1640 ho continuarà Pau Bori. En l'any 1632 també es cursa un breu apostòlic a favor de l'obra de la Seu, però l'Europa occidental romanien pendent dels fets de la guerra dels Trenta Anys i amb major raó quan el 6 de novembre esdevenia la batalla de Lützen: després de la victòria de Breitenfeld, el rei Gustau Adolf II de Suècia seguí lluitant a Alemanya per arrabassar els tresors dels prínceps i l'emperador Ferran II cridà Wallenstein, vencedor de diverses batalles, per tal de deturar l'avançament suec. Aquest acampà les tropes a Lützen (Saxònia-Anhalt), on fou atacat per l'invasor i, en els combats que se'n seguiren, Gustau Adolf fou ferit a un braç i a l'espatlla, però un tret al cap li causà la mort. En arribar la nit l'exèrcit imperial es retirava però els suecs estaven massa cansats per perseguir-lo.

En l'any 1633 potser que la novella que causà un major impacte social, polític i religiós, així com científic, potser que fou el fet que el 22 de juny, als 33 anys de la mort en foguera del filòsof Giordano Bruno per no haver volgut renegar de les idees panteistes, el físic, matemàtic i astrònom pisà Galileo Galilei (1564-1642), tan amic com era del papa Maffeo Barberini, era jutjat pel Sant Ofici de la Inquisició amb l'acusació d'heretgia, en acció promoguda pels que l'envejaven, i que calgué que abjurés dels seus “errors” o teories astronòmiques per tal d'evitar el turment i la foguera, això mentre restava prohibit el *“Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo”* que just havia publicat l'any anterior. Galilei defensava, entre altres coses, que la Terra girava a l'entorn del Sol i atribuïa les mareas a l'estaticitat del Sol i al moviment de la Terra, però els eminents cardenals del tribunal l'obligaren a abstenir-se d'ensenyar o de defensar aquestes teories, verbalment o per escrit. Les lletres de la congregació de Trento sobre causes pies que esdevenia l'“abjuració” de Galileu foren cursades al bisbe de Tortosa.

⁶⁰⁸ Recerca.4, pàg. 261.

⁶⁰⁹ Id., pàg. 263.

⁶¹⁰ Remetem a l'o. c. d'Enric QUEROL però també al valuós article *“Justo Antolínez de Burgos. Un bisbe de Tortosa natural de Valladolid, gran defensor de la llengua catalana”* que el doctor Jacobo Vidal Franquet publicà al setmanari *“La Veu de l'Ebre”* de divendres 10 de juny de 2005, pàgs. 60-61.

A nivells populars hi hagué una notícia que se sentí com a més pròxima: el 31 d'octubre el mític bandoler Joan Sala Ferrer, conegut com Serrallonga, era capturat al Mas Agustí de Santa Coloma de Farners, probablement delatat per algun company de facècies⁶¹¹. L'any 1634 just començava amb l'execució de Serrallonga a Barcelona, el 8 de gener, el qual fet portava un fort ressò arreu del país i fomentava contalles i veritables llegendes al llarg dels temps i dels segles. El curs del 1634 deixava constància de la disposició del 20 de febrer per la qual Carles I, rei d'Anglaterra, Escòcia i Irlanda (1600-1649) engegava un estudi sobre la possibilitat d'unir el Mar del Sud (Pacífic) amb el Mar del Nord (Atlàntic) a través de l'istme de Panamà malgrat que el greu succés esdevenia al país el 15 d'agost, quan esclata una crisi política entre la monarquia hispànica i Catalunya quan Olivares, emparat en l'usatge *Princeps namque*, féu per mobilitzar catalans per a una campanya militar fora del Principat. Pocs dies després, el 7 de setembre, les tropes catòliques imperials de l'arxiduc Ferran de Habsburg, amb les del monarca hispànic del cardenal infant Ferran d'Àustria, conquerien la ciutat bavaresa de Nördlingen. Després de la mort de Gustau II Adolf i l'assassinat de Wallenstein, les tropes imperials havien iniciat una forta contraofensiva sobre les protestants i, reconquerida Ratisbona el 22 de juliol, es posava setge a Nördlingen, on s'havien refugiat els caps protestants amb l'exèrcit suec. Mancats d'efectius, els Habsburg demanaven ajuda a la monarquia hispànica i el 2 de setembre el cardenal infant aportava a les tropes assetjadores 15.000 soldats més. Conquerida la ciutat, la Lliga Protestant signava la pau de Praga.

Al gener de l'any 1635 la casa reial hispànica havia tornat a sol·licitar l'assistència de la Cinta de santa Maria i el Capítol hi havia tornat accedir. Els sacerdots que la traslladaven a Madrid passaven el dia 13 per la població de Villar de Cañas, a la part de Conca, i en arribar a l'ermita de Santa María de la Cabeza la campana es posà a tocar al vol, per ella mateixa i amb gran enrenou entre la gent per aquell prodigi que mai més no s'oblidarà. Els temps no eren bons, però, perquè el sant pare, de Roma estant, publicava una butlla per raó de la plaga de llagosta i el 19 de maig França declarava la guerra a la monarquia hispànica, un succés ben positiu per al comte-duc d'Olivares que aprofitava per obrir un nou front de guerra a Catalunya. La ciutat seguia el curs habitual dels fets i en el primer dia de juliol el Gremi dels Pescadors feia l'acostumada distribució de les pesqueres a la Tancada, l'Encanyissada, el Canal Vell, els Riets que desapareixeran com a lloc de pesquera el 1740, i Port Fangós, la Goleta i l'Art del Riu.

Tan sols en començar el 1636, a 10 de gener, se celebrava a Tarragona un transcendent Concili provincial que al desembre anterior havia convocat l'arquebisbe Antonio Pérez y Maxo, el qual concili es cloïa el 27 juny⁶¹² després d'haver cobert 42 sessions de treball. El 27 febrer en Pau Rabassa, canonge de Tarragona, en nom del bisbe de Tortosa Justino Antolínez de Burgos presentava un llarg escrit: *Para que en el Principado de Catalunya y en todo el Arçobispado de Tarragona no se predique en otra lengua que la vulgar catalana*, que amb abundància de raons argumentava a favor de la vigència de la constitució de l'arquebisbe Terés. "Aquest memorial –recorda Vidal Franquet– va provocar una important polèmica, en la qual va participar amb força el ja citat Alexandre de Ros i Gomar, que va presentar un contrateix titulat "*Memorial en defensa de la lengua castellana, para que se predique en ella en Cataluña*" (publicat a Tarragona l'any 1636". El prevere Ros, fill d'un italià de cognom Rosso, fou un furibund defensor del castellà i, de fet, un anticatalà radical que desdeia de la seva ciutat nadiua, Lleida, i el seu temps de permanència a Tortosa, on després esdevindrà canonge i degà de la seu, un trist personatge que continuà publicant obres en aquesta línia fins que morí a Madrid el 1656.

El 17 juny es continuava el tema, i en presència del bisbe de Tortosa, es denuncia de com "*ha entrat ab no poch dany per tota Catalunya el predicar en la llengua Castellana que si bé més estimada y copiosa mes no ben entesa ni natural; No és la predicació per a donar gust*

⁶¹¹ Nascut a Viladrau (Osona) el 1594, es casà amb Margarida Tallades, del Mas Serrallonga de Sant Hilari de Sacalm i esdevenia el bandoler més popular del país. Un cop mort es convertirà en motiu d'auques i cançons i en font d'inspiració literària, barroca i romàntica. També inspirarà Joan Maragall.

⁶¹² Id., pàgs. 90-93. L'arquebisbe, de nacionalitat castellana, havia tingut conflictes successius amb els canonges de Lleida i després de Tarragona, i en la segona quinzena de febrer tingué un fort enfrontament i se n'anà a Madrid, on aconseguí el trasllat a Àvila: en continuar les sessions, el dia 27, es presentava el text del bisbe de Tortosa.

ab la consonantia del llenguatge ni per a mirar el delit dels oyents, no és per a sols los doctes antes per a persuadir y moure per a la virtut y ensenyar los més ignorants (...) Experimentant aquestos danyosos inconvenients lo Concili conformant-se y executant lo Tridentí manà se guardàs lo predicar en Català, títol 1 de Summa Trinitate et fide Catholica, C.4. Vistas estas rahons y la determinació del Tarraconense com a metropolitana, esta Iglésia aquí particularment toca lo mirar se guarden los decrets del Concili en ella celebrats representant lo zel y desitj suplica al S. C. vulla posar remey en lo dany [que] se experimenta y donar execució al Concili Tridentí y Tarraconense per a què ab tota resolució se predique en llengua materna per a bé de tota la multitut”.

Llavors, d'immediat, el bisbe presentava un nou memorial de semblant capçalera i semblant a l'anterior, per més que amb algunes modificacions, nou ordre i ampliacions que, entre d'altres, inclou una lletra de la S. Congregació del Concili, adreçada al bisbe de Tortosa i datada a Roma el 31 de maig de 1631, en la qual la Congregació romana es manifesta sabedora de què a la diòcesi dertosenca no s'observava la norma de predicar en la llengua vernacle, amb la qual actitud es contravenien les disposicions establertes en tal sentit i, doncs, urgia al prelat que els predicadors *sint tales qui vernacula et materna lingua quam omnes percipiunt predicent*. La lletra romana ens justifica la decidida intervenció episcopal puix que, malgrat dels decrets conciliaris, es trobaven unes determinades resistències i “*algunos ponen dificultad en la ejecutiva assi porque dicen que los pueblos y comunidades harán contradicción*”: la súplica episcopal de conclusió fou “*que es bien se haga Constitución expresa de què se predique en Catalán sin dexar arbitrio alguno*”. Llavors l'arquebisbe, també estranger, *sacro approbante Concilio* decretava que “en endavant tots els predicadors catalans només podran predicar en llengua catalana i únicament se'ls concediran llicències per predicar en llengua natural i catalana. Durant el temps de quaresma i advent es prohibia absolutament a tots els predicadors, fossin del regne que fossin, de predicar d'altra manera que no fos en l'idioma català de tal manera que els ordinaris no en podessin dispensar. Fora del temps quaresmal i d'advent, els bisbes i altres ordinaris podrien concedir als predicadors forasters i no catalans llicència per predicar en llengua aliena en alguna festa”. Els textos, com podem veure, permeten de veure una diversitat de maniobres polítiques contra la llengua catalana mitjançant la constant infiltració de personal estranger o amb l'antinatural col·laboracionisme de catalans renegats o oportunistes que sovint ocupaven els càrrecs polititzats encara que, tanmateix, coneixem de les riotes dels fidels en escoltar els sermons dels sacerdots estrangers que, complint la normativa conciliar, dissertaven el català sense tenir-ne un domini suficient. En disposar de tal manera no es coneix cap protesta dels “agents” castellans, només una política subterrània i no gens compromesa que permetia destacar personatges com Ros, tot comptant amb què tenien aquesta nacionalitat l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe de Tortosa que havia presentat el memorial, sense que ho semblés per raó de llur actitud i honestedat, factors que el portaren a comprometre's amb el poder polític.

El fet fou que el bisbe Antolínez actuà d'una manera certament “exemplar i honorabilíssima” quant a la situació política i al respecte a la llengua catalana⁶¹³. “La sensibilitat d'Antolínez envers el català a la trona supera fins i tot la que hi manifestaren els monsenyors més compromesos amb el problema. Tot això fa que la seua trajectòria no solament mereix sinó que reclama una monografia rigorosa que ens descriga amb detall i precisió la biografia d'aquest bisbe de grata memòria, les seues conviccions pastorals i la dignitat de les directrius idiomàtiques amb què va regir la seua diòcesi. Necessitem saber, per exemple, les raons últimes que van induir-lo a projectar la seua política lingüística. D'on li venien les seues anàlisis tan lúcides sobre la trampa que representava predicar ací en castellà? A què hem d'atribuir la seua obediència tan estricta i literal als manaments de Trento? Quines motivacions poden explicar-nos satisfactòriament que mantinguera aquella conducta tan al marge de les exigències que imposava el sistema? Potser era un esperit tan profundament místic que havia anul·lat la seua personalitat? O més aviat era un home escrupolós sense esme? Força

⁶¹³ Jacobo Vidal Franquet, en l'article esmentat, remet a l'obra de Vicent PITARCH “Llengua i Església durant el barroc valencià”, de la qual manllevem els texts d'ençà de la seva transcripció.

interrogants per contestar, precisament respecte d'un personatge del qual necessitem conèixer els grans mòbils que van dirigir la seua vida (...) Cal, doncs, recuperar l'obra del bisbe Antolínez, reivindicar-ne l'actitud davant el conflicte lingüístic català”.

El 27 de juny es tancava el concili i el decret esmentat es presentava en forma de constitució. L'arquebisbe de Tarragona estava situat entre els bisbes de Barcelona i de Lleida, els de Tortosa, Girona, Urgell i Solsona, els abats de Cardona, Sant Martí del Canigó, Serrateix, Sant Pere de Roda, Gerri, Montserrat i Sant Benet de Bages, els priors de Sant Tomàs de Fluvià i de Santa Maria de Lledó, els síndics de les catedrals amb Pau Claris per la d'Urgell, i els procuradors d'altres cenobis. Al bisbe de Tortosa i a tot el país, doncs, els deixaven resolt el problema dels clergues rebecs a predicar en català⁶¹⁴. També es decretava que es podessin refusar els procuradors de bisbes que el concili trobés inacceptables a causa del poc coneixement que tenien dels bisbats que representaven; el culte als sants ocuparà un lloc important en els afers conciliaris, com a expressió transcendent del localisme i de l'esperit de cos; i veurem com es fomentarà el rés del rosari a les esglésies parroquials (1670), el vot a defensar la creença en la Puríssima Concepció (1678), la prohibició a representar els Pastorets i la Passió dins les esglésies, a pregar pels difunts quan el toc d'oració del matí i del vespre (1678)... que quan es portés el viàtic es toqués la campaneta per invitar la gent a agenollar-se al seu pas (1699).

Els concilis de 1635 i 1636, sense prescindir de les motivacions pastorals, hom tractà de la llengua de la predicació atenent també al fet d'ésser "la natural de Catalunya". Entre les peticions d'excloure el castellà n'hi havia una de la Generalitat, i que en presentà una altra per demanar que s'impedís als estrangers de tenir beneficis al país. Es feien presents al virrei els perjudicis causats per bandits a les esglésies; el nomenament reial dels bisbes i la invasió de clergues castellans per fer-se amb els beneficis de les esglésies, el qual fet impulsa la voluntat d'imposar el castellà⁶¹⁵ tot i que el poble no l'entèn, però ells argumenten que el comprenen els nobles i gent benestant, i ja en tenen prou. És aquest el concili del gran debat per la llengua a les esglésies.

El pròxim Concili provincial el convocà el 15 de desembre de 1636 el bisbe de Barcelona, el castellà Garcia Gil Manrique, sense consultar el capítol de Tarragona que objectà la convocatòria, se celebrà a Barcelona el 8 de gener de 1637, tot plegat en absència del metropolità i quan encara no havien passat sis mesos de l'anterior. El bisbe de Tortosa no hi assistí i cal comptar amb què el país vivia moments de gran tensió per raó de la crispació política i el malestar social, així com dels abusos de les tropes castellanes estacionades a Catalunya. Al Concili s'encengué, en la vint-i-sisena sessió del 12 de març, un debat quant a l'ús exclusiu de la llengua catalana, suscitat per Paolo del Rosso, degà i síndic del Capítol de la seu de Barcelona, el qui demanava l'ús de la llengua castellana a la catedral de Barcelona per raó d'ésser compresa per gent noble i poderosa i perquè eren molts els castellans que passaven dies a la ciutat tot esperant embarcar cap a Itàlia. L'absència tortosina, promotora del respecte als concilis provincials emanats de Trento, potser que fou un silenci que es féu notar, talment com la protesta de Pere Pau Rabassa, l'ardiaca major de Tarragona, per la convocatòria improcedent del Concili. Tot plegat era una maniobra colonialista dels bisbes castellans i es pot seguir el procés d'ençà de les manifestacions de Gregorio Parceró, bisbe de Girona, i de Pau Duran, bisbe d'Urgell que miren d'anul·lar les pèrfides pretensions castellanitzadores malgrat que es degrada la imatge de capacitat i el prestigi conciliaris. El bisbe de Lleida, Bernardo Caballero de Paredes proposava de recórrer a Roma i d'invalidar, mentrestant, el decret constitucional, tot al·legant que a la diòcesi de Lleida no s'entenia el català, i que la llengua castellana era tan elegant com sublim... El bisbe d'Urgell posava les coses en el seu punt: la cinquantena de participants en el Concili eren de nacionalitat catalana, llevat dels bisbes castellans, en tal posició se situaven els monjos benedictins, cistercencs i cartoixans que configuraven una majoria, i tothom votava favorablement la constitució posada a debat, aporta dades quant al general desconeixement del castellà a Catalunya, denuncia el tort

⁶¹⁴ MARQUÈS, a o.c., pàgs. 33, 34, 36, 149 i 165 [25].

⁶¹⁵ RAVENTÓS a o.c., pàgs. 94 i 95 i ss.

que feia al país el capteniment dels dominicans, carmelitans, jesuïtes i frares d'altres ordes. Gaspar Gil, el bisbe de Vic, llavors, protesta i condemna la constitució tot declarant incompetent el Concili, amb expressions que evidencien l'imperialisme castellà i la línia colonitzadora. El fet, com remarca el secretari, fou que la quasi totalitat dels reunits, llevat dels bisbes castellans, s'adheria *in omnibus et per omnibus* a la posició del bisbe Duran de l'Urgell.

A la qüestió, de fons polític i imperialista, inevitable en un concili marcadament revisionista com el del 1637, s'unia la veritable invasió d'estrangers als capítols catedralicis, tots abocats a l'obtenció de beneficis i a les disposicions dels vicaris generals i oficials sobre estrangeria i seguint, cal advertir-ho, a la política establerta pel rei Felipe II. La Generalitat intervingué, així com el Consell de Cent, per tal de fer respectar les constitucions promulgades, per més que el bisbe castellà de Barcelona, Gil Manrique, comptant amb el suport reial i amb els seus col·legues castellans pretenia anul·lar qualsevol limitació que es posés als estrangers.

El canvi d'estratègia derivà de la voluntat expressada de demanar l'arbitratge de Roma i, en conseqüència, en la sessió del 2 d'abril l'arxipreste d'Àger, en Francesc Broquetes, presentava un text erudit, ben fonamentat jurídicament i amb un gran rigor lògic, *Pro constitutionibus Tarraconensibus super idiomate in concionibus ad Cathalonix plebes*, un al·legat contundent a favor del català com a llengua ordinària i normal de la predicació. L'oposició castellanista, una perversa minoria testimonial, pressionà per la seva exclusió en el procés però fou irrefutable el criteri del bisbe Duran a favor de la inclusió "puix que no es tractava d'una addició, sinó de la justificació del vot emès, i n'elogià el contingut, tot ell conforme –digué– a la doctrina catòlica dels Sants Pares, concilis, sagrats cànons i "màximament conforme al S.C. Tridentí i amb tots els experts..." El bisbe de Vic dissentia i el de Solsona, Diego Serrano y Sotomayor, recentment incorporat, manifestà la seva total protesta. L'abat de Besalú dona suport al bisbe d'Urgell i aquest fa constar "el seu desacord i reserva davant la suposició que la llengua castellana sigui general de tot Espanya, tal com algú ha dit, i es refereix que una és la llengua de Catalunya, una altra la de Castella, que Portugal té la seva pròpia i també Cantàbria".

Sorgiren moltes altres intervencions, encara, per bé que l'arxipreste d'Àger se'n sortí amb la seva, amb el dissentiment dels bisbes de Barcelona, Vic i Girona que s'adonaven que les argumentacions de Broquetes i de Duran tombarien a Roma les seves tendencioses tesis. Llavors es procedí al nomenament de comissaris per a la tramesa de les actes a Roma, malgrat que el "*Processus*" es conserva incomplet i ni tan sols se sap si arribà a ésser-hi transmès. La darrera sessió conciliar s'havia celebrat el 5 d'abril.

Justino Antolínez de Burgos no deixava gaires senyals d'activitat d'ençà del Concili de 1636 en el qual, a Barcelona, esdevenia l'aldarull denominat l'*avalot dels segadors*, emmarcat en la resistència popular a la política militar de la monarquia hispànica i que era el precedent de la Revolta Catalana. En un 1637 en el qual Galileo Galilei descobria les libracions lunars i perdia la vista, el bisbe Antolínez de Burgos reiterava la interdicció del bisbe Joan Izquierdo, de 1575⁶¹⁶, en el sentit que els clergues no podien escriure, muntar o dirigir comèdies i veia amb satisfacció com la seva protegida Companyia de Jesús, després de l'èxit de la missió de 1632 i d'haver ocupat provisionalment l'església de la confraria de la Puríssima Sang, s'establia a la casa que el canonge Mateu Boteller els havia ofert al carrer Montcada.

"Pel que fa a l'activitat del bisbe Antolínez a favor de la llengua catalana a la seva diòcesi –afegia Vidal Franquet–, només cal recordar que va imposar penes molt dures a les parròquies on no es predicava en la llengua vernacle. Concretament a Castelló de la Plana (on va haver d'enfrontar-se a la dura oposició del Consell de la Vila, que pocs anys abans havia intentat aconseguir de convertir-se en seu episcopal, cosa que només va aconseguir-se a la dècada de 1960) fins i tot va amenaçar amb l'excomunió. Això ho diu tot: com a mínim, de la potència del seu compromís i de la contundència de la seva lluita". El bisbe Antolínez, de llengua i cultura i nacionalitat castellana, s'enfrontà al poder i a les pressions de la Corona per defensa l'Església i el poble que no entenia l'estrangera llengua d'alguns capellans que pretenien a fer-ne un instrument polític d'intessos forasters, exigí el compliment de les

⁶¹⁶ Recerca.4, 250.

disposicions de Trento i dels concilis provincials de la Tarraconense, o sigui, que atengué els deures que li imposava l'Església des de Roma i la els que responien a la realitat de la societat que li havia estat encomanada.

Abans, com hem vist, el 8 de gener es realitzava a Barcelona un Concili Provincial Tarraconense que convocà el bisbe de Barcelona, García Gil Manrique i sembla ésser que el 29 del mateix mes el Consell de la Ciutat de Tarragona tractava sobre una sol·licitud de les monges de la Ràpita per instal·lar-se al Castell del Rei⁶¹⁷. En la qüestió política minvarà la tensió el 27 de setembre, llavors quan les tropes de Felipe IV de Castella caldrà que aixequin el setge de Leucata, al Llenguadoc, una acció que evitarà l'enfrontament entre el monarca i Catalunya puix que les institucions catalanes s'havien negat a portar la guerra fora del Principat.

Justino Antolínez de Burgos moria el 9 de juliol de 1637, a tres mesos de la cloenda del concili que se celebrava, i se'l sepultava en *un nicho a la pared del lado del evangelio en la capilla del Sacramento* de la Seu, per ell mateix promoguda. El 13 de desembre de l'any següent, en anar a traslladar el cadàver, se'l trobaren incorrupte. Es van fer unes espectaculars exèquies i fou inhumat *en el suntuoso sepulcro, que se labró de Amor, y la liberalidad de D. Diego Coronado su sobrino el cual está sito en medio de la Catedral entre el Altar Mayor, y el Coro. En cuya lápida se labró el Epitafio, que hoy día leemos, poco elegante á la verdad,* segons l'esmentat text. La làpida ens informa d'aquesta manera:

- 1 HIC D(OM)N(VS) IVST(D)NVS DE BVRGOS AN{Q}TOLI[NEZ]
- 2 ST(IR)PIS CELEBRIS MVLTQ CLARA M(D)NERVA M[AGIS]
- 3 VITA TAMEN VIRTVSVE MAGIS CELEBRAN[DA MAGISVE]
- 4 STEMATA SI GENERIS MIRA NE GESTA PA[TRIS]
- 5 P[A]VP[E]RIBVS TOTVS DEDITVS PAVLINVS IN I[LLO]
- 6 PRAELATO CVNCTIS CORDIS AMORE P[OLI]
- 7 [MOR]TVVS VT VIXIT VIVENS SEMPER MORIT[VRVS]
- 8 [SI] ANTIQVVS PRAESVL MORE NE MORTE NO[VVS]
- 9 [CO]NDITVR H[IC] PERFECTV(S) AM(O)R QVID OMNE B(O)N[VMQVE]
- 10 SISTE LEGENS ORA DIC PATER ATQ(VE) Q[VI ES]
- 11 [SEPTIMV]S EST A(N)NVS MORTIS MENSIS[QVE DIESQVE]
- 12 [NOVENVS CEN]TVM [SE]X(IENS) QV[OOQVE MILLE SVPER]

(*Hic Dominus Iustinus de Burgos An{q}tolinez / stirpis celebris multo clara Minerva magis / Vita tamen virtusve magis celebranda magisve / stemmata si generis mira ne gesta Patris / Pauperibus totus deditus Paulinus in illo / Praelato cunctis cordis amore Poli / Mortuus ut vixit vivens semper moriturus / si antiquus Praesul more ne morte novus / Conditur hic perfectus amor quid omne bonumque / siste legens ora dic Pater atque qui es / Septimus est annus mortis mensisque diesque / novenus centum sexiens quoque mille super*⁶¹⁸: Ací present en Justino Antolínez de Burgos, de família cèlebre, però de molta més clara intel·ligència. La seva vida, però, i la seva virtut, encara han d'ésser més celebrades. Si els blasons del seu llinatge són admirats, no ho són menys les gestes de son pare. Totalment lliurat als pobres, paulí en la seva prelatura, per cordial amor devers tots aquells, morí com visqué, vivint sempre com si hagués de morir. Si es comportà com un antic bisbe, no es va comportar com un de nou en el moment de la mort. Ací està sebolit l'amor perfecte. Per a què serveix tot allò que és bo? Detura't i llegint, prega. Diques un Parenostre i qui ets. Setè és l'any de la mort i del mes, i novè el dia, cent sis vegades, també mil més).

El 1638 es rebia una altra butlla papal, aquesta d'atorgament al senyor de Calaceit per donar consell i manament en les causes criminals dels seus vassalls, sempre que no fossin sentències de sang. Els jesuïtes recordaven la devoció que els tingué el bisbe Antolínez i el

⁶¹⁷ BEGUER, o.c., pàg 105.

⁶¹⁸ O'CALLAGHAN, 1896, pàg. 178, el publicava amb gran desencert i amb contingut textual més extens que el real, el qual fet potser troba la raó en haver estat obtingut de l'obituari. L'estudi, com tots, es pot trobar al nostre "*Corpus epigràfic dertosense*".

llegat testamentari que els féu i que atengué Pere Gil de Federich. El canonge Pau Claris, el 22 de juliol de 1638, era elegit president de la Diputació del General de Catalunya. El país estava encès pel mal govern de la monarquia hispànica, per l'estacionament de tropes que comportaven una allau d'abusos i de malifetes, de sostinguda despesa que n'esdevenia i que tant perjudicava el poble més humil, pels abusos de poder i pel xoc continuat contra les institucions locals i nacionals i contra les Constitucions de Catalunya, en una sistemàtica traïdoria als criteris confederals que englobava el pacte amb la Corona i les profanacions a les esglésies pels soldats mercenaris... La imponent imatge de Crist crucificat no trigarà a ésser la senyera de les institucions i del poble permanentment sotmès a la mentida, a la perfídia i a la depravació dels poders al servei dels egoismes.

Bibliografia

Bayerrí, 1959, 802-806; **Diccionari...**, 1, 90 (Miravall); **Jover**, 1973; **Matamoros**, 1932; **Miravall**, 1986, pàg. 89, i 2003, pàgs. 346-348; **O'Callaghan**, 1896, pàg. 178; **Sancho**, 1859; **Vidal Franquet**, 2005; **Villanueva**, 1806, vol. V. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bantb.html>

Giovanni Battista Veschi

(16 juliol 1640 – 6 octubre 1653 i 1655)

Giovanni Battista Veschi sembla haver nascut a Nàpols (Campània). La documentació vaticana escriu com Verchi el cognom). Professava a l'orde franciscà en el qual ocupà les més elevades dignitats, essent elegit ministre general en el capítol general de Toledo el 1633, quan exercia el càrrec de secretari general. Seguidor de les doctrines de John Duns Scot, posseïa una gran formació intel·lectual que li portà les simpaties del rei Felipe IV d'Espanya. D'aquest temps se li coneix una lletra pastoral a tots els religiosos de l'orde i un "*Método de ejercicios espirituales*". La seva actuació en els càrrecs fou descrita per De Gubernatis en la seva obra⁶¹⁹.

Arribaven notícies de la persecució dels cristians al Japó en el 1638 i llavors, en el mes d'agost de 1639 es diu que fou promogut per al bisbat de Tortosa, essent nomenat per Roma el 16 de juliol de 1640 malgrat d'ajornar l'ordenació episcopal. Al carrer hi havia aldarulls en el 1639 i era inquietant l'enfrontament entre la Ciutat i la temuda Inquisició, amb la sort que no hi hagué temps a desplegar una repressió inquisitorial per la precipitació dels esdeveniments socials i polítics⁶²⁰. Aleshores es propagaven les doctrines de Cornelis Jansen, conegut com Janseni, i a Tortosa es fundava la Confraria de Sant Bartomeu, la qual substituïa la de les Ànimes del Purgatori, dels carnisers, dissolta el 23 de juny de 1502.

L'ambient del país era de revolta, d'una revolta de caire social i agrari davant el règim senyorial català, un moviment que s'ajustava a una seguida de revoltes pageses que en aquests temps esclataven arreu d'Europa amb el denominador comú de la implantació de l'absolutisme monàrquic que descansava en el referit règim senyorial. Olivares havia iniciat la crisi amb la pretensió d'una anticonstitucional política fiscal que el portava a xocar amb la Diputació del General de Catalunya i amb el Consell de Cent. El mòbil estava en l'imperialisme castellà o dels Habsburg sobre Europa puix que comportava unes grans despeses i imposava la necessitat de comptar amb nous recursos de finançament i reclutament d'homes per a l'exèrcit que distorsionava el continent, de manera que es pretenia obtenir ambdós objectius en les nacions aliades o confederades en l'àmbit de domini dels Habsburg de la corona hispànica, o sigui que pretenia arrossegar els països catalans a les seves guerres exteriors de domini, amb la sang i els diners dels catalans. El problema s'havia fet evident en la tensió de les corts catalanes de 1626 en les quals Olivares s'expressà per boca del rei Felipe IV. També fracassaren les corts de 1632 i la situació empitjorava al pas dels anys i arriba a una forta tensió en el 1635, amb temptatives de la Corona per controlar l'administració, amb objectiu depredador, detenció de membres del Consell de Cent, i foragitament d'un ambaixador català a la cort reial i, encara, la situació esdevinguda amb la declaració de guerra de França contra la monarquia hispànica i l'àmbit imperial dels Habsburg, la qual cosa permetia que el maquiavel·lisme d'Olivares establís l'escenari bèl·lic a Catalunya puix que això li permetia la penetració de l'exèrcit castellà. Els fracassà l'atac de 1637 contra els francesos però els castellans introduïren més soldats mercenaris amb l'increment del malestar popular i el creixent sofriment de la població pagesa que patia els allotjaments amb els abusos dels pagaments de talles o impostos especials per a les despeses de guerra, i reclutaments i extorsions de tota mena, de manera que el descontentament rural s'unia al de les institucions catalanes i, tot plegat, a una voluntat política de defensa de la terra, d'arrel anticastellana, antimonàrquica i antisenyorial. Els enfrontaments entre el poble i els soldats, en principi, esdevenien a les demarcacions catalanes més septentrionals, però les acusacions entre Madrid i Barcelona s'endurien i incrementaven la tensió política mentre que l'ocupació de càrrecs catalans per agents castellans o per col·laboracionistes irritava tothom. La petita noblesa dissident, arreu, socialment i econòmicament pobra, sovint rural, contrastarà amb l'alta noblesa que s'adscivia a la política monàrquica i destacava el comte de Santa Coloma que des del 1638 ostentava el

⁶¹⁹ A *Orbis Seraphicus*, I, pàgs. 255-256.

⁶²⁰ *Recerca*.3, pàg. 66.

càrrec de lloctinent general de Catalunya. Cal comptar, tanmateix, que també en l'any 1638 esdevingué diputat pel Braç Eclesiàstic o president de la Diputació del General de Catalunya el canonge Pau Claris, de la diòcesi de la Seu d'Urgell, arreu conegut per la seva oposició als bisbes no catalans per raó que prioritzaven els interessos polítics castellans i de la monarquia hispànica, tot en detriment dels interessos populars i de l'afer pastoral.

Havent començat el mes de gener de 1640, el dia 6, les tropes hispàniques de Felipe IV, després d'un llarg setge, recuperaven la plaça i el castell de Salses que estaven a mans franceses però tingué més ressò popular el fet que els mercenaris de l'exèrcit reial, temorosos d'un contraatac francès, s'estacionaren en el territori català i causaren greus enfrontaments amb la població civil, i se seguiren a Sant Esteve de Palautordera, Santa Coloma de Farners que fou saquejada i cremada, revoltada i insubordinada per raó de les abusives mesures dels allotjaments d'unes tropes alienes al país i als seus interessos, un paràsit insuportable i, per si això fos poc, el 3 de maig la població de Riudarenes, a la Selva, era saquejada i arrasada pels terços castellans de la monarquia hispànica.

Tot just l'endemà, el 4 de maig de 1640, s'obria un Concili provincial a Barcelona que, en reincidència antinormativa, havia convocat el bisbe castellà de Barcelona, Garcia Gil Manrique, el qui semblava no haver-ne tingut prou amb la derrota soferta el 1637, per bé que es justificava en el fet d'estar vacant la seu metropolitana i ésser ell el sufragani més antic. Tan sols es coneixen els continguts de tres sessions, les dels dies 23, 25 i 30 de maig, amb algunes notícies d'altra procedència que amplien la informació⁶²¹. La convocatòria es justificava en la renovació de les contribucions eclesiàstiques a la corona, per més que se suposa que al fons rau l'enfrontament del bisbe de Barcelona amb el Capítol de la seu de Tarragona per raó de la jurisdicció sobre el Concili, per ambdós plantejada a la Cúria romana. El bisbe barceloní, en lloc de consultar-ho al Capítol de Tarragona, com era costum, ho féu al de Barcelona i, en conseqüència, els canonges tarragonins posaren una excusa i no s'hi presentaren.

El mal govern es mantenia i les tensions creixien de manera que, davant la gravetat de la situació, el bisbe de Barcelona escrigué en català als de Girona, Elna i Solsona per reclamar llur presència al Concili. També n'escriví una altra, també en català, al rei Felipe IV per tal de denunciar els importants danys que el territori sofreix, amb casos sacrílegs i incendi d'esglésies, mentre que s'entén una estreta relació amb la Generalitat i el Consell de Cent. El Concili tingué vint-i-sis sessions i el president tingué al costat bisbes com l'esmentat Pau Duran d'Urgell, Ramon de Sentmenat de Vic, Gregorio Parceró de Girona⁶²² i Pedro de Santiago Anglada, de Solsona, el qui presidí les dues darreres sessions, tots donant suport a les gestions del Consell, pretesament conciliadores. Diumenge 20 de maig el Consell transmetia una ambaixada al Concili pels enderrocaments, violències, vexacions... amb la voluntat de fer-lo servir en la cerca de la pau i el ordre, el 22 entren a Barcelona uns 1.500 segadors o pagesos revoltats, potser que amb la complicitat de les autoritats i per raó d'empaïtar els soldats dels terços reials que havien atacat la parròquia de Sant Andreu del Palomar, i amenacen el lloctinent i alliberen Francesc de Tamarit, el diputat del Braç Militar de la Diputació del General de Catalunya que tot just havia estat acusat i detingut per obstruir les gestions dels funcionaris reials en l'afer dels allotjaments de tropes i de reclutaments, i el 2 de juny és el Consell el que rep la del Concili que assabenta que a totes les esglésies de la ciutat es prega per la pau, i dimarts 5 són els consellers els que visiten el Concili i dijous 7 de juny esdevenia la Revolta Catalana, el Corpus de Sang, en un "nou avalot dels segadors" que havien arribat per les feines temporeres de la sega al Pla de Barcelona, una acció que incorpora les classes populars urbanes i, tots plegats, ataquen els funcionaris reials i membres de l'audiència que s'havien significat en l'afer dels allotjaments, essent saquejades i cremades les seves cases i àhduc perseguit i assassinat el lloctinent o virrei Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, considerat un destacat membre de l'alta aristocràcia absoluta castellana, i també és assassinat Bernat Gassols, membre de l'Audiència, això amb visques al rei i "*visca la terra. Morin els traïdors. Mori el mal govern*", visques a la fe en Crist, a Catalunya i als catalans. La revolta s'escampava ben de pressa i el

⁶²¹ RAVENTÓS a o.c., pàgs. 98 i ss.

⁶²² Presidí la sessió del 19 de novembre. El 1656 passarà a ocupar el pontificat de Tortosa.

clergat rural i regular més pròxim al poble participa activament contra les tropes reials que s'allotgen per pobles i masos i cometen abusos. L'allotjament de les tropes castellanes que havien arribat per fer la guerra contra França provoquen l'aixecament de la ruralia i el xoc entre soldats i pagesos, una revolta d'origen incert que aviat s'escampa pel país i porta Olivares a la repressió armada, de la qual deriva la Guerra dels Segadors, fou assassinat amb Bernat Gassols, membre de l'Audiència, això amb visques al rei i "*visca la terra. Morin els traïdors. Mori el mal govern*", visques a la fe en Crist, a Catalunya i als catalans. L'allotjament de les tropes castellanes que havien arribat per fer la guerra contra França provoquen l'aixecament de la ruralia i el xoc entre soldats i pagesos, una revolta d'origen incert que aviat s'escampa pel país i porta Olivares a la repressió armada del la revolta, de la qual deriva la Guerra dels Segadors (1640-1652) que serà un rebuig popular a la Corona hispànica, manifestat primer com a revolta camperola contra les unitats militars castellanes, de procedència internacional i mercenària, a propòsit dels allotjaments dels soldats, els quals havien de pagar els pagesos. La reacció política de les institucions catalanes és per causa de la persistència reial contra les Constitucions de Catalunya.

En aquest any del traspàs de l'obrador tipogràfic de Francesc Martorell a Pau Bori, el qui en passa a ésser el continuador fins a 1656, havia estat iniciat un procés contra Josep Orta, el 14 de juny, un valencià que era monjo augustinià, sota l'acusació d'antifelipista, i mentrestant les sessions conciliars se celebraren fins al 25 juny i l'intercanvi d'ambaixades es mantindrà fins al darrer dia del Concili. Just llavors, el 16 de juliol de 1640, Roma registra el nomenament de Giovanni Battista Veschi com a bisbe de Tortosa.

Aleshores, quan els desordres s'anaven escampant, el 21 i 22 de juliol esclata la Revolta Catalana a Tortosa, contra la deslleial monarquia hispànica, i es manifesta de manera semblant a Barcelona amb l'assalt i el saqueig del palau dels Miravall, els caps de la qual família són de l'estament nobiliari, doctors en Dret civil i canònic i posats al servei de la Ciutat i de la Corona, però també auditors de guerra i involucrats en la política reial, però caps també de l'oligarquia urbana, i la massa popular enfollida només podrà ésser deturada per la immediatesa del convent de la Companyia de Jesús els membres de la qual comunitat tenen una destacada i heroica actuació, amb l'enlairament del Santíssim Sagrament per un jesuïta que se situa sobre els materials explosius que van a fer esclatar els revoltats. Els Miravall, Pere Joan i son fill Jacint, amb la família, poden escapolar-se al convent dels jesuïtes, salvar-se de la fatal sort del comte de Santa Coloma i refugiar-se després al monestir de Benifassar però l'endemà 22, a la tarda, els revoltats assalten i saquegen la casa d'un altre doctor en Dret, la de Josep Andreu. El sant pare Urbà VIII, francòfil, a demanda dels diputats catalans demanarà clemència per als revoltats al rei Felipe IV, per bé que recomana l'obediència als catalans, però no permet la creació d'un tribunal especial contra els innombrables eclesiàstics involucrats en la Revolta Catalana. Aleshores romanien vacants les seus de Tarragona i de Tortosa, de fet, i els bisbes de Barcelona, Vic i Girona es mantingueren a les seves diòcesis fins que seran foragitats pels francesos, però els bisbes de Solsona, Elna, Urgell i Lleida es mantingueren alineats en el bàndol castellà.

El 22 d'agost la flota castellana del marquès de Fernandina triomfava en una batalla naval esdevinguda davant Salou, obtinguda sobre les naus franceses de l'arquebisbe de Bordeus, i dos dies després, el 24 d'agost, el comte-duc d'Olivares proclama obertament la seva política: "*El primer negocio, y el mayor, es allanar a Cataluña*". A Tortosa l'acció política és molt intensa i, com sempre, la revolució arriba a un moment de cansament que és aprofitat per la classe habitualment dominant: dimarts 4 de setembre s'efectua tot un desplegament contrarevolucionari per part dels oligarques que permet la força de les tropes mercenàries de la Corona i que a través de vint dies de repressió s'imposaran quinze sentències de mort i les autoritats es fonamentaran en el terror. Dijous 6 es pot donar pel moment de triomf de la contrarevolta, de la coacció i de la venjança, i comencen a dictar-se les sentències a mort. L'endemà, 7 de setembre, ha hagut una temptativa d'invasió de Catalunya per l'exèrcit castellà i la Diputació del General de Catalunya inicia converses d'entesa amb França.

El 15 de setembre es posava data a la instrucció del *Consejo de Estado* i es transmetia al bisbe Giovanni Battista Veschi. Hi ha la sospita i quasi l'evidència de què el govern de Felipe

IV l'enviava a Tortosa amb finalitats polítiques i instruccions concretes, tot comptant amb l'assistència del doctor Josep Isern, el prior major de la seu que, en haver controlat la ciutat amb la contrarevolta, el Consell l'havia transmès a Madrid, com ambaixador, per exposar les mesures preses, per excusar la ciutat i demanar el perdó reial⁶²³, per bé que la Generalitat recelava de les gestions i transmetia a Tortosa el diputat Josep Miquel Quintana.

Davant la situació, el 7 de setembre la Generalitat signa el Pacte de Ceret al monestir dels caputxins d'aquesta vila del Vallespir, un conveni militar pel qual es posa sota la protecció de França i amb la intenció pactada de proclamar una república independent a Catalunya. Tortosa, havent estat durament reprimit l'alçament popular i sota els efectes de l'entesa entre l'estament senyorial català i el poder hispànic, sofreix els efectes de la violència castellana i es veu assetjada i atacada pels terços de mercenaris de la monarquia hispànica que, comandats pel marquès de los Vélez, el 23 de setembre l'ocupen militarment i imposen la seva voluntat de conqueridors. La Junta General de Braços, convocada pel president Claris, iniciava les sessions a Barcelona el 10 de setembre i esdevenia la institució més representativa de la Revolta Catalana, la que encapçalarà la resistència i la dirigirà políticament i financera, i en iniciar l'actuació ja compta amb que a l'assemblea han assistit els síndics de moltes poblacions sense representació a les corts, i tots plegats justifiquen ideològicament el trencament amb la corona hispànica, s'oficialitzen els compromisos amb la francesa i s'emet deute públic per poder finançar la despesa militar

A Tortosa es mantenia la repressió i el dia 25, a la Plaça de la Font⁶²⁴, s'executa a la força Miquel Pellissa, un dels revoltats del 21 de juliol. La Generalitat signava acords amb França el 22 d'octubre, contra el rei Felipe IV de la monarquia hispànica però un mes després, a les acaballes de novembre, l'exèrcit de mercenaris del Marquès de los Vélez ataca Xerta i hi fa saqueig i escarment.

El Concili, mentrestant, havia reprès les sessions el 6 novembre i en la vint-i-tresena que presidí el bisbe de Girona, del dia 19, es va debatre quant als crims i sacrilegis de les tropes estrangeres que operaven al Rosselló, amb incoació d'un immediat procés informatiu amb els resultats previsibles i, tanmateix, es constituïa una ambaixada a prop dels diputats la qual integraren l'abat del cenobi barceloní de Sant Pau del Camp, el prior de l'església de Santa Anna i els síndics de Girona i de Tortosa, de manera que havia d'operar en el mateix dia "per procurar la pau y quietud pública y compondre controvèrsies" en la oferta de mantenir-se en la mateixa línia i, si cal, tornar a suplicar al rei que hi posés remei. El Concili conclouïa el 3 desembre de 1640, quan les tropes castellanques ja assetjaven Cambrils i, segons sembla, acompanyades pel bisbe Pau Duran d'Urgell que estava prenent part en el Concili.

Pedro Fajardo de Requesens-Zúñiga y Pimentel (1602-1647), el cinquè marquès de los Vélez que havia estat virrei a València i a l'Aragó i al novembre n'esdevenia de Catalunya. Situat a Tortosa de feia tres mesos, format un exèrcit de 35.000 soldats, al desembre inicia l'ofensiva general contra Catalunya i en començava la invasió. L'atac a les terres tortosines porta l'execució de les autoritats i l'incendi del Perelló, el 10 de desembre les tropes castellanques, comandades pel marquès de Los Vélez vencen la resistència catalana en la batalla del Coll de Balaguer... i tot seguit l'Hospitalet de l'Infant passa per la mateixa sort que el Perelló, i després és Cambrils, el dia 15, on efectua una massacre de presoners.

Portugal estava motivada contra la monarquia hispànica i les mesures fiscals i administratives que adoptava el comte-duc d'Olivares portaven al total malestar: la noblesa i la burgesia aprofitaven la Revolta Catalana per donar suport a l'alçament contra Castella. En el primer dia de desembre de 1640 triomfa la sublevació de Pinto Ribeiro que compta i es recolza en el poder de la casa de Bragança, i la seva gent assalta el palau de la virreina i assassina Miguel Vasconcelos, l'home de confiança d'Olivares. L'absència de tropes castellanques ha permès als rebels de deposar la regent Margarida de Savoia, d'assassinar alguns membres del govern, de fer-se amb el poder i de proclamar el duc de Bragança com a rei de Portugal amb el nom de Joan IV. Olivares veu el perill que suposa la presència d'aquest a Portugal i l'incorpora

⁶²³ QUEROL, a o. c., pàg. 78.

⁶²⁴ També del Mercat, amb la Font, i ara Agustí Querol.

a l'exèrcit que es dirigeix a combatre Catalunya, la qual cosa accelera els plans d'alliberament nacional dels tentacles castellans. A la regió tortosina són els dies en els quals cauen a mans dels castellans les viles d'Orta i d'Arnes, assetjades des dels primers dies de juliol, així com del saqueig de Vilalba dels Arcs, de Bot, del Prat del Comte i del monestir d'Orta. Pocs dies després, el 24 de desembre, les tropes del marquès de Los Vélez ocupen Tarragona, on han exigint la capitulació del mariscal francès Espéran, després d'una dura campanya de càstig al Camp de Tarragona, el qui amb les tropes franceses es retira cap a França i deixa obert a l'enemic hispànic el camí a Barcelona, on esdevenen greus avalots.

El 17 de gener de 1641 es proclamava la República Catalana, de set dies de durada, o sigui, fins al 23 de gener, perquè la Junta de Braços patia la pressió política del cardenal Armand Jean Du Plessis de Richelieu (1585-1642) i l'acostament de l'exèrcit hispànic feia que el 23 de gener el canonge Pau Claris, president de la Generalitat de Catalunya, hagués de passar del tractat militar estable de Ceret a la proclamació de la sobirania de Lluís XIII de França, proclamat comte de Barcelona. Claris, de voler fer efectiu l'ajut militar francès, calgué que abandonés la voluntat d'una república catalana i sotmetre el país a la sobirania francesa.

Giovanni Battista Veschi havia estat promogut per a bisbe de Tortosa a l'agost de 1639 però no prenia possessió de la diòcesi fins al 25 de gener de 1641 en haver la butlla papal i, encara, mitjançant un procurador. Llavors, just l'endemà, l'invasor castellà queia sobre Barcelona i el dia 26 esdevenia la Batalla de Mont-juïc, de la qual en sortia derrotat l'exèrcit atacant perquè el seu desordenat atac propicià l'estratègia de les autoritats franceses, la victòria catalana i la necessitat de retirada cap a Tarragona del marquès de los Vélez, el que serà rellevat en el comandament per Francesco de Colonna, príncep de Botero. Restava així constituït un nou front en la guerra dels Trenta Anys i Catalunya es transformava en camp de batalla, com havia desitjat Olivares, però contra el seu desig restava incorporada a la corona francesa malgrat que ciutats i viles com Perpinyà, Salses i Roses, Tarragona i Tortosa restaven ocupades pels espanyols. El projecte francès també passava transformar Catalunya en un camp de batalla, tot afegint el projecte d'incorporar el Rosselló als dominis imperials francesos.

L'afer de Giovanni Battista Veschi no constituïa un veritable problema per bé que era un important factor polític per a la monarquia hispànica. El nou bisbe, procedent de la Campània italiana, havia donat llargues a la seva consagració episcopal però a la fi calgué realitzar-la i el 2 de juny se celebrava a la catedral de Tortosa el transcendental acte que comptà amb la presència dels bisbes de Lleida, de Segorb i l'auxiliar de València. La butlla papal de nomenament està datada el 1641 i no el 1339, com sovint ha estat comentat.

A l'estiu d'aquest any 1641, en el qual Vincenzo Galilei dissenyava el prototipus del rellotge de pèndol de son pare, Galileo Galilei, el qui moria a la toscana Arcetri el 8 de gener de 1642, no cessava l'activitat dels tres focus bel·ligerants al país. En el conflictiu marc europeu el 23 d'octubre es complicava la situació a l'Ulster en esclatar una insurrecció general perquè milers de colons protestants, anglesos i escocesos, havien mort a resultes dels atacs dels catòlics irlandesos armats: el rei Carles I volia acabar amb els sagnants avalots aplicant mesures draconianes, com la confiscació de béns als irlandesos rebels, però no sols fracassà sinó que el Parlament el tingué per sospitós d'haver afavorit la revolta a Irlanda, per raó de les seves complaences envers els catòlics, i el rei trencava les relacions amb la Cambra.

Al 6 de desembre d'aquest any moria a Londres el pintor flamenc Anthonis van Dyck, a 42 anys d'edat, els retrats del qual tindran una gran influència en els artistes europeus. Membre de la Companyia de Jesús i, per uns anys, col·laborador de Rubens, amb el que viatjà per Itàlia, havia estat nomenat pintor oficial de la cort britànica de Carles I, el rei que acabà el regnat al patíbul. Els retrats de Van Dyck reflecteixen una elegant naturalitat i el tarannà de les persones, l'exquisidesa dels vestits i l'ambientació, les quals coses donaven a l'obra un aire aristocràtic que apreciava tothom.

El monarca hispànic, mentrestant i des de la mort de l'arquebisbe de Tarragona en el primer dia de maig de 1637, proposava a Roma un nou nomenament per cobrir la vacant però Roma no li acceptà les successives propostes: el cardenal milanès Teodoro Trivulzio, el germà del duc de Mòdena, a Pau Duran en el 1641 i que el portà a Tarragona a l'espera de la butlla... i França proposava inútilment el cardenal francès Bernard Duval i després Dalmau Serra, obrint

així un temps sense arquebisbe, durant setze anys, just quan Barcelona caurà a mans de l'enemic hispànic. Roma hi designarà Francisco de Rojas Artés, auditor de la Rota a Roma per la Corona d'Aragó, el qui presentarà les butlles al Capítol tarragoní en el primer dia de juliol de 1653 i no farà l'entrada solemne fins al 25 de gener de 1654.

El nou bisbe Giovanni Battista Veschi, acoblant-se a la dividida autoritat eclesiàstica i aparent partidari de l'imperialisme espanyol o deutor del seu titular, just defensor com havia d'ésser dels interessos eclesiàstics, s'adscrivia a la política del comte-duc d'Olivares i adquiria responsabilitats polítiques amb els addictes als castellans, els que a Tortosa i a tot Catalunya eren tinguts per traïdors⁶²⁵, adversos a la política del govern de Catalunya. La posició política era tan dissortada que dividí els creients i generà persecucions contra els religiosos fidels a la terra, de manera que en resultaren afectats molts convents puix que, com en el cas dels caputxins i de la Companyia de Jesús, esdevingueren situacions difícils i avinenteses quasi heroïques. La tensió entre la Diputació del General de Catalunya i el Consell de la Ciutat havia arribat a l'extrem que s'optava per resoldre l'afer de manera violenta.

El 12 d'abril de 1642 s'havien presentat davant Tortosa les tropes franceses i catalanes, comandades per Philippe de La Mothe-Houdancourt (1605-1657), un brillant militar que s'havia cobert de glòria a La Rochelle i a les guerres a Itàlia, Flandes i Alemanya i que, ascendit a mariscal de camp al 1637, havia estat enviat a Catalunya el 1641 pel mateix cardenal Richelieu per tal que assumís la lloctinència general de les unitats militars franceses que estaven sota les ordres de Lluís II de Borbó-Condé. La Mothe-Houdancourt havia incorporat a les seves tropes les unitats catalanes de la Junta General de Braços i iniciava el setge de Tortosa el dia 13. L'endemà, el dia 14, a les fortificacions tortosines, muralles i portals de la ciutat, rajaven i onejaven davant els assetjadors unes cintes que, havent tocat la Cinta de la Mare de Déu, eren un clam elevat al cel per demanar-li protecció.

Les bateries franceses, situades a l'àrea de Mitán-camí, iniciaren el bombardeig de la ciutat en el segon dia del mes de maig i l'artilleria francesa acabà per obrir una bretxa als murs immediats al Convent del Carme, vora el portal de Santa Clara o de Tarragona. Els defensors sabien, com tothom, dels desastres que el bombardeig havia causat a les cases i a la gent de la ciutat, es comentava quant a la destrucció de l'església de Sant Joan del Camp⁶²⁶ i un sentiment d'impotència, de basarda, semblava envair tothom mentre que els responsables de la defensa i de la ciutat determinaven la voluntat d'una defensa heroica que no seria altra cosa que la via a una matança i a una desfeta inútil en defensa dels interessos polítics d'ambdós bàndols en lluita.

En la nit del 2 de maig de 1642, en l'angoixa del setge i en la frustració social de saber-se immersos en una veritable guerra civil. El bisbe Giovanni Battista Veschi acudia a animar els combatents i darrera la muralla immediata al monestir de Santa Clara i vora el portal del mateix nom, també dit de Tarragona, vora la bretxa oberta per les bombes feia aixecar un altar dedicat a la Puríssima Concepció i, agenollat, prometia davant tothom i de manera patètica l'erecció d'un monestir que l'honorés, això en el cas que els assetjats es lliuressin d'aquell mal i obtinguessin la victòria. Just en tal lloc s'aixecava el convent de Santa Maria del Miracle, dels carmelitans descalços, amb fama d'ésser un dels més rics en l'ordre arquitectònic, això entre els que l'orde tenia a Catalunya, el qual monestir resultava destruït pels bombardeigs de l'artilleria atacant. Francesc de Miravall, capità d'aquella unitat, també prometia erigir al monestir de la Ràpita, on està tancada de monja sa germana Francesca, una capella a la Mare de Déu de la Cinta i farà pintar al seu càrrec un famós i impressionat fresc que recordarà per sempre l'angoixós moment.

A la matinada del dia 3, per sort i amb l'intens treball aplicat durant la nit, s'havia pogut aconseguir el tancament de la bretxa i l'invasor, llavors, no sembla volgués fer córrer més sang i tampoc d'iniciar una acció portada a ultrança i, en lloc de realitzar un nou bombardeig de l'artilleria resolva tornar-se'n pel camí del Coll de l'Alma, per on havia arribat.

⁶²⁵ El referit clam popular s'adreçava especialment a membres de l'estament nobiliari, funcionaris reials o classe política.

⁶²⁶ Es referà el 1694 però ben aviat resultarà destruïda una altra vegada en la Guerra de Successió.

El bisbe Veschi considerà el fet com un triomf miraculós i una resposta del cel al seu angoixós prec d'auxili militar i polític a la Mare de Déu i, posats en un àmbit de fervor, el 20 de maig i amb el suport del Capítol de la seu acorda la construcció de la que serà la definitiva capella de la Cinta, com a agraïda resposta al divinal favor que se'ls ha atorgat, a la victòria obtinguda en un fet d'armes que no s'havia arribat a esdevenir. El rei Felipe IV acceptava ésser-ne protector i transmetia un donatiu tot nomenant-la i distingint-la com a una capella reial. Tampoc, però, talment com esdevingué en el 1621, no es farà l'obra de la capella. L'Església comprava llavors per 3.500 escuts o 2000 ducats d'argent la propietat que tenia el Gremi de Sant Antoni al carrer Montcada, a l'edifici que a la cantonada encara deixava veure pintades les armes dels Montcada, i la confraria dels pagesos disposava la construcció d'una nova església i el trasllat dels serveis gremials quasi al davant mateix de les instal·lacions que fins llavors havien ocupat. L'edifici sembla ésser que d'ençà del segle XII havia estat palau dels Montcada i molt posteriorment dels Boteller i Veschi hi farà obrar el convent de la Puríssima Concepció Victòria que inaugurarà el 30 de maig de 1644 amb nou monges procedents del monestir de Santa Clara de Tortosa, les que adoptaran la regla de les concepcionistes franciscanes, fundades el 1484 per santa Beatriz de Silva. El convent del Miracle, però, havent estat destruït en el curs de la batalla i vora a l'esmentada bretxa oberta per l'artilleria francesa, portarà els carmelitans a dipositar la imatge de la Mare de Déu del Miracle al nou convent de les concepcionistes mentre que procedien a la reconstrucció del cenobi, atribuïda al famós "tracista" carmelità fra Josep de la Concepció⁶²⁷.

Cal advertir que, en aquest moment del 1642, se sol concretar la inauguració del Col·legi de la Concepció per la Companyia de Jesús, portada a la ciutat en el 1632 pel bisbe Justino Antolínez de Burgos. Els jesuïtes, des de la seva instal·lació a la ciutat fins al 1637, havia ocupat provisionalment l'església de la confraria de la Puríssima Sang i aleshores s'establien a la casa que havien adquirit d'ençà el testament del canonge i noble Mateu Boteller el qual immoble, amb Jacint Piquer com a primer superior, dedicaran a la docència fins al moment de l'expulsió de 1767.

Dues setmanes més tard de l'aixecament del setge de la ciutat, en el mes de juny, el mariscal de camp Philippe de La Mothe-Houdancourt era nomenat lloctinent a Catalunya i procedia a incrementar el domini francès i abolirà les unitats militars denominades almogàvers i miquelets. El mariscal tampoc no resolgué el setge de Tarragona però derrotava els castellans a Martorell i prenia Tamarit. El fet era que les tropes franceses portaven semblants problemes que les castellanques entre la població rural i l'administració política francesa, i que els lloctinents practicaven una dura política d'allotjaments de tropes, de contribucions de guerra, de reclutament que solia ésser anticonstitucional i de bandejament dels organismes polítics i militars del país, uns factors que gestaven la formació de grups antifrancesos: al juny-juliol es bandejava un grup de nobles barcelonins, sospitosos de sedició, i abans que no acabi l'any es foragitarà el bisbe de Barcelona, en una actitud política que es mantindrà en els pròxims anys. El poder castellà mantenia a ultrança el triangle Tortosa-Tarragona-Lleida i el francès fonamentava el domini sobre el Rosselló.

A Tortosa, mentrestant, el 14 de juny el Capítol de la seu acordava la celebració d'una festa solemne en els tres primers dies de maig, en memòria i agraïment per la victòria del 3 de maig sobre el francès que assetjava la ciutat amb 15.000 soldats i cavalleria. Era en ple estiu, llavors, el 29 d'agost, quan l'exèrcit francocatalà prenia Perpinyà que romania ocupat per les tropes castellanques d'ocupació, i el succés portava lligada la pròxima recuperació del Rosselló, i la capitulació de la monarquia espanyola a la ciutat es datava el 9 de setembre. Vora un mes després, el 6 d'octubre, les tropes franco-catalanes derroten a Lleida les castellanques que comandava el marquès de Leganès. Llavors, quan l'any s'escolava de pressa, la societat tortosina restava impressionada el 14 de novembre en saber-se que, invocada la Mare de Déu de la Cinta pel moliner Pere Centelles i la seva família quan havia sobreeixit el riu de la Celada (Vistabella) per causa de les tempestes constants en els tres darrers dies i, just quan semblava inevitable que es neguessin, se salvaven de la mort per fets certament sobrenaturals.

⁶²⁷ Segons MADURELL (J.M^a), a "El tracista Fray José de la Concepción".

L'any 1643 fou per a molts el que Evangelista Torricelli (1608-1647), alumne de Galileo Galilei, inventava el termòmetre de mercuri però a Tortosa deixaven major petjada, de moment, successos memorables com l'eixample del monestir dels franciscans recol·lectes de Santa Maria de Jesús, una acció que feia possible la generositat privada, en aquest cas la del pagès Miquel Rubio. L'any però no havia començat bé puix que el 21 de febrer el riu sortia de mare i inundava la part baixa de la ciutat després d'envair els camps i cultius que retallava en el seu curs. La ciutat, pel dia de sant Josep, el 19 de març, lliurava una làmpada d'argent valorada en 500 lliures per a la capella de la Cinta "...y cànter i mig de oli per a cremar per gràcies de la victòria del siti de Tortosa en lo any 1642", malgrat que bé hauria d'inquietar el fet que el 10 d'abril Josep Margarit, el governador de Catalunya, amb l'ajut de les tropes franceses aixafés la rebel·lió de la Val d'Aran i prengué la fortalesa de Castèl-Leon. El fet era que les autoritats de Tortosa es mantenien en els seus criteris i posicions perquè el 28 d'abril hi havia un nou acord pel qual el Capítol de la seu canviava la processó del primer dia de maig al tres, dia de la victòria sobre els francesos, i disposava que s'hi portés la imatge de la Mare de Déu que just se situaria davant el pal·li sota el qual es portés la relíquia de la Cinta: llavors, en arribar a la porta de l'església de la Companyia de Jesús, la processó es pararia per cantar una antifona de la Mare de Déu, que serà el *Regina Celi*, i la imatge es deixaria a l'altar major durant vuit dies, fins que el 10 de maig i en processó es retornés a la seu.

El bisbe Veschi, llavors quan fou nomenat per a la mitra dertosense, portava de la seva terra napolitana, confederada a la Corona posada sota el domini dels comtes de Barcelona, un extraordinari Crist crucificat que era obra d'Innocenzo de Palermo o Petràlia, i sembla ésser que amb la participació d'altres frares franciscans. La imatge de Crist, per raons de seguretat en aquell temps de guerra, navegà fins a Barcelona i sembla ésser que Veschi la feia guardar a la casa d'un mercader per més que no acabaren per fer-se'n càrrec els franciscans del monestir barceloní que, a la capella del seu cenobi li obraren una sumptuosa capella. La imatge es diria que suscita un sentiment especial, que captiva a qui la contempla, i els barcelonins la feien seva en l'admiració i en la devoció. Arribada la pau, doncs, la imatge era reclamada pel bisbe Veschi perquè desitjava incorporar-la a l'església tortosina del monestir de la Puríssima Concepció Victòria, sense que s'obtingués la resposta esperada. En això comença un plet aixecat per les monges tortosines contra els franciscans barcelonins per tal de fer complir la voluntat episcopal, un llarg litigi que acabaran per guanyar les concepcionistes que embarcaren la imatge en una nau per portar-la a Tortosa. El vaixell fou sorprès per una forta tempesta i, a l'altura del Coll de Balaguer, la força del vent trencava l'arbre de la nau i ben a prop van estar de naufragar. Fra Gaspar Calduch, el responsable de l'operació de trasllat, es diu que s'encomanà a Déu Nostre Senyor i cridà tothom a encomanar-se a la santa imatge que transportaven... Llavors la tempesta s'anà apaivagant i acabà per calmar-se. El Crist crucificat es desembarcava al port auxiliar de l'Ampolla i s'embarcava en una nau de poc calatge per tal de navegar per l'Ebre: el Sol s'enfonsava al Port quan la nau arribava al port tortosí i les autoritats eclesiàstiques, de nit com es féu, resolgueren a guardar la imatge a la immediata església de Santa Maria del Temple. Les monges concepcionistes estaven impacients però, després de tan llarga espera, per la nit i d'amagat es van fer portar el Crist al seu convent, on el netejaren i el vetllaren fins que a trenc d'alba el tornaren a l'antiga església dels templers. Més tard, a ple dia i amb gran fervor popular, en processó que presidiren les autoritats el Crist refeia el camí de tornada al carrer Montcada⁶²⁸. Per aquell temps, també per encàrrec del bisbe Veschi, arribava de terres italianes la imatge de sant Antoni de Pàdua.

Un altre succés del 1643, certament infaust, esdevenia el 2 de juliol, quan l'antiga i admirada església de Santa Maria del Temple es consumia en un incendi, amb la tan venerada imatge del sant Crist, tapissos, ornaments i la bandera del Gremi dels Corders i Espardenyers i Calafaters que hi tenien establerta la seu, un desastre que just s'iniciava en haver-se celebrat la

⁶²⁸ El Crist de la Puríssima Concepció Victòria sempre ha estat un extraordinari motiu de devoció popular i se li atribueixen innombrables miracles, amb destacat protagonisme quan les sequeres eren més persistents i les riuades més fortes. Fets prodigiosos impediren que fos cremat al juliol de 1936, amb la resta d'imatges i el convent. Se'n salvava, en altres circumstàncies, la imatge de sant Antoni de Pàdua. A Itàlia es coneixen quinze imatges semblants d'aquest Crist crucificat, segons ROSOLINO LA MATTINA a "*Frate Innocenzo de Petràlia...*"

festa de santa Elisabet⁶²⁹. Els calafaters i els fusters de Ribera s'havien reagrupat en la Confraria del Sant Crist del Temple, en la mateixa església.

L'any 1644 moria el papa Urbà VIII, el francòfil cardenal Maffeo Vincenzo Barberini que havia estat decisiu en el nomenament del castellanòfil Giovanni Battista Veschi per a la mitra dertosenca, tot un afer polític digne d'estudi, per bé que el prelat tortosí vivia, el 30 de maig, un moment transcendental del seu episcopat: en una casa remodelada del carrer Montcada, veïna al futur convent a bastir, amb nou monges de l'immediat monestir de Santa Clara i segons el vot fet inaugurava el convent de la Puríssima Concepció Victòria, per a monges concepcionistes. En aquell moment memorable, tanmateix, Francesc de Miravall també obrava la capella i el retaule de la Mare de Déu de la Cinta al convent de les monges de la Ràpita⁶³⁰.

Les autoritats tortosines estarien més tranquil·les en saber de la recuperació de Lleida per les tropes castellanes, el 31 de juliol, malgrat que es féu una mala rebuda als representants de la Inquisició castellana, el temut *Santo Oficio*, que arribava per establir-s'hi i es trobà amb què no se li proporcionà allotjament⁶³¹. L'Ebre, amb la riuada del 19 de setembre, causava un nou daltabaix a la ciutat en tornar a envair els carrers i els camps de la vall.

En el curs dels esdeveniments europeus els àmbits oficials i polítics es commouen davant el fet que el 14 de juny de 1645, en el curs de la guerra civil anglesa, els partidaris de Carles I, comandats pel príncep Rupert del Palatinat, fossin derrotats a Naseby, al sud de Leicester, pel *New Model Army* del Parlament, dirigit pel lloctinent general Oliver Cromwell i Sir Thomas Fairfax. El *New Model Army* perseguia llavors els reialistes, els que havien assaltat Leicester el 30 de maig. Tots dos exèrcits havien acabat per enfrontar-se a Naseby, on es desplegaren per la vall Broad Moor, i els reialistes, uns 10.000, atacaren al llarg de tota la línia: Rupert féu retrocedir l'ala esquerra de la cavalleria del Parlament encara que cometé l'errada d'acaçar-la, la qual avinentesa havia estat aprofitada per la cavalleria de Cromwell que es reagrupà i llençà un atac fulminant i decisiu.

El bisbe Veschi, pròpiament, venia a consolidar l'Estudi General de Tortosa (1645) amb el seu suport als dominicans, passant a ésser administrador del centre universitari juntament amb el prior del convent de sant Domènec. La raó es trobava en haver aconseguit de Felipe IV la concessió a l'Estudi General el privilegi de conferir graus acadèmics puix que assolien les qualitats de facultats universitàries: el Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties en Facultat de Teologia i el de Sant Jordi en Filosofia i Arts. No passarà gaire temps sense que es comenten de com arreu dels convents dominicans i de les universitats de l'àmbit de la Corona sempre se solia trobar un professor, o lector, formar en l'àmbit dels Reials Col·legis de Tortosa, on també solien incidir els estudiants procedents d'altres ordes religiosos.

Forçada per la situació, Catalunya havia calgut que reconegués com a rei Lluís XIII de França i el fet comportava un fort detriment en l'àmbit religiós. El govern francès nomenava delegat seu al país l'eclesiàstic occità Peire de Marca, el qui més tard serà arquebisbe de París, malgrat que aleshores exigia als eclesiàstics catalans un jurament de fidelitat al rei de França, una imposició inoportuna perquè el fet esdevindria la causa de l'exili de molts i l'adscripció d'altres a la causa castellana. França, altrament, introduïa addictes al cap dels ordes religiosos i fins aconseguia l'ocupació de càrrecs a les seus vacants. Llavors, al 1645, en descobrir-se a Barcelona un complot per retornar el país a l'obediència castellana, era desterrat l'abat del monestir de Santes Creus amb altres eclesiàstics que intervenien en la conjura.

Veschi, el qui per la seva procedència era conegut com el Bisbe Campanya, també escrivia tres volums sobre la concepció de la Mare de Déu, animat per Magdalena de la Cruz, filla de l'emperador Maximilian II i monja clarissa al monestir de les *Descalzas Reales*, de Madrid. L'obra es perdia durant la guerra però, pel que sembla, plagué tant a la monja que recomanà Veschi a Felipe IV per tal que li fos encarregada a Roma la missió de gestionar per la definició del misteri de la Concepció. A les Corts de València del 1645 es demanava una gestió

⁶²⁹ Vide: VERGÉS a o. c., vol. 5, pàg. 53 i ss. L'església serà refeta i oberta al culte però destruïda quan els bombardejaments de 1810.

⁶³⁰ BEGUER a o. c., pàg. 115. La capella romandrà oberta al culte fins al 25 de març de 1930 que se substituirà per un nou altar daurat. La pintura, llavors, es traspasarà a la sagristia, on romandrà fins a la meitat de 1936.

⁶³¹ *Recerca*.3, pàg. 67.

a Roma per tal que la festa de la Puríssima es declarés de precepte, per la devoció que els valencians hi tenien, i també es demanava que fos Veschi el que tornés a Roma a continuar les gestions per instar la definició del dogma de la Puríssima Concepció, i el rei Felipe IV li encarregava la missió. En aquells moments, en el 1646, George Fox fundava a Anglaterra la Societat dels Amics o quàquers i el 13 de març, a Tortosa, la ciutat lliurava una altra làmpada d'argent per a la capella de la Cinta. L'any quasi s'havia iniciat per una pèssima novetat, en el 24 de febrer, quan els plenipotenciaris castellans i en nom de la Corona hispànica accedien a la incorporació del Rosselló al regne de França, amb el qual fet Catalunya restava dividida en dues parts, però en començar-ne la segona meitat de l'any el bisbe Veschi havia de restar inquiet perquè a la seva Nàpols d'origen el pescador Tommaso Aniello, dit Masaniello, esdevenia l'ídol d'una revolta contra els Habsburg de la monarquia hispànica. El virrei Rodrigo Ponce de León havia imposat un tribut sobre el gra i la fruita que, sumat als que es pagaven, la supervivència es feia difícil i sobretot per a la classe treballadora. El dia 7 de juliol hi hagué una baralla entre venedors de fruita i agents d'hisenda i Masaniello, per ajudar els humils comerciants, enardia la multitud ciutadana i tothom acabà per saquejar les oficines d'impostos i el virrei, empaïtat a la fi pels rebels, hagué de prometre l'abolició dels nous impostos.

Uns fets relativament semblants esdevenien a l'imperi rus en el curs del 1648 quan en el primer dia de juny un aixecament popular a Moscou acabava amb el règim de Boris Morosov que havia creat un fort descontentament per les injustes mesures tributàries. A la mort del tsar Mikhail Fodorovič Romanov havia pujat al tron son fill Aleksej Mikhailovič Romanov, de 16 anys, per més que el poder l'assumia Morosov, son cunyat i president dels *prikaze* o negocis d'estat més importants.

El 1648 era virrei de Catalunya el mariscal Schömberg, duc d'Haulin, i l'exèrcit francès que ell mateix comandava tornava a bloquejar Tortosa durant uns dies, en els quals la ciutat fou fortament bombardejada per l'artilleria castellana, fins que el dia 12 de juliol les tropes franceses passaven a l'assalt i aconseguien prendre-la. La situació portà al caos, els saquejos fets per les tropes incontrolades portaren a tota mena de violències, els nobles i els burgesos fugiren de la ciutat per raó de convenir-los el manteniment del domini reial hispànic, els convents foren saquejats i molta gent es refugià a la catedral per tal de salvar la vida. En entrar a Tortosa, el general francès Marsin volia salvar els convents i temples però els soldats, enfollits pel combat i per aquell infern, li anaren pel davant i quan accedí a la seu amb les seves tropes li barrà el pas el canonge Joan Baptista Ferrer que, de manera tan heroica com ingènua, al claustre li sortí al pas amb la relíquia de la Cinta: per a la sort del canonge i de la relíquia just fou el general francès el que es trobà al davant. Entre els ciutadans també causava fort enrenou el fet que l'oficial francès que salvà el convent concepcionista de la violència dels soldats descontrolats: tancat i barrat en tal moment, la seva valenta actuació ho impedia i el poble restà convençut que l'oficial era el mateix sant Miquel⁶³². Arreu de la ciutat, el botí obtingut pels conqueridors fou memorable.

La situació posava en un greu perill el bisbe Giovanni Battista Veschi per raó de la seva compromesa militància política, per una sostinguda acció sediciosa i just per alta traïció. En el curs de la batalla havia cedit el Palau Episcopal per a hospital destinat a ferits en el combat i ell passava a residir al palau dels Oliver de Boteller, vora el riu, entre els Paiols i el Pes de la Palla, un immoble que llavors era d'en Pere Jordà. Els militars francesos el trobaren allí i, segons el seu contemporani Cristobal Berlanga (1695), dos soldats anaven a matar-lo quan un caporal els féu retirar. Poc després esclatava una mina a la torre del Temple i l'explosió feia una carnisseria entre els molts soldats francesos que en aquell moment hi eren: les represàlies no es feien d'esperar i Veschi fou tret de la casa a cops i empentes, encara que fou novament salvat pel mateix caporal: portat al quarter general francès, situat al Pont de l'Alcànter, i després al Convent de Jesús, on era el general Marsin, li era aplicat el tracte habitual en aquests casos, per bé que no l'executaren sinó que es limitaren a recloure'l a Morella, o sigui, sense treure'l del

⁶³² Recordat per BEGUER a o. c., pàg. 120. Per més detall es pot consultar el nostre article "*Potser que fou cosa de sant Miquel*" a *L'Estel* (Tortosa) 458 (1ª quinzena de juny de 2009), pàgs. 12-13.

territori i diòcesi. Veschi, però, en l'any 1648, havia estat proposat per a bisbe de Pozzuoli, al regne de Nàpols, a la seva Campània nativa, sense que ningú no n'expliqués la causa.

El 20 d'agost esdevenia la batalla de Lenz (Bèlgica) que determinava la pau de Westfàlia que posà fi a la Guerra dels 30 Anys, en la qual l'exèrcit francès del príncep de Condé derrotava les tropes alemanyes i hispàniques que dirigia l'arxiduc Leopold. Seria, però, el 24 d'octubre quan França i Àustria acabarien la Guerra dels Trenta Anys amb la signatura de la Pau de Westfàlia o dels tractats de Münster i Osnabrüch, pels que els Països Baixos s'independitzaven de l'Imperi Espanyol i les monarquies s'abocaven a la guerra dels Vuitanta Anys. En l'afer es podria dir que França, per l'hàbil gestió del cardenal Mazzarino, en sortia ben bé, mentre que tot plegat posava fi a la secular dominació del Sacre Imperi Romà sobre tot el món cristià i, més encara: l'Estat esdevenia el nivell més alt de govern, sense subordinació a cap altre perquè just s'accedia a l'inici d'un sistema d'estat-nació i al naixement de la diplomàcia moderna. La monarquia hispànica continuava la lluita contra França, malgrat tot, de manera especial en el front de la castigada Catalunya i accedint al conflicte de la Guerra de Separació. El comte-duc d'Olivares, però, per causa del seu fracàs en voler sotmetre Catalunya a les lleis de Castella, era destituït el 17 de març de 1649, un any en el qual potser destaca l'11 de setembre en el qual Oliver Cromwell s'ocupava personalment de reprimir la rebel·lió monàrquica dels irlandesos arran de la decapitació de Carles I d'Anglaterra, i aleshores prenia la ciutat de Drogheda i feia executar els seus habitants i, llavors, eliminats els resistents, feia cremar l'església de Sant Pere, on la població civil s'havia refugiat per salvar la vida, i tot Irlanda restà a les seves mans, i imposava mesures repressives de caire polític i econòmic, amb l'increment de l'odi dels irlandesos sobre els anglesos. Tanmateix, el 16 d'octubre, els neerlandesos tancaven la desembocadura de l'Escalda i l'accés d'Anvers al mar del Nord i d'ençà que Amsterdam, pròspera per la immigració jueva, esdevindrà una important plaça bancària i comercial que rellevarà Anvers, i el seu port, a la gola del riu Ejsse, permetrà d'amarrar centenars de vaixells i la seva rada esdevindrà la més segura d'Europa. La flota mercant neerlandesa avantatja de bon tros l'anglesa, francesa, espanyola i portuguesa, la qual cosa permet al comerç local l'amuntegament de grans reserves de moneda.

El 1649 havia portat fred intens i l'Ebre s'havia tornat a gelar i tot just s'acabava d'encetar l'any 1650 quan, procedent de València, arribava a Tortosa una divisió de cavalleria. La importància del fet no tenia el caire militar que correspondria sinó en que els soldats porten una terrible epidèmia de pesta. Al mateix mes de gener es declarava al raval dels Caputxins i llavors s'escampava de pressa, ràpidament, i Tortosa era dominada pel terror i molta era la gent que fugia precipitadament de la ciutat. La pesta era certament mortífera, els frares caputxins tingueren un comportament heroic, exemplar en l'ajut i assistència a la població, i els francesos ocupants hagueren de traslladar el seu quarter general al Pont de l'Alcànter, sobre el barranc i vora el Pla de les Sitges. La pesta es mantingué i no minvà fins a les acaballes del mes d'agost mentre que s'emporta una sisena part de la població urbana, en un balanç de 1.649 persones mortes.

La pesta se n'anà però llavors arribaren els castellans que, a l'octubre i comandats pel marquès de Mortarte, havent caigut Flix i Miravet assetjaren Tortosa. La seva marina de guerra accedia al mar tortosí i se situava davant el castell de Sant Jordi d'Alfama per sotmetre'l a un intens bombardeig⁶³³, sostingut i ferotge, destruint-lo totalment per tal d'evitar la possibilitat que s'hi fortifiquessin els francesos.

Tortosa, ocupada per l'exèrcit francès, es trobava envoltada per l'exèrcit castellà. La moral ciutadana i militar era d'allò més baixa, el sentiment de ciutadania romania intensament adolorit per raó de la situació política i religiosa, amb una població que els poders havien dividit en servei als seus respectius interessos malgrat que s'adonaven aleshores de l'extrema situació que estaven vivint puix que estaven mancats de proveïments, es patia una fam ferotge i generalitzada, això quan un sentiment de basarda s'imposava sobre qualsevol altre. Tot plegat era més fort que la mateixa guerra i s'arribava al determini que la lluita era del tot inútil, que de res no valdria la resistència i que per al poble res no milloraria la defensa dels interessos aliens,

⁶³³ BAYERRI (E) ho comentava al vl. 7 de l'o. c., pàg. .523.

o sigui, els dels francesos o els dels castellans. L'exèrcit francès, tanmateix, estava posat en una mala situació i el 3 de desembre optava per cedir la ciutat als castellans assetjants, posats sota les ordres del marquès d'Alburquerque.

Retirades a la fi les tropes franceses el 4 de desembre de 1650, el bisbe Giovanni Battista Veschi tornava a Tortosa on temps li mancà per anar a besar el sòl del temple de la Puríssima Concepció Victòria. Com que el palau episcopal encara estava ocupat, es posava a viure en una casa veïna al convent concepcionista i s'ocupava en la refeta econòmica del Bisbat. Llavors, el 1651, adquiria l'església del gremi dels pagesos, la de Sant Antoni de Pàdua, vora el convent concepcionista, per 3.000 ducats d'argent, la qual agregava al monestir mentre que el Gremi aixecava una nova seu quasi al davant mateix⁶³⁴. Just aquell era el temps, el 9 d'octubre de 1651, en el qual Oliver Cromwell, cap de la *Commonwealth* britànica, promulgava l'Acta de Navegació, una llei que protegia el comerç marítim anglès: de llavors ençà que les mercaderies procedents d'Àsia, Àfrica i Amèrica només podran arribar a Anglaterra a bord de naus angleses, mentre que només els vaixells anglesos podran realitzar exportacions des de la metròpolis a les colònies d'ultramar. La llei tindrà uns amples efectes internacionals i, de manera especial, xocava contra els interessos dels Països Baixos i, malgrat de afectar de manera determinant la marina mercant neerlandesa, serà la responsable de les guerres navals angloholandeses entre el 1652 i 1674. En l'any 1652, l'11 d'octubre i al cap de dos mesos de setge, Barcelona capitulava davant l'acció combinada de l'exèrcit de la monarquia hispànica, comandat pel marquès de Montara, i de l'armada de Joan d'Àustria que desembarcava a Castelldefels, tot oferint un inicial respecte a les institucions del país.

Els anys de postguerra no foren fàcils per a Tortosa, i amb major raó després del conflicte tingut amb els castellans i amb els francesos, però també amb la mateixa gent catalana i els poders nacionals. La ciutat emana un silenci feixuc i, al pas dels mesos, es pot dir que tan sols es detecta una activitat prevista en el primer dia d'agost de 1653, quan el Capítol de la seu resol per "*diumenge primer vinent se fassa una processó y.s fassa en maledictió dels mosquits y altres savandijas y que vaia en Sta. Clara comittendo responsarium duo*". El nou virrei Juan José de Àustria, en tal moment, disposa que els capítols catedralicis, per tal de contribuir a la pacificació del país i a l'harmonia entre la seva gent, caldria que exhortessin els rectors de les parròquies "*que d'aquí al davant tots los dies de festa en la missa major y en la ocasió de més concurs de gent, en lo púlpit o peu d'altar publiquen a ses parroquians lo molt que deuen estar attents al servei de Sa Majestat*" el qual fet, després dels desastres soferts i la situació política i social que n'havia resultat, causa l'efecte negatiu que era de preveure. Catalunya ha caigut en un fort estat de depressió del qual els ciutadans no se'n sortiran fins a la pròxima generació. L'Església catalana, però, augmenta el nombre de bisbes del país malgrat que s'hi manifesta l'estricta control reial i la permanència de bisbes estrangers. Potser que la novella del 1653 estigui referida al puixant imperi britànic puix que el 16 de desembre Oliver Cromwell, el cap polític i militar responsable de l'execució del rei Carles I i de l'abolició de la monarquia i la Cambra dels Lords, era nomenat lord protector per una nova Constitució, amb poder per convocar i dissoldre parlaments. Després d'un fallit avalot reialista, Cromwell decidia llavors la divisió d'Anglaterra en districtes militars governats per generals, de menester per raons de seguretat nacional i també per la croada moral del lord protector. El fet serà que en el 1657 el Parlament li oferirà la Corona i, després d'alguns dubtes, Cromwell la rebutjarà.

Cal advertir però que, en això, el 4 d'abril de 1654 s'imposava el la realitat del Tractat de Westminster que se signava a Londres i que posava fi a la guerra angloholandesa que s'havia iniciat arran de l'Acta de Navegació d'Oliver Cromwell que, en defensa dels interessos britànics, s'oposava al principi holandès del *mare liberum* o lliure navegació per tots els mars amb la política del *mare clausum* que protegia els interessos de les Companyies d'Índies i l'obertura de noves rutes marítimes. Després de la derrota de les Províncies Unides els holandesos acceptaven les exigències britàniques del tractat, com aquelles de saludar el pavelló anglès al

⁶³⁴ La nova església fou edificada pel mestre Joan Ivanyes, també autor de l'obra a Sant Vicent de Castelló. Decorava les voltes amb esgrafiats i amb quatre llunetes sobre els murs.

seu pas pel Canal de la Mànega, reparar els danys causats, pagar drets de pesca en aigües angleses i excloure els Orange dels càrrecs públics.

L'Església tarraconense celebrava llavors a Tarragona el Concili Provincial (SC.100) dels 25 de juliol al 24 d'octubre, convocat per l'arquebisbe Francisco de Rojas Artés. S'hi tractaren les qüestions de l'excusat i el subsidi sense que cap bisbe hi assistís personalment. El capítol catedral de Lleida demana dispensa d'enviar síndic, a causa de la seva extrema pobresa. Els bisbes sovint nomenaven un procurador entre els canonges de Tarragona, puix que sortia més barat que transmetre'n un de la mateixa seu. Potser que el fet a destacar és que des d'aquest moment i fins al 1699 hi ha una nova etapa en la qual es regularitzen els concilis eclesiàstics.

Veschi, proposat per a bisbe de Pozzuoli en l'any 1648, accepta (el 6 d'octubre de 1653, segons les notes romanes) el 1655 el trasllat per tal de complaure el sant pare Alexandre VII (1655-1667), el seu bon amic Fabio Chigi (1599-1667) que acabava d'ocupar la càtedra romana i que esdevindrà el restaurador de Roma i que farà enllestir la columnata de Bernini i l'altar de la Confessió. El 14 de gener Giovanni Battista Veschi se n'anava a Pozzuoli però abans havia establert les bases econòmiques per a la construcció del monestir de la Puríssima Concepció Victòria, la qual obra s'encarregava al mestre valencià d'origen aragonès Joan Ibanyes. En el viatge a Pozzuoli i en passar per Gènova, Veschi encarregava els marbres per a l'obra de l'altar major de l'església del convent de la Puríssima Concepció Victòria, grades i balustrada que clouen el presbiteri, i avançava un pagament de 200 escuts⁶³⁵. Sembla ésser que aleshores es completava l'església conventual amb la construcció del magnífic altar major, bastit amb encastaments de marbres i constituint un treball de gran valor artístic, i el presbiteri precedit per una bella balustrada: el presidia la imatge de la Puríssima Concepció, una obra de la qual es desconeix la procedència i l'autor i que se la suposa un encàrrec fet pel mateix Veschi a Gènova⁶³⁶, el qual presbiteri enriqué amb dues grans pintures del pintor napolità Francesco Paterno, per tal de cobrir els murs laterals.

Mentrestant sobtava la ciència l'acció meritosa de Christiaan Huygens (1629-1695) que en el 1655 millorava el telescopi i descobria la lluna més gran de Saturn, i declarava que els "companys" d'aquell planeta eren un anell, tot plegat mentre que patentava el rellotge de pèndol. L'any vinent, el 1656, malgrat de les disposicions trentines, per la festa del *Corpus Christi* el vicari general de la diòcesi autoritzava la representació d'un acte sacramental dins la catedral, prèvia autorització del Capítol⁶³⁷. A Tortosa, tanmateix, l'obrador tipogràfic de Pau Bori, continuador del de Francesc Martorell (1632-1640) editava el darrer llibre i a la ciutat cessava en aquesta transcendent activitat professional fins a 1780.

En una estada al convent de sant Isidor, a Roma, convencia l'escotista irlandès Luke Wadding, historiador dels franciscans i amic, perquè traduís l'obra completa de John Duns Scot, una feina que es realitzà i que després serà impresa a Lió en quinze volums. Aleshores, a Tortosa, el 1659 s'erigia canònicament la Confraria del sant Crist de la Puríssima després d'anys de fer gestions, puix que el 1653 el sant pare Innocenci X ja els havia concedit indulgències.

Giovanni Battista Veschi, dit de Campagna, moria a Pozzuoli en el matí de l'11 de novembre de 1660, encara que les seves dades vaticanes anoten que fou en l'any 1663. Es diu que les monges concepcionistes de Tortosa en foren advertides d'una forma prodigiosa: quan Josep Talam estava dient missa, passada la comunió i tres vegades seguides, vora la reixa del cor baix se sentiren uns sorolls tan forts que deixaren espaventats els sacerdots, monges i assistents, i uns dies més tard s'assabentaren que just en aquell moment havia mort el bisbe Veschi. Al convent es van fer unes solemnes exèquies de tres dies de duració. Com que en el testament havia disposat que les seves despulles humanes trobessin sepultura en la Puríssima Concepció Victòria de Tortosa, les monges van fer les necessàries gestions oficials i

⁶³⁵ Veschi moria l'11 de novembre de 1660 i les monges concepcionistes hagueren de fer-se càrrec del deute de 3.300 escuts d'argent que costà la fàbrica de Gènova, a més dels 500 que importà el trasllat a Tortosa i el muntatge que els tècnics en van fer a l'església conventual.

⁶³⁶ Cremada en el mateix altar quan la revolta de juliol de 1936.

⁶³⁷ *Recerca*, 4, pàg. 251.

ho aconseguiren. Les despulles del bisbe Veschi foren traslladades a l'església del convent on, a 17 d'octubre de 1674, es tancava la sepultura al costat de l'evangeli. Havent estat obrada la nova església es posaren sota la reixa de la grada, amb làpida gravada en marbre negre⁶³⁸. La bibliografia nacionalista espanyola l'ha presentat com un heroi i sempre ha estat evitada una l'anàlisi política i social, la qual encara no ha estat elaborada. El bisbe Veschi ens ha llegat aquest epitafi:

- 1 **D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO)**
- 2 **HIC IACET ILVSTRISSIMVS ET REVERENDISSIMVS**
- 3 **D.P.J. JOANNES BAPTISTA VESCHI DE CAMPANIA**
- 4 **NEAPOLITANVS**
- 5 **QVI**
- 6 **POSQVAM SINGVLARI DEXTERITATE ET PRVDENTIA**
- 7 **TOTIVS SERAPHICAE FAMILIAE CLAVVM TENVIT,**
- 8 **AD DERTHVSENSES INFVLAS EVECTVS,**
- 9 **OMNIVM SIBI ANIMOS, ET VOTA DEVINCIT.**
- 10 **MARIANAE PVKITATIS INCONCVSSVS**
- 11 **AEQVE AC AMANTISSIMVS FVIT ASSERTOR**
- 12 **PRO CVIVS GLORIA EXTOLLENDIA**
- 13 **NVLLIS PEPERCIT STVDIIS,**
- 14 **NVLLIS SVMPTIBVS AC VIGILIIS INDVLSIT.**
- 15 **IN HVIVS PIETATIS TESSERAM ET PIGNVS,**
- 16 **HOC TEMPLVM ET CAENOBIVM**
- 17 **SVB TANTAE MATRIS STEMMATE ET AVSPICIIS**
- 18 **EREXIT.**
- 19 **DERTVSENSI TAMEN INVIDENS ECCLESIAE**
- 20 **PUTEOLANA SEDES,**
- 21 **PARENTEM NOBIS ERIPVIT ET PASTOREM**
- 22 **CVMQVE DIGNISSIMO NOBILITARETVR PRAESVLE,**
- 23 **COMMVNEM OMNIBVS IACTVRAM**
- 24 **PRAEMATVRA MORTE PERSOLVIT,**
- 25 **PVTEOLIS DIE XI NOVEMBRIS M.DC.LX.**

(A Déu, l'Òptim, el Màxim./ Ací jau l'Il·lustríssim i el Reverendíssim Doctor P.I. Giovanni Battista Veschi, de Campania,/ napolità,/ el qual,/ després que amb singular destresa i prudència/ tingué la dignitat de tota la família seràfica,/ elevat a les ínfules dertosenses,/ s'atreu els ànims i desitjos de tots./ Incondicional de la puresa mariana/ també fou defensor amantíssim per la creixent glòria seva./ No estalvià cap dels estudis,/ no ha condescendit en cap despesa i vigília./ En senyal i penyora d'aquesta veneració,/ aquest temple i cenobi,/ sota la corona i els auspicis de tan gran mare, / erigí./ La Seu de Pozzuoli, / envejosa, a l'Església dertosense / ens prengué pare i pastor / i com a digníssim bisbe és conegut./ I quan ennoblí el digníssim bisbe, la prematura mort resolgué la contesa comuna a tots / a Pozzuoli en el dia 11 de novembre de 1660).

Els patriotes que l'han comentat, encapçalats pel doctor Joan Baptista Manyà, sempre en parlaran en un llenguatge dur que en els eclesiàstics deriva de la divisió, profunda i sagnant,

⁶³⁸ El sepulcre i la làpida, a desgrat d'estar trencada, romangueren al seu lloc fins al període 1936-39. El 1939 els feixistes utilitzaven el convent com a presó dels detinguts esquerrans i, just en aquesta etapa, desapareixia la làpida sense que se'n tinguin referències. (Bibliografia de les transcripcions: Bayerri, 1959, pàg. 810; O'Callaghan, 1896, pàg. 181) Actualment la sepultura està en el primer altar, al costat de l'Epístola, amb un epitafi recentment gravat i que res no té a veure amb l'anterior.

que l'actuació episcopal provocà en l'Església dertosenca, amb la repressió política que en seguí.

D'ençà del nomenament de Veschi per a la seu de Pozzuoli, el 1648 (el 1653, segons Roma), per ocupar la càtedra vacant sembla ésser que el Capítol recuperava els antics drets arrabassats per la monarquia hispànica i elegia bisbe de Tortosa a **Francesc Aguiló de Sentís**, un sacerdot nascut a Arnes per l'any 1600. Aguiló era nebot de Joan Sentís, de la vila de Xerta, el qui havia estat bisbe de Barcelona (1620-1632) i virrei de Catalunya (1622-1626), i havia estat vicari general durant el pontificat de Veschi i llavors ocupava la dignitat de cambrer de la seu. Cristóbal Berlanga feia notar que "*era varon de todas aquellas prendas que componen un hombre grande, y verdaderamente prudente*" i que havia estat un ferm puntal en l'afer de la fundació del convent de la Puríssima Concepció Victòria, a la qual obra destinà grans quantitats de diners particulars. Aguiló, malauradament, no arribà a prendre possessió de la dignitat episcopal perquè moria a Tortosa el 2 de juny del mateix any però el Capítol, per respondre al seu fort prestigi personal en tots els ordres, l'incorporava igualment a la relació de bisbes tortosins. Un jesuïta, en el dia de les seves exèquies, li dedicava aquesta composició poètica:

*Tot dotes, tot clara viro tumultantur in isto,
Lumina quod summis enituere viris.
Flet pietas obiisse Patrem, flet Pallas Alumnum,
Et Dertusa suum flet periisse decus.
Nec mirum lacrimæ repleant gemitusque sepulcrum,
Cum lacrimæ et gemitus nomen et omen adest.
Conditur hic Aguiló et Sentís itrinque reposcit,
Qua Sentís lacrimas, quaque Aguiló gemitus,
Qua Sentis*

El Capítol de la seu, en el mateix any 1648, elegia bisbe al germà de Francesc, el sacerdot de la seu **Joan Aguiló de Sentís**, el qui també moria abans que no prengués possessió del bisbat⁶³⁹.

Bibliografia

Bayrri, 1959, pàgs. 806-812; **Berlanga**, 1695; *Diccionari...*, 1, 90 (Miravall, R.); **Jover**, 1973, pàg. 54; **López-Melus**, 1985; **Matamoros**, 1932, pàg. 114, 1932; **Miravall, R.**, 1978, 1979, 1980 a, pàgs.12-13, 1986 pàg. 118, 1988 a, i 1995 pàgs. 954-960, i 2003, pàgs. 379-382; **Miravall, V.**, 1641 (ed. 1894); **O'Callaghan**, 1886, pàgs. 54-62 i 145-147, i 1887 vol. II pàgs. 106, 116, 118-123 i 210, i 1888 vol. III pàgs. 46-48, i 1896 pàgs. 178-182 i 195-197; **Pladevall**, 1980, s.v. "*Veschi e de Campagna, Giovanni Battista*", a GEC.15, pàg. 388; **Querol**, 12 i 16; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, vol. V pàg. 115. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bverchi.html>

⁶³⁹ QUEROL, 16, - VERGÉS, 3.72.

Gregorio Parcerero de Castro

(29 novembre 1655 – 17 novembre 1663)

Gregorio Parcerero de Castro (o Estébez) nasqué a Tuy (Galícia) el 12 de març de 1566. Havent professat en l'orde benedictina de San Martín Pinario, a Santiago de Compostela, d'on fou abat del 1621 a 1625, havia estudiat Filosofia i Teologia a la Universitat d'Oviedo. Llavors, de 1625 a 1629, fou abat general de la congregació reformada de San Benito (O.S.B.), de Valladolid, i destacava per raó dels càrrecs de govern en l'àmbit de l'orde i com a reformador dels monestirs, manifestant-se com a religiós profundament pastoral.

El 12 d'agost de 1630 era nomenat bisbe d'Elna, a 64 anys d'edat i 4 mesos, en prenia possessió a l'any següent i feia la visita pastoral arreu de la diòcesi de Perpinyà en poc més de tres anys. El 19 de desembre de 1633 era nomenat bisbe de Girona, a 67 anys, i tingué l'habilitat de mantenir unes excel·lents relacions amb els gironins, amb plena identificació amb la diòcesi i amb Catalunya, encara que calgué que s'oposés enèrgicament a la creació d'un bisbat a Manresa, per raó de perjudicar el de Girona. Quan la Revolta Catalana de 1640 i en la Guerra dels Segadors defensà el país contra la brutalitat dels soldats fins a l'extrem que en una solemne cerimònia feta a la catedral arribava a l'extrem d'excomunicar l'exèrcit del rei d'Espanya, fonamentant-se en les sacrílegues actuacions comeses a Riudarenes al maig de 1640 i a la casa de Palau de Sant Esteve de Palautordera⁶⁴⁰, amb el qual fet es guanyà les simpaties de la Catalunya revoltada i la condemna de la cort de Madrid, essent tingut el seu acte com una demostració de la seva bel·ligerància política. El virrei francès, en pactar Catalunya amb França, exigí als bisbes un jurament de fidelitat a Lluís XIII, i tanmateix a tots els eclesiàstics, per més que Parcerero en féu un problema de consciència i s'hi resistí, de manera que aconseguí un desterrament del qual es planyeren els gironins. Aleshores es refugià a Madrid, des d'on sovint informava el sant pare Urbà VIII quant a la seva tragèdia personal i quant a la situació a Catalunya. Deu anys d'exili i el 1653 li va estar permès a tornar a Girona, on no romangué gaire per raó del desengany que li havia causat el foragitament: les seves actuacions l'havien posat en mala relació amb els dos bàndols polítics i socials els quals se li giraven en contra i, doncs, renunciava al bisbat de Girona. Llavors, en l'any 1654 encara que per a altres era el 1656, i el 29 de novembre de 1655 segons les dades apostòliques, a 89 anys d'edat i 7 mesos, era nomenat bisbe de Tortosa, com a successor de Giovanni Battista Veschi i quan la mitra romania vacant d'ençà del 1648. A Tortosa, doncs, havia durat poc l'esperança a recuperar la tradició d'elegir els bisbes catalans i el poder castellà recuperava la prerrogativa a nomenar persones addictes i de confiança política.

En els 9 anys com a bisbe de Tortosa defensà la immunitat eclesiàstica i, en aquests inicis de l'art barroc, centrà l'activitat en l'avançament de l'obra de la Seu nova, la qual entrava en la fase que la portava a la façana principal: cal recordar que hi havien començat les obres el 1621 que es posà la primera pedra d'una de les dues torres de la façana, concretament el 5 de febrer, i de l'altra torre el 21 d'octubre de 1622. L'obra nova avançà a bon ritme malgrat que cessà el 1640 per causa de la guerra i, arribada la pau, fou amb Parcerero l'esperada represa i el seu interès resta ben justificat en destinar-hi totes les rendes episcopals, malgrat la interrupció de l'obra després de la seva mort i a conseqüències de la guerra.

A l'Arxiu del Capítol de la Seu resten alguns quaderns alterns de *Ritvale sev / Ordinarivm / Dertvsense. / Ex Ritvali Romano / Pavli V. Pont. Max. Potissime de / promptvm, atq; ad Sacramenta Ecclesiae ministranda, Pa / rochis omnibvs eivs Dioecesis per- / quam vtile. / Ivsv Illvstrissima, ac Reverendissimi D.D. Fr. / Gregorii Parcerero de Castro, Dertvsensi Ecclesiae Episcopi, Re- / gūg; Consilarii editvm, recognitvm, & approbatvm.- Dertvsae. / Apvd Pavlvvm Bori Typographvm in vico Angeli, / Anno M.DC.LVII*. Un gravat presenta un escut amb un calze i una hòstia a sobre, radiada, i als costats una S travessada amb un clau i una M amb una corona. Encapçala aquesta edició, qualificada de detestable, una epístola de Parcerero

⁶⁴⁰ PLADEVALL, 1989, pàg. 139.

datada a Tortosa el 18 de maig de 1657. Sort que en el mateix any, a Barcelona, se'n feia una altra edició certament presentable.

Llavors l'Església tarraconense realitzava a Tarragona un altre Concili provincial, del 8 de juny al 14 d'agost de 1659⁶⁴¹, convocat com havia estat per l'arquebisbe Francisco de Rojas Artés. Hi participaren el bisbe de Barcelona, Ramon de Sentmenat Lanuça, el de Vic, Francesc Crespi de Valldaura, i el de Solsona, Francesc Roger, mentre que Gregorio Parceró, bisbe de Tortosa i administrador apostòlic d'Elna i de Girona, hi destacava un procurador, talment com ho feia el bisbe de Lleida, Miguel Escartín. Ben entrats en l'automne, el 7 de novembre de 1659, el país rebia un fort cop amb la notícia del desastrós Tractat dels Pirineus, la pau signada entre els representants de Lluís XIV de França (cardenal Mazzarino i Hugues de Lionne) i del monarca castellà Felipe IV (Luís de Haro i Pedro Coloma) a l'Illa dels Faisans, al baix Bidasoa, sense l'autorització de les Corts catalanes, un pacte que posava fi a la Guerra dels Trenta Anys que es mantenia d'ençà el 1635 i en la que Catalunya havia estat un dels principals escenaris de la confrontació i del maquiavelisme hispànic i francès. Aleshores, gràcies a la incapacitat dels incompetents diplomàtics de la monarquia hispànica, es permetia que França s'annexionés tot el comtat del Rosselló, amb les comarques del Conflent, Vallespir, Capcir i la meitat del comtat de Cerdanya, i no sols es feia sense consultar les institucions catalanes de govern sinó que ni tan sols se'ls notificava. França, encara, n'afegia l'Arois, Luxemburg i Flandes, això mentre tornava als badocs castellans el Charolais i les conquestes fetes a Itàlia. La frontera s'establia, doncs, amb el traç parcial del Pirineu, llevat de l'enclau de Llivia, dividint en dos el territori estricte de Catalunya mentre que es feia la concessió de preveure el casament de Lluís XIV amb Maria-Teresa d'Àustria, filla de Felipe IV. Així s'obria el que estaria un llarg i infructuós capítol de negociacions i mentre que restava a França el bisbat d'Elna que just Gregorio Parceró havia encapçalat.

L'any vinent, el 1660, l'Estament Noble o Militar de Catalunya tenia la satisfacció de l'atorgament de l'ofici i el culte propi de sant Jordi, un pas esperat abans que en el 1667 el sant pare Climent IX decretés que seria una diada de festa arreu de Catalunya, patró tradicional com n'era i una tradició vigent d'ençà del segle XII. La infausta notícia esdevenia el 31 de maig, però, quan els plenipotenciaris francès i hispànic, cardenal Mazzarino i Luís de Haro, establien que el Rosselló i el Conflent formarien part del regne de França, una decisió que afectava 35 viles i altres llocs de l'Alta Cerdanya i que submergia tothom en un sentiment d'impotència i de derrota davant la traïció i la desídia de la monarquia hispànica. El 12 de novembre, pel Tractat de Llivia, entre França i la monarquia hispànica, s'executava la part del Tractat dels Pirineus que dividia Catalunya, l'espai septentrional de la qual passava a ésser de la sobirania francesa. El dia abans, l'11 de novembre, moria a Pozzuoli el qui havia estat bisbe de la diòcesi, Giovanni Battista Veschi.

El país ibèric passava uns temps preocupants per raó de la sequera i el 25 de febrer de 1661, a l'empar de l'Església, s'organitzava una rogativa. No eren uns bons temps per bé que la ciutat feia per recuperar el seu ritme anterior, essent llavors procuradors de la Ciutat, el 25 de març, Esteve Ramon de Castelló com a conseller en cap del Consell de Quinzena, amb Josep Barrachert, el notari Jaume Colomer i el mariner Domingo Palau. L'Església, entrant a la Quaresma, establia l'Oració de 40 Hores”.

El bisbe Gregorio Parceró moria el 17 de novembre de 1663, a cent dos anys d'edat, essent inhumat a la via sacra de la Seu. Les dades apostòliques determinen el traspàs el 17 de desembre del mateix any, quan feia vuit mesos que havia complert els 97 anys i després de 33 anys de pontificats d'ençà del seu nomenament a Elna. Una nota informava: “...*et quamquam plusquam centum annos vixit, tamen acumen ingenii in rebus omnibus habuit subtilissimum*”. Els seus dos epitafis esdevenen mostres de qualitats individuals sobre les quals no disposem de testimonis històrics, per bé que poden informar quant al seu tarannà o, almenys, es pot rebre la imatge que els seus contemporanis llegaren al futur.

A la làpida del vas funerari de la seu es diu:

⁶⁴¹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 100.

1 [CO]NDITVR HIS TVMVLIS
 2 [C]V[N]CTO PVLVERE PRAESVL
 3 [G.] PARCERO LEGES VT
 4 +PHADAMANTVS AMANS
 5 QVEM VIGILEM MYSTEN
 6 COLVIT PRIMVM ELNA, GERVND
 7 POSTEA, DERTOSAE DENIQVE
 8 PRAESVL OBIT * TANTVM PARCA
 9 DECVS NOBIS HEV ABSTVLITATRA
 10 HVNC GEMIT IMMVNIS
 11 [C]L[E]RICVS HVNC FLET INOPS
 12 OBIJT 17 NOVEMBRIS 1663.

*(Conditur his tumulis, cuncto pulvere, Praesul G. Parcerio, leges ut ..phadamantus amans Quem vigilem mysten colvit. Primum Elna, Gerunda Postea, Dertosa denique praesul obit * Tantum parca decus nobis, heu, abstulitatra, hunc gemit immunis clericus, hunc flet inops. Obiit 17 novembris 1663. # Està sebolit en aquest túmul, que ja tot és pols, G. Parcerio, el que estima les lleis com ..fadamantus, el qual vigilant sacerdot cura primerament Elna, Girona després, per fi morí a Tortosa com a bisbe. * Una glòria tan gran, ail!, la negra parca ens ha arrabassat aquest el plora el clergat desproveït i aquest també el plorà l'indigent. Morí el 17 de novembre de 1663.)*⁶⁴²

L'altre epitafi està ben situat en l'estil de l'època malgrat que, tanmateix, planteja problemes d'originalitat o, millor, de cronologia. Conegut per tothom mitjançant la transcripció publicada per Ramon O'Callaghan el 1896, no havia suscitat mai cap comentari. Ara, tot just en fer la lectura de l'element original, ens adonem que res no té a veure (o ben poca cosa) amb el d'O'Callaghan, encara que podria ésser la primera redacció de l'epitafi o aquest una condensació d'aquell.

1 PRAESVLE TOT DOTES CHARO CONDVNTVR IN ISTO,
 2 UNQVAM QVOD VASTOS PROTVLIT ORBIS OPES.
 3 HIC FVIT EGREGIVS VERAЕ VIRTVTIS AMATOR,
 4 HVNC NVTRIT CASTO CASTA MINERVA SINV.
 5 TERREA THESAVROS NE MACHINA CLAVDERET OMNES,
 6 NATVS HIC VT MISERIS SPARGERET OMNE MANV.
 7 ¿CVR NIHIL GAZAS DVXIT PARCERO CADVCAS,
 8 DELICIASQVE JOCOS? CVR? ERAT INTVS AMOR.
 9 HIC PLVSQVAM CENTVM SVPERAVIT EPISCOPVS ANNOS,
 10 HVNC CONSERVARVNT SAECVLA LONGA SENEM,
 11 MORIBVS EXIMIIS NITVIT SAPIENTIA ET VSV,
 12 ET POTVIT MAGNOS VINCERE MENTE SOPHOS,
 13 SED MISERVN TANDEM SVBIIT PARCERO SEPVLCRVM,
 14 QVO TEGET AETERNE TRISTIS AMICTVS EVM,
 15 INCIPIT PAVPER LACRIMARVM FVNDERE RIVOS,

⁶⁴² La lectura d'aquest epitafi fou tota una sorpresa puix que no correspon al text que ens donà O'Callaghan a o.c., l'únic transcriptor que tenia. Villanueva, des de Lluís de Tena, ja no en publicava cap més o, més exactament, publicà fins on havia arribat Martorell el 1626 segons el treball de Miquel Macip car d'ençà no avança un sol pas en tal sentit. L'epitafi publicat per O'Callaghan no existeix i és possible, com en altres avinenteses, que els texts d'aquest autor fossin obtinguts de Martorell, del que també copià Jaume Villanueva, i després hagin estat transcrits de l'obituari de la Seu. Gairebé es pot afirmar que mai ningú no havia publicat els missatges gravats a les làpides necrològiques episcopals, llevat de casos molt concrets, i amb més raó quan moltes d'aquestes, com la que estem comentant, són materialment il·legibles i sabem que els pretesos transcriptors estaven mancats de la formació necessària. Volem també dir, amb això, que no tenim la menor evidència de què mai algú hagi llegit i interpretat aquestes inscripcions. Sigui com sigui, considerem que cal acollir el text publicat per O'Callaghan (O'Callaghan, 1896, pàgs. 206-207) i donar-li un tractament similar davant la remota possibilitat de què es tractés d'un epitafi primitiu i de què la improbable llosa sepulcral reaparegués algun dia.

- 16 **NAM LARGAS ILLI DISTRIBVEBAT OPES.**
17 **LONGOS DERTVSA EFFVNDAT DE PECTORE FLETVS,**
18 **GREGORIVM TANDEM DIVES INOPS FLEANT.**
19 **LINGVITE SED FLETVS, MAESTI CLAVDANTVR OSSELLI,**
20 **DENT ILLARES VOCES, TRISTITIA CORDE SOLO,**
21 **NAM FRVITVR PARCERO POLI PER SIDERA VERIS.**
22 **DELICIIS, CAELO, POSTERITATE, DEO.**

(Tants dots eren continguts en aquest estimat bisbe, / com mai la terra oferí tan vastos recursos./ Aquest fou egregi amador de la vera virtut,/ el nodria una casta Minerva en el seu cast./ De forma que la màquina terrestre no tanqués tots els tresors,/ nascut aquest per tal que repartís als miserables a mà plena./ Per què no donà cap importància Parcero a les riqueses caduques,/ i als divertits plaers? Per què? Perquè tenia l'amor a dintre seu./ Aquest bisbe ha superat l'edat de cent anys,/ llargs anys han conservat aquest ancià./ Brillà pels seus costums eximis i en la saviesa i en el tracte,/ va poder vèncer per la seva ment els grans savis,/ però, finalment, Parcero davallà al míser sepulcre,/ en el qual el trist mantell el cobrirà en l'etern./ Començà el pobre a vessar rius de llàgrimes,/ perquè els distribuïa mitjans abundants./ Tortosa vessi del seu pit duradors planys,/ a Gregori el ric i el pobre ploren./ Eixuga't les llàgrimes, però, que es tanquin els tristos ossets,/ que s'exclamin veus alegres, la tristesa únicament en el cor,/ perquè Parcero frueix entre els astres del veritable pol / de les delícies del cel, de la posteritat, de Déu.)

Bibliografia

Bayerni, 1959, pàgs. 812-813; *Diccionari...*, 3, 24 (Busquets, Joan); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, pàg. 114; Miravall, 1986, pàg. 90 i 1994, i 2003, pàgs. 372-375; O'Callaghan, 1896, pàgs. 205-207; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, V - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bperce.html>

Josep Fageda

(1664 – 9 maig 1685)

Josep Fageda havia nascut a Vic en l'any 1608. Cursà a Barcelona els estudis de Filosofia i Teologia i al 1628 ingressava al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Esdevingut professor de Teologia a Salamanca, successivament fou prior dels jerònims de la mateixa ciutat, de la Murtra i de Sigüenza, així com visitador dels monestirs de Castella. El rei Felipe IV el proposà llavors per a bisbe de Girona (1660-1664) encara que el seu pontificat no fou gens encertat. Se'l qualifica d'auster i d'intransigent, d'autoritari i d'exigent en el compliment de les seves ordres, per la qual raó eren constants les topades amb el Capítol de la seu de Girona que derivaven en contínues intervencions de la Rota, del virrei i àdhuc del rei que hagueren d'actuar en constants arbitratges. La tensa situació i l'encadenament de conflictes féu que fos cessat per nomenar-lo bisbe de Tortosa el 1664, per succeir el bisbe fra Gregorio Parceró que havia traspassat recentment.

A l'Ebre trobà un ambient més idoni que li permetia una convivència més pacífica i això li permeté la continuació de les obres de la Seu, tot garantint-hi el finançament futur: les obres de construcció, segons informen les actes, es concretaren a l'àrea del baptisteri, al bastiment d'una columna i a la torre on estaven les campanes, la qual s'estava obrant, a les quals iniciatives contribuïa *cum magna consignata pecunia*. El regnat de Carlos II (1655-1700) també li permetrà a laborar per aconseguir fons econòmics per a l'obra general i, en aquesta línia, en haver consignat per a les obres generals la major assignació possible, promulgava una Constitució amb la voluntat de percebre, pel temps de cinquanta anys, la mitja annata de tots els beneficis de la ciutat i de la diòcesi. Altrament, dels seus béns particulars anava fent forts donatius.

El 1664 es realitzava a Tarragona un Concili provincial que, havent estat convocat per l'arquebisbe sevillà Juan Manuel de Espinosa, transcorria des del 9 de novembre al 29 de desembre⁶⁴³. Hi assistia Josep Fageda, de Tortosa, amb els bisbes de Barcelona, Lleida, Urgell, Solsona i Vic i es tractaven temes com l'ordenació de persones que només cercaven l'avantatge de l'estat clerical i que sovint se servien de la institució pels beneficis personals, fundacions no perpètuas que, després d'haver tingut tres o quatre titulars, esdevenien causes pies de caràcter familiar tot essent, sovint, ocasió de simonia. Un dels primers temes havia estat la festa de sant Jordi, a demanda de la Generalitat i a conseqüència del breu del papa Alexandre VII que restablia la festa de precepte i l'ofici propi, amb celebració el 23 d'abril i extensiva a tot Catalunya, com a patró que n'era.

L'any 1665 no sembla haver deixat gaire petjada en el devenir de la societat tortosina i són els afers de les obres públiques els que el mantenen en el record: l'11 de maig, dilluns, eren consellers i procuraven per la Ciutat el cavaller Andreu Miquel, el Ciutadà Honrat Jaume Gastalt, el cirurgià Francesc Cortiella i el corder Josep Torres que aleshores havia mort, i en Consell general de quinzena es determinava l'acabament de l'obra que es realitzava a la ribera fluvial urbana puix que es construïa la Barana del riu i, en això, s'acabava l'efectiu⁶⁴⁴ i calia carregar les 12 lliures a la partida de la Pescateria. En Consell de quinzena, tanmateix, el 7 de juliol es determinava la renovació i canvi de lloc de l'escala o baixador de Sant Roc, fent-lo a dues vessants i protegir-lo amb una Barana de pedra. La Casa de la Ciutat, en el caire sociocultural, determinava amb l'empresa arrendatària del Pont quant als cadafals que havien de muntar per fer les funcions de teatre a l'Hospital de la Ciutat, córrers de toros i altres festes populars i oficials⁶⁴⁵.

L'esdeveniment polític fou el del 7 de setembre, amb la mort a Madrid el rei Felipe IV, sobirà de la monarquia hispànica entre 1621 i 1665 que obligaven a considerar les relacions de Catalunya amb la Corona, condicionades com havien estat per les mesures polítiques i fiscals

⁶⁴³ RAVENTÓS a o.c., pàg. 100 i 101.

⁶⁴⁴ VERGÉS a o. c., vol. 5, pàg. 86.

⁶⁴⁵ *Recerca*. 4, pàgs. 259-260.

del Comte-duc d'Olivares abans i d'ençà de la Revolta Catalana i la guerra de separació. S'obria, doncs, un nou capítol polític que protagonitzaria el regnat de Carles II, fins al 1700, un malalt que era incapaç de governar. Un mes després, el 10 d'octubre, el Consell de la Ciutat deixava una significativa constància en l'acta de la sessió: "*E mes delliberaren que per quant en lo dia de demà los Ssress. Procuradors no poden assistir a la processó general de la Santa Cinta y en dita processó se porta tàlem que per ço SS. fassen que vagen vuyt cavallers y ciutadans per a portar dit tàlem y entre ells que presehexca lo paher en cap*". El motiu de no assistir a l'acte no era altre que el dol per la mort de Felipe IV.

El 1665 havia estat l'any en el qual el 16 de novembre es començava a editar l'*Oxford Gazette*, la publicació degana de la premsa anglesa, i el que el científic Jean-Dominique Cassini (1625-1712) descobria els moviments de rotació de Mart i de Júpiter, tot aconseguint l'establiment dels períodes.

El 1666 celebrava un sínode del qual es recordarà que en l'edicte de convocatòria que el bisbe transmetia al Capítol es deia que els concurrents s'aplegarien a la casa habitable del prelat, situada al carrer obert pel Portal del Romeu, de manera que des d'allí anirien cap a la catedral, en processó i segons el costum, a celebrar el sínode. La residència episcopal en aquella casa s'explica⁶⁴⁶ en el fet que el palau episcopal "havia sofert molt quan els setges de 1642 i 1648, i que calia fer-hi grans restauracions, les quals realitzà el bisbe Fageda mentre que ell vivia a la casa del Portal del Romeu que, probablement, corresponia a la casa-palau medieval que serà propietat del marquès de Tamarit, amb entrada per la plaça de la catedral. La societat d'aquell moment, amb els municipis, resultaren fortament impressionats pel la tragèdia del gran incendi de Londres, a primera hora del matí del 2 de setembre, potser que iniciat a la fleca de John Farynor, proveïdor de la casa reial, el qual incendi s'estengué molt de pressa i destruï la zona medieval de Londres, en el clos de la vella murada romana, i sense arribar-hi amenaçava l'aristocràtic districte de Westminster, el palau Whitehall i alguns ajuntaments suburbans. La magnitud del desastre rau en la crema 13.200 cases, 87 esglésies parroquials, 44 salons de la Livery Company, la Royal Exchange, la casa de les duanes, la catedral de Sant Pau, la Casa de la Ciutat, el palau correccional, diverses presons i quatre ponts sobre el Tàmesi i el Fleet, i causava un gran nombre de víctimes però, vés per on, posava la fi a l'epidèmia de Pesta Negra que en el darrer any s'havia emportat 68.000 vides per causa de l'amuntegament demogràfic entre les muralles, l'enderrocament de les quals es farà tot seguit. Les semblances en l'organització urbana i conceptuals no es podia evitar que s'equiparessin i que hom s'estremís davant la tragèdia.

La derrotada oposició a la monarquia hispànica vivia després un goig aliè per raó de la signatura del Tractat de Lisboa, el 13 de febrer de 1668, perquè la Corona no havia trobat altra sortida a la situació i es veié obligada a reconèixer la independència de Portugal, possiblement afavorida pel trasllat a Catalunya dels exèrcits amb els quals la Corona combatia el poble portuguès. A Tortosa, el 1668, el 9 d'octubre "*se comença a treballar en la obra de la casa dels germans de la Tercera Regla de nostre Pare Sant Francesc (i del Calvari)*"⁶⁴⁷ i fonch acabada fer la fàbrica els primers dies de abril de 1673 i s'inaugurarà el 23 d'abril de 1673. També es comenta quant a la possibilitat de què el retaule de santa Càndia l'hagi elaborat l'escultor tortosí Gabriel Sit.

De l'any 1669 i en el marc de la marineria tortosina en restaria l'esgarrifosa fita del dia 8 de març, per l'erupció del volcà Etna, a Sicília, amb l'arrasament de la ciutat de Catània que, de segles, havia tingut una important relació amb el port tortosí, una notícia que s'aparellava a la mort d'unes 20.000 persones.

Del 3 de novembre al 23 de desembre de 1670 es reunia a Tarragona un altre Concili provincial que havia convocat l'arquebisbe Juan Manuel de Espinosa⁶⁴⁸. Hi assistia el bisbe Fageda de Tortosa amb els de Solsona, Vic i Lleida, també amb la presència de quaranta-tres provincials que completaven trenta-una sessions. Els continguts conciliaris passaren per les

⁶⁴⁶ Segons O'CALLAGHAN a o.c. pàg. 208.

⁶⁴⁷ Pel Venerable Orde Tercer, segons el conveni amb la Ciutat que se signà el 15 d'octubre de 1630.

⁶⁴⁸ RAVENTÓS a o.c., pàg. 101.

constitucions, una ambaixada al virrei per tractar l'ajornament de pagaments per raó de la guerra i de la pesta i moltes altres qüestions d'interès general. En aquest moment del seu pontificat es cursava una concessió apostòlica, signada pel sant pare Climent X i datada el 21 de novembre del 1671, relativa als oficis propis dels sants, resats singularment a la Seu de Tortosa. A altres nivells pesava la influència francesa i no podia passar desapercebuda la transcendent decisió del 22 de maig per la qual el rei Lluís XIV disposava la construcció de Versalles. El fet era que, en iniciar el regnat el 1661, Versalles tan sols no passava d'ésser un poble d'un miler d'habitants, amb un castell que era l'ampliat a partir d'un vell pavelló de cacera de Lluís XIII. El cas, però, era que a Lluís XIV mai no l'havia abandonat la intenció d'anar-se'n de París i aleshores mostrava el seu interès per Versalles i hi comissiona l'arquitecte Louis le Vau, un dels creadors del classicisme francès, i el dissenyador dels jardins André Le Nôtre, per tal que transformessin aquell castell i el parc que l'envoltava: el 1678, fet el tractat de Nimega, Lluís XIV decidirà que el tribunal i el govern s'estableixin permanentment a Versalles.

L'arribada a l'estiu donava altres dades d'importància política i social a les quals se n'havia de sentir cridada una societat derivada de la Revolta Catalana de 1640 i de les circumstàncies que l'havien motivada i que en derivaven: el 16 de juny Stepan (Stenka) Timofèievitx Razin, cap de la rebel·lió dels cosacs del Don, era esquarterat a la Plaça Roja de Moscou a l'any d'haver estat derrotat i fet presoner a Simbirsk. La insurrecció, iniciada el 1677, partí dels cosacs i s'hi afegiren els camperols empobrits, serfs escapats dels seus amos, ortodoxos perseguits i pobres no russos que havien estat sotmesos. Stenka Razin, sense un objectiu clar i definit, solament anava contra els boiars, la noblesa, els mercaders i les autoritats religioses, i obtenia molts triomfs militars per raó de la seva perícia, tot plegat abans d'ésser derrotat pels russos a Simbirsk.

En plena canícula estival, el 15 d'agost, el bisbe Josep Fageda era reforçat pel Capítol de la seu en la renovació, a la Sagrada Congregació de Rituals de Roma, de la demanda feta en l'any 1617, per la qual es pretenia la reposició de la litúrgia antiga de la Mare de Déu de la Cinta, una demanda que mai no se'ls nega però que s'ajorna fins que el fet històric de la Cinta no es demostrí d'una manera més evident⁶⁴⁹. En la mateixa data es determinava, una altra vegada, la construcció de la capella de la Cinta, quan es complien els cinquanta-un anys de la decisió presa pel Capítol. El fet era, però, que el bisbe Fageda posava la primera pedra de la capella de madona santa Maria de la Cinta⁶⁵⁰, el 17 de març de 1672: en el dia anterior s'havia fet una gran festa, i el dia determinat oficiava Fageda de pontifical i a la tarda, amb assistència d'autoritats i poble, es posava aquella primera pedra. Dins un recipient de cristall "*se colocó una inscripció en pergamino, expresando que en dicho día se comenzó la capilla, que fué dedicada á la Madre de Dios bajo el título de la Santa Cinta, como un monumento de gratitud, y con los auspicios del Prelado, Cabildo, Clero y pueblo de Tortosa. También se consignó el nombre del Papa reinante que era Clemente X, el nombre del Prelado, el del Rey que era D. Carlos II, el de los Procuradores o Regidores de la ciudad, don Pedro Miró, D. Francisco Vidiella, y D. Salvador Verge, y el del arquitecto D. Diego Martínez*". Encara afegien: "*Al abrirse las zanjas para fijar los cimientos, el Prelado cojió una espuerta de tierra y la llevó al lugar destinado. Este acto conmovió á todos, prorumpiendo en ¡Vivas! á la Virgen de la Cinta, al Sr. Obispo y al pueblo de Tortosa. Después practicaron lo mismo los Srs. del Cabildo y del Clero, los Procuradores ó Regidores de la ciudad, y muchos ciudadanos distinguidos; y hasta hubo señoras de elevada posición que también quisieron tomar parte en la inauguración de las obras, imitando el ejemplo del Prelado*". Al cap d'un mes, el 25 d'abril, començava l'obra a càrrec de l'arquitecte Diego Martínez que a València havia dirigit la de la Capella dels Desemparats.

El 1673 continuaven les obres a l'església de Sant Francesc mentre que arreu del continent era notícia la victòria de Joan III de Polònia (1674-1696), fill de Jakob Sobieski i *hetman* (generalíssim) o mestre de camp polonès, que l'11 de novembre derrotava els otomans a Khotin (Chocim en polonès) i s'emparava de diverses forteses de la frontera, una notícia

⁶⁴⁹ JOVER a o. c., pàg. 69.

⁶⁵⁰ Segons recollia MATAMOROS a o.c. pàg. 114 i aprofitava BAYERRI a o.c. pàg. 813.

que es difonia a l'ensems que la de la mort del rei Miquel I de Polònia, el seu antecessor. Sobieski esdevindrà un dels personatges més populars i estimats del país i el 19 de maig de 1674 se'l proclamarà rei de la Mancomunitat de Polònia i Lituània com a Joan III Sobieski i, encara, a Kahlenberg tornarà a derrotar els turcs el 1683, tot contribuint a l'alliberament de Viena.

A la catedral de Tortosa el Capítol feia constar, el 9 de novembre de 1674, que en la sessió realitzada “*deliberarunt que lo mestre de capella (...) fassa lo ball diu vol fer per a la vigília de Nadal a la hora que. I féu lo any passat antes de començar les matines*”, tot recordant que el mestre, d'ençà de la meitat de 1673, era l'aragonès Baltasar Sanç. Enllà dels costums regionals, major repercussió universal tingueren els fets esdevinguts a Anglaterra en l'any 1675, per raó del reial determini del 4 de maig pel qual Carles II d'Anglaterra disposava la construcció d'un observatori astronòmic a prop de Londres, al turó de Greenwich Park i a la riba del Tàmesi, el més antic dels parcs reials anglesos. S'havia d'edificar sobre els fonaments d'una torre medieval i amb maons usats i fusta d'una antiga porteria de la Torre de Londres, el que esdevindrà un centre d'astronomia i de nàutica i serà l'indret al meridià del qual se li assignarà la longitud 0. El 15 de juny se'n continuava parlant per causa de la seva construcció i l'11 d'agost es parlarà sobre la seva fundació. La voluntat es posava en millorar la ciència de la navegació mitjançant l'astronomia per tal de determinar la longitud geogràfica dels vaixells al mar i, de llavors ençà, els navegants van poder disposar d'una referència exacta per a la determinació horària: l'hora es diferenciava de 4 en 4 minuts per cada grau, ço és, cada 15 graus equivalia a una hora, i seran molts els científics que faran de Greenwich un dels observatoris més importants del món, com John Flamsteed, Edmond Halley o James Bradley, i serà internacionalment reconegut entre 1884 i 1911. En tals línies d'estudi s'encadenava la recerca i els milloraments tècnics, de manera que en el 1676 Ole Roemer (1644-1710) feia servir els eclipsis de les llunes de Júpiter per determinar la velocitat de la llum, i Jean-Dominique Cassini descobria la separació entre els anells de Júpiter.

Se celebrava, llavors, un nou Concili provincial en l'any 1678, també a Tarragona i convocat pel mateix arquebisbe Juan Manuel de Espinosa⁶⁵¹. Hi assistia el bisbe Fageda, de Tortosa, talment com els de Solsona, Girona i Vic, els procuradors del de Barcelona i 46 consiliaris més. Aquest fou un concili que serà recordat pel jurament concepcionista que s'hi féu d'ençà de la constitució *Ineffabilia Beatæ*. En aquest moment s'ha fet notar que la tan decadent comanda de l'Hospital, aleshores a càrrec del comanador Sayol, només comptava amb la presència de tres frares. En uns aspectes més personals, el 25 d'agost de 1679 es datava una època per la qual es testimoniava la fundació de 180 misses a la Seu pel bisbe Fageda.

Uns dies abans, el 10 d'agost, a la neerlandesa Nimega s'inicià la concertació d'un seguit de pactes que s'allargaran fins al febrer de 1679. El cas era que, arran de la invasió d'Holanda per Lluís XIV de França, es formà una coalició encapçalada per Guillem III d'Orange que obtingué el suport de la monarquia hispànica, l'Imperi, Brandenburg, el Palatinat i la Lorena. Aleshores, en trencar Anglaterra l'aliança amb França, la coalició podia combatre eficaçment Lluís XIV, i això fins a obligar-lo a negociar la pau, la qual perjudicava molt els interessos hispànics i la causa de Juan José d'Àustria, mig germà del malaltís Carlos II.

El 1679-80 fou el moment de la restauració i ampliació de l'Hospital de la Ciutat, en tal moment situat al cap del carrer major de Remolins, vora el portal, on el municipi obrava modestos habitacles per als peregrins i per als sacerdots humils: era l'adaptació del gran immoble medieval que, darrera el portal de Vimpeçol, a la Vila-nova i considerat després com la sinagoga o escola jueva, es transformava per cobrir aquest servei assistencial. Aquest mateix immoble de l'Hospital esdevindrà un dia un quarter de cavalleria, a la meitat del segle XIX, presó pública més endavant i una propietat de Joan Audí el 1921⁶⁵².

Rebia per a la diòcesi diverses concessions pontifícies, una confirmació d'Innocenci XI mitjançant el nunci a Madrid, datada el 3 d'octubre de 1680, sobre mutació d'hàbits de dignitats

⁶⁵¹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 101.

⁶⁵² Dades aportades O'Callaghan a o.c. 208, recollides per Frederic Pastor a *Butlletí de la Societat Castellonense de Cultura* (BSCC), 2 (Castelló, 1921) pàg. 131 i reproduïdes per Bayerri a o.c., pàg. 814.

i de canonges o més concretament, del Capítol de la Seu, i aquell any just fou el de la composició dels *Goigs a la Mare de Déu del Rome*, però amb un Nadal preocupant perquè el 24 de desembre el Marroc i els Països Baixos pactaven una aliança per fomentar la pirateria marroquina contra els regnes hispànics a la Mediterrània, una decisió que incrementava el perill a les costes de la diòcesi tortosina.

Segons consta a *Inventarium Sacristiae Derthusensis* del 1766, existia un reliquiari amb “*dos Canelles dels Innumerables Màrtirs de Zaragoza*”, una de les quals “*la donà lo Sr. Bisbe Fageda*” el 9 de setembre de 1681, estant també registrat “*vn Tern Blanch q. consisteix en Casulla brodada ab flors y les Armes del Sr. Fageda, y dos Dalmàntiques de Setí amb daus bordats de or y flors, guarnides y de galó de or.*” Recentment, el 22 d’abril, a Tortosa es publicaven uns establiments titulats “*Estatut del Lligallo de les Abelles de Tortosa*”, els quals seran aprovats i manats d’observar per la Reial Audiència de Catalunya el 5 de desembre de 1745.

El 1682 celebrava un altre sínode a la Tarraconense, els decrets del qual seran editats en el següent pontificat, i entre els successos internacionals podia destacar el fet que, el 29 de juny, a Rússia, moria el tsar Teodor III el 27 d’abril, hi hagueren greus enfrontaments a Moscou per raons de la successió puix que mentre l’Assemblea Nacional (*Zemski Sobor*) proclamava Pere I, de 10 anys i germà petit de Teodor, la cort ho tenia per il·legal. En el succés intervenien dues famílies influents, els Miloslavski i els Narixkin, emparentats amb la segona esposa del tsar Aleix, i tot feia pensar que triomfarien els primers per raó de tenir el suport de la guàrdia imperial (*streltsi*). En el primer dia de juny de 1683 en Carles Vives, mestre de Gramàtica a Miravet, editava la passió “*Tu vida en el fruto, Adán*”, patrocinada pel prior major de la seu Joan Bta. Branzi. Mentrestant, a propòsit del Pont de Barques, se’n debatia el tema de les taxes municipals.

El Concili provincial de 1685, celebrat del 7 de febrer al 5 de maig fou convocat el 9 de l’anterior mes de desembre per l’arquebisbe Josep Sanxís Ferrandis. El bisbe de Tortosa hi estava present, així com els de Girona, Barcelona, Lleida i Vic puix que romania vancant la mitra de Solsona mentre que Elna restava ara en territori francès. El castellà es fa ben palès que s’havia introduït escandalosament i el català restava gairebé arraconat. D’ençà del Concili de Trento que la successió de concilis provincials portava debats progressius sobre una infinitat de qüestions i, llavors i per primer cop, es legislava quant a l’obligació dels rectors a fer catecisme en la llengua del poble, i entre els abusos hi havia el de treballar els dies festius, la usura, les recaptacions fraudulentos d’almoines per part de recaptadors fingits i el retard de la primera comunió fins a edats superiors als dotze anys, i es torna a parlar dels casos de simonia previstos el 1664. La inflació i el fet que els beneficis tinguessin la seva base econòmica en censals feien aconsellable de vigilar els moments en què es produïen reinversions, i hom havia de dipositar els capitals en les catedrals fins a la nova col·locació i es parla del fet que els beneficiats tendien a constituir comunitats de preveres, per la qual raó el concili intenta infructuosament d’impedir-los-ho, a instigació dels canonges de les catedrals⁶⁵³. L’època de Carlos II (1665-1700) ha estat qualificada de neoforalista, amb “un actiu intervencionisme dels catalans en la vida política espanyola, particularment pel que fa a les temptatives reformistes de finals del segle XVII” i, això no obstant, el 1684 la terra catalana tornava a ésser camp de batalla quan els francesos envaïren l’Empordà i assetjaren Girona⁶⁵⁴. La voluntat renovadora és feaent en la iniciativa de renovació i de progrés en les disposicions tridentines, així com de resoldre inacabables fretures.

El bisbe Fageda, en aquest mateix any, obtenia una nova butlla del pontífex Innocenci XI, de 1685, la qual afectava la plaga de llagosta a Tortosa i, altrament, consta que donà a la Seu un reliquiari d’argent. El seu temps s’escolava, però, i Josep Fageda moria a Tortosa el dia 9 de maig de 1685, a 77 anys d’edat, essent inhumat a seu i succeït per Sever Thomàs Auther, en l’any que a França es revocava l’Edicte de Nantes. El seu vas de sepultura s’obria a la Via

⁶⁵³ RAVENTÓS a o.c., pàg. 102, 153, 156, 159, 160 i 172. - MARQUÈS, J.M.: o.c. 35-36.

⁶⁵⁴ Al·ludim Joan Reglà i remetem a la nostra “*Anàlisi política de la monarquia hispànica (segle XVII)*”.

Sacra de la catedral, essent la cinquena llosa d'ençà de les grades del presbiteri, amb un epitafi que informa d'aquesta manera:

Perifèric:

- 1 NATVS ANNO M.DC[.] VIII
- 2 AD PVB(LICVM) BONVM EIVSDEM DAMNO DENATVS EST
- 3 1685 CVM PREFVISSET
- 4 INFVLATVS GERVNDAE IV ANNOS DERTVSAE XXI

El-lipsi:

- 1 ANTIS[TES] +++++
- 2 ++VS [--]
- 3 MARMORI P++O+ [--]
- 4 +VS++ ++MB+R[--]
- 5 QVA P++M++++ +++[--]
- 6 QVA P+++ ++[--]
- 7 FAGVS IN ++++ N++++[--]
- 8 REDI+++++++.

(Perifèric: Nascut l'any 1608, nasqué per al bé públic i per al detriment d'ell mateix. És mort el 1685 quan havia estat bisbe de Girona 4 anys i 21 anys de Tortosa. / El-lipsi: (els pocs mots difícilment identificats no permeten cap comentari).

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 813-814; *Diccionari...*, 2, pàg. 141 (Busquets, Joan); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, pàg. 114; Miravall, 1986, pàg. 90, i 2003, pàgs. 386-389; O'Callaghan, 1896, pàg. 207; Sancho, 1859; Villanueva, 1806.

En el pas del segle XVII l'Església catalana, com la hispànica, potser viu en una major mesura que la universal aquelles determinades característiques que s'impulsaren en el concili de Trento, les que en l'actitud popular repercutien en l'increment destacable de la pietat i en el polític comportaren la creixent intrusió de la Corona en els afers eclesiàstics. Aquestes característiques, *grosso modo*, marcaran també el curs de les societats al pas dels anys del segle XVIII, concretament fins a les darreres dècades, quan el pensament racionalista i la Il·lustració imposin aquelles influències que portaran a posicions de defensa a nivell de jerarquia, intensificada aquesta com triomfi l'ideari revolucionari francès i les revolucions burgeses implantades pel liberalisme⁶⁵⁵.

L'Església, en concloure el segle XVII, es manté amb els recursos emanats de les seves propietats, als quals recursos s'afegeixen les prestacions tradicionals dels fidels, sempre sota els costums i les normes establertes al pas dels anys de l'Edat Mitjana. El fet és que les diòcesis, els monestirs, les fundacions particulars conegudes com beneficis i els béns dels ordes i de les congregacions són posseïdors d'un patrimoni aplegat al pas dels segles que, de considerar-lo globalment, pot constituir una quarta part del total de les terres conreades a Catalunya. La realitat fa veure, però, que els estaments eclesiàstics no exploten directament el seu patrimoni perquè ho fan mitjançant els masos que hi estableixen, explotats en arrendament per masovers que hi viuen o que tenen llur residència a les viles o llocs que no pertanyen a l'Església, constituint un sistema tradicional d'heretat que condicionen uns contractes d'explotació que es renoven en llargs períodes de temps, sempre sota el convenciment general de què els masovers de l'Església estan en una situació privilegiada quant als que depenen d'altres dominis de caràcter privat.

L'Església percep delmes i primícies que s'imposen sobre la diversitat patrimonial agrària i altre patrimoni sotmès a la jurisdicció parroquial o d'altres organismes socials amb finalitat espiritual, als quals s'afegeix el benefici posat sobre la producció i que sol presentar un volum que oscil·la en el terç de les collites, tot i que en aquesta percepció de béns cal comptar

⁶⁵⁵ Seguim les síntesis elaborades per A. PLADEVALL a o. c., comptant sempre, a l'ensem, amb les de Joan BADA.

amb una notable minva que causa la presència d'altres drets, com els dels nobles o senyors jurisdiccionalmentals i els de la mateixa Corona. La percepció nobiliària sol superar l'eclesiàstica per raó de romandre, encara, sotmesa a aquells antics drets de tutela sobre les esglésies i els fidels, la qual situació portarà a una entesa amb els rectors de les parròquies per tal de superar aquests mals usos. Cal comptar, a més, amb què la monarquia sempre està posada en guerres i que les crisis sovintegen, i que àdhuc no es fan estranyes les situacions de bancarrota, de manera que el rei hispànic cobra una vintena part de les rendes de les diòcesis hispàniques per raó d'aquell dret d'"excusat" que els atorgà Roma en l'any 1567, l'aplicació i cobrament del qual havia portat a avalots protagonitzats per la força del treball o per clergues i beneficiats armats que s'enfrontaven als cobradors reials. El govern de Carles II, encara, gosava imposar a l'Església el nou tribut del "novè".

Els beneficis derivats del patrimoni eclesiàstic (delmes, primícies i estipendis provinents dels serveis religiosos) depenen dels volums demogràfics i l'estadística estudiada xifra en 92.094 el nombre de cases dins el Principat de Catalunya, a les acaballes del segle XVII i començament del XVIII, de les quals es calcula una població global de 400.000 habitants, de manera que comptant amb les intromissions laiques és de veure com les rendes eclesiàstiques no eren cap gran cosa. En aquest punt cal significar que la pobresa de les diòcesis i dels monestirs catalans és ben palesa, ben significativa de comparar-la amb el nivell que gaudeixen les idèntiques institucions castelleses. El nivell de renda és ben desigual entre el clergat, tanmateix, perquè el rural ha d'anar a captar el pa de cada dia i compartir la pobresa i la vida dels fidels, pels que vetlla i assessora.

En el segle XVIII la societat evolucionarà, la prosperitat es manifestarà ben palesa, el millorament farà que se superin moltes d'aquestes situacions, inclòs la dels habitatges i els masos, i el culte religiós se'n beneficiarà: s'obraran noves i més grans esglésies i rectories més adequades i dignes perquè a les acaballes del segle, segons el cens de Floridablanca, la població catalana haurà augmentat vora un 120 % i abastarà els 868.668 habitants. La mentalitat, altrament, haurà evolucionat en tots els sentits.

Sever Tomàs Auther

(1685 – 24 desembre 1699)

Sever Tomàs Auther havia nascut a Puigcerdà (Cerdanya) en l'any 1629. Estudià filosofia i teologia a la Universitat de Salamanca i, sentida una vocació religiosa, el 1656 vestia l'hàbit dominicà al convent dels predicadors de València que, com ha estat comentat, "tenia el caràcter de Pontifícia, i entre els seus professors figuraven els paborde de l'Església metropolitana, i alguns lectors i mestres dels ordes religiosos. (...) Un d'aquests fou el P. Mestre Auther, el qui desenvolupà de manera brillant una càtedra en aquella Universitat, fins que, havent de menester l'orde dels seus coneixements per dirigir l'ensenyament, el cridà a Roma, essent nomenat regent d'estudis del Col·legi superior que hi tenien els dominicans⁶⁵⁶".

El temps passant, en l'any 1676, l'orde l'elegia Provincial de la Corona d'Aragó, un càrrec que tot just obtenia el 1679, en ésser promogut per a la seu episcopal de Girona (1679-1685) on destacà com a predicador popular, on sostingué una capella de cantors a la catedral i on sufragà la construcció d'aquella magnífica façana encara que, tanmateix, actuà com a pacificador de la ciutat. El 1685 passava a ocupar la mitra de Tortosa per bé que consta de com el 28 de maig de 1686 presentava les butlles apostòliques del Bisbat de Tortosa i la consegüent possessió com a bisbe.

En tal moment era França el centre d'atenció perquè el 18 d'octubre de 1685 el rei Lluís XIV abolia l'edicte de Nantes, amb la conseqüència de l'agreujament de la crisi religiosa i política puix que l'edicte havia estat sancionat per Enric IV el 1598 i garantia el dret de culte als protestants francesos. La revocació, d'immediat, portarà els hugonots, una comunitat religiosa constituïda per nobles i membres de la rica burgesia francesa, a emigrar massivament cap a Alemanya i els Països Baixos, amb nefandes conseqüències per al Rei Sol que, desitjós d'instaurar una jerarquia eclesiàstica dependent de la Corona, es trobarà també enfrontat als catòlics.

Buda i Pest, a les ribes del Danubi, eren dos importants centres comercials i culturals que havien caigut a mans dels turcs en l'any 1526 per bé que en l'ofensiva que en el 1686 desplegava l'Imperi les feia caure sota el poder romano-germànic. En aquesta presa de Buda l'exèrcit imperial comptà amb un contingent de voluntaris catalans que s'havien mobilitzat a resultes del jubileu pleníssim que el sant Pare havia concedit expressament, una unitat militar que tingué una destacada participació sota les ordres de Guido Starhemberg. Per raó d'aquests fets, doncs, Lluís Barutell d'Erill, rector dels Reials Col·legis, llegia a Tortosa i publicava a Barcelona l'obra "*Mudanzas de la Fortuna...*" i, tanmateix, es representava públicament una obra teatral, d'intensa publicitat per a la Corona hispànica i per als Habsburg, recollida amb el títol "*Epigrames i sonets per la conquesta de Buda*"⁶⁵⁷. L'any, però, portava el temut flagell de la pesta, en el qual temps just foren els monjo caputxins els que presentaren una actuació generosa, abnegada i exemplar, sempre sens oblidar que havien estat durament reprimits pel seu posicionament en la confrontació de la guerra que enfrontà el país amb la monarquia d'ençà del 1640.

A l'any següent, el 1687 en el qual Isaac Newton publicava les lleis del moviment i de la gravitació universal en "Principis matemàtics de la filosofia natural", el 21 de març, davant la Setmana Santa, es reactiva a Tortosa l'afer de la representació teatral del *Davallament de la Creu* per raó del temps que fa que ofereix anomalies criticables⁶⁵⁸ per l'escàndol de les aglomeracions de gent dins l'església, i el bisbe Auther és del parer de no fer-la, seguint les indicacions del concili de 1685 que responia a la voluntat expressada al Concili de Trento.

En la línia establerta per les disposicions diocesanes i conciliars de la Tarraconense féu per ajustar-se a una disciplina eclesiàstica definida, de manera que en el mes d'octubre de 1687 celebrava un sínode diocesà. Un mal temps, per a la societat i per a l'economia, perquè al

⁶⁵⁶ Aclariment d'O'CALLAGHAN, a o.c. 210. La biografia també ha estat reelaborada per J.H. MUÑOZ a l'article "*Les relacions artístiques...*".

⁶⁵⁷ Manuscrit anònim que vam transcriure i editar a Tortosa en l'any 1980, amb el títol referit per raó de trobar-lo el més indicat.

⁶⁵⁸ *Recerca*.4, pàg. 249.

mes de juny havia esdevingut una insòlita plaga de llagosta, puix que altra de semblant no es recordava. Les campanes de les esglésies tocaven de Sol ixent a Sol ponent, en senyal d'exorcisme, i "totes les comunitats de religiosos feien, cadascuna al seu dia, una devota processó de rogativa, sortint a diversos punts del terme de la ciutat. El senyor bisbe, amb el Capítol i el clergat, se n'anaren a la veïna població de les Roquetes. El prelat portava el *Lignum Crucis*. A més a més a la processó portaven la santa Cinta, les relíquies de santa Càndia i de santa Còrdula, així com el gaiato de sant Vicent Ferrer". Tot plegat, va ésser tant i tan dens el volum dels insectes, i tan grans els danys que feien al camps i conreus, que per ordre del rei es disposà que tots els dies sortissin de cada vila un considerable nombre de gent per plegar i destruir, o sigui: "dispongueren [que] anassen tots los dies dos senyors canonges ab quatre eclesiàstichs més de la present Iglésia, per a donar ànimo y exemple, emprenent la partida de Caputxins, per totes aquelles montanyes a ont n.i avia tanta abundància que venia la terra a estar negra; y així se executà: lo senyor bisbe eixia tots los dies per les vesprades en companyia de altres capitulars a la mateixa partida, y anaven fent gran matança della; y és constant que al exemple de Sa Il·lustríssima, que fou lo primer que començà a perseguir-la, se mogué la ciutat a fer les diligències que féu, que foren grans; lo senyor bisbe en lo púlpit ab sos fervorosos sermons, y en lo exemple de eixir a perseguir la llagosta, obligà molt a la ciutat a delliberar que isqueren per les partides del terme molts hòmens dividits, portant un caporal que ls governava cada esquadra, los quals treballaren molt en la extinció de la llagosta. Lo millor modo per a matar-la que se experimentà, és un llançol ab una mànega en mig, y anant recollint dita llagosta dins del llançol, després que n.i aja molta còpia d.ella la fan caure dins la mànega, la tanquen luego de prompte, y allí la maten; y després de morta la soternen en un clot ben fondo, per mor de sa corrupció, que és gran"⁶⁵⁹. Així mateix, afegint-ho a aquesta acció, el bisbe obtenia un jubileu del sant pare Innocenci XI per a tothom qui participés en l'extinció de la llagosta i el Capítol, tanmateix, transmetia a Navarra un comensal o racioner per tal que sense temps a perdre portés aigua de sant Gregori.

A les acaballes de l'any 1687 es mantenia vigent aquesta calamitat i al 26 de març de 1688 la terra oferia un espectacle inenarrable. Una solemne processó de rogativa i de jubileu avançava cap al portal del Temple i portava la santa Cinta de santa Maria i les esmentades relíquies: el senyor bisbe Auther pujà a la muralla per beneir i exorcitzar el terme amb l'aigua de sant Gregori, en nom de Sa Santedat i havent disposat que en tal dia talment es fes a totes les parròquies d'arreu de la diòcesi tortosina.

D'aquesta manera fet, es diu que tal fou l'èxit de la rogativa que en pocs dies es van veure lliures els camps dels densos eixams de llagosta. L'Església i l'alleugerat poble de Tortosa donaren gràcies a Déu per haver-se acabat tan gran calamitat, tan gran que per més de vuit mesos havia devastat tot el país.

Auther aviat s'havia guanyat una consideració amb la promptitud i la fidelitat en el compliment dels seus deures sacerdotals i episcopals, essent altament considerat pels seus coneixements en les disciplines sagrades i científiques però, també, per la facilitat que tingué en comunicar-se amb els tortosins. Un altre factor a considerar descansa en la seva formació dominicana puix que, talment com esdevingué a Girona, es dedicà de manera especial a la predicació. A la Carta Pastoral que editava a Tortosa el 15 de gener de 1689, sobre la predicació evangèlica, deia que mai no havien hagut majors vicis: "*La culpa desto tienen en gran parte los Predicadores, por averse olvidado comunmente de cumplir con la obligación de su ministerio, predicando doctrinas insulsas, discursos impertinentes, inútiles, vanos y paradoxos, y dexandose, no digo de inculcar, mas aun de tocar la materia de los Novísimos*"⁶⁶⁰, malgrat que no coneixem texts referits a l'idioma i l'opinió ciutadana, perquè el poble no entenia la llengua dels castellans i perdia l'adoctrinament. El bisbe Auther dedicava els seus lleures a l'oració, segons els seus comentaristes, i tanmateix a la visita i atenció als pobres i freturosos, als que destinava la major part de les seves rendes personals.

⁶⁵⁹ Comentarís i textos collits per O'CALLAGHAN a o.c. pàgs. 212 i ss. procedents de la documentació conservada a l'AHCT.

⁶⁶⁰ A *Allegacions y altres assunts de Catalunya*, t. XV, de la col·lecció factícia d'en Francesc Gargallo, de la torre de Gil de Federich, de Roquetes, recuperada per Tobies Barrobès i ara a cura de la seva família.

La voluntat colonialista castellana i els abusos encadenats de la monarquia s'unia llavors a la conflictivitat internacional i en el 1689 esclatava la Guerra dels Nou Anys (1689-1697). Les causes més estrictes rauen en la interferència de la Corona en els afers nacionals de Catalunya, per tal de controlar els càrrecs oficials, els quals requeien a mans de l'oligarquia que servia els interessos de Castella, mentre que els pagesos i les poblacions petites es revoltaven per la vella qüestió dels allotjaments: és coneguda com la guerra del "gorretes" o "barretines" (1689-1690). Els allotjaments de tropes es patien com una càrrega fiscal quan les contribucions eren feixugues, eren contraris a les Constitucions, i la revolta anava contra el règim senyorial, en defensa de la Constitució i en contra de l'absorció de Catalunya que pretenia la Corona, això quan les ciutats i les viles més grans s'estaven recuperant dels efectes de la guerra. Començava també la guerra amb França, situada en el context de la Guerra de la Lliga d'Augsburg i que tindrà com a escenari a la península una bona part de les terres catalanes. El cas era que havia restat un fort esperit antifrancès com a resultat de les invasions, de les salvatjades fetes pels soldats i de les depredacions i sacrilegis comesos per esglésies i monestirs que àdhuc havien merescudes les excomunicacions episcopals contra l'exèrcit francès. Les tropes franceses, ara i davant la mínima resistència dels exèrcits reials hispànics, s'emparaven de Palamós, Girona, Hostalric i Castellfollit de la Roca. Barcelona haurà de capitular el 9 d'agost davant el duc de Vendôme, al cap de dos mesos de setge encara que poc després, en virtut de la pau de Rijswijk, serà alliberada amb els altres territoris ocupats. El 21 de novembre, tanmateix, esdevenia l'enfrontament a Sant Feliu de Llobregat entre l'exèrcit castellà i la nombrosa tropa dels barretines, alçats contra els allotjaments en diverses viles del Vallès, el Maresme i el Baix Llobregat.

Tortosa no sembla gaire involucrada en els successos generals i es mantenia en la línia imposada pels problemes que arrossegava i, just per això, tornava a imposar-se l'afer de la representació teatral del *Davallament de la Creu* i, just per això, el 23 de juny de 1690 i malgrat del criteri episcopal el Capítol s'aplegava per mirar a crear-hi una renda. Altres afers paraeclesials mantenien la preocupació d'altres ordes i grups socials, com la construcció de l'església del convent del Roser o el vell monestir dels Framenors, ocupat pels dominicans en el 1571 i que, molt perjudicat pel setge de 1648, es resol que val més la construcció d'un de nou entre els Paiols, a Riba-rec, i el Pes de la Palla, amb el resultat que el bisbe Auther en pagarà l'església que es dedica a la Mare de Déu del Roser, la gran devoció dominicana, tot amb l'afegit de què a la seva mort s'hi acollirà el cos del pontífex. Els mercedaris del convent tortosí de la Mercè, extraordinàriament valorats entre el poble i sobretot per raó de la seva abnegació quan les pestes sofertes en el segle anterior i en el present, canviaven els objectius inicials de caire assistencial en l'any 1690 i obrien uns temps nous que dedicarien a l'ensenyament.

Aquest era el temps en el qual l'arquebisbe Josep Sanxís Ferrandis havia convocat un altre Concili Provincial, el qual se celebrava a Tarragona del 7 de febrer al 2 d'abril de 1691⁶⁶¹, amb assistència del bisbe Auther de Tortosa. Just allí es començaven a redactar les constitucions en castellà⁶⁶², es torna a parlar dels casos de simonia previstos el 1664, s'agraeix la prohibició de disfresses per Carnaval. Cal advertir que el metropolità just usará el títol de primat d'ençà del 1691. Uns mesos després, el 10 de juliol, Barcelona era bombardejada des del mar per un estol francès i a Tortosa, el 9 de setembre, s'acaba per imposar el criteri episcopal i se susprenien les representacions teatrals del *Davallament de la Creu*.

El 1692 es mantenia latent l'afer de l'aparició de la Mare de Déu per lliurar la seva venerada cinta, corretja o cintó, i el bisbe Sever Tomàs Auther nomenava una comissió de canonges perquè en presentessin la documentació demostrativa, malgrat que no ho aconseguiran fins a trenta-tres anys després, quan ho transmetrà a Roma el bisbe Bartolomé Camacho. Auther, el 29 d'abril de 1692, instituï i fundà diverses festivitats, com la de Carnestoltes per a dir la Missa del Sagrament cadascun dels tres dies, amb rics ornaments i quatre cantors, i de la Nona del dia de l'Ascensió, amb 40 candeles a l'altar major⁶⁶³, i el 9 de

⁶⁶¹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 103.

⁶⁶² MARQUÈS, a o.c., pàg. 34 i 36 i 182.

⁶⁶³ AHCT, caixó 3er. del Comú del Capítol, n.158 ; BAYERRI a o.c. pàg. 814.

desembre de 1693 farà donació d'un pal·li o *palis*, i el 1696, a 21 de gener, farà una “*consigna (...) per a fer un orgue*”, també a expenses seves i referit a la part escultòrica que el 1692 contractà amb els escultors Antoni Ferrer, de Llanerxes, i Agustí Llinars, de l'Estanyol⁶⁶⁴. Tanmateix, sembla ésser que l'11 de setembre de 1693 i a proposta del canonge Vicent Gomis, administrador de l'obra de la capella de la Cinta, en sessió capitular s'arribava a l'acord per causa “...*de haver-se de fer en dita obra uns personatges de pedra de Çarreal per a davall dels nichos de dita capella, y per trobar-se vuy en Tortosa Ysidro (...) [Espinalt?] escultor ab qui podrà ajustar dita obra. Deliberarunt que lo dit senyor canonge Gomis pugja justar dita obra en la cantitat precisa...*”⁶⁶⁵. Just a l'any 1693 en el que Narcís Feliu de la Penya publicava “*El Fènix de Catalunya*”, hom es trobava amb què la interdicció esmentada a representar el *Davallament de la Creu*, per tal d'evitar els escàndols a les esglésies, sortia de la ciutat i anava per les viles, com la Vila-reial, Bell-lloc, Traiguera, Benicarló, la Font de la Salut, Sant Mateu i Ulldecona, encara que llavors es representava fora dels temples, com bé es fa notar en el 1763. En començar l'any següent, l'11 de gener de 1694, l'Ebre es tornava a gelar i per davant la ciutat es deia que formava com a “pallars” de gel que tenien 16 pams d'alçada.

En l'any 1695, en el que el 27 de juny el *Journal des Savants* publicava l'anomenat sistema de les mònades, del filòsof alemany Gottfried Wilhelm von Leibniz, el dia primer de desembre a Tortosa es deixava constància quant a la importància que tenia per a l'Hospital de la Ciutat l'aportació pública i privada, com fa palesa una entrada de diner per activitat teatral⁶⁶⁶.

Una de les intervencions de major ressò i decisiva fou la renovació de l'església de Calaceit, en la qual ajudà econòmicament: “*La villa reservó a la mano de su prelado la colocación de la primera piedra; que así creía pagar con rendimiento de cariñosa hija la solicitud paternal de D. Severo, y cosechaba para su obra este motivo de honra*”. Els jurats de Calaceit li adreçaren aquesta invitació: “*Ilmo. y Rm. Señor: Ya (a Dios gracias) llegó el día, después de varias contiendas, de asentar la primera piedra para principio y fundamento de la fábrica de esta nueva iglesia; y estando todo dispuesto para ejecutarlo, teniendo muy en la memoria lo mucho que V.S. Ilma. fué servido favorecer a esta villa, ofreciendo, entre otras cosas muy de nuestra estimación y reconocimiento, que asentaría la primera piedra por su propia mano si se hallase en Visita por este Partido (...) nos ha parecido ser muy de nuestra obligación el participar esta noticia a quién suplicamos con todo rendimiento sea servido certificarnos de su venida (...) pues si logramos la dicha de que la primera piedra se asiente con tanta, y con tan sagrada mano, nos prometamos con toda felicidad en el progreso de la obra, y tal vez ha sido disposición superior al que esta obra padeciese tantas dilaciones hasta llegar a este tiempo en que pueda lograr en su primer fundamento el mayor realce. / Dios guarde (...) / Calaceite y Septiembre a 4 de 1695. / Ilmo. y Rmo. Sr. / B.L.M. de V.S. Ilma. ./ Los Jurados de la Villa de Calaceite*”⁶⁶⁷.

L'estada episcopal constà en una inscripció al mur del temple: EL ILmo. Y Rmo. Sor. D. FRAY SEVERO / THOMAS AUTHER OBISPO DE / TORTOSA COLOCO LA PRIMERA / PIEDRA BAXO EL FUNDAMENTO DE / ESTA A 20 D OCTUBRE DL AÑO 1695. El discurs episcopal excità tant fervor que el poble s'abocà a contribuir i en el mateix dia “*acogieron las arcas de la fábrica el donativo enorme de 7.000 libras jaquesas*”, tot amb clamoroses festes “*donde no podían faltar las comedias con sus entremeses, las lucidas soldadescas y las nocturnas encamisadas, diversiones tan apetecidas entonces y tan en boga. Era justo el regocijo*”. En el sínode de 1696 el bisbe Auther farà saber que en algunes esglésies encara es representaven pastors i pastorets, la qual activitat calia acabar⁶⁶⁸.

Una altra àrea d'actuació del bisbe Auther fou la relativa al culte i en tal sentit es manifestà generós i directament interessat per les restauracions arquitectòniques i artístiques, per la renovació dels elements d'ornamentació i d'objectes destinats al culte, unes despeses

⁶⁶⁴ Segons MUÑOZ (J.H.)-ROVIRA (S.J.) a “*Art i artistes...*”, pàg. 64.

⁶⁶⁵ Segons la lectura de MUÑOZ (J.H.) de les *Actes Capitulars* 118, s/f, i que publica a “*Les relacions artístiques...*”, pàg. 119.

⁶⁶⁶ *Recerca.4*, pàg. 261.

⁶⁶⁷ BAYERRI, a o.c. pàg. 815 des de Santiago Vidiella a *Recitaciones de... Calaceite*, pàgs. 340-341 (Calaceit, 1896) i facilitat pel Sr. Valls que ho conservava.

⁶⁶⁸ *Recerca.4*, pàg. 250.

que solia assumir ell mateix, amb càrrec als seus mitjans particulars. En tal aspecte, en el primer dia del mes d'octubre de 1695 contractava Isidre Espinalt per la construcció d'un retaule dedicat a la Mare de Déu del Roser⁶⁶⁹ i que s'instal·laria al convent de Sant Francesc: pel preu de 750 lliures de moneda barcelonesa s'obriria un plint de pedra sobre el qual descansaria el retaule que presentaria la imatge titular i més amunt una Anunciació, mentre que als nínxols es presentarien les imatges de sant Joaquim, santa Anna, sant Pius Vè i sant Jacint, entre altres⁶⁷⁰.

En el mes de maig de l'any 1696 celebrà un altre sínode diocesà i a l'any vinent, el 1697, feia editar a Barcelona un volum que reunia els decrets sinodals corresponents al de 1637, segons la convocatòria del bisbe Antolínez de Burgos, i el de 1682 que celebrà el bisbe Fageda. El mateix Auther prologava el volum amb un text que mostrava els seus vastos coneixements, la claredat de conceptes i l'erudició a través d'un llatí acadèmic. Els decrets sinodals apareixen ordenats per matèries i es classifiquen en títols, a l'estil de les antigues col·leccions canòniques. Conclou amb la inserció de les excomunicacions contingudes a la butlla *in Cæna Domini*, per tal d'explicar cada motiu d'excomunicació. Afegeix, encara, diferents determinis emanats en la santa visita, per tal que siguin informatives per als rectors de les parròquies. El volum es presenta com *Constitviones / Synodales Dioecesis / Dertusen. / In vnum collectae, compilatae, / & editae / svb Illustrissimo, et Reveren / dissimo D. D. Fr. Severo Thomas Avther, / Dei, & Sanctæ Apostolicæ Sedis gratia, / Episcopo Dertusen. Regioque / Conciliario. / Ex Synodis celebratis per Illustrissimos Dominos Don / Iustinum Antolinez de Burgos anno 1637. Don Fr. / Iosephum Fageda anno 166. & 1682. Et per / ipsummet D. Fr. Severum Thomas / Auther annis 1687. & 1696. / [escut episcopal] / Barcin. Ex Typogr. Joannis Jolis, / M.DC.XCVII*⁶⁷¹.

El 1698 el país sofria les conseqüències d'una gran sequera i, en acte de general rogativa es portava a la catedral el sant Crist de l'església del convent de la Puríssima Concepció Victòria, i el bisbe Auther, en aquesta línia d'oració i de prec, predicava cadascun dels vuit dies que duraren les rogatives.

L'*Inventarium Sacristiæ Ecclesiæ Derthusensis*, de 1766, consta el seu donatiu de : "Vrna de plata per a lo Monument... Dins dita Vrna està un Calis de plata sobredorat ab Porcelanes al peu, y per lo rededor de la espiga, y Copa; fou dàdiva del Illm. Sr. Bisbe Dr. Fr. Thomàs Auther de qui estan les armes en una Porcelana del peu". També es fan altres esments, com: el 47 és "Vn quadro de Retrato del Illm. Sr. Bisbe de esta Yglesia Dr. Fr. Severo Thomàs Auther, ab guarnició de fusta"; i també el 128: "Trenta quatre Candeleros de plata: 6. del Sr. Auther...", i el 293: "Vna Font gran de pedra sobredorada, ab les armes del Sr. Auther".

A la continuació de l'obra de la Seu nova, a la fundació de festivitats, als rics donatius fets a la catedral i a l'obra de moltes noves esglésies en l'àmbit de la diòcesi, cal afegir l'altar major de l'església conventual de Santa Clara de Tortosa, l'orgue de la seu on apareixen els seus senyals heràldics i la construcció de l'església i el convent del Roser⁶⁷², a Tortosa (1700), entre el carrer de la Palla i el de les Botigues de la Sal, on serà inhumat. Deixà inèdit un *Tractatusede Praedestinatione*.

Mentrestant es mantenia viva la guerra amb França, iniciada el 1689 i en el context del conflicte de la Lliga d'Ausburg, i la confrontació tenia l'escenari peninsular a bona part del territori nacional de Catalunya on, davant la mínima resistència reial de la Corona hispànica, el 5 de juny de 1697 els francesos s'emparaven de Palamós, Girona, Hostalric i Castellfollit de la Roca, i el 9 d'agost Barcelona capitulava davant el duc de Vendôme, al cap de dos mesos de

⁶⁶⁹ Segons ROVIRA (S.J.) a "Un nou retaule...", pàgs. 157-160, seguit per MUÑOZ (J.H.) a "Les relacions artístiques...", pàgs. 115-116.

⁶⁷⁰ Se suposa que aquest retaule desaparegué quan la Guerra de Successió.

⁶⁷¹ Dades collides per BAYERRI a o.c., tot completant: vol. de 12 folis preliminars no numerats.(Portada. Lletra del bisbe Auther i índex), + 163 pàgs. de text, de 105 x 170 mm de caixa. Recorda, tanmateix, que se'n conserva un exemplar a l'Arxiu Històric Capitular de la Seu de Tortosa.

⁶⁷² Cal recordar que el vell monestir dels Framenors, ocupat pels dominicans en el 1571, resultà molt perjudicat pel setge i es resolva la construcció d'un de nou entre Riba-rec o els Paiols i el Pes de la Palla : el bisbe Auther (1685-1699) en paga l'església que es dedica a la Mare de Déu del Roser, la gran devoció dominicana, i a la seva mort acull el cos del pontífex. Quant al retaule del monestir de Santa Clara cal veure les indicacions de MUÑOZ (J.H.) a "Les relacions artístiques..." pàg. 118, en relació d l'autoria artística.

setge i de bombardeig, i l'endemà l'exèrcit francès ocupava la ciutat, la qual cosa li permetrà el control d'una bona part del Principat. Llavors, el 14 de setembre, quan els francesos dominaven el nord del país, el Sant Ofici de Barcelona s'instal·la a Tortosa⁶⁷³, concretament als Reials Col·legis, regits per dos inquisidors, Lucas Fajardo Valladares i Joan de la Torre i Guerau, fill del poeta Francesc de la Torre i Sebil. Fajardo morirà a les darreries de maig de 1699 i Torre passarà al Tribunal de València i més tard actuarà en el bàndol felipista. Sembla ésser que el Tribunal tornarà a Barcelona al juny de 1700.

Al castell de Nieuwburg, a prop de Rijswijk (Holanda), el 21 de setembre de 1697 les Províncies Unides, Anglaterra i Espanya signaven la pau que posava fi a la guerra de la Lliga d'Ausburg. Lluís XIV volia acabar la vida en pau i amb les Províncies Unides resolva la mútua devolució dels territoris ocupats i el lliure comerç entre els Països Baixos i França, i amb Anglaterra establia la llibertat de comerç i de navegació, això amb la restitució del principat d'Orange a Guillem III, a qui reconeixia com a rei. A la monarquia hispànica, tanmateix, li retornava Luxemburg, Catalunya i moltes places dels Països Baixos. El 30 d'octubre, just a Rijswijk, es conclouïen les sessions de la Lliga d'Ausburg (Àustria, monarquia hispànica, Suècia, Holanda i diversos principats alemanys) que acordaven el tractat de pau amb França: Lluís XIV pensava que si Europa estava contenta seria més fàcil que acceptés son nét Felip d'Anjou com a successor de la corona hispànica.

El 4 de gener de 1698, doncs, en virtut de la pau de Rijswijk les tropes del duc de Vendôme evacuaven Barcelona però el pes de la realitat seguia condicionant els països i la situació política hispànica els arrenglerava d'acord amb els seus diversos interessos. El cas era que la llarga decadència de la monarquia hispànica d'ençà de Felipe IV propiciava el repartiment de les possessions castellanques entre França, Anglaterra i Holanda, tot plegat pel tractat de l'Haia i davant la manca de descendència de Carles II. Després de la pau de Rijswijk, l'11 d'octubre, Guillem III d'Holanda acordava amb Anglaterra que Josep Ferran de Baviera obtindria Espanya, les Índies i els Països Baixos; el dofí de França rebria Nàpols, Sicília i altres places, i l'arxiduc Carles s'adjudicaria Milà. L'acord no es va poder tancar, però, per raó de la consternació que causà al conglomerat polític hispànic i pel canvi de testament de Carles II.

A la ciutat sèrbia de Karlowitz se signava llavors, el 26 de gener de 1699, el tractat de pau que posava fi a la guerra entre l'Imperi Otomà i les potències de la Sagrada Lliga (els Habsburg, Polònia, Venècia i Rússia), una conclusió imposada en ésser derrotats els turcs. Transilvània passava al poder d'Àustria i els turcs retingueren Temesvár, el rerepaís de Belgrad i les posicions a Croàcia i Eslovènia. Cal advertir que en tal moment començava decadència otomana i la consolidació dels Habsburg com a potència dominant a l'Europa central.

En aquella iniciativa que afectava les restauracions artístiques i renovació d'elements destinats al culte, en l'any 1698 i per substituir l'anterior del segle XIV, el bisbe Auther concertà amb l'escultor Isidre Espinalt, d'origen osonenc i resident a Sarral, l'obra d'un nou retaule de l'altar major de la catedral amb 7250 lliures de moneda barcelonesa, de les quals n'avançà 1428⁶⁷⁴, una quantitat que es reservà fins el 1728, perquè la seva mort féu que el Capítol se'n desentengués, tot paralitzant l'obra, encara que entre els anys 1728 i 1735 els capitulars convindran amb Isidre Espinalt, pare i fill, a continuar-ho encara que, afegint mil lliures més, obrarien dos nous retaules que es dedicaven als altars de sant Agustí i sant Ruf, sengles capelles laterals de la catedral. El 8 de setembre de 1699 també pactava, ara amb el daurador Francesc Cervera, la feina de daurar el retaule, per un valor de 3.375 lliures de la mateixa moneda.

El pas dels temps, amb els diversos conflictes armats, havia demostrat a Tortosa la necessitat de protegir el Pont de Barques i, doncs, el Consell de la Ciutat resolgué que Dellà lo Pont es construís un baluard que caldria anar ampliant, un revellí angular en el concepte de

⁶⁷³ Recerca.3, pàg. 67.

⁶⁷⁴ MATAMOROS, a o.c. pàg.114. Com fa notar MUÑOZ (JH), a qui seguim en aquest afer, a la pàg. 116 de l'article indicat, la data del 1689 que es dona a l'obra de Matamoros és errònia i probablement obehirà a una errada d'impremta. De voler seguir el procés i l'artista cal veure, també, "Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna" que el mateix autor publicava amb S.J. ROVIRA que, tanmateix, oferia abans "Un nou retaule d'Isidre Espinalt i Serra-rica (1695)". MUÑOZ fa notar l'esment de MATAMOROS pel qual s'afirma que el retaule de sant Agustí està actualment dedicat a santa Anna i que abans de la guerra de 1936-1939 estava posat sota l'advocació de sant Miquel.

mitja lluna que es passava a construir i que romandrà en actiu fins a l'any 1882. En el caire devocional es destacava la presència dels nobles Pere de Miravall i Tomàs d'Oliver que, en representació del Consell de la Ciutat, presidiren els actes de reposició de la imatge de la Mare de Déu de Mitán Camí al seu altar de l'ermita renovada⁶⁷⁵.

L'arquebisbe Josep Llinars Aznar⁶⁷⁶ convocava llavors un Concili provincial que se celebrà a Tarragona del 9 d'octubre al 9 de desembre de 1699. La reunió tractà sobre benifets, excomunicacions, vida clerical (sotana i tonsura) i ús de les armes, però no hi assistí el bisbe de Tortosa. La causa potser que la trobaríem en el fet que el bisbe fra Sever Tomàs Auther tot just moria el 24 de desembre de 1699, quan al carrer i a les llars i sobre tot a les esglésies esclatava la festa de Nadal.

Al bisbe Auther, de primer antuvi, se li obrí sepultura a l'església del convent dels dominicans, dit de Sant Francesc, el que d'ençà del segle XIII s'obria fora de les muralles, davant el portal de Sant Joan del Camp o de Sant Francesc. Pocs anys després es derrocarà aquest monestir per tal que no s'hi parapetés l'exèrcit atacant, quan la Guerra de Successió, i les despulles del bisbe Auther seran traslladades a l'església dels Reials Col·legis de Sant Jordi i Sant Domènec encara que, com aquest convent es transformà en quarter i hospital de sang, les despulles del bisbe Auther es traslladaren definitivament a la catedral sense que, de moment, s'hagi pogut concretar la situació del seu vas de sepultura⁶⁷⁷.

Bé que es podria dir que l'accés al segle XVIII va restar marcat per un terratrèmol de magnitud 9 de l'escala de Richter a la gran serralada de la zona occidental d'Amèrica del Nord, del sud de la Colúmbia Britànica, pels que seran estats de Washington i Oregon i fins al nord de Califòrnia. Els documents de l'època descriuen el tsunami que provocà el fenomen, el qual arribà al Japó.

Tortosa i les diverses poblacions de l'Ebre també tingueren els seus problemes naturals perquè en el primer dia de maig de l'any 1700 es van veure afectades per una riuada que les inundà, sense que en coneguem l'alçada de les aigües i rebent l'ajut de Barcelona⁶⁷⁸. Poc temps passà, però, sense que se sabés que el 3 d'octubre el rei hispànic Carlos II estava postrat al llit, greument malalt, i que dictava el seu testament.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 815; Collell, 1965, pàgs. 37-39; *Diccionari...*, 1, pàg. 163 (Miravall, Ramon); *GEC*, 2, pàg. 733 (Bada, Joan); Jover, 1973, 55; Matamoros, 1932, pàg. 114; O'Callaghan, 1896, pàg. 209-214; Sancho, 1859; Vidiella, 1896, pàgs. 340-341; Villanueva, 1806, V. pàg. 115.

⁶⁷⁵ VERGÉS, (R), a o. c., vl. 1, pàg. 201.

⁶⁷⁶ RAVENTÓS a o.c., pàg. 104.

⁶⁷⁷ Aquest procés ha estat estudiat per MUÑOZ (J.H.) a "*Les relacions artístiques...*", pàgs. 119-126 i "*Possible treballa...*", pàgs. 97-112, com a possible obra d'Isidre Espinalt, les quals opinions compartim. Cal afegir, però, que en els darrers mesos de l'any 1969, acabat d'incorporar el bisbe Carles, vaig poder recórrer per primer cop les dependències del palau episcopal i a la planta baixa, a la quadra o cavallerissa de l'esquerra del pati, es guardava l'estatua jacent que probablement constituïa la llosa o coberta del monumental sarcòfag del bisbe Auther, la qual tornà a desaparèixer i no vam poder localitzar d'ençà de 1980, sense que ningú no en sabés donar cap raó fins que reapareixia a les acaballes de la dècada de 1990, tot en el trasbals permanent de les obres de micropilotatge que es realitzaven a l'immoble en aquells vint anys.

⁶⁷⁸ Vide: "*Flagells naturals...*" i el comentari de Francesc MESTRE a "*Giripigues...*", pàg. 74.

Silvestre García y Escalona

(4 maig 1702 - 1714)

Silvestre Garcia Escalona havia nascut a començaments del mes de gener de l'any 1647 a Almonacid, Castella, i se'n té notícia d'ençà de la proposta que en féu el monarca hispànic que just moria en el primer dia del mes de novembre. Carles II l'Encisat (1665-1700) era el darrer rei de la monarquia hispànica de la casa d'Àustria o Habsburg, fill de Felipe IV i de sa neboda Margarida d'Àustria, el qui havia nascut raquític, malaltís, oligofrènic per la consanguinitat del matrimoni, així com curt d'intel·ligència i impotent. Els castellans el tenien per nefand i els catalans com a decisiu per la recuperació del Principat. Carles II moria sense deixar successor directe i havia llegat els regnes a Josep Ferran de Baviera, el qui moria prematurament. L'enrenou que tot plegat causava la situació s'agreujava amb la intervenció de les principals famílies reials europees fins que, vist el nou testament, serà coronat rei Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV de França, designat hereu amb la condició de no unir mai els dominis castellans als de França. Molts països europeus en van estar d'acord però no el Sacre Imperi que defensaven els Habsburg i, per tant, l'arxiduc Carles d'Àustria que en restava perjudicat. Llavors s'hi unia Anglaterra i les Províncies Unides i després Portugal, i declaraven la guerra als castellans i a França i esdevenia la Guerra de Successió al tron hispànic, en un conflicte que responia als molts que generava la política expansionista francesa. Les potències arrenclades amb els Habsburg d'Àustria en la causa imperial justificaven la intervenció en la nefanda política castellana a les nacionalitats de la confederació catalana o Corona d'Aragó, víctimes d'una constant manca de respecte constitucional. Felipe V fou proclamat rei a les acaballes del mes de novembre i iniciava el regnat de la nissaga dels Borbó i Catalunya, de moment, no prengué cap iniciativa extraordinària.

Frederic de Hohenzollern, marcgravi elector de Brandenburg, el 18 de gener de 1701 rebia de Leopold I, emperador del Sacre Imperi Romano Germànic, el títol de rei de Prússia, el territori alemany del qual tan sols n'era el duc i del qual ocupava el tron com a Frederic I. Essent marcgravi havia fet per obtenir el tron però sense aconseguir-ho per raó d'ésser governant de Brandenburg, i el títol reial estava prohibit als prínceps del Sacre Imperi Romanogermànic, per bé que Prússia, sota el seu domini, no n'era part i, ara, l'emperador Leopold I reconeixia Frederic com a rei de Prússia per raó del seu suport militar en la guerra de Successió hispànica i en la causa de l'arxiduc Carles de Habsburg⁶⁷⁹.

El nou monarca hispànic Felipe V, de la nissaga dels Borbó i nét de Lluís XIV de França, arribava a Madrid el 24 d'abril de 1701 i, doncs, el 8 de maig jurava les lleis i els furs hispànics i era reconegut rei per les Corts de Madrid. Uns mesos després, en començar-se a esmunyir l'estiu, el 7 de setembre es creava la Gran Aliança de La Haia per tal de donar suport a Carles d'Àustria al tron hispànic, un acord que signaven Àustria, Holanda i Anglaterra per oposar-se a Lluís XIV de França i a l'accés de son nét Felip al tron hispànic, al qual pacte s'adherirà Catalunya el 1705. De moment les institucions nacionals inicien les Corts a Barcelona el dia 12 d'octubre, en sessions que es perllongaran fins al 4 de gener de l'any vinent, i això comptant amb la presència de Felipe V de Castella que venia disposat a reconèixer alguns dels drets dels catalans i, en conseqüència, visitava el país, jurava les Constitucions de Catalunya, era proclamat rei com a Felip IV de Catalunya-Aragó i passava a presidir aquelles importants Corts de Barcelona a les quals Tortosa feia tramesa d'un memorial de 160 capítols, on es demanava al monarca que conservés i confirmés el dret que Tortosa tenia a governar-se pels seus *Costums* i privilegis atorgats pels anteriors monarques, talment com la conservació dels drets i llibertats era essencial per a Catalunya. El rei, altrament, signarà també un Proveïment Reial en defensa de la qualitat d'ensenyament a la Universitat de Tortosa. Després, enllestides les Corts, el 30 de març de 1702 el comte de Centelles, batlle

⁶⁷⁹ Frederic I fundava l'Acadèmia de les Arts i l'Acadèmia de les Ciències, i resolvia l'ampliació del castell de Berlín i la construcció del palau de Charlottenburg que porta el nom de la seva segona muller, Sofia Carlota de Hannover.

reial a Catalunya, en nom del rei venia al consorci format per Josep Oliver de Boteller, Climent de Riu i de Foix, Plàcid de Riu i Simó, Vicent Marco i Jeroni Pinyana tots els drets reials a Tortosa, Amposta i Benifallet, entre altres coses, i les salines reials o de Vilafamés, amb tot allò que posseïen, de manera que la Corona es desfeia de tots els drets que tenia sobre el delta de l'Ebre, tot per un import de 24.590 lliures de Barcelona (l'1,6 % del donatiu que les Corts acaben d'aprovar) i 800 lliures de cens anual per la venda. El pagament es feia d'immediat perquè el rei havia de menester finançament per a la guerra europea que esclatava.

Silvestre Garcia Escalona havia estat bisbe de la Guaiana (Amèrica) i després havia renunciat a ésser-ne de Santa Fe per bé que, a desgrat de la seva postura, a la fi hagué d'acceptar la mitra tortosina el 6 de febrer de 1702, quan acabava de complir els 55 anys. En tal situació és ordenat bisbe el 30 d'abril, segons les dades vaticanes, i presentà les Butlles Apostòliques del Bisbat de Tortosa el 4 de maig de 1702, en aquest mateix any que a França començava la rebel·lió protestant, encara que les dades apostòliques ens determinen el 30 d'abril.

Quan feia camí cap a Tortosa, just quan era a Castelló que era una vila de la seva diòcesi, es veié afectat per una malaltia que els metges qualificaren de greu i advertiren que la vida se li escapava. Sembla ésser que reclamà la relíquia de la Mare de Déu de la Cinta i el 20 de juny, segons s'adverteix a l'acta del Capítol de la seu, es diu que un dels dos capitulars que anaren a Castelló per complimentar-lo en venir a prendre possessió, tornà precipitadament per assabentar quant al seu greu estat de salut i de la demanda que feia de la santa Cinta, la qual li fou portada per dos canonges el 27 de juny i el bisbe, en tocar-la, es curà d'immediat, com ell mateix explicarà el 1724 a la Santa Seu. La relíquia tornava a estar a Tortosa el 5 de juliol encara que el bisbe no arribarà a Tortosa fins el 14 de setembre de 1702.

Res no semblava poder aturar el conflicte derivat del testament de Carles II i Àustria, el 3 de juliol, partidària com era de l'arxiduc Carles, un Habsburg, declarava la guerra a França i a la Corona hispànica que eren les partidàries de Felipe V de Borbó, obrint els temps de la Guerra de Successió. Aviat se sabrà quant a operacions militars, com la d'un cos expedicionari anglohollandès que el 26 d'agost desembarcava a Rota (Cadis) i saquejava diverses poblacions de la rodalia abans de reembarcar però a Tortosa, en contrast, es recorden els *Establiments de la present Ciutat de Tortosa fets per los senyors Bayle i Prohòmens en catorze de octubre del any 1702*⁶⁸⁰ i que la comunitat canonical de la catedral, teòricament mantinguda d'ençà del Concili de Trento per causa de professar la regla de Sant Ruf, el 1703 demanava a Roma aquella secularització generalitzada que no aconseguirà fins al 1772. Llavors, el 6 de maig de 1703, el rei de Portugal es declarava contrari a la causa de Felipe V de Borbó, en el context de la successió.

La tendència de les nacionalitats de la confederació catalana o Corona d'Aragó apuntava més als Habsburg que no pas als Borbó puix que veia compromeses les llibertats individuals i col·lectives davant l'absolutisme monàrquic de França, la qual tampoc no tolerava el condicionament al poder que les Constitucions catalanes exercien a l'autoritat règia. Les causes econòmiques impulsaven un altre front d'oposició que derivava del Tractat dels Pirineus del 1659 puix que la deficient diplomàcia castellana havia deixat Catalunya en una situació de colònia d'explotació francesa que, com cal recordar, s'havia emparat de la Catalunya nord amb el plau del poder castellà que res no consultà al país i que disposava d'allò que no li pertanyia. Les guerres havien tancat la frontera i havien impossibilitat les relacions comercials durant un llarg temps, en els quals moments Catalunya, sense la competència francesa, refeia l'àmbit manufacturer. Els temps comportaven el fet que l'oligarquia burgesa fos substituïda per la menestralia com a minoria dirigent que, doncs, es manifestava antifrancesa i, per tant, contrària a Felipe V de Castella que portava la tornada a la inacceptable política francesa que comportava l'unitarisme i el desastre econòmic. La cort de Viena, altrament, el 12 de setembre de 1703 havia proclamat l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei hispànic. El rei Felip, amb França, veia inevitable la guerra contra l'Imperi per causa dels interessos a Itàlia i per això, havent accedit a un mínim comerç amb Amèrica a través de Sevilla, a canvi d'un donatiu important que

⁶⁸⁰ Manuscrit que heu i esmenta Francesc MESTRE i NOË a "Giripigues tortosines", pàg. 67.

li van fer les Corts Catalanes, aprovava totes les constitucions que li foren presentades però mai no existí una cordial relació entre les autoritats filipistes i els catalans. L'aliança entre Portugal i Anglaterra pretenia desbancar la monarquia hispànica com a potència influent a Amèrica i el 28 de desembre de 1703 es ratificava amb la signatura d'un acord polític i econòmic que preveia la importació portuguesa de teixits anglesos lliures d'aranzels i que Anglaterra compraria a bon preu grans quantitats de vi de Porto, per bé que Londres també s'introduïa en el mercat del Brasil, el gran imperi colonial portuguès. El tractat també regulava la venda d'esclaus africans a l'Amèrica hispànica, i el tràfic restà a mans de companyies britàniques que desplaçaven les franceses, portugueses i dels Països Baixos.

La mala política filipista, els fets d'armes a la Llombardia i a Flandes, l'arribada a Lisboa de l'arxiduc Carles d'Àustria el 4 de maig de 1704 i al capdavant de 14.000 soldats, per iniciar la Guerra de Successió hispànica, i la difusió del manifest interessaren fortament als catalans. En començar l'agost, just en el dia 1, una esquadra angloholandesa comandada pel contraalmirall Rooke iniciava el setge a Gibraltar. A Tortosa, mentrestant, el 23 d'agost l'Hospital de la Ciutat registrava una entrada de diner derivat de la venda d'entrades a les funcions teatrals⁶⁸¹ i el 9 d'octubre era notícia Romuald Simó de Pallarès, Cavaller Gran Creu de l'Orde de l'Hospital, batllia que fou de Negropont, a illa de l'Arxipèlag, pròxima a la costa grega, i comanador d'Ulldecona, el qui en aquesta vila i de les rendes particulars es fundarà el convent les religioses augustines de Santa Magdalena, a 17 de febrer de 1724.

Les tropes aliades, el 1704, miraren a fer un desembarcament a Barcelona però l'oposició a Felipe V i al virrei Velasco no s'havia estructurat encara i l'operació haurà d'esperar a l'any vinent, amb un resultat positiu.

Mentrestant s'estava fent perquè Catalunya s'arreglerés en la Gran Aliança de la Haia, i Antoni de Peguera actuava en nom de Catalunya i Milford Crowe com a plenipotenciari de la reina Anna I d'Anglaterra, i així se signà el transcendental Pacte de Gènova el 20 de juny de 1705 pel que els anglesos es comprometien a donar suport a la revolta catalana a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, per la qual causa proveïrien d'armes Catalunya, i hi desembarcarien vuit mil soldats i dos mil cavalls, i farien complir al rei Carles les lleis i les constitucions catalanes, fos quin fos el resultat de la confrontació bèl·lica. En l'àmbit estamental se sofriren les conseqüències i entre els seus membres destacava Benet de Sala Caramany, bisbe de Barcelona i antic abat de Montserrat, la primera de les víctimes puix que en els aldarulls de 1704 i de 1709 es mantingué al costat del poble i contra els abusos del virrei Velasco i, doncs, el 1705 serà cridat a Madrid i confinat fins al 1706, fins l'entrada de les tropes de Carles III a Madrid que l'alliberaran, encara que no acabaran ací els seus greus problemes perquè, tot i que Roma el nomenés cardenal, morirà a l'exili i el poder borbònic prohibirà que se li faci l'oració fúnebre a la catedral de Barcelona⁶⁸².

En aquell any 1705 en el qual Edmond Halley (1656-1742) estudiava els cometes i descobria que giraven al voltant del Sol i, encara, predeïa el retorn d'un cometa que més endavant rebrà el seu nom, a Tortosa, allí on estava el vell monestir dels Framenors i l'Hospital de la Ciutat, ensorrats, es construeixen les noves defenses urbanes i sembla desplaçar-se la presència dels dominicans, encara que el tan antic fossar de Sant Joan del Camp subsisteix i es mantindrà fins al segle XVIII. El 14 de setembre esdevenia la Batalla de Montjuïc, a Barcelona, amb la derrota de les tropes de Felipe V pels vigatans partidaris de l'arxiduc Carles i el 23 els 800 voluntaris que comandava Josep Llevat, partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria, arribaven pel barri de Jesús. El 27 de setembre Tortosa i Lleida es declaraven partidàries del Habsburg, i just en tal dia entraven a Tortosa les tropes de l'arxiduc d'Àustria, sense trobar resistència, i les famílies addictes a la dinastia borbònica van sortir de la ciutat sense ésser molestades, i les tropes austriacistes dominaren la ciutat i es procedí a organitzar la milícia urbana de La Coronela que, heroica, s'immortalitzarà en el setge de 1708. Silvestre García y Escalona, el bisbe de Tortosa, es mantindrà addicte a Felipe V de Borbó. Era el moment,

⁶⁸¹ *Recerca*.4, pàg. 261. BEGUER, o. c. pàg. 20 i BAYERRI, o. c., vl. 7 pàg. 499.

⁶⁸² PLADEVALL, o.c., 144.

tanmateix, que apareixien uns rals de plata que recordaven els emprats pels castellans i que el poble conegué com “pecetes”, una denominació que adquirirà importància en el futur.

La mala política borbònica contrastà amb el prestigi del príncep Jordi de Hessen-Darmstadt, cap dels exèrcits de l'arxiduc Carles que havia començat a operar militarment el 1704 i l'estat d'opinió, aleshores, permetia el desembarcament de l'esquadra britànica a Catalunya, amb Carles d'Àustria i el príncep esmentat i el general anglès Peterborough i, pres el castell de Montjuïc, els austriacistes entraven a Barcelona el 9 d'octubre de 1705 i, molt ben acollits pels ciutadans, començava el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria o de Habsburg o Carles III de Catalunya, el que era aclamat el 23 per bé que el 7 de novembre realitzava l'entrada solemne a Barcelona i el 28 jurava els privilegis de la ciutat, les Constitucions de Catalunya i convocava Corts catalanes que obrirà el 7 de desembre. A Tortosa, malgrat tot, hi havia prou serenitat com perquè el general austriacista Conde de Cifuentes, de pas per la ciutat, es permetés una representació teatral a la casa on s'allotjava⁶⁸³. A València, mentrestant, les tropes austriacistes desembarcades estaven comandades per Joan Baptista Basset que, a Dènia, a l'agost de 1705, havien proclamat rei l'arxiduc amb el nom de Carles III, i inicià la marxa sobre la ciutat de València, on entraren al desembre. A l'Aragó el moviment engegà a Alcanyís i aviat s'escampà arreu del regne.

En el mateix any 1705, quan Carles III organitzà la seva cort a Barcelona, presidí el braç eclesiàstic Guillem Gonyalons, frare agustí i bisbe de Solsona (1699-1708), un destacat austriacista que fou membre de la Junta d'Eclesiàstics. En tal moment l'arquebisbe de Tarragona es trobava en la zona ocupada pels borbònics; el bisbat de Vic era seu vacant i s'hi mantenia fins al 1706 amb el nomenament de Manuel de Santjust; el bisbe de Lleida, Francisco de Solís, Julián Cano de la Seu d'Urgell i Miquel Joan de Taverner de Girona, talment com Silvestre García Escalona de Tortosa eren felipistes declarats i escaparen cap a terres sotmeses a Felipe V quan les seves ciutats es lliuraven a Carles III. El clergat i els capítols de les seus eren majoritàriament austriacistes i hauran de sofrir tota mena de vexacions de les tropes felipistes quan aquestes conqueriran les diòcesis i les ciutats que havien optat per Carles III. Els ordes religiosos, convents i monestirs, resultaren semblantment afectats.

Carles III, havent fet a una entrada triomfal a Barcelona, celebrà Corts el 1706 i en aquestes se'l reconegué com a comte de Barcelona i com a rei de Catalunya-Aragó i dels altres reialmes de la Corona. Al carrer regnava l'entusiasme, el sentiment de la superació del mal govern, i per tot plegat tothom prengué les armes a favor del nou rei germànic.

Felipe V, amb el ple suport del seu avi Lluís XIV de França, acudia personalment a Catalunya al cap del seu exèrcit i assetjava Barcelona al maig de 1706, però fou rebutjat de seguida, hagué d'aixecar el setge el dia 10 i fins al punt que calgué que es refugiés a França. Tot Aragó, amb Saragossa al cap, es declarava per Carles III que, estimulat pels triomfs, avançava llavors cap a Madrid, imparabile, on entrà el 25 de juny entre la indiferència popular, quan cinc dies abans havia escapat la cort de Felipe V. Castella sencera però, la que no s'apassionà per ningú, en veure que els odiats catalans imposaven un rei, de cop i volta, esdevingué radicalment borbònica: agents polítics i tècnics francesos en foren els organitzadors i impulsors d'ençà del redreçament de les finances, amb l'organització militar i l'aprofitament de les fonts de riquesa de les colònies americanes.

Tot plegat potser que mostrava l'audàcia però també el curs de la guerra, i es feia palès que la causa felipista no obtenia bons resultats europeus puix que amples zones hispàniques romanien a mans de les tropes angloaustriàques i França sofria fortes derrotes, com la de Ramillies, les quals coses portaven a reconsiderar les estratègies. Però el 8 d'octubre l'exèrcit de Felipe V prenia Conca i feia 2.200 presoners austriacistes, i el 19 es revoltava Menorca a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, en acció sufocada pels partidaris de Felipe V, i el 15 de novembre l'arxiduc Carles creava la Reial Guàrdia Catalana, un regiment regular d'infanteria que, comandat pel coronel Antoni de Peguera, tindrà un important protagonisme durant la guerra.

⁶⁸³ Recerca.4, pàg. 264.

El resultat fou que Carles III hagué d'abandonar Madrid i que l'exèrcit borbònic, el 25 d'abril de 1707, obtenia una transcendent victòria a la batalla d'Almansa, en un triomf que no s'assolí per les seves virtuts sinó per la desídia dels aliats, i això fou prou perquè es defès l'exèrcit de Carles III que acabà per haver d'abandonar el regne de València i per haver de deixar a mans borbòniques l'Aragó i llavors, el 29 de juny, es dictava la famosa pragmàtica que acabava amb la sobirania valenciana i aragonesa que de llavors ençà s'havia de regir per les lleis i costums de Castella. El fet fou, però, que en gestionar una pau amb Lluís XIV les exigències dels aliats tingueren més força que les armes castellanques perquè es pretenia la incorporació de França al Tractat de la Haia per tal de foragitar Felip d'Anjou de la península en el cas que en dos mesos no renunciés a les corones hispàniques. Lluís XIV, tot i la seva delicada situació, seguí ajudant el seu nét.

Tortosa vivia el curs de les operacions militars valencianes, amb el neguit de veure com les tropes enemigues avançaven cap a l'Ebre i de com creixia la pressió exercida des de l'Aragó. La situació afectava directament les relacions comercials i industrials, entre altres, i els efectes econòmics i de proveïments s'incrementava cada dia. La penetració enemiga afectà aviat la meitat sud de la diòcesi tortosina, del Palància a l'Ebre, i els fugitius arribaven de pertot arreu per refugiar-se a una ciutat que gairebé no disposava d'espais per acollir tanta gent tot i que eren molts els que seguien fugint cap al nord.

La Confraria de Santa Maria de la Cinta havia realitzava la seva assemblea el diumenge 16 de setembre de 1707, en la qual s'engegava l'activitat per a celebrar la festa patronal del 12 d'octubre: res no hi havia hagut d'inusual fora del goig d'haver enllestit l'obra del nou vas de sepultura dels confreres, a l'entrada de la nova Capella, i, aleshores, sobta una reunió extraordinària el 6 de novembre per raó d'haver de proveir quant a les absències de membres de la junta de govern, *"de la ausència dels senyors majordom en cap, y ters extrets en lo present any que havent los ho participat per a venir a jurar no han acudit ni tenir se esperances de venir tan prest"* puix que no es podien atendre els serveis i assistències socials: els tortosins de tots els estaments, humils o benestants, fugien de la ciutat en veure immediat l'atac borbònic, la invasió estrangera. Des de llavors ençà que desapareix la Confraria i potser que el culte a la Mare de Déu, el silenci s'imposa i no solament no se'n té cap més notícia sinó que els més destacats capdavanters no tornaran a reunir-se en junta fins a començaments d'octubre de 1715 per a caure, tot seguit, sota l'acció policial i repressora del règim militar d'ocupació i de dictadura militar.

El duc d'Orléans, arribat de França, atacava la diòcesi de Tortosa amb el general Asfeld i un exèrcit de 25.000 soldats que el dia 9 de juny arribaven als suburbis i iniciaven el setge. La milícia urbana, la Coronela, estava comandada pels Gil de Federich, Miravall, Pinyol, Jordà, Montagut, Rius, Oriol i Abària. El guarniment militar era ínfim, no es disposava de queviures i les possibilitats de defensa eren mínimes i a la meitat del mes de juny es realitzava la conferència dels Tres Comuns de Catalunya per raó de l'ambaixada a fer per demanar ajut per a Tortosa. La situació s'agreujava al pas dels dies i la ciutat estava durament castigada amb voluntat de venjança i d'escarment a Catalunya sencera, amb els sistemàtics bombardeigs de l'artilleria dels assetjants borbònics que li dispararen 667 bombes i amb els atacs de la infanteria que es realitzaven principalment pel front oriental. El 10 de juliol es feia evident que el manteniment de la defensa era impossible i es desitjava fer una bona capitulació. Tortosa s'avingué a la capitulació el 15 de juliol de 1708, malgrat que tothom veia ben clar que els francesos i els castellans no pensaven a complir el pacte.

La serenitat dels ciutadans es mantingué ferma i presta a resoldre els molts problemes que se'n derivaren, això malgrat del desastre, els morts i les destruccions, de l'escampall de soldats que depredaven pertot arreu i que feien tota mena de vexacions i d'aberracions sense que mai ningú no hagi gosat a obrir-ne una investigació puix que, de llavors ençà, a Tortosa ben bé mai més no governarà el poder castellà sinó la temor derivada del pànic que tan sovint escampaven, pel terror que s'imposava com a mesura d'ordre i de domini. La serenitat del poble, segons una nota de l'Arxiu Capitular, permetia que, malgrat tot, a la catedral mai no hagués estat alterada l'hora de matines, fets llavors a mitja nit, amb la sort que en cap moment del setge tinguessin cap mena de desgràcia.

Lavors, a la meitat del recorregut del front oriental de la ciutat el duc d'Orléans feia bastir una estratègica i gran fortificació amb una bona dotació de bateries d'artilleria, per tal de poder dominar aquell sector de ciutat i bombardejar-la quan calgués, talment com es podia fer des Castell i des del fort de les Tenalles: la ciutat sencera restarà sota l'amenaça de bombardeig i, cinquanta anys després, els colossals Quarters del Sitjar garantiran, per sempre més, un domini total sobre la ciutat i el territori, tot i que mai no es realitzaren els espectaculars projectes de fortificacions militars que haguessin transformat Tortosa en un immens castell, en un colossal baluard militar just posat al centre dels països catalans. El rei Felipe V, magnànimament, atorgarà a la ciutat un privilegi de fidelitat.

Malgrat tot, el 7 d'agost, a la Llotja de Mar de Barcelona i en presència de Carles III, es presentava el primer espectacle d'òpera a Catalunya i, en la inestabilitat que condiciona el país, el 19 de novembre arribava a Menorca una esquadra angloholandesa que efectua un desembarcament d'efectius a la cala Aucalfar, ajudats per gent de l'illa que era fidel a Carles d'Àustria, i els filipistes, portats per l'ambient hostil, rendien Fornells i el castell de Sant Felip, constituint el lliurament de Menorca als britànics. Els governadors espanyol i francès, en tornar a llurs països, seran processats i degradats: així començava un domini anglès que es farà del tot efectiu en el 1715, per raó del Tractat d'Utrecht.

Les unitats militars austriacistes no deixaven de moure's, però, i el 14 de desembre feien per recuperar Tortosa just quan el governador Adrian Betancourt estava més confiat: de 4 a 5 del matí hi hagué un atac per Remolins, on ocuparen el sector i muntaren bateries que feien possible l'acarnissat combat d'artilleria que seguí, amb la mort de Betancourt i més de 400 baixes entre morts i ferits. El 23 del mateix mes i en el mateix sector, el governador Jean de la Crue feia abandonar el convent de Santa Maria de la Ràpita, el del Pla d'en Pol, el qual comencen a ensorrar fins que l'11 de gener de 1709 se l'acaba de tombar a canonades disparades des del Castell, després de 122 anys d'estada de les monges hospitaleres o santjoanistes, en un dia de fred intens en el qual les aigües del riu s'havien gelat. Els seus materials s'empraran a l'obra de la murada de la Cortadura i la fusta es destinava a la construcció de la Casa del Governador, al mateix Castell⁶⁸⁴. L'Estat espanyol ha d'indemnitzar les monges amb 30.000 lliures valencianes per obra i 6.665 per la fusta però, malgrat de les reclamacions, mai no acaben de pagar i en l'any 1767 només n'hauran abonat una part. Les monges, foragitades del convent i sense indemnitzar, hauran de romandre i de malviure durant més de 25 anys en un alberg del carrer de la Llotja. El 4 de juny, tanmateix, com a represàlia contra els austriacistes i com a política fiscal, la Corona confiscava les salines del delta de l'Ebre, les quals havia traspassat el 1702 a un consorci saliner.

Els carmelitans descalços hagueren de suportar l'espectacle de veure com l'artilleria francesa tornava a bombardejar i a destruir el seu convent de Santa Maria del Miracle, vora el portal de Tarragona o de Santa Clara, el qual espai esdevindrà aviat un imponent fortí i un escampall de restes arquitectòniques i artístiques, i els dominicans en resultaven altament afectats per raó d'estar situats a l'antic monestir dels framenors de Sant Joan del Camp el qual havia estat fortament damnat per les accions militars de la Guerra dels Segadors i aleshores per la de Successió, de manera que caldrà que es traslladin vora el riu, entre el palau dels Oliver de Boteller del Pes de la Palla i l'antic Riba-rec, vora els Paiols i l'embarcador, immediats a la desembocadura del Vall: la nova casa es començava a obrar d'immediat encara que el progrés serà ben lent. El nou complex defensiu hem vist com desplaça les santjoanistes que caldrà que cerquin una altra ubicació monacal i ho faran al Replà i els dominicans, amb la Nova Planta castellana, hauran d'acceptar que l'Estudi General o Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Matias, la Universitat, esdevingui adscrita a la Universitat de Cervera tot i salvar el seu Reial Col·legi de Sant Jordi que es dedicava a la formació intel·lectual dels frares de l'orde.

Les obres de la catedral, tot i les dificultats derivades de la guerra i d'estar probablement en absència el bisbe borbònic García Escalona, tan sols es deturaren durant els dies del setge per continuar després, de manera que en el 1708, segurament havent estat derrotada la ciutat i havent tornat el bisbe, ja es va poder fer la navada pròxima a les dues torres de la façana o

⁶⁸⁴ BEGUER, a o. c., pàgs. 128 i 138.

frontis; i al mes de març de 1710 s'acordarà l'ensorrament del mur provisional que hi havia al darrera del cor; la qual cosa demostra que l'església restava closa i coberta per aquesta part⁶⁸⁵. Les obres continuaren a bon ritme, malgrat de les interrupcions que imposà el curs de la Guerra de Successió. La construcció de noves fortificacions (*la Cortadura*), altrament, portaven a la destrucció del monestir de les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem que el 1583 s'havia enllestit entre els sectors urbans de Sant Jaume i Remolins i es procedirà a l'obra d'un nou convent al Replà d'en Febrer, immediat al de Santa Clara⁶⁸⁶, el qual s'inaugurarà el 1734 i on les monges viuran fins que el 1967 abandonaran Tortosa per instal·lar-se a Gandia. La comunitat, mentrestant, s'instal·larà provisionalment en un immoble del carrer de la Llotja.

La confrontació portà a què en el 1710, assistit per tropes angleses i alemanyes, el rei Carles contraataqués per Castella amb un fracàs com a resultat per raó de no haver connectat amb les tropes portugueses. L'exèrcit aliat no gaudia d'un comandament unificat i cada general feia la seva. El resultat fou un altre fracàs, com el d'Almansa, on el 25 d'abril el mariscal James Fitz Stuart, duc de Berwick, obtenia una transcendent victòria que determinava la caiguda de València i després d'Aragó, amb la immediata abolició de les constitucions polítiques. Carles III no es pogué instal·lar a Madrid i la contraofensiva franco-castellana fou decisiva perquè el 6 de desembre de 1710 a la rodalia de Villaviciosa de Tajuña (Guadalajara) s'enfrontava l'exèrcit francoespanyol de Felipe V i el format per austríacs, neerlandesos i portuguesos de l'arxiduc Carles, comandat per Guido von Starhemberg i, després d'una sagnant batalla sostinguda el dia 10, tots dos exèrcits s'atribuïren la victòria però el fet era l'èxit del Borbó, pel duc de Vendôme, perquè l'exèrcit de l'arxiduc, ordenadament retirat, en restà molt afeblit. Els borbònics també triomfaven de manera decisiva a Brihuega, vora Madrid, i Carles III calgué que es replegués cap a Barcelona en començar el 1711 i les tropes franceses, llavors, penetraren fins a Girona, i Vic que havia iniciat el moviment de rebuig al Borbó demanava ara el perdó, i l'enemic ocupava una bona part de Catalunya i cada cop guanyava noves ciutats... A Àustria, la mort de l'emperador Josep I el 17 d'abril esdevenia un fet decisiu perquè l'imperi restava a mans de son germà, Carles III, el rei dels catalans, el que calgué que abandonés el país tot deixant la seva dona, Elisabet Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel, com a lloctinent i capità general de Catalunya, i els aliats es van trobar amb les possibilitats no desitjades de la refeta de l'imperi de Carles V^e en el cas que l'austríac esdevingués vencedor a la península. El 19 de maig, tanmateix, se signava la pau de Szatmar que posava fi a quasi dos segles de lluites entre Àustria i Hongria mentre que la diplomàcia i els interessos econòmics feien la resta i Catalunya acabava sola davant els borbònics, abandonada pels mateixos aliats que l'havien portat a la guerra. En aquest any 1711 s'exiliaren a Viena una riuada de catalans i el 27 de setembre Carles III calgué que també se n'hi anés puix que havia esdevingut l'emperador del Sacre Imperi Romano-germànic (1711-1740), essent arxiduc d'Àustria (Carles II) i rei d'Hongria (Carles III) del 1711 al 1740, i rei d'Aragó o de la confederació catalana (Carles III) del 1705 al 1717 [1725] i rei de Nàpols-Sicília (Carles VI) del 1705 al 1713 i del 1718 al 1735.

Després d'unes converses preparatòries, realitzades a Londres entre França i la Gran Bretanya, a l'holandesa Utrecht s'obrien unes llargues sessions el 29 de gener de 1712, unes reunions que es mantindran fins al 1714 per tal de concretar el tractat de pau que havia de posar fi a la Guerra de Successió espanyola, en un replanteig general que canviarà significativament el mapa polític europeu. Mentrestant i després d'haver estat signat el tractat continuaven les hostilitats, sobre tot a Catalunya, d'on les tropes austríaques es retiraran, segons els pactes, però que s'hi continuarà lluitant contra Felipe V per decisió de la Junta General de Braços.

En aquesta difícil situació l'Església catalana celebrava un altre Concili Provincial⁶⁸⁷ en el mateix any 1712, en el qual moment es tornaven a gelar les aigües de l'Ebre, amb sessions obertes en el primer dia d'abril a Barcelona i tancat al novembre-desembre. El bisbe Francesc

⁶⁸⁵ O'CALLAGHAN, a o.c. pàgs. 214-217 - MATAMOROS, a o.c. 114-115.

⁶⁸⁶ Al Replà d'en Febrer és l'espai en el qual se situa la medieval Poble de Montcada, al final del carrer dels Montcada, entre la muralla del segle XIV i el monestir de Santa Clara, amb façana a la plaça que passarà a denominar-se de Sant Joan, el qual topònim encara sobreviu.

⁶⁸⁷ RAVENTÓS a o.c., pàg. 106.

Dorda, de Solsona, fracassava en la convocatòria d'un concili, en *sede uacante*, amb assistència dels sinodals que estaven sota el domini de l'arxiduc Carles i s'hi tornà a parlar dels casos de simonia previstos el 1664. El bisbe de Tortosa, és clar, hi brillà per la seva absència. Eclesiàstics i religiosos, mentrestant, feien per sobreviure a la situació, com els carmelitans descalços que al 1712 es concentraven en un a casa del carrer de Santa Anna i dels Garidell, sobre la Ratlla de Sant Jaume, destruït com havia estat el seu convent Santa Maria del Miracle⁶⁸⁸, una casa d'insuficients dimensions i que per claustre tenia un migrat jardí al darrera, una casa on romandran fins a l'exclaustració que acabarà per sempre més amb la seva comunitat tortosina encara que deixant el valuós llegat de la devoció a la Mare de Déu del Carme i conservant el seu record amb la denominació del carrer que des de Montcada escala la costa de Santa Clara fins al Sitjar. Mentrestant, el 5 de novembre, Felipe V signava l'acta de renúncia a la Corona de França, personal però també afectant els seus descendents.

Les llargues converses per la pau, iniciades a Londres el 1711, per una part afectaren França amb el bambolejant Imperi Espanyol dels castellans mentre que per l'altra, la dels aliats, afectava el front que formava l'Imperi Britànic, l'Àustria imperial, Holanda, Prússia, Savoia i Portugal. Cal dir que en el curs del procés pacificador foren moltes les propostes pel manteniment de la sobirania catalana: el nou emperador austríac féu per unir la Corona d'Aragó al seu imperi, Anglaterra renunciava a la d'acollir Catalunya com a república a protegir i tan sols acceptà la gestió per una amnistia i el respecte a persones i béns dels catalans que deposessin les armes, i al Tractat d'Utrecht aconseguiran penosos privilegis... L'emperador Carles es negà a participar en l'acte de signatura de la definitiva pacificació. Els anglesos, en possessió de Menorca d'ençà del 1708, es donaren per satisfets amb la ridícula promesa castellana de reconèixer als catalans els mateixos privilegis que als habitants de Castella, el qual estarà tingut per un regal sublim per part dels partidaris a ultrança del nacionalisme castellà a Tortosa, tot i saber *a fortiori* que no passà d'ésser un eufemisme de la voluntat repressiva de l'imperialisme castellà. El fet era que el 13 de gener de 1713 Felipe V d'Espanya anul·lava els *Costums de Tortosa* i que el 14 de març i com a pas previ a la signatura de la pau, les principals monarquies europees optaven per evacuar les tropes austricistes de Catalunya, sense consultar-ho amb els representants catalans i sense haver tractat l'afer de les Constitucions de Catalunya, en la qual situació restava ajornada la qüestió de la sobirania. Tot plegat portarà al tractat d'Utrecht (Holanda) l'11 d'abril de 1713, el teòric punt final a la Guerra de Successió hispànica, després complementat pel tractat de Rastadt i altres de menors, mentre que Catalunya seguirà resistint heroicament. El problema de la sobirania de la confederació catalana es va debatre del novembre del 1711 a l'abril de 1713, en el curs de les negociacions preparatòries del tractat, amb intensitat i una certa duresa de les parts, resultant minses les defenses britàniques que hi estaven obligades per raó del vigent pacte de Gènova i imperatives pel radicalisme borbònic, constituint l'internacionalment denominat Cas dels Catalans. El 4 de maig, encara, la reina Anna d'Anglaterra rebia Francesc de Berardo, l'ambaixador de Catalunya, sense comprometre's a defensar el Cas dels Catalans davant les cancelleries europees.

Les autoritats austricistes de Catalunya silenciaren al poble els acords presos, i en major mesura els d'evacuació militar del país, el qual fet no pogué impedir que la decisió fos coneguda per tothom. El poble català no s'hi pogué avenir i es tancà dins els murs de Barcelona i Cardona i disposà una defensa portada a ultrança quan el lloctinent carolí Starhemberg i els darrers aliats, precedits per l'emperadriu Elisabet Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel, abandonaven Catalunya el 30 de juny de 1713 i els seguiren una altra riuada de catalans que marxaren a l'exili. Poc abans, a Cervera, el 13 de juny s'havien reunit en conferència el comte de Königssegg, pel mariscal Starhemberg, lloctinent de l'arxiduc Carles, i el marquès de Grimaldi, en nom del duc de Pòpuli, cap de l'exèrcit franco-castellà de Felipe V, amb l'assistència de comissaris britànics, per preparar l'armistici durant l'evacuació de les forces estrangeres, d'acord amb el tractat d'Utrecht, i establir la forma de lliurar Barcelona i

⁶⁸⁸ Després de l'exclaustració, la imatge d'aquesta advocació mariana del Miracle serà situada a l'altar de sant Antoni, a l'església del covent de la Puríssima. Es diu que un irreverent jugador de pilota trencà el braç esquerre al Nen. La imatge desapareixerà el 1936.

Tarragona tot respectant les llibertats catalanes: aquests darrera condició farà fracassar la conferència. El dia 22 els plenipotenciaris esmentats signaven el conveni de l'Hospitalet que establia l'evacuació de les tropes austríaques, i les forces catalanes restaren soles en la lluita contra els Borbons. El dia 30 esdevenia la darrera convocatòria dels Braços Generals de les Corts catalanes per tractar de la posició de Catalunya en la guerra de Successió i el 9 de juliol la Diputació del General, tot i l'abandó internacional en retirar-se els aliats austriacistes, a demanda de la Junta de Braços, declarava públicament la resistència contra els exèrcits de la monarquia hispànica i convocava el poble a defensar les Constitucions i els Privilegis de Catalunya.

El Tractat d'Utrecht se signava el 13 de juliol, entre els delegats d'Espanya i Anglaterra, i així es posava fi a la Guerra de Successió, però s'hi reconeixia el dret de conquesta dels països i llocs conquerits i ocupats. El Tractat restituïa als catalans "*tots llurs antics Privilegis*", una clàusula que mai no es respectarà. El tractat tindrà una gran repercussió internacional perquè Espanya s'emparava de les terres catalanes (art. 13) però perdia totes les seves possessions d'Europa a benefici d'Àustria que adquiria els Països Baixos espanyols, la casa de Savoia que obtenia Sicília, mentre que Anglaterra aconsegueix Menorca i Gibraltar (art. 10) , així com el dret d'assentament o monopoli del comerç d'esclaus a Amèrica. Catalunya, mentrestant, seguirà lluitant fins al 14 de setembre de 1714.

En aquest 1713 en el qual la butlla '*Unigenitus*' de Climent XI, contra els jansenistes, provocava el cisma de l'església d'Utrecht, les Corts catalanes sense el rei, a manera de junta de braços i segons la convocatòria feta per la Generalitat, evidenciaven que el moviment antiborbònic s'havia escapat de les mans de la petita noblesa de la muntanya per exercir-la l'estament popular, molt condicionat pels menestrals barcelonins, els grups de guerrillers d'arreu del país i la força moral dels refugiats valencians, aragonesos i àdhuc castellans. El 25 de juliol i en compliment del Tractat d'Utrecht es retiraven de Catalunya els exèrcits aliats i llavors els borbònics formalitzaven un bloqueig naval de Barcelona, quan les ciutats catalanes anaven caient a mans dels borbònics.

Antoni Berenguer, diputat del braç militar, el 9 d'agost trencava el bloqueig naval de Barcelona i amb una columna de 2.000 soldats iniciava una arriscada expedició pel Principat, fins a l'octubre, per promoure l'aixecament general del país contra Felipe V. Un mes després, però, el 6 de setembre, assetjada Barcelona, esdevenia el primer xoc important entre els filipistes i austriacistes. Llavors se sap de la caiguda de Vic a mans dels felipistes, el 30 de setembre, on el 2 de novembre era penjat Francesc Macià Ambert, el famós Bac de Roda, un dels principals líders populars catalans durant la Guerra de Successió, i la seva mort fou molt sentida arreu del país.

L'any 1714 començava amb una novetat que passava desapercibuda al país, per raó de les circumstàncies: el 7 de gener el britànic Henry Mill provava per primer cop la construcció d'una màquina d'escriure, un enginy que obtindrà una patent de la reina Anna d'Anglaterra, i més endavant Daniel Fahrenheit (1686-1736) obtenia un termòmetre de mercuri amb una escala precisa per a ús científic. A Tortosa, altrament, havent estat derruït el vell monestir dels Framenors que ocupaven els dominicans, aquests obrien el convent del Roser, de la Plaça de les Cols al riu, per bé que també hi havia la novetat de l'existència d'una fàbrica de vidre, bastida amb capital francès, essent la primera que l'empresa muntava al sòl hispànic. El bloqueig marítim de Barcelona, mentrestant, estava constituït per 35 naus borbòniques, just en encetar el mes de febrer.

L'emperador signava la pau de Rastadt (Alemanya) amb Lluís XIV, el 6 de març de 1714, un conveni de pau que complementava el tractat d'Utrecht i que constituïa un menyspreu absolut envers els catalans que eren fidels a la causa austriacista, amb el qual fet Catalunya restava sola davant una França que podia reforçar més que mai l'ofensiva contra els catalans. Llavors, el 6 de juliol de 1714, el duc de Berwick es posava al front de l'exèrcit que assetjava Barcelona, la col·lapsà per mar i inicià per terra una guerra de trinxeres. Rafael de Casanova, conseller en cap de la milícia de Barcelona, el dia 29 mobilitzava els nois majors de 14 anys per enfrontar-se a l'exèrcit borbònic malgrat que la desigualtat d'homes i d'efectius era aclaparadora, que eren arcaïques i que restaven en mal estat les fortificacions urbanes, que les

unitats de combat eren forces regulars que integraven ciutadans agrupats en gremis, així com gent refugiada d'arreu del país. Els voluntaris tortosins hi estaven presents, en fort nombre, i el floret de la noblesa de Tortosa comandava unitats i combatia a primera línia. El setge els privà de tot i la tàctica dels atacants era la de l'extenuació, sempre sota els intensos bombardejos i la guerra de mines. Algun ajut de queviures i unitats armades arribaren de Mallorca, poca cosa, i el 14 d'agost hi hagueren 1.700 baixes en les files dels defensors, en un sol dia, i el 3 de setembre les bretxes a la muralla eren moltes. Berwick intimava a la rendició encara que el conseller Rafael de Casanova i el general Villarroel volien una capitulació honrosa però els comuns, la majoria aclaparadora del poble, no ho permetia i el 4 de setembre es reunia el govern de Barcelona que decidia, a desgrat de la situació, el rebuig de l'oferta de rendició.

L'11 de setembre esdevenia la desfeta: Casanova queia ferit i al cap de set hores havia estat ocupada per l'enemic la primera línia de combat. Les deliberacions no menaven a cap lloc i Villarroel prenia la responsabilitat de la capitulació. El mariscal duc de Berwick no volgué dialogar quant a les Constitucions de Catalunya i de Mallorca o del canvi d'obediència d'aquesta. Prometia no processar ningú per cas de rebel·lió i ordenà que tothom romangués a casa seva. La ciutat lliurà el port i l'armament i es notificà a Cardona que calia depositar les armes. La desfeta fou absoluta i llavors seguirà la repressió. Sota el poder de l'exèrcit castellà de 30.000 homes que l'assetjava, la ciutat era ocupada militarment, amb la qual cosa Catalunya perdia la sobirania. El dia 16 un reial decret borbònic suprimia la Generalitat de Catalunya i el Consell de Cent, i s'aboliran totes les institucions catalanes, amb pèrdua de les llibertats i eliminació del Dret públic, amb l'aboliment de les institucions nacionals i la justícia, es reorganitzarà el país en *corregimientos*, es prohibirà la possessió d'armes, s'implantarà el dret castellà, s'imposarà la llengua castellana... restarà implantat el més estricte règim colonial espanyol i més de 25.000 catalans han de marxar a l'exili.

Caiguda Barcelona a mans dels , el 18 de setembre el comte de Montemar, comandant de l'exèrcit borbònic, i Manuel DesValls, governador de Cardona i delegat austriacista, signaven la capitulació de Cardona que era el darrer focus de resistència i el 25 s'efectuava el primer desplaçament de presoners cap a Alacant, i el 2 d'octubre, engegada l'onada repressiva, les autoritats borbòniques començaven l'expulsió massiva d'eclesiàstics catalans. Tot plegat no passava d'ésser el començament i el 5 d'octubre els vencedors de la guerra publicaven un edicte per prohibir la possessió d'armes als catalans que no ocupessin càrrecs en l'administració borbònica, i el 15 s'instaurava un nou impost extraordinari per al sosteniment de les tropes d'ocupació castellanques a Catalunya. Europa estava escruixida davant el desastre català i l'escàndol afectava tots els nivells socials mentre que Viena s'havia omplert de refugiats polítics catalans. Anglaterra, sentint la part de les culpes que tenia, passaria molts anys defensant la sobirania de Catalunya arreu de les cancelleries europees encara que, mentrestant, el 31 d'octubre restava submergida en l'esdeveniment de la coronació de Jordi I, el primer monarca de la casa de Hannover, des d'aquell moment rei de la Gran Bretanya i Irlanda. Els poders borbònics, llavors, el 10 de novembre decretaven la pena de mort per als catalans antiborbònics que fessin per escapar de Barcelona o de Catalunya, afectats internacionalment com estaven per l'escampall immens d'exiliats polítics arreu d'Europa. Previsors, també, quant al problema de la classe política i intel·lectual del país conquerit, el dia 16 es disposava que tots els estudis de la Universitat de Barcelona fossin traslladats a Cervera, a la Segarra, per ordre del rei Felipe V.

Tortosa semblava immersa sota una onada de silenci, d'ençà del 1708, sense cap mena d'activitat social perceptible i amb dades que poden semblar incoherents mentre que pel camp es movien els resistents, en llarga lluita contra les forces d'ocupació castellanques i borbòniques. Als portals d'accés a la ciutat havien estat arrencades les àguiles bicèfalas de l'imperi alemany, coixí que eren de les armes quatripartides de la dinastia de Barcelona, i el popular culte a la Mare de Déu de la Cinta havia desaparegut per decisió oficial. El bisbe no destacava en les seves aigües mortes i tan sols recordà que venerava al seu país Nuestra Señora de la Oliva, una imatge trobada a començament del segle XIV i a la que es dedicà un gran temple, a resultes de la devoció que li tenia, i res de millor no va saber fer que retirar la secular imatge de Santa Maria de l'església de Bitem per posar la del seu exòtic país, tot

declarant-la patrona d'aquest poble. L'*Inventarium Sacristiæ Ecclesiæ Derthusensis*, de 1766, amb el núm. de registre 294 ens recorda el seu donatiu de “*Vna Azafate de plata ab Flors: era del Sr. Escalona*”.

La devoció del bisbe García Escalona per la Mare de Déu de la Cinta es mantingué durant els tretze anys que governà la diòcesi. El 13 de juny de 1714, a 67 anys d'edat, fou traslladat a la diòcesi de Salamanca, on un dia s'unirà al Capítol de la Seu de Tortosa per demanar a Roma una oració pròpia per a l'ofici de la Cinta, escrivint directament al sant Pare el 13 de desembre de 1724 per explicar-li i testimoniar la seva curació miraculosa: “*No quiero molestar á Vuestra Beatitud refiriéndole la historia de la Santa Cinta y sus especiales circunstancias, porque estoy seguro que el señor Obispo y Cabildo lo harán cumplidamente; pero no debo omitir el especialísimo favor que recibí hallándome en Castellón de la Plana; el hecho ocurrió exactamente de este modo. Al dirigirme á aquella diócesis para encargarme de la dirección de los fieles puestos á mi cuidado pastoral, enfermé gravemente en dicha población, de tal modo, que segun el parecer de los médicos estaba muy próxima mi muerte. Al saber mi situación el venerable Cabildo de Tortosa me envió la Santa Cinta; y ¡cosa prodigiosa! tan pronto como toqué la sagrada Reliquia, desapareció repentinamente el mal, y desde entonces he gozado de la más completa salud*”.

Silvestre García Escalona moria a Salamanca el 20 d'abril de 1729, quan feia 3 mesos que havia complert els 82 anys d'edat i havent pontificat durant 27 anys.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 816-817; ; *Diccionari...*, 2, pàg. 247 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, 55 ; Matamoros, 1932, pàg. 114-115; O'Callaghan, 1895, pàg. 208, i 1896, pàg. 214-217; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, V. pàg. 115. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgarciae.html>

Juan Miguélez de Mendaña

(6 gener 1715 – 15 desembre 1717)

Juan Miguélez de Mendaña havia nascut a meitats de febrer de l'any 1656 a Cubillos del Sil, al regne de León, essent membre de la família dels marquesos d'Astorga i de Villalobos. Havent cursat els estudis eclesiàstics, fou home de confiança del rei hispànic Felipe V, el que li confià càrrecs com fiscal del Tribunal de la Inquisició de Granada i després com president del mateix Tribunal. Sembla ésser que no volia acceptar cap bisbat però, conquerits pels castellans els regnes de la Corona d'Aragó, la que havia estat confederació catalana dels comtes de Barcelona i que llavors calia sotmetre, al monarca hispànic li calgué dominar i dirigir, tanmateix, les diòcesis catalanes i el 1715 nomenà Miguélez de Mendaña com a bisbe de Tortosa, del qual càrrec prenia possessió mitjançant un procurador en el 6 de gener del mateix any que començava. La documentació pontifícia indica que el nomenament esdevingué l'any anterior, a 58 anys d'edat, i que la presa de possessió fou el 17 de setembre del mateix any 1714.

Tot Catalunya és habitatge de presidi, afirmava el 10 de gener de 1715 un grafit aparegut al mur de la presó de Barcelona, i en seria per sempre més. L'endemà les autoritats borbòniques foragitaven de la diòcesi i de Catalunya el bisbe de Solsona, Francesc Dorda, per haver estat ministre de l'arxiduc Carles d'Àustria, i el 12 de març el rei Felipe V decretava que el mateix Consell de Castella calia que el consultés quant al nou règim que calia implantar a Catalunya en abolir la seva sobirania i les seves institucions. En el silenci de cementiri que Catalunya havia esdevingut corria la notícia del 27 d'abril, la de l'execució a Barcelona de l'heroi català de la guerra de Successió espanyola, el general Josep Moragues Mas, de Sant Hilari de Sacalm, assassinat amb els capitans Roca i Macip. Llavors, el 6 de juny, els conqueridors feien pública una Reial Ordre que disposava la construcció de la Ciutadella de Barcelona, "*siendo tan poco seguro el pueblo de Barcelona y toda Cataluña*", la qual justificaria la futura obra dels Quarters de Tortosa i l'ocupació i adaptació del Castell. L'opressió política i social era molt dura, talment com la religiosa mitjançant els càrrecs eclesiàstics que eren assignats als amics de la potència estrangera conqueridora, i tan sols des d'aquesta situació angoixosa es podia comprendre que el vicari general de Barcelona, el 8 de juny, declarés que era pecat mortal la desobediència al rei hispànic Felipe V.

En el primer dia de setembre moria el rei Lluís XIV de França que, quan l'ocupació francesa, havia rebut la gràcia de l'atorgament del títol de comte de Barcelona com a Lluís II. Temps era en el qual, el 9 de desembre, el superintendent del Principat, José Patiño, aprovava la implantació del cadastre, sistema contributiu que serà element de base per la funcionament del règim de Nova Planta però, també, el que l'artista Dionís Vidal s'adjudicava la pintura dels frescs de les voltes de la Capella de la Cinta⁶⁸⁹.

L'escàndol commovia Europa sencera i durant moltes dècades les que havien estat potències aliades, de manera especial Anglaterra que en resultà la gran beneficiada i aconseguia establir la seva mesura d'equilibri europeu i l'hegemonia marítima i comercial, persistia en el recorregut de les cancelleries per tal de restaurar la sobirania dels catalans. Mallorca havia estat ocupada l'11 de juliol de 1715, quan el virrei austriacista es retia a l'enemic al cap de trenta dies de resistència al setge borbònic. El Cas dels Catalans esdevingué una tragèdia europea, una vergonya col·lectiva, un escàndol internacional. Anglaterra es rescabalava amb el domini sobre Gibraltar i Menorca, i el duc de Savoia ocupava l'illa de Sicília que al 1718 canviarà per la de Sardenya i França, malgrat tot, es trobà amb el fracàs de la seva política d'hegemonia borbònica i amb Frederic Guillem I sorgia puixant el reialme de Prússia.

Els béns de nobles i militars foren confiscats pels conqueridors, els eclesiàstics foren privats de llurs càrrecs i la repressió afectà els monestirs; les universitats foren eliminades, tot i que s'hi formava el clergat d'algunes diòcesis, i es crea la universitat unificada de Cervera; les Constitucions de Catalunya foren abolides pel decret de Nova Planta el 1716 com ho havien

⁶⁸⁹ En morir les continuarà un deixeble, Josep Medina, també valencià. Les voltes i la cúpula estaran acabades de pintar el 1725.

estat les de Mallorca l'any anterior, i abans les de València i les d'Aragó. La Corona d'Aragó, la secular confederació catalana que havia protagonitzat la història medieval i moderna d'Europa, desapareixia per sempre més, i els seus països restaren com a colònies del decadent imperi castellà mentre que els seus habitants, ciutadans lliures de sempre, restaren sotmesos com a vassalls i sota un denigrant règim d'explotació.

En l'any vinent, el 1716, el poder imposava el decret de *Nueva Planta* que anul·lava els drets, les lleis, les institucions nacionals i locals i tota mena de tradicions i instaurava la llengua castellana com única llengua oficial quan, de fet, era incompresa pel poble. El 16 de gener, doncs, s'implantava la nova demarcació territorial del *Corregimiento*, de contingut polític i administratiu per bé que acoblant-se a les tradicionals vegueries. El poder castellà també imposava la concentració de totes les universitats catalanes a la nova Universitat de Cervera després d'haver tancat totes les altres (Lleida, Barcelona, Tarragona, Girona, Tortosa, Vic, la Seu d'Urgell i Solsona), així com tots els col·legis de filosofia i de teologia de convents i de comunitats religioses, com a conseqüència i represàlia d'haver-se-li oposat, de manera que el 17 d'agost de 1717 es fundava aquesta nova universitat única que passava a beneficiar-se de les rendes dels centres suprimits tot deixant empobrides les diòcesis catalanes, materialment i cultural, de manera especial les que les que estaven mancades de seminaris i se servien de les universitats per a la formació del clergat. A Tortosa, doncs, desapareixia l'Estudi General per bé que aviat i amb Girona i Tarragona, conservarà el centre de formació del clergat dertosense (filosofia i teologia) malgrat que no s'hi podran concedir graus acadèmics, de manera que el Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties restava vinculat a Cervera i el de Sant Jordi es reservava a la formació de religiosos: foren molts els estudiants que hagueren d'anar a estudiar lluny mentre que una bona part del professorat perdia el seu mitjà de vida. El papa Climent XII sancionà aquestes disposicions el 4 de desembre de 1730 amb la butlla *Imperscrutabilis* que farà de Cervera una universitat Pontifícia i Reial, amb els mateixos privilegis que la castellana de Salamanca, passant a constituir un centre palatí i un agressiu focus de castellanisme. També s'abolien les disposicions quant a l'estrangeria i es permetia el nomenament de bisbes estrangers, s'introduïa lentament la llengua castellana tot bandejant la catalana, sistemàticament, s'optava pel monopoli educatiu i el tancament dels centres de formació de la diòcesi i ordes religiosos. La disposició reial imposava "*Que en las escuelas de primeras letras y de gramática no se permitan los libros en lengua catalana, escribir ni hablar en ella dentro de las escuelas, y que la doctrina cristiana sea y la aprendan en castellano*". Uns dies després, el 22 d'agost, l'exèrcit de Felipe V desembarcava a Càller (Sardenya) i en tres mesos enllestia la reconquesta de l'illa que conservava una part de la silenciada Catalunya. El decret unificador de la Nova Planta, tot i que no legislava de manera directa sobre temes religiosos, tenia conseqüències molt directes sobre la vida de l'Església catalana però, en conjunt, li era obertament adverses i entre el clergat s'infiltraven models de sermons en castellà.

El nou bisbe Miguélez de Mendaña acompanyà, en els dos anys que es va estar al cap de la diòcesi, els missioners i agents per les parròquies tortosines per fomentar la predicació i la instrucció popular i del clergat, de manera que arribava a les viles més perifèriques de la diòcesi "*con el santo fin de catequizar á los fieles, y mover á los pecadores á apartarse de los vicios. Respecto a lo segundo, en todas las parroquias instituyó las Academias ó Conferencias morales, que dieron los mejores resultados*". Tot en dos anys i potser que sublimat pel cost polític que suposava, potser hauríem de creure que secundà, quasi ferotgement, les imposicions de Felipe V contra Catalunya, imposant la llengua espanyola malgrat de la resistència dels eclesiàstics i centrant l'acció contracultural sobre el jovent i com a imperatiu en l'ensenyament del Catecisme, malgrat que la llengua castellana no era entesa per ningú, ja fossin fidels com clergues, llevat, és clar, dels oportunistes que en feien un instrument de promoció personal. Entre les "instruccions secretes" que el poder castellà havia tramès als corregidors borbònics, en aquest moment i des de Madrid pel ministre Milán de Aragon, la sisena imposava: "*Pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado*". Els preceptes sociopolítics i la llengua castellana com a imposicions polítiques des de la força militar, des de la brutalitat i la violència posades com a garantia, semblen haver estat

afers en els quals hagué d'ésser tot un proselitista per poder respondre a la condició fonamental de tenir la confiança reial d'ençà de l'incondicional servei a la voluntat i als interessos dels conqueridors, assimilistes i depredatoris. Bayerri també en deia que a "Ulldecona, arxiu parroquial (i en alguna altra part de la diòcesi) ha d'haver alguna lletra seva *ordenando y mandando* que s'ensenyi el catecisme en castellà, on es dona com a raó el fet que a les Audiències s'empra com a llengua única, i això malgrat de les observacions que li van fer els sacerdots per tal que es continués fent en català".

De primer antuvi es trobà amb què diumenge 5 d'octubre de 1715 la desapareguda Confraria de la Cinta gosà a fer una nova sessió per tal de refundar-se. La darrera de les fetes havia estat el 6 de novembre de 1707 i llavors calia refer el contacte entre els confreres i elegir nous "*oficials per al govern de dita confraria que per la ocurrencia de la guerra des de lo any 1707 no se ha practicat, y attenant a què tota via falten molts, a habitar encara dins la present Ciutat, y ocórrer altres inconvenients per a no poder.se encara practicar lo fer dita nova extracció de oficials, Deliberaren se suspenga...*", encara que entre els presents restaven facultats els majordoms a fer la festa la segona Domínica d'octubre, segons la tradició⁶⁹⁰. Malgrat de no haver pogut fer altra cosa que la celebració religiosa de la festa, no serà possible la realització de cap nova sessió fins al diumenge 13 de setembre de 1716 quan, atès el moment "*y la ocurrencia de la guerra passada á que se puga ja fer extracció de nous oficials per a continuar lo bon regiment d.esta Confraria en servey de Déu Nostre Senyor y de Maria Sanctíssima (...) atenant ser molts los llochs vacants en tant dilatat transcurs de temps des de lo any 1707 fins al present que deuen ser insaculats...*".

Quant a la imposició de la llengua castellana, a l'acta del 22 de setembre de 1716⁶⁹¹ es diu: "*Atès lo proposat per lo Canonge D. Melchior Rovira, haver.li escrit sa Ilma. lo Sr. Bisbe que es troba en Visita en lo Regne de València per a què represente a este Capítol, de què, a Caètero, així en resar.se y dir.se lo rosari en esta Iglia. los diumenges y dies de festa, com també les deliberacions y resolucions capitulars se practique y observe la llengua Castellana y no la Catalana, com fins ara. / Deliberarunt que tant solament lo rosari, per recitar.se els misteris en castellà, es diga també en llengua castellana. / Però en orde a continuar.se les deliberacions en castellà, no se innove cosa, per a no alterar lo estil fins assí, y regoneixen inconvenients que en son cas, se expresaran a sa Ilma. ddmptis Dnis. Can. Antich et Gombau qui fuerunt voti, que en res se innove cosa sinó que en tot se estiga a la pràctica y estil de Barcelona, com a cap del Principat*".

No sembla, doncs, que el Capítol fes gaire cas de les disposicions episcopals perquè, passat un temps, a l'acta del 4 de desembre del mateix any 1716 s'escriu: "*Sobre lo proposat per lo Prior Claustre de orde, tendria novament donat sa Ilma. lo Sr. Bisbe, per a què los Curats, en lo púlpit, així les amonestacions com tot lo de més que sempre fins ara ho han fet en llengua vulgar materna y nativa, ho diguen en llengua castellana, havent.se ia per dita causa un dia d.estes festes passades, suspesa per los curats la publicació, lo que representen per lo fahedor. / Y atès que segons disposició del S. C. de Trento, del Ritual y Constitucions Tarraconenses està ordenat que se fassa tot lo referit, y demás tocant als Pàrrochos ab sos feligresos en llengua vulgar materna, per a què així ho entenguen millor y ne resten instruhits. / Deliberant que per haver.se ia representat tot lo referit a sa Ilma. segons informe del Sr. Canonge D. Melchior Rovira, se dona orde als curats per a què continuen en tot com fins assí, en dita llengua vulgar materna sense innovar cosa. / Com. Do. eidem Dno. Claustral*".

La disposició política, amb el tort social i cultural que representa en una societat que res no sabia de la llengua i la cultura castellana, es torna a evidenciar, ara de manera més directa, en el text de la sessió del 12 de març de 1717: "*En la Ciudad de Tortosa, el día 1º del mes de marzo de 1.717, a nos su Ilma. el Sr. Don Juan Miguélez de Mendaña Osorio, Obispo de esta Sta. Iglesia y Obispado, mi Señor, del Consejo de su Majestad, etc. Dixo que por medio de su Vicario de Gremio y del Dr. Melchior Rovira, ha ordenado dos vezes que el Rdo. Cabildo ponga*

⁶⁹⁰ Fem referència al volum de "*Deliberacions. 1659-1734*" de l'arxiu de la Confraria, el qual transcrivérem i editàrem en l'any 2009. Els texts manlevats corresponen a l'original, del foli 211v (pàg. 325) al 225r (pàg. 344).

⁶⁹¹ La recerca de dades sobre aquest tema, en la dècada de 1970, l'efectuà pel nostre compte el sacerdot Manuel Vinya, aleshores rector de la parròquia de Jesús (Tortosa), i correspon a dos transcripcions del 1716, una del 1617, de 1768 i de 1964.

todos sus acuerdos y autos en lengua Castellana, por quanto el Rey ntro. Sr. tiene mandado que sus Audiencias de toda la Corona de Aragón, se actue en esta lengua: y que todos los E[scriba]nos. y notarios pongan en ella también todos los autos y escrituras: y esta ley real como directiva y gubernativa y económica, fundada en grandes máximas y razones, obliga a todos, y es rebeldía y desobediencia a las Rles. Ordenes, no cumplirla, como se hace en la Curia Ectca. / Mande se notifique al Rdo. Cabildo assí lo cumpla bajo pena a cada uno de los que fueran desobedientes, de quatro ducados de plata, y que lo mesmo se notifique a Juan Sessé que no lo escriba en lengua catalana, pena de p[ri]bación de su oficio, y de quatro meses de cárcel, y que se ponga testimonio del obedecimiento y cumplimiento, por este auto que firma su Ilma. assí proveyo y mando, Jn, Obispo de Tortosa. (...) fuí presente. Por mandato de S. I. El obispo, mi Señor. Ambrosio Simó, pbro.”

Sobre el tema no sembla que se'n torni a parlar més per bé que en res no canvia el procediment i la llengua catalana seguirà manifestant-se fins a l'acta del 26 de desembre de 1768 o, com escrivia mossèn Manuel Vinya, “fins al darrer dia de l'any 1.768, les Actes Capitulats estan escrites en llengua catalana. Ex abrupto, sense cap advertència, ni deliberació, comencen en castellà, el primer dia de l'any 1.769. La Llei trigà a complir-se cinquanta-dos anys!”.

L'*Inventarium Sacristiæ Ecclesiæ Derthusensis*, de 1766⁶⁹², amb el núm. de registre 269 ens recorda dos donatius de Miguélez de Mendaña: una “*Casulla blanca de Espolina ab flors de or, era del Sr. Miguelez*”, i amb el núm. 286 “*Dos Fonts de plata Ondejades; del Pontificat del Sr. Miguelez*”.

La presència dels bisbes borbònics es feia llavors de menester per tal de concentrar i incrementar el poder i la influència sobre els determinis generals i, d'ençà de tal imperatiu, Miguélez va estar present en el pròxim Concili Provincial que convocà el mateix bisbe de Girona, Miquel Joan Taverner Rubí, obert a Girona del 21 de juny al 7 d'octubre de 1717⁶⁹³. En el curs de la reunió desaparegué per complet la llengua catalana i entre els temes conciliars foren els més importants afers l'erecció de seminaris diocesans, la interdicció a portar el Santíssim a les inundacions, tempestes, incendis o baralles. Cal recordar que en aquest Concili s'acordava a demanar al sant pare la canonització del tortosí Dalmau Montner (Moner). Cal advertir, tanmateix, que els concilis eclesiàstics recuperaran el ritme quinquenal que es mantindrà fins al 1757), i que en aquesta etapa es realitzaran vuit concilis.

La monarquia borbònica canviava sensiblement el to, mentrestant, i per tal d'endurir-lo corregia els termes d'una constitució de 1717 que prohibia als eclesiàstics de conspirar a favor de l'arxiduc i sostenia el vicariat general castrense que, de finals del segle XVII, maldava a estendre la seva prelatura als parents dels militars⁶⁹⁴.

Juan Miguélez de Mendaña moria a Tortosa el 15 de desembre de 1717, a 62 anys d'edat, just en haver tornat del sínode de Girona, després d'un pontificat de quatre anys, i sembla ésser que s'obrí el seu vas de sepultura davant les grades del presbiteri de la catedral, a la Via Sacra, on hi havia una làpida semiesborrada i que tenim per desapareguda, encara que es considera el fet de poder ésser l'existent en *brocatello* entre la Capella de la Cinta i el Baptisteri.

Bibliografia: Bayerra, 1959, pàgs. 817; *Diccionari...*, 2, pàg. 612 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, 115; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5, pàgs. 116-117. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmiguelez.html>

⁶⁹² BAYERRI, 1959, pàg. 817.

⁶⁹³ RAVENTÓS a o.c., pàg. 109.

⁶⁹⁴ MARQUÈS, a o.c., pàgs. 36, 152, 153, 154, 157, 179, 180 i 182.

Bartolomé Camacho y Madueño

(4 març 1720 - 2 abril 1757)

Bartolomé Camacho y Madueño era de nacionalitat andalusa, nascut a Monitoro, Cordovà, el 1680 segons Francesc Terrades, o el 1689 segons Vilanova. Canonge lectoral de Palància, fou promogut per a bisbe de Tortosa pel rei Felipa V el 1716, a 27 anys d'edat, o el 1719, segons els al·ludits autors (O'Callaghan diu 1718, a 28 anys) de manera que li calgué una dispensa prèvia de l'edat canònica, però segons les notes vaticanes fou el 4 de març de 1720; i Villanueva afirma que prenia possessió el 1618 quan sembla ésser que l'ordenament episcopal fou el 12 de maig de 1720: la documentació pontifícia determina el nomenament el 4 de març de 1720 i el 12 la presa de possessió. Arribava a la ciutat el dia de sant Pere i hi romania durant 38 anys (segons Terrades i, per tant, afirma la presa de possessió el 1719). D'atenir-nos a l'epitafi haurem d'acceptar el 1720 per imposició de l'any *ab Incarnatione Domini*, però dates i edat donades no es posen d'acord.

Els dominicans de Tortosa deien que havia estat de professió suarista i criat entre els jesuïtes⁶⁹⁵ i que, ja de bisbe, donava suport a la continuació del col·legi dominicà tortosí. Se n'ha dit que era caritatiu amb els pobres, que ajudava les comunitats més humils de la diòcesi puix que la caritat i l'apostolat foren els seus objectius, de manera que se'l tenia com el pare dels pobres, *ita vt vere pater pauperum diceretur*, i àdhuc ha estat comentat que el rei Fernando VI resolgué a traslladar-lo a la diòcesi de Plasència durant l'any 1749, encara que ell ho refusà constantment perquè no volia abandonar els seus pobres tortosins... Què passava a Tortosa que hi havia tanta gent necessitada?: només es podria atribuir per la desfeta de la guerra i de la societat; també es diu que donà mostres del seu interès pastoral, de la voluntat per restaurar la disciplina eclesiàstica i d'acabar amb els vicis, d'afecte als creients.

En tal moment, concretament en el 1718 que Edmond Halley observava que fins i tot les estrelles fixes es movien en un "moviment correcte" amb períodes de temps molt llargs, s'assignaven a Tortosa 5.343 habitants quan abans de la guerra en constaven 5.800. La població religiosa en l'àmbit de la vegueria que esdevé "*corregimiento*" és de 289 sacerdots, 147 religiosos i 96 religioses en una població total de 15.393 habitants d'alt percentatge femení i de menors de 14 anys.

La situació era molt dura i tensa, i l'odi de les autoritats borbòniques portava a Barcelona a la fosa de la campana *Honorata*, el 16 de març, com a represàlia per haver tocat a sometent durant el setge. A la resta del continent també imperava la in quietud i el 28 d'agost la Gran Bretanya, França, les Províncies Unides i Àustria signaven la Quàdruple Aliança amb l'objectiu de frenar la política expansionista de Felipe V d'Espanya a la Mediterrània, ara per Sicília i Sardenya. Arribat el mes d'octubre, el dia 13, es publicava una reial cèdula per la qual s'establí el nou sistema de govern borbònic a Catalunya, sotmesa com ja estava a les lleis de Castella i el 6 de desembre prenia possessió el nou Ajuntament borbònic de Barcelona, un cop extingit l'antic consistori. A Tortosa just era a les acaballes de l'any quan es formalitzava el contracte amb Tions Vidal per pintar la volta, la cúpula i els vuit quadres de la capella de la Cinta, una obra que s'iniciarà en l'any 1719, en un any en el qual la ciutat es diu que va superant les circumstàncies negatives per més que al Port s'hi hagin refugiat grups resistents als borbònics i a l'ocupació militar estrangera mentre que sembla mantenir-se el silenci de la societat i des de la perifèria continental arriba la novetat que, el 10 de setembre de 1721, Rússia i Suècia signaven a Instat (nom suec de la localitat d'Uusikaupunki, a Finlàndia) un tractat de pau que posava fi a la guerra Nòrdica, això després d'haver-ne signat Suècia un altre amb Hannover, Prússia i Dinamarca, amb l'objectiu de limitar l'expansió russa, el qual fet desencadena una altra guerra que ben aviat serà negativa per al país escandinau. Pel tractat de Nystad els russos obtenien de Suècia la Livònia, Estònia, la Carèlia Oriental, una part de Finlàndia amb Viborg, les illes Dagö o Ösel i Íngria. Pere el Gran, per la seva part, restituïa a Suècia el sud de Finlàndia i renunciava a intervenir en la seva política interna.

⁶⁹⁵ BAYERRI, 1959, pàg. 818, procedent del *Lumen Domus*, pàgs. 295-297.

Durant el pontificat de Camacho y Madueño s'enllestia la construcció de la catedral nova i, segons comentava O'Callaghan, en l'any 1719 el baptisteri ja havia estat situat a la capella definitiva i, conclòs aquest, les obres de la Seu per aquella banda s'acabaven del tot. S'afegeix que en l'any 1728 el Capítol convocarà dos mestres d'obres per tal de dictaminar quant al conjunt de l'obra, arribant a una conclusió del tot favorable. A Tarragona s'obria, llavors, un altre Concili Provincial que havia convocat l'arquebisbe Manuel de Samaniego y Jaca, el qual concili se celebrava del 5 al 30 de maig de 1722⁶⁹⁶ i, segons les ordres polítiques, hi assistia el bisbe de Tortosa.

En l'ambient polític urbà hagué de causar un relatiu enrenou la proclamació de Luís I com a rei hispànic el 9 de febrer de 1724, fill de Felipe V, el qui moria al cap de poc temps. Un mínim moviment social i religiós es feia notar el 6 de maig, quan el Capítol resolia el trasllat de la relíquia santa de la Cinta a la nova capella que s'havia obrat, en l'any que Romuald Simó de Pallarès, comanador de l'Hospital, fundava el convent de les augustinianes d'Uldecona.

El 1725, l'any en el que el 8 de febrer Caterina I succeïa el seu marit, Pere el Gran, com a emperadriu de Rússia, en el dia primer del mes de maig el monarca hispànic Felipe V era inscrit com a *Germà Major* de la Confraria de la Cinta⁶⁹⁷, per bé que el gran esdeveniment fou quan el bisbe Camacho inaugurà solemnement la Capella de santa Maria de la Cinta⁶⁹⁸, amb unes festes i processó viària memorable, completada amb actes culturals i socials. La relíquia de la Cinta de la Mare de Déu fou portada a la nova capella en el segon diumenge d'octubre que se celebrava la festa. Del pontificat del bisbe Camacho y Madueño es conserven butlles d'Innocenci XIII (Michelangiolo Conti, 1721-1724), de dispenses a canonges i d'indult a l'altar del Sant Sepulcre, de la Seu, per bé que cal fer notar que el 21 d'agost de 1726 havia estat estudiada la petició del bisbat pel Promotor de la Fe (Sagrada Congregació de Rituals) que no s'oposava al culte a la Cinta però considerava que no hi havien prou proves del fet i que era partidari de no autoritzar el res propi demanat, encara que el papa Benet XIII (Pietro Francesco Orsini, 1724-1730), en decret emès el 31 d'agost, optava per concedir el res de la santa Cinta, el res a sant Tomàs de Villanueva que era molt adequat a la Cinta i que d'ençà s'utilitzarà. Llavors, en aquest clímax religiós, el 9 d'octubre, quan el canonge Lluís Pahoner tornava de Madrid amb la Cinta portada a la Cort, hi havia un accident al Pont de Barques i un miracle simultani que era contemplat per les masses que iniciaven una processó de recepció de la relíquia. En el 1926 també esdevenia la creació de les Províncies Marítimes hispàniques, o sigui, les de Cartagena, Cadis i el Ferrol que, el temps passant, esdevindran *Comandancies de Marina*.

A l'agost de 1727, a Barcelona, els argenters Francesc i Josep Tramulles, pare i fill, iniciaven l'obra de l'urna de plata de la Cinta, amb contracte fet davant el notari Francesc Busquets i el canonge Jaume Vidal. Passat l'estiu, el Concili Provincial de 1727 se celebrava a Tarragona de diumenge 12 d'octubre, a Tortosa la festa de la Mare de Déu de la Cinta, fins a diumenge 22 de desembre⁶⁹⁹. Havia estat convocat per l'arquebisbe Manuel de Samaniego y Jaca i hi assistia el bisbe de Tortosa i un canonge, també de Tortosa, en representació del bisbe d'Urgell. Les sessions tornen a portar el debat sobre els casos de simonia previstos el 1664 i s'arriba a prescriure la lectura anual a les parròquies i en català d'una constitució molt prolixa sobre la matèria. També s'arribava a prescripcions més exigents sobre la vida i costums dels clergues, les quals es trobaven en els concilis del segle XVIII, i que declaraven obligatori vestir la sotana i acudir mensualment a unes conferències de moral i litúrgia⁷⁰⁰ i, talment com al 1636, l'episcopat de Catalunya vota una constitució per la qual es prohibeix de predicar en cap

⁶⁹⁶ RAVENTÓS a o.c., pàgs. 109 i 112.

⁶⁹⁷ D'ençà que ho faran tots els reis d'Espanya, fins a Alfonso XIII.

⁶⁹⁸ BAYERRI, 1959, pàg. 817; MATAMOROS, a o.c. pàg. 115; O'CALLAGHAN, o.c., 218-220. Sobre el curs dels actes es pot consultar l'obra de Pere de Llaberia "Apuntes históricos de Tortosa y de la Santa Cinta. Solemnes y festivas demostraciones con que la Fidelíssima y ejemplar Ciudad de Tortosa celebró la traslación de la Santa Cinta de María a la nueva sumptuosa y magnífica Capilla", un manuscrit de 1726 que es dedicava "A la Sacra, Real, y Católica Majestad del Rey Nuestro Señor Don Felipe Quarto de Aragon Quinto de Castilla (Q.D.G.)", el qual es conserva duplicat a l'Arxiu Històric del Capítol de la Seu, posseint-ne un altre exemplar Maria Cinta Lamote de Grignon, i que transcrivirem i editarem per primera vegada al gener de l'any 2008 per acord de la Confraria de la Cinta. El fet també és comentat a *Recerca*.4, pàg. 258.

⁶⁹⁹ RAVENTÓS a o.c., pàg. 114 i ss.

⁷⁰⁰ MARQUÈS, a o.c., pàgs. 36, 163 i 173

altra llengua que no sigui la catalana: en la segona constitució del Concili, just adreçada als rectors de les parròquies, es tenia el coratge de dir i d'insistir en l'ensenyament de la doctrina cristiana en català, al poble i als infants, i de no permetre mai que l'Evangelí fos predicat en cap altra llengua que no fos la catalana i, altrament, tanmateix es deia als bisbes quant a les predicacions d'Advent i de Quaresma. Obert encara el Concili, el 2 de desembre les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem adquirien el molí i l'hort de Jaume Alberni, entre el Replà d'en Febrer i la murada, immediat a l'antiga Pobla de Montcada, on comencen a construir un convent. L'astrònom anglès James Bradley (1693-1762) aportava a l'any vinent, el 1728, la primera prova del moviment de la Terra a través de l'espai, basant-se en l'aberració de la llum de les estrelles. Era el moment en el qual el Capítol de la Seu, restablert de la guerra, també restablí el pacte amb Isidre Espinalt (de 1699) i que passaven a aplicar-se les 1.450 lliures del bisbe Auther als retaules de sant Agustí i de sant Ruf. El governador militar Luís Guendica, tanmateix, farà acabar les obres dels Quarters que des de l'any 1728 estaven començades i que en el 1748 encara no estaran concloses i caldrà esperar a traslladar-hi els soldats.

L'Acadèmia de Bones Lletres, de Barcelona, es creava en l'any 1729. El 29 d'abril el rei hispànic Felipe V havia donat caràcter d'institució oficial als "Mossos de Veciana" que esdevindran els Mossos d'Esquadra. El tractant de bestiar i sotsbatlle de Valls, en Pere Anton Veciana, contrari als partidaris de l'arxiduc Carles, només havia format una companyia per tractar amb mules. Al desembre de 1721, tanmateix, es crearan les *escuadras de paisanos armados*, una milícia que substituirà l'antic sometent i destinada a perseguir els guerrillers austríacistes i els contrabandistes i a protegir les fires i les rutes comercials. Als obradors barcelonins dels Tramulles, mentrestant, al setembre de 1729 s'enllestia l'urna de plata de la Cinta de la Mare de Déu⁷⁰¹. Després arribava la notícia de la signatura del Tractat de Sevilla del 9 de novembre, pel qual França i Anglaterra garantien a la monarquia hispànica els ducats de Toscana, Parma i Florència. Una altra novella, potser que motivadora d'una relativa nostàlgia, la constituïa el fet que a Anglaterra, el 15 de maig de 1730, es designava un primer ministre per primera vegada, en nomenament de Jordi II a favor de Robert Walpole que fins llavors havia estat lord canceller del tresor. Tortosa, a les acaballes de l'any, el 9 de desembre, es tenia la satisfacció de saber aprovada l'oració específica de la Cinta, la que es resava a la diòcesi. A Maella⁷⁰² es construïa el pont sobre el Matarranya en l'any 1732 que, a les festes de la Cinta, a la ciutat es permetia la presentació d'una funció teatral però hi hagueren problemes inicials per fer els córrers de bous que acabà per autoritzar el capità general de Catalunya puix que, segons es deia, semblen ésser tradicionals. Hi assistí l'Ajuntament encara que en la representació del "*Descendimiento de la Cinta*", feta a la plaça pública i amb la participació dels músics de la seu⁷⁰³, hi hagué una picabaralla entre el Capítol i els militars espanyols, per cosa del protocol.

No consta la presència del bisbe de Tortosa al Concili Provincial de 1733, celebrat a Tarragona i convocat per l'arquebisbe Pere de Copons i Copons, en el qual esdevenien inútils els intents conciliars d'assolir l'exempció de l'impost del cadastre. A la ciutat, al cap d'un temps, arribaven les veus sobre la revolta que el 13 d'abril de 1734 protagonitzaren els pagesos i artesans d'Elx (Baix Vinalopó) contra els monopolis i els abusos senyorials però també que el 25 de maig següent, vora la vila de Bitonto, a la regió de Pulla, en el context de la guerra de successió a Polònia, l'exèrcit hispànic que comanava el comte de Montemar derrotava les tropes austríaques del príncep de Belmonte. Felipe V s'havia aliat a França per foragitar els austríacs de Nàpols, el qual regne volia donar a son fill Carles de Borbó: l'enfrontament dinàstic seguia obert però la victòria a Bitonto suposava la fi del domini germànic i l'entronització borbònica. Després, el tractat de Viena de 1738 confirmarà el retorn del regne de les Dues Sicílies a la casa dels Borbó.

A Tortosa, llavors, les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem que havien sofert el disgust de la destrucció del seu vell convent de l'Esplanada, fet l'11 de gener de 1709

⁷⁰¹ JOVER, a o.c. pàg. 141.

⁷⁰² VIDIELLA, S.: a *Contribución a la historia de Maella*, dins *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón*, III, de 5 de setembre de 1909, pàgs. 208-209.

⁷⁰³ *Recerca*.4, pàg. 258. Aquesta representació subsistí durant el s. XIX.

a canonades disparades des del Castell perquè el governador creia que dificultava l'acció artillera urbana, i tot plegat amb gran disgust dels ciutadans, havien passat a romandre al carrer de la Llotja, fins ara, durant més de 25 anys, a la casa de Francesc Capcir Sanç, just davant l'arsenal, i aleshores passaven al nou convent del Replà d'en Febrer, junt a la murada i paret del monestir de Santa Clara, en les cases i molí d'oli que foren del ciutadà Jaume Alberni, comprades per a tal efecte. Les monges havien enllestit el nou convent del Replà d'en Febrer, i el 30 de juny de 1734 signaven per demanar llicència per traslladar-s'hi. Cosa certa era que encara mancava a fer l'obra de l'església però, malgrat tot, s'hi instal·laren al mes d'agost. Les obres continuaran i els nous espais s'aniran ocupant així com vagin essent enllestits⁷⁰⁴.

Josep Beltran, en l'any 1735, editava a Barcelona el seu "*Poëma heroicum de Sacro Cingulo B. Mariae Virginis...*"⁷⁰⁵, encara que la grata novetat era per a molts enfosquida pels fets esdevinguts durant els mesos de novembre i de desembre, afectants a famílies del país: els exiliats catalans del 1714 que s'havien refugiat a Nàpols i a Sicília havien sofert la invasió dels exèrcits hispànics de Felipe V, i restaren sense la seva pensió i els calgué fugir i fundar la Nova Barcelona a Banat de Temesvar, una zona pantanosa situada al lloc actual de Zrenjanin, al nord de Sèrbia i vora Romania, i també vora el Danubi, unint-se'ls els exiliats a Viena tot concebant una ciutat ideal, utòpica, amb sufragi universal, però on la gent quasi havia de viure de l'almoïna i que esdevindrà un veritable malson. En aquell territori acabat de conquerir als turcs pels alemanys es cultivava l'arròs i les moreres i, professionalment, els catalans tenien oficis urbans i domèstics i havien estat darrerament sobrevivint amb les pensions puix que el govern els havia atorgat una subvenció inicial i un període d'exempció fiscal que garantiria el projecte, tot molt optimista perquè als 20 anys de la caiguda de Barcelona la gent s'havia fet gran i alguns patien els efectes de les ferides de guerra i altres estaven malalts, per les quals raons no restava gaire gent que fos apta per al treball. Centenars de famílies perteriren en aquell lloc perquè, a més a més, la mortalitat serà considerable i la pesta esmicolarà la colònia catalana. L'esclat de la IV Guerra Turca completarà el desastre, conclòs al juny de 1738. Els supervivents se n'aniran a Viena i altres tornaren a la península, tots doblement vençuts.

A Tortosa es passava el temps en el qual es destaca l'estimació dels tortosins pels franciscans recol·lectes, tot a conseqüència de la seva actuació exemplar en el curs de la fortes epidèmies hagudes, puix que als seus auxilis habituals sumaven l'obertura a Jesús d'un hospital on poder atendre els empestats i just llavors, el 1737, aquests religiosos renovaven el seu convent. A l'any vinent, el 1738, el 16 d'abril les monges de la Ràpita o del nou convent de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem obrat al Replà d'en Febrer hi traslladaven les despulles de les germanes sepultades al monestir anterior del Pla d'en Pol. En els mesos següents i segons la convocatòria de l'arquebisbe Pere de Copons i Copons, l'Església de la Tarraconense havia convocat un Concili Provincial que, a la realització a Tarragona, comptà amb la presència del bisbe Camacho de Tortosa. A les acaballes d'aquell 1738, l'11 de desembre, els àmbits culturals europeus se sorprenien gratament en saber de la troballa espectacular de la ciutat d'Herculà, enterrada un dia sota la lava i les cendres del Vesubi.

La mort de l'emperador Carles III a Viena, el 20 d'octubre de 1740, l'arxiduc austríac que havia estat pretendent de la Corona hispànica i que havia regnat sobre els catalans, semblava tancar la tràgica història dels exiliats a Viena. El traspàs iniciava un conflicte internacional, però, i en la complexa guerra de successió austríaca que s'obria, per rivalitats en drets hereditaris dels Habsburg, Prússia, Saxònia, Espanya, Polònia i Sardenya, el 28 de maig de 1741 se signa un pacte o tractat al castell de Nymphenburg, a Munic, en el qual es promet la corona del Sacre Imperi Romanogermànic al duc de Baviera, Karl Albert von Wittelsbach. A l'altre bàndol, Àustria s'aliava amb la Gran Bretanya, les Províncies Unides, Saxònia i el Piemont-Sardenya. En el conflicte es mesclaven els interessos de Prússia, la rivalitat colonial francobritànica, els problemes italians i l'enemistat angloespanyola. Mentrestant, a la Tortosa del 1741 que veia enllestida l'obra de la Capella de la Cinta, amb la pavimentació del 1711, es

⁷⁰⁴ BEGUER a o.c., pàgs. 136-137; GIL DE FEDERICH a o.c., pàg. 102.

⁷⁰⁵ Reeditat el 1784, amb edició d'una traducció a l'espanyol, per Josep Cid, impressor i llibreter.

volia enderrocar el mur que l'aïllava de la resta de la basílica i disposar al seu lloc un reixat de fusta, i just en tal moment es procedia a l'enderroc de l'arc i contra-arc d'aquest sector per construir el nou de *brocatello*, amb les columnes que sostindran i donaran accés a la Capella des de la seu.

La societat tortosina no sembla ésser gaire dinàmica sota el règim d'ocupació militar i de colonització castellana. En l'any 1742, el 3 de març i a demanda del canonge Antoni Cortès en portar la relíquia de la Cinta a la Cort hispànica que l'havia demanada, el rei Felipe V lliurava el forn del Carrer Major de Remolins perquè dels guanys de moldre es pagués la llum a la Mare de Déu de la Cinta, i llavors s'hi posava una làpida commemorativa "amb cinc barres, sostingut per dues àguiles rampants coronades que aguanten una corona i porta la data de 1534": "*Anno Domini M.DCC.XXXXII / Die XXXI Martii / Suo Regio Decreto / Invictus, furnum gessit tibi, Virgo, Philippvs / Sittvvs, hvnc, Virgo, qviubettesse tvvm*"⁷⁰⁶. En aquest mateix any, tanmateix, la Ciutat establí un carreró que anava del carrer de Sant Blai al del Convent de Sant Francesc, a la casa de Fèlix Canela, degà de la seu⁷⁰⁷ i, també, per aquests moments el regidor Plàcid de Riu, per cosa de les obres que feia a casa, es prenia la llibertat de fer desmuntar el primer arc del Portal del Romeu.

L'any 1743 fou el de la riuada del 17 de juny, en la qual el riu Ebre sortia del seu jaç i envaïa fins als carrers més alts de la ciutat i les hortes pròximes, puix que les aigües arribaven als 5,40 m sobre el nivell normal. En el sector de la recerca, el 29 de setembre J.F. Rabertí escrivia a Gregori Mayans quant a la làpida medieval del jueu tortosí R. Selomó, encastada de "en la torre de la Puerta del Temple sobre una ventana o claraboya que mira al Río que da sobre el terraplén de la muralla", i en el mateix mes era l'estudiós canonge Antoni Cortès el qui remetia el seu memorial a l'Arxiu de Vic i a la *Real Academia de la Historia* de Madrid⁷⁰⁸, per bé que consta que fou el 22 d'octubre quan, enllestí el manuscrit de la "*Historia de la Ciudad de Tortosa*", el presentava a la referida Acadèmia, tot i afegir que això esdevenia en el 1647. En aquell mateix mes d'octubre, el dia 25, el rei hispànic Felipe V i Lluís XV de França signaven a Fontainebleau el segon Pacte de Família, pactat contra Àustria, la Gran Bretanya i Savoia. A canvi del suport de Felipe V en la guerra de successió d'Àustria, Lluís XV es comprometia a aconseguir per a la Corona hispànica els territoris de Milà, Parma i Piacenza, així com garantir-li el regne de les Dues Sicílies, d'ajudar en la conquesta de Gibraltar i de Menorca i alliberar-la de les clàusules del Tractat d'Utrecht. L'aliança amb França comportarà molts riscos i el monarca hispànic, ocasionalment, s'haurà d'entendre amb els britànics i comptar, tanmateix, amb què hi haurà un tercer pacte el 1761. Cal comptar, també, amb què en aquest any 1746 iniciarà el regnat Fernando VI, el qual conclourà en el 1759, i que a França, el 8 de desembre del 1744 vinent, l'actitud de Lluís XV, besnét que era i successor de Lluís XIV, per l'abandonament dels afers d'estat havia alertat la burgesia que estava temerosa pel malestar popular que podia derivar en una revolta. La causa de la situació estava en la favorita del rei, Jeanne-Antoinette Poisson, marquesa de Pompadour, una dona ambiciosa, seductora i intel·ligent que havia posat les regnes del poder a mans d'amics i familiars, de manera que era ella la qui governava França en un clímax de dilapidació i de corrupteles que propiciava fins portar l'estat a la bancarrota.

Just en aquest any 1745, el 22 de gener, a la Xina sofria martiri i moria, a Tun-kin o Viet-Nam, l'intel·lectual i missioner dominicà tortosí Francesc Gil de Federich (1702-1745). Nat a la ciutat en l'any 1702 i batejat el mateix dia a la seu, el 14 de desembre, era el tercer fill d'una família de quatre germans i format a l'Estudi General o Reials Col·legis de Tortosa, on començà els estudis en l'àmbit dels dominicans, en complir els 15 anys havia passat al convent de Santa Caterina de Barcelona, on professava el 1718, i era ordenat sacerdot el 1727, a 24 anys d'edat. Al cap d'un any era mestre d'estudiants, professor i predicador, també fou nomenat professor de la Universitat de Barcelona i esdevingué membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de

⁷⁰⁶ Segons Joan Abril (Reflecciones, 151), "aqueixa casa-forn ha sofert moltes reparacions però es veu que la seva construcció és antigüíssima, per manera que em fa entrar en sospita que és un dels tres forns que deixem apuntats, doncs no hem pogut trobar com va passar a mans del rei Felip V, ja que el forn conegut pel de la Canonja..."

⁷⁰⁷ *Recerca.2*, pàg. 36.

⁷⁰⁸ *Recerca.4*, pàgs. 275 i ss.

Barcelona, el 1729, creada el mateix any per fomentar l'estudi de la història, preferentment la de Catalunya. Llavors, a 27 anys, renuncià a tot i s'embarcà cap a les missions de Mèxic i d'Àsia, on passava dos anys a la colònia espanyola de Manila com a secretari del provincial i tres més de missioner a Pangasinan. El 1732 aconseguí d'ésser destinat a Tun-kin, sota unes condicions més difícils, on hi havia una forta persecució religiosa i on les víctimes cristianes sumaven milers. Malgrat les adversitats desenvolupà una bona tasca evangelitzadora fins que el 1737, arran d'un edicte decretat per les autoritats vietnamites, era detingut i empresonat i li obrien un procés que durà nou anys. A la presó evangelitzà als presos, i sembla ésser que amb èxit. El procés culminà amb la seva decapitació el 22 de gener de 1745, amb el dominicà hispànic sant Mateu Alonso Leciniana. Gil de Federich, home d'estudi com era, aprofità els set anys de captiveri per aprofundir en la paraula de Déu i en l'estudi de l'idioma i del pensament xinès i aconseguir d'ésser-ne un expert, fins al punt que els gentils hi acudien per demanar consell i orientació⁷⁰⁹.

El 1745, l'any en el qual John Wesley, a Anglaterra, fundava el metodisme, el mateix arquebisbe de Tarragona convocava i realitzava un nou concili, a la mateixa ciutat primada i comptant amb la presència del bisbe Camacho de Tortosa. El rei hispànic Felipe V (1700-1746) just moria el 9 de juliol de 1746 i Fernando VI (1746-1758), el seu successor, destacarà funcionaris estatals per fer un registre pels convents, esglésies i altres llocs sagrats per segrestar i embargar els llibres en català, de manera especial els pietosos i els catecismes que, de fet, eren els que solia editar l'Església. En això cal recordar que la Universitat de Cervera, per disposició reial, gaudia del dret d'impresca "perpetua y privativa", de manera que s'impedia l'edició de llibres en català tot i que es permetien les reimpressions d'obres precedents malgrat que més endavant, d'ençà d'una disposició de Carlos III, al 1776 s'impediràn aquestes reimpressions tot posat per excusa que se'n feien de clandestines. Mentrestant, del 7 al 9 de novembre, el govern de la Ciutat de Tortosa estava constituït per Felip Pellicer de Bustamente, un coronel de l'exèrcit reial hispànic que exercia els càrrecs d'alcalde-corregidor i de governador interí, pels regidors Plàcid del Riu i Simó en funció de degà, i Joaquim Sánchez Jordán, Bonaventura d'Oriol i Oliver, Rafael de Montagut i Morelló, Miquel Giner i Ribas, Cristobal Molina Melazo, Josep Antoni Ponç i Martorell i Francisco Hernández Monia⁷¹⁰. Era l'any, també, en el qual el dia 5 de desembre Gènova s'alçava en armes contra l'ocupació d'Àustria.

La ciutat encara no s'havia refet de totes les ferides urbanes de la guerra i de la invasió i, dels problemes que en derivaven, consta de com el poder hispànic, la monarquia borbònica, la que el 25 d'octubre signava el tercer Pacte de Família o aliança defensiva entre Espanya i França que mai no farà cap servei a ningú, seguia sense pagar a les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem els deutes que hi tenia establerts per l'enderrocament del seu monestir al Pla d'en Pol⁷¹¹, amb la conseqüència d'un lent avançament de les obres del nou cenobi, de manera que les religioses no podien adquirir les cases on s'havia d'aixecar l'església conventual però, malgrat tot, provisionalment hi instal·laren la campana en l'any 1747. La comanda de l'Hospital, tanmateix, no restava en millor situació perquè en l'any 1752 sembla ésser que tan sols conservava l'àmbit de l'antiga possessió de l'orde del Temple, amb les restes de l'església de Santa Maria del Temple que tant havia estat perjudicada per les guerres amb els bombardejos castellans i francesos, i conservava també alguns censals i poca cosa més de manera que fra Salvador Bru, el darrer comanador, morirà el 1789 en un domicili privat.

L'acció política de l'Estat sobre la colònia catalana es manifestava ben palesa quan el 31 de gener de 1748 el govern de Fernando VI, "*ordenó y mando*" d'ençà de la conquesta i l'ocupació, promulgava la "*Ordenanza*" per la cura de les muntanyes del litoral i pròximes als

⁷⁰⁹ Se'n conserven algunes cartes i l'esborrany del discurs d'ingrés a l'Acadèmia. Pius X el beatificava el 10 de maig de 1906 i Joan Pau II el canonitzava el 19 de juny de 1988. (DHEC, 2, pàg. 276). L'Església dertosenca li dedicà un altar a la catedral, i al Sagrari se'n pot veure un retrat a l'oli en el retaule dels sants tortosins, obra del pintor Cèsar Díaz Naya. Dos anys després, a la Xina, també trobarà la mort en el martiri, a Fo-cheu, el també missioner dominicà Pere Màrtir Sans (1680-1747), d'Ascó, el qui serà beatificat per Lleó XIII el 1893 i canonitzat en el 2000.

⁷¹⁰ Segons recollia BAYERRI a o. c. vl. 8, pàg. 749.

⁷¹¹ BEGUER a oc, pàgs. 139-140.

rius, per raó de la indústria naval, comptant amb què en aquest marc legislatiu s'inclou el Port, com restava ben palès en els articles 77 i 78. Era el moment en el qual el carmelitè Damià dels Apòstols projectava el Canal de Navegació fins als Alfacs, una tasca que continuaran els enginyers militars Juan Cermeño i Miguel Marín el 1749, i Juan Martín Cermeño el 1751. El governador militar Luís Guendica, també en aquest any, deslliurava els ciutadans tortosins de pagar el plat o salari del governador o corregidor i, tanmateix, feia acabar les obres dels Quarters de l'exèrcit d'ocupació que des de l'any 1728 estan començades al Sitjar i que en aquest 1748 encara no estaven concloses: en concloure-ho es procedirà a traslladar-hi els soldats. D'aquest governador també se'n parla com a benefactor dels pobres, probablement majoritaris socialment després de la gran desfeta de la guerra i la invasió, de la desfeta de la ciutat i de la regió, i del fet que mai no bandejava la justícia, entesa des dels interessos i lleis dels invasors, és clar, la qual es diu que exercia sense cap mena de reserva.

Mentrestant, passats pocs dies d'aquelles disposicions, el 21 de febrer de 1748, "...essent governador l'anomenat [Luís] Guendica (...) pels voltants de dos quarts de dues del dia, barallaven-se uns ciutadans en la Plaça de Armes ab un soldat del Regiment d'Ordres Vell, i havent-se avalotat la gent, eixí un crit que avisava de què se havia botat foc a la pólvora que estava en la dessús dita església [de Santa Maria del Temple]. I el via fora se escampà tant per la ciutat que tothom, cridant, fugia, los uns ciutat enfora i els altres al Castell i, molts altres, a la Seu. I aqueixa tarda fou un jorn apocalíptic per a Tortosa, i calgué en l'església de exposar la relíquia de santa Maria de la Cinta per a consol del poble: tan fort fou lo terror en la gent, adhós entre la més distingida, que temps no restà per cogitar en adonar-se que, d'ésser veritat ço que el crit deia, temps no haguera hagut ni per respirar." (...). Segons Anton Gil de Federich, "en lo any 1750 [Luís Guendica, governador d'aquesta plaça] tragué la pólvora emmagatzemada en l'església del Temple i deixà-la en la Sut, agençant de mercar una casa que llà havia en Josep-Antoni de Oriol, i fins los eclesiàstics convingueren en aital compra. Ab açò féu dues coses bones: restituí Déu a l'església del Temple i deslliurà els veïns de l'imminent perill que els amenaçava i els anguniava a tothora, perquè al magatzem sempre solien haver més de dos mil barrils de pólvora i contínuament feia'ls estar sobresaltats i terroritzats"⁷¹². Després, al cap d'uns dies des que el 15 d'octubre el govern castellà suprimís arreu de les colònies la pena de galeres en la qual estarien sotmesos tants de catalans, Josep Beltran, el 22 d'octubre, editava a Barcelona "*Las armas de Tortosa, torre, palmas y corona, en la Sagrada Cinta de Maria Santisima, y en las Sacrosantas Cabezas de Candida, y Cordula, sus Patronas...*", amb tanta demanda que calgué reeditar l'obra en el 1784. Era el moment en el qual els carmelitans tortosins abandonaven el seu convent i es traslladaven a l'antic hospital d'orfes, deixant un solar que restava declarat com a urbanitzable⁷¹³. El 6 d'octubre següent, tanmateix, apareixia l'opuscle redactat per Diderot en què s'anunciava l'aparició de l'*Enciclopèdia*.

En el primer dia del mes de gener de l'any 1751 es promulgava el títol III del tractat X de l'Ordenament General de l'Armada de 1748 per als mariners del Cos del Ministeri destinats a les Províncies Marítimes, amb la divisió de costes establert el 1726 i relatiu a les jurisdiccions, amb subdelegacions als llocs més idonis: una de les Províncies és la de Tarragona i s'estableix ara i s'hi subordina la Subdelegació de Marina de Tortosa, nomenant per al seu regiment Pedro de Osorio d'ençà de l'11 de juny de l'any present, quan en prendrà possessió⁷¹⁴. Uns dies després l'oficial major de la plaça demana el saló de la Casa de la Ciutat per reunir les famílies dels militars de la guarnició hispànica⁷¹⁵ "*y otras de distintivo en la noche de los tres últimos días de Carnestolendas*". El Concili Provincial de la Tarraconense que havia convocat l'arquebisbe Pere de Copons i Copons⁷¹⁶ sembla destacar dels fets esdevinguts en l'any 1752, un concili en el qual el bisbe de Tortosa no sembla haver anat a Tarragona⁷¹⁷. Les acaballes de

⁷¹² GIL DE FEDERICH a o. c., pàgs. 70-80.

⁷¹³ *Recerca.2*, pàg. 35.

⁷¹⁴ En la segona meitat del segle Tortosa guanyarà la categoria de Província Marítima, i al segle XIX serà Comandancia de Marina de 1ª, 2ª i 3ª, segons la importància que en el temps tenia per a l'Armada. Al segle XX se la rebaixa a Ajudantia de Marina.

⁷¹⁵ *Recerca.4*, pàg. 264.

⁷¹⁶ RAVENTÓS a o.c., pàg.125-126 – MARQUÈS, a o.c., pàg.161.

⁷¹⁷ *Ibidem*.

l'any, però, escampaven la novella del primer assaig d'enllumenament públic dels carrers de Barcelona en la nit especial del 24 de desembre.

El regne dels Borbó hispànics establia el Concordat amb la Santa Seu en l'any 1753, en un temps en el qual la comunitat carmelitana de Tortosa tenia el convent vora el portal de Tarragona o de Santa Clara, un cenobi que al 1715 traslladaren i tornaven a fundar al carrer dels Garidell, al barri de Sant Jaume. Després van fer per instal·lar-se a l'església del Temple, també a l'Estudi General, i a la casa d'en Raimon DeOna d'aprop el Castell, però sempre es trobaven amb una forta oposició de la Seu i de les religions, això fins al 1753 que el bisbe els permetia el trasllat a l'Hospital de Pobres i d'Òrfens, permesa per la Casa de la Ciutat, a condició de deixar-hi un espai per als òrfens⁷¹⁸. Arribat el mes d'octubre i mantenint un ritme en les publicacions, Josep Beltran editava "*Camino para ir al cielo, arma para pelear con el demonio, y estimulo para servir a Christo*", el qual també es reeditarà el 1784 per Josep Cid, impressor i llibreter, per bé que el 1754 torna el canonge Antoni Cortès que, a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, llegeix el manuscrit de "*Historia de la Ciudad de Tortosa*". Just en aquest mateix any s'encomanava al pintor Tomàs Bayerri el disseny de l'altar de la capella de la Cinta i, encara, en feia un altre un cartoixa d'*Scala Dei*, sabent-se'n de la intervenció del mestre Antoni Ferrer i de fra Josep de la Mare de Déu. En semblant línia, el 14 de maig, es restituïa un bocí de la Cinta que s'havia extret d'un dels reliquiariis⁷¹⁹, de manera que es resolía la seva incorporació al reliquiari petit.

El mal temps del 1754 sembla haver estat a començaments de l'any quan, el 23 de març, la Casa de la Ciutat demanava al Capítol de la seu que organitzés una rogativa per raó de la sequera que s'estava patint, encara que pitjor seria el 1755, l'any en el qual Immanuel Kant (1724-1804) desxifrava la veritable forma de la Via Làctia, i identificava la nebulosa d'Andròmeda com una galàxia independent. El 1755 començava per portar la decisió de destruir els ràfecs, les eixides o elements volants de les teulades de les cases que protegien les façanes però que, segons deien, s'enganxava el pal·li quan passaven les processons, per la qual cosa la Ciutat determinava que s'imposaria una pena de deu lliures als fusters que n'adobessin algun, i procedia perquè el mostassà, amb pèrits, sortissin a reconèixer el camí de les processons, amb el dictamen dels quals es disposava l'enderrocament de molts dels ràfecs existents, amb fort dany per a molts propietaris mentre que altres s'hi resistiran tot atenent el dret, la qual cosa farà que el nou governador, d'origen irlandès i prou curt de gambals, Bernard O'Connor Phati, ho denunciés al capità-general, el marquès de Mina, el que ho farà executar "ab fort dampnatge per als pobres i de les cambres", i de no fer-ho d'immediat l'autoritat procediria a fer-ho tombar a càrrec del propietari.

La mala notícia de l'any 1755, però, fou la riuada del 6 de juny, amb sobreixida del riu i l'habitual desastre per cases i camps, per bé que el fervor popular i oficial portà a presentar a les fangoses aigües de l'Ebre la testa de santa Càndia que, segons s'afirma, féu que s'estabilitzés el nivell. És clar que, tot plegat, no fou res de comparar-ho amb la catàstrofe de l'1 de novembre, la que impressionà el món occidental, el terratrèmol de Lisboa, el qual destruï la ciutat capital dels portuguesos: a quarts de deu del matí la terra va tremolar, per aterrar tothom, i al cap d'uns minuts un segon tremolor fou el gran destructor: barris sencers, esglésies, palaus... i un tercer tremolor que colgava la ciutat en un núvol de pols que, de moment, tapava els incendis. Poc després queien sobre el port d'Alcàntara tres enormes onades que escombraven els vaixells ancorats al Taxo, així com els molls i la gent que hi havia. El terratrèmol de Tots Sants portà de 30.000 a 90.000 morts en una població que no arribava als 300.000. A tan gran tragèdia, tot i ésser llunyana, el 5 de novembre els tortosins rebien del papa de Roma, l'italià Prospero Lambertini o Benet XIV (1740-1758), la indulgència plenària que d'ençà es gaudirà en ingressar a la Confraria de la Cinta.

En començar l'any 1756 es deia que algú havia tombat els baixos relleus del Portal del Romeu i que el regidor Gabriel Molano les reposava. El 14 de gener, llavors, es diu que el govern de la Ciutat renovava les imatges de sant Jaume i sant Cristòfor del Portal del Romeu,

⁷¹⁸ GIL DE FEDERICH a o. c. pàg. 103 i segueix a 105, on el fet és durament criticat.

⁷¹⁹ JOVER, o. c. pàg. 42.

per raó del gran deteriorament de les existents, una acció ben acollida popularment, i just ens trobem amb què el 21 de febrer l'Ajuntament acordava a pagar 21 lliures, amb moneda d'ardits, a l'artista Bernat SaPera per haver enllestit l'execució de les imatges en relleu de sant Jaume i de sant Cristòfor del Portal del Romeu⁷²⁰.

Un altre portal, el de Sant Joan del Camp, amb l'Hospital de la Ciutat o de la Santa Creu que restava a l'esquerra i el monestir dels Framenors que aleshores estava ocupat pels dominicans del Roser, quan la guerra entre l'arxiduc d'Àustria i després emperador d'Alemanya, Carles VI, i el monarca hispànic Felipe V, havia canviat via de sortida de la ciutat tot fent-la anar llavors pel peu de la muntanya i pel mig d'on estava l'església de l'Hospital. El portal nou que s'havia obrat era obra d'anglesos de l'exèrcit de Carles, i fins al portal vell estava cobert amb més de 14 pams d'enderroc, això en haver-se obrat el Fort d'Orléans, fossats i altres fortins: en temps del governador de la plaça Melcior de Mendieta es tornaven a obrir els portals tancats, però no s'executava la d'aquest. Vingut O'Coonor, "Bonaventura Julià, advocat dels reials consells (el qui heu sa casa en lo carrer del Carme)" li feia veure la necessitat d'obrir el portal i s'oferia a demanar diners als veïns, i a posar multes als que ho contravinguessin, i així acabaren per haver d'aportar les confraries i els ciutadans per fer l'obra del portal de Sant Joan, de manera que aquesta just s'enllestia en aquest 1756, i en acabat es posaven pedrissos a la plaça d'armes i s'hi plantaven àlbers. També s'estaven fent obres al carrer Montcada, a l'església del convent de la Companyia de Jesús i a despesa dels devots, "obrint i cavant la terra per fer una sepultura per als religiosos, a un estadi i mig d'home trobaren dues gerretes plenes d'òssos i una calavera que, de part a part, estava travessada per un clau de bronze"⁷²¹.

Aleshores, el 20 de maig i en el curs de la Guerra dels Set Anys, les naus franceses i britàniques protagonitzaren la batalla de Menorca que, tot i de no ésser decisiva, tindrà un gran valor estratègic per a la posterior conquesta que França farà de l'illa. D'antuvi semblava inútil i cap de les dues flotes perdé un sol vaixell. La flota britànica procedia de Gibraltar i hi anà per defensar la guarnició anglesa però els francesos ja havien envaït l'illa i, en adonar-se aquells que no podien fer més mal a la flota enemiga ni ajudar l'illa, se'n tornà a Gibraltar.

A l'*Inventarium Sacristiæ Ecclesiæ Derthusensis*, de 1766, consta una llista d'indumentària i objectes de culte que el bisbe Bartolomé Camacho y Madueño donà a la Seu: "Dos Tuniceles de tafetà roig, y la altra Blanca, guarnides de puntilla de or, eren del Sr. Camacho" (núm. 160), "Vn Tern Roig de Espolina ab flors de plata ab sa Capa del mateix, sense Gremial; guarnit de galó de or; del Sr. Camacho" (núm. 246), "Vn Tern Morat en aigües ab ses planetes, sens Capa ni gremials; està guarnit ab galó de or. Dàdiva del Sr. Camacho" (núm. 266), "Altra Capella de Alama blanca, estola, y manípulo ab realsos de or; era del Sr. Camacho" (núm. 268), "Altra Casulla Roja ab flors de plata y seda, de diferents colors, guarnida de vna puntilla de or, q. era del Sr. Camacho" (núm. 271), "Vna Casulla Morada, de flots de Plata y seda de varios colors, guarnida ab galó de or; era del Sr. Camacho" (núm. 277) i "Dos Gerros de plata... ab Bec que era del Sr. Camacho".

El bisbe Camacho moria a l'edat de 77 anys, es diu que el 2 d'abril de 1757 però l'1 segons la documentació pontifícia i altres comentaristes, just en divendres sant, després de 36,9 anys de pontificat, i no era inhumat fins a dilluns, i del seu traspàs es diu:

"El Illmo. Sr. Dn. Bartholomé Camacho y Madueño murió día primer de Abril del año 1757 a las doce y media de dicho. Fué electo obispo el año 1719 y hizo la entrada publica en la Ciudad día de St. Pedro Apostol y assí gobernó la Silla episcopal 38 años. Era de Nación andaluz, de la villa de Montoro; su edad se computaba de 77 años; era muy limosnero, no solo a los señores y Sras. Pobres, sí también asistia con muchas limosnas a las Comunidades Pobres de su obispado, de forma que a mi concepto en este particular de limosnero no tenia 2do en España. Dia 8 de Abril de 1757.- Fr[ay] Franc[isc]o Terrades, Guardian."

"El día que murió dicho Illmo. era viernes de Passion, fiesta de los dolores de Ma. SSma y esta Comunidad fue convidada para los responsos domingo de Ramos a las diez horas de la

⁷²⁰ *Nous Col-loquis*.4, pàg.197. Aquesta acta porta la data del dessús dit 14 de gener i sembla haver estat elaborada en el curs de l'any 1755 i en substitució d'una altra d'un sol romeu, la qual testimonià DesPuig en els seus "Col-loquis".

⁷²¹ GIL DE FEDERICH a o. c. pàg. 82.

mañana, y por esto no se pudo cantar el Passio ni la missa mayor, si que Benditos los ramos y hecha la procession se dixo missa resada conventual.”

“El lunes fue el entierro solemne con procession de todas las Comunidades y el Ille. Cabildo mandó se quedassen las Comunidades a la missa de cuerpo presente y sermon y por esso eran cerca las dos horas de la tarde q[uan]do entró la Comunidad a comer”.

La seva làpida del vas de sepultura està a la Via Sacra de la catedral, segons Bayerri, essent la primera al costat de l'escala de l'altar major, la qual pertany veritablement al bisbe Punter, mentre que O'Callaghan concreta el traspàs en el dia 1 i situa la sepultura entre la capella de la Cinta i la del Baptisteri, on hi ha una làpida de text arrasat. La làpida sepulcral, realment, està situada al cap de la nau septentrional de la Seu, al peu dels glaons de la girola i en l'eix central de la capella frontal de santa Anna. La conservació epigràfica és molt dolenta i hem de suposar, *a priori*, que O'Callaghan errava per no haver pogut llegir la que ací presentem i ésser il·legible la que ell es referia, la qual podria correspondre a la no identificada del bisbe Migúelez de Mendaña.

Cos central:

- 1 **SISTE VIATOR ITER: IACET CAMACHO SEPVLTVS**
- 2 **QVI PIVS ET DOCTVS PRAESVL IN VRBE FVIT**
- 3 **ELICIT HIC CONDI POPVLIS VT CALCE TER[AT]VR**
- 4 **DISCE HVMILE E TVMVLO MORTV[I ERGO DOCET]**

Text perifèric:

- 1 **IV NONAS MARTII INCARNAT(IONIS) D(OM)NI**
- 2 **D(OMINVS) BARTHOL[OMEVS CAMA]CHO I MADUEÑO AD**
[EP(ISCOPV)S] RILIS].MDCC.LVII
- 3 **HIC TVMVLATVS [IA]CET ILL[(VSTRISS)M(V)S ET] R(EVE)R(ENDISS)M(V)S**
- 4 **MDCCXIX ET DIEM CLAVSITI [P]REMVM II A DERTVSE PROMOT(VS)**

Aquest camp epigràfic perifèric està format per 9 peces que foren muntades malament o posteriorment alterades. Establim, doncs, l'ordre correcte per llegir:

- 1 **HIC TVMVLATVS [IA]CET ILL[(VSTRISS)M(V)S ET] R(EVE)R(ENDISS)M(V)S**
- 2 **D(OMINVS) BARTHOL[OMEVS CAMA]CHO I MADUEÑO AD [EP(ISCOPV)S]**
DERTVSE
- 3 **IV NONAS MARTII INCARNAT(IONIS) D(OM)NI**
- 4 **MDCCXIX ET DIEM CLAVSITI [P]REMVM II APRILIS.MDCC.LVII**

(Cos central: *Siste viator iter: iacet Camacho sepultus / Qui pius et doctus Praesul in Vrbe fuit / Elicit hic condi populis ut calce teratur / Disce humile e tumulo mortui ergo docet* # Text perifèric: *Hic tumulatus iacet Illustrissimus et Reverendissimus / Dominus Bartholomeus Camacho i Madueño ad Episcopus Dertuse promotus / IV Nonas Martii Incarnatione Domini / MDCCXIX et diem clausiti premum II Aprilis.MDCC.LVII* = Cos central: *Detura el pas, vianant: jau Camacho sepultat./ El que fou virtuós i docte bisbe a la ciutat / escollí ésser sebollit ací per tal que el poble el trepitgi. / Aprèn en l'humil i, doncs, en allò que representa el túmul del que ha mort. # Text perifèric: En aquest túmul jau l'Il·lustríssim i Reverendíssim Senyor Bartolomé Camacho y Madueño, promogut per a bisbe de Tortosa el 4 de març del 1719 de l'Encarnació del Senyor (1720) i, això que el cobreix, tancat el 2 d'abril de 1757⁷²².*

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 817-818; *Diccionari...*, 1, pàg. 390 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, pàg. 115; Miravall, 1986, pàg. 93-94, i 2003, pàgs. 415-418; O'Callaghan, 1896, pàgs. 218-220; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5, pàgs. 116-117. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcamachom.html>

⁷²² MIRAVALL, 2003, pàgs. 415-418. O'CALLAGHAN, 1896, pàg. 219, coincideix en les ratlles 1 i 2 de l'epitafi central (ignora l'existència del perifèric que tot just és el que es veu) però a la 3 i la 4, llegeix: CONDI HIC VOLVIT, VT OMNIBVS CALCE TERATVR / DISCE HVMILEM, E TVMVLO MORTVS ECCE DOCET. Evidentment, llegí l'epitafi en algun lloc que no era la làpida, potser que a l'obituari de la seu, com comprovem en altres nombroses avinenteses.

Els darrers temps, però sobre tot amb l'adveniment al poder de Fernando VI (1746-1758), també es caracteritzen per la influència i l'imperatiu de la Il·lustració, un moviment europeu que influeix sobre la societat i l'Església, així com per la configuració del poder estatal en el denominat "despotisme il·lustrat", una singularitat de l'absolutisme monàrquic, del qual concepte sociopolític deriven lleis i directrius reials o ministerials plenipotenciàries que s'imposen sobre el poble, el qual despotisme es definia en la dita "Tot sia per al poble i res no sia amb el poble". Aquest moviment intel·lectual s'havia consolidat al continent entre l'any 1688, gestat a Anglaterra, i el 1789 amb la Revolució Francesa, i constituïa un racionalisme utilitarista que manipulava la burgesia i la ideologia que dominava, tot sota la utòpica voluntat d'il·luminar la humanitat amb les noves llums de la raó. Burgès i tolerant de bell antuvi, antimetafísic i de moral anticonformista, presentava una ampla gamma d'accions culturals, econòmiques, socials i religioses⁷²³.

El moviment, en el caire religiós de l'acció, repercutirà en plantejaments contradictoris perquè, si bé es manifesta antidogmàtic i rebutja el concepte de transcendència, també obra els fonaments per a l'estudi crític de la Bíblia i per determinar a través de la raó els continguts dogmàtics i la mateixa història de l'Església. L'esperit crític, doncs, farà per bandejar la superstició i els vells costums de les pràctiques religioses, àdhuc d'aquelles que es fonamentaven en la revelació, de manera que els pensadors catòlics procedien a la traducció i vulgarització de la Sagrada Escripura i a la introducció del criticisme que pretendrà arribar al total marginament de les faules i contalles incorporades, el qual fet portarà a una moral rigorista que es relacionarà amb el jansenisme que es gestà a meitats del segle anterior. En tal aspecte espiritual i religiós, arribat des d'arreu d'Europa occidental, cal comptar amb què el pensament jansenista havia arrelat a les diòcesis catalanes d'ençà de "l'escola valenciana", emanada de l'entorn de Gregori Maians Siscar (1699-1781) i que derivava en els grups pròxims al bisbe de Barcelona (1766-1775), Josep Climent, que procedia de la diòcesi de Tortosa, concretament de Castelló. En tal caire cal comptar amb què els seus seguidors, entre els seus principats postulats, mantenen l'interès per la Bíblia i els Sants Pares, per una moral rigorista, en la indiferència però vessant-se cap a l'oposició a les devocions populars en tendència que es mantindrà fins a ben entrat el segle següent.

Els criteris de la Il·lustració es perviuran en els anys del segle i culminaran en el regnat de Carlos III (1759-1788) que, si bé farà pel millorament dels seus estats, perjudicarà l'Església amb la interdicció dels concilis provincials de la Tarraconense i àdhuc dels sínodes diocesans que veu adversos al seu projecte reformista i innovador, amb les quals disposicions trenca els procediments tradicionals d'organització i de gestió eclesiàstica. Els eclesiàstics de la Il·lustració, altrament, es caracteritzaran per la seva acció quant a la creació de societats científiques i literàries, com els clubs, acadèmies i societats econòmiques d'Amics del País, entre altres, i accedeixen a la creació de la premsa periòdica i a la internacionalització de les edicions de llibres, les quals iniciatives afavoriran les ciències, les lletres i les arts, tot plegat amb fortes repercussions sobre la vida de l'Església. La llengua que s'imposa és el castellà, però, tot i que es fan limitades concessions a la llengua emprada per tothom, el català, concretament en la predicació i d'ensenyament del catecisme que calia fer entendre als fidels.

⁷²³ Seguim les síntesis elaborades per A. Pladevall.

Francesc Borrull

(2 octubre 1757 – 5 agost 1758)

Francesc Borrull Ramon havia nascut a València el 12 d'octubre de 1695, on cursà tots els seus estudis elementals i eclesiàstics i on es doctorà en Dret. Llavors i per ampliar-los es traslladà a Roma, on fou coadjutor de l'auditor degà de la Rota, el doctor Tomàs Núñez. El 1732 publicava *Dissertatio de legibus Hispaniae prohibentibus beneficia ecclesiastica exteris conferrari* i el 1735 era nomenat canonge de l'Església de València, per determini del sant pare Climent XII, i exercí càrrecs honorífics, essent vicari general i rector de la Universitat de València a meitat del segle⁷²⁴. A proposta del monarca hispànic Fernando VI fou nomenat auditor de la Rota romana en l'any 1752, així com prelat domèstic de Sa Santedat. En el període de 1755 a 1757 preparava i editava l'obra *Decisiones Sanctae Rotae Romanae*, encara que edità altres tractats sobre Dret canònic. Els seus valors humans i la seva qualitat com a jurista permetien, finalment, que el 26 de setembre de 1757 fos nomenat bisbe de Tortosa, quan feia poc que havia complert els 62 anys.

En arribar a la ciutat de Tortosa, segons la crònica, "*El Illmo. Fran[cis]co Borrull, Canónigo de la Cathedral de Valencia, hijo de la misma Ciudad y auditor de la Sacra Rota en Roma, fué el inmediato successor del difunto Illmo. Camacho ; antes de su entrada Pública se detuvo é hizo su mansión en el Con[ven]to de los Padres Capuchinos en donde los Prelados como personas particulares, no juntos, sí cada uno de por sí con su compañero q[uan]do se les proporcionó ocasion fué a darle el Bienvenido. Su entrada sole[m]ne y pública fué dia 24 de 7bre de 1757⁷²⁵ y habiendo precedido Recado de dicho Illmo. por medio de Carlos Sabater Not[ario] de la Curia dando noticia al R[everendo] P[adre] Guardian y assí mismo a los Prelados de las demás Comunidades a la sole[m]ne procession y puestas en dos filas cada una Comunidad según su orden dende el arcenal a la plaça passó su Illmo. por medio a caballo con una mula bien adornada, acompañado de la Ciudad cada vno de los Regidores en vn caballo hasta donde estaba parado el altar para vestirse de Pontifical. Fué esta entrada a los 3 quartos de las 4 horas de la tarde. Acompañaron las Comunidades la Procession hasta la Cathedral y q[uan]do los sacerdotes seculares hazían el Besamanos dixeron a los Religiosos que podían retirarse a sus con[ven]tos por quanto ya no tenían otra funcion que hazer.*

"El siguiente dia o otro después se juntaron los prelados en el Con[ven]to del Rosario y habiendo el Rdo. Prior enviado dos religiosos al Illmo. de que los prelados juntos querían besarle la mano dió su Illmo. hora y fueron todos juntos a darle el bien venido, hablando en nombre de todos el Rdo. P. Prior del Con[ven]to del Rosario. Ita est fr[ay] Fran[cis]co Terrades, Guardian.

"Los primeros ordenes Generales que celebró el Illmo. Borrull fue sabado de la S[an]ta semana de quaresma dia 11 de Março año 1758, y en este Con[ven]to hubo 17 ordenados clérigos que hizieron los ejercicios"⁷²⁶.

La documentació pontificia⁷²⁷ adverteix que el nomenament episcopal esdevingué el 26 de setembre de 1757, a 62 anys d'edat, i que la presa de possessió fou a 2 d'octubre. Just en tal moment de l'any 1757, del 19 de setembre al 3 de novembre, se celebrava a Tarragona el Concili Provincial⁷²⁸ que havia convocat l'arquebisbe Jaume de Cortada Bru, el darrer dels concilis i sense que ens hi consti la presència del bisbe Borrull. El principal motiu de la interrupció de les reunions conciliars després de 1758 és la introducció del nou sistema borbònic. Felip VI imposa des d'aquest moment la contribució única i se suprimeixen els

⁷²⁴ N'era el 1740 per bé que ens consta que exercia el càrrec el 25/26 de juliol de 1748, amb motiu del Certamen del Col·legi Seminari de Sant Pau, de València.

⁷²⁵ No hem pogut consultar el text original per bé que considerem que cal llegir *7bre* en lloc de l'absurd *Fbre*, o sigui, *septembre* encara que, segons O'Callaghan, fos el 30 d'octubre de 1757 el dia que prengué possessió del bisbat i la documentació pontificia determina el 2 d'octubre.

⁷²⁶ Segons Francesc Terrades, guardià, a AHCTE, al *Libro de Memorias importantes para el gobierno del convento de Jesús de Tortosa*, fol. 12v.

⁷²⁷ <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bborr.html>

⁷²⁸ RAVENTÓS a o.c., pàg. 126 i MARQUÉS, a o.c., pàg. 37.

impostos eclesiàstics dels "millones, subsidio y excusado"; és el muntant dels dos darrers el que s'ha de negociar quinquennalment dins la província eclesiàstica. Quan el papa Benet XIV, amb la butlla *Exponi nobis nuper* de 1557 aprovava la suspensió dels referits impostos, ja no calia que es reunissin els eclesiàstics per rebre la visita del comissionat reial que els demanaria de repartir-se la contribució de l'Església a la monarquia. El règim absolutista, per altra banda, no podia veure amb bons ulls les reunions dels bisbes que podien comportar el naixement de resistències a la seva autoritat. Encara s'observarà que el darrer sínode diocesà de Barcelona es reunia el 1755, i el darrer de Lleida el 1761; l'extinció de diàleg eclesial d'àmbit provincial coincidia amb la del diàleg dins algunes diòcesis. El bisbe Borrull celebrà Ordres Generals l'11 de març de 1758 i en els deu mesos del seu pontificat visità una important part de la diòcesi, i predicava i donava mostres de voluntat pastoral i de caritat devers els pobres i les esglésies locals.

L'any vinent, el 1758 en el qual tornava el cometa Halley, a Barcelona es creava la Junta de Comerç i a Tortosa les monges de la Ràpita, amb la raó de la provada propietat i el cadastre fet el 1742, tenien un plet amb els regidors d'Amposta, una confrontació que guanyaven les religioses. Els pescadors, altrament, el 26 de juliol rebien amb satisfacció l'autorització de pesquera a l'Albet.

El bisbe Borrull continuava la seva visita pastoral per les viles de la diòcesi i llavors, per a sorpresa de tothom, moria a la vila de Sant Mateu⁷²⁹ el 5 d'agost de 1758. En les seves disposicions deixava diversos llegats a aquesta vila i a altres de l'entorn, i a l'*Inventarium Sacristiæ Ecclesiæ Derthusensis*, de 1766, es registrava amb el núm. 175: "Vn Bahul forrat de Vagueta que serveix per a portar los Ornaments a les Iglésies en les Rogacions. Y dintre ell Vn Caliz Primorós de plata sobredorat, y davall al peu estan les Armes del Illm. Sr. Borrull de qui era este Caliz; Y està custodiat dins de una funda de vaqueta roija ab flòs dorades, y per dins forrada de Terciopelo Carmesí ab galonet de or." I amb el núm. 184: "Vn Puntero de plata del Sr. Borrull." i amb el núm. 296: "Vna Font llisa de plata: era del Sr. Borrull".

Francesc Borrull fou sepultat a l'església de Sant Mateu, a la capella de la Comunió, on a la làpida se'ns recorda:

D.O.M. / Hic jacet Ill. D.D. Francisc. Borrullius, Sacræ Romanæ Rotæ Auditor, Solio Pontificio Assistens Præsul, Dertusæ Episcopus. Vir doctissimus, juxtaque piissimus, qui non plenus diebus at virtute plenissimus, Brevi consummato decem mensium Pontificatu, explevit tempora multa: maximo ovium suarum luctu, imo et totius Hispaniæ planctu. Obiit in hoc S. Mathæi nobili oppido, Non. Sex. Ann. Dom. MDCCLVII, ætatis suæ LXII.

Observem, en canvi, que les notes pontifícies fan constar el seu decés el 5 d'agost de 1768, a 72 anys i 8 mesos d'edat i havent estat bisbe de Tortosa durant 10,8 anys, allargant-li deu anys la vida i ocupant el pontificat dels tres pròxims bisbes.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 818-819; *Diccionari...*, 1, pàg. 343 (Miravall, Ramon); GEC.3, 1971, pàg. 751 (Bada, Joan); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, pàg. 115; Miravall, 1986, pàg. 93-94, i 2003, pàgs. 415-418; O'Callaghan, 1896, pàgs. 220-221; Domínguez, 1984, pàg. 98; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5, pàgs. 116-117. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bborr.html>

⁷²⁹ J. BADA, a GEC, determina el seu traspàs a Cabanes de l'Arc, Plana Alta.

Luís García y Mañero

(19 novembre 1759 – 26 novembre 1764)

Luís García y Mañero nasqué el 26 de setembre de 1703 a la població castellana de Sotillo del Rincón, a la diòcesi del Burgo de Osma. Canonge doctoral d'Oviedo i després canonge a l'església metropolitana de Sant Jaume de Galícia, era nomenat bisbe de Tortosa el 19 de novembre de 1759, a 56 anys d'edat, i en prenia possessió el 26 de gener de 1760.

L'any anterior havia començat el regnat de Carlos III (1759-1788) que, procedent de Nàpols, desembarcava a Barcelona el 17 d'octubre. A Tortosa, al mateix octubre i per la mort de Fernando VI, amb motiu del funeral havia estat representada una comèdia a càrrec del gremi de la Mare de Déu dels Angels i el de santa Magdalena⁷³⁰. Carlos III arribava a Madrid el 9 de desembre, arribat a Catalunya i des de Nàpols, del qual regne era el titular, estava destinat a ocupar el tron hispànic. A Tortosa, per celebrar la seva coronació, els gremis de la Santíssima Trinitat, de sant Miquel i de santa Bàrbara presentaren “*una función de mojiganga, vestidos cada pareja de una nación a caballo, con achas, acompañando un retrato del Rey que irá detrás con un guión vitoreando a S. Magestad*”. En el 1759, tanmateix, sorgia el problema del monestir de Santa Maria de Jesús, dels franciscans recol·lectes, la part més antiga del qual demanava una forta intervenció restauradora que imposava el mal estat de l'immoble, tot plegat recordant l'engrandiment que s'havia fet de l'immoble primitiu en l'any 1643 i per la generositat del pagès Miquel Rubio.

Al raval de les Roquetes, en l'any 1760, augmentava la població de manera significativa i a la ciutat era notícia el fet que el rei hispànic Carlos III, per raó d'haver anat comissionat per la Ciutat al jurament del Príncep d'Astúries, atorgava un títol de noblesa al regidor municipal Gabriel Molano. L'any vinent, el que Mikhail Vasilyevich Lomonosov (1711-1765) descobria l'atmosfera de Venus, la política semblava bategar lluny del país i el 15 d'agost de 1761, a Versalles, se signava el tercer Pacte de Família entre els Borbó d'Espanya, França i Nàpols, i el 25 de desembre el tsar de Rússia, Pere III, retirava el seu exèrcit de Prússia i restituïa a Frederic II la Prússia Oriental i la Pomerània. Morta l'emperadriu Elisabet, el duc Carles Pere Ulric de Holstein-Gottorp, nét de Pere I el Gran, havia pujat al tron com a Pere III i la seva admiració per Frederic II de Prússia explicava el dessús dit canvi estratègic, i serà després quan signaran tots dos una aliança militar que obligarà Àustria i França a demanar la pau. Això, i el suport del tsar a les sectes dissidents, propiciarà l'antipatia de la noblesa, l'Església i la guàrdia imperial que el 1762 l'enderrocarà. Abans, però, el 2 de gener de 1762, el Pacte de Família signat entre els borbons hispànics i els francesos porta Anglaterra a declarar la guerra a la monarquia hispànica.

El 13 d'octubre del mateix any, a Tortosa, en compliment de la disposició del canonge administrador de l'obra major de la seu, Anton Gil de Federich, és posada “en la torre que dóna a la part del portal de Tamarit o Volta de Sant Blai”, una làpida que havia estat pedestal d'alguna escultura romana i que en el segle XVII havia estat el basament de la pila d'aigua beneïda que hi havia a la immediata església de l'Hospital de Santa Maria de Tortosa. A la ciutat, talment com al país sencer, en el regnat de Carlos III es comencen a fer notar i destacaran les disposicions que permetien el lliure comerç amb les colònies castellanques d'Amèrica, fins llavors tancades als súbdits catalans, així com les famoses lleis repressives contra la societat, la cultura i la llengua catalana.

Començat l'any 1763, el 10 de febrer fa un gran ressò la notícia del Tractat de París que signen la Gran Bretanya, França i Espanya i, amb el de Hubertusburg, acabava la Guerra dels Set Anys que havia enfrontat Àustria, Rússia, França, Espanya, Saxònia, Suècia i alguns estats alemanys amb les victorioses Prússia i la Gran Bretanya el rei de la qual era, també, elector de Hannover. La realitat palesa que el Sacre Imperi Romanogermànic no constituïa una unitat política prou sòlida com per fer regnar la pau en els seus territoris. El fet suposava per França la pèrdua de la major part de les possessions americanes i asiàtiques a benefici dels britànics

⁷³⁰ Recerca.4, pàg. 257.

que també podien incorporar-ne d'Espanya i, entre altres, França els cedia el Canadà, els territoris de l'est del Mississipí (llevat de Nova Orléans), l'illa de Cap Bretó, Dominica, Grenada, Sant Vicent i Tobago, i tornava Menorca que fins llavors havia estat ocupant (1756-1763). La corona hispànica, tanmateix, obtenia dels francesos la Louisiana, i dels anglesos recuperava el port de La Havana i la ciutat de Manila (Filipines) el 27 de desembre, la que també havien ocupat durant la guerra, però perdia la Florida. En tal moment es podien determinar, tanmateix, les fronteres entre els territoris britànics i francesos. Just uns dies després, el 15 de febrer, l'arxiduchessa Maria Teresa d'Àustria i el rei Frederic II de Prússia signaven, al palau de Hubertusburg (Wermsdorf, Saxònia), el tractat que posava fi a la tercera guerra de Silèsia, per la successió al tron d'Àustria, un conflicte que havia estat gestat dins d'un altre conflicte, la Guerra dels Set Anys, conclosa cinc dies abans.

El visitador pastoral del bisbe García Mañero es queixava llavors del fet que "*en algunas parroquias se acostumbra hazer el Descendimiento de la Cruz en representación profana, curando en ella de ornamentos sagrados, lo que está prohibido por las synodales de este obispado...*", una interdicció del 1691 que seguia aguantant a Ulldecona en aquests moments. Un criteri generalitzat impulsava a la depuració de matusseres i viciades representacions escèniques, sobre tot en els continguts religiosos i en les "passions" presentades en àmbits locals, les quals es tenien per desviades dels textos evangèlics i integradores de temes sorgits de la llegenda o dels costums populars. El pensament del moment porta a l'extirpació de l'oratòria barroca, ampul·losa i sempre buida, a la regulació de les congregacions religioses i a la voluntat de fer neteja de supersticions i d'espectacularitat en els actes de pietat i en les processons. També esdevé transcendent la nova política en cementiris que emana de les noves disposicions legals, la reorganització de les obres socials i institucions, en la línia establerta en diverses diòcesis del país.

Els esdeveniments internacionals, però, seguien condicionant el decadent imperi hispànic i el 3 de juny, pel tractat de Fontainebleau, els anglesos tornaven a ocupar l'illa de Menorca, d'on no sortiran fins al 1802, quan pel tractat d'Amiens la recuperaran la corona hispànica. Menorca, a la fi, haurà estat britànica del 1708 al 1802, amb intervals d'ocupació francesa quan la guerra dels Set Anys (1756-1763) i espanyola amb el desembarcament francoespanyol del duc de Crillon (1781-1798). La Menorca britànica conservà les seves estructures polítiques catalanes i mantingué l'ús oficial i públic del català. En tal caire internacional cal significar que el 10 de març de l'any vinent, en el 1764, el govern anglès decretava l'impost sobre les seves colònies d'Amèrica del Nord el qual fet, al cap d'onze anys, motivarà el moviment independentista. A Tortosa, llavors, el 8 d'octubre el Capítol de la seu invitava l'Ajuntament borbònic a la processó de l'octava de la festa de la Mare de Déu de la Cinta, tot just fundada en aquest any.

En els cinc anys que el bisbe García Mañero ocupà la càtedra tortosina es resolía el projecte de construcció de la sagristia major de la Seu, una obra necessària per raó d'ésser molt petit l'espai emprat fins a aquell moment: l'obra es concebia en l'estil neoclàssic i s'enllestirà el 1780 encara que fou destruïda la corresponent capella gòtica del segle XIV. També en aquest moment es començava a redactar el projecte de construcció de l'altar de la nova capella de la Mare de Déu de la Cinta, per tal de substituir l'anterior de fusta amb la colossal obra pictòrica o Tabernacle de la capçalera que presidia la capella, recentment creada i posteriorment atribuïda a Tomàs Bayarri.

El bisbe García Mañero, el 26 de novembre de 1764, a 61 anys, era promogut a l'arquebisbat de Saragossa i, encara, fou un dels 4 arquebisbes, 17 bisbes i 12 capítols catedralicis que adreçaren al papa Climent XIII la demanda de l'ofici i missa del Sagrat Cor de Jesús en els àmbits nacionals subjectes a la corona hispànica, la qual demanda desestimarà Roma el 6 de febrer de 1765 per gestions, segons sembla ésser, de l'ambaixador castellà a Roma que era maçó.

La seva actuació mostrava una consideració ben especial quant a la Companyia de Jesús per raó d'haver "*encontrado poderosos auxiliares para el cuidado de sus ovejas en los Padres de la Compañía; y lo mismo había hallado en Zaragoza desde 1764 en que entró a gobernar aquella diócesis*". El foragitament sembla ésser que el féu emmalaltir i moria el 20 de

juliol de 1767, a 63 anys d'edat, potser que per causa del disgust que tingué per l'expulsió dels jesuïtes⁷³¹. Havia pontificat durant 7,6 anys.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 820; *Diccionari...*, 2, pàg. 247 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932; O'Callaghan, 1896, pàgs. 221-222; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5. - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgarciaman.html>

⁷³¹ Sobre aquest tema es pot consultar LARRAZ (Blas) a *Convenio...*, llibre 1, cap. 25, Així com NONELL (Jaume) a *El Venerable P. José Pignatelli*, volum 1 pàg. 117 i 178 (Manresa, 1893). Així com MARCH (José) a *El restaurador de la Compañía de Jesús, Beato José Pignatelli y su tiempo*, vol. 1, pàgs. 170-171 (Barcelona, 1935), segons recomanació de Bayerri a o.c.

Bernardo Velarde y Velarde

(22 abril 1765 – 1779)

Bernardo Velarde y Velarde havia nascut a la vila castellana de Santillana del Mar, a Santander, el 22 de desembre de 1719 i, cursats els estudis eclesiàstics fou canonge doctoral de la seu lleonesa de Palència i després de l'andalusa de Sevilla. Nomenat bisbe de Tortosa a 45 anys d'edat, el 22 d'abril de 1765, prenia possessió del bisbat el 14 de juliol mitjançant un procurador i feia l'entrada solemne a la ciutat el 5 d'octubre següent.

El 1765, com feia notar el canonge Anton Gil de Federich que just començava llavors a escriure les "*Reflexions sobre els Col·loquis de DesPuig*", les quals enllestirà el 1772 i que recomençarà en el 1778, a Tortosa seguia essent un fort component social l'antic Estament o Braç nobiliari que estava aleshores constituït per les cases dels Jordà i de la Torre, de Sant Gil que en aquell moment vivien a Borja, a l'Aragó, la de Miravall i Martí, la d'Oliver i Miravall, la d'Ascó que tenien la residència a Barcelona, les de Gassia, Abària, Tormé i de Rius, la de Liori que es mantenia a Gandesa però que restava a mans d'un sacerdot, les de Bellet, Montagut, Sanç, Gil de Federich i Oriol, la dels Gargallo vivien a Llinars, a l'Aragó, la dels DeOna, Alberni, Molano, Fàbregues i Pinyol, tot fent notar que la dels Miravall aviat seria dels Martí per raó d'ésser-ne hereva Maria de Miravall, casada amb Antoni Martí, el baró de Balsareny.

Es passava un any en el qual, al març, començaven les obres de l'Hospital nou o de la Santa Creu, a la Plaça dels Estudis, i cal comptar amb què en aquests anys es transcorrien els temps de la Il·lustració que en els àmbits de la cultura occidental comportaven un fort canvi de mentalitat i de les actituds socials i ètiques i, "si fins aleshores la caritat cristiana havia de subvenir, amb caràcter subsidiari, les necessitats dels ciutadans, ara és la mateixa societat la que ha d'assumir-ne la càrrega, en virtut, no de caritat cristiana, sinó del dret que té tot ser humà a viure dignament i a ésser atès en qualsevol necessitat. En conseqüència es creen les institucions que calen per a subvenir-hi: els hospitals municipals –que acaben assumint els particulars- i les cases de beneficència i orfenats, correntment sostinguts per congregacions religioses. A Tortosa aquesta mentalitat derivava en la designació d'Hospital Municipal el de la Santa Creu, nascut el 1348 i que des del segle XV agrupava els altres hospitals particulars que hi havia a la ciutat. El 1769 s'inaugurava a la Casa dels Estudis, a prop del Portal del Vall (futur Rastre), amb disposició de 180-200 llits parats. El 1776 naixia la Casa de Misericòrdia o de Beneficència, també municipal, que el 1852 es traslladarà al raval de Jesús, on acabaran foses les dues institucions (1906)".

El bisbe de Barcelona, el castellanenc i filojansenista Josep Climent, al 1766 intentava la celebració d'un Concili Provincial⁷³² però, d'ençà de les disposicions preses amb tan fort contingut polític, el poder li feia fracassar la temptativa, talment com es frustraran totes les del futur. Poc temps després, en l'any 1768, amb la Pragmàtica d'Aranjuez sorgia la imposició de la llengua castellana a l'ensenyament que, amb la mateixa actitud quant a la llengua oficial i a la llengua a les esglésies, desconcertarà una societat que majoritàriament és analfabeta i que no entén aquella llengua estrangera, el qual fet comportarà el progressiu retrocés de l'adoctrinament catòlic. Les reials ordres contra la societat catalana seran en aquest regnat la constant definitòria d'una voluntat genocida que l'Església catalana no podrà evitar, i amb major raó quan es troba constantment regida per autoritats estrangeres ensinistrades en tal sentit, compromeses personalment i oblidades per la llei, així com per un poder i una autoritat fonamentada en la violència.

El bisbe Velarde hagué de passar uns mals anys a Tortosa perquè el seu pontificat esdevingué en temps de forts freds i de grans riuades en els anys 1766, 1772, 1773, amb les aigües del riu gelades en el 1766. Quan les pluges que caigueren del 29 de desembre de 1765 al 3 de gener de 1766, amb el Port cobert de gel, glaçant-se el dia 10 l'aigua de la pila d'aigua beneïda del claustre de la seu i l'11 gelant-se el riu, amb blocs de glaç que s'emportaren el pont de barques... Gil de Federich, en lletra datada a 30 de gener de 1766, deia que "*tanta fonc la*

⁷³² RAVENTÓS a o.c., pàg. 128.

força gran que portava el glaç que, lo dia 12, trencà el pont de barques i se l'emportà fins al Torrelló, on pararen-lo ab molt de treball i el lligaren com millor pogueren. Lo dia 13 continuà el riu en baixar gel, i mantingué's glaçat de banda a banda de l'església de Sant Jaume fins a la casa del ponter Josep-Antoni Vilàs. I fonc cosa de veure com per les cinc de la tarda desprengué's, a poc a poc, tota la parada de gel i avançà's fins davant lo convent del Roser. Lo dia 14 continuà el riu de la mateixa manera però, pels voltants de les deu del matí trencà's impetuosament la parada de gel i, ab la fúria del que contínuament baixava, temia's una desgràcia en lo pont. Per ço demanava allavors l'Ajuntament rogatives al Capítol i este, après, manà d'exposar la sagrada relíquia de la Cinta i tot lo perill desaparegué ab tan sobirana protecció, cantant la Salve i la Lletania. La ciutat, tantost llevà's lo gel del riu, prengué el proveïment, per al pas dels forasters, cotxes i carros, de mantindre una barca gran i, per als ciutadans i les seues càrregues, diferents barques que, a dos quarts, passaven los que volien travessar d'una banda a la altra. En los dies 15 i 16 encara passà molt de gel pel riu, i alguna peça que tindria més de tres estadis d'alçada mantingué's formada en lo mig del riu de ençà lo primer jorn en lo que comparegué glaçat. Lo dia 16, enllestida la carraca, com que no podia-s'hi posar la gúmena per cosa del gel que encara passava, se proveí que en la carraca se remés a quatre remes i que anés davant una barqueta estirant-ho o guiant-la ab una corda perquè, d'esta manera, cercant la barqueta les obertures del glaç, passés ab seguritat. En això que el dia 17 se aconseguia de pujar lo pont fins al primer portal, junt al Torrelló, dit "a ont descarrega la barca del peix" i, per raó de no baixar més gel, se pujà lo dia 19 lo pont, i el 24 arribà fins a la casa del ponter. Lo dia 2 de febrer es passarà pel pont, si Déu vol, perquè ia estarà posat en son lloc. És cosa digna de dir a vostra mercè com en les viles de Xerta i Tivenys estava tan fortament glaçat lo riu que, ab tota la seguritat del món, passaven la gent d'una vila a la altra sobre el gel, i arribà's a l'extrem que els de Xerta llogaren la dolçaina i après d'haver fet, en mig del riu, sobre el gel, un berenar, formaren sa dansa com si estiguessen en la plaça (...) ...he sentit que no estigués vostra mercè en esta ciutat, pus haguera hagut plaer gran de vere totes estes coses i, sobre tot, la qualitat del gel que baixava, tan escumós com si neu fos, de manera que tothom meravellà's d'esta circumstància...". El bisbe Velarde, acabat d'arribar i humanament sol, posat en el fred insuportable d'aquell immens palau gòtic, veient com per sota mateix dels seus peus passava la riuada de gel...

El 23 de febrer, quan experimentava amb àcids i mercuri, el físic i químic britànic Henry Cavendish (1731-1810) descobria la presència d'un gas la combustió del qual produïa aigua: el denominava *flogist* i Lavoisier, després, en dirà hidrogen o generador d'aigua. Cavendish també determinava que la densitat de la Terra era 5,45 vegades major que la de l'aigua.

L'any fou plujós de debò, amb xàfeces continuats que començaren el 17 de setembre i que, "ab alguna interrupció brevíssima" no pararan fins al 10 de desembre, amb malmesa de moltes terres de sembratge. El 23 de setembre, doncs, s'havia tornat a posar a ploure a les deu de la nit i vora les dotze, entrant al 24, la pluja augmentava i "de tal manera que el món semblava que se havia de inundar". En plena nit i matinada, "a la una sobreeixí el barranc de la Escorxaria i, en un moment, inundà el carrer de Sant Antoni, lo Replà, i tot lo Carrer Ample, i cadascun dels carrers semblava un formidable riu. En lo Carrer Ample se omplí de aigua la casa d'en Josep Gil de Federich, les dues cases de la Mare de Déu de Montserrat (que són d'en Joan DeOna), la casa del fuster en Blai Grau, la casa d'en Francesc de Sanç (en la qual cobrí una gran part del blat que havia en la botiga), la casa d'en Josep Gil, que està sots lo balcó de fusta i en esta féu també molt de mal, puix que tombà unes gerres d'oli i tot se perdé. A casa Abària, i son forn de coure pa, devingué's que sos habitants, per no negar-se en ses cambres per causa de molta aigua que hi entrava des del terrat i que no podien eixir per la porta, enderrocaren un barandat de la casa nova del costat i passaren-hi. En casa d'en Fidel Enric, en casa d'en Francesc Menguilla i en altres cases d'este carrer, res no hi hagué de especial. / En lo carrer de Sant Antoni, encara que les cases estaven planes, no hi passà res per haver-se solsit part d'una sitja de la casa d'en Josep Pinyol, en la qual havia un bon munt de blat mes, ab la diligència de traure'l, après que passà la aigua i posar-lo a eixugar per les cambres, com també féu en Francesc Sanç, lo gra no sofrí dany algun. El dia 25 la forta pluja es mantenia fins a les 3, a la matinada, quan les aigües s'anaven escorrent i desapareixia la

inundació. La gent havia estat terroritzada així com el nivell de l'aigua pujava i envaïa més carrers, per bé que s'havia tingut la sort del baix nivell del riu perquè, d'altra manera, hagués estat un desastre. *"Esta inundació de carrers devingué's per les contemplacions dels regidors. Començà's en este any a fabricar el sant Hospital i el director, Maestro Castillo, tenia arrimada per les parets del llit del barranc molta fusta de comptes. Se n'adonà algun dels regidors del mal que esta fusta podia fer de sortir el barranc i feu-la llevar, mes no fonc cregut i d'açò vingué que, emportant-se l'aigua la fusta, un gran fust colpejà contra la paret del Replà i derroca-la. Llevada esta parada, s'inundaren tots los anomenats carrers ab les aigües del barranc. Ab l'aigua d'esta nit sofrí fort l'horta del pont per causa del barranc de Jesús, que arribà fins a les Ferreries"...* El dia 28, a la tarda, queia un altre diluvi i els barrancs envaïren els carrers i tornaren a isolar el palau del bisbe però comportaren un desastre en accedir les aigües als magatzems i comerços, i la gent calgué que visqués ben alerta, encara que la pluja només durà cosa d'una hora.

El dia 20 de novembre, llavors, el riu baixava molt alt i acabava per saltar als carrers per inundar la ciutat talment com ho havia fet pels camps. Llavors es determinava, segons costum, d'acudir a la protecció de santa Càndia i portar la seva relíquia al Cap de Pont per sucra-la a l'aigua mentre que se li pregava que fes per minvar el volum de la riuada i el cessament d'aquell caos que provocava... i l'Ebre ho feia a poc a poc, després d'haver continuat creixent, i entorn a les 8 del vespre s'exposava a la Seu el Santíssim, durant tota la nit i fins a les 7 del matí del dia 21 que just era quan començava a minvar el nivell de les aigües del riu. Les hortes restaren fetes un pantà. *"...És ben bé cert que, d'estar molts anys en estes circumstàncies, molts serien los planys perquè moltes són les necessitats i els socors han d'ésser, tot just, ben pocs per la mancança deixada per les collites anteriors i per la manca de moltes planes que este any no han sembrades"*⁷³³. La situació encara persistí fins al març de 1767, en aquell any que al dir de la gent fou "l'any del fred i els gels".

En una diòcesi en la qual la població monacal era en aquell moment de 960 religiosos distribuïts en 33 convents, i 288 religioses en 10 més, la influència dels jesuïtes havia anat minvant en els darrers temps, sembla ésser que per causa dels canvis intel·lectuals i socials però també pel regalisme de les corts, de manera que a Portugal eren expulsats en l'any 1759, a França es dissolia l'orde i la monarquia hispànica, amb Nàpols i Parma, els exiliaven en el 1767, havent fet arreu possible la dissolució de l'orde el breu *Dominus ac Redemptor* de Climent XIV, en el 1773.

La Pragmàtica Reial per al foragitament dels jesuïtes se signava el 27 de febrer que s'executava el 2 d'abril. Aleshores, quan esdevenia el decret del rei hispànic Carlos III pel qual foragitava la Companyia de Jesús dels territoris de la Corona, el contemporani canonge tortosí Antoni Gil de Federich explicava⁷³⁴ *"de la manera en què se ha executat en aquesta ciutat, de acord ab les instruccions rebudes per Josep Lemire, mariscal de camp y governador de aquesta plaça, de lo excel·lentíssim senyor comte de Aranda, ab lletra de 20 de març de 1767: se obrí lo plec o la anomenada lletra lo dia 2 de abril y, fent-se càrrec del seu contingut en lo matí del dia 3, lla per tres quarts de quatre, lo senyor governador, lo alcalde major Agustí Cubelles y lo ajudant de la plaça en Vicent Bisques, ab sa tropa competent disposaren-se en los carrerons y se adreçaren cap a la Companyia. Ab la excusa que na Anna Roca se moria y volia confessar-se ab lo doctor Josep Cortadellas, picaren a la porteria i feren baixar lo dit pare y, així com lo frare obria la porta y lo pare Cortadellas anava a sortir, féu cap lo governador ab la tropa y al pare encararen-li dos fusells ab la baioneta calada, dient-li que es tingués per pres pel rei. Agafaren també al frare y la tropa, allavors, ocupà tot lo col·legi. En acabat això, lo frare despertava los pares i deixaven-li a cadascun, mentre se vestia, guardes de vista. Quan ia estaven vestits tots, ajuntaren-los en la cambra del rector, a ont era lo governador, i llegí-se'ls lo Decret Reial de foragitament. Allavors lo rector, ab quatre soldats que duien calada la baioneta, en haver posades en poder del governador totes les claus del col·legi, informà de totes les*

⁷³³ GIL DE FEDERIC, pàgs. 125-127 - Recerca.1, pàg. 67.

⁷³⁴ A l'obra *"Reflexions sobre els 'Col·loquis' de Despuig"*, del la qual emprem la nostra traducció de 1978, pàgs. 128-132. Els jesuïtes no tornaran a Tortosa fins al 1816.

coses a lo alcalde major i passaren a fer lo escorcoll i tot allò que disposen les reials instruccions (...) Successivament posaren tots los jesuïtes en l'aula major y deixaren-los sota l'esguard dels guardes, havent fet un daltabaix de tot lo col·legi i, per fora, voltat de sentinelles. A la mateixa tarda de aqueix dia 3, un per un, portaren los dits frares a llurs cambres lo governador y lo alcalde major perquè disposessen llurs baguls y agafessen les eines que havien. Executaren-ho y tornaren-los a portar a la sala major, a ont donà-se'ls la ordre de què l'endemà a les quatre del matí havien d'anar-se'n cap a Tarragona, y executà's així, portant-los tots ab carros y la tropa que corresponia per a la seua guarda, dexant per procurador y per donar raó d'allò que se li preguntés, lo pare Josep Cortadellas, al qui tancaren en lo convent del Carme. Lo governador continuà alguns dies lo inventari y allavors, per ordre de lo senyor comte de Aranda, treballava's en formar un llibret sobre la renda tota del col·legi, expressant-hi tots los títols (...) que tenen una renda capital de dues-centes mil lliures, açò de no comptar la de fundacions y la que heuen per al manteniment de la llibreria (...) y inferexo d'allò que hauran en los altres col·legis de altres llocs, en proporció de les ciutats. També treballa's per avui en la relació de totes lletres, sermons y més papers que es troben per transmetre a la seua Companyia, puix encarrega-ho com a cosa de gran importància, encara que semblen papers menyspreables. En jorns passats fet ha estat un ban manant-se, per ordre del governador, que tots los que hagen en confiança, o de manera altra, cabdals dels jesuïtes, ho manifestessen tots sots pena de confiscació de béns y de un càstig exemplar (...) Lo dessús dit pare Cortadellas fonc cridat a interrogatori a la casa del governador y negà's a totes les preguntes que se li feren, llevat de quan se li preguntà en quant contribuïa este col·legi a Roma per als foragitats de Portugal, y digué la pensió que donaven cada any. De estes preguntes y respostes (...) se'n donà notícia al comte de Aranda, y pel que toca al diner (...) disposà's que fos traslladat a la tresoreria reial de Barcelona ab tot ço que se haguera trobat en lo col·legi. Quant al pare Cortadellas res no ha estat proveït encara y roman detingut en lo Convent del Carme. En este correu ha arribat una ordre de Madrid, dient que los calzes de la església de la Companyia y altres coses de la sagristia se tanquen en una arca ab dues claus, y que en tingue una lo governador i la altra lo síndic personer. Tots los jesuïtes de la Corona de Aragó han passat per esta ciutat, llevat los de Catalunya, puix que així ho calia fer per fer cap a Tarragona on és la caixa destinada per tindre-los prests per embarcar a Salou y traslladar-los als estats del Sant Pare, ço és, a Civitavecchia, y dexar-los allí, com així mateix embarcaren-los en los dies 28 y 29 de abril, havent-los-hi portat lo senyor en Joaquim Lorieri, oïdor de la Reial Audiència, lo qui era allí lo receptor destinat per Sa Majestat, ab uns carros y ab uns cotxes, fins al port de Salou, y exiren-hi en lo primer dia de maig, cap als estats del Sant Pare" i data aquest text el 7 de maig de 1767, just a la setmana vinent, mentre que l'interlocutor en els col·loquis narra llavors els successos que havien esdevingut a Barcelona per la mateixa causa. La comunitat tortosina estava integrada per dotze pares i, davant l'actitud reial, sembla ésser que poca cosa hi podia fer el bisbe Velarde i de poc valgueren els seus esforços a favor dels jesuïtes.

El foragitament general dels jesuïtes portava la greu conseqüència de la davallada dels estudis humanístics i filosòfics de la Universitat de Cervera i el tancament de nombrosos col·legis que solien deixar espai per a casernes i per a seminaris diocesans, com fou el cas del convent de Tortosa i fins al 1808, tot plegat per unir-se a una mena de renovació pedagògica que a Catalunya impulsava l'ús de la llengua dels castellans, sempre en detriment de la llengua del país i a benefici del colonialisme castellà i de la voluntat de conservar el seu decadent imperi. L'onada de jesuïtes catalans a Itàlia, lloc pel qual optaren la majoria, portava en aquells àmbits una important presència cultural catalana.

La Reial Pragmàtica de Carlos III (1759-1788), del 23 de juny de 1768, seguia la línia política marcada per Felipe V i es promulgava per imposar l'ús exclusiu del castellà en tot el sistema escolar, arreu de la Corona d'Aragó, així com fer-lo obligatori a les cùries diocesanes, en l'edició de llibres religiosos i docents, en la predicació a les esglésies, en els registres parroquials... en la vida pública catalana. També prohibia la realització de sínodes diocesans a la província Tarraconense. Carlos III signava aquesta Reial Cèdula a Aranjuez, "para que en todo el Reyno se actue y enseñe en lengua castellana con otras cosas que se expresa", i a

l'article VII concreta d'aquesta manera: “*Mando que la enseñanza de primeras letras, latinidad y retórica se haga en lengua castellana generalmente dondequiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias*”: en poc temps els resultats seran desastrosos i perfilen, en conjunt, una sagnant imatge genocida. Els seminaris hauran d'ésser exclusivament conciliars, altrament, i serviran com a cases sacerdotals i seran regits per sacerdots, no mai per religiosos.

Potser que la característica del cristianisme en el segle XVIII just és la massiva presència de fidels als temples, el qual fet explica en bona part la renovació i eixamplament de la major part de les esglésies, a la diòcesi com pertot arreu. L'interès ciutadà explica, tanmateix per bé que afegint-hi la popularitat, la gran difusió que hi ha de catecismes, llibrets molt populars i emprats, tots editats en català. La interdicció reial castellana als bisbes per accedir a l'*imprimatur*, deixava el tràmit administratiu d'edició als *jueces reales* de Madrid i a la Universitat de Cervera, malgrat que això no va poder impedir les sistemàtiques reimpressions dels llibres editats anteriorment: els catecismes eren els llibres més impresos i reimpresos, fonament com eren de la formació religiosa, essent memoritzat pels infants i explicat setmanalment al peu de l'altar.

El 1769 era inaugurat l'Hospital de la Santa Creu al sòl de la que havia estat la Casa dels Estudis, prop del Portal del Vall i de propietat municipal, el qual disposava el parament de 180-200 llits. L'Hospital vell, el de la Ciutat, havia estat enfonsat en les guerres dels segles XVII i XVIII i aquest incorporava l'antic i sempre present Hospital de Santa Maria de Tortosa. Al pas de l'any, el 5 de maig, quan començava la conquesta espanyola de l'alta Califòrnia, el franciscà mallorquí fra Juníper Serra (Josep Miquel Serra Ferrer, 1713-1784) arribava a Santa Maria, a la baixa Califòrnia, per incorporar-se a l'expedició que comandava el governador català Gaspar de Portolà, a Monterrey i Los Angeles: serà el 18 d'agost quan el balaguerí Portolà arribarà a Santa Bàrbara amb els seus homes, essent-hi els primers europeus, i el 30 d'octubre quan esdevindrà el primer europeu que arribarà on s'aixecarà la ciutat de San Francisco, i a la badia que en el futur es coneixerà com *Golden Gate*, encara que no serà fins al 24 de maig de 1770 quan descobreixi el referit port natural de Monterrey. A Tortosa, mentrestant, el 15 i 16 de juny una forta ventada de mestral semblava haver-se d'emportar el palau amb el bisbe Velarde i el 21 d'agost, en virtut de la Reial Cèdula que es promulgava, l'antic edifici dels jesuïtes, al carrer Montcada, s'erigia en Seminari sacerdotal, com esdevindrà el 26 de gener de 1770⁷³⁵.

La massacre de Boston del 5 de març de 1770, segons la denominació que li donà Samuel Adams, fou llavors el detonant de la guerra d'independència dels que serien els Estats Units d'Amèrica del Nord, i tot plegat començava quan l'aprenent d'un taller de perruques exigia a un militar britànic el pagament d'un deute, i el noi acabava essent maltractat pel sentinella de la Casa de Duanes. Al cap de poc tornava el noi amb un grup de colons que llançaren gel, boles de neu i escombraries contra aquell soldat i l'oficial de guàrdia i vuit soldats que sortiren també en resultaren impactats i, llavors, els militars britànics obriren foc contra els colons i en mataren tres i dos més en resultaren greument ferits. Els esdeveniments es precipitaran i el 8 de juliol, per primer cop, es llegirà davant George Washington, a Nova York, la declaració d'independència dels estats nord-americans. El 1770, però, també era el moment en el qual una marxa granadera es declarava com a “*marcha real*” en concepte d'himne hispànic, i que el 19 d'agost el navegant britànic James Cook o *capità Cook*, en nom del seu rei, prenia possessió de la costa sud-est d' Austràlia. A Tortosa, en aquell any, entre les 9 i les 10 de la nit del dia 3 d'octubre, tothom sofrí un fort sobresalt i en restà espantat quan la terra tremolà i els sotrats van treure la gent de casa, en un terratrèmol sentit arreu del país.

La voluntat genocida de la monarquia borbònica a Catalunya i a tota la confederació catalana s'anava aplicant, sense presses i mirant de no fer-se notar, i el 1771 i per tal de pervertir els infants i els joves que personificaven la societat del futur, a les escoles es feia obligatori el “*Compendio de la historia de la Nación*” perquè el conqueridor, després del 1714,

⁷³⁵ MESTRE a *Giripigues*, pàg. 118. S'hi mantindrà la institució fins al 26 de gener de 1808. L'edifici esdevindrà Institut d'Ensenyament Mitjà en l'any 1928 per bé que a l'església conventual es mantindrà el culte fins a l'agost de 1936 que serà incendiada pels anarquistes, i en procedir a la renovació de l'immoble docent, a meitat de la dècada de 1950, serà salvatgement volada amb dinamita.

s'adonava de la necessitat de tergiversar-ho tot per tal d'assimilar i encadenar la província o colònia catalana. Malgrat del clímax de sistemàtic terror que havia estat implantat al territori controlat per un exèrcit d'ocupació, els nous polítics catalans es preocupaven per la terra de la millor manera possible i en Carles Sabater, síndic del Comú, aconseguia que Madrid promulgues un decret que afavoria l'obra del Canal de Navegació. Tortosa omplia els carrers i les tavernes i els prostíbuls de soldats estrangers, tot eren crits d'embríacs i baralles, la societat se sentia presonera en un immens baluard militar que no parava de créixer i, a la riba occidental del riu i Dellà el Pont de Barques, l'immediat barri de les Roquetes havia acollit població que escapava del reducte militar que havia esdevingut la ciutat, ara sotmesa als possibles bombardejos artillers des del Castell, dels pujols fortificats i des dels nous Quarters del Sitjar i, en tal moment, sembla que existien entre 101 i 109 cases habitades, amb una població de 454 a 490 habitants. La depressió ciutadana era més forta que mai i l'estel de l'esperança ni tan sols es podia capir en el catàleg d'objectes celestes que en aquell any edità el buscador de cometes Charles Massier (1730-1817), molts dels quals es demostrarà després que corresponien a llunyanes galàxies.

En el context internacional potser que en el 1772 i en el marc dels imperialismes europeus tingué una importància la signatura del conveni secret del 17 de febrer, entre Rússia i Prússia per repartir-se Polònia, el qual portarà al Tractat de Sant Petersburg que el 5 d'agost se signarà per ratificar el primer repartiment de Polònia entre els seus països veïns. Un altre fet a comentar fou el del 19 d'agost, quan el rei Gustau III de Suècia, amb el suport militar, féu un incruent cop d'estat per poder eliminar les influències dels partits profrancesos i prorussos, els caps dels quals arrestava a l'ensens que el consell del regne, tot plegat quan feia tan sols uns dies que dos consellers del rei havien provocat un aixecament a favor del monarca a Finlàndia i a Escània, i aquest esclatà abans d'hora i Gustau s'apressà a encendre una rebel·lió a Estocolm. Més endavant, el Parlament, sotmès al rei, aprovarà una nova Constitució que en bona part haurà redactat el mateix monarca. Enllà de la política europea, potser fou un estímul el fet que el 24 d'agost es constituís a Barcelona la *Reial Companyia de Filats de Cotó*, la qual aplegava els principals fabricants d'indianes de Barcelona i que serà el punt de partença a Catalunya de l'associacionisme empresarial.

La ciutat sembla immobilitzada en un permanent estat d'excepció i, de moment, tan sols destaca l'adquisició, el 22 de juny, dels edificis on s'aixecarà l'església del convent de les monges de l'Hospital Sant Joan de Jerusalem, al Replà d'en Febrer que havia estat la Pobra de Montcada, una obra que durarà cinc anys, puix que s'inaugurarà el 1777. A les nones de setembre de 1772, talment com expressaven, per disposició reial i amb l'acord dels canonges es donava un pas transcendent que es contraposava als darrers sis segles: la secularització de l'Església de Tortosa. La comunitat canonical de Tortosa havia demanat a Roma, el 1703, la secularització de la canònica segons les previsions preses al Concili de Trento i que a la diòcesi no s'havia aplicat, en teoria, per raó de la regulació d'aquella per la disciplina de l'orde de Sant Ruf, i just en aquest moment, el 1772, el sant pare Climent XIV accedia a la demanda del Capítol dertosense.

Aquell setembre de 1772 esdevindria de mala memòria, però, puix que el riu Ebre es mantenia alt el dia 28, quan feia dies que la riuada d'aigües tèrboles i fosques inquietava tothom. A trenc de jorn del 29 l'enfurismat riu corria per la Plaça d'Armes i a les 8 del matí entrava pel carrer de Sant Roc i pel dels Pescadors, així com pel Carrer Ample. L'amplada de l'aigua ocupava tota la vall, de muntanyes a muntanyes i amb tots els camps coberts, en extensió d'una hora de camí, i les barques de salvament navegaven pels carrers. El Capítol treu en processó la testa de santa Càndia, posant-la davant les aigües, a demanda de la Ciutat. Es féu a les 8 del matí, portada pel canonge i president del Capítol mossèn Anton Gil de Federich, al qui acompanyaven el diaca Sebastià Also i el sotadiaca Joan-Baptista Also. En haver caminat el carrer d'en Carbó, on se surt a la Plaça d'Armes, es cantà l'*Antífona prudentes virgenes...*, i seguia l'oració i tornaren a la catedral. Cal a les 10 s'aprecià l'increment constant de la inundació i es temia pel pont de barques i la Ciutat transmetia el seu síndic al Capítol per tractar quant a l'exposició del Santíssim Sagrament, el que s'exposà fins a les 3 del matí del 30 de setembre, en veure que el nivell minvava. La riuada havia causat danys a algunes cases i

féu molt de mal a les hortes i ha podrit les verdures, de manera que es trigarà a fer-se els sembratges per raó del molt fang deixat.

La riuada també havia perjudicat les cases immediates al palau episcopal, on obrarà el bisbe Bernardo Velarde en perllongació del palau vell, tot immediat al portal del Pont de Barques. Llavors, en minvar el nivell de l'aigua, es va veure l'amenaça de ruïna que hi havia a la part del portal i la Ciutat es donava a adobar-la, i s'apuntalava malgrat que els puntals es doblegaven i l'edifici s'obria per diferents llocs, per això calgué interdir el pas de la gent i es posà sobre el riu una carraca per a poder passar-lo. El perill d'ensorrada es mantingué uns dies i la Ciutat hi féu concórrer mestres i pèrits, també els tècnics del gremi de Sant Josep per tal de mirar a descarregar el portal i la casa, malgrat que ningú no hi veia com posar-hi remei. El governador i tinent general Josep Lemire, llavors, posava sentinella als Quatre Cantons i una altra "allí al principal" que impedís el pas de la gent, per tal d'evitar cap desgràcia i, tanmateix, hi romania un mestre del gremi de Sant Josep per observar els moviments de la casa i del portal, i el Capítol accedí a fer rogatives a la Mare de Déu de la Cinta, uns precés que es feien en la nit de dilluns 5 d'octubre⁷³⁶.

Dissabte 10 d'octubre, vora $\frac{3}{4}$ d'1 del matí, "*quan los monjos dexaven les campanes per entrar a matines, desplomaren-se los dits edificis [Portal del Pont de Barques i eixample del palau episcopal, bastit pel bisbe Velarde], restant només la porta del pont, la columna de jaspi que estava a la part de la Duana. Ha estat una llàstima que s'haja perdut un portal tan bonic, perquè era tot de pedra de jaspi, primorosament treballat. La Mare de Déu de la Paloma, que estava sobre el portal, trageren-la a temps, i està posada en la casa de l'Ajuntament*". La Ciutat, davant la molèstia que era el pas del riu amb la barca, mirà a posar el pont de barques a un altre lloc i acabà per fer-ho vora el Baixador de Sant Roc encara que, per ésser ací més ample el riu, calgué afegir-hi dues barques més. La Ciutat, davant les fortes despeses i maleses sofertes, cercava llavors una bonificació reial i el bisbat adquiria les cases situades entre el palau i el portal perquè, en un pròxim futur, les transformaria en ampliació dels espais àulics. El bisbe Bernardo Velarde actuà molt caritativament durant la riuada, essent generós amb els afectats i en ajut de les necessitats creades.

Damunt la festa de Nadal, el 24 de setembre i sense fer soroll, es publicava una reial cèdula de Carles III per prohibir l'ús del català en els llibres de comptabilitat. Entrats en l'any 1773, el 16 de febrer el bisbe Velarde determina per decret que l'església de sant Jaume, amb la seu, seria d'ençà l'únic temple que podria mantenir el dret d'asil.

El 17 de juny de 1773 es patí l'efecte d'una altra riuada però el 28 de setembre de 1778 es feia una impressionant i perllongada rogativa per causa de la intensa sequera que es patia i que afectava tot el litoral mediterrani, sense que es pogués procedir als sembratges. Mentrestant, el 16 d'agost, el papa Climent XIV publicava un breu, *Dominus ac Redemptor*, que dissolia la Companyia de Jesús arreu del món, això en haver de cedir a les pressions exercides pels reis de França, Espanya, Portugal i les Dues Sicílies que, per raons polítiques, li ho havien exigít perquè no podien tolerar la seva defensa incondicional del papat, la seva activitat intel·lectual, el seu poder financer i la seva influència política. A Rússia, Bielorrússia i Prússia, però, el breu no serà obeït i els jesuïtes d'arreu d'Europa acceptaran el refugi ofert per la tsarina Caterina la Gran.

Abans d'acabar el 1773, el 16 de desembre, esdevenia un fet transcendent: nord-americans disfressats d'indis, a Boston, llençaven al mar el carregament de 342 caixes de té de *Boston Tea Party*, transportades per tres vaixells de la Companyia de les Índies Orientals, en acció de protesta per l'impost posat sobre el producte pel Parlament britànic sense comptar amb el parer de les colònies. Londres respondrà a la indignació general i clausurarà el port de Boston, i enviarà unitats de l'Armada a Nova Anglaterra. La duresa de les mesures derivarà en un aixecament general contra la metròpoli, el qual constituirà l'inici del procés que portarà a la independència de les colònies britàniques a Amèrica.

⁷³⁶ GIL DE FEDERICH a o. c., pàg. 135. Recolliem aquest episodi, amb texts de l'època, a la nostra obra "*Flagells naturals sobre Tortosa*", pàg. 68 i ss.

El 1774, a 31 de juliol, l'imperi otomà i Rússia signaven la pau de Kainardgi per la qual els turcs permetien als russos la lliure navegació pel mar Negre però en política internacional, el 1775, adquiria relleu l'afer de les colònies britàniques a Amèrica perquè el 18 d'abril esdevenien les batalles de Lexington, Concord, Lincoln, Arlington i Cambridge, a Massachussets, entre tropes britàniques i colons americans o de les Tretze Colònies, en el qual fet s'inicia la guerra de la independència nord-americana. Els primers trets es dispararen a Lexington, a trenc de jorn, on els rebels foren delmats, però a Concord resistiren i derrotaren les tropes reials, de manera que els britànics calgué que es retiressin a Boston. El progrés dels fets portava llavors que el 15 de juny, a

Cambridge (Massachussets) i durant el setge de Boston, George Washington fos nomenat comandant en cap de les tropes de la Unió que lluitaven contra Anglaterra a l'Amèrica del Nord. Els rebels no disposaven de prou pólvora i demanaven subministraments però els milicians nord-americans acabaven per assaltar arsenals britànics, encara que amb escàs botí. George Washington reorganitzà l'exèrcit, obligà els anglesos a retirar-se de Boston i es traslladà a Nova York. Els periòdics britànics, malgrat tot, elogiaren el seu caràcter i les seves qualitats com a militar i amb major raó quan el 3 de juliol assumia el comandament de les tropes revoltades contra Anglaterra.

Era el temps, tanmateix, en el qual el convent de Sant Blai cedia, així com en el 1791, amb entrades astronòmiques i cens més alt de l'habitual, unes cases enderrocades per la riuada de 1788, situades al carrer d'en Carbó i al de Santa Teresa⁷³⁷. En l'any següent, el 1766, naixia a la ciutat la Casa de Misericòrdia o de Beneficència, també municipal, aquella que el 1852 es traslladarà al raval de Jesús, on acabaran foses les dues institucions en el 1906. El fet que enlluernava però, el 13 de gener, en començar l'any, era l'entrada triomfal a Nova York de George Washington amb les seves tropes. El cas era que el 17 de març, als onze mesos que Washington posés setge a Boston i amb el perill de repetir-se la batalla de Bunker Hill, el general britànic William Howe optava per retirar-hi les tropes i portar-les a Nova Escòcia. L'evacuació britànica de Boston fou la primera victòria de Washington des de l'inici de la guerra de la independència nord-americana contra el rei d'Anglaterra Jordi III i enfortia l'esperit dels insurgents perquè Boston, just on s'havia originat la revolta, de les Tretze Colònies era la primera ciutat a ésser alliberada. Llavors, el 10 de juny, el Congrés de Filadèlfia aprovava per unanimitat la Declaració d'Independència dels Estats, de les Tretze Colònies de la Unió nord-americana. L'11 de juny havia nomenat el Comitè dels Cinc, format per John Adams, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, Robert B. Livingston i Roger Sherman per redactar la declaració i, debatudes les línies generals del document, es decidia que el redactés Thomas Jefferson i, llavors, en haver-hi introduït algunes modificacions, el Congrés ho aprovà, comptant amb què en el preàmbul es definia el republicanisme com a marc de llibertats. El 2 de juliol el Congrés Continental nord-americà ratificava la voluntat de separar-se d'Anglaterra.

A Tortosa, mentrestant, el 21 de febrer l'escultor Bernat Sa Pera (Çapera o Capera) cobrava 21 lliures de la Ciutat per l'obra escultòrica de les figures de sant Jaume i de sant Cristòfor del Portal del Romeu, les quals substituïen les existents anteriorment, molt deteriorades. El cas era que en aquests anys es complicava la situació europea i, tanmateix, a les colònies americanes on el 17 d'octubre de 1777 el general anglès John Bugoyne, envoltat per 20.000 soldats nord-americans, es rendia a Saratoga (Nova York) amb 300 oficials i més de 5.000 soldats, entre britànics, alemanys, colons lleials a la Corona i indis aliats, un fet que és el corol·lari de la seva derrota als alts de Bemis, una setmana abans, des d'on s'hagué de replegar fins a Saratoga davant l'atac del general Benedict Arnold. Després es convindrà en la repatriació dels anglesos que es comprometran a no tornar a combatre a Amèrica però en començar l'any següent l'imperi espanyol entrava en guerra contra els anglesos. Temps era, també, de la inauguració de la nova església del convent de Sant Joan, al Replà d'en Febrer o Poble de Montcada.

Al 6 de febrer de 1778, llavors, a l'hotel Crillon, de París, els delegats de Lluís XVI de França i els del Segon Congrés continental nord-americà, entre els que figura Benjamin

⁷³⁷ Vide: *Recerca.2*, 34.

Franklin, signaven el tractat d'aliança francoamericà, de mútua defensa, en la guerra de la independència americana, en el qual convenien que cap de tots dos no pactaria mai cap acord de pau per separat amb la Gran Bretanya i també se signava un altre tractat, el d'amistat i comerç, per promocionar els lligams culturals i comercials entre tots dos estats. El cas fou que al 24 de maig França declarava la guerra a Anglaterra per tal de fer costat a la causa de les colònies nord-americanes. En aquest any, el 3 d'agost, naixia o s'inaugurava a Milà el teatre de l'*Scala*, i es feia amb la representació de l'òpera *Europa riconosciuta*, d'Antonio Salieri. Al país destaca la primera generalització del dret al comerç català amb les Índies, de manera que el 12 d'octubre es trencava el monopoli de Cadis i de Sevilla i es beneficien els ports catalans, essent el tortosí de la Ràpita un dels directament beneficiats però, en un altre aspecte, l'absoluta manca de pluja havia impedit l'operació dels sembratges de blat i el 28 de desembre es portava a la catedral, en rogativa, el sant Crist de la Puríssima, això quan s'havien fet altres rogatives acostumades quan la collita, com amb la relíquia de la santa Cinta, de la Mare de Déu de l'Aldea, en l'aniversari de les Ànimes... La imatge de Crist romangué exposada durant vuit dies a la capella de sant Miquel on cada dia predicà una de les comunitats, amb molta assistència de fidels i, és clar, d'afectats. El 2 de gener de 1779, acabada la rogativa, el Capítol disposava la tornada el dia 4 del sant Crist a l'església de la Puríssima, però no es pogué realitzar perquè just en aquell dia caigué una forta nevada que tancà la gent a casa i després vingué una forta ploguda, un temporal de pluja que posà remei a la sequera. Llavors fou el dia 10 quan el Capítol disposà la devolució del Crist a la Puríssima però, abans, es feren els actes de regraciament, una missa cantada a la que seguí un *Te-Deum* i, en el mateix matí del 10 i quan el cor ho ha enllestit, es retornava la imatge en processó en la qual participaren totes les comunitats religioses. Es cantà un *Te-Deum*, alternant amb les Xirimies les confraries amb els seus estendards, el Crist que portaren quatre clergues amb la peanya de la Mare de Déu d'Agost, coberta per un blanc tàlem i de festa⁷³⁸.

El bisbe Velarde s'enfrontà al problema creixent que era el mas de Bitem, la residència episcopal que estava molt enrunada i, a la fi, l'1 de març de 1779, a 59 anys d'edat, era nomenat arquebisbe de Saragossa i cal suposar que marxà a l'Aragó ben alleugerat, content de sortir d'aquell malson que havia sofert a Tortosa en aquells mals anys de desastres naturals. Morirà el 12 de juny de 1782, en l'exercici de tal càrrec, quan tenia 62 anys i després d'haver pontificat durant 16,9 anys.

Bibliografia: *Diccionari...*, 3, pàg. 639 (Miravall, Ramon); **Jover**, 1973, pàg. 55; **Matamoros**, 1932; **O'Callaghan**, 1896, pàgs. 222-223; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, vl. 5. = <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bvelard.html>

⁷³⁸ O. c. d'A. GIL de FEDERICH, pàgs. 139-140.

Pedro Cortés y Larraz

(4 febrer 1780 – 16 abril 1786)

Pedro Cortés y Larraz havia nascut a Belxít (Aragó) el 6 de juny de 1712 i cursà els seus estudis a la Universitat de Saragossa, on es doctorà en Teologia el 1741. Després havia estat rector de les parròquies d'Ejulve (o Exulvi), Ràfels i Híxar i el 1745, a la seu de Saragossa, guanyà per oposició una ració penitenciària. Publicava "*Oración fúnebre en las solemnes exequias... a la memoria de Gregorio Galindo, Obispo de Lérida*" (Saragossa, 1757) i féu prou mèrits com perquè el 2 de juny de 1766, als 54 anys d'edat, el rei Carles III el presentés per a l'arquebisbat de Guatemala, on realitzà una tasca excel·lent i, com exemple de la labor feta, es remet als tres magnífics volums que es guarden a l'*Archivo de Índias* de Sevilla que són una crònica il·lustrada de la visita pastoral executada per totes les poblacions d'aquell immens arquebisbat. Per la seva valuosa intervenció se'l tingué com "*uno de los grandes y activos organizadores de las que hoy són Repúblicas de Guatemala y El Salvador*". En l'any 1777, de Guatemala estant, publicava "*Relación y informe de los daños que causó un terremoto el año 1755, en la ciudad de Guatemala, y medios para el resarcimiento de aquéllos*" i, tanmateix, "*Instrucción pastoral sobre el método práctico de administrar con fruto el sacramento de la Penitencia*", un volum que reeditarà a València en el 1784. Intrigues àuliques i actuacions que van estar mal vistes per la "*masonizante Corte de Carlos III*" li portaren forts disgustos i malestar que el portaven, tanmateix, a abdicar de la prelatura, amb fortes tensions amb el rei i nomenament d'un altre arquebisbe per part de la Santa Seu, donant-se per destituït pel 1779. Per tal que no es veiés una persecució, el 13 de desembre de 1779, a 67 anys, se'l nomenava bisbe de Tortosa amb el títol personal d'arquebisbe.

La situació del moment, però, comportava el fet que el 16 de juny la monarquia hispànica s'adherís a l'aliança de França i les colònies nord-americanes contra Anglaterra, el qual fet anava acompanyat de l'inici d'un inútil setge de Gibraltar que es mantindrà fins al 1783. Poc temps després, el 24 de setembre, l'Ajuntament de Tortosa demanava i obtenia de les monges de la Ràpita un terreny de 48 pams quadrats per obrar una casa per als guardes de la Sanitat, i el 15 d'octubre s'aprovaran les condicions. El lloc era immediat a l'antic edifici que serà Quarter de Tropa. El cas era que a 30 d'agost de 1781 es tractarà de l'obra, i que poc després es començarà la construcció, tot advertint que just s'estarà iniciant l'obra de les cases rapitenques. L'esmentat canonge i escriptor tortosí Antoni Gil de Federich deixava escrit a la seva obra citada⁷³⁹ que en el 1779 sortia d'Espanya "*una esquadra formidable que "...No féu res per motius que algun dia dirà la història, i que callam per avui per respectes polítics"*.

El 8 de gener de 1780 la Corona disposava que ningú no gosés a desmuntar o a ocupar terres ermes del terme de Tortosa, entre els Alfacs i el Fangar, puix que volia fer un establiment útil als nadius, un establiment basat en l'obra de canals de navegació i de rec⁷⁴⁰. El cas era que es feia constar que en aquest any s'enllestiran les obres del Canal de Navegació o de Carles III, el qual fet donarà un fort impuls a Amposta i, també, que la Ràpita se segregava de la vila del Canar.

Mentrestant el bisbe Pedro Cortés ajornava la seva arribada a Tortosa i trigà a venir per causa de l'esmentada guerra contra Anglaterra, per la qual raó el 4 de febrer de 1780 prenia possessió en nom seu en Francesc Pou. El 6 de novembre, el mateix dia en el qual es recorda que l'anatomista i fisiòleg italià Luigi Galvani realitzava la primera observació dels espasmes musculars per influència de l'electricitat, experimentant amb unes anques de granota, també es facultava i reglamentava la roturació de les terres del delta de l'Ebre i, a la ciutat, s'obria l'obrador tipogràfic d'en Josep Cid⁷⁴¹.

⁷³⁹ O. c., pàg. 140.

⁷⁴⁰ Segons BEGUER a o. c., pàgs. 144-145.

⁷⁴¹ S'obre després del tancament de l'obrador tipogràfic el 1656 i de 124 anys de mancar-ne. També seran els de Joaquim Puigrubí, Vicent Miró, Antoni Ferreres, Domènec Llassat, Salvador Isuar... al pas dels temps.

Tortosa, la ciutat, fa ben palesa una transformació i sorprèn el seu creixement tot fent-lo notar pel sector del convent dels Caputxins⁷⁴², per “on creix cada dia” i cal obrir-hi una fleca. El consistori tortosí, el 20 de juliol, també aprovava en sessió municipal que fos transmesa davant el comte de Floridablanca una representació per tal de tractar l'afer de les obres al delta de l'Ebre, les quals afectaven els drets dels naturals, talment com ja havien fet notar el 1780. El 25 de setembre, en semblant sector, l'Hospital aprovava la construcció de l'edifici de la Reial Duana per al Comerç, a la Ràpita, i en seguiren altres. El 1781 havia estat l'any en el qual William Herschel (1738-1822) havia descobert el planeta Urà.

Els primers dies del mes de gener de 1782 portaven l'atenció a les Illes perquè el dia 5 les tropes francohispaniques del marquès de Crillon prenien als anglesos l'illa de Menorca. El guarniment militar britànic de Maó capitulava després d'un intens i constant bombardeig i d'un setge de feia set mesos. La jurisdicció hispànica sobre Menorca portarà la introducció de la Pasqua Militar. Una altra novetat esdevé el 2 de juny, quan el rei hispànic Carlos III decretava la creació del *Banco de San Carlos* per tal d'eixugar el dèficit de la hisenda pública, projecte del banc nacional d'ençà de Felipe II que havia estat sistemàticament rebutjat pels Àustries. Els Borbó implantaven canvis profunds en la política econòmica a causa de l'increment de la intervenció de l'administració en tots els afers de l'estat. El 1777 Floridablanca, en els corrents reformistes així com en els econòmics, havia iniciat tasques per la creació d'una entitat bancària des d'on efectuar les reformes financeres que culminen aleshores en la creació del banc i de les seves cinc sucursals.

Anglaterra ja havia reconeguda la independència de les colònies nord-americanes en el setembre passat però el 20 de gener de 1783 els representants de França, Anglaterra i els nous estats de la Unió signaven a París el tractat de pau que tancava la guerra d'independència nord-americana i el 19 d'abril, encara, veurem com serà la Pau de Versalles la que posarà fi a la guerra entre britànics i nord-americans, als quals es reconeixerà la independència.

El curs dels esdeveniments recorda el sisme que destruïa part de Messina, el 5 de març, i causava importants danys a Calàbria però en l'àmbit dels espanyols és d'allò més il·lustratiu el fet que Carlos III, el 18, hagués de promulgar una reial cèdula per decretar que el treball no deshonrava ningú, puix que estava mal vist perquè l'ideal nobiliari seguia essent l'ociositat, i just era aquesta classe social la que imposava la imatge. Era llavors, el 23 de maig, quan el bisbe Cortès iniciava una visita pastoral que continuaria l'any vinent perquè, havent de retornar de Castelló a començament d'any, la continuaria a meitat de juny. Era, tanmateix i cada cop més, temps de recerca i d'assoliment de vells somnis, com el de volar, perquè el 4 de juny els germans Joseph-Michel i Jacques-Étienne Montgolfier feien a Annonay (Roine-Alps, França), la primera demostració pública d'ascensió amb globus, una experiència que s'oficialitzarà en una primera demostració de vol a Versalles el 19 de setembre. Els dos germans occitans havien construït el famós globus aerostàtic amb el qual el professor Jean-François Pilâtre de Rozier i el marquès François-Laurent d'Arlandes efectuaren el 21 de novembre la primera demostració pública d'ascensió amb globus o vol tripulat, i durant 25 min. recorregueren els 13 km que separen el Bois de Boulogne, als afores de París, fins al barri parisenc de Butte-aux-Cailles, a una altura de 914 m, de manera que de llavors ençà sovintejaran els vols i milloraran els resultats. Llavors, de fet, ja se sabia que l'elevació dels globus era deguda a l'aire calent. Però Versalles era notícia, com hem vist, perquè el dia 3 de setembre David Harley, membre del Parlament britànic que actuava en nom del rei Jordi III d'Anglaterra, França, la monarquia hispànica i els Estats Units d'Amèrica que estaven representats per John Adams, Benjamin Franklin i John Jay, signaven el Tractat de París, just a Versalles, el tractat que conclou la Guerra d'Independència nord-americana, pel qual el Reialme Unit reconeixia la independència de les Tretze Colònies britàniques d'Amèrica, a les quals cedia els territoris situats entre els Apalatxes i el Mississipí (les regions del Canadà romangueren unides a la Corona). El fet representava un tort a les aspiracions britàniques i un prestigi a la monarquia francesa que encapçalava Lluís XVI al qui la victòria dels insurrectes li

⁷⁴² Segons Antonio PONZ al seu “*Viaje por España...*” i Pierre Vilar al vl. 2, 91-92.

aportarà una ràpida difusió dels idearis liberals, amb el qual fet la vida política, social i institucional francesa accedirà a uns successos que acabaran per ofegar la monarquia. No serà fins al 25 de novembre, però, quan del port de Nova York salpi el darrer vaixell anglès després de la guerra d'independència de les colònies nord-americanes però, en aquells moments, l'afany etern de volar marcava una nova efemèride quan l'endemà 26 de novembre s'efectuava la primera temptativa de paracaigudisme, també a la terra occitana, a Montpelhièr, per l'aeronauta Louis-Sébastien Lenormand, en tirar-se del balcó del primer pis de la torre de l'observatori de Montpelhièr amb un paraigua. Era temps en el qual la conca baixa de l'Ebre es veia afectada per una altra riuada, la del 6 de novembre, de 5,28 m sobre el nivell normal i sobreixida que afectava camps i ciutat... Tot plegat en aquell 1783 que es consagrava el primer bisbe anglicà per a l'Amèrica del Nord, i que l'Església anglicana dels Estats Units d'Amèrica esdevenia l'Església Protestant Episcopal. A Tortosa, llavors, els trinitaris que havien obert la Casa de la Trinitat, *dellà lo Pont*, la que fou destruïda quan el setge del 1708 i els portà a instal·lar-se al convent dels franciscans, a meitat del XVIII havien optat per habitar en una modesta casa, el convent i l'església de Sant Blai, al Pou d'en Caldera, vora la Plaça de l'Àngel, com ho recorda la inscripció de 1784, on romandran fins al 1835. A Roquetes, altrament, a despesa dels seus habitants ha estat construïda una església dedicada a sant Antoni, amb sagristia i trona, on es fa missa els dies de festa colenda i en alguna altra avinentesa.

El mes de gener de 1784 fou gelat i el dia 10 el fred era molt intens, tan fort que esdevingué una memorable gelada del riu Ebre. Just fou l'any en el qual el creixent nacionalisme espanyol, tot partint de la creixent decadència, havia generat una voluntat conservadora de l'imperi i la monarquia hispànica adoptava el denominat "himne espanyol", i en el camp de l'ensenyament es procedia a manipular la història en tal direcció política i es constituïen irraonables simbologies que des d'aquest temps es completen amb l'apropiació de la bandera de la marina catalana, de segles coneguda a la Mediterrània i pertot arreu, per emprar-la com a "bandera espanyola"⁷⁴³. El 1784 sembla ésser, però, el de Josep Beltran Rius perquè a l'obrador de l'impressor i llibreter Josep Cid es reedita el seu llibre "*Las armas de Tortosa, torre, palmas y corona*", i la mateixa empresa procedeix a una altra reedició, la de "*Camino para ir al cielo, arma para pelear con el demonio, y estímulo para servir a Christo*" que havia estat publicada en el 1753 i, encara, la de "*Poëma heroicum de Sacro Cingulo B. Mariae Virginis...*" de l'any 1735, una edició de la traducció castellana d'aquesta obra redactada en llatí.

L'any 1785 s'encetava, el 7 de gener, amb la impactant notícia de la travessia de l'estret de Calais per l'aire, feta amb un globus per l'aeronauta Jean-Pierre Blanchard i el nord-americà John Jeffries. Des d'un caire general cal comptar amb què es passaven els temps de la Il·lustració que en els àmbits de la cultura occidental comportaven un fort canvi de mentalitat i de les actituds socials i ètiques i, com hem pogut veure, "si fins aleshores la caritat cristiana havia de subvenir, amb caràcter subsidiari, les necessitats dels ciutadans, ara és la mateixa societat la que ha d'assumir-ne la càrrega, en virtut, no de caritat cristiana, sinó del dret que té tot ser humà a viure dignament i a ésser atès en qualsevol necessitat. En conseqüència es creen les institucions que calen per a subvenir-hi: els hospitals municipals –que acaben assumint els particulars- i les cases de beneficència i orfenats, correntment sostinguts per congregacions religioses⁷⁴⁴. A Tortosa es traduirà en la designació d'Hospital Municipal, el de la Santa Creu, nascut el 1348 i que des del segle XV agruparà els altres hospitals particulars que hi havia a la ciutat. El 1769 és inaugurat a la Casa dels Estudis, prop del Portal del Vall (Rastre) i disposa de 180-200 llits. El 1776 neix la Casa de Misericòrdia o de Beneficència, també municipal, que el 1852 es traslladarà al raval de Jesús, on acabaran foses les dues institucions (1906)".

A Tortosa el bisbe Cortès estava deixant un càlid record per raó del seu zel pastoral i per una generositat ben palesa, amb donacions fetes a moltes esglésies. Obsequiava la Seu amb un tern vermell i joiells de gran valor, i el 30 de gener de l'any 1784 lliurà 4000 lliures per a

⁷⁴³ El lèxic de la marineria catalana i el vocabulari tècnic s'incorporen també a la llengua castellana.

⁷⁴⁴ ALMÉRICH, P., a o.c. pàgs.36-37.

les despeses de l'altar de la Capella de la Mare de Déu de la Cinta. El 1785 editava a Tortosa el volum "*Carta pastoral a los párrocos, vicarios, beneficiados y clero de la diócesis de Tortosa*". Malalt com estava des de l'estada a Amèrica, al juliol 1785 manifestava al Capítol "*haber determinado à consulta de los Médicos, pasar à la Villa de Flix, por si aquellos ayres quitaran a V.S.I. las resultas que le han quedado de la enfermedad*". No millorà i el 1786, a 73 anys, es veia "*obligado a acudir à la piedad del Rey, a fin que aprovara (...) salir de este Obispado, por algunos días...*" a la Cartoixa, se suposa que de Saragossa i ho feia saber al Capítol amb una lletra del 16 d'abril⁷⁴⁵.

El 2 de setembre, mentrestant, entre la 1 i les 2 de la tarda hi hagué una forta tronada que es recordà per molts anys, i va caure molta pedra i per les finques "*de les planes que en diuen de baix i pels voltants de l'hort de la torre de n'Antoni Ponç, que és del marquès de Palmerola, Dellà el Pont de Barques, i seguí cap a l'horta de Sant Llätzer o Temple, on també malmeté una partida d'hortos la pedra, acompanyada d'una forta ventada que, llevat d'alguns arbres que tombà en altres llocs, no féu més mal que trencar el Pont de Barques i acostar-lo als murs del Palau Episcopal i llançar cap avall lo fustam dels caps. Açò mateix devingué's en ... de ... de l'any 16...*"⁷⁴⁶. El bisbe Cortès, en el mateix 1786, en pràctica renúncia a la seva càtedra es retirava a Saragossa com a bisbe emèrit de Tortosa, on moria el 7 de juliol de 1787 a les 4,30 del matí, havent estat bisbe durant 19,9 anys.

Llavors el Capítol de la seu de Tortosa es donava per assabentat que "*era la voluntad de su Sría. Illma. que, pagadas las pensiones de este Obispado, lo remanente lo dexava a la Capilla de la Sagda. Cinta de esta santa Iglesia, para que se aplicase a su retablo, o tabernáculo, que había de construirse en su Capilla*". La seva generositat es manifestà a Saragossa, on regalà joiells a la Mare de Déu del Pilar. El Capítol de la seu de Saragossa "*acordó y practicó su entierro y funerales, el día 8, en la Capilla de Ntra. Sra. del Pilar, con toda pompa, y con asistencia de las dos Capillas de músicos, y se concluyó con el entierro, colocándose el cadáver en el Panteón de los señores Capitulares debaxo de la Sta. Capilla de María SSma. del Pilar, donde se puso el sombrero é Inscripción correspondiente*".

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 820-826; *Diccionari...*, 1, pàg. 642 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932, pàg.115; O'Callaghan, 1896, pàg. 223; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcortezy.html>

⁷⁴⁵ D'ençà de l'anada a Saragossa que hi ha un intercanvi epistolar, "*Mano de cartas de 1783*", folis 24 a 296, on es pot seguir el procés de la malaltia, mesures adoptades, oracions i previsions. Bayerri, a les notes al peu de les pàgines 822 a 826 de l'o.c., relaciona les referències de lletres i acords adoptats. La documentació immediatament posterior a la defunció indica –segons Bayerri– que esdevingué alguna cosa irregular i inconfessable amb els joiells del bisbe-arquebisbe Larraz. A Guatemala i El Salvador se li han dedicat estudis i biografies.

⁷⁴⁶ Segons GIL DE FEDERICH a o. c., pàg. 140.

Victoriano López Gonzalo

(9 març 1787 – 14 desembre 1789)

Victoriano López Gonzalo nasqué el 23 de març de 1735 a la castellana Terzaga (Sigüenza). Nomenat bisbe de la Puebla de los Angeles o Tlaxcala, a Mèxic, el 13 de setembre de 1773, a 38 anys d'edat, en prenia possessió el 6 de març de 1774. El 24 de juliol de 1786, a 51 anys, per butlla papal era destinat a la mitra de Tortosa i, tanmateix, per reial lletra de Carles III del 24 de setembre següent, des de San Ildefonso⁷⁴⁷. El 4 de desembre i des de Tlaxcala, llavors, el bisbe López Gonzalo nomenava procuradors el doctor Josep Navarro, prior de la seu, i en suplència Antoni Martines, ardiaca major, i el primer prenia possessió del bisbat en nom del bisbe el 9 març 1787. El rei Gustau III de Suècia fundava el 20 de març l'Acadèmia Sueca i el bisbe López Gonzalo, el 28, escrivia al Capítol per disculpar el seu retard i anunciar que continuava el viatge: "...desembarazado ya de los graves negocios que bien á pesar mío me han detenido hasta ahora en esta Diócesis estoy ya expedito y próximo para seguir mi viaje a esa Península en la primera embarcación competente que se proporcione con destino al Puerto de Cádiz, ó al de la Coruña...", desitjós com estava i necessari com era "para la Mitra de esa tan santa como antigua Iglesia". El Capítol considerava aquesta lletra en la sessió de dimarts 26 de juny i es prenién disposicions i s'elevaven precés a la Mare de Déu de la Cinta perquè el prelat tingués un bon viatge de vinguda. En aquells moments, en el 1787, els convents urbans tortosins aplegaven 147 frares i 96 monges, llavors quan l'arquebisbe Francesc d'Armanyà Font convocava a Tarragona un nou concili que, com era d'esperar, també es féu fracassar.

Al pas dels anys es feia notar la recuperació de la ciutat, des de la davallada de la guerra de Successió i de la conquesta i colonització castellana: els 5.343 habitants restants s'havien transformat en 16.000, d'atenir-nos al cens de Floridablanca, i Tortosa havia esdevingut demogràficament la segona ciutat de Catalunya⁷⁴⁸, tot i que l'immens terme municipal responia en part a un hàbitat dispers o molt ruralitzat que en aquells moments acollia els majors increments, com bé ho demostra el creixement de noves viles i de vells enclaus.

⁷⁴⁷ El document original fou adreçat al prior major, canonges i Capítol, Consell Justícia, Regidors... de Tortosa i viles i llocs de la diòcesi i s'incorporava al *Llibre dels Acords Capitulars* de 1787, entre els folis 21 i 22 i reproduït per Bayerri a o.c. pàgs.826-827, i pot ésser un model de procediment pel qual el rei hispànic "como Patrono que soy de las Iglesias, Arzobispados y Obispados de estos mis Reynos y Señoríos, presenté á Su Santidad para este Obispado al Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo, Obispo que era de la Puebla de los Angeles, en la América, en lugar y por la renuncia hecha por Dn. Pedro Cotés y Larranz, y Su Santidad en virtud de dicha mi presentación le mandó dar y dió sus Bulas con fecha de veinte y quatro de Julio de este año de 1786, las que presentó a mi Consejo de la Cámara, y me suplicó, y pidió por merced le mandase dar mis Cartas Executoriales para los Provisores, Vicarios y oficiales de ese Obispado, o como la mi merced fuese. Y habiéndose visto las referidas Bulas en el citado mi Consejo de la Cámara, se ha retenido en él á instancia de mi Fiscal la Bula dirigida á los vasallos Legos de esa Iglesia, y Obispado en que les manda prestar fidelidad al Obispo, y pagarles los servicios, y derechos acostumbrados, bajo las penas de sufrir las que impusiere contra los rebeldes, por quanto la expedición de esta Bula es impropia de la autoridad Eclesiástica y perjudicial a las Regalías de mi Corona, de quien dimana únicamente la Jurisdicción temporal que exercen los Prelados de mis Reynos. Y para que así la pueda exercer en los Pueblos donde tiene señoríos temporales esa Mitra, he mandado expedir con esta misma fecha mi Real Cédula, á fin de que los Alcaldes, Justicias, Regimientos, y demás personas donde tiene Señoríos temporales el Obispado de Tortosa dén posesión al dicho Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo actual Obispode esa Iglesia bajo de las prevenciones, y calidades contenidas en dicha mi Real Cédula. Y también se ha acordado que el Juramento que el citado Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo ha de prestar á la Sta. Sede á consecuencia de lo prevenido en la Bula expedida á este efecto, que continúe su fórmula, sea, y se entienda sin perjuicio del de fidelidad debida á mi Persona, y en quanto no perjudique las regalías de mi Corona, Leyes del Reyno, Disciplina de él, Patronato, Concordato, legítimas costumbres, y otros qualesquiera derechos adquiridos, anotándose así al dorso de la Bula original, y poniéndose al pie del Juramento, que debe remitirse á Roma, esta declaración; de cuyo Juramento así prestado se ha de remitir un duplicado en forma auténtica al mi Consejo de la Cámara por mano de mi infrascrito Secretario. Y con estas calidades he venido en dar esta mi carta para vosotros, por la qual os mando veais las dichas Bulas, que por parte del expresado Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo os serán presentadas, y al tenor y conforme á ellas le deis, y hagais dar á la Persona, o Personas que su poder tubieren, la posesión de esa Iglesia, Obispado de Tortosa, y le tengais por Obispo y Prelado de él acudiéndole y haciéndole acudir con frutos, rentas, Diezmos, réditos, y otras cosas, que como Obispo de esa Iglesia, y Obispado le pertenecen, y le deis, y consintais hacer su Oficio Pastoral, y ejercer la Jurisdicción Episcopal, por sí, y sus Oficiales Vicarios, y otros Ministros en aquellas cosas, y casos en que según derecho, y conforme a las citadas Bulas, y á las Leyes de estos mis Reynos deve, y puede usar, que yo por la presente mi Real Carta recibo, y he por recibido á este Obispado al Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo. Y mando á Vos los Alcaldes y Personas en cuyo poder, y mano estan las Fortalezas, y Casas de la Dignidad Episcopal que luego las deis, y entregueis al referido Rdo. Dn. Victoriano López Gonzalo, ó é su cierto mandato con los Pertrechos, Bastimentos, y otras cosas con que las recibistéis...". El document episcopal o resposta es conserva en el mateix llibre referit, entre els folis 58 i 59.

⁷⁴⁸ VILAR, Pierre: "Catalunya dins l'Espanya Moderna", vl. 2 de l'o. c., pàgs. 91-92.

Paral·lelament s'havia anat conformant un espectacular desenvolupant agrari que havia comportat l'aprofitament de noves explotacions agrícoles a la muntanya i al litoral, amb conreus extensius de l'olivera i una renovació tècnica i conceptual que permetrà un fort impuls a una indústria derivada que abans d'un segle centrarà a la península la producció de l'oli d'oliva i exportarà i en posarà preu en el mercat occidental i americà, que obrirà sucursals i farà notar les seves activitats per altres àmbits hispànics, com a Andalusia i als països sud-americans o, també, per semblants demarcacions italianes, encara que el fenomen global no és atribuïble a una determinada o clara funció comercial o industrial sinó a un moviment o a una inèrcia que permetia el creixement econòmic, la creació de riquesa mitjançant la capacitat dels emprenedors, de la capitalització i de les inversions.

En aquest temps d'espera començava un automne que prometia ésser plujós... i en fou en desmesura perquè durant els dies 8, 9 i 10 d'octubre de 1787 esdevenia la més gran riuada de tots els temps, entre totes les conegudes, la que passarà al record com la Riuada Grossa⁷⁴⁹, conseqüència de les intenses pluges caigudes a la conca alta de l'Ebre. Sota un impressionant temporal de capvespre, a la llum dels llamps i mentre que els trons semblaven sacsars la terra i bufava un vent del sud saturat d'humitat, el nivell del riu s'elevava constantment mentre que envaïa tota la vall la remor del fort corrent. El clímax era de catàstrofe, la nit matinera era més feixuga que l'escampada por, l'aigua transportava arbres arrencats i materials sòlids arrabassats que esdevenien fantasmes a la llum dels llamps i, vora les deu de la nit, havent-se'n fet una muntanya en acumular-se al Pont de Barques, la brutal empenta trencava i arrencava les gúmenes i cadenes i el Pont es partia en tres trossos i es rebatia contra la base de la Casa de la Diputació del General de Catalunya mentre que els corrents i els remolins s'engolien el fustam. Tot passava als peus de l'immediat palau episcopal. Al Pont hi estaven operant 25 treballadors que feien per salvar-lo, els quals calgué que saltessin al riu que s'havia tornat boig, això si encara no hi havien caigut: sembla ésser que tots se'n sortiren nedant o abraçats als fusts, alguns fins a l'altura de Vinallop. Els successos foren paorosos pel riu però també per les hortes baixes perquè, per si fos poc, els barrancs bramaven més que el riu i, com se sap, quan hi ha riuada el seu nivell és inferior al de l'Ebre i dos barrancs desemboquen als carrers de la ciutat. Els trons no paraven de sacsars la terra i la blanca llum dels llampecs travessava les cortines de pluja intensa i tota la vall de l'Ebre esdevenia una fantasmal visió. El riu sobreeixia i rebia les aigües dels barrancs, pels mateixos carrers, la part baixa de la ciutat era evacuada en situacions de terror, de tragèdia, d'heroismes, al Raval de la Creu i a les Ferreries gairebé s'enfonsaven totes les cases i, sort encara, que la gent es va poder refugiar en dos vaixells... les campanes tocaven en demanda de socors, els monjos dominicans del convent del Roser evacuaven l'immoble i l'església, les monges del monestir de la Puríssima Concepció Victòria escaparen en condicions patètiques cap a l'immediat i alt monestir de Santa Clara, i tanmateix els jesuïtes del mateix carrer Montcada...

La Riuada Gran era una massa d'aigua que pujava 8,73 m (21 pams) sobre el nivell normal, a Xerta de 10 m, i era i seria "la major inundació de l'Ebre que ha tingut Tortosa". Se sulsia una de les torres del portal del Pont de Pedra, amb una part del mateix pont, i cap a les 9 del matí del dia 9 dues terceres parts del palau dels Gil de Federich, al Carrer Ample, les quals s'esfondraven cap a la placeta de Montserrat on se sentien les veus de molta gent que demanava auxili, i tantes i tantes cases humils que esdevingueren fang i enderroc, i a les zones de peu de muntanya la gent escapava de casa per les teulades o tombant parets, mentre que altres cases s'ensulsiaven i esclafaven la família sencera. La gent es refugiava a les esglésies de la part alta, i pregava amb un fervor que cridava l'esperança. Al convent dels caputxins s'amuntegaven uns 1400 refugiats i als Reials Col·legis uns 700 que seran assistits pels heroics dominicans, sanitàriament i per manteniment, en una acció atesa pel ministre Floridablanca i ben considerada pel rei Carlos III. L'aigua del riu arribà a la plaça de la catedral o de l'Olivera, la part alta del carrer de la Rosa, i a l'església de Sant Blai. Pels carrers navegaven les barques de salvament, i també pels camps de la inundada horta i pels suburbis. Els terrats i teulades estaven plens de gent que suportava la pluja, la inundació arribava més

⁷⁴⁹ Remetem a "Flagells naturals...", pàg. 72 i ss.

amunt dels primers pisos i pel camp la soledat feia més dramàtica la situació de les famílies en aquella dantesca nit. Van haver moltes desgràcies, es van enfonsar 262 cases i només al terme de la ciutat moriren 85 persones, i 29 a Xerta, i a Tivenys i Benifallet, i Ginestar i Miravet, i 53 a Benissanet i 9 a Móra... i van caure molts edificis i cases de camp, i molta gent restà sense casa, i les collites es van perdre, aquell any i els següents perquè els camps quedaren en molt mal estat... La crescuda del nivell de les aigües es mantingué fins a les 8 del matí del dia 9 i llavors s'estabilitzà i començà a baixar, i més encara el dia 10. Les embarcacions procediren al salvament de gent refugiada a les teulades de feia dos dies, i dels enramats pels arbres, i a remenar el fang negre, pudent i llefiscós on apareixien els cadàvers de persones i d'animals... talment com entre l'enderroc de les cases enfonsades, navegant per uns carrers on suraven mobles i tota mena d'objectes. El dia 12 començaren a emergir els sectors més alts de les hortes... A Tortosa acabaren per enfonsar-se 299 cases i 1184 al terme, i 704 d'apuntalades de les quals 409 eren de la ciutat... Les dades per viles són inacabables i perfilen la catàstrofe. L'impacte del desastre perdurarà llargament en el record de la gent i arreu de les viles afectades es recordarà amb una esgarripança la tragèdia soferta.

El bisbe López Gonzalo arribà a port i anà a Madrid, després viatjà cap a Saragossa i seguí cap a Mequinensa, de manera que el 3 de desembre de 1787 ja era a Xerta, on rebia una comissió capitular de benvinguda. Cal imaginar com trobà la diòcesi de Mequinensa a Xerta, i fins a Tortosa, i l'estat de les cases i els carrers, de les mateixes dependències eclesiàstiques, començant pel palau episcopal i la catedral. El dia 10, a Tortosa i així com es convingué, aprofitant que es reunia el Capítol de la seu a la Sala Capitular del claustre, el nou bisbe tornava la visita als capitulars i s'aplicava el protocol convingut: el bisbe sortia del seu palau de la Croera, travessava el carrer i a la porta de la Mare de Déu del Palau el rebien els canonges Navarro i Olivan, i a les escales de la capella de santa Càndia els eclesiàstics Aparicio i Quintana, amb racionals i altres clergues, i a la secretaria per Sainz i Garcia mentre que la resta romangueren a la sala capitular canonical del claustre. El secretari i el racional major Joan Baptista Salvany, comensal, el van rebre al peu de les mateixes escaletes de santa Càndia, com sempre s'havia fet. López Gonzalo, havent saludat la corporació "*hizo mil expresiones a dichos Illtres. Sres. Capitulares, haciendo una breve arenga, a la que le respondió el Sor. Prior Claustral, mui al caso, y despidiéndose de este Cabildo todos los Sres. que le habían recibido se ivan quedando en los mismos puestos que le habían recibido*".

Les cròniques deixaren constància dels successos de la Riuada Grossa, per bé que també del patiment del bisbe que volia socórrer la gent i que arreu intervenia en socors dels necessitats. L'hivern que seguí a la Riuada Gran no fou gens plujós, de manera que va estar seguida per un temps tan sec que calgué fer precs i, just a l'endemà de portar-se a la seu el sant Crist de la Puríssima, en temps ben clar vingué llavors la pluja. Aleshores vingué el mestral, amb moltes i fortes ventades que feien dels camps de blat núvols de sorra.

La capitulació de Lluís XVI de França i convocatòria dels Estats Generals, el 8 d'agost, fou una novella inquietant per a la monarquia hispànica, encara que causà un ensurt molt més la del 14 de desembre del mateix any 1788, la de la mort a Madrid el rei Carlos III (IV de Nàpols i de Sicília) (1759-1788). El seu regnat havia començat amb grans esperances perquè es coneixia la seva llarga experiència com a governant, i que era intel·ligent i que sabia triar els seus col·laboradors, també que era amable, i era la seva imatge una vida tinguda per exemplar. Reformista com era, havia cercat el suport de cercles il·lustrats i de la incipient burgesia. Després del motí de Squillace del 23 de març de 1766 foragità els jesuïtes, sotmeté la Inquisició al control reial i obligà la noblesa i el clergat a pagar impostos. A Catalunya esmorteïa la duresa del règim de la Nova Planta, però les prohibicions havien adquirit el més alt nivell, talment com el colonialisme castellà. Havia obert Catalunya a Amèrica en el port dels Alfacs i, des d'aquesta posició, fundà Sant Carles de la Ràpita. Carlos IV el seguirà com a monarca hispànic, en un desastrós regnat que s'allargarà fins al 1808.

A Tortosa s'acabava malament aquell 1788 perquè als freds intensos que s'estaven patint s'afegia, el 30 de desembre, una gelada del riu que es mantenia durant 15 dies, amb blocs de 12 pams d'altura. La Ciutat resolgué acostar el pont de barques a una vora, per tal d'evitar conseqüències, mentre que al riu es formaven illots de glaç i davant l'església de Sant

Jaume, fins al 7 de gener pròxim, compactes plaques de gel. A la torrassa immediata al portal del Temple, a l'extrem de l'antic Queixal, del primer gel es constituïa un dipòsit que proveirà la ciutat durant quasi dos mesos. El 10 de gener d'aquell nou any 1789 es mantenia el riu gelat⁷⁵⁰.

El temps mantenia el fred en aquell gener de 1789 malgrat que l'escalfament es detectava per via social i àdhuc política. Tot esclatava al mes de febrer, el dia 28, amb l'inici a Barcelona de la revolta que serà recordada com els Rebomboris del Pa i que es mantindrà fins als dos primers dies de març, amb repercussions a Vic i a Mataró, havent estat causada per l'escassetat i la pujada dels preus dels productes bàsics de subsistència, de manera especial els del pa i com a conseqüència de les males collites de blat en els dos darrers anys, arreu d'Europa. Tan fort fou l'enrenou que el capità general Francisco González y de Bassecourt, comte d'*El Asalto*, hi posà tropes per reduir els amotinats però aquests les apedregaren i les obligaren a retirar-se a la Ciutadella i a punt van estar de calar foc a la Casa de la Ciutat. El dia 1, diumenge, es reproduïren els incidents, al pla del Palau, i els amotinats aconseguiren garanties de manteniment de preus i alliberament dels detinguts, però a la tarda es demanava l'abaratiment dels preus de la carn, el vi i l'oli i, davant la negativa, envaiïen la catedral, insultaven el bisbe i tocaven a sometent. El bisbat de Barcelona acabà per renunciar a una part del dret de còps, el qual encaria el preu del blat a la ciutat, i les autoritats i els gremis, amb patrulles, ho podien resoldre mentre que els canons de la Ciutadella s'encaraven a la ciutat. L'endemà, dilluns 2, les patrulles evitaven nous incidents, feien obrir les botigues, es llevaven els batalls a les campanes durant una setmana per tal que ningú no pogués tocar a sometent, però seguirà una repressió molt dura per part del govern de Carlos IV, amb destitució del capità general que serà substituït pel comte de Lacy que imposarà penes capitals a les tres ciutats, amb deportacions i forta protesta ciutadana. A Barcelona el 28 de maig disposarà l'execució de sis implicats, una mesura que pretenia ésser un escarment per a tothom, per bé que el dia de l'execució pública es registrava un alt percentatge d'abandonament de la ciutat per part dels ciutadans, en senyal de desaprovació i en una Barcelona que romandrà ocupada militarment en els pròxims mesos, amb mostres evidents que els fets anaven molt més enllà de l'avalot popular.

Dimecres dia 4 de març, a l'altra riba atlàntica, la Cambra de Representants es reunia per primer cop i també el primer govern, amb l'entrada en vigor de la Constitució nord-americana pot començar a funcionar la Unió com un conjunt d'estats federats o Estats Units d'Amèrica del Nord, amb un nou ordre polític que comportava diverses reformes socials, i es confiscaven i es repartien les terres de propietat reial i les dels colons que s'havien mantingut fidels a Anglaterra, i s'abolien el dret de primogenitura i la vinculació de la propietat a l'hereu, també es garantia la llibertat religiosa, d'expressió i de reunió. El 30 d'abril, George Washington serà elegit com a primer president d'aquest nou país que tant arribarà a influenciar la vella Europa i els seus sistemes polítics. El dia 22 d'aquell mateix mes, per si era poc i en ple cor del continent, esdevé la proclamació de la República Helvètica.

El vent ha bufat molt fort a Tortosa durant el mes d'abril, ha assecat la terra i ha fet maleses per ciutat i camps. L'Església, la Ciutat i el poble han fet rogatives i a l'endemà de portar a la seu el sant Crist de la Puríssima queia un bon aiguat que ha fet reverdir el blat, això quan ben bé està per segar, de manera que s'albira una collita prou complida. En la nit del 4 de maig, però, arriba una altra ventada que dura tres dies, amb força minvant però fent perdre gra a les espigues⁷⁵¹.

Qualsevol fet perd la importància des de llavors ençà i per raó dels transcendents successos que es deuenen a l'estat francès, on el 20 de juny s'efectua el denominat Jurament del Joc de la Pilota pels 577 diputats del tercer estat dels Estats Generals de França, aplegats a la sala del *Jeu de Paume*, a Versalles, un compromís d'unió per afrontar les pressions de Lluís XVI, i els diputats juren de no separar-se fins que no s'aprovi una constitució que estigui aixecada sobre fonaments sòlids. Tot i que hi mancava un valor jurídic, el fet esdevenia un impacte veritable, tot comptant amb què els membres del tercer estat esperaven grans

⁷⁵⁰ GIL de FEDERIC la describia a la seva o. c., pàg. 143. També a la nostra obra "*Flagells naturals...*".

⁷⁵¹ GIL de FEDERICH, o. c., pàg. 145.

reformes, com la sobirania nacional, el final de la societat estamental, la igualtat d'accés als càrrecs públics i altres llibertats i garanties judicials. Després, el 7 de juliol, l'Assemblea Nacional francesa s'atorgava el caràcter de constituent i nomenava un comitè constitucional.

El rei de França, l'11 de juliol i en un determini força imprudent, destituïa l'inspector general de Finances, Jacques Necker, així com els ministres liberals del seu govern i la mesura encenia més el caliu revolucionari de París, on es temia que el rei dissolgués l'Assemblea Nacional. L'augment dels articles alimentaris, derivades de les males collites que a Barcelona ja havien encès els Robomboris del Pa, incrementaven el malestar general i la burgesia impulsava la revolució i exigia l'anul·lació dels privilegis feudals, la igualtat jurídica i la llibertat econòmica.

El dia 14 de juliol el poble de París assaltava la fortalesa de la Bastilla, presó esdevinguda el símbol de l'absolutisme i acció que inicia la Revolució Francesa, tot plegat després d'un dur i sagnant combat. La notícia comportava esclats revolucionaris a França i es veia que l'absolutisme arribava al final i que els fets esdevinguts n'eren el judici popular. Lluís XVI, per preservar la monarquia, mirà a avenir-se per traslladar la residència de Versalles a París, a reconèixer la sobirania popular i a adoptar la bandera tricolor, la senyera dels rebels.

El 4 d'agost la situació estava ben tibant i el dia 5 la magnitud de les revoltes camperoles impulsà l'Assemblea Nacional a la revisió de les disposicions de dret feudal, en una tensa sessió nocturna que presidí el duc d'Aiguillon, tot just un senyor feudal, i al cap de moltes hores de debat l'Assemblea determinava que calia anul·lar del tot el règim feudal i el delme que els pagesos estaven obligats a pagar al clergat, una mesura revolucionària que canviava de soca-rel l'estructura social francesa i anorreava les bases de l'Antic Règim puix que els camperols, de llavors ençà, només haurien de pagar un petit impost estatal. Després, el 26 del mateix mes, l'Assemblea Constituent promulgarà la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, això en seguir un decret del Parlament dels recents Estats Units d'Amèrica del Nord.

El 5 d'octubre, uns fets esdevinguts en un convit de la guàrdia reial de Versalles mobilitzava les dones de París: alguns oficials trepitjaren la bandera tricolor i restituïren als uniformes els distintius monàrquics. La indignació popular en fou la resposta que, en mig de l'agitació política i la misèria, resultà ésser una barreja explosiva i les dones del *faubourg Saint-Antoine* i les dels mercats, custodiades per 20.000 soldats de la guàrdia nacional, s'encaminaren en massa cap a Versalles per reclamar pa i blat a Lluís XVI i el rei, carregat de dubtes, hi accedí.

Vora un més després, el 2 de novembre, l'Assemblea Nacional francesa decretava la nacionalització dels béns del clergat i el fet, unit als anteriors i a l'actitud dels revolucionaris quant a l'Església, condicionarà els esdeveniments del futur, la política seguida pels bisbats i la seva influència sobre la societat. Les terres catalanes, altrament, han començat a acollir les onades d'exiliats procedents de la França revolucionària.

El 1789 havia portat a Tortosa l'autorització del lliure comerç amb Amèrica que justificava la creació d'una vila i un port a la Ràpita amb el nom de San Carlos, en homenatge al monarca, però en els àmbits eclesiàstics s'havia fet ben palès que la comanda de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem no restava en millor situació que el convent de monges de la Ràpita perquè en l'any 1752 sembla ésser que tan sols conservava l'àmbit de l'antiga possessió de l'orde del Temple, amb les restes de l'església de Santa Maria del Temple que tant havia estat perjudicada pels bombardejos castellans i francesos, i també conservava alguns censals encara que poca cosa més. El darrer comanador, fra Salvador Bru, es veié severament afectat per aquesta situació extrema i just moria en aquell any 1789, en un domicili privat.

Llavors, quan l'any arribava al final, el 14 de desembre el bisbe Victoriano López Gonzalo era nomenat bisbe de Cartagena, a 54 anys d'edat, on morirà als 70 el 21 de novembre de 1805, havent estat bisbe durant 31,7 anys.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 826-828; *Diccionari...*, 2, pàg. 516 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932; O'Callaghan, 1896, pàg. 224; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blopez.html>

Els darrers anys del segle XVIII i els primers del XIX tan sols es poden comprendre en comptar amb dos fets transcendents: la desaparició del denominat Antic Règim o poder i societat que es fonamentaven en l'absolutisme monàrquic i en els privilegis de la noblesa i del clergat que gaudien d'exempcions inacabables, i de l'esclat popular que fou la Revolució Francesa. El pas dels temps permet adonar-se de l'aprofitament que en farà la burgesia capitalista que conduirà la societat i l'economia devers la revolució industrial que generarà la inacabable lluita del proletariat que aspirarà a humanitzar-la en un àmbit de justícia.

La mutació progressiva que imposa el canvi esdevé nociva per als interessos de l'Església per raó de veure-se'n plenament afectada i, també al pas dels anys i a través d'una crisi institucional, caldrà destacar l'evident mostra que es desgrana en pèrdua dels privilegis adquirits, persecucions indiscutibles que es manifesten en formes com l'atac contra els convents, les successives desamortitzacions, la progressiva laïcització, les mesures adverses adoptades pels governs liberals... uns fenòmens als que l'Església respondrà amb accions tendents a una major cohesió interna, a la voluntat expressa de mantenir ferma la posició d'hegemonia i la conservació dels privilegis adquirits en el passat i accedint, tanmateix, a l'establiment del concordat tot accedint a uns novells sistemes d'apostolat i al control de l'ensenyament amb objectius econòmics per bé que també ideològics i d'adoctrinament cristià.

Antonio José Salinas y Moreno

(29 març 1790 – 11 juny 1814)

Antonio José Salinas Moreno havia nascut a Hellín, Múrcia, el 20 o el 23 de febrer de 1732 i, havent ingressat a l'Orde dels Framenors, fou lector de Teologia de Cartagena i més tard se'l nomenava sotacomissari general hispànic de l'orde franciscà. Va estar als convents menorquins de Maó, Ciutadella i Alaior del 1772 al 1784, en dependència directa de Roma i quan Menorca romania sota el domini britànic, i hi actuà en qualitat de sotscomissari amb l'objectiu de tornar-los a l'obediència de Mallorca.

Llavors, Hendrik Van der Noot, líder del partit Estadista i cap de la revolució iniciada un any abans contra l'emperador Josep II de Habsburg, havia organitzat un petit exèrcit a Breda, la part holandesa de Brabant, i en haver derrotat els austríacs a Turnhout a l'octubre arribava a conquerir Gant. Aleshores, el 4 de gener de 1790, declarava la independència de Brabant i la resta de províncies dels Països Baixos austríacs, llevat de Luxemburg, les quals se li unien. Uns dies després les províncies rebels signaven el pacte que establia la confederació dita Estats Units de Bèlgica, els quals seran dissolts al desembre per l'autoritat imperial. Només duren un any però seran transcendentals perquè les regions compreses aconseguiran per primer cop la independència i formularan una nova idea política: l'estat nació de Bèlgica.

Antonio José Salinas, quan acabava de complir els 58 anys, el 29 de març de 1790 era nomenat bisbe de Tortosa tot i que no prendrà possessió del bisbat fins a l'11 de juliol següent: les dades locals situen el nomenament el 29 de juliol i l'entrada a la ciutat el 19 de desembre, pels quals dies es creava a la Ràpita la parròquia de la Santíssima Trinitat. En aquest breu període esdevenien dos fets transcendentals en el món occidental: el 8 de maig l'Assemblea Nacional francesa encomanava a l'Acadèmia de Ciències la formulació d'un sistema decimal de pesos i mesures, i el 19 de juny a França s'abolia la noblesa, els ordes militars, els escuts i tota mena de distincions entre els ciutadans.

França seguia mantenint l'atenció europea i el 4 d'abril de 1791 transformava l'església de Sainte-Geneviève, de París, en Panteó d'Homes Il·lustres i al juny, el dia 25 i després d'una temptativa de fuga frustrada, Lluís XVI i tota la família reial eren traslladats a París. Un altre succés important fou la Pau de Jassay, del 29 de desembre, la qual posava fi a la guerra entre Rússia i Turquia, iniciada el 1787. A Tortosa, en aquest moment i en el 1775, el convent de Sant Blai cedia, amb entrades astronòmiques i un cens més alt de l'habitual, unes cases enderrocades per la riuada de 1788, situades al carrer d'en Carbó i al de Santa Teresa⁷⁵². A l'any vinent, tanmateix, la Mare de Déu que centrava el Portal del Pont de Pedra, sulsida una de les torres quan la Riuada Gran del 1787, se situava a la meitat del carrer dels Sartres que ha pres el nom de la madona de la Rosa, en un nínxol obert vora el palau dels Puig.

L'any 1792 portava altres fets transcendentals, com pugui ésser el del primer encunyament del dòlar dels Estats Units d'Amèrica el 2 d'abril i l'immediat dia 6 el reial decret que autoritzava la publicació de *Diario de Barcelona*, degà de la premsa continental fins a 1984 i, tanmateix, el 25 de juny s'iniciava l'amidament del meridià de París, el qual anava de Dunkerque a Barcelona, origen de l'establiment del Sistema Mètric Decimal. Llavors, el primer dia d'octubre de 1792 s'editava el primer número del *Diario de Barcelona*, degà de la premsa continental i un dels diaris més antics del món.

Franca havia declarat la guerra a Àustria i, en un sopar a Strasburg, el capità d'enginyers Claude-Joseph Rouget de Lisle, a demanda de l'alcalde, componia un himne que anomenava *Cant de Guerra* per a l'exèrcit del Rin però un general que l'havia escoltat, tot d'estada a Marsella per organitzar un cos de voluntaris, el feia aprendre als soldats que de seguida l'adoptaren com a cançó de marxa. El 30 de juliol la tropa entrava a París entonant aquell himne que els ciutadans acolliren amb entusiasme i li donaren el nom de *La Marsellesa*.⁷⁵³

⁷⁵² Recerca.2, pàg. 34.

⁷⁵³ El 4 d'octubre de 1958 serà instituït com a himne nacional francès.

Davant la mirada incrèdula de molts i per al altres horroritzada, tot amb fortes campanyes publicitàries, la revolució progressava llavors a França i a París, en plena canícula d'estiu, els *sans-culottes* que aglutinaven les classes humils de la població i els intel·lectuals radicalitzats, assaltaven les Tuilleries, la residència de Lluís XVI i es feia caure la monarquia francesa. La nit anterior, la del dia 10, el moviment substituïa l'administració municipal per un govern revolucionari. L'acció portava l'Assemblea Legislativa a destituir el rei. La revolta esclatava després que les forces coalitzades contra la França revolucionària fessin públic, a Coblença, un manifest que exigia als parisencs una total submissió al monarca, sots pena de dures represàlies, i això feia palesa la connivència del rei amb l'enemic i despertava el furor popular, on el poder ja havia passat a mans dels *sans-culottes*. El dia 21 d'agost s'emprava per primer cop la guillotina, per executar un monàrquic després d'un judici sumaríssim.

El 20 de setembre les tropes revolucionàries franceses havien sortit victorioses a Valmy (nord de França) i l'endemà la Convenció francesa proclamava la República i abolia la monarquia. Valmy era la primera victòria d'un exèrcit inexpert, inspirat per la ciutadania i el nacionalisme, un triomf obtingut sobre uns soldats tan disciplinats i aguerrits com els prussians. La Convenció, altrament, calgué que es plantegés la destinació de Lluís XVI, presoner a la torre del Temple d'ençà del 13 d'agost, el qui els girondins volien mantenir d'ostatge mentre que els més radicals demanaven l'execució immediata. El 29 de setembre, a les Tuilleries, es proclamava la República Francesa.

El procés contra Lluís XVI, esmentat per la Convenció com el "ciudadà Louis Capet", s'iniciava l'11 de desembre. Feia uns mesos que l'Assemblea Legislativa l'havia suspès de les seves funcions i la Convenció Nacional, poc després, el destronava en proclamar la República Francesa i el feia empresonar al Temple, acusat de diversos delictes com ara la mobilització de l'exèrcit contra els ciutadans de París, o d'haver fet per evitar l'abolició del feudalisme o d'haver pres part en la insurrecció del 10 d'agost. El 17 de gener de 1793 la Convenció francesa resol, per un sol vot de diferència (361 a favor i 360 en contra) la pena de mort per al rei Lluís XVI i el 21 Lluís XVI de França és guillotinat a París, i el 16 d'octubre en serà la reina Maria Antonieta de Habsburg.

Els esdeveniments francesos i europeus se succeïen de pressa i el primer dia de febrer de 1793 la República Francesa declarava la guerra a la Gran Bretanya i a Holanda, amb l'inici d'un període d'enfrontaments que, fora de dues breus interrupcions, s'allargarà fins al 1815, i el 13 de febrer Anglaterra, Prússia, Àustria, els Països Baixos, Espanya i Sardenya constituïen una aliança contra la França revolucionària, i el 7 de març la Convenció republicana de França declarava la guerra a la monarquia borbònica espanyola, el qual fet constituïa la denominada Guerra Gran, entre 1793 i 1795, la qual tindrà els principals escenaris al nord de Catalunya. El 25, doncs, la monarquia hispànica declarava la guerra a la I República Francesa i no serà fins al 25 de maig quan se signi el Tractat d'Aranjuez entre la monarquia hispànica i l'anglesa, un pacte fet per combatre els revolucionaris francesos.

Als dominis imperials espanyols sembla apagar-se aquell optimisme que caracteritzava els temps del regnat de Carlos III i en el de Carlos IV (1789-1808) s'accedeix a una època d'angoixa creixent que es troba amarada pels continguts ideològics de la Revolució Francesa i pels efectes de la derivació que en constitueix la Guerra Gran. "El tancament de fronteres i l'estricta censura ideològica⁷⁵⁴ permeteren de crear a Catalunya un clima d'hostilitat a la Revolució, presentada com a atea i regicida, fet que contrarestarà la propaganda revolucionària de les autoritats franceses des del Rosselló, que intentaven d'apel·lar al sentiment català d'independència. Alhora, el malestar causat per l'escassetat de queviures —que ja havia provocat l'any anterior els Rebomboris del Pa— fou canalitzat contra els francesos, acusats de fer d'agitadors i de preparar la revolució."

França seguia afectada pels esdeveniments interns i el 3 de juny, després de tres dies de combats, la *Montagne*, el partit republicà que aplegava les classes populars de França, derrotà els girondins que representaven la burgesia financera i els grans comerciants. Jean-Paul Marat, metge i publicista i revolucionari, i l'extremista Jacques René Hébert que era un

⁷⁵⁴ Segons Roger ALIER a GEC, 8, pàg. 303.

membre influent del Club dels *Cordeliers* i que havia fundat "*Le Père Duchesne*" i que era dirigent del sector més revolucionari dels *montagnards*, havien acusat la Gironda d'estar aliada amb els realistes. El 26 de maig Maximilien de Robespierre cridava el poble a les armes, i el 31 els insurrectes s'emparaven de l'Ajuntament amb l'ajut d'una part de la guàrdia nacional. L'Assemblea, llavors, atada pels *sans-culottes*, destituïa 22 caps girondins que aviat foren executats. El 13 de juliol, però, Jean-Paul Marat, també fundador del popular periòdic "*L'Ami du Peuple*" que atacava els aristòcrates, els ministres i el mariscal La Fayette, moria assassinat per Charlotte Corday, fervent partidària dels girondins, mentre la víctima estava a la banyera. Marat havia estat empresonat per Lluís XVI i, havent-se exiliat a Anglaterra, s'inicià com a escriptor i es doctorà. Com a portaveu polític dels *sans-culottes* exigí a la Convenció la liquidació física dels girondins, als que acusava de traïció. Fou el primer a demanar una dictadura transitòria quan la crisi, i esdevenia el mite de la Revolució, així com el paradigma dels seus excessos.

En el curs de la Guerra Gran el general Ricardos, el 17 de juliol, iniciava la retirada de Perpinyà cap al Voló. La confrontació presentava mals averanys per als castellans i el 29 d'agost les tropes franceses del general Dagobert de Fontenille ocupaven Puigcerdà i amenaçaven a envair Catalunya per la vall del Segre. Desapareguda la monarquia borbònica i sota la República, els francesos renovaven la política tradicional i envaïen Catalunya amb l'autorització dels castellans, i els catalans calgué que es tornessin a armar i que organitzessin institucions nacionals tot fent costat als increïbles castellans en un conflicte que condicionava el règim polític i la revolució. El poble català, malgrat tot, seguia anhelant la llibertat del país, una llibertat perduda per via de la violència i de la repressió més brutals. El 20 de setembre el Batalló de Voluntaris d'Infanteria Lleugera de Barcelona, uns 6.000 homes procedents dels gremis urbans, marxà cap al Pirineu per defensar el país. A la Tarraconense, llavors, es frustrava el concili provincial que havia convocat a Tarragona l'arquebisbe Francesc d'Armanyà i Font, en la qual iniciativa es tornà a caure en el fracàs davant les voluntats imposades pel poder polític de la monarquia borbònica.

Era aquell el temps en el qual el president dels Estats Units d'Amèrica, George Washington, el 18 de setembre havia posada la primera pedra l'edifici del Capitoli de Washington, obra de l'arquitecte William Thornton, on es deia que el govern reclamà 100 esclaus per construir-lo i que els seus amos rebien 5 dòlars al mes per cadascun⁷⁵⁵.

La Convenció francesa determinava llavors la creació d'un nou calendari, el 5 d'octubre, pel qual establia el cap d'any el 24 de setembre de 1792, el dia de la proclamació de la República. L'any es dividia en dotze mesos de 30 dies cadascun, i les tres dècades de cada mes acabaven en dia festiu que es destinaria a substituir les festivitats religioses. Els noms dels mesos de l'any estaven referits a les condicions climatològiques (termidor o mes de la calor, brumari o mes de les boires). El nou calendari era un pas endavant en el procés *deschristianitzador* de França, en el qual estaven compromesos els revolucionaris. Les pastorals d'alguns prelats catalans (Tarragona, Barcelona) i les del cardenal DesPuig impulsaran les prèdiques del clergat i la guerra oberta esdevindrà una croada contra la França revolucionària.

El 16 d'octubre Maria Antonieta de Habsburg, reina de França destronada per la Revolució, era guillotmada. En el judici fet havia estat acusada de cometre obscenitats amb son fill, el delfí, i de col·laborar amb potències estrangeres enemigues de França. El cas fou que el sumari havia estat enllestit ben de pressa i que resultà incomplet, però tot plegat no fou obstacle perquè el fiscal la qualificà d'"enemiga declarada de la nació francesa". No sorprengué que, arran de l'execució, Àustria declarés la guerra a França.

El bisbe Antonio José Salinas realitzava el 18 de novembre una visita pastoral a la nova parròquia de la Ràpita i al cap d'uns mesos, el 21 de març, els aficionats locals tortosins demanaven un permís per representar dues comèdies a l'Hospital de la Santa Creu⁷⁵⁶. Aquell any 1794 portava a França i a les seves colònies l'abolició de l'esclavitud, el 4 de febrer, per

⁷⁵⁵ El 1814, quan la segona guerra contra la Gran Bretanya, les tropes angleses cremaran el Capitoli, i el 1819, en haver-lo reconstruït, es reobrirà. El 1950, admesos nous estats a la Unió, l'edifici resultà insuficient i el Congrés en determinarà l'ampliació.

⁷⁵⁶ *Recerca.4*, pàg. 264.

determini de la Convenció, i el 29 d'abril esdevenia la Batalla del Voló, al Vallespir, en la Guerra Gran, en la qual les forces franceses republicanes derrotaven les de la monarquia absoluta espanyola que patia més de dues mil baixes. A França, però, la revolució es mantenia efervescent i el 8 de juny Maximilien de Robespierre, cap de la Convenció, al jardí de les Tuilleries de París celebrava la festa de l'Ésser Suprem. Seguidor de Jean Jacques Rousseau, Robespierre rebutjava l'ateisme per considerar-lo una actitud dels rics, i es proposava el fonament de la raó d'estat en un nou culte religiós que posava en el mateix nivell els drets de l'home i la immortalitat de l'ànima. Els enemics el criticaran tot atribuint-li la intenció de cercar bases teològiques per justificar la seva implacable dictadura... per més que Maximilien de Robespierre, el 28 de juliol, amb Louis Antoine Léon Saint Just i la plana major dels jacobins seran guillotïnats a París. El dia anterior havien estat detinguts a l'Ajuntament, on s'havien refugiat després que les tropes de la Comuna els haguessin alliberat de l'arrest ordenat per la Convenció que els havia declarat proscrits, la qual cosa permetia executar-los en 24 hores sense que calgués un judici. Robespierre, durant la detenció, havia rebut un tret a la mandíbula que l'havia deixat sense poder parlar.

L'estiu de 1794 intensificava la Guerra Gran i el 14 d'agost hi hagueren durs enfrontaments a Sant Llorenç de la Muga (Alt Empordà) entre tropes franceses i espanyoles que feien per recuperar la plaça, amb el resultat de vora 2.500 baixes hispàniques i un miler de franceses. A la tardor es difonia el fet que el 31 d'octubre el físic anglès John Dalton havia descobert la malaltia de la vista anomenada discromatòpsia o ceguesa dels colors, popularment coneguda com a daltonisme. La guerra es mantenia amb tota la seva duresa, però, i el 17 de novembre esdevenia la Batalla de Mont-roig (Alt Empordà) amb una victòria francesa sobre les tropes espanyoles en la segona campanya de la Guerra Gran, un triomf que els permetia l'expansió territorial per la comarca i la presa de Figueres. El 21, llavors, els francesos iniciaven el setge de Roses i el 27 preniën el castell de Sant Ferran, de Figueres. La guarnició de 10.000 soldats, amb queviures i proveïments per resistir un llarg setge, es rendia sense resistència. A Barcelona, llavors, el 24 de desembre es creava l'Assemblea de Diputats per organitzar la defensa de Catalunya.

En començar l'any 1795, el 3 de gener Rússia i Àustria optaven per repartir-se Polònia i a l'abril, el dia 7, la Convenció de la República Francesa establí a França el Sistema Mètric Decimal. El curs de la Guerra Gran portava la batalla del Fluvià, entre Torroella i Sant Pere Pescador, el 14 de juny, en iniciar el general francès Schérer una ofensiva contra els espanyols que fracassà, amb una desfeta que permetia la recuperació del territori ocupat pels invasors. Tot seguit, el 24, la batalla de Pontós (Alt Empordà) els terços catalans derrotaven les tropes franceses, en una victòria que permetrà la recuperació de la Cerdanya. Al cap d'un mes, el 22 de juliol, la França republicana i la monarquia hispànica signaven la pau a Basilea. L'acord ha estat el conjunt de tractats signats entre França i Prússia i entre França i Espanya que posava la fi a la Guerra Gran o del Rosselló. En principi la guerra havia semblat ésser favorable als interessos hispànics però canviava de signe amb la invasió francesa a Catalunya, País Basc i Navarra. El tractat deixava la frontera catalana talment com era abans del conflicte i obviava els guanys territorials francesos fins a la riba nord del riu Manol, a l'Alt Empordà. Els Borbó hispànics recuperaven els territoris ocupats però havien de cedir a França la part que tenien de l'illa de Santo Domingo. Els successos, a Catalunya, havien servit per recuperar la capacitat d'organització autònoma.

En política internacional, tanmateix, Prússia, Àustria i Rússia concertaven el tercer repartiment de Polònia el 25 d'octubre. La tsarina Caterina II deixava de banda els seus plans de foragitament dels turcs a Europa i cercava una nova compensació amb Polònia. Malgrat que els russos havien estat expulsats de Varsòvia el 1794, els prussians ocuparen Cracòvia i assetjaven Varsòvia amb l'ajut dels russos, la que acabà per capitular. Un any més tard hem vist com els vencedors i Àustria establíen el repartiment: Rússia s'emparava de Curlàndia i de la resta de Lituània; Prússia obtenia Varsòvia i part del territori polonès fins al Niemen i el Bug; i Àustria s'apoderava del sud de Polònia, amb Cracòvia i Sandomierz. Les tres potències equilibraven l'orient a expenses dels polonesos.

La Convenció revolucionària de França havia decretat el 22 d'agost la Constitució de l'Any III, la qual sancionà el poble el 23 de setembre, i en aquell moment del mes d'octubre la Convenció aprovava l'Institut per llei, a instàncies de Pierre-Claude Daunou, amb la funció d'*eclipsar en esplendor totes les reials acadèmies* i establir *el cos representatiu de la república de les lletres*. Aplegava tres àmbits: ciències físiques i matemàtiques, ciències morals i polítiques i lletres i belles arts. Daunou, republicà convençut per bé que moderat, talment com molts altres pensadors com Destutt de Tracy, Cabanis o científics com Laplace i Lakanal, pertanyia a la generació l'accés al poder de la qual havia estat paral·lel al del Directori. Aleshores i tots plegats pretenien fundar una nova ciència que les compregués totes: la ciència de les idees. Al novembre, el dia 3, es constituïa el Directori, un òrgan de cinc membres que imposarà un règim de corrupció durant quatre anys, puix que constituirà el poder executiu francès fins al desembre de 1799. Iniciat arran del cop d'estat del 10 de Termidor de l'any III (28 juliol 1794) i es consolidarà amb la Constitució de 1795. El Directori substituïa la Convenció Nacional i, per tal d'impedir dictadures personals o col·lectives, com la de Robespierre, s'establí el sufragi censatari que afavoria la classe política moderada. Tot i que el Directori procedia a la depuració política de les institucions, els jacobins i els *sans-culotte* seran perseguits i assassinats sistemàticament per grups monàrquics venjatius.

Aleshores, desapareguda Polònia com a estat independent, el rei Estanislau II August Poniatowski abdicava el 25 de novembre i marxava a l'exili. Era fill d'una de les més nobles i riques famílies del país, destacava per l'enginy i la intel·ligència, a Sant Petersburg havia estat amant de la princesa Caterina Alexeievna, la futura emperadriu Caterina la Gran. En el seu regnat havien esdevingut els repartiments de Polònia entre Rússia, Àustria i Prússia, i els conflictes amb la noblesa (*szlachta*) quan feien per minvar-li el poder.

El 1796 fou l'any en el qual, el 5 d'agost a Castiglione delle Stiviere, les tropes de Napoleó Buonaparte, André Masséna i Charles Augereau derrotaven les austríaques de Peter Quasdanovitz i Dagobert von Würmser, i l'endemà mateix els austríacs es retiraven al Tirol per reorganitzar-se. La batalla de Castiglione, de fet, fou un seguit de combats que duraren cinc dies, en els quals Würmser perdé 21.000 soldats: 6.000 entre morts i ferits i 15.000 presoners. El nom de la batalla serà inscrit a l'Arc de Triomf de París. La victòria francesa posà fi a l'amenaça austríaca sobre Itàlia. En aquell mateix mes d'agost, el dia 18 se signava al Palau Reial de la Granja de Sant Ildefons el denominat tractat de Sant Ildefons, promogut per Manuel Godoy en nom de Carlos IV, i Catherine-Dominique de Pérignon, enviat del Directori francès, el qual constituïa una aliança entre Espanya i França, una política militar conjunta contra Anglaterra que amenaçava sistemàticament els vaixells espanyols en la ruta d'Amèrica, una entesa de caire ofensiu i defensiu per la qual i a requeriment de qualsevol de les parts signants, cadascuna es comprometia a socórrer l'altra amb naus de guerra i forces d'infanteria, cavalleria i artilleria. La conseqüència serà que el 5 d'octubre i a resultes del tractat, la monarquia hispànica declararà la guerra a Anglaterra i el 14 de febrer de 1797 l'esquadra britànica, comandada per l'almirall Horatio Nelson, derrotava les naus espanyoles en la batalla naval del cap de San Vicente, al sud de Portugal.

El 1798 brillava de ple l'estel del general Napoleone Buonaparte que, el 2 de juliol i en l'expedició a Egipte, assaltava i conqueria Alexandria. Després, el 21, derrotava els exèrcits dels mamelucs, sorpresos vora les piràmides. Els mamelucs eren més i tenien una potent cavalleria però només disposaven d'arcs i fletxes i la seva força la dividia el Nil: era la batalla de les Piràmides en la que Napoleó dispersava la cavalleria amb el bombardeig artiller. Tres dies després els francesos entraven a El Caire i al Baix Egipte. La idea de la campanya d'Egipte tenia l'objectiu de tallar als britànics la ruta cap a l'Índia i havia estat proposada al Directori pel mateix Napoleó. La victòria davant les piràmides semblava augurar un ràpid i total èxit encara que la destrucció de la flota francesa pels britànics a la batalla d'Abū Qir alterava la situació. Napoleó es proposava una entesa amb el país ocupat, es mostrà respectuós amb l'Islam i engegà una audaç campanya d'obres públiques i d'excavacions arqueològiques.

Tortosa i el seu bisbat encara no són coneguts en aquests moments i tan sols ha estat comentat el fet que en l'any 1796 la reserva del Santíssim de la capella de San Josep (corresponent a la de Sant Esteve) es traslladava a la de sant Antoni per fer interinament de

capella parroquial o de la Comunió a la seu de Tortosa, i es dedicava a les finalitats parroquials. Al 1799, el 20 de febrer i essent-ne governador i alcalde-corregidor el brigadier José Pérez Dávila, hi hagué un plet pel pagament de la lleuda al Port dels Alfacs en el comerç i exportació a Amèrica⁷⁵⁷ i es transmetien ordres a la Torre de Sant Joan pel control en matèria de Sanitat. En aquell mateix any la reina María Luisa regalava dues làmpades de plata per a la capella de la Cinta.

En aquell 1799 l'*Assemblée Nationale* francesa encarregava a l'enginyer Etienne Lenoir, el 24 d'abril, la construcció amb platí iridiat d'un prototip de metre com a mesura de longitud. El govern de la monarquia hispànica, posat sota l'autoritat de Godoy, el 30 d'agost decretava la desamortització parcial dels béns dels ordes religiosos, llavors quan, a 21 de setembre, l'enginyer i químic francès Philippe Lebon patentava el seu invent d'aplicació del gas a l'enllumenat. Tot plegat eren novelles importants i transcendents però la que s'imposava era la del 9 de novembre o 18 de Brumari de l'any VIII, un cop d'estat del general Napoleone Buonaparte quan, nomenat comandant en cap de les tropes de París, entrava al recinte de l'Assemblea amb els soldats i per la força de les armes foragitava els diputats i posava fi al Directori, aprofitant la seva feblesa política i l'ajut de l'exèrcit. Napoleó segrestà l'Assemblea i obligà els diputats a nomenar cònsols provisionals Sieyès, Ducos i ell mateix encara que, legalment enumerats per l'ordre alfabètic dels cognoms, només ell exercia la dignitat de cònsol. El fet era que, dissolt el Consell dels Cinc-cents, se'l designava cònsol provisional pel Consell d'Ancians, la veu de la burgesia financera, i d'aquesta manera i mitjançant un cop de força començava una etapa crucial que caracteritzarà l'absolutisme napoleònic i que durarà quinze anys.

La batalla del comboi naval de Malta, el 18 de febrer del 1800, guanyada pel britànic Nelson en forta inferioritat quant a un estol francès que transportava proveïments a la guarnició de La Valetta, de divuit mesos assetjada per terra per forces angleses, portugueses i milicians maltesos, l'obligava a rendir-se. A Tortosa, el 8 de juny, es rebia la mala notícia de la forta retallada de l'autoritat del titular de Marina, fins llavors exercida per un ministre i que d'ençà restava com una comandància. Al juliol, com sempre, el dia 1 el Gremi de Pescadors adjudicava les pesqueres a la Tancada, per a 30 pescadors, a l'Encanyissada per a 30 més, al Canal Vell per a 12 i la Goleta per a 8, encara que no apareixien les pesqueres dels Riets, el Port Fangós i l'Art del Riu.

L'expansió dels preceptes de la Revolució Francesa estaven afectant la societat i xocaven contra els de l'Antic Règim i, en alt grau, contra la ideologia de l'Església que esdevenia la més ferma oposició als criteris revolucionaris. En essència res no s'alterà el 1801 amb el Concordat francès i, en canvi, potser es concretaran més les posicions d'ençà del 1804, amb la coronació de Napoleó. Al 1801 el que havia estat Imperial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties establia, per a habitatge, el que havia estat un molí d'oli, per una entrada de 800 sous i un cens de 67,5⁷⁵⁸ encara que l'any portava la normativa de l'11 de març per la qual el ministre Godoy dictava una normativa per al món teatral en la qual restava prohibida la representació d'obres en català als escenaris de Catalunya i de la pancatalanitat, i el 15 del mateix mes disposava el segon decret d'expulsió dels jesuïtes. Pocs dies abans, el 6, l'exèrcit britànic havia desembarcat a Egipte per enfrontar-se a la resta de les tropes franceses dirigides per Menou que, després d'ésser definitivament desfetes a Abū Qir el dia 21 i d'un seguit de derrotes, abandonaran el país el 2 de setembre. Era el moment en el qual el farmacèutic alemany Valentine Rose, dit el Jove (1762-1807), membre d'una família de científics com era, descobria el bicarbonat sòdic el 17 de juliol, talment com la insulina i havent investigat quant als efectes de l'arsènic.

El tractat de pau d'Amiens se signava el 25 de març de 1802 a la Casa de la Vila, pels representants de la República Francesa, els regnes de la monarquia hispànica, la república de Batàvia i el Reialme Unit, essent un acord pel qual els britànics tornaven l'illa de Menorca a la

⁷⁵⁷ BEGUER, a o. c., pàgs. 296-297.

⁷⁵⁸ *Recerca*,2, pàg. 34.

corona espanyola. El tractat estipulava que totes les possessions de l'un i de l'altre bàndol, preses durant la guerra de la segona coalició europea contra França, s'havien de restituir. Anglesos i francesos sabien que la pau era provisional i que en qualsevol moment esclataria una altra guerra per enllestir els litigis pendents i potser serà per això mateix que una gran part dels acords no es compliran i, efectivament, al maig de 1803 recomençarà la guerra. La corona hispànica, però, bé que recuperava la britànica Menorca i el 16 de juny Joan Miquel Vives, capità general de Mallorca, prenia possessió de Menorca en nom de Carlos IV, i es posava fi a la tercera i darrera dominació britànica de l'illa.

En aquell 1802 en el qual a Tortosa es construïa un nou Portal del Pont de Barques per a suplir el desastre de l'ensorrament de la magnífica obra anterior, sulsida per la riuada, el món científic i cultural celebrava que el 4 de setembre el filòleg alemany Johann Georg Friedrich Grotendorf fes públic el seu treball sobre l'escriptura cuneïforme dels babilonis i dels perses, emprada entre el tercer i primer mil·lenni aC. Als ciutadans, probablement, els impressionà més la primera ascensió en globus tripulat en l'àmbit pancatalànic, realitzat a Barcelona el 5 de novembre.

Napoleó Buonaparte, primer cònsol de la República Francesa, proclamava l'Acta de Mediació el 19 de febrer de 1803, per la qual abolia la República Helvètica i creava la Confederació Suïssa. Per mirar de guanyar-se els suïssos, Napoleó restaurà el federalisme i els 17 cantons recuperaven la seva identitat mentre que se'n creaven 6 de nous. La Confederació tindrà competència en política exterior i l'exèrcit estarà format per homes dels diversos cantons. En l'Acta, redactada "en nom del poble francès", s'afirmava que no podien haver països sotmesos, ni privilegis heretats, malgrat que Suïssa restés en un estat de vassallatge quant a França.

L'erudit i humanista dominicà xatívi Jaume Villanueva (1763-1824) havia rebut llavors l'encàrrec, del ministre Pedro Ceballos, de lliurar-se a la recerca i transcripció de documents i còdexs de les catedrals i comunitats religioses dels regnes de manera que, mentre son germà Joaquim Llorenç estava lliurat a la preparació d'una història dogmàtica dels antics rituals i cerimònies de l'Església hispànica, ell havia iniciat la recerca per Xàtiva, València i Sogorb i llavors laborava a la seu de Tortosa, tot realitzant una transcendental tasca que continuarà per Vic i Ripoll i seguirà per altres centres religiosos, una feixuga i colossal tasca que editarà en deu volums des de l'any 1803 al 1821 amb el títol de "*Viaje literario a las iglesias de España*", una aportació essencial per als investigadors del futur. A Tortosa, en aquell moment, en sessió municipal del 12 de març i sota la presidència del brigadier José Pérez Dávila, governador i alcalde-corregidor, es creava la Junta de Caritat, destinada a donar sopa als artesans i assalariats sense feina per raó de les circumstàncies, una responsabilitat que deixava a mans d'en Ventura d'Oriol⁷⁵⁹.

El devernir internacional en el 1803 portava l'acció per l'emancipació dels catòlics i per la independència d'Irlanda, amb una insurrecció el 23 de juliol que encapçalava Robert Emmet, contra l'Acta d'Unió que el 1800 havia proclamat el Parlament de Dublín, la qual establia la unió parlamentària amb Anglaterra i era la resposta de Londres als alçaments independentistes i republicans, malgrat de no constituir l'èxit cercat, talment com a França, el 9 d'agost, on l'enginyer nord-americà Robert Fulton avarava al riu Sena un vaixell propulsat per una roda amb pales, accionada per una màquina de vapor i era la primera vegada que una embarcació es desplaçava per l'aigua sense l'ajut del vent, tot i que no fou la resposta tècnica definitiva. En canvi fou positiu el fet que el 19 de novembre el general Jean-Jacques DesSalines, cap dels exesclaus haitians, alliberés l'illa que s'havia dit Hispaniola, el Saint-Domingue d'ençà de l'ocupació francesa, i que ara recuperava l'antic nom indígena d'Haití.

En un gran terreny immediat al convent dels Caputxins, propietat de les monges de l'Hospital de Sant Joan, el 27 de febrer de 1804 i per concessió municipal es començava a Tortosa una nova urbanització d'ençà d'un carrer de 30 pams d'amplada al qual convergien els altres carrers de 24 pams, tot iniciant el Raval que al pas dels anys restarà entre la muntanya i l'estació i les vies dels trens: uns dies abans, el 21, l'enginyer britànic Richard Trevithick havia

⁷⁵⁹ VERGÉS, a o. c., vl. 6 pàg. 606.

fet una primera demostració amb una màquina de vapor que es desplaçava sobre rails, essent l'origen del ferrocarril. Llavors era quan a França, el 15 de març, es promulgava el Codi Civil o de Napoleó i a l'endemà aquest es declarava emperador hereditari de tots els francesos i, abans no acabi l'any 1804, el 2 de desembre esdevindria la solemne cerimònia de coronació imperial de Napoleó a la catedral de Notre Dame, a París, tot i que la tradició adreçava a Reims. El cas era que al dictador li calia la dignitat d'emperador per distanciar-se de la tradició dels reis borbònics i perquè preveia la continuació de l'imperi universal de Carlemany. El sant pare Pius VII, en anar a coronar-lo, perdia la corona a mans de Napoleó que se la cenyia ell mateix, i tot seguit coronava la seva muller Joséphine Beauharnais, pel qual fet el pontífex es limità a impartir-los la benedicció. Després, en un senzill i secret acte, sense públic, el papa els demanava la celebració d'un matrimoni religiós. Napoleó, adduint altres causes, retindrà uns mesos a París el sant Pare, per tal d'utilitzar-lo, i políticament continuarà una enèrgica política de modernització de França i, posat en el camí de fundar la universitat, de protegir la indústria i d'impulsar la realització de grans obres públiques, entre les quals figura el pla urbanístic de París.

A Tortosa, mentrestant, el 3 de setembre i seguint les disposicions del Govern espanyol es construïa un nou cementiri a la vessant del Castell, vora els Reials Col·legis i davant el portal de la Bassa, separats per la muralla, "*pues ya no le era posible reparar el antiguo, el cual se está ya construyendo a la parte oriental de la ciudad, a la falda del Castillo*"⁷⁶⁰. La inauguració i la benedicció del nou cementiri, o posterior fossar del Rastre, s'efectuarà en el mes de novembre mentre que restaven interdits els enterraments als vasos de les esglésies i dels monestirs. El bisbat, altrament, el 15 de setembre havia autoritzat a fer misses al barri dels Reguers, concretament al mas d'en Benet Benet.

L'any vinent, el 1805, es farà palesa la ineficàcia de l'administració i, per disposició del ministre Godoy⁷⁶¹ els regidors municipals deixaven d'ésser perpetus per tenir un caràcter triennal i, des d'aquestes directrius, es resol que abandonin el consistori tots els qui portin més de tres anys en la institució, essent aquestes i altres mesures les que s'apliquen també a altres municipis catalans per tal de reformar el mal funcionament general dels "*ayuntamientos*" borbònics. El nou consistori tortosí serà des d'aleshores presidit per Alfonso Guzmán de Villória. Un decret del 10 de febrer, altrament, disposava la total supressió a Espanya de les "*corridas de toros*".

El 4 de gener del 1805 Espanya i França signaven un acord d'ajut militar i naval per envair la Gran Bretanya i, per altra banda, l'11 d'abril s'establia una aliança entre russos i britànics a la qual s'afegiran Àustria i Prússia, amb la voluntat de combatre Napoleó que, de fet, protagonitzava els esdeveniments de l'any perquè el 26 de maig, en haver derrotat els austríacs que àdhuc foragitava d'Itàlia, eliminava la República i a la catedral de Milà es feia coronar com a rei d'Itàlia amb la corona de ferro de Llombardia i, tot seguit, en nomenava virrei son cunyat Eugène de Beauharnais, amb els quals fets Itàlia es trobà unificada per les armes napoleòniques i els soldats italians passaran a servir als exèrcits napoleònics en les campanyes d'Alemanya, Àustria, Espanya i Rússia.

El 22 de juliol, però, una esquadra franco-espanyola que comandaven Villeneuve i Gravina era vençuda per la britànica al cap de Finisterre. Napoleó havia tramès la francesa a les Antilles per tal que fos perseguida per la britànica i després, amb una maniobra envoltant, poder atacar el Regne Unit. El pla fallava per la indecisió de Villeneuve i per la mobilitat dels anglesos que empaitaren la franco-espanyola, de tornada, destinada a desbloquejar els ports del Ferrol i de Brest, on una part de la flota francesa esperava ordres per envair la Gran Bretanya.

Un altre esdeveniment essencial serà el del 17 d'octubre, quan l'exèrcit de Napoleó, la *Grande Armée*, derrotava els austríacs que oficialitzaran la rendició tres dies més tard a la

⁷⁶⁰ El text afegeix: "...que sirvió para sus fines hasta 1844 en que, por su proximidad a la población, y por insuficiente se cerró, levantándose entonces el actual, denominado de San Lázaro, nombre de la partida donde está enclavado, o Pla de Abària, según popularmente se nombra". Ho comentava BAYERRI a o. c., vl. 7, pàg. 587.

⁷⁶¹ *Recerca*.2, pàg. 92.

ciutat d'Ulm, a Baden-Württemberg. Els francesos feien presoners 25.000 austríacs dels quals 18 eren generals, i s'emparaven de 60 canons, amb la neutralització del focus més important de l'enemic, Napoleó s'assegura així l'entrada a Viena per al cap d'un mes. La batalla serà matèria d'estudi a les principals escoles militars del món però mentrestant, el 21 d'octubre, la flota britànica derrotava una esquadra combinada franco-espanyola davant del cap de Trafalgar, entre Cadis i Tarifa. L'esquadra britànica estava comandada pel vicealmirall anglès Horatio Nelson, el qui moria a bord del vaixell insígnia *Victory*, per ferides rebudes en el combat. A la flota espanyola morien els almiralls Gravina, Alcedo, Churruca i Alcalá Galiano, i la batalla marcava la fi de l'armada i es perdien 2.800 homes dels quals 1.000 eren espanyols, davant dels poc més de 400 britànics. El 2 de desembre, altrament, l'exèrcit francès derrotava les forces aliades d'Àustria i Rússia a Austerlitz, en la que era una de les victòries més brillants de Napoleó.

El 1806 destacava també l'activitat militar de les potències europees i el 30 de març Josep Buonaparte era nomenat rei de Nàpols, un estat que havia estat membre de la confederació catalana. Després, el 12 de juliol, a París es fundava la Confederació del Rin que aplegava una associació d'estats germànics, amb la signatura de setze prínceps alemanys i un cop Napoleó hagués conquerit quasi tota la Renània. El mateix emperador s'atorgava el títol de protector de la Confederació del Rin, la qual cosa li permetia la disposició d'un exèrcit addicional de 60.000 soldats. La capital es determina a Frankfurt i comportava l'abolició del feudalisme i de l'esclavatge, s'hi estableix la llibertat de culte i el sufragi universal masculí i s'hi instaurava, també, el sistema administratiu i judicial francès i s'ampliava el sistema educatiu lliure. Llavors, el 6 d'agost i havent rebut un ultimàtum de Napoleó, l'emperador Francesc II que era una figura més bé simbòlica, renunciava a la corona del Sacre Imperi Romanogermànic, alhora que declarava solemnement la seva extinció. Els setze estats membres de la Confederació del Rin, davant la Dieta imperial, l'1 d'agost n'havien proclamat la seva segregació i, tot plegat, constituïa l'inevitable final que suposava una gran victòria napoleònica i la consolidació de l'autoritat francesa a Europa.

El 14 d'octubre, encara, Napoleó derrotava els prussians a Jena i Davout i els austríacs a Auerstedt. L'exèrcit prussià deixava d'existir, doncs, i la major part dels seus efectius esdevenien presoners mentre que l'exèrcit francès es trobava obert el camí de Berlín. L'emperador es temia una ofensiva russa i, en una mesura de prudència, optava per hivernar a la Prússia oriental tot i que, de fet, només veia un veritable enemic, la Gran Bretanya, i ben disposat estava a pactar amb el tsar Alexandre I, malgrat de les diferències que els separaven. El dia 26, posat en la campanya que ampliava les fronteres del I Imperi Francès, Napoleó entrava a Berlín, encara que la ciutat no formarà part de l'Imperi puix que només fou militarment ocupada però no annexada. Napoleó visitava allí la tomba de Frederic II i fa descobrir als seus mariscals tot dient-los: "Si ell fos viu, nosaltres no seríem ací". La campanya contra Prússia, de fet, l'havia realitzat en 19 dies. Després de les victòries de Jena i Austerlitz tot Europa restà sota un total domini francès, des de la península ibèrica a Rússia, i el 27, a les acaballes del 1806, se signava el decret de Berlín per tal de sotmetre el Reialme Unit al bloqueig continental, a l'embargament dels productes britànics al continent.

A Tortosa, en aquell 1806 en el qual el bisbe Salinas havia fet reconstruir l'església de les clarisses de Castelló, el 27 de desembre naixia Ramon Cabrera, el qui un dia serà un destacat general.

Napoleó entrava a Varsòvia el 2 de gener de 1807, davant una legió de soldats polonesos, essent rebut com un alliberador perquè els polonesos hi veien l'inici del seu alliberament de Rússia, Prússia i Àustria. Llavors hi crearà el Gran Ducat de Varsòvia sota la responsabilitat del rei de Saxònia. En aquell moment causava un fort ressò la destrucció de la ciutat holandesa meridional de Leiden el 12 de gener, causada per l'explosió d'un vaixell carregat de centenars de barrils de pólvora negra i amb 150 morts, més de 2.000 ferits i 227 edificis completament destruïts. Després, el 25 de març, el Parlament britànic abolia l'esclavitud i el 9 de juliol el tsar Alexandre I de Rússia acceptava l'aliança amb Napoleó per tal d'evitar la sublevació de Polònia, amb gran perjudici dels prussians.

A Tortosa la Confraria de la Cinta realitzava una cavalcada que anunciava unes excepcionals Festes de la Cinta les quals, del 4 al 8 d'octubre oferien : *corridos de toros de les ramaderies de Gijón, Tremedal i Egea de Navarra, i posava "banderillas" i "toreava" el "famoso y arrojado Juan Moreno, primera espada", de València, amb la seva "cuadrilla" i que "ofrece ejecutar diferentes suertes de habilidad, y destreza, para atraer la general diversión, y aplauso del público". Del 4 a l'11, a la nit, hi havia balls i dansades. A la nit del dia 8 a la nit sortia pels carrers "y Plazas de la Carrera, un magnífico Carro analogo, á los triunfos que esta Ciudad, bajo el Escudo de su constante fé, y protección de su Divina Madre, consiguió contra los Moros, defendiendo la Religión, y las armas de sus antiguos Condes". Just l'endemà, dia 9, "...empezará a estar dispuesta, é iluminada por las noches la Carrera, con el más susceptible adorno, y hermosteo, repartida a cargo de los Gremios, que, á porfia manifestarán, según sus posibles, los fervores de su devoción, y reconocimiento al favor celestial, que les empeña". Al mití del dia 10 d'octubre i "después de haver evacuado la Cofradia, por medio de sus Representantes, y Comisionados, la Pliega general en socorro de los Pobres encarcelados, á las 11. De la misma saldrá la Publicación de la Festividad del dia siguiente, compañando Musicas, Dulzainas, Gigantes, Gigantones, Leones, Aguila imperial, y Tarasca vulgo Cucafera, con dos portátiles Galeotas armadas á manera de combate, disparando cañonazos, que ejecutarán los Individuos del Gremio de Mareantes, con varias danzas, y bailes de invencion, que formarán diferentes Gremios, y aficionados al aplauso de la celebracion mas festiva, y regosijada; á todo lo qual presidirán los Mayordomos, Clavarios, Capelleres, Comisionados, y demás empleados de la Ilustre Cofradia, llevando el Guión, é insignias que la representan./ Por la tarde, después de las solemnes vísperas, habrá bayle publico de dulzaina, y algunos otros vistosos entretenimientos./ A las siete de la noche, desde la Santa Capilla, saldrá un devoto Rosario con buena musica, llevando el Pendon de Maria Santisima, que con varias luces acompañarán los Representantes de la Cofradia, y concurso general del Pueblo. A las diez de la noche, con exposicion del Sagrado Cingulo, y asistencia de la Ilustre Cofradia, se cantarán Maytines con grande Musica, y solemnidad'.*

La celebració anual del culte, a la seu, fou el dia 11 *"con la acostumbrada pompa, y solemne aparato para los Divinos Oficios, con exposicion de la Sagrada Reliquia"* essent-ne l'orador Josep Antoni Vilar, prevere, dignitat d'ardiaca de Borriol. A la tarda, després de Vespres, sortia una devota i lluïda processó general que portava l'urna amb la santa Cinta, amb el Capítol, clergat, comunitats, magistrat, Confraria i gremis, *"precurriendo la Carrera las danzas, y farzas que concurren a la publicacion"*. A la nit *"saldrá un suntuoso Carro triunfal, que figurará el glorioso Descenso de Maria SS. Y entrega de la Santa Cinta, con una vistosa Comitiva de Angeles, y otra que representará la entrada, que los Romanos tributaban á sus Emperadores, por las victorias conseguidas, la que se compondrá de la Turba de Trompetas Imperiales; de los Bueyes destinados á los Sacrificios, adornados de ricas, y vistosas Cintas, y flores que cubran sus Astas; de los Reyes, Capitanes, y otras nobles Personas prisioneras atadas con cadenas; de otro Carro bien adornado con una copia de Oficiales, y Musicos Imperiales; de los Senadores, y Soldados del Pueblo; y de diferentes Ordenes de Sacerdotes vestidos con ropas alegres, y con sus Idolos en las manos, que figurará la extirpacion de estos, y sus sacrificios, que con la admirable Cinta de su humanidad Divina desterro nuestra gran Reyna, auyentando las infernales tinieblas con su Celestial luz. Dando con esto fin á las funciones exteriores, para quedar con la sola ocupacion del culto de su devoto Novenario, que se continuará en la Santa Capilla, donde con exposicion del Sagrado Cingulo, se cantara por las mañanas una solemne Misa, y tambien por las tardes acompañando tan devoto exercicio, un Oratorio á grande Orquesta, y Platica, que explicará un Individuo de cada una de las Comunidades Religiosas por su Orden./ Y en el octavo dia que la Ilustre Cofradia celebrará su Fiesta particular, se repetirá el mismo Solemne Oficio, en que perorará el M.R.P. Fr. Miguel Castell Lector en Sagrada Theologia, y Ministro del Convento de Padres Trinitarios Calzados de esta Ciudad, y por la tarde terminará esta funcion otra devota Procesion general, llevando el Sagrado Cingulo, con el acompañamiento acostumbrado"*.

La ciutat semblava closa en les seves tradicions per es mantenia l'enrenou internacional i pocs dies després, el 27 d'octubre, se signava el Tractat de Fontainebleau entre Espanya i

França, pel qual Godoy permetia el pas de tropes franceses pels territoris hispànics i s'establí la conquesta i el repartiment de Portugal, l'únic aliat de Gran Bretanya a Europa, de la qual actuació derivarà l'entrada de tropes franceses que portarà la guerra contra França. Davant la situació, altrament, el 10 de novembre la família reial portuguesa embarcarà rumb al Brasil, arran de la invasió napoleònica al país.

El fet fou que el bisbe Salinas gaudí d'una primera etapa de pontificat sense problemes, absorbt com tothom estava pels grans esdeveniments derivats de la Revolució Francesa i de l'acció napoleònica malgrat que la situació acabava, la inquietud alterava la societat i les institucions i ben aviat s'agreuja de manera tràgica per l'atac napoleònic, per la Guerra del Francès que tan intensament afectarà la diòcesi i condicionarà absolutament el bisbat puix que l'Església apareix com el més radical opositor a la Revolució. Per causa d'aquests problemes que es veien imminents, el 26 de gener de 1808 el Seminari del carrer Montcada es destinava a quarter i hospital de l'Exèrcit espanyol, i l'església a magatzem de queviures⁷⁶². El convent de l'orde de la Mercè o dels mercedaris, del carrer de Santa Caterina, sofrirà el foragitament dels frares i serà emprat com a dipòsit de municions. Les tropes del mariscal Philippe Guillaume Duhesme entraven a Barcelona el 13 de febrer i ocupaven el castell de Montjuïc i la Ciutadella. Dues setmanes després, en el primer dia de març, Napoleó creava a França una nova noblesa, la imperial, constituïda per generals de l'exèrcit, i el dia 27 el sant pare Pius VII l'excomunicava.

El poder espanyol rebia llavors la sotragada del Motí d'Aranjuez, el 17 de març, promogut per l'infant Fernando i els seus seguidors contra el govern de son pare Carlos IV. En saber-se per Aranjuez (Madrid) que els reis havien abandonat l'estat per raó de la presència de tropes franceses a la majoria de les ciutats hispàniques, una munió de servidors dels nobles, dirigits per membres del partit fidel al príncep d'Astúries, s'aplegà davant el Palau Reial, assaltà les dependències del favorit Godoy i cremà els béns que no havien estat saquejats. Godoy fou trobat dos dies després, amagat entre estores, i se'l traslladava a una caserna patint una pluja de cops i, tement-se que no fos linxat, Carlos IV abdicà en el príncep Fernando, autèntic amo de la situació, el qui esdevenia Fernando VII. Napoleó, el 10 d'abril, oferí el tron hispànic a son germà Josep Buonaparte i el dia 2, a Madrid, hi ha un aixecament popular contra l'exèrcit napoleònic i una dura repressió de les tropes invasores.

A Tortosa, quan els francesos envaïren les nacions de la Corona hispànica, Alonso (Jaume) Guzmán de Villória, governador polític i militar, alcalde-corregidor, essent regidors Josep d'Escofet i Joaquim Revull, el 18 de maig reconeixia el govern napoleònic i la Casa de la Ciutat adreçava una comunicació de benvinguda i de felicitació al general-duc de Berg, Joachim Murat, una iniciativa que després es tindrà com una evident manca de patriotisme espanyol, un concepte polític del poder castellà que just s'iniciava en aquells moments⁷⁶³. A València, en canvi, el dia 23 esdevenia un espontani aixecament popular contra l'exèrcit napoleònic i llavors i amb data del 27 el Capítol de la Seu rebia un ofici del governador militar de Tortosa pel qual excitava a l'ordre i harmonia entre el clergat i el poble, i perquè tothom tingués confiança en les disposicions del govern. L'endemà 28, tanmateix, el Capítol de Tarragona adreçava un altre ofici al de Tortosa en el qual, havent participat el nomenament de dos canonges, d'ordre del duc de Berg, lloctinent del regne, per assistir al Congrés de Baiona, demanava que el Capítol tortosí els digués allò que creguessin convenient per al bé de l'Església i de la causa pública. L'endemà 29 era Guzmán de Villória, alcalde-corregidor, el qui pressionat per la situació però no per conviccions, davant el pròxim pas de tropes franceses per Tortosa resolí a pronunciar-se contra l'invasor francès i creava la Junta de Pacificació i Defensa⁷⁶⁴. Llavors, el dia 30, hi hagué una funció religiosa a la Seu, exposada la relíquia santa

⁷⁶² Serà desocupat poc abans del 31 de juliol de 1815, encara que s'hi posarà la Guàrdia de Prevenció. A 31 de juliol de 1815 l'Ajuntament demanarà que s'hi tornin a posar els jesuïtes i que se'ls renovi el fons de subsistència que se'ls donava. Els jesuïtes hi tombaran al cap d'un any i s'hi mantindran fins al 1820. Als mercedaris se'ls retornarà el convent en acabar la guerra, el referan i hi residiran fins al 1835, quan se'ls foragitarà definitivament en la supressió dels ordes religiosos. Llavors la comunitat serà de 20 religiosos i al convent se li albirava un veritable futur. Els frares seran sempre molt valorats pels seus serveis, sobre tot quan les pestes i desfetes, constituint un hospital molt valorat popularment.

⁷⁶³ Dins la historiografia tradicional de les acaballes del segle remetem a l'o. c. de PASTOR, pàg. 326, i a l'explicació d'O'CALLAGHAN a "Anales...", vl. 2, d'ençà de la pàg. 135.

⁷⁶⁴ Recerca.2.92.

de la Cinta, en compromís per defensar-se contra la invasió napoleònica i l'Ajuntament, en el primer dia de juny, demanava a l'Església que es pregués per causa de la guerra.

El curs dels fets i de les actituds revela sense dubtes els sentiments del poble i de les diverses autoritats, del país que veia ocupada Barcelona i que s'acostava el moment de caure en la mateixa situació, i just l'endemà dia 2 de juny esdevenia la fita de la crema pública de documents a Manresa o Crema del Paper Segellat, l'inici de l'aixecament català contra l'invasor francès. A Tortosa se sentia tan pròxima la tragèdia que el dia 3 i d'ençà d'una invitació de la Junta de Salvació i Defensa de la Ciutat, cada capitular de la seu oferia 20 rals diaris per a les despeses de la guerra, i a més el Capítol cedia el delme del blat del terme de Tortosa, el qual percebien les tres pabordies que tenien al seu càrrec la recol·lecció dels delmes. Les obres de manteniment d'actualització de les fortificacions urbanes seran d'immediat empreses i gairebé a càrrec del Capítol de la Seu. Sense perdre gens de temps, el dia 4 les autoritats locals invitaven el Capítol a què els canonges i altres eclesiàstics també fessin el servei de rondes, aplegant-se a la Casa de la Ciutat a l'hora que se'ls comunicués. Altrament, el mateix dia el Capítol resolia a subministrar pel seu compte les racions de pa als voluntaris de la Ciutat i als valencians.

Un decret imperial de Napoleó Buonaparte, del 6 de juny, proclamava son germà Josep Buonaparte com a rei d'Espanya i de les colònies d'ultramar. Josep havia estudiat lleis a Pisa, havia exercit de diplomàtic i en aquell moment era rei de Nàpols, al qual regne renunciarà per accedir a l'espanyol. Arribarà a Madrid en plena guerra i per obtenir el suport dels il·lustrats promulgarà la reformista i liberal Constitució de Baiona, per més que la seva imposició el farà topar contra l'hostilitat popular que mai no el respectarà malgrat de la seva palesa preparació i capacitat, i tot en tal proporció que al juliol de 1812 abandonarà definitivament Espanya.

El 7 de juny, segon dia de Pasqua de Pentecosta, pel matí sortien de la ciutat deu companyies de civils per a la defensa del castell del Coll de Balaguer i a la tarda, potser que sorprenent tothom, s'avalotaven uns 3000 voluntaris forasters i ciutadans o "*bajo pueblo*" perquè s'havia escampat la notícia de què el governador Guzmán de Villòria era francòfil i, malgrat de les mesures adoptades, els avalotats anaren al seu domicili del carrer de la Mercè i l'assaltaren, tanmateix com la casa de l'advocat Joaquim Revull, i els afusellen al Castell⁷⁶⁵. La resta del consistori escapava de la ciutat així com podia però els ànims estaven d'allò més encesos, la propaganda revolucionària, napoleònica, conservadora i espanyolista sembla ésser que enverinava la població i de tal manera que per la festa de *Corpus Christi* els ànims exaltats dels incontrolats sobrepassava l'acció i possibilitats de la Junta de Govern, aleshores corporativa, i esdevenia una matança de civils francesos reclosos a la Suda, tot seguint les petjades de València on, a les acaballes del mes passat, la multitud també n'havia assassinat vora 400.

El dia 8 es feien els nomenament de la Junta de Salvació i Defensa i començaven les obres de les muralles, malmeses en els setges anteriors, amb la participació de gent de tota mena i de classes, de manera que àdhuc les dones hi participaven. Mentrestant se sabrà que, a Dinamarca, el tortosí Joan Antoni Fàbregues, oficial de voluntaris catalans, salvava heroicament la divisió del marquès de la Romana, de 9000 homes. Res no ha estat dit dels moviments del bisbe Antonio José Salinas perquè de l'Església dertosense tan sols se sent la veu i es rep l'acció exemplar del Capítol de la Seu, però des de Castelló on estava refugiat el prelat cursa d'ofici el dia 9 i en trasllada un altre de la Junta Suprema del Regne per demanar que es pregui i per invitar els clergues a donar mensualment allò que puguin per a les despeses de la guerra. El Capítol, llavors, el dia 11 manifestava a la Junta governativa de la ciutat que continuaria ben a gust el servei de rondes de dia i de nit, i que prenia al seu càrrec la guarda de la porta del Pont de Barques, començant el primer dignitat, un canonge, un comensal i un beneficiat.

El 14 de juny esdevenia el famós combat a la collada del Bruc, amb la victòria estimulante dels resistents catalans sobre l'exèrcit napoleònic, desorientat i confús, segons el dir de la gent, tot conseqüència dels molts ressons del repicar del timbal d'un vailet, un feu en el

⁷⁶⁵ També comentat per O'CALLAGHAN a *Anales II*, pàg. 135 i per BAYERRI a o. c., vl. 8, pàg. 698, i per PASTOR, pàg. 246 així com a *Recerca.2*, pàg. 92.

qual es justifica el fet que l'endemà 15 s'alcin en armes els habitants de Martorell, Terrassa, Girona, Tortosa i Lleida contra l'exèrcit d'ocupació francès a Catalunya. Just el dia 16, l'endemà i a demanda del general en cap de les tropes espanyoles d'aquest districte, el Capítol publicava una proclama animant el veïnat a la defensa de la pàtria, una manifestació que es publicava impresa i es repartia profusament. Els corregiments també s'organitzaven davant el perill imminent, talment com Tortosa ho estava fent, per bé que el dia 18, a Lleida, es constituïa la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya, un organisme autònom que coordinarà les juntes locals contra l'ocupació francesa i que, de fet, governarà Catalunya (1808-1812), establirà una entesa amb la de València i després transmetrà representants a la Junta Central de Sevilla.

Als dos mesos de la renúncia de Fernando VII al tron, a favor de Napoleó, el 8 de juliol una comissió de 150 prohoms aplegats a Baiona com a Junta Nacional lliurava un memorial no vinculant sobre una Constitució per a Espanya, la primera de la història, inspirada en la francesa de 1799 i en altres disposicions de l'imperi. Tot plegat responia a la comunicació de maig que transmetia a Tortosa l'arquebisbat de Tarragona, una iniciativa per la qual Napoleó es permetia d'avançar-se a una possible convocatòria de Corts a Espanya. El fet es complementava amb l'arribada a Madrid de Josep Buonaparte, el dia 20, encara que s'hi contraposava la seva retirada el dia 30 a resultes de la victòria espanyola a Bailén sobre les tropes franceses.

En aquell mes d'agost de 1808 el comerciant tortosí Josep Antoni Cid aconsegueix entrar a Saragossa una expedició de queviures i tabac per al general Palafox i les tropes assetjades, i acut després al quarter general del marquès del Palacio per aportar-li queviures i recursos, i nolieja vaixells per menar-los fins a Vilanova i la Geltrú, això quan el dia 16 els defensors de Girona, assetjats pels francesos, obliguen aquests a recular a l'altra riba del Ter i el 23 d'agost és la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya la que actuava de Tortosa estant puix que hi romandrà fins al gener de 1809 que es traslladarà a Tarragona. El mateix dia 23 la Junta Superior cursava d'ofici una demana de recursos i el Capítol de la Seu resolvia transmetre-li 1000 lliures, encara que recorda les obligacions a les quals cal que atengui a la part de València, puix que la diòcesi se situava sobre la regió històrica, i els donatius que ha estat fent a la Junta de la ciutat, tanmateix. Aleshores era quan Antoni Brusi iniciava l'edició de la *Gaceta Militar y Política del Principado de Cataluña* que serà el portaveu de la Junta Superior durant la Guerra del Francès, i que s'imprimirà successivament en diverses ciutats catalanes i valencianes. En fet era que en qualsevol moment es feia notar el funcionament d'una organització que es manifesta operativa i eficaç per bé que, així mateix, no adoptava el mateix caire la relació i l'acció del govern espanyol i just per això, el 2 de setembre i a resultes d'un ofici de la Junta de la ciutat, el Capítol de la catedral acordava la desobediència o insubordinació al govern de Madrid. A desgrat de la desastrosa política d'aquest, el dia 25 es constituïa a Aranjuez la Junta Suprema Central Governativa del Regne, inicialment integrada per 24 membres, dos per cada junta "regional", i presidida per José Moñino, comte de Floridablanca, i en la qual, oposant-se a la vella política que aquest representava, s'inclouïa Gaspar Melchor de Jovellanos, el representant d'Astúries que era de tendència renovadora i institucional⁷⁶⁶. L'11 d'octubre el Capítol tortosí rebia una comunicació de la Junta Central del Regne que els assabentava quant a la seva instal·lació, i els canonges tortosins cantaren un *Te-Deum* i s'acordava el seu reconeixement.

La situació a la península seria ben difícil d'acceptar per part de França i per això Napoleó, el 3 de novembre, entrava a Espanya al cap d'un exèrcit de 240.000 soldats, amb la intenció de restablir son germà Josep I en el tron, el qui havia hagut de fugir ben de pressa després de la sorprenent campanya d'estiu que posà en perill el domini francès a la península. L'ofensiva francesa començà pel País Basc i Catalunya, per això i mentre Napoleó travessava Irun, camí de Madrid, un altre contingent de tropes envaïa Catalunya per poder desbloquejar la guarnició de Barcelona. La campanya, però, encara que positiva, no podrà vèncer la resistència civil ni desmoralitzar l'aliat exèrcit britànic i el dia 15, a demanda de la Junta de Govern de la

⁷⁶⁶ JARDÍ, E., a "Els catalans a les Corts de Cadis", pàg. 9.

ciutat, el Capítol es resolía a beneir, diumenge vinent i amb la major la solemnitat, la bandera del Terç de Voluntaris de Tortosa. El 26, altrament, la Junta urbana traslladava al Capítol un ofici de la Junta Central pel qual, a càrrec del poble de Catalunya que havia de pagar les despeses de la seva guerra, es manifesta l'acord de demanar una deixa de 12 milions de rals, el pagament de 1.200.000 dels quals eren a càrrec del Corregiment de Tortosa. Poc després, el 7 de desembre i d'ençà d'un ofici del governador militar de Tortosa amb el qual es demanaven diners al Capítol, aquest, a més dels donatius que ja havia fet, lliurava 2000 duros més.

Sembla ésser que en el 1808 arribaven a Tortosa les Filles de la Caritat de Sant Vicent de Paül, amb l'objectiu de fer-se càrrec de l'Hospital de la Santa Creu i de la Casa de Misericòrdia: l'homònim de Barcelona ho havia fet en el 1792 perquè es considerà que era la congregació més idònia per a la realització d'aquesta labor i que donaven un rendiment major i més abnegat que el del personal assalariat de procedència laica. La congregació havia nascut a París en l'any 1633, fundada per sant Vicent de Paül i santa Lluïsa de Marillac i la Casa de Misericòrdia o d'Òrfens de Tortosa estava ubicada al mateix Hospital de la Santa Creu, de sempre, i a les instal·lacions de la Plaça dels Estudis des que aquestes foren construïdes en el 1768. El personal solia ésser poc estable i no estava prou motivat, els salaris eren baixos i minses les perspectives, raons per les quals es justifica el baix prestigi i el servei social i tècnic. En aquesta situació s'havia optat per la presència de les Filles de la Caritat, encara que només hi romandran del 1808 al 1829 perquè en el 1848 seran les Germanes de la Caritat de l'Hospital de Reus les que assumiran unes semblants funcions⁷⁶⁷.

Napoleó havia entrat a Madrid el 4 de desembre i poc temps trigà a abolir la Inquisició espanyola. Dos dies després, el 6, a l'Alt Empordà, Roses era ocupada per les tropes franceses acabades d'arribar. El cas era que Josep I Bonaparte havia recuperat el tron per raó de l'empenta militar francesa i, llicenciat en Dret i havent intervingut en moltes missions i negociacions diplomàtiques, farà per instaurar un règim liberal i reformista, semblant al pensat a les Corts de Cadis, amb projectes que no es podran concretar per la situació de rebiu armat contra els francesos però també perquè l'exèrcit francès li ho impedia puix que son germà actuava com a únic i veritable sobirà. En aquells dies, el 23 de desembre, el Capítol tortosí comentava en sessió capitular una circular de la Junta Central que invitava a una subscripció per a vestuari de l'exèrcit de Catalunya i paral·lelament, el dia 30, el comte de Floridablanca moria a Sevilla, on la Junta Central s'havia refugiat i on es feien forts els partidaris d'una renovació institucional.

Els problemes econòmics que derivaven del manteniment de la guerra esdevenien tan angoixosos com el caos polític per bé que la Junta catalana s'esforçava a resoldre en tots els sentits i mirava d'actuar amb la major diligència possible i amb el suport de les altres institucions del país, tot dins d'un àmbit de poder que la mateixa guerra els havia posat a les mans i malgrat de l'acció rabiosament nacionalista de les institucions espanyoles. El Capítol tortosí debatia el 10 de gener de 1809 quant a un ofici rebut de la Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya que, per causa de les mancances, demanava l'argent de la catedral que no fos d'absoluta necessitat i els capitulars, en haver-ho fet tot per salvar-lo, se'n pogueren sortir amb el lliurament d'una petita part encara que l'argent lliurat pesava 502 lliures catalanes, segons s'especificava al rebut. Des del bàndol francès, d'ençà del dia 11 es mantindrà una correspondència directa de l'emperador Napoleó que permet un profund coneixement de les operacions militars⁷⁶⁸.

La signatura d'una aliança anglo-espanyola el 14 de gener de 1809 no feia més que confirmar la voluntat de les dues monarquies contra la revolució i contra la dictadura militar de Napoleó, així com de combatre-ho conjuntament. Malgrat tot no pogueren evitar que el 21 de febrer Saragossa capitulés davant l'exèrcit francès, després d'un llarg setge i d'un balanç esfereïdor de més de 50.000 morts. Tortosa se sentia col·lapsada entre Barcelona i Saragossa, les autoritats civils i militars prevenien i, davant la situació de creixent perill a ésser atacats,

⁷⁶⁷ ALMERIC, o.c., pàgs. 144-145.

⁷⁶⁸ Publicat a les diferents edicions de la revista "*La Zuda*" (Tortosa) dels anys 1922 i 1923, les acollíem a la nostra obra "*Entorn a Tortosa napoleònica*" (Tortosa, 1985), recomanable per seguir molt de prop el desenvolupament dels fets militars, polítics i socials dels anys del conflicte.

prenien les disposicions més adients, de manera que el 27 de febrer el Capítol es manifestava obert a pagar un determinat nombre de jornals diaris per la reparació de les muralles i, en els pròxims mesos de març i abril, destinaran diverses quantitats de blat dels delmes, per tal de mantenir el guarniment militar i el 3 de març, per disposició de la Junta calgué desocupar el Reial Col·legi de sant Jordi i sant Domènec per destinar-lo a quarter, després a hospital i més endavant a parc d'artilleria, de manera que en el futur es farà molt difícil recuperar-lo i seran molts els danys fets pels espanyols i pels francesos⁷⁶⁹. El Capítol, encara, el 5 d'abril comunicarà d'ofici a la Junta local que cadascun dels capitulars lliurava un llit per a l'Hospital, amb tot allò que el complementa.

A Suècia sorgiren complicacions el 13 de març, una revolta a Suècia sorgida pel desacord amb la política anglòfila del rei Gustau IV, el qui en resulta deposat i Napoleó, davant la resistència del papa Píus VII a acceptar les seves pretensions de controlar l'Església francesa, el 17 de maig signava a Viena un decret pel qual els Estats Pontificis restaven annexats al seu imperi. El sant pare respondrà amb una excomunicació, i el titllarà d'"espoliador del patrimoni de sant Pere", però Napoleó no s'hi capficarà gens, i es limitarà a fer-lo presoner i a tancar-lo a Savona (Ligúria) i el 1812 a Fontainebleau, on romandrà fins al maig de 1814 que tornarà al Vaticà.

Pel mateix moment a la Junta Central els institucionalistes obtenien el suprem organisme de govern i el 22 de maig anunciaven una reunió de les Corts pel Cap d'Any pròxim o abans, d'ésser possible, i es nomenaven cinc membres de la Junta per realitzar els treballs preparatoris⁷⁷⁰. Les autoritats franceses executen el 3 de juny, a la Ciutadella de Barcelona, els patriotes Salvador Aulet i Joan Massana, entre altres, implicats en la conspiració de l'Ascensió contra les tropes d'ocupació franceses. Les accions alternatives s'encadenen i el 9 d'agost el Capítol tortosí rebia d'ofici del Govern Militar el trasllat d'un que cursava el capità general espanyol que manifestava patèticament el fet de no tenir diners per a la guerra, i demanava a la gent més benestant 20.000 duros com a deixa. El capità general informava quant a la seva contribució de 1000, puix que amb la situació ja no podia fer més assignacions. Entrats en el mes de setembre, el dia 12 es publicava un decret de la Junta Central del Regne pel qual es nomenava Bernat Oliván, canonge de la seu de Tortosa, com tinent-vicari general castrense de l'exèrcit d'Aragó i València, i el seguirà un ofici de la Junta de Catalunya, amb data 19, per la creació d'una contribució dita "capitació" que es destinava a les despeses de la guerra, de la qual només s'alliberarien els que eren pobres de debò o de solemnitat. En el mateix setembre, el dia 27, Rosa Violant d'Ossó, l'abadessa del monestir de Santa Clara de Tortosa, era confirmada en el càrrec per Manuel Robert, comissionat pel bisbe Salinas⁷⁷¹.

D'ençà del mes de març que Gaspar Melchor de Jovellanos, un dels membres de la Comissió de la Junta Central que estava encarregat de preparar les Corts, anava elaborant una llista de les ciutats que estaven representades en les antigues assemblees dels diversos països de l'imperi que trontollava i després, a finals de juny, es repartiren els qüestionaris sobre les possibles reformes a introduir en l'organització política. Una subcomissió classificava i resumia les respostes rebudes, en tasques que en conjunt eren prou laborioses per raó de la manca de precedents i que eren raons, tanmateix, que volien explicar el retard de la convocatòria de les Corts, tot plegat mentre l'exèrcit francès progressava per Andalusia. El 29 d'octubre, a la fi, es resolia a convocar les Corts el primer dia de gener per al primer dia de març encara que el curs desfavorable de la guerra els portarà a ajornaments indefinits.

L'any havia portat la passera d'unes febres tifoïdes, també a la participació de voluntaris tortosins a lluitar als afores de Valls sota les ordres del militar suís Theodor Reding, el qui fou ferit en el combat i moria poc després, així com al trist espectacle del pas de 600 presoners francesos, empaitats per Palafolls a Saragossa, procedents de Lleida i destinats a ésser embarcats a la Ràpita. El 10 de desembre i després de set mesos de setge, però, els mariscals Saint-Cyr i Augereau ocupaven Girona on l'actitud obcecada del general Álvarez de

⁷⁶⁹ VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1, pàg. 331; també a *Recerca.2* i O'CALLAGHAN (*Anales*, 2) pàg. 138 i ss, i a C de T, pàg. 98.

⁷⁷⁰ JARDÍ, E., a o. c. pàg. 11 i ss.

⁷⁷¹ VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1, pàg. 52.

Castro, cap de les forces de resistència, havien portat la població a situacions extremes, i Tortosa se'n plany i el dia 20 o 29 sortien de la ciutat deu companyies de voluntaris per socórrer els gironins, una força que comandaven els capitans Felip Gavaldà, Gabriel Ferrer, Plàcid Sanahuja i Joan Ginovart⁷⁷².

El primer dia del mes de gener del 1810 es publicava una Reial Cèdula de convocatòria de les Corts generals i extraordinàries, les quals es reuniran el dia primer de març: la Junta Central convocava les ciutats que tenien vot a les antigues Corts i donaven instruccions a les juntes regionals per l'elecció escalonada, primerament entre parròquies i després entre els corregiments, d'una mateixa província per tal de designar un representant per cada 50.000 habitants.

Les companyies tortosines de voluntaris que anaren a defensar Girona lluitaven durament a Collsuspina en el primer dia de febrer, com també ho faran al pla de Barcelona, en l'atac a Sant Cugat, en la defensa, i en les accions de Gacén, Llobregat i Sarinyena. En començar el 1810, quan l'exèrcit de Catalunya es dividia en cinc grans divisions per oposar-se als francesos, al Coll de l'Alma se situava una part de la 2a. Divisió per tal d'esguardar els possibles moviments de les tropes de Louis-Gabriel Suchet que ja pensava en assaltar Tortosa⁷⁷³ així com se'l nomenà general en cap de l'exèrcit napoleònic d'Aragó i en condicions de veritable autòcrata que operava tot prescindint del govern hispànic de Josep Buonaparte

En aquell primer dia de febrer les tropes del mariscal Claude-Victor Perrin entraven a Sevilla i la Junta Central traslladava la seu a Cadis o, més exactament, a l'illa del León des d'on el 29 de gener s'havia decretat una autodissolució que permetia la constitució d'un organisme executiu de composició reduïda (cinc membres) que s'anomenà "Regència" i que passava a presidir Pedro de Quevedo, bisbe d'Ourense, el qui gaudia d'un gran prestigi pel fet d'haver-se negat a participar a l'assemblea de Baiona. Al decret també s'indicà l'ajornament de la inauguració de les Corts, fixada per al primer dia de març, en previsió de què just la seva obertura estaria la primera preocupació de la Regència, en el cas que li permetés la defensa del regne.

Just quan l'exercici del poder s'havia anat abocant a un creixent desequilibri i el país, fins a l'Ebre, semblava estar en l'òrbita francesa, el 8 de febrer un decret del rei Josep I Buonaparte creava un govern independent per al Principat amb el nom de Govern de Catalunya i, en conseqüència, s'adoptaven mesures favorables als catalans que tot just estaven avesats a unes actituds absolutament contràries. Dos dies després, l'11, Tortosa nomenava vocals de la ciutat per anar a Tarragona a elegir els diputats a Corts espanyoles⁷⁷⁴. Napoleó Buonaparte, en haver conquerit els Estats Pontificis, traslladava a París els arxius de Roma i, en decret del dia 17, declarava Roma com a segona capital de l'imperi francès.

Tortosa havia esdevingut un espai de refugi i de seguretat per als que havien escapat del territori francès i dels sectors hispànics envaïts, sobre tot per raons polítiques i religioses. En el primer trienni de l'any sorprenia el fet d'uns enterraments que no eren habituals i el 12 de gener, tot fent constar que era per causa de la guerra, a la fossa comuna de Santa Clara es realitzava el de sor Adriana⁷⁷⁵, caputxina que residia amb la seva comunitat a l'Hort d'en Pere Gil. La situació presentava com a imminent la invasió de la regió tortosina pel III Exèrcit napoleònic que havia pres Saragossa i la seva àrea i, posat en aquest clímax, el bisbe Salinas havia optat per fugir de la ciutat abans no es formalitzés el setge per bé que amb els eclesiàstics més pròxims, durant aquest temps, centrà l'activitat en atendre la situació d'aquelles monges i religiosos que es veien obligats a abandonar els convents o que, per les raons diverses, fugien de la guerra, de manera que Tortosa esdevingué un gran centre d'acolliment polític i, en general, civil i religiós encara que també el bastió polític i militar que plantava cara a l'enemic per tractar de deturar-lo i, a més a més, per mantenir el contacte entre Catalunya i València i Aragó per garantir la relació de les respectives juntes de govern i els respectius exèrcits i tràfec d'armes i de proveïments.

⁷⁷² VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1, pàg. 331.

⁷⁷³ O'CALLAGHAN (*Anales*, 2) pàg. 202 i BAYERRI, a o. c., v. 8, pàg. 698.

⁷⁷⁴ Id. (*Anales*, 2, pàg. 139 i CdeT, pàg. 98-99.

⁷⁷⁵ VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1, pàg. 52.

Molta era la gent de la diòcesi que s'hi havia refugiat i, tanmateix, al país se simpatitzava amb l'ideari revolucionari, es detestava el tirànic domini castellà i es veia la presència francesa com un alliberament i una esperança de recuperació de la sobirania. El bisbe Salinas tot just personificava el poder castellà i n'era home de confiança política, mentre que l'Església sofria més que ningú el càstig napoleònic per raons ideològiques.

El governador espanyol Manuel Velasco s'apoderava el 19 de març d'edificis públics per a les necessitats de la guerra. També de religiosos i uns eren els tres convents de monges a les que demanava que d'immediat es concentrassin totes en un i que deixessin lliures els altres dos. Les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem s'havien refugiat a Sant Felip Neri, després al monestir de Santa Clara on s'aplegaren les 95 religioses que integraven les comunitats femenines locals (clarisses, santjoanistes i concepcionistes) mentre que el seu convent esdevenia hospital militar i magatzem d'armes. Aquesta comunitat calgué que abandonés Tortosa quan la ciutat fou ocupada per les tropes franceses i les set religioses que hi restaven foren acollides als convents de Reus i de Santa Clara de Tarragona⁷⁷⁶ per bé que en l'any 1814, just en el que acabava la guerra, pogueren tornar al seu convent tortosí del Replà, el qual calgué restaurar abans no hi poguessin tornar a fer la vida.

Tanmateix els convents masculins foren supeditats a altres usos socials i militars, com hospitals i dipòsits de municions⁷⁷⁷, talment com en el cas del dels mercedaris que era destinat a magatzem per acollir material de guerra. El prior i la comunitat dels carmelitans descalços, així mateix, aleshores humilment instal·lats en una casa de la Ratlla de Sant Jaume, a l'any següent es retiraran al Desert de les Palmes, emportant-se com poden tot allò que té algun valor per bé que també tindran el coratge, el 1814, de tornar a la ciutat. Encara fou pitjor la situació dels caputxins perquè l'exèrcit francès tot just se situà en el sector del seu convent, deixant les unitats militars en el curs del barranc de la Llebre i a l'abric de la muntanya però amb el front d'atac a la ciutat al llarg de la plana, de manera que els frares es veieren obligats a evacuar el cenobi que acabarà per ésser destruït per l'exèrcit espanyol per raons de caire militar, havent de refugiar-se amb relíquies i ornaments a l'església de Sant Felip Neri, al barri urbà del Castell. Els béns dels ordes religiosos, doncs, foren incorporats a l'Estat.

El 27 de març tothom sabia que les tropes franceses estaven baixant de Saragossa per posar setge a Tortosa i el govern militar, d'immediat, feia tallar els arbres i ensorrar les cases que no estiguessin a més de mil vares de les fortificacions, i s'arrasaven ravals i cases de les hortes. També es procedia a l'organització de deu companyies de voluntaris, integrada cadascuna per cent soldats per combatre a les muralles, i un Batalló d'Urbans constituït per homes d'edat compresa entre els 40 i els 60 anys per mantenir l'ordre. A la sessió capitular del 10 d'abril es parlava d'un ofici del governador de Tortosa que demanava ferro per al parc d'artilleria, de manera que se'ls lliurà la reixa d'una de les capelles i batalls de campana vells, amb un pes total de 14 roves i 15 lliures. Sobtava, mentrestant, el fet que el primer dia d'abril Napoleó Buonaparte es casés amb l'arxiduchessa Maria-Lluïsa, filla de l'emperador Francesc I d'Àustria i que, en compliment de les disposicions adoptades per l'autoritat francesa, el dia 3 el general Augereau, cap dels exèrcits francesos a Catalunya, publicués a *Diario de Barcelona* una proclama en català i en francès per la qual s'instaurava el Govern de Catalunya. El 23 d'abril, però, les tropes napoleòniques comandades per Louis-Gabriel Suchet derrotaven les hispàniques del general Enrique O'Donnell, el qual fet permetia als francesos l'ocupació del pla de Lleida.

Al maig, el 26, el Batalló d'Aragó s'allotjava al convent dels carmelitans i les lletres de Napoleó de l'endemà comentaven quant a Tortosa⁷⁷⁸ i al juny el palau episcopal esdevenia faedor de cartutxos per a fusell, tasques encomanades a ciutadans i religiosos. El bisbe Antonio José Salinas seguia residint a Castelló i, més endavant, traslladarà la seva residència a Onda. El Capítol de la Seu, quan es tem l'assetjament, disposa que els joiells de menor volum es

⁷⁷⁶ El procés es pot consultar la nostra obra "*Entorn a Tortosa napoleònica*", tot comptant amb la bibliografia relacionada.

⁷⁷⁷ BEGUER, pàg. 156 –VERGÉS PAULI, 1, pàg. 331 – PASTOR a *La Zuda* 1924, pàg. 89. Vegeu els fets i el curs de la situació i del procés a la nostra obra "*Entorn a Tortosa napoleònica*".

⁷⁷⁸ VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1, pàg. 331. - *La Zuda*, 1922, pàg. 35. - O'CALLAGHAN a "*Capitulares distinguidos*", pàg. 5. També "*La Catedral de Tortosa*", pàg. 115.

traslladin a Peníscola, on es conservaran fins que passi el perill. El Capítol, de fet, ja havia lliurat argent, 12 canelobres massissos de plata, 2 platerets amb les seves vinagreres, dues gerres i dues fonts de plata, encara que resta molta cosa a la seu

Mentrestant hi havien discussions entre diputats per la manca de pressa i d'interès a la Junta Central per la reunió de les Corts i el 18 de juny la Regència decretava que es fessin de seguida les eleccions pendents i que els diputats estiguin, per tot l'agost, a la Isla del León, i que les sessions comencin tan aviat com hi hagin fet cap la majoria.

Caiguda Lleida, i després Mequinensa, s'acostava a Tortosa el III Exèrcit napoleònic, comandat pel general Louis-Gabriel Suchet. Per la part del Pont de Barques i procedents d'Alcanyís, el 3 de juliol, ho feien els 8000 infants que integraven de la Divisió Laval i, encara, amb 1000 més a cavall, i per la part de Remolins eren els 4000 homes de la Divisió Habert que procedien de Lleida⁷⁷⁹. L'exèrcit francès, en una impecable operació militar que renovà les estratègies militars i els models de setge i de guerra, envoltà la ciutat i la desfarà amb els sostinguts bombardeigs de l'artilleria i amb la guerra de trinxeres i de mines. Just en el primer enfrontament moria en combat el primer tortosí, en Benet Gasc.

La diada del 4 de juliol restarà marcada per la sobtada sortida a l'exterior d'un grup de combatents tortosins pel portal del Cap de Pont, els que xocaren contra les tropes franceses al camí de les Roquetes, en un seguit de descàrregues de fusell que esdevingué una càrrega a la baioneta, en una acció recordada com a gloriosa en la qual Francesc Agustí Arandi, un noi de 14 anys, matava un oficial enemic. L'activitat ciutadana portava a la construcció de la barricada de l'Esplanada de Remolins, obra d'homes i dones, i seguiran les primeres accions de Càndia Mola, la Titaia. El capellà de Mitan Camí, Carles Arnau, havia estat nomenat regent de la parròquia de la seu i en aquest mateix dia baixava a ciutat la imatge de la Maredeudéu, amb joiells i ornaments sagrats, amagant-ho sota la taula de l'altar del sagrari de la seu, per bé que en començar el setge sortia el comte d'Alacha amb alguns enginyers i feia fortificar l'ermita del Coll de l'Alma, on deixava un guarniment de 300 homes, i també fortificava la referida de Mitan Camí. L'endemà, el 5 de juliol i malgrat l'ensurt del dia anterior, el III Exèrcit establí a les Roquetes el quarter general i disposaven l'acció pel front urbà de la Petja, a la qual ermita gòtica i torre de defensa causaran danys, i on obriran inacabables trinxeres a la línia de Caputxins i del pla del Temple.

A demanda del cap d'artilleria, el Capítol accedia el dia 6 a cedir la sala de la secretaria capitular, a la catedral, per a l'elaboració de cartutxos i altres articles de guerra, una permissivitat que no hauria hagut d'ésser perquè comportarà pèrdues de llibres i documents de l'Arxiu històric capitular. Llavors, formalitzades les operacions del setge, el comte d'Alacha també demanava i obtenia el permís del Capítol per blindar amb grans fusts la capella del baptisteri de la seu i la que hi ha al davant, dita del racional, per tal de garantir-hi l'estada als efectes dels bombardejos i establir-hi la plana major i expedir les ordres relatives a la defensa de la ciutat. Una mica més endavant, l'11 d'agost, en sessió del Capítol es considerava la proclama rebuda del cap de l'Exèrcit de Catalunya, emesa per agrair als ciutadans tortosins l'excel·lent actitud que mostraven davant la guerra.

El món polític europeu assistia llavors a un fet extraordinari u potser que insòlit quan el Parlament de Suècia, reunit a Örebro, (o la dieta d'Estocolm), el 21 d'agost designava príncep hereu un francès catòlic, antic militant republicà i mariscal de Napoleó: Jean-Baptiste Bernadotte, duc de Pontecorvo, de 43 anys, perquè quan arribés el moment succeís a Carles XIII, de 62 anys i sense descendència directa. Això palesava el pes de Napoleó a Europa i que aliar-s'hi garantia la independència del país i la possibilitat de recuperar Finlàndia, ara sota el domini rus. La sorprenent elecció just es justificava en la por dels militars suecs per la fràgil situació amb Rússia, pel qual fet calia un comandament eficaç i de prestigi i tot just Bernadotte era molt popular a Suècia per raó del bon tracte donat als soldats presoners quan la guerra amb Dinamarca. L'elecció havia estat iniciativa del baró Karl Otto Mörner, que donà la notícia a Bernadotte, el qui li acceptà l'alt honor. En aquella mateixa data el govern suec proclamava el mariscal francès com a Príncep de la Corona.

⁷⁷⁹ BEGUER, o. c., pàg. 157.

Entrat el mes de setembre, el dia 11 el Capítol tortosí accedia al prec del governador en el sentit que els eclesiàstics es responsabilitzessin de la guarda del portal de Sant Joan, el qual era un dels punts més pròxims als assetjadors, per comprovar si entraven o sortien gents sospitoses o que inspiressin recel quant a les operacions del setge. Al cap d'uns dies s'intensifiquen els conflictes socials i polítics a Mèxic, abocat de ple al procés independentista pel sacerdot Miguel Hidalgo que era designat capità general i assumia la direcció del moviment. A Cadis, mentrestant, el dia 24 arribava el moment de la inauguració de les Corts i es feia al teatret de la *Isla del León*, un espai tan petit i tan deficient en condicions que l'1 de gener de 1812 feia recordar a Campmany: "*el modo como nos juntó el Gobierno en aquel sitio, a la manera de un rebaño de ovejas de distintos dueños y comarcas, metidas en un corral*". A la ciutat es creaven els Caçadors de Tortosa, l'11 d'octubre, i se'ls assignava una bandera amb la imatge de la Mare de Déu de la Cinta, talment com ho disposa el comandant en cap de l'Exèrcit de Catalunya en comunicació al comte d'Alacha i tal com aquest la passa al Capítol. La bandera estava dipositada a la seu i havia pertangut a la 2a. Divisió Catalana destinada a Tortosa, i es passava als caçadors "*respecto á ser la que les corresponde, por tener las armas de ella, y la estampa de la Virgen de la Cinta*". Aleshores el Capítol lliurava la bandera als Caçadors, malgrat que sembla ésser que es va perdre quan l'entrada dels francesos. Posats en aquella situació d'ofegament urbà, en aquells dies les dones baixaven a buscar aigua al riu, com sempre, però des de la riba dreta del riu se'ls disparava i foren relativament nombroses les ferides de bala, tot plegat mentre que a l'altra riba del riu els habitants de la Casota se n'anaven a viure a Roquetes, a l'empar de l'exèrcit francès, essent moltes les famílies que hi restaran per sempre. Les lletres de Napoleó, aleshores com en el setembre passat, seguien essent disposicions a seguir en els ordres militars i polítics.

Una Reial Ordre del 27 d'octubre establí l'obligació de jurar fidelitat a Fernando VII d'Espanya i a les *Cortes Generales*, i també es disposava que es cantés un *Te-Deum* per la instal·lació d'aquestes. Les accions militars se succeïen, els bombardeigs de l'artilleria aclaparaven la sofrida població civil i ben bé no se sabia on protegir-se de la pluja de bombes que cada dia queien a la ciutat, de manera que se cercava la protecció de les potents arcades de la catedral on el 2 de novembre impactava una bomba francesa a la Capella de la Cinta.

Els diputats a les Corts de Cadis anaven fent la seva feina i el 10 de novembre publicaven un decret per concedir, per primer cop a l'Estat, la llibertat d'impremta. Un altres són els problemes de la població, però, perquè el dia 25 esdevenia la batalla d'Ulldecona en la qual el general Suchet derrotava les tropes que des de València arribaven a Tortosa per sumar-se a les unitats militars resistents. El Coll de l'Alba, tot un enclau estratègic que havia estat fortificat i militarment defensat, queia a mans dels francesos el 15 de desembre, i l'èxit de l'operació deixava al davant un ample front d'atac a la ciutat⁷⁸⁰. El domini d'aquella cota era important per raons d'estratègia i els francesos l'atacaren amb considerables forces que havien fet que els defensors s'haguessin de retirar cap a la ciutat amb molts morts i ferits, essent importants les destrosses fetes a l'immoble medieval. Els assaltants transformaran l'ermita de Mitán Camí en fortalesa, de manera que enderrocaren la casa i altres dependències de l'ermita. La capella de Font de Quint, dita de Santa Maria del Bon Viatge, restarà destruïda puix que l'exèrcit francès s'establí pel seu sector, sense que sigui restaurada fins que ho faci el propietari de la finca, Antoni Pauli, beneint-se el 8 de maig de 1855. Tanmateix, immediata a la Font del Moro, al sector urbà septentrional del Cèlio, hi havia una torre o antiga fortificació que era sistemàticament emprada per fustigar l'enemic assetjador.

Joan Antoni Cid havia estat nomenat vocal de la Junta de Salvació i Defensa, així com capità de la 3ª Companyia del Batalló de la Reserva de Tortosa, al front del qual efectuava diferents sortides de fustigament a l'enemic, fent nosa als seus plans durant aquell assetjament de vuit mesos que sofria la ciutat, pels quals fets se l'ascendia a tinent-coronel⁷⁸¹. Un reguerall d'anècdotes corrien entre la gent i perviuran, com el d'un soldat francès que robà una imatge en

⁷⁸⁰ Vegeu: BAYERRI, o. c., vl. 8, pàg. 698. – BEGUER (Tortosa mariana), pàg. 112 – O'CALLAGHAN (*Anales II*), pàg. 203. - PASTOR, o. c., pàg. 35 i 47 – VERGÉS PAULI, o. c. 1, pàg. 486 i 2, pàg. 185..

⁷⁸¹ PASTOR a o. c., pàg. 326. Les anècdotes apareixen a la pàg. 81 de "*Una visita...*" i a la 157 de "*La Catedral de Tortosa*".

plata del nen Jesús i se'l posa a la motxilla i, havent-ho vist un llec del convent de Jesús, dels franciscans, li'l pogué arrabassar per tornar-lo, ben content, al clergue encarregat de la sagristia de la seu; així com la d'un collidor de la ciutat, Tomàs Carbonell, el qui recobrà d'un soldat francès, i per una quantitat insignificant, tres planxes de la imatge de la Mare de Déu de la Cinta, les quals lliurà al Capítol i talment s'informava a l'acta capitular.

El 10 de gener de l'any anterior, el 1809, s'havia presentat al Capítol un ajudant del general-governador per demanar en nom seu la plata que no fos d'absoluta necessitat, per tal d'encunyar monedes que permetrien atendre les urgències locals mentre que arribaven els socors esperats⁷⁸². El governador repetí la demanda i el Capítol hagué d'accedir, en part per causa de les necessitats, de manera que el 23 de desembre de 1810 el governador prenia algunes peces d'argent que traspassava al plater Segismund Muntades, per encunyar moneda, encara que molt poca i a manera d'assaig. La ciutat capitulava deu dies després, el 2 de gener, i es pensa que només hagué temps per encunyar algunes poques monedes de *duro*, molt cercades després pels col·leccionistes. Es lliuraren al Govern, per disposició de la Junta Superior del Principat que presidia el general O'Donnell, les quatre làmpades d'argent de la capella de la Cinta, altres 23 làmpades, sis reliquiaries i 45 canelobres, tot en plata amb un pes total de 27 roves.

A Caputxins, per Nadal, els francesos havien disposat les bateries que disparen contra el bastió del Temple, la Barbacana i el bastió del portal de Sant Joan, on obren bretxes i deixen al descobert les cases del barri dels Pescadors que, sota el bombardeig, es van enfonsant. El brigadier Uriarte tracta d'imposar la calma en un ambient de basarda. Les esglésies havien estat emprades com hospitals o parcs d'artilleria: la de Sant Antoni, la dels Dolors i la de Sant Domènec, mentre que la dels mercedaris havia esdevingut quarter, i la Puríssima Concepció Victòria i la del monestir de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem eren hospitals; la de Sant Jaume era magatzem de pólvora i al palau episcopal i als caputxins es fabricaven cartutxos. La seu era un alberg de vells, de dones i infants. El portal del pont de Barques era guardat i defensat pels sacerdots. Una bomba caigué a la Casa de la Ciutat i destrossà l'enteixinat i la sala dels antics consellers, just en el moment que hi deliberaven els regidors Escofet, Franquet, Navarro, Mur i Pinyol. Pel portal del fort del Bonet escapà Miguel Lili Idioquiz, comte d'Alacha, general governador espanyol de Tortosa, el mateix portal pel qual entrarà el general Suchet per, gairebé, imposar el cessament del foc i la pau. El comte d'Alacha serà jutjat a Tarragona i condemnat a mort però com que no hi era es féu en estàtua el 24 de novembre de 1811.

La torre d'en Mercader era una gran finca situada a Bitem, amb casa de moltes cambres en bona distribució en la qual els jesuïtes tingueren casa de salut i estudi, envoltada de parterres i d'escultures aixecades sobre pedestals. Llavors quan la Companyia de Jesús fou expulsada de l'Estat, la finca passà a ésser patrimoni d'en Navarro, prior major de la seu de Tortosa, el qui la transmetrà a son nebot Ferran Navarro, un erudit de prestigi que serà diputat per Tortosa a les Corts aplegades a la Isla del León, a Cadis. Navarro ja residia en aquesta finca de Bitem el 1803, en rebre la visita de Jaume Villanueva. Aleshores el III Exèrcit napoleònic hi havia establert un hospital que acollia els ferits en els combats en el setge de Tortosa, el qual mantindran al llarg del seu domini⁷⁸³.

A les acaballes del mes "les bateries enemigues no paren de tronar. A cada instant se sent lo cruiximent de cases que cauen ensorrades per les bombes. Molts veïns són malferits o morts al mig dels carrers. Se calcula que en los tres darrers dies del siti van disparar-se sobre Tortosa quinze mil projectils, de diferents calibres". Malgrat dels bombardejos de l'artilleria que mai no semblaven cessar, la catedral mantenia els seus horaris i cap dels oficis no es deixava de fer, sempre a les hores acostumades, però dissabte 29 de desembre el Capítol en determinava la suspensió en sessió capitular "*en vista de haverse celebrado los Divinos Oficios en esta mañana gracias a Dios sin desgracia estando el Enemigo bombeando esta Plaza, y ser cosa muy expuesta el seguir, supuesto que siga la nube de bombas, granadas y balas rasas*

⁷⁸² Arxiu Històric Capitular de Tortosa: *Actes*, corresponents a les del 20 i del 23 de desembre de 1810. *Vide: Anales II*, pàg. 77.

⁷⁸³ PASTOR, o. c., pàg. 58. En haver-se de retirar saquejaren la casa i la biblioteca, molts dels quals volums seran trobats pel camí de Bitem a Tortosa, caiguts dels carros.

que van viniendo...” i els canonges, tanmateix, resolien el trasllat de la Reserva a la capella de santa Càndia o antiga sala capitular canonical, puix que la seva sòlida construcció d'arcs i voltes oferia molta seguretat. A la línia de les fortificacions, mentrestant, davant el fort progrés de les trinxeres i passos coberts francesos davant Orléans, es feia una audaç sortida per sorpresa per les portes del Rastre i del Temple, per tal de destruir-les, i mentre combatien els soldats i els ciutadans, a la seu s'exposava el Santíssim i es pregava

L'endemà diumenge, el 30 de desembre, la catedral estava plena de gent gran, de dones i d'infants i, de sobte, a la llanterna de la capella de la Cinta esclatava una bomba que obria un gran forat que vessava una pluja d'enderroc sobre els refugiats, sense que ningú no prengués mal i sense que ningú se'n pogué avenir⁷⁸⁴.

Les tropes franceses entraven a Tortosa el dia 2 de gener de 1811, per les tres de la tarda, mentre que l'exèrcit espanyol, a la mateixa hora, per un altre portal sortia de la ciutat. D'antuvi que el mariscal i el general-governador es mostraren prou conciliadors, amb manifestacions amistoses, però al cap d'uns dies s'imposava una forta contribució de guerra que requeia, sobre tot, damunt el clergat, i tots els delmes es declararen propis de l'Estat francès. El general d'artilleria feia seves les campanes de la seu i més tard exigia una indemnització de 16.000 duros que després de moltes reclamacions es rebaixaren a 12.000, una quantitat que havien de pagar per parts iguals el bisbe, les dignitats i els canonges, salvant d'aquesta manera les campanes.

Un consell de guerra fet a Tarragona condemnava el comte d'Alacha a ésser degollat però, havent fugit, es realitzarà en efígie. Ben al contrari, per un memorial de Joan Nivera se sap que en la nit de l'entrada dels francesos, amb son germà que era monjo de la seu, salvaren joiells i evitaren profanacions puix que tots dos, amb altra gent, es van tancar a la catedral i es resistiren a obrir les portes als invasors, amb l'afegit que va poder fer retirar els soldats que ja forçaven la porta del baptisteri. El cas era que rebien l'ajut d'un canonge que era membre del Capítol i, encara, d'algun altre sacerdot. Els francesos ocuparen la secretaria que havia esdevingut faedor de cartutxos i, malgrat de les amenaces, els germans Nivera es transformaren en una mena de fantasmes que vigilen la seu i desorientaven els francesos, de manera que no es trobà mai allò que cercaven i sobre tot els joiells, això mentre evitaven altres furts o qualsevol sorpresa⁷⁸⁵.

El Capítol s'aplegava en sessió extraordinària el dilluns 3 de gener, l'endemà de l'entrada dels francesos. Just en aquell dia havia entrat a la ciutat el general Louis-Gabriel Suchet i, d'acord amb l'Ajuntament, s'acordava la visita als caps militars napoleònics, acompanyant les autoritats locals. Com a anècdota es deia que en aquell mateix moment s'assabentaven del fet que el general d'artilleria s'havia emparat de les campanes i que exigia diners per al rescabament.

La corporació municipal de Tortosa i el Capítol de la seu visitaren Louis-Gabriel Suchet el mateix dimarts 4, ço és, els pocs regidors i canonges capitulars que romanien a la ciutat i que quedaren a trobar-se a la farmàcia dels Quatre Cantons per encaminar-se llavors cap a la casa de Joaquim Tomàs Traval, al carrer dels Canvis o del Pont, on s'allotjava el cap suprem del III Exèrcit que els rebé amablement i a qui Josep Escofet, regidor primer i persona molt distingida, adreçà en francès unes atentes paraules. Louis-Gabriel Suchet agrai cortesament la visita i el compliment, per bé que no s'està de dir als eclesiàstics “que a desgrat que els clergues han estat la perdició d'Espanya, l'emperador volentrosament els perdona amb el benentès que ajudaran a mantenir la tranquil·litat, que persuadiran els ciutadans a ocupar-se només de les seves obligacions, a respectar les tropes franceses i a sotmetre's a les seves disposicions”. El general Suchet també s'interessà pel nombre de membres que integraven el Capítol i, en saber que n'eren trenta-dos, va voler saber quants en romanien a la ciutat en el compliment de les seves obligacions i, en respondre-li que tan sols eren vuit els que ho feien, el general els donà

⁷⁸⁴ El fet i el procés de l'estudi i de l'enquesta posterior es poder trobar a “*Lo miracle de la bomba*” de Vergés Pauli, i a la pàg. 136 d’ “*Una visita...*”, i als *Anales* IV.49 i 169 d'O'Callaghan, també BEGUER, a “*Tortosa Mariana*” pàg. 61, i a *La Suda* de 1923.

⁷⁸⁵ Al llibre d'Acords es farà constar en el 1811 que el Capítol resolía a favor seu i de per vida amb la concessió d'una palma per Diumenge de Rams i una candela per la festa de la Purificació, amb seient al prebiteri .

un mes per reincorporar-se a la feina perquè, de no fer-ho, caldria cobrir llurs vacants. També va preguntar qui feia de bisbe pel titular absent i, en saber que era Vicent Aparici, canonge i vicari general, li manifestà que podia continuar fent-ho i que ell protegiria el Capítol de la seu. Llavors fou quan se li comentà que el general d'artilleria havia prohibit de tocar les campanes i que demanava 16.000 duros pel seu rescat, del qual fet el general els en demanà un memorial i manifestà que miraria a rebaixar-los la quantitat per bé que calia que paguessin a parts iguals el bisbe, les dignitats i els canonges. Quant a les canongies vacants i els beneficis dels que havien marxat, per por o per hispanofília més que per fracofòbia, de primer antuvi es pensà que era una actitud destinada a intimidar-los per tal de fer-los tornar, perquè es resignessin a ésser francesos així com abans s'havien avesat a fer d'espanyols, de manera que es considerà una disposició donada "*ad terrorem*" en moments d'exaltació. No era així, veritablement, perquè un any després i quan els francesos s'havien emparat de tots els dominis de la monarquia hispànica es farà complir aquest decret, prèvia marginació de la immunitat eclesiàstica i del dret establert.

El general Louis-Gabriel Suchet tornava la deferència als capitulars dos dies després, el dijous 6, amb una visita a la catedral. Els membres del Capítol i els sacerdots s'avançaren a rebre'l a la porta i l'acompanyaren fins al presbiteri, on tenia posat un seient de distinció. El general en cap del III Exèrcit i els seus acompanyants oïren missa, després de la qual es cantà un *Te-Deum*, i des de l'alt comandament militar i civil disposà que en totes les festes colendes se celebrés una missa resada a l'altar major, a la qual i vestits de gala assistiria personalment amb els caps, oficials i tropa.

Els eclesiàstics tortosins, per raons de seguretat, s'havien emportat de la catedral els reliquiariis de la Cinta de la Mare de Déu, els quals no tornaran a la diòcesi fins a l'acabament del conflicte, essent portats a Castelló a finals de febrer de 1814 per passar després a Onda i, retirades les tropes franceses, tornaran a Tortosa el 29 de juny, essent rebuts en solemne processó a la qual assistiran les autoritats, corporacions i ciutadans.

Tanmateix, sense solució final al conflicte dels immobles enfonsats vora el palau quan la Riuada Grossa, del palau al portal, els solars havien estat adquirits pel bisbe Antonio José Salinas i s'hi edificava un afegit que es feia de menester i que passava a constituir l'eixampla o la part més moderna del monumental palau medieval, encarada a la casa de la que havia estat Diputació del General de Catalunya abans de la invasió castellana del 1708.

Napoleó de res no estava assabentat, encara, puix que les estafetes des de París es feien per via de Saragossa a Jaca i, dissabte 15 de gener, de París estant, l'emperador escrivia una lletra al vicealmirall Decrós per tal d'insistir en què era urgent la conquesta de Tortosa⁷⁸⁶. El bisbe Salinas, mentrestant i des d'Alacant, diumenge 23 instituïa un altre Capítol de la seu de Tortosa a Onda, tot instant a anar-hi els eclesiàstics de la diòcesi que romanguessin fora del domini francès, i el canonge i governador de la diòcesi Antoni Martines fixarà la residència de l'organisme reconstruït. El determini episcopal es realitzava mitjançant un decret del 10 de febrer, amb acord capitular del dia 11, per la instal·lació del Capítol a Onda. El bisbe Salinas se'n desdeïa, de tot plegat, divendres següent, el dia 14, per més que el nou vicari general a Onda es considerava legítim i en la plenitud de les seves funcions, de manera que xocaren ambdós capítols, el d'Onda i el de Tortosa, i a l'enèrgica protesta d'aquest seguia una greu situació política i social. Per aquests dies, just el dia 9 de febrer, hi hagué el fet d'una imposició de guerra de 47.615 duros, la qual se satisféu segons la renda de cada ciutadà.

Napoleó, el 26 de febrer i també des de París, cursava una lletra al vicealmirall Decrés per indicar que Tortosa just era el lloc més idoni per al desembarcament d'un gran comboi de queviures en el cas que, per la presentació de la marina de guerra britànica, aquell no pogués arribar a la seva destinació⁷⁸⁷. Al cap d'un mes i mogut per les necessitats, el 5 de març el general francès Musnier, governador de Tortosa, manava a Francesc Pujol⁷⁸⁸, el rector de la parròquia de Sant Jaume des del 1803, que evacués l'església i que traslladés la parròquia a la

⁷⁸⁶ Núm. 17.281 vl. 21, segons CAMPS a *La Zuda*, 1922, pàg. 34. Al conflicte capitular cal afegir *Recerca*.2.99.

⁷⁸⁷ A *La Zuda* 1922, pàg. 34, lletra núm. 17.389, vl. 21,.

⁷⁸⁸ PASTOR a o. c., pàg. 121.

capella de la Cinta, a la mateixa catedral. En aquells moments Napoleó, el 8 d'abril i des de Saint Cloud, adreçava a Berthier una comunicació referida a l'ascens del general Suchet, justificat per les conquestes de Lleida, Mequinensa, Tortosa i àdhuc considerant la de Tarragona que esdevindria el 25 de juny amb Jacques-Étienne Macdonald, aleshores governador general de Catalunya, que hi havia incidit per cooperar-hi i que ocuparan després d'un setge de dos mesos. Després, el 9 de maig i havent tornat a París, Napoleó cursava una altra comunicació⁷⁸⁹ per referir-se a l'organització del govern d'Aragó, el qual incrementava amb el territori que comprenia una línia imaginària traçada des de la torre de Garraf (finca de Güell, terme de Sitges) fins a Llorach, des de la ribera del Llobregós al Segre, i dels límits de la província de Lleida fins el Noguera. En aquell mateix mes l'Església de Tortosa i concretament el Capítol de la seu calgué que actués per socórrer cinquanta-dos religiosos empresonats que havien estat portats de Reus. Llavors, el dia 31 i a demanda del govern militar francès, el Capítol acordava que en la col·lecta de la missa conventual es diria: *Imperatorem nostrum Napoleonem*.

En els mesos de juliol i agost hi hagueren diverses accions al pont, protagonitzades per Joan Antoni Fàbregues, tot plegat mentre el 16 de juliol el Govern francès declarava propietat nacional el convent de la Puríssima Concepció Victòria, un immoble que no es recuperará fins a meitat d'abril de 1814, i el dia 23 amb la sorpresa de la irrupció en sessió capitular de l'intendent militar francès per dir que el general en cap havia resolt que l'administració de les rendes del Capítol havien d'estar a càrrec de l'administració de béns nacionals i que, doncs, demanava a la institució tots els llibres de comptes i altres documents referits. Altres problemes amoïnaren als pocs capitulars durant l'agost, puix que el dia 7 calgué resoldre quant als problemes de les congregacions femenines i els afectava, tanmateix, les conseqüències de la lletra emesa per Napoleó el 22 d'agost⁷⁹⁰, de Saint Cloud estant, un text farcit d'observacions relatives a Louis-Gabriel Suchet i que, en referir-se a Tortosa, és una reconvençió pel fet que, havent-se imposat taxes als ciutadans, es degui la soldada a les tropes.

El mariscal Louis-Gabriel Suchet havia tornat a Tortosa el 12 de setembre per bé que aleshores l'acompanyava la seva muller. L'Ajuntament, corporació i ciutat, els feien una gran rebuda, amb desfilada de les corporacions ciutadanes, compliments i altres delicadeses i atencions per part de les autoritats locals. Els generals manifestaven llurs bons auspicis per tal d'estimular-lo a favor del Capítol i li presentaren un memorial en el qual es feia palesa la necessitat de l'Església i de la població. Les disposicions posteriors del mariscal seran un decret que llevarà l'embargament de béns que el Capítol sofria a Morella, també la fortificació del port dels Alfacs⁷⁹¹ i la immediata preparació de l'expedició contra València, en el qual afer destacava la demolidora derrota del general Joaquín Blake a Puçol, el 3 de novembre, així com a Morvedre, la primera població valenciana en sortir de la regió i diòcesi de Tortosa, uns fets que reforçaren la posició de les forces napoleòniques a les parts de València. Abans no acabés l'any 1811 el Capítol nomenava vicari general interí, el 26 de desembre, el canonge Joaquim Oliván, pel qual fet la resposta que el 28 de maig de 1812 donarà el bisbe Salinas serà violenta i excloent.

En començar l'any 1812 queia València a mans del mariscal Louis-Gabriel Suchet, el dia 9, sotmesa com havia estat als bombardeigs durant quatre dies. A Altafulla, tanmateix, les tropes franceses desfeien el dia 24 un improvisat exèrcit espanyol i el domini napoleònic sobre Catalunya esdevenia absolut. Llavors arribà la situació que es veia venir: un decret del 26 de gener, emès a París, incorporava Catalunya a França i organitzava el país en quatre departaments de l'Estat francès: Ter, Segre, Montserrat i Ebre, mentre que la Val d'Aran es reincorporava a Occitània i la Franja de Ponent i Andorra restaven dins el Principat. Tortosa, doncs, constituïa una segona capital del Departament de Boques d'Ebre, amb capital a Lleida.

⁷⁸⁹ *La Zuda* 1922, pàg. 34, lletra núm. 17.443, vl. 21.

⁷⁹⁰ *La Zuda* 1922, pàg. 34, lletra núm. 18.066, vl. 22

⁷⁹¹ Segons BEGUER a o. c., pàg. 159, els francesos el conservaren pocs mesos encara que el recuperaren després de la presa de Tarragona.

D'ençà del 2 de gener de 1811 que Tortosa capitulà i fou ocupada pel III Exèrcit napoleònic s'havia procedit a constituir una organització social, administrativa i militar d'acord amb els criteris polítics emanats de la Revolució Francesa. Com ha estat dit, el bisbe Salinas s'havia exiliat voluntàriament a Ciutat de Mallorca mentre que es mantenia la guerra i el domini francès i mentre que Antoni Martínez, el vicari general, havia de fer tractes amb el comandament militar francès, mentre que el poder de l'Església rebia constants humiliacions i un maltracte sistemàtic per causa de la seva sistemàtica i visceral oposició, tot en una situació tensa i d'enemic infiltrat. Les dades semblen voler-nos dir que Salinas es refugià sempre dintre la diòcesi, però, primer a Castelló on es construí un palau i després a Onda. En aquell mateix mes de gener de 1812 el Suprem Consell espanyol de la Regència condemnava a mort el Capítol de la catedral de Tortosa en reconèixer la legitimitat del Capítol d'Onda, just quan aquest es dispersava per la proximitat de les tropes franceses. El govern francès, aleshores, el 2 de febrer i per decret reorganitzava l'administració civil o divisió territorial en dos intendents, quatre prefectes o caps de departament i sotsprefectes, de manera que el Principat de Catalunya esdevenia així una província francesa.

A la *Plaza de San Antonio* de Cadis, en la festa de sant Josep del 19 de març, es proclamava la Constitució de Cadis que constituïa la proclamació oficial del liberalisme espanyol, l'oficialització d'un estat denominat Espanya i d'una ideologia que es fonamentava en un nacionalisme espanyol destinat a la conservació i a la consolidació de l'imperi castellà. La proclamació i el jurament portava la Constitució més avançada d'Europa i, per raó de la data, serà coneguda com la *Pepa* però, posada al servei de l'imperi i del poder, abocava les nacionalitats hispàniques a un llarg segle de conflictes, de creixents tensions de la perifèria contra el centre, de guerres civils i de processos d'anorreament i de genocidi a Catalunya, talment com es proposava d'ençà de la Nova Planta del 1716 i amb la política aplicada en el regnat de Carlos III.

El pas del temps portava el calfred que produïa l'intens terratrèmol del 26 de març, amb la destrucció de Caracas, La Guaira i San Felipe, a la futura Veneçuela, i la política francesa es manifestava segons el projecte malgrat que el mateix Napoleó, així com es podia veure en la seva lletra del 3 d'abril, parlava de Tortosa com si fos una ciutat pertanyent a l'Aragó; la política espanyola, les Corts de Cadis, altrament, el 16 de maig portava l'escàndol de l'exclusió en la successió al tron hispànic dels infants Francisco de Paula i Maria Luisa, germans de Fernando VII, als qui no es tenien per fills de Carlos IV i se'ls suposava fills del ministre Godoy i de la reina. A Tortosa, mentrestant, el Capítol de la seu havia nomenat vicari general interí el canonge Joaquim Olivan, en el passat 26 de desembre, i el 28 de maig, com es feia notar, esdevenia la resposta irada i fulminant del bisbe Salinas que, per l'Edicte de Palma, procedia a excomunicar "*a los electores y al electo*", titllant-lo d'intrús, tot plegat sense comptar amb què Tortosa ja no era Espanya sinó un departament de la província de Catalunya que formava part de l'imperi francès i que l'organització eclesiàstica havia variat. En aquella primavera del 1812 esclataven el 18 de juny les hostilitats entre Anglaterra i els Estats de la Unió nord-americana, per raó d'haver-se annexat aquests la Louisiana i d'haver ocupat Florida. L'endemà, el 19, el papa Pius VII (Gregorio Luigi Barnaba Chiaramonti) esdevenia ostatge de Napoleó i era empresonat al castell de Fontainebleau.

A les 10 del matí del 26 de juliol el comissari de policia francès feia cap a la catedral de Tortosa i reunia els monjos i el sagristà major per reclamar-los les claus de totes les oficines i dependències, les quals inspeccionà amb la major detenció fins a les 8 del matí del dia següent que, de moment, ho interrompí per continuar a la tarda. També convocà els membres del Capítol i junts enlestiren la inspecció sense que es trobés res de compromís. Malgrat tot, interdia el toc de campanes i l'entrada de gent a la seu, la qual restà tancada fins al 15 d'agost. Els oficis, en els pròxims dies, es realitzaren al monestir de Santa Clara i després a l'església de Sant Felip Neri encara que, per manca d'espai, acabaren per celebrar-se a Sant Francesc des del 2 d'agost, quan el vicari general Jaume Segarra, en absència del bisbe, disposava que el Capítol i clergues de la seu passessin també a dir missa a l'església de Sant Felip Neri, per raó de romandre tancada la seu i ocupada per l'autoritat francesa, com així s'efectuà durant uns dies. A la casa de Sant Felip Neri, altrament, hi estaven refugiats els caputxins, els que havien

hagut d'evacuar el seu destrossat monestir, i que hi romandran fins a poc abans de l'exclaustració.

Als espanyols, mentrestant, els successos semblaven afavorir-los perquè el 12 d'agost les tropes britàniques del general Arthur Colley Wellesley, el futur duc de Wellington, entraven a Madrid després d'una triomfal campanya a Portugal que connectava amb una ofensiva en la qual, amb l'ajut de voluntaris espanyols, derrotava el mariscal Soult i ocupava Ciudad Rodrigo, Badajoz i obtenia la victòria a Arapiles, vora Salamanca. El rei Josep, llavors, hagué de fugir de Madrid i deixava franc el camí als britànics. Les tropes de Wellesley, durant tota la campanya, eren les úniques tropes regulars que operaven puix que les forces antinapoleòniques espanyoles estaven formades per guerrillers.

Cruïlla com era, lloc indefugible de trànsit per als viatgers i més per als francesos que anaven i venien a l'Aragó i a València i a la baixa Catalunya, Silvano Larreguy de Civreux arribava a Tortosa el 22 d'agost, i els texts deixats parlen d'hostals, equipatges, carruatges de camí, guies i batusses. Tots els albergs, fondes i establiments on donaven de menjar estaven plenes de gent, així com les principals rues de la ciutat, i igual se sentia parlar francès que italià, i no es podia anar pels carrers sense topar amb furgons, muls i paquets de tota mena, i allò que era beneficiós per als hostalers i amos de cavalleries era turment per als pocs ciutadans que hi restaven puix que, es volgués o no es volgués, cada dia havien de tenir a taula i posar coberts per a un oficial de l'exèrcit francès que podia ésser una companyia poc grata. El viatger també feia un esment especial de les fortificacions i deia que Anthoine, l'esposa del mariscal Suchet, mantenia unes relacions ben cordials amb les senyores tortosines, això després d'haver assistit a la fase final del setge de la ciutat, tot cavalcant sobre un superb cavall negre. El fet que es feia ben palès era l'afrancesament d'un determinat estrat social tortosí, d'alguna manera amb el que es relacionà fins al dia 28, el dia que se n'anà Tortosa.

Napoleó entrava a Moscou el 14 de setembre però l'incendi provocat pels moscovites causà tantes i tan grans destrosses que els francesos hagueren d'evacuar la ciutat el 19 d'octubre i el 26 de novembre les tropes napoleòniques esdevenien derrotades: la *Grande Armée*, afeblida pels combats, delmada pel fred, la fam i les desercions, havia patit greus pèrdues en passar el riu Beresina, on es negaren milers de soldats, víctimes de l'artilleria russa i dels constants atacs dels cosacs i dels camperols. La contraofensiva russa havia obligat els francesos a retirar-se pel dur camí d'Smolensk i, en arribar a Beresina, la *Grande Armée* només era un lamentable conjunt de deu mil homes famèlics, desfets per les penúries, les malalties i el desànim.

A Tortosa, en aquella tardor, el 28 de setembre Rosa Violant d'Ossó era reelegida com abadessa a Santa Clara i de les altres comunitats femenines, essent confirmada pel vicari general Joaquin Olivan. Uns dies després, l'1 de novembre, es constituïa la primera Diputació de Catalunya de caire constitucional, la mateixa que un dia del 1814 serà abolida per Fernando VII i que es restablirà el 1820, durant el Trienni Constitucional.

Les tropes franceses ocuparen Madrid el 3 de desembre, per segona vegada, malgrat que a Tortosa, a meitat del mes, es romania en estat d'alerta per la possibilitat d'un atac espanyol. El fet estava agreujat per la inseguretat interna puix que a la ciutat actuaven guerrilles urbanes que atacaven les patrulles militars franceses, sobre tot des que es ponía el Sol fins a la matinada, de manera que el 17 de desembre l'autoritat manava "*baxo pena capital, a estarse en su casa y en caso de ausencia a volverse a ella enseguida. Por la noche todos iluminarán las fachadas de sus casas*", això llevat el cas de no estar fent un servei públic⁷⁹². Com que els ciutadans no comprenien l'espanyol i tampoc el francès, l'autoritat optava per tapar els accessos als carrerons que donen als carrers Montcada, de la Rosa i de Sant Antoni, per evitar emboscades nocturnes i barrar el pas i l'escapada als guerrillers. En aquell mateix mes de desembre de 1812 els bisbes de Tortosa, Lleida, Barcelona, Urgell, Terol i Pamplona signaven una pastoral comuna contra les Corts de Cadis per raó d'interpretar que s'estava agredint l'Església, els seus ministres i les prerrogatives, partidaris de l'absolutisme com eren i mostrant-se contraris, també, a la supressió a Espanya del Tribunal de la Inquisició, sense èxit perquè

⁷⁹² Recerca.2, pàg.103. - VERGÉS PAULI, o. c. v.I pàg. 259. - SÀNCHEZ CERVELLÓ (coord.), a o. c., pàg. 42.

aquest serà eliminat el 22 de febrer de 1813. Cal recordar que alguns dels bisbes han estat participant de les juntes de govern i que els eclesiàstics i les institucions de l'Església participen en els moviments populars sorgits en el curs del conflicte, per la qual raó els francesos prenen les corresponents represàlies. Alguns dels bisbes de Catalunya s'havien refugiat a Mallorca però el de Vic roman a la seva diòcesi i afronta les represàlies dels francesos.

La ciutat tenia problemes que s'afegien, com al mes de febrer que calgué nomenar almoiners per portar la manutenció d'un grup de dones tancades a la Casa de la Ciutat, provinents de Castelló, i això en un any, el 1813, en el qual el tràfec per l'Ebre superava l'habitual, just des que els francesos passaven a la defensiva i en el moment en el qual, des d'Alacant, pujava una expedició militar britànica, una flota que passava pel davant de les goles de l'Ebre i navegava cap a Tarragona.

En el ressò del fracàs de les campanyes a Rússia, el 7 de març Napoleó decretava la simplificació de la burocràcia a Catalunya, i el 17 son germà Josep I Buonaparte havia de sortir de Madrid per no tornar-hi mai més, encara que serà el dia 28 de maig quan les tropes napoleòniques hauran d'abandonar la capital espanyola i se n'emportaran totes les riqueses i obres d'art que podran arregar però al maig, de fet, Girona passarà a ésser la capital d'una Catalunya el sud de la qual només estava regit pel mariscal Suchet.

Per aquest temps el Capítol tortosí tenia un nou problema puix que el 13 de maig més de 50 soldats espanyols presoners els demanaven ajut, sotmesos com estaven a unes condicions extremes, i bé que l'endemà els canonges feren per socórrer-los per raó de la caritat cristiana, però el comandament francès ho impedia en informar que ja no eren a la ciutat, que havien estat evacuats. En aquell mateix maig, el dia 21, Napoleó derrotava els prussians i els russos en la batalla de Bautzen, a Saxònia, a 60 km de Dresden, quan aquelles tropes, derrotades a Lützen, s'havien aturat a Bautzen per esperar el tsar Alexandre I de Rússia i el rei Frederic Guillem III de Prússia. Els francesos atacaren fins imposar llur força a les línies defensives i envoltaren la ciutat per tallar la retirada a l'enemic. El mariscal Ney, però, indecis com estava, posicionava la tropa de manera incorrecta i això permeté als russoprussians d'escapar de la matança total decidida per Napoleó.

Al juny, però, els britànics atacaven Tarragona i hi arribaven a desembarcar, pel qual fet el mariscal Suchet s'hi desplaçava a corre-cuita des de València, això havent estat prèvia la tramesa a la riba del Francolí del guarniment militar de Tortosa. El dia 20 i havent estat rebutjats els britànics, el comte de l'Albufera tornava a València per la mateixa via, encara que haurà d'abandonar la ciutat el 5 de juliol. El general britànic Arthur Colley Wellesley, l'endemà 21, derrotava les forces napoleòniques a Vitòria.

A desgrat de tants mesos de convivència d'ençà de la redistribució de convents, els ordes religiosos femenins de Tortosa no deixaven de tenir problemes i aleshores, el 2 de juliol, per la porta de comunicació entre els monestirs de Santa Clara i de l'Hospital de Sant Joan, en l'acompliment d'una ordre donada pels francesos tres dies abans, mitjançant un passadís fet de taulons les monges tornaven a passar al convent de les menorettes sense haver tingut quasi temps per adobar les maleses de la guerra fetes en el setge de 1810⁷⁹³. Dos dies després, el 4, les tres comunitats religioses femenines (menorettes, hospitaleres i concepcionistes) conviuen a Santa Clara per aquella disposició oficial i nomenaven presidenta per un any a Anna Maria Vilà, amb el plau del vicari-general Joaquim Olivan que, a 3 de juliol de 1814, disposarà el seu manteniment en el càrrec mentre que no es disposi una altra cosa.

Els temps eren de forta inquietud, però, i l'endemà 5 el mariscal Suchet se n'anava de València i retrocedia fins a la línia de l'Ebre. Els partidaris valencians que escapaven dels espanyols s'hi havien afegit i Silvano Larreguy de Civreux testimoniava de com la gent de les viles i pobles manifestaven la seva tristesa per la marxa dels francesos. El seu exèrcit passava per Tortosa, un exèrcit que unit al que per la part alta de Catalunya comanava Decaen, Maurice Mathieu i Lamarque, podrien merèixer el qualificatiu de les millors tropes de l'imperi francès. El mariscal Louis-Gabriel Suchet, comte d'Albufera, passa de llarg per Tortosa puix que havia

⁷⁹³ BEGUER a o. c., man. 159v. 160r. – Cal veure, també, VERGÉS PAULI a o. c., pàgs. 53-203.

decidit situar a Vilafranca del Penedès el seu quarter general. El 18 de juliol el mariscal evacuarà Tarragona i iniciarà la retirada cap a la frontera.

El 9 de juliol eren empresonats diversos membres del Capítol de la seu de Tortosa, detinguts per raó de les contribucions impagades per la institució. El comensal Llop i el beneficiat Grau romangueren tancats a la Casa de la Ciutat “*con otros muchos individuos*” o bé “*en circunstancias de sufrirla en representación de personas particulares*”, i Llop la sofria en representació del Marquès de Bellet de Mianes⁷⁹⁴. Els presos aviat foren traslladats al castell o fort de les Tenalles amb el propòsit d’empitjorar les condicions del confinament i augmentar així les pressions al Capítol, per tal de moure’l al pagament, tot comptant amb què entre els sis capitulars empresonats figurava el mateix vicari general de la diòcesi que actuava en funció de bisbe. L’empresonament es mantingué fins al 5 de novembre que el Capítol, gràcies a un prestamista particular, pogué lliurar els 4500 duros exigits per a l’alliberament. El 27 de juliol, per si allò encara no fos prou, el comissari de policia feia un registre sobtat a les dependències de la seu i trobava tres pistoles i articles particulars entrats de contraban que, segons es declarà, hi havien estat dipositats en previsió als bombardeigs i al setge dels espanyols, quasi tot productes anglesos prohibits pel bloqueig continental, pels quals fets s’imposava al Capítol una multa o “aportació” de 180.000 racions de vi per a les tropes. La realitat, altrament, imposava al juliol el bloqueig de Tortosa per l’exèrcit espanyol i la presència, al suburbi dels Reguers, del guerriller espanyol Juan Martín “el Empecinado”, on encara hi romandrà el 14 de gener de 1814. El tortosí Josep Antoni Cid era a l’exèrcit que bloquejava Tortosa, menat pels generals Elio i Villacampa, i realitzava diversos atacs, aconseguint molts ramats que conservaven els francesos.

L’exèrcit francès, comandat directament per Napoleó, el 27 d’agost derrotava vora Dresden les forces de la Sisena Coalició (Àustria, Rússia, Prússia) que comandava Karl Philipp von Schwarzenberg, el príncep del mateix nom que ben aviat serà mariscal de camp. La victòria no esdevenia absoluta perquè no es perseguí l’enemic en fuga i, malgrat de la impressionant victòria tàctica, l’emperador calgué que es retirés urgentment per causa d’un fort còlic, potser que un atac d’epilèpsia. Els francesos, tres dies després, es retran en la batalla de Kulm. Fou en entrar a l’octubre, el dia 7, quan l’exèrcit de Wellington, amb espanyols, portuguesos i britànics, travessava la frontera hispano-francesa en persecució de les tropes napoleòniques.

La febre groga, el 14 de novembre, s’emportava a Cadis l’escriptor i polític liberal Antoni de Campmany de Montpalau, el qui a la seva obra deixava tan ben definit el diputat tortosí Ferran Navarro en la seva presència silent a les Corts, i uns dies després, el 25, Napoleó escrivia la darrera de les seves lletres referides a Tortosa, també datada a París i adreçada al ministre de la Guerra⁷⁹⁵. Quan la dominació tocava l’acabament es capficava a mantenir íntegre el sòl francès, just cap on maniobraven els exèrcits aliats, i enumerava les forces que li restaven a Catalunya, sobre tot les deixades endarrere per Suchet en abandonar València: els guarniments de Sagunt, Peníscola i Tortosa, totes envoltades per l’enemic i sense que se’n tinguessin notícies. L’emperador restituïa Fernando VII al tron espanyol l’11 de desembre i el 29 forçava son germà Josep a abdicar de la corona hispànica. El dia 31, llavors, Suïssa resultava alliberada de l’ocupació napoleònica i a Ginebra s’establí un govern helvètic provisional.

El criteri general era el fet que grups cultes il·lustrats i una minoria liberal podien exercir una evident pressió sobre els assistents a les Corts de Cadis, impulsant una constitució política per a la monarquia hispànica, unes disposicions que han de liquidar l’antic règim i accedir a un estat liberal. Les tendències oposades xoquen sovint d’ençà de llurs posicions per bé que cal comptar amb què els eclesiàstics participants constitueixen la categoria social més nombrosa encara que minoritària quant al conjunt, de manera que els grups dels més il·lustrats i liberals poden aconseguir disposicions que posen l’Església en una nova situació social, de manera que “es declararà la llibertat d’impremta, contra el monopoli reial i de l’Església; l’abolició de les senyories jurisdiccionals (a Catalunya, en 1787, sobre 2.454 entitats de població, la senyoria

⁷⁹⁴ Recerca.2, pàg. 98. PASTOR, a o. c., pàg. 327.

⁷⁹⁵ Lletre núm. 28.942 del vl. 26, a *La Zuda* de 1922.

eclesiàstica en tenia 668, o sigui un 27,22 %) i del vot de Santiago; el segrest dels béns dels cossos eclesiàstics abolits durant la guerra, si no es tornava a establir, l'abolició de la Inquisició (que era un mitjà genuí d'ortodòxia (...) i l'anunci, no concretat, de la reforma del clergat regular (segons un cens de 1797, en aquell moment, sobre uns 850.000 habitants que tenia Catalunya, hi havia 6.264 capellans seculars, 4.226 religiosos i 1.249 monges)". L'elaboració de la normativa reformista no troba gaire oposició parlamentària malgrat que ben al contrari passa en els àmbits socials, on sorgeix una dura oposició per part dels absolutistes i més encara entre l'episcopat.

El 12 de desembre, doncs, l'arquebisbe de Tarragona i els set bisbes que es refugiaven a Mallorca signaven un document d'oposició a l'abolició de la Inquisició i al reformisme religiós de les Corts de Cadis, puix que ho veien com a fruit d'una conspiració internacional atida per la maçoneria, d'origen francès, per destruir la monarquia i l'Església, tot presentant els reformadors com a còmplices dels invasors francesos i com a traïdors a Déu i a la pàtria.

En començar l'any 1814 els francesos van fer sortir molta gent de Tortosa, ja sigui pel gir advers que havia pres la guerra o per evitar-los patiments i estalviar recursos, puix que els espanyols bloquejaven Tortosa i a la ciutat mancaven els queviures. Els residents a la seu s'havien reduït a dotze i el cor es tenia al presbiteri de la capella de la Cinta, on es realitzaren també els oficis fins a l'abril, quan els francesos evacuaren la ciutat. Durant algun temps la parròquia de Sant Jaume també se situava en aquesta capella, car l'intendent militar francès reclamà aquella església per convertir-la en magatzem de blat per a la ciutat. En els primers dies de gener sembla ésser que el guerriller espanyol Juan Martín "el Empecinado", amb la seva divisió, seguia desplegat al sector dels Reguers, més amunt de Roquetes, segons es desprèn d'un document de depuració fet al prohoms tortosí Benet Benet que era el propietari de la finca ocupada pels espanyols. Es comentava, tanmateix, de com l'emprenedor tortosí Josep Antoni Cid proporcionava recursos al general Castaños que, amb son exèrcit, anava cap a França, i que els remetia 66 fanèques de sal en menys de dos mesos, des de les Salines dels Alfacs, en venda valorada en 3 milions. Altrament, aleshores se sabia que els dos reliquiàris de la Cinta de la Mare de Déu que es van amagar durant els tres anys del domini francès es guardaven encara i que en començar el 1814, el 17 de gener, amb el setge dels espanyols, quan els francesos feien marxar ciutadans i clergues se n'anaren el canonge Marià Freixes i Joaquim Oliván, i el primer s'emportà el reliquiari major a Batea i el segon s'enduia el menor a Calaceit, en les quals viles de la diòcesi es guardaren en un lloc segur. El bisbe Salinas, en assabentar-se'n, comissionava un sacerdot que els recollia i els posava a mans seves el 26 de febrer, i el 3 de març es traslladava a Onda.

La derrota de Napoleó a Leipzig, un any abans, havia alterat la situació política al nord d'Europa i la guanyadora Suècia volia Noruega, un domini de Dinamarca, per la qual raó el 14 de gener se signà el Tractat de Kiel pel qual el regne danès, vençut en les guerres napoleòniques, cedia Noruega a la Suècia que regia el regent Jean Baptiste Bernadotte, això a canvi de les regions sueques de la Pomerània, i per tal d'impedir-ho, el 19 de febrer, la Noruega que es resistia a la dominació sueca adoptava com a regent el príncep Cristià Frederic de Dinamarca que fundarà un moviment independentista noruec que triomfarà, sobretot, pel desig d'independència dels noruecs. El tractat de Kiel, doncs, mai no entrarà en vigor perquè aquelles regions de la Pomerània passaran a Prússia i Noruega es declararà independent, al maig promulgarà una Constitució i elegirà rei. Anglaterra i els seus aliats feien costat a Bernadotte, però, i Noruega haurà d'acceptar l'acta d'unió amb Suècia a l'agost de 1815, encara que amb una amplíssima autonomia que no podrà impedir una tibantor creixent i que conclourà al juny de 1905 amb la total independència dels noruecs.

A Tortosa hi havia tantes necessitats que en el primer dia de febrer l'Església demanà permís a l'autoritat francesa per tractar amb el general espanyol, establert a Xerta, de passar vi per tal de poder consagrar, per bé que la situació de setge i de conflicte entre francesos i espanyols tocava a la seva fi perquè el 18 de març i amb el plau dels espanyols la unitat de 3000 soldats francesos del guarniment, la qual comandava Mr. Robert, es determinava que evacués la ciutat i així es desinflaven les esperances de molts mentre que la incredulitat feia trontollar les disposicions de retirada i el mateix Robert desplaçava els seus agents a Barcelona

per tal de confirmar-ho. Al cap de quatre dies, el 22 de març, Fernando VII entrava a Catalunya per la Jonquera⁷⁹⁶.

La batalla de París enfrontava el 30 de març l'exèrcit francès amb la coalició de forces europees que combatien Napoleó i la derrota francesa marcava la fi de les operacions militars de la campanya de França i serà la causa de la primera abdicació de Napoleó el dia 31 i de la restauració de la monarquia borbònica. Els francesos, en la batalla, perdien 6.000 soldats (3.500 morts, 2.500 ferits i la resta presoners) i la coalició en perdia 18.000 (8.000 morts i 10.000 ferits). La derrota portava la rendició de París i l'entrada triomfal dels aliats. Llavors, el 6 d'abril, Lluís Estanislau Xavier, germà del guillotinat Lluís XVI, pujava al tron de França com Lluís XVIII i ho feia segons la voluntat dels aliats que havien ocupat París el dia 31 de març i també de l'antic ministre de Napoleó, Charles Maurice de Talleyrand. Tot seguit es passava a establir una Constitució i un Parlament bicameral, la Cambra dels Pars i la Cambra dels Diputats. En la nova situació es permetrà una major llibertat d'expressió que l'existent en l'etapa napoleònica i, anècdoticament, es pot afegir que el 1817 aquest rei contractarà els serveis de l'espia català Domènec Badia, el qui ja havia treballat per a Carlos IV d'Espanya amb el pseudònim d'Ali Bei.

Napoleó abdicà el 31 de març a favor de son fill de tres anys, abandonat com havia estat pels seus generals i familiars. L'acord fou a Fontainebleau entre els seus representants i els plenipotenciaris de l'emperador d'Àustria, el tsar de Rússia i el rei de Prússia després de la derrota francesa i l'ocupació de París per les tropes de la VI Coalició. Napoleó abdicava d'emperador tot i que se li reconeixia el títol, i renunciava als drets de sobirania sobre tots els territoris que havien estat sota el seu domini i ell mateix, al cap de dos dies, s'avenia a ratificar-ho. Llavors, el dia 28 d'abril i desterrat com havia estat, embarcava a Fréjus per navegar cap a l'illa d'Elba, on romandrà fins al març de 1815 que tornarà a París i reprendrà el poder tot iniciant el període denominat dels Cent Dies. El 14 d'abril, després del desterrament de Napoleó a Elba, Lluís XVIII desembarcava a Calais per prendre possessió del tron de França.

L'acord del 17 de maig entre els dos caps dels exèrcits, Suchet i Wallesley, establia la retirada esglaonada de les tropes franceses que romanien a Catalunya i a València. El Ferran VII havia pres el camí més directe i estava entrant a Madrid, on iniciarà el seu primer sexenni absolutista (1814-1820) sense haver-se oblidat de decretar l'abolició de la Constitució de Cadis i d'aquella primera Diputació de Catalunya de caire constitucional que ja no serà restablerta fins al 1820, durant el Trienni Constitucional. Tortosa restava totalment evacuada pels francesos el 18 de maig i, tot i que es digué que les tropes sortiren tan precipitadament que a la plaça major es deixaren dues banderes, les quals foren després guardades a la sagristia de la seu, el fet fou que el III Exèrcit abandonà ordenadament la ciutat segons el pla d'evacuació establert per als diferents enclaus on romania, tot plegat mentre que la major part de tortosins continuaven refugiats fora de la ciutat.

En el mateix dia 18 i quan eren les cinc del matí en Rafael de Casteràs, coronel del Regiment d'Infanteria de Línia, 2on. de Burgos, governador interí, al front de les seves tropes, constituïa a la Plaça Major un consistori municipal i nomenava de regidors per al nou ajuntament Marià de Gras, el qui era Baró de Font de Quint, Josep Tomàs d'Oliver, Benet Benet, Josep Aparici, Domènec Cartes, Ramon Salvador i el Dr. Vicent Cuello com a procurador síndic i personer. Aleshores desapareixien les accions independentistes i començaven també a actuar les juntes de Purificació, les quals s'aplegaven en una sala del palau episcopal. El 1823, després d'una etapa repressiva per causa de la francofília tortosina, encara se seguiran expedint certificacions de purificació. Dos dies després, el 20 de maig, es publicava un reial decret que permetia que els religiosos regulars retornessin als seus convents i, encara, l'endemà 21 es realitzava la primera sessió capitular conjunta a la sagristia major de la seu. Llavors el bisbe Salinas, havent marxat els francesos, encapçalava la denúncia contra els afrancesats, als que aviat es posava en el mateix sac que als liberals.

⁷⁹⁶ Per seguir amb detall el procés cal consultar, com en tot el temps del domini napoleònic, la nostra obra "*Entorn a Tortosa napoleònica*" i el moment actual a la pàg. 222.

El bisbe Antonio José Salinas, voluntàriament i permanentment exiliat de la capital de la diòcesi, moria a Castelló l'11 de juny de 1814 sense haver-hi tornat en cap moment. La malaltia soferta havia estat breu i sembla ésser que havia caigut malalt quan es preparava per tornar a Tortosa. Representants del Capítol de la seu tortosense anaren d'immediat a Castelló, on es féu enterrar a l'església de Santa Clara d'aquella ciutat, al convent de les clarisses que Salinas havia protegit, i l'oració fúnebre va estar a càrrec del canonge magistral Manuel Ortells. De tot s'ocupà l'ardiaca Antoni Martines, el qui romangué allí fins que tornà amb els reliquiariis de la Cinta. La llosa del vas portava aquest epitafi: "*D.O.M. - Aquí yace el Illmo. y Rmo. Señor D. Fr. Antonio José Salinas y Moreno, natural de Hellín. De Comisario General de la Religión Franciscana en España, fué promovido al Obispado de Tortosa, y lo gobernó 24 años cumplidos. En muy críticas circunstancias unió los ánimos de los Dignidades y Canónigos de su Sta. Iglesia. En las funestas de la dominación Napoleónica, obligado á emigrar adoptó los medios mas oportunos para el bien de su grey. Tranquilizado con el retorno del suspirado Rey Fernando VII, y vista la deseada libertad de la Diócesis y de su Capital, murió en Castellon de la Plana en 11 de Junio de 1814, a los 82 años y 3 meses y 19 dias de edad. A tan venerable Prelado, adictísimo á la Sede Apostólica, digno sucesor de la de San Rufo, Perfecto alumno de su Patriarca, y liberal protector de este Convento, dedica esta memoria D. Antonio Martinez, Arcediano de Culla.*"

El retorn del rei espanyol Fernando VII portava en aquell mateix mes de juny, el dia 21, el restabliment del Tribunal de la Inquisició i el 29 tornaven a la ciutat els reliquiariis de la Cinta, rebuts amb processó i alegria general. El fet també porta la immediata invalidació dels continguts constitucionals elaborats a les Corts de Cadis i un mes després, el 30 de juliol i mitjançant una Reial Cèdula, es reposaven els ajuntaments del 1808 i a Tortosa s'iniciava la resistència del degà municipal Josep-Tomàs d'Oliver i de Ramon, la qual es mantindrà fins al 1819 que la desestimarà el Suprem Consell de Castella⁷⁹⁷. L'endemà, el 31 de juliol, el sant pare Pius VII restituïa "en el mateix estat antic i en tot l'orbe catòlic la Companyia de Jesús" amb resposta del monarca espanyol que en decretava el retorn, foragitats com havien estat el 1767 i, de fet, l'Església recuperava a la situació que gaudia en l'Antic Règim.

Els esdeveniments internacionals d'aquell estiu giraren a l'entorn de l'enfrontament entre els anglesos i els nord-americans perquè del 24 al 28 d'agost la ciutat de Washington fou ocupada i incendiada per l'exèrcit britànic. Un greu problema condicionava Europa des que acabà la guerra, i per tal de resoldre'l el 8 d'octubre s'obria el Congrés de Viena amb la voluntat generalitzada de recuperar el mapa de fronteres, tan alterades per les conquestes napoleòniques. Damunt les festes de Nadal els anglesos i els nord-americans laboraven per acabar amb els enfrontaments i just el dia 24, a Gant (Bèlgica), ambdues parts es trobaven per signar una "pau perpètua" que posava fi a la guerra iniciada el 1812, malgrat que la notícia trigarà unes setmanes a arribar a Amèrica i, llavors, cessaran veritablement els combats després de la victòria americana a Nova Orléans i de la britànica a Fort Bowye. El Senat unànime aprovarà el tractat el 16 de febrer de 1815 i l'endemà el president James Madison intercanviarà els documents de ratificació amb el diplomàtic britànic a Washington: els territoris ocupats havien de tornar-se al país que els tenia de bell antuvi, no es posaven en qüestió els mòbils del conflicte per bé que es proposaven comissions conjuntes per debatre els límits colonials britànics al Canadà. Talment s'iniciava la fi de la dependència nord-americana d'Europa.

A Tortosa, el 21 de desembre sor Anna Maria Vilà havia estat confirmada abadessa dels tres ordes femenins aplegats a Santa Clara, d'ençà de la disposició del vicari general Joaquim Olivan, i entrats en l'any 1815, el dia 5 de gener el canonge doctoral Josep Roset reconciliava l'església de Sant Jaume, per causa d'haver-hi estat mort un soldat francès, i el dia 8 s'hi traslladava un altre cop la parròquia, des de la seu on estava establerta provisionalment, amb assistència de canonges i en ambient festiu, de l'Ajuntament, del governador, de la noblesa... i d'un poble assedegat de pau que es trobava en que la ciutat semblava haver sofert

⁷⁹⁷ Recerca.2, pàg. 109.

un terratrèmol... malgrat que l'únic terratrèmol, i molt intens, esdevingué el dia 13 de gener i destruïa tot Avezano, als Abruços italians, amb l'afegit que portà la mort a 30.000 persones.

Bibliografia: Bayerri, 1959, pàgs. 523; *Diccionari...*, 3, pàg. 328 (Boadas, Agustí – Martí, Josep); Jover, 1973, pàg. 55; Matamoros, 1932; Miravall, 1985, pàgs. 81 i 100; O'Callaghan, 1896, pàg. 225-227 i 1906, pàg. 5; Sancho, 1859; Vergés Pauli, 1912 (IV), pàgs. 201 i ss.; Villanueva, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsalinasm.html>

Manuel Ros de Medrano

(26 febrer 1815 – 23 setembre 1821)

Manuel Ros de Medrano havia nascut a Ourense, Galícia, el 12 de setembre de l'any 1756, en una família modesta, religiosa i de rectes costums, uns hàbits que feia propis a benefici del seu talent i laboriositat. La bona predisposició portà els seus pares a donar-li una bona formació literària i a seguir els estudis de Filosofia i Teologia al convent de Sant Francesc, d'Ourense, per passar després a la Universitat de Compostel·la per estudiar Dret civil i canònic, on acabà superant els estudis de doctorat.

Ros emigrava llavors a Madrid i exercia d'advocat, fent ofici i fent-se un nom, i fou en aquell moment quan publicà, ben oportunament, l'obra titulada "*Origen de las rentas de la Iglesia de España*", la qual tingué bona acollida al mercat del llibre. Era aquell el temps en el qual defensà i guanyà el famós plet de l'exempció als gallecs del tribut o gabella coneguda com la *Luctuosa*, referida al dret que tenia el perceptor dels delmes en cada cap de família traspasat a triar entre el mobiliari el moble de quatre potes que més li escaigués. S'havia fet un nom i estabilitzat professionalment quan Rafael Meléndez de Luarda, bisbe de Santander, se li adreçà per escrit per tal d'oferir-li la fiscalia de la seva Cúria: el càrrec comportava l'accés al sacerdoci i Ros s'ho pensà molt abans d'acceptar per bé que, incorporat a l'Església, esdevingué un digne sacerdot i un fiscal que destacava per la seva formació i diligència.

Guanyades les oposicions a una canongia d'ofici a la catedral d'Àvila, es beneficià després d'un nomenament reial per a una canongia a la col·legiata de Padron que permutaria més tard amb un benefici a la catedral d'Ourense. El 1802 guanyava unes altres oposicions i era nomenat canonge doctoral de la mateixa catedral, i el 1806 obtenia, també per oposició, la canongia doctoral de l'Església metropolitana de Sant Jaume de Compostel·la.

La Guerra del Francès, de la Independència per als castellans, condicionava tots els afers i tots els esforços en l'àmbit de la Corona i, en constituir-se les juntes de defensa per les diverses nacionalitats de l'imperi castellà, Ros fou nomenat membre de la Junta de Govern de Compostel·la, on destacà per la seva activitat i seny i de tal manera que li valgué que els electors el votessin com a Diputat a les Corts que, de manera extraordinària, se celebraren a Cadis en l'any 1810.

El curs de les sessions a Cadis feia veure a Ros que la seva postura el situava a l'oposició dels corrents revolucionaris que estaven prenent posicions a l'assemblea i, doncs, cercà i consolidà un nucli de diputats que coincidissin en llur addicció al rei, a la religió i a les tradicionals formes de govern monàrquiques. El problema va raure en la minoria parlamentària que constituïen perquè no passaven d'ésser una minoria testimonial dins el curs dels debats i, sense alternativa, calgué recórrer als recursos oferts per la premsa. De tal manera publicava contra els projectes d'Álvarez Guerra i d'altres articulistes posats en la mateixa línia mentre que contribuïa a la fundació del periòdic "*El procurador General de la Nación y del Rey*", on aparegueren articles de Ros que evidenciaven la força de les seves conviccions i l'alt nivell del seu pensament obert al nacionalisme espanyol que s'engegava políticament d'ençà de la cultura castellana d'ideals expansionistes. No fou en tal sentit on trobà una oposició, és clar, sinó en els criteris de partit i en els grups de mentalitat progressista, la qual actitud d'enfrontament social i dialèctic li proporcionà una dura resposta i forta persecució dels adversaris: per causa de la seva "*Carta misiva*" contra Bartolomé José Gallardo fou condemnat i suspès de les seves funcions de diputat encara que ell es mantingué en el seu camp i en la seva lluita i de tal manera que, un dia, alguns exaltats li assaltaren casa per insultar-lo, atemorir-lo o apallissar-lo i, havent-se absentat, es desfogaren tot trencat-li vidres i fent una malesa. Fernando VII havia tornat als països que integrava la seva Corona, al març de 1814, i començava el seu desastrós regnat, el qual s'allargaria fins al 1833. El rei *desitjat* havia entrat per Figueres a la demarcació castellana que denominaven "Espanya" i seguia per Girona, Mataró i Reus, i un temps després invalidava a València l'obra constitucional de les Corts de Cadis: d'ençà que calgué comptar amb uns anys caracteritzats per les revoltes, encaminades a

la resurrecció de la Constitució de 1812. En els primers moments, Ros complia la seva promesa de recórrer a peu el trajecte comprès de Sant Jaume de Galícia a Saragossa, per visitar la Mare de Déu del Pilar, les quals fites, com se sap, responen a dos essencials pilars polítics de la nova ideologia nacionalista i als fonaments del nou estat, Espanya, que consolidava el conservadorisme imperial castellà i passaria a ésser elaborada una ideologia que, posada a l'enclusa i sota violentes i espurnejants martellades, seria elaborada i imposada arreu de les terres de la Corona: mentre que el poble s'havia passat anys de lluita, en una guerra que havia estat model d'acarnissament i de salvatgia entre tots els pobles d'Europa, els polítics l'havien traït i concebien un nou estat unitari que organitzava, estructurava i consolidava el conservadorisme imperial castellà malgrat que, tot plegat, era la fi de l'Antic Règim.

Restaurat el règim absolutista, el canonge Ros atacava les Corts de Cadis en editar una requisitòria de vint-i-un punts o observacions d'actualitat sobre els atemptats comesos per aquella institució parlamentària. Vistos els esdeveniments, acabava per manifestar que la celebració de Corts era una inconveniència, de moment, encara que tan sols fos per estaments, puix que l'ideari exposat en les darreres convocatòries de Cadis i de Madrid, a les quals denominava "*juntas democráticas*", eren d'allò més perillós.

Feia ben poc de l'acabament de la guerra quan el rei Fernando VII el proposà per al bisbat de Lugo, a la seva Galícia, encara que Ros no l'acceptà. Llavors se'l proposava com a bisbe de Tortosa, i ho hagué d'acceptar per raó de les pressions que estava patint. La proposta es feia el 25 de setembre de 1814, es confirmava el 19 de desembre següent i se l'ordenava bisbe el 26 de febrer de 1815 (el 13 de març, segons la documentació local) i feia la seva entrada oficial el 15 d'abril. Ros tenia llavors 58 anys

La gran ventada europea semblava haver calmat però persistia al marge de les misèries hispàniques i de l'absolutisme dur que aplicava la monarquia borbònica, i persistia de tal manera que el mateix 26 de febrer de l'ordenament fou el dia en el qual Napoleó Buonaparte aprofità una badada dels guàrdies francesos i britànics i embarcà a Portoferraio, a l'illa d'Elba, amb uns 600 homes, i navegà cap a Antibes, on arribarà l'1 de març. Un cop a França, i llevat de la Provença que es mantenia fidel a la monarquia borbònica, Napoleó rebia arreu les benvingudes que palesaven el seu poder d'atracció, essent aclamat arreu per on passava i, sense disparar un sol tret, la seva tropa creixia sense parar fins que esdevingué un veritable exèrcit de 14.000 soldats. El mariscal Michael Ney, el 14 de març, tenia ordres de Lluís XVIII d'impedir que Napoleó arribés a París però, davant la situació, s'ho pensava bé i adreçava un escrit a la seva tropa per exaltar la lleialtat a Napoleó i per reconèixer-lo com l'únic sobirà de França. Napoleó i Ney es trobaren a Auxerre i s'abraçaren públicament abans d'anar-se'n plegats cap a París, on arribava el dia 20 i començava el segon i efímer mandat dels Cent Dies. El dia 13, mentrestant, el bisbe Manuel Ros de Medrano prenia possessió de la diòcesi de Tortosa on, des de l'oposició radical a les noves tendències obertes a les Corts de Cadis i fonamentat en un ultrancer absolutisme, seguirà fent el camí de l'anterior prelat.

Quan Ros arribà a Tortosa es va haver de trobar en un ambient desolador. No havien passat quatre anys d'ençà de la conquesta francesa i feia ben poc que s'havia sofert el setge dels espanyols i la ciutat havia d'impactar amb el seu clímax de basarda, les cases enfonsades pels bombardejos dels uns i dels altres, les economies familiars desfetes talment com la municipal, pocs tortosins i gent de totes les llengües i nacionalitats europees escampats pels carrers, arreu la major misèria... Les viles que havia trobat al seu pas estaven quasi desertes i els camps arrasats i d'anys abandonats pels seus conreadors i la ciutat amb els comerços tancats i àdhuc saquejats, les indústries desfetes i la fam arrasava més que el mestral. Molta era la gent que havia mort, ja sigui pels inacabables bombardeigs com per les malalties, així com pel mal nodriment, pels durs combats que s'havien sostingut... Les esglésies havien sofert una sort semblant, i restaven sense recursos, alguna de cremada i altres buides de mobiliari o saquejades. Els sacerdots, tan perseguits per la seva ideologia antirevolucionària, romanien dispersos o havien mort en el combat per les muralles de ponent que havien defensat, en el caos malgrat dels esforços d'uns quants al palau i a la seu mentre que els religiosos dels convents havien escapat com havien pogut. El sant pare Pius VII, en el 1814, havia reinstaurat universalment la Companyia de Jesús amb la butlla *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* però la

situació econòmica no ho permetia en l'àmbit de la Corona hispànica i en tal situació s'arribarà al 31 de juliol de 1815, quan la Casa de la Ciutat s'adreçà al rei perquè, en virtut del Reial Decret de 29 de maig, els jesuïtes puguin restablir-se a Tortosa, i ho aconseguiran havent passat un any, el 1816, a desgrat d'unes rendes tan baixes que amb prou feines s'hi podran mantenir els dos religiosos vinguts, morts tots dos quan l'epidèmia del 1820, just quan l'orde tornarà a ésser foragitada a resultes de les intrigues dels canonges de San Isidro, de Madrid. Un Reial Decret de 18 d'octubre, tanmateix, permetia que els dominicans recuperessin els Reials Col·legis, els que quan la guerra havien estat un hospital de sang, i s'hi reincorporaven aquell mateix any 1815 per continuar en l'ensenyament públic i formació de seminaristes. Quant al 1814 també es comenta quant a la depravació de costums i els guanyadors condemnaven les funestes ideologies revolucionàries de l'enemic i les excelses virtuts del triomfant "*pueblo español*". Els ciutadans, entre els uns i els altres, a cada casa ploraven morts de totes les edats, sobre tot de joves.

El 9 de juny se signava l'acta final i es posava fi al Congrés de Viena, iniciat l'1 d'octubre del 1814. El Congrés, convocat per Francesc I, l'emperador d'Àustria, tenia el propòsit de restablir les fronteres europees en ésser derrotat Napoleó, així com de recuperar la forma i les ideologies polítiques de l'Antic Règim. Els acords presos es mantindran vigents fins a la fi de la I Guerra Mundial per bé que cal comptar amb què la pau s'aconseguia amb el restabliment de l'absolutisme, encara que les mesures de contenció dels enemics de l'Antic Règim no podran evitar la difusió d'idees liberals i socialistes.

Aquell any 1815 tornava a ésser de Napoleó, però, i la seva nova etapa dels Cent Dies arribava al final el 18 de juny, en ésser definitivament derrotat a Waterloo, al sud de Brussel·les, davant les formacions militars dels britànics, belgues, franco-prussians i de Hannover, totes comandades pel mariscal de camp Wallesley, aleshores també duc de Wellington, i el mariscal Blucher. Napoleó concentrà tots els recursos contra els britànics i un aiguat retardà l'atac, la qual cosa permetia una reunió i l'atrinxerament de les forces aliades. El fet era que, al capvespre, tan sols la vella guàrdia de Napoleó podia oferir una resistència perquè la resta de l'exèrcit francès estava anorreat per l'artilleria britànica i per la cavalleria prussiana. Napoleó abdicà del tron imperial en son fill Napoleó II, després de la desfeta, el 22 de juny, per anar-se'n al desterrament a bord del *HMS Northumberland*, en un destronament i exili definitius. El poble de París bé que li demanava de continuar la lluita però els polítics li retiraren el suport i ell s'havia determinat a abandonar el poder i a Rochefort capitulava davant el comandant del vaixell britànic *Bellerophon*.

Napoleó embarcava cap a l'illa de Saint Helena el dia 7 d'agost, una petita illa de possessió britànica enmig de l'Atlàntic sud, de roca volcànica i de només 120 km², a 1.900 km del continent africà i a 2.300 del Brasil, un lloc que els anglesos consideraren perfecte per recloure-hi un presoner tan perillós, encara que un grup de persones que se li mantenien fidels l'acompanyaren en el desterrament. Napoleó arribarà a Sainte Helena el 14 d'octubre i hi romandrà fins a la mort que li esdevindrà el 1821.

Exhaurit l'estiu i acabades les guerres napoleòniques, el 26 de setembre i a proposta del tsar Alexandre I de Rússia, el seu imperi, amb Prússia i Àustria, signaven a París l'acta fundacional de la Santa Aliança, per garantir la pau al continent i frenar els avenços del liberalisme, i es comprometien a mantenir en les seves relacions polítiques els preceptes de justícia, de caritat i de pau. El preàmbul del document afirmava que l'aliança s'establia en nom de la Molt Santa i Indivisible Trinitat, i que els sobirans tenien deures divins per acomplir davant els respectius pobles. El tractat fonamentava les relacions internacionals en el cristianisme, i es declarava obert a tots aquells que acceptessin aquests principis encara que s'excloïa, deliberadament, les potències no cristianes com l'Imperi Otomà. El govern britànic, havent estat invitat a formar-ne part, refusà l'oferta en considerar que el text semblava sospitosament desproveït de qualsevol contingut pràctic. El fet era que el tractat ben just si tindrà protagonisme pràctic, llevat d'ésser el lema d'un determinat tipus de política. Al cap d'un mes, el 20 de novembre, les potències europees estenien a favor de Suïssa un document que garantia la permanent neutralitat i inviolabilitat.

L'any vinent, el 1816, fou un esdeveniment el fet que l'*American Colonisation Society* iniciés el retorn a l'Àfrica dels esclaus negres manumesos de les zones industrials del nord dels Estats Units d'Amèrica, i ho iniciaven amb l'embarcament cap a Àfrica de 1.800 negres americans, l'11 de juny de 1818, de fet amb intenció de foragitar els negres, gent tinguda com perillosa o contraproduent de la pau social. Els vaixells posaren rumb a la futura Libèria, a la Costa del Pebre, habitada per tribus manding que ben bé no ho acceptaven. A Tortosa tornaven a haver problemes amb la manca de pluja i el 4 de febrer el Crist de la Puríssima, en processó, es portava a la Seu en compliment de la voluntat popular a fer la rogativa. El 10 d'abril naixia a la ciutat Jaume Tió, tanmateix, el qui serà capdavanter en la Renaixença de Catalunya, destacat poeta i continuador de l'obra històrica de Víctor Balaguer i, per tant, iniciador del nacionalisme històric català. Una notícia molt ben acollida fou la tornada dels jesuïtes al seu antic convent del carrer Montcada, demanada feia temps per l'Ajuntament i concedida per les autoritats civils i religioses.

La societat tortosina i la diocesana calia que recomencés el camí que la guerra li havia tallat, i sorgir de les cendres i de l'enderroc, malgrat que no tingués mitjans per fer-ho. Els fets li reiteraven aquesta situació extrema al llarg dels temps i el bisbe Manuel Ros de sembla ésser que hi posà tota la seva voluntat i que hi afegia la caritat i l'amor, i atenia tothom i lluitava al costat dels que l'havien de menester. El 16 de març participava en unes altres rogatives de pluja en les quals es tornava a portar a la catedral el sant Crist de la Puríssima, per bé que Ros també publicà pastorals condemnatòries per tal d'"*extirpar los vicios y reanimar el espíritu religioso que estaba tan decaído*" però també ho feia contra el liberalisme i la Il·lustració. Mentrestant el poder aplicava la més ferotge repressió contra els francòfils i les ideologies de la Revolució, amb purgues i afusellaments en un permanent estat d'excepció. Després, el 5 de juliol, al castell de Bellver de Mallorca serà afusellat el general Lacy, capità general de Catalunya quan la guerra del Francès, puix que havia liderat un aixecament liberal a Caldes d'Estrac contra Fernando VII. Lacy havia arribat a Catalunya al novembre de 1816 per preparar, amb el general Francesc Milans del Bosch, una revolta que pretenia reinstaurar la constitució liberal del 1812. La revolta s'iniciava el 5 d'abril a Caldes però un seguit de factors adversos van fer fracassar l'aixecament i fou llavors detingut i traslladat a Mallorca, on se l'afusella. Ros, al maig, publicava una pastoral on, a part de demanar el manteniment dels delmes, denunciava⁷⁹⁸ que la diòcesi estava plena de luxúria o d'obsenitat, derivades d'una desenfrenada passió pel ball. Encara se li sumava l'afer enutjós que sorgia el 18 de juliol quan la priora del monestir de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem manifestava rotundament a l'alcalde d'Amposta, que les terres que la congregació tenia a la Ràpita mai no havien estat dins els termes ampostins, com es pretenia i, encara, en l'any vinent, els d'Amposta s'abocaven a Madrid amb les seves queixes i davant el *Real Consejo de Castilla*, i hi seguiran insistint el 1829⁷⁹⁹, sempre sense èxit.

L'Església organitzava conferències morals per a la instrucció del clergat, restaurava el Seminari conciliar, es procedia al nou equipament de les parròquies i es recuperava per al poble l'ús de la llengua catalana en la predicació, prohibit com havia estat en el regnat de Carlos III, en adonar-se que l'adoctrinament s'havia paralitzat des que es feia en l'incomprensible llengua castellana. En un altre aspecte, actuà per tal que els religiosos tornessin als seus respectius convents, els quals també requerien unes obres de restauració. El palau episcopal restava ben bé inhabitable després d'haver estat quarter de l'exèrcit francès, buidat de béns i de mobles, tirats al riu sacs i més sacs de documentació de l'arxiu diocesà, i Ros no va voler gastar en la restauració els diners que necessitava per a socors al poble: amb els seus familiars es va instal·lar en humils espais, de qualsevol manera i tan sols s'avingué a raons quan se li va dir que la restauració del palau comportava feina i jornal a molts treballadors. Personalment invertia la major part de les seves rendes en l'ajut als més necessitats i solia dir que, malgrat de no posseir bens personals, estava content en poder destinar als pobres la poca cosa que tenia. La seva obra de govern deixava una excel·lent imatge i en el caire religiós es destaquen les

⁷⁹⁸ Segons SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. , o.c. pàg. 42.

⁷⁹⁹ BEGUER, o. c., pàg. 141.

seves assenyades pastorals, “*llenas de unció evangélica y de instrucciones muy acertadas para el buen gobierno de las parroquias, así como los decretos dados en la Santa Visita*”. Publicava, tanmateix, una seguida de sínodes diocesans, pels quals l'Església dertosense continuarà regint-se, impresa a Tortosa en el 1819, amb decrets dels sínodes celebrats pels bisbes Joan Izquierdo, Alfonso Márquez de Prado, Justino Antolínez de Burgos, Josep Fageda, Severo Tomàs Auther i els dels concilis provincials de Tarragona que se celebraren en l'any 1727, tot prologat per una carta pastoral seva en la qual manifestava la necessarietat dels sínodes diocesans que havien deixat de celebrar-se per disposicions polítiques espanyoles, i indicava els celebrats d'ençà del Concili de Trento per acabar recomanant el compliment dels decrets de la col·lecció editada i que aleshores confirmava, llevats d'aquells que haguessin estat derogats per raó de l'ús. En el 1819 apareixia editat el “*Catecismo breu de la Doctrina Christiana*”.

Com a conseqüència dels fets recents, el 5 de febrer de 1818 Jean-Baptiste Bernadotte, el qui havia estat mariscal napoleònic i proclamat després príncep de la Corona, era coronat rei de Suècia com a Carles XIV Joan, i de Noruega com a Carles III Joan. El decadent imperi espanyol, tanmateix, sofria un fort cop l'11 de febrer, puix que Xile s'independitzava després de la victòria obtinguda pel general San Martín en la batalla de Maipú i a l'any vinent, el 1819, l'acabat de designar president provisional de Veneçuela, Simón Bolívar, el 7 d'agost empenia la campanya d'alliberament de Colòmbia. El brigadier realista José M. Barreiro havia confiat en la superioritat del seu exèrcit, féu per tallar-li el pas cap a Bogotà i esdevingué derrotat pels patriotes a Gamera i a Puente Vargas. El dia 4 Bolívar s'havia emparat de Tunja i tallava a Barreiro el camí de Santa Fe i, a la fi, ambdós exèrcits es trobaren al pont de Boyacá, a prop de Tunja, i les derrotades tropes espanyoles foren una massa de presoners mentre que restava obert el camí a Bogotà i garantida la independència de Colòmbia.

Un fet rellevant del moment fou el del 16 d'agost, quan una assemblea de 60.000 obrers tèxtils, aplegats a Saint Peter's Fields, a Manchester, fou violentament dissolta per la policia. Els obrers reclamaven la representació parlamentària dels més humils i una rebaixa del preu del pa i, en els incidents, la policia matava onze persones i en feria 400 més, de les quals 100 eren dones. El govern, a més, dictava les *Six Acts* que limitaven la llibertat de premsa i de reunió. Els conservadors en parlaran com el *Peterloo*, ironia de la batalla.

Tortosa, el 1819, segons el cens dit de Frígola era una ciutat d'onze a dotze mil habitants. El Govern, llavors, comissionava l'enginyer Antonio de los Ríos perquè estudiés el pas per Tortosa de la carretera que passarà per Amposta. A la ciutat, l'endemà del naixement d'Àngel Lluís i Rubió, metge, poeta festiu i destacat periodista, el 12 de setembre l'Ajuntament resultava que havia fet construir un nou edifici destinat a Pescateria, el qual ja estava en ús⁸⁰⁰, i en el mateix mes el governador publicava un ban amb l'Ajuntament i el comandant militar de Marina per qual es regulava la conservació, neteja i sanitat al nou edifici que l'Ajuntament havia fet obrar per tal d'acabar amb els abusos que s'estaven fent. L'Església, el 23 d'octubre, enllestia unes reformes a l'església de Sant Blai, consistents en canviar l'antic paviment de cairons de Mataró per rajoles o mosaics. Una altra acció, d'evident futur, era la del 25 de desembre quan els coronels d'artilleria i d'enginyers Joan Aznar i Ramon Folguera presentaven a la monarquia un projecte de navegació i canalització de l'Ebre.

El govern de Fernando VII havia decretat moltes mesures polítiques contra el constitucionalisme i contra els liberals que àdhuc havien provocat els aixecaments de 1817 i llavors, en el primer dia de gener de 1820 el tinent coronel asturià Rafael del Riego y Tuñas, veterà de la Guerra del Francès i quan romania a l'espera d'ésser embarcat cap a Amèrica amb les tropes que comandava, es rebel·lava a Cabezas de San Juan, a l'Andalusia occidental, i proclamava la Constitució de 1812 que obligarà l'acceptació reial en el mes de març i, amb ells, la reforma de l'Estat i de l'Església. La primera proclamació de la Constitució a Catalunya esdevenia a Vic en el primer dia de març. Transcorregueren uns dies difícils i seguiren els pronunciaments liberals i federalistes que marcaven la generalització del conflicte a A Corunha i a Saragossa i a Pamplona. A Barcelona triomfava el dia 10 i comportava l'assalt a l'edifici de la

⁸⁰⁰ FOGUET a o. c., pàgs. 109 i 73.

Inquisició, i el 16 era a Ciutat de Mallorca i, tanmateix, a València i més tard a Nàpols. L'eufòria esclatava pertot arreu però tot plegat feia veure que el constitucionalisme era un moviment que només tenia un veritable ressò a les ciutats, mentre que en l'àmbit rural es manifestava una resistència a jurar la Constitució i a commemorar-la oficialment, en situació que afavorí diversos intents de rebel·lió. La situació social i política era dura. L'Església, com a tradicional classe social, havia vist minvar els seus drets i privilegis i amb la noblesa havien deixat de tenir la imatge de senyoria per exercir la de mera propietària de terres i béns perquè la Constitució de 1812 havia estat una relativa revolució segons els dictats ideològics del model francès. El cas era que l'empenta d'un liberalisme que havia actuat silenciosament entre la burgesia industrial i comercial, tot comptant amb la tolerància o l'apatia dels militars i amb el suport d'amplis sectors populars, constituïa un fort cop psicològic a la monarquia, de manera que el rei calgué que acceptés la Constitució de Cadis el 9 de març, essent el triomf del segon impuls liberal. D'aquesta manera començava el denominat Trienni Liberal o Constitucional, de març 1820 a setembre 1823, i la revolució també constituïa l'èxit la primera temptativa armada malgrat que comportava la primera guerra civil espanyola. En aquella situació d'inseguretat el Capítol de la seu de Tortosa, seguint el costum iniciat el 1629, el 26 d'abril posava la santa Cinta a mans del canonge Josep Rosset i del sacerdot Francesc Llopis per tal que la portessin a Madrid, sol·licitada com havia estat per raó del preny de la reina.

El gabinet Pérez de Castro-Argüelles fou el primer rostre de govern i les Corts s'aplegaren al juliol i se'n devingueren dos partits polítics: el dels moderats que agrupava els empresonats pel monarca absolutista d'ençà del 1814, i el dels exaltats que es generava en les classes populars urbanes d'ideologia liberal, així com de les associacions patriòtiques. En un marc de veritable confusió política, en el primer dia de març de 1821 es reunia la segona legislatura i l'endemà els treballadors del tèxtil, en la temença de què la tecnologia fes perillar els seus llocs de treball, obrien un fort conflicte que portava la singularitat dels d'Alcoi, els que destruïren les màquines filadores. Llavors, el dia 6 i en fets que atenien les elits polítiques i culturals però que constituïran focus de criteri, el patriota grec Aléxandros Ypsilantis, al cap d'alguns oficials, travessava el riu Prunt i s'instal·lava a Jassy, la capital de Moldàvia i en territori turc, essent el començament d'una llarga guerra d'independència contra l'imperi otomà per bé que, tanmateix, del despertar d'una Europa que simpatitzava amb Grècia, fonamentalment pel seu passat clàssic, i aquest sentiment generalitzat feia que hi hagués gent i àdhuc aristòcrates que agafaren les armes per ells, com lord Byron que va morir en combat a Mesolóngion, mentre que altres finançaven la guerra al ressò de la veu de Lluís I de Baviera que afirmà que "Europa té un deute enorme amb Grècia, a la qual devem les arts i les ciències". Mentrestant la casa reial espanyola reclamava un altre cop la santa Cinta de la Mare de Déu, per les mateixes raons, i el primer dia d'abril i per portar-la cap a Madrid sortien de Tortosa el canonge Joan Portalès amb el sacerdot Honorat Verdager.

Els més exaltats de Barcelona, el 2 d'abril, dirigits pel cap de la milícia nacional voluntària, exigiren la proscripció dels absolutistes més destacats, com era el cas del baró d'Eroles, el bisbe Pau Sitjar i els canonges Avellà i Lloser, i àdhuc es féu per proclamar una república que impulsava el francès Georges Bessières, el qui arribarà a ésser un destacat absolutista. Llavors, al juliol, a Manresa esclatava un primer intent a Catalunya de rebel·lió absolutista que fracassà però que no feia desistir i que portava a la preparació d'un nou alçament, fet en contacte amb els reialistes exiliats a Tolosa de Llenguadoc.

El 4 d'agost de 1821, als sis anys del pontificat a la diòcesi del bisbe Manuel Ros de Medrano, la terra es veia afectada per una forta epidèmia de febre groga, una de les majors calamitats que havia començat a Barcelona i entrat a port tortosí en un farcell que hi procedia, i fou tan virulenta que cap no se'n recordava de semblant. L'epidèmia aviat atacava Ciutat de Mallorca, tanmateix, on era definida com un càstig diví per causa de la implantació d'un règim liberal i d'una legislació adversa a l'Església. Tortosa i les viles de la regió sofriren un sotrac impensable i en uns tres mesos moriren 1.972 persones i entre aquestes hi havia trenta sacerdots i religiosos. La societat encara estava sotmesa a la dura situació deixada per la guerra i seguia patint els efectes de la repressió política practicada sistemàticament pel poder i, amb aquell nou flagell, el terror arreu estava arrelant. El contagi era ràpid, la difusió esdevenia

ampla i la llista de víctimes es feia paorosa, per les quals raons el terror s'emparà de la ciutat sencera, tant que les persones de major qualitat i fermesa arribaven a perdre la serenitat. Tan lluny arribà el pànic que àdhuc les autoritats fugiren al camp i la ciutat s'abocava al caos. Sembla ésser que Tortosa perdia la meitat de la població i calgué obrir un altre fossar per als empestats, el qual se situava al cim de les Esplanetes. Els carmelitans descalços, mentre que feien per millorar les pobres i insuficients instal·lacions del seu convent de la Ratlla de Sant Jaume, es feien càrrec del llit obert i els caputxins, quasi també en una posició heroica, presentaren una actuació exemplar, talment com el bisbe Manuel Ros de Medrano que fou per a tothom la imatge de la caritat.

Ros de Medrano no es mogué de la ciutat, i romangué en el seu lloc per tal d'auxiliar els malalts, i s'esforçà a animar la gent i sensibilitzava tots en el camí de la responsabilitat ciutadana, i venia els mobles del palau per tal de comptar amb mitjans per a ajudar els contagiats, i cercava més mitjans, tot plegat amb un lliurament total i en una sostinguda i admirable actitud heroica. S'esforçà a arregar tota mena de recursos per posar-los a la disposició de la Junta de Sanitat, garantí l'assistència espiritual als malalts, organitzà al Seminari un servei de sacerdots que establien torns per atendre els empestats i bé que hi havia qui li aconsellava marxar de Tortosa per tal de no contagiar-se la malaltia, sense sortir-se'n, per bé que ell considerava que un bisbe no podia abandonar el seu poble, el seu ramat, i amb més raó en aquell temps de basarda.

Al matí i a la tarda feia cap al cor de la catedral per resar els oficis divins, amb els pocs residents restants, malgrat que arribà el dia en el qual al Seminari tan sols restava un religiós per administrar els sagraments puix que els altres sacerdots que establien els torns de servei havien mort sota el cop de dalla de la febre groga o n'estaven greument afectats... i Ros de Medrano anà al Seminari per tal que fossin dos els qui es lliuessin al servei del proïsme, encara que estaven tan intensament reclamats que no podien atendre la demanda. Extenuat i humanament desfet se sentí tocat per la malaltia, i empitjorà, i calgué emportar-se'l al palau de la millor manera que es pogué.

El seu estat era de gravetat i la notícia s'escampà per la ciutat amb més celeritat que l'epidèmia. Molta fou la gent que anà al palau, a interessar-se'n, o potser que per veure'l per darrera vegada i això no es feia sorprenent perquè ell mateix havia fet deixar el pas franc fins a la seva habitació. Es conta de com atenia tothom, malgrat del seu crític estat, de com els aconsellava quant a la vida i la salut eterna, de com els beneïa paternalment... Talment moria el 23 de setembre de 1821, quan tenia 65 anys d'edat, víctima de l'epidèmia, en una miserable situació, després de sis anys i sis mesos de pontificat, oferint-se a Déu nostre senyor com a víctima propiciatòria pels pecats que el seu poble hagués pogut cometre.

Al fons documental de l'arxiu es conserven notes que aporten dades sobre el succés: el bisbe Ros de Medrano morí entre les deu i les onze de la nit i, com estant absents del perill al qual s'exposaven, es presentaren al palau molts ciutadans que posaren el seu cadàver en una modesta caixa que quatre homes es carregaren al coll i s'emportaren mentre que quatre més els acompanyaren amb atxes enceses i, precedint-los pel llit pedregós del Vall, un altre portava una improvisada creu de fusta blanca. Caminaven tristament, silenciosos i amb abatut ànim, sobre els polits còdols que gemegaven, aixecant una pols lleugera, i l'imposant grup que emergia de la nit per endinsar-se en la nit, il·luminat en roig pel vacil·lant llampar del foc de les atxes, el grup arribava a l'hort d'en Climent, just en començar la vessant de la muntanya. Allí mateix, quasi vora la cortina de muralla i en un lloc ja determinat on s'havia obert la fossa, de manera provisional colgaren la caixa que contenia el cos d'aquell home generós i admirable. Algú hi hagué que pensà que l'enterraren així com s'enterra un gos mort però tothom sabia que res més no es podia fer.

El 6 de febrer de 1827 les seves restes seran exhumades i traslladades a la catedral, amb unes honres públiques incomparables, i se li obrirà sepultura a la part de l'Epístola del presbiteri de la capella de la Mare de Déu de la Cinta, amb una làpida on s'informarà així:

1 **D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO)**

2 **ILLUSTRIS(S)IMVS)D(OMINUS)D(OMINUS)EMMANUEL.ROS.ET.MEDRANO.**

DERTOSAE.EPISC(OPUS).

3 PIETATE.MISERICORD(IA).ET.LARGITATE.IN.PAUPERE.

4 AD.EXEMPLAR(EM).PRAECIPUUS.

5 GADIBUS.IN.GENERALI.CONVENTU.REGIS.ET.RELIG(IONIS).VINDEIX.

6 GREGI.PESTE.LABORANTI.OMNIMODIS.DANS.OPERAM.

7 COMMUNI.ORBAE.CIVITATIS.LUCTU.

8 OBIIT.IX.K(ALENDIS).OCT(OBRIS).A(NNO).MDCCCXXI.VIXIT.A(NNOS). VIIJ.IN.
PONTIF(ICATU).

9 SPIRITUM.EIUS.CARITAS.RAPUIT.CORPUS.HIC.SITUM.EST.

10 CARISSIMO.BENE.DE.SE.MERENTI.PRAESULI.

11 SENATUS.S(EDIS).S(ANCTAE).ECCLESIAE.P(AX).C(HRISTI).

(Deo Optimo Maximo. Illustrissimus Dominus Dominus Emmanuel Ros et Medrano, Dertosae Episcopus, pietate, misericordia et largitate in paupere ad exemplarem praecipuus, Gadibus in Generali Conventu regis et religionis vindex, gregi peste laboranti omnimodis dans operam, comuni orbæ civitatis luctu. Obiit IX kalendis octobris anno MDCCCXXI. Vixit annos VII in pontificatu. Spiritum eius caritas rapuit. Corpus hic situm est. Carissimo, bene de se, merenti praesuli, Senatus Sedis Sanctæ Ecclesiæ. Pax Christi. - A Déu, l'Óptim, el Màxim. Il.lustríssim Senyor Don Manuel Ros de Medrano, bisbe de Tortosa, el primer en la pietat, en la misericòrdia i en la llarguesa entre la pobresa a més d'exemplar, representant del rei i de la religió en les Corts Generals de Cadis, ocupant-se de totes les maneres del seu ramat que patia per la pesta, al dolor comú de la ciutat orfe. Morí el 9 de les calendes d'octubre (23 setembre) de 1821. Visqué 7 anys en pontificat. La caritat arrabassa el seu esperit. El cos jau ací. Al caríssim, al bé dels seus, al bisbe mereixedor, el Capítol de la Seu de la santa Església. La pau de Déu.)

Els ciutadans, i de manera especial els estaments més humils, manifestaran el seu agraïment i admiració en aixecar-li un monument que recordés la seva exemplaritat i el seu heroic servei a la societat i, amb aquesta voluntat, el 28 de febrer de 1886 hi posaran la primera pedra el bisbe Francisco Aznar i l'alcalde Josep González, amb l'assistència del bisbe de Jaca, del governador militar Damià Pinyol i d'una gentada que els acompanyà. A les festes de la Cinta de l'any 1928, en plena dictadura militar espanyola, l'Ajuntament, amb el capità general de Catalunya Emilio Barrera, l'alcalde Joaquim Bau i autoritats, inauguraran el monument a Ros de Medrano, a la Plaça d'Alfonso, una figura sedent de bronze, obra de l'escultor Víctor Cerveto, posada sobre un alt pòdium a la qual, uns extremistes anticlericals que en lloc de veure un admirable heroi popular només van veure una autoritat i un bisbe, el dia 1 d'agost de 1932, passaren una corda pel coll de l'escultura i l'abatien i l'arrossegaven de manera salvatge pels carrers de la ciutat sense que ningú no reaccionés⁸⁰¹, tot en l'ambient d'eufòria per l'adveniment de la República que ells mateixos degradaven.

El problema de la febre groga obligà a l'establiment d'un cordó sanitari que fou ben nociu per a l'economia. L'epidèmia tingué un fort ressò a França i el govern de Lluís XVIII, malfiant-se del règim del Trienni Constitucional, sota l'excusa de controlar sanitàriament aprofitava per militaritzar la frontera i ajudar els nuclis absolutistes de l'Urgell on, a l'estiu de l'any vinent, les protestes de l'oposició ultraconservadora sorgiran principalment a l'interior del país i es concretaran amb la formació de la Regència d'Urgell.

La primera Diputació de Catalunya de caire constitucional, constituïda el 1812 i abolida per Fernando VII el 1814, es restablí el 1820 amb el Trienni Constitucional. La Junta Provisional Superior Governativa del Principat de Catalunya que havia emanat de la revolució en proposava, sense èxit, d'equivalents a València i a Saragossa, amb la refeta de la Corona d'Aragó en una nova versió. En aquell mateix 1821 es procedia a dividir Catalunya en quatre províncies i, en debatre-ho, intervingueren els ajuntaments de Girona i de Tortosa en la reclamació d'una província que unifiqués les terres íberes septentrionals, sense que els polítics

⁸⁰¹ Aquesta escultura de Cerveto, amb la de Manuel Domingo Sol i les campanes de la seu, es guardà al pati del palau episcopal i a la fi acabaren emportant-s'ho tot per transformar-ho en materials de guerra.

se'n poguessin sortir. La Casa de la Ciutat, però, calgué que demanés a Fernando VII una exoneració d'endarreriments i una dispensa de càrregues.

El 1820-23 esdevenia el foragitament dels jesuïtes que havien tornat a Tortosa el 1816 al seu convent del carrer Montcada i que fundaren el Col·legi de la Concepció, encara que tornaran el 1864, i també es foragitava els dominicans que havien ajudat tant durant la guerra, els que havien cobert rondes i guàrdies militars per carrers i espais de combat, els que havien donat tants diners en argent per cobrir les despeses de fortificació de muralles i que s'havien ocupat tan generosament dels malalts i dels ferits, els que sofriren el saqueig del convent per les tropes franceses en l'assalt de la ciutat del 1811, un saqueig portat tan a ultrança que àdhuc els robaren els estris de la cuina, i que veieren el seu convent transformat en un hospital i la seva església en un magatzem i que acabada la guerra feien per reconstruir el seu destrossat estatge: l'alliberament dels Reials Col·legis era aprofitat pel bisbe Sáez per instal·lar-hi el Seminari, el primer Seminari Diocesà de la diòcesi (1824)⁸⁰². Els religiosos hagueren de vendre els seus béns per poder subsistir i l'anticlericalisme es manifestava en les subhastes de béns dels convents. També arribava la llibertat d'imprensa que permetrà l'expressió de l'opinió política catalana, i la supressió de la Inquisició, de les milícies nacionals, i es fundaven societats patriòtiques i milícies ciutadanes. De fet era l'inici del desvetllament nacional del poble català, potser que contraposant-se al naixent nacionalisme espanyolista i a la brutal centralització política, constituint un clímax en el qual sorgiran les voluntats democràtiques, foralistes i federalistes, amb accions culturals dels intel·lectuals i dels professionals liberals que, tot plegat, configurarà el particularisme català i el regionalisme autonomista i fins el separatisme emocional tot passant per l'estricta nacionalisme històric i cultural que emergia, sobre tot, de l'esquerra popular que s'establirà en el terme de cent anys.

En aquell 1821, però, esdevenia un fet que afectava una de les persones més admirades i respectades pel poble tortosí, la *Titaia*, heroïna quan els setges de la Guerra del Francès⁸⁰³ que el poble mitificarà: "*Martes día 16 de octubre 1821 se dió sepultura Eccl. en el cementerio de esta Santa Catedral Igl. de Tortosa a Cándida Mola viuda de Pedro Arnó, éste de Mataró, y aquella de esta Parróquia. Recibió el S. Sacramento de la Extrema Unción. Dr. Juan Bautista Lluch, Cura*".

La colònia espanyola de Mèxic, mentrestant, s'independitzava de l'imperi espanyol el 27 de setembre de 1821. El general reialista Agustín de Itúrbide havia pactat el pla d'Iguala per fer del país una monarquia constitucional i fonamentada en la independència, en la unitat en la fe catòlica i en la igualtat entre espanyols i criolls, tot plegar amb el suport d'aquests darrers i dels sacerdots que en res no es refiaven el govern liberal espanyol. Els militars i l'aristocràcia, vençuda la resistència dels reialistes i dels republicans, el 1822 acabaran per proclamar emperador Itúrbide amb el nom d'Agustí I i formar un govern conservador que es mantindrà fins al 1823 que serà enderrocat pel general Antonio López de Santa Ana que promulgarà una moderada Constitució Federal dels Estats Units de Mèxic.

En l'any 1822, quan el Sant Ofici o Inquisició s'obria a permetre la publicació de llibres destinats a explicar el moviment de la Terra, el Capítol tortosí es determinava el 4 de març a aprovar el projecte del retaule per a la capella de la Cinta que hauria de rellevar la colossal pintura que hi havia al fons de l'altar major. La Cinta de santa Maria, tot seguint el costum iniciat el 1629, tornava a viatjar a Madrid el 15 d'abril, a mans del canonge Ramon Albert Santgerman i Josep Homedes, sempre pel preny de la reina. No es passaven bons temps puix que després dels estralls de la febre groga hi havia una forta sequera que portava la misèria.

El govern, en aquells mesos, canviava la política impositiva i imposava els pagaments en metàl·lic en quantitats prèviament determinades tot eliminant els pagaments amb parts

⁸⁰² El Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties havia estat incorporat a la Universitat de Cervera i el Reial Col·legi de Sant Jordi mantingué el mateix ensenyament, encara que limitat als estudiants dominicans. Talment, el 23 de desembre de 1824 es fundava el Seminari Conciliar i a l'esmentat Col·legi al de Sant Jaume i Sant Matias s'hi impartiran disciplines de l'àmbit d'Humanitats i al de Sant Jordi de Filosofia i Moral. Els Reials Col·legis acolliran tals activitats docents fins que al 1877 el bisbat hi obrirà el Col·legi de Sant Lluís, dedicat a l'ensenyament secundari. La desamortització de 1835 havia fet desaparèixer els dominicans i la *Domus Sapientie* és destinava a caserna de l'exèrcit espanyol.

⁸⁰³ (*Llibre d'Òbits*: any 1816-1831, f.23, recollit per VERGÉS PAULI a o. c., vl. 1.

proporcionals de les collites, com sempre s'havia fet, i també calia fer una declaració de béns per tal de procedir a l'elaboració d'un registre públic, essent tot plegat unes mesures rebutjades per la majoria i àdhuc durament criticades pels mateixos liberals. Al malestar s'unia una davallada econòmica d'ençà de la deficient collita de l'any anterior i la mala previsió per al 1822, així com la paralització de moltes obres que depenien de l'autoritat eclesiàstica i l'actuació i les prèdiques dels religiosos en aquella mateixa Quaresma. L'abundància de mitjans que tenien els moderats els havia permès, en arribar al poder, d'optar pel bandejament d'una oposició que, just per això, esdevingué més radical i violenta de manera que, a les acaballes del 1821 i començament de l'any següent, els exaltats triomfaran al juliol amb la consegüent inversió dels termes: increment de l'anarquia, desídia administrativa i augment dels dèficits de l'estat en matèria econòmica. Tot plegat, doncs, havia covat una conspiració absolutista i el descontentament possibilitava alçaments de caire realista i renaixia el sistema de guerrilles característic de la Guerra del Francès, sovint protagonitzat pels caps d'aquells grups, i a meitat d'abril ja campaven sense obstacles algunes partides i res no pogué evitar que a les acaballes del mes esclatés a la diòcesi la primera guerra civil espanyola, la del Trienni Constitucional o Liberal, i la primera partida es mogué per l'àrea del Montsià, d'on escampà la contrarevolució. Guerrillers i Regència expressaven un esperit renovador, o sigui, un rei sobirà i de forta autoritat, que fes les reformes que calien i que donés llibertats al poble, sempre segons la tradició, sense confondre's mai amb el dogmatisme abstracte i racional dels liberals. A Tortosa la sequera preocupava tothom i el 10 de maig es tragué en rogativa el Crist de la Puríssima Concepció Victòria i, poc després, s'enuvolà, plugué i en restà una bona saó. En el mateix mes un grapat de soldats s'emparava de la Ciutadella, a València, on alliberava el general Elío fins que a l'endemà deposava les armes. El govern moderat de Martínez de la Rosa veia créixer l'oposició i el 7 de juliol, a Madrid, es rebel·lava la Guàrdia Reial a favor de l'absolutisme i feia caure el cap del govern.

El Trienni Constitucional (1820-1823) havia possibilitat la reacció dels absolutistes i es manifestava de manera especial pel sector de l'interior i aleshores, just en tal moment, s'intensificava la revolta i els reialistes s'emparaven de la Seu d'Urgell, un fet que comportava l'establiment de la Regència d'Urgell, una instal·lació de model absolutista que encapçalava el bisbe Jaume Creus, el qui el 1820 havia estat promogut a arquebisbe de Tarragona i que no va poder prendre possessió per raó de l'oposició de les autoritats liberals, i formava equip amb el marquès de Mataflorida i el baró d'Eroles que n'era el principal activista, i esdevenia el 12 d'agost a la mateixa Seu, essent un organisme de govern provisional creat durant l'alçament reialista contra el règim constitucional per tal de coordinar la lluita dels insurrectes al Principat. El govern espanyol declarà l'estat de guerra a Catalunya però aquell estiu els reialistes aconseguiren el control de diversos pobles i a Móra s'instal·là una Junta reialista que depenia de la creada a Urgell, i a Xerta se'n constituïa una altra d'auxiliar. Madrid encaminà cap a Catalunya les seves tropes, comandades Francisco Espoz y Mina, les que pel novembre hauran aconseguit l'eliminació de la Regència i de les partides armades. Tortosa, Peníscola, Morella i Vinaròs, amb altres llocs, romangueren sota el domini liberal malgrat de les temptatives de control reialista que dirigia Ramon Cambó, excombatent de la Guerra del Francès, el que del maig ençà esdevenia mariscal de camp o comandant general de les tropes reialistes cantonals que operaven a la diòcesi de Tortosa.

La situació era angòstosa i, quasi immersos en el caos, tan sols la gent molt interessada en la cultura i en les ciències estava pel fet que el 14 de setembre l'egiptòleg Jean-François Champollion, en haver estudiat les inscripcions d'una estela de pedra trobada al lloc de Rosetta, al delta del Nil, arribés a desxifrar els jeroglífics gravats en grec, demòtic i jeroglífics egipcis, un estudi que li permetrà la interpretació dels primers rotllos reials de Ptolomeu V i, més endavant, els de Cleòpatra de la base d'un obelisc, i sobre un paper bilingüe grec i jeroglífic, tot plegat essent una descoberta fonamental i transcendent. Per als polítics i per a la gent impactà més, de ben segur, el setge de Castellfollit de la Roca que romania a mans dels reialistes, desplegat per les tropes liberals que comandava Francisco Espoz y Mina, i que aquestes tropes liberals acabessin per arrasar el poble el 17 d'octubre.

Fernando VII havia reclamat l'ajut de la Santa Aliança, el pacte fet entre França, Rússia, Àustria, Prússia i Espanya, l'aliança "entre l'altar i el tron", i el 30 d'octubre es reunia el Congrés de Verona, al regne de Llombardia-Venècia, constituït per plenipotenciaris europeus de les potències conservadores, en una trobada que tindrà un fort efecte i que serà de forta transcendència. De l'octubre al desembre, doncs, entre altres afers es determinà una intervenció armada a favor de Fernando VII per tal de derrocar el règim liberal espanyol implantat arran de la revolució del 1820, a desgrat d'Àustria que tenia l'exèrcit ocupat a Itàlia, i Rússia s'oferí malgrat que les potències centreeuropees no estaven interessades a veure a casa seva les tropes del tsar, i per aquestes raons s'hi designà l'exèrcit francès, els Cent Mil Fills de Sant Lluís.

La situació es mantingué fins a finals de l'any, davant la forta campanya del general liberal Josep Manso, i llavors Cambó i el seu estol calgué que es retiressin a l'Aragó, on incorporaran noves partides i cauran sobre Guadalajara. Havent minvat els efectius al Maestrat, el nou dirigent Rafael Santpere reorganitzà el sector i reactivà el moviment reialista a finals de gener de 1823, amb Ramon Cambó que havia tornat de la Manxa, i formà dues companyies que no obriran una ofensiva destinada a recuperar els llocs perduts, tal com era d'esperar, sinó que a l'abril atacaran València amb dos setges consecutius⁸⁰⁴ i no ho cessaran a finals de maig, encara que a Burjassot creava una Junta Superior Governativa del Regne de València. Al març, però, Santpere havia entrat a Sagunt, i a Sogorb i a Castelló en la diòcesi de Tortosa. La situació generava una pugna creixent, violenta i àdhuc cruel entre el govern constitucional i els sempre i arreu presents revoltats realistes que comptaven amb el suport dels clergues i de la gent modesta, de manera especial de la rural. El fet, altrament, mostrava que l'exèrcit romanien al costat del govern i que això donava un clar avantatge als liberals, mentre que la Regència d'Urgell serà derrotada i això farà que les guerrilles s'escampin amb accions intermitents.

Segons els acords de Verona, doncs, el 7 d'abril i en nom de les potències europees que configuraven la Santa Aliança, defensores de l'Antic Règim i tot valent-se del principi d'intervenció del príncep Metternich-Winneburg i en atenció a la petició feta per Fernando VII, França va rebre l'encàrrec d'intervenir a Espanya i alliberar el rei de les Corts i dels liberals, i aleshores l'exèrcit francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís travessà la frontera per restaurar a Espanya la monarquia absoluta. L'expedició, constituïda per uns 60.000 homes que estaven dividits en cinc cossos, comandats pel duc d'Angulema, entrà a la terra basca pel pont sobre el riu Bidasoa i, incorporant-s'hi partides de voluntaris absolutistes que es denominaven Exèrcit de la Fe, uns 30.000 combatents que estaven comandats pel general Quesada, el comte d'Espanya i el baró d'Eroles, en trobar una feble resistència dels generals liberals López Ballesteros a l'Aragó i del comte de la Bisbal a Castella, aconseguia entrar a Madrid el 23 de maig i a punta de baioneta restablí Fernando VII en la plenitud de la seva sobirania. Llavors, en persecució del govern liberal que acabarà per refugiar-se a Sevilla el dia 10 i després a Cadis, amb Fernando VII com ostatge, la ciutat era encerclada mentre que era molta la gent i els grups els que canviaren de bàndol. Les tropes liberals es desintegraren i els francesos realitzaren una veritable desfilada militar. Cadis romangué assetjada fins que es pactà la sortida del rei després de l'assalt del fort de Trocadero, el que el primer dia d'octubre prometia el respecte a la Constitució de 1812 i no perseguir els constitucionals però que aviat se'n desdirà i s'unirà a l'invasor, amb l'abolició de la legislació vigent, posant el final al Trienni Liberal, iniciant la persecució dels liberals, de fet abocant-se a l'absolutisme que prescindia dels renovadors que tan populars havien estat quan la darrera confrontació armada, tornant a l'Antic Règim i posant-se malament amb els uns i amb els altres, amb l'enemistat dels liberals i de la majoria dels realistes, en uns darrers anys de regnat que han estat definits com la "*Dècada Ominosa*" (1823-1833). Fernando VII renovava llavors els privilegis i abolia les restriccions als ordes religiosos i les econòmiques imposades pels liberals durant el Trienni, però jo restablí la Inquisició. Malgrat tot cal significar que en aquesta segona etapa de domini reial els pobles hispànics sotmesos romanien dividits entre liberals i absolutistes.

⁸⁰⁴ Recerca.7, pàg. 155, entre altres..

La situació no era la mateixa a Catalunya, l'únic territori peninsular on els francesos trobaren una forta resistència. La nova invasió francesa portava a la crida d'una quinta obligatòria que, altrament, motivava moltes desercions, i era seguida per una repressió eminentment anticlerical arreu de Catalunya, dirigida pel governador militar i capità general interí de Barcelona, el suís Antoine Rotten que servia el rei espanyol, la qual acció culminava el 15 d'abril amb l'assassinat de Ramon Strauch, bisbe de Vic i defensor de l'absolutisme i de l'integrisme religiós⁸⁰⁵. El quart cos de l'Exèrcit dels Pirineus que havia estat posat sota les ordres de Bon-Adrien-Jeannot de Moncey, com a part de l'exèrcit absolutista francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, entrava a Catalunya per la Jonquera el 14 d'abril amb uns 18.000 homes i n'incorporava uns 8.000 més del baró d'Eroles per enfrontar-se acarnissadament amb les forces liberals que comandava el general Espoz y Mina. Les partides tortosines de Cambó, amb Santpere, assetjaven dues vegades València malgrat que a les acaballes del mes de maig Cambó i les seves partides, uns 400 soldats, haurà de desfer el setge i tornar cap a l'Ebre, on feien per establir-hi un domini.

De juny a setembre els reialistes aconseguien fer-se amb Tortosa, Morella, Vinaròs i Peníscola. El 23 de maig un soldat de l'exèrcit liberal del Castell de Tortosa, Francisco Villamaure, caporal segon d'Ourense, havia notificat a Torreblanca, el cap de l'Estat Major reialista, la voluntat de lliurar el Castell per ordre del seu capità Manuel González i talment ho confirmaren els enllaços, de manera que se suspengué la presa de Peníscola i Cambó preparà la primordial operació de Tortosa⁸⁰⁶. El 5 de juny, procedents de Rossell, les tropes reialistes arribaren a la Sénia i l'endemà feien nit al Mas dels Barberans, i tot seguit anaven a Xerta per la ruta del Camí dels Bandejats que vorejava la vessant del Port, on eren esperats i on arribaven a trec d'alba. El dia 7 les tropes reialistes prepararen els pertrets sota la direcció del tinent Joan Baptista Escardó, al qui l'11 se li confiarà el control de l'Ebre per evacuar cap a Móra, el mateix dia en el qual les Corts incapacitaven Fernando VII i es constituïa una regència formada per tres persones. L'11 de juny fou un dia en el qual la pluja no parà de caure en cap moment i mantingué deserts els camps del baix curs de l'Ebre. A trec d'alba es pogué escoltar algun tret i dues canonades despertaren els tortosins, els que llavors s'assabentaren de la situació. El governador intentà atacar el Castell i l'acció fou un fracàs. En sortir el sol el capità de llancers Francesc Saragossa, procedent de Roquetes, atacava el Cap de Pont i el comte de Castella ho feia al portal de Remolins, i el capellà de llancers Vicent Perciba per la Cortadura. El Cap de Pont es bombardejava incessantment des del Castell i acabà per depositar les armes malgrat que seguia el caos i el mateix Ramon Cambó calgué que actués amb duresa. A les 11 els soldats havien estat remesos al Castell i els forasters foren foragitats de la ciutat. Durant la nit del dia 12, però, els reialistes ocuparen, per sorpresa i en conxorxa, el Castell i el fort de la Tenalla. Algú va escampar el fet que el mateix governador del Castell fou el que els obrí les reixes de les avançades orientals per bé que l'ocupació de Tortosa, el dia 13, sota la direcció de Capaper, Cambó i Rambla, fou un fet transcendent. Una companyia de Cantàbria, una del Provincial d'Ourense i una altra de Nacionals resistiren amb un canó que baixaren del Castell i amb el qual obriren foc, amb canonades de metralla, des del carrer de la Suda. La superioritat numèrica dels reialistes els féu recular i es retiraren pel carrer de la Rosa i de les Taules Velles, cap a la Barana. Des del Baixador del Pes de la Palla llançaren el canó al riu i escaparen del conflicte, alguns cap a Amposta i altres cap a Vinaròs. Després vingué el saqueig i les represàlies, i a la plaça de la Constitució moria d'un tret el jove Felip Mercer, i es contava que en Banyà, des del Quarter, es tirà al Calvari i que tingué la sort enganxar-se a les branques d'un xiprer, on romangué amagat tot un dia. A Tortosa s'havia format una companyia de Voluntaris de la Llibertat que llavors es dissolia i, per evitar represàlies, els components fugiren cap a Tarragona i València. L'endemà 14, tanmateix, es constituí, amb diverses partides, el regiment d'infanteria Voluntaris de Tortosa que restà sota el comandament del tinent coronel Feliciano Pérez, i se'n nomenava major el capellà de llancers Vicent Perciba, el qui havia

⁸⁰⁵ Ramon Strauch Vidal fou nomenat bisbe de Vic en el 1816 i mantingué la seva radical oposició al liberalisme, el qual fet explica que en aquest període final del trienni constitucional hagi estat detingut i assassinat a Vallirana el 16 d'abril de 1823, quan es deia que se'l traslladava a Tarragona per declarar davant un tribunal militar.

⁸⁰⁶ *Recerca*, 7, pàg. 162-165.

coordinat els moviments de tropes a Xerta. El dia 15 entrava a Tortosa la Divisió Capaper i romangueren als ravals les de Fuster i de Miralles. El tinent coronel Lluç Domènech, amb tres companyies d'infanteria i 30 cavalls, es feia amb Ulldecona i en el pròxim dia Pere Garcia ocupava l'àrea de Vinaròs i de Benicarló, on el 18 se li unirà Cambó per emparar-se de Peníscola, on el 19 hi hagueren forts enfrontaments i presoners que es remeteren a Tortosa. Peníscola restà bloquejada i el 26 es prendran precaucions per evitar el contagi de terçanes. Els francesos no atengueren el bloqueig per mar i el setge es féu llarg.

L'exèrcit absolutista francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís iniciava el setge de Barcelona el 10 de juliol i el 19 s'efectuava l'operació per la presa de Morella que just capitulà el mateix dia i la primera Companyia de Fusellers de Tortosa n'ocupava el castell. Serà el 28 quan Pere Garcia, portat de Peníscola a Tortosa, s'entrevistarà amb Ramon Cambó per cosa de llur desavinença i, per tal de pacificar, hi intervenia el bisbe castellà de Lleida que era a Tortosa, Simón Antonio de la Rentería y Reyes, el que passarà a ésser arquebisbe de Compostel·la.

L'Església dertosense o, millor, el Capítol de la seu el 8 d'agost, autoritzava la residència a Roquetes d'un comensal de la seu, potser que un curat, probablement per ocupar-se de tots els afers de Dellà lo Pont, i com que tot depenia de la seu, corresponia a la institució fer tots els registres i llibres, com baptismes, matrimonis i enterraments⁸⁰⁷, i el 1825, com a ressò, els franciscans del convent de Jesús demanaran un coadjutor. Cal comptar amb què el monestir de Santa Maria de Jesús havia esdevingut un hospital militar en el setge de 1813 i que les tropes franceses l'havien deixat en tan mal estat que en el 1814, en tornar els franciscans recol·lectes, gairebé l'hagueren de reconstruir tot, una obra que empenia fra Fèlix Fuster el 1818 però ho abolirà la Junta Revolucionària de Tortosa el 1821, i el 1822 els religiosos veuran amb horror l'afusellament de fra Josep Vergés, del convent de Móra.

El 25 d'agost, a Tortosa, s'aprova en sessió el "*Reglament adicional als Estatuts del Gremi de Pescadors de la ciutat de Tortosa*"⁸⁰⁸ i a l'alt Empordà, l'endemà 26, Figueres queia en poder de l'exèrcit absolutista francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís i en el mateix mes el general Milans del Bosch capitulava a Tarragona, després de la derrota de la Legió Liberal Estrangera a Llers, els quals fets decidien la situació a favor dels francesos. Llavors, havent capitulat sense resistència els liberals a A Corunya, en la nit del 30 al 31 d'agost, l'exèrcit absolutista francès que comandava el duc d'Angulema, després d'un dur combat s'emparava del fort del Trocadero, a la badia de Cadis, després d'intensos bombardeigs de l'esquadra francesa i del suborn dels diputats espanyols. El fet permetrà l'alliberament de Fernando VII encara que, retingut a Cadis pels diputats, no seria posat en llibertat fins al 2 d'octubre que va prometre que no perseguiria els liberals, una falsa promesa perquè no trigarà a iniciar la repressió encara que la realitat fou que les victòries franceses dels Cent Mil Fills de Sant Lluís serien decisives en la confrontació. La restauració liberal tingué imitadors fora de l'Estat, però, amb la consegüent alarma en els règims absolutistes europeus.

La Seu d'Urgell caigué a mans de l'exèrcit absolutista francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís el 20 d'octubre i el 26 era Barcelona la que deposava les armes davant els francesos, en un procés de pacificació que clourà Lleida el dia 31, però València resistí fins al juny de 1824. Les tropes franceses entraren a Barcelona el 4 de novembre i hi romandran fins al 1828.

Els esdeveniments comportaven, doncs, una segona tornada a la plena sobirania, a la denominada dècada absolutista de Fernando VII o esmentada "dècada ominosa" (1823-1833), una conseqüència de la Santa Aliança que es feia possible amb la desaparició del règim liberal.

Tortosa acusava la desaparició del règim liberal amb la presència de la Inquisició, la repressió amb les *Juntas de Purificación de Empleados y Funcionarios Públicos* i el control social de la Superintendència General de Policia. Després, el 3 de desembre, entrava a governar un gabinet més moderat. Mentrestant era el temps en el qual, en el seu missatge anual al Congrés, el president dels Estats Units d'Amèrica, James Monroe, feia saber que mai

⁸⁰⁷ El 1825 es demanarà un coadjutor als franciscans de Jesús.

⁸⁰⁸ Pel director general de la Reial Armada, a 8 de març, i serà confirmat pel comandant general de l'Apostadero de Cartagena i fet públic a Tortosa l'11 de febrer de 1830, a FOGUET a o. c.pàgs. 113-120.

no acceptaria cap intervenció de les potències europees al Nou Continent, això en referència a França i a Rússia, aliades d'Espanya, però també a Anglaterra, la política colonialista de la qual rebutjava. La consigna era "Amèrica per als americans", una voluntat veritable de legitimar el control dels nord-americans sobre els conjunt de països de l'Amèrica Llatina, els quals considerava una part de l'àrea geogràfica de domini i no hi tolerava les intromissions.

Bibliografia: *Diccionari...*, 3, pàg. 288 (Miravall, Ramon); **GEC**, (12), 1978, pàg. 745 s.v. "*Ros de Medrano, Manuel*" (Feliu. Gaspar); **Jover**, 1973, pàg. 55 i 78, i 1978; **Matamoros**, 1932; **Miravall**, 1986, pàgs. 95-96, 1994, pàgs. 1133-1138, i 2003, pàgs. 446-448; **O'Callaghan**, 1896, pàg. 229-237; **Sancho**, 1859; **Vergés Pauli**, 1934,(V), pàg. 65, i VI pàg. 542; **Villanueva**, 1806, vl. 5.-
<http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brosn.html>

Víctor Damián Sáez y Sánchez Mayor

(17 març 1824 – 3 febrer 1839)

Víctor-Damián Sáez y Sánchez Mayor havia nascut a la població castellana de Budia, Guadalajara, el 12 d'abril de 1776. Cursà els estudis eclesiàstics al Seminari de Sigüenza i ho féu amb un aprofitament tan alt que a disset anys d'edat se li donava un lloc a la docència en assignar-li la càtedra de Filosofia i, en tan bon punt com rebé els ordes sagrats, se li encarregava la prefectura de tots els estudis d'aquell mateix establiment. Al 1799, a 23 anys d'edat, féu oposicions a la canongia magistral de Sigüenza, així com després en féu per altres canongies a Osma, a la col·legiata de Sant Ildefons i, encara, a Conca. Vacant com havia restat un altre cop la magistral de Sigüenza, tornà a presentar-se a les oposicions amb onze deixebles seus, i s'adjudicà el càrrec entre els 21 opositors que hi participaren. El temps passant, el 1823 es presentava a unes altres oposicions, corresponents a la canongia magistral de Toledo, la qual aconseguia després d'haver realitzat unes proves més que brillants.

El canonge Sáez s'havia fet un nom i destacava pel seu talent, per la seva excel·lent formació i per la docta i fàcil paraula que aviat el féu un destacat orador que aconseguia un fort renom a Toledo i a la mateixa Cort. Llavors moria la segona muller del rei Fernando VII i li era encarregada l'oració fúnebre de la reina difunta, i just fou la seva eloqüència la que deixà impressionat l'auditori i de manera especial el mateix rei Fernando VII que el féu el seu predicador i després el seu confessor. "Entrar a palau i amb un càrrec tan honorós i pròxim a la persona del rei era tot un èxit⁸⁰⁹". Sembla que ben aviat Sáez va agafar gran predicament en l'ànim del reial penitent i es convertí no tal sols en mentor espiritual sinó també en confident polític. Ferran VII governava com a monarca absolut des que havia retornat el 1814 del seu captiveri francès i havia foragitat la Constitució de 1812 i els seus homes; però llavors la situació política va canviar abruptament, els liberals triomfaren amb la revolució de 1820 i forçaren al rei a acceptar la constitució, el canvi de règim i de govern. S'inicià així el trienni liberal (1820-1823), que poc després degenerà en lluites civils entre les dos tendències oposades, sota l'atenta mirada de les potències absolutes d'Europa, aplegades a la Santa Aliança, i la mal dissimulada connivència del rei al costat dels que el defensaven com a monarca absolut. El confessor reial es va veure forçat a exiliar-se en ser considerat pel govern liberal un fervorós partidari de l'absolutisme i potser un pont entre els rebels reialistes i Ferran VII. Finalment la Santa Aliança es va decidir a intervenir i un exèrcit francès va envair la Península i restablí el rei en la plenitud dels seus drets absoluts. Sáez retornà amb l'exèrcit restaurador i fins que Ferran VII no fou definitivament alliberat va formar part d'un govern provisional que actuava en el seu nom. Una volta lliure i retrobat amb Sáez, el monarca el nomenà ministre universal o d'Estat, amb això Víctor Sáez arribà al punt més alt en la seva carrera, convertit per voluntat reial en cap del govern i capdavanter de la reacció absolutista contra els liberals". No hi havia dubte que pesava la voluntat del rei per bé que també la valoració que es feia de les seves espectaculars qualitats, i cal comptar amb què al setembre de 1823 la Regència el nomenà ministre universal o cap del govern espanyol, i que se li encarregava també la secretaria d'Estat.

En el fons de la qüestió i en termes no considerats, no era gens fàcil la institucionalització del nou concepte d'estat, la transformació del vell criteri d'unificació de països i de regnes en un cos artificial al qual es denominava Espanya, un vell règim polític que es transformava en una nova Europa que sorgia de la Revolució. La pèrdua de les colònies americanes reclamava una reordenació general, de manera especial política i econòmica. La monarquia, paral·lelament, patia uns temps difícils i havia d'afrontar circumstàncies adverses per bé que la qualitat d'alguns ministres menava vers una recuperació econòmica malgrat que fos amb emprèstits de la banca estrangera que permetrà en breu (1825) una expansió econòmica i la industrialització catalana, de manera especial la tèxtil, i una etapa de relativa prosperitat. El nou cap o president del govern era considerat ben variadament i se sostenia

⁸⁰⁹ Seguim l'article de Roc SALVADOR que porta per títol el nom de Sáez.

amb dificultats entre els problemes i accions dels diversos partits polítics en lluita i l'alè romàntica dels temps. Potser que el devenir destaca la fidelitat de Sáez al rei, la qual féu per mantenir així com la confiança que s'hi havia dipositat, dins un marc en el que es mogué per tal de sostenir-lo, i d'enfortir la monarquia, de mantenir la imatge pública, de situar-lo fora de l'abast dels enemics tot posant com a base la institució monàrquica i la religió com a garants de l'ordre. El 26 de gener de 1824, davant la conflictivitat creixent i els processos d'independència, el govern disposava que ningú no podia negociar amb els rebels de les colònies espanyoles d'Amèrica el reconeixement de la seva independència perquè el fet era que Amèrica es desfeia de la dura càrrega que era l'imperi espanyol, al que només li restaran les colònies de Cuba, Puerto Rico i Filipines a l'extrem orient. Tothom entenia que, de cert, la malaltia era de fonament polític i bé se sabia que Fernando VII no portaria a res de bo. El cas fou que la intervenció franco-russa en els afers hispànics alterava l'ordre establert i acabava per motivar la caiguda política de Sáez i la pèrdua de l'exercici del poder.

La realitat fou que Sáez "fruí poc temps de la nova situació. Les potències europees, sobre tot França, veien amb desgrat l'efusió de sang portada a terme pels partidaris del poder absolut i, temerosos d'una nova insurrecció liberal, exigiren al rei la suavització de la política punitiva. Es nomenà un nou govern, enfront del desengany dels ultraabsolutistes, i Sáez, màxim responsable de l'anterior, va haver de ser sacrificat, però encara que desposseït del seu paper polític fou enlairat a la dignitat obispal pel monarca. (...) El principal retret que se li fa a Sáez en el seu paper de governant és el d'encapçalar la duríssima repressió absolutista de 1823 alhora que se l'acusa d'inclinar l'ànim del monarca cap al rigor i la venjança en compte de la clemència i el perdó, encara que cal dir que el seu reial penitent sempre estava més predisposat a exercir els primers que a dispensar els segons". Eixarch sintetitzava aquest procés⁸¹⁰ tot dient que el motiu "fou precisament la seua anterior actuació destacada en política. Un cop instaurat altra vegada Ferran VII com a rei absolut, després del Trienni Liberal i gràcies a la intervenció de la Santa Aliança, s'inicià l'any 1823 una forta repressió arreu d'Espanya. Aquesta arribà a ser tan cruenta, que les mateixes potències, sobretot la de l'ambaixador de Rússia, exigiren al rei que la moderés. Aquest destituí el seu confessor i ministre universal, Sáez, que la dirigia; i, com a premi, el proposà com a bisbe de Tortosa; des d'on es mantingué fidel a les idees absolutistes i es decantà obertament a favor de la causa del Pretendent Carles". La formació del nou govern es concretava el 3 de desembre i el sant pare Gregori XVI, llavors, el nomenava prelat domèstic i assistent del Sacre Soli Pontifici, mentre que el rei li atorgava la *Gran Cruz de la Orden de Cristo de Portugal* i, mitjançant proposta del 17 de març de 1824 la qual es confirmava el 3 de maig, quan tenia 48 anys d'edat, el nomenava bisbe de Tortosa el 29 d'agost, encara que volgué consagrar-se a la seu metropolitana de Tarragona i tenir per padrí el mateix monarca. La documentació diocesana data la presa de possessió el 5 d'agost i l'entrada solemne a la ciutat el 5 de setembre⁸¹¹. "La rebuda del nou bisbe a Tortosa fou apoteòsica i al mateix temps una manifestació contra els liberals. Sáez trobà el camp adobat per refermar les tendències absolutistes que ja s'havien mostrat molt fortes durant les lluites del trienni. Les T[erres de l'] E[bre] i les comarques veïnes, tant de l'Aragó com especialment del nord del Regne de València, van ser focus de la insurrecció reialista amb molts dels protagonistes i els mateixos escenaris de la posterior guerra carlista. Tanmateix l'actuació eclesial del nou prelat fou molt activa..."

Viure en una Cort situada terres endins era ben diferent de viure en una ciutat marítima, de molt antigues tradicions mediterrànies que enriquien el novell alè europeu, tan diferent com passar de les obligacions d'home polític o, més encara, de primer ministre d'un estat a pastor regional de l'Església amb el missatge de pau i d'amor que comporta el cristianisme, en absolut contrast amb l'acció política que havia protagonitzat. L'home de govern es feia notar des que arribà a Tortosa perquè, d'immediat, feia per conèixer bé el molt nombrós personal eclesiàstic i, tanmateix, els establia torns d'exercicis espirituals al Seminari Conciliar que presidia però

⁸¹⁰ Text de l'esmentat article de Roc SALVADOR. Ho fem ara amb el de Josep EIXARCH a o. c., pàgs. 77-79, després a 145 i ss. Amb dades obtingudes de les actes del Capítol de la seu, del ACT.

⁸¹¹ En bona mesura ens ajustem a l'estudi que en féu Ramon O'Callaghan, però seguirem amb el de Roc Salvador.

també convocava un Sínode d'exàmens generals per tal de conèixer els nivells de formació de tot el personal i disposava que a les parròquies amb un determinat volum de sacerdots operants es convoquessin conferències setmanals de teologia moral.

A Tortosa, el 8 de gener de 1824 s'havia creat el cos de policia que equivaldrà a la repressió del *Santo Oficio*, en mera secularització. En aquest mes també es creaven les *Comisiones Militares Ejecutivas y Permanentes* per a la repressió de l'absolutisme i, tanmateix, es tancaven totes les acadèmies i el poder feia caure la societat en un marasme cultural i intel·lectual. L'Església, per la seva part, el 13 de gener posava les campanes a l'església de Sant Jaume i reedificava la sagristia, destruïda pels bombardejos francesos; també assumia la despesa de l'obra del templet-retaule dels carmelitans descalços del convent de la immediata Ratlla de Sant Jaume, i el 3 de febrer el Gremi dels Pescadors disposà la reconstrucció de la teulada de l'església de Sant Pere, enfonsada quan la darrera guerra contra França. El 1784, sembla ésser que a despesa dels seus habitants, Roquetes havia constituït una església dedicada a sant Antoni, amb sagristia i trona, on es feia missa els dies de festa i altres i llavors, el 1824, es deia que havia estat començada a construir encara que és de creure que la nova, i per això es demanava ajut al bisbe. El 23 d'abril, a la catedral, es traslladava el reliquiari de la Cinta a l'altar frontal de sant Josep, amb la intenció de desmuntar el provisional de la Capella on s'anava a construir el nou, i el 7 de maig, seguint el costum iniciat el 1629, el canonge Josep Ramon López i Francesc González traslladaven la santa Cinta a Madrid, per raó dels prenys de la reina. La primavera havia estat molt seca i el temps que feia que no havia plogut obligava a fer una rogativa de pluja i per això el 30 de maig es portava a la seu el miraculós sant Crist de la Puríssima. Un mes després, el 30 de juny, esdevenia una novetat musicalment important: el sacerdot i compositor Joan Antoni Nin prenia possessió d'una comensalia, amb el càrrec de Mestre de Capella. La presa de possessió transcendent, però, fou la que el 5 d'agost feia el bisbe Víctor Damián Sáez y Sánchez Mayor, el qui el 5 de setembre feia l'entrada oficial a la ciutat. Al cap d'un mes llarg, tanmateix, el 10 de setembre, naixia a Tortosa Josep Ma. Pauli, el primer periodista tortosí, també poeta i dramaturg. Abans, però esdevenien fets que lligaven estretament amb l'economia urbana i amb la densa història gremial de Tortosa que ja es preveia en tals sentits als *Costums* de 1279: el 21 de juny el govern conservador britànic interdia les organitzacions sindicals amb les *Combination Acts* de 1779 i llavors, passats 25 anys, els obrers anglesos recuperaven el dret a organitzar-se de manera autònoma, i fins a recórrer a la vaga, malgrat que la divisòria entre el sindicalisme autoritzat i el delictes de conjura era perillosament imprecís. En aquests temps l'empresari i reformador social Robert Owen engegava un sistema de treball cooperatiu al seu faedor tèxtil de New Lanark, a Glasgow, amb limitació de jornada laboral (a 10,30 h.) i marginació en el treball dels nens menors de 10 anys. A Tortosa, com al país, la gran revolució que estaria la tornada als orígens es mantenia en els cànons de la utopia.

En el mateix any 1824 el bisbat havia accedit al problema de l'aprofitament dels prestigiosos Reials o Imperials Col·legis de Tortosa tot ubicant-hi el Seminari Conciliar. Al segle XVII s'hi instruïen joves de la ciutat i de la diòcesi, sempre fills de famílies humils i a altres que atenia la institució, i llavors, davant les noves disposicions, el Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties era incorporat a la Universitat de Cervera el 23 de desembre mentre que el Reial Col·legi de Sant Jordi mantenia el mateix ensenyament, encara que limitat als estudiants dominicans: el bisbe Sáez aconseguia que aquest Col·legi fos elevat a Seminari Conciliar⁸¹² per reial cèdula de 25 de desembre de 1824, mentre que al de Sant Jaume i Sant Maties s'impartien Humanitats i al de Sant Jordi s'impartia Filosofia i Moral. Havent arribat a aquesta situació desitjada procedia, d'immediat, a l'elaboració dels estatuts que foren sempre ben elogiats pels seus indubtables mèrits, tot i que en calgueren modificacions puntuals quan es procedí a la publicació del pla d'estudis difós a conseqüència del Concordat del darrer quart del segle: el Seminari sempre es regirà per tals estatuts i les disciplines que s'hi impartien estaven a càrrec dels lectors de l'orde. El rector, segons els estatuts, calia que fos un Lector o un

⁸¹² Perdurará fins que al 1877 s'obrirà en el mateix immoble el Col·legi de Sant Lluís, dedicat a l'ensenyament secundari. La desamortització de 1835 havia fet desaparèixer els dominicans i la *Domus Sapientie* fou destinada a caserna de l'exèrcit espanyol.

Mestre dominicà i això perdurà per molt temps puix que molts anys després de l'exclaustració de 1835, en el qual moment hi restaran pocs frares, el mateix doctor O'Callaghan que era un jove alumne del Seminari encara hi conegué cinc lectors dominicans i un mestre que exercia el càrrec de rector.

El bisbe Sáez tingué una especial predilecció pel Seminari Conciliar i, teòleg com era, no es feia estrany el fet de trobar-lo sovint en gran departament amb els savis lectors del Seminari, especulant quant a temes tractats per sant Tomàs d'Aquino perquè la seva memòria, el seu saber i la seva intel·ligència li permetien recordar paràgrafs sencers de l'angèlic doctor i d'explicar articles talment com si un jove deixeble fos. Tot plegat el feia un estímul per al centre docent, la seva presència era habitual i solia anar a presidir els actes literaris que s'hi presentaven. Víctor Damián Sáez, però, imposava l'ús del castellà a la diòcesi⁸¹³.

La visita pastoral realitzada el portava a la fundació de la pietosa devoció de la vetlla perpètua al Santíssim Sagrament a totes les parròquies, per sempre continuada a la majoria i, cercant sempre el mateix abast, propagà el famós Rosari de l'Aurora que havia caigut en desús i que d'ençà acabaria per adquirir una nova i progressiva empenta: per les parròquies que recorria posava un èmfasi especial en el foment de la devoció a la Mare de Déu.

Els seus donatius devers tot allò que es referia al culte el feia passar per un bisbe generós, i sembla ésser que tingué sempre una atenció singular per les parròquies rurals. Això no impedia que posés el seu interès en la mateixa catedral, on a expenses seves es construïren els altars i els retaules de les capelles meridionals dedicades a sant Ruf i a sant Agustí, obrades amb els jaspis i marbres del país, l'universalment famós *brocatello*, amb grans obres del pintor Vicent López, el pintor de cambra del rei Fernando VII. Una altra iniciativa seva fou la construcció de la Capella la Comunió, dita del Sagrari, a la seu, en determini pres a l'agost de 1830 que es resolva l'11 de novembre de 1831, a l'espai on sempre havia estat la denominada Capella de santa Càndia, tot fent destruir peces capitals de l'art i de l'arquitectura medieval catalana, traslladant la col·lecció d'urnes episcopals que des del segle XIV havia estat a la sala capitular canonical, per bé que també escenari de les corts de Catalunya i de la corona d'Aragó i del Parlament de Catalunya, la qual desencertada obra afectava i malmetia el dormitori canonical i part de la ingent aula que la sosté. També es recorda la seva adquisició d'imatges per a una estació del Calvari i l'obra del temple o tabernacle de l'altar major de l'església del convent carmelità, amb altres millores fetes en el mateix espai. Potser que l'atenció i generositat vers la gent més necessitada és l'altre caire a recordar, el qual posava de relleu l'ajut als orfes i als malalts. La inauguració del nou altar de la capella de la Cinta no serà possible fins al 8 d'octubre de 1825, coincidint amb el centenari de la benedicció de la capella.

El 1825 es comentava quant a una altra riuada de l'Ebre⁸¹⁴ i es publicava un Reial Decret pel qual es disposava l'habilitació "*del canal de riego y navegación*" o Canal de Navegació. La vila de les Roquetes, encara com a raval de Tortosa, no parava de fer-se gran d'ençà de la Guerra del Francès i aleshores arribava als 2.119 habitants i tenia aixecades de 205 a 241 cases habitades, de manera que el Capítol, el 8 d'agost, autoritzava la residència a Roquetes d'un comensal de la seu, potser que un curat, probablement per ocupar-se de tots els afers de Dellà lo Pont: com que tot depenia de la seu, li corresponia a fer tots els registres i complimentar llibres (baptismes, matrimonis, enterraments...) Abans no acabés l'any, i com a ressò, els franciscans del convent de Jesús demanaren un coadjutor. La societat tortosina no patia grans daltabaixos en aquell estiu, i en el primer dia de juliol el Gremi de Pescadors distribuïa normalment les pesqueres a l'Encanyissada (30 pescadors), La Tancada (20), el Canal Vell (16) i la Goleta (12), però esclatava la revolta dels "malcontents" la qual, de fet i com a segona guerra civil, cal recordar que no es resoldrà fins al 1827, amb l'arribada del patètic comte d'Espanya, un sinistre capità general d'autoritat absoluta. El 27 d'agost de 1825⁸¹⁵, malgrat tot, la conspiració liderada per membres en actiu de l'exèrcit, llicenciats dels Voluntaris

⁸¹³ Segons F. Mestre, a "*Giripigues tortosines*", pàg. 112.

⁸¹⁴ Segons BAYERRI, 1985, pàg. 24. Cal veure el nostre "*Flagells naturals...*".

⁸¹⁵ *Recerca.5*, 152-153. Sorpren la coincidència amb la de l'any següent, com comenten els mateixos tractadistes, així com en el pròxim. Veure, també i relatiu al complot, les pàgs. 156-157. El curs dels fets van estar molt ben regulats per R. Salvador, del qui acoïllim espais.

Reialistes i clergat, actuava amb l'objectiu de prendre Tortosa i un dels conspiradors just era el bisbe Víctor Damián Sáez, fortament implicat. Avortada pel Govern, la conspiració fracassà i l'aixecament només esdevingué a Xerta.

La realitat més evident era que “temps després de l'arribada del nou bisbe –segons Salvador-, casualment o no, van començar a produir-se successius intents sediciosos de caire ultraabsolutista per emparar-se de Tortosa per la força, amb connivència interior, i amb l'objectiu d'acabar amb els negres, que així eren llavors titllats els liberals. Estos complots, iniciats el 1825, i repetits el 1826, van resultar ja alarmants per a les autoritats el 1827. Es van executar alguns dels capitostos més visibles, però ja era massa tard per frenar l'esclat de la revolta que s'encenia poc després a la Catalunya central; era la coneguda com a Guerra dels Malcontents”. Els conservadors més radicals no havien trobat satisfetes les seves voluntats perquè, entre altres causes, ni la Inquisició havia estat recuperada i el voluntariat reialista no havia rebut les recompenses adients. Es formava, doncs, un grup de malcontents, antics guerrillers absolutistes i clergues de l'interior del país.

L'any 1726 va començar amb la llargament recordada Riuada dels Reis, durant els dies 6-7 de gener, quan el riu sortia del seu jaç i tornava a envair els carrers i creava una infinitat de desgràcies i problemes. Després, el 29 de febrer, l'autoritat de Marina interdia la pesca de la saboga amb rossegall “*a todo terrestre*”, i el 14 de març, segons el costum iniciat el 1629, es traslladava la santa Cinta a Madrid, pels prenys de la reina, havent estat confiada al canonge Máximo Moñino, acompanyat per un altre sacerdot.

Els successos internacionals del moment apuntaven al Congrés Panamericà de Panamà del 22 de juny, convocat per Simón Bolívar, el qual esdevenia un fracassat intent per aconseguir la unió de les repúbliques americanes que s'havien independitzat de l'imperi espanyol i el 3 d'agost les monarquies europees es vestien de gala per la coronació del tsar Nicolau I de Rússia a Moscou. Uns dies abans, però, el 31 de juliol, s'havia realitzat el darrer acte de fe a Espanya, per la Junta de Fe de la Inquisició de València, al mestre Gaietà Ripoll Pla, de Solsona i en exercici al barri de Russafa, fou condemnat a morir cremat sota l'acusació de no impartir la doctrina cristiana entre els alumnes, però essent executat a la forca per heretge per tal d'evitar l'espectacle d'una acció tan cruel, encara que se'l posà sobre un barril amb flames pintades, en un cínic gest d'humanitat. El 1835 la reina regent Maria Cristina signarà una reial ordre de definitiva dissolució de la Inquisició als seus regnes.

El cas fou, a Tortosa, que a les acaballes del mes d'agost i sembla que amb un finançament que sortiria de l'Església s'estava preparant un altre complot, talment com passà un any abans. Els organitzadors es reunien al convent de Jesús i seguien trobant-se en començar setembre, en un moviment que estava liderat per membres en actiu de l'exèrcit, llicenciats dels Voluntaris Reialistes i membres del clergat, amb el reiterat objectiu de prendre Tortosa. L'acció, com en el 1825, també fou avortada pel Govern, fracassada però havent-s'hi incorporat Peníscola.

En aquest any 1826 en que l'advocat Vicent Pinyol i Osset posava data al seu manuscrit “*Tortosa condecorada con la ddiva de la Sagrada Cinta de Maria*”, encara inèdit, el bisbe Sáez era a Alcora el 23 de novembre, acompanyat pel seu secretari i nebot Damián Gordo y Sáez i allí, amb autoritats civils i eclesiàstiques, obriren l'arqueta funerària de Joan Bta. Bertran, el sacerdot que tant havia donat a parlar per la seva santedat, i es diu que en fer-ho tota l'església s'omplí d'un delitós perfum⁸¹⁶. Sáez, segons Salvador, “es va mantenir dins la legalitat, però diversos capellans i membres del capítol catedralici eren suspects de participar en les conspiracions, entre ells el seu propi nebot, el que ell mateix havia nomenat canonge, i el que anys més tard el succeirà a la seu tortosina. Malgrat tot Sáez tenia la protecció del monarca que, un cop dominada la revolta, visitarà Tortosa acompanyat de la reina, sent triomfalment rebuts, complimentats i hostatjats pel bisbe al seu palau episcopal

Les despulles del bisbe Manuel Ros de Medrano es traslladaven al sepulcre de la capella de la Cinta el 6 de febrer de 1827, enterrat de qualsevol manera com havia estat quan el caos de la febre groga, com es recordarà, i l'acte fou tot un esdeveniment social i religiós per

⁸¹⁶ Vide: Joan Vilar, o. c. pàgs. 432 (23.11.1826) on es transcriu un extens document.

l'excel·lent record que l'home havia deixat, per la seva filantropia i pel seu heroisme. No eren religioses però les preocupacions dels ciutadans i de les autoritats perquè l'11 i 12 de març en Llovet i el seu estol entraven a Roquetes⁸¹⁷ i al març-abril, com un ressò, tornava la conspiració liderada per membres en actiu de l'exèrcit, llicenciats dels Voluntaris Reialistes i membres del clergat, amb l'objectiu de prendre Tortosa, com el 1825 i 1826, i l'organització també fou avortada pel Govern, encara que aleshores estava relacionada amb altres llocs de Catalunya i que, malgrat tot, es mantingué fins als començaments d'abril.

Res no alterà la vida religiosa i el 26 de març (o el 14 de maig) i seguint el costum iniciat el 1629, es tornava a traslladar la relíquia de la santa Cinta a Madrid, pels prenys de la reina, aleshores posada a mans del canonge Francesc Llobet i del sacerdot Ramon Alabart. Llavors vingué el temps, el 6 d'agost, en el qual el Regne Unit, França i Rússia signaren el tractat de Londres, amb el qual feien una crida als independentistes grecs i a l'Imperi Otomà per acabar amb la guerra que els enfrontava. La veritat era que les tres potències simpatitzaven amb Grècia, i que desitjaven la seva independència per raó del comerç que hi mantenien, i per tot plegat garantien al soldà que, malgrat tot, es mantindria com a cap suprem de Grècia, encara que les potències haguessin reconegut la seva independència. Els turcs, però, es pensaven tenir una força naval superior i no ho acceptaran, pel qual fet les potències resoldran una intervenció militar i el 20 d'octubre els seus vaixells anorrearan del tot la flota turca a Navarino (actual Pylos).

A Igualada s'enfronten les tropes governamentals i les reialistes de Josep Bossoms el 13 d'agost, i el 29 el coronel reialista Agustí Saperes, un dels caps de la revolta dels Malcontents, organitza a Manresa la Junta Superior Provisional del Govern del Principal de Catalunya, amb capacitat administrativa i militar a la zona que controlen els reialistes que serà prou com per escampar per altres llocs la revolta o Guerra dels Malcontents. A Tortosa, a l'agost, els Voluntaris Reialistes disposaven d'un batalló d'infanteria de 500 individus i un d'artilleria amb 71, i a Ulldecona l'integraven 559 elements i a Móra en tenien un d'infanteria format per 616, sempre liderats per personatges molt representatius de l'absolutisme municipal, hisendats, membres dels ajuntaments, notaris, oficials militars retirats... Es reglamentaven i finançaven provisionalment el 1824 i definitivament el 1826. Els integrants eren de provada adscripció política però acabaran per renunciar a la puresa ideològica. Al Corregiment de Tortosa presenten un índex de participació més elevat que a la resta de Catalunya.

La moderació de Fernando VII feia esclatar una insurrecció a Catalunya el 31 d'agost, la dels Malcontents. Els cercles monàrquics més extremistes exigiren la restauració de la Inquisició i l'anul·lació de l'indult als liberals i la interdicció de l'ocupació de càrrecs públics a qualsevol sospitós de liberalisme. L'aixecament volia derrocar el monarca, tingut per feble davant les conjures liberals, i proclamar rei son germà Carles amb la consigna "Visca el rei absolutista i fora la policia i els sectaris". La revolta tingué els focus més actius a Manresa i Cervera i després s'escampà per Valls, Vic, Reus, Puigcerdà i altres llocs de les àrees de Lleida i Tarragona. En la nit del 4-5 de setembre s'iniciava la guerra al Godall, i el dia 6 la partida reialista de Narcís Abrés posava setge a Mataró, en aquella Guerra dels Malcontents que es mantindrà durant quatre mesos amb la voluntat, com tots els complots anteriors, a reprimir durament els liberals.

Fernando VII arriba a Tarragona el 28 de setembre, i ho feia al cap d'un exèrcit amb la voluntat de reprimir i pacificar Catalunya, farcida com estava per les nombroses partides reialistes que constituïen aquella Revolta dels Malcontents. El capità-general de València i Múrcia, amb la voluntat de pacificar la regió tortosina, el 14 d'octubre hi entrava al cap de 500 homes del regiment provincial de Lorca i 100 cavalls del de Borbó. El mateix dia 14 pernoctava a La Galera, el 15 a Xerta i a Móra, i el 17 anava cap a Cabassers on es concentraven els seguidors del tortosí Joaquim Laguàrdia i Joan Buch. L'arribada d'unitats militars lleials al rei pretenia dissoldre les bel·licositats, en bona mesura suscitées perquè es creia que el monarca estava influenciat per un entorn maçònic. La repressió fou encarregada al comte d'Espanya, un capità general d'autoritat absoluta, i fou contundent. Aleshores, a la tardor, "Ferran VII es veié

⁸¹⁷ *Recerca*.5. 146, 160-162, 165, 166, 170, 171.

obligat a venir al Principat per sufocar la rebel·lió i demostrar amb la seua presència que no era captiu altra volta dels liberals, com afirmaven els malcontents, i que podia exercir lliurement la seua reial voluntat. Ara bé, alguns revoltats tenien com a crit de guerra “Visca Carles V”, germà del monarca i probable successor seu, eren els primers carlistes”. Els ànims, ben mirat, no es calmaren del tot i a la regió el dia 3 de desembre els rebels havien reclutat gent i entraven a Ulldecona per incorporar-ne més, i després als Freginals, al Godall i al Mas dels Barberans; l'endemà, el dia 4, Fernando VII visitava Barcelona, on era rebut a la Creu Coberta amb una gran manifestació d'adhesió preparada per les autoritats locals. El 28 de desembre els rebels, molt pressionats, havien hagut de dispersar-se i era capturat Josep Monteverde.

En aquest any es recorda un acabament d'obra de l'altar de la capella de la Cinta i, en un altre aspecte, el fet que la Comandància de Marina a Tortosa iniciés un plet contra les monges de Sant Joan per la possessió del Montsià, el qual guanyaran les monges en acabar el 1828. A gener de 1829 s'hi posaran mollons per tal de posseir-lo pacíficament.

En el 1828, l'any en el qual naixia el novel·lista tortosí Antoni Altadill el 17 d'abril, i en el caire municipal, essent una qüestió política del moment el tema de les segregacions, la població de Santa Bàrbara aconseguia independitzar-se de la històrica vila de la Galera. Al Corregiment de Tortosa, el 28 de març, constaven 246 homes insurrectes i 237 (altres en comptabilitzen 278) s'havien acollit a l'indult publicat, encara que foren afusellats Vericat i Laguàrdia. El dia abans, el 6, el bisbe de Girona, Juan Miguel Pérez González, promulgava una ordre que establia que els llibres sacramentals havien d'estar redactats en castellà.

En el devenir mediterrani era una referència del temps el fet que l'Imperi Otomà, el 26 del mateix mes, responia a la participació russa a favor de la guerra de la independència de Grècia tot tancant els Dardanels al trànsit de vaixells russos i, revocat el pacte d'Akkerman, Rússia li declarava la guerra. El conflicte s'allargarà fins al setembre de 1829 i amb el resultat de la victòria russa que obtindrà una gran part de la costa oriental del Mar Negre i l'embocadura del Danubi. Els turcs hauran d'acceptar la sobirania russa sobre Geòrgia i part d'Armènia, i l'ocupació de Moldàvia i Valàquia fins que pagués a Rússia una gran indemnització. En la inestabilitat de la situació, Sèrbia també aconseguirà l'autonomia.

A Tortosa el 3 d'agost el gremi de Sant Elm, dels marejants, gaudia d'un reajustament que se'ls havia fet de menester i el diumenge 13 d'octubre el rei Fernando VII⁸¹⁸, havent acceptat l'ofertament que se li havia fet, esdevenia nomenat com a majordom en cap de la Confraria de la Cinta i a les festes, en l'acte multitudinari de la processó i l'apoteòsica entrada a la catedral, havia estat representat pel bisbe Víctor Damián Sáez. En aquell any 1828 i seguint el costum iniciat el 1629, la santa Cinta era traslladava a Madrid, per raó dels prenys de la reina, i li la portaven el canonge Antoni Martines i el sacerdot Ramon Ortí.

La situació social i política de Tortosa i de la seva regió havia portat a l'incòmode fenomen del bandolerisme, el qual se solia revifar en acabar cada conflicte militar. El camp de Tortosa havia estat durament i crudelment afectat pels que es denominaven els glevs, i de tal manera que l'autoritat hagué d'actuar amb el major rigor. El problema es donava per enllestit en començar l'any 1829, el 23 de gener, quan els vuit temuts i cruels assassins que integraven la criminal banda que havia estat empaitada per la policia, eren penjats a les forques dels cadafals que havien estat bastits a les Eres del Delme⁸¹⁹. En l'afer d'obres es comentava quant al començament de la Capella del Sagrari de la catedral, per disposició del bisbe Sáez que la dotava, aixecada del 1829 al 1844 i que, com ha estat dit, comportava la destrucció de la capella dita de santa Càndia o Sala Capitular canonical. Cap notícia no tingué un major ressò popular que la del 13 de desembre, quan es gelaren les aigües de l'Ebre pels voltants de la ciutat i per les viles de la conca superior, amb unes *glebes* de gel que a punt van estar d'esclafar les barques del Pont. L'any portava també la naixença de l'escultor Ramon Cerveto Bestratén (Verstratten), el 15 de març, de l'historiador Daniel Fernández Domingo i del periodista Josep Mompou Duart, així com de l'escultor Agustí Querol i de Josep Alcoverro.

⁸¹⁸ JOVER a o. c. 171 ho situa a les festes de l'any vinent, el 1829.

⁸¹⁹ Escalles d'entrada a l'actual Parc “Teodor González”, en l'accés al Pont del Tren.

El 1829 portava a Anglaterra uns fets socialment importants: a la Cambra britànica, el 15 d'abril, es presentava el projecte de creació d'*Scotland Yard* i el 26 de juny al Reialme Unit s'establí per llei la Policia Metropolitana de Londres.

Felipe V, en l'any 1713, havia establert la Llei Sàlica que preteria les dones en la línia successòria, que els impedia l'accés al tron hispànic, tot plegat per tal d'evitar que els Habsburg el recuperessin a través de les línies dinàstiques femenines. Fernando VII havia restat vidu per tercera vegada i, mancat de descendència com estava, l'11 de desembre de 1829 es tornava a casar amb sa jove neboda Maria Cristina de Borbó o de Nàpols i, aviat, passava a esperar un successor. El 1830, doncs, es tornava a portar la Cinta a Madrid el 16 d'agost, pel canonge Francesc Orchell i el sacerdot Josep Despax i el 1831, el 29 de novembre, caldrà tornar-la a portar, llavors pel canonge Joan Colomer i pel sacerdot Manuel Garcia. Fernando VII, doncs, el 29 de març de 1830, promulgava la Pragmàtica Sanció, ja votada a les Corts de 1789, la qual eliminava la Llei Sàlica i permetia que sa filla pogués heretar el tron i ésser coronada reina. El 10 d'octubre naixia Isabel, llavors, la que passats tres anys serà nomenada princesa d'Astúries i hereva del tron i que el 24 següent serà proclamarà reina com Isabel II. Maria Cristina, mare d'Isabel i també de Lluïsa Fernanda, exercirà la regència fins al 1840 malgrat que, fonamentat en la Llei Sàlica que el feia hereu legítim, son oncle l'infant Carles María Isidre es negarà a reconèixer-la com a reina i això provocarà la I Guerra Carlista. De bon començament fou una lluita sorda entre carlins i isabelins, catalitzats aquests per la reina Maria Cristina que pactava amb els liberals, els únics aliats possibles.

En aquell 1830 en el qual a Tortosa el bisbe Sáez, el 8 octubre, inaugurava el nou altar de la capella de la Cinta, coincidint amb el centenari de la benedicció de la capella, naixia Eduard Arévalo, un futur Cronista Oficial de la Ciutat, i el cens de Galobardes assignava a Tortosa 16.467 habitants, en la qual es feia notar novament la comunitat dels franciscans recol·lectes del convent de Jesús, per raó d'estar constituïda per 44 religiosos que sumaven els 14 sacerdots, els 9 estudiants, els 10 llecs i els 5 novicis, essent la més important entre les que l'orde tenia obertes a Catalunya.

Els successos internacionals de referència eren diversos: el 3 de febrer, després de segles de domini otomà i pel Protocol de Londres, la Gran Bretanya, França i Rússia reconeixien la independència de Grècia, establerta en forma de monarquia que passaven a protegir. Turquia la hi havia reconegut el 1829 pel Tractat d'Adrianòpolis, quan es posava fi a les guerres russo-turques i l'Imperi Otomà, derrotat, hagué d'acceptar les condicions que sobre Grècia imposaren els vencedors: la independència grega i el trànsit de vaixells pels estrets del Bòsfor i els Dardanel·ls. Els països europeus aportaven un rei germànic a Grècia, Otto I de Wittelsbach, príncep de Baviera malgrat que, menor d'edat com era, calgué constituir un consell de regència de nobles bavaresos, aviat força impopulars, els que en pujar Otto al tron seran apartats del govern.

Un altre afer fou que el 5 de juliol les tropes franceses s'empararen de l'Alger, després d'un breu setge, i ocuparen el seu territori. L'atac a l'estat barbaresc fou per cosa de la pirateria que es volia eradicar, i el pretext partí d'una baralla, per un afer econòmic pendent, entre el rei Hussein de l'Alguer i el cònsol francès, a qui el primer havia colpejat amb una pala matamosques: el rei francès Carles X aprofitava per atacar, i amb això els francesos començaren una llarga època de domini colonial. En el mateix més, el dia 27 i també a França, començava la Revolució de Juliol que s'escampava a Bèlgica –la que s'independitzarà d'Holanda–, Alemanya, Itàlia, Polònia i l'imperi austríac. Després de les eleccions a la cambra baixa el 1929, arran de la publicació al diari parisenc *Moniteur* d'unes ordenances dictatorials de Carles X de França per les quals dissolia la Cambra dels Diputats i decretava les quatre ordenances amb mires a tenir una majoria parlamentària més dòcil (exclusió de la burgesia a les eleccions, i això eliminava la llibertat de premsa, perllongava el càrrec dels diputats i limitava el dret de vot). El poble de París sortí al carrer i, amb el suport de la premsa i de la guàrdia nacional, s'enfrontava i derrotava l'exèrcit reial, amb el balanç de 200 militars morts i cap a 800 entre els rebels. Els diputats liberals proclamaren Lluís Felip I d'Orléans com a nou rei, però no de França sinó dels francesos. Durà del 27 al 29, tres diades conegudes com les Tres

Glorioses i la revolta posà la fi a la Segona Restauració, i el rei amb la família calgué que fugissin de París.

Essencial com ha estat i estarà la política francesa per a Espanya, cal advertir i concretar que la política reaccionària de Carles X de França havia dut la Revolució de Juliol i, al cap dels tres dies d'avalot, el 2 d'agost abdicava en son fill Lluís, el duc d'Angulema, i fugia a Anglaterra, però els revolucionaris no acceptaren el fill i el frustrat Lluís XIX també calgué que abdiqués. El nou rei volgueren que fos son nebot, Enric, de 10 anys, i llavors era quan es nomenava regent Lluís Felip d'Orléans. El cas fou que el 9 d'agost els diputats de l'Assemblea rebutjaren Enric i elegiren rei Lluís Felip, de la nissaga dels Orléans, i el borbònic Carles X calgué que s'exiliés. Lluís Felip I, un cop al tron, es titulà rei dels francesos i no de França, instaurant així una monarquia en la qual el rei es vinculava a un poble i no a un estat. Monarca constitucional com esdevenia, tingué el suport de la burgesia i el benefici d'una etapa econòmica en la qual el país accedirà a la revolució industrial, encara que s'intensificaran les diferències socials entre la burgesia i el proletariat. Cal afegir, a més a més, que serà el darrer rei de França perquè després s'adoptarà un sistema polític republicà.

Un altre succés important fou el del 15 de setembre, amb la inauguració de la línia fèrria Manchester-Liverpool que iniciava a la Gran Bretanya l'era del ferrocarril. Era la primera vegada que es transportava sobre rails a persones i mercaderies sense utilitzar les màquines de vapor estacionàries que ajudaven a superar els desnivells dels trams de via existents. La companyia de ferrocarrils posava a concurs l'adquisició de locomotores i la màquina guanyadora fou la *Rocket*, construïda per l'enginyer George Atephenson. La *Rocket* incorporava una caldera tubular dotada de cambra de foc i ofería un rendiment constant i es desplaçava a 50 km/h. El fet era que amb la inauguració d'aquesta línia culminaven trenta anys d'evolució del ferrocarril.

Uns dies després, el 26 de setembre, Bèlgica es proclamava independent i se'n feia càrrec un govern provisional que convocà un grup de notables per elaborar la Constitució: gairebé un mes després, el 18 de novembre, la Conferència de Londres la reconeixia. Tot havia començat quan la part meridional del Regne Unit dels Països Baixos decidia, arran de la revolució belga, foragitar els neerlandesos, declarar la independència i oferir el tron a Leopold de Saxònia-Coburg-Gotha, el futur Leopold I de Bèlgica. Després de l'alçament popular del sud del Regne Unit dels Països Baixos contra l'hegemonia del nord, i aconseguida la secessió de Flandes i Valònia, es constituïa Bèlgica que, tot seguit, se separava d'Holanda, amb la que havia format un regne durant quinze anys. Bèlgica tenia uns 4 milions d'habitants dels quals 2.200.000 parlaven neerlandès i al tombant d'1.700.000 parlaven francès, tots en un territori que mai no havia constituït un estat i que es constituïa en les Disset Províncies, els Països Baixos espanyols i els Països Baixos austríacs, amb fronteres molt variables. El nou estat es definia com unitari i francòfon, malgrat tot, puix que solament comptava l'elit burgesa que controlava la política amb el sufragi tributari i s'expressava en francès.

Aquests successos del 1830 tindran una significació ben especial per al devenir històric de l'Europa del futur. Al gener, per començar, el dia 4 l'exèrcit francès ocupava la ciutat d'Oran i posteriorment progressava per la resta d'Algèria. A Brussel·les, altrament, el 17 de febrer s'aprovava la primera Constitució de Bèlgica com a país independent.

El 17 de maig de 1831, el bisbe Sáez i el Capítol ajudaven econòmicament el raval de les Roquetes per tal d'avançar en l'obra de la nova església, això quan s'estava disposant un fossar al camí del Mas de Barberans, el qual s'inaugurarà abans d'un any. En aquells dies, el 21 de maig, Louis Daguerre feia saber al seu soci Nicéphore Niepce el seu descobriment casual de la impressionabilitat del iodur de plata a la llum, base de la fotografia, però també el 26 fou el dia que a Granada s'executava a "*garrote vil*" Mariana Pineda, de 25 anys, per haver brodat una bandera republicana amb el lema "Igualtat, llibertat i llei" per als liberals i haver-se negat a denunciar-los⁸²⁰.

⁸²⁰ Al 1935 la II República li dedicarà un segell de Correus. Al 2006 la Unió Europea li retrà homenatge en donar el seu nom a l'entrada principal del Parlament Europeu, com a símbol de l'aportació espanyola a la lluita pels drets o la llibertat a Europa. Al Congrés dels Diputats, a Madrid, també figura el seu nom amb el d'altres herois de la llibertat.

Mentrestant el bisbe Víctor Damián Sáez, a despesa seva, el 15 de juliol havia fet anar a l'Hospital de Tortosa el metge Rafael Plaza, d'Almeria, doctor en Medicina i Cirurgia, el qui en un mes hi operava de cataractes una seixantena de cecs, els que recobraven la vista, i la ciutat li feia un homenatge i encastava una làpida commemorativa a l'entrada de la institució. En un altre sector de les ciències, tanmateix, el 29 d'agost el físic britànic Michael Faraday descobria la inducció electromagnètica, el qual avenç li permetrà la construcció de la primera dinamo, predecessora dels generadors elèctrics.

Encara, abans no acabés l'any 1830, el Capítol de la seu de Tortosa, com hem vist, el 29 de novembre havia de tornar a desplaçar a Madrid la relíquia de la Mare de Déu de la Cinta, i l'11 de desembre era afusellat el general Torrijos amb els 52 homes que l'havien seguit en l'empresa de restablir la llibertat a Espanya.

Els esdeveniments religiosos del 1932 passaren l'esglai que hi hagué per un brot de còlera morbo, i també el trasllat del Santíssim que el 18 de novembre es féu a la nova sagristia acabada d'obrar pel bisbe Sáez amb inauguració el 25 de la Capella del Sagrari: els actes religiosos i populars duraren vuit dies, fins al 2 de desembre, amb Rosari de l'Aurora a les 8 h i a les 9 les autoritats recollien el bisbe al palau i l'acompanyaven a la seu, on se celebrà la missa pontifical. El Santíssim hi estava exposat fins a la tarda. A les 3 de la tarda sortia la processó, amb carrera coberta pels soldats del guarniment militar i els voluntaris reialistes. Precedien representacions de les dotze tribus d'Israel, de les quatre parts del món i nens fent de les nou corals d'àngels. Els carrers havien estat ornamentats, i hi figuraven imatges i referències sagrades i eucarístiques, i la processó s'hi aturava. El trajecte fou pel Palau episcopal, casa del governador militar, Plaça Nova, Plaça Major, placeta de la Sang (cruïlla de la Travessera i el carrer de la Llotja), Plaça de l'Àngel, placeta del Seminari (Montcada), placeta dels Dolors i plaça de l'Hospital (o dels Estudis), i també a la Casa de la Ciutat, de l'alcalde major, del comandant de Marina, del marquès de Tamarit, de Mateu Sampons, dels Noves, Vérges i altres, així com a la plaça de l'Olivera, amb domassos i banderers dels gremis i confraries⁸²¹. La processó entrà al claustre de la seu i passà de llarg per la porta del Sagrari, per tal que el Sagrament fos el primer a accedir a la capella. Llavors es cantà un *Te Deum*, amb exposició fins a les deu de la nit, i amb benedicció del bisbe amb el Santíssim. Hi hagué una il·luminació general i la relíquia de la Cinta es traslladà al Sagrari, perquè fins ara havia estat al fons de la capella central del presbiteri. L'endemà, dia 26, hi hagué missa solemne amb orquestra, a la nova Capella, amb exposició del Santíssim. Vespres, a la tarda, pel clergat, i res del Rosari, també amb orquestra. Tot anava a càrrec del Capítol i aquests actes es repetiren cada dia fins al 2 de desembre, a despesa de la Casa de la Ciutat, el Governador, Marina, Cos de Voluntaris reialistes i Col·legi d'Escrivans i Procuradors, i el darrer a càrrec de la Junta de la Vetlla Perpètua del Santíssim. Un altre esdeveniment extraordinari fou la visita canònica del provincial dominicà Josep Casaurran: en aquell moment els Reials Col·legis disposaven del rector Vicent Ferrando, de cinc religiosos sacerdots y tres estudiants; també dos religiosos per l'atenció al Col·legi de seglars (St. Jaume i St. Maties), del rector fra Marià Roquer i del sotarector Tomàs Homdedéu.

En el devenir universal es pot destacar el fet que el 25 de febrer Rússia sotmetia Polònia per la força de les armes, i que el 13 d'octubre el pintor de retrats i inventor nord-americà Samuel Morse concebia i resolvia pràcticament la idea d'un telègraf elèctric, just en tornar al seu país d'un viatge fet a Europa. Quan estudiava a Yale s'adonà que en interrompre un circuit elèctric es veia un fulgor, i pensà que aquest tipus d'interrupció podia ésser usat com a mitjà de comunicació. En arribar a Amèrica ja havia dissenyat un aparell, i començava a desenvolupar el projecte d'un sistema telegràfic de filferros amb un electroimant incorporat. El 6 de gener del 1833 en farà la primera demostració pública. A Catalunya un esdeveniment sorprenia tothom el 19 de desembre: el general Manuel Llauder arribava a Barcelona com a nou capità general de Catalunya, la qual cosa provocà una manifestació d'entusiasme entre els

⁸²¹ O'CALLAGHAN, *Apéndice...* p. 64 i ss). – EIXARCH, a o. c., pàgs. 84-85 reproduïx textos essencials de la translació, pontifical, obres i làmpades de la nova capella.

barcelonins. Llauder substituïa l'odiat comte d'Espanya que havia instaurat un règim de terror arreu del país.

En això s'accedia a l'any 1833, el del poema "*Oda a la Pàtria*", de Bonaventura Carles Aribau, tot comptant amb què la Renaixença es datarà el 1844. De fet començava l'any amb la invasió i ocupació de l'arxipèlag argentí de les Malvines per les tropes britàniques, el 2 de gener, el qual passaven a conèixer com a illes Falkland. L'altra acció transcendent fou el dia 4, quan Fernando VII dictava la Pragmàtica Sanció per la qual es derogava la Llei Sàlica i permetrà la designació com a hereva del tron la seva futura filla Isabel, això en perjudici de son germà Carles.

La relíquia de la Cinta tornava a ésser portada a Madrid el 29 d'abril, a la Cort, aquesta vegada pel canonge Ramon Albert Santgerman i el sacerdot Manuel Bueno, mentre que en el mateix dia es comentava que l'infant Carles Maria Isidre de Borbó es negava a reconèixer sa neboda Isabel com a princesa d'Astúries, en el qual aspecte el 20 de juliol es féu festa en honor de Maria Isabel Lluïsa de Borbó, pel jurament com a princesa hereva del tron d'Espanya.

Tot plegat esdevenia quan, el 8 de juliol, Rússia i l'Imperi Otomà signaven un tractat a Hünkâr İskelesi (costa oriental del Bòsfor) en el que aquest esdevenia una mena de protectorat rus, puix que Mehmet Alí, paixà d'Egipte, amenaçava el sultà turc. El tractat era d'assistència mútua en cas d'atac estranger, tot significat que un article secret dispensava els turcs de transmetre tropes en ajut dels russos mentre que podrien tancar el pas pels Dardanels a qualsevol vaixell que no fos rus en cas d'haver una guerra contra Rússia. França i el Reialme Unit, però, sospitaren que Rússia podia anar enllà dels Dardanels amb la seva flota.

Un altre esdeveniment transcendent fou el del 28 d'agost, quan el Parlament del Reialme Unit emetia l'Acta d'Abolició de l'Esclavitud a la major part de l'Imperi Britànic, llevat dels territoris de la Companyia anglesa de les Índies Orientals i de les illes de Ceilan i Santa Helena però, pel gran volum de reclamació que això generarà i per evitar un immediat desgavell econòmic, des d'aleshores el text disposà l'abolició gradual i una clàusula, assumida pel contribuent britànic, d'indemnització per als propietaris, determinada en els 20 milions de lliures esterlines. També es limità al màxim l'eventual accés dels antics esclaus a les responsabilitats polítiques.

Ben entrat el mes de setembre, el dia 24, arribava a Lisboa Pere I del Brasil, el qui regnarà a Portugal durant un any amb el nom de Pere IV, i al veí imperi espanyol la realitat era que el rei Fernando VII estava greument malalt el 1832 però també ho era que la seva famosa *Pragmàtica* per la qual abolia l'*Auto Acordado* de Felipe V no passava d'ésser una acció arbitrària de l'absolutisme monàrquic, sense que el poble comptés per a res: els liberals van veure el camí obert i els partidaris de Don Carlos es van adonar del perill que hi havia. La petita Isabel hem vist com era jurada com a hereva el passat 20 de juny, en un acte en el qual Sáez hi era present, convocat com hi havia estat amb les altres dignitats del reialme, i comptant amb què només feia tres dies que el rei li havia imposat una condecoració, la "*Gran Cruz Americana de Isabel la Católica*", potser que⁸²² "amb l'objectiu de decantar al seu antic confessor de la militància carlista cap al partit dels defensors de la seua filla".

Davant l'estat de salut del rei, doncs, els liberals s'oferiren a la reina Maria-Cristina de Borbó (i a sa filla la princesa Isabel, és clar) i la reina els confià el poder que extirpava l'absolutisme, o sigui que quan el 29 de setembre de 1833 morí el rei aquests dominaven la situació i el pretendent Carles, amb el triomf liberal de l'any anterior que contraposava la voluntat de restaurar un règim absolutista, motivava els primers aixecaments carlistes i una altra guerra civil. Uns dies abans el bisbe Sáez havia iniciat una visita pastoral per la meitat sud de la diòcesi, la vessant administrativament valenciana i, absent de la ciutat, es va estar d'assistir per presidir a la catedral els funerals que es feien al seu protector i expenitent. La Guerra dels Set Anys o I Guerra Carlista (1833-1839) per imposar un règim absolutista impulsà la reina Maria Cristina a demanar ajut als liberals per tal de defensar el tron de sa filla Isabel II i perquè aleshores eren els que estaven al poder. Ben mirat, tenint en compte la guerra del Trienni i la dels Malcontents, els presents enfrontaments constituïen una tercera guerra civil que

⁸²² Segons Roc SALVADOR.

protagonitzaven els defensors de l'Antic Règim i els que pretenien la implantació del liberalisme. La Regència de Maria Cristina, com a reina-governadora amb la proclamació d'Isabel II, es mantindrà fins al 1840.

En el primer dia d'octubre irrompia l'esperada proclama de Carles Maria Isidre de Borbó per reivindicar el tron d'Espanya i, tot plegat quan amb prou feines havia passat un mes de la mort del rei, el 4 d'octubre, a Prats de Lluçanès (Osona) hi havia un aixecament a favor del pretendent de la corona d'Espanya: just era l'episodi inicial de la primera Guerra Carlista a Catalunya. Havia passat un altre mes quan, el 4 de novembre, el brigadier Manuel Bretón, governador de Tortosa, prohibia les reunions d'estudiants del col·legi dominicà, als Reials Col·legis, a les quals assistia Ramon Cabrera, puix que se sospitava que s'estava gestant una conspiració. El bisbe Sáez, en vida del rei Fernando VII, no havia estat gens molestat per les autoritats tortosines, i això malgrat que l'esmentat governador Manuel Bretón l'acusava de parcialitat a favor del pretendent Carlos i de fer proselitisme per la seva causa política però, evidentment, la mort del monarca i l'aixecament carlista canviava la situació. El 12 de novembre Ramon Cabrera rebia un passaport que li permetia sortir de Tortosa per viure, desterrat, a Barcelona, però Cabrera se n'anava a Morella amb Magí Solà, capità dels reialistes de 1823, i amb el cuiner del convent de Sant Blai. A Morella es proclamava Carles V^e el dia 13, i es nomenava comandant general el Baró d'Hervers. El bisbe Sáez era llavors als límits meridionals de la diòcesi i el govern espanyol, amb la sospita de què es presentés a Morella per beneir la revolta o perquè convertís la visita pastoral en una campanya de promoció carlista, tal com sospitaven les autoritats catalanes, el reclamava a Madrid. Pel novembre-desembre començava la Guerra dels Set Anys, la primera Guerra Carlista... la Guerra de Cabrera que aplegava un jovent entusiasta que hagué de moure's sense mitjans, perjudicat pel mal fer del pretendent que acabarà fent-se impopular i a ésser abandonat pels qui, sense abandonar el tradicionalisme, rebutjaven la guerra civil i els mitjans emprats. El bisbe Sáez – com deia Eixarch- “no podia sentir-se segur en una ciutat dominada sempre pels liberals. I va haver d'abandonar-la en compliment d'una Reial Ordre del 10 de desembre de 1833”: d'Onda estant, el 8 de desembre assabentava de la seva marxa al Capítol de la seu de Tortosa, en un viatge del qual mai més no tornaria i que el separaria per sempre de la ciutat i de la seva diòcesi.

En aquesta situació els liberals moderats envoltaren la reina i es proposaven una reforma des del poder, tot evitant una ruptura o revolució violenta. El cap del Govern, Cea Bermúdez, es proposava “*reformas benéficas*” que no acontentaven els radicals, i una fou el decret del 30 de novembre, el de la conflictiva divisió territorial de l'estat en 49 províncies, elaborat sota la direcció de Javier de Burgos, una insensata mesura que des de la ignorància es concebia segons el model centralista francès i que no solament distorsionava els equilibris territorials sinó que incorporava a Aragó una franja occidental de Catalunya que, en el cas de Tortosa, motivarà un daltabaix tot i que la mateixa guerra denunciava l'artificialitat de la irracional mesura. L'espai tortosí de la franja de ponent, però, es mantingué en el seu àmbit natural i històric de la diòcesi eclesiàstica de Tortosa. El primer ministre no cedí mai en el caire estrictament polític, i volia evitar una transigència que esdevingués un increment de la llibertat i, en exercir les Corts una major pressió i els militars una major amenaça, optà per dominar sense donar el braç a tòrcer. El 22 de desembre, per si tot plegat encara fos poc, per Reial Decret s'aproven les “*Ordenanzas Generales de Montes*” que canviaven radicalment el model de gestió de les àrees forestals i, en conseqüència, restaven anul·lades les de 31 de gener de 1748 i el Port, els Ports de Tortosa, passaven a estar sota el Districte Forestal de Tarragona i, probablement, s'actuava amb l'habitual mala fe “*carpeto-vetónica*” perquè d'ençà es denominessin “*Puertos de Tortosa-Beceite*” potser perquè aquesta vila havia passat a ésser inclosa en l'administració aragonesa o, millor, oficialment no catalana.

Quan la Guerra Carlista (1833-1839) o Guerra dels Set Anys, la ciutat organitzava tres companyies de Milicians Nacionals que portaven la bandera de la ciutat, d'un roig moradenc que s'acostava a la tonalitat del *brocatello* o jaspi de Tortosa, i entre els caps i oficials constaven Pere Macià, Joaquim Montserrat, Josep d'Ossó, Joaquim Aragonès, Vicent Mercè, Nicolau Estrany i altres, essent cossos francs o miquelets que subvencionava el Govern, amb

el deure d'operar on calgués, talment com l'exèrcit, encara que també es formà una companyia d'artillers que s'emportà el floret de la marineria tortosina; amb soldada de dues pessetes diàries, els milicians romanien a la ciutat per al manteniment de l'ordre públic i la defensa dels portals, en una situació que els ciutadans considerarien de ganduleria i de taberna. El fet, però, fou que en aquest conflicte intervingueren 2.800 tortosins que s'allistaren al bàndol carlí. La guerra s'escampà pel País Basc i per Ibèria, el país o la terra de l'Ebre que era la diòcesi de Tortosa, les demarcacions on restava més viu l'esperit de la terra, de la pàtria, de la tradició, en els quals àmbits rurals es detectava una relativa independència econòmica i una reacció contra el domini polític i fiscal que l'estranger imposava amb les armes. Ramon Cabrera (1806-1877) n'esdevenia ben bé un símbol, un heroi i una llegenda viva mentre que obtindrà importants i ressonants victòries per la seva àrea i farà una incursió contra València, sense que pogués ésser dominat fins el 1840. Cal dir, però, que els sagnants enfrontaments durant la Guerra dels Set Anys han estat considerats com la ruïna de la regió, la meitat posada sota el domini del Principat i l'altra meitat sota el de València, sotmesa com restà al manteniment d'una constant situació d'emergència i que llocs com Xerta, Gandesa, Orta, Ulldecona, la Sénia i altres, hagin de sovintejar com escenaris de les confrontacions.

En aquell moment cal comptar amb què el liberalisme marcarà les directrius polítiques espanyoles al llarg de tot el segle XIX i que, arreu d'Europa, d'ençà del 1830 s'estaven succeint revolucions liberals, com es pot seguir a França, Bèlgica, Itàlia, Grècia, Polònia i àdhuc al Reialme Unit, a desgrat que el liberalisme triomfava a l'Europa occidental i fallava a la central i a l'oriental. Els liberals han estat definits com a néts dels racionalistes del segle anterior i fills dels revolucionaris de 1789 o de 1810 per bé que, més encara, constituïen la nova generació d'ideari romàntic que solia rebutjar la fredor racionalista i les formes abstractes però també el radicalisme inflexible de la Revolució Francesa. També rebutjava la democràcia i proclamava una Constitució com a llei fonamental del règim establert, la qual solia obviar els drets del poble. El rei no governava, i el poble tampoc perquè qui ho feia era una minoria selecta: els intel·lectuals que constituïen el cervell que pensa (i més encara quan la regència de Maria Cristina), els propietaris o negociants o industrials que representaven el capital (en sufragi censatari), i els militars que eren el braç armat, que s'ho feien pagar bé, que defensaven la burgesia que pagava, els que escalen en el món polític i que, de fet, figuraran en tots els governs de la segona meitat del segle. La noblesa, en veure que el règim no es posava amb les seves propietats, també s'hi sumava. Cal entendre el liberalisme com un sistema parlamentari d'ideologia minoritària i selecta, amb una assemblea que ha designat una minoria del país i en la qual els diputats resultaven elegits perquè aplegaven uns requisits indispensables. El poble romania immers en el menyspreu i sota un règim d'explotació que, tot plegat, menava vers el capitalisme i a la formació del proletariat que arribaran a convulsionar les societats.

Eren els temps de les primeres fàbriques mogudes d'ençà de l'energia produïda per màquines de vapor i, més pròpiament, de la industrialització (1832), però també de l'esmentada divisió territorial espanyola en províncies (1833) en un escut que pretenia justificar legalment l'imperialisme castellà i dividir encara més els catalans per tal de poder ésser sempre vençuts, llavors quan Bonaventura Carles Aribau escrivia l'*Oda a la Pàtria* (1833) i Víctor Damián Sáez y Sánchez Mayor, home del seu temps, era radical amb l'oposició política i àdhuc amb els que en podien ésser, i es deia que un dia havia negat l'accés al sacerdoci al futur general Ramon Cabrera, estudiant al Seminari de Tortosa, perquè el veia més apte per a la milícia que no pas per al clergat. Sáez, havent-se'n anat a Madrid al desembre de 1833, hi romangué fins al 1834 que es declarà l'epidèmia de còlera i demanà al govern que se li permetés el trasllat de la seva residència a Sigüenza, una petició que li fou atesa i concedida.

El filòsof i polític Francisco Martínez de la Rosa, poeta i dramaturg, rellevava Cea Bermúdez (de 1833 fins a la meitat de 1835) i, malgrat d'ésser moderat, el govern derivà cap a l'esquerra i la reina regent s'hi havia d'avenir perquè davant la insurrecció carlista no tenia alternativa. El nou primer ministre restablí el sistema representatiu, però amb un mínim de representacions i així promulgava l'Estatut Reial, a l'abril de 1834, una mena de llei fonamental que no elaborava una assemblea constituent sinó el mateix poder. Aquesta carta d'atorgament,

que no era una constitució, establia les *Cortes del Reino* amb dos estaments: els dels pròcers que aplegava la noblesa, jerarquies eclesiàstiques, alts comanaments militars i altres a nomenar pel monarca entre destacades individualitats del saber i de la riquesa, o sigui, les antigues classes privilegiades que eren la noblesa i el clergat, i el de la nova aristocràcia que aplegava intel·lectuals, propietaris i militars; i el dels procuradors que reunia aquells qui tenien una renda anual de 12.000 rals i fossin elegits per votació, o sigui, els majors contribuents del cens o, com ha estat dit, només els rics hi podien prendre part tot comptant amb què calia ésser-ho molt més per poder ésser elegit. L'exclusa minoria burgesa no trigà protestar i a complicar la situació, àvida de poder com estava.

La successió dels fets⁸²³ “varen augmentar la gran distància ideològica que separava els liberals, molts d'ells de bona fe, que creien que l'Església necessitava reformes urgents en la seva estructura interna i que la veien com un puntal de l'absolutisme i enemiga del nou règim, i l'Església, que es resistia a tota intromissió externa en els seus drets i a perdre la situació de privilegi decretada de segles, que tan bé anava a la seva tradicional influència sociopolítica”. El pas del temps farà veure, però, “que la posició de l'Església no era pas encertada del tot, perquè es tancava a una evolució del món, que era una realitat que no es podia deturar...”.

Havent entrat a l'estiu, el 9 de juliol, era detinguda Maria Grinyó i empresonada als Quarters de Sant Francesc, sota l'acusació d'ésser mare del general Ramon Cabrera.

Mentre la política i la societat travessaven aquests tràngols, així com transcorria l'estiu i arreu de l'Estat s'escampa per primera vegada una virulenta epidèmia de còlera morbo-asiàtic. En aquesta primera passera morien a la ciutat 272 persones⁸²⁴. A finals d'agost es nomenava governador corregimental i comandant general de les tropes a Tortosa el brigadier d'infanteria Josep Ma. Colubí, el qui informava així: “*La situación actual del corregimiento de Tortosa invadido de la enfermedad del cólera-morbo, su mal estado en razón á las gabillas de vandidos que continuan en él haciendo sus correrías, y el mal espíritu de muchos de sus habitantes que por razón de las circunstancias se han dedicado al robo y saqueo de los pueblos y casas indefensas, ha llamado muy particularmente mi atención, para acudir al remedio de estos males, y siendo indispensable en aquel distrito un jefe superior que reuna el mando de todas las fuerzas y dé impulso á las operaciones, para batir y aniquilar aquellos vandidos que sin una combinación bien preparada escapan siempre de las columnas que los persiguen*” en opinió que fa seva Manuel Llauder, capità general del Principat. L'epidèmia retrocedirà pels municipis de l'interior, però Colubí informa quant als Ports: “...*de los cuales tal vez mandare retirar todos los ganados, tapiar las pocas casas que hay en ellos y que sirven de guaridas á los malvados y dejarles reducidos á un verdadero desierto*” i, llavors, fortificava Gandesa. El governador Colubí va entrant a la regió i operà d'ençà del començament del mes, i “*A la madrugada del 10 [de setembre] salí de Alfara, y dejando la pequeña columna que me acompaña en las Roquetas, entré en la plaza de Tortosa, cuya ciudad presenta el aspecto más melancólico: escasa población, semblantes macilentos, perfumes por todas las calles, y un silencio sepulcral es lo primero y único que se presenta en aquella casi abandonada Ciudad, en la que no hace el mal grandes estragos, sin embargo de que en estos últimos días ha estado estacionado. En dicha Plaza dicté algunas providencias con respecto á la fuerza armada, me aseguré, de la boca del Teniente de Rey de no haber en ella el menor peligro, me enteré de las medidas sanitarias adoptadas, entre ellas la de una sopa económica a mil pobres diarios, no obstante de no llegar en el día a 4000 personas*” que aleshores són els habitants de la ciutat.

Malgrat d'aquell ambient de basarda, el 20 de setembre el Capítol traslladà la santa Cinta a Madrid, reclamada per la casa reial, i es feia mans del canonge Vicent López Oliván, i el 2 d'octubre es podia cantar un *Te Deum* pel final de l'epidèmia de còlera, per mal que fins a les 11 del matí ningú de fora no podrà entrar pels portals de la ciutat puix que encara hi ha brots al raval de la Creu, Roquetes i Jesús.

⁸²³ Segons A. PLADEVALL, a o.c. pàgs. 157-158.

⁸²⁴ En la primera pesta moren a la ciutat 272 persones. Al 1854 en moriran 618, al 1865 seran 59, al 1882 seran 82 les defuncions però el 1885 pugen a 289, i el 1890 baixen a 103, tot això només a la ciutat.

El cas fou que, així com al segle XIV es féu amb els jueus, algú feia córrer que els culpables de l'epidèmia havien estat els frares, els quals havien emmetzinat les aigües i al 1834-1835 foren assaltats els convents i esdevingué una matança de religiosos. A Madrid en foren assassinats un centenar i el govern res no féu per deturar-ho i Martínez de la Rosa es mostrava impotent en mig del caos. Sáez havia estat novament cridat a Madrid pel govern però la matança de religiosos li féu témer per la seva vida, de manera que determinà romandre amagat a Sigüenza. Tanmateix, del 1834 al 1840, esdevenien els sagnants enfrontaments de la Guerra dels Set Anys, la qual suposava la ruïna de la diòcesi tortosina que es mantenia en una constant situació d'emergència. Malgrat tot, hem vist com Tortosa aportava a la causa carlina uns 2.800 voluntaris i que llocs com Xerta, Gandesa, Orta, Ulldecona, la Sénia i altres, solien ésser els escenaris de les confrontacions. El 1834 fou l'any de la naixença de Ramon Foguet, al 14 del Carrer Major de Sant Jaume, l'advocat que editarà anotat el llibre de les *Costums de Tortosa*.

A meitat de febrer de 1835 Ramon Cabrera se situava a Roquetes perquè, segons un acord previ, el governador del Castell de Tortosa li havia de lliurar la fortificació: descoberta la conspiració, el governador serà pres i fusellat a Vinaròs. El bisbe Sáez romania tancat en el silenci i, de moment, només se sabia que estava absent de Tortosa, on es desconeixen les seves activitats encara que se sabia que patia les conseqüències de la seva ideologia política, per la qual els enemics seguien combatent-lo. "La seua desaparició pública significà el sorgiment de rumors que afirmaven haver fugit a territori carlista", de manera que el 14 de març de 1835 el govern li segrestava les rendes: "el govern declarà la seu vacant, confiscà les rendes de la mitra i estranyà el bisbe del regne". El fet era que havia vist desaparèixer Fernando VII al qui sempre havia mantingut la fidelitat i patia, i seguia patint, les conseqüències de la repressió i de la guerra civil, de l'escalada dels liberals que l'havia dut a escapar per amagar-se a la vila castellana de Sigüenza per tal de no ésser empaitat pels enemics polítics, radical visceral com sempre havia estat i seguia essent. Eren els temps en els quals a Barcelona, l'espill, es construïa el Gran Teatre del Liceu.

A meitat any de 1835 la reina regent nomenava primer ministre el comte de Toreno que, per fer callar els exaltats adoptava mesures anticlericals, i començava amb el foragitament de la Companyia de Jesús, una constant acció del radicalisme espanyol, i després foren tots els monestirs i els convents on no arribessin a la dotzena de religiosos per més que això no era prou per deturar les alteracions de l'ordre públic. Barcelona queia en el caos, es demanava la destitució de Toreno i la regent calgué que ho fés. Els progressistes semblaven omplir-ho tot amb les seves manifestacions cridaneres i els que s'hi mesclaven per aprofitar-se de la revolta esdevenien terribles amb els seus robatoris i crims. En aquest any i en el següent es creaven les diputacions provincials.

A l'agost la Junta Auxiliar Consultiva, de majoria liberal progressista, mostrava una voluntat catalanista que en deien provincialista i es responsabilitzava en la lluita contra els carlins. La Junta prescindia de la divisió territorial feta en quatre províncies, del 1833, per considerar-la una acció contra la col·lectivitat catalana, i dissolia ordes religiosos, organitzava milícies, retornava la Universitat de Barcelona... convidava València i Saragossa a recuperar i actualitzar la Corona d'Aragó amb la creació d'uns ens federats de defensa: la Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya. El sentiment catalanista apareixia en les rengleres dels liberals catalans, progressistes i moderats, així com dels carlins: tot era oposició al centralisme gestat des de l'imperialisme castellà, dels que s'autodenominaren "espanyols" en una agressiva opció nacionalista recentment dissenyada, els que ho entenien tot com separatismes o una continuació del procés descolonitzador. A la tardor, doncs, entrà de primer ministre un liberal progressista, Juan Álvarez Mendizábal, amb la promesa d'acabar amb la guerra i amb la bancarrota de l'estat i, aprofitant el vot de confiança de les Corts impotents, la seva primera acció fou la de dissoldre-les i entrar a governar quasi dictatorialment, i promogué així una seguida de reformes (1835-1836) entre les quals destaca l'allistament general a l'exèrcit espanyol (de no pagar una indemnització); el primer decret suprimia la majoria dels ordes religiosos, fora dels dedicats a l'ensenyament i a l'assistència social, el segon declarava propietat de l'estat els convents i béns de l'Església, i el tercer els treia a la venda en suhasta

pública, tot plegat en una acció amb finalitats econòmiques i polítiques. La desamortització i exclaustració responien a un decret del 25 de juliol que es complementarà amb el de l'11 d'octubre pel qual se suprimien tots els monestirs de l'estat espanyol.

Als Reials Col·legis la "*Domus Sapientiae*" sofria l'exclaustració⁸²⁵ i desapareixien els dominicans al de Sant Jordi i Sant Domènec (de 39 religiosos el 1787), fundat el 1542, per transformar-se en caserna de l'exèrcit espanyol d'ocupació; també desapareixia el de Sant Jaume i Sant Matias, del 1544. L'església passà a ésser parc d'artilleria i a la plaça de Sant Domènec es disposaren uns grans canons del calibre 32 que portaven gravat el nom de Felipe V. El convent del Roser i el de sant Francesc, també dels dominicans, situat a la vora del riu el primer, d'obra iniciada el 1699 però fundat el 1571, només amb 6 frares el 1787, sofrí els efectes de la Guerra de Successió i estava per enllestir però, encara, resultà fortament damnat per les tropes franceses que el saquejaren a fons en l'assalt del 1811, i havia esdevingut hospital i magatzem l'església, i els frares encara no l'havien pogut refer i ocupaven unes velles cases immediates a la capella a la qual accedien per un pont aixecat pel flanc de l'Epístola, només 6 religiosos encapçalats pel prior fra Narcís Camps, el convent serà posat en venda mentre que l'església esdevindrà d'ús general per demanda del municipi, perdurant fins que sigui derruïda el 1910 perquè el seu espai ha d'estar ocupat per la rampa del pont.

El convent dels franciscans recol·lectes, Santa Maria de Jesús, creat el 1524, amb 44 frares, havia estat ampliat el 1643 i el 1759 el mal estat de la part més antiga imposava una forta restauració. Havia esdevingut un hospital militar en el setge de 1813 i les tropes franceses l'havien deixat en tan mal estat que en el 1814, en tornar els franciscans recol·lectes, gairebé l'hagueren de reconstruir-ho tot, una obra que emprenia fra Fèlix Fuster el 1818 però ho abolia la Junta Revolucionària de Tortosa el 1821, i el 1822 els religiosos s'horrortzaren per l'afusellament de fra Josep Vergés, del convent de Móra. El 1830 la comunitat estava integrada per una quarantena de frares (14 sacerdots, 9 estudiants, 11 persones més entre donats i llocs i 5 novicis). El 1835 sumaven una vuitantena i eren la comunitat més puixant de la diòcesi i, llavors, el governador els avisava de l'exclaustració i els donà uns dies per evacuar-lo: per salvar la biblioteca empraren quatre carros durant quatre dies que els costà el transport dels llibres a l'hospici els quals, amb els dels altres convents, serviran al bisbe Damián Gordo Sáez per iniciar la biblioteca del Seminari. Llavors passà a fer el servei d'un llatzeret i esdevindrà després una fàbrica de vidre i el bisbe Vilamitjana aconseguirà que l'Estat espanyol li cedís per a Casa de Missió, encara que el 1884 se cedirà als jesuïtes que hi instal·laran el Col·legi Màxim, fins al 1914, quan passarà a ésser la Casa de Retir i d'Exercicis de l'orde. La capella del convent serà a la fi l'església parroquial de Sant Francesc, del raval de Jesús, i el convent el Col·legi Diocesà de la Immaculada, més tard el Centre Parroquial i finalment, totalment renovat, la seu de l'Ens Municipal Descentralitzat.

El convent del Miracle, fundat el 1590 pels carmelitans descalços i des del 1712 instal·lat a la Ratlla de Sant Jaume, seguia la mateixa sort i els quatre religiosos que hi restaven (o potser que tres i d'edat avançada) sortien del convent i es refugiaven per cases particulars, confiaven els seus pocs béns a un amic que un dia ho negarà i es dispersaran mentre que la biblioteca serà cremada per la xurma i els béns mobles i immobles restants seran malvenuts a particulars: l'Estat espanyol farà del convent un alberg per a indigents i en l'any 1849 s'hi obrirà la presó del partit; semblantment els del monestir de Cardó on restaven vint religiosos encara que també es diu que n'hi restaven tres, tres ancians que acollia el rector de la parròquia de Tivenys en una casa en la qual residiran fins a la mort, tot i que un dels frares es diu que s'estimbà per una muntanya en un fet que s'incorporarà a les tradicions locals, encara que uns quants brètols saquejaren el convent i sortí que els llibres no els interessaven i pogueren salvar-se per incorporar-los al fons bibliogràfic del Seminari diocesà⁸²⁶. Tanmateix, el convent de Sant Joan Baptista, dels caputxins, arribats en l'any 1609 i obrat d'immediat vora el barranc de la

⁸²⁵ Els seminaristes es mantenen als Reials Col·legis (fins al 1870 com a lectors). El 1910 el municipi recuperarà l'església dominicana i hi instal·larà el Museu. Per l'afer de les desamortitzacions cal consultar les obres del Dr. Salvador J. ROVIRA GÓMEZ i, tanmateix, els resums de l'o. c. de Paulina ALMERIC.

⁸²⁶ El convent de Cardó, amb la major part de les terres que posseïa, en l'any 1878 fou adquirit per Salvador Cabestany, el qui transformava el lloc en balneari en el 1884.

Llebre, amb sis frares en la comunitat, tot comptant amb què l'exèrcit espanyol els havia destruït el convent per raons de caire militar i que just el 1833 n'havien iniciat la reconstrucció: els béns mobles que deixaren els caputxins reportaran a l'Estat opressor 418 rals i l'edifici, inacabat i a iniciativa del bisbe Aznar, serà comprat a l'Estat per les Germanetes dels Pobres, el 1879. Els mercedaris, una comunitat de 20 religiosos (el 1787), desapareixen definitivament de Tortosa, on eren des de l'any 1228, i el seu convent del carrer de la Mercè serà una oficina estatal i un magatzem de sal, per passar a ésser una caserna, després l'Estat el traspasarà a l'Ajuntament el 1843 per obrir-hi una escola i el 1850 s'hi obrirà un teatre. El convent de Sant Blai, amb 4 o 5 trinitaris descalços i alguns llecs, constituïa un orde establert el 1213 i era parvulari aleshores per als nens del veïnat, i fou incendiat i acabà derruït per bé que es mantindrà l'església conventual, i les trenta-vuit clarisses hauran d'abandonar el seu excepcional monestir dels segles XII-XIII que aviat seria incendiat, i la comunitat concepcionista que unia trenta-una monges el 1787, i les vint-i-quatre santjoanistes que romanien al seu monestir del Replà... Una absoluta desfeta que portarà greus conseqüències en el caire religiós i assistencial però també en el socioeconòmic.

En tot l'estat espanyol foren uns 32.000 els frares foragitats dels seus convents i més de 19.000 les monges, dels quals en corresponien uns 2.100 i 1.300 respectivament en l'espai estrictament català, de manera que es fonamentaven aquells odis i àdhuc les matances que es retrobaran en la primera meitat del segle vinent.

Marginalment es disposava la incautació d'una part dels béns del clergat secular per part de l'estat, el qual clergat rebria una humil pensió de supervivència. L'Església havia perdut les possessions aplegades al pas dels segles, les deixes dels fidels i les adquisicions, però la mesura adoptada per l'estat no afavoriria els pobres. El poder espanyol es trobà, posats a fer, que la propaganda anticlerical havia exagerat la realitat i, per tant, els béns de l'Església no eren allò que la gent es pensava, també amb què la institució havia retrocedit molt en els darrers cinquanta anys i, finalment, que es malvengueren la majoria dels béns: el resultat fou el fracàs econòmic i, en un altre aspecte, una desastrosa operació social i política amb nefandes repercussions materials i ètiques. Els baixos preus i els terminis en el pagament mogueren els propietaris a la compra, i molts foren els que s'enriquieren encara més i constituïren una nova burgesia espanyolista, d'antuvi rica i sense escrúpols, que estaria sempre interessada en el manteniment del règim polític i que aleshores aportava a les subhastes públiques un capital que donava un respir a la desastrosa situació econòmica del govern. El poble, de tradició catòlica, tampoc no pairà mai la falconada progressista i el trencament del poder amb l'Església, de manera que aparellava una reacció de repugnància contra els polítics i els compradors que es mantingué fins al Concordat de 1851 tot afavorint el discurs dels moderats. L'Església havia mantingut sempre un criteri pacificador, una actitud moderadora, malgrat que els excessos de les exclaustacions i de les desamortitzacions l'obligava a alterar molts criteris i tampoc no podia evitar la radicalització d'alguns eclesiàstics, sobretot del clergat menor, els quals participaren en els fets i en el servei obert a la causa carlina.

El 19 de febrer de 1836 es publicà el Reial Decret que donà nom a la desamortització eclesiàstica o de Mendizábal, en el qual l'article primer establia que "*quedan declarados en venta desde ahora todos los bienes raíces de cualquier clase, que hubiesen pertenecido a las comunidades y corporaciones religiosas extinguidas, y los demás que hayan sido adjudicados a la Nación por cualquier título o motivo y también todos los que en adelante lo fueren desde el acto de su adjudicación*", i el 3 de març apareixia el decret de supressió de totes les comunitats religioses masculines, àdhuc les de clergues seculars, dels quatre ordes militars i el de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Les tres comunitats religioses femenines es mantindran en els seus monestirs.

La Hisenda no es refeu de la bancarrota i el servei militar imposat per acabar amb la guerra civil, una quinta de cent-mil homes, no es realitzà.

Uns dies abans, el 16 de febrer, el brigadier Noguerras, governador militar de Tortosa, a la Barbacana feia afusellar Maria Grinyó, per causa d'ésser mare de Ramon Cabrera. El fet, tan abominable, era internacionalment condemnat i el seguiran sagnants represàlies, execucions indiscriminades, saqueigs de viles i masos, arrabassament de collites, destruccions, segrestos i

terror. En el primer dia d'abril, en canvi, naixia Manuel Domingo Sol. L'11 d'agost, a la presó del Castell, romanien tancats molts sacerdots reialistes i a la ciutat hi havia un avalot, i els dirigents demanaren l'afusellament dels presoners. El cap militar del Castell, Josep d'Abària, desembeinà l'espasa i s'imposà als crits de "visca la reina" i "visca la Constitució", evitant l'assalt a la presó i els assassinats. El canonge Ignasi Sala, però, en sortir de la Seu on es protegien els eclesiàstics, havent creuat la Plaça del Palau i sortit a la Croera, rebia una descàrrega dels miquelets de Reus i queia mort a la voravia del palau episcopal.

A Espanya, en la nit del 12 d'agost de 1836 s'amotinava la guarnició de la Granja: eren els "sucesos de la Granja" o el motí dels sergents, el qual imposava a Maria Cristina la Constitució de 1812. Veritablement constituïa un cop d'estat inspirat pel liberals progressistes contra el nomenament del govern del moderat Isturiz que representava els interessos de la cort. El motí era el perllongament de la rebel·lió de la milícia nacional de Madrid del 3 d'agost, una revolta feta des de dalt: el mateix estat de l'Antic Règim claudicava i es proclamava la Constitució del 1812.

La Constitució de 1837 serà la nova fita i Tortosa ho feia present amb l'alteració d'un topònim urbà: la històrica Plaça de les Cols, espai central del mercat el qual es coneixia oficialment com Plaça Major, passava a denominar-se Plaça de la Constitució i s'encastava una làpida mural per indicar-ho, la qual denominació conservarà en el futur tot i que per al poble serà la Baixada del Pont. També era el moment en el qual a la sessió del Capítol de la seu de Tortosa es proposava l'omissió del nom del bisbe Sáez en la col·lecta de la missa, fent-ho per temor a alterar la tranquil·litat pública. Es deia que el bisbe estava amagat en un lloc desconegut, de manera que a la Reial Ordre que llegia el Capítol en l'esmentada sessió del 27 de juliol de 1837 es deia ésser "*para que, por los medios que crea oportunos, haga saber al Prelado que acuda [a la Corte] y obedezca, reconociendo el Gobierno de S. M., que será oído y podrá contestar a los cargos que se le hagan (...) y que, si saben donde está el Prelado, procuren llegue a sus manos una copia de la Real Orden*". "Quan el 1837 l'Expedició Reial avançava cap a Madrid va córrer la brama –recorda R. Salvador– que Cabrera intentava alliberar-lo. En realitat Sáez va romandre en la clandestinitat sense sortir de Sigüenza".

Aquell any 1837 era el que Ramon Cabrera se situà a Morella, on rebia el llegat pontifici i el pretendent Don Carlos; també el de l'aixecament dels batallons populars de la milícia en el curs del qual, el 8 d'octubre, fou assassinat a Barcelona Marian Vehils, polític barceloní de la fracció més moderada del liberalisme, que atia els enfrontaments i la repressió contra el sector més radical; tanmateix, a 10 de novembre, naixia Teodor González Cabanne, al núm. 16 del carrer Montcada⁸²⁷. L'any vinent, el 1838, portava l'apassionant novetat dels astrònoms sud-africans, russos i alemanys en descobrir per separat la paral·laxi estel·lar i, amb això, la distància a què es troben les estrelles: Friedrich Wilhelm Bessel (1784-1846) publicava la primera explicació d'aquest fenomen per a l'estrella 61 Cygni. També cal destacar quatre fets locals: Diumenge de Passió es portava a ciutat la imatge de la Mare de Déu de l'Aldea, en rogativa de pluja, la que per causa de la Guerra dels Set Anys no tornarà al seu santuari aldeà fins al 1841⁸²⁸; el 13 d'octubre, tanmateix i seguint el costum iniciat el 1629, es traslladava la santa Cinta a Madrid, a mans del canonge Antoni Martines i del sacerdot Ramon Ortí; l'autoritat espanyola també prohibia l'ús de la llengua catalana als epitafis del cementiri municipal i, finalment, la colònia agrícola de la Ràpita, directament subjecta a la Corona, envoltada per una gran heretat monacal i una naixent població, sembla iniciar-se com a municipi.

Ben bé es diria que ningú no sabia quant al lloc de refugi del bisbe Sáez i el Capítol de la seu hagué d'optar per resoldre la insòlita situació del bisbat, de manera que en la sessió de 19 de gener de 1838 arribaren a l'acord d'adreçar-se a la Santa Seu per exposar el problema puix que les diverses gestions fetes per comunicar-s'hi havien estat infructuoses⁸²⁹. El fet era que Sáez, "als tres anys de forçada reclusió patí una embòlia que l'impossibilità el moviment, una altra embòlia acabaria amb la seua existència el 3 de febrer de 1839". El curs de les

⁸²⁷ A començament de segle XX obre l'entrada a la casa per Benasquer núm. 2.

⁸²⁸ Vide: document transcrit a R. Vèrgés, o.c., vol. I, pàgs. 340-341.

⁸²⁹ Recerca realitzada per EIXARCH i publicada a o. c., pàgs. 145-148, amb fotografia de la làpida, transcripcions documentals i relació de fonts. Per al seguiment de la vida de Sáez, però, és fonamental l'excel·lent i capdavanter estudi de Roc SALVADOR.

gestions portava a què en la sessió del 19 d'octubre de 1839 es llegís una Reial Ordre del dia 4 anterior per la qual s'exposava que "*habiéndose instruido un expediente por el Juez de 1ª Instancia de Sigüenza, en averiguación del Rdo. Obispo de esta Diócesis, D. Víctor Damián Sáez, resulta de él que dicho Prelado falleció en dicha Ciudad el día 3 de febrero del presente año y de haber sido sepultado su cadáver el 13 de septiembre próximo pasado, acreditándose por la partida de enterramiento que remite el mismo Sr. Ministro, por Real Orden; previniendo que, en su consecuencia, previas las formalidades correspondientes, proceda ese Capítulo a nombrar Vicarios Capitulares, Sede vacante, dando parte al mismo del que eligiere con los documentos justificativos de su aptitud canónica y civil, a fin de que S. M. pueda concederle su Real beneplácito*". El jutge de Sigüenza, doncs, procedia el 12 de setembre al compliment de les instruccions donades per la Reial Ordre comunicada pel ministre de Gràcia i Justícia i lliurava al Capítol d'aquella diòcesi el cadàver del bisbe Sáez: a les 12 de la nit del dia 12 de setembre es lliurava el cadàver al governador i aquest s'adreçava llavors al Capítol per demanar que se li donés sepultura dins la catedral però "*deviendo evitarse en las exequias y entierro todo lo que sea de pura ostentación y aparato o pueda excitar las pasiones en cualquier manera; y que por el prevendado que hiciere el oficio de sepultura, se extendiese la correspondiente partida de enterramiento, dándose copia de ella al referido Sr. Gobernador*". L'enterrament fou a les cinc de la tarda del dia 13, a la capella del Nom de Jesús, per l'ardiaca titular, i es digué una missa de *die deposicionis* el 14, tot en presència dels membres del Capítol.

El secret que envolta l'afer adquireix una major magnitud pel fet, sembla ésser que sense que consti per escrit, que ningú no sabia on era el bisbe Sáez i llavors, en morir, per tal d'evitar represàlies de qualsevol caire tampoc no es féu saber a ningú amb la voluntat de què no fos trobat el seu cadàver, per evitar la profanació de la sepultura, i en lloc d'enterrar-lo se'l submergí en una bóta de vi, on l'alcohol el conservà relativament bé. La seva mort passà desapercibuda, doncs, i la desaparició esdevingué una creença generalitzada sense que ningú no sabés si era mort o si vivia. La data veritable de la seva mort, però, sembla aparèixer amb el referit document on es determina una *partida de enterramiento* que hauria delatat la seva presència als qui el cercaven, i això és un fet que desdiu el fort gruix de les prevencions tingudes i el secret mantingut, i que remet a la possibilitat d'un traspàs anterior i a la seva inicial immersió alcohòlica.

R. Salvador ho esbrinava i ho exposava així. "Ni després de mort Sáez va trobar repòs. El seu cadàver fou embalsamat i conservat en esperit de vi. El setembre d'aquell any, pràcticament finida la guerra carlista encara que Cabrera continuava resistint, es va veure possible fer pública la seua mort. Un matí el seu cos, revestit de pontifical, va aparèixer a les portes de la catedral de Sigüenza, una volta identificat se'l va inhumar sense cap cerimònia".

El 1839 portava l'acabament de la guerra carlista, en la confirmació de Bergara del 31 d'agost i, tanmateix, el sacerdot Pere Labèrnia Esteller, tortosí de Traiguera, editava a Barcelona el "*Diccionario de la lengua catalana amb la correspondència castellana i llatina*" (el 1864-65 se'n farà una segona edició), el qual obria el pas a la Renaixença catalana. Mentrestant, però, el bisbat de Tortosa romangué vacant durant nou anys, fins que Damián Gordo Sáez, nebot seu que també serà bisbe de la diòcesi tortosina, el 1850 comunicava, com a bisbe electe que encara era, que l'endemà 22 de febrer en seria consagrat a l'església de San Isidoro de Madrid i afegia, a més a més, que havia aconseguit el permís reial per traslladar a Tortosa, des de la seva sepultura a Sigüenza, les despulles del seu oncle el bisbe Víctor Damián Sáez y Sánchez Mayor, just disposant el monument funerari a "*la parte derecha de la Capilla del Santísimo Cristo, o sea, del Altar de la Comunió*". El Capítol acceptava la proposta i a l'acta es deia: "*Se notifica que desde Sigüenza (...) dentro de pocos días, llegaría el cadáver (...) y sería depositado en la Iglesia del Convento de Jesús hasta después de la octava de la Cinta, que será trasladado al Palacio Episcopal donde, reconocida la identidad del cadáver, será colocado en la Capilla del mismo por espacio de tres días a la pública manifestación (...) y conducido con la mayor veneración por las calles de la Ciudad, siguiendo el curso de las procesiones generales, siendo transportado en hombros por sacerdotes hasta la Santa iglesia Catedral*". Passada la novena de la Cinta, el 25 d'octubre se li feien a migdia els funerals amb

oració fúnebre i a la tarda se li donava sepultura en el nínxol que havien preparat en el lloc descrit, al costat del qual se situarà un dia i amb semblant làpida el de son nebot, el nou bisbe, units en un pròxim futur i amb esperances d'una eternitat compartida.

A la làpida es mostrarà aquest epitafi:

1 IN DILECT(IONE) AC GRATI ANIM(O) TESTIMON(IO), AD
2 MEM(ORIAM) EX(CELLENTISSI)MI ET ILL(USTRISSI)MI D(OCTORIS) D(OMINI) VICTORIS
DAMIANI
3 SAEZ, CAN(ONICIS) MAG(ISTRALIS) S(ANCTAE) CATHED(RALIS) SEGONTIAE ET
4 LECTOR S(ANCTAE) ECC(LESIAE) CATHED(RALIS) JOLET(I), PLUR(IMARUM)
ACADEM(IARUM)
5 AC SOCIET(ATUM) SOPH(IAE) INDIV(IDUUS), M(AIESTATIS) R(EGIS) FERD(INANDI) VII
CONCION(ABUNDUS)
6 ET CONF(ESSOR), EJUS SECRETIORIS CONSIL(II) COM(M)EN(DA)T(US)
7 STAT(I) ET SUPR(EMI) TRIBUN(ALIS) JUST(ITIAE) A CONSIL(IARIO) MIN(ISTRO)
8 HONORIF(ICO), A LATERE S(UAE) S(ANCTITATIS) PRAES(ULIS) PONTIF(ICI) SOL(II)
9 ASSIST(ENTIS), MAGNA CRUCE ELISAB(ETHIS) CAT(HOLICAE) EQUITIS,
10 ETIAM CHR(ISTI) IN LUSIT(ANIA), ET HUIUS S(ANC)TAE ECC(LESIAE)
11 CATHED(RALIS) MERITIS, ANTIST(ITIS) SCIENTIA
12 SPLENDENTIS CUM VIRT(UTIBUS) VIRI, ART(IUM) PROT(ECTORIS),
13 MISERICORDIAE IN PAUP(ERES) PRONI, SPLENDORIS
14 DEI CULTUS STUDIOSI, ERGA SUAM S(ANCTAM) ECC(LESIAM)
15 CATHED(RALEM) MUNIFICENTISSIMI.
16 OB RER(UM) ADV(ERSITATE) EXTRA DIAEC(ESEM) IN URBE SEGONTIAE
17 OBIIT, IN CUJUS S(ANCTA) ECC(LESIA) CATHED(RALE) ILLIUS CORP(US)
18 SEP(ULTUM) FUIT III KAL(ENDIS) OCT(OBRIS) AN(NO) DOM(INI) MDCCCXXXIX.
19 ET IN HOC SACEL(LO) SACR(ARIO) IPSIUSMET SUM(P)TU
20 PRAESTR(UCTUM) FUIT TRANSL(ATUM) XVII KAL(ENDIS)
21 NOV(EMBRIS) ANN(O) MDCCCL
22 R(EQUIESCAT) I(N) P(ACE). A(MEN)

(In dilectione ac grati animo testimonio, ad memoriam Excellentissimi et Illustrissimi Doctoris Domini Victoris Damiani Saez, canonicis magistralis Sanctae Ecclesiae Cathedralis Segontiae et lector Sanctae Ecclesiae Cathedralis Joleti, plurimarum academiarum ac societatum sophiae individuus, Maiestatis Regis Ferdinandi VII concionabundus et confessor, ejus secretioris Consilii commendatus Stati et Supremi Tribunalis Justitiae a consiliario ministro honorifico, a latere Suae Sanctitatis praesulis Pontificii Solii assistentis, Magna Cruce Elisabethis Catholicae equitis, etiam Christi in Lusitania, et hujus Sanctae Ecclesiae Cathedralis meritis, antistitis scientia splendentis cum virtutibus viri, artium protectoris, misericordiae in pauperes proni, splendoris Dei cultus studiosi, erga suam Sanctam Ecclesiam Cathedralem munificentissimi. Ob rerum adversitate extra diaecesem in urbe Segontiae obiit, in cujus Sancta Ecclesia Cathedrale illius corpus sepultum fuit III kalendis octobris anno Domini MDCCCXXXIX. Et in hoc sacello sacrario ipsiusmet sumptu praestructum fuit translatum XVII kalendis novembris anno MDCCCL. Requiescat in pace. Amen = En l'estimació i en testimoni d'agraïment, a la memòria de l'Excel.lentíssim i Il.lustríssim Doctor En Víctor-Damián Sáez, canonge magistral de la Santa Església Catedral de Sigüenza i lector de la Santa Església Catedral de Toledo, individu de diverses acadèmies i societats de saviesa, predicador i confessor de la Majestat Reial Fernando VII, d'aquest encarregat de la secretaria del Consell d'Estat i del Tribunal Suprem de Justícia i conseller honorífic, prelat domèstic de Sa Santetat com assistent del Soli Pontifici, cavaller en la Gran Creu d'Isabel la Catòlica, també de Crist a Portugal, i per mereixements d'aquesta Santa Església Catedral, bisbe resplendent en la ciència així com en les virtuts de baró, protector de les Arts, propens a la misericòrdia cap als pobres, l'estudiós de l'esplendor del culte a Déu, de la munificència envers la Santa Església Catedral. Per causa de l'adversitat morí fora de la diòcesi, en la ciutat de Sigüenza, en la qual Santa Església Catedral el seu cos fou sepultat el 3 de les calendes d'octubre (29 de setembre) de l'any del Senyor 1839, i en

aquest sacre Sagrari disposat fou traslladat el 17 de les calendes de novembre (16 d'octubre) de l'any 1850. Descansi en pau. Amén).

* * *

La diòcesi, mentrestant, sota el regiment d'un administrador, compartia esdeveniments urbans, nacionals i estatals, situada en la prudència i en la humilitat davant els fets que se succeïen. *Grosso modo*, del 1840 cal destacar la fundació del Teatre del Liceu, el primer teatre de concepció moderna a Tortosa, el qual s'ubicava als baixos de la Casa de la Ciutat i gràcies a la iniciativa de Jaume Tió Noè amb un grup de joves il·lustrats que també fundaran el setmanari *El Ebro*; també la segregació de Móra la Nova de la seva matriu Móra d'Ebre, i l'aparició de la figura del Governador Civil com a cap polític de la província, malgrat que les seves competències es determinaran amb la Llei Provincial de 1845⁸³⁰. Altrament, eren els temps del romanticisme, el que enalteix el sentiment per sobre de la raó i que, per tant, es contraposa a les abstractes i fredes teories racionalistes que distingien els començaments del Nou Règim. La burgesia era hereva de la revolució francesa de 1789 i de la Constitució de Cadis de 1812 però d'ençà de 1830 ha esdevingut un liberalisme evolucionat, nou, diferent, en el qual es pot assumir la fraternitat per més que la llibertat i la igualtat són contràries als interessos de classe, i aquestes minories que es fonamenten en el poder, el prestigi i la bona posició social o econòmica que en la defensa de la seva posició privilegiada elabora uns novells principis i una ètica adreçada a la defensa del seu *status* que bandeja els altres grups i genera el liberalisme doctrinari.

Contra la prudència dels moderats que se situaven entre el progressistes i els carlins, els progressistes representaren el liberalisme fins al 1836, amb el seu criteri de llibertat a ultrança i de sobirania popular. Després, com sempre, l'onada demagògica que trobava la major visceralitat en el temps de Mendizábal donaren cohesió i força als moderats, els que adquiriren un nivell intel·lectual molt superior al dels progressistes. Llavors pujava al poder Antonio Alcalá Galiano, un vell progressista, adés radical i aleshores desencisat per tanta demagògia revolucionària per a qui el poder físic (el diner) i el poder moral (la intel·ligència) calia que corresponguessin al poder polític: els dos primers s'adscriuen a la classe mitjana a la qual, doncs, corresponia el poder. La diversitat doctrinal apuntava a una minoria social de la qual destacarien les individualitats més aptes per governar. El doctrinarisme, de fet, engegava amb la Constitució de 1837 amb el govern de les minories i protagonitzà el sistema polític fins a la revolució del 1868.

Havien passat només uns mesos de l'acabament de la guerra carlista quan, el 1840, el general Espartero tombava, d'un sol cop, els moderats i Maria Cristina. Aquesta havia tingut el suport dels liberals per bé que tan sols s'hi alià per tal de garantir l'herència de sa filla Isabel mentre que els liberals s'hi avingueren per haver una legitimitat davant el pretendent Carlos: el resultat de la guerra féu inútil l'aliança. La regent obtingué la protecció dels moderats i els progressistes s'acostaren al general, cabdill i heroi quan la passada guerra. El pacte no era prometedor per a cap de les parts però garantia la monarquia puix que el republicanisme era ben minoritari. Mentrestant calia prorrogar la regència per entronitzar la *niña inocente*, la qual responsabilitat assumí Espartero el 1841. Espanya en tal moment, tenia una població de 13.500.000 habitants. Llavors, a Tortosa, el 19 de febrer de 1841 naixia Felip Pedrell, el musicòleg que crearà el nacionalisme musical català, i al juliol tornava a l'Aldea la imatge de la Mare de Déu que es guardava a Tortosa⁸³¹.

En el 1842, el 22 de gener, es publicà una reial ordre per la qual s'atorgava a l'italià Giovanni Enrico Misléy la llicència per aplicar el projecte de comunicació Saragossa-Barcelona amb vaixells de vapor. Aquesta era la segona edició del projecte, i aleshores incloïa el transport dels carbons de Mequinensa. El projecte es titulava "*Empresa de transportes de Zaragoza a Barcelona por el Ebro y el mar por barcos de vapor*". Llavors, a Barcelona, es fundava la *Sociedad para la Navegación del Ebro con Vapores*, una societat anònima que trobarà

⁸³⁰ Segons BAYERRI, E., a o.c. , pàgs. 66-67, quant al nou cementiri es pot consultar la pàg. 587.

⁸³¹ R. VERGÉS, en transcriu el document al primer volum de l' o. c., pàg. 342.

dificultats derivades d'interessos polítics i econòmics davant la manca de capital, i l'empresa fracassarà, encara que Giovanni Enrico Misley constituirà l'*Empresa de Vapores por el Ebro* amb participació de militars, comerciants i propietaris barcelonins, la qual també fracassarà per no haver aplegat el capital pressupostat de tres milions de rals. Es creava, en canvi, la *Reial Companyia de Canalització de l'Ebre* a partir d'inversions estrangeres, sobre tot franceses (darrera temptativa modernitzadora) i per tal de superar els enrunaments del *Canal de Carlos III* se'n construeix un altre d'alimentació que surt de l'Assut per aportar un cabdal regular, practicable mitjançant rescloses: el projecte fracassarà i esdevindrà el *Canal de la Dreta* per a regadiu i permetrà la primera colonització del delta, d'ençà de 1861.

Espartero aviat es trobà amb què el descontentament era general i creixent i una de les causes esdevenia el problema econòmic del comerç exterior, entre les tendències proteccionistes que dominaven i les lliurecanvistes, una qüestió que, de fet, es mantindrà durant tot el segle XIX. Catalunya optava pel proteccionisme i quan Espartero obrí una escletxa a favor del lliurecanvisme s'obria la porta a la revolta dels patrons i dels obrers, formant una sola força: llavors apareixien les primeres unions obreristes. El 1842 fou l'any del motí de la Rambla, al novembre, amb el bombardeig de Barcelona des de Montjuïc, però també, el 17 de setembre, del naixement d'Enric Camó Alsina, el destacat músic.

Els esdeveniments del 1843 foren l'escampament de la revolta general que arrencava Espartero (1840-1843) del poder, del tot incapaç com era per governar i abocat a un veritable fracàs. Llavors els moderats, més nombrosos i actius, amb majors recursos econòmics, s'empararen del poder i l'hegemonia del partit moderat constituirà la denominada Dècada Moderada (1843-1854). Al novembre, tanmateix, començava el regnat d'Isabel II (1843-1868), en ésser declarada major d'edat i jurar la Constitució, accedint a un nou règim que estarà lliure de les revolucions i en el qual els emprenedors i la burgesia ocuparan el poder, havent obtingut el prestigi i la riquesa i, en un règim de llibertat també moderada, ningú no estava per les revolucions i els desordres i en aquest clímax es pot comprendre que el 1844 nasqués la Guàrdia Civil espanyola. A Tortosa, al 1843, havien començat les obres de la plaça de toros, i en tal moment se sap que hi havia els ramats de braus d'Alfara i del barranc de Lloret.

Els conservadors es mantingueren prou bé davant les investides progressistes malgrat que els qui encara no havien tret tallada del pastís revolucionari alternaren temptatives de subversió que foren enèrgicament reprimides. Al mes de gener de 1844 queia militarment Figueres, el darrer lloc resistent de la Jamància, i començava la dècada dictatorial del govern moderat de Narváez, colèric i home fort del partit i de l'ordre públic, un règim que sotmetia Catalunya a una situació d'estat de setge, sense el dret d'associació i d'imprensa. A Tortosa, seguint les disposicions del Govern, es construïa un nou cementiri a la vessant del Castell "*pues ya no le era posible reparar el antiguo, el cual se está ya construyendo a la parte oriental de la ciudad, a la falda del Castillo (...) que sirvió para sus fines hasta 1844 en que, por su proximidad a la población, y por insuficiente se cerró, levantándose entonces el actual, denominado de San Lázaro, nombre de la partida donde está enclavado, o Pla de Abària, según popularmente se nombra*". Aquest fou l'any en el qual el 30 de juny Bonaventura de Còrdoba enllestia el seu llibre "*Vida militar y política de Cabrera*", imprès a Madrid, a l'establiment d'Eusebio Aguado, i que el 4 de setembre moria a Barcelona, a 28 anys d'edat, el literat tortosí Jaume Tió Noè, el constructor del nacionalisme històric català en acabar l'obra de Víctor Balaguer. També era l'any de la creació de l'Institut de Segon Ensenyament⁸³², i el que es construïa la Plaça de Toros a Remolins i es procedia a les sistemàtiques execucions a La Barbacana. A Còrdoba, altrament, moria el brigadier tortosí Joan Antoni de Fàbregues, heroi de la Guerra del Francès, i el que es fundava la Guàrdia Civil espanyola i que els Freginals se segregaven d'Ulldecona.

Als carrers de Tortosa i a Catalunya sencera, llavors, la força del treball, l'impuls econòmic i el creixement industrial i agrari portaven a la recuperació de la consciència nacional mitjançant la Renaixença (1844) per a la qual els tortosins escrigueren algunes de les pàgines més brillants. En aquesta etapa d'increment demogràfic també ascendia el volum dels negocis,

⁸³² Vide: 1848; tancat el 1849 i refundat el 1863 per clausurar-se el 1877.

se seguia una política positiva en obres públiques, s'estabilitzava la hisenda de l'estat i malgrat que el progrés no era gran cosa bé que era ben evident malgrat que, també, la riquesa creixent dels empresaris s'aparellava a les dificultats creixents dels obrers. Potser que, ben mirat, fou el millor moment per procedir a una reordenació tributària, la qual va permetre la recuperació de la Hisenda i, d'ençà, el desenvolupament de les obres públiques i de disponibilitats estatals. Hisenda rebrà un impuls definitiu el 1851, per l'acció de Bravo Murillo, però per més que la burgesia dominant es lliurés al món dels negocis, es portava el llast de la pèrdua de les colònies americanes que es reflectia en la manca de metall encunyable, un fet que es reflectia amb el de què la meitat de monedes en circulació eren estrangeres.

Durant la Dècada Moderada es fonamentà i es féu realitat l'organització d'un estat espanyol, centralitzador i brutalment burocratitzat, amb un ordre i una oficialitat imposada a cops de martell, amb una manca de respecte absoluta devers l'articulat de la Constitució, de la qual es feia allò que més convenia al poder.

La Constitució que impulsaren els moderats el 1845 no passava d'ésser una reforma de la promulgada el 1837, la que havia estat una llei fonamental sagrada i intocable. La nova Constitució, però, no expressava la voluntat del poble sinó que era el resultat d'un "*destino histórico*", i no admetia la sobirania popular puix que la sobirania es localitza en "*el rey y las Cortes*", segons l'antiga tradició castellana, i no podia votar més de l'1% de la població mentre que el govern podia "organitzar" les eleccions... De fet creava un govern que esdevenia un sistema de força que expressava una feblesa astoradora davant el problema de manteniment d'un imperi decadent que estava abocat a la darrera fase conservadora. La llei municipal del govern de Narváez promovia, altrament, allò que s'acabava de veure amb els Freginals i abans amb Móra d'Ebre però, sobre tot, les segregacions permetien que el govern pogués controlar millor la població i reduir els moviments obrers i republicans de les ciutats i, concretament, a Tortosa permetia l'afebliment de la ciutat que patia constants retallades i que, malgrat de la crònica demografia baixa, força ruralitzada com estava la regió, incrementava la lluita del camp contra la ciutat tot afeblint-la i apostant per un territori intractable que ja no unia sinó que separava Catalunya de València i d'Aragó, el qual fet era decisiu per dominar l'antiga confederació i aïllar els brots catalanistes i impedir la consolidació d'un moviment per tal línia. L'estratègia de l'etapa conservadora de l'imperi espanyol havia de passar per l'afebliment moral de les colònies i en aquest pla era essencial el desmuntatge polític i social de la ciutat de Tortosa, la desaparició o deslocalització dels serveis, la neutralització de la cultura que nodria el poble, la desaparició del bisbat i del sentiment de diòcesi... com els fets van demostrant així com passaran els temps: les armes seran l'espanyolisme radical mitjançant una sistemàtica mentalització, la lluita cega del camp contra la ciutat que acabarà per ésser presentada com un àmbit levític i caciquil, l'exotisme com a model popular, tot ben lligat amb una sistemàtica neutralització econòmica i amb l'enfortiment de les noves províncies de l'estat que ja havien marginat la capitalitat tortosina, un creixent provincianisme en un provincialisme feixuc, insostenible, opressor i asfixiant que portava a la impotència política i social i comparable al que el país sofria quant a Espanya. D'escapolir-se la situació entre els dits sempre es podia recórrer a l'infal·lible militar que tornava les coses al seu lloc i, com Espartero havia demostrat, un bombardeig des de Montjuïc a la indefensa població civil de Barcelona resolvia d'immediat qualsevol problema de domini.

No es podia donar aquesta impressió i, en canvi, era imprescindible l'enaltiment constant de l'estat espanyol i de la grandesa castellana, sempre collint del model francès, i el progrés espanyolista no esdevenia altra cosa que el nivell de la decadència i de la dissipació del país. El moment culminant d'una política que res no tenia de nova podria ésser la que esdevenia el 3 de juny de 1845, amb la visita que feia a Tortosa la reina Isabel II, una noia de quinze anys a la qui acompanyava sa mare Maria Cristina, amb Maria Luisa Fernanda i primeres personalitats del govern, com el general Narváez, president del *Consejo de Ministros*, marquès de Vistahermosa, secretari d'Estat, amb brigadiers, coronels, oficials de Governació, Gràcia i Justícia, Marina, Hisenda d'un fort seguici i serveis. El vent de dalt havia començat a bufar i anà creixent de tal manera que dificultà el progrés de la comitiva fins al punt que, en lloc d'arribar a les 16.30 ho feia a les 23.00, pel Pont de Barques. El mestral xiulava i escombrava

salvatgement els carrers, encara que abans ho havia revoltat tot i s'havia emportat domassos i banderes i arcs triomfals amb tot allò que s'havia trobat al davant. La reina i tot el seu nombrós seguici no féu altra cosa que entrar pel portal, tombar per la Croera i entrar al palau episcopal, on s'allotjaren i segurament patiren tota la nit amb els xiulits del vent i les colossals escomeses que són les ràfegues contra els murs. S'ignora el curs dels esdeveniments, el protocol reial o qualsevol altra raó que justifiqui que l'endemà, el dia 4, a les 3 de la tarda la reina i la reial comitiva se n'anés de Tortosa per la via que porta al Perelló, on feien nit a l'hostal de la vila, i que el dia 5 continuessin el viatge cap a Tarragona amb la mala sort que tinguessin un accident al Coll de Balaguer, en el qual resultà ferit el general Narváez, el president del govern. L'Església, de moment, passava uns anys sense bisbe i semblava tancada en el silenci. La desvinculació de les propietats, per raó de la desamortització eclesiàstica i civil, mostrava un increment d'accions que ens palesen la perseverant immobilització de les grans propietats i s'observa una creixent tendència dels capitals devers la indústria (sobre tot la tèxtil) i un major dinamisme comercial. El liberalisme econòmic, mentrestant, amb la llibertat de preus i de contractació, permetia un alt marge de beneficis al capitalista mentre que l'obrer mantenia o empitjorava la seva situació. La conflictivitat es mantenia, però, com ho fa palès el fet que el 16 de juliol s'encengués un aldarull a Valls quan un grup armat provinent de Vilafranca del Penedès, contrari a la llei de quintes i reemplaçament de l'exèrcit espanyol, desarmà els mossos d'esquadra, i els enfrontaments posteriors deixaren diversos morts. Potser que la notícia de l'horrorós incendi de Nova York, del dia 19, en el qual es consumiren 300 edificis, llevà importància a un afer més domèstic.

D'ençà de la derrota militar i política del carlisme s'imposava, dins l'Església, una voluntat negociadora amb els liberals, amb la certesa de laborar pel manteniment de les pràctiques religioses entre el poble i d'haver d'acceptar el fet d'uns nous condicionants socials. En tal línia d'acció sorgiran uns temps oberts a les grans missions en les quals destacarà Antoni M. Claret, i de fundacions d'ordes religiosos que gestaran instituts o congregacions amb objectius docents i de beneficència. Els camins que s'emprenen també portaran a la formació d'una generació de pensadors que destacarà Jaume Balmes (1810-1848) sota l'ideal de la conciliació i, convençut com n'estava, es manifestarà en el sentit de què la divisió política també havia comportat la dels catòlics, la de tot un poble abocat a l'absurd i que s'esforçava a autoconvèncer-se de la seva "espanyolitat" i que s'autodenominava "espanyol", una irracionalitat que des del 1820 havia portat tres guerres civils i que no passava de voler aplegar una diversitat de pobles a l'entorn del nucli imperial castellà. El cas serà que fins haver assolit el primer Concordat, el 1851, no s'accedirà a una clarificació que permeti una acció d'objectius més positius en les vessants institucionals i pastorals.

La ciutat, en aquesta darrera part del 1845, hagué de suportar una riuada i una gran barrancada del Vall el 8 de setembre, aquesta amb tan forta empenta d'aigües que va poder abatre un mur de l'Hospital de la Santa Creu i emportar-se les sis o set persones que hi van perterir. Per si fos poc, el 4 de novembre esdevingué una altra barrancada del Vall, si fa o no fa tan paorosa com l'anterior. Les bones notícies podien ésser la del 9 de novembre, per l'edició del primer diari a Tortosa, *El Ebro*, dirigit per Josep Mª Pauli. El 1845 destacava també per una iniciativa transcendent en l'urbanisme: la construcció del denominat Passeig de Remolins, situat vora l'església de Sant Jaume i en terrenys que havien estat del riu i per on es navegava: la iniciativa fou del general governador Miquel Mir, i per això se'l conegué com a Passeig del Governador. Aleshores Mariano Escartín era l'alcalde-corregidor. Un altre fet que afectava l'Església convertia el 1845 en un any decisiu en instrucció pública puix que apareixia el *Plan de Estudios*, obra d'Antonio Gil y Zárate (1798-1861), destinat a configurar en sentit rígidament centralitzat la Universitat espanyola, segons el patró francès. La Llei Moyano d'Instrucció Pública (1857) vindrà a recapitular tota la labor legislativa desenvolupada pels moderats en aquesta branca de l'administració, d'acord amb el criteri rector que restava assenyalat: uniformitzar, centralitzar, desconèixer sistemàticament la diversitat nacional existent, històrica i ben viva, dins l'estat espanyol que només les armes feien possible⁸³³.

⁸³³ Segons UBIETO a o. c. p'ags. 632 i 661.

L'any 1846 es pot recordar per haver estat quan es van fer les observacions i prediccions de diversos astrònoms, els que treballaven a diferents països, i que revelaven l'existència del planeta Neptú i de la seva lluna major; també, a nivell nacional, cal significar que se sofriren els efectes de la guerra dels Matiners o segona Guerra Carlista (1846-1849), una altra guerra civil, tot recordant que la discriminació contra els catalans portarà a afusellaments sense judici i a arbitriarietats de tota mena. Potser que l'extorsió, la injustícia i el crim constituïen el tríode que sostenia l'esperpent de les províncies que pretenien portar a l'oblit les nacionalitats metamorfosejades en colònies. Prim, tot i la seva moderació política, calgué que denunciés al Congrés espanyol la situació d'esclavatge que estaven patint els catalans.

Entre els successos locals hem de destacar la naixença de Frederic Pastor, el 31 de març, al 13 del carrer de Sant Roc que havia estat el dels Sabaters; llavors era alcalde-corregidor Rafael Montagut i el secretari municipal Antonio González i, també, el que estaria una anècdota de successos, referida a què "*El Ebro*", en l'edició de diumenge 14 de juny, comentava: "*El domingo 14, Junio de 1846, en la partida del Temple un lobo acometió á una niña de siete años que fue presa de su voracidad. Si la autoridad competente no da disposiciones para que sean perseguidos esos carnívoros animales, que en medio del día cruzan con el mayor descaro las cercanías de Tortosa, no dejaremos de lamentar á cada paso desgracias como la expresada.*" El mateix periòdic, en la seva 35ª edició del 5 de juliol, expressava un altre problema: "*Varias veces se ha intentado que los domingos y días festivos no se aglomeren los labradores en el Puente de Piedra; pero la desidia de los alguaciles frustra los deseos de la autoridad y de la población en general. Si bien estamos persuadidos que la expresada calle es el punto donde por lo regular adquieren muchos labradores el jornal para la semana entrante, también lo estamos en que con poco empeño podría avesarseles a reunirse en la Plaza de Armas o en otro sitio donde no incomodasen a los transeuntes*"... i cal dir que al 1905 es reunien "*diumenges pel matí a la Plaça de l'Àngel*". Una qüestió puntual apareixia resolta, també al mes de juliol, perquè s'acaba de reedificar la part de l'Hospital de la Santa Creu que es derrocà per l'empenta de la barrancada del Vall en la nit del 8 al 9 de setembre de 1845. En aquell mateix mes de juliol, el dia 8, el comodor John Montgomery hissava a San Francisco la bandera dels Estats Units d'Amèrica i prenia possessió de Califòrnia, arrabassada a Mèxic per bé que en accedir a l'automne, el 30 de setembre, el metge William Thomas Morton, al *Massachussetts General Hospital* de Boston, utilitzà eficaçment l'èter sulfúric com a anestèsic, per primera vegada en la història de la medicina, amb el qual fet començava la cirurgia sense dolor. Per les festes de la Cinta, a l'octubre, Josep Maria Pauli i Sinesi Sabater estrenaren al Liceu tortosí llur obra "*La bajada de la Cinta*". L'Església tan sols es va manifestar i escapà de la quotidianitat en el primer dia de juliol, amb motiu del solemne funeral que es féu pel sant pare Gregori XVI. Cal afegir que el 1846 esdevingué el casament de la reina Isabel II amb son cosí Francesc d'Assís, havent passat per un llarg procés de propostes i de pressions internacionals.

El Seminari, del carrer Montcada, del 1847 al 1849 té a la casa veïna la presó municipal, un immoble que està en molt males condicions i, dins l'àmbit eclesial el dia primer de maig es creava la coadjutoria de la seu a la futura parròquia de raval de Jesús. Potser que els esdeveniments del 1847 foren els projectes de navegació fluvial que elaboren un grup d'enginyers francesos, el naixement del pintor Antoni Casanova Estorach que esdevenia el 9 d'agost i la segona Guerra Carlista o dels Matiners (1847-1860), de fort esclat a Catalunya, on Ramon Cabrera organitzà els pagesos en guerrilles i que, malgrat d'haver-se de retirar per causa de l'amnistia decretada per la reina (1849), subsistiren els focus rebels fins el 1855-56⁸³⁴. La crisi econòmica del 1847 fou general arreu d'Europa i es procedí a una important mesura cautelar: la fusió del *Banco de San Fernando* amb el d'*Isabel II* i crear un sol banc estatal que deu anys més tard rebrà el nom de *Banco de Espanya*.

La crisi europea del 1847-1848 comportà, en l'àmbit de l'estat espanyol, una seguida de fallides i de tancament d'establiments que fou altament nociu per a les empreses mitjanes i

⁸³⁴ A l'abril de 1860 el general Ortega desembarcarà a Sant Carles de la Ràpita però, en ésser derrotat, el comte de Montemolín caurà presoner i renunciarà als seus drets, encara que es retractarà en tornar a França. Ortega serà afusellat a Tortosa.

petites, i qual situació portarà a la revolta de 1848 de la qual se'n salvà l'estat espanyol malgrat de temptatives que foren durament reprimides per Narváez, encara que cada cop els obrers s'acostaven a l'organització de les unions.

El 1848 sobresaltava la gent amb la riuada del 31 de març, en el qual dia sobreeixia l'Ebre, i hi tornava el 3 d'abril; en aquest any de la naixença de l'advocat i polític Josep Canyer Baulenas i de la fundació de la *Societat Econòmica Dertosense d'Amics del País*, el 16 de maig apareixia un nou periòdic, *El Dertosense*, i al setembre es fundava el primer Institut de Segon Ensenyament a l'edifici del Seminari conciliar, la gran notícia fou el nomenament de Damià Gordo y Sáez com a bisbe de Tortosa, després d'haver estat tants anys vacant la direcció de la diòcesi eclesiàstica.

Bibliografia: *Diccionari...*, 3, pàgs. 311-312 (Miravall, Ramon); **Eixarch**, 1996, pàgs. 77-79 i 145 i ss.; **Jover**, 1973, pàg. 56; **Matamoros**, 1932, pàg. 115; **Miravall**, 1986, pàgs. 98, 1994, pàgs. 1139-1145, i 2003, pàgs. 449- 451; **O'Callaghan**, 1896, pàg. 243-244; **Sancho**, 1859; **Taylor**, 1974, pàg. 7; **Vergés**, 1909 **Villanueva**, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsaez.html>

Damián Gordo y Sáez

(28 octubre 1848 – 24 desembre 1854)

Damián Gordo y Sáez naixia a Cantalojas, a la diòcesi de Sigüenza, a Castella, el 19 de gener de 1796. Era nebot del bisbe anterior, Víctor-Damián Sáez y Sánchez-Mayor, amb el que segurament arribà a Tortosa en l'any 1824, quan aquest anava a prendre possessió del bisbat. Canonge de la Seu de Tortosa, fou el secretari episcopal i tingué els càrrecs d'ajut de cambra del ministre examinador del sínode, de corredor del jutge, de vicari general del Capítol de la Seu i conseller de la filiació ordinària, així com governador de la diòcesi durant l'exili del seu oncle quan la guerra civil de 1835-1840, per causa de la qual també hagué de fugir.

Acabada la guerra tornava a Tortosa encara que llavors el bisbe Sáez, el seu oncle, havia mort a Sigüenza el 1839. El canonge Gordo ocupava el càrrec de secretari del Capítol mentre que per les seves qualitats el sant pare Gregori XVI, des de Roma, el nomenava administrador apostòlic de la diòcesi dertosenca i, llavors, l'arquebisbe Antonio Fernando de Echénoze de Tarragona el nomenava governador eclesiàstic en l'any 1844, el qual fet es veia com una garantia de continuïtat en la política del seu oncle.

El canonge Gordo s'havia vist distingit amb la concessió de la *Cruz de Carlos III* quan Roma, a la fi, s'avingué a acceptar la seva elecció com a bisbe de Tortosa. Gordo tenia llavors l'edat de 52 anys i prenia possessió del càrrec el 3 de juliol i l'ordenament esdevenia el 28 (o 22 o el 26, segons les fonts) d'octubre de 1848, encara que la seva entrada oficial consta que fou el 28 de novembre. Tortosa havia estat nou anys sense prelat i ha estat dit que, per raó dels difícils temps passats i que encara condicionaven la societat, es feia de menester "un prelat de prestigi, de gran prudència i bon coneixedor de la diòcesi, per tal que calmés els ànims i menés els afers de manera que, sense crear conflictes, tornessin les parròquies a la tranquil·litat de sempre".

El 1848 havia estat un any de successos: d'antuvi que el 24 de gener es van trobar pepides d'or en un ranxo de Coloma, a Califòrnia, en construir un molí, i la notícia s'escamparà pertot arreu i esclatava la febre d'or, i hi acudirán cap a les 300.000 persones de la resta dels estats i d'altres països, en vaixell per la ruta del cap d'Hornos o en caravanes que travessaran el continent americà en condicions molt dures. Els buscadors, en principi, recolliran or dels rierols i llits de riu en tècniques ben senzilles però aviat s'empraran sistemes més sofisticats que s'adoptaran arreu del món. Una mica més al sud, el 2 de febrer, a la sagristia de l'església del barri de Guadalupe Hidalgo de Ciutat de Mèxic se signava el tractat de pau que posava la fi a la guerra contra els EUA, coneguda com la Intervenció Nord-americana a Mèxic. El derrotat Mèxic haurà de cedir al vencedor les demarcacions de Califòrnia, Nou Mèxic, Arizona, Nevada i parts de Colorado, Utah i Wyoming, a canvi d'una compensació de 15 milions de dòlars. El tractat garantia el dret a la propietat dels ciutadans afectats, els quals després no respectarà el govern dels EUA.

En aquest any que el periòdic *El Dertosenca* feia evident el fort seguiment popular que hi havia en els corres dominicals de cavalls a la carretera de Roquetes, enllà del 16 de maig, i a les acaballes del mes, el 24, la família reial borbònica fugia de França, on mai més no tornarà a regnar perquè el 5 de març es passa a establir el sufragi universal i aleshores, el dia 13 del mateix mes un moviment revolucionari a Viena porta a la destitució del canceller Metternich, al cap de 47 anys de serveis públics i el 23 agafava protagonisme la República de Sant Marc, un estat creat a Venècia arran de la insurrecció de la ciutat contra l'ocupant austríac, el 17 de març de 1848. Dos coneguts patriotes, Daniele Manin i Niccolò Tommaseo que eren en presons austríaques foren alliberats i assumien la direcció d'un govern provisional constituït el dia abans, amb Manin de president. La República es remetia al nom històric de Venècia i tindrà una breu existència puix que serà conquerida pels austríacs sota el comandament del mariscal Joseph Radetzky el 22 d'agost de 1849, després de 17 mesos de forta resistència, i Manin, Tommaso i molts altres patriotes marxaran a l'exili. L'Ebre, llavors, el 31 de març acaparava l'atenció de tothom per raó de la riuada i de la sobreixida que feia la malesa de sempre... i hi tornava el 3 d'abril, amb una nova riuada que inundava la part baixa de la ciutat.

El mes de juny destacava el dia 23 la constitució de l'Institut Industrial de Catalunya, associació de fabricants l'objectiu de la qual serà el progrés i el foment de la indústria i el fet negatiu succeïa a París quan, d'ençà del 24 que se suprimien els tallers nacionals, i s'enfrontaren els insurgents i l'exèrcit que els esclafava el dia 26. Els revoltats eren els sectors més humils, artesans, botiguers, ferroviaris i desocupats que volien escapar de la misèria, i els combats han estat terribles, amb víctimes com uns mil soldats, milers de manifestants i l'arquebisbe que s'interposà per impedir-ho. Es practicaren 11.000 detencions i més de 4.000 deportacions. Llavors, al juliol, el dia 9, va estar molt sentida la mort a Vic, a 38 anys d'edat, del sacerdot i filòsof Jaume Balmes, malalt com estava de tuberculosi i allunyat de la política, el qui amb la seva ampla obra s'havia situat com un dels pensadors catòlics més influents arreu de l'Europa del segle XIX. A les acaballes de l'estiu, al setembre, a la ciutat es fundava el primer Institut de Segon Ensenyament, a l'edifici del Seminari Conciliar, amb professors com Miquel Bosch, Tomàs Borau, Francesc Castellví, Àngel Lluís, Josep Dolz i altres.

A Tortosa, en aquell 1848, el periodista Josep Ma. Pauli editava un memorial en defensa del bisbat, perquè sembla ésser que Madrid feia per suprimir-lo⁸³⁵, i es fundava la *Societat Econòmica Dertosense d'Amics del País*, per l'enginyer de Mons en Miquel Bosch (pare de Bosch i Fustegueres), això mentre continuava la construcció de la plaça de toros que s'havia començat a construir el 1844 i també del teatre de la Mercè el 1850, que es restaurava per a presó l'exconvent del Carme, que els socis del Liceu fundaven el primer *casino dels senyors* a les Taules Velles, i l'alcalde-corregidor Mariano Escartín començava l'obra del passeig de l'Esplanada de Remolins; també es rehabilitava el vell edifici dels mercedaris, al carrer de la Mercè, deshabitat per causa de la desamortització de 1835 i el 1843 cedit per l'Estat per a la instal·lació d'unes escoles públiques, i l'església del mateix convent (després la Reparació) es transformava en Teatre de l'Hospital de la Santa Creu i que es coneixerà com Teatre de la Mercè⁸³⁶. Espanya, aleshores, encara volia donar imatge d'imperi i ocupava, sota la direcció del general Serrano, el grup de les illes Chafarinas, davant la desembocadura del Moulouya (Marroc) i al país era el moment que es disposava la primera línia de ferrocarril Barcelona-Mataró.

El bisbe Damián Gordo Sáez prenia possessió el 26 d'octubre de 1848, doncs, quan es trobava una ciutat que estava pavimentant els carrers amb còdols del riu, dos dies abans no fos inaugurat per les primeres autoritats barcelonines l'esmentat ferrocarril Barcelona-Mataró, la primera línia que entrava en servei a l'estat espanyol. El mataroní Miquel Biada, feta una fortuna a Amèrica, associat amb l'empresari Josep Ma. Roca havia promogut l'obra. La tecnologia emprada era britànica, amb infraestructura de MacKenzie & Brassey, amb quatre locomotores procedents dels tallers de Jones & Potts i vagonets dels de Wright. Biada no pogué estar a la inauguració perquè tot just havia mort feia uns mesos. Dos dies més tard, el 28, el bisbe Gordo feia l'entrada a la capital de la diòcesi, en la mateixa diada que a Suïssa era reconeguda Berna com a capital única de la Confederació Helvètica, en un any que rubricava el 2 de desembre l'exèrcit espanyol, comandat pel regent Baldomero Espartero, amb el criminal bombardeig que indiscriminadament es feia a Barcelona, la qual s'havia revoltat contra la política del govern espanyol.

El 1849 just fou l'any en el qual l'arquebisbe Echánove era invitat pel seu col·lega de Toledo a unir-se tot l'episcopat espanyol per manifestar al papa el sentiment per la pèrdua dels estats pontificis: era per la meitat del 1849 i la resposta fou que la Tarraconense li transmetria un missatge propi, tal com corresponia i com realment es féu i com s'hi tornarà al 1859 i al 1870, i sempre es van rebre les respostes i el reconeixement de sant pare Pius IX: l'Església catalana seguia defensant la seva unitat i la seva independència. A Itàlia s'havia conclòs la lluita per la independència amb el triomf de les forces reaccionàries i el 9 de febrer es

⁸³⁵ Venda a Llibreria Vicent Miró. Resum: *Antigüedad de la religión cristiana en Tortosa, y de su Obispado.- Razones por las cuales no debe suprimirse.- Utilidad en crear a Tortosa capital de una nueva provincia.- Méritos de esta ciudad.*

⁸³⁶ Propietat de la Ciutat que el lloga per destinar els beneficis a l'Hospital i a la Casa de Beneficència: 145 butaques al pati, en 11 files, 170 distribuïdes en 16 llotges de platea, 23 al primer pis (entre aquestes 4 de prosceni i la de presidència), 77 seients al segon pis i un nombre indeterminat de grades de fusta per a entrada general. Uns anys més tard es remodelarà i esdevindrà Teatre l'Ebre. La Ciutat el posarà a la venda en subhasta pública a 1879, i el comprarà el bisbat per instal·lar-hi l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, la que hi mantindrà l'activitat teatral.

proclamava l'efímera II República Romana, amb els lemes carbonaris de Giuseppe Mazzini que, amb Aurelio Saffi i Carlo Armellini, constituïen el govern. Per primer cop es redactava una constitució que suprimia la pena de mort i declarava la llibertat de culte. La República, però, era una amenaça contra l'Església perquè es posava fi al poder temporal dels papes i Pius IX, arran dels enfrontaments entre els monàrquics del Piemont i els demòcrates radicals, demanava ajut als estats cristians per recuperar Roma, i França i Àustria intervenien d'immediat. Foren aquests els moments d'intervenció epistolar dels bisbes hispànics, adés esmentats a propòsit de la convocatòria de l'arquebisbe Echánove però, llavors, Àustria hi transmetia el militar Joseph Radetzky que el 23 de març esclafava els republicans italians a la Llombardia i consolidava l'hegemonia austríaca a Itàlia. Forces franceses i espanyoles atacaven la República, defensada per les milícies de Giuseppe Garibaldi, que resistiren fins al 29 de juny: el 4 de juliol les tropes franceses derrotaven els revolucionaris italians que havien proclamat la república, i un dels romans caiguts fou Goffredo Mameli, autor de l'himne nacional, i aleshores Pius IX podia tornar als Estats Pontificis, puix que hi havia fugit per refugiar-se a Gaeta. La República es dissoldrà en el 1850.

Culturalment a Tortosa havia destacat la inauguració de *Círculo Dertosense* a casa Lamote, a la plaça de la Constitució, el 28 de gener, i cal advertir que del 1835 al 1842 el Seminari (Reials Col·legis) romania tancat i utilitzat com a caserna. Els dominicans es tornaren a fer càrrec dels Reials Col·legis el 1849. La Facultat de Teologia havia passat al carrer Montcada (convent dels jesuïtes), per bé que del 1854 al 1856 els Reials Col·legis tornaren a ésser caserna i després la recuperaren novament els religiosos, els que tornaran a ésser foragitats el 1868. El Col·legi de Sant Jordi seguí fent de caserna fins al 1931, i n'esdevindrà molt malmès.

En els afers municipals, en aquest any 1849 arribava a Tortosa la religiosa Maria Rosa Molas amb les Germanes de la Caritat de Reus que, en certa manera, es disposaven a rellevar les Filles de la Caritat de Sant Vicent de Paül que del 1808 al 1829 s'havien fet càrrec de la Casa de Misericòrdia o d'Òrfens de Tortosa que estava ubicada al mateix Hospital de la Santa Creu; altrament, l'alcalde-corregidor Mariano Escartín traslladava la presó del partit, situada a la casa del 22 del carrer Montcada, al que havia estat convent del Carme. En el caire social i de confrontació armada no havien cessat en cap moment les accions aïllades a les rodalies de Tortosa, fetes pels carlins de l'uldeconenc Forcadell, el qui havia estat lloctinent de Ramon Cabrera, i llavors l'enfrontament tingut a Tivenys era el fet d'armes més significatiu: el 27 de gener la columna carlista de Ramon Cabrera havia resultat derrotada a la Cellera de Ter (la Selva) per l'exèrcit isabelí, en un dels últims episodis bèl·lics de la Guerra dels Matiners.

El 10 de març, altrament, poble i Església hagueren de fer rogatives per la pluja tot portant la imatge de la tan venerada Mare de Déu de l'Aldea i el 2 d'abril es publicà una Reial Ordre d'autorització a Isidor Pourcel i de Fondéyre per canalitzar l'Ebre de Saragossa al mar, per poder-hi navegar embarcacions a vapor i permetre els regs, d'ençà dels estudis realitzats pels enginyers Jean Gratien Job i Paul Leferme que ho portaran a Corts, i el 26 de novembre de 1851 s'autoritzarà. Hi havia l'afegit del canal d'Amposta als Alfacs.

En un àmbit determinat de l'Església catalana esdevenia un succés transcendent el 16 de juliol, per causa del sacerdot Antoni Ma. Claret Clarà que fundà al seminari diocesà de Vic, amb cinc seminaristes vigatans, la congregació dels missioners Fills del Cor de Maria, els claretians, en el moment de domini d'aquell clímax anticlerical arreu de l'Estat espanyol. Els claretians tenien la finalitat de difondre l'evangelització catòlica a les missions i l'educació dels infants i els joves⁸³⁷. Després, en el marc conflictiu de l'Europa central, el 31 d'aquell mateix mes de juliol, Hongria era derrotada per l'exèrcit austrorús, a Segesvar (Transsilvània) i perdia la independència, i el 9 d'agost, vençuda per la fam i el còlera, Venècia es rendia: era la fi de la primera guerra d'independència d'Itàlia. Aquell any deixà una notícia ben favorable quan tocava

⁸³⁷ Antoni Ma. Claret, al cap d'uns anys d'ésser ordenat sacerdot, anava a Roma per ingressar en algun orde missioner però no fou acceptat per raó de la seva feble salut. Tornava a Catalunya i predicava per moltes viles mentre escrivia una gran quantitat de llibres i opuscles. Un cop nomenat bisbe de Santiago de Cuba se n'hi anirà i en tornar exercirà de confessor d'Isabel II. Serà canonitzat per Pius XII el 1950.

el final, el 22 de desembre, quan el genial músic i compositor Fiódor Dostoievski era indultat just en ésser al davant de l'escamot que l'anava a afusellar.

L'any 1850 portava la notícia del restabliment de la jerarquia catòlica a Anglaterra, dels 14.700.000 habitants de l'estat espanyol i de projectes relatius a l'Ebre: del Cantàbric amb la Mediterrània mitjançant un canal que seguia els cursos de diversos rius fins a l'Ebre, i un altre de navegació de Tudela als Alfacs. En el caire de les comentades segregacions, propiciades per la llei, el 22 de març s'aprovà oficialment la de les Roquetes que el 14 d'abril constituïa el seu primer Ajuntament i Ramon Bosch Rossell en passava a ésser el primer alcalde fins a l'1 de gener de 1854; i en política territorial Lluís d'Alòs, diputat a Corts pel districte de Tortosa, presentava una memòria per la qual demanava formalment la creació de la província de Tortosa; la sequera pogué rogatives com la del 20 d'abril, també portant la Mare de Déu de l'Aldea, i la del 5 de maig amb el sant Crist de la Puríssima i, mentrestant, a mans del canonge Valentí Garcia i Manuel Garcia, el 28 d'abril el reliquiari de la Cinta tornava a viatjar a Madrid.

El bisbe Gordo escalonava les visites a les parròquies de la diòcesi i, a la fi, conseguí passar per totes les viles, moltes de les quals feia molts anys que no havien gaudit de la presència d'un prelat. Aquesta actitud perseverant anava acompanyada de la prudència per anar normalitzant la situació a cada parròquia i destinar-hi, sempre que era possible, religiosos exclaustats que romanien en una situació de misèria. En tal política convocà, també, dos concursos per tal de proveir curats vacants, l'un quan encara era governador eclesiàstic i l'altre essent bisbe, de manera que cada parròquia pogués tenir el seu rector, el qual objectiu gairebé completà. La seva empenta el portà a reclamar al govern espanyol els immobles i els convents arrabassats per l'estat quan l'exclaustració i just llavors va poder recuperar el monestir que els jesuïtes havien tingut al barri de Jesús i, tanmateix, l'església i edifici del Seminari Conciliar.

Gordo, tanmateix, observava l'increment constant del nombre de seminaristes al Seminari Conciliar, ubicat als Reials Col·legis universitaris de Sant Jordi i Sant Domènec que esdevenia insuficient, i determinà el seu trasllat a l'edifici del carrer Montcada, abans convent de la Companyia de Jesús, doncs, sempre comptant amb el suport de fra Bonaventura Gran, el rector dominicà que tan valorat estava pel clergat i pels poders públics. Just allí, a l'edifici del carrer Montcada i en les seves noves funcions, es fundava la colossal Biblioteca del Seminari d'ençà de les donacions que feren els canonges Manuel Ortells i Francesc Llobet de llurs llibreries privades, a les quals se sumaren els immensos fons procedents de les diverses comunitats religioses que sofriren l'exclaustració, com la biblioteca del monestir de Santa Maria de Jesús.

Sembla ésser que també enlestí les obres del sagrari de la Seu o Capella de la Comunió que havia iniciades el seu oncle, el bisbe Sáez, i a l'octubre del 1850 hem vist com feia portar a Tortosa, des de llur sepultura a Sigüenza, les seves despulles prèvia fàbrica, just al sagrari, del monument funerari que els uniria per sempre més. Eren els anys, tanmateix, de la construcció del Calvari a l'entorn de l'església de Sant Francesc, entre els barris de Santa Clara i del Garrofer i al peu del Sitjar. Pròxim a la cultura com se sentia, davant la fundació del Teatre de l'Hospital de la Santa Creu a la que fou església de la Mercè, tancada des de la desamortització, foren diverses les vegades que permetia que al palau episcopal es muntessin escenaris per a funcions teatrals.

D'ençà del 23 de setembre, però, potser que tothom se'n feia creus que el figuerenc Narcís Monturiol hagués fet un vaixell que se submergia, l'*Ictíneo*, un submarí que romangué submergit dues hores i mitja sota les aigües del port de Barcelona.

La Dècada Moderada compregué tretze governs i just fou el de Juan Bravo Murillo (1851-1852) el que destacava pels seus trets especials: advers als debats polítics i a les disputes entre els partits optava per una intensa dedicació a l'administració i, en aquesta línia, feia per anivellar els pressupostos i, per cercar un ordre, desamortitzava el deute públic. Les obres públiques adquiriren un ritme insòlit i es planificà la xarxa general de ferrocarrils i de carreteres sota uns criteris radials, incloent l'actualització dels ports i, com se sol destacar, el canal de Lozoya permetia que Madrid tingués aigua corrent.

El 16 de març de 1851, tanmateix i per la seva gestió, se signava entre el govern espanyol i la Santa Seu un Concordat que tranquil·litzava les consciències dels burgesos que

havien comprat béns procedents de la desamortització, puix que l'Església s'avenia al fet consumat de la desamortització i perdonava els que se n'havien aprofitat per bé que recuperava tots aquells béns que encara estaven per vendre: d'aquesta manera s'acabava el contenciós entre l'Església i l'Estat, obert el 1834, s'afavoria la recristianització del país, de molts anys començada i en un problema que havia esdevingut un veritable malson. S'establia, així mateix, una nova distribució de les diòcesis, pel qual fet algunes esdevenien amenaçades a desaparèixer; impulsava els seminaris i a crear-ne on no n'hi havia, una necessitat com era després de l'abolició de les càtedres de Teologia de les universitats estatals, tot tenint en compte que alguns seminaris esdevindran o s'afegiran als col·legis d'ensenyament secundari; el fet, encara, possibilita el restabliment d'alguns ordes religiosos exclaustats el 1835 mentre que es permetia l'adquisició de béns i l'Estat es comprometia a assegurar el sosteniment del clergat mentre que no es disposés d'un sistema d'autofinançament que pactaran de comú acord. El Concordat, tanmateix, legitimava la monarquia liberal i autoritzava els catòlics a col·laborar-hi. Bravo Murillo, així mateix, féu per imposar una nova constitució per bé que el seu caire ultraconservador acabarà per fer caure el seu govern a les acaballes del 1852. El fet fou – segons Casimir Martí- que l'Església reafirmava el seu protagonisme tot i haver d'assumir la irreversibilitat d'alguns trets fonamentals del nou poder estatal, com les desamortitzacions que minven els seus recursos per bé que, malgrat d'això aconseguia quatre coses essencials per a perpetuar el seu poder: la confessionalitat de l'estat, el control eclesiàstic de l'educació, la criminalització de qui criticava el clergat i, a la fi, el reconeixement amb efectes civils de la legislació eclesiàstica. Tot plegat esdevenia una situació immillorable.

L'Església ha estat afectada pels fets polítics i socials que alteren la vida de la societat per bé que cal comptar amb què a meitats del segle obre una brillant etapa de recuperació⁸³⁸ “a desgrat de la mala herència d'enfrontaments entre catòlics i liberals que ens va deixar la implantació del nou Règim i la confusió entre absolutisme o carlisme i religió. Aquesta darrera conseqüència tardaria temps a solucionar-se i derivaria els dos últims decennis del segle en un corrent polític-religiós, l'integrisme, que identificava i propugnava una determinada comprensió del fet polític i de la doctrina cristiana amb una estructura social del règim de cristiandat”. De tot plegat, “l'Església catalana més ferma i espiritualitzada dels sotrats de les exclaustacions i desamortització i amb un anhel de recuperació i d'expressió religiosa. Mai Catalunya no havia tingut tants sants com en la generació que s'originà en els primers decennis del segle XX. (...) Entre els principals factors que contribuïren a aquesta especial esplendor del clergat i dels estaments religiosos o regulars, hi ha el ferm puntal d'uns seminaris renovats i la creació de dinàmiques congregacions masculines i sobretot femenines que influïren activament en la societat.”

En aquest any en el qual Jean-Bernard-León-Foucault (1819-1868) demostrà el moviment de rotació de la Terra, a París, mitjançant un pèndol de seixanta metres de llarg, març fou el mes en el qual a Tortosa, el dia 19, l'escola pública de xiquetes que dirigia Maria Rosa Molas estava al 22 del carrer Montcada i serà la Casa de l'Ensenyança⁸³⁹. El 1863 es traslladarà a la casa de Joana Mercè, vídua de Sacanella. Des d'Amèrica arribaven dues transcendents notícies: el 12 d'agost el mecànic nord-americà Isaac Merrit Singer patentava la màquina de cosir a Boston (Massachussets), i el 18 de setembre sortia al carrer la primera edició de *The New York Times*, el primer diari nord-americà. A la ciutat, al pas dels mesos la societat vivia la tornada de la relíquia de la Cinta des de la cort hispànica de Madrid, el 16 d'octubre i portada pel canonge Antoni Sanz i Carles Arnau, encara que destacava la notícia del 24 d'octubre per la mort a 27 anys d'edat, al Pinell de Brai on era enterrat, del poeta i periodista Josep Ma. Pauli, fundador d'*El Ebro*, el primer periòdic tortosí. L'automne tornava a portar una rogativa per la sequera el 25 d'octubre, sota l'advocació de la Mare de Déu de l'Aldea i, finalment, el 26 de novembre el govern espanyol autoritzava la canalització de l'Ebre al francès Isidor Pourcet⁸⁴⁰. També en aquest mateix any el governador civil de Barcelona

⁸³⁸ Segons A. PLADEVALL, a o. c. pàg. 160.

⁸³⁹ La casa, al cantó del carrer d'en Benasquer, serà enderrocada a la primera meitat de 2009.

⁸⁴⁰ Vide: *Recerca*.3.162. El projecte havia estat iniciat el 1847 i continuat el 1849 i, a l'any vinent, Pourcet transferirà la concessió a la societat anònima creada per aquesta finalitat (s'autoritzarà al desembre), la Real Compañía de Canalización del Ebro, de majoritari

publicava un edicte al *Boletín Provincial de la Provincia* pel qual es queixava perquè els nens parlaven massa en català “y muy poco en castellano, contra lo que está mandado”. El 27 de novembre, però, Joan Prim gosava pronunciar a les Corts un discurs que es feia famós pel fet de dir, pel que feia als catalans: “Si no los queréis como españoles, dejadlos, que para nada os necesitan.”

Tortosa inaugurava el 13 d'abril de 1852, a Jesús, el nou Hospital de la Santa Creu, on exercia les seves funcions Maria-Rosa Molas amb les Germanes de la Caritat⁸⁴¹ i el 14 de juliol apareixia una *Real Orden* que unificava els gremis o confraries de Marejants i de Pescadors en un sol ens, com a matriculats del mar. El temps passant, quan les carnisseries estaven situades en un pati, ple de caselles, a la casa d'en Francesc Manyà, enclavada en el carrer de la Càrcer⁸⁴², llavors, quan el 5 de febrer l'*Ermitage*, a Sant Petersburg, obria les portes al públic, així com feia Europa amb els museus estatals, essent una de les majors pinacoteques i museu d'antiguitats del món, un determini del tsar Nicolau I, amb col·leccions integrades per més de tres milions de peces que ocupaven sis edificis entre els quals destacava el Palau d'Hivern, la residència oficial dels tsars, i que presentava elements romans i grecs, art occidental, oriental i rus, joiells i armes, just llavors en Bernat Balmes, administrador de la Duana de Tortosa que tenia moltes finques a l'Ampolla, parent del filòsof Jaume Balmes, per a la seva esglesia rural feia obrar una campana amb el metall procedent de les monedes romanes que havia arreplegat, perquè volia que els busts dels emperadors gentils servissin per propagar la fe cristiana. A Madrid, en els sempre sorprenents contrastos hispànics, el 7 de febrer, dos dies després, es penjava públicament el sacerdot Martín Merino, autor d'un atemptat fallit contra Isabel II.

En aquell 24 de setembre l'enginyer francès Henri Giffaud feia el primer vol entre París i Trappe amb un globus dirigible, deixant tothom admirat, i el 18 de l'octubre vinent l'escriptora nord-americana Harriet Beecher-Stowe, amb la novel·la “*La cabana de l'oncle Tom*” o “*De la vida de l'esclau negre*”, obtenia un èxit inesperat: en l'any de l'edició en vengueren 300.000 exemplars, fins llavors una xifra insòlita, però l'autora escrivia contra l'esclavitud, per raó dels abusos i del sistema econòmic esclavista, atacava l'egoisme dels estats del sud que la sostenien i la indiferència dels estats del nord que abominaven tan sols en teoria, perquè res no feien per abolir-la. Uns dies després, el 24 de novembre, arribava al Japó una esquadra nord-americana sota les ordres del comodor Matthew que obligà el país a obrir-se comercialment al món occidental. Era llavors quan el 28 de desembre es refundava a Madrid amb el nom de *Real Compañía de Canalización y Riegos del Ebro* la *Compagnie Royale de l'Ebre Canalisée*, una societat constituïda a París per Isidor Porcet de Fondéyre amb majoria d'accionistes anglesos i francesos en haver fracassat la societat anterior del 1849. Les obres es continuaren, la Companyia signà diversos contractes i encarregà la direcció als enginyers Paul Leferme i Jean Gratien Job.

El 1853 fou aquell any que es pot dir que començà amb el casament religiós de Napoleó III i l'aristòcrata espanyola Eugenia de Montijo, a la catedral de Notre Dame de París, el 30 de gener, quan el dia abans s'havien casat pel civil a les Tulleries. El succés local esdevenia el 28 de febrer, quan la *Sociedad de Desagüe de los Prados de la Aldea* signava un acord amb un grup d'inversors francesos residents a Tortosa per a realitzar les obres per 40.000 rals i de 219 Ha de terres ermes i pantanoses. Les terres dessecades i repartides entre els socis seran de 1.437 Ha de finques esteses per l'Aldea, Burgasénia, la Palma, Camarles, la Granadella, lo Riet Fondo, lo Mas del Capítol i el Mas d'Avall. Cal recordar que començaven les

capital francès i belga concessió, amb alguna participació espanyola i anglesa, amb desig d'executar les obres necessàries que hauran de durar sis anys i d'oferir un servei regular de vapor per l'Ebre (altres empreses ho continuaran fent en el futur) La companyia disposa d'un capital de 126 milions de rals.

⁸⁴¹ Arribades a Tortosa en el 1849 i molt ben acollides pel bisbat, sor Maria Rosa Molas aconseguia la total recuperació i transformació de la casa. El municipi, absolutament satisfet, en el 1851 els encomana l'obertura d'una escola al carrer Montcada, la Casa de l'Ensenyança, i Molas obtindrà la titulació oficial de magisteri al 1852, per tal de poder fer una feina ben feta. En el 1851, però, el *Real Noviciado* de Madrid actua contra les comunitats de Reus i de Tortosa i demanava als prelats que els faci treure els hàbits que vesteixen puix que correspon a les Filles de la Caritat espanyoles: elles canviaran l'hàbit i les de Tarragona s'integren a les de Madrid.

⁸⁴² MESTRE, a Giripigues, 76, i 74 quant a la riuada de Corpus.

obres del Canal de la Dreta de l'Ebre i que en un any s'acabarà el primer tram, de l'Assut al Pont de l'Alcànter, i que al març de 1857 hi correran les aigües, per primer cop. El 9 d'abril de 1853 es tornava a fer una rogativa per la pluja, també sota l'advocació a la Mare de Déu de l'Aldea, però res no tingué importància davant el fet de la riuada i inundació coneguda com la Riuada de Corpus, el 24 i 25 de maig, quan les aigües arribaren a la capelleta de sant Cristòfor, del carrer Montcada i cantó de Tras Puríssima, i s'emportaren el Pont de Barques. L'alçada sembla ésser que fou de 8 o 9 m sobre el nivell normal. Altrament i seguint l'exemple de Roquetes, el 3 de juny apareixia la Real Orden de la segregació de Jesús: el 24 d'agost ho comunicava el governador civil i el 27 hi hagué una reunió a casa Llaçat (carrer de la carretera) per formar el consistori⁸⁴³. El 12 d'octubre, seguint el costum iniciat el 1629, es traslladava la santa Cinta a Madrid, per prenys de la reina Isabel II, transmesa a mans del canonge Francesc Vidal i de Martí Vilar. A l'any vinent de 1854, a 15 de febrer, la reina Isabel II i per *Real Orden* demanava la inscripció a la Confraria de la Cinta talment com la sol·licitava per al seu marit, Francesc d'Assís, en qualitat de Germans Majors, el qual acte es realitzà solemnement el dia 26 en presència del bisbe Gordo, amb *Te Deum* a la seu, il·luminacions a la ciutat i un lluit concert que es féu a la porta de l'Olivera.

Es pot dir que en l'àmbit internacional cloïen l'any els successos del 30 de novembre, quan la flota otomana, en la guerra de Crimea, quasi fou anorreada per la russa al port de Sinope, al nord de Turquia. Aquella bogeria ha estat dit que fou la darrera gran batalla de la marina a vela i que durà una hora i mitja: els russos empraren obusos explosius contra els vaixells turcs dels quals només un, el *Taif*, aconseguí escapar del desastre i arribar a Istanbul. La ciutat de Sinope fou destruïda i després el Reialme Unit i el II Imperi Francès declararan la guerra a Rússia per tal de sostenir l'imperi otomà.

A Tortosa, de 1854 a 1868 que era l'època de la Unió Liberal, al porxo de la Plaça de les Cols (Constitució) se situava el cafè de Trinitat Ferreres, *lo Tato*. Llavors tan sols existia un altre cafè, *lo del Sord*. Hi havia un banc verd, posat sota el porxo, a l'hivern a cara-sol i a l'ombra per l'estiu. Un cafè costava sis quartos, i els homes el prenien mentre es fumaven el cigar⁸⁴⁴. Allí es discutia allò dels canals, el de la dreta, es llegien els diaris "*El Eco del País*", "*Diario de Tortosa*", "*Actualidad*", "*La Localidad*" i "*La Voz del Progreso*" i el freqüentaven els periodistes i els militars, i ben segur que allí es ben comentà en aquest 1854 quant a l'ampliació de Remolins i la Plaça de Bous, i del memorial econòmic emès sobre el Canal de Navegació, i de com la *Real Compañía de Canalización del Ebro* encarregava la direcció de l'obra a l'enginyer Jules Carvalho; o, també, de la fundació del *Casino Popular*, al carrer immediat del Pes de la Palla i que es transformarà en Cercle d'Artesans, amb serveis de cafeteria, billar, jocs de cartes, balls i concerts. Eren moments en els quals tothom es planyia per la mort a València, el 6 de juny, de Bonaventura de Córdoba i que Alfonso Guzmán de Villoria restaurava la torre de l'Aldea, llavors quan la població monacal de la diòcesi era de 126 religiosos exclaustats, sense convents, i 158 religioses en 9 convents.

L'any havia començat, en el mateix Cap d'Any, pel nomenament d'en Batiste Valls com alcalde de Roquetes que havia d'ésser fins al 17 juliol, i al pas dels dies arribava al pacte de Kanawaga, entre el Japó i els EUA (març 31), que obria els ports japonesos als vaixells nord-americans, tot passant per unes altres noces famoses, les de l'emperador Francesc Josep d'Àustria, a Viena, amb Elisabeth de Wittelsbach, coneguda com Sissi, el 24 d'abril; tanmateix, el 6 de juny referit, als Estats Units d'Amèrica es fundava el Partit Republicà que es declarava contrari a l'esclavitud. La sorpresa arribava el 30 de juny amb el "pronunciamiento" a Vicálvaro a favor del general Leopoldo O'Donnell, a Madrid, en un fenomen de masses: el moviment centrista que començava a Vicálvaro es transformava en un alçament d'extrema esquerra i el pronunciament d'O'Donnell i de Dulce elevava Espartero al poder polític, de manera que concloïa la Dècada Moderada (1844-1854) i començava el *Bienio Progresista* (1854-1856)

La realitat política era que els governs havien acabat amb la paciència dels progressistes. El cas era que tothom treballava i emprava el liberalisme per al benefici

⁸⁴³ SALVADOR, R., a o.c., 36, 38 i 41.

⁸⁴⁴ VERGÉS a o.c., 1, pàg. 49.

particular, que els resultats de les eleccions es falsejaven, que se silenciava violentament l'oposició, que poder i oposició tan sols actuaven per erosionar-se mutuament, que les intrigues àuliques eren de mai no acabar, que els problemes de l'estat no es resolien, que la corrupció administrativa era tot un escàndol: el darrer ministeri, el del comte de San Luís (1853-1854) potser que s'emportava les culpes que havien sumat els darrers governs, sovint injustes o exagerades, mentre que la Constitució era ben bé paper mullat. San Luís arribà a suprimir la premsa i a dispersar els militars descontents. Els progressistes arribaren a la conclusió que tan sols mitjançant una revolució es podria arrencar del poder els moderats i, doncs, fomentaren aquest sentiment tot cercant una insurrecció general per via de la demagògia. El descontentament podia ésser gran però englobava tota mena de tendències que rebutjaven la violència i, majoritàriament, s'imposava una opinió equidistant que arribava a establir una tercera força política que optava per la llibertat i l'ordre, pel liberalisme sincer, per la legalitat política i per l'honoradesa dins l'administració. Els calia un general que s'hi posés al cap i trobaren Leopoldo O'Donnell que s'avançà a la revolució progressista amb el *pronunciamiento* de Vicálvaro, amb el suport del també general Domingo Dulce: el 30 de juny de 1854 s'enfrontaren a l'exèrcit governamental, com hem vist, amb un incert resultat que portà O'Donnell a signar el *Manifiesto de Manzanares*, redactat per Cánovas del Castillo el qual, en difondre's, afavorirà les insurreccions populars. El cas fou que el *pronunciamiento* no triomfà però acabà amb la Dècada Moderada (1844-1854) perquè esdevingué un fenomen de masses: el moviment centrista que començava a Vicálvaro es transformava en un moviment d'extrema esquerra en el qual les masses populars de signe progressista envaïren els carrers de Madrid, aixecaren barricades, assaltaren presons, alliberaren els presos polítics i, llavors, accediren a les cases dels més destacats moderats i les saquejaren, essent el primer dels fenòmens de masses en l'àmbit de l'estat espanyol tot reconeixent que les masses lluitaren més per menjar que pel progressisme. Isabel II, astorada, per apaivagar-ho optà per cridar Espartero, el líder extremista que romania desterrat i amb ell, amb onades d'entusiasme, començava el Bienni Progressista (1854-1856), dins l'època d'Unió Liberal (1854-1868). L'exemple de Madrid s'escampava per moltes ciutats i viles, grans i petites, puix que el moviment era més be una protesta social que una creença política, i aquest fet portaria al fracàs el govern d'Espartero.

La revolta popular contra el govern moderat esclatava a Barcelona el 14 de juliol, en sintonia amb l'alçament dels generals O'Donnell i Dulce, la *vicalvarada*. El pronunciament ho feia a Tortosa el dia 16, també a favor d'Espartero, i els sectors més radicals de la ciutat, inspirats en el seu discurs revolucionari, s'aixecaven contra el poder oficial i ocupaven la Casa de la Ciutat i botaren foc als arxius i assassinaren el secretari per raó d'entendre que les autoritats progressistes havien incomplert les promeses de suprimir els consums: el 16 de juliol (altres opten pel 30)⁸⁴⁵, a Tortosa i inspirats en el discurs revolucionari del general Espartero, els sectors més radicals s'aixecaren a favor seu i contra el poder oficial, un aixecament revolucionari que per altres fou dels moderats descontents, amb el suport dels progressistes o partidaris del general Espartero que, al crit de "fora consums" es manifestaren amb gran cridòria fins a la Casa de la Ciutat, a la Croera o Quatre Cantons. El consistori, reunit en sessió, calgué que escapés per les teulades i la Casa de la Ciutat fou assaltada i les masses empaitaren el secretari Antoni González Mercer que volia apaivagar-los, i l'arrossegaren de manera salvatge fins a l'immediat Pont de Barques, on el tiraren al riu⁸⁴⁶. Entre unes i altres coses s'empararen d'uns deu mil duros que hi havia a la caixa, trencaren mobles i des dels balcons tiraren al carrer la documentació de l'arxiu municipal, de la qual en féu cap al riu una part que

⁸⁴⁵ Vide: PASTOR, a o.c. – VERGÉS, a *El Heraldo de Tortosa*, del 3 de juny de 1932 i o.c. vol. I, pàg. 136 i 346.

⁸⁴⁶ Antoni González Mercer havia portat a Tortosa les Germanes de la Caritat, dedicades a l'ajut social i a l'ensenyament, i implantà l'ús dels cotxes mortuoris perquè abans encara es portaven a mans els taüts, fins al cementiri (amb anses d'espart o simolsa). Els cadàvers no es portaven al claustre de la seu sinó a les esglésies, preferentment als Dolors (carrer Montcada), amb missa de cos present. Cal recordar, quant a costums, que els antics gremis, en morir un membre, l'acompanyaven fins al fossar i els membres de la junta dels confreres portaven un ciri amb cassoleta, com porten encara els quatre majordoms de la Confraria de la Cinta. Els altres gremis eren, en aquest moment, el de sant Elm de mariners, sant Pere de pescadors, sant Josep de mestres de cases i de fusters i de carreters, de sant Eloi i de santa Llúcia de ferrers i de calderers i de manyàs i de basters, de sant Antoni dels pagesos, de santa Llúcia de forners, de la Santíssima Trinitat de teixidors, de sant Homobono dels sastres.

es perdé per sempre⁸⁴⁷. També saquejaren la casa de Joan Antoni Vaquer, l'administrador de consums, a la plaça de la Constitució, i sembla ésser que des de la Barana tiraren al riu molts cartutxos de napoleons. El bisbe Damián Gordo, sense protecció, va anar pels carrers i va parlar amb els avalotats fins aconseguir que deposessin la seva actitud, essent respectat per tothom.

Les mostres d'afecte i la consideració social eren expressions que el bisbe Gordo podia apreciar i que rebia cada dia i a cada moment, conseqüència d'accions, també derivades de la seva caritat envers els dissortats i els freturosos, per bé que sentí sempre el neguit per l'eterna salvació de tothom. Home franc i obert, de bon tracte i de tarannà generós, era atent i amable, fos qui fos amb el qui tractés, la qual actitud de senzillesa li estava ben reconeguda i li incrementava la franquesa de tothom sense que li minvés el respecte de ningú. En aquesta actitud, personal per una banda i col·lectiva per l'altra, arribava el diumenge 30 de juliol de 1854 en el qual, el bisbe Damián Gordo sortia del palau i es plantava valerosament davant la massa revolucionària, tot just en moments d'exaltació política, i els parlà assenyadament, i els amotinats se l'escoltaren i deposaren la seva actitud. O'Callaghan, home de l'època i de criteris conservadors, ideològicament enquadrat en la mateixa línia, ho contava així: *"Hacia pocos días que en nuestra nacion habia ocurrido uno de aquellos pronunciamientos políticos, por lo general siempre temibles por las sangrientas escenas que suelen acompañarlos. Tortosa, ciudad pacífica, apenas tomó parte en aquel pronunciamiento; mas por desgracia no faltaron personas, que por fines interesados, engañaron al populacho y promovieron en la mañana de ese día un espantoso motin que consternó á toda la ciudad. Hubo una víctima y se temia que aun habria más. / Así que tuvo noticia de ello el Prelado, salió á la calle en aquellas horas de terror, acompañado tan solo de uno de sus familiares, y se dirigió al sitio donde el motín estaba en su mayor exaltación. Al ver los amotinados al Sr. Obispo, calmáronse sus ánimos como por encanto; y oyendo las paternales exhortaciones que les dirigió el Prelado, consiguió éste que se retirasen, salvando á esta ciudad de las desgracias que se temian en aquel día."*

El succés trobà la resposta d'una proclamació de l'estat de guerra puix que s'accedí a un caos urbà inadmissible fins que un grup de ciutadans progressistes formaren una junta de govern per tal de restaurar l'ordre. L'esclat també afectà Roquetes que era "poble a part", on el dia 18, i fins a l'11 d'octubre, es nomenava nou alcalde, en el qual càrrec repetia en Baptista Valls. El Bienni Progressista (1854-1856) retornava les llibertats públiques, engegava la llei de Desamortització que afectava els béns de l'Església i es passava a tolerar l'associacionisme obrer; els progressistes presentaren una nova constitució amb sobirania popular, llibertats personals, milícia nacional i institució del jurat. Hi hagué un generalitzat ambient d'alliberament i d'esperança durant els primers mesos, d'ençà del triomf de l'alçament del 14 de juliol. Es generaven altres problemes, però, i a Barcelona i altres ciutats industrials catalanes començaren les accions contra les màquines de filar automàtiques el dia 25, el conflicte social de les *selfactines*, i això portava el capità general a prohibir la introducció d'aquests equipaments, i pocs dies després ho revocarà el govern de Madrid.

El 31 s'organitzava la Milícia Nacional que s'estructurava en un batalló de 800 places i que acabarà prompte amb els actes de salvatgisme⁸⁴⁸. La Milícia era obligatòria per a tots els ciutadans dels 25 als 50 anys i l'Ajuntament autoritzava una tallada d'arbres a la Mola de Catí de la qual obtindrà prou fons per pagar els 30.000 duros que costaven els uniformes i les armes. Els caps i oficials eren els comandants Mateu Llasat i Josep Antoni Brunet; els capitans Joaquim Aragonès, Ramon Centenera, Felip Ascot, Josep Escardó, Pere Macià... i entre els oficials consten Josep González, Eduard Arévalo, Miquel Pastor, Josep Brunet, Francesc Despax, Esteve Gotós... i n'era major Marian Català, que portava al cap la granadera de pell amb un gran plomall blanc. El batalló tenia una banda de la qual Josep Gotós era el músic major. Durant el Bienni Progressista, tots els diumenges es tocava "generalà" a les dues de la tarda i els milicians feien cap al quarter que s'ubicà als Reials Col·legis des d'on desfilaven fins

⁸⁴⁷ Els documents malmesos comprenien dues dècades, d'ençà de la guerra del francès, i desapareixien els llibres d'actes de les sessions municipals per sort que, casualment, se salvaren els de 1805 a 1853. Karl Marx comentà el curs d'aquests esdeveniments tortosins, com exemple de com no s'ha de fer una revolució.

⁸⁴⁸ VERGÉS a "El Heraldo de Tortosa", en l'edició del 3 de juny de 1932.

les Esplanetes, en formació, on es passava revista i es feia la instrucció militar. El cas era que el Reial Col·legi de Sant Jordi havia esdevingut una caserna i que complirà aquesta funció fins al 1865. El fet fou que el Bienni Progressista retornà les llibertats públiques, tanmateix, i que s'engegava la llei de Desamortització que afectava els béns de l'Església; i es passava a tolerar l'associacionisme obrer i els progressistes presentaren una nova constitució amb sobirania popular, llibertats personals, milícia nacional i institució del jurat. Hi hagué un ambient d'alliberament general i d'esperança durant els primers mesos, d'ençà del triomf de l'alçament del 14 de juliol.

Altres qüestions més pròximes preocuparen tothom abans no passés més temps perquè el 14 d'agost consta que hi havia còlera i tota mena d'autoritats començaven a prendre mesures que podien prevenir i limitar els efectes per més que no evitar-lo perquè el 27 i 28 d'agost ja s'havia escampat aquesta nova epidèmia que s'emportava 618 persones, un dels quals havia estat el mateix alcalde Josep Domingo Pinyol. Gent hi va haver que va caure en la possibilitat que el bisbe en resultés afectat, la qual cosa podria comportar complicacions socials que serien més grans en el cas que en morís en aquelles greus circumstàncies polítiques i, per tal raó, comparegueren davant seu per demanar-li que es traslladés a un lloc segur de la diòcesi. El bisbe Gordo agrai l'interès per bé que s'hi oposà tot dient: "*El buen Pastor muere por sus ovejas; y si Dios tiene dispuesto que muera, lo haré con gusto en medio de ellas.*" No es mogué de la ciutat, doncs, i donà instruccions per tal que a ningú no manqués el servei espiritual i per distribuir almoines entre les famílies més freturoses, les quals eren moltes. Quan el contagi i la mortalitat semblen haver acabat serà el 10 d'octubre, quan tornaven a casa les famílies que havien fugit de la ciutat i a la catedral se celebrava un *Te Deum* per l'acabament d'una etapa de terror i de mort⁸⁴⁹.

El 2 d'octubre es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Salvador Ferreres Ferrando, fins al 9 de juliol de 1855, per bé que els esdeveniments remeten a Barcelona el 8 d'octubre, amb la primera reunió pública del Partit Demòcrata, al Saló de Cent de la Casa de la Ciutat de Barcelona, amb discursos d'Albert Columbrí, Pere Montaldo, Ceferí Tresserra, Narcís Monturiol i Joan Abella, i el dia 18 perquè patrons i obrers arribaren a un acord per acabar la vaga de filadors iniciada el 25 de juliol arran del conflicte de les *selfactines*. També se sabia que en el primer dia del mes de novembre l'eufòria portava a l'aparició del diari vespertí *La Corona de Aragón*, amb una certa gosadia per raó del clímax existent. Hi figuraven Víctor Balaguer i Lluís Cutxet i es deia ésser el "*periódico dedicado a defender los intereses de Cataluña, Aragón, Valencia y Mallorca*".

Pel que afecta al moment cal fer notar que, del 1846 al 1878, el sant pare Pius IX concedí amb tres breus d'indulgències a favor de l'Església de Tortosa i que el 1854 es proclamava el dogma de la Immaculada Concepció de Maria, pel mateix papa Pius IX, per més que el bisbe Damián Gordo moria a la casa episcopal de Bitem, el 24 de desembre de 1854, a 58 anys d'edat, essent enterrat al nou Sagrari de la seu que havia fet obrar el seu oncle, l'anterior bisbe Sáez.

L'epitafi ens el descriu així:

1 POST LAPIDEM JACET HUNC DAMIANI GORDO SAEZQUE
2 CORPUS, IN AETERNA PACE QUIESCAT. AMEN.
3 IN PURI AMORIS, ET GRATI ANIMI MANIFEST(O)
4 INDICI(O), MEMORAC(ULUM) ILL(USTRIS)MI D(OMINI) D(OCTORIS) DAMIANI GORDO ET
5 SAEZ, CANON(IC)I HUJUS S(ANCTAE) ECC(LESIAE) CATHED(RALIS); A SECRET(IORIS)
6 EX(CELLENTISS)MI ET ILL(USTRIS)MI D(OMINI) D(OCTORIS) VICTORIS DAMIANI SAEZ
7 HUJUS S(ANCTAE) ECC(LESIAE) CATHED(RALIS) EPISC(OP)I ANTE CIVIL(EM) BELL(U)M
8 CUBICULAR(II) MINISTR(I) EXAMINAT(ORIS) SYNOD(I), JUDICIS
9 CONCURS(ATORIS), VICAR(IUS) GENER(ALIS) CAETUS CAPITUL(IS) ET MONIAL
10 FILIACION(IS) ORDINARIAE, ET GUBERNAT(ORIS) DIOECES(IS)

⁸⁴⁹ En la primera onada de còlera morbo asiàtic moriren a la ciutat 272 persones, al 1854 les esmentades 618, al 1865 en seran 59, i al 1882 seran 82 les defuncions però el 1885 s'elevaren a 289, i el 1890 baixaran a 103, tot això només a la ciutat.

11 QUI QUIDEM AB ECC(LESIA) SUA SEMOT(US) BELL(I) CIVIL(IS)
 12 TEMPORE, REDIIIT AD IPS(AM), ET PAULO POST FUIT
 13 RENUNTIAT(US) SECRET(ARIUS) ILL(USTRISS)MI CONVENT(US), ET GUBERNAT(OR)
 14 ECCLESIAST(ICUS) DIOECES(IS) A S.S. GREGORIO XVI.
 15 CAROLI III CRUCE FUIT DONAT(US) ET IN ANNO
 16 MDCCCXLVIII DESIGNAT(US) EPISC(OPUS) HUIJUS CIVITAT(IS),
 17 IN CUJUS SEDIS POSSES(SIONEM) VENIT V.KAL(ENDIS) NOV(EMBRIS)
 18 EJUSDEM ANNI REXIT HUNC EPISCOPAT(UM)
 19 UNIVERSALI SOLERT(IA) CUM GAUDIO DIOECESAN(ORUM)
 20 USQUE AD IX KAL(ENDAS) YAN(UARI) MDCCCLIV IN QUO
 21 DIE MIGRAV(IT) AD DOMIN(UM) CUM QUIETE JUSTI.
 22 R(EQUIESCAT) I(N) P(ACE). A(MEN)

(Post lapidem jacet hunc Damiani Gordo Saezque corpus, in aeterna pace quiescat. Amen. In puri amoris, et grati animi manifesto indicio, memoraculum Illustrissimi Domini Doctoris Damiani Gordo et Saez, canonici hujus Sanctae Ecclesiae Cathedralis; a secretioris Excelentissimi et Illustrissimi Domini Doctoris Victoris Damiani Saez, hujus Sanctae Ecclesiae Cathedralis episcopi ante civilem bellum cubicularii ministri examinitoris synodi, judicis concursatoris, vicarii generalis caetus capitulis et monial filiacionis ordinariae, et gubernatoris dioecesis qui quidem ab Ecclesia sua semotus belli civilis tempore, rediit ad ipsam, et Paulo post fuit renuntiatus secretarius illustrissimi conventus, et gubernator ecclesiasticus dioecesis a S.S. Gregorio XVI. Caroli III Cruce fuit donatus et in anno MDCCCXLVIII designatus episcopus hujus civitatis, in cujus Sedis possessionem venit V kalendis novembris ejusdem anni rexit hunc episcopatum universali solertia cum gaudio dioecesanorum usque ad IX kalendas yanuarii MDCCCLIV in quo die migravit ad Dominum cum quiete justis. Requiescat in pace. Amen # *El cos de Damián Gordo y Sáez jau darrera d'aquesta làpida, descansa en eterna pau. Amén. / En senyal manifesta de pur amor i d'agraïment, a la memòria de l'Il.lustríssim Senyor Doctor Damián Gordo y Sáez, canonge d'aquesta Santa Església Catedral; de la secretaria de l'Excel.lentíssim Senyor Doctor Víctor-Damián Sáez, bisbe d'aquesta Santa Església Catedral abans de la guerra civil, ajud de cambra del ministre examinador del sínode, corredor del jutge, vicari general de la congregació del Capítol i conseller de la filiació ordinària, i governador de la diòcesi que, però, apartat de la seva Església en el temps de la guerra civil, tornà a aquesta, i poc després fou proclamat a la secretaria de l'il.lustríssima comunitat, i governador eclesiàstic de la diòcesi per Sa Santedat Gregori XVI. Fou guardonat amb la Creu de Carles III i en l'any 1848 designat bisbe d'aquesta ciutat, a la possessió de la qual Seu venia el 5 de les calendes de novembre (28 d'octubre) del mateix any. Regí aquest episcopat d'universal prestigi amb goig dels diocesans fins el 9 de les calendes de gener (24 de desembre) de 1854 en el qual dia passà al Senyor amb la pau del just. Descansi en pau. Amén).*

Bibliografia: *Diccionari...*, 2, pàgs. 300 (Miravall, Ramon); **Jover**, 1973, pàg. 56; **Matamoros**, 1932; **Miravall**, 1986, pàgs. 97, 1994, pàgs. 1146-1152, i 2003, pàgs. 451-454; **O'Callaghan**, 1896, pàg. 248; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgordo.html>

L'entusiasme caracteritzà l'escalada d'Espartero, amb les seves famoses teories polítiques, res no resolgué i la resta de l'any 1854 esdevingué un veritable caos en el qual tot era possible i la desmesura esdevingué mesura, i les accions anaven molt més enllà que l'actitud de protesta social, i la imatge patriarcal que pretenia donar de "*cúmplase la voluntad nacional*" era del tot hipòcrita i fruit del sentiment d'impotència, manifestada cada cop que hi havia una revolta o que es calava foc a un banc: els motins obreristes de Barcelona o la crema de les collites de blat castellanes, fetes pels llauradors per tal que no se'n beneficiessin els propietaris, eren fets greus i paorosos. Llavors els progressistes es llançaren a elaborar una nova Constitució perquè se'n volia una altra que fos més liberal que la vigent de 1845: s'hi dedicaren durant dos anys i per no res, perquè primer s'acabà el govern que la feina a fer. Imposaren mesures anticlericals, això sí, de manera que incompliren el Concordat de 1851 i continuaren el procés depredador sobre l'Església per procedir a les incautacions de béns i a la

seva venda, amb la consegüent trencament de relacions amb Roma. A Tortosa, altrament, es fa per desfer-se de les Germanes de la Caritat en la seva gestió de la Casa de l'Ensenyança, sense que es pugui vèncer Maria Rosa Molas que se'n surt amb una reducció del personal, talment com a l'Hospital de la Santa Creu on la monja es mou amb una hàbil actuació diplomàtica.

Els detinguts i processats per la revolta del 30 de juliol sortien de la presó el 3 de febrer de 1855 i el primer dia de maig es promulgava la "lleï Madoz" o "lleï de desamortització general", la qual posà a la venda les finques rústiques o urbanes pertanyents a l'Estat, a l'Església, als ordes militars, a les confraries que agrupaven els especialistes del món obrer, a les obres pies que es dedicaven a l'assistència o benestar social i als santuaris, a l'infant Carles, als municipis, a la beneficència i a la instrucció pública, o sigui, a "les mans mortes", i en el mateix mes el capità general declarava l'estat de guerra a Catalunya i reprimia el moviment obrer. Llavors, el 12 de juny, l'Ajuntament expropiava el Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties i es començaven a vendre els béns desamortitzats i a la fi, el 2 de juliol, es convocava la primera vaga obrera general per la llibertat d'associació, amb repercussió arreu de Catalunya: la repressió serà brutal, entre els afusellats, els empresonats i els desterrats a les colònies.

Una comissió de veïns de Jesús es presentaren al consistori, l'11 d'agost, per demanar la reincorporació d'aquest nou municipi al de Tortosa⁸⁵⁰, i l'endemà a Jesús hi hagué una reunió i un a votació amb el resultat de 105 vots favorables a reincorporar-se a Tortosa, contra 1 favorable a la independència. El 14 s'inicia l'expedient. Més, encara, perquè el 12 de novembre la Diputació Provincial preguntarà a l'Ajuntament de Tortosa si acceptaria, semblantment, la reintegració dels Reguers. El 16 s'aprova i el 5 de desembre es trametrà l'expedient a Governació i el 21 es publicarà la Reial Ordre de reincorporació de Jesús a Tortosa. El pròxim 11 de gener, a Casa la Ciutat, s'apleguen els consistoris de Tortosa i Jesús, i el darrer executa els traspassos. Els nous pedanis procedien dels darrers ajuntaments jesuencs.

Una altra epidèmia de còlera flagel·lava la ciutat per aquest any i a l'alcalde-corrector Josep Domingo i Pinyol el succeïa en el càrrec Francesc-Josep Macià, al qui també arrabassà la pesta. Conseqüència del còlera, l'encara municipi de Jesús obria un cementiri (encara que a la dovella consta el 1857) perquè fins llavors havien enterrat al de Roquetes i els que havien mort a l'Hospital es feia vora aquest mateix. En aquesta darrera manifestació de còlera havien mort 57 persones, malgrat dels esforços mèdics i la vacunació de Jaume Ferran.

La societat s'estremia un altre cop el 5 de novembre amb l'aplicació de la pena de mort al garrot, a la Barbacana, de Gregori Ripollès Mates, el qui havia assassinat una dona prenyada d'Amposta, i el 1855 acabava amb la constitució d'un batalló de milicians, l'establiment a ciutat del primer metge especialitzat en homeopatia, Joan Todó Oltra, de Gandia, i l'arribada a la Ràpita del vapor *Cinca*, destinat a navegar per l'Ebre⁸⁵¹.

L'any 1856, el 15 d'abril, l'Ajuntament de Tortosa havia elaborat les Ordinacions Municipals del lligallo d'Abelles i s'imprimia a la ciutat, a la impremta de Vicent Miró i el 26 del mateix mes, també a la Barbacana s'executava a garrot Josepa Pasqual Tomàs, de la Ràpita, per haver assassinat el seu marit. El juliol fou un més d'esdeveniments perquè s'inaugurà el Canal Marítim amb la posada al servei del vaixell *El Ebro* i el dia 9 l'Estat aprovà la construcció de la línia fèrria de Tarragona a València... El general Espartero, cap del govern, presentava la dimissió i posava la cloenda al Bienni Progressista (1854-1856) i la reina, el 28 de juliol, encarregava la tasca que en derivava al mateix general O'Donnell, el qui proclama ara un altre cop d'estat i retorna devers les posicions moderades amb la Constitució de 1845, amb el començament del Bienni Moderat (1856-1858) que portava el poble de l'extrema esquerra a l'extrema dreta, en el qual eren desarmats els milicians de Tortosa. El sistema estableix una alternança de govern entre Unió Liberal d'O'Donnell i els moderats de Narváez que es torna a fer càrrec del poder al setembre, amb el qual fet s'incrementa l'actitud reaccionària i fa restrictiva la Constitució de 1845. Narváez tirava al dret i reimposava l'ordre públic, acabà amb

⁸⁵⁰ SALVADOR, a o.c. pàgs. 50-51.

⁸⁵¹ Vide: *Recerca*.3, pàg. 164.

els motins, la cridòria de la premsa i en ben pocs dies acabà amb l'obra de dos anys de progressisme: les pròximes eleccions els aportaren una forta majoria.

El 22 del mateix setembre, a Tortosa, naixia l'escultor Tomàs Cardona, en el mateix any 1856 de l'edició del "*Text del Catecisme breu de la Doctrina Christiana*".

El 1857 fou l'any de la implantació generalitzada del cultiu de l'arròs. Pel llibre de Deliberacions sabem de la confraria o Gremi de Calafats o del Sant Crist del Temple i oficialment, el 9 de març es feia saber que a proposta del marquès de Tamarit i amb acceptació unànime, per al pròxim any es nomenarà majordomessa en cap de la Confraria de la Cinta a la reina Isabel II, i talment se li manifestà el dia 20 i la reina ho acceptà per R.O del 17 de juliol, signada pel duc de Bailén. El dia 10, a l'església dels Dolors del carrer Montcada, s'havia fet un funeral per Maria Grinyó, mare del general Ramon Cabrera que havia estat assassinada pel govern espanyol, i el 2 de juny moria Miquel de Córdoba.

El governador civil de la província es féu ressò de la demanda del director general de la Companyia del Canal de la Dreta i el 15 de juliol demanà al Capítol un *Te-Deum* per la inauguració del canal. L'acte oficial se celebrà amb unes grans festes, davant el Baixador de Sant Roc o del Paiol. La inauguració del Canal de navegació incrementava, amb el vapor *El Ebro* que arribà procedent de la Ràpita (amb rodes impulsores, casc de ferro, eslora de 50 m i mànega de 10, amb màquina de 80 HP i desplaçament de 80 tones) fomentarà l'afluència de banyistes urbans a la Ràpita (Amposta-La Ràpita, abans es feia per riu)⁸⁵². Aquest dia el vapor arribà amb el passatge vestit de gala i, fet el protocol de benvinguda, amb les autoritats locals desfilà cap a la seu, on se celebrà un *Te Deum*. Hi hagué un sopar de gala al palau episcopal i al Teatre de la Mercè es presentà una funció de gala amb una comèdia de Bretón de los Herreros titulada *El Ebro*, especialment escrita per al moment i representada per Valero i Lamadrid, primers actors de l'època. A Tortosa varen fer cap polítics, intel·lectuals i periodistes com Emilio Castelar, Gaspar Núñez de Arce, Ramon de Campoamor, Pío Gullón, Teodoro Guerrero i Manuel Ortiz de Pinedo, per la premsa de Barcelona i Madrid. Després es disparà un castell de focs artificials, a manera de cloenda. L'endemà es féu una excursió pel riu, fins a la resclosa de Xerta, i a la nit un gran ball de comiat al Palau dels Jordà i Guzmán de Villòria, el dels Oliver de Boteller. Cal advertir, però, que el Canal es terraplenà i les excursions s'acaben el 1861 o 1862. El cas fou que alimentà el canal de navegació Amposta-La Ràpita i que no entra en funcionament fins al 1860. Roquetes, llavors una vila de 4.043 habitants, transformarà en regadiu uns 700 jornals del país.

En aquest any 1857 el lloc de Mas d'en Verge se segregava del Godall i sor Maria Rosa Molas, amb les Germanes de la Caritat, sofreixen un greu conflicte davant les pressions de Madrid: seguint els assenyats consells que se li donen fa per posar-se sota l'autoritat episcopal tortosina però troba dificultats mentre que des de Tarragona se la pressiona perquè es posi sota l'autoritat de l'arquebisbat, i la religiosa resol la fundació d'una congregació sotmesa al seu Ordinari. En aquest 1857, vacant com roman la seu tortosina, el vicari capitulat Àngelo Sancho li fa costat i inicien les gestions que fan néixer les Germanes de la Caritat de Nostra Senyora de la Consolació, això mentre que eren abolides les de Reus i les components s'uniran a les de Madrid en el 1882.

⁸⁵² BEGUER, a o.c. pàgs. 312-313)

Gil Esteve i Tomàs

(25 setembre 1857 – 19 juliol 1858)

Gil Esteve Tomàs nasqué a Torà de Riubregós, de la diòcesi de Solsona, a la Segarra, el 16 de desembre de 1798. Eclesiàstic. Estudià Dret a la Universitat de Cervera, on es doctorà, i el 1828 i on fou ordenat; llavors féu oposicions a la canongia doctoral d'aquella Església. Es feia un lloc destacat entre els juristes del seu temps i l'Audiència de Barcelona li confià càrrecs com examinador d'advocats aspirants a accedir al Col·legi, el qual càrrec exercí durant sis anys a plena satisfacció del Tribunal. El 1829 el bisbe de Barcelona el nomenava provisor i vicari general de la diòcesi de Barcelona, on destacà molt per raó de les diligències fetes per tal de aquella Església conservés els béns dels capítols i de les comunitats de beneficiats de les diòcesis de Barcelona, Solsona i Vic, els quals va poder salvar de la primera desamortització. En l'any 1842 i malgrat de no ésser-ne membre, el Capítol de Solsona el nomenà governador eclesiàstic de la diòcesi, aleshores seu vacant i, per més d'haver-ho refusat, ho acceptava el 1846 quan era nomenat per al mateix càrrec per Antonio Fernando de Echánove y Zaldívar, arquebisbe de Tarragona (1826-1854) i administrador apostòlic de Solsona. Nomenat bisbe de Puerto Rico el 3 de juliol de 1848, a 49 anys d'edat, en prenia possessió el 3 d'octubre. Hi reconstruí la catedral, alguns temples i amplia el palau episcopal. Malalt, tornava a l'estat espanyol i se'l nomenava bisbe de Tarassona el 23 de juny de 1854, a 55 anys. Pocs anys passaren fins que el 25 de setembre de 1857, a 58 anys, fou nomenat bisbe de Tortosa.

A Tortosa, en aquell moment, la relíquia de la Mare de Déu de la Cinta s'havia de traslladar a la Cort hispànica l'11 d'octubre, portada pel canonge Manuel Soldos i per Josep Llassat i uns dies després, el 16, moria el canonge Tomàs Morer, de tan grata memòria i dins el mateix mes naixia *Diario de Tortosa*, fundat i dirigit per Joaquim Miralles, enginyer del Canal de la Dreta, amb la col·laboració d'Eduard Garrido, Joaquim Alborni, Sinesi Sabater i Àngel Lluís. Llavors, el 26 de novembre, es resolia la confecció d'una cinta per les clarisses, la qual es beneïa pel canonge Àngel Sancho i el canonge Manuel Soldos la portava a Madrid, amb la relíquia, pel naixement del que serà Alfons XII. Dins el mateix any 1857 apareixia el bisetmanal *El Eco del País*, fundat i dirigit per Josep Mompou, amb la voluntat de combatre pel canal de la dreta de l'Ebre, i n'eren redactors Francesc Camó, Colau Bosch, Bonaventura Aragó, Climent Escardó i Jaume Porcar; també arribaven a Tortosa premses de ferro colat per a molins d'oli: les dues primeres almàsseres a emprar-los foren les de Frederic Pastor i de Cándid Andrés, les quals causaren una revolució econòmica perquè faran progressar la indústria de l'oli. En això cal dir que hi havien 25/30 molins d'oli en tot el terme de Tortosa (inclosa Roquetes) i que a l'entrada del segle XX passaran dels dos mil⁸⁵³, amb uns altres mil llargs a Roquetes. En un altre aspecte, la societat restà impressionada quan, mentre que estava caçant en una barraca, era assassinat Josep Bes, el pare del líder republicà i federalista Manuel Bes i Hégidier.

El 1845 havia estat un any decisiu en instrucció pública puix que apareixia el *Plan de Estudios*, obra d'Antonio Gil y Zárate (1798-1861), destinat a configurar en sentit rígidament centralitzat la Universitat espanyola, segons el patró francès. La Llei Moyano d'Instrucció Pública (1857) venia a recapitular tota la labor legislativa desenvolupada pels moderats en aquesta branca de l'administració, d'acord amb el criteri rector que resta assenyalat: uniformitzar, centralitzar, desconèixer sistemàticament la diversitat nacional existent, ben viva, dins l'Estat espanyol, i la imposició radical d'una unificació gramatical i ortogràfica de la llengua castellana. Una informació de l'Audiència de Barcelona, a l'any vinent, assegura que la llengua castellana s'ha introduït a Catalunya gràcies al suport del "*numeroso ejército y el respetable cuerpo de la Guàrdia Civil*".

El 5 de gener de 1858 prenia possessió el nou bisbe Gil Esteve, el qui arribà a Tortosa el dia 16 del mateix mes. Un pas important que es donà d'immediat, el 14 de febrer, fou la fundació i l'edició del primer número del "*Boletín Oficial Eclesiàstico del Obispado*", en el qual apareixien escrits seus, imprès a l'obrador de Salvador Isuar, de la Plaça Nova. El sant pare

⁸⁵³ Vide: VERGÉS, o. c., I, 349-350

Pius IX el nomenaria prelat domèstic i assistent del Sacre Soli Pontifici, mentre que la monarquia hispànica li atorgava la "*Gran Cruz de Carlos III*" i la d'"*Isabel la Católica*" a la vegada que el nomenava consiliari reial.

Una notícia a afegir és la del naixement, el 5 de març, de Josep Casimir Bayart Cortès, el *Badila*, al carrer del Censal Sa Costa, tingut com el millor picador a l'equip de Lagartijo, Frascuelo i altres primeres espases que, el temps passant, quan morirà a Madrid estarà considerat una de les figures del món dels toros i de la tauromàquia.

El bisbe Esteve, en els seus pocs mesos com a bisbe de Tortosa, dictà diverses circulars i altres disposicions pastorals, comptant amb què la seva acció pastoral fou molt considerada, talment com el seu alt nivell de formació personal, de manera especial en el camp del Dret. Entre els textos del doctor Esteve es destaquen els referits als mèrits o circumstàncies que cal que tinguin aquells qui desitgin rebre els ordres sagrats, i també què cal tenir en compte per l'admissió i professió de les religioses i, tanmateix, quant als arxius de les parròquies, i sobre què cal observar en celebrar els matrimonis, ja sigui de la jurisdicció ordinària com de la castrense. En semblants línies de direcció destaca una instrucció molt completa de testaments, on s'explica tot allò que els rectors de les parròquies han de tenir en compte, això sempre que no es disposi d'un notari que pugui autoritzar un testament, d'acord amb les disposicions del Dret consuetudinari de Catalunya, així com la reglamentació de la vida al Seminari conciliar. En el caire de manteniment de les línies tradicionals es pot considerar l'esperit imperant amb un acte del 16 de juny, quan es comenta de com els escolans de la Seu celebraven llur festa amb una missa cantada, sota el patronatge de sant Lluís, un costum perdut feia molts anys a diferència dels monjos de la Seu que seguien fent la festa (1909) a la Mare de Déu del Palau.

En l'any 1858 foren esdeveniments la fundació tortosina de les Germanes de la Consolació per Maria Rosa Molas, el 1857 amb el suport d'Àngelo Sancho i ara amb l'obertura del noviciat a Jesús, en el qual temps veuen aprovats els estatuts de la nova institució; també l'aparició de *Diario de Tortosa* en la seva primera època, el fet que la *Real Compañía de Canalización del Ebro* posés en servei els vaixells *Gállego*, *Segre* i *Zaragoza*⁸⁵⁴ i que, comandat per Tomàs Cid Prades, *lo Borni de Cera*, iniciés el servei Barcelona-Tortosa el vaixell de vapor *Tarraconense*⁸⁵⁵.

El doctor Gil Esteve fou el fundador de la *Catequística*, una institució religiosa que al llarg de moltes dècades cobrí amplament els objectius desitjats. El bisbe, abans d'engegar-la, havia publicat un raonat pla d'obra, al qual afegiria instruccions per tal d'aconseguir els efectes anhelats entre els jovent i els infants, essent-ne un immediat i eficaç col·laborador el seu provisor i vicari general, el doctor Benet Sanz Forès, canonge lectoral que en el futur serà cardenal arquebisbe de Sevilla.

Els moderats representaven llavors el vell conservadurisme castellà que estava mancat d'ideologia i de programa, sense legalitat que justificués la imposició ultrancera de l'ordre i malgrat d'ésser un sistema que queia de vell, per més que la realitat rau en el fet que encara serà un imperatiu polític i social al cap d'un segle i per via de les dictadures. El sistema va estar molt ben acollit, de bell antuvi, per més que aviat es va veure que res no tenia a oferir i que la pau imposada res no tenia de pau que els moderats estaven plens de contradiccions i no podien viure en la mentida d'ésser liberals però que no es podien desdir perquè perdrien el poder davant l'opinió progressista generalitzada... i, llavors, tornarien tots al caos. Aleshores el patit d'O'Donnell ja es coneixia com Unió Liberal i, pel camí del mig anava guanyant adeptes i imatge tot donant una impressió de rebuig a les dretes i a les esquerres: al juny de 1858 la reina encarregava a O'Donnell la formació d'un nou govern el qual sostindrà un "*gobierno largo*" (1858-1863) de cinc anys, un fet insòlit dins els temps viscuts del segle XIX i irrepètible en els que hi restaven a viure.

El pontificat del doctor Gil Esteve només durà uns mesos perquè moria a Tortosa, a 59 anys d'edat, el 19 de juliol de 1858 i se'l sepultava a la capella del Sagrari de la catedral, al davant de les corresponents als bisbes Sáez i Gordo, on sobre marbre blanc es pot llegir:

⁸⁵⁴ Seran embargats el 1873 i arraconats a la dàrsena de la Ràpita, on acabaran malmesos.

⁸⁵⁵ El 1866 s'enfonsà a les goles de l'Ebre, en un dia de mala mar.

Divisa: OMNIA VESTRA IN CHARITATE FIANT.

Epitafi:

1 D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO)
2 EXCELL(ENTISSI)MVS ET ILL(VSTRISSI)MVS D(OCTO)R D(OMINVS)
D(OMINVS) AEGIDIVS ESTEVE ET THOMAS,
3 TORANENSIS,
4 SVMMI PONTIFICIS PRAELATVS DOMESTICVS,
5 EIVSQVE SACRO SOLIO ASSISTENS,
6 MAGNIS CRVCIBVS CAROLI III ET ELISABETH CATHOLICAE INSIGNITVS,
7 REGIS CONCILIARIVS,
8 EPISCOPVS DE PVERTO-RICO,
9 POSTEA TVRIASONAE,
10 DEMVM DERTHVSÆ,
11 OBIIT VI.KAL(ENDIS) AVGVSTI AN(NO) MDCCCLVIII, SVÆ AETATIS LIX:;
12 LVX PERPETVA LVCEAT EI.

(Omnia vestra in charitate fiant. Deo Optimo Maximo. Excellentissimus et Illustrissimus Doctor Dominus Dominus Aegidius Esteve et Thomas, toranensis, Summi Pontificis praelatus domesticus, eiusque Sacro Solio assistens, Magnis Crucibus Caroli III et Elisabeth Catholicae insignitus, regis conciliarius, episcopus de Puerto-Rico, postea Turiasonae, demum Derthusae, obiit VI kalendis augusti anno MDCCCLVIII, suae aetatis LIX. Lux perpetua luceat ei. # *Que tots els vostres fets estiguin produïts per la caritat. Epitafi: A Déu, l'Optim, el Màxim. L'Excel.lentíssim i Il.lustríssim Doctor Senyor Don Gil Esteve i Thomàs, toranense, prelat domèstic del Summe Pontífex, i d'ell mateix assistent al Sacre Soli, assenyalat amb la Gran Creu de Carles III i d'Isabel la Catòlica, conseller del rei, bisbe de Puerto Rico, després de Tarassona, finalment de Tortosa, morí el 6 de les calendes d'agost (27 de juliol) de l'any 1858, de llur edat 59. Que la llum perpètua brilli per a ell).*

Havent passat l'estiu i encetat l'automne arribaren les festes de la Cinta i el segon diumenge d'octubre, dissabte 9, malgrat d'estar vacant la càtedra tortosina es mantenia el compromís de l'acceptada majordomia en cap per la reina Isabel II. S'havia quedat amb què estaria representada pel canonge Angelo Sancho, després pel nou bisbe Gil Esteve que havia pres possessió del bisbat i, en morir aquest, per l'arquebisbe de Tarragona Domènec Costa Borràs, el qui arribava en el mateix dia: l'arquebisbe havia vingut navegant amb el Tarraconense, de la casa Alexander, el vaixell que cobria regularment la ruta Barcelona-Tortosa. Desembarcà als Paiols, essent rebut amb tots els honors reials segons la representació de la reina que portava. En baixar a terra fou un piquet, amb bandera i música del Regiment de la Constitució núm. 29, de guarniment a la plaça, el que li presentà armes i interpretà la marxa reial. Després se'l porta al palau episcopal, on s'allotjà⁸⁵⁶.

En aquest dia, a la mateixa festa i processó de la Cinta s'estrenaren els gegants de Tortosa i a l'endemà, diumenge, s'enllestia la reconstrucció del Pont de Barques. Per aquest temps, el 4 de novembre, sabem de la pervivència del Gremi de Sant Elm dels marejants, el qual estava constituït per uns dos-cents professionals dels que 29 eren de la Ràpita.

L'any 1859 començava marcat per una nova sequera a la qual, com era el costum, es responia amb un romiatge que el 27 de març portava a la seu la imatge de santa Maria de l'Aldea i fou un any que per un infantament reial el 14 d'octubre es portà la relíquia de la Cinta a Madrid, en el mateix dia que morí l'estudiós dominicà Josep Pasqual, passades les festes i portada pel canonge Manuel Garcia i per Josep Aleixendri. Passats uns dies, el 27 del mateix mes esdevenia l'impactant tragèdia del carrer de Santa Teresa, l'antic carrer de Na Batla, protagonitzada pels Mossos d'Esquadra davant l'acció criminal d'uns delinqüents. L'arquebisbe Josep Domènec Costa Borràs⁸⁵⁷, tanmateix, desitjós de reprendre la interdidada tradició sinodal,

⁸⁵⁶ Se'n feia ressò JOVER, o.c., pàg. 175 i 177, també a "La Veu del Baix Ebre", del 05.09.1975

⁸⁵⁷ REVENTÓS, J.: a o.c. pàg. 129.

davant la persistent prohibició política ideava el subterfugi d'un concili informal, en dispersió, a base de consultes epistolars, i s'hi avenien tots els bisbes: era el denominat "Concili per correu". La pitjor notícia de l'any potser que fou el començament de la guerra colonial espanyola a l'Àfrica, començada amb l'insensat entusiasme català i, és clar, dels espanyols... Les bones notícies serien la inauguració de l'enllumenat públic amb quinqués de petroli que se situaven pels cantons dels carrers més transitats del centre urbà; també cal destacar la notícia de la implantació de la tipografia a l'obrador d'en Josep Ferreres i, finalment, el fet que en Pere Domingo, president d'una societat, adquirís el vapor *Dertosense* que, comandat per Ramon Escardó, passà a fer el servei Tortosa-Barcelona fins que es vengué a una altra empresa a l'octubre de 1862. El 1859 la generació del Romanticisme convocava els Jocs Florals de la poesia catalana.

L'entrada al nou any 1860 pot ésser un bon moment per recordar que just entre 1860 i 1900 hi havia a Catalunya dues zones de considerable augment i Tortosa n'era la segona, o sigui, la que formaran quatre comarques dins la província espanyola de Tarragona, amb una població d'111.780 habitants. La demarcació, mutilada pel govern espanyol pels tres límits terrestres, havia deixat de coincidir amb la regió natural i històrica, amb la diòcesi romana que mantenia i defensava l'Església. La realitat econòmica presentava un predomini agrícola que estava afavorit pels nous regatges del delta de l'Ebre i per la pràctica d'una agricultura moderna i selectiva, cada cop més extensiva, de manera especial de 1880 a 1900⁸⁵⁸. La ciutat tenia 21.466 habitants dels quals 15.295 corresponien al casc urbà i als suburbis, essent la tercera de Catalunya (després de Barcelona amb 249.000 i de Reus amb 27.000), constituint una plaça forta espanyola de primer ordre, amb un governador militar amb la graduació de mariscal de camp fins a 1853 i que després serà de brigadier, i un guarniment d'uns mil soldats, amb un Regiment complet d'Infanteria, un destacament d'Artilleria, comandància d'Enginyers, administració, sanitat i hospital militar, correccional i presó militar. El guarniment militar espanyol en aquell any era el Regiment de la Constitució núm. 26. També era zona de reclutament amb el comandament d'un Batalló de la Reserva. Tanmateix, era cap de província marítima, adscrita al Terç Naval de València (de Vandellós a Peníscola). En començar l'any 1860 se sabia que el seu bisbat, de tan antiga fundació i història, estava a punt d'acabar amb la situació de seu vacant perquè el 5 de gener s'esperava l'arribada d'un nou bisbe, Miquel Josep Pratmans Llambés, el qui seria consagrat el dia 8.

Bibliografia: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*.2, pàg. 124 (Miravall, Ramon); *GEC*, 7. 1974, pàg. 144-145; *Jover*, 1973, pàg. 56; *Matamoros*, 1932; *Miravall*, 1986, pàgs. 98-99, 1994, pàgs. 1146-1152, i 2003, pàgs. 454-456; *O'Callaghan*, 1896, pàg. 249-251; *Sancho*, 1859; *Villanueva*, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/besto.html>

⁸⁵⁸ Vide: *Història de Catalunya*.2 (Barcelona, Aedos, pàg. 263.

Miquel Pratmans i Llambés

(8 gener 1860 – 1 gener 1861)

Miquel Josep Pratmans i Llambés havia nascut el 31 de maig de 1808 a Cardona, a la diòcesi de Solsona⁸⁵⁹. Rector del Seminari de Solsona, on ocupava la càtedra de Teologia. Proposat com a bisbe de Tortosa el 26 de setembre de 1859, recentment fets els 51 anys, hi arribava el dia 5 n'era ordenat el 8 de gener de 1860, essent consagrat en el mateix moment per Josep Domingo Costa, arquebisbe de Tarragona, en presència dels bisbes Josep Caixal, de la Seu d'Urgell i de Pere Ciril Urís, de Lleida.

Al cap d'un mes d'haver arribat, el 16 de febrer se celebrava, a la ciutat i a molts llocs del país i de l'estat, l'entrada de les tropes espanyoles a Tetuán i al *Te Deum* que es féu a la catedral assistiren les autoritats i addictes a la guerra i a l'imperialisme espanyol. En el mateix mes, el 23 de febrer, les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem rebien al seu convent el Braç del Baptista⁸⁶⁰ que tornava de Madrid, de mans del vicari de l'orde a Barcelona, Salvador Mas: a l'any següent es tornarà a portar a Madrid la relíquia de la Cinta i el Braç del Baptista, amb semblant acollida i actes al convent santjoanista.

El bisbe Pratmans aviat donà mostres de les seves directrius tot deixant veure la importància donada a la predicació, la qual ell mateix practicava per les parròquies mentre féu la visita pastoral, de densa programació i que incloïa una visita a les escoles per interessar-se quant als coneixements dels infants, als que solia preguntar i parlar sobre matèries compreses en el programa d'ensenyament. En tal aspecte es comentava que, en visitar una nova parròquia o quan parlava amb algun rector, allò que primer preguntava era quant al compliment d'aquest deure puix que la predicació la considerava prioritària. La incongruència, en els pontificats anteriors i en els que el seguiran, era que es transmetia la paraula de Déu en espanyol, "*la lengua del imperio*", una llengua només coneguda a mitges per unes minories benestants. A la seu predicava prou sovint, sovint a la tarda, i als actes de les esglésies urbanes, a les Juntes de Conferències de sant Vicent Paül i d'altres associacions religioses.

La veritable afecció del prelat raïa en el retir i en l'estudi, com ja deixà veure en la seva precedent activitat a Solsona: només sortia del palau quan calia i dedicava a l'estudi la resta del temps en haver complert els seus deures pastorals i considerava, i ho manifestava sempre, que l'estudi era una de les majors obligacions d'un sacerdot, capficat com estava en tal convenciment.

Tampoc no es pot obviar que procedia del rectorat del Seminari de Solsona i que, doncs, hagué de tenir una atenció especial pel Seminari Conciliar de Tortosa perquè espitrava a què el clergat destaqués socialment per les seves virtuts però, també, per la seva formació intel·lectual. El fet era que visitava sovint el Seminari, que s'interessava constantment pel seu correcte funcionament i que àdhuc entrava a les aules per tal de comprovar directament. Més, encara: assistia a tots els exàmens, ja fossin de prova de curs o dels ordenats, per tal d'adonar-se del nivell de coneixements dels estudiants i que l'obsessió pel millorament del nivell de coneixements que conduiria a formar bons sacerdots que, en practicar els sants exercicis alguns ordenats al col·legi de Jesús, hi anava, a peu, una o dues vegades cada dia en ple hivern i àdhuc es feia càrrec d'algunes prèdiques.

L'ensurt vingué el 1-2 d'abril quan el general Jaume Ortega, capità general de les Illes, salpava de Mallorca amb cinc vapors i dos velers, transportant un cos expedicionari de 4000 homes i 4 canons, i feia el desembarcament a la Ràpita i arribava a Amposta. El mòbil estava en què portava Carlos i Fernando de Borbón y de Braganza, fills de Carlos Maria Isidro i cosins germans d'Isabel II, el tron de la qui volia ocupar el primer. Carlos era comte de Montemolín i se'l volia proclamar rei d'Espanya amb el nom de Carlos VI. L'expedició militar pernoctà a la Ràpita i al matí del dia 2 oïen missa i iniciaven la marxa cap a Tortosa. Els Borbons viatjaven amb una tartana i portaven al davant, obrint-los el pas, una columna militar que comandada el

⁸⁵⁹ També ha estat dit que havia nascut a La Cardosa, tot fent referència al Bages, establint el naixement al 1809..

⁸⁶⁰ BEGUER, o.c., pàg. 185.

mateix general Ortega. La temptativa preveia alçaments a diversos llocs de la península, i de manera especial a Catalunya. En aquests primers dies de Setmana Santa, a Tortosa, es donava l'alarma i es tancaven els portals de les muralles però sobtà tothom el fet que, en arribar a la Creu del Coll, les tropes expedicionàries es negaren a continuar el camí puix que se sentiren enganyades i, consegüentment, començaren a cridar i a manifestar l'adhesió a la reina Isabel II, tot fent fracassar l'expedició. Ortega fugí abans que no se li compliqués la situació o que se'l detingués, entrà a l'Aragó i als cinc dies del desembarcament se l'empaità a Calanda, on fou portat a Tortosa amb carro tancat a la presó del Castell de la Suda.

El temps semblà com si es deturés a l'entorn dels fets encara que, sense perdre el temps, Jaume Ortega fou jutjat a Tortosa per un consell de guerra, essent degradat, condemnat a mort. El 18 d'abril, havent entrat en capella a les 8 de la tarda anterior, confessat i atès pel canonge Benet Sanç Forès, el general era afusellat a l'Esplanada de Remolins, davant la Plaça de Toros, al glacis del Castell⁸⁶¹. El cas final fou que no delata ningú altre i amb la vida s'emporta el secret del complot. Tres dies després, el 21, fets presoners, arribaven a Tortosa els infants Carlos i Fernando de Borbón que havien estat detinguts a Uldecona, obligats a renunciar al tron espanyol i foragitats a França.

L'*Ortegada* no tingué cap mena de repercussió en la vida catalana però els infants, en la seva estada a Tortosa, van ésser vistos el dia 6 de maig per la ciutat, on van fer una passejada pel barri del Temple, vora el port de mar, escortats per un piquet de tropa. Allí mateix, a bord d'una llanxa, salparen l'endemà per tornar a l'exili.

Foren dies d'agitació perquè el 19 arribaren els "provincials" que havien desembarcat a la Ràpita quan l'*ortegada*, entre els quals hi havia molts tortosins, i el 28 arribaren els soldats tortosins procedents de la guerra d'Àfrica, entre ells el coronel Fort que comandava els voluntaris catalans, els quals es trobaren amb una entusiàstica rebuda.

Tot plegat no era prou per oblidar un fort problema que no s'acabava de resoldre i que es comentava a la premsa del dia 1 de juny: la plaga agrícola de l'eruga, devoradora de plantes i fulles dels arbres, la qual comportava grans pèrdues que tenien amoïnada la població pagesa urbana i rural. De ben segur que s'oblidà el dia 7, de cop, perquè havent entrat a la seu la processó de *Corpus Christi* caigué un envà en una casa pròxima a l'Hospital i, com a conseqüència, caigueren al carrer quatre xiquets de 10 a 15 anys, des d'una alçada de 13 m., tres dels quals moriren. El 9 de juny, a l'església de Sant Blai, cantava missa el jove seminarista Manuel Domingo i Sol, el qui tant dirà en el curs històric immediat de l'Església dertosense i universal.

En aquest any 1860, el d'entrada en funcionament el Canal de Navegació, un altre fracàs per causa de la competència que establia el ferrocarril, el 18 de juliol s'observà un eclipsi de Sol que embadalí tothom, esdevingut a les tres de la tarda i amb una durada de mitja hora. També fou l'any en el qual fou alcalde corregidor Rafael de Montagut i de Salvador, i que el tortosí Antoni Altadill publicava a Barcelona la novel·la social i de costums "*Barcelona y sus misterios*", un èxit insòlit que marcava una nova època, i que un *Real Decreto* autoritzava el perllongament del Canal de la Dreta, delta endins, i també s'introduïa el cultiu de l'arròs... encara que calgué recordar el 1838, quan s'havien prohibit els epitafis en català als cementiris, perquè en aquest moment s'interdia la llengua catalana a les plaques dels carrers però també en qualsevol altre tipus de retolació oficial i privada, sense que se n'escapessin els comerços.

En la tarda del 29 d'octubre de 1860 arribava a Tortosa el general Joan Prim, un veritable heroi que estava carregat de prestigi i d'admiració popular, el qui obsequià l'Ajuntament de Tortosa amb una espingarda presa als magribins quan la guerra d'Àfrica.

El bisbe Pratmans, malgrat dels pocs mesos d'estar a Tortosa, s'havia guanyat una alta consideració com a intel·lectual, però també per les seves qualitats com a orador i per la seva voluntat apostòlica. Un altre aspecte fou la seva laboriositat i la frugalitat de la seva vida, així com l'atenció que posava en la gent necessitada i en el seu rebuig a les desigualtats socials. Malgrat de la seva inclinació a llargues hores d'estudi, d'isolament i d'atenció pel Seminari, preocupat per les parròquies i la predicació, també va voler conèixer directament els béns

⁸⁶¹ Entre altres, ho remembra BEGUER, a o.c. pàgs. 301-302.

materials de l'Església dertosense, en la qual tasca el sorprenué la mort en el primer dia de gener de l'any 1861. El seu cos fou inhumat al peu de l'altar de sant Josep, a la catedral. Havia estat bisbe de Tortosa just durant un any, i moria en haver-ne complit 52. A la seva làpida es deixà dit:

- 1 D(EO) [O(PTIMO)] M(AXIMO)
- 2 HIC QUIESC[UNT OS]SA IL(LUSTRIS)MI D(OMINI) D(OCTORIS)
- 3 MICH(AELIS) JOSEPH(I) PRATMANS
- 4 CARDONEN(SIS) HUJ(US) DIOEC(ESIS) EPISC(OPI)
- 5 ET IN HAC S(ANCTA) CATHED(RALE) ECCL(ESIA) VI
- 6 [N]ON(AS) JAN(UARI) PRAE(CE)DENT(IS) AN(N)D
- 7 [C]ONSECRAT(I) OB ARDENS STUD(IUM)
- 8 MUNER(IS) OBEUND(I) EXCESSIT
- 9 [J]AN(UARIAS) CAL(ENDAS) AN(N)O MDCCCLXI
- 10 AETAT(IS) VERO SUAE LII.
- 11 R(EQUI)ESCAT I(N) P(ACE)

(Deo Optimo Maximo. Hic quiescunt ossa Illustrissimi Domini Doctoris Michaelis Josephi Prاتمans, cardonensis, huius dioecesis Episcopi et in hac Sancta Cathedrale Ecclesia VI nonas januarii praecedentis anni consecrati. Ob ardens studium muneris obeundi excessit januarias calendas anno MDCCCLXI, aetatis vero suae LII. Requiescat In Pace # A Déu, l'Optim, el Màxim. Ací descansen els ossos de l'Il·lustríssim Senyor Doctor Miquel-Josep Prاتمans, cardonense, bisbe d'aquesta diòcesi i consagrat en aquesta Santa Catedral Església el 6 de les nones de gener (llegir: idus = 8 de gener) del precedent any (1860). Per causa de la inclinació ardent a visitar els immobles moria a les calendes de gener (1 de gener) a l'any 1861, als 52 de la seva veritable edat. Que descansi en pau.)

En aquest any 1861 en el qual es proclamava el regne d'Itàlia, amb la reunió de la majoria dels estats i dels ducats independents, i que als Estats Units d'Amèrica començava la Guerra de Successió mentre que a Catalunya sorgia l'Ateneu Català de la Classe Obrera i que Tortosa iniciava l'eixampla modernista, es construïa el primer pont del tren, el guarniment militar espanyol de l'any fou el Regiment de *Màlaga núm. 26* i *Princesa núm. 4* fins al 21 d'octubre que arriba el Regiment *Extremadura núm. 15* que romandrà als Quarters fins al maig de 1863; , també l'escriptor tortosí Antoni Altadill editava a Barcelona una altra obra, el drama "*El trapero de Madrid*" per bé que un altre fet important esdevenia en el mateix mes de gener, el dia 26, quan per Reial Ordre d'aquest dia la reina Isabel II concedia un permís a Manuel de Córdoba i Miguel per construir un barri nou en terrenys de la seva propietat, situats entre les fortificacions pel nord-oest i el fort del Bonet, o sigui, el barri que es denominarà el Rastre (se suposa que a la madrilenya) que fins llavors havien estat horts i garroferars, amb pous de sínia que encara es conserven dins les cases actuals⁸⁶²: l'Ajuntament aprovarà la construcció del nou barri en la sessió municipal del 22 de desembre. Al raval de Jesús, tanmateix, el 4 de març el consistori resol la instal·lació de dos fanals. El pintor Josep Maria Marquès just naixia a Tortosa el 23 d'agost.

La casa reial tornava a reclamar la relíquia de la Cintai el 24 de maig hi era portada pel canonge Joan Pagès i per Josep Anguera, i al juliol s'establia a la ciutat la Conferència de Sant Vicent de Paül.

L'any també es recordarà per haver-se iniciat la primera colonització del delta de l'Ebre d'ençà el Canal de la Dreta i per la iniciativa de cultivar-hi l'arròs encara que cal suspendre les festes de l'Aldea per causa de les terçanes i les greus malalties generades pels camps d'arròs d'Amposta, l'Enveja i les Salines, unes malalties endèmiques, com el paludisme. Les febres terçanes i quartanes van fer que d'ençà la festa se celebrés el primer diumenge d'agost. En

⁸⁶² Vide: VERGÉS, 6, pàg. 359 referit al 20/30.novembre, sessió de 22.desembre, i 378, quan el 1864 comencen a ésser habitades les cases.

aquest any les febres arribaren a la ciutat i les autoritats hagueren de prohibir les incipients plantacions d'arròs a la dreta de l'Ebre.

Altres fets del 1861 foren el determini municipal de l'11 de novembre, pel qual es resolgué l'elaboració de la retolació viària de ceràmica, amb les rajoles que encara es conserven a cada cantó, i la compra del molí de l'Assut que féu Marian González Mercer a la Casa de la Ciutat el 15 de juliol d'on derivarà, pròxim a Tivenys, el famós faedor de farina dels González que operarà durant més de quaranta anys, fins que sos fills l'hauran de malvendre quan la inauguració del Canal de l'Esquerra, el 5 de maig de 1912. Aquest gran edifici just serà el que acollirà el convit fet al rei Alfonso XII. Al novembre, el dia 22, causava un fort sentiment la mort de l'estudiós dominicà Bonaventura Gran.

El 1862 fou l'any en el qual el químic francès Louis Pasteur (1822-1895) publicà la teoria microbiològica de les malalties però a Tortosa també fou memorable per moltes altres raons: l'italià Massoni hi instal·là la primera foneria de ferro, i l'alcalde-corregidor Faustino Allende Valledor féu obrir un passeig al que havia estat fossar del Rastre, complement del nou barri i, en l'ordre social i polític, es fundava el *Casino (o Cercle) d'Artesans*, al 24 del carrer Montcada, com a successor del Casino Popular que s'obrí al Pes de la Palla el 1854, el qual perdurà fins al desembre de 1899, durant 40 anys, quan estarà situat a Casa Alemany, al 4 del carrer Mercaders. Cal afegir que serà refugi dels progressistes⁸⁶³ i promourà iniciatives obreristes per acabar per ésser dissolt el 9 de juny de 1903, quan ja haurà estat creat el Centre Obrer de Corporacions. Potser que cal destacar el fet del 28 d'abril, quan en sessió municipal s'acorda: "*Que se eleve exposición a S.M. la Reina, pidiendo la creación de un Sub-Gobierno en esta Ciudad, a tenor de la nueva Ley próxima a publicarse, de Gobiernos de Provincia, aprobada ya por los Cuerpos legisladores*".

Bibliografia: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 3, pàg. 139 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 56; Matamoros, 1932; Miravall, 1986, pàgs. 93, 1994, pàg. 1192, i 2003, pàgs. 456-458; O'Callaghan, 1896, pàg. 251-254; Sancho, 1859; Villanueva, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpratm.html>

⁸⁶³ BAYERRI (J) a "*Teodor González...*" pàgs. 31-32, entre altres esments de VERGÉS.

Benet Vilamitjana i Vila

(4 maig 1862 – 28 febrer 1879)

Benet Vilamitjana i Vila nasqué a Sant Vicenç de Torrelló, Osona, el 4 d'octubre de 1812. Fill d'uns petits negociants, estudià al Seminari de Vic (entre 1825-1835) i un any a Roma. Ordenat prevere el 1836, exercí la vida parroquial i fou professor i vice-rector del Seminari conciliar de Vic. Amic de destacats eclesiàstics vigatans, constituí un ferm suport de l'arquebisbe Antoni Maria Claret per a fundar la Congregació de Missioners de l'Immaculat Cor de Maria, als quals ajudà i amb els quals visqué a l'ex-convent de la Mercè de Vic. Canonge magistral de la Seu d'Urgell (1854) al llarg de sis anys, destacava per la seva formació i per la seva qualitat sacerdotal, també com professor de teologia moral al Seminari conciliar, els seus sermons es publicaran anys després a Vic en tres volums. El 23 de desembre de 1861 era nomenat bisbe de Tortosa, on era consagrat el 4 de maig de 1862, a 49 anys⁸⁶⁴. En aquell mes a la ciutat, el dia 12, se substituïa "*el alumbrado público de aceite, por el de gas Schister*", un petroli refinat que produïa una llum molt més clara, i el 19 el nou bisbe podia ésser testimoni d'un altre trasllat a la casa reial de la santa Cinta, a Madrid, portada pel canonge Jacint Peñarroya i per Ramon Alabart i encara, el 30, de la mort a mans dels minyons de tres malfactors que havien fet molts robatoris per l'horta i que havien mantingut la gent en una constant angoixa. L'estat espanyol, en tal moment, estava governat per *Unión Liberal*, un règim o *gobierno largo* d'un quinquenni (1858-1863), sense precedents recents i que tampoc no serà igualat en el pròxim futur: com a "tercera força" constituïa un terme mitjà i podia ésser acceptat per uns i altres i, per això mateix, al juny de 1858 la reina havia encarregat la formació d'un govern al seu capdavanter, el general O'Donnell, el qui pretenia un equilibri entre la llibertat i l'ordre sota l voluntat de la unió i la concòrdia, segons les doctrines de Cánovas del Castillo.

Al setembre, a l'Hospital de la Santa Creu, moria un ciutadà francès sense que es volgués confessar i això sobtà molt la gent però en ésser enterrat de tras el fossar de Sant Llätzer constituïa el primer enterrament civil. Pitjor cosa va ésser la del 2 de novembre perquè el succés fou el robatori de joiells i d'una custòdia a l'església del raval de Jesús. Això en una tardor d'aiguats intensos que no paraven de causar estralls fins en haver entrat al gener. Antoni Altadill, llavors, tornava a estar d'actualitat amb l'edició de "*La bandera de la muerte*", una novel·la original de Víctor Balaguer, fins al capítol XX, i que en segona edició havia conclòs Altadill. El temps era temps en el qual el músic Josep Gotós era alcalde corregidor de Tortosa, encara que ho serà en diverses avinenteses i, tanmateix, es publicava la Llei del notariat que imposava l'obligació a redactar en castellà les escriptures notariales, a les quals prohibia l'ús del català.

El 1863 fou l'any de l'establiment dels primers molins esclofolladors d'arròs a Amposta i a Tortosa, en el qual, el 5 de gener, Miquel dels Sants Bañuelos i Traval, comte de Bañuelos, diputat a Corts pel districte, passà llargues temporades a Tortosa i en aquesta data assistia a la sessió municipal, presidida per l'alcalde accidental Josep d'Abària, i prometia la seva defensa ultrancera en la qüestió del ferrocarril i de treballar a l'ensems per la creació a Tortosa d'un subgovern i d'un Institut de Segon Ensenyament, i ho complia, i en sessió del 3 de febrer es comunicà la *Real Ordre* expedida per Foment el 14 de gener per la qual la reina concedia una autorització a la Casa de la Ciutat per establir un Institut local i un col·legi d'interns de Segon Ensenyament. Els senyors Felip Tallada Bages, Joan Balaguer i Daniel Fernández foren comissionats per activar l'obertura del centre docent. En la mateixa sessió d'acordà la compra a Ernest Constanç, de Barcelona, una bomba d'incendis, calibre segon, sistema Delpech, a més de la doble mànega corresponent i 46 cascs per als bombers. Uns dies després, el dia 19 de gener, a proposta de Felip Tallada Bages, en sessió municipal, s'aprovà que la Mare de Déu de la Cinta fos declarada patrona oficial de Tortosa i, tanmateix, la vila de Fullola es donava per extingida tot fent constar que havia pertangut a la ciutat des d'abans de la conquesta cristiana.

⁸⁶⁴ La documentació i la bibliografia local concreta la presa de possessió el 10 de maig de 1862 i l'entrada a la ciutat el dia 15, i discrepa amb la pontificia.- *Vide*: BEGUER, o.c. pàgs. 189 i ss. i PLADEVALL, 161.

El general O'Donnell no destacava en saviesa per bé que era un home disciplinat que s'envoltava de gent ben preparada, per la qual raó no complicava la situació i actuava amb encert i, tanmateix, tenia la rara virtut de saber mirar a l'estranger. Els problemes de les colònies africanes havien causat a Ceuta uns incidents el 1859 que motivaren una guerra contra el Marroc, una guerra que havia de portar el manteniment d'una prestigiosa imatge exterior de l'imperi i un reagrupament de voluntats polítiques a l'interior: a la flegma del polític s'uní la impetuositat del general reusenc Joan Prim, i també un hàbil procés propagandístic i informatiu que portà a la victòria del 1860 i a un veritable estat d'entusiasme popular. No fou tan espectacular, en canvi, la intervenció a Mèxic en suport a Napoleó III per transformar la república mexicana en un imperi: Joan Prim, en adonar-se del fracàs que esdevindria, replegà les tropes espanyoles i se'n desentengué assenyadament.

La política i l'economia s'aparellaven estretament i constituïren un camí de prosperitat i d'expansió econòmica, limitats els riscos en les inversions, afavorides les iniciatives dels emprenedors i mobilitzant els capitals com mai no havia passat. La situació comportava una pujada de preus que afavoria els empresaris, que incrementava els beneficis, malgrat que el fet no es reflectia en una pujada proporcional dels salaris de la classe treballadora, per bé que es creaven molts llocs de treball, es renovava l'utilatge industrial, s'incrementava la producció i creixia la riquesa.

Les inversions apuntaren a l'ampliació de la xarxa ferroviària que travessava un moment d'eufòria, que permetia una constant creació d'empreses del ram de la construcció, que facilitava les comunicacions, les relacions entre les ciutats i nacions hispàniques, que abaratia el transport de les mercaderies, que traslladava fàcilment la mà d'obra... que permetia una major informació i l'obertura de les societats que apostaven per un creixent cosmopolitisme. En el caire laboral sorgiren conflictes perquè a Tortosa, el 10 d'abril, l'empresa del ferrocarril, amb dificultats econòmiques, no pagava els obrers: estava a punt l'inici d'una vaga i la situació era tensa, per això calgué que vingués un delegat per tal d'efectuar el pagament de salaris i, per tal d'evitar desordres, la Casa de la Ciutat avançà en efectiu el seu import. Al fons romangué a l'expectativa el guarniment militar espanyol, el qual havia passat al Regiment *Bailén núm. 24* fins al pròxim mes de maig. També, el 6 de maig, sorgí un fort conflicte quant a les plantacions d'arròs. A Tortosa hi havien domiciliats 200 mariners o pescadors i una matrícula pròxima al centenar de vaixells de cabotatge i 80 de tràfec fluvial, amb vora els 200 mariners residents a la ciutat. Quan el poc calatge de la dècada dels anys 70 calgué que es traslladessin a l'Ampolla i a la Ràpita, i a finals del segle ja no restaven mariners a la ciutat, fora de dues dotzenes de navegants de riu que guiaven els llaguts, sempre auxiliats pels mulers. Mentre, el 17 maig, a Tortosa naixia l'escultor Agustí Querol Subirats (1863 -14 abril 1909), fill d'Antoni Querol Sorolla, d'Ulldecona, i de la tortosina Francesca Subirats Gilabert, a l'11 de la Pujada de Santa Clara, on tenien el forn de pa.

El fet era que el "*gobierno largo*" del general O'Donnell amb la *Unión Liberal* foren temps de prosperitat i socialment ben positius, cada cop en un ambient social més distès i una ciutadania més oberta al divertiment. Els establiments de begudes esdevenien "cafès" i terrasses o "*veladores al aire libre*" on la gent que podia anava a parlar de negocis, a discutir de política, a comentar de la creixent afecció a la "*zarzuela*" que emulava l'òpera italiana, de les curses de braus que mitificava Cúchares i Madrid, sobre tot l'Estat, amb la moda afegida del "chotis" que esdevenia el ritme de ball que els moment imposava. El clímax era burgès i arreu emanava una certa alegria. La part negativa raïa en el progressiu desgastament d'un règim polític que no tenia un veritable programa, que era massa heterogeni, que estava mancat d'idees i que no podia mantenir aquella època daurada que l'atzar havia portat. A resultes de la campanya de Mèxic havien brotat els desacords i Cánovas acabava per abandonar el partit, i molts progressistes acabaren pensant que el caire conservador d'O'Donnell ben poc es diferenciava del característic dels moderats, i tot això mentre trontollaven les relacions entre el general i la reina... Tot plegat portava a què al febrer de 1863 O'Donnell se'n cansés i que presentés la dimissió, el qual fet posava la monarquia en un atzucac.

Tothom restà perplex quan el 25 de juny, segons l'acta municipal roquetenca, s'acusà la presentació d'una instància per demanar que Roquetes es reincorporés a Tortosa... i tot i que la

votació ho permeté, el determini no s'executarà mai⁸⁶⁵. L'endemà 26, l'Ajuntament adjudicava l'obra d'enderrocament de la murada interior del Rastre i a l'endemà, dia 27, capitalistes anglesos proposaven la instal·lació d'una fàbrica de gas a la ciutat.

La Reial Ordre del 14 d'agost suprimia la figura odiosa i colonialista d'alcalde-corregidor, i és de suposar que fou molt ben acollida pels ciutadans. El darrer havia estat Faustino Allende Valedor (1861-1863) que el 1881 serà nomenat governador civil de Tarragona. Altrament, es mantenia l'organització militar que feia de Tortosa una província marítima, zona de reclutament, govern militar... El 27 d'agost prenia possessió el nou alcalde Antoni Ma. d'Alemanys i no fou fins al 19 d'octubre que s'encarregava al comte de Bañuelos una gestió destinada a la construcció de la carretera de Tortosa a Gandesa, amb una derivació en el lloc conegut com les Armes del Rei, i que havia de continuar devers el Prat del Comte, Orta i Arnes per connectar a la general de l'Aragó. També es promovia la de Tortosa a Ulldecona, la del Far de les Boques de l'Ebre i el ferrocarril Saragossa-Escatrón amb mires posades sobre Tortosa.

El 3 de desembre la relíquia de la santa Cinta tornava a la casa reial, a Madrid, portada pel canonge Angelo Sancho i per Josep Anguera, i Sinesi Sabater Lledó escrivia una novena en vers dedicada a la Cinta, la qual s'editarà el 1895 com enquadernable al diari "*El Estandarte Católico*", i Bernat Vergés, sacerdot i autor d'obres literàries i piadoses, fundava l'*Associació d'Esclaves de Jesucrist i la Verge Santíssima*. Antoni Altadill editava a Barcelona, tanmateix, una altra novel·la "*El tanto por ciento*", amb litografies de Planas.

El 8 de desembre de 1864 el sant pare Pius IX publicava *Syllabus*, contra els principals errors moderns, constituint un recull de 80 proposicions condemnatòries de les doctrines progressistes: panteisme, naturalisme, nacionalisme, indiferentisme, latitudinarisme, socialisme, comunisme, liberalisme, societats secretes, societats bíbliques, doctrines sobre l'autonomia de la societat civil, l'ètica natural, el matrimoni civil i les doctrines que negaven la sobirania temporal del papa. La mesura s'havia estat desenvolupant d'ençà del 1849 i molts dels seus punts es trobaran a la constitució *De fide catholica* del Concili Vaticà I de 1870. També fou l'any de la Primera Internacional Obrera, a Londres.

Al mes de març, el dia 9, una Reial Ordre disposava sobre "les relacions oficials de finques exceptuades de la desamortització, entre les quals figuren los expressats edificis" del Reial Col·legi de sant Jaume i sant Maties. Al maig es feia el relleu del guarniment militar espanyol que, fins al pròxim mes de març, correspongué al Regiment *Reyna núm. 2*. La pròxima fita arribà el 10 de juliol, amb *Te Deum*, convits, regates pel riu i festa per haver aconseguit el pas del tren per Tortosa, i cal recordar que a finals d'any els trens hauran arribat a l'Aldea i a Ulldecona, en el qual moment es paritzaran les obres. No fou gens grata la Reial Ordre per la qual se suspènien els gremis del mar. A l'estiu, el 9 i 10 d'agost, va haver un gran incendi al Port, per la part de Caro, i dels pobles de l'entorn hi anaren més de mil homes i de Tortosa àdhuc s'hi allargà la força militar de guarniment: van desaparèixer grans extensions de boscos de pins, el foc arribà a algunes paridores i també van desaparèixer moltes raberes de bestiar. La cultura anava fent el seu camí, a desgrat de la calor, i el 17 d'agost *El Ebro* (núm. 21) reproduïa d'*El Diario Español* un article d'elogi a l'obra de Ciril Franquet, baró de Purroy, *Ensayos sobre el origen, espíritu y progreso de la legislación de las aguas*, i, al mateix Senat, Luzurriaga deia que l'obra era "*un monumento levantado a la gloria de nuestros antepasados*", mentre que al setembre apareixia *El Faro*, un periòdic editat a la impremta de Fidenci Montserrat, al 5 de la plaça de l'Hospital, i cal afegir que entre 1864 i 1865 la impremta *Establecimiento Tipográfico de Oliveres y Tió* (Plaça Nova, 10 entresòl) editava els periòdics *La Actualidad* i *La Localidad*.

Altres esdeveniments de l'any 1864 foren comentats per la premsa tortosina: la tornada de la Companyia de Jesús i la seva instal·lació al monestir o convent franciscà de Jesús, dels recol·lectes, cedit pel bisbat⁸⁶⁶, amb un centre de formació que el 1877 esdevindrà Col·legi Màxim (o Casa d'Estudis) de la província jesuítica d'Aragó (en dependran l'Argentina i Xile i

⁸⁶⁵ Segons SALVADOR, a o.c., pàgs. 83-84.

⁸⁶⁶ L'exclaustració foragitava del convent de Jesús els franciscans recol·lectes que l'ocupaven d'ençà el 1524 en substituir els observants, de manera que el bisbe Vilamitjana comprava el convent al govern espanyol que se n'havia emparat i el destinà a Casa de Missions, en la qual funció s'havia mantingut fins que el cedeix a la Companyia de Jesús.

després l'Índia) amb Facultat de Filosofia i Teologia, de fort prestigi arreu de l'Estat i d'Europa, equiparant la importància a l'Estudi General del segle XVII dels dominicans que aviat tornen a ocupar el Reial Col·legi de Sant Jordi i que hi romandran fins a la Revolució de Setembre, quan desapareixeran definitivament de la ciutat mentre que l'immoble recuperarà la degradant funcionalitat de caserna fins al 1931. D'ençà que tindran una gran influència en la vida social i cultural⁸⁶⁷. En aquesta línia hi ha una segona edició (1864-65) de l'obra de Pere Labèrnia "*Diccionari de la llengua catalana amb la correspondència castellana i llatina*", editada el 1839.

També es construïa l'eixampla del Rastre, segons la disposició del 26 de gener del 1861, i es començaven a ocupar els habitatges: la primera casa que s'hi bastí pertanyia a l'organista de la seu, mossèn Andreu Coscollano, de Benicarló. Tanmateix era un fet el manteniment dels treballs preparatoris de canalització i navegació sota la direcció de l'enginyer Carvalho, encara que s'abandonà el projecte de navegació i se substituï per un de regatges. Queia en una crisi el tràfec fluvial per bé que el tràfec anual d'embarcacions de cabotatge era de 1488 naus, entre entrades i sortides, amb càrrega de 38.986 tones i 8.292 tripulants. El total de mercaderies (entrades i sortides) fou de 45.300 a l'any per un valor de 50 milions de rals, comptant amb què vora el 10 % de la població tortosina vivia del port, de manera directa o indirecta.

El 16 d'abril de 1865, festivitat de Pasqua, una altra riuada de l'Ebre feia sortir les aigües pels carrers de la ciutat i el Temple i la Plaça de la Font eren ocupades per les fangoses aigües. Els efectes foren molt nocius per causa de la manca de pluja puix que, de ploure, ni tan sols havien hagut senyals i es comentava que en el cas de formar-se núvols només eren "mascles" o "esmolets", amb l'imperant fort vent de dalt. Les hortes estaven ben aspres i tot eren arbres esgallats i branques seques mentre que va haver gent en perill al sector rural del Torrent.

A l'abril, i per un any, es renovava el guarniment militar espanyol, aleshores amb el Regiment *Zamora núm. 8*. Al maig sobtava als tortosins la constant arribada a la ciutat de colles de treballadors barcelonins que recorrien tot l'Estat per demanar almoïna, víctimes d'una situació motivada per la forta crisi i l'aturada de fàbriques. Les conseqüències de la guerra de successió dels Estats Units d'Amèrica colpien la indústria cotonera, un pilar fonamental de la indústria catalana, i els perniciosos efectes enllaçaven amb la gran crisi general de 1866, a l'any vinent, amb fallida d'institucions bancàries, un marasme mercantil i industrial, i l'atur obrer. El malestar era permanent, al juliol el Govern Militar autoritzava l'obertura permanent dels portals i potser que el fet que l'Arca, de Remolins, el 19 de juliol assassinés un pagès i comencés una seguida de crims acabà per terroritzar el barri. Per si tot plegat no era prou tornava el còlera que, en aquesta avinentesa, causava 59 defuncions. El 15 de novembre iniciava el servei de transport el vapor *Tonita*, de Tortosa a La Cava i a Xerta⁸⁶⁸. Al mes de novembre, a la Capella de la Cinta, se celebrà un trídium d'acció de gràcies per la fi de la pesta de còlera que havia portat el pànic i la mort per la ciutat i per la regió. La relíquia de la santa Cinta tornava a la Cort espanyola el 27 de desembre, portada pel canonge Benet Sanç Forès, acompanyat per Nicolau Subirats.

Isabel II encaixà el fracàs d'*Unión Liberal*, "la tercera fuerza", i tornà a optar pels moderats que mantenien una decadent imatge política que, veritablement, no era pitjor que la dels progressistes. La temor emanava en una revolució que aquests podien propiciar des de l'oposició, la qual cosa era una amenaça contra la monarquia. No sorgien noves idees i els progressistes es mantenien d'ençà dels tòpics habituals de llibertat, sobirania popular i milícia nacional que trobaven un bon acolliment a les ciutats més importants. Narváez pujava al poder, prompte arribaren rebomboris estudiantils i el general, en esdevenir "la jornada de Sant Daniel", el 10 d'abril de 1865, recorria a la Guàrdia Civil i tot acabava amb un balanç de morts i de ferits que li deixaren posada l'etiqueta del "*déspota sanguinario*". En aquell 1865, O'Donnell recuperava el poder després d'haver-se retirat el 1858 i ara havent-li estat tornat per Narváez

⁸⁶⁷ BAYERRI, J., a o.c. pàg. 91. Mantindran aquesta ubicació fins a la Revolució de Setembre de 1868 que tornaran a ésser foragitats, per bé que tornaran el 1879 i, llavors, crearan el Col·legi Màxim que mantindran fins que es traslladin a Sarrià.

⁸⁶⁸ Sembla ésser que desapareixia el 1867, en inaugurar-se el tren Tarragona-València.

que el substituïa. La mort del general deixà els moderats sense un home fort mentre que augmentava el malestar i la propaganda revolucionària, mentre que ningú no cedia en res i es feia impossible el diàleg entre els partits, abocat com estava l'Estat a la crisi econòmica del 1865-1866. El mes de gener de 1866 portava el fracassat pronunciament que el general progressista Joan Prim féu a Villarejo de Salvanés, quan al juny anterior ja li esdevingué inoperant el pronunciament fet a València. A Tortosa ja tenia una forta activitat social i política el famós Club de Guardiola i l'Ajuntament, amb el suport del diputat a Corts Miquel Banyuelos, s'oposà a què el pont del tren se situés riu avall de Vinallop, segons els criteris dels tècnics. En la vida ciutadana també destacaren dues notícies més: l'antic Hostal de l'Àngel, a la plaça de l'Àngel, cantó format pels carrers de l'Àngel i Montcada, aleshores propietat de la comtessa d'Àstorg, amenaçava ruïna i calia derrocar-lo per aixecar una nova casa a l'any vinent; les autoritats locals, altrament, feien les primeres gestions per la construcció d'una fàbrica de gas.

En l'activitat social i cultural l'any recorda l'edició de la novel·la "*Los hijos del trabajo*", d'Antoni Altadill, a l'abril, i el 6 de març es diu que al febrer, a A Coruña, havia esdevingut l'estrena del drama "*María Pita*", del tortosí Josep Domingo Barberà, i que aquell Ajuntament l'havia obsequiat amb una corona d'argent i d'or; Jaume Porcar Tió publicava "*La moral pràctica*", una obra pedagògica molt ben acollida per la crítica, i Bonaventura Aragó publicà "*Guía pràctica del cultivador. Manual de Agricultura, Ganadería y Economía Rural*". El 26 de febrer, malauradament, moria el canonge i historiador Angelo Sancho.

Una Reial Ordre del 7 de febrer situava el futur pont del tren sobre l'Ebre i una altra l'estació, a 300 m de les muralles, com calia a la ciutat i a la regió. Eren temps de viatjar pel riu i pel mar, encara, i també el que el vaixell de vapor *Tarraconense* que des del 1858 cobria el servei Barcelona-Tortosa, sempre comandat per Tomàs Cid Prades, lo Borni de Cera, s'enfonsés a les goles de l'Ebre, en un dia de mala mar. La Companyia de Canalització, incapaç de respondre als compromisos establerts amb l'Estat i perseguida pels creditors, demanava la caducitat de la concessió i assumia els deures davant el rec amb el nom de *Real Compañía de Canalización y Riegos del Ebro* que el 1867 aconseguirà la concessió del canal construït, pel temps de 99 anys i només destinat al rec.

Entre l'esport i l'espectacle, el 30 d'abril el famós Camús passà el riu caminant sobre una gúmena amarrada al Baixador de Sant Roc i al fortí del Cap de Pont. L'endemà, primer de maig, ho tornava a fer a les vuit del vespre, borrhimejant, i poc després sota un ruixat.

Les tropes d'ocupació espanyoles que aleshores es tenien com a guarniment militar portaven a l'abril el del Regiment *Reyna núm. 2*, i al juny el *Soria núm. 9*. Tanmateix, a l'octubre i fins al pròxim març serà, una altra vegada, el Regiment *Reyna núm. 2*, i fins al març el *León núm. 38*. L'Ajuntament, en sessió municipal del 8 de juny, acordà l'ensorrament de les muralles.

En el mes de juliol fracassava el pronunciament de Joan Prim al quarter de San Gil: Narváez governarà dictatorialment, fins que moria al 1868. El curs del segle havia portat la reivindicació dels catalans, mentre que augmentà la desigualtat en la contribució econòmica. Guanyaven espai les reivindicacions democràtiques, federalistes, foralistes que sorgien del poble, i s'hi unia l'acció cultural dels professionals liberals i dels intel·lectuals, organitzant el particularisme.

La ciutat visqué un malestar afegit des que accedí a la tardor, potser que amb el precedent de l'incendi al convent de Sant Joan de Jerusalem, on calgué obrir la porta de la clausura per entrar a apagar-lo set professionals, entre els quals es distingí Rossend Rizo, i després amb l'espectacularitat de l'eclipsament solar, el 24 de setembre, tot coincidint amb l'inici de forts aiguats, amb llevantades carregades d'humitat. El 29 plovia, sense treves, i seguia encara plovent el 2 d'octubre, i els xàfeces se succeïren fins al 12 i 13 d'octubre, a les vespres de les festes de la Cinta. El 18 d'octubre tornava a bufar el fort llevat. Els pescadors i els mariners pronosticaren temporals, els quals arribaren el 19, amb paorosos trons. Els carrers anaven a l'ample i el riu creixia de pressa i posava en perill el Pont de Barques. El 19 la gent estava ben neguitosa i el 20, dissabte, esdevingué la Gran Riuada i la denominada *Barrancada de la Gafarrona*, l'esposa del terrisser Cervera que hi perterí, amb tres dones més. El nivell del riu era de 7,88 m. sobre el normal, i plovia, sense parar, i sobreixien els barrancs de Sant

Antoni i de la Palomera. A les 15 h seguia plovent amb molta força i ja feia més de trenta hores que ho estava fent, incessantment, i res ja no podria evitar la sobreeixida del riu. La gent de les hortes es refugià a Roquetes al llarg de la tarda, amb ramats i bens. El Canal es desbordava per Jesús. Seguia diluviànt. L'autoritat posava guardes, un servei de vigilància per les hortes, per tal d'evitar els robatoris⁸⁶⁹. A les 2 del matí de diumenge 21 d'octubre seguia diluviànt i les hortes baixes estaven inundades. A les 5 del matí minvà la pluja i plovia de manera intermitent, però forta. A Roquetes hi hagueren enfonsaments de cases i altres desastres. Als Molins del Comte s'esllavissà un tros de muntanya i calgué retirar la roca i dinamitar les que oferien perill, puix que calia anar a moldre. Carreretes, al camí del Port, es mantingué intransitable. L'Ebre començava a minvar aigües el dilluns 22, a les 9 del matí. La barrancada s'havia emportat el pont del Pas d'en Berenguer (per obstrucció dels ulls), sobre el barranc de Sant Antoni. A Roquetes calgué apuntalar algunes cases⁸⁷⁰. El pont del Carrer Major, sobre el Canal, havia estat falcat però el corrent s'emportà el Pont d'en Rebull. El riu seguia creixent i al pas de les hores del dia no es parà d'evacuar gent de les hortes, amb una barca i sovint en situacions patètiques.

En el 1866 s'editaren les constitucions conciliars, per iniciativa de l'arquebisbe Josep Domènec Costa i Borràs que realitzà un concili per correu. A partir d'una exhortació papal de 1852 que invitava els bisbes d'Espanya a reunir concilis provincials, havia confeccionat un text amb les normes que li semblaren més oportunes, i el traslladà als seus prelats sufraganis, donant-los a conèixer les observacions fetes pels altres. A 1859 publicava el projecte com a "exhortacions i preceptes" adreçat a la clerecia i al poble cristià: es referia als seminaris, rectors, administració parroquial, conferències eclesiàstiques, arxiprests, exercicis espirituals, religioses i poble, al qual manava d'abstenir-se de la lectura d'escrius impius i de bíblies⁸⁷¹. El fet burlava les disposicions oficials i impedia la fragmentació del poder i de les directrius eclesiàstiques.

El bisbe Vilamitjana prioritza les visites pastorals a totes les poblacions de l'extensa diòcesi i, en conseqüència, edità notables comunicacions i lletres pastorals de profunds continguts, preocupant-se dels convents, del seminari conciliar i dels establiments de beneficència i d'instrucció. La seva acció estava encaminada al govern de la diòcesi tot millorant les qüestions més escaients a la seva política i al moment social i polític i, més encara, a la pastoral. En tal línia d'actuació i decaiguda la institució de les Germanes de la Caritat, creada per Maria Rosa Molas, el 1857 havia esdevingut l'Institut de Germanes de la Consolació en el qual només restaven poc cosa més de mitja dotzena de religioses, però normalitzava la seva situació canònica, els redactà uns estatuts, les impulsà i els finançà la construcció del noviciat de Jesús i una prosperitat creixent. Invertí grans quantitats de diners en el Col·legi de Sant Josep (els Josepets), moviment creat per mossèn Sol per al foment de les vocacions eclesiàstiques, traspasant-los la meitat de la seva biblioteca i disposà el nom de Col·legi sant Josep a la fundació.

Manuel Domingo Sol (Tortosa, 1 d'abril de 1836-25 de gener de 1909) havia estudiat als seminaris de Tortosa, València i Barcelona i, ordenat sacerdot el 2 de juny de 1860, es doctorà en Teologia a València el 1867. Professor de l'Institut de Tortosa d'ençà el 1863, secretari del centre fins a la Revolució de Setembre de 1868, s'adonava del baix nivell intel·lectual i científic dels centres docents de sacerdots en l'exercici professional i pastoral, i de la poca formació del poble en matèria de religió⁸⁷², tot en un clímax d'ideologies anticatòliques que impregnava Europa a resultes de la industrialització i la mecanització, les quals s'obrien pas en el món obrer que estava suportant uns forts aiguats de demagògies i de filosofies redemptores del

⁸⁶⁹ Vide: MIRAVALL, 1997, i Arxiu Municipal de Roquetes, Actes, 96.

⁸⁷⁰ SALVADOR, a o.c., 96-97.

⁸⁷¹ MARQUÈS, J.M.: o.c. 38.

⁸⁷² Ben d'acord amb els criteris del temps s'ignora aquesta baixa formació dels pastors però no es té en compte que d'ençà del regnat de Carlos III està prohibida la predicació en català, l'ús de la llengua catalana en els actes religiosos, i que el castellà és una llengua estrangera que quasi ningú no entèn ni parla, i que només alguns l'aprenen malament de mestres que tampoc no la coneixen a fons ni l'han practicada als països d'origen, i a un segle sense adoctrinar els fidels uneixen el fet que la pregària, l'oració, els actes es realitzen en llatí, que tampoc no entèn ningú llevat –se suposa– dels mateixos sacerdots que coneixen un "llatí de missa i olla", segons la deficiència de l'època.

proletariat. Lliurat al foment de vocacions sacerdotals, el 1873 creava el Col·legi de Sant Josep de Tortosa, per a seminaristes, al Rastre i sota el Fort del Bonet, això amb un èxit tan espectacular que aviat el cridaren perquè n'obris de semblants a València, Múrcia, Oriola, Almeria, Burgos, etc. Llavors també el preocupava la manca de formació del jovent⁸⁷³ i el 30 de novembre de 1881 adquiria 60.000 pams de terreny per establir el Gimnàs Sant Lluís, inaugurat el 25 de març de 1882, inicialment en una carpa, on el jovent s'aplegava a la tarda de diumenges i dies festius: el 9 de juliol de 1882 es posava la primera pedra del grandios edifici, inaugurat el 26 de desembre següent. El 1883-1884 fundarà la Germandat de Sacerdots Operaris Diocesans del Sagrat Cor de Jesús, preferentment dedicada a la direcció de seminaris diocesans, puix que bé havia entès que no podia haver bones escoles i bons seminaris de no haver un bon professorat, per la qual causa fundava la Germandat, amb l'objectiu de comptar amb un professorat d'amples coneixements que poguessin redreçar els estudis sacerdotals i posar-los al nivell dels coneixements científics i literaris que demanava el món modern. En el 1888, del 7 al 12 de desembre representava la Congregació de Sant Lluís i era vocal de l'Assemblea d'Associacions Catòliques de la Diòcesi de Tortosa quan les festes del Jubileu Sacerdotal de Lleó XIII, a Roma, i en el 1892 inaugurava el Pontifici Col·legi Espanyol de Sant Josep de Roma per a la formació del clergat espanyol, malgrat de la resistència de la cúria i religiosos romans que l'haurien fet fracassar de no haver comptat amb el suport del papa Lleó XIII que li cedia el palau Altemps, seu encara del *Colegio Español*. Mentrestant actuava intensament en els àmbits de la societat, del jovent i de la cultura, renovava el Seminari de Tortosa des del concurs d'homes de vàlua, a demanda del bisbe Vilamitjana i cridat per les diferents esglésies diocesanes, en el 1895 renovarà el Seminari de Toledo, en el 1897 acceptava la direcció de seminaris i actuava al d'Astorga, i després als de Sigüenza, Badajoz, Jaén, Màlaga, i al de Barcelona en el 1905, i als de Segòvia i Almeria, i en el 1908 renovarà el Seminari de Tarragona, tot plegat mentre el cridaven a reformar alguns seminaris sud-americans. Manuel Domingo Sol moria a Tortosa el 25 de gener de 1909, en el qual moment deixava a mans de la Germandat deu col·legis de vocacions i divuit seminaris, de manera que deixà unes petjades profundes i inesborrables per a l'Església i per a la societat, fins a tal extrem que l'any 1930 li serà iniciat a Tortosa el procés de beatificació i el sant pare Pau VI, el 1970, s'hi referirà com el *sant apòstol de les vocacions sacerdotals*, essent proclamat beat per Joan Pau II el 29 de març de 1987.

El bisbe Vilamitjana també actuà pel convent de les carmelitanes descalces, del barri de Jesús, i responia a accions seves l'Institut de Religioses de la Providència, a Vinaròs, mentre que en el mateix barri tortosí de Jesús, a l'antic convent franciscà la propietat del qual havia recuperat, instal·lava el Col·legi Màxim de la Companyia de Jesús. Les seves inquietuds també el portaven a editar un "*Officia propria Sanctorum Dioecesis Dertusensis*" (Tortosa, 1867) i, en el mateix any, a Roma assistia als actes del centenari de sant Pere.

Havent entrat al 1867, el 20 de febrer, al que fou fossar o cementiri del Rastre i després passeig o parc, d'una empresa privada iniciava les obres per construir la fàbrica de gas, segons el sistema Lebón, per a abastament privat i enllumenat públic. En haver obert els solcs per instal·lar les canonades es desenterraven cadàvers sepultats al fossar, els quals foren traslladats al cementiri de Sant Llàtzer que s'havia inaugurat el 1844: "*Los restos humanos inhumados en el Rastro fueron trasladados en carros enlutados, en el año 1867, al actual, precedidos de un fúnebre cortejo cívico-religioso*". La fàbrica del gas fou inaugurada el 27 novembre, amb autoritats i la banda de música del Regiment *Sevilla núm. 33* que estava de guarniment, i inaugurant, també, la instal·lació de 270 fanals als carrers de la ciutat. El 25 de febrer de 1867 l'Ajuntament determinava les denominacions dels carrers del nou barri del Rastre, i es posaven les denominacions de Providència i del Consol per les imatges de venerades a l'ermita de Mitán Camí, puix que s'hi pujava per aquesta costa. El 25 de març es concretaven els ravals d'en Falcó i de Caputxins: aquest comprèn del convent dels caputxins als murs del cementiri de Sant Llàtzer, i el d'en Falcó comença tot seguit per acabar al barranc

⁸⁷³ En aquest moment a Catalunya són analfabets el 50-60 % i en començar al segle XX, en l'àmbit de l'Estat espanyol i entre els homes de 15 a 50 anys, el 47 % també en seran.

de la Llet, on s'inicia el raval de la Llet que arriba a la Petja. El barri de Jesús, en aquest moment, tenia 3.567 habitants i el dels Reguers 679. Per aquests temps apareixia el periòdic *El País*, editat a la impremta *Establecimiento Tipográfico de Oliveres y Tió* de l'entresòl del 10 de la Plaça Nova. Un fet insòlit fou que al maig l'edifici de Garcia Coma, republicà extremista, féu per proclamar la república amb els guardes jurats de les Salines de la Trinitat.

Un procés extraordinari es desenvolupà el 1867, tanmateix: el servei del ferrocarril. El 4 d'abril arribava de Tarragona una màquina de tren, en viatge de prova, però el 8 esdevenia la inauguració del ferrocarril o tren de Barcelona a Tortosa. Fins llavors només hi havien existit les galeres i les diligències, amb estacions al carrer de la Rosa i al Carrer Ample. El tren arribà a les 11 de la nit, amb retard pel descarrilament al Mas de la Missa, sense haver hagut desgràcies: sortiren de la via 14 vagons amb cent passatgers i per al record restà un poema d'Àngel Lluís. En aquell moment moria la llegenda escruixidora del pas pel Coll de Balaguer i dels bandolers penjats al Coll de les Forques. Divendres 10 de maig arribava a l'estació de Tortosa el primer tren, des de Tarragona, herald com fou de l'acabament de la navegació fluvial perquè l'entrada en servei de la línia fèrrea Barcelona-València enfonsà d'immediat el tràfec marítim i, 20 anys després, la línia Saragossa-Reus-Tarragona enfonsarà el tràfec fluvial⁸⁷⁴: abans que no acabi el segle s'haurà suprimit la província marítima de Tortosa. En aquest mateix mes de maig s'iniciava l'obra del pont metàl·lic del tren sobre l'Ebre i el 19 de desembre una màquina de tren arribarà per primer cop a la riba dreta, des de València. El transbordament de tren, d'una a l'altra riba fluvial, els viatgers el faran amb tartanes, pel Pont de Barques.

Les notícies culturals de l'any 1867 poden ésser la mort a 63 anys, el 8 d'agost, de Joan Antoni Nin Serra, mestre de capella de la seu, al carrer de la Rosa on vivia. Nin serà recordat com a músic però molt més com a mestre de Felip Pedrell.

La Sagrada Congregació de Rituals aprovava que la festa de la Cinta fos el primer diumenge de setembre en lloc del segon d'octubre: les Festes de la Cinta comencen a celebrar-se els tres dies següents al primer diumenge de setembre (fins ara foren el segon diumenge d'octubre i dos dies més). Presentaren un caràcter festiu i poques activitats "culturals" i en destacaren els actes fets al riu: corres de barques, cucanyes, natació, enllumenat de voreres, focs artificials i festes venecianes navegant... i bous a la plaça de Remolins amb participació de les figures del toreu del moment, corres de toros al carrer de la Rosa... El culte a la Mare de Déu de la Cinta cal creure que estava maquiavèl·licament sentenciat: la proclamació oficial de la Mare de Déu del Pilar com a "*patrona de España*", fixada el 12 d'octubre, hauria fet desaparèixer la celebració (i la devoció) tortosina, el qual detall no passà desapercbut a la Confraria de la Cinta i al Capítol de la seu, els quals obraren en conseqüència i en probable conxorxa amb l'Ajuntament. El poder no cessava en la seva política destructiva de tradicions i costums, amb el viu desig de dissipar la cultura catalana que era clau de la nacionalitat. Aquest fou el moment, també, en el qual es prohibí el teatre català o l'ús del català al teatre. El temps ens porta la notícia, potser que reiterada, de l'inici de l'edició del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado*.

En el caire social cal recordar que, abans del 1868, sembla haver existit a Tortosa un grup de franc-maçoneria que aplegava sectors il·lustrats, demòcrates i anticlericals, molt actiu en els primers anys de la Revolució de Setembre. Quan l'estada a Tortosa de Francesc Sunyer Capdevila es féu una llista de 111 noms que es constituïrien en Cercle de Lliure-pensadors, en el Gran Orient Espanyol, encapçalats pels que serien alcaldes, Manuel Bes Hégider i Manuel Aragonès Serrano, i pel periodista Alexandre Passanau que es diu haver estat el primer tortosí enterrat en el cementiri civil, encara que també s'esmenta Baltasar Nòria en un acte d'espiritisme i al fotògraf Bonaventura Masdeu.

En els sectors econòmics i comercials cal recordar que el 16 de novembre s'inaugurava la fàbrica de farines de Joan Cachot, vora el barranc de Jesús, obra per l'enginyer Hermenegild Gorria, i que el 12 de desembre, segons l'edició 38 d'*El País*, es tractava de la

⁸⁷⁴ BAYERRI, 1958, 34.

construcció d'una escorxaria de porcs al Rastre puix que els bacons, fins llavors, es mataven pels carrers, davant la casa dels propietaris de l'animal.

Just cal insistir en els sectors intel·lectuals i socials, arreu del país i de l'Estat, per raó de constituir uns àmbits d'oposició política que ultrapassarà la bandositat progressista i, essencialment, gestarà la revolució. Els intel·lectuals havien abandonat els partits polítics o el règim liberal d'ençà del desencís revolucionari de 1854-1856, i enlloc de militar-hi passaren a constituir-ne un sector crític puix que el seu pensament s'avançava, de molt, a l'estaticisme dels partits. La ideologia política que s'imposà fou el krausisme, procedent d'Alemania i lligat a la filosofia de Krause, quasi marginal arreu d'Europa però fortament arrelada a Castella, una filosofia d'arrel idealista que no era cristiana, un criteri que redimia l'home a través de la saviesa i mitjançant una moral laica i freda en la qual cadascú anava a la seva. Els krausistes castellans adquirien un posat murri, un correcte comportament, estudiosos i aspres es tenien per demòcrates, dogmàtics en desmesura i pels als quals una ordre era manifesta tirania i la pena de mort un assassinat. En el fons constituí una voluntat progressista d'obertura a Europa malgrat que aquesta es manifestava positivista, i es féu d'ençà una voluntat tímidament renovadora que cercava un equilibri entre el racionalisme i un relatiu misticisme que era contrari a l'Església per bé que no es constituïa com ateu. A les terres catalanes no tingué gaire importància però, el temps passant, haurà influït en Francesc Pi i Margall i en Manuel Sales Ferrer, per raó de fonamentar el liberalisme espanyol per fer cap al republicanisme i àdhuc al socialisme democràtic. Els dissidents progressistes adoptaren una ideologia més ampla i llibertària com era la dels intel·lectuals i l'entesa permetia la creació del partit demòcrata amb un programa que, fonamentalment, promovia la sobirania nacional tot aspirant a una república encara que sense rebutjar una monarquia constitucional, el sufragi universal, els drets individuals (a la vida, a la llibertat de religió i d'opinió, d'associació, d'impremta, d'inviolabilitat de la persona i el domicili...) per més que altres afegiren aspiracions socials a més de les polítiques, essent els promotors del moviment del proletariat, com en el cas de Pi i Margall que incorporava el federalisme d'ençà d'un sistema d'esperit pactista que anava de la família a l'Estat a través de l'estructura social tradicional, ara fonamentada en els pactes federals. Garrido, altrament, establirà les bases de la socialdemocràcia espanyola. En qualsevol sentit la democràcia també s'abocava a la inevitable demagògia.

L'any 1868 fou extremadament ric en esdeveniments però, d'antuvi, cal recordar que a començament d'any hi havia tanta misèria al país que els pagesos i manobres treballaven a quatre rals el jornal i els picapedrers a vuit. L'alcalde escrigué a la reina per dir-li que *“la cosecha de cereales y legumbres se ha perdido completamente en el monte y en todo el delta del Ebro por falta de lluvias, y lo poco que de dichos granos se ha cosechado en la huerta no basta para cubrir un par de meses las necesidades de la población. Buen testimonio de ello es el elevado precio que en esta plaza obtienen los artículos de primera necesidad que no pueden probar la clase jornalera, ya porque apenas hay quien de un jornal, ya también por que éstos se han rebajado a un precio a tipo muy módico”*, i demana tallar pinedes per obtenir 10 o 12 mil escuts per proporcionar treball a la classe més humil. Cal recordar, tanmateix, que fou l'any de fundació de *Círculo de Tortosa*, dels ciutadans més benestants i de l'aristocràcia, inicialment conegut com *Círculo de la Juventud*, de la construcció del Palau Campmany, de la fundació de *Centro Dertosense* en aquesta casa de la comtessa de Vallcabra, al carrer de la Rosa, construint-hi un bell saló oriental (l'Alhambra) però, també, de la primera guerra de Cuba, sobre la qual, el 19 d'abril, *El Correo del Ebro* (n. 5) deia quant a un tortosí : *“En la visita que está haciendo el general Lersundi a los pueblos de la isla de Cuba, le acompaña en calidad de Secretario nuestro apreciable amigo y paisano don José Mompou, Oficial primero del Gobierno Civil de la Habana”*. Uns dies abans, el 12 d'abril, a Tortosa apareixia el nou periòdic *El Correo Ibérico*, imprès a la impremta *Establecimiento Tipográfico de Oliveres y Tió*, a l'entresòl del 10 de la Plaça Nova. L'Ajuntament, el 16 d'abril, començà a obrir el carrer que va de la Plaça de Tetuán (Plaça del Rastre) al fort del Bonet, i el 27 de juliol proposà la utilització de la plaça per fer-hi el mercat setmanal, sense resposta positiva, però en tal data s'enllestia el pont del tren, una obra que havia comportat dos accidents laborals; i el 5 de setembre el diputat provincial Teodor González Cabanne presentà una proposició encaminada a la construcció d'un pont de

ferro sobre l'Ebre, el qual respongués a les necessitats actuals. En el 1867-1868 també aconseguia un crèdit de 5000 duros anuals per a la construcció del pantà d'Ulldecona, i de la construcció de la carretera de Tortosa a Garcia es comença la primera secció des del peu de les costes de Som a la fàbrica de ciment de Violat, termes de Tivenys i Benifallet. Proposava i s'aprovava que els bords no portessin uniforme sinó el vestit dels oficis que feien i fent per dedicar-los a l'agricultura per tenir millor futur i, tanmateix, que mai més no se'ls possessin noms que denunciessin la seva dissort d'estar mancats de pares coneguts (com Expósito, Pedro, Juan...) sinó noms i cognoms que abundessin a la comarca, i que al pagès que es casés amb una borda se li regalés un carro i un matxo i les eines de la feina o, de tenir un altre ofici, tot allò que li pogués ésser útil i en un valor equivalent.

Llavors esdevenia la Revolució de Setembre, també coneguda com "La Gloriosa", promoguda pels progressistes, per una part dels liberals d'O'Donnell, pels demòcrates i republicans, i l'esquadra del general Topete es revoltava a Cadis i, després, venien els "pronunciamientos" de l'unionista general Serrano i del general progressista Prim. El govern moderat no ho va saber afrontar i desconfiava de les seves forces i la reina se n'anava per evitar una guerra civil. Destronada Isabel II començava el Sexenni Revolucionari (1868-1874), ben mirat des de l'anarquia. Hi havia una situació de crisi i de misèria generalitzada, mancava la feina i els treballadors es podien contractar amb salaris que no arribaven a una pesseta diària. El poble es llançà al carrer. A Tortosa la situació s'anirà agreujant àdhuc en el regnat d'Alfonso XII per raó de l'acabament de les obres del ferrocarril, les de la fàbrica de gas (1868) i les de captació de les aigües de la Caramella (1871). "Per a l'Església va ser una sacsejada impressionant que va incidir decisivament sobre les velles estructures eclesiàstiques i que va obligar a buscar nous mètodes d'evangelització", puix que culminarà amb tretze decrets famosos, quasi sempre antireligiosos i anticlericals⁸⁷⁵.

Tortosa s'adheria a la Revolució de Setembre el 30 de setembre. Arribà un tren ornat amb banderes, confirmant que el dia anterior s'havia fet el pronunciament general, iniciat a Alcolea i secundat per l'Armada espanyola. Una manifestació recorregué els carrers fins a Casa la Ciutat, al crit de *Visca la sobirania nacional! Fora Borbons!*. A Casa la Ciutat només romangué un funcionari, el verguer Joaquim Palomar, el qui els lliurà les claus. A les 13 hores restava proclamada la Junta Revolucionària que passà a presidir Manuel Bes. El guarniment militar el constituïa el Regiment d'Infanteria de Sevilla, comandat per Narcís de la Hoz, gendre de Ramon Sacanella, i s'adheria a la revolució i la banda militar recorria els carrers. Isidre Alsina portava la bandera municipal i la guàrdia del portal de Remolins, sense assabentar-se'n, no volia retre's i poc faltà per començar un tiroteig de no haver estat convençuts pel músic major.

El dia 1 d'octubre la Junta Revolucionària donava el termini d'un dia a la Companyia de Jesús, els jesuïtes, per abandonar el Convent de Jesús (se'ls tornarà a expulsar el 1876) que esdevindrà llatzeret. En el mateix dia es decretà la llibertat de culte i d'ensenyament, se suprimiren les classes al Seminari, s'empararen dels immobles dedicats a l'ensenyament religiós, es començaren a tombar les muralles al Temple i a Remolins, s'armà la Milícia Nacional, se suspengueren els empleats de la situació passada i la Junta es declarava en sessió permanent. També es disposà que els seminaristes es podien incorporar a l'Institut de Segon Ensenyament i que el bisbe Vilamitjana lliurés les claus del Seminari i del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, del qual s'emparà el poble. També es cremà el retrat d'Isabel II de la sala de sessions de Casa de la Ciutat. A l'endemà hi hagué un pronunciament oficial de les tropes del guarniment les quals desfilaren pel carrer de la Ciutat, per saludar la Junta Revolucionària que ho contemplava des del balcó. Aquesta, en el mateix dia, disposava l'ensorrament de les muralles que van des del Coll de Sant Joan al riu, i també l'armament dels ciutadans. El dia 5 la Ciutat obsequiava l'oficialitat del Regiment d'Infanteria de Sevilla amb un refresc i el dia 6 sorprenia l'alçament federalista de la Bisbal, liderat pel republicà Pere Caimó.

⁸⁷⁵ Segons Francisco R. García Monforte que resumia alguns d'aquests decrets: foragitament dels jesuïtes, prohibició de les propietats dels religiosos, tancament dels convents fundats després del 29 de juliol de 1837, supressió de les facultats de Teologia i de la llibertat de reunió i confiscació dels arxius eclesiàstics.

El general Joan Prim fou l'encarregat d'esclafar la insurrecció que tendia a escampar-se per l'Empordà. La Junta, el dia 7, s'apoderava del Seminari i començava a ensorrar algunes muralles del Temple, del Rastre i de Sant Joan del Camp. El dia 9 el Capítol de la seu reconeixia la Junta Revolucionària i s'hi adheria, i el dia 12 es constituïa el batalló dels Voluntaris de la Llibertat, amb quarter ubicat al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, el qual esdevenia una unitat d'unes mil places organitzades en cinc companyies i una altra de plana major. En haver estat completat el batalló, el dia 14 els Jutjats s'instal·laren al Seminari.

Els successius fets tenien neguitosa la societat i no els calmà la disposició de rebaixar un terç el preu del tabac, presa el dia 16, perquè el 19 els béns mobles del Convent dels Jesuïtes, situat a Jesús, es declararen béns nacionals, i el 22 es traslladava l'Hospital de la Santa Creu al convent dels jesuïtes, amb ratificació del 4 de febrer de 1869 per fer el trasllat el dia 15. El guarniment militar espanyol, de novembre a desembre, passava a ésser responsabilitat del Regiment *Albuera núm. 26* i el 21 de novembre sortia als carrers una manifestació republicana, amb deu penons amb lemes com "Fora quintes" o "Prou de reis"... i així s'arribà a les eleccions municipals de desembre. Mentre que el guarniment militar espanyol fins a febrer de l'any vinent passava a ésser el Regiment *Sevilla núm. 33*, el 25 de desembre Francesc Vèrgez, comandant de l'Exèrcit espanyol i fill de Tortosa, moria als carrers de Màlaga combatent els republicans.

La Revolució de Setembre (1868) afectà l'Església però no repercutí en desmesura a la diòcesi, malgrat d'algun dur enfrontament personal i d'algun problema puntual de les parròquies que portà el bisbe Vilamitjana a increpar les autoritats civils per tal d'exigir civisme i justícia, sempre fet de manera cortès però enèrgica. Home dedicat a l'estudi, carismàtic i just, es guanyà el respecte i l'admiració general com a bisbe i com a intel·lectual, essent temut per la seva capacitat dialèctica. Un record és el privilegi que tenen els bisbes d'usar el solideu vermell, potser atorgat de paraula puix que no se'n conserva cap document: Benet Vilamitjana, després arquebisbe de Tarragona, ho consultà a la santa Seu i la Sagrada Congregació de Rites el 27 de juny de 1868 decretava que, essent cert l'immemorial costum, es podia seguir usant aquest privilegi. Cal comptar, tanmateix, que l'Església passava per moments de recuperació d'ençà del Concordat de 1851, i que gaudia d'una fermesa que emanava de les adversitats sofertes, per la qual raó la Revolució de Setembre no li representà cap daltabaix i "la vida pròpia i independent que havia hagut d'assajar davant els assalts o innovacions dels liberals progressistes l'havia preparada per a aprofitar els moments polítics oportuns⁸⁷⁶ (...) per a desenvolupar les fundacions religioses i especialment per a estructurar l'ensenyament religiós."

Demòcrates i demagogs es manifestaven pertot arreu i imprimien veritables catecismes populars i el poble no sempre ho entenia correctament: un obrer o un pagès entenia que d'ara endavant era tan lliure que ningú li podia imposar res, i que tothom havia d'ésser propietari, i que la culpa de totes les coses la tenien els reis, els capellans i els rics, i que amb la república arribaria la felicitat de tothom perquè, a més a més, desapareixeria la misèria. Tot plegat explicava el moviment de masses que esdevingué amb la Revolució de Setembre, "la Septembrina", "la Gloriosa".

Cal comptar que en aquests anys hi ha una veritable convulsió universal i que el devenir mostra tot un canvi de ritme en les societats d'ençà d'un seguit de noves ideologies i novells sistemes. Ha estat repetit que és el moment en el qual es passa del liberalisme a la democràcia, del romanticisme al realisme, de l'idealisme al materialisme, de les minories als moviments de masses, de l'economia agrària a la industrial, del lliurecanvisme al proteccionisme, de la ciència a la tècnica, i també a la renovació dels imperialismes i a la universalització de la Història. A les nacions hispàniques s'obria l'etapa imperial conservacionista que oficialment es definia com espanyola i a la fi s'inculcava una voluntat espanyolista mitjançant un nacionalisme agressiu que al país encén una reacció de nacionalisme català defensiu, sobre tot d'ençà de la cultura però també mitjançant les ciències, les tecnologies i, en general, en l'economia.

⁸⁷⁶ Segons A. PLADEVALL a o. c. pàg. 160.

Mentrestant i des dels fenòmens dels canvis, als Estats Units d'Amèrica esdevenia la Guerra de Secessió (1861-1865), i s'unificava Alemanya, talment com Itàlia, i Anglaterra es veia afectada per la reforma electoral de 1867 i l'accedia a l'etapa Disraeli-Gladstone, i al Japó esclatava la revolució de 1868 i s'entrava a l'era Meiji, i a França, semblantment, es queia en el desastre i en la revolució de 1871.

Aquesta nova Espanya troba una fita en la revolució de 1868 que en el temps de sis anys passa pel destronament d'Isabel II, per un règim provisional, per una regència, per una monarquia democràtica, per una abdicació, per una república federal i per una república unitària, per tres guerres civils, per un altre govern provisional, per una nova temptativa de regència i, com si tanqués un cercle, per la restauració de la monarquia de bell antuvi rebutjada. Entre mig un deversall d'ambicions de grup i personals, de desordres i d'anarquia, dels fracassos polítics que tot plegat implica. En el fons, sempre, els intel·lectuals i les noves ideologies, sovint les utopies. L'Església feia per surar en aquesta efervescència i davant els continguts doctrinals que impulsaven els canvis donava respostes adequades i àdhuc participava com a part de la societat que era. El moment gesta un fenomen tan sorprenent "com és el guany per a l'Església i la seva fidelitat o amistat amb la jerarquia de la burgesia i de la menestralia benestant, que era la que tenia més oposada des de la Il·lustració i inicis del liberalisme; aquest guany, però, no compensarà la descristianització del món obrer, una altra característica de la història eclesiàstica..."

El govern provisional convocà unes eleccions que es realitzaren al 1869, en el mes de gener, guanyades pels progressistes als que seguien els unionistes i els demòcrates. Les Corts, tot seguit, elaboraren la Constitució de 1869 que proclamava els drets dels ciutadà, la sobirania nacional, el sufragi universal i la llibertat religiosa i entre l'oposició democràtica i els rius de demagògia que inundaven el poble s'optava per implantar una nova monarquia però arreu d'Europa ningú no hi havia que volgués ésser rei d'Espanya. La intensa activitat de Prim i el seu desig de portar un Hohenzollern estimulà l'oposició de França i acabà portant la guerra franco-prusiana. La societat semblava ben encesa i les mesures apareixen establertes des de molts, diversos i efimers sentits. El dia 27 es donaven cartutxeres i municions als Voluntaris de la Llibertat, a l'endemà dia 28 a la Casa de la Ciutat es decretà l'establiment del matrimoni civil i el dia 8 de febrer esdevingué l'enèrgica protesta del bisbe Vilamitjana. L'autoritat local estava preocupada d'ençà que el 4 de febrer el mestre d'obres del municipi, Jaume Ortega, presentà un dictamen que denunciava l'estat ruïnós de la Casa de la Ciutat, tot advertint que a la sala de sessions no hi podia haver aglomeració de gent pel greu perill d'enfonsament que comportaria. Mentrestant el guarniment militar espanyol, fins a març, passava a ésser el Regiment *Soria núm. 9* i el dia 18 Claudi León presentà a Casa la Ciutat el projecte de proveïment d'aigües de la Caramella. Hi havia problemes econòmics i el 2 de març s'evidenciaven en fer-se palès que el temporal hagut havia arrencat 260 pins a la Mola de Catí, just quan se n'havien tallat 1155 de manera fraudulenta, i la Casa de la Ciutat no havia pogut adjudicar els 1235, en subhasta, al preu de licitació de 4000 escuts, segons la concessió de la Corona a la demanda del batlle Felip Tallada, una sol·licitud feta davant la manca d'aliments derivat de la sequera i malmesa de collites. El dia 11 de març la Junta acordà la substitució de la *chía* (mantell) dels regidors per una faixa tricolor i el 14 calgué que afrontés una manifestació republicana contra les quintes i, llavors, es plantava l'Arbre de la Llibertat al Passeig de la Ribera. La Junta, el 5 d'abril, resolva les bases d'un repartiment obligatori per poder redimir els joves tortosins del servei militar.

Aleshores Valentí Almirall havia promogut una trobada en la qual les opcions republicanes federals debatessin els problemes comuns per tal d'arribar a una entesa que possibilités una aliança mútua. El projecte es realitzà perquè el 18 de maig de 1869 incidien i signaven a Tortosa els representants de Catalunya, València, Aragó i Mallorca. L'acord o Pacte Federal de Tortosa presentava un plantejament de caire historicista, de reivindicació dels drets i llibertats dels antics països que conformaven la Corona d'Aragó i pretenia l'organització dels elements federals que no fossin extremistes tot rebutjant un objectiu separatista i cercant un estat federal espanyol. L'entesa també pretenia el manteniment i la consolidació de les bases revolucionàries emanades del pronunciament de setembre de l'any anterior per tal d'impedir

una involució reaccionària. L'Ajuntament de Tortosa, doncs, demanava als poders públics la reinstauració de la Confederació catalano-aragonesa, o sigui, la república federal.

Una part dels ciutadans s'indignava el 29 de juliol per raó de la interdicció de misses a la capella del sant Àngel, a Casa la Ciutat, en el dia de la seva tradicional festa. El cas era que hi havia una nova i avançada Constitució i que, malgrat de la inestabilitat, s'arribarà a implantar un règim democràtic, per bé que de caràcter reformista. Aquest permetia la llei d'associacions, i la Constitució de 1869 establia que la sobirania estava en la nació i en el rei el poder executiu, i hem vist de com s'inaugurava el sufragi universal encara que la separació de l'Església i l'Estat no es resolía, ben bé, puix que l'Estat pagava els eclesiàstics i la religió oficial era la catòlica. Hi hagué llibertat de consciència però no de culte per als ciutadans. Tampoc no s'arribà a proclamar la República, i no es llevaren les quintes i tampoc els burots, fent que els republicans s'aixequessin el 6 de setembre de 1869.

En el fons de la qüestió es fa evident que la Revolució de Setembre havia esdevingut sota les pressions⁸⁷⁷ “de la maçoneria i sectes i de l'ideari progressista i federal, i provocà novament l'exili de bisbes i sacerdots. Contra ella l'Església espanyola prengué una actitud antirevolucionària, i d'una manera concreta l'episcopat català es manifestà molt actiu en el gran plebiscit fet en 1869 per tal de mantenir “la unitat catòlica” i demostrar la seva hostilitat a la nova constitució de 1869. És el mateix episcopat que en 1870 va assistir al Concili Vaticà I i hi defensà aferrissadament la infal·libilitat pontifícia contra grups francesos i alemanys”.

El 19 de setembre va haver un gran *meeting* republicà a la plaça del Rastre, amb discursos del general Pierrad, Sorní, Ocón i l'alcalde de Tortosa Manuel Bes Hédiger en el qual es proclamava el Pacte Federal de Tortosa, amb un ressò tan gran que s'estengué arreu de l'Estat. El cas fou que, dissoltes les juntes revolucionàries locals per disposició de Madrid, la Insurrecció Federal semblà com si esclatés a diversos llocs de Catalunya, i la seguiren Aragó, València, Múrcia i Andalusia. El fet era que s'hi uniren els carlins que no acceptaven la Constitució del 1869. El maremàgnum revolucionari i les expectatives federalistes van fer de Tortosa la clau de la confederació catalano-aragonesa, i això féu oblidar les reivindicacions per la capitalitat perduda quan l'organització provincial de 1833 que reorganitzava el colonialisme castellà.

El governador militar, obeint ordres superiors, el 22 de setembre havia empresonat al Castell el general Pierrad i el poble, indignat, va estar a punt d'avalotar-se. L'endemà, dia 23, el governador militar avisava Madrid de l'actitud dels republicans tortosins.

Els comentaris marginals ens recorden que el 10 d'octubre tornava a sortir el Viàtic, al cap d'un any de no fer-ho per interdicció republicana, i que el 17 apareixia el periòdic literari *El Museo Dertosense*, de caràcter setmanal, fundat i dirigit per Frederic Pastor Lluís, amb la col·laboració de Daniel Fernández, Josep Vérgez, Teodor de Mena i Salvador Ma. de Fàbregues, tots de Tortosa, talment com es feia present “*La Opinión del País*” que fundava Teodor González Cabanne. Just a l'octubre, però, el líder federalista Manuel Bes Hédiger, alcalde de Tortosa, el qui en proclamar-se la República serà candidat a ministre, se sublevà amb un grup d'uns 2000 federalistes tortosins a les rodalies de la ciutat i de Gandesa, en alçament republicà i federal. La insurrecció armada fou reacció a l'aprovació de la Constitució monàrquica. Fracassà per manca de suport, els insurrectes foren desarmats i foragitats per l'exèrcit, l'Ajuntament destituït i Bes calgué que s'exiliés a França amb altres capdavanters.

En aquell mes d'octubre el guarniment militar espanyol fins a novembre passava a ésser el Regiment *Luchana núm. 28*, aleshores arribava el batalló de voluntaris del general Prim i al novembre el guarniment militar, fins a maig, passava a ésser el Regiment *Amèrica núm. 14*. Al pas del mes de novembre es destacava la novetat, el dia 10, de la venda de llibres protestants a la fira i el 23, segons una acta capitular, les rogatives que es feien a la Mare de Déu de l'Aldea, sense que consti el dia que portaren la imatge a Tortosa.

Dues notícies polítiques, mentrestant: el 23 de desembre se sabia que Manuel Bes continuava exiliat a França, i el 25 l'arribada a Tortosa de Ruiz Zorrilla, ministre de Gràcia i

⁸⁷⁷ Segons A. PLADEVALL a o. c. pàg. 164.

Justícia. Al Teatre de la Mercè, tanmateix, pronunciaven conferències polítiques Roc Garcia, Sunyer, Capdevila i altres.

L'entorn nadalenc es podia completar amb accions de gran transcendència religiosa i social: el 28 de desembre Manuel Domingo Sol fundava l'*Associació de la Joventut Catòlica*, això quan els sacerdots Enric d'Ossó⁸⁷⁸ i Agustí Pauli fundaven l'*Associació Catequística*, i quan es creava *Joventut Catòlica*, de la qual era el primer president Antoni Dolz Rossell, advocat, amb seu provisional a les cases de mossèn Manuel Sol i de Ramon Foguet i després, successivament, amb local a la Plaça de l'Hospital, a la casa de Gil de Frederich del carrer Ample i al grandios edifici que el bisbat tenia al carrer de la Mercè.

El Concili Vaticà I fou el XXe Concili Ecumènic, convocat pel sant pare Pius IXe mitjançant la butlla *Aeterni Patris* del 29 de juny de 1868, celebrat a Sant Pere del Vaticà del 8 de desembre de 1869 al 18 de juliol de 1870, el qual se suspengué per causa de la presència de les tropes del Piemont a l'entorn de Roma. Hi assistiren 774 bisbes. S'hi aprovaren dues constitucions conciliars, el 24 d'abril de 1870 la *Dei Filius*, i el 18 de juliol la *Pastor aeternus*. El Concili proclamà el dogma de la infal·libilitat pontifícia, malgrat del cisma dels "vells catòlics" que provocà, mitjançant Johann von Döllinger (Suïssa, Alemanya, Àustria) El bisbe Vallmitjana hi assistí i participà en les deliberacions del Concili Vaticà, sense tornar fins uns dies després de la presa de Roma per les tropes de Víctor Manuel i un cop d'haver estat rebut pel sant pare Pius IXe, amb el que des de la diòcesi col·laborà amb entusiasme per la institució del Diner de sant Pere, indispensable per a la Santa Seu, i aconseguí aplegar més almoines que cap altre bisbat de l'estat espanyol. La Revolució portà greus problemes a l'Església perquè "*entonces tuvimos que presenciar el derribo de iglesias, la expulsión de los religiosos y religiosas, el cierre de los seminarios, la persecución del clero; y en fin, hasta ver que se hacia burla y escarnio de todo lo más sagrado que hay en la tierra, ya que al cielo no pudo llegarse (...) A medida que estos sucesos llegaban á noticia del Prelado, considérese como llenarian de amargura su alma; pero en medio de tanta pena jamás llegó a temer por su persona, y ni siquiera se observó que se alterase su habitual tranquilidad. Poniendo su confianza en Dios, y dispuesto á mantenerse siempre firme en el cumplimiento de sus deberes pastorales, desde el rincón de su modesto despacho era un faro luminoso que difundía su luz de verdad desde un confin á otro de esta dilatada diócesis; y todos veien en el Dr. Vilamitjana un defensor inquebrantable de la iglesia que puso Dios bajo su cuidado*"⁸⁷⁹. Foren notables les seves pastorals durant el Sexenni Revolucionari, moltes emeses des de Roma, contra la prohibició de realitzar actes religiosos en públic i contra el matrimoni civil: fou el primer text relatiu a l'afer, seguit de les consultes que en tal matèria féu a la Sagrada Penitenciaria i de les respectives respostes, essent mostra de la seva dedicació a l'estudi i de la seva preocupació davant les dificultats sacerdotals. Un aspecte que en derivava fou una ben palesa generositat i assistència devers els clergues, religiosos i famílies necessitades. El talent i la saviesa del prelat estava arreu reconeguda.

Hi hagueren eleccions municipals per sufragi universal, el 6 de gener de 1870, on resultaren triomfants el partit republicà. D'ençà del 16 de gener la gent estava ben divertida i corrien els acudits perquè l'Ajuntament havia manat que els *serenos*, en cantar les hores de la

⁸⁷⁸ Enric d'Ossó Cervelló naixia a Vinebre (Ribera d'Ebre) el 16 d'octubre de 1840, en una família de la més estricta tradició catalana, essent el menor dels tres germans (Jaume, Dolors i Enric). Jaume d'Ossó, son pare, en aquesta línia de pensament, es dedicava a l'agricultura i al conreu i increment del patrimoni familiar. Sa mare, Miquela Cervelló, aplegava el gruix dels costums de la terra per transmetre'ls a sos fills: morí aviat però es complí el seu desig de formació sacerdotal per al seu fill menor. Estudià als seminaris de Tortosa i de Barcelona i fou ordenat el 1876 a Tortosa. En seguir el curs dels esdeveniments es veurà com Enric serà professor i catequista, publicista, apòstol de l'oració i altres ocupacions encara que fou sacerdot, sobre tot. A l'Església del país, en paraules de Cattini i segons Carme Santmartí, "...el rígid control eclesiàstic sobre l'element femení fou una constant, durant segles, que havia de perpetuar un model de societat, basat en unes dones-mares educadores cristianes i dòcils esposes..." i Ossó hi cregué tot fundant a Tarragona i quan tenia 35 anys d'edat la Companyia de Santa Teresa, el 23 de juny del mateix 1876, una congregació religiosa femenina dedicada a la recristianització social de la dona i dels nens d'ençà de l'esperit de santa Teresa, la qual, amb l'Arxiconfraria Teresiana (ara Moviment Teresià d'Apostolat) que fundà el 1873, tres anys abans no fundés la Congregació i en el mateix que inicià l'edició de la "*Revista Santa Teresa*" (1873-1904). També fundà la "Rabereta del nen Jesús" i la seva activitat intensa, social i religiosa, rica en l'oració i en l'evangelització, semblava contrastar amb la recerca de l'aïllament i del silenci, els que plegats modelaven l'espiritualitat que transmetia. Moria el 27 de gener de 1896 al convent franciscà de *Sancti Spiritus* del Mont, a prop de la vila valenciana de Gilet, quan s'enriquia amb uns dies d'oració i de solitud. Joan Pau II el canonitzava el 16 de juny de 1993. En el teixit dels esdeveniments podem seguir les seves transcendents realitzacions.

⁸⁷⁹ O'CALLAGAN, o.c., pàgs. 257-258. L'autor compartí o fou testimoni directe d'una part dels fets que exposa a la seva obra.

nit, diguessin tres vegades *Viva la Soberanía Nacional!* en lloc de les veus de sempre. El cas era que es mantenien les agressions, sovint banals, com la del 2 de març en la qual l'alcalde Joaquim Aragonès interdia els combregars i que els sacerdots anessin als enterraments, i ho demostrava en impedir-ho el dia 4, amb un enterrament de primera classe, per bé que el 7 i per ordre governatiu es tornava a permetre el Viàtic. El mateix dia 4, es permetia, en canvi, l'enterrament de la sardina o de Carnestoltes i alguns mascarots anaven disfressats de sacerdots i de bisbes. El dia anterior, en el matí del 6 de març, en havent estat constituït un comitè reialista, a les Esplanetes es feia un gran *meeting*, amb assistència d'uns vuit mil carlins. Ramon Cabrera n'era el president honorari i presidia l'acte Antoni de Wenez. A la nit els republicans feien un altre enterrament de la sardina, més provocatiu que l'anterior. Després de la Revolució de Setembre de 1868, pel 1870-72, quan els carlins preparaven un alçament armat o la tercera guerra civil, feien mítings a les Esplanetes els advocats Ramon Foguet i Josep Foguet, el periodista Pere Ramírez i altres, amb els republicans a l'oposició. Els carlins estaven dirigits per *Panera* i es féu memorable un ball que acabà a cops de barró de cadira.

Al març, el dia 13, engegava un altre conflicte mitjançant una manifestació pels carrers, contra les quintes, encara que al cap d'un mes es quintaran els joves tortosins. Al març consten les dificultats del comerç en aplicar el sistema mètric decimal a la moneda perquè, entre altres casos, hi havia qui amb els diners a les mans restaven sense poder comprar. El Sistema Mètric Decimal havia estat introduït a l'Estat el 1849. Hisenda, el 9 de maig, rebia del Ram de Guerra les muralles del Temple i de Remolins, i els revellins del Temple i de l'Esplanada i en el mateix mes es posaven els consums perquè l'Estat no pagava els empleats municipals.

Els reialistes havien inaugurat el *Casino Carlista* al núm. 2 de la Plaça de l'Olivera, als baixos del palau del marquès de Tamarit, amb un caràcter doctrinari i militant, cultural i recreatiu i al mes de juny, el dia 11 i com a contrasenya, es posaven al trau del gec una margarida de metall. Al vespre, per ordre governativa, es tancava el casino carlí de la casa del marquès de Tamarit. L'agost canviava el guarniment militar espanyol que, fins al pròxim abril, passava al Regiment *Navarra núm.25* (1er. batalló), el dia 13 la Casa de la Vila, de Roquetes, la Sala, es traslladava de la casa de Francesc Fonollosa, al Carrer Major, a la de Ramon Obon, al carrer Sant Gregori i el 21 un fet a recordar: el líder republicà Manuel Bes, indultat pel Govern, tornava a Tortosa i els republicans feien una imponent manifestació en anar a rebre'l.

El bisbe Vilamitjana desenvolupava una reconeguda activitat literària, aparellada a l'estudi, omplint els lleures que li permetien les seves dedicacions de pastor i governant de la diòcesi. En tal aspecte es justifica l'enaltiment que féu de la figura del sacerdot i beat tortosí Jacint Orfanell, amb un res que aprobava la Sagrada Congregació de Rituals el 16 de juliol del 1870, d'ençà emprat arreu de la diòcesi, en la qual actitud persistirà uns anys després, essent arquebisbe de Tarragona.

El 1870 apareix sovint com l'any de l'ocupació dels Estats Pontificis, amb l'aprovació en plebiscit de la seva unió a Itàlia el 20 d'octubre de 1870, amb Roma envoltada per les tropes unificadores italianes, el fet que comportava la suspensió del concili Vaticà I al qual assistia el bisbe Vilamitjana que, com tots els bisbes o pares conciliars hagué de tornar a la seva seu dertosenca. També fou un temps en el qual el bisbe Vallmitjana féu molts ordenaments de sacerdots i realitzà l'obra d'enllosar el sòl de la catedral, malgrat que també fou l'any de la prohibició estatal d'inscriure els nascuts amb noms en català al Registre Civil. Sembla ésser que el 9 d'octubre se celebrava a Tortosa el primer matrimoni civil però al setembre tot es marginà una mica quan es digué que a Barcelona hi havia febre groga i des del dia 20, als que hi tornaven, els feien estar tres dies als quarters, en observació. El 22, però, era molta la gent que marxava de Tortosa, just per temor a la febre groga. A l'exèrcit espanyol no semblava afectar-lo perquè es feia l'habitual relleu del guarniment i a l'octubre i fins al pròxim agost ocupava els Quarters el Regiment *Navarra núm. 25* (2n. batalló). Encara es detectaven alguns casos de febre groga quan el 24 d'octubre l'alcalde es tornava a oposar a la sortida del combregar pels carrers i el Curat de la seu en protestava enèrgicament, per la qual raó es produí una forta reacció entre les dretes. En aquest caliu social i polític el 6 de novembre es botava foc a la casa de Martí Verdaguer, el xocolater de la Plaça Nova, un incendi que destruï tres cases i en el qual moriren les dues serventes que tenia (al solar de la casa incendiada

s'edificà després la de Jaume Perepons, amb el núm. 7). A Tortosa estava en procés de constitució la federació de l'AIT, i un representant assistia el 1870 al primer Congrés Obrer de Barcelona. En el 1870 també obria les portes un nou col·legi privat, el de les monges de la Consolació, i ho feien al carrer Montcada⁸⁸⁰.

L'any acabava amb fets transcendents: les gestions del cap del govern, el general Joan Prim, no cessaven i, just quan ningú s'ho esperava, en aquell 1870 aconseguia que acceptés la corona hispànica Amadeu de Savoia, el duc d'Aosta, i les Corts l'elegien rei el 16 de novembre: quan aquest navegava cap a la península el seu valedor Joan Prim era assassinat a Madrid el 27 de desembre. A Tortosa, l'endemà, queia una intensa nevada que deixava els carrers coberts amb un pam de neu.

La proclamació del nou rei, Amadeu I de Savoia, esdevenia el 2 de gener de 1871. El dia 14 (0 21?) sobreeixia l'Ebre i les aigües fangoses envaien la part baixa de la ciutat, arribaven a l'església de Sant Antoni, al carrer Montcada, i a una alçada de 6,42 m sobre el nivell normal del riu. Al cap de poc temps apareixerà *La Ciudad de Tortosa*, un periòdic setmanal al qual escriuen Baltasar Nòria, Climent Escardó, Frederic Pastor i altres, i s'imprimeix a l'obrador de Lluís Subirats. El 8 de març se celebraren les eleccions per a diputats a Corts en les quals els republicans i els carlins, en coalició, s'oposaven a la candidatura ministerial addicta al rei Amadeu de Savoia. El Govern, en veure's derrotat, el dia 10 arrestava el diputat republicà Manuel Bes i el traslladava a Tarragona, essent alliberat en el mateix dia. En aquest any el guarniment militar espanyol passa a estar a càrrec del Regiment *Navarra núm. 25* (2n. batalló) en el mes d'abril i el 18 de juny i fins al 6 d'agost del Regiment *San Fernando núm. 11*, i fins al 7 d'abril de 1872 passarà a ésser el Regiment *Ibèria núm. 30*. L'Ajuntament, en canvi, el 13 de març creava una loteria per redimir els *quintos*. La fàbrica de Pons i Baulenes, immediata a l'estació del tren, era inaugurada el 25 de març i la benedicció va estar a càrrec del degà de la Seu, Joaquim Olivan, i se celebrà un memorable convit. El 23 de juny l'Església iniciava la celebració d'unes grans festes religioses per les noces de plata del sant pare Pius IX, i es guarnien els temples, alguns edificis privats, i balcons. Les festes jubilaris acabaren el dia 29 amb un romiatge a l'ermita de la Providència, presidit pel bisbe Vilamitjana al que seguien unes 8000 persones. Al fons de les qüestions locals i territorials hi ha un veritable maldecap perquè l'estat espanyol revisava l'organització territorial i, en lloc de rectificar les greus errades comeses el 1833, mantenia la seva tradicional política maquiavèlica i deia que estudiava una separació de Catalunya i València per l'Ebre, amb una altra gran mutilació de la regió, i quan venia de lluny la divisió de l'antiga Ibèria en dues parts, una de "catalana" i una altra de "valenciana": sembla ésser que s'imposà el seny i es rebutjava la proposta en la reunió del 13 de juliol.

Les festes de la Cinta venien a cloure oficialment l'estiu per més que a la nit del 3 de setembre hi hagué un enrenou perquè es botà foc al molí de Francesc Domingo, de mal nom Quiquet: no fou, ni de molt, aquell que el 7 d'octubre hi haurà a Xicago (Illinois, USA), un incendi que destruirà 17.450 edificis i deixarà un balanç de 200 morts. El dia 6 s'escapava del foc i es tractava de l'aigua per raó de l'arribada a la ciutat de l'aigua de la Caramella: el 15 d'agost s'havia inaugurat a Roquetes i a Tortosa es retardà perquè el marquès de Campos, director de la Companyia de Ferrocarrils del Nord, no acabava d'accedir a autoritzar el pas de les canonades pel pont del tren. La primera concessió d'aigua l'obtenia na *Carambola*, la germana de mossèn Joan Bta. Colomer, i la venia en una casa del carrer Montcada. El concessionari de l'explotació era l'enginyer francès Július Carvalho. Les festes de la Cinta portaven un altre esdeveniment, encara: el dia 8 el rei Amadeu de Savoia passava per l'estació del tren i el complimentava una comissió municipal que presidia Josep Gotós Vives, la qual comissió li lliurava una luxosa i artística carpeta amb exemplars dels periòdics locals. El rei lliurà 250 duros que la Casa de la Ciutat repartirà entre famílies necessitades, tal com desitjava el monarca. Manuel Bes tornava a ésser alcalde de Tortosa i el 30 de març de 1872 entrava en

⁸⁸⁰ Al cap d'un any renunciaran a l'escola pública i en el 1880 haurà esdevingut un nou èxit de Maria Rosa Molas, un altre resultat de la seva extraordinària voluntat i de la seva capacitat de treball, i en tal situació els cal establir el col·legi en un lloc més ample i passen al núm. 3 de carrer del Carme i després al núm. 1 del carrer de la Suda, on romandran fins al 1886 que es traslladen al carrer de la Rosa, vora la casa-palau DesPuig. En el 1929 les monges de la Consolació obriran unes escoles gratuïtes i un menjador de pobres.

conflicte contra el governador civil i el Distrito Forestal sobre quan calia tallar fusta a la Mola de Catí per les necessàries renovacions del Pont de Barques, i per les eleccions els partits polítics de Tortosa s'uniren contra el Govern, i no tingueren oposició.

Es parlava d'aixecaments carlins pel país basc i navarrès, i el 22 d'abril es determinava el tancament de portals. El fet era que començava la tercera Guerra Carlina i que de 1872 a 1876 la ciutat romandrà quasi bloquejada pels carlins que dominaren la riba dreta i es pot dir que no es movien de Roquetes i de Jesús. El 14 de juliol foren nombrosos els carlins de Tortosa que se n'anaven de la ciutat per incorporar-se a l'exèrcit de Carles VIIIè i, davant la situació, el 21 de juliol es constituïa un sometent que sortí a fer un reconeixement pels afores. El 30 de novembre continuava l'afluència de joves a l'exèrcit carlí i l'11 d'agost consta la presència de Roc Garcia a la ciutat. Tot apunta a què la III Guerra Carlina constituïa la resposta adversa a la designació del rei Amadeu encara que, en el fons, comportava un caire "programàtic de protesta contra les mesures laïcitzans i les persecucions sectàries que propicià la Primera República". El pintor Joan Cardona Tió, llavors, naixia a Tortosa el 21 d'octubre.

Comentava O'Callaghan que l'alcalde, en començar la guerra, demanà al prelat les claus de l'església dita "*de la Sangre del Señor*", on pensada ubicar una unitat de la milícia urbana. El bisbe, en el to humil i senzill que el caracteritzava, li feia notar que no podia permetre aquesta mena de destinació un lloc sagrat. L'alcalde, llavors, molest per la negativa, es presentà al palau portant al darrera una companyia de gent armada i, amb el sabre a la mà, va anar per irrompre en la cambra del bisbe. Aquest havia sortit a rebre l'alcalde i es trobà al davant la companyia en posició de formació, just davant la capella del bisbe Prat. Escoltà les raons donades per l'alcalde i li respongué que ell havia jurat defensar els interessos de l'Església i, per tant, no podia trair la confiança que s'havia posat en ell. El cas fou que arribaren a un acord i el bisbe li lliurà les claus sota unes condicions i per un temps determinat tot fent-li notar que no ho feia per feblesa o temor sinó perquè en consciència ho podia fer sota el pacte fet. L'alcalde restà colpït per la digna actitud del bisbe i al cap d'uns dies li tornava les claus i donava tota mena d'explicacions. O'Callaghan en fou testimoni.

Tan espectacular com el començament de la guerra fou a Tortosa el descarrilament del tren al Pont de Sant Jordi, el 8 de setembre de 1872, amb moltes víctimes i unes imatges dantesques i molt difoses per la fotografia. Una de les víctimes fou el general Smith, un dels principals accionistes del canal de la dreta que havia estat coronel del Regiment de la Constitució quan aquest estava de guarnició a la ciutat, el qui venia per apadrinar Lluís Guzmán de Villòria. El succés esdevingué en una nit tempestuosa, amb un panorama tan preocupant que el maquinista volia aturar-se a l'estació pròxima al Pont de Sant Jordi, però el general Smith va demanar que continués el viatge. També moriren el comte de l'Espeleta i el marquès de Sasainé. No hi hagué cap tortosí ferit, i entre aquests anava el pintor Josep Dolz i els mariners d'en Pantaleón. Una màquina amb un furgó portà els morts i ferits a la ciutat. Els morts s'enterraren al fossar de Sant Llätzer i els supervivents celebraren una funció en acció de gràcies a la Capella de la Cinta.

El rei Amadeu posà a la balança tota la bona voluntat encara que sembla ésser que li mancaven veritables qualitats polítiques. No sabia parlar el castellà, sobtava els monàrquics per anar vestit amb "*chistera y levita*" sense respondre a la imatge tinguda per a un rei, tampoc no va caure en gràcia els sectors guanyats pels discursos demagògics que enlloc no veien el paradís que se'ls havia promès i tenia, és clar, l'oposició dels republicans. Cal afegir, a més a més, que tampoc tingué un govern adequat per imposar-se a aquell terrabastall dels partits polítics. Per sortir-ne optava que la decisió més adient estava en pactar amb els constitucionals de Sagasta i els radicals de Ruiz Zorrilla, tot establint una alternança en el poder, però la intolerància del segon ho impedí i el problema era que qualsevol decisió era avortada per la resta dels partits. Altrament, els republicans cuejaven fort i sovint trobaven el suport del proletariat o dels camperols captats per la demagògia o de la incomprensió social. Molts altres esperaven, o tots plegats, deleraven una mena de miracle i, marginant-los, optaven per la revolta popular. Cal comptar, amb això, que l'Associació Internacional de Treballadors havia obert una seu a l'Estat espanyol i que al proletariat li queia a sobre la pluja de les doctrines de Karl Marx però que a la burgesia hispànica s'espaventà amb la delegació de la *Internacional* i

prompte passà el tema al debat de les Corts, on ben bé no encertaren a discutir el tema obrerista sinó la constitucionalitat de l'associació, la qual prohibiren tot entrant en conflicte amb el món obrer.

Resta a considerar un factor, encara: el carlí. Els carlins iniciaven una altra guerra a l'abril de 1872, animats pel seu nou "rei" Carles VII que era jove, culte, dinàmic, envoltat de militars però també d'universitaris. El moviment carlí comportava ara un ferm contingut doctrinal i apareixia com un renovat criteri de la tradició, bandejats els anacronismes, optant per la racionalitat política i per la problemàtica social. El carlisme s'encengué de seguida per les colònies basques.

El rei Amadeu acabà per trobar-se en un atzucac i, davant els nous paranys que li paraven, desenganyat de per tothom i fastiguejat prengué la mesura personal més adient: l'11 de febrer de 1873, als dos anys i dos mesos del regnat, renunciava a la corona.

La minoria republicana no havia sofert el desgastament polític en l'ús del poder i trobava la millor avinentesa. Sectors federalistes i socialdemòcrates havien practicat la demagògia i eren prou nombrosos els àmbits socials que aspiraven a una república llibertària i redempcionista que eliminaria el servei militar i els impostos, que portaria a mans dels camperols la propietat de la terra i als obrers la dels tallers. L'any 1873, a Tortosa, havia començat amb un ensurt perquè el 7 de gener una unitat militar de 900 carlins arribava a Roquetes i s'instal·lava a la Torre de Gil de Federich. Al portal del Pont de Barques s'aixecava una barricada i s'organitzaven algunes companyies de miquelets o sipais. Joan Fàbregues Blanch era l'alcalde de Roquetes i tot el consistori era de tendència carlina. Al febrer, doncs, triomfava una "república sense republicans" en la qual la minoria dels republicans veritables formaven govern amb els oportunistes que procedien del govern monàrquic desaparegut. El primer govern es formà el 12 de febrer i designà cap del poder executiu el barceloní Estanislau Figueres de Moragues, emparentat amb la família tortosina dels Pinyana Barzanallanes, el qui al 1869 ja havia estat elegit diputat per Tortosa.

La I República era de caràcter unitarista i no federal, com la volien els republicans catalans (1873-1874). A l'endemà, dia 12, es donaren armes als republicans i una gentada es concentrà a la Plaça de la Constitució que aviat es posà en marxa pels carrers de la ciutat, formant una gran manifestació, a l'aire i ben alçades les banderes i al so de músiques que ressonaven arreu de la ciutat, tot per celebrar l'adveniment de la República. A Barcelona el poble havia envaït l'Ajuntament i la Diputació, es repartiren les armes i es constituí una guàrdia formada per ciutadans i al balcó de la Casa de la Ciutat s'hissava una bandera roja en la qual s'havia pintat un triangle, unes estrelles blanques i la inscripció "Catalunya"; la Diputació es constituí en cos permanent i s'erigí en Estat republicà federal i resolgué l'organització d'una Comissió d'Armament i Defensa. Al matí del dia 13 l'exèrcit començà a ésser controlat per la Diputació i el diputat Rabella fou un dels màxims factors en l'abolició de l'exèrcit i en l'estructuració d'unes milícies catalanes.

Tortosa realitzava unes celebracions públiques pel triomf republicà, el 20 de febrer, en les quals es canvia el nom de la Plaça de la Constitució pel de Plaça de la República (l'antiga Plaça de les Cols) i el capità general Gaminde escapava de Barcelona. El 23 de febrer l'Ajuntament de Roquetes en ple presenta la dimissió per causa de la manca de suport polític i el 24, segons l'ordre de l'Ajuntament als "serenos", en cantar l'hora hauran de cridar tres vegades "Visca la República". Als darrers dies de febrer se sap, però, que estan augmentant les partides carlines arreu del Maestrat, talment com se sap que la partida de Vicent Ferrer, de la Galera, esdevenia sorpresa al Castell de Cabres, on moriren vint carlins, entre ells el mateix Ferrer.

El govern del president Figueres queia en una crisi el dia 24, causada pels radicals i aviat calgué plantar cara als republicans federals que a Barcelona proclamaren l'estat català independent, els que el 8 de març van rebre el suport dels dirigents obrers internacionalistes. L'acció derivava de la notícia d'haver estat derrotat a les Corts el Govern provisional de la República i l'endemà, els delegats provincials de les diputacions provincials de Lleida, Tarragona, Girona i Barcelona just acordaven proclamar l'Estat Català, amb Baldomer Lostau de cap d'un govern provisional, mentre que Serraclara s'encarregaria de redactar un manifest

de convocatòria de Corts catalanes per a meitat d'abril. Al palau de la Diputació del General de Catalunya s'estenia l'acta de la proclamació.

Els carlins no es mantenien inactius perquè les mesures anticlericals emanades del poder republicà feia esclatar la tercera guerra Carlista, amb focus a la Seu d'Urgell, Camprodon i Olot, aconseguint victòries i mentre el pretendent Carles VII prometia el restabliment de les Constitucions i drets de Catalunya. Els carlins, el 4 de març, desarmaren els republicans del Perelló i calgué que de Tortosa sortís una columna republicana, amb el governador militar i Manuel Bes, amb el reforç d'una companyia d'Ibèria i un esquadró de cavalleria. Manuel Bes, però, el 8 de març era nomenat governador civil de Lleida. L'endemà, el dia 9, de matinada, escamots federalistes radicals que dirigeix el coronel Maza, complint ordres de Baldomer Lostau, ocuparen a Barcelona l'oficina de telègrafs i altres edificis públics. Hi hagué una gran concentració obrera al Teatre Novetats i tot seguit, a la Plaça de Sant Jaume, s'hissava la bandera independentista al balcó de la Casa de la Ciutat.

Figueres era un pes essencial en el republicanisme català, superior al de Pi i Margall, i amb el suport de Valentí Almirall i del figuerenc Josep Rubau Donadeu i Corcellès, pròxim a la Primera Internacional que actuarà de secretari particular del president, anava a Barcelona per mirar a deturar l'acció després d'haver promès la dissolució de l'exèrcit espanyol a Catalunya, durant el 12 i 13 de març. El president Estanislau Figueres, el dia 10, havia passat per l'estació ferroviària de Tortosa, on fou honorat per les autoritats i pels republicans.

El dia 27 es constituïen els Voluntaris de la República, una organització militar integrada per set companyies que comprenien 800 places (la darrera formada amb veïns de la Casota o Raval de Sant Vicent i del Raval de la Creu o les Ferreries). El dia 30 es va poder sentir un intens tiroteig pels afores de Remolins i arreu es digué que atacaven els carlins per entrar a la ciutat: mesures de defensa, presses, tancament de portes... Un grup de republicans sabien que al Cafè Espanyol solien reunir-se alguns carlins, s'amagaren a prop de l'establiment i mataren el pagès Francesc Ferrando *lo Garriste* en sortir-ne, i feriren tres o quatre carlins més⁸⁸¹.

El 7 d'abril es feia càrrec del guarniment militar, fins al 3 de desembre, el Batalló Caçadors de Reus núm. 24. Els set portals de la ciutat es reforçaven amb murades provisionals perquè en aquests anys és rigorós el tancament de portals entre les set i les vuit del vespre. El senyal de tancament el donava el toc d'una corneta. El dia 20 de maig es digué que els carlins estaven a l'ermita de Mitan Camí, i la gent s'esglaià, i els republicans guardaren els portals i sortí cap a l'ermita una companyia de soldats i dues de voluntaris mentre que l'artilleria del Castell romania presta per actuar: tot plegat, havia estat una falsa alarma però el dia 29 milicians i ciutadans formaren sometents de defensa contra els atacants, i el 18 de juny foren empresonats Gregori Prades, capellà de l'ermita de la Petja, i cinc ciutadans més, per llur filiació carlina, i a la nit del 27 un escamot carlí entrava a Roquetes i demanava 200 duros com a contribució de guerra. Al mes de juny i per ordre governatiu destinaven a Tarragona els miquelets que estaven a Tortosa. Els carlins constituïen un fort inconvenient per a normalitzar la vida al camp i àdhuc a la ciutat.

El president Figueres es veié afectat per la mort de la seva muller, en un sentiment que s'afegia a les seves indecisions i a les pressions de Pi i Margall, i no va poder suportar la crisi política del 8-10 de juny, quan fugí silenciosament a França en la nit del 10, en haver declarat que a Espanya estaven "*los ánimos agitados, las pasiones exaltadas, los partidos disueltos, la administración desordenada, el ejército perturbado, la guerra civil en gran pujanza y el crédito en gran mengua*": tornarà a meitat de setembre, quan el cantonalisme romania viu, i féu per unir-se amb Joaquim Pi Margall i amb Nicolás Salmerón Alonso contra Emilio Castelar Ripoll a les acaballes de desembre i començ de gener de 1874: el cop d'estat de Pavía i la Restauració que seguí l'apartarà de la política activa, encara que el 1880 farà per crear el Partit Republicà Federal Orgànic que combatrà el federalisme pactista de Pi i Margall.

La dialèctica republicana havia partit de l'enfrontament entre els unitaristes, centralistes de caire conservador, i els federalistes que fins a aquest moment havien compartit el poder i

⁸⁸¹ El Cafè estava a la casa que el 1909 era de la vídua d'en Tano Baulenes, als núms. 7-9 de la Plaça d'Armes.

sempre fonamentats en la legalitat i amb l'objectiu d'una constitució federalista. Pi Margall, de febrer a abril, encapçalà el segon gabinet però el cop d'estat radical del 23 d'abril impedia la política de conciliació tot i el fracàs de l'operació, i com a cap de l'executiu de l'11 de juny al 18 de juliol, no podia impedir l'esclat del cantonalisme i queia en un atzucac en negar-se a una solució armada: els federalistes radicals, intransigents i impacients, volien implantar la república federal d'ençà de les bases i rebien el suport de les juntes i dels cantons. Els federals esmentats i els internacionalistes havien controlat Catalunya i el govern havia esdevingut la Diputació de Barcelona, s'havien succeït les proclamacions de l'Estat Català federal i al març es dissolia l'exèrcit regular.

Ha estat dit que amb Pi Margall el federalisme s'imposà més de fet que de dret, que a Barcelona la Diputació féu declarar la República Independent de Catalunya, i que Màlaga imità els catalans, seguida per Cadis, Sevilla, Granada, València, Cartagena i altres ciutats que s'independitzaven de l'opressió madrilenya, en un moviment contrari al federalisme del primer ministre. Les repúbliques de Granada i de Jaén, per si era poc, entraren en guerra i Cartagena, on hi havia un fort guarniment militar i acollia la marina de guerra espanyola, declarava la guerra a Madrid: la situació semblava marcar la fi del detestat imperi i de l'imperialisme espanyol que esclatava en mil bocins.

Nicolás Salmerón era elegit president del poder executiu el 18 de juliol de 1873 i en formar un govern de tendència dretana no pogué evitar que s'extengués la insurrecció cantonalista i disposà que la repressió fos dirigida pels generals Pavía i Martínez Campos, no gens addictes a la República. Salmerón, tanmateix, calgué que afrontés la guerra carlista i la d'ultramar a la colònia de Cuba.

A Tortosa, llavors, el pla d'aprofitament forestal de la Mola de Catí adjudicava 190 pins a la Ciutat i es trobà amb què se n'havien tallat molts, fraudulentament, i el 8 de juliol d'aquell any 1873 l'Ajuntament no ho pogué anar a inspeccionar "*por estar constantemente invadidos los montes, particularmente el llamado Mola de Catí, por partidas carlistas...*". El dia 26 hi havia el convenciment que els carlins es volien emparar de Tortosa, i els republicans calgué que organitzessin una guàrdia al Castell. El malestar era evident i general, de manera que qualsevol novetat podia rebre una interpretació errònia, com davant el fet que el 4 d'agost, a una finca de Camarles, fossin assassinades dues germanetes, d'11 i de 14 anys, per dos veïns del Perelló, marit i muller, tinguts per bojós: se'ls tancà a la presó i se seguí el procediment que corresponia encara que no es podia impedir que el succés contribuís a mantenir l'ambient d'inseguretat personal i social. D'haver qui se sentís més segur potser que canvià d'opinió uns dies després, el 10 d'agost, quan la partida carlina de Segarra entrà a les Roquetes i fou intensament tirotejada pels voluntaris o milicians que els esperaven, amb el resultat de quatre voluntaris morts i un de ferit, i mort un soldat de la cavalleria carlina. Sortiren de Tortosa dues companyies republicanes i regiraren tot Roquetes per si de cas hi restava algun carlí endarrerit, el qual fet no passà per més que en tornar portaren pres el rector de la parròquia, dues dones i alguns altres addictes al carlisme. A l'endemà, una altra vegada, perquè l'11 les tropes de Cucala entraren a les Roquetes i foren bombardejades per l'artilleria del Castell de Tortosa. Als Quarters s'estatjava una companyia de nois mobilitzats. El guarniment militar estava neguitós, de ben segur, però també els ciutadans i de tal manera que el dia 21 es procedia a l'elevació del nivell de les muralles, començant pel portal del Rastre amb la mala sort que el 24, mentre que hi estava treballant, queia de la bastida el paleta Nemesi Grifoll, dels Lluquets, el qui moria a la mitja hora: se li féu un gran enterrament, amb l'acompanyament de tota la milícia republicana. De manera semblant, el 17 de setembre, en *Pistoles* queia dins un dipòsit de lleixiu, a la fàbrica de sabó de Ruf Franquet, i moria al cap d'unes hores i la milícia republicana l'acompanyà a l'enterrament.

El 6 de setembre dimetia el president Nicolás Salmerón, en negar-se a signar unes penes de mort, i llavors accedia a la presidència del poder executiu Emilio Castelar que optava per una república unitària i conservadora, i clausurà les Corts, deturà l'elaboració de la constitució federal, suspengué les garanties constitucionals i passà a exercir un poder absolut amb el suport dels monàrquics democràtics mentre que els militars conservadors l'ajudaven a reorganitzar i a disciplinar l'exèrcit.

Altrament, la forta problemàtica general es veia agreujada per les qüestions socials que s'afegien i en el caire econòmic no s'havia pogut superar l'esmentada crisi del 1866 i tampoc no portà enlloc l'esforç per aconseguir l'entrada de capitals estrangers. El proletariat urbà manifestava el seu descontentament i al camp era evident la manca de feina i de diners, amb un creixent deserció i agreujament dels problemes socials. Per alguns llocs incrementaren els impostos a la gent més benestant, o van fondre les campanes per a fer moneda, o la massa assassinà l'alcalde i van calar foc a les fàbriques: el litoral mediterrani, en un major grau, afectà aquest tipus d'accions que no necessàriament tenien un mòbil en el marxisme.

El 5 d'octubre tornaren a Roquetes les tropes carlines i del Castell els disparen vint canonades. Per la nit, la colla d'en Merdeli (donaven molt a parlar) apallissà alguns carlins. Els que tenien algun familiar a la *facció* solien anar a les Roquetes quan passaven tropes carlines, per veure'ls o preguntar-ne, per portant-los roba i menjar. De tornada, al cap de pont, els esperava la *partida de la porra* que maltractava les dones o colpejava els homes. Aleshores es reforçà el guarniment amb 60 guàrdies mòbils, amb servei pagat a vuit rals diaris.

Les tropes d'en Vallès passaren per Jesús i les Roquetes en el primer dia de novembre. El governador militar llicencià els mobilitzats i es comentava el fet d'haver-se exhaurides les existències de tabac. En això cal considerar el tràfec de productes de consum, fos o no fos legal, amb pacs que solien ésser transportats pel riu i dels quals alguna vegada se n'emparaven grups d'aventurers o competidors comercials. El tràfec podia ésser més segur per ferrocarril, però durant el darrer trimestre de l'any i per malmeses fetes a la via deixaren de funcionar els trens de València a Tarragona. A la ciutat, del 3 al 31 de desembre el guarniment militar estava confiat al batalló *Caçadors de Catalunya núm. 1*, i el dia 31 al Regiment *San Fernando núm. 11*. El 26 de desembre arribaren a Roquetes els batallons carlins d'en Vallès i, des de Tortosa, hi va anar una gentada amb el deler de retrobar parents i amics. Teodor González fundava llavors el periòdic "*La Crònica Local*" (1873-1874).

Entre el Castell i Roquetes resta el palau i la seu episcopal, sobre les quals passen les bales i els obusos de l'artilleria i sense que la violència i la mort puguin evitar que Enric d'Ossó Cervelló i Agustí Pauli Baulenes, sacerdots, fundessin l'Arxiconfraria Teresina i que, també en el curs 1873-1874 Manuel Domingo Sol iniciés l'obra de vocacions eclesiàstiques i funda el Col·legi de Sant Josep, de Tortosa, per a seminaristes, i en seguiran altres a València, Múrcia, Oriola... Al pas d'aquells mesos del 1873-1874, a Tortosa l'ambient és de preguera civil, amb els carlins dominant el camp i el govern mantenint-se a la ciutat. Les baixes per enfrontaments armats entre els escamots carlins, les forces governatives i els voluntaris liberals (cipayos) eren moltes, així com les execucions sumàries per ambdós bàndols. La sensació de descontrol i de desordre dominava la situació, i la misèria i la desesperació eren tan grans que a desembre de 1878 seran assassinats per la gent tres recaptadors de contribucions, un dels quals a la Sénia. De llavors ençà que hi haurà gent que s'establirà fora de les muralles, sobre tot a Roquetes.

Els fusellers carlins iniciaren l'any 1874 parapetant-se vora el riu, a les Ferreries, per disparar contra la ciutat. L'acció la mobilitzava i les tropes reforçaren els portals. La qüestió era que els carlins solien dominar Roquetes però mai no arribaren a assetjar la ciutat encara que, això sí, anaven tranquils per les Ferreries i passant l'estona per les tavernes però, per distraure's, algunes vegades disparaven contra la ciutat. Una bona part dels successos esdevenia al mateix davant del palau episcopal i es conta que eren famosos tiradors dos germans de Bitem, dits los *Pollastres*, els qui des de la Casota o de la Creu de les Ferreries just feien entrar les bales per l'esclatxa de les espitlleres dels fortins de l'altra banda de riu. En això que una tarda, el general Salamanca anava pel Passeig de la Ribera i des de les Ferreries li arribà una descàrrega que ben bé l'hagués pogut abatre: a boqueta nit i en represàlia féu disparar totes les bateries de ciutat, amb gran enrenou i trencadissa de vidres. Aquella passà a la història com la Nit de Salamanca. La realitat evidencia que hi hauran diversos bloqueigs carlins a la ciutat, tan inquietants que àdhuc van fer témer la seva caiguda.

Durant la presidència d'Emilio Castelar els majoritaris republicans moderats controlaren Barcelona i el fet neutralitzava el perill carlista i l'acció obrerista, amb el corresponent marginament de la insurrecció cantonalista. Al juliol s'havia esdevingut l'aixecament meridional i entre els centres o nuclis locals de federals exaltats figurava Vinaròs i Castelló. Potser que

Castelar optà per una actuació enèrgica per respondre a la situació extrema que es vivia i que això explica el reforçament del poder de l'Estat, el retrocés de les bases federals per enfortir el centralisme, l'ajut de l'exèrcit i l'aplicació de la pena de mort: el seu mateix partit el deturà i, segons es fa notar, la seva duresa s'interpretà com a despotisme, militarisme o de clericalisme i teocràcia en acostar-se diplomàticament a Roma... El cas fou que les renúncies als ideals del partit forçaren la seva dimissió a les Corts el 2 de gener.

El cop d'estat del capità general de Madrid, general Pavía, el 3 de gener de 1874 esdevenia una maniobra per evitar una possible tornada al federalisme, i amb la dissolució de les Corts representava un veritable derrocament de la República, sense trobar cap resistència. Fins a aquest moment els catalans manifestaren lliurement llurs opinions i les aspiracions autonòmiques del prenacionalisme s'expressaren amb claredat i com mai abans no s'havia fet: malgrat tot, tan sols s'assoliren unes mínimes cotes de descentralització i aquesta experiència tendirà a radicalitzar la consciència nacional catalana. El càrrec de cap de l'Estat o de darrer president de la República dels onze mesos queia a mans, en aquell mateix 3 de gener, del general Francisco Serrano que en emparar-se del poder definia com unitària la República, democràtica, federal i de tendència convencional que, de fet, implantava un règim conservador i autoritari que governarà per decret. Els objectius militars seran l'esclafament del cantonalisme a Cartagena, la guerra contra els carlins i contra els insurrectes de Cuba. Aquesta política quasi es mantindrà durant un any, tot i la seva indefinició, havent estat considerada com una "Interinitat" o transició que calmà ànims en la mesura de les possibilitats, que portà a un descans després de tants canvis, però que no posà remei als problemes existents

Els carlins es movien per l'entorn i pels suburbis de la ciutat. Les partides de Vallès i de Segarra estaven a Roquetes el dia 6 i els familiars dels soldats hi anaven des de Tortosa. Els successos, petits xocs armats i assassinats per venjances polítiques eren temes habituals i les anècdotes s'encadenen i, de vegades, adquireixen uns tocs còmics malgrat de les tragèdies. Al mateix gener es constitueix una milícia obligatòria. El 10 de febrer, a una hora i mitja de Tortosa, una partida de carlins tingué la gosadia d'emparar-se de les caixes de tabac destinades a la ciutat, una feta del tot imperdonable, i a la ciutat es tancaren els portals i l'artilleria del Castell realitzava un inacabable bombardeig. El dia 17 les tropes de Segarra i de Vallès, a mitjanit, entraren a Vinaròs: un sergent de la tropa liberal, fill de Xert, s'havia passat als carlins i els donà el "*santo y seña*" que era "*San Pedro y Petróleo*". Hi hagué resistència, malgrat tot, i baixes per ambdós bàndols. El 21 entraven a Amposta les tropes de Cucala i a Roquetes, sovint, hi ha un alcalde carlí. El 19 de març, des del fort de la Tenalla i del Castell, l'artilleria bombardejava el raval de Jesús, per on passaven les tropes de Segarra, i el 23 les bateries del Castell obrien foc "*a discreción*" per raons de represàlia perquè uns soldats de la partida carlina d'en Vallès, des de les Ferreries, havien disparat contra la guàrdia del portal del Pont de Barques i feriren dos voluntaris republicans. El portal del Rastre esdevingué perillós i el 29 de març s'hi obria un gran fossat, i el dia 3, Divendres Sant, s'hi interdí el pas de les cavalleries. Dissabte, 4 d'abril, arribà un tren militar amb una tramesa de tabac i els soldats se'n tornaren el dia 5 però hagueren de retrocedir perquè els carlins havien tallat la via del tren en el trajecte a Tarragona, i el dia 10 tallaren la via a l'altura del pont de l'Alcànter. El 26 d'abril, diumenge, els sipais sortiren de la ciutat per cobrar els impostos a Roquetes i a Jesús i foren sorpresos per les tropes d'en Segarra, amb el resultat de dos morts i quatre ferits, i l'artilleria del Castell obrí el foc contra l'enemic mentre que els majors contribuents de Jesús eren empresonats. El 4 de maig, amb l'autorització del degà de la seu Joaquim Olivan, es tocaren al vol les campanes per celebrar l'aixecament del setge de Bilbao.

El 13 de maig i malgrat de la duresa de la situació, impressionava el fet que en Baldesco, un guàrdia republicà, quan estava netejant el fusell, se li disparà i ferí una filla seva que estava mamant al pit de sa mare. Això, però, era tan sols una anècdota de la tragèdia que cada dia es vivia i de la misèria que cada dia dominava més la població en situació semblant a la d'un setge, i perquè es pogués anar i tornar als conreus el 22 de maig es posa un pontet de fusta sobre el fossat obert al portal del Rastre, per tal que hi puguin passar les bèsties de càrrega. El 7 de juny passaven per Jesús, en direcció a Santa Bàrbara, les tropes carlines del general Lizárraga que venien de Gandesa, on havia hagut una acarnissada acció. També hi

anava Blanca, cunyada del pretendent Carlos, i alguns tortosins, com Antoni Tallada que aleshores era comandant, i Roc Domingo, músic major de la banda d'un batalló de suaus. L'artilleria els bombardejà des del Castell, acarnissant-s'hi. El dia 21 passava a prop de la ciutat el denominat *Cura de Flix* amb el seu batalló, el qual disposava de tres canons, i el dia 24 les tropes de Segarra recorrien el camí per Jesús i Roquetes, amb idèntiques accions de l'artilleria del Castell, i el 29 es creava una comissió per taxar els danys fets per les bombes, en el bombardeig de feia una setmana a Roquetes.

Mentrestant esdevenia un altre fet que es recordaria per molt temps: el 6 de juliol els sipais assassinaren un fill del cabdill Alemany, el que estava a una finca de l'Ampolla: el trobaren ajupit a un racó del terrat de la casa i al carrer, sa mare, aguantada per dos sipais, veia com pels canals o desguassos del terrat rajava la sang de son fill, el que cridava de manera esgarrifosa mentre els sipais el cosien a baionetades. Sis dies després el fossar i l'algutzir de Jesús eren assassinats pels carlins, en represàlia.

La densitat de successos memorables respon a la complexitat del temps i a la gran diversitat d'aspectes. Els carlins apareixen per qualsevol lloc, el manteniment de les defenses urbanes captava la major atenció, es foragiten de la ciutat els carlins més significatius, els robatoris es generalitzen i aixecava comentaris el de ferro a la foneria d'en Massoni per un estol d'aventurers de la guerra, i intercanvis de trets, i llistes de morts i de ferits i abusos de tota mena.

El portal del Rastre havia estat tapat per bé que es deixà una portella d'accés que, encara, es paredava el 6 de setembre, però una barrancada del Vall s'emportava el portal i la muralla el dia 18, i una altra barrancada abatia el 22 la nova muralla que s'obrava i una malmesa per les botigues d'aquell sector urbà. El 23 una columna militar s'emportava els "quintos" tortosins i, tot plegats, se'n van a reforçar la posició d'Amposta, i el 24, com a resposta a una descàrrega de fuselleria carlina situada a Ferreries contra els guardes del Pont, a les 9 del vespre el governador fa bombardejar els ravals de l'altra riba des del Castell. El 28 hi hagué una altra barrancada del Vall i les obres de reconstrucció de les murades d'aquell front no cessaven, i el 6 d'octubre es torna a bombardejar Jesús mentre que Roquetes roman regida per un Ajuntament o Junta Carlina.

Dues companyies de caçadors i una de francs i sipais, comandades pel capità tortosí Abària, en tornar d'Amposta, el 19 d'octubre, tingueren un xoc contra la partida d'Alemany. El mateix dia actuava l'artilleria de les fortaleses de la part del Rastre i a l'endemà, dia 20, els carlins bloquejaren Tortosa. Molta era la gent que abandonava la ciutat, atemorida. Potser que foren els dies de major pànic, dins la guerra civil, perquè tothom tenia la certesa d'un immediat setge a la ciutat. Els carlins mantenien les accions militars pel Maestrat i la Terra Alta per més que el Baix Ebre era el centre més viu. No arribaren a assetjar la ciutat però bloquejaren les entrades per carretera, ferrocarril i riu, pertorbant el tràfec de gent i de mercaderies. La temor als carlins era tanta que el 21 d'octubre es deixava de donar sepultura al fossar de Sant Llàtzer i tres cadàvers romangueren insepults fins al dia 24, quan el governador militar els féu enterrar a Remolins. L'impost de Consums, una contribució ordinària i indirecta que cobrava la Ciutat per a la Diputació, grava tots els articles de menjar, de beure i de cremar, i llavors es feia extensible a la sal, cereals, farines i tots els queviures.

Les tropes van fer una sortida per la part del Temple el dia 28 i, en previsió a un setge de la ciutat, s'emportaren tots els bacons que trobaren per l'horta. L'artilleria, altrament, actuava des de les fortificacions immediates al Rastre. Malgrat tot, el 30 transmeteren un comboi destinat al proveïment d'Amposta: les tropes de Cucala tornaven a assetjar i a assaltar la vila, amb moltes baixes a ambdós bàndols. Els carlins afusellaren alguns espies i es mantingueren les operacions d'escarment. Mentrestant, al Vall o Rastre, s'obrava un portal més gran i de major resistència que l'anterior i al novembre el guarniment militar, fins al setembre de l'any vinent, passava a estar a càrrec del *Regiment San Fernando núm. 11*. Llavors, el 2 de novembre, sobtava un dur i acarnissat xoc bèl·lic al Mas d'en Verge, on moriren molts carlins i altres caigueren presoners i foren portats a ciutat, per bé que sembla alleugerir-se la pressió sobre aquesta perquè el 3 de novembre es donava llibertat de pas pel portal del Rastre.

De ben segur que cap tècnic no s'ho esperava però el 5 de novembre, entre les 9 i les 10 del matí, havent suportat la intensitat de les pluges, hi hagué un paorós sobreiximent del barranc del Rastre. L'aigua s'havia embassat a l'exterior de la muralla que li impedia el pas però la seva pressió, obstruït com estava el portal pels arrossegalls, acabà per abatre el llarg mur i una ona gegantina es precipità contra les cases. Caigueren tres edificis al carrer Montcada i dos al dels Canvis. Al Vall es clivellà un espai de claveguera i, per tal que no caiguessin els immobles, s'apuntalà tota. Mestres de cases i manobres hi treballaren una bona temporada. Les botigues dels carrers del Bonaire, Montcada i Àngel, i les places de la Font i Nova sofriren fortes pèrdues. Les aigües abastaren les cases del carrer de Sant Domènec que tenen porta al Vall i baixaren pels carrers de la Mercè i de les Taules Velles, per fer cap al pont del qual enfonsaren la primera barca, amb impediment del pas al llarg d'uns dies. Dues dones moriren ofegades: una aparegué enganxada a una reixa de la Plaça de la Font. A la Plaça de l'Hospital anava una gentada a veure el pas de les fangoses aigües del barranc, tothom pensant que no hi havia perill, i en veure baixar el corrent d'aigua pel carrer de Sant Domènec s'hagueren d'apressar per refugiar-se per les cases i les escales de la Seu. A les cases dels carrers del Bou, del Mig i de l'Escorxaria el nivell de l'aigua arribava als primers pisos i el barranc entrava a l'església del convent de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. A l'entrada de la casa núm. 5 del carrer Montcada, dels hereus de Bonaventura Sanç, s'hi encastà una lloseta de marbre amb la ratlla que indicava el nivell de l'aigua, a més de deu pams d'alçada. Més endavant, el polític Teodor González s'oposarà a la reconstrucció de la muralla del Rastre per raó del perill que comporta com a mur de contenció, un acte que portà a un avalot impulsat pels obrers que hi treballaven, pel qual fet les autoritats determinaren el seu processament i calgué que desaparegués durant un temps.

La barrancada, amb els seus nocius efectes, només havia distret la gent de la tragèdia de la guerra que estaven patint. Potser que els fa tornar a la realitat l'arribada d'una columna militar, l'11 de novembre, una part de la qual va al Mas d'en Verge i el dia 13 torna i porta els carlins que havien estat fets presoners en l'acció d'atac. També arriba un botxí per donar garrot a un condemnat, el dia 14, a l'Esplanada de Remolins, el parricida Serra, del Canar, el qui assassinà sa sogra per colgar-la després al corral. Les execucions se seguien practicant a la Barbacana, encara que no era l'únic escenari. El 16 s'emporten cap a Tarragona 36 carlins fets presoners, i als pares dels *quintos* que havien desertat. El 22 una companyia de Guies i un esquadró de cavalleria portaven, des de Bitem, el cadàver d'un carlí conegut com lo *Ratat*, home tingut per molt valent i batusser que havia estat abatut -es diu que pels mateixos carlins- a la taverna de na *Pendota*. El seu cadàver fou exposat al Passeig de la Ribera, per al general escarment. Llavors es tornava a reconstruir la muralla del Rastre i el dia 12 es posà portaló al nou portal.

El 13 de desembre sortiren tropes cap a les Roquetes. Potser que volien caure a sobre i per sorpresa dels carlins que estaven atrinxerats a un castellet que hi havia a un Coll d'en Cedó, però en haver arribat a la Creu de les Roquetes (Raval Nova) foren els carlins els que els van rebre amb un foc intens en el qual caigueren nombrosos soldats i el tinent que els comandava. El mateix dia es verificava una quinta en la qual se sortejaren tots els mossos des dels 22 als 36 anys. A l'endemà 14 arribava a Tortosa una columna militar que portava 26 carlins, fets presoners en un atac per sorpresa que va haver a la Sénia.

L'aigua tornà a alterar-ho tot i a incrementar les dificultats perquè el 24 de desembre animava la festa una riuada i una barrancada que pel jaç del Vall abatia la capella de sant Roc que hi havia a la Barana, al costat del Baixador, i la imatge del sant patró del vell carrer dels sabaters féu cap a Amposta. El riu visitava la capella de sant Cristófor del carrer Montcada, al cantó del convent de la Puríssima Concepció Victòria.

El 1874 també havia estat, malgrat tot, el que Enric d'Ossó i Agustí Pauli, sacerdots, fundaren "*Rebañito del Niño Jesús*" (La rabereta del Jesuset) i que Manuel Domingo Sol establí l'Apostolat de l'Oració a l'església de Sant Antoni, del carrer Montcada.

El cop d'estat del general Pavía portà un nou capità general de Catalunya, Arsenio Martínez Campos, el vencedor dels cantonalistes valencians que desarmà els Voluntaris de la República i que dissolgué la Internacional i acabà amb la resistència obrera i federal el 12 de

gener de 1874 i, encara i com veiem, continuà la guerra contra els carlins. Cal comptar que tot i l'òptima posició que l'Església havia tingut d'ençà el Concordat de 1851, dels acords entre l'estat espanyol i l'estat vaticà, la seva posició es deteriorava al pas dels successos de la confrontació que comportava la darrera guerra carlista, en la que el clergat i prengué una important part, perquè "hi hagué una profunda evolució entre els partidaris d'una línia possibilista amb el nou ordre de les coses i els defensors de la línia integrista i –seguint Casimir Martí- cal advertir "el rol de les polèmiques integristes dels anys vuitanta, i paral·lelament subratllar el paper de les polítiques de Lleó XIII en impulsar mobilitzacions, processos, etc, per a la recatolització de la societat".

El 29 de desembre sorprenia una altra *barrancada*: el pronunciament de Martínez Campos a Sagunt, vora la diòcesi de Tortosa, per restaurar els Borbón com a única sortida possible. En el primer dia de gener de 1875 Tortosa proclamava Alfonso XII com a rei constitucional d'Espanya. El 1870 la reina Isabel II havia abdicat a favor de son fill i d'ençà que els alfonsins iniciaren la propaganda del seu partit, i el general Arsenio Martínez Campos, el 29 de desembre de 1874 i des de Sagunt on era la brigada Dabán, en féu la proclamació. L'endemà mateix del *pronunciamento* es configurà el gabinet alfonsí puix que el Partit Liberal-conservador es féu càrrec del poder, i en restà al cap Antonio Cánovas del Castillo. La barrancada s'emportà la República i els assaigs polítics del Sexenni Revolucionari i s'obria la Restauració borbònica (1874-1931 o 1875-1899).

A Tortosa, el dia 4 de gener, es desarmaren els milicians i es dissolia la milícia republicana i el dia 6, festa dels Reis, les bateries de l'artilleria de la ciutat dispararen les salves per l'adveniment al tron del rei Alfonso XII i l'11 la Plaça de la República tornava a ésser la Plaça de la Constitució. Alfonso XII desembarcà a Barcelona el dia 9 i entrà a Madrid el 14 de gener: la monarquia havia estat restaurada. Altrament, el moment econòmic del municipi no era gens bo i l'Ajuntament calgué que establís el pagament de Consums que es determinava el 28 de gener i s'aplicava l'1 de febrer; tanmateix, per tal de mantenir informats els ciutadans, el 18 de febrer començà a editar un "*Boletín Oficial*" que, imprès a l'obrador de Lluís Subirats, cada diumenge es repartirà debades entre els empleats i els alcaldes de barri; el consistori també determinarà, el 15 d'abril, que l'Hospital de la Santa Creu, instal·lat al convent de Jesús, torni al seu immoble de la plaça de l'Hospital o dels Estudis.

En el caire militar i polític s'observa que el 27 de febrer arribava al port tortosí una llanxa canonera però, bé se sabia que per auxiliar la navegació entre Tortosa i el mar, durant la tercera guerra carlina navegaren pel riu dues canoneres de l'Armada espanyola: l'*Ebro* i la *Somorrostro*; en l'altre aspecte es comprova que el 21 de febrer foren desterrats alguns capellans i ciutadans per llur ideologia carlina i es tancava el conflictiu portal del Rastre, i el 20 d'abril entraven a ciutat 250 carlins que caigueren presoners a Xerta, i entre ells llur dirigent Alemany, i l'endemà 22 eren traslladats a València per la columna del general Montenegro encara que Alemany, el dia 23, quan la columna de presoners estava a Vinaròs, aconseguia escapar-se i tornar cap a Xerta. L'indult ofert pel govern feia que en el mes de maig alguns carlins es presentessin a les autoritats i, per si això era poc, el 23 de juny arribava la notícia de la rendició dels carlins assetjats des de feia molts dies al castell de Miravet. El 29 es tornaven a obrir les portes del portal del Rastre i el 12 de juliol continuaven presentant-se carlins però el 15 ho feia el mateix general Vallès.

Dos dies abans, el 13, per ordre del governador militar marxaren cap a Ulldecona una colla de mestres de cases i paletes tortosins, destinats a millorar i a incrementar les fortificacions de la vila. La situació es feia insostenible per als combatents i en el mateix juliol la banda militar ofería un concert a Tortosa, en commemoració de la rendició de Cantavella. De fet s'havia arribat a la fi del conflicte i s'acaba, també, la guerra civil al Maestrat. Llavors, a les viles més importants, s'hi destacaren guarnicions militars per garantir-ne el domini per més que restaven escamots que no es donaven per vençuts, com una colla carlina comandada per un dels Pollastres, de Bítim, la qual actuava pels entorns de Tortosa i el primer dia d'agost sortia la tropa per empaitar-los, encara que sense resultats, però es prengueren precaucions perquè la guerra es mantenia a N'ava, país basc i part de Catalunya. A les darreries d'aquell mateix mes d'agost hi hagué un indult reial al qual s'acolliren la major part dels carlins que no havien

estat foragitats i que acceptaren el nou ordre polític però el fet era que el 18 de novembre, arreu de Catalunya, s'organitzaren sometents per acabar amb les partides de carlins.

Mentrestant, el 28 de maig, cap del partit conservador com era, home de confiança del cap del govern espanyol Antonio Cánovas del Castillo, Teodor González fou reposat al càrrec de diputat provincial. González havia proclamat Alfonso XII tan aviat com havia pogut, essent perseguit pels republicans i havent de romandre amagat durant tres dies al campanar de la seu. A la ciutat encara sobrevivien algunes nissagues nobiliàries de recent nomenament, com Miquel dels Sants Bañuelos Traval, comte de Bañuelos; Josep de Montagut i Salvador, comte de la Torre de l'Espanyol; Miquel de Sabater Prat, marquès de Campmany i comte de Vallcabra; Josep de Suelves-Montserrat i Montagut, marquès de Tamarit; Ciril Franquet, baró de Purroi; el marquès de Bellet de Mianes, el marquès de Santa Coloma, el marquès d'Alòs i de Lió amb els antecedents dels barons de Balsareny i dels Miravall, i altres que derivaven de les nissagues del Renaixement i àdhuc medievals. El poder, de fet i arreu, el mantenia l'imperialisme espanyol, un nacionalisme agressiu, i el centralisme polític. Tortosa, en les vessants urbanístics i arquitectònics, s'havia renovat durant el darrer segle però, malgrat de la seva evident dinàmica, durant el segle XIX havia sofert forts daltabaixos, mutilacions territorials i desmuntatge polític i administratiu per part de l'estat espanyol, amb una economia que s'abocava a la colonització de les noves terres del delta de l'Ebre que descapitalitzà les possibilitats industrials mentre que el col·lapse del port marítim esmicolava la immemorial tradició comercial: no sembla haver pogut mantenir el ritme de creixement de la revolució industrial i, llavors, equiparar-se al creixement de l'expansió de l'economia catalana que d'ençà de la Restauració provocà "la febre d'or", del 1874 al 1886. En obres públiques s'emprenia la construcció d'alguns ponts del canal de la dreta, el 22 de juliol hi ha un ensurt en botar-se foc als magatzems de casa Estrany i vindrà la important notícia de la inauguració de la transcendent foneria de Sales. L'Església calgué que es resitués i s'entenen uns determinats fets de tenir en compte la filiació carlina de la majoria de seminaristes i sacerdots de les parts del Maestrat, potser que també són ben explicables uns marginaments que imposa la realitat política i les actituds de confiança, com en el cas del doctor Ramon O'Callaghan Forcadell que el 25 d'octubre pogué presentar-se a les oposicions per a canonge doctoral i guanyar-les de manera brillant. Cal comptar amb què l'afinitat eclesiàstica amb els absolutistes i després amb els conservadors engendra el desplaçament de molts intel·lectuals i, més encara, de les classes treballadores, tot en un camp sembrat amb les campanyes de mentalització obrerista i marxista que menava devers l'anticlericalisme que aviat es féu palès en les accions contra el clergat regular, els frares i religiosos, com havia avançat el fet de les desamortitzacions. La participació del clergat secular en els enfrontaments armats dels absolutistes i carlistes comprometia en aquest sentit la totalitat de la clerecia. "Les primeres manifestacions externes tingueren lloc en l'any 1868, quan foren desbaratats per grups anticlericals els famosos *rosaris de l'aurora*, que acabaren a cops i corredisses. Vingueren després alguns saqueigs d'edificis religiosos i altres manifestacions externes d'hostilitat. Un conjunt notable de diaris o periòdics (...) contribuïren a ridiculitzar el clergat i denigrar-lo davant els treballadors. A això cal afegir les campanyes obertes promogudes per diferents líders". Altrament, "des de l'inici de la Restauració, l'Església va proposar i acceptar del poble formes massives i populars de reconeixement inspirades en devocions⁸⁸², pràctiques i manifestacions més sentimentals que racionals, com la contraposició a la seva pèrdua de pes social davant un Estat cada vegada més laïcitzat (...) no tenia en compte els canvis ocorreguts al llarg del segle, com la industrialització i el creixement urbà, i per això predicava un ideal de vida diferent dels autèntics problemes d'una societat en expansió i mutació", i en tal sentit requeia Torras i Bages a "*La Tradició Catalana*" (1892) en veure que s'assistia a una contraposició del món rural i l'urbà, en visió artificial que derivava de la Revolució i que engendrava un pseudo-uniformisme, un criteri que definia un passat estable en els caires socials i cristians que considerava vigents malgrat que la realitat del moment presentava en la societat dinàmica, en constant evolució. En matèria de defensa, a Tortosa al setembre es feia càrrec del guarniment militar espanyol el *Batalló de*

⁸⁸² A.PLADEVALL, a o. c., pàg. 168 i 169.

Reserva núm. 14, fins al pròxim desembre passa a adquirir-lo fins a l'abril el *Regiment Fixe de Ceuta*. A les darreries de setembre, però, es féu una quinta de mossos de 18 anys.

El fet era que la nova situació política conservava les experiències del passat recent, i que es caminava cap a la monarquia i la restauració de la dinastia per bé que sense involucionismes i d'ençà de les noves idees i dels nous polítics, d'una nova mentalitat i des d'un nou sistema: s'acabà aquell enquistat malestar, les crisis i les revolucions, els desordres socials, mentre que l'estabilitat beneficiava la societat i l'individu.

El conservador Antonio Cánovas del Castillo passà a ésser el primer cap del govern i bastí un sistema polític que es fonamentava en una dictadura civil però que cercava l'entesa amb tots els grups polítics, llevat de l'extrema dreta carlina i de la intransigència republicana de Ruiz Zorrilla i de Pi Margall. La seva obra política se sintetitzava així⁸⁸³: "L'obra legislativa de Cánovas, especialment la constitució de 1876, reflecteix alhora concessions liberals (drets individuals, mitigada tolerància de cultes), una política centralista (supressió del règim polític del País Basc) i disposicions conservadores (reimplantació de l'obligatorietat del matrimoni canònic, reintroducció del senat, depuració de professors), juntament amb l'ambigüitat o el silenci sobre algunes qüestions fonamentals (dret de sufragi, reglamentació dels drets polítics). Aquest pragmatisme permeté la presència alternativa en el poder (sistema de torn) dels dos grans partits, el conservador de Cánovas i el liberal de Sagasta, recolzats en el caciquisme, fins que aquesta regularitat fou alternada per les crisis de la fi de segle. En el terreny econòmic passà del lliurecanvisme a una política proteccionista. Malgrat aquest acostament als interessos de la indústria catalana, fou hostil al catalanisme: Duran Bas i Manyé Flaquer, els representants més influents del partit conservador al Principat, després de freqüents controvèrsies sobre el regionalisme (supressió dels furs bascs, codi civil), trencaren amb ell. En relacions internacionals, i conscient de la feblesa de la situació espanyola, seguí una política d'aïllament coincident amb una política d'intransigència respecte a les colònies, que tingué conseqüències en la crisi del 1898".

Cánovas feu de l'Església un veritable suport polític. El pacte, en el marc econòmic i social del moment, donava estabilitat i continuïtat al nou règim i coincidia amb la política dialogant i intervencionista de Lleó XIII que arribarà a desautoritzar els integristes espanyols amb l'encíclica *Cum multa* (1882). "L'esperit transaccionista de la nova constitució, unida a la ideologia liberal catòlica de tipus europeu que s'anava difonent en els medis dirigents del catolicisme català militant, desencadenà una llarga polèmica entre la posició conservadora a ultrança, lligada al carlisme i que portaria a l'integrisme, i la línia liberal conservadora i pragmàtica que seguien els catòlics que acceptaven la Constitució". Entre 1876 i el 1900 les institucions confessionals veurem com experimentaran una forta embranzida i tornaran a esdevenir importants instruments del poder social i polític⁸⁸⁴. Posada la base en el Concordat de 1851 s'oferia ara un gran marge de possibilitats quant a les congregacions religioses, i bé que es fa palès a la diòcesi tortosina perquè en els 38 anys que resten de la centúria s'establiran a la ciutat set noves cases i en 36 primers del segle XX se n'obriran quatre més i, finalment, d'ençà de l'acabament de la guerra civil se n'establiran set més, encara. "Aquest corrent doctrinal de signe intransigent arrelà gràcies a l'existència d'una mentalitat catòlica de base popular, pietista, fomentada per revistes, predicacions i grans peregrinatges, i s'exacerbà amb motiu de la fundació de la Unió Catòlica (1881) i altres iniciatives de la jerarquia, acusades de liberalitzants. No el va pas calmar l'encíclica del papa Lleó XIII *Cum multa* (1882), dirigida als catòlics espanyols, ni una pastoral col·lectiva en el mateix sentit dels bisbes catalans de 1883".

El fet heu una singular importància social perquè "la labor de totes aquestes congregacions o institucions religioses fou la de contribuir decididament a cristianitzar la societat i les famílies (...) es creà un model de família i de pràctiques cristianes que ha durat justament un segle. Era una formació de pietat molt conservadora, basada més en una catequesi que en un raonament de la fe./ Es lluitava contra el vici, el pecat i el dimoni. Hi havia una proliferació d'al·lusions a les influències del dimoni, i d'aquí se seguien abusives

⁸⁸³ VALLÈS, Josep Ma. a GEC, 4, 292.

⁸⁸⁴ CARR, R.: *Espanya, 1808-1939*, pàg. 443 i ss. – ALMÉRICH, o. c. pàg. 55. – A. PLADEVALL, a o. c. pàg. 164.

pràctiques d'exorcismes i de creença en revelacions dubtoses. Una bona confessió era sinònim d'una conversió. Fugir del dimoni era donar-se a Déu, un Déu que sovint es trobava molt lluny de la vida quotidiana i les relacions socials". La pietat catòlica a Catalunya, així com la vida, muda les tendències en accedir a la Restauració i es va lligant a la Renaixença i a la recuperació de la identitat catalana que durant el segle ha estat combatent l'espanyolisme.

Les eleccions legislatives del 2 de febrer de 1876 tingueren una singularitat: Teodor González presentà la seva candidatura pel districte de Tortosa, com a conservador, però el guanyà la del general Manuel Salamanca Negrete (Martínez Campos i demòcrates) i en restà una enemistat visceral. Al cap de pocs dies, en trobar-se passejant per la vora del riu, González l'atacà i el tirà per terra: se citaren en un duel d'honor que no s'arribà a realitzar però Salamanca ho denuncià al cap provincial dels conservadors i al ministre de la Governació, i González fou destituït de diputat el 6 de març. El primer alcalde del nou règim fou Josep Oliveres Suera que, també, xocà aviat amb Teodor González que cercava el càrrec per a Trinidad García Bermejo i que aconseguirà el seu nomenament per al 1876-1879. A les primeres eleccions de la Restauració esdevingué elegit pel districte de Roquetes Albert Bosch Fustegueres, el qui serà reelegit el 1880, el 1881 i el 1891 com a candidat reformista. En saber que Carles VII havia escapat a França, se celebraren festes per l'acabament de la guerra civil. A l'abril el guarniment militar espanyol fins al pròxim gener passa a estar a càrrec del *Regiment Aragó 21*.

Enric d'Ossó, llavors, el 16 de març fundava la Germandat Josefina i un dels primers directors fou Julià Miranda, el qui pel 1909 serà bisbe de Segòvia. Uns dies més tard, el 2 d'abril, hostatjat a casa el seu fidel amic i company Agustí Pauli, determinà la fundació de la Companyia de Santa Teresa de Jesús, la qual resolia a Tarragona el dia 23 de juny, festa del Sagrat Cor.

Al terme del Mas dels Barberans es vedava l'entrada als ramats a les partides del Portell, Bosc Sobirà, Cova Cabridera, Basseta Nova, barranc dels Cocons i Cova Airosa pels incendis que se succeïen, perquè el 28 i 29 de juliol, a la partida del Marturi (Roquetes), es cremaren unes 100 Ha i s'hi vedarà el pastoreig, i el 29 abril es botà foc a la fàbrica d'en Canterer i, encara, el 28 de novembre explotà una caldera a la foneria d'en Massoni, amb un mort i diversos ferits. Eren els anys de l'inici del progrés industrial amb maquinària moderna i en aquest 1876 s'inaugurava, a la zona nord de les Ferreries, de la Fàbrica dels Francesos, amb obres dirigides pel francès Pau Chauvet i l'aportació de recursos locals: era la primera fàbrica d'oli de pinyolada i tenia una estructura pensada per exportar, esdevenint una activitat cabdal en la dècada de 1920.

El 30 de juny de 1876 el rei Alfonso XII signava la Constitució, una carta magna que era flexible i adaptable a qualsevol circumstància, feta al gust de tothom. El govern havia restat a mans dels conservadors de Cánovas, i l'havien de mantenir fins al 1881 que el traspassarien als liberals, segons els acords presos. Cal comptar amb què un partit no pot governar quan l'oposició domina l'assemblea, i per això i sempre que calgui faran que el rei dissolgui les Corts i convoqui unes noves eleccions que sempre es guanyen per majoria: sempre guanya el partit que organitza les eleccions, ja sigui des del ministeri de la Governació, o en els governs civils de les províncies i en els pobles. L'ambient local sempre és dominat per un cacic, l'home fort del poble, que porta vots als de dalt, fa els favors als de sota i gaudeix del servilisme de tots, tenint en compte que el cacic sempre està amb el partit que governa, sigui del color que sigui, i és el guanyador de les eleccions.

En el caire social cal comptar amb què els conservadors es mantenen com una resistència a la innovació, o sigui que els liberals constituïran la força progressista que, tard o d'hora, aconseguiran allò que cerquen: el sufragi universal, la llei de jurats, la llibertat religiosa, d'associació i de càtedra, de manera que la monarquia defensada per Cánovas acabarà essent democràtica.

El 1876 havia estat el de la fundació de Cercle Tortosí, al juliol, el de l'obertura dels portals del Rastre, el 25 de desembre, on els soldats deixaren de fer-hi guàrdia però, tanmateix, d'instal·lació a Tortosa les Carmelitanes Descalces i de la tornada dels jesuïtes al convent de Jesús, on fundaven el Col·legi, el Seminari i la Facultat encara que, sobre tot, s'elaborava la

nova Constitució que assignarà a les Corts el poder legislatiu amb el rei; la religió catòlica serà la de l'Estat que pagava el sou als eclesiàstics, i permetia la llibertat de consciència; i d'ençà que el sufragi serà restringit, i el poder executiu l'alternaran els dos partits hegemònics: conservadors i liberals, el qual fet comportarà la corrupció política amb el caciquisme que permetrà l'escalada catalanista per la seva ideologia regenerativa (1900-1923). La instal·lació del sucursalisme i el caciquisme faran de les eleccions una paròdia. La "restauració" de Cánovas marginarà dues forces polítiques catalanes: els republicans i els carlins, les quals es derivaran devers el catalanisme polític en aparèixer "*Lo catalanisme*" (1886), del republicà Valentí Almirall, i "*La tradició catalana*" (1892), del bisbe Torras i Bages, i amb la posterior síntesi doctrinal "*Compendi de la doctrina nacionalista*" (1895), de Prat de la Riba i Pere Muntanyola. El primer motor foren els federalistes i després els conservadors, els quals mantingueren el lideratge fins al 1923 que començarà a declinar. El fracàs d'uns i altres pot atribuir-se, tanmateix, al fracàs del bipartidisme espanyol quant al "problema català" que mai no compregueren.

Tortosa, quan la Restauració, en el sentit estricte era una ciutat de 20.580 habitants (11.177 dins el clos emmurallat, 3127 a la Casota i Raval de la Creu, Sant Llàtzer i Pampí, i 6.276 a Jesús, Bitem, els Reguers, Vinallop i Campredó; a La Cava, Jesús i Maria, l'Aldea, l'Enveja i Camarles en totalitzaven 3.477. Tortosa, amb 24.057 habitants, era un dels 25 municipis més poblats d'Espanya, amb una població superior a la de més de la meitat de les capitals de província. El aquest mateix moment Roquetes, amb 4.996 habitants, havia augmentat 879 veïns quant als 17 anys anteriors, si fa no fa la xifra que havia perdut Tortosa, i demogràficament era la tercera de la regió. Ulldecona en tenia 6.009 i era la segona. Lo Canar en tenia 4.133, lo Perelló 4.130, Amposta ocupava el sisè lloc amb 3.669 però amb el creixement espectacular del 33,37 % en 17 anys.

Al gener de 1877 el guarniment militar espanyol de Tortosa fins al pròxim abril fou el *Batalló Reserva Barcelona 40*; a l'abril passarà a ésser el *Regiment Filipines i Reserva Tarragona* fins a octubre que el rellevarà el *Regiment Albuera 26* fins al maig de l'any vinent.

En el primer dia de març Teodor González fou nomenat regidor de la Ciutat i sotmetia l'alcalde Trinidad García Bermejo al seu dictat i voluntat, i li creà molts maldecaps amb el seu autoritarisme i rauxa, com passava en l'afer dels Consums. Constituïa el primer quinquenni del govern gonzalista quan s'endegaren tots els projectes que el faran famós i li donaran l'aureola mítica de creador de la Tortosa moderna. Sembla ésser que en aquells dies tan sols el 5 i el 18 es distreia l'atenció en altres problemes com, en aquest cas, el fet que a la partida de la Muntanyola (Orta) hi haguessin incendis que derivarien en la veda al pastoreig.

El fet, però, fou que la societat urbana i els suburbis es van veure afectats per una altra qüestió: l'Ajuntament, l'alcalde Teodor González, determinava la destrucció de la muralla interior del Rastre i això comprenia un important paquet de mesures a adoptar, no sols per les gestions a l'exèrcit espanyol i a la seguretat ciutadana sinó que també perquè de feia dècades la ciutadania manifestava un ofegament, encadenada com estava la ciutat entre les muralles, i reclamava passeigs i parcs en un àmbit de ciutat oberta. El llarg debat mantingut per entitats de tota mena, pel municipi i per la premsa semblava com si culminés el 12 de març, quan es comença a derrocar la muralla del Rastre, els efectes de la qual havien causat tants desastres quan les barracades. S'hi oposà el ministre de la Guerra, és clar, però Teodor González en prescindí i comptà amb els efectes d'una operació de llampec, i sense oblidar l'afer que ja havia portat qüestions amb els militars el 1874: cinc dies després la muralla havia estat totalment destruïda. L'enfrontament, llavors, esdevingué directament amb el governador militar de la plaça tot comptant amb què comportaven nous problemes els ensorraments iniciats pels sectors occidentals de Remolins. La primera operació, aleshores, fou l'inici dels treballs d'anivellació i plantació d'arbres i jardineria del passeig central del Parc, el 4 d'abril, mentre que per la part del Vall o Rastre es procedia a l'obra de la Fàbrica de Gas, just on havia estat el Fossar del Rastre i tenint en compte que, fins que al 1913-1914 no arribi la Canadenc, a Tortosa el combustible serà el gas, per a l'enllumenat públic i per als habitatges.

“L'Església tenia una forta incidència en la burgesia i la menestralia benestant⁸⁸⁵; en canvi s'anava culminant la descristianització del món obrer. L'acció social de l'Església prenia un sentit apològic i benèfic: escoles d'infants, nocturnes per a obrers i dominicals, biblioteques parroquials, asils, hospitals i associacions caritatives, però la majoria d'obers, sotmesos a una propaganda constant que arrengrava els bisbes amb els capitalistes, renunciaven a les pràctiques religioses i es malfiaven de la paraula dels sacerdots”.

Així com es van escolant els anys del segle es pot comprovar com les devocions es mantenen orientades a l'Eucaristia, a la devoció al Sagrat Cor i a la Mare de Déu, a l'envigoriment de la família cristiana tot en el reforçament de les devocions a la Sagrada Família i a sant Josep. En el 1877 l'orientació eucarística explica la difusió de les Quaranta Hores i de l'Adoració Nocturna. Aquesta activitat religiosa amplament manifestada a Tortosa veurem com s'incrementarà amb la fundació de Maries del Sagrari, entre altres, tot passant per congressos de diversa magnitud que fomentarà el Congrés Eucarístic Internacional de Madrid en l'any 1911.

Llavors el dinamisme de l'Església s'aparellava al polític i social perquè el 20 de maig s'aplegaven els promotors per la reobertura de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica. Aquesta associació havia estat fundada el 1869 i ara es proposava una represa, amb nova empena i organització d'activitats. L'Acadèmia havia estat promoguda pel bisbat per defensar els postulats de l'Església davant el laïcisme derivat del Sexenni Revolucionari i, clausurada per ordre governamental el 1873, aleshores organitzava escoles nocturnes, amb 203 alumnes el 1879, activitats religioses, musicals, teatrals... culturals, esportives i lúdiques, tot fent per implicar-se en la vida civil. La gent que hi participà en els vint anys de la seva existència solia estar vinculada al partit conservador, al carlisme i al gonzalisme. Manuel Domingo Sol fou el director espiritual de les escoles de l'Acadèmia, una participació destacada, talment com el jesuïta valencià Antoni Vicent Tolz que en l'any 1887 iniciava per la diòcesi de Tortosa la creació dels Cercles Catòlics que estendrà arreu del país. La renovada associació s'ubicà a l'antic Teatre de la Mercè, al carrer del mateix nom. L'ample moviment de militància catòlica de l'Acadèmia generava, a nivell de l'Estat espanyol, en *Acción Católica Española*. El 30 de juliol es botava foc a l'exconvent de la Mercè.

O'Callaghan recordava que al juny de 1877 el governador civil de la província prohibia un romiatge a l'ermita de la Mare de Déu de la Providència, un acte inclòs en el programa de celebració de les noces d'or episcopals del sant pare Pius IX, sota el criteri de constituir una manifestació política. Vilamitjana rebatia humilment les afirmacions del governador però respectava el determini del poder i, en el seu escrit, manifestava en el to que el definia: *“Por lo demás, no pudiendo orar y cantar las alabanzas de Dios y de la Virgen, en las calles de la ciudad y caminos que llevan á su devoto Santuario, lo harémos en el templo y en nuestras casas, desde donde llegarán tambien hasta el trono del Excelso nuestras voces y votos; y cuando ni eso podamos, como es posible y aun probable suceda en la espantosa crisis que amenaza á la Europa y al mundo entero, nos quedarán todavía otros oratorios tan sagrados como el de Nuestra Señora de la Providencia; nos quedarán la espesura de los bosques, la soledad del desierto, las cuevas de los montes y las catacumbas de los primeros cristianos; nos quedará el inviolable secreto de la conciencia y la solemne publicidad del patíbulo, donde oraron los mártires, donde oró el rey de los mártires, y fué oído pro sua reverentia; donde aquellos predicaron á Cristo; desde donde fecundaron con el riego de su sangre el campo de la Iglesia, y donde muriendo vencieron las potestades de las tinieblas.”*

El nou pas donat per l'Ajuntament fou la ratificació de l'acord, el 22 de maig, de fer retirar els calafats de les barraques del Camp dels Titets (drassanes). A l'abril l'havia expropiat, al cap d'una dura polèmica, i just allí s'abocarà la runa de les muralles derrocades. Als Titets s'hi començaren a arrencar els arbres i es procedí al desmuntatge parcial dels edificis de les velles drassanes (passeig de les bicicletes i muntanya artificial del Parc) per tal d'eixamplar la ciutat i fer el Parc. Els calafats, picapedrers i filadors iniciaren un plet contra l'Ajuntament per bé

⁸⁸⁵ A. PLADEVALL, a o. c., pàg. 165.

que Teodor González i l'alcalde Trinitat Garcia de Bermejo en prescindiren i manteniren l'acció. La marineria tortosina retrocedí des del pas del tren.

L'alternança de l'Església potser que fou el fet que en el primer dia de juny començaren les festes jubilers de Píus IX, el pontífex del *Syllabus*, de la Infalibilitat i de la Puríssima. Tanmateix, en aquell any 1877 en el qual Asaph Hall (1829-1907) descobria les llunes de Mart i que moria a Londres el general Ramon Cabrera, el 17 de juny la Casa de la Ciutat acordava a iniciar els tràmits per enderrocar les muralles i donar pas a l'eixampla del Temple, i el 5 de juliol resolía la construcció del Mercat, situant-lo al Passeig de Ribera, i s'encomanava la redacció del projecte al mestre d'obres Jaume Ortega. L'empresa privada estava posada, aleshores, amb la construcció del Passatge Franquet, unes capdavanteres galeries comercials.

La devoció popular havia portat a realitzar un romiatge o excursió teresiana a Alba de Tormes en el mes d'agost i després, el 12 d'octubre, al raval de Jesús s'inaugurava el convent i noviciat de la Companyia de Santa Teresa de Jesús. Una de les fundadores havia estat Sadurnina Arasa i una de les primeres monges de l'orde la tortosina Mariana Pauli Baulenes. A la solemnitat de la festa i moviment de devots que comportà, les autoritats eclesiàstiques dertosenses foren acompanyades per un bisbe de les Califòrnies.

L'Església recuperava, després la Revolució de Setembre, els dos edificis del Seminari, en un dels quals creava un col·legi de segon ensenyament. El bisbe Vilamitjana, tanmateix, procedia a visitar tota la diòcesi,

A Roquetes es fundava, al mes de novembre, la Societat Roquetense que serà coneguda com Cercle Catòlic o Cercle Vell i que generarà el Sindicat Agrícola Catòlic, situat al carrer d'en Rebull i, encara, existent al 1928. A 1915 ja s'haurà construït la Casa del Sindicat, a la vora del canal, amb cafè i teatre, agrupant la pagesia catòlica i dretana enfront de la Societat Recreativa i Musical La Lira, la qual agruparà els sectors més laics. L'associació organitzava un grup de teatre i per un temps curt acollirà una escola de La Salle, dels Germans de les Escoles Cristianes⁸⁸⁶.

A Tortosa, en tancar-se l'Institut de Segon Ensenyament s'obria, en suplència, el municipal Col·legi Dertosense, dirigit per Baltasar Nòria, apotecari, el qual durarà nou anys. En el mateix sentit, el bisbe Benet Vilamitjana traslladava tot el Seminari des dels Reials Col·legis a l'antic convent de la Companyia de Jesús del carrer Montcada, i a la vella seu universitària fundava el Col·legi de Sant Lluís Gonzaga (curs 1877-78), el qual regentaren els jesuïtes, i amb cursos de primària i secundària, també amb els de batxillerat, es consolidava fins al 1928 com a centre de formació dels fills de les noves classes socials benestants: fins al curs 1887-88 els professors de l'Institut de Tarragona vindran a Tortosa a examinar els alumnes (agregat a l'Institut provincial): per primer cop fou en el curs 1888-89 quan els alumnes hagueren d'anar a examinar-se a Tarragona. El 1891, per una R. O. del mateix any, els professorat haurà de tornar a examinar els alumnes a Tortosa. A l'octubre Manuel Domingo Sol s'encarregà de la càtedra de Religió i Moral. En aquell mateix curs 1877-78, el de la fundació, Enric d'Ossó Cervelló s'encarregà excepcionalment de les classes de Matemàtiques, i també en foren professors: Josep Fornells (Batxiller en Filosofia i Lletres, professor de Llatí i Espanyol, primer curs, i de Psicologia, Lògica i Ètica), Ramon O'Callaghan (Batxiller en Filosofia i Lletres, professor de Llatí i Espanyol, segon curs, i de Retòrica i poètica però, de fet, no exercí mai cap càtedra sinó que es limità a deixar el seu nom), Josep Duart Torrents (Llicenciat en Filosofia i Lletres, professor de Geografia i Història), Eduardo Andrés (Doctor en Ciències Exactes, professor de Matemàtiques de primer i segon curs), Pere Rexach (Llicenciat en Ciències Físiques, professor de Filosofia i Higiene, Història Natural, Física, Química i Agricultura), i Ramon Querol, Joan Bta. Altés, Joan Sol, Joan Guimerà, i a l'any següent s'incorporà Bernat Fontcoberta (Llicenciat en Farmàcia). El Seminari es traslladava llavors al gran edifici del carrer Montcada, a l'antic convent dels jesuïtes.

Cal comptar amb què en els darrers temps la política i la societat han pres consciència de la necessitat que l'ensenyament arribi a tothom des de la infantesa i que tal projecte també

⁸⁸⁶ L'edifici serà incautat pel Comitè Antifeixista i ocupat pel Centre Republicà per bé que, restablerta el 1938, no se'n sortí i es dissolgué en la dècada de 1940.

ha d'incloure la dona. El nou plantejament en una societat d'immensa majoria analfabeta comprometrà l'Església i explica la creació de noves congregacions arreu del país, en una gran mesura destinades a l'educació de la dona, així com l'entrada de congregacions estrangeres per acabar d'omplir el gran buit existent.

En tal estat d'opinió es comprèn perfectament que les classes socials més humils i en la massa obrera es manifestés una voluntat paral·lela que portarà als centres d'obriers catòlics i als patronats de joventut obrera que el 1893 presentarà a la diòcesi un volum de 1.760 escoles parroquials i 2.240 de nocturnes, en el qual moviment haurà estat decisiu el bisbat per bé que també les monges de la Consolació i les Teresines, de Manuel Domingo Sol i de la Companyia de Jesús. La Restauració, de fet, deixava a mans de l'Església la instrucció i la formació del jovent.

També en l'any 1877, el 12 d'octubre, es posava en marxa el noviciat de la Companyia de Santa Teresa que Enric d'Ossó havia creat l'any passat a Tarragona, i per a tal afer emprava uns terrenys pròxims al monestir de les carmelitanes descalces que ell mateix havia portat en el curs de l'any anterior, tanmateix, el qual fet molestava a aquestes religioses i encetava una mena de conflicte que amargarà la vida d'Ossó que patirà el rebuig dels seus col·laboradors, dels seus amics i àdhuc del mateix bisbe, i la mort se l'emportarà sense viure el goig de la reivindicació que li farà la Santa Seu.

Els anys 1877-1880, amb les alcaldies de Trinidad García Bermejo i de Teodor González, seran recordats com els de l'inici de l'enderrocament de les muralles que fins llavors havien estat intocables i, tanmateix, quan Teodor González consolidà el control sobre l'organització del partit i quan tot seguit calgué que s'enfrontés al grup dirigit pels germans Homedes Cabrera, nebots del general carlí, els que s'havien incorporat als rengles conservadors encapçalats per son cunyat, l'advocat Josep Franquet Ferreres. Els conservadors cabreristes seguien el sector més dretà i confessional del partit dirigit a Madrid per Alejandro Pidal i creaven el periòdic "*El Correo de las Familias*" (1877-1882), a l'empar de l'Església i integrista, el qual perdurarà fins al 1882.

El començament de l'any 1878 restà marcat per la celebració del setè centenari de la "baixada de la Cinta" i el 13 de gener la Confraria nomenava una comissió per organitzar una commemoració⁸⁸⁷. L'Ajuntament començava, el 23 de gener, l'enderrocament de les muralles del Temple, uns treballs que duraran fins a les primeres setmanes de 1881 i que ocuparan més d'un centenar d'obriers. Quasi simultàniament començava una acció semblant a Remolins. La notícia sorprenent arribava, però, el 7 de febrer i per raó de la mort del sant pare Pius IX. Les campanes de totes les esglésies de la ciutat tocaren a morts i arreu es detectava un sentiment de tristesa i d'impotència. En el mateix mes se celebrà un *Te Deum* i es declarà festiu el dia de l'elecció del nou papa Joaquim Pecci, amb el nom de Lleó XIII.

Els ramats semblen comportar els mateixos problemes, sempre relatius al manteniment i qualitat de les pastures i per causa dels incendis que solen provocar els pastors per tal de millorar-les, i en aquest any es concreten dos incendis que preocuparen, un el del 24 de març a la partida del Riu Sec i de la Vall d'Uixó, on es cremaren 400 Ha i un altre el 14 de juny al barranc del Regatxol: conegudes les causes i a la vista dels efectes, el municipi hi vedà el pastoreig. EL 22 d'abril ens en pot donar una raó el romiatge que portà la Maredeu de l'Aldea en demanda de pluja, per causa de la forta sequera. Al setembre, encara, s'evidenciava el mal any que s'estava passant per raó de la manca de pluja i de collites. La molta misèria dels jornalers, en conseqüència, havia fet que en arribar el moment no es poguessin cobrar els impostos, i en derivava una amenaça d'embargament de béns i que al temps de l'entrada a l'automne fossin assassinats tres cobradors d'impostos, un a la Sénia.

Teodor González arribava a fer-se càrrec de la direcció del Partit Liberal-conservador en l'àmbit provincial, però actuant des de Tortosa. El 27 de març, essent alcalde el seu seguidor Trinidad García Bermejo esdevenia un veritable estat de guerra quan González s'encaparrà a substituir la recaptació de Consums del sistema de *fielatos* pel de repartiments, un sistema que

⁸⁸⁷ JOVER, o.c. 179.

afectava l'extraordinari, i hi hagué un avalot de les dones de Jesús (400 dones) per demanar la supressió del Repartiment municipal, puix que no el volien pagar.

El descontentament era popular i al poble poc li importava la festa que es feia l'11 d'abril per la primera pedra posada al Col·legi Sant Josep, o que als Quarters fos el *Regiment Borbó 17* el que constituís fins al desembre el nou guarniment militar de Tortosa, el cas era que dilluns 17 de juny Teodor González havia impulsat l'alcalde Bermejo a tirar endavant l'afer dels Consums, amb expedients expropiadors als impagats, de manera especial als petits comerciants i als pagesos dels ravals. A resultes del repartiment elaborat, se'n posaren anuncis i es determinà la data de la subhasta, puix que l'Ajuntament volia subhastar unes cases embargades als contribuents morosos, però no hi hagué postors: just allò que va haver foren greus desordres a Jesús, i les dones entraren a Tortosa en manifestació de protesta i anaren al govern militar, on els digueren que allò no era cosa seva. Llavors van fer cap a Casa la Ciutat, on acudiren el jutge Molina i l'alcalde Trinidad Garcia de Bermejo, el testaferró de González, i en haver-los estat permesa l'entrada de sis dones en comissió, aquestes mantenien una actitud agressiva i insultant i això féu que acabessin per ésser tancades a la presó: llavors s'avalotaren les 500 dones que hi havia al carrer i, a la fi, demanaren que se les tanqués a totes: les van fer marxar, com van poder, i el tema romangué sense resoldre.

La tensió popular no permetia l'ajornament de l'afer i l'Ajuntament no destacà per la seva eficàcia i per això no fou casual que el 20 de juny, dijous, festa del *Corpus Christi*, esclatés la revolta iniciada a Jesús, per la qual els contribuents s'oposaven a les disposicions derivades dels Consums. La manifestació féu cap davant Casa la Ciutat puix que anaven a ocupar-la. La massa era d'allò més agressiva. Se sabia de l'organització d'aquest moviment i l'alcalde hi era amb alguns funcionaris i la força pública que els manifestants van fer per empènyer escales amunt, en haver envaït el pati. Els guàrdies municipals actuaven amb prudència i no hi hagué enfrontaments, puix que l'alcalde Bermejo havia manat als funcionaris que actuessin pacíficament. L'alcalde se sentí impotent davant l'empenta dels manifestants i acabà per traspasar l'autoritat a l'exèrcit, el qual dissolgué els manifestants⁸⁸⁸. De dijous a diumenge s'escampà la convocatòria de trobada per fer la revolució, arreu del terme, amb amenaça de represàlies de no fer-ne cas. L'autoritat, silenciosament, a la nit de dissabte féu que la Guàrdia Civil ocupés la Casa de la Ciutat.

Diumenge 23 de juny, al voltant de les 11 del matí es reuní una gentada pel carrer d'en Carbó i la taberna o casa Borla, una gernació que acabà per moure's cap a la Casa de la Ciutat, dita també del Comú. La Guàrdia Civil els impedí l'entrada, des del pati i se suposa que amb els fusells prests. Els ciutadans no retrocediren, la cridòria ensordava, els ànims s'encenien, potser que algun tricorni rodà per terra per causa del calbot donat per alguna dona i, davant el perill que hi havia de complicar les coses amb la batussa que es formà i que creixia, calgué cridar l'exèrcit. Se suposa que la multitud s'hagué de dispersar i que els cops de culata, les puntades de peu als caiguts a terra i els apallissaments foren el diàleg amb el poder, com sempre.

Ben segur que ningú no s'ho esperava però dimecres 26 de juny, a Madrid, moria la jove reina Maria Mercè d'Orléans-Montpensier, als sis mesos de casada amb Alfonso XII. L'endemà, el 27, fou un dia especial perquè a la impressió que feia la mort d'una noia jove que, a més a més, era reina, s'unia al clímax resultant i al fet que les bateries de la ciutat haguessin estat disparant una salva cada quart d'hora. Per si tot plegat fos poc, el 6 de juliol i en fer una excavació a la finca del marquès de Bellet, a Mianes, se sulsia el terreny i atrapava cinc treballadors que, havent-los alliberat, moriren en portar-los a l'Hospital de la Santa Creu.

Quan el mes d'agost entrava a les acaballes es van poder veure els preparatius i el dia 30, divendres, començaven unes festes de la Cinta del tot especials: programades fins al 10 de setembre, se celebrava el set-centè aniversari de la "baixada" de la Mare de Déu per lliurar la seva Cinta o cintó als tortosins i es difonia el "*Programa de las Fiestas con que la municipalidad, Señor Obispo, Cabildo Eclesiástico, Real Cofradía y demás corporaciones de Tortosa, solemnizarán el séptimo cenar del descenso de la Virgen Santísima a esta ciudad*

⁸⁸⁸ VERGÉS, o.c. 2.115-116 / SALVADOR, o.c. 88

entregando a sus hijos los tortosines el Sagrado Cíngulo que con tanto entusiasmo como devoción éstos han venerado y veneran". A les 7 del matí hi hagué una desfilada d'agrupacions musicals, dolçaines i timbals per acompanyar els majordoms i *capellers* de la Reial Confraria per invitar a la festa i realitzar la capta.

L'endemà dissabte, 31 d'agost, a les 11 sortia de Casa la Ciutat la comitiva de gaiters, timbalers, gegants, capgrossos i tarasques, seguits pel pregoner i pel ban i cavalcada anunciadora de les festes, i amb fort xivarri recorrien els carrers de la ciutat. A les 12 totes les campanes tocaren al vol. A les 3, a la seu, van haver solemnes vespres i matines, presidides per les autoritats. A les 4 una comissió de la Confraria, al pati del Teatre, lliurava a 250 *menesterosos* unes cèdules, racions de pa, bacó, arròs i fesols. A les 7, a la capella de la Cinta, es cantava el rosari amb acompanyament orquestral.

El primer dia de setembre, diumenge, a les 9 del matí tocaven al vol totes les campanes de les esglésies i mitja hora després recorrien els carrers els gegants, capgrossos i tarasques acompanyats per gaites i timbals i, a l'ensens, sortien les autoritats de la Casa de la Ciutat i assistien a la missa pontifical de la Cinta, oficiada pel senyor bisbe i en la celebració del setè centenari de la baixada de la Cinta, amb un lluit sermó del jesuïta Andreu Martorell. A les 12 l'alcalde Antoni Oliveres inaugurava al Cercle de la Joventut una mostra de labors, amb discurs de l'advocat Josep Franquet Oliveres. A les 4,30 el consistori es traslladava a la seu, d'on sortia la processó de la Cinta: *"romperán la marcha las tarascas, enanos y gigantes, con la correspondiente gaita y tamboril. Seguirán dos pendones y las banderas de los gremios. Después los niños y niñas de las Casas de Beneficencia acompañando la imagen de San Vicente de Paul. Seguirán cuarenta y seis niñas alegóricamente vestidas, llevando cada una un escudo en que va inserto un versículo de la letanía de la Virgen. En el centro irán colocadas por su orden las ocho heroínas de la Biblia, las virtudes, y el descenso de la Virgen con un coro de doce Angeles./ A continuación vendrán por el orden que se marcará por la Autoridad, los Gremios y Cofradías con sus estandartes y Santos Titulares./ Seguirá la bandera de la Real Cofradía, que llevará el Iltre. Sr. Gobernador militar de la Plaza, acompañado de un brillante cortejo./ Después irán las doce Tribus de Israel con veinte y cuatro ancianos llevando un cirial cada uno, todos los que en unión con los Capilleres de la Real Cofradía de la Virgen, llevada bajo palio y en andas por doce Sacerdotes vestidos de dalmáticas: acompañarán a la Reliquia los Señores Mayordomos y Capilleres de la Real Cofradía. Seguirá detrás el Iltre. Sr. Obispo, la Iltre. Municipalidad, y cerrará la marcha un piquete y música"*.

A les 10 del matí de dilluns 2 de setembre, talment com en los pròxims nou dies, hi hagueren solemnes oficis a la capella de la Cinta, presidits per la Reial Confraria. A les 6 de la tarda i següents de l'Octava, a l'altar major es realitzà la novena amb acompanyament d'orquestra i prèdica del jesuïta Andreu Martorell. Dimarts 3, al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, a les 10 h. se celebra l'acte i es llegeix el dictamen del *Certamen Científico-literari de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica*. El president de l'Acadèmia era llavors Ramon Foguet i el secretari Manuel Balaguer. En el certamen actuava de secretari el canonge Francesc Vilaret. Aquest fou el primer certamen que es convocava a la ciutat. A les 15 h., a la sala de conferències del Seminari, hi hagué un altre acte acadèmic en el marc de les festes⁸⁸⁹. L'endemà, dissabte 7, a les 12 les campanes tocaren al vol per anunciar la imminent Octava. El dia 8, dilluns, destacava el solemne ofici que se celebrà a la seu, amb l'actuació d'una orquestra, i ocupava la sagrada càtedra fra Plàcid Villarubias, de l'Orde Benedictina. La congregació de joves de Sant Luís Gonçaga celebrà una sessió extraordinària a la sala de conferències del Seminari. La catedral estava d'allò més ben guarnida i el claustre il·luminat durant la novena. El dia 10 se celebrà a la seu i a la capella una missa pels confreres difunts. Durant l'Octavari els carrers celebraren les festes dels seus patrons titulars, i els casinos i societats organitzaren balls, i les finestres i els balcons estaven guarnits i a la nit il·luminats i formant una infinitat d'estels que brillaven en aquell vessant del daurat setembre.

⁸⁸⁹ JOVER, o.c., 182.

El 1878 s'escolava del tot i els ciutadans passaven per l'increïble fet del 30 de setembre, en el qual dia s'escapoliren de la presó nous presos condemnats per homicidi, i per l'aquarterament general de tropes del 25 d'octubre, després que en Joan Oliva intentés assassinar el rei Alfonso XII, disparant-li un tret quan passava pel carrer Major de Madrid, i per la demanda del 25 de novembre per aconseguir autorització per l'estudi d'un tramvia que unís el barri de la Creu amb el poble veí de les Roquetes o la declaració oficial d'abandonament que sofria el Pont de Barques d'uns dies després, el 30, i, potser, de la vinguda al desembre del Regiment *Filipines 52* que rellevava al desembre als Quarters com a "força d'ocupació" fins al pròxim mes de juny i, encara, per l'aparició del periòdic *El Bien Público*, fundat per Lluís Bernis i Manuel Domingo Sol. Potser que, encara, es parlaria de la fil·loxera a Catalunya (1879-1895) que tants estralls causava, de la Llei Electoral amb el sufragi universal i de la Foneria Sales per fabricar maquinària agrícola i equipaments de molins artesanals d'oli i d'arròs, amb l'ampliació de tota mena de maquinària pesant. La notícia esdevenia quan clergues i ciutadans s'assabentaren que el 16 de desembre havia estat presentat per a bisbe de Tortosa l'eclesiàstic Francisco Aznar y Pueyo perquè Benet Vilamitjana, després d'haver viscut un llarg i permanent conflicte en un període revolucionari i havent-se-les de veure amb el poder civil, era traslladat a Tarragona com arquebisbe i primat d'Hispania, després d'una llarga i profitosa gestió. En aquell any de 1878 la província franciscana es restaurava amb un primer convent obert a la Vila-reial, al qual en seguiran d'altres.

Benet Vilamitjana fou elegit arquebisbe de Tarragona el 28 de febrer de 1879, el qual nomenament refusava inicialment mentre que persones ben influents gestionaven en tal sentit i el Capítol de la seu transmetia una comissió a Madrid a prop del nunci. La consulta a Roma només reiterà la decisió presa pel sant pare i Vilamitjana, doncs, es traslladava a Tarragona en el mes de juliol.

A la seu metropolitana, i a desgrat de la seva edat, mantingué la línia de treball i d'objectius practicada a Tortosa, de manera especial en el caire pastoral. Reorganitzarà la institució de les Germanes de la Candela, les dotà d'un estatut, normalitzà la situació dels Pares Missioners de la Selva i es féu càrrec de les despeses per instal·lar-los en una altra casa a Tarragona, millorà el decadent monestir femení de Vallbona, l'any 1886 féu construir un nou seminari conciliar i fundà la parròquia de sant Pere, al barri del Serrallo. Rebia un homenatge en el mateix any, dels tarragonins i dels tortosins, amb motiu de les noces d'or com a sacerdot i les d'argent com a bisbe, al qual homenatge s'incorporaren els altres prelats de la Tarraconense i el sant pare Lleó XIII.

Vilamitjana fou autor de dos volums de sermons (1888), d'un "*Compendio de Historia de la Edad Media*" que s'utilitzà molt temps com a volum pedagògic als seminaris i de molts escrits de tipus pastoral. La vellesa no afectà la seva capacitat de resposta, essent enèrgic davant la injustícia i donant sortida a nombrosos escrits, destacant en l'acció contra les escoles laiques: els seus escrits es publicaven més endavant, formant un volum de 800 pàgines amb pròleg del tortosí Benet Sanz Forés, llavors arquebisbe de Sevilla i cardenal. Moria a Tarragona, el 3 de setembre de 1888, als 75 anys, i fou enterrat al presbiteri de la capella del seminari, segons la seva voluntat, i ell mateix redactà la inscripció que presenta la llosa:

**MORTALES EXUVIÆ BENEDICTI VILAMITJANA ET VILA,
EPISCOPI DERTUSENSIS ET ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS.
VIXIT ANN. LXXV. MENS. X. DIES XXIX.
ARCHIEPISCOPUS ANN. IX. MENS. VI. DIES IV.
OBIIT DIE III SEPTEMBRIS ANN. MDCCCLXXXVIII.
I. P. CHRIS. R.**

Bibliografia: Bayerri, 1959, 898, 928 i 941; *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*.3, pàg. 684-685 (Miravall, Ramon); **GEC**. 15, "*Vilamitjana i Vila, Benet*" (Pladevall, Josep), pàg.488; **Jover**, 1973, pàg. 56; **Matamoros**, 1932; **O'Callaghan**, 1896, pàg. 254-267; **Sancho**, 1859; **Villanueva**, 1806, vl. 5.- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bvillam.html>

Francisco Aznar y Pueyo

(6 juliol 1879 – 29 juny 1893)

Francisco Aznar y Pueyo havia nascut a Panticosa, a l'Aragó, el 29 de maig de 1821. Doctorat en Teologia a Saragossa, fou canonge a Tamarit, Girona i Tarragona. Havia estudiat als escolapis de Jaca i a les universitats d'Osca i de Saragossa, on també exercí de professor de Teologia a tots dos llocs. D'ençà de 1854 i per molts anys fou rector de Tamarit de Llitera, d'on el 1862 passà a Girona com a secretari de govern del bisbe conservador Constantí Bonet i fou canonge d'aquella seu, essent traslladat a l'arquebisbat de Tarragona el 1875).

El 28 de febrer de 1879, a 57 anys d'edat, era preconitzat bisbe de Tortosa,. Arribava a la capital de l'Ebre en el moment que l'Ajuntament, el 8 de febrer, havia aprovat el projecte del colossal Mercat i s'havia resolt la barbaritat de tombar la bella font gòtica de la Plaça de la Font, això poc abans de la riuada del riu del 21 de febrer, amb les fangoses aigües cobrint el carrer Montcada, incomunicant l'església del Seminari, de Sant Antoni i el monestir de la Puríssima Concepció Victòria però també el palau episcopal

A Tortosa hi havia un a intensa activitat política i, consolidant el cacicatge que permetia la situació, al febrer Teodor González perseguia els periòdics que li eren més crítics que, en tal moment, eren "*El Noticiero Dertosense*", propietat del conservador Canyer i fundat recentment per Lluís Bernis, del qual feia clausurar la impremta que calgué traslladar a Roquetes per poder continuar treballant. Mentrestant semblava ésser que sos germans Július i Josep González havien agredit físicament en Bernis. El 17 de març cessava l'alcalde Garcia Bermejo i, després d'un lapse de 35 dies sota la responsabilitat de Ramon Rodríguez Vázquez, era nomenat per al càrrec el mateix Teodor González. Les eleccions legislatives, però, es realitzaven el 22 d'abril i entrat el març, el dia 6, moria Alexandre Passanau i se l'enterra al cementiri civil. L'altra notícia rellevant del mes de maig fou la partida del bisbe Benet Vilamitjana, el qui pel mes de juliol prendrà possessió de l'arquebisbat de Tarragona.

En el mes de juny el guarniment militar espanyol a Tortosa, fins al pròxim abril 1881, passava a ésser el Regiment *Guadalajara 20*, encara que després restarà sense tropes fins al juliol.

Les eleccions municipals del primer dia de juliol de 1879 tornaven a portar d'alcalde Teodor González, el qui s'hi mantindrà en els dos pròxims anys amb Ramon Rodríguez, Francesc Mercer, Francesc Demets, Josep Ma. Pinyana Cabrera, i Mateu Díaz com a tinents d'alcalde⁸⁹⁰. Així començaran els temps de les grans obres municipals que li seran atribuïdes, i progressarà l'inútil enderrocament de les muralles, ben de pressa, s'iniciarà la urbanització de l'Eixampla, s'iniciaran els tràmits per la construcció del Canal de l'Esquerra, el projecte per desviar el barranc del Rastre cap a la Xiquina mitjançant una conducció per sota del Castell fins a Remolins, el pont metàl·lic (amb un primer avantprojecte dels enginyers Angulo i Lázaro, a 1881), l'estudi d'una nova línia ferroviària per establir una sortida de l'Aragó a la Mediterrània per Tortosa o ferrocarril de Val de Zafán a Sant Carles de la Ràpita... També s'investigarà la propietat del cobert de la Llotja per tal de reclamar-la⁸⁹¹. Llavors es restablien els consums per oficines de burots (*fielatos*) i es tancava el portal del Rastre. També serà una obra espectacular la variació de la rasant del Coll de Sant Joan-carrer de la Unió, amb un rebaixament de prop de dos metres. Moltes cases restaren amb els fonaments enlaire⁸⁹². L'obra serà molt criticada i tinguda per una bogeria i, en caure el seu equip, serà paralitzada i no s'acabarà del tot fins a vuit anys després, amb el darrer alcalde gonzalista Eduard Rico: hi ha un piló que ho recorda, de l'any 1900. El primer dia de juliol també esdevenia el nomenament del nou alcalde de Roquetes, en Francesc Fonollosa Hierro (fins a 1 juliol 1883)

Francisco Aznar y Pueyo, el qui havia arribat amb l'etiqueta d'ésser ultraconservador, el 6 de juliol era ordenat bisbe de Tortosa, al cap d'un mes d'haver complert els 58 anys, el dia 13

⁸⁹⁰ PALOMAR, J.: *Costumbres...*, p.12

⁸⁹¹ MESTRE, F.: *La Zuda* 66/67, p.131-132

⁸⁹² TALLADA CACHOT, F: "*Política económica de González*", *La Zuda* 66/67, VIII-IX 1918. Ara connexió entre el carrer de Sant Blai i el Teodor González, on encara es conserva un testimoni epigràfic de l'època.

prenia possessió del bisbat i el 19 entrava a la ciutat, en una espectacular rebuda. El 10 d'agost publicava la primera carta pastoral.

En el mes de juliol apareixia el bisetmanari "*La Gaceta de Tortosa. Periódico de avisos y noticias*", el portaveu dels republicans possibilistes, o sigui, dels que sota el comandament d'Emilio Castelar havien acceptat a col·laborar amb la monarquia restaurada, i Pere Llanes n'assumia la direcció. L'estiu va ésser calorós i en destacaven dos incendis: el primer, el 20 d'agost, a la partida del Montsagre i el fet derivarà en la veda al pastoreig; el segon en el dia 22 a la partida de les Fagedes del Mont de la Fou (La Sénia) on, també, s'hi vedarà el pastoreig.

Al setembre el bisbe Aznar patrocinava l'edificació de la residència d'ancians, amb l'obra i instal·lació de les Germanetes dels Pobres al convent immediat al barranc de la Llebre que els caputxins hagueren d'abandonar el 1835⁸⁹³. Les Germanetes dels Pobres era la congregació que santa Joana Jugan havia fundat el 1839 a Saint Servant per tal d'acollir vells necessitats i que se sostenia de la caritat popular i, havent estat convocades a fundar un asil a Tortosa, per la crida i amb el suport del bisbe Aznar, ara iniciaven la seva obra en instal·lar-se al convent. Semblantment

les germanes Redemptoristes i el Col·legi Sant Josep, tanmateix, fundat per mossèn Manuel Domingo Sol, rebia els primers alumnes: el 16 de març de 1876 el sacerdot Enric d'Ossó havia fundat l'associació josefina i en aquest 1876, amb el suport del bisbe Aznar, fundava la congregació religiosa teresiana o Companyia de Santa Teresa per bé que aconseguia portar les carmelitanes descalces, l'orde que santa Teresa havia fundat a Àvila en l'any 1515, puix que hi tenia una especial devoció i havien esdevingut positives les seves gestions a prop de Magdalena de Grau i de Gras, el 1876-1877, perquè els fes donació d'uns terrenys que posseïa a Jesús, tot plegat amb l'ajut del bisbe Vilamitjana i del Capítol de la seu, i també del canonge Penyarroya i de dos sacerdots més: les primeres monges procedien del convent de l'orde a Saragossa i el convent emprava els noms de Sant Josep i Santa Teresa i era l'únic en la demarcació diocesana de Tortosa. El 23 de juny de 1876 Enric d'Ossó posava la primera pedra a la Companyia de Santa Teresa, en fundar el col·legi de Tarragona, sobre tot preocupat per la manca de formació de les noies, i per això ara funda a Tarragona una associació de mestres catòliques, sense hàbits ni vots, amb la col·laboració d'un grup de joves catequistes, essent la tortosina Sadurnina Jassà la primera directora, pel la qual raó se la té com a cofundadora de la congregació, i en la fundació l'acompanyen Dolors Llorach, Ma. Josepa Audí, Ma. Cinta Talarn, Teresa Blanch, Teresa Guillamon, Teresa Pla i Agustina Alcoverro. L'Església del moment no ho pot capir i les obliga a portar hàbit, amb vots i vida en comú. Ossó fundava el col·legi de Tortosa, a Jesús, el 12 d'octubre de 1879, en el terreny adquirit de la sra. Grau per a les carmelitanes descalces, el qual també ha de fer de noviciat, uns fets que li portaran un seguit de dificultats i de dures lluites internes en la institució. També fundava la Germandat Josefina, dedicada a homes.

La Companyia de Jesús, tanmateix, havia tornat el 1877 i tenia instal·lat al *Collegium Maximum* de la Província d'Aragó, de Jesús, unes facultats dedicades a Filosofia i a Teologia. L'Església, arreu i d'especial manera a les capitals diocesanes, mantenia una forta i creixent incidència en la burgesia i en la menestralia benestant. La Ciutat, en aquest moment, en forma de subhasta pública posava a la venda el Teatre l'Ebre, obrat el 1848, el qual adquiria el mateix bisbat el 1879 per instal·lar-hi l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, en l'òrbita de l'alcalde Teodor González, on es mantindrà l'activitat teatral.

En aquest any 1879 l'Ajuntament tombava el portal de Sant Joan del Camp o de Sant Francesc, on el Coll de Sant Joan es troba amb l'Eixampla modernista, i procedia al desmuntatge i emmagatzemament de la façana de la font gòtica de la Plaça de la Font per eixamplar la plaça que portarà el nom d'Agustí Querol. El 8 de novembre el bisbe Aznar promovia una subscripció per socórrer les víctimes de les inundacions de les regions

⁸⁹³ Les Germanes dels Pobres foren molt ben acollides i seran sempre respectades, àdhuc en els pitjors moments polítics i en la mateixa revolució de 1936, i cobriran exemplarment aquest destacat servei fins al 1985 quan, mancades del personal suficient, se'n retiraran tot deixant l'afer a mans del bisbat que ho revitalitzarà amb el nom de Residència Diocesana de Sant Miquel Arcàngel.

valencianes i el 23 de desembre, damunt Nadal, esdevingué un aquarterament de tropes per raó d'un nou atemptat contra el rei Alfonso XII.

L'any 1880 portava aviat la infausta novella de la mort a Barcelona, el 15 de gener, del novel·lista tortosí Antoni Altadill, autor de "*Barcelona y sus misterios*", entre altres obres d'abast nacional. Un decret del 2 de febrer mena devers un pla d'unificació del Dret Civil a nivell de tot l'estat espanyol i les protestes seran unànimes per part de les corporacions, professionals i altres. Llavors es crearà una Comissió de Defensa del Dret Civil Català, la qual adreçarà un memorial a les Corts espanyoles. Una de les adhesions rebudes per la Comissió serà la del Bisbat de Tortosa i Benet Vilamitjana, el bisbe de Tortosa que ha passat a ésser arquebisbe de Tarragona, dirà: "*que sigui conservat el Dret català i continuï essent ben catalana la nostra Catalunya*".

El col·lapse de l'Ebre seguia evidenciant-se, i amb ell el retrocés econòmic de Tortosa, perquè el 28 de febrer un bergantí-goleta francès amb càrrega de pipes buides s'enfonsava en fer per passar la barra. A Tortosa els polítics actuen per aconseguir la canalització de la Gola de Migjorn per tal de garantir un major calatge, però no se'n surten puix que mai no es farà. Llavors, el 7 de març i a l'abric del bisbat, es funda la casa de joves desemparades, regentada per les monges Oblates del Santíssim Redemptor i a Roquetes, i el 17 de març es posava data a la impressió dels nous estatuts del 12 de desembre de 1879 del gremi de pescadors de Sant Pere, i el 19 d'abril, l'alcalde Francesc Fonollosa Hierro posava la primera pedra de la Casa de la Vila, al carrer del Canal, la qual s'inaugurarà el 1881: assistien a l'acte oficial el representant del districte a les Corts, Albert Bosch Fustegueres, i el de la província, Josep Ma. Pinyol. La planta baixa del nou immoble serà destinat a Escoles Públiques i els pisos superiors es destinaran a habitatges del professorat. Roquetes obtindrà el títol de Ciutat per l'atorgament de la Corona, el pròxim dia 20 d'abril. En el caire polític condiciona la situació les eleccions legislatives del 23 de maig. La retirada del general Manuel Salamanca Negrete per passar a ésser candidat per una altra circumscripció, i l'elecció com a diputat de Josep Brunet Illa en aquest moment, amic de Teodor González des de la dècada de 1860, unit al fet d'ésser senador el Comte de Bañuelos, possibilitaven la política de González amb un suport a Madrid. En aquests temps la ciutat inicia el progrés industrial, adopta la maquinària moderna⁸⁹⁴. Predomini agrícola des del 1860, afavorit pels regatges del delta i per la pràctica d'una agricultura moderna i selectiva, de manera especial de 1880 a 1900.

Seguint el costum iniciat el 1629, el 7 d'agost i a demanda de la casa reial espanyola es traslladava a Madrid la santa Cinta, per raó de prenys, la qual trasllada el canonge Pere Sempere amb el sacerdot Miquel dels S. Camps. Un altre esdeveniment era el concurs convocat per la Casa de la Ciutat per la redacció d'un projecte d'urbanització de la partida del Temple, i que en el mateix mes s'adjudica al presentat per l'arquitecte Sebastià Cabot. També a l'agost, el dia 29 i per tal de consolidar la incidència política, Teodor González editava el periòdic *La Verdad*, un setmanari que esdevindrà diari al setembre de 1883 i que serà el seu òrgan d'expansió fins al 1903. La redacció s'obria a l'entresòl del núm. 16 del carrer Montcada (ell just vivia al pis superior) que era l'estatge social del grup que aplegava una dotzena de persones identificades amb el seu projecte i el de llurs germans: era aquell famós entresòl. Entre els gonzalistas del primer moment hi havia Nicolau Bosch, Manuel Penyarrúbia, Bernat Sacanella, Francesc Murall, Joan Macany, el diputat conservador Josep Brunet, Josep Bladé Pinyol, el metge Eduard Domingo Estrany, Tomàs i Alfons Garcia i Eduard Rico.

En el mandat de Teodor González, en el 1880, sembla ésser que ja no es feien les antigues danses de dimonis, de palets i de moros i cristians, i és el darrer any que es fan les del Garrofer: segons Vergés Pauli⁸⁹⁵, els veïns arreplegaven diners i guarnien amb murtra un carro, com el de les enramades, amb una branca de garrofer, o una carrossa que simulava un vaixell, i sortien a fer la capta disfressats de moros i cristians.

En aquest moment, en el mes d'agost, a Tortosa no s'editava cap diari i, llavors, naixien dos bisetmanaris: apareixia el primer periòdic liberal, "*El Noticiero Dertosense*" que s'editarà

⁸⁹⁴ VERGÉS, R.: o.c. v.6, pàg. 676 – Vide: "Història de Catalunya", vol. 2, pàg. 263, d'edit. Aedos.

⁸⁹⁵ A o.c., vol. 5, pàg. 193.

fins al 1882 per bé que reapareixerà com “*Diario de Tortosa*”, i especialment el liberal i republicà “*La Gaceta de Tortosa*” que defensava les posicions democràtico-possibilistes i que es mantindrà fins al 1883; “*El Correo de las Familias*” era ultraconservador i vinculat als moviments clericals i integristes, i apareixia “*El Semanario de Tortosa*” a l'empar de l'Església, integrista, el qual es mantindrà fins al 1891. Havien desaparegut moltes publicacions de periodicitat diversa, totes de curta durada, sorgides en els primers moments de la Restauració: *La Concordia*, *El Ebro*, *El Bien Público*, *El Ribereño*, *La Tierra Nueva*, *El Eco del Ebro* i *Diario de Tortosa*⁸⁹⁶.

A l'octubre la cultura i la societat tortosina restaven fascinades, d'ençà del dia 10, pels continguts del cicle de conferències científiques, sobre geologia i paleontologia, que havia organitzat l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, a càrrec de Josep Landerer i del jesuïta valencià Antoni Vicent: en aquest any, Landerer estava realitzant les investigacions científiques que portarien a la fundació de l'Observatori de l'Ebre. En un altre ordre, Teodor González feia destruir els expedients de cobrament de matrícules industrials que reclama la delegació d'Hisenda, amb gran escàndol, per raó d'alliberar dels pagaments els contribuents tortosins afectats. El seu periòdic, *La Verdad*, en l'edició núm. 13 del 21 de novembre denunciava la prosperitat dels casinos: “*El Cafè del Casino de Artesanos que estaba arrendado en 450 duros anuales, se ha arrendado en 812, lo que demuestra el floreciente estado de aquél establecimiento y de la clase artesana que principalmente lo constituye*”. L'Església estava ben activa i el 24 de novembre posava la cloenda a la Santa Missió que s'havia fet a la Seu, on predicaren els jesuïtes Goberna, Mies i Valls, es feia una memorable processó amb el sant Crist del monestir de la Puríssima Concepció Victòria. Aquest any també comporta la creació de Cercle Catòlic d'Obrers de Tortosa, per aplegar els incipients grups de treballadors industrials influïts per l'Església i com a reacció a l'aparició del primer nucli socialista i sindicalista: n'és el primer president Josep Domingo Grego. L'obra del jesuïta Antoni Vicent era paral·lela a la que a Barcelona feia el bisbe Joaquim Lluç amb l'Institut Català d'Artesans i Obrers en la recerca de reformes socials que transformessin en propietària la massa obrera; Vicent creava a Tortosa els Cercles Catòlics que no trigaran a escampar-se arreu del país, sempre en aquesta mateixa línia d'assoliments que s'unia al desig de crear uns gremis que substituïrien els sindicats obrers. La possible utopia potser que era desmuntada per l'abús de paternalisme i la subjecció dels obrers catòlics a un irraonable respecte als seus patrons, unes realitats que deixaven en inferioritat de condicions els cercles al davant dels mètodes directes de reivindicació que caracteritzaven l'obrerisme. En aquest curs escolar, tanmateix, la Casa de l'Ensenyança, de Maria Rosa Molas i de les seves companyes en l'institut de la Consolació, han de menester un local més gran i es trasllades al núm. 3 del carrer del Carme, i passa el temps i ho hauran de tornar a fer al núm. 1 del carrer de la Suda, on romandran fins al 1886.

En les acaballes d'aquell any 1880, el 27 de novembre, esdevenia un fet que per molts anys serà popularment recordat: a les 15,30 h. Miss Scotti passava el riu caminant sobre una gúmena que estava lligada al tercer pis de la Duana (Casa de la Diputació del General de Catalunya) i el revellí del pont. La funàmbula, de tornada, ho feia amb els ulls tapats però, a meitat riu, vacil·la i segueix amb dificultats fins que, a uns dos metres del balcó i des d'una alçada de deu metres, queia al riu. Ramon Melich, en Birla, ho veia al balconet de casa seva i llavors baixà paret avall, saltà per les roques, es tirà al riu i treia l'Scotti amb gran rapidesa. Mig morta, fou portada a un hostel de les Ferreries però es recuperà i abans d'un mes ja feia equilibris sobre el Túria, a València.

Pels acabaments de l'any més de cent manobres estaven ocupats en tombar les muralles de la ciutat i en terraplenar els fossats del Temple. El responsable era Teodor González, el qui calgué que se sobreposés a l'oposició. Acabat d'enderrocar el baluard del Temple, s'obrava l'edifici cantoner al carrer del Temple (Generalitat) i Campomanes (Argentina), afectant Santa Maria del Temple⁸⁹⁷.

⁸⁹⁶ Segons BAYERRI, Josep, a o.c. pàg. 93 i 178.

⁸⁹⁷ BAYERRI, J.: a o.c. pàg. 36.

En aquest 1880 del primer Congrés Catalanista, de la primera plataforma de catalanisme polític, a Tortosa esdevenia la construcció del Balneari i Parc d'en Porcar, en Pasqual Roca construïa unes noves indústries agro-alimentàries a Remolins, especialitzades en la conserva de tomates, també havia estat reelegit pel districte de Roquetes Albert Bosch Fustegueres, la ciutat mantenia un Regiment d'Infanteria espanyola, complet, l'*Aragón 21*, comandat per un coronel, amb plana major i banda de música, i el Govern mirava a establir a Tortosa un subgovern civil, i ho recolzarà la Diputació Provincial en sessió del 5 de gener de 1881: la caiguda de Cánovas abortarà el projecte⁸⁹⁸.

En el caire eclesiàstic es recorda la fundació del Col·legi de Sant Lluís, d'ençà de la iniciativa del 1877 i el fet que Manuel Domingo Sol creés l'Apostolat de l'Oració a l'església de Sant Antoni, d'ençà de les accions del 1874. En l'àmbit nacional esdevenies les festes del Mil·lenari de la Mare de Déu de Montserrat (1880-1881), per les quals se la declara patrona de Catalunya arran dels mil anys del santuari. La imatge és coronada canònicament i el 1881 Lleó XIII la proclama patrona de totes les diòcesis de Catalunya. Arreu del país es manté una devoció gran i popular, ben documentada des del segle XIII. Se celebrava la festa el 8 de desembre i a l'entrada del segle XX es fixarà el 27 d'abril. El monestir i la Renaixença esdevenien un tòpic del catalanisme.

L'any 1881 començava amb l'adhesió que el 6 de gener feia l'Ajuntament de Tortosa, tot sumant-se als actes de protesta contra el nou Codi Civil espanyol, iniciats pel Congrés de Jurisconsults en defensa del Dret Català, del qual és nomenat sotspresident l'advocat tortosí Ramon Foguet Domingo. Talment es realitza un gran acte d'oposició al text del nou Codi Civil espanyol que menysprea el Dret Català i el local tortosí⁸⁹⁹, se celebra al Teatre Principal i intervenen Antoni Queralt, Ramon Foguet i el dirigent de la Lliga a Barcelona Narcís Oller. Pels mateixos dies Cercle de Tortosa encarregava a l'arquitecte municipal, Joan Hervàs, l'habilitació del saló del seu estatge social a l'Alhambra (Palau Campmany) com a petit teatre i el dia 9 la Casa de la Ciutat informava favorablement el projecte d'un tramvia que uniria la ciutat amb Roquetes i el barri de Jesús. Era el temps que el rei Alfonso XII, el 18 de febrer, atorgava a Tortosa el tractament d'Excel·lència

En el mes de març creixia el malestar ciutadà per raó del mal estat i per la deixadesa que afectava el Pont de Barques, un problema que no es resoldrà, i el dia 11 hi hagué veritable un sotrac polític: Faustino Allende Valledor, el nou governador de Tarragona, el qui durant 18 anys havia estat alcalde-corregidor de Tortosa, destituïa Teodor González i nomenava alcalde liberal Francesc Domingo Subirats que formà govern amb Joan Burcet Cendrich, Domènec Falcó Olesa i l'historiador Daniel Fernández Domingo. Tres mesos després Falcó substituirà Domingo, el primer dia de juliol, com alcalde però retornarà González en passar les eleccions legislatives, encara que essent novament alcalde Trinidad García Bemejo. Mentrestant, però, el 24 d'abril l'alcalde Francesc Domingo suspenia el periòdic gonzalista *La Verdad* que restarà absent fins al 10 de juliol.

Potser que la situació política afectava les obres públiques perquè al maig resulta que les obres de l'Eixampla, començades a l'agost de 1880, no havien avançat gaire: "...*el trozo de carretera comprendido entre esta ciudad y la Estación de Mercancías del ferrocarril (ara Generalitat i Ronda Docks) se halla en un estado pésimo, casi intransitable; y el estado de la carretera que guía a la Estación de Pasajeros (Cervantes) es malísimo*"⁹⁰⁰. Veritablement destacaven els esdeveniments culturals perquè s'enllestien les obres al petit local teatral que a la Plaça del Rastre obria la Societat Teatral Terpsicore, d'aficionats al teatre i presidida per Pere Pallarès amb Ricard Saragossa de sotspresident; el dia 25, altrament, se celebraven festes pel centenari de Calderón de la Barca, amb manifestació de totes les autoritats i el floret de la ciutat, amb una carrossa al·legòrica que portava un bust de l'escriptor castellà. El primer dia de juliol, com es deia, Domènec Falcó Olesa entrava d'alcalde, en substitució a Francesc

⁸⁹⁸ Veure en l'any 1890.

⁸⁹⁹ Ho recollia VERGÉS, R., a oc. 2, 135 i BAYERRI, J., a o.c. pàg. 79.

⁹⁰⁰ Recorda BAYERRI, j., a o.c., pàg. 37.

Domingo Subirats i, després d'uns mesos sense guarniment militar espanyol, arribava el Regiment *Aragó 21* que romandrà a Tortosa fins al maig de l'any vinent.

El 21 d'agost treia de la monotonia estival la convocatòria de les eleccions legislatives, en les quals cessaven els conservadors i formaven govern els liberals de Sagasta, fins al 1885, per bé que al districte de Tortosa guanyava Bosch Carbonell i al de Roquetes ho feia Albert Bosch Fustegueres que serà nomenat director general de Penals, conservadors que s'imposen als liberals-fusionistes i als republicans possibilistes. A Gandesa guanyava el dirigent liberal tarragoní Pere Antoni Torres Jardí.

Una altra notícia transcendent era la fundació de la societat de crèdit *Banc de Tortosa*, en el primer dia de setembre, sota la presidència del Marquès de Bellet i l'impuls de Teodor González. El Banc s'instal·là al palau Oliver de Boteller (aleshores casa Villòria), a la Barana. El primer administrador fou Felip Ascot Antolí. En el procés de creació, d'ençà de 1880, els gonzalistes mantingueren una intensa campanya en contra de la institució i dels seus dirigents Ferran Pallarès, Cristòfor Nicolau i Manuel Porcar Tió. També en foren, de transcendents, els Jocs Florals de Tortosa que organitzà l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i, en un altre sentit, el fet que el dia 15 un boig conegut com Urbano saltés un mur del monestir de Santa Clara i espantés les monges. El nou alcalde Trinidad García Bermejo, en el mateix mes, permetia que es tornés a editar el periòdic gonzalista *La Verdad*, ara sota la direcció de Nicolau Bosch Illa. Les eleccions del 27 de novembre el reafirmaven com alcalde.

Altres novelles de l'any 1881 foren la reforma i ampliació de la Plaça de Bous, ara per a 4000 persones, els fracàs dels franc-maçons que volien obrir un Ateneu Lliure de Tortosa i, a Roquetes, la inauguració de la nova Sala o Casa de la Vila. A nivell nacional es perdia una altra parcel·la de dignitat amb la Llei d'Enjudiciament Civil, la qual prohibia la llengua catalana en qualsevol procediment judicial.

L'any deixava l'Església sense referències a destacar per bé que el 1882 portava, el 27 de gener, la fundació de la conferència de sant Vicent Ferrer, per a homes. El nequit afectava els ciutadans el 8 de febrer, perquè vora el mur fluvial de l'església de sant Jaume (Escorxaria modernista) s'aplicava el garrot a quatre condemnats de Ginestar que el 7 de gener de 1880, al seu poble i a deshora de la nit, havien entrat a casa del ric propietari Espinós, a qui assassinaren amb la seva assistenta i dos nois que hi treballaven. El mòbil havia estat el robatori.

El 25 de març prenia possessió com arquitecte municipal Joan Abril i Guanyavents, una de les personalitats més destacades en la societat del pròxim futur, catalanista essencial que rebrà fort de la política i del caciquisme local i, en el mateix mes, l'escultor Agustí Querol exposava els seus primers treballs en fang a la Sala Parés, de Barcelona. La conflictivitat i el malestar es mantenien el 3 d'abril *La Verdad* comentava que divendres anterior havien tancat tots els comerços de la ciutat, sembla que posats en vaga.

El suport del Banc de Tortosa permetia que el primer dia de maig (o d'abril?) aparegués el periòdic liberal *Diario de Tortosa*, fundat per Lluís Bernis, Carles Bes, Joan Cachot i Felip Vérguez, successor de "*El Noticiero Dertosense*" i que s'editarà fins al 1923, essent la premsa de major qualitat, sense canviar mai de capçalera i essent sempre liberal. També és de manifestació liberal "*El Liberal del Ebro*" i després "*Nuevo Diario*" (1898-1900) i "*El Eco de la Fusión*" (1898-1906), bisetmanari republicà. Benet Fontcuberta fundà "*El Semanario de Tortosa*" (1882-1889) per defensar els postulats del carlisme però limitava a ésser un periòdic cultural i literari de prou qualitat que es mantindrà fins a ben entrat el segle XX⁹⁰¹.

El mes de maig portava el Regiment *Luchana 28* de guarniment militar espanyol fins al gener vinent, i el 22 s'insisteix en un vell problema: "*Diario de Tortosa*", referint-se a la Casa de la Ciutat, diu: "...es necesario examinar el estado de seguridad que ofrece la fachada que siempre ha sido pobre y mezquina (...) el forastero (...) se resiste a creer que sea la Casa Ayuntamiento de una ciudad de la importancia de Tortosa...", per això es planteja el trasllat a un altre indret. Potser que distreu l'atenció l'incendi a la Fàbrica dels Francesos, el dia 27 i, per si era poc, el moviment polític que portava a les eleccions municipals parcials del 25 de juny, en

⁹⁰¹ BAYERRI, J.: o.c., pàg. 178.

les que guanyaven els gonzalistes encara que l'oposició (Bes Hégider, Pedrola, Ravanals i Pastor) les impugnaren per fraudulentas i seran anul·lades a 8 abril 1883.

El diari tradicionalista *Correo de Tortosa* (1882-1936, 54 anys) apareixia el 3 d'agost, a l'empar de l'Església, en l'integrisme o carlisme i per tal de cobrir el buit deixat per "*El Correo de las Familias*", fundat pel metge Jaume Vilà i per l'advocat Manuel Queralt, el qual canviaria temporalment la denominació per *Correo Dertosense* (1889-1896) El diari s'imprimia als obradors d'en Biarnès, a la Plaça de l'Hospital, i el nucli de redacció el formaren Verges Saragossa, Llopis, Queralt Pau, Vilar Olesa, Antoni Tallada... *La Verdad* s'hi enfrontava, així com a *Diario de Tortosa*, sobre tot amb *El Semanario* que defensava l'Ajuntament liberal de Pasqual Ballester i el Banc. En aquesta època *La Verdad* tenia la seu al baixos del 16 del carrer Montcada, la casa dels González.

El 6 d'agost el Crèdit Marítim adquiria dos vaporets de rodes, el *Ciudad de Tortosa* i el *Villa de Amposta*, i inaugurava el servei de transport fluvial entre els pobles fins als Alfacs⁹⁰². Llavors, el 16 d'agost, Martínez Campos autoritzava l'ensorrament d'algunes muralles, i el dia 20 *La Verdad*, a 33a. l'edició, deia: "*Examinado y aprobado el proyecto por el Ramo de Guerra, se ha autorizado la apertura del túnel por debajo de las fortificaciones de Tortosa para el paso del Canal que en la izquierda ha de construir la Real Compañía de Canalización y Riegos del Ebro, con cuyo requisito queda definitivamente aprobado el proyecto general*". El 26 d'agost fou, tanmateix, quan l'Ajuntament determinà l'ensorrament de les fortificacions del Cap de Pont i l'obertura d'un carrer de 20 metres d'amplada a les Ferreries, en recta cap a Roquetes, constituint la futura Rambla de Catalunya.

La societat, doncs, per tant de temps situada en la pau i l'estabilitat política que portava la Restauració, accedia a una llarga etapa de progrés econòmic que no era conseqüència de la política de l'Estat sinó a l'acció dels emprenedors en els sectors preferents de la indústria i el del comerç, amb el creixement de les factories i de les fàbriques que creixien en volum i importància, això amb l'assoliment d'un fort desenvolupament dels consorcis i de les societats anònimes, així com de la banca i de la borsa a les grans ciutats. La indústria siderúrgica se situava a un alt nivell i Catalunya i Euscadi esdevenien els centres industrials de l'àmbit estatal espanyol. També hi hagué un gran desenvolupament en l'obtenció del carbó mineral que permetia aquella producció de ferro que precisava el fort progrés de la xarxa ferroviària que oferia la rapidesa en les comunicacions a la vegada que una preferència sobre tota mena de transports. La indústria tèxtil catalana es beneficiava d'un increment insòlit que repercutia en la producció de llana i de cotó, amb forta localització a Terrassa i a Sabadell. Aquest procés de creixement, en canvi, perjudicava la petita indústria i l'artesanat que no van poder seguir el procés de creixement i la industrialització.

Aquests fenòmens es mostraven a Tortosa puix que el creixement era essencialment urbà per bé que, tanmateix, cal afegir el progrés detectat en el sector agrícola que presenta exponents tan espectaculars a través de les derivacions industrials, com esdevenia en el sector oleícola que en les dues darreres dècades del segle transformà el territori en una zona de producció prioritària que també s'escampà per Andalusia, tot cobrint el mercat espanyol, cada cop més donat als menjars fets amb la paella, i l'hispanoamericà, tanmateix. Talment esdevenia amb el vi per les terres de l'interior i en un ambient de monopolització mundial del vi espanyol entre el 1882 al 1892. El desenvolupament agrícola també afectava la producció hortifrutícola i l'adaptació de les extenses planes i aiguamolls del delta de l'Ebre que oferien unes colossals oportunitats que foren aprofitades pel capital tortosí en una llarga lluita en la legalització del cultiu de l'arròs, havent de vèncer científicament sobre els consegüents problemes sanitaris de diversa índole: potser que el procés minvà desmesuradament les inversions en el sector industrial i en l'àmbit urbà per bé que beneficià espectacularment el poblament del delta, la capitalització, un nova burgesia urbana la importació de mà d'obra, això amb el desenvolupament de focus de població establert en un àmbit d'hàbitat dispers i de dures

⁹⁰² Segons F. BAU havia fet cap a Barcelona, procedent d'Anglaterra, i no entrà en funcionament fins a l'abril de 1883 i coexisteix amb el segon.

condicions de vida. Les mostres de productes oleïcoles obertes a Tortosa per aquell temps n'eren un fidel exponent, amb l'obertura de nous mercats i el constant millorament de les qualitats mentre que Tortosa era receptora de la producció d'oliva catalana, valenciana, aragonesa i castellana, amb l'espectacularitat de l'Exposició Universal de Barcelona el 1888. Una contracció a les darreries del segle trobava la resposta de lleis proteccionistes el 1891, i la davallada del valor de la pesseta que derivà de la guerra de Cuba serà un entrebanc que no afectà essencialment el benestar creixent i la prosperitat general.

El mes de setembre fou el dels Jocs Florals organitzats per l'Acadèmia de la Joventut Catòlica mentre que l'acció municipal portava el derrocament de la casella obrada quan la guerra civil al païol de la Ribera per al servei de la milícia nacional, el dia 24, i que ara l'empraven els carrabiners, i es desfeia el darrer portal del Rastre i es començava l'enderrocament del baluard de Sant Pere, on es trobaren bales de pedra, algunes de les quals es regalaren al Museu de Tarragona. L'Ajuntament resolia i confirmava, també, l'enderrocament del revellí del pont i l'obertura d'un carrer de vint metres d'amplada com a carrer Major de les Ferreries. Els voltants del revellí havien estat un ambient tortosí ben típic perquè hi paraven les tartanes que feien viatges a Roquetes i a Jesús, amb la cridòria de "A Jesús!", "Qui ve a Roquetes?". A prop de la porta es posaven els revenedors, amb paners de taronges i cabassos de xufles i cacaus. Els cecs hi venien romanços, calendaris i rifes de sants, la història de la "fiera malvada", i ho penjaven als murs del revellí, en tires de cordill i unes agulles de canya badada d'un sol cantó.

El desenvolupament urbà marcava distàncies quant a l'ambient rural i s'accentuava i creixia una diferenciació cultural i una emigració del camp a la ciutat però també un increment de mà d'obra al delta de l'Ebre, de procedència valenciana i aragonesa però també de regions italianes, encara per estudiar. Barcelona abatia muralles per tal d'encabir el fort increment de població i Tortosa actuava de semblant manera malgrat la nova muralla que representà el pas del ferrocarril. Les ciències i la investigació havien tingut i mantenien una destacada activitat que no havia cessat des de la Renaixença: havia estat la llengua i la literatura amb el primer i tan difós diccionari de la llengua catalana que elaborà Pere Lavèrnia i Antoni Altadill que editava amb gran èxit les seves novel·les, l'estratègia militar a l'entorn del carlisme i el lideratge de Ramon Cabrera, Jaume Tió en la creació del nacionalisme històric, l'art industrial en la construcció amb Josep Santigosa Verstraaten (Bestratén), un seguit d'innovadors en els camps de la medicina que destaquen Jaume Ferran i Santiago Vilar més tard, científics com Josep Landerer, artistes com Francesc Gimeno, Antoni Casanova, Agustí Querol, la família dels Cerveto, altres figures universals com Felip Pedrell en el camp de la musicologia però també en el nacionalisme musical, l'arqueologia científica i l'astronomia que iniciaren els jesuïtes i que culminarà amb l'Observatori de l'Ebre i la fundació de les facultats universitàries⁹⁰³... en un inacabable laborar que portava al retrobament de la societat amb el país.

Als fenòmens del moment calia afegir el miracle de la fotografia i del cinema, la incorporació de la llum de gas i després la imposició revolucionària de l'electricitat, el telèfon i el tramvia, posant en evidència la sensibilitat ciutadana al progrés general que l'època comportava.

Tot plegat portava a una ràpida evolució de la societat urbana que ho manifesta amb les modes del vestir, els divertiments i espectacles, la música i les manifestacions populars, els gustos i la demanda... els costums que evolucionaven de pressa i la massificació que es generalitzava. Es veuen proliferar els personatges populars, i el poble comentava de la família reial i dels *toreros* i dels cantants de sarsuela, i hi havia la voluntat de mantenir tradicions i formes de vida, la resistència al progrés de part d'alguns determinats sectors socials que es radicalitzen davant el "modernisme", l'enaltiment de les glòries del passat i la mitificació dels fets històrics. El progrés i el creixement cultural contrastaven amb la vulgarització sorgida del semianalfabetisme agosarat. L'aristocràcia supervivent intervenia en la política i sovint en els negocis i en el procés de l'activitat agrària de les terres baixes i del delta de l'Ebre o de l'interior,

⁹⁰³ L'Institut Biològic i l'Institut Químic (1904-1908) que després es traslladaren a Sarrià (Barcelona) i Ibèrica, una revista científica de fort prestigi universal.

puix que de molt temps que els poders d'arrel feudal que es mantenien a l'interior del territori (Terra Alta, Ribera d'Ebre, Matarranya) havien obert a Tortosa la casa pairal (carrer Montcada, Carrer Ample, Carrer de la Rosa i de la Mercè...): les llüides festes i trobades socials, els dinars o sopars esplèndids pels salons dels palaus, sovint relacionats amb la política o amb la cultura de prestigi, quasi sempre de manera ostentosa... i corts d'imitadors que pretenien ésser *gente bien* i que responien a la burgesia que vivia a l'ombra de l'aristocràcia, que adoptava un posat de grandesa, que escalava socialment mentre davallaven les imatges que tenien per model: el nivell de riquesa ho regulava tot i l'*aparença* esdevingué quasi sagrada puix que tothom feia per *aparentar*. La petita burgesia tortosina presentava festes dels clans familiars, amb bona cosa de membres, en les quals s'oferien concerts de piano o de grups de cambra, i s'amenitzaven amb la xocolata i les partides de cartes, sempre amb les aparences en el denominador, sempre *aparentant* ésser allò que no s'era i tenir allò que no es tenia, assistint on calia per fer-se veure i vetllant estrictament per la dignitat individual i familiar. Les jerarquies eclesiàstiques i els canonges i capellans estaven presents en tota mena d'activitats i de relacions socials i culturals, en les quals imposaven discretament una moral on habitualment es mostrava una actitud ultrareligiosa que, potser, en el fons no es manifestava rigorosament cristiana. Els exponents urbans del moment permetien de veure unes maneres distingides que contrastaven amb les ordinàries aficions, molt sovint trivials, i del baix nivell de formació.

La classe mitjana podria ésser la més representativa i detecta amb major claredat l'evolució dels temps perquè sol integrar el món associacionista, els cafès, els passeigs, els models familiars i les tendències, la que omple els teatres i la plaça de toros, la que protagonitza les festes i saraus i la que dóna, arreu, aquella imatge que bascula entre la vulgaritat i l'educació sensiblera que oscil·la, també, entre la tradició ajustada a una moral exagerada, a la hipocresia entre la cosa social, també moral i privada, i a un espanyolisme hegemònic que en un clímax de frivolitat atempta perillosament contra l'esperit i el futur de la terra, en l'embriaguesa del colonialisme espanyol i en l'adoctrinament polític que es practica des de la radicalitat i que afecta profundament en les creences i en la dignitat de les persones. A Tortosa, com a altres ciutats, triomfava la sarsuela i es popularitzaven els toros i, com era general, s'ampliava i s'actualitzava la plaça mentre que torejadors com *Lagartijo* i *Frascuero* esdevenien una mena de mites i estimulaven joves locals a conquerir la fama. La imatge donada ens vol fer veure una societat alegre, prou pròspera i inquieta per millorar el futur sense perdre les tradicions encara sotmesa a uns models determinats per les modes, confiada en el sistema polític i veritablement mancada d'anhel en un clímax de frivolitat creixent.

La premsa i els llibres dedicats a la història i els costums permeten la comprensió d'aquest món de nobles i rics però també la dels barris on vivia la gent més humil i permet, tanmateix, que hom s'adoni que el progrés que caracteritza el moment és cosa fictícia i que la riquesa d'alguns explica la pobresa de la majoria, la qual cosa determina els estrats socials. El relatiu capitalisme afavoria una industrialització posada a mans d'emprenedors dinàmics que se'n beneficiaren amb els accionistes i els inversors, per bé que també i de manera especial en l'explotació de les terres i dels nous cultius que concretaven la producció especialitzada: l'oliva dedicada a l'oli i l'arròs a les terres baixes, mentre que els pagesos mantenien una agricultura tradicional en un àmbit de fort repartiment de la terra i de forta producció hortícola amb l'afegit que la propietat de la terra és indicatiu de riquesa.

La ciutat mantingué aquell fort sentiment professional del passat per sobre d'un limitat obrerisme que fou característic en la imatge a seguir que era Barcelona. El comerç i la indústria familiar predominaven i les unitats familiars seguien habitant cases pairals o en habitatges de propietat, ja fossin cases o pisos en uns immobles generalment renovats en el segle anterior, quasi sempre a les vessants dels pujols fortificats, amb manteniment de l'urbanisme antic dels laberíntics barris. Els carrers, sempre nets i plens de testos i de flors, romanien sota l'acció de les dones que curaven de la família. Sovint es podia confondre la humilitat i la misèria d'una minoria perquè el treball dignificava tothom malgrat que les classes benestants no es preocupaven gaire per la problemàtica social i es beneficiaven del sentiment de superioritat puix que tan sols miraven els estaments superiors que imitaven. Potser que el menyspreu de tots plegats a les classes més humils s'explicaria per les seves formes d'expressió, per la

manca d'educació dels que no arribaven a ésser menestrals i, com ha estat dit, en ésser menystinguts per ganduls i donats als vicis per les tavernes, sempre mancats d'un sentiment de ciutadania i de principis. Aquest solatge ciutadà arribarà a nodrir el sentiment anarquista que es relacionarà estretament amb la política i que no es farà amb l'Església que situen entre els poderosos, amb la caritat vexatòria que es practicava tot sovint. La democràcia predicada pels polítics havia estat decebedora i els arrabassà fins a les mínimes esperances de millorament puix que, posats en la ignorància i en la misèria, els polítics els havien defraudat d'allò més. El poble, quan la Restauració, aprengué que dels polítics no se'n podia esperar res de bo, que no passaven d'ésser uns oportunistes i que la revolució redemptora només al·ludia al poble i del poble havia de sorgir.

Cal comptar, en tal línia, que d'ençà de l'establiment de la Internacional el 1870, Paul Lafargue (1842-1911), el gendre de Karl Marx, fou tramès per aquest amb l'objectiu de contrarestar el creixement anarquista, i amb Pablo Iglesias impulsà el moviment socialista d'arrel marxista que culminà amb la fundació el 1879 del clandestí *Partido Socialista Español* que es reconeixia el 1881 amb el decret de llibertat d'associació, i el mòbil inicial estava en què l'arquitecte i enginyer italià Giuseppe Fanelli havia introduït a Catalunya el 1868-1869 les doctrines anarquistes de Mikhail Aleksandrovič Bakunin (1814-1876). El socialisme, malgrat l'idealisme de la doctrina i l'esforç admirable del fundador, era pobre i avançà poc per causa de la desconfiança que el poble sentia quant als polítics, els que utilitzaven les misèries del poble per situar-se en la política i en la societat amb l'únic afany d'enriquir-se personalment. La doctrina, altrament, imposava una disciplina portada a ultrança que els treballadors no desitjaven assumir. L'anarquisme, en canvi, negava qualsevol forma de poder, menyspreava els polítics, creia que ningú no havia de manar o creure ningú i que havia de desaparèixer l'Estat i el Govern, l'exèrcit, les classes socials, la religió, la propietat, el diner... qualsevol cosa que pogués oprimir l'home, perquè desapareguts els signes de desigualtat desapareixerien també els de discòrdia perquè no hi ha altre valor que el del treball, el fruit del qual serà del qui el practiqui, i intercanviarà amb els fruits dels altres perquè, tot plegat, sostindrà la col·lectivitat. Aquest horitzó social, en un món sense impositcions i injustícies, amb un home que s'eleva d'ençà del seu treball, captivà la classe treballadora catalana i la utopia s'escampà amb celeritat i el 1881 ja es fundava la Federació Anarquista: els anarquistes, sense organització, idealistes i generosos mitjançant un apostolat portat a ultrança, portaren arreu el seu somni amb l'esperança de salvar la humanitat... encara que el fracàs tot ho mudà en odi i en acció violenta puix que volgueren imposar allò que no aconseguien per via del convenciment: l'anarquisme llibertari de Bakunin esdevingué el comunista de P'otr Aleksejevič Kropotkin (1842-1921) que rellevava les utopies amb la coacció i la força, de manera que naixia l'acció terrorista que esdevindrà una greu amenaça a Catalunya d'ençà del 1890: atemptat contra el general Martínez Campos, la bomba del Liceu i, també a Barcelona, la del Carrer dels Canvis sobre la custòdia de la processó de *Corpus Christi*, o sigui, els governants i l'exèrcit, la burgesia i l'Església.

L'octubre de 1882 portava celebracions religioses com les festes centenàries de sant Francesc, el dia 4, quan a la nit les capelletes del Calvari s'il·luminaren amb fanalets de colors, a la veneciana; el 15 es commemorava el tercer centenari de la mort de santa Teresa, organitzat per Enric d'Ossó, Agustí Pauli i Joan Bta. Altés i Alabart, fill de Batea i professor de Retòrica i Poètica al Seminari Conciliar, amb llarga i meritòria obra intel·lectual, en fermes actituds que mantindrà sempre. La celebració acabà el 22, amb un romiatge a Mitjan Camí.

Havent fracassat el 1780 l'afer del Canal Marítim i una segona intervenció del 1857, el 16 d'octubre es féu per cobrir el trajecte amb un ferrocarril de Val de Zafán a la Ràpita i se subhastava l'obra de construcció que s'adjudicà Sociedad General de Obras Públicas per 27 milions de pessetes. Un dels promotors havia estat Hermenegild Gorria. Les obres seran inaugurades el 8 d'octubre de 1882 per Alfonso XII malgrat que el projecte mai no s'acabarà del tot. També es projectà una carretera a Alcanyís per Orta i la Val de Roures. Seguint el costum iniciat el 1629, el 28 d'octubre es traslladava la santa Cinta a Madrid, per prenyes a la casa reial hispànica, i la portaren el canonge Pau Sitjar i Josep Alemany.

El novembre deixà el record amarg de la mort del polític republicà Manuel Bes Hédiger, el dia 6 al 13 del carrer Montcada on vivia. El seu cadàver fou i se l'enterrava el 10, en un acte que constituí una manifestació popular de dol com mai no s'havia vist. Un dia abans, el 9, a Carcassona era detingut el bandoler Joan Pujol Fontanet, conegut com Panxampla, el que havia fet viure esparverats els masovers de l'Horta de Dalt de Roquetes. Cal afegir que hi havia qui el defensava, i que li atribuïa la crueltat per als rics i perseguïdors per bé que una palesa generositat per als pobres.

Quan el 1882 arriba a la seva fi ens trobem amb què el 22 de desembre Teodor González passava a encapçalar la candidatura conservadora per Tortosa-Roquetes a la Diputació Provincial (amb Carles Montons, Miquel Murall i Marçal Moreso), una candidatura que obtenia 5705 vots davant els 4075 dels liberals que encapçalava Josep Canyer, malgrat que les eleccions seran anul·lades. Just dos dies després, el 24, la Direcció General de Correus i Telègrafs autoritzava Josep Landerer a seguir usant una línia telegràfica que emprava per als seus estudis científics, des del 13 del carrer de Sant Felip Neri al 6 del carrer Montcada.

Altres fets rellevants esdevingueren en aquell 1882, com la fundació del Centre Català, el fet que quan la peregrinació a Roma que preparaven els carlins, l'arquebisbe Benet Vilamitjana preparà unes *Reglas de conducta cristiana que en los actuales momentos de perturbación religiosa dan a sus diocesanos los prelados de la Provincia Eclesiástica Tarraconense*⁹⁰⁴. També es creava l'Audiència de Tortosa que incoarà entre 400 i 500 causes anuals, celebrant uns 150 judicis orals, atesa per tres magistrats (fiscal, secretari, oficial de sala, algutzir i un nombre indeterminat d'auxiliars administratius i subalterns: el darrer judici oral i públic per jurat es realitzarà el 21 de juny de 1892, les dependències es tancaran el dia 26 i el personal es traslladarà a Tarragona. Les novetats en el caire empresarial foren l'obertura de la bòbila de Pere Anguera, a Remolins, de la fàbrica de pasta de Raga i Grego⁹⁰⁵ i de la fàbrica de xocolata de Miquel Bau Isern. Cal recordar, tanmateix, que aleshores el Seminari Conciliar Diocesà estava ubicat al Col·legi Sant Josep, al Rastre⁹⁰⁶ i que en aquest any se suprimia la província i la comandància marítima de Tortosa que havia estat comprenent el Baix Maestrat, tot depenent de València: els límits s'adaptaren a les províncies administratives i Tortosa restava com una ajudantia de la comandància de Tarragona, de la qual també depenia la Ràpita, mentre que la de Vinaròs restava adscrita a Castelló. El darrer comandant de Marina de Tortosa fou Àngel Ma. Bocio Conesa, mort a Tortosa a 27 de juny de 1893, de temps jubilat. Desapareixia a l'ensens la direcció de Sanitat Marítima que havia estat de gran importància quan els moments de grans epidèmies, així com el caràcter de port amb abanderament de Tortosa.

Entre les fundacions socials i polítiques de l'any potser que cal destacar la del Casino Republicà, dels republicans possibilistes, feta per Joan Bta. Pastor i Ramon Rico.

L'any 1883 començava amb la constitució, el 2 de gener, de l'Audiència d'Affers Criminals, la qual aplegava els partits judicials de Gandesa i Tortosa. De primer va estar instal·lada al carrer de la Rosa, al palau del marquès de Bellet o d'Oriol, i en la primera dècada del segle XX es traslladarà a la casa d'en Cristòfor Nicolau. Havia estat creada per la Llei de 14 d'octubre de 1882 i serà suprimida el 1893 com totes les que no estaven a les capitals de província. En el mes de gener, quan el guarniment militar espanyol fins al juny passava a ésser el Regiment *Almansa 18*, al Tàmesi s'havia feta la prova i, amb escala a Lisboa i comandada per Joan Gas, havia arribat a Tortosa el vaixell *Villa de Amposta* que passava tot seguit a realitzar el servei de Tortosa a La Cava. Cal recordar, en això, que en el mateix any iniciava el servei el *Ciudad de Tortosa*, afegint excursions dominicals a Buda⁹⁰⁷.

Correspon al d'Aznar el rescripte de Lleó XIII, del 10 de març de 1883, pel que es determina la manera de portar la Custòdia a la processó de Corpus, i fou l'11 quan hi hagué una novetat de màxima importància: un ban municipal informava quant a les disposicions del Govern per l'adopció de pesos i mesures del Sistema Mètric Decimal, un canvi que comportaria

⁹⁰⁴ Segons J.M.MARQUÈS a o.c. pàg. 38.

⁹⁰⁵ VERGÉS, R., a o.c., vol. 6, pàg. 403.

⁹⁰⁶ Segons fa notar BAYERRI, J., a o.c., pàg. 44 i v. pàg. 75.

⁹⁰⁷ *Recerca*.3.169.

problemes i conflictes per raó de l'adaptació i de l'ús, tot i que el sistema tradicional perviuria en diversos sectors populars. En l'aspecte d'obres públiques era també al març quan les de l'Eixampla, començades a l'agost de 1880 i criticades al maig de 1881, entraven en servei amb l'enllumenat de fanals de gas al carrer principal (carrer de l'Estació) mentre que la primera edificació de la part alta començarà el 1884, al xamfrà Cervantes-Argentina. L'enllumenat a gas per l'eixampla del Temple s'inaugurava el dia 17 o 27. Altrament, a la sala de sessions de la Casa de la Ciutat el 21 es penjava el retrat d'Alfonso XII, pintat per Marià Gendre, però la notícia fou al cap d'uns dies, el 29, quan corria la notícia que Panxampla, la presó de Tarragona, havia llimat els grillons i fet per escapar-se'n.

Llavors la Diputació, el 3 d'abril, anul·lava els resultats de les eleccions del 22 de desembre passat. Impugnades les eleccions municipals del 25 de juny passat, en el dia 8 eren anul·lades i el fet comportà la destitució governativa de Trinidad Garcia Bermejo i dels gonzalistas. Es formà un consistori majoritàriament integrat pels liberals i exrepublicans possibilistes, designant alcalde Pasqual Ballester Franch, substituït per Francesc Lledó Lluís als tres mesos, un antigonzalista visceral que, d'immediat, reclamava als González el pagament d'impostos derivats de l'activitat de la botiga familiar de farines, originant un plet de més de deu anys. El recurs judicial que presentà González el tornarà al càrrec el 18 de març de 1884. La premsa local, en el mateix dia 8, informava del nomenament de Felip Pedrell com a mestre de capella de l'església de santa Anna, de Barcelona.

L'arribada a Tortosa el vaixell *Carbonífero 1*, de la Sociedad Minera Carbonífera del Ebro, capitanejat per Rafael Dalmau, fou la notícia del mes d'abril: passava a cobrir serveis de transport de Mequinensa a Tortosa. A 1884 començarà a fer el servei Móra-Tortosa i acabarà per naufragar a prop de Móra al maig de 1884⁹⁰⁸. Llavors, en el mes de juny, el guarniment militar espanyol fins al gener vinent passà a ésser el Regiment *Guipúscoa 57* malgrat que la notícia del mes esdevenia el dia 16: el bandoler Joan Pujol Fontanet, *Panxampla*, era afusellat a Tarragona.

A Roquetes, August Fàbregues Rosselló era nomenat alcalde en el primer dia de juliol, i en serà fins al 19 desembre 1884 i el 22 de juliol es fa constar, segons Ramon Vergés que ho dona per costum perdut, que la processó de la Mare de Déu del Carme passava per Montcada i el Vall, pels carrers de la Mercè i de la Rosa, per la plaça de la Constitució, Llotja, en Carbó i Àngel, i de tornada per Montcada fins l'església dels Dolors, davant el convent de la Puríssima Concepció Victòria.

A la segona quinzena del mes d'agost, el dia 20, el rei Alfonso XII passava per Tortosa i a les acaballes, el 27, les perspectives d'un canvi de govern i el retorn a la política activa animaven Teodor González a transformar el setmanari "*La Verdad*" en un diari d'ençà del primer dia de setembre, però l'Ajuntament ho retardarà fins al dia 20⁹⁰⁹. Al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties es presentava una mostra de productes del país en el 3 de setembre, segons la iniciativa de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica de la qual destacava la col·lecció de fauna i flora que presentà Miquel Vergés Mas, la mateixa que figurarà a l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888 i que guanyarà un diploma d'honor. També es posaven de relleu els Jocs Florals organitzats per l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i el Certamen literari al Casino d'Artesans, el dia 8 de setembre, del qual associació era president Carles Bes i secretari Frederic Pastor.

Altres fets memorables de l'any foren la fundació d'*Adoració Nocturna* a Tortosa, per Manuel Domingo Sol que també crea la Germandat de Sacerdots Operaris Diocesans del Sagrat Cor de Jesús, els quals ens aconseguiran una expansió nacional i internacional. Els Operaris Diocesans eren una resposta a la comunicació que el nunci Barili transmetia a la Santa Seu, en la qual posava de relleu el bon fer dels bisbes hispànics a desgrat d'haver-se de plànyer "de la seva manca de profunditat, de la pobresa dels seus coneixements, així com dels seus escassos dots literaris i de manca d'eloqüència"⁹¹⁰, una manca de rigor que sovint

⁹⁰⁸ Recerca.3.169

⁹⁰⁹ BAYERRI, J.: a o.c., pàg. 180.

⁹¹⁰ ALMÉRICH a o.c., pàg. 44, d'ençà de CUENCA, J.M. a "*La jerarquía eclesiástica en el reinado de Isabel II*", a "*Atlántida*", n. 36, 1968.

esdevenia patètica entre el baix clergat. El Seminari de Tortosa fou el primer a reformar i aniran seguint aquest exemple la majoria de les diòcesis hispàniques i americanes mentre que a Roma es crearà el *Colegio Español* per la formació dels sacerdots d'aquesta nacionalitat. Els operaris diocesans, en el futur, gaudiran d'un merescut prestigi social, talment com l'obra sencera de Manuel Domingo Sol que preocupat pel jovent, tanmateix, sobre la vessant del monestir de Santa Clara i el Vall, sobre la recent urbanització denominada el Rastre, obria el Col·legi de Sant Josep, pensat com a primer pas per suscitar vocacions sacerdotals i afegirà, encara, escoles nocturnes, cercles d'obrers, edicions de diversa mena per una via de la difusió cultural entre la classe mitjana i els obrers que no estaven tan ateses com caldria o, veritablement, estaven fora de les previsions polítiques i docents en els relatius objectius de formació cultural, social i àdhuc religiosa. Al país, "el cristianisme català tingué uns moviments espirituals més avançats i característics, que foren pioners en tota la península Ibèrica, com el moviment litúrgic i el moviment bíblic" i l'abadia de Montserrat passarà a protagonitzar un cristianisme català i modern, i a la seva obra intel·lectual i espiritual s'uniran iniciatives arreu del país i es generarà una colossal obra en alta cultura. Els temps també es manifestaven propicis a les entronitzacions familiars i socials d'imatges del Sagrat Cor de Jesús, o l'aparició d'associacions que li estaven dedicades, talment com al de Maria, amb altres devocions marianes com la del mes de maig o de Maria, i les coronacions canòniques d'imatges marianes, i els aplecs als santuaris o ermites, sempre concorreguts per ingents multituds, com a Mitjan-camí i al Coll de l'Agme (que esdevenen Mig-camí, des de Medio Camino, i Cuello del Alba), de l'Aldea, del Remei i de la Font-calda... fent-se'n un escampall que afecta la majoria dels municipis. La devoció a la Sagrada Família culmina el 1882 que comença l'obra del temple barceloní d'Antoni Gaudí, i es propaguen les visites domiciliàries de les capelletes i la devoció a sant Josep que a Tortosa repetirà l'erecció de l'ermita de Sant Josep de la Muntanya, també la pràctica dels set diumenges de sant Josep o de preparació a la bona mort. L'Església catalana, de fet, ressò del moviment social de recuperació de la cultura nacional i del sentiment de país que l'espanyolisme polític havia estat ofegant, havia accedit a uns temps d'eufòria i de creixement social i espiritual que es mantindrà creixent fins al desastre de la guerra civil de 1936.

En l'aspecte d'obres comencen les de la línia ferroviària de la Val de Zafán a la Ràpita (malgrat que es paraitzaran el 1895) i en el caire municipal comencen les del Teatre Principal, a la Plaça d'Alfonso, amb façanes als carrers Ramon Berenguer IV i Campomanes⁹¹¹ (després República Argentina), un edifici de grans proporcions. La temporada estable serà d'octubre a maig, amb passis d'abonament escenificant teatre i sarsuela.

Entre els ciutadans destacava Agustí Querol que era pensionat per anar a estudiar a Roma: en tornar passarà a establir-se a Madrid. En l'aspecte polític ens trobem amb què Josep Ma. Pinyol i els seus seguidors en el Partit Liberal es passaven al corrent Izquierda Dinástica, de Sagasta, i els liberals fusionistes, com a força política molt minoritària, restaven dirigits per Ciril Franquet, Climent Escardó, Marian d'Abària i altres. El pacte dels republicans possibilistes i els liberals portava aquells a la Casa de la Ciutat, encara que comportà una crisi interna als primers i la desaparició de "*La Gaceta de Tortosa*". La crisi empeny molts cap al republicanisme unitarista de Nicolás Salmerón, i el comptable Rafael Alemany es feia càrrec de la direcció local.

Al gener del 1884 el guarniment militar espanyol, sembla ésser que fins al gener de 1887, passava a ésser el Regiment *Sant Quintí* 49. En notícia donada el 23 de gener es deia que la despesa de construcció del tramvia de Tortosa a Roquetes amb un ramal a Jesús, el qual partiria dels Quatre Camins, el cotxer de primera i de segona classe i els cavalls es pressupostava en 15.000 duros, que el preu del passatge seria de 10 centaus de pesseta en passatge de primera i de 6 a segona. Estava fundat per la iniciativa privada de Federico Rodríguez Fajardo, registrador de la propietat de primera classe, i de Josep Ma. Pinyol, propietari acabalat, i per ells obtenia la concessió oficial en Vicent Escardó. Els treballs començaren en aquest any i s'inauguraran el 20 de setembre de 1885. Just era llavors quan

⁹¹¹ Vide: any 1890 – BAYERRI, J.: a o.c., pàg. 47 i 67.

tornava Cánovas i a Tortosa eren cessats els regidors governatius nomenats a l'abril anterior, essent nomenats 12 conservadors de la facció de Bosch i no dels de González, entre ells Felip Tallada Bages que el 12 de febrer fou investit alcalde, amb Pere Franquet, Josep Bernis, Joan Pastor Aymerich, Manuel Gaya i Roc Fernández com a tinentes d'alcalde. Tallada, però, no acceptà a nomenar cap de consums el recomanat de Bosch, en Julià Castells, i el feia dimitir, i amb ell ho féu Franquet. Vet ací, però, que havent dimitit l'alcalde Felip Tallada el 12 de març era nomenat Ildefons Garcia Coma, el qui donava les tinences a Enric Carpa, Francesc Llaçat, Pere Domingo, Pere Sabater i Ramon Cubells. Aleshores, com es deia, el 18 de març fou quan a resultes del recurs judicial que presentà Teodor González en contra de l'anul·lació del resultat de les eleccions del 22 de desembre passat per a la Diputació, s'arribava a un resultat que li era favorable, encara que els conservadors ja havien recuperat el poder. Tot seguit, el 27 d'abril, a les eleccions legislatives Teodor González era elegit diputat per Tarragona-Reus. Per demostrar el seu paper de cap provincial dels conservadors, Bosch ho fou per Albacete. Cal recordar que, en el tercer govern Cánovas, amb Romero Robledo de ministre, Albert Bosch fou sotssecretari del Ministeri de Governació.

En l'àmbit episcopal el sant pare Lleó XIII atorgava als canonges de la seu l'ús de la palmatòria àdhuc en les misses resades, el 29 d'abril, tot advertint que en aquest mateix any, per Reial Cèdula, s'atorgava al Capítol de la Seu el tractament d'Excel·lència. Altrament, pel 26, 27, 28 i 29 de maig *Correo de Tortosa* i *El Semanario de Tortosa* iniciaven una dura campanya contra els maçons, a impuls de les autoritats eclesiàstiques que culminaren amb la pastoral d'Aznar y Pueyo del 8 de juny. La campanya fou tan salvatge que àdhuc *Diario de Tortosa* s'hi manifestà en contra.

Al maig, com hem fet notar, naufragà a prop de Móra el vaixell *Carbonífero 1*, de la *Sociedad Minera Carbonífera del Ebro*, capitanejat per Rafael Dalmau, la qual nau cobria serveis de transport de Mequinensa a Tortosa des d'abril de 1883. Llavors tornava l'epidèmia de còlera morbus, amb 82 defuncions a la ciutat, i el 10 d'agost el Regiment d'Infanteria de *San Quintín* organitza festes pel seu patró i als Quarters hi hagué il·luminació i focs artificials, i els soldats organitzaren una *corrida* de toros a la plaça.

El 17 de setembre, de desembre per a altres, tornava a sortir el riu, corria l'aigua fangosa pel carrer Montcada, arribava a la capelleta de sant Cristòfor, al cantó del carrer de Tras Puríssima, amb un ascens de 7,24 m sobre el nivell normal. Potser que cal dir que quan la riuada supera els 4 m inunda les hortes entre l'Assut i el delta, i en passar dels 5,50 rega els carrers de la ciutat, on resta una crosta de llims i fangs que costa anys a eliminar. Les aigües estancades durant molts dies porten un perill d'infeccions.

El 25 de desembre s'efectuava la subhasta del Mercat, i s'adjudicà l'obra a la societat de crèdit Banc de Tortosa. Tot seguit s'encarregà l'arquitecte Joan Abril Guanyavents la modificació del projecte inicial que esdevindrà del tot nou: eliminava la divisió de l'espai en cinc naus i l'entramat de 130 columnes. S'aprovarà el 12 de març de 1885⁹¹².

A Roquetes es nomenava un nou alcalde el 19 de desembre, Salvador Domingo Ferrer, el que havia de concloure el manament el 31 de desembre de 1885, i s'arribava al final d'un any en el qual els imperis europeus s'havien repartit colònies africanes quan la conferència de Berlín, en el qual "l'integrista i intransigent" Fèlix Sardà Salvany (1844-1916) publicava amb un llarg èxit "*El liberalismo es pecado*", l'any en el qual al Camp dels Titets s'enderrocaven les barraques de treball dels corders, calafats i mestres d'aixa per tal de construir l'eixampla del Parc. Llavors desapareixia fins a la darrera barraca de les drassanes. Mentrestant es vivia una intensa campanya de premsa que encenia l'ambient i que portava a la fundació d'un partit integrista de fonament polític (1888) que s'escindirà del partit carlí⁹¹³.

⁹¹² MESTRE, F.: *La Zuda*, 66/67)

⁹¹³ Cal advertir que en tals esdeveniments nacionals consta un capdaverter: el sacerdot Segismond Pey Ordeix (Sant Vicent de Torelló, 1867) que fundava "El Urbión" que, amb la "Revista Popular", "El Correo Catalán", "La Vespa" i altres, semblaven impulsar un fort enfrontament entre catòlics. Pey, en el 1900, crearà a Barcelona una "Asociación Sacerdotal en Defensa de la Disciplina" que ataca el bisbe Morgades, els jesuïtes i el clergat catalanista, i en resulta especialment atacat Josep Torras i Bages, també acusat de liberalisme: Pey abandonarà el sacerdoci en el 1904.

Salvador Domingo Ferrer, en el primer dia del mes de gener de 1885, renovava el nomenament del nou alcalde de Roquetes, fins al 8 maig 1886, per bé que el bisbe Aznar aconseguia un primer plànol en protagonisme quan el dia 14 promovia una subscripció per a socórrer les víctimes dels terratrèmols d'Andalusia.

L'activitat constructiva es manifestava el 12 de març, quan s'aprovava el projecte de Mercat redactat per Abril, el qual li havia estat encarregat el 25 de setembre de 1884, però també amb la Reial Ordre de 19 de març que promovia el Ministeri de la Guerra per la qual se suavitzava el rigorisme aplicat a les zones polèmiques i autoritzava l'eixampla per tots els extrems de la ciutat, tot significat que fins a aquest moment no havia estat permès d'edificar a les Ferreries, a la Casota i a Caputxins, així com a Remolins. Mentrestant subsistien les zones dels castells i dels forts avançats i el 10 d'abril s'aprovava el projecte d'urbanització de la prolongació de l'eixampla, davant el Parc. Tot plegat podia haver estat per gestió de Teodor González, el qui el 28 de març i com a diputat a Corts presentava al Congrés una proposició sobre la liquidació dels drets reals, arreu molt ben acollida. L'alegria dura poc, malauradament, perquè en la matinada del dia 31 hi hagué un terratrèmol, només sacsades que duraren un minut i cinc segons, per bé que prou per esgaiar tothom, de poca intensitat però que escampà el pànic, i la gent sortia als balcons i a les finestres i s'aplegà una veritable gernació a la plaça de la Constitució. Els republicans possibilistes fundaven llavors "*La Voz del Progreso*", sota la direcció de Carles Bes, el qual esdevindrà diari d'ençà del 9 d'agost.

Les eleccions del 5 de maig donaren els conservadors com a guanyadors, encapçalats per Josep González Cabanne que serà nomenat alcalde, tot mantenint Llaçat i Domingo però incorporant Francesc Martí Adell, Pius Isuar i Francesc Escardó. Cessaven els liberals i Cánovas tornava a ocupar el poder. Dos dies després, el 7, es posava la primera pedra de l'asil o residència per a les noies desamparades, amb cinquanta places, amb cerimònia oficiada pel bisbe de Daulia Josep Ma. Benito Serra. Hi ha cabuda per a 50 noies. El 22, en obres públiques, s'estava eixamplant la carretera de Ferreries a Roquetes per la instal·lació del tramvia, i era immediata l'arribada dels rails i els cotxes des de Bèlgica. Aleshores Josep Ma. Pinyol i tots els dissidents formaren el partit Liberal, del qual es tornà a fer càrrec de la presidència. Teodor González aconseguia, mentrestant, nou coadjutories per al bisbat, i una és la de Camp-redó, segons es notifica el 5 de juny. En obres públiques el dia 19 sembla ésser que arriben a l'Estació els cotxes del tramvia a Roquetes i a Jesús, nous i elegants, dividits en dos compartiments, per a primera i segona classe, tenint a més "Imperial". De res no hi manca i abunden els detalls dels acabats, fins i tot hi ha rascadors per encendre els mixtos. Han estat construïts per la Societat Anònima Mortanweiz, de Bèlgica. A més a més, el dia 26 el governador aprovà la continuació dels estudis per construir un pont metàl·lic sobre l'Ebre, i s'encarregà el projecte a l'enginyer Alfred Mosso.

Del 16 de juliol al primer dia de setembre els ciutadans suporten la darrera gran epidèmia de còlera. Les autoritats adopten mesures de prevenció i a les nits es fan focs pels carrers, en els quals es crema sofre, per desinfectar. Els llocs més castigats foren les Roquetes i La Ravaleta. En aquesta patètica avinentesa destacà la meritòria actuació del bisbe Aznar, puix que les llars humils foren les més afectades. Aznar, a més a més, obrí una subscripció que recollí 39.555 rals i 90 cèntims. Durant 47 dies es donà als més de 500 pobres un pa i un plat de sopa de fideus, patata, carn de moltó i de crestó al Col·legi Sant Josep⁹¹⁴. L'alcalde Josep González Cabanne calgué que adoptés una mesura quasi heroica en impedir l'entrada dels de Roquetes, portadors de la malaltia, i obrí un greu conflicte en el qual la Guàrdia Civil donava suport als roquetencs. L'alcalde de Tortosa, en aquell 21 de juliol, pretenia de minvar el contagi de còlera i per això interdia el pas a la gent dels pobles de les rodalies amb focus de malaltia, sobre tot als de Roquetes, on ja havien mort 68 veïns. El capità de la Guàrdia Civil, Mariano Cosío, volia fer obeir les ordres de lliure circulació dictades pel governador, i l'alcalde aplegà un escamot de 30 "consumeros" i barrà el pas al Pont. El capità hagué de claudicar per evitar mals majors, la qual cosa s'interpreta com una demostració de fermesa i d'autoritat dels González.

⁹¹⁴ Ho detalla VERGÉS, R., a vol. 1, pàgs. 407-409 i 6, p. 675. La qüestió del Pont al vol. 6, pàg. 162.

El còlera causa estralls: 487 tortosins, 201 del casc urbà. Segons *El Semanario de Tortosa* s'emportà Ramon Querol Rocher, conegut professor del Col·legi de Sant Lluís. Per a altres foren 289 els que perteriren a la ciutat. El 20 de setembre se celebrà un *Te Deum* a la Seu per l'acabament de l'epidèmia de còlera i el 22 una missa cantada a Mitan Camí. amb prèdica de Bonaventura Pallarès.

Malgrat tot, el 30 d'agost es feia una gran manifestació de protesta pels carrers de la ciutat, en acte de protesta per l'ocupació alemanya de les illes Carolines, una colònia espanyola. Els manifestants portaven llaços amb els colors de la bandera espanyola i els balcons estaven guarnits. El dia abans s'havia publicat una patriòtica manifestació de Josep Ma. Pinyol, cap dels liberals, i de l'advocat Daniel Nivera. Talment estava d'arrelat el nacionalisme espanyol, fins ací podia arribar el sentiment espanyolista que s'impulsava des de la Constitució de 1812, puix que a Tortosa i tot Catalunya deixaven d'adonar-se que l'afer era la defensa del colonialisme i de l'imperialisme espanyol que tot just els afectava de manera tan nociva.

En començar el mes de setembre havia estat inaugurada una font a la plaça del Rastre, el dia 9, així com es procedia al derrocament del portaló interior del Pont de Barques, o sigui, el de la banda esquerra. L'altre esdeveniment fou la inauguració del tramvia Ferreries-Roquetes-Jesús, el dia 20, per un vial que anava del riu a Roquetes. El tramvia era de força animal i s'esperava que vial i transport havien d'incrementar la tendència a construir. L'acte fou de grata memòria, i una gran massa de ciutadans s'aplegà a l'estació que havia estat vistosament ornamentada, amb una distingida concurrència invitada i tot amenitzat per la banda de música del Regiment de *San Quintín*. Les obres foren beneïdes pel bisbe Francisco Aznar y Pueyo i després hi hagueren els brillants discursos de l'alcalde, del president i del fiscal de l'Audiència, de jutge d'Instrucció, del comandant de Marina, de Josep Ma. Pinyol, d'Alexandre Barber com a director facultatiu, i cloenda del diputat a Corts Teodor González que enaltí l'esforç per engrandir el país i lluitar pel progrés dels temps. Els nous cotxes van fer el recorregut de mitja hora per Roquetes i Jesús portant les autoritats, entre filades de persones al llarg del trajecte. De tornada entraren a la cotxera, on se serví un convit. Aviat es comentarà que els tramvies representaven una dura competència per als tartaners, els que circulaven o es deturaven expressament sobre els rails de la línia per tal d'obstaculitzar la marxa dels tramvies.

La mort del jove rei espanyol Alfonso XII el 25 de novembre causà una forta impressió social. El dia 27 les bateries artillers de la ciutat obrien focs de salva. A la nit hi hagué una pluja d'estels que, segons la gent, era missatge de grans esdeveniments. El mateix dia, a les 7 del matí, per completar el dol a la ciutat, moria Daniel Fernández Domingo al seu domicili del núm. 12 del carrer de la Rosa. La mort d'Alfonso XII fou un contratemps que feia perillar l'estabilitat el règim i Cánovas cedia el comandament a Sagasta, en un acte de confiança que obligava les esquerres a ésser guardianes de la feble regència de Maria Cristina de Habsburg (1885-1902). Al cap de pocs mesos naixerà el futur Alfonso XIII.

L'any 1885 fou el de la presentació del Memorial de Greuges a Alfonso XII, en l'àmbit nacional de Catalunya, i en el local es recordarà per raó del derrocament de la muralla de Remolins, pel descobriment de la vacuna anticolèrica per Jaume Ferran, amb el metge col·laborador Innocent Pauli Galceran, per la construcció del Teatre Principal, a la Plaça Alfonso XII, per la redacció dels estatuts (*stabliments*) dels pescadors, modificats el 1557, i perquè els González, acarnissats enemics del Banc de Tortosa, davant la necessitat d'hipotecar la seva fàbrica de farina de Tivenys, obtenien l'ajut del Banc i de llavors ençà que tot eren lloances a "*La Verdad*" i operacions encobertes per protegir el Banc des dels llocs de poder, com la condonació de l'import a pagar a l'Ajuntament per l'arrendament del Mercat durant el primer any, per l'import de 58.970 pessetes⁹¹⁵. El superava, encara, el fet que Albert Bosch, elegit alcalde de Madrid, motivés un escàndol estatal per la seva gestió. Albert Bosch se separava del partit liberal-conservador amb Romero Robledo, el qui fundava el Partit Reformista, i participava en la seva direcció.

⁹¹⁵ BAYERRI, J.: a o.c., pàgs. 157-158 i 88-89.

A les acaballes de desembre, el dia 26, començaven les obres d'ordenació del Parc municipal: passeigs, llac vell, pèrgoles, jardins... el somni de tantes generacions de tortosins.

Per aquest temps es coneixen *El Casino*, *Círculo de Tortosa* i *Círculo de Artesanos*. *Círculo de Tortosa* (1868), abans *Círculo de la Juventud*, absorbia ara el *Casino de Tortosa*, també de gent benestant, el qual conservava el nom i que de primer antuvi fou *Centro Dertosense* que populament es coneixia com "lo casino dels senyors". Uns dos-cents socis de *Círculo de Artesanos* se'n separava per causa del tarannà obrerista de l'entitat i pel fet de subvencionar el periòdic republicà-possibilista "*La voz del progreso*": els dissidents inauguraven el casino *Centro Dertosense* a la primera planta o planta noble del palau Campmany, conegut com L'Alhambra, propietat d'Antoni Oliveres, a l'1 del carrer de la Rosa, i s'identificaven amb els petits comerciants, de tal manera que al gener de 1899 esdevindrà Centre del Comerç, recentment tancat.

Quant a l'ambient eclesial J. Bayerri comentava: "...el bisbat utilitza la seva autoritat religiosa contra els periòdics que no li són afins. Cas molt significatiu és el del setmanari "*La Reforma*", marcadament anticlerical i defensor de tesis filosòfiques contràries al dogma de l'Església com que: "...*la muerte no es un castigo impuesto por causa de infracción del mandato divino...*" La resposta del bisbat és iniciar un expedient que clou amb el decret del bisbe Aznar de 21 de juliol de 1885 que proclama⁹¹⁶ "...*usando la autoridad que hemos recibido del cielo (...) condenar y reprobar las doctrinas heréticas y anticatólicas (...) prohibimos a los católicos su lectura...*" -i en el supòsit que el periòdic continuï publicant-se- "*el director, redactores, impresores y operarios (...) suscriptores y quienes lo lean (...) se harán reos ante Dios de grave y punible desobediencia*".

Uns anys abans, el 1880, la congregació d'Oblates del Santíssim Redemptor rebia una extensa propietat a l'àrea suburbana de l'antic Hospital de Sant Llàtzer, enllà del barranc de la Llebre. Rebien els quantiosos béns de na Teodora Grau i la seva mateixa persona que ingressava a l'orde per incorporar-se a l'obra social de formació d'una casa d'acollida per a noies esgarriades però també per ubicar el noviciat de la congregació religiosa. L'objectiu era l'acollida de noies desateses i abandonades, donar-los una formació suficient i cercar-los una sortida digna en la qual es poguessin guanyar la vida i incorporar-se dignament a la societat que semblava haver-los marginat. Tot plegat havia estat la iniciativa d'un frare benedictí i missioner, Josep Maria Serra (Mataró, 1810-Desert de les Palmes, Benicàssim, 1886) que, ordenat a Compostel·la passà al monestir italià d'Itala Cava, a Salern, i després a les missions d'Austràlia Occidental, on fundà un monestir al nord de Perth i el 1847 esdevenia el primer bisbe de Port Victòria, malgrat que esgotat pel treball i la lluita renuncià al càrrec i anà a Madrid com a bisbe titular de Daulia i el 1863, amb Antònia de Oviedo y Schöntal que havia estat institutriu de la reina Isabel II, fundava la congregació redemptorista que mantindrà una dura lluita contra la societat de l'època, intransigent i hipòcrita en qüestions ètiques i de moral cristiana. La congregació s'escamparà per l'estat espanyol i per Amèrica del Sud i a Tortosa el 1885 havia enllestit l'humil complex de l'asil per a noies que popularment serà conegut com "les repenedides" o "*arrepentides*" i després serà el noviciat, on romandran fins al 1987 que, sense vocacions i sense membres operants, hauran de claudicar, vendre la propietat i anar-se'n.

El mes de gener de 1886 era ric en esdeveniments perquè just es creava l'Administració Subalterna d'Hisenda, per actuar com a subdelegació provincial: malauradament, les oficines es tancaran el 20 de juliol de 1892 i els vuit empleats administratius, amb l'administrador i altres tres càrrecs, es desplaçaran a Tarragona. Era el temps de la mort del vuitè marquès de Tamarit, Antoni Montserrat de Suelves i d'Ustaiz (Tortosa, 1825-1886), al seu palau de la Plaça de l'Olivera, oncle de Josep de Suelves i de Montagut que n'era l'hereu, el qui restaurarà l'esmentat palau.

El 10 de gener, encara, la Gaceta publicava un reial decret per aprovar l'eixampla del Temple i de Remolins, segons el projecte redactat per l'arquitecte Sebastià Cabot. El govern liberal aprovava oficialment l'eixampla del Temple, les obres d'urbanització del qual s'acabaran

⁹¹⁶ La primera referència, segons indica J. BAYERRI a la pàg. 88-89, procedeix del núm. 1, de "*La Reforma*" del 6 de juny de 1884, i el segon de "*La Verdad*" en l'edició del 24 del mateix mes i any.

de tot el 1889, mentre que les darreres muralles, al carrer de la Unió, s'enderrocaren el 1887. Una de les primeres obres seran les de casa Pons, amb façana al carrer de l'Estació, i per la part interior a la fàbrica de farina i molí d'arròs de Pons i Baulenas, construïda el 1871 i a finals del segle coneguda pel nom de l'arrendatari Francesc Margenat Tarragó, un edifici previst amb porxos que l'Ajuntament feia tancar. El 28 de febrer es posava la primera pedra del monument al bisbe Manuel Ros de Medrano, pel bisbe Aznar i l'alcalde Josep González, al qual acte memorable assistien el bisbe de Jaca, el governador militar Damià Pinyol i una gentada.

El bisbe Aznar podia viure i patir els efectes del vent de dalt, del mestral, perquè el 5 de març es patia una ventada tan forta que ningú no en recordava de semblant: caigueren funerals i envans i al camp s'esgallaren molts arbres... i es prohibí el pas de dones pel Pont de Barques perquè el vent regolfava al cap de pont i n'havia rebut i ferit alguna. Els jesuïtes informaren que el vent portava una velocitat de 20 m/seg. Uns dies després, el 10 de març, tot preparant les eleccions legislatives del mes següent, es canviaven els alcaldes: Josep González cessava per R.O. i es nomenava el liberal Francesc Pedrola Borràs (1886-87) amb l'equip de govern format per Francesc Lledó, Francesc Canivell, Ramon Prades, Roc Fernández i Josep Bernis Mayor. L'esdeveniment més impactant fou el dia 25, dia festiu que, havent dinat, sortiren a passejar Patricio de Castro, el sogre de Primitiu Ayuso, i Joan Burcet, pare de l'exalcalde Ricard: a l'Estació encara no hi havia mur al dipòsit de màquines i, en travessar la via al dret, els atropellava una màquina de tren que els ferí greument i que els portà a la mort en el mateix dia.

Les eleccions legislatives es realitzaren el 4 d'abril i foren les darreres abans de la reforma electoral que proclamarà el sufragi universal formal. Aquestes eleccions portaren la pèrdua d'escó del diputat Teodor González i l'accés, sense oposició, de diputats fusionistes (liberals) als tres districtes de la zona, cap d'ells de les nostres comarques. Els esdeveniments més destacats d'aquests mesos es limiten al nou trasllat a Madrid de la Cinta de la Mare de Déu, el primer dia de maig i per prenys a la casa reial hispànica, a mans del canonge Josep Aguiló al qui acompanyà Francesc Abarcat; el dia 8 es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Josep Gisbert Hierro, el qui mantindrà el càrrec fins al 12 juliol 1886 per traspassar-lo a Joan Hierro Pont que el mantindrà fins al 23 maig 1887; el 22 de juny, també, moria Josep Ma. Pinyol Navars, el cap del partit liberal, diputat provincial a Corts i alcalde de Tortosa. El 23 d'agost, amb la perspectiva de l'acabament de l'estiu, es llegia en un periòdic local: *"Se nos ha dicho que està pròxima a demolerse la casa conocida por la de Oriol, situada en la calle del Carmen. Es un edificio del siglo XIII y único ejemplar que posee esta población, correspondiendo su fachada al estilo de aquella época aunque com algunas mutilaciones, conservando aún sus grandes ventanales de un exquisito gusto ojival"*⁹¹⁷.

Les festes de la Cinta ocupaven un llarg programa d'actes i els Jocs Florals organitzats per l'Acadèmia de la Joventut Catòlica donaren molt a parlar. Causà sensació popular, però, el fet que el 8 de setembre el futur Alfonso XIII i sa mare, la reina regent, s'inscriguessin com Germans Majors al Libre dels Reis de la Confraria de la Cinta. L'Església celebrava una nova festa el dia 19, per raó de la restauració de la capella de sant Josep, a la Seu, la qual s'obria al culte amb una missa celebrada pel degà Celestino Pazos. Pocs dies després, el 10 d'octubre, el bisbe Aznar promovia una subscripció per als naufragats de Peníscola. En aquest mateix mes Cercle d'Artesans creava un col·legi de batxillerat a les seves dependències, com a continuació del tancat Col·legi Dertosense, municipal, el qual apareixia com agregat a l'Institut Provincial de Tarragona i, de fet, només durarà quatre anys. El dia 17, tanmateix, per darrera vegada es treien a subhasta els pous de la neu, sense que en sortís cap licitador.

Altres notícies destacades del 1886 foren la desaparició del Passeig de la Ribera per començar, al seu espai, la construcció del Mercat que s'inaugurarà l'1 de setembre de 1887, i vora el Carrer Llarg i pròxim a l'estació dels tramvies s'obria el taller mecànic d'en Baró; en el caire cultural i religiós sobresortia a la ciutat l'edició del primer volum dels *"Anales de Tortosa"*, amb la història de la santa Cinta, una obra del doctor en Teologia i canonge Ramon

⁹¹⁷ La nova casa que ocupa aquell solar resultant de la demolició portava el núm. 3 en l'any 1909.

O'Callaghan; en el caire polític s'editava a Barcelona "*Lo catalanisme*", una transcendent obra del republicà federalista Valentí Almirall. Les monges de la Consolació, altrament, traslladaven el seu col·legi al carrer de la Rosa, el mateix que en l'any 1870 havien obert al carrer Montcada i que en el 1880 hagueren de traslladar al del Carme i després al de la Suda que ara havien evacuat.

Arreu de l'Estat es podia observar una represa de la intel·lectualitat que era destacable en els diferents àmbits de les ciències però que es definia en les humanitats. El moviment no es pot atribuir a l'estabilitat política i econòmica perquè derivava de l'estat d'ànim que emanava del mateix poble: hi havia com un deler de superació, d'una escapada d'aquella ridícula mediocritat o de ximplets que bambolejaven i se situaven per via de les influències i de la posició social i econòmica de la família, alguns amb titulacions d'una Universitat decadent que semblava estacionada en un veritable atzucac: el 1876, a Madrid, sorgia la *Institución Libre de Enseñanza* que fundava Francisco Giner de los Ríos que pretenia una renovació i la formació de noves generacions d'estudiosos d'ençà d'un mètode que accentuava la formació humana i el manteniment d'un rigor, potser que massa doctoral i d'autosuficiència dins d'una moral laica i aliena als valors tradicionals. El temps passant, aquest home nou que havia de redimir el país també fracassà, com tampoc no se'n sortí Marcelino Menéndez y Pelayo d'ençà de la seva obra "*Historia de los Heterodoxos españoles*" que enaltia les dubtoses glòries del passat que, de fet, avergonyien els intel·lectuals i fomentaven una mitologia castellana.

La vida s'havia fet més fàcil, però, i semblava que el benestar abraçava tothom. La gent tenia el benestar i el divertiment com a objectiu prioritari i a les ciutats els casinos i les associacions dites "recreatives" passaven el millor moment i no paraven de proliferar. Els balls dels casinos, tanmateix, formaven part rellevant dins l'ambient i esdevenien socialment brillants. Als balls i a les festes dels més ben situats només s'hi sentia a parlar el castellà, puix que les poques famílies aristocràtiques restants i la burgesia més acomodada creien que parlar tortosí "*no es distingido*", i ningú no volia ésser vulgar i tothom feia mans i mànegues per aparentar just allò que no era. També hi havia molta afició als jocs de pilota i bolos, amb partits i apostes a la tarda dels diumenges i dies festius. El teatre es mantenia, i augmentava l'afició a la sarsuela i als toros, se sucumbia davant una creixent pressió de la cultura castellana i els polítics, funcionaris, militars i altres immigrants castellans se sentien distingits en aquella societat decadent. En l'àmbit popular també s'imposava l'afició als córrers de tota mena, a les bicicletes i als patins i, aquell que podia, als cavalls. En aquell gener del 1887 el Regiment *Luchana 28* tornava als Quarters de Tortosa com a guarniment militar i el 28 de febrer es retiraren de circulació les monedes del sistema antic (sous, peces de dos quartos, xavets de careta i duros isabelins). En aquest temps la població de les quatre comarques era de 130.005 habitants: la ciutat en tenia 20.789 i el conjunt del municipi (el Delta) 24.686, amb un increment de 629 persones. La ciutat amb els suburbis en tenia 25.192 i era en nombre d'habitants la sisena ciutat de Catalunya i la trenta-tresena en els dominis espanyols.

L'església del barri de la Casota s'inaugurava el 13 de març, però en aquets moments del 1887 tan sols semblen imposar-se les notícies polítiques perquè el dia 31 una ordre governativa cessava tots els regidors gonzalistas que restaven per haver estat elegits el 1885, entre ells el mateix Josep González Cabanne, i el 6 d'abril el secretari en funcions Nicolau Bosch Illa era obligat a dimitir, home de confiança com era de González i que havia estat director de "*La Verdad*"). Al maig arriben les primeres eleccions municipals amb candidatura liberal única i segurament el 13 Canovas ratificava Teodor González com a cap del partit a Tortosa i a Roquetes, el qui mantenia obert aquell l'entresòl al 16 del carrer Montcada⁹¹⁸, amb Ignasi Pinyana Garcia-Barzanallada com a sots-president, tot mantenint-se Francesc Mestre Noè. A les acaballes del mes, el dia 23, es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Salvador Domingo Ferrer, el qui es mantindrà en el càrrec fins al 2 juliol. Al mes de juny es renovava el guarniment militar espanyol i els Quarters acollien el Regiment *Navarra 25*.

⁹¹⁸ Vide: BAYERRI, J.: o. c., pàg. 115.

L'Església tortosina inicia un esdeveniment que tindrà un gran ressò universal puix que a la seu, el 27 de juny, comença el trídium en preparació de les festes jubilers de Lleó XIII, amb prèdica del jesuïta Goberna.

L'estiu de 1887 presentava caires diferents que estimulaven la societat. A Roquetes potser que començaven amb el nomenament del nou alcalde Josep Cid Ferrer, el primer dia de juliol i tenint pel davant una normal perspectiva de temps, per bé que a Tortosa podia ésser la fita l'ermita de la Providència, de Mitan Camí, perquè a les quatre del matí del 3 de juliol i presidida pel bisbe Aznar sortia un romiatge que enfilava la pujada de les costes. L'Ajuntament, en el primer dia d'agost es determinava a enderrocar la muralla del carrer de la Unió, del portat de Sant Joan al Temple però el 14 d'agost aconseguia un protagonisme la Junta Diocesana puix que, presidida per Salvador López, al local de Joventut Catòlica del carrer de la Mercè s'inaugurava una mostra dels objectes que la diòcesi regalaria al pare sant de Roma i que aquest destinaria a les esglésies pobres de la cristiandat. El valor dels objectes es calculà en 98.589 pessetes. Els organitzadors rebran per aquesta gesta la felicitació del comte Aquaderni, de Roma, el qui coordinava les tasques dels treballs jubilers d'arreu del món, tot fent constar que Tortosa fou la que més havia destacat entre les diòcesis hispàniques.

El dia 1 de setembre s'inaugurava el Mercat, la magnífica obra arquitectònica modernista de l'arquitecte Joan Abril Guanyavents, del qual s'adjudicava l'explotació al Banc de Tortosa. L'obra, per les seves característiques i per les polèmiques tècniques i anècdotes que motivà, havia assolit tal fama que poques setmanes abans d'acabar-se les obres havia estat visitada pel director de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, Elias Rogent, amb professors del centre docent. Després, passades les festes de la Cinta, del 7 a l'11 de setembre l'Acadèmia de la Joventut Catòlica obria una assemblea de les associacions catòliques de la diòcesi, la qual tingué una forta repercussió i fou l'origen de la celebració del I Congreso Catòlico Nacional que se celebrarà a Madrid el 1889⁹¹⁹, encara que la participació tortosina més destacada és en el IV, el qual se celebrarà a Tarragona del 17 a 21 d'octubre de 1894. Albert Bosch organitzava el Partit Reformista a les terres de Tortosa mitjançant el seu home de confiança, el farmacèutic de Benissanet, Agustí Montner Mauricio, i el nou bisetmanari conservador "*Los Debates*" que apareixia el dia 22 del mateix mes. En aquest any també inicia les edicions el setmanari conservador "*El Orden*", el qual es mantindrà fins al 1889.

L'evolució dels costums afectava totes les classes socials, el creixent benestar social acollia tota mena d'innovacions i de modes, moltes procedents de l'estranger, els quals fets no podien ésser acceptats fàcilment per uns determinats grups dretans, per la qual raó el 3 de novembre es publicava un *Manifiesto tortosinista* que cridava a la unió dels partits per salvar Tortosa del desastre: es demanava, fonamentalment, la moralització de la vida pública i un regeneracionisme.

L'Església hi estava íntimament relacionada i, per si era poc, en aquell 1887 i dins la inspiració balmesiana, el jesuïta valencià Antoni Vicent començava al bisbat de Tortosa la creació dels Cercles Catòlics d'Obrers que aviat s'escamparen arreu del país i que feien per incorporar els obrers al món dels amos i crear una mena de gremis utòpics que havien d'ésser una substitució dels sindicats obrers. L'excessiu paternalisme i la subjecció dels treballadors catòlics als seus patrons, aviat deixarà l'obra d'aquests cercles en inferioritat o descrèdit davant els mètodes directes de reivindicació dels grups obreristes⁹²⁰.

En aquest any que ocupà l'alcaldia Pasqual Ballester Franch (1887-90) i que Agustí Querol guanyava la medalla d'or i consolida la fama amb "*La Tradició*" que figurà a l'Exposició biennal de Madrid, impactava la notícia de l'execució d'obriers anarquistes a Xicago.

L'exposició oberta a l'agost anterior per la Junta Diocesana portava el seu president Salvador López a Roma el 26 de febrer 1888, al cap d'una peregrinació que fou rebuda pel sant Pare, el qual fet constituí un esdeveniment en els àmbits religiosos de la diòcesi. Una altra notícia esperada la constituí la rebuda, el 7 de març, d'una comunicació de la Jefatura de Obras Pùblicas per la qual s'assabentava que el Pont de l'Estat, d'anys demanat, es construiria davant

⁹¹⁹ Comentat per VERGÉS, R., a o.c. vol. 6 pàg. 547 i per BAYERRI, J. a o.c. pàg. 93.

⁹²⁰ PLADEVALL, A., a o.c. pàgs. 165-166.

l'església del Roser. Obres Públiques decidia, doncs, la ubicació al casc antic tot i sabent que això generaria problemes greus per raó de la densitat de població que hi havia en el sector i per qüestions d'urbanisme i immobles de cinc pisos. El cas era que feia uns anys havia estat un tema que originà una intensa polèmica per més que, a la fi, s'imposava el criteri dels botiguers que es pensaven que situant-lo més avall esdevindria un desplaçament del centre comercial. Ara just s'obria un temps que enverinaria el conflicte i establiria un *statu quo* que incloïa la interrupció de l'obra per causa de l'enfrontament amb l'Església, puix que l'obra implicava la destrucció de l'important temple del Roser, abans església del convent dominicà del mateix nom.

L'esdeveniment fou, però, l'Exposició Universal de Barcelona, inaugurada per la reina regent Maria Cristina el 20 de maig de 1888, en coincidència amb la crisi econòmica que s'arrossegava d'ençà del 1882 i que havia seguit a l'esclatant eufòria de la febre d'or. La direcció arquitectònica també havia estat assumida per Elias Rogent i iniciava el moviment modernista, en el qual àmbit sorgirà el popular monument a Cristòfor Colom. La reina regent, el futur Alfonso XIII i les infantes Mercedes i Maria Teresa passaven amb tren per Tortosa el 6 de juny. La ciutat, en el mes anterior, havia passat a estar sota el control del Regiment *Albuera 26*, on romandrà fins al novembre de 1893.

Aleshores una enquesta pública sobre la crisi general agropecuària evidenciava sense por a equivocació que competència del gra foraster era la veritable causa de la crisi. A Gandesa, en aquell any 1888, es deia que feia un quant temps que el valor dels cereals havia abaixat una sisena part, i a Amposta que s'abandonava el conreu de l'arròs i que el camp s'estava despoblant.

L'any 1900 es veurà de com la meitat de les terres de conreu passaven un any de repòs, en guaret. Els estudis tècnics ho rebutjaven i es manifestava la conveniència a practicar-hi altres conreus en lloc dels cereals. Una incipient mecanització del camp s'evidenciarà, i es millorarà una part de l'utilatge, i es realitzaran obres de regadiu i s'empraran adobs artificials que incrementaran els rendiments. En tals circumstàncies apareix l'olivera com a conreu predominant a les comarques de l'Ebre⁹²¹. Des de la meitat del XIX que, per causa de les millores tècniques, s'havia millorat la producció de l'oli i comercialitzat a preus ben remuneradors. Pel 1860 es queia en una baixa que deu anys més tard representava un 20%. La crisi oliera fou un dels ingredients més forts de la crisi general agrícola catalana del darrer terç del segle. La baixa de preu de l'oli obeïa a causes diverses, a l'entorn del 1888. A l'any vinent, el 1889, a Tortosa obria casa Salvatella que, a l'octubre, patentarà un aparell que havia inventat per a l'obtenció de l'oli d'oliva. L'enquesta referida analitzava també la situació en els regadius, l'arròs, el garrofer, els tarongers i llimeres i la remolatxa.

El moment comportava l'escissió integrista del carlisme, encapçalada per Ramon Nocedal, en un moviment que tingué un important seguiment a Tortosa, darrera les edicions de "*El Semanario de Tortosa*", on tingué una singular importància l'aparició del "*Boletín de la Juventud Católica*", el qual es mantindrà fins al 1898. La Companyia de Jesús, altrament, tenia a Roquetes una casa de camp, dita de Sant Josep, adquirida el 1886 pel pare Fermí Costa, on llavors es traslladava la Facultat de Filosofia que al 1879 els jesuïtes ja tenien a Jesús. En el caire cultural i de recerca, el doctor Ramon O'Callaghan editava un nou volum dels *Anales de Tortosa*. La societat potser que avançava a un nivell inferior en l'ordre del progrés i es limitava a inaugurar, el 21 de novembre, aquella la font del Rastre que serà coneguda com *la manxa*, d'aigua molla.

Al gener de 1889 moria, a Barcelona, Maria de la Concepció Desvalls i Fort de Saint Maurín, vídua de Lluís de Suelves i Montserrat, germà del marquès de Tamarit. Aquest, en la seva disposició testamentària, havia fet un llegat de 60.000 pessetes per a l'Hospital de la Santa Creu, de Tortosa, a lliurar quan la mort de la seva esposa: l'Ajuntament rebia el llegat i, ben complagut, proposava llavors que es posés el seu retrat a l'Hospital. Una altra novetat d'importància, en el mateix mes de gener, fou la inauguració de la serradora mecànica d'en Jaume Nicolau, a la Casota, per mitjans d'impulsió propis.

⁹²¹ Vide: *Historia de Catalunya* (Barcelona, Aedos, 1969), vol. 2, pàgs. 266, 272-274)

El moviment polític de l'any que començava destacava l'elecció de Benet Fontcuberta Pardo com el representant de Tortosa a la Junta Provincial del partit integrista, de Ramón Nocedal y Romea. L'anècdota serà que el 9 d'abril una ventada abatia el lledoner de l'hort de la Móra, a l'horta de Pampí, un arbre amb història perquè dessota seu es realitzà el convit d'homenatge al cap de l'integrisme Nocedal: en saber-ho els integristes, n'agafaven branquetes de record i àdhuc es digué que amb la fusta del tronc es féu un objecte artístic per al mateix Nocedal.

Més es comentà, però, que en la nit del 2 d'abril uns lladres robaven a la catedral, amb la desaparició de tres calzes dels altars del sant Sepulcre, de sant Miquel i de sant Agustí, així com les almoines de les caixetes.

En els àmbits paraeclesials es feia notar la desaparició de "*El Semanario de Tortosa*" que passava a substituir el diari "*El Estandarte Católico. Consagrado al Corazón de Jesús*" (1891-1900) que més endavant afegirà l'*slogan* "*Dios, Patria, Fueros. Por el reinado social de Jesucristo*". N'era el fundador i primer director Agustí Llaçat Guerrero i després en serà Benet Fontcuberta, essent l'únic periòdic tortosí sotmès a la censura eclesiàstica, exercida pel canonge Salvador López. Cal afegir que l'integrisme tortosí arrelava entre el professorat del Col·legi Sant Lluís, el qual esdevingué l'ànima de l'organització i, encara, que en aquest mateix any s'obria el *Círculo Tradicionalista* al carrer de la Rosa, concretament al palau des Puig, amb Manuel Queralt Pau de president i Josep Pedreny de secretari.

A l'altra vessant política era el 14 d'abril quan, en la recomposició del republicanisme s'inaugurà el Casino de la Unió Republicana, per tal d'integrar tots els republicans tortosins, fossin o no fossin simpatitzants. Un altre esdeveniment era el del 10 de maig, amb el trídium que se celebrà a la seu en commemoració del tretzè centenari de la Unitat Catòlica, en el qual predicà el jesuïta Florit. Els actes s'acabaren amb una llarga processó a la qual assistiren 22 associacions catòliques.

Dret i Justícia es mantenen presents en aquell juny de 1889 puix que el dia 12, a les 10 del matí, al Teatre Principal s'obria un *meeting* de protesta per la imposició de l'article 15 del nou Codi Civil espanyol, perjudicial a Catalunya que havia estat regint-se per la seva legislació nacional. La reforma es considerava un inic atemptat contra el Dret català i contra la legislació tortosina del còdex de les Costums de Tortosa. Pronunciaren discursos Antoni Ma. Queralt, Ramon Foguet i Narcís Oller, aquest de la Lliga de Barcelona, entre altres. Uns dies després, el 15, l'Audiència celebrava el primer judici oral en el qual se sentencia per veredicta del jurat. L'agost centrava l'atenció ciutadana perquè el dia 18 es realitzaren eleccions legislatives.

Les festes de la Cinta havien esdevingut un acabament oficial de l'estiu i les d'aquell any portaven una novetat que es manifestà sempre ben popular: el dia 3, al Parc, se celebrà per primera vegada una cursa ciclista. Els temps que seguiren es podria dir que quasi acapararen l'atenció de tothom i foren llargament recordats per raó d'un judici: el 7 d'octubre a l'Audiència començava la vista de la famosa causa de Gandesa, coneguda com el crim d'en Valls. Aquest havia aplegat cinc homes de mala vida i els pagà perquè assassinessin a la seva dona, Rosa Serres, el qual crim realitzaren una tarda que aquesta sortí a passejar. Els advocats defensors foren Daniel Nivera, Ramon Foguet, Carlos Lago, Florestán Reverter i Antoni Kies. La causa acaba el 15 octubre i es condemna a mort Andreu Montreal, el qui fou ajusticiat a la mateixa Gandesa.

El mes de novembre portava una esperada inauguració, la de la nova església del convent de les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, el diumenge 10, obrada per l'arquitecte August Font, la campana de la qual havia estat beneïda el dia 7: en solemne acte es feia una processó pel Replà i pel Vall, s'entrà pels carrers de Sant Antoni i Montcada que conduí els manifestants al lloc de sortida, a la plaça del vell Replà d'en Pol o antiga Pobra de Montcada, molt concorreguda perquè hi participà una gernació, amb el Santíssim sota el pal·li que fou rebut al convent als acords de la *Marcha Real*⁹²².

Al desembre es realitzaven les segones eleccions municipals amb candidatura liberal única, en les quals els possibilistes obtenien tres regidors, igual que els conservadors de T.

⁹²² BEGUER PINYOL, M.: o. c., pàg. 214.

González. En aquesta avinentesa s'iniciava un expedient⁹²³ per constituir a Tortosa un ens de subgovernació civil amb autoritat sobre el territori dels districtes de Tortosa-Roquetes-Gandesa. La proposta s'aprovava favorablement i àdhuc presentava el vist-i-plau de la Diputació Provincial, però Teodor González aconseguí de paralitzar-ho per comprendre que limitaria el seu poder local.

En aquest any 1889 es tornava a evidenciar el dinamisme de la Junta Diocesana, era pel fet d'haver recaptat 3.500 pessetes per cobrir les despeses del sepulcre del papa Pius IX. L'afició local a la tauromàquia espanyola també creava a Tortosa l'associació *La Artesana* que aplegava els seguidors de les curses de toros, una afició molt escampada d'ençà de la reconstrucció de la Plaça de Toros de Remolins, el 1881. Potser que l'any imposava una veritable fita: la fundació de la II Internacional.

Realitzades les eleccions, en el primer dia de gener de 1890 prenia possessió com alcalde Enric Tremoleda Domènech, i a Roquetes en Joan Alegret Barberà, que en serà fins al 1993. La vida social i política, en canvi, en el mes de gener es veié afectat per una gran passera de dengue que capficà tothom perquè foren poques les famílies que es lliuraren de tenir algun malalt a casa. Al febrer potser que constituí una distracció dels maldecaps el fet que en el dia 1 el llagut de mar *Marietta*, amb el 7 de la matrícula provincial de Tortosa, amb càrrega diversa, embarrancava en travessar la gola i acabà per perdre's la càrrega i el vaixell. La feta fou d'allò més important perquè mai més no entraran vaixells per l'Ebre amb càrrega comercial. En els ambients populars, encara que també en els empresarials, constituïa un triomf dels unionistes i dels treballadors la celebració a Barcelona de la primera festa obrera del primer dia de maig, en un any en el qual es gestà una nova llei electoral que contemplava el sufragi universal masculí, encara que exclouïa les dones, els pobres, els forasters i els menors d'edat de 23 anys. El 14 de juliol tornava Cánovas al poder i a Tortosa era cessat l'alcalde Enric Tremoleda. Es nomenava per al càrrec Juli González Cabanne, per Reial Ordre, amb un començament conflictiu perquè el governador ordenava una investigació de comptes i destituïa de manera fulminant tota la corporació municipal per raó d'un presumpte desfalcament de 26.886 pessetes de la qual acusació, el temps passant, els absoldrà l'Audiència de Barcelona.

Talment com al 1885, en els mesos de juliol i agost tornava a guanyar importància una epidèmia de còlera que, sobre tot, afectà el barri de Remolins que en fou el més afectat. S'estava fent el Balneari i els treballadors paraven les obres per l'anar i venir dels cotxes de morts. Se'n digué "còlera pobre" perquè afectà majoritàriament les llars de la gent més humil. El bisbe Aznar acudia habitualment a socórrer-la i obrí una campanya de donatius amb 2500 pessetes i durant 41 dies es recolliren diners per nodrir els necessitats que acudien al Col·legi Sant Josep. A la ciutat hi hagué 103 defuncions.

Per aquests moments començava l'activitat docent el Col·legi de Segon Ensenyament de Sant Tomàs, un ens privat que substituïa el de Cercle d'Artesans, també dirigit per Baltasar Nòria i que es mantindrà fins al 1895. Es feia observar, tanmateix, la realitat del baix nivell cultural que condicionava la societat: les dades procedents de les eleccions informaven quant als electors que sabien de llegir i d'escriure que al districte de Gandesa constituïen el 41,7 %, al de Tortosa el 41,2 % i al de Roquetes el 35,6 %. Els inscrits al cens electoral eren de l'ordre del 35 % del total de la població, i cal afegir que corresponien als nivells més alts d'instrucció, comptant amb què era ben segur que els mínimament alfabetitzats no arribava a la cinquena part del total dels habitants.

En aquesta etapa es parlava del Gremi de Llauradors que, per molts anys, presidí Antolí Amará, i de la creació de l'Audiència de Tortosa que aplegava els partits judicials de Tortosa i de Gandesa, i de l'aparició del setmanari conservador "*El Porvenir de Tortosa*" que perdurà fins al 1902 perquè, en reorganitzar-se el partit a la mort de Cánovas, apareixia com a òrgan oficial silvelista "*Unión Conservadora*". Al setembre es fundava *Cercle Mercantil* per l'advocat Daniel Nivera, ubicat al carrer de la Rosa, en el qual moment obrien una mostra mercantil, industrial i agrícola, amb gran èxit de visitants. El 24 d'octubre s'inaugurava el Teatre del Balneari de la Mare de Déu de l'Esperança, obra dels arquitectes Riudor i Ribas dins el

⁹²³ BAYERRI, J.: o.c., pàgs. 155-156. Vide: any 1880.

Balneari d'en Porcar, a Remolins, amb l'actuació de la companyia que dirigia Guillermo Cereceda, posant a escena les sarsueles "*Las doce y media y sereno*", "*El chaleco blanco*", "*La Estudiantina*" i "*Los Alojados*".

L'associacionisme tortosí es manifestava llavors amb el Casino de Tortosa, un ens format per 300 socis; Centre Dertosense, amb 600; Cercle d'Artesans, amb 300 i Cercle Mercantil, a part de les entitats religioses.

En la resta de l'any 1891, en el mes de desembre, s'imposaven els fets polítics i el dia 13 veiem com el governador nomenava un Ajuntament amb el possibilista Francesc Llaçat Puig com a alcalde, i amb els carlins Zacaries Albesa i Daniel Bertomeu Ferreres, i els republicans Joan Bta. Andrés i Francesc Manyà Audí de tinents d'alcalde, amb quatre reformistes com a regidors, tot marginant els dos grans partits. Tot plegat era més d'allò que Teodor González podia suportar, per això se'n anà a Madrid i aconseguí el cessament del governador, el que fou substituït per un altre que era un home de la seva confiança. Aquest, llavors, el 29 de desembre nomenava alcalde en Josep Pinyol Blanch, secretari del Comitè Conservador de Tortosa. Pinyol, però, no pogué prendre possessió per causa dels avalots i manifestacions de més d'un miler de seguidors de Llaçat (republicans i carlins) que ocuparen la sala de sessions de la Casa de la Ciutat, essent de menester la intervenció de la Guàrdia Civil per tal de desallotjar l'edifici. Quan l'any s'exhauria s'organitzà una coalició anti-gonzalista, integrada per liberals, carlins, possibilistes i altres grups (Manuel Navars, Carles Bes, Francesc Llaçat, Francesc Pedrola, Primitiu Ayuso i Manuel Guasch entre els principals, amb Lluís Salvador com a secretari) per impedir que González obtingués l'escó de diputat, i proposaven com alternativa Manuel Porcar Tió (al juliol se'l nomenarà alcalde de Barcelona) que, havent renunciat a darrera hora, s'optà per Damià Isern Marco, un desconegut que arrabassà a González un bon grapat de vots, encara que González se'n sortí amb la seva. El dia 31 de desembre es repetia la manifestació. El 5 gener de 1891, en tornar de Tarragona l'alcalde destituït i el diputat provincial carlí Víctor J. Olesa, foren rebuts a l'Estació per més d'un miler de simpatitzants. En esdevenir l'escissió carlina els seguidors tortosins obriran el Casino Integrista al carrer Montcada, presidit per Benet Fontcuberta, i les Joventuts acabaran per obrir el Circulo de la Juventud Carlista (1902) al núm. 1 del carrer de la Suda (després de Sant Felip Neri) presidit per Antoni Pallarès amb Lluís Canivell de secretari.

El buit de govern era un fet, però, i per vint dies no hi hagué cap mena de poder municipal per bé que el 21 es reposava la totalitat del consistori cessat 39 dies abans, amb Juli González d'alcalde. A començament d'any Bosch Fustegueres havia tornat a ocupar un lloc directiu al partit i li era encarregat el control de l'organització de la província de Tarragona. L'enemistat amb Teodor González es mantenia ferma, tot i estant en el mateix partit i, llavors, Bosch començà a qüestionar el protagonisme de González a la ciutat, tot i tenint-hi un gran poder, tot i que son germà n'era l'alcalde i que ell mateix era diputat pel districte de Tortosa.

Cal dir que Teodor González, malgrat d'haver tingut sempre una tensa relació amb Albert Bosch, no secundà els seus rivals. En aquest any de 1891 desenvolupà una intensa activitat parlamentària: continuació de les obres de Val de Zafán a la Ràpita, construcció del Canal de l'Esquerra a iniciativa directa de l'Estat, autorització de cultiu de l'arròs a la banda dreta de l'Ebre a desgrat de l'oposició dels pescadors de l'Encanyissada, rebaixa del percentatge de Consums a pagar per la Ciutat a l'Estat i aprovació del projecte de construcció del pont (abans que no es cremés el de barques). Mentrestant Tortosa perdia la capitalitat perquè hi anaven desapareixent les institucions de l'Estat amb l'excusa de les restriccions pressupostàries de 1892, om foren l'Audiència d'Afers Criminals, l'Administració d'Hisenda o la reducció dràstica del guarniment militar.

En el mes de gener la Junta Diocesana, secundant la Pastoral del bisbe Aznar de 29 de desembre de 1890, promovia una subscripció per redimir els esclaus d'Àfrica i posar fi a aquella situació injustificable. El fred era intens, tan intens que el riu es gelà el dia 17 i talment es mantingué fins al 19, sobre tot a la part de dalt del pont de barques. Des del 13 de desembre de 1829 que no s'havia vist una gelada de riu. A la canal del riu el termòmetre marca -10° i dins la ciutat -4°. Els horts estaven coberts per un pa de rosada i romangueren gelats els safareigs, les basses i els aljubs, i l'aigua que rajava de les teulades formava llargs caramels. La gent

s'abrigava bé i anava al pont a veure l'insòlit espectacle. La clapa de gel era tan gruixuda que es tiraven sobre el gel unes pedres de quatre o cinc arroves i no deixaven cap rastre de l'impacte. Un agosarat xicot sortí del Baixador de Santa Anna i caminà sobre les timbes o glevs de gel, plegà terrossos i pujà al pont de barques on la gent s'ho mirava amb posat incrèdul. Els ponters, reforçats, amb sòlides barres feien perquè les penques de gel que es despenjaven no colpegessin les maltractades barques que sostenien el pont. L'esdeveniment només perdia una part de la seva importància quan el dia 25 en Joan Benages, conegut per l'Alguazilet, en voler separar dos que es barallaven vora la casa dels Enginyers, rebia dos trets de pistola: els metges s'hi esmerçaren, malgrat de la gravetat de les ferides, sense que gosessin a treure-li les bales. L'Ajuntament el distingí amb una creu d'argent.

En el primer dia del mes de febrer de 1891 es van efectuar les esmentades eleccions legislatives en les quals sortiren elegits diputats Teodor González i Albert Bosch i Fustegueres, aquest reelegit pel districte de Roquetes com a candidat "reformista", i el també conservador Salvador Samà, pel districte de Gandesa. La premsa recollia llurs paraules, la duresa dels enfrontaments entre González i Bosch. Per si no era prou, el 10 de març fou la diada de les eleccions municipals, en les quals els conservadors arrasaren, majoritàriament gonzalistas⁹²⁴. Július González es confirmava com alcalde i formava govern amb Josep Blader Pinyol, Eduard Rico Ballastrín, Joan Domingo Barberà i Manuel Rúbio Lluís, amb el carlí Antoni d'Alemanys Suelves.

L'any 1891 posava data al començament de l'obra del Transiberià, la línia ferroviària més llarga del món que unirà Europa amb el Pacífic, en un recorregut de 7.411 km, la qual obra s'enllestirà en l'any 1916; a Roma, tanmateix, es gestava l'encíclica *Rerum Novarum*, de Lleó XIII, sobre el problema obrer; a Catalunya la notícia s'imposa i es manté: Unió Catalanista i les Bases de Manresa i, a l'àmbit de Tortosa, la Cala de l'Ametlla se segregava del Perelló. A la ciutat s'abatien les restes de la Barbacana i naixia "*El Estandarte Catòlic*" a l'empar de l'Església, molt bel·ligerant des de l'integrisme, el qual es mantindrà fins al 1900.

L'Església tortosina fou notícia el 14 de setembre, quan sortia de Barcelona, amb ferrocarril, una peregrinació espanyola per visitar el sepulcre de sant Lluís, a Roma. La presidia el bisbe Aznar, de Tortosa, acompanyat per Manuel Domingo Sol. Hi viatjaren uns vuit-cents peregrins, estudiants universitaris la majoria. El mateix Ramon Vergés Pauli posà a mans de Lleó XIII cinc luxosos volums amb les signatures dels catòlics de la diòcesi, com homenatge de la Junta Diocesana. La prèdica davant la tomba del sant la féu el mateix mossèn Sol que l'emulava.

A festes de la Cinta, mentre que es preparava l'excepteional expedició a Roma, del 5 al 15 de setembre romangué oberta una Exposició Mercantil, Industrial i Agrícola al Casino Mercantil, instal·lat a casa el marquès de Bellet (o Oriol, al carrer de la Rosa) El president de la comissió organitzadora fou Daniel Nivera, i s'hi atorgaren 60 premis a empreses de la regió.

En la resta del 1891 s'esmentava el tortosí Vicent Escardó Pou, el qui el 17 de setembre era l'administrador de l'Empresa dels Tramvies, i el 17 d'octubre la premsa es planyia per la mort del periodista Nicolau Bosch Illa, conegut per Colàs o Colau, o com "lo quart germà dels Gonçales", el qui havia fundat *El Dertosense*, *Correo del Ebro*, *La Opinión del País* i *La Crónica Local*, el que llavors treballava de director a *La Verdad*. Al novembre els seguidors de la política van estar prou distrets amb els reformistes de Romero Robledo, entre ells Bosch Fustegueres, diputat per Roquetes, perquè es reincorporaren al Partit Conservador i aquest tornava a ésser nomenat alcalde de Madrid. Havia mort, també, el periodista Josep Mompou Duart, un impacte social per raó d'haver-ho fet en una clínica especialitzada, en la dissort extrema de la demència. Potser que l'única notícia positiva fou el començament dels treballs per edificar la fàbrica de llum elèctrica, propietat del Banc de Tortosa, al desembre, malgrat que el dia 17 es tornà a gelar el riu: fou la darrera gran gelada de l'Ebre⁹²⁵, quan el termòmetre marcava els -10°.

⁹²⁴ Vide: BAYERRI, J.: o. c., pàg. 121.

⁹²⁵ Vegeu l'esmentat "*Flagells naturals sobre Tortosa*".

El 14 de gener de 1892 una comissió formada per Salvador López, Ramon Vergés Freixa, el tinent d'alcalde Josep Blader i Josep Bernis anaren a la Ràpita per repartir 4500 pessetes entre les famílies dels naufragats, gràcies a la subscripció iniciada pel bisbe Aznar: la comissió fou molt ben rebuda i atesa per l'advocat Romà Gimeno i la seva esposa Dolors Borràs. El febrer deixava de record les eleccions legislatives del dia 21 i el mes de març, del 25 al 27, l'assemblea d'Unió Catalanista que aprovà les Bases de Manresa, a la qual assistiren com a delegats tortosins Jaume Ferran Clua, Ramon Foguet, Antoni Anyon i també Joan Sala Papell per Amposta i Eusebi Fargas per la Ràpita. La Setmana Santa es presentà accidentada perquè l'11 d'abril, Diumenge de Rams, hi hagué una baralla a la processó per causa d'una salvatjada feta a un gat, i que acabà amb una càrrega militar amb la baioneta calada. L'abril, però portava altres novetats perquè es traslladava el dipòsit de màquines de l'Estació a Benicarló per raó, sembla ésser, de necessitat d'espai per ampliar les instal·lacions, amb desplaçament de materials i del personal. 15 anys després es tornarà a crear un dipòsit de màquines i tallers ferroviaris, que es traslladarà definitivament a Benicarló el 1930. El dia 18, tanmateix, es fundava Cambra Agrícola, pel foment i defensa de l'agricultura, per iniciativa del marquès de Bellet, amb Primitiu Ayuso de president, i Francesc Llaçat, Tomàs Garcia, Josep Via, Francesc Mestre, Josep Llanes, Jaume Ortega i Josep Bernis. El primer dia d'agost apareixerà el periòdic *Boletín de la Cámara Agrícola de Tortosa*. Se li recordarà una exposició i les gestions al 1909 per evitar la introducció de l'oli de cacauet.

El 19 de maig s'inaugurava la llum elèctrica i un dels primers a posar-la fou l'adroguer Enric Carpa: aleshores es construïa la Hidroelèctrica de Xerta, a l'Assut, per l'abastament de la ciutat, la qual perdurarà fins al 1899. Entre maig i juny s'efectuaren importants obres d'equipaments i de serveis, com la inauguració de l'enllumenament elèctric a les cases privades, la lluminació amb fanals de gas al Parc, essent alcalde Juli González, i l'aprovació del projecte de carretera de Tivenys-Benifallet. El dia 21, però, se celebrà el darrer judici oral i públic a l'Audiència de Tortosa, les dependències es tancaren el 26 i el personal fou traslladat a Tarragona. El 27, encara, apareixia el periòdic *La Esperanza*, fundat per Ramon Vergés Pauli amb la col·laboració d'Altés, Mariano Herrera, de Xert, Francesc Bou, d'Alcalà de Xivert i altres.

En el primer dia de juliol moria a Barcelona Tomàs Garcia i Coma, se'l traslladava a Tortosa i mentre que el comentari es mantenia viu, el dia 4 esdevenia un desastre: a les 10 del matí es botava foc al pont de Barques que es consumia en les paoroses flames i, pitjor encara, hi morien els operaris Joan Gasulla i Cinto Montclús. La reina regent, el dia 10, trametia mil pessetes per a la vídua del primer. L'endemà 5, Teodor González, al Congrés, demanava la immediata construcció d'un pont metàl·lic, compromentent el ministre de Foment Linares Rivas. De manera que el 8 el Govern en treia a subhasta la construcció. Del 6 d'agost ençà que es passava el riu amb un servei de barca posada pel govern, dues calugues per al pas debades, al costat del Mercat, per al pas de carros i cavalleries, i al Baixador de Sant Roc una empresa privada posà dues barques, fent pagar 5 cèntims per persona. La *vox populi* comentava quant als responsables de l'incident, amb noms i cognoms i exposició de causes lucratives.

Els pressupostos generals tingueren un caràcter restrictiu en aquell any i comportaren una supressió de serveis, el 20 de juliol, entre els quals n'hi hagué dos de territorials amb seu a Tortosa: les 46 audiències d'afers criminals existents fora de les capitals de província, una de les quals fou la de Tortosa, creada al 1882, així com les administracions subalternes d'Hisenda, entre elles la que es creà a Tortosa el 1886. En el mes d'agost Teodor González feia tancar "*Los Debates*" per raó d'ésser-li molt crítics, òrgan com era de Bosch Fustegueres, i el periòdic es traslladà a Roquetes durant uns mesos. Segons la música que sonava a Madrid, el 12 d'octubre se celebrava a Tortosa el quart centenari del descobriment d'Amèrica, i el dia, al local de Joventut Catòlica se celebrava una vetllada literàrio-musical d'honor a Cristòfor Colom.

L'any 1892 portava altres notícies que foren importants a la ciutat, com la fundació del Balneari que fundava a Remolins Manuel Porcar Tió, per explotar les virtuts terapèutiques de les aigües que hi brollen, les quals es declaraven llavors d'utilitat pública. El Balneari disposava d'un complex d'instal·lacions amb diversitat d'equipaments, així com un teatre, jardins... i entrava en servei del tren Reus-Móra-Saragossa que farà desaparèixer en deu anys la

navegació fluvial, i que Ribera d'Ebre i Priorat passin a ésser satèl·lits de Reus. A Roquetes es construïa el Mercat, essent alcalde el metge Joan Alegret Barberà (1890-1893): el propietari i cedent del terreny fou l'industrial tortosí Alonso Ballester. El bisbe Torras i Bages publicava a Barcelona un text essencial i transcendent, "*La tradició catalana*", i a Tortosa Obdulio Rodríguez González de los Ríos editava l'"*Album biográfico tertosenense*", a la impremta de Gabriel Llaçat, i Manuel Domingo Sol inaugurava el *Colegio Español* de Roma. A Alemanya, tanmateix, l'escultor Agustí Querol obtenia el premi d'honor a l'exposició de Berlín, i a Bilbao, on exercia un important càrrec a les Duanes, moria el cronista tortosí Eduard Arévalo Lledó.

El bisbe Aznar havia arribat a Tortosa quan havia complert els 78 anys. precedit per una fama d'home de conviccions conservadores, però el pas del temps el destacà per la seva clara vocació pastoral en evidenciar-ho mitjançant les visites pastorals, les fundacions religioses perquè durant el seu pontificat hi hagué a Tortosa una gran dinàmica constructiva i els ordes religiosos efectuaren accions d'abast universal, com les de Manuel Domingo Sol i Enric d'Ossó Cervelló, entre altres de menor abast, i accions de finalitat assistencial⁹²⁶, i els socors a les víctimes del temporal marítim a la Ràpita el 1891⁹²⁷ puix que per llur activitat caritativa i apostòlica, així com per la de visitar els afectats per la passa de còlera a Tortosa i la diòcesi se'l denominava "pare dels pobres" i "l'àngel de la caritat". El 1884 comunicava als jesuïtes del Col·legi de Jesús que, d'ésser de menester, empraria el seu casal per a auxili dels empestats que li valgué la el nom d'un important carrer a Tortosa, els quals fets no foren obstacle perquè es manifestés molt contundent en aspectes de moral i de dogma catòlic, condemnant les publicacions de lliure pensament i les actituds modernes, destacant-ne la dura pastoral contra el matrimoni civil el 1890. Cal comptar, a més a més, amb què sobre tot serà recordat per la seva participació directa i exemplar en l'atenció a malalts durant les epidèmies de còlera de 1885 i 1890. També promogué les organitzacions religioses a la diòcesi (Assemblea General Catòlica de 1887, Peregrinació a Roma de 1891, fundació de periòdics...) En l'aspecte del patrimoni eclesiàstic, a finals de març de 1892 pagava la restauració de l'ermita del Coll de l'Alma, amb obres que consten a l'octubre. En aquell mateix any assistia a la Conferència Provincial Tarraconense⁹²⁸.

El govern Sagasta, al gener de 1893, per minvar la despesa i atès que el funcionament de les cúries diocesanes carregaven els pressupostos, feia per modificar el concordat amb la Santa Seu per tal de poder suprimir 18 bisbats que no corresponien a les capitals de província. L'Església espanyola ho impedí encara que el de Tortosa, tan prestigiós i influent, sembla ésser que n'era excepció per més que aquest reiteratiu problema polític fes preocupar. Altres fets, però, capficaren la societat a finals del mes perquè el 24 es tenia la bona notícia de la retirada de 24.000 quilos de pólvora dels polvorins establerts a la ciutat, deixant-ne només la justa per les necessitats de la guarnició militar; Július González havia presentat la dimissió davant el canvi de govern, i en el mateix dia li ho acceptava el governador civil i per substituir-lo en el càrrec es nomenava Francesc Canivell Sala. També es comentava quant a la constitució, al gener, de l'assemblea local de Creu Roja Internacional, de la qual en serà el primer president Ignasi de Ramon però cal destacar el fet que, en els primers mesos de l'any 1893 l'Ajuntament liberal promovia en l'empresa privada la construcció d'un pont lleuger en règim de peatge, segons la proposta dels grans propietaris tortosins Ruf Franquet, Manuel Porcar i Josep Brunet, constituïts en societat⁹²⁹.

Quan el 20 de febrer s'elegia el comitè local d'Unió Republicana que passava a presidir Trinitat Algueró es tenien a sobre les eleccions legislatives que foren una nova confrontació entre González i Bosch. El cas fou que per causa dels qüestionaments d'Albert Bosch al seu

⁹²⁶ O'CALLAGHAN, 1896, pàgs. 267-275.

⁹²⁷ MILLAN, L.: Naufragis... p. 35. – BAYERRI, J.: a o.c. p. 86.

⁹²⁸ Hi hauran Conferències provincials en els 1892, 1900, 1911, 1915 i 1918. El bon resultat féu pensar a celebrar un concili provincial per tal d'adaptar Catalunya al Codi de Dret Canònic de 1917, RAVENTÓS a o. c. pàg. 130. Seguiren les conferències de 1921, 1923 i 1928. El projecte de concili s'abandonava el 1929, encara que es prenia la decisió d'imprimir un Apèndix Tarraconense al Ritual Romà, el qual es publicarà el 1934. De 1921 a 1936 Vidal Barraquer impulsarà la celebració de nombroses conferències episcopals.

⁹²⁹ Vide: BAYERRI, J.: a o. c., ppag. 125.

poder, Teodor González abandonà el partit i per al seu càrrec es nomenà el candidat rapitenc Miquel Castellar Borràs, amb la corresponent divisió de vot conservador⁹³⁰.

Un esdeveniment afectant fou la reforma militar del 20 de març, la qual tingué greus conseqüències a la ciutat: primer se suprimí la Zona de Reclutament i Mobilització Militar, la qual comportà la Caixa de Reclutament i l'adscripció de reservistes fins a un batalló amb l'oficialitat corresponent (tan sols restarà el servei administratiu de la Caixa de Reclutament). La mesura just es feia efectiva en aquest dia pel que feia a la Zona de Reclutament i el 12 de setembre de 1893 quant al Batalló de Reserva, això que suposà el desplaçament del coronel en cap i 14 oficials. En el mateix mes es traslladava a Barcelona el destacament d'Artil·leria que s'allotjava al convent de Sant Domènec (Reials Col·legis), integrat per una secció d'uns 30 soldats, comandats per un tinent i els suboficials corresponents. Tanmateix, es reduïa el guarniment de la plaça en traslladar la majoria dels efectius a Tarragona, tan sols deixant un destacament per manteniment de les instal·lacions militars.

A començaments d'abril, el dia 4, la premsa comenta quant a la vaga dels treballadors de la serradora o empresa dels Nicolau, vora la Casota, i el dia 9 apareixia el primer número de "*El Eco de la Unión*", òrgan d'Unió Republicana, fundat per Pere Fontova Homedes, un rotatiu al qual afectaran successives suspensions pels ajuntaments liberals de Canivell i de Brunet, amb agressions físiques als redactors Frederic Ferran, Miquel Rey, al director Francesc Costa Navarro i al redactor en cap Rafael Rico i, encara, se'l tancarà al gener de 1895 però naixerà llavors "*El Eco Republicano*", com a continuador. En aquest any 1893 també naixia el diari "*El Eco de la Fusión*" que aviat esdevenia bisetmanal, el qual es manifestà republicà tot i que a les eleccions de febrer de 1899 donarà suport a T. González i el farà entrar en crisi, amb l'afegit que el director Joan Ribas abandonarà el republicanisme i que d'ençà de 1901 el periòdic es manifestarà liberal i democràtic.

Feia més de cinc anys que s'havien iniciat les gestions i ara, el 27 d'abril, es feia la subhasta per la construcció del pont metàl·lic de l'estat. Les obres que ara començaven acabaran el 1898, malgrat que no s'hi podrà circular fins a tretze anys després per raó de problemes d'expropiacions de les cases corresponents a les rampes, en especial pel convent i església del Roser, on esdevenia un inevitable conflicte amb l'Església. La gent pensava que al darrera hi havia els propietaris del Pont de la Cinta que havien d'amortitzar l'obra feta. Al cap d'un mes de l'incendi del Pont de Barques la Junta Consultiva d'Obres Públiques ho aprovà i ho ratificà la Reial Ordre de 22 d'agost. Llavors es passaven a fer els sondeigs per establir la fonamentació de les pilastres, es treia l'obra a subhasta per via d'urgència i avui s'adjudicava a la Maquinista Terrestre i Marítima per 816.500 pessetes. Els González en faran bandera i ho presentaran com un gran triomf de la seva política.

En començar el mes de maig es creà a Tortosa una delegació d'Unió Catalanista, encapçalada per Sinesi Sabater i Baltasar Nòria, amb Francesc Mestre Noè per delegat comarcal, i el 28 de juny es realitzava una assemblea a Reus que comptà amb la presència dels delegats tortosins Francesc Mestre Noè, Roc Vergés, Sinesi Sabater i Baltasar Nòria; per Roquetes consta Antoni Damians, per Xerta Josep Ma. Andreu, Emili Soler per Amposta, Manuel Messeguer per Ulldecona, Froilà Beltran i Joaquim Besora pel Canar, i Eusebi Fargas per la Ràpita. Un espectacle extraordinari havia estat el del dia 18, tractat per la premsa de manera especial: una *novillada* a la Plaça de Bous, amb toros de Macià i el matador protagonista *Canario* i l'heroi un espectador, Bernat Iglésies, un home temerari del que es contaven moltes anècdotes, des d'ascendir per mèrits de soldat ras a comandant a obtenir dues creus de Beneficència, una Encomanda i altres distincions.

El mes de juny havia de portar un altre succés especial: el dia 29, a les 6 del matí moria el bisbe Francisco Aznar y Pueyo a l'edat de 72 anys i havent exercit un pontificat de 14 anys. L'enterrament es féu el primer dia de juliol i es pot dir que hi assistí tothom, i les cases mostraven senyals de dol i fou impressionant l'oració fúnebre del canonge magistral Rafel

⁹³⁰ Miquel Castellar Borràs serà diputat a Corts el 1896-98 i Josep Canyer Baulenas arribarà a diputat al Congrés, tot just derrotant Teodor González.

Garcia. El bisbe Aznar fou enterrat a l'altar de sant Pere, a la Seu. El 29 de juliol se li feien honors fúnebres al Seminari.

El seu epitafi, obra modernista en marbre blanc, informa així:

Divisa: **PLENITVDO LEGIS DILECTIO**

Epitafi:

- 1 **A XP[ΙΣΤΟΣ] Ω**
- 2 **HEIC.CORPV.SITVM.EST**
- 3 **FRANCISCI.AZNAR.ET PVEIO**
- 4 **VIRI.FRVGLET.ANTIQVAE.VIRTVTIS**
- 5 **PANTICOSAE.IN.ARRAGONIA.NATI.V.**
- 6 **KAL(ENDIS).IVN(II).M.DCCC.XXI**
- 7 **IN.ACAD(EMIA).CAESARAVG(VSTANA).DOCTORIS.**
- 8 **THEOLOGIAE**
- 9 **IN.COLEG(IALI).AEDE.TAMARIT(ENSIS).CANONICI**
- 10 **HINC.TVM.IN.S(EDE).GERVND(ENSE).CVM.IN.**
- 11 **TARRACON(ENSE).ECCLESIA**
- 12 **PRAECLARIS.MVNERIBVS.EGREGIE.**
- 13 **FVNCTI**
- 14 **TANDEM.FACTI.DERTV SANORVM.EPISCOPI.**
- 15 **PRID(IE).NON(AS).IVL(II).ANN(O).M.DCCC.LXXIX**
- 16 **CVI.DE.RELIGIONE.DE.PATRIA.DE.**
- 17 **HAC.VRBE**
- 18 **MVLTIS.NOMINIBVS.OPTIME.MERITO**
- 19 **PRAESERTIM.OB.EFFVSAM.LARGITATEM.**
- 20 **QVAM.DOMI.FORISQVE**
- 21 **PAVPERES.PERPETVO.SENSERE**
- 22 **S(ENATVS).P(OPVLVS).Q(VE).D(ERTVSANVS)**
- 23 **IVSTIS.FVNEBRIBVS.SOLEMNITER.**
- 24 **PERSOLVTIS**
- 25 **HOC.MONVMENTVM.FAC(ERE).DECREVIT**
- 26 **PIE.DECESSIT.III.KAL(ENDAS).IVL(II).ANN(O).**
- 27 **M.DCCC.XCIII**
- 28 **AETATIS.ANN(OS).LXXII.M(ENSEM).I.D(IEM).I**
- 29 **AVE.IN.PACE.XP(ISTI).PRECARE.PRO.TVIS**

Bibliografia de les transcripcions: Miravall, 1986, pàg. 82. En aquesta obra publicàvem l'epitafi que, sens haver-nos-en adonat, encara era inèdit. Efectivament, allí erràvem en dir que ja havia estat publicat per O'Callaghan, 1896, pàgs. 274-275 però el fet era que O'Callaghan publicà un text que seria una primera redacció o nota d'obituari, com feia sempre i sense llegir les làpides. Per la nostra part només vam treballar a partir de la lectura directa, sens adonar-nos-en ben bé de la importància de la anomalia. Aquest és el text que difonia O'Callaghan, del que ressaltarem en cursiva les parts coincidents amb el text real:

A XP Ω HEIC CORPUS SITUM EST FRANCISCI AZNAR ET PUEIO ANTISTIS DERTUSANI PER ANNOS XIV.SC. A DIE XIV KAL. AVG. ANN. M.DCCC.LXX.IX, QVA SVMMA LAETITIA EXCEPTVS FVIT, AD DIEM III KAL. JUL. ANN. M.DCCC.XC.III, QVA NOBIS EREPTVS AD SVPEROS AVOLAVIT, VIRI FRVGI ET ANTIQVAE VIRTVTIS, PANTICOSAE IN ARRAGONIA NATI, IN ACADEMIA CAESARAVGVSTANA DOCTORIS THEOLOGI, MOVERAE PROPE CAESARAVG. PAROCHI PERVIGILIS, IN COLEGIALI AEDE TAMARITENSI CANONICI, CVM POTESTATE VIC. PER ANNOS VNDECIM, VBI PESTE GRASSANTE EIVS CARITAS PRAECLARE ENITVIT. HINC SECRETARII, CANONICI, ET ARCHIDIACONI, IN S. GERVNDENSI ECCLESIA. POST IN TARRAC. CANONICATVS, ET A SECRETIS MVNERE

EGREGIE FUNCTI TANDEM FACTI DERTVSANORVM EPISCOPI, PRID. NON. IUL. ANN. MDCCCLXXIX. CVI DE RELIGIONE, DE PATRIA, DE HAC VRBE, MVLTIS NOMINIBVS OPTIME MERITO. PRAECIPVE OB EFFVSAM LARGITATEM, QVAM DOMI FORISQVE SIVE AQVIS INVNDANTIBVS, SIVE TERRAE MOTIBVS, VEL SAEVIENTE LVE, VEL MARIS FLVCTIBVS OPPRESSI PAVPERES SENSERE CVIVS FVNVS OMNIVM BONORVM LACRIMIS HONESTATVM EST. S.P.Q.D. IVSTIS FVNERIBVS SOLEMNITER PERSOLVTIS, HOC MONVMENTVM FAC. DECREVIT, PIVS VIXIT ANNOS LXXII. M.I.D.I AVE IN PACE XTI. PRECARE PRO TVIS.

[Divisa: La plenitud de la llei és l'amor.

Epitafi: Crist. Alfa i Omega/ Ací està enterrat el cos/ de Francisco Aznar y Pueyo/ l'home de bé i d'antiga virtut./ de Panticosa, a l'Aragó, nascut el 5 / de les calendes de juny (28 de maig) de 1821, / doctor de Teologia per la Universitat de Saragossa./ canonge en el temple col.legial de Tamarit./ d'aquí ja a la Santa Església de Girona ja a la de Tarragona./ exercint noblement les preclares funcions./ finalment, fet bisbe de Tortosa, en la vespra de les nones de juliol (6 de juliol) en l'any 1879./ al que per la religió, per la pàtria, per/ aquesta ciutat/ per moltes raons amb òptim mèrit./ especialment per causa de la llarguesa sense mesura la qual els pobres, de casa i fora, senten perpètuament./ l'Ajuntament i el poble de Tortosa./ solemnement, amb justos funerals / costejats decretà a fer aquest monument./ Piadosament morí el 3 de les calendes de juliol (29 de juny) a l'any / 1893/ d'edat als 72 anys, 1 mes, 1 dia./ Adéu en la pau de Crist. Prega pels teus.]

En l'any 1893 esdevenia la consagració de Ripoll, tinguda com el bateig del regionalisme català, i a Tortosa Cercle Catòlic d'Obrers naixia d'ençà de les iniciatives socials de l'Església, obra del pare Vicent, el qual esdevindrà el Patronat Escolar-obrer, es constituïa la Congregació de Sant Lluís. S'obria, tanmateix, un nou Casino Carlista (com al 1870) al Carrer de la Ciutat, d'on passarà al dels Mercaders, el qual el 1896 esdevindrà l'esmentat Patronat Escolar-obrer, amb Mateu Martí i després amb Antoni de Salvador com a president i Josep Amargós de sots-president. En l'àmbit cultural i recreatiu apareixen les associacions teatrals La Unión i La Mascarita i en l'universal Henry Ford construïa el seu primer automòbil. L'Església, convocat ara per l'arquebisbe Tomàs Costa Fornaguera, veia frustrar-se un altre concili provincial a Tarragona.

La vida transcorria relativament tranquil·la a la ciutat i a la diòcesi en aquell temps de seu vacant però sofria ensurts com l'esclat de la guerra dita de Melilla, a l'octubre, i el dia 12, mentre hi operaven les tropes espanyoles, a Tortosa es constituïa la Creu Roja, essent-ne el primer president Ignasi de Ramon⁹³¹. Al novembre el guarniment militar espanyol fins a octubre de 1895 passava a ésser el Regiment *Navarra 25*, i llavors es romangué sense tropa fins al 13 d'octubre de 1896. Llavors, el dia 7, impactava la notícia de l'explosió d'una bomba al teatre del Liceu, de Barcelona, en la nit d'estrena de temporada amb l'òpera "Guillaume Tell", de Gioacchino Rossini, i el dia 12 Agustí Querol era a Tortosa per raó de la mort de sa mare, traspassada el dia 1. El dia 16 els tortosins s'assabentaven que el rei proposava per a bisbe de Tortosa en Pere Rocamora Garcia, canonge penitencies d'Oriola.

L'escàndol arribava a finals d'any quan el polític conservador Július González, en plena via pública, es barallà a cops de puny i amb gran enrenou amb el capellà Rafael Borràs, director i redactor de "*El Estanfarte Católico*".

Bibliografia: Bayერი, 1959, 8, 838, 904, 908 i 929; *Diccionari...*, 1, pàg.168 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 56; Miravall, 1986, pàg. 82, i 2003, pàgs. 458-462; O'Callaghan, 1896, pàgs. 274-275; - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bazpu.html>

⁹³¹ Segons BAYERRI, J., a o. c., pàg. 33.

Pere Rocamora i Garcia

(10 setembre 1894 – 19 gener 1925)

Pere Rocamora Garcia havia nascut l'11 de febrer de 1832 a la Granja de Rocamora, al terme i bisbat d'Oriola, al Baix Segura. Estudià al Seminari d'Oriola, on serà professor de Filosofia i Teologia. Doctor en Teologia, fou rector d'Elx on se li dedicà un carrer, com després es farà a Oriola. Llavors oposità a la canongia magistral de València, a la de penitencier i magistral de la seu d'Oriola, la qual s'adjudicà en quedar novament vacant el 1867.

El 16 de desembre el rei el proposava per bisbe de Tortosa i en començar l'any 1894, en el primer dia de gener, prenia possessió el nou alcalde de la ciutat, Ricard Burcet Vilaret i a Roquetes Francesc Blanch Duran, el qui en serà fins al 1896. Mentrestant, en el mateix mes, començava la construcció del Pont de l'Estat per la Maquinista Terrestre i Marítima, sota la direcció de l'enginyer Alfred Mosso, i l'11 de febrer l'Ajuntament acceptava el projecte de construcció d'una carretera que des del Temple i Sant Joan del Camp o Eixample connectés amb Mitan Camí i l'ermita de la Providència: l'errada d'un periodista feia que li restés el nom absurd de *Carretera Simpàtica*. A aquesta nova via que ascendia pel barranquet dels Rosers com a darrera gran obra per comunicar el Temple amb les zones altes, amb difícil accés rodat i de llarg trajecte. Des de l'Ajuntament, el 12 d'abril, es creava un grup violent que es conegué com "*la partida de la porra con objeto de intimidar a los periodistas y los ciudadanos contrarios*", el qual estava integrat per una dotzena de membres que passaven a atacar els redactors de *El Eco de la Unión* en Frederic Ferran i Miquel Rey, i el dia 14 apallissava el director i el redactor en cap, en Francesc Costa i Rafael Rico. La notícia del mes, però, era el 21 de maig, quan a Roma es preconitza Pere Rocamora com a bisbe de Tortosa.

El replantejament del pont privat sobre l'Ebre, el Pont de la Cinta, dirigit per l'enginyer Serra, començava el 18 de maig: la gent el denominava el Pont dels Muts perquè accionistes i empresaris mai no informaven de res⁹³². El cas fou que el 26 de maig, a l'endemà de la mort del músic Roc Domingo, compositor i director d'una de les bandes de música de la ciutat, Josep Franquet i Josep Ma. Cornet, a Barcelona, signaven el contracte provisional per adjudicar la construcció del Pont de la Cinta a la Maquinista Terrestre y Marítima, i el definitiu se signava el 30 del mateix mes. A Tortosa, llavors, hi havia dues bandes de música: *Lira Dertosenense*, dirigida per Julià Domingo, i *Santa Cecília* que dirigia Domènec Escorihuela, i el 25 d'agost es fundava la societat cultural i recreativa *Societat Coral la Tortosina*. L'endemà, el 26 d'agost, a l'església de sant Domènec, d'Oriola, era consagrat l'ultraconservador Pere Rocamora, el nou bisbe de Tortosa que prenia possessió del bisbat el 10 de setembre, quan tenia 62 anys d'edat, i feia la seva triomfal entrada a la ciutat el 23. El dia anterior s'havia posat la làpida de marbre blanc al vas del seu predecessor Aznar i feia uns dies, el 15, que s'havia constituït el Col·legi de Metges de Tortosa amb Felip Vilar de president i Primitiu Ayuso de sotspräsident⁹³³, això quan en l'àmbit de la medicina s'havia rebuda la important novella de què Alexandre Yersin (1863-1943), deixeble de Pasteur, havia descobert el bacil de la pesta bubònica i que preparava una vacuna per combatre'l. Llavors l'Església diocesana, el 22 de novembre, es veia honorada amb el nomenament de Cronista Oficial de la Ciutat que l'Ajuntament feia a favor del doctor Ramon O'Callaghan.

En aquell any 1894, amb la dissolució de Casino de Tortosa s'establia al seu local el nou Liceu de Tortosa, promogut per Josep Franquet, on al desembre s'elegia la primera junta directiva amb la voluntat a recuperar el nom d'origen, el del 1840 i segons la iniciativa d'intel·lectuals romàntics (Jaume Tió, Pauli Roig, Sinesi Sabater...) encara que, malauradament, no reeixia. Llavors era el moment de la supressió del destacament d'artilleria a Tortosa, comandat per un tinent, i que l'escultor Tomàs Cardona modelava un baix relleu en argila que representava la venerada devoció de la baixada de la Cinta. El 27 de novembre, a

⁹³² Serà inaugurat el 8 de juny de 1895, essent obra de l'enginyer Josep Ma. Cornet, director general de la Maquinista Terrestre i Marítima, segons Fernando Bau.

⁹³³ Segons BAYERRI (J), a o. c., pàg 33.

les 5 de la tarda, a la segona pila del Pont de l'Estat hi hagué un accident laboral en el qual prenién mal cinc obrers. En l'àmbit eclesial es comentava que en Joan Sol Domingo havia guanyades t per oposició, del 15 de desembre, la Canongia Lectoral de la Seu.

En el primer dia del nou any 1895 es creava el Club Recreatiu, dels González, el qual s'instal·là a casa Alemany (o Purroi) del 4 del carrer Mercaders. L'entitat tenia uns 600 socs fundadors⁹³⁴ i estava sota la presidència de Pius Isuar, amb Manuel Ribas Lladó de sots-president, essent-ne secretari Eduard Sacanella i vocals Joan Mestre i Josep Bladé. No fou de bona memòria aquell gener, tot i aquesta transcendent realitat, perquè just al cap d'uns dies, el 14, esdevenia un altre accident a l'obra del Pont de l'Estat, amb tres obrers ferits, i llavors es patia el desastre de la Ràpita per al qual, per aplegar fons d'ajut, i a la sala del Club se celebrà el dia 18 una festa literario-musical. La mala notícia de l'acabament del mes va estar, el dia 25, la mort de Francesc Vilaret Quinçà, canonge arxiprest i rector del Seminari.

El mes de febrer donava molt a parlar el robatori d'efectes timbrats fet a la Tabacalera el dia 3, per valor de 18.000 pessetes, essent administrador de la Duana en Francesc Canivell Sala, i tampoc no feia cap gràcia la supressió del correccional i la presó militar que encara romania al Castell. Animà l'ambient, això sí, Manuel Ruiz Zorrilla que tornava del seu exili de 21 anys a París i el dia 16 es deturava a Tortosa per descansar, feble de salut com estava, i s'allotjà a la Fonda Barcelonesa. En sendemà 17 se n'anava cap a Alacant i el 13 de juny moria a Burgos.

L'estrany naufragi del creuer "Reyna Regente" a Gibraltar, al març, en el qual anaven alguns tortosins, deixava un regust amarg però la política s'animava d'ençà del 20 de març, amb l'alternança de governs que tornava a portar Cànovas en aquell cinquè govern) Els conservadors tortosins segueixen dividits entre els partidaris dels González i els de Bosch Fustegueres i vet ací que aquest, el dia 23, era nomenat ministre de Foment. El 31 era el prestigiós Josep Felip Vérgez el qui feia per aproximar González i Bosch i promovia, a Madrid, un àpat privat dels tres, encara que sembla ésser que no ho aconseguia i, més encara, que es consolidava la situació de trencament. Bosch feia per enfonsar políticament González i, en haver de designar el nou alcalde conservador, nomenava Francesc Pedrola Borràs, sobre d'Agustí Montner, el qui abans havia nomenat com a cap comarcal conservador. Les circumstàncies portaven a què el Club Recreatiu, dels González, amb 700 associats, es traslladés al palau Oliver de Boteller (o Casa Villòria, vora el riu) que fins ara havia estat la seu del Banc de Tortosa. El Club Recreatiu es definia com l'antecedent d'Orfeó Tortosí i de l'Ateneu. Potser que tot plegat no tenia altre significat que la immediatesa d'unes eleccions municipals, les quals se celebraren el 12 de maig i portaren la consolidació dels conservadors oficialistes de Bosch, sense cap gonzalista però amb una majoria addicta al partit liberal de Canyer Baulenas: ací començava el patiment de González, el qui pagava per la prepotència i pel caciquisme practicats, al dir de molts.

En aquell mes de maig, neguitós per als polítics, arribaven a Tortosa els trams metàl·lics per al Pont de la Cinta, els quals foren muntats d'immediat i el primer a passar el pont fou l'enginyer Merich que potser n'havia fet prous mèrits. El cas fou que el 23 de maig, a les 16,30 h. havia estat enllestida l'obra del Pont de la Cinta, de peatge o pontatge i amb el viaducte. Les proves de resistència es farien el 5 de juny i el 8 es procedí a una espectacular inauguració a la qual assistí el governador de Tarragona i altres autoritats, comptant amb la presència del bisbe Rocamora per bé que el beneí el degà Tiburci Povill, sobre un altaret que s'havia muntat al mig del pont i, vista la concurrència i l'espectacularitat de l'acte, potser que cal recordar que havia estat construït per la societat formada per Ruf Franquet, Josep Brunet i Manuel Porcar, i que l'obra l'havia estat realitzada la Maquinista Terrestre i Marítima. El pont obert al servei portava un missatge complementari: el preu del peatge es fixava en 5 centaus per persona i 15 per carruatge, d'anada i de tornada.

Josep Canyer, a meitats de l'any, començava a tenir problemes amb el marquès de Marianao, el cap provincial, per raó de l'escandalós caciquisme tortosí. El cas fou que el 2 de juliol l'alcalde Pedrola es treia de la mànega un expedient d'onze anys enrere contra els

⁹³⁴ VERGÉS PAULI, o. c., 6, Pàgs. 163-195.

González, amb altres afers tèrbols, i el jutge d'Instrucció José Vallejo Fernández, enemic personal dels González, ordenava en aquell dia l'ingrés preventiu a presó de Josep González, i el dia 4 feia tancar Július González i Miquel Hierro que havia estat administrador de Consums. A Tortosa hi hagué un gran escàndol, alguns en protesta i altres de goig, i ningú no s'estava a intervenir: la situació s'allargà en dos mesos.

El 2 d'agost s'imposava la notícia de la mort de l'advocat Climent Escardó Llaçat, el qui havia estat diputat a Corts per Roquetes i el primer jutge municipal de Tortosa i el 10 es comentava l'exòtica novella del bateig, a la seu, d'un nord-americà de 32 anys, apadrinat per Ignasi de Ramon i per la seva dona. El fet, però, fou que la tensió política no esperà a la represa de setembre perquè tothom es movia subterràniament i el 29 d'agost l'Audiència revocava la decisió de tancar els González i els posava en llibertat, malgrat que Hierro continuarà tancat fins al 8 de maig de 1897. Els González passaven llavors a contraatacar i al juliol de 1896 aconseguiran el trasllat del jutge que els investia sota l'acusació de prevaricació i després, al setembre de 1896, el seu processament. Llavors, doncs, el Club Recreatiu feia un acte d'homenatge als González el 8 de setembre, per raó de l'excarceració, al qual assistiren vora 1.500 persones.

La inauguració del Col·legi de la Sagrada Família⁹³⁵, davant el Seminari del carrer Montcada, per Enric d'Ossó que superava tots els entrebancs que li posaven tot just els que l'haurien d'ajudar, dirigit per les monges de la Companyia de Santa Teresa de Jesús, les Teresines, fou la novetat i la bona nova del mes de setembre de 1895, concretament el dia 13, això mentre que fora de Tortosa la seva obra s'anava escampant arreu de Catalunya i València, arreu de l'Estat espanyol, per Orà i l'Amèrica Llatina, amb un èxit espectacular. La resta de novetats que esdevingueren res no portaren de bo: la mort de Joan Balaguer Balada, degà del Col·legi d'Advocats, el 23, un llamp caigut a la Casa de Beneficència que ha matat un bordet i n'ha ferit cinc més i, a l'octubre, la marxa cap a Tarragona del 1er. Batalló de Navarra, on embarcava cap a Cuba i Tortosa restava sense guarnició militar espanyola i la presó passava a estar vigilada per la policia municipal. En el primer dia de novembre, encara, moria l'arquebisbe de Sevilla, Benet Sanç Forès, el qui havia estat canonge de la Seu de Tortosa i confessà el general Ortega al vespre de l'afusellament.

El mal exemple de la dreia tortosina seguirà sotraguejant la societat perquè el 9 de desembre, quan ja patia un creixent descrèdit polític i personal, hi ha l'escàndol estatal per la gestió d'Albert Bosch com ministre de Foment del qual càrrec és cessat puix que la seva gestió és corrupta, les protestes creixen i apareixen tèrbols afers de quan era alcalde de Madrid. La situació es complicava, encara, i llavors sortien al carrer a protestar uns 60.000 madrilenys, en la manifestació més multitudinària que s'havia vist mai a Madrid. Cánovas es veié obligat a cessar-lo el dia 14, als nou mesos del seu nomenament, i amb ell arrossegava el mateix Romero Robledo.

Just en aquell mes de desembre s'elegia una nova junta al Club Recreatiu, la qual passava a presidir el metge Manuel Riba Lledó amb Antoni Matheu Royo de sotapresident, essent-ne vocals Sever Fernández Marbot i Àngel Costa Navarro, essent-ne secretari Frederic Nòria Escardó. La presidència de Lledó acabarà al desembre del 1901 i la darrera junta va estar encapçalada per Joan Antoni Delsors Pinyol⁹³⁶. La renovació no alterava la tensió del moment i tampoc el clímax polític i, abans que no acabi el mes, "*La Verdad*" atacava els altres conservadors de Casa la Ciutat en venjança dels patiments soferts en els darrers mesos. Ara denunciava irregularitats administratives i comptables, per la qual cosa el delegat provincial d'Hisenda feia una inspecció i bé que degué de trobar irregularitats i malversació de cabdals perquè s'obria un expedient a l'alcalde i l'administrador de Consums, i això portà el trasllat de l'imprudent delegat d'Hisenda, culpable d'haver tirat endavant la investigació. L'expedient es liquidà amb la dimissió de l'administrador de Consums però suposà la ruptura entre els regidors conservadors i els liberals, amb conseqüències posteriors. Potser que cal afegir que en aquest

⁹³⁵ Just és la institució que en l'any 1930 es traslladarà al carrer Rosselló, vora el Parc municipal, en el magnífic immoble d'arrel modernista que és conegut com "les teresianes".

⁹³⁶ BAYERRI, J.: o. c., pàg. 127 i 130. Veure, tanmateix, a les pàgs. 156-157.

any apareix el significat gonzalista Eduard Rico, més endavant alcalde, com atacant a dos redactors de *Diario de Tortosa*, per la qual cosa el 2 de maig serà temporalment foragitat de la ciutat, durant sis mesos.

Altres fets de l'any que mereixen un record, per la seva transcendència, són el que Cercle Catòlic d'Obrers funcionava en paral·lel a l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i que aleshores assumia una bona part de les seves activitats, sobre tot quant a escoles nocturnes i dominicals⁹³⁷; també l'obertura de la fàbrica de Figueres, de foneria, per produir maquinària agrícola i, en el caire polític, l'edició de la síntesi doctrinal "*Compendi de la doctrina nacionalista*", d'Enric Prat de la Riba i de Pere Muntanyola.

El bisbe Rocamora, al pas del temps i amb una considerable capacitat de treball, visità i predicà per totes les parròquies, construïa diverses esglésies a la diòcesi, proclamava patrona de la ciutat la Mare de Déu de la Cinta i basílica la catedral. El 1895 encapçalava la llista de donatius per la reedificació de l'església de Sant Antoni, amb 250 pts.

L'any 1896 s'obria amb notes necrològiques: la de Joaquim Pinyol Navars, exdiputat a Corts i exalcalde, el dia 15, i la d'Enric d'Ossó Cervelló al Col·legi *Sancti Spiritus*, de València, en el dia 27, quan feia ben poc que havia posat la primera pedra a l'edifici del nou noviciat de Jesús, el qual s'inaugurarà el 1901.

Al febrer, però, s'escalfava l'ambient quan la companyia teatral d'Antonio Vico arribà a Tortosa per representar diverses obres al Teatre Principal, i sembla ésser que una de les obres previstes era el drama social de Joaquín Dicenta "*Juan José*", on es plantejaven els enfrontaments entre patrons i obrers, i vet ací que el bisbat la condemna sota el subterfugi de la moralitat: "*...exhortamos a los fieles (...) que se abstengan de asistir (...) por el bien de vuestras almas; por el candor de vuestros niños; por el pudor y modestia de vuestras hijas; por la dignidad de vuestras esposas...*" L'obra no es representà i la retracció del públic en l'assistència a altres funcions féu que Vico ho hagués de reduir tot a dues representacions a la ciutat i se n'anés a Vinaròs, on omplia el local tot i no haver sortit de la diòcesi i de la disposició d'un bisbe valencià.

El 22 de març Teodor González tornava de Madrid, on estava maquinant des de febrer, i era rebut a l'Estació per uns 500 incondicionals que l'acompanyen al Club Recreatiu, on pronuncià un discurs en el qual inicia una violenta campanya contra Albert Bosch malgrat que ja de res no li servia⁹³⁸: el cas era que el 2 d'abril hi hagueren eleccions legislatives. Josep Canyer, altrament, fins ara cap del partit liberal i diputat per Tortosa, volia mantenir l'escó però aquest havia estat reservat al cap provincial, el marquès de Marianao: a les eleccions legislatives es feia evident la dissidència de Canyer amb el de Marianao quan el primer gosà a presentar-se com a candidat liberal independent pel districte de Gandesa, enfrontant-se al mateix Samà, el seu superior, la qual cosa li portà la destitució com a cap comarcal i el 5 d'abril se'l separava del partit. Cal dir que a les eleccions també esdevingué derrotat i el dia 16, perdudes les eleccions, Josep Canyer se n'anava a Madrid, des d'on influïa els seus addictes de Tortosa, entre ells alguns regidors i el director de "*Diario de Tortosa*", Manuel Domingo. Havent estat cessat en Josep Canyer, Antoni Kies assumia la direcció del partit liberal als districtes de Tortosa i Roquetes⁹³⁹.

Les Serves de Jesús de la Caritat, monges dedicades a l'assistència de malalts a domicili, vingueren a fundar a Tortosa el 5 de juny i foren rebudes pel bisbe Rocamora i per les autoritats civils i militars, essent instal·lades provisionalment a casa Alaix, del carrer de Sant Antoni. Era una bona notícia per als ciutadans que passaven a disposar d'un nou i important servei en el caire familiar, i per al bisbe Rocamora també en fou l'haver d'anar a beneir l'església de les Oblates del Santíssim Redemptor, les redemptoristes, el 2 de juliol. El seu decret episcopal del 6 de juliol creava la parròquia del Sant Crist del Sagrari de la Catedral⁹⁴⁰.

El fracàs estatal d'Unió Republicana, per diferències hagudes entre els republicans, portava els liberals tortosins que estaven al poder a convocar una assemblea d'unitat

⁹³⁷ VERGÉS PAULI, o. c., 6, pàg. 559.

⁹³⁸ BAYERRI, J.: o. c., pàg. 132

⁹³⁹ BAYERRI, J.: o. c., pàg. 68-69.

⁹⁴⁰ EIXARCH, J: 1er. Centenari. Parròquia del Sant Crist de la Catedral de Tortosa. 1896-1996.

republicana que se celebrà el 26 de setembre al Teatre Principal, a la qual reunió no assistí cap republicà destacat i, és clar, també resultà un fracàs. L'ambient poc edificant que es desprèn de la política afecta diferents sectors socials i per tal de sortir al pas d'aquest sentiment col·lectiu de decadència es promou un moviment regeneracionista a la premsa tortosina, ara encapçalat per Teodor González. El moment també portava la constitució de la Joventut Carlina, sota la presidència de Josep Pedreny Matheu, amb Gaspar Alemany de secretari, Lluís Pallarès de tresorer i Joan Povill i Francesc Bahima de vocals, essent un grup que, ocasionalment, s'enfrontarà amb el mateix partit, acusant-lo de poc decidit.

Tortosa rebia amb satisfacció, a l'octubre, el nomenament de Felip Pedrell com a catedràtic d'Història i Estètica de la Música a l'escola d'estudis superiors de l'Ateneu de Madrid per bé que el sistemàtic desmuntatge oficial que perjudicava la ciutat i el territori rebia una disposició que es tingué per positiva: després de romandre sense guarniment militar espanyol des d'octubre de 1895, el 13 d'octubre de 1896 s'assignava a la ciutat el guarniment d'un batalló que hi romandrà fins al 17 d'octubre de 1898, el qual estava integrat per dues companyies del Regiment de *Luchana 28*, amb plana major i banda de música, sota el comandament del tinent coronel Adalberto de Eguía, amb 6 oficials, suboficials i 250 soldats. La rebuda de les tropes a l'Estació, just en tal dia, fou un acte multitudinari. El fet era que no s'havia arribat a la dotació militar anterior al 1880, però era evident que es pensava a mantenir la presència i a augmentar la dotació fins als 450 soldats a l'abril de 1897⁹⁴¹. Durant el breu període de la guerra de Cuba la tropa és traslladada a Canàries per raó d'estratègia militar, i la decisió que ara s'adoptava es mantindrà fins a la supressió del guarniment militar en temps de la II República. El Batalló *Almansa* i el segon batalló del Regiment de *Luchana* es rellevaven cada dos anys entre Tortosa i Tarragona però des de 1899 que la plana major ja restarà per sempre a la capital de la província espanyola.

En aquell 1896 en el qual el govern espanyol àdhuc prohibí parlar en català per telèfon, el 6 de desembre i arran de la crisi municipal que derivava de denúncies per corrupció, els regidors canyeristes retiraven la confiança a l'alcalde Pedrola que restava llavors en minoria. Albert Bosch, des de Madrid, exigí al governador la destitució de la corporació municipal tortosina i el nomenament d'una altra de Reial Ordre i afecta a l'alcalde. El governador s'hi negà i Bosch se sentí desautoritzat i en el mateix dia 6 dimitia de cap provincial, encara que mantingué el control fins a setembre de 1897. Llavors arribava una notícia inesperada: el 3 de desembre havia mort a París, on vivia, el pintor Antoni Casanovas Estorach, en la nit del 2 al 3 de desembre, a conseqüència del disgust que li causà un robatori que havia sofert.

El doctor Ramon O'Callaghan, canonge doctoral de la seu, arxiver del Capítol i Cronista de Tortosa, editava el 1896 "*Episcopologio de la Santa Iglesia de Tortosa*", on per cloure l'obra biografiava el nou bisbe i testimoniava les seves virtuts, entre les quals destacava l'interès que tenia per la instrucció cristiana, a través de la predicació, la qual practicava en les avinenteses de les visites pastorals i, ben sovint, a la mateixa catedral amb sermons que destacaven "*por el gran fondo de doctrina teológica expuesta con la mayor claridad, correcto estilo y con oportunas aplicaciones morales*", procedint també a l'edició sovintejada de cartes pastorals. No feia notar, en canvi, que aquesta bona voluntat era aplicada en llengua castellana, en espanyol, la qual llengua gairebé no entenia ni parlava ningú i que la gent alfabetitzada o amb estudis interpretava a la seva manera: el poble feia com un segle que no sentia la paraula de Déu mentre que l'Església s'identificava amb el poder monàrquic, amb les polítiques ultraconservadores i amb el colonialisme practicat per l'imperialisme espanyol. L'Església s'identificava amb la cultura i el poder estranger, i amb el poder econòmic quan plovia sobre el país una diversitat de noves ideologies socials i polítiques d'encuny internacionalista, també una Renaixença catalana que sovint emergia dels mateixos sacerdots. La jerarquia eclesiàstica, en canvi, solia ésser de procedència forana i romania en uns criteris feudalitzants, amb bisbes fidels al monarca espanyol que els havia honorat i que els havia donat la posició i el poder que exercien. L'acció popular, sobre tot d'ençà de la Revolució de Setembre de 1868, havia parlat ben clar quant a la realitat dels fets però havia estat del tot menyspreada i

⁹⁴¹ En dóna una ampla notícia BAYERRI, J., a o. c., pàg. 51.

condemnada, amb els resultats d'una ofensiva constant i creixent contra una Església aparentment insensible als sentiments del poble de Déu.

El temps i les circumstàncies portaven el fet que, a més a més dels bisbes, existissin alguns destacats canonges i sacerdots que van arribar a gaudir d'extraordinària influència social, fins i tot més que els mateixos bisbes puix que aquests es mantenien en un cert aïllament majestàtic per tal que mai no es qüestionés la seva superior jerarquia⁹⁴²: en alguns casos aquesta influència arribà a exercir directament en mateix govern de l'Església tortosina. Entre aquests canonges singulars són de referir el tarragoní Joan Corominas Gili, secretari del bisbe Vilamijana, canonge el 1876, rector del Seminari i creador del Col·legi de Sant Lluís el 1877, el que influí discretament en la política local els primers anys de la Restauració i es traslladà a Tarragona amb Vilamitjana; també Francesc Vilaret (Tortosa, 1834-1895), rector del Seminari el 1879 i arxiprest de Tortosa el 1884, home de confiança del bisbe Aznar; Salvador López Tomàs, tanmateix, de Benicarló, canonge el 1880 i president de la Junta Diocesana, de la confiança del bisbe Rocamora, el que governava el bisbat durant les freqüents absències episcopals i moria el 1911.

El 1897 havia mort Cánovas del Castillo i el torn de partits en el poder defectuosament es mantingué. L'Església tortosina estava patint dels errors socials i polítics dels seus dirigents i cada cop havia de lluitar més acarnissadament contra l'ofensiva dels enemics creats, en la societat i contra la premsa adversa. La vocació valenciana del bisbe Rocamora es manifestava amb les llargues temporades passades a Castello⁹⁴³, la que feia de segona capital del bisbat i establint, fins i tot, una residència estable. Això feia que, ja en els inicis, tendís a deixar el govern de la diòcesi a mans dels curials, un fet que s'aguditzà en els anys posteriors i que no impedia a escriure nombroses cartes pastorals i altres texts d'alt nivell teològic doctrinal. Intervingué en la política estatal com un dels defensors dels drets de l'Església davant les vel·leïtats laicistes dels governs liberals, i tingué un gran ressò a tota la premsa espanyola i provocà un fort debat la seva circular del 26 d'abril de 1901, adreçada als seus fidels tortosins, on davant les eleccions legislatives d'aquell any demanava el vot per al candidat "*...que ofrezca garantía segura de defender los derechos de la Iglesia y de combatir en el Parlamento todo proyecto que atente contra la existencia de las congregaciones religiosas*"⁹⁴⁴.

L'any 1897 havia començat amb el nomenament del nou alcalde de Roquetes, Ramon Bosch Valls, el qui ho havia d'ésser fins al 2 de febrer de 1898. A Tortosa es mantenia la crisi municipal i la delegació d'Hisenda disposava l'embargament de béns particulars de regidors per tal de cobrir les responsabilitats econòmiques i al febrer el cap conservador Agustí Montner denunciava els regidors liberals "canyeristes" Ribes i Via que seran destituïts i processats, encara que l'Audiència revocarà el processament⁹⁴⁵. Per si tot plegat no fos prou esdevingué que, en el mes de març, la Diputació Provincial denunciava l'alcalde Pedrola per raó de malversació de més de 50.000 pessetes dels fons públics, i l'Audiència Provincial iniciarà una investigació judicial que no es completarà fins a cinc anys després amb el processament dels administradors de Consums Július Castells, Pere Pinyana, Nicasí Gotós i 12 emplegats de Consums. L'escàndol potser que no impactava tan fort a la ciutat perquè del 12 al 18 tot just s'havia presentat al Teatre Principal la primera projecció cinematogràfica per Eliseu Express, de Manuel Galindo i Pasqual Serrano, de la premsa de Saragossa.

La Societat Colombòfila es fundava en el primer dia d'abril i uns dies després, el 7, la crisi municipal es resolia amb la dimissió dels sis regidors canyeristes més significats, amb l'alcalde Pedrola inclòs. El canyerisme perdia força i "*Diario de Tortosa*" tornava a la disciplina amb el cessament del seu director Manuel Domingo: Antoni Kies n'assumeix la direcció, un càrrec que alternà amb l'alcaldia de Tortosa de la qual es farà càrrec el 1898. Mentrestant, en el primer dia de juliol es nomenà alcalde l'Agustí Montner, el qui forma un equip de liberals

⁹⁴² *Correo de Tortosa*, 12.03,1897

⁹⁴³ BAYERRI, J.: a o.c. pàgs. 86-87. - O'CALLAGHAN, o. c., pàgs. 275-279.

⁹⁴⁴ *Correo de Tortosa*, 29 abril 1901.

⁹⁴⁵ BAYERRI, J.: o. c., pàg. 133 i 135. En aquest moment naixia a Tortosa, el 16 d'agost, Joaquim Bau Nolla, fill de Josep Bau Vergés i de Cinta Nolla Poy.

ortodoxos, carlins i conservadors. Els ciutadans sovint vivien en un altre món i el 18 d'abril, amb els dies que seguien, podien gaudir de la gran novetat que eren les projeccions cinematogràfiques a partir del Cinematògraf perfeccionat, a la plaça d'Alfonso. El dia 24, encara, Josep Ma. Bernis fundava el setmanari "*Tortosa ilustrada*", el qual passava a dirigir.

El referit assassinat d'Antonio Cánovas del Castillo es realitzà el 8 d'agost. Romero Robledo i Silvela es desfeien d'Albert Bosch just quan aquest feia per resituar-se. L'organització conservadora de Tarragona, tanmateix, seguia el tarragoní Ramon de Morenes, marquès de Grigny, del corrent silvelista. La zona de Tortosa es mantenia amb Albert Bosch però Tarragona promovia *Unión Conservadora* i Bosch se n'anava Europa endins per uns mesos i es limitava a les seves activitats científiques.

El canonge Josep Aguiló i el capità Felip Rodríguez Rocamora morien el 6 de setembre però la mort més sentida, per l'impacte que causà, fou la de Genoveva Baila, de 21 anys, que el dia 9 i viatjant amb el tren tragué el cap per la finestra mentre que el comboi passava el Pont del Tren, i es colpejà el cap contra l'estructura metàl·lica. Moria en el mateix dia i no era la primera vegada que esdevenia aquest accident, per causa de l'estretor del pas, i llavors s'insistia en la necessitat de construir-ne un altre de més ample, encara que la Companyia del Nord es limitava a prevenir del perill a les estacions de Tortosa i de Santa Bàrbara. La política, en el mateix setembre, portava el dia 17 el processament de Joan Pla, director de *La Verdad*, per atacs fets contra l'alcalde i per qüestionar la independència de la Justícia, tot i que l'absoldran el 28 de juny de 1898. Els republicans, tanmateix, el 26 de setembre es reunien al Teatre Principal per elegir una junta municipal de Fusió Republicana, la qual resta formada per l'arquitecte pràctic Joan Ribas Cots, com a president, Pau Borràs i Joan Bonet de sotspresidents, per bé que només se'n mantingueren al marge els republicans federalistes.

El primer dia d'octubre es fundava a Tortosa la Societat Velocipèdica, la primera associació esportiva però el dia 4 centrava l'atenció l'esdeveniment de la pujada de Sagasta al govern. Llavors Albert Bosch tornava a Madrid i s'acostava als liberals, just quan la crisi del partit li mantenia pròxims els seguidors conservadors de Tortosa i el manteniment de Montner a l'alcaldia malgrat d'haver-se substituït els alcaldes de Reus i Tarragona, entre altres. Els gonzalistes augmentaren les crítiques contra l'administració conservadora, no acceptaren la legitimitat de la nova organització que a Tortosa encapçalava Pau Canalda, amb els regidors Josep Cid i Josep Via, acusats de post-bosquistes. Els altercats per la premsa eren durs i incessants... i a les acaballes del mes, el 28, començava a ploure i ja no parava fins el 18 de novembre, amb intensitat variable. Els camps estaven inundats i els ullals de Sòldevila i Campredó feien perdre les collites d'aquelles hortes. A la ciutat continuaven les projeccions cinematogràfiques al Teatre Principal. d'ençà del Cinematògraf perfeccionat. El 31 de desembre era Silvela el qui assumia la direcció del conservadurisme espanyol i creava el partit Unió Conservadora, la qual exclouia Romero Robledo i Albert Bosch. Cal dir que el partit s'organitzà ràpidament a la zona de Tortosa, encara que ho feia al marge dels gonzalistes i dels bosquistes, amb gent nova que encapçalava el farmacèutic Pau Canalda Foguet i els regidors Josep Cid i Josep Via, ja esmentats, els qui a l'any vinent crearan el setmanari "*El Porvenir de Tortosa*". En aquell any 1897 el *Círculo Liberal Dinástico* havia inaugurat el seu nou estatge.

El 1898 s'obria amb un pas transcendent: el dia 15 s'iniciava el regnat de la llum elèctrica a Xerta, la qual es produïa a la nova central de l'Assut, per l'empresa Jaume Andreu i Cia. que també la feia arribar a Jesús i a Roquetes, a Aldover i a Tortosa on dos dies després, el 17, hi havia un veritable ensurt quan, per causa dels aiguats caiguts se sulsia un trast de la muralla del Castell i, en lloc d'ensorrar-se, trencava una paret de tancament i queia com una allau sobre la casa d'en Josep Fosch, esclafant-la, i encara fou un major mal el fet que hi morien dos fills seus, amb la sort de salvar-se Josep Bolonya que quan la sulsida just es trobava a la sortida, a la teulada.

La política portava aleshores, el 2 de febrer, el nomenament del nou alcalde de Roquetes, Francesc Rosselló Vallès, que en serà fins al 1 juliol 1899, i tres dies després, el 5, a Tortosa cessava l'alcalde Agustí Montner i per al càrrec era nomenat el cap dels liberals, l'advocat Antoni Kies Muñoz, amb la consegüent marginació dels gonzalistes. Pitjor fou a

l'Havana, quan el dia 15 explotava el cuirassat nord-americà *Maine*, amb conseqüències per al govern espanyol.

L'Església diocesana seguia mantenint problemes amb la premsa⁹⁴⁶ i "*El Eco de la Fusión*", el 29 de gener, va publicar un article en el qual es defensava el matrimoni civil i que manifestava que "*es un error próximo a la impiedad llamar concubinato al matrimonio civil*" i un altre cop el bisbe, ara Rocamora, a les pàgines de "*Correo de Tortosa*" del 20 de febrer exigia una rectificació que el diari no féu, pel qual fet l'autoritat eclesiàstica prohibia la lectura de l'article esmentat i manifesta uns determinats criteris quant a la premsa: "*...os advertimos que no os dejéis seducir por el brillo de falsas doctrinas, sembradas en folletos y periódicos que circulan libremente y pervierten las inteligencias (...) a pretexto de cierto género de ilustración y de no sabemos qué progreso intelectual*".

En política local hi hagué una conseqüència del canvi de poder i se substituïa personal a Casa la Ciutat: en la sessió del primer dia de març cessaven 40 empleats. A les acaballes del mes se celebraven eleccions legislatives però també van estar elegits els *cuneros* decidits pel Ministerio de Gobernación. Llavors el guarniment militar de Tortosa era un batalló del Regiment *Luchana*, d'uns 450 soldats sota el comandament d'un tinent coronel, els quals el 4 d'abril, se n'anaren tots a Barcelona per embarcar cap a Canàries des d'on serien traslladats a la colònia de Cuba a combatre els americans. L'acte de comiat a l'Estació fou multitudinari, d'unes 6.000 persones, i de llàstima per aquells nois que es portaven a morir. A Tortosa només hi restà el comandant major, 3 oficials, 2 suboficials, 6 soldats, i al cap de 10 dies se'ls reforçava amb una secció de 25 homes del Regiment *Albuera*, comandada per un tinent. En aquest punt, però, cal advertir que la premsa, en entrar els Estats Units d'Amèrica del Nord en el conflicte de Cuba, declinava el to triomfalista i imperialista espanyol, i es feien més punyents els missatges antiamericans.

El 17 d'abril els tortosins omplien els carrers de la ciutat en una gran manifestació patriòtica en suport a l'exèrcit espanyol i en condemna a la declaració de guerra dels Estats Units d'Amèrica: banderes espanyoles i cridòria espanyolista, aturades davant la Casa de la Ciutat, de la comandància militar de la Marina, de la seu dels partits i del palau episcopal, sense que no pensés ningú que l'ocupació espanyola de Cuba era semblant a la de Catalunya. Al cap d'una setmana es constituïa una junta local per recollir diners i material per ajudar les tropes espanyoles de Cuba i de Filipines, una comissió integrada per les autoritats, pels caps de tots els partits (llevat del republicà), pels directors dels periòdics i presidida pel bisbe Rocamora, la qual realitzà una intensa i meritòria activitat en una societat que ha deturat totes les lluites internes davant la tragèdia que es veu venir. Així com progressava la guerra de Cuba arribaven notícies del desplegament militar nord-americà, el qual s'afegia a la situació de les Filipines i de Puerto Rico, amb un increment del sentiment de desastre. La societat civil s'abocava a col·laborar amb la junta patriòtica espanyolista i el 5 de maig hi hagué una funció al Teatre Principal en la qual es recaptaren 1519,75 pessetes a benefici, i el 18 s'obria una tómbola benèfica per auxiliar l'exèrcit en guerra. Del 10 de maig al 19 de juny hi hagué projecció Cinematògraf Lumière d'Eduardo Gimeno Peromarta, en una carpa a la plaça d'Alfonso, i el 10 de juny s'obria a benefici la *Suscripción Nacional* per als soldats que lluitaven a ultramar i es recaptaren 219 pessetes malgrat que amb la crítica adversa de "*El Estandarte Católico*" que considerava que el cinema era pervers i anticristià)... però el local s'omplia a cada sessió, amb entrada a 30 cèntims la cadira preferent, i a 20 la de general. El pavelló romangué tres mesos a Tortosa. Havien començat a aparèixer llistes diàries de soldats tortosins ferits, malalts o presoners que, en acabar el conflicte s'avaluaran en 300, entre els quals hi haurà uns 25 morts. El 3 de juny arribava la notícia de la mort del general de brigada tortosí Francesc Guzmán de Villòria i Pallavicino i en accedir la contesa a la fase final, la ciutat vivia els fets de manera directa i el 17 de juliol s'obria una gran rifa patriòtica.

Les notícies de la derrota espanyola a Cuba no abundaren. Rarament es parlà de la fi de la guerra i de la justa independència de la que havia estat colònia espanyola. Just el 15 d'agost s'informava quant a l'armistici i la capitulació espanyola: al cap de dues setmanes ja no

⁹⁴⁶ Seguin BAYERRI, J.: a o.c., pàg. 89.

en parlava ningú i les festes de la Cinta i les eleccions provincials atreïen tota l'atenció. L'Armada espanyola desembarcà els soldats a qualsevol lloc, malalts i plens de misèria, sempre lluny de casa, i la ciutat se n'avergonyia i es determinava a habilitar una "muntanya" que cedí un particular, a prop de l'Estació del tren, on els podria aixoplugar i curar i pal·liar la desvergonya espanyola, la inhumanitat i el desagraïment d'aquells pobres nois malalts i enfonsats entre els que havia fet més carnatge la malaltia que les bales; Tortosa també obrí un llatzeret a l'edifici municipal del Coll de l'Alma i oferia una tartana i un carro a la Creu Roja Internacional que s'havia instal·lat a la ciutat feia cosa de cinc anys. Llavors també es condecorà el metge Felip-Santiago Vilar per la seva actuació d'assistència als repatriats.

La traumatitzada ciutat sembla refer-se en acabar l'estiu i els ciutadans recobraven les seves activitats i les seves lluites polítiques. Els esdeveniments de tota mena alteraren aleshores la societat i l'Estat espanyol, i no podia ésser de cap altra manera després d'una campanya desastrosa en la qual l'imperi espanyol havia perdut les colònies de Cuba, Puerto Rico i les Filipines el 1898. Els republicans ortodoxos havien expulsat Joan Ribas Cots i els seus i fundaven el periòdic "*La Voz del Pueblo*" que just apareixia el dia 4 de setembre, amb el subtítol de "*Periódico republicano*" i la demanda de continuar en la línia iniciada en altres temps per Bes Hégider, encara que l'edició dura pocs mesos⁹⁴⁷. Llavors es realitzaven eleccions de diputats provincials, el 17 de setembre, molt disputades perquè s'hi presentaven els candidats de la regió. Els nous conservadors, sotmesos a la disciplina oficial, presentaren el seu cap, l'apotecari Pau Canalda; els republicans, Joan Ribas Cots, els carlins en Víctor-Josep Olesa Fonollosa que cercava la reelecció i l'alcalde Kies, fins al darrer moment, havia fet per incloure-hi son fill Josep Kies Alvarez. Teodor González hi participà a favor dels liberals ortodoxos i del republicà Ribas, i atacà els liberals de Kies i els conservadors de Canalda, però a Olesa més que a ningú altre, com a responsable que era de l'administració de la Casa de Beneficència, de Jesús. González estava convençut que l'afebliment dels conservadors afavoria la seva causa i que recuperaria la confiança del partit, però seguí aliat als republicans possibilistes. Per Tortosa-Roquetes el partit governant liberal presentà i sortiren elegits Francesc Roig Navarro, de Tortosa, Joan Bta. Jardí Curto, de Roquetes, seguits per Olesa, Ribas i Kies a poca distància i per Ramon Martí Tomàs, de Xerta. L'acte de l'escrutini es féu a Casa la Ciutat, entre cridories i temptatives de Kies a manipular els resultats. Es dubtava de la netedat en l'escrutini i s'esperaven "topinades", per la qual raó la gent mogué un terrabastall a Casa la Ciutat, una acusació que caigué sobre l'alcalde accidental Joan Curto Figueres a qui volien tirar per l'ull de l'escala i al qui obligaren a sortir i atropellaren. Hi hagué trets enlaire, l'actuació de la Guàrdia Civil i d'un escamot de l'exèrcit. Teodor González hi tingué un paper important tot fent costat als liberals oficials i als republicans, contra els liberals dissidents de l'alcalde Kies i els bosquistes de Canalda.

La quota de Consums que en aquell moment pagava Tortosa a la Diputació era de 220.894 pessetes. S'ha imposat la fórmula de pagar l'impost en entrar els productes a la ciutat, i a les entrades s'instal·len els "*fielatos*" amb vigilants anomenats "*consumeros*". El càrrec d'administrador de Consums esdevingué molt important i tingué al seu servei unes 50/60 persones, algunes d'armades⁹⁴⁸. El 28 de setembre, l'acord corporatiu d'atorgar premis econòmics entre 15 i 50 pessetes (300 en total) a 14 *consumeros* que rebutjaren el motí promogut a Casa la Ciutat, crispava l'oposició anti-Kies i cal comptar amb què vuit dels premiats intervindran als tràgics successos de les eleccions generals del pròxim 16 d'abril, essent processats per assassinat i el seu cap, Manuel Ferrer Sagristà, el que havia rebut el màxim premi de 50 pts, romandrà per molt temps a la presó.

La crisi que provocà l'enfrontament entre Kies i Samà, pel fill del primer, feia que deixés el partit i a l'octubre es dissolia el *Círculo Liberal*, coincidint amb el darrer govern municipal dels gonzalistas. Això portava Francesc Roig Navarro a la direcció del partit, sota l'autoritat de Tarragona, i rebia la col·laboració de son sogre Miquel Bau Isern⁹⁴⁹. En aquells moments, el 17

⁹⁴⁷ BAYERRI, J.: o. c., pàgs. 78-79, per bé que és possible que aquest fet esdevingués just un any després.

⁹⁴⁸ L'impost se suprimirà per llei el 1911, després d'un lent procés, i els republicans exasperats i revoltats calaran foc als *fielatos* el 1914.

⁹⁴⁹ BAYERRI, J.: o. c., pàg. 70.

d'octubre, el guarniment militar espanyol fins al febrer vinent passaven a constituir-lo tres companyies del Regiment *Almansa 18* però els comentaris que corrien pel carrer apuntaven a Domènec Blader, fill del tristament cèlebre Arca, perquè el 31 d'octubre matà la seva dona i tot seguit se suïcidà. Els gonzalistas es revifaven, posats en les noves circumstàncies, i amb el suport dels liberals i dels republicans passaren a atacar: denunciaren l'Ajuntament per irregularitats fins que aconseguiren que la Diputació nomenés el diputat Joan Ribas per revisar els comptes municipals. El 22 de desembre, davant les festes de Nadal, el governador declarava incompatibles i suspenia en els càrrecs l'alcalde Kies i alguns regidors. Francesc Mestre Noè, tan immers en la política local, havia editat el llibre *El Arte en la Santa Iglesia Catedral de Tortosa. Guía descriptiva*, i durant les festes de Nadal de 1898 i de Cap d'Any de 1899, del 25 de desembre al 15 de gener, a la ciutat es gaudí de la projecció Cinematògraf Lumière, a la plaça d'Alfonso i al Teatre Principal. El mes i l'any arribaven al final amb els nomenaments, el dia 29, d'Antoni de Ramon i d'Abària com alcalde provisional, amb un consistori de conservadors o bosquistes i un liberal significatiu, Joan Curto Figueres, com a primer tinent d'alcalde, essent-ho també en el temps de Kies.

En començar l'any 1899, el 2 de gener, hi havia una reunió al Cafè de les Set Portes del carrer Montcada, en la qual es resolia la dissolució d'*El Dertosense* i, uns dies després, el 6, gairebé al davant, al palau Miravall dels marquesos d'Alòs, es fundava *Centre del Comerç*, essent-ne el primer president és Damià Majordom i Sariols. Tot plegat no era prou per esborrar el desastre a les colònies, a la guerra de Cuba, com en deia la gent, i se'n parla tot sovint amb una inevitable tristesa per la mort de tants nois tortosins i per les ferides o malalties que altres continuaven suportant: en començar l'any es comentava quant al desastre a les illes Filipines, encara que sense vehemència, i el dia 19, a l'església del Seminari, al carrer Montcada, es feien els funerals pels soldats morts a les guerres de Cuba i les Filipines, amb oració fúnebre a càrrec del canonge Jaume Cararach. Hi havien mort molts joves tortosins i altres havien tornat ferits o malalts i el fet havia impactat molt profundament en l'ànima ciutadana. En aquest ambient es feia el relleu de la unitat militar del guarniment, el qual passava a ésser un esquadró d'*Alcántara 14* destacat de Reus, i després el segon batalló d'*Almansa 18* fins a octubre de 1900 i, també al febrer, es queia en el remolí d'unes noves eleccions.

Potser que la gent estava en la nova projecció Cinematògraf Wargraph, a la plaça d'Alfonso, del 12 al 20 de març, però el cas era que sobtà la dimissió de Sagasta i la presa de possessió del govern Silvela-Polavieja, el qual responia a una nova classe política més honrada que volia bandejar els vicis del canovisme, caciquisme, corrupció, tupinades electorals, clientelisme... Això coincidia amb la decisió presa a finals de 1898 per Unió Catalanista, comandada per Enric Prat de la Riba, d'entrar directament i activa en la política espanyola. El resultat fou que Manuel Duran i Bas s'incorporà de ministre de Justícia en el nou govern.

A Tortosa el partit conservador estava en crisi per raó de la sortida d'Albert Bosch i la situació indefinida de Teodor González, sense successió generacional. L'home clau de la situació política esdevenia Francesc Mestre Noè, cap comarcal d'Unió Catalanista, llavors un petit grup en procés d'articulació: era el punt de referència política i el màxim exponent de l'acord Polavieja&Prat de la Riba. Teodor González li demanà suport per tal de resituar-se i Mestre l'ajudà i amb èxit, encara que els antigonzalistas es tornaren a moure i esdevingué un clímax molt enrarit. Mentrestant, el 17 de març continuaven els treballs a l'Assut de Xerta, per la Societat Andreu i Cia., per l'aprofitament del salt d'aigua que havia de generar energia elèctrica per a Tortosa, Xerta, Aldover, Jesús i Roquetes. A Tortosa la empresa s'ha fusionada amb el Banc de Tortosa per al proveïment de la Casota i les Ferreries. El Banc de Tortosa finançava les instal·lacions.

El 14 abril hi hagué un *meeting* al Teatre Principal, en el qual Teodor González emprà per primera vegada el català en el discurs polític, i el presenta Francesc Mestre i hi assistí Joan Ribas. Cal advertir que la campanya de 1899 fou molt violenta, amb constants enfrontaments

físics tot i que González emprà un to més moderat⁹⁵⁰ però fins i tot hi hagueren enfrontaments armats i mortals.

Les eleccions legislatives es realitzaren el 16 d'abril i, pel partit conservador de Silvela, guanyà Teodor González que sortí elegit per poca diferència i per darrera vegada. El lliurament d'actes, en la nit del 16 d'abril, esdevingué en un clímax de forta tensió. Davant les dificultats s'optà per anar a Casa la Ciutat, per evitar la tupinada, però tot acabà a trets (més de 200) i es demostrarà que foren els funcionaris de Consums, comandats pel caporal Crespo: hi morí a l'acte el paleta Tomàs Queralt Cid, el que acompanyava González, caigué fulminat per les bales i també hi hagué sis ferits greus, tres dels quals –Eduard Sacanella Domingo, Miquel Vinyes Caçador i Vicent Pedret Mola- morien en el curs dels pròxims dies; tots eren gonzalistes i Sacanella, de 24 anys, era el redactor de notícies de “*La Verdad*”, amb col·laboracions en altres publicacions. Els fets comportaren un gran escàndol, arreu de l'Estat, i a Tortosa hagué d'intervenir la Guàrdia Civil per tal d'evitar enfrontaments al carrer i que es calés foc a la casa d'Agustí Montner, acusat pels gonzalistes com inductor principal dels fets. Els enemics de González deien que les provocacions d'aquest havien estat les causants de tot... Això marcarà per molts anys la vida local, generarà enemics irreconciliables i, en poc temps, acabarà amb la vida política de González. A les eleccions fracassà el partit d'Albert Bosch, amb els tràgics esdeveniments, i es liquidà el projecte de partit⁹⁵¹. La situació dels conservadors resultà ésser tan confusa i greu que s'arribà a oferir la direcció al que fou republicà-possibilista Carles Bes. Els gonzalistes assumiren el conservadurisme ortodox amb González de diputat i Eduard Rico d'alcalde.

La identificació política del catalanisme regionalista portà Unió Catalanista a la crisi: Mestre seguia Prat de la Riba i s'incorporava a Centre Nacional Català, de poca durada, i tot plegat trencava a Tortosa la unanimitat inicial i esdevenia la davallada regionalista. En els primers anys del nou segle es clarificaran les posicions des d'opcions més polítiques. Mestre promogué la fundació d'un setmanari escrit íntegrament en català, “*La Veu de Tortosa*” (1899-1902), al que succeirà “*La Veu de la Comarca*” (1902-1909), i la fundació d'un Centre Excursionista, sempre vacil·lant entre un regionalisme cada cop més conservador i la identificació amb el localisme que es tancava en el tortosinisme militant.

Mentrestant el poble es distreia amb la projecció Cinematògraf Pavelló Artístic, a la plaça d'Alfonso, del 15 d'abril al 18 de maig, i el 2 de maig s'escalfa el problema de l'obra del Pont de l'Estat, la qual resta acabada, pràcticament, encara que impracticable per manca de les rampes, sense que puguin passar els vehicles i tampoc els vianants. El cas fou que es generà una irada reacció dels sectors clericals (carlins, gonzalistes, conservadors) per la decisió municipal de demanar al govern que ocupés, sense pagar la indemnització fixada de 186.624,91 pessetes, l'església del Roser que calia enderrocar per construir la rampa del pont. La Casa de la Ciutat afirmava que l'església era del poble i que en esdevenir carrer revertia en el poble i que, doncs, no calia cap indemnització⁹⁵². Per R.O. del 2 de juny es determinà el pagament de les expropiacions de les rampes d'accés al Pont de l'Estat, les quals havien d'ésser a càrrec de l'Ajuntament, encara que es queia en un ajornament de quasi dotze anys puix que les expropiacions no es faran efectives fins al 4 de març de 1910, i el pont no s'obrirà al tràfec fins a les acaballes de 1911. Mentrestant s'utilitzava el Pont de la Cinta i la Barcassa de l'Ajuntament, tot de peatge o pontatge.

El dia 11 el governador civil de Tarragona designava directament els 12 regidors governatius, ratificant-ne només 3 dels anteriors i incorporant-ne 9 de nous, tots conservadors i a proposta de Teodor González⁹⁵³, per bé que el 14 se celebraven eleccions municipals, condicionades per les fetes el 16 d'abril, amb un Ajuntament minvat per les dimissions, per les destitucions i pels processaments⁹⁵⁴. Els resultats electorals escombraren els conservadors no gonzalistes, els bosquistes, els liberals de Kies i els carlins, o sigui, tot el front anti-gonzalista

⁹⁵⁰ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 58, 141-142 i a 158 es complementa la informació quant a l'entesa González-Mestre.

⁹⁵¹ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 65.

⁹⁵² L'Estat acabà per pagar, al cap de deu anys.

⁹⁵³ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 143.

⁹⁵⁴ En poc més d'un any han hagut quatre alcaldes: Montner, Kies, Ramon i Curto.

dels darrers anys: entraven tres liberals ortodoxos encapçalats per Miquel Bau Isern, quatre republicans, i els sis restants eren gonzalistas: Audí, Josep Blader Pinyol, Severo Fernández Marbot, Martí Gilabert, Domènec Príncep Murall i Eduard Rico. A Roquetes, en el primer dia de juliol, es nomenava el nou alcalde Joan Bages Arasa, fins al 23 de maig de 1900. En aquest mes de juliol el crit separatista "*Catalogne française*", al Teatre Tívoli de Barcelona i en un acte d'homenatge a l'esquadra francesa, amb el consegüent debat parlamentari feia que Teodor González qualificués els responsables de "*traidores a la patria*", faltant així als seus compromisos amb Francesc Mestre i amb Enric Prat de la Riba... Es diria, però, que en aquells moments els ciutadans vivien amb entusiasme l'arribada del primer vehicle automòbil: "*...son en gran número los curiosos que van a ver este vehículo que es el primero que se ha visto circular por las calles de Tortosa...*" per bé que no fou menor el fet que Gregorio Fernández de Arnedo, jutge de Gandesa i instructor especial dels fets del 16 d'abril, arribava al dictamen. Les primeres accions jurídiques a càrrec del jutge de Tortosa havien estat denunciades per febles i partidistes per part de González, esdevingut diputat⁹⁵⁵. El 15 de juliol el jutge de Gandesa ordenava l'empresonament dels regidors Francesc Bearnès i Josep Via, del secretari Lorenzo Pérez, de l'administrador de Consums, Josep Mestre, del cap dels "*consumeros*" Manuel Ferrer, i altres 30 persones que per majoria eren funcionaris municipals, quasi tots "*consumeros*". Havent fugit, es disposa la recerca i captura de l'ex-alcalde Agustí Montner i del cap de protecció del candidat Gassol, Tomàs Manuel "Montanyona". L'alcalde Antoni de Ramon, sota l'acusació de no haver estat capaç d'evitar la tragèdia, dimitia l'endemà i es nomena provisionalment per al càrrec en Joan Curto.

El nou Ajuntament es troba en una situació econòmica molt dolenta, però, puix que a caixa només hi ha 1700 pts i només als funcionaris se'ls deuen sous per 30.000. Cal augmentar la pressió recaptadora, doncs, i el 26 d'agost es reclamava mitjançant un ban el pagament dels deutes i l'inici del procediment d'embargament als morosos, de manera especial als de les classes acomodades. La resposta de l'oposició fou de gran virulència i acusaren de socialistes i de corruptes, i les respostes anaven més enllà de qualsevol mesura. Els opositors a l'Ajuntament constituïen la majoria de les forces polítiques organitzades⁹⁵⁶.

Les anècdotes de la tardor destacaven les festes de la Cinta amb l'incident del 4 de setembre, perquè a la carretera del Temple es van fer correes de matxos, segons el costum, pel Gremi de sant Antoni, dels pagesos, i una egua s'esverà i va fer mal a tres persones de les quals en moria una, un pagès de Remolins conegut com Mensión. Per si això fos poc, en el mateix dia el tren matava el guardaagulla de Sòldevila; també es parlava, del 2 de setembre al 24 d'octubre, de la projecció *Salón de Novedades*, un nou pavelló de cinema que s'havia obert al carrer del Temple, vora el Parc, a l'Eixampla, i al Teatre Principal; d'una altra manera es tractava el 5 d'octubre l'exhumació de les despulles del general Ortega, les que es traslladen a Taüst, en acte fet davant un net del militar i el comte de San Simón. L'11 d'octubre, a més a més, en sessió municipal, essent alcalde Eduard Rico i Ballestrín, es proposà una fira anual de bestiar. Les notícies de més alt nivell foren el Tancament de Caixes a Barcelona, el 13 d'octubre, amb les conseqüències extremes que causà la situació i l'afegit de la dimissió del Dr. Robert com alcalde de Barcelona; l'altre esdeveniment fou el començament de la guerra anglo-boer, la qual es mantindrà fins al 30 de maig de 1902.

Josep Ma. Bernis estrenava al Teatre del Balneari l'obra dramàtica "La dispesa del quart pis", el 31 d'octubre, la qual donà molt a parlar, tant que acabarà per editar-la l'any vinent, però potser que prengué més força el fet que el 4 de novembre la Diputació Provincial suprimís la Casa de Beneficència, successora de l'antiga Casa d'Orfes de Tortosa que existia de sempre i que en crear-se les diputacions restà sota la seva competència⁹⁵⁷: llavors es disposà el trasllat dels asilats (152 homes i 143 dones el 28 de febrer de 1900) a la de Tarragona i la societat s'hi oposà tot considerant que seria un succés ben traumàtic per als vellets i Teodor González

⁹⁵⁵ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 142-143.

⁹⁵⁶ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 144.

⁹⁵⁷ BAYERRI, J.: o. c. pàgs. 52 i 147. També relaciona (pàg. 59) els diputats pels districtes de Tortosa, Roquetes i Gandesa que són del país, referits al període de 1876 a 1909: Albert Bosch, Josep Brunet i Teodor González, mentre que els de fora són Salvador Samà, Josep Canyer i Miquel castelló.

aconseguirà de Dato, ministre de Governació, la Reial Ordre de 4 d'abril de 1900 per la qual es revoca la decisió de la Diputació. El 1902, amb Teodor González al poder, la Diputació renovarà l'acord i suprimirà definitivament la Casa de Beneficència i el 18 de febrer els 57 asilats seran portats a Tarragona, amb gran disgust dels jesusencs, només hi romangueren deu lactants i la Casa de Beneficència esdevindrà municipal. Una altra mala notícia fou defunció de Felip Tallada Bages, el qui fou alcalde de Tortosa, esdevinguda el 24 de novembre.

El dia 30 començava la projecció Cronomatògraf Màgic, al Teatre Principal, la qual es mantenia fins al 10 de desembre i mostra el creixent interès ciutadà pel cinema, per bé que l'àmbit sociocultural resta impressionat per dues notícies transcendentals: el 3 de desembre Francesc Mestre i Joan Abril fundaven el periòdic *La Veu de Tortosa*, totalment en català i de bella capçalera modernista, seguint l'estil de *La Veu de Catalunya*, això en un moment en el qual a Tortosa hi ha 5 diaris i 5 setmanaris. En el nou periòdic col·laborava el jesuïta Josep Pastoret i el sacerdot Joaquim Garcia Girona, i es participava l'adhesió a Unió Catalanista, tot sota l'impuls de mig centenar de tortosins que se signifiquen en la petita burgesia comercial i industrial, així com els botiguers Vallespir, Martí, Tudor, Segarra, Pedrola, Raga, Canivell i Mestre, i els industrials Sales, Peris, Grego, Salvatella, Pinyana, Bau i Bernis; també l'arquitecte Abril, el farmacèutic Vergés, el procurador Estrany, l'agent comercial Nomen, els artistes germans Cerveto, el periodista Brunet... Tanmateix, el 14 i 15 de desembre, quan s'excavaven els solcs per al clavegueram de Remolins, s'exhumaven els basaments de sis columnes romanes. Una novetat adversa fou la dissolució de Cercle d'Artesans, successor de Casino Popular que es fundà al Pes de la Palla el 1854, el qual estava situat al 4 del carrer dels Mercaders, havent estat refugi de progressistes i havent promogut iniciatives obreristes. La dissolució es farà efectiva el 9 de juny de 1903, quan ja haurà estat creat el Centre Obrer de Corporacions. Teodor González convocava llavors una àmplia reunió, per al 31 de desembre, adreçada al propietaris de finques situades a l'esquerra de l'Ebre i amb la voluntat satisfeta de constituir una comissió promotora del Canal.

La població de les quatre comarques de l'Ebre en el nou any 1900 era de 132.503 habitants i es fa evident un estancament demogràfic: la ciutat en tenia 20.859, sense la població del delta del riu que es coneixia con la Ribera, i els comentaristes feien notar la pèrdua del pes institucional malgrat dels avenços socials i econòmics. La ciutat inaugurava la font del barri del Rastre el 5 de gener, una peça obrada en ferro colat que donava aigua per quatre aixetes. El cinema seguia guanyant adeptes i del 15 al 23 de gener hi hagué projecció Cinematògraf Lumière a la plaça d'Alfons i al Teatre Principal, i del 27 al 7 de febrer renovaven el programa al recinte de l'esmentada plaça, i el 17/18 la projecció del Cinematògraf era al Teatre Principal, amb la singularitat que en la funció teatral del dia 18 hi hagué una segona part amb deu quadres de cinema.

En es caire oficial i polític sobtava una altra extravagància de Teodor González que, al febrer, es pronunciava contra un catecisme en català, la qual cosa li suposà un article molt crític de Francesc Mestre i el trencament amb el catalanisme creixent, i en aquell moment també es proposava una segona línia de tramvia a Roquetes i Jesús, enllaçant amb l'existent, la qual creuava el riu pel Pont de la Cinta i seguia per les Taules Velles, tombava pel carrer de la Rosa i seguia pel Pont de Pedra, plaça de la Constitució i carrer de la Sang per continuar pel Temple i fins a la Ronda per acabar a l'Estació el tren. Teodor González anava més enllà i en la nit del 3 al 4 d'abril feia posar escales de fusta al pont nou que encara estava mancat de les rampes. Teodor González ho manava a l'alcalde Rico que, sense tenir-ne cap mena d'autorització, reuní tots els fusters de la ciutat que sota la direcció de l'arquitecte Joan Abril construïren les escales de fusta a ambdós caps del Pont de l'Estat, per tal que hi poguessin passar els vianants: la construcció d'aquestes escales portà a González un fort prestigi i gran rendibilitat política. Alhora es plantava cara a la societat propietària del Pont de la Cinta, de significats liberals, sempre detestats per González. Els periòdics antigonzalistas atacaren durament la iniciativa⁹⁵⁸.

Les obres municipals per millorar equipaments i serveis, a més de la font pública de la plaça de Tetuán (Rastre), eren el clavegueram i la pavimentació viària a Remolins i a Jesús; les

⁹⁵⁸ Seguim preferentment, BAYERRI, J. a o. c. pàg. 145.

de manteniment o restauració d'edificis públics (escoles, presó...) i el projecte de clavegueram a Ferreries i l'ampliació del cementiri de Sant Llàtzer... S'hi poden afegir les gestions de González a Madrid per l'ampliació del Pont del Tren i obres a la línia Val-de-Zafán, amb alteració del projecte... S'enllestien els treballs de correcció de rasants en la connexió del Coll de Sant Joan amb el carrer de l'Estació, aturats durant vint anys, on es posa en pedra la inscripció: *Añy 1900, fet per T. G.*

La Verdad, de González, el 25 d'abril comentava quant a tràfec fluvial que "...con motivo de la brisa que sopla (...) son varios los laudes que bajan cada día a Tortosa de los pueblos ribereños (...) que nos envían de continuo materiales y productos..." i al maig s'enderrocaven les muralles de Remolins i es convocava un concurs de projectes de nous eixamples al Temple, Remolins i Ferreries, els quals mai no s'aprovaren. Llavors el ministre de Governació espanyol Eduardo Dato visitava Barcelona per tal d'avaluar les tensions que hi havia a les províncies sotmeses, i "*La Verdad*" de González es pronunciava durament a favor del ministre i contra l'imparable catalanisme que aspirava a recuperar el país i la dignitat dels catalans. Tot plegat per aquesta part de la dreta antisocial que patia la terra perquè, per una altra part, el 13 moria a Madrid el polític Albert Bosch Fustegueres i el 22 era detingut i empresonat Agustí Montner Mauricio, encara que per poc temps, pels fets del 16 d'abril. A Roquetes, el 23, es nomenava un nou alcalde, Joaquim Panicello Castelló que havia de mantenir-se en el càrrec fins al 8 de juliol.

Llavors vingueren esdeveniments importants: l'eclipsi total de sol el dia 28, el qual començà a les 15, 18 hores i la gent s'admirà de contemplar els estels en ple dia; i el 12 de juny, a Remolins, en obrir els fonaments d'una casa, a tres metres de profunditat s'exhumà un fragment de roca eruptiva basàltica, potser que fonolita, que corresponia a un motlle del taller d'un argenter islàmic, i el 2 de juliol la gent restava embadalida quan el comte Ferdinand von Zeppelin feia un primer assaig del seu dirigible sobre el llac Constança.

El 5 de juliol els antigonzalistas publicaven un manifest per crear una plataforma, i amb Primitiu Ayuso signa el marquès de Bellet, Jeroni Pinyana, Manuel Montserrat, Joan Duart, Àngel Nicolau, Joaquim Pinyol i Francesc Zamora, i els liberals encapçalats per Roig que havien trencat les relacions amb González⁹⁵⁹. Hi havia *Unió Tortosina*, tanmateix, un front conservador amb suport clerical que promovia Joan Bta. Foguet Marçal. A Roquetes, el dia 8, es nomenava un nou alcalde, Joaquim Barberà Chavarria, fins al 17 agost que es nomenarà Joan Bages Arasa fins al 31 desembre 1902.

Les Festes de la Cinta del 1900 començaren dissabte 1 de setembre i foren memorables perquè a les cinc de la tarda s'inaugurava el Museu Arqueològic de la llercavònia, als baixos de les Escoles de la Mercè, obra de l'arquitecte Joan Abril Guanyavents que farà seva Teodor González. Felip Pedrell hi pronuncià un patriòtic discurs. Al vespre s'inaugurà la nova il·luminació del Parc i la banda de música oferí un recordat concert. A la ciutat es podien veure ben guarnits els carrers i les façanes de les cases, aquestes molt il·luminades, i els casinos i cercles de lleure obrien les seves portes i anunciaven balls i altres espectacles. Les companyies ferroviàries s'hi havia sumat i feien un descompte per venir a Tortosa. El claustre de la seu estava també il·luminat i tots els dies es feia el novenari a la Mare de Déu de la Cinta. Els visitants podien anar a la Casa de la Ciutat per rebre informació o per consultar el registre de fondes i cases d'hostes. Els teatres oferien presentacions extraordinàries a càrrec de notables companyies.

El dia 2, diumenge, estava dedicat a la patrona de la ciutat i es feia una solemnia missa a l'altar major de la catedral, amb sermó de fra Josep Ma. Trobat, O.P., i a la tarda sortia la processó de la Cinta a les 16,30, amb concurrència de penons i banderes de tots els carrers i gremis, les associacions i congregacions religioses i les corporacions i autoritats, essent pendonista la Germandat Josefina de la ciutat, i a l'entrada de la relíquia es dispararen focs artificials i s'il·luminà amb llums de bengala la plaça de la catedral. Al tard, a les 9, s'obria aquella esplèndida il·luminació del Parc i començava una serenata.

⁹⁵⁹ BAYERRI, J. a o. c. pàg. 146-149.

Dilluns 3 a la platja de la Xiquina, s'inaugurava l'annual Fira-concurs de bestiar o l Fira Ramadera, una recuperació feta pel primer tinent d'alcalde Josep Blader, que tingué una gran presència de visitants i que repartia premis per un valor de 700 duros. A les 10 hi hagué una funció religiosa a la seu i a les 4 de la tarda una "*Gran Corrida de Toros*" amb els "*toreros*" Litri i Padilla, amb llurs "*quadrillas*": es torejaren i mataren sis toros andalusos de la ramaderia de Gamero Cívico (abans Torres Cortina). A la nit serenata en aquell Parc il·luminat que era l'admiració de tothom.

Dimarts 4 de setembre fou de lliurament de premis per al millor bestiar, dins la Fira del Bestiar, a la Plaça de Toros, i a les 16 h., al mateix lloc, es presentava un Gran Certamen Musical, essent president del jurat Felip Pedrell. A la nit, al Parc il·luminat, s'oferien concerts per les bandes premiades. L'endemà, dimecres 5, hi hagué corres a les 8 del matí, i de cavalls a les 9, a la carretera del Temple i organitzat pel Gremi de Llauradors de sant Antoni. A les 4 de la tarda, a la Plaça de Toros, hi hagueren balls populars i a la nit il·luminació i revetlla al Parc. Dijous 6 es repartien premis als escolars al Teatre del Balneari, amb participació d'una banda de música, i a la tarda hi hagueren balls populars a la Plaça de Toros i a la nit s'oferia una Gran Festa Veneciana al riu, amb castell de focs artificials. La festa del riu i les regates es presentaren divendres 7, quan a la nit, al Teatre del Balneari, se celebraren els Jocs Florals (*Gran Certamen Literario*), essent-ne mantenidor el canonge Magistral Rafel Garcia, s'hi presentaren 153 originals i el comitè organitzador i el jurat estava presidit pel doctor Ramon O'Callaghan, amb el canonge Rafael Garcia, el metge Felip Santiago Vilar, el professor Baltasar Nòria i els advocats Antonio Monasterio, Manuel Ma. Queralt i Lluís Lluís Dolz, identificats amb les diverses ideologies polítiques. L'endemà dissabte dia 8, tornaren a haver corres de toros a l'espanyola, a la Plaça, i de 6 a 8 de la tarda un concert al Passeig Públic.

El 22 setembre s'anunciava una projecció Cinematògraf Rodisbesquik, al Teatre Principal i fins al 2 d'octubre, i a l'octubre es rellevava el guarniment militar espanyol que, fins al setembre de 1901, passava a ésser responsabilitat d'un batalló del Regiment *Luchana 28* que renovava la destinació, i potser que fou oportunament perquè el 28 d'octubre hi hagué una temptativa d'alçament carlí que no tingué incidència a l'àrea urbana, encara que el govern clausurà els cercles tradicionalistes, la premsa afecta i els focus de l'integrisme. Les entitats carlines estan plenament integrades al sistema parlamentari i "*El Estandarte Católico*" i "*El Correo de Tortosa*" es tancaven per més que al cap d'unes setmanes se substituïen per "*El Ebro*" que apareixia en el primer dia de desembre, fundat i dirigit pel canonge i escriptor Josep Matamoros, el qual periòdic es mantindrà fins al 1907, i el 6 d'abril de l'any vinent "*La Libertad*, d'ideologia semblant, fundat i dirigit per Ramon Vergés Pauli. La premsa parlava de "*los obreros socialistas y los obreros federados*" i hi havia un malestar social que intensificaven les tensions internes, i fracassà la voluntat regeneracionista del govern Silvela-Polavieja, i a l'exèrcit reapareixien les tendències intervencionistes o "*golpistas*", i amb la ruptura interna d'Unió Catalanista els sectors més polítics i els conservadors derivaven vers la Lliga Regionalista, i a la crisi del Govern.

Llavors Obdulio Rodríguez publicava *Guía de Tortosa*, i les monges de Sant Joan compraven el terreny que restava entre la colossal murada del segle XIV i el carrer d'en Bonet o espai fins al Col·legi Sant Josep: el terreny procedia dels béns de l'Hospital de la Santa Creu que comprà a l'Estat el 1860 en Domènec Falcó, segons les lleis desamortitzadores de 1855 i 1856, el qui afegia al Trinquet de Dalt un nou Trinquet de Baix. A la mort d'en Falcó reclamaren ambdós trinquets i fou en tal moment quan foradaren la muralla per obrir una porta de comunicació.

Un fet havia aconseguit un primer pla internacional amb un seguit de derivacions econòmiques i artístiques: el 1900 s'havia obert l'Exposició Universal de París i es datava oficialment la difusió, més que la naixença, de l'art nou que captivarà Catalunya: el Modernisme. En el mateix any es convocava un altre Concili Provincial en l'àmbit tarraconense de l'Església.

El bisbat evidenciava un sostingut distanciament i àdhuc un menyspreu als processos polítics de participació democràtica i en aquell moment consta la seva intervenció en el sentit d'influir directament a les eleccions municipals. El bisbe Rocamora, doncs, exhortava

pastoralment els electors catòlics a favor dels partits addictes i això coincidia amb la campanya dels gonzalistas i dels seus circumstancials aliats republicans, endegada per Joan Bta. Foguet, els conservadors i els carlins. En aquest mateix any el bisbe Rocamora actuava directament per condicionar el vot a les eleccions a diputats, mentre que li era servil l'autoritat municipal, això llevat en temps de l'alcalde liberal Antoni Kies, del febrer de 1898 a l'abril 1899.

En començar l'any 1901 el món cultural tortosí sofria la sotragada de la mort de l'escultor Tomàs Cardona Abelló, el 18 de gener, i la premsa de Madrid elogiava el tortosí Juli Caminals, director de la *Capilla de Conciertos de Madrid*. El 21 el periòdic gonzalista *La Verdad* començava a publicar en "separata" els capítols de *Narraciones tortosinas*, de Frederic Pastor Lluís, els quals es mantindran fins al 15 de maig.

La reina-regent encarregava a Sagasta, al març, la formació d'un gabinet nou i a Tortosa, a l'endemà de la presa de possessió d'aquest, Ayuso i el marquès de Bellet, amb vint persones més, transmetien sengles telegrams al president del *Consejo de Ministros* per demanar la destitució de l'Ajuntament que tenien per corrupte. En conseqüència, l'alcalde Rico presentava en 8 d'abril una *querrela criminal* per injúries davant l'acusació i els acusadors, havent-se'n desdit, es trobaven amb què mentrestant el governador demanava la dimissió a l'alcalde, i qual s'hi nega. La situació seguia essent caciquil i corrupta i per tal de poder-lo nomenar calgué destituir l'alcalde Eduard Rico i set regidors mitjançant un jutge afí. El governador transmetia llavors un funcionari com a delegat seu, el que no se'n sortí, i llavors acudia a la via judicial i denunciava la corporació –llevat dels regidors liberals- per desacatament: el jutge processà l'alcalde i altres regidors gonzalistas que esdevindran cessats. El fill del nou alcalde i cunyat de Roig, Lluís Bau Vergés, fou designat jutge municipal. Per tal de cobrir les baixes, el governador nomenava 15 regidors que elegiren el liberal Miquel Bau Isern (sobre del cap liberal Francesc Roig) com alcalde; i seran tinentes d'alcalde Damià Majordom Sarriols, Joan Curto Figueres, Josep de Cid Pinyol, Domènec Príncep Murall, Josep Ma. Grego Bonet⁹⁶⁰. El partit controlava la ciutat i al juny obrirà Cercle de Tortosa.

En el primer dia d'abril s'havia posat la primera pedra al Temple Expiatori de la Reparació, del carrer de la Mercè, creat per Manuel Domingo Sol: obrat per l'arquitecte Joan Abril Guanyavents serà inaugurat el 22 de novembre de 1903. "*La Verdad*", quant a tràfec fluvial, en el mateix dia informa així: "...*La margen del Ebro presentaba un magnífico aspecto... había 15 laudes de los pueblos ribereños... también 5 barcas de las que viajan a Amposta y la Cava y complementaba el cuadro el vapor "Ciudad de Tortosa" y el nuevo vapor de Flix formando un conjunto admirable... una exposición de navegación fluvial por el Ebro...*" i el 6, com es deia, apareixia el periòdic *La Libertad*, fundat i dirigit per Ramon Vergés Pauli⁹⁶¹, amb la col·laboració de Josep Escuder, Reynaldo de Brea i Frederic Pastor.

La dreta catalana que s'arreglerava en Unió Regionalista i Centre Nacional Català, davant les pròximes eleccions fusionava els partits el 25 d'abril de 1901 per constituir la Lliga Regionalista, presidida pel Bartomeu Robert, fundava el diari "*La Veu de Catalunya*" i es definia en l'objectiu d'aconseguir l'autonomia de Catalunya dins l'Estat espanyol. Les eleccions legislatives se celebraren el 19 de maig i es foren un èxit però a l'Ebre es proclamen diputats, sense oposició, els liberals Santiago Gascón Cervantes per Tortosa, López Puigcerver a Roquetes i per quarta vegada, i José Urquía Redecilla per Gandesa, tots estranys a la vida política i social de la regió. La política marcava noves fites, doncs, com la primera victòria electoral del catalanisme polític durant la Restauració, un triomf catalanista i republicà.

Aquell mes de maig havia portat, el dia 3, la defunció del tan conegut Sinesi Sabater Lledó, poeta i periodista, també que el guarniment militar espanyol fins a octubre de 1902 continuaria essent un batalló del Regiment *Luchana 28* i al juny, en l'àmbit de l'Església, el dia 14 s'inaugurava la casa-noviciat de la Companyia de Santa Teresa de Jesús (Teresines) que just celebrava en la mateixa data les noces de plata de la seva fundació. A la ciutat se sabia, el 18 de juny, que entre els nomenaments recents estava el del fill de l'alcalde i cunyat del cap del partit, Lluís Bau Vergés, el qui es feia càrrec de les funcions de jutge municipal interí i, per

⁹⁶⁰ VIDAL, 2006, 149-150.

⁹⁶¹ Agun autor situa l'aparició del periòdic en el 15 de juny.

vacant, de jutge d'instrucció en funcions. Bau, el mateix dia, excarcerava sense fiança els vuit detinguts que romanien a la presó pels fets del 16 d'abril de 1899, amb l'escàndol que era d'esperar i la presentació d'un recurs per la part del fiscal.

Poc abans, el 5 de juny, l'Ajuntament destituïa per darrera vegada l'arquitecte Joan Abril Guanyavents, i també el secretari, l'administrador de Correus, el director de l'Hospital, empleats municipals de *confiança*, com les vídues de les víctimes del 16 d'abril de 1899 i la vídua de Joan Gasulla, mort en l'incendi del Pont de Barques. La premsa criticà de fort les mesures preses. Llavors es reposà l'arquitecte Móra Berenguer que el 25 novembre serà substituït per Pau Montguió Segura, i Joan Bta. Àngela com administrador de Correus i Josep Sabater Andrés com director mèdic de l'Hospital⁹⁶². Malgrat tot, el gonzalisme es mantenia fort, aliat als republicans possibilistes, i el Club Recreatiu conservava la forta activitat habitual, i "*La Verdad*" un to bel·ligerant i de denúncia contra la nova administració, amb confrontacions dialèctiques quant a *Diario de Tortosa* que aprovava les noves mesures preses. El 22 de juliol els liberals triomfants recobraven el seu casino del Carrer Ample, el Cercle Liberal Dinàstic de la casa Gil de Federich, el qual passava a denominar-se Cercle de Tortosa, tot en un acte presidit pel governador i en un àpat promogut, amb cants i abundants libacions (Bayerri, 151). A meitat tarda el governador va a l'Estació, a agafar el tren a Tarragona, i perquè un peó de la via no el va saludar adequadament, el bufetejà mentre que el cap d'Estació li imposava una multa de 500 pessetes. Hi haurà enrenou per la premsa i el ministre de Governació destituïa llavors el governador Melero⁹⁶³.

Havent passat l'estiu i les festes de la Cinta, el 18 de setembre, la societat s'apassionava perquè en excavar l'espai per a la cripta del Temple Expiatori de la Reparació, on abans estava el Teatre de la Mercè, s'exhumaren àmfores i urnes cineràries de factura romana: al Museu acollí un crani amb una pedra dins la boca i al seu costat un clau gros (com un clau dinal dels clavetaires), i sortiren tota mena de teories, àdhuc la d'un màrtir del cristianisme d'ençà d'un fragment de làpida. La polèmica restà aigualida pels grans aiguats que van caure el dia 30, els quals van fer sortir el Vall, el barranc del Rastre. Llavors l'Audiència provincial separava del cas el jutge Lluís Bau i nomenava jutge especial el titular del Vendrell que passà a fer-se càrrec del sumari, anul·lava la decisió del 18 de juny i tornava a tancar a la presó els inculpats, encara que també disposà el processament –sense detenció– de Teodor González i altres destacats seguidors (Joan Pla, Ramon Rico, Salvador Villó, Guillem Sacanella, Joan Príncep, Jacint Dolz i Tomàs Ortega) per presumpte delictes de desordre públic relacionat als fets del 1899. L'Audiència, uns mesos després, revocarà el processament. La influència sobre la judicatura era tan gran que al juny pròxim el nomenat serà per Reial Ordre.

La resta del 1901 ens presenta fets memorables com el del 6 d'octubre, quan a les 3 de la tarda, al Teatre Principal i sota la presidència de Joan Pauli Canalda, es constituí el Centre Obrer de Corporacions, la primera entitat sindical de la ciutat, amb 200 associats, la qual s'instal·là al 22 del carrer Mercaders (casa Painous), i després al 24 del de Montcada, al mateix edifici on estava el centre republicà, malgrat que altres ho dataven en el dia 9 de novembre en el qual mes, el dia 24, moria el tortosí Lu Gotós, músic major que havia estat de les bandes de la Numancia i del Pelayo, i al desembre causava molt bon efecte el fet que la princesa d'Astúries fes un donatiu de mil pessetes a la Confraria de la Mare de Déu de la Cinta. Foren temps d'edicions, tanmateix, com la del llibre *Narraciones tortosinas. I*, de Frederic Pastor, de *Tortosa y su comarca*, obra del sacerdot Ferran Miralles i de l'assaig de Joan Costa que portava per títol "*Oligarquia i caciquisme*".

El 1902 fou obert pel ressò que portà la inauguració, al Museo del Prado de Madrid, d'una exposició del Greco, per tal de rehabilitar aquest pintor menyspreat, o per l'inici d'obra a Barcelona del temple expiatori del Tibidabo, o de l'aparició de la revista "*El Mensajero del Corazón de Jesús*" que guanyarà fort renom i que per un temps serà publicada en llengua catalana. A Tortosa l'alcalde Bau reajustava l'equip de govern i substituïa Majordom, Curto i Grego per Joan Alemany, Rafael Benito i el director de *Diario de Tortosa*, en Manuel Domingo

⁹⁶² BAYERRI, J. a o. c. pàg. 150 i 151.

⁹⁶³ Seguim BAYERRI, J. a o. c. pàg. 152 que recull les informacions de *La Verdad* del 23 de juliol de 1901.

Manuel, Ribes i Morera en compliment de la famosa sentència. Al juliol, però, l'alcalde haurà de readmetre com a regidors Rico i Blader per raó d'una errada de l'Audiència que obligà a rehabilitar-los. Els amics de la música, i molts altres ciutadans, el dia 8 tingueren el goig de saber que l'Ajuntament nomenava Felip Pedrell com un *Fill Predilecte de la Ciutat* amb motiu de l'èxit assolit amb la representació de la trilogia *Els Pirineus*.

El 1902 fou l'any en el qual el poeta espanyol Antonio Machado editava *Soledades*, que el polític Romanones prohibia que a les escoles s'ensenyés el catecisme en català, que Menéndez Pidal, en un article a "*El Imparcial*", desenvolupés totes les manipulacions històriques sobre el català, les que després s'aniran reiterant i enquistant entre els espanyols...

La Casa Provincial de Beneficència es clausurava el 30 de gener i, segons "*El Ebro*", es determinava "...aprovechar el edificio que actualmente acoge a los asilados de la Beneficencia Provincial y huérfanos destinándolo a Hospital, convertir el actual Hospital en Casa Ayuntamiento y trasladar los juzgados de 1ª Instancia y Municipal al edificio hoy Casa Consistorial": els bordets de l'Asil Provincial, suprimit per la Diputació, se n'anaven cap a Tarragona el 18 de febrer. En tal moment la corporació municipal la formaven 25 regidors, 13 d'elecció directa i 12 designats pel governador civil a proposta del cacic de torn, el partit que està al poder o l'alcalde. Els regidors, entre ells, elegien l'alcalde que es confirma per Reial Ordre. L'alcalde, llavors, designava cinc tinents d'alcalde o equip de govern, amb poder executiu i de substitució, així com dos regidors síndics. La resta de les regidories feien tasques simbòliques.

Les notícies que cridaven l'atenció guanyaven referències internacionals, cada cop més, i es comentava que el Reialme Unit i el Japó havien signat un tractat el 12 de febrer, pel qual reconeixen la independència de la Xina i es comprometien a frenar l'expansió russa per Xina i Corea, un posicionament el Japó mantindrà durant vint anys. Només dos dies després, a Barcelona, una vaga general paralitzà la ciutat i les rodalies durant alguns dies i set persones moriren en els enfrontaments amb la policia. Eren els dies en els quals es fundava a Washington l'Aliança Internacional per al Sufragi Femení, per iniciativa de l'Associació Sufragista Americana, i el 2 de març esdevenia que a les goles del riu embarrancava el llagut *Artrea*, dels pocs que restaven a la marina tortosina, per bé que se salvà el patró Joan Pla "Xipitell" i la tripulació... La navegació pel riu persistirà però Tortosa deixava d'ésser un port marítim i el tràfec es limitava a la ruta fluvial Flix-Mequinensa-Tortosa-La Cava. Mentre es perdia la històrica posició estratègica, la capitalitat de la província marítima, la importància i el guarniment militar, l'Audiència, l'administració d'Hisenda, la Casa Provincial de Beneficència, se substituïa la navegació pel ferrocarril i l'organització provincial es feia sentir pel seu pes creixent en detriment de la ciutat i del territori però aquell sentiment col·lectiu de decadència promovia un moviment regeneracionista a la premsa tortosina, ara encapçalat per Foguet i, malgrat tot, la ciutat es posava a l'altura del segle XX: desenvolupament urbà, comunicacions ràpides, indústria, comerç, associacionisme i iniciativa privada... i sorprenien els germans Porcar, propietaris del Balneari, per raó d'haver estat els primers tortosins que adquiriren un automòbil, i al cap d'un any en comprarà un en Josep Brunet. A 1902 la superfície urbana s'havia doblat amb els eixamples del Temple (14,88 ha), Caputxins (1,65 ha), el Rastre (1,71 ha), Remolins (1,93 ha) i les Ferreries (6,77 ha), hi havia enllumenat elèctric privat i públic, gas ciutat, aigua corrent a les 2/3 parts dels habitatges, s'estava renovant el clavegueram als carrers principals, alguns dels quals ja estaven empedrats, i hi ha dos ponts metàl·lics, un mercat colossal, un parc de grans dimensions, dos teatres, plaça de toros rehabilitada, escoles públiques acabades de modernitzar i centres educatius privats i religiosos, museu arqueològic, associacions de tota mena, sindicats, cambres... carreteres d'accés des de totes les direccions i tramvia a Roquetes i Jesús, poblacions que creixen malgrat l'estacionament demogràfic de Tortosa, però tot preparat per al creixement⁹⁶⁴. Llavors, a Roma, Manuel Domingo Sol fundava el Col·legi Espanyol i a la mateixa ciutat dels papes, el dia 29 de març, es posava data a l'Encíclica de Lleó XIII que condemnava les heretgies modernes, com ara el divorci i el 2 d'abril, a Los Àngeles, s'obria la primera sala permanent de cinema, l'*Electric Theater*, amb aforament de

⁹⁶⁴ BAYERRI, J. a o. c. pàg. 161.

200 seients. En el devenir polític els socialistes belgues, el 10 d'abril, convocaven una vaga general per reclamar el sufragi lliure i democràtic, i el 15 el govern britànic decretava l'estat d'emergència en nou comtats d'Irlanda. Culturalment destacava l'*Opera Comique*, de París, que el dia 30 estrenava *Pelléas et Mélisande*, òpera de Claude Debussy.

El dia primer de maig se celebrava a Tortosa, per primer cop, la Festa del Treball, organitzat pel Centre Obrer de Corporacions, una diada en la qual es repartiren 200 bons als pobres, i hi hagué una cercavila, un concert per la coral La Tortosina i ball nocturn al Teatre Principal. Alguns dels periòdics van fer festa i a la tarda tancaren moltes botigues, magatzems i tallers. Al cinema local es va poder veure l'estrena de la pel·lícula *Viatge a la Lluna*, de Georges Méliès, inici del nou gènere filmic de ciència-ficció i que deixà un llarg record. El cas era que en el mes de maig s'obria un altre pavelló de cinema a la plaça d'Alfonso, el *Palacio Luminoso*, durant un mes "...donde se exhibirá un cinematógrafo de los más modernos con bonitas películas..." El fet, però, comportà les protestes del veïnat per causa del fort olor de petroli que desprenia el motor de l'enginy. Superà qualsevol emoció entre els ciutadans la notícia de l'erupció del volcà Mont Pelée, a la Martinica, el 6 de maig, puix que dels 40.000 habitants només sobrevisqué un home que estava empresonat per embriaguesa.

Un fet políticament important esdevenia el 17 de maig, quan Alfonso XIII feia disset anys i assolí la majoria d'edat i jurava la Constitució de 1876 i era proclamat rei d'Espanya (1902-1931) La data marcà fita pels canvis de vida al país, amb un nou estil de política en el qual els partits hagueren de sotmetre's a les arbitrietats del monarca espanyol i el caciquisme se substituï per les noves formes de pressió i manipulació electoral. A Tortosa "alguns canonges, identificats políticament amb l'integrisme carlista, mantenien una clarament reaccionària i fins i tot contraposa a la del propi bisbe, fent-ho valer des del Capítol de la seu des d'on exercitaven el seu poder singular⁹⁶⁵. El fet més significatiu és el no haver organitzat un *Te Deum* d'acció de gràcies, amb motiu de la coronació del Alfons XIII (juny de 1902), com es va fer a gairebé totes les catedrals d'Espanya, mentre el bisbe Rocamora, en la seva condició de senador, acudí personalment als actes que se celebraven a Madrid".

Dos successos internacionals transcendentals acompanyaren l'inici dels nous temps: el 19 de març obrí a Torí la primera Exposició Internacional d'Art Decoratiu Modern, on triomfà l'anomenat *estil modernista*, i el 20 els Estats Units d'Amèrica evacuaven Cuba, on s'adoptà el règim republicà i Tomàs Estrada Palma n'era elegit el primer president. Llavors, el 30, acabava la guerra anglo-boer, se signava un tractat de pau de Vereeniging i la República de Transvaal i l'Estat lliure d'Orange es convertiren en colònies del Reialme Unit. Aquell era el moment que el Consell de Ministres aprova, el 27 de maig, la reorganització parroquial de la diòcesi de Tortosa.

En aquell 1902, el de la fundació del Patronat d'Obrer, per Manuel Domingo Sol, d'ençà d'aquell Cercle Catòlic d'Obrers que havia creat el pare Vicent, es detecten moviments obrers i uns ideals unionistes que l'Estat espanyol havia extirpat en el segle XIX amb la desaparició dels gremis professionals que s'havien iniciat en el segle XII. Aleshores, el 3 de juny, amb un rosec d'inquietud, els peons de paleta feien una aturada per demanar l'augment de jornal a 2,50 pessetes, i el 23 *La Verdad* comentava: "...se celebró una reunión de jornaleros del campo para constituirse en sociedad de resistencia (...) inscribiéndose 196 asociados": sembla ésser la primera iniciativa sindical agrària. El cas era que ja existia una comissió de districte del Col·legi Provincial de Farmacèutics que just llavors renovava la junta, amb la presidència de Gerard Vergés Saragossa, amb Josep Ma. Gamundi Melià de secretari⁹⁶⁶, això quan existia una Cooperativa de Socors Mutus, així com Socors Mutus Dertosenses i Societat Sant Roc d'Assegurances.

El mes de juny portà la mort, a Vallvidrera, de mossèn Jacint Verdager, el dia 10 i era el moment, tres dies després, que l'imperialisme rus o el govern del tsar reforçava les mesures per imposar la llengua russa a Finlàndia, i que el 23 Itàlia i França signaven un pacte secret per l'establiment de les zones d'influència al nord d'Àfrica i que a Alemanya, el 12 de juliol, es

⁹⁶⁵ Ibidem, pàg. 88.

⁹⁶⁶ BAYERRI, J. a o. c. pàg. 33.

patentava el procés de fabricació dels barbitúrics. A Tortosa, mentrestant, el bisbe Rocamora creava la parròquia de Sant Blai, i el 9 de juliol es publicava el Reial Decret i a l'agost, el dia 6, la mort s'emportava Obdulio Rodríguez González de los Ríos, el fundador del periòdic *La Gaceta Ibérica* i autor de *Guía de Tortosa* i d'*Album biográfico dertosense*.

Agustí Querol romangué a Tortosa del 6 al 12 de setembre, aprofitant les Festes de la Cinta i per rebre l'homenatge dels seus conciudadans que el nomenen "fill predilecte" i donen el seu nom a la històrica Plaça de la Font, amb banquet ofert al Teatre del Baleari. Al fet es contraposava la mort, el 19, del comandant Bernat Iglésies. L'exhauriment estival portava lligades notícies d'arreu que cridaven l'atenció dels tortosins, com el fet de començar a circular el dia 4 el ferrocarril italià de Valtelina que, com a gran novetat, emprava l'energia elèctrica en lloc del vapor, o bé que Lev Davidovic Bronstein, més conegut com Trotski, fugia a Londres, perseguit per la policia tsarista, el qui després de la Revolució de 1917 serà l'artífex de l'Exèrcit Roig fins que haurà de fugir, perseguit per la policia de Stalin; també la fundació de la Pepsi-Cola, competidora de la Coca-Cola, i l'inici de la publicació de l'index Dow Jones, convertit en el punt de referència de la Borsa de Nova York i de tot el món... i se sabia que el 10 d'octubre s'havia enllestit la fabricació del primer tractor agrícola.

La tardor s'escalfà quan l'Ajuntament liberal publicà a l'agost un escut de la ciutat sense palmes i sense els títols de "*Fidelíssima et Exemplaris...*", el qual fet suscità una dura polèmica pels sectors més espanyolistes que encapçalà "*La Verdad*" quan el 9 de novembre digué coses tan aberrants com: "...unos pocos petulantillos ignorantes de la historia han pretendido inventar una que sirviera para fundar sus antipatrióticas aspiraciones suponiendo que nos unen a Cataluña antiguos lazos (...) siendo como somos tortosinos y no catalanes", i *El Ebro* contra *La Veu de Tortosa* i *Diario de Tortosa*, als quals s'arribà a acusar de traïdors a la pàtria, tot demanant l'actuació de la "justícia". Davant els visceralers atacs dels ultres espanyolistes els regionalistes tortosins restaren aïllats i es reclogueren en les activitats culturals, potser mirant de reüll com a l'octubre el guarniment militar espanyol, fins a setembre de 1905, passava a ésser un batalló del Regiment *Almansa 18*.

El desmuntatge sistemàtic de Tortosa que prosperava al pas dels anys tot afeblint el territori i creant un desert entre Barcelona i València, a benefici del centralisme espanyol que consolidava les restes del decadent imperi rebien un altre cop dolorós: la nova temptativa del Govern espanyol per suprimir la diòcesi dertosense en detriment del pancatalanisme. El bisbe Rocamora tornà del Desert de les Palmes i era rebut a l'estació del tren per tal d'homenatjar-lo i manifestar-li la protesta oficial i popular, i el notari Antonio de Monasterio li lliurava una argumentació signada pel poble i les seves autoritats, amb data de 27 d'octubre.

El 18 de novembre s'inaugurava la fàbrica de sansa de Franquet i el 10 de desembre era notícia la inauguració de l'embassament d'Assuan, considerat l'obra d'enginyeria més gran d'aquells temps.

L'any 1903 també començava pel nomenament d'un nou alcalde a Roquetes, Joan Bages Arasa, el que haurà d'ocupar el càrrec fins al primer de gener de l'any següent. Just en aquest any, a les rodalies de la casa de Sant Josep, de la Companyia de Jesús, a Roquetes, es començaran a obrar els pavellons de l'Observatori de l'Ebre: meteorològics, elèctrics, sísmics, magnètics i astrofísics, així com el Laboratori Químic de l'Ebre i l'Institut de Biologia de l'Ebre. Aquell era també l'any en el qual Maria Sklodowska, amb el seu marit Pierre Curie, obtenien el premi Nobel de Física per treballs que culminaren en el descobriment del radi, i el 1911 aconseguirà el de Química.

En el darrer dia del mes arribava a Tortosa el personal de la Comissió Liquidadora de Filipines, la qual instal·lava les oficines al que havia estat Reial Col·legi de sant Jordi i sant Domènec de l'antic Estudi General de Tortosa. La notícia, però, fou la mort del polític Mateo Práxedes Sagasta i, després, el fet que Antonio Maura s'incorporés al partit conservador sota la bandera del regeneracionisme, tot obrint les portes a una nova generació de dirigents, junt amb Silvela en el mes d'abril. A Tortosa, en aquell mes de febrer, essent el cap militar el tinent coronel Carlos Tomasseti, per ordres superiors es reduïren els efectius militars que restaran limitats al comandament, 3 capitans, 6 tinentes i dues companyies de tropa, en lloc de les quatre anteriors, les quals corresponien a uns dos-cents soldats. Els ciutadans, fortament mentalitzats,

no en tenien que el guarniment no era res més que una força d'ocupació espanyola que garantia les condicions sorgides d'ençà del 1714, la qual situació explicava la construcció que s'havia fet dels Quarters del Sitjar. La ciutat però, malgrat el constant desmuntatge que sofrí al llarg de tot el segle anterior, seguia essent políticament forta i econòmicament resistent, de manera que a ningú no sorprenia que el 21 de febrer d'aquell 1903 s'hi inaugurés una sucursal del Banc d'Espanya que se situà a casa Brunet, al carrer Sant Ildefons⁹⁶⁷, de la qual Eloi S. Cobián fou el primer director. La mala notícia, llavors, fou la mort del compositor tortosí Enric Camó, deixeble d'Hilarión Eslava, a Pamplona el 28 de febrer, el qui el 1862 havia fundat a Tortosa la primera societat coral, formada per 60 cantaires.

El 8 de març de 1903 van haver eleccions a diputats provincials en les que els gonzalistes no presentaren candidat i no mostraren simpaties per ningú. Els quatre elegits per la circumscripció Tortosa-Roquetes foren el conservador Manuel Homedes, el carlí Víctor Olesa, i els liberals Francesc Roig i Germà Adell, tots antigonzalistes⁹⁶⁸. El gonzalisme romangué com a relíquia i el combatiren els liberals (Roig, Bau...) i els nous conservadors (Ayuso), els terratinents i els grups de poder econòmic (Bellet) i els carlins (Olesa) i abandonat pels seus darrers aliats els republicano-possibilistes (Ribas), també en procés de dissolució. La premsa adversa els castigà molt fort.

Llavors, el 23 de març i davant la festa de la "baixada de la Cinta", a la catedral s'enllestia la restauració de l'orgue, feta per la casa Randeynes i Cia., de València, en el temps que la premsa de Barcelona valorava el pintor tortosí Josep Ma. Marquès. El 26 d'abril, tot seguit, es feien les eleccions legislatives en les quals era elegit diputat el president de la Cambra Agrària, Primitiu Ayuso, l'oficial candidat conservador, seguit pel republicà Ramon Fuente que obtenia més vots que Teodor González, al qui enfonsarà, i de fet ens trobem amb què el 30 d'abril apareixia la darrera edició de *La Verdad* (1880-1903), òrgan del gonzalisme i portantveu oficis del partit fins a 1893, i l'any següent es tancarà el Club Recreatiu: hi haurà el contrapunt diari de "*Los Debates*", addicte a Albert Bosch i a la facció romerista (1911). Ricard Fuente Asensio, l'any anterior, havia fet per reorganitzar els republicans, en ràpid procés i amb bons resultats en aquestes eleccions de 1903 i millors encara a les de 1905 que només restarà a 200 vots del guanyador liberal Manuel Kindelán, en eleccions molt tenses, amb diversos avalots durant la jornada electoral.

El mes de maig començava amb la Festa del Treball, inclosa una conferència del líder sindical Josep Camaposada, per bé que és temps de la realització d'unes noves eleccions municipals en les que sortia elegit alcalde Antoni de Ramon, i Joan Bta. Foguet, des dels rengles conservadors, promovia una campanya cívica antigonzalista, amb el resultat que cap seguidor de González no accedí al nou Ajuntament. La incorporació de Maura a Madrid i la desaparició de Teodor González de l'escena política van fer recomposar el partit des de la base i sorgí la figura més rellevant dels conservadors, Antoni de Ramon i d'Abària, candidat a l'alcaldia entre 1898 i 1920 (serà alcalde quatre vegades). Josep de Suelves-Montserrat havia estat diputat a Corts repetidament i llavors era nomenat cap superior del carlisme a Catalunya i l'Aragó. Teodor González abandonava la política a 66 anys d'edat, en plena desfeta del partit.

El 29 de juny es dissolia a Tortosa l'antiga societat Cercle d'Artesans, el que havia estat refugi de progressistes i havent promogut iniciatives obreristes, en un panorama polític que canviava en pocs mesos i que deixava la Restauració com a part del passat. Els mesos sembla que passaren amb una relativa placidesa en la que destacava la mort a Madrid del pintor tortosí Joan Cardona Tió, el 29 de setembre, i l'esperada inauguració que els Josapets van fer el 22 de novembre del Temple Expiatori de la Reparació, obra de l'arquitecte Joan Abril sota els dictàmens dels nous estils arquitectònics. En el primer dia de desembre, tanmateix, sortia a la venda el nou periòdic catòlic *El Correo Ibérico*, llavors quan d'ençà de la prescripció del sant pare Pius X havia estat editat "*Text del Catecisme breu de la Doctrina Cristiana*"⁹⁶⁹. La gent

⁹⁶⁷ Alguns ho situen en la mateixa data del 1905.

⁹⁶⁸ BAYERRI, J. a o. c. pàgs. 78, 153, 154 i 183.

⁹⁶⁹ PÉREZ, Ò. a "*Vida Diocesana*", pàg. 4 de l'edició del 2 de setembre de 2009.

vibrava d'emoció el dia 17 davant la notícia de què Orville Wright, a Kitty Hawk, sobre el seu enginyós aparell volava 36,5 metres en 59 segons.

L'any 1904 també comença amb el nomenament del nou alcalde de Roquetes, Joan B. Jardí Curto, el que en serà fins al mateix primer de gener de 1906, encara que l'inici del 1904 portava, tanmateix, l'inici de la guerra entre Rússia i el Japó, la qual acabarà al setembre de 1905 amb la victòria japonesa.

La Companyia de Jesús començava al febrer les obres de l'Observatori de Física Còsmica de l'Ebre, a Roquetes, amb el primer pavelló construït que era el magnètic i sota la direcció de Ricard Cirera, essent una etapa que acabarà a les darreries de juliol, amb una inauguració privada de l'Observatori de l'Ebre el 8 de setembre: el jesuïta Ricard Cirera havia estat dirigint la secció magnètica de l'observatori que tenien establert a Manila, a les illes Filipines, i quan tornava a Catalunya en l'any 1900 mirà a crear-ne un de semblant i podia realitzar-ho quan un ciutadà els oferia un terreny a Roquetes, la qual cosa fou decisiva per raó de la seva proximitat a les instal·lacions de Jesús, fent-ho llavors possible el suport rebut de destacades personalitats: l'observatori serà dedicat a l'estudi de l'activitat solar en relació a les variacions del camp magnètic terrestre, d'on derivarà una important contribució en el sector meteorològic. En l'organització eclesiàstica ens trobem amb què l'11 de març es fundava el Centre Catòlic de Batea, que l'església urbana del Roser se separava de la seu per restar com a coadjutoria de la parròquia de Roquetes, que Jesús era una vicaria i just en el primer dia de maig s'erigia en parròquia, que el 28 de juliol arribaren els Germans de les Escoles Cristianes per fundar un col·legi que el bisbe Rocamora autoritzarà per escrit l'11 d'agost, amb seu a la casa de Daniel Nivera, a la plaça d'Alfonso XII, i que s'inaugurarà el 15 de setembre. Entre mig, en el 7 d'agost, restava la desgràcia d'haver-se negat quatre xiquets quan es banyaven a la Xiquina, al riu.

Els governs de França i d'Espanya publicaven l'acord sobre el Marroc, el 7 d'octubre i signat tres dies abans. Per les negociacions iniciades el 1901 per l'ambaixador León y Castillo, Espanya obtenia una ampla franja de terreny a la zona nord. França havia estat empesa a l'acord pel Reialme Unit que no desitjava la presència francesa a l'altra banda de l'Estret. Ambdós estats reconeixien, però, la integritat del territori marroquí sota la sobirania del sultà, encara que França s'atorgava el paper de protectora. A Tànger, sota la influència espanyola, també se li garantia la independència.

Les festes del cinquantè aniversari de la proclamació dogmàtica del Misteri de la Puríssima Concepció començaven el 5 de desembre i l'endemà se celebrà el primer tríduum. El dia 9 s'obriren els Jocs Florals, a l'església del Seminari, essent-ne mantenidor el canonge de Vic en Jaume Collell i havent destacat els treballs el canonge Rafel Garcia i els estudis del metge Jaume Vilar, i en el mateix dia es posava una làpida a la façana de la casa on havia nascut el beat Francesc Gil de Frederic i es malmetia una altra fita històrica en posar el seu nom al Carrer Ample. L'11 s'afegia un major fervor popular amb la processó diocesana a Mitancamí, per commemorar el primer cinquantenari de la proclamació dogmàtica de la Puríssima Concepció de la Mare de Déu.

Fou llavors, el 8 de desembre, quan l'Observatori de l'Ebre començà a donar l'hora exacta oficial, o sigui, la de Greenwich, a les 21 hores, per bé que la fita més important la donava Albert Einstein (1879-1955) en l'any vinent, el 1905, en publicar la teoria especial de la relativitat, amb la qual establia que la velocitat de la llum era un límit absolut. L'impacte internacional potser que fou en aquell mateix mes de gener, a diumenge 22, quan 140.000 persones es manifestaren amb icones religioses davant les portes del Palau d'Hivern de Sant Petersburg, residència del csar Nicolau II, en demanda de millorament salarial, i la Guàrdia Imperial els atacà i en matà més de mil.

Al febrer hi havia una bona notícia en el sector docent, perquè el dia 8 Manuel Domingo Sol venia als Germans de les Escoles Cristianes l'antic Gimnàs de sant Lluís, vora la carretera Simpàtica, al barranquet del Roser. A l'Observatori, altrament, la Companyia de Jesús començava a obrar el Laboratori Químic el 18 d'abril, el qual acabarà el 15 d'agost, posat sota la direcció del jesuïta Eduard Vitòria, doctor en Ciències per la Universitat de Lovaina. Llavors la manca de pluja era una preocupació generalitzada i el 30 d'abril es portava en romiatge la Mare

de Déu de l'Aldea, en rogativa de pluja i el dia 1 de maig entrava a la catedral, on hi havia tanta gent que ni entrar es podia.

A finals del segle XIX romania el taller d'en Bernis, on es formava en Josep Querol Beltri que, amb son germà Agustí, en començar el mes de juny, obria la impremta i, llavors, Joan Saragossa Cardús hi editava l'opuscle "*La conquesta de Tortosa por Berenguer IV*", el primer llibre editat per la impremta. El món de la impremta i el del treball es mantenien d'actualitat el dia 10, quan apareixia el setmanari *La Redención*, informatiu de les activitats obreres i sindicals. Mentre el temps s'abocava a l'estiu el 21 de juliol moria a l'Ampolla mossèn Agustí Pauli, on havia anat a restablir-se. Després, el 30 d'agost, un eclipsi total del sol atreïa l'atenció de tot el món i d'arreu arribaven científics per tal de veure'l a les 11,55 h. Poc abans havia arribat un tren especial, des de Barcelona, amb molts passatgers. L'Observatori de l'Ebre va estar ben ocupat aquell dia i es va aprofitar per procedir a la inauguració pública del centre.

Van passar les Festes de la Cinta, es féu el relleu del guarniment militar espanyol, fins a setembre de 1907, el qual passava a càrrec d'un batalló del Regiment *Luchana 28*, però el 10 de setembre hi hagueren eleccions legislatives, per diputats a Corts, a les quals es presentaren els republicans Kindelán i Gascón i el republicà Fuente. Hi hagué excitació i els republicans s'oposaren al vot dels jesuïtes, els que foren maltractats a la mesa electoral del pati de la Mercè, però els jesuïtes van plantar cara i van fer ús del seu dret com a ciutadans. Hi féu cap la Guàrdia Civil i hi hagueren corregudes pel carrer de la Mercè. A la fi Gascón obtingué 1100 vots, Fuentes 3091 i Kindelán 3202). El cas fou que Fuentes i Alemany s'adscrigueren al republicanisme radical de Lerroux i provocaren la divisió del partit, i se'n separà Manuel Hilari Ayuso que formà el republicanisme solidari i federal que de 1910 esdevindrà el marcel·linisme⁹⁷⁰.

El diari catòlic *El Correo Ibérico* iniciava el seu camí el primer dia de desembre de 1905, en aquest any de fundació d'Orfeó Tortosí per Joan Abril Guanyavents, sota la direcció tècnica de Joan Moreira i amb la professora Magdalena Gotós. Sembla ésser que en aquest moment, tanmateix, es fundava el Sindicat de Caçadors de Roquetes i el seu districte, essent-ne el primer president en Pere Rosselló.

El 1906 també començava amb el nomenament d'un nou alcalde de Roquetes, Adrià Lleixà Valls, el qui en serà fins a l'1 de gener de 1912. La premsa comunicava, el 13 de gener, que Marcel·lí Domingo just estava gestionant l'obertura del Col·legi Roquetense. En aquell 1906 Josep Carner editava "*Els fruits saborosos*" però Enric Prat de la Riba publicava "*La nacionalitat catalana*", es comentava que Santiago Ramon y Cajal havia estat premiat amb el Nobel de Medicina per la seva trajectòria d'investigador en el sector de la histologia i el seu sistema de treball experimental però a Barcelona, on s'iniciava el servei urbà d'autobusos així com el moviment de Solidaritat Catalana contra la Llei de Jurisdiccions (i pels fets del *Cu-cut*), un a llei que protegia l'exèrcit espanyol i els símbols d'Espanya davant l'empenta de les noves idees i del nacionalisme català que, a més a més, realitzava el primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. A Tortosa hi havia sempre un ressò dels esdeveniments barcelonins però també s'instal·lava el primer cinema estable, d'energia elèctrica, pel botiguer de teixits Francesc Martí, a la planta superior del palau del marquès de Campmany (l'Alhambra), l'Ajuntament començava les obres del Cementiri Nou i Marcel·lí Domingo publicava per Impremta Querol el llibre o edició unitària d'obres amb el títol "*Teatro. Flores de almendro. Táctica nueva*".

Aquell any 1906 terroritzà tothom el 18 d'abril, amb el terratrèmol i paorós incendi a San Francisco (Califòrnia, USA) amb més de 3.000 morts, mentre que 250.000 persones restaren sense habitatge. A Tortosa l'Hospital de la Santa Creu que s'havia construït el 1786 al cap del carrer de la Mercè, el 3 de maig es traslladava a la que era Casa de la Misericòrdia o de bords deseparats, a Jesús, i el dia 20, a Roma, se celebrava la cerimònia vaticana de beatificació del tortosí Francesc Gil de Federich i a l'endemà, a l'antic Gimnàs de sant Lluís, començaven les obres del Col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes, i el 23 s'inaugurava el convent de les Serves de Jesús de la Caritat, al carrer de l'Estació (després Cervantes), on amb l'obra havia començat a desaparèixer l'Hort d'en Ponç, amb els safareigs públics, i el 28 les monges

⁹⁷⁰ Segons BAYERRI, J. a o. c. pàgs. 78.

de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem inauguraven el nou cementiri de l'antic Trinquet de Dalt, substituint el carner o grada subterrània de l'església. El 31 era el rei espanyol Alfonso XIII el qui acaparava l'atenció en casar-se amb Victòria Eugènia de Battenberg però també perquè al 88 del Carrer Major de Madrid sofrien un atemptat amb bomba per l'anarquista Mateu Morral, vinculat a Ferrer Guàrdia, amb el impressionant resultat d'una vintena de morts.

La devoció mariana s'enfortia llavors amb la fundació de la Cort d'Honor de la Mare de Déu de la Cinta i el començament, el 2 de juliol, dels torns de vetlla a la capella. Fora dels problemes generals del país, la societat tortosina vivia moments de progrés com evidenciava la inauguració que el 24 d'agost es feia del telèfon urbà, una iniciativa de Ramon Grua secundat pel tècnic Morató, amb central oberta al Carrer Major de les Ferreries, i la primera pedra a la nova Escorxaria, segons el projecte de Pau Montguió, que es posava el 29 del mateix mes, amb benedicció d'obra feta pel rector de Sant Jaume, Josep Domingo⁹⁷¹. Llavors, quan les festes de la Cinta, el 9 de setembre es cometia la barrabassada de posar a la Plaça de la Font el nom d'Agustí Querol⁹⁷². L'automne del 1906, però, portava lligat un fet ben trist: el 17 de setembre, atribuint la sequera als efectes dels canons granífugs dels arrossaires, més de 3000 pagesos del secà anaren a Casa la Ciutat i per demanar a l'alcalde Josep de Cid que els acompanyés a Amposta per pregar a aquell altre alcalde el cessament d'aquesta tècnica de desfer la pluja, puix que tant els perjudicava. L'alcalde ampostí Joan Palau els atengué molt bé i fou cordialment aplaudit pels pagesos del secà, la majoria dels quals tornaren cap a Tortosa. Alguns ampostins ho tingueren com una provocació i, llavors, atacaren els manifestants endarrerits, a cops de pedra, i un d'ells es veié tan malament que es tirà al riu per evitar-se la pedregada... i morí negat. Sort, encara, que l'alcalde Palau aconseguí apaivagar l'avalot dels forassenyats.

En aquell setembre de 1906, del 28 al 30, a la catedral se celebrà un tíduum per la beatificació de Francesc Gil de Federich, en el qual predicà el carmelità Ludovico i, el darrer dia, Llorenç Sempere. Hi hagué festes amb dianes, repartiment de bons als pobres, i a les 9 de la nit del dia 30 focs artificials a la vora del riu. El 10 d'octubre la ciutat es planyia per la mort de l'artista Ramon Cerveto.

Els Germans de les Escoles Cristianes havien mantingut les seves gestions després d'haver obert les noves aules i el 1907, el 20 de gener, el bisbe Rocamora beneïa el seu nou col·legi del barranquet del Roser i l'endemà mateix començava l'activitat docent. Al març la societat comentava el dia 8 quant a la mort, a la Casota i molt vell, del calafat Gaietà Vilars, el qui durant trenta anys havia estat ponter de pont de barques i abans un dels mariners de la fragata "*Concepció*" que acompanyà el general Prim a l'expedició a Mèxic, després d'haver combatut a la guerra d'Àfrica i d'haver portat amb aquella fragata el príncep Muley al-Abbas en visitar Espanya.

Arran del moviment unitari català derivat dels incidents del *Cu-cut!* el 1906, amb aquell front d'oposició al projecte de Llei de Jurisdiccions que aplegava des dels carlins als republicans, la Solidaritat Catalana havia organitzat l'homenatge als polítics que s'hi oposaren, el 20 de maig de 1906: Lliga Regionalista, Centre Nacionalista Republicà, Unió Catalanista, republicans federals i part d'Unió Republicana, restant-ne absents els partits monàrquics i el republicanisme lerrouxista. Malgrat de no poder comptar amb les organitzacions obreristes, aquest ample front social amb un executiu constituït pel republicà Josep Roca, el carlí Miquel Junyent i el regionalista Francesc Cambó que dividia el republicanisme trobà un acarnissat atacant, Alejandro Lerroux, amb discursos anticatalans i anticlericals. El moment feia palès que "hi havia una autèntica escissió des del punt de vista polític i de pensament entre els catòlics. Molts, capitanejats per Mn. Anton i Ma. Alcover o el P. Miquel d'Esplugues, es mostraren al costat de la Solidaritat; altres, en canvi, dirigits per F. Sardà i Salvany o Gaietà Soler, hi anaven en contra. La jerarquia s'inhibí, però mostrà la seva posició quan a través de Pius X lloà la posició majoritària dels cristians catalans, en el moment que aquests s'oposaven al projecte de la Llei d'Associacions que proposava Madrid (1907)/ Tot això, però, afectava només sectors significats

⁹⁷¹ Altres ho situen al 1907.

⁹⁷² *Ibidem*.

i minoritaris dels nostres cristians; la gent obrera i altres grups menys il·lustrats de la societat, que globalment encara es deia cristiana, continuaven atribuint a la clerecia i als militars tot els mals de l'època, com es demostrarà en els fets de la Setmana Tràgica". En arribar el temps de les eleccions provincials i generals del 1907 els grups formaren una candidatura unificada i un programa comú, en la famosa reunió del 14 d'abril que es féu al teatre Tívoli de Barcelona, sempre amb l'objectiu de la derogació de la llei esmentada malgrat de les contradiccions existents entre els partits. La campanya electoral fou violenta, sobre tot per la part dels lerrouxistes, el qual fet afavorí per la candidatura d'ordre que s'oferia i, doncs, el 21 d'abril Solidaritat Catalana triomfà arreu del país. La majoria dels regidors eren de la Lliga Regionalista encara que dos foren republicans regionalistes: un era Marcel·lí Domingo. L'alcalde, però, era de Reial Ordre, el conservador Josep Domingo Grego. Agustí Querol encapçalà la candidatura conservadora a la circumscripció de Roquetes i s'imposà amb 5.838 vots tot superant el liberal Adell, amb 1.626. La crisi entre els partits arribarà més endavant. El cas, endemés, era que s'iniciava una altra etapa cultural de forta significació, el Noucentisme.

A Tortosa, seguint el costum iniciat el 1629, el 10 d'abril es traslladava la santa Cinta a Madrid, per prenys a la casa reial, portada pel canonge Salvador López i Cesari Otero. Al Coll Redó, el 13 de juny, s'inaugurava la Creu del Coll Redó, a despesa del canonge Ramon O'Callaghan i en resposta a la idea donada per Ramon Vergés Paulí⁹⁷³, amb inauguració oficial i benedicció el 3 de juliol. A Roquetes es fundava la Societat Recreativa i Musical La Lira per un grup de pagesos, el 24 de juny, influenciats per l'exemple d'Anselm Clavé arreu de Catalunya, en el moviment de recuperació de la cultura popular i de l'associacionisme obrer. Tenia la seu a la placeta del Pou, en un pis de Manuel Aragonès, el qui passà a ésser-ne el primer president⁹⁷⁴. El 1907 era l'any que es fundava l'Institut d'Estudis Catalans per Enric Prat de la Riba, el que es difonien les encíclics papals contra el modernisme i el que, a Barcelona, es constituïa Solidaritat Obrera.

En aquest any 1907 en el qual Robert Baden-Powell (Londres, 1857-Nyeri, Kenya, 1941) fundava el moviment dels *Boy Scouts*, amb experiències que el 1908 difondrà en un llibre bàsic, "*Scouting For Boys*", a meitats de setembre es comentava que arribava a Tortosa el primer cotxe de propietat privada, adquirit pels germans Salvador i Joan Brunet Sala, i que el guarniment militar espanyol fins a setembre de 1909 passava a ésser un batalló del Regiment *Almansa 18*. A Arnes, llavors, el 12 d'octubre es fundava el Sindicat Agrícola Sant Josep malgrat que l'esdeveniment fou del 21 al 23 del mateix mes, amb la riuada i sobreeixida de l'Ebre per causa dels grans aiguats a les conques del Segre i del Cinca. El 21 saltaren les aigües per la Barana i no pararen de créixer fins a la tarda del 23. La riuada, de 9 metres sobre el nivell normal, restà un pam per sota de la del 9 d'octubre de 1787, la Riuada Gran. Ara arribava a la Porta de l'Olivera, de la Seu, inundats els carrers de la Rosa, les Taules Velles i el Portal del Romeu, i hi moriren els pagesos Garradures i dos fills seus a l'Hort de la Punta. Els herois de les jornades foren Videllet i Miró, talment com el famós *Saboguilla*. El mercat estava per Sant Francesc i Santa Clara, havent estat molt valorat l'auxili aportat pels ciutadans de Reus.

Després de molts anys d'un contenciós entre dues companyies, el 23 d'octubre s'iniciava l'obra del Canal de l'Esquerra, començant per l'Hort d'en Ballester, al barranc de Caputxins, i es constitueix la Comunitat de Regants-Sindicat Agrícola de l'Ebre i, encara, en el mateix mes s'inaugurava el Parc Nivera. En aquell 1907 que es publicava el "*Catecisme de la doctrina cristiana*", el mes de novembre portava tota l'atenció al dia 25, amb la catàstrofe ferroviària del tren mixt 702 que venia de Barcelona: al pont de Riudecanyes, al km. 253 entre Cambrils i l'Hospitalet de l'Infant, s'enfonsà una pilastra del pont i caigueren al fons del barranc

⁹⁷³ Al periòdic *La Libertad* (Tortosa) 11 (15 de juny de 1901). Serà destruïda el 1936 i la repararà l'Ajuntament el 1940.

⁹⁷⁴ El local aviat serà insuficient i es construirà un edifici a l'Hort del Sant, aixecat a jornal de vila, el qual s'inaugurarà el 1912. L'associació passarà llavors a denominar-se Societat Obrera Instructiva de Socors Mutus Lira Roquetense, en la qual destaca l'escola de música. A 1918 el compositor Josep Miravall Canalda escrivia el primer himne de l'entitat, d'inspiració wagneriana, i el 1924 s'hi crearà la Banda de Música de Lira Roquetense, la qual dirigirà el mestre Jaume Rovira, i més endavant l'orfeó que dirigirà el mestre Joan Moreira.

dos cotxes de primera i dos de tercera. Hi hagueren 23 morts i més de 50 ferits i entre els primes figuraven Joan Castellar, el propietari de la Fonda Barcelonesa, sa cunyada Teresa Costa, Henri Freissinier, el germà del comerciant d'olis, i Ramon Martí Tomàs, propietari de Xerta. La Creu Roja de Tortosa hi tramet un tren especial per cobrir els serveis d'auxili i l'espectacle fou escruixidor.

L'any 1908 començava amb la fundació de la Cambra de la Propietat Urbana per iniciativa de Francisco Muñoz del Castillo, el 4 de gener, elegint-ne president al marquès de Bellet. A finals del mes, del 24 al 26, es feia un trídium al noviciat de la Companyia de Santa Teresa (Teresines) en acció de gràcies per l'ornamentació i enllestiment de l'església. La societat podia comptar amb un nou periòdic, en començar el febrer, de contingut regionalista i amb el títol de *Libertad* i uns sis dies després, el 12, moria Antoni Pauli, germà del poeta Josep Maria Pauli, que havia rebuda una distinció que el féu tresorer perpetu de la Reial Confraria de la Mare de Déu de la Cinta. La societat es movia i s'organitzava en associacions que es manifestaven amb força i voluntat d'ésser, i així veiem posar bases al futur amb la constitució de la Cambra del Comerç, Indústria i Navegació de Tortosa, ubicada a la casa-palau dels Gil de Federich, al Carrer Ample, i el mateix dia 8 es fundava a Batea el Sindicat Agrícola Caixa Rural Catòlica. El Capítol de la Seu, llavors, posava el reliquiari menor de la Cinta a mans del canonge Julià Ferrer i de Salvador Rei per tal que el portessin novament a la Cort espanyola, el 23 de juny, del 24 al 27 el bisbe Rocamora beneïa l'església de les Serves de Jesús i l'endemà començava un trídium.

El 1908 fou l'any en el qual George Ellery Hale (1868-1938) descobria la naturalesa magnètica de les taques solars i que, a Barcelona, l'arquitecte Lluís Domènech Montaner (Barcelona, 1850-1923) iniciava les obres del Palau de la Música Catalana. A Tortosa, en reunió tinguda a la sala de sessions de Casa la Ciutat, el 14 de juliol es constituïa el Col·legi de Ciències Mèdiques de Tortosa, elegint president el metge Antoni Segura Isidro.

L'Església també tenia dies memorables, com en fou la del trasllat de les despulles d'Enric d'Ossó i Cervelló que eren extretes el dia 13 de juliol de la sepultura del convent *Sancti Spiritus* per sebollir-les el 15 al convent de Jesús de la Companyia de Santa Teresa (Teresines); i en plenes Festes de la Cinta, el 5 de setembre, al Col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes s'obria la mostra d'objectes de la diòcesi que seran obsequi per al sant pare Pius X en el seu jubileu sacerdotal; l'11, pel matí, fou l'acte oficial de denominar plaça O'Callaghan a la Plaça de l'Hospital i que havia estat dels Estudis, per bé que les festes també portaren, a la nit, un altres Jocs Florals al Balneari, essent-ne mantenidor Joan Burgada Julià, periodista barceloní.

La societat presentava un ample ventall social i cultural. Tots els anys apareixien nous volums científics i literaris, i en aquest era Rodolfo del Castillo y Quatiellers que edità edita a Impremta Querol "*El contagio de la oftalmia egípcia por las moscas: recuerdos de un viaje a Egipto*", i Isidre Sabater Escardó publicava a la mateixa impremta "*Sistema-Sabater: patente de invención número 44394. Memoria*", tal ment com Leandre Pons "*Notas sobre el aspecto práctico del aprovechamiento industrial de la fuerza producida en el Azud de Cherta*".

Del 13 al 15 de novembre es realitzà un trídium a la Seu, segons la iniciativa de Junta Diocesana, per l'esmentat jubileu sacerdotal del pontífex romà, amb prèdica del jesuïta Oliver. Això mentre que el jesuïta Bartomeu Arbona continuava les tasques dels pares Vicent i Palau i ho concretava amb la creació del primer Patronat Catòlic Obrer que aplegà dependents de comerç, aprenents de la indústria i tota mena de treballadors. L'entitat esdevindrà un centre d'esbargiment i a 1914 serà rebatejat com Patronat Escolar Obrer de la Sagrada Família. A Roquetes, altrament, feia temps que està funcionant el Cercle Catòlic.

En aquest any 1908 en el qual el tortosí Jaume Duran guanyava el campionat mundial de ciclisme, el 28 de novembre es derrocava la magnífica casa-palau dels marquesos de Tamarit, al 2 de la plaça de l'Olivera, la qual havia estat venuda a la vídua de Fontcoberta i, en obrir un solc, cediren les parets laterals per manca de piles i colgà tres obrers un dels quals, Manuel Sebastià, moria asfixiat. Al seu solar es batia, llavors, el nou immoble modernista.

La Santa Seu aprova definitivament, el 18 de desembre, les constitucions de l'Institut de la Companyia de Santa Teresa de Jesús (Teresines) però entrats en el nou any 1909, el 25 de

gener, l'Església i la societat tortosina resta colpida per la mort de Manuel Domingo Sol, del qui l'1 de febrer es feien els funerals a la seu, amb oració fúnebre a càrrec del canonge magistral Pasqual Llopez: la bonhomia i laboriositat de mossèn Sol, així com el seu lliurament al poble, havia estat un exemple constant i gaudia d'un prestigi extraordinari i molt ben guanyat. Ramon Vergés Pauli, el dia 4, obria subscripció per una làpida commemorativa a la casa palau de Manuel Domingo Sol, un bronze que fou obra de l'escultor tortosí Josep Reverter (Rebarter) i que es conserva encara en el mateix lloc de la plaça de l'Àngel.

En una semblant línia d'actuació, el dia 2 de febrer es beneïa el nou altar del beat Gil de Federich, rera el cor de la Seu, amb una imatge que havia estat patrocinada per Maria Pinyol, vídua de Wenez, i de sos fills: la festa se celebrà per primera vegada el dia 3, amb molta solemnitat, en el mateix dia que s'iniciava l'obra de l'asil per a sacerdots pobres, una fundació de Magdalena de Grau i de Gras amb un llegat que incloïa una renda, a les cases 13-15 de la Plaça de Dalt (carrer del Vall) i que encara conserva les armes sobre la porta.

Segons "*Nuevo Mundo*"⁹⁷⁵, a l'abril, a Tortosa la Banda Municipal havia fet un homenatge al mestre Chapí al Teatre Principal. Eren els dies que Robert Peary (USA) arribava al Pol Nord, el dia 6, i que se suprimia la Comissió Liquidadora de Filipines a la ciutat, creada per R.O. de 4 d'agost de 1899, el 12 de maig, reconcentrada a Aranjuez, i que el Capítol de la Seu, a mans del canonge Joan Sol i amb Josep Sol, tornaven a portar a la Cort la relíquia de la Cinta, el 8 de juny, i que la pagesia de Jesús fundava el Sindicat Agrícola Sant Antoni Abad, el dia 18.

Al juliol el govern de Maura mobilitzà els reservistes per tal de reforçar l'exèrcit espanyol a la colònia del Marroc puix que es reemprenia l'aventura colonialista: l'acció policial espanyola del 9 de juliol a Melilla portà al reclutament i tramesa d'un cos de més de 40.000 expedicionaris reservistes a Melilla, la major part catalans, per protegir els interessos del ferrocarril miner que atacaven les cabiles, sense atendre el fet que molts fossin casats i pares de família i això produí un esclat en procedir a l'embarcament de la tropa, tot plegat amb un clar fons anticlericalista. El cas era que el fet se sentí com una provocació del govern promogut per agitadors i dirigents obreristes en un moment de feblesa organitzativa i d'enduriment patronal, en el descontentament de la burgesia i la crisi d'un estat espanyol sorgit de l'oligarquia i anacrònic. L'embarcament de tropes al port de Barcelona començà el dia 11, entre manifestacions adverses i aldarulls pels carrers, adversos a una guerra incompresa i amb l'empenta del nacionalisme republicà, radical i socialista: del 19 al 25 se succeïen cada dia els enfrontaments amb la policia i, malgrat de les mesures d'ordre emprades pel govern, la radicalització del moviment que la premsa esquerrana atia fou un fet. El 26 les organitzacions obreres convocaren una vaga general contra la guerra i la crida s'escampà per les principals ciutats de Catalunya. L'oposició dels tramviàries, a Barcelona, foren la causa de l'increment de la violència i dels xocs i el capità general declarava l'estat de guerra i dimitia el governador que no hi estava d'acord. La protesta desbordà el comitè de vaga i de sobte la situació esdevenia un moviment insurreccional que havia estat impensable i sense que els partits republicans en volguessin assumir la direcció. Barcelona restà isolada de la resta del país, el poble es féu amo del carrer i aixecà barricades però, sense objectius concrets ni orientació política, menats per demagogs i en l'absentisme dels caps radicals, caigué en el caos i derivà en un moviment antimilitarista i anticlerical, que assaltà i incendià convents i esglésies, cremà edificis religiosos davant la passivitat dels militars: foren destruïts uns vuitanta edificis religiosos, la meitat dels urbans, amb la mort de tres sacerdots, i es passejaren per la ciutat els cadàvers de religiosos desenterrats, en actes d'anticlericalisme supersticiós i salvatge. L'odi al clergat s'havia manifestat amb la major virulència i arreu del país, sense accions de tanta brutalitat, l'estat d'opinió era semblant. El govern espanyol qualificà els fets com un moviment independentista català i noves unitats militars espanyoles canviaven la situació el dia 28, ja molt deteriorada per raó de la desmesura i el caos. El 30 les tropes ja dominaven els focus insurrectes i el 2 d'agost era completa la normalitat. La Setmana Tràgica traumatitzà la societat i seguí una repressió espanyola ben bé portada a ultrança i amb el suport de la burgesia barcelonina: suspensió de

⁹⁷⁵ Madrid, núm. 798, de dijous 22.

periòdics d'esquerra, tancament de 150 centres culturals obrers i escoles laiques, quasi dos mil processats per via civil i militar, de la qual jurisdicció devingueren moltes penes de mort i portaren una voluntat d'escarment amb l'afusellament de Francesc Ferrer Guàrdia que se'l presentà com impulsor de la rebel·lió, la qual cosa aixecà un moviment internacional de protesta que motivà la caiguda de Maura i la pujada al poder dels liberals, presidits per José Canalejas (1910-1912), malgrat que "els odis i esperit de venjança quedaren covant en molta gent".

Els successos de l'estiu, a Tortosa, passaven per la mort del sacerdot i escriptor Joan Bonfill (*Monaldo Escudero*), el 17 de juliol, llavors quan el 25 el francès Louis Blériot creuava el canal de la Mànega, per primer cop amb aeroplà. En l'àmbit de l'Església el primer dia d'agost se celebrava un capítol de la Germandat de Sacerdots Operaris per proveir la vacant de Manuel Domingo i Sol., essent elegit director general Benjamí Minyana, nat a Cervera del Mestre el 9 abril 1865, amb estudis al col·legi de Tortosa, essent director del d'Oriola i darrerament al Col·legi Espanyol de Roma. La Santa Seu, tanmateix, aprovava canònicament la Cort d'Honor de la Cinta. Llavors, el 13 d'agost, s'havia inaugurat el telèfon interurbà i al setembre el guarniment militar espanyol passà a ésser un batalló del Regiment *Luchana 28*. La guerra al Marroc seguia el seu curs i el 30 de setembre la beneiteria dels ciutadans portava a guarnir els balcons i a posar fanalets perquè en el dia anterior les tropes espanyoles que combatien a Melilla havien pres el Gurugú.

La restauració del Portal del Romeu s'enllestia el 7 d'octubre, i d'ençà el temps en el qual Rafael Vidiella Franch, treballador a la impremta Querol, amb altres companys, reconstruïa el Sindicat de l'Art d'Imprimir a la ciutat, mentre que era membre de la junta directiva i organitzava la vaga a la impremta Biarnès: els mal resultats el portaren a anar-se'n cap a Tarragona. La Companyia de Jesús fundava llavors a Roquetes la Congregació Mariana, de la qual el pintor-decorador Eudald Accensi Rué passava a ésser-ne el primer president. Obriren el local al carrer Santa Helena, en un molí cedit per Fermí Alegret: en la dècada de 1920 es traslladarà a l'Observatori, just a la seu de la revista *Ibèrica* que popularment es coneixia com La Torreta⁹⁷⁶. El sensacionalisme dominava les notícies del darrer mes del 1909 perquè el 14 de desembre moria a Madrid l'escultor Agustí Querol (Tortosa, 1863), diputat per Roquetes⁹⁷⁷, i era llavors quan Ramon Vergés Pauli editava a impremta Querol el primer volum de les "*Espurnes de la llar*", i quan el 24 de desembre, en el consell de ministres, el Govern nomenà subdirector general d'Obres Públiques l'enginyer tortosí Josep Nicolau i l'endemà, el 25, el rei Alfonso XIII signava el decret d'aprovació de l'expedient d'expropiació forçosa per la construcció de les rampes del Pont de l'Estat. L'execució del projecte es valorà en 325.118'17 pessetes.

El mes de gener portava, el dia 24, la inauguració de la línia d'autobusos de Tortosa a Alcanyís, de la qual empresa passava a ésser-ne gerent Josep R. Franquet, en un acte obert a les 3 de la tarda en el que el canonge i escriptor Josep Matamoros beneí els tres autoòmnibus i el garatge de Ferreries. Lira Dertosense amenitzà l'acte i es féu un *lunch* final a la Fonda Europa. L'endemà, el 25, moria Július González Cabanne, el qui havia estat alcalde de Tortosa. El mes, en el caire social, es venia a acabar el 29 amb l'homenatge fet al primer tinent d'infanteria Manuel Manuel Ballester, heroi de guerra en les accions de Taxdirt, on havia anat voluntari, a la Fonda Barcelonesa i per una cinquantena de persones que presidí el general Damià Pinyol, l'alcalde Josep de Cid, el comandant de Marina Cayetano Marabotto i el jutge Rafael de Salvador. La propaganda havia posat a primer plànol el militarisme, arrel de la sagnant guerra del Marroc, i a ningú se li féu estrany que en el primer dia de febrer, organitzat per *Libertad*, a l'església dels Dolors, a dos quarts de deu i a les deu es digués una missa per Agustí Querol i una altra pels soldats morts a la guerra de Melilla, i a dos quarts d'onze uns funerals per Querol i pels morts a la campanya del Rif. Oficià el canonge Matamoros, amb Josep Curto i Josep Benages i hi assistí Eduard Soler. La Capella de la Seu, amb l'orquestra

⁹⁷⁶ A 1946 la Congregació iniciarà i organitzarà ballades de sardanes a Roquetes, trencant obstacles oficials i obrint un fort moviment popular que aplegarà el jovent de Roquetes, de Jesús i de Tortosa. A 1946 passarà a editar la revista *Stella Matutina*.

⁹⁷⁷ Es mantingué la presència de ses germanes Carme, Dolors i Consol, de tan grat record aquesta, la que passava l'estiu a l'hort immediat al pont de Revull, i sa filla Sílvia, educada a Bèlgica i morta a Madrid de 1965 a 1968.

Santa Cecília, executà la missa de Rèquiem de Melcior de Ferrer i hi assistiren les autoritats, destacats ciutadans i el batalló de Luchana. A la meitat de la nau s'aixecà un túmul que cobria la bandera espanyola, corones de llorer, palmes i un cartell de dedicatòria del periòdic que organitzà l'acte.

El 3 de febrer l'Ajuntament començava les obres de trasllat de la font del Rastre perquè al lloc que ocupava havia d'ésser aixecat el monument a Manuel Domingo Sol però el 19 tot Tortosa parlava de la mort, a 72 anys d'edat, de Teodor González Cabanne, a les 20 h., al seu domicili del 16 del carrer Montcada, la casa cantonera al carrer del Carme, on havia nascut. L'endemà, a les 16, es feia l'enterrament. Poc temps s'havia portat amb son germà Július. El fet era que havia envellit molt d'ençà de deixar-se la política, feia set anys, i tan sols se'l veia quan passejava pel Parc amb sos germans, sempre vistos per tothom però només observats de lluny. L'acte de soterrament de Teodor González Cabanne es féu el dia 20, a les 4 de la tarda. El taüt es portà a braços, i hi assistí en corporació l'Ajuntament, amb totes les autoritats locals i representacions d'entitats i de corporacions amb els seus estendards, i els comerços baixaren les reixes i esdevingué imponent la manifestació de dol que féu la societat⁹⁷⁸.

El 28 de febrer la ciutat inaugurava el servei d'un bus o auto-òmnibus entre Tortosa i la Sénia i llavors, el 4 de març, a Casa la Ciutat es procedia al pagament de les finques expropiades per la construcció de les rampes del Pont de l'Estat. L'alcalde, llavors, era Josep de Cid i l'enginyer provincial d'Obres Públiques en Luzón. El moment era del tot explicable perquè el dia 6 hi hagué una funció de comiat a l'església del Roser, en haver d'ensorrar-la per l'obra de les rampes del Pont de l'Estat. La funció començava a les 16,30, per Rafael Algueró i a local ple a vessar. Feia 220 anys que s'havia construït aquella església que fins a l'exclaustració havia pertangut al convent dominicà del Roser, fundat el 1690 pel bisbe Sever Tomàs Auther. El poble en tingué un fort sentiment i, malgrat de la necessitat del pont, mai no s'avingué a la immediata enderrocament de les cases, la malmesa de la Plaça de les Cols que aleshores es retolava amb el nom de la Constitució, i la destrossa urbana que comportà, tan fàcil i econòmic com hauria estat situar-lo en un altre lloc més indicat.

El 20 de març fou Diumenge de Rams. Al Teatre del Balneari, a dos quarts d'onze, hi hagué un *meeting* de protesta contra les escoles laiques i entre els oradors destacà Manuel Simó, cap del partit carlí valencià. Hi va anar una gentada, i més encara a la processó de la Passió, a les set de la tarda, restant-ne el record de l'acompanyament al misteri Crist carregat amb la creu del Gremi dels Pescadors o de Sant Pere, més de cent mariners amb atxa, i del comandant de Marina Cayetano Marabotto i el gerent de l'associació Damià Llombart que portaren les borles. El dia 25, Divendres Sant, a la processó del Sant Enterrament participaren més de 400 pagesos amb atxes que, afegint-hi els que portaven candela, arribaven als 500. A dos quarts de cinc del Diumenge de Glòria, el 27, a la plaça del Rastre, es posà la primera pedra al monument dedicat a Manuel Domingo Sol, presents com hi estigueren les autoritats, comissions, representants de totes les associacions, periodistes i una gernació, presidint el bisbe Pere Rocamora. Els balcons estaven tots guarnits, tocava Lira Dertosense, i es llegí l'acta, es posà la primera pedra i una botella amb periòdics locals i monedes; el bisbe, llavors, feia una apologia de l'homenatjat, ciutadà exemplar com havia estat i sant home de l'Església. Després es traslladaren ala plaça de l'Àngel, on el bisbe Rocamora destapà la làpida en bronze que s'encasta a la façana de la casa pairal, obra de l'escultor Josep Reverter. El metge Josep Sabater, propietari de la casa i parent de mossèn Sol, oferia un *lunch* en acabar l'acte.

Aquests dies també s'enllestia la restauració de la que havia estat església dominicana als Reials Col·legis de Sant Jordi i Sant Domènec, per tal d'instal·lar-hi el Museu que fins aquell moment havia estat ubicat a les Escoles de la Mercè des de 1900 que l'havia fundat l'arquitecte Joan Abril. L'immoble havia estat desamortitzat el 1835 i d'ençà ocupat per l'exèrcit espanyol. El Museu esdevenia un veritable impacte social i cultural.

El musicòleg Felip Pedrell enllestia el 21 d'abril la partitura de l'*Himne Tortosí*, amb lletra de Frederic Pastor i fet per iniciativa de Francesc Roig Navarro, diputat provincial, i en la destacada data del 23 moria a Tortosa Francesc Margenat Tarragó a qui tant es devia per les

⁹⁷⁸ BAYERRI, J. a o. c. pàg. 154.

gestions fetes quant a les Germanetes dels Pobres, el sanatori de la Creu Roja que s'estava obrant i el convent de la Puríssima Concepció Victòria, on se sepultà per privilegi especial.

El 8 de maig hi hagueren eleccions legislatives i el liberal José Canalejas passava a ocupar el poder (1910-1912) quan, el dia 11, el cometa Halley passava més a prop que mai de la Terra des del 1835. El 1910, també, esdevenia la conferència universal de les missions a Edimburg, el punt de partença del moviment ecumènic. Llavors urgia a l'Estat l'aplicació íntegra de la Constitució de 1876 per tal de regular la tolerància de cultes i la Llei d'Associacions de 1887 per al control dels ordes religiosos o regulació de la tolerància de cultes. D'aquesta situació sorgia la famosa la *Ley del Candado* de 1910 que imposava restriccions a les congregacions religioses, amb la conseqüència d'aldarulls i ruptura de relacions amb el Vaticà, una crisi que acabarà per arranjar el polític Francesc Cambó. Canalejas serà assassinat al desembre de 1912.

L'any 1910 portava l'inici de l'expedient del port de Tortosa, segons el Reglament del 17 de juliol de 1903, i es fundava la Confederació Regional de Treball de Catalunya. Tanmateix portava altres esdeveniments memorables, com l'edició a Impremta Querol del treball d'Anton Anyon "*Dos documents comentats: prou i de sobra interessants per a què siguin coneguts de tot xertolí. Fundació de la parròquia de Xerta. Privilegi de les aigües de Xerta*", i per Ramon Vergés Pauli "*Monografia compendiada. Ermita de la Mare de Déu de la Providència*", per bé que s'editava "*Catecisme curt. Primera part del compendi de la Doctrina cristiana, manat per S. S. lo Papa Pio X a les diòcesis de la Província Romana. Se publica ab permís i recomanació especial de l'Excm. Sr. Bisbe Dr. Rocamora, per la Congregació de la Doctrina Cristiana de Tortosa*"⁹⁷⁹ el qual es fonamentava en l'encíclica "*Acerbo nimis*", del 1905, i que des de Mallorca fou tan celebrat per mossèn Alcover puix que seria "l'únic text que s'ensenya a totes les escoles, axò és, públiques i privades", per bé que denunciava el fet que a Tortosa i a Perpinyà estaven "ben infestades i enverinades de forasterisme, una de la banda de Castella, l'altra de la banda de France del Nort (...) se són trobats homes tots dos de rectíssima consciència i encesos de zel de Déu i de les ànimes, ab un fet terribilíssim per llur cor de Pastors d'Israel; se són trobats que dins llur remat, s'era introduïda, fa temps, la irracional, estúpida i esbordellada costum, millor dit, abús ferest i atentatori contra Déu i les ànimes, d'en senyar en foraster an el jovent el catecisme de la doctrina cristiana".

Al 1911 hi havia un gran malestar i agitació social a resultes de la vergonya de la guerra del Marroc, i l'any era una fita per la realització d'un congrés sindicalista, a Barcelona, del qual naixerà la CNT. En el caire eclesiàstic destaca una conferència provincial i en el cultural i de la recerca la presidència de Pompeu Fabra a la secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que s'acaba de crear.

A Tortosa es construí el gran edifici en el qual se situarà l'Hotel de Matteo Siboni, entre la Plaça de l'Àngel i el carrer del mateix nom que abans havien estat les Taules Noves, i a l'Eixampla, fent cantó entre el carrer de l'Estació i el de la Unió (després Cervantes i Teodor González) s'obrava Casa Brunet, en architectures definitòries de l'època. Els Miró, de Tortosa, adquirien llavors el vapor *Maria*, el qual sembla haver estat construït a les drassanes tortosines de Joaquim Sales, per destinar-lo al transport de mercaderies en el trajecte Tortosa-La Cava, i al cap d'un mes, també viatgers de Xerta a la Ribera i a l'illa de Buda, i pel 1912 s'allargarà fins a la Cala de l'Ametla per portar peix a Barcelona.

Dilluns de Pasqua s'inaugurava la primera secció del Canal de l'Esquerra, àrea Tivenys (la Sut)-Barrugat), i al cap de quinze dies s'inaugurarà Barrugat-Tortosa encara que l'obra s'enllestirà abans no acabi l'any. Les obres havien començat oficialment a l'octubre de 1907 i de fet a juny de 1908, i no s'havien d'enllestir fins a l'octubre de 1913⁹⁸⁰. Tanmateix, capitals privats de Jesús i de Roquetes semblen haver formada una societat, el 13 de juny, per aprofitar els salts d'aigua dels Molins del Comte amb la intenció de produir energia elèctrica i aplicar-la a Roquetes i a Jesús, a altres poblacions i, d'ésser suficient, aplicar-la a la tracció dels tramvies

⁹⁷⁹ PÉREZ, Ò. a "*Vida Diocesana*", pàg. 4 de l'edició del 2 d'agost de 2009. Imprès a Barcelona el 1910 en edició bilingüe català-castellà, en 116 pàgines, el qual havia estat publicat tan sols en català el 1909, a Tarragona.

⁹⁸⁰ *Vide: La Actualidad* (Barcelona) any VI - núm. 247 (25 abril 1911), del director J. Roca i Roca, i pàgines centrals de reportatge fotogràfic (14 fotografies)

que les unien amb Tortosa. La iniciativa pública, el 5 de novembre, acabava per enllestir les dues rampes del pont nou de Tortosa.

El 1911 portà el succés de la mort de Pep González Cabanne, el 2 de maig, i el 30 d'octubre el gran homenatge a Felip Pedrell en fer els vuitanta anys: concerts, *Te Deum* a la seu, festival de jotes, cavalcada, visió dels personatges de l'òpera *Els Pirineus*, al Parc... Hi assisteixen 8000 persones i a major honor també s'organitzà un àpat en el qual se li ofería l'edició dels *Estudios Heorstáticos*, compilació d'estudis crítics i literaris sobre la seva obra i el catàleg de les seves produccions⁹⁸¹. El 14 de desembre fou una fita que acabava els grans successos del 1911: el noruec Roald Amundsen arribava al Pol Sud, i 34 dies més tard hi arribà el britànic Robert Scott.

Roquetes nomenava un nou alcalde en el primer dia de gener de 1912, Manuel Barberà Jardí que just havia d'ésser-ne fins al començament del 1916. Una de les primeres qüestions a considerar a la Sala de vora el Canal de la Dreta li arribava el 28 de febrer, quan Daniel Mangrané Escardó demanava llicència per a establir línies de distribució d'energia elèctrica, puix que tenia l'esmentat propòsit de muntar la companyia als Molins del Comte. L'empresari, el 29 de març, adreçava una sol·licitud semblant a l'Ajuntament de Tortosa, per complementar l'anterior i amb la finalitat afegida de proveir d'energia la ciutat, i el 27 juny *Mangrané i Cia.* hauran efectuat les proves de subministrament elèctric a Roquetes i a Jesús, amb bombetes de 25 w i amb bons resultats, i ho voldran fer arribar a Santa Bàrbara mentre que es proposaven regularitzar el servei el 20 d'agost a les dues poblacions i per Cap d'Any a Tortosa. A l'abril de 1911 els ciutadans comentaven quant als artistes Cesari i Víctor Cerveto que enllestien el projecte de monument a Manuel Domingo Sol que Agustí Querol havia fet per obrar a la plaça del Rastre, el qual no s'arribà a construir per haver-lo sorprès abans la mort: just llavors s'inaugurà a la plaça del Rastre⁹⁸². Temps de novetats i d'avenços tècnics que la gent seguia amb una mena de devoció, el 14 d'abril sobtava un aclaparador impacte: en plena nit el famós i immens transatlàntic "*Titànic*" havia xocat contra un *iceberg* a prop de Terranova, i s'enfonsà en 2 hores i 40 minuts, emportant-se la vida de 1513 passatgers dels 2200 que en portava, per causa de la insuficiència de barques de salvament. Tothom restà esglaiat davant d'aquesta tan tràgica i inesperada novetat.

La devoció popular, en la festivitat de la Mare de Déu de Montserrat, de tan llarga tradició en els temps, el 27 d'abril portava aquesta notícia: "*En una de les cases del Carrer Ample, avui de Gil de Federich, existia, de fa molts anys, una capelleta dedicada a la Mare de Déu de Montserrat. /Al pas del temps i havent-se fet obres a la façana on estava la capella, aquesta desapareixia encara que no la imatge que va fer cap al Museu i després a casa d'un veí./ Per raó de subsistir la devoció a la miraculosa Moreneta, entre aquests piadosos veïns sorgia la idea de renovar l'antic culte i per això han construït una nova capelleta al frontis de la casa que viu n'Agustí Miravalls, on s'ha tornat a posar la santa imatge./ Per tal de solemnitzar un acte tan bonic, el diumenge (27 abril 1912) es va ornar la capelleta amb bona cosa de flors, piadosa ofrena dels devots de la sagrada imatge, deixant-la molt il·luminada./ Pel matí s'hi va dir una missa i al tard s'hi va fer una serenata, havent-hi molta festa*". El primer cicle de l'any sembla haver-lo tancat el rei Alfonso XIII, amb la seva visita el 5 de maig per inaugurar el Canal de l'Esquerra. El rei va anar a veure la catedral i la capella de la Cinta, però també s'allargà a Roquetes per visitar l'Observatori de l'Ebre, el que tant prestigi científic aportava al país.

En començar el setembre, quan a Vilalba dels Arcs es fundava Sindicat Agrícola "El Rossinyol", a Tortosa s'acabava de muntar al nou Roser del Carrer Llarg de la Casota, al cap del pont nou, la portada de l'església vella del Roser que per tants anys havia estat veïna dels Paiols i del palau Oliver de Boteller. Una intervenció imprevista era llavors de La Canadiense, perquè el 13 de novembre estava efectuant l'extensió del cablejat elèctric pel casc urbà de Tortosa, això mentre que a Roquetes, el 24 de desembre, s'inaugurava oficialment el seu primer enllumenament elèctric, proveït per la fàbrica dels Molins del Comte, el faedor degut a la

⁹⁸¹ Se'n poden veure imatges fotogràfiques a "*Tortosa. Imatges d'un espai, d'un temps, d'una gent*", d'A.CURTO, pàgs. 198-199, amb el convit fet al palau Oliver de Boteller.

⁹⁸² L'any 1932 serà traslladat al jardí del claustre de la seu.

iniciativa de Daniel Mangrané Escardó, i se celebrà amb una cantada de cobles, per Perot, pels carrers, acompanyat per la rondalla pels carrers: just llavors sorgia aquella dita i estrofa popular: “*Roquetas ya no es Roquetas, que Roquetas es ciudad: han quitado los faroles y han puesto electricidad*”. Uns dies després, el 28, l’Ajuntament de Roquetes treia a subhasta pública el servei d’enllumenament elèctric públic, per bé que *Mangrané i Cia.* estava estenent el cablejat entre Roquetes i Ferreries mentre que es reafirmava en enllestir el subministrament dins Tortosa abans que no acabés l’any. Pels mateixos dies, el 23, s’enllestia el nou pont del tren sobre l’Ebre, d’amplada per a doble via.

A les acaballes de l’any i del següent, Roquetes tenia 785 edificis habitats i 73 accidentalment deshabitats, 31 dedicats a altres usos, 9 d’un sol pis, 26 de dos pisos i 713 de tres, amb un total de 889 edificis. La població de fet era de 4011 habitants i de dret 4022⁹⁸³. La Ravaleta o Raval d’en Cristó tenia 61 edificis habitats i 3 de desocupats, amb població de fet de 223 habitants i de dret 221. El total de la població era, doncs, de 4933 habitants de fet i 4948 de dret. El nombre d’edificis era de 1854.

El clímax cultural es manifestava en semblant efervescència i la producció editorial es preocupava per la recuperació de la història col·lectiva, pel teatre i pel progrés científic, de manera especial als obradors de la Impremta Querol: els volums més destacables de l’any van estar el tercer de les “*Espurnes de la llar*”, de Ramon Vergés Pauli, i el “*Código de las Costumbres escritas de Tortosa*” en traducció i edició crítica iniciada pel doctor Ramon Foguet i enllestida per son germà Josep.

La Canadenca acabava per pactar amb *Mangrané i Cia.* el 28 de febrer de 1913 en l’afer del subministrament elèctric, tot garantint el servei a Jesús, Roquetes i Santa Bàrbara. Al mes següent, al març, *La Canadenca* inaugurava provisionalment la central elèctrica del carrer Castelló on, per poder muntar la xemeneia calgué una impressionant bastida de 30 m. d’alçada. Llavors brillaren els llums elèctrics a l’Eixampla, als ravals de Sant Vicent i de la Creu, mentre que la dels Molins del Comte abastia el nucli vell⁹⁸⁴.

Diumenge de Rams s’organitzava a Tortosa la Copa Benet de Ciclisme que, per tal de captar visitants i escoltant l’afició creixent que hi havia al ciclisme, havia estat promoguda pel Sindicat d’Iniciatives per l’Atracció de Fotasters⁹⁸⁵. A la competició participaren deu corredors que rodaren de Tortosa a Tivenys, amb victòria final de l’esportista Germà Durán que recorregué la distància en 1 hora i 28 minuts. El mateix Sindicat havia improvisat, a l’eixampla del cementiri de Sant Llàtzer, una exhibició d’aviació, amb els cèlebres pilots L. Demazel i F. Labatut. També llavors fou quan els Miró, de Tortosa, adquiriren *El Liger*, un vaixell de vapor que cobria el trajecte Tortosa-Móra i que serà la nau que el 1915 portarà les autoritats amb motiu de l’arribada dels torpediners de l’Armada.

En aquell 1913 en el qual Igor Stravinski estrenava la “*Consagració de la primavera*” i que l’Institut d’Estudis Catalans publicava les normes ortogràfiques de la llengua catalana, Orfeó Tortosí començava a editar la revista “*Boletín del Orfeó Tortosí*” que el 1914, a l’Ateneu, es transformarà en “*La Zuda*”, la revista que s’editarà mensualment fins a 1933 tot aconseguint una de les millors aportacions culturals i socials de la regió. El bisbe Pere Rocamora donava llicència per editar una obra de Domènec Mauri en un any que seguia essent ric en edicions i de forta activitat d’Impremta Querol. L’edició més transcendent serà “*L’art d’escriure bé adquirint en una hora*”, del sacerdot i poeta Tomàs Bellpuig i a resultes de la normativa publicada per l’Institut d’Estudis Catalans, la qual obra gaudirà de moltes reedicions, i destacaren obres científiques com les de Manuel Vilar Olesa, en Medicina, Agustí Martí Forcadell, en Agricultura i abans publicat en forma d’articles a “*La Veu de Catalunya*”, de Barcelona, i a “*Libertad*” de Tortosa”, i la tesi doctoral del metge Antoni Oliveres Franquet.

A l’octubre de 1913, tanmateix, en el Congrés d’Art Cristià de Catalunya s’anunciava la preparació d’un Congrés de Litúrgia que al juliol de 1915 se celebraria a l’abadia de Santa Maria de Montserrat, sota el mòbil de realitzar a la Tarraconense les directrius renovadores de

⁹⁸³ Segons l’estudi de José Suárez de Figueroa y Cazeaux)

⁹⁸⁴ La xemeneia serà enderrocada el 1918 i l’edifici de la central el 1998 (fotos a o. c. d’A. CURTO, pàgs. 129-130.

⁹⁸⁵ Fotografia inclosa a l’o.c. d’ A. CURTO, pàgs. 230-23 i 234.

la litúrgia del sant pare Píus X i les recomanacions del seu successor Benet XV, i talment ho expressaven: “Dels documents pastorals dels nostres bisbes eixiren les finalitats del Congrés, que el Papa beneeix i encoratja; nostres Pastors seran qui llençaran entre nosaltres la sement d'aquests principis, en els quals es concentra l'ideal del Congrés de Montserrat: -I. Estendre el coneixement i fomentar la pràctica de les ordinations pontifícies sobre la Sagrada Litúrgia entre els sacerdots i el poble cristià. -II. Encaminar la devoció popular vers la vida social litúrgica, inculcant la pietat sacramental i la participació activa dels fidels en els misteris sagrats i les festes eclesiàstiques. -III. Enrobustir la unitat d'esperit dels fidels amb la jerarquia i la parròquia com elements directius de la fe i la pietat. -IV. Propagar l'amor i l'ús dels llibres litúrgics com text autèntic de l'Església en la comunicació de la vida espiritual”. Beneïda pel Sant Pare aquesta iniciativa que encoratjava, cadascuna de les diòcesis participants havia de nomenar una Junta Organitzadora Diocesana que s'encarregaria de les inscripcions i que a Tortosa presidí el canonge cabanenc Josep Ma. Bertran Bojadors amb el teòleg i professor Joan Bta. Manyà de secretari, i els vocals Manuel Beltran, mestre de cerimònies d'origen alcoià, i Tomàs Bellpuig, poeta i professor de Llatí i Humanitats al Seminari, essent Bertran el vocal a la mesa del Congrés⁹⁸⁶.

L'any 1914 començava a Tortosa amb un conflicte polític perquè en el mateix Cap d'Any hi hagué la temptativa de nomenar alcalde de Tortosa per R.O. el liberal Joan Mestre Noè, una temptativa que topà amb l'oposició republicana que aconseguí d'impedir-ho malgrat que el nomenament s'imposava el dia 9 però, això sí, amb la protecció de la Guàrdia Civil. El poble es manifestà, liderat per Marcel·lí Domingo, i al crit de “fora consums” recorregué els carrers de Tortosa, amb assalt al Cercle Liberal Dinàstic de l'11 del carrer Montcada, i incendi de les oficines dels burots. L'alcalde, sobrepasat pels fets, traspasà el poder al governador militar que declarà la llei marcial, sense pensar-s'ho gens. Els regidors republicans socialistes restaren suspesos i foragitats de la Casa de la Ciutat.

Malgrat que el fet estigués molt per sobre de la població agrícola de Roquetes, el 3 de gener hi apareixia la revista “*Ibérica*”, editada per l'Observatori de l'Ebre i després “*El Radical*”, el diari conservador que dirigia Enric Bayerri Bertomeu, convocava un concurs sota el lema “*Medios prácticos para levantar a Tortosa de su actual postración*”, i obtenia una important resposta d'autors entre els quals destacava la de Francesc Mestre Noè que feia una crida a reforçar els partits i la vida local. El fet era que el sentiment col·lectiu de decadència promovia un moviment regeneracionista impulsat per la premsa i encapçalat per Mestre. Entre les obres editades en aquell any destacava “*Les Cases dels Estudis. L'Hospital de la Santa Creu*”, de Ramon Vergés Pauli, i “*La Cruz. Sus diversas manifestaciones y aplicaciones*”, del sacerdot i periodista Josep Matamoros, ambdós impresos als obradors de Querol.

El 18 de març de 1914 van haver eleccions generals a Corts en les quals Marcel·lí Domingo fou candidat de la coalició republicana que unia els federalistes de la UFAR i els radicals, i les guanyà amb el 51,03 %. Joan Mestre dimitia i els republicans i els socialistes (Centre Obrer de Corporacions) tornaren al consistori, aconseguiren l'alcaldia per a Domènec Pinyana que amb prou feines la retindrà dos anys, puix que serà cessat en començar el 1916 i ésser nomenat Algueró alcalde per R.O. “*El Pueblo*” comentava que tan sols es tractava d'una maniobra del candidat conservador Navarrete amb vistes a les eleccions generals a Corts que llavors es convocaven per al 9 d'abril puix que, amb aquesta maniobra, esperava controlar la Casa de la Ciutat i assegurar-se l'elecció.

El 6 d'abril s'unificaven les quatre diputacions provincials catalanes per constituir la Mancomunitat de Catalunya, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba. L'entitat havia estat possible d'ençà el decret del 18 de desembre anterior que autoritzava la unió de províncies amb finalitats estrictament administratives. La Mancomunitat s'organitzà en tres òrgans fonamentals: una assemblea general sobirana que aplegava els diputats de les quatre províncies, un consell permanent que integrava el president amb vuit consellers i que constituïa una mena de govern nacional o poder executiu i la presidència. La Mancomunitat de Catalunya fou una victòria sobre els temps i sobre la política que, tot i la seva limitació, era el primer

⁹⁸⁶ Veure: PÉREZ, Òscar, a “*Vida Diocesana*”, a la pàg. 4 de l'edició del 24 de maig 2009.

autogovern català d'ençà de la conquesta espanyola del 1714. En els anys d'existència (1914-1925) l'entitat posarà les bases per a una futura autonomia i desplegarà un ample programa d'actuacions i de recuperació nacional que serà fonamental per a la Catalunya futura.

Els republicans, 9 d'abril, presentaren Marcel·lí Domingo com a candidat per Tortosa, el qui repetirà, i a Lluís Companys pel districte de Roquetes. Els republicans eren els *marcel·lineros* i llavors es presentaven a les files del Bloc Republicà Autonomista. La campanya electoral fou ben dura i amb episodis de violència: en un aldarull davant l'Hotel Siboni, on s'allotjava Navarrete (foraster o "cunero") un requetè conegut com Manyofles ferí d'un tret un republicà però la complicitat de les autoritats es demostrà des del moment que no es realitza cap detenció. Marcel·lí Domingo obtingué la victòria amb 5822 vots contra 4252 (3921 totals i 1646 a Tortosa ciutat). Lluís Companys, en canvi, no aconseguia l'escó i, tot plegat i la victòria aconseguida, el retrocés republicà esdevingué arreu de l'Estat espanyol. El cas era que els republicans estaven massa dividits i tant Domingo com "El Pueblo" no paraven de maldar per la unitat. Marcel·lí Domingo era elegit diputat a Corts el 8 de maig, i per primera vegada n'era un diputat republicà. Les eleccions legislatives se celebraren el 14 de juny i en el mateix mes, el 28 de juny, a Sarajevo, era assassinat l'arxiduc Francesc Ferran, el príncep hereu de la corona d'Àustria, posant en una màxima tensió les relacions entre Sèrbia i aquest imperi que comptava amb tot el suport d'Alemanya i que el 23 de juliol presentà als serbis un ultimàtum inacceptable. L'imperi rus, dos dies després, s'arreglerava al costat dels serbis i el 28 Àustria-Hongria declarava la guerra a Sèrbia, i en el primer dia d'agost Alemanya la declarava a Rússia i el 3 a França mentre que les seves tropes envaïen la neutral Bèlgica, el qual fet portava Anglaterra a declarar-la als alemanys el dia 4 i, amb el temps, s'hi involucraràn altres estats: Turquia (novembre) i Bulgària (1915, octubre) amb els imperis centrals, mentre que a la banda aliada se sumarà el Japó (agost, 1914), Itàlia (1915, maig), Romania (1916, agost), Portugal (1916, març), Estats Units d'Amèrica (1917, abril) i Grècia (1917, juny).

Els mòbils de la primera Guerra Mundial es trobaven en la creixença del capitalisme imperialista de la segona meitat del segle anterior, el qual havia posat en successives crisis l'equilibri de les potències europees d'ençà de la guerra franco-prusiana (1870-1871), involucrant-s'hi l'imperi britànic que trencava la seva política d'isolament. Paral·lelament, del 1904 al 1914, les potències europees cercaven una urgent reordenació mundial que imposava el desmesurat creixement de l'economia alemanya i que portà a la determinació de dos grans blocs, el franco britànic al que s'unia l'imperi tsarista i l'alemany que incloïa l'imperi austrohongarès i, en principi, amb Itàlia.

La guerra portà a primer plànol la figura del general català Josep Joffre (1852-1931), cap de l'exèrcit francès que començà per una immediata ofensiva a la Lorena. La Guerra Mundial permeté als catalans un desenvolupament industrial i uns nous mercats que impulsaren una clara creixença del país.

Mentre esdevenien aquests terribles fets, al juliol, a Tortosa, en Chavarria obria el famós cafè-restaurant *Maison Dorée*, al costat del cinema del mateix nom del carrer de l'Estació, el qual es definia com a parc d'atraccions⁹⁸⁷, i el 29 d'octubre es realitzava la immortal varadura del vapor *Anita*, construït a la foneria d'en Sales. El 15 d'agost, a Amèrica, s'inaugurava el Canal de Panamà que connectava l'Atlàntic amb el Pacífic.

Espanya no tingué altra alternativa que la neutralitat per bé que el 1915 s'obria a Catalunya i a l'Estat espanyol un període de prosperitat econòmica, d'activació de la vida política i cultural que es mantindrà fins al 1936. La guerra europea beneficià extraordinàriament Catalunya i li permetrà una nova arrencada industrial i un fort increment de les exportacions. Era l'inici d'una Barcelona cosmopolita, més europea i més moderna, on canviaven els costums i les modes, on feien cap els espies, els desertors i els que fugien del conflicte. En començar aquest ja es va produir una gran demanda exterior, tan per part dels països bel·ligerants com dels que havien perdut els proveïdors habituals, i escalava la indústria tèxtil, el sector primari, el

⁹⁸⁷ La dècada de 1920 es reformarà el local i passarà a denominar-se *Cafè Espanyol*. Després de 1939 el Cinema *Dorée* serà Cine *Goya*.

metal·lúrgic, l'energètic... L'activitat comercial catalana accedia a un moment esplendorós, singularment en el tèxtil.

Un primer efecte fou l'encariment de la vida, amb moviments socials de protesta a les ciutats més importants i els estridents luxes dels nous rics amb contractes europeus. Els negocis fàcils i els beneficis abundosos atreïen personatges dubtosos. Nous barris baixos, nova bohèmia, teatres, cabarets, cases de joc... El jazz, la cafetera automàtica, l'*American Bar* (servei automàtic de *sandwich* i cervesa) i esplendor del Paral·lel com a Tortosa el tenia el *Royal Concert*, conegut com el *Flamenco*. A Tortosa era alcalde Joaquim Homedes Espuny (1915-1917). Tortosa, en 30 anys, augmentarà la població en un 30 % i les terres de l'Ebre s'acostaran als 150.000 habitants.

Al tardet del 30 de març de 1915, dimarts sant, entraven per l'Ebre per navegar cap a Tortosa dos torpediners de l'Armada Espanyola i el 31 el torpediner 1 remuntava el riu i arribava a Tortosa, on l'esperava una immensa multitud. La ciutat i la regió vivien en l'esperança de la recuperació del port marítim i del comerç, però també de la instal·lació d'una important base naval. Uns dies després se celebrava la festa als locals de Centre del Comerç. Veïem com ho tractava la premsa local⁹⁸⁸: *El vino de honor que las sociedades reunidas de nuestra ciudad, ofrecieron, en el gran salón de fiestas del Centro del Comercio, a la oficialidad del torpedero número 1, fué, sin duda alguna, uno de los actos más solemnes, de cuantos en obsequio de los ilustres huéspedes se hicieron.*

Expléndido era el aspecto que presentaba el salón, y simpática por demás resultó la fiesta por la cordialidad y franca alegría que expresaron todos los comensales.

Al escanciar las copas, la desbordante espuma del champaña, fueron muchos y elocuentísimos los discursos que se pronunciaron, todos ellos inspirados, en el más puro patriotismo y con exquisitas frases de encomio para los agasajados.

Nos sentimos orgullosos y no podemos por menos de exteriorizar la honda simpatía y intensa satisfacción que nos causó, ver allí reunidos, personificándose en un mismo ideal, a elementos de tan diferentes opiniones y antagónicos partidos que, olvidando torpes odios de bandería, unieron en fraternal abrazo para laborar en pro del país el magno proyecto del puerto de refugio de Tortosa.

El segon dia de Pasqua, el 5 d'abril (?) a les 10 h, davant d'una gran gentada, se'n tornava el Torpediner n. 1 després d'una estada de sis dies. L'abril era temps d'eleccions i els republicans les guanyaren per 4000 vots sobre els 540 dels monàrquics que foren escombrats.

El 6 de maig de 1915 Marcel·lí Domingo encapçalava el document fundacional del Bloc Republicà Autonomista, seguit per Francesc Layret, Gabriel Alomar i altres, amb la voluntat de cercar el reconeixement de la personalitat catalana, l'autonomia de Catalunya dins la República federal espanyola segons el programa que havia elaborat Pi i Margall. Domingo, diputat a Corts, de fet passava a ésser el cap d'una proposta política d'abast nacional amb objectiu estatal. Sense deixar d'ésser regidor de l'Ajuntament de Tortosa passava a dirigir el prestigiós diari barceloní *La Publicitat*, també sense deixar d'escriure a prestigioses revistes de Barcelona i de Madrid i, també, als rotatius tortosins. Al Congrés de diputats aconseguia una partida per a la cultura catalana i l'Institut d'Estudis Catalans, en sessió del 2 de gener de 1915, acordava traslladar-li un calorós vot de gràcies, i talment li ho comunicava el seu president Antoni Rubió i Lluch i el seu secretari Eugeni d'Ors.

Restava constància d'una forta riuada en el mes de maig i que sol recordar una ben difosa fotografia amb una barca de remes que avança entre el carrer de la Llotja i el d'en Carbó mentre que les fangoses aigües corrien pel carrer Montcada⁹⁸⁹, fins al Seminari. Llavors, al juny, quan Itàlia declarava la guerra a l'imperi austro-hongarès, la premsa tortosina manifestava l'increment de treballs sobre el port fluvial, sobre un port-refugi a l'Ebre, amb un número extraordinari de *La Zuda* a l'agost, amb articles que seguïen al setembre. Per si tot aquest

⁹⁸⁸ Correspon al nostre comentari a "Cent anys de crònica de Tortosa des del Centre del Comerç", (Tortosa, 2001). Podeu consultar: *La Zuda* (Tortosa) 26 (30.abril.1915), pàgs. 74-75.- Per l'avarada del vapor "Anita" vegeu el nostre estudi *Dellà lo Pont de Barques*, pàgs. 150 i ss.

⁹⁸⁹ V.: MIRAVALL, R., 1997, pàg. 157.

moviment entusiàstic fos encara poc, les drassanes tortosines de Sales procedien el 27-28 d'octubre a l'avarada i festa del vapor *Anita*, amb un ressò internacional⁹⁹⁰.

Al juny havia pres possessió el nou alcalde Rafael Alemany i el moment també portava l'augment del prestigi científic internacional de la revista *Ibèrica*, editada a l'Observatori de l'Ebre, l'augment de l'activitat de Francesc Mestre Noè i la notícia de l'increment de visites d'orfeons d'arreu de Catalunya.

El 1915 l'Església celebrava una altra conferència episcopal i fou l'any en el qual, a Tivissa, els pagesos s'enfrontaren a la Guàrdia Civil i a Tortosa, on la Casa de la Ciutat es traslladà a l'edifici que fou Hospital de la Santa Creu, Domènec Pinyana perdia l'alcaldia al cap de dos anys d'exercir-la, puix que ara cessat en començar el 1916 i ésser nomenat alcalde per R.O. n'Algueró: en el 1916-18 l'Ajuntament estava format per 16 republicans i 9 monàrquics. El 1915, tanmateix, es constituïa l'empresa *Hispano Fuente En Segures* pel transport d'estiuejants al famós Balneari de la Font d'En Segures, a Benassal⁹⁹¹.

Potser que el Congrés de Litúrgia fou, en l'àmbit eclesiàstic, l'esdeveniment de major relleu i transcendència: anunciat a l'octubre de 1913 en el Congrés d'Art Cristià de Catalunya i posat l'escenari a l'abadia de Montserrat, la Junta Organitzadora Diocesana del bisbat de Tortosa havia anat realitzant la seva tasca de llavors ençà. La presidència havia integrat tots els bisbes de la Tarraconense, amb l'abat Antoni Ma. Marcet, i tots participaren amb un parlament sobre una qüestió especialitzada, llevat del bisbe Rocamora, de Tortosa, el qui sembla ésser que no hi assistí per raó de la seva salut i per l'avançada edat, puix que tenia 83 anys⁹⁹². El Congrés havia estat dividit en tres seccions especialitzades: Estudis històrics, Gregorianisme i Ministeris sacerdotals. Segons la guia del Congrés la d'Estudis històrics tingué mossèn Bertran de sotapresident i els comentaristes es referiren a l'èxit de convocatòria, d'assistència i d'orientació, amb conclusions acceptades, aprovades i publicades per tots els bisbes en els corresponents butlletins oficials de les diòcesis. El fet sembla ésser, però, que l'alta jerarquia tortosina no va voler avançar més i "que les iniciatives de reforma i d'impuls quedaren en mans dels sectors més progressistes i arrelats de la clerecia, arrengrats al voltant de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta (1918)".

L'afer de la llengua catalana era l'altre tema candent i Mestre comentava⁹⁹³ en aquell mateix 1915 que el bisbe, "inspirant-se en l'esperit de tradició tortosina i en la greu responsabilitat de son sagrat ministeri, ha manat que en la pròpia llengua s'ensenyi la Doctrina en tota l'ampla Diòcesis que tan dignament governa", malgrat que en el *Boletín Oficial Eclesiàstico de Tortosa* de l'anterior mes de gener del mateix any es disposés en tal matèria però sense entrar en el tema de la llengua.

El 1916 també s'encetava amb el nomenament del nou alcalde de Roquetes, Ramon Bages Curto, que des d'aquell 1 de gener ho havia d'estar fins al mateix dia del 1920. A les eleccions legislatives del 9 d'abril de 1916 el Bloc Republicà Autonomista es presentava a Barcelona, Vilanova i la Geltrú i Tortosa amb Marcel·lí Domingo, mentre que per Roquetes encapçalava la llista Lluís Companys, el futur president de la Generalitat de Catalunya. M. Domingo era seguit per la totalitat de les tendències progressistes tortosines i féu una intensa campanya per tots els pobles: en un *meeting* arribà a reunir set mil persones. En un ordre pràctic i havent aconseguit la desaparició de la taxa sobre els consums, el seu discurs apuntava a la redempció dels censos però li calia conquerir l'acta de diputat perquè tenia a sobre una trentena de processos. Les dretes, combatent-lo, s'havien agrupat a l'entorn d'Unió Tortosina, encapçalada per l'ex-diputat maurista Adolfo Navarrete, però també afrontaven la duresa de la campanya electoral, la qual comportava una constant agitació ciutadana que àdhuc permetia accions violentes com l'esdevinguda amb motiu de l'arribada del candidat monàrquic, quan es van començar a disparar trets i dues persones resultaren ferides, havent

⁹⁹⁰ A 1924 serà propietat de Sebastià Albacar Nicolau, el que li farà reformes (supressió de pales i instal·lació de motor semi-diesel i una part del pont). Quedarà inactiu el 1929 i s'enfonsarà en la riuada de 1937.

⁹⁹¹ El 1925 arribarà a Tortosa, on establirà la seu principal. Així s'inicia un servei regular a la Vall-de-roures amb cotxes Hispano-suiça.

⁹⁹² Veure: PÉREZ, Òscar, a "Vida Diocesana", a la pàg. 4 de l'edició de 21 de juny i 9 d'agost de 2009.

⁹⁹³ MESTRE i NOÈ, F., a *Giripigues tortosines*.

d'intervenir la Guàrdia Civil. A l'arribada de l'ex-diputat Adolfo Navarrete l'esperaven els amics, a l'Estació, on incidiren els republicans i tot acabà amb un avalot.

Domingo seguia utilitzant *El Pueblo* com a portaveu. La dreta tortosina els definia com *chusma marcelinera* o *l'hampa* des del seu periòdic *Diario de Tortosa*. Irrespectuosos els uns amb els altres, la passió es manifestava preferentment al carrer, al treball, a les entitats i associacions, amb la major grolleria i menyspreu. Domingo, però, derrotava el candidat monàrquic i renovava l'acta de diputat. *Los payeses tortosinos han engañado a sus dueños*, deia la premsa tradicionalista sense pensar, potser, que a Roquetes esdevingué derrotat Lluís Companys amb la victòria de Kindelán. La desfeta de l'esquerra a Barcelona acabava per portar els republicans a una trobada a Lleida, amb voluntat d'agrupament per "la unitat de les forces de la democràcia nacionalista". Domingo n'estava al davant, deixant la direcció de *La Publicidad* i passava a dirigir *La Lucha*, on publicava punyents articles.

En el primer dia de maig se celebrà un *meeting* multitudinari al Balneari d'en Porcar, en el qual es reivindicava la jornada de vuit hores. Domingo no hi va poder ésser i hi transmetia una adhesió des de Madrid. Per aquells dies "El Pueblo" es planyia per la repressió dels empresaris i comerciants contra treballadors que s'havien manifestat republicans quan les eleccions. Al llarg de l'any i començament de 1917 hi haurà molta activitat política de republicans i socialistes. Aleshores el moviment cultural tortosí creava al mateix mes de maig l'Ateneu de Tortosa, al palau Oliver de Boteller que popularment es coneixia com Casa Villòria, i el 29 de juliol es fundava l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle, encara que sembla haver-se consolidat a l'octubre, i el 23 de novembre es fundava el Seminari Menor de Sant Josep que fusionava l'Escola Apostòlica de la Província d'Aragó (amb seu i fundada a Gandia el 1906) i la de Veruela (Saragossa, 1912)⁹⁹⁴, o sigui que amb aquella denominació la Casa de Sant Josep esdevenia col·legi per a joves aspirants a la Companyia i, a l'Observatori de l'Ebre, el 1916 es traslladaren a Barcelona les facultats de Filosofia i de Teologia de la Companyia de Jesús, amb el Laboratori Químic i l'Institut Biològic obert el 1908 per Jaume Pujiula que esdevindran l'Institut Químic de Sarrià. Tanmateix, fou l'any de l'enderrocament Casa Sopa, propietat de Daniel Nivera a la Plaça d'Alfonso, on els Germans de les Escoles Cristianes havien fundat el Col·legi, per tal d'iniciar l'obra de la Clínica de Sabater al mateix espai, regentada pels germans Primitiu i Secundi⁹⁹⁵.

El 1916 fou l'any del triomf de la Lliga Regionalista de Catalunya, però també de la vaga general de 24 hores, de l'aliança revolucionària entre UGT i CNT, de la retirada política del tortosí Josep de Suelves-Montserrat que el 1918 serà nomenat senador per designació reial i l'any, també, que Impremta Querol editava "*El Real Monasterio de Santa María de Benifazá*" de Marian Galindo. Frederic Pastor i Lluís, altrament, al febrer havia recuperat la direcció del Museu.

En la nit de Reis de 1917, com tots els anys, començaven a Centre del Comerç els balls de Carnaval encara que la societat afectava la situació, la conflictivitat laboral per raó de l'increment del cost de la vida per imposicions de la guerra europea, talment com la manca de subsistències i les majors exigències de rendibilitat als assalariats. El Govern tancava les Corts Generals el 26 de febrer. Un dels motius sembla ésser el d'evitar el debat que M. Domingo havia demanat al Comte de Romanones sobre el Marroc, amenaçant Domingo a treure documents compromesos per al president del Govern. El 21 i 22 d'abril de 1917 es fundava el Partit Republicà Català, encapçalat per Marcel·lí Domingo i seguit per Lluís Companys, August Pi i Sunyer, Francesc Layret i altres destacats polítics d'esquerra: s'adreçava als sectors obrers i populars i reclamava la plena autonomia de Catalunya en un estat espanyol republicà i una estructura federal segons els canons de Pi i Margall. Llavors, el 7 de juny i com a resposta al fet que el 6 d'abril un submarí alemany torpedinés, per les aigües d'Irlanda, el transatlàntic britànic "*Lusitania*" que portà la mort a de 1198 persones, que els Estats Units d'Amèrica declaressin la guerra a Alemanya. L'entrada a la guerra dels Estats Units

⁹⁹⁴ A Jesús només restava la Casa d'Exercicis que sobreviuria fins al 1932. El Seminari es mantindrà a l'Observatori fins a la dissolució de la Companyia de Jesús i es tornarà a obrir el 10 d'octubre de 1942.

⁹⁹⁵ Vegeu fotografies a l'o. c. d' A.CURTO, pàg. 183, i dels metges a la 180)

d'Amèrica, militarment i econòmica, definia la creixent crisi que arribava a Espanya el 1917. L'augment de preus superà la puja de salaris i els productes bàsics de primera necessitat començaren a fallar i provocaren un important problema d'abastament. El 16 de juny ja hi havia un nou Govern, sota la presidència del conservador Eduardo Dato, i a Madrid els republicans i socialistes publicaven un manifest unitari, amb destacada participació de Marcel·lí Domingo.

El Senat i el Congrés estaven tancats. A Barcelona s'havia instal·lat la seu de les *Juntas Militares de Defensa*, les quals aplegaven la totalitat del moviment reivindicatiu de l'oficialitat de l'exèrcit espanyol. A Barcelona, a l'agost, moria el president de la Mancomunitat de Catalunya, Enric Prat de la Riba, i en l'eufòria econòmica de la burgesia catalana a conseqüència de la guerra mundial, la Lliga Regionalista convocava una reunió de diputats i senadors per al 5 de juliol, l'Assemblea de Parlamentaris Catalans. Marcel·lí Domingo es va assentar al costat de Francesc Macià. Els assembleistes es reafirmaren en la fretura d'un nou marc constitucional i de l'autonomia catalana que calia generalitzar arreu de l'Estat: l'assemblea fou dissolta per la policia, en un context tens i amb l'exèrcit mobilitzat pel Govern, i veurem com Domingo publicarà l'article "*Soldados*" que els incitava a la desobediència i a no actuar contra els manifestants, i se suspengueren les garanties constitucionals, i es restablí la censura i es tancaven alguns rotatius. La resposta fou la indignació generalitzada i els comerços, botigues i bars, respongueren tancant les portes en manifestació de radical protesta.

A Tortosa, el 26 de juliol es destituïa Mingo Pinyana com alcalde i es nomenava Joan Bta. Foguet per R.O. advocat i militant del partit liberal⁹⁹⁶. Els regidors republicans signaren un manifest d'oposició al nou alcalde, tot recordant les fites assolides com ara la supressió dels Consums i l'assimilació de Tortosa a capital de província en matèria d'hisenda, en no haver de pagar el "*cupo de consumos*"; així mateix es feia referència a l'acord de l'Assemblea de Parlamentaris de Barcelona demanant la supressió dels alcaldes de Reial Ordre.

Hi hagué una forta crispació política a la ciutat, agreujada curiosament per una batuda als locals de prostitució on s'hi va veure involucrat algun personatge significatiu dels sectors més conservadors. Amb tot, augmentava arreu del país el malestar obrer per l'encariment de la vida, conseqüència de l'impacte econòmic de la I Guerra Mundial, el qual malestar es feia evident a Tortosa i coincidí significativament amb un anunci a l'òrgan de la coalició republicana socialista d'una cooperativa de consum, organitzada pel Centre Obrer de Corporacions. Llavors, el 6 d'agost, Marcel·lí Domingo vivia aquests dies com un esclat revolucionari i ho reflectia avui en un article a "*El Pueblo*" on, davant la crisi de la monarquia i la mobilització obrera, donava per feta la imminent proclamació de la República.

Cambó i Lerroux fracassaren quant a una entesa amb les *Juntas Militares de Defensa*, mentre que Domingo i Macià mantingueren converses amb els sindicalistes. Domingo, però, es planyia d'una progressiva i excessiva tendència esquerrana, potser que esdevinguda a partir dels contactes amb Àngel Pestanya, Salvador Seguí (el Noi del Sucre) i el tortosí Rafel Vidiella, capdavanters de la CNT. Just en aquell moment, derivant del conflicte ferroviari de València, Domingo publicava el famós article *Soldados*, amb un ressò imprevisible i causant un impacte sense precedents: aquell 13 d'agost esclatava la vaga general revolucionària d'UGT-CNT, a Barcelona, i Domingo era detingut a la tarda del 15, tancat al vaixell "Princesa de Asturias", fins al 5 de novembre, essent insultat, vexat i amenaçat pels militars espanyols i posada la seva vida en perill. Entre les moltes personalitats que el visitaren, es féu notar la processó de tortosins mentre que es generalitzaven les protestes que encapçalaven els mateixos diputats i senadors, personalitats i entitats de Tortosa, personatges públics i particulars, dretes i esquerres que reclamaven la violada immunitat parlamentària.

En això que un daltabaix estava a punt d'esdevenir, de juny a octubre: les contradiccions del sistema socioeconòmic en l'àmbit imperial rus, en la darrera dècada del segle anterior, i entre aquell i el sistema polític dels tsars. Al març de 1917 (segons el calendari gregorià) esclatava la Revolució de Febrer que portava a abdicar el tsar Nicolau II i, segons el mateix calendari, al novembre esclatava la Revolució d'Octubre que permetia que els bolxevics s'empararessin del poder. L'exèrcit rus sofria reiterades derrotes davant els exèrcits

⁹⁹⁶ Dimitirà el 10 d'octubre, essent substituït per Joaquim Argelaga i després per Antoni de Ramon, els que també fracassaran

alemanys i austro-hongaresos i la fallida econòmica havia completat l'enfonsada. Al desembre de 1916 l'odiat monjo Grigorij Jefimovič Navykh "Rasputín" havia estat assassinat a Petrograd per un grup de monàrquics encara que això no calmà del tot el descontentament de la burgesia i de la massa treballadora, i al gener i al febrer es feia ben difícil l'obtenció de queviures, el comerç s'enfonsava, la indústria estava mancada de matèries primeres i l'atur creixia vertiginosament. La del 27 de febrer fou un a gran manifestació a Petrograd i d'ençà que s'assistia a un reguerall de vagues i de manifestacions que esdevingueren polítiques, amb la demanda de l'acabament de la guerra i el foragitament del tsar. Els fets es repetiren a Moscou i arreu de l'imperi però el conflicte no parava de créixer, talment com el caos polític i Nicolau II acabà per abdicar en la nit del 16 al 17, a favor de son germà Miquel que no es féu càrrec del poder. Una teòrica república, desconnectada del poble, competia amb diversos soviets que encapçalava el de Petrograd i s'enfrontava visceralment amb la burgesia que també s'oposava a la noblesa i el govern cercà victòries militars per consolidar el govern liberal, amb l'ajornament de les reformes reclamades fins que no es convoqués una nova дума. El debat polític i social vivava el foc entre la propietat agrària i els camperols, entre el proletariat i la burgesia quan els alemanys, el 16 d'abril, permetien la presència de Vladimir Il'ič Ul'janov, el revolucionari i teòric marxista conegut com Lenin (1870-1924) i del qui foren arreu acceptades les seves "tesis d'abril" a la conferència del 7 de maig. L'imperialisme i bel·licisme que es mantenia al poder acollia més representació revolucionària en un nou govern que durà de maig a juliol, amb un ocasional suport a la dreta que s'estava acostant als bolxevics. Els soviets s'aplegaven en congrés realitzat del 16 de juny al 7 de juliol i es mostraren disposats a prendre el poder en detriment de la república burgesa i al darrer de juny es complicava la situació d'enfrontament. L'ofensiva militar fracassà, les "jornades de juliol" foren de revolta que desfermà la persecució dels bolxevics i l'escapada de Lenin però res no canvià la situació de desfeta. Aleksandr Fodorovič Kerenskij (1881-1970) pactava amb liberals i soviets per formar un nou govern el 5 d'agost, just quan se celebrà el sisè congrés del partit bolxevic per ratificar-se en l'acabament de la guerra, la nacionalització de la terra, de la banca, de la indústria... i el propòsit contrarevolucionari del govern en la conferència del 25 d'agost esdevingué un fracàs, talment com el cop de força del general Kornilov. Les mesures adoptades per un Kerenskij que havia perdut la confiança de tothom el portaven a l'enfrontament creixent amb els bolxevics. Lenin tornava el 20 d'octubre i es determinà per al començ de novembre la insurrecció armada i esclatà el vespre del 6 de novembre, per les milícies bolxevics, amb soldats i mariners, sense trobar gaire resistència i emparant-se de tot Petrograd: en la mateixa nit del 7 al 8 s'obria el segon congrés dels soviets, amb majoria bolxevic, que assumí tots els poders i que en la darrera sessió, del 8 al 9 aprovava l'acabament de la guerra i l'expropiació de les grans propietats, i formà un nou govern o consell de comissaris del poble que presidí Lenin en una unanimitat bolxevic que iniciava el primer règim socialista⁹⁹⁷.

En aquell estiu es rebel·laven les Juntetes Militars de Defensa, l'Assemblea de Parlamentaris, a Barcelona, i el socialisme inspirava la vaga general revolucionària que féu trontollar el sistema i l'estabilitat monàrquica espanyola. La societat espanyola es presentava plena de reptes molt difícils de resoldre. L'Ajuntament celebrava les festes de la Cinta i per l'octubre l'Ajuntament cercava participació en l'obra d'una Plaça de Toros mitjançant accions de 500 pessetes.

L'Ateneu, paral·lelament, començava l'any 1917 amb 280 socis (transeünts i residents) i l'acabava amb 318, com a veritable mostra de creixença atribuïble a la seva intensa activitat, però destacant els actes tendents al foment dels estudis de recerca, de divulgació i històrics, reflectits a la seva revista *La Zuda*. La creixent relació amb l'Ateneu era beneficiosa per a l'entitat, o més bé enriquidora. Resultat de la política cultural de la Mancomunitat de Catalunya, en aquest moment cal destacar també la tasca de l'Institut d'Estudis Catalans a Tortosa, havent destacat a investigar a l'Arxiu del Capítol de la Seu tres eminents intel·lectuals: Antoni Rubió, son fill Jordi Rubió i Ramon d'Alòs. L'anuari de l'IEC corresponent al 1913-1914, altrament, feia

⁹⁹⁷ Hem seguit els estudis de Manuel ARRANZ.

un elogi dels treballs històrics que Frederic Pastor i Lluís, director del Museu-arxiu de la Ciutat, havia publicat a la premsa tortosina. L'Ateneu passarà al 1919 als 460 socis.

Les publicacions que informaven en aquests anys presentaven Tortosa com una ciutat amb una diòcesi eclesiàstica que ocupava la històrica demarcació territorial, salvatgement trossejada entre les províncies espanyoles de Tarragona, Lleida, Terol i Castelló, organitzada en 12 arxiprestats i 11 auxiliaries que conformaven les 172 parròquies, havent d'afegir la presència de 31 convents. En el Ram de Guerra es feia constar la dependència a la Capitania General de Catalunya i a la de València, i es disposava d'un batalló d'infanteria i era cap de districte marítim i cap de partit judicial. En el caire agrícola es posava de relleu la producció olivarera perquè era el centre de contractació més important i amb exportacions d'oli a França, Itàlia, arreu de l'Europa del nord amb Alemanya com a veritable centre, per bé que també a l'Amèrica central i del sud, encara que també destacava la producció de l'arròs que se situava en segon lloc a nivell d'estat espanyol; en el comerç la ciutat també se situava entre les primeres d'Espanya, la qual cosa explicava la presència de tantes sucursals bancàries, i a tot això s'afegia un comerç urbà que presentava un àmbit regional que s'ajustava a la vella diòcesi romana; la indústria es feia notar amb el relleu de les seves foneries, serradores, pasta, ciment, ceràmiques, tèxtil, oli i sansa, en maquinària diversa que anava de la construcció naval i d'enginyers a la reparació. Triomfaven, altrament, els que comercialitzaven el vi, l'oli i la taronja i es comentava quant a l'ús dels tramvies i del telèfon, amb la importància que es donava a l'electrificació general de la ciutat. Tampoc no s'obviaven enclavaments científics com l'Observatori de l'Ebre i l'Institut Antipalúdic, i obres culturals com la de l'Ateneu i la revista *La Zuda*. En el marc variat dels costums del moment es feia notar la vulgaritat imperant i l'actitud xarona, l'afició a la sarsuela i a les curses de braus, i d'una burgesia espanyolitzada que gaudia d'uns anys daurats i que es pensava viure immersa en la felicitat, i es deleraven *verbenas* al so de l'*organillo* i s'ostentaven mantons de Manila, poder econòmic veritable o fingit, i les influents relacions, tot plegat emergint de l'orgull puix que les "aparences" eren socialment essencials, així com l'interès per tot allò que portés el segell de la cultura, sovint amb la història i la música com a senyera, sempre sens oblidar les titulacions socials autoassignades. Els problemes socials era evident que es mantenien malgrat l'esforç hipòcrita dels polítics i d'un escampall de demagogs, pedants i, veritablement, d'ignorants que anaven de savis, tot plegat en un ambient d'industrialització creixent i un contrast escandalós entre les famílies benestants i les masses proletàries que mai no veien millorar el benestar i que el seu deler àcrata els feia somniar amb la revolució: el fet era que els polítics paraven ben poc esment en els problemes socials, com en els sanitaris i en l'ensenyament, i que fallaven els mecanismes polítics i que el desastre de Cuba i de Filipines seguia essent l'arrelat referent.

El 1917 fou l'any en què Willem de Sitter (1872-1934) intuïa l'expansió de l'univers a partir de les equacions d'Einstein i que l'Església promulgava el codi de Dret Canònic.

El 5 de novembre, quan a Petrogard esclatava la insurrecció armada, a Espanya queia el govern conservador i el liberal García Prieto formava nou govern el dia 3. El barceloní Felip Rodés, advocat de Marcel·lí Domingo, era nomenat ministre i afavoria la seva immediata llibertat, la qual aconseguia el dia 7, amb la de Lluís Companys. El dia 7 Domingo publicava un abrandat article i tornava a escriure a *La Lucha* però tot seguit, amb Companys i Layret, tornava a la seva Tortosa en un viatge amb ferrocarril que esdevingué gloriós a cada estació, on era esperat per masses populars. Al tren ja no s'hi cabia, anava farcit de gent, i per la carretera de Tortosa els cotxes formaven una inacabable caravana. A Tortosa l'esperava una gernació, amb un entusiasme que convertia la ciutat en una immensa festa.

L'arribada a l'estació de Tortosa fou apoteòsica. Marcel·lí Domingo hagué de passar sota un arc triomfal al carrer Cervantes en el qual s'havia emprat aquella frase del dramaturg Àngel Guimerà: *A Jesús que torna*. Pels balcons rajaven els domassos i les dones li tiraven flors, arreu penjaven banderoles amb la seva fotografia i les bandes de música no es cansaven de tocar *La Marsellesa*. Seguit d'aquella gentada, a Remolins els adreçava un discurs i a la tarda acabava l'estada amb una visita al local del Centre d'Unió Republicana... Aquest esdeveniment, per la seva importància i resposta massiva, tan sols serà superat en el futur 6 d'octubre de 1934, sota la presidència de Lluís Companys. Tortosa i el seu territori estricte

vibraren al llarg d'aquells dies, impressionats per la tornada i presència de Domingo, i l'11 de novembre hi hagueren unes noves eleccions municipals en les quals Domènec Pinyana encapçalà la candidatura republicano-socialista i les guanyà per 3.367 vots davant els 895 dels monàrquics, i el 8 de desembre Barcelona feia un homenatge a Domingo en el qual milers de persones aplaudiren l'entrada de la bandera de Tortosa: a la paraula del batlle tortosí Domènec Pinyana Homedes seguí la de Layret i la de Companys, amb una cloenda de suport solidari amb l'empresonat Joan Comorera, el director accidental del periòdic tortosí *El Pueblo*.

Seguiren altres homenatges que acabaren per situar Marcel·lí Domingo com a símbol de l'oposició monàrquica, justificant el fet que en poques setmanes s'agrupava al seu entorn tot el moviment popular d'esquerra, ja sigui en l'àmbit català com en l'espanyol. A les acaballes de l'any es feia evident el seu lideratge al cap de l'esquerra catalana i espanyola, però en un sentit gairebé mític, delirant: fou el millor any de la seva vida política.

La manca d'articles al mercat esdevé un veritable problema el 1918, per raons econòmiques i de proveïments, amb increment de preus i reajustaments en tots els sectors. Políticament i social, el 1918 començava amb les eleccions legislatives del 24 de febrer. Marcel·lí Domingo es presentava a l'ensens per Tortosa i per Barcelona en les eleccions generals del primer de març. La dreta tortosina, a l'entorn d'Unió de Dretes, presentà el maurista J. M. Soler Planer, amb el suport dels liberals... però albirant la derrota es retirà i, a corre-cuita, es presentà el carlí Joaquim Ferrer Ferrer: 415 paperetes correspongueren a vots en blanc, la dreta obtenia 471 vots i Marcel·lí Domingo n'aconseguia 6355, el 87'95 %, encara que només votà el 48'62 %, o sigui que deixaren de votar prop de set mil persones. A Barcelona el panorama era ben diferent: la Lliga estava ben situada, però també el republicanisme, el socialisme i el nacionalisme, i Domingo també triomfà. Llavors era president del Partit Republicà Català, on hi havien Layret i Companys, i en guanyar les dues actes renuncià a la de Barcelona. Els marcel·liners, de la mà del seu líder i amb el PRC entraven en una etapa de forta identificació obrera i sindical, a "*El Pueblo*" sovintejaven els articles de defensa de la revolució soviètica i fins i tot el PRC s'adscivia a la Tercera Internacional.

En l'àmbit catòlic es mantenia una resposta sindical i en aquest moment, el primer dia de maig, es fundava el Sindicat Catòlic Agrícola i de Crèdit, a la Galera. I el dia 17, a Ascó, el Sindicat Agrícola Catòlic "Beat-màrtir Pere Sanç", i el 18 de setembre serà el Sindicat Agrícola Sant Isidre, de Bot. A Tortosa, al mes de juny, nasqué la revista bimestral *Germanor*, de deu pàgines i amb un format de 17 x 25 cm, editada per Associació d'Antics Alumnes del Col·legi de Sant Pere Apòstol, de la Salle, i de transcendent acció social i cultura. S'imprimia a Impremta Moderna d'Algueró & Bages i es mantindrà durant la dictadura de Primo de Rivera i els primers temps de la II República, en un bilingüisme progressiu. Els devots a la Mare de Déu es trobaren, llavors, amb la bona nova de la d'indulgència plenària "*toties quoties*" que concedia el sant pare Benet XV als que visitessin la capella de la Cinta en el dia de la festa.

La societat restà perplexa quan s'assabentà que el 17 de juliol, a l'imperi rus, havia estat executat el tsar Nicolau II i la seva família per disposició del Consell d'Ekaterinburg. La dinastia havia governat Rússia d'ençà del 1613.

El primer dia de juliol l'Ateneu havia proposat a les entitats l'organització dels Jocs Florals de la Nostra Parla, a celebrar per la Cinta, tot invitant a elegir un tema i a dotar un premi, malgrat que el projecte fou suspès i les aportacions es destinaren a un certamen de fotografia del mateix Ateneu. A les festes transcorregueren normalment, amb el *Coso y Batalla de Flores* que tant seguiment tenien, així com amb la Festa Veneciana, il·luminació de carrers i balcons, amb balls que portaven animació i alegria arreu de la ciutat.

En el mateix setembre tornava la censura política sobre la premsa, seguida per les detencions. L'Ajuntament de Tortosa, però, el 5 d'octubre manifestava el seu agraïment a Domingo per la tramesa d'una senyera de Catalunya, destinada a un pal situat a la façana de la Casa de la Ciutat, a la plaça dels Estudis.

Era, llavors, el moment que acabava la I Guerra Mundial: l'11 de novembre se signava l'armistici i Catalunya ho celebrava com si fos una victòria nacional: representava el triomf dels aliats sobre la monarquia germanòfila. Domingo, del Senat estant, demanava la destitució del rei i una "autonomia integral" de Catalunya. L'endemà mateix, el dia 16, es presentava a J. Puig

i Cadafalch, president de la Mancomunitat, el resultat d'una enquesta realitzada per l'Escola de Funcionaris als ajuntaments que, de fet, representaven el 98 % del cens demogràfic, amb el resultat de manifestar-se partidaris de l'autonomia. Francesc Macià, mentrestant, reclamava la independència i el mateix Francesc Cambó manifestava que "el nacionalisme català és un fet biològic". Tot plegat feia que es nomenés una comissió mixta Mancomunitat-parlamentaris per redactar un projecte de bases per a un estatut d'autonomia. Domingo encapçalà la delegació catalana que anà a Madrid, el dia 28, per lliurar el projecte al president del Govern. La gent els aclamava a cada estació que el tren passava, una gent que comprenia que l'objectiu era la Catalunya Gran, o sigui, els Països Catalans... A Madrid només trobaren indiferència, aparent però perquè en el fons sorgia l'amenaça d'un altre atac armat d'Espanya contra Catalunya. Títllats de separatistes, de voler desfer *la sacrosanta unidad de España*, restà ben clar a tothom que l'alternativa republicana esdevenia l'única sortida política. No es podia evitar que augmentés la tensió, però, i a Barcelona s'arribava a enfrontaments entre ciutadans i forces de l'ordre públic. La Mancomunitat s'avingué a rebre un consell de parlamentaris amb Domingo de portaveu, i Domingo féu una proposta revolucionària que no obtingué resultats pràctics però enfortí més l'entesa entre republicans i nacionalistes. Francesc Cambó esdevenia ministre espanyol de Foment.

L'empenta popular del catalanisme era conseqüència de l'agitació existent i del sostingut menyspreu dels espanyols per Catalunya, el qual sentiment justifica les actituds que mantindrà la mateixa Mancomunitat i el fet de presentar un Estatut d'Autonomia. L'Església catalana sofria, de molts temps ençà, una opressió i paralizació semblant, de manera que també se li feia fracassar un altre concili que havia convocat a Tarragona l'arquebisbe Antolín López Peláez.

Entre el 1915 i el 1921 els articles alimentaris havien pujat un 80 % quant als preus d'abans de la guerra. El cost de la vida dels treballadors s'havia incrementat en un 50 % des de 1914 a 1919, i la major part de la població obrera seguia cobrant els mateixos salaris de l'any 1914. A això cal afegir l'epidèmia de tifus de 1914 i la mortal grip de 1918. En aquell any es realitzà a Sants el congrés de la Confederació Regional del Treball de Catalunya.

Com a conseqüència d'una impugnació presentada per un ciutadà contra el resultat de les darreres eleccions municipals i de ben segur que animada pels monàrquics, a les darreries de l'any era suspès en les seves funcions l'alcalde Domènec Pinyana i els tretze regidors republicans, del total de 25 que formaven la corporació. Es tornava a nomenar un alcalde per RO que sembla ésser que fou Josep Toran o Antoni de Ramon.

Tortosa tingué un mal cap d'any, sotmesa com estava a una pesta. El 1918 fou el de l'edició de l'obra teatral de Josep Besora, de la biografia de Teodor González que editava Francesc Mestre, de la inauguració del bust d'Agustí Querol en un espai del Parc i el de la decisió municipal de donar el nom de Teodor González al carrer de la Unió, entre la ciutat històrica i l'Eixample, com més endavant ho farà amb el mateix Parc. L'Ateneu seguia marcant el ritme cultural del territori i informava que al llarg de l'any havia intercanviat la revista *La Zuda* amb 52 revistes i 8 periòdics nacionals, estatals i europeus, i que havia ofert 6 conferències, 5 espectacles artístics amb 5 concerts musicals, una exposició de fotografia i deu excursions culturals. La seva biblioteca disposava de 548 llibres, havia organitzat el Nadal del Pobre i un grup de quaranta nois constituïen els *boy scouts*.

El 25 de gener de 1919 l'assemblea d'ajuntaments catalans, per aclaparadora majoria, aprovava el projecte de bases per a un estatut d'autonomia que havia elaborat la referida comissió mixta. La batalla, llavors, continuà a Madrid encara que a Catalunya es convocava un referèndum per l'afer nacionalista: el 27 de febrer, just quan la cambra havia de votar la proposta catalana, el comte de Romanones suspenia les sessions de les Corts per la vaga de la Canadencia⁹⁹⁸ i, doncs, s'interrompia el procés autonòmic català.

Entre el 1919 i el 1923, a Catalunya i especialment a Barcelona, s'obria una greu lluita social que enfrontava sindicalistes de la CNT i grups armats dels Sindicats Lliures, la Patronal i les forces de l'ordre. El balanç final fou de més de 200 assassinats. La CNT preveia una nova

⁹⁹⁸ La vaga de la Canadencia comportarà l'establiment de la jornada laboral de 8 hores.

situació social a l'Europa de la postguerra, a imitació de la bolxevic, mentre que la guerra havia mantingut una situació especial que comportà una minva de la flexibilitat de la patronal.

Les unions de sectors catòlics es mantenia constant, de manera que el primer dia de l'any es constituïa el Sindicat Agrícola Sant Julià, a Alfara de Castles, i el 28 de gener es creava el Sindicat Agrícola Catòlic d'Amposta, i el 23 de febrer es fundava Caixa Rural Catòlica, a Tortosa, amb 40 socis. A Darmós, tanmateix, l'1 de setembre naixia el Sindicat Agrícola Catòlic.

El 5 de febrer de 1919, l'acomiadament d'uns treballadors de les oficines de *La Canadencia-Riegos y Fuerza del Ebro* obria el pitjor conflicte social del moviment obrer català, puix que immediatament s'hi implicà el camp tèxtil, es tallava el subministrament d'electricitat, els militars s'emparen de la fàbrica, se censurava la premsa i es declarava l'estat de guerra. Dirigia la vaga el Sindicat Únic de l'Aigua, Gas i Electricitat. El 70 % de les fàbriques de Barcelona hagueren de reduir el funcionament. Llavors s'afegiren a la vaga els tramviàries i eren empresonats 3000 obrers. Al cap d'un mes de vaga, la Canadencia acceptava la jornada laboral de vuit hores i un augment de sou. Però la vaga recomençava el 24 de març, perquè no s'havia alliberat la totalitat dels obrers empresonats, i tornà l'estat de guerra. S'estengué cap a Girona, i 200 delegats eren empresonats. La patronal determinà una línia dura entre els empresaris i passar a l'acció. A l'estiu hi havien uns 15.000 obrers empresonats però CNT seguia resistint. Això portava a la guerra de classes. Al novembre la patronal decidia combatre els sindicats i portà un *lock-out* (tancament de fàbriques) que durà dues setmanes i afectà 200.000 obrers. La CNT no ho va poder suportar.

L'Ajuntament republicà es fotografiava el 7 d'abril, en el curs de la festa que l'aplegà. S'havia arribat a la convocatòria d'eleccions legislatives, a Corts, per al 6 de juny sense garanties constitucionals. Marcel·lí Domingo es mantenia com a *leader* de les esquerres però tenia el problema del tancament del periòdic *El Pueblo*, sense possibilitat d'establir contacte periodístic amb l'electorat. A Barcelona deixà de publicar-se "*La Lucha*", diari republicà dirigit per Domingo amb l'ajut de Layret i Companys i el sentiment col·lectiu de decadència havia fet que es promogués un moviment regeneracionista a la premsa tortosina, encapçalat per Marcel·lí Domingo i els republicans... Domingo tornà a triomfar, malgrat tot, amb un 57,24 % dels vots i derrotant el candidat dretà Diego de León Núñez-Robles que tenia el suport d'Unió de Dretes i d'Unió Monàrquica Nacional. El radicalisme que havia emprès el PRC anava en augment i Domingo que hi estava en desacord s'allunyà del partit, poc temps després, per passar a recórrer la major part dels estats europeus.

Aquell fou l'any de l'organització de la Federació Patronal de Catalunya, de la III Internacional i de la Societat de Nacions, i en aquell 28 de juny se signà el Tractat de Versalles, amb dures i deshonroses condicions de pau per a Alemanya que comportaven mutilacions territorials i innumbrables limitacions, tot posant les bases per a una futura guerra mundial.

El 1919 fou ric en edicions i només a la Impremta Querol apareixien "*Las hazañas de Marcelino Domingo y las peripecias de un alcalde de Real Orden*", de Joan Baptista Foguet, i el sacerdot i teòleg i activista Joan Baptista Manyà imprimia "*Conferència inaugural de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta*", i Joan Abril Guanyavents "*La diabetes i la soja. Experiències i observacions referents a dita malaltia i procediments usats ab èxit per a defensar-se'n, ab unes breus notícies referents al cultiu i aplicacions de la soja*" i, tanmateix, una altra obra de Joan Alcoverro i "*Bajo el sol de Filipinas*", poemes de Ramiro Garcia de Palomar

Al tombant de la dècada s'impulsaren diferents infraestructures viàries importants, com el ferrocarril elèctric Tortosa-La Cava, el de la Val de Zafán o la carretera Tortosa-Garcia: hi hagué consciència del paper de les comunicacions en el desenvolupament econòmic. Malgrat la permanent sensació de crisi sobrevivia una constant voluntat regeneracionista i els més conservadors mantenien una voluntat de tortosinisme de cultureta i de provincialisme que emmarcava la dependència d'Espanya.

El 1920 la ciutat tenia 32.662 habitants (15.852 homes i 16.809 dones) i en el primer dia de gener es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Josep Blanch Blanch, per ésser-ne fins a l'1 d'abril 1920 que es nomenarà Josep Gisbert Barberà, amb mandat previst fins a l'1 d'octubre de

1923. Roquetes tenia, llavors, una important indústria de la fusta, de fabricació de mitges i mitjons, una cooperativa d'oli de pinyolada, una fàbrica d'alcohol i de derivats, i una altra de sabó, molt important i amb 126 obrers.

Marcel·lí Domingo pronunciava una conferència a l'Ateneu de Tortosa el 24 de gener, havent deixat l'escó de diputat, amb un gran escàndol a Madrid per aquest fet i mentre que el PRC iniciava la davallada que era el començament d'una llarga agonia. La nova junta de Centre del Comerç proposava una obre col·lectiva als artistes Moisès, Cerveto, Bages, Marquès i Lleixà i establia un procés unitari i una línia de treball que en el pròxim futur trobarà una acollida i una consegüent acció.

Els sants pares Píus X i després Benet XV havien recomanat una pronunciació universal per al llatí litúrgic, en acció o senyal d'unitat catòlica. No feia gaire que havia acabat el Congrés Litúrgic de 1915 quan el monestir de Montserrat introduïa la pronúncia romana recomanada per l'Església, encara que el Capítol de la Seu de Tortosa ho havia fet abans i, de fet, havia estat el primer a complir aquestes disposicions malgrat que, just per això, s'iniciaven controvèrsies quant a la pronunciació d'algunes grafies llatines. El canonge i filòleg menorquí Antoni Ma. Alcover, el 1908, responia per escrit una consulta del canonge i poeta tortosí Tomàs Bellpuig quant a com calia "pronunciar certs sons llatins" per part dels catalans. Bellpuig editava més tard un article de premsa en el qual afirmava que "els catalans havien de pronunciar a la catalana, i no a la castellana" i això feia que el diari "*Correo Ibérico*" publicàs un anònim que rebatia l'opinió del canonge per afegir que "*tal vez tenga la culpa la prestigiosa autoridad de algún maestro insular que transmite sus lecciones por la posta*", en clara referència a mossèn Alcover⁹⁹⁹.

La Cúria s'havia mantingut ben bé absent malgrat que la corda es tibava d'ençà del Congrés de 1915 i llavors, a les acaballes de gener de 1920, en el si del Capítol de la Seu s'obria una agra disputa per raó de la fonètica que ocultava la veritable raó política que també es divorciava dels criteris de la Santa Seu i de les conclusions unànimes del Congrés de 1915. Els detractors de les disposicions romanes i dels congressistes montserratins titllaven de separatista i de *risible* la pronúncia recomanada, i seguien llavors uns enfrontaments personals que portaren a la suspensió a *divinis* durant una setmana del canonge Josep Ma. Bertran, de Cabanes, i l'expulsió dels professors del Seminari Joan Bta. Manyà, gandesà, el tortosí Tomàs Bellpuig, Rossend Cucala que procedia d'Alcalà de Xivert i Joaquim Manyà que era germà del primer i, a més a més, es destituïa del càrrec de director del Col·legi de Sant Lluís Gonçaga el canonge arxiprest Manuel Rius, de la Vila-reial. Cal afegir que algunes d'aquestes decisions foren adoptades pel canonge Antonio Martínez, degà de la seu, mentre el bisbe estava a Castelló en visita pastoral per bé que cal afegir, també, que la tornada del bisbe Rocamora no calmà els ànims i es mantingueren els determinis del degà. Manyà escriurà, més endavant, que Rocamora "no era anticatalà, però sí que n'eren els que l'envoltaven i l'influeïen" i, amb un to benivolent, sempre comentarà als amics "que era un vellet de més de noranta anys, dominat pels del seu entorn".

L'efervescència cultural tortosina es detecta des de caires ben diversos. Un altre de significatiu fou l'acció que principalment desenvoluparen els sacerdots-intel·lectuals Joan Bta. Manyà i Tomàs Bellpuig, jove teòleg i escriptor el primer i jove poeta verdaguerià el segon: el 25 de març de 1920, al Teatre del Balneari, realitzaven uns memorables Jocs Florals sota l'organització de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta, en els quals participà el floret de les lletres tortosines. Era, altrament, una manifestació d'acció eclesial de tendència catalana i popular en oposició a una Església tortosina d'autoritarisme àulic que romania ancorada en el segle anterior, afalagadora de la classe social més benestant, políticament compromesa amb l'imperialisme espanyol, amb la dreta espanyolista més radical, la que just va combatre Marcel·lí Domingo amb el seu dur discurs anticlerical. L'enfrontament entre alguns sacerdots catalanistes amb la majoria espanyolista generarà problemes constants i represàlies episcopals, atacs a la llengua i la cultura catalana, escàndols arreu de les terres catalanes i la

⁹⁹⁹ Veure: PÉREZ, Òscar a "*Vida Diocesana*", a la pàg. 4 de l'edició de 5 de juliol de 2009.

intervenció de destacats intel·lectuals tortosins. A l'Església, de fet, també es reflectia la situació existent al carrer.

La política repressiva espanyola s'incrementava cada cop més. El nou govern aplicava una política dura al gener del 1920, suspenia les garanties constitucionals, clausurava els sindicats i detenia més de 100 sindicalistes destacats. Llavors es creà el Sindicat Lliure anticenetista, uns sindicats lliures a sou de la patronal començaren a actuar els per tal d'atacar els cenetistes, pistolers sota les ordres d'alguns patrons. Els patrons optaren per pagar més sou als obrers no sindicats. 1920-22 foren els anys del pistolisme en els quals el governador militar Martínez Anido aplicà una duríssima repressió anticenetista, coneguda com la "*lei de fugues*", que facultava les forces de l'ordre a disparar contra els detinguts en cas de fuga.

La col·laboració amb l'Ateneu havia incrementat la voluntat cultural de Centre del Comerç, l'havia relacionat més directament amb l'ànima de la ciutat i amb aquells que la conreaven, el qual fet s'unia a les intervencions socials i al creixent protagonisme que adquirien els directius de l'associació, no gens gratuït en un ambient d'apassionament polític, de lluita pel poder i de polèmiques periodístiques. Potser que una relativa entesa política venia a possibilitar aquesta creixent relació -caldria estudiar-ho tot pensant en la dreta local i la Lliga Regionalista- que justificaria una política cultural fonamentada en les directrius marcades per Prat de la Riba i desenvolupades des de la Mancomunitat de Catalunya. La qüestió era que Centre del Comerç també aportava per l'organització d'un cicle de conferències sobre la navegació a l'Ebre que estava iniciant l'Ateneu i s'acorda una digna resposta a la possible visita d'una Comissió d'Aragó, entre les quals destacava el 25 de juny la de l'enginyer Manuel Lorenzo Pardo al Teatre Principal, amb conclusions que informaran la naixent Confederació Hidrogràfica de l'Ebre sobre aquest pla, i el mateix Ateneu de Tortosa creava una secció de música i cant sota la direcció de Salvador Domingo¹⁰⁰⁰. La revista *La Zuda* dedicava a l'Ebre una edició extraordinària de juny-juliol, amb un ample reportatge de fotografies pintades. A l'agost, però, tornava Marcel·lí Domingo i pronuncia una conferència al Teatre Principal. L'exposició d'art que es presentà d'ençà del 4 de setembre al saló de Centre del Comerç, en la qual incidien els pintors tortosins de les darreres dècades, fou memorable i certament transcendent: Casanovas, Marquès, Cerveto (Antoni), Dolz, Gendre, Cardona, Escudé, Ferrer, Alemany, Garcia, Bages, Lleixà, Cerveto (Ricard), Beguer, Ballester, Mangrané, Lasplazas, Arnal, Sallés i Rovira, i escultures de Querol, Cerveto, Rebarter y Alemany, entre molts altres.

Al novembre de 1920, a Barcelona, van haver 22 obrers i patrons assassinats. A finals del mes s'havien fet 36 detencions de dirigents sindicalistes: un fou l'advocat i regidor barceloní Lluís Companys i un altre el Noi del Sucre, líder dels treballadors. Layret era assassinat el dia 30, just quan anava a Sitges per reunir-se amb Marcel·lí Domingo. Aquest havia passat a viure a Barcelona per bé que visitava regularment Tortosa, això fins que en els temps següents calgué que passés a Madrid la major part de mesos i, doncs, el creixent allunyament geogràfic el portà a l'allunyament inevitable dels problemes catalans.

Les eleccions legislatives es convocaren per al 19 de desembre de 1920 i Marcel·lí Domingo ho tingué ben malament: Layret mort, Companys a la presó, el periòdic *La Lucha* desaparegut, *El Pueblo* suspès, el projecte del PRC sense consolidar... la competència de la Federació Democràtica Nacionalista de Francesc Macià ho acabava d'arrodonir. Les forces conservadores tortosines, davant la possibilitat de guanyar l'esquerra, es van llançar a fons. El poble s'abocava a les esquerres i a l'anarquisme, amb un creixent anticlericalisme per raó d'existir un hipòcrita clericalisme dels conservadors, amb un cristianisme fet a mida que perjudicava de fort l'Església. El pacte del segle XIX entre l'Església i l'Estat conservador o ultradretà havia posat la institució eclesiàstica en una posició perillosa que esdevenia antisocial i els ultres i l'extrema dreta, amb el militarisme i l'imperialisme espanyol, maquiavèl·licament utilitzaven la indefensa Església com a paraigua, hi situaven la seva gent de confiança i manipulaven ideològicament la bona fe de molts sacerdots.

A l'Ajuntament de Tortosa els republicans ocupaven totes les regidories, llevat d'una, però el Govern espanyol havia tornat a imposar un alcalde de Reial Ordre. Els regidors

¹⁰⁰⁰ Vide fotografia a o. c. d' A.CURTO, pàg. 174.

republicans havien ocupat la Casa de la Ciutat amb la intenció d'impedir la presa de possessió. El Govern, llavors, els bandejà i foren substituïts per regidors interins. Aquests fets autoritaris van deixar molt alt el nivell de crispació ciutadana, però els forts recursos de la dreta imposaren aquesta mesura. L'antimarcel·linisme es féu més dur, ofensiu, insultant, groller... La situació de gran inferioritat portà Marcel·lí Domingo a la derrota electoral, encara que fos per pocs vots, permetent que el caciquisme es tornés a situar al poder que havia perdut el 1914, sense poder-lo recuperar. El cas fou que de 1919 a 1923 els republicanosocialistes tingueren moltes dificultats: perdien el control de l'Ajuntament, Domingo perdia les eleccions generals del 1920 davant el candidat monàrquic Martínez Villar, per 4.743 vots davant 4,937, sense que prosperés la impugnació que presentaren. El clímax era de forta repressió i els ànims no podien estar més encesos. *El Pueblo* no es va poder publicar durant la major part del temps i el 1921 calgué editar-lo a Vinaròs, on hi havia un batlle republicà.

L'any 1920 va estar el de la vaga general a Espanya i el de la transformació en Partit Comunista Espanyol de la Federació de Joventuts Comunistes, també el de la persecució religiosa a la Unió Soviètica i quan el Comitè Central del Partit del Congrés de l'Índia aprovà el programa de Ghandi de lluita no violenta contra Anglaterra, i quan el congrés americà rebutjà l'entrada dels Estats Units d'Amèrica a la societat de nacions. Ramon Vergés Pauli editava llavors a Impremta Querol "*Poesies tortosines*", el jesuïta i científic Ricard Cirera era rellevat per Lluís Rodés en la direcció de l'Observatori de l'Ebre i, en un daltabaix, esdevenia la fallida del Banc de Barcelona que derivava en la del Banc de Tortosa.

La nevada del 29 de desembre no fou mantell que cobrís els greus problemes que afectaven la societat i el país.

L'Església catalana, fortament controlada per l'Estat mitjançant l'espanyola, havia celebrat conferències provincials per no poder celebrar concilis, i cal recordar les de 1892, 1900 i 1911. El 1915 es realitzava un altre Concili Provincial Tarraconense i el bon resultat havia fet pensar a celebrar un concili provincial per tal d'adaptar Catalunya al Codi de Dret Canònic de 1917; i un altre el 1918, tanmateix, encara que s'adverteix que en aquest any el convocava l'arquebisbe Antolín López Peláez, amb la frustració com a resultat¹⁰⁰¹, i així seguia la conferència de 1921: aquesta primera reunió de l'episcopat català que aconseguia el cardenal Francesc Vidal i Barraquer se celebrava a Barcelona del 17 al 20 de gener i el procés serà interromput per la dictadura militar de Primo de Rivera, d'ençà del el cop d'estat del 1923.

L'episcopat català, des de 1919, estava presidit pel cardenal Vidal i Barraquer que exercirà una influència palesa i notòria que s'incrementarà el els temps de la Dictadura Militar (1923-1930), "quan defensarà decididament la llibertat de l'Església i mantingué, amb la resta dels bisbes de la Tarraconense, el català com a llengua normal de la predicació i de la catequesi. Fou aquesta actitud lliure i independent el que el faria topar amb la segona Dictadura".

Mentrestant, però, per la seva edat el bisbe Rocamora, era manipulat pels seus curials de confiança, anticatalans actius, i el 1921 creava un greu conflicte que, mitjançant Francesc Mestre Noè, portava el poble cristià a transmetre al nunci apostòlic Federico Tedeschini el cèlebre memorial on s'esposaven les *causes de la decadència del prestigi de l'autoritat del Sr. Bisbe en la diòcesi de Tortosa, l'estat del Capítol i la persecució a la Llengua Catalana*, pel conflicte que esclatava l'any anterior i que obligava el nunci a anar a Tortosa. L'afer desembocava, com hem vist, a l'expulsió del Dr. Manyà i d'altres professors del Seminari Diocesà, per decisió episcopal, augmentant després el nombre de represaliats i acabant per intervenir-hi l'arquebisbe Vidal i Barraquer, l'aleshores ministre Francesc Cambó o Oriol Anguera de Sojo per la Unió Jurídica Catalana, les quals actuacions esperonaren l'inici d'un reguerall de protestes arreu del país per part de les principals institucions culturals i polítiques, sempre condemnant l'actitud antisocial i política del bisbe tortosí i dels seus àulics. Des del bisbat de Tortosa, davant la magnitud de l'escàndol, encara es plantà cara amb un manifest¹⁰⁰²

¹⁰⁰¹ RAVENTÓS, a o.c. pàg. 130-131.

¹⁰⁰² MIRAVALL, 2003, pàg. 464-465.

titulat *Una campanya contra el Obispo de Tortosa*. El cop d'estat del general Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, donarà la raó als àulics, farà callar el poble tortosí i la catalanitat, i impedirà qualsevol organització de l'Església catalana.

Seguiran en la conferència de 1921 les de 1923 i 1928 però cal advertir que el projecte de concili s'abandonarà el 1929, encara que es prendrà la decisió d'imprimir un Apèndix Tarraconense al Ritual Romà, el qual sortirà el 1934, i que de 1921 a 1936 l'arquebisbe Vidal i Barraquer impulsarà la celebració de nombroses conferències episcopals.

En les darreres dècades es detecta una voluntat creixent de promoció del laïcat, el que de sempre havia estat relativament al marge i que es començarà aleshores a considerar un complement de l'acció dels eclesiàstics. La prou debatuda acció catòlica que apuntava a la incorporació dels laics acabava per ésser impulsada i estructurada el 1922 per Píus XI amb l'encíclica *Ubi Arcano* tot adoptant la denominació Acció Catòlica que, d'antuvi, cercava la incorporació de tots els moviments congregacionistes i centres diocesans, encara que sense gaire èxit. No cobrirà els objectius desitjats la reorganització del cardenal Enric Reig en el 1926, i tampoc la voluntat coordinadora dels bisbes de la Tarraconense segons llur acord, del 25 de maig de 1931, puix que no podia trobar un arrelament a Catalunya per raó de la seva centralització espanyola i voluntat dirigista. Una altra cosa seran algunes organitzacions paraeclesiàstiques de base genuïnament catalana, com la Federació de Joves Cristians de Catalunya o FJC i definida popularment com "fejocistes", la qual partia de diversos moviments europeus i que a Tortosa encapçalaren personalitats com Joan Bta. Manyà i Tomàs Bellpuig, després paralitzada per la guerra i més tard aniquilada pel franquisme per causa del seu catalanisme i per tal de propulsar Acció Catòlica; o les Congregacions Marianes que promogueren els jesuïtes, amb una organització que esdevindrà catalano-balear i que adquiriren a la diòcesi un veritable potencial per sempre mantingut, com és el cas de la parròquia de Roquetes, potser que per actuar-hi de manera molt directa des del convent i l'Observatori. A la diòcesi també té una relativa projecció l'Obra dels Exercicis Parroquials que creaven el 1922 els jesuïtes d'ençà els Exercicis Espirituals de sant Ignasi de Leiola, amb un organisme central interdiocesà que tenia reunions anyals a Manresa, Montserrat, Solsona i altres des de 1923.

En el sector de la llengua catalana cal destacar la lletra que el sacerdot i filòleg Antoni Ma. Alcover escrivia a Ciutat de Mallorca el 5 de maig de 1922, adreçada a l'escriptor Enric Bayerrí i en resposta a consultes fetes: "Amich estimat! En mon poder la seva de 20 d'abril que no arribà a mans meves fins pochs dies ha, perque era a pobles de l'interior de l'illa, escollanthi la llengua. Molt m'alegr de que l'hagen fet director de l'Arxiu Municipal. Bona idea és posar una *Academia d'Història i Llengua Tortosina*, si ha de servir per estudiar a fondo dita història i dita llengua. ¡El tortosí com a *llengua oficial* de tal Acadèmia! Molt bé, mentres siga lo *Tortosí* no deslligat de la tradició, sino intimament unit a les edats passades. ¿Quina llengua literària hi ha en el mon que preszindesca de la tradició i se limiti a escriure just així com se pronuncia en el moment actual? Cap n'hi ha ni n'hi ha haguda may. No, no poc admetre això d'escriure *ven, tenin, demun* per *vent, tenint, demunt*. Deixin de pronunciar tal -t final, pero no deixin d'escriurela. Escriguin el *Tortosí* així com l'escrivien els tortosins del sigle XIV i XV, regularizant una mica mes l'ortografia de clavò, no arreconantla ni tallant lo lligam que els uneix ab aquelles generacions tan glorioses.- No, no es fassen esclaus may de Barcelona ni dels *Instituters*, pero no reneguin tampoch dels seus antepassats, els tortosins dels passats sigles. Siguem tradicionalistes no just de boca, sino de fets. Els nostres antepassats no ho sabien tot, però sabien molt. No rebutgem lo que ells sabien; no fassem la barbaritat de donarlos per beneys que no sabessen que's pescaven. ¡Ay de la generació que se baralla ab les generacions anteriors i no vol res d'elles! / Me consideraré molt honrat si me fan President Honorari de l'Acadèmia en projecte. / Son afectíssim / Antoni Mª Alcover, pre."

L'esport començava a tenir una presència que creixia així com passava el temps i al març la secció esportiva de l'Ateneu inaugurava un camp de *football* a la Casota, davant el taller de Sales, enfrontant-se amb l'Ibèria FC. El 1916-1917 s'havien començat a formar els equips, seccions de tota mena d'associacions (socials, religioses, polítiques) i se celebraven competicions entre l'Ateneu, Cercle Tradicionalista, Patronat Escolar-obrer de la Sagrada

Família... El sotrac social el causava el greu avalot a Roquetes, el 28 d'abril, però l'empresa de subministrament elèctric era la Pich, de Barcelona, i no *Riegos y Fuerza del Ebro* que es coneixia com la *Canadiense*: la indignació popular sorgia de quan es pretengué a tallar els cables conductors i, en canvi, l'avalot anava contra la casa Pich. Després, el 22 de juliol, els alcaldes de les poblacions afectades per la paralització de l'obra del ferrocarril de Val de Zafán es reunien a Gandesa, segurament sense saber, encara, els esdeveniments del dia abans, el 21, quant al desastre esdevingut a l'Annual: l'acció militar del 21 de juliol de 1921 a la posició d'Anouâl, al nord del Marroc, en la qual les tropes espanyoles es precipitaren devers Alhucemas i foren desfetes per les del cadí Mohamed ibn 'Abd al-Qrim (1882-1963), amb 4000 morts i una desordenada retirada que permeté una veritable matança de soldats espanyols i l'acostament dels marroquins a Melilla. Apareixerà com a responsable el rei Alfonso XIII que havia encoratjat l'operació i la cerca de responsabilitats portarà el cop d'estat de Primo de Rivera el 1923.

La crisi social a Catalunya i el fracàs de la guerra al Marroc acceleraven el procés de degradació d'un règim parlamentari corrupte que portarà a la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929) que serà el principi de la fi del sistema restauracionista. La situació internacional s'havia complicat el 1918, amb el final de la guerra i el triomf del moviment comunista a l'imperi rus en l'any anterior: aleshores s'obria una crisi econòmica que coincidia amb l'increment de la lluita social i la consegüent repressió. Per si la guerra no havia fet pocs estralls o per si la crisi no afectés prou durament, el 1920 començava la persecució religiosa als països que havien estat incorporats a l'imperi dels tsars de Rússia, el qual es consolidava un altre cop com Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. Llavors esdevenia una greu crisi industrial en l'àmbit del decadent imperi espanyol, abocat a una rabiosa fase conservacionista, una crisi que portava a l'atur el 50% dels obrers metal·lúrgics, que permetia la creació del retir obrer i que comportava la consolidació del Partit Comunista d'Espanya a partir de la fusió de les dues faccions comunistes. Irlanda, sota el domini britànic, sortia aleshores de l'Ulster.

L'Ajuntament de Tortosa donava el nom de Plaça de la Cinta el 1921, a la que es coneixia com Plaça de la Catedral o de la Seu o de l'Olivera, i l'Ajuntament de Roquetes inaugurava l'Escorxaria Municipal, essent alcalde Josep Gisbert Barberà (1920-1923). El Congrés de Diputats aprovava el projecte de creació d'un tren de via estreta Tortosa-La Cava el 27 d'octubre, a partir de la concessió sol·licitada per la companyia Zoppeti-Cendra, Sociedad Regular Colectiva, dedicada al comerç de l'arròs: el ministre Argüelles signava el 1922 la R.O. per l'immediat començament de l'obra del ferrocarril de Val-de-Zafán, en un any marcat per la mort a Barcelona, el 20 d'agost, del musicòleg Felip Pedrell, el qui era enterrat al cementiri de Sant Gervasi amb sa filla Carme. L'any portava novetats com la promulgació de la Llei d'Accidents de Treball, la Conferència Nacional Catalana, la fundació d'Estat Català per Francesc Macià, la creació de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) o Unió Soviètica, la pujada al poder italià de Benito Mussolini i la implantació del feixisme, això quan mossèn Josep Matamoros editava a Impremta Querol "*Historia de mi pueblo. Alcanar*" i quan el diari tradicionalista "*El Correo de Tortosa*" proposava la creació d'una Acadèmia d'Història de la Llengua Tortosina i, tanmateix, quan s'editava la "*Breu instrucció de la Doctrina Cristiana*".

L'any vinent, el 1923, es realitzava el primer congrés de la Unió de Rabassaires, la qual ja comptava amb 20.000 afiliats, i es fundava Unió Socialista de Catalunya i sacsejava Barcelona una vaga general de transports i, a més a més, els pistolers assassinaven Salvador Seguí i Francesc Comas. L'Església tarraconense, per la seva part, realitzava una nova conferència provincial i insistia en la preparació d'un concili provincial Tarraconense per bé que l'Església dertosenca aconseguia, el 6 de maig, que el sant pare Pius XI autoritzés la celebració d'una missa a les 12 de la nit a la capella de la Cinta. Un problema de fons afectava, però, l'ànim urbà i rural: el 18 de març es comentava que des d'octubre de 1922 no havia caigut una gota de pluja i en tal dia es feia una processó, amb ferrocarril i cotxes per als desplaçaments de l'Aldea a Tortosa, i amb bons resultats¹⁰⁰³: "*Es de notar (...) que según nota*

¹⁰⁰³ Fotografies novament impreses a l'o. c. d'A. CURTO, pàgs. 211-212.

del Observatorio del Ebro hasta las 8 del 21 habían caído 21 mm de agua. El día 23 ya se consideraba remediada la necesidad’.

En aquell 1923 que Francesc Mestre Noè imprimia a Querol “*Biografia de D. Josep A. Santigosa i Vestratén: escultor, metge i pintor*”, i que Ramon Vergés Pauli hi editava a “*Fullas de la història de la santa Cinta: lo miracle de la bomba*”, i que Gonçal Ibars hi publicava “*El pantano de Ulldecona*” i que Jacint Albiol Mateu reeditava “*Manual del practicante de farmacia*”, el 19 d’abril moria l’escriptor i director del Museu en Frederic Pastor Lluís. Just era l’any en el qual, el 23 d’abril, en la Festa de Sant Jordi, per coincidir amb la data de la mort de Miguel de Cervantes, uns llibreters de Barcelona creaven la Festa del Llibre. L’abril, aleshores, conclouïa el dia 29 a l’entorn de les eleccions legislatives.

La relativa normalitat, de llavors ençà, passava per la inesperada notícia del 14 de juny, quan el tramvia 5 de Tortosa a Roquetes, en el seu darrer viatge de les 12 h, descarrilava per causa de trencar-se l’eix de les rodes del darrera, als Quatre Camins, sense cap altra conseqüència que no fos la dels molt nombrosos passatgers que hagueren d’acabar a peu el trajecte. Al setembre, quan es formava l’Associació de la Premsa de Tortosa, per Francesc Mestre Noè que en passà a ésser el primer president, quan a Barcelona s’inaugurava l’altar de la Mare de Déu de la Cinta a l’església del Pi, a despesa d’en Roc Vérges i sa muller Consol d’Avilés Arnau, potser que la gent mai no haguera caigut en la possibilitat d’allò que portava la premsa del 13 de setembre: la premsa local de confessió monàrquica anunciava el “*pronunciamiento*” (cop d’estat) del general Miguel Primo de Rivera y Orbaneja, el Marquès d’Estella (1870-1930), cap d’una conspiració militar que aspirava a salvar el país “dels professionals de la política”. El “*Correo de Tortosa*” comentava que “*las autoridades*” i valuosos elements de la ciutat s’havien presentat al Govern Militar per oferir-se a l’autoritat del “*señor Comandante*”. La Dictadura militar (1923-1930) esdevindria la persecució de la catalanitat més senzilla i popular, així com el rebot de la radicalització del nacionalisme català en desaparèixer la via parlamentària: ambdues tendències havien motivat el cop d’estat (separatisme i terrorisme, la situació a l’Àfrica i el moment econòmic) perquè en el darrer segle i mig les “*militarades*” i les dictadures eren la resposta al catalanisme i als problemes. El 19 de setembre “*El Correo de Tortosa*” publicava una nota de l’alcaldia per desmentir allò publicat a diferents mitjans dient que havia hagut una afluença inusual d’empleats municipals a l’Ajuntament i que no sabien on posar-los, i en el ple municipal, presidit per l’alcalde Antoni de Ramon, acordava de felicitar el “*golpista*” Marquès d’Estella i manifestar-li la seva adhesió al règim: hi votaren en contra els republicans i es negaren a parlar en espanyol talment com se’ls exigia, amb l’afegit que Ramon Franquet digué que no era per catalanisme sinó perquè se sentia ciutadà del món. Després es difondrà la notícia de què només s’oposaven a felicitar Primo de Rivera puix que la seva minoria acatava el nou règim i el poder constituït, encara que la comèdia feta no serví de res. En el primer dia d’octubre es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Ramon Bages Curto, que en serà fins al 4 de desembre de 1924 i a l’endemà, en el dia 2, el “*golpista*” i dictador general Primo de Rivera destituïa tots els ajuntaments i les diputacions democràtiques i deixava sense contingut la Mancomunitat de Catalunya. Els regidors foren substituïts per “vocals associats” nomenats pel govern i aquests triaven l’alcalde per votació secreta. Llavors prenia possessió el nou consistori, essent nomenat alcalde Primitivo Ayuso, exdiputat a Corts i president de la Cambra Agrícola, encara que uns pocs mesos després es nomenà un nou consistori, presidit per Antoni Llorca Jornet, format per rendistes, petits empresaris, comerciants i funcionaris. La premsa local deixa veure, altrament, una activitat lleu del Centre Obrer de Corporacions, això degut a la relativa tolerància que gaudia UGT en la Dictadura, sense reivindicacions o mobilitzacions com abans. El 18 de novembre, sobre tot, es difonia als quatre vents el decret de Repressió del Separatisme.

Cal recordar que transcorrien els denominats *feliços 20*, els de la llei seca americana i el *charleston*, els de la dictadura de Primo de Rivera, d’anticatalanisme visceral des dels conceptes espanyolistes del segle XIX i del conservadorisme imperial espanyol més aferrissat, intransigent i clos al món exterior, de la brillant gestió de l’alcalde conservador Joaquim Bau, de l’anticlericalisme, d’una Tortosa que mantingué el creixement i la urbanització, d’envigoriment de l’opció republicana i socialista que encapçalà la figura cabdal de Marcel·lí Domingo, d’unes

línies d'actuació que portarà a la II República i a la reinstauració de la Generalitat de Catalunya, a l'abandonament del catalanisme per part de la dreta i a menar-lo des de l'esquerra, com a patrimoni del poble i objectiu de futur.

Tortosa, en aquell 1923, també havia vist cremar, amb prou feines en mitja hora, l'edifici del Balneari d'en Porcar, majoritàriament bastit de fusta, i havia fet remodelacions urbanes com el trasllat de la Creu de la croera de Rambla de Catalunya (Carrer Major de les Ferreries) i carrer del Comerç, tornada a obrar a la vora del riu, davant l'accés al Pont de la Cinta¹⁰⁰⁴.

L'any següent, el 1924, a Bèlgica es fundava la JOC però hi hagué altres esdeveniments transcendentals, com foren la mort, a Gorki, del revolucionari Vladimir Il'íç Lenin, fundador de la Unió Soviètica, nascut a Simbirsk el 1870, o la consolidació del feixisme a Itàlia. A l'estat espanyol la dictadura procedia a la detenció dels màxims dirigents de la CNT, la qual passà a la clandestinitat, i en un any en el qual mossèn Tomàs Bellpuig editava a Querol "*Soldats de Crist: episodi tràgic en un acte i en vers*", es fundava Ràdio Barcelona i, a Tortosa, el sentiment col·lectiu de decadència promovia un moviment regeneracionista a la premsa tortosina, llavors encapçalat pel monàrquic Joaquim Bau Nolla que s'alineava en les rengles del Marquès d'Estella.

La societat havia estat sobtadament deturada per la força dels fets, per la repressió i l'ombra de les armes alçades, amb successos que podien tenir una importància per bé que, davant la situació en contrarestaven altres, com podia ésser el que el 15 de febrer la societat Zopetti-Cendra SRC es transformés en companyia de Ferrocarrils Econòmics SA. (FESA), amb un capital social d'un milió de pessetes (afer Carrilet). Al març, però, per raó de l'obsessiva repressió a tot allò tingut per catalanista, l'exili havia resultat d'ésser el camí de molts. Polítics exiliats a Ginebra havien presentat al febrer passat una apel·lació a la Societat de Nacions, amb la voluntat d'internacionalitzar el problema, i també es reclamava la independència. La dictadura de Primo de Rivera substituïa el president Puig Cadafalch per Alfons Sala, dirigent d'*Unión Monàrquica Nacional*, que en fou fins a la supressió definitiva de l'ens, en virtut d'una disposició del 20 de març de 1925. L'Església donà suport a la Dictadura Militar quant a la repressió a practicar a Catalunya i, encara, el 1929 i a petició del dictador espanyol el Vaticà publicarà cinc decrets amb diverses prohibicions, des de no confessar en català fins a no parlar de Catalunya als seminaris.

En el mateix mes de març, el dia 30, organitzada pel Consell Local dels Exploradors d'Espanya es realitzava la Festa de l'Arbre, amb la participació que superava els 1500 alumnes de les escoles públiques i privades: potser que s'aconseguia de distreure la gent, i hi hagué un concert de la Banda de Música i es cantà l'himne a la festa. L'acte de masses es féu a l'Esplanada de l'Escorxaria i gairebé un segle després encara seran una vintena els arbres que sobreviuran als 150 que es plantaren¹⁰⁰⁵. Els models dels noticiaris mantenen aquesta línia general: les festes de la Cinta que se celebraren del 6 al 14 de setembre, l'advertència del 13 per la qual es fa saber que de llavors ençà els tramvies a Roquetes i a Jesús es regiran per l'hora del rellotge del Roser i no del de la seu, o el 23 d'octubre que per una RO. s'atorga la concessió del ferrocarril elèctric de Tortosa a La Cava, per 99 anys, sense subvenció de l'Estat però amb la consideració d'utilitat pública, amb l'afegit de què les obres començaran en el termini de tres mesos i acabaran en tres anys. Els tramvies, altrament, incrementaran les tarifes el 4 de novembre, passant de 15 cèntims d'anada i tornada a 10 cèntims el viatge. Roquetes canviava d'alcalde el 4 de desembre, en prendre possessió Alfred Marí Ponceu que es mantindrà en el càrrec fins al 15 de febrer de 1926.

El 19 de gener de 1925, a Castelló de la Plana, moria el bisbe Pere Rocamora a 93 anys d'edat i havent estat bisbe de Tortosa durant 30 anys i 4 mesos. El seu vas de sepultura fou dispost a la capella de sant Pere, a l'absi de la seu de Tortosa i, amb la de Francisco Aznar, en detriment de la sepultura del gran bisbe Ot de Montcada. La lectura directa ens proporciona aquests texts:

¹⁰⁰⁴ Una reproducció fotogràfica de qualitat es pot trobar a la col·lecció de l'Arxiu Històric, editat per A. Curto, a les pàgs. 108 i 201.

¹⁰⁰⁵ Veure fotografia de la col·lecció Ramon Borrell a l'obra editada per A. CURTO, pàg. 228. Un estudi sobre l'època es pot trobar a la nostra obra "*L'Institut de Batxillerat de Tortosa*" i a "*Enric Bayerrí i el Museu-arxiu de Tortosa*".

Divisa heràldica: **TU ES DOMINE SPES MEA.**

Anell heràldic: **D(OMINUS) D(OCTOR) PETRUS ROCAMORA GARCIA DEI
ET SANCTAE SEDIS APOSTOLICAE GRATIA EPISCOPUS
DERTHUSENSIS** (encapçala una creu, centrada)

Epitafi:

- 1 **A XP[ΙΣΤΟΣ] Ω**
- 2 **PETRUS ROCAMORA ET GARCIA**
- 3 **DOMO GRANJA DE ROCAMORA**
- 4 **IN SORTEM [DOMINI] VOCATUS**
- 5 **INGENII VIRTUTIS[SQUE LAUDE] MIRIFICE FLORUIT**
- 6 **DOCTOR THEOLO[GUS ELOQ]UENTIA INSIGNIS**
- 7 **LITTERARUM [CUM PRI]MIS PERITUS**
- 8 **PAROCHUS ILLICITAN[ENSIS AC] DIOECESIS ORIOLENSIS**
- 9 **CANONICUS POENITENTIARIUS ET SEMINARII MAGISTER**
- 10 **SUIS MUNERIBUS IN EXEMPLUM FUNCTUS EST**
- 11 **PER ANNOS XXXI DERTUSANORUM EPISCOPUS**
- 12 **GREGEM SIBI COMMISSUM SANCTISSIME EXCOLUIT**
- 13 **OMNI CURA PROSEQUENS ET SEDULITATE**
- 14 **PLURA CONDIDIT TEMPLA**
- 15 **DOMINAM N(OSTRAM) DE CINGULO**
- 16 **PATRONAM CAELESTEM DERTUSAE**
- 17 **PER BENEDICTUM XV P(ONTIFICEM) M(MAXIMUM) CONFIRMAVIT CONSTITUIT**
- 18 **A QUO ETIAM BASILICAE TITULUM ECCLESIAE SVAE ACCEPIT**
- 19 **REGI PROBATUS AC POPULO CARISSIMUS**
- 20 **SANCTITATE FULGENS**
- 21 **XIV KAL(ENDIS) FEBR(UARI) A(NND) D(OMINI) MCMXXV**
- 22 **CAELITUM BEATITATEM EST AUSPICATUS**
- 23 **VIXIT AN(NOS) XCII MENS(ES) XI DIES VIII**
- 24 **TE IN PACE CHRISTUS**

(Tu es Domine spes mea. Dominus Doctor Petrus Rocamora Garcia, Dei et Sanctae Sedis Apostolicae gratia episcopus Dertusensis. Crist, Alfa i Omega. Petrus Rocamora et Garcia, domo Granja de Rocamora, in sortem Domini vocatus, ingenii virtutisque laude mirifice floruit. Doctor theologus, eloquantia insignis, litterarum cum primis peritus, parochus Illicitanensis ac dioecesis Oriolensis, canonicus poenitentiaris et Seminarii magister, suis muneribus in exemplum functus est, per annos XXXI Dertusanorum episcopus gregem sibi commissum sanctissime excoluit omni cura prosequens et sedulitate. Plura condidit templa. Dominam Nostram de Cingulo, patronam caelestem Dertusae, per Benedictum XV Pontificem Maximum confirmavit constituit, a quo etiam basilicae titulum ecclesiae suae accepit. Regi probatus ac populo carissimus, sanctitate fulgens, XIV kalendis februarii anni Domini MCMXXV caelitem beatitatem est auspicatus. Vixit annos XCII, menses XI, dies VIII. Te in pace Christus¹⁰⁰⁶ = *Divisa heràldica: Tu ets, Senyor, la meva esperança.*

Senyor Doctor Pere Rocamora i Garcia, per la gràcia de Déu i de la Santa Seu Apostòlica bisbe de Tortosa.- (Crist, principi i final) Pere Rocamora i Garcia, de la casa Granja de Rocamora, cridat a la cort del Senyor, d'enginy i de virtut, admirablement florí en lloança. Doctor teòleg, insigne per l'eloqüència, especialment coneixedor de les lletres, rector d'Elx, canonge penitencier i professor del Seminari de la diòcesi d'Oriola,/ exercí en l'exemple les seves funcions./ Bisbe de Tortosa durant 21 anys,/ cultivà santíssimament el ramat a ell encomanat,/

¹⁰⁰⁶ Bibliografia de les transcripcions: *Boletín Oficial del Obispado de Tortosa*, 1925, pàg. 56; MIRAVALL, 1986, pàg. 83 i v. 1994 i 2003.

conduint amb tota cura i diligència./ Fundà molts temples./ A la Mare de Déu de la Cinta,/ patrona celestial de Tortosa / constituí, confirmà mitjançant Benedicte V, Pontífex Màxim./ Per això també obtingué el títol de basílica per a la seva església./ Reconegut caríssim al rei i al poble,/ fulgent en santedat,/ el 14 de les calendes de febrer (19 de gener) de l'any del Senyor 1925/ començà la celestial benaurança./ Visqué 92 anys, 11 mesos (i) 8 dies./Crist amb tu en la pau.)

Bibliografia: Bayerri,(E), 1959, 8, pàgs. 907, 938 i 523; Bayerri (J), 1986, pàgs. 86-87; Cárcel Ortí, (V): 2009; *Diccionari...*, 3, pàg.270 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 56; Manyà (JB), 1983; Miravall, 1986, pàg. 82-83, 1994, pàgs. 1171 i ss, i 2003, pàgs. 462-465; O'Callaghan, 1896, pàgs. 275-279; Soberanas (A.J.), 1983, pàgs. 237-284; - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brocg.html>

Félix Bilbao y Ugarriza

(8 febrer 1925 – 18 novembre 1943)

Felix Bilbao y Ugarriza naixia a Bakio, Euzcadi, el 18 de maig de 1873, d'una família profundament religiosa i essent el primer de quatre germans. Son pare era mestre d'escola del poble i es traslladaren a Madrid quan el fill gran encara no havia complit els 7 anys. La salut de Félix obligà a que deixés els estudis i que tornés al poble amb els avis, a pasturar ramats i a curar-se. A 12 ingressava al Seminari de Madrid, on destacava com estudiant. Prevere des del 12 de juny de 1897, fins el 1906 és ecònom de la parròquia d'Alarcón i coadjutor a la de Sant Miquel, de Madrid, professor de diferents disciplines al Seminari de Madrid, oficial de la secretaria de cambra i govern, director del *Boletín Oficial Eclesiástico de la Diócesis* i rector de l'església de Maria Reparadora. Havia continuat els estudis a la Universitat Pontifícia de Toledo, on es doctorà en Sagrada Teologia. El cardenal Victorián Guisasaola y Menéndez l'havia protegit durant el seu pontificat a Madrid i el 1906 se l'emportà amb ell a València (1904-1914) com a secretari de cambra i govern de l'arquebisbat quan tenia 33 anys, i es donà a conèixer com a consiliari de l'Acció Catòlica, i després tornà a Toledo, amb el mateix càrrec i essent nomenat secretari de la *Comisión General de la Santa Cruzada*. Poc temps abans, el 1910, havia estat elegit canonge de la seu de València, el qual càrrec tornava a ocupar en tornar de Toledo, essent llavors nomenat catedràtic del Seminari i membre del claustre de doctors en Teologia. L'arquebisbe Prudencio Melo y Alcalde el tornà al càrrec de secretari de cambra, distingint-se per la labor apostòlica i missions encomanades. La Santa Seu, en nomenar-lo bisbe, posava de relleu les seves qualitats com escriptor i sociòleg, conferenciant, sacerdot, dots de govern i qualitat humana. El 1918 assistiria a la conferència provincial de la Tarraconense, dins la seguida de trobades episcopals que convocava l'arquebisbe Vidal i Barraquer, el bon resultat de la qual portava a pensar en l'organització d'un concili destinat a adaptar a Catalunya al Codi de Dret Canònic de 1917, un projecte de concili que calgué oblidar el 1929, per bé que es prenia la decisió d'imprimir un Apèndix Tarraconense al Ritual Romà, el qual apareixerà el 1934.

El 23 d'abril de 1924, essent arquebisbe de València Prudencio Melo (1923-1945), era nomenat bisbe auxiliar de Tortosa, quan tenia 50 anys i 9 mesos d'edat, i en el mateix moment¹⁰⁰⁷ se'l designava com a bisbe titular de Zarai, i just el 27 de desembre se l'ordenava a la seu de València. El 22 de gener de 1925, a la mort de Pere Rocamora, se'l nomenava administrador apostòlic de la diòcesi dertosense, prenent-ne possessió per poders el 7 i arribant a la ciutat el 8 de febrer de 1925¹⁰⁰⁸. Preconitzat bisbe de Tortosa, cinc dies després que el dictador suprimís definitivament la Mancomunitat de Catalunya arran de la disposició transitòria cinquena de l'estatut provincial del 20 de març de 1925, el 25 de març, esdevenia la seva entrada oficial com a nou bisbe de la ciutat de l'Ebre. L'impacte religiós i social d'aquell temps potser que fou l'esmentada presa de possessió del nou bisbe Félix Bilbao y Ugarriza, tot dient que "els actes de rebuda del nou bisbe foren especialment espectaculars, amb carrers engalanats i una complexa representació protocol·lària. L'entrada a la Catedral, sota pal·li, la féu enmig d'una gran celebració amb focs artificials, toc de campanes, música d'orgue i el cant del *Te-Deum*"¹⁰⁰⁹.

Només acabat d'arribar, Bilbao es trobava amb què el 14 d'abril es nomenava Joaquim Bau Nolla (1925-1930) com alcalde de Tortosa, el qui s'acompanyava dels regidors Mestres, Lamote, Camós, Llanes, Anguera, Montfort, Baulenas, Montagut, Moreso, Vericat, Marro, Aixendri, Grego, Matheu, Fortunyó, Cosidor, Fustegueres, Yerro, Morera, Calderó, Canivell, Tarín, Llombart, Vallespir, Albacar, Cerveto i Algueró. L'industrial Bau havia estat regidor i tinent d'alcalde, confessionalment tradicionalista, i empenia una necessària dinamització de la ciutat,

¹⁰⁰⁷ Segons la informació vaticana, puix que localment consta el 27 de desembre de 1924. Vide: CÀRCEL ORTÍ (V), a *Vida Diocesana* (Tortosa), 1 i 8 novembre 2009, pàg. 4.

¹⁰⁰⁸ *La Zuda* (Tortosa) 137 (febrer 1925), pàg. 24.

¹⁰⁰⁹ Segons A. CURTO a o. c., pàg. 215, en explicació de la foto de Ramon Borrell, en la qual, a la fila de l'esquerra de Bilbao, guaita el doctor Joan Bta. Manyà.

cercava nous equipaments i enllestia infraestructures iniciades. El cas fou que la concentració del poder i sense oposició institucional tot se li féu possible, per la qual causa sempre s'endugué tots els vots llevat d'un, per donar una imatge de credibilitat democràtica. Les seves accions més destacades foren la promoció del ferrocarril de la Val de Zafán i mirar de lligar-lo amb un Port-refugi a l'Ebre; l'inici de les obres del Reg de Mig-camí i la comanda d'un projecte d'abastiment d'aigua potable. En el seu mandat es posarà en marxa el tren entre Tortosa i la Cava, es construïran les escoles de Bitem, Jesús i Maria, Sant Llätzer i Remolins encara que, malgrat l'aparença, hi hagué una veritable deixadesa a les pedanies. En l'àrea de l'Ensenyament aconseguirà la creació de l'Institut de Batxillerat i l'Escola del Treball, segons la memòria de 1927¹⁰¹⁰.

Bilbao, sense deixar passar els dies, iniciava una visita pastoral en el mateix 1925, la qual s'allargà durant tres anys i mig. La visita el posava en contacte amb totes les viles i pobles de la diòcesi, per les que realitzà més de 70.000 confirmacions i més de 1.000 xerrades o conferències, sermons i discursos. El 29 d'abril, com a bisbe auxiliar, presidia l'homenatge a l'escriptor Josep Vergés i Zaragoza, en l'imponent marc dels Reials Col·legis de Sant Jaume i Sant Maties que rebia llavors el sobrenom de *Colegio de San Luís*, i el 14 de desembre prenia possessió com a bisbe de Tortosa, quan tenia 52 anys i 6 mesos, el 23 de març de 1926¹⁰¹¹.

Carlí promogut per al càrrec pel dictador Primo de Rivera, en uns moments de repressió, Bilbao desenvolupà una política ultradretana i anticatalana que avivà l'anticlericalisme dels republicans, dels esquerrans i de la majoria del poble. Entre l'episcopat de Catalunya, presidit per l'arquebisbe de Tarragona Vidal i Barraquer, era l'única oposició a l'ús de la llengua catalana. Segons Manyà *aquest bisbe d'origen basc, però criat a Madrid, portava l'ideari centralista anticatalà, i s'hi atenia amb recta lògica (...) era un home de cultura regular, més aviat lleugera*.

Presidí la peregrinació a Terra Santa de 1927. A Tortosa, les campanyes antirepublicanes que els capellans feien des de les troncs de les esglésies es deia que obeïen a les seves indicacions però, amb tot, trobarien una fàcil acceptació per causa de les ideologies conservadores o ultradretanes d'una bona part del clergat de la diòcesi. Oposant-se als acords dels bisbes de Catalunya que recomanaven l'ús del català en totes les activitats públiques, pressionava el clergat tortosí perquè mantingués l'ús de l'espanyol, atribuint-se-li la frase *mientras yo esté aquí la lengua catalana en la Iglesia no adelantará ni un paso*. Combaté acarnissadament el moviment catòlic dels fejecistes, oposant-hi *Acción Católica Española* i augmentant la divisió entre els catòlics tortosins.

Aquell 1925 havia portat l'acabament de la guerra al Marroc, un objectiu primordial del dictador, on les tropes espanyoles ocupaven Alhucemas i es procedia a la desaparició del protectorat per imposar l'administració directa, només restant al soldà l'autoritat religiosa: també la llei del descans dominical, i la persecució de la participativa Església al Mèxic convulsionat per la revolució, i els acords de Locarno (Suïssa) en els que signaren Briand, A Chamberlain, Benito Mussolini, Stresemann i Van der Velde per tal d'imposar les fronteres determinades al Tractat de Versalles a les regions del Rhin i que es mantindran fins a la invasió alemanya de Renària el 1936. El 1925 també portava el gran moment de la primera conferència ecumènica mundial i interconfessional d'Estocolm, per iniciativa del bisbe luterà suec Lars Olaf Jonathan Söderblom (1866-1931), premi Nobel de la Pau el 1930, on estaven representades trenta-una Esglésies.

L'Alcalde Bau, el 2 de juny, aprofitava una visita reial a València per entrevistar-se amb el dictador Primo de Rivera. L'any, de fet, era ric en esdeveniments perquè amb motiu de l'Any Jubilar el bisbe Bilbao i l'Ajuntament feien una peregrinació a Roma, i fou el moment en el qual l'Ajuntament determinava resol l'erecció d'un monument al desaparegut polític de dretes i exalcalde Teodor González, situant-lo al final del passeig central del Parc, en el mateix acabament que es destinava a primer camp d'esports amb la creació del Club Ibèric i que en el futur ocuparà el carrer Rosselló; el 10 de juliol havien començat a funcionar els serveis de *bus*

¹⁰¹⁰ Es poden ampliar aquestes informacions a les nostres obres sobre els respectius centres docents.

¹⁰¹¹ *La Salle* (Tortosa), 7.4.

entre la ciutat, Jesús i Roquetes, amb parades al carrer Cervantes, Pl. A. Querol i Rambla de Catalunya, amb trajecte d'anada a Roquetes i Jesús per Cervantes, Coll de Sant Joan, Àngel i Ferreries, i el de tornada pel carrer de la Sang, Pi i Margall i Ronda, per bé que el 20 d'agost en Dídac Homedes havia adquirit dos nous vehicles per tal d'augmentar el nombre en el servei d'autobusos que tenia establert entre la ciutat, Roquetes i Jesús.

La Casa de la Ciutat, coneguda amb la denominació espanyola d'Ajuntament, s'havia ubicat al que fou Hospital de la Santa Creu, a la plaça dels Estudis, reformava el mobiliari i el cadiram nou s'encarregava a la companyia Sanchís i Ibars, i els tres vitralls emplomats els elaborà la Societat Granell i Cia., de Barcelona, amb motius al·legòrics. Just llavors es creava el Patronat de l'Hospital de la Santa Creu que esdevindrà un fort estímul per a la institució. L'alcalde Bau també porta va endavant el projecte del ferrocarril de Val de Zafán, com a sortida marítima de l'Aragó, essent inaugurat per Alfonso XIII, i també s'engegava el projecte de constitució de la Província de Tortosa, però incorporant-la a l'Aragó i separant-la de Catalunya, segons la proposta de Joaquim Bau¹⁰¹², per bé que la catalanitat sentida i la resistència popular fou molt forta i ho evità. Francesc Mestre Noè, sempre en el moviment nacionalista, editava llavors a Impremta Querol "*Biografia de D. Víctor Cerveto i Riba*".

La indústria girava essencialment al voltant dels tallers de fabricació mecànica, per abastar els nombrosos molins d'oli que hi havia al territori. El comerç de l'oli vivia un moment excepcionalment bo durant la Gran Guerra, però talment com en el tèxtil, la fi del conflicte, afegint-hi la política comercial del govern, amb les taxes, provocà una forta crisi que s'agreuja amb la sequera dels anys 1923-27. Empreses com Bau, que havien penetrat amb força al mercat sud-americà (Argentina), hauran de recórrer a una marca italiana per exportar¹⁰¹³.

Els republicans havien restat al marge i inicialment amb "*El Pueblo*" tancat. Marcel·lí Domingo s'exilià a París, on conspirava amb altres exiliats, però d'ençà del 1926 anava regularment a Madrid i just en aquest any es veia implicat en una temptativa de pronunciament, "*la sanjuanada*", i fou detingut. D'ençà de 1926 que "*El Pueblo*" era d'edició intermitent i centrat en la política internacional, amb articles setmanals de M. Domingo que cada cop estava més donat a la política espanyola. Llavors redactava el "*Manifiesto del Bloque de las Izquierdas*", amb voluntat de formar un front opositor que agrupava des dels reformistes a l'esquerra marxista.

El 1926, passat el Cap d'Any, Tortosa se sorprenia davant la celebració, per primera vegada, de la Cavalcada dels Reis però el temps portava la llei reguladora de la feina feta a domicili i, a nivell internacional, l'entrada d'Alemanya a la societat de nacions, i a Tortosa Josep Via Raventós editava a Querol "*El pedrisco y sus medios de defensa: conferencia pronunciada en el Ateneo de Tortosa el día 2 de mayo de 1926*", la mateixa impremta publicava una "*Guía de Tortosa*" i el catalanisme aconseguia treure la primera edició de la revista *Vida Tortosina*. A Roquetes, el 15 de febrer, Francesc Fonollosa Moreso era nomenat alcalde fins al 26 de febrer de 1930.

Llavors i fins a l'agost va estar posada l'atenció sobre el carrilet Tortosa-La Cava, de la Companyia de Ferrocarrils Econòmics SA, perquè el 4 de maig els promotors modificaren el sistema de tracció, per raons financeres, de manera que se substituïa la tracció elèctrica per la d'autovies amb motor d'explosió, i el 22 de juliol es feien les proves oficials del primer tram del carrilet, i l'11 d'agost s'inaugurava el primer tram. A les 12 h. el tren sortia de la ciutat, guarnit amb branques, banderes i flors naturals. Entre els aplaudiments d'una immensa multitud, iniciava el viatge, s'aturava a l'abaixador de Camp-redó i després arribava a Amposta. De llavors ençà que el servei públic començava a les 16 h. I els primers deu dies utilitzen la línia 7258 viatgers. El millorament s'enllestiria, amb estacions i baixadors, al desembre de 1927. Havia estat dissenyat per l'enginyer Zopetti, tenia un recorregut de 26 km i s'hi emprà el motor d'explosió com a mecanisme de tracció, mentre que era el primer ferrocarril de l'Estat a utilitzar exclusivament aquest sistema. Tot plegat, en aquell mateix any de la catàstrofe ferroviària de

¹⁰¹² Iniciatives anteriors foren les de 1821, 1833, 1850 i 1880. Vide: BAYERRI, J. a o.c. pàg. 68.

¹⁰¹³ Segons considera Joan SABATER a o. c. de Centre del Comerç.

l'Ampolla, del descarrilament d'un tren exprés, ple de viatgers, en direcció a Barcelona: Tortosa actuà d'una manera exemplar, generosa, i això li portarà el títol de "*muy noble y humanitaria*".

L'Assemblea Mariana féu una festa molt especial el 9 d'octubre en el qual es baixà la Mare de Déu de la Providència en processó, de Mitan-camí al Seminari Diocesà del carrer Montcada, on se celebren els actes¹⁰¹⁴. Sembla ésser que feia més de dos-cents anys que la imatge no baixava a la ciutat per bé que el desplaçament de la imatge era per la cloenda de les celebracions religioses d'aquella Assemblea que es feien del 9 al 17 d'octubre, pel segon centenari de la canonització de sant Lluís Gonçaga, sota la presidència del cardenal Vidal i Barraquer. Els altres grans titulars de la premsa d'aquell mes apareixien uns dies després perquè el 23 d'octubre i per les gestions de l'alcalde Bau el rei Alfonso XIII realitzava la seva segona visita a Tortosa, acompanyat de la reina Victoria Eugenia i amb les infantes Beatriu i Maria-Cristina. La visita trobà la justificació en la inauguració de les obres d'eliminació d'obstacles a la navegació entre Tortosa i Amposta. La família reial espanyola s'allargà a l'Observatori de l'Ebre i assistí a un convit popular que s'oferí en el Mercat, al qual assistiren mil comensals.

Uns dies després començava el mes de novembre, amb els Fets de Prats de Molló: els militants d'Estat Català, dirigits per Francesc Macià, des de l'estat francès envaïen Catalunya per proclamar la República Catalana. Infiltrats del feixisme italià els delataren a la policia francesa, però, i el dia 4 foren detinguts per ésser després jutjats a París, amb procés que denunciava al món el problema de Catalunya.

El nou món del cinema i la seva evolució era un tema habitual de les converses en aquells anys darrers i el 1927 esdevenia més interessant d'ençà del 10 de gener amb l'estrena del film expressionista "*Metrópolis*", de Fritz Lang, quatre dies abans que Herman Hesse publicava "*El llop estepari*". Tot plegat, però, perdia importància quan el 21 es projectava a Nova York el primer programa de cinema sonor, presentat per William Fox, amb el film "*El cantor de Jazz*" encara que sembla haver estat el 6 d'octubre, a Nova York, l'estrena de la pel·lícula *The Jazz Singer*, considerada el primer film parlat de la història del cinema; dirigida per Alan Crosland i interpretada per Al Jolson i Myrna Loy: en un moment de la projecció Al Jolson, disfressat de negre, apareixia cantant amb una gran orquestra. La cinta portava annexa una banda que recollia la veu humana i la resta de sons. Segons la crítica, el cinema mut havia passat a la història i de llavors ençà que totes les pel·lícules haurien d'ésser sonores. Sam Warner, impulsor dels experiments de so amb Vitaphone, just havia mort el dia abans de l'estrena d'aquest llegendari film. El món restà impressionat davant de tan important avenç. Cal dir que els afers més pròxims i afectants eren els que cridaven més l'atenció dels ciutadans, i per això destacava el fet que el 13 l'empresari J. Esquerrer hagués adquirit la concessió del servei d'autobusos entre la ciutat, Roquetes i Jesús que, fins llavors, havia estat explotada per Dídac Homedes, la qual novella havia comportat l'adquisició de tres nous transports.

En aquell 1927 de la fundació al juliol de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), de l'assumpció de tots els poder de la Unió Soviètica per Josif Visarionovič Džugašvili (1879-1953) que es feia conèixer com Josif Stalin, se celebrava la primera reunió de l'Assemblea Nacional, l'òrgan consultiu de la Dictadura militar de Primo de Rivera. Potser, però, que entre el poble causava una major admiració la gesta del 21 de maig quan, havent sobrevolat l'Atlàntic en solitari, des de Nova York i sense escales, Charles Lindbergh aterrava a París amb avió Ryan NYP *Spirit of Saint Louis*. El dia anterior s'havia enlairat a Long Island i havia recorregut un trajecte de 5860 km. en 33 h 27 min.: el 18 de juny, a Nova York, es projectava el primer reportatge cinematogràfic sonor: la recepció de Lindbergh a Washington.

L'Església catalana plorava encara la mort a Vallvidrera, el 10 de juny, del sacerdot extraordinari i immortal poeta Jacint Verdaguer i Santaló, nascut a Folgueroles el 1845 i els temps abocaven a l'estiu quan, el 24 de juny, s'estrenava a Barcelona "*Mariana Pineda*", una de les grans obres de Federico García Lorca i al mes següent, el juliol, després que el dia 4 nasqués Gina Lollobrigida, esdevenien importants fets polítics com l'aixecament socialista a Viena, el dia 15, durament sufocat per la policia, i els enfrontaments a Nicaragua entre les

¹⁰¹⁴ Fotografies de R. Borrell a l'edició d'A.CURTO, pàgs. 213-214.

tropes nord-americanes i les d'Augusto Cèsar Sandino, el 17. L'Estat espanyol publicava llavors, el 18 de juliol, el Reial Decret que disposava la creació d'aeròdroms a Madrid, Barcelona, València, Sevilla, Alacant, Màlaga i Burgos i a Tortosa se sabia que el 26 havia estat nomenat diputat provincial Salvador Brunet Sala, el qui cessava també com a primer tinent d'alcalde, i una reial ordre del 27 autoritzava el servei públic del carrilet fins a l'estació de Jesús i Maria. El temps també portava la inauguració, al xamflà del Carrer de la Unió o Teodor González amb l'avinguda Pi Margall (actual Generalitat) de la nova central telefònica, la qual podrà atendre 600 abonats: el lloc havia presentat les restes de la muralla del segle XIV i l'església de Santa Maria del Temple, del segle XII, tot presoner en les noves cases.

Les calors de l'estiu portaven el ressò de la Xina, on el primer dia d'agost unitats de l'exèrcit xinès es rebel·laren a Nantchang, el qual fet es commemorarà com la fundació de l'Exèrcit Popular. El govern espanyol, en la satisfacció de l'acabament de la guerra a Àfrica, el dia 4 prohibia el treball de les dones des de les 9 de la nit a les 5 de la matinada. Era el temps que es començava a esculpir, a la roca del mont Rushmore (Dakota del Sud, USA) el monument als presidents Washington, Jefferson, Lincoln i Roosevelt, obra de Gutzon Borglum i el seu fill, i a meitat setembre la Isadora Duncan moria en un accident d'automòbil, a Niça, la renovadora de la dansa.

Llavors als obradors de Querol es reeditava la seva "Guia de Tortosa" i en aquell any que el governador civil nomenava nous regidors, l'alcalde Joaquim Bau era nomenat per a l'Assemblea Nacional el 7 d'octubre i serà elegit com a diputat a Corts. Uns dies després, havent obtingut CAMPSA el monopoli del petroli el dia 15, el 7 de novembre era Joan Bta. Foguet Marçal el qui cessava com a regidor municipal per haver estat nomenat diputat provincial.

Lev D.Trotsky, organitzador de l'Exèrcit Roig i excomissari del poble per a la guerra, Lev Kamenev i Grigori J. Sinoviev eren llavors foragitats del PCUS, el 14 de novembre, amb la qual decisió Stalin es treia de sobre els oponents i restava com a dominador de la Unió Soviètica. En el caire científic, sempre tan ben acollir per la premsa tortosina, s'acollia la notícia del primer dia de desembre sobre la primera transmissió d'imatges per telègraf entre Berlín i Viena, i el 14 es veia transcendent el primer vol entre Barcelona i Madrid, considerat l'inici de la constitució d'Ibèria: l'avió sortí a les 8.45 de l'aeròdrom de Barcelona i aterrà a Carabanchel, amb una velocitat mitjana de 150 km/h., i dos dies després, el 16, el carrilet arribava fins a La Cava, en mig d'una gran celebració de la gent de la Ribera que veia desaparèixer el seu isolament amb la resta del país. Tanmateix, però, començava el declivi de la navegació fluvial.

El 1928, en el mateix Cap d'Any, apareixia el primer número de la revista "*La Santa Cinta*" pensada per commemorar el XV Cinquantenari. Per aquest motiu es projectà l'obra d'un camarí a la capella, segons el projecte que redactà l'arquitecte diocesà Agustí Bartett, malgrat que les circumstàncies del moment faran que s'abandoni el projecte. L'esdeveniment social portava la data de l'11 de març, per causa de la mort de Josep Canyer Baulenas, l'advocat i polític que havia nascut el 1848 i que tant a parlar havia donat en les darreres dècades del segle XIX. Uns dies després, el 26, esdevenia l'espectacular commemoració dels 700 aniversari de la baixada de la Cinta. En el caire docent destacà la gestió a Madrid de l'alcalde Bau que aconseguia que maig fos creat l'Institut Nacional de Segon Ensenyament, per R.O. de 20 de maig de 1928, una decisió definitiva que acabava amb tantes dificultats tingudes en el segle anterior i, encara, en l'actual. El Col·legi de Sant Lluís que havia obert l'Església tortosina per tal de fer el servei a la ciutat i a la diòcesi es convertia novament en Seminari Sacerdotal puix que el nou centre docent s'obriria al carrer Montcada, en l'antic convent dels jesuïtes que havia estat fins ara en la funció de Seminari sacerdotal, encara que també farà de residència escolar per als alumnes que van a l'Institut. Aquesta fundació es lligarà aviat amb la creació de l'Escola del Treball¹⁰¹⁵.

Una altra notícia feia vibrar tothom el dia 31, quan cinc esquadretes d'hidroavions italians, comandats pel marquès de Pinedo, amararen a la badia dels Alfacs i posaren de relleu aquest espai com a base aèria. L'esquadreta la integraven 60 avions, 30 dels quals eren de

¹⁰¹⁵ Poder consultar la nostra obra "L'Institut de Batxillerat de Tortosa".

combat i els altres de reconeixement. Havien partit de Sardenya, aquella oblidada pàtria catalana que tant es relacionà amb Tortosa, i després amararen a Pollença per acabar volant cap a Los Alcázares (Múrcia): tothom en restà satisfet perquè es demostraven així les perspectives aeronavals de la badia dels Alfacs i el millorament que podria estar per a la Ràpita.

El 9 de juliol es comentava quant a la segura realització d'un projecte de construcció d'un tramvia elèctric entre la ciutat, Jesús i Roquetes el qual, més endavant, es farà per estendre fins a la Ràpita. El gerent de l'empresa, Lluís Usera Bugallal ho acordava amb l'Ajuntament, amb l'afegit que entrarà a la ciutat fins a l'Estació del tren. La decisió municipal donà un definitiu impuls a l'empedrat de la Rambla de Catalunya, per la qual raó aquella mateixa setmana i per accelerar l'obra deixava de funcionar el tramvia existent. La festa major de Roquetes, del 24 al 29 de juliol, potser que veié afectada pel determini però es visqué amb el goig del progrés que l'obra comportava.

Les festes de la Cinta del 1928 començaren dissabte 1 de setembre per acabar el dia 9. Es donà molta importància a la I Fira Extraordinària de Mostres i l'Exposició Agrícola Alimentària, oberta al Parc, per bé que destacava l'acte en el qual l'Ajuntament, amb el capità general de Catalunya Emilio Barrera, l'alcalde Joaquim Bau i autoritats, inauguraren el monument al bisbe Manuel Ros de Medrano, a la Plaça d'Alfonso, obra en bronze de l'escultor Víctor Cerveto del que es difondrà un ample reportatge fotogràfic ¹⁰¹⁶. La primera pedra havia estat posada el 1886.

Llavors, per combatre la mendicitat viària, l'Associació Tortosina de la Caritat creava un "menjador de pobres" que encomanava a les monges de la Consolació ¹⁰¹⁷. L'establiment s'obria al carrer del Vall i tenia capacitat per a quaranta persones, en principi. Les monges també obrien unes escoles gratuïtes i es feien càrrec de l'assistència a la Clínica Sabater, de la Plaça d'Alfonso, on serviran fins al 1977 i després d'haver mantingut el servei durant la guerra civil espanyola, encara que en situació de seglars. L'Ajuntament, tanmateix, reorganitzava el Cos de Bombers i adquiria una moto-bomba. El moment també comporta uns altres Jocs Florals de Tortosa o Certamen Literari que fou dotat pel bisbe Félix Bilbao i, a més a més, fou quan el rei Alfonso XIII atorga a la ciutat el títol de "*Muy noble y Humanitaria*" a resultes dels auxilis prestats en la catàstrofe ferroviària de l'Ampolla el 1926.

L'Església catalana celebrà una altra conferència episcopal, i en el caire social el conflicte dels rellotgers que es mantindria fins el 1929, i s'aplegaren els fabricants i obrers del ram de la farina, sota la presidència del delegat governatiu, on ambdues parts presentaren unes bases que foren trameses a la superioritat. Altrament, el 28 de setembre l'advocat Josep Vaquer havia estat nomenat secretari en propietat de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tortosa, puix que fins llavors n'havia estat interinament. En el caire cultural i de la recerca, subvencionat per l'Ajuntament i a proposta de l'alcalde Bau, Enric Bayerri embarcava a Barcelona per anar a Gènova a fer consultes als arxius històrics, amb l'objectiu de la conquesta del 1148. La notícia més important de l'any, però, serà l'obtenció de la penicil·lina per Alexander Fleming.

Cap d'Any de 1929 portava la bona notícia de la represa del servei de *bus* a Roquetes i a Jesús, tot sortint de la plaça de la Constitució, l'antiga plaça de les Cols i el 5 de març es deia que en uns dies cessaria el servei d'alguns tramvies de tracció animal que de la ciutat van a Roquetes i a Jesús, essent substituïts per un altre d'autobusos, també pertanyents a la Companyia de Tramvies: eren els darrers que restaven a Catalunya. Potser que era temps d'obres, tan definitòries del pas de l'alcalde Joaquim Bau, perquè el 12 del mateix mes es deia quant a empedrant que es feia a la Rambla de Catalunya. Els pressupostos municipals preveïen l'ampliació dels Quarters, obres a l'Escola del Treball, l'adquisició i reformes del immoble del nou Institut de Batxillerat del carrer Montcada, l'asfaltat dels carrers Cervantes, Ramon Berenguer IV, Campomanes i plaça d'Alfonso, incloent les expropiacions d'immobles per tal d'alinear la Rambla de Catalunya. També s'accedia a la pavimentació dels carrers

¹⁰¹⁶ Obra d'art que fou destruïda el 1932 en uns avalots populars.

¹⁰¹⁷ Fotografia inclosa a o. c. A.CURTO, pàg. 177.

Teodor González, Aranda (Pare Cirera) i Sant Ildefons i es demanava al Govern l'ampliació del carrer de la Sang en la cruïlla amb la Llotja, així com l'eixample de la rampa del pont per causa creixents dificultats que hi havia per al tràfec rodat. El dia de Pasqua, tanmateix, s'inaugurarà el Canal de Rec o Canalet, promogut pel Sindicat de Recs de Jesús, sota la presidència de Josep Bau Vergés¹⁰¹⁸. Temps fou, a més a més, de l'inici de la Cooperativa de Cases Barates dels Sindicats Lliures de Tortosa. La gestió de Bau, en aquell any, féu que Tortosa esdevingués la cinquena província catalana per bé que el decret, ja signat, no sortís mai al carrer.

L'estat del Vaticà, mitjançant el secretari d'estat cardenal Gasparri, i el regne d'Itàlia, mitjançant Benito Mussolini, signaven els Pactes del Laterà l'11 de febrer tot enllestit el conflicte existent entre la Itàlia unificada i els Estats Pontificis que havien desaparegut veritablement amb l'ocupació de Roma el 1870. El concordat signat deixava el Vaticà en una nova situació.

La societat tingué una notícia ben especial, potser perquè procedia de l'àmbit dels mitjans de comunicació: el 28 d'abril l'Associació de la Premsa de Tortosa editava "*Prensa Tortosina*" en homenatge a Francesc Mestre Noè en el 45è. aniversari com a periodista i escriptor, amb treballs literaris i nombrosíssimes adhesions, segons iniciativa d'Enric Bayerri, Manuel Beguer i Robert Andreu (Tipities). Els directors dels periòdics eren: Josep Berenguer (El Pueblo), Josep Monllaó (*La Tradición*), Manuel Beguer (*La Zuda*), Emili Sanz (*Correo de Tortosa*), Robert Andreu (*Heraldo de Tortosa*), Fermí Viladrich (*La Voz del Explorador*), Enric Bayerri (*Unión Patriótica*) i Frederic Mayor (*Vida Tortosina*). L'homenatge tingué ressò arreu de Catalunya i sorprengué perquè sembla ésser que aquest tipus de periòdic comú i d'un sol dia es produïa per primer cop a l'Estat. L'acte d'homenatge a Mestre es realitzà a l'Hotel Siboni i tingué el denominador de l'afecte i de l'admiració que l'homenatjat despertava a tothom.

Marcel·lí Domingo explica llavors, al juny, el projecte de constituir un Partit Radical Socialista com el que governa França. Domingo, a les acaballes d'any, seguia essent el principal dirigent del Partit Republicà Català, fundat a Barcelona amb Lluís Companys, Layet, Alomar i altres... El bisbe Félix Bilbao inaugura el 16 de juny el grup escultòric de sant Joan Bta. de la Salle, als jardins del Col·legi Sant Pere Apòstol, amb motiu de les noces d'argent del Col·legi.

Potser que fos cosa de la calor, llavors, que el 28 de juliol, cap al tard, a la plaça de la Constitució hi hagué un gran escàndol, just a la novella parada dels autobusos a Roquetes i a Jesús. No hi havia cap guàrdia municipal per posar ordre i era molta la gent que volia pujar al darrer autobús, i els que no estaven a la cua pujaven per l'altra banda del cotxe, emportant-s'ho tot pel davant, a cops, insults i aldarull, de manera "que feia fàstic contemplar l'escena". Tant de soroll per no res, i el ressò que portà.

L'Exposició Internacional de Barcelona de 1929 fou, també, un veritable sotrac al país. A Barcelona responia a diversos precedents, amb audaçs projectes urbanístics en els quals intervingueren genials arquitectes i ambiciosos polítics. Tothom hi tenia posats els ulls des que l'Ajuntament s'ho proposà amb l'ajut de l'Estat, i fou el punt de partença de l'avantguardisme, d'experimentació dels nous estils arquitectònics com el racionalisme i consolidació del noucentisme. Potser que constituí un arrencament d'ençà de l'estancament que seguí a l'expansió econòmica que caracteritzà la I Guerra Mundial, i que la dictadura militar hi veié el remei per resoldre el creixent problema de la desocupació, incrementat pels fort increment de la immigració espanyola, i l'escalada del catalanisme polític, amb els complements d'impulsar una ciutat de concepte capitalista, dinàmica i oberta a una cultura de l'oci. En aquell esclat d'activitat creativa i constructiva que renovà la capital de Catalunya, amb resultats que no trobaren fronteres en haver transformat la ciutat, la mostra de mercaderies esdevingué un veritable triomf dels ideals nacionals i de la voluntat de futur. Dels tretze grans industrials i comerciants d'oli que hi concorregueren, quatre eren tortosins: Bau, Ballester Romero, Lupi i Porcar.

El 1929 l'Església catalana abandonava el reiterat projecte conciliar, tan comentat, i prenia aquella decisió d'imprimir un Apèndix Tarraconense al Ritual Romà, el qual es publicarà el 1934 mentre que Vidal i Barraquer mantindrà l'impuls donat a les conferències episcopals. A

¹⁰¹⁸ Fotografia inclosa a o. c. A.CURTO, pàg. 206.

Tortosa se celebraven, també, les noces d'or de l'arribada de les Germanetes dels Pobres però es mantenia el problema de la imposició de la llengua castellana, mantingut per uns càrrecs àulics que no deixaven d'ésser de confiança política i per això, el 1929, a resultes del memorial demanat pel nunci Tedeschini, el doctor Lluís Carreras escrivia: "En els darrers quinze anys, diversos bisbes que servien el Govern, amb desigual fortuna i alternatives de criteri, Dr. Reig a Barcelona, Rocamora a Tortosa (...) han fet allò que han pogut per minvar l'ús del català en la predicació i en l'ensenyament del Catecisme, amb escàndol entre els fidels, minva de l'eficàcia espiritual i resistència passiva del clergat" i tot plegat sense oblidat, i cal comptar-hi sempre, que el poble no entenia ben bé el castellà i allò que en sabia tan sols permetia concebre estranyes interpretacions.

El contrast potser que el podia constituir la crisi econòmica o gran depressió que esclatà el 24 d'octubre en mig de la gran eufòria causada per la refeta econòmica d'Europa, de la incorporació al comerç internacional dels països tropicals i de la gran expansió econòmica dels Estats Units d'Amèrica. Mai no s'havia conegut una enfonsada com aquella a la borsa de Nova York, i a les acaballes de l'any amoninava el Canadà, i les suspensions de pagaments afectaren l'Argentina i l'Uruguai a l'any següent i Austràlia i Nova Zelanda devaluaven la moneda del 9 al 50%. El 1931 arribarà a Europa: enfonsada dels valors, bancarrotes a dojo, abaixada de preus, minva de la producció industrial, increment preocupant de l'atur, depreciació dels productes agrícoles... i tot plegat alterarà o canviarà les estructures econòmiques i polítiques per portar l'economia capitalista liberal a una altra de dirigida.

En acabar la dècada es viu una mala situació econòmica, no per la crisi internacional del 1929 que ací trigarà un parell d'anys a impactar de ple, sinó per causes pròximes. El gran esforç fet en obres públiques n'evità efectes a curt termini però era insostenible sense la necessària reforma fiscal que Calvo Sotelo no acabà de resoldre. Això deturà les obres del ferrocarril de Val de Zafán, entre altres. Els anys de sequera no acabaren fins al 1928 però les dificultats de comercialització van fer abaixar molt els preus de l'oli tot i l'excepcional bona collita 1929-1930. "El Correo de Tortosa" proposava llavors la creació d'un Sindicat de Vendes per tal de millorar-ne la comercialització.

A l'octubre-novembre dimitien alguns regidors municipals i la imatge glaçada del vapor *Anita* podia ésser-ho de la situació. També podia esdevenir un contrasentit el fet que, tot just llavors, l'astrònom nord-americà Edwin Hubble (1889-1953) trobés proves de l'expansió de l'univers.

El dictador Primo de Rivera perdia la confiança dels capitans generals i dimitia el 28 de gener de 1930 i s'encarregava la formació d'un nou govern al general Dámaso Berenguer. L'estreta relació de Bau amb el poder afectava el govern municipal, de manera que Joaquim Bau dimitia el 18 de febrer, en constituir-se els nous ajuntaments, els quals es formaven amb una meitat de regidors en funció dels vots obtinguts a les tres darreres eleccions i l'altra meitat pels majors contribuents: per ésser el regidor de major edat, ocupava l'alcaldia Josep Subirats. El dia 26 i fins al 18 de maig Josep Gisbert Barberà es nomenava com alcalde de Roquetes. El 13 de maig se celebrava assemblea al Centre d'Unió Republicana, amb les organitzacions del districte de Tortosa y Roquetes i assistència dels pobles del Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre, Baix Camp i la Franja orientada, com sempre, a la fundació d'una república federal i dos dies després, a l'Ajuntament, fou quan el consistori elegí alcalde el conservador Joan Massaguer Rosich¹⁰¹⁹, que romandrà fins el 14 d'abril de 1931, i el 18, a Roquetes, Tomàs Hierro Domingo restava nomenat com a nou alcalde fins al 31 de gener de 1931.

En aquell 1930 que es fundava el BOC de Maurín i que esdevenia la vaga general de la CNT, les forces democràtiques s'aplegaven el 27 d'agost i es determinava el denominat Pacte democràtic de Sant Sebastià que fou un tema preferent a Tortosa tot i que dissabte 6 de setembre començaren les festes de la Cinta que s'allargaren fins al 14. Altres qüestions atreïen l'atenció i els comentaris de la premsa: el 26 d'octubre, a Roquetes, l'Observatori de l'Ebre que celebrava les seves noces d'argent s'inaugurà el Pavelló Josep Landerer, amb assistència de

¹⁰¹⁹ Hi ha qui situa dos alcaldes més en el 1930: Josep R. Franquet Homedes i Joaquim Homedes Espuny, sense que consti Joan Massaguer Rosich.

l'infant Carles de Borbó que representava del rei Alfons XIII i a la que es comptà amb la presència del bisbe Félix Bilbao i, a l'Índia, Mahatma Gandhi mobilitzà milions de persones en la coneguda com Marxa de la Sal. A Tortosa, al carrer Rosselló, s'havia inaugurat el Col·legi de les Teresines i Impremta Querol procedia a l'edició de la "*Guia de Tortosa*".

El primer terç del segle va estar marcat per una difícil situació econòmica, una agricultura que no s'acaba d'adaptar del tot a les exigències del mercat i una industrialització insuficient. Els dirigents solien ésser rendistes i comerciants potents, sense una burgesia industrial forta que es feia de menester, i controlaren el poder en el darrer quart del segle XIX però el perderen en accedir al XX. Els partits dinàstics que menaven els rendistes trobaven oposició en una petita burgesia de comerciants, funcionaris i intel·lectuals que integraven els quadres del republicanisme i que lideraran els sectors populars obrers i pagesos que adoptaran massivament la causa republicana i que seran la reacció a la percepció de crisi que tenia la societat i a la incapacitat de lideratge de la burgesia tradicional. El marc d'autoritarisme i de minsa democràcia que comportava la monarquia mantenia una constant tensió en la vida política i la coalició republicanosocialista que adoptà un fort discurs obrerista i un dur anticlericalisme guanyà sempre les eleccions, però no gaudí mai de poder municipal i de govern a les institucions superiors. La tensió es feia ben palesa a la premsa local, amb insults i desqualificacions, radicalització i ràbia mal reprimida, per bé que tot plegat no era res de comparar-ho amb l'exaltació del feixisme italià, en l'actitud antidemocràtica que caracteritza la dreta tortosina que tenia per líder el monàrquic Joaquim Bau, potser que en una contradicció interna.

Francesc Macià (1859-1933) tornava de l'exili el 22 de febrer de 1931 i no havia passat un mes i fundava Esquerra Republicana de Catalunya. La gent que participà als avalots del 10 i 11 de març destrossava importants elements patrimonials i artístics, especialment als edificis eclesiàstics. El 12 d'abril es realitzaven les eleccions municipals i a Tortosa triomfaven els marcel·linistes, amb el qual fet esdevenia alcalde electe Joan Benet Pinyana. El 14 es determinava la derrota dels partits monàrquics i la II República s'imposava de manera inevitable, no com a canvi de govern sinó de sistema, i hi contribuïa la crisi internacional iniciada el 1929 que repercutia en la política, com no podia ésser d'una altra manera, per raó de la deflació i l'atur que havia comportat. Es presentaren a la Casa de la Ciutat els regidors republicans anteriors a la dictadura per fer-se càrrec del govern municipal: Ismael Homedes, Domènec Pinyana, Josep Subirats Molins (Farinetes), Joan Ballester, Joan Benet, Eudald Caminals i Ramon Ripoll. Proclamaren la II República, cessava l'alcalde conservador Joan Messaguer Rosich, assumia accidentalment l'alcaldia Ismael Homedes i n'alçava acta el secretari, l'advocat Andreu Celma. Francesc Macià proclamava l'Estat Català dins la Federació de Repúbliques Ibèriques i formà el govern de la República Catalana amb Esquerra Republicana i la Unió Socialista de Catalunya i, com a president provisional, demanà als ajuntaments catalans que la proclamessin. Tres dies després rebia els ministres Fernando de los Ríos, Marcel·lí Domingo i Lluís Nicolau d'Olwer i, després de parlar-ne llargament, convingueren a reconvertir el govern de Catalunya en govern de la Generalitat de Catalunya i a elaborar un Estatut d'Autonomia. La presència victoriosa d'ERC havia canviat els aspectes del catalanisme i llavors, sota l'impuls de la Generalitat provisional, es redactava l'estatut de Núria, el qual serà sotmès a plebiscit i el poble, per primer cop, exercia el dret a l'autodeterminació.

El dia 14, a Roquetes, es nomenava alcalde Joan Hierro Gaya, fins al fins al 7 d'octubre de 1934, i el 16 es constituïa a Tortosa l'Ajuntament elegit el 12 anterior, a la qual sessió assistiren tots els regidors republicans. Dels deu regidors conservadors en comparegueren sis (Tomàs i Joaquim Homedes, Magraner i Anguera, monàrquics; Lleó i Beltri, tradicionalistes). Talment esdevenia alcalde Joan Benet Pinyana, primer tinent d'alcalde Ismael Homedes i segon Ramon Franquet Molins.

En aquell moment tan transcendent, el 21 d'abril, el bisbe Bilbao adreçava una lletra o memorial a Federico Tedeschini, el nunci apostòlic a Espanya, en la qual manifestava¹⁰²⁰: "... *Aquí los sucesos se han desarrollado sin estridencias ni molestias y los concejales*

¹⁰²⁰ Vide: CÀRCEL ORTÍ (V), a *Vida Diocesana*, a pàg. 4 de les edicions de l'11, 22 i 29 de novembre de 2009.

republicanos que, por gran mayoría, ganaron, son gente de buena posición y de seriedad, por lo cual no temo extremismos, ni violencias. Junto a los 21 republicanos, forman el Municipio 8 derechistas y 2 centristas (catalanistas).

El sábado llegó a esta ciudad el Excmo. Sr. Ministro de Instrucción Pública, aquí tan popular. Por conversación de mi Sr. Vicario General con el Sr. Alcalde (cuñado del Sr. Ministro), tuve noticia de su llegada, aunque no recibí invitación. Por ello me abstuve de esperarle y no asistí a la recepción celebrada a su llegada en el Ayuntamiento, pero me pareció –por atención al poder constituido- hacer acto de presencia, durante unas horas en que permanecí en casa de su hermana (la casada con el actual alcalde). Quise dejarle tarjeta, al decirme que estaba comiendo (eran las 5,30 de la tarde), pero dicha hermana suya, que había salido a la puerta, me hizo gran violencia y ruego, suplicandome que pasara, lo cual hice, diciendo que esperara a que terminase de comer. A los dos minutos me recibió muy amablemente, respondiendo a mi sencillo saludo y los deseos que le manifesté de que el Señor le ayudase e iluminara, para el bien de la Patria, contestó que así lo esperaba, con la colaboración de todos; añadiendo que el Gobierno no había de afrontar ahora los hondos problemas pendientes, mas que en lo que fuese preciso, dejando lo demás para las Cortes; y siempre con el máximo respeto a los sentimientos íntimos y creencias de cada cual. Se mostró agradecido a la visita.

Creí, Excmo. Sr., que debía procurar este primer contacto con las nuevas autoridades, por las especialísimas circunstancias del Sr. Domingo en esta ciudad, donde no se puede negar que es el ídolo de miles de partidarios, y con el cual se hallan tan unidos.

Ayer, aprovechando el día festivo y una buena combinación de trenes que hay ahora, estuve a comer con el Exmo. Sr. Cardenal de Tarragona, con quien cambié impresiones.

De salud me hallo regular, habiendo soportado bastante bien las tareas de la Semana Santa. Ahora, ante la incertidumbre de lo porvenir, unido íntimamente a la Santa Sede, me pongo en las manos del Señor...”

El transcriptor i comentarista observa, amb tot l'encert, que resta evident “la sinceritat i noblesa amb la que l'Església va acceptar el nou règim que s'havia constituït. En cap moment el bisbe tortosí expressa cap dubte ni reserva davant la nova forma de govern, ni dels nous governants”. També fa notar “la bona correspondència per part del nou ministre d'Instrucció Pública, Marcel·lí Domingo, a la visita i comentaris del bisbe de Tortosa.”, encara que podríem afegir que també es fa evident la bona voluntat i el respecte de l'alcalde de Tortosa i de la seva família. El fet serà que “la República (1931) també afavorí per reacció la majoria de moviments eclesiàstics i de laics¹⁰²¹, però també creà radicalitzacions i antipaties, molt distants de la col·laboració crítica del nostre cardenal Vidal i Barraquer i que en poc temps anorrearien un esforç i un treball de segles”.

Un dels primers beneficis per al país, malgrat de la seva migradesa conceptual, era el decret de bilingüisme que s'aprovava el 29 d'abril. Després, el 26 de maig, es nomenava una assemblea de 46 diputats per actuar com a Parlament de Catalunya, i els regidors van estar els electors. Pel partit judicial de Tortosa s'elegia per diputat Domènec Pinyana al qui Francesc Macià volia nomenar president del Parlament encara que, en veure que també s'hi presentava Lluís Companys, Pinyana li cedí el càrrec i passava a ésser president de la Diputació, comissari a Tarragona del Govern de Catalunya i conseller de la Generalitat. El dia 30 de maig Marcel·lí Domingo, nomenat ministre d'Instrucció Pública, aprovava la construcció de les noves Escoles Públiques de Roquetes. L'Ajuntament el nomenà Fill Adoptiu i posà el seu nom al carrer de Sant Roc.

La ponència redactora de l'Estatut d'Autonomia, presidida per Jaume Carner, acabava la seva tasca a Núria (Ripollès) el 20 de juny però, en haver-lo d'adaptar a la Constitució espanyola de 10 de desembre, calgué renunciar a l'estructura federal esperada, tot tenint en compte que el govern espanyol hi donarà llargues i l'Estatut no s'aprovarà fins a les Corts del 9 de setembre 1932. En això, el 29 de juny se celebraren eleccions a diputats a Corts constituents i Josep Berenguer Cros era elegit diputat i, tanmateix, era elegit el ministre

¹⁰²¹ A. PLADEVALL a o. c., pàg. 176.

Marcel·lí Domingo. Cal fer notar que al districte electoral de Tarragona els caps de llista per diputats a Corts eren tortosins, tant el de la dreta com el de l'esquerra: Joaquim Bau i Marcel·lí Domingo. Aquest pronunciava una conferència al Teatre Principal, organitzada per l'Ateneu, i el públic fou tan massiu que calgué fer-la a l'aire lliure, a la Plaça d'Alfonso (llavors de la República) tot improvisant una megafonia. En aquest moment hi havia un trencament: "El 4 de juliol de 1931, sortia de Tortosa la 1ª Companyia del 1er. Batalló d'Almansa núm. 18, la qual comandava el capità Sr. Liberal i que estava de guarniment en aquesta plaça. D'ençà que ja no ha tornat a haver guarniment en aquesta ciutat", segons anotava Andreu Celma. La suspensió del guarniment militar espanyol retornarà a la ciutat l'immoble restant de la Llotja de Comerç, el porxo que havia servit per eixugar el blat que baixava per l'Ebre, però que la manca de funcionament posterior la portà a fer d'arsenal del Ram de Guerra.

El plebiscit de l'Estatut d'Autonomia es realitzava el 2 d'agost amb el suport del 99 % dels ajuntaments. Marcel·lí Domingo, altrament, deixava a l'octubre el càrrec de ministre d'Instrucció Pública per rebre la cartera d'Agricultura, i al mes següent se li retia un homenatge, organitzat pels districtes de Tortosa i Roquetes.

El 2 de gener de 1932 el tortosí Josep Berenguer Cros era nomenat director general de Duanes del govern espanyol però el 23 es tornava a dissoldre la Companyia de Jesús, per decret, i els jesuïtes calgué que abandonessin les seves instal·lacions tot i que les científiques van poder continuar les seves dedicacions, disposant del mateix personal tècnic i després comptant, durant la guerra civil espanyola, amb una protecció especial que àdhuc salvarà Roquetes dels bombardeigs feixistes. Al cap de poc del foragitament s'inaugurava la cúpula del pavelló Landerer, la qual representa el cel estrellat que es veu des del centre. El complex passava a dependre del bisbat de Tortosa, el qual en confià la direcció a Lluís Rodés l'1 de febrer, just quan arribava una comissió oficial del *Instituto Geográfico Catastral y de Estadística* que es feia càrrec de la feina científica. Rodés en parlà amb el president Macià i la Generalitat de Catalunya li feia costat i potenciava el manteniment.

L'estiu portava les vacances escolars i la presència de Marcel·lí Domingo, amb el seu pas pel Ministeri i els objectius docents que impulsà, portaven el 15 de juliol una subvenció de 5.000 pessetes destinades a Colònies Escolars: la Junta Local de la Infància, de la qual era president Tudor, primer tinent d'alcalde, s'ocupà de l'afer. L'estiu, malgrat tot, no fou tan feliç com s'esperava perquè uns extremistes, el primer dia d'agost, van fer cap a la Plaça d'Alfonso, lligaren una corda al coll de l'escultura de Ros de Medrano, l'abateren i l'arrossegaren pels carrers de la ciutat sense que l'Ajuntament reaccionés de cap manera, tot en l'ambient d'eufòria per l'adveniment de la República¹⁰²². Uns dies després, el dia 10, a Sevilla fracassava el "*pronunciamiento*" del general Sanjurjo, sense conseqüències veritables per als sediciosos.

El 1932 fou l'any de la fundació d'Unió Agrària, quan els pagesos retenien el 50% del convingut amb el propietari i s'aprova la Llei de Bases per la Reforma Agrària, i a Tortosa, en urbanitzar la Plaça de l'Àngel, s'enfonsava la casa que la presidia amb la Capella que n'era la referència, i la Generalitat de Catalunya creava la Biblioteca als baixos de l'Institut. El Patronat Escolar Obrer Sagrada Família, llavors, ocupà la casa Alemany (o Purroi) al 4 del carrer Mercaders, la mateixa que l'1 de gener de 1895 l'havia ocupat el Club Recreatiu, dels González. Era el temps, també, que Salazar esdevenia president de Portugal.

Les festes de la Cinta començaven el dissabte 2 de setembre per acabar el 10 però el dia anterior, dissabte 9, a les Corts espanyoles s'aprovava el tan retallat Estatut d'Autonomia de Catalunya, el qual signava a Donostia el president Niceto Alcalá Zamora.

Aquell començament de curs acadèmic, a l'octubre, comptà amb la presència de Marcel·lí Domingo, ministre d'Agricultura, per tal d'inaugurar-lo a l'Institut¹⁰²³, essent acompanyat pel batlle Joan Benet i pel director Salvador Milián. A Roquetes, tanmateix, esdevenia un fet memorable: el 21 del mateix mes la brigada d'obres tombava l'estació dels

¹⁰²² Aquesta escultura, obra de Cerveto, amb la de Mn. Sol i les campanes, es guardà al pati del palau episcopal i acabaren per emportar-s'ho per transformar-ho en materials de guerra.

¹⁰²³ Fotografia a o. c. d'A. CURTO, pàg. 221.

tramvies per millorar l'entrada a la vila, i llavors se suggeria l'eixamplament del pont sobre el Canal.

Les eleccions al Parlament de Catalunya es realitzaven el 20 de novembre: la dreta es presentà unida i l'esquerra dividida: els marcel·linistes (radical-socialistes, encapçalats per Domènec Pinyana Homedes) amb el PSOE i Acció Catalana i per l'altre ERC (Miquel S. Cunillera Rius) i Unió Socialista de Catalunya (USC) van perdre i Pinyana, doncs, restava com a perdedor i Tortosa no tindrà cap diputat. El cas greu era que la ciutat perdia l'atenció per la política catalana perquè tots els caps es relacionaven políticament amb Madrid. Francesc Macià anà a Tortosa, durant la campanya... i se'l xiulà. Guanyava ERC, però, i Francesc Macià assumia la presidència de la Generalitat.

Al 1932, per la mort de Juan Bta. Luís Pérez, bisbe d'Oviedo, la Santa Seu designà el bisbe Félix Bilbao per al càrrec de Consiliari General d'Acció Catòlica. D'ençà de la mort del cardenal Gomà, a la presa de possessió de Pla Deniel, exercí la presidència de la direcció central que li corresponia com a consiliari que n'era.

La societat tortosina vivia intensament el teatre al començament del 1933, talment com la música que tenia bones respostes en concerts i en públic, i la premsa se'n feia un ampli ressò amb comentaris de tota mena. Marcel·lí Domingo hi havia estat molt compromès i àdhuc en publicà algunes obres. L'associacionisme es presenta fort, en un excel·lent moment que manté els valors socials i culturals i presenten una societat civil forta i molt identificada en els respectius sectors. L'art i els artistes eren comentari i al febrer Francesc Mestre comentava quant a Ferran Arasa, el valor de les seves obres i la seva creixent atenció nacional i internacional.

A Alemanya, mentrestant, el *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartie* que es coneixia vulgarment com el partit nazi, amb Adolf Hitler al cap, havia realitzat una escalada vertiginosa i al 1930 aconseguia 107 escons al *Reichstag* amb el vot de la petita burgesia i els aturats, i quan van rebre el suport dels descontents magnats de la indústria, el 1932, aconseguia la majoria i al gener del 1933 Adolf Hitler era nomenat canceller i adquiria prou poder com per desfer-se dels adversaris, i acusava els comunistes de l'incendi del *Reichstag* el 27 de febrer, i perseguia les esquerres i els sindicats obrers per passar, a l'any següent, a organitzar la *Geheime Staatspolizei* o Gestapo, quan ja comptava amb la paramilitar *Schutzstaffel* o SS, a actuar contra els jueus, a obrir camps de concentració i tribunals especials i, a la fi, a destruir els caps de les SA o *Sturmabteilung* i els elements moderats del mateix partit en la famosa "nit dels llargs coltells", el 30 de juny de 1934, per passar llavors a presidir el *Reich* i rebre el tractament de *Führer*: havia començat l'estat nacionalsocialista a Alemanya, que declararà Nüremberg "ciutat dels congressos dels partidaris del *III Reich*" i d'ençà, cada any i fins al 1938, durant una setmana s'hi aplegaran 500.000 nacionalsocialistes de tot el *Reich* al Camp Zeppelin, amb tribuna que obrirà Albert Speer, tot plegat per mostrar el poder de l'Alemanya nazi.

A Madrid, José Antonio Primo de Rivera fundava *Falange Española* el 29 d'octubre, en una línia totalitària i segons la tradició imperialista que s'estructurava en els criteris del feixisme italià. Ramiro Ledesma havia creat el diari i grup de *La Conquista del Estado* i s'unia a Onésimo Redondo que el 1931 havia fundat les *Juntas Castellanas de Actuación Hispànica* per constituir les *Juntas de Ofensivas Nacionalsindicalistas* (JONS). Aquests grups d'acció feixista es fusionaran el 1934 per constituir *Falange Española y de las JONS*, sota la presidència de Primo de Rivera.

Al setembre, en dimitir el president Manuel Azaña, Marcel·lí Domingo, ministre d'Agricultura, Indústria i Comerç, deixava el govern espanyol. Les Eleccions Generals se celebraren el 19 de novembre i per primera vegada van poder votar les dones. Les dretes es presentaren unides a Joaquim Bau (Unió Ciutadana, 42,3 % i 5 diputats) i la desunió de les esquerres féu que Marcel·lí Domingo no es presentés: ERC i PSOE (34,4 % i 2 diputats) (Joan Palau Mayor). En sortí diputat el tortosí Daniel Mangrané Escardó, d'Esquerra Republicana de Catalunya. La candidatura Coalició d'Esquerres Catalanes (Radical-socialistes i Acció Catalana) era encapçalada pel metge Primitiu Sabatè Barjau (21,23 %, sense escó) Les tres candidatures eren encapçalades per tortosins.

Començava així el denominat el Bienni Negre que del 19 de novembre de 1933 perdurà fins al 16 de febrer de 1936, dels governs d'Alejandro Lerroux i José Ma. Gil Robles. Catalunya serà governada per Lluís Companys (ERC) i Tortosa es mantindrà l'Ajuntament marcel·linista que encapçala Joan Benet Pinyana i que revalidarà la majoria el 14 de gener de 1934. El Bienni Negre portarà 30.000 polítics d'esquerra a les presons i motivava la constitució de l'Aliança Obrera de Catalunya, un pacte d'acció revolucionària que aplegava les formacions obreres davant la victòria de les dretes. El 25 de desembre, però, moria el president Francesc Macià.

L'1 de gener de 1934 era elegit president de Catalunya Lluís Companys, amb l'abstenció dels diputats conservadors de Lliga Catalana, el qui formà un govern de concentració i que donà pas a corrents polítics com Estat Català, Acció Catalana Republicana i altres que Macià no havia admès, amb Unió Socialista de Catalunya i Esquerra Republicana.

El 14 de gener se celebraven eleccions municipals i a Tortosa triomfaren les esquerres unides (Radical-socialistes, PSOE, ERC i Acció Catalana)¹⁰²⁴. En el primer dia de febrer el nou consistori elegia Josep Berenguer per alcalde, amb els tinents d'alcalde Ernest Tudor, Joan Benet, Joan Falcó i Josep Rodríguez.

Altres esdeveniments afecten més la societat i l'opinió, com passava a l'abril amb el foragitament dels ordes religiosos. La revista *Germanor* sortia llavors dedicada a informar quant al tancament del Col·legi de La Salle. Tampoc no fa cap gràcia a ningú que, en el primer dia de juny, forners i flequeres fossin autoritzades a augmentar el preu del pa. La visa ciutadana continua sense canvis aparents, i el dia 3 es feia una assemblea del marcel·linista Partit Radical-socialista: Domènec Pinyana proposà la dissolució del partit i la integració a Esquerra Republicana, amb visió de futur, però la proposta no prosperà encara que aquesta operació s'executarà el 1937. Després tenim les notícies del campionat organitzat el diumenge següent per la Societat de Caçadors. Llavors l'alcalde Rafael Alemany s'envoltava d'una comissió gestora municipal amb representants dels partits Radical, Tradicionalista i Lliga Catalana. Mentrestant es presentava la Llei de Contractes de Conreu, i després vingueren les creixents tensions entre Estat Català i l'Aliança Obrera. El 17 es difonia la notícia d'un gran festival amb presència de totes les "miss" de Catalunya, invitades a l'acte.

La premsa tortosina del moment estava integrada pels diaris *El Pueblo* (republicà), *El Correo de Tortosa* (tradicionalista, de Bau), *Ara* (de la Lliga), *El Herald de Tortosa* (independent i dretà), el setmanari *Vida Tortosina* (Acció Catalana), entre altres, i després *Lluita* (Unió Socialista de Catalunya), i el president de l'Associació de Premsa era Francesc Mestre Noè. Aquests diaris s'ocuparen de temes que tingueren una importància especial, com el fet que Joan Moreira edités a Impremta Querol "*Del folklore tortosí: costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons dels camps i de la ciutat de Tortosa*", de la inauguració, a Roquetes, del Grup Escolar Marcel·lí Domingo, del fet que l'Ajuntament contribuís a l'edició del llibre de Ferran de Sagarra "*Tortosa en 1640*", i que la policia segrestés "*Informaciones*" i "*La Época*" en arribar a Tortosa, així com de l'anada a Barcelona d'una comissió d'arrossaires per tal d'informar el conseller d'Agricultura de la Generalitat (Comorera) quant als acords presos en la reunió celebrada a Tortosa per la Comissió Informativa de l'Arròs, i que es fundava l'associació Cantaires de l'Ebre, per Joan Angelats i Serra, el qui en passava a ésser-ne el primer president amb Manuel Martines Solà de primer mestre-director. El 28 de juliol es publicava la Llei Municipal de Catalunya¹⁰²⁵.

Passat l'estiu i davant el nou curs acadèmic, al setembre, el director de l'internat del Col·legi de Sant Lluís per a alumnes de l'Institut era mossèn Rossend Cucala Martí, d'Alcalà de Gibert, llicenciat en Teologia que també era vicari a la parròquia del sant Crist del Sagrari de la seu i, en un altre caire, un reconegut poeta verdaguerià i col·laborador del doctor Joan Bta. Manyà, talment com Rossend Cucala. La premsa local, al setembre de 1934, anunciava: "*Colegio de San Luís Gonzaga, de 2ª Enseñanza, bajo los auspicios y protección del Excelentísimo Sr. Obispo y dirección de D. Rosendo Cucala, Pbro./ Alumnos internos, semi-*

¹⁰²⁴ Es poden veure les candidatures al nostre article dins "*Cent anys...*", pàg. 93, i a SUBIRATS, 1998.

¹⁰²⁵ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* núm 209, pàgs. 581-616.

pensionados y vigilados, con asistencia al Instituto Nacional de esta ciudad./ Para detalles dirigirse al Sr. Director". En aquests moments l'arquebisbe Vidal i Barraquer publicava l'Apèndix Tarraconense al Ritual Romà i no cessava en la temptativa de celebrar una conferència episcopal, l'acció constantment impedita des de Madrid.

El 4 d'octubre es constituïa el govern Lerroux, amb membres de la CEDA. Com a protesta es convocarà una vaga general que derivarà en l'anomenada Revolució d'Astúries, la repressió militar de la qual serà encomanada al general Francisco Franco que aplicà unes mesures tan brutals que portarà la mort a 1335 persones. Lluís Companys, en un creixent sentiment de nacionalisme català, el 6 d'octubre de 1934 calgué que proclamés l'Estat Català dins la República Federal Espanyola i, en tal moment de repressió i d'ultrancer imperialisme espanyol, portà la reacció de l'exèrcit espanyol, el bombardeig i l'assalt del palau de la Generalitat. El 7 d'octubre el Govern de la Generalitat era detingut per les tropes del general Batet i empresonat al vaixell "*Uruguay*", per causa de la seva implicació en els fets del dia anterior, i foren destituïts tots els ajuntaments d'ERC, amb la clausura del Parlament i la suspensió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya pel govern radicalcedista de la República Espanyola. El general Batet suspenia la llei de Contractes de Conreu i el país romania tres mesos sota una jurisdicció militar, amb la premsa censurada, i clausurats els locals dels partits republicans i obrers i molts pagesos essent desnonats de les terres. El 27 d'octubre i per disposició militar cessava a Roquetes l'alcalde Joan Hierro Gaya, amb el consistori sencer, i es nomenava un alcalde-gestor únic de Roquetes, Joaquín Garzón Fortín, un membre de la Guàrdia Civil que mantindrà el càrrec fins al 8 de gener de 1936.

A Tortosa no passà res però se secundà la vaga general, i la ciutat s'adherí a l'Estat Català i fou seguida pels municipis de la seva regió. El tinent coronel Julio Castro, comandant militar de la província, declarà l'estat de guerra i el capità Santiago Rius Arrufat es féu càrrec de l'ordre públic tortosí arran del traspàs de poder que li van fer les autoritats civils, fins que el succeeixi el capità de carrabiners Vicent Ayguabella Castro. Josep Berenguer continuà d'alcalde fins al dia 13, però sense competències en ordre públic, i llavors la Comandància Militar el destituïa i l'obligava a lliurar l'alcaldia a Rafael Alemany Català (Partit Radical de Lerroux) com alcalde governatiu i únic gestor municipal¹⁰²⁶. A Roquetes es nomenava cap de l'Acció Ciutadana en Josep Cid Cosidó. El dia 14 a Centre del Comerç hi hagué un gran ball, amb música a càrrec de l'orquestra Batàvia Jazz.

UGT guanyà posicions, passat el 6 d'octubre, i la seva protecció sobre els treballadors afiliats era decisiva. La Carta de Treball que expedien els centres obrers socialistes permetia aconseguir una ocupació o els Jurats Mixts reforçaren la tendència marxista: els treballadors s'hi havia d'afiliar per necessitat. A Tortosa la Comunió Tradicionalista havia creat l'Agrupació Gremial de Treballadors, amb possibilitats d'entorpir la marxa ascendent del Centre Obrer de Corporacions, i els associats disposaven de carnet i podien moure's legalment, però també eren boicotejats pels socialistes.

El 28 d'octubre hi havien hagut diverses detencions per l'autoritat militar i, en represàlia, era detingut el director d'*El Pueblo*, Sebastià Campos Terré, i el 31, també en represàlia, es detenien a Madrid en Josep Berenguer Cros. Això crispà les relacions entre les dretes i les esquerres tortosines, cordials com havien estat fins a aquell moment. El 13 de novembre, a Tortosa, es feia càrrec de l'ordre públic el capità de carrabiners Vicent Ayguabella Castro, també responsable de la censura a la premsa. Després, el 6 de desembre, s'alliberaven els empresonats ampostins al vaixell "*Manuel Arnús*", llevat de l'exdelegat governatiu Sagristà i l'excaporal del Sometent.

El 1935 s'obria, el 2 de gener, amb la suspensió per temps indefinit de l'Estatut d'Autonomia i del Parlament de Catalunya. El dia 8, per ordre de la Generalitat segrestada, es nomenava alcalde de Roquetes el metge Josep Ma. Alegret Bau. Aquell fou l'any de l'aixecament de l'estat de guerra implantat a Catalunya el 6 d'octubre anterior, encara que també de l'acostament polític d'Itàlia i Alemanya. Llavors, a començaments de l'any, el bisbe

¹⁰²⁶ Vide: SUBIRATS, J. 1996, pàg. 33.

Bilbao havia estat designat consiliari general d'*Acción Católica Española*, un càrrec que ocuparà durant tota la seva vida.

El primer acte polític esquerrà autoritzat a Barcelona després del 6 d'octubre fou el del 10 de març, al Gran Price, i a càrrec de Marcel·lí Domingo, per la qual causa s'hi traslladaren una bona cosa de tortosins. El 26 de març, però, foren molts els tortosins que anaren a València per assistir al gran *meeting* del camp de *foot-ball* del Mestalla, a càrrec de Manuel Azaña i de Marcel·lí Domingo. A la ciutat, el 6 de juny i a l'entorn de l'alcalde governatiu, el lerrouxista Rafael Alemany, es constituïa una comissió gestora municipal amb representants del partit Radical, el Tradicionalista i la Lliga catalana. Llavors era quan la Lliga Comarcal Republicana demanava a l'Ajuntament que fes respectar la República i la Constitució, i que es posés fre a les manifestacions i excessos dels feixistes. Just en aquell mes de juny els grups catalans que seguien Marcel·lí Domingo adoptaren la denominació de Partit Republicà d'Esquerra (PRE) puix que a l'abril Domingo s'integrava al nou partit Izquierda Republicana, presidit per Azaña. A Tortosa es canvià el rètol de la seu del partit, al 10 del carrer Ramon Berenguer IV, vora la Plaça de la República que abans es denominava d'Alfonso XII. El poble i sobre tot els joves, el 24 de juny allò que més sentiren fou la mort de Carlos Gardel (Charles Romuald Gardés), en un xoc d'avions a la pista de l'aeroport de Medellín. El cantant de tangos occità havia nascut a Tolosa de Llenguadoc al desembre de 1890.

Tortosa celebrava les festes de la Cinta del 31 d'agost al 3 de setembre i impremta Querol posava al carrer la quarta edició de la seva "Guia de Tortosa". Poc després, a l'octubre, causava malestar el fet que Itàlia declarés la guerra a Etiòpia i ocupés Adis Abbeba, fent que l'emperador Haile Selassie abandonés el país, al qual no tornaria fins que els britànics l'alliberessin el 1941.

Dimecres 8 de gener de 1936 Tomàs Homedes Espuny substituïa Rafael Alemany a l'alcaldia governativa de Tortosa, amb una gestora on predominen militants de la Lliga. Dos dies després, havent sortit de la presó l'alcalde electe Josep Berenguer, amb Joan Benet i Daniel Chavarria, en representació del PRE, el requerien a deixar el càrrec per tal que fos ocupat pel legítim titular de l'alcaldia, la qual proposta fou refusada per Homedes. Dissabte 25 hi hagué el *meeting* de la joventut contra el feixisme al Centre Obrer, en el qual intervingueren Lluís Montagut Cristòfol pel Partit Sindicalista, Sebastià Campos Terrè pel PRE, Albert Jardí per l'USC, Josep Curto Solà pel PC, Tomàs Verdall López pel PSOE i Josep Subirats Pinyana per Federació Universitària Escolar. La campanya electoral conclouïa divendres 14 de febrer amb el *meeting* al Doré¹⁰²⁷.

Les eleccions generals a diputats a Corts es realitzaren el dia 16 de febrer, diumenge. S'havia constituït el Front Català d'Ordre (dretes, encapçalades a la província per Joaquim Bau) i el Front d'Esquerres que guanyà les eleccions, encapçalades per Marcel·lí Domingo (per Tarragona). D'aquesta manera Josep Berenguer recuperava l'alcaldia de Tortosa i Domingo tornava a ésser ministre, ara d'Instrucció Pública. Bau, però, en sortia elegit. A Tortosa restà crispació entre l'extrema dreta i la CNT mentre que la crisi política esdevenia preocupant. A Roquetes, dilluns 17, es reposava l'ajuntament del 14 de gener de 1934 i es nomenava el nou alcalde Joan Hierro Gaya fins al 18 de juliol de 1936. Dimecres 19 es constituïa el govern Azaña que decretava l'amnistia a finals de febrer. Llavors iniciava les funcions el Consell d'Economia de Catalunya i s'efectuava el traspàs de serveis des de la República a la Generalitat. També apareixerà el Decret de Col·lectivitzacions de la Generalitat i M. Domingo esdevindrà ministre d'Instrucció Pública. La victòria del Front Popular i del Front d'Esquerres a Catalunya, al febrer de 1936, tornava l'Estatut i el Parlament, de manera que l'1 de març arribava a Barcelona el Govern català alliberat, aclamats per la multitud.

L'alcalde Berenguer aconseguia, al mes d'abril, la desaparició del denominat "lo pinyó de l'Àngel" o la capella de l'Àngel, amb una botiga i dues cases, un projecte del 1870 que es feia realitat però que el portava a xocar amb l'Església. El cas potser que perdia conflictivitat per raó del moment, puix que s'estava en plena campanya electoral i el dia 26 hi hagueren eleccions a compromissaris per elegir el president de la República, el qual càrrec obtingué al

¹⁰²⁷ SUBIRATS, 1996, pàgs. 40-41.

maig Manuel Azaña. El Centre Obrer de Corporacions s'havia constituït en Comitè Antifeixista i el primer de maig havia hagut un gran acte sindical que impulsà CNT i PSOE, amb el suport de CNT i la participació de totes les esquerres, amb excursions a indrets típics.

El dia 4 M. Domingo havia cridat Sebastià Campos Terré al seu gabinet ministerial, i aquest deixava la direcció d'*El Pueblo* i es trasllada a viure a Madrid per treballar al diari d'Izquierda Republicana, mentre ací el rellevava Josep Curto Pla. A la ciutat, el 9 de maig, es començà a editar el setmanari *Lluita*, de la USC, sota la direcció d'Albert Jardí Porres. Els ciutadans, però, potser que paraven més compte en altres coses, com la proclamació de la pubilla de Centre del Comerç, el dia 21, i en el ball amenitzat per l'orquestra *Batàvia Jazz*. A la ciutat, malgrat tot, hi havia preocupació per raó del neguit entre l'extrema dreta i el migrat sector tortosí de la CNT que sembla ésser que aquests s'organitzava orgànicament i pretenia establir un comandament central a Tortosa, des d'on dirigirien les organitzacions de Catalunya, Aragó i València. El president Companys, per aquesta qüestió, el dia 25 convocava l'alcalde Berenguer i cercava mesures de seguretat.

El malestar també es manifestava en altres aspectes, com per la vaga del sector tèxtil que el dia 31 el delegat de Treball no va poder evitar, tot i haver convocat les parts per arribar a un acord, i la vaga serà efectiva el 2 de juliol. L'1 de juny, però, esdevenia la vaga dels maoners, promoguda ocultament per l'extrema dreta, i el president Companys transmetia unitats de policia per tal de protegir el batlle, i tanmateix se sabia de l'arribada d'extremistes perillosos. El 14 encara es mantenia la vaga en els sectors tèxtil i de les bòbiles. Llavors M. Domingo arribava a Tortosa i rebia un homenatge dels docents del partit judicial. Els grups polítics catalans que el seguien adoptaren la denominació de Partit Republicà d'Esquerra (PRE) per haver-se integrat Domingo, en el mes d'abril, al nou partit *Izquierda Republicana*, presidit per Manuel Azaña i amb Domingo de sots-president. El dia 25, altrament, Emilio Palomo Aguado, exdirector d'*El Pueblo*, a les Corts esdevenia elegit president del Tribunal de Comptes. Uns dies després, dijous 2 de juliol, començava l'esmentada vaga del sector tèxtil. Dilluns vinent, en el dia 6 que es resolía el conflicte del sector de les bòbiles, havia deixat d'editar-se i s'acomiadava dels lectors el periòdic *Ara*, de la Lliga. En aquell moment s'havien estat editant quatre diaris: *Correo de Tortosa*, *Heraldo de Tortosa*, *Ara* i *El Pueblo* i els setmanaris *Vida Tortosina* i *Lluita*¹⁰²⁸.

L'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, mantenia l'inútil esforç de realitzar les conferències episcopals, malgrat de la forta escalada efectuada per l'Església en les darreres dècades i de les excel·lents perspectives. Potser que l'Església catalana estava massa confiada en el seu potencial i en el suport dels creients, això malgrat de les dificultats sorgides arran de les disposicions dictatorials de Primo de Rivera que, altrament, estimularen molts catòlics devers un enfortiment de la unitat. La República potser que causà efectes minoritaris entre eclesiàstics i laics però, amb el temps, va empènyer "els catòlics militants vers uns camps excessivament conservadoristes" que, a la vegada, no eren dinàmics i vivien absents dels complexos successos que esdevenien en el caire nacional i internacional. Una actitud paternalista de l'Església i una visió poc intel·ligent la distanciava del món obrer, cada cop més i sense voler adonar-se de l'adversitat i de l'odi que es manifestava des d'un ample sector popular que prou s'havia manifestat en les persecucions i assassinats de 1823, 1835 i 1909¹⁰²⁹. Tampoc no l'afavoria l'aparent entesa amb la burgesia, la qual es tenia per una conxorxa que el populisme presentava com un aval diví a les injustícies i a la hipocresia dels empresaris... Potser que els característics criteris del segle XIX mantenien amerada la societat i els mateixos dirigents.

L'Església en sortia més bé perjudicada mentre que el clergat solia confondre el seguiment a les pràctiques religioses i els costums amb la solidesa religiosa, i molts eren els que cercaven una direcció total de la seva feligresia i accedien a sectors d'opinió per als quals no estaven preparats, de manera que "era molt corrent que es llancesin invectives "trona avall"

¹⁰²⁸ SUBIRATS, 1989, pàg. 8. Seguim les dades estudiades per aquest autor, d'ençà ara de la pàg. 27, i 67 i ss. També BAYERRI, 1989, pàgs. 30-31, també 33-34.

¹⁰²⁹ Seguim relativament l'anàlisi d'A. PLADEVALL, a o. c., pàg. 177 i ss.

contra els descreguts i els impius, en comptes d'allargar-los la mà". La formació religiosa del poble era més bé minsa, així com la política, i molts eren els que sovint canviaven de camp: l'esmentada escalada de les darreres dècades només afectà minories i *grosso modo*, doncs, no era formalment assimilada pel clergat i, ni dir caldria, que pel poble. Un altre factor a considerar era l'excés de sacerdots puix que el fet portava la dedicació de molts a ocupacions allunyades de la pastoral, a l'administració de béns o a capellanies de gent benestant, tot semblant als obrers que gaudien d'una òptima situació social i econòmica, en una visió que àdhuc afectava sacerdots rurals que gairebé vivien en la misèria però que se'ls presentava com amics dels burgesos i membres de la burgesia, benestants en un mateix àmbit. En un clímax de llibertat que es malentengué, en haver estat proclamada la República es feia palès el retrocés en el respecte popular i les dificultats d'entesa amb el poder, per seguir a través d'algun foragitament, l'assalt i l'incendi d'alguns convents que foren un veritable advertiment quant a les tendències obreres.

La Constitució, després, declarava la separació de l'Església i l'Estat i, encara, seguien una successió de mesures laïcitzants que obligaven a reaccionar l'episcopat que des de l'abril de 1933 dirigia el cardenal Isidre Gomà, arquebisbe de Toledo, perquè també rellevarà Francesc Vidal i Barraquer que l'havia liderat d'ençà el succés del cardenal Segura. El Bienni Negre, el govern de dretes que es mantingué del desembre de 1933 al febrer de 1936, constituí una mena de treva per a l'Església però la rebel·lió militar del 18 de juliol de 1936 obrirà la tragèdia que el curs dels fets permetia albirar.

La diòcesi de Tortosa estava estructurada en 12 arxiprestats, a74 parròquies, 21 suports de parròquia i cinc capellanies. Disposava de 516 sacerdots, 15 comunitats religioses (franciscans, Germans de les Escoles Cristianes, Carmelitans descalços, Escolapis i operaris) i regentaven tres residències, quatre col·legis, set convents i el Seminari. Hi estaven establertes 91 comunitats religioses (carmelitanes terciàries, Consolació, clarisses, trinitàries terciàries, Oblates, Domíniques, Serves de Jesús, caputxines, Vetlladores de sant Josep, Germanes dels Ancians, agustines, santjoanistes, concepcionistes, Germanes dels Pobres i teresianes). Les monges estaven en 41 col·legis, servien en 14 centres hospitalaris i asils i atenien 20 monestirs, a part d'altres que es dedicaven a visitar els malalts i a tenir cura dels orfelinats. La seva feina en la dedicació al benestar social, a la sanitat pública i privada i a l'ensenyament esdevenia del tot imprescindible

L'alcalde Berenguer, a la nit de divendres 17 de juliol, al centre republicà i seu del PRE aplegava el Comitè d'Enllaç del Front Popular que havia donat suport al Front d'Esquerres el 16 de febrer: explicava els motius d'alerta i posava el càrrec a la disposició del Comitè, encara que se li donà un vot unànim de confiança. A proposta de Berenguer s'invità la CNT a designar un representant del Comitè. Dissabte 18, de matinada, es tenia notícia de la sedició militar, de l'aixecament dels generals descontents. A Tortosa la normalitat era absoluta i l'alcalde Josep Berenguer convocava els funcionaris que millor el poguessin ajudar, i comptà amb el suport dels capitans de la Guàrdia Civil i dels Carrabiners. El president Companys el nomenà cap civil i militar del Baix Ebre, a plena confiança. Berenguer, llavors, prenia les mesures adients: incautació de benzineres, prohibició d'incrementar els preus dels queviures, intervenció de correus, telèfons, telègrafs i línies ferroviàries, control de carreteres i d'accésos a la ciutat, detenció de la gent que podria aixecar avalots i robatoris, crida d'ordre als ciutadans... Es comunicà amb els alcaldes de la regió per conèixer llur posició i de tots rebia testimonis d'adhesió a la República. A la tarda les notícies començaren a ésser dramàtiques, amb la sublevació militar a Còrdoba, Sevilla, Cadis, Pamplona i Canàries. A la nit Martínez Barrios formava un govern per resoldre el conflicte, comptant amb M. Domingo, i dimitia en no aconseguir tornar els revoltats a les casernes. Al capvespre, a Barcelona, els insurrectes havien estat vençuts i dominada la sublevació militar. Just en aquell mal dia i moment a Roquetes es renovava l'alcalde, Joan Hierro Gaya, el qui en serà fins al 18 d'octubre.

A migdia de diumenge 19 de juliol Josep Giral es feia càrrec de la presidència del govern. A Tortosa seguia sense passar res, tothom pendent del desori espanyol del qual depenien. El dia era de calor i molta gent se n'havia anat a l'Ampolla i a la Ràpita, als banys, i als xalets i cases de camp on corria la marinada. Els que tornaren amb cotxe ja es trobaren

amb els controls a les carreteres i llavors es comprengué que hi havien fonamentats motius per preocupar-se. L'alcalde convocà als Quarters els soldats que estaven de permís, mobilitzà els oficials i classes de complement, de manera que aplegà 400 homes útils, i la resta de forces armades es posaren sota les seves ordres. Talment informà al president Companys que no se'n pot avenir d'aquesta irregularitat municipal, i restà astorat perquè això no era legal. Des de Madrid el felicità el director general de la Guàrdia Civil, i al president Companys que l'havia tornat a nomenar cap civil i militar del Baix Ebre li transmetia la felicitació i l'encoratjament del president Manuel Azaña. Després, a resultes d'una convocatòria urgent, a les sis de la tarda els delegats de les organitzacions polítiques i sindicals que integraven el Comitè Antifeixista es reuneixen al Centre Obrer de Corporacions per tal d'acordar les mesures a prendre, les quals s'adreçaven a la seguretat.

A les 3 de la tarda de dilluns 20 es reunia el Comitè del Front Popular (d'enllaç del Front d'Esquerres i la CNT-FAI) al Centre Obrer i s'acordava declarar vaga general de 24 hores a Tortosa, perquè tothom es preparés davant qualsevol contingència en la qual calgués l'ajut de les forces populars. La vaga fou ben tranquil·la i, en acabat, tothom tornà a la feina. Per raons de seguretat es formà un cos de milicians tortosins destinat al manteniment de l'ordre públic, comandat pel brigada de complement Pere Pla Pons, i pels carrers es van poder veure les primeres patrulles de milicians.

Fetes les primeres misses, dimarts 21 de juliol es clausuraren les esglésies i es prohibí als sacerdots l'ús de la públic de la sotana. Poques hores després, a mig dia, arribava a Tarragona en Lluís Mestres que havia estat nomenat comissari de la Generalitat, en havent viscut els fets tràgics de Barcelona i tot portant instruccions del govern. Les monges abandonaren els convents als dos dies de la rebel·lió militar, se'ls havia notificat a les 8 de la tarda davant el perill creixent que hi havia. Les monges de Sant Joan salvaren l'arxiu i els joiells, eines sagrades i roba, però desapareixia la imatge romànica i es cremaren les imatges, relíquies i retauls. Josep Berenguer actuà prest per salvaguardar els jesuïtes i l'Observatori de l'Ebre, sota la direcció del doctor Lluís Rodés Campderà, i d'acord amb Joan Hierro, l'alcalde de Roquetes, hi establiren una guarda armada¹⁰³⁰. Tot i que no havia hagut cap mena de violència, l'alcalde Berenguer pactava amb Mr. Merelo, el cònsol de França a Tarragona, i evacuava les monges i novícies dels convents de Jesús, algunes llatinoamericanes i de diferents nacionalitats: en el primer moment, el dia 20, havien abandonat els monestirs per refugiar-se per les cases del veïnat i després les pogueren repatriar totes. Berenguer, criticat de fort pels més extremistes, féu que el comitè antifeixista de Benifallet li traslladés a Tortosa el bisbe Félix Bilbao que estiuejava tranquil·lament al Balneari de Cardó, i llavors l'evacuava a Tarragona on el comissari de la Generalitat el traslladà a Barcelona i el conseller Ventura Gassol l'embarcà cap a Itàlia¹⁰³¹. En aquests aspectes eren alarmants les notícies que arribaven de Barcelona. Bilbao, arribat a la Itàlia de Mussolini, passava a residir a Viterbo per traslladar-se més endavant a Roma.

A la nit el jovent antifeixista va anar al comitè d'enllaç del Font d'Esquerres que presidia Joan Benet Pinyana i exigí el lliurament d'armes, però el comitè manifestava que no en tenia i que no sabia d'on en podia obtenir. Els joves no es deixaren ensarronar i la situació es féu molt violenta per bé que s'imposà la serenitat i el seny. Durà poc, però, perquè algú escampà que s'acostava una columna de la Guàrdia Civil, procedent de Gandesa, per fer costat als militars revoltats i, encara que a Tortosa no s'havia revoltat ningú, s'escampa el pànic i tothom tancà les portes de casa fins que es féu palès que tot havia estat una mentida. Just per això es renovà la demanda d'armes, inútilment, sense que l'autoritat deixés de dominar la situació en cap moment.

El president espanyol Casares Quiroga just dimitia l'endemà, dimecres 22, essent substituït per Josep Giral. Els missatges demanaven el manteniment de la serenitat i la inquietud potser que feia veure fantasmes pertot arreu: havien estat detinguts dos falangistes i

¹⁰³⁰ Rodés seguirà essent-ne director al llarg de la guerra.

¹⁰³¹ SUBIRATS, 1989, pàgs. 35, 38-39, ..., i 1996, pàg. 74, 79, 81-82, 83, 86 i ss. Els seus textos han estat essencials per elaborar el curs dels fets.

clausurats locals polítics dretans, com el Cercle Catòlic Tradicionalista, Centre Radical, Centre de la Lliga i local de la CEDA... malgrat que es temien els militars revoltats que devoraven la pau i estenien una guerra civil, uns feixistes que anaven units als moros i amb les tropes mercenàries del Terç. Calia prendre tota mena de precaucions i per raons de seguretat ciutadana el comissari de la Generalitat destituïa tots els ajuntaments sospitosos de desafecció a la República i la seva substitució pels comitès del Front Popular: l'alcalde Berenguer i el consistori passaven a exercir llurs funcions en representació del Front d'Esquerres que era l'òrgan que prenia les decisions.

A Tortosa se suportava aquella vaga del ram tèxtil, de llarga durada, i aquell dia s'arribava a resoldre provisionalment el conflicte, així com abans s'havia resolt la vaga del sector maoner. L'activitat laboral, llavors, era normal en tots els sectors. El front d'Aragó restava massa a prop. Tot i la tranquil·litat, preocupava el pas de cotxes procedents de Barcelona, amb matalassos al sostre, amb 4 o 5 passatgers que vestien mig de civil i mig de militar, y que anaven a l'alcaldia a demanar salconduits per continuar el viatge cap a València. Altres, però, portaven unes intencions diferents: quatre homes de llargues barbes estacionaren el cotxe a la Plaça d'Alfonso que era aleshores de la República i, al muscle penjat el fusell amb la baioneta calada i carregat el cinturó amb bombes de mà i cara de pocs amics, recorregueren els carrers fins que van fer cap a la Casa de la Ciutat. Dos dels malcarats, desarmats, entraren a parlar amb l'alcalde Berenguer i es presentaren com a membres de la *Corporación Iconoclasta*, i per això exigien les claus de la catedral, per l'acompliment d'una excelsa missió que portaven. Havien ben tocades les dues de la tarda quan l'alcalde Berenguer que els retenia encarregà el seu secretari Pere Pla perquè els porti a dinar, i recomanà que els afartés i que beguessin de fort perquè, mentrestant, es mogué i reuní el cap de la policia local Joan Dellà i dos agents ben armats, amb el regidor Joan Ballester i Daniel Chavarria. Llavors, amb la voluntat de no vessar sang, els deixà visitar la catedral, guiats pel regidor Manuel Nomen i sembla ésser que amb Joan Cid Mulet, Ramon Miravall i potser que Josep Ma. Brull, tots d'Acció Catalana. Malgrat de la cura que hi posaren no van poder evitar que un d'aquells brètols fes caure al terra una imatge de fusta de la capella del baptisteri, la qual es trencà. No s'emportaren res i no gosaren a forçar la situació i després se'n van anar. Sembla ésser, però, que en aquella ingrata visita foren mutilades les imatges en baix-relleu de la barana de l'escala d'accés a la trona, així com els baix-relleus de les làpides del claustre.

Divendres 24, per tal d'assumir totes les funcions del Govern, s'establia la Junta de Defensa Nacional. Els "presoners pels fets de Vilalba dels Arcs" que de moment es retenien a Tortosa, a la caserna de Sant Domènec, altrament, eren traslladats a Tarragona. L'endemà, dissabte 25, el batlle difonia l'ordre per la qual els patrons havien de pagar als obrers la setmanada sencera malgrat que algun dia no haguessin anat a treballar, per raó de les circumstàncies, i en tal dia també arribava una expedició de setze guàrdies civils revoltats i empresonats a Calaceit, aleshores custodiats per companys del cos afectes a la República. Els revoltats manifestaven que havien estat enganyats pels seus superiors. Dilluns 27 de juliol es mantenia la calma i la tranquil·litat al carrer. El batlle retirava l'ordre de no circular durant la nit perquè, de fet, res no hi havia que ho justificués puix que la normalitat era absoluta. La ciutat, però, se sentia amenaçada, sense que ningú imaginés que els desordres, extorsions, malifetes i crims estaven d'allò més pròxims. La protecció donada al bisbe i la seva evacuació comportava uns salvatges atacs dels extremistes contra el batlle. Llavors, el dijous 23, a Barcelona, es fundava el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), adherit a la Internacional Comunista, essent el tortosí Rafel Vidiella Franch un dels fundadors i membre del comitè executiu. A Tortosa n'era el primer secretari general Vicente González, un ferroviari del PSOE i persona ben assenyada. El primer comitè executiu el formaren destacats militants del PSOE: Ferran Pons i Tomàs Verdà. L'home fort de la USC era Albert Jardí i dels comunistes Manuel Curto Solà¹⁰³².

Dijous 30 i divendres 31 es constituïa un nou govern de la Generalitat de Catalunya en el qual Rafael Vidiella resultava nomenat conseller de Comunicacions, encara que aquest

¹⁰³² SUBIRATS, 1989, pàg. 46. També a "Centre del Comerç...", pàg. 100.

govern no durà una setmana per causa de l'acció demolidora de CNT-FAI amb el POUM i el PSUC i, per evitar enfrontaments, optava per dimitir. A Tortosa s'havia mantingut l'ordre però, en això, arribaren, potser que de pas i procedents de Barcelona, vehicles amb milicians armats: eren els coneguts com "els russos", una unitat que es denominava "*La Específica*" que seguia una tendència entre els anarquistes, del grup de Barcelona de la CNT-FAI. De fet l'havia tramès a Tortosa el comitè regional anarquista per esborrar l'hegemonia dels marcel·linistes, puix que els anarquistes locals eren pocs i massa febles per realitzar actes violents i, tanmateix, la majoria era gent prudent i dialogant per enfrontar-se al PRE de Marcel·lí Domingo. La UGT i la CNT formaran una mena de comitè que prendrà decisions pel seu compte i restarà autoritat al comitè del Front d'Esquerres i al mateix batlle Berenguer. El "grup barceloní de la FAI" que els ciutadans coneixen com "los forasters" el formaven una trentena, entre homes i dones, encapçalats per Manuel Carrozas Borrillo, de Valverde de Mérida, a Badajoz, escrivent de la Damm de Barcelona i venien, de fet, a provocar a la ciutat i a la regió la revolució llibertària. Llavors, prescindint de l'alcalde i del Front d'Esquerres, procediren a detenir persones sospitoses d'afavorir o d'ésser afectes a la revolta militar, sense que ningú no sabés d'on sortien les ordres i qui s'amagava a l'ombra.

A la tarda del 31 el grup anarquista de Barcelona portava la gent a botar foc a les esglésies i els incendis adquiriren tal magnitud que foren inútils els esforços dels bombers i de la població que generosament acudia a apagar el foc. De tal manera foren saquejades i cremades l'església de Sant Blai, la de Sant Francesc que unia la destrucció de les capelletes i escultures de 30/40 cm d'altura, en terra cuita, del Via Crucis que hi havia al Calvari immediat; la de Sant Antoni, del vell gremi dels pagesos, que fou saquejada i es cremaren les imatges i s'hi trencaren tots els vidres, essent destinada més tard a magatzem de gra¹⁰³³ de *Regiones Devastadas*, amb la combustió a l'estufa de tots els seus retaules barrocs de fusta; la petita de Sant Josep, al carrer dels Pescadors, saquejada i després usada per finalitats militars per sucumbir sota les bombes de la Legió Còndor; la gremial de Sant Pere, dels pescadors, incendiada i cremades les imatges, amb l'escàndol del sant Crist que no es volia cremar; la modernista del Roser, de Ferreries, més destruïda encara quan els bombardeigs del cap de pont però definitivament malmesa per la restauració que en féu *Regiones Devastadas*; la dels Dolors, al carrer Montcada, d'estil barroc jesuític i de singular façana, on es guardaven i on es consumiren els "misteris" de la processó de Diumenge de Rams, de considerable valor artístic; l'església del Seminari, abans del convent dels jesuïtes, també al carrer Montcada, fou saquejada i cremada, posant en greu perill tot el barri de Santa Clara, i es digué que hi havia desaparegut un Crist de marbre, art francès del segle XVIII, així com una capa brodada en seda i or, amb els senyals de l'abat Gilibert, del monestir de Benifassar; a l'església del monestir de la Puríssima Concepció Victòria saquejaren i cremaren per bé que se'n salvà la magnífica talla italiana del sant Crist, al que tanta devoció hi havia, per més que els milicians de la FAI s'esforcessin repetidament en la seva voluntat d'abatre'l del seu altar, la qual tasca sembla ésser que abandonaren en comprovar que la imatge semblava resistir-s'hi i que estava rajant de suor... i la por aconsellà l'obra d'un envà davanter, i també es destruïa l'escultura en marbre de Carrara del bisbe fundador, Giovanni Battista Veschi i un aiguafort de coure amb la Puríssima, obra del segle XVII, i una imatge de la Mare de Déu del Miracle que arribà de Tarragona el 1662, quan l'exclaustració dels carmelitans. També s'esmenta el saqueig del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties i del Reial Col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec, després presó i més tard centre de custòdia del patrimoni artístic, i quant al palau episcopal es comenta que se salvà de l'incendi malgrat d'haver estat saquejat, tot i que la comissaria de la Generalitat salvava una part del patrimoni; del convent de les Serve de Jesús de la Caritat, obra de l'inici del segle XX, es comenta que esdevingué seu d'Esquerra Republicana, comentant quant al Crist del Palau, la Mare de Déu del Portal del Romeu i l'ermita del Coll de l'Alba, saquejada i incendiada, en la qual hi havia "*un retablillo de azulejos que representaba la Santísima Virgen al pié de la Cruz, obra del siglo XVII que desapareció como también una imagen de la "Mare de Déu de l'Espasme" de piedra labrada y estilo gótico del siglo XIV y otra*

¹⁰³³ Seguim, relativament, CELMA, Francisco, a o.c. pàg. 21-23.

imagen representando a la Santísima Virgen de pie con Jesús en brazos, la imagen era de Ntra. Sra. de la Esperanza”.

Tothom es preguntava qui havia estat el dement que ordenà aquella aberració, aquell acte d'incivisme, de violència i d'absoluta manca de respecte als ciutadans, a l'Església i al patrimoni cultural. Després es diria que hauria pogut estar un esclat incontrolat però tothom sabia que havia esdevingut en rebre la visita de la *Corporación Iconoclasta*: ningú no s'ho podia creure, allò que veia, i els republicans amb major raó, però el foc i la fum ompliren la nit i ofegaren la democràcia, posant en greu perill les cases i habitatges de molts ciutadans. Aquella nit es cremaren moltes esglésies i, per sort, se'n salvà la catedral, encara que *“fue saqueada y destruidos todos los símbolos católicos (...) habiendo desaparecido obras de arte e importante documentación bibliográfica, así como los dos relicarios con la Santa Cinta (habiéndose recuperado el relicario menor, terminada la Guerra Civil). Los representantes de la Autoridad y el Capitán de Carabineros, pudieron sofocar el fuego cuando ya afectaba al baptisterio (...) Pero en julio de 1937 la Autoridad Militar exigió la entrega de aquellas llaves para alojar allí una de las Brigadas Internacionales; aunque más tarde sirvió de alojamiento para personal de aviación y como habitáculo de Familias de refugiados procedentes de distintos lugares, colocando muebles, haciendo fuego en la estancia situada debajo de lo que era archivo. La escalinata situada en la fachada principal, al cabo de varios meses, fue convertida en rampa para que tuvieran acceso los camiones de las Brigadas Internacionales y en otro tiempo los tanques que tenían su resguardo en el interior de la Catedral”*, això entre les moltes destrosses fetes.

La realitat feia entendre que, després de dues setmanes de caos a Barcelona, dominada per la CNT-FAI, també es volia imposar el desordre a Tortosa malgrat la resistència de l'alcalde Berenguer. Tot i la crema d'esglésies, en aquella dantesca i inoblidable nit, el comitè del Front d'Esquerres i l'Ajuntament reforçaren el servei de vigilància amb les milícies, els carrabiners, la Guàrdia Civil i els guàrdies d'Assalt. Les disposicions del comitè antifeixista de dissabte 1 d'agost, quan a Berlín s'inauguraven els Jocs Olímpics, evidenciaven el marginament de l'alcalde Berenguer. L'endemà, diumenge 2 d'agost, es disposava la setmana de 40 hores d'ençà del dia 8, l'increment dels jornals en un 15 % i la reducció d'un 25 %, des del primer dia d'agost, dels lloguers inferiors a 800 pessetes mensuals.

La FAI de Barcelona veia amb mals ulls que a Tortosa es mantingués el poder i que els elements extremistes no ocupessin la Casa de la Ciutat. L'alcalde Berenguer tenia moltes i creixents dificultats per exercir el poder. A la reunió del Cometé Antifeixista de dimarts 4 d'agost es volia resoldre l'afer de l'eliminació dels detinguts i en la matinada de dimecres 5 el grup anarquista de Barcelona cometia els vuit primers assassinats al pont dels Garidells: el director d'*El Correo de Tortosa* Enric Mur Brull, el regidor Lluís Llassat, de la candidatura de Joaquim Bau, Josep Andrade Barreno, Eudald Gala Canalda, Restituto González Fraile, Manuel Gordon Picado, Segismundo López Serrano i Josep Marín Subirats i a Sant Onofre s'assassinava Joan Piquer Valenzuela. Aquests crims i els pròxims sempre seran atribuïts als dos grups de criminals incontrolats: el de Francesc Batista (FAI) i el de Joan Vilars Comí *lo Xaparro* (PSUC) d'ençà del “paseo”. Arran dels fets de la matinada del 5 dimittia Joan Benet Pinyana perquè res no hi feia que a la reraguarda feixista també s'exterminés els republicans. La Creu que havia obrat el canonge Ramon O'Callaghan al cim del Coll Redó fou volada amb dinamita i, fins al 18 de desembre, en la plenitud del període revolucionari, seran assassinats vora 200 destacats elements dretans o de la classe social més benestant mentre que el terror afectava intensament les mateixes autoritats institucionals.

L'endemà dijous, el 6 d'agost, es constituïa un nou govern de Catalunya, de la mateixa composició que l'anterior del 31 de juliol, i seguirà presidit per Joan Casanovas però sense representants del PSUC, de manera que Rafael Vidiella cessava com a conseller. El conseller de Sanitat, altrament, incorporava Artur Bladé Desumvila com a secretari.

El dia 9, diumenge, marxava cap al front de guerra d'Aragó una columna de tortosins que comandava el tinent de guardes d'assalt Manuel Luque, amb Rafel Mur com alferes de complement, amb dos caporals i 25 guàrdies d'assalt, 20 carrabiners, 1 sergent, 2 caporals i 15 guàrdies civils, assistits per una ambulància de la Creu Roja, amb 3 metges (Morales, Vallès i

Delsors), 1 practicant, 4 camillers i els xofers, tots de Tortosa. Com a corresponsal de guerra s'hi incorporà Joaquim Jardí, del setmanari *Lluita*.

Catalunya trametia tropes al centre d'Espanya, d'immediat. El fet era que hi va arribar a haver entre 30.000 i 60.000 soldats catalans en la defensa de Madrid i la zona central. La Generalitat s'arribarà a fer càrrec de més competències que les permeses a l'Estatut, i actuarà com si d'un Govern independent es tractés, això mentre els sectors independentistes es movien internacionalment per independitzar Catalunya: Londres es mantenia en una postura expectant i, predisposat com estava el govern britànic, mantingué tractes directes fins al maig de 1937, però no volia donar cap pas fins que no s'arribés a un acord amb França i Itàlia. França no ho desitjava per raó de la implicació de la Catalunya Nord i Alsàcia, i Mussolini res no faria que dificultés la victòria de Franco perquè l'èxit d'aquest cobrirà els objectius de Hitler i de Mussolini.

A la Casa de la Ciutat, a proposta de Joan Benet Pinyana i voluntat de la Generalitat, dimarts 11 d'agost la s'encarrega al regidor de Cultura, Joan Cid Mulet, la custòdia i ordenació dels arxius de la seu i del palau episcopal, dels protocols notariais i dels ordes religiosos. La política de la Generalitat, doncs, mou el municipi a conservar i a recuperar els béns del patrimoni artístic i històric. L'endemà dimecres, contràriament, els anarquistes detenien el doctor Joan Bta. Manyà i Acció Catalana es posà en marxa per alliberar-lo, seguits pel PRE, mentre que Cid Mulet es posava a viure al domicili del teòleg i canonge, tingut com "lo bisbe de les esquerres", per tal de salvar la seva biblioteca i materials d'estudi.

Les milícies de Tortosa, diumenge 16 d'agost, s'instal·laren a la seva nova caserna, el Temple Expiatori de la Reparació, al carrer de la Mercè que llavors es coneixia com d'Anselm Clavé, i deia l'endemà *El Pueblo*: "per tal motiu tingué lloc una desfilada pels carrers de la nostra ciutat que sortí del carrer dels Genovesos i es dirigí a l'Ajuntament on les milícies foren revisades per les autoritats locals". El comandament romania sota la responsabilitat d'en Pere Pla Pons, ascendit a alferes el 18 d'agost, segons la *Gaceta* del dia. L'endemà, dilluns, el setmanari *Lluita*, d'USC, esdevenia diari i portaveu del PSUC sota la direcció d'Albert Jardí Porres. Els anarquistes, amb el "cotxe fantasma", se matinada seguien efectuant detencions i a les primeres hores de dimecres 19 afusellaven més ciutadans. La ciutat estava posseïda pel terror, ningú semblava poder deturar aquell ramat d'assassins i el seu cap, "el Carrozas", passejava per la ciutat sobre un cavall blanc, com qualsevol "señorito" d'Extremadura. Malgrat del caos i de la guerra civil i del suport dels nazis germànics i dels feixistes italians, divendres 24 d'agost sobtava i escandalitzava tothom la declaració internacional de *No Intervenció* a la guerra

Divisió territorial de Catalunya arribava per decret de dijous 27 d'agost i Tortosa, com desitjava tothom, esdevenia el cap d'una de les 9 regions o vegueries, la cinquena, amb àmbit a les comarques del Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre i la Terra Alta, però 9 municipis de Ribera, la part dreta del riu, s'incorporen a la de Reus. El text del decret es difondrà l'11 de setembre.

Els extremistes seguien sense admetre el manteniment de Berenguer com alcalde del Front d'Esquerres i, fervents antidemòcrates com eren, organitzaren una manifestació i l'assalt a l'Ajuntament. A les 11 de la nit de divendres 28 d'agost els del PSUC i de la CNT muntaren una metralladora sobre un camió i se situaren a la Plaça dels Estudis, on era la Casa de la Ciutat, i l'apunten l'arma a la façana. Una representació entrava a parlar amb el batlle, abans d'altra cosa¹⁰³⁴, però ho hagueren de fer amb el tinent d'alcalde Joan Benet per demanar la dimissió de Berenguer i la formació de dos organismes nous: un comitè i una comissió, per regir la vida municipal. El batlle Berenguer, per tal d'evitar el vessament de sang, es deixà convèncer i acceptà les exigències. La sala d'actes de l'Ajuntament fou envaïda i Frederic Ferrer, del grup anarquista de Barcelona, sortí al balcó per adreçar-se als manifestants i explicar-los què acabaven d'aconseguir i que l'alcalde havia cedit sense violència. Llavors Ferran Pons Marín (PSUC) exposava el programa i el secretari de l'Ajuntament, l'advocat

¹⁰³⁴ Estava integrada per Manuel Carrozas, Josep Tarín Valldeperes i Frederic Ferrer Bel, de CNT-FAI, i Joan Cugat Buera i Albert Jardí Porres, del PSUC.

Andreu Celma, aixecava acta de la substitució del consistori per una Junta Administrativa Municipal, depenent d'un comitè central antifeixista¹⁰³⁵.

En aquesta situació, Marcel·lí Domingo passava per l'estació del tren l'endemà dissabte 29, camí de França, i els amics anaren a saludar-lo. El mateix dia, a Remolins, es realitzava un acte unitari a la plaça de toros, organitzat per l'Agrupació Femenina Socialista, el qual tingué un fort ressò: intervingueren Curto Solà (Joventuts Socialistes Unificades), Francesc Cabanes (ERC), Cid Mulet (ACR), Tomàs Verdall (PSUC), Joan Benet Pinyana (PRE), Cecil Rosa (CNT-FAI) i Aniceto Pérez (UGT), presidit per Trinitari Trilles Salvador que demanà ajut al poble per als milicians que lluitaven al front. Tanmateix, dilluns 31 es publicava la notícia del nomenament de Domènec Pinyana Homedes com a comissari de la Generalitat a la sucursal del Banc d'Espanya a Tortosa.

A les tres del matí de dimarts 1 de setembre elements de CNT-FAI afusellaven més ciutadans. En aquell setembre sense les festes de la Cinta la Junta Administrativa Municipal distribuïa les seves seves: la comissió administrativa a la Casa de la Ciutat; al convent de la Consolació del carrer de la Rosa (aleshores Francesc Macià) el comitè antifeixista que presidia Ferran Pons. El regidor Joan Cid i Mulet (AC) plantava cara als anarquistes i aconseguia salvar el sacerdot Eduard Soler, al qui posà a viure als Reials Col·legis que era la seu de la regidoria de Cultura que actuava també en delegació de la Generalitat i, a part dels serveis habituals, s'ocupaven de salvaguardar imatges, pintures, ornaments religiosos, arxius i biblioteques de convents i d'esglésies, arxius municipals i notariais... Els tresors artístics de més valor es dipositaran al Banc d'Espanya per tal d'evitar les incautacions dels anarquistes.

Manuel Azaña resolía la crisi del govern Giral i el 4 de setembre encarregava la formació de nou govern al socialista Francisco Largo Caballero. L'endemà, a Tortosa, els estudiants es reunien en assemblea a l'Ateneu, dissolen l'organització local de la Federació Universitària Escolar (FUE) d'àmbit estatal i ingressen a la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC). Dilluns 7, Centre del Comerç s'adheria al Partit Republicà d'Esquerra i es passava a denominar Centre del Comerç Republicà d'Esquerra, fent constar que se n'havien emparat per tal d'evitar que se n'apoderessin els elements extremistes. Causà més enrenou l'acte que el dia 12, dissabte, organitzà l'agrupació femenina del PRE per recaptar fons per als milicians que lluitaven al front i que la pluja obligà a traslladar-lo al Colisseum¹⁰³⁶ i preocupa el fet que el dia 13 la Junta de Defensa Nacional posés fora de la llei els partits i agrupacions polítiques o socials des de la celebració que de les darreres eleccions havien constituït el *Frente Popular*, o la conquesta feixista de Donòstia i tot Guipúscoa i, encara, el pronunciament que el dia 14 feia el sant pare contra els republicans.

En nom del Sindicat Nacional Ferroviari (CNT-UGT) el dia 15 s'apoderava del carrilet de Tortosa a La Cava i l'explotació passava a mans d'un comitè format pels mateixos obrers. La nova entitat prenia el nom de Ferrocarril Col·lectivitzat de Tortosa a La Cava. El cas serà que la situació econòmica, els bombardejos de l'aviació i l'evacuació de la ciutat provocaran la pèrdua de tràfic. El temps portarà la derrota d'en Carrozas i del grup criminal de *La Específica* però, de moment, calia suportar-los i sobreviure-hi i, aleshores, el dia 16 *Vida Tortosina* esdevenia el portantveu d'ACR i d'ERC alhora, i es dissolia la junta de govern d'Associació Local de la Premsa, amb la constitució d'una ponència. La silenciada dreta assumia en silenci el decret del govern de la Generalitat del dia 18, pel qual s'establí el divorci. El 26 s'establirà un nou govern de la Generalitat presidit per Josep Tarradellas que, per primer cop, tindrà presència anarquista, un fet sense precedents en el moviment social modern: l'anhel era d'un govern fort i que recobri l'autoritat, tot actuant contra els grups d'incontrolats. El *Duce* Benito Mussolini procedia a l'enviament de tropes feixistes italianes a l'exèrcit rebel del general Franco a l'entorn

¹⁰³⁵ La comissió la constituïren de vuit membres: Joan Cugat Buera i Josep Ferrer Albesa (UGT), Ramon Coll Lahuerta i Josep Tarín Valldeperes (CNT), Ramon Cabrera Català (PSUC), Josep Brull Solares (ACR); ... Roig Altadill (FAI), i Francesc Vallès Tomàs (PRE). Vuit membres més formaren el comitè antifeixista: Joan Garcia Estorach i Francesc Caballé Arasa (CNT i secretari), Tomàs Verdall Lopez i Ferran Pons Martí (UGT i president), Vicente González (PSUC), Joan Benet Pinyana (PRE), Francesc Batiste (FAI) i Timolau Granyó Soler (ERC). L'alcalde Josep Berenguer restà destituït, de fet, quan ja exercia el càrrec a precari. Les competències es repartien així: Hisenda (Tarín i Jardí Porres), Obres Públiques i Agricultura (Coll i Jardí Forés), Mercats i Escorxaria (Vallès) i Jardins, Museus i Cementiri (Roig i Brull).

¹⁰³⁶ Vide: SUBIRATS, 1989, 49-50, i 1996, 106

del dia 15, el *Corpo di Truppe Volontarie*, i després seran dos cossos d'exèrcit de 3000 camises negres cadascun, amb oficials, artilleria, carros de combat i transports i es generalitzava la presència d'unitats militars italianes al costat de les franquistes. El dia 30 el Cardenal Primat d'Espanya, Pla y Deniel, declarava que "*la guerra es una Cruzada contra los hijos de Caín*", i l'endemà, el primer dia d'octubre, el general Franco assumia tots els poders i adoptava el títol de *Generalísimo*. El *Caudillo*, el dia 2, nomenava una Junta Tècnica a manera de govern provisional, en la qual Joaquim Bau n'esdevenia membre amb la cartera de Comerç. A Tortosa, en aquell mateix divendres, substituït com estava l'Ajuntament pel comitè antifeixista i la comissió administrativa, amb CNT-FAI i PSUC que ocupaven les àrees més importants del poder local, el PRE, ERC i AC restaren a un segon plànol social i definits globalment i popular com "los republicans" per tal de distingir-los de comunistes i anarquistes. Disposaven però d'un comitè d'enllaç i esdevenen el contrapès a les iniciatives extremistes que podien posar en perill la convivència, cada cop més afectada per la situació social i per la guerra. Associació de Periodistes acordava el dia 8 de denominar-se Agrupació de Periodistes Lliures amb Cid Mulet de president i adherint-se a UGT.

El 9 d'octubre la Generalitat decretava la regulació del repartiment d'escons als municipis de més de 20.000 habitants i, d'aquesta manera, posava fi al comitè antifeixista i a la comissió administrativa que a Tortosa substituïen l'Ajuntament des del 28 d'agost, arran de l'assalt a la Casa de la Ciutat i la destitució de l'alcalde Berenguer. El PRE en restà fora i no cregué ètic acceptar quatre escons que els oferien els altres dos partits republicans (ERC i AC) que formaven comitè d'enllaç sota la presidència de Josep Berenguer. Cal comptar, però, que el POUM no existia a Tortosa i que les seves 4 places restaren vacants.

El dissabte 17 s'havia de constituir un nou consell municipal i en l' accidentada reunió no s'arribà a determinar-lo perquè PSUC no acceptava que ERC i CNT-FAI tinguessin 9 regidors i ells només 6, i volien obtenir els atribuïts de l'inexistent POUM, malgrat l'oposició de la CNT. Diumenge 18 es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Joan Castells Vilalta, fins al 24 d'abril de 1938, però a migdia de dilluns 19 se celebrà una nova reunió a la Casa de la Ciutat i els partits presentaren les llistes dels respectius regidors per tal de restablir els ajuntaments segons el decret de la Generalitat: fou elegit Enric Melich de president, amb Josep Tarín (1er. Conseller), Timolau Granyó (2on.), Josep Brull (3er.) i Felip Panicello (4rt.). Melich (PSUC) dimití sense prendre possessió, en desacord amb el nombre d'escons, i els del PSUC abandonaren la sala, i Tarín assumí interinament la presidència. El PSUC també es retirà quan la CNT proposà integrar, com a regidors confederals, els "forasters que ens havien amargat l'existència", en referència a Manuel Carozas i el grup de Barcelona de la FAI que s'instal·là a Tortosa per dirigir la CNT... Eren els dies de l'arribada dels primers refugiats de guerra procedents de Pozoblanco i de les rodalies de Madrid, i en seguiran arribant fins al 30 de novembre: el 19 constituïa la primera expedició i el 30 la segona, de la qual són quasi tots de Pozoblanco, tots plegats potser que passen d'un miler. De l'Estació se'ls portà al Rastre, al Col·legi dels Josapets, i el seu pas per la ciutat constituí un amarg espectacle: anaven quasi despullats i començava a fer fred, i la gent els aportà ajut, i eren molts els que se n'emportaven cap a casa. Els problemes d'instal·lació i de proveïments es resolgueren amb moltes dificultats... A 2/4 de 5 de la tarda passava per Tortosa el president de la República, Manuel Azaña, d'anada cap a Barcelona, i fou acollit amb entusiasme. L'endemà, dimarts 20, Marcel·lí Domingo arribava a Nova York amb la missió de decantar l'opinió americana a favor de la República. Serà dijous 22, durant el matí, quan per l'Estació passaren els dos trens de milicians antifeixistes de diferents nacionalitats per integrar-se a les que seran les Brigades Internacionals, i una multitud de tortosins hi féu cap per tal de poder-los saludar.

A les 6,30 de la tarda de dissabte 24 d'octubre hi hagué sessió plenària del Consell Municipal, presidida interinament per Josep Tarín, davant la retirada del PSUC en la qual s'acceptà la renúncia de Melich, amb el qual fet els del PSUC es reincorporaren a la sala. Josep Rodríguez (ERC) fou elegit president i es constituïa el nou Ajuntament amb 9 regidors d'ERC, 9 de CNT-FAI, 6 del PSUC, 3 d'Acció Catalana i 3 d'Unió de Rabassaires, sense el PRE dels marcel·linistes. El nou tema nacional de fons esdevindrà el decret de Col·lectivitzacions i control obrer.

Sis dies després, divendres 30, a les 5 del matí marxava amb tren cap al front de Madrid la companyia de Tortosa que s'integrarà al Batalló Marcel·lí Domingo per la defensa de Madrid, comandada per Pere Pla Pons, el qui a 17 d'agost havia estat ascendit a alferes. S'havia aplegat a la seu del PRE a les 17.00 h i, en formació, desfilà cap a la Casa de la Ciutat, on foren rebuts pel president del Consell que els esperava amb una comissió de consellers. En acabat desfilaron cap a l'Estació del tren, entre l'entusiasme dels ciutadans que omplien les voreres i que s'havia abocat als carrers per acomiadar-los. El jovent que integrava la Companyia estava acompanyat per Joan Montclús Alemany, incorporat com a corresponsal de guerra. Els tortosins, sensibles als fets i impressionats per la partida d'aquells nois que voluntàriament se n'anaven a la guerra per defensar una incerta llibertat, havien estat pendents de les operacions militars a l'Aragó però des d'aquell moment prioritzaran els esdeveniments bèl·lics de Madrid.

El cap del Govern espanyol, Francisco Largo Caballero, reorganitzava el 4 de novembre el consell de ministres, al qual donava entrada a la CNT, i en el mateix dimecres a Tortosa s'elegia el comitè executiu de la federació local d'UGT. Franco, el cabdill rebel, amb les seves tropes arribava a Madrid dos dies després, el 6 de novembre, on xocava contra els voluntaris tortosins en el moment de caure sobre el barri d'Argüelles. El govern de la República, llavors, resolía el trasllat a València.

Els tortosins, malgrat tot, no deixaven de viure la normalitat ciutadana i no cessaven les activitats socials i culturals. Havia passat Tots Sants amb les massives visites als cementiri del Pla d'Abària i al nou i el dia 7 s'anunciava una conferència de Joan Benet i Josep Berenguer, al local del PRE, per explicar els fets i la situació d'ençà del 17 de juliol.

La segona meitat del mes portà notícies que afectaven i movien la ciutadania: dilluns 16 fou un decret de la Generalitat pel qual es concedien la plenitud dels drets polítics i civils d'ençà dels 18 anys, o sigui, l'avançament de la majoria d'edat, i l'endemà dimarts i procedents de Benicarló passaven per Tortosa el president de la República, Manuel Azaña, i el de Catalunya, Lluís Companys, camí de Barcelona. Com que la carretera recorria la ciutat, dels Quatre Camins i fins a Sant Llätzer, despertaren una gran expectació i la gent els esperà arreu del llarg trajecte. Just l'endemà, dimecres 18 de novembre, hi hagué una gran notícia per als de dreta i els franquistes però pèssima per als d'esquerra, encara que no constituïa cap sorpresa: l'Alemanya d'Adolf Hitler i la Itàlia de Benito Mussolini reconeixen oficialment el règim polític del general Francisco Franco.

El dia 19, dijous, relativament es repetia una situació puix que sortia de la ciutat una columna de ciutadans, guàrdies civils i carrabiners que plantaran cara als feixistes que pretenien entrar a Catalunya, i evitaren la presa d'Orta i recuperaren Arnes, tot permetent l'arribada del regiment de la guarnició de Tarragona. S'impedia als feixistes, tanmateix, que s'emparessin de Morella que era una clau de comunicacions. Altrament, tothom pendent de les notícies sobre els fronts de guerra, es difon la notícia de la mort al front de la Ciutat Universitària de Madrid del dirigent anarquista lleonès Buenaventura Durruti Dumange. L'endemà, divendres 20 de novembre, de matinada era afusellat a Alacant el dirigent i fundador de *Falange Española* José Antonio Primo de Ribera y Sáez de Heredia. En el mateix dia, a Tortosa, la CNT-FAI creava uns impostos revolucionaris, el "fons de guerra", totalment il·legal i les autoritats, altrament, es manifestaven raonablement preocupades o esparverades davant els crims perpetrats pels denominats grups d'incontrolats, i plantaven cara a la banda o bandes d'assassins i demanaven als ciutadans que se'ls denunciés, i mentrestant feien per acorralar-los.

Llavors, dissabte 21, arribava a Tortosa la caravana fúnebre de Durruti, la qual féu una parada per tal que el poble li pogués retre un homenatge: l'endemà serà l'espectacular enterrament, a Barcelona, i a Tortosa l'àcrata Manuel Carrozas, sospitós de falangista i d'espia de Franco, decidia pel seu compte posar el nom de l'heroi al carrer dedicat a Miguel de Cervantes. Dimarts 24, però, feia cap a Tortosa una altra expedició madrilenya de refugiats de guerra que entre la Casa de la Ciutat i els ciutadans trobà acolliment i ajut. Els ciutadans coneixien bé els esdeveniments de la defensa de Madrid, de l'arribada de les Brigades Internacionals, i fins al dia 30 s'esforçaren a acollir els 500 refugiats que havien arribat, 200 de

Madrid i 250 de Pozoblanco, i l'acollida de famílies s'anirà incrementant així com avançaran les tropes feixistes i que arribin a la regió: els de Pozoblanco arrelaran a Tortosa i arreu de la seva regió.

La tràgica situació del front de Madrid mogué molts polítics i ciutadans de bona fe a la formació d'un exèrcit popular regular, disciplinat i preparat, puix que les milícies no deixaven d'ésser un desori, talment com la mateixa societat catalana que es reflectia al front d'Aragó. Des de Barcelona es treballà en tal sentit i es fomentà arreu del país l'organització de manifestacions que fonamentessin aquesta iniciativa. La ciutadania de Tortosa ho acollia, progressava i s'hi avenien les autoritats i les organitzacions de tota mena. La manifestació recorreria els carrers i per evitar qualsevol significació política es resolgué prescindir de cap altra bandera que no fos la republicana i la catalana, i tothom renuncià a treure les sindicats i polítiques. El *meeting* que seguiria a la manifestació i que clouria l'acte es realitzà a la plaça de toros, on feia cap una veritable riuada de gent entusiasmada que omplí aviat l'espai i la majoria restà al carrer. Les banderes oficials de la República i de Catalunya estaven presents a la presidència ocupada pels oradors i els anarquistes, encapçalats pels seus patètics dirigents, com que no van poder retirar allò que el poble sostenia, aixecaren la bandera de la FAI que deien ésser de la revolució i amb això una generalitzada cridòria de protesta. Els enfrontaments a cops de puny creixien i tot feia pensar que acabaria en una batalla de republicans o de tothom contra els àcrates que acabaren per abandonar el lloc i igualir la voluntat popular: els anarquistes no pretenien cap exèrcit popular perquè ho tenien com una involució devers la república burgesa perquè tan sols les milícies havien emanat de la revolució¹⁰³⁷.

Les diferències entre la ciutadania i les forces polítiques amb els anarquistes encara s'enraria més al pas dels dies i els abusos que aquests cometien en la distribució d'aliments de primera necessitat. La resposta tan sols la donaren les dones, perquè s'adonaven de com a la fretura evident els membres de "La Específica" i els seus seguicis es podien permetre l'adquisició d'articles considerats com a luxosos, i mentre que els magatzems estaven plens a vessar era molta la gent que patia tota mena de necessitats. D'això a què algú digués, quan feia temps que mancava el bacallà, que del dipòsit se'n treien de sencers i que es repartien entre unes determinades persones va haver un sol pas i les dones es posaren en marxa cap al carrer de la Rosa, on estava el magatzem de Proveïments. El grup es nodria de noves dones així com avançava i els anarquistes tancaven les portes i prenién tota mena de precaucions per rebre una comissió que els exposà els seus greuges: la brutalitat que en el tracte tingueren els responsables va fer la resta i les dones alçaren una cridòria exasperant. Vet ací que, potser que per atemorir-les, algú altre d'aquells galifardeus tragué la mà per un balcó i apuntà la pistola a la multitud que, en adonar-se'n, aixecà onades d'insults mentre que la massa femenina es posava en marxa per assaltar el magatzem. L'assalt atemoria els de la CNT-FAI i, esglaiats en tan bon punt com se'ls plantà cara, començaren a disparar trets contra les dones que no paraven d'acusar-los d'assassins. Sort de l'arribada de la força pública, encara que no va poder evitar el balanç d'una dona morta i algunes de ferides... però totes les altres saquejaren el magatzem. Altres anaren a l'Ajuntament i una comissió fou rebuda per les autoritats mentre les altres cridaven al carrer: "No volem forasters! Que es detingui l'assassí! Fora les banderes de la FAI!". Volien que "La Específica" fos foragitada de la ciutat i una de les dones intentà agredir a Manuel Carozas. Els socialistes van fer tots els papers, en aquests dies, i això encoratjà novament la CNT i animà els faïstes a consolidar la seva posició, amb un deteriorament de les relacions amb els republicans i catalanistes. Les víctimes de l'enfrontament, és clar, foren crims que també restaren en la impunitat.

Desembre començà amb ressons internacionals puix que diumenge 5 s'imposà la notícia de les gestions d'Anglaterra i de França, arreu del món, per aconseguir l'acabament de la guerra civil espanyola. El govern de Largo Caballero romangué a l'espera d'esdeveniments però el general Franco ho s'hi mostrà gens interessat i ho rebutjà. Més, encara: el dia 6 eren cessats tots els funcionaris contraris al *Movimiento Nacional*, com es denominava la insurrecció

¹⁰³⁷ Per al seguiment dels fets recomanem sempre la consulta a l'o. c. de CID MULET, en aquest cas de la pàgina 151 a la 162.

militar de signe feixista. El dia 11 cridava l'atenció, en especial la de les dones, l'abdicació del tron d'Eduard VIII d'Anglaterra, a qui succeïa Jordi VI.

Alfons Pla havia mort al front, sembla ésser que en trepitjar una mina i sembla ésser que amb grans destrosses al cos. El seu cadàver, segons es digué, fou recollit i tramès cap a Tortosa on s'esperava l'arribada el dilluns 13 de desembre. Els anarquistes havien establert la seva seu a Casa Brunet i prepararen un acte espectacular el qual concentrà a l'Eixample milers de persones... però el cos no arribava i a la fi es determinà a fer l'acte amb un taüt ple de pedres mentre que els àcrates cridaven agressivament amb els punys enlaire "*te vengaremos!*". Un noi de família dretana ho sentí comentar, ho digué a casa i féu córrer la veu per bé que ningú no digué res en aquell ambient tan tens, i el simulacre d'enterrament multitudinari es realitzà sense més problemes, de moment, perquè alguns anarquistes exaltats pretengueren venjar la seva mort i assassinar, a la carretera de Vinaròs, catorze persones que consideraven de dretes, entre les que hi havia el veterinari Ernest Mestre, fill de Francesc Mestre Noè, i Lluís Canivell.

En la segona quinzena de desembre de 1936 es formava un nou govern de la Generalitat, divendres 17, en el qual el tortosí Rafael Vidiella, en representació d'UGT, era nomenat conseller de Justícia. A vespres de Nadal, dimecres 22, el cardenal Isidre Gomà Tomàs tornava de Roma, com encarregat de negocis del Vaticà al territori d'ocupació franquista, amb un previ reconeixement dels revoltats. A Tortosa s'havien tret de la catedral els dos reliquiàries de la Cinta i, amb altres objectes eclesiàstics, podrien haver estat dipositats al Banc d'Espanya per traslladar-los després, davant la imminent invasió feixista de la ciutat, a la mateixa entitat a Barcelona amb el tresor de la catedral.

Altres esdeveniments del moment estaven referits a què l'esposa i els fills de Joaquim Bau havien estat vivint a l'Hotel París, de Tortosa, protegits per les autoritats locals i singularment per l'alcalde Rodríguez, i el dia 24 s'aconseguia que fossin bescanviats per la família del general Miaja que romania a la zona franquista. També es comentà que els nous capitans de l'exèrcit republicà per mèrits de guerra, Pere Pla Pons i Sebastià Campos Terré, van fer breus estades a Tortosa, en el gaudi d'un permís, així com Santiago Rius Arrufat, ascendit a comandant el 25 d'octubre.

L'endemà de Cap d'Any de 1937, Josep Subirats Pinyana es feia càrrec de la direcció d'*El Pueblo*, puix que el director Joan Curto Pla s'incorpora a l'exèrcit popular. El dia 14 es regulava l'avortament a Catalunya i dilluns 18 *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC) publicava el decret de S'Agaró o Pla Tarradellas per l'organització financera i administrativa, per tal de permetre el desenvolupament del decret de col·lectivitacions. S'optava, llavors, perquè les empreses ocupades fossin dels treballadors, no públiques, ni de la Generalitat, ni de l'Estat espanyol, encara que a Espanya no es féu així. EL DOGC també publicava un decret del Departament de Seguretat Interior pel qual l'Ampolla se segregava del Perelló. L'activitat de gener la tancava un *meeting* d'afirmació estudiantil de FNEC al cinema Benet, a les 10,30 h del dia 31, en el qual intervingueren els secretaris comarcals de la província, així com Gregorio Sierra, president de Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament, i el regidor Joan Cid Mulet que uns dies després, l'11 de febrer, era confirmat pel Departament de Cultura de la Generalitat com a delegat de la secció d'Arxius del Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya a Tortosa. El dia anterior a aquest fet s'havia començat a editar el periòdic tortosí "*Ciudad y Campo*", de la CNT-FAI, que emprava la impremta d'*El Heraldo de Tortosa* i que es deixarà de publicar el 17 de març.

A Tortosa es detectava una relativa recuperació de l'autoritat del batlle Rodríguez i del delegat d'Ordre Públic de la Generalitat a Tarragona, i la causa derivava de l'actitud dels tortosins, sobre tot per l'acció enèrgica de les dones que realitzaven massives manifestacions de protesta. Els incontrolats, amb l'increment de la pressió ciutadana, hagueren de retrocedir, el progrés en tranquil·litat pública era considerable i el 23 de febrer i havent tocat els 2/4 d'11, esquinqà el silenci de la nit el soroll dels motors d'un avió de bombardeig que sobrevolava la ciutat. El bimotor, en plena nit, bombardejà per la carretera Simpàtica i el fort d'Orléans, deixant tothom corprès tot i que ningú no prengué mal. La gent romangué desconcertada, per bé que serena, i en anar-se'n el bombarder la gent tornà a casa però un avió tornà poc temps després i

calgué córrer cap als refugis, encara que aquesta vegada no bombardejà... La ciutat no tenia objectius militars, de fet, però hi havia la cruïlla ferroviària, els ponts sobre l'Ebre i la factoria Sales, aleshores dedicada a la producció de materials de guerra. D'ençà, doncs, que la gent viurà pendent de les sirenes d'alarma, a mesura que augmentaran els raids. La construcció de refugis era urgent i fonamental, i les famílies es desplaçaren als afores i les escoles restaran buides per bé que l'ensenyament mantindrà l'activitat pel camp, quasi sempre a l'aire lliure, sota les fulles dels garrofers i de les pinedes.

El "grup de Barcelona" de la FAI havia dominat ben bé la ciutat, administradors de l'assassinat i del terror com havien estat, i el PRE n'havia estat una víctima fàcil. En començar el març de 1937 els republicans de Marcel·lí Domingo es mantenien marginats i no tingueren cap altra sortida que no fos la immediata fusió amb Esquerra Republicana de Catalunya que tenia un volum menor de militància. El renovat partit fundat per Francesc Macià estarà, des llavors ençà, estarà menat per dirigents d'ambdós procedències i tenint per líders Francesc Cabanes i Joan Benet Pinyana, responsables de la fusió. *El Pueblo* es transformava en *El Poble*, encara que Josep Querol Voltes no n'acceptà la direcció i calgué que s'hi mantingués el jove Josep Subirats Pinyana. En tot això, el dia 13, Albert Jardí Porres era nomenat delegat de la Generalitat a l'empresa Canalització i Recs de l'Ebre.

La catastròfica derrota dels legionaris italians a l'ofensiva republicana de Guadalajara del 16 de març fou un tema que donà molt a parlar i que féu revifar les esperances per més que a Tortosa només sembla destacar l'edició darrera del periòdic *El Heraldo de Tortosa*, el dia 17, i el 20 la datació de la primera edició del periòdic tortosí "*Ciudad y Campo*", de la CNT-FAI, "Òrgan confederal i anarquista de la comarca de Tortosa" que, com hem comentat, no sobreviurà als Fets de Maig.

El 22 de març les andanes de l'Estació estaven farcides de militars perquè una Columna de soldats de la regió i de la ciutat de Tortosa estaven pujant al tren per traslladar-se al front de Madrid. També pels familiars i els amics que els havien anat a acomiadar que aixecaven gran rebulla en ambient que volia ésser alegre malgrat del neguit. De sobte, quan eren les 19,45, apareixia l'aviació feixista i efectuava d'immediat la primera descàrrega de bombes que esclataren al cap de l'immediat carrer Marquès de Bellet, davant el Parc, amb l'enfonsament de dues o tres cases. Després enrunaren o causaren forts danys a dues cases més i, tot plegat, acabà amb 11 morts, 5 nens i 6 dones, i nombrosos ferits, tres dels quals moriren posteriorment. L'alcalde i alguns consellers hi van fer cap de seguida, amb altres autoritats i forces de seguretat. L'espectacle fou esgarrifós, amb persones destrossades, amputacions, traumatismes, cremades... Els serveis de la Creu Roja acudiren per atendre i retirar els ferits. L'endemà, en l'acte de l'enterrament, hi hagué una manifestació massiva de dol que presidiren les autoritats. Al Cementiri Nou i en nom de les autoritats, Joan Cid Mulet retia homenatge a les víctimes amb una dissertació breu i emotiva. Això fou el començament perquè, després, els bombardejos seran constants.

El pròxim raid fou el 5 d'abril, dilluns, quan a $\frac{3}{4}$ de 4 del matí sobrevolà la ciutat un solitari avió i un quart d'hora després apareixia al cel de Tortosa una formació de bombarders franquistes. Començaren a volar sobre la ciutat, formant un ample cercle i a poca altura. Després del bombardeig del dia 22 eren moltes les famílies que se n'havien anat a viure al camp, o només a dormir a les casetes que hi tenien. Aleshores, en un primer moment, alguns es van pensar que era l'aviació republicana perquè tothom s'estranyava que passessin tant de temps fent els vols circular... Altres estaven esverats, i eren més nombrosos a cada minut que passava i llavors, al cap de mitja hora, a dos quarts de cinc, quan el desesper arribava al grau més alt, obriren les comportes de bombardeig i les bombes començaren a caure sobre les cases. Era el tercer bombardeig aeri. La gent, per sort, havia anat sortint de la ciutat i s'amagava en els refugis. No se sap quantes bombes van caure sobre cases i carrers. Algunes no esclataren i altres caigueren al riu. El bombardeig durà mitja hora i potser que foren set les bombes que van ocasionar més danys: quatre al carrer Cervantes, davant el Banc d'Espanya (l'actual casa del Banco Español de Crédito), amb un edifici ensorrat i un magatzem; també al pati del grup escolar "Pablo Iglesias" (abans La Salle) i al pati del que ha estat convent i asil de les Germanetes dels Pobres, davant l'Estació, i una altra al barri de Sant Felip Neri. A més

l'esclat de les bengales lluminoses que, d'antuvi, es confongueren amb bombes incendiàries... La gent tornava del camp, de pressa, puix que no podien esperar les tasques de desenrunament i de salvament de possibles víctimes. El sentiment de ciutadania es manifestava molt alt i fort. S'evidencia, tanmateix, la importància estratègica de la ciutat i la necessitat de protegir-la i de defensar-la, tot insistint en que calia instal·lar-hi una bona defensa antiaèria.

El govern de Catalunya suportava una llarga crisi, i calia enfortir i consolidar l'ordre públic, i a la ciutat, les institucions, la premsa i els partits reclamaven l'acabament de les violències, dels assassinats i del poder de la criminal banda que es mantenia incontrolada i activa. Dissabte 17 d'abril acabava la crisi amb la constitució d'un nou govern de la Generalitat, ara sota la presidència de Lluís Companys, amb delegació de funcions a Josep Tarradellas, en el qual Rafael Vidiella era nomenat conseller de Treball i Obres Públiques. El govern anterior havia esdevingut inoperant, en crisi permanent que s'havia fet pública el 26 de març, una crisi que no resolgué el govern del 4 d'abril, puix que amb prou feines prengué possessió. Mentrestant, el 19, Franco constituïa un partit únic amb la unió de totes les forces polítiques que li feien costat, segons el model dels nazis alemanys i dels feixistes italians, i els caps de les faccions que n'eren adversos acabarien executats o empresonats, donat el cas de no haver fugit.

A Tortosa, a la impremta del desaparegut *El Heraldo de Tortosa*, dissabte 24 apareixia una edició del periòdic "*Ciudad y Campo*", de la CNT-FAI, molt polèmic d'ençà que Vicent Fontanet havia deixat d'influir sobre els mitjans de comunicació llibertaris. El periòdic estava sota la inspiració de Francesc Vidal Serrano que atacava els dirigents republicans i el PSUC. De moment l'alè de les picabaralles semblava glaçar-se, el 26 d'abril, després de la callada festa de sant Jordi i al vespre de la catacúmbica de la Mare de Déu de Montserrat, quan la vila basca de Guernika esdevenia arrasada sota el bombardeig de 43 avions alemanys de la Legió Còndor i italians de l'*Aviazione Legionaria* amb el suport del *Corpo di Truppe Volontarie*.

A Barcelona el govern constituït el 16 d'abril per superar de la crisi no aconseguia sortir-se'n. Dijous 29 d'abril hi hagué una sessió extraordinària a la Generalitat, de curta durada, i després es manifestà la impotència davant la situació d'ordre públic, sense que es pogués treballar sota les pressions existents, el perill i el desordre que comportava l'existència de grups que feien per imposar-se mitjançant la coacció, i que comprometien la revolució i la guerra. Per això disposava que desaparegués del carrer tothom que escampés el neguit i l'alarma; altrament, es prenen mesures per assegurar el compliment de les disposicions preses. En la mateixa nit, a Barcelona, començaven a haver aldarulls, precursors dels Fets de Maig.

Els denominats Fets de Maig a Barcelona foren els enfrontaments armats iniciats dilluns 3 de maig a la Telefònica de la Plaça Catalunya, entre grups de la CNT-FAI i grups anarquistes i del POUM contra les forces d'ordre públic de la Generalitat, aquestes amb el suport del PSUC, UGT i Estat Català i altres. Dimarts 4, a Barcelona, començaven els atemptats contra polítics i sindicalistes d'ambdós bàndols, i pels carrers de Tortosa patrullaven grups de CNT-FAI (no hi existia el POUM), alguns amb armes llargues, procedents de diferents poblacions de la 5ª Vegueria. Tenien les seves dependències al convent i col·legi de les Teresianes, rere el Parc, i també al Patronat Escolar-obrer, al carrer Mercaders. El fort moviment viari aixecava l'alarma i per part d'ERC i UGT es començaren a prendre precaucions, posant-se al costat de la Guàrdia Nacional Republicana i dels Guàrdies d'Assalt. Al vespre els dirigents i militants d'ERC constituïren un fort grup de gent armada que comandava Joan Benet Pinyana. A la nit Tomàs Jardí Forés, líder d'UGT, s'hi comunicava per tal de coordinar l'acció, recomanant de concentrar-se al local d'UGT que estava a Casa Bau, també del PSUC, al carrer Ramon Berenguer IV, i de les joventuts del PSUC a Casa Català, "la de les torretes", al carrer Cervantes, dirigits per Àngel Mauri Pla¹⁰³⁸. Benet va anar a entrevistar-se amb Jardí i amb Melich i arribaren a la conclusió que el local d'ERC era un lloc d'avantguarda (convent de les Serves de la Caritat, al carrer Cervantes) però que el d'UGT presentava millors perspectives de defensa: allí es traslladaren la vintena d'homes d'ERC per raó d'esperar l'atac dels revoltats, i

¹⁰³⁸ SUBIRATS, o. c., pàgs. 72-75.

allí soparen i dormiren, i s'hi feren barricades per defensar l'edifici. El fet era que el comandament restà a mans d'UGT però els anarquistes revoltats s'havien emparat de la ciutat. CNT-FAI estava a mans de la FAI que, des de Barcelona, havia enviat la regional anarquista quan el començament de la revolució i de la guerra: eren els detestats "forasters" de l'*Específica* que comandava Manuel Carrozas, ara conseller de Defensa a l'Ajuntament tortosí. Just era, doncs, que fos Manuel Carrozas el qui dirigís les operacions de la CNT-FAI i, de fet, s'apoderaren de la ciutat amb la rendició de la Guàrdia Civil, en aquell moment denominada Guàrdia Nacional Republicana. El seu home d'acció era en Batiste, molt curt de vista, però cal afirmar clarament que els cenetistes històrics tortosins sempre foren manegats pels forasters.

En la matinada del dimarts 4 a dimecres 5, a les 3,15 h, les forces de la CNT-FAI, ben armades, sortiren al carrer. D'immediat esdevenien els fets a la Telefònica. La violenta topada entre CNT-FAI i la Guàrdia Nacional Republicana portava una forta polèmica entre *Solidaritat Obrera* (Barcelona) i *Lluita* (Tortosa), amb intervenció d'*El Poble: Solidaritat* sostenia que el tinent coronel Domènech, de la Guàrdia Nacional, amb 50 guàrdies s'apoderà de la Telefònica de Tortosa; *Lluita* (i *El Poble*) deia que només foren 6 guàrdies de la GNR amb un capità que seguia ordres de la Generalitat, i just semblen ésser aquests els que estaven més pròxims a la veritat: les forces de la CNT-FAI havien obligat les de la GNR a retirar-se de la Telefònica i després també ocuparen els edificis de Telègrafs i tots els centres de comunicació. La *Lluita* s'escampà arreu de Tortosa i de manera especial contra la caserna de la GNR que a la fi s'hagué de rendir: tres tinentes d'infanteria, un caporal de la Guàrdia d'Assalt i deu guàrdies s'havien passat als revoltats de Tortosa i havien contribuït al triomf de CNT-FAI.

De la rendició de la caserna de la GNR, a primeres hores de dimecres 5 i fins al vespre de dijous 6, durant dos dies, la ciutat romangué a mans dels grups anarquistes revoltats. Havien empresonat els guàrdies nacionals i els d'assalt, però sembla ésser que sense perseguir ningú més, i bé podria ésser que Carrozas conegués els fets a Barcelona i a València, i veia que de res no serviria una victòria a Tortosa. La resistència del PSUC es concentrà a Casa Bau, seu d'UGT.

Els d'ERC, ben prests, estaven dirigits per Joan Benet Pinyana, i també comptaven amb son fill Frederic Benet Domingo. Sebastià Campos Terré, de permís a Tortosa, havia estat detingut pels anarquistes al Cafè Cervantes (cantó Cervantes – Teodor González) i Frederic Benet, amb un grup d'homes armats, anà per alliberar-lo, encara que calgués enfrontar-se al Carrozas i al Batiste, i ho van fer i aconseguiren l'objectiu. ERC i UGT coordinaven l'acció i aquests demanaren una concentració al seu local, i això féu la vintena d'homes que sumaven els republicans.

La primera víctima fou el ferroviari Modest Sánchez Montesinos, d'UGT, mort en un enfrontament al carrer Marquès de Bellet, just quan sortia de casa. En l'assalt a la caserna de la Guàrdia Civil moria l'oficial José Serrano García i el guàrdia d'assalt Josep Massot Valls, i també el caporal de la GNR Joan Bta. Agramunt Bosch, molt arrelat a la ciutat. Tigueren un fort ressò les morts, dimecres 5, de l'anarquista Francesc Batiste i d'Antonio Carrozas, germà del cap del grup revoltat. A Barcelona havia estat declarada la vaga general per la CNT i els dies 4 i 5 es lluitava de fort pels carrers de la ciutat vella i d'alguns barris, per les barricades, arreu els trets i el desplegament dels Mossos d'Esquadra, els atemptats i assassinats, sense que fossin escoltades les crides per al cessament de les accions, com tampoc les de Frederica Montseny que tenia assignats amplis poders del govern espanyol. El president Companys passava per Tortosa, en anada i tornada a Benicarló.

El dia 5 el govern de la República, situat a València, resolía aplicar l'article 8 apartat 2 de l'Estatut per emparar-se de l'orde públic a Catalunya i hi nomena cap de totes les forces armades el general Pozas i el coronel Antonio Escobar, de la GNR, com a cap superior de seguretat.

A primera hora de la tarda de dijous 6 de maig arribava a Tortosa, procedent de València, una columna de guàrdies d'assalt, tramesa pel govern de la República. La columna avança cap a Tortosa, a peu, mentre Manuel Carrozas i altres dirigents anarquistes escapaven precipitadament. Vora les 18,30 la columna passava el pont sobre l'Ebre, sense trobar oposició, i llavors, assumia el control de l'ordre públic que havia tornat a dependre del poder central. El

comandant Cordoncillo i el capità Luque estaven al cap de la columna. Luque, delegat d'ordre públic a Tortosa, complia les instruccions del ministre de Governació Angel Galarza: tots dos feien cap a la Casa de la Ciutat. La vida urbana es normalitzava perquè un grup d'UGT anava a Casa la Ciutat i el mateix Joaquim Jardí que l'encapçalava es feia càrrec de la presidència interina del Consell municipal¹⁰³⁹. Pere Donaire Leal era nomenat delegat d'ordre públic i donava temps fins al dia 8 perquè tothom lliurés les armes que tingués, puix que d'altra manera se'ls consideraria facciosos; també feia saber als partits que fessin proposta de noms per constituir el Consell municipal, segons les disposicions de la República. El mateix dia la Generalitat nomenava un nou govern presidit per Lluís Companys, amb els consellers Carles Martí (ERC), Joaquim Pou (UR), Valeri Mas (CNT), i en representació d'UGT es nomenava Antoni Sessé que moria en un atemptat en anar a prendre possessió del càrrec i el substituïa Rafael Vidiella.

El dia 7 *El Poble* recollia els fets dels dos dies anteriors, a Barcelona i a València, sobre els actuacions del govern de Catalunya i el d'Espanya amb la voluntat d'acabar amb les lluites al carrer. Rafael Vidiella, a primera hora, feia saber que la lluita es donava per acabada i que es treballava per la pacificació total, la qual arribarà a quarts de nou del vespre amb l'entrada dels 5000 guàrdies d'assalt i dues companyies motoritzades. En els dies pròxims hi hagué moltes detencions de cenetistes i alguns assassinats i hi hagué una represàlia comunista, immediata als Fets de Maig, i portà l'assassinat de molts revoltats, com el caporal de Seguretat Rafel Febrer Montagut, i no se solen inscriure com a morts o es feia fora de data, alguns en la nit del 6 al 7 de maig. Alguna publicació fa esment de la mort de Roger Tena Vilarroya i entre la ciutadania se sabia de l'esfereïdor escampall de morts que hi havia per enterrar al Cementiri de Sant Llàtzer. En el mateix dia es restablia la situació a Tarragona i a Barcelona i es donà el balanç de cinc-cents morts i un llarg miler de ferits

Una disposició del delegat d'Ordre Públic féu que a les 7 de la tarda de dissabte 8 de maig es constituís el nou Ajuntament de Tortosa, sense la CNT-FAI i davant el sotadelegat d'ordre públic Pere Pallarès Ferrer, amb 10 regidors del PSUC, 8 d'ERC, 3 d'AC i 3 d'UR, essent elegit alcalde Ferran Pons Marín (PSUC) i primer tinent d'alcalde Tomàs Jardí Forés (PSUC), segon Joan Benet Pinyana (ERC), tercer Joan Cid Mulet (AC) i quart Felip Panicello Cabanes (UR). La resta de regidors foren: Enric Melich Navarro, Josep Ferrer Albesa, Joaquim Jardí Porres, Gregori Sierra Monje, Teresa Espuny Roig, Lluís Rigau Casasayas, Ramon Cabrera Català i Aniceto Pérez Villanueva, del PSUC/UGT; Josep Martí Curto i Enric Soler Moreso, d'UR; Timolau Granyó Soler, Joaquim Garcia Carbonell, Alexandre Montclús Alemany, Joan Gisbert Calvet, Cèsar Serna Riquelme, Josep Rodríguez Martínez i Francesc Vallès Tomàs, d'ERC, i Ramon Miravall Conesa i Joan Villó Vidal, d'ACR.

Diumenge 9 es publicava el decret de repartiment de competències entre els consellers de la Generalitat, i el tortosí Rafel Vidiella ocupava la direcció dels departaments de Justícia, Proveïments, Treball i Obres Públiques i el diumenge següent, 16 de maig, l'Ajuntament, constituït el 9 de maig amb Ferran Ponç d'alcalde, es considera il·legal per la Generalitat puix que no responia al decret vigent del 9 d'octubre de 1936. Els regidors exercien llurs competències tot ignorant el decret perquè s'havia format el consistori segons la disposició del delegat d'ordre públic del poder central, de manera que d'ençà de l'11 estava format així: Aniceto Pérez (Proveïments); Gregori Sierra (Cantines i Guarderies); Josep Ferrer (Finances); Lluís Rigau (Transports); Ramon Miravall (Mercat); Joan Villó (Escorxaria); Ramon Cabrera i Joan Villó (Allotjament); Enric Melich, president, amb Joaquim Garcia, Josep Martí i Ramon Miravall (Manteniment); Joaquim Martí, president, amb Joan Villó, Josep Martí i Timolau Granyó (Habitatge)¹⁰⁴⁰. Sanitat i Assistència Social, Cultura i Agricultura restaven a càrrec dels tinents d'alcalde Joan Benet, Joan Cid Mulet i Felip Panicello, respectivament.

Els Fets de Maig portaren conseqüències, com la de pèrdua de transferències a Catalunya i una nova crisi al govern espanyol, el dia 15, quan Largo Caballero rebia l'encàrrec de formar govern, amb el suport del PSOE encara que tenint en contra la CNT, comunistes i

¹⁰³⁹ SUBIRATS, 1996, pàg. 158.

¹⁰⁴⁰ SUBIRATS, 1996, pàgs. 165-166

republicans, el qual fet el portava a renunciar, a darrera hora del dia 16. El 17, a migdia, Azaña encarregava Juan Negrín de la formació de govern i aquest, a les 11 de la nit, comunicava la llista del nou consell. El cas era que CNT-FAI patia un fort retrocés i que augmentava el poder del PCE i del PSUC: responsabilitzaven el POUM dels Fets i detenien els dirigents sota l'acusació de contactes amb el rebel Franco, i al juny era assassinat Andreu Nin. En tal moment del mes de maig i en el marc del nou govern de la República el ministre de Justícia de l'equip de Negrín, el nacionalista basc Manuel de Irujo, aconseguia per al culte religiós "una suavització oficial i fins es parlà de restituir el culte oficialment, però en la pràctica l'anarquia i l'existència de molts escamots incontrolats féu que això no es notés en molts indrets". El culte catacúmbic era un fet, però, i heroics i incontrolats sacerdots exposaven llurs vides per exercir el seu ministeri en petits grups de creients.

Al maig de 1937 es manifestava l'episcopat espanyol amb la Carta Col·lectiva, un document que no van signar el cardenal Vidal i Barraquer i el bisbe Mújica puix que justificava l'aixecament militar del general Franco, amb una relativa legitimació que apuntava a l'assoliment d'una opinió mundial favorable, un fet que recordava el similar del papa Pius XI en el proppassat mes de març, reiteració com era del que també divulgà al setembre de 1936 i en reacció contra els homicidis perpetrats, l'assassinat de sacerdots i la destrucció de temples, malgrat que també per la por que inspirava el comunisme i l'empenta que l'ateisme havia adquirit.

Un fet impactant del moment fou, dilluns 31, del cuirassat *Admiral Scheer* i quatre destructors de la *Kriegsmarine* alemanya que bombardejaren el port i la ciutat d'Almeria, la qual restà semidestruïda i plena de cadàvers.

La Generalitat nomenava Aniceto Pérez Villanueva com a delegat de Proveïments del Baix Ebre, el 4 de juny, i l'11 el govern de la República al capità de Guàrdies d'Assalt José Fernandino Pérez¹⁰⁴¹ com a delegat d'ordre públic i cap de les forces d'Assalt a les comarques de Tortosa, en substitució de Pedro Donaire Leal. Llavors era quan Euzcadi seguia resistint l'empenta franquista i talment continuà malgrat d'haver d'evacuar Bilbao el dia 21. La Generalitat es mantenia en la crisi i el govern format al maig, nascut per neutralitzar la revolta, dimitia i el 28, a les 9 del vespre, es configurava el nou govern sota la presidència de Lluís Companys. Rafael Vidiella hi ocupà la conselleria de Justícia que, en la variació pels efectes de la presència de CNT, esdevenia Treball i Obres Públiques. Les exigències de CNT feia que Companys en prescindís i el govern restà constituït per ERC, PSUC i UR.

La Generalitat nomenava sotspresident de l'agrupació de Jurats Mixtos de Treball de Tortosa el periodista de *Lluita* Josep Forner Ferreres, de la Sénia, el que destacava al PSUC tortosí i que prompte assumirà la direcció del diari. En aquell mateix dia 1 de juliol els bisbes espanyols, amb el cardenal Gomà (arquebisbe de Toledo) al cap, feien un pas endavant a favor de Franco i del feixisme en transmetre una lletra conjunta "*a todos los obispos del mundo*" per legitimar la rebel·lió militar, afegint que la guerra civil era teològicament justa. L'arquebisbe Vidal i Barraquer, exiliat a Suïssa, es negà a signar-la i talment actuà Mateo Mújica, prelat de Vitòria, que era a Roma. A Tarragona, l'endemà i vista de la causa oberta pels Fets de Maig a Tortosa¹⁰⁴² contra els anarquistes davant el Tribunal Popular, es condemnava a mort Manuel Carozas i a tres tinent, tots quatre en rebel·lia. El mateix Tribunal es manifestà a favor de la revisió de la causa. El dia 4 el DOGC publicarà la destitució de Frederic Ferrer Bel, delegat d'Economia a la Vegueria de Tortosa, però ja estava en situació de rebel·lia des dels Fets de Maig i el dia 2 havia estat condemnat a vint anys de presó pel Tribunal Popular de Tarragona.

Esquerra Republicana aplegava a Tortosa el congrés de l'àmbit de Tarragona el 3 i el 4 de juliol, al cinema Doré de Tortosa, i entre els assistents destacava Antoni Rovira i Virgili i Josep Andreu Abelló. Antoni Rovira i Virgili publicarà el dia 15 a *El Poble*, en defensa de la Vegueria de Tortosa. El 6 es realitzava una ofensiva republicana i la presa de Brunete que els

¹⁰⁴¹ SUBIRATS, 1996, pàg. 169.

¹⁰⁴² CID MULET, 2001, pàg. 194 i ss. - SUBIRATS, 1989, i 1996, pàgs. 81-86 - 159: informe judicial, memorial, inculpats, de manera que es pot seguir el procés.

feixistes recuperaran el dia 18, i també atacaven al front oest de Madrid per tal de frenar l'ofensiva contra Santander.

El dia 13, un grup de comunistes tortosins que dirigia en Vilàs *lo Xaparro*, amb Josep Callau (PSUC), volgueren emportar-se l'anarquista Vicenç Sendra. Aquest havia pres part molt activa en la revolta de Tortosa i llavors, fugitiu després dels Fets de Maig, havia tornat al poble, a l'Enveja, on els correligionaris li havien organitzat una festa de benvinguda. Els comunistes van interrompre l'acte i, en anar a emportar-se'l, foren rebuts a trets. En l'enfrontament Sendra fou un dels primers a morir però els seus companys cenetistes feien retrocedir els comunistes i perseguiren el Xaparro i Callau, als que just mataren al riu, salvatgement, a cops de rem. Els fets tingueren un gran ressò, talment com l'enterrament d'ambdós al cementiri de Tortosa. La mort del Xaparro i l'anterior d'en Batiste constituïren la decapitació dels dos grups extremistes d'acció, tinguts pels autors materials de les morts violentes a Tortosa¹⁰⁴³. No havien actuat junts però sovint s'havien enfrontat.

Els esdeveniments del mes de maig havien estat ben favorables als insurrectes feixistes i Tortosa no registrava cap mena d'agressió de l'exèrcit atacant. Llavors "la ciutat visqué un parèntesi de calma que només s'interrompia amb les freqüents visites de l'aviació italiana sobre Tortosa. Tant s'intensificaren els bombardeigs, que una part molt considerable dels veïns de la ciutat, atès que arribava el bon temps, es desplaçà a habitar els afores i es poblaren immediatament els xalets de Caputxins, Mitan-camí, la Costa de Capellans i el Celio, i les hortes de Remolins. La vida de la ciutat sofrí, per raó d'aquests desplaçaments, un capgirell extraordinari"... Tornada la ciutat a la normalitat i neutralitzat el contraatac republicà a la part de l'Aragó, divendres 23 de juliol es renovava el vell malson: a les 20,45 h tres bombarders franquistes procedents del mar i entrats a la vall pel Coll de l'Alma sobrevolaren el cel de Tortosa. Just s'havia donat el primer toc d'alarma i s'havia apagat l'enllumenament quan esclataren les primeres bombes. La sorpresa es feia evident i els avions van fer diverses passades, durant vint minuts, amb les corresponents descàrregues de bombes. Tothom desprevingut com estava, el pànic s'estengué pertot arreu i després es va poder veure com podia haver estat el més important dels que la ciutat havia sofert, puix que eren paoroses les destrosses al barri dels Pescadors amb una casa de tres pisos totalment enfonsada, de Santa Teresa, de Reus i de la Llotja, també al davant l'Hotel París i de la Fonda Ebre i dels magatzems de licors d'Ismael Homedes i a l'Eixample, amb quatre edificis d'habitatges totalment destruïts i amb greus danys a altres 10/12 cases, entre les quals està el Centre Obrer que ara és caserna dels guàrdies d'Assalt, al carrer Teodor González. Els ferits foren atesos al dispensari, a la Clínica Sabater i als hospitals. Hi hagueren vuit morts i 40 ferits¹⁰⁴⁴. A les tres del matí del dia 24 tornava a tocar l'alarma i calgué córrer cap als refugis antiaeris sense que, per sort, aparegués cap avió.

Per les 11 del matí de dilluns 9 d'agost, per si tot era poc, una terrible explosió féu tremolar tota Tortosa. Havia estat al convent de les Teresines que en restà destruït puix que hi havia esclatat el polvorí d'una brigada d'Assalt que era a la ciutat per refer-se de les baixes i desgast a Brunet. Hi va haver una desena de morts i una vintena de ferits, tots militars. En aquest dia i hora hauria pogut esdevenir una major tragèdia perquè hi era un grup escolar i era hora de classe i, per sort, quan dies abans va saber de l'estada dels militars, el conseller municipal de Cultura (Cid Mulet) havia traslladat l'escola a uns altres indrets. Es procedí al desenrunament i la Creu Roja a extreure els cadàvers i a hospitalitzar els ferits.

A les acaballes del mes, el 28, el Vaticà reconeixia formalment "*las autoridades de Burgos*" com a govern oficial d'Espanya i hi transmetia un delegat apostòlic, monsenyor Antoniutti¹⁰⁴⁵. El legítim govern de la República Espanyola, doncs, deixava d'estar reconegut per l'Església.

¹⁰⁴³ CID MULET, 2001, pàg. 196 - SUBIRATS, 1989, pàg. 88 i 1996, pàg. 174.

¹⁰⁴⁴ CID MULET, 2001, p. 198. Les dades sobre els bombardeigs han estat consultades a diversos autors, destacant les notes testimonials de Francesc CELMA PRIETO, pàg. 48 i ss de la seva obra del 2009.

¹⁰⁴⁵ Cal advertir, però, com recollia Giovanni C. CATTINI a o. c. pàg. 40, que segons Hilari Ragner "malgrat les aparents relacions idil·liques entre el govern de Burgos i Pius XI, el Vaticà no reconegué el règim militar fins al 1953, quan el nou context internacional (reconeixement de l'estat franquista pels nord-americans en funció dels seus interessos geoestratègics i per les Nacions Unides) marcà una nova etapa. En aquest marc, el retorn del Concordat de 1851 era saludat amb eufòria pels sectors més ultres de

Dimarts 31 d'agost, a dos quarts de vuit del vespre irrompien al cel de Tortosa dos hidroavions¹⁰⁴⁶ que es limitaren a sobrevolar la ciutat però després, quasi a vol rasant, deixaren caure nou bombes sobre el pont del tren: vuit esclataren al riu i una caigué al cap de pont, a la riba esquerra, on causà destrosses que foren refetes d'immediat i sense interrompre el pas dels trens. Aquest cinquè bombardeig de 25 minuts de durada no causà cap destrucció a la ciutat i tampoc no causà cap víctima. El fracàs de l'operació i la poca perícia dels atacants s'explicà tot dient que l'objectiu estava situat entre el Port i el Coll Redó i que, a la baixa altura que s'efectuà, podien haver estat afectats per turbulències atmosfèriques que impediren el manteniment d'una posició de vol. Els hidroavions es deia que procedien de la base de Pollença i els ciutadans els recordaran amb terror: probablement eren *Heinkel He 59B-2 "Sabatots"* i pertanyien a l'esquadreta de reconeixement marítim, biplans que se solien utilitzar per atacs nocturns.

En aquell moment l'Ajuntament estava reunit en sessió extraordinària i Benet Pinyana estava fent ús de la paraula i seguia parlant en caure les primeres bombes, i llavors Ferran Pons aixecà la sessió fins a l'endemà. Tothom anà ordenadament i serena als refugis. A les 12,20 tornaven a tocar les sirenes però no aparegué cap altre avió. Uns dies després, dissabte 4 de setembre, Belxít queia a mans dels republicans.

El mes de setembre sembla que no surt de la normalitat ciutadana i que tan sols atreu l'atenció la problemàtica política. Diumenge 22 l'Ajuntament constituït el 8 de maig, amb problemes legals, dimitia per unanimitat i deixava el govern de la ciutat a mans del delegat d'ordre públic¹⁰⁴⁷ i el 26 arribava el delegat de la Direcció General d'Administració Local de la Generalitat i començaven les negociacions per constituir un nou ajuntament. Les condicions de CNT foren rebutjades per tothom i dimarts 28 el delegat de la Generalitat donava 24 hores a CNT per integrar-se a l'Ajuntament, sense altres condicions que les establertes al decret del 9 d'octubre de 1936.

El consistori que es constituí dimecres 29, el de Josep Pons, només dura quatre mesos perquè la Generalitat insistia a formar l'Ajuntament de Tortosa segons la normativa i, doncs, se'n constitueix un de nou amb 9 regidors de la CNT, 9 d'ERC, 6 del PSUC, 3 d'AC i 3 d'UR. Els regidors de la CNT, desaparegut el Carrozas i els seus "forasters" mantenidors del terror, eren gent dialogant i més aviat moderada i algun, com Cándido Fernández Jorge, àdhuc respectat per tothom. Josep Rodríguez fou elegit com a nou alcalde¹⁰⁴⁸ i titular de cinc tinències d'alcalde, i nomenà secretari Josep Subirats Pinyana, director d'*El Poble*. El primer tinent fou Joan Benet i el segon Cándid Fernández. El primer dia d'octubre es nomenaran presidents de nou regidories per bé que divendres 8 es publicava un decret de la Generalitat sobre els ajuntaments i que, a Tortosa, afectà el PSUC que augmentava la participació en tres regidors, i la UR esdevenia fora del govern.

Dilluns 25 d'octubre l'aviació feixista havia bombardejar el Perelló i, per molt que això donés a parlar, la relativa normalitat de la vida ciutadana i municipal, just l'endemà dimarts 26, rebia un nou sotrac quan, de bon matí, sorprenia l'altura de l'aigua del riu, mentre que de Lleida informaven del desbordament del Noguera Pallaresa i del Segre. L'endemà, dimecres 27, havia envaït les hortes i camps i pel matí es desbordava el riu pel sector urbà, inundava els carrers i les cases immediates i els indicadors denunciaven que el nivell seguia pujant. Un tren que transportava refugiats de Cantàbria, procedents de França, calgué desviar-lo per Ulldecona i fou el darrer que passà pel pont. Els refugiats foren atesos al Montsià i els pròxims trens s'aturaren a l'estació, sense que es disposés de mitjans per atendre'ls¹⁰⁴⁹. Ningú no s'ho

l'Església, però resultava un evident anacronisme restaurar l'estat confessional en un món en plena transformació. El II Concili Ecumènic Vaticà (1962-1965) ensorrà aquests plantejaments i contribuir a impulsar i a reforçar la resistència dels sectors catòlics hostils al règim franquista".

¹⁰⁴⁶ Altres parlen d'un sol hidroavió. CELMA, o.c. pàg. 49 – SUBIRATS, 1989, pàg. 95

¹⁰⁴⁷ CID MULET, 2001, pàg. 199 i ss. - SUBIRATS, 1996, pàg. 181.

¹⁰⁴⁸ Rodríguez serà el darrer alcalde republicà i serà afusellat pels feixistes el 1939, acabada la guerra, quan també s'assassinà Sebastià Campos Terré i Joan Curto Pla, exdirectors d'*El Poble*

¹⁰⁴⁹ CID MULET, a o. c., pàgs. 202-206. - SUBIRATS, 1996, pàg. 186-188. Per una major informació es pot consultar la nostra obra "*Flagells Naturals sobre Tortosa*".

esperava i la celeritat de la crescuda del cabdal de l'Ebre no deixà temps per salvar gaire cosa dels béns familiars. L'endemà, dijous 28, cessava la crescuda i s'estabilitza el nivell però divendres 29, a 2/4 de 6 del matí el desbordament del riu arribava a cotes catastròfiques i de 10,25 anà pujant fins a 10,85 m. A 2/4 de 6 de la tarda iniciava una baixada i el nivell restà en 10,70 m. La riuada havia tallades les vies de comunicació per carretera i per tren, i àdhuc immobilitzava el Carrilet. L'alcalde accidental Benet transmetia aquest telegrama al conseller de Proveïments de la Generalitat, al d'Agricultura i al president Companys: "*Inundació catastròfica. Ebre té ciutat sense provisions, menjar de cap mena, població civil units a milers passatgers trens detinguts Estació, pels carrers demanen menjar sense que puguem assistir-los. Precisa auxillis vostres: carn, farina, llet, altrament serà impossible contenir poble famèlic dos dies sense menjar.- L'alcalde accidental, J. Benet.*" Tallades les comunicacions, no es podia transitar per cap lloc, i la ciutat i la comarca no van poder aprofitar els socors tramesos de l'exterior. Havia estat interromput el subministrament de llum elèctrica. El periòdic *El Poble* no s'edità del dia 28 al dia 5 i el 6 es referia a aquesta informació. Aigües avall s'enfonsava el vapor *Anita*. El regidor de Proveïments, de primer antuvi, es mogué per aconseguir queviures pels pobles de la comarca. A la plaça d'Alfonso (llavors de la República) s'instal·là el mercat i, talment com al 1907, esdevenia un mercat provisional amb els queviures que arribaven. La fam s'accentuava en no poder arribar cap ajut, amb major raó quan eren retingudes a Tortosa milers de persones, passatgers del tren, civils i militars. Vinaròs, el Canar i la Ràpita eren els pobles que més ajudaven. El pa es pastava a Uldecona, La Sénia, Vinaròs i Torreblanca però sobre tot a Vinaròs que en restà sense per tal d'abastir els tortosins. Destacà l'ajut dels mariners de la Ràpita, de la Cala i de Vinaròs, els que acudiren a la ciutat per auxiliar els que estaven envoltats per l'aigua i en perill de negar-se. La riuada s'emportà les collites i els productes, plantats o collits; l'arròs encara estava a les eres; les pèrdues foren molt fortes. A la ciutat, fora de la part alta, les cases, els comerços, les indústries... romanien inundades i malmeses pel fang. El desbordament esdevenia en el pitjor moment, just quan eren tan de menester els productes de la terra i quan el treball no es podia interrompre. A diferència d'altres riuades anteriors, hi havia un problema que no tenia precedent: la quantitat de gent que, per evitar el fort perill dels bombardejos feixistes, havien passat a viure al camp, a les hortes. Això complicava i diversificava les tasques de salvament, a la vegada que els ciutadans estaven dispersos i isolats, sense poder acudir a ajudar en operacions de salvament. L'Ajuntament treballà de fort per aconseguir proveïments i els trens, deturats a l'Estació, portaven problemes afegits.

Les comunicacions entre Catalunya i la resta del territori republicà romangueren tallades durant aquests dies en els quals el govern de la República es traslladà de València a Barcelona però els alts càrrecs i els funcionaris dels ministeris del govern central, amb la documentació, romangueren quatre dies deturats pel desastre de l'Ebre i sense poder continuar el viatge. Dissabte 30, sencer l'Ebre mantingué una lenta minva de nivell, de 8,10 a 7,70 a les 3 de la tarda de diumenge 31, encara que dilluns 1 de novembre preocupava una lleugera pujada del nivell del riu, però tornava a baixar als 7,55 m. Dimarts 2 es rebien bones notícies del comportament del riu i a les 5 de la tarda el nivell es pot dir que era el normal, a l'entorn dels 5 m, i les aigües havien tornat al jaç arreu de la llera. Havia començat a fer un bon temps i dimecres 3 es mantenia la mateixa situació fins divendres 5 que el riu havia anat baixant i es normalitzava la situació.

Davant l'exhauriment del mandat presidencial de Lluís Companys, dimarts 9 el Parlament li ratificava la confiança perquè continués en la seva responsabilitat. La sort es presentava adversa, però, perquè dimarts 16 el govern britànic nomenava un agent diplomàtic a l'Espanya ocupada per les tropes rebels de Franco, el qual fet representava un veritable reconeixement polític que per a la República es feia difícil de pair. El ministre de Treball de la República, Jaume Aiguader, dijous 18 xifrava en tres milions el nombre de refugiats de guerra acollits per la resta de l'Espanya republicana, amb Catalunya al capdavant i la Generalitat, per decret, concedia 200 tones de blat a les zones afectades per la riuada.

La falsa pau ciutadana es trencava a les 5,50 h del 24 de novembre, quan un bombarder feixista irrompia sobre la ciutat. Potser que portava l'ordre de desfer la mala

impressió del fracàs que tingueren en el darrer bombardeig al pont del tren però, una altra vegada, les seves bombes caigueren totes al riu. Després, el mateix avió, bombardejava el pont penjat d'Amposta i dues bombes travessaren el feble paviment i explotaren quan es precipitaven al riu, sota el pont, sense causar més danys. Aquest va estar el sisè bombardeig.

Llavors, per si els desastres no eren prou, per les 6 de la tarda del 4 de desembre el tren correu que arribava a Tortosa des de València, descarrilà al barranc de la Galera en xocar amb un vagó que s'havia després d'una estació pròxima: s'hi aixafà la màquina i els primers vagons, els quals caigueren al fons del barranc. Hi hagueren 14 morts: 3 ferroviaris, 5 militars, 2 dones, 3 homes i una altra persona sense identificar i, a més, 50 ferits entre els quals hi havia molts militars. Hi acudia l'alcalde accidental Joan Benet i el regidor de Governació Ramon Miravall, amb un tren de socors, ambulàncies per carretera i altres ajuts. L'assemblea local d'ERC en la qual s'elegia el comitè del partit se celebrà el 18 de desembre, i la tasca no era fàcil perquè els joves combatien al front i els candidats, Joan Benet Pinyana al cap, eren persones de més de trenta anys. La guerra, els bombardeigs, la riuada, el descarrilament, la manca de menjar... Els desastres, però, encara estaven per arribar.

L'Exèrcit de la República conqueria Terol el 29 de desembre i a Tortosa es visqué molt de prop, intensament. El pas dels avions era constant i se sentien les explosions llunyanes; els reforços de tropes i els combois d'armament passaven per la ciutat mentre que les unitats militars que hi descansaven es posaven de retorn al front de guerra i altres arribaven a refer-se. Arreu es trobava l'eufòria de la victòria perquè, potser que avesats a les derrotes, la situació ben bé els venia de nou.

En aquell 1937 el comerç exterior de Catalunya havia restat sotmès al ministeri de Comerç espanyol, i el govern de Catalunya havia suprimit la parceria i l'arrendament de terres, i a la regió es construïa l'aeròdrom de La Sénia, el qual estava pràcticament enllestit al setembre i el reclamava el ministeri de Guerra mitjançant la Generalitat.

Aquella primera nit de Cap d'Any de 1938, dissabte, Tortosa s'havia cobert d'una espessa capa de neu, tanta que d'anys que no s'havia vist així, i el dia 6, segons el DOGC, el govern espanyol recupera les competències que havien estat transferides al de la Generalitat en matèria de Proveïments tot desmuntant el corresponent Departament que comprenia dues secretaries generals, de Treball i d'Obres Públiques: Rafel Vidiella continuà al cap de Treball i les competències del primer passaven al ministeri espanyol de Finances i Economia. A Tortosa, en canvi, causà una gran expectació la tornada de Marcel·lí Domingo, a les 12 h de diumenge 16 de gener, procedent dels Estats Units d'Amèrica, Canadà, Mèxic i Cuba amb la missió del Govern de decantar l'opinió pública a favor de la causa republicana i demanar ajuts materials, i amb una darrera etapa a París, d'on havia arribat el 16 de desembre. Domingo pronuncià a Tortosa el primer discurs dels que feia per Espanya, d'ençà del retorn, al local d'ERC al carrer Cervantes on l'esperaven els amics i correligionaris¹⁰⁵⁰. L'esdeveniment fou, però, fou el gran impacte social que representà l'aurora boreal el 25 de gener encara que caldria incloure la constitució, el dia 30, del primer govern franquista, en substitució de la junta tècnica que des de l'1 octubre 1936 controlava la situació, puix que la guerra es feia llarga i no es pot mantenir la provisional: Joaquim Bau n'havia format part i aleshores era bandejat per Franco, segurament per la intervenció de Serrano Sunyer.

El mes de febrer de 1938 portava, el dia 5, l'homenatge a l'Exèrcit Popular que els centres docents havien organitzat, el qual potser enfosquia l'evacuació de Terol del 22 que es tractava de compensar amb l'enfonsament del creuer franquista "*Baleares*". L'endemà, però, els franquistes iniciaven l'ofensiva al front d'Aragó, amb el suport tècnic de la Legió Còndor alemanya (aviació i carros de combat) que comandava el coronel Wilhelm von Thoma, i les forces italianes pel general Mario Berti: prenién Belxít en el mateix dia 7, enrunat com restava, Casp el 17 i el 25 Fraga. A Tortosa les sirenes d'alarma de bombardeig tocaven tot sovint i la ciutat, al llarg de tot el mes, sofrirà bombardejós que, a més de les destruccions materials, portaven desolació i mort, sentiment de derrota i d'impotència, i eren molts els joves que

¹⁰⁵⁰ SUBIRATS, 1996, p. 199.

criitava per l'exèrcit, però que havien desaparegut. Altrament, la intensificació dels bombardeigs farà que la gent fugís de la ciutat, a la qual només es tornava per comprar i per anar a treballar.

El primer d'aquests bombardeigs esdevingué dimecres 9 de març, a les 20,30 h, efectuats per dues esquadretes de bombarders *Savoia SM-79* de l'esquadra 8 de l'*aviazione* legionària amb base a Son Sant Joan, a Mallorca. Era el setè raid sobre Tortosa i potser que tenia l'objectiu, sempre fracassat, d'enfonsar el Pont del Tren però llavors, també, les bombes assassines caigueren sobre la indefensa societat civil de les places de l'Estació i d'Alfonso, amb destrucció dels pisos alts de Centre del Comerç, i també al Parc, així com a l'horta pròxima de l'altre cap de pont, a la Casota: dues cases destruïdes, 18 morts més un altre que morirà l'endemà i 50 ferits. De tornada encara els restaren bombes a tirar sobre el pont penjat d'Amposta, el qual resultà greument tocat i restà inservible. L'endemà, dijous 10, tornaven els bombarders a les 20,15 h per abatre el maleït Pont encara que fora d'una bomba que esclatà a prop del dipòsit d'aigua del magatzem de màquines, les altres caigueren al riu, sense causar víctimes i sense produir cap dany. Potser que la voluntat estava en la inutilització dels ponts sobre l'Ebre, com a complement de l'ofensiva oberta a l'Aragó. Aquell mateix dia 10 les tropes alemanyes entraven a Àustria, l'ocupen militarment i el dia 13, a la Heldenplatz de Viena, vora 300.000 persones aclamaven Adolf Hitler que annexava Àustria al *Reich* mentre tocaven al vol les campanes de la seu.

A aquell vuitè raid del dia 9 el seguia el de dissabte 12 de març, el novè, quan els bombarders italians *Savoia SM-79* deixaren caure 17 bombes al jaç fluvial però que 33 esclataren a la ciutat i entre la malesa feta destacava la produïda a la catedral, a la volta que cobria el cadiratge renaixentista. En tornar-se'n encara deixaven caure bombes sobre Amposta. En el mateix dia els franquisme anul·lava tots els matrimonis civils.

Dilluns 14 tornava una esquadreta de bombarders *Savoia SM-79*. Era al voltant d'un quart de quatre de la tarda i en passar per Campredó fou rebuda per un intens foc antiaeri. El pas del temps havia permès el muntatge de potents defenses antiaèries a la part de Sant Onofre, pròximes a la carretera general. L'esquadreta volava riu amunt, a molta altura. La seva missió semblava d'atac a un comboi de camions de les Brigades Internacionals que estaven omplint els dipòsits de benzina a l'estació de servei dels Quatre Camins. L'atac fou acarnissat en aquesta cruïlla i a les pròximes cases de la mateixa Rambla de Catalunya, i esclataren bombes a la part del Vall coneguda com barri del Rastre, i a l'absis de la seu de Santa Maria de Tortosa. El balanç foren dues persones mortes i altres de ferides. A aquest devé bombardeig just en seguia un altre l'endemà dimarts 15, l'onzè, quan a tres quarts d'una i també procedents del mar irrompia al cel de Tortosa una esquadreta de cinc bombarders *Savoia SM-79*, segurament comandats pel capità Banchio. Les bombes descarregades caigueren al Col·legi de les Teresianes, al carrer Rosselló, als habitatges del carrer de la Rosa i a les Taules Velles, immediates a la catedral... i dimecres 16 tornaven per dotzena vegada, llavors a dos quarts de 10 del matí: una esquadreta de quatre *Savoia SM-79* van bombardejar la ciutat, sempre la societat civil. Aquest raid sembla haver estat silenciats per part republicana. Les bombes esclataren a les Ferreries i a la Casota, al riu i al centre urbà i entre el Parc i l'Estació, amb un balanç de dotze morts.

El malson no acabava mai perquè l'endemà, dijous 17, s'efectuava el tretzè raid a les 22 h sense que es coneguin les conseqüències encara que constant la intensa activitat de l'artilleria antiaèria. Talment divendres 18, de matinada, sense que coneguem els danys i les víctimes causades; també dissabte 19, sant Josep, en un quinzè atac aeri que es produí just a les 12 de la matinada i durant un quart d'hora en el qual es registraren diverses incursions aèries i, en el mateix dia, a les 10,30, esdevenia un nou atac aeri en el qual es bombardejà intensament el centre urbà, amb el resultat de 21 morts i molts ferits. Llavors, víctimes i botxins, semblaren descansar un dia, el diumenge.

Dilluns 21 es realitzà el dissetè bombardeig de la ciutat, sis incursions dels bombarders des de les 3 del matí fins a les 4,30 h. A dos quarts d'onze hi tornaven, sense que es coneguin els resultats de l'intensísim bombardeig que va haver. Llavors no van tornar fins al 28 de març, en un dinovè raid que fou extraordinàriament acarnissat i que causà danys a la Plaça de la Font (Agustí Querol), al carrer de la Mercè i a les Taules Velles i a la plaça de l'Olivera o de la Cinta

que resta entre aquestes que voregen la catedral. L'endemà, dimarts 29, a les 7 de la tarda tornaven els bombarders a encendre el seu inacabable infern que causà onze morts i molts ferits... i tornaven en dijous 31 a les 19,30: era el seu 21è. raid que féu estralls per l'entorn del pont del tren, encara que sense causar víctimes.

Joan Cid Mulet, delegat de la Generalitat per a l'afer del patrimoni cultural, a finals de març procedia al trasllat al monestir de Santes Creus dels arxius municipals i eclesiàstics amb el fons de còdexs medievals, de l'hemeroteca... encara que fou al de Poblet on es diposità una bona part del patrimoni artístic per tal de salvar-lo dels estralls de la guerra. L'evacuació, d'ençà de la catedral i dels Reials Col·legis, es feia mentre el cel tortosí era un núvol tintat del groc de les bombes incendiàries que descarregaven les esquadretes de bombardeig feixistes que volaven per sobre.

El 22è. atac aeri esdevenia en el primer dia d'abril, a dos quarts de 9 del matí, sense noves víctimes però amb fortes destrosses, i el 23è. esdevenia aquella mateixa tarda, a les 18,45, amb el resultat d'un mort i malmeses als edificis del centre urbà.

El 2 d'abril esdevenia el 24è. raid quan s'iniciava el dissabte, a les 0,30 h., i els avions encara conservaren càrrega de bombes que descarregaren a Tivenys i al Perelló. Tornaven a les 6,12 per bombardejar la ciutat, resultant-ne un mort i diversos incendis. Aquell malson havia arribat al 25è. bombardeig de Tortosa, la que semblava que es volia fer desaparèixer per sempre més.

En aquell mateix dia el Govern de la República decretava l'evacuació dels equipaments científics de l'Observatori de l'Ebre i portar-los a França, encara que romandran al castell de Peralada. En aquell mateix abril, a Tortosa, ja no es parlava de política sinó de supervivència. El front s'acostava i els bombardejos eren constants. Els moviments de tropes republicanes s'encadenaven a l'entorn de la ciutat, així com els bombardeigs i, entre el 2 i el 13 d'abril, cada dia seguirà bombardejant l'aviació invasora, amb moltes destrosses, morts i ferits. Quan el 19 d'abril les tropes feixistes entrin als barris de la riba dreta de l'Ebre, a Jesús i a Roquetes els immobles els trobaran abandonats, així com les indústries i els comerços, i els edificis del centre urbà respondran a una ciutat destruïda i buida, morta.

Tortosa fumejava encara dels dos bombardeigs i incendis del dia 2 quan, el dia 3, el *Battaglione de Tagliamento* de la Divisió *Flechas Negras* ocupava Gandesa, i just l'endemà queia Lleida a mans de les tropes feixistes. En el mateix dia, el 4, la situació provocava una crisi al govern de la República i el dia 6 prenia possessió un nou equip de govern. El general Franco, el cap rebel o *caudillo*, amb l'entrada de l'exèrcit feixista a Catalunya promulgava el dia 5 un decret que suprimia o abolia totes les facultats atorgades per l'Estatut de 1932. Franco, tanmateix, per satisfer les necessitats estratègiques farà reprendre les obres de la línia ferroviària de Val de Zafán la qual es continuarà, acabada la guerra, amb batallons de presoners¹⁰⁵¹.

Sobre Tortosa i la seva regió, espai central de la pancatalanitat, l'imperialisme espanyol se superava i, revivint el record de tantes escruixidores invasions que havien estat per a l'escarment de Catalunya, refermaven l'inici del desplegament "d'una catifa de bombes" que arrasà la ciutat, moltes viles i el camp per tota la línia de l'Ebre. En haver entrat a terra catalana i caiguda Gandesa ho recomençava, sense haver hagut interrupció real, aquell solitari bombarder que dijous 7 sobrevolà la ciutat, ningú no sap a quina hora, i que de sobte deixaren de sentir-se els seus potents motors amb l'esclat de les bombes que deixà caure sobre la població civil, deixant fets importants danys i el reguerall de la sang dels cinc morts i dels molts ferits que causà la seva diabòlica heroïcitat. Mentre s'havia efectuat aquest 26è. raid sobre Tortosa, les tropes feixistes mantenien l'avançament cap a Tortosa i l'endemà, divendres 8, semblaren participar-ho amb la realització de dos bombardeigs realitzats pel grup de *La Cicogne* que procedien de la seva base de Puig Moreno, pròxima a Alcanyís, que se centraren en l'atac als ponts per tal d'evitar, per carretera i amb tren, la retirada de les tropes

¹⁰⁵¹ L'obra acabarà oficialment el 24 de juliol de 1942 amb la inauguració del tram Alcanyís-Tortosa, sense que mai no arribi a la Ràpita. La línia serà clausurada el 15 d'octubre de 1973.

republicanes: els bombarders ben bé tocaven sostre, puix que volaven a més de 4.500 m d'altitud, i llançaren vuit tones de bombes sense aconseguir cap objectiu... encara que causaren un mort.

El dia 9, dissabte, a les 9,45 del matí irrompien al cel de Tortosa els bombarders feixistes i realitzaven el 28è. raid, sense que se'n coneguin els resultats però causant un mort, i a les 13,45 tornaven per realitzar el 29è. bombardeig de Tortosa: les bombes caigueren al casc urbà, afectant molts immobles i resultant-ne ferida una persona... i encara deixaren caure unes bombes a Amposta. El dia 10, Diumenge de Rams, l'aviació franquista va descansar.

La infanteria de l'exèrcit de Franco mantenia l'avançament i dimarts 12 d'abril es combatia de fort a la carretera entre Gandesa i Xerta i la situació era tan desesperada que l'Exèrcit Popular, comandat per Enrique Líster Forján, ordenava l'evacuació de la població civil que encara pogués restar en l'àmbit urbà de Tortosa. L'endemà, dimecres 13, l'aviació feixista de bombardeig tornava a atacar la ciutat, en el 30è. raid, i causava importants danys a diversos edificis del centre de la ciutat i a l'Estació ferroviària, ocasionant la mort d'una persona. L'operació també afectava Roquetes i resultava tocat l'Observatori de l'Ebre, amb l'aclariment que es féu d'haver estat per una errada puix que la institució científica estava declarada "zona internacional".

El 14 d'abril se sap que alguns republicans commemoraren la proclamació de la República al xalet de Joan Benet Pinyana, a la zona residencial de la carretera Simpàtica, i just allí perquè era el lloc on de moment s'havia acollit l'Ajuntament que també havia hagut d'abandonar la ciutat. Ara aquell el moment en el qual es procedia a la mobilització de la denominada *Quinta del biberon*, la del 1941. Conquerida Morella el dia 4 per les tropes franquistes, el 14 ocupaven la Sénia i, imparables, avançaven cap al mar, i l'endemà hi arribaven per Vinaròs.

El 15 d'abril era Divendres Sant i l'exèrcit republicà, en retirada, confluint sobre Tortosa que just estava procedint a l'evacuació general. Per als feixistes era una immillorable situació i realitzaren el seu raid més espectacular i devastador. A les 10,45 h del matí irrompien sobre la ciutat i s'hi rellevaven les quatre esquadretes de *Junkers Ju-52* que començaren a bombardejar la ciutat. Alguns parlen de dotze bombarders espanyols, italians i alemanys i Ernest Hemingway, per confusió, de bombarders *Heinkel He-111*. A la màxima alçada possible de vol, a poc més de 5.000 m, bombardejaren tota la llargada de la ciutat, de Sant Llützer a l'Eixample tot passant per l'Estació ferroviària, i s'acarnissaren a l'humil barri dels Pescadors que esdevingué arrasat, així com el sector del Mercat, la coberta del qual s'enfonsà sota l'acció de les bombes, i l'església del Roser que ja havia estat incendiada el 1936, amb temptativa d'enfonsar els ponts, i matxucada la "rampa" o cap de pont de la riba esquerra, a l'antiga Plaça de les Cols, el pont restà sense accés per als vehicles. La catedral també resultà amb greus danys per l'impacte directe d'una bomba, i foren destruïdes les esglésies de Sant Pere, amb les dependències gremials dels pescadors, i de Sant Josep, allò que restava de Santa Maria del Temple, i una part dels Banys romans i àrabs... Aquest fou el bombardeig més terrible i acarnissat entre els soferts per la ciutat, el de majors efectes destructius, en el qual es digué que hi hagueren quatre morts però sense que se sàpiga quants realment en foren i amb l'afirmació d'haver estat el més sagnant.

Ernest Hemingway, en un escruixidor article just despatxat l'endemà, el 15 d'abril de 1938, sota el títol de *Bombing of Tortosa*, començava dient: *Ahead of us, fifteen Heinkel light bombers, protected by Messerschmidt pursuit planes, swung round and round in a slow circle, like vultures waiting for an animal to die. Each time they passed over a certain point, there was the thud of bombs. As they swung over the bare hillside, keeping their steady formation, every third ship would dive, its guns spitting. They kept that up for forty-five minutes unmolested and what they were diving and bombing on was a company of infantry making a last stand on the hillside and bare ridge at noon on this hot spring day to defend the Barcelona-Valencia road.*

Above us in the high cloudless sky, fleet after fleet of bombers roared over Tortosa. When they dropped the sudden thunder of their loads, the little city on the Ebro disappeared in a yellow mounting cloud of dust. The dust never settled, as more bombers came, and, finally, it

hung like a yellow fog all down the Ebro valley. The big Savoia-Marchetti bombers shone white and silvery in the sun, as one group hammered over, another came.

*Ahead of us all this time, the Heinkels were circling and diving with the mechanical monotony of movement of a quiet afternoon at a six-day bike race. And, under them, a company of men lay behind rocks in hastily dug fox holes and in simple folds of the ground trying to hold up the advance of an army...*¹⁰⁵².

El bombardeig fou de molt llarga durada, es diu que durant tot el divendres i protegit per l'aviació de caça. El cel semblava només transitat per l'aviació alemanya, quan habitualment havia estat la italiana la que efectuava les operacions. Un testimoni explicava la proesa d'un *Messerschmidt-110* que remuntava el riu a vol rasant, passava sota els ponts i s'enlairava en fer una maniobra increïble per atacar el Castell. Hemingway observava els núvols de groga fum que aixecava l'esclat de les bombes incendiàries i al cap de molts anys encara romanien balcons amb les baranes de ferro retorçudes per la intensitat de la calor. Els ciutadans, seguint les disposicions militars, havien abandonat la ciutat i s'havien refugiat per les muntanyes pròximes on no disposaven de mitjans, per cases de camp o xalets o coves i balnes, mancats de proveïments i d'aigua aquell matí havien tornat per anar a proveir-se al Mercat per tornar després als seus improvisats refugis, sovint en situació infrahumana. Els efectes foren devastadors, la situació terrorífica, els danys materials immensos, segons les cròniques.

L'escarment de Catalunya a Tortosa fou arreu comentat i el de Divendres Sant de manera especial perquè les onades de bombarders acabaren per deixar la ciutat en runes. En algun lloc del país el definien com "el bombardeig de les taronges" perquè essent Tortosa el pas de la carretera N-340 estaven passant combois de vehicles procedents de les parts de València i molts anaven carregats de taronges: altres vehicles que hi passaren, començant un èxode, només veien l'escampall de morts i de ferits per les explosions entre grans quantitats de taronges enceses.

La Legió Còndor, abans del novembre de 1936 que es constituí oficialment, havia col·laborat amb el general Franco i foren del *III Reich* una gran part dels avions que transportaren més de 13.000 soldats de Franco des d'Àfrica a Andalusia, en el primer pont aeri de la història. Al novembre s'incrementaven els efectius i es constituïa la Legió sota el comandament del general Hugo von Sperrle, formada per quatre esquadretes de bombardeig, quatre de caça, una d'hidroavions de reconeixement, bateries antiaèries i uns 6.500 homes, generalment voluntaris i rellevats ben sovint puix que se la tenia com a unitat d'experimentació i potser que hi passaren uns 16.000 homes. Participà en la major part d'accions decisives de la guerra i practicà campanyes en massa de bombardeig a Durango, Guernika, a Brunete, Belxít, Terol i a Tortosa i a la batalla de l'Ebre. Al 1937 la comandava el general Helmuth Volkmann, i al 1938 el general Wolfram von Richthofen. La Legió Còndor, ocupada la Sénia el dia 14 d'abril, a l'endemà se situava en aquell aeròdrom que fins llavors havia utilitzat la força aèria republicana amb el Grup 21 de Caça, de tres esquadretes de *Polikarpov I-16 Mosca* (als que s'afegiran els *Polikarpov I-15 Xato*) i el Grup 24 de Bombarders, de quatre esquadretes de *Tupolev SB-2 Katiuska*: de moment els alemanys hi organitzaren el *Jagdgruppe/88*, amb quatre esquadretes de caça de 12 aparells *Messerschmidt Me-BF 109* cadascuna, afegint-ne una cinquena de bombardeig en picat, d'*Stuka Ju-87*, una arma secreta. Les tropes espanyoles del general Aranda que hi arribaren havien estat precedides pels *panzer* alemanys del *Gruppe Drohne* que comandava el tinent coronel Von Thoma, amb aportació d'artilleria antiaèria. S'hi havia començat a instal·lar el dia 15 i el feien operatiu a breu termini puix que el camp d'aviació era estratègicament indispensable per a les operacions militars, posat com estava entre els fronts de València, Aragó i Catalunya.

Tortosa estava destruïda i restava com un paisatge de runa, buit de gent, i llavors fou declarada zona militar, esdevindrà front de guerra i s'hi instal·larà la Divisió Líster. L'endemà del terrible raid, el 31, 16 d'abril i Dissabte Sant, les campanes no tocaren a res i d'haver-ho fet hauria estat a morts... de fet tampoc no hi havia campanes. Al vespre especialistes de les

¹⁰⁵² HEMINGWAY, E.: *By-Line. Selected articles and dispatches of four decades*, pàg. 298.

tropes republicanes volaven els ponts: era per les set de la tarda quan els Equips de Destruccions de l'Exèrcit de la República volaren el Pont de l'Estat que ja estava intransitable, matxucada per les bombes la rampa de la Plaça de les Cols i desfeta per una bomba la corresponent al Carrer Llarg de la Casota-Ferrerries. La destrucció del cap del Pont de l'Estat només deixà el denominat Pont de la Cinta per al pas del tràfec rodat i per a les tropes que es retiraven, i llavors el volaren, en haver passat les unitats de la Divisió Líster i els materials de guerra: els legionaris italians explicaren que *"alle otto di sera cinque carri d'assalto hanno passato anche Roquetas, sono arrivati a Tortosa (...) hanno acorazzato per le vie alla cieca, hanno risposto a qualche raffica sparata nel buio, sono arrivati al ponte di ferro saltato un'ora prima e sono tornati a descrivere quel che hanno potuto vedere nelle tenebre. Nella notte una splosione tremenda ha rimbombato per i monti a la vedette legionarie hanno visto un chiarore illuminare la valle come se la città intera fosse saltada. Un altro ponte?"*¹⁰⁵³. A les 2,10 de la matinada del dia 19 també es volava el terç oriental del Pont del Tren que havia estat habilitat per al pas de les tropes mitjançant planxes metàl·liques i de fusta sobre els rails: es diu que en aquell moment per l'altre extrem del pont hi accedia un tanc italià, procedent de la carretera de València i de Casota, i avançava pont endins mentre els soldats en retirada corrien per acabar el trajecte, i que el moment obligà els especialistes a efectuar la voladura, quan encara estaven passant els dissortats soldats endarrerits. En les voladures resultà greument ferit per les explosions un funcionari municipal que moria al cap de poc temps. Es conta que els ponts volaren just quan tanquetes italianes i motoritzada hi estaven passant, i que caigueren al riu. Els ponters i busos que el netejaren, el 1950, sembla ésser que s'ho trobaren al fons. Alguns soldats espanyols caigueren a l'aigua pel pont de la Cinta i nedaren cap al palau episcopal on, als murs baixos, pintaren els "Viva Franco" i "Arriba España", talment com els italians pintaren "W il Duce": un inacabable seguit d'anècdotes i de contradiccions que reflectien tant l'entusiasme com el caos.

Per la carretera a Barcelona i havia un reguerall de fugitius de la guerra i a Sòl-de-vila s'entrebancava una riuada humana. No hi havia altre afany que fugir dels invasors i de la venjança. El tresor artístic i documental s'evacuava segons el projecte d'Agustí Duran i Samper. El pintor Ignasi Mallol, al cap d'un grup de voluntaris i sota el foc de l'artilleria franquista, salvava els retaules medievals de la catedral. Unes 15.000 persones feien cap a les muntanyes pròximes, de manera especial al Coll de l'Alma i la Cova d'en Robin fins a Fullola, Camarles i el Perelló, i a l'altra riba, per les vessants del Port que ràpidament ocuparien les unitats italianes i per on es mourien els alemanys. *"Avanti ora a vederla [Tortosa] alla luce. Si incontrano gli ultimi miliziani sperduti, erranti coi fucili in spalla per le viuzze di Roquetas e poi lo stradone aperto fino a Tortosa.*

Els republicans havien derrotat el *Corpo di Truppe Volontarie* a Guadalajara, al març de 1937, el qual començava llavors a actuar al País Basc i a Catalunya, successivament comandat pels generals Bastico, Berti i Gambarà. Aquesta unitat assolí uns 60.000 homes, sense comptar els efectius de l'aviació, i sofriren unes 14.000 baixes. El *Corpo di Truppe Volontarie*, al final de la guerra, solia operar en unitats mixtes italo-espanyoles, les divisions *Flechas Negras*, *Flechas Azules* i *Littorio*.

Al primo sole del 19 aprile els carros de combat italians caigueren sobre Tortosa: *Le Frecce scendono per la strada di Cherta e una pattuglia del Comando della XXIII Marzo ieri sera si é spinta temerariamente allo scuro fino a Roquetas...* A les 8 de la tarda cinc carros de combat havien sobrepasat Roquetes i havien fet cap a Ferrerries, havien recorregut els carrers i havien disparat les metralladores contra resistents i francotiradors i arribaren als caps turmentats dels enfonsats ponts

Tortosa é vuota, abbandonata a sé stessa, quasi ridente nel sole che la illumina per la prima volta agli occhi che non la videro mai. I carri avanzano schiacciando i rottami sparsi nella via ampia [Rambla de Catalunya], sfiorando i grovigli di fili telefonici penzolanti e rompono col loro fragore il silenzio delle vie deserte. I palazzi hanno le porte a les finestre aperte e,

¹⁰⁵³ Raffaello Patuelli a "Il Legionario" de la data corresponent, pàgs. 4-5, centrals. Vegeu text, traducció i fotografies a "L'Estel" núm. 337 i 338, pàgs. 10-11 i 12-13, de la primera i la segona quinzena d'abril de 2004, en l'article "Tortosa, 19 d'abril de 1938".

nell'interno, la confusione polverosa del saccheggio. In una via prima del fiume un'auto stretta fra la macerie di un edificio crollato, coi pilota carbonizzato, rigido al volante come una mummia secolare. Una bandiera repubblicana penzola ancora a un balcone.

Più avanti c'è l'Ebro, murato come un canale, che scorre cheto col suo andare eterno (...) Di fronte, l'altro lungofiume uguale con le finestre nere come occhiaie vuote, sfondate dalla splosione, osservava quant al palau episcopal, al palau vell, la catedral, a la vella casa-palau de la Diputació del General de Catalunya. E'un abbandono pietrificato di una città moderna disfrutta, evacuata, che sembra scoperta molti secoli dopo allo sguardo stupito dei posteri. Sembrano curiosità da museo, i manifesti ai muri, le insegne, le scatolette e i flaconi della farmacia spalancata, i giocattoli del negozio vicino. Mi pare di fotografare degli oggetti di scavo.

Due raffiche di mitragliatrice risuonato nel canale come colpi sparati nella notte e par di sentire nell'aria l'odore della polvere. Sono i rossi. Si sono riavvicinati quattri come dei selvaggi fuggiti all'arrivo della spedizione e ora speranno dall'altra riva rimpiazzati dietro alle finestre di qualche casa. I carri tirano tanto per rispondere.

Tortosa é occupata (...) con le sue vie spaziose, coi suoi palazzi (...) Ma deserto come questo, evacuato, inhabitabile anche se di là i miliziani sperano finché l'Ebro li protegge.

L'endemà d'aquell 18 d'abril, dilluns de Pasqua, procedents de Xerta els *Flechas Azules* havien ocupat Jesús i la IV Brigada Mixta dels *Flechas Negras* que comanda Bartolomé Barba ocupava Roquetes i Ferreries i la Casota, i es desplegaren cap a la Sénia i cap a Amposta per arribar a la Ràpita en el mateix dimarts 19, i a la fi s'establia el front des del delta a Mequinensa. La companyia del carrilet de Tortosa a La Cava havia suspès el servei, puix que la línia restava sota el foc directe del front de guerra. Les instal·lacions no estaven gaire afectades i gran part del material es desà a l'estació de La Cava encara que, utilitzats per a les fortificacions de defensa, desapareixien la major part dels carrils. El dia 20 els legionaris italians del *Corpo di Truppe Volontarie* amb la 1^a de Navarra, baixant des dels Reguers, entraven a Tortosa per Roquetes i la Rambla de Catalunya. Les tropes de Franco, mentrestant, avançaven per la carretera Alcanyís-Morella i ocupaven Vinaròs, Ulldecona i el Canar per dividir en dos els territoris restants a la República.

La ciutat restava dividida en dues meitats, el nucli en poder dels republicans i la dreta del riu en poder dels invasors i l'Ebre, doncs, serà el front de guerra fins al 13 de gener de 1939: Tortosa romandrà evacuada i dividida, en llarg calvari de 270 dies, i tanmateix la comarca del Baix Ebre, tothom incomunicat per raó del front de guerra que s'ajustava al curs del riu. Els camps de Roquetes i de Jesús eren metrallats des dels búnquers del Castell i l'artilleria republicana disparava des de les muntanyes de la Simpàtica i d'enllà del Coll de l'Alba mentre que l'aviació feixista metrallava tot allò que es movia a la ciutat i al camp. L'artilleria franquista prenia posicions i aviat batia la ciutat enrunada i els suburbis. La gent marxava a viure a altres indrets de Catalunya, tanta que la costa de Sòldevila no havia estat prou per engolir-la: no se sap on, però tothom escapa dels feixistes espanyols i dels moros, sense que preocupessin gaire els italians i els alemanys. Masos i cases de camp estaven plens de famílies refugiades i aviat s'acabaria d'imposar la fam i la set. El *parte* oficial de guerra del dia indicava: *En el sector de Tortosa nuestras tropas, por conveniencias tácticas, se han establecido en posición sobre la orilla izquierda.* El director del diari de CNT i membre del Moviment Llibertari del Centre passava en aquell abril per la ciutat i escrivia¹⁰⁵⁴ *"Tortosa más que una ciudad era un montón de escombros; entre las casas deshechas en las calles obstruídas de cascotes, no se veía una persona"...* i afegia, en tornar: *"...al pasar por Tortosa, tanques pesados por las calles oscuras y desiertas; unos soldados nos dijeron que, a poco trecho de la ciudad en escombros, se oía el furioso cañoneo del frente; como el enemigo no había llegado al mar, pudimos seguir el viaje para Madrid."*

A Roquetes, dimecres 20, sota el control dels franquistes se celebrava una reunió a la Sala en la qual resultava nomenada una comissió gestora que integraren conservadors que hagueren "de manifestar el seu amor a Espanya i entusiasta adhesió a Franco". Joaquim Garzón Fortín, de la Guàrdia Civil, era posat d'alcalde fins al 18 novembre i al cap d'un mes i

¹⁰⁵⁴ José Garcia Prades a les pàgs. 272 i 276 del seu llibre "Teníamos que perder" (2° ed., 1974), segons nota de F. Celma.

amb els regidors, hauran col·laborar amb els tribunals feixistes a jutjar els veïns que directament o indirecta participaren en els “crímenes y atropellos” de l’etapa republicana, extensible a les persones que ocuparen càrrecs municipals entre 1931 i 1936. Les presons tornaven a estar plenes i des del primer moment que empaitaven tots els homes no mobilitzats per l’edat i els destinaven a construir parapets a Ferreries, vora el riu que tothom batia amb tota mena d’armes, tot amb la clara intenció d’estar a cobert per poder entrar a saquejar. Les venjances, arreu, tornaven a fer estralls i les tropes mores de Franco escampaven el terror.

A la Tortosa republicana l’Ajuntament continuava funcionant, de primer al xalet de Joan Benet Pinyana, a la zona residencial de la carretera Simpàtica, i tot seguit es creava un punt de trobada al bar Nolla “Menino” del Perelló. El servei de Correus tortosí s’instal·là a can Pere “el maco”, a 500 m del Perelló en direcció a Tortosa. Abans que no s’acabés el mes d’abril l’Ajuntament s’establí a can Caseres, una casa de camp al km 1103 de la carretera N-340. Hi són: l’alcalde Josep Rodríguez, el secretari Andreu Celma i els regidors Joan Benet Pinyana, Ferran Pons i Felip Panicello. Benet també era el delegat de la Generalitat per afers relacionats amb Refugiats. El racionament es repartia al mas d’en Cintet de l’Aguiló, a cent metres cap a l’est. El procurador del poble de Tortosa, Francesc Cabanes March, s’instal·là a Camarles. La vigilància de les seus de l’alcaldia i proveïments estava a càrrec del sergent de la guàrdia d’Assalt Enrique Barbosa González. El DOGC del dia 21 publicava l’ordre del 18, de nomenament de Daniel Favà Queralt com a delegat de Proveïments de la Generalitat a la Vegueria de Tortosa, en substitució de Manuel Nomen Aragonès i, tanmateix, per garantir el funcionament dels ajuntaments a les zones afectades pel front de guerra, la Generalitat autoritzava el conseller de Governació a nomenar comissaris municipals i a Tortosa es feia el dia 22, per bé que l’exalcalde Josep Rodríguez continuava al seu costat per assessorar-lo. El 23 d’abril el funcionari de la Generalitat Enric Viana Canyagueral era nomenat comissari municipal del Perelló.

Preses aquestes posicions territorials i polítiques, veritablement anul·lada la societat, d’abril a juliol se sistematitzà un duel artiller entre els rebels i l’exèrcit de la República: les tropes italianes ocupaven Jesús i l’artilleria feixista s’instal·là darrera mateix del cementiri, a la línia del Terror Roig, i la republicana es disposà per la zona de la carretera Simpàtica. El foc artiller fou constant, nit i dia, i la ciutat era incansablement batuda en una pluja d’obusos, i encara sort que l’inici de la Batalla de l’Ebre distraurà l’activitat entre Benifallet i Mequinensa perquè el 25 de juliol, estabilitzada la situació, les tropes republicanes iniciaven una heroica ofensiva, passaren l’Ebre i caigueren sobre Gandesa, encara que la nit del 24 al 25 fou de pànic per als tortosins. Havia començat la Batalla de l’Ebre, una batalla que no s’acabaria fins al 23 de desembre.

Líster havia situat el comandament del V Cos d’Exèrcit al xalet del metge Emili Llorca, a la carretera Simpàtica i just al davant de l’església de Montserrat, per aquells dies del mes d’abril, es detenien ciutadans que vivien o es refugiaven per aquella zona residencial, essent tancats al petit i maltractat temple i després assassinats i colgats per aquell entorn, essent-ne destacat responsable i àdhuc executor el comandant Pedro Díaz.

El 12 de maig reapareixia l’aviació de bombardeig que atacava el Mas del Frare, amb un balanç de quatre morts: era el 32è. que es feia sobre Tortosa. A l’horta tortosina, la gent treballava i collia productes per la nit, per tal d’evitar perills.

Tot i no ésser una zona militaritzada el sector de l’Observatori de l’Ebre i de Roquetes, l’autoritat municipal no se’n podia refiar perquè la Divisió Líster, des de Tortosa, els tenia en al seu abast, ja sigui l’artilleria com la fuselleria, i el 17 de maig l’Ajuntament s’organitzà i s’obria a la partida de Pandorga, on romandrà fins al 10 de desembre.

Per a l’Ajuntament de Tortosa, el 22, Francesc Llopis Piquet era nomenat comissari municipal per assumir les funcions reservades a l’alcalde, i a l’Ajuntament, quan calgui, assessorat per una comissió de la qual podran formar part representants de les organitzacions que el constitueixen, segons el DOGC. Els mateixos càrrecs municipals l’ajuden de fort en la tasca però el 6 de juny Francesc Llopis presentava la dimissió i la Generalitat nomenava llavors Enric Viana, el qui n’era al Perelló... Potser que els fets pesaven massa i no sembla que es fes gaire cas del terratrèmol que en aquells dies es registrà a l’Observatori de l’Ebre, llavors quan el

científic i jesuïta Lluís Rodés era rellevat per Antoni Romanyà en la direcció del centre. El doctor Romanyà, abans, sovint havia estat vist pels carrers acompanyat per dos milicians.

El govern francès, presidit per Deladier, tancà el 14 de març la frontera pirinenca que havia obert Leon Blum i així la República espanyola perdia la possibilitat de rebre subministraments bèl·lics. Benito Mussolini, el qui encara no podia capir per què Franco encara no havia pogut guanyar la guerra, malgrat de tants mitjans com disposava, el 13 de juny li transmetia quasi 6000 homes més i nombrosos avions. Dos dies després, el 15 de juny, l'exèrcit republicà evacuava Castelló i el cabdill feixista avançava cap a Sagunt i València. El Vaticà, llavors, donava un nou pas a favor de Franco: el delegat apostòlic Ildebrando Antoniutti era substituït per Gaetano Cicogniani, ja com a nunci.

La Legió Còndor mantenia un permanent control de la zona i amb els *Heinkel He-45 Paó*, bombarders lleugers i de reconeixement, ho feia l'1 de juny quan àdhuc bombardejava contra una guàrdia de camp a l'est de Tortosa. Ningú no s'ho esperava i a la nit del 2 de juliol es van tornar a sentir els motors dels avions de bombardeig, i tot seguit les bombes que queien a la muntanya del Sitjar, als que d'ençà del segle XVIII havien estat Quarters de l'exèrcit espanyol per al control i domini de la ciutat i que llavors estaven abandonats i sense tenir cap funció... i altres caigueren sobre la ciutat enrunada. Encara tornaven el dia 10, sembla ésser que havia pogut estar per raó del pas d'un tren militar amb materials de guerra, però també bombardejaren la Cava, on els llançaren cinc bombes. Les tropes franquistes estaven llavors havien conclòs la conquesta de la diòcesi meridional de Tortosa i estaven caient sobre Sagunt, pel qual fet València se sentia d'allò més angoixada. En aquell mes de juliol potser que fou tota una ironia el fet de la modificació del Codi Penal espanyol i el restabliment de la pena de mort.

Just llavors, a primera hora del 25 de juliol, les tropes republicanes travessaven l'Ebre per Ribera-roja, Flix, Ascó, Miravet i Benifallet i iniciaven una ofensiva, la Batalla de l'Ebre, sostinguda durant quatre mesos, fins al 15 de novembre, en una operació de màxima importància i molt sagnant. En aquella mateixa nit del 24 al 25 i segons l'alcalde Josep Rodríguez, en començar l'ofensiva s'escampava el pànic que paralitzava Tortosa i tot el país, tot i que l'atac no es feia per la mateixa ciutat. El 26 es bombardejava a la Cala de l'Ametlla i la Legió Còndor atacava els improvisats ponts de l'Ebre, amb la intervenció dels famosos *Junkers Ju-87 Stuka* que en aquests dies presentaven una forta activitat, talment com els bombarders *Heinkel He-111 "Pedro"*. El 29 els bombarders alemanys *Dornier Do-17* bombardejaven semblants objectius per les poblacions de Ribera d'Ebre i, a la fi, al nord d'Amposta. L'avantguarda de les tropes republicanes arribava davant Gandesa i en pocs dies es recuperava Corbera, Ascó, Ribera-roja, Flix, La Fatarella, Benissanet, Miravet, Pinell de Brai i Móra d'Ebre, s'acostava a Xerta fins que l'ofensiva era deturada a la Pobla de Massalua, Vilalba dels Arcs i Gandesa. La major part de les tropes republicanes estaven estacionades a la ciutat i pel seu entorn. Les del 5è Cos d'Exèrcit que comanda Enrique Líster es desplegaren al camp de batalla i es trobaren entre les que havien travessat l'Ebre, integrades en l'anomenat Exèrcit de l'Ebre, sota les ordres del coronel Juan Modesto que també comptava amb el tinent coronel Etevlino Vega, el 15è manat pel tinent coronel Manuel Tagüeña i amb el 18è del tinent coronel José del Barrio Navarro en reserva.

L'aviació republicana ja comptava amb molts aviadors espanyols preparats a l'URSS i que pilotaven avions de combat russos, els coneguts com "supermosques" i "superxatos". L'artilleria franquista batia les muntanyes del Coll de l'Alma al Perelló i la republicana responia des dels voltants de Mitjan-camí. Els ciutadans s'amuntegaven per les casetes de camp, sempre empentejats cap al Perelló per les unitats militars que els allunyaven de les àrees de combat. Les comunicacions eren dolentes i tota la zona estava mancada de serveis sanitaris. El racionament que podia fer arribar el comissari municipal de Tortosa era migrat, irregular, o no n'hi havia i el calia anar a cercar, una cosa ben difícil i àdhuc perillosa perquè hi havia qui baixava per les hortes pròximes al riu que eren primera línia de combat. S'escampava la fam i les malalties, es demana "ranxo" als soldats i les necessitats eren més cada dia que passava. Les casetes de camps que aixoplugaven la gent eren petites i s'hi refugiaven diverses famílies, i vivien a munts, patint el fred o la calor, mancats de la roba i del calcer que no s'havien pogut emportar, vivint en una creixent misèria mentre que els soldats saquejaven la ciutat. L'exèrcit

republicà anava molt just i, encara, de vegades s'apoderava del racionament destinat als civils. El 29 de juliol les tropes republicanes que havien travessat el riu atacaven pels afores de Xerta i el 2 d'agost arribava Franco a la línia de foc per tal de dirigir la batalla i l'aviació franquista bombardejava l'Ampolla el dia 31, i les bombes queien pertot arreu, sempre contra la població civil. El front de guerra s'estabilitzà l'endemà mateix, això després d'haver-hi abocat moltes unitats militars franquistes. El front tenia uns 35 km i s'hi iniciava una mena de guerra de desgastament que durà 116 dies.

Els atacs aeris sobre Tortosa havien estat tan intensos que d'ençà de meitat any i a l'abril quasi arribaren a ésser diaris. Els objectius havien estat els ponts i l'estació ferroviària, pel qual fet causaren grans danys a l'Eixample i al centre urbà, de manera especial a la Ronda Docks, i a la Casota. El barri dels Pescadors esdevingué totalment arrasat, una muntanya de runa, amb malmeses a edificis modèlics com el Mercat, l'Escorxaria, la Fàbrica de Gas, els Quarters i l'Estació. En poc més d'un any havien estat totalment destruïts una vintena d'edificis de diverses plantes i mig centenar més restaven en greu estat, un total 200 habitatges. Abans de formalitzar-se el front, eren més de 500 els tortosins que havien restat sense llar. Aquell estiu, amb la baixada de nivell de les aigües de l'Ebre, almenys a l'enfonsat pont del tren es podien veure submergits alguns cadàvers de soldats, enganxats o aixafats per la ferralla.

L'arma aèria feixista tampoc no s'havia estat d'atacar Ulldecona, Alcanar, la Ràpita, Santa Bàrbara i Amposta. Els dies 4, 10 i 17 d'agost els feixistes bombardejaren l'Ampolla. El 18 d'agost la Comissaria Municipal de Tortosa estava al Perelló i Enric Viana n'era el comissari. A la Casa de la Ciutat hi havia en aquell moment 37 funcionaris en nòmina, entre els que consten Joan Benet Pinyana com a secretari particular, i Josep Rodríguez Martínez, Ferran Pons Marín i Felip Panicello Cabanes com assessors. Els nivells eren de secretari, amb l'advocat Andreu Celma, oficials, cap de secció de proveïment, mossos de magatzem, guardes municipals, guardes rurals, grup de la Creu Roja, pastor del bestiar del Comú, secretari particular i assessors. El dia 24 els *Heinkel He-45* de la Legió Còndor, a part dels vols de reconeixement sobre carreteres i ponts i servei fotogràfic sobre l'Ebre, atacaren els vehicles que transitaven per la Carrova i les concentracions republicanes a Paitrossos. Just el 28 d'agost tornava a irrompre sobre el cel de Tortosa l'aviació enemiga amb l'objectiu acostumat, malgrat que no hi havia la població civil que els feixistes solien escorxar amb bombes de metralla i incendiàries, i tampoc no restava cap objectiu militar, i que les cases havien estat destruïdes per l'esclat de les bombes o pels incendis: en aquell 35è. raid, més que atacar la tropa de la divisió de Líster, bé semblava que anaven a completar l'objectiu de l'aniquilació de la ciutat.

En els nou mesos d'ésser l'evacuada Tortosa el front de guerra, els seus habitants solien estar refugiats pels sectors de Mitán-camí i el Coll de l'Alma i fins al Perelló, l'Ampolla i Camarles. La zona dels refugiats estava fortament batuda per l'artilleria franquista puix que a la vora de Mitán-camí responia l'artilleria republicana. La gent es soplujava per les casetes de camp, on vivien a munts, sense comunicacions ni serveis sanitaris, sense menjar ni aigua, pidolant menjar a les unitats militars del sector. Els refugiats s'aferraven al terreny, durant la nit miraven de cultivar qualsevol cosa i collir herbes per menjar, en un treballar i cercar en el qual els anava la vida.

Xerta, Jesús, Alfara, els Reguers Roquetes i la Ravaleta, Vinallop i tota la banda dreta del riu fins a la Sénia i el Canar potser que no patí tant per sobreviure i que la fam no castigà de la mateixa manera, amb la presència dels alemanys i sobre tot dels italians, encara que prou gent hi havia que optà per fugir cap a Vinaròs: el fet, però, fou que la repressió franquista començà més aviat, amb els consells de guerra "sumarísimos" i els afusellaments a Vinaròs.

El 2 de setembre els feixistes tornaren a bombardejar l'Ampolla però, escolat el mes d'agost, la realitat del 3 de setembre era que Franco havia fracassat a Pàndols, als Quatre Camins i a la Gaeta però just en aquell dia obria una contraofensiva que trencava la resistència republicana, encara que farà per trigar un mes a arribar als Camposines, un encreuament que era vital per als republicans.

La Vanguardia del 14 de setembre deia: "*La República ha salvado la riqueza científica del Observatorio del Ebro. Antes de entrar los franquistas (a l'abril anterior) en Roquetes, se*

desmuntó y trasladó a Barcelona todo el material científico del Observatorio, evitando su posible destrucción. Corresponia a manifestacions del director de l'Observatori Astronòmic de Madrid en tornar del Congrés Internacional d'Astronomia celebrat a Stockholm, al qual també havia assistit Lluís Rodés, director de l'Observatori de l'Ebre. Deu dies després, el 24, Roquetes era totalment evacuada. Havent entrat a l'octubre, el dia 2 Josep Irla Bosch era elegit president del Parlament de Catalunya arran de la dimissió de Joan Casanoves, el qui ja era a l'estranger.

El 8 d'octubre es bombardejava la Cala de l'Ametlla i el 14 la Legió Còndor mantenia els seus vols de reconeixement sobre l'Ebre i un *Dornier Do-17* bombardejava les posicions republicanes del sud-est de La Fatarella. Els feixistes ocupaven la serra de Cavalls el 30 d'octubre i l'exèrcit republicà rebia l'ordre de passar l'Ebre, "... i vaig poder presenciar durant els dies dels combats més forts de la Batalla de l'Ebre, el pas dels Junkers-52, bombarders de la Legió Còndor, que venien del camp de la Sénia i es dirigien a la zona de les serres de Cavalls i Pàndols..."¹⁰⁵⁵, però en el primer dia de novembre hi hagué un gran atac dels insurrectes contra els republicans que havien passat el riu, en el qual atac operaren 175 peces d'artilleria i 100 avions, i entre els dies 1 i 2 l'exèrcit de Franco desenvolupava un fort atac a la serra de Pàndols, i el 3, a través del Pinell de Brai, arribaven a l'Ebre. Del 5 al 7, per a altres el 15, l'Exèrcit Popular retrocedia i tornava a la banda esquerra del riu, perduda tota la seva capacitat ofensiva i àdhuc de resistència. Mentrestant, el dia 10, a l'Alemanya nazi esdevenia la "nit dels vidres trencats" en la qual els "camises pardes" atacaven les sinagogues i els negocis dels jueus.

Els franquistes tornaven a ocupar Flix el dia 17 i Riba-roja, la darrera posició republicana de la dreta de l'Ebre, el 18 queia a mans dels franquistes i així es restablí al riu el front de guerra. L'Exèrcit Popular tornava a la banda esquerra de l'Ebre, a les posicions del 25 de juliol. El front s'estabilitza i Tortosa vivia molt de prop els fets militars d'aquests primers 18 dies de novembre, amb la retirada de les tropes republicanes que havien passat el riu, i rebia una gran quantitat d'unitats militars que havien retornat d'aquell front de la dreta de l'Ebre, entre les quals estaven les d'Enrique Líster, el 5è. Cos d'Exèrcit. La convivència de militars i civils era crispada i conflictiva. Els avions de caça franquistes rastrejaven el terreny. El perill de bombardeig es mantenia viu. Fusells i metralladores no paraven de crivellar la dantesca ciutat bombardejada. La set, la fam, malalties com el tifus i disenteria, per efectes de l'aigua, causaven incessants morts. Els serveis sanitaris, de fet, no existeixen. Franco, en aquell mateix novembre, manifestava que no concediria amnisties i que tenia fixats dos milions de ciutadans, als que imposarà grans càstigs. A les acaballes del mes la República reconeixia als sacerdots i als seminaristes l'exercici d'una mena d'objecció de consciència, amb la possibilitat d'incorporar-se a una unitat militar de Sanitat creada a Duesaigües, a prop de Reus. Fins llavors i aleshores que celebraven misses per cases i masos¹⁰⁵⁶.

Raimon Galí, en la seva estada de treball a Tortosa, escrivia¹⁰⁵⁷: "El matí del dia 2 [de desembre de 1938], fem un inventari complet de les coses importants de la ciutat: el Banc d'Espanya, les cases noves, l'Ajuntament, les dues places més importants i sobretot el Bisbat, la Seu i fem un inventari per sobre dels arxius. / El conjunt de la ciutat és inenarrable. Totes les coses que encara vull es diuen i es veuen per la televisió sobre les ciutats bombardejades són vàlides per a la Tortosa a la qual ens enfrontàvem. En un moment donat, trobem un piano en un creuament de carrers i en Felis comença els acords d'un vals. No pot continuar (...) Era la profanació burlesca d'un quadre dels més tràgics. Era la profanació també d'un silenci que sols podien trencar les descàrregues i les bombes. Com que hem acabat momentàniament la feina ens dediquem a voltar per les cases abandonades. Aquell "turisme" constitueix un dels espectacles més atroços que una guerra pot oferir. (...) I en una plaça que creiem la més important, puix que jo desconeixia la ciutat, i en la qual hi ha l'edifici de la Caixa de Pensions i

¹⁰⁵⁵ Deia el testimoni Robert Barberà a "La Veu de l'Ebre", 29.08.2003, pàg. 28.

¹⁰⁵⁶ SUBIRATS, 1996, pàg. 22.

¹⁰⁵⁷ A o.c., pàg. 229-230, publicat el 1996. Recordem, també, les moltes contalles que sobre la Tortosa del moment ens feia Avel·lí Artís-Gener "Tísner", que en el mateix moment es trobà espectacles semblants pel sector de la catedral i l'immediat barri de Sant Jaume.

un altre que sembla d'Hisenda (no ho puc dilucidar), primer pel desordre i el saqueig, segon per la rapidesa amb què vam sortir d'aquells edificis que no tenien cap sentit per a nosaltres. En canvi, varem voler tafanejar un gran edifici modern de pisos que tenia ascensor i tot, i ens trobarem en au`q cada habitacle era una sorpresa. Un menjador amb uns macarrons servits, ressecats pel temps i les calors, una habitació d'infants amb els seus óssos de peluix i les seves nines, habitacions de dormir mig abandonades, desendreçades i altres amb els llits fets. No sabies pas quina impressió més. Valguin aquestes llambregades puix no acabarem i em fa massa mal descriure-les.”

El 9 de desembre el conseller d'Economia de la Generalitat acceptava la dimissió de Ferran Pons, el seu delegat a la Vegueria, puix que s'havia incorporat a l'exèrcit de la República com a combatent, i el 12 les oficines de la Comissaria Municipal es traslladaven a Camarles.

Els “nacionals” tornaven a bombardejar la Cala de l'Ametlla i l'Ampolla el 14 de desembre i els republicans, el 16, bombardejaren un altre cop la vila i l'aeròdrom de la Sénia, ocupat per la Legió Còndor, i el *Parte Oficial de Guerra* del dia 18 recorda: *Nuestros aviones bombardearon en el día de ayer los objetivos militares de la Estación de Tortosa y algunos otros importantes*. Això tampoc no era tot perquè la Legió Còndor, el mateix dia 16, amb 29 bombarders *Heinkel He-111* i *Dornier Do-17* bombardejaven posicions enemigues de vora Amposta, un magatzem, l'estació de Tortosa i la central de comunicacions de la Creu del Coll Redó, amb cobertura d'objectius. El mateix dia i en una nova missió els *Heinkel He-111* tornaven a bombardejar la central de comunicacions, l'estació de l'Ampolla, una fàbrica que restava a un quilòmetre al sud-est del Perelló i la de municions de Paitrossos, defensades amb metralladores. Els aviadors alemanys cobriren plenament els seus objectius però, a més a més, s'eternitzava en la memòria col·lectiva el fet d'aquells quatre vols rasants sobre el Perelló en els quals llançaren 2000 bombes (!), just quan els molins d'oli estaven en plena activitat. La vila es pot dir que restà del tot destruïda i la premsa dirà que el Perelló fou el Guernika català, però és que també hi moriren molts soldats i més de quaranta perellonencs, disset d'una sola família. El raid es va voler justificar en l'estada de les tropes de Líster per la rogalia, però l'acció s'aplicà directament sobre la població civil, també contra l'Ajuntament de Tortosa i contra la seu de la 5ª Vegueria de la Generalitat, i de l'organització que distribuïa els proveïments i contra els organismes militars, els quals ens acollia el Perelló que estava fent la suplència de la ciutat, això afegint que també per ésser la reraguarda del front de l'Ebre: just en acabar el bombardejament, quan la població civil recollia els seus morts i ferits d'entre les runes, tornava l'aviació que en criminal acció causava un veritable carnatge.

El bisbe Félix Bilbao tornava a Espanya a les acaballes d'aquell 1938, acompanyat del seu bisbe coadjutor Manuel Moll que havia estat nomenat administrador apostòlic a Lleida.

El 23 de desembre començava la gran ofensiva dels “nacionals”, la invasió de Catalunya per l'Ebre i per la zona de Lleida i el Segre, segons dictava la tradició, a 20 km de la desembocadura d'aquest a l'Ebre, a Mequinensa. El Cos d'Exèrcit de Líster els barrà el pas encara que hagué de cedir el 3 de gener de 1939 i, llavors, els sediciosos entraren a les Borges Blanques i, país endins, l'11 arribaren a l'Espluga del Francolí i, des de Tremp i Artesa, avançaran cap a Tarragona per isolar la resta de la regió de Tortosa que el dia 5 mobilitzava els nois de 17 anys i els homes de 37. L'ofensiva contra Tarragona deixava encerclada Tortosa i l'ocupació de la ciutat era tan evident i intranscendent que ni tan sols s'esmentà als comunicats de guerra de l'exèrcit republicà: en la nit del 12 al 13 de gener els feixistes passaven l'Ebre per Tortosa, i la ciutat queia a mans dels feixistes. En un sol dia els invasors arribaren fins a la Cala i tot el territori de Tortosa restà a mans dels feixistes. Les unitats militars continuaren cap a Tarragona per trobar les que procedien de Montblanc, Sarral i el Pla de Santa Maria. Les autoritats tortosines foren empentejades cap a Barcelona i només s'exposà a romandre a la ciutat l'advocat Andreu Celma, el secretari de l'Ajuntament durant la monarquia, dictadura i la República, respectat sempre per tots els comitès i consistoris municipals en el curs de la guerra, el qui pogué dialogar amb els invasors i es mantindrà en el nou consistori que es constituïa en el mateix dia. Tarragona, capital de la província espanyola, queia a mans dels feixistes el dia 15. Ocupades les runes de Tortosa per les tropes franquistes, el dia 18 es

nomenava alcalde i cap de *Falange Española* el metge Recared Loscos Mulet, i una comissió gestora constituïda per Joaquim Àngela Espuny, Joan Colomer Valldeperes, Julià Falomir Vilarrocha i Agustí Morera Calvet¹⁰⁵⁸. El 26 de gener els feixistes entraven a Barcelona, suprimien totes les institucions catalanes i ocupaven la Generalitat i l'Ajuntament per començar un règim especial d'ocupació.

Joan Cid Mulet comentaria¹⁰⁵⁹: “La guerra a les ribes de l'Ebre havia d'ajudar a la destrucció de Tortosa. I tant com la guerra, la columna Líster! (...) Però la causa principal d'aquests estralls era deguda a la incomprensió, l'odi i l'analfabetisme de bona part dels oficials de l'estat major de la Brigada que manava en Líster. Jo recordo, encara, algunes de les escenes de violència que vaig haver de sostenir amb aquests oficials, sords a tot raonament, i només inspirats per un odi a la Catalunya que havia viscut massa bé fins llavors i que encara “no havia sentit la guerra”. / A desgrat, però, de les barbaritats comeses per uns homes mancats de sensibilitat, i més aviat predisposats al salvatgisme que no pas educats en el respecte béns i persones, la destrucció de Tortosa es deu, principalment, als terribles bombardejos de què fou víctima, abans i durant l'estabilització d'un front de guerra a les ribes de l'Ebre. Tant se val que amb finalitats massa partidistes s'hagi tractat, pels vencedors, de fer únics responsables d'aquesta destrucció injustificable els “rojos” que la saquejaren. Tothom sap que el saqueig és més fàcilment practicable allí on les portes no existeixen i on els edificis són esventrats. Quan, a causa de la meva missió, vaig haver-me de traslladar a Tortosa, el seixanta per cent dels immobles tortosins es trobaven esbotzats pels obusos o per les bombes de l'exèrcit assetjador. (...) Però Tortosa, digui's el que es vulgui, fou destruïda per l'aviació alemanya i franquista, que va massacrar-la sense pietat i sense aturar-se a esguardar si els objectius eren militars o no. (...) la llarga llista de víctimes que caigueren sota les bombes, i en la qual figuren persones de tota posició social i política. (...) La responsabilitat del desastre, al nostre criteri, agafa a tots per un igual. I davant la història, ni els vencedors ni els vençuts tindran perdó de les generacions futures...”. En aquells moments es deia, arreu, que els municipis més destruïts de tot l'Estat eren Guernika, Belxít, Tortosa i Nules.

La ciutat havia restat transformada en runes, desfeta pels raids aeris i després pels bombardeigs de l'artilleria, i tot allò que no havia estat abatut bé es veia que podia enfonsar-se en qualsevol moment: dels 2596 edificis només en restaven sencers 484, amb 302 totalment destruïts i la resta amb danys parcials¹⁰⁶⁰, amb 1/3 de les cases enderrocades i quasi totes afectades. Una altra font informava quant a 1.247 edificis totalment destruïts i 1.356 fortament damnats, i de les 2.961 edificacions urbanes només 358 se salvaren amb danys menors, encara que la fusta (bigues, finestres, portes...) els havien arrencat i cremat els soldats de Líster per tal de poder-se escalfar a l'hivern els quals soldats, amb altra gent arribada de pertot arreu que s'emportaven camionatges de mobiliari, roba i tot allò que es pogués vendre, en un inacabable saqueig que permetia la ciutat deserta i abandonada, precipitadament evacuada portant a sobre, només, allò que es portava posat: traficants hi hagueren que s'hi especialitzaren i que accedien a la ciutat pels difícils camins de muntanya, a l'abric del foc feixista de l'altra banda del riu. Cid Mulet deia: “Resulta impossible transitar per la desolada ciutat, convertida en veritables muntanyes d'enderrocs (...) totes les principals artèries de la població oferien l'espectacle d'un terratrèmol. Només les rates hi tenien vida entre tanta cosa morta!”. Els ciutadans, així com anaven tornant, es trobaven els carrers obstruïts per grans amuntegaments d'enderroc i de deixalles de tota mena, els amples cràters oberts per l'explosió dels obusos, les clavegueres rebentades que eren portes obertes d'un escampall de rates, bombes que no havien esclatat, murs i balcons oscil·lants que amenaçaven a caure... Els ciutadans, havent-ho perdut tot i sense casa, puix que les bombes l'havien enfonsada o perquè calia refer les malmeses fetes, sense llum elèctrica i sense subministrament d'aigua i de gas, amb els carrers obstruïts per l'enderroc... i sense proveïments i sense possibilitat de guanyar-se la vida hagueren d'iniciar, estoicament, sense futur previsible i un present del tot incert, una

¹⁰⁵⁸ BAU, pàg. 45. – BAYERRI, 1992, pàg. 30.

¹⁰⁵⁹ CID MULET, 2001, pàg. 222.

¹⁰⁶⁰ Segons MEZQUIDA, L.M., a o.c.

inacabable reconstrucció, sense ajuts exteriors. La música dels trets i de les explosions de les bombes havia estat substituïda pel tèntric gemec que el mestral arrencava de les runes entre els núvols de pols. La ciutat estava desfeta econòmicament, social i intel·lectual, amb ciutadans exiliats que faran cap a França i a Mèxic, arreu. A *Correo Catalán* del 10 de desembre l'advocat i secretari de l'Ajuntament, Andreu Celma, escrivia: "Les esglésies, els arxius, els museus, les fàbriques i àdhuc les llars més humils han estat saquejades, incendiades i destruïdes". Llavors s'iniciava la repressió feixista, amb els consells de guerra sumaríssims, algun cop per denúncies precipitades i odis personals. El nombre de les execucions no serà elevat però n'és el d'empresonaments, confinaments i exilis, així com desplaçaments de població que arriben a ésser impressionants. La ciutat també restava dividida per un riu sense ponts, i en el primer moment es posà una barca militar amb quatre pontons metàl·lics del Cos de Pontoners i després la substituïa una altra sobre dos llaguts, encara que s'arribarà a l'acció d'una empresa privada que construí un pont flotant amb una dotzena de barques de ciment armat que en el primer temps permetia fou un pas peatonal per bé que, passat un temps, s'ampliava per tal de permetre el pas de vehicles des dels Paiols a Ferreries, això fins que se l'emportà una riuada.

Ha estat dit¹⁰⁶¹ que "*en Tortosa los sacerdotes asesinados ascienden a 316, una de las cifras más altas entre todas las Diócesis de la España republicana*", un 61,90 % que només superà la diòcesi de Barbastre amb un 68 i la de Lleida amb un 65,8, tot i no tenir tants sacerdots com tenia Tortosa, la qual en tenia 510 en aquell moment. A Tortosa es declaraven 300/380 persones assassinades pels revolucionaris, judicis i execucions sumaríssimes d'ambdós bàndols o baixes al front de guerra; 900/950 persones confinades dins el país o exiliats polítics; 1200 persones desplaçades per raó de treball, amb diàspora dels professionals del periodisme i de les impremtes; 1000/1500 persones desplaçades per canvis voluntaris de domicili, sobre tot a Barcelona. Tot plegat, quan el casc urbà el 1936 registrà 20.000 habitants i el municipi uns 27.000, s'observava una pèrdua de quasi la cinquena part de la població, i el pitjor aspecte de la pèrdua apuntava a la qualitat dels absents¹⁰⁶². Acabada la guerra i plenes les presons començava una etapa de consells de guerra que durarà anys, amb penes de diversa mena, entre elles la de mort. Els tortosins viuran i romandran en el silenci, en la misèria, entre runes, sense serveis públics: la societat restà pràcticament morta. La realitat mostrava una Tortosa desarticulada socialment, políticament i econòmicament de Tortosa, destruïda, i la desaparició de les elits dirigents: contràriament a allò que esdevingué en començar el segle, la ciutat restava llavors sense capacitat de resposta. Acabada la guerra, el bisbe Bilbao fomentava *Acción Católica*, de la qual organització era conseller així com president de la *Junta Nacional de Prensa Católica de España*, i mantingué el seu anticatalanisme i el marginament dels sacerdots dissidents, de manera especial el Dr. Joan Bta. Manyà.

Una onada de tortosins havien emprès el camí de l'exili i el 28 de gener de 1939 passaven la frontera amb França els primers quinze mil refugiats catalans, i el 9 de febrer les tropes franquistes arribaven a la frontera i s'acaba la "campanya de Catalunya". Uns dies després, el dia 20, l'avinguda Diagonal, de Barcelona, encabia la triomfal desfilada de l'exèrcit vencedor sota la presidència indiscutible del cabdill rebel: el general Franco havia guanyat la guerra, Espanya l'havia perduda i Catalunya havia estat aniquilada. En el mateix mes de febrer es publicava la *Ley de Responsabilidades Políticas*, per la qual els feixistes declaraven fora de la llei tots els partits adherits o simpatitzants del Front d'Esquerres.

Marcel·lí Domingo, el gran líder de les esquerres tortosines, moria el 2 de març de 1939 a 52 anys d'edat, a l'Hotel de la *Compagnie du Midi* de Tolosa de Llenguadoc, emmetzinat, i la notícia, quan arribà a Tortosa, es dissolgué en el silenci imposat, entre les runes i la misèria dels seus seguidors. El 25 del mateix mes i des de Catalunya francesa l'exregidor Joan Cid Mulet s'adreçava al nou alcalde de Tortosa per informar-lo quant a la localització dels dipòsits del patrimoni cultural, per tal que poguessin ésser recuperats, entre el qual constava el patrimoni de l'Església tortosina: l'alcalde estripà el document perquè pervenia d'un "rojo separatista" i perquè estava escrit en català, i el secretari de l'Ajuntament, Andreu Celma, el

¹⁰⁶¹ Carlos ROJAS a "*La guerra en Cataluña*" (Plaza y Janés, 1979), pàg. 68.

¹⁰⁶² BAYERRI, 1958, pàgs. 36-37.

recollí, el restaurà i es féu possible l'inici de les gestions per a la recuperació. Llavors, com a mesura urgent, el dia 28 s'ocupava un primer pis del Carrer Cervantes per ubicar-hi la *Jefatura del Movimiento*, i hi instal·laren potents altaveus que cobrien tot l'entorn, per tal d'emetre músiques, missatges i consignes polítiques. L'acció fou ben oportuna perquè just l'endemà s'anunciava la conquesta de Madrid per l'exèrcit de Franco, de manera que el dia 29 sortia una manifestació per celebrar "*la caída de la capital de España*", per un itinerari de runes, i a la catedral hi féu cap tothom, una gentada impressionant que, profundament deprimida i enmig de tanta mort però amb el goig de l'acabament de la guerra, cantava agraïda i en català l'Himne a la Cinta, sense que el poder gosés a impedir-ho. Entrats al març, però, a Catalunya el nou govern recordava el manteniment de l'estat de guerra i de la llei marcial, la supressió de les organitzacions polítiques, l'anul·lació del dret de reunió i d'associació, i recordava l'anul·lació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i es prohibia l'exhibició de la senyera... Totes les dependències oficials havien d'exposar un cartell on es digués "*Habla la lengua del Imperio!*" i es prohibia l'ús del català en tota mena de publicacions, anuncis i impresos, així com de registrar en català els noms propis al Registre Civil, i les esqueles només podran escriure's en espanyol... El primer dia del mes d'abril es comunicava oficialment l'acabament de la guerra, a través de *Radio Nacional de España*, amb "*el último parte de guerra*". En aquell trist abril de 1939 el papa Pius XII reincidia en el missatge legitimitzador de l'aixecament militar de Franco, de la guerra civil i de la victòria feixista amb l'usurpació de tots els poders de les societats hispàniques, encara que ho feia amb determinades matitzacions que poden estar a la línia dels pactes de supervivència signats amb Hitler.

Tortosa inaugurava el teatre i cine Goya, el 22 d'abril, a l'antic Doré del carrer Cervantes, la política internacional portava Espanya a abandonar la Societat de Nacions el 4 de maig, i el 14 es decretava el racionament de queviures arreu de l'Estat, un fet que tindrà una gran repercussió social i econòmica entre el poble. Llavors se celebrà el "*Día de la Victoria*" el dijous 18, amb una missa de comunió general, a la seu, i una altra de campanya al Parc "*en honor a los Caídos por Dios y por España*" a la qual seguia una desfilada militar, i el 19, també a la seu, un *Te-Deum* a la sortida del qual, amb el braç en alt segons l'estil hitlerià, es cantà el "*Cara al Sol*" falangista per acabar amb els crits rituals. Els comerços, d'haver-ne algun, havien hagut de tancar, en senyal de festa.

El poder militar i feixista, també hereu de l'imperialisme i del colonialisme tradicional espanyol, passava a utilitzar una Església que n'esperava per tal de recuperar-se de les grans desfetes sofertes, i el poder restaurava el catolicisme com a religió oficial i protegida, i el cabdill feixista només nomenava bisbes de la seva absoluta confiança i aquests s'hi identificaven majoritàriament i es fotografiaven tot saludant a l'estil nazi. Es consolidava un "nacional-catolicismo" triomfant i triomfalista, religiosos i civils assassinats passaven a ésser "*caídos por Dios y por España*" i tot plegat, inclosa la jerarquia eclesiàstica, passava a ésser utilitzat per un règim totalitari i amoral que res més no feia que encadenar l'Església. Al cardenal Vidal i Barraquer no li va estar permès el retorn a Tarragona i la interdicció caigué sobre les pastorals dels cardenals Gomà i Segura, obertes a la reconciliació i a la participació dels cristians en la vida política activa: "...el nou règim volia afavorir l'Església, però a la seva manera, cobrant-ne els privilegis i l'ajuda en la restauració de temples i manteniment del clergat, amb una total submissió a les seves disposicions (...) La majoria de jerarques i fidels es varen deixar captivar per la "pau" i "manca d'oposició" que els garantia el nou règim i, com a compensació, es doblegaren davant el nou sistema de viure la religió i el *nacionalcatolicisme*, en virtut del qual la fe i la vida religiosa es consideraven com un element constitutiu de l'Estat (...) Es va voler fer de la religió catòlica un factor determinant de la unitat política i cultural espanyola. Per això es bandejà el català i els moviments autòctons del país que no entraven en l'esquema forjat per la dictadura; català i basc eren sinònims de separatisme, i tota manifestació catalana era titllada de "rojo-separatista". L'ús del català fou prohibit de tot acte públic i oficial i molt sovint del mateix culte catòlic" encara que a la diòcesi de Tortosa es pot dir que la marginació fou total fora dels minsos cercles establerts per alguns sacerdots, sovint proscrits, i per agrupacions

religioses determinades i quasi sempre rurals¹⁰⁶³. “El crits de victòria dels primers anys no permetien la serenor i la calma necessàries per a copsar tota la tragèdia passada i la situació de misèria present de l'Església. Es crearen organitzacions fofes, i la majoria de càrrecs, fins en les més altes jerarquies, s'ompliren de gent mediocre i a vegades oportunista./ Els sermons i les pastorals molt sovint eren plens de paraules buides o d'una gran preocupació per la moral; es parlava de la pràctica religiosa o contra les platges, els balls, les modes, la blasfèmia, etc, però mai no es reflexionava sobre la falsedat de molts cristians, les injustícies socials, la manca de les més elementals llibertats ciutadanes, les presons, les tortures o els assassinats polítics, nombrosos en els primers anys de la repressió”.

A la ciutat es començava a obrar el pont de barques provisional i, només a cau d'orella, es podia comentar quan a la condemna a mort del metge Primitiu Sabaté, llavors tancat a la presó de Pilats, de Tarragona, i al que afusellaran el 8 d'agost. Havia començat un altre “regnat” del terror, semblant al de juliol de 1936, i potser que es donà una impressió de normalitat amb fets com el del Goya que el 26 estrenava el film “*El misterioso Sr. X*”, tot i que no seria tanta la gent que s'ho podia permetre. El 30 potser que avivava el sentiment de culpabilitat relativa d'alguns quan es procedia a l'enterrament de les despulles dels que foren el director, interventor i caixer del Banco de España.

El fet de retirar el dret a la vaga, el 7 de juny, no podia preocupar més a ningú, en aquelles circumstàncies i potser que es parà més compte a la renovació de la Comissió Gestora del dia 14, amb el mateix alcalde Josep Albacar Ferrando, acompanyat per Joan Antoni Algueró Cubells, Felip Benet Estopinyà, Josep Daufí SaPorta, Manuel Foguet Grau, Joan Hernández Ortega, Tomàs Homedes Espuny, Silvestre Ibáñez Ferrer, Agustí Morera Calvet, Antoni Sàlvia Giménez, Josep Sanmartín Castillo i Lluís Vericat DelsOrs, amb una absoluta manca de suport des de Tarragona i Madrid, el qual hagué de preocupar-se de seguida en l'acompliment d'aquella disposició per la qual totes les províncies espanyoles havien de nomenar el dictador Franco com “*Hijo Adoptivo*”.

La gent de la comarca rebia la bona notícia de la represa en el servei del Carrilet, el 25 de juny i malgrat que només fos fins a la Font de Quint, per bé que el 6 de juliol tornava a arribar a Amposta i dos dies després la Cava. La notícia era bona per qüestió de les comunicacions però n'era, sobre tot, en aquell moment de manca de queviures que impulsava el conreu de l'arròs a la Ribera que iniciava els millors temps del Carrilet en els pròxims deu anys i, també, el tràfic de l'estraperlo que arribarà a ésser una gran font d'ingressos.

L'ambaixador d'Espanya a Berlín obsequiava Adolf Hitler el 5 de juliol, de part de Franco, amb tres quadres de Zuloaga. El 7, tanmateix, era a Barcelona Galeazzo Ciano, comte de Cortellazzo, ministre d'Afers Exteriors de Mussolini d'ençà del 1936 i gendre seu, el que tan sols feia dos mesos havia signat amb Alemanya el “pacte d'acer” que establia l'Eix Roma-Berlín. El dia 11 fou declarat de mitja festa a la província per l'arribada del comte Ciano i el *Movimiento* féu un acte de masses a Tarragona: per on Ciano passava es declarava festa nacional. A Tortosa segurament portà una major alegria espiritual el fet que corregués la notícia de la troballa de la relíquia de la Cinta a Darnius, vora la frontera francesa: el cas era que ja ho sabia tothom i que allò no passava d'ésser propaganda, però que ho confirmava. La relíquia tornava a la catedral el dia 8 i la massa de gent la va anar devotament a rebre a Caputxins, portada pel bisbe Bilbao, vora l'asil de les Germanes dels Pobres. Aquella alenada d'aire fresc fou l'endemà acompanyada per l'acabament de la reconstrucció del Pont del Tren, amb l'aprofitament del llarg tram conservat, llavors quan *La Vanguardia* tornava a arribar el mateix dia de l'edició.

El 15 de juliol el règim franquista declarava festa nacional el 18 de juliol, per ésser el *Día del Alzamiento Nacional* o començament de la guerra civil, la que tant els enorgullia, i el mateix 18 se celebrava, al cine Goya just inaugurat feia uns mesos, amb l'estrena del documental de propaganda feixista “*España heroica*”, amb cues inacabables de gent que volia ésser vista tot comprant el *ticket* d'entrada. A la nit tocaren totes les sirenes, com quan estaven en guerra i

¹⁰⁶³ Seguim l'anàlisi d'A. PLADEVALL a o. c., pàg. 181 i ss.

arribava la seva aviació a bombardejar la ciutat, el qual fet causà un gran ensurt en la població. Tothom parlava del “*tercer aniversario del Alzamiento Nacional*” i els diaris n’anaven plens.

D’ençà del 17 que es parlava de la detenció del Carrozas per la Guàrdia Civil, el cap dels assassins de la FAI i regidor de Defensa a l’Ajuntament, responsable de tota mena d’abusos i de distorsions, essent de trista memòria per a tots. El 20, però, arribava una dotació de 600 soldats “*Flechas Negras*” per construir un altre pont de barques, una obra que començaren el dia 26 per tal de doblar el pas existent, el qual pont s’emportarà l’Ebre en una riuada esdevinguda uns mesos més tard. La situació del poble era una altra història, ben diferent, i el règim aprovava el 27 una seguida de prebendes per a excombatents, vídues i orfes de combatents o d’assassinats durant l’*Alzamiento Nacional* i per als mutilats de guerra: administracions de loteries, estancs, gasolineres... sempre que fossin o que haguessin estat addictes al *Régimen*. L’Església organitzà el 6 d’agost un *Via Crucis* de desgreu per l’incendi de les esglésies de Tortosa el 31 de juliol de 1936. Els maltractats intel·lectuals i el professorat, el poc que restava, el 19 rebia el cop d’una ordre per la qual s’excloïa de la càtedra diversos catedràtics universitaris i llavors, divendres 1 de setembre, tremolava el món quan els alemanys envaïren Polònia: el dia 3 Gran Bretanya i França declararen la guerra a Alemanya i començava la II Guerra Mundial de la qual i d’immediat Franco se’n declarava neutral. Varsòvia queia a mans alemanyes el 29 de setembre i els alemanys deixaren ben palesa la seva capacitat en la *blitzkampf* o guerra llampec mentre que els russos ocupaven la part oriental de Polònia i després Finlàndia.

Tot plegat no va ésser prou per impedir la celebració de les festes de la Cinta, per tal de donar una impressió de normalitat i d’estímul a la societat, unes humils festes que començaren el dia 2 i s’allargaren fins al 5. Aquell trist setembre culminava, el dia 23, amb la *Ley de Adopciones* que permetia que el *Caudillo* adoptés, per refer allò que ell mateix havia fet destruir als aviadors italians i alemanys, les tres poblacions més afectades per la Batalla de l’Ebre: Móra, el Pinell i Tortosa, amb altres set de la regió¹⁰⁶⁴ que seran el Perelló i l’Ampolla (29 octubre) i Benifallet i Corbera (15 desembre); també la Fatarella (9 març 1940), Benissanet (12 març 1941) i Gandesa (10 agost 1941).

Les poques monges de l’Hospital de Sant Joan de Jerusalem restaven instal·lades al carrer de Sant Felip Neri, del dia 2 d’octubre, a la casa de la monja Teresa de Montagut, puix que el seu convent havia estat assaltat i incendiat el 1936. El dia anterior s’havia celebrat l’onomàstica del *Caudillo* i calia comptar amb què la vida municipal estaria regulada, de llavors ençà, per les celebracions polítiques oficials del nacionalisme espanyol i, aleshores, el 12 se celebrava una de les més excelses que emanava de l’ideari nazi i que s’acabava d’instituir: la *Fiesta de la Raza*. Una altra celebració el 29 d’octubre, el *Día de la Fe*, no pels valors espirituals del poble sinó per commemorar la fundació de *Falange Española* per Josè Antonio Primo de Rivera, i al Parc se celebrà l’acte en honor dels *Caídos por Dios y por España*. Mentrestant continuaven, i continuarien, les disposicions o imperatius per a aquella *nueva España* que volien construir i el 30 totes les emissores de ràdio restaren subjectes a la censura de l’Estat, i el 3 de novembre es promulgava la llei sancionadora dels furts dels comerciants, retenció d’articles i augments de preus no autoritzats: s’imposava el mercat negre i es configurava la figura de l’estraperlista.

El 4 de novembre visitava l’arrasada Tortosa el ministre d’Obres Públiques, Alfonso Peña Beuf, amb gran rebuda oficial i tancament dels pocs comerços per moure els ciutadans a acollir-lo: el ministre, impressionat per l’espectacle que es trobà, des de l’esgarriança de veure l’estat de destrucció de la ciutat i la deplorable situació dels ciutadans que l’havien sobreviscut, la proclamava “*la ciudad mártir de Cataluña*”. El poble, en canvi, el que ja s’hi havia avesat, només afectava altres successos, com el de 16 d’octubre quan a l’Estació del tren s’escapà un toro que causà diverses desgràcies i que portà la mort d’una persona, o com la riuada del 14 de novembre que s’emportà els ponts de barques.

L’any continuà, amb la grisor extrema que emanava de tantes misèries, de la col·lectiva voluntat de supervivència, d’una imposada pau de cementiri que portava el signe de l’eternitat...

¹⁰⁶⁴ Vide: BAYERRI, 1992, pàg. 31.

sempre amb l'esperança de fer nàixer d'aquelles cendres el nou fènix que estaria aquella ciutat de tants segles i mil·lenis d'existència. L'esperança de qualsevol no passava de l'assoliment d'aliments per a la família, de qualsevol feina mal pagada per sobreviure, d'un sac de patates o d'unes espardenyas, o d'uns buscallis per encendre el foc i escalfar-se quan el fred estava rosegant i del riu emanava aquella humitat que calava fins als ossos. El mestral, però, seguia arrencant xiulits i remors en canalitzar-se entre els murs vacilants, encara que emportant-se tanta olor a podrit i tant de corb sobre les runes.

A Roquetes es designava un nou alcalde el 18 de novembre, Frederic Ferrer Ferrando, el qui ho havia d'estar fins al 15 de març de 1942, i l'endemà es tornava a obrir a Tortosa el Temple Expiatori de la Reparació, dels Josepets de mossèn Sol. Després d'haver hagut de tancar tots els establiments per commemorar l'afusellament de José Antonio Primo de Rivera, el 20 de novembre, el *Día del Dolor*, amb missa de camisa blava a la seu, amb el braç alçat mentre es cantava el *Cara al Sol*, el 2 de desembre els jutjats començaren a expedir els tan necessaris *Certificados de Depuración*. El 12, però, s'evidenciava que el poble estava desproveït de pa, en tal moment l'article bàsic de l'alimentació, un fet greu en una situació de desnutrició i de fam. Prou sorprenent fou que, en tal moment, el dia 14, als baixos de Casa Segarra, on havia estat el Portal de Sant Joan, obrís el negoci "lo Torronero". Nadal, llavors, arribà abrigat amb una intensa pluja que encara entristia l'ambient, ja aigualit per la misèria i més deslluït per la prohibició a representar *Els Pastorets* fora de l'estricta ambient familiar. A les acaballes del mes de desembre a les fonts oficials es parlava de 250.719 detinguts en l'àmbit de l'estat espanyol i cal comptar amb què, fins al 1944, s'executaran 192.684 penes de mort. Eren tantes les cases que tenien familiars a la presó, als camps de concentració i de treball, a l'exili... i tants altres dels que res més no se n'havia sabut!. Totes les famílies, altrament, portaven a la mànegua el senyal de dol que no passava d'ésser un altre pedaç, com el dels culs dels pantalons i de les genolleres.

El franquisme començava amb un període d'exaltació de l'imperialisme espanyol i del militarisme sota el poder absolut d'un sol home que tenia el suport incondicional dels feixistes o ultradreta i dels sectors ideològics afins. La guerra i la victòria sobre la democràcia justificaven el poder, la repressió esdevenia pur terrorisme d'Estat, el nazisme alemany regulava el criteri i la justícia, i es perseguia acarnissadament els vençuts i els enemics polítics fins l'exterminació, amb crims revestits de legalitat i que per sempre més romandran impunes: el *contubernio judeo-masónico* o *judeo-marxista*, els *rojo-separatistas* i, no caldria a dir, el comunismo, passaven a ésser quimeres i malsons malaltissos del règim, una paranoia dominant que més bé semblava esquizofrènia, malgrat que amb ésser catalanista o d'esquerres ja hi havia prou causa com per ésser empresonat o sentenciat a mort o, pitjor encara, per no ésser *adicto al Régimen*, i n'hi havia prou amb una anònima delació de qualsevol adulator o oportunista. Caldrà comptar, altrament, que quan seran derrotades l'Alemanya de Hitler i la Itàlia de Mussolini, el 1945, en res no cedirà el control absolut i, encara, als països sotmesos per afaïonar el concepte de l'*España: Una, Grande y Libre* s'acudirà a un Estat policial, amb el manteniment d'un poder despòtic que imposarà un pensament propi, condemnat pel món, reaccionari i anticatalà, rabiosament antidemocràtic. En el caire econòmic hi ha penúria i autarquia. La reconstrucció, la producció i la creació de fonts de riquesa es feien dificultoses, malgrat de la propaganda d'encunyament nazi i la paorosa caiguda del benestar.

L'any 1940 va ésser inaugurat pel fred, un fred que maltractà la gent pel fet de viure en tan pèssimes condicions. El dia 11 s'hi afegia un forta nevada i els ciutadans la visqueren en l'ambient de por i de resignació que els temps imposava. El cas era que Europa es veia sotmesa a una gran onada de fred i pel dia 17 baixaven trossos de gel pel Sena i es congelava el Tàmesi. A Tortosa el dia 6 s'havia començat a muntar una nova barcaça que substituiria la que es va endur la riuada de novembre passat. A la vora del riu no s'hi cabia, de tanta gent que mirava com treballaven els militars. Un soldat caigué a les fredes aigües de l'Ebre, i s'hi negà, en la nit entre el 17 al 18. El 13 de gener es complia un any de l'entrada dels feixistes i el règim celebrà el primer aniversari de la "*liberación*", i tancaren els comerços i vingué molta gent de les comarques. Al matí hi hagué una missa de campanya al Parc i després es llegí "*el último parte de guerra*" en un clímax emotiu, amb el record de la tragèdia viscuda i els familiars morts i

desapareguts i exiliats... Una desfilada militar recorregué el carrer Cervantes, amb la participació dels *Flechas Negras* que romanen a la ciutat, i a la tarda calgué suspendre el ball, anunciat al mateix carrer, per raó de la pluja. El fred no havia minvat, en tot el mes, i el 22 tornava a nevar. Arreu, a nivell ciutadà, es feia veure la radical acció del poder contra la llengua catalana.

El febrer no sembla haver portat res memorable però el mes de març es podien destacar dos fets transcendents: el 18, a Brenner, Hitler i Mussolini es reuniren per parlar de la posició italiana davant un conflicte continental, i el 27 Heinrich Himmler, el cap de la policia alemanya, disposava la construcció del camp de concentració d'Auschwitz. Altrament, el dia 5 l'estat de Nova York era arrasat per un potent huracà i, a França, el president Companys organitzava un Consell Nacional de Catalunya. El franquisme, el dia 2, promulgava la llei per la repressió de la maçoneria, el comunisme i altres societats clandestines (...) "*que siembran ideas disolventes contra la Religión, la Patria y la armonía social*". Tortosa estava escombrada pel mestral quan el dia 6 rebia la visita del *Jefe Nacional de Regiones Devastadas* per tal de començar a mirar per la reconstrucció de la ciutat desfeta pels bombardeigs. En aquest caire les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem havien estat més agosarades perquè, havent-se reagrupat, elegien priora i mantenien la comunitat. L'Església s'esforçava en la represa i el 15 començaven a la catedral uns exercicis espirituals, a dos quarts de set del matí, amb la resposta d'una elevada assistència de gent, la qual cosa es feu més dura perquè el 16 es procedia a avançar una hora els rellotges. El 19 hi hagué "*cuestación pro Seminario*" i el 21, Dijous Sant emmarcat pels majors rigors, la catedral, el parc i el Cervantes s'ompliren de dones que feien les "visites" "*luciendo airoas mantillas*".

La vida municipal passava l'1 d'abril per la celebració del primer aniversari de l'*Año de la Victoria*, amb tancament de comerços i oficines i de qualsevol activitat d'ençà de les 11 del matí, però causà una justificada curiositat l'exposició que s'inaugurava el dia 6 a Centre del Comerç sobre les reformes a fer a Tortosa: l'alcalde Loscos féu ús de la paraula, seguit per l'arquitecte Bartlett, i tancà l'acte el *Jefe Provincial de FET y de las JONS* i el *Gobernador Civil de la Provincia*. La gent estava alegre aquells dies puix que el Barça havia guanyat a l'Hèrcules per 1-2, i això restava dramatisme a les notícies internacionals que eren el tema de conversa, transmetent-se-les oralment pels bars i tavernes i acabant el dia escoltant el *diario hablado de Radio Nacional de España*, tan aviat com la gent tindrà capacitat per adquirir un receptor. No ha d'estranyar, doncs, que es considerés un tort la suspensió de l'espectacle de varietés del Goya del dia 18, perquè l'autocar amb el qual viatjava la *troupe* s'havia accidentat.

Entre els esdeveniments d'aquell abril després del dia 19 en el qual tancaren els comerços per raó de celebrar-se la *Fiesta de la Unificación* es podrien destacar la detenció del patruller "*Blasco*", de la UGT, efectuada el 20, la conferència del Dr. Romanyà al Goya, el 25, en el qual cinema també s'estrenà la pel·lícula "*Loca por la música*", de Diana Durbin, i la mort de Gerard Vergés Zaragoza, el 28, en el dia que s'acabà la lliga espanyola de *foot-ball* en la qual el Barça se salvà per mínims a jugar la promoció de permanència a Primera Divisió perquè el Celta va perdre a Sevilla: qui es podia esperar, aleshores, que uns mesos després el Sevilla, a l'inici de la pròxima Lliga, faria 11 gols al Barça!?. Llavors, d'abril a juny, s'encetava una ofensiva alemanya que acabava amb l'ocupació de Dinamarca i de Noruega però, tanmateix, de maig a juny envaiïen Holanda i Bèlgica, de manera que dominaven el Canal de la Mànega. Un altre esdeveniment que posà tothom a l'expectativa fou la dimissió d'Arthur Neville Chamberlain (1869-1940), el *premier* britànic que havia declarat la guerra a Alemanya quan aquesta atacà Polònia, i que ara cedia el poder a Winston Churchill (1874-1965).

La ciutat iniciava el dia 13 la retirada d'enderroc del monestir de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem per començar-ne la reconstrucció d'una part, de manera que al juny de 1941 ja es podrà tornar a habitar. En el caire social i cultural el 19 es disposava la prohibició d'usar paraules no espanyoles als rètols i llocs públics, i en el de serveis el 22 es procedia a la inauguració de les instal·lacions de Telèfons, al cantó de Pare Cirera amb Teodor González, amb l'advertència que la manca de línies obligava a què els nombres fossin compartits per diferents usuaris. En el caire de costums i festes populars, a la tarda, tornaven de Barcelona la Cucafera i els gegants, després de l'exili que els comportà la guerra. Els ciutadans vivien al

marge de tots aquests esdeveniments perquè el problema estava en la misèria, en la fam que hi havia, en la manca de treball i, a més a més, passaven llargues temporades sense pa, de manera que quan algú havia de viatjar fora de la ciutat els familiars i amics n'hi encomanaven l'adquisició. Roquetes, malgrat tot, celebrava la festa major del 24 al 26 i l'Església de Tortosa, el 31, realitzava la processó urbana dels Fanalets com a cloenda del Mes de Maria.

La darrera notícia espectacular de la guerra havia estat l'ocupació alemanya de Bèlgica, el dia 28, però potser que causava un major ressò el fet de l'ocupació de París, el 14 de juny, on les victorioses unitats alemanyes desfilaren pels *Champs Elysées*. Els alemanys, imparables, arribaren a la frontera suïssa el 17 i a la francoatlàntica el 19. Mentrestant, el 10, Itàlia havia entrat en guerra en ocupar la frontera sud-oriental de França, just en començar a caure la línia Maginot i llavors, el 22, el mariscal Philippe Petain era nomenat cap de l'Estat francès i la política portava a un armistici amb Alemanya però d'ençà d'una França dividida: una zona ocupada pels alemanys i un govern a Vichy que depenia de Berlín.

Al nou l'Estat espanyol s'havia creat, el dia 6 de juny, "*la cartilla del fumador*" i això provocà la formació de llargues cues als estancs. A Tortosa es donava un pas endavant en l'àmbit de la música i el dia 7, al local de la CNS, es realitzava una reunió per reorganitzar l'Associació de la Música, de la qual n'esdevenia president Gerard Vergés, secretari Andreu Celma i vocals Joaquim Tallada i el músic Ramon Ripoll. La societat se sentí alleujada el dia 13 i es cregué la gestió del *Caudillo* quan es difongué que havia plantat cara a Hitler, de manera que Espanya es declarava no bel·ligerant en la II Guerra Mundial i, més encara, el fet d'ocupar Tànger militarment el 14, a l'ombra de l'esvàstica, una ciutat de control internacional. En aquell any en el qual es deia oficialment que hi havia 300.000 persones a la presó, a la ciutat s'incrementava el terror perquè al reguerall de detencions polítiques que es feien s'afegia, el 19, el trasllat a Tarragona de moltes d'aquestes persones que sofririen la presó, la paròdia d'un judici i l'afusellament o execució al garrot. L'Ajuntament, el 21 i en sessió municipal, acordava de demanar la intervenció del Govern per reconstruir la ciutat, amb proposta que es presentava el 30 de setembre. En aquest dia la premsa anunciava els nous horaris de trens que passaven per Tortosa, al Goya es projectava amb gran èxit el documental propagandístic "*Frente de Madrid*" i per "distreure el personal" i ensinistrar-lo en la "cultura nacional" es presentava el film "*Rosario la cortijera*", això en el temps que s'estrenava el film estereofònic "*Fantasia*". El R. C. D. Espanyol, de Barcelona, es proclama campió de Copa en vèncer el Reial Madrid.

El juliol sembla que mantingué la tranquil·litat en l'angoixa permanent i que poc cas s'hagué de fer del decret de creació de les milícies de *Falange Española*, el dia 2 perquè la maror més bé va raure en la notícia, el 6, per la qual i segons *Diario Español de Tarragona* "l'amo del Pont de Barques ha estat detingut i multat amb 10.000 pts. i el pont ha restat a mans de l'Ajuntament". Els que ho podien pagar es van distreure el 14 al cine Goya, amb la projecció d'"*Alarma en Pequíñ*" i "*Un yanqui en Oxford*" mentre que les trompetes i els tambors anunciaven la sublimitat del 18 de juliol, l'aniversari de l'*Alzamiento Nacional*. Mentre ací es malvivía s'escampava la notícia, el 21, de què a Alemanya es començava a planificar per envair l'URSS.

La canícula estival es dinamitzava aquell any el 10 d'agost perquè esdevenia el primer atac aeri de la *Luftwaffe* sobre Londres, l'inici de la batalla d'Anglaterra, llavors quan els alemanys dominaven la façana atlàntica continental: la gran ofensiva aèria amb bombardeigs de desgast volia neutralitzar la flota britànica i procedir a la invasió. Els tortosins, a la ràdio i a la premsa, revivien el calvari viscut, amb els mateixos avions i les mateixes bombes, amb les mateixes estratègies experimentades sobre la ciutat i sobre la regió i, de vegades, amb els mateixos noms que intervingueren des de la Legió Còndor. El cas serà que la superioritat del *III Reich* fracassaria ara davant un estat sobirà, davant la superior preparació dels pilots de la RAF i de les excel·lents defenses costaneres i llavors, davant la contrarietat, s'optava per bombardejar la població civil, talment com es féu a Tortosa. Potser que dit només a cau d'orella, tanmateix, el dia 13 se sabia que la *Gestapo* alemanya lliurava el president Companys a les autoritats espanyoles.

Les notícies se seguïen al detall, sempre segons la versió espanyola i criteris del règim polític que anava de bracet del nazisme, amb poc comentari perquè de res no es podia parlar i

no es podien trobar més de quatre persones, i als esdeveniments s'unia el dia 20 la novetat de l'assassinat del líder comunista i ex-dirigent soviètic Lev Trotskij a la seva casa de Coyoacán, a prop de la ciutat de Mèxic, per l'agent stalinista català Ramon Mercader.

La II Guerra Mundial canviava de rumb perquè l'acció es desplaçava als Balcans i al nord d'Àfrica. Al setembre es parlava de les Festes de la Cinta i el dia 5 el nou teatre i cinema Colisseum presentava "*Bautismo de fuego*" el 22 alegrava tothom el fet que les obres del nou Pont de l'Estat arribessin a la segona pilastra però augmentava el patiment en saber que els italians, establerts a Líbia, caiguessin sobre Egipte. Més, encara, perquè el 27 la diplomàcia alemanya, dirigida per Joachim von Ribbentrop assolí el pacte tripartit amb Itàlia i el Japó que en aquella mateixa jornada se signà a Berlín.

El nou pla de batxillerat s'imposava a causa del gran nombre de professorat depurat i l'Institut de Tortosa tenia greus problemes afegits a la paralització que havia sofert i al volum d'alumnes que el això ocasionava. L'any 1940 també portava l'obra i la benedicció de la nova creu del Coll Redó, dinamitada el 1936, i fou l'any en el qual sembla ésser que Joaquim Bau presentà una memòria al Govern de Franco per mirar a crear la província de Tortosa, una nova demarcació provincial que es desvinculava de Catalunya, de València i de l'Aragó i que a les quatre comarques reincorporava la Franja de Ponent i el partit judicial de Vinaròs. El text semblava haver estat redactat per Enric Bayarri i es desconeix alguna resposta del poder, amb un dictador capficat en el començament de les obres del *Valle de los Caídos* amb els presoners de guerra.

En arribar l'1 d'octubre, el *Día del Caudillo*, ningú no sabia ben bé si era o no era festa oficial i alguns comerços obrien per temor, no fos cosa, i altres tanquen amb el mateix argument. Llavors es creava "*la tarjeta de fumador*" i es feia avinent que cadascú tindria una tarja amb cupons i la ració de tabac calia retirar-la abans no passessin vuit dies de la data indicada a cada cupó, i la mesura incloïa les presons i els quarters, tot adonant-se que hi haurien frau per part dels funcionaris corresponents. A la ciutat la companyia de teatre de Fernando Vallejo representà "*Eloísa está debajo de un almendro*" i al teatre Goya es projectà el 6 d'octubre "*La pimpinela escarlata*" que, tal com anaven les coses, suscità moltes ironies i somriures de mofeta. Després, dissabte 12, va ésser la *Fiesta de la Raza* o de la *Hispanidad*, festa gran i de creixent befa susurrada, amb tots els comerços tancats, llevat del Mercat de coberta esbotzada per les bombes franquistes. Els Germans de les Escoles Cristianes de la Salle havien tornat a la ciutat, el 1939, i es trobaren amb què el convent i col·legi havia estat convertit en runes per les bombes de l'aviació franquista, això després d'haver esdevingut el Grup Escolar *Ignasi Iglésies* i calgué, sense perdre temps, a procedir a la reconstrucció, de manera que ara a l'octubre fou possible l'obertura de les aules i l'inici del curs escolar.

El dia 15, dimarts, el president Lluís Companys, detingut a França per la *Geheime Staatspolizei* o *Gestapo* de Reinhard Heydrich i transferit al *Caudillo*, vexat i torturat i després d'una paròdia de judici, era afusellat al castell de Montjuïc, de Barcelona, quan eren 2/4 de 7 de la matinada.

L'Ebre reclamava llavors el protagonisme que havia tingut en la ciutat abandonada del 1937 perquè el dia 20, en el descans dominical que tothom complia de no tenir feina i amb la por a ésser empaitat per la Guàrdia Civil, la riuada sostovava tothom i arreu es prenen mesures de protecció. Malgrat tot, l'aigua causà estralls, a la ciutat i a tota la conca. El riu pujà en desmesura i els aiguats enfonsaren una casa al carrer Sant Blai, i una altra d'en Pedrola, i una al carrer Bonaire i una altra a prop del Mercat... Pels fets i per l'estat ruïnós de moltes cases es procedí a l'evacuació forçada de molta gent, i fou un tema de conversa inevitable en els pròxims dies.

Dimecres següent, el 23 d'octubre, Franco s'entrevistava amb Hitler a Hendaia, als Baixos Pirineus francesos. El *Caudillo* i *centinela de occidente*, pretenia l'annexió del Marroc francès al seu imperi, sense que se'n sortís, talment com d'entrar a la guerra al costat d'Alemanya, essent rebutjades les seves pretensions per un *Führer* despagat i burleta. Com a molt sembla ésser que li acceptà la contribució al *Reich* d'una unitat militar, la *División Española de Voluntarios* o *División Azul* que, enquadrada en la *Wehrmacht*, lluitarà al front de Novgorod i al setge de Leningrad des d'octubre de 1941 al de 1943. Dos dies després, divendres 25,

Heinrich Himmler, cap suprem de la policia del *III Reich*, visitava Barcelona, on tan sols feia una setmana que havia estat assassinat el president de Catalunya que les seves forces havien detingut a França i que tot seguit havia transferit a Espanya.

Les restriccions elèctriques sovintejaven durant tot el dia. El dia 28, en el mateix dia que la Itàlia feixista envaïa Grècia, arribaven a Tortosa els cadàvers de 18 persones (o 11) “*asesinadas por los rojos*” i l’endemà dimarts 29 d’octubre, el *Dia de la Fe*, per l’aniversari de la fundació de *Falange Española* i *Fiesta de los Caídos por Dios y por España*, a la seu se celebrà amb molta pompa un funeral solemne per l’arribada de les despulles dels tortosins afusellats pels anarquistes i, a la sortida, “*brazo en alto*” tothom cantà el “*Cara al Sol*”. En derivà una manifestació o desfilada fins al Parc, on se celebra un acte polític-religiós¹⁰⁶⁵. El comerç romangué tancat durant el matí.

Clínica Tortosa inaugurava instal·lacions el 3 de novembre, i l’endemà 4 se sabia de la mort de Manuel Azaña, l’expresident de la República, i el 7, destrossat per l’assassinat de son fill el 1937, oblidat i arraconat, moria Francesc Mestre Noè. En un clímax de depressió com el que es vivia, poc cas s’havia de fer el dia 10 del fort terratrèmol a Bucarest, amb 500 morts i greus danys a la zona petrolífera de Ploesti. El 20 de novembre, en l’aniversari de la mort de José Antonio Primo de Ribera, *Dia del Dolor*, a Tortosa no fou festa de tancar comerços però hi hagueren actes commemoratius al Parc i al Colisseum, tot plegat mentre que Hitler aconseguia l’aliança d’Hongria, i el 23 la de Romania, i el 24 la d’Eslovàquia.

El 6 de desembre el règim polític espanyol creava les Organizaciones Juveniles de FET y de las JONS, que rebrán la denominació de *Frente de Juventudes*, que rebrán la denominació de *Frente de Juventudes*, “*para asegurar la formación y disciplina de las generaciones de la Patria en el espíritu católico, español y de milicia*”. Els nois rebran una disciplina premilitar i les noies, en la *Sección Femenina*, tasques a fer a la llar. Tot partia, “*a la española*”, dels prestigiosos models alemanys dels *Deutches Jungvolk* i de la *Hitler-Jugend* masculines, i de la *Bund Deutscher Mädels* femenines. El règim volia equiparar la imatge de l’*Imperio* amb la del *Reich* mentre que, al país, la manca de pa i la distribució portava el mateix dia la disposició del govern de prohibir l’elaboració de pastissos, puix que la farina calia que fos per a la panificació.

En aquell 1940 en el qual Franklin Delano Roosevelt (1882-1945), president dels Estats Units d’Amèrica des del 1932, fou novament elegit en el càrrec que mantindrà fins a la mort, reelegit com fou quatre vegades, i en el qual començava l’Operació Barba-roja el 18 de desembre. Alemanya intervenia directament a l’Àfrica, sota la direcció d’Erwin Rommel, i la contraofensiva britànica restava a càrrec de Bernard Montgomery.

L’entreteniment tortosí se centrava en el teatre i cada cop més en el cinema, i en aquell desembre es presentava “*Don Floripondio*” al Colisseum, el 15, i el 21 era “*Contraseña*”, de Robert Taylor, al Goya; celebrat el Nadal es podia veure “*Marianela*”, per Mari Carrillo, i a final de mes al Colisseum es projectava “*Trampas*”, amb Maurice Chevalier.

Cap d’Any de 1941 seguí essent la festa casolana, de dinar familiar, per bé que l’endemà dijous la gent acudí, en massa i alguns vestits per l’ocasió, per l’estrena en sessió de gala de la pel·lícula “*Sin novedad en el Alcázar*”, referida a la mitificada presa de l’Alcázar de Toledo. Per a una ciutat religiosa i episcopal com era Tortosa fou molt important l’obra restauradora de les cobertes de la seu, bombardejades per l’aviació feixista, en les quals s’invertiren 40.694 pessetes i s’efectuaren de gener a abril sota la direcció de l’arquitecte José J. Álvarez Aguirre que, segurament en resposta a les ordres rebudes, substituï la clau original de la nau central per una altra amb les armes imperials d’Espanya i del règim polític.

Divendres 10 sorprengué amb una nevada que emblanquinà cases i runes, intensa però que es desféu a la nit amb la forta pluja que caigué. Així i tot, malgrat el mal temps, la gent sortí de casa per anar al Colisseum a escoltar el concert de l’Orquestra Llanas. El 13, dilluns, tampoc no es podia passar de “l’alliberament” i a les 7 del matí, de nit encara, la cercavila a

¹⁰⁶⁵ Hi ha una possible confusió perquè aquest acte al Parc també s’anota com a fet el dia 24 per ésser el “*Dia de los Caídos y de la Fe*” que realment era el 29.

càrrec de la Banda de Música tocant “*briosos pasodobles*” despertava tothom, encara que fou dia laborable i el comerç obria a l’hora de costum.

El riu anava alt i dissabte 25 ja havia pujat molt per raó del desglaç. A la nit encara pujava a Faió però a Tortosa ja havia sortit. L’aigua arribava a la meitat del carrer de la Sang i la gent no gosava d’anar-se’n a dormir. De matinada, a la 1, les notícies que arribaven eren tranquil·litzadores encara que la gent es mantingué als carrers. El nivell màxim a Faió era de 6,98 m per bé que anava baixant el nivell de l’aigua. La gent també recordà aquell dia 26 per un temps, perquè el Barça perdé per 3-1 davant l’Espanyol.

El 13 de febrer es donava un altre pas endavant perquè els trens expressos tornaven a circular i minvada aquell sentiment d’aïllament que hi havia, però la notícia del dia just estava en l’entrevista tinguda entre el *Caudillo* Franco i el *Duce* Mussolini, seguida d’un gran ressò publicitari per la ràdio i la premsa. No se sabia si tot plegat estaria per a bé o no, a desgrat dels ensurts tinguts el dia 20: primer fou quan es botà foc a una casa de l’entrada del carrer de l’Àngel, a les antigues Taules Noves, al costat de Ferreteria Gas, i després fou l’explosió controlada d’una bomba, als Quarters i sense haver avisat, amb fort sobresalt entre els ciutadans puix que el pànic a les explosions de la guerra es mantenien ben presents. Uns dies després, el 28, moria a l’exili de Roma el qui havia estat rei d’Espanya, Alfonso XIII.

Adolf Hitler ocupava les capçaleres de la premsa i de la ràdio en començar el mes de març, perquè aconseguia l’aliança de Bulgària que culminava la seva política oriental i deixava a punt el projecte d’atac a la Unió Soviètica. L’endemà, diumenge 2, potser que la gent va estar més interessada per l’acabament de la Lliga de *foot-ball* que guanyà l’Atlético Aviación (després Atl. Madrid) i el fet que el Barça es classificés en quart lloc. El jovent afegia un valor més, encara, perquè divendres 7 se celebrava a l’Institut la festa de sant Tomàs d’Aquino i, ja se sabia, “sant Tomàs, festa por delante i festa por de tras”. El 8, dissabte, se celebrava el funeral per la mort d’Alfonso XIII, a la seu.

Les monges de la Consolació tornaven a Tortosa, on només havien restat les que treballaven a la Clínica Sabater com a infermeres seglars, a la Plaça d’Alfonso, i provisionalment s’instal·laven al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties però en aquest 1941 es posava la primera pedra al nou col·legi situat a l’Eixample (Rep. Argentina-DesPuig-Ramon Berenguer IV), el qual s’enllestirà en el 1945 encara que, inacabat, reemprendrà les classes i d’ençà el 1949 ja impartirà els estudis de batxillerat.

La inauguració de la nova Creu del Coll Redó, vora el Coll de l’Alma, se celebrava en dimarts, el dia 18, amb processó i benedicció que va estar a càrrec del sociòleg per Felip Pitarque, canonge que en el pas dels anys anirà guanyant un justificat prestigi intel·lectual, malgrat que en el mateix dia se sabia de la sobtada mort de mossèn Frederic Domingo. Diumenge vinent, el 23, a l’esplanada del Quarter formaren les milícies de *Falange Española*, en dies que era notícia la nova ofensiva italo-alemana que acabarà per deturar-se al juny de 1942, al davant d’El Alamein i per manca de reforços. L’esdeveniment local fou divendres 28, al teatre Goya, per l’actuació de *Pastora Imperio y sus cuadros gitanos*. Just l’endemà naixia la Llei de Seguretat de l’Estat.

Havent passat la celebració del *Día de la Victoria*, el dimarts 1 d’abril, era divendres 4 quan es procedí a la benedicció i inauguració del nou pont sobre el riu, el Pont de l’Estat, de 165 m de llarg, pel ministre d’Obres Públiques Alfonso Peña Boeuf, el Capità General Ordaz i altres. Formaren totes les milícies malgrat que plougué fort durant tot el matí i la festa restà ben deslluïda. Tothom n’estava content perquè era un pas endavant en l’assoliment de la normalitat perduda, i l’alegria i predisposició es mantingué i es reflectia a la nit al teatre Colisseum, on la representació de l’òpera *Rigoletto*, per la Companyia de Maria Espinalt, omplí del tot aquell gran local. L’estat d’ànim es mantindria aquell cap de setmana perquè el dia 6 fou Diumenge de Rams i en la processó s’estrenava el nou misteri de “*La Pietat*”, obra de Soriano Montagut, així com el del vell Gremi de sant Antoni “*L’oració de l’hort*”, de l’escultor tortosí Carles Riba. Aquella Setmana Santa, rigorosa com sempre era, afegia el neguit de la invasió i ocupació alemanya de Grècia i de Iugoslàvia i, caiguts els Balcans, el Reialme Unit restava sense cap sosteniment al continent europeu, encara que l’endemà 7 els anglesos ocupaven Addis Abeba, a Etiòpia. A Tortosa el 21 d’abril es comentava quant a l’espectacle de revista al teatre

Colisseum, i la satisfacció es completava dos dies després, en tornar a haver proveïment de pa, per bé que dimecres 30 es parlava i es desmentia la falsa notícia de què els alemanys havien envaït Espanya.

La febre patriòtica i militarista espanyola tornava a bullir el 4 de maig, amb l'esdeveniment de la concentració d'"*ex-cautivos de las hordas rojas*", amb desfilada militar entre runes i gent que sortia i saludava amb el braç alçat, per tal d'ésser vistos per tothom. L'"*ardor guerrero*" es completava el dia 10 al Goya, amb la projecció del film "*El héroe de la Legión*". Passat un mes, entre la notícia oficial i la remor que en seguí, tampoc no es féu estranya la novella de l'acord signat entre la Santa Seu i el govern de Franco que determinava el procediment a seguir per seleccionar els arquebisbes, bisbes i jerarquies.

A Mitan Camí s'havia celebrat la *Fiesta de las Espigas* el dia 14 de juny, sempre sota el segell ultradretà que caracteritzava cada activitat, quan tots els mitjans de comunicació publicaven en lletra gran, el 22, que l'Alemanya de Hitler, sense declaració de guerra, havia iniciat la invasió de la URSS. Per a l'assoliment d'aquest objectiu de conquesta el dictador alemany comptarà amb la col·laboració de Romania, Itàlia, Eslovàquia i Hongria, i després amb cossos de voluntaris dels països ocupats. En tal sentit, el 27 començava una intensa campanya propagandística que incitava els excombatents i estudiants, tothom, a allistar-se a la *División Española de Voluntarios* o *División Azul* que se sumaria als exèrcits de Hitler per combatre Rússia i el comunisme, i cada *Jefe Provincial del Movimiento* invitava els *camarades* militants a incorporar-s'hi: el 6 de juliol, de l'estació de França de Barcelona, sortirà cap a Alemanya i al front rus l'expedició de voluntaris i per molts anys s'explicarà a les escoles que la resistència francesa, comunistes i rojos espanyols anats a l'exili, atacaren acarnissadament els trens dels gloriosos expedicionaris.

Els tortosins començaren el mes de juliol anant al teatre Goya, on la companyia del famós Marcos Redondo presentava la sarsuela "*La tabernera del puerto*". El juliol portava altres fets, alguns ben transcendents, com la prohibició a fabricar sabons de tocador, aquell mateix dia, o la imposició de la sindicació vertical única i obligatòria, encara que el 25 en destacava una altra: el vicari general i degà de la seu Claudio Pérez de Heredia beneïa i posava la primera pedra al nou temple de la Ràpita. El cas era que *Regiones Devastadas* s'instal·lava al quart pis de Casa Vericat i la missió encarregada per l'Estat a aquesta Direcció General portarà, al març de 1942, a l'adquisició d'un taller de fusteria a l'hort d'en Pallarès (Ctra. Barcelona) i al juliol un magatzem a Sant Llàtzer; l'església de Sant Antoni, altrament, serà emprada com a fusteria i magatzem encara que els funcionaris, per escalfar-se a l'hivern, cremaran tots els retaules barrocs del temple¹⁰⁶⁶, i no cal dir que la salvatjada se sumà al balanç deixat pels brètols de juliol de 1936.

En l'afer polític res no sembla haver portat de nou el mes d'agost, fora de la llei de protecció a les famílies nombroses en començar el mes i el dia 10 la *Ley de Adopciones* que ara permetia que el *Caudillo*, segons les disposicions anteriors que havia anat complint, adoptés ara Gandesa per reconstruir sectors de la vila, com a població molt afectada per la Batalla de l'Ebre. Als barris i pobles de la regió se succeïen les festes majors i es destacava l'actuació de l'orquestra *Batavia Jazz* a les celebrades a la Casota, el dia 25.

Dilluns 1 de setembre portava una bona notícia, ben transcendent: la inauguració de la via fèrria de Val-de-Zafán que unia Tortosa i Saragossa, de tants anys delerada i que només la guerra havia fet possible. Dissabte 6 començaren les Festes de la Cinta, les quals durarien fins al següent diumenge 14. Aquella primera nit recorregué els carrers la rondalla del cantador Perot però aquell gust de festa es malmetia l'endemà per causa de l'aiguat que caigué, tan fort i llarg que calgué suspendre la processó... i el dilluns 8 continuava plovent, tot just el dia d'arribada de la Volta Ciclista a Catalunya. Altrament, cada nit es feien balls, ja fos a la CNS o a l'envelat, sempre molt animats i amb un esperit de festa que feia plegar a les 4 o a les 5 de la matinada. Dimecres 10 fou la vetllada de la sarsuela, al Colisseum, amb la presentació de "*Gigantes y cabezudos*" i "*La leyenda del beso*". L'11 de setembre es feia un homenatge al

¹⁰⁶⁶ BAYERRI, 1992, pàg. 31.

musicòleg Felip Pedrell, davant el Parc, amb un concert de gala en commemoració del centenari de la seva naixença.

En aquella segona quinzena de setembre en la qual es refeia l'activitat social que havia estat alterada per l'estiu, el 25 s'obria l'*Instituto Nacional de Industria* (INI) per la creació d'empreses en les diverses branques de la producció (carburants líquids, mineria, siderúrgia...) També al setembre dimittia l'alcalde Recared Loscos i el governador civil nomenava provisionalment Tomàs Homedes Espuny, fins al 28 de desembre que es nomenarà per al càrrec Esteve Albacar Ferrando, que ho serà durant 17 anys.

El *Dia del Caudillo* va estat tot tancat perquè havia d'ésser festa per a tothom, però els jutjats mantenien aquella implacable dedicació al tema de les "*depuraciones por las responsabilidades políticas*". La campanada fou just l'endemà quan s'escampà la veu: es recordava que el 22 de juny Alemanya havia envaït la URSS i aquesta, amb un potencial ben inferior, cedia a l'empenta del *Reich* encara que Hitler, malgrat el ràpid progrés fet, contra l'opinió del seu estat major decidí a l'agost l'ajornament de l'atac a Moscou per tal d'ocupar la conca industrial del Donec Septentrional; aleshores, en atacar Moscou en aquell 2 d'octubre, les condicions climàtiques dificultaven cada dia més l'estratègia de la guerra llampec que acabarà per deturar-los i, amb aquest fet, donava involuntàriament l'alternativa als russos.

La màquina del tren correu Alcanyís-Tortosa, el dia 5, descarrilava al km. 178 a 2/4 de 4, entre les estacions de Benifallet i Xerta, sense cap desperfecte ni desgràcies personals però provocant un ensurt quan a les 6 es demanava auxili a l'estació de Tortosa i sembla ésser que sorgiren dificultats formulàries per fer-hi cap puix que l'ordre d'auxili no es donà fins a les 11 de la nit. La major part dels passatgers no se'n van adonar fins que el tren es parà. Aquell dia també es va començar el curs catequístic a la seu, amb missa solemne a les 10 i, a l'altar de la capella de la Cinta, xiquets i xiquetes cantaren una salve a 2/4 de 4 i després, al Patronat, es projectà una pel·lícula.

Aquella tardor fou rica en espectacles perquè el 7 d'octubre actuava al Colisseum el famós hipnotitzador Professor Alba, i l'11 es podia veure Douglas Fairbanks jr. a la pel·lícula "*El placer de vivir*", i el Goya presentava el 1 de novembre "*La fiera de mi niña*" (*Bringing Up Baby*) de Katharine Hepburn i Cary Grant i el 30, sobre tot i entre altres, al Colisseum es projectava "*Ninotchka*", de Greta Garbo, amb un èxit mai no vist a la ciutat... i al Goya, 21 22, marcava fita l'èxit d'una orquestra femenina. Tot plegat, mentre que el 13 es feia saber que la Fàbrica de Gas, al Rastre, parava de produir per manca de carbó i mentre que la gent mirava a fer-se amb llumeners d'oli o de carbur i d'espelmes per causa de les sovintejades i perllongades restriccions elèctriques.

Entre tot això, el 6 de desembre, la Unió Soviètica contraatacava amb tropes més ben preparades que recuperaven una part del terreny perdut, sobre tot davant Moscou, i trencaven el ritme de la màquina de guerra alemanya. Per si això no era prou, l'endemà 7 els japonesos realitzaren l'espectacular atac a Pearl Harbour, aprofitant el bon moment aparent de les tropes alemanyes, i començava alhora la invasió del sud-est asiàtic. La declaració de guerra afectava també el Reialme Unit, la "*pérfida Albión*" dels espanyols. Molts tortosins van anar al Colisseum a escoltar en la nit del 10 el concert de l'Orquestra Planas Gumà i l'endemà es van trobar amb la sensacional notícia de la declaració de guerra que Alemanya i Itàlia havien fet als Estats Units d'Amèrica. En aquella "traca" de l'acabament de l'any 1941 també esclatava la publicació de la llei de 17 de desembre per la qual es creava el noticiari NO-DO i bé que el 21 caigué una nevada però el 22, a Amposta, tocava el quart premi de la *Loteria Nacional*.

Potser que el colofó el constituí el nomenament d'Esteve Albacar Ferrando com alcalde de Tortosa, per disposició del Governador Civil de Tarragona, el qui en serà fins al febrer de 1957. Albacar, llavors, nomenava com a regidors Joan Bartlett Zaldívar, Manuel Beguer Pinyol, Ramon Burgos Fernández, Francesc Curto Espuny, Josep Ma. Cruells de Martí, Ernest Montagut Dalmau, Victorià Peralta Giménez i Rafael Zaragoza Santiago¹⁰⁶⁷. Era el mateix moment que Ho Chi Min creava la Lliga per a la Independència del Vietnam, que denomina

¹⁰⁶⁷ Vide: BAU, a o. c., pàgs. 50-51.

Vietminh, en aquella pàtria que en el segle XVIII havia vessat la sang de l'intel·lectual i religiós tortosí Francesc Gil de Federich.

La II Guerra Mundial es complicava al gener de 1942 per raó d'haver estat oberts tres fronts de lluita: el que enfrontava britànics, nord-americans i francesos de De Gaulle a alemanys i italians, al nord d'Àfrica, a la Mediterrània i a les costes atlàntiques europees; el de l'URSS que era on hi havia més pèrdues humanes i posava els alemanys en un atzucac; i el del Pacífic on lluitaven japonesos i nord-americans.

El 1942 també començà molt gelat i sembla ésser que amb una minsa activitat política i social, llevat de les sessions als cinemes que cada cop agafaven una major importància i, com no podia ésser d'altra manera, la celebració de la *Fiesta de la Liberación*, el 13 de gener. L'esdeveniment arribava a les acaballes del mes, concretament el 26 que es complia l'aniversari de l'ocupació militar de Barcelona, quan Franco visitava Montserrat. El 30 de gener, però, el dictador arribava a Cunit, la primera població de la província, on era rebut pel governador Juan Selva de Mergelina, cap provincial del *Movimiento Nacional*, Josep Ma. Fontana Tarrats i altres autoritats. L'acompanya la seva muller Carmen Polo, els ministres de l'Exèrcit, general Varela, i secretari general del Movimiento José Luís de Arrese, els caps de les seves cases (civil i militar), generals Moscardó i Muñoz Aguilar, i el conseller nacional del *Movimiento* Ernesto Giménez Caballero, entre altres. Continuaren pel Vendrell, Torredembarra i Altafulla, i entraren a Tarragona per la Rambla. L'arquebisbe Vidal de Barraquer encara romanía a l'exili, d'ençà el 1936. A la tarda visitava Reus i Valls i, anant cap a Lleida, passava per Lilla, Montblanc i l'Espluga.

El règim bé es veia que mantenia ben viva la febre germanòfila, i les forces paramilitars del partit únic tenien tot el protagonisme en les visites d'un *Caudillo* que comença a notar l'entrada a uns temps tèrbols que culminaran amb la derrota de nazis i feixistes en la II Guerra Mundial. Malgrat tot, també començarà a imposar-se el realisme polític dels Estats Units d'Amèrica i la valoració creixent dels règims democràtics arreu d'Europa per part dels guanyadors.

Aquell 15 de febrer els tortosins restaren impressionats al Colisseum amb el realisme del terratrèmol en el film "*San Francisco*" que incrementava la popularitat de Jeanette MacDonald, Clark Gable i Spencer Tracy però valoraren, tanmateix, els mèrits del metge Soler en detectar a la ciutat el 3 de març el primer cas de tifus exantemàtic. Preocupà de fort, això sí, la passera de grip (grippe) que es manifestà el dia 15, llavors quan a Roquetes es nomenava Ramon Trullén Gilisbars com a nou alcalde que hauria d'estar en el càrrec fins al 17 juliol.

L'Església de Tortosa iniciava el 23 de març la *Semana del Sacrificio para la Consecución de la Paz*, davant l'inacabable desastre de la Guerra Mundial, la qual consistia en oir missa a les 7,30 del matí, a la seu i per set dies seguits. Dos dies després, el 25, a Barcelona es tenia el goig de posar a l'altar de l'església del Pi i de beneir la nova imatge de la Cinta, obra de l'escultor Manuel Martí.

Va estar tot tancat el *Día de la Victoria* que, en aquest any, trobava el 5 d'abril que era Diumenge de Glòria un complement impagable amb la projecció de la pel·lícula "*Raza*", al Colisseum, amb guió de Franco: calgué admetre que tingué una major acceptació l'estrena al mateix local de "*Melodías de Broadway*". L'Església sumava successives satisfaccions en el camí de represa que calia seguir i el 28 es realitzaren els darrers actes a l'església vella de la Ràpita: posada la primera pedra el 25 de juliol de 1941, havia estat eixamplat el solar i ara es mantenia el culte a una capella mentre es feien les obres que culminaran el 15 de juny de 1944 però que s'acabaran del tot el 25 de juny de 1945, en el qual moment es consagrarà el nou temple. L'endemà mateix, el 29, la ciutat patia un altre ensurt quan l'Ebre tornava a sortir i el corrent recorria el carrer de la Llotja.

El mes de maig portava una novella excepcional i transcendent: la derrota japonesa a la denominada Batalla del Mar del Corall, amb la qual el Japó culminava l'expansió i iniciava el retrocés davant els americans. En afer més pròxim, els carrers s'animaren l'1 de juny per raó del pas per la ciutat del califa del Marroc. En el món de l'espectacle tornava a actuar l'orquestra Planas, el dia 20 al Goya, l'endemà el públic gaudia amb la projecció de "*El desfile del amor*", al

Colisseum que el 13 de juliol marcava una fita amb la mexicana “*Allá en el Rancho Grande*”, amb Jorge Negrete.

La llei de creació de les Corts espanyoles apareixia el 17 de juliol, davant la commemoració del *Alzamiento Nacional*, i al mateix temps es nomenava el nou alcalde de Roquetes, Agustí Aragonès Cid, que havia de mantenir-se en el càrrec fins al 31 d'octubre de 1947. En aquell juliol corria la notícia de l'afusellament de Joan Peiró Belis, el dia 24 a València, el qui havia estat dirigent anarcosindicalista i ministre d'Indústria del govern de Largo Caballero, també comissari general d'energia elèctrica el 1938 però, exiliat a França on continuà actiu, havia estat detingut per la Gestapo i extradit a Espanya.

L'esplanada dels Quarters, al Sitjar, sempre havien estat un lloc idoni per celebrar els *match* de *foot-ball* però el del 26 de juliol tingué l'encant d'ésser el darrer que s'hi celebrava perquè el 15 d'agost s'inaugurava el nou Estadi Municipal, entre la carretera a València i el barri de la Casota. Aquesta novetat extraordinària, puix que Tortosa mai no havia tingut un veritable espai esportiu, perdia rellevància davant dos esdeveniments impressionants: en aquell mateix mes d'agost els americans reconquerien Guadalcanal en el desenvolupament d'una ofensiva no conclouren fins al febrer de l'any vinent; el dia 20, tanmateix, Alemanya començava una nova ofensiva a la Unió Soviètica, la qual apuntava als camps petrolífers del Càucus, una ofensiva que acabarà per ésser deturada davant Stalingrad el 16 de setembre.

L'angoixa que tot plegat comportava es veia augmentada el 4 de setembre, quan Franco cessà Ramon Serrano Sunyer, el “cuñadísimo” segons el poble, el seu secretari polític i figura clau del règim com era, redactor del decret d'unificació de falangistes i de carlins que havia estat ministre de l'Interior el 1938 i de Governació el 1939, en una etapa de gran duresa repressora, així com també d'Afers Estrangers d'ençà el 1940, simpatitzant de l'Eix Roma-Berlín que s'entrevistà repetidament amb Adolf Hitler i amb Benito Mussolini, havent estat promotor de la *División Azul*. Serrano, el rostre intel·ligent del grotesc feixisme del règim, tenia les arrels a Gandesa i la població íbera se sentí indirectament afectada per l'afer mentre que tothom pensava que les coses anaven encara més malament d'allò que semblava puix que amb ell foren cessats altres càrrecs. Les Festes de la Cinta començaren dissabte 5 de setembre amb la cercavila de la Banda de Música d'Alboraia que les anunciava i duraren fins al 15, però el tema de conversa oficial i paraoficial més habitual ben segur que fou el cessament. Les festes portaren l'enllestiment de l'obra rectora del campanar de la catedral, amb l'hissament i benedicció de les noves campanes que havia portat a una inversió de 23.437 pessetes, tot sota la direcció dels arquitectes Francisco Fornier i Santiago Sanguinetti. Llavors, dissabte 12, esdevenia la veritable inauguració de l'Estadi Municipal i del Velòdrom, una efemèride que coronava un *match* entre el Tortosa i una selecció del Barça, amb resultat de 3-1 favorable a aquest. En aquests moments el reobria la Biblioteca de Tortosa que havia estat clausurada quan la guerra i s'inauguraven les escoles nacionals de Remolins. El 1942 també fou l'any de represa en la clandestinitat de l'Institut d'Estudis Catalans, del començament de les classes dels Estudis Universitaris Catalans (J.Rubió, R.Aramon) i de la mort a les presons franquistes del poeta espanyol Miguel Hernández. Aleshores, el 16 de setembre, l'ofensiva alemanya del 20 d'agost es detura davant Stalingrad.

L'octubre no deixava res polític més important que el *Día del Caudillo* i el *Día de la Fe* que els calendaris marcaven de roig però l'Església, el dia 10, tornava a obrir l'Escola Apostòlica o Seminari Menor de Sant Josep, de la Companyia de Jesús, a l'Observatori, tancat des de 1932. El succés d'importància universal se situà a l'Àfrica mediterrània, on els aliats iniciaren la contraofensiva a la Cirenaica que culminarà amb el desembarcament de tropes americanes al Marroc i a Algèria el 7-8 novembre.

La tardor de 1942 va estar generosa amb els tortosins que, en el seu isolament exasperant, del 19 al 25 d'octubre es van evadir al Colisseum amb la presentació de Raquel Meller i *Los Caribes*, que portaren el negre Rafael, creador de “*Se va a Covadonga*”, i al Goya es van veure pel·lícules de Fred Astaire el mateix dia 24 i de Diana Durbin el 7 de novembre, on també hagué espectacle de varietés el dia 16. Cal fer notar que el 22 de novembre es creava la *Comisión de Censura Cinematográfica* i el *Comité Nacional Superior de Censura*. El somris que les boques dibuixaren en contemplar els més actuals espectacles es trencava de

cop el 18 de novembre, amb la difusió del decret del govern pel qual s'autoritzava els ministeris dels exèrcits de Terra, Mar i Aire a fer mobilitzacions parcials, i esdevingué ganyota en saber que el 22 les tropes alemanyes havien restat encerclades a Stalingrad i que Hitler disposava una resistència a ultrança. Quan el 26 es mobilitzaren les quintes entre el 1942 i el 1948 bategà fort el cor de moltíssima gent. Per si tot plegat era poc, el 7 de desembre es movien per la ciutat alguns inspectors d'Hisenda.

La societat es posava sobre la recta a Nadal el 9 de desembre, quan la Sagrada Congregació de Rituals, vist el memorial, decretava l'aprovació d'escrits per demanar a la Santa Seu la prompta beatificació i canonització de Maria Rosa Molas, fundadora de l'institut religiós de les Germanes de la Caritat de la Mare de Déu de la Consolació. El dia de Nadal, a la catedral, s'oferia un Concert de Nadales a càrrec dels aspirants d'*Acción Católica*. Per aquell temps s'havia començat a editar la revista *La Salle*, "Órgan de l'Associació dels Antics Alumnes del Col·legi Sant Pere Apòstol. Suplement al Butlletí Oficial del Bisbat", hereva de *Germanor* puix que no havia estat permesa la capçalera en català. La publicació responia exactament a l'edició d'abans de la guerra i n'havia estat director Manuel Martines Solà fins al desembre que, al núm. 3, havia passat a exercir-la Manuel Beguer i Pinyol: començava ací la represa cultural tortosina en l'àmbit de la cultura catalana, en una tasca restauradora i prudent per bé que sobre els infants de la postguerra.

L'Estat, en aquell final de l'any 1942, el 14 de desembre promulgava la *Ley del Seguro Obligatorio de Enfermedad* i la de creació del noticiari NO-DO. A la Casa de la Ciutat es remodelava l'equip municipal, amb el nomenament de Jesús Cid Bonfill per substituir Cruells, una corporació de la qual també serà regidor Francesc Guimerà Matamoros.

L'1 de gener de 1943 el bisbe Moll decretava l'obligatorietat a posseir la targeta d'*Acción Católica* a les organitzacions religioses de tota mena i la recomanava als fidels. Res no sembla alterar el feble pols de la societat tortosina, inclòs l'aniversari de l'entrada de les tropes de Franco, el dia 13, festa local i tancades totes les activitats, amb la projecció del film "*Frente de Madrid*" al Colisseum. Un fort cop a la moral política espanyola fou el del 2 de febrer, per raó de la derrota alemanya a Stalingrad, el nombre de morts que deixà el balanç, la inacabable filera de presoners de la *Wehrmacht* que caminaven cap als camps de concentració soviètics, i adonar-se que els russos ja no deturarien la seva ofensiva. Potser que la festa de la Candelera, estant tot tancat, invitava a la reflexió. En el mateix febrer i reconquerit Guadalcanal, començava la contraofensiva nord-americana al Pacífic, fins que a l'octubre de 1944 cauran sobre les Filipines. Les cartelleres dels cinemes mantenien estrenes de qualitat: a la segona quinzena es presentava "*Rosalie*" i "*Más allá del amor*" al Goya, i entusiasmava "*Tarzán y su compañera*" i s'obria pas el cine en color amb "*Eso que llaman amor*", al Colisseum.

En el mes de març naixia la revista *Fragua*, el mitjà informatiu del Seminari Menor de Sant Josep, de la Companyia de Jesús. El mes començava, el dia 2, amb la promulgació de la *Ley de Rebelión Militar (Todos los delitos políticos serán juzgados en consejo de guerra)* que, com deia la gent, invertia els papers en fer rebel el legítim govern de la República, i l'endemà apareixia el "*Recordatorio de la autoridad prohibiendo la celebración de las fiestas de Carnaval*". Va impressionar, el 7, la pel·lícula "*Luz de gas*", al Colisseum, d'una altra manera de com a la setmana següent ho féu "*La sombra de Frankenstein*", però el dia 9 s'instal·lava a Tortosa el *teatro Argentino*, una fita gairebé anual i que, al dir de la gent, sempre feia bufar el vent de dalt.

La segona meitat del mes portava, el 17, un concert de l'Orquestra Marfil i companyia de varietés, al Colisseum, i diumenge 28 començava a La Salle el cicle de conferències, i també anaven a començar el torneig juvenil de *foot-ball* i es fomenten les activitats culturals i esportives.

El *Día de la Victòria*, la destacada festa de l'1 d'abril, potser que aquell 1943 resultava reforçada amb Errol Flynn, amb la projecció cinematogràfica "*El capitán Blood*", al Colisseum. El cas era que la gent no estava gaire per a herois, però, com bé demostra el fet que el dia 6 apareixia el decret pel qual es creava la "*cartilla de racionamiento*" individual, en substitució de la familiar que fins aquell moment s'havia emprat, també creada per la *Comisaría de Abastecimientos*.... La repressió crònica es veia llavors incrementada per la Setmana Santa: el

18 d'abril fou Diumenge de Rams, amb una processó concorreguda i la regió abocada a la capital de l'extensa i bimil·lenària diòcesi. La Salle, d'alguna manera present a tots els esdeveniments, desfilà entre les turmentades cases amb el morat de les seves vestes a banda i banda del pas imponent del Natzarè que tan respecte i devoció aixecava; al davant la senyera rajava en el mateix color i la coral *Stabat* era melancòlica brisa que poèticament s'esmunyia en la nit quan la primavera encara era jove... i el 22, Dijous Sant, el primer dels "*tres jueves hay en el año que relumbran más que el Sol...*", amb famílies senceres que visitaven cada església i oraven amb devoció davant els "monuments" en els quals s'esbatanarà la buida porteta del sagrari. El 23 d'abril, amb sant Jordi reclòs a les tenebres, Divendres Sant portava una paralizació absoluta que s'unia al silenci i, en una festa tan rellevant apareixia una ordre del Govern per imposar el doblatge obligatori a l'espanyol de totes les pel·lícules estrangeres que es projectessin, amb la consegüent prohibició de les versions originals que fins llavors sovintejaven. El 27, festa catacumbica de la Mare de Déu de Montserrat, no calgueren traduccions ni es tingué per poc respectuosa la projecció al Colisseum de "*La ilustre moza*". Entre abril i maig fou quan es rebel·laren contra els nazis els jueus que restaven a Varsòvia, i foren exterminats.

El 2 de maig les autoritats tortosines procediren a la inauguració del Velòdrom de l'Estadi Municipal, i el 6 la *Dirección General de Regiones Devastadas* convocava els propietaris d'immobles del carrer dels Pescadors, arrasat per les bombes, per procedir a la reforma urbanística del barri.

Tothom comentava quan als esdeveniments del 13 de maig en el qual, les tropes italianes i les alemanyes de l'*Afrikakorps* havien estat agafades entre dos focs i hagueren de capitular per evitar mals majors, però deixant 252.000 presoners. Llavors, al col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes començaven el dia 15 els actes per sant Joan Baptista de la Salle: missa, esmorzar de germanor, assemblea general dels Antics Alumnes en la que es proposà la recuperació de l'escultura del fundador (destruïda el 1936) i s'inaugurà el nou camp de bàsquet; també una revetlla, amenitzada per la Banda Municipal, focs artificials i pluja de joguines. El dia 16 se presentaven els Jocs Florals i una representació teatral i, entre els actes, un seguit d'activitats esportives perquè anava lentament emergint una nova generació que, talment com els grans, estava més que cansada de sentir a parlar de la guerra, malgrat d'haver de viure entre els seus desastrosos efectes. Potser que l'apertura del Frontó, amb la inauguració del dia 18, en constituïa una conseqüència, així com el 30 de maig, amb l'inici d'un torneig escolar de *foot-ball* que organitzà el mateix *Frente de Juventudes*, i això quan també s'estava jugant el campionat de bàsquet.

Passà la festa de l'Ascensió, el tercer dels famosos "*jueves*" i quatre dies després, el 7 de juny, es prohibien "*los desaliños de indumentaria y las actitudes plebeyas en lugares públicos*" encara que, com sempre, no se sap que la gent entengués aquelles paraules i el seu significat social: no podia ésser res de bo perquè uns dies després, el 13, pel triomfalisme del "*parte*" de *Radio Nacional de España* se sabia que el *match* de *foot-ball* hagut a la capital del *Imperio* havia acabat amb el resultat inversemblant de Madrid, 11- Barça, 1, pel qual fet més bé es pensà que havia estat pel compliment d'algun decret ministerial.

El poble s'anava avesant a aquella situació política i social, la burleta s'enquistava en aquella societat deprimida i generalment miserable, els acudits contra el règim i contra el dictador esdevenien el "*derecho al pataleo*" encara que per les emissores de ràdio estrangeres que s'escoltaven a poca veu a altes hores de la nit, especialment la BBC de Londres, se sabia que a la Catalunya que havia resultat més intacta actuaven nuclis de resistència del Front Nacional, el Front de la Llibertat, el Front Universitari, el PSUC i la CNT. La gent, com que no es creia ni va entendre mai què significava allò de "*por el Imperio hacia Dios*" es mantenia fidel a les creences tradicionals i vivia en els actes religiosos uns esdeveniments de trobada i de massificació tolerada en la qual mes podia estar sense caure en cap perill. La festa de Corpus Christi, el "*jueves*" que ens mancava, tenia per al poble una importància capital i en aquell 24 de juny els carrers també foren una riuada de gent, en aquell 1943 potser que en una major nombre per raó de la coincidència amb la festa de sant Joan, les revetlles i fogueres que per tot arreu cremaren i que constituïen una de les grans festes dels adolescents. Al pas dels dies

culminaven les esmentades festes de La Salle, amb gran moviment juvenil, es corregué una competició ciclista el dia 17 i de l'Alzamiento Nacional sembla ésser que només fou recordat en l'ambient oficial i pels addictes i comediants de costum. L'enrenou, això i tot, arribava quan els aliats iniciaren la invasió d'Itàlia, començant per Sicília, un esdeveniment que provocava l'enfonsada del règim feixista de Mussolini.

El 26 de juliol dimitia, o queia, el dictador Benito Mussolini, el *duce*. Otto Skorzeny, l'heroi paracaigudista de Monte Cassino, coronel austríac de les *Waffen-SS* alemanyes, per ordre de Hitler l'alliberava quan estava confinat en un hotel del Gran Sasso, el pic més alt dels Apenins, d'accés difícil, ben guardat i amb ordres de matar-lo en el cas que algú el volgués alliberar o en el cas que pretengués escapolir-se. Després Skorzeny el portava a Viena i Hitler concedia a Skorzeny la Creu de Cavaller.

Quan l'agost avançava ardent cap al seu final, el 21 apareixia una ordre per la qual s'autoritza Renfe a implantar una tarja d'identitat com a requisit previ per poder adquirir bitllets de tren. Els ciutadans anaven d'una inquietud a una altra i el 25 es difonia que els aliats havien alliberat París del domini alemany, i el 3 de setembre queia Brussel·les, i el director general de *Regiones Devastadas* lliurava les claus dels pisos del primer bloc de les Cases Barates que s'havien començat a construir al gener de 1942, amb 31 habitatges... Dissabte 4, però, havien començat les Festes de la Cinta i l'endemà diumenge es feia la missa pontifical que incloïa un acte de consagració de Tortosa a l'Immaculat Cor de Maria. Manuel Beguer, llavors, era elegit majordom en cap de l'Arxiconfraria per al 1944. Mentrestant, el 8 de setembre, Itàlia es claudicava sense condicions davant els aliats invasors.

L'11 de setembre el pintor Ferran Arasa obria una mostra a la Biblioteca Popular recentment reoberta d'ençà aquella que havia fundat la Generalitat republicana, i el 16 esdevenia un fort temporal i pluja que féu grans malmeses arreu de les comarques, i el Vall o barranc del Rastre es manifestà furiós als dos dies de fortes pluges que arrossegaren sorollosament els còdols i el pedruscall fangós. També és cert que el setembre portà altres successos memorables, com l'estrena al Colisseum del film "Rebeca", el 19, i el 26 el Campionat Nacional de Velocitat al Velòdrom i, més encara, el 29 s'atorga llibertat condicional als condemnats per delictes de "rebel·lió contra els rebels" que tinguessin més de 70 anys. Llavors, el dia 1, el *Día del Caudillo*, festa grossa, el règim franquista es tornà a declarar neutral a la guerra mundial, potser que per si algú no recordava que tot era gràcies al "*Caudillo, el que nunca se equivoca*" o, com es deia a Itàlia, "*il Duce a sempre reggione*". L'octubre portava més "perles" encara, de la mà del cinema del moment: "*A mi la Legión*", al Colisseum el dia 10, i "*Fabiola*", el 16 al Goya, potser que per allò de "*mitad monjes y mitad soldados*" que s'inclucava al jovent. El 18 gaudia una afició creixent al ciclisme amb l'eliminatòria "trasmoto" al Velòdrom, amb una final a l'endemà. La premsa sorprenia el 22, tanmateix, quan es deia que no es trobaven bitllets per al tren, fins i tot amb dues setmanes d'anticipació i al Colisseum la ciència ficció portava fantasies com "*El hombre invisible vuelve*" i "*Madrid de mis sueños*", el dia 22. El mes, el 31, tancava amb la solemne celebració a la seu de la festa de Crist Rei, llavors quan s'estaven oferint els *match* de bàsquet. Aquells dies també havia animat l'ambient l'impacte social d'una novella, bona per a uns i dolenta per a altres: la presa de Belgrad per l'Exèrcit Roig, esdevingut el dia 20, fins llavors en poder dels nazis alemanys.

Els fumadors de tabac patien, de feia molts anys, de les "*labores de hebra fina*" que es trobaven als estancs, fora d'altres delícies americanes adquirides de contraban en aquell extens món de l'estraperlo, de la picaresca i de la garrama que no ajudaven a viure per més que permetien sobreviure, i el dia 13 de novembre i per primera vegada apareixien als estancs els paquets de "*Lucky Strike*", una meravella per als pocs fumadors que s'ho podien permetre. El Circ Imperial es plantava a la vora del Mercat l'endemà 14, en el dia que just esdevenia la presa de possessió de Manuel Moll com a bisbe coadjutor de Tortosa, fent-ho per poders el vicari general Claudio Pérez de Heredia y Motilola. Cal pensar que hi havia alguna pressa a resoldre l'afer perquè al cap de quatre dies, el 18 de novembre de 1943, moria el bisbe Félix Bilbao a 70 anys i 5 mesos d'edat, havent estat sacerdot durant 46,4 anys i bisbe durant 18 anys i 9 mesos dels quals havia estat disset anys al cap de la diòcesi, i els actes que en derivaren es van allargar fins al dia 20 de novembre, el *Día del Dolor* que es recordava

l'afusellament de José Antonio Primo de Rivera, el fundador de la *Falange Española*, el qual dia es tancaren tots els establiments i es realitzà el solemne enterrament episcopal.

Sepultat a la catedral, en un vas situat a la capella de Sant Pere, la llosa de blanc marbre ens conserva aquesta referència en concepte de l'art modernista¹⁰⁶⁸:

Divisa: **ADVENIAT REGNVM TVVM.**

Corona heràldica: **D(OMINUS) D(OCTOR) FELIX BILBAO UGARRIZA DEI
ET APOSTOLICA SEDIS GRATIA EPISCOPUS DERTHUSENSIS.**

Epitafi:

- 1 **IN MEMORIAM**
- 2 **FELIX BILBAO UGARRIZA**
- 3 **EPISCOPUS DERTOSENSIS**
- 4 **POST ANNOS XVII MENSES UNDECIM PONTIFICATUS**
- 5 **ACTIONIS CATHOLICAE HISPANAE**
- 6 **GENERALIS CONSILIARIUS**
- 7 **BONI PROELI NATIONALIS COETUS PRAESES**
- 8 **AETATE LABORE INFIRMITATE CONFECTUS**
- 9 **OMNIUM FIDELIUM LUCTU**
- 10 **DIE DECIMA OCTAVA NOVEMBRIS**
- 11 **MCMXLIII**
- 12 **DIEM SUPREMUM OBIIT IN DOMINO**
- 13 **PRINCEPS PASTORUM**
- 14 **PASTORI BONO DERTOSENSI**
- 15 **POST TOT LABORES POST TOT ANGUSTIAS**
- 16 **PACEM TRIBUE ET REQUIEM**
- 17 **SEMPITERNAM**

(Divisa: Adveniat regnum tuum. / Corona heràldica: Dominus Doctor Felix Bilbao Ugarriza, Dei et Apostolica Sedis gratia episcopus Derthusensis. / Epitafi: In memoriam Felix Bilbao Ugarriza, episcopus Dertosensis, post annos XVII menses undecim pontificatus, Actionis Catholicae Hispaniae generalis consiliarius, Boni Proeli Nationalis Coetus praeses. Aetate labore infirmitate confectus, omnium fidelium luctu, die decima octava novembris MCMXLIII diem supremum obiit in Domino. Princeps pastorum, pastori bono dertosensi, post tot labores, post tot angustias, pacem tribue et requiem sempiternam = Divisa: *Vingui el teu regne.* / Corona heràldica: *Senyor Doctor Felix Bilbao Ugarriza, bisbe de Tortosa per la gràcia de Déu i de la Seu Apostòlica.* / Epitafi: *A la memòria [de]/ Félix Bilbao Ugarriza, / bisbe de Tortosa, / després de 17 anys [i] 11 mesos de pontificat, / conseller general / d'Acción Católica Española, / president de la Junta Nacional de Prensa Católica. / Amoïnat per l'edat, pel sofriment [i] per la malaltia, / amb el dolor de tots els fidels, / morí en el Senyor / el dia 18 de novembre / de 1943. Príncep dels pastors, / al bon pastor tortosí, / després de tants treballs, després de tantes angoixes, / atorgui la pau i el descans / etern.)*

Bibliografia: Bayერი (J), 1986; Cid Mulet (J), 2001; *Diccionari...*, 1, pàg.309-310 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 56; Manyà (JB), 1983; Miravall, 1986, pàg. 81, 1994, pàgs. 1178-1184, i 2003, pàgs. 465-468; Cárcel Ortí, (V): 2009; Soberanas (A.J.), 1983, pàgs. 237-284; - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brocg.html>

¹⁰⁶⁸ Vide: estudi publicat dins el "Corpus epigràfic dertosense". Veure, tanmateix, MIRAVALL, 1986, pàg. 81, on cal rectificar en D la primera O del text corresponent a la corona heràldica, així com rectificar les desinències d'ACCIONES (r.5) i NACIONALES (r.7) en -IS.

Manuel Moll i Salord

(18 de novembre de 1943 – 5 d'octubre de 1968)

Manuel Moll i Salord havia nascut a Ciutadella, Menorca, el 5 (o 15) de març 1897. Cursà estudis de Llatí i Humanitats al Seminari diocesà de l'Illa i al 1912, a quinze anys d'edat, era designat com alumne del Pontifici Col·legi Espanyol de Sant Josep, a Roma, pensionat per la seva diòcesi, per estudiar en la Pontifícia Universitat Gregoriana. A Roma es doctorà en Filosofia, Teologia i Dret Canònic, essent ordenat sacerdot pel cardenal Merry del Val, aleshores secretari d'Estat del Vaticà, el 19 de març de 1920, a 23 anys d'edat. Tornava llavors a la seva diòcesi menorquina i durant dotze anys exercia de professor de Dret Canònic, Filosofia i llengua grega al Seminari, així com de notari de la Cúria diocesana. Al 1932 ingressa a la Germandat de Sacerdots Operaris Diocesans, d'ençà de la seva preocupació per les vocacions sacerdotals, i durant un curs exercia com a superior del Col·legi Sant Josep i del Seminari de Tortosa. Llavors tornava a Roma com a sotarector i posteriorment com a rector interí del Pontifici Col·legi Espanyol. El 25 de juny de 1936, a 39,3 anys d'edat, se'l nomenava bisbe titular de la seu de Claudiopoli di Isauria i bisbe coadjutor de Tortosa, amb dret a successió, encara que la lletra d'acceptació la trobem datada el 24¹⁰⁶⁹ i hi destaca la gran sorpresa que li havia estat la proposta i l'acceptació seva per tal de complir la voluntat de Déu i fiat en el seu ajut. La guerra endarreriria el procés i no fou possible l'ordenament episcopal fins al 30 de maig de 1937, a 40,2 anys, de Roma estant, essent consagrat bisbe pel cardenal Federico Tedeschini i els bisbes de Tortosa i de Cartagena.

Ultradretà de la confiança i al servei del dictador Franco, aquest el nomenà Administrador Apostòlic de la diòcesi de Lleida (1938) quan la ciutat queia en el seu poder, el qual càrrec mantenia durant cinc anys i mig i amb la responsabilitat de restaurar un bisbat desfet materialment i espiritualment, talment com el Seminari. Mentrestant s'agreuja l'estat de salut del bisbe Bilbao i Moll es traslladava a Tortosa el 16 de novembre de 1943 per tal d'entrevistar-s'hi, ben oportunament perquè Félix Bilbao moria dos dies després, el 18.

Manuel Moll esdevenia bisbe de Tortosa, doncs, quan tenia 46,7 anys d'edat, en el mateix any que Carles Riba, descendent de tortosins, publicava a l'exili les "*Elegies de Bierville*", i que l'editorial Selecta, amb ortografia antiga, editava les obres completes de Jacint Verdaguer. A Tortosa, per aquell mateix temps, es fundava Club de Tennis, essent-ne el primer president Josep Ma. de Cruells i de Martí, això mentre la situació obligava a anar tancant les drassanes tortosines, per manca de feina, i els mestres d'aixa i calafats passaven a construir i a adobar barques de pesca i embarcacions esportives. A Roquetes, mentrestant, es fundava la Societat de Caçadors "La Perdiu Roquetense", amb seu a l'antic edifici del Sindicat Agrícola Catòlic, i n'era el primer president Josep Basset Balaguer.

Temps era en el qual, el 27 de novembre, les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem començaren a captar per refer el seu malmès convent¹⁰⁷⁰, un any que acabava en el caliu especial de la festa de la nit de Nadal i la missa del Gall, en un a ciutat en la qual s'imposava la runa d'allò que havia estat, el llumener i el braser en la tenebra de les restriccions

¹⁰⁶⁹ CÀRCEL ORTÍ (V), publicava a les pàgs. 4 de "*Vida Diocesana*" del 6, 13 i 27 de desembre de 2009, i 3 i 10 de gener de 2010 una lletra de Moll per la qual acceptava el nomenament i que traduïa de l'italià: "*Pontifici Col·legi Espanyol de Sant Josep. / Via S. Apollinare, 8. Roma / 24 de juny de 1936 / Excm. i Rvrm. Mons. Giuseppe Pizzardo, / Arquebisbe tit. de Nicea / Excelència Reverendíssima, la comunicació que em va fer V.E. dilluns passat –comunicació, la més allunyada dels meus pensaments i de qualsevulla de les meves sospites al respecte de la Secretaria d'Estat– cridat per "Mons. Coffano" – va produir una torbació, una sacsejada tan profunda en el meu esperit que, encara avui em sembla, amb totes les seves circumstàncies, com un conjunt d'episodis d'un somni absurd. / Per dir la veritat, no recordo les meves paraules en aquella visita, paraules d'estupor, d'indecisió, de sorpresa. Però sí crec recordar que V. E. donava ja per feta la meva acceptació. / Avui, doncs, amb l'esperit més asserenat, explicat el cas "in sacramentali confessione" al meu director espiritual, encara que em senti en la presència de Déu –i li parli, E.–, amb tota la sinceritat del meu pobre atribolat cor-, positivament indigne fins i tot del simple sacerdot i encara que la meva elecció, en aquestes tristíssimes circumstàncies de la meva estimadíssima Espanya, tingui per a mi un evident significat de sacrifici i d'immolació, si aquesta és la voluntat i el desig del Sant Pare –i, per tant, del Senyor-, jo accepto a gust aquesta creu, en veritat no poc pesada, repetint des del fons de la meva ànima les paraules de l'Apòstol: Omnia possum in Eo qui me confortat./ Mentre, prego vivament a V. E., vulgui assistir aquesta meva pobresa amb el preciós ajut de les seves fervoroses pregàries./ De V. E. fidelíssim i devotíssim servent en Crist. Manuel Moll. Prevere".*

¹⁰⁷⁰ BEGUER: o. c. pàg. 249.

d'electricitat i en la gelor nívua del naixent hivern mentre que mancaven les llepolies del temps sobre les taules parades. El dia de sant Esteve el cinema *Fèmina*, acabat d'inaugurar, estrenava i anunciava el film "*El escándalo*".

Ben passats aquells "*años triunfales*" i el "*Día de la Victoria*", aquella postguerra potser que se sentia més dura que la mateixa guerra, de la qual tothom parlava, i l'any 1944 amb una passera de forta grip, amb *aspirina* empassada a glops de llet quasi bullent amb un bon raig de *brandy*, el qui en tenia. Per si era poc o per agreujar-ho tot, en aquella primera quinzena queia una nevada i als carrers, sobretot davant les botigues obertes, a meitat matí apareixien les brasers que just s'encenien amb teies posades vora la *carbonilla* i, qui podia, hi afegiria després la *terregada*. Vora els brasers es comentava l'afusellament a Itàlia de Galeazzo Ciano, comte de Cortellazzo i gendre del *duce* Benito Mussolini, el dia 12 de gener, el qui encara no feia tres anys que havia estat a Tarragona i rebia un bany de multituds, malgrat que el règim espanyol només sentia allò que volia sentir i l'endemà, el 13 de gener, se celebrava una missa oficial i l'ocupació de la ciutat per l'exèrcit franquista, tancades les botigues, onejant les tres banderes en l'alè de la tramuntana glaçada i sense poder treballar quan tothom en tenia tanta necessitat i estava sense pa a la post. El Govern, llavors, anunciava les mesures restrictives en el subministrament d'energia elèctrica. El 17 tornà a ésser festa, aquesta de caràcter local, i el Club Esportiu Tortosa jugava el dia 23 contra el Cervera, al que guanyava per 2-0 malgrat que a la mitja part, encara a 0-0, malhumorat i gelat com estava tothom, a punt va estar de pagar-ho l'àrbitre que amb prou feines se salvà d'una bon *tonyina*.

El 28 de gener s'aprovava a Madrid el projecte dels murs de l'Ebre a Tortosa, pressupostat amb 4.181.340,74 pessetes de les quals la Casa de la Ciutat n'hauria d'aportar el 25 %. L'obra començaria aviat i consistia en la construcció de 580 m lineals a la riba dreta i 540 a l'esquerra, en obres que hauran de concloure el 1951¹⁰⁷¹. A la ciutat progressava l'activitat associacionista i cultural i destacava, aquells dies, la segona conferència del cicle organitzat pels antics alumnes de la Salle, el dia 30, amb la dissertació de Salvador Sedó sobre "*España, defensora del Cristianismo*", al local del Patronat de la Sagrada Família. Mentrestant continuaven els *match* de *foot-ball*, bàsquet, escacs, dames i ping-pong. El 31 apareixia la revista "*Arte y Hogar*".

La gent guanyava benestar relatiu això com el temps passava, a força de treball i esforços de tota mena, i el febrer començava amb una fita de progrés en la misèria: la pastisseria L'Anglesa tenien menjar-blanc, això per primer cop des de la guerra, i el dia 2 era la festa de la Candelera, amb tots els establiments tancats mentre que el cinema Goya estrenava la revista "*Luna de miel en el Cairo*" i arribava la novella d'un mal exemple de l'Ajuntament de Reus, traslladat a Madrid (Palacio del Pardo) per retre acte de vassallatge al dictador Franco i imposar-li la medalla d'or de la ciutat. El dia 6 el Fèmina estrenava "*Caminito de gloria*" i el 9 hi havia la celebració oficial pels *Caídos por Dios y por España*, amb missa a la seu camisa blava. El febrer era gelat, les farmàcies establien els nous horaris de 10 del matí a 20 del vespre i en el mateix dia 11, al Fèmina, el jesuïta Puig conferenciava sobre "*Consideraciones sobre la estratosfera*". Europa es veia afectada per una ona de fred, el que a Tortosa es feia ben intens i es feia acompanyar de restriccions elèctriques fins a les 6 de la tarda i llavors, el 24, queia una forta nevada que deixà ens carrers coberts per quasi mig metre de neu.

Donà molt a parlar la batalla que a l'Ampolla sostingueren el dia 13 de març uns avions anglesos que atacaren i acabaren per enfonsar un vaixell alemany i el 19 de març es caigué en la placidesa de la festa de sant Josep, aprofitada pel *Colisseum* per estrenar "*Las tres noches de Eva*" i era esdeveniment la inauguració del Club de Tennis el 24 de març, al carrer Cervantes, amb marquesina muntada sobre la voravia. L'abril començava amb la gran festa oficial del cinquè *Aniversario de la Victoria* i l'endemà 2 era Diumenge de Rams, amb aquella gran festa popular de missa i processó que omplia els carrers amb la gent de tot el territori diocesà. Aquella Setmana Santa tingué un mal final, però, perquè dilluns de Pasqua, el dia 10, morien ofegats al riu Rafel Mestre i la seva núvia Pepeta Curto i sa germana, Salomé Moliner, muller

¹⁰⁷¹ BAYERRI (J), a o. c. pàg. 92.

de Colera, així com el barquer, i es va poder salvar el veterinari Colera: la desgràcia, amb cinc persones joves negades, impacta molt fort en els sentiments de la gent i se'n parlà per llarg temps.

El 19 d'abril de 1944 els aliats trencaven la darrera resistència alemanya, establerta a la línia de Bolonya, però aquesta mala notícia per al règim franquista perdia importància davant el començament de l'obra del segon bloc de les Cases Barates, la festa Festa de Mitjan-camí el dia 23 a la qual hi hagué una gentada que tapava el pas de sant Jordi i la celebració del Dia del Llibre el 29 que es projectava el primer programa de cine amb pel·lícules de qualificació "*Peligroso incluso para personas formadas*", encara que el 14 de maig la gent sortia impressionada del Fèmina on es projectava el tan famós i comentat film "*Las cuatro plumas*". Altres actes socials destacaren la gran festa per la celebració del dia de sant Joan Bta. de la Salle, el dia 15, amb missa, esports i divertiments per més que deixava un regust agre la visita a les empreses que 23 realitzaren els inspectors de *Beneficios Extraordinarios de Guerra*, sobre tot a les industrials. Tot plegat i escoltant a la nit el "*parte de Radio Nacional de España*" el 4 de juny se sabia que els aliats havien entrat a Roma i que el 6, conquerida Itàlia i mentre continuava la contraofensiva soviètica, els aliats obrien el Dia D i començava el desembarcament a les costes de Normandia.

Quan per carrers i botigues es comentava que l'Ajuntament havia comunicat a la vídua de Rafel Nicolau que podia procedir a la liquidació dels articles subministrats als naufragats del vapor alemany *Kilisi*, el 8 tothom es mudà per anar a la processó de *Corpus Christi*.

En aquell juny de 1944, el dia 17 els alemanys començaren a bombardejar Anglaterra amb "bombes volants", les V-1, avions sense pilot o coets teledirigits que eren un arma secreta que causarà estralls a les ciutats britàniques. La ciutadania es distreia el 18 amb la visita que feia a la ciutat el Governador Civil, i els joves hagueren de "cobrir carrera" pels carrers perquè "*la vida es milicia y hay que vivirla con acendrado espíritu de sacrificio*" i suportar encesos discursos pels altaveus que *Falange Española* tenia instal·lats al carrer Cervantes. Una altra joventut s'aplegava el 20 de juny al teatre Goya, la dels Antics Alumnes de la Salle, per representar la comèdia de Muñoz Seca "*Un modelo de Santos*", per tal d'aconseguir diners que volien destinar a la reposició de l'escultura de sant Joan Bta. de la Salle a la cantonada del Col·legi. La festa de sant Joan Bta. de la Salle se celebrava el dia 29, amb un gran moviment d'escolars i joves pels carrers, actes culturals i esportius.

El mes de juliol transcorria amb aparença d'un major optimisme que passava per la revetlla dels xofers al local del *Montepío*, al e del carrer de la Salle, en passar el Banc d'Espanya, i la novetat del 13 amb la notícia que entre tal dia i el 30 de setembre es derogava l'obligatorietat del salconduit per anar per les colònies o províncies marítimes, això per facilitar l'accés a les platges, encara que es recordava l'obligació de mantenir "*el decoro en el comportament y en las vestimentas playeras*". Semblava ésser que es parlava de vacances d'estiu, un luxe que a Tortosa afectaria molt poca gent. El 18 de juliol, ja se sabia, era la festa de l'*Alzamiento Nacional* i també la *Fiesta del Trabajo*, en el qual dia havia d'estar tot tancat. La doble festa potser que alegrà alguns però al cap de dos dies, el 20, s'estremí tothom que al "parte" nocturn s'informà quant a l'atemptat frustrat contra Adolf Hitler, l'operació Walkíria que havia estat desenvolupada per iniciativa de la creixent oposició interna de polítics i militars que pretenien acabar amb la guerra i amb el nazisme.

No se sap on anaven a estiuejar els tortosins més benestants, fora dels 1ue feien cap a la Ràpita i a l'Ampolla, però el 15 d'agost ben segur que s'emportaren un ensurt en assabentar-se del desembarcament aliat a la Costa Brava, la Provença, això quan se seguia l'avançament general dels aliats pel front oriental, per França, Bèlgica i el Pacífic, tot incrementat per les creixents accions de la resistència als territoris ocupats pels alemanys, amb erosió constant de l'exèrcit en retirada, sempre minvant-li la capacitat de reacció i de resistència. París fou alliberada pels aliats el 24 d'agost.

A Tortosa s'inaugurava el 25 d'agost l'Hotel Victòria, un miratge en mig de tanta runa, i el 2 de setembre, dissabte, començaven les Festes de la Cinta que s'allargarien fins al dia 11. El dia 3, diumenge, a la seu s'estrenava la missa "Nostra Cinta sobre tot", a tres veus mixtes, orquestra i orgue, de Manuel Martines Solà, cantada per membres de l'Orfeó Tortosí i alumnes

del Col·legi de la Salle. Els esdeveniments cinematogràfics sembla que aparegueren a les acaballes del mes perquè al Fèmina el dia 20 es projectava "Angel" en el qual cinema, el 27, s'estrenava "Tú y yo" (*An Affair To Remember*), amb Cary Grant i Deborah Kerr, que trencà el cor a totes les dones.

El 30 de setembre calgué retardar una hora els rellotges, això aquell qui en tingués, i aviat sortia aquella observació precisa d'anar a les velles o a les noves. A qualsevol cas servia per anar a hora el primer dia d'octubre, el *Día del Caudillo*, i també el 3 per assistir al concert de la Banda Municipal a l'Hotel Victòria, a honor del Governador Civil. Llavors, quan s'entrava a la tardor, el dia 7 es publicaven les ordres del govern espanyol per a Catalunya i l'Ajuntament feia conèixer la normativa relativa a les restriccions i ús de l'energia elèctrica. L'11 es feia famosa una altra pel·lícula, "*Vinieron las Lluvias*", projectada al Fèmina, i el 12 es tancà tot per la *Fiesta de la Raza*.

En aquells moments de foment de somnis i d'il·lusions per tal de distreure de la trista realitat social i econòmica els americans començaven la batalla naval del golf de Leyte, a les Filipines, on els japonesos sucumbiran a breu termini, en el mateix octubre, i restarà anorreat el seu poder naval. A l'ensem els americans i els britànics recuperaven Birmània. Mentrestant a Madrid es constituïa l'*Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas*, amb socialistes, republicans i cenetistes.

Al Fèmina el 26 d'octubre s'inauguraven sessions infantils de cinema dijous a la tarda i al Colisseum, el 29, s'estrenava el film "*La nueva melodía de Broadway*" però el 4 de novembre a Tortosa esdevenia una espectacular i entusiasta rebuda al bisbe Manuel Moll, amb carrers plens de gent per aclamar-lo. El nou bisbe iniciava ben prest una visita pastoral.

Quan Roosevelt resultava elegit president dels Estats Units per quarta vegada el 8 de novembre, a Tortosa el 18 es gaudia de les pel·lícules "*La ciudad de los muchachos*" al Fèmina i "*El libro de la selva*" al Colisseum, el dia 18, i quan el mes s'acostava al final, el 27, el bisbe Moll visitava el Seminari Menor de la Companyia de Jesús, a Roquetes. La festa de la Puríssima, el 8 de desembre, era una de les principals de l'any, molt celebrada, i el 17 es parlava de l'assemblea general dels Antics Alumnes de la Salle que estava desenvolupant una discreta, per bé que efectiva, campanya de promoció cultural i esportiva però que aleshores inaugurava la renovada escultura de sant Joan Bta. de la Salle al jardí del Col·legi, en acte presidit pel bisbe Manuel Moll i per l'alcalde.

En aquell 1944 en el qual esdevingué la invasió temporal de la Val d'Aran per forces guerrilleres vinculades a les *Juntas de Unión Nacional* i en el qual a Tortosa nasqué el Foment de la Sardana, el Fèmina, en el seu primer aniversari, el 22 de desembre estrenava "*Enviado especial*" i el 23 projectava un film inoblidable, "*Qué verde era mi valle*". Quan l'any s'exhauria es procedia a les expropiacions de solars a l'arrasat barri dels Pescadors, per tal de fer la nova urbanització.

El deler restaurador i constructor que mostrarà el bisbe Moll derivava directament de l'escriudora destrucció efectuada durant la revolució i la guerra civil, essent resposta a una amoïnadora necessitat que unificava en una acció popular o empresa comuna que permetia la represa social i espiritual dins aquella línia política espanyola del *nacional-catolicismo* franquista. Mentrestant es retiraran les runes de les cases de la ciutat perquè els efectes dels bombardeigs eren impressionants i la gent es movia entre les parets vacil·lants i les cases ensorrades, entre la misèria col·lectiva mentre que els infants tenien per joguines les bombes i el material de guerra que causava més ferits dels que hi hagueren durant el passat conflicte, i l'esforç titànic dels tortosins s'abocava a la restauració dels habitatges i a crear riquesa i llocs de treball. Moll tingué la sort de conservar sacerdots fidels i una cort episcopal nombrosa i compacta per raó del fort autoritarisme jeràrquic que implantava i es pogué permetre d'ésser valorat pel seu amor a l'Església, al clergat i a la diòcesi i potser que, a la seva manera, ésser qualificat segons el seu lema episcopal: "*Sectare iustitiam et caritatem*". Probablement fou un dels bisbes més significatius del moment polític però la seva actitud el situà en els estrats polítics espanyols, imperialistes i feixistes que li foren un contrapès davant l'esforç immens de reconstrucció física i espiritual que hagué de realitzar i que assolí amb un evident èxit, de tal manera que confraternitzà amb els òrgans del poder ultradretà i militar però fou menystingut per

una societat que reeixia entre les runes deixades pels bombardeigs escruixidors del responsable d'una guerra que s'havia acarnissat amb Tortosa, com sempre havia passat quan es volia escarmentar tot Catalunya, un responsable que aleshores es promocionava com a salvador i model se creient. A l'entorn del bisbe Moll es formava un veritable exèrcit de sacerdots que semblava immens amb les fileres inacabables de seminaristes, i donà a l'Església tortosina un cos del qual emanava la força i el poder, la influència sobre la societat, l'enfortiment de la imatge jeràrquica, de l'actitud autoritària i del sentiment d'inferioritat d'un poble derrotat i submís en la major impotència que incrementava el règim del terror enquistat que semblava fer-se etern.

El 1945 fou un any de grans esdeveniments universals mentre que la gent tortosina iniciava un ferm temps de represa en una mena de cicle de "*la pertinaz sequía*". Començava amb la Conferència de Yalta, del 4 al 12 de gener, encara que la gent tortosina estava amoïnada amb el fred, intens en aquells dies, i era tan fort i feia tant vent que els Reis d'Orient hagueren de venir amb taxi i la gent només trobà caliu als cinemes, veient "Pinotxo" (*Pinocchio*) al Fèmina o "*El secreto del candelabro*" al Colisseum. A França, mentrestant, el dia 6 es constituïa Solidaritat Catalana, encapçalada per Josep Tarradellas, amb ERC, Acció Catalana, Front de la Llibertat i persones a títol individual. Res, però, no donava escalfor i el 12 seguia fent molt fred i acabà per nevar en una ciutat deixada tot el dia sense llum elèctrica, en un dia que els russos iniciaren la invasió de l'Alemanya oriental. L'endemà, 13 de gener, la celebració del *VI Aniversario de la Liberación de Tortosa* es congelà per causa del fred i de les dificultats en transitar pels carrers. Mentrestant passaven coses, sense que ningú no se n'assabentés, com el naixement a França del Moviment Socialista de Catalunya, el dia 14, o la constitució de les agrupacions guerrilleres encara que, potser que com a contrapartida, es ressuscitava el Sometent.

El 22 de gener Tortosa celebrà el II Centenari del beat Francesc Gil de Federich i el 26 es posava en escena aquella obra teatral de Tomàs Bellpuig que s'hi referia, "*Sang tortosina*". La projecció de "*El milagro de Fátima*", el 2 de febrer al Fèmina, potser que completava aquells dies de foment del fervor.

L'esport tortosí feia el seu camí, per aquells dies, i el 4 de febrer el Club Esportiu Tortosa jugava l'eliminàtoria d'ascens a la Segona Divisió i la il·lusió permetia viatjar amb "*Marco Polo*" el dia 10, sense moure's de la butaca del Fèmina. La notícia que féu vibrar esdevenia el 19, quan els nord-americans efectuaren el primer desembarcament a terra japonesa, a Iwojima. Llavors es va saber, el 22, que la clínica Gil-Abades se fusionava amb la Monegal, de davant l'Estació, que s'inaugurava uns dies després per accedir l'11 de març¹⁰⁷² a un ple funcionament.

L'art, tanmateix, anava deixant lleus petjades per l'estretor del camí de la postguerra i el 17 de març el jove i novell pintor Josep Benet Espuny inaugurava una mostra a la sala de la Biblioteca Popular, al carrer Montcada, mentre que Ferran Arasa guanyava la medalla Tapiró, al segon saló de Tarragona, amb la pintura "Crist del Palau". Diumenge de Rams, el 25 de març, a les manifestes artístiques s'unia la inauguració i desfilada a la processó del nou "misteri" o pas de "*La flagel·lació*", de Claudi Rius. Entre les converses i comentaris, a més a més, s'afegia en xiuxiueig que el passat dia 19 de març, festa de sant Josep, s'havia devingut el Manifest de Lausanne, de Juan de Borbón.

La inauguració de la clínica *L'Aliança*, al cantó de la Llotja, el matí de diumenge 8 d'abril, havia estat una grata notícia, entre moltes raons perquè a Tortosa s'oferia sanitàriament una amplitud assistencial que resolvia les necessitats arreu de la regió. De l'escissió de la CNT entre polítics i apolítiques ben poca gent se n'assabentaria, potser que tan sols els que a primeres hores de la nit sintonitzaven les emissores de ràdio estrangeres, però bé que les espanyoles es van fer ressò de la mort sobtada a Warm Spring, Georgia, del president nord-americà Theodor Roosevelt, el dia 13. Als tortosins els animà la festa de Mitjan-camí el 15 i la del Llibre el 23, però l'endemà 24 ben bé s'estremia tothom amb l'entrada a Berlín dels russos,

¹⁰⁷² Altres informacions ens situen la inauguració al 10 de juny, amb convit posterior a l'Hotel Victòria.

amb enfrontaments i matances escruixidores, tot fent trontollar la quasi mítica imatge del *führer* Adolf Hitler, aleshores assetjat a Berlín per les tropes russes.

L'Església diocesana estava llavors capficada en un altre esdeveniment al que subscriu tot el poble: el 29 d'abril hi hagué una gran festa per la celebració de les noces d'argent en el sacerdoti del bisbe Manuel Moll, i en tal dia es posava la primera pedra del gran Seminari Diocesà que anava a aixecar el bisbe, "*un pequeño Escorial*", i aviat començarien aquestes obres, segons el projecte de l'arquitecte castellanenc Vicent Traver Tomàs. La realitat dels greus moments que vivia la humanitat s'imposava de seguida, amb la major crueta: el 30 d'abril, a Itàlia, s'afusellava el *duce* Benito Mussolini, i en el primer dia de maig, al seu búnquer de Berlín, Adolf Hitler es casava amb Eva Braun i designava l'almirall Dönitz com a successor... i tot seguit el *führer* se suïcidava. Berlín just capitulava l'endemà, el 2 de maig, i en els dies 7 i 8 capitulava el *III Reich*: l'exèrcit alemany signava una capitulació incondicional davant els americans i els britànics el 7 de maig, i davant els russos el dia 8. El 9 onejaven les hipòcrites banderes franquistes pels edificis oficials de la ciutat, en celebració de l'acabament de la guerra mundial, i en els dies següents se solien dir misses en acció de gràcies, entre les que destacava l'oficial de diumenge 13, a la seu.

El maig fou un mes satisfactori per a les institucions religioses perquè s'arribava a l'esperat moment d'enllestir les obres de restauració a la catedral, iniciades el 1942, aquells dolorosos damnatges interiors per columnes i voltes. La restauració s'havia fet sota la direcció dels arquitectes Eduardo Torallas i César Jalón, amb una despesa de 42.128 i 186.959 pessetes. Diumenge 13 de maig també se celebrà la festa de sant Joan Bta. de la Salle, amb fort ressò a la premsa, i es completava el 15. Després, el 31, fou la festa i processó de *Corpus Christi*.

En el mes de maig es parlava de la pel·lícula "*Eugenia de Montijo*", vista pel dia 10 al Colisseum, i de les festes majors de Roquetes, del 25 de maig a l'1 de juny, i potser que el divertiment culminava un altre cop a aquell cinema amb la projecció de "*Los hermanos Marx en el oeste*", també el dia 10. La tensió arribava per la via política perquè el president Roosevelt havia estat advers al govern del dictador Franco, constituït des de les potències de l'Eix Roma-Berlín, i li barrà el pas a les Nacions Unides i aleshores es feia un tema d'actualitat i talment es manifestarà a la Conferència de San Francisco, i amb el triomf dels laboristes, a Anglaterra, en el mateix mes, se segueix la mateixa línia.

En aquell mes de juny de 1945, a Tortosa, a l'ermita de l'Aldea s'inaugurava una imatge de sant Isidre el dia 20, obsequi que havia estat de la Federació Sindical d'Agricultors Arrossers, i el 23 es visqueren alegrement les fogueres i revetlles de sant Joan, i grups juvenils pujaren a Mitancamí per celebrar la Festa de les Espigues. A la Ràpita, tanmateix, el 25 es consagrava la nova església, on s'havia posat la primera pedra el 25 de juliol de 1941 i del 28 abril 1942 el culte se celebrava en una capella: la inaugurà el vicari general Joaquim Blanch i l'homilia va estar a càrrec del jesuïta rapitenc Antoni Castro Calpe. El 28, encara, a la ciutat va haver una gran revetlla a la Pista de Patins, a la carretera de Barcelona i amb un bon retard la celebraren el 9 de juliol els xofers al mateix carrer Cervantes.

Els seguidors del ciclisme visqueren intensament aquella final del Campionat d'Espanya que es realitzà el dia 1 al Velòdrom, i per molts dies es comentà la victòria de Plans sobre Fontbellida, però els mitjans de comunicació, d'ençà del 13, se centraren en la sessió plenària de les Corts Espanyoles pel fet d'haver aprovat el *Fuero de los Españoles*, el qual establia en 36 articles els deures i els drets de tothom, el seu exercici i les garanties. Llavors, Franco nomenava un nou govern sense ministre del *Movimiento* i incorporava Martín Artajo a Afers Exteriors. Uns dies després, el mític 18 de juliol en el qual se celebrava la *Fiesta del Trabajo*, el dictador anunciava *sine die* la futura restauració de la monarquia.

En la declaració de la Conferència de Postdam del 2 d'agost, els vencedors de la guerra proclamaven que no donarien mai suport a la candidatura del govern espanyol a les Nacions Unides, per l'esmentada raó d'haver estat establert amb l'ajut de l'Eix i per haver estat estretament unit als països agressors i per no tenir les qualificacions necessàries per formar part de l'ONU. Talment es decidirà, en ressò dels acords de San Francisco i de Postdam, en l'assemblea de l'ONU de 9 de febrer de 1946, afirmant que el govern de Franco no

representava el poble espanyol, per bé que l'exclusió obtindrà la màxima aplicació jurídica el 12 de desembre de 1946, quan l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovarà per unanimitat la resolució per la qual recomana els membres a retirar els ambaixadors i els ministres plenipotenciaris acreditats a Madrid, i a excloure el govern de Franco dels organismes establerts per l'ONU i altres d'annexats. La reiteració de les conclusions, doncs, representava un cop a la dictadura i preocupava de valent el règim que veia com s'obstruïen totes les sortides possibles.

Les novelles arribaven per via dels programes en espanyol de les emissores de ràdio estrangeres, especialment de la BBC de Londres, encara que eren seguides per una minoria social i la majoria, per aquells dies, potser estava impressionada encara per la projecció del 5 d'agost al cinema Colisseum de "*Tarzán y su hijo*" encara que tallà qualsevol encís la notícia del dia 6: els nord-americans havien deixat caure una bomba atòmica a la ciutat japonesa de a Hiroshima, sobre la població civil, en un crim horripilant i de conseqüències imprevisibles... i el dia 9 en tiraven una altra a Nagashaki, amb els mateixos efectes magnicides. El Japó, aclaparat, es rendia el 15 d'agost i capitulava el 19, i així s'acabava la II Guerra Mundial perquè el 2 de setembre el govern del Japó signava la capitulació davant els Estats Units d'Amèrica.

En aquell mes d'agost de 1945 es constituïa a Mèxic un govern de la República Espanyola a l'exili que passava a presidir Giral, amb socialistes, republicans i nacionalistes bascs i catalans, als quals s'afegiran més tard la CNT i els comunistes. A França es constituïa, altrament, un govern de la Generalitat de Catalunya a l'exili que passava a presidir Josep Irla, recolzat per Esquerra Republicana, Acció Catalana i PSUC.

Les festes de la Cinta, de dissabte 1 fins a dilluns 10 de setembre, marcaven una fita anual i el 1945 portà una desfilada de models, en vestits llargs, el dia 3 al Club de Tennis, però també hi havia una novetat que fou molt celebrada: el Club Esportiu Tortosa ascendia a la Segona Divisió de la Lliga de *foot-ball*. Altres parlaven de qualitats artístiques d'ençà de la mostra que es féu de les obres presentades a concurs de cartells per a la Setmana Santa, organitzat per la Junta Local de Turisme, amb seu al carrer Cervantes. En el caire polític sobtava, l'11 de setembre, el fet que el govern franquista renunciés al gest obligatori de la salutació feixista i nazi, tot i que es continuaria fent a nivell de partit i dins l'organització juvenil. En aquell mes de setembre també començà l'obra del tercer bloc de Cases Barates, amb 34 habitatges que s'enllestiran a febrer de 1947.

L'octubre deixava una falsa imatge amb l'entreteniment habitual del cinema (Gary Cooper, el dia 3 al Fèmina, amb "*Policia Montada del Canadà*", i el 14 amb "*Una tarde en el circo*" dels germans Marx) i "*El collar de estrellas*" i "*Nieve en mayo*", per la companyia teatral de Mari Carrillo i Asquerino, al Goya el 16 i 17, però tot plegat potser que distreïa quant a la promulgació de la Llei del Referèndum Nacional el dia 22.

L'Església féu un espectacular desplegament propagandístic i de col·laboració popular el dia 24, en la "*Colecta pro Seminario*", i el 28 esdevenia la festa de Crist Rei en la qual, a les solemnitats de la diada, se sumava l'execució de la gran capta per a l'obra del nou Seminari. La Casa de la Ciutat presentava la *I Feria de Ganado* en el primer dia de novembre i el 10 es feia realitat la segregació de la partida del Codonyol, al terme del Canar, que passava a pertànyer al de la Ràpita. La qüestió estava, tanmateix, en què al Codonyol està situada la denominada Església Nova o edifici començat però inacabat en el regnat de Carlos III d'Espanya. Els mollons de separació de termes, però, no es posaran fins al 19 de setembre de 1946. Al novembre començaren les obres de construcció de les Escoles de Ferreries, les quals no es conclourien fins al 1947, i de temps es procedia a la demolició, neteja i anivellament del barri dels Pescadors que havia estat arrasat per les bombes incendiàries, regides per un nou urbanisme i amb la renovació del clavegueram. El 20, *Día del Dolor*, es commemorava oficialment la mort de José Antonio Primo de Rivera, amb missa a la seu a les set del matí i festa als centres docents. Mentrestant, a l'entorn del famós metge Josep Franquet, giraven les activitats clandestines d'Esquerra Republicana¹⁰⁷³.

¹⁰⁷³ SUBIRATS, 1989, pàg. 130.

El jovent i la població més activa solia parlar de cinema, cada cop més popular i amb molts locals que s'omplien tots els caps de setmana, i comentava sobrer films i artistes i quant als programes setmanals que presentaven les empreses: “*Edison, el hombre*” l’11 de novembre al Colisseum, amb un inoblidable Spencer Tracy, i al Fèmina es veia “*Unión Pacífico*” el 21, i al desembre “*Siguiendo mi camino*” el dia 2 i “*Guadalcanal*” el 5. La festa de la Puríssima Concepció, el 8, esdevenia d’inacabable participació a les misses majors i era la data òptima per vestir-se d’hivern i, aquell qui podia, fer les estrenes de roba. Temps de castanyes i de prunyons a les mans i als peus, a efectes de l’escalfor dels brasers, mentre l’espatlla estava com un gel i es tremolava de fred, el 1945 hi hagué un fet afegit: el 24, a la Missa del Gall, la forta ventada que feia causà una apagada de llum que deixà tothom a les fosques. A les catacumbes polítiques es constituïa llavors a Barcelona el Consell Nacional de la Democràcia Catalana, presidit per Pous i Pagès, amb republicans, socialistes, nacionalistes i democratacristians. Temps fou, tanmateix, de l’accés a la presidència de la Generalitat de Josep Tarradellas, a la remota París.

L’any 1946 portava la infausta notícia de l’esclat d’una guerra civil a Grècia. El fred es feia sentir, amb duresa, i després que se celebrés l’aniversari de l’ocupació militar franquista amb un concert de la Banda Municipal de Música al carrer Cervantes, el que centra l’antic Sant Joan del Camp, el dia 16 es presentava amb un cel ben rúfol i acabava per caure una nevada que incomunicava les comarques de l’interior i que acabà per manifestar-se intens ament a la ciutat. El dia de sant Antoni, el 17 de gener, queia una forta nevada per la ciutat i pels camps, amb prou gruix com perquè la neu es mantingués al llarg de dos dies. Poca cosa podia fer el comerç i, per si alguna gràcia els arribava, els comerciants tancaven el 22 per ésser la festa del seu patró Francesc Gil de Federich, un admirat però estacionat beat que no semblava tenir valedors a Roma. La imatge de la dictadura no podia ésser pitjor arreu del món i el poble era el gran perjudicat, com sempre passa, i el mundialment condemnat règim polític del general Franco incorporava el determini de l’ONU del primer dia de febrer, en ressò dels acords de San Francisco i de Postdam, perquè en l’assemblea celebrada afirmava que el govern de Franco no representa de cap manera el poble espanyol. L’exclusió acordada comportarà la màxima aplicació jurídica el 12 de desembre de 1946, quan l’Assemblea General de les Nacions Unides aprovarà per unanimitat la resolució per la qual recomana els membres a retirar els ambaixadors i els ministres plenipotenciariis acreditats a Madrid, i a excloure el govern de Franco dels organismes establerts per l’ONU i altres d’annexats. Tothom pensava que la dictadura arribava a la fi, que el malson estava a punt de concloure i que l’endemà tothom es despertaria en la democràcia puix que l’isolament mundial de la dictadura que no passava d’ésser una matussera paròdia del feixisme no podia menar a altre lloc.

Així eren els fets i ningú en sabia gran cosa mentre que es convenia tothom que, tot plegat, no era altra cosa que la pressió titànica del “*contubernio judeo-marxista*”, per bé que el *caudillo*, el “*centinela de Occidente*” entre moltes altres coses que eren dignes d’esment, era providencial i “*en sus manos nuestra Pàtria a buen puerto arribará*”. El poble només tenia una resposta possible, el sí, i va celebrar de fort la festa de la Candelera el dia 2, talment com estava manat, i el 17 portava els xiquets a les moltes atraccions infantils que s’havien obert al Parc i a veure la plantada del Circ Cortès. Llavors, l’1 de març, sobtava l’esperat tancament de frontera amb Espanya que resolgué l’estat francès i més enllà, el dia 4, el discurs de Winston Churchill marcava l’inici de la guerra freda. Els tortosins se n’anaren al Colisseum a veure “*El fantasma de la ópera*” i a final de mes al Fèmina per distreure’s en la selva de “*Tarzán el intrépido*”

L’absentisme no era factible, però, i el primer dia d’abril caigué el pes feixuc del setè aniversari del *Día de la Victoria*, al qual seguiren els exercicis espirituals que tots els anys es feien per Quaresma i, potser que per fer més negres les tenebres es mantingueren periòdiques les restriccions elèctriques. Els vents de la primavera portaven alhora les veus que informaven quant a les vagues obreres a Barcelona, Manresa i Sabadell, i es deia de les accions guerrilleres, les penjades de senyeres i de banderes republicanes als llocs més inesperats, i es parlava de l’agitació estudiantil... i a Tortosa restava tothom bocabadat el 10 d’abril quan, sense que toqués, va haver llum durant tot el dia. Els més optimistes no es podien estar de recordar la

Gene Tierney a la pel·lícula “*Laura*” que el dia 7 havien vist al Colisseum, amb Dana Andrews que era un policia ben diferent dels que controlaven la ciutat.

El cas fou l'escalada feta per l'organització de la Setmana Santa, imatge clara del potencial frenat dels ciutadans que feia palesa la supervivència de molts humils agitadors culturals. Potser que la renovació feta a l'Ajuntament justificqués relativament el creixent dinamisme que si bé no s'aparellava amb una pèrdua de la por sí que podia significar que calia exposar i que, per dissort, la gent s'havia avesat a aquella depriment situació social, política i econòmica, per esmentar les més visibles. La renovació municipal havia situat de tinents d'alcalde Josep Ventura Calatayud, Vicent Beguer Pinyol, Josep Anguera Navarro, Jesús Cid Bonfill, Pere Peri Vinaixa, David Domènech Roig, Manuel Brull Martines, Ramon Mola Martí, Manuel Camós Borràs i Joan O'Callaghan Martínez¹⁰⁷⁴.

Diumenge de Rams, el que el 1946 queia en 14 d'abril i tot el seu regust polític, començava amb la missa pontifical de les 10 del matí però la inseguretat del temps obligà a traslladar la processó a Divendres Sant. Hagués hagut de sortir a les 9 del vespre, organitzada per la Venerable Congregació dels Dolors. Llavors les agrupacions eren el Gremi de Pagesos (sant Antoni), la Congregació Mariana, Funcionaris Municipals, Confraria de Natzarens del Roser, Germandat de les Cinc Nafres, Germandat de la Puríssima Sang, Confraria del sant Crist de la Puríssima, Germandat de Maria Immaculada, Germandat de Natzarens de la Passió, i Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors. Dimecres 17 se celebrava l'ofici en tenebres a les 5 de la tarda i a les 8 el *Via Crucis* recorria els carrer. El dia 18, Dijous Sant, a les 9 hi havia la missa pontifical, la consagració dels Sants Olis, la processó al Monument i Lavatori. Després la visita als monuments que sabotjava una pluja insistent i a les 17 l'ofici de Tenebres i Sermó del Manament per acabar amb l'Hora Santa a les 10 de la nit. S'anava a visitar a les esglésies de Jesús, Roquetes, Mare de Déu de la Llet (dels Àngels), convent de les Oblates del Santíssim Redemptor, Hospital de la Santa Creu, Convent de les Carmelitanes Descalces (Jesús), Noviciats de la Companyia de Santa Teresa de Jesús i de les Germanes de Ntra. Sra. de la Consolació (Jesús); Reial Convent de la Puríssima Concepció Victòria, Germanetes dels Pobres, Col·legi Teresià i església del Roser.

Divendres Sant, el 19, s'assistia al *Via Crucis* de la seu i al Sermó de la Passió, a les 6 del matí; a les 10 es deia la missa de Presantificats i seguia l'adoració del *Lignum Crucis*. A les 16 es podia participar en el *Via Crucis*, al Calvari que estava obert tot el dia, i a les 17 a l'ofici de Tenebres i a les 20 la processó del Sant Enterrament.

Dissabte Sant, el dia 20, iniciava els actes a les 8,30 amb la benedicció del foc, el ciri pasqual i font baptismal, seguit de la missa de glòria i el combregar. El 21 d'abril, Diumenge de Pasqua, a les 10 se celebrava la missa pontifical, oficiada pel bisbe Moll que, a la fi, impartia la benedicció papal.

L'activitat cultural s'anava incrementant a la vegada que recuperava activitats i continguts socials, tot fet amb la major discreció o prudència, segons els casos, i el 28 d'abril es posava de relleu el qui potser era el major dels activistes, Manuel Beguer Pinyol que rebia a l col·legi de la Salle un veritable homenatge tot aprofitant el fet d'haver estat nomenat acadèmic corresponent de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Al maig, quan es comentava de com els comunistes francesos i italians havien estat exclosos dels governs de llurs països, el doctor Joan Bta. Manyà editava un volum dels seus “*Theologumena*” i Josep Ma. Vergés Vericat “*Así te quiero... Poemas íntimos y otros poemas*”. Foren dies, però, en els quals tot ho trasbalsà l'arribada de la “*Vuelta Ciclista a Espanya*” el dia 7 i amb el fort ressò, també, de les accions dels Germans de les Escoles Cristianes que just el dia 15 celebraren la festa de sant Joan Bta. de la Salle. Aquell mes també hi hagué espai per a la música perquè diumenge 26 de maig es podia assistir al concert de la Banda Municipal, dirigida per Joan Montclús, al Parc, a les 12,30 que tothom i especialment la gent jove hi anava a passejar, amb composicions de Teixidor, Luna, La porta, Serrano i les sardanes “*Girona aimada*” i “*Llevantina*”.

Les Serves de Jesús de la Caritat celebraren el cinquantè aniversari de la seva instal·lació a la ciutat el 6 de juny però foren les festes de l'Aldea les que centraren la major

¹⁰⁷⁴ BAU (F) a o. c., pàgs. 50-51

atenció perquè divendres 7, a la seu, es deia una missa amb assistència dels dignataris de la Reial Confraria de la mare de Déu de l'Aldea; i diumenge 9 la cercavila per l'entorn de l'ermita a les 7, amb benedicció de la nova imatge de sant Antoni abat, concurs de paelles, concert de rondalla a l'estil del país, bous i revetlla; i dilluns 10 just era el dia de la festa i es feia la cercavila a les 7, missa de combregar a les 9 i la solemne a les 11, oficiada pel prior de la Confraria Claudio Pérez de Heredia y Motilola, amb oració a càrrec del rector Josep Valls Bertomeu, capellà de la Confraria i professor del Seminari Conciliar, després es cantaren els goigs, hi hagué processó i traca a les 12.30, el res del rosari a les 16 amb cant de l'himne, corres amb bous del ramader Margalef a les 16.30 i càntic de la salve a les 19.30; dimecres 12 s'oïa la missa pels confreres difunts a la Seu, a les 20,15. El temps els acompanyà però el dia 20 va estar a punt de no sortir la processó de Corpus per causa de l'amenaça de pluja. El cas era que aquestes havien estat molt abundants en el curs del darrer any.

S'accedia a un estiu que portava dos fets que obrien l'expectació: el 5 de juliol per l'espectacular incendi de la botiga i faedor de coets veïna a Viladrich, sobre el Vall, i el dia 9 perquè la Sagrada Congregació de Rituals acceptava la Causa de Beatificació i Canonització de Manuel Domingo i Sol, tot un esdeveniment que omplia de satisfacció els tortosins i sobre tot els que havien tingut el goig de conèixer-lo i de rebre el seu permanent exemple de ciutadania. Després regnà la relativa tranquil·litat i quan la calor encara no havia minvat, dissabte 31 d'agost la Banda de Música d'Alboraia anunciava el començament de les festes de la Cinta que durarien fins al dia 9 de setembre. Sembla ésser que aquella nit la gent es gità molt tard perquè es comentava que a les 5 de la matinada els jovenots encara anaven a la dula pels carrers, talment com la rondalla de Perot. El cas, però, era que a les 6 del matí d'aquell diumenge dia 1 de setembre es despertava tothom amb l'esclat dels coets i amb els timbalers i dolçainers, i que a les 8 desfilava la Banda d'Alboraia i després seguia el reguerall de la cercavila. La tarda es dedicà a la processó de la Mare de Déu de la Cinta i a la nit, al Goya, la gent gran anava a veure la sarsuela "*Doña Francisquita*", i el dia 2, a dos quarts de set de la tarda però al mateix local, eren "*Los Gavilanes*", i a les 11 de la nit "*La canción del olvido*" i "*Bohemios*", i a l'endemà dimarts era "*La Traviata*", i dimecres "*Madame Butterfly*". Bé que acabaren una mica deprimits aquella mateixa nit els que anaren al cinema a veure la desfeta de "*Los últimos de Filipinas*" per bé que en els dos dies següents tingueren ocasions de refer-se'n d'assistir a les sessions teatrals de la companyia de comèdies del primer actor Paco Melgares i, per si tot plegat era poc, es mogueren masses de gent el dia 13 amb l'arribada a Tortosa de la Volta Ciclista a Catalunya.

La segona quinzena d'aquell setembre de 1946 destacava el dia 16 pel fet que dinou ciutadans fundaven el Club de Rem Tortosa mentre que convocaven una primera assemblea general per al 27 d'abril del 1947, encara que nomenant l'enginyer Julià Mangrané Ejerique com a primer president de la nova associació. Llavors seguia el començament del curs escolar, el 17, i el 27, normalitzada la vida ciutadana en l'enllestiment de l'estiu, arribava la solemne celebració de Crist Rei que es complementava amb la *Gran Colecta* del Seminari. Dos dies després, tanmateix, començava la temporada esportiva escolar i el primer dia d'octubre restava glaçada molta gent en conèixer el veredicte al judici que els aliats havien obert a Nüremberg. El mes portava la "*Fiesta de la Raza*", el 12, la del Domund el dia 20, i la dels "*Caídos por Dios y por España*" el 29 que també es recordava la fundació de "*Falange Española*", raons majors per fer festa als col·legis. El 3 de novembre el Colisseum estrenava el film "*Un ladrón de guante blanco*" que suscità còmiques comparances polítiques i fou frase o dita popularment adoptada. Després del dia 20, el *Día del Dolor*, el 21 de novembre la Banda Municipal commemorava la patrona santa Cecília amb concert de les 19 h. del dia 21 al Teatre Goya en el qual també s'atorgaren els premis al concurs literari organitzat a les Festes de la Cinta, i sortia una cercavila a les 9 del dia 22, amb assistència a una missa, inauguració de la nova Escola Municipal de Música i dinar de germanor a les 14 h., a l'Hotel Siboni, un programa que s'editava amb acompanyament d'articles periodístics.

Aquell novembre de 1946 portava fets, però, que angoixaren més aquella desencisada societat: l'ONU recomanava la retirada d'ambaixadors a Madrid i la dictadura orquestrà multitudinàries manifestacions d'adhesió a Franco, com la del 9 de desembre a la *Plaza de*

Oriente de Madrid, per condemnar aquella ingerència i l'absoluta manca de criteri que es tenia fora de l'Espanya de Franco, i fou més minsa la manifestació feta a la Rambla de Barcelona: just era el ressò d'aquells acords internacionals de San Francisco i de Postdam, en l'assemblea de l'ONU de 9 de febrer d'aquell mateix any, quan es determinava el govern de Franco no representava el poble espanyol, i l'exclusió obtenia la màxima aplicació jurídica el 12 de desembre de 1946, quan l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovava per unanimitat la resolució per la qual recomanava els membres a retirar els ambaixadors i els ministres plenipotenciaris acreditats a Madrid, i a excloure el govern de Franco dels organismes establerts per l'ONU i altres d'annexats. El poble era mogut a protestar i potser que a Tortosa anà prou bé que al Colisseum s'estrenés el dia 15 la pel·lícula "*Todos a una*".

Les emissores europees que transmetien programes en espanyol deixaren glaçat tothom amb la realització del bloqueig o embargament, potser que ajudats per l'ambient atmosfèric, quan el 17 de desembre els termòmetres se situaven entre els 0 i els 2º, en aquell 1946 que s'acostava al final quan encara restaven a Espanya uns deu mil presos polítics i quan encara s'estava aplicant la pena màxima.

El 1946 havia estat el del començament del *Pla Marshall*, i també el de les proves nuclears a l'atoló de Bikini, el qual marcarà una fita amb l'aparició de la revista catalana "*Ariel*" i amb les primeres representacions teatrals en català o amb el primer concert públic de l'Orfeó Català, i també restaria com el de l'adjudicació de l'obra del mur del riu, de Santa Anna a Paiol, a José Herrera Vega, exaparellador municipal (1939-1942) per més que es rescindirà el contracte per causa de la lentitud de l'obra i perquè la pedra emprada no complirà les prescripcions establertes i ho haurà de realitzar un altre contractista el 1948; també serà el que el monàrquic Joaquim Bau Nolla, utilitzat i rebutjat pel dictador per bé que recentment honorat amb la *Gran Creu de l'Inclit Orde del Sant Sepulcre*, pel desembre ha rebut del Govern espanyol la Gran Creu de l'Orde d'*Isabel la Catòlica*. En altres aspectes, es recordarà perquè Antoni Sàlvia Giménez havia estat nomenat president de la Cambra de la Propietat Urbana, i perquè l'artista Cinta Solanes Pinyol exposava la seva obra a Bilbao i perquè s'aixecava un altar de la Cinta a l'església dels carmelitans descalços de Tarragona, amb una imatge de l'escultor Claudi Rius. Mentrestant però, a l'entorn d'aquell Cap d'Any, per la ciutat i les comarques es distribuïren uns 300 exemplars de les edicions de "*La Humanitat*", d'Esquerra Republicana de Catalunya.

L'any 1947, quan tantes coses ben greus passaven a Europa, els tortosins vivien tranquils en el seu crònic ofec social i econòmic. En els primers dies podien anar al Colisseum a veure "*El tesoro de Tarzán*" per aquells Johnny Weissmuller i Maureen O'Sullivan que ja eren com si fossin de la família, o al Fèmina a veure les elefantines gràcies de "*Dumbo*", i el 13 "celebraven" l'entrada i ocupació militar dels nacionals a Tortosa i després la del beat i acadèmic tortosí Francesc Gil de Federich que acaparava el dia 22 el Gremi del Comerç Mixt amb una missa a les 10, a la seu, ball *vermouth* al Cafè *Fronton*, dinar extraordinari per als asilats a les Germanetes dels Pobres a les 13.30, dinar de germanor d'amos i dependents a les 14,30, *match* de *foot-ball* a les 16 entre equips de la dependència mercantil i a la nit, a les 22.30, ball a la pista del *Fronton*, tot anunciat en un programa editat per Impremta Perí i mentre que es comentava quant al persistència de les restriccions d'energia elèctrica i que ara, en lloc de dos dies cada setmana, en són tres. Potser que la sort estava que la calefacció no passava dels brasers, els que seguien escalfant els peus mentre el fred s'imposava a l'esquena, i es féu més viu el 24 de gener, quan tornà la mal entesa alegria de la nevada, amb volves que no quallaren durant el dia però que seguien caient al llarg de la nit i, de matinada, es podia veure la ciutat coberta per un bon gruix de neu, un paisatge canviat, tapades les misèries i cobertes les runes, amb els xiquets que no tenien fred i jugaven pels carrers a cops de pilota, contents de la tancada dels col·legis en aquells dos dies de dificultats en els transports i en els desplaçaments.

Aquells dies diferents, per si això era poc, culminaven el cap de setmana amb l'estrena d'una pel·lícula transcendental, memorable: el dia 26 s'estrenava "*Casablanca*", amb Humphrey Bogart i Ingrid Bergman i Paul Henreid i Claude Rains, talment com el 23 de febrer apareixia a la cartellera un altre film igualment inoblidable que protagonitzaven Greer Garson i

Walter Pidgeon, "*La señora Miniver*" (*Mistress Miniver*), seguida d'una inesperada sorpresa: es va estar tres dies seguits amb llum elèctrica, sense restriccions.

Els pagesos i propietaris rurals estaven contents, en aquell mes de març, perquè es tingué una bona collita d'olives, encara que el litre d'oli es pagà a 14,60 pessetes o 47 duros, no cal dir que d'estraperlo. No tot era calma, però, i els ensurts podien sorgir, sempre inesperats, com en fou el riu que el 6 de març estava "si surto o no surto" i que, tossut, s'aguantava amenaçador fins al punt que el dia 8 es feia un ban per tal que es prenguessin mesures de protecció... o com el 15, quan els "maquis" deturaven cotxes i camions i corria la veu quant als vehicles cremats a la costa de Sant Onofre, on la carretera a l'Aldea estava tallada... i el 26, a la Sénia, assaltaven les sucursals dels bancs de Tortosa i d'Aragó i s'emportaven 17.000 pessetes. Les malifetes dels maquis portaven arrossegat un rastre de contalles i de mites, talment com de la Guàrdia Civil amb les seves operacions repressives i abusos practicats sobre la pobra gent del camp, ignorant dels fets i indefensa, fent per sobreviure en aquell caos de matussera organització.

La ràdio posava llavors de moda "*El cocherito, leré*" que potser rellevava "*Se va el caimán*" i "*Ay! Qué tío*" que la gent anava cantant sense entendre allò que deia, i a la festa de la "baixada de la Cinta" el Fèmina posava en cartellera "*Las llaves del reino*" i, potser que sense voler-ho completar, el dictador proclamava Espanya com a "*reino*", el dia 31, i anunciava solemniament la *Ley de Sucesión a la Jefatura del Estado*. Uns dies després, el 7 d'abril, des de Portugal el frustrat rei Juan de Borbón divulgava el manifest d'Estoril. En aquells dies el farmacèutic Josep Ma. Renau Martí editava, a les edicions de Laboratorio (Granada), l'estudi "*Análisis fotocolorimétricos*".

Seguien, aleshores, uns dies de fervor marià perquè el dia 9 s'estrenava a Tortosa "*La canción de Bernadette*", i el 20 la popular festa de Mitan-camí i el 27 esdevenia una veritable festa nacional: l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, al monestir, amb l'edició tortosina d'un llibret que esdevingué un joiell bibliogràfic i una fita. Just llavors es fundava el *Club de Rem Tortosa*, el 16 de setembre, i se celebrava la primera assemblea general, on s'elegia la primera junta directiva que passava a presidir l'enginyer Julià Magraner Ejerique.

El mes de maig havia estat estrenat per la vaga general a Biscaia, convocada pel Consell Basc de Resistència, però semblà com si res no hagués passat, i més quan Gary Cooper apareixia a les pantalles com "*El sargento York*", el 18 restà tot il·luminat pel jovent amb la celebració i festa de sant Joan Bta. de la Salle i l'estrena de "*Tarzán en Nueva York*", amb un Johnny Weissmuller que estripava les camises amb aquella gran esquena que no encabien i la Xita es mostrava tan femenina tot posant-se pólvores per la peluda cara.

Calendari en mà, el dia 8 se celebrava a Tortosa i a la diòcesi el "*Día del Prelado*" o "*Día del Perlado*", com deien els textos d'anys enrere, quan els escriptors encara no sabien prou castellà: foren dies de fort goig àulic que culminaven amb una vetllada al teatre Colisseum, tot en homenatge al bisbe Manuel Moll, sempre envoltat per la seva cort fidel.

El juny fou com un esclat de la política perquè la festa del mes, per pròxima, restà una mica eclipsada per aquell *glamour* que el 22 de juny acompanyava per Barcelona el pas d'Eva Duarte, l'esposa del president de la capital del Plata que tenia tothom captivat, i el dia 1 el dictador Franco i Eva Dujar-te de Perón visitaren Barcelona. Franco recorregué diverses poblacions catalanes i mentrestant Carmen Polo i sa filla Carmecita visitaven Tarragona, amb protocol similar al d'una reina. En acabat, anaren a Poblet per continuar llavors cap a Madrid... i Tortosa tot just dedicava un carrer a la República Argentina... Bon vent! El daltabaix i el desencantament el portava, però, l'aclaparadora publicitat feta per al 6 de juliol, quan s'obriren les relegades urnes per realitzar la gran comèdia del referèndum d'aprovació de la Llei de Successió del cap de l'Estat, la qual no enganyar ningú.

Potser que el país, avesat com estava a aquella pau de fossar abandonat, restà esgotat davant de tantes emocions perquè la calma envaïa el temps com a companya de la calor, i la festa nacional de la "*Fiesta del Trabajo*" passava desapercibuda perquè altra cosa no era sinó part de l'aparador del règim polític, per més que el 29 d'agost es despertà tothom, sacsejat per la suprema importància nacional de l'esdeveniment: a la plaça de toros de Linares, "*cuando más brillava el sol*", un toro empaitava el "*torero*" Manolete i, de fet, el matava allí mateix. El

mexicà Arruza, llavors, esdevenia l'estrella solitària de les "corridos de toros". Culturalment hi hagué una novetat en aquell 30 d'agost, perquè d'ençà que *Radio Nacional de España* començà a emetre dissabtes a la nit la *Fiesta en el Aire* que serà molt seguida pels oients.

El mes de setembre es posava de moda la cançó "Me he de comer de esa tuna", en la veu del mexicà Jorge Negrete, i els fumadors podien sortir de la "hebra fina" i de les "labores del país" en poder comprar "tabaco rubio" als estancs, els paquets de "Bubi", perquè altra cosa sempre era per via del contraban i cara. Tot plegat arribava davant les festes de la Cinta, perquè començaren el dissabte 6 i fins al dia 11, un temps en el qual s'inaugurà la nova urbanització de la Plaça d'Alfonso, i el dia 8 es procedia al lliurament de premis del *I Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle i que l'11 reunia una afició entusiasta en la vetllada de boxa i lluita greco-romana a l'Estadi. Mentrestant una bona part de la vida cultural i social estava marcada amb el segell dels Antics Alumnes de la Salle, menats per Manuel Beguer Pinyol, quan la comunitat religiosa estava integrada per set religiosos i quan, per raó de la resposta extraordinària que rebien i amb les aules plenes a vessar pels 300 alumnes matriculats, calgué contractar dos professors seglars per tal de cobrir els primers cursos puix que impartien els cinc graus del primer ensenyament i els cinc dels estudis de comerç. Després, quan la societat recuperava el ritme normal, el dia 22 la gent se sentí sobtada i angoixada per l'assalt dels maquis al mas d'en Rodà, al terme de la Sénia, d'on s'emportaren armes i diners. Llavors la Guàrdia Civil foragitava tots els masovers i els masos restaren abandonats, i després encerclen la regió que esdevingué en una mena d'estat de setge, i fan batudes amb un acarnissament creixent. Tothom sabia i es deia que els maquis preparaven una campanya d'acció.

Tortosa incorporava la il·luminació amb fluorescents el primer dia d'octubre i tres dies després es procedia a la inauguració de les campanes de l'església del Roser, on es creava la parròquia que fins llavors havia estat vinculada a la de Roquetes. L'octubre transcorria relativament tranquil, a final del mes causà satisfacció als fumadors l'oferta dels estancs de les marques de tabac ros "Abdulla" i "Craven A" mentre que a Roquetes es nomenava com a nou alcalde el metge Josep Ma. Alegret Bau, fins al 16 d'octubre de 1954... La Guàrdia Civil, però, havia augmentat el terror amb les continuades detencions de col·laboradors dels maquis, arreu dels pobles de la part valenciana de la regió, mentre que el camp i els conreus restaven abandonats. Llavors els maquis els feien com una befa en sabotejar la via del tren, a Santa Bàrbara, amb explosius, en una acció que interrompia el tràfec ferroviari. A Vinaròs, també, volaven posts d'electricitat i tallaven el subministrament de llum. Això esdevenia el 6 de novembre perquè el 7 posaven una càrrega explosiva a l'estació del tren del Canar, encara que alguna cosa van fer malament i la càrrega no esclatà. Llavors els distreien l'atenció per les parts de l'Aragó i el 13 volaven el pont del tren Fabara-Nonasp, amb destrucció d'un comboi i interrupció de la línia durant uns dies. L'estat de setge policial no semblava funcionar i la policia se sentia posada en el ridícul perquè, a més a més, es deia que en els capvespres sense llum, quan tot estava a les fosques, els maquis anaven tranquil·lament per la ciutat, i més per Roquetes i Jesús o els Reguers i Alfara, talment com els estraperlistes que podien fer millor la seva feina.

L'Església, el dia 14, procedia a una solemne inhumació dels sacerdots operaris assassinats quan la revolució de 1936, un esdeveniment que centrà molt breument l'atenció ciutadana perquè en el mateix dia la Guàrdia Civil actuava contra els maquis i assaltava el mas del Pilar, de Matet, on moriren cinc guerrillers, un dels quals era de Tortosa. Aquests responien, l'endemà mateix amb la voladura del pont de la línia de Val de Zafán, i deturaven així el tràfec de l'Aragó. Els maquis es deia que tenien un campament establert al Port, en el terme de la Sénia.

Els aficionats al cinema pogueren veure al Fèmina "Tierra generosa" una altra pel·lícula en color, el 15, per bé que cinc dies després l'atenció de totes les dones es posava sobre Londres, amb el casament de la princesa Elisabeth amb el duc d'Edimburg. El fred potser que minvà amb les nuvolades de final de mes, unes nuvolades que el dia 30 van deixar caure fortes pluges encara que els homes, cada cop més apassionats pel futbol, les deixaren caure i assistiren al *match* que per 1-0 donà la victòria al Tortosa sobre el Sants. L'atenció de tothom,

tot i els fets quotidians, es posà llavors en el dia primer de desembre perquè era un dia entre els de fets sobrenaturals anunciats a les Coves de Vinromà, on van anar més de 300.000 persones, moltes de la mateixa Tortosa, i es digué que havien hagut curacions miraculoses.

Aquella setmana s'acabà anant al Fèmina perquè el dia 3 estrenaven una pel·lícula d'èxit, "*Murieron con las botas puestas*" (*They Died With Their Boots On*), amb Errol Flynn i Olivia de Havilland, engrescadora també per als xiquets, encara que el cap de setmana següent, l'11, resultaren censurats tots els programes de cine. Llavors, quan tot portava a aquell Nadal familiar i tan íntim, el dia 23 els maquis tingueren un enfrontament amb sometents a la Torre del Comte, per sort sense conseqüències. Els problemes municipals s'agregaven en el darrer dia de l'any perquè, a resultes de l'acord municipal pres, les pedanies de La Cava, Jesús i Maria i l'Enveja temeren la segregació (9 febrer 1948), unes reclamacions que desestimà l'Audiència Provincial de Tarragona.

En aquell 1947 que acabava es començava a aplicar el Pla Marshall i a Brussel·les s'havia creat la unió duanera entre Bèlgica, Holanda i Luxemburg (Benelux), mentre que a Tortosa continuava l'obra dels murs del riu i s'havia iniciat la restauració de la part de llevant del claustre de la seu, amb descoberta de la portada i dels dos grans finestrals de l'antiga sala capitular de la canònica que havien estat malmesos al començament del segle XIX. A Roquetes es feien obres a l'Observatori de l'Ebre (1947-1953): pavelló magnètic, elèctric, auxiliar, serveis centrals..., en una inversió de 2.696.442 pessetes. Altrament, també havia portat l'edició de la novel·la de Josep Ma. Vergés "*El penúltimo Mendoza*".

El 1948 portava a Cap d'Any la bona notícia de la supressió de la llei que obligava a obtenir un salconduit per viatjar per "*territorio español*". La gent havia viscut tranquil·la aquelles festes tan familiars i s'havia anat al cinema, com era el costum cada cop més arrelat, i destacava la projecció del film espanyol "*La princesa de los Ursinos*", al Colisseum, però tenia una gran acceptació la que al Fèmina es projectà el dia 16, "*Los mejores años de nuestra vida*", amb Myrna Loy, Frederik March, Dana Andrews i Virginia Mayo, artistes del moment que tenien una forta acceptació popular. Mentrestant havia arribat la celebració del 9è aniversari de l'ocupació espanyola de Tortosa, amb la novetat que els comerços, per primera vegada, van poder obrir pel matí. A les acaballes del mes de gener, malgrat que per al règim no hi hagués cap atenció per l'Índia, se sabia de l'assassinat de Mahatma Gandhi.

A començament d'any s'havia enllestit el tram de mur fluvial que va del Paiol al Mercat i a començaments de febrer arribaven a Tortosa les primers dosis de penicil·lina, centre sanitari com seguia essent, encara que també passava a ésser un cotitzat producte d'entre els que traficaven els estraperlistes. Febrer fou un mes de calma, només alterat per la nevada nocturna del dia 20 i per l'estrena de "*El tesoro de Tarzán*", d'aquella "sèrie" que tanta popularitat havia obtingut entre gent jove i gran. Dos dies més tard, encara, començaven tandes d'exercicis espirituals i per Radio Nacional de Espanya el Padre Luburu en dirigia de radiofònics. En política, llavors, el cop de Praga fou el preàmbul de la presa del poder del Partit Comunista a Txecoslovàquia, una notícia mal aollida pel règim franquista. La segona quinzena de març, en canvi, fora de la mort de "*El hijo de la noche*", un popular venedor ambulat de loteria, les novetats foren d'importació i més bé frívols, com l'èxit comercial de la cançó "*Amado mío*", de la pel·lícula "*Gilda*", i per sant Josep el fet de què "*comienzan a verse por las calles de Tortosa algunas señoras luciendo trajes-chaqueta cortados según la "línea moderna", que realza el busto y las caderas al forzar la estrechez del talle*", i les estrenes al Fèmina de "*Madame Curie*" i "*Dillinger*"... per bé que vingueren notícies que s'imposaren com la festa del primer dia d'abril, el "*Día de la Victoria*" que, com que no hi hagué restricció d'energia elèctrica, l'alcalde autoritzà (mitjançant un ban) el treball a les indústries, i alguns del comerç "s'ho entenen malament" i obren les botigues durant el matí, perquè la gent s'agafava a tot. Llavors els maquis, en aquell naixent primavera, s'establien en la zona d'operacions de Tortosa-Sagunt-Saragossa, i la Guàrdia Civil no parava de fer detencions per gran part del territori, en un ambient de terror que s'intensificà al camp, sobre tot pel Port i l'interior. Tot i això, alguna alegria no mancà puix que el 2 d'abril el Barça es proclamà campió de la Lliga i clar es va veure com de debò "era més que un Club". Els cinemes seguien sinó marcaven els gustos i les aspiracions de la gent i era l'única finestra que transportava a la realitat exterior d'aquell país tancat en ell mateix: l'estrena, el 24

al Fèmina, del film “*Qué bello es vivir*”, amb James Steward, fou un èxit apoteòsic, i el 29 la de “*Don Quijote*”, al Colisseum, amb sessions especials a la tarda a les que assistiren alumnes de tots els col·legis. Aquell abril permetia saber que el *Pla Marshall* que tant havia donat a parlar bandejava l'Espanya feixista però, estava clar, perquè tot era cosa del “*contubernio judeo-masónico*”.

El cinema estava esdevenint una mena de màgia o de fantasia que ajudava a viure en uns temps tan difícils i, cada dia més, les sales de projeccions s'omplien a cada sessió que permetia un esbargiment o evasió de la realitat, i en parlava tothom i els arguments de les pel·lícules eren tema setmanal de converses. A les acaballes de maig, el 27, fou d'Errol Flynn el protagonisme per l'estrena de “*Camino de Santa Fe*”, i el 30 per la reposició al Goya de “*Casablanca*”¹⁰⁷⁵.

A meitat de 1947 hem vist com s'intensificaven les operacions de la Guàrdia Civil contra els maquis i de com aquests s'establien al Port, en campaments, per tal de dificultar la localització. En aquesta situació, el 24 de maig atacaven el de Rafalgarí, en el terme de la Sénia. El 18 de juny les forces policials realitzaven moltes detencions per les parts de Morella i la Sénia, i continuaran en els pròxims mesos en un creixent ambient de terror. Les accions de la Guàrdia Civil eren veritablement acarnissades, les tortures i els assassinats se succeïen en els darrers temps, de manera que s'acabarà per evacuar tots els masos del Port.

Els canvis d'estació es feien notar sempre i el bon temps portava la renovació de les activitats i del lleure. La primavera, i encara més l'estiu, portaven una gran aflluència de joves a les ballades de sardanes a Roquetes, i semblantment el passeig pel Parc a migdia de diumenge i al capvespre, al carrer Cervantes en tan bon punt com se sortia del cine i fins que tocaven les 10. El Parc tenia un encant especial i sempre hi havia gent pels passeigs, més íntims pels viaranyos pròxims al llac on els peixos de colors eren espectacle per als més petits i els solitaris banquets lloc de preferència per a les parelles. En aquell 1948 el Parc obria el 8 de juliol un servei que veritablement mancava al lloc, el bar que just s'inaugurava vora l'Avinguda d'entrada a la ciutat.

L'entrevista de Franco amb Juan de Borbón va estar la notícia del mes d'agost, un pacte pel qual aquest encomanava al dictador l'educació de son fill Juan Carlos, una notícia de la qual el poble no en féu gaire cas i que fou oblidada dissabte 4 de setembre amb el començament de les Festes de la Cinta, obertes aquella tarda sota un vent de mestral que s'ho emportava tot. Les festes duraren fins al dia 13 i portaren atractius programes de cine, com les projeccions al Fèmina de “*Tarzán y las Amazonas*” i “*Siempre en mi corazón*” que popularitzà una melodia inoblidable i un tendre record, o el concert presentat el 9 al Goya, amb orquestra dirigida per Lamote de Grignon, o el lliurament de premis del *II Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico* que organitzà l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle, o els Jocs Florals en commemoració del VIII Centenari de la Reconquesta de Tortosa dels quals fou mantenidor el Conde de Guadalajara i en els que obtenien el premi extraordinari Manuel Beguer i també Lluís Sanz Burata, i la Flor Natural Rafael J. Sàlvia, amb premis per a Tomàs Forteza i Francesc Climent Ferrer, Lluís Sanz Burata novament i Gerard Vergés. Manuel Beguer havia publicat recentment els llibres “*El valle de Cardó*” i “*El Real Monasterio de Santa María de la Ràpita*”, i Enric Bayerri el cinquè volum de la seva “*Historia de Tortosa y su comarca*”.

El 1948 portava una fita que es completarà en l'any vinent i que tindrà conseqüències per llarg temps: la fundació de Cercle Artístic just fundat en aquests moments i del que en fou el primer president l'excalde franquista Recared Loscos Mulet. Les bases socials i culturals posades pels exalumnes associats de La Salle, dirigits per Manuel Beguer, havien realitzat una escalada relativament espectacular en aquells temps en els quals era extremadament perillós qualsevol moviment i aleshores, en un clímax que s'havia gestat amb la major habilitat, es feia possible un moviment cultural i social més obert que permetia la intensificació dels valors locals, les relacions amb l'exterior i el desplaçament de les activitats. En aquest moment s'obria una

¹⁰⁷⁵ L'esmentada estrena de la pel·lícula de Tarzan ens consta en el començ de l'any anterior, el 1947, mentre que la de “*Casablanca*” ens apareix al febrer següent i ara, doncs, es podria tractar de reposicions.

mostra d'art que era desitjable, la del pintor Ferran Arasa. Així i tot, es mantenia la situació del racionament d'aliments, amb el consegüent estraperlo de pa, arròs i altres articles bàsics.

La tardor portava notícies grates i a l'octubre se sabia que els comunistes s'havien determinat a dissoldre les guerrilles o maquis, i que el general nord-americà Marshall, secretari d'Estat, havia interpel·lat a favor d'Espanya a l'Assemblea General de l'ONU. A la ciutat no passava res i el cinema seguia essent la droga de tothom, de manera que a l'octubre es podia gaudir, al Fèmina, del singular encís de "Gilda", amb el *glamour* de la Rita Hayworth llevant-se el guant i aquella cançó que estava en boca de tothom, amb l'afegit de la bufetada ben guanyada que li dona Glenn Ford i, és clar, amb l'encant que li proporcionava la censura amb la qualificació de "gravemente peligrosa", prova evident de la imaginació o morbositat delsensors. El Fèmina presentà atractives projeccions, com "Los dos amores" el 23 d'octubre, "Botón de ancla" a la setmana vinent, i el 14 de novembre el popular Errol Flynn en aquella pantalla plena de color que era el tema de Robin Hood que aquí portava el títol de "Robín de los Bosques" per bé que la gent en deia "Robinod". El cine donava pas al muntatge del Circ Amor, en el primer dia de desembre. Mentrestant triomfava apoteòsicament el *Trío Calaveras*, estava de moda la cançó "Linda, linda, linda Marie" i la famosa Irma Vila actuava al Goya amb l'èxit que s'esperava.

Les "eleccions" de regidors municipals del 21 de novembre havien renovat la confiança de què tot continuaria igual i que aquella dictadura estaria "l'Imperi dels Mil Anys" que havia somniat Hitler per a Alemanya, amb el fet que la gent semblava claudicar davant l'evidència mentre que el jovent era ensinistrat pel règim mitjançant l'ensenyament i les activitats socials. Vora Nadal, el 23, sorprengué la notícia de l'avió de la línia Barcelona-Madrid que s'havia estavellat a la serra de Pàndols, on encara recollien morts de la Batalla de l'Ebre, un accident en el qual perteriren tots els passatgers i la tripulació sencera. L'any acabava amb la novella de l'assalt dels maquis a unes cases del barri del Castell, a Ulldecona, amb la finalitat d'aconseguir queviures. Havia estat aquell un any tanmateix nefand en el qual, talment com en l'any vinent, s'intensificaren els consells de guerra, en una pau que mai no començava de debò.

El 1948 expirava i, enrere, restava el record de la mort de Pompeu Fabra a l'exili, i els estudiants sabien de la naixença a Barcelona del grup i de la revista "Dau al Set". En aquella Tortosa que havia vist l'inici de les obres de construcció del quart bloc de Cases Barates, de 48 habitatges en una societat en la qual la manca de pisos nequitejava tothom, a resultes de la propaganda aliada també havia estat ample tema de conversa la tornada de jueus a Palestina i el naixement de l'estat d'Israel. En aquell 1948, a Amsterdam, es constituïa definitivament el Consell Ecumènic de les Esglésies sota l'impuls de Visser't Hooft, amb el consegüent establiment o seu a Ginebra.

El 13 de gener de 1949, dijous, en la commemoració en el desè aniversari de "la liberación de la horda marxista", fou la primera vegada que no es declara festiu. Aquell dia la gent va estar per a altres coses, com l'estrena al Fèmina i al Goya de la famosa pel·lícula "Escuela de sirenas", d'Esther Williams, amb la popularització de la cançó "Muñequita linda", de la banda sonora. El dia abans *Riegos y Fuerzas del Ebro* havia autoritzat un consum màxim de llum de 55 kw/h i 75 de "força" però era aquest un tema que tenia fastiguejat tothom i empitjoraria el 7 de febrer, un dia en el que no hi hagué llum fins a les 2 del matí. El fet era que les restriccions eren un escàndol, amb dies i dies sense llum les 24 hores i l'obligat ús dels *carbureros*, espelmes, *Petromax* i llum de gas. Les indústries restaven paralizades i els comerços treballaven a palpentos i el municipi determinava la instal·lació viària de fanals de gas, la qual instal·lació es realitzava el 16 de febrer. Un funcionari els encenia al tard, doncs, i els apagava al matí següent. No es veia, però, l'acabament d'aquella situació ni les possibilitats de resoldre el problema.

El dia 2 de febrer els maquis atacaren cases de Bitem, per tal d'obtenir proveïments, i després la Guàrdia Civil féu una seguida de detencions, realitzà molèsties de tota mena i extorsionà tothom i arreu. Les sistemàtiques i dures batudes de la Guàrdia Civil aconseguiren, però, que el maquis es desplaçessin a altres llocs i un grup s'instal·là al que havia estat un poblat medieval, Lligem, al terme de Benifallet, on la gent del camp els era favorable, i el dia 22 la tropa franquista comença a fer batudes pel sector encara que el 23 hi hagué una confusió

nocturna i els guerrillers es desapareixen entre ells, amb el balanç d'un mort i, no caldria dir-ho, amb accions repressives. Després, per si era poc, pel març-juny estaran d'actualitat els atemptats anarquistes a Barcelona contra el cap del *Frente de Juventudes*, a diversos consolatats estrangers, i durant la nova visita de Franco.

La novetat de l'abril arribà el dia 4, amb la creació de l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN o NATO) que el règim espanyol només va veure de lluny. A Tortosa les bases que la societat havia anat construint mostrava resultats, com la mostra oberta el dia 9 pel pintor Frederic Gisbert Soler mentre que Benet Domingo ho feia a Barcelona. L'alcalde Esteve Albacar era llavors nomenat procurador a Corts i el 13 en prenia possessió. Feia molt fred i el fred era el motiu de les converses, i més encara l'1 de maig en el que el Port restà cobert de neu. Els joves potser que s'escalfaren el dia 15, en la celebració de la festa de Sant Joan Baptista de la Salle que els mobilitzà, i els grans en l'alegria del triomf del C.E. Tortosa que es proclamà campió del seu grup. L'escalfament general, però, segurament es realitzava el dia 31 quan, procedent de València, el *caudillo* Franco visitava Sant Carles de la Ràpita, on lliurà 218 títols de propietat a pagesos del delta, prèvies paraules del governador Francisco Labadie Otermín (mort a finals de novembre del 2000). Era, de fet, una visita triomfal per tot Catalunya i a Tortosa entrà al Parc pel xamflà del carrer Rosselló, baixà del cotxe davant el bar del Parc per signar al llibre de la ciutat, encaixà amb l'alcalde i autoritats i jerarquies suposadament feixistes i reprenia el viatge: total, 3 minuts d'estada, afortunadament. Tot va estar tancat per rebre l'honor de la seva visita i el Parc s'omplí de gent que feia hores que pacientment esperava i que, com tothom, se'n sortí amb la desil·lusió general perquè ningú no va poder veure res. El dictador va sortir com un llampec pel passeig central, mentre que la guàrdia personal (la guàrdia mora) tractava tothom sense miraments, ben agafats els fusells ametralladors i els dits posats als gatells. Seguint la ruta de cases tombades per la seva aviació i per la seva artilleria semblava escapar de la "ciutat màrtir" i a les 13 arribava a Flix on, rebut per l'alcalde Sanjuán Fortuny i el seu seguici, inaugurava la central hidroelèctrica i dinà a les pistes de tennis. Llavors tombà cap a Reus i arribà a Tarragona a les 17,45. En acabat, marxava cap a Barcelona amb un vaixell de l'Armada: vist i no vist, tingué la virtut de deixar tothom estupefacte.

L'esdeveniment del juny fou el dia 7, pel concert al teatre Goya de l'Orquestra Simfònica de Madrid, i al juliol el dia 3 que al Colisseum se celebrà un acte "*de afirmación católica*".

Dins la programació de les Festes de la Cinta, de dissabte 3 a dilluns 12, tingué un fort ressò l'acte de lliurament de premis del *III Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle. En aquell mateix mes de setembre i amb la discreció adient, els mitjans de comunicació difongueren el dia 21 la notícia de la proclamació de la República Popular Xinesa, per Mao Ze Dong.

La vida ciutadana tornava a la normalitat de la tardor i suportava les pluges que solien caure per aquest temps, i fou certament torrencial la que caigué el 26 i 27 de juliol, amb la sortida del Vall o barranc del Rastre, el de Caputxins i el de la Llet. Aquell octubre van destacar les projeccions cinematogràfiques del Colisseum amb "*La calle sin nombre*" el dia 9 i "*Pasión inmortal*" el 12, amb l'esdeveniment social del casament del eminent i famós metge Josep Franquet. Després, el 5 de novembre, arribava a Tortosa una expedició de deu noies, refugiades austríaques que eren acollides per uns mesos per famílies tortosines, i set més feien cap a Móra. Per aquest temps lles Carmelites Tereses de sant Josep s'establien a Tortosa. Fundades a Barcelona en el 1878 per les tarragonines Teresa Toda i sa filla Teresa Guasch, dirigides pel Dr. Queixal, es proposaven l'educació de nenes de classes humils a través de col·legis, orfenats o catequesis, tot pensant que les classes altes ja tenen altres congregacions. No tindran gaire èxit i acabaran per tancar l'escola el 1962.

Les cartelleres tortosines anunciaren les sessions cinematogràfiques, posades com estaven a llocs estratègics de la ciutat: el 20 de novembre el Fèmina projectava "*Juan Nadie*" i el Goya "*Quince segundos sobre Tokyo*", amb Spencer Tracy; el 26 era el primer el que anunciava "*Por distintos caminos*", de Bing Crosby, i el 7 de desembre es podia veure "*Días sin huella*", al Colisseum, presentada per Cercle Artístic. Mentrestant, el 30 de novembre, s'incrementava l'aclaparadora repressió contra els maquis al Mas de Barberans, amb

detencions i extorsions de tota mena i, al desembre, fou als Freginals, on la Guàrdia Civil envoltà un grup de maquis amb la conseqüència de diversos xocs fins que aquests acabaren per retirar-se cap a la part de Rossell i Canet lo Roig. La pressió de la tropa, la minva d'efectius i les conseqüències de la repressió social feia afeblir la guerrilla i alguns acabaran per anar-se'n a França. Constaven enllaços a llocs com Roquetes, també una base al Montsià, se sabia del pas del riu per Aldover... el grup sembla ésser que es retirà íntegrament cap a França.

El 1949 portà lligats molts esdeveniments que de manera directa o indirecta es relacionaven o tenien una repercussió a Tortosa, com l'edició de la revista "*Germinavit*", la que després passarà a ésser "*Serra d'Or*", pels monjos del monestir de Montserrat, i en el caire cultural la reorganització per la continuació del 'edició *Diccionari Català-valencià-balear* que també serà explicat en els àmbits urbans de Cercle Artístic, això quan el règim reiterava la prohibició als premis literaris en català i quan moria a l'exili l'historiador Antoni Rovira i Virgili. El món s'abocava a la guerra freda i aquesta motivava la formació de les dues Alemanyes, la de l'est i la de l'oest, ocupades ambdues per les tropes dels exèrcits aliats quan la passada guerra, i a Bonn es proclamava la República Federal d'Alemanya en la que el doctor Theodor Heuss era elegit president i Konrad Adenauer canceller federal. Aleshores es fundava la NATO que s'encarava al bloc comunista, i es constituïa el Consell d'Europa i Irlanda s'independitzava d'Anglaterra.

A Tortosa havien començat les obres del nou Ajuntament¹⁰⁷⁶ a la línia del carrer dels Pescadors, arrasat per les bombes, amb l'obertura de fonaments, i llavors o al 1952 es fundava la Penya Ciclista Baix Ebre *Ja Arribarem*, essent-ne president Jaume Viladrich Manrique, i la tragèdia de l'any va estar el descarrilament d'un tren a prop de Móra, amb la mort de quaranta persones, encara que també impressionà la desaparició de l'equip de futbol sencer de Torino, en estavellar-se l'avió en el qual viatjava. La gent, entre moltes altres coses, infinites, patia la necessitat i l'estraperlo de penicil·lina però podia "anar tirant" amb alegries menors, com el triomf del Barça que revalidava el títol de campió de Lliga, les més que populars cançons del cantant cubà Antonio Machín, l'aparició dels còmics de "*Juan Centella*" o la fastuosa cerimònia del casament de Tyrone Power amb Linda Christian.

El 1950 fou l'any de la proclamació del dogma de l'Assumpció de Maria, pel papa Pius XII, així com de l'encíclica "*Humani generis*" que discutia el tractament que calia donar a les teories científiques que no esdevinguessin demostrades i que podien tenir relació amb les Sagrades Escripures.

L'any havia tingut el mal començament de l'atac dels maquis, el 7 de gener i procedents d'un centre de proveïment d'Ulldecona, a un altre grup de Guàrdia Civil del destacament de Canet lo Roig, per bé que la societat urbana l'encetava amb el certamen d'artistes novells (pintura, aquarel·la, escultura, dibuix) en un Cercle Artístic que mantenia aquella espectacular acció iniciada a finals de 1949: aleshores, dins les sessions de cine-club, se'n presentava una de gala amb la projecció de la pel·lícula "*Hamlet*", segons la tragèdia de William Shakespeare, per Lawrence Olivier. El 21, tanmateix, a la sala de sessions de la Casa de la Ciutat s'inaugurava la mostra de Julio Moisés, de la *Real Academia de San Fernando*. Pel matí, en solemne sessió municipal, se li atorgà el títol de Fill Predilecte de la Ciutat i, en el sopar d'homenatge que se li dedicà a l'Hotel Victòria, se'l nomenava Soci d'Honor de Cercle Artístic. Al carrer la neu havia fet notar la seva presència, encara que només quallà per terrats i racons dels carrers. Aquell dia, a la tarda, tancà el comerç per la festa del beat tortosí Francesc Gil de Federich. Dos dies després, el 23, el món cultural tortosí s'aplegava en el Festival Chopin, a càrrec de la pianista Núria DelClòs, i el cine-club de Cercle Artístic mantenia la seva periòdica oferta musical el dia 31, continuant-la amb el major rigor.

El comerç tancà en la tarda de la festa de la Candelera, el 2 de febrer, i el 4 es creava a la ciutat el Secretariat Diocesà de Caritat, nomenant president Francesc Renau Martí. Aquell hivernal febrer dels grisos anys 50 tan sols es deixa sentir Cercle Artístic, amb les sessions de cine-club dels dies 14 i 28, per bé que destacava el concert del 21, a càrrec de l'Orquestra de

¹⁰⁷⁶ S'hi cobriran aigües a meitat de 1952 i s'ocuparà l'edifici al juny de 1953.

Cambra d'Stuttgart que cobria una etapa a Tortosa en la seva gira pel país. El març destacava el dia 7, amb la vetlla a benefici del Secretariat Parroquial de Caritat que estrenava un film italià sobre la vida de Don Bosco, amb un èxit econòmic i cultural que justificava amb escreix els mòbils dels organitzadors. A la catedral, tanmateix, començaven els Exercicis Espirituals i la Banda Municipal de Música, dirigida pel mestre Montclús, continuava el cicle de concerts d'hivern. La societat es manté sumida en aquell clímax de postguerra, amb salaris de misèria, manca de treball i articles d'alimentació que no paraven de pujar, en una terra que l'oliva era riquesa i que l'oli es pagava a 25 duros el càntir. L'abril s'animava el dia 10 per raó del casament de la filla del dictador Franco amb el marquès de Villaverde, un fort rebombori que originà tota mena de comentaris i d'acudits graciosos, molt característics del temps. Quan el mes queia en les acaballes potser que algú parlà de llibres, malgrat que ben pocs s'ho podien permetre, per bé que el 23 es feia la festa a l'ermita de Mitán Camí, amb aquell riu de gent que al seu pas removia la pols del tortuós camí que s'iniciava a la Simpàtica. A la nit de Pasqua de Resurrecció la coral Cantaires de l'Ebre havia animat l'humida negror dels carrers, els activistes culturals parlaven de cursos de fotografia als quals ben pocs podien assistir, i d'excursions d'aprenentatge i de concursar als certàmens nacionals i internacionals. Llavors tothom era cridat al Mes de Maria, una escampada devoció i activitat que afectava tots els escolars i omplia de gent les esglésies envaïdes per l'alegria i la flaire de les flors que cantaven la primavera. L'ambient era de forta religiositat i l'Església semblava omnipresent i era un any en el qual al número 16 del carrer de la Llotja s'establien les carmelitanes terciàries descalces (dites després carmelitanes missioneres teresianes), fundades per Francesc Palau Quer en el segon terç del segle XIX per a tasques assistencials i vetlla de malalts a domicili, les que en el 1978 obriran un col·legi que hauran de tancar al cap de dos anys per manca de suficients alumnes i que, al pas dels temps, estaran al 17 del carrer de La Ràpita.

Aquell maig portava un fort sotrac el dia 10, quan el cotxe de línia de la Vall de Roures tingué un greu accident del qual esdevingueren nombrosos morts i ferits: abans de la guerra tot era millor, absolutament tot, i arreu es criticà l'empresa d'autobusos, ja fos pel mal servei que oferia com per les arcaïques unitats que posava al servei. Els aficionats al futbol, en canvi, tingueren el goig de veure com el C.E. Tortosa acabava essent el subcampion del seu grup, el qual fet portava a considera si calia o no calia ascendir a la Segona Divisió de la Lliga. Un altre esdeveniment fou la festa major de Roquetes, del 2 al 8 de juny, amb la inauguració del pont nou que havia impulsat el dinamisme de l'alcalde, el metge Alegret, i la visita del carismàtic *Governador Civil y Jefe Provincial del Movimiento*, Francisco Labadie Otermín, que es guanyà la simpatia de no poca gent. Roquetes però, allò que celebrava essencialment era el centenari de la seva segregació de Tortosa, la seva matriu, com abans es deia, i el fet i el moment es feien inoblidables. La nit dels focs, el dia 8, anava aparellada a aquella notícia acabada de donar pel "parte" de Ràdio Nacional d'Espanya: les tropes comunistes de Corea del Nord havien travessat el paral·lel 38 que els aliats havien imposat de frontera quan la conferència de lalta, i començaven a envair la Corea del Sud, i el 26 començava una altra guerra, la de Corea, la qual es mantindrà fins al 1953.

El 10 de juny es posava data al projecte definitiu de la Casa de la Ciutat de Tortosa, per l'arquitecte Javier Peña, el qual s'aprovarà en *Consejo de Ministros* del 4 d'abril de 1952, amb pressupost de 3.361.538 pessetes, per bé que les obres ja s'estaven fent des de novembre de 1946, i al juny de 1953 es donarà per acabat encara que hi continuaran els treballs complementaris, amb un projecte addicional aprovat en un altre *Consejo de Ministros* del 13 de maig de 1953 i per un import de 1.233.570 pessetes. La despesa total de l'obra importaria 5.605.667,44 pessetes i amb això es reestructurava el que havia estat barri dels Pescadors que esdevingué arrasat per les bombes. A les Cases Barates també continuaven les obres d'habitatges i se'n destacava la de l'Escola del Treball, construïda entre 1946 i 1951. En aquell mes de juny, d'ençà del 24, es visqué molt intensament i causà fort enrenou l'enaltiment a Roma d'una nova santa, Maria Goretti.

L'estiu mantenia la quietud social a la qual s'havia avesat tothom. Uns quants es mantenien en el fet de la tornada a Tortosa del *Banco Central*, just en haver absorbit el negoci del *Banco Hispano Colonial*, i altres en la inauguració dels murs del riu, amb les acostumades

crítiques que ara es referien als mals acabaments de l'obra quant a cotes a la part de la Casota i Ferreries, així com el trencament de la línia davant el Mercat. També hi havia un fort malestar per causa del proveïment d'aigua potable, tan reivindicat, mentre que per les costes del Castell i els pisos la situació de proveïment a espatlla era paorós... y també es remugava per causa de la recollida d'escombreries amb carro i durant el dia, molest i antihigiènic. El riu, altrament, havia esdevingut un abocador i la ciutat es veia bruta. Fos com fos, el cas era que l'alcalde Esteve Albacar fou distingit amb la Creu de l'Orde de Cisneros... En aquell moment els germans Joaquim i Josep Lluís Bau Carpi eren nomenats cavallers de l'ínclit i militar Ordre del Sant Sepulcre. Aquell agost no tot eren flors i violes, però, perquè els maquis desembarcaren combatents a les Cases del Canar, procedents de Marsella, els que situaren un dels seus sectors a la serra de l'Espadat i un altre molt a prop de la Sénia, mentre que la ruta catalana per contactar a França era el pas de l'Ebre, de Casp a Tortosa,

Les festes de la Cinta tornaven a portar la gent a casa, en bona part repartida com havia estat pels camps i les platges de l'Ampolla i la Ràpita, i de la religiositat expressada en les conferències de la novena i de la processó de la Cinta i dels actes populars aconseguia un justificat ressò el lliurament de premis del *IV Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, el dia 10, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle. En aquest mes, al concurs de Tarragona, Eudald Pedrola havia guanyat el primer premi i Pere Guitard el segon accèssit i Pau Torres el quart. Pedrola aconseguia llavors altres premis, a Vilanova i la Geltrú i a Arenys de Mar.

Just quan la ciutat recuperava el ritme perdut a l'estiu i els crepuscles d'automne dauraven les parets de cases rebentades i la runa així com la nova ciutat que naixia de les seves cendres amb l'esforç titànic d'aquella esforçada gent que mai no es donava per vençuda i que esgrimia l'arma victoriosa que sempre havia estat el treball, sense que ningú no se'n sentís implicat s'escoltà de com el 23 de setembre el Senat nord-americà aprovava la llei de repressió d'activitats antiamericanes que havia proposat el senador republicà MacCarthy. La gent no sabia ben bé de què anava tot i que tenia l'explicació rebuda del "*contubernio judeo-masónico*" amb tots els ingredients del marxisme, leninisme, comunisme i tots els romanços que es comentaven per les ràdios i que ningú no entenia i que, de fet, els preocupava molt més la Guàrdia Civil, la "policia secreta" i els de la *Quinta Zona* que causaven estralls amb les seves multes. Llavors es va saber, també, que la *Comisaría de Aguas del Ebro* havia comunicat que, per motius d'utilitat pública, es construirà el Salt de Xerta, i això deixà tothom justificadament intranquil. El pantà de Riba-roja començarà més tard, però, i la mobilització popular serà a l'octubre-novembre de 1960 i deturarà l'acció de l'obra franquista.

Les tropes nord-americanes del general MacArthur travessaven el paral·lel 38 el 8 d'octubre, el límit entre els dos estats de Corea, i ho feien amb l'autorització de les Nacions Unides. La guerra de Corea es farà famosa entre la gent, se'n parla pertot arreu i fomenta la simpatia als nord-americans, ja sigui per la propaganda que en filtra el règim polític com pel fet que els del nord eren comunistes i Espanya era "*la reserva espiritual de occidente*" i el *caudillo* just era "*el centinela de occidente*", això abans que no passés a ésser un "estadista". La realitat era, malgrat tot, que el 18 d'octubre es tornava a les restriccions elèctriques, als llumeners, carburers, acetilents i altres estris que no eren tan cars com les candeles.

L'1 de novembre de 1950 el Vaticà, Píus XII, proclamava el Dogma de l'Assumpció de Maria i Tortosa, tota la diòcesi eclesiàstica, viurà dies inoblidables en els quals es visqueren veritables mobilitzacions, com la manifestació d'escolars que recorregueren els carrers de la ciutat, banderes marianes enlaire i càntics que ompliren el matí d'aquell diumenge. No per això cal entendre que l'Església catalana i diocesana passava per un bon moment relatiu puix que, just en aquest 1950 i part del següent, esdevenia la darrera temptativa de l'arquebisbe Benjamín Arriba y Castro a fer un concili provincial tarraconense, puix que no volia estar endarrerit quant a les províncies de Sevilla, Granada i Valladolid que tenien assemblees conciliars: es constituïren comissions diocesanes presidides pels vicaris generals encara que, a meitat de 1951, es feia evident que el projecte no prosperava i el cardenal no en tornarà a parlar, i sense conviccions, fins al 1959.

Al novembre el dictador manifestava amb goig la seva victòria quan l'ONU anul·là les mesures preses contra el seu règim feixista i, més i millor: obtenia els primers crèdits del govern nord-americà. Era el temps, tanmateix, que l'ONU concedia la independència a Líbia, el 17 de novembre. Aquell 1950 obria una mica les portes a l'exterior i es permetia aquesta nova imatge del poder mitjançant tímides concessions, com la convocatòria del premi de poesia 'Ossa Menor', per primer cop, o la creació del *Centro de Estudios Históricos Internacionales* per Jaume Vicens Vives en l'entorn universitari i el 13 de desembre, a iniciativa de Selecta i Aymà, malgrat de les dificultats, es començava a convocar la festa literària de la Nit de Santa Llúcia, amb la creació del premi *Joanot Martorell* de literatura. En aquest any de fundació de l'empresa SEAT, tot a Barcelona, Tortosa roman sumida en la llarga nit postbèl·lica i en aquell desembre en el qual se seguien nodrint les il·lusions i les esperances, els maquis tornaven a colpejar i tenien un xoc amb les guàrdies civils, a Beseit, el qual i per sort no tingué conseqüències.

La societat urbana roman profundament afectada i la retirada de l'enderroc i les obres de la *Dirección General de Regiones Devastadas* contrastava amb les cases esbotzades, les façanes crivellades per la metralla i la profunda depressió que pertot tot arreu emanava. La misèria s'esllavissava per les vessants de les costes del Castell i els llocs de treball eren molt pocs i molt mal pagats, encara. Els somnis i només els somnis podien imposar-se en cada llar, per tal de combatre el total sentiment d'impotència. L'esperit de la guerra campava, pertot arreu, la tristor era la màscara col·lectiva d'una gent mal nodrida, mal vestida, d'unes dones avesades a apedaçar culs i genolls de pantalons sense que es veiés o es podés esperar un futur millor.

El 1951 també començava de qualsevol manera, amb un Cap d'Any amb la felicitació impresa amb poema d'*El basurero*, i d'*El cartero* i alguna cosa més que s'arrossegava d'ençà de Nadal. La gent més benestant o més vinculada amb la societat i la cultura que romanía sota la cendra mirà s'assistir al concert de piano que el dia 3 donà Leopold Querol al teatre Goya i la Radio Nacional, l'endemà, potser que no va dir res de la conquesta de Seül per les tropes de la comunista Corea del Nord però bé que comentaren la contraofensiva de les forces de la ONU que el 15 deturen l'ofensiva comunista. La cultura oficial estava enlluernada amb l'estrena d'una pel·lícula policíaca espanyola, "*Apartado de Correos 1001*" que s'estrenà el dia anterior al Goya, amb el Conrado Sanmartín que estava de moda, però la segona meitat del mes la societat es veié sacsejada per tres notícies concretes: el 23 de gener fou el descarrilament del tren correu de València, a Vinallop, amb el balanç de divuit morts; el 26 la mort de l'estimar folklorista i escriptor Joan Moreira Ramos, l'autor d'aquell famós llibre "*Del folklore tortosí*", i l'endemà, el 27, la mort de l'admirat mossèn Enric Arasa.

Quan la festa de la Candelera, el 2 de febrer, van haver molts dubtes quant a tancar o no tancar els comerços per bé que a la fi tothom acabà fent allò que li semblà bé. Eren dies d'eufòria infantil puix que, aquell qui va poder, s'estrenà el film "*El halcón y la flecha*", amb les apassionants aventures medievals del Burt Lancaster que s'eternitzaren; els grans gaudiren al Colisseum amb "*Suenan las campanas*": el cinema anava esdevenint, cada cop més, "l'opi" que el poble havia de menester a banda dels preceptes imposats pel "nacionalcatolicisme" del règim polític. Una altra cosa, diferent per bé que en la mateixa línia, fou que l'endemà, dia 12, el xa de Pèrsia, Reza Palevi, efectuà una espectacular boda amb la famosa princesa d'origen alemany Soraya Sfandiari, unes noces que enlluernaren totes les dones del país.

En aquell febrer en el qual es consolidava a Tortosa el grup de fotografia artística, en un sector social culturalista que emanava dels antics alumnes de La Salle i que cada dia tenia més veu arreu de la ciutat, el dia 14 el Vaticà prohibeix a tots els catòlics la lectura d'*El Capital*, de Karl Marx, el qual fet podem dir que en res no afectà ningú i bé que ho demostrava l'inici dels Exercicis Espirituals, el dia 19, amb un gran èxit d'assistència. El mes acabava amb l'èxit de la pel·lícula "*Pánico en las calles*", el 27 al cinema Colisseum

La societat es va refent, és indubtable, i bé que ho demostren les seves activitats socials i culturals i un cert relaxament polític local i la gent, la qual cosa era pitjor, s'anava adaptant a aquell depriment sentit de la vida o del viure. Com que poca cosa hi havia a perdre es temia a retrocedir en allò que dia a dia s'havia anat guanyant, raó per la qual la societat s'inquietà en assabentar-se que el dia 1 de març, a Barcelona, davant la pujada del preu dels

bitllets del tramvia, de 50 a 70 cèntims, s'obria una generalitzada protesta popular que encapçalaven els estudiants i, malgrat la brutal intervenció de la policia, el gran seguiment hagut permetia arribar a una reducció de les tarifes. La vaga dels tramvies era la primera batalla que el poble guanyava a la dictadura feixista però que portà un fort malestar als pares que tenien els fills a la Universitat.

El fred fou ben intens en començar el mes de març, i la nevada del dia 4 prou intensa. El mes fou tranquil i el cinema portà els motius de les converses en uns temps en els quals la solitària festa dominical estava ocupada per la missa, el *vermouth* als bars del carrer Cervantes on bramava consignes i marxes militars i himnes nazis l'altaveu de la *Jefatura del Movimiento*, o al Parc on s'anava també a passejar i a gaudir els raigs d'un Sol que s'envigoria, amb tarda de cinema i posterior passejada massiva dels joves per Cervantes fins que la primera campanada de les 10 de la nit buidava, de cop, la llargada del carrer. El 8 de març, de fet, havia portat l'estrena del film espanyol "*Balarrasa*", portador com era i on incidien tots els valors patriòtics i religiosos del *Movimiento Nacional*, de manera que causava un fort impacte social.

Malgrat que essent terriblement grisa, la dècada dels anys 50 semblava obrir el pas a una nova època en la qual triomfava el treball de cada dia sobre la frivolitat i la mentida oficial. Una de les grans novetats de l'any seria l'aparició de la moto Guzzi "Hispania", de 65 cc, i l'altra la gestió del bisbe Manuel Moll que demana que la inversió a fer per *Regiones Devastadas* per reconstruir l'església del Seminari es destini a la nova planta de l'edifici nou, la qual demanda s'atén amb autorització del 29 de maig de 1953 i així desapareix la famosa església del carrer Montcada, consumida pel foc, com també desapareixerà la de Sant Antoni al davant, ocupada per *Regiones Devastadas* i emprada com a magatzem, puix que el bisbe s'empararà dels diners collits pels confreres per refer l'església gremial del segle XVII, gràcies a la bona fe dels pagesos.

Ethel i Julius Rosenberg, acusats d'espia secrets nuclears per a l'URSS, escandalitzaven el país que entenia que el 5 d'abril fossin condemnats a morir en la cadira elèctrica i executats el 20 de juny de 1953, malgrat de les protestes internacionals. Quan el dia 11 el general Douglas McArthur era destituït com a cap de l'exèrcit americà a Corea es veié com un fet llunyà però l'oposició catalanista, sobre tot, veié encendre una llunyana llum quan el 18 la *Radio Nacional* informava sobre la constitució de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (CECA), el nucli de la futura Unió Europea: la integren Bèlgica, Holanda, Luxemburg, la República Federal d'Alemanya, França i Itàlia. Tortosa celebrava llavors les Festes Jubilaires Lasalianes, en el tercer centenari de la naixença de sant Joan Bta. de la Salle, les quals comencen el dia 22 i a la fi, el 29, es dona el nom del sant occità a la part alta del carrer dels Genovesos, on està el col·legi de Sant Pere Apòstol, de la Salle, i hi ha un concert de la Banda Municipal i un dinar *lasalià* de germanor. L'obscur dia de sant Jordi la policia espanyola deté unes 2.000 persones en una vaga general que es fa a Biscaia i Guipúscoa, sense més comentaris com no siguin els de la BBC i la Pirenaica que emetia des de Romania, i no tenia cap rellevància la mort del desconegut filòsof Ludwig Wittgenstein. Una gran triomf sobre el "*contubernio judeo-marxista*", això sí, fou la presentació oficial del jugador del Barça Ladislau Kubala que escava d'enllà del teló d'acer per jugar i viure en el Paradís franquista.

La neu tornava a emblanquinar el Port que el 10 de maig oferia una bella imatge entre les lletoses bromes que hi emanen. Fa fred, i de valent, encara que l'escalda l'esclat de la primera explosió de la bomba d'hidrogen a l'atoló de la Micronèsia, en un assaig que els Estats Units d'Amèrica fan el dia 12, i es calcula amb admiració que la bomba és 700 vegades més potent que la que destruï Hiroshima... El 1952 es farà un nou assaig. Tortosa, com tot el país i tot l'Estat feixista, sembla estar per sobre del bé i del mal i ésser aliè a qualsevol esdeveniment mundial, i el 27 de maig el despreocupat jovent viu l'alegria de la Festa del Pedal, per la penya *Ja Arribarem*, amb sortida a Amposta.

El 7 de juny es fan les darreres set execucions de condemnats als judicis de Nüremberg, afectants als jerarques nazis que el celestial festival aliat ha considerat culpables de crims contra la humanitat. Potser que des de Hamburg a Berlín ho veien d'una altra manera i ací sembla ésser que poca cosa se'n digué, com no fos per establir distàncies polítiques i

accentuar l'habilitat política del “centinela de occidente”. Els maquis, llavors, assalten el mas d'en Garcia, a Xerta, per proveir-se de menjar.

Pensar que els nord-americans se n'han sortit en l'emissió primera de la de televisió en color, el 7 de juliol, sembla com una fantasia quasi inimaginable en un món on àdhuc la ràdio encara no és un mitjà prou generalitzat... Potser que en aquest mes s'hauria obert amb la gran festa de la commemoració de la Victòria dia 18 i, abans, amb el nou govern de “concentració” franquista amb falangistes, catòlics, tradicionalistes i monàrquics. Tortosa celebrava el dia 10 la festa de sant Cristòfor, amb desfilada de motos *Guzzi* pels carrers i el 13 no afectà per a res la mort del compositor Arnold Schönberg, del qui poca gent havia sentit mai a parlar. La gran notícia, això sí, esdevé el 14 d'agost, quan el règim del general Franco comença a rebre l'ajut financer dels nord-americans perquè, de fet, el govern i el feixisme estan salvats i poden eternitzar-se.

Les festes de la Cinta transcorren amb gran devoció i impressiona tothom l'arribada de la processó a la catedral, com sempre passa. L'activitat social i cultural es va envigorint i el setembre sol ésser-ne una fita. Ara veiem destacar el lliurament dels premis del *V Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle, un certamen que generarà excel·lents especialistes. El dia 3 l'Ajuntament obre la II Exposició Filatèlica, organitzada pel Grup Filatèlic de Tortosa, amb conferència de Salvador Palau i Rabassó, president de Cercle Filatèlic i Numismàtic de Barcelona. El grup tortosí obre una mostra al Col·legi de La Salle on durant el dia funciona una estafeta de correus, amb un mata-segells especial de l'exposició que ha permès la *Dirección General de Comunicaciones*.

La política aprofita l'ocupació de la capital del Tibet per la Xina Popular, el 9, per fer anticomunisme, per bé que és un mes tranquil i el cinema porta novetats com els films “*Califòrnia*” al Colisseum i “*El marido ideal*”, l'obra d'Oscar Wilde. Setembre, amb l'octubre, marquen fita per cosa de les abundoses pluges caigudes, la qual cosa no impedeix que el dia 9 desfili pels carrers els músics del *Circo Romano* que està actuant a la ciutat, això en uns dies en els quals reapareixen els maquis en un enfrontament que tenen a Corbera amb la Guàrdia Civil, encara que sense conseqüències, però el fet és que l'acció guerrillera no cessa per la zona del Port, i del Maestrat, amb contalles que van apareixent quant a la Pastora.

Viva encara la festa del *Día del Caudillo*, i el dia del Pilar, el 12 d'octubre, torna a ésser festa oficial que uneix la celebració religiosa importada i la càrrega política del *Día de la Raza* que es comença a dir de la *Hispanidad* per tal d'extirpar les arrels nazis del règim polític però mantenint les del *Imperio*. Just dos dies després, el 14, “*con el permiso de la autoridad competente*” hi ha una manifestació viària en la que tothom desfila cantant, resant i fent visites a les esglésies estacionals per tal de guanyar el jubileu de l'Any Sant, amb un apoteòsic final de festa a l'Estadi, on es realitza la culminant visita, amb unes 4000 persones que preguen, canten i aclamen Crist, amb el bisbe Moll al cap, el qui acaba l'acte amb una vibrant allocució. La festa s'arrodonia al Fèmina, amb l'estrena del film “*La trinca del aire*”, on es ressaltaven les “*virtudes castrenses*”. La segona quinzena d'octubre començà amb la notícia de l'ocupació militar britànica del Canal de Suez i continuà tenint com a notícies les programacions dels cinemes, amb “*Brigada criminal*” al Fèmina i al Colisseum la famosa “*Dodge City, la ciudad sin ley*”. El 29 es recordava la fundació de *Falange Española*... Les pluges semblava que, en lloc d'aigua, deixaven caure malenconia que s'enquistava a la tardor.

El 3 de novembre se celebrava una altra festa “patriòtica”, la del cinquè centenari dels *Reyes Católicos*, i es feia amb actes religiosos i acadèmics en els quals calgué assistir per fer veure “*la fe inquebrantable*”, no fos cosa. Els cinemes omplen les sales en cada sessió i dona a parlar el film “*Destino Tokyo*” que projecten al Colisseum. Tot i que en aquestes setmanes hi ha una forta activitat esportiva, especialment en futbol, el 21 se celebra una festa sincerament compartida per molts: l'homenatge que es fa a Manuel Martines Solà en les noces d'argent com a professor del col·legi de la Salle. Posats en una línia semblant també destaca, el 29, l'acostumada vetllada escolar al teatre Goya que recull fons per a la Cavalcada dels Reis, amb la participació habitual dels col·legis religiosos de la ciutat (Teresianes, Consolació i La Salle). Novembre porta dos notícies més que donen molt a somiar i a parlar: la primera és la presentació, a Barcelona, del cotxe “puça” *Topolino*, fabricat a Ciutat de Mallorca, i la segona la

informació oficial per la qual se sap o cal saber que, per primer cop, s'assoleixen els nivells de producció d'abans de la guerra... La gent, com que tenia ulls i sobretot oïda, no s'ho va creure.

Les festes de Nadal i de Cap d'Any es viuen d'aquella manera tan familiar que marca la tradició a la ciutat i al camp per bé que en l'esperit ciutadà, cada cop més sensible i enfortit per persones i grups que no es volien fer sentir, destaca l'extraordinària edició 36, de Nadal, de la revista "*La Salle*", en la qual es manté el format habitual per bé que les dotze pàgines esdevenen divuit i hi accedeix la llengua catalana amb texts de Joan Moreira, Joan Bta. Manyà i Maria Fonts, mentre que apareixen articles literaris en espanyol, signats per Francesc Gas Carpio, Enric Pedret, Gerard Vergés, Tomàs Forteza, Jesús Massip i Joanjosep Faiges Domingo. Ara i amb el pas de l'any, també es comentada l'activitat de Cercle Artístic i, en tal sentit, escriuen Enric Bayerri i el Dr. Oriol Cardús. Altrament, creix la voluntat de crear una Escola-Taller d'Art en aquest 1951 que ha portat les primeres trobades d'intel·lectuals catalans (Riba, Foix, Manent, Vicens Vives) i espanyols (Alexandre, Ridruejo, Laín). En aquestes acaballes de l'any, el 22, els equips del Club de Rem Tortosa van a Màlaga per competir i, embarcats al port de Barcelona, els transporta un buc de guerra. També obren una mostra d'Art Nàutic que inclou un fragment votiu d'una embarcació del segle III aC. El 24 sorprenia Líbia, l'excolònia italiana, que es declarava independent amb un règim monàrquic.

La represa social i cultural es presentava difícil i exasperadament lenta i a Tortosa es feia molt de notar per raó de la desfeta total que havia sofert, acompanyada de la dispersió i l'expatriació d'intel·lectuals. Com arreu del país, sumades les connotacions que incrementaven el caire catastròfic de la situació, les accions culturalment restauradores sorgien de la mateixa base de la societat i per persones i grups de minsa formació per bé que amb un esperit fort i filantròpic que feien més del que realment podien i els estava permès, tot regulat per la por. A poc a poc, sortosament, tothom anava prenent consciència en aquell gris escampall de cendres on cada cop la fum delatava punts on el caliu es manifestava. Arreu del país, però, "foren bastants els qui s'adonaren que la postguerra havia estat el triomf dels "vius" i no el triomf dels "màrtirs"... per bé que la basarda inicial es feia més suportable des d'una actitud de supervivència. En tal clímax de misèria generalitzada, escorxada com havia estat l'esperança, començaren a sorgir associacions i reunions de signe pietós i cultural, vinculades a l'Església i des d'un esperit cristià, artístic i tècnic que no es relacionava amb el poder de no ésser per causa de l'elemental prudència. A Barcelona, lluny i desconnectada, quasi ignota o mítica per als tortosins, començaven a renéixer moltes causes i l'acció silent del Dr. Manyà esdevenia un pont cultural i espiritual, essent-ne una mostra la presència a Montserrat. La llengua, en el caire públic, reapareixerà en aquests moments amb la disfressa del "tortosi" o català molt vulgaritzat i empestat de castellanismes urbans, un tipus de manifestació que costà a aconseguir però que àdhuc s'expandí territorialment i més enllà a través dels programes de Ràdio Tortosa. En la dècada dels 50 sorgia la forta pressió d'una nova generació, d'uns adolescents que es manifestaven indiferents al règim polític i àdhuc adversos, ben bé sorgida d'aquelles mateixes cendres fumejants.

L'any 1952 sembla com si hagués portat el fred, encara que fou plàcid el Cap d'Any i un èxit la Cavalcada dels Reis, malgrat de l'ambient gèlid i del fortíssim vent de tramuntana que el feia més insuportable. No ha estat obstacle, tampoc, perquè la presència de les fantàstiques majestats es fes real a l'asil de les Germanetes dels Pobres, al convent de les Oblates i a l'Hospital de la Santa Creu. El fred segueix regnant en el lent pas del gener, distret només el dia 20 per la notícia de l'ocupació de la ciutat egípcia de la Ismailia per les tropes britàniques, com a garantia de seguretat per a la zona del Canal de Suez. Els anglesos segueixen mantenint l'atenció perquè el 6 de febrer mor el rei Jordi VI d'Anglaterra, a 57 anys d'edat, i el succeeix la seva filla gran, Isabel II. L'activitat urbana sempre destaca de l'immobilisme municipal i es complementa amb el món cultural i de l'espectacle, de manera que el febrer només ofereix la distracció del cinema: el 14 el col·legi de La Salle presenta una sessió de cine al Colisseum, invitats per l'empresari Bernat Grego, amb la projecció de dos films famosos "*Balarrasa*" i "*Les quatre plomes*", i el 20 arriba l'estrena de la realització de John Huston "*The African Queen*" (*La reina de Africa*) que impressiona amb les actuacions magistrals de Humphrey Bogart i Katherine Hepburn, i seguirà el 24 amb l'estrena de "*Una noche en la ópera*" dels germans

Groucho, Chico i Harpo Marx i, encara, el 8 de març amb "*Las minas del rei Salomón*" (*King Solomon's Mines*) que immortalitzava Deborah Kerr i Stewart Granger. El 26 de febrer, però, qui impressionà tothom fou el *premier* britànic Winston Churchill que féu saber que el Reialme Unit disposava de la bomba atòmica.

La realitat és que el març portava sorpreses prou variades, com la preocupació que alça el dia 10 la nota d'Stalin, una proposta de Moscou per la reunificació d'Alemanya, i també el cop militar a Cuba, mitjançant el qual Fulgencio Batista torna al poder després de vuit anys d'exili. En el clos estret de la societat és més sentida, però, la mort a Roquetes del metge Manuel Cid Audí, el 18. L'endemà, el 19, l'Església es mobilitza i comença la Gran Missió: malgrat que borromeja, es rep solemnement els missioners i a la plaça d'Alfonso XII, ornamentada, es fa el primer acte, al qual se suma tot Tortosa. Del 21 al 23 es van realitzant les activitats i trasbalsen la vida religiosa a la ciutat. Es distribueixen per les parròquies i, tocant una campaneta pel carrer, conviden la gent a les sessions d'exercicis espirituals, conferències, col·loquis, sermons, hores santes i misses. Cada dia, a les 6 del matí, es fa el Rosari de l'Aurora. En la cloenda del 23, es concentren tots els escolars a la plaça de Remolins, on es fa un acte litúrgic. La cloenda veritable esdevé el 30, amb una gran concentració ciutadana a la plaça d'Alfonso XII, enfervorida. El bisbe Moll, emocionat, felicita tothom per l'èxit. Hi ha diversos actes eucarístics i la benedicció papal per acabar.

En el mateix 23 es fa un homenatge al mestre Josep Duart, organitzat pels seus deixebles al Col·legi de Sant Lluís, un acte a la seva vella aula de la dreta del pati, als baixos, de caràcter semiprivat i amb poca publicitat, sota la presidència del bisbe Moll, a qui acompanya el canonge Aureli Querol Lor. Llavors, el 25, per primera vegada es fa mitja festa per la Baixada de la Cinta i el 30 s'acomiada els missioners. Hi ha dos esdeveniments que destaquen: el dia 22 el Govern anuncia que des del primer dia d'abril s'acabarà el racionament del pa, imposat en acabar la guerra, i que en el mateix mes es podrà comerciar lliurement amb l'oli i la carn, de manera que ací s'acaba l'estraperlo que a tants ha fet rics; el 27, altrament, s'estrena la famosa pel·lícula "*Singing On The Rain*" (*Cantando bajo la lluvia*).

L'abril s'obre, com sempre, amb el *Día de la Victòria* en un temps en els qual es veu créixer la pressió polititzadora sobre el jovent, malgrat de la superficialitat de les respostes ciutadanes. Tot plegat sembla diluir-se en la vida ciutadana que viu de ple altres realitats més evidents, com la de Diumenge de Rams, el dia 6, que porta l'estrena del pas "El davallament", d'Enric Monjo. Es el temps que es comença a criticar el costum de donar caramels a la processó però la publicitat fa que es comenci a parlar del Congrés Eucarístic Internacional.

L'abril de 1952 porta l'evacuació de cent mil persones al Mitjà Oest americà pel causa del desbordament del Mississipi, el dia 17, en unes inundacions que són les més grans de la història dels Estats Units, un estat que no perd protagonisme i horroritza el món quan la seva televisió, el dia 22, transmet en directe, per primer cop, una explosió atòmica. Uns dies després, el 28, el Japó derrotat i humiliat recupera la sobirania en compliment del tractat de pau de San Francisco, signat amb els Estats Units l'any anterior. Els anglesos tampoc no perden protagonisme i el 2 de maig la companyia d'aviació civil *Overseas Airways* utilitza el primer avió a reacció, un *Comet I*, amb quatre turbines. Ací les notícies no sempre arriben i la gent manté l'estat de supervivència que es combat amb llargues jornades laborals i condicions que sovint són infrahumanes.

Els alumnes de la Salle celebren la festa del fundador el 15 de maig, i els antics alumnes el 18, tot incloent l'assemblea general, amb tot el ressò que el fet sol tenir però en un clímax de perenne presència de la inquietud, perquè en aquests dies i d'ençà de l'abril que es procedeix a la dissolució dels diversos sectors que tenen establerts els maquis, els que efectuen la retirada a França, fustigats sempre per la Guàrdia Civil. A Gandesa, el 23, hi ha una concentració escolar a la Fontcalda, en diada catequístico-eucarística, tot plegat en preparació i testimoniatge d'adhesió al pròxim Congrés Eucarístic Internacional, el qual ja es viu pels mitjans de comunicació. Els aficionats al futbol, el 25, esclaten d'alegria quan el C.D.Tortosa elimina l'Osasuna (2-0) a la Copa Federació. En els pròxims dies, a partir del 27, Barcelona obre el XXXV Congrés Eucarístic Internacional, el primer que se celebra després de la II Guerra Mundial. El Congrés esdevé un impacte social extraordinari i espectacular que afecta tots els

nivells socials, polítics i econòmics, gestant un ambient que es fa sentir per camps, viles i ciutats i és de recordar a Tortosa i arreu de la diòcesi, on l'Església sembla omnipotent i jutge absolut de la societat sota l'autoritat inqüestionable del bisbe Moll. Aquest és l'any, també, en el qual el papa Pius XII critica els balls moderns, i que les obres d'André Gide, Premi Nobel de Literatura, són incloses a l'*Índex de Llibres Prohibits*. La Diputació està procedint a la instal·lació de la Biblioteca Popular en el palau des Puig que s'acaba de restaurar parcialment al carrer de la Rosa, incorporant-hi a la darrera planta l'Institut d'Estudis Dertosenses com a filial de l'Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", de Tarragona, essent nomenats membres el doctor Joan Bta. Manyà, el director del Museu i Arxiu de la Ciutat Enric Bayerri, i el sacerdot i musicòleg Vicent Garcia Julve amb el responsable de tot aquest afer, Manuel Beguer Pinyol que n'era també de la recuperació cultural emanada des de les activitats dels Antics Alumnes del Col·legi de La Salle en els paorosos temps de la dècada anterior i que ara comencen a fructificar per via de la nova generació. La Biblioteca, fins a aquest moment, hereva de la fundada per la Generalitat de Catalunya, havia estat ubicada als baixos immediats a la que fou església dels Dolors, al carrer Montcada, davant el monestir de la Puríssima Concepció Victòria. El moment, tanmateix, porta l'inici de l'obra de la nova església de Sant Jaume que en el seu emplaçament de més de vuit segles al barri que porta el seu nom s'aixecarà des d'ara al sector de l'antic Call, a l'Esplanada de Remolins: les obres s'enllestiran al 1954.

El Congrés Eucarístic, però, centra tota l'atenció des del dia 1 de juny i els seus actes es van desgranant mentre que el règim polític aprofita de fort el ressò internacional de l'esdeveniment, això mentre difon la notícia de la supressió de les "cartilles" de racionament d'aliments, senyal inequívoc del benestar creixent que el règim vol fer veure. Per si tot plegat fos encara poc, el 2 i el 3 de juny es traslladen al monestir de Santa Maria de Poblet les despulles dels reis de la Corona d'Aragó, de la dinastia de Barcelona, guardades a Tarragona de quan el desastre inqualificable de les desamortitzacions del segle XIX: això es feia possible en havent estat restaurada la vida monàstica i, tot just ara, Franco va a presidir l'acte el dia 4 i rep la comitiva amb la seva dona, les autoritats i l'abat general del Císter, per bé que envoltat d'escamots militars i pel seguici dels jerarques feixistes i de les *Falanges Juveniles de Franco*. La cerimònia esdevé grandiloqüent, derivarà en l'enaltiment de l'*Imperio* i en l'afirmació de l'*España Una, Grande y Libre*, amb profusió d'elements militars i presència dels ministres d'Obres Públiques, Conde de Vallellano, i Educació, Joaquín Ruiz Giménez. Hi ha representacions de tot l'antic Reialme d'Aragó o Confederació Catalana i per primer cop, en més de deu anys, es poden veure al carrer les armes quadribarrades de la dinastia de Barcelona, abillament com han estat d'unes tropes d'opereta. El dictador, en acabat, va a Reus i a Tarragona, on inaugura el pas de trens directes Barcelona-Madrid i se li imposa la primera medalla d'or de la ciutat, talment com el 1944 havien fet els de Reus. El dia 6, encara, a Barcelona s'inaugura la gran factoria de la SEAT, un veritable símbol dels nous temps que ara s'obren.

A Tortosa els centres docents recuperen la normalitat després dels quatre jorns del Congrés Eucarístic i, només amb el parèntesi del fort temporal de pluja, amb llamps i trons que al capvespre del dia 10 semblaven sacsejar les cases, s'accedia a la gran celebració religiosa del *Corpus Christi*, el dia 12, amb la llarga processó emmarcada per masses d'espectadors que arribaven de tota la diòcesi. Al barri dels Pescadors, arrasat quan la guerra pels bombardeigs dels avions de Franco i dels seus aliats, ara es "cobreixen aigües" a l'edifici del nou Ajuntament, una obra començada el 1949 amb l'obertura dels fonaments i que es conclourà just al juny de 1953 que passa a encabir el món municipal que ara roman encara a l'edifici aixecat en el segle XVIII per instal·lar-hi l'Hospital de la Santa Creu.

L'optimista primavera del 1952 accedeix a l'estiu amb les alegres revetlles de Sant Joan. El Col·legi de la Salle inicia el 29 la festa de final de curs que es manté fins al 12 de juliol, amb l'apoteosi de les actuacions literàries, còmiques, musicals i teatrals, presentada al Teatre Goya que cedeix l'empresari Pentinat.

L'Estat espanyol sorprèn, el dia 4 de juliol, amb l'adquisició de les accions d'ITT a la Companyia Telefònica, la qual cosa suposa gairebé la nacionalització de l'empresa. Una nota

llunyana per bé que més romàntica, és la substitució que el 5 es fa a Londres dels darrers tramvies, des d'ara substituïts per busos de dos pisos. Potser que la realitat més dura la imposen el dia 11 els nou-cents avions nord-americans que bombardegen ferrocarrils i fàbriques a Corea del Nord, això en el transcurs de les negociacions per declarar una treva. El món islàmic està més a prop del *Caudillo* i dels espanyols i per això té un relleu especial el fet que el 23, tot just passada l'apoteosi político-militar del *Dieciocho de Julio*, un cop militar protagonitzat per Gamal Abd al-Nasser i Muhammad Naguib força la dimissió del rei Faruq d'Egipte, i el seu fill Fuad, de set mesos d'edat, és nomenat rei. El general Naguib presideix el nou govern militar i els espanyols no saben què pensar, per més que els impressiona el cop militar. Potser que els tortosins resten més impactats el 24, amb l'estrena de "*Solo ante el peligro*" (*High Noon*), de Fred Zinnemann, amb Gary Cooper i Grace Kelly, perenne en la cultura local, i més encara en els dies immediats quan a l'Argentina el càncer s'emporta als 33 anys l'admirada Eva Perón, Eva Duarte de Perón, l'Evita.

La dècada de 1950 és extraordinàriament grisa però es percep arreu la represa ciutadana, la societat que emana de les cendres de la guerra, i no hi ha cap entusiasme popular en el triumfalisme oficial però es percep la gestació d'un sentiment que esdevindrà esperança en un futur que mai no arriba i que només assolirà d'ençà del treball i del sacrifici personal, en l'anhel d'una vida més fàcil, millor, per a la pròxima generació perquè les supervivents han romàs més que cremades, talment com en restà la ciutat. El camp, més malament que no pas bé, sobreviu o malviu, de collita en collita, sotmès als fusells de la Guàrdia Civil i a l'autoritat caciquil del règim així com a la inseguretat eterna de la meteorologia. Potser que aquell avió a reacció britànic que el 26 d'agost fa el primer vol d'anada i de tornada sobre l'Atlàntic, una realitat llunyana en la qual es pot creure, pot representar la fantasia del progrés i l'assoliment d'objectius ara inabastables.

El 7 de setembre, dissabte, comencen les Festes de la Cinta que han de durar fins al dia 15. Al sector de les Cases Barates s'inaugura solemnement la II Fira Extraordinària. A primera hora de diumenge ja han tocat al vol les campanes de la seu i mentre els camps s'omplien de ressons que també rellisquen amunt i avall del riu, recorren els carrers les bandes de música que omplen d'alegria la ciutat que s'aboca al carrer, mentre que la pirotècnia contribueix a estimular els ciutadans. A la seu hi ha la missa pontifical de la Cinta i, en acabat, s'inaugura oficialment l'Emissora Sindical núm. 5, Ràdio Tortosa, creada per Lluís Mestre Rexach i Julià Mangraner Ejerique, una fita que marca una nova època en els àmbits culturals i socials, així com en els religiosos i no tant en els polítics. Aviat les veus d'Emèlia Miravall i de Fernando Martínez se sentiran per cases i carrers mentre que la música, de tota mena, assolirà unes noves cotes d'audiència en una escalada en la qual contribuiran desinteressadament totes les forces culturals urbanes. També es lliuren els premis del *VI Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle... Les festes de la Cinta es tenen per molt solemnes, més que mai, i carrosses artístiques recorren els carrers, en un clímax d'entusiasme que es qualifica de desbordant i en un programa magnífic. Una de les estrenes cinematogràfiques ha constituït un indubtable èxit: la projecció d'"*El judas*", el dia 13. Potser que no es comença gaire que el dia 18 i de viatge per Europa, Charlie Chaplin "Charlot" decideix no tornar als Estats Units davant l'amenaça d'ésser víctima de la caça de bruixes de McCarthy, el qual fet no impedeix que el 10 d'octubre s'estrenés a Londres la seva pel·lícula "*Candilejas*" (*Limelight*). Els afers del cinema, tan seguits en aquest temps, incorporen llavors una altra fita especial perquè el dia 12 que era la *Fiesta de la Raza*, a Nova York, es projecta la primera pel·lícula en color en tres dimensions, un avenç que obliga l'ús d'ulleres especials. En aquest mateix dia especial s'inaugura a Tortosa la nova Clínica de Lluch, amb accés pel cantó Ramon Berenguer IV-DesPuig.

Els temps segueixen aportant dades d'interès global, com la implantació al pacient David Schwartz del primer marcapassos extern, el 4 d'octubre, desenvolupat pel doctor Paul Zoll, de la Universitat de Harvard, això en un any en el qual ell metge Charles Hufnagel implanta la primera vàlvula cardíaca artificial i que Jonas Edward Salk desenvolupa la primera vacuna injectable contra la poliomielitis, mentre que a Nova York, el dia 13, s'inaugura la nova seu permanent de l'ONU. Tortosa, diumenge 19, presenta el Diumenge Mundial de les

Missions, una festa de gran moviment viari que omple els carrers d'escolars que posen les guardioles davant tothom, tot demanant donatius i, per si això és poc, l'enrenou del centre de la ciutat s'incrementa amb una cursa ciclista.

El primer dia de novembre els Estats Units sorprenen el món amb l'assaig, a l'atoló d'Eniwetok (Illes Marshall), de la primera bomba d'hidrogen, desenvolupada per un equip dirigit pel físic Edward Teller, un diabòlic enginy que és cinquanta vegades més potent que la emprat a Hiroshima, d'on tothom té presents els horrors. Quatre dies després, el 5, el general Eisenhower resulta elegit president dels USA: és un jornada rica en continguts perquè coincideix amb l'aparició de les mitges de *nylon* (dites de *Cristal*) i del terratrèmol de Rússia, de 9 graus de magnitud en l'escala Richter, a les 3 de la matinada, a la península de Kamtxatka, essent el més intens viscut al país per bé que sense víctimes mortals encara que amb moltes destrosses, centenars de cases destruïdes, camins, carreteres i ports. L'11, també, John Mullin i Wayne Johnson exhibeixen per primer cop, a Beverly Hills (Califòrnia) un gravador de vídeo, tot plegat coses impensables en un àmbit tancat al món com és aquest dissortat estat que, amb el triomfalisme que és d'esperar, el 18 es feia saber a tort i dret l'ingrés d'Espanya a la UNESCO, la qual cosa no deixava d'ésser un pas endavant en l'àmbit internacional.

El mes de novembre encara deixa caure notícies prou espectaculars com, en ruta regular de Los Angeles a Copenhagen, el primer vol d'un avió de passatgers sobre el Pol Nord, el dia 20 que ací se celebrava el *Día del Dolor* per José Antonio, o l'estrena el dia 25, a Londres, de l'obra de teatre "*The Mousetrap*", de l'admirada d'Agatha Christie. L'esdeveniment local es concreta el 27, amb la celebració de la festa de sant Josep de Calasanç, patró del *Magisterio Español* i de les escoles públiques, amb una funció infantil per la Cavalcada dels Reis, a les sis de la tarda al Teatre Goya, en la qual participen els tres col·legis religiosos.

La societat sembla ésser que no es manifesta tan deprimida, a resultes d'un lent avançar cap al benestar desitjat, i el pas del desembre cap a Nadal bé es diria que ho indica d'aquesta manera mentre que determinades publicacions informen del casament de la mítica i ací invisible Brigitte Bardot amb el director Roger Vadim, el dia 20. L'any, però, ha portat alegries i inquietuds de tota mena, com l'autorització del règim per editar les primeres traduccions al català d'obres escrites en altres idiomes, l'atorgament del premi Nobel de la Pau a Albert Schweitzer o la rebel·lió a Kenya dels *mau-mau* contra el domini colonial britànic, un sagnant problema que donarà molt a parlar. A Tortosa destaca la construcció de les escoles de Bitem mentre que l'any s'aboca al final amb la concentració anormal de contaminants atmosfèrics a Londres causa quatre mil morts i, el dia 29, amb la fabricació als Estats Units del primer aparell de ràdio de transistors, un avenç que al cap d'uns anys revolucionarà arreu el món de la radiodifusió, de la informació i de la música.

Cap d'Any de 1953 sembla obrir-se en un clímax d'esperances creixents malgrat dels temps, encara molt durs de viure. La gent ha començat l'any tot sentint al "*parte*" de *Radio Nacional de España* que a la llunyana Xina comunista ha començat el primer pla quinquennal, però a la tarda, el qui ha pogut, es refugia al Fèmina a veure "Bambi". El fred del gener es fa sentir de fort per bé que no és impediment perquè al capvespres del 5 els Reis d'Orient facin la seva ronda pels carrers de la ciutat i que l'endemà, a migdia, visitin els centres habituals per repartir menjar, dolços i tabac. La premsa diu que a Barcelona s'estrena *Tot esperant Godot*, escrita en francès per l'irlandès Samuel Beckett. Joves i grans, però, el dia 7 acusen l'impacte social que esdevé la mort del jove i popular Marian Toha, admirat jugador del C.D.Tortosa. El fred no minva i fins al 15 es manté amb tot el rigor i es pateixen unes fortes ventades. Al carrer es parla del repartiment de premis en el concurs de pessebres que es fa el dia 11 i, camí de la festa de sant Antoni amb els Encants, també dels Tres Barbutos a través de les habituals festes locals del 13, 17 i 22 quan, els pocs que poden, veuen a Barcelona s'estrena "*Les bruixes de Salem*", d'Arthur Miller, una revisió de l'era McCarthy. També es comentava l'entrada en vigor de la Constitució de Iugoslàvia, el 12 de gener, i la proclamació del mariscal Tito com a president de la República, tenint en compte que el personatge era "diabòlic" i que havia passat per Tortosa el 1938 al cap de la seva columna de carros de combat. Sigui com sigui, l'estat espanyol és oficialment admès a la UNESCO el dia 30 i institucionalment minven les penes i

més a més, a Tortosa, s'omple la sala del Colisseum en cadascuna de les sessions estrena de la pel·lícula "*El gran Carusso*".

El dia de la Candelera, el 2 de febrer, la majoria dels comerços només obren pel matí i el tema és el fred que fa però també el fort temporal d'ahir que portà al trencament de dics i inundacions a Holanda, i que fou el pitjors des del segle XV, segons la ràdio, amb la mort de 1.835 persones i 300.000 més d'afectades i, encara, amb unes 200 més en moren al Regne Unit i a Bèlgica. L'empenta imponent del riu i les experiències i records que se'n tenen sempre fa que se sigui molt sensible a aquesta mena de notícies. El febrer d'aquest any porta una notícia que afecta tot l'ensenyament, sigui professorat o siguin alumnes: el dia 6 es publica la Reforma del Batxillerat espanyol que des d'ara es dividirà en dues línies de formació, la de ciències i la de lletres, amb dues revàlides que tancaran el batxillerat elemental i el superior.

El 10 de febrer entra en vigor la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (CECA), model i nucli de la futura Comunitat Econòmica Europea i de la Unió Europea, la qual integren França, Itàlia, Luxemburg, Bèlgica, Holanda i la República Federal Alemanya, encara que a Espanya no es pot dir que tingués gaire consideració, com tampoc causà cap inquietud el trencament de relacions diplomàtiques de l'URSS amb Israel, el dia 12 i després de l'explosió d'una bomba a l'ambaixada soviètica a Tel Aviv. De Gaulle, a França, el dia 25 rebutja però el tractat sobre la Comunitat Defensiva Europea.

La notícia del març segurament és l'esdevinguda el dia 5, amb la mort de Ióssif Vissarionóvitx Djugaixvili, conegut com *Ióssif Stalin*, per causa d'un vessament cerebral i després d'haver governat dictatorialment l'URSS durant 29 anys. Al darrere deixava una política de genocidis, de neteja ètnica, de foragitament de pobles, tot portant a la mort milions de compatriotes. Un triumvirat format per Viatxeslav Molotov, Georgui Malenkov i Lavrenti Beria pren ara el control del govern. Stalin ha deixat Malenkov de successor però serà Beria qui prendrà el control. Nikita Khrusxov, president del comitè central del Partit Comunista, i Malenkov ho impediran. Al juny el faran arrestar per complicitat amb el terror estalinista, i serà executat. El país restarà a mans de Khrusxov.

A Tortosa se celebra amb brillantor la Setmana Santa, d'ençà del 29 de març que és Diumenge de Rams. El pas del temps ha portat noves programacions a Ràdio Tortosa, present a totes les cases, i en aquest mes Rodolf Lamote de Grignon i Josep Ma. Vallès inicien les "*Xerrades sense malícia*", d'extraordinària popularitat i que es mantindran durant molts anys. En l'ambient cultural es detecta una reacció davant les modernes tendències pictòriques: no s'accepta la teoria de què l'art no sigui allò que es veu sinó allò altre que l'artista ha volgut veure, i es critica els *snobs* i els *snobismes* i tot es polititza davant el fantasma del comunisme.

El *Día de la Victoria*, en començar l'abril, és una intranscendent festa oficial, com altres, perquè la gent s'ha avesat a la situació i la temor no és el rosec que era. El mes no presenta incidències importants i àdhuc sembla intranscendent la novella del dia 25 : els britànics Francis H. Crick i James D. Watson, Maurice Wilkins i Rosalind Franklin descobreixen l'estructura de l'àcid desoxiribonucleic (ADN), la base del codi genètic, com una doble hèlix enrotllada a l'entorn del seu eix: és la molècula responsable de conservar i de transmetre materialment la informació hereditària en ésser vius, no sols a través de les generacions sinó que també durant la vida de cada individu. Avui publiquen la teoria a la revista *Nature* que ben pocs coneixen. Més expectació produeix l'estrena, el dia 29 a Barcelona, de la pel·lícula "*Bienvenido Mr. Marshall*", de Luís García Berlanga, la que el 2 de maig aconseguirà els premis del millor guió i la millor comèdia al Festival de Cannes. El fet, però, és que el dia 3 l'eclipsa relativament l'estrena al Colisseum d'"*Anna*" i el *baion* esdevé una bogeria i esdevindrà perenne. El cas és, també, que l'afició al cinema és tal que les entitats i institucions se n'interessen i no sorprèn ningú que el dia 10 La Salle adquirís un projector cinematogràfic i es creessin les famoses sessions per a joves, tots els diumenges i festius. Els alumnes de La Salle, altrament, el 14 disposen d'un vagó de tren especial que els porta a Tarragona per participar la concentració d'alumnes i col·legis que s'hi fa, el qual fet mobilitza moltes famílies de la ciutat i de les comarques. La sensacionalitat fa el cim en acabar el mes, quan tots els mitjans de comunicació fan saber que l'expedició britànica d'Edmund Hillary (neozelandès) i el xerpa nepalès Tensing Norgay culmina l'Everest (8.848 m) per primer cop, això en superar els darrers 300 m que els

separaven del cim: un documental que es projectarà al Colosseum permetrà que els estudiants visquin aquesta admirada gesta. Per a tothom i de manera especial per a les dones la notícia arriba el 2 de juny, amb la coronació d'Elisabet II com a reina de Gran Bretanya i Irlanda del Nord, a Westminster, malgrat que les imatges tan sols es poden veure pel No~do.

La integració de Greenland a Dinamarca el 5 de juny i la circulació habitual del tren TAF que es comenta el 10 són els principals temes del moment per bé que se segueix amb callada atenció la vaga obrera a la República Democràtica Alemanya del dia 17, la qual es gesta per l'increment d'un 10 % de la jornada laboral sense cap augment salarial i esdevé un aixecament contra el govern comunista i una demanda de llibertats democràtiques: els tancs soviètics acabaran per ofegar la revolta que se salda amb 21 morts, 1.300 detinguts i alguns executats. L'endemà, el 18, uns oficials de l'exèrcit proclamen la República d'Egipte després de l'abdicació del rei Faruk i el 19, als Estats Units, per espionatge a favor de l'URSS s'executa el matrimoni format per Julius i Ethel Rosenberg. En aquest moment, al nou edifici de l'Ajuntament de Tortosa del qual s'obrien els fonaments al 1949, s'arriba al punt en el qual s'hi cobreixen aigües s'ocupa l'edifici. Uns dies després comencen les festes de Roquetes, a celebrar del 23 al 30.

Quan el 8 de juliol l'Exèrcit Roig bloqueja la lliure circulació entre els barris de l'est i de l'oest de Berlín, en l'àmbit de l'Estat espanyol preocupa la forta sequera que es pateix, la "*pertinaz sequía*" que farà riure tothom malgrat de no fer cap gràcia, i els pantans es presentaven a molt baix nivell. El moment és prou bo, malgrat de les aparences, perquè des de 1950 es mantenen les obres de restauració o complementàries del Palau Episcopal (1950-1953), on han malmès la planta superior i els arxius estan en un deplorable estat; també han començat i continua la urbanització del barri dels Pescadors, amb la construcció de la Casa de la Ciutat, Correus i Telègrafs (1953-1955); de 1953 a 1956 es construeix l'església de Móra d'Ebre (2.586.077 pessetes) i la caserna de la Guàrdia Civil (3.049.810 pessetes), i s'hi ha enllestit una llar per al jovent i un grup d'habitatges per als mestres; s'acabarà l'obra del nou Mercat de Ferreries i se segueix la construcció de l'Asil de les Oblates (1954) i l'ampliació i sanejament de les instal·lacions de les Germanetes dels Pobres (1953-1954) i també les de la Creu Roja (1954) i l'església del nou Seminari Diocesà (1953-1955) que es començà a construir el 1945. També s'aixeca, sense acabar-lo, un edifici que comprèn del Mercat a l'Ajuntament i del carrer Dr. Vilar a Sebina, amb passatges per l'entrada dels antics carrers d'en Bages i de la Cinta (1950-1954). A finals de 1954 s'urbanitzarà la plaça de l'Ajuntament, inclosa la font central. La Telefònica s'aixecarà el 1961 i s'inaugurarà el 25 d'abril de 1964¹⁰⁷⁷.

En un ambient potser que més relaxat, l'estiu passa tot sentint llunyanes la major part de les notícies que hom pot sentir per la ràdio o viure de prop: la festa de sant Cristòfor, el 10 de juliol, amb les curses de cintes al Parc i tenint les motos *Guzzi* com l'estrella de la festa, però al lleure s'imposen altres esdeveniments externs, com les pluges torrencials al Japó, les quals es tanquen amb un balanç de 1.800 morts, tot just quan ací se celebra el *18 de Julio* que commemora el *Alzamiento Nacional*, quan es comença a editar la revista "*Géminis*", creada per Gerard Vergés, Jesús Massip, Manuel Pérez Bonfill i altres, i a Cuba el mateix Fidel Castro participa en el frustrat assalt a la caserna de Moncada el dia 26 mentre que l'endemà, el 27, se signa l'armistici que clou la Guerra de Corea, de tres anys de durada; la notícia de l'agost esdevé quan l'URSS, el dia 12, "*por no ser menos*" que els nord-americans experimenta la primera bomba d'hidrogen, i el 19, el general Muhammad Faizulla Zahadi pren el poder a l'Iran després d'un cop d'estat. Potser que a nivell institucional la notícia més destacada fou la de 27 d'agost, amb la signatura del Concordat entre el Vaticà i Franco i com a succés especial en l'evolució del *nacionalcatolicismo*, per molts tingut com un premi del sant pare a l'antimarxisme espanyol, un pacte en el qual s'acordà: oficialitat de la religió catòlica, obligatorietat a ésser ensenyada a les escoles, immunitat judicial i exempcions tributàries als religiosos, presència d'eclesiàstics en qualsevol dels estaments estructurals del règim, reconeixement dels efectes civils als matrimonis canònics, dret a l'assessoria religiosa del sindicat únic i vertical, dotació econòmica per al culte i el clergat que es revisarà segons el nivell de vida, el *Caudillo* tindrà el

¹⁰⁷⁷ Per informació més detallada cal veure o. c. BAYERRI, 1992, amb relació d'obres a la regió, amb dates, pressupostos i tècnics.

dret de presentació dels bisbes espanyols, Espanya disposarà de dos auditories al Tribunal de la Rota romana, l'espanyol serà la llengua oficial en causes de beatificació i de canonització, i el clergat pregarà tots els dies per Espanya i pel *Caudillo*... Aparentment és una bona notícia però a la pràctica serà un pacte amb el feixisme i el colonialisme espanyol que costarà un alt preu a l'Església en aquest memorable any que se celebrarà el primer *Congreso Nacional del Movimiento*. El caire positiu per a l'Església fou la possibilitat d'impulsar una Acció Catòlica més autònoma que permetia el sorgiment de moviments que formaran capdavanters religiosos i polítics, així com la formació de publicacions i altres activitats que protegirà.

Les seus de les diòcesis catalanes del moment estaven encapçalades per bisbes adscrits a la tradició espiritualista o bé per persones que no eren gens conflictives per al règim, però també per altres plenament adscrits a la situació política, com podien ésser els de Tarragona i Barcelona, però també el de Tortosa. Només sorgiren anàlisis crítiques del temps per part dels bisbes de Solsona, Valentí Comellas i Vicent Enrique Tarancón, de Borriana i format a Tortosa i a València.

No sembla que es donés cap importància a l'entrada en vigor de la Convenció Europea dels Drets Humans, el 3 de setembre, i amb major motiu quan dissabte 5 comencen les festes de la Cinta que duraran fins al 14. Les festes tornen a presentar l'èxit anual dels premis del *VII Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle, i la II Fira Extraordinària de Mostres, ubicada un altre cop a Ferreries, al sector de les Cases Barates. En el mes de setembre destaca socialment i educativa la inauguració del Col·legi Diocesà de la Immaculada que passa a acollir, en criteri popular, els fills de la burgesia tortosina i dels propietaris benestants de tota la diòcesi. La situació de l'Església, després dels darrers esdeveniments i sota l'autoritat d'un bisbe plenament identificat amb un règim polític condemnat arreu del món, amb el poder aconseguit per la Cúria, una dotzena de canonges de majoritari origen valencià, arriba arreu i influeix en tots els ambients de la ciutat, destacant pel conservadorisme reaccionari i la cega adhesió al règim franquista.

La vida ciutadana es refà després de la diàspora de l'estiu i l'automne torna a somriure en daurat que relleva la lluminositat excessiva de l'estiu. El dia 26 els mitjans de comunicació oficial iniciaran el rebombori triomfalista del Pacte de Madrid, la signatura d'una seguida d'acords econòmics i militars amb els Estats Units d'Amèrica, de cooperació i d'amistat que permetrà la instal·lació de bases militars nord-americanes en l'àmbit peninsular. Això no preocupa els tortosins, per a res, però allò que els fa reaccionar és el moviment sísmic del dia 28, quan a les 10,40 de la nit i per uns segons les làmpades balancegen i el terra sembla que es mou, res que no hagi passat moltes altres vegades i, com sempre diu la gent, "que més no sigue". Dos dies després, el 30, els aficionats a les activitats aquàtiques reben admirats aquella notícia de què Auguste Piccard i son fill Jacques estableixen a la Mediterrània un nou rècord de submarinisme amb el batiscaf *Trieste*, en baixar a 3.150 m de profunditat. Llavors, el primer dia d'octubre, hi ha a una gran manifestació per allò del *Dia del Caudillo*, però el mes no deixa res d'important fins que diumenge 18 se celebra el Diumenge Mundial de les Missions o del Domund, i a Tortosa la festa és de gran animació, tanta que supera de bon tros les dels anys anteriors: els escolars capten pels carrers, van alguns disfressats d'indígenes africans o asiàtics, munten un tendal indi a la Plaça d'Alfons i una carrossa que representa una missió recorre els carrers, precedida per un estol ciclista que obre la manifestació. El fred ha estat intens i ha estat un problema.

El mes de novembre comença cridant la gent a la inauguració de la Fira de Ramaderia, sempre concorreguda, i els aficionats poden assistir a l'espectacle de ballet de Marianela de Montijo. La gent, a la ciutat i a la part del delta de l'Ebre, la Ribera com la gent en diu, resta una mica inquieta i comenta el fet que el dia 7 el Carrilet, FESA, renuncia als beneficis de la concessió i accepta la intervenció de l'Estat per tal d'acollir-se als plans d'ajut als ferrocarrils de via estreta. El moment ens mostra de com el transport de mercaderies per ferrocarril comença a minvar amb el millorament de les carreteres. Relativament pocs són aquells que llegeixen els diaris per bé que la ràdio escala cada dia unes majors audiències per bé que no preocupen gaire les coses que casa dia passen arreu del món, i ni tan sols a la forastera Espanya, i de dir-se, com el dia 9, que ha mort el poeta gal·lès Dylan Thomas i que Cambotja ha aconseguit la

independència de França no fa parar cap compte a ningú perquè, a més a més, no se sap res d'aquell poeta ni tampoc no se sap on para aquesta exòtica nació que ha tingut la sort de desfer-se dels ocupants francesos. Es rep amb alegria i esperança, això sí, la sortida dels primers cotxes SEAT, el dia 13, construïts en sèrie a la factoria de Barcelona: és el model 1400-A. El petit món de la ciutat i les comarques de l'Ebre s'aboquen llavors als esdeveniments musicals que afecten la festa de la música perquè el dia 20 hi ha un concert d'Unió Filharmònica d'Amposta, amb assistència de destacades personalitats de les arts i les lletres, organitzat per estrenar la fantasia descriptiva "La gran diada", de Manuel Martines Solà, i el 25 s'assisteix al concert de santa Cecília que cada any organitza l'acadèmia Fontcuberta, i que en aquest acte impacta l'actuació de la jove ballarina Anna Maria Bel. Totes les bandes de música alegren el melangiós automne però també mourà el públic la Vetllada Infantil al Teatre Goya, el dia 27 a les 18 h, organitzada per l'Associació d'Antics Alumnes de la Salle i a benefici de la Cavalcada de Reis, amb assistència del bisbe Moll i de les autoritats i jerarquies locals del *Movimiento*.

El temps passant se sabrà que en el primer dia de desembre sortí el primer número de la revista *Playboy*, amb Marilyn Monroe a la coberta, però la gent no se n'assabentà i, de fer-ho, de res no hauria servit perquè no sabien el significat del títol i perquè mai no la veurien als quioscs, la qual cosa els hauria fet comprendre. En canvi és tot un esdeveniment la celebració de la Festa de la Puríssima, el dia 8, completada amb l'obertura de l'Any Sant Marià, en acte celebrat a la seu amb la major solemnitat. Per als infants són dies memorables perquè el 13, al Colisseum, s'estrena la pel·lícula "*La isla del tesoro*", certament memorable.

Els antics alumnes dels "*hermanos*" presenten un festival al Colisseum, el dia 15 i també a benefici de la Cavalcada dels Reis, aconseguint un èxit tal gran que cal repetir-lo dos dies després al teatre Goya. El món s'estremeix llavors, el dia 16, amb la gesta del pilot nord-americà Charles E. Yeager que, a bord d'un l'avió *X1-A*, supera en dues vegades i mitja la velocitat del so... i no sap què pensar quan el 23, damunt Nadal, els mitjans oficials fan saber que Lavrenti Beria, excap de la policia que jugà un paper fonamental en les purgues stalinianes, ha estat executat perquè són llops que es devoren entre ells: la *moraleja* es renova, s'adapta i resta penjada com a símbol de la realitat divulgada, perquè "*el Caudillo nunca se equivoca*" que és com dir "*il Duce a sempre raggione*"... El dictador està posat en el paper anticomunista, el "*centinela de occidente*", d'ençà que caigué el *III Reich* tot i que la gent, al carrer i a casa, més bé està d'acord amb aquella filosofia de "*Piove? Porco governo!*". Tot plegat són les insípides notícies de sempre per més que en aquest Nadal se'n rep una d'apassionant: la inauguració del cine Niça per l'empresari Bernat Grego, a la Plaça d'Alfonso, on millor no es pot estar i on es respira un aire perfumat, com de jardí paradisiac: la sessió inaugural es fa amb les projeccions de "*Los apuros de Sally*" i "*Las dos Carlotas*", aquell film que uns anys després es titularà "*Tú a Boston y yo a California*", per bé que el dia de Cap d'Any de 1954 estrena "*Jeromín*", la pel·lícula espanyola que es comentarà per molt de temps.

El mes de gener no falla en allò del fred i les volves de neu també ballen en blanc pels carrers enfosquits per les nuvolades. La cavalcada dels Reis anima de debò l'ambient per més que el temps passa feixuc fins al dia 30 que al Fèmina estrenen "*Moulin Rouge*", un escàndol en el qual participa qui pot... i just l'endemà estrenen "*Cirano de Bergerac*". Per si l'ambient ha restat massa càlid el febrer comença amb la intensificació del fred que culmina amb una nevada en la nit del 4 al 5. Una bona notícia arriba el dia 15, quan se sap que els laboratoris farmacèutics nord-americans *CSL Bering* anuncien que han fet un pas decisiu en la consecució de la vacuna contra la poliomièlitis, una afecció tan preocupant i temuda.

El 1954 presenta continguts socialment significatius, rellevants i sovint transcendentals, de tal manera que s'inicia un camí que culminarà amb els anys perquè fins al 1956 l'*Obra Sindical del Hogar* construirà 170 habitatges: 32 del Grup *Pintor Casanovas*; 24 del Grup *Mariano Tornadijo*; 40 de *Hermanos Llassat*; 24 de *Hermanos Cruells*, i 50 de *Sant Antoni de Pàdua*, a Jesús, una habitatges que eren d'absoluta necessitat. El *Patronato Cardenal Arce Ochotorena*, entre 1954 i 1961, obrarà 150 habitatges unifamiliars en filera i pati interior a l'anomenat "*Polígono 13 de Enero*", tot referències al règim polític però que són avenços que beneficiaven una societat que se sentia en un atzucac, sense un clar futur. En uns altres caires

destaca en la seva inactivitat una dona que té l'afecte de tothom, la Francesca Valls Macià, la qui és la coneguda com "la cegueta de la catedral" perquè just al claustre demana l'almoïna... i també Edmon Castell, un home de qualitat i d'empenta que per miracle sembla haver escapat de la pena de mort imposada pels sequaços del dictador i que ara entra de conserge a Centre del Comerç, on obrirà humilment, gestionarà i desenvoluparà una sala d'art que farà història a la ciutat i arreu del país i de l'Estat.

A aquella França que sembla tan llunyana i inaccessible trasbalsa tothom Françoise Sagan, amb la novel·la "*Bon jour, tristesse*" que serà traduïda a l'espanyol, i els filtres de la censura deixen passar la notícia que un jovenot conegut com Elvis Presley causava un terratrèmol entre els adolescents i que triomfava per arreu on passada amb unes cançons i una música que en diuen "*rock and roll*", que ningú no sabia què volia dir... L'any és important per l'impacte creixent en el món del cinema i les estrenes entusiasmen tothom i esdevenen temes habituals de conversa, amb una reacció dels que filaven més prim i que engegaven la *Cruzada de la Decència*, per raó de la "*inmoralidad reinante*". El 1954 porta políticament el cinquè congrés del *Partido Comunista de España*, la famosa proposta d'un front antifranquista i la silenciada entrevista entre Franco i Juan de Borbón. La sorpresa, entre el poble, és l'aparició dels primers *Biscuter*, els quals apareixien com un triomf industrial i automobilístic del règim i es promovien com un veritable "*Volks Wagen*".

Les estrenes cinematogràfiques del mes de març ben bé impressionaren: el dia 1 amb "*Milagro en Milán*" i, sobre tot, el 13 que al Niça es projecta "*El beso de Judas*". Març és un mes que deixa poc rastre, altrament, per bé que es recordarà la Festa de l'Arbre, el dia 21 a Sant Josep de la Muntanya i organitzat pel Frente de Juventudes, la mitja festa del 25, per la Baixada de la Cinta, i perquè diumenge 28 s'inaugura l'església de Camarles, amb missa solemne, oïda per una massa de gent, i benedicció episcopal. Una dies després, el 2 d'abril, hi ha molta gent apegada als receptors de ràdio perquè es retransmet un fet ben extraordinari: procedent d'Odessa, el vaixell "*Semíramis*" arriba al port de Barcelona amb 286 espanyols, repatriats de la URSS, dels que 248 són voluntaris de la *División Azul*. Les escenes són patètiques, les anècdotes inimaginables, l'aprofitament polític porta pinzellades de grotesc sentimentalisme, i el *No[∞]Do* les oferirà amb més detall. La Setmana Santa, espectacular i devota, com sempre massiva, comença amb Diumenge de Rams que cau en el dia 11. La gent havia tingut la possibilitat d'estremir-se uns dies abans, el 4, al Colisseum amb la projecció de "*Los crímenes del Museo de Cera*", però no s'ho passava millor amb les truculències de "*Quo Vadis*" que s'estrena al Fèmina el 19. Hi ha, però una seguida d'activitats religioses que arriben al cor i porten la participació de moltíssima gent: comença el 25 d'abril amb la manifestació mariana a l'ermita de l'Aldea, presidida pel bisbe Manuel Moll i per les autoritats tortosines i aldeanes perquè, de sempre, és molta la devoció dels tortosins a la Mare de Déu de l'Aldea. Llavors es parlarà de la conferència de Pi i Sunyer a l'Escola del Treball, feta divendres 30, i també del fet que els vietnamites, comandats per Nô Nguyễn Giáp, el 7 de maig conquereixen els darrers fortins francesos a Dien Bien Phu, el qual fet posa fi al domini colonial francès a Indoxina. El fet és que el dia 9 torna a ésser la devoció la que porta els creients a la manifestació mariana a l'ermita de Mig-camí, la que esdevé molt pomposa i concorreguda, segons els comentaris, essent una activitat que també presideix el bisbe Moll i les autoritats i jerarquies, i els ciutadans s'hi aboquen. Per l'Any Marià es porta a Saragossa la imatge d'argent de la Mare de Déu de la Cinta i a la tornada la rep una multitud immensa que l'aclama en el camí processional que la retorna a la seva capella de la seu.

El maig es recordarà com un mes de successos habituals encara que s'hi recordarà l'estrena de dues pel·lícules inoblidables i per actors que perduraran: al Colisseum, s'estrena "*De aquí a la eternidad*" (*From Here To Eternity*) el dia 26, guanyadora de l'Òscar a la millor pel·lícula del 1953, amb famosos com Burt Lancaster, Deborah Kerr, Montgomery Cliff, Frank Sinatra, Donna Red... i l'endemà el Fèmina estrena "*Yo confieso*", una pel·lícula de Hitchcock i música de Tiomkin que protagonitzaven estrelles com Montgomery Clift, Anne Baxter, Karl Malden... dues sessions que els cinèfils mai més no oblidaran.

La detenció de Joan Comorera, exsecretari general del PSUC, el 8 de juny a Barcelona passa desapercebuda per a la majoria de la gent però no esdevé això el 10, quan es comencen

a veure motocicletes *scooter*, les *Vespa* que es venen al preu de 21.600 pessetes i es faran possibles a moltes butxaques... i tot seguit apareixen les *Lambretta*. Després s'arriba a la brillantor de la festa i processó del *Corpus Christi*, el dia 17, sempre un èxit de gent a l'església i al carrer.

Molta ha estat la gent que s'ho ha passat bé al Colisseum, el 10 de juliol, en veure la pel·lícula "*Los héroes del domingo*" però el fet és que el 25, en un riu netejat de branques i de vigues del pont quan la guerra, se celebra el Campionat d'Espanya de Rem Olímpic, amb unes vores de riu plenes d'espectadors i d'alguns que han trobat lloc sobre els mateixos ponts. Res no causa un efecte tan gran com els fets de la nit del 2 al 3 d'agost, la notícia de l'estiu, quan un grup de maquis que comanda la Pastora es presenta al xalet dels Nomen, a dalt dels Reguers, amb la intenció d'obtenir diners, amb el resultat de la mort d'un d'ells, Francisco, en esdevenir un tiroteig. Se'n parlarà per molt de temps. Altres notícies importants passen desapercebudes, com les del dia 7: a l'exili estant, Josep Tarradellas és elegit president de la Generalitat pels diputats del Parlament de Catalunya, reunits a l'ambaixada de la República Espanyola a Mèxic, i, també, el judici contra Joan Comorera, el dirigent comunista exiliat que havia tornat per dirigir la resistència antifranquista i que serà condemnat a 30 anys de presó.

Les Festes de la Cinta transcorren encara en un caliu ciutadà que el temps anirà dissipant, amb un ple sentit de festa i de setmana especial, i la festa compta amb un reguerall d'actes que la gent segueix i gaudeix, i s'hi integren les associacions que solen contribuir amb els seus actes socials, entre els que torna a destacar el lliurament de premis del *VIII Concurso Nacional y Comarcal de Arte Fotográfico*, organitzat per l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle. Els cinemes també s'hi llueixen i el Fèmina estrena de "*Lili*" en el primer dia de setembre i el 8 hi torna amb "*La primera sirena*", mentre que el Colisseum destaca el 23 amb la projecció de l'esperada "*Once pares de botas*". L'11 d'octubre destaca el Fèmina amb "*El hidalgo de los mares*"... El cas és que el cinema forma part de la vida ciutadana i se segueix amb un fervor insòlit i creixent.

Roquetes, en aquests dies, concretament el 16 d'octubre, viu el relleu a l'alcaldia amb el nomenament del nou alcalde Joan Codorniu Llucià, el qui es mantindrà en el càrrec fins al 4 de febrer de 1963. Allò que a ningú fa cap gràcia és la novetat del dia 21, quan una ordre publicada al *Boletín Oficial del Estado*, procedent de la Direcció General de Presons, se suprimeix la presó del partit judicial de Tortosa, decisió molt criticada però comprensible de comptar amb el muntatge escadusser i infrahumà de les instal·lacions existents. El muntatge del circ *Price*, just l'endemà, fa oblidar les males notícies, encara que la felicitat dura poc perquè el 23 recomencen les restriccions elèctriques. Dues pel·lícules criden l'atenció a les acaballes del mes: "*Nobleza baturra*", el 27 i al Goya, i "*Murió hace quince años*", al Fèmina, el 31. El jovent s'ho passa millor el dia 1 de novembre, gesta de Tots Sants, amb l'estrena al Colisseum d'"*Ivanhoe*", de la qual deriva una col·lecció de cromos que els més menuts cercaran i aniran apegant als àlbums.

El novembre és encisador a l'Ebre i la pluja daurada besa la pal·lidesa creixent de la variada vegetació fluvial i del sempre mutable verd dels oliverars. El novembre sempre mostra el vigor d'una societat que ha escapat del relaxament estiuenc i s'identifica de ple amb la seva ciutat de contrastos i de llarga història mitificada i romàntica. En començar el mes el grup de fotògrafs s'incorpora a l'empenta vigorosa de Cercle Artístic i el dia 4 fan la primera reunió. L'Escola del Treball, d'ençà de dissabte 7 i durant tres dies, celebra les seves noces d'argent i a les 8 de la tarda es pot assistir a les conferències de l'historiador Enric Bayenni i l'endemà del secretari de l'Ajuntament de Tortosa, l'advocat Andreu Celma que havia estat essencial per crear aquesta institució i per organitzar i aixecar l'edifici de la Creu Roja. Uns dies després, l'11, més d'un s'esvalota amb l'estrena al Fèmina de "*Pan, amor y fantasía*", puix que res no pot competir amb la Gina Lollobrigida que escala en cim de la popularitat. El 18, encara, el públic pot alterar aquella imatge forjada per Humphrey Bogart en veure "*El motín del Caine*". És temps en el qual el clímax polític comença a evolucionar i Tortosa ho afecta fonamentalment en els àmbits culturals i socials però també esdevé significatiu que el 17 sobtin Miquel Mateu, Vilallonga, Güell, Gual Villalbí i altres representants de la burgesia catalana en demanar al governador civil de Barcelona que minvi l'intervencionisme estatal en l'economia.

A Tortosa, camí de les festes de Nadal, dijous 9 de desembre es pot anar a l'Escola del Treball a sentir la conferència de Francesc Sanjuan sobre "*Els fonaments del dogma de la Puríssima*". És el moment, tanmateix, que al centre del barri dels Pescadors que les bombes arrasaren i que s'hi ha aixecat la nova Casa de la Ciutat, s'urbanitza la plaça i s'hi incorpora la gran font central, amb interessants troballes arqueològiques i informació geològica que algun dia serà d'utilitat.

La Tortosa del 1955 potser que esdevé la fita de l'adveniment d'una nova generació que, inevitablement connectada a l'anterior, comença a marcar un canvi d'època: són els infants que suportaren l'horrorosa guerra i que eren plenament conscients de la inacabable postguerra que protagonitzava el terrorisme d'Estat, la misèria, la fam, l'estraperlo, la manca d'un habitatge digne, els salaris que no permetien arribar a final del mes i el reguerall de privacions que els somnis i el cinema no aconseguien apaivagar. La il·lusió, l'esperança per via de la voluntat, sembla haver tornat i permet el miracle del somni i de retrobar el camí del futur incert.

Obre l'any 1955, celebrat Cap d'Any, la mescla de sentiments que provoca el dia 6 l'estrena de "*Vacaciones en Roma*" (*Roman Holiday*), amb Gregory Peck i Audrey Hepburn i el personatge d'Eddie Albert, una mescla d'emocions i d'actituds novelles que sotraguen l'esperit dels joves i enquistada letargia de la societat adolorida. Després, potser que l'acostumada commemoració de l'ocupació de Tortosa per l'exèrcit invasor, el dia 13, ja no fa a la majoria el mal que els solia fer i amb el temps es fa de veure que desperta un nou esperit que fa que el jovent sembla viu o, millor, que s'hagi obert a la vida. Segur que la llarga tasca feta pels Antics Alumnes de la Salle hi té molt a veure, lligat a l'acció audaç i perillosa de Manuel Beguer Pinyol que sol ésser-ne el motor. Els temps permeten retrobar el denominat escoltisme catòlic que, escapat del control falangista, perdurava en la formació cristiana i catalana del jovent, els "minyons de muntanya" organitzats el 1927 i l'acció patriòtica de Josep Ma Batiste Roca i la fundació catòlica de mossèn Antoni Batlle, l'Agrupament Mare de Déu de Montserrat. A Tortosa tenien una llarga tradició, almenys d'ençà el 1913 (Manuel Beguer Pinyol, Andreu Celma Comas...) i basat llavors en el Concordat adquiria una nova encara que tímida volada als espais adjunts a la parròquia del Roser. El mes acaba, diumenge 30, amb la festa de la Santa Infància que posa en marxa núvols d'escolars de tots els col·legis i escoles, units per fer la capta i malgrat de la pluja que apaga la festa i posa tota mena d'entrebancs.

A Roquetes hi ha un sentiment estimulants des que l'empresa de Conrad Valldaura que té contractada la sala de cinema a la que havia estat Lira Roquetense, centre obrer clausurat i ocupat pel règim feixista, ha encarregat l'obra d'un edifici per a un cinema nou i el doctor arquitecte Josep Ma. Franquet va per feina i al febrer pot posar data al projecte del cinema *Catalunya*. L'obertura d'una consulta mèdica pel metge Pere Utgès, el 17, el qui serà un professional de ben guanyat renom, pot ésser també fita del relleu generacional. Els ciutadans, mentrestant, s'ho passen prou millor amb les seves burletes polítiques que delaten la recuperació de l'humor perdut i riuen ara les aberracions de la censura oficial, concretament amb l'estrena de la pel·lícula "*Mogambo*", de John Ford, al Fèmina el 23 de febrer, en la qual Clark Gable, Ava Gardner i Grace Kelly impressionen tothom malgrat que se sap que la parella central cometien adulteri i que no són "*hermanos*" com es diu a la banda sonora espanyola. Aleshores s'aplica la reforma litúrgica de la Setmana Santa.

Les novelles arribades del món poden doldre i àdhuc ésser inquietants per bé que no semblen alterar l'empenta ciutadana. El 26 de març, al Vietnam, els francesos evacuen Saigon, i a l'abril mor l'admirat Albert Einstein, i el 24 s'amaga un comprometedor somriure quan se sap que la conferència de Bandung ha emès un comunicat final, tingut per històric, pel qual advoca per la cooperació mundial i el dret a l'autodeterminació dels pobles sotmesos. Ningú no gosa a dir res i prefereix a parlar de Marlon Brando i de James Mason i d'altres estrelles de "*Julio César*" que van anar a veure al Fèmina el dia 24.

El mes de maig és un temps especial i sembla que una mena d'allau es vessa sobre la societat que desperta mentre que el jovent parla sense embuts. El dia 1 hi ha un daltabaix amb l'arribada a Tortosa de la *Vuelta Ciclista a España* i al tard els melòmans van a Cercle Artístic que, en col·laboració amb el Ministeri d'Informació i Turisme, ofereixen un concert del pianista

Antoni Iglésias. En començar el mes Cercle Artístic també obre una exposició de 50 fotografies sobre els Pics d'Europa, obra de Jesús Quintana, d'Oviedo.

El sotrac polític ve el 5 de maig, quan la premsa i les estacions radiofòniques van plenes de la recuperació plena de la sobirania de l'Alemanya Federal. L'Agregat de Lletres de l'Institut Francès de Barcelona, Jacques Mettra, pronuncia una conferència el 8 a Cercle Artístic, sobre el "Significat de la creació artística en la civilització del segle XX", i es projecten dos curtmetratges sobre Manet i Toulouse Lautrec. L'endemà, el 9, en el mateix lloc es fa la XVII sessió de cineclub, amb projecció de documentals anglesos, francesos i italians. El 14, llavors, sobta el fet que els vuit països de l'Europa de l'Est, en rèplica a l'OTAN, constitueixen el Pacte de Varsòvia.

L'empenta de la nova generació sembla revolucionar el món cultural i social de la ciutat, en una segona onada després de la que protagonitzaren els antics alumnes de la Salle, i ara es funda el Club Universitari, obert inicialment al bar del restaurant Siboni, i n'és el primer president a Tortosa en Pere Bau Blasi, i a Barcelona Caritat Celma Ripoll. A meitat de l'any el nucli d'intel·lectuals gira a l'entorn de l'advocat Francesc Gas Carpio, Maties Ballester, Francesc González Cirer, Manuel Beguer Pinyol... que des de Cercle Artístic recuperen la revista "La Zuda" i els més joves (Gerard Vergés, Jesús Massip, Manuel Pérez Bonfill...) creen la revista "Gèminis". El professorat de l'Institut juga un important paper amb la qualitat dels seus integrants: Joan Bta. Manyà, José Pena, Eduard Cuéllar, Rafael Candel... i altres de joves com Maria Rosa Noguers, Lluís de Torres, Teresa Ferrer i altres. És important, certament la reaparició de la revista "La Zuda" en aquest mes de maig, després d'un silenci de vint anys, i ho fa amb semblants anhels i propòsits. Col·laboren ara en aquesta segona època Francesc J. Gas Carpio, Àngel Valbuena Prat, Joan J. Murall Sales, Joan Bta. Bertran S,J., Josep Manyà Gómez, Gerard Vergés Príncep, Tomàs Forteza Segura, Manuel Pérez Bonfill i Manuel Martines Solà, essent-ne director Manuel Beguer Pinyol. Hi escriuran Francesc Carreras Candi, Enric Bayerri, Manuel Gas Manyà, Josep Ma. Vergés, Francesc González Cirer, Ricard Bartlett, Jesús Massip, Maties Ballester, Manuel de Montoliu, Eduard Serrés Sena, Pierre Deffontaines, Octavi Saltor, Lluís Millet, Jaume Arnal Maqueda, Jordi Pujol, Miquel Tunyí i de Cisternes, Francesc Esteve Gálvez, Manuel Canalda... en una unitat des de la diversitat geogràfica i de pensament.

El dia 15, a Cercle Artístic i en col·laboració amb el Ministeri d'Informació i Turisme, es presenta un concert de la cantant Carmen Pérez Dúrias, acompanyada al piano per Félix Lavilla. En aquest moment el pintor Benet Espuny és pensionat per la *Real Academia San Fernando*, amb la beca *Conde de Cartagena*, i se'n pot anar als Estats Units d'Amèrica. Altres esdeveniments urbans són: l'aparició del setmanari "*Bajo Ebro*" que dos anys després esdevindrà "*La Voz del Bajo Ebro*"; la inauguració de la càtedra "Felip Pedrell", de Musicologia, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, Cercle Artístic demana a l'Ajuntament un permís per posar una placa a la casa del Replà on nasqué Felip Pedrell; Manuel Beguer Pinyol és nomenat Membre Corresponent a l'*Acadèmia de la Historia* en aquesta ciutat, comptant amb què és el director de la revista "La Zuda"; i el fotògraf Eudald Pedrola guanya el primer premi del Concurs de Fotografia de Santa Cruz de Tenerife, i la colònia tortosina de Madrid encarrega una imatge de la mare de Déu de la Cinta a l'escultor Soriano Montagut, i el 26 Orfeó Ulldeconenc enllesteix una gira per Madrid i actua a *Radio Nacional de España*. Tothom, el 19, havia passat pel cinema Niça per no perdre's la projecció d'"*Un americano en París*".

La inauguració del cosmòdrom soviètic de Baikonur, el 2 de juny, passa desapercebuda però amb raó impressiona el xoc espectacular de dos bòlids al circuit francès de Le Mans, l'11 de juny, un accident que causa la mort a 85 espectadors i en fereix més de 200. Arran de poble es comenta quant a l'actuació d'Orfeó Tortosí actua a Salou, el 17 de juliol, i diumenge 30 és "La Artística", la rondalla de Cercle Artístic, la que actua al Sanatori Sant Joan de Déu. El fet d'importància més rellevant és la inauguració que fa el ministre de l'Aire del Sondejador Ionosfèric o de l'Estació Ionosfèrica que ha estat muntada a l'Observatori de l'Ebre, la primera en tot l'àmbit de l'Estat. L'Observatori, per aquest temps, passa a ésser el centre mundial de Variacions Magnètiques Ràpides i està present, arreu del món, en congressos i en reunions

científiques relacionades amb les activitats que desenvolupen al que ha esdevingut un important centre universal.

A Tortosa torna la gent a casa després de la diàspora del mes d'agost i les Festes de la Cinta semblen obrir la porta d'un any que es renova. Just en el dia de la Cinta mor a Barcelona, on fa anys que viu, mossèn Eduard Soler Lleixà, col·laborador a "*La Zuda*" de la primera època amb treballs històrics sobre la seu, notable estudiós com ha estat de la societat urbana. Altres esdeveniments atreuen l'atenció dels tortosins, com la inauguració del monument a la Mare de Déu de la Cinta al cim de Caro, l'ingrés d'Espanya a l'ONU, el Trofeu Excm. Ajuntament, d'Escacs i la creació de la Província Lasalliana de València, formant-hi part Mallorca, Terol i Tortosa. D'aquest setembre en restarà prou constància d'ençà que el 28, en la visita del dictador Franco a Lleida, havent accedit a la catedral solta el pal·li, el bisbe l'immortalitza en fer notar que el *caudillo* és el "*Dedo de Dios*", i pocs dies després se celebra la seva acostumada festa oficial. El 8 d'octubre arriba a Tortosa el Circ de París.

El 12 d'octubre serà memorable, sobre tot per a l'Església de Tortosa, perquè se celebra la benedicció de la nova església del nou Seminari Diocesà, al cim frontal al fort d'Orléans, encara que els frescos de l'atri, del pintor Josep Obiols Palau, no s'enllestiran abans que no passin dos anys. En el moviment cultural destaca una partida simultània amb diversos afeccionats de la Secció d'Escacs que el 13 fa a Cercle Artístic el mestre d'escacs Sr. Torán, i el dia 20, seguides del 4 i el 7 de novembre, al mateix lloc es fan les tres primeres sessions de Cine Documental, amb quatre pel·lícules per sessió, procedents de l'Institut Britànic i de la Casa Americana, de Barcelona. La festa es generalitza el dia 23, pel Diumenge Mundial de les Missions, amb una capta que s'escampa pels principals carrers i festa de gran moviment viari que incrementen els escolars i joves que, amb bicicletes vistosament guarnides, recorren el centre de la ciutat. Cercle Artístic no descansa i el 26 inaugura l'Exposició Col·lectiva de Fotografia, la qual romandrà oberta fins el 6 de novembre però mentrestant, el 29 i marginant com tothom les festes oficials del règim polític, encera un cicle de conferències 1955-56 amb la de Jacques Mettra que parla sobre "*Jules Verne, Prophete du XIXeme. siècle*", amb projecció d'una pel·lícula sobre el tema.

Quan tothom, a Tots Sants, havia realitzat l'acostumada visita als cementiris o l'enllestia el dia de les Ànimes, en el mateix 2 de novembre es rep la notícia de què els científics nord-americans Carlton-Schwerdt i Schaffer han obtingut en forma cristal·lina el virus responsable de la poliomielitis, aquella mena de maledicció que pesa a totes les cases i llavors, el 12, se celebren les Noces d'Or d'Orfeó Tortosí, i el doctor Joan Bta. Manyà disserta sobre "Art i Teologia", i el 13, a l'església de Sant Jaume, hi ha missa i actuació coral tot afegint-se, al capvespre, l'actuació del Quartet Beethoven, amb el pianista Manuel Massotti en una sala de la ciutat, això mentre que al teatre Frontó actua el famós professor Alba.

El mes és ric en esdeveniments i així ens trobem que el 14 es realitza un festival en el qual actua Orfeó Ulldeconenc, el Grup de Danses Tortosines del Sindicat d'Iniciativa i Turisme i Orfeó Tortosí, tot plegat en homenatge al desaparegut músic i folklorista Joan Moreira Ramos. Cercle Artístic presenta "Pintura famosa", amb importants autors contemporanis i el 16, allí mateix, és la conferència del Dr. Juan A. Balseiro, de la Universitat de Miami, sobre el tema "*Danza de Puerto Rico*". Als actes commemoratius de l'afusellament de José Antonio Primo de Rivera potser que només hi van els que no poden deixar d'anar-hi, el dia 20, i és el 21 que el *Boletín Oficial del Estado* publica la concessió a l'*Instituto Nacional de Industria* de la "*reserva del aprovechamiento hidroeléctrico integral de la cuenca del río Ebro y en lo que sea necesario de sus afluentes entre Escatrón y Flix*". L'INI, mitjançant ENHER, instaura el seu sistema d'embassaments i centrals tèrmiques (Escatrón) i hidroelèctriques que afecten Mequinensa, Faió i altres... Aleshores la ràdio dona la notícia de l'aparició de Jesucrist al sant Pare, i tothom pensa que l'han dita massa grossa i se n'oblida el 22, quan l'URSS fa esclatar a Sibèria la seva primera bomba d'hidrogen.

El novembre encara passa pel festival infantil del dia 24, per recaptar fons per a la Cavalcada dels Reis, i per la conferència a Cercle Mercantil de Vinaròs que pronuncia el president de Cercle Artístic, Francesc Gas Carpio, així com pel Campionat de Catalunya d'Escacs, i també el IV Trofeu d'Escacs Club Universitari de Tortosa. El 27 el pintor Robert

Escoda inaugura una mostra a Cercle Artístic i el 30, a la *Institución Fernando el Católico* (CSIC) de la Diputació de Saragossa, pronuncia una conferència la Dra. Felicitas Delsors sobre "*Vindicación histórica de un gran rey injustamente preterido, y actualidad de sus directrices político-diplomáticas*".

Desembre també es presenta farcit d'activitats culturals i socials i culmina aquest despertar col·lectiu. El dia 4, a Cercle Artístic, hi ha la conferència "*Problemas del arte religioso actual*", del clergue Francesc Camprubí, doctor en Arqueologia i Art Sacre, i el 8, festa de la Puríssima, són diversos els *matches* esportius, a Cercle Artístic hi ha un concert del violinista Antonio Piedra i la pianista Asunción Palacio. L'endemà 9, al mateix lloc, hi ha la tercera sessió de Cine Documental, amb films de la casa Americana. En un caire més bé econòmic la notícia del moment ha estat la inauguració de la Societat Anònima Panificació Industrial (SAPI) vora l'estadi municipal.

Persones i associacions diverses viuen i participen de la creixent inquietud social i cultural, i del 8 a l'11 es va a Cercle Artístic per escoltar música en discs que presenta i comenta Francesc Queralt, consistent en l'evolució de l'art dels sons des de la música grega i jueva. S'està arribant al moment en el qual "plaques" i l'ús de la gramola es revolucionen, i retrocediran els discs de 78 revolucions-per-minut (rpm) per donar pas als micro-solc de 45 i de 33 que canviaran el panorama musical, amb les primeres experiències en enregistraments de tota mena en cinta magnetofònica, uns avenços a es comercialitzaran i popularitzaran a breu termini de temps. El Nia acapara l'atenció, l'11, amb la projecció de "*Ban, amor y calós*", de Ginya Llorigada i Vitorià de Cisa, i Cercle Artístic, fins al 8 de gener, presenta una mostra dels artistes locals. Tot plegat podria semblar una ciutat i una terra feliç però el 14 corre la veu de què un equip d'inspectors de *Teses* volta i fa estralls per la ciutat... i regna el terror de comerciants i d'industrials, desemparats davant d'aquells depredadors. A Cercle Artístic potser que alguns se n'obliden i somien amb utòpiques sortides turístiques, d'ençà de la projecció de diapositives sobre Suïssa i el Pirineus francès. El Fèmina, el 21, presenta "*Histories de la radio*", un èxit del moment que mostra els professionals madrilenys.

Arreu del país, des de les ciutats o com a fenomen urbà, "entre els anys 1955 i 1965"¹⁰⁷⁸, al costat de la primera obertura política d'Espanya del braç dels Estats Units, puja una nova generació menys esporuguida per la guerra i amb més ganes d'actuar i participar en la vida política. Són també uns anys d'una relativa eufòria econòmica, després de la misèria de la postguerra, i en què la immigració de gent de diversos indrets d'Espanya, políticament dirigida entre 1950 i 1960, féu que el 37 % dels residents a Catalunya hagués nascut fora. Això contribuï a un canvi de tarannà en certs sectors del país i va afectar també la vida cultural i religiosa". Es fa notar el sorgiment de moviments molt diversos de joves obrers, professionals de tota mena, estudiants de confessió catòlica que, paral·lelament a l'ampla acció associativa, actuen sota la cobertura de l'Església oficial tot i que les seves preocupacions i fets n'estiguessin allunyats. El fet era que l'Església anava "perdent l'aparença ultradretana i monolítica amb què la solien presentar sempre els mitjans de comunicació social, totalment controlats per l'Estat". Les consignes de "conquesta", "moralitat" i "pietat", sobre les quals s'insistia contínuament, van anar essent substituïdes per les de "compromís", "diàleg" i "col·laboració" amb el món secular i amb els seus problemes. Aquesta diferent òptica portarà, en 1967, a la crisi i ruptura general de bona part d'aquests moviments amb l'Església oficial per culpa de l'actuació dels bisbes Morcillo i Guerra, descaradament addictes al Règim". A Tortosa culminarà el pontificat del bisbe Moll amb aquesta ruptura i els moviments paraeclesials s'aniran fusionant amb el creixent desplegament de les associacions ciutadanes que iniciaran una ofensiva impetrable en el 1968, en moments que també definiran l'inici del pontificat de Ricard. M. Carles.

L'any 1956 manté l'empenta i el camí de creixement emprès per la societat. La Cavalcada dels Reis ha estat molt enalçada pels mitjans de comunicació i el dissabte 7 els àmbits culturals tenen una cita al Cine Nia, amb el periodista Ricard Barlet que disserta sobre "*Alaró, soldador y periodista*". Correspon al programa d'activitats de Cercle Artístic que el 14, 21

¹⁰⁷⁸ Segons A. PLADEVALL, a o. c., pàg. 184.

i 28 ofereix, al cinema Nia, les projeccions V, VI i VII de Cine Documental, amb films de la Casa Americana i de la República Federal Alemanya, i del 22 al 31 de gener hi ha una exposició d'ex-libris al seu local social, amb l'Associació d'Exlibristes de Barcelona. Això no és tot perquè el 29 projecta diapositives al Nia, amb obra de fotògrafs locals, i del mateix 29 de gener a l'11 de febrer, a l'Hotel Victòria, exposa ceràmica nord-americana i compta amb l'assistència de Williams M. Art, agregat cultural dels Estats Units i Soci d'Honor de Cercle Artístic. En aquest mes de gener la *Direcció General de Seguritat* imposa el *Documento Nacional de Identitat* (DNI).

Tot plegat no pot fer oblidar la intensitat del fred, una fredor creixent que condiciona moltes activitats socials, culturals, educatives i econòmiques: és la gran onada de fred que envaeix Europa i que sembla culminar l'1 de febrer, és l'any de la gelada que, encara que no ho sembli, arriba en un ambient de pessimisme i de crisi econòmica al camp. Tortosa té problemes afegits que semblen enquistats, com el dels immigrants espanyols i gitanos que se soplugen als castells, als destruïts quarters del Sitjar i per les coves i balms de l'entorn i en condicions infrahumanes i, per resoldre-ho, es construeix el *Grup Germans Cruells*, a les Cases Barates, i el *13 de Enero* al Temple, uns habitatges que seran ocupats al gener de 1960 i en seguiran altres als barris de Jesús i de Remolins.

La festa de la Candelera, el 2 de febrer, Tortosa és escombrada per una intensa tramuntana, glaçada d'allò més i fent sentir un fred que no es pot aguantar. La situació no invita a sortir de casa o a moure's de la vora del braser però el dia 4, a Cercle Artístic, s'obre una mostra del pintor Joan Antó que ha de romandre oberta fins a l'11... El 5 cal suspendre les classes a les escoles i col·legis perquè el fred no es pot aguantar i l'endemà, el 6, es comentaria amb incredulitat la notícia que divulgaven els mitjans de comunicació quant a les protestes que hi ha als Estats Units d'Amèrica per l'entrada de la primera estudiant afroamericana a la Universitat d'Alabama, puix que no es poden entendre les causes. Llavors, el 9, al Fèmina i en col·laboració amb el *Ministerio de Información y Turismo*, Cercle Artístic presenta una conferència del secretari de l'Ateneu de Madrid, Santiago Galindo Herrero, sobre Marcelino Menéndez y Pelayo i la història política del segle XIX. Les dificultats sorgien per un altre lloc, en començar una setmana de lluita a la Universitat de Madrid per l'alliberament dels estudiants detinguts, i també a Barcelona (1956-1957) encara que el 10 el règim polític espanyol decreta l'*estado de excepció* per raó dels aldarulls universitaris i el *Fuero de los Españoles* suspèn els articles 14, 15 i 18 pel temps de tres mesos.

Les reaccions del poder militar sempre són de témer d'ençà de l'etiqueta anticomunista que esgrimeix de justificació a l'exterior, per bé que a Tortosa no se'n té constància per raó que mai no resta res per escrit de coses semblants que sigui accessible i, com si res no passés, el dia 11 i al Nia, Cercle Artístic presenta a les 18 h. el film japonès "*La porta de d'infern*", dirigida per T'inocula Kinugaga però, la Xina Popular socialitza totes les empreses privades del país. També s'obre a la sala d'exposicions la mostra del fotògraf Francesc Català i Roca, premi Ciutat de Barcelona, la qual romandrà oberta fins al 19 però, també, de l'11 al 15 es generalitzen les gelades, amb temperatures sostingudes de 5/6° sota zero. Els "supervivents" encara poden anar al Niça el dia 17, per la VIII projecció de Cinema Documental.

La sorpresa potser que ha deixat estupefactes a molts, la qual cosa es comprèn en saber que el 18 i fins al 26 de febrer hi ha una Setmana Cultural que ha organitzat el "*Diccionari Català-valencià-balear*" i que patrocina el mateix Ajuntament, al que s'han adherit la majoria de les entitats tortosines. A la sala de sessions de la Casa de la Ciutat s'exposa l'obra del Diccionari i a l'Escola del Treball hi ha tres conferències: de Manuel Sanchís Guarnier amb "La rica aportació del parlar tortosí a la unitat idiomàtica", de Joan Bta. Manyà amb "L'excel·lència de Tortosa en el cultiu de l'esperit", i de Frederic Udina i Martorell amb "Integració catalana del regne de Tortosa". Potser que alguns no se'n podien avenir però a meitat curs d'aquesta "miraculosa" setmana i veient com s'havien reprès moltes activitats, el fred torna a intensificar-se i els col·legis tornen a tancar les portes. La denominada gran gelada suposa la ruïna del comerç de l'oli i la pèrdua definitiva de la cohesió territorial des de la ciutat. L'onada de fred es manté arreu d'Europa i és l'hiverna més gelada de tot el segle EX: a Tortosa hem vist com s'ha intensificat en iniciar el febrer, que després augmenta, que dona llavors una setmana de treva i

es torna a intensificar, amb una impressionant ventada que fa sentir més agut el fred. La gent no es pot moure de la vora del braser i no surt de casa. El 25 es poden sorprendre els incrèduls en saber que a la Unió Soviètica que, segons el govern, és el marc de tots els pitjors fets imaginables, el "primer ministre" Nítida Khrusxov denuncia els delictes d'Stalin que, com se sap, supera de molt tot allò que Hitler hagués pogut arribar a fer.

Exhaurit aquest febrer de glaç en el qual l'Ajuntament ha cedit al *Ministerio de Governación* els terrenys per construir un nou quarter de la Guàrdia Civil, no caldria dir que tot just vora un centre docent que li farà d'escut humà, Cercle Artístic inaugura l'1 de març una mostra fotogràfica que afecta el Premi Nacional Negtor 1955 i que roman oberta fins al dia 7, una setmana en la qual el control de porta registra 8.000 visitants. Una altra notícia destacada l'aporta el Grup de Danses Folkloriques de la *Sección Femenina de FET y de las JONS* que ha obtingut un èxit al Campionat del sector nacional, on es classifica campió regional i haurà de competir a Madrid en l'estatal. El dia 2 deixava tothom paralytitzat el fet de la independència del Marroc perquè París, com bé es pot comprendre, ha prescindit d'Espanya: el soldà Muhammad V assumeix tots els poders i ací mai no han fet cap gràcia a ningú els esdeveniments al Marroc i els incomprendibles criteris africanistes d'alguns militars espanyols entre els que sempre s'ha alineat el mateix *caudillo*, el que ara pot fer qualsevol cosa que li passi pel cap mentre fa el cafè i signa sentències a mort. L'abolició de la pena de mort que el 12 de març s'aprova a la Cambra dels Comuns pel delictes d'assassinat, al Regne Unit que és "*la pérfida Albión*", segur que no li fa cap gràcia.

Cercle Artístic inaugura el 3 de març la mostra de dibuixos de Carles Vallès, tot coincidint amb l'inici del Cicle de Poesia Espanyola Contemporània, i ho fa en col·laboració amb el *Ministerio de Educación y Turismo* a la sala de l'Escola del Treball: dissabte 3 disserta José Luís Cano sobre "*El Modernismo*", dilluns 5 ho fa Rafael Morales sobre "*Poetas de la generación de 1928*", i dimarts 6 José Hierro sobre "*Rehumanización de la poesía de 1934-36*". Abans no concloguessin aquestes activitats d'una setmana de durada es presenta al Niça, el dia 9, la IX sessió de Cinema Documental. Ha estat el temps, però, d'homenatjar el dia 4 el sant pare Pius XII en el seu vuitantè aniversari, i Cercle Artístic s'hi suma de l'11 al 15 amb dues projeccions de diapositives a l'Escola del Treball. El 15, llavors, se sap de l'estrena mundial de l'obra "*My Fair Lady*". El dia abans, a la sala de Cercle Artístic, s'obre l'exposició de fotografia de Manuel Closa, de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya.

Ningú s'ho esperava però el dia 20 França reconeix la independència de Tunísia, això als divuit dies d'haver reconegut la del Marroc. De tal manera restava abolit el tractat del Bardo de 1881 que establia el protectorat francès, i el 6 d'abril el líder independentista Habib Burguiba, cap del partit Neo Destur, aconsegueix tots els escons i presideix l'Assemblea Nacional Constituent. Als cinc dies esdevindrà el primer ministre del *beí* Muhammad VIII al-Amim, monarca que al juliol de 1957 serà derrocat pel mateix Burguiba que establirà la República de Tunísia, de la qual serà proclamat president. Tothom n'estava encuriolit i tot plegat li feia una mica de neguit perquè, com sempre, se sabia que s'estava poc informar i, encara, que totes les notícies havien estat manipulades segons el criteri de la cort d'aduladors d'"*el que nunca se equivoca*" però tothom reacciona l'endemà 21, amb l'assaig de la Bomba H que fan els nord-americans.

Cercle Artístic presenta al Niça, el 22, la X sessió de Cinema Documental i en el mateix març efectua una excursió a Andorra, una sortida que es permet i que permet, tanmateix, adquirir articles no disponibles o implanta-me-les en l'àmbit de l'Estat espanyol. El 24, tanmateix, en la seva sala obre la mostra del pintor Joan Lahossa. Llavors la vila d'Amposta comença a editar la seva revista "Emposta" i el *Caudillo*, davant la setmana de la penitència, decreta il·lícita la prostitució arreu de l'Estat i interdeix les cases que s'hi dediquen, el qual fet li aporta una gran popularitat i el protagonisme d'unna allau d'acudits que es contenen per tot arreu. La Setmana Santa que comença amb el Diumenge de Rams, el dia 25, no esdevé bona per a ningú perquè la persistent pluja fa suspendre els actes religiosos de dijous i de divendres i mentre que l'humor dels ciutadans ho atribueix a que algú no se n'ha recordat a portar els ous al monestir de santa Clara arriba la notícia que ningú no es podia creure: el Marroc proclama la independència d'Espanya, amb afegits de tota mena i la seguretat popular d'haver respost a un

determinat general que en tenia la tutela i que no és gaire afecte al *caudillo*, al qui deixa “amb un pam de nas” i sense poder-hi fer res.

L'Ajuntament roman preocupat pel manteniment del barraquisme i per la inhumana situació de molts immigrants espanyols que viuen en una escruixidora misèria per coves i castells, i per tal de combatre-ho adquireix ara al *Ministerio del Ejército* el Castell de Tenalles, encara que mantindrà aquesta política de combatre el barraquisme i en el futur adquirirà altres fortificacions històriques on malviu tanta gent.

A l'abril continuen destacant les activitats culturals, de manera especial les promogudes per Cercle Artístic que obre la mostra de l'aquarellista Altadill Jarque (de l'1 al 6), del pintor Ferran Arasa (del 5 al 15), d'Agustí Fortuny (del 21 al 29) i la del fotògraf d'Antoni Crous Cerdà (del 29 d'abril al 3 de maig) sempre amb un públic nombrós, entès i participatiu. Els cinemes també tenen una actuació intensa i les sessions omplen les sales¹⁰⁷⁹, amb projeccions complementàries com la del dia 11, al Colisseum, amb un programa cultural infantil, i del 18, amb la XII sessió de Cinema Documental infantil. El mes té una importància especial just en la festa de sant Josep, el 19, per raó que la jove estrella Grace Kelly (26 anys) es casa amb el príncep Ranier de Mònaco (32 anys), territori i seu dels casinos més elegants d'Europa. Cerimònia a la catedral de Sant Charles de Montecarlo, seguida per la televisió per trenta milions d'uropeus, parlant-se'n com d'un conte de fades, omplint revistes i essent mirall permanent d'una infinitat de dones. El 23, diada no revelada de sant Jordi i Festa del Llibre que es va recuperant, es fa públic el veredict del jurat del Premi de Novel·la Curta de Cercle Artístic i Club Universitari, atorgat per unanimitat del jurat a “*El contrabandista, la mujer y el mar*”, de Bartomeu Martorell, amb un segon premi a Carme Barberà per l'obra “*Marika Rhuman*” i el propòsit d'editar la novel·la premiada mitjançant les Edicions La Zuda, de Cercle Artístic, amb il·lustracions de Llop Adam i en edició numerada.

És el temps en el qual Unió Excursionista de Catalunya inaugura el seu refugi del Port, i també el de la construcció del Poble Nou del Delta (Villafranco del Delta), amb la pedra i en detriment de la torre de defensa de Sant Joan, als Alfacs. L'Escola Tècnica de Pèrits Industrials de Vilanova i la Geltrú desplaça a Tortosa l'estudiantina, tanmateix, la que fa una rondalla nocturna i a l'endemà, al Goya, l'espectacle “*¡Arriba la tuna!*”. Llavors, als Estats Units, el 24 d'abril el Suprem declara il·legal la segregació als transports públics, i el 26 Egipte interdeix el pas de vaixells israelians pel Canal de Suez.

El dinamisme de la societat civil es fa ben palès al pas dels dies i, sovint, sembla arrossegar les institucions oficials i paraoficials. El primer dia de maig sempre es recordava la celebració de la Festa del Treball i en aquest any la recupera l'Església, per primer cop i amb el subterfugi de *San José Artesano*, i també es comenta que durant una setmana no ha mort ningú a la ciutat i a les pedanies, cosa que no pasava de cent anys ençà. Individualment destaca l'edició del llibre “*Máximas*”, del bandejat polític Joaquim Bau i Nolla, i de l'estudi del professor Francesc Esteve Gálvez “*El bifacio de Oropesa*”, això mentre Eudald Pedrola Millan obté el primer premi al Concurs Nacional de Fotografia d'Eivissa. Llavors, el 3 de maig, a l'Escola del Treball, Cercle Artístic presenta la conferència del professor croata Paovo Tiján sobre “*Vida i costums als països que formen enllà del teló d'acer*”, en col·laboració amb la direcció general d'Informació, i el 4, en col·laboració amb l'Institut Francès de Barcelona la conferència i concert en homenatge a Honneguer, amb un espai literari a càrrec de François Palliard i comptant amb la primera audició de la “*Dansa de la mort*”, de Honneguer, sobre el poema de Paul Claudel. A la sala d'exposicions, tanmateix, es pot visitar l'exposició de Claudel i el seu teatre, amb una completa aportació d'historiografia teatral gràfica i un conjunt

¹⁰⁷⁹ Cal comptar amb què, segons l'enregistrament de Renau, en aquest mes al Niça es projecta “*Candilejas*”, “*La ladrona, su padre y el taxista*”, i al Colisseum “*La condesa descalza*”, i “*El príncipe estudiante*” al Fèmina; i “*La reina de Saba*”, “*La túnica sagrada*” en Cinemascope (Colisseum), “*Sissi*” (Goya), “*Ulises*” (Goya), “*Marty*” (Niça), “*Romeo y Julieta*” (Niça), “*La guerra privada del mayor Benson*” (Colisseum), “*Siete novias para siete hermanos*” (Fèmina), “*El americano*” (Colisseum), “*Las zapatillas de cristal*” (Niça), “*Niágara*” (Niça), “*Creemos en el amor*” (Colisseum), “*Desirée*” (Colisseum), “*El príncipe valiente*” (Colisseum), “*Río sin retorno*” (Colisseum) i “*La guerra de los mundos*” (Fèmina). Els espectacles que en aquest mes passen per la ciutat són: Juanito Segarra i l'orquestra de Casas Augé (Teatre Frontón), Antonio Molina amb l'espectacle *Garbo* (Teatre Colisseum), Marifé de Triana amb l'espectacle *Torre de Arena* (Frontón) i el quadre escènic d'Orfeo Tortosí amb Los Gavilanes (Goya).

bibliogràfic exhaustiu, i assisteix a la presentació el professor Palliard, en representació de l'Institut Francès.

Cercle Artístic, paral·lelament, el dia 7, al Teatre-cinema Goya presenta un concert de la pianista Pilar Bayona, i el 12 un homenatge a Narcís Oller, a la sala d'actes de l'Escola del Treball, comptant amb l'assistència de son fill Joan Oller Rabassa i personalitats de la cultura catalana. L'homenatge el presenta el doctor Manyà i Francesc Gas, president de Cercle Artístic, resumeix la vida i obra del novel·lista. Jesús Massip llegeix llavors alguns fragments de l'autor i clou l'acte Joan Oller, a qui s'obsequia amb un retrat de son pare, en sanguina, i Cercle Artístic rep una obra curta, autògrafa, de Narcís Oller.

Un més de continguts tan brillants només podia culminar amb la festa esplendorosa i la processó del *Corpus Christi*, el dia 31, per bé que el 4 de juny, quan el 2 ja s'havia obert una mostra col·lectiva de pintors reusencs, Aurele T. Kolna, professor de la Universitat de Viena que promou la direcció general d'Informació, pronuncia una conferència sobre "La crítica de les utopies polítiques". Kolna, tot seguit, se'n va a Londres a prendre possessió d'una càtedra universitària. Uns dies després, el 8, Adolf Marsillac disserta sobre teatre, amb un recordat col·loqui final, i al Colisseum, promogut per la direcció general d'Informació, Cercle Artístic presenta "*L'ennemi de Julien Green*", per la companyia del Ministeri. Llavors, del 16 al 24, en col·laboració amb l'Institut Francès i de Cercle Maillol, esdevé la Mostra de Pintura i Escultura de becaris de l'Institut Francès, amb l'assistència del director de l'ens i del director adjunt Pierre Deffontaines i Jacques Mettrà amb el president de Cercle Maillol, Josep Ma. de Sucre, així com dels professors Paillard i Colin i altres autoritats, entre les quals figura el cònsol general de França. Allí es formulen propòsits d'un pla de col·laboració cultural i el dia 17 membres de Cercle Artístic porten pel delta de l'Ebre els membres del consolat i de l'Institut Francès. L'entitat, tanmateix, celebra aquest mes el primer *Concurso de Fotografía para Novelas*. En mig de tanta activitat l'Església tortosina té la satisfacció, el 12 de juny, de tornar a obrir l'església del monestir santjoanista femení del Replà d'en Pol, el de les monges de Santa Maria de la Ràpita.

La revetlla i festa de sant Joan, en la màgica nit del 23 al 24, sempre es fa notar un canvi en la societat tortosina i el 27 esdevé a Cercle Artístic, amb l'assemblea general de socis en la qual es renova l'equip directiu, del que esdevé president l'advocat Miquel Tunyí i de Cisternes. En tal moment l'entitat inaugura la mostra del fotògraf Àlvar Esquerdo, de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya.

L'estiu, tradicional portador de desmesures i de desastres, comença per portar la notícia de la protesta dels treballadors polonesos i el dia 28 de juny, i la brutal resposta militar que esclafa aquella massa indefensa, anècdota molt grata al règim espanyol, i un mes després, després de l'inevitable 18 de juliol, el 26 esclata una crisi a Suez quan el Reialme Unit i els Estats Units d'Amèrica retiren els crèdits per a la construcció de l'embassament d'Assuan. Quan avui el president Gamal Abd al-Nasser nacionalitza el Canal de Suez per dedicar els beneficis al pagament de les obres, francesos i anglesos arriben a un pacte secret amb Israel perquè ataquí Egipte pel Sinaí, encara que després aquests dos països intervindran amb el pretext d'interpòsar-se per restablir la pau. La guerra dura una setmana i Egipte compensa els propietaris del Canal però en manté el control.

A Tortosa, al juliol, resten lliures de taxes els anuncis lluminosos dels comerços, ara que la ciutat ha estat declarada "*Ciudad de Interés Turístico*". El comerç, altrament, fa la campanya de la "venda-regal" on per cada compra als comerços adherits es donen números d'una rifa, i al mes de juliol se sorteja una moto *Vespa*, sis bicicletes, quatre ràdios, una rentadora, una màquina de cosir i un frigorífic o nevera. A la ciutat del moment consta un parc mòbil de 173 motocicletes, 64 cotxes i 21 taxis, i el tràfec obliga a assignar direccions determinades de circulació viària.

En aquest any en el qual irromp el *rock "n" roll* entre els nord-americans amb el film "*Rock around the clock*", que el *Real Madrid* es proclama campió d'Europa en la primera edició de la competició, en el qual Marilyn Monroe es casa amb Arthur Miller i que naufraga el transatlàntic *Andrea Doria*, també és tot un impacte el film de Roger Vadim "*I Déu creà la dona*", el que porta el triomf de la joveíssima Brigitte Bardot, la seva parella, amb el fet que la

difusió no va bé a França però és un èxit de taquilla a Anglaterra i als Estats Units d'Amèrica. Mentrestant, a Tortosa comença a enderrocar-se part del carrer de la Sang, per alinear les cases, i el pintor Josep Benet Espuny exposa a Nova York i Josep Ma. Chavarria és el nou campió d'Espanya d'acordió i uns mesos després, a Itàlia, ocupa la sisena posició mundial.

L'agost destaca, en el mateix inici, l'edició de la *Gramàtica Catalana* de Pompeu Fabra mentre que el 14 arriba la notícia de la mort del dramaturg alemany Bertolt Brecht, i la calorada passa per les festes dels pobles a través de la Mare de Déu d'Agost, de santa Rosa i de sant Ramon per abocar-se a dissabte 1 de setembre, portal de les festes de la Cinta a Tortosa que romandrà obert fins al dia 10. El següent dissabte, el dia 8, al Teatre-cine Goya, es presenta a les 11:15 un Gran Festival Tortosí, patrocinat per Unió Excursionista de Catalunya a benefici del monument a la Mare de Déu de la Cinta que es vol aixecar al cim de la muntanya de Caro, un monument que s'obrarà i que s'inaugurarà dins el mateix mes de setembre, en un mes que també s'inaugura el nou edifici de l'Institut de Batxillerat del carrer Montcada.

A la tardor d'aquest 1956, l'any de la vaga del sector tèxtil i metal·lúrgic de Barcelona, és el que Moscou esclafa l'alçament popular o revolta hongaresa, en un acte de salvatge repressió soviètica a Hongria. El món occidental resta escruixit i dels pobles d'enllà del Teló d'Acer se'n sap ben poca cosa: l'arribada de Nikita Khrushxov al poder de l'URSS fa pensar a alguns, això sí, que el sistema comunista pot evolucionar cap a la llibertat però els fets d'Hongria demostren que l'evolució encara no és possible. Fets com aquests són els que donen consistència al règim polític espanyol i al patètic "*centinela de Occidente*", del qui milloren la rebregada imatge davant aquell incrèdul món occidental.

El moviment social tortosí es manté pels variats camins de la cultura, l'ànima col·lectiva, quasi sempre de la mà de Cercle Artístic, i el 7 d'octubre té bona acollida la conferència de fra Francesc Ma. Piquer, de l'O.F.M., sobre franciscanisme, a la sala d'actes de l'Institut de Batxillerat, quan dimarts 4 havia obert l'XI sessió de Cinema Documental. Llavors, dissabte 8, presenta la conferència d'Antonio Sáez Rúbio sobre "*La vida de las plantas ornamentales e influencia del nombre sobre las mismas*", i insisteix el 18 amb la XII sessió de Cinema Documental. Se sap, el 28 d'octubre, que *Televisión Española* ha emès el dia 28 i per primera vegada, des dels estudis oberts al Paseo de la Habana, de Madrid. L'endemà, però, el 29, és quan Israel ataca les posicions egípcies a la península del Sinaí, i el 31, en aquesta crisi del Canal de Suez, les forces aèries britàniques i franceses bombardegen les bases aèries egípcies... Ací, al país, no passa res però la gent es manifesta neguitosa encara que a Roquetes, dijous 3 de novembre, es té el moment grat i tan esperat de la inauguració del cinema *Catalunya*, de l'empresari Conrad Valldaura.

Llavors esdevé un sorprenent fenomen quan, diumenge 6 de novembre, Barcelona és alterada per una manifestació d'estudiants en protesta pels fets criminals d'Hongria i en reclamació de la llibertat del poble hongarès... Hi ha massa paral·lelismes, però, i la manifestació deriva i es transforma en un rebuig a la dictadura de Franco tot reclamant les llibertats del país i, per primer cop d'ençà del 1939, es tancarà la Universitat per raó dels incidents.

El desembre resta marcat per tres fets transcendentals: el dia 2 el vaixell *Granma* arriba a les costes de Cuba amb 82 revolucionaris cubans que es proposen derrocar el dictador Fulgencio Batista, el qual fet obre un procés ben singular; el 14 es realitza a l'Estat espanyol un referèndum aprovatori de la *Ley Orgánica del Estado*, i el 23, damunt de Nadal, es clou un altre capítol amb la mort de Josep Puig i Cadafalch.

L'any vinent, el 1957, ben bé comença amb el primer problema greu en els caires socials i polítics perquè, sortits de les festes de Cap d'Any i dels Reis, el 14 de gener s'apugen els preus dels tramvies a Barcelona i això porta a un boicot popular que dura 15 dies en els quals els estudiants, inclosos els tortosins, hi prenen part, l'empitjorament assoleix unes noves dimensions quan aquests cremen públicament els retrats del dictador Franco i de José Antonio Primo de Rivera. A Tortosa, mentre se succeeixen tals fets, continuen les restriccions elèctriques, fixes i no programades, i el 15 se'l passen a les fosques, tot el dia, de 7,30 del matí fins a la nit, amb els comerços il·luminats a les fosques amb espelmes i tota mena d'artefactes emprats en aquests anys de privacions, la indústria parada i un malhumor crònic. La seriositat

del règim e manifestarà més endavant, quan es programaran oficialment les desconexions de llum i concretant les hores.

Al gener toca fer fred, i en fa de debò, tant que el 17 cau una nevada que deixa ben blanques les teulades, les cases i les runes i els solars arrasats. Les notícies que arriben de les emissores del govern espanyol, acollides al voltant del brasero, solen ésser triomfalistes i les dones tenen tema amb el naixement de Carolina de Mònaco i els molts afeccionats al cinema amb la mort sentida de l'actor Humphrey Bogard. Els fets de la vaga de Barcelona portaran la conseqüència de l'aprovació de la Llei de Responsabilitats Col·lectives, feta a la mesura de qualsevol vaga que es pugui fer. La política i l'administració municipal reben un cop amb el final de l'alcaldia d'Esteve Albacar, nomenat el 28 de desembre de 1941 i cessat l'1 de febrer, després de setze anys de mandat, i ho aconsegueix després de molts anys de demanar que fos rellevat. Les gestions locals, des de la guerra, han estat inoperants davant la insuportable dependència política als governadors de Tarragona, puix que són veritables virreis. Es recorda que els anys d'Albacar han portat la construcció de l'estadi municipal, la instal·lació d'aigua potable als barris de cota més alta, l'obra dels murs del riu, la pavimentació i urbanització de molts carrers i places... El succeeix l'arquitecte Àlvar Bartlett Salvà, un metge falangista que està en possessió de la *Medalla de la Vieja Guardia*. Pels terços familiar, sindical i corporatiu es nomenarà tinents d'alcalde Joan O'Callaghan Martínez, Joan J. Gisbert Abellana, Primitiu Forastero Vericat, Manuel Camós Borràs i Josep Tremoleda Centelles. La ciutat, en aquest moment, té 50.553 habitants, dividits en 24.325 homes i 26.228 dones. El món de la cultura, en aquest febrer, es mou per assistir a la conferència d'Alvaro de la Iglesia, famós sobre tot pels seus articles i acudits audaços a la revista madrilenya de "*La Codorniz*", "*la revista más audaz para el lector más inteligente*". El jovent universitari, mentrestant, el 21 de febrer realitza la primera Assemblea Lliure d'Estudiants al paranimf de la Universitat de Barcelona, amb una contundent resposta policial i la detenció de centenars d'estudiants, als que multa i expulsa de la Universitat de Barcelona.

El poder també es mou i el 25 de febrer se sap d'una cinquena renovació del govern franquista, en un temps que potser culminen els anys d'autarquisme i d'hegemonia ideològica totalitària: és un nou equip ministerial amb els objectius de reforçament de l'ordre interior (6 militars) i obertura econòmica exterior (els tecnòcrates Alberto Ullastres i Mariano Navarro, així com López Rodó), amb entrada de l'*Opus Dei* que es vincula a la nova línia política, essencialment econòmica. L'operació comportarà la reorganització dels organismes tècnics, com Estadística, Economia i Previsió, això en un ambient polític renovat. En aquest nou clímax es veurà com el règim franquista serà reconegut per l'ONU i, tanmateix, que pactarà amb el Vaticà i començarà una liberalització econòmica amb l'ajut internacional. L'entrada al Govern dels tecnòcrates de l'*Opus Dei*, severament criticada per la ultradreta i per les esquerres catacumbiques, portarà l'organització de la denominada democràcia orgànica, i de llavors ençà que se superaran els nivells econòmics d'abans de la guerra, uns assoliments espectaculars que es fan realitat, com sempre, a expenses de Catalunya. El poder polític perdrà, això sí, aquell blindat criteri unívoc i permetrà el sorgiment d'alternatives ideològiques i creixerà la prudent presència de l'oposició política, sobre tot a les files sindicals i dels intel·lectuals. En aquest, a Cuba, Fidel Castro es rebel·la contra el govern de Batista a Sierra Maestra i el dictador Franco cessa el ministre falangista Girón de Velasco. A Barcelona és nomenat alcalde Josep Ma. de Porcioles i el 25 esdevé un fet transcendent: la signatura del Tractat de Roma, constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea o tractats del Mercat Comú Europeu i de l'Euroatom, amb França, Luxemburg, Bèlgica, Holanda, Itàlia i la República Federal d'Alemanya.

L'Ajuntament de Tortosa manifesta sovint, talment com els ciutadans, la incomoditat que li fa sentit la trista realitat dels immigrants espanyols que s'associa amb el barraquisme i, per tal de combatre-ho, compra al Ministerio del Ejército el Castell de Tenalles, i en el mateix abril es proposa la compra dels altres castells. Pot ésser la notícia del mes per bé que la del maig és l'estada del tan famós *Teatro Argentino* "*visado por las autoridades competentes al objeto de que reúna la máxima moralidad y calidad*": es diu que l'estada del teatre, amb sessions que acull masses, porta lligat el "vent de dalt", i es té comprovat que no sol fallar, però potser que en

aquesta vinentesa els aficionats en surten consolats de la victòria del Real Madrid guanya la Lliga i la segona Copa d'Europa que, en aquest cas, va fer ploure perquè al juny i amb intensitats variants s'hi va estar quinze dies. Un altre fet que esdevindrà referència és que en el mateix juny surt a la venda el primer *Seat 600*, i per la premsa i pel *No[∞]Do* es fa saber que ha estat adquirit per un fill del general Muñoz Grandes, l'heroi de la *División Azul*. Just llavors, el 21 i el 22, la superiora general i el consell generalici de Religioses de Ntra. Sra. de la Consolació inauguren a Jesús l'església de la casa-mare i noviciat.

El cas és que s'entrava a l'estiu i el turisme estranger, per bé que portava divises, també comportava problemes d'ordre i de moral en el marc estricte del nacionalcatolicisme i, contra l'opinió popular que no compta per a res, el 15 de juliol hi ha la sortida de Governació per recordar les disposicions vigents quant a vestits de bany: les dones no poden usar el "dos peces" o *bikini*, i els homes l'*slip*; elles cal que porten el pit i l'esquena coberts, i usar faldeta, i ells pantalon d'esport. Potser que, tot plegat, esdevingués un estímul massa poderós i les famoses "disposicions vigents" no passaven d'ésser paper mullat perquè l'únic frè existent és l'actitud repressiva. La informació local, pràcticament centralitzada per Ràdio Tortosa que escoltava tothom, destacava la importància i repercussió del I Concurs Nacional Escolar de Plantes, promogut pel mestre Barrachina des de la plataforma sociocultural de Cercle Artístic. La informació adquireix un nou caire i s'enriqueix el 23 de juliol, amb l'aparició el setmanari *La Voz del Bajo Ebro*, editat pel *Consejo Local de Prensa del Movimiento*, essent-ne el primer director Josep Tarragó Salvador. El setmanari es ven al preu de 10 pessetes a les llibreries Viladrich, Agramunt, SaPeira i al quiosc de Ferreries.

Les lectores d'una determinada premsa, així com els devots de la política, tenen per notícia del mes de juliol la mort de l'Aga Khan III, i el 14 d'agost centra l'atenció la presentació del volum VII d'*Historia de Tortosa y su Comarca*, d'Enric Bayerri, el director del Museu-arxiu i Cronista Oficial de la Ciutat, i el 24 sobta la mort de Josep Tarragó Salvador, el director del setmanari *La Voz del Bajo Ebro*, a 80 anys d'edat i quan només havia pogut dirigir cinc edicions. Potser que res no fou comparable, popularment, a l'estrena al Goya de "*El último cuplé*", de Sara Montiel, el dimarts 27 d'agost, amb cues mai no vistes i en un èxit absolut. El temps, però, introdueix a les Festes de la Cinta, amb la creació dels nous gegants de Tortosa, amb la sentida mort de l'actor Oliver Hardy (el Gordo de la parella) i la grata notícia de què passa uns dies a Tortosa el mestre Ricard Lamote de Grignon, director de l'orquestra de Barcelona. La notícia celebrada pel poder i molt comentada pels mitjans de comunicació és la mort del guerriller cenetista Josep Lluís Facerias, el 30 d'agost, en un enfrontament amb la policia al barri de la Verneda de Barcelona. Les Festes comencen el 31 i duren fins al 9 de setembre.

En l'àmbit esportiu, així com en l'informatiu i en el social, destaca en aquest moment la picabaralla entre Joan Martí Gracià, expresident del CD Tortosa, i Josep Obalat Calvo, l'actual president, això en mig d'un xàfec d'acusacions creuades, amb debats i tertúlies per Ràdio Tortosa, al programa Retablo Deportivo que presenta Paco Guimerà. El Club, era per ara, debuta al grup sisè de la tercera divisió, en el qual també se situen els equips d'Amposta i de La Cava. En àmbits esportius, tanmateix, Josep Baubí, president de la Societat de Caçadors, manifesta que es respectaran les lleis de cacera a les nostres muntanyes, essent resposta al requeriment del responsable estatal per les recents batudes que els tortosins han fet contra els porcs seglars del Port. És el temps en el qual es crea, el 5 de setembre, la *Fundación de la Santa Cruz del Valle de los Caídos* per pregar Déu per les ànimes dels *Caídos por Dios y por España* quan la *Guerra de Liberación*. També el de la presentació, a Cercle Artístic, de la mostra oberta pel pintor Francesc Llop per bé que a les acaballes del mes, el 24 de setembre, un fet se sobreposa a qualsevol altre esdeveniment: el Barça inaugura el Camp Nou, i ho fa tal com Déu mana, en presència de les principals autoritats civils i religioses.

La Unió Soviètica, el 4 d'octubre, posa en òrbita terrestre l'*Sputnik I*, un satèl·lit artificial en forma de pilota de 60 cm de diàmetre i 84 kg de pes que cada mitja hora donava un tomb a la terra a una velocitat de 24.500 km/h. Al cap d'un mes ho farà amb l'*Sputnik II*, de 500 kg i portant la gossa Laika. La gent en parla com a gran assoliment que és, sorpresa i admirada, i altera la seva visió quant al comunisme i s'obre a unes expectatives que mai més no tancarà,

això mentre que els joves es llancen a cursar estudis universitaris tècnics, com si al món s'hagués obert una novella perspectiva. El curs acadèmic, però, es veu alterat per la *Grip asiàtica*, que afecta tot Europa i porta el tancament de molts centres docents. A Tortosa arrela durant la primera setmana i mitja del mes d'octubre. Un altre esdeveniment afecta el Germans de les Escoles Cristianes, el Col·legi de La Salle que gaudeix d'una simpatia i un suport popular extraordinari i on es troben amb què el bisbe Moll ha obert el Col·legi Diocesà de la Immaculada per als estudis de batxillerat mentre que La Salle veu baixar el nombre del seu alumnat quan aquests estudis se sobreposen als de comerç: els "hermanos" fan per impartir el batxillerat, llavors, i el bisbe s'hi oposa i, en aquest any, cal que tanquin el Col·legi obert el 1905 i reobert el 1939, havent-hi contribuït, potser, el fet que la congregació traspassava el centre tortosí al districte de València, en aquest mateix any, això quan sempre havia estat en el de Barcelona, i el desencís i la impotència desembocaven en un aclaparador i precipitat el tancament que tothom s'empassà i que ningú no paí.

Un fet de l'any 1957 l'aporten les Filles de Maria Auxiliadora o Salesianes, de Don Bosco, l'eclesiàstic i pedagog piemontès sant Giovanni Bosco (1815-1888), i de santa Maria Domenica Mazzarello, les quals obren casa a Remolins, al núm. 8 del carrer Cavaller de Gràcia, en aquest moment d'eufòria religiosa i d'atenció a les classes humils, una escola que no tindrà èxit previst i que haurà de plegar en el 1979. En cas és que en l'any 1966 la comunitat estarà formada per disset professores, un equip docent veritablement important en comparació amb els de les altres congregacions.

Un dels esdeveniments de l'any 1957 és l'elaboració del Pla d'Aigües de Catalunya, del qual deriva el Pla de Regadius del Baix Ebre. L'acció porta lligada la construcció de la presa de Mequinensa, la qual s'anuncia com un gran assoliment, amb la desaparició de la vila que veurà destruir les darreres cases el 1970, amb el qual fet començarà l'obra. Fora de Tortosa es prepara un *Plan de Aprovechamiento de Aguas de la Región* que aposta per la construcció d'un pantà a Xerta, des d'on es generarà energia elèctrica, amb una canalització a Castelló i una altra al Perelló que podria allargar-se fins a Tarragona i a Barcelona: quan tot sembli estar ultimats, els centres de poder de Tortosa i del bisbat tallen de cop l'acció política i impedeixen l'execució del disbarat. Al bisbat de Tortosa, però, li arriben mals temps perquè se li arrabassa l'arxiprestat de Calaceit per incorporar-lo a Saragossa, i la parròquia de Maials que s'incorpora a Lleida. També hi ha una forta retallada de la demarcació diocesana de tradició romana, i del primer cristianisme, amb la creació del bisbat de Castelló-Sogorb, amb la pèrdua dels arxiprestats d'Albocàsser, Lluçena, Nules i la Vila-reial i restant-li els altres quatre dintre el regne de València. Altres vegades, en el segle XIX, no s'havia aconseguit malgrat que sempre ha romàs la voluntat d'equiparar les diòcesis eclesiàstiques a les "províncies" espanyoles, i de fer desaparèixer els bisbats que no coincidissin amb alguna d'aquestes demarcacions de l'imperialisme espanyol, la qual cosa es fa possible ara en un règim de dictadura feixista, d'autoritarisme i de pactes amb Roma. Tortosa, però, mai no ho perdonarà talment com mai no admetrà l'honradesa d'aquells que promogueren la mutilació i se'n proposaran de noves des de l'àmbit de "l'auto-odi valencià". El bisbe Moll en resulta molt directament afectat i pot semblar un artífex de la desfeta quan, en realitat, en resulta sorprès i se'n doldrà constantment puix que, en el fons de la qüestió, ha estat traït per polítics i gent en la que confiava. El canvi de temps també acut en la meteorologia, puix que l'octubre porta un canvi sobtat i s'imposa la pluja i el fred.

Vet ací que, llavors, hi ha un fet extraordinari al qual no poden estar absents les autoritats civils, militars i religioses: el 24 d'octubre el dictador Franco va a Tarragona, on visita la *Ciudad Residencial* i la *Universidad Laboral Francisco Franco*, on l'espera el cardenal Arriba y Castro, i amb un seguici inacabable, entre els alumnes en formació militar, recorre una exposició de les obres fetes pel règim en els darrers anys. El dictador, a Tarragona, va acompanyat pel governador José González-Sama, per l'alcalde Rafael Sanromà, pel president de la Diputació Enrique Guasch, pels ministres de Treball i secretari general del *Movimiento*, Fermín Sanz Orrio, i José Solís Ruiz, i totes les autoritats del règim de la província. L'estada és de quatre hores i s'havien organitzat dos trens especials de franquistes de la província, entre els que es trobaven tortosins de tota mena i el *Frente de Juventudes*. Els actes, fets els

parlaments, acabaren cantant el *Cara al Sol*. El dictador dinava després al Club Nàutic i aprofitava el viatge per allargar-se a València, per fer acte de presència en les grans inundacions que la ciutat havia patit.

A Tortosa es vivia el naixement de l'associació coral Cantaires del Delta, fundada per Joan Angelats Serra amb la direcció de Jordi Angelats Ballonga, que com a bessona de Cantaires de l'Ebre és de caràcter popular i catalanista. En la galàxia infinita dels somnis que apaivaguen els rigors de la realitat s'incorpora la mort de Cristina Tiro. El daurat novembre, després de la jornada especial i de multitudinària visita als cementiris que sempre s'avança a Tots Sants, altres successos criden l'atenció ciutadana, com el llançament a l'espai exterior del segon satèl·lit de l'URSS, el dia 3, l'*Sputnik II* que porta a bord un ésser viu: la gosseta Laika que adquireix una gran popularitat i dona el seu nom a molts altres animalets domèstics. Novembre portarà, també, la guerra a Ifni, al Sàhara, on els guerrillers marroquins havien establert contactes amb l'oposició interna de Sidi Ifni i, en esdevenir alguns combats, en un desigual enfrontament els espanyols restabliran la situació amb l'ajut francès: les bel·licositats es mantindran fins al març de 1958, quan la regió esdevé una província espanyola separada del Sàhara, encara que el conflicte causa 152 morts, 518 ferits i 58 desapareguts, en el qual balanç hi ha algun tortosí. El 1969 els espanyols pactaran amb el Marroc la retrocessió del territori.

La novetat del 13 de novembre és el projecte del nou reglament de les *Cortes Españolas*, amb 2 títols, 85 articles i dues disposicions finals i una de transitòria, el qual admet que es podran adreçar interpel·lacions i fer precis i preguntes al govern en matèries d'interès "nacional", i que la premsa podrà publicar resums dels treballs a les Corts. El fet és que les "eleccions" municipals de novembre presenten una abstenció superior al 75 %, encara que s'estableixen tres estaments: *tercio familiar*, *tercio sindical* i *tercio de representaciones*.

Al novembre passa molt desapercebuda la mort, als 87 anys, de Consol Querol Subirats, germana de l'escultor. El temps ha portat l'acceptació de José Elola Olaso, *delegado nacional de Educación Física y Deportes*, a apadrinar l'*outrigger* a vuit que li havia ofert el Club de Rem, encara que no vindrà mai a fer l'acte; també el triomf de Josep Ma. Chavarria Ferreres que li permet obtenir el cinquè premi d'acordió al campionat mundial de Helmond, a Holanda, i, tanmateix, el concert del guitarrista Narciso Yepes a la sala de l'Institut, organitzat per Cercle Artístic. Al desembre es retolen els carrers de Sant Llützer i de Jesús amb plaques de manises, en un any en què l'afició cinèfila ha estat satisfeta amb estrenes com "*20.000 leguas de viaje submarino*", "*Curra Veleta*" de Paquita Rico (Fèmina), "*El último cuplé*" (Goya), "*El cantor de México*" de Luís Mariano, "*La bella campesina*" de Sophia Loren, "*Notre Dame de París*" de Gina Lollobrigida, "*Maria Antonieta*" de Michelle Morgan i "*Bonjour Kathrine*" de Katerina Valente.

El 1958 comença amb l'atenció posada en l'expedició d'Edmund Hillary al pol Sud, el 4 de gener, tot i que la cavalcada i la festa dels Reis ocupa veritablement la realitat del moment. El gener sorprèn, també, amb la notícia del 24, quan es fa saber que científics britànics i nord-americans han aconseguit la fusió nuclear controlada. Al carrer, la gent té altres maldecaps i es mira de reüll la festa de la "*liberación*" que només se celebra oficialment, per bé que ja no és festa i ara ha patit les tenebres perquè són les 9 de la nit i encara roman tothom a les fosques, sense llum en tot el dia com s'ha estat. Està ben interessada, en canvi, per la instal·lació d'un repetidor de TVE a Caro, com es diu que es farà, això per l'altura i la centralitat del lloc, encara que el paisatge muntanyenc de la península fa dubtar que es pugui veure la televisió arreu de l'Estat. Gent emprenedora com sempre hi ha, al carrer de la Llotja l'empresa Ràdio Electrò fa un muntatge receptiu, malgrat que resulta infructuós. Els seguidors dels esports estan entusiasmats pels èxits i reconeixements de l'atleta germano-català Joaquim Blume, de manera especial el jovent vinculat a l'atletisme, però resten profundament impressionats el 6 de febrer quan, en enlairar-se a l'aeroport de Munic, s'estavella l'avió en el qual havia embarcat el *Manchester United*, l'equip anglès de *foot-ball*, amb la mort de set jugadors i, encara, restant-ne greument ferit l'entrenador. En el mateix febrer els americans posen en òrbita l'*Explorer I*, el seu primer satèl·lit artificial.

Entrats en el mes de març, amb les ventades que el caracteritzen, dona molt a parlar entre les dones el divorci de Reza Pahlavi, el xa de l'Iran, de la famosa Soraya Esfandiari, i entre els homes la mala notícia de què la *Vuelta Ciclista a España* no passarà per Tortosa aquest any, diuen que per motius econòmics, i després se sap que l'organització demanava 120.000 pessetes de voler que passés per la ciutat. Quan els dies acosten les festes de la Setmana Santa l'associació Centre del Comerç renova la junta i l'Església efectua unes conferències quaresmals a la RENFE, per a caps i ferroviaris, amb un "*inusitado éxito*" a criteri dels mitjans de comunicació.

Mentrestant havia continuat la guerra a Ifni, iniciada al novembre passat, perquè els guerrillers marroquins havien establert contactes amb l'oposició interna de Sidi Ifni i, en esdevenir alguns combats, en un desigual enfrontament els espanyols han anat restablint la situació amb l'ajut francès: les bel·licositats s'han mantingut fins ara, quan la regió esdevé una província espanyola separada del Sàhara, encara que el conflicte ha causat 152 morts, 518 ferits i 58 desapareguts, en el qual balanç hi ha algun tortosí. El 1969 els espanyols pactaran amb el Marroc la retrocessió del territori encara que, de fet, els problemes afecten totes les colònies africanes. De tal manera el Sàhara Occidental, o Espanyol o Río de Oro, esdevé província espanyola e, aquest 1958 i el 1965, a pressió dels països africans, l'ONU demanarà a Espanya que s'hi retiri. Però el 1968 es descobriren els jaciments de fosfats de Bu Craa i des de 1970 Algèria, Marroc i Mauritània n'exigiran la descolonització a Madrid. En una darrera fase, el 1975 augmentarà la pressió annexionista marroquina malgrat que l'ONU, el tribunal internacional de la Haia i Algèria demanaran un plebiscit d'autodeterminació, i el 14 de novembre de 1975 Espanya es retirarà del territori que es repartiran entre el Marroc i Mauritània a través de l'acord de Madrid i la població iniciarà la residència contra mauritans i marroquins i pel febrer de 1976 es crearà la República Àrab Sahariana Democràtica, sota l'impuls del Front Polisario.

A la Guinea Equatorial el govern espanyol també sofreix fortes pressions internacionals que el porten a concedir la qualitat de província i la ciutadania espanyola, però en l'etapa descolonitzadora de la dècada de 1960 es gestaran grups i partits independentistes i, d'ençà de 1962, l'ONU tornarà a pressionar Madrid per descolonitzar la colònia: a Espanya àdhuc es mantenen aquarterades o en estat d'alerta algunes forces especials i paracaigudistes, per bé que minva la tensió i a la fi, el 1963, els espanyols s'avindran a donar a Guinea una autonomia i la independència el 1968 com a República de Guinea Equatorial, sota la presidència de Francisco Macias. Cal advertir, però, que el 1969 hi haurà incidents antiespanyols per la presència de tropes a Fernando Poo i els dominis que aquests conservaven en l'ordre econòmic: al fracàs de la temptativa de derrocar Macias seguirà el foragitament d'espanyols i l'establiment d'un govern dictatorial. La signatura d'uns acords comercials, a la fi, normalitzarà la situació.

Fernando Poo (Fernão do Pó, ~1470) esdevé província espanyola en l'any vinent, el 1959, i el 1964 rebrà l'autonomia i el 1968 s'integrarà en la nova república independent de Guinea Equatorial. Annobon, illa de la província de Fernando Poo, al Golf de Guinea i davant les costes de Gabon, havia caigut a mans espanyoles el 1778 i el 1968 s'incorporarà al nou estat de Guinea Equatorial.

No es pot dir que la "indivisible" Espanya, la "una, grande y libre" visqui o estigui ben bé assabentada d'aquests afers colonials que drenen la mitificada imatge de l'*invicto Caudillo* i, en el fons, tothom se'n mostra absent, mig s'alegra de l'entropessada i, sobre tot, per la llibertat que han aconseguit aquelles altres colònies espanyoles. A Tortosa es molta la gent que viu devotament la processó de Diumenge de Rams i que segueix les funcions religioses de la Setmana Santa. La situació real és que a meitats d'abril fa un fred que va molt més enllà de les temperatures que correspondrien al moment.

El govern ha mantingut sempre la *Ley de Vagos y Maleantes* que li permet actuar contra persones i grups que no són "*adictos al Régimen*" i ara, el dia 24, el Ministeri de la Governació afegeix a l'articulat, concretament a l'article 6, un afegit que es refereix a les mesures punitives contra els "*gamberros*", joves incívics que s'escapen del seu control o que s'emmirallen en el mal exemple de les nacions estrangeres o que cometen alguna salvatjada, encara que l'espai d'interpretació serà tan ample que s'hi podrà fer cabre tot allò que convingui

a l'autoritat. Uns dies després, el 30, al Codi Civil es modifica la qüestió de la separació matrimonial, la qual petició només la podrà fer el cònjuge innocent. Altres esdeveniments de l'abril foren l'assassinat de la Tota, diumenge 27, pel seu company Ramonet, amb la complicitat de la seva amant, la Meca, tot personatges molt humils i populars. L'abril també porta el començament de l'obra del nou barri *13 de Enero* i l'enllestiment de l'edifici de la Creu Roja, a la Simpàtica, una construcció empentejada per Andreu Celma que ha costat un milió de pessetes.

En el mes de maig cal suportar, el 16, una ventada de mestral extraordinàriament forta i acceptar l'acord del *Consejo de Ministros* que declara festius i recuperables a Catalunya el 24 de juny i el 26 de desembre. Una altra cosa ha estat la notícia del 17 que les ràdios oficials han esbombolat a tort i a dret: Franco proclama a les Corts la *Ley de los Principios del Movimiento Nacional*, sense prèvia deliberació, en 12 principis i 3 articles, que seran permanents i immutables, s'hauran de jurar en ésser investit de qualsevol càrrec públic, així com "*el reconocimiento del Movimiento Nacional como único cauce para la acción política en España. Nuestro Régimen vive de sí mismo y se sucede a sí mismo, según expresó el Generalísimo en su discurso*", el qual fet ve a ésser com "l'imperi dels mil anys" que un dia proclamà Adolf Hitler. La gent no s'immuta gaire, però, avesada com estar a aguantar tot allò que els caigui a sobre i pensant que "ja ens en sortirem". No és així el dia que el *Caudillo* passa per Tortosa, d'anada cap les comarques de l'interior (Terra Alta i Matarranya), perquè l'Ajuntament cal que ornamenti els carrers que constitueixen la seva ruta, plens de gent que "entusiasmada" crida "*Franco-Franco-Franco*" i, davant el Mercat, s'aixeca un cadafal per a les jerarquies ben mudades i uniformades. La comitiva és de 26 o 27 cotxes que van minvant la velocitat mentre corren pels carrers, entre la gentada que es controla amb tots els mitjans de seguretat possibles, pel qual èxit serà felicitat l'Ajuntament uns dies després pel cap provincial del *Movimiento*.

Al pas dels mesos es parla sovint del *Consejo Económico Sindical del Bajo Ebro*, per bé que en el juny s'inaugura el *camping* de l'Ampolla que, segons es diu, és un dels millors de la Mediterrània, i a Tortosa i a la Ràpita actua l'admirat cantant Jorge Sepúlveda i, en aquests dies que es rep amb goig la primavera, es constitueix el nou *Consejo Local de FET y de las JONS* que tindrà una acció política però també social. Uns dies després, al teatre Goya, es presenta el Festival Pro-Cavalcada de Reis, sense la resposta que s'esperava de part del públic: actua l'Orfeó Tortosí, Josep Ma. Chavarria, el Grup d'Harmòniques del *Frente de Juventudes*, la tiple Maria Helena Baila, el tenor Joan Barberà i el Grup de *Coros y Danzas de la Sección Femenina de FET y de las JONS*.

Al juliol no fa cap gràcia a ningú el fet que el noviciat dels jesuïtes, de Roquetes, per disposició eclesiàstica es traslladés a Raymat (Lleida), i amb major raó quan era tan forta la vinculació entre els religiosos i els roquetencs. Potser que la mala notícia volgué compensar-la algú amb una altra de l'agost, per la qual s'assegurava que La Salle tornava a Tortosa, on impartiran ensenyament primari i estudis d'agricultura. En altre aspecte, la destrucció del monestir de Santa Clara havia portat les clarisses als Reials Col·legis i en aquest moment poden tornar al seu convent restaurat d'ençà del seu mateix esforç titànic. Al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Matias, poc després, obrirà les portes el Col·legi de Sant Lluís, talment com el 1877.

La realitat social i política són factors que evolucionen quasi vertiginosament perquè afecten, també, una nova generació que no ha conegut la guerra, que no en vol sentir a parlar més i que ja es fa notar en la societat tot manifestant-se absent a les directrius del *Movimiento*, i es fa notar el 31 d'agost quan la "policia secreta" o *Brigada de Investigación Social* sotmet a un dur interrogatori i procedeix a la detenció temporal de Ramon Miravall, membre de la junta de govern del Club de Rem i popular locutor de Ràdio Tortosa: l'enrenou deriva de la crisi interna de l'associació esportiva que presideix Joan Montclús i que té per entrenadors Ramon Pomés i Joan Forés, havent-se creat una oposició que aplega centenars de socis en reunions no autoritzades per l'autoritat, comptant amb què la llei no autoritza la reunió de més de quatre persones. Els fets comporten la desfeta dels equips que havia consolidat el temps de les Olimpíades de Roma i, amb el cessament de les competicions, s'enceta una crisi afegida que es mantindrà per uns anys.

El 1958 és un any en el qual es detecta clarament la renovació de la societat i el canvi de costums, el creixent esforç individual pel millorament del benestar familiar i el col·lectiu per assolir el nivell de vida europeu i americà que esdevindrà un somni i acabarà essent un repte. També es deixa veure la progressiva relaxació dels costums i de l'espiritualitat, el retrocés constant de les actituds de respecte i el creixent menyspreu a l'autoritat que havia desprestigiada el mateix autoritarisme i totalitarisme polític i social... Potser que és tota una forma de viure i d'entendre la vida la que cada cop es va escorrent més entre els dits i les noves generacions es diria que es mouen en un clímax de llibertat i d'absolut apoliticisme, la qual cosa és absolutament falsa per bé que s'afronta amb indiferència i valentia que només frena, potser, la manca de treball i l'absoluta insuficiència salarial.

Fernando Bau Carpi obre les festes de la Cinta com a pregoner, per una Ràdio Tortosa que arriba i s'escolta pertot arreu, diputat provincial com era d'ençà el seu nomenament en el passat 30 de març. L'estiu ha estat dur, però, perquè de fa mesos que no cau una gota d'aigua i la "*pertinaz sequía*" del discurs franquista afecta molta gent i ha portat molts a tornar a la ciutat castigada pel Sol perquè als xalets i cases de camp s'ha eixugat la cisterna, i la preocupació està ben justificada. La gent va a veure el restaurat Palau des Puig, amb la nova Biblioteca Popular, una realització de la Diputació de Tarragona, i a les acaballes del mes la societat i el món de la Cultura té una important pèrdua amb la mort del director de l'Arxiu i del Museu, Enric Bayerri Bertomeu, amb un multitudinari acte d'enterrament. El 28 d'octubre, tanmateix, hi ha una commoció universal per la mort del sant pare Pius XII i el món s'obre a l'expectativa en un clímax que feia molts anys que no s'havia viscut: en l'elecció d'un nou papa s'imposa la figura d'Angelo Giuseppe Roncalli amb el nom de Joan XXIII, el qui revolucionarà l'Església amb el Concili, al qui felicita el bisbe de Tortosa i en rep resposta vaticana. El funeral per Pius XII es fa a la seu, i no s'hi cap, de tanta gent com hi acut.

Les intenses pluges de la tardor deixen en fort perill les restes de les cobertes dels Quarters del Sitjar, i l'Ajuntament inicia el desallotjament d'aquella gent que allí vivia, immersa en la misèria i en la brutícia, i de manera inhumana. Els ciutadans comentaven quant a la compra que Telefònica vol fer d'un solar de 300 m² per ubicar la nova central de telèfons automàtics i altres, especialment en el món de la ràdio, era esperançadora notícia l'aparició dels receptors que es denominen transistors, els quals no trigaran a revolucionar el món de la radiodifusió.

S'obre el mes de novembre amb la notícia de la inauguració, a París el dia 3, de l'edifici d'*United Nations Educational Scientific and Cultural Organization* (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura) o UNESCO, una obra dels arquitectes Bernard Aehrfuss, Marcel Breuer i Pier Luigi Nervi. L'ens, establert per l'ONU el 1946, estava provisionalment instal·lat al Majestic, un gran hotel en desús al centre de París i que havia estat seu de l'exèrcit alemany durant l'ocupació. Les grans notícies sempre són fets llunyans, quasi estranys a la realitat d'un món tancat en ell mateix com és l'estat espanyol on sembla ésser mer somni tot allò que passa a Europa, d'haver-se transmès la notícia puix que la gent, a poc volum, continua escoltant els noticiaris espanyols de la BBC de Londres i La Pirenaica, amb informacions polítiques que no s'acaba de creure ningú.

L'endemà, el 4 de novembre, el setmanari *La Voz del Bajo Ebro* afirmava que "*...según noticias radiadas y de prensa, se ha señalado ya por la Superioridad el tiempo en que empezarán los trabajos del gran canal que ha de llevar el agua del Ebro hacia las tierras castellanenses. Sin embargo, aquí no sabemos nada en concreto sobre lo que se va a hacer en cosa que tanto nos atañe*". Semblava com si s'encetés un nou problema i aquesta amenaça restà en l'aire, al pas dels anys i dels criteris mentre que els mitjans de comunicació desgranen altres successos memorables, al pas de l'any, com el *Consejo de Guerra sumarísimo* que se seguí tot aguantant l'alè, o la mort de l'actor Tyrone Power quan rodava a Madrid unes escenes de "*Salomón y la reina de Saba*", amb Gina Lollobrigida, la qual sembla ésser que acabaria Yul Briner, o l'anunciat ingrés d'Espanya a l'OCDE i al Fons Monetari Internacional i al BIRF o Banc Mundial, així com les vagues mineres a Astúries, i la solidaritat a Barcelona: SEAT, Olivetti, ENASA, MTM... o la mateixa visita de Franco a Barcelona i la irrupció d'Euscadi ta Asbatasuna (ETA) en el món socio-polític.

L'Església tortosina ha fet una reunió per crear la Germandat Obrera d'Acció Catòlica i, llavors, a Cap Canaveral, el 13 de desembre s'enlairen un coet *Jupiter* amb un simi a bord i una gran expectació al darrera. S'acaba un any 1958 en el qual s'han fet notar molts tortosins, com fra Antoni de la Verge de la Cinta, carmelita descalç que és ordenat sacerdot a Roma i hi diu la primera missa, fill de Josep Homedes i de Cinta Estorach, que viatgen a Roma amb un nodrit grup de ciutadans, i el professor Manuel Pérez Bonfill que obté el premi *Sésamo* de contes, d'àmbit estatal; és l'any que Joaquim Bau és nomenat *Consejero Nacional de FET y de las JONS* i que l'atleta Ramon Zaragoza Grau esdevé subcampió en salt d'altura als campionats de Catalunya, amb 1,77 m, i se'l selecciona per als campionats de Portugal; Joan Calvet Panicello és nomenat cronometrador oficial de la Federació Catalana de Rem, el periodista Antonio Daza és nomenat corresponçal de *La Vanguardia* a Tortosa i el pintor Ricard Cerveto rep la medalla d'*Alfonso X el Sabio*.

Al desembre el grup d'harmòniques del *Frente de Juventudes* de Tortosa guanya el tercer premi al tercer certamen "nacional" que es fa a Barcelona, amb intervenció posterior a Ràdio Barcelona, al programa "*La comarca nos visita*", i la societat es commou amb el món de la docència amb la mort de Mariano Hernández Fernando, director de l'Institut durant tants anys.

Quan gairebé clou l'any l'estrena a Espanya de la pel·lícula "*Las chicas de la Cruz Roja*", dirigida pel tortosí Rafael J. Sàlvia i que ben bé va a veure tothom, és bo de recordar que les projeccions de cinema a les sales urbanes s'ha mantingut amb l'excel·lent resposta de sempre i que moltes d'aquestes pel·lícules i els seus protagonistes expliquen, amb els seus continguts, una bona part de les noves actituds socials i actuacions personals. Del 1958 és bo de recordar les estrenes d'obres com "*Faldas de acero*" amb Katherine Hepburn i Bob Hope; "*Ellos y ellas*", amb Marlon Brando i Jean Simons; "*Los caballeros del rey Arturo*", de Robert Taylor; "*Donatella*" d'Elsa Martinelli; "*Viviendo su vida*" de Dean Martin i Jerry Lewis; "*Doce hombres sin piedad*" de Henry Fonda; "*Sólo el cielo lo sabe*" de Rock Hudson; "*Fantasía*", de Walt Disney; "*Un rey en Nueva York*", de Charles Chaplin; "*Ariane*", d'Audrey Hepburn i Gary Cooper; "*Las noches de Cabiria*", de Giulietta Masina; "*La violetera*" de Sara Montiel; "*Guendalina*", de Jacqueline Sassard; "*Moby Dick*", de Gregory Peck; "*El príncipe y la corista*", de Marilyn Monroe; "*Orgullo y pasión*", de Cary Grant i Sophia Loren; "*Santos el Magnífico*", d'Anthoni Quinn; "*Papá piernas largas*", de Fred Astaire i Leslie Caron; "*Testigo de cargo*", de Marlene Dietrich i Charles Laughton, i Tyrone Power; "*El bolero de Raquel*", de Cantinflas; "*Atrapa un ladrón*", de Cary Grant i Grace Kelly; "*Al este del Edén*", de James Dean.

En aquest 1958 el món de l'espectacle ha portat a Tortosa els *Festivales de España*, a l'Estadi Municipal, també "*Alejandro Magno y Ondina*, per Adolfo Marsillach, Ma. Amparo Soler Leal, Milagros Leal, Olga Peiró, Salvador Solé i Amparo Baró i un *Festival Folklòric*, a l'Estadi Municipal, amb una primera part amb lo Noro i lo Canalero, i *Coros y Danzas*, a una segona part amb "*Alma de Aragón*")

En començar el 1959 segueix comentant-se la incorporació d'Espanya, ja essent membre de l'Organització Europea de Cooperació Econòmica (OECE), al Fons Monetari Internacional encara que la ràdio i la premsa sembla ésser que no acaben de pair que el dia 2 de gener, a Cuba, Fidel Castro culminés la campanya guerrillera que les tropes revolucionàries desfilassin triomfalment per la Havana, el dia 8, procedents de Santiago de Cuba. El cas és que el dia 1 s'havia proclamat la victòria indiscutible de la revolució i que Castro vol aplicar les mesures previstes, d'haver sortit bé l'assalt a la caserna de Montcada, com la reforma agrària, la reinstauració de la Constitució de 1940, la confiscació de béns usurpats quan la dictadura o la participació obrera en els beneficis de les empreses. Castro, ara, serà nomenat primer ministre, president dels Consells d'Estat i de Ministres i comandant en cap de les forces armades: a Espanya, doncs, constitueix un triomf del "*contubernio judeo-marxista*" que no es pot reconèixer tot i que no ho pot admetre el qui se sent "*el centinela de Occidente*" malgrat que, ben pensat, és un maldecap que hauran de tenir els nord-americans que un dia els van arrabassar l'illa. Com que val més no pensar-hi, a Tortosa s'aboca el pes d'aquest tort a la commemoració dels vint anys de l'ocupació franquista de la ciutat, i a la tarda hi ha un solemne *Te Deum* a la seu, i en la matinada del 12 al 13, al Coll de l'Alba i com tots els anys, un acte

polític i foc de campament i a la nit, al Frontó, diverses actuacions teatrals. Ben segur que l'acontentament ha estat més positiu, en el mateix dia 13, amb la inauguració del telèfon a les pedanies de Bitem, Camarles i Campredó. El mes de gener aporta altres novetats a nivell universal, com la del dia 25 que el sant pare Joan XXIII anuncia un concili ecumènic, amb sorpresa pel fet que se celebrarà el 1962, i també que Alaska esdevé el 49è estat nord-americà, que el general Carles de Gaulle és elegit president de França i que mor Cecil B. De Mille, el director de les superproduccions cinematogràfiques.

L'empenta cultural tortosina se segueix mantenint i Ràdio Tortosa l'amplia en obrir-se als valors musicals del municipi i del territori dins el programa Palau de la Música, i Cercle Artístic organitza la primera trobada de fotògrafs catalans i mallorquins. Al pas dels mesos el professor Manuel Pérez Bonfill guanyarà el premi de contes "Adela Comesaña", del periòdic *Sevilla*, amb el conte "La Tierra", i el pintor Lluís Llop Adam guanyarà el concurs de cartells de la *III Fira Extraordinària de Tortosa*, i Julio Moisès rebrà la medalla de plata de la Diputació per haver-se jubilat com a director de l'Acadèmia de Belles Arts de *San Fernando*, i l'*Enciclopedia Biogràfica Española* incorporarà els tortosins Enric Bayerri Bertomeu, Joaquim Bau Nolla i el poeta i novel·lista Josep Ma. Vergés Vericat, i Josep O'Callaghan Martínez guanyarà el *Premio Nacional Menéndez Pelayo* del CSIC per la tesi "Las tres categorías científicas de la cultura clásica"... En aquest mes de febrer i amb un èxit quasi insòlit s'estrena la pel·lícula "¿Dónde vas, Alfonso XII?", de Paquita Rico i Vicente Parra, però el 1959 és un temps d'estrenes que gairebé marquen una època: "Los Vikingos", amb Kirk Douglas i Toni Curtis; "Anastasia", amb Ingrid Bergman i Yul Bryner; "Tú y yo", amb Cary Grant i Deborah Kerr; "Bus stop", amb Marilyn Monroe; "Tierra de faraones", amb Jack Hawkins; "La sirena y el delfín", amb Sophia Loren i Alan Ladd; "El mundo del silencio", de Jacques Cousteau; "Rififi", amb Jean Servais; "Sayonara", amb Marlon Brando; "Duelo de titanes" (*Gunfight At The O.K. Corral*) al Goya, al març, amb Burt Lancaster, Kirk Douglas i Rhonda Fleming; "El hombre del traje gris", amb Gregory Peck; "Mambo", amb Silvana Mangano; "Las chicas de la Cruz Roja", amb Conchita Velasco i Arturo Fernández; "El rey y yo", amb Yul Bryner i Deborah Kerr; "Gigi", amb Leslie Caron i Mel Ferrer; "De entre los muertos (Vertigo)", amb James Stewart i Kim Novak, al Goya; "El cisne", amb Grace Kelly; "Conspiración de silencio", amb Spencer Tracy; "Mi desconfiada esposa", amb Gregory Peck i Lauren Bacall; "La vuelta al mundo en 80 días", amb David Niven i Cantinflas; "Sube y baja", també de Cantinflas; "Me enamoré de una bruja", amb Kim Novak... El 1959 és el de la creació del Mercat Comú Europeu, el de la *Ley de Orden Público* franquista, també el del naixement de la revista montserratina "Serra d'Or" que es genera des de "Germinavit", també "Qüestions de vida cristiana" mentre que crei l'activitat social i editorial de l'Abadia de Montserrat i es creen editorials com Estela, Ariel, i Edicions 62, i també serà el de la campanya contra el director de "La Vanguardia Española" Luis de Galinsoga en la que tan destaca Jordi Pujol, el futur president de Catalunya... A Tortosa, en el comentat mes de febrer, el carrilet Tortosa-La Cava reorganitza els horaris per tal de connectar amb els de la RENFE, el *Consejo Económico Sindical*, el grup de Bau, inicia un moviment regeneracionista que recorda el creat en el 1920 i l'Església designa el sacerdot Joan-Antoni Martínez, seguidor del doctor Manyà, per dirigir el Patronat Escolar-obrer de la Sagrada Família perquè hi ha una voluntat de canvi dins el mateix canvi, i els segueixen adolescents de 16 a 20 anys i l'entitat esdevé lloc de trobada i d'acció: cineclub, teatre, sardanes, esports, escacs, billar... i conferències, revista, biblioteca... acció catòlica juvenil, cursets de cristiandat... L'home de confiança del bisbe Moll és el canonge Ovidi Tobías Esteller, de gran influència social i popular dins la classe dominant, el qui impulsa un ampli moviment de masses denominat Cursets de Cristiandat, un dels darrers exponents del *nacional-catolicismo*, en una Església oficial fortament compromesa amb la dictadura i amb el feixisme. Cal afegir que el moviment desplaçarà mossèn Martínez que el 1964 serà destinat a la parròquia de Tírig i després marxarà a Xile. El Patronat edita la revista "Nòria" (1966) i "Amunt" (1968-1969)¹⁰⁸⁰. El 1972 es crearà encara una activa associació juvenil derivada del Patronat, el Club Juvenil Sant Francesc, ubicada a l'antiga església del Garrofer, la qual agruparà els sectors més joves i inquietos del Patronat.

¹⁰⁸⁰ Es pot seguir l'afer a o.c. sobre Centre Comerç, pàg. 137.

L'any porta, tanmateix, altres mostres que indiquen el canvi generalitzat, amb "les tres primeres vagues en el 1956, 1957 i 1958 i els aldarulls universitaris de Madrid i Barcelona (1956-1957), amb l'intent d'enduriment del paper de la Falange dintre de les universitats. El govern reacciona amb la col·laboració de sis militars en el cartipàs ministerial per tal d'enfortir l'ordre interior i amb la introducció d'homes de l'Opus Dei (1957) perquè, com a tecnòcrates, duguessin a terme els plans d'estabilització i desenvolupament. Per aquells temps (1958) irromp amb força l'ETA en el món sociopolític, i el govern conserva tota la façana triumfalista amb la inauguració del Valle de los Caídos l'any 1959".

Al març els responsables de Madrid es comprometen a aixecar, abans que no passin tres mesos, una antena de *Televisión Española* a la muntanya de Caro una obra que, serà cert, iniciaran dins el mes de juliol mentre que es prepara i es realitza una desconexió catalana amb seu a Barcelona, a Miramar, i Tortosa entrarà a formar part del circuit *Festivales de España*. En aquest any que la nau russa sense tripulació *Lluna 3* transmet les primeres imatges de la cara oculta de la Lluna des de l'òrbita lunar, també al març s'enceta la campanya contra la blasfèmia amb els cartells "*Prohibida la blasfemia y la palabra soez*", i abans ja s'havia vist "*Por dignidad propia: ni blasfemias ni palabras groseras*". Pels carrers comença a circular la *Isetta*, el popular cotxe italià de tres rodes i porta davantera que l'humor popular coneix com "la màquina de comptar clots", en una ciutat que pateix un fort tràfec de carros que fa que dilluns i dissabtes els cotxes quasi no puguin circular, comptant amb que consten matriculades 3.563 motos i 365 cotxes. La notícia exòtica és del dia 12, quan la Cambra de Representants nord-americana aprova l'ingrés de les illes Hawaii com el 50è estat de la Unió.

A l'abril, amb acompanyament de "*bombo y platillos*", es quan es comenta i es difon pel *No^oDo* la inauguració de la cripta del *Valle de los Caídos* pel *Caudillo de España*, per bé el Barça d'Helenio Herrera guanya la Lliga espanyola i la *Copa del Generalísimo* i la gent es desentén de qualsevol altra cosa, llevat de la sentida mort de l'atleta Joaquim Blume, en accident d'aviació en el trajecte de Barcelona a Canàries, i al mes de maig amb el casament de Brigitte Bardot amb Jacques Charrier. És temps, al mes de juny, que Unió Excursionista de Catalunya (UEC) que de fa un any actua a la ciutat sense disposar de local s'instal·la al Portal del Romeu, a la casa que abraça l'oculta gran torre islàmica oriental d'aquesta porta i que tanca el tram de muralla que segueix el Vall. Al teatre Colisseum, tanmateix, es presenta un Festival de Ballet que organitza l'acadèmia d'Anna Maria Bel a benefici de l'Hospital de la Santa Creu i, en començar el mes de juliol, el dia 2, se sap que la Banda de Música de Tortosa que va a participar al Concurs de Bree, a Bèlgica, tot estant a París, a la Porta d'Orléans troben la mort dos músics, en accident de tràfec, i la Banda torna a Tortosa sense haver participat: a Tortosa la notícia causa un fort impacte i en els àmbits culturals i municipals es respira aquell sentiment de basarda que ha causat la notícia.

Vet ací, però, que el 17 de juliol comença Roquetes la festa major que s'allarga fins al dia 22, i el dia abans, el 21, mitjançant el sistema dels decret-llei que caracteritza el govern s'estableix el Pla d'Estabilització que canviarà del tot la legislació econòmica, de manera que en teoria s'acaba l'autarquia i l'economia de guerra. A Tortosa han començat els Cursets de Cristiandat que impulsa l'Església, es disposa que els carros portin rodes pneumàtiques i eliminin les llantes de ferro tradicionals per tal de no perjudicar els carrers i els camins pavimentats amb quitrà, a l'Ampolla s'instal·la la llum elèctrica pels carrers, i nord enllà el ciclista espanyol Bahamontes guanya el *Tour de França*, encara que el català Guillem Timoner es proclamarà, a l'agost, campió del món de ciclisme en pista, en aquest agost en el qual el dia 18 el quadre líric d'Orfeó Tortosí, de Cercle Artístic, obté el primer premi al *Concurso Nacional de Zarzuela*, de Torrelavega, amb l'obra "*La tabernera del puerto*", sota la direcció del mestre Josep Fages Agramunt i en la presidència de Joan Gas Carbó.

Tothom es torna a veure abocat a les festes de la Cinta, de dissabte 5 a dilluns 14 de setembre, amb el pregó de Josep Clua Queixalós, alcalde de Corbera i diputat provincial, amb el gran èxit de la III Fira Extraordinària de Mostres que inaugura el ministre Gual Villalbí i que s'obre a Ferreries, unes festes brillants en un ambient renovat, amb Jocs Florals i *Festivales de*

*España*¹⁰⁸¹. Els Jocs Florals, el 9 de setembre, són de caire tècnic i literari, organitzats pels mateixos membres del Consell Econòmic-sindical, dels quals és mantenidor Josep Ma. de Porcioles Colomer, alcalde de Barcelona, el qui diumenge anterior havia portat l'estendard de la Confraria de la Cinta a la processó, acompanyat per Bartlett i per Bau. La reina dels Jocs és Pepeta Mayor Zaragoza i la festa de lliurament de premis es presenta al Colisseum, destacant que han estat presentats 167 treballs d'arreu de l'Estat: és l'exteriorització del moviment regeneracionista, amb l'entrada de Fernando Bau a la Diputació el 1958, de Joaquim Fabra com alcalde el 1960 i amb la incorporació de Felip Tallada d'Esteve, David Català i Josep Lluch com a regidors el 1961.

A la muntanya de Caro no s'hi puja fàcilment i els materials per al muntatge de l'antena de *Televisión Española* es realitza difícilment, carregats a l'esquena d'una filatada d'homes que remunten lentament i feixuga la forta vessant poblada de malesa. L'operació quasi esdevé heroica i l'enginyer encarregat no escolta les raons que imposen els vents, la neu i el gel perquè, com diu, havia muntat l'antena de Navacerrada -devia ésser l'excel·lència de les antenes en una mena d'Everest- i res ací no li podia venir de nou. Prepotent malgrat que humiliat d'haver de venir a colonitzar les províncies de l'imperi, eleva al cel immens del cim de Caro l'esvelta antena reforçada amb "vents" de cable d'acer i vet ací que passat Tots Sants, just en haver enllestida l'obra, la vall de Tortosa torna a ésser l'ampla avinguda del vent de mestral, fort d'allò més, i de l'antena només se n'arriba a saber pels fragments trobats arreu perquè el fort braç del vent de dalt se l'emporta com si fos una ploma d'ocell i la fragmenta en infinitat de trossos. L'enginyer calgué ara que escoltés els excursionistes, els pagesos i els pastors, i que optés per un altre model d'antena que podés sobreviure a la salvatgia del Port, encara que el fet retarda un mes l'engegament del repetidor.

Al setembre el Sant Ofici havia suspès l'experiència dels sacerdots obrers, una admirada acció a les grans ciutats per bé que prou desconeguda a la diòcesis de Tortosa, i a l'octubre criden l'atenció dues defuncions: a Roma, d'un infart, la del cantant italoamericà Mario Lanza que ha estat popular a través de les seves pel·lícules, i a Amèrica la del famós Errol Flynn, protagonista de tantes aventures i espill per a tants adolescents. El moment és d'enaltiment i de foment del turisme que està guanyant importància en l'ordre econòmic i és estímul en l'afany de creixement i en els plans de "*desarrollo*", constituint una forta aposta per part del govern. A Tortosa també és temps de celebració del primer Centenari de l'Institut de Nostra Senyora de la Consolació, del 10 al 13 de novembre, en l'acte de cloenda de la qual hi ha la representació d'un autosacramental i d'un concert que culmina amb l'himne a la fundadora, amb lletra del poeta Tomàs Bellpuig i música de compositor Josep Miravall Canalda. Cal afegir que el novembre també porta el teatre desmuntable i itinerant "*Teatro Príncipe*" que presenta un "*Carrusel de fantasia. Elenco: "El gitano blanco"*".

Els projectes de futurs pantans a l'Ebre, no gens populars, troben un aturall el 4 de desembre amb el trencament de la presa de Malpasset, al sud de França, un desastre que porta la mort a més de 400 persones i esdevé un argument negatiu que empra l'oposició però, amb tot, es rep la visita del ministre d'Agricultura, Cirilo Cánovas, per conèixer els plans de transformacions del Delta. Tothom parla de la necessitat d'industrialitzar la regió i de crear llocs de treball perquè el poble segueix sofrint severament els problemes de la desocupació i de la insuficiència salarial, i en el darrer mes de l'any s'imposen esdeveniments forans com la inauguració del Talgo Madrid-Barcelona, el dia 15, quan els trens segueixen cobrint el trajecte de Tortosa a Barcelona en quatre hores exasperants i incòmodes, i l'assoliment nacional d'haver estat atorgat el premi Nobel de Medicina a Severo Ochoa, i el casament del xa d'Iran amb Farah Diba i, el 21 de desembre, la tan clamorosa arribada a Madrid al president dels Estats Units d'Amèrica, Dwight Eisenhower, en una visita que suposarà el tan anhelat reconeixement internacional del règim espanyol.

El 1959, quan els interessos bancaris són dels més alts d'Europa i es comença a dir que el Banc d'Espanya se n'anirà de la ciutat, se sap de la creació a Barcelona de Banca Catalana, la que tan positiva estarà a Tortosa al cap d'uns anys i d'on es desenvoluparà una

¹⁰⁸¹ Comentat per a BAU a o. c. pàgs. 69 i 111.

acció cultural catalanista que serà decisiva en la ciutat i en la regió des de finals de la pròxima dècada. Tortosa, a finals de l'any, aprovava per al 1960 un pressupost de 20.300.000 de pessetes i en començar l'any, quan es manifestava la desil·lusió perquè les indústries passessin de llarg per anar a parar a Castelló, l'Ajuntament sol·licitava un polígon industrial, amb els projectes paral·lels que comportava¹⁰⁸², això quan la renda per habitant era de 362 \$. La situació de llarga postguerra s'anava diluint i es començaven a veure's molts cotxes pels carrers: *Seat-600*, *Renault 4-4* i *Dauphine*, malgrat que les carreteres estaven fetes un desastre. El 1960 es començava a imposar el "*Tergal*" i les mitges "*Sub-Hose platino*", s'escampava l'ús dels televisors que permetia incrementar la propaganda política del franquisme, els festivals de música portaven flaires italianes i a Barcelona, en segona edició, destacava el Festival de la Cançó Mediterrània. A la regió es podia tenir com a fita el primer dia de febrer, quan Ramon Miravall s'incorpora a Ràdio Tortosa i, sense preses ni sensacionalismes, iniciava una forta alteració en els continguts dels programes musicals i de contacte més directe amb els oients, sense causar cap trauma, amb una lleu oposició de les generacions dels més grans i una creixent adhesió de la gent jove. Pot haver estat el cim de l'*iceberg* perquè la música, el potencial creixent de la ràdio d'ençà de difondre's l'ús dels transistors, l'onada de música europea d'entre la qual destacava la francesa i la italiana, la creixent presència del *jazz*, amb la música americana que avançava el *rock "n" roll*, i la gestació de la "nova cançó catalana" constituïen, cada dia més, una veritable plataforma de jovent que esdevindria una veritable onada que, inevitablement, s'emportarà pel davant tot allò que li presenti una resistència. La música, doncs, els missatges transmesos per les emissores de ràdio en els "feliços 60" i que es consolidaran en la segona meitat de la dècada, esdevindran una veritable ofensiva amb voluntat d'integració europea que es fonamentarà en el tractat de Roma, essent una barrancada en la qual la nova generació s'emportarà el franquisme i la contraofensiva paraoficial de la "*canción española*" amb tot allò que es va declarant "*de interés nacional*". Les formacions musicals de grups i les veus catalanes, començant pel "*Duo Dinámico*", encapçalen el fenomen.

El començament de l'any 1960 és d'amenaça, de part de la natura, i dimecres 4 de gener escampa el terror una impressionant riuada que comporta una espectacular inundació: a les 5 del matí desperten tothom els esgarriuosos udols de la sirena i la ciutat es mou vertiginosament per evitar desastres, i no val a badar perquè a les 7 ja s'inunda el carrer de la Llotja. El caos resta garantit en els pròxims dies i, just l'altre dimecres, el dia 11, cau una intensa nevada sobre la ciutat i els camps. En aquest mes de gener a França es canvia el franc nou per 10 francs vells, i a Egipte es comença a construir la presa d'Assuan, i a Espanya s'engega el telèfon 091 de la Policia i a Navarra es crea la Universitat de l'*Opus Dei*. A Tortosa es comença a complicar l'ordre social, potser que amb una incipient immigració, i causa indignació el fet que a les destileries Lehmann els lladres hagin tingut la gosadia d'emportar-se-li la caixa forta amb un carretó.

En començar el febrer els mitjans de comunicació informen, el dia 5, de què a prop de Ginebra, a Meyrin, s'inaugura el major accelerador de partícules del món, un sincrotró de 25 GeV de potència, construït per CERN, per bé que les dones fan més cas al casament de la princesa Margarida d'Anglaterra amb el fotògraf Anthony Armstrong-Jones. Tothom s'estremeix, però, amb el devastador terratrèmol d'Agadir, al Marroc i s'admirarà l'11 de març, quan es dispara el coet nord-americà *Pionner V*, amb l'objectiu d'arribar a Venus en quatre mesos. Tortosa, dormida encara, resta sense petroli (per a la cuina, amb el gas-oil) encara que comença l'ús de les bombones de butà. També comença a funcionar l'*Igualatorio Médico Colegial* i la premsa destaca molt la mort de Gregorio Marañón, metge i escriptor. Allò que més afecta és que Carrilet, el dia 31, suprimeix l'abaixador del bar La Ribera, davant el Parc, i l'origen de la línia es trasllada a l'estació central. La supressió d'aquest tram urbà, sol·licitada per Casa la Ciutat per raó de les molèsties que comporta a la circulació, esdevé un notable descens de viatgers.

¹⁰⁸² BAU, a o.c. pàgs. 96-97.

Passa l'abril de 1960 amb la creació de la *Dirección General de Protección Civil* i el sorgiment de Brasília com a nova capital del Brasil, però res hi ha com no sigui que el Barça guanya la Lliga de futbol, una de les poques alegries que té el poble. El cas és que el 19 de maig, així com s'havia dit, Franco visita Barcelona i els Fets del Palau ompliran els mitjans de comunicació nacionals i europeus perquè militants catalanistes es poden dempeus i entonen el *Cant de la Senyera* com a protesta per la visita del dictador a Barcelona. Entre els detinguts figura Jordi Pujol, dirigent de la Confraria de la Mare de Déu de Virtèlia i altres organitzacions que laboren a l'ombra de l'Església, el que passarà els pròxims anys a la presó, i hi participen membres d'altres organitzacions paraeclesials, i seguirà la protesta formal de l'abat Escarré, del monestir de Montserrat. A la premsa se li permet a dir que "*Ante la acogida poco cordial en Barcelona, el Generalísimo Franco retorna a Madrid sin esperar la inauguración de la Feria de Muestras y de una estación de trenes en el Paseo de Gracia*". Mentrestant la repressió fa estralls.

A Tortosa tampoc no van bé les coses, sobre tot per a l'Església diocesana perquè el 31 de maig el bisbe Manuel Moll Salord ha de suportar que la *Sagrada Congregación Consistorial*, en aquest pontificat de Joan XXIII, decreti la segregació del bisbat de la meitat meridional de la província de Castelló, més de la meitat de la població de la diòcesi, que passa a integrar-se al bisbat de Segorb i amb seu episcopal a la ciutat de Castelló, i la segregació es farà efectiva el 9 de juliol, a les 13 hores: s'aplica el Concordat de 1953, amb la voluntat de fer coincidir la divisió eclesiàstica amb la políticoadministrativa espanyola. El determini sembla ésser que ha estat per complaure el dictador, malgrat que divideix el territori diocesà, que trenca una realitat quasi tan antiga com el catolicisme en una demarcació i regió natural que es perd en la prehistòria. És un fort cop per al bisbe Moll, sempre entusiasta del *Caudillo* i d'Espanya, i Tortosa rep la notícia amb un dol semblant i la convicció de què irresponsablement es trenca i es malmet allò que fa mil·lennis que existeix. Els tortosins, psicològicament malalts des de la gran desfeta social i urbana de la guerra civil, roman immersa en el seu sentiment de derrota col·lectiva i seguirà suportant els cops que rep amb un escruixidor estoïcisme.

El maig aclaparador deixa caure els dies i els fets, sempre aliens i forans: un avió espia U2 dels nord-americans és abatut a l'URSS i el pilot, Gary Powers, és fet presoner; i el servei d'intel·ligència israelià segresta a l'Argentina Adolf Eichmann, i el *Real Madrid* guanya per cinquena vegada la Copa d'Europa... El maig havia sorprès el dia 9, quan el departament d'Estat de Salut nord-americà aprovava el medicament *Enovid magnesi 10* per a l'ús anticonceptiu, i culminava el 22 amb el terratrèmol de Xile, de magnitud 9,5 i el pitjor de tots els registrats fins ara, amb epicentre a la costa sud, i amb més de 1.600 morts i 3.000 ferits, seguit del tsunami que provoca i que es nota a Hawai, el Japó i les Filipines, on també causa centenars de víctimes.

Els àmbits professionals i culturals de Tortosa mostren la seva satisfacció en el mes de juny, quan el còdex dels *Costums de Tortosa* s'integra a la compilació del Dret Civil català. La inquieta primavera estremeix tothom en saber, el 27 de juny, que una nena de 22 mesos, Begoña Urroz, ha estat i és la primera víctima mortal d'ETA, per explosió d'una bomba a l'estació de ferrocarrils d'Amara, a Donòstia, i també suscitava altres sentiments el devenir a l'Àfrica, amb tants interessos posats pels espanyols, això quan el dia 30 proclama la independència el fins ara denominat Congo Belga, rebatejat com a Zaire el 1971 i com a República Democràtica del Congo el 1997. Ací s'imposava el 18 de juliol, caigut en dilluns, especialment celebrat pel *XXIV Aniversario del Alzamiento Nacional*, amb un "*bando*" memorable de l'alcalde, datat el 12. El "*governador civil de la província*" havia inaugurat el *Mercadillo* de Ferreries a les 19,15 de dissabte 16, i després hi hagué una cercavila que amenitzava la Banda Municipal. El dia de la festa hi ha missa a la seu, a les 8,15, i després una recepció a la *Jefatura de FET y de las JONS*. A les 14, a través de Ràdio Tortosa, l'emissió especial del programa habitual *Ondas Azules*, pel *Grupo de Radiodifusión del Frente de Juventudes*... El poble ja no feia cas d'aquestes celebracions oficials a les quals només assistien aquells que no podien fer altra cosa... Algun llum s'encenia, altrament, quan en aquests dies de calor creixent es feia saber que John F. Kennedy passava a ésser el candidat

demòcrata a la presidència dels Estats Units d'Amèrica, i Richard Nixon el candidad dels republicans.

La xafogor que envolta la canícula de l'estiu, en aquest 1960, deixa veure tres successos que destaquen sobre qualsevol altre: l'aparició al mercat la *píndola anti-baby*, un escàndol per a molts i un fet màgic que alterarà el món de la dona i canviarà la societat; també el reconeixement oficial de què l'emigració espanyola a Europa és de dos milions de persones, amb la qual cosa es manté el nivell d'atur a l'Estat que en aquest moment té 30,5 milions d'habitants i, a finals agost, a Roma s'inauguren els XVII Jocs Olímpics, quan feia temps que al Club de Rem els equips s'entrenaven especialment i s'hi constituïa una comissió tècnica.

Les festes de la Cinta marquen la fi de la diàspora tortosina de l'estiu i se suporten actes i processó, novena i espectacles amb la major resignació que imposa la calor humida, xafogosa. L'afició dels tortosins al cinema es veu premiada amb l'estrena de dues pel·lícules memorables i, tanmateix, representatives del moment: al Goya es projecta "*High Society*", amb Bing Crosby, Grace Kelly i Frank Sinatra, i al Frontó, dissabte 7, "*Cintia*", de Cary Grant i Sophia Loren. En aquest mes que la ciutat recobrava el seu pols i refeia les activitats rep la visita del ministre d'Educación Nacional Jesús Rúbio que visita l'Escola del Treball, esdevinguda *Escuela de Maestría Industrial*. En aquest moment també es constitueix la *Junta de Damas de la Cruz Roja*.

El poder polític no para de perdre el seu feixuc criteri unívoc, i és quan sorgeixen alternatives ideològiques, i quan creix la presència de l'oposició política, sobre tot a les files sindicals i dels intel·lectuals. Una generació que no va conèixer l'aixecament feixista presenta, arreu, noves iniciatives culturals i catalanistes: el *Movimiento Nacional* es diria que no s'ho pot acabar de creure, i com que no sap ésser tou i ja no pot ésser dur s'assabenta i elabora el decret-llei per a la repressió de la rebel·lió militar, bandidatge i terrorisme, amb la secreta intenció d'aplicar-la a qualsevol que no fos favorable al règim polític però sense que podés enganyar ningú i la reacció del 1962, doncs, ja serà la de control estricte del "separatisme" en el qual tothom podia esdevenir "*rojo-separatista*". Al darrera comença aquella nova generació esmentada, la nascuda en la postguerra, entre la runa del desastre i la fam del pa negre i de la *sacarina*, just aquella que el feixisme ha format amb la major cura i intencionalitat, la que el *caudillo* definia com "*la obra predilecta del Estado*" i que irromprà, imparable, a la segona meitat de la dècada.

Els tortosins se segueixen nodrint de les sessions de cinema que, potser, els allibera de la duresa de la realitat i de les moltes hores diàries de treball i, talment com durant la setmana de la festa major, a llarg de l'any hi ha un encadenament d'estrenes cinematogràfiques que segueixen el pols de la cultura universal. Destaquen, doncs les estrenes de destaquen: "*La casa de té de la luna de agosto*", amb Marlon Brando i Glenn Ford; "*Río Bravo*", amb John Wayne i Dean Martin; "*La bella de Moscú*", amb Fred Astaire i Cyd Charisse; "*La gata sobre el tejado de zinc*", amb Paul Newman i Elizabeth Taylor; "*Con la muerte en los talones*", amb Cary Grant i Eva Marie Saint; "*Moloka*", amb Xavier Escrivà; "*El albergue de la sexta felicidad*", amb Ingrid Bergman; "*El largo y cálido verano*", amb Paul Newman; "*Misión de audaces*", amb John Wayne; "*Horizontes de grandeza*", amb Gregory Peck i Jean Simons; "*Gigante*", amb James Dean, Liz Taylor i Rock Hudson; "*Esta pícaro colegiala*", amb Brigitte Bardot; "*Quiero vivir*", amb Susan Hayward; "*¡Es grande ser joven!*", amb John Milles; "*El puente sobre el río Kwai*", amb Alec Guines i William Holden; "*Elena de Troya*", amb Rosana Podestà; i les projectades al Goya i Frontó a les Festes de la Cinta.

En aquest 1960 en el qual el dictador Franco promulga el decret-llei sobre el rendiment obrer en el que rep Juan de Borbón, el clímax polític tortosí s'enriqueix amb esdeveniments que ja es feien d'esperar perquè Fernando Bau havia tornat a Tortosa el 1952 i ha fet equip amb David Català (secretari de la Cambra de la Propietat), l'advocat Felip Tallada d'Esteve, el notari Miguel Hernández, el propietari Josep Lluch, l'advocat Antoni Muñoz, el director de Ràdio Tortosa en Lluís Mestre Reixach, i amb Josep Bel Raga, el metge Josep Montserrat, l'advocat Miquel Tunyí i de Cisternes, l'advocat Marià Mur, el comerciant Josep Dídac Móra i altres. Aviat porten a l'alcaldia l'empresari Joaquim Fabra, amb els tinents d'alcalde Manuel Castellà, Felip Tallada, Josep Lluch, Joan Ballester i David Català, en un esforç per modernitzar la ciutat i

incrementar la incidència institucional. El 25 d'octubre el Governador nomena alcalde Joaquim Fabra i Grifoll, amb escàndol a l'ultradreta que el té per roig. Agustí Bartlett ha estat cessat sense cap avís i tothom sabia que ja no era alcalde llevat d'ell mateix¹⁰⁸³ i a la tarda es fa el traspàs de poders. El govern de Fabra pot tenir un exponent: construirà 12 escoles al delta, segons el projecte de 1957

Els dos darrers mesos del 1960 disposen de fites ben concretes: el 8 de novembre el candidat demòcrata John F. Kennedy guanya per poc marge de vots el seu rival Richard Nixon, a les eleccions per la presidència dels Estats Units d'Amèrica, un succés i el carisma d'un home que, amb seguides ones publicitàries s'universalitzarà tot elevant el protagonisme nord-americà. Durant aquest mes obre negoci a Tortosa i en fa una seu provincial la multinacional alimentària Spar, gestionada per Victorià Peralta, i també s'edita un disc micro-solc amb el "Tortosa" i la "Gran Jota Tortosina", de Joan Montclús, venuda a 100 pessetes l'exemplar en un no-res. Són temes d'actualitat, tanmateix, les noves tarifes dels busos a Roquetes i Jesús i el fet que els paquets de cigarretes populars "Celtas" encapçalen la venda de tabacs i per primer cop superen els tradicionals "Ideales". Un succés de ressò mundial és la mort del famós actor Clark Gable, només a 59 anys d'edat, l'estrella de "Mogambo" i abans de "Gone With The Wind", entre moltes altres pel·lícules inoblidables, com "San Francisco", i el seu traspàs traspals molts cinèfils. El succés nacional és la cloenda de la campanya Galinsoga, l'acció en contra el qui és director de *La Vanguardia Española* des de 1939, pel seu groller enfrontament amb el poble de Catalunya que ha contribuït a portar Jordi Pujol a la presó. La premsa "rosa" del mes de desembre fa el seu "agost" el dia 15, amb el casament de Balduí de Bèlgica amb l'aristòcrata espanyola Fabiola de Mora y Aragón.

En aquest desembre en el qual Salvador Brunet Sala mor a Barcelona a 78 anys és un tema d'actualitat obra de l'església dels Àngels, a Sant Llàtzer, que just ha començat en aquest 1960 i que acabarà el 1963. El 1960, tanmateix, en l'àmbit cultural ha destacat Mercè Nomen Borràs que ha esdevingut campiona de Catalunya d'acordiò, Eudald Pedrola Millan que és homenatjat per la seva brillant trajectòria com a fotògraf amateur, Lluís Salomó Bertomeu que té un esment honorífic al concurs de cartells per a la XXIX Fira de Mostres de Barcelona, Jesús Massip Fonollosa que és nomenat director del Museu i Arxiu de la Ciutat i, també però sobre tot entre els alumnes i la intel·lectualitat, el doctor Rafael Candel, per molts anys professor de Ciències Naturals a l'Institut de Tortosa i per raó d'haver obtingut per oposició la càtedra de Cristallografia i Mineralogia a la Universitat de Salamanca.

L'any 1960 ha estat un remolí vertiginós d'emocions i d'inquietuds però cal comptar que ve a ésser l'herald dels que vindran, d'una dècada ben especial en la qual es transformarà la societat sencera i s'obriran aquelles fronteres i aquella Europa dels somnis, només concebuda des d'un Estat espanyol que fa un segle i mig que viu tancat al món. El 1961 començà malament, però, perquè el 3 de gener el president nord-americà Dwight Eisenhower trenca les relacions diplomàtiques amb Cuba. Tortosa ho passa una mica per alt perquè l'endemà, dimecres 4, és la riuada la que s'imposa i la sobreixida del riu relega tots els altres problemes. L'endemà, el 5, el nivell de les aigües de l'Ebre se situa sis metres per sobre del nivell normal i la ciutat té inundada la part baixa, amb aigües fangoses que llepen la plaça de l'Àngel, i a Roquetes als tallers de Barberà. El mercat s'organitza a la Plaça d'Alfonso i des de la Ràdio se sistematitzen informatius que mantenen la gent al corrent de la situació i es donen notícies quant al curs alt del riu, en un absolut control de la situació. Al capvespre el nivell de l'aigua ha davallat una mica i divendres 6, de bon matí, és ben evident la baixada de nivell del riu malgrat que l'horta, de Roquetes a Tortosa i Jesús, segueix essent una gran bassa. Dissabte 7 es normalitza la situació, relativament, i des de Tarragona ve una unitat militar per netejar el fang i deixar operativa la ciutat.

La problemàtica regional marca la fita del 15 de gener, llavors, quan cal procedir a donar possessió a l'alcalde pedani de la Cava, Josep Queralt Llopis "Polleto", excombatent i president de la Cambra Arrosera. L'alcalde Fabra va per donar-li possessió i es troba en una situació que hauria pogut acabar tràgicament i que només ho salva la serenitat de Fabra, amb

¹⁰⁸³ LVBE, 25.10.1960, núm. 168, p. 1. – BAU, a o.c. pàgs. 116-119.

Lluch i Tallada¹⁰⁸⁴ que han de fer un trajecte enfonsant els peus al fang que els han escampat i escridassats com estan per la massa irritada. Al crit de “volem poble a part” o “independent” se sumà gent de Jesús i Maria i de Camarles. L'edifici esdevé envoltat, el pedani cessat no vol que es cridi la Guàrdia Civil però acaben per arribar els de l'Enveja. La seva arribada apaivaga els ànims i una comissió puja a parlar amb Fabra. L'incident marcarà les futures relacions amb les pedanies però cal dir que el voluntariós equip municipal pateix aquesta situació per raó atribuïda a la desídia dels anteriors consistoris quant al problema¹⁰⁸⁵. Després d'aquests fets sovintejaran les visites de ministres, com a prova de la influència creixent de la ciutat.

Després de l'escàndol de l'assassinat de Patrice Lumumba, el 17 de gener, el líder anticolonialista i nacionalista que havia estat primer ministre de la República Democràtica del Congo en independitzar-se de Bèlgica, i de la sagnant “purga” que seguí, el dia 20 el president nord-americà John F. Kennedy, pronuncia el famós discurs de “la nova frontera”. A Madrid, mentrestant, s'aprova el projecte i pressupost per a la construcció d'un Ambulatori de la Seguretat Social a Ferreries, amb una despesa de 15 milions de pessetes, i s'escampa una vaga a la Universitat de Barcelona, en protesta per l'agressió a estudiants per part de simpatitzants de l'*Opus Dei* en el decurs d'una farsa de judici, i el 30 visita Tortosa el general Vigón, ministre d'Obres Públiques, amb diversos directors generals, per tal de conèixer els problemes de comunicacions i d'infraestructures essent rebuts pel consistori, jerarques provincials i tothom puix que tot s'havia fet tancar i es paralitza la ciutat: hi ha moltes converses i promeses per a tots els gustos però que, segons el costum, a res no portaran.

El 5 de febrer i en un clímax de creixent expectació es constitueix un nou consistori format per Joaquim Fabra Grifoll com alcalde, amb Manuel Castellar Goday en la primera tinència, Felip Tallada d'Esteve en la segona, Josep Lluch Abella en la tercera, Joan Ballester Puig en la quarta i David Català Franquet en la cinquena, i amb els regidors Josep Benet Matheu, Francesc Tena Prades, Josep Roig Iborra i Frederic Mauri Carles. En l'esdeveniment es fa notar que els participants vesteixen jaqué, per primer cop, i que han desaparegut els uniformes de *Falange Española*. Aquest equip portarà endavant i engegarà projectes com la nova Central Telefònica, l'Ambulatori de la Seguretat Social, la Casa de Cultura, la caserna de la Guàrdia Civil...

Tortosa, en aquest moment, té 43.267 habitants, quasi set mil per sota del 1957, i constitueix una societat afectada per un fort atur i molta emigració, i pateix els efectes d'una forta inflació. Els successos demostren que hi creix l'absentisme i, en passar els mesos, s'observarà que se segueix vivint, malgrat tot, en un període de recuperació heroica tot i que es fa notar el símptoma de l'esgotament. Aquest nou consistori i en aquesta ciutat que s'esforça a conquerir el futur malgrat de l'abandonament al qual roman sotmesa homenatjarà aviat un home clau en la gestió i que gaudeix de l'afecte i de l'admiració col·lectiva per raó del seu tarannà i de la seva honradesa ultrancera: l'advocat Andreu Celma Comas, secretari de l'Ajuntament d'ençà del 1920, passant per la dictadura militar, per la República, per la guerra civil i per més de vint anys de totalitarisme tot i la seva militància catalanista i demòcrata, de la seva militància cristiana que l'ha mantingut sempre ferm en el servei a la societat però que ara li arriba la jubilació, als quaranta anys al cap de l'administració local.

El febrer transcorre sense fets destacables, puix que tan sols hi ha l'ensurt d'un nou xoc de camió d'alt tonatge a la base de la rampa del pont i contra els porxos, ara contra la primera pilastra que restarà en permanent mal estat, i l'afició comenta quant a l'estrena de la pel·lícula “*El séptimo sello*”, no autoritzada des de feia cinc anys, mentre que en el món de l'esport és notícia la retirada del boxador Fred Galiana i en el polític el nomenament de Manuel Fraga Iribarne com a director de l'*Instituto de Estudios Políticos*. El març, llavors, segueix una semblant tònica, amb la presa de possessió com a governador de Rafael Fernández Martínez, rellevant José González Sama, el dia 14, i diumenge 19 el concert matinal de “Música moderna”, a les 12,30 al Frontón, per raó de la presentació de l'orquestra Virgínia. La novetat transcendent es coneix a través de la informació musical de Ràdio Tortosa perquè el 21, a

¹⁰⁸⁴ BAU, o. c., pàg. 122.

¹⁰⁸⁵ Entre 1978 i 1979 se segregaran La Cava, Jesús i Maria, Camarles, els lligallos, l'Enveja i els Muntells

Liverpool, el grup *The Beatles* actua per primer cop amb aquest nom al *Cavern Club*. Altrament, un fet extraordinari porta la gent al sud de la diòcesi, a Peníscola i durant la Setmana Santa, puix que s'hi està filmant la pel·lícula "El Cid", amb Charlton Heston i Sophia Loren. Enllà d'Almenara, passant el Palància, s'encén una vaga a *Altos Hornos de Sagunto* on els treballadors reclamen un salari mínim de 100 pessetes diàries perquè cal comptar amb què és l'any de les mobilitzacions generals contra la congelació salarial i del *Congreso Sindical de la CNS* (Centro nacionalsindicalista) que vol fer el paper sindicalista.

La primavera porta un mes d'abril que ofereix de tot i l'enceten en el mateix dia 1 els castristes que, havent accedit al poder, proclamen la República Democràtica Socialista de Cuba, el qual fet no fa cap gràcia en els ambients polítics. L'activitat cultural porta a la sala d'actes de l'Institut la presència de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, de la mà del tortosí Ricard Salvat que treballa amb Maria Aurèlia Campmany, i després es va a veure la mostra de fotografies de Josep Ma. Renau, a Cercle Artístic, i l'Església diocesana desenvolupa a Mitancamí els XVIII Cursets de Cristiandat. A l'exterior, l'11 d'abril compareix per primer cop davant un tribunal israelià el dirigent nazi Adolf Eichmann, el qui acabarà essent condemnat a mort el 15 de desembre, i l'endemà 12 és el rus Yuri Gagarin el qui esdevé el primer cosmonauta, a bord de la nau "Vostok I", que vola durant una hora i 48 minuts per fora de l'atmosfera. Llavors és quan Ràdio Tortosa, pel programa "Xerrades sense malícia", fa una campanya per l'adquisició d'una camioneta per tal d'anar per pobles i hortes i pertot arreu per obtenir menjar per als asilats a les Germanetes dels Pobres, una campanya que obre el bisbat amb una aportació de 10.000 pessetes. L'impacte el causa el dia 17 el desembarcament de 1.400 exiliats cubans a la badia Cochinos, a Cuba, per derrocar el govern de Fidel Castro, essent una operació conclosa amb un fracàs i uns dies després, el 22, tres militars fan un cop d'estat en protesta per la independència d'Algèria impulsada per De Gaulle per bé que Tortosa està abocada al 23 d'abril, la Festa del Llibre, per la mai no esmentada celebració catalanista de la diada de Sant Jordi que, en aquest any, destaca una conferència sobre el Quixot que la professora Teresa Roé centra en l'aniversari de l'autor castellà en aquest moment en el qual l'afició es plany pel triomf del Real Madrid en la Lliga de futbol. Que el 30 l'Àfrica del Sud es retirés de la *Commonwealth* no commou com ho fa el dia 5 de maig el primer vol d'un astronauta americà, Alan Shepard, en la càpsula *Freedom-7*.

El fet és que maig transcorre amb novetats com la presa de l'alternativa del torejador Santiago Martín "El Viti", la creació per la UEFA de la Recopa o Copa d'Europa deampions, la sentida mort de l'actor Gary Cooper el dia 13, el triomf a Cannes del film de Buñuel *Viridiana* que el 18 aconsegueix la Palma d'Or però uns dies abans, el 9, visitava oficialment la ciutat el nou governador civil Rafael Fernández Martínez, el qui passà a saludar el bisbe Moll i es reuní amb l'Ajuntament i amb el *Consejo Local del Movimiento* del qual és el cap provincial. Potser que el fet de major ressò és el del 21 i 22 de maig, quan a Tortosa se celebra la 5a. Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, presidida pel Dr. Joan Bta. Manyà i tan lligada a l'eminent geògraf reusenc Josep Iglésies Fort. Aquest 1961, altrament, és l'any de la Conferència internacional sobre l'amnistia a l'Europa occidental, i a Londres, el dia 28, es funda Amnistia Internacional. El mes conclou, el dia 30, amb l'assassinat del dictador de la República Dominicana, Rafael Leónidas Trujillo.

La mort del psicoanalista dissident Carl Gustav Jung, el 6 de juny, un dels creadors de la psicoanàlisi, no és notícia que passi de l'anècdota per a la immensa majoria però sí que es fa notar de debò el "culebrón" que protagonitza "el governador civil y jefe provincial del Movimiento" a partir del dia 12: el cas és que apareix de sobte a Tortosa el governador Fernández, a espatlles de l'Ajuntament, i visita el Seminari, els castells, la Central Lletera i a la mateixa Casa de la Ciutat per tractar sobre habitatge, Polígon Industrial i Sanejament del Delta. L'endemà, el 13, recorre el delta de l'Ebre, passant per Camarles, Jesús i Maria, la Cava i l'Enveja, amb dures manifestacions contra Tortosa per tal de trobar un aplaudiment fàcil i per això reuneix tots els secessionistes¹⁰⁸⁶, essent una diada humiliant per a l'alcalde de Tortosa. El 14 el governador continua la visita per Vilafranco del Delta (el Poble Nou), Amposta, la Ràpita,

¹⁰⁸⁶ Vide: o. c. BAU (F), pàg. 126.

el Canar, Ulledecona, els Freginals i el Mas d'en Verge i a la nit, al teatre Goya de Tortosa, assisteix a la representació de la sarsuela "*Luisa Fernanda*" que representa Orfeó Tortosí, tot realitzat adoptant una actitud estel·lar. Llavors, el 15, es presenta a Santa Bàrbara, la Galera, el Godall i la Sénia. Aquest pintoresc personatge també visita l'Observatori de l'Ebre, a Roquetes, i es relaxa tot passant alguna vetllada al xalet que tenen els Bau a la carretera Simpàtica. La cavalcada no acaba ací, però, perquè el dia 16 es deixa caure per Bitem, els Reguers, Campredó i l'Aldea, quatre poblacions tant o més tortosines que la mateixa Tortosa, i el 17, amb aires d'un veritable virrei, s'acomiada per tornar a "la imperial Tàrraco". A les autoritats tortosines no els ha fet cap gràcia la pallassada governativa i els ciutadans, practicants eters de l'absentisme, en tenen prou amb l'ascens del Club Esportiu Tortosa a la tercera divisió de la Lliga de futbol.

Juliol també s'obre amb una defunció, la de l'escriptor francès Louis-Ferdinand Céline, acusat de col·laboracionista amb els nazis, però la que es lamenta, encara que en el silenci, és la del dia 2 quan a Ketchum (EUA) se suïcida el novel·lista nord-americà Ernest Hemingway, premi Nobel de Literatura del 1954 i el Pulitzer 1966, exmembre de les Brigades Internacionals i cronista dels bombardeigs a Tortosa, en articles reeditats al seu llibre *By-line* que s'editarà a Londres el 1968. La fita important al país és l'11 de juliol que, a Barcelona, es funda Òmnium Cultural, per a la defensa de la llengua i la cultura catalana i sobre el que caurà tot el pes policial del règim i la mateixa repressió encara que amb aparent delicadesa. El juliol oficial porta la seva commemoració estel·lar del dia 18, la celebració del començament de la guerra civil i l'exaltació del "*invicto Caudillo*", per més que tan sols es tracta, com en totes les coses oficials, de manifestacions i actes polítics en els quals el poble es manté del tot absent. Vet ací, però, que apareix *Euskadi ta Askatasuna* (ETA) al País Basc, de la qual organització política i militar la premsa dirigida opina que "*un buen observador no les daría mucha vida*", però el fet és que avui efectua una primera acció de sabotatge a la línia fèrria de Madrid a Barcelona amb la intenció de fer descarrilar un tren que transporta excombatents, encara que l'acció és descoberta a temps i neutralitzada.

L'agost de 1961 és aquell mes en el qual s'edita "*Colón tal cual fue*", obra pòstuma d'Enric Bayerri, i el que destaca la popularitat del programa de TVE en el qual s'acomiada Ladislau Kubala, i el que al Tibidabo es comença a instal·lar l'escultura del Sagrat Cor, però també aquell en el que els responsables del "*contubernio judeo-marxista*" aixequen el Mur de Berlín. Els tortosins tornen a la humida calor de la ciutat així com s'acaba el mes i s'accedeix al temps de les festes i de la novena de la Cinta que engeguen un altre cop la vida ciutadana. És el temps en el qual es fa una realitat la construcció de l'edifici de la Telefònica al que havia estat el carrer dels Pescadors, en l'espai de la ciutat arrasada el 1938, el qual s'inaugurarà el 25 d'abril de 1964, i plau a tothom la seguida de fotografies fetes per Eudald Pedrola, Josep Blanch i Josep Ma. Renau que surten a la pantalla de la TVE. En aquesta represa el farmacèutic Joan Gamundi Sanz, per disposició de la Direcció General de Premsa, és nomenat director del setmanari *La Voz del Bajo Ebro* i l'escriptor i dinamitzador cultural Manuel Beguer Pinyol és nomenat *Cronista Oficial de la Ciutat* per un consistori que sap agrair, de manera prudent, l'esforç dels ciutadans, i àdhuc cal afegir que Patrici Pasqual Marcoval Roé, mestre i professor de *Formación del Espíritu Nacional* a l'Institut, amb bons amics i valorat pels estudiants, és traslladat a Madrid com a cap de la *Sección de Enseñanza de la Delegación Provincial de Juventudes de Madrid*. Al Perelló, un municipi que se sent tan lligat a Tortosa, es comença a construir el nou edifici de la Casa de la Vila, unes obres que s'acabaran el 1966, i en la tercera edició del *Festival de la Canción Mediterrània* en el qual el país comença a treure el cap al món triomfa el francès Robert Chantal amb la cançó "*Dans la creux de ta mair*" que se sentirà cada dia per la ràdio.

A Tortosa s'havia superat favorablement aquella referida campanya popular i es podia procedir a la benedicció del furgó de les Germanetes dels Pobres, en aquest mes de setembre que es detecta l'èxit de la novel·la "*Un millón de muertos*", de Josep Ma. Gironella, malgrat la desaparició de l'admirat Josep Ma. de Segarra el dia 27. També és el temps en el qual s'anuncia el casament del príncep Juan Carlos de Borbón amb la princesa Sofia de Grècia.

"*El centinela de Occidente*" segur que ha fet un somriure de satisfacció quan el 8 d'octubre el Partit Comunista nord-americà és declarat fora de la llei. Els espectaculars raigs daurats del Sol ponent tortosí esfumen els paisatges de la vall de l'Ebre quan mor el fotògraf Josep Daufí SaPorta, i l'Ajuntament de Roquetes adjudica l'obra del clavegueram el dia 13, i entra el desembre amb festes i tradicions, i el dia 9 es pot envejar Tanganyka que ha declarat la seva independència nacional, encara que el 12 els nord-americans embarquen tropes cap al Vietnam del Sud, enllà on visquè i on motí el tortosí Francesc Gil de Frederich, i el 15 un tribunal militar israelià condemna a mort el tinent coronel de les SS alemanyes Karl Adolf Eichmann, responsable de la logística de deportacions de jueus als camps de concentració i extermini: cal recordar que Eichmann vivia a l'Argentina, a l'entorn de Buenos Aires, i que fou segrestat l'11 de maig de 1960 i traslladat a Israel, i que l'Argentina protestà sense èxit i Eichmann al·legà que només havia respost a les regles de la guerra i a les de la seva bandera.

Abans de Nadal, el 19, *Els Setze Jutges* presenten a Barcelona la primera actuació pública i l'inici del moviment de la Nova Cançó, en aquest desembre de 1961 en el qual acull la mort el cantant tortosí Lluís Canalda Salomó.

El cinema, al pas dels mesos, ha mantingut l'atenció del públic que ha omplert cada sessió de les sales de projeccions i ha generat temes musicals que incessantment han sonat per les estacions de ràdio. Les estrenes tortosines també segueixen marcant moments i fites, referències del temps i del país, i la premsa deixa el testimoni de les principals estrenes: "*Un rayo de luz*" per Marisol, a les festes de la Cinta; "*El hombre que sabía demasiado*" per James Stewart i Doris Day; "*Ama Rosa*" per Imperio Argentina; "*Babette se va a la guerra*" per Brigitte Bardot; "*Un grito en la niebla*" per Doris Day; "*Los siete magníficos*" per Yul Bryner i Steve McQueen; "*La colina del adiós*" per William Holden; "*Confidencias a medianoche*" per Rock Hudson i Doris Day; "*La cuadrilla de los once*" per Frank Sinatra i Dean Martin; "*El general de La Rovere*" per Vittorio de Sica; "*King Creole*" per Elvis Presley; "*Centauros del desierto*" per John Wayne; "*Ben Hur*" per Charlton Heston; "*El hombre de las pistolas de oro*" per Henry Fonda; "*Espartaco*" per Kirk Douglas.

Aquell novell consistori tortosí, a les acaballes de l'any, tancava el pressupost de 1962 amb una previsió de trenta milions de pessetes.

En aquest nou any 1962 en el qual la grisor social que emana de "la llarga nit del franquisme" comença a destacar colors de volums i d'intensitats creixents, en haver passat pel culte a la tradició com és la festa familiar de Cap d'Any que començà a adulterar el tipus de celebració nord-americana, esnobismes de tota mena i la festa dels Reis, amb la Cavalcada que esperen tots els nens malgrat de l'aparició de la mena de pallaso de la Coca-cola que s'identifica amb Papa Noel, la notícia la constitueix, l'11 de gener, l'obertura del concili Vaticà II, 21è concili ecumènic, el que actualitzarà la doctrina i les estructures de l'Església i en el que participarà el bisbe Manuel Moll: en aquest procés "les comissions, els estudis, les esperances i les polèmiques foren causa d'un temps d'il·lusions i de temors, d'espera d'esdeveniments i d'incògnites per a tota l'Església".

Manuel Moll, en aquests anys difícils del seu pontificat, es féu càrrec d'una diòcesi tan esclafada com la mateixa ciutat i va haver de caminar i d'avançar entre el poder totalitari que avalava i el sentiment de derrota d'un poble desfet que l'associava amb el poder. Moll va saber moure's en aquest sentiment de basarda, en la misèria generada per la revolució i la guerra, i porta endavant una acció restauradora que ben bé sembla inacabable i torna a posar dempeus una Església temporalment tombada. En aquests anys de callat caminar, de plena autoritat en un Estat definit com nacionalcatolicisme, redreça les parròquies de la diòcesi i culmina reconstruccions, restauracions i obra creativa que defineixen l'efectivitat de l'obra i del seu caràcter emprenedor i de laboriositat. En els anys del seu pontificat realitza cinc visites pastorals arreu de la diòcesi i administra un total de 141.598 confirmacions, i amb el suport econòmic del dictador feixista erigia 29 parròquies noves, en feia reconstruir 56, amb 99 rectories i habitatges per a sacerdots, i restaura els sectors del palau episcopal, sovint amb ben poc encert, i la Seu que havien bombardejat els amics feixistes. Sempre impulsat pel simplisme, la impetuositat i l'obstinació, obrà un nou Seminari, un "*pequeu Escori-la*" que costà molts sacrificis econòmics als ciutadans durant els tretze anys de la seva construcció puix que

oprimia amb les “almoines” davant la necessitat de cobrir l'important pressupòsit de 35 milions de pessetes quan la fam campava per totes les llars dels treballadors, per bé que es portava una informació rigorosa mitjançant “*Surco*”, el periòdic expressament creat per difondre l'obra, el procés i les idees; també la Casa Diocesana d'Espiritualitat on al pas dels segles havia obert les portes la seu dels dominicans i la “*Domus sapientiae*” o Universitat de Tortosa, i actuà enèrgicament en el camp de l'ensenyament, incidint en els centres oficials i creant els col·legis religiosos de la Immaculada i de sant Lluís, el primer al vell enclavament franciscà de Jesús i el segon al Reial Col·legi de sant Jaume i sant Maties, sembla ésser que en fort detriment dels germans de la Salle que hagueren de plegar aquell col·legi obert el 1905, i després en competència amb l'ensenyament oficial, l'Institut de Tortosa, el qual féu per controlar. El bisbe Moll disposà, entre àulics i canònics, d'uns excel·lents equips d'especialistes que li permetien una ampla projecció i d'una massa d'estudiants que omplia l'ingent Seminari que erigí vora l'enlairat cim del fort d'Orléans. Ara, amb el Concili Vaticà II, la línia directiva seguida, arrelada en la tradició del segle XIX, l'organització i els criteris trontollarien de cop davant el gir adoptat a Roma.

Al gener de 1962, segons el projecte de 1958, s'engega el *Consejo Económico Sindical del Bajo Ebro*, un important instrument d'estudi i de participació en projectes de desenvolupament nacional d'on sortirà el Pla de Sanejament del Delta que començarà el 1972, i com a projecte destaca la sortida a subhasta l'obra de l'asfaltar de la carretera Simpàtica, fins a Mitán Camí, per un import d'1.134.000 de pessetes. Llavors, al febrer, la natura sembla tombar-se contra el país amb una forta ventada de mestral, amb ràfegues de 145 km/h, i amb pluges intenses que causen la sulsida espectacular de l'abisme occidental de la muntanya del Sitjar, sobre el cinema Fèmina, amb altres al Castell i a la part alta de Sant Felip Neri. En aquest depriment febrer, tanmateix, mor a Barcelona el músic Ricard Lamote de Grignon i Ribas, compositor i director. En aquests moments destaca internacionalment la novetat del dia 20, per la qual el tinent John Glenn és el primer astronauta americà que entra en òrbita terrestre a bord d'una càpsula espacial, això quan la famosa discogràfica DECCA rebutja enregistrar el conjunt *The Beatles* per raó de no veure'ls cap possibilitat de futur.

En un temps que fa retornar a les restriccions elèctriques, el març permet al bisbe Moll l'esperada inauguració i benedicció de l'església parroquial de Sant Llätzer, dedicada a la Mare de Déu dels Àngels, nomenant-ne rector Emili Balaguer Calderó i en un acte que porta l'assistència d'autoritats eclesiàstiques i civils, locals i provincials.

Els mitjans de comunicació comenten la mort del mallorquí Joan March, magnat per a tothom i pirata per a alguns, el qui finançà una bona part de l'*Alzamiento Nacional*, i el 19 de març tenen un ressò raonable els acords d'Évian-les-Bains perquè el 18, a les 12, havien cessat les operacions militars i armades arreu d'Algèria i, doncs, s'apliquen els acords entre França i el govern provisional de la República d'Algèria, format pel Front d'Alliberament Nacional (FLN) que posa final als vuit anys de guerra: Algèria aviat serà un estat independent i George Pompidou, a França, formarà un nou govern. També serà notícia i espectacle l'arribada a Tortosa de la *Vuelta Ciclista a España* i l'adjudicació del campionat de la Lliga de futbol al Real Madrid, sembla ésser que protegit pel poder, davant el descens de l'Espanyol a la segona divisió. El succés de major ressò local i diocesà és l'aniversari del bisbe Manuel Moll que compleix els 25 anys de pontificat, les Noces d'Argent de la consagració episcopal, i se li dedica tota l'edició 251 de *La Voz del Bajo Ebro*. El consistori el nomena Fill Adoptiu i li atorga la Medalla d'Or de la Ciutat. Al juny compleix els 25 anys en la jerarquia i els 18 que arribà a Tortosa.

Espanya, al maig, demana l'ingrés a la Comunitat Econòmica Europea i el fet engega la trobada a Munich del Moviment Europeu, el “*contubernio de Munic*” com en diu la premsa, i just a Munich se signa un manifest demanant a la CEE que no accepti la incorporació d'Espanya mentre que no canviï el règim polític. A nivells oficials i paraoficials senten ferit l'orgull i a nivell popular també se'n planyen, puix que la unitat europea es veu com el final de la dictadura i la recuperació relativa de la sobirania nacional. El fet, però, és que el 14 de maig el príncep Juan Carlos es casa a Atenes amb la princesa Sofia, filla del rei Pau i de Frederica de Hannover, a Atenes. El món cultural, al maig, té el goig de recuperar el pintor perellonenc Amadeu Pallarès

Lleó, per tant temps a Suècia i exposant ara a la sala de Cercle Artístic. Potser que per ésser un moment adequat, la *Jefatura Local del Movimiento* organitza una visita col·lectiva al *Valle de los Caídos*.

Els kurds reivindiquen a l'ONU, en el primer dia de juny, el seu dret a la independència, tot actualitzant un vell i sagnant problema, i els nord-americans es manifesten adversos al desenvolupament nuclear de França. La falsa moral del poder, absent a les dificultats alienes, porta a que el 23 de juny es publiquin les "*Normas de moral Pública en playas, piscinas y lugares de recreo*", en circular de la *Dirección General de Seguridad* per més que el juliol deixa un altre tipus d'informació, començant per la independència assolida a Burundi i a Rwanda, el dia 1, i el lliurament dels premis *Naranja* i *Limón* de l'any al Salón Rosa, el primer a la cantant Lita Torelló i el segon al futbolista Czibor, o l'actuació a Barcelona del cantant canadenc Paul Anka actua, però resta una seguida de males notícies: la mort de Raquel Meller, el fet que excomandos de l'Exèrcit de l'Aire espanyol, per compte dels comunistes (segons la premsa), facin atemptats amb càrregues de TNT al Valle de los Caídos, a Donòstia i a Bilbao, i la mort d'Emili Vendrell que, entrats en l'agost, portarà l'impacte universal del traspàs de l'actriu Marilyn Monroe i del primer mort al Mur de Berlín. Potser que són massa els fets que sorprenen la societat i, culminat l'agost i les festes de la Cinta, ho culminen les pluges torrencials del 25 de setembre que causen vora un miler de morts i danys materials incalculables en inundacions al Vallès i al Barcelonès. Llavors, per si no era prou, s'incrementa la tensió a Cuba per causa de les bases militars soviètiques i es declara l'estat d'alerta a les bases i instal·lacions americanes a Espanya.

Hi ha un mut i creixent malestar i la manipulació de notícies no enganya gaire gent, com es podia veure quan les inquietants vagues a Astúries que portaren l'aquarterament de tropes i l'alerta especial als paracaigudistes de l'exèrcit de l'Aire, tot surant a manera de remor d'una societat cada cop més compromesa en el treball i en la creació de riquesa, en el qual ambient es manifesta a Catalunya una moguda solidària. L'any 1962, posats en aquest clímax, presenta la sisena renovació del govern franquista, el *Plan de Desarrollo* i la llei de conflictes col·lectius. Tot plegat, potser que són massa i excessivament candents els problemes existents i en començar el mes d'octubre es parla, sense excessiu interès, que han estat posats a la venda els edificis del teatre i cinema Goya i del Frontó, potser que per haver mort l'empresari Pentinat i perquè es detecta una relativa davallada en el negoci de les sales de cinema, però a ningú no sembla malament que ho adquireixi la Diputació de Tarragona per construir-hi l'Hotel Berenguer IV. La inquietud d'aquests mesos i la necessitat d'informació s'agreuja en haver de romandre sense televisió durant uns dies, per causa de la caiguda d'un llamp al repetidor de Caro, l'esperat repetidor que tan poc fa que s'havia inaugurat i que amb la inauguració iniciava la TV a Tortosa. Potser que s'entén millor el sentiment de tothom en afegir que el dia 11 el sant pare Joan XXIII obre el Concili Vaticà II, el XXI concili ecumènic que no es clourà fins a l'any 1965, i que ha estat creada Amnistia Internacional i que el 22 d'octubre tot s'complica quan el president nord-americà John F. Kennedy anuncia el bloqueig de Cuba per l'armada dels EUA, fins que l'URSS no retiri els míssils instal·lats a l'illa. L'estat d'alerta es generalitza, tothom resta pendent dels noticiaris, ningú no espera res de bo i es passen tretze dies d'angoixa.

La societat tortosina tampoc no escapa dels problemes pròxims perquè, amb tota la raó del món, la Cava i Jesús i Maria tornen a demanar la segregació, a desgrat de novetats de major importància i que lleven la son a tothom, com les obres del pantà de Riba-roja, amb la desaparició de Faió i, encara, amb projectes semblants a Garcia i a Xerta per Hidrolèctrica de Catalunya, els quals projectes s'havien fet públics en un anunci de la *Comisaría de Aguas del Ebro* el 23 de setembre de 1950. La iniciativa ciutadana o l'oposició popular impedirà l'obra però tothom sent que l'Estat espanyol que s'està patint es va fent amb l'aigua, la terra i l'espai de les terres de l'Ebre. El cas, sobre tot, rau en què l'acció popular, d'octubre-novembre de 1960, ha estat significativa, per bé que tot canvia amb l'entrada al poder dels *tecnòcrates* de l'*Opus Dei* encara que no fa gaire gràcia la privatització a favor de grups privats.

La societat està despertant de la llarga letargia i així fa que els problemes existents vagin emergint i esdevinguin un llast en altres sentits i davant de tantes mancances. L'acció de l'alcalde Joaquim Fabra, a Tortosa, es troba frenada per la confrontació amb els joves baustes

i just és ara quan esdevé la ruptura, amb la dimissió de Català, Tallada, Lluch i Ballester, una situació que porta Fabra a cridar gent de la seva major confiança: Manuel Castellar Goday, Josep Benet Matheu, Frederic Mauri Carles, de primer antuvi, i en els temps posteriors i finals a Vicent Sanmartín Peralta, Joan Sabater Carles i Víctor DelsOrs Pinyana.

L'ona cultural aixecada pel torturat jovent de la postguerra, emergent en la dècada de 1950 i brillant a través de Cercle Artístic ha anat davallant, progressivament, i la minva de les activitats vol ésser compensada amb una pujada en l'acció de Centre del Comerç, i bé que es mostra amb les successives conferències d'Antoni Romanyà, jesuïta i director de l'Observatori de l'Ebre, de l'escriptor Agustí Goytisolo i de Josep Fontana, i de l'advocat tortosí Gas Carpio, i de Jesús Bullaguero o Romà Gubern. El final d'etapa política i social es detecta fàcilment, per més que es manifesti amb una lentitud exasperant, i hi haurà tota una evolució fins que el final de la dècada no s'obrin allò que ara es manifesta els caps de setmana i en les festes, sobre tot a les pistes de ball del Club de Rem i en consonància amb l'espectacular "boom" musical: , les sales de festes *La Nòria de Plata*, a la plaça del Bimil-lenari, i *La Ponderosa*, a la Casota. En aquest marc d'evolució apareixen fenòmens prou reveladors, com l'inici de les sales de cinema d'art i assaig, a Barcelona i a Madrid però que es faran un espai a Tortosa, o, en una altra línia, es pot considerar el debut de Montserrat Caballé al Gran Teatre del Liceu, de Barcelona. És un temps, tanmateix, en els quals es destaca Secundí Sabater Barjau que rep l'*Encomienda de Plata de la Orden de Sanidad*, quan Maripaz Ballesteros triomfa als festivals d'estiu del Teatre Grec, de Barcelona, i al *Teatro Español*, de Madrid, i quan Màxim Barrachina, mestre del col·legi de la Mercè i promotor dels concursos nacionals de plantes que organitza Cercle Artístic a la secció Amics dels Jardins, amb la mestra de l'Ampolla, Mercè Usach, reben la *Cruz de Alfonso X el Sabio*. Des d'un altre caire destaca el tècnic Lluís Vericat Núñez, el qui és nomenat director general d'Indústries Tèxtils.

L'afició al cinema, malgrat tot, es manté i es resisteix a cedir espai a altres alternatives que el moment i la iniciativa fan sorgir i, al pas de l'any i sempre marcant l'evolució de la societat, a Tortosa es poden veure les estrenes de "*Cuando llegue septiembre*", per Rock Hudson; "*El manantial de la doncella*", de Max von Sidow; "*101 dálmatas*", de dibuixos animats; "*Rocco y sus hermanos*", per Alain Delon; "*A pleno sol*", també per Alain Delon i amb Marie Laforet i Maurice Ronet; "*A 23 pasos de Baker Street*", per Van Johnson; "*Los dientes del diablo*", per Anthony Quinn; "*Cariño mío*", per Vicente Parra; "*Mi dulce geisha*", per Shirley MaLaine; "*El Cid*", el de Charlton Heston i Sophia Loren que es rodava a Peníscola; "*Tómbola*", per Marisol; "*Melodías de hoy*", per Elder Barber, Katia Loritz i José Luís y su guitarra; "*Los cañones de Navarone*", per Gregory Peck, David Niven i Anthony Quinn.

Després que al novembre els intel·lectuals espanyols signessin un manifest per la llibertat de residència sembla ésser que es cau en un temps de cansament, davant de tants successos que ha calgut pair, i amb major raó quan el 5 de desembre els nord-americans i els russos, molt assenyadament, acorden quant a la utilització pacífica de l'espai. Llavors, l'actor Charles Laughton se'n va amb l'any i el fred porta una intensa nevada, tan intensa que fa de Barcelona un caos i una mena de pista per als esquiadors.

El 1963 porta una intensa nevada a la ciutat i per als ciutadans sempre esdevé la més important de les notícies. N'arriba a ésser, també, el derrocament del Teatre-cine Goya i de l'immediat Frontón, al final del carrer Cervantes, on la Diputació pensa obrar l'edifici que obrirà als baixos l'Hotel Ramon Berenguer IV i que, com després se sabrà, importarà una despesa de 40 milions de pessetes. Al gener també comencen les obres de la nova central telefònica, entre l'Ajuntament nou i el carrer Dr. Vilar, al carrer dels Pescadors i, en ambdós casos, les troballes arqueològiques interessen l'atenció de tothom. És un temps, tanmateix, que distreu els escolars per la raó que el *Seguro Obligatorio de Enfermedad* vacuna contra la poliomièlitis els menors de set anys. Mentrestant el fred es manté sempre present i el dia 22 se sap que els presidents Charles De Gaulle i Konrad Adenauer signen el tractat de l'Elisi, una entesa que segella la reconciliació de França i Alemanya, una bona notícia, i que el 29 la Comunitat Econòmica Europea rebutja la petició d'ingrés del Regne Unit. Després, al febrer, torna a caure una intensa nevada, la neu quatlla i ho deixa tot en blanc durant tres dies, amb les escoles tancades i els

escolars jugant pels carrers amb la neu. A Roquetes, el dia 4, es nomenava un nou alcalde, Àngel Poy Royo, el qui es mantindrà en el càrrec fins al 20 de novembre de 1975.

Potser que la societat està immersa en les seves coses de les quals el treball és la primordial i la que absorbeix un major volum de temps. Al carrer s'observa una altra actitud i una altra forma de moure's, un tràfic creixent i una major activitat. El dia 9 s'inaugura, a Barcelona, el Museu Picasso, al palau Berenguer d'Aguilar, i algú recorda el seu pas per Tortosa, el paisatge fluvial d'una Tortosa idealitzada que obre la primera plana del cubisme, les seves estades a la ciutat i sobre tot, a Orta. El març és el moment que l'alcalde camarlenc Primitivo Forastero demana aigua per a 3.000 ha de la zona de Camarles, tot plegat en defensa del canal de l'Aldea-Camarles, i que la gent resta "enganxada" a la televisió perquè s'ha començat a emetre la sèrie *Perry Mason*, la qual gaudeix d'una excel·lent acollida de públic. Al Club de Rem hi ha l'assemblea general de socis i una vigorosa empenta amb la nova junta que presideix Francesc Vinyes Gombau, amb Marcel Albacar, Josep Anguera Navarro, Robert Tena Tena, David Lapiedra, Marian Mur, Miquel Albacar, Enric Mascarell i altres... i Ramon Miravall s'hi incorporarà al cap d'uns dies per portar els afers de premsa i ràdio. La part negativa l'ocupa la mort, a Institut Pere Mata, de Reus, el dia 17, de l'exemplar i admirat metge Manuel Vilar i Olesa, a 81 anys, doctor en Medicina i Cirurgia.

Potser que l'excepcional acolliment que el 1961 havia tingut l'encíclica "*Mater et Magistra*" és prou perquè la signatura per Joan XXIII de l'encíclica "*Pacem in terris*", l'11 d'abril, tingui un fort ressò que incrementa el fet de reconeixença del dret dels pobles a la seva llengua i a la seva cultura, talment com el tindrà la seva difusió en un clímax polític centrat en l'empresonament del dirigent comunista Julià Grimau, executat a Madrid el 20 d'abril en mig d'un sentiment d'escàndol popular i de fer palès, a nivell del govern, del manteniment d'aquell salvatge esperit de revenja característic de la postguerra. En aquest memorable mes d'abril s'obria a Centre del Comerç una mostra d'art africà, organitzada per Enric Llorca Seguí, i hi ha un moviment de devoció entorn a l'arribada a la ciutat d el "*brazo peregrino de Santa Teresa de Jesús*". La premsa s'ocupa de l'urbanització dels voltants de l'Amulatori de la Seguretat Social, del nou quarter de la Guàrdia Civil, de l'edifici Bonfill, tot entre Ferreries i la Casota, puix que es procedeix a obrar les voreres, a quitranar els nous carrers, a la il·luminació... i Ràdio Tortosa, amb una ampla programació i professionals experts, es manté com a centre d'atenció general per causa del mínim desenvolupament de l'àmbit de la televisió, amb l'afegit de començar a captar el nou món dels joves, i Ramon Miravall, en els programes de matí i de tarda, comença a escapar de les directrius oficials, introdueix la música estrangera, connecta amb el jovent i s'inicia una etapa en la qual l'emissora aconseguirà dins la dècada una audiència insòlita: als seus programes es respondrà des de Ceuta i Melilla, de Perpinyà i de Roma. La resposta es troba en la veritable revolta dels joves, un moviment que afecta costums i demanda, la qual va acompanyada d'una actitud rebel. En el mateix abril Gerardo Diego, poeta i acadèmic, fa un recital al cinema Niça i un altre públic, el del futbol, assisteix amb goig i esperança als partits que el C.E. Tortosa juga per la promoció a la tercera divisió. Com un afegit, encara, en un mes de maig en el qual pren l'alternativa el matador de toros Manuel Benítez, *El Cordobés*, el dia 23 l'Ajuntament pren el determini d'ensorrar els Quarters que l'exèrcit espanyol conservava al Sitjar, dels quals es domina la ciutat.

Faisal, el príncep regent de l'Aràbia, el 2 de juny aboleix l'esclavitud al país, l'última nació del món on encara existia, i és anècdota més que notícia perquè l'atenció mundial es gira cap a Roma, entorn a la salut de Joan XXIII: el dia 21 mor Angelo Giuseppe Roncalli, el papa Joan XXIII, i el *Caudillo* declara dol nacional per decret, fins al pròxim dia 12, i l'alcalde Joaquim Fabra publica una al·locució el 4, on es recomana que es posin domassos als balcons amb "*crestones negros*" i a les 10 del matí de dijous 6, a la catedral, es fa un solemne funeral oficial que oficia el mateix bisbe Manuel Moll.

Mentrestant, el 16 de juny Valentina Tereishkova, de 26 anys, esdevé la primera dona astronauta a bord de la nau *Vostok 6*, durant tres dies en els quals fa 48 voltes a la Terra: el fet passa inadvertit a occident per ocultació nord-americana que no pot admetre els èxits de l'URSS en la cursa espacial d'aquests primers anys, i el dia 20, a Ginebra, es concreta un acord per establir el telèfon roig i mantenir una comunicació directa i ràpida entre els governs

de l'URSS i els EUA, en el cas d'esdevenir un conflicte entre ambdós. A Anglaterra, aleshores, hi ha un fort escàndol d'ençà que ha esclatat el "cas Profumo" que involucra la Christine Keeler, i els periòdics en van plens. A Tortosa correspon als moments que la Penya Ciclista *Ja Arribarem* va a Xerta per la seva sortida anual, i que s'eixampla la carretera N-340 entre l'Aldea i el Perelló, i que es crea la urbanització Riumar, a la Cava i que, per la revetlla de sant Joan, amb un gran èxit de públic Raimon actua al Patronat.

Dissabte 29 de juny, però, Franco va a Tarragona per guanyar l'any jubilar paulí i tot el dispositiu oficial s'engega per posar trens especials i gratuïts a Tortosa, Ulldecona i Amposta per dur-hi gent, masses que l'aclamin. El dictador arriba vora les 19 h a bord de l'*Azor*, acompanyat per la seva esposa, i és rebut a l'escala reial per les autoritats i 500 membres de l'*Organización Juvenil Española*, i també l'esperaven els ministres de Governació i de Justícia, el governador Rafael Fernández Martínez, l'alcalde Benigno Dalmau i altres autoritats. Hi ha un *Te-Deum* a la seu, va a l'Ajuntament i se li atorga la medalla d'or del bimil·lenari de la capital imperial tarragonina. Tortosa li presenta el Pla de Sanejament del Delta, perquè el *Consejo Económico Sindical* cerca, a més d'aquest projecte, un Polígon Industrial, un Parador de Turisme, la ubicació de la Refineria, un Hospital, el millorament general de la xarxa de carreteres...

El mateix dia dia de juny, a Roma, el cardenal Giovanni Battista Montini accedeix al pontificat amb el nom de Pau VI, la qual cosa comporta un profund disgust al govern espanyol que encara no ha pogut pair que aquest cardenal hagués insistit per salvar la visa de Julià Grimau, per la qual raó és considerat un "enemic d'Espanya". El poder s'autoconforma amb la celebració de l'*Alzamiento Nacional* que, a Tortosa, es fa públic amb una cercavila de la Banda de Música.

El 1963 comporta altres fets memorables com la renovació per cinc anys més dels tractats amb Washington, i constatació de què els emigrants espanyols ocupen el 20 % dels llocs de treball creats pels països del Mercat Comú Europeu però també la consolidació del salari mínim de 60 pessetes. També és l'any en el qual les *Cortes Españolas* aproven el *Primer Plan de Desarrollo Económico*, i que la immortal política repressiva crea el *Tribunal de Orden Público* (TOP) que substitueix el *Tribunal Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo*, per jutjar delictes polítics i socials, davant el creixent ambient de rebel·lia i, tanmateix, neix la infanta Helena de Borbó. Com a referència, al V Festival de la Cançó Mediterrània triomfa la cançó catalana "*Se'n va anar*", cantada per Salomé i per Raimon, i amb la repercussió dels fets que caracteritzen aquesta extraordinària època. Al pas de l'any, tanmateix, destaca el nom d'alguns tortosins, com el de Manuel Camós Borràs és nomenat administrador de l'Hospital de la Santa Creu, on realitza una meritòria obra, i del polític monàrquic Joaquim Bau Nolla, el qui és nomenat *Consejero Nacional del Movimiento* pel dictador, això després d'haver passats 25 anys condemnat a l'ostracisme, i de Frederic Mayor Zaragoza que accedeix a la càtedra de Bioquímica de la Universitat de Granada i, en un altre aspecte, de Josep Faura Elies que rep un homenatge del Col·legi d'Advocats en les noces d'or com a col·legiat.

Una època està expirant i una altra està engegant amb força, per això mateix la societat presenta contrastos sorprenents, es dilueixen costums i apareixen prioritats que poc abans haurien estat impensables. Les vacances guanyen importància i un món laboral amb la idea fixa en la productivitat i el creixement, on destaquen els emprenedors i cada dia es millora el benestar social, l'exercici de llargues i dures jornades de treball revolucionen el país. Al juliol el Balneari de Cardó està en temporada alta i ocupat al 100 % però el 7 d'agost i després d'un seguit d'accions armades, la Guàrdia Civil encercla i mata el guerriller Ramon Vila Capdevila *Caracremada*, a prop de Balsareny, al Bages, i el mateix govern espanyol està difonent un nou *slogan* turístic: *España es diferente (Spain is different)* que es mantindrà per molts anys i generarà tota mena d'acudits entre el poble, tot afegint l'evident "escàndol nacional" en aparèixer a les platges i escampar-se de pressa el *bikini*. Aleshores s'informa quant a l'assalt al tren de Glasgow, amb més de 2,6 milions de lliures esterlines robades.

També a l'agost se sap que el Consell de Ministres aprova la construcció del nou quarter de la Guàrdia Civil, ni dir caldria que s'aixecarà vora l'Escola del Treball, un centre

docent que faci “d’escut humà”, i que els carrers estan tots amb rases per la instal·lació del cablejat dels telèfons automàtics, llavors quan es canvien noms de dos carrers: els Quatre Camins que d’ara endavant es dirà Plaça de la Corona d’Aragó, i el vell carreró de Santa Teresa que rep el nom del Dr. Vilar. El 15 d’agost, després d’uns dies de pluja i de temps rúfol, entra una terrible mestralada i les temperatures fan una forta davallada. A l’endemà, el 16, els EUA i l’URSS es resolen a treballar conjuntament els projectes espacials, la qual cosa es feia d’esperar i s’entén com una prova de bona voluntat en la pau, però el *Caudillo* segueix afusellant “dissidents” i esdevé l’execució dels anarquistes Granados i Delgado, a “*garrote vil*”. En aquest desigual mes d’agost es realitza la marxa de Martin Luter King sobre Washington i Jim Clarck esdevé campió mundial en Fòrmula 1.

Dissabte 1 de setembre comencen unes altres festes de la Cinta que duren fins al dia 8. Les novetats més ben acollides són l’acte de posar la primera pedra, per part de les autoritats, a la nova clínica L’Aliança, a la part de la Casota, en aquest mes de setembre que també entra en funcionament l’Ambulatori “Sant Àngel” de la Seguretat Social, es pot dir que al davant mateix.

La tardor sembla haver entrat amb tot el seu missatge de malenconia però l’octubre hi ha una mena d’esclat amb l’estrena de la pel·lícula “*Con faldas y a lo loco*” (Ningú no és perfecte), i és ben acollida la unió entre *Chrysler* i *Barreiros* per a fabricar els *Dodge-Dart*, i al port de Barcelona s’amarrarà una rèplica de la caravel·la *Santa Maria* però també mor l’admirada cantant francesa Edith Piaf, una veu inconfusible que arrencava sentiments de tota mena.

El 1963 es pot apreciar la davallada del cinema entre les preferències populars, per bé que manté les seves capçaleres i conserva uns fidels seguidors. Durant l’any destaquen les estrenes de “*Bahía de Palma*”, per Arturo Fernández i Elke Sommer; “*007 contra el Dr. No*”, per Sean Connery; “*Bon jour, tristesse*” (*Buenos días, tristeza*), per David Niven, Deborah Kerr i Jean Seberg, de Françoise Sagan; “*The Birds*” (*Los pájaros*), per Rod Taylor; “*El día más largo*”, per John Wayne, Henry Fonda i Robert Mitchum... També hi ha destacat la representació de la sarsuela “*La del soto del parral*”, al Goya, en sessió de comiat, just abans d’èsser enderrocat el teatre.

El mes de novembre comença amb un cop d’estat militar a Vietnam del Sud, en el qual mor assassinat el president Ngo Din-Diem: és un preocupant precedent que el dia 13 eclipsen per complet les declaracions a “*Le Monde*”, de París, d’Aureli M. Escarré, abat de Montserrat, en una entrevista on diu que “on no hi ha llibertat no hi ha justícia. Això és el que passa a Espanya. No tenim rere nostre 25 anys de pau, sinó 25 anys de victòria”. Per al règim és un mal moment, una etapa que s’agreuja cada dia perquè el franquisme no pot parar l’empenta de les noves generacions, i retrocedeix però ataca brutalment perquè tot seguit arriba l’assalt i l’incendi de l’ultradreta espanyola a la casa de Montserrat, al carrer dels Arcs, de Barcelona, i el foragitament de l’abat de Montserrat, Aureli Ma. Escarré (1965) i, encara, seguirà el tancament oficial d’Òmnium Cultural, amb el segellament de la seu social del palau Dalmases. Els intel·lectuals, per una altra banda, denuncien el fet de la tortura i el sotapresident del govern rep més de deu mil instàncies en demanda de l’ensenyament del català a tots els nivells i la seva presència als mitjans de comunicació. El relaxament en la interdicció de traduir al català des d’altres llengües fa que es produeixin una llau de traduccions i a Castelló es crea la Fundació Huguet per tal de promoure la cultura catalana al sud de la diòcesis, a la Tortosa meridional.

En el mes de novembre mor Carmen Amaya, la que ha despertat afectes i admiració, però l’impacte social esdevé el dia 22 amb l’assassinat a trets, a la plaça Dealey de Dallas (Texas), del 35è. president nord-americà John Fitzgerald Kennedy, mentre saludava la gent des del cotxe presidencial en el curs d’una visita oficial a la ciutat. En passar pel davant el magatzem de llibres escolars es disparà el primer tret, suposadament per Lee Harvey Oswald i que un arbre va desviar; el segon feria el president des del darrere i la bala li sortí pel coll per ferir llavors el governador John Connally; el tercer tret li impactava directament al cap i el matava: és el quart president dels EUA que mor assassinat.

El mes de desembre acull les novetats de l’obertura del cinema del Montepío de Conductors, a la Rambla de Catalunya, ja en ple funció normalment, així com l’enllestiment de l’obra restauradora del Portal del Romeu.

El mes de gener de 1964 porta la renovació de la junta de govern del Club Universitari, i Esteve Lamote de Grignon passa a ocupar-ne la presidència, amb Joan Antoni Blanch de sotapresident, Joan-Andreu Jardí de secretari i Joaquim Fabra Vallès de tresorer), un altre lluitador emergent és Josep Bayerri Raga que ara publica la seva primera crònica a *La Vanguardia Española*, i seguirà fent-ho en els següents 14 anys. Esteve O'Callaghan, en accedir al febrer, obre la llibreria Sant Jordi al Pont de Pedra. El mes de gener serà recordat per l'engegament del I Pla de Desenvolupament (1964-67), comptant amb què el 1964-1965 determinarà el desenvolupament industrial. També serà el de la inauguració dels Jocs Olímpics d'Hivern, a Innsbruck, i hi serà de doldre la mort de l'actor Alan Ladd, l'heroi de "*Shane*" (*Raíces profundas*). El febrer es manté en una línia semblant i presenta el *II Curso para Madres Ejemplares*, de la *Sección Femenina de FET y de las JONS*, amb repartiment de *cunas* i *canastillas*, quan Cassius Clay, de 22 anys, es declara campió mundial de pesos pesants i dol la mort de Joan Josep Blanch Faiges, de 80 anys, el cantador de jotes conegut com *Caragol*, per bé que també dol el fet que el dia 26 el *Ministerio de Obras Públicas*, per renúncia de FESA, assumeixi l'explotació del Carrilet. La gestió estatal, a través de FEVE, es limita a contenir el dèficit (900.000 pessetes els anys 1966 i 1967). Ningú no s'esforça a modernitzar-lo i s'obren els rumors quant a la seva clausura, amb el suport d'alguns interessos econòmics que se'n beneficiarien. Potser que l'ambient es gelà amb la nevada que cau el 7 de març, però es torna a encendre amb la col·locació de la gegantina àguila imperial del Monument a la Batalla de l'Ebre, en presència del governador civil de Tarragona que ha volgut viure l'emoció de presenciar-ho. La societat està prou entretinguda, però, amb el casament de Ramon Cinca Piquer amb Maria Canalda, la vídua de Brunet. Hi ha notícies de major abast que criden l'atenció, com el fet que l'Observatori sigui un dels de la xarxa mundial que segueix el pas del satèl·lit *Explorer*, o el nomenament reial de Constantino de Grècia, o que als Estats Units d'Amèrica *The Beatles* ocupen els quatre primer llocs del *hit parade*, i que el dia 19 s'inauguri el túnel Gran Sant Bernat que uneix Suïssa amb Itàlia, de sis quilòmetres de longitud, però deixa forta petjada el fet que el sant pare Pau VI, el 28 de març, elevi al rang d'arxidiòcesi les diòcesis de Barcelona i de Madrid.

Llavors arriba el primer dia d'abril, amb la commemoració del *Día de la Victòria*, amb la celebració dels "*25 años de paz*" que havia estat una colossal "neteja de cervell" amb un desplegament propagandístic orquestrat pel ministre Manuel Fraga Iribarne: "*Centinela de esta paz y celoso guardián de nuestras virtudes patrias ha sido ese hombre, mitad soldado, mitad misionero, estadisca cabal y político hábil, que se llama Francisco Franco, cuyo nombre registrará la historia con caracteres tan destacables que hoy tampoco podríamos imaginar*". L'organització havia nomenat una comissió provincial d'organització, formada pel president de la Diputació, el delegat d'Informació i Turisme i els alcaldes de Tortosa i de Valls. Els actes centrals són una làmpada votiva al Coll del Moro (Gandesa), monuments i creus als pobles en memòria dels *Caídos por Dios y por España* i un monument a la *Batalla del Ebro* que ja s'està enllestint al mig de l'Ebre i de la ciutat.

Divendres Sant porta el calfred a resultes del terratrèmol d'Alaska, de magnitud 9,2 graus de l'escala Richter, del qual resulta que Anchorage, la ciutat més important, resta totalment destruïda i només resisteixen uns pocs edificis. L'epicentre ha estat a 120 km de la ciutat i és el sisme més intens registrat mai als Estats Units d'Amèrica, i el tsunami posterior afecta zones pròximes i arriba fins al Japó. La gent no sap, és clar, que el pròxim 2 d'abril de 1965 n'hi haurà un altre. A Tortosa hi ha la simpàtica notícia de què el conjunt musical els *Distel's* ha guanyat a Vinaròs el primer premi de "*Los mejores triunfan*" i que això els dóna el dret a l'enregistrament d'un "*single*"; també compta la visita al Castell del ministre d'Información y Turismo Manuel Fraga Iribarne, amb el capità-general Rafael García Valiño. El ministre, en aquest mateix abril, engendra la denominada Llei de Premsa de Fraga Iribarne que afirma: "*Libertad, sí, pero dentro de un orden*": la premsa estrangera afirma que, des d'ara, a Espanya és més perillós ésser periodista que ésser "*torero*", i la ràdio en resulta fortament afectada, així com la música que s'hi emet, puix que les llistes de temes i cançons prohibides és inacabable i quasi incontrolable pels professionals. Llavors, el dia 25, s'inaugura la nova central de Telèfons al carrer dels Pescadors, amb el servei telefònic automàtic. Ara l'automàtic funciona localment i

el 21 es repartia la nova guia que avui comença a ésser operativa amb els sis dígit que comencen amb 24. A les 16,30 h inauguren el president de la Diputació (Antonio Soler Morey) que també porta la representació del governador, el governador militar, general Luís Beotas, el delegat d'Hisenda (Carlos Aransay), el de Treball (Mariano Pérez-Hickman), i el *subjefe provincial del Movimiento* (Tomás Pelayo). Aleshores hi fan cap el bisbe Manuel Moll, amb el degà i vicari general Joaquim Blanch, el canceller-secretari Ovidi Tobias i mossèn Ripollès per tal de beneir l'edifici, i a la sala de màquines s'avia improvisat un altar.

Al mes de maig, impressionat encara tothom per la inauguració de la presa d'Assuan, a Egipte, amb la malmesa patrimonial que importava per a la humanitat, diumenge 31 se celebra a Tortosa el "*Día del Prelado, coincidente con el aniversario de la consagración episcopal de nuestro Padre y Pastor, Excelentísimo y Reverendísimo Doctor Don Manuel Moll y Salord*", amb missa dita per ell mateix i constituint una "*auténtica adhesión de los feligreses diocesanos...*", i l'ambient de relaxació s'incrementa entrats al juny amb el *match* de la II Copa d'Europa de Seleccions, de *foot ball*, en el qual l'equip d'Espanya guanya per 2-1 al de l'URSS, encara que els de Franco han de suportar al llarg del partit la bandera soviètica que onejava a l'estadi, però que saben aprofitar amb una intensa propaganda, al pas dels dies, la del goig infantil d'haver triomfat sobre els comunistes.

Hi ha violents disturbis el 2 de juliol, als Estats Units, entre la població negra de Nova York, Nova Jersey, Chicago i Filadèlfia, on el president Lyndon B. Johnson signa la llei dels drets civils, per bé que l'enrenou és major amb l'aparició i difusió de la *minifaldilla*, promoguda per la dissenyadora anglesa Mary Quant en un fet que, a més a més, comportarà l'acceptació i la popularització dels *panty*. L'Església diocesana, tanmateix, apareix afectada per una determinada inquietud, derivada dels comentaris crítics i durs contra el bisbat a conseqüència del trasllat de Joaquim Blanch Bahima, director del col·legi de la Immaculada, a rector de Traiguera, així com el d'altres sacerdots, deixant el regust de la intransigència i de l'anticatalanisme. Mentrestant, a l'agost, el pintor Ricard Cerveto està enllestint el retaule que s'instal·larà a l'altar de sant Vicent, a l'església del Roser i la premsa comenta l'afluència turística a la ciutat. Aleshores mor Ian Fleming, a 56 anys, el creador del personatge literari i cinematogràfic de James Bond, l'agent 007 de la Intel·ligència britànica.

En aquest 1964 comença a funcionar, a Madrid, el segon canal de la TVE, l'UHF, i les *quinieles* es mantenen i s'incrementen com una febre social, i a Barcelona neixen les Comissions Obreres (CCOO) a l'església de Sant Medir, mentre que a Tortosa s'aprova el primer Pla d'Ordenament Urbà, transcendent per al desenvolupament econòmic, dirigit per l'arquitecte Frederic Llorca amb la col·laboració de l'advocat Felip Tallada i de l'economista Ernest Lluch, i s'engeguen els plans d'industrialització i sanejament del Delta s'aprova el Pla General d'Ordenació Urbanística de Tortosa-Roquetes, una condició exigida pel Ministerio de la Vivienda per poder tramitar la sol·licitud d'un Polígon Industrial. El fet és que es vol convertir Tortosa en una descongestió industrial de Barcelona, malgrat que la crisi econòmica de finals de la dècada i la manca d'un poder polític suficient frustraran les expectatives. La ciutat elimina les fonts públiques que se situaren el 1920 i en la renovació municipal, conseqüència de les "eleccions municipals", Joaquim Fabra nomena tinent d'alcalde a Joan Sabater Carles, Vicent Sanmartín Peralta, Víctor DelsOrs Pinyana i Josep Murall Escudero.

A les portes de les festes de la Cinta, el primer dia de setembre s'obre el nou Ambulatori de Ferreries i es tanquen les instal·lacions anteriors del carrer Màrtirs de 1640, encara que la inauguració oficial serà el 28 d'octubre, amb tota mena d'*autoridades y jerarquías*; i també es fa un homenatge a Lluís Vericat Núñez, declarat *Fill Predilecte de la Ciutat*, ara pendentista a la processó de la Cinta. Llavors, l'11 de setembre i malgrat de les prohibicions i de la repressió es commemora el 250è aniversari de l'Onze de Setembre de 1714, com a Diada Nacional, i a Barcelona amb una manifestació d'unes 3.000 persones que fan cap al monument a Rafael Casanova, en una primera manifestació a Barcelona en la qual la policia espanyola carrega durament contra els manifestants, amb moltes detencions i posterior imposició de multes. A Tortosa, en el mateix mes, plega el destacament del *Regimiento de Pontoneros* que al llarg de l'any ha estat construït el *Monumento a la Batalla del Ebro*. A l'altra banda de l'Atlàntic mor un personatge ben popular, Harpo Marx, un dels Germans Marx.

Els tortosins es tornen a trobar davant la festa del *caudillo* i tothom davant les apologies que se'n desprenen. El setmanari "*La voz del Bajo Ebro*" comentarà: "*Conmemoración. / Una fecha tan entrañable para los españoles como es el Día del Caudillo, fue solemnemente celebrada en nuestra ciudad. / En los centros oficiales y demás edificios públicos ondeó la bandera nacional, y por la tarde, en el altar mayor de la Santa Iglesia Catedral Basílica, se celebró la Santa Misa y acto seguido se entonó solemne Te Deum. / Las anchas naves de nuestro templo catedralicio se vieron rebosantes de público, entre el que se hallaban muchos excombatientes, excautivos y afiliados a las organizaciones del Movimiento. / Ocuparon sitial en el presbiterio el Ayuntamiento Pleno, las autoridades militares y civiles y destacadas personalidades de la vida local*". L'octubre porta altres preocupacions al món sencer, com el fet que a Tokio s'inaugurin els XVIII Jocs Olímpics, en els quals Espanya no obtindrà cap medalla, i la mort del compositor Cole Porter que tan feliç ha fet la gent amb les seves obres, i la destitució de Nikita Krushev per posar Kosiguin de nou president de l'URSS i designant Breznev per a la secretaria general del partit i, tanmateix, el fet insòlit que Jean Paul Sartre rebutgi el premi Nobel de Literatura i l'admirable, al Japó, del tren-bala que uneix Tokio i Osaka.

El temps passant, novembre fa realitat aquella inauguració de l'Amulatori "Sant Àngel", de la Seguretat Social, a l'avinguda Cristòfor Colom, i l'aprovació d'aquell Pla General de Tortosa-Roquetes i als Estats Units resulta que el candidat Lindon B. Johnson guanya les eleccions presidencials pel temps que a Espanya i amb gran satisfacció oficial i un goig mal amagat s'estrena de la pel·lícula "*Franco, ese hombre*", amb una dissipada obligació a assistir-hi per tal de mantenir la bona salut social i política. Els russos, el 30 de novembre, disparen cap al planeta Mart la nau *Sonda II*.

Les *Cortes Españolas* aproven al desembre la *Ley de Asociaciones Políticas*, una llei que permet de crear-ne només per activitats permeses i no contràries als "*principios del Movimiento*" per bé que la imaginació popular permetrà a fer-ne miracles, començant per la constitució, a París, de l'associació *Omnium Culturel*, en resposta al tancament de l'entitat homònima de Barcelona. Al pas dels mesos, altrament, la vida social ha destacat persones com Josep F. Grego Grego, president de Cambra del Comerç que rep l'*Encomienda al Mérito Civil* que li atorgat el *Caudillo*, i Frederic Mayor Domingo, a Madrid, el qui rep un homenatge per la concessió de l'ingrés a l'*Orden Civil de Sanidad*, això mentre l'alcalde Joaquim Fabra Grifoll és elegit *Procurador en Cortes* per la província i Manuel Moll i Salord, bisbe de Tortosa, en la seva anada a Roma per participar a la tercera sessió del Concili Vaticà II, i també el canonge Manuel Garcia Sancho que és nomenat director de l'Institut de Batxillerat. En això, passat Nadal, toca "*el gordo*" a Tortosa, 22 milions de pessetes, a un treballador de Vergés & Oliveres i a assegurances Metròpolis, i també toca a Creu Roja que havia adquirit el dècim a la vídua de Mur, al carrer Sant Blai, i cinc dècims més tocaren al cambrer i al propietari del bar del Parc, més de sis milions, així com a altres persones, motivant un sentiment popular de satisfacció que per a molts neutralitza la mort, a 71 anys, del comerciant de roba de la Llotja i destacat fotògraf Josep Pedrola Millan.

Les estrenes setmanals als cinemes han estat marcats pels èxits de "*Charada*", d'Audrey Hepburn i Cary Grant, de "*Rebelde sin causa*", per James Dean; "*Amor en Hawaï*", per Elvis Presley; "*La pantera rosa*", per Peter Sellers, i ha hagut la novetat que dimarts, al cinema Niça, han estat presentats films no estrenats comercialment, però amb interès artístic.

El 1964 també ha ofert esdeveniments singulars que la premsa tortosina ha obviat per bé que han estat notícies comentades, conegudes per la mínima premsa estrangera i rebudes a través de les estacions de ràdio europees, especialment de la BBC de Londres. Destaquen, entre aquestes tan estimulants, entre la creixent clientela catalanista i un sentiment democràtic que no para d'envigorir-se, l'aparició de *Tele-Exprés*, el primer diari publicat després de 1939 que no es vincula amb el règim i el falangisme que es dissipa, el qual mira a fer premsa catalana malgrat que sigui escrita en castellà, i també és novetat el fet que TVE iniciï un espai teatral mensual en català i que just comença amb l'obra "*La ferida lluminosa*", de Josep Ma. de Sagarra, i que a l'arquebisbe Olaechea, a València, se li presenti un plec de signatures per a demanar que la litúrgia es faci en català, i aconsegueix un èxit editorial i és un impacte social la publicació de "*Els altres catalans*", de Francesc Candel, mentre que a "*El Correo Catalán*", amb

el títol de "Bon dia" i escrit per Pere Busquets, apareix una secció fixa en català, per primer cop d'ençà de la guerra, i que "Lo Rat-Penat" creï una secció de Pedagogia amb la voluntat d'influir en l'ensenyament a les terres valencianes i que el poder autoritzés, per primera vegada d'ençà de la guerra, la creació d'una càtedra de llengua i cultura catalanes a una universitat catalana, i que a Mallorca comenci una campanya espontània en defensa del mallorquí a la litúrgia de les Illes; també que un grup d'artistes plàstics valencians creïn l'Equip Crònica, d'art contemporani, i l'èxit de l'estrena i difusió de la pel·lícula "Maria Rosa", en català, que obrirà un període de produccions en la llengua parlada al país, així com l'inici de la publicació dels quatre volums de Pierre Vilar "Catalunya dins l'Espanya moderna" que culminarà el 1968 i, és clar, l'impacte dels Jocs Florals a Perpinyà, presidits per la figura admirada i venerable del violoncelista Pau Casals.

Davant les disposicions vaticanes i la creixent opinió de recuperar la cultura i la llengua catalana escrita la "Secretaria de Càmera" del bisbat, el 19 de desembre de 1964, cursava aquesta comunicació a tots els rectors i eclesiàstics: "*Muy apreciado cura: Debiéndose de comenzar aplicar desde el próximo día 1º de enero la Constitución de la Sagrada Liturgia en lo concerniente al uso de la lengua vernácula, nuestro Rvdmo. Prelado, siguiendo el dictamen de la Comisión Diocesana respectiva y de los Rvdos. Arciprestes en la reunión tenida en Tortosa, ha dispuesto que en este punto se continúe la costumbre establecida de antiguo en esta diócesis en la predicación de la divina palabra. / Lo que se le comunica para su orientación y conocimiento. / Queda de Vd. affmo. s. s. en Cristo, / Lcdo. Ovidio Tobías, Canónigo / Canciller del Obispo*". Potser que fou el mateix Manuel Vinya el qui escriví a sota: "*Solapada prohibición de la Lengua Catalana en la Liturgia*".

L'Església de Tortosa comença el 1965 amb una sorpresa grata als feligresos puix que de l'Epístola a l'Evangeli, a les misses, es permet la lectura directa en llengua vernacla. Cap d'Any ha estat seguit per la calma que sol devenir en passar les festes nadalenques i el dia 12 de gener es presenta al Patronat Escolar Obrer de la Sagrada Família una obra teatral d'Alfonso Paso. Gener, però és un mes de dos esdeveniments importants: la mort de Winston Churchill, a 90 anys d'edat, i el començament, a TVE de la famosa sèrie *Bonanza*. Segueixen, llavors, novetats que afecten la societat per diverses raons i que són temes de conversa del mes de febrer, com l'atac de les forces nord-americanes al Viet-nam del nord, en aquella terra que havia treballat i en la que havia mort el missioner tortosí Francesc Gil de Federich, i també mor al febrer el cantant Nat King Cole, a 49 anys d'edat, perquè els seus discs havien tingut un gran èxit i els programes musicals de Ràdio Tortosa n'estaven plens d'ençà del 1964, i en seguiran; també mor Stan Laurel, el *prim*, de les pel·lícules, aquest a 75 anys, per bé que el veritable rebombori femení el causa el naixement de la princesa Stephanie Grimaldi, de Mònaco.

Tot sembla accelerar-se en el mes de març perquè el dia 8 el president nord-americà Lyndon B. Johnson envia els primers marines al Viet-nam, intensificant una guerra que durarà deu anys i els serà un veritable riu de sang i un conflicte permanent i creixent a l'interior. Uns dies després, el 12, l'abat de Montserrat, dom Aureli Maria Escarré, és expulsat d'Espanya per les seves activitats en defensa de la identitat nacional catalana i cal fer notar que, en l'any vinent i gràcies a les pressions espanyoles, serà desposseït per Roma de la titularitat abacial de Montserrat, encara que tornarà el 1968 per morir a Catalunya.

A Tortosa el Club Universitari inicia un cicle de cinema, amb una primera conferència a càrrec de Miquel Porter, i l'Església comença a dir les primeres misses en espanyol, puix que sempre s'havien fet en llatí i només el Dr. Manyà les feia en català a la capelleta de Montserrat. Mentrestant hi ha vagues i manifestacions a les universitats de Madrid, Barcelona, Bilbao i altres, i a Egipte mor Faruk I, el qui n'havia estat rei, i Gamal Abd el-Nasser és nomenat president, i a l'espai el cosmonauta rus Alexei Leonov surt de la nau durant deu minuts, essent el primer passeig espacial. A Tortosa, el 30 de març, la recerca permet que mossèn Aureli Querol localitzi les arquetes episcopals que havien estat amagades als subterranis de la seu, una troballa important i veritablement transcendent.

El 2 d'abril es torna a posar l'atenció a l'oceà Pacífic per causa del terratrèmol d'Alaska, de magnitud 8,7 de l'escala de Richter, a l'arxipèlag de les Rat Islands que són una zona

altament volcànica i de molta activitat sísmica, frontera com és entre les plaques tectòniques del Pacífic i de la nord-americana; ha estat de matinada i comporta un tsunami amb ones de més de 10 m, per bé que sense víctimes mortals perquè la regió està quasi deshabitada però, això sí, amb moltes destrosses. Les conseqüències arriben al Perú, Equador, Mèxic, Califòrnia, el Japó i costa est de la Unió Soviètica. A Tortosa, per aquests temps, es comenta quant al fet que la *Compañía Ibérica de Prospecciones* demana permisos per fer-ne al delta de l'Ebre perquè, de fet, hi ha una veritable dèria per la localització de bosses de petroli tot i que la gent en parla amb sornegueria i, de ben segur, que els atreu més l'atenció la pavimentació del carrer de la vora del riu, del pont al Mercat i que, com comenta la premsa, el fet que en els darrers quatre anys el nombre d'èquids (matxos, ases i cavalls) quasi s'ha reduït a la meitat puix que d'11.000 a restat en 6.000 i tot és, és clar, per raó de la creixent motorització. Han començat les *Conferencias Cuaresmales* per a ferroviaris, altrament, i molts es dolen del constant deslluïment de la processó de Diumenge de Rams, en vestes i en públic diocesà, però durant la Setmana Santa se segueix prohibint la circulació rodada per la ciutat, en tarda de Dijous Sant i de Divendres, encara que ja ningú no en fa cas. Els ciutadans, sempre fent costat al territori, estan indignats perquè ha estat adoptada la denominació Costa Daurada per a l'espai de litoral que comprèn de Malgrat al Canar, pel que fa a la promoció turística, i bé que prefereixen el de Costa de l'Ebre d'ençà del Coll de Balaguer. A la societat no li ha fet cap gràcia que la Xina Popular, el dia 20 d'abril, oferís suport al Viet-nam del Nord "contra l'agressió nord-americana", perquè tot plegat sembla complicar la situació, però té per un veritable progrés la inauguració de l'edifici i instal·lacions de la Telefònica, el 25 d'abril, una obra que havia començat el 1961. Novel·les a comentar han estat la mort a Niça de la "Bella Otero", a 90 anys d'edat, i també la d'Helena Rubinstein, la cosmetòloga i estheticienne que coneixen totes les dones gràcies als productes de prestigi que atreuen l'atenció.

El maig porta una renovació de junta de govern al Club de Rem, amb Francesc Vinyes Gombau de president, Josep Anguera de tresorer, Enric Mascarell de delegat de Rem) i Joaquim Francès Tafalla de material, i es parla de l'enquesta de tràfec feta al pont, en divendres, de 12 a 13, amb el resultat de 269 vehicles que han "entrat" a la ciutat des de Ferreries. Teresa Vericat Núñez, de la *Congregación de Misioneras de Cristo*, dona una conferència al Colisseum sobre el tema "*Seis años en la India*", el ministeri tanca temporalment el dipòsit de presos per manca de detinguts i l'Ambulatori de Ferreries inaugura el servei d'Urgències. Mentrestant, a l'aeroport de *Los Rodeos*, a Tenerife, s'estavella un avió i moren les 32 persones que hi anaven, i Eleuterio Sánchez "El Lute", el que tant ha donat a parlar, és condemnat a mort, i el 24 de maig el Regne Unit adopta el Sistema Mètric Decimal.

El bisbe Manuel Moll, reconstructor i innovador davant els nous temps, en el mes de juny mostra la seva alegria i agraïment tot donant un sopar per als obrers que han treballat a la Casa Diocesana d'Exercicis, al destruït espai del Reial Col·legi de Sant Jordi i sant Domènec. La iniciativa municipal instal·la provisionalment el Parc Infantil de Tràfic a la plaça de l'Ajuntament, dita oficialment d'Espanya, i la fal·lera musical permet un concurs de *yenka* al Patronat, on fa poc temps que ha estat inaugurada la biblioteca. A l'espai, com altra cosa no podia ésser, ara és l'astronauta americà White el que surt de la nau i fa una passejada, i de Madrid arriba la novella del naixement de Cristina de Borbó i Grècia, filla dels monarques espanyols. Les notícies del nord d'Àfrica, sempre inquietants, informen que el 19 de juny un cop militar a Algèria ha derrocat el president Ben Bella i que el poder ha estat atorgat a Houadi Boumedian.

Al juliol s'aprova el Pla Urbanístic de Tortosa, fet per l'arquitecte Federico Llorca, la qual cosa permet projectar el polígon industrial, això quan Roquetes, del 9 al 14, viu la festa major, i també quan la sonda espacial *Mariner IV* transmet, des de 200 milions de quilòmetres, 21 fotografies de Mart, un fet tan increïble com la inauguració del túnel del Montblanc que connecta França i Itàlia. El jovent viu més el fet que el conjunt britànic *The Beatles* hagi actuat a Madrid i a Barcelona, i amb major raó quan les reaccions hagudes entre els joves ha deixat espavent el règim franquista que es veu impotent per controlar-ne l'efecte que no sap ben bé comprendre... i els més grans romanen a l'expectativa en saber que, a Madrid, s'ha acabat de rodar la pel·lícula *Doctor Zhivago*.

Tot s'altera amb l'arribada de l'agost, tot es fa esperar però al Canar s'inaugura la fàbrica *Cementos del Mar*, i admira tothom el primer transplantament de ronyó a l'Hospital Clínic de Barcelona, i la gent ja veia venir el fet que esdevingués un fort moment a la guerra del Vietnam, amb massacres de població amb napalm, destrucció de boscos i de collites... Posats en els problemes de sempre, Aranguren, García Calvo i Tierno Galván són foragitats de la Universitat. El temps de vacances s'exhaureix i dissabte 4 de setembre comencen les festes de la Cinta que duraran fins al dia 12, per a les quals ha estat instal·lat un envelat o pavelló de festivals al Passeig de les Bicicletes, sota els grans xops de la vora del riu.

El retorn a la normalitat ciutadana ha portat la notícia de l'adquisició de Clínica Tortosa pel metge Martí Parés, això quan causa una clara satisfacció el fet que la revista *Serra d'Or* hagi dedicat la seva actual edició a Tortosa i a la seva regió. A Barcelona, en tal moment, el ministre Fraga Iribarne inaugura el segon Canal de TVE (UHF), en el món musical dels joves s'imposa el grup de música pop *The Rolling Stones* que, amb gran enrenou, triomfen amb la cançó *Satisfaction* que es considera quasi pornogràfica, això mentre el conjunt *The Beatles* són condecorats amb l'Orde de l'Imperi Britànic per ésser la millor font de divises del país.

El 1965, amb el 1966, és el de la Gran Revolució Cultural Proletària, a la Xina de Mao Ze Dong, per bé que esdevé el gran moment del mutu aixecament de les excomunionis entre Roma i Constantinoble, llançades l'any 1054. El 1965 també és el de la protesta general pel nomenament de l'arquebisbe Marcelo González, a Barcelona, i se la setena renovació del govern franquista que porta la presència de Laureano López Rodó com a ministre, tot plegat mentre que a Tortosa, fins al 1968, es construeix la nova església de Sant Blai quan s'està obrant el monument a la Batalla de l'Ebre, sobre la pilastra del Pont de la Cinta, obra de l'escultor Josep Ma. Saumells. En l'àmbit del bisbat, Acció Diocesana de la Joventut Agrícola Rural Catòlica constitueix als pobles el Moviment de Joves, a la Cala s'inaugura la urbanització "Roques Daurades" i a la ciutat la façana de la Font de l'Àngel es reconstrueix a la Croera.

També és l'any en el qual l'extrema dreta atempta diverses vegades contra el Fòrum Vergés, i ho torna a fer al Casal Montserrat, entre altres de Barcelona, i Ràdio Popular de Figueres inicia amb "L'hora de Catalunya" les seves primeres emissions en català, i hi ha un canvi generacional al Col·legi d'Advocats i al d'Arquitectes, els que inicien un procés de renovació democràtica dels col·legis professionals catalans. També es funda la institució "Rosa Sensat", eix de la renovació pedagògica a Catalunya, en la qual destaca Marta Mata, i obre la sala de festes "La Cova del Drac", on es donen a conèixer els joves valors de la cançó catalana i s'obté un fort ressò nacional i comporta el naixement de l'empresa discogràfica "Concèntric" quan Guillem d'Efak inicia la seva carrera professional, quan a Girona s'edita la revista "Presència", quan es publica "La literatura moderna a les Balears", de Josep M. Llopart i, també, quan es crea el "Drac Màgic", una iniciativa privada de pares i mares per fer arribar el cinema i altres espectacles en català als infants del país, i poden comencen les sessions privades de cinema que després arribaran a les escoles.

Joaquim Bau és nomenat president del *Consejo de Estado*, a l'octubre, i el 1971 se'l nomenarà vicepresident del *Consejo del Reino*. Els ciutadans han estat seguint el triomf de Guillem Timoner, campió mundial de *tras-moto*, el que torna a córrer al velòdrom tortosí. L'Ajuntament també renova a l'octubre els senyals de tràfic, el dia 15 se sap de la tornada a Catalunya de l'abat Escarré, greument malalt, això després de dos anys d'exili, i el 23 se celebra la festa i la capta pel DOMUND.

El novembre imposa novetats externes, com l'escàndol de l'apagada general de llums als Estats Units d'Amèrica, una "tallada" que dura 14 hores i afecta diversos estats. Una oïda encara escoltava quant a la declaració de la unilateral independència de Rhodèsia, el dia 11, quan se sap, el 25, que el cap de les forces armades del Congo, Joseph Mobutu, deposa el president de la República, Koseph Kasavubu, i es fa càrrec del poder polític. L'esdeveniment de transcendència universal se situa al 8 de desembre amb la cloenda del Concili Vaticà II (1962-1965) després de tres anys de reunions i de debats. La tasca ha comportat renovacions com la reforma de la litúrgia, l'impuls al moviment ecumènic, l'obertura de l'Església catòlica al món o la col·legialitat episcopal. L'Església també ha canviat el nom de Sant Ofici (abans Congregació de la Santa Inquisició) pel de Congregació per a la Doctrina de la Fe. El Vaticà II és per als

prelats un intens entrenament en el diàleg i en el treball d'equip i els bisbes catalans comencen poc després d'acabar el Concili, sense que es posi data a la constitució de la Conferència Episcopal Tarraconense, però amb un Reglament aprovat el 27 de juny de 1969 que coincideix amb les primeres publicacions de l'organisme¹⁰⁸⁷. El bisbe Manuel Moll, arrelat a altres temps i a l'Església del segle XIX, immers en els criteris socials de la societat que es dilueix, assistia al Concili Vaticà II però en sortia esverat, més que preocupat. En aquell moment "tota l'expectació i eufòria de l'època no va amagar mai del tot la profunda crisi de valors de la nostra societat i de l'Església en particular (...) Es comença a detectar juntament amb el progrés i materialisme típic de la dècada dels seixanta, però arribà als seus moments més àlgids vers l'any 1970. / La crisi tocà molt fortament les institucions eclesiàstiques: diòcesis, seminaris, congregacions religioses, institucions de laics, etc. Un dels elements més visibles fou el gran nombre de secularitzacions de sacerdots i religioses i la baixada radical de noves vocacions". Tot plegat s'ajusta al devenir social i "coincideix amb una presa de consciència de la responsabilitat ciutadana i un desprestigi d'una forma fossilitzada d'estat dictatorial. L'Església o membres de l'Església catalana contribuïren a la presa de consciència que faria possible el canvi pacífic i raonat a la mort del dictador pel novembre de 1975".

A Tortosa el 1965 arriba al final amb l'escàndol del robatori a la joieria Favà, al carrer d'en Carbó, per valor de dos milions de pessetes, quan al Patronat es projecta el documental de les *Festes de la Cinta 1965*, les imatges que Marià Jover aplega cada any d'ençà dels principals esdeveniments. A nivell universal el desembre es recordarà per la mort de l'escriptor Somerset Maugham, a 91 anys d'edat, tancant un any en el qual han destacat personalitats territorials com Amadeu Pallarès Lleó, el pintor perellonenc de llargues estades a Suècia, el qui és guardonat amb la Creu del Mèrit Nacional Francès i també ho ha estat amb la medalla d'or de la revista *Arts, Ciències i Lletres*, de París; l'empresari i alcalde tortosí Joaquim Fabra Grifoll ha estat nomenat *Comendador de Número de la Orden del Mérito Civil*, i l'industrial i polític Joaquim Bau Nolla ha causat un fort impacte social amb el seu nomenament de president del *Consejo de Estado*, així com n'havia estat de president de la *Comisión de Presidencia y Leyes Fundamentales* d'Espanya.

En el curs d'aquesta dècada de 1960 cal comptar amb què estan presents projectes veritablement colossals que es conceben com enaltiment del franquisme, començant pel manteniment d'aquells criteris de la primera meitat del segle XIX que ara conflueixen en un gran transvasament de l'Ebre, i es continua per l'obra de grans vies de comunicació com són les autopistes), i es recorden tot seguit els grans projectes urbanístics, com les ciutats dormitori, també els grans centres hospitalaris, els grans complexos industrials que gestaran a Tarragona els complexos químics o la refinaria... i, en conseqüència, grans aportacions d'energia i d'aigua per mantenir-ho i sostenir el creixement, el qual fet pot portar Tortosa a una situació de colònia.

Altres dades que ens proporciona el moment pot ésser el fet que la meitat dels analfabets de la província de Tarragona són a Tortosa (220 al casc urbà, 92 a Camarles, 504 a la Cava, 159 a l'Enveja...) o que es mantenen, encara, les restriccions d'electricitat, amb moltes apagades esporàdiques que col·lapsen les indústries i els comerços puix que només cal que s'encengui un llamp; tots els carrers del barri del Rastre, part de la Simpàtica, la vora del riu i gran part de Ferreries encara romanen sense asfaltar, i les deixalles s'amunteguen cada dia als voltants dels dos mercats i per alguns carrers, amb un lent servei de neteja; i al carrer tothom comenta quant a la desaparició de la línia ferroviària de Val-deZafán, i que la RENFE fa desaparèixer el servei de *Vías, obras y movimiento*, i mentrestant els carros estan eliminant les llantes metàl·liques per altres de goma; també són temes ben vius la construcció d'un pavelló per a vells a l'Hospital de la Santa Creu, i el magatzem d'Obres Públiques que s'obra a la sortida de Tortosa cap a l'Aldea, i del Institut que s'està construint vora l'Estadi, i que al Sitjar s'aixeca un gran dipòsit cilíndric que proporciona aigua als xalets de l'entorn malgrat de malmetre el perfil urbà i el conjunt patrimonial, per bé que ara arriba la xarxa d'aigües als ravals de Caputxins i de la Llet, malgrat que els carrers hauran d'esperar més de deu anys per rebre l'asfalt. Aquest és el temps en el qual s'inauguren les noves escoles del Grup del Temple que

¹⁰⁸⁷ MARQUÈS, 1994, pàg. 39.

oficialment és el 13 de Enero, i que es comença a obrar el quarter de la Guàrdia Civil vora l'Escola del Treball i les Escoles Públiques. En aquests temps de febre constructora i de viva acció ciutadana en sectors com el social i l'econòmic, els xalets il·legals es multipliquen per la zona de la Costa de Capellans, Sant Josep de la Muntanya, la Simpàtica i Caputxins mentre que es generalitza el "pluriempleo" i es posa en marxa molta gent emprenedora, els xalets s'omplen els caps de setmana i la promoció turística comporta la invasió de les platges. Mentrestant perden públic els actes, s'aboquen a uns ínfims volums d'assistència i tendeixen a desaparèixer els de masses com les processons, els partits de futbol, el cinema que havia estat al cap de totes les demandes existents... i es pot dir que ha desaparegut el teatre, la diverses manifestacions esportives i les competicions que tenien escenari a l'Estadi municipal, com la boxa i les especialitats que la bicicleta tenia al velòdrom.

En els darrers anys i en sentit creixent es pot observar una alteració quant a les prioritats socials i polítiques, característiques del canvi que està esdevenint, i els mateixos mitjans de comunicació en són la prova més palesa. Ara, en començar l'any 1966 en el qual la societat s'aboca decididament a uns nous temps i apareixen les figures catacumbiques dels dirigents i dels activistes culturals, de nous valors en els camps de la recerca, en l'ensorrament d'un psicològic "teló d'acer" que isolava el país de la resta d'Europa, en l'organització d'una tímida organització de tendències polítiques amb impulsors vistos a la manera de "kamikazes" perquè no podien ésser tan invisibles al poder com caldria, és el moment que adverteix la veu serena del doctor Joan Bta. Manyà, veritable mite de la catalanitat i de l'Església: "Compte! Aquesta mena de règims polítics mai no són tan cruels com en els temps culminants de la seva decadència". Al carrer, però, no es té consciència de la situació, i l'anhel per un creixement personal i social es materialitza en un desmesurat lliurament a l'activitat laboral, i el creixement del país es fa ben palès, el viu tothom i estimula els més lluitadors mentre que la societat perd la por, demana els seus drets i llibertats amb els ulls clavats a Europa. Tot un món i unes idees es dissipen davant l'ona del consumisme que comença a envair la societat i els missatges marxistes adquireixen una autoritat insospitada en un marc on el ciutadà escarmentat es tem el temps de la revenja, amb les conseqüències del riu de sang vessada pel franquisme.

La realitat quotidiana, malgrat tot i del regust amarg, viu en l'optimisme de l'adhesió i en els resultats del treball i a Tortosa s'està travessant una dècada en la qual la construcció adquireix una importància insòlita. La ciutat resultant de la guerra, aplanada per les bombes, ressorgia amb el voluntarisme i laboriositat dels tortosins per bé que, sense que acomplís els nous models socials que el mateix cine estranger importava, creava nous eixamples i lluitava per ambiciosos projectes que només podien generar-se de la lluita laboral de cada dia, i un transvasament de població des dels barris històrics als nous eixamples s'inicia sense que s'apreciï un veritable increment de població.

La història local s'escriu des del treball i el "pluri-empleo" i la notícia canvia de signe i s'universalitza en detriment del devenir local. La realitat que es millora va de la mà de la il·lusió que es justifica i ambdues teixeixen un futur que es pot palpar a cada moment. Al gener de 1966, en començar l'any, es presenta el *Dodge-Dart* al *hall* del Fèmina, tot un somni de segell americà en el temps que es començava a distribuir el Simca-1000. Llavors la revista barcelonina "*Destino*" publica un reportatge de Josep Bayerri sobre el carrilet de la Cava, un publicista de nova generació que guanya el premi "Manuel Brunet" de periodisme, quan "*Xarrades sense malícia*", per Ràdio Tortosa, realitza la campanya per les Germanetes dels Pobres per aconseguir "raigs de sol" per als ancians en forma de finestrals que cal obrir, al darrera amb l'empenta admirable de les catorze religioses que en aquest moment integren la comunitat, sempre admirada i respectada per tothom. Gener de 1966 és aquell, però, en el qual a Palomares (Almeria) un avió militar americà que portava quatre bombes atòmiques (*ingenios termonucleares*, per despistar) xocava amb un altre: tres "*ingenios*" seran recuperats a terra ferma però la quarta bomba atòmica queia al mar i provocava un gran escàndol, una consolidació del sentiment antiamericà, un rebombori enquistat fins que tres mesos després era un pescador el que la localitzava: Fraga Iribarne, per tranquil·litzar la gent, es feia la foto tot banyant-se en el lloc, malgrat que la bomba no s'evacuà fins al 7 d'abril, segons es diu, perquè passada una dècada del segle XXI torna a sorgir el problema i el conflicte amb els nord-

americans. La joventut té cada cop una major significació social i adquireix importància primordial en el si de la societat, i és inquieta i activa, generosa i idealista, anti-règim i encisada per qualsevol utopia esquerrana perquè és oposició, i la universitària que l'encapçala comença a viure l'encant de les vagues i les manifestacions per demanar sindicats democràtics i, més enllà, naix el moviment *hippy*, a Nord-amèrica, el que ací entrarà tard i de manera decadent però que es perpetuarà en el caire de la drogoaddicció. Gener de 1966 és el temps que a Tortosa mor el metge Secundí Sabater, conegut per tothom, a 76 anys d'edat i, enllà de l'Oceà, l'actor Buster Keaton a 69 anys d'edat. Al febrer els ampostins tenen l'alegria, i la comoditat, de l'obertura de la primera sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i els tortosins passen per l'agredolç del desmuntatge de la façana del palau Oliver de Boteller, un casal quasi mític que és símbol del poder econòmic del Renaixement i d'una indústria i d'un comerç oberts a la immensitat del mar, del Banc de Tortosa i de l'admirat Ateneu, a la Barana i sucata a l'Ebre, per enderrocar-lo i per remuntar la façana com a Casa de Cultura al solar de la vella Casa de la Ciutat, entre els carrers de la Ciutat, Càrcer i el dels Canvis, als Quatre Cantons.

La sonda soviètica *Lunik 9* es posa sobre la superfície de la Lluna el 3 de febrer i comença a transmetre imatges des del mar de les Tempestes, això quan a Tortosa es comencen a instal·lar telèfons públics amb fitxes i en còmputos de tres minuts i el món de la música anunciava uns nous mòduls en política cultural del quals en podia ésser un exemple el concert que es feia al Patronat, al març, amb Rossend Aymí, al piano, i Mariano Jover al violí. Potser que la major part resten embadalides el dia 10, quan la princesa Beatriu d'Holanda es casa a Amsterdam amb el diplomàtic alemany Klaus von Amsberg, però difícilment es poden amagar els fets esdevenuts del 9 a l'11 de març, amb el setge i assalt del convent de Sarrià per la policia armada. El succés comporta la constitució del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona, causants de la tancada d'estudiants i intel·lectuals al convent dels Caputxins de Sarrià que passarà al futur com "la caputxinada", seguida d'una obstinada repressió que, unes setmanes després, motivarà la constitució de la Taula Rodona Democràtica i nova gent se sumarà a la lluita contra el sistema polític espanyol, encara més obstinada. La Taula és el primer organisme unitari de les forces polítiques que origina moltes plataformes de mobilització però, temps creatius i de resistència com són, permeten la constitució de la CONC (CCOO). Les organitzacions sindicals il·legals, de manera especial CCOO, aprofiten el marc de les Eleccions Sindicals per penetrar en les estructures oficials del sindicat vertical. Març també és el temps de la triomfal entrada de Franco a Barcelona.

És un març apaciblede placidesa el de Tortosa. Davant la Setmana Santa es tornen a realitzar per part de RENFE les conferències quaresmals per als ferroviaris, i el jove pintor Jaume Rocamora exposa a Cercle Artístic, quan a Xerta s'inaugura una sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, quan els xiquets tortosins van a Madrid al *Campeonato Nacional de Parques Infantiles de Tráfico* i es classificaran en cinquè lloc. El dinamisme d'un poble que es comença a redreçar inicia la campanya "Volem bisbes catalans", arran del nomenament del castellà Marcelo González Martín com a coadjutor de l'arquebisbe de Barcelona i d'arquebisbe titular a l'any següent, això quan el Concili Vaticà II aboleix l'Índex de llibres prohibits. A la ciutat s'està construint la secció delegada de l'Institut, a Ferreries, i al riu s'obra el mur de l'Ebre a la part de Sant Jaume mentre que continuen fent-se les obres de l'estació ferroviària central a Ferreries.

Les Corts espanyoles aproven a l'abril la Llei de Premsa, de Manuel Fraga Iribarne, de fet aplicada de fa temps, i que ara fa desaparèixer la censura prèvia encara que els editors, en el marc de la premsa, han de dipositar deu exemplars a les autoritats mitja hora abans de distribuir el periòdic. Hi ha un control estricte a Ràdio Tortosa i la feina es complica i sovint esdevé difícil en sortir els programes de caire més frívol. A l'estranger es diu que "a España és més perillós ésser periodista que torero". Ramon Miravall, afectat per la situació, deixa Ràdio Tortosa i el primer dia d'abril s'incorpora a les oficines de l'Ajuntament de Roquetes, des d'on inicia accions locals de caire social i preferentment cultural, però calladament polítiques des de la infraestructura de les organitzacions oficials, connecta amb elements silenciats pel franquisme i contribueix i impulsa la recuperació de l'associació obrera

Lira Roquetense, tancada el 1939, i organitza els fons documentals del municipi i aplega les d'organitzacions del *Movimiento*. La Ràdio que havia gaudit d'una extraordinària popularitat i d'un seguiment general acusa aquest cop i iniciativa que durant molts anys ha connectat el jovent amb el moviment musical universal, però aviat trobarà nous camins i nous elements valuosos que li permetran afrontar uns nous temps.

A Palomares (Almeria) es recuperava el dia 7 la famosa bomba H caiguda al mar al gener passat, des d'un avió nord-americà, però causava un major impacte el casament de Sophia Loren amb Carlo Ponti, i sense saber ben bé de que va es comenta el fet de la imposició dels experiments psicodèlics amb LSD als Estats Units d'Amèrica. Res no sembla tocar de prop però sí que afecta una disposició del Butlletí Oficial del Bisbat del mes per la qual es fa saber que, d'ara endavant, la missa de diumenge també es podrà oir dissabte a les 8 de la tarda a la catedral i vespres de festa de precepte, això per raó d'algun impediment per anar-hi diumenge, tot afectant projectes de viatges, excursions, caceres, treballs o causes semblants, de manera que la novella s'acull amb satisfacció per una ciutadania que encara acut massivament als actes religiosos.

El terratrèmol del moment és el 18 d'abril a la Xina, la Revolució Cultural que passarà a ésser un dels episodis més tràgics de la història xinesa que ha impulsat Mao Zedong. Centenars de milers de joves, a Pequín, brandant el seu "llibre roig" en una revolució que aspira a la total destrucció de la tradició xinesa imperial i a l'eradicació del virus del món capitalista, adreçada com va contra els "intel·lectuals" i els "burgesos" perquè, segons diuen, l'àmbit acadèmic és un focus de contaminació elitista, allunyat dels treballadors. Milers de mestres faran cap a la presó o seran executats, i els graduats universitaris seran sospitosos i perseguits. Els guàrdies rojos destruiran una bona part dels monuments històrics. Occident resta horroritzat.

En un mes de maig en el qual el ministre de Justícia té el valor de dir que a les presons no hi ha presos polítics i en el que mor el torejador mexicà Carlos Arruza que tants admiradors conserva entre l'afició espanyola, sorprèn un esgarrifador procediment de protesta quan al Viet Nam els monjos budistes enceten l'acció de cremar-se vius a l'estil bonze. Mentrestant apareixen les *cassetes* que revolucionen el món de l'enregistrament sonor, el Reial Madrid guanya la sisena Copa i el 26 tocava a la Guyana britànica, ara Guyane, la sort d'aconseguir la independència dintre de la *Commonwealth*. A Tortosa tothom visitava la sala del Patronat, els matins de diumenge, per veure les projeccions de documentals sobre les festes dels Reis, de Setmana Santa, de la Fira i altres, realitzades per Mariano Jover, per causa de resultar ben grates, de veure's a la pantalla i de gaudir d'una feina ben feta. També fou molta la gent que anà al teatre Colisseum a veure i escoltar el *Cuadro Lírico* d'Orfeo Tortosí que presentava la sarsuela "*Los claveles*". La notícia del mes, però, esdevenia l'11 de maig amb la violenta càrrega policial a Barcelona contra una manifestació de 130 sacerdots a la Via Laietana, que demanen el cessament de les tortures. L'escàndol havia estat gran i la gent no es podia avenir a veure corrent els joves sacerdots, vestits amb sotana i perseguits i ferotgement colpejats pels "grisos". El règim franquista en sortia ben malparat i amb una imatge força deteriorada que contrastava a les donades oficialment del "*caudillo bajo palio*" i moltes altres hipocresies polítiques que, de sempre, empraven la religió i l'espiritualitat a benefici del poder establert. El clergat de base passa a l'oposició al règim: esglésies, rectories i convents esdevenen llocs de trobada a l'oposició. Les comunitats religioses femenines que no estan dedicades a l'ensenyament donen una imatge de creixent esllanguiment: la franciscana de Santa Clara sembla lluitar contra el pas del temps, les santjoanistes o de l'Hospital arriben al seu final i les de la Puríssima Concepció Victòria, en aquest 1966, hi ha vint-i-una professes que treballen a fer brodats a mà i a màquina, les que en nombre són les mateixes que hi havia el 1929 i quasi el doble de les residents en el 1912, puix que només hi havia 13 monges. Quatre anys més tard, en començar la dècada de 1970, obriran un col·legi dedicat al primer ensenyament, després es limitaran a la guarderia infantil i, encara, amb personal seglar. Al 1988, abocades a la desaparició, s'hi acolliran 14 professes i una novícia. Les monges de la Companyia de Santa Teresa, les teresianes, es mantenen puixants i gaudeixen d'una excel·lent imatge institucional i

docent, talment com les de la Consolació, i en aquest any han disposat les restes humanes del beat Enric d'Ossó i de les set cofundadores a la capella del noviciat de Jesús.

La gran majoria dels tortosins s'havia alegrat del nomenament de Joaquim Bau, tan bandejat pel desagratit franquisme, com a president del *Consejo de Estado* en l'any anterior i ara, diumenge 5 de juny i per a iniciativa de Joaquim Fabra, se li fa un homenatge i se'l nomena Fill Predilecte de la Ciutat en un acte presentat al Parc, amb un banquet als locals de la HIFE que aplega tots els seus amics i admiradors monàrquics. El mes de juny acollia altres novetats, com la permissió als bars perquè romanguin oberts fins a les tres del matí, sempre que abans ho demanin al *Gobierno Civil* o, el fet inadmissible de què tot just quan es feia la retransmissió del final de la *Copa del Generalísimo* hi hagués una avaria al repetidor del TVE a Caro: les protestes populars adquiriren un volum insòlit per bé que permès per la llei Juvenal *Panem et circenses*, i el succés s'aprofitava per reclamar una veritable via d'accés al Port, amb la qual cosa hi podrien arribar fàcilment els tècnics.

El mes de juny de 1966, però, deixava marcat per sempre el dimarts 21 pel fet que el *caudillo* Franco, acompanyat per la seva dona i per sa filla, amb diversos ministres en el seguici, arriba a Tortosa per inaugurar el *Monumento a la Batalla del Ebro*¹⁰⁸⁸. L'organització feia dies que es movia amb la major eficàcia, de manera que tot estava previst als ajuntaments de Tortosa i de Roquetes, amb la col·laboració dels altres del territori, organitzacions oficials i paraoficials amb altres entusiastes. La tarda de dimarts la ciutat no era prou per acollir la gentada i la concentració de masses a les dues bandes del riu era impressionant. Els busos arribaven de pertot arreu i aparcaven on podien, la ciutat sembla envaïda i la remor de gent omplia tota la vall de l'Ebre. L'organització havia fet instal·lar menjadors i serveis sanitaris per atendre una població circumstancial però desmesurada, i l'Ajuntament s'hi lluia. La massa humana, un poble que viu temps de prosperitat que es guanya amb el denominat "*pluriempleo*" o matar-se amb dues ocupacions laborals, amb més de catorze hores diàries de treball, viu unes hores de lleure i acut a un esdeveniment que li han dit que cal presenciar. Tot està ple de banderes espanyoles i el desplegament policial era un veritable espectacle que, en tal cas, la gent potser que hauria preferit no presenciar o sofrir.

La recepció al dictador a es feia a l'Ambulatori de la Seguretat Social, amb presentacions, protocol habitual i formació d'una colossal caravana de vehicles que desfilava, ciutat endins. L'alcalde Fabra acompanyava Franco amb el cotxe hitleria al descobert, saludant a tort i a dret, això després que l'alcalde es desfés del governador que pretenia compartir la glòria amb el *caudillo*. Tothom anava de jaqué llevat del governador i de Fabra que vestien l'uniforme del *Movimiento Nacional*, a exigència del governador manefla. La caravana desfilà lentament cap a la seu, a la mateixa catedral que el *generalísimo* havia bombardejat i que recordava la gesta amb una nova clau de volta que porta llaurades les armes de l'*imperio* i del *caudillo*. L'esposa de l'alcalde, mol correcta, acompanyava la del dictador, la de somriure permanent amb ampla i blanca exposició dental, en jòc amb les perles del collar. A la porta principal de la seu l'esperava el bisbe Moll amb el Capítol de la Seu, ben polits els rituals, i a prop els membres de la Reial Arxiconfraria de Santa Maria de la Cinta. La seu estava ben bé farcida de gent, del tot ocupada per les representacions més diverses, quasi tothom vestit d'etiqueta. L'acte incloïa una dissertació del bisbe Moll, un discurs que també era síntesi de fets de significacions manipulades, de fal·làcies innecessàries perquè a ningú no confongueren, d'evident servilisme al dictador i de preceptes espanyolistes i feixistes. Tothom restà perplex i àdhuc incòmodes els més addictes. Franco i la seva muller veneraren la relíquia de la Cinta mentre que es cantava l'himne, en inevitable llengua catalana que els visitants confondrien amb el llatí. La devoció mariana feia seguir Camilo Alonso Vega i Luís Carrero Blanco, Antonio Oriol (Justícia) i José Solís Ruiz (Sindicats i *Secretario General del Movimiento*).

Les ribes fluvials i els carrers que hi donen estaven atapeïdes de gent i no s'hi podia fer un a passa, i plens també estaven els balcons, llotges i finestres, semblant un immens formiguer. Tanmateix el pont que lluia l'elegància de les seves amples arcades argentades. Domassos i severos colors a la tribuna presidencial disposada a meitat escala del pont, a la riba

¹⁰⁸⁸ BAU, o.c., pàgs. 128-129 i 130.

de Ferreries, des d'on era ben fotogràfica la mena d'agulla o de monòlit obrat a honor i glòria dels morts a la Batalla de l'Ebre tot i que de debò recordava la sagnant victòria militar del *caudillo*, obra de l'escultor Lluís Ma. Saumells Panadès que portava intrínsec el colossalisme que caracteritza el règim polític que l'erigia. El governador civil podia fer valer amb un discurs el seu protagonisme davant el *caudillo*, i aquest, entre canonades de salva des del Castell de Tortosa i el vol rasant d'una esquadrada de caça-bombarders *Sabre* que havien conegut la guerra a Corea i la solta d'una immensa volada de coloms que escaparen com a astorats. Quan la llum anunciava el capvespre la comitiva es traslladava a la immediata Roquetes, on Franco visitava l'Observatori de l'Ebre. Bolunya filmava un ample documental que després desaparegué i, per immortalitzar l'efemèride, s'enregistrava un *long-play* amb els discursos que esdevindrà un veritable article de col·leccionista.

Entrada la nit, la comitiva sortia de la ciutat per la carretera a Barcelona, desmuntat i en un estat llastimós perquè tot plegat era més d'allò que li permetia la seva edat i la seva salut. Al port de la Ràpita embarcava a l'*Azor*, el seu vaixell, sense que ningú sabés que ja mai més no tornaria.

El bisbe Manuel Moll féu una apologia del dictador, recollida per l'escandalitzada premsa universal i incorporada als annals mitològics de l'*Imperio*. El *caudillo*, sorprès per aquell enaltiment que tan gratuïtament li arribava com a obsequi, restà estupefacte i s'esforçà a correspondre a tanta amabilitat de part d'aquell al qui li havia bombardejat el patrimoni diocesà per terra, mar i aire, del qui havia estat l'artífex del desmantellament del territori diocesà. El bisbe Moll no volgué acceptar els honors i els diners oferts pel dictador en premi al seu impagable servei, pel discurs que escandalitzà Europa en aquest any del concili pastoral holandès, als quals hagué de renunciar sota les pressions de Roma, i hagué de suportar una inacabable i ferotge crítica i una dura lletra dels sacerdots tortosins, en manifestació de protesta per aquests fets que es tingueren per denigrants. A resultes de la publicitat feta i de la bona organització observada, de llavors ençà del fet que a Tortosa cauran del cel estelat de l'*imperio* una pluja d'*encomiendas*, premis, honors i esments per als que contribuïren a la immortal glòria del moment.

El maquillatge dels organismes polítics restava malmès al juliol quan la premsa exposa sense embuts que la realitat rau en què en cinc anys han emigrat 500.000 treballadors espanyols, per més que al setembre es farà notar que en els darrers cinc anys han arribat a Barcelona 400.000 immigrants espanyols. El fet era que al país es treballava durament, es produïa i es consumia cada cop més, es creava riquesa i ja no se sabia si plorar o si riure quan la jerarquia diocesana, davant la tendència al *clergy-man*, declarava la sotana el vestit eclesiàstic d'ús obligatori i el bisbe Moll manifestava la veneració que calia tenir a una sotana. Per al poble resultava més interessant la sentida mort l'actor Montgomery Clift o el triomf a Wimbledon del tennista espanyol Manolo Santana en aquest mateix juliol que naixia *Tele/Estel*, el primer setmanari en català d'ençà de la guerra civil, en el qual Ramon Miravall col·laborava de manera directa i indirecta.

L'agost, el mes de la dispersió social, de la diàspora tortosina, portava reconeixements oficials derivats de la visita de Franco a Tortosa, i Josep Montserrat Cavaller (*secretario local del Movimiento*), Felip Tallada d'Esteve i Josep Montfort Roig (*consejeros locals del Movimiento*) rebien la notificació del seu ingrés en la *Orden de Cisneros*, una distinció molt ben guanyada, i el bisbe Manuel Moll era nomenat *Consejero de Estado* i Joaquim Fabra rebia l'*Encomienda de la Orden de Isabel la Católica*.

Setembre ja és prou per veure que es comencen a desgranar pels mitjans de comunicació una altra mena de notícies, normalment interessants a nivells del poder però de nul·la atenció per als ciutadans, fora de les derivades de l'activitat creixent de les associacions populars que no paren d'adquirir força i projecció social i en les quals es mou la política de les noves generacions i es comencen a perfilar les futures i immediates línies d'actuació. La dinamització cultural es comença a estructurar des d'uns altres paràmetres i unes noves mentalitats, del tot divorciades dels conceptes del segle XIX que s'havien imposat anteriorment. El rigor anirà desplaçant la improvisació i l'autoritat acadèmica els espontanis habituals que ha emparat el poder, sempre necessitat de criteris i de discurs com està. L'evolució de la societat

no afecta només els joves sinó que és general i podria ésser explicada d'ençà de l'ampliació de perspectives i d'ofertes però també del fenomen popular de la televisió i l'ús de l'automòbil que, sense que ho semblés, alterava i portava a la reconsideració qualsevol aspecte de la vida diària.

Les festes de la Cinta tornaven a reunir els dispersos ciutadans dissabte 3 de setembre i l'ambient festiu es mantingué fins al 12, amb un justificat relleu per raó d'haver estat la reina de les festes una filla de l'alcalde, Maria Cinta Fabra. Les festes religioses, a l'entorn de la novena, han fet evident que són molts els que estan prenent el costum d'oïr la missa dominical en la tarda de dissabte, sempre sota l'argument que ha d'ésser quan no s'hi pugui anar diumenge però, com era d'esperar, la gent s'ho ha emprès com millor li ha convingut. Cal advertir, altrament, que al pas dels darrers anys esdevé espectacular la davallada d'assistència a les misses i actes religiosos, i se sol dir que la causa estava en què era molta la gent que només hi havia anat perquè "els convenia", o pel "què diran" i, encara, per imatge social i significació política. La festa, en un altre aspecte, mobilitzava molta gent el dijous, amb el festival pro Hospital de la Santa Creu a l'Estadi, amb els famosos conjunts musicals dels *Mustang* i *The Blue Star* que es mantenien sempre presents en els programes de la ràdio.

Causà molt bona impressió la moneda d'argent-níquel de 100 pessetes que apareixia en el mes d'octubre, quan fou tanta la gent que s'assabentà de la jubilació i tornada de l'exili del doctor Josep Trueta i feia més bé llàstima que no pas riure el fet que als 27 anys d'haver acabat la guerra, el govern espanyol resolgués magnànimament pel Consell de Ministres l'indult total per les "*responsbilidades políticas*" que en derivaren. El fet era que havia tingut un major ressò mediàtic l'acte que el 26 d'octubre es feia contra la repressió policíaca a la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, amb participació d'uns 3.000 estudiants i la intervenció d'obriers, capellans i intel·lectuals. El Consell de Ministres, el 28, aprovava llavors el projecte de *Ley Orgánica del Estado* que es presentarà a les Corts el 22 de novembre i que serà un general tema de conversa. L'octubre, ben mirat i atenent a la seva repercussió mundial, era el moment en el qual el jovent nord-americà es rebel·lava contra la guerra al Vietnam al crit de "fes l'amor i no la guerra".

Tal com havien dit, rel 22 de novembre es presentava a les Corts del projecte de *Ley Orgánica del Estado* amb victòria rotunda dels "sí", per aclamació i sense cap sorpresa, com era d'esperar, després d'un llarg discurs de Franco. Llavors es convocava un referèndum per al 14 de desembre el qual, ben mirat, es contemplava com una veritable novetat.

La vida cultural se centra, en el mes de novembre, en el concert de santa Cecília, al Colisseum, on Manuel Martines Solà presenta la pianista Anna Ma. López; entre els successos cal destacar l'incendi dels pacs de palla a la *Celulosa de Levante* i en el caire religiós era la concessió que feia el bisbe Moll en autoritzar una missa en llengua catalana, només una de les vuit que cada diumenge es deien a la seu. Cal advertir que, fins a aquest moment, les úniques misses que es feien en català era a la capelleta de Montserrat, a la carretera Simpàtica, gràcies a l'autoritat que de fet tenia el doctor Joan Baptista Manyà.

Dimarts 14 de desembre es realitzava l'esperat referèndum per la *Ley Orgánica del Estado*. Era la primera vegada que a l'estat espanyol es feien unes eleccions en dia laborable i, ben mirat, d'ençà de la República que quasi era també la primera vegada que es feien unes eleccions. La gent s'ho veia sense cap apassionament, puix que no hi havia cap raó que obligués en tal sentit, i tampoc no se sentia atreta per unes votacions de legalitat enganyosa i en la que tothom pensava que hi hauria "calderada". També es deia que ara no es votava Franco sinó la credibilitat en la monarquia, la qual gairebé no significava gaire cosa per a ningú i més encara en un poble de tradicional majoria republicana. "Feta la llei, feta la trampa" i els resultats posaven en la successió el príncep Juan Carlos que, de fet, no queia malament a ningú. El cas era que dos dies abans hi havia hagut un discurs de Franco per la televisió, donant instruccions en aquest sentit i, a la fi, dels 29.372 electors són el 97,9 % els que voten favorablement i en voten més en blanc que no pas negativament. La *Ley Orgánica del Estado*, com ha estat dit, només constituïa una pseudoconstitució per emblanquinar el descolorit i caduc règim polític per bé que a Tortosa és el moment que Fernando Bau en surt *Procurador en Cortes por el Tercio Familiar*, i al novembre serà Tallada el qui en sortirà pel *Tercio Municipal*.

En aquest desembre Tortosa rebia al teatre Colisseum l'actuació de Joan Capri, de gran actualitat i seguiment, tot donant una forta empenta a la recuperació de la llengua catalana, i ho feia amb l'obra "El malalt imaginari", però la mort de l'admirable Walt Disney commovia el món. Els ulls també es giraven cap a Rhodèsia del Sud, el dia 22, perquè abandona la *Commonwealth*. En l'any 1966, cal destacar dos tortosins extraordinaris: Josep Barberà Vizcarro, mecànic i industrial amb tallers instal·lats a l'entrada a Roquetes, inventor com ha estat del sistema d'eixos de rodes desplaçables (canvis de via fèrria), del qual enginy feia una demostració al Palau Episcopal; tanmateix Josep Isuar Cerveto, fotògraf adscrit a Cercle Artístic que rep el quart premi Nector 1966, de 6.000 pessetes i 10 dies d'estada a Alemanya occidental amb les despeses pagades.

El caliu de les festes de Nadal i el món que sembla obrir-se amb Cap d'Any adquiria l'encant d'una nevada, poca cosa, sense que la neu arribi a cuatllar però complementant la il·lusió que surava en l'ambient. El primer mes del 1967 portava la constitució del nou Ajuntament que es determinava amb l'alcalde Joaquim Fabra, amb un equip de govern format pels tinentes d'alcalde Vicent Sanmartín Peralta, Frederic Mauri Carles, Víctor Delsors Pinyana, Joan Sabater Carles i Josep Murall Escudero; també pels regidors Josep Sabater Rosselló, Artur Colomer Montlleó, Marià Jover Flix, Francesc Tomàs Pagà, Július Adell Febrer, Luís Cara Jiménez, Rafael Vallès Vilars, Francesc Fuentes Adell, Agustí Fortunyó Chalé i Josep Bel Raga. El comerç local, a primeries de l'any, perdia el rellotger Josep Merly Firmat, persona popular que deixava a la façana del seu obrador de la plaça de l'Àngel el rellotge que vencerà el pas del temps i seguirà portant el seu nom. Nous temps i noves persones en el regiment de la ciutat i en les institucions comporten visions i iniciatives que arriben amb l'evolució dels costums i l'importació cultural i així, ja en aquest mateix gener, es resolia d'endegar en aquests nou curs 1967-68 el projecte de batxillerat nocturn, i a la Casa de la Ciutat i posats en la creixent relació amb el món, perdut en l'estat franquista, es resol també d'endegar el projecte del *journelage* amb la ciutat d'Avinyó. Tot plegat quan, el dia 27, hi ha l'esgarripança de la mort dels astronautes nord-americans Grisson White i Chafee en incendiar-se la càpsula de l'*Apollo* que els transportava.

La realitat "nacional" sembla imposar-se en el mes de febrer, quan es disposa l'*arresto mayor y multa*" per als que infringeixin les limitacions de la llibertat d'expressió, amb la increïble novetat que a Navarra s'autoritzava l'ensenyament del basc a les escoles, i els estira i arronsa del colonialisme espanyol es compagina amb la intensificació dels bombardeigs al Viet Nam, on els americans també ho fan amb herbicides tòxics, per tal que els vietnamites restin sense collites. La situació social i política portava al març la il·legalització del sindicat Comissions Obreres, perquè a més a més semblava ésser que els activistes del marxisme s'infiltraven i operaven dins les empreses i, així com feien molts joves, també s'infiltraven i manipulaven els sindicats verticals oficials, les empreses i les mateixes institucions, tot plegat des de la plataforma de les associacions socials i culturals i, com encara en deien, recreatives. El poder sempre té l'alegria d'alguna providencial notícia, com la d'aquell moment que es comenta amb satisfacció que Svetlana, la filla d'Stalin, ha fugit de la Unió Soviètica i s'ha refugiat a Suïssa, "això perquè veieu com s'està en el paradís soviètic, on no s'hi pot estar ni la filla d'Stalin". El món catòlic difonia en aquell mes de març una important i esperada novetat: el sant pare Pau VI publicava l'encíclica *Populorum Progressio* que exigia als països rics la col·laboració en els pobres.

A l'abril de 1967 se celebrava oficialment el centenari de l'arribada del primer ferrocarril a Tortosa i això portava actes i festes que s fan simpàtiques i són populars, i que deixen a l'andana de l'estació una placa commemorativa. Europa, però, té esdeveniments a comentar, com la reforma del Codi Penal espanyol, amb dures penes per als delictes de premsa, i la grata novetat de l'autorització a l'*Orfeó Català* a cantar en català davant el públic, però també la mort de Konrad Adenauer, el venerable canceller de la República Federal d'Alemanya, o el *cop d'estat dels coronels*, a Grècia, amb destitució del rei Constantos... i l'actitud de Cassius Clay, campió del món de pesos pesants, exemplar per a les noves generacions en negar-se, el dia 28, a ésser reclutat per a la guerra del Viet Nam. Uns dies abans, al carrer dels Mercaders, en la matinada del 20 al 21 s'enfonsava l'edifici del Patronat Escolar Obrer, lloc de trobada juvenil i

dels joves que es movien pròxims a les institucions religioses, i cau tot de cop, per bé que sense desgràcies però amb la cua que això comportarà la destrucció salvatge de l'immediat palau dels Purroy que manteria quasi impecable la seva estructura arquitectònica i el seu florit art gòtic de darrera hora, amb la qual cosa es comprometia el futur de l'Escola d'Arts i Oficis. Coincidia, el dia 21, amb l'escàndol d'aquell grup de coronels de l'exèrcit grec, dirigit per Giorgios Papadopoulos i amb la participació del general Stilianos Makaresos, que aplegaren vora un centenar de tancs i ocuparen el Ministeri de Defensa i, per conservar i consolidar el seu poder, eliminaren qualsevol forma d'oposició interna: molts polítics, sobretot d'esquerres, seran perseguits i molts militars i funcionaris seran destituïts. La dictadura grega, internacionalment un altre episodi de la guerra freda, s'allargarà fins al juliol de 1974 però es captarà ací el mofeta somriure dels franquistes que, tot plegat, se'ls fa de tan bon entendre malgrat de no fer-los cap gràcia el creixent conflicte a Euskadi.

El maig semblava passar de puntetes per bé que portava la bona notícia, el dia 7, del reengament de la societat Lira Roquetense, això després de romandre clausurada des del 1938 que arribaren les tropes del "*glorioso Movimiento Nacional*", els legionaris de Benito Mussolini i els tècnics de l'Alemanya nazi: a Roquetes causava satisfacció i l'espai social, reutilitzat per l'Ajuntament per a tantes activitats i essent l'única sala d'actes de la vila i àmbit de la majoria de les activitats culturals, adquiria unes noves proporcions socials. Llavors, en el desgranar de països que conquerien la llibertat, el 30 era Biafra, a l'orient de Nigèria, la que aconseguia la independència que altres seguien somniant.

El maig de 1967 presentava altres titulars del món de l'espectacle que atreïen l'atenció de tothom, com el casament d'Elvis Presley amb Priscilla, la mort de l'actor Spencer Tracy, de càncer, a 67 anys, i l'escriuidora de l'actriu Jayne Mansfield, d'accident de cotxe, als 35 anys.

Tothom, més atent a allò que passava a casa i a les malifetes dels països de ponent, més be es mantenia absent dels problemes de l'exterior que no solien afectar la vida de cada dia i per això sobtava l'esclat de la Guerra dels Sis Dies, el 5 de juny, entre Israel i una coalició àrab integrada per Egipte, Síria i Jordània (la Lliga Àrab), la qual acabarà amb la victòria israeliana: "cinc milions d'israelians contra sis-cents milions de moros", comentava admirada la gent, i Israel s'emparava del territori egipci a l'est del Canal de Suez, derrotava l'exèrcit de Jordània i ocupava la península del Sinaí... i el 10 de juny arribava l'alto el foc i deixada d'heroï l'inconfonible Moshe Dayan. El fet era que no hi havia espai per opinar gaire perquè els informatius estaven per a dimarts 6 de juny, el dia en el qual "l'estadista" Franco realitzava la darrera visita a Tarragona. El programa fou allò de sempre: dia festiu malgrat que recuperable, crida general per portar-hi masses, gran desplegament policial i detencions preventives. A Tarragona el rebia l'alcalde Agustí Martí Pla i el pintoresc governador Rafael Fernández Martínez, aquell mateix que en veure arribar l'alcalde de Roquetes gosà a comentar, de tan diplomàtic com era: "*ahí viene el enterrador de Roquetas*", una gràcia que mai no li serà perdonada. Franco arribava acompanyat dels ministres de Treball, Jesús Romero Górria, del secretari general del *Movimiento* José Solís Ruiz, del ministre de Marina Pedro Nieto Antúnez, del d'Indústria Gregorio López Bravo i del comissari del *Plan de Desarrollo* Laureano López Rodó. Camen Polo havia arribat el dia abans i s'hostatjà a l'*Hotel Imperial Tàrraco*, i Franco arribava a bord de l'*Azor*, i anà a la seu amb cotxe descobert i l'acollia el fidel cardenal Arriba y Castro: *Te Deum* del ritual, inauguració del nou edifici de la *Jefatura Provincial del Movimiento*, discurs al balcó del Mediterrani i cant del *Cara al Sol* que encara féu aixecar els braços segons el ritual nazi. Després inaugurava *Dow Unquiesa* i *IQASA*, la nova cara de la ciutat. Després, havent dinat a l'*Imperial Tàrraco*, se n'anava per via aèria, des de l'aeroport de Reus, i els tortosins que hi van haver de fer cap se'n van poder tornar a casa per canviar-se la blava i suada camisa.

Quan les campanyes del Domund s'havia arribat a entendre que es donaven cèntims "per las xinets", i les guardioles on es tiraven volien imitar una mena de mandarins, amb els ulls allargats en rostre groguenc, amb aquell singular barret i una trena posada al clatell i ara, en canvi, costava entendre els fets que passaven a la Xina, i no diguem com veia tothom que el 17 de juny aquell immens país fes esclatar la seva primera Bomba H i aparegués oficialment com el Gran Satan, just després de la Unió Soviètica. Potser que alguns arribaren a la conclusió de

què havien pagat poc i que haurien d'haver estat més generosos per tal d'impulsar el bé però, per més que els tortosins cerquessin una explicació acceptable ho hagueren de deixar córrer el dia 23 perquè, de la manera més inesperada, era cessat l'alcalde Joaquim Fabra Grifoll, i Felip Tallada d'Esteve fou designat per al càrrec, i serà elegit procurador en Corts, en representació dels municipis de la província. El cas era que havien hagut dures relacions amb el governador perquè la dona del ministre de Governació (Camilo Alonso Vega) pressionava perquè Primitivo Forastero fos nomenat alcalde pedani de Camarles, i Tallada es negava a acceptar pressions, malgrat de les amenaces¹⁰⁸⁹. Com que per això s'havia destituït Fabra, de manera fulminant i subterrània pel governador Fernández, dures negociacions a Madrid portaven Tallada a l'alcaldia, sense condicions i gràcies a Luís Carrero Blanco.

La situació social es complicava cada dia més i el govern dels militars no comprenia aquell codi impulsat per les noves generacions i els "tecnòcrates" que utilitzaven no podien fer miracles perquè, de poder-ne fer, de ben segur que no els haguessin estat acceptats o reconeguts. En aquest estat de coses, el Suprem ratificava el 8 de juliol la sentència que desposseeix José Luís López Aranguren i Enrique Tierno Galván de les seves càtedres, per raó d'haver promogut moviments de protesta estudiantil, i ben clar que restava que eren nuns savis però que d'ençà no se'ls reconeixien els coneixements que tenien. Estupefacte com restà tothom, més en restà, encara que content, l'11 de juliol, quan el govern espanyol aconseguia l'apertura de negociacions per ingressar al Mercat Comú Europeu, el qual fet era el somni de tota l'oposició catalanista.

En aquell juliol en el qual moria l'actriu Vivien Leigh, l'Scarlett O'Hara d'*Allò que el vent s'endugué*, i que es podia dir que començava a ésser habitual l'ús del *clergyman* pels sacerdots, esdevé un gran incendi a la serra de Tivissa i l'autoritat aplicava el procediment habitual, el qual també és definitori i il·lustratiu quant al moment: la policia fa un "reclutament voluntari" per apagar el foc i els joves són "reclutats" -millor "segrestats"- arreu però sobretot en les sessions de cine interrompudes; al *Niça*, on de sobte interrompien la projecció i s'obrien els llums, la policia començava a destriar els joves que hi havia, assenyalant-los amb el dit i emportant-se'ls després d'haver-se fet càrrec de la seva documentació; es va poder anar a casa per vestir-se adequadament, passat poc temps, els camions els embarcaven a les 10 de la nit a la plaça de l'Ajuntament, en mig d'un riu de gent malhumorada que ho anava a veure i de familiars esglaiats perquè havien hagut morts en el curs d'extinció dels incendis anteriors, al Port; els insults dels afectats a les autoritats se sentien pertot arreu, la policia envoltava el lloc, i els joves eren portats al Perelló on entraven cap a Cabra Feixet, de nit i a les fosques, entre abismes i situacions de greu perill d'estimbament perquè els camions eren massa grans per a l'amplada dels camins de muntanya i això es complicava quan el camí vorejava un abisme; eren desembarcats i abandonats molt endins de la muntanya i es passaren la nit caminant, a palpenes, sense saber on anaven i on estaven; a l'alba, esquinçada la roba i destrossat el calçat, de molt lluny van veure Roquetes i el Port a la recta del Coll de l'Alma; el foc el trobaren per l'àrea de Tivenys, en un paisatge dantesc, de boscos i muntanyes cremades on tan sols hi havia cendra i els esquelets dels arbres consumits; gairebé no es podia respirar, després de tant temps d'alènar fum; a la fi aconseguiren arribar al nucli fort de l'incendi, ara al fons d'un profund i ample barranc on el combatien a cops de branca un desplegament de xicots de la Cava; durant el matí, quan impedièren l'escalada del foc a la muntanya immediata, tres dels joves resultaren atrapats entre un profund penyasegat amb un braser de fons i el foc que els tallava la retirada: en adonar-se'n i alertats pels altres, sortiren travessant la barrera dels matolls ardents, corrent sobre el foc i entre la fum ardent, i se'n sortiren de miracle. No hi havia assistència i tampoc se sabia de responsables o de direcció. La situació era molt dura i la indignació forta i creixent, des d'anit passada. Per ràdio-telèfon d'algun "organitzador" ocasional es podia sentir la Guàrdia Civil que demanaven "*cafetitos calientes*" perquè tenien fred (ningú d'ells no havia fet res, i ni tal sols se'ls havia vist, i al final sempre resultarien ésser els herois, com tothom sabia). La batalla durà tot el matí i la tarda, sense menjar i sense aigua. Apagat l'incendi, a meitat tarda, caminant sobre la cendra i immersos en un núvol de cendra foren

¹⁰⁸⁹ BAU, a o.c. pàg. 134.

adreçats cap a Tivenys, on se'ls donà un entrepà i beguda, essent abandonats a la vila, a la seva sort: cadascú s'ho hagué de fer per poder tornar cap a casa, on s'hi feia cap en arribar el capvespre, descalços i amb la roba estripada, mascarats de cap a peus, tots amb amb ferides i alguns amb cremades, desfets per aquell malson de quasi 24 hores, i foren un espectacle per arreu on hagueren de passar, encara que sense que ningú els pogués conèixer per raó del deplorable estat com havien restat, encara que sense que ningú gosés aixecar un crit de protesta contra l'autoritat que, el dia 31, els adreçava una comunicació d'agraïment per la col·laboració.

En aquest anu 1967 en el qual esdevenia el primer Sínode Mundial de bisbes catòlics i que Joaquim Bau era nomenat Presidente de la *Comisión de Presidencia y Leyes Fundamentales de las Cortes Especiales*, esdevenia un fet que tindrà una ampla repercussió en la generació més jove dels activistes polítics, socials i culturals: pel fet d'haver assistit a una convivència juvenil al Berlín oriental, en tornar-hi i per raó de no estar autoritzada la visita als estats de l'URSS, era detingut i empresonat el jove Agustí Forner Roé, el qui serà processat i el 1970 condemnat a tres anys de presó just quan estava complint el servei militar, i en complirà un i mig a la presó militar de Tarragona. Un altre jove que també va estar a l'acte de Berlín fou Ferran Vilàs, el qui romandrà tres anys a l'estranger per tal d'evitar les represàlies. Forner era membre de les Joventuts Obreres Catòliques i fort activista al Patronat i el fet comportava una forta reacció cívica, no caldria dir que passiva, que era més difícil d'apaivagar entre els companys i els joves.

A l'agost es mantenia l'escalada bèl·lica al Vietnam i de la canícula estival només sembla destacar l'aprovació, per part de la Diputació de Tarragona, del projecte d'obra del camí d'accés a Caro i l'obertura de la nova caserna de la Guàrdia Civil, al costat de l'Institut de Ferreries, a l'Avinguda Cristòfor Colom, però l'entrada al mes de setembre comportava una inauguració que, sense semblar-ho, seria important i transcendent: la inauguració d'una sucursal de Banca Catalana, on seran integrats elements decisius en l'àmbit cultural i en l'associatiu. Les festes de la Cinta giraren a l'entorn de la reina de la festa, Àngels Sabater, i satisfà tothom el fet de la retransmissió de la missa de la Capella de la Cinta a través de Radio Nacional de España. La novetat en l'àmbit cultural, encara molt lligada a la permanent afició al cinema, podria ésser la consolidació de les sales d'Art i Assaig als àmbits de l'estat, on es poden veure pel·lícules en versió original i sense haver passat per la censura prèvia. La novella destacable del mes estaria, o hauria d'haver estat, el nomenament de vicepresident del govern al militar Luís Carrero Blanco, segons la voluntat expressa del *caudillo*.

L'automne retornava la normalitat a la societat i potser que ho advertia a l'octubre amb el concert de l'*Orquesta de Radio y Televisión Española* que es presentava a la nit del dia 2 al teatre Colisseum. No tingué gaire ressò al carrer i el tindrà en la societat present i futura el fet que el 9 d'octubre, a Bolívia, les tropes governamentals abatissen a trets el guerriller Ernesto Che Guevara, el famós revolucionari argentí que passarà a ésser un mite universal i una mena de símbol per a molts joves. La premsa estava responent al fet de les primeres eleccions per l'elecció de dos procuradors a Corts per cada província, celebrada dimarts 10. El procés polític mantenia el ritme renovador dels darrers temps i bé que es tenien presents els fets immediats, com la reventada del Canal de la Dreta de l'Ebre el dia 22, als Estrets del Dover, el qual es pogué refer abans que no esdevingués una catàstrofe agrícola, però el cas era que Joaquim Fabra accedia a la presidència de la Cambra de Comerç i el dia 28 inaugurava la fàbrica de pinsos compostos Indústries Fabra S.A. i *Carnes Blancas*, l'escorxeria industrial que donarà feina a un miler de persones, en un acte rellevant que presidia l'influent ministre de Desenvolupament, Laureano López Rodó. Octubre, del cap a la fi, també sobtava amb l'emissió per TVE del darrer capítol de la sèrie *El Fugitivo*, un temps que deixà deserts els carrers, així com quan jugava el Barça, de tan seguida com era la sèrie, i porta la bona nova del naixement de Moto Club Tortosa. Altres esdeveniments de referència, aquests a nivell universal, foren la coronació del xa d'Iran, Muhammad Reza Pahlevi, en fastuosa cerimònia, i la mort d'André Maurois.

La societat i els àmbits culturals i, sobre tot, l'afició cinematogràfica adquiria una nova fita el 10 de novembre, amb l'estrena al Fémica de la pel·lícula "*Doctor Zivago*", el guió basat

en l'obra de Boris Pasternak que conqueria un èxit colossal, talment com ho havia aconseguit la novel·la, encara que hi havia qui pensava que potser fou perquè un casat s'enamorava i vivia amb una altra dona i el fet constituïa socialment un escàndol. Era aquest, tanmateix, el mes dels músics i el 20 de novembre es presentava un concert extraordinari de Santa Cecília, al Colisseum, amb l'Orquestra Municipal, Cantaires de l'Ebre i Orfeó Tortosí, i Anna-Maria Lopez (piano) i Marian Jover (violí). El fet era, també, que se seguia commemorant el *Día del Dolor* per José Antonio Primo de Rivera i, doncs, fou dita una missa i es llegí el testament del fundador a la creu dels *Caídos*, al Calvari. Al novembre, a més a més, els estudiants espanyols no catòlics restaven exempts de l'assignatura de religió.

Els problemes relacionats amb l'energia seguien el seu il·lenciat curs al pas de l'any i es comprova de com en l'etapa 1966-1967 fracassa el projecte del Salt de Xerta, però també que comencen les obres a Vandellòs, en la construcció de la central nuclear que entrarà en funcionament el 1972. Els esments personals i distincions que destaquen durant el 1967 corresponen a David Català Franquet, pel nomenament de membre de la *Comisión de Agricultura de la Comisaría del Plan Nacional de Desarrollo*, i el fet era que també era nomenat director del setmanari "*La Voz del Bajo Ebro*"; també Josep Anguera Navarro que rep la *Medalla del Montañismo en su categoría de plata*, per la *Federación Nacional de Montañismo*; així com Josep Ramon Borrell Nivera, Llicenciat en Dret i en Ciències Econòmiques, advocat de professió, el qui rep la *Cruz al Mérito Naval de 2ª clase con distintivo blanco*, i Salvador Donato Alonso, teniente de navío, el qui és nomenat com a cap de la *Comandancia de Marina de Tortosa*.

El dia 1 els ulls de molts es posaren en la notícia de la independència de la república del Iemen del Sud per bé que a Tortosa, així com tot el món, restaren meravellats quan el 3 de desembre es feia saber amb tota mena de detalls que el metge sudafricà Christian Barnard havia fet el primer transplantament de cor a l'Hospital Grooete Shurr de Ciutat del Cap. El receptor era Louis Washkanski, un comerciant de 56 anys i la donant, Denise Darvall, de 25 anys, atropellada per un cotxe. Els 20 cirurgiats que hi havien participat s'hi van estar sis hores treballant, i l'operat es trobava bé però acabava per morir de pneumònia vuit dies després, induïda pel tractament immunosupressor que prenia. Malgrat aquesta conclusió jo desitjada s'obria una important porta en el caire de la salut i d'ençà que els constants progressos es miraran amb una major atenció i creixerà el respecte al món de la medicina i la farmàcia.

En aquest mes de desembre s'efectuava la primera prova de vol de l'imponent avió europeu *Concorde*, i a Nova York moria l'arquebisbe i el cardenal Spellman. A Tortosa, el dia 16, es feia un homenatge al més popular entre els jugadors del Barça, Ladislau Kubala, organitzat pel metge Andreu Nel·lo que va saber aprofitar la seva vinguda per un partit que es jugava a benefici del Patronat d'Habitatges Verge de la Cinta. El sopar d'homenatge es féu a l'hotel Victòria i s'hi sumaren totes les entitats esportives i hi hagueren discursos i atorgaments de plaques i medalles. A l'endemà, Kubala feia el *saque* d'honor al partit entre els equips de Tortosa i d'Olot.

El primer dia de desembre el *Consejo de Ministros* havia aprovat la clausura del Carrilet Tortosa-La Cava que el 31 efectuava el darrer viatge. Un comboi oficial sortí de La Cava i era rebut a Tortosa per una gentada i amb els acords de la Banda de Música. Al frontal de la màquina portava banderes espanyoles i les quatre onejants barres de la província de Tarragona. El darrer tren de la tarda fou el més emotiu, acomiadat per la major part de la població de La Cava i de tots els pobles per on passava. Els treballadors i un nombrós públic li donaven a Tortosa el seu darrer adéu. Després, en el 1968, s'autoritzarà l'aixecament de les instal·lacions i el desballestament del material mòbil, del qual només se salvava la locomotora de vapor que un dia serà ubicada al Parc municipal, i l'automotor Billard, traslladat a un ferrocarril de via estreta del País Valencià. També a Tortosa es conservarà l'edifici de l'estació, el qual s'intentarà enderrocar periòdicament però que finalment serà restaurat.

En aquest Nadal de 1967 s'interpretava per primer cop a Espanya "*El Pessebre*", de Pau Casals i, passades les festes del cercle nadalenc i del Cap d'Any, s'obre el 1968 que ha d'ésser el moment que es defineix i s'engega una nova societat d'ençà de l'empenta d'una generació que no havia conegut la guerra per bé que sap entendre's amb les generacions

anterior i plantar cara a un món que no li agradava, una generació que ho podia fer perquè tot just havia estat educada sota aquelles directrius i que, per tant, podia combatre-les per raó de conèixer-les a fons.

L'any comença amb successos negatius o poc engrescadors, com el tancament de diverses facultats universitàries o el naixement de Felipe de Borbón y Grecia, també per la mort del polític mor Pere Gual Villalbí que es vinculava a l'Ebre, i feia mal recordar que el carrilet de la Cava havia deixat de funcionar i es mirava de reüll la inauguració del nou quarter de la Guàrdia Civil, el 30 de gener, vora l'Escola de Mestria Industrial i les Escoles de Ferreries. Al gener també es parlava d'unes pròximes prospeccions petrolíferes al mar, davant el delta de l'Ebre.

Llavors, al febrer, el bisbe Moll beneïa la nova església de Sant Blai el diumenge 11, amb missa concelebrada pels rectors de totes les parròquies urbanes i la satisfacció del veïnat de l'Eixample que restava prou allunyat de la catedral. Els afeccionats al cinema gaudien de l'estrena de la pel·lícula "*Bonnie and Clyde*", així com de "*Pippermint Frappé*". En aquell moment el Patronat Municipal de Música, molt actiu de la mà de Marià Jover, nomenava Enric Cortès com a professor per a l'ensenyament a les escoles nacionals, i els 1500 alumnes que reben aquest ensenyament passen a constituir els Petits Cantors de Tortosa, sota el patrocini de l'Ajuntament i la presidència del patronat a càrrec de Marià Jover Flix.

Sigui quin sigui l'àmbit dels successos, el ciutadà s'ho mira de lluny però cada cop es fa notar una sensibilitat creixent, una actitud crítica i una iniciativa paral·lela que analitza avenços i fracassos o que els empra segons el sector en el qual s'està operant des de les catacumbes que es van airejant cada cop més. El 4 de març es veia amb molts bons ulls que el pintor Pau Picasso donés al museu de Barcelona que porta el seu nom la seva sèrie inspirada en *Las Meninas*, de Velázquez, i s'encoratja el sentiment nacional quan Joan Manuel Serrat es nega a cantar al Festival d'Eurovisió, de no fer-ho en català, i ho reforça el fet de resoldre que al seu lloc actuaria Massiel la qui, a l'abril, esdevindrà triomfadora en el Festival amb el famós "la-la-la" que respon a "les figues són verdes": es diu arreu que el jurat ha estat comprat pel règim de Franco per tal de tenir una projecció continental. El poble, de manera especial els joves, viu aquests successos en aparent indiferència però bé que amb viva atenció i apassionadament les minories operatives en els àmbits associacionistes, universitaris i de la cultura catacumbica que comença a actuar sense amagar-se de res i exposant-se a qualsevol cosa.

Llavors, a demanda del degà del Col·legi d'Advocats, Felip Tallada Catxot, dimarts 12 de març es convoca reunió a Casa la Ciutat als alcaldes de Tortosa, Amposta, la Ràpita i el Perelló, els regants de la dreta i de l'esquerra de l'Ebre i els advocats David Domènech Roig i Llopis Ribas, per tal d'analitzar el projecte de Llei de Costes que afecta els propietaris del Delta i de la zona marítima. El projecte havia estat publicat al B.O. de les Corts el 9 de febrer¹⁰⁹⁰ i les esmenes es presentaran l'1 de març. Just l'endemà, dimecres 13, Federico Silva Muñoz, ministre espanyol d'Obres Públiques, inaugurava el pont nou d'Amposta i la variant del Perelló, en aquell moment en el qual s'estaven construint les autopistes. Uns dies després, dissabte 16, el món es commovia amb l'horrorosa matança My Lai, en un atac contra civils indefensos per l'exèrcit dels EUA en la guerra del Vietnam. Al pas dels dies del mes de març esdevenia una espectacular actuació del cantant Manolo Escobar i la mort de Yuri Gagarin, el cosmonauta soviètic.

El tema del 4 d'abril, amb les imatges ben gravades a la memòria pels informatius de la televisió, havia estat l'assassinat de Martin Luther King, a Memphis, el líder del moviment negre nord-americà i Premi Nobel de la Pau 1964 que venia a agreujar el rebuig sentit contra l'incomprès racisme nord-americà però l'espectacle que just l'endemà, divendres 5, s'oferia a Tortosa no feia altra cosa que distreure l'atenció ciutadana: al passeig central del Parc juraven bandera 3.000 guàrdies civils de la *Promoción del Ebro*, amb un *Homenaje Nacional a la Guardia Civil*, al mateix Parc. L'autoritat havia disposat el tancament de comerços durant el matí però el fet deixava insensibles els ciutadans encara que molts, encuriosits, bé que anaren

¹⁰⁹⁰ BAU, a o.c. pàg. 223.

a veure els actes, la desfilada i la inauguració d'un monòlit que beneïa el cardenal Benjamín de Arriba y Castro.

En el mateix mes es constituïa el Grup d'Informadors de Premsa, Ràdio i TV, essent-ne el primer president Francesc Ramos Ruiz, i també s'inaugurava la nova sucursal del Banco Popular Español, a casa Vericat on romandrà fins a la primavera del 2011. Aleshores, en el conflictiu àmbit de l'Ensenyament, era nomenat ministre Josè Luís Villar Palací.

El maig comença a Tortosa d'una manera simpàtica i molt seguida pels ciutadans perquè el dia 1 es presentaven oficialment els Petits Cantors de Tortosa, en un acte a la Plaça de l'Ajuntament i que seguirà amb una festa al Parc. La música estava evidenciant uns notables avenços no solament per l'afició creixent sinó per l'efectivitat en l'ensenyament a les escoles, fruit com era de la política municipal i el lliurament de Marià Jover i dels seus col·laboradors. En aquests moments la Casa de la Ciutat inicia una acció de promoció turística internacional que puja un important esglaió amb l'agermanament de Tortosa amb Avinyó. Els ciutadans lloen o condemnen decisions i fets, segons els gustos i les tendències, i ara es planyen del fet que el constant i desmesurat increment del parc mòbil ha portat a autoritzar l'aparcament de vehicles al carrer Cervantes on, unit a la circulació existent, ha acabat amb les tradicionals i ja decadents passejades dels joves pel carrer, per tot el capvespre de diumenge. La decadència també la provocava la televisió, el cotxe i les motos, les segones residències a les platges i muntanyes i, en general, al ràpid canvi de costums que s'estava observant i de manera creixent en la dècada, fent sentir que els temps s'esmunyien com l'aigua entre els dits. A la primavera també acabava el mal son de la carretera a Barcelona amb la variant del Perelló, que evitava aquelles revoltes i contrarevoltes i perillosos canvis de rasant, causa de tants accidents i deixant el Perelló sense balcons. Un altre tema era l'Església diocesana, considerada immobilista o indecisa davant les noves actituds socials, i també incòmoda quan l'única missa en català que se celebrava a la catedral desapareixia per ordre jeràrquica, la qual cosa fa que es publicaren a la premsa unes lletres de protesta que, ni dir-ho caldria, eren del tot desateses. El maig, amb prou retard, portava a Tortosa i es projectava amb un fort èxit la pel·lícula musical "*West Side Story*".

La televisió mantingué prou informació quant a la denominada Primavera de Praga, la protesta dels txecs contra Moscou que es liquidava amb els tancs soviètics pels carrers, escorxant els estudiants i treballadors que se'ls enfrontaven. El cas era que el fet constituïa una excel·lent publicitat per al règim polític espanyol però que aquella joventut combativa presentava trets que només recordaven l'actitud dels joves del país, un fet que calia témer i que per part del govern calia tractar amb la major cautela. No era cosa, tampoc, d'un fet isolat del qual demà ja no recordaria ningú, perquè el 6 de maig esclataven les denominades Jornades de Maig a París, una veritable revolució estudiantil amb ressò universal que també identifica els joves de tot el món, amb un conflicte de tanta envergadura que obliga l'Estat a declarar l'estat de setge a París. Dia a dia es manté i s'enverina el conflicte, i el dia 9 hi hagueren violents enfrontaments entre la policia, obrers i estudiants, a París, amb 367 ferits greus, i el dia 14 els estudiants francesos ocupaven la Universitat de la Sorbona i la declaraven Comuna Lliure... El cas era que el dia 21 eren deu milions els francesos que entraren en vaga, això quan els enfrontaments entre estudiants i policies eren diaris. Ben segur que en els àmbits de poder espanyols se'n prenia bona nota.

Distreia l'atenció popular un nou magnicidi als Estats Units: l'assassinat del senador nord-americà Robert Kennedy, a Los Angeles, tirotejat el dia 5 en un hotel per l'immigrant jordà Sirhan B. Sirhan. La gent, ben bé, no pot acabar de comprendre què passa al món i sent com tot allò que havia estat estàtic i perenne està trontollant cada cop més espectacularment però, llavors, comença a passar més a prop perquè el dia 7 esdevenia l'assassinat del guàrdia civil José Pardines Azcay a Villabona, Guipúscoa, la qual cosa significava que ETA, *Euskadi ta askatasuna*, començava a matar per alliberar Euskadi del domini espanyol, i que ho reivindicava. Al País Basc es complica la situació i el govern actua amb duresa.

A Catalunya no es concebia l'acció violenta i, poble treballador i pactista, bé s'adonava que hi havia forces polítiques de totes les tendències que es movien catacúmbicament i que no eren precisament "*rojo-separatistas*" o altres denominacions que els donava el poder, sinó

ciutadans que desitjaven el respecte i la llibertat del seu poble, acabar amb un sistema econòmic que situava el país a les pitjors condicions donades a qualsevol colònia africana, a que la societat es pogués manifestar sense hipocresies... En tot això arribava el moment i al juny el PSUC encapçalava aquests diferents grups i tendències que tenien en comú una voluntat democràtica, puix que seria l'únic que disposava d'una veritable organització.

El Partit Socialista Unificat de Catalunya havia cercat mòbils a difondre que es difonguessin fàcilment, i just no n'hi havia altres de millors que la llengua i la cultura, en la qual línia es proposava l'engegament d'una acció i dinamització d'ençà una plataforma que adoptava el nom i motiu de Comissió Organitzadora de la Commemoració del Centenari de la Naixença de Pompeu Fabra. Els primers moviments consistiren en connectar amb les associacions civils, grups populars i polítics de tota mena, col·lectius que tinguessin algun pes en la societat, tot per aconseguir una entesa, una suma de forces i, essencialment, un front catalanista unitari, antifranquista i democràtic. Unió Excursionista de Catalunya, els sacerdots operaris amb mossèn Altés i Lira Roquetense respongueren d'immediat a la crida feta des de l'àmbit de Cantaires de l'Ebre i es comprometien a dirigir l'acció, impossible com era a fer-ho des del PSUC, i d'immediat es donava a conèixer el projecte i es creava una presidència d'honor del canonge i teòleg Joan Bta. Manyà, admirat i respectat per tothom. El lloc d'acció esdevenia el mateix que el de l'impuls, Cantaires de l'Ebre, i n'esdevenia coordinador i responsable Ramon Miravall com a secretari de l'entitat i aleshores del nou ens creat i també comissionat per Lira Roquetense, auxiliat per Josep Ma. Brull Martines que tenia semblants activitats a la UEC, això amb el suport d'Agustí Forner que havia estat represaliat per la policia i de Manuel Pérez Bonfill, professor de l'Institut de Tortosa, els que actuaven pel PSUC. La precaució havia d'ésser extrema, malgrat tot, puix que Miravall havia estat membre d'una unitat paracaigudista de "comandos" i romanía constantment controlat, sobre tot en esdevenir algun dels freqüents sabotatges arreu de l'Estat. El moviment, aleshores, s'estava escampant per les principals ciutats de Catalunya amb objectius de cultura, llengua i organització social i foment del nacionalisme. L'acció, a Tortosa, s'iniciava d'immediat. Llavors, tot just, el 28 de juny cessava en el càrrec el pintoresc governador Rafael Fernández Martínez, essent nomenat José Antonio Serrano Montalvo que s'hi mantindrà fins a l'abril de 1971.

Un dels personatges més emblemàtics de Tortosa era el doctor Frederic Mayor Zaragoza, el que al juliol era nomenat rector de la Universitat de Granada i millorava encara més la seva imatge davant els conciutadans, pel qual fet no estranyà ningú que fos nomenat pregoner de les Festes de la Cinta. També satisfieia tothom que l'activa UEC inaugurés el refugi de Les Clotes i mantingués l'obra del de Fredes i, tanmateix, semblarà molt just que li sigui atorgat el premi "Estímul", de la Federació Catalana de Muntanyisme, mentre que Josep Ma. Brull, amb son germà Joan, obtenien de la mateixa el IV Premi Sant Bernat per la "Guia itinerària dels Ports" que esdevindrà una mena de capçalera però que no es permetrà la seva edició fins al 1972 perquè els plànols que incorporava podien ésser d'aplicació militar. Entre els esdeveniments de juliol cal recordar la mort d'Enrique Pla y Deniel, "*primado de España*" i de Giovanni Guareschi, l'universalment famós autor de "*Don Camilo*".

El qui no trobà obstacles per publicar, en el mes d'agost, fou Ramon Miravall que editava a Barcelona el seu primer llibre, "*Tortosa i l'Orde de l'Aixa*", sota la direcció de Ferran Soldevila i de Josep Iglésies. El fet d'ésser un llibre en català causava una forta i grata sorpresa i l'acollida que tingué fou extraordinària i confirmava actituds i projectes però també el criteri e el sentiment popular. En semblant línia cultural, en canvi, a les festes de la Cinta en les quals es presentaven al Colisseum cantants de moda com Mario Cabrer, Salomé o Luís Aguilé, a la sala de festes "*La Nòria de Plata*" actuava Joan Manuel Serrat i un grupet determinat aixecà una orquestrada cridòria contra l'ús del català, un escàndol que fou severament silenciats pel públic que hi assistia. Llavors la societat romanía esglaiada davant la invasió de Txecoslovàquia per l'Exèrcit Roig o per les tropes del Pacte de Varsòvia, a l'agost, posant el punt final a la Primavera de Praga.

En aquestes festes de la Cinta en les que Joaquim Bau presidia la celebració del *Día de la Provincia* cal també recordar que ha hagut una acció municipal a les partides del Delta, en serveis, asfaltat de carrers i altres obres, i que es posava la primera pedra del nou pavelló

d'ancians a l'Hospital i Llar de la Santa Creu, amb la benedicció del vicari general Joaquim Blanch, i que en el pas del temps es considerarà que els dos esdeveniments de l'any han estat la realització del Polígon Industrial i el finançament del Projecte de Sanejament del Delta de l'Ebre, portats als ministeris i dels quals s'espera una immediata resposta per realitzar les actuacions. Al fons de la qüestió cal considerar el fet de les noves "Corts" espanyoles amb els procuradors familiars i la victòria de l'alcalde de Tortosa, Felip Tallada d'Esteve en les "eleccions" per a procuradors a Corts en representació dels municipis de la província, sempre comptant amb què el govern Tallada superarà els anys de paralització i la ciutat prendrà una forta embranzida.

El 1968 també era el moment de difusió de l'encíclica *Humanae Vitae*, de Pau VI, sobre la regulació de naixements, la qual provocava fortes reaccions contràries des d'uns determinats sectors socials i polítics, però també destacava mundialment la presència de Pau VI a la reunió del CELAM a Medellín (Colòmbia) i, altrament, la negació en rodó de Franco a renunciar al dret de presentació dels bisbes malgrat de la petició explícita de Pau VI, d'acord amb l'esperit del Vaticà II, i en la mateixa línia es bo de recordar que els sacerdots de Derio i altres revoltaren el món catòlic, i que hi havia indisciplina i rebel·lia i la premsa de la dictadura era del parer que calia "sanejar" la ment dels cristians i determinades fórmules de l'organització eclesial, així com censos sacerdotals i sobretot els seminaris "*para que puedan dar buenos testigos de Cristo, y no un pelotón de vanidosos, absurdos y protestones señores vestidos de sotana o de "clergyman", que es lo que ahora se lleva*". Altrament es realitzà el Congrés Sindical, a Tarragona, important per al sindicalisme franquista, al qual els bisbes donaren llurs opinions en aquest mateix any que es fa saber la nova disposició sobre l'organització del *Movimiento Nacional* i que, des d'un altre caire, s'obre el *II Plan de Desarrollo* que s'aplicarà fins al 1971.

En el caire colonialista del decadent imperi espanyol també cal recordar que el Sàhara Occidental, o Espanyol, o Río de Oro, havia estat reconegut com una província espanyola el 1958 i el 1965, a pressió dels països africans, l'ONU havia demanat a Espanya que s'hi retirés, però en aquest 1968 es descobrien els jaciments de fosfats de Bu Craa i Espanya s'hi mantindrà, malgrat de les demandes de descolonització que arribaran des de 1970 per la part d'Algèria, Marroc i Mauritània, de l'increment de la pressió annexionista marroquina del 1975, malgrat que l'ONU, el tribunal internacional de la Haia i Algèria demanaran un plebiscit d'autodeterminació. El 14 de novembre de 1975 Espanya acabarà per retirar-se del territori que es repartiran entre el Marroc i Mauritània a través de l'acord de Madrid i la població iniciarà la resistència contra mauritans i marroquins i pel febrer de 1976 serà creada la República Àrab Sahariana Democràtica, sota l'impuls del Front Polisario.

Els ciutadans del moment tampoc no tenen informació quant a la Guinea Equatorial, per causa de la qual el govern espanyol suportava fortes pressions internacionals i acabava també per atorgar-li la qualitat de província i la ciutadania espanyola, però en l'etapa descolonitzadora de la dècada de 1960 es gestaren grups i partits independentistes i, d'ençà de 1962 en què foren aquarterades algunes unitats especials de les forces armades espanyoles, l'ONU pressionà Madrid per descolonitzar-la, i obtenia l'autonomia el 1963 i la independència en aquest 1968 com a República de Guinea Equatorial, sota la presidència de Francisco Macias. El 1969 hi haurà incidents antiespanyols per la presència de tropes a Fernando Poo i els dominis que aquests conservaven en l'ordre econòmic: llavors fracassarà la temptativa de derrocar Macias i es foragitarà els espanyols i s'establirà un govern dictatorial. La signatura d'uns acords comercials normalitzarà la situació.

Fernando Poo (Fernão do Pó, ~1470), tanmateix, esdevenia província espanyola el 1959, el 1964 rebia l'autonomia i en aquest 1968 s'integrarà en la nova república independent de Guinea Equatorial. Annobon, la darrera, l'illa de la província de Fernando Poo, al Golf de Guinea i davant les costes de Gabon, havia caigut a mans espanyoles el 1778 i en aquest any 1968 s'incorpora al nou estat de Guinea Equatorial, de manera que calladament s'assisteix a la pràctica liquidació de les colònies espanyoles d'Àfrica, llevat de les illes Canàries que havien vist massacrar la seva població autòctona i els dos enclavaments urbans de Ceuta i Melilla.

La represa d'activitats en haver culminat les festes de la Cinta i l'estiu portava una transcendent novetat com era la creació de l'organització nacional de la Commemoració del

Centenari de la Naixença de Pompeu Fabra, impulsada pel PSUC, a Tortosa encapçalada per Miravall i per Brull amb la presidència d'honor del doctor Joan Bta. Manyà i altres presències de caire consultiu, orientatiu o de suport que no calia veure però que, tot plegat, constituïa un veritable moviment catalanista i cultural que aglutinava les associacions locals, en el primer moment, i que en poques setmanes aplegà gairebé una cinquantena d'associacions civils de la ciutat i del territori, malgrat que la temor al règim es mantenia d'allò més viva i es podia esperar qualsevol cosa des del poder. La policia controlava, i amb més raó quan aquell moviment unitari amb ferma base a Barcelona integrava classes socials i tendències polítiques tot recuperant la llengua i la cultura del país, i difonent-la, per bé que es veia que l'acció anava més enllà. Els activistes ho haurien de suportar o de patir, i exposar-se cada dia tot i que esperonats per l'excel·lent acollida que arreu trobaven. A la Casa de la Ciutat se sabia que els dirigents eren gent de pau i de cultura, així com d'una amplitud en la visió política que no els comprometia amb cap grup entre els diversos corpuscles que es movien de manera subterrània. La seva gestió inicial era tímida, quasi imperceptible al carrer, però alarmant per al règim polític.

Llavors, el dia 2, fou bo d'assabentar quan al fet que desenes d'estudiants havien estat cosits a trets per tropes de l'exèrcit mexicà, després d'una multitudinària concentració a la plaça de les Tres Cultures de la ciutat de Mèxic, per si ací algú en volia prendre nota. Desordres estudiantils a Mèxic en tornen a haver el dia 20, i també a la República Àrab Unida, i Espanya veu créixer la conflictivitat i es tem la manca de temor de la nova generació que planta cara al poder. Cal recordar, en dubtosa relació, que, en els Jocs Olímpics de Mèxic, Espanya no obtindrà cap medalla.

La comunitat catòlica de la diòcesi, de manera especial els sectors intel·lectuals i els populars, no havien amagat mai el seu descontentament per una Església adscrita a l'ideari feixista que esdevenia franquista, a un poder que obrava de manera hipòcrita i que emprava les creences com a instrument polític. El bisbe Manuel Moll havia sorgit d'una guerra civil i li havia tocat viure un temps en el qual el compromís era indefugible i que calia assumir-lo i navegar entre el cinisme del poder i la brutalitat que sovint en derivava. La gent senzilla sempre ha estat amant de la veritat, de la valentia i de plantar cara al mal, de manera que difícilment podia entendre unes actituds que apriorísticament condemnava. El bisbe Moll, un treballador admirable i reconstructor d'una Església en ruïnes, connectava perfectament amb el poder per més que mai no connectà amb el poble que, altrament, es manifestava respectuós davant una institució que posava per sobre i a banda de qualsevol altra i que estava íntimament vinculada als sentiments i a la cultura que definia la societat. Per tot plegat, amb moltes altres qüestions a considerar, una bona part d'aquesta societat que relativament encapçalaven professionals creients, pressionava Roma per mudar la situació que s'agreujava amb el discurs i l'actitud episcopal quan la inauguració del monument a la Batalla de l'Ebre. El pare sant Joan XXIII havia obert les portes a uns nous temps amb el Concili Vaticà II que en res no encaixava amb el bisbe de Tortosa, encara que tan sols fos perquè modernitzava l'esperit i les estructures de l'Església, i just era el moment que Roma semblava haver atès la demanda dels tortosins creients i feia per resoldre l'enquistat problema, de manera que era destituït per la Santa Seu, al·legant motius de salut, i se'l jubilava el 4 d'octubre de 1968, a 71,6 anys d'edat¹⁰⁹¹, per restar com a bisbe emèrit mentre traslladava la residència a la seva Ciutadella nadiva. El 13 d'octubre el bisbe Manuel Moll celebra la seva darrera missa a la catedral, i a la ciutat es rebia el fet amb satisfacció, tot i que en el si de l'Església diocesana conservava estrets vincles amb la majoria dels sacerdots i el seu estil es mantindrà i lluitarà inútilment contra la realitat però en detriment de la institució. Les monges de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, independentment, sota la direcció de la poetessa Maria Fonts, formaven una comunitat que en el 1966 comptava encara amb setze professes que es dedicaven a la confecció de roba de punt i a rentar i a planxar roba de culte però en el 1967, amb problemes de supervivència econòmica i els imperatius de l'avançada edat de la majoria, s'adscribien a les indicacions re Roma quant a la reunió de les petites comunitats i en els mesos de 1968-1969 deixaven Tortosa per sempre després d'haver-

¹⁰⁹¹ El setmanari "La Voz del Bajo Ebro" li dedica l'edició 580 de l'11 d'octubre de 1968.

hi romàs durant tants segles, i es retiraven a Gandia mentre que l'immoble de l'antic Replà d'en Febrer i la Pobla de Montcada era adquirit per l'associació cultural Cantaires de l'Ebre-Delta, compartit pel Club Universitari, per passar a ésser l'escenari més important, a la fi, en l'activitat nacionalista i d'esquerres durant la transició de la dictadura a la democràcia.

L'octubre, amb tot l'automne de 1968, fou temps d'acció sociopolítica catacúmbica que marcava l'inici d'una lluita pròxima i que caracteritzava persones i tendències que definiran el pròxim futur i, tot plegat, malgrat dels signes de normalitat que els esdeveniments semblen indicar: la cultura local amb la Banda de Música que commemora el seu XXVè. aniversari, en un l'acte en el qual participaven diverses bandes comarcals i associacions de cultura popular i tradicional, també la fusió de Cantaires de l'Ebre i Cantaires del Delta, i l'actuació de la companyia de Joan Capri en la tarda i la nit de dimarts 15, al Colisseum, amb l'estrena de l'obra "El funerari", i l'esperada notícia de la ubicació del polígon industrial, al cap de dotze anys de discussions, i la visita de les autoritats tortosines a l'occitana Avinyó, el dia 20, per l'afer de l'agermanament... o l'explosió als tallers MECSA, amb dos morts, o la celebració dels 35 anys de la fundació de *Falange Española* en un acte fet al Fèmina el 29 d'octubre... i els sentiments que susciten notícies més allunyades com la mort d'Aureli Ma. Escarré, l'admirat abat de Montserrat que s'havia enfrontat al franquisme i havia patit el desterrament, o el casament de Jacqueline Kennedy amb Aristòtil Onassis... i el mes de novembre mantenia una semblant aparença que encapçalava la grata novetat, just en el dia 1, de què el president nord-americà Lyndon B. Johnson havia disposat la suspensió dels bombardeigs aeris sobre Vietnam, o el fet admirable del dia 10 pel qual l'URSS llençava la sonda espacial *Zond 6*, que transmetrà fotografies de la Lluna; també la mort de Ramón Menéndez Pidal i les eleccions nord-americanes que portaven la victòria a Richard Nixon o, del 18 al 24 de novembre, la greu crisi financera que afectava França, quasi tan perillosa com la del 1929 a Wall Street. A Tortosa, en canvi, sembla ésser el fet més important el de posar en servei el transport escolar des de Sòl de Vila, Santa Càndida, *13 de Enero* i raval de la Llet, mentre que els comentaris esportius giraven a l'entorn de Graham Hill que havia esdevingut campió del món de Fórmula 1.

Conflictes interns del PSUC -i el catalanista n'era un- portaven a una crisi i a una "purga" en l'àmbit nacional que afectaven estructuralment l'activitat de la Comissió Pompeu Fabra per bé que els comunistes tortosins es mantingueren fidels a la seva societat, foren coherents en la seva actitud personal, això malgrat que al pròxim gener acabaran per abandonar la representació, i els elements nacionalistes que en res no estaven vinculats a l'organització comunista es feien càrrec absolut de la direcció i mantingueren l'acció sociocultural que es consolidava més cada dia. En tal moment, el 13 d'octubre, Ramon Miravall restava finalista al certamen "*Maspons i Camarasa*" de monografies locals, als Premis de la Literatura Catalana de la Festa de Santa Llúcia.

Els prestigiosos elements del PSUC però havien adquirit una presència que es feia notar i que s'incrementava pels àmbits estudiantils i culturals, de manera que àdhuc havien arribat a dominar Cercle Artístic, posat sota la presidència de l'advocat Manuel Gas Carpio, i els franquistes i la ultradreta els foragitaran i s'empararan de l'associació, tot dispersant-los i engegant una reorganització en la direcció que feien per deixar a mans de la Comissió Pompeu Fabra que restava sota la direcció de Miravall, encara que infructuosament, sense obviar que en el pròxim futur seran els mateixos elements nacionalistes els que s'empararan de Cercle Artístic des de la iniciativa d'Òmnium Cultural, una decisió que just s'havia pres en aquest desembre dels conflictes.

El clímax imposat pel terrorisme d'estat que es practicava no permetia el perill de generar documentació i l'ambigüitat dels pocs texts restants era suficient en aquell moment a través de paraules o conceptes que n'eren la clau però que es faran difícils d'entendre per al poder civil i policíac. Entre ambdues accions la presidència de Cercle Artístic romandrà en la persona de oftalmòleg Enric Boldú Bobín, una entitat que en aquest any havia tingut la satisfacció de veure atorgar la Medalla de la Ciutat a una entitat que incloïa, Orfeó Tortosí. Al desembre, altrament, hi hagueren desordres estudiantils a Barcelona, en els quals estaven involucrats estudiants tortosins, amb l'assalt de la policia armada a les facultats universitàries i

una repercussió indirecta amb Club Universitari, també adscrit a l'àmbit de Cercle Artístic, i amb elements compromesos en la Comissió Fabra.

El 21 de desembre s'enlairava la nau *Apollo VIII* que faria una volta a l'entorn de la Lluna, i la Diputació nomenava un nou president, Josep Clua Queixalós, el que es mantindrà en el càrrec fins al març de 1979, i també moria l'escriptor John Steinbeck. En els darrers dies de l'any es posava en marxa a Tortosa el Pla de Clavegueram i de Pavimentació per la major part dels carrers de la ciutat. Altres fets de l'any que afecten persones que destacaven socialment foren la mort del metge Josep Sabater Rosselló, a 52 anys d'edat, i la del pintor Július Moisès Fernández de Villasante (Tortosa, 1890 – Torrelavega, Castella, 1968); era quan Lluís Salamó guanyava el concurs de cartells per a la XXIV Fira Ramadera i de Maquinària Agrícola de Tortosa, i quan Joaquim Fabra Grifoll era elegit president de la Cambra de Comerç, això quan Josep Grego Grego, Pere Lapeira Forés, Josep Homedes Llopis i Josep Anguera Navarro rebien la medalla, a la Llotja de Mar de Barcelona, com antics membres de Cambra de Comerç; l'emprenedor Píus Ferrer Itarte, agent comercial, rebia la *Medalla al Mérito en la Colegiación* i era homenatjat pels altres agents, i José Ma. Langelaan era nomenat corresponsal de *Diario Español de Tarragona* i, amb gran admiració, Josep Manuel Cid Hernández, de 10 anys, formava part de l'operació "Plus Ultra" per la seva abnegació i sacrifici en curar dels seus pares, greument malalts.

A Barcelona, on es refeia d'una malaltia, el bisbe Manuel Moll morirà el 23 de març de 1972, als 75 anys d'edat. Havia estat sacerdot durant 52 anys i bisbe durant 34,8. El seu enterrament es farà a Tortosa, amb plena aplicació dels rituals propis als bisbes, i havent desfilat el seu fèretre obert pels carrers de la ciutat el seu cos se sepultarà a la Via Sacra de la catedral el 25 del mateix mes. La llosa sepulcral del seu vas presenta aquest text, redactat pel canonge Aureli Querol Lor¹⁰⁹²:

Divisa: **SECTARE, JUSTITIAM ET CARITATEM.**

Epitafi:

- 1 **EMMANUEL MOLL**
- 2 **ET SALORD**
- 3 **ANNO M.CM.XXX.VII**
- 4 **DERTOSENSIS COADIUTOR CONSECRATUS**
- 5 **ILERDEN(SIS) INTERIM APOSTOLIC(US) ADMINISTR(ATOR)**
- 6 **DERTOSEN(SIS) TANDEM PER LUSTRA V PASTOR**
- 7 **BELLO AC PERSECUTIONI MEDENDIS**
- 8 **SEMINARII AEDIBUS EXSTRUENDIS**
- 9 **VATICAN(O) CONCILI(O) II PATER INTENTUS**
- 10 **SEDI RENUNTIANS SEDI SUA DONANS**
- 11 **SEDEM TRIENNIO POST OBIENS**
- 12 **SEPULCHRUM EX VOTIS OBTINET**
- 13 **FESTO MARIAE VIRGINIS MENSIS MARTII**
- 14 **ANNO M.CM.LXX.II.**
- 15 **IN PACE CHRISTI**
- 16 **AMEN**

(Divisa: Sectare, justitiam et caritatem. Epitafi: Emmanuel Moll et Salord, anno MCMXXXVII Dertosensis coadiutor consecratus, llerdensis interim apostolicus administrator, Dertosensis tandem per lustra V pastor, bello ac persecutioni medendis, Seminarii aedibus exstruendis, Vaticano Concilio II pater intentus, Sedi renuntians Sedi sua donans, sedem triennio post obiens, sepulchrum ex votis obtinet festo Mariae Virginis anno MCMLXXII in pace Christi. Amen. = Divisa: *Seguir el camí de la justícia i la caritat.* / Epitafi: *Manuel Moll / i Salord / a l'any 1937 / consagrat coadjutor de Tortosa / de Lleida a l'ensens administrador apostòlic / pastor de*

¹⁰⁹² Vide: estudi a "*Corpus epigràfic dertosense*" i també a MIRAVALL, 1986, pàg. 91.

Tortosa finalment durant 5 lustres / corrector dels efectes de la guerra i de la persecució / constructor dels edificis del Seminari / en el Concili Vaticà II pare atent / renunciant a la Seu lliurant a la Seu els seus béns / morint tres anys després de renunciar / el sepulcre obté d'acord amb els seus desitjos / en la festa de la Mare de Déu de març / en l'any 1972 / en la pau de Crist / amén.)

Bibliografia:

Bayenni, (E), 1959, 8, pàg. 1045; *Diccionari...*, 1, pàg.309-310 (Miravall, Ramon); Jover, 1973, pàg. 56 i 59; Manyà (JB), 1983; Miravall, 1986, pàg. 91, 1994, pàgs. 1178-1184, i 2003, pàgs. 465-468; *La Salle* (edicions de la revista); Soberanas (A.J.), 1983, pàgs. 237-284; Subirats (J), 1989, 38-40 - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmoll.html>

L'any 1969 començava sotmès a la tensió política i social que durant l'any passat s'havia gestat i que cresqué al pas dels dies. Aquests moviments populars no solien deixar petjades en la premsa i esdevenien a nivell de poble, sense fer soroll, sense publicitat. La causa estava en què un procés normal esdevindria una autodenúncia per part dels activistes, una forma de comprometre les autoritats locals que feien com qui no se n'assabenta i permetien en reguerall d'actes culturals amb la comèdia de "*la lengua vernácula*", la "*historia local*", "*el estilo del país*", el "*dialecto tortosino*" i altres subterfugis. Potser que d'ací sorgirà la futura contracultura política als mitjans de comunicació, amb l'escalada del sensacionalisme i la globalització en detriment dels afers pròxims i de la vida ciutadana. El somriure oficial del gener podria ésser la inauguració de l'Hotel Berenguer IV, el dia 14, al carrer Cervantes, just on havien estat els teatres Doré -després Goya- i el Frontó, on el dia 6 s'havia inaugurat la cafeteria que, de seguida, es posarà de moda com passa sempre amb totes les novetats, i la satisfacció popular raïa en l'èxit escolar del Col·legi de la Consolació que participava en el concurs televisiu "*Cesta y puntos*" de la TVE.

Res no era prou per silenciar el carrer i per detectar el neguit que l'envaïa, a tots els nivells per bé que amb la prudència que imposava la brutalitat, tan ben coneguda, i que sovint àdhuc podia semblar mera covardia. Aquella inexhaurible amenaça, el rovellat terrorisme d'estat, però, no demanava herois sinó serenitat, feina constant i tan ben feta com fos possible i, sobre tot, saber afrontar les espinoses situacions que es generaven davant els ultres i dels cossos repressius, unes accions que tampoc no deixaven cap mena de petjada perquè es fonien en el silenci. Sobretot calia que la intel·ligència s'imposés a la violència i a la brutalitat i, això sí, sempre salvant els riscos. Llavors, el 20 de gener, hi hagueren greus aldarulls a les universitats espanyoles en saber-se de la mort de l'estudiant Enrique Ruano, i a Barcelona estaven tancades totes les facultats de la Universitat.

La tensió augmentava i el poder, amb els sabres desembeïnats, no entenia què estava passant amb la generalitzada ira de "*la juventud de España que jamás desertará*" que havia arribat a constituir masses de gent que es manifestava al carrer amb els punys aixecats enlaire, i el 24 de gener el govern espanyol decretava *el estado de excepción* a tots els territoris del tràgico-còmic Estat en resposta a l'agitació estudiantil, segons deien, una situació tensa i de terror durant tres mesos en la qual el poder pretenia fer una demostració de força que millor semblà d'impotència o d'obrir un lapse en el qual es calmessin els ànims.

La policia, a Tortosa, cridava llavors Josep Ma. Brull i li exigia que Ramon Miravall dissolgués la Comissió Fabra, puix que res no els feia més temor que el fantasma catalanista. Mentrestant es procedia a la detenció de membres del PSUC, com el professor Manuel Pérez Bonfill, i Agustí Forner que romania en llibertat provisional, i el professor Lluís de Torres, i el pintor Frederic Mauri, i el professor Jesús Rodés i Josep Ma. Castells, mentre que es trobaren amb què l'advocat Ferran de Torres havia pogut escapar cap a Barcelona i després a Andorra tot i que un dia, en tornar, serà empaitat per la policia o Brigada Social. L'eterna propaganda anticomunista semblà com si s'enfonsés de cop als ulls del poble quan s'adonà de com persones honorables, professionals de l'ensenyament i de les arts, gent considerada i respectada per tothom, era detinguda i vexada, maltractada i torturada tot i comptar amb la defensa de membres de l'Església i àdhuc de la Casa de la Ciutat. Els detinguts no seran processats mai per causa d'una manca de proves però romandran allunyats de Tortosa i empresonats per llarg temps.

Aconsellat pel teòleg Joan Bta. Manyà, el qui era del parer que “aquesta mena de règims polítics mai no arriben a ésser tan cruels com quan s’adonen que s’estan enfonsant i no saben què han de fer per sortir-se’n”, Miravall deturava les activitats i Brull, exposant-se massa, gosava a retirar de Correus els fons econòmics tramesos per l’organització central de Barcelona per al manteniment de les activitats, puix que la policia n’havia estat advertida, un girament postal que en els mitjans policials denominaven “l’or de Moscou”, tot referint-se al que la República féu per salvar. Miravall, mentrestant, aprofitava la plenitud de l’enrenou i de l’entretinguda policiaca per gestionar i enllestir un oferiment anterior de la Diputació de Tarragona i, en entrar al mes de febrer i amb el suport incondicional que tenia de Lira Roquetense, just iniciava a Roquetes, per primer cop d’ençà els temps de la República, uns cursos de llengua catalana que tingueren una massiva resposta popular i que encomanava a una persona políticament inofensiva, Manuel Martines Solà, però davant l’espectacular resposta de la gent també tenia l’audàcia d’iniciar-los a Tortosa a la seu de Cantaires de l’Ebre-Delta, d’on era el secretari general: la policia no reaccionà malgrat de l’assistència massiva d’alumnes, de descarades i segurament il·legals reunions, potser que per causa d’estar presentat com una activitat de la Diputació a la ciutat, així com es feia a Tarragona i a Valls. Tot plegat evidenciava que en aquests darrers mesos s’havia fet la sembrada que calia i, tanmateix, que per combatre el sistema polític social calia, també, conèixer-lo per dintre i situar-s’hi, per tal de no exposar vanament, de desarticlar l’organització, d’actuar just on calia i aprofitar les poques possibilitats i les energies aplicables.

Les disposicions del govern, dins el paquet de mesures adoptades, havia restablert la censura més estricta per tot el territori de l’estat i continuaven les detencions. Els comunistes foren els més perjudicats però els nacionalistes constituïen la veritable preocupació policial. “*Queda prohibido hablar en público o publicar comentarios sobre el problema de la lengua catalana por considerarse propaganda ilegal. Se impondrán penas de cárcel*”: molts nacionalistes, en els darrers temps, havien estat seguint cursos de llengua catalana per correu d’ençà d’organitzacions que passaven per ésser empreses amb aparença comercial o turística.

Altres processats, acusats de propaganda il·legal, com a membres de les Joventuts Carlines, foren Josep Enric Simó, Silvestre Ibáñez, Frederic Guvern i Víctor Cervera, jutjats al febrer de 1970 al *Tribunal de Orden Público* (TOP) de Madrid, per acabar amb la retirada de les acusacions per part del mateix fiscal. Miravall, altrament, arribarà a trobar minat el seu terreny social i laboral i, estretament i indirectament pressionat des de la *Jefatura Local del Movimiento*, quan es pretenia l’astuta i neutra sortida d’allunyar-lo de Tortosa, els esquivava en guanyar unes oposicions a Barcelona que l’incorporaven a la nova sucursal tortosina de Banca Catalana, en començar octubre, on trobava Brull i ampliaven l’acció catalanista. Tot plegat eren intrigues i fets que veia tothom i que, de moment, posicionava més i més la gent jove en contra del sistema mentre que generava una estratègia que esdevenia pràctica i progressista. L’opinió popular, malgrat tot, es mantenia segrestada per la temor de sempre.

En aquell moment es feia evident una creixent crisi social i política que enfrontava els sectors més dinàmics de la societat i les institucions, sense que se’n salvés aquella mateixa Església que el poder polític havia sabut captar i aprofitar-se’n. El moviment nacionalista català a Tortosa promovia cultura i llengua perquè al pas de les dècades el poder havia anihilat la societat i aquesta, aleshores, no estava preparada per raonar i reclamava una acció psicològica complementària i, encara més, sempre s’evitava parlar d’independentisme, per la qual raó calia emprar tota mena de subterfugis i pensar que l’èxit del procés contra les institucions estatals que es pretenia abocava a la creació d’unes noves institucions nacionals que, desacreditades pel poder, inevitablement heretarien el sentiment advers que just aleshores s’impulsava. El poble, altrament, solia captar les síntesis ideològiques perquè consonaven amb els sentiments col·lectius, les tradicions i el concepte de vida per bé que els dinamitzadors no podran evitar una actuació política, això quan els polítics eren mirats amb el major recel. El signe esquerrà que portà l’engegament de l’acció, tanmateix, condemnava la figura històrica, el mite, la tradició i àdhuc les institucions nacionals a gestar, la qual cosa motivarà una reacció d’esquerra contra el sentiment patriòtic sense opció a partit polític, tingut per dretà. Llavors, entre altres, iniciarà una forta empenta la voluntat de “recuperació de la història” que, amb l’operatiu de la llengua i

el de cultura popular, envairà els pròxims temps i s'aparellarà a un fort i imparabile moviment literari per desembocar tot a un ple nacionalisme amb voluntat sobiranista. Tot plegat es podia explicar en dir que calia salvar el “*lavado de cerebro*” al qual el règim polític havia sotmès la societat, durant tantes dècades, i combatre la por o el terror popular davant la permanent amenaça de violència aplicada pel poder i que els ciutadans semblaven haver portat a la sang o heretat a través de les generacions. A Tortosa, militarment i durant segles, s'havia aplicat el model de càstig o escarment a escampar arreu de Catalunya. L'estratègia, doncs, imposava el plantejament de caire psicològic perquè per altres camins sempre se n'havia sortit derrotat i restava ben palès, altrament, que en aquest conflicte inacabable en un Estat inamovible i tancat en ell mateix, Catalunya havia perdut totes les guerres... per bé que guanyava totes les “paus”, encara que sempre sobtadament escapçades perquè el poder no havia estat mai dialogant i mai no havia estat capacitat per fer-ho.

El Grup de Premsa, Ràdio i TV de Tortosa, per primer cop, nomenava llavors “Tortosí de l'Any” en la persona de Marià Jover Flix, en aquelles acaballes de gener de 1969. Al febrer, al marge del moviment social que malgrat tot es detectava i a desgrat de la situació generada per l'*estado de excepción*, l'Ajuntament hagué de prohibir qualsevol referència al Carnaval i a l'ús de caretes i disfresses, això atenent les ordres de la “*superioridad*”, i els dies portaven la grata notícia de què el tortosí de Borriana Vicent Enrique Tarancón era nomenat *primado de Espanya*, això quan tothom admirava el vol de prova del *Boeing 747 Jumbo*, quan els trens TALGO substituïen els TER en el trajecte de Barcelona a València i quan, el 27 de febrer, al Colisseum tornava a actuar Manolo Escobar, en únic dia, tarda i nit i amb l'èxit que solia tenir el cantant andalús format a Catalunya.

L'equip municipal intervingué en defensa dels presos polítics, amb sentit de la responsabilitat i valentia, i, en els seus trets primordials, solia conèixer els moviments de la dissipada Comissió Pompeu Fabra encara que feia com si res no en sabés, sense alternativa com estava, per bé que permetent-ho. Probablement una part dels seus components podrien classificar-se en els àmbits de l'antiga Lliga de Cambó, en el carlisme de Carlos Hugo i en la democràcia cristiana a l'entorn de la també històrica Unió Democràtica. D'ençà de la seva actuació apareixien al març els primers escrits per reclamar que la tan comentada Refineria de Catalunya s'ubiqués vora l'Ebre, aigües avall de Tortosa, i no a Tarragona com es pretenia des de Madrid, el qual fet portarà la increïble sorpresa d'una manifestació popular... impulsada des de l'Ajuntament!

La mort a Washington de Dwight David Eisenhower, el tan prestigiós general i president nord-americà que havia visitat i pactat amb Franco, causava un sentiment general en aquest mateix moment que el dictador espanyol disposava, als trenta anys d'haver acabat la guerra, la prescripció dels delictes polítics comesos abans de l'1 d'abril de 1939. També era el temps en el qual l'espectacular *Concorde* realitzava el seu primer vol, i que la cantant catalana Salomé, en competència amb veus d'Holanda, França i el Reialme Unit, triomfés en el festival de l'*Eurovisió*, i que se celebrés l'homenatge a Marià Jover Flix com a “Tortosí de l'Any” malgrat que hi hagués a Tortosa un gran sentiment perquè el 14 de març havia mort Josep Franquet, a 62 anys d'edat, un gran metge, admirat per tothom i arreu estimat, essent com era el “metge dels pobres”, un apòstol de la medicina i gairebé un mite en vida.

En aquell mes d'abril de 1969 en el qual moria a Lausana, Suïssa, la reina Victòria Eugènia, així com l'actriu Margarida Xirgu, l'escriptor Néstor Luján, director de *Destino*, era condemnat a vuit mesos de presó per haver publicat una lletra sobre el problema català, perquè tractar del tema estava considerat com a propaganda il·legal. En aquell abril s'inaugurava el local del Motor Club, a la carretera Simpàtica, i el cinema Niça esdevenia la primera sala d'*Art i Assaig* de la província i el dia 16, a la sala d'actes de la Casa de Cultura que havia fet obrar l'alcalde Joaquim Fabra amb els vells carreus del palau Oliver de Boteller, se celebrà l'Assemblea Plenària del Consell Econòmic-sindical del Baix Ebre. La situació social i política, amb la pressió internacional i la proximitat de la temporada turística de la Setmana Santa –reclam de turistes i recepció de divises- feia llavors que el govern donés per acabat l'*estado de excepción*, amb la qual cosa eren posats en llibertat els presos polítics, encara que la tensió es mantingué vigent, de la mateixa manera que n'estava el clímax de terror que no

podia impedir que destacats ciutadans es deixessin veure parlant amb ells, al carrer, relacions perilloses com eren, afrontant el perill i donant una imatge de ciutadania i una actitud solidària exemplar. A França, aleshores, el dia 28 dimitia Charles de Gaulle com a president de la República i Tortosa va poder acollir, per primer cop, la caravana de la Flama de la Sardana.

Dissabte 3 de maig, i diumenge, el ministre d'Agricultura, Adolfo Díaz Ambrona, visitava Tortosa, des de Tarragona, per preparar el sanejament del delta de l'Ebre, essent rebut per l'alcalde Tallada a l'Aldea. Visitava el Delta: Jesús i Maria, l'Enveja, la finca de Mig-jorn... A Amposta era la Cambra Arrossera i més tard les granges d'en Fabra, per dinar després al Berenguer IV. A les 5 iniciava la sessió amb el Consell Econòmic-sindical.

En aquell mes de maig es realitzava el I Ral·li Automobilístic del Motor Club, i naixia l'associació de Mestresses *de Casa*; l'*Apollo X* girava a l'entorn de la Lluna i el 19 s'incendiava la indústria tèxtil Promotora Industrial Tortosina, coneguda com *La Yutera*. També s'estrenava la pel·lícula "*Helga*", al Niça, amb forta reacció social. Llavors, a la Festa de Maig de les Lletres Catalanes, a Barcelona, Ramon Miravall guanyava el premi *Catalònia* per la seva monografia *Tortosa i els tortosins* un fet que, donades les circumstàncies, constituí un fort impacte social i cultural a Tortosa i la inevitable reacció negativa, amb un sistemàtic bandejament i permanent actitud de silenci i de rebuig paraoficial i de sectors adversos que contrastà amb l'espectacular èxit editorial i una insòlita difusió que convertia l'obra en referència col·lectiva, en consulta obligada, en comentaris permanents i que, de fet, engegava definitivament el nacionalisme a nivell social i polític, però sobretot cultural amb el foment del retrobament i de la recuperació històrica. Era el moment, també, que Madrid destituïa la junta de govern de la delegació del Col·legi d'Aparelladors, per raó de negar-se a dependre del de Tarragona, en una actitud que el professional i periodista Josep Bayerri seguirà mantenint fins que s'obtingran els resultats anhelats pel col·lectiu i que, de fet, "generaran jurisprudència". Una notícia simpàtica del maig fou que el xiquet Josep Lluís Benet Peris guanyava el Campionat Mundial de Parcs Infantils de Tortosa.

Ricard Ma. Carles Gordó

(1969 - 1990)

Ricard Maria Carles Gordó havia nascut a València, el 24 de setembre de 1926. Els estudis primaris els havia realitzat a l'escola de les Teresianes i els secundaris al Col·legi Sant Josep, dels jesuïtes, per ingressar després al Seminari Major, també de la seva ciutat, i en els estudis teològics havia estat alumne del Col·legi del *Corpus Christi* dit "del Patriarca". L'Església passava un temps prou especial i llavors, en el 1950-1952, es realitzava la darrera temptativa de Benjamín de Arriba y Castro, el qui no volia restar endarrerit de les províncies de Sevilla, Granada i Valladolid que tenien assemblees conciliars: era el moment de constitució de les comissions diocesanes presidides pels vicaris generals. A meitat de 1951 es féu evident que el projecte s'havia encallat i el cardenal, sense conviccions, no en tornarà a parlar fins al 1959.

Carles havia estat ordenat prevere el 29 de juny de 1951, a 24,8 anys d'edat, i al cap de dos anys obtenia la llicenciatura en Dret Canònic a la Universitat Pontifícia de Salamanca. En el mateix 1953 se'l nomenava rector i arxiprest de Tavernes de Valldigna (la Safor) i el 1967 se'l traslladava a la parròquia de Sant Ferran, a València. Abans i després dirigia el *Convictori* de Diaques, i era delegat episcopal per al Clergat i consiliari diocesà de Pastoral Familiar i de la Joventut Obrera Cristiana (JOC). L'esperit del Vaticà II el portava a ésser un líder entre els capellans de València, amb l'impuls a la renovació des de les parròquies, amb preocupació constant per l'evangelització, mirant sempre d'encendre en cada cor la flama de l'amor a Crist i al seu missatge.

En els àmbits de l'Església el concili Vaticà II havia estat per als prelats una intensa preparació en el diàleg i en el treball d'equip. Els bisbes de Catalunya començaren poc després d'acabar el concili, el 1965, encara que no se sap la data de constitució de la Conferència Episcopal Tarraconense, però se sap la de l'aprovació del reglament, el 27 de juny de 1969, just quan coincidia amb les primeres publicacions de l'organisme: Ricard M. Carles, el 6 de juny de 1969, a 42,7 anys d'edat, era nomenat bisbe de Tortosa, una decisió que s'havia fet d'esperar quan el temps començava a semblar de pas vertiginós

El mes de juny de 1969 portava un rebuig general al fet que el dia 4, al Congo, l'exèrcit de Mobutu reprimís, de manera salvatge, una manifestació en la qual moriren més de 100 estudiants; també afectà la mort de Robert Taylor, a 58 anys, i de Judy Garland, a 47, les que causaren el sentiment comprensible en una societat que tant havia seguit els espectacles cinematogràfics. Aleshores el dictador Franco, el dia 18, rebia els consellers econòmico-sindicals de Tarragona i de Tortosa que li lliuraren les conclusions d'ambdós consells, amb una separata referida al Pla de Sanejament del Delta; també esdevenia la dimissió de Charles de Gaulle com a president de la República Francesa, amb el posterior nomenament de Georges Pompidou, entre altres fets esmentats, per bé que en l'àmbit eclesiàstic destacava la visita que el 31 de juliol iniciava a Uganda el sant pare Pau VI. Al juliol de 1969 s'hi havia accedit amb remors polítiques de tota mena i el dia 22 fou quan Franco sotmeté a votació la successió a la *Jefatura del Estado*, a títol de rei, del príncep Juan Carlos de Borbón. L'endemà 23 el príncep jurava lleialtat a Franco i fidelitat als *Principios Fundamentales del Movimiento*, davant les Corts, com a successor del dictador i com a rei, també "por la gracia de dios".

La societat tortosina no pareixia refeta dels successos dels mesos passats, ho manifestava en la seva dinàmica i per això dominaven esdeveniments externs com el fet d'haver estat disparat el coet *Saturn V*, a Cap Canaveral, el que portava a la Lluna els astronautes Edwin Aldrin, Neil Armstrong i Michael Collins, el dia 16; i l'endemà 17 que el Director General de Duanes espanyol presentés una denúncia contra l'empresa *Maquinaria Textil del Norte de España SA*, origen del denominat "escàndol Matesa" i tot seguit, el 20, que el mòdul d'exploració lunar *Eagle*, component de la nau espacial *Apollo XI*, es posés sobre el satèl·lit de la Terra, en la matinada del 20 al 21, i que els astronautes nord-americans Neil Armstrong i Buzz Aldrin caminessin per la Lluna, davant l'expectació i l'admiració de la

humanitat. Era el moment, també, en el qual a les platges s'estava imposant el *bikini*, tot marcant la fi d'una batalla d'antuvi guanyada.

La seu tortosina estava vacant des del mes d'octubre, de quan el papa acceptà la renúncia "per motius de salut" del bisbe Moll, el qui l'havia ocupat en els darrers vint-i-cinc anys. Tortosa havia bullit en comentaris o en opinions referides a l'Església, sota un criteri generalitzat que havia arrelat de fort amb la campanya "volem bisbes catalans". Tot el país semblava bullir. Potser que en el darrer mes s'apaivagava una mica el malestar ambiental, malgrat que la maror es mantenia intacta. Carmel Biarnès, des d'Ascó, publicava¹⁰⁹³ un article amb el qual, amb la major habilitat, traçava el model de bisbe que calia a Tortosa i a la diòcesi, amb les característiques que hauria de tenir per al bé de la demarcació i de l'Església tortosina, en un text breu i precís, ressonava com era de l'opinió general. El fet era que la gent havia de menester un fort canvi en la política i en l'organització social però també en l'àmbit de l'Església per raó de destacar en l'exercici del poder, tot i que fos d'una manera prou mesurada i discreta. Tot sortia tal com el poble delerava i el nomenament de Ricard Ma. Carles Gordó semblava satisfer tothom. Havent passat el temps, del cessament del bisbe Moll ençà que, creients i no creients, esperaven el moment del canvi i de la racionalització segons els principis conciliaris. Marcà un breu lapse la visita que el 2 d'agost feia a Tortosa el *Delegado Nacional de Educación Física y Deportes*, Joan Antoni Samaranch, el qui també feia escapades per diverses poblacions comarcals, tot i que fou un fet vist i no vist perquè Carles era ordenat l'endemà, el 3 d'agost, i en el mateix dia prenia possessió del bisbat.

El 3 d'agost, diumenge, a les 7 de la tarda, començà l'acte de la consagració episcopal de Ricard M. Carles i la seva presa de possessió a la seu de Tortosa, amb l'assistència de tota mena d'autoritats civils i militars, de jerarquies uniformades de *Falange* amb medalles penjades i *encomiendas* de tota mena, amb bisbes i dignitats arribades d'arreu de l'Estat, tot sota un Sol que badava les roques i fent córrer rius de suor. Carles era un bisbe jove, de 43 anys, català de València, ben plantat i esportista que, sense proposar-s'ho, amb un posat espiritual i un tracte de tímida afabilitat, feia reaccionar una bona part dels feligresos, sobre tot la femenina. Els voltants de la catedral eren en aquella tarda una riuada de gent, pels Quatre Cantons i tota la Croera quasi no s'hi podia passar. La gent havia acudit d'arreu de la diòcesi, en gran mesura la procedent de les parròquies de "*la província de Castellón*" que era la meitat meridional del territori històric tortosí, de la *diócesis* creada per la Roma imperial a la qual s'adaptà l'Església, i també de les certament valencianes del sud: més de 10.000 persones que semblaven estar contentes¹⁰⁹⁴, de festa.

La insuficiència d'espai a la seu l'havia resolt Lluís Mestre, des de Ràdio Tortosa, amb un circuit intern de televisió, tot un esforç tècnic que es complementava a l'exterior amb una distribució d'altaveus perquè la gent ho pogués seguir des de fora del temple, en el qual s'havien retirat els bancs per tal de guanyar espai i improvisar un altar a la nau central, una mena de tribuna situada entre la capella de la Cinta i la de Sant Josep. Hi assistia el nunci Dadaglio, el cardenal Benjamín Arriba y Castro i Vicent Enrique Tarancon, l'exbisbe Manuel Moll i el bisbe Josep Pont i Gol, entre molts altres. Després se situaven les autoritats civils i militars, els jerarques del règim polític, amb els presidents de les diputacions de Castelló i de Tarragona, corporacions municipals de l'àmbit diocesà, i presidia Joaquim Bau, president del *Consejo del Reino*, el governador de Tarragona Serrano Montalvo, representacions del *Ministerio de Justicia*, governador militar... Ricard Carles, havent acollit les opinions dels grups locals parapolítics i paraeclesials, de les associacions ciutadanes i de la gent més arrelada a la terra i a l'Església, sorprenia tothom quan, per primer cop en els darrers segles, pronunciava en català el darrer terç del seu discurs: "Si ara vos parlés el nostre pare sant Vicent, hauria de començar com començava sempre els seus sermons, dient-vos: "Bona gent"... i l'aplaudiment final fou un esclat, apoteòsic, i el moment esdevindrà memorable. Evidentment, comentà tothom, era un home d'una generació episcopal que sorgia del postconcili, una actitud

¹⁰⁹³ LVBE 614, de 6 juny 1969, pàg. 10.

¹⁰⁹⁴ Lers cròniques dels esdeveniments es poden trobar, texts i imatges, a l'edició 623 de "*La Voz del Bajo Ebro*" (Tortosa) del 8 d'agost, la qual gairebé se li dedica.

relativament conscient per bé que s'hi captava la influència popular i dels elements nacionalistes, era de dignitat davant la solidesa del "búnker franquista", i precedia la voluntat de connectar amb l'immediat desenvolupament d'una ampla activitat pastoral que seguiria. La calor era ben forta encara que la sufocació s'ho valia perquè era un miratge en el desert però un estel en la negror de la llarga nit.

Acabat l'acte, quan al tard la flaire intensa de les pinedes se submergia en el creixent foscam a Mitan Camí del Coll de l'Acme, la casualitat feia que en l'esbargiment tingués una trobada i un llarg canvi d'impressions amb Ramon Miravall i Caritat Celma que havien estat testimonis dels fets. No hi havia dubte que per a l'Església diocesana i sobre tot per a l'àulica s'havia posat la primera pedra dels nous temps. El front canonical del bisbe Moll, malgrat tot, romaní intacte i perseverant.

Poca cosa es pot esperar en el curs de la canícula estiuenca però en aquell agost que amb tranquil·litat reprenia el camí, després del transcendent acte i mobilització, moria el boxador Rocky Marciano, un nom que estava a la boca de tothom, i s'horrortzava la gent davant la notícia i els detalls de l'assassinat de Sharon Tate, esposa de Roman Polansky, i per si tot plegat fos poc, bullia l'escàndol Matesa, tractat en *Consejo de Ministros* del dia 14, el qual derivaria en una batalla política amb el final inesperat d'una crisi de govern a l'octubre. A Tortosa, aprofitant el suau alè de la marinada, Joan Antoni Samaranch havia visitat les obres del Club de Tennis i després l'Estadi municipal, on es volien obrar les noves piscines, i s'aprofitava l'avinentsa per posar a Eduard Fornós la medalla de plata al mèrit esportiu. Els tortosins, havent escapat de la calor humida de la vall de l'Ebre, seguien estiuejant a la Cala, a l'Ampolla i a la Ràpita o romanien als seus xalets de "la muntanya" per rebre la benedicció de la marinada.

Els primers actes de les festes de la Cinta arribaren en un obrir i tancar d'ulls. El novell setembre era el de l'any del *II Plan de Desarrollo* que comportava l'aprovació del reglament de la Conferència Episcopal Tarraconense, el fracàs de les negociacions (1969-70) entre la Universitat Autònoma de Barcelona i la comissió tortosina que pretenia aconseguir una Facultat de Filosofia i Lletres a Tortosa, i la mort de persones tan valorades pel poble, com eren Vicent Fabregat, rector del Roser, i el músic Joan Montclús, a 56 anys d'edat, també era el temps en el qual el periodista Lluís Climent Cicujano rebia l'*Encomienda de Isabel la Católica*, i que l'etern jove Eduard Ena esdevenia el primer president del Motor Club Tortosa, i que es trobava prou divertit el fet que al final de les misses, per primer cop, la gent encaixés les mans per desitjar-se la pau a l'ombra d'una dictadura militar que mai no havia cessat de cantar a la guerra.

En aquella tardor feixuga fou intensa l'activitat de la dinàmica societat de la qual emergien moltes alternatives i voluntats, amb ànims necessàriament reprimits per més que es deixessin veure. L'activisme associacionista i polític es movia, tot a mans d'una nova generació que plantava cara a una vella realitat endormiscada i al delirant i enquistat poder polític, una generació que quasi feia befa de tot i que, malgrat que l'àguila imperial espanyola seguia amb les ales obertes i traient pit, ella en deia "la gallina". En el decurs dels dies, el 30 arribava el final de la responsabilitat de l'equip de govern municipal que havia estat actuant d'ençà del primer dia de gener del 1966.

S'entrava així en un temps nou que veia l'autorització, el 29 de setembre, de la contractació urgent de les obres prèvies per ultimar el projecte de Sanejament del Delta, que al Vietnam del nord moria el president Ho Xi Min i que a Líbia i mitjançant un cop d'estat el malcarat Muammar al-Gadafi derrocava el rei Idris. Talment s'arribà a l'octubre, quan a Miravall li calgué escapar de les pressions i de les amenaces polítiques, dels propòsits de la *Jefatura Local del Movimiento* de Tortosa i de Roquetes, i deixà la seva ocupació a l'Ajuntament de Roquetes per ingressar a Banca Catalana, a Tortosa, prèvia superació d'unes oposicions: s'hi trobà amb Josep Ma. Brull i iniciaran una potent acció cultural i nacionalista, generalitzadora i integradora malgrat del sistemàtic i absurd bombardejament de la direcció de la sucursal bancària. Miravall, abans d'un mes, editarà a Barcelona un nou llibre que s'exhaurirà en pocs dies, *Atacs franco-catalans contra Tortosa*, una altra obra emmarcada en el projecte nacional de la "recuperació de la Història" que farà un fort servei i que serà una nova peça en el procés universal entorn a la

confrontació metodològica generada pel mètode marxista, per la qual raó també s'obrirà camí per les universitats i entre els estudiosos de l'URSS: la situació el portarà a una seguida de parany, tendents a desfer-se'n i, fracassades les temptatives, a un sistemàtic *mobing* o condicionament de duresa i de desgast que haurà de suportar fins al 1979, quan a Barcelona l'empresa s'adonarà dels fets, posarà ordre a la situació i impulsarà l'acció cultural catalanista que s'havia estat desenvolupant.

En aquell octubre memorable l'activitat social i parapolítica oferida una sostinguda escalada i un cel rúfol es desfeia en pluja intensa d'ençà el 18 d'octubre, uns aiguats que es mantingueren al pas dels dies i que comportaren la sortida del Vall, amb inundació de la part baixa de la ciutat, de manera que a una alçada de 60 cm les aigües fangoses corrien pel carrer Montcada, Censal SaCosta, Carrer Ample i plaça de Montserrat, això en un any que estarà el més plujós del segle XX, amb 1.016 litres/any quan la mitjana solia ésser de 523.

El president nord-americà Richard Nixon, llavors, sorprenia gratament amb la retirada de les tropes nord-americanes al Vietnam, prèviament anunciada el dia 23, i uns dies després causava una relativa inquietud la crisi de govern que s'evidenciava el dia 29, amb el cessament de Fraga Iribarne, Solís Ruiz, Díaz Ambrona i altres ministres, i Federico Silva Muñoz dimitirà al cap d'uns mesos, encara que en això López Rodó dominarà la crisi i s'accedirà a una majoria de l'*Opus Dei* en el govern, amb els "*tecnòcratas de l'Opus*", com en deien pels cercles oficials, i, com que a l'Ebre sembla ésser que sempre es juga a perdre, el projecte de Sanejament sofrirà un retard, fins que no s'aprovi el III Pla de Desenvolupament.

En aquells finals d'octubre de 1969 esdevenia el nomenament del socialista Willy Brandt com a nou canceller d'Alemanya, membre que havia estat de les Brigades Internacionals quan la guerra civil espanyola, però també era el temps del començament de la retirada de soldats americans al Vietnam, tot plegat mentre que a Tortosa es procedia a la renovació del pas aeri del tren per l'Avinguda del *Generalísimo*. El pas del mes de novembre destacava el dia 12, quan Indira Ghandi era foragitada del Partit del Congrés de l'Índia, i el 24 es feia notar per raó de la signatura, pels EUA i l'URSS, del Tractat de No-Proliferació d'Armes Nuclears, essent al desembre el moment en el qual, el dia 3, la Cambra de Representants dels EUA aprovava el pla del president Richard Nixon per la pau al Vietnam, i el 14 quan es disparava l'*Apollo XII*, la segona missió tripulada dels Estats Units d'Amèrica, el qual arribarà a la superfície de la Lluna i uns dies després, el 17, la Cambra dels Comuns britànica aprovava l'abolició de la pena de mort al Regne Unit.

La transcendència la portaran altres afers, encara que només siguin domèstics, com el que a les acaballes de l'any es creés la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya, en un front antifranquista que es reforçarà al desembre de 1970, o en la reacció general que motivarà el procés de Burgos contra setze nacionalistes bascos, el qual es farà sense condicions jurídiques i sota fortes pressions sobre els advocats defensors. La condemna a mort imposada a sis dels processats comportarà una reacció internacional contra els assassinats i, davant l'escàndol i les generals peticions de clemència, Franco commutarà les condemnes. Arran dels fets, tres-cents intel·lectuals es tancaran al Monestir de Montserrat i constituïran l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals, Professionals i Artistes de Catalunya, amb un gran ressò per causa de les personalitats que hi participen i, sempre, amb participació de joves polítics tortosins de totes les tendències. Al desembre, també, l'editorial Selecta, de Barcelona, iniciava la distribució de la monografia *Tortosa i els tortosins*, de Ramon Miravall, el premi *Catalònia*, i en els pròxims mesos les vendes seran espectaculars, en un fet insòlit, i el llibre entrarà a totes les cases i centres docents, les pressions dels detractors tan sols aconseguiran incentivar la curiositat i impulsar les vendes de l'obra que, al pas del temps, caldrà reeditar diverses vegades. De fet, amb accions paral·leles, s'iniciava el camí per normalitzar i generalitzar la lectura en llengua catalana, amb l'afegit que aquest llibre i per causa de les circumstàncies, passarà a ésser una mena de catecisme per a les noves generacions i la referència general a la ciutat, al territori i al país.

El moviment de la societat tortosina es fa molt de notar en el nou any de 1970, un mèrit que evidenciava la capacitat empresarial dels ciutadans per bé que també era conseqüència del dinamisme del darrer consistori i de l'actitud i gestió del present. La població, amb les

pedanies incloses, aleshores era de 46.376 habitants i les estadístiques indicaven que en l'àmbit estatal havien estat creats més de dos milions de llocs de treball a la indústria i al comerç, que la renda per capita al 1960 era de 362 dòlars i havia passat als 1.004, quasi a triplicar-se, havent crescut a un ritme mitjà del 8 %, i el salari mínim que s'ha quadruplicat i aleshores era el de les exportacions perquè havien passat de 745 milions (1960) a 2500 (1970), i que les reserves de divises se multiplicaven per 3,5 en el període, mentre que en l'escalada del nivell de benestar s'exposava l'exemple dels 59 telèfons per mil habitants, al 1960, que han passat a 135 en el 1970, i en televisors del 5 0/000 als 70, i en automòbils del 9 0/000 al 70, un fet atribuïble als "tecnòcrates de l'Opus" i als plans oficials de desenvolupament¹⁰⁹⁵... i a l'escalada catalana i la pràctica del "pluriempleo". En l'àrea de l'Ensenyament es feia notar que l'analfabetisme havia davallat del 12 al 3 %, i que l'Estat havia duplicat el pressupost d'Ensenyament: del 8,6 (1960) al 16,7 (1970), uns fets que calia relacionar amb la presentació a les Corts que es faria en aquest any del Projecte de Llei d'Educació. En tal línia hi hagueren fets significatius: que el ministre Ullastres culminés un tractat comercial preferent entre Espanya i la Comunitat Econòmica Europea, que Banco de Santander absorbís la Banca Industrial de Barcelona, que pel cas MATESA fossin processats alts funcionaris del Banc de Crèdit Industrial... A Barcelona, en el curs dels mesos, es multiplicava la creació d'associacions de veïns, en organització per barris, resultat de l'empenta ciutadana, malgrat que es detectava clarament la crisi de valors de la societat i de l'Església, i que un dels fets més visibles fos el gran nombre de secularitzacions de sacerdots i religiosos, amb una baixada radical de noves vocacions.

Les efemèrides nacionals de l'any recordaran, en temps a venir, les seguides prohibicions d'actes culturals, com la que obligà el cantautor Lluís Llach a actuar només a l'estranger (fins al desembre de 1974 no pogué tornar a cantar a Catalunya), i l'inici a Terrassa de les campanyes de promoció del llibre català amb el bibliobús *Cutura en Ruta*, el primer *Festival Popular de Poesia Catalana*, al Price de Barcelona, la primera edició de les *Sis Hores de Cançó a Canet de Mar*, festival musical contracultural, així com l'aparició de *Recerques*, revista d'història, economia i cultura, la publicació a Perpinyà del periòdic *Terres Catalanes*, amb articles en català i francès, mentre que Josep Melià publicava el llibre *Informe sobre la llengua catalana*, l'enquesta de FOESSA que indicava que el 97 % dels entrevistats volien que els seus fills sabessin parlar català, tot i que només el 56 % el tenien com a primera llengua o la mateixa realització del primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana. A Tortosa es destacava el fet que Josep Celma Prieto adquirís i restaurés el palau Campmany, on obrirà la seva sucursal de *Metrópolis*, i la construcció de l'autopista de la Mediterrània (A-7) que aleshores es començava i amb obres que hauran de finalitzar en el 1979, i el fet de la continuació del treball en els plans de sanejament del delta de l'Ebre, el qual afer seguirà en l'any vinent amb l'*Instituto Nacional de Colonización* i el 1972 amb l'*Instituto Nacional de Reforma y Desarrollo*, i les regates de gran fons entre Tortosa i Amposta que es constituïran a Catalunya com *Baixada*, amb remers d'arreu d'Europa... Entre les necrològiques destaquen personalitats com el metge Lluís Tallada Catxot o Josep Ma. Vergés Vericat o l'historiador Manuel Beguer Pinyol, i el concert de l'acordeonista Josep Ma. Chavarria al Palau Oliver de Boteller, emprant noves tecnologies, o el fet que el Dr. Antoni Romanyà Pujó, director de l'Observatori de l'Ebre des de 1939, rebés la *Gran Cruz de la Orden de Isabel la Católica* just abans d'ésser rellevat en la direcció del centre pel Dr. Josep Oriol Cardús, i que al Dr. Frederic Mayor Zaragoza, rector de la Universitat de Granada, se li imposés la *Gran Cruz de la Orden Civil de Sanidad*, que al març Rafael J. Sàlvia fos guardonat amb el primer premi al millor guionista de cinema 1969...

L'any començava amb la crítica que hi havia quant al deficient estat de la pavimentació d'alguns carrers de la ciutat, tot i que s'adjudicaven les obres de remodelació de l'Avinguda del *Generalísimo Franco* o "*Red Azul*", del Grup del Temple al Pont de l'Estat, per nova pavimentació, major amplada, substitució de l'arbrat, instal·lació de semàfors, enllumenat,

¹⁰⁹⁵ F. BAU, a o.c., p.275.

clavegueram... També s'estava en la substitució del pas inferior del pont del ferrocarril per un altre de 18 m d'amplada amb dos sentits de circulació i 4,5 m de gàlib. Per la festa dels periodistes era nomenat *Tortosí de l'Any 1969* l'alcalde Joaquim Fabra Grifoll, i el Motor Club el nomenava Soci d'Honor i l'Orfeó Tortosí el feia el seu President d'Honor. En el caire general, el gener destacava el dia 12 per la declaració a Lagos en haver capitulat Biafra, la regió oriental de Nigèria, la que es va declarar independent el 30 de maig de 1967 i que, en el fons del conflicte, s'hi feien paleses les disputes entre les empreses europees i nord-americanes pel monopoli de l'extracció de petroli, amb una guerra que s'internacionalitzà i una població que havia sofert massacres, assetjaments i epidèmies de fam; l'altre esdeveniment fou en el dia 22, pel primer vol comercial del *Boeing 747 Jumbo*.

Febrer fou el mes en el qual es presentava l'avantprojecte del Canal Xerta-Càlig (s'aprovarà al setembre 1972), essent el temps que marcarà el començament de les obres al Castell de Tortosa per construir el Parador de Turisme, i que a la Plaça d'Alfonso s'obria una sucursal del *Banco Hispano Americano* i que el *Consejo Provincial de Trabajadores*, aplegat a Tortosa, acordava demanar l'obertura a la ciutat d'una *Residencia del Seguro de Enfermedad*. La notícia fou la del dia 15, quan a Madrid es veia la causa contra els carlins Josep-Enric Simó, Silvestre Ibáñez, Frederic Gubern i Víctor-Manuel Cervera, per propaganda il·legal, i el fet que Fernando Bau, procurador en Corts, actués com a testimoni de la defensa.

El moment havia portat a posar l'atenció sobre el *marketing*, en un tendència a la informació i desenvolupament dels sectors econòmics i, en un març en el qual el dia 5 entrà en vigor el tractat de no-proliferaió d'armes nuclears (TNP) fou quan, a resultes de l'homenatge fet a la Guàrdia Civil, s'atorgaren a Felip Tallada, Vicent Sanmartín, Marian Jover, David Català i Josep Bel Raga la *Cruz de la Orden del Mérito Militar*, en les seves diferents classes i sense que l'afer fes gaire gràcia als ciutadans. Dilluns 6 d'abril hi hagué una commoció per causa de l'accident de cotxe hagut, de matinada, en el qual morien els joves Josep Franquet, el fill gran del metge, i el fill dels Bonfill Tudor mentre que restava en greu estat Carles Gasulla. Passaren els dies d'abril que portaren el sopar-homenatge a Joaquim Fabra Grifoll, *Tortosí de l'Any*, i la visita del ministre d'Obres Públiques Federico Silva Muñoz per anunciar l'inici de les obres del canal Xerta-Càlig, la desestimació per part del govern espanyol de la sol·licitud de segregació de Camarles, i el naixement de les associacions Orde de la Cucafera i Orde de l'*Hacha*, l'obertura a la Plaça d'Alfonso de les oficines d'IRYDA i un gran desastre: la dissolució del conjunt anglès *The Beatles*. A l'abril també havien estat angoixants els problemes de l'aterratge de l'*Apollo XIII*, amb la sort d'haver tingut un bon final. L'Església també havia estat notícia amb la novetat de donar la comunió amb les dues espècies, bevent al calze, i seguirà essent-ho en la línia de les sorpreses perquè encara sorprèn que cada dia es vegin més sacerdots vestits de *clergyman*, per bé que al maig en serà protagonista el recordat Manuel Domingo Sol perquè, per a la satisfacció de tots, és declarat *Serf Venerable de Déu*, el qual fet se celebra fent-li un homenatge i bastint-li un monument. El 19 de maig, tanmateix, Vicent Enrique Tarancón visita a Tortosa.

El maig havia començat amb la invasió de Cambotja per les tropes nord-americanes, amb la justificació de les tropes comunistes vietnamites que es movien pel país, encara que donà a parlar la condemna de Joan Vila Reyes pel cas MATESA, la veritable batalla que el *bikini* generava a Saragossa, on s'aconseguia acabar amb la interdicció imperant, i, a Barcelona, el tancament per tres mesos de "*El Molino*", per immoralitat del públic i dels artistes. La Tortosa oficial aprovava llavors el pressupost municipal del 1970, de 65 milions de pessetes (uns 390.000 euros), es feia la presentació del cotxe Simca 900 (89.700 pts., uns 540 euros) mentre que Ramon Miravall editava un altre llibre, *Gaufred d'Avinyó, bisbe dels tortosins*, a l'editorial Dalmau de Barcelona, i el Grup de Danses Folkloriques Tortosines guanyava a Saragossa el primer premi del II Festival Nacional de Jotas. Els ciutadans, però, el dimarts 2 de juny se sentiren afectats per l'accident de cotxe que sofrí Artur Fabra, fill de l'industrial i alcalde, el que li costà al vida als 26 anys i que mogué masses de gent i omplí l'església en l'acte del seu funeral... Per més d'aquells temps se'n podria dir que responien a una societat nova, immersa en el "*pluriempleo*", amoïnada perquè cada mes calia afrontar els terminis del pagament del nou pis, del frigorífic, de la cuina de gas, del televisor, del telèfon i del reguerall

d'electrodomèstics adquirits. Potser que dels maldecaps creixents ajudava a evadir-se'n el capítol setmanal de la sèrie "Ironsíde" que emetia la TVE (no n'hi havia d'altra) malgrat que en aquell hi ajudà l'escàndol derivat de la semifinal de la Copa, entre el Barça i el Madrid, perquè l'àrbitre s'inventà un *penalty* en el darrer moment per tal que Madrid en sortís vencedor, i la qüestió portà llarga cua. Altres esdeveniments de juny foren el del dia 18, per la darrera estada del dictador Franco a Barcelona, sotmès a l'adoració de l'alcalde Porcioles (1957-1973); el del dia 23 en el que foren multats 114 intel·lectuals espanyols per haver demanat la retirada de les bases dels EUA a Espanya (les aèries de Saragossa i de Torrejón de Ardoz, i la naval de Rota (Sevilla), amb destacaments sobre la conducció de *kerosene* a Poblete (Ciudad Real) i a Loeches (Madrid), amb un somriure espanyol quan el 26, a Txecoslovàquia, es feia fora del Partit Comunista el líder Alexander Dubcek. A Tortosa, llavors, Josep Ma. Chavarria editava el disc de temes populars a l'acordió.

L'estiu de 1970 potser fou més tranquil. L'Ajuntament havia iniciat al juliol les obres de les piscines municipals, a l'Estadi, i obria expectatives la notícia de la substitució del COU, als estudis de batxillerat, per implantar el curs Preuniversitari, tot plegat en els dies en els que morí el general Agustín Muñoz Grandes, quasi un heroi nacional fet a la guerra i que havia comandat la *División Azul* que va combatre a Rússia en ajut als exèrcits de Hitler, i la del famós i popular cantant Luís Mariano quan només tenia 50 anys d'edat. Els moments coincidien amb el triomf del moviment *hippy*, cada cop més distant de la moral establerta i del consumisme, i en el mes d'agost la policia matava tres obrers i en feria molts, de gravetat, en una manifestació feta a Granada. La grata notícia, a Tortosa, fou el nomenament de Joaquim Bau com a vicepresident del *Consejo del Reino*, tan bandejat com havia estat per Franco. Entre els esdeveniments mundials destacava el tifó *Anita*, el 21 d'agost, el que devasta el sud i l'oest del Japó, i al setembre l'èxit de Salvador Allende que guanyava les eleccions a Xile, i a Egipte colpia la mort de Gamal Abd el-Nasser, a 52 anys d'edat. El dia 20, encara, sorprenia de saber que la sonda soviètica *Lunik XVI* havia estat la primera nau espacial no tripulada que allunava amb èxit sobre la superfície de la Lluna, on recollia roques i les portava a la Terra per a ésser estudiades.

En començar el mes d'octubre, el dia 3, el Dr. Josep-Oriol Cardús assumia la direcció de l'Observatori de l'Ebre en substituir el Dr. Antoni Romanyà. La comunicació no podia tenir la transcendència de la novetat del dia 5, la del gran incendi a la serra del Boix, un infern que durà quatre dies i que malmetia una part del terme de Tortosa entre Bitem i el Perelló, sobre unes 5.000 Ha de bosc.

La calidesa de la tardor tornava a refer el desgavell social de l'estiu i normalitzava la vida social tortosina, amb la constant activitat de les associacions ciutadanes i el desplegament d'activitats culturals i de la política catacumbica. Ramon Miravall publicava un nou llibre a l'editorial Dalmau, de Barcelona, el titulat *La societat tortosina de la postreconquesta*, mentre que els periòdics parlaven de les possibilitats de trobar petroli a la mar de l'Ebre i l'Ajuntament evacuava i tancava el col·legi de la Mercè, per causa del mal estat i del perill d'enrunar-se. La informació general es referia a l'assassinat, el dia 18 a Frankfurt, de Krim Belkacem, el que havia estat el cap de l'FLN algerià i opositor al règim del coronel Boumedièn, i de la mort del general Charles De Gaulle, també de la famosa Nina Ricci, a 87 anys, de la dissolució del govern de civils del partit Baas, a Síria, en haver pres el poder el que havia estat ministre de Defensa, Hafez al-Assad i, també, el 17 de novembre l'estació espacial soviètica no tripulada *Lunik XVII* allunzava als quasi setze mesos de l'arribada dels primers homes a la Lluna a bord de l'*Apol·lo XI* nord-americà. El 25 havia impressionat el cas de l'escriptor japonès Yukio Mishima, el qui se suïcidà practicant-se l'*harakiri*.

A Tortosa es commemorava la mort de José Antonio Primo de Rivera en el *Día del Dolor*, el 20 de novembre i just a l'hora de l'afusellament. Es feu al Calvari i es reuní la *Vieja Guardia*, membres del *Consejo Local del Movimiento*, *Guardia de Franco*, *Sección Femenina de FET* i de *las JONS*, *Frente de Juventudes* (OJE)... El metge Montserrat cridà les veus de ritual i es cantà el *Cara al Sol* fent la salutació nazi. L'endemà del segrestament del cònsol alemany a Donosti, Eugeni Beihl, el primer que efectuava ETA, el 2 de desembre Ràdio Tortosa emetia la darrera edició de les "*Xerrades sense malícia*" un programa que en els

darrers 18 anys elaboraren i presentaren en el capvespre de cada dimarts Quico de Forès (Rodolf Lamote de Grignon) i Joan de Gandaia (Josep Ma. Vallès): creades en el 1955, a prop van arribar de les 700 edicions. Fou l'endemà, el 3, quan començava el "procés de Burgos" contra militants d'*Euskadi ta Askatasuna* (ETA), per als que es demanaven sis penes de mort en un procés que durà 26 dies i que arreu suscità protestes, vagues i mobilitzacions adverses, contràries al procés. El dia 12, a Montserrat, es constituïa l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals Catalans, conseqüència de la tancada d'intel·lectuals que aplegà unes 300 persones, en protesta a les penes de mort del procés de Burgos; i el dia 15 es tancà la Universitat de Madrid per raó dels avalots estudiantils, i s'hi afegia la decisió de l'ONU per la qual l'Estat espanyol havia de descolonitzar el Sàhara occidental. L'any es tancava amb l'enfonsament d'un túnel de l'abandonada línia fèrria de Val-de-Zafán, la qual restava tallada, i quan cinquanta nacions signaven, el dia 16 a l'Haia, un tractat contra els segrestos aeris, el cens assignava a Espanya 34 milions d'habitants: la població espanyola s'havia incrementat en 3,5 milions des de 1960, la mitjana de vida passarà a ésser de 69 anys a 72 al 1972, i la mortalitat infantil havia davallat del 35 per mil (1960) al 20 (1970).

L'any 1971, en principi, transcorregué de manera molt semblant a la dels darrers mesos i, és clar, teixint les activitats ciutadanes i els grups de lluita nacionalista i antifranquista. Potser que a nivell general cal destacar l'aprovació de la Llei Sindical, l'espectacle que es fa en la celebració del vint-i-cinquè aniversari de la "proclamació de Franco com a cap d'estat" o "*de exaltación al Jefe del Estado*", amb la manifestació a la Plaza de Oriente, de Madrid, amb l'*slogan* "*Esta vez, porque sí*". El curs dels mesos portava l'escàndol de l'indult dels exministres implicats en l'afer Matesa, pel Tribunal Suprem, i les reformes de les lleis d'ordre públic, del Codi de justícia militar i del Codi penal, i l'advertiment inesperat del *Consejo Nacional del Movimiento* pel fer d'encarregar la ponència *Defensa de la unidad nacional* sobre la qüestió imperial a Espanya, on es faran paleses les inqüestionables diferències socioculturals de Catalunya i la incapacitat del règim per articular una política integradora. Jordi Carbonell ingressarà a la presó per voler declarar només en català en els interrogatoris i davant els jutges, i se'l titlla de malalt mental.

Serà un impacte social la lletra de l'assemblea de bisbes i capellans per denunciar el fet de no haver demanat perdó i no haver-se potenciat el camí de la reconciliació, una qüestió que a Roma topà amb l'oposició de l'*Opus Dei*. També en l'àmbit eclesiàstic es destacava la designació de Narcís Jubany com arquebisbe de Barcelona, en un temps que és de renovació de bisbes catalans a Tortosa, Tarragona i la Seu d'Urgell, en un relatiu resultat de la campanya "volem bisbes catalans". A la diòcesi de Tortosa el bisbe Carles comença a ocupar el seu lloc en la difícil situació que cal que es mogui: els elements conservadors pressionen pel manteniment de la línia per tants anys defensada pel bisbe anterior, els fidels solen estar oberts a les necessitats dels temps i molts estan mal avesats en el cementiri de l'immobilisme, els progressistes observen per bé que esperen, en positiu, i al carrer es veu de com la resistència li anirà sorgint de la mateixa institució i molt singularment del si del Capítol de la seu, generalment alineats en el franquisme. Carles acull totes les informacions i actituds, escolta tothom, és prudent i previsor a l'hora d'actuar i de parlar, i troba en els nacionalistes la comprensió i el suport, el vot de confiança que difícilment pot albirar en el cercle ultraconservador que l'envolta.

En aquest mateix temps, en el qual l'esperança estava posada en el canvi i en l'evolució natural, els missatges contradictoris arribaven des del sud, on la Universitat de València no acceptava que es presentés una tesi doctoral amb el nom d'*El valencianisme polític*, per bé que s'imposava l'acció exemplar i digna que impulsava l'incombustible i admirable Eliseu Climent que, a la mateixa capital valenciana, iniciava les activitats el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma, per bé que també es realitzava el I Congrés d'Història del País Valencià, i seran convocats per primer cop els Premis Octubre de València. Semblantment al nord, on es realitza l'Assemblea Intercomarcal d'Investigadors dels Països Catalans, a Perpinyà i amb motiu del mil·lenari de l'abat Oliba i, també a la Catalunya Nord, el cantautor Reinald Dedies edita el seu primer disc. A Barcelona, mentrestant, s'estrena de l'obra teatral *El retaule del flautista*, d'Emili

Teixidor, una subtil crítica al poder antidemocràtic que obtindrà un gran èxit de públic i es mantindrà vigent en el futur i en poc temps es presentarà a Tortosa.

Els sectors més sensibilitzats de Tortosa vivien tots aquests fets i aglutinaven els activistes culturals i bona part dels polítics del territori, fent seus els problemes en una societat que semblava estar-ne desinteressada però que captava el malestar, les il·lusions i les utopies. La societat tortosina seguia la gestió municipal que aconseguirà la construcció d'un pont nou per a l'autopista, aigües amunt d'Amposta, acostant-lo a la ciutat, i passarà per la mort de l'impressor i periodista Josep Montlleó Panicello, *Llaonet*, però el pas del temps serà perquè els metges Josep Calafell Andreu i Joaquim Homedes Llopis rebin la *Cruz Azul* pels anys de servei a la Seguretat Social, i perquè l'alcalde Felip Tallada d'Esteve sigui nomenat diputat provincial, i Frederic Mayor Zaragoza sotapresident del Centre Superior d'Investigacions Científiques, tot passant per la tornada a Tortosa del pintor Josep Benet Espuny, després de molts anys d'absència, i que exposarà obra feta a Nova York, Noruega y Veneçuela.

L'any 1971 havia començat sota l'efecte d'una onada de fred a Europa, amb temperatures de 40° sota zero, i en el mateix Cap d'Any s'aprova la construcció al Sitjar de l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", la "residència" de la Seguretat Social. Marià Jover procedia llavors a projectar els reportatges filmats al llarg de l'any i el local de Centre del Comerç no donava l'abast a l'allau d'espectadors que hi feia cap i era molt ben acollit, quasi en tots els sectors socials, el nomenament del doctor Joan Bta. Manyà com "Tortosí de l'Any 1970".

En aquest mes que moria Cocó Chanel, a Egipte s'inaugurava el pantà d'Assuan i la violència es tornava a imposar, en aquest cas el dia 25 a Uganda, on el cap de les forces armades Amin Dada, un militar molt cruel i sanguinari que començava amb el suport d'Israel i del Reialme Unit malgrat que, en proclamar-se president, el dia 20, seguirà per la via del terror en una política genocida que s'emportarà 300.000 ugandesos, això mentre que afavorirà la política de Palestina i de la Líbia antioccidental del Gaddafi.

Febrer sembla advertir de la crisi que s'acosta quan el dia 3 l'OPEP comença a fixar unilateralment els preus del petroli. Suïssa, el 6, aprovava per referèndum la concessió del dret a vot de la dona i el 15 el Reialme Unit acabava per adoptar el Sistema Mètric decimal. Tortosa, en aquests dies, constituïa el consistori nou que presidia Felip Tallada, s'inaugurava el telèfon automàtic a Camarles i a la Cava, i seguien les altres pedanies del delta de l'Ebre. En l'àmbit de les esglésies apareixia una novetat: en la celebració de les misses els seglars seran els que llegeixin l'epístola.

Situats en uns mesos en els quals hi ha una aparent escassetat en les realitzacions oficials i paraoficials, i un silenci entorn als grups clandestins, una efervescència política es detectava a través de les manifestacions culturals, emprada com a arma ofensiva i de publicitat. Els mitjans de comunicació informaven quant a successos de diferent interès, encara que alguns de futura repercussió general, com el 2 de març que es proclamava a Dacca la República independent de Bangla Desh (fins aleshores Pakistan Oriental) i on seguia una guerra civil que portarà 10 milions de refugiats a l'Índia, amb forta preocupació d'Indira Gandhi per raons d'inestabilitat; i que el tinent nord-americà William Calley era condemnat el dia 31 per l'assassinat de civils vietnamites a la població de My Lai, el 1968, i que el 6 d'abril moria el compositor Igor Stravinsky, i que el 8 la Cambra dels Diputats de Xile aprovava l'expropiació d'empreses nord-americanes, un perillós presagi... El dia 19 l'URSS disparava el coet espacial *Soyuz I*, i a l'Àfrica naixia la República de Sierra Leone, i el 24 foren 300.000 les persones que es manifestaren a Washington en contra de la Guerra del Vietnam, la protesta més gran en la història dels EUA.

Tortosa estava en el III Rally Baix Ebre, amb sortida al velòdrom, i satisfeta amb el nomenament de Joaquim Bau com a vicepresident del *Consejo del Reino*, del qual era membre com a president del *Consejo de Estado*, i a Tarragona, el 20 d'abril, prenia possessió el nou governador Antoni Aige Pasqual (el qui cessarà a 10 abril 1976), un advocat lleidatà que era el primer català en el càrrec d'ençà de la guerra civil. Fou al maig quan Orfeó Tortosí i Cantaires de l'Ebre-Delta eren guardonats amb la medalla *Dert-Ilerca al Mérito Pro-Arte*, del Patronat Municipal de Música, en uns dies que el govern espanyol imposava una multa de 100.000

pessetes a Salvador Espriu i que Pau Casals era nomenat “*Ciudadano de Honor de las Américas*”. A Tortosa, el dia 22, s’inaugurava el Palau de Justícia a l’antic Hospital de la Santa Creu, a la Plaça dels Estudis, amb assistència de Joaquim Bau, del director general de Justícia Acisclo Fernández Carriendo i el governador civil Antoni Aige Pasqual, amb benedicció de les instal·lacions pel bisbe Ricard Ma. Carles. A Felip Tallada Catxot, degà del Col·legi d’Advocats, se li imposava la Creu d’Honor de Sant Raimond de Penyaforat, i també la normal a David Domènech. El mes de maig encara permetia una espectacular riuada que a punt va estat de saltar els murs de contenció i, també, sortia a informació pública el Pla Parcial del Polígon Industrial Baix Ebre.

En el mes de juny, quan els ciutadans s’abocaven a l’estiu, Motor Club realitzava un *slalom* automobilístic davant el Parc. Al carrer, a la feina, als bars i en família es criticava el fet que el govern hagués tancat per quatre mesos la revista *Triunfo* per raó de considerar-la de línia esquerrana i, altrament, de la mort dels tres tripulants de la nau espacial soviètica *Soyuz II* per un accident sofert just abans de l’aterratge, el dia 29. Al cim de la muntanya de Caro, el 8 de juliol, s’ampliava el repetidor de la Televisió Espanyola, i a la ciutat hi hagué unes setmanes de dèria col·lectiva per vacunar-se contra una amenaça de còlera que s’anunciava. Llavors, el 13, Fernando Bau comunicava a l’alcalde que el *Ministerio de Educación y Ciencia* havia aprovat el projecte d’obres per la “reforma i ampliació de l’Escola de Mestres Industrials” per un import de 10.389.663 pessetes. El juliol afegia l’interès de dos fets d’àmbit estatal: la disposició per la qual el príncep Juan Carlos de Borbó assumirà la *Jefatura del Estado* en cas d’absència o de malaltia del dictador, i la mort de Camilo Alonso Vega, participant actiu del *Glorioso Alzamiento Nacional*. Una altra, però, afectà tot el món, i de manera especial el de la música: la mort de Louis Armstrong.

En el primer dia de setembre l’emirat de Qatar es proclamava independent i deixava d’ésser protectorat britànic. Les festes de la Cinta obrien el seu temps en el qual els magatzems López & Vergés i La Vila de Sitges promovien la primera desfilada de modes a Centre del Comerç i el Club de Rem celebrava el seu vint-i-cinquè aniversari. Al marge de les festes, l’11 de setembre esdevenia un nou succés que transcendiria de fort i per moltes dècades la vida cultural, social i política de la ciutat i del territori, una bona part del devenir total de la regió: la fundació de la delegació d’Òmnium Cultural que no feia tant que el govern espanyol havia permès de reobrir a Barcelona, després de molt temps d’haver estat clausurat. Cantaires de l’Ebre s’hi havia interessat i Miravall, el qui n’era secretari general, hi havia estat relacionat a resultes de la Festa de Maig de les Lletres Catalanes i, així com havien resolt a Barcelona, en haver inaugurat una altra seu a Terrassa es procedia a la fundació de la tortosina, amb el suport de Caritat Celma Ripoll i de Josep Ma. Brull Martines, i l’assessorament d’Andreu Celma Comas i de Joan Bta. Manyà Alcoverro. Davant la possibilitat d’una reacció adversa, Miravall es feia càrrec de la presidència, amb caràcter provisional. En principi els noms de Miravall i de Brull alarmaren els vells franquistes, perquè els recordava la direcció d’Acció Catalana Republicana, durant la República, encara que prompte resolgueren el dubte. La secretaria restava a càrrec de Brull, de moment, i les vocalies les ocuparen Caritat Celma, Joan J. Martí Ferré, Eudald Cabanes Melich i Joan Ignasi Peris Sánchez. La notícia fou molt ben acollida per les associacions de la ciutat i del territori, en un reguerall d’adhesions i esperançades en la consolidació d’un present que anava a millorar. Es cobria, altrament, el principal determini pres en la darrera sessió de la Comissió Fabra, abans de clausurar-la per l’*estado de excepción* i per la pressió política i policial, a desgrat que havia calgut emprar la paciència en el manteniment d’una espera que calia. La gestió i les activitats, previstes, eren engegades d’immediat.

Una inquietud del moment fou el cas que Lin Piao, ministre de Defensa de la Xina, morís en un accident d’aviació a Mongòlia, el 12 de setembre i segons les fonts oficials, però el cas era que en aquell setembre que esdevenia una fita, a l’URSS moria Nikita Krushev. Hi havien a consideració uns successos més pròxims: en les segones i darreres eleccions a *procuradores en Cortes*, Fernando Bau era reelegit pel *Tercio Familiar*, derrotant l’emergent Pasqual Estivill, considerat en vinculació a l’*Opus Dei* i molt ben relacionat amb els centres econòmics. Tallada cedia la plaça de Procurador en Corts a Josep Gomis, alcalde de

Montblanc i cal comptar amb què Bau, en la darrera etapa de la seva vida, mantindrà una cordial relació d'amistat amb Miravall. El dia 29, per una altra part, la premsa assabentava que l'Estat es faria càrrec de les obres de revestiment del canal i Pau Casals, en aquest octubre, interpretava, i estrenava, a la seu de l'ONU el *Cant a la Pau*, l'himne a les Nacions Unides que després serà adoptat com a himne oficial.

Greenpeace havia iniciat les seves accions per protestar d'una prova nuclear dels EUA, el 6 de novembre, i a l'endemà, diumenge 7, els clandestins partits polítics i forces socials i sindicals, unes 300 persones, es reunien il·legalment a l'església de Sant Agustí Nou del barri del Raval, al carrer de l'Hospital, de Barcelona. La trobada havia estat convocada per la coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya que encapçalava el PSUC, el Moviment Socialista de Catalunya, el Front Nacional de Catalunya, ERC i UDC, amb l'objectiu de constituir una organització clandestina unitària i oberta a tots els partits, sindicats, organitzacions socials i grups de comarques. En la reunió feta en acabar la missa determinaren la fundació de l'Assemblea de Catalunya, un organisme opositor de caràcter unitari i d'abast més ampli que l'estrictament polític perquè l'assemblea constituent reclamava llibertats polítiques, amnistia i un Estatut d'Autonomia. Després rebran el suport les representacions obreres, intel·lectuals independents i els sectors progressistes de l'Església, essent la plataforma més important que es creava després de la guerra i que unificarà la lluita antifranquista de les forces polítiques, sindicals i cíviques. En l'afer participen alguns tortosins d'esquerres: l'aparellador Josep Bayerri que s'exposà en fer-ne una ampla crida a professionals privats i associacions tortosines, com a veritable impulsor que n'era, i els advocats Ferran Torres, Joan Josep Murall, Joan Lluís Jornet... La policia, com no podia ésser d'altra manera, n'impedí la constitució, però la irregular difusió del fet creava un sentiment i una actitud popular que se sumava talment al neguit precedent com a la voluntat general de canvi.

No va distreure ningú la decisió que el dia 16 adoptava la República Federal d'Alemanya, la d'indemnitzar Polònia amb cent milions de *deutsche mark* destinats a les víctimes dels experiments mèdics realitzats durant el *III Reich*, o tampoc l'assassinat a El Caire, el 28, del primer ministre de Jordània, Washfi al-Tal, per un escamot de tres pistolers de l'organització armada palestina Setembre Negre, puix que l'atenció es ficava en l'atemptat a la llibreria Cinc d'Oros, de Barcelona, amb bomba incendiària que s'atribuí a un grup d'extrema dreta i que destruïa una bona part dels aparadors.

El bisbe Carles, mentrestant, se situà en el marc eclesiàstic i va saber adoptar una posició prudent i raonable en el social i en el polític, inestables i relliscosos com eren els moments en els quals l'Església calia que fos prudent i quan la realitat d'un passat pròxim no ajudava gens, ben al contrari. Mentre fonamentava el seu treball establia relacions més directes amb eclesiàstics i amb ciutadans que calia escoltar perquè llur informació li era de menester: en la momentània realitat d'entesa entre dretes i esquerres catalanistes va saber situar-se amb la major prudència i humilitat, no li fou tan planer entre el clergat i trobà obertes les portes del catalanisme, de molt sincera i potser que ingènua actitud. Carles es posà en un major contacte amb els més destacats dirigents dels grups actius afectes i seguidors de l'Església, els que eren tinguts com els promotors de l'acció adversa al bisbe Moll, amb els joves i dirigents de les seves organitzacions i amb els impulsors del creixent moviment nacionalista i, culturalment, s'informava quant a la cultura del país i els continguts bibliogràfics, les edicions, el procés històric i els objectius socioculturals.

Posat a actuar i tenint en compte la seva prèvia actuació general a València com a home d'acció, partí d'una mena de síntesi fonamentada en un coneixement per causes i en un establiment de prioritats, la qual posició permet comprendre la seva alta i constant preocupació pel Seminari i la seva estada habitual amb la quinzena dels seminaristes majors, tant en xerrades formals com en excursions per la muntanya, i el fet de renovar el claustre de professors i la seva cura quant a la capacitat acadèmica del professorat que acompanyava a l'altre fet de transmetre sacerdots a cursar estudis superiors, sobretot a Roma, i cal no oblidar que en el curs del seu pontificat ordenarà 34 sacerdots diocesans. Carles, cada diumenge, solia dir la missa del capvespre a la catedral, amb la estimulante resposta de l'afluència dels fidels. El claustre del Seminari també impartia la docència a l'Escola de Teologia per a

religioses que atenien dos noviciats que sempre, cadascun, comptava amb una vintena de novícies: el de les Teresianes de sant Enric d'Ossó que en aquest any havien obert un nou Col·legi a Jesús, i el de la Consolació de santa Maria Rosa Molas que en aquest any havia obert i posat en servei al raval de Jesús una residència per a ancians i matrimonis grans.

En aquell moment, quan l'any s'acabava d'escolar, el 4 de desembre l'Església diocesana rebia la bona notícia del nomenament del cardenal Vicent Enrique Tarancón, tortosí del "Regne" i format al Seminari de Tortosa, com a nou arquebisbe de Madrid.

La ciutat, llavors, s'estava nodrint i incrementava la seva sensibilitat i els ciutadans cada dia s'obrien més per recuperar el protagonisme de les seves vides, famílies i societat d'ençà de la consciència de país que mai no s'havia dissipat. La corporació municipal n'era majoritàriament conscient i tenia el valor que calia per afrontar les situacions quan el moment ho feia de menester, encara que fos sense renunciar al seu sentiment de supervivència en el règim polític. Aquesta realitat resultava fonamental per entendre que dilluns 6 de desembre, quan l'Estat espanyol havia rebutjades les pressions tortosines a favor del Delta de l'Ebre i situava la refineria a l'ampliació del complex petroquímic de l'àrea de Tarragona-Reus, se sentí una forta desatenció o frustració i, convocat el poble, hi hagué una manifestació multitudinària a la plaça de l'Ajuntament, just promoguda pel poder local i empaitada per l'espontaneïtat ciutadana, puix que s'entenia com una altra marginació de Tortosa. La sorpresa era la realització oficial d'una manifestació pacífica, de participació general encara que ben nodrida per la burgesia local del comerç i de la indústria i custodiada per la policia local, en el moment que es reactivava durament la repressió del règim. Tot plegat feia que dissabte 11 el diputat Fernando Bau reunís la premsa nacional a la Casa de la Ciutat per tal de fer declaracions quant a la gestió en els darrers mesos per la instal·lació a Tortosa de la refineria. A la ciutat hi havia un fort malestar i responia molt negativament, les crítiques foren dures¹⁰⁹⁶ per una gent que començava a no amagar-se'n..., i els regidors municipals acabaran per dimitir.

En aquest mes de la constitució de la Federació d'Emirats Àrabs també irrompia la prohibició expressa de les autoritats al fet que en la festa literària de la Nit de Santa Llúcia es presentés un audiovisual sobre Pau Casals i el seu missatge a l'ONU, de la qual passava a ésser el nou secretari general Kurt Waldheim. A Ferreries, llavors, s'inaugurava la nova clínica *L'Aliança* i els suecs atorgaven el premi Nobel de Literatura a Pablo Neruda. Per Nadal el Regne Unit reconeixia la independència de Rodèsia, i sobtava que Alfonso de Borbón Dampierre "demanés la mà" de María del Carmen Martínez-Bordiu Franco, perquè la pitjor notícia fou que es feia saber que fins al juny romandrien suspesos els articles del *Fuero de los Españoles*, de manera que es permetia una acció del tot indiscriminada i arbitrària de la policia.

Una seguida de destacats successos poden marcar el clímax en el pas de l'any 1972: el govern espanyol inicia el *III Plan de Desarrollo* (1972-1975); a Euzcadi, ETA segresta l'industrial Zabala; a Barcelona, al carrer Capitán Arenas, esclata un artefacte que ocasiona divuit morts; a Madrid el govern clausura el diari "*Madrid*" i a Barcelona, per indicació del vicepresident del govern espanyol, l'almirall Carrero Blanco, es prohibeix l'ús del català en la megafonia del Camp Nou del Barça, però apareix el llibre "*Barça, Barça, Barça. Esport i ciutadania catalana*", de J. Josep Artells; a València "Lo Rat-Penat" canvia de president i comença a situar-se en l'anticatalanisme militant, però s'estrena la pel·lícula en català *Sega cega*, de Josep Gandia, i es publica "*En defensa de l'idioma*", de Vicent Pitarch, però esdevé el primer dels deu atemptats i incendis provocats per l'ultradreta espanyola contra la llibreria *3 i 4*, de València; a Mallorca es publica "*Els mallorquins i la llengua autòctona*", de Josep Massot, i l'Institut d'Estudis Eivissencs edita la revista *Eivissa* i a la Catalunya francesa, al Vallespir, es crea l'Esquerra Catalana dels Treballadors per obtenir un estatut d'autonomia per a la Catalunya Nord, i a Andorra s'edita el primer número de la revista *Posobra*. No hi havia casualitats i tothom s'adonava que el poble català es movia malgrat de la seva fragmentació política i sistemes de govern adversos. En l'àmbit de l'Estat espanyol retronava l'escàndol de la vaga general del sector de l'Ensenyament contra la Llei d'Educació, i l'Assemblea de Catalunya inicia la campanya "*Per què l'Estatut de 1932?*" i engega el moviment *Rialles* d'Òmnium

¹⁰⁹⁶ BAU, F.: a o.c. pàg. 218.

Cultural, per representar una diversitat d'espectacles en català per a infants, i a Ripoll es concentren 3.000 persones en el primer aniversari de l'Assemblea de Catalunya mentre que l'Estat imposa multes considerables als membres del Consistori dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, celebrats a Ginebra... A Tortosa la premsa considera important el fet dels 47.166 habitants del municipi, atribuït a les inversions fetes en el sanejament del delta de l'Ebre, l'Hospital, el Polígon Industrial, i es comenta la instal·lació de l'*Instituto de Reforma y Desarrollo Agrario* (IRYDA) dins el Pla de Sanejament del Delta, i també que les Teresianes obren un altre col·legi a Jesús... Òmnium Cultural, mentrestant, se situa amb fermesa diumenge 9 de gener, en el moment que Òmnium, també en assemblea general, constitueix la primera junta directiva sota la presidència de Joan J. Martí Ferrer, amb Miravall que es fa càrrec de la secretaria i activitats i Josep Ma. Brull de la tresoreria. L'Ajuntament aprovava amb el silenci, capficat com estava en la batalla oficial per l'ampliació de l'Escola del Treball, llavors denominat Centre Nacional de Formació Professional, i de l'Hospital de la Santa Creu, a Jesús. La protesta cívica portava a Madrid el nucli governant a Tortosa: Felip Tallada, Fernando Bau i David Català desencallaven els expedients, amb el suport rebut amb la protesta cívica anterior, de la Residència Sanitària, el Parador Nacional de Turisme i el Polígon Industrial del Baix Ebre, unes obres que començaran en aquest mateix any i uns serveis que s'obriran el 1976. En aquell moment, l'alcalde Felip Tallada d'Esteve és nomenat "Tortosí de l'Any 1971" i el 28, festa de sant Tomàs d'Aquino, els estudiants celebraven el seu dia.

En aquell gener d'activitat intensa i majoritàriament silenciosa arribaven notícies com la mort de Maurice Chevalier, a 84 anys, l'interès en la Comunitat Econòmica Europea (de temps com a objectiu dels nacionalistes, d'ençà del Tractat de Roma) per raó d'haver-hi formalitzat les sol·licituds d'adhesió, el dia 22, el Reialme Unit, Irlanda, Dinamarca i Noruega, i l'impacte produït el dia 30 a Derry (Irlanda del Nord) quan paracaigudistes britànics dispararen contra una manifestació a favor dels drets civils, en el dia que es coneixerà com el "diumenge sagnant", perquè mataren 14 ciutadans desarmats.

El primer dia de febrer se sabia que la refineria i el complex petroquímic que es volia ubicar a Tortosa se situarà a Tarragona, el qual fet portava un fort enrenou social i institucional, de manera que un grup de regidors presentaven la dimissió, sense que es pogués compensar amb què el govern concedís 164 milions per urbanitzar el Polígon Industrial i que sortissin a subhasta les obres del Parador de Turisme per 64,8 milions. L'endemà, el 2, el Grup Tortosí de Danses Folkloriques actuava al Festival de Danses, a Viena, i el famós bibliobús d'Òmnium Cultural obria a Tortosa, havent estat a la Ràpita i a Amposta, i després s'obrirà a Ulldecona i a la Sénia, en un mes i mig d'estada a la regió. Llavors, l'11, s'engegava la central nuclear de Vandellòs I. Dos dies després, el 13, a l'aula major de la catedral s'efectuava una reunió per la renovació dels estatuts de la Confraria de la Cinta, els que el bisbe Carles aprovarà el 24 de març. Passaven els dies en els quals Francisco Fernández Ochoa guanyava la medalla d'or als Jocs Olímpics d'Hivern de Sapporo, al Japó, i el 25 de febrer els EUA llançaven a l'espai la sonda *Pioneer X*, destinada a Júpiter (2 de març), amb missatges per si de cas els trobava una altra civilització, però essent la primera en travessar el cinturó d'asteroides, fotografiar Júpiter i abandonar el sistema solar. El març aportava quatre fets que destacaven: l'escàndol de REACE a Redondela (Pontevedra) per la desaparició de 4000 tones d'oli de la *Comisaría de Abastecimientos y Transportes*, implicant gent molt pròxima al Règim; la mort del modista Cristóbal Balenciaga; el casament d'Alfonso de Borbón Dampierre amb Maria Carmen Martínez-Bordiu Franco i, el dia 23, la mort del qui havia estat bisbe de Tortosa, Manuel Moll i Salord, que fou portat a la ciutat, exposat al saló del Palau, portat al descobert pels carrers i enterrat el dia 25.

A l'abril, quan s'efectuava l'ampliació de l'*Avenida del Generalísimo* per permetre-ho el nou pont o pas aeri del tren, Òmnium Cultural obria una roda de premsa amb l'objectiu d'explicar el seu programa cultural i social, les línies de les accions prioritàries i què serà l'associació en aquest marc d'ençà de la política que es proposaven, i s'aprofitava per incidir fort en la festa de sant Jordi, en la diada del llibre, en la simbologia de la rosa... de fet, amb l'òmnibus de *Cultura en Ruta*, se n'havia fet difusió arreu del territori encara que promovent la presència de parades de llibres al carrer. Uns dies després, per la festa de la Mare de Déu de

Montserrat, Miravall concretava uns tractes amb les edicions *L'Estel*, de València, de Manuel Sanxís Guarnier, amb la qual cobertura legal creava particularment les edicions Dertosa, amb beneficis destinats a la recuperació de textos, llibres i autors del passat i promoure l'edició de nous autors, talment com la investigació, en un muntatge basat en subscripcions que li permetien una engegada sense capital i unes edicions de ràpida recuperació de la inversió feta, i no trigaran a publicar-se les dues primeres obres: una reedició de "*L'art d'escriure bé*", de Tomàs Bellpuig, havent estat revisada per Joan Bta. Manyà, i "*Tortosa, ciutat de castells i llegendes*", del mateix Miravall que aprofitarà el seu públic per aconseguir més de tres-cents subscriptors inicials entre els seus lectors i garantir amb llur compromís econòmic les edicions pròximes. En aquell abril arribaven les negatives notícies dels suïcidis del poeta i lingüista Gabriel Ferrater, el 27 d'abril, i a Mèxic de l'actor espanyol Jorge Mistral, molt valorat pel públic, ambdós a la ratlla dels 50 anys.

Òmnium Cultural, en el primer dia del mes i aprofitant les Festes de Primavera, presenta la Festa Cultural de Maig a la sala dels baixos del Palau Episcopal, amb projecció de pel·lícules referides a Josep Carner i a Pau Casals, conferència sobre art i cultura a Tortosa i atorgament dels Premis Gresol per a joves, en l'especialitat de dibuix (xiquets de 10-13 anys) i de prosa (nois de 13-16), amb cloenda del Dr. Joan Bta. Manyà. S'acorda amb el bisbe Carles l'ensenyament de català al Seminari Diocesà, per al curs 1972-73, i es pensa pressionar els col·legis i l'Institut de Batxillerat en el mateix sentit. Ramon Miravall, per Ràdio Tortosa, informa llargament en català i hi ha la possibilitat de continuar-ho fent en un programa especial. Cercle Artístic, altrament, demana auxili a Òmnium Cultural, per tal d'evitar la dissolució. Al cap d'uns dies, l'1, al cinema Fèmina, Òmnium projecta la pel·lícula catalana "*Laia*", amb un èxit de públic inesperat, malgrat que la temor a assistir als actes en català es manté en la població. El dia 6, llavors, la maquinària pesada comença els ensorraments al Castell per obrar el *Parador Nacional de Turismo*. Ramon Miravall filma en *Super-8* la pel·lícula "*El Palau del castell de la Suda*", de 25 minuts, i passa a fer un equip de salvaments arqueològics i arquitectònics al Castell, el qual actuarà al llarg dels pròxims mesos amb voluntaris: adolescents de les escoles, instituts i ciutadans. En la mateixa data la directiva d'Òmnium Cultural li havia donat suport i encarregat la continuació de la recerca arqueològica a la Suda, i el projecte de la pel·lícula que en forma de reportatge filmarà el 17 de maig i una organització en el camp del patrimoni, encara que tot a despesa particular seva. L'acció es continuava al Portal de la Bassa i a la base de ponent del Castell (obtenció dels materials romans, àrabs i medievals del Museu). Els treballs diversos al Castell, amb la col·laboració del Museu i l'Arxiu de la Ciutat, seran llargs i molt intensos, autoritzats pel municipi i per disposició del *Ministerio de Información y Turismo*, neguitós com estava perquè Miravall no aprofités per denunciar la destrossa que s'estava fent al Castell i el fet que el canonge Aureli Querol se'n desentengués.

El mes de maig havia portat la mort del futbolista Josep Samitier, el qui fou porter del Barça, i també la de Margaret Rutherford, actriu anglesa que era famosa en el paper de Mistres Marple, d'Agatha Christie. Juny transcorria en la línia de la mateixa empena política i social, perquè el dia 8 se signava l'agermanament de Tortosa i Alcanyís, amb la dedicació d'un carrer a la ciutat. Juny també portava la presència de Jordi Pujol, conseller delegat de Banca Catalana, per presentar a Cambra del Comerç un estudi sobre la "Transformació econòmica al delta de l'Ebre", tot plegat mentre que els periodistes executaven l'homenatge a Felip Tallada com a *Tortosí de l'Any 1971* i l'activista Marià Jover editava el llibre "*Tortosa. Testimonio histórico-gráfico*". Tancava el mes una notícia tranquil·litzant: el dia 30, després de llargues discussions, el president Richard Nixon, d'USA, i el primer mandatari de l'URSS, Leonidas Brejnev, signaven a Moscou els Acords de SALT (*Strategic Arms Limitation Talks*) Les converses preliminars s'iniciaren al novembre de 1969, amb trobades alternades a Viena i Hèlsinki, amb uns primers resultats al maig de 1971 que s'arribà a un acord sobre els sistemes ABM, dissenyats per a interceptar míssils enemics abans no arribessin a l'objectiu.

El mes de juny portava el trasllat al Seminari Diocesà del col·legi de la Immaculada que, fins llavors, havia estat ubicat a Jesús, i també la inauguració de la Residència de Gent Gran a l'Hospital de la Santa Creu, a Jesús. Llavors, el dia 15, Ramon Miravall fundava una delegació de Joventuts Musicals de Catalunya, i constituïa una junta directiva que passava a presidir el

músic Rossend Aymí, el qui iniciava els actes amb un concert d'orgue a la catedral. L'acció d'Òmnium Cultural s'escampava amb rapidesa gràcies a la intensa labor i gestió: la pressió social reclamava la retolació viària en català, els cursos de llengua catalana s'escampava pels col·legis i pels centres de batxillerat, s'obrien cursos d'estiu, es preparava professorat per ensenyar el català. Miravall, llavors, editava a Barcelona el llibre "*Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins*", un altre èxit editorial arreu dels països catalans i tancava el mes, el 23, l'esclat del cas Watergate, quan la CIA investigava el president dels EUA, Richard Nixon, i el cap de l'executiu de la Casa Blanca, H. R. Halderman, per tal d'obstruir la investigació del FBI.

El juliol s'obria políticament el dia 3, amb la signatura d'un tractat entre l'Índia i el Pakistan que posava fi a les hostilitats entre els dos estat, i seguirà amb la disposició relativa perquè les dones tinguin la majoria d'edat als 21 anys, puix que fins llavors la tenien als 25, i passarà per les fortes queixes quant a les inacabables cues de vehicles a la N-340 a l'Aldea, mancada de semàfor, i les revistes del cor i de la música tindran un tema inacabable en el casament de Raphael amb Natàlia Figueroa però també es feia una publicitat de caire triomfalista quan Egipte regalava a Madrid el temple de Debod. A Tortosa, en canvi, el dia 1 havia esdevingut l'homenatge de la Unió Excursionista de Catalunya als germans Joan i Josep Brull Martines, guanyadors del premi Sant Bernat de la Federació Catalana de Muntanyisme, al Parador Cardona i per l'obra "*Guia itinerària dels Ports*" que fins llavors no s'havia deixat editar perquè els plànols podien ésser d'aplicació militar, havent requerit Miravall per revisar-la i adaptar-la.

Com a cloenda de la Conferència sobre la Seguretat i la Cooperació a Europa, a Hèlsinki se signava en el primer dia d'agost l'Acta Final que constituïa un pas important cap a la distensió en la guerra freda, però també un triomf diplomàtic de l'URSS perquè se li reconeixen les incorporacions territorials a l'est d'Europa després de la II Guerra Mundial. Ho ratificaren els EUA, Canadà, l'URSS i tots els països europeus llevat d'Albània i Andorra, així com Turquia: les reunions posteriors acabaran el 1990, amb la desaparició del bloc de l'est. Mentrestant havien sorgit conflictes al Reialme Unit, on el dia 3 es declarava l'estat d'emergència per tal de garantir l'abastiment durant la vaga dels estibadors, i al Marroc, el 16, Hassan II sortia il·lès d'un atemptat, obra d'un sector de les seves forces aèries. A Tortosa, en la darrera setmana del mes, sorgia una mena de revolta juvenil que arrossegava les noves generacions: la Trobada de Joventut-72 (Trobada'72), un moviment tan generalitzat com inesperat que, relativament, s'enfrontava a la generació anterior i que havia organitzat una contra-festa de la Cinta. El nucli promotor el formaven Francesc Albacar, Carme Llorente, Manuel Navarro, Francesc Fayos, Manuel Bertomeu, Josep Bayerri, Ramon Ferrando, Jaume Rocamora, Joan Antoni Blanch, Frederic Govern... Tot plegat constituïa un altre procés d'articulació de l'associacionisme juvenil amb una clara orientació política, amb l'empenta del Club Universitari i del Patronat, seguides per una quinzena d'associacions. Òmnium Cultural havia estimulat el moviment i participava en l'organització i es feia palès, en l'aspecte cultural i en altres, un gran moviment de gent i d'entitats des que Òmnium insistia a pressionar, a tots els nivells i tendències ideològiques. Els permisos de Governació i d'*Información y Turismo* que calien per fer qualsevol cosa eren cada cop més complicats i lents, i més perillosa la gestió. En la darrera setmana d'agost organitzaren una seguida d'activitats amb la col·laboració d'artistes, intel·lectuals i els sectors progressistes, amb seguiment del tot el jovent de la ciutat. El poder avortà, però, el moviment de cohesió juvenil quan, al desembre, celebraran una reunió de 23 entitats als Cantaires de l'Ebre, per parlar-ne i fer-ne balanç, malgrat que irromprà la guàrdia urbana que haurà de transmetre l'alcalde per ordres estrictes del governador civil de Tarragona, per tal de dissoldre els reunits. La gent s'hi resistirà i caldrà que hi vagin alguns vehicles de la policia governativa, els "grisos", que amenaçaran amb detencions de no dissoldre's d'immediat la reunió¹⁰⁹⁷.

Aquelles Festes de la Cinta, amb el jovent enfrontat, portaven el dia 4 Orfeó Tortosí a la presentació del seu disc amb enregistrament de l'Himne a la Cinta, Himne Tortosí (de Pedrell), el pasdoble Tortosa (de Montclús), i Larí-larà, La Sardana Tortosina i la Gran Jota Tortosina (de

¹⁰⁹⁷ (BAYERRI, J., a o. c., de Centre Comerç, pàg. 139.

Moreira) i a les festes actuaven a La Nòria de Plata, entre altres, La Trinca i Julio Iglesias, i l'Ajuntament inaugurava el complex esportiu de l'Estadi Municipal, consistent en una ampliació i en l'adequació de les instal·lacions esportives, i es presentaven els primers Jocs Olímpics de les ciutats agermanades d'Avinyó, Wetzlar, Alcanyís, Tarragona i Tortosa.

El dia 5 tothom restava impressionat davant el fet que un grup terrorista palestí envaís la Vila Olímpica de Munich, assaltà el pavelló d'Israel i assassinés onze atletes israelians que participaven en els Jocs Olímpics, resultant-ne també morts cinc guerrillers de Setembre Negre. La novetat es presentà quan l'Espanya de Franco signava un tractat comercial amb l'URSS, el primer durant el règim franquista.

En aquelles Festes de la Cinta esdevenia, l'11 de setembre, la inauguració de la delegació tortosina de Joventuts Musicals i –com ha estat dit– es feia amb un primer acte i concert a la catedral a càrrec de l'organista Rossend Aymí, president de la nova entitat. Miravall, tanmateix, en la ràpida evolució i progrés que presentava Òmnium Cultural, davant el nou curs procedia a una reorganització de l'escampall de cursos de català i de professorat que s'anava incorporant, fent per escampar-ho arreu del territori i, per aconseguir una necessària organització, unificava les accions i agrupava una direcció tot marcant una política amb la creació del Centre d'Ensenyament de Català. Era el setembre de l'aprovació pel govern espanyol del projecte del Canal Xerta-Càlig, de l'ús de la carta-bomba com a sistema d'assassinar a distància... el mes que, el 25, Noruega rebutjava l'ingrés del país al Mercat Comú Europeu mitjançant un referèndum popular. Aquell estiu de poca calor relativa havia estat seguit del setembre més plujós d'ençà el 1880. Un fet a recordar fou la conferència de Maria-Aurèlia Campmany, organitzada per Unió de Dones de la Llar en la celebració del Dia de la Dona, i un escàndol a Camp-redó, on només hi havia un telèfon en un domicili privat i no cal dir la exigència que es manifestava al carrer, malgrat que també a l'empresa que semblava abusar dels seus privilegis i condicions econòmiques.

En el començament del curs acadèmic s'iniciaven els estudis a l'Escola de Magisteri Enric d'Ossó, depenent de les Teresianes, en el moment que el Grup Tortosí de Danses Folklòriques obtenia a Madrid el primer premi al Concurs Nacional de Danses de *Sección Femenina de FET y de las JONS* on, tanmateix, es retirava la policia armada de la Universitat de Madrid, on estava d'ençà del 1968. El mes d'octubre acabava amb l'assassinat del president de Corea del Sud, Park Chung-hee, el dia 26 i el novembre, el 4 a l'Aula Magna de la catedral de Tortosa, es feia la sessió inaugural del curs acadèmic i de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, presidida per Joaquim Bau, amb motiu del VIII^è. Centenari del llibre de les *Costums*. També s'inaugurava el nou quarter de la Policia Armada (1972-1975) popularment coneguts com "els grisos" o "les forces d'ocupació", al convent dels mercedaris que després havia estat col·legi de la Mercè, al carrer de la Mercè, un ofec a la ciutat i que esdevenia la base d'operacions i residència d'una companyia de les forces de xoc antiavalots. En aquell novembre, el dia 16, la República Federal Alemanya indemnitzava Polònia amb 100 milions de *deutsche mark*, destinats a les víctimes dels experiments mèdics realitzats en el *III Reich*. Tortosa enllestia el mes amb la mateixa dignitat que l'havia començat puix que el dia 18 Òmnium i Joventuts Musicals presentaven el concert del Cor Montserrat, de Terrassa, i el president Joan Martí, per Tortosa, passava a formar part de l'executiu d'Òmnium Cultural a Barcelona i l'endemà, el 19, es commemorava el cinquantè aniversari de la mort de Felip Pedrell, amb autoritats estatals i provincials de la Música, amb la disposició d'una altra placa commemorativa a la façana de la casa on nasquè, al Replà.

Aquell mes de desembre deixava veure, de fons, la indecisió del règim davant la situació derivada d'un jovent que "plantava cara" sense valorar les conseqüències a les quals estaven avesats els més grans. El dia 7 es disparava l'*Apol·lo XVII*, el darrer vol tripulat nord-americà a la Lluna encara que la cloenda de l'any portava altres novetats, com l'autorització del règim a transmetre telegrams redactats en català, un fet quasi increïble, i l'aprovació del projecte definitiu de la *Residencia Sanitaria de la Seguridad Social* (Hospital Verge de la Cinta, al Sitjar), i la mort de

Harry S. Truman, el qui havia estat president dels EUA o els setze supervivents que restaren en l'accident d'aviació als Andes, els que hi havien sobreviscut 70 dies i es féu per ocultar que fou

gràcies al canibalisme practicat. A la TVE triomfava el programa *Un, dos, tres, responda otra vez*, de Kiko Ledgard mentre que el dia 21 es publicava el decret 3722/72 per instituir el marc jurídic que possibilitava la transformació socioeconòmica del Delta de l'Ebre: a Tortosa es constituirà una comissió representativa de les entitats agràries i les obres consistiran en el revestiment dels dos canals i sèquies, electrificació de la zona, mur o dic de contenció del mar, estacions de bombeig als principals desguassos, aprofundiment de les lleres de desguàs i col·locació de drenatges. Nadal restaria marcat per l'acció policial en el caire administratiu, quan el 22, en començar els actes nadalencs del Club Universitari amb la conferència "El llibre dels Costums i el Dret tortosí", per Francesc Gas Carpio, del Col·legi d'Advocats, a la sala d'actes del palau episcopal, arriba l'ordre de suspensió per la coneguda raó de "*no haber sido recibido a tiempo los permisos de la autoridad gubernativa competente*", perquè l'entitat es deia ésser un focus de comunisme. No es gosa atacar, malgrat de l'etiqueta de "separatistes" que se'ls havia adjudicat, la poderosa iniciativa d'Òmnium Cultural que el dia 30 i d'acord amb el programa de concerts establert per Joventuts Musicals, amb un èxit extraordinari es presenta al vespre el de la soprano Dolors Martí amb el pianista J. Llorenç.

A més de l'esmentat nomenament de l'alcalde Felip Tallada com a Tortosí de l'Any 1971, en el primer mes de l'any 1972, en el curs dels mesos esdevingué la mort de l'excalce republicà i destacat polític Domènec Pinyana Homedes, i Josep Ma. Chavarria Ferreres rebia l'atenció del premi *Dert-Ilerca al Mérito Pro-Arte*, de part del Patronat Municipal de Música, i el canonge Aureli Querol Lor era nomenat nou degà de la seu, i Frederic Mayor Zaragoza era elegit president del Centre Superior d'Investigacions Científiques, i el popular locutor de Ràdio Tortosa Paco Guimerà Matamoros era distingit amb la medalla al *Mérito Sindical*, després de tants anys havent presentat un programa sindical, i Fernando de Pablos Beltrán esdevenia nou director accidental de l'Institut de Batxillerat, en substitució del canonge Manuel Garcia Sancho.

El 1972 havia estat un temps de forta efervescència i de trencament de preceptes polítics i socials i del 1973 se'n pot fer una síntesi orientativa dels primers mesos amb successos com la mort de Pau Picasso, la vaga a la Central Tèrmica de Sant Adrià de Besòs, la mort d'un obrer en un enfrontament amb la policia, i la constitució del Consell de Forces Polítiques (1969 i 1970) Cal recordar que entre 1971 i 1975 operen grups feixistes que impunement realitzen més d'una vintena d'atemptats i assalts contra els locals de Gran Enciclopèdia Catalana i altres llibreries, editorials, cinemes... uns atemptats que eren de molt forta virulència i constituïen una repressió il·legal que era complement de la legal. La fundació del Banc d'Europa, tanmateix, constituïa el primer banc comercial català creat en cinquanta anys.

A Granollers s'obria una exposició de premsa catalana, organitzada per Òmnium Cultural, on es mostraven 84 publicacions que eren de fora de Barcelona, majoritàriament, i a Andorra apareixia la revista *Tribuna*, i d'una taula rodona a la Universitat Catalana d'Estiu sorgia el manifest titulat *El català, llengua d'expressió científica*, i a París les Edicions Catalanes publicaven, com a obra anònima, *Catalunya sota el règim franquista*, de Josep Benet, mentre que es revitalitzava el Centre Català del PEN Club Internacional i alguns demòcrates aconseguien ésser elegits regidors a les eleccions municipals, malgrat que a Barcelona era destituït un dels elegits. A Tortosa es construïen els blocs d'habitatges al solar del que fou Col·legi de la Salle, el denominat d'Orléans, i apareixia el periòdic "*La Premsa Tortosina del segle XIX, en la I Setmana de la Informació. Club Universitari*".

El 2 de gener de 1973 es deia¹⁰⁹⁸: "Secretaria dona a conèixer aleshores les seves gestions a prop del president i junta directiva de Cercle Artístic, i de les realitzades a prop de les primeres autoritats locals. Abans que l'entitat, tan prestigiosa i lligada íntimament a Orfeó Tortosí i als més destacats intel·lectuals d'ahir, pugui arribar a desaparèixer en un curt termini, els ha estat proposada la seva incorporació a O.C., en qualitat de departament autònom. Les gestions han anat per molt bon camí i ara es redacta la convocatòria per a la junta general a realitzar el pròxim divendres dia 12 de gener..." Cercle Artístic ja ho havia fet constar en acta, i Orfeó Tortosí i el Club d'Escacs s'hi mostraven també favorables..." i es resol, amb el vot

¹⁰⁹⁸ Òmnium Cultural. Actes, 22r. i v.

favorable de tothom, la incorporació de Cercle Artístic, amb l'Orfeó Tortosí, tota una tradició cultural i grups i entitats com el Club d'Escacs mentre que Club Universitari fa per reorganitzar-se i, controlat pel PSUC i assumit l'esperit que sorgia quan la "Trobada de Joventut", per bé que el dia 6 presentava, per Jordi Teixidor, tarda i nit, impulsada per Òmnium Cultural i al local Cantaires de l'Ebre, l'obra teatral "El retaule del flautista". Abans no acabés el mes, els periodistes elegien "Tortosí de l'Any 1972" Manuel Camós Borràs i Ramon Miravall editava un altre llibre, *Fonaments de l'autodeterminació medieval de Tortosa*, a l'Ed. Dalmau de Barcelona. Els esdeveniments de ressò universal foren el procés d'ampliació de la CEE que obria la porta a la futura integració d'Espanya i la signatura d'un acord el dia 16, a Lisboa, per la independència d'Angola, encara que tingué una major incidència el fet que el 27, la delegació del Vietnam del Sud, la de Vietnam del Nord (Le Duc Tho), la nord-americana (Henry Kissinger) i la del govern provisional de la República del Vietnam del Sud (la senyora Nguyen Thi Binh del Front Nacional d'Alliberament, del Vietcong) signessin els acords de pau a París, els quals suposaven l'alto el foc, l'intercanvi de presoners, la fi dels bombardejaments al Vietnam del Nord i la retirada de les tropes americanes en 60 dies, amb la celebració d'eleccions al Sud. El president americà Richard Nixon ho havia impulsat i ho presentà com una sortida amb honor, atiat a la vegada pel moviment pacifista que hi havia al país i arreu del món. L'11 de febrer s'hauran retirat les darreres unitats de combat nord-americanes. Kissinger i Le Duc rebran per això el premi Nobel de la Pau.

El 14 de febrer apareixia el decret pel qual es creava *Comisión Representativa de Entidades Agrarias para el Saneamiento del Delta del Ebro* (CREADE) i el Govern Civil la constituïa; i el 19 la junta de govern de Cercle Artístic aplegava una assemblea general de socis que acordaren per unanimitat la incorporació de l'entitat a Òmnium Cultural. El març mantenia el moviment associatiu i polític i aviat arribava l'enrenou que comportà l'actuació dels Petits Cantors de Viena, a 2/4 de 12 de la nit a la sala d'actes del Seminari, una acció espectacular de Joventuts Musicals/Òmnium Cultural que donà molt a parlar i mogué una riuada de gent. En un altre caire, s'havia anat reorganitzant el PSUC, el Moviment Socialista de Catalunya (1972), ERC i el carlisme progressista, i just en aquest moment constituïen l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre en la línia de l'Assemblea Democràtica de Catalunya, i s'hi incorporaran els sindicats i les associacions i participaran en les reunions a Barcelona. El moviment associatiu s'havia reviscolat i no parava d'envigorir-se amb l'estímul que esdevenia l'Òmnium Cultural i Cercle Artístic, el Col·legi d'Aparelladors i la Jove Cambra Econòmica, les quals pressionaran l'Ajuntament (1974-1975) que mostrava també una forta dinàmica, els efectes d'un impuls emprenedor, i aconseguen, el 18 de març, que el *Consejo de Ministros* declarés Tortosa com a "Zona de preferent localització industrial", amb referència al Polígon Industrial, la qual situació suposava ajuts financers i avantatges fiscals en la línia dels grans pols establerts en el *Plan de Desarrollo*, i es renovarà tres anys més tard per tal d'evitar la crisi econòmica, malgrat que la crisi energètica frustrarà les possibilitats. L'alegria del fet s'escapçava diumenge 20 davant la notícia de la mort, a Madrid, de Joaquim Bau Nolla, a 75 anys d'edat, i les seves restes arribaven a Tortosa el 21 a la nit i se situaven a la sala de sessions de la Casa de la Ciutat, on les entitats i associacions, sense distincions ideològiques, constituïren torns de vetlla, i el 22 fou l'enterrament¹⁰⁹⁹. Tot acabant el mes, el 29, se sabia que les darreres tropes dels EUA havien abandonat Vietnam després de deu anys de combat i sense aconseguir que els comunistes entressin a conquerir el Vietnam del Sud però que el balanç havia estat escruixidor: 500.000 civils i 250.000 soldats vietnamites, i 58.000 soldats nord-americans morts. Era traumàtic per als EUA, amb una profunda divisió de la societat nord-americana i milers de soldats que restaven amb seqüeles d'addicció a les drogues i problemes d'adaptació a la vida civil. Les despeses de guerra assoliren una xifra equivalent a 160.000 € i calgueren vora 300.000 milions de dòlars per sufragar la contesa i evitar que el Vietnam del Sud caigués a mans del Vietcong. La derrota del Sud i la imposició del règim comunista, dos anys més tard, acabaria la guerra dels dos Vietnam.

¹⁰⁹⁹ BAU, F. a o. c. pàgs. 255 i ss.

L'empenta culturalista d'Òmnium portava a l'Institut de Batxillerat, de divendres 27 d'abril fins al 7 de maig, la mostra "La renovació pedagògica", de la Fundació Artur Martorell, de Barcelona, amb conferència de Ramon Moragues i Badia, director de la Fundació. Es presentava i es distribuïen 300 exemplars de l'obra "El bilingüisme escolar a Catalunya", destinats als docents. A l'entitat estava començant a actuar un Centre d'Ensenyament Popular, amb finalitats sobre la llengua catalana i la docència, en general però també havia estat recuperada la secció de fotografia, per seguir la tradició de Cercle Artístic i dels extraordinaris participants que tingué, àdhuc a nivell mundial. Dissabte 28, Òmnium Cultural comença a fer, pels col·legis, una roda de conferències sobre el pintor Pau Picasso, mort només feia uns dies, i començava a la sala d'actes de l'Institut vell, del carrer Montcada, amb pel·lícules sobre l'obra del pintor i comentaris de Francesc González Cirer. Tot plegat no passava d'ésser un inici de la mena de ventada cultural que s'havia estat gestant perquè en el primer dia de maig Òmnium Cultural presentava a la sala d'actes del Palau Episcopal, a les 12 h, la Festa Cultural de Maig: la conferència de Francesc Gas Carpio "Vida quotidiana a la Tortosa del segle XIII, segons el Llibre de les Costums Escrites", tot lligant el moviment cultural a l'esdevingut en els anys de 1950. Ramon Miravall presentava i projectava la seva pel·lícula "El Palau del Castell de la Suda", amb una introducció d'Octavi Iglésies, i es lliuraven els II Premis Gresol per a infants i joves (29 abril) de dibuix, assaig i contes, deixant l'acte final a càrrec d'Orfeo Tortosí. Òmnium Cultural també inaugurava la renovada sala d'art de Cercle Artístic, al local del carrer Pintor Gimeno on, a les 11 del matí, es presentava l'exposició de pintures d'Amadeu Pallarès Lleó, presentat per González Cirer, la qual romandrà oberta fins el dia 13. El dia 2 es realitzaven dues sessions més de cinema sobre Pau Picasso, una per a joves i una altra per a adults.

Era un temps en el qual Jordi Angelats lluitava pel millorament de l'associació Cantaires de l'Ebre-Delta que, fins llavors, havia compartit la seu amb Òmnium, el que havia contribuït a fundar: Angelats convocà totes les entitats de la ciutat per proposar-los l'adquisició del que fou monestir de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i transformar-lo en Casal Tortosí o casa comuna de les associacions, de manera que aquestes reduïssin en gran mesura les despeses de manteniment de locals. A la Casa de Cultura era Joventuts Musicals el que diumenge 6 realitzava un concert del Quintet de Flautes de Bec, de Sabadell, i dijous 24 se'n presentarà un altre a càrrec del violinista Ezio Mariani, també a la Casa de Cultura, havent-se aconseguit operar amb l'Ajuntament, per bé que amb l'afegit que divendres 11 i amb una important resposta de públic es presentà a l'aula magna de la catedral un altre concert, el de Maria-Rosa Calvo Manzano, arpa solista de l'Orquestra de la RTE, sempre amb l'objectiu de connectar amb tothom i harmonitzar una unitat social que la guerra havia esquinçat i que mai ningú no havia fet res per recuperar-la mitjançant la reconciliació.

Mentre que els joves saharauís fundaven contra Espanya el moviment independentista del Frente Polisario, el 10 de maig, i que el 17 s'obria el procés *Watergate* al Comitè del Senat dels EUA, en l'àmbit d'Òmnium es presentava un reguerall inacabable d'activitats tot comptant amb què, en els diferents sectors de l'entitat, s'incorporava els tècnics i persones més adients perquè el nombre d'associats mai no deixava de créixer i que així calia que fos per tal de sostenir econòmicament la frenètica activitat que es portava.

El juny començava amb la proclamació de la república a Grècia, en el mateix dia 1, on el general Papadopoulos n'assumia la presidència provisional, i el dia 9, per allò que establia la *Ley Orgánica del Estado*, a Espanya se suspenia la vinculació personal entre el càrrec de cap de l'Estat i el de president del Govern, de manera que passava a ocupar aquesta l'almirall Luís Carrero Blanco, home de la confiança del dictador i destinat a la continuïtat del règim polític. A les acaballes del mateix mes, el 26, el *Consejo General del Instituto Nacional de Previsión* aprovava el projecte definitiu de la Residència Sanitària de la Seguretat Social, i Fernando Bau comunicava la notícia el 29 tot fent saber que s'anava a procedir a fer la immediata subhasta. El pintor Jaume Rocamora, des del principi fent costat a Miravall en tots els afers d'art i en organització, havia resolt la tasca de concretar per Òmnium, en la darrera setmana del mes, una mostra de goigs de Ricard Vives Sabater, al Palau des Puig, amb edició facsímil dels de la Mare de Déu de Montserrat, de Tomàs Bellpuig, presentats per Joan Bta. Manyà.

El mes de juliol portava esdeveniments com el començament a Hèlsinki (Finlàndia) de la Conferència sobre Seguretat i Cooperació a Europa (CSCE), el dia 3, i el 10 les illes Bahames obtenien la independència del Regne Unit, en el marc de la *Commonwealth*, i el 17, derrocada la monarquia a l'Afganistan, el cap del govern Daud Khan, proclamava la república... i als EUA el president nord-americà Richard Nixon, el 23, es negava a lliurar les gravacions que l'implicaven en l'afer *Watergate*. En aquell temps, sense abandonar els estudis de les estructures i instal·lacions històriques del Castell de la Suda, des de l'àmbit d'Òmnium treballava en l'immens fossà romà del que havia estat palau dels Purroy i sòl del Patronat Escolar Obrer, amb l'ajut de grups de voluntaris que hi acudien en plegar de la jornada laboral, i després s'alliberava i excavava el Portal de la Bassa i els espais del que havia estat el gran dipòsit de proveïment urbà d'aigua de l'Alentar, una tasca coberta amb la col·laboració d'estudiants i del breu equip de l'organització, tot plegat amb humil despesa de materials que cobria el mateix Miravall. Aleshores, en l'esmentada àrea de la fotografia, Òmnium convocava el I Certamen de Fotografia i Diapositives en Color.

El moviment social, amb l'associacionista, no cessava en tot l'estiu i al setembre es reanimava amb les Festes de la Cinta, l'empenta municipal que acollia les propostes populars i omplia la programació festiva. Els actes religiosos també feien per millorar la seva imatge i a la processó de la Cinta portà l'estendard de la Confraria en ministre Rodolfo Martín Villa, essent els borlistes Lluís Vericat Núñez i Fernando Bau Carpi. Tot plegat era el final de la diàspora estival, el setembre de sempre, en el qual es refeia la vida ciutadana amb renovades forces però sota la novella voluntat dels darrers temps. En un 11 que deixava albirar aquells vells anhels de llibertat que havien semblat adormits o oblidats, sobtaven les notícies arribades de sudamèrica i que constituïran un present constant: el 15 de setembre de 1970 la CIA havia rebut l'ordre presidencial de Richard Nixon d'evitar a Xile la pujada al poder de Salvador Allende i, de no aconseguir-ho, d'enderrocar-lo, i en aquell dia 11 un sector de l'Armada de Xile, en col·laboració amb generals de les forces armades i la policia uniformada, comandats pel general Augusto Pinochet que tenia el suport internacional i el dels EUA, de grups nacionals i internacionals de poder, s'aixecaren en armes contra el govern constitucional, amb l'assalt al Palacio de la Moneda, on ha mort el president Salvador Allende i s'ha posat la fi al govern d'Unitat Popular. El país havia estat vivint un període de notable convulsió política i econòmica. Després vindrà la massacre i la dictadura repressiva i autoritària de general Augusto Pinochet: desapareguts, assassinats i empresonaments, fins al 1990, amb el record perenne del patètic assassinat del cantautor Víctor Jara, el dia 14. Les esquerres, doncs, hi havia estat escapçades, esclafades i, entre altres perills, s'impedia el sorgiment d'una altra Cuba.

A Tortosa també hi hagué un succés inesperat, el 30 de setembre: les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra, en les quals Òmnium recuperà Tortosa com a centre històric dels Països Catalans i donà un missatge d'unitat pancatalànica. Els actes, en un dia rúfol i de forts ruixats, es presentaren a la Casa de Cultura, un palau Oliver de Boteller pràcticament ocupat per la policia, arreu desplegada, però estretament controlat per un equip directiu que es mantenia pendent del curs del programa establert i de les actuacions, prest a resoldre d'immediat qualsevol anomalia. Els actes s'iniciaren a les 11.00 amb la presentació de la festa per Joan Triadú (Barcelona), i seguí la salutació de Joan Fuster (València) i la de Francesc de B. Moll (Mallorca); a les 11.45 es llegien els veredictes i es lliuraven els premis Ciutat de Tortosa (Història i Dret), el Joan B. Manyà (Filosofia), el Tomàs Bellpuig (poesia), l'Ilerca (Economia i Sociologia), el Joventut (reportatges) i el Cavall Fort (narrativa). Llavors, a les 12.15 actuava Orfeó Tortosí, de Cercle Artístic. La festa es presentà a la sala d'actes, plena a vessar, tot ben controlat per la policia governativa i aquesta controlada per l'esmentat grup directiu mentre que els seus caps i els directius d'Òmnium confraternitzaven a la filera d'autoritats i es controlaven mútuament. A la sala noble del palau s'havia disposat el dinar de germanor, a les 13.30 h, amb tanta gent que no s'hi cabia perquè també ho era d'homenatge al Dr. Joan Bta. Manyà; hi hagué la dissertació del Dr. Pont i Gol, arquebisbe de Tarragona i bisbe que havia estat de la diòcesi de Segorb-Castelló, i seguiren les paraules del Dr. Manyà, destacant els objectius de la festa i declinant l'honor al seu malaguanyat amic i company Tomàs Bellpuig, i es comptà també amb les paraules de cloenda de l'alcalde de Tortosa, tots

en una llarga i ben nodrida taula de presidència en la qual confraternitzà tothom, encara que pujà la tensió quan un sector dels participants irrompé amb el cant d'*Els Segadors* que, per sort, era un himne que els adscrits al poder i la policia no coneixien i se'ls féu passar per una cançó popular i tradicional, en resposta als aclariments que demanaven, tot i que "els bons cops de falç" sonaren com a destrallades: tothom havia assistit a una festa que era un fort referent catalanista. Després, a les 17.00 h, hi hagué un recital de cançó catalana al Pavelló d'Esports, per Lluís Llach i Ovidi Montllor, on l'ambient oferí un clímax molt més obert i radical entre la riuada de joves que hi van fer cap. Els preus s'havien determinat en 350 pessetes el dinar i 100 el recital. La festa resultà un èxit memorable i una publicitat extraordinària, però de l'esclat catalanista tothom va fer veure que no se n'havia adonat.

Entre les moltes felicitacions per l'èxit de les Festa Populars de Cultura destacà la transmesa per la Comissió Organitzadora de la Commemoració del Centenari de la Naixença de Pompeu Fabra, els capdavanters del 1968: "La festa que per invitació nostra accedíreu a organitzar, ha estat una de les més reeixides que hem conegut i en alguns moments tingué un caràcter i una força inusitats. Tothora, però, s'hi respiraren una agilitat i una confiança confortants./ Hem de dir-vos, amics de la delegació d'Òmnium Cultural a Tortosa, moltes gràcies i comptar amb l'estímul i l'exemple que la vostra edició de les Festes han de significar per a l'esdevenidor".

En començar el mes d'octubre, el dia 6, esclatava la guerra del Yom Kippur, iniciada per Egipte i Síria per mirar de recuperar el Sinaí i els Alts del Golan, respectivament, uns territoris guanyats per Israel el 1967 en la Guerra dels Set Dies. Els àrabs sorprenien els israelians en la festa del Yom Kippur, quan l'exèrcit israelià estava parcialment desmobilitzat, i això facilità als egipcis i sirians la ràpida penetració en els territoris. Però els israelians van anar d'immediat al front i, després d'intensos combats, recuperaven els sectors perduts, fins a travessar el Canal de Suez. A la fi els israelians arribaran a 40 km de Damasc i a 101 d'El Caire i el dia 24, en veure els àrabs que no podien guanyar, es declararà l'alto el foc. Els jueus hauran estat abastits pels EUA i els àrabs per l'URSS. Pels acords de Camp Davis, el Sinaí tornarà a Egipte que acaba per reconèixer l'estat d'Israel.

A la sala d'exposicions de Cercle Artístic-Òmnium Cultural acabava, el 15 d'octubre, la mostra de l'obra escultòrica de Cinta Sabater, un dia en el qual també es clausurava definitivament la línia del ferrocarril de Val de Zafán, de Tortosa a Alcanyís-Puebla de Híjar, per disposició del Ministerio de Obras Públicas del 17 de setembre i que havia estat inaugurada el 24 de juliol de 1942. També se suprimien els serveis de viatgers en la línia de Tarragona-Tortosa-Benicarló. La contrapartida podia estar en què s'aconseguia a Tortosa un centre de la *Universidad Nacional de Educación a Distancia* i la premsa local, a 26 d'octubre i 2 novembre, anunciarà els cursos de la UNED. Sobtava, llavors, el 28, el fet que la junta permanent de l'Assemblea de Catalunya, quan estava reunida a l'església de Santa Maria Mitjancera, a Barcelona, restava envoltada i assaltada per la policia: s'hi detenien 113 dirigents i membres de la Comissió Permanent, entre les quals estaven la major part dels caps de l'oposició política, els que romandran tancats vora dos mesos a la càrcer Model. El fet provocarà la mobilització de 15.000 persones a Vic, Granollers i poblacions de la rodalia. Més endavant, entrats en l'any vinent, a Sabadell, seran detinguts 67 membres més, tot plegat un fort cop per a la plataforma que es referà i que agafarà una nova empenta a la primavera de 1975.

A començament de novembre s'obria a la sala de Cercle Artístic la mostra de l'obra del pintor lleidatà Joann Barceló, i diumenge 4 Joventuts Musicals-Ò.C. presentava un Seminari-concert del Sextet de Jazz Modern, de Joventuts Musicals de Terrassa. A finals del mes, el 25, tingué i mantingué un fort ressò el daltabaix de Grècia on, al cap d'una setmana de la revolta estudiantil de la Universitat Politècnica d'Atenes, on van haver tretze morts i desenes de ferits, l'exèrcit havia acabat amb el règim dels coronels, una dictadura brutal i repressiva que havia sorgit d'un cop d'estat militar a l'abril del 1967. De matinada, tancs i tropes ocupaven posicions estratègiques a l'entorn dels edificis governamentals i oficials de l'exèrcit grec, comandats pel cap de la policia militar, el general Dimitros Ioannidis, derrocaven el règim dictatorial dels coronels. Mentrestant, el fins ara president, el coronel Giorgios Papadopoulos, havia romàs fortament vigilat a la seva casa d'estiu. Els fets suggerien idees a la gent que rebia amb

satisfacció, el 10 de desembre, el balanç exitós de la campanya per la llengua perquè “...han estat grans els guanys, àdhuc desmesurats i tot dintre del que tothom esperava, i que l’ús de la llengua catalana s’imposa a tots els nivells, àdhos en els oficials i tot, fins l’extrem que l’altra forma d’expressió comença a manifestar-se com una excentricitat”¹¹⁰⁰. Per aquells mateixos dies es presentava un concert de la violinista Eva Graibin, de la Unió Soviètica, i del pianista Roberto Bravo, de Xile, organitzat per Joventuts Musicals-Òmnium Cultural, i també esdevenia el lliurament dels premis de fotografia sobre les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra. Ramon Miravall, llavors, editava “*El Call jueu de Tortosa, l’any 1149*” a l’Editorial Rafael Dalmau, de Barcelona, una de les seves obres de major transcendència entre els estudiosos especialitzats.

El bisbe Carles, d’ençà del seu nomenament, havia fet per acoblar-se a la situació interna de la institució diocesana i de l’àmbit àulic, i a l’externa que era com un terratrèmol social i polític. De bell antuvi que adoptà una actitud prudent, i prudent fou el fet de mantenir-se a l’expectativa des que es veié que el progrés de la societat no tenia aturall i, per increïble que semblés, que el poder trontollava però que es mantenia amb fermesa en els vells arguments de la força, la violència i la por. El bisbe Carles era una persona d’evident qualitat humana que romania tot sol en el desert d’un vell i immens palau buit, immers en la decadència d’un anacrònic immobilisme canonical que s’evidenciava com un contrapès preconiliar, en un melancòlic isolament que feia mal per més que no passava de manifestar-se discretament a l’exterior, per bé que sempre acollint tota la informació possible a partir d’una actitud de saber escoltar i de guanyar-se el respecte amb la seva humilitat, tímida i àdhuc introversió davant el remolí social i polític, en el qual feia per no deixar-se engolir: acollava com podia tots els factors possibles i a l’abast, en el seu espai immediat i de pressions pròximes que s’aferraven al conservadorisme ultradretà espanyol i, tant com podia, semblava marcar distàncies quant a l’activitat oficial o civil, sense prodigar-se mai i sense que es fes gaire visible per bé que amb presència quan i on calia i oferint una fàcil accessibilitat. L’actitud en el manteniment d’una presència mesurada i d’un incert compromís era un eficaç recurs social en la necessitat de conservar l’equilibri personal i institucional, malgrat que l’actitud comportava un inevitable retrocés en l’autoritat de l’Església, dins el corrent general de la vida ciutadana, i minvava l’estabilitat en els afers de la interacció oficial. Possiblement el seu coneixement de les realitats a València xocava de fort contra la seva percepció de Tortosa on, a la vegada i amb un clergat majoritàriament integrat per valencians poc favorables a Catalunya i que pensaven en espanyol, els criteris evolucionaven d’una manera diferent, natural i vertiginosa, per bé que les destriava amb facilitat i s’esforçava per incorporar-se a la societat tortosina en qualitat de ciutadà. La cosa més prudent, doncs, potser que estava en guardar-se de comentar, ja fos per via social o per la política, per la privada o la pública.

Castellano-parlant com havia estat, per bé que coneixedor de la llengua del país, prompte passà a emprar sempre la llengua catalana, de manera que entengué de seguida l’impuls i l’esforç ciutadà per la recuperació lingüística i, afectat per la situació real del carrer, pressionà discretament els organismes eclesiàstics per tal que les misses fossin dites en català: no se’n sortí perquè ho expressà d’una manera delicada i més bé suggerent, sense imposicions, pel qual fet la tímida resposta del clergat afecte a l’anterior bisbe, els indiferents i els que evitaven problemes es justificaren amb l’aigualit argument dels costums adquirits i Carles, en seu sincer parer, havia d’admetre que els capellans no s’hi sentien obligats, i que no tenien per què esforçar-se a estudiar l’idioma i a adoptar-lo i, com ell mateix reconeixia, fonamentalment no ho feien “perquè els feia perea”. Cal fer notar que, mentre guanyava la batalla externa de la comprensió i de l’assumpció de simpaties, personalment i afectants a la institució, esdevenia “un bisbe del poble”, potser que el primer, i que entre les relacions extra-institucionals mantingué uns contactes regulars i de confiança amb Miravall, amb el qui intercanviava parers quant als corrents del moment quant als fets pretèrits, en una relació que li permetia aprofundir en la realitat cultural a través dels temps i de l’erupció actual, sense cap compromís per la seva part però obrint-se a saber per causes i a treure les particulars

¹¹⁰⁰ Òmnium Cultural. Actes, 37 r. i.v.

conclusions: per això no fou d'estranyar-se, encara que sorprenent perquè trencava amb les tèbies o negatives actituds episcopals de sempre, que el bisbe Carles, a invitació de Miravall, es fes soci d'Omnium Cultural. El col·legi canonical, en canvi, no cedia i els rectors evolucionaven a una velocitat d'exasperant lentitud, uns i altres distanciant-se de l'evolució de la societat i dels imperatius del moment: les coses s'havien mantingut sempre així i, doncs, així es podien mantenir dos-cents anys més!

Els cinc anys de pontificat havien definit Ricard M. Carles com una persona carismàtica, de forta espiritualitat, de franca mirada i de dolç somriure que el connectava amb qualsevol persona; També summament prudent, d'intensa dedicació pastoral, molt identificat amb el poble, amb l'amor i la preocupació posades en els afers diocesans i socials. La conclusió el feia un bisbe ben singular, just en un temps especial i en un temps crucial.

Les notícies semblaven perdre el seu valor i tot semblava accedir a una dimensió desconeguda quan, el 20 de desembre, l'almirall Luís Carrero Blanco, l'home de confiança del dictador i cap del govern espanyol, moria a Madrid en un atemptat d'ETA. L'organització basca havia excavat un túnel (Operació Ogre) sota el paviment del carrer Claudio Coelho, a l'altura del núm. 104, on situava una càrrega de 100 quilos de goma-2 que just accionava quan el ministre passava per sobre mateix amb el seu cotxe *Dodge 3700 GT*: l'almirall era el darrer ideòleg del règim i la seva mort comprometia el futur del franquisme. L'explosió va estar tan forta que el cotxe féu cap al terrat d'un edifici annex a l'església on l'almirall acabava d'oïr missa (també moria un inspector de policia i el xofer). A Madrid, llavors, es mantenien empresonats els membres de la cúpula de Comissions Obreres i del Partit Comunista d'Espanya, i a Barcelona els màxims dirigents de l'oposició democràtica (els 113 de l'Assemblea de Catalunya) i es temia una acció de revenja a l'estil feixista. El governador civil a Tarragona era un català, per primer cop (Antoni Aige Pasqual), i féu per defugir confrontacions i evitar les represàlies més dures. Franco, llavors, nomenà Carlos Árias Navarro com a president del Govern i cessarà alguns ministres en constituir-se el nou govern Arias. Després serà Torcuato Fernández Miranda el qui assumirà, interinament, la presidència del Govern.

En un neguit permanent s'arribava a Nadal i, encara, incrementat d'ençà el 22 de desembre, quan l'OPEP duplicava els seus preus i provocava una crisi econòmica mundial, la denominada Crisi del Petroli (1973-2000) que comportava una forta reducció del creixement econòmic, l'increment d'una inflació incontrolada i alts nivells d'atur. A Tortosa es féu notar especialment en l'àmbit industrial i en el comercial, amb davallada del consum, caiguda de la construcció i tancament d'empreses emblemàtiques (IMSSA-TAMSA, Fabra...) La indústria estava dominada per la petita empresa i la presència d'empreses grans no es farà real fins al creixement del sòl industrial amb els polígons industrials. La ciutat de serveis comprenia l'antiga diòcesi, i aleshores es veia perjudicada per les deficientes comunicacions, l'augment regional d'infraestructures educatives i sanitàries i el nou mapa administratiu autonòmic, amb la retirada de la gent de la diòcesi meridional. En els anys 90 es reduirà l'atur, baixaran les altes taxes d'inflació i els tipus d'interès per afavorir la inversió i el consum privat. L'entrada a la UE acollirà subvencions però no resoldrà la producció bàsica de l'arròs, l'oli i els cítrics. L'estructura productiva s'havia modernitzat i s'havia deixat una comarca eminentment agrícola per imposar-se el sector industrial i, sobre tot, el de serveis. Malgrat tot la demografia era baixa, hi havia molta emigració jove i la població envellia, els sectors industrial i terciari estaven poc desenvolupats, es creaven pocs llocs de treball...

El 28 de desembre, encara, la *Dirección General de Obras Hidráulicas* ordenà la publicació de l'Avant-projecte Ebre-Pirineu Oriental a efectes d'informació pública, el qual apareixerà al *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona* de 12 de febrer de 1974, de manera que les autoritats de la ciutat pressionaran Franco i aconseguiran aturar-ho¹¹⁰¹ fins a la mort del dictador. Moltes vegades s'havia aconseguit la paralització del projecte però aquella resolució de la direcció general era l'avantprojecte que implicava la reserva d'un cabal de 1400 Hm² anual d'aigües de l'Ebre, destinades a la Confederació del Pirineu Oriental i que es publicava a efectes de la informació pública. Els partidaris del transvasament guanyaven la primera batalla i

¹¹⁰¹ Segons Fernando BAU, a o. c., pàg. 280.

els polítics es posaven en marxa i presentaran un escrit d'al·legacions, un moviment solidari com mai no havia existit, amb claredat d'objectius, de defensa mútua, i foren estudiats al més alt nivell els temes de la salinitat, la regressió i els cabals.

El curs de l'any 1974 es podria construir d'ençà algunes perspectives que creen successos de desigual importància: marcarà inicialment la política franquista un nou govern que encetarà el denominat "*espíritu del 12 de febrero*" mentre que el moviment catacúmbic crearà a París la Junta Democràtica; el curs dels darrers temps ens mostrarà conseqüències en el sector de la premsa catalana, i així veurem com *Tele-Exprés* començarà a publicar una pàgina setmanal sencera dedicada a la llengua i cultura catalanes, i com naixerà *Els Marges*, revista de llengua i literatura catalanes, i com a Perpinyà es publicarà la revista *Aïnes*, els annals del Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans i, altrament, obrirà la revista satírica *Por Favor*, en espanyol, que al cap de poc temps serà víctima d'un sagnant atemptat amb bomba. Ràdio Barcelona començarà *Dietari*, l'emissió regular del programa informatiu en català, i *Televisión Española* a Barcelona crearà nous espais en català: Taller de comèdies, Nova gent i Mirador. A València es crearà el Foment de la Llengua Valenciana, amb la finalitat de dotar econòmicament activitats culturals diverses, s'editarà la revista *Argumentos*. Antoni Ribas rodarà una pel·lícula d'èxit, *La ciutat cremada*, la qual veurà tothom, i a Figueres s'inaugurarà el Teatre-Museu Dalí, amb un fort suport institucional per les simpaties entre el pintor i les autoritats franquistes... L'obra de l'autopista A-7 arribarà a l'Ebre i elements d'Òmnium aconseguiran que el lloc del peatge sigui oficialment conegut com el Baix Ebre, fent referència a la terra i a la llengua, i l'Ajuntament de Tortosa cobrirà dos nous objectius: l'aprovació del Pla parcial del Temple i la construcció de l'edifici dels sindicats, al carrer Ciutadella, on s'ubicaran, i s'abandonava llavors l'edifici confiscat del dissolt Centre Obrer de Corporacions, el de la part del carrer Teodor González que s'aboca al riu, on s'havia obrat una altra planta el 1945.

Al gener de 1974 es rebia amb satisfacció l'acord del dia 18 entre Israel i Egipte, pel qual es posava la fi a les hostilitats, però en començar febrer, el 4, indignava el fet del segrest de Patricia Hearst, néta del magnat de la premsa nord-americana William Randolph Hearst, la qui acabarà per unir-se als seus raptors i deixar tothom bocabadat, i uns dies després, el 7, l'illa de Grenada, la més meridional de les Petites Antilles del Carib, s'independitzava del Reialme Unit.

El govern, a Barcelona, donava a conèixer l'*Anteproyecto de Acueducto Ebro-Pirineo Oriental* per a l'àrea metropolitana de Barcelona (1400 Hm³/any, en acte promogut per Joan Antoni Samaranch, president de la Diputació de Barcelona. El document apareixia publicat al *Boletín Oficial de la Província de Tarragona* de 12 de febrer i l'Ajuntament de Tortosa mobilitzà la població en contra i se li uní la Diputació de Tarragona. L'alcalde convocà els sectors socials, polítics i econòmics de la comarca i al cap d'una setmana es constituïa la Comissió dels 33 (ajuntaments, comunitats de regants, Cambra del Comerç, organitzacions agràries) que en dos mesos elaborarà un complet i documentat memorial d'oposició. La campanya transvasista es difonia des de *La Vanguardia* però Tortosa aconseguirà neutralitzar l'acció de Samaranch i que Franco deturés el projecte, malgrat de la forta pressió institucional a Barcelona. Els incipients focus d'oposició democràtica a Tortosa no hi prengueren part però donaren suport a la Comissió dels 33 i Òmnium Cultural actuà des de moltes accions indirectes i a través dels mitjans de comunicació. En aquell mateix dia el govern de Carlos Arias Navarro presentava a les Corts el programa reformista, l'endemà tothom condemnava que l'escriptor rus Alexander Soljenitsin, premi Nobel de Literatura, hagués estat foragitat de la Unió Soviètica. Òmnium Cultural, mitjançant Joventuts Musicals, el dia 16 oferia un concert del Quartet de Corda Austríac al saló de Centre del Comerç.

El 2 de març es tenia una bona notícia perquè al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Matias, en desaparèixer el de Sant Lluís i restar desocupat, es fundava la *Universidad Nacional de Educación a Distancia* (UNED) gràcies a la iniciativa i finançament de Josep Celma Prieto, amb l'Ajuntament i la Diputació, reprenent-se els estudis universitaris en obrir-se el curs acadèmic, obrint un solc profund amb la seva bona gestió i llarga trajectòria. La data, malgrat això, també portava un fet criminal i reproable: la sentència a mort i l'assassinat de Salvador Puig Antich, de 25 anys i vinculat a moviments anarquistes, activista del MIL, mort a garrot a la

Model de Barcelona. Puig Antich, uns mesos abans, a Barcelona, amb un company es tirotejà amb la policia, i ell en restà ferit i un jove policia hi morí, Francisco Anguas. Puig n'havia estat acusat, sense proves, i jutjat per un consell de guerra. Arreu d'Europa havien hagut manifestacions en demanda de la commutació de la pena però Franco li negà l'indult. Aquesta darrera execució del règim franquista aportà un sentiment generalitzat de rebuig al país i al món, llavors quan hi hagué una primera crisi de govern, amb retallades als intents reformistes, encoratjats pels sectors més conservadors que impulsava el mateix Franco.

La delegació tortosina d'Òmnium Cultural s'havia estat guanyant un veritable prestigi arreu del país, per causa de la seva feina intensa i ben feta, i el 13 de març anaren a visitar Tortosa la junta directiva central de Barcelona, amb altres destacades personalitats del país. Joan Martí, responsable de les relacions exteriors i dels afers polítics, davant les protestes de democratització i descentralització era nomenat membre de la junta executiva central, la qual també s'incorporava representants d'altres delegacions. El fet era que Tortosa havia esdevingut un exemple i constituïa una mena de descoberta per tot el país, atreïa l'atenció de tothom i establia lligams pertot arreu, com era el front constituït amb Terrassa, la qual junta visitava Tortosa diumenge 31 de març, amb l'afegit d'un intercanvi de joves. Joan Martí, a Barcelona, incansable i amb molts projectes en la ment, en l'assemblea de comarques aconseguia llavors l'adhesió de totes les delegacions del país en la defensa de les aigües de l'Ebre, i la mateixa directiva central de Barcelona en féu una conferència de premsa que tingué un fort ressò nacional. L'Ajuntament de Tortosa tingué la cavallerositat d'agrair-ho i, en mostra de bona voluntat, es comprometé a fer-se càrrec de les despeses per l'ensenyament de català a les escoles i amb el propòsit d'ampliar-ho per tots els centres docents. Òmnium tancava el mes de març, el 30, amb un recital de cançó catalana pel cantautor Francesc Pi de la Serra, al Casal Tortosí.

Un fet havia commogut les terres de l'Ebre en aquell mes de març, el de la mort de l'advocat Andreu Celma Comas, el dia 16, el qui havia estat secretari de l'Ajuntament de Tortosa durant trenta-cinc anys i havia demostrat les seves dots de gestor i de diplomàtic a través de les dues dictadures militars, la República i la guerra, guanyant-se l'afecte de tothom i per sempre respectat, catalanista que fou des dels temps de Valentí Almirall, suport sempre des de la discreció i militant d'Acció Catalana Republicana i també íntim amic de Joaquim Bau: el seu suport a Òmnium, des del principi, s'unia al del doctor Manyà com a expert assessor.

La premsa informava el 6 d'abril quant a la subvenció sol·licitada per Fernando Bau per la renovació de la instal·lació elèctrica de la catedral, i que el ministre d'Hisenda (Antonio Barrera de Irimo) havia respost d'immediat per atorgar al Capítol un milió de pessetes. El fet corresponia, en el temps, a l'esmentada presentació a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre de les "*Alegaciones de las Entidades del Bajo Ebro al Anteproyecto de Acueducto Ebro-Pirineo Oriental*" amb les 33 entitats signants, realitzada l'11 d'abril i essent l'alcalde Tallada el primer dels signants, el qui el dia 13 feia elaborar un ambiciós projecte d'abastament d'aigua i clavegueram a les pedanies del delta, tot i saber que se segregaran, i el pas dels dies portava a una festa de sant Jordi en la qual es commemoraren a València els cinc-cents anys de l'aparició del primer llibre imprès en català. Per celebrar-ho, el Gremi d'Editors féu una edició popular de 60.000 exemplars del *Resum d'història dels Països Catalans*, de Ferran Soldevila i Miquel Coll i Alentorn, publicat per Barcino.

L'endemà, a la nit del 24, a Portugal esclatava la Revolució dels Clavells, un alçament militar per posar fi al règim totalitari existent d'ençà el 1926, l'*Estado Novo*, un règim dictatorial d'inspiració feixista. La incruenta revolta havia estat realitzada per oficials intermedis de la jerarquia militar que en una part havien combatut en la guerra colonial, de diversos regiments militars coordinats. A primera hora del matí els rebels ocuparen la plaça de Lisboa, on hi havia la seu de diversos ministeris. Defensa ordenà a les forces de Braga que repel·lissin la revolta, però aquelles forces ja s'havien adherit al cop militar. La policia política matava quatre persones en disparar contra un grup de manifestants situats davant el seu local. Després del dia 25 s'alliberaren els presos polítics de la presó de Caxias, i els líders de l'oposició a l'exili tornaran en els dies següents. Una setmana més tard es pogué celebrar lliurement al carrer l'1 de maig.

Joan Martí i membres directius d'Òmnium Cultural de Tortosa, a la sala d'actes de la UNED (*Domus Sapientiae*), el 2 de maig presentaren el "Col·loqui sobre el transvasament de les Aigües de l'Ebre", en el qual els senyors Josep Bòria Ulldemolins i Robert Martínez, en qualitat d'assessors tècnics (comunitats de regants), informaren i comentaren quant a l'afer. Hi hagué un fort ressò a nivell nacional, i una dies després l'economista Ramon Trias Fargas pronunciava una conferència a Centre del Comerç, organitzat per Òmnium Cultural de Barcelona en adhesió a la posició tortosina quant al transvasament. Ramon Miravall, mentrestant, amb el suport d'Òmnium Cultural desenvolupava personalment una intensa campanya nacionalista pels mitjans de comunicació, tot aprofitant la insòlita obertura política. Mentrestant, també, s'intensificaven les dificultats socials i econòmiques per causa de la inflació i la puja de preus. Els candents problemes socials i polítics, dijous 30 de maig, tancaven el mes amb el concert de la soprano Maria Àngels Sarroca, acompanyada al piano i guitarra, organitzat per Joventuts Musicals-Ò.C. No hi havia cap lapse en l'acció, però, i el 6 de juny, a Tortosa i a Barcelona, es treballava de fort contra els transvasaments de l'Ebre, i el 4 havia hagut una forta polèmica a Barcelona¹¹⁰². Per si tot plegat era poc, a la Cala també s'atacava per l'afer de les centrals nuclears.

Els fets, i en algun cop la premsa i la ràdio on Miravall actuava incansablement, acollien successos com la cessió a Òmnium, el 15 de juny, de la ben nodrida biblioteca que el metge de l'Aldea, Josep Maymó Bolet, fervent catalanista, la qual es dipositava a l'Arxiu Històric de la Ciutat puix que la UNED l'havia rebutjat per causa d'estar constituïda per edicions catalanes. L'endemà, el 16, al Col·legi dels Josapets on el país disposava sempre de la col·laboració de mossèn Altés, es feien per primera vegada a Tortosa els exàmens o proves d'aptitud de llengua catalana, inicials per als estudis de professorat ens uns temps d'estructuració com es vivien. Altrament, es tingué un gran èxit de participació al II Concurs de Fotografia i Diapositives en Color, amb participació regional, amb molta concurrència en l'acte de lliurament dels premis pels directius d'Òmnium Cultural.

El devenir universal, en aquell moment, destacava el fet que l'arquebisbe Makarios, president de Xipre, transmetés el 2 de juliol una lletra al cap de la junta militar grega per denunciar que Grècia organitzava accions terroristes a l'illa, i demanava que fossin retirats els 650 oficials grecs de la guàrdia nacional de l'illa, d'on derivaran els fets del dia 15, quan tot just serà aquesta guàrdia nacional la que liderarà un cop d'estat contra el president Makarios. El palau presidencial restarà destruït i Makarios, el qui era a una recepció amb nens egipcis, es podrà escapar pel jardí posterior i, traslladat a Pafos, emprarà la ràdio per informar tothom dels fets i cridar el poble a la resistència.

A Catalunya era notícia la vaga de 85 fàbriques del Baix Llobregat, el 8 de juliol, seguida per més de 18.000 treballadors, tot i estar prohibida. La notícia que més atreïa l'atenció general era, però, esdevenia el 19 de juliol quan el dictador Franco, afectat per un atac de flebitis i hospitalitzat, signava la cessió de poders en interinitat al príncep Juan Carlos de Borbón. El dictador fou intervingut quirúrgicament i durant 45 dies el substitueix el príncep en la direcció de l'Estat, perquè el 19 ja s'havia recuperat i comunicava a Carlos Árias Navarro que es reincorporava com a president del Govern.

Un altre afer que destacava entre els casos candents era el dels Estats Units d'Amèrica on el 24 de juliol el Tribunal Suprem exigí al president Richard Nixon el lliurament dels enregistraments magnetofònics de les converses de la Casa Blanca sobre el cas Watergate, una demanda que el president refusà tot al·legant que constituïen un secret d'estat, i es manifestà "decebut" per la demanda que se li feia... però acabà per acatar la sentència. El dia 27 la Cambra de Representants dels EUA iniciava el procés de denúncia i repulsa contra el president Nixon, acusat de fals testimoni, d'obstrucció a la justícia, d'abús de poder i de desacatament al Congrés, i Nixon optarà per dimitir del seu càrrec el 8 d'agost, tan aviat com se li iniciava el procés de destitució (*impeachment*), i serà succeït en el càrrec pel sotapresident Gerald Ford, a migdia del dia 9, i el primer gest oficial del qual serà d'indultar Nixon i aturar així tot el procediment incoat en contra seva.

¹¹⁰² Òmnium Cultural. Actes,pàg. 45v.

En el moment que es vivia els fets universals esdevenien suggerències, nodrien il·lusions o esperances, cridaven especialment l'atenció com també l'acaparà el 8 de setembre els fets distants d'Etiòpia, on es vivia una profunda crisi social i política per causa de la fam i de les desfetes militars infligides pels rebels d'Eritrea, i un grup de militars de baixa graduació que encapçalava el tinent coronel Mengistu Haile Mariam se'n féu ressò i protagonitzen una revolta que portava l'ancià emperador Haile Selassie a ésser destronat i empresonat a Addis Abbeba, i el país restà sotmès a una junta militar denominada Comitè de Coordinació de les Forces Armades, la Policia i l'Exèrcit Territorial, i aviat s'abolirà la monarquia i s'instaurarà un règim socialista: al país, a nivell del carrer, qualsevol fet podia excitar els ànims reprimits durant tantes dècades i desastres.

Per si tot plegat fos poc, el dia 8 de setembre la policia detenia 67 membres de l'Assemblea de Catalunya que s'havien reunit clandestinament a les Escoles Pies de Sabadell, i el 13 hi havia un atemptat amb bomba en una cafeteria del carrer Correo, de Madrid, freqüentada per policies i a pocs metres de la *Dirección General de Seguridad*, amb el resultat d'onze morts i un sentiment general d'esgarrifança.

A Tortosa sorgien problemes a l'entorn d'Òmnium quan el 10 d'octubre dimitia en massa la junta directiva de Joventuts Musicals, frustrada com se sentia en no poder incrementar una major assistència de públic i per cansament. Òmnium ho acceptava amb indignació en la mateixa sessió de junta que es proposava i s'acceptava la convocatòria d'una assemblea territorial per poder estudiar la problemàtica de la terra i la defensa dels interessos comuns. L'equip de dirigents¹¹⁰³ també "s'assabenta sobre la pròxima realització dels exàmens d'aptitud de català i s'aprova la convocatòria de curssets a Tortosa, a Roquetes i a Jesús. S'encomanen gestions amb mires a l'ensenyament de gramàtica a les escoles nacionals, col·legis i instituts, mesurant les possibilitats per causa dels inconvenients existents, sobre tot per la manca de professorat i per les dificultats econòmiques accentuades per la forta crisi actual i la pujada de preu d'articles i salaris". El 17 d'octubre, dijous, la Diputació fa saber quant a la pròxima obertura del Conservatori Professional de Música.

Dissabte 26 d'octubre es mou molta gent, a la ciutat, per l'homenatge a Josep Celma Prieto el "Tortosí de l'Any": hi ha una missa a la seu i visita a la Cinta, amb recital de l'Orfeo Tortosí (20.30), al Paraním del Centre Regional de la UNED (Reials Col·legis) en un acte presidit pel Subsecretari d'Educació i Ciència Frederic Mayor Zaragoza (21.00) i al Pavelló Poliesportiu de l'Estadi (22.30), finalment, el sopar d'homenatge al Tortosí de l'Any 1973. Després, en un altre aspecte i potser que sense atreure l'atenció que reclamava, el 15 de novembre Jordi Pujol i Miquel Roca Junyent, amb altres, fundaven al monestir de Montserrat el partit Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), de voluntat catalanista i ideari pròxim a la socialdemocràcia de model suec. Quan el mes s'abocava al final, dimecres 20 de novembre, en l'àmbit més estricte d'Òmnium Cultural de Tortosa sorprèn un acte que esdevé d'escàndol: ha demanat la baixa el bisbe Ricard Ma. Carles. Hi hagué un silenci entorn al tema i tothom es va estar de fer-ne comentaris just en uns dies que l'organització catalanista i cultural intensifica la campanya de captació de socis puix que amb els ingressos no es passava de cobrir les despeses més elementals, i calia mantenir els cursos de català i, encara, ampliar-los, i es patia per la insuficiència o la manca de professorat quan els mestres d'escola, encara, no solien col·laborar. Alguna acció adversa s'estava aplicant perquè el setmanari *La Voz del Bajo Ebro* també posava dificultats a la difusió o filtració de notícies i articles que fomentaven el catalanisme i el foment de la llengua, pels quals fets i per indubtables causes polítiques, en aquell moment hi havien vuit articles encallats i d'actualitat perduda. A desgrat de la contraofensiva que repercuteix en una minva de les activitats d'Òmnium Cultural i de les associacions per causa de les mesures restrictives i repressives de l'Estat, l'organització resisteix i Òmnium resol informar-ne els socis mitjançant circulars informatives però els òrgans policials actuaven, amb inusual discreció, i el món oficial pressionava personalment els activistes culturals, i patien coaccions perquè llurs fitxes policials es mantenien netes i llurs conductes són impecables. Els municipis de la regió, mentrestant, demanaven a Òmnium els

¹¹⁰³ Òmnium Cultural. Actes, pàg. 48r.

cursos de català i Òmnium estudiava la creació de sotsdelegacions (Amposta, la Cava...) tot i que amb l'increment de socis no s'arribava a superar el problema econòmic. L'Ajuntament no responia, malgrat dels acords que s'havien aconseguit, segurament perquè també suportava les pressions polítiques de la *Jefatura Local del Movimiento* i les ordres del governador civil. La gestió de Jaume Rocamora, en l'àrea de l'art, programava exposicions de Joann Barceló, Toni Soler, Lluïsa Pahissa i Carles Nel-lo... i gestiona una mostra del tortosí Antoni Guansé, d'anys resident a París i que caldria recuperar. Diumenge 19 els directius d'Òmnium de Tortosa assistien a l'homenatge a Pau Casals, al Casal de l'Espluga, on la terra tortosina cobria el petit sector corresponent al Baix Ebre.

La societat tortosina i l'ampla xarxa d'activistes culturals del territori mantenien el seu temorós suport i els directius se sentien reconfortats amb "la pinya" que se'ls feia malgrat que tots els esforços fets semblaven haver caigut en un pou però, davant les festes de Nadal, dijous 21 Òmnium Cultural impulsava la Setmana de la Joventut a Amposta, on també obria cursos de català, però els centres docents i els ajuntaments, aleshores, no responien a les lletres que se'ls transmetien per l'ensenyament de llengua, d'història i de literatura catalana. Altrament, quasi feia un any que Òmnium havia encarregat a l'advocat i regidor municipal Lluís Pegueroles, quasi com a membre de la junta, les gestions per poder reeditar la revista "La Zuda", encara que la seguida d'impediments foren veritablement frustrants i el *Gobierno Civil*, aleshores, se'n sortia tot dient que potser en dos mesos es podria resoldre l'afer. Llavors arribava a Tortosa el bus Cultura en Ruta, d'Òmnium, i el regidor municipal de Governació posà tots els impediments possibles i al final s'autoritzava a obrir-lo davant l'Estació, un lloc poc transitat. El 24 de desembre, finalment, Franco signava el *decreto-ley* de l'Estatut d'Associacions Polítiques que entrarà en vigor el 20 de gener de 1975, i sobre el tema tindrà una forta repercussió el discurs del primer ministre Carlos Arias a les Corts del 12 de febrer. La Comissió Permanent de les Corts Espanyoles, tanmateix, designava el procurador en Corts Fernando Bau Carpi per substituir el professor Adolfo Muñoz Alonso, mort en el passat estiu.

Les festes de Nadal de 1974, amb Cap d'Any i Reis de 1975, van estar clarament afectades per la crisi econòmica, en unes condicions que es van fer ben visibles amb el retrocés dels muntatges en la il·luminació dels carrers i establiments, en les compres i en l'animació, i en el mateix estat d'ànim dels ciutadans. Entre els fets més transcendents del moment destacava, divendres 10 de gener, el començament de les activitats acadèmiques en el segon any de la UNED, sota la direcció de Miguel Angel Garcia Bordàs i 42 professors-tutors, i en el polític-administratiu la reunió a Gandesa, dimarts 14, dels representants de les diputacions de Tarragona, Terol i Saragossa per tractar quant a les comunicacions entre l'Aragó i les terres de Ebre, sobre tot de la carretera Saragossa-Tortosa, puix que totes les vies eren de vell traçat, pensades d'antic per al trànsit de carros i amb l'única millora d'una deficient pavimentació de quitrà.

Ràdio Tortosa iniciava llavors les retransmissions dels plens municipals i sorprenia perquè, d'acord amb el procedir de l'Ajuntament, divendres 17 realitzava la primera emissió, íntegrament en llengua catalana, la que parlaven els regidors, en aquells moments de sorda repressió que Òmnium Cultural, pres en un ofec inevitable, dimecres 22 realitzava l'assemblea per la qual es renovaria la junta de govern i s'aprofitava per fer obres de renovació al local social de Cercle Artístic, i per donar resposta als problemes d'ús, i de consergeria, així com per debatre el cas de l'inoperant Cercle Artístic, i es determinava la unificació de les juntes de les dues associacions. A la ciutat, abans no s'acabés el mes de gener, dijous 23 es reunia la Comissió Interregional del Nord-oest d'Associació Espanyola de Lluita Contra el Foc (ASELF), amb presència de les diputacions, ajuntaments, Protecció Civil i cossos de bombers de Catalunya i de les Illes. Llavors, quan la premsa tornava a parlar de "*la prolongada y pertinaz sequía*", el Grup de Premsa i Ràdio celebrava la festa anual pel seu patró sant Francesc de Sales, divendres 24, i de "Tortosí de l'Any 1974" elegia el bisbe Ricard Ma. Carles Gordó¹¹⁰⁴, a qui valoraren la preocupació que havia mostrat per la problemàtica comunitària a les comarques de l'Ebre: per la cessió que havia fet dels Reials Col·legis per instal·lar-hi la UNED,

¹¹⁰⁴ LVBE, 909, de 31 gener.

per l'actitud adoptada en afers com el del transvasament de l'Ebre i el de les centrals nuclears i, també, per la problemàtica institucional interna que havia heretat de l'anterior pontificat. Dimecres 29, encara, el sotsdirector general d'Immòbles del *Ministerio de Información y Turismo*, Francisco Torremarín y Ponce de León, visitava les obres del Parador de Turisme i comunicava la voluntat d'efectuar obres complementàries al Castell.

L'assetjament que estava patint el sector associacionista i cultural s'eixamplava pel sud, on començava una forta campanya contra la catalanitat lingüística del valencià, de manera que al pas dels mesos el govern publicarà decrets destinats a la incorporació de "llengües natives" a l'ensenyament i sobre la regulació de "llengües regionals", un veritable parany. Caldrà fer balanç per comptar amb què entre 1939 i 1975, a l'exili, s'havien publicat 180 diaris i uns 650 llibres en català, i què entre 1961 i 1975 el flux immigratori d'espanyols a Catalunya havia superat el milió de persones. Aquell era el temps en el qual el govern espanyol presentava el *Plan Energético Nacional* que suposava la nuclearització de les terres de l'Ebre, talment com sol·licitaren (i exigiren) les empreses: dues centrals més a Vandellòs, a més de la que ja funcionava des de 1972, altres dues a l'Ametlla de Mar, dotze quilòmetres al sud de les esmentades, i dues més a Ascó. Sis centrals projectades en una àrea de 20 a 40 km².

València reaccionarà al pas dels dies i apareixerà el manifest *Nosaltres, ciutadans del País Valencià*, que afirmava la unitat lingüística, exigia l'oficialitat del català i la instauració de la democràcia, amb desenes de milers de signatures, i un grup de professors dels cursos de català abandonaran Lo Rat-Penat en protesta per l'esbiaixament anticatalà de l'entitat i fundaran el Centre Carles Salvador. En el curs de l'any, a Catalunya Nord, es crearà el grup de nova cançó *L'Agram*, i a Barcelona s'inaugurarà la seu de Fundació Miró, obra de J. M. Sert; i Ràdio Olot serà la primera emissora que emetrà tota la programació en català, de la guerra civil ençà, i la mateixa TVE-Barcelona començarà a emetre en català l'informatiu *Barcelona RTVE*, i la junta del Col·legi d'Advocats de Barcelona aprovarà la iniciativa de celebrar un Congrés de Cultura Catalana, i milers d'entitats s'hi adheriran, i sorgeix el Manifest de Bellaterra: *Per una universitat nova en una societat democràtica*. Els bisbes de la Tarraconense reclamaran el dret a la normalització de la llengua i de la cultura catalanes, tot i les indecisions del bisbat de Tortosa i, també per primer cop des de 1939, s'autoritzarà el cant *Els segadors* en un recital poètic de Rafael Subirachs, però només en la versió original o antiga.

Al mes de febrer, el de la mort del pintor Guillem Bergnes de las Casas i Soler, a 87 anys d'edat, a l'Hotel Siboni on s'allotjava de manera permanent, dimarts 4 es patien les conseqüències d'una avaria a la subestació elèctrica que deixà la ciutat a les fosques des de les 7,15 a les 22 h: el fenomen, potser que en menor grau, sovintejava massa a la ciutat i perjudicava la seva economia i industrialització. L'endemà, dimecres 5, es reunia Òmnium Cultural en assemblea general: Cercle Artístic no tenia cap vivència, i només s'hi movia Orfeó Tortosí i la Secció de Fotografia i, con s'havia avançat, estaven ultimades les gestions per obtenir el permís de reedició de la revista "*La Zuda*", i caldria formar un patronat autònom de gestió¹¹⁰⁵. Com que Cercle Artístic era un greu problema econòmic i de gestió, es resoldrà amb la unificació de les juntes directives. A la fi es renovava la junta directiva d'Òmnium que era, al cap i a la fi, una organització molt ben estructurada i en un estat d'òptim funcionament: el metge Francesc J. Renau assumia la presidència i cessaven Joan J. Martí Ferré, Caritat Celma, Ramon Miravall i Josepa Caminals. Tanmateix i després d'un llarg debat es creava una junta consultiva, no vinculant però amb la voluntat de conservar els membres que cessaven, encara que Joan Martí estava molt actiu en la gestió per crear a Barcelona el partit polític de Jordi Pujol i Miravall romania del tot immers en els estudis universitaris; també es proposava a l'Ajuntament el restabliment de l'ús de la senyera i de la bandera de la ciutat, en una proposta que s'aprovava per aclamació.

UNED inaugurava el curs acadèmic dissabte 8 de febrer, en un acte presidit pel sotarector Felipe Calvo, amb lliçó magistral a càrrec del director del centre sobre "L'Educació en la crítica", i dimecres 12 es reunia una altra assemblea general d'Òmnium Cultural i Cercle Artístic, a resultes de la inauguració de la reforma del local social del carrer Pintor Gimeno. A la

¹¹⁰⁵ Òmnium Cultural. Actes 53v i 54r.

sessió de la directiva del dia 18 ja apareixia com a president l'arquitecte Xavier Martí Ferrer, el qui era sotspresident d'ençà del dia 5. El programa de Martí tenia objectius com la recuperació en la incidència als mitjans de comunicació, a l'estil que sempre havia emprat Miravall. Es manifestà l'interès que calia posar pel patrimoni artístic i s'encarregava la gestió a l'arquitecte Francesc Ma. March Juncosa, i es demanava que les torres de defensa es declarassin d'interès local, tot exigint explicacions a l'Ajuntament per la demolició de la Torre de Rocacorba o Sant Onofre per part d'una empresa privada, com Miravall havia denunciat a través de *Tele-Exprés*, de Barcelona. En els afers de la premsa, dimarts 18 el periodista Daniel Arasa Favà, a *El Correo Catalán* publicava un comentari crític sobre el setmanari *La Voz del Bajo Ebro* i la reacció d'aquest fou agra i intolerant, comportant un dur enfrontament dialèctic.

També esdevingué l'assemblea general de Cantaires de l'Ebre-Delta, amb dimissió del president Josep Ramos Ruiz i elecció de Jordi Angelats Ballonga. Llavors, dimarts 25, el president de Motor Club Esportiu, Joaquim Fabra Vallès, comunicava la renúncia a organitzar el tradicional *Rally Baix Ebre* com a protesta al tracte discriminador que havia rebut de la Federació Catalana d'Automobilisme.

Les notícies que arribaven no eren gens grates: el 3 de març, en una manifestació a Vitòria, en una església morien quatre treballadors –i en morirà un altre al cap d'unes setmanes- pels trets de la Policia Armada, "els grisos", i l'endemà 4, divuit regidors de l'Ajuntament de Barcelona votaven contra un crèdit per a l'ensenyament de català a l'escola, un fet que portarà les protestes de la societat i la campanya "Sí a la cultura catalana" que obligaran el consistori a anul·lar la decisió. A l'Ajuntament de Girona hi hagué un idèntic posicionament i el dia 7 els regidors franquistes votaven negativament en la demanda de pressupost per a l'ensenyament de català. Aquest tipus d'oposició no era nou i tampoc casual.

El ple municipal de Tortosa, dijous 11, aprovava inicialment els plans d'urbanització del polígon industrial de Vinallop i de la Ciutat de Vacances de la Punta del Fangar, tots dos d'iniciativa privada i amb una inversió de deu milions de pessetes, malgrat que apareixerà un manifest d'oposició al macropolígon industrial de Vinallop pel fet que se suposava d'alta contaminació, en part a terrenys de la que fou Agribesa, i al projecte de Ciutat de Vacances a la Punta del Fangar, tot amb un rerefons polític.

La gent tenia en compte la notícia del dia 18, consistent en la integració del Reialme Unit al Mercat Comú Europeu, i dissabte 20 s'estaven fent els actes de *jumelage* amb Avinyó, i l'estudiantina del Club Sport hi feia cap, per actuar. El fet que a ningú no féu cap gràcia fou el del 21 quan, havent feta una suspensió de pagaments, plegava Promotora Industrial Tortosina (la Yutera). En aquell març encara s'afegia el conflicte gestat el 23, quan per raons de protocol la corporació municipal no assistí als oficis de Diumenge de Rams: sembla ésser que a l'alcalde en funcions li semblà que la invitació del Capítol de la Seu no havia estat cursada en el temps i en la forma adequades. El dia 30, llavors, era el diumenge de Resurrecció que portà un altre cop les Caramelles pels carrers de la ciutat.

La societat civil semblava estar aletargada, malgrat de la revitalització que es detectà en començar l'any, i els fets oficials semblaven recuperar el protagonisme del poder franquista: el 4 d'abril hi hagué una visita de treball del contraalmirall en cap del Sector Naval de Catalunya, Severo Martín Alegre, a les ajudanties de Marina de Tortosa i de la Ràpita, essent el titular a Tortosa el tinent de vaixell Carlos Breijo Saavedra; i el dia 14 el Ministeri d'Educació espanyol aprovava les obres complementàries per acabar la Casa de Cultura al traslladat palau dels Oliver de Boteller, amb un pressupost de 6.730.948 pessetes. Mentrestant estava ben viu el fet que, en entrar a Phnom Penh, capital de Cambotja, feia un any que els *khmers* rojos hi tallaren els subministraments i aleshores, el 17 d'abril, obligaven la població, d'uns dos milions de persones, a evacuar la ciutat i anar-se'n a les zones rurals, i àdhuc buidaven els hospitals, i els malalts que no es podien moure eren llençats al carrer "com si fossin escombraries", segons un testimoni. El cap dels *khmers*, Pol Pot, per anar cap a una economia agrària, feia matar tothom que semblés massa educat o intel·ligent... i eren molts els assassinats per causa de portar ulleres: eren aquell tipus de salvatjades que foren corrents a l'Europa central i de l'est en els anys que seguiren a la II Guerra Mundial i que escrivien la gent però que només eren

anècdotes, perquè passaven molt lluny, en un altre món i era cosa de xinesos, els que un dia havien mort Francesc Gil de Federich.

A Tortosa els dies d'abril passaven dins la normalitat i el 22 el president d'IRYDA, Alberto Ballarín Marcial, visitava la zona del delta de l'Ebre i a la tarda tenia una reunió a Tortosa per tal de tractar quant al Sanejament del Delta. Fou el 29 quan s'inaugurà la XXXI Fira Provincial Agrícola-Ramadera i quan començaren les Festes de Primavera que s'allargaran fins al 4 de maig. Hi assistí el delegat regional de Comerç, Josep Ramon Borrell Nivera, i el 30 es presentà el Dia de la Comarca amb els alcaldes de les quatre comarques, autoritats provincials, delegacions ministerials i altres. Els periòdics en parlaven, com també ho feien del Vietcong o Front Nacional d'Alliberament del Vietnam, que entraven a Saigon, la capital sud-vietnamita, el qual fet posava fi a la guerra i reunificava el país, això després de deu anys d'intervenció nord-americana. Malgrat de les dures previsions, l'entrada va estar més bé pacífica i poc abans havien estat evacuats els diplomàtics i el personal nord-americà de suport, ciutadans estrangers i refugiats vietnamites. L'endemà la ciutat és rebatejava amb la denominació de Ciutat Ho Chi Minh... Ben bé no es deia, però el fet constituïa la primera derrota militar total de l'exèrcit dels EUA.

El curs dels esdeveniments, de feia temps, estava fent palesa una evolució de la societat que aleshores havia adquirit un ritme accelerat en el qual semblava que tothom estava situant-se perquè, de fet, ho evidenciava la mateixa evolució política i, en aquella decadent i inacabable dictadura militar de grotescs trets feixistes, sorgia amb la primavera un clar senyal aperturista perquè es permetien unes determinades agrupacions polítiques, abans impensables, i la dreta reformista i aperturista del règim que a Tortosa encapçalava Fernando Bau engegava la *Unión Democrática Española*, amb referència estatal en el democristià Federico García Muñoz, per bé que a la ciutat es coneixerà com Unió Catalana i s'hi comprometran nombrosos ciutadans.

En aquella primavera de 1975 també rebrotava l'Assemblea de Catalunya que, superades les desfetes causades per la policia a l'octubre de 1973 i l'any següent a Sabadell, agafava una nova empenta tot liderant les principals mobilitzacions populars, com farà amb la primera celebració no clandestina de l'11 de setembre de 1976 a Sant Boi de Llobregat.

La vida local, en aquell mes de maig, passava el dia 3 pel "*Día de los medios informativos*", amb representants de la premsa nacional, provincial i comarcal i, tres dies després, visitava la ciutat Juan Ribas Garcia, delegat de la Junta de Energia Nuclear del *Ministerio* de Industria, el qui es reunia amb les autoritats per donar seguretats quant a les noves centrals: el clímax fou d'allò més tens. Dimecres 10 es tornava a fer sentir Òmnium Cultural per causa de les seves gestions per evitar l'enderrocament de la Colònia Gassol, de Bitem, i dos dies després, el 12, l'Ajuntament determinava que la Fira de Dilluns al Parc es desplaçaria a l'àrea de l'antiga estació del carrilet i els firaires, en acte de protesta, resolien de no muntar les parades: l'Ajuntament s'avingué de seguida a repensar-s'ho. Llavors fou quan els japonesos, tan ben acollits per bé que sorprenent tothom amb la seva discreta presència, el 15 de maig posaren la primera pedra a la factoria *Yoshida*, la primera al polígon industrial de Campredó, amb assistència d'autoritats locals i dels delegats provincials d'Indústria i Habitatge. El malestar també afectava l'àmbit estudiantil, puix que era general i de fastiguejament, i tampoc no es feia d'estranyar que el dia 16 els alumnes de l'Institut "Joaquim Bau" es declararessin en vaga, per primer cap d'ençà la II República, encara que només afectà el curs d'Orientació Universitària, en protesta de la política educativa del govern espanyol, expedients oberts i manca de reformes. La vaga coincidia amb una "parada" del professorat. Llavors, l'acció d'Òmnium que havia tornat a esdevenir la catacúmbica tradicional del catalanisme, tornava a fer-se evident quan el dia 21 de maig, vint-i-una associacions, corporacions i col·legis professionals presentaven un escrit a l'Ajuntament per demanar una assignació pressupostària d'1.150.000 pessetes per a cobrir les despeses de l'ensenyament de català a l'escola primària. L'Ajuntament reaccionà en contra, segons la tendència del moment, i acordà la creació d'un Institut d'Estudis Dertosenses que l'oposició rebutjà per confós, anticatalà i pseudotortosinista, a part del fet que aquest ja existia d'ençà de 1952, fundat per la Diputació en haver restaurat el palau DesPuig i essent-ne membres Joan Bta. Manyà, Enric Bayerri, Manuel Beguer i Vicent

Garcia Julve. El 23, però, l'Ajuntament aprovava la creació de l'Institut d'Estudis Dertosenses i demanava al Govern la creació d'una Comissió Interministerial Coordinadora per a la vall de l'Ebre, i denegava la petició formulada per 21 entitats sobre l'ensenyament de llengua i cultura catalanes. Al fons de l'inútil conflicte sonava el procés contra la banda *Baader-Meinhof*, a Alemanya, anomenada Fracció de l'Exèrcit Roig però, també, l'aixecat per la festa i sopar del Tortosí de l'Any, el 24 al saló del Seminari, referida al bisbe Ricard Ma. Carles, amb assistència d'autoritats provincials i locals, on Marian Jover, en nom del Grup de Premsa i Ràdio, pronuncià el discurs d'oferiment. El mes acabava amb els forts aiguats del dia 28, els quals tallaren les carreteres a l'Aldea i a Vinallop i, sobre tot, el 31 amb la peregrinació diocesana a Roma per l'Any Sant, una expedició 334 persones que encapçalà el bisbe Carles i que es perllongarà fins al 10 de juny.

El curs dels esdeveniments indicaven el moviment i la renovació que arreu s'imposava i es podia seguir un curs que portava la presa de possessió el dia 2 del nou secretari de l'Ajuntament, l'advocat Luís Vicente Díez, l'acord en sessió municipal d'una possible permuta de terrenys d'un solar immediat a l'Hospital Verge de la Cinta per alguns solars municipals de Ferreries, el dia 6; el relleu en la direcció del Col·legi d'Arquitectes, per Joan Vidal Soler, el 13, i amb la sentida mort a Madrid del periodista tortosí Lluís Climent Cicujano, el 14 a 58 anys d'edat. El 27, al local d'Òmnium Cultural i Cercle Artístic, s'inaugurava una exposició de fotografia i es feia una taula rodona sobre "Arquitectura Modernista a Tortosa", i el 28 es nomenava Germán Cano Villa com a comissari en cap de la Policia Governativa a Tortosa, i rellevava el famós Fèlix Criado Val que s'havia jubilat. El 29, llavors, portava el veredictes dels Premis Literaris del Club Sport, amb la sorpresa que el de periodisme el guanyava Rafael J. Salvia, i el 30 impactava el fet que el cardenal Vicent Enrique Tarancón signés un manifest en el qual qualificava d'aberració considerar el català i el valencià idiomes diferents.

Tot i que es feia evident que l'activitat social s'abocava a l'estiu, el mes de juliol també prenia possessió, el dia 7, el capità Benjamín Cuevas Mate en el comandament de la companyia de la Guàrdia Civil, rellevant Santos Gómez Vela i, separats pel fet que el 17 la nau espacial soviètica *Soyuz XIX* i la nord-americana *Apol·lo* coincidiren a l'espai en la primera missió conjunta que realitzaven ambdues potències, el 21 de juliol foren molts els que es dolien per la mort del mestre Joan Martorell Martí, a 85 anys d'edat, perquè havia exercit durant mig segle i havia estat director del Col·legi de la Mercè, essent ben popular i molt ben valorat. Juliol semblava dissipar-se amb les vacances però encara, el 23, sorgia la primera vaga de periodistes en mig segle, a Barcelona, en solidaritat amb Josep Ma. Huertas Claveria, essent també novella a comentar que el 25 es proclamés la república de Tunísia i finalment, el 28, el fet que Salvador Moreno Baeza fos elegit president del Club Esportiu Tortosa, acabant una comissió gestora que havia regit l'associació durant la temporada passada que es baixà al *football* regional.

El primer dia d'agost es posava una fita i una referència quan trenta-cinc estats d'Europa i Amèrica subscriuïen a la capital de Finlàndia l'Acta de Helsinki, la qual regulava les relacions entre països amb règims polítics diversos i protegia els drets humans i les llibertats individuals. A Tortosa, però, sobtava una mala notícia el dia 3: la mort de Teresa Cid Espuny, llicenciada en Ciències Exactes i professora de matemàtiques a l'Institut, només a 53 anys d'edat, a Barcelona on estava hospitalitzada, però es podia dir que també arribava l'alegria amb la sorpresa dels dos dies d'actuació a Tortosa del Circ de París, i se'n tornava el dia 4 tot deixant abandonats set lleons i el domador, obrint un fort enrenou fins que el dia 15 es reincorporaran al Circ.

Mentre que se seguia de com havia anat el cop d'estat a Bangladesh, el dia 15, amb l'afusellament del president Mujibur Rahman i dels seus familiars, l'Ajuntament, el ple del 13, davant les festes de la Cinta havia nomenat reina de les festes Joana Segarra Subirats i la infantil Mercè Òdena Lafarga. També causava satisfacció que el 23 el corredor ciclista Miquel Espinós, de Tivenys, hagués guanyat a Lieja la medalla de plata als Campionats Mundials de Pista "modalitat "mig fondo tras-moto) d'aficionats, i que el jove empresari Ferran Ferrer Domingo sortís elegit president de Club de Rem Tortosa, en relleu d'Enric Roig Balart. No tot eren bones notícies, però, perquè el 26, sota l'excusa del terrorisme, el govern espanyol

promulgava un decret- llei que enduria la repressió contra l'oposició política, de manera especial a Euscadi i, més encara: el 28 el tribunal militar de Burgos condemnava a mort dos membres d'ETA. La dictadura sempre havia estat molt hàbil en empitjorar les situacions, i persistirà.

El 2 de setembre es reunien els ajuntaments de Tortosa i de Roquetes amb la voluntat d'iniciar els treballs Revisió del Pla General d'Ordenació Urbanística, una assenyada decisió, i el 4 es presentava l'acte inicial de Festes de la Cinta, essent-ne mantenidor Antoni Muñoz Llaçat, amb la proclamació de reines i pubilles. El pregó de les Festes, el 6, va estar a càrrec de Josep Fc. Llavat Briansó, alcalde de Reus i el 7, diumenge, esdevenien els acostumats èxits de gent a la Missa Pontifical a migdia i a la processó de la Cinta a la tarda, en la qual portà el penó el director general d'Administració Local, Juan Díaz Bardají.

Les festes acabaven i les realitats es tornaven a imposar, potser que amb la fita de que alarmà els ciutadans: el dia 18 el tinent Luís Peña Valls ocupava el comandament de la secció de la Policia Armada, amb l'augment d'efectius, fins ara constituïts per un destacament comandat per un sergent, i a l'endemà el tribunal militar de Barcelona emetia una condemna a mort. Potser que la gent es va distreure amb la dimissió, el 22, de Miguel Àngel Garcia Bordàs com a director de la UNED, amb la de Francisco Javier Martínez Palacio, recentment nomenat gerent, o amb el tancament de l'Escola de Magisteri Enric d'Ossó que funcionava d'ençà de 1948, adscrita a l'Escola del Col·legi Teresià de Tarragona, i com a centre autònom des del curs 1968-1969, però la notícia del 27 caigué com una bomba: la confirmació de cinc sentències a mort pel *Caudillo*, "mentre que feia el cafetó", i a Barcelona, Madrid i Burgos s'executaran cinc militants del FRAP i d'ETA, autors d'atemptats, segons digueren, malgrat de la sol·licitud de clemència del papa Pau VI i de la Comunitat Econòmica Europea, entre d'altres. La reacció mundial contra la barbàrie franquista esdevingué molt forta, insostenible, i tretze ambaixadors i diverses representacions consulars es retiraren de Madrid. El règim es tancava en la seva brutalitat, com en els vells temps, i una multitud de gent es manifestava el dia 1 d'octubre, el "*Día del Caudillo*", a la Plaza de Oriente de Madrid, davant el Palau Reial, en un ambient molt tens, per honorar el dictador Franco; era la darrera aparició en públic del dictador i, abans d'anar a la plaça la massa convocada, a les portes d'alguns bancs, el GRAPO abatia a trets diversos policies i "grisos".

A Tortosa el Conservatori de Música iniciava el curs el dia 7 d'octubre i a l'endemà se sabia que els bisbes de la Tarraconense, havent estat uns dies units a l'Ampolla, feien una visita d'homenatge al Dr. Joan Bta. Manyà sota el guiatge del bisbe Carles, de la qual el teòleg se'n sentí molt honorat, ben content, amb una alegria que sovint comentarà, sempre amb alegria i plena satisfacció. En el sector de l'ensenyament, també es realitzaven el dia 13 els exàmens de recuperació a la UNED i es tancava el curs acadèmic en el qual havia hagut la matrícula d'un miler d'alumnes: eren, encara, els breus cursos afectats pel canvi de calendari del curs acadèmic imposat per un ministre il·luminat i que, per sort, durà ben poc, el canvi i el ministre. A l'Institut de Batxillerat, el dia 17 Encarnació Maestro González era nomenada directora, succeint Josep Gil Pallarès. Uns dies després una estació espacial soviètica arribava a Venus, el 22, i transmetia fotografies de la superfície del planeta. Dos dies després, el 24 d'octubre, es constituïa a Tortosa la Comissió de Col·legis Professionals que en vint dies havia d'elaborar un memorial tècnic com alternativa a la proposta municipal de revisió del Pla General d'Ordenació Urbana i, en el mateix dia, Francesc Ma. March Juncosa era elegit president de Jove Cambra Econòmica per al curs 1976, i succeïa en Víctor Cervera Queralt, el primer titular de l'entitat.

Cal recordar que en aquells moments, a Tortosa, l'acció cultural i la política, clandestina i que es feia com si no existís, es movia molt difícilment i, camuflada, operava a través de l'activitat professional i laboral o amb la màgia de les paraules i conceptes sobreentesos a la premsa i a la ràdio. El creixent moviment del nacionalisme polític i cultural s'impulsava des d'Òmnium Cultural, amb mesurada prudència després d'una etapa en la qual se sabé guanyar la confiança de tothom per raó de la seva mesurada moderació i per la capacitat de diàleg mentre que, des de Banca Catalana, s'establí una posició d'ample servei al ciutadà i a grups de tota mena (Miravall i Brull) i des d'una tolerància relliscosa es continuaven els cursos de llengua catalana, encara que als grups més agressius se'ls mantenia a ratlla des del

Movimiento. La policia del Govern havia estat comandada per Félix Criado del Val i des de juny de 1975 per Germán Cano Villa, amb un patètic historial repressor com a inspector que havia estat de la brigada político-social a Barcelona i que a Tortosa intensificava la pressió i feia per controlar els moviments del PSUC mitjançant la coacció i el xantatge (retencions sovintejades a la comissaria, presa de declaracions, amenaces...) La situació era d'ofegament perquè entre 1972 i 1975 la ciutat havia esdevingut una base d'operacions i era residència d'una companyia de forces de xoc antiavalots de la policia estatal (els grisos), amb vora un centenar i mig d'efectius i parc mòbil, amb caserna on havien estat les Escoles Públiques de la Mercè, i altres vivien arreu de la ciutat amb llurs famílies.

Llavors, el 30 d'octubre, Juan Carlos de Borbón reassumia la Jefatura del Estado perquè la vida del dictador s'acabava i no hi havia recanvi polític. El poble mig se'n desentenia i seguia la direcció marcada per les democràcies europees malgrat que creixia la temor generalitzada a una altra guerra o d'un bany de sang final. A la ciutat, aquell dia i enllestides les eleccions sindicals comarcals, es constitueixen els consells comarcals d'Empresaris i de Treballadors i de Tècnics que presidiran, respectivament, Josep Bosch Sabater i Josep Roca Borrull. A Òstia, el 2 de novembre, moria assassinat l'escriptor i realitzador cinematogràfic Pier Paolo Passolini. A Tortosa, el dia 5, a la Casa de la Ciutat es presentava la reedició de "*Los col-loquis de la insigne Ciutat de Tortosa*", de Cristòfor des Puig, en facsimil de l'edició Fidel Fita, en una iniciativa de Lluís Mestre Rexach.

L'endemà, el 6 de novembre, Hassan II del Marroc aprofitava el final de la dictadura de Franco per autoritzar la Marxa Verda cap a la colònia espanyola del Sàhara Occidental, d'uns 350.000 manifestants i 25.000 soldats, per tal de donar suport i legitimitat a la seva annexió al regne alauita, per forçar la retirada de les tropes i posar fi a l'ocupació espanyola. L'exèrcit espanyol posava mines i senyals a la zona fronterera on havia de passar la Marxa i s'hi desplegava estratègicament al darrere.

Sàhara Occidental, o Espanyol o Río de Oro, esdevenia colònia o província espanyola el 1958 i el 1965, sota la pressió dels països africans, l'ONU demanava a Espanya que s'hi retirés i, de fet, no considerava que el Marroc i Mauritània poguessin esdevenir potències administradores del que encara consideraven un territori pendent de descolonització. Els acords presos constaven d'una declaració política i diversos annexos secrets, i la política determinava que Espanya transferiria l'administració però no la sobirania del Sàhara a una administració temporal tripartida que formarien els països signataris. Tot trontollava, però, quan el 1968 es descobrien els jaciments de fosfats de Bu Craa i les possibilitats de l'explotació espanyola, i des de 1970 Algèria, Marroc i Mauritània n'exigien la descolonització a Madrid.

En el darrer trimestre el Marroc havia fet per ocupar el Sàhara Occidental, malgrat que el govern espanyol havia rebut una sentència favorable al Tribunal Internacional de La Haia quant a la demanda cursada pel Marroc. Al 1975 havia augmentat la pressió annexionista marroquina malgrat que l'ONU, el tribunal internacional de la Haia i Algèria demanaven un plebiscit d'autodeterminació. Llavors, el 6 de novembre, Hassan II havia iniciat la Marxa Verda, una invasió civil de marroquins que caminaven cap al Sàhara espanyol, feta a partir del 20 d'octubre per foragitar les tropes espanyoles d'ocupació. Al cap d'una setmana (12/14 de novembre), pels Acords Tripartits de Madrid i amb la Marxa estacionada a uns cent metres dels camps de mines i vigilada per la policia marroquina, mentre Franco agonitzava, el govern espanyol cedia administrativament el terç meridional del Sàhara Occidental a Mauritània i els dos terços septentrionals al Marroc, prescindint absolutament de l'opinió de la sotmesa població autòctona, la qual cosa donarà força a l'independentista Front Polisario. El 14 de novembre de 1975, doncs, Espanya es retirava del territori i la població menystinguda s'indignava i iniciava la resistència i l'enfrontament contra els seus veïns mauritans i marroquins, com a resultat d'una feina mal feta i una voluntat depredadora i després, pel febrer de 1976, serà creada la República Àrab Sahariana Democràtica, sota l'impuls del Front Polisario.

Al país ho havia seguit tothom, fil per randa, i ningú no en deia gaire cosa tot i d'analitzar les actituds i els fets. Satisfesia l'incert resultat perquè es veien caminats els passos més decisius. El problema era un altre, però, puix que allò que pesava sobre tots era la temor, més que el malestar, la inquietud que ho havia envaït tot davant la imminent mort del dictador

sanguinari i de la fal·lera dels seguidors que el volien sobreviure en el domini. La gent gran no es podia treure del cap el record de la guerra, i n'albirava una altra, o pensava en una revenja de les esquerres maltractades durant mig segle... i els més joves havien posat una ampolla de cava al refrigerador, per celebrar l'acabament d'un malson que semblava etern, la fi d'una llarga nit. La societat feia la seva vida normal i el 19 es publicava el memorial tècnic com alternativa dels col·legis professionals i la Jove Cambra sobre el Pla General d'Ordenació Urbana Tortosa-Roquetes i es renovava el nomenament del nou alcalde de Roquetes, Àngel Poy Royo, fins al 3 d'abril de 1979, encara que això, i fets semblants, no preocupaven ningú i ningú no podien distreure, o apartar-lo de la televisió o de la ràdio per estar al corrent de la llarga agonia mentre que els satèl·lits de l'agonitzant posaven en lloc segur el béns assolits.

La mort del dictador Francisco Franco, després d'una llarga agonia es comunicà a primera hora del matí del 20 de novembre, a trenc d'alba, abans la gent no s'incorporés al treball. Tothom anava capficat i li semblava sentir com una remor de sabres, i no podia ésser d'altra manera en un poble de generacions tan castigades. El matí fou patètic, arreu, però la gent feia la vida normal, i el tema àdhuc envaïa les relacions laborals, malgrat que es temia qualsevol barrabassada espanyola segons els habituals models del segle XIX en el qual vivia immersa tota aquella gent. Els mitjans de comunicació no estaven per altra cosa i a la televisió només es podia veure la desfílada inacabable d'addictes pel davant del fèretre: era impressionant tot i ésser infinitament més pocs que els escorxats pel dictador, i tot feia pensar en una divisió irreconciliable. La imatge del dia fou el dictador posat en el taüt, la dels diaris i la televisió, com una imatge congelada en blanc i negre entre declaracions que volien ésser emocionades i llàgrimes fàcils i televisives. Tothom tenia a la ment allò del dia 21, el temut "*día después*"... No passà res, per sort, i el 22 es va veure i reveure l'acte de jurament de Juan Carlos de Borbón com a rei d'Espanya, i s'escoltà el seu discurs aperturista que afegia la concessió d'un indult que afectava 4.000 presos polítics. A la seu de Tortosa es feia el funeral pel dictador mort.

L'enterrament del dictador fou el dia 23, al seu particular *Valle de los Caídos*, també en un acte de masses que ningú no es va perdre a través de la televisió, i tothom més tranquil a desgrat de l'expectativa, en un neguitós alerta constant, el dia 29 s'assistia a la missa del Sant Esperit, a la seu, per la proclamació espanyola de Juan Carlos I com a rei d'Espanya. Mentrestant Joan Martí, amb Josep Ma. Brull i Ramon Miravall, a indicació de Jordi Pujol al primer, començaven a organitzar a Tortosa el partit nacionalista, Convergència Democràtica de Catalunya, com a moviment catalanista que abraçava qualsevol ideologia i que abans es camuflava en una entitat denominada *Marketing & Estudis*, on els socis es mantenien informats i on pagaven les quotes.

En el primer dia de desembre Carlos Arias Navarro era confirmat com a primer ministre de la naixent monarquia, com a conseqüència de les pressions del *Movimiento*, tot i l'entrada dels que es feien dir reformistes, Fraga i Areilza, amb la promesa de liberalització i modificació de les institucions franquistes. L'oposició democràtica passava de la clandestinitat a la il·legalitat, sense que ningú no s'ho acabés de creure o se'n refiés, i irrompia una oposició que reclamava trencament (la *ruptura*) amb la dictadura, reclamava una amnistia i una nova estructura d'Estat que respectés la pluralitat de les nacions que *manu militari* constituïen Espanya. A Tortosa mai no s'havia qüestionat l'obra del Canal Xerta-Càlig però el 6 de desembre, en anunciar-se l'allargament de les canonades per als usos industrials dels Alts Forns de Sagunt, sorgien les primeres protestes. L'obra adjudicada acabava a finals de 1976, amb 45 km de canal inservible (19 m³/seg. o 600 Hm³/any). A la ciutat es posava llavors en funcionament l'illa de vianants dels carrers d'en Carbó i de Sant Blai, en fase d'experimentació els dissabtes i les vespres dels dies festius. Tot seguit, el dia 11, el programa *Miramar*, de TVE, difonia una urgent demanda de transvasament de l'Ebre i la manera de tractar-ho provocava una reacció a Tortosa, i l'alcalde protestava oficialment. Llavors es commemoraven els 25 anys de la festa de la Nit de Santa Llúcia, amb un sopar multitudinari de 3.200 persones al Palau Nacional de Montjuïc, amb un sentit homenatge a Pau Casals.

En aquell desembre de 1975 semblava com si l'atenció calgués fixar-la contínuament d'un a un altre lloc: el 13 es constituïa el primer govern de la monarquia i es comprometia a una

política reformista, i talment es publicava al *Boletín Oficial del Estado*; el 14 la ciutat, amb tots els canareus, es planyia per la mort d'un altre vell lluitador de les esquerres catalanistes, l'enginyer agrícola Josep Bòria Ulldemolins, enginyer agrícola, a 71 anys d'edat i després d'haver col·laborat molt amb Miravall i Brull; i el 19 la UTT de la Construcció i el Club Universitari demanaven l'amnistia política; i el 21 aconseguia sorprendre el terrorista veneçolà Ilich Ramírez, conegut com *Carlos* i *Xacal*, el que atacava la seu de l'OPEP de Viena, matava tres persones i fugia amb 70 ostatges, inclosos onze ministres de l'OPEP; i el 22 hi havia un grat oferiment: la presentació de "*Manifestacions modernistes a Tortosa*", un quadern que editava Òmnium Cultural i Cercle Artístic, en culminació de l'Any Europeu del Patrimoni Arquitectònic i promogut per l'arquitecte Xavier Martí... malgrat que fou un dia de dol amb la pèrdua del doctor Joan Bta. Manyà Alcoverro, una mort que trasbalsà tanta gent i, sobre tot, el món catalanista i cultural i la mateixa Església diocesana i nacional.

A Tortosa la desaparició de les persones més simbòliques i el relleu d'alguns dels principals activistes culturals i polítics durant el darrer franquisme semblaven donar a entendre que s'havia enllestit una etapa social i que s'iniciava una altra. La realitat era que a Catalunya la mort del dictador havia fet donar un tomb al panorama polític. El primer govern de la monarquia mantenia una actitud repressiva però la vida política saltava al carrer perquè la societat civil adquiria el protagonisme, i feia palesa la profunda crisi econòmica, política i social de l'agonia de la dictadura. Aleshores els onze partits catalans més destacats constituïren el Consell de Forces Polítiques de Catalunya que també venia a succeir la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya¹¹⁰⁶. Els seus postulats incloïen l'amnistia, el sufragi universal, el dret a la vaga i l'Estatut d'Autonomia. Malgrat del moviment popular, l'entramat franquista romania intacte i el poble temia una altra guerra perquè el soroll de sabres se sentia i, com havia dit el dictador, "*todo está atado y bien atado*". En l'idealisme de la política del moment, mentrestant, es preparava l'entramat legal o jurídic per passar pacíficament d'un dur règim totalitari a un de democràtic, mitjançant unes eleccions generals¹¹⁰⁷.

La població de fet al Baix Ebre, el 31 de desembre, era de 65.467 habitants i la ciutat tenia una reconeguda autoritat sobre un territori que esperava de la seva iniciativa, acció i empena. El poble, el país sencer, tornava llavors a prendre la paraula el 29 de desembre, i anava més enllà dels polítics i engegava l'organització del Congrés de Cultura Catalana: a Tortosa es recuperava la tradició històrica d'Ibèria –la terra o el País de l'Ebre- i de la consegüent diòcesi romana que havia configurat la regió natural i de futur, la que l'Església havia sabut conservar al pas dels segles, i, doncs, la vocació d'unitat de les terres de l'Ebre o la secular i mil·lenària política mediterrània que, llavors amb voluntat netament política, es manifestarà per tal d'eixamplar també la base d'oposició al règim, tot fugint de les propostes estrictament polítiques i situant la conjuntura en plantejaments nacionalistes i democràtics assumibles per la gran majoria de la població. Aleshores es feia evident que aquell activisme cultural, amb matisacions polítiques, que s'havia anat desenvolupant en els darrers anys des d'un plantejament de base psicològica, estava a punt d'assolir un èxit absolut i que havia arribat l'hora d'actuar políticament amb contundència. Malgrat d'haver estat trossejat o retallat el territori històric, com també ho havia estat Catalunya, sota les cendres de la demagògia i de la guerra i de la dictadura cremaven encara les brases d'aquell foc que començava a flamejar. Al darrera hi havia l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre (PSC, PSUC, CDC) i d'ençà d'aquesta voluntat popularment generalitzada es realitzava una primera reunió al Col·legi d'Aparelladors, a invitació de Joan Martí i de Pep Bayerri que s'havien guanyat un ben justificat prestigi des d'uns respectius posicionaments de centre i d'esquerra i que havien estat puntes de llança en l'operativitat política clandestina. S'hi reuniren dinou representacions, com a grup més influent en el teixit social tortosí, i s'hi aplegaven els presidents de les sis entitats més importants, Cambra del Comerç i mitja dotzena de col·legis professionals, en un total de setze entitats. Els assistents a la reunió del Col·legi d'Aparelladors es constituïren en comissió promotora d'entitats i també es creà un comitè executiu provisional que hauria de convocar una

¹¹⁰⁶ Diada de sant Jordi de 1976, 11 de setembre de 1976 a Sant Boi (vide: novembre 1976).

¹¹⁰⁷ Seran les del 15 de juny de 1977.

assemblea d'entitats més ampla i representativa en la qual s'obriria al debat una declaració de principis. La unanimitat havia estat el tret a destacar.

El 3 de gener de 1976 començaren a circular les primeres monedes amb l'efígie del rei Joan Carles I mentre els efervescents grups socials es movien de manera intensa i les activitats culturals no cessaven. L'assemblea de corporacions, associacions, entitats i grups professionals per participar en el Congrés de Cultura Catalana es reunia el 12 de gener a la sala d'actes de l'Escola de Mestres Industrials (2ª assemblea general d'entitats), la qual esdevenia desbordada per causa de la massiva assistència regional (36 assistents que representaven 28 institucions i associacions) perquè el pas dels dies havia estat i era de noves incorporacions. L'assemblea es presentava presidida per Joan Martí, moderada per Pep Bayerri i Ramon Miravall n'era el secretari. L'executiu en resultava ratificat, de manera que el presidirà Martí, amb el suport de Josep Ma. Brull; Miravall en seria el secretari d'organització, ajudat per Bayerri, i es disposaria d'altres membres segons els imperatius a sorgir; també es determinaven les línies organitzatives i s'aprovava una important i transcendent Declaració de Principis. El Congrés (1976-1977) constituïa un gran èxit, certament impensable, i àdhuc comptà amb la presència d'algun capellà i persones vinculades a la dictadura, al marge de les institucions polítiques, es proposava la promoció d'una infinitat d'iniciatives socioculturals i absorbia les Assemblees d'Intel·lectuals¹¹⁰⁸.

El pas dels dies presentava, el 21 de gener, l'inici dels vols regulars de l'avió supersònic de passatgers *Concorde*, amb l'enlairament d'una nau a Londres i una altra a París. Dos dies després, el 23, el Grup de Premsa i Ràdio elegia Fernando Bau com a "Tortosí de l'Any 1975", després de la labor intensa que havia portat en el curs de l'any i com esquer dels conservadors davant les eleccions municipals lliures que el 25 es realitzen a Espanya, les primeres des de la República. L'endemà mateix, el 26, a la reunió del Congrés de Cultura Catalana assistien 52 persones que representaven 46 institucions (associacions, ens, corporacions, cambres i col·legis professionals de Tortosa, l'Aldea, Campredó, Jesús, Amposta, la Ràpita, Ulldecona, la Sénia i Gandesa) en una tercera assemblea reunida a l'Escola de Mestres Industrials, de Tortosa (Ferrerries): s'ocuparen de l'operativitat de l'organització, de manera especial quant a un secretariat de Cultura que promogués les ponències d'estudi a cadascun dels àmbits establerts; també s'aprovava la demanda al poder de l'amnistia política (detinguts, processats i exiliats per causes polítiques, sindicals i nacionals). Just constituïa, tot plegat, l'esperada sortada política al carrer, el fet de plantar cara sense comptar amb cap mena protecció, la primera confrontació política seriosa i l'exercici del patriotisme des de la indefensió mentre que un Estat que trontollava estava completant, el 28, la retirada espanyola del Sàhara Occidental i el Front Polisario proclamava la República Àrab Saharauí Democràtica. Llavors, en el primer dia de febrer i fins al 8, hi hagué grans manifestacions a Barcelona, convocades per l'Assemblea de Catalunya d'acord amb el Consell de Forces Polítiques de Catalunya; el lema era "Llibertat, amnistia, estatut d'autonomia". La resposta popular serà multitudinària i l'acció policial ben contundent per bé que l'Estat era massa feble per sortir-se'n.

La premsa, en aquell temps, presentava temes com el robatori de 119 pintures de la darrera època de Picasso a la Provença, el 2 de febrer, al Palau dels Papes d'Avinyó; també el terratrèmol a Guatemala, el dia 4, amb 23.000 morts, però llavors s'imposava el primer viatge dels reis d'Espanya a Catalunya: un Borbó, per primera vegada, s'expressava oficialment en català. Fernando Bau aconseguia que no es deixés comprometre en l'afer del transvasament i la Casa Reial no permeté que se'n parlés a Barcelona ni a Tarragona¹¹⁰⁹, el 19 de febrer.

Quan es procedia a l'evacuació definitiva dels dispositius espanyols al Sàhara Occidental, es complicava la situació quan a Euskadi el 3 de març els vaguistes i la policia s'enfrontaven a Vitòria-Gasteiz, a Àlaba, on morien tres treballadors, i el 8 la vaga general paralitzava Euskadi, en protesta per les morts del dia 3. L'endemà distreia tothom la caiguda d'un cable de telefèric a les Dolomites italianes, amb la mort de 42 esquiadors.

¹¹⁰⁸ BAYERRI, 1985, pàg. 83.

¹¹⁰⁹ BAU, o. c., pàg 285-286.

El 12 de març es tornava a reunir el Congrés de Cultura Catalana, al Col·legi d'Aparelladors, i es constituïa el Secretariat Cultural per agrupació de responsables (16) de 10 de les 18 ponències que caldria organitzar per programar i realitzar els treballs. Ramon Miravall, per aquells dies, editava *Tortosa, ciutat de castells i llegendes*, tot consolidant l'empresa editorial *Edicions Dertosa*, una edició que es vengué en pocs dies. Espanya, uns dies després, decretava que els noms de les persones es podrien inscriure en català al registre civil, per primer cop en 37 anys.

Luchino Visconti moria el 17 de març, i el 24 sobtava el cop d'estat a l'Argentina, amb l'excusa de posar fi a la corrupció política, la violència i el desordre econòmic: els greus problemes polítics i socials portaren Isabel Martínez de Peron a confiar la direcció del país a l'exèrcit que havia pres el control. La junta militar formada per Jorge Rafael Videla (exèrcit), Emilio Eduardo Massera (marina) i Orlando Ramón Agustí (força aèria) s'emparà del poder amb Videla de president. El cop d'estat tingué el suport dels EUA i la tolerància d'Europa, l'URSS i l'Església catòlica. La presidenta perdia tots els càrrecs, era exiliada a Neuquén, a la Patagònia, i el 14 de març els militars iniciaren una llarga i sagnant dictadura. El general Jorge Rafael Videla prohibirà els partits polítics i la llibertat de premsa i d'expressió, es dissoldrà el Congrés i se suspendran totes les activitats sindicals, desfermarà una política de terror, s'obriran camps de concentració i a la nit els avions llançaran opositors a l'oceà perquè s'ofeguin o se'ls mengin els taurons. El neoliberalisme portarà diner fàcil encara que farà fallida el 1980 i la dictadura s'allargarà fins al desembre de 1983. La derrota a la Guerra de les Malvines (illes Falkland) suposarà la fi de la dictadura militar.

El 5 d'abril moria el magnat nord-americà Howard Hugues i dimecres 7 Òmnium Cultural gestionava la representació de "*Terra baixa*", acollint la demanda de les generacions dels més grans que en van veure l'estrena. També es considerava la dolorosa possibilitat d'abandonar l'ensenyament de català, davant la impossibilitat d'assumir l'alta despesa que comportava. Els dirigents, des del primer dia, havien treballat durament i sovint havien pagat les despeses, i altres idealistes seguien pel mateix camí, com el pintor perellonenc Amadeu Pallarès Lleó que aleshores regalava una obra pictòrica seva per impulsar l'aparició del diari "*Avui*", en la qual empresa s'havia involucrat econòmicament algun dirigent tortosí.

El Congrés feia la seva quarta reunió el dia 8, a la Casa Diocesana (*Domus sapientiae*, o els Reials Col·legis), a la qual assistiren 75 persones que representaven 47 entitats. S'hi debatia la que serà "Declaració Programàtica del Congrés de Cultura Catalana a la Vegueria de l'Ebre", un extens document amb propostes de futur en l'àmbit polític, social, d'infraestructures i en sortirà la proposta de l'Eix de l'Ebre, del concepte de Vegueria de l'Ebre i de les Terres o País de l'Ebre d'ençà de l'antiga denominació Ibèria), el factor econòmic i el cultural... i els criteris que informaran els futurs programes polítics dels partits d'esquerra i de centre a les eleccions de 1977 i 1979 i que informaran i constituïran el programa polític dels governs democràtics. Després, el dia 14, el govern de Madrid nomenava governador civil de Tarragona Agustín Castejón Roy i el dia 15 es feia el trentè congrés de la Unió General de Treballadors (UGT), el primer que se celebrava a Espanya després de la República.

El dia de sant Jordi d'aquell 1976 guanyà una nova imatge perquè, conservat al pas dels anys per la sempre creixent festa de la rosa i el llibre, les parades dels llibreters i les de venda de flors s'incrementaren pels principals carrers del centre comercial que esdevingueren una riuada de gent que cada any augmentarà fins que la festa constituirà una de les més massives i populars de l'any. Cal recordar que el dia portava afegit un fet ben important per la país, la cultura i la informació, perquè apareixia el diari "*Avui*", una iniciativa popular que havia promogut i treballat Josep Espar Ticó i era el primer diari en català d'ençà de la República, independent i democràtic. Josep Faulí n'era el primer director, encara que en l'etapa preparatòria havia estat a mans de Josep Ma. Cadena. L'empresa constituïda era Premsa Catalana en la que participaren econòmicament unes 30.000 persones d'arreu del país i se'n féu un tiratge inicial de 115.000 exemplars.

A les acaballes d'abril, el 29, es presentava el Partit Carlí, per Josep Enric Simó, Víctor Cervera i Josep Badia i, tanmateix, la *Unión de Centro Democrático*, d'Adolfo Suárez, una coalició de social-demòcrates, democristians, liberals i sectors procedents del franquisme

sociològic que constituïa el nucli creat a l'entorn del reformisme amb la pressió i ajut de tot l'aparell de l'Estat. L'hivern i la primavera havien estat característics pels greus conflictes laborals que hi hagueren, amb el primer govern de la monarquia que havia estat incapaç de canalitzar les aspiracions del país, malgrat l'actuació d'algun ministre aperturista. Dins el mateix any es creava *Coordinación Democrática* que connectava tots els organismes unitaris democràtics de l'Estat, inclosos els catalans. En aquell abril un cop militar, a l'Afganistan, situava al poder el Partit Comunista i començava un conflicte que portarà l'URSS al fracàs i després als USA.

El poder espanyol donava un clar signe de canvi quan en el primer dia de maig suprimia l'omnipotent *Consejo Nacional del Movimiento*, de neta estructura feixista i constant sentinella de l'ortodòxia franquista, això seguit de l'assassinat d'Aldo Moro, el dia 9 a Itàlia, mentre que a Alemanya trobaven penjada a la seva cel·la Ulrike Meinhof, cofundadora de la banda terrorista *Baader-Meinhof*, malgrat que també hi havia incidents i morts en la concentració carlina a Montejurra; i el dia 11 esdevenia la primera gran manifestació d'Unió de Pagesos a Tarragona, de deu mil persones, i el 14 Sixto de Borbón-Parma era foragitat del territori espanyol. A Tortosa esdevenia el daltabaix de la festa del "Tortosí de l'Any 1975", el 15, en homenatge a Fernando Bau, i el 20, al Casal Tortosí, es feia el *meeting* del PSUC que havia aixecat tantes expectatives i trencava tants tabús, per Josep Ma. Castells, Agustí Forner i Gregorio López Raimundo. El cas estava en l'aprovació de la llei que el dia 9 de juny autoritzava l'existència de partits polítics a Espanya. Mentrestant a Tortosa era feixuc el moment d'Òmnium Cultural, amb els greus problemes econòmics per causa dels costos de l'ensenyament de català que s'havia escampat pertot arreu, i dimecres 2 de juny Ramon Miravall ofería la comercialització del seu llibre "*Tortosa, ciutat de castells i llegendes*" per salvar la situació. L'ambaixador de Turquia a Madrid i la seva esposa, llavors, morien en un atemptat de terroristes armenis, i el dia 16 hi hagué una brutal càrrega de la policia contra els estudiants que a Soweto (Sudàfrica) protestaven pacíficament per l'obligatorietat de l'assignatura d'afrikaans, la llengua dels blancs que tenien el poder, i 700 nens eren assassinats (o 575 víctimes mortals).

En arribant a les acaballes del mes de juny es configurava a Tortosa el partit polític d'Unió Catalana, amb Fernando Bau, David Català, el notari Lluís Vives, Rodolf Lamote de Grignon, Josep Ma. Franquet i Antoni Faura, encara que aquest feia l'alternativa del nou partit d'Adolfo Suárez que es promovia des dels governs civils (ací el de Tarragona, amb Francesc Robert Graupera). Al delta de l'Ebre, per tal d'afeblir la dreta tortosina, promovien les segregacions (la Cava, Jesús i Maria, l'Enveja i Camarles) que es precipitaran el 1977 amb el suport tortosí i la subterrània gestió política del Congrés de Cultura Catalana. El mes acabava amb la reunificació del Vietnam, el 24, i la independència de les Seychelles, a l'Índic, fins llavors una colònia que el Reialme Unit havia mantingut 162 anys.

Els sagnants fets de Vitòria del 3 de març, amb cinc morts i més de cent ferits, havien acabat amb les esperances liberalitzadores, col·lapsades per l'immobilisme del president Carlos Arias Navarro que àdhuc feia fracassar el sistema d'associacions polítiques. Arias Navarro dimitia l'1 de juliol i el rei el cessava, ensorrat com estava el seu projecte continuista, sense haver pogut imposar-se a la resistència dels sectors immobiliàstics i de respondre a les mínimes demandes de l'oposició democràtica. Havia substituït Carrero Blanco en la presidència del govern (gener 1974) i féu per promoure una tímida obertura política que no modifiqués les estructures del poder franquista. El rei el ratificava en el càrrec en el 1975 malgrat que aleshores l'havia de cessar i el president de les Corts i home de confiança del rei, Torcuato Fernández Miranda, gestionava el nomenament d'un polític obscur com era el *Ministro-secretario Nacional del Movimiento*, equidistant entre l'*Opus Dei* i la *Falange*, Adolfo Suárez González.

El 3 de juliol Adolfo Suárez González era nomenat pel rei com a nou president del govern, en substitució del dimitit Carlos Arias Navarro, i hi hagué un gir en l'estratègia política de Madrid perquè es dissenyaren i iniciaren els mecanismes polítics i jurídics de la definitiva transició democràtica espanyola. Suárez passava a encapçalar un Govern que se situava entre la *Vieja Guardia* falangista i els demòcrates i començava per moderar i per reformar el sistema franquista per liberalitzar la vida política i, amb el suport de Torcuato Fernández, farà aprovar

per les Corts la *Ley para la Reforma Política* (novembre 1976) que liquidarà les principals institucions polítiques de la dictadura. La llei es ratificarà amb el referèndum de desembre tot i que l'oposició democràtica patrocinarà l'abstenció perquè sostindrà la tesi de la ruptura democràtica contra la de l'evolució institucional.

En aquell moment distreia l'atenció de tothom l'operació d'un escamot d'Israel, el dia 4, el qual assaltava un avió segrestat a l'aeroport ugandès d'Entebbe, i hi morien 31 persones. El segrest aeri començava a ésser un instrument reivindicatiu i el 27 de juny un grup germano-iraquíà efectuava aquest en nom del Front Popular d'Alliberament, emparant-se d'un *airbus* francès que feien aterrar a Uganda... i entre els 248 passatgers hi havia 70 israelians. Tres avions israelians de combat desembarcaren un escamot que hagué de lluitar contra els soldats ugandesos (en mataren 20) i eliminar els terroristes, amb l'alliberament dels ostatges i el retorn a Israel. El fet desfermarà una gran tempesta política.

Pax Christi promovia aquell estiu la Marxa de la Llibertat, amb entitats cíviques de base i al cap el sacerdot Lluís Ma. Xirinachs, la qual consistirà en un recorregut a peu des de cinc punts diferents de Catalunya i cada columna de persones difondrà per on passi les reivindicacions democràtiques de l'Assemblea de Catalunya, per confluïr totes a Poblet. Hi hagué una intensa alarma i un gran desplegament policial per impedir-ho, amb una forta repressió policíaca. A la regió de Tortosa la columna havia de sortir de La Sénia i el comissari de la policia governativa, amb la major prudència, "convocava" indirectament Ramon Miravall a les neutrals dependències de Ràdio Tortosa, on féu un esforç per interrogar-lo tan amablement com va poder, durant cinc hores, i essent evident que no estava en la reunió de coordinació per raó d'haver estat en l'acte de presentació de l'exposició del pintor Cèsar Estrany a Centre del Comerç, avalat per Salvador Espriu, en un acte del qual àdhuc hi havien pel·lícules filmades, s'entenia que la reunió només l'havia pogut dirigir Josep Ma. Brull, perquè la policia sabia que el cap treballava a Banca Catalana i, doncs, un de tots dos havia d'ésser. En el curs de la Marxa la Guàrdia Civil, seguint les instruccions del governador Agustín Castejón Roy, actuarà amb contundència, realitzà detencions i importants sancions econòmiques: Brull hagué de suportar una seguida d'interrogatoris a les dependències policials i poc li mancà per reconèixer-se director de la Marxa, orgullós com estava de fer-ho, i les sancions que li imposaren, a ell i a Jaume Antich, provocaren una forta reacció cívica. El malestar féu que l'alcalde de Tortosa (Felip Tallada) i el de Montblanc intervinguessin per obtenir la llibertat dels detinguts i la condonació de multes, en una causa en la qual actuava de defensor Miquel Roca Junyent. El comissari de la policia governativa era l'esmentat Germán Cano, franquista i visceralment anticomunista que convertia tots els funcionaris en espies i agents de la Brigada Político-social, abocant-los al carrer a vigilar cada moviment i cada reunió sospitoses. Era temps de retencions a la comissaria, presa de declaracions i d'amenaques i d'increment de les habituals escoltes telefòniques. Hi havia una gran confusió: un Govern de Suárez que apostava per la reforma, un aparell de l'Estat que controlaven els franquistes i una oposició democràtica diversa que s'exposava sense cap reserva, potser que heroicament.

El 5 de juliol s'aprova a Espanya la llei d'associació política i dos dies després, per primer cop en la història, cadets femenins ingressaven a l'acadèmia militar de West Point. L'endemà, el 8, esdevenia l'acte oficial de jurament del nou Govern, presidit per Adolfo Suárez; llavors, el 10, els ulls miraven en una altra direcció: un núvol de gas letal, la dioxina, emanat del complex químic d'ICMESA, portava un desastre ecològic a Seveso (Llombardia, a 25 km al nord de Milà) i els seus 15.000 habitants calgué que fossin evacuats amb greus lesions cutànies o acné clòric. L'empresa s'ho callarà durant 10 dies i acabarà per evacuar les persones de l'entorn i serà segellat el perímetre contaminat. Unes hores més tard havien aparegut els cadàvers de 3.300 animals i calgué fer una matança d'emergència per evitar que la dioxina afectés la cadena alimentària. Els directors tècnics i de producció foren detinguts. També s'obria un centre d'assessorament per a embarassades, 26 de les quals optaren per avortar. Un altre desastre fou el del dia 27, amb un fort terratrèmol al nord de la Xina, amb l'escriuidor resultat de més de 750.000 morts. En aquests dies el rei Joan Carles I renunciava al privilegi de presentació de bisbes al papa, tal com feia el general Franco que sempre havia

proposat candidats de confiança, i el 30 decretava una amnistia política i per delictes polítics i d'opinió durant el franquisme que afectava 500 presos ideològics.

Al pas de l'any 1976 hi havia un reguerall permanent de notícies que cal recordar com a referències, com eren les patètiques declaracions d'Adolfo Suárez, president del govern espanyol, que en la seva ignorància posava en dubte la capacitat del català com a llengua útil per a la ciència; també que quasi 400.000 persones signaven el *Manifest per l'ús oficial del català als Països Catalans*, impulsat pel Congrés de Cultura Catalana, i el Manifest del Congrés de Cultura Catalana a les Illes: *Un poble, una llengua*; la creació de l'Assemblea d'Intel·lectuals, Artistes i Professionals de les Illes i del Teatre Lliure, a Barcelona; el primer Encontre d'Escriptors dels Països Catalans al País Valencià i de la Coordinadora d'Assemblees d'Intel·lectuals, Artistes i Professionals dels Països Catalans. També les primeres Jornades Catalanes de la Dona, a Barcelona, on es comença a publicar *L'Avenç*, revista d'història, en qual afer intervenia indirectament Ramon Miravall. A l'entorn d'aquest any es creaven diverses escoles catalanes integrals: la Bressola, a Perpinyà; Mata de Jonc, a Ciutat de Mallorca; El Rotgle, a Castelló de la Plana... TVE Barcelona començava a emetre el programa per a infants *Terra d'escudella*, i Joaquim M. Puyal efectuava la primera retransmissió radiofònica d'un partit de futbol en català a Ràdio Barcelona, i en la publicació de llibres s'assolia el nivell d'edició de 1936, i Cultura en Ruta actuava a la Catalunya Nord i al País Valencià, i es filmava *Jaume I el Conqueridor*, una pel·lícula de Joan Capdevila. A l'Aragó es creaven les associacions *Defensa e Intereses del Bajo Aragón (DEIBA)*, *DEIBATE (de Terol)* i *COACINCA (Comunidad de Afectados por la Central Nuclear del Cinca)* d'Osca, les quals unificaven accions amb la resta de la conca de l'Ebre (Ribera d'Ebre, Baix Ebre i Montsià), i es formava el primer ecologisme a l'Ebre amb el Grup d'Estudis de la Natura, a Amposta, i a Ascó el Grup Antinuclear...

L'agost del 1976 s'obria amb el començament dels XXI Jocs Olímpics a Montreal (Canadà) i el dia 4 el govern d'Adolfo Suárez publicava el decret d'amnistia per als delictes polítics a l'Estat espanyol, i el 9 esdevenia la Llei d'Amnistia. El mes també aportava un precedent europeu per a la política del pròxim futur: el dia 26 Bernard de Lippe-Biesterfeld, príncep consort dels Països Baixos i pare de la reina Beatriu, protagonitzava un sonat escàndol en saber-se que havia acceptat un suborn d'1.100.000 \$ de l'empresa aeronàutica nord-americana *Lockheed Corporation* perquè influís en el govern holandès en la compra d'una partida d'avions de combat *Starfighter F-104*. No se'l jutjarà però haurà de renunciar al càrrec d'inspector general de les forces armades, a la presidència del *World Wildlife Fund* i a les seves ocupacions en entitats benèfiques.

Arribaren les festes de la Cinta, de divendres 2 a dimarts 13 de setembre, uns dies en els quals es visqué la inauguració el *Parador Nacional de Turismo* del Castell de Tortosa pel ministre d'*Información y Turismo*, Andrés Reguera Guajardo, el dia 4, i la notícia de la mort de Mao Ze Dong, president del Partit Comunista i fundador de la República Popular de Xina, el Gran Timoner, a 82 anys i víctima de Parkinson, probablement: els funerals es feien a Pequín el dia 18, amb assistència de més d'un milió i mig de persones i el 7 d'octubre el succeirà Hua Kuofeng, amb una dura lluita política. Al cap d'uns dies serà detinguda la vídua de Mao, Jiang Qing, i tres funcionaris d'elit que li donaven suport seran arrestats, jutjats i condemnats a una llarga pena de presó. La vídua s'hi suïcidarà.

A Espanya, aleshores, l'oposició democràtica penetrava en el marc institucional i es movia en el reivindicatiu. Malgrat la mort del dictador no es veia prou clar el procés aperturista i els activistes romanien immersos en un evident perill. Al setembre es mantenia la situació de l'estiu passat i el governador franquista Castejón acabarà essent cessat, sense gaires contemplacions. El 10 de setembre es convocava el referèndum per la *Ley para la Reforma Política*, quan el *Consejo de Ministros* aprovà el projecte que es publicarà al BOE del 21 octubre 1976 i això, de moment, servirà per alleugerar la situació. El projecte s'aprovarà a les Corts, per gran majoria, el 18 novembre 1976, tot obrint el camí a la democràcia. Després, al mes de febrer, es demanarà la total dimissió dels consistoris locals i l'elecció democràtica dels ajuntaments. Llavors, però, l'11 de setembre, la Diada Nacional de Catalunya se celebrava públicament i en llibertat a Sant Boi de Llobregat, un acte per primer cop autoritzat malgrat de les moltes limitacions imposades, en un insòlit moviment de masses que se situava al milió i

mig de manifestants i trencava qualsevol esquema preestablert. A Barcelona, en aquell mateix dia, s'estrenava la pel·lícula *La ciutat cremada*, la primera que es filmava en llengua catalana. Malgrat de l'aparent humilitat d'aquests fets, en aquells moments i després de les dècades sofertes constituïen novetats sensacionals i esperançadores, i més que impensades, inabastables. Tot seguit, quan s'havia normalitzat la vida social i urbana en acabar el temps de vacances d'estiu, dimecres 15 Òmnium Cultural editava l'almanac "Manifestacions modernistes a Tortosa" per rebaixar els dèficits que es patien i diumenge 26, a Bitem s'aiguàlia la festa major en saber de l'accident mortal del conjunt musical granadí "*Los Angeles*", considerats dels més destacats en el moment, un fet que difonia TVE. Havien arribat a Bitem el 25 a les quatre de la tarda, realitzades dues actuacions de tarda i nit alternant amb els *Iris*, i diumenge 26, a meitat tarda, a prop de Conca, tenien el mortal accident. Era el temps, el dia 24, que el govern blanc de Rodèsia manifestava que lliuraria el poder a la majoria negra.

La setmana del 8 d'octubre de 1976 fou de pluges i temporals que alternaren amb un Sol fort i brillant, a desgrat que les precipitacions havien arribat tard per als pagesos. Hi havia bona cosa de bolets, davant els pocs de l'any passat. Els propietaris de xalets de muntanya es queixaven de la plaga que constituïa la proliferació del motorisme de muntanya, sense que tingués cap respecte a la propietat privada, a la pau del camp i en un absolut anarquisme. Es comentava de com la policia evità el robatori a una indústria en detenir Francisco Asunción, d'Alzira i veí de València, que havia estat sorprès. La sessió municipal Permanent havia estat de tràmit: moltes llicències d'obres al Delta, col·lapsament en la construcció urbana per temor als plans parcials que no se sabia quan s'aprovarien, amb xifres angunioses per al ram de la construcció, amb un volum d'aturament preocupant... Hi havia discussió en cosa de guals permanents i activitat de la Comissió de Festes, puix que el Patronat Municipal de Fires i Festes ja treballava per a les Festes de Primavera que coincidiran amb la Fira Provincial Ramadera i de Maquinària Agrícola, malgrat que el Parc hagués acabat per ésser tan insuficient com la neteja dels carrers, i s'optava per l'adquisició de noves màquines. La Residència Sanitària de la Seguretat Social no s'havia inaugurat a començament de mes com estava previst: hi havia problemes de personal i dèficit sanitari, i l'ajornament de la inauguració portava a la meitat del mes... L'Església de Tortosa procedia a nous nomenaments i destacava el de Josep Ma. Ribes com a rector de Sant Blai; Ribes era periodista per l'Escola Oficial de Periodisme de Barcelona, director del *Full Dominical* del Bisbat, col·laborador de Ràdio Tortosa, canceller-secretari general de la diòcesi i coadjutor de la parròquia dels Àngels. En el darrer moment se celebrava al Pavelló Esportiu de l'Estadi l'assemblea de la UTT del Sindicat Comarcal de la Construcció, dissabte a la tarda, incidint-hi un miler d'afectats.

El 12 d'octubre es feia un homenatge de l'ONU a Pau Casals, en el centenari del seu naixement, i en la sessió del Ple Municipal de dimecres passat, dia 15, obria els comentaris l'acord d'apujar la quota per l'aigua, i seguien els Plans Parciais d'Urbanisme que s'hauran d'enllestir en el mateix mes, i la segregació de Jesús i Maria i de la Cava... en acabar la sessió, batlle i regidors continuaren a porta tancada. Cal fer notar que, des de feia un temps, els Plens es tornaven a fer en català i guanyaven interès popular, i que res no s'aprova sense més raons puix que es debatien totes les qüestions, sense deixar d'incidir en les opinions previstes; s'aprovava provisionalment el projecte d'abastiment d'aigües a Mitán-cami i a Sant Josep de la Muntanya, l'adquisició d'una nova bàscula municipal i d'una fotocopiadora; hi hagué debat per les contribucions especials per a les obres de sanejament i s'informava quant a les obres i detalls tècnics en l'excavació que es feia sota la volta del Vall que es per pavimentava, fent nous murs i encofrant tota aquella conducció subterrània de la línia del Vall, el Pont de Pedra i Bisbe Asnar, amb proposta de treure el Pont de Pedra i refer-lo en algun altre lloc, i hi hagué un fort debat en aquest aspecte amb voluntat de conservació *in situ*. L'afer de l'aigua potable portava debat entre Lluís Pegueroles i Vicent Lluésma. Es discutí quant als plans parcials, i Pegueroles demanava informació quant a les segregacions de Jesús i Maria i de la Cava, a propòsit de les declaracions del governador civil, i Tallada deixava clar que restava a mans de la Direcció General d'Administració i que s'haurà d'ajustar al seu dictamen... i la sessió seguí a porta tancada.

En aquell dia 20, el pintor Joan J. Carbó exposava al Shalom Art, d'Oviedo, fins al 3 de novembre, un artista que en els darrers anys havia estat exposant a moltes sales espanyoles. El 31, en un ambient d'expectació i forta resposta de públic, es realitzava l'esperat acte de presentació de Convergència Democràtica de Catalunya, pel periodista Ramon Ferrando, Joan Martí i el mateix Jordi Pujol. En el primer dia de novembre es fundava el Partit Socialista de Catalunya (Congrés), dirigit per Joan Reventós, i l'endemà ocupava les planes dels diaris l'elecció de Jimmy Carter com a nou president dels EUA, i no fou fins al 18 que les Corts, per gran majoria, aprovaren el projecte de *Ley para la Reforma Política* que liquidava les principals institucions polítiques de la dictadura. El referèndum i la voluntat de negociar apart dels organismes unitaris estatals, a Catalunya, enfrontaven el Consell de Forces Polítiques i l'Assemblea de Catalunya malgrat que Jordi Pujol, en nom de tota l'oposició catalana, formà part de la Comissió dels Nou, d'àmbit estatal, que obria converses amb el president Suárez. Pujol, amb el suport dels conservadors catalans, anava per aigualir un altre cop la reivindicació nacionalista mitjançant un Consell General (o Generalitat provisional) inspirat en la Mancomunitat, mentre que el Consell i l'Assemblea exigien poder polític i administratiu, així com al 1932. El fracàs d'aquestes negociacions donà pas a l'encara exiliat president Josep Tarradellas per crear, al febrer de 1977 un òrgan consultiu i assolir el protagonisme de les negociacions amb Madrid, malgrat de les reserves d'alguns partits nacionalistes. S'aconseguien parcel·les culturals i polítiques i, llavors, es feia ben palès l'augment del nivell de sensibilització popular, i s'hi incorporava l'interès per l'urbanisme i l'ecologia, i millorava el nivell de qualitat de vida per la tasca combinada de les associacions de veïns, les noves generacions d'arquitectes i d'artistes, entre altres, això amb l'actitud més contemporànitzadora dels ajuntaments.

A les acaballes del mes de novembre, el 22, s'inaugurava l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", un edifici de quatre plantes amb una superfície de 21.000 m² i una àrea d'influència de 132.000 habitants, de moment amb la desconcertant denominació de "Residència Sanitària", essent un fet altament important a la regió, i just l'endemà es realitzava la primera transfusió de sang sintètica, a la Universitat de Minneapolis (Minnesota, EUA). Les Germanes de N. S. de la Consolació posaren en servei una residència per a ancians i matrimonis, a Jesús, i ara aleshores acudien a fer el servei al nou Hospital, un servei que mantindran fins al 1985, quan el bisbe Carles els demanarà que es facin càrrec de la Residència Sant Miquel, l'asil que llavors hauran deixat les Germanetes dels Pobres. També es creava l'Escola d'ATS (Auxiliars tècnico-sanitaris) a L'Aliança que, malauradament, només funcionarà quatre cursos, per bé que serà el precedent de l'Escola Universitària d'Infermeria. A la ciutat es vivia el desequilibri que manifestava la situació social i política i, dimecres 24, a Òmnium es feia palesa la situació de crisi i es portava acuradament la venda de l'almanac del modernisme per tal d'obtenir fons. Rafael Pedrola, delegat de Fotografia, es planyia per l'enfonsada que es detectava a la ciutat, on no es trobava la il·lusió i la participació dels darrers anys. Aleshores, el 26, Willy Brandt, president del Partit Socialista alemany, resultava elegit com a president de la Internacional Socialista.

El 1976 havia portat l'enllestiment del Polígon Industrial, per tants anys delerat, llevat de les depuradores, i s'inaugurà la factoria japonesa IKK i l'alemanya Colors Ceràmics, i les gestions iniciades fa anys per una planificació conjunta de les actuacions i recursos de la zona, altrament, portaven que el *Consejo* de Ministres aprovés la redacció d'un Pla Director Territorial del Baix Ebre-Montsià, el qual no es realitzarà mai.

El mes de desembre podia semblar una síntesi parcial de la situació general: dimecres 1 Òmnium Cultural demanava a l'Ajuntament que es retolessin en català els carrers de la ciutat i, d'ésser possible, la retirada de la denominació del *Generalísimo* i la dedicació d'una via dedicada a Marcel·lí Domingo. La junta d'Òmnium, en la mateixa sessió, acordava demanar a Ramon Miravall l'elaboració d'un estudi i la redacció d'un memorial quant a les denominacions històriques dels carrers de la ciutat. La junta es trobà amb la dimissió de Joan Gas, president d'Orfeó Tortosí, i per unanimitat es nomenava per al càrrec Ramon Ingla Oromí.

La resta del mes destaca el fet del dia 11, quan els membres del GRAPO segrestaven el president del Consell d'Estat, Antonio de Oriol y Urquijo; també al país es donava la

importància que realment tenia el fet que comencés a emetre Ràdio 4, a Barcelona, el dia 13, la primera emissora d'expressió exclusivament catalana després de la dictadura, i l'endemà 15 arribava l'esperada realització política del referèndum per la "*Ley para la Reforma Política*", en campanya que Tortosa havia participat ben activament, per tal de sortir del buit i de la incertesa devinguda d'ençà de morir Franco: el Baix Ebre presentava una participació del 81 % i amb el resultat d'un 96,7 % de vots afirmatius. Globalment participava un 77,47 % i la llei restava aprovada pel 94,2 % dels vots.

L'any 1977 començava amb la bona notícia de la supressió del detestat *Tribunal de Orden Público* (TOP), el 5 de gener, és creava l'Audiència Nacional i els delictes de terrorisme passaven de la jurisdicció militar a la civil. La sensibilitat social i política davant els fets internacionals creixia i el país semblava incorporar-se a la humanitat després de tants anys de tancament. Aleshores, el dia 7, dos-cents quaranta intel·lectuals i ciutadans crítics amb el règim comunista de Txecoslovàquia signaven la *Carta 77*, en la qual es demanava respecte als Drets Humans i civils. Seguien novetats que ferien nombrosos sentiments, com la mort de Josep Pallach, el dia 11, líder del Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament, i el 17 l'execució del doble assassí Gary Gilmore, als EUA, després de la reintroducció de la pena de mort; i el 19 la mort, a Barcelona, del famós traumatòleg Josep Trueta, autor del llibre *L'esperit de Catalunya*, i el 24 es cruïxa la notícia de l'acció de pistolers d'un grup ultradretà que assassinava cinc advocats laboralistes vinculats a Comissions Obreres (CCOO) i en feria quatre més en un despatx del carrer Atocha, de Madrid. Terroristes dels GRAPO, tanmateix, segrestaven el general Villaescusa, president del Consell Superior de Justícia Militar, i poc temps després a Antonio María Oriol, a qui la policia alliberarà el 12 de febrer. El 27 de gener prenia possessió el nou governador civil de Tarragona, Francesc Robert Graupera, havent cessat en dia anterior Agustín Castejón Roy. Llavors, el 2 de febrer i amb un gran ressò internacional, a París s'inaugura el Centre Nacional d'Art i Cultura Georges Pompidou, un innovador edifici d'acer i vidre dels arquitectes Renzo Piano i Richard Rogers.

Temps d'indecisions i de contradiccions, el 3 de febrer hi ha un cop d'estat de caire comunista a Etiòpia, pel líder del Consell Administratiu Militar Provisional, Meghistu Hailé, en el qual és assassinat el cap de l'Estat, Teferi Benti, mentre que el dia 9 esdevé allò que sempre ha estat impensable: Espanya i Rússia estableixen relacions diplomàtiques plenes, i segueixen Txecoslovàquia i Hongria, i aviat s'hi afegirà Mèxic.

El Congrés de Cultura Catalana realitza el 18 de febrer, amb 52 entitats adherides, la cinquena i darrera assemblea al Casal Camarlenc. Els acords porten a l'establiment d'un pacte amb els poders polítics (Diputació, ajuntaments, comunitats de regants, cambres agràries oposades al transvasament de l'Ebre) per establir conjuntament una Comissió Representativa del Baix Ebre-Montsià i intervenir en els projectes relacionats amb el futur del territori (Declaració programàtica). Potser que és el pacte entre el poder i el poble. La Comissió es constituirà formalment el 26 d'abril de 1977, amb representació de 140 institucions públiques i privades, i entre els seus 36 membres s'inclouran els principals alcaldes i els caps de l'oposició política, en una admirable unitat. El cas també estaria en el temps de dos mesos que manquen per efectuar les primeres eleccions democràtiques i, exemplarment, les tensions electorals no impedeixen que la transició s'orienti pacíficament i constructiva, amb vocació unitària des dels rengles no continuistes. El 6 de maig s'elegirà i es donarà pas a un secretariat permanent integrat per Josep Bayerri, Joan Martí, Josep Ma. Castells, Albert Porres i Joan Manuel Castellà que, amb l'alcalde Felip Tallada, es responsabilitzaran a tirar endavant el procés.

Cal recordar que el 26 de febrer, al Parador Cardona, de Ferreries, es presentava el Partit Socialista Unificat de Catalunya, unit a un homenatge a Rafael Vidiella, amb la intervenció de l'escriptora Montserrat Roig, l'advocat Ferran Torres i el mateix Rafael Vidiella, i que l'endemà, el 27, esdevenia l'acte de presentació d'Esquerra Republicana de Catalunya, per Josep Subirats Pinyana, Josep Ma. Pobleu i Heribert Barrera, i el 13 de març ho feia del Partit dels Socialistes de Catalunya, per Pep Bayerri, Anna Balletbò i Joan Reventós. Òmnium Cultural manté fermament la seva activitat, sense permetre que els esdeveniments els alterin els projectes però cedint espai a la iniciativa política que es generalitza i protagonitza de manera creixent, i dimarts 17, en assemblea general, dóna compte quant a les 50

reproduccions del col·leccionable editat sobre pintors de la comarca, publicat per aconseguir fons econòmics i que ja se n'han venuts 25 a 8000 pessetes; també s'explica la col·laboració amb el Congrés de Cultura Catalana, i quant a l'entrevista del president Xavier Martí amb l'alcalde per l'afer de l'ensenyament de català, així com l'autofinançament d'aquests que s'ha aconseguit a les comarques. Els preus no cessen d'incrementar-se i els ha estat apujat el lloguer del local, un problema (12.000 pessetes mensuals) que caldrà salvar amb l'augment de la quota als socis. També se significa que la retolació catalana dels carrers haurà d'ésser una acció del pròxim Ajuntament democràtic.

Mentrestant, el dia 5 de març s'havia constituït el partit de dreta *Alianza Popular* (AP) amb l'exministre franquista Manuel Fraga Iribarne com a president i el govern, el dia 11, aprovava una amnistia total. L'oposició s'havia unificat i negociava amb el govern perquè, finalment, aprova el reial decret llei regulador de les eleccions, el qual es publica el dia 23. En aquests mesos han estat legalitzats els partits polítics i la del Partit Comunista serà el 9 d'abril. El fet és que la lluita política és un fet generalitzat i a Tortosa, com pertot arreu, hi ha una mena d'entesa que fa transcórrer el temps sense cap traumatisme. L'atenció general es desvia llavors, el 27, amb l'accident aeri a l'aeroport de Los Rodeos (Tenerife), on moren 583 passatgers i en resulten 61 ferits en xocar dos avions *Boeing 747* de la KLM i de la PanAm per causa de la boira: és la catàstrofe aèria més gran de la història de l'aviació comercial. Espanya suprimeix la *Secretaria General del Movimiento* en el primer dia d'abril i el 9, Dissabte Sant, legalitza el Partit Comunista d'Espanya (PCE) per decisió personal del president Adolfo Suárez, perquè el 22 de febrer li havia estat denegada la inscripció al registre d'associacions polítiques. En tal moment, el 20 i per primer cop en la història de l'Església catòlica, les dones podran cantar, al Vaticà, i formar part del cor.

El 26 d'abril es constitueix a Tortosa la projectada Comissió Representativa del Baix Ebre-Montsià que ha d'intervenir en els projectes relacionats amb el futur del territori, amb representació de 140 institucions públiques i privades, i entre els seus 36 membres hi són els principals alcaldes amb els caps de l'oposició política. El cas és que s'està a dos mesos de les primeres eleccions democràtiques i les tensions electorals no impediran que la transició s'orienti pacíficament i constructiva, amb vocació unitària des dels rengles no continuistes. El 6 de maig s'elegeix el secretariat permanent que integra Josep Bayerri, Joan Martí, Josep Ma. Castells, Albert Porres i Joan Manuel Castellà que, amb l'alcalde Felip Tallada, es responsabilitzen a tirar endavant el procés. Llavors, el 29, es presenta a la ciutat el Partit Carlí, per Josep Enric Simó, Víctor Cervera i Josep Badia i cal comptar amb què, en aquest mes, el poder central ha promogut *Unión de Centro Democrático* (UCD) amb partits socialdemòcrates, democristians, liberals i de sectors procedents del franquisme sociològic, amb la finalitat de formar un nucli de poder a l'entorn del reformisme, amb ajut de l'aparell de l'Estat, especialment des dels governs civils... i que es legalitza, el 3 de maig, el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), i que el 13, talment com altres exiliats, torna a Espanya Dolores Ibarruri, la Passionària i que l'endemà, el 14, Juan de Borbón renuncia al seu dret a la corona en favor de son fill Joan Carles I.

Els esdeveniments socials i polítics es precipiten, s'intensifiquen, s'universalitzen i sovint s'interrelacionen tot relativitzant les seves influències, i alguns destaquen pel seu ressò, potser que de manera independent a la seva importància real: al març la primera ministra Indira Gandhi (1917-1984) dimitia en perdre el seu Partit del Congrés les eleccions legislatives, i el 16 de juny moria l'enginyer i físic alemany Werner von Braun (1912-1977), el creador de les "bombes volants", i l'endemà 17 el bloc Likud, el grup dretà dirigit per Menahem Begin, a Israel, guanya les eleccions parlamentàries, i el 3 de juny mor el director de cine Roberto Rossellini, pare reconegut del neorealisme italià (nat el 1906)... Mentrestant, el 20 de maig, La Cava i Jesús i Maria assoleixen la tan anhelada segregació de Tortosa gràcies a la iniciativa i gestió del Congrés de Cultura Catalana, per decret del mateix dia, i adopten la comuna denominació municipal de Deltebre. També en l'àmbit local es feia el primer *meeting* del PSUC, al Casal Tortosí, amb Josep Ma. Castells, Agustí Forner i Gregorio López Raimundo, i en l'estatal dimitia, el 9, Torcuato Fernández Miranda com a president de les Corts espanyoles i del Consell del Regne.

Les eleccions legislatives o generals per a Corts Constituents a Espanya es realitzen el 15 de juny, les primeres lliures celebrades en els darrers 41 anys. Lidera el traspàs un grup de gent diversa, inconcebible, alguns procedents de l'administració franquista, amb demòcratacristians, i un grup de socialdemòcrates i un altre de liberals amb un residu de falangistes. Les guanya UCD que resta com a primer partit de l'Estat i Adolfo Suárez resulta elegit president del govern espanyol, amb el PSOE a l'oposició, seguit d'AP i el PCE i els diversos nacionalismes. Els continuadors del franquisme s'enfonsen espectacularment, talment com els ultres dretans i esquerrans i els partits confessionals catòlics. A Catalunya tots són autonomistes i obtenen la majoria els partits nacionalistes i els d'esquerra, els del Consell de Forces Polítiques i de l'Assemblea de Catalunya. Entesa dels Catalans, sostinguda per l'Assemblea de Catalunya, per poc no s'empara dels escons reservats a les quatre circumscripcions¹¹¹⁰. A Tortosa participa el 78 %, amb victòria d'UCD (41 %) i en resulta diputat Antoni Faura i senador Josep Subirats (Entesa dels Catalans a proposta d'ERC). La UCD aconsegueix la victòria amb 166 escons i la segueix el PSOE amb 118 i resta escombrada la dreta (Fernando Bau, Joaquim Fabra) de manera escandalosa i tots dos es retiren de la vida política. A nivell nacional es defensen els principis de l'Assemblea de Catalunya, amb marginació dels reformistes de Suárez que pretenen un Consell Regional de Catalunya (una mena de Mancomunitat) presidit per Frederic Mayor Zaragoza, i aprovarà una mancomunitat de diputacions que des de la transició ha impulsat Joan Antoni Samaranch, per tal de fer oblidar les institucions històriques: no tindran oportunitat de posar-lo en pràctica. L'endemà, el 16, el primer secretari del Partit Comunista de l'URSS, Leonidas Breznev (1906-1982) assumeix la presidència del Soviet Suprem o primera autoritat de l'Estat.

S'accedeix a l'estiu sense alterar el ritme de l'acció i el 25 de juny es reuneix per primer cop l'Assemblea de Parlamentaris catalans, formada pels diputats i senadors electes després de les primeres eleccions democràtiques, els que avancen en reivindicar el restabliment de la Generalitat de Catalunya. De tal manera es preveia que el 27, al cap de dos dies i fetes unes prèvies negociacions, Josep Tarradellas va a Madrid com a president de Catalunya a l'exili i s'entrevista amb el president Adolfo Suárez, de manera que acaparen l'atenció de tothom i l'arribada de Tarradellas resulta impressionant: en la conferència de premsa afirma que tot ha anat bé, malgrat que les urpes imperials espanyoles segueixin subjectant fort allò que "els havia costat tanta sang".

Mentrestant, abans i després, un reguerall de fets acaparaven l'atenció o eren motiu de comentaris: fins a aquest any l'Ajuntament de Barcelona, com molts altres, ha persistit a realitzar els plens municipals en castellà, per bé que alguns regidors comencen a expressar-se en català; desapareix l'obligació, a les emissores de ràdio, a connectar amb el *Diario hablado de Radio Nacional de España*; el retorn d'exiliats catalans és important, entre ells Ventura Gassol i Frederica Montseny... L'Església tortosina es manté en un relatiu silenci, a l'expectativa dels fets, limitada al culte i posada en la seva feina, sense relacionar-se amb la frenètica activitat política i social... potser que preocupada per un altre juliol de 1936 que no està en el pensament de ningú. En aquest any es realitza el cinquè Sínode Mundial, el qual presenta el problema de la renovació de la catequesi, una activitat molt estimada pel bisbe Carles i que s'hi lliura de ple.

L'estiu, inevitablement, va minvant les activitats mentre que els fets llunyans es van desgranant: el 2 de juliol mor a Montreaux (Suïssa) l'escriptor Vladimir Nabokov i el 5, arran dels disturbis que han seguit les eleccions, hi ha un cop d'estat incruent del general Muhammad Zia Ul-Haq que assumeix el poder al Pakistan: el foragitat primer ministre Zulfikar Ali Bhutto és posat sota arrest domiciliari i més endavant serà executat: Muhammad Zia Ul-Haq havia estat destinat a Jordània, on participà en la repressió dels palestins en el "setembre negre", i com a nou president imposa una política islàmica extremista, àdhuc en l'economia, creant impostos islàmics i limitant els interessos bancaris; a l'agost de 1988 morirà en un accident aeri, un probable sabotatge. Aleshores l'Estat espanyol devalua la pesseta, el dia 12, i l'endemà ningú no es pot creure que a Nova York una forta tempesta hagi causat una apagada general de llum

¹¹¹⁰ D.A.: *Centre Comerç...*, p. 160 i BAYERRI a o.c.- RENAU, o.c. p. 424.

que deixa a les fosques els seus deu milions d'habitants, amb la conseqüència de saquejos i robatoris. Dues setmanes després, el 28, Espanya presenta la sol·licitud d'adhesió a la Comunitat Econòmica Europea. Tanca el mes el meteorit que el 30 cau a Madagascari i que obre un cràter de cent metres de diàmetre. La canícula marca el final del primer vol de la llançadora *Enterprise*, sobre el desert de Califòrnia, el 12 d'agost, malgrat que el 19 una notícia commou el món: mor Elvis Presley (1935-1977) per causa d'una crisi cardíaca provocada per una sobredosi de fàrmacs i, per si era poc, també Julius Henry (1895-1977) mundialment conegut com *Groucho Marx*. Abans no acabi el mes, el 26 l'Assemblea Nacional del Quebec, al Canadà, imposa l'ús de la llengua francesa en l'administració, en el seu camí devers la sobirania nacional.

L'estiu ha estat anormal, de fet, amb dies més bé d'automne, però la tardor serà calorosa i la "temperatura" puja a finals del mes per posar-se d'allò més alta el 2 de setembre, quan el tema de les nuclears. "*La Veu del Baix Ebre*", en tancar l'edició, encara no ha pogut saber com ha anat la gran manifestació antinuclear a Ascó. A les reunions fetes a la Casa de la Ciutat per la Comissió Mixta Representativa del Baix Ebre-Montsià, la que inclou ajuntaments, comunitats de regants, germandats i sindicats de pagesos, cooperatives, col·legis professionals, institucions culturals i docents, organismes econòmics, associacions i entitats privades, Congrés de Cultura Catalana i les forces polítiques populars agrupades a l'Assemblea de Catalunya, han fet públic un manifest per posar de relleu la seva satisfacció per la col·laboració de les institucions adherides (ajuntaments de Tortosa, Amposta i la Ràpita) per contribuir a l'elaboració de la documentació per als recursos de reposició a la concessió d'aigües de l'Ebre per refrigerar els serveis dels grups I i II de la Central Nuclear d'Ascó. La Comissió dóna suport als recursos que presenten els dessús dits ajuntaments i la Cambra Arrocerera d'Amposta contra la decisió del *Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo* del 28 del passat juny, mentre que aquests rebran els escrits d'oposició contra la concessió d'aigües de les entitats i associacions que no puguin concórrer a l'oposició jurídica. El batlle Tallada adreça telegrams en aquest sentit a la Casa Reial, al president del Govern, als diputats i als senadors catalans.

Tortosa viu les Festes de la Cinta que marquen cada any el final de la diàspora estival. L'alcalde Tallada inaugura la nova il·luminació de Remolins o barri jueu, i rep un escrit de diversos partits polítics que demanen participar en la gestió municipal, una demanda en la qual està d'acord el consistori i es pensa que es podrà fer al pròxim ple de setembre. En el moment es manté tensa l'opinió quant a l'ensorrament de la casa del carrer de Sant Blai, amb les clivelles de les cases immediates, amb la intervenció de Belles Arts i el Col·legi d'Arquitectes que estan immersos en l'afer. Se sap que a les festes de la Cinta representarà Alcanyís la pubilla Montserrat Royo Sancho, i d'Avinyó ho farà Michele Gleize. Les festes comencen divendres 9, amb l'acte al Parc en el qual actua de mantenidor el Dr. Joaquín Benito de Lucas, de la UNED, i Antoni Faura, diputat a Corts, pronunciarà el pregó de festes per Ràdio Tortosa, i el pintor Benet Espuny obre una mostra a Centre del Comerç amb 36 olis, i Joan Josep Carbó a la sala del Banc de Bilbao mentre que a la Casa de Cultura s'obre la III Biennial de Fotografia Europa 77.

No es distreu ningú amb el llançament que el dia 5 fa la NASA de la sonda *Voyager II* per observar Júpiter, Saturn i Urà en els pròxims temps i abans de deixar el sistema solar, o en què la Fracció Armada de l'Exèrcit Roig segrestí el president de la patronal alemanya Hans Martin Schleyer perquè el dia 10, dissabte, tot resta preparat per a l'endemà i es treballa per facilitar l'assistència a la manifestació de l'11 de setembre, quan s'ha de fer un *meeting* unitari a la tarda, a la plaça de l'Ajuntament, amb la col·laboració de l'alcalde i el consistori que han fet instal·lar el cadafal i la megafonia adient.

Diumenge 11 de setembre la gent omple els carrers. Al Passeig de Gràcia, de Barcelona, la manifestació passa, de bon tros, del milió de persones que demanen llibertat, amnistia i l'estatut d'autonomia, en un suport a l'Assemblea de Catalunya, i tot plegat portarà el poder central espanyol a considerar la qüestió de Catalunya. A Tortosa també hi ha una forta mobilització, organitzada per l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre, amb concentració a la plaça de l'Ajuntament i, segons la convocatòria de l'Assemblea, se sumen també a les

reivindicacions els temes del transvasament i de les centrals nuclears. Parlen Joan Martí (CDC), Josep Ma. Castells (PSUC), Josep Bayerri (PSC) i tanca l'acte Josep Subirats Pinyana, senador per Entesa dels Catalans: es reclama l'Estatut, la Vegueria de Tortosa i les delegacions institucionals del govern de Catalunya. La plaça està tan plena que no s'hi pot accedir, és un mar de senyeres que onegen i l'acte acaba amb el cant dels Segadors. Els centristes (UCD) no hi assisteixen.

En la setmana següent, fins a divendres 16 de setembre i acabades les festes, en el Ple Municipal el batlle Tallada llegeix l'escrit dels partits polítics que demanen la participació en la gestió municipal, una proposta per tothom acceptada, preocupat a desgrat perquè no figuren tots els partits i per això demana un nou text que aplegui la participació de tots, encara que sense vot, puix que la llei no ho permet. Al carrer es parla d'una resposta diplomàtica, dilatòria (PSC Congrés no admet UCD i és insegura la situació de PSUC). Es resol l'enllumenat de Ferreries, de pont a pont, i tota La Casota, el batlle informa sobre el Pla d'Urbanisme Tortosa-Roquetes, es fa constar adhesió als actes de l'11 de setembre, per al que ofereix les instal·lacions municipals, i entra a tramitació l'expedient de la segregació de Camarles. En aquest mateix dia mor a París la soprano Maria Callas (Maria Kalogeropoulos, 1923-1977) i el dia 20 indigna l'atemptat amb bomba de l'extrema dreta contra el setmanari humorístic *El Paps*, a Barcelona, que causa la mort d'un treballador de l'empresa.

S'arriba a una altra fita perquè el dissabte 17 Tortosa havia estat declarada "cruïlla dels Països Catalans" i realitza els actes finals de l'Àmbit d'Ordenació del Territori del Congrés de Cultura Catalana, uns actes que es reparteixen a Amposta, la Ràpita, Ulldecona i Gandesa. El 25, en la culminació dels actes del Congrés, hi ha un aplec políticament multitudinari al fort d'Orléans, de gran ressò nacional, amb completa representació política nacional i on s'hissa una gran senyera permanent i s'encén la flama dels Països Catalans: Tortosa es proclama "ciutat-cruïlla dels Països Catalans" i hi ha un ambiciós projecte elaborat en els darrers temps de la dictadura i en la clandestinitat pel qual el fort serà el continent d'una Casa de Cultura dels Països Catalans, organitzada a nivell nacional, sota la direcció de Ramon Miravall i la tutela de l'Institut d'Estudis Catalans: la redacció del projecte arquitectònic al fort d'Orléans és de Manel Bestratén i compta amb biblioteca, auditori, hemeroteca i sala d'actes amb capacitat per a mil persones, amb la voluntat d'instal·lar-hi filials de l'IEC. L'organització havia estat lenta i silenciosa, amb reunions que escapaven del control policial perquè Miravall es reunia amb els representants barcelonins al restaurant *L'Alguer* de la Cala de l'Ametlla.

Dissabte s'obren les festes a Tortosa amb els carrers guarnits amb senyeres, una cercavila, la inauguració a la Casa de la Cultura de la mostra "L'ordenació del Territori als Països Catalans" i una altra al Palau DesPuig: "Problemàtica de la Vegueria de l'Ebre" i al Palau Oriol, seu de l'Escola d'Art, una tercera dedicada a "La terrissa i la ceràmica dels Països Catalans".

Diumenge al matí, al Parc, es descobria d'una làpida d'homenatge a l'arquitecte Joan Abril Guanyavents, amb actuació de la Banda Municipal i sembla ésser que posteriorment destruïda per l'extremadreta espanyola. Després, al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties que l'Església ha obert com escenari es fan les sessions de cloenda de l'àmbit d'Ordenació Territorial: Tortosa, cruïlla dels Països Catalans també presenta al país la realitat la demanda de les terres de l'Ebre. La cloenda del Congrés porta la publicació del *Manifest de la Cultura Catalana*. Abans s'havia procedit a crear les comissions comarcals de Ribera d'Ebre (1976) i Baix Ebre-Montsià (1977) per garantir la representativitat unitària del territori i clarificar-ne l'ordenació i problemàtica mentre que no es reinstaurés la Generalitat i les comissions demanen a la Diputació provincial que, amb l'Administració central, elabori un Estudi d'Alternatives de l'Ebre.

En aquests moments, procedent dels EUA on s'entrevistà amb el president Carter, el batlle Tallada i el consistori reben Tadao Yoshida, president i fundador de les empreses *Yoshida*, el qui arriba amb la seva esposa i amb el director general de l'empresa, Tsutomu Isaka, per visitar la factoria de Tortosa. En l'intercanvi de presents *Yoshida* obsequia la ciutat amb un rellotge *carrilló* de campanes que s'instal·larà al cim de la Casa de la Ciutat.

Abans no acabés el mes, l'alcalde Tallada inaugurava la placa que dóna el nom del Dr. Manyà a un carrer de l'eixampla per bé que el dimarts anterior al 23 de setembre, a la tarda, hi ha una tensa reunió del consistori amb el Governador Civil Robert Graupera per causa del nomenament de la Comissió Gestora de Deltebre que semblava estar en una situació inacceptable, amb atribucions del municipi que no era i no de comissió gestora per l'Ajuntament per tal de configurar el nou municipi. Potser que es volien posar dificultats o potser que la situació fos rocambolesca però el cas és que ha preterit i ignorat l'Ajuntament i se'l fa quedar malament. Com que al carrer hi ha indignació, l'Ajuntament convoca per a dilluns diverses reunions consultives amb grups polítics, sindicals i entitats urbanes representatives. El passat dimecres a les 2 de la tarda al Saló Verd de la Casa de la Ciutat el consistori rep la Comissió Gestora de Deltebre, amb la premsa, en un ambient de cordialitat i per acabar amb l'embolic.

Ha passat un estiu que presentava dies que més bé eren d'automne i aquest, aleshores, es presenta calorós i àdhuc situa la temperatura a més de 30°, amb elevada humitat relativa i boires matinals, amb hores de xafogor intensa. Malgrat de les intenses pluges, el fort sol ha impedit el desenvolupament natural dels rovellons.

Després de la gran manifestació de la Diada de l'11 de setembre el govern d'Adolfo Suárez opta per emetre un decret-llei el dia 29, pel qual restableix provisionalment la Generalitat de Catalunya i designar-hi com a president provisional Josep Tarradellas, el qui retorna de França el 23 d'octubre. Josep Tarradellas és l'únic polític republicà que torna d'un exili de 40 anys per ocupar un càrrec institucional de rellevància en la incipient democràcia espanyola, i forma un govern amb representants de totes les forces polítiques parlamentàries, llevat d'*Alianza Popular*, un govern de concentració que encara no tindrà competències executives, amb dotze consellers dels que només set tindran una cartera específica. La seva funció serà de preparar l'Estatut i les eleccions a fer en el 1980.

Els assoliments polítics semblen haver estat desplaçats a nivells superiors i que una placidesa sobtada hagi envaït la societat, tot i que les activitats socials i polítiques es mantenen a ple rendiment encara que centrant-se en els interessos dels partits que fan per definir-se tot posant ordre en les seves files de militants. Al carrer podia tenir importància la notícia de la mort de l'actor i cantant Bing Crosby però en el partits i en la gent més sensibilitzada la tenia la Llei d'Amnistia del 17 d'octubre. Les notícies del moment són l'acció alemanya per alliberar un avió segrestat per terroristes a l'aeroport de Mogadiscio (Somàlia) i els tres membres de la "Fracció de l'Exèrcit Roig" o banda Baader-Meinhof, que moren a la presó de Stuttgart i, segons les autoritats, per suïcidi. Afecta a altres el fet que el dia 20 s'ha aconseguit que la Diputació financi un Estudi d'Alternatives d'Aprofitament del Riu Ebre i de Desenvolupament Socioeconòmic i Protecció Ecològica de la seva Vall, i es nomenen els membres d'una Comissió de Control que serà acceptada per integrants i per grups en la reunió que en el mateix dia es fa a la Cambra Arrossera d'Amposta. Fins i tot ho aproven els senadors, Entesa dels Catalans i les forces polítiques reunides a Tortosa el 7 de desembre, i per primer cop "reivindiquen la urgent recuperació de la divisió territorial de la Generalitat en comarques i regions".

La notícia impactant arriba el 21 d'octubre, quan Josep Tarradellas, president a l'exili de la Generalitat de Catalunya, aterra a l'aeroport madrileny de Barajas, procedent de París, i el 23 arriba a Barcelona, en un fervorós ambient d'entusiasme popular, amb un "*Ciudadans de Catalunya, ja sóc ací*" com a salutació, del balcó de Palau de la Generalitat estant. Simbòlicament representa la fi de l'Assemblea de Catalunya que, de fet, ha mantingut unes relacions tibants amb Tarradellas potser que marcades pel xoc generacional i l'haver viscut tants anys en ambients tan distants. La Generalitat es restableix de manera provisional, sense competències fins que no s'aprovi el nou Estatut d'Autonomia i Tarradellas, mentrestant, ocuparà la presidència de la Diputació de Barcelona per tal d'haver una cobertura econòmica.

Tan sols uns dies després el primer govern democràtic espanyol pacta un ampli programa amb l'oposició, els sindicats i els empresaris, els Pactes de la Moncloa, per tal d'aconseguir la consolidació de la transició pacífica de la democràcia i la recuperació de l'economia, així com una amnistia per als delictes polítics durant el franquisme... això quan només fa dos dies que s'ha signat l'acord econòmic. Determinen que les Corts siguin constituents, amb un gir cap a la democràcia i l'abandonament de la reforma interna del

franquisme, i el debat constitucional culminarà al novembre de 1978 amb un text comú, pactat, i el referèndum del 6 de desembre, aquest amb l'oposició del PNV i ERC. Descoberta una temptativa de cop d'estat, l'*Operación Galaxia*, la Constitució entrarà en vigor en el mateix desembre, mentre que avançarà la lenta tasca de modernització i democratització.

En l'àmbit internacional es destaca el fet que, el 19 de novembre, el president egipci Anwar as-Sadat (1918-1981) esdevé el primer dirigent àrab que viatja a Israel, i que a Jerusalem parla davant el Parlament israelià (*Knesset*) i comencen unes negociacions patrocinades pels EUA. A Tortosa mor diumenge 20 el versador popular Francesc Prieto Hernández, "*Joan de Cadup*" i, a París, el 22 el *Concorde* inicia el seu primer vol a Nova York, i l'endemà entra en òrbita geoestacionària el satèl·lit *Meteosat 1*. En aquest mateix dia, en la sessió extraordinària de l'Ajuntament de Tortosa s'aproven les bases per a la segregació de Camarles, i la vila constituirà el seu primer Ajuntament el 1979, tot recordant per aquest motiu que abans ha estat segregada La Cava, Jesús i Maria, els Lligallos, L'Enveja i els Muntells. La sala de sessions havia estat ocupada per una multitud d'habitants de Camarles, Jesús i Maria i La Cava per la sessió extraordinària destinada a aprovar les bases de regiment de constitució dels nous municipis, en independitzar-se de Tortosa. En aquesta setmana anterior al 25 de novembre també hi hagué una reunió del consistori a la Casa de la Ciutat amb les forces vives per raó de la pròxima desaparició de la sucursal del Banc d'Espanya a Tortosa. Dissabte 26 s'inaugura a la Casa de Cultura una mostra d'homenatge a Francesc Gimeno, en el cinquantenari de la seva mort, i el dia 1 de desembre, a la sala d'actes de l'immoble, Francesc González Cirer pronuncia una conferència sobre el pintor.

La realitat és que els esdeveniments semblen precipitar-se, que tot passa ben de pressa i que la societat es mou amb celeritat en una ciutat i en un país que donen mostres d'un dinamisme natural que havia romàs llargs anys en la letargia. El mes de desembre comença amb la supressió de la censura cinematogràfica a l'Estat espanyol i que arriba, tan sols com un ressò, l'acte de la molt luxosa cerimònia de la coronació imperial del militar Jean Bédel Bokassa a l'Àfrica Central, el dia 4, un tèrbol personatge que aviat haurà d'escapar a la Costa d'Ivori. A Tortosa, el dia 6, la UNED cau en una crisi causada pel nomenament de rector, per la demanda d'una immediata descentralització, per l'adaptació de programes a Catalunya i al seu govern i per l'ensenyament de català. Iniciada la gestió, l'endemà 7 les forces vives es reuneixen i per primer cop "*...reivindiquen la urgent recuperació de la divisió territorial de la Generalitat en comarques i regions...*", i a l'endemà s'assisteix massivament als actes de cloenda del Congrés de Cultura Catalana al Palau de Congressos de Barcelona. En la festa de la Puríssima, l'assemblea local de la Creu Roja fa una celebració molt espectacular, amb missa a Sant Blai, desfilada de la banda de cornetes i tambors i benedicció de la nova i cinquena ambulància, tot a partir del seu local de la part alta del carrer Ramon Berenguer IV i essent-ne president Francesc Vinyes Gombau. El dia 9, divendres, Josep Tarradellas forma un govern de la Generalitat de caire unitari, amb la finalitat de recuperar les institucions d'autogovern catalanes i a la tarda, a Tortosa, a la Galeria Gamma (cantó Mercè-Romeu) s'obre el Saló d'Hivern, amb obra d'Arasa, Benet Domingo, Benet Espuny, Bergnes, Escoda, Pallarès Lleó i altres com Florit, Durancamps, Lloveras, Gusinyé, Morató, Ceferino Olivé i Alfred Opisso. Diumenge 11 encara roman oberta la mostra commemorativa de Francesc Gimeno i ara, a la Galeria del Quadre, n'ha obert una altra el pintor Jaume Rocamora, i Agustí Castellar al Casal Tortosí, i a Centre del Comerç el matrimoni Robert Escoda en olis i Pilar Iniesta en esmalts. Roman obert el Saló d'Hivern a la Galeria Gamma i el VIII Saló Nacional de Fotografia Artística a Òmnium Cultural-Cercle Artístic. Del 15 al 17, patrocinat per Josep Celma Prieto, als locals de la UNED del Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties i en el setè centenari de la sentència arbitral sobre les *Costums Scrites*, se celebra un Congrés d'Història del Dret, amb ampla representació universitària i d'especialistes i, a la tarda del 16, s'aprofita per inaugurar el curs acadèmic 1977-78.

Mentrestant, durant el mes de novembre, l'Obra Social de *La Caixa* realitza projeccions cinematogràfiques per a infants, amb films en defensa de la natura, i en el mes de desembre presenta programes de música i mímica, també per a infants, així com de música clàssica

En la setmana central del mes de desembre ha crescut l'oposició al tancament de la sucursal del Banc d'Espanya, malgrat de la seva rendibilitat, i el municipi mou els polítics i gent influent per evitar-ho. El cas és que se'n tanquen dotze en tot l'estat, i Reus passa pel mateix tràngol. Tortosa també es mou, avançant-se de molt a les ciutats catalanes, per tornar a la nomenclatura viària en català i recuperar l'anul·lada pel franquisme. A la Casa de la Ciutat, en aquest sentit, s'ha rebut una formal demanda de CDC que reforça la d'Òmnium Cultural i la del moviment nacionalista. El consistori, a la vegada, protesta a Obres Públiques per la deficiència del paviment de la carretera de Tortosa a l'Aldea, malgrat de les obres fetes.

En el moviment polític i sindical es destaca la visita a la ciutat del diputat d'*Alianza Popular* Laureano López Rodó, el qui presideix una reunió del partit a la qual assisteixen membres de Tarragona i de Reus, i en la que es nomena la junta tortosina per constituir una delegació del partit; Comissions Obreres (CCOO) realitza una reunió amb representants d'altres regions afectades per parlar de RENFE i del ferrocarril de Val de Zafán que es vol tornar a obrir, i fan una crida als altres sindicats, a Unió de Pagesos, als partits polítics i a tota mena de forces democràtiques progressistes; UGT, altrament, està refent tots els sindicats professionals mentre prepara l'assemblea general i organitza un cicle de conferències; dissabte anterior, a Lira Roquetense i convocat per les forces polítiques i populars locals, se celebra un acte en el qual fan la seva presentació CDC, OIC, PSAN, PSC i PSUC, amb roda de premsa i col·loqui; és quan ERC fa comunicats als mitjans de comunicació, referits a la constant ampliació de l'organització pel territori. El relaxament, encara que no per tothom, arriba el capvespre de dimecres 21 amb el concert de la pianista Leonora Milà, a la Casa de la Cultura.

Aquesta setmana els problemes segueixen el seu curs i se n'afegeixen de nous perquè la situació i la vaga parcial dels funcionaris de la Seguretat Social, convocada per la coordinadora estatal davant l'actitud negativa de l'*Intituto Nacional de Previsión* (INP) quant a millorar l'assistència sanitària, afecten l'Hospital Verge de la Cinta i l'Ambulatori de Ferreries, per bé que la preocupació no ha afectat gaire els malalts en les tres hores d'atur, puix que deixaven coberts els serveis; en el tema dels partits polítics es reunien, dijous passat, els comitès locals del Baix Ebre i Montsià de la UCD, per raó d'organització i d'actituds, uns i altres presidits pel diputat Antoni Faura; Madrid es denega, llavors, el Polígon Industrial Baix Ebre 2 o "Polígon de l'Aigua", just el que promociona Banc Industrial de Catalunya, i els partits que configuren les esquerres es temen una macroindustrialització a la zona, això amb els desequilibris consegüents.

A la ciutat és evident que el tràfec de vehicles és excessiu i que passar el Pont de l'Estat, l'únic pont existent (a part el del tren), sol costar vora de mitja hora per causa dels embussos, i que les juntes de dilatació es fan grans sense que s'hi posi remei, tot això mentre que l'eixam de motos converteix la ciutat en un caos. També hi ha planys per la destrossa del mobiliari urbà i el del Parc. Altrament, els senadors catalans d'Entesa per Catalunya es reuneixen a Tortosa, essent un dels seus objectius el de tractar quant als problemes del Baix Ebre. Aleshores l'alcalde Felip Tallada ha d'ésser intervingut quirúrgicament a l'Hospital de la Santa Creu.

Nadal és de dol en aquest any, per la mort sentida del popular i admirat actor angloamericà Charles Spencer Chaplin *Charlot* (1889-1977) i, abans no arribi al final, l'Assemblea de Parlamentaris aprova per 58 vots a favor i només una abstenció el projecte d'Estatut d'Autonomia, conegut com l'Estatut de Sau que, en el mateix dia 29 es presenta com a projecte a les Corts espanyoles.

A les acaballes de l'any Tortosa aconsegueix que la Diputació de Tarragona assumeixi l'elaboració i finançament d'un Estudi Socioeconòmic de les Alternatives Hidràuliques i Energètiques i propostes de desenvolupament de les comarques riberenques de l'Ebre, però en aquest any en el qual un grup d'investigadors nord-americans ha creat la bomba de neutrons, la qual mata els ésser vius sense que causi grans danys al medi ambient i als edificis, ha estat un temps que ha permès una multitudinària celebració de la Diada per l'Autonomia a Ciutat de Mallorca, i que el president Tarradellas decretés la doble oficialitat lingüística per a l'administració autònoma, i que a París s'inaugurés el Centre Universitari d'Estudis Catalans, dependent de la Sorbona, i que al Portús, just a la frontera que divideix políticament el país,

s'inaugurés el Monument a Catalunya, obra de Ricard Bofill, i que s'atorgués a Josep Trueta el Premi d'Honor de la Fundació Jaume I i que la plaça de braus de València acollís la primera concentració nacionalista, en aquest any en el qual el vinarossenc Carles Santos i el manresà Josep Mestres Quadreny han dirigit el Grup Instrumental Català.

L'any 1978 mantindrà l'increment de la lluita per la llibertat, la que prepara els camins cap a la sempre somniada malgrat que encara utòpica sobirania, i aviat es comença a editar *El 9 Nou* i *Regió 7*, com a mostra de la puixant premsa comarcal en català, tot i que a València es configurarà una Acadèmia de Cultura Valenciana, destinada a impulsar el secessionisme lingüístic i el "blaverisme" que a Tortosa s'havia extirpat de soca-rel amb el massiu suport popular, per bé que també es configura Acció Cultural del País Valencià, un ens veritablement exemplar i determinant; i a Perpinyà, a la Catalunya Nord, el mateix Ajuntament crea el Centre de Documentació i d'Animació de Cultura Catalana, i a l'Alguer, a l'illa de Sardenya, també serà 'Ajuntament el que declari l'oficialitat de la seva llengua catalana. Una novetat serà la primera convocatòria dels Premis Baldri Reixac, d'estímul i reconeixement de l'escola catalana, encara que també el cessament de Cultura en Ruta, el bibliobús que en els darrers temps havia fet un gran i inqüestionable servei al llibre català i a la cultura i que ara tancarà la seva activitat a la Roca del Vallès perquè els temps imposen nous camins en el marc d'una nova política. Al pas de l'any, diputats elegits a les demarcacions catalanes inicien el procés de reclamació d'arxius i documents públics i privats espoliats per l'exèrcit franquista i emmagatzemats al denominat arxiu de Salamanca, en una operació de postguerra sota l'organització i directrius de la Gestapo (*Geheime Staatspolizei*) que Hitler havia fet la concessió de transmetre.

L'any comença amb l'esgarrifosa notícia de l'explosió en ple vol d'un avió d'*Air India*, amb la mort dels 213 viatgers. Tortosa, en aquests dies, viu un moment esperat: el de l'edició d'un periòdic d'esquerres. El desig, compartit per molta gent, es compleix en aparèixer el setmanari *Ebre-Informes*, d'esquerres encara que definit com independent, i el presenta Ramon Miravall en l'acte obert a la Casa d'Exercicis (Reial Col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec) davant tots els mitjans de comunicació i representacions, en un fet de resposta massiva. El procés de fundació ha estat una gestió i un veritable esforç de Pep Bayerri, el qui passa a dirigir-lo amb la major il·lusió. El setmanari, a poc trigar, serà l'òrgan d'expressió de forts atacs contra les dretes i els franquistes, de vegades ferotges, i després contra nacionalistes i discrepants, per bé que al pas del temps es moderarà i farà una llarga trajectòria. A Euskadi, llavors, entrava en vigor la preautonomia el dia 5 i deu dies després, el 15 de gener, escriuix tothom l'atemptat comès contra la sala de festes *Scala* de Barcelona, amb dues dones que hi treballaven mortes i la destrucció total de l'edifici.

El mes de gener porta altres avenços, com l'organització i la convocatòria de Cercle Nou, de Cercle Artístic i Òmnium Cultural, del I Concurs Dertosa de Films Amateurs, amb actes que duraran tres dies; Club Universitari organitza les Jornades de la Llibertat d'Expressió, amb el suport de partits polítics i sindicats (i divendres anterior al 28 d'abril se n'obrirà una exposició al Casal Tortosí), encara que irrompen els esdeveniments a nivell nacional i d'Estat a conseqüència de la instauració de la Generalitat provisional a principi d'any i el nomenament pel president Tarradellas d'un primer govern integrat per representats tots els partits. Tot just ara començaran a efectuar-se els primers traspassos de competències per bé que la ponència encarregada de la redacció de la Constitució enllesteix la feina el 23 de gener. El món, a les acaballes del mes de gener, veu amb satisfacció la distinció que ha estat feta al president egipci Anwar al-Sadat i al primer ministre d'Israel, Manahem Beguin, amb la concessió del premi Nobel de la Pau, mentre que el dia 26 se segueix l'elevació a l'espai del primer observatori internacional, l'*International Ultraviolet Explorer* (IUE), de la NASA, l'Agència Espacial Europea i el Reialme Unit.

Els reis d'Espanya visiten Àustria i el 2 de febrer reten homenatge als republicans espanyols assassinats pels nazis al camp de concentració austríac de Mauthausen. El mes el clou la sorpresa de la detenció de l'actor Albert Boadella el dia 27 i de la seva fuga de l'Hospital Clínic de Barcelona per bé que a Tortosa, entre mig, l'Obra Social de La Caixa continua la programació iniciada al novembre passat, ara amb teatre infantil. La política internacional destaca, l'1 de març, el fet que a Itàlia els democristians governen amb el suport dels

comunistes, en situació coneguda com el Compromís Històric i que l'ONU, el dia 8, instaura aquesta jornada com a Dia de la Dona Treballadora. La relativa calma no és duradora, però, perquè el 14 de març Israel envaeix el Líban per primer cop i ocupa la zona sud del riu Litani, llevat de Tir. L'Operació Litani ha tingut per objectiu el d'empènyer els grups armats palestins, sobretot l'OLP, lluny de la frontera amb Israel, així com per enfortir el seu aliat, l'Exèrcit del Sud del Líban, per tal d'evitar els atacs a cristians libanesos i jueus i, també, els persistents bombardejos sobre el nord del país. En les set dies de l'ofensiva moriran 20 soldats israelians i entre 1.100 i 2.000 membres de l'OLP. Arran de la invasió es crearà la Força Provisional de l'ONU per al Líban.

No és aquest l'únic conflicte perquè el dia 16 esdevé l'accident del petrolier *Amoco Cádiz* davant les costes bretones, amb la fuga de 230.000 tones de petroli que constitueixen la catàstrofe ecològica més greu de la història. Un altre conflicte el creen les Brigades Roges a Roma, les que segresten Aldo Moro, líder i president de la Democràcia Cristiana italiana i exprimer ministre: Moro apareixerà assassinat el 9 de maig, en el maleter d'un cotxe.

A Tortosa els membres directius d'Òmnium Cultural i de Cercle Artístic es tornen a reunir el dimecres 17: no ho havien fet des del 17 de març de 1977, puix que la situació econòmica i l'acció i el desenvolupament polític els desplaçava constantment tot ocupant l'espai que l'organització anava cedint. Tot i això, durant l'any han fet vuit exposicions a la seva sala, entre les quals es destaca la presentació del "Quadern de Pintors de les Terres de l'Ebre", i s'han fet cinc excursions, ha actuat regularment el grup Cercle Nou, de cinema amateur, el qual prepara un I Concurs Dertosa de Films Amateur, com s'ha fet notar; també es prepara el 8è. Concurs Nacional de Fotografia Artística, amb la participació de cinquanta fotografies procedents de tot l'Estat. La propietat de l'immoble, però, demana un lloguer de 15.000 pessetes mensuals, i cal obtenir diners i respondre a la demanda legal. La cultura, de fet, ha donat pas al moviment polític que ha gestat i ara es manté a l'expectativa i en una acció prudent i de suport, sense interferir mai i amb les mires posades sobre l'evolució social i la consolidació de la cultura tradicional i la nova cultura que informa l'evolució tècnica, en una certa manera talment com l'Església que roman centrada en el normal devenir del culte i hàbilment equilibrada en una societat que la tracta amb respecte i veu amb simpatia la callada, per bé que intensa, acció episcopal. Abans no acabi el mes de març, el dia 22, aquesta societat és sacsejada per un altre impacte: el GRAPO assassina a Madrid el director general de presons, Jesús Haddad.

L'abril és un mes en el qual l'Obra Social de La Caixa continua la programació iniciada al novembre passat, ara amb titelles i música instrumental popular europea. Hi participen 3500 infants de set col·legis, amb un viatge de final de curs, excursions i visites didàctiques en 13 busos de 60 places. El moment no és fàcil i per això el 5 d'abril hi ha vaga general d'una hora, la qual havia estat convocada per la Confederació Europea de Sindicats amb CCOO, UGT i altres sindicats de 28 països europeus, tot per protestar contra l'alt percentatge d'atur Europa, del 5 %, amb un seguiment de quatre milions de persones i sense obtenir-ne cap resultat.

El 14 d'abril, arreu de l'Estat i també a Tortosa, es poden veure banderes republicanes espanyoles per algunes cases i lloc públics, això quan al cap de dues setmanes de negociacions a Madrid entre el president Tarradellas i el govern espanyol, Adolfo Suárez parla d'un acord total i Tarradellas de l'inici d'una nova etapa per a Catalunya. La desgana sembla arribar quan la festa de sant Jordi, el 24, un fracàs amb una oferta tan minsa en els pocs taulells plantats i un volum d'animació que porta a l'índex de compres més baix que es recorda, segons els llibreters que pensen que la vaga de les arts gràfiques l'ha perjudicat, relativament.

El president Tarradellas, fins a desembre de 1979, ha assumit les accions del poder autonòmic sense competències i a Tortosa esdevé el personatge clau en la creació del Consell Intercomarcal. Fa set mesos que ha tornat a Catalunya i l'Ajuntament de Tortosa, aprofitant l'avinencesa de la Fira i per tal de facilitar-li el contacte amb els regants de la dreta de l'Ebre, amb les mires posades a la negociació d'algun aprofitament de l'aigua a Tarragona i a Barcelona, l'invita a una visita. El president arriba a la Casa de la Ciutat a les set de la tarda de dijous 27 d'abril i per primer cop és rebut pel batlle Tallada i el consistori, pel governador civil, pel president de la Diputació i partits polítics. La gent s'ha vessat als carrers i hi ha un ambient

de festa grossa. Tortosa està plena de senyeres i el president saluda els ciutadans des del balcó de la Casa de la Ciutat. Visita a la capella de la Cinta, en la celebració del VIII aniversari, i té una trobada amb el bisbe Ricard M. Carles. A un quart de nou inaugura la Fira Expo-Ebre, en la XXXIV edició i puja al Parador de Turisme del Castell, on sopa amb l'organització de la Fira i autoritats.

L'endemà, divendres 28, el president Tarradellas s'entrevista amb el bisbe Carles al Parador de Turisme i a un quart d'onze inaugura els locals de la Cambra del Comerç. A les 11.00 arriba a l'Ajuntament d'Amposta, on s'entrevista amb el consistori i els partits polítics, i va al Poador, visita el pont i la Cambra Arrossera. Recorre el delta de l'Ebre, per l'Enveja, i passa amb la barca, segueix per Deltebre, dina al Mas Mollena i troba una terra en plena ebullició, com mai no havia passat. Hi ha una forta tensió entre les forces populars i el nou poder d'UCD, per causa de les reivindicacions antitransvasistes i antinuclears¹¹¹¹. A les 16,30 torna a ésser a Tortosa, on es reuneix amb els partits polítics a la Casa de la Ciutat, per tornar després a Barcelona.

La notícia que arreu s'imposa és el cop d'estat a l'Afganistan, però, inspirat per l'URSS, on el president Muhammad Daud Khan és assassinat a trets i succeït per Muhammad Tararqi. Segueixen successos de desigual importància o incidència, com el del japonès Naomi Yemura que, tot sol, arriba al Pol Nord l'1 de maig, o la mort del compositor armeni Aram Khachaturian, el mateix dia, i també que el dia 9 apareix el cadàver del polític democristià Aldo Moro, cap de DCI i cinc vegades president del govern d'Itàlia, assassinat per les Brigades Roges després de 55 dies de segrest d'ençà del 16 de març i amb intenció d'intercanviar-lo per brigadistes empresonats: ha estat trobat al maleter d'un vehicle en un carrer de Roma. El crim es comet en el dia que Moro havia de presentar al Parlament una proposta de govern d'unitat nacional (per voltar una moció de confiança al nou govern de Giulio Andreotti, que aplega per primer cop la DCI i el partit Comunista d'Enrico Berlinguer, pel qual fet s'interpreta que el crim va més enllà de les Brigades Roges i alguns apunten a una intervenció de la CIA nord-americana, radicalment anticomunista com és, i per evitar un govern comunista en un estat de l'Europa occidental. Algunes teories sobre el crim també impliquen la lògia P2. En aquest 11 de maig les forces de l'exèrcit s'enfronten a milers de manifestants xiïtes que, al mercat de Teheran, demanen l'abdicació del xa de l'Iran: el 6 d'octubre el xa deixarà el poder a mans dels militars. En la setmana que conclou el 19 hi ha hagut una vaga de professorat d'EGB hi ha un conflicte al Zaire (ara Rep. Dem. del Congo) i uns 4.000 rebels han atacat la zona minera de Kolwezi (província de Shaba, ex Katanga) on maten 350 europeus i en retenen uns 3.000 més, i a en aquest dia són reduïts per paracaigudistes francesos i belgues. Fora de l'esmentada vaga, a Tortosa la vida transcorre sense daltabaixos i es convoca el V Certamen de Periodisme "Baix Ebre" quan el dilluns anterior s'han fet les festes a l'ermita del Coll de l'Alma i Ramon Miravall edita *Notícia general de la Vegueria*, un suport polític i institucional, i comença a editar a *La Voz del Bajo Ebro* la sèrie de 25 articles *Multa regna, sed una lex. Anàlisi de la política castellana del segle XVII* que, al pas del temps, caldrà publicar a Tarragona en edició unitària.

En començar el mes de juny el president Tarradellas es troba a Tortosa amb una voluntat de pacte entre els sectors polítics i socials, i els tractes evolucionen i el dia 8 es formalitza el denominat Pacte de l'Ebre entre els partits polítics, entitats i ajuntaments. En el convenciment d'haver fet un altre pas endavant, al pas del mes esdevé que el 13 les tropes israelianes deixen el Líban, que el 15 dimiteix el president de la República d'Itàlia, el democristià Giovanni Leone, implicat en el cas *Lockheed* i que serà succeït, el 8 de juliol, pel socialista Sandro Pertini; i que el 21, a Londres, s'estrena el musical *Evita*, d'Andrew Lloyd Weber, i que a Madrid comença el primer Congrés de Comissions Obreres en llibertat quan, just l'endemà, es descobreix Caront, la lluna de Plutó.

Divendres 30 torna a Tortosa el president Tarradellas, ara amb cinc membres del govern de Catalunya (Narcís Serra, d'Obres Públiques, Folchi, d'Economia i Finances, Josep Roig, d'Agricultura, Ramon Espasa, de Sanitat, i Pi i Sunyer). Alcalde i consistori els reben a la Casa de la Ciutat, amb partits polítics, associacions, i alcaldes de la regió. Llavors s'allotja al

¹¹¹¹ BAYERRI, o. c., pàg. 45.

Parador de Turisme. Aquest segon viatge, de quatre dies, fa un mes que es prepara perquè és de treball i afecta les capitals de les quatre comarques amb intenses sessions d'estudi i de debat, en el curs de les quals proposa la unió de les quatre comarques en una institució comuna. Es vol formar una plataforma unitària per dialogar amb la Generalitat per tal de resoldre els greus problemes de marginació aportats pel franquisme, amb el fantasma del transvasament de l'Ebre. Dissabte inicien el treball amb la Comissió Tripartita del Baix Ebre-Montsià (ajuntaments, partits i entitats) amb presa d'acords que determinen el futur, i diumenge segueixen el curs del canal Xerta-Sènia perquè en tres dies visiten onze municipis i inclouen els hospitals i el Polígon Industrial, així com una reunió a Roquetes amb Unió de Pagesos, de manera que l'estada dura fins a dilluns 3 de juliol. En el mateix dia 30 la Ciutat fa homenatge al recordat metge Franquet, a les 20 h, i al Garrofer es posa una placa commemorativa: "*En esta casa, lo 13 de XII de 1907, va nàixer Josep Franquet i Tomàs conegut per tothom com Lo Metge Franquet, espill de metges i model d'hòmens. Record d'un poble agrait. Abril de 1978*".

S'entra a l'estiu amb la notícia de la independència de les Illes Salomó, el dia 7, però un succés sortosament extraordinari esdevé el dia 11, quan un camió-cisterna que va de Tarragona a Puertollano, carregat 25 tones de propilè líquid i sobrecarregat amb uns 4000 kg, surt de la carretera N-340 al voltant de les 14.30 i explota davant el càmping *Els Alfacs*, immediat a la Ràpita i en el terme del Canar. Al càmping hi ha unes 800 persones i es calcula que de 300 a 400 estan en aquest moment dins el radi de la deflagració ocasionada per l'explosió del tanc que forma una immensa bola de foc que arrasa el càmping i arriba fins a la platja, on moren cremades 241 persones¹¹¹². La temperatura és de més de 2.000° i l'aigua del mar arriba a bullir. S'imposa un clímax de terror entre els afectats, gairebé tots estrangers, i alguns perden la pell mentre corren cap a la platja, en una desesperada fugida de les flames. L'explosió també destrueix quatre xalets i un a discoteca. Tortosa sembla abocada al caos amb l'allau d'ambulàncies i la circulació de cotxes, sense atendre les direccions i passant per on poden cap als centres hospitalaris, i al cementiri prompte hi ha un escruixidor escampall de cadàvers que esperen les identificacions. Ara se sap que, cada dia, segueixen el mateix trajecte desenes de camions que transporten mercaderies perilloses. El sentiment d'horror i el caos sofert afectaran per temps la societat tortosina i singularment la rapitencia.

Uns dies després, el 16, acorden l'autodissolució el PSC (Congrés), el PSC (Reagrupament) i la Federació Catalana del PSOE per crear el nou Partit dels Socialistes de Catalunya PSC (PSC-PSOE), en el moment que l'Assemblea de Parlamentaris de Catalunya aprova el projecte d'Estatut de Sau, redactat des del mes de juliol per la Comissió dels Vint. El 25, altrament, marca una fita en la ciència quan neix el primer nadó proveta: Lesley Brown no podia tenir fills i dos metges britànics, Patrick Steptoe i Robert Edwards, li extreuen un òvul que al laboratori fecunden el 10 de novembre de 1977 i li implanten a l'úter i el 26, a l'hospital d'Oldham, a 30 km de Londres, i neix Louise Brown. L'Església ho condemna i s'anuncia un inici de camí cap a la clonació d'éssers humans. A resultes de la intensa activitat política els temes al carrer giren a l'entorn dels problemes amb la HIFE perquè vol minvar els serveis entre Tortosa i La Cava, la indignació general perquè l'Ebre ha esdevingut un abocador i es demana una neteja a fons, però també l'escàndol perquè el director del Banc d'Espanya ha comunicat que per ordres superiors tancaran definitivament la sucursal el 31 de maig, i la indignació ciutadana és ben evident, tot plegat mentre que a Casa la Ciutat hi ha una pila de sol·licituds per obrir bingos.

El 6 d'agost la cristiandat rep la sotragada de la mort de Giovanni Battista Montini, al castell de Castel Gandolfo, el papa Pau VI, nat el 1897, i en els dies que segueixen es viu atentament l'evolució de l'activitat vaticana fins a l'elecció d'un nou pontífex. En el pas dels dies es reben les notícies de l'atemptat amb bomba contra un edifici d'organitzacions palestines a Beirut, amb la mort de 175 persones, el 13, i el 17 torna a Tortosa el president Tarradellas i s'atén amb curiositat el fet que els nord-americans Ben Abruzzo, Max Anderson i Larry Newmann, des dels EUA, creuen per primer cop l'Atlàntic en globus, i aterren a Évreux

¹¹¹² La premsa dóna les dades de manera variada: 180 morts i uns 600 ferits, o 215 morts i 67 ferits greus, o 158 morts a l'acte i en les pròximes setmanes en moriran més de 70 als hospitals, o 243 morts i 300 amb greus cremades.

(França) després de 137 hores i 6 minuts de vol, tot plegat per tornar el dia 19 al tema del terrorisme, amb l'atemptat xiïta en un cinema d'Abadan (Iran), on 430 persones moren cremades, i el 22 quan guerrillers sandinistes ocupen el Palau Nacional de Managua i segresten centenars de persones. Llavors, el 26, se sap que el reformista Albino Luciani, cardenal arquebisbe de Venècia, ha esdevingut el successor de Pau VI amb el nom de Joan Pau I malgrat que, amb justificada sorpresa, morirà al cap de 33 dies (28 setembre) i, reiniciat el procés, el 16 d'octubre serà substituït pel polonès conservador Karol Wojtyła, arquebisbe de Cracòvia, nat el 1920, amb el nom de Joan Pau II i essent el primer papa no italià en 445 anys, d'ençà el pontificat d'Adrià VI, abans bisbe de Tortosa.

En la darrera setmana d'agost, la qual acaba l'1 de setembre, el president Tarradellas rep el batlle Tallada i el president del patronat de la UNED, Josep Celma, amb la finalitat de proposar la implantació d'una universitat catalana a Tortosa, i dimarts es fa una nova reunió al despatx del president Tarradellas, acompanyat pel conseller de Cultura Pi i Sunyer que coincideix en les apreciacions i que visitarà Tortosa pel dia 7, tot veient de portar la Universitat Catalana d'Estiu i essent comentat el fet pels principals mitjans informatius del país. També es manté la voluntat i la demanda del Casal dels Països Catalans per als quals l'Ajuntament ja traspasà el fort d'Orléans i, mantingudes les gestions, les accions esdevindran just quan la Generalitat rebi de l'Estat les transferències en matèria universitària, però amb l'afegit que els representants tortosins fan constar que volen universitats dependents de Catalunya. En aquest moment s'està treballant per crear una comissió i ens representatius de les Terres de l'Ebre, així com la creació de la Vegueria a partir de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia i la nova organització territorial de Catalunya, mentre que hi ha la preocupació general perquè, l'1 d'octubre, 800 treballadors de les Centrals Nuclears d'Ascó perdran el seu treball. En un mes d'agost en el qual els responsables polítics poden gaudir ben poc de vacances, al cementiri de Tortosa i sota un Sol de foc segueixen essent identificats cadàvers de la catàstrofe dels Alfacs.

En el primer dia de setembre, quan la setmana toca el final en un divendres especial, a Tortosa es presenta l'acte de proclamació de la reina de les Festes de la Cinta, al Parc, essent-ne mantenidor el sacerdot i humanista Aureli Querol, degà de la seu. Les festes duraran fins al dia 12 i tenen la singularitat de la commemoració del VIII Centenari de la Cinta de la Mare de Déu, o "la baixada de la Cinta", pel qual fet el canonge ha publicat setmanalment a la premsa local, en el curs del darrer any, els esdeveniments, bibliografia i documentació que s'hi refereixen, uns materials que ha anat recollint i que han estat molt seguits pels devots de la Mare de Déu de la Cinta i en els sectors culturals. Havia estat nomenada una comissió organitzadora, dirigida per ell mateix, la qual inaugura ara i a la mateixa seu de Santa Maria de Tortosa una mostra iconogràfica que és presentada pel crític d'art Francesc González Cirer, en presència del bisbe Ricard M. Carles i del batlle Tallada: tapissos, pintures, gravats, objectes, escapularis, bibliografia, imatges... visitada per molta gent que la segueix amb interès. També, a Centre del Comerç, Ramon Noè obre una mostra de pintures i dibuixos, el pintor Lluís Llop, director de l'Escola d'Art, obre una exposició a la sala del Banc de Bilbao i a la sala Gamma s'inaugura la mostra de Morató.

Les festes, de fet, comencen dissabte 2 de setembre per acabar diumenge 10. Dissabte es fa la capta per carres, comerços i cases de la ciutat, Josep Celma pronuncia el pregó per Ràdio Tortosa i comença la novena a la seu i es realitza l'Ofrena de Flors i Fruits, amb la participació de més de noranta agrupacions de la ciutat i de les comarques. L'endemà diumenge, a Roma, s'entronitza com a papa Albino Luciani, cardenal de Sant Marc de Venècia, amb el nom de Joan Pau I, i a la tarda surt la processó de la Cinta, amb la significació especial que li dona aquest 800 centenari que hi incorpora i que porta a desfilar-hi totes les marededéus de la diòcesi. El cardenal Tarancon, retingut a Roma pel conclave, no ha pogut assistir-hi, i tampoc el president Tarradellas, representat per Josep Ma. Bricall. N'és pendonista Josep Celma i cordonistes el general governador militar de Tarragona, Luís Villalba, i el Dr. Antoni Romanyà. L'endemà, dilluns 4, a les 6,30 de la tarda, a la sala d'actes de la Casa de Cultura, es presenta el llibre "*La santa Cinta de Tortosa*", de Marià Jover Flix.

Dos fets a destacar en aquests dies són la presa de possessió de José Pascual Marín, capità de la Policia Armada espanyola provinent de Barcelona, en substitució del tinent Luís

Peña Roles, així com l'elecció de Víctor Cervera Queralt, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Tortosa i elegit pel terç de Representació Familiar a les eleccions municipals de 1970, com a secretari comarcal del Partit Carlí de Catalunya, en la darrera assemblea de militants del Baix Ebre-Montsià.

Les principals novetats en la segona quinzena de setembre arriben de llocs llunyans, com el terratrèmol a Iran, amb 25.000 persones mortes, el dia 16; la bona nova del 17 per la qual Anwar as-Sadat, cap de l'estat d'Egipte, i Menahem Beguin, primer ministre d'Israel, amb el tractat de Camp David posen final a la guerra que enfrontava ambdós estats, encara que la veritable negociació començarà el 12 d'octubre a Washington i que el tractat definitiu se signarà el 26 de març de 1979; el succés tan negatiu del xoc de dos avions de passatgers a San Diego, Califòrnia, el dia 25, amb 142 morts, volen cloure el mes.

Dos cosmonautes soviètics tornen a la Terra el 2 d'octubre, en haver romàs 140 dies en una estació orbital, i el 4 es resol a Gandesa la institució que ha d'aplegar les quatre comarques de l'Ebre i també s'elegeixen els 60 integrants del plenari del Consell Intercomarcal i els 12 que formaran l'executiu. En aquests dies, el 9, se sap de la mort a 49 anys d'edat del cantautor belga Jacques Brel, nat el 1929, i a Roma, el 16 resulta elegit papa el cardenal polonès Karol Wojtyła, de 56 anys, el qui rep el nom de Joan Pau II i és el primer pontífex no italià d'ençà del 1542. També són novetats ben positives el fet que el 25 es legalitzin els Estatuts d'Autonomia de Catalunya i d'Euskadi, i que el 27 el president d'Egipte, Anwar as-Sadat, i el primer ministre d'Israel, Manahem Beguin, siguin distingits amb el premi Nobel de la Pau, i és el 31 quan les Corts espanyoles, amb 352 vots a favor, 6 en contra i 14 abstencions, i del Senat, amb 226 vots a favor, 5 en contra i 8 abstencions, en sengles sessions simultànies, aproven la Constitució espanyola¹¹¹³.

La majoria d'edat dels espanyols s'avança dels 21 als 18 anys el 10 de novembre i un altre accident aeri el 16 porta a la mort 200 persones, en estavellar-se a Sri Lanka un avió que anava a La Meca. L'espionatge militar espanyol avorta un intent de cop d'estat el dia 18, l'*Operación Galaxia*, una temptativa involucionista que pretenia acabar a Espanya amb la precària transició cap a la democràcia, bé que és descobert i neutralitzat. El mateix dia commou el món la tragèdia de la comunitat agrícola de Jonestown, on se suïciden 914 seguidors nord-americans de la secta Temple del Poble a la república sud-americana de Guyana: l'opinió pública comença a adonar-se de la perillositat d'algunes sectes. El seu líder, Jim Jones, en haver fet assassinar tres periodistes i el congressista nord-americà Leo Ryan que investigaven la comunitat per saber si eren certes les acusacions de frau contra Jones, de rentat de cervell i tràfec de drogues i d'armes, la secta decidia que els seus membres s'havien de suïcidar i tothom ha estat obligat a beure suc de fruita barrejat amb cianur, començant per les criatures que han pres el verí pensant que era un refresc (276 dels morts són nens) encara que els que s'hi han negat han estat morts d'un tret al cap. Jones també ha mort d'un tret al cap.

El president Josep Tarradellas torna a visitar Tortosa el 2 de desembre i el 4 signa el decret que crea el Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre que agrupa les quatre comarques. Al cap d'un any se'n nomenarà president Josep Lluch Abella, el que és president de la Comunitat de Regants de l'Esquerra, i l'organisme serà fonamental el 1981 per obtenir la cessió de 4 m³/seg. al Camp de Tarragona, el minitransvasament¹¹¹⁴. A l'Estat espanyol, en aquest moment, s'aprova la primera llei de partits polítics i la Unió Europea, el 5, adopta el Sistema Monetari Europeu, del qual només el Regne Unit es mantindrà al marge. L'endemà, el 6 de desembre, esdevindrà un moment històric perquè es ratifica la Constitució Espanyola, aprovada en referèndum popular, restant sense vigor la *Ley Orgánica del Estado*. Ha estat elaborada per les Corts Constituents i avui ha aprovada en referèndum popular per un 87,87 % de vots a favor i un 7,83 en contra, amb un 3,64 en blanc i un 0,74 de nuls, amb abstenció del 32,89 %. La Constitució transforma el règim espanyol en una monarquia parlamentària i comporta l'aprovació de règims preautonòmics a diverses regions espanyoles, moltes sense

¹¹¹³ Sotmès a referèndum, el 6 de desembre, el poble es pronunciarà a favor del text proposat a la consulta (67,11 % de participació, 87,88 de vots favorables, 7,83 % en contra, 3,54 % d'abstencions i 0,74 % de nuls) Les noves eleccions es convocaran per a l'1 de març del 1979 i les guanyarà Adolfo Suárez amb la UCD.

¹¹¹⁴ BAYERRI, 1985, 45 i 107 - Centre Comerç 166-167.

cap precedent històric que ho justifiqui i en el denominat “*café para todos*” en detriment de les nacions històriques. Ara haurà d’avançar el procés legislatiu per l’Estatut d’Autonomia i les aspiracions independentistes s’emmarcaran en les autonomies, malgrat que la por que caracteritza l’esperit dels ciutadans del país fa callar tothom mentre que els militars es mantenen en la rutina del segle XIX. Els partits espanyols, siguin de dreta o d’esquerra, han silenciada la seva voluntat imperialista de sempre, i la UCD no té prou força per controlar el militarisme i en l’ambient polític “hi ha la sorda remor dels sabres” mentre que la gent gran està convençuda que es va a una altra guerra civil.

L’expressera ministra israeliana Golda Meir, nascuda el 1898, mor el 8 de desembre i el 15 els EUA i la Xina estableixen relacions diplomàtiques; Espanya, el 23, aboleix la pena de mort per als militars en temps de pau i, en el dia de Nadal, les tropes de Vietnam envaeixen Cambotja en una ofensiva contra el règim dels *khemers* rojos, i es comencen a difondre proves del genocidi que el règim de Pol Pot havia comès amb el seu mateix poble.

La Constitució espanyola esdevé sancionada pel rei Joan Carles I davant les Corts el dia 27, i el 29 és presentat a les Corts espanyoles, després d’haver-lo aprovat avui mateix per 58 vots a favor i una abstenció a l’Assemblea de Parlamentaris, el projecte d’Estatut d’Autonomia de Catalunya o l’Estatut de Sau i l’any acaba amb l’estrena de la pel·lícula *Saturday Night Fever* i l’aparició de la moda *disc* que implica una ruptura amb la imatge de joventut rebel que encara persisteix, encara que les acaballes de mes es detecta una forta incidència d’ETA i GRAPO, amb l’afegit que en el curs de l’any ha nascut Terra Lliure i cal comptar, tanmateix, amb què al pas de l’any s’han mantingut les manifestacions i vagues a l’Iran, controlades des de l’exili per l’aiatol·là R. Khomeini i amb què el govern del xa no pot controlar la situació.

Passat el Cap d’Any del 1979, a Cambodja, el 7 de gener el sanguinari dictador Pol Pot i el seu exèrcit de *khemers* rojos es retiren a la zona fronterera amb Tailàndia quan les tropes vietnamites ocupen la capital, Phnom Penh: al cap de quasi cinc anys de terror el règim de Pol Pot, el nom veritable del qual és Saloth Sar, deixa uns dos milions de cambodjans morts, de malnodrits, de malalts desatesos i més de 200.000 persones torturades i executades sense judici previ. Malgrat tot, al seu amagatall, rep l’ajut dels nord-americans i el seu govern és reconegut com a únic legal a l’ONU. Ací, mentrestant, Òmnium Cultural manté l’ensenyament de català sota les majors dificultats i el 23 de gener comença el cicle Cinema Fòrum a desgrat de la insostenible situació econòmica que mou a trobar un nou local, fent perquè l’Ajuntament els cedeixi un espai a la denominada Casa de Cultura, vella seu de l’Ateneu i refet palau dels Oliver de Boteller, desapropiat i en creixent estat de degradació, sempre obert i sense vigilància, del tot desatès el seu manteniment.

El sant Pare Joan Pau II fa el seu primer viatge oficial el 26 però l’atenció universal es trasllada d’immediat a l’Iran on, en començar febrer, l’*ayatol·làh* Ruholla Khomeini (1900-1989), líder religiós xiïta exiliat a París, retorna a Teheran i el triomf de la revolució comporta el derrocament del xa Reza Pahlevi que cal que s’exiliï amb la família imperial i la proclamació de la República Islàmica el dia 12, en la qual Khomeini que l’ha inspirada assoleix el poder absolut amb el suport del 99,9% de la població. El nou govern passarà a ésser molt repressiu, sobretot contra les minories religioses com els musulmans sunnites, els bahaïstes, els cristians i els jueus, essent bandejades moltes de les reformes socials promeses que, segons Khomeini, arribarien quan l’Iran fos una nació islàmica en tots els aspectes. Caigut el xa i arribat Khomeini, hi haurà una segona onada alcista –la primera fou el 1973-1974- en els preus del cru.

A Girona apareixia el primer número de *Punt Diari*, el 24 de febrer, un periòdic en llengua catalana amb tres edicions comarcals diferents, mentre que al carrer i en els àmbits polítics tot es vessa devers les eleccions generals a l’Estat espanyol de l’1 de març, les que porten el triomf d’UCD amb Adolfo Suárez al cap, encara que sense aconseguir la majoria absoluta que es delerava. Els temps que seguiran, en aquesta situació, estaran definits per les accions de les guerrilles urbanes d’ETA, les tasques que portaran a l’aprovació dels estatuts d’autonomia de Catalunya, Euskadi i Galícia i al desenvolupament de la Constitució (Tribunal Constitucional, Consell General del Poder Judicial).

Tres successos ben transcendents atreuen l'atenció general en el curs del mes de març: el dia 13 la Comunitat Europea (després Unió Europea) posa en vigor el Sistema Monetari Europeu (SME); el 26 Israel i Egipte ratifiquen el tractat de Camp David (Maryland, EUA) que estableix la pau entre els dos estats malgrat que el 31 Egipte és expulsat de la Lliga Àrab per haver signat la pau amb Israel; el succés del 28 de març esdevé, però, l'accident nuclear de *Three Mile Island*: a 16 km de Harrisburg (Pennsilvània, EUA), a les 4 del matí, la fallida del circuit secundari de la planta comporta una complexa cadena d'esdeveniments que afecten circuits, vàlvules, bombes d'aigua, revestiments i pastilles de combustible. L'accident s'agreuja per les decisions incorrectes dels operadors, abassegats per informacions inaplicables i inútils. Després se sabrà que per netejar el reactor caldran unes feines que duraran més de deu anys i, entre 1985 i 1990, s'eliminaran cap a les cent tones de combustible radioactiu i *Greenpeace* denunciarà el clar augment de casos de càncer i leucèmia a la zona pròxima. Al Reialme Unit, en el mateix dia, cau el govern laborista de James Callaghan a resultes d'un vot de censura a la Cambra dels Comuns.

Les primeres eleccions municipals democràtiques, realitzades el 3 d'abril, hauran de significar una major implicació dels poders públics en el desenvolupament cultural del país. El vot de les esquerres predomina a les grans ciutats i CDC acaba per pactar amb UCD. A Tortosa guanya UCD (Victorià Peralta, amb 7 regidors) seguit de CDC-UDC o CiU (Vicent Beguer, 5 regidors), PSC (Ricard Montclús, 4), PSUC (Josep Ma Castells, 3) i AP (CD amb Joan Manuel Fabra, 2) i els carlins, amb 686 vots, resten a punt d'obtenir representació municipal. El Pacte de Progrés (CiU, PSC i PSUC) dona l'alcaldia a Vicent Beguer Oliveres, en un govern de centre-esquerra, però al 1980 Beguer trencarà el pacte i s'aliarà amb UCD i AP, en un escandalós gir a la dreta. El temps porta la segregació de l'Aldea, una veritable ferida als sentiments dels tortosins, s'aprovarà el minitransvasament a Tarragona i sovintejaran els gests d'acostament a un exèrcit detestat (homenatges, festivals de bandes militars, petició d'una acadèmia militar femenina... en gestions de Josep Celma) que un dia ben recordat i àdhuc ben present va destruir la ciutat amb l'ajut de Hitler i de Mussolini. A Roquetes també es nomena el nou alcalde, Jordi Itarte Álvarez, que es mantindrà en el càrrec fins al 8 de maig de 1983.

El 4 d'abril s'executa a la forca l'expresident i exprimer ministre del Pakistan, Zulficar Ali Bhutto, nat al 1928, a la presó de Rawalpindi, condemnat a mort pel govern militar de Ziaul-Haq que l'havia derrocat el 1877; l'endemà, el 5, Pol Pot, cap del govern de Cambotja, fuig a l'estranger davant l'arribada de les tropes vietnamites i l'11, membres del Front d'Alliberament d'Uganda, amb el suport de Tanzània, aconsegueixen de derrocar el general Idi Amin Dadà que el 1971 s'erigí en l'amo del país després d'un cop d'estat que, amb l'ajut d'Israel i després del Reialme Unit, posava fi al govern del president Milton Obote. Aviat es feia universalment famós per les seves excentricitats i més encara per la seva crueltat. Amin és analfabet i suposadament caníbal, i trencà les relacions amb Israel per acostar-se al món àrab, de manera especial a la Líbia del coronel Gaddafi, a qui féu costat en la seva política antioccidental.

Els primers ajuntaments democràtics a l'Estat espanyol després de les eleccions es constitueixen el 19 d'abril, amb la novetat que les aliances d'esquerres aconsegueixen governar a les principals ciutats. A Tortosa cessa l'alcalde Felip Tallada d'Esteve¹¹¹⁵ i es recorda l'obra feta: Parador de Turisme, Hospital de Tortosa "Mare de Déu de la Cinta", Polígon Industrial, Pavelló d'Esports, Piscines municipals... palau de Justícia, ampliació de l'Institut de Batxillerat, Casa de Cultura i travessia de la ciutat; reconstrucció de l'Hospital de la Santa Creu, i el mecenatge de Josep Celma a UNED en conveni amb el bisbat, la Diputació i l'Ajuntament; els Petits Cantors de Tortosa, de Marià Jover, i la difusió de l'ensenyament musical.

A Anglaterra també s'han realitzat eleccions el 4 de maig i porten una transcendent novetat: la líder del Partit Conservador Margaret Thatcher (1925-2013) és la primera dona elegida com a cap del govern britànic, la que impulsarà el liberalisme econòmic i que romandrà en el càrrec fins que dimitirà al novembre de 1990. El moment porta les notícies del 10 de maig,

¹¹¹⁵ Cessa amb els tinents d'alcalde Vicent Sanmartín Peralta, Frederic Mauri Carles, Víctor dels Ors Pinyana, Josep Murall Escudero, Joan Sabater Carles, Josep Anguera Vallès, Manuel Bestatén Sabater, Josep Ma. Martorell Villarúbla, Manuel Camós Borràs, Josep Montfort Roig, Josep Pla Subirats, Josep-Lluís Calvet Panicello, Marià Jover Flix...

per l'ingrés de Salvador Dalí a l'Acadèmia de Belles Arts de França com a membre associat, i l'11 de juny per la mort del famós actor John Wayne, nat el 1907. EUA i l'URSS, el 15 de juny, signen a Viena l'acord SALT II, per limitar la fabricació d'armes estratègiques, encara que no serà ratificat pel Senat dels EUA en protesta per la invasió soviètica d'Afganistan, la que començarà el següent 26 de desembre. El 12 de juliol també és notícia l'incendi a l'hotel *Corona de Aragón*, de Saragossa, amb el balanç de 76 morts i més de 100 ferits, i uns dies després, el 17, el fet que la francesa Simone Weil, supervivent dels camps d'extermini d'Auschwitz i de Bergen-Belsen, sigui la primera dona elegida president del Parlament Europeu, uns dies abans que a Nicaragua, el 19-20, triomfi la revolució sandinista que posa fi a 43 anys de dictadura de la família Somoza i que Anastasio Somoza (1925-1980) abandoni el país. Aleshores, el 24 de juliol, el Congrés dels Diputats espanyol aprova la creació del Tribunal Constitucional.

L'agost posa l'atenció sobre el cop d'estat a Guinea Equatorial, el dia 3, encapçalat pel ministre de Defensa, Teodoro Obiang Nguema, nat el 1942, un coronel i viceministre de Defensa que derrota i executa el seu oncle, el dictador Macías Nguema, tot i que l'interès està dominat per l'incendi provocat als boscos de Lloret de Mar (Selva), el 7, en el qual moren 22 persones. Llavors, es pot dir que en el ple de la canícula i del temps de vacances, el 13 d'agost, es difon la novella que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, després d'haver passat pel fi sedàs de la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats, el qual serà sotmès a referèndum i aprovat per la població catalana, perquè sigui ratificat a les Corts espanyoles i entri en vigor al desembre. L'agost encara fa d'actualitat dos destacats desastres: la mort del darrer virrei de l'antiga Índia britànica el dia 24 davant les costes d'Irlanda, lord Mountbatten, nat el 1900, en explotar una bomba posada per l'IRA al seu iot, i els efectes dels ciclons *David i Frederick* el 31, els quals assolen les illes caribenyes, sobre tot a la República Dominicana.

La societat tortosina segueix el curs dels esdeveniments nacionals i estatals, amb un cert neguit però amb la creixent esperança posada en la normalització del país i en l'assoliment de les metes fixades que gestionen els polítics electes, els que són nous en l'ofici i semblen esforçar-se en les seves obligacions, malgrat que la desconfiança no ha desaparegut. Durant les festes de la Cinta els 97 estats que la integren participaven el 3 de setembre a la Havana en la VI Conferència dels No-alineats i eren successos destacats el del dia 20, pel derrocament del cap de la República Centreafricana, el dictador militar Jean-Bédel Bokassa, autoproclamat emperador de l'Imperi Centreafricà (antic Congo francès) el 1976, i el 29 l'execució a Malabo de l'exdictador de Guinea Equatorial Francisco Macías Nguema, pels delictes comesos durant el seu mandat. Llavors serà el 14 d'octubre quan, per primer cop a Tortosa, al cinema Fèmina es presenta el *meeting* de Santiago Carrillo (PCE), amb Gregorio López Raimundo. En aquesta tardor, aparentment molt més tranquil·la en el caire polític, el 25 d'octubre és la diada del referèndum popular en el qual s'aprova l'Estatut d'Autonomia de Sau, amb el 88% dels vots emesos. Al Baix Ebre i a Tortosa hi ha una participació baixa (45 i 44 % respectivament) per influència d'UCD i AP, puix que CDC encara no és una força hegemònica, i en la mateixa data també s'aprova el d'Euzkadi. El mes ve a concloure amb l'assassinat del president de Corea del Sud, Park Chung, el 26.

El Consell Intercomarcal engega definitivament el 3 de novembre i a l'endemà 4 estudiants fonamentalistes assalten l'ambaixada dels EUA a Teheran, segresten 52 funcionaris i demanen l'extradició de Reza Pahlevi, el qui havia estat xa i que aleshores roman hospitalitzat a Nova York. En el curs d'aquests esdeveniments, el dia 8 el Congrés dels Diputats aprova la Llei Orgànica del Poder Judicial. Fins a les acaballes del mes destaca la realització de la primera transfusió de sang sintètica el 23, a Minneapolis, i encapçala l'interès la sessió del Congrés dels Diputats espanyol que ratifica en ple el text de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

L'aigua guanya el protagonisme a Tortosa quan el 10 de desembre hi ha una rebentada nocturna del Canal de l'Esquerra, a la Font de Quint, i el 12 s'hi suma l'escàndol del pacte entre els Regants i Tarragona pel transvasament, un tracte que trenca el consens i que porta els regants a retirar-se del Consell de l'Ebre, i Josep Lluch dimiteix el 26 de gener de 1980 i Anton Montner el relleva en la presidència i s'hi mantindrà fins a la desaparició de l'ens.

A cavall de Nadal destaca, el 18, la condemna que fa el Vaticà del teòleg suís Hans Kung per "menyspreu al magisteri de l'Església", tot privant-lo de la seva càtedra universitària, i el 27 atreu l'atenció universal la invasió de l'Afganistan per les tropes soviètiques.

El curs de l'any ha portat molts altres esdeveniments però cal fer notar que el 1979 ha dut la segregació de Camarles, a 17 km i amb 2.842 habitants, que ha passat a constituir Ajuntament; també ha estat enllestida l'autopista de la Mediterrània (1970-1979) i s'ha celebrat el setè aniversari de les *Costums de Tortosa*. En l'àmbit nacional es destaca la repatriació de les restes de Pau Casals, mort a l'exili per negar-se a viure sota la dictadura, i l'escàndol que comporta el manifest publicat a la revista *Els Marges*, "*Una nació sense estat, un poble sense llengua?*", que constitueix un dur toc d'atenció sobre la realitat cultural i lingüística del país; Manuel Sanchís Guarnier ha guanyat el primer premi Unitat de la Llengua Catalana que, d'ençà de l'any que ve, adoptarà el nom d'aquest il·lustre lingüista valencià, i també han estat creades les Universitats d'Alacant i de Perpinyà. En aquest any de l'estrena de la pel·lícula *Companyys, procés a Catalunya* la Diputació de Tarragona comença a redactar les actes en català i en el món internacional ha estat important l'atorgament del premi Nobel a l'escriptor grec Odysseas Elytis (1911-1996), la mort de l'actriu Mary Pickford, nascuda el 1894, i es destaca el fet que l'empresa Sony porta al mercat el primer *walkman*, un aparell portàtil per a la reproducció de cassetts estereofòniques.

El mes de gener de 1980 transcorre sense cap sotrac fins al dia 26 quan, com es deia, Josep Lluç dimiteix de president del Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre o Consell de l'Ebre, motivat per la retirada que n'han fet les comunitats de regants el 12 de desembre passat i per raó del conflictiu afer del minitransvasament de l'aigua del riu a Tarragona. El càrrec vacant l'ocupa provisionalment el sots-president Anton Montner que, en la mateixa situació, s'hi mantindrà durant cinc anys. Es pot dir que el 1980 havia començat amb les obres de construcció de la colossal presa egípcia d'Assuan, el dia 9, sense que en els ambients culturals i polítics passés desapercbut el fet que el científic dissident soviètic Andrei Sàkharov fos detingut el 22 i deportat a la ciutat de Gorki.

A Barcelona mai no han deixat de preocupar els problemes de les terres de l'Ebre, molts i incrementats d'ençà de la guerra civil i els de Tortosa de manera especial, de manera que el president Tarradellas torna el 2 de febrer per mirar a refer el Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre i perquè no se li escapi de les mans el tema del transvasament. No ho aconsegueix i el disgust no s'estarà de manifestar-lo en el futur i cal advertir, encara, que el Consell de l'Ebre –sota la futura presidència de Pujol– esdevindrà una institució morta que no passarà d'actuar com un centre d'estudis, de manera especial d'ençà de 1982, quan la Ribera d'Ebre se'n surt, puix que l'alcalde de Flix s'afegia a la fantasia pseudo-regional de Reus.

Òmnium Cultural, a la ciutat, en començar el febrer segueix actuant en cinema amateur, fotografia, sortides culturals (música i teatre), català per a adults i cursos de professorat de català. Les seccions de cinema i fotografia es veuen en la necessitat de demanar més recursos econòmics i un local de major amplitud. L'associació acaba de col·laborar en les Jornades Culturals de Paüls, l'acció és persistent malgrat que difícil, la junta es mostra satisfeta per la gestió del conserge Ramon Mola, i se'l felicita pel seu lliurament i no passa desapercbut que la desfeta de les associacions contrasta amb la creixença dels partits polítics, en aquests darrers anys, i la Comissió de Cultura de l'Ajuntament proposa a les entitats culturals de la ciutat la creació d'una coordinadora que estaria presidida per Òmnium Cultural, tot formant un únic comitè executiu. El batejar polític i econòmic de la ciutat i del territori, amb tot, no para de créixer encara que tan sols sigui d'una manera discreta.

El Comitè Olímpic Internacional (COI) ratifica Moscou com a seu dels Jocs Olímpics, el dia 12, en contra de la proposta de boicot feta pels EUA, i del 13 al 23 es realitzen a Lake Placid els XIII Jocs Olímpics d'Hivern. El 25 el cop d'estat militar a Surinam se sentia com a cosa exòtica i ben llunyana i a meitat mes, el 14 de març, a Tortosa i a la regió hi ha un daltabaix amb el *meeting* d'Adolfo Suárez al cinema Fèmina, amb una espectacular afluència de ciutadans i de gent del territori, sobre tot de dones, a desgrat que l'ambient resta enterbolit amb la mort en accident d'avió del naturalista espanyol Félix Rodríguez de la Fuente, nat el

1928, amb dos periodistes i el pilot. El dia 18 les minories de major cultura també resten afectades per la mort del psicoanalista alemany Erich Fromm, nat el 1901.

El 20 de març Convergència i Unió (CiU) guanya en minoria les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, les autonòmiques. Aprovat l'Estatut d'Autonomia, es constitueix el Parlament de Catalunya, un dels tres òrgans de la Generalitat. Jordi Pujol resulta elegit president de Catalunya amb el suport d'UCD que governa a Madrid i d'ERC pels sentiments compartits, i pot organitzar un govern nacionalista de signe relativament conservador que farà per mantenir: es trenca la política d'unitat, el Pacte de Progrés encetat a l'Ajuntament de Barcelona, i Pujol cal que governi en solitari. A Tortosa l'abstenció és del 48,25 % i ha tornat a guanyar UCD, seguida per CiU i per la dreta d'*Alianza Popular* (AP), de resclum franquista. Josep Tarradellas, president de Catalunya, desapareix de l'escenari polític i Jordi Pujol puja al poder. Mentre que es retorna a la normalització de la societat, molt alterada per la campanya electoral, es reben les notícies de l'assassinat de l'arquebisbe de San Salvador, Oscar Arnulfo Romero, el 24 de març, quan deia missa a la catedral de l'hospital *La Divina Providencia*, a la colònia de Miramonte de San Salvador, i sis dies després, pels ultradretans de l'exèrcit, els soldats tornen a disparar contra els assistents al seu funeral i fan més de 40 morts. Passats dos dies, el 26, mor el filòsof francès Roland Barthes, nat el 1915. El final del mes destaca dues notícies del dia 30: a Gernika, Biscaia, es constitueix el primer Parlament basc en la democràcia, i a Holanda la reina Juliana, al tron des de 1948, abdica en favor a la seva filla Beatriu, nascuda el 1938.

El Parlament de Catalunya, després de quaranta anys de tancament sota la dictadura, reobre les portes i l'actuació el 10 d'abril, presidit per Heribert Barrera (ERC), en un fonamental pas endavant que es dona. En els dies que segueixen, el 15 mor el filòsof i dramaturg francès Jean-Paul Sartre, nat el 1906, i el 18 esdevé la independència de Zimbabwe, fins ara Rhodèsia. El 24 és el dia en el qual Jordi Pujol és elegit president de la Generalitat de Catalunya, de manera que l'edifici político-administratiu resta teòricament establert i tot sembla plantejat per poder bastir el país que s'havia somiat des de la catacumbes de la dictadura.

L'abril acabava amb el traspàs a Los Angeles, el 29, del tan prestigiós director de cinema britànic Alfred Hitchcock, als 81 anys, i en començar el maig, el 4, mor a Iugoslàvia el primer ministre i president vitalici des de 1953 Josip Broz *Tito*, nat el 1892, al que els tortosins recordaven pel seu pas per la ciutat, quan la guerra civil, al cap d'una columna de carros de combat. L'11 hi ha un enrenou internacional quan els serveis secrets israelians segresten a Buenos Aires i porten a Israel el nazi Adolf Eichmann, on serà jutjat i condemnat a mort. Altres esdeveniments del mes de maig els constitueixen l'erupció del volcà Saint Helens, a l'estat de Washinhton (EUA), el 18, la que causa 60 morts i grans danys ambientals; el sempre present referèndum del 20 a Quebec, per la independència, el qual decep amb un 60 % de vots en contra, i s'afegeix la manifestació a Tortosa per reclamar l'aigua de l'Ebre per a les terres de la seva conca, el 25, tot rebutjant qualsevol transvasament, nuclearització i projectes estatals de reserves mineres per a prospeccions d'urani. També dóna molt a parlar la mort de l'escriptor nord-americà Henry Miller (nat el 1891), el 7 de juny. El 12, el Parlament acorda per unanimitat la celebració de l'11 de setembre com a Diada Nacional de Catalunya.

Tot i que la societat sembla recuperar el ritme de vida normal, segons comporta el de l'estabilitzada política, s'ha accedir a l'estiu en una creixent tranquil·litat i el 16 de juliol, a Moscou, Joan Antoni Samaranch (1920-2010) és elegit president del Comitè Olímpic Internacional (COI) i es mantindrà en el càrrec la resta del segle; i escriuix el 7 anterior la mort de més de cent persones en la massacre de Safra, al Líban, després de l'assalt d'efectius de Bechir de Mallel a vint seus del Partit Nacional Liberal però d'ençà del 19 de juliol i fins al 3 d'agost l'atenció ha estat posada en l'acció dels EUA i 57 països més que boicotegen els Jocs Olímpics de Moscou, en protesta per la invasió soviètica d'Afganistan. Ací un fet altament important el representa la nova llei de llibertat religiosa, publicada pel *Boletín Oficial del Estado* el 24 de juliol. Dues novetats de ressò internacional són la mort, el 27 de juliol a El Caire, del darrer xa de l'Iran, Mohammed Reza Pahlevi (1930-1980), exiliat d'ençà de gener de l'any passat, i en el primer dia d'agost l'assassinat a Madrid dels marquesos d'Urquijo. La segona quinzena d'agost està protagonitzada per Polònia, on el 14 s'inicia una vaga de disset dies a les

drassanes de Gdansk (Danzig), de la que naixerà *Solidarnosc* (Solidaritat) el dia 31, el primer sindicat independent a l'Europa de l'est, liderat per Lech Walesa, després de l'èxit de la vaga de les drassanes.

El GRAPO torna a actuar el 2 de setembre amb l'assassinat, a Barcelona, del general Briz Armengol. Altrament, la premsa de Barcelona filtra una informació referida a la creació de les províncies de Manresa i de Tortosa, amb el suport del *Ministerio de Gobernación*, una iniciativa que probablement es farà fracassar per l'afer del 23F, encara que sense reaccions contràries de les institucions i dels partits polítics¹¹⁶.

Les festes de la Cinta comencen divendres 5 per acabar a dimarts, 16. Diumenge 7 el president Pujol visita Tortosa i porta el penó de la Cinta a la processó, i els dies passen en un ambient de confiança creixent i d'una relativa eufòria que impulsa la societat i l'economia, que estimula els emprenedors, sense que importi gaire cosa el succés llunyà, com és l'assassinat el dia 17 del qui fou dictador de Nicaragua fins a l'any passat, Anastasio Somoza (nat el 1925) per un comando argentí a Asunción, per bé que afecta molt la mort, el 19, de Ventura Gassol, poeta i conseller de Cultura i Ensenyament de la Generalitat republicana.

Quan el mes s'aboca al final els trenta-vuit comitès d'empresa de Polònia deixen resolta a Danzig (Gdansk) la fundació del sindicat autogestionari *Solidarnosc* (Solidaritat), tot a resultes de la vaga del passat dia 14, malgrat que esclata un nou conflicte quan en el mateix 22 l'Iraq envaeix l'Iran, amb el qual fet comença la guerra entre els dos països o primera guerra del Golf, ressò de l'animositat històrica entre àrabs i perses i a la rivalitat regional que se'n deriva. Iraq, amb el propòsit d'invertir la delimitació de fronteres entre els dos països, establerta pels acords d'Alger de 1975, i aconseguir l'annexió del territori de Shatt al-Arab, envaeix l'Iran amb ofensives simultànies per terra i aire. La guerra durarà vuit anys i acabarà sense un clar vencedor, malgrat que amb un alt cost en vides i danys econòmics, amb un milió de soldats iraquians i iranians i civils dels dos bàndols que moriran en la confrontació.

La primera signatura de traspassos de serveis Estat-Generalitat, entre Rodolfo Martín Villa, ministre d'Administració Territorial, i el president Jordi Pujol s'efectua el 14 d'octubre, en un ambient roman prou escalfat com perquè es visqui amb la il·lusió posada en uns anhels que havien semblat inabastables i que aviat es demostrarà que veritablement en són.

El dia de Tots Sants l'explorador espacial sense tripulació *Voyager 1* transmet a la Terra fotografies de Saturn i el 4, també als EUA, esdevé la victòria electoral del republicà Ronald Reagan (nat el 1911) sobre el president actiu, el demòcrata Jimmy Carter (nat el 1924) per al mandat 1981-1985. El Port i les terres de l'interior, el dia 5, apareixen blancs sota la intensa nevada que ha caigut. A Pequín, el dia 20, comença el judici contra la "banda dels quatre" o grup de poder creat a l'entorn de la vídua de Mao.

Del mes de desembre sobresurten tres dades destacables: el dia 4 mor el primer ministre portuguès Francisco Sá Carneiro, amb la seva esposa i el ministre de Defensa, Adelino Amaro da Costa i cinc persones més, en estavellar-se l'avió a Camarate, al nord de Lisboa. Anava a Porto per intervenir en un *meeting* del general Soares Carneiro, candidat a la presidència de Portugal. Mai no se sabran les causes de l'accident però s'imposa l'opinió del sabotatge. Una altra esdevé el 8, quan John Lennon, de *The Beatles*, és assassinat a trets a Nova York per Mark David Chapman, un admirador amb problemes mentals, en un fet que tot i el pas de les dècades i es mantindrà sempre present. Posats sobre Nadal, el 23, Eslovènia vota a favor de la separació gradual de la Federació iugoslava, un fet que ací està cada cop més assimilat pels ciutadans i que a les Illes, fitant sempre Catalunya, segueix detectant-se i ha estat creada la Comissió dels Onze per elaborar un projecte d'Estatut d'Autonomia. L'any ha permès un fort avançament en l'electrificació del delta de l'Ebre i culturalment destaquen els dos llibres publicats per Ramon Miravall: *Immigració britànica a Tortosa (segle XII)*, editat a Barcelona per Dalmau i en bona part distribuït a Anglaterra, i amb fotografies de Josep Alavedra *Les torres de la regió marítima de l'Ebre*, una edició feta per Dertosa que en poc temps es distribueix arreu de l'Estat espanyol i ciutats nord-africanes i que, pel seu volum

¹¹⁶ BAYERRI, 1985, pàg. 70.

d'exemplars, permetrà l'edició de molts altres llibres d'autors tortosins. En aquest any 1980 també ha destacat la realització de la marxa antinuclear a Catalunya.

L'any 1981 l'obre Grècia amb el seu ingrés a la Unió Europea. En uns altres ordres, a París el 3 de gener, es crea l'Acadèmia Europea de Ciències, Arts i Lletres, i entre els fundadors hi ha Frederic Mayor Zaragoza, i també els espanyols Pedro Laín Entralgo i Federico Sopeña; és l'endemà 4 que, a Anglaterra, la policia deté Peter Sutcliffe i l'acusa d'ésser el *Desbudellador de Yorkshire*, autor de tretze assassinats que confessarà a finals d'abril, i ja és cap a les acaballes del mes, el 20, quan són alliberats els 52 ostatges de l'ambaixada dels EUA a Teheran, després de 444 dies de segrest a l'ambaixada, des del 4 de novembre. Uns dies després, el 27, el president Adolfo Suárez González (1932-2014) comunica al rei Joan Carles el seu propòsit de dimitir com a cap del govern espanyol i el 29 presenta la dimissió que s'amplia a la presidència de la UCD, i així s'obre la primera crisi de la democràcia. ETA ve a cloure el mes el 30 amb el segrest de l'enginyer en cap de la central nuclear de Lemoiz, al que el 15 de febrer es trobarà mort, assassinat. Tan sols uns dies després del segrest, el 3 de febrer, membres d'Herri Batasuna escridassen el rei a la Casa de Juntes de Gernika, i el 19 ETA segresta els cònsols honoraris d'Àustria i el Salvador, a Bilbao, i de l'Uruguai, a Barcelona. Mentrestant, el 9 de febrer, mor el *rocker* Bill Haley (1927-1981), el gran pioner del *rock and roll*.

L'aprovació i aplicació de l'Estatut de Catalunya de 1979 i la crida a la solidaritat en defensa de la llengua i de la cultura de la nació catalana en aquest any esdevenen els mòbils de la temptativa de Cop d'Estat del 23 de febrer, el denominat 23-F: Mentre al Congrés de Diputats es vota la investidura de Leopoldo Calvo Sotelo com a nou president, a les 18,22 h envaeix el lloc un grup colpista d'uns 200 guàrdies civils comandats per un tinent coronel de la Guàrdia Civil, Antonio Tejero Molina, per exigir la dissolució de la institució i el nomenament d'un govern militar per combatre el terrorisme, i s'hi manté durant 18 hores tot segrestant els diputats i el govern espanyol. La voluntat és d'impedir les autonomies, concretament la catalana, amb l'ofegament de la llengua i la cultura. La III Regió Militar, sota el comandament del general Jaime Milans del Bosch, s'afegeix a la insurrecció i els tancs roden, amenaçadors, pels carrers deserts de València. Les reunions preparatòries se sap que han estat fetes en un restaurant del Canar. El succés sorprèn Ramon Miravall a l'arxiu de la catedral, on acut el degà Manuel Garcia amb la notícia i, amb Francesc Also, el rector de la parròquia de Sant Jaume (Remolins), evacuen les dependències immerses en la fosca i tanquen les portes de la seu. Miravall ha d'anar a l'Institut de Batxillerat, on encara no se n'han assabentat, on tothom connecta d'immediat els receptors de ràdio als cotxes i el director suspèn les classes i, ben entesa la situació, tanca el centre i tothom se'n va cap a casa. La ciutat es paralitza i s'hi escampa el pànic, creix el sentiment d'angoixa, la gent s'acomia com si mai més no s'hagués de veure, i els carrers es buiden i els establiments tanquen, s'apaguen els llums de les cases, alguns polítics fugen cap a França, perquè tothom hi veu un cop d'estat militar i la *Jefatura Local del Movimiento* es reuneix d'urgència i elabora les llistes de les persones a afusellar. Les hores passen, inacabables, i el missatge tranquil·litzador de Jordi Pujol per la ràdio no és prou i tampoc les paraules del rei, "Tranquil, Jordi, tranquil", el qui, quasi de matinada, apareix per TVE per transmetre un missatge en el qual manifesta que no accepta la inconstitucionalitat i que ha ordenat als militars la immediata tornada als respectius aquarteraments. Els governs europeus i els EUA pressionen per restablir l'ordre.

Els ciutadans, el dia 24, després d'una nit d'angoixa malgrat les paraules del president Pujol, recomanant la calma i l'espera, i del mateix missatge reial, van a treballar amb normalitat i res no sembla indicar la crisi malgrat que la tensió és intensa. Els ostatges, a Madrid, al cap de 18 hores de segrest comencen a abandonar les Corts i, tanmateix, els *golpistas*. El fet marcarà la política espanyola, amb un gir cap a la dreta i un reforçament del centralisme i dels vells cànons imperialistes espanyols, tot sota els signes de la involució. La situació permetrà que els partits hegemònics elaborin la *Ley Orgànica de Armonización del Proceso Autonómico* (LOAPA), amb el plau reial, la qual cosa suposa una redefinició de l'autonomia política i administrativa, amb una escurçada legislativa de les "competències exclusives" que es tenen per "concurrents": és desestimada pel Tribunal Constitucional però obre camins com les "lleis

de bases” per tal de minvar el poder autonòmic. El cop d'estat, doncs, frena el procés democràtic i autonòmic, en retalla les prerrogatives i es retrocedeix en el camí a la llibertat així com es compren competències per via pressupostària, fonamentats en què l'autonomia, de no ésser financera, esdevindria una mera delegació de facultats. El mateix 24 el Congrés de Diputats tria Leopoldo Calvo Sotelo (UCD) com a president del govern, amb 186 vots a favor i 158 en contra.

Òmnium Cultural, com si res no hagués passat, en el mateix 24 realitza la convocada assemblea general de socis, amb un record a Joan Ballester Canals, llibreter barceloní, amic i patriota acabat de morir. Les activitats que mantenen són: Grup Cercle Nou, Fotografia, ensenyament de català i viatges culturals, havent decaïgut les mostres d'art després d'uns anys molt bons. No es renova la junta directiva perquè ningú no s'hi vol incorporar, encara que es fa càrrec de la presidència Francesc Panicello Tarín¹¹⁷. Tampoc no es pot canviar d'estatge perquè no ho permet la situació econòmica i ara, tot just, s'està acabant de pagar el crèdit de les darreres reformes. L'endemà 25, els generals espanyols Jaime Milans del Bosch, capità general de València, i Alfonso Armada, segon cap de l'alt estat major, són acusats de participar en la temptativa de cop d'estat del 23 de febrer, i el 27 hi ha multitudinàries manifestacions a totes les capitals espanyoles en suport de la democràcia i de rebuig a la temptativa de cop d'estat del 23 de febrer. La gent està espantada, davant d'allò que havia passat i astorada per la situació que hauria pogut esdevenir, i resta molt afectada pels fets i àdhuc avergonyida davant el món que, estupefacte, ha seguit l'inqualificable acció, pròpia del segle XIX espanyol. El 16 de març el país acull amb complaença el determini dels ministres d'Afers Exteriors de la Comunitat Europea que, a Brussel·les, acorden l'establiment d'un passaport únic europeu.

Un altre escàndol encapçala els noticiaris del 30 de març, quan John Hinckley, amb problemes psiquiàtrics (diu que feia un homenatge a l'actriu Jodie Foster), dispara contra Ronald Reagan, el president dels EUA des de feia 70 dies, en sortir d'un hotel a Washington. El president rep una bala al pulmó, per bé que salva la vida, i també resulten ferits el secretari de premsa James Brady, un agent del servei secret i un policia. Aleshores, ben entrats en l'abril, el 12, els EUA disparen a Cap Canaveral el *Columbia*, el primer transbordador espacial que constitueix la primera missió tripulada d'ençà l'*Apollo-Souiz* de fa sis anys. La novetat és que es podrà reutilitzar: l'*Space Shuttle* s'enlaira amb els astronautes, tornarà i aterrarà com qualsevol avió i donarà un gran joc en el futur.

En l'àmbit de les arts ha destacat l'adjudicació de la pintura de Salvador Dalí "*El somni*", subhastada a Londres el proppassat 30 per 70 milions de pessetes, i en el de les lletres per la mort, el dia de sant Jordi, de l'escriptor i periodista Josep Pla al seu mas de Llofriu, al Baix Empordà. En la festa de la Mare de Déu de Montserrat, però, hi ha una nova i gran desgràcia: l'accident nuclear a Txernòbil (Ucraïna), amb explosió que fa que les barres de combustible nuclear comencin a fondre's. La potència de la radiació arriba a ésser 100 cops superior a la normal, s'emeten 50 milions de curies, unes 40 vegades més que a Hiroshima i calen actuacions suïcides dels bombers per evitar l'explosió de la central. Oficialment només moren 32 persones però realment seran 600.000 les afectades i les conseqüències perduraran per molts anys.

En el primer dia de maig es detecten els primers morts per *pneumònia atípica*, la qual resultarà ésser una intoxicació alimentària per la ingestió d'oli de colza: industrials sense escrúpols havien desnaturalitzat aquest oli amb anilines industrials per tal de fer-lo passar per oli d'oliva, i per aquesta causa moriran 953 persones i 20.000 restaran lesionades per sempre. Injustament s'hi involucrarà l'industrial tortosí Fernando Bau, al qui s'havia usat enganyosament i que morirà per causa de la vergonya i el disgust sofert.

El maig porta, el dia 4, la mort en una vaga de fam de Bobby Sands, activista de l'IRA, i és el 10 quan el candidat socialista François Mitterrand (1916-1996), a França, en les eleccions presidencials venç Valéry Giscard d'Estaing (nat el 1926) que aspirava a ésser reelegit. El fet més destacable resulta ésser el del 13, amb l'atemptat de Mehmet Ali Ağca contra el sant pare Carol Wojtyła, Joan Pau II, a trets quan saludava la gent en un vehicle descobert, a la plaça de

¹¹⁷ Actes, 65v i 66r.

Sant Pere, de Roma: ho pronosticava el tercer secret de Fàtima. El papa rep 4 bales, 2 al ventre, 1 al braç dret i una altra a la mà esquerra, i roman uns segons quiet i després cau i, ingressat a Urgències del Policlínic Gemelli, és sotmès a una operació quirúrgica que dura 4 h i 20 min. Trigarà tres mesos a refer-se de les greus lesions abdominals. Agca és detingut d'immediat i declara ésser "l'instrument inconscient d'un pla misteriós". Condemnat a cadena perpètua, l'any 2000 se l'indultarà a demanda del mateix Joan Pau II.

Joan Fuster rep el premi de les Lletres del País Valencià, llavors, el dia 15, i el 25 els GEO alliberen els ostatges segrestats per delinqüents al Banc Central de la Plaça de Catalunya, de Barcelona. El mes acaba, el 30, amb l'assassinat del president de Bangladesh, Ziaur Rahman, en el cop d'estat del general Manzur.

A Tortosa no cessa l'activitat política i una de les majors pressions és la recuperació de les delegacions de la Generalitat, un afer reivindicat constantment d'ençà el Congrés de Cultura Catalana del 1976 i que xoca amb la irracional divisió territorial espanyola de les províncies. A la fi s'aconsegueix posar-hi remei amb la creació d'una delegació del departament de Cultura, dotada de molt amples facultats polítiques, i la desfilada de candidats a Barcelona s'allarga en el pas de l'any i sense aconseguir respondre a les estrictes exigències personals que demanava la Generalitat. Davant la seguida de propostes fracassades, tot fent per ajustant-se a les condicions que responguessin a la iniciativa i política del Conseller de Cultura, Max Cahner, CiU acaba per demanar-ho a Ramon Miravall que estava immers en estudis universitaris i que, marginat de la política, no s'avenia a trencar el seu camí i a acceptar un càrrec político-administratiu: se'l pressionà molt i cal que accepti per tal d'aconseguir que s'obrin delegacions i de complaure les diverses tendències polítiques que de la dreta a l'esquerra l'empenyen i, indirectament, de la mateixa Generalitat que també li demana i que ara l'accept d'immediat perquè era la proposta que esperava i perquè calia resoldre el problema de la denominada Casa de Cultura, el palau dels Oliver de Boteller. Es crea, doncs, la delegació i el càrrec de delegat o cap dels serveis territorials de Cultura d'ençà de la publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*: Miravall se'n fa càrrec el 2 de juny i passa a organitzar l'administració amb el personal, sempre desatès i després transferit, de la que fou *Sección Femenina de FET y de las JONS*, tot obrint el procés per la seva legalització i pels seus inexistents drets laborals. En el curs del mes adapten a les necessitats les dependències de l'edifici i a les acaballes se'n fa la inauguració oficial, en un acte d'extraordinària qualitat, potser que irrepètible i que compta amb una participació institucional i popular massiva sota la presidència de Jordi Pujol, acompanyat per tres consellers de la Generalitat, perquè es recupera un organisme nacional que s'havia perdut feia tres segles. Tortosa, amb tota la regió, se'n sent ben satisfeta i, molt a l'alçada de les circumstàncies, acull amb gran cordialitat el president, els consellers Cahner, Carol i Cullerell i els parlamentaris. Es comenta, arreu, quant a la brillant i massiva inauguració oficial de la delegació territorial de Cultura que ha d'actuar a nivell de viceconselleria i amb la missió d'intervenir discretament en tots els afers de la Generalitat. La delegació ha d'ésser un centre experimental i el model de la futura administració territorial catalana, tot partint d'aquesta creació *ex novo*. Durant dos dies el president, amb Miravall, recorren molts municipis de les comarques i es reuneixen amb els alcaldes, i tot fa pensar que apunta a la territorialització i a recuperar el potencial de Tortosa per tal d'impulsar la regió sencera¹¹¹⁸.

En el curs d'aquest mes de juny, periodistes i escriptors se sentien contents perquè el dia 3 Manuel Vázquez Montalbán obtenia el Premi Internacional de Literatura Políciaca que s'atorga a França, i el 5 impressionava la publicació dels primers casos de mort per síndrome d'immunodeficiència adquirida (SIDA), i el 7 els avions israelians destruïen el reactor nuclear comprat per Iraq a França, puix que era un perill per a la pau, i en el 22 que es comentava quant al Congrés espanyol que havia aprovat la llei del divorci. L'esdeveniment és el 24, quan

¹¹¹⁸ El president Jordi Pujol mai no es compromet en ferm per les qüestions de Tortosa, de les terres de l'Ebre i de la unitat amb els territoris valencians, de manera especial a partir de la desaparició política de Max Cahner i després la del diputat Joan Martí. Miravall, però, en representació de la Generalitat de Catalunya assistirà a actes oficials a la ciutat de València i als territoris tortosins, els de la diòcesi històrica que foren incorporats a la demarcació valenciana, on sovint se'l requereix, talment com a les viles de la Franja d'Aragó però sempre amb calculada reserva.

al camp del Barça s'apleguen 80.000 persones, sense representació institucional, per reivindicar la llengua, la cultura i la nació catalanes. A casa bull l'ambient perquè una llei permet el transvasament d'aigua de l'Ebre a Tarragona, el minitransvasament que ha aprovat el Congrés dels Diputats, amb oficialitat per la Llei 18/1981 d'1 de juliol i publicada al n. 165 del BOE de l'11 de juliol, per la qual s'atorguen 126 l/m² anuals per a usos industrials i urbans a Tarragona-Reus. Havia nascut com alternativa d'avantprojecte d'aqüeducte Ebre-Pirineu Oriental, encarregat pel Ministerio de Obras Públicas el 1972 i acabat de redactar al desembre de 1973, després dels acords de les comunitats de regants a canvi dels revestiments dels canals. Una Coordinadora Antitransvasament no ho pot deturar: això permetrà el gran desenvolupament de Tarragona-Reus-Valls i motivarà la davallada de Tortosa i de les terres de l'Ebre, on s'incrementa l'atur, l'emigració a aquelles zones i el descens de la renda *per capita*.

En aquest juliol se signa un pacte autonòmic entre UCD i PSOE per fixar el temps i el calendari de les autonomies que són esteses a tots els països de l'Estat espanyol i uniformitzades, donant pas a la LOAPA (*Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico*) que obre un temps de conflicte perquè, inevitablement, és fortament contestada per nacionalistes i comunistes que la tenen per una retallada dels estatuts vigents i una encoberta reforma de la Constitució. Mentre evoluciona el desencert, el 20 de juliol resta aprovada i entra en vigor la Llei del Divorci i el 29 un fet concret acapara l'atenció mundial: Diana Spencer, "*Lady Di*", es casa amb el príncep de Gal·les, Carles d'Anglaterra, a la catedral de Sant Pau de Londres, essent presentat com una mena de conte de fades que ocuparà les portades de totes les revistes del cor i que serà seguit per 750 milions de persones a través de la televisió. L'endemà, el 30, moren en un atemptat el president de l'Iran, Alī Rajal, i el primer ministre Muhammād Bahonar, a Teheran.

Divendres 4 de setembre comencen les Festes de la Cinta, les quals ompliran els dies del calendari fins a dimarts 15. Abans no hagin acabat, el 10, hi ha un gran ressò perquè després de la custòdia del govern dels EUA durant 40 anys, a Nova York, es traspasa a Espanya l'obra de Picasso "*Gernika*", amb 23 esborranys, per ésser instal·lada al *Casón del Buen Retiro*, i en una actitud diametralment adversa el 21 es comenta, al carrer i en els focus de la resistència, la independència de Belize, colònia britànica de l'Amèrica Central que ara s'incorpora a la *Commonwealth*. Dos successos marquen el moment polític a la Mediterrània: el 6 d'octubre dos militars radicals surten de la formació i assassinen el president d'Egipte, Muhammad Anwar as-Sadat (nat el 1918), en plena desfilada commemorativa del vuitè aniversari de la guerra del *Yom Kipur*, i amb el fet es compromet el procés de pau amb Israel; i el 18 s'imposa la victòria electoral del socialista PSAOK, a Grècia, i el seu líder Andreas Papandreu esdevé primer ministre. A l'Estat espanyol el 29 el Congrés dels Diputats autoritza el govern espanyol a negociar l'adhesió d'Espanya a l'OTAN, per 186 vots a favor i 146 en contra, a la qual ingressa oficialment el dia 9. Després, ben entrat el desembre, el 12, a Polònia el Consell Militar de Salvació Nacional que dirigeix el primer ministre, el general Wojciech Jaruzelski, assumeix el poder i el 13 implanta la llei marcial per tal de liquidar el sindicat *Solidarnosc* (Solidaritat) i creix una actitud mundial de rebuig que es mantindrà fins al 1983. Jaruzelski dirà que només feia per impedir una invasió de l'URSS, com les d'Hongria el 1956 i de Txecoslovàquia el 1968. Malgrat tot, quan és cap d'estat adopta les tesis reformistes de Mikhaïl Gorbaxov, president de l'URSS, i tindrà un lloc decisiu en les primeres eleccions semillieres a Polònia. El 14, encara, el Parlament d'Israel aprova l'annexió del territori sirí dels alts del Golan, ocupats durant la guerra de 1967.

En aquest 1981 han esdevingut a Tortosa diversos moviments en l'àmbit de la societat civil, i es fa notar que l'actiu Club d'Escacs, amb seu a Òmnium Cultural, es trasllada a Centre del Comerç on pot disposar d'un major espai, i també són notícia les obres de condicionament i trasllat al Palau Tamarit de la Comunitat de Regants-Sindicat Agrícola de l'Ebre. La població tortosina, en aquest moment i després de tantes segregacions, és de 31.376 habitants.

En l'àmbit estatal es manté l'escàndol per l'adulteració de l'oli de colza, tot fent notar que en el 1981-1982 l'*Acuerdo Nacional del Empleo* (CCOO i UGT) porta a la pau laboral. En el mundial tenen un relleu, en el seu moment, l'inici de la lluita de *Sendero Luminoso*, al Perú, per una revolució camperola i, tanmateix, l'entrada en servei del tren TGV, amb un recorregut entre

París i Lió, així com dues novetats tècniques que revolucionaran i que envairan els mercats mundials: la japonesa Sony treu al mercat la càmera *Mavica*, la primera que no ha de menester la pel·lícula tradicional i que empra un suport magnètic com a base de registre, i IBM (EUA) treu un ordinador personal (PC) emprant el sistema operatiu Microsoft MS-DOS.

L'any 1982 sembla començar amb una seguida de fets prou positius i, entre els més destacables figura el fet que a Andorra, el 8 de gener, s'elegeix per primera vegada un president del govern, Òscar Ribas Reig; a l'Estat espanyol, mentrestant, el 14 es posen en circulació els nous bitllets de 5000 pessetes i el 16, el Regne Unit i el Vaticà estableixen relacions diplomàtiques, tot comptant amb què el 28 de maig el papa Joan Pau II visitarà Anglaterra.

Quan s'acaba el mes, el 28, la policia italiana allibera el general de l'OTAN James Lee Dozier, segrestat per les Brigades Roges, i la novetat més important arriba el 7 de febrer, amb la signatura del tractat que els dotze estats de la CE convenen a Maastricht (Holanda), pel qual s'obre el camí de la Unió Europea als 340 milions de ciutadans. Cosa certa és que, a poc trigar, el 15, s'enfonsa una plataforma petrolera davant les costes de Terranova, amb la mort de 84 persones, i que el 17 moren Lee Strasberg, actor nord-americà i cofundador amb Elia Kazan del famós *Actor's Studio*, i el tan famós compositor i intèrpret de jazz Thelonius Monk (nat el 1912), a desgrat que ve a distreure el començament del judici contra els responsables de la temptativa de cop d'Estat del 23 de febrer de 1981, el dia 18 i amb sentència difosa el 3 de juny, amb la condemna a trenta anys de Tejero i Milans del Bosch, puix que la "militarada" que hi participà i que durant tantes hores angoixà tot l'Estat sembla ésser que no tenia gaire importància. Un altre signe alarmant i poc escoltat ve del remot nord-oest europeu, perquè el 23 de febrer la majoria de la població de Groenlàndia vota per sortir de la Comunitat Econòmica Europea.

L'assemblea general de la delegació d'Òmnium Cultural elegeix president l'arquitecte Francesc Ma. March Juncosa el 9 de març que, vinculat com està amb l'Ajuntament, rep el suport per actuar d'acord amb el govern municipal i per rebre el seu ajut d'ençà de la seva adhesió a la Normalització Lingüística de la Generalitat, tot plegat mentre que bull el procés de la LOHPA i el dia 14, a Barcelona, hi ha una manifestació de cent mil persones contra aquesta llei orgànica d'harmonització del procés autonòmic. A les acaballes del mes, el 29, el món de la cultura resta de dol per la mort, a Alemanya Occidental, del músic alemany Carl Orff, als 86 anys, molt conegut per l'adaptació que féu de *Carmina Burana*. Un fet anecdòtic però significatiu esdevé l'endemà, el 30, quan una ciutadana de Barcelona és retinguda durant 72 hores als calabossos de la Policia Nacional per parlar en català i negar-se a fer-ho en espanyol.

L'abril arriba al final quan les tropes argentines, 5.000 soldats, envaeixen les illes Falkland o Malvines, pertanyents a la Gran Bretanya des que li foren cedides el 1771 per l'Imperi Espanyol, i protectorat britànic des del 1833: una companyia d'infanteria de la marina argentina desembarca a l'illa Malvina de l'Est per anar cap a Port Stanley, la capital de l'arxipèlag, captura el governador britànic i, llavors, els insten a rendir-se però, sense resposta, entren a l'edifici per l'annex del servei, on s'havien atrinxerat un grup de marines reials, i hi ha un combat. Amb tot, a 2/4 de 10 del matí, el governador Hunt rendeix les illes a l'invasor argentí que hissa la bandera del seu país. La resposta de Londres serà contundent perquè hi transmet una potent flota de guerra que reconquesta l'arxipèlag en poques setmanes, fins al 17 de juny. Les hostilitats amb l'exèrcit anglès començaran el 2 de maig. L'exèrcit argentí es rendirà el 14 de juny i l'anglès recuperarà les Falkland. El mateix dia 2 serà destituït el president Galtieri. A Espanya se segueix molt atentament el curs dels fets en un moment que, el 17 d'abril, el Canadà obté la total independència de la Gran Bretanya, un cop aprovada la nova constitució del país, encara que l'atenció general torna a ETA, el dia 18, quan destrueix amb explosius la central de Telefònica del carrer Ríos Rosas, de Madrid. El moment internacional el marca Israel el dia 25, en retornar a Egipte el control de la península del Sinaí després de 15 anys d'ocupació (havia estat ocupada el 1967, quan la Guerra dels Sis Dies), en compliment dels tractats de pau signats per tots dos països el 1979.

El 2 de maig arriba la contundent resposta britànica a les illes Falkland o Malvines, amb l'inici de les hostilitats i a l'Iran, l'endemà 3, és abatut l'avió en el qual viatja el ministre algerià

d'Afers Estrangers, Muhammad Ben Yahia, per aparells de combat no identificats, i el 5 protagonitza ETA amb l'assassinat del director de la central nuclear de Lemóiz, Angel Pascual Múgica, i el 12 el capellà ultradretà o integrista espanyol Juan Fernández Krohn intenta atemptar contra el papa Joan Pau II a Fàtima (Portugal)... De fa temps que l'increment de la informació que arriba al ciutadà és tanta que el desborda, i s'incrementa cada dia i detriment de la importància dels esdeveniments locals i regionals. Llavors és el Barça el que atreu l'atenció, just en guanyar la Recopa d'Europa en vèncer l'Standard de Lieja per 2 gols a 1, i segueix essent notícia el 17 en saber-se del fitxatge de l'argentí Diego Armando Maradona, considerat el millor jugador del món, per 1500 milions de pessetes. Cal canviar d'objectius, aleshores, perquè el 30 de maig és el curs del referèndum i ingrés d'Espanya a l'OTAN com a membre de ple dret, si bé sense formar part de l'estructura militar de l'organització, això mentre que es comenta de com el PSC ha retrocedit davant la pressió del PSOE.

El mes de juny de 1982 atreu l'atenció de la societat la sentència del dia 3 pel judici del 23-F: Antonio Tejero i Jaime Milans del Bosch són condemnats a trenta anys de presó per la implicació en els fets, només ells dos, i hi ha una reacció popular d'indignació contra els jutges i el Govern espanyol recorre contra la sentència. Es deixa veure que s'està molt lluny d'una democràcia seriosa i que es mantenen en peu i dominants les voluntats dels franquistes de les darreres dècades i que la comèdia de la democràcia és un emplastre que no pot acabar d'amagar la situació real, la que tothom fa per no veure perquè sent de fons "la remor dels sabres" i segueix imposant-se la temor sota l'apariència de la sensatesa mentre que es recorden les paraules de darrera hora del sempre present fantasma del *caudillo*: "*todo está atado, y bien atado*". Ara s'imposa, però, el 6 de juny, el fet que l'exèrcit israelià envaeixi el Líban i arribi fins a Beirut, amb l'objectiu declarat de forçar una retirada de l'OAP, i la mort, el 9, del director de cinema Rainer W. Fassbinder i, sobretot, l'estrena cinematogràfica espectacular de l'11, la d'E.T., un èxit de taquilla d'Steven Spielberg, això mentre que més de 800.000 persones es manifesten a Nova York a favor de la pau. A Barcelona, aleshores, el 13 comença a disputar-se la XIII Copa del Món de Futbol, en la qual participen equips de 24 estats i que s'enllestirà l'11 de juliol amb la victòria d'Itàlia que vencerà Alemanya per 3-1. El 14, mentrestant, acaba la guerra de les Falkland o Malvines amb la rendició de l'exèrcit argentí davant les forces britàniques i el 18, sota un pont del Tàmesi, a Londres, apareix penjat el cos de l'italià Roberto Calvi, president de Banco Ambrosiano, tot compromentent el Vaticà. És el 23 que Expocultura, a Barcelona, fins al 4 de juliol i amb 130.000 assistents, sembla voler acabar el juny al Palau de Congressos de la Fira de Barcelona, "una mostra de la vitalitat cultural de Catalunya" que remou el món cultural del país: entre els organitzadors hi ha membres dels Serveis Territorials de Tortosa i en la mostra diversos *stands* d'institucions tortosines i de la regió ibèrica. Ho ha organitzat el Departament de Cultura, per la direcció general d'Albert Manent.

Té un fort ressò el concert dels Rolling Stones a Madrid, el 7 de juliol, quan a Tortosa, el 9, es constitueix el Consorci Concessionari d'Aigües, integrat per ajuntaments i indústries del Camp de Tarragona, comunitats de regants de la Dreta i de l'Esquerra i la Generalitat, i en política estatal s'imposa la retirada d'Adolfo Suárez del UCD, el dia 28. En la paralització de l'estiu és notícia, el 8 d'agost, el triomf d'Àngel Nieto en el Campionat del Món en la categoria de 125 cc. i l'endemà, a París, la mort de sis persones en un atemptat terrorista contra un restaurant jueu, i la mort de l'admirat actor nord-americà Henry Fonda el 12, i l'ofensiva de forces iranianes contra l'Iraq el dia 14, coincidint amb el primer dia del Ramadà. Agost ofereix, encara, el 20, la fira monogràfica Hifivideo 82, celebrada a Düsseldorf, en la qual Sony i Philips presenten els primers reproductors de discos compactes.

A Tortosa comencen les Festes de la Cinta el divendres 3 de setembre i s'allarguen durant tota la setmana, fins a diumenge 12, amb un dens reguerall d'actes i carrers plens de gent, dia i nit, i el mes transcorre en la dolça tranquil·litat de les superades calors de l'estiu que s'aboca cap a l'automne. Al pas dels dies atreuen l'atenció diversa dels ciutadans casos de tota mena, com l'assassinat a Palerm del general i jutge Alberto della Chiesa i de la seva esposa, encarregat de la lluita contra la Màfia a Sicília, en el mateix dia 3, o l'abandonament oficial del maoisme a la Xina en el curs del congrés comunista xinès que es fa a Pequín, a l'endemà, que

quasi coincideix amb el gran desplegament de tropes soviètiques del 7 a l'Afganistan. Aleshores, el 13, hi ha un fort enrenou pels mitjans de comunicació amb la mort de 46 persones en un accident d'aviació d'un DC-10 de la companyia Spantax a l'aeroport de Màlaga, després de patir un greu accident quan es disposava a despegar. El 14 hi ha un atemptat, al Líban, en el qual mor el president Bechir Gemayel, i el dia 21 serà elegit president son germà Amin Gemayel, encara que el ressò intens el té en el mateix dia la mort, a 53 anys i en accident d'automòbil, de la princesa i actriu Gràcia de Mònaco (Grace Kelly), esposa de Rainier de Mònaco i mite del segle XX, per un accident sofert en el dia anterior. Tortosa viu en aquest moment una actuació que serà important puix que la delegació de Cultura de la Generalitat organitza i presenta la primera edició del Festival de Música Felip Pedrell, en un temps que considera reorganitzat l'ambient musical de la regió i que ha situat les activitats derivades a un nivell molt alt. Hi ha fets que imposen, malgrat de sentir-se llunyans i àdhuc exòtics, com quan en passar la meitat del mes les milícies falangistes libaneses (cristians libanesos) maten entre 700 i 3.500 persones en els camps de refugiats palestins de Sabra i Xatila, a Beirut, tot estant sota la responsabilitat de l'exèrcit d'Israel i davant la passivitat dels soldats israelians. Israel havia envaït el sud del Líban el 13 de juny. La ciutat rep amb satisfacció, el 25, la notícia del nomenament ministre espanyol d'Educació i Ciència del tortosí Frederic Mayor Zaragoza que en el mateix dia visita Tortosa amb el compromís d'implantar-hi estudis universitaris, encara que li sorgiran nombrosos problemes locals i només se'n traurà l'Escola Universitària d'Infermeria. Quan acaba el mes, el 30, ETA político-militar, amb més voluntat que el poder espanyol, anuncia que deixarà d'atemptar.

La societat porta una activitat política i social quasi vertiginosa, es nota que està ben viva i sensible als fets de cada dia, i és molta la gent que vol seguir els actes tot i que el temps no ho permet per causa de les coincidències horàries, per bé que hi ha un creixent interès general i es fa palesa una veritable voluntat de creixement, un progrés que es fa notar arreu del país i que transmet a tothom la sensació d'estar recuperant els anys perduts i de superar les mitjanes europees, tot plegat amb un sentiment que millora l'autoestima així com puja el nivell del benestar social. Els mitjans de comunicació, sobre tot la televisió i les emissores de ràdio que s'han anat obrint per tants municipis sota la protecció de Cultura, amb la també sempre creixent premsa local que solen impulsar els ajuntaments amb suport i subvencions de la Generalitat, generalitzen l'ús de la llengua catalana i esdevenen les fonts informatives adequades per a la demanda popular. Ara se segueix amb satisfacció i la gent se sent alleugerada de veure com el 2 d'octubre són detinguts dos caps militars que projectaven un cop d'estat per al 27 d'octubre, i el 8 arriba la normalització de la toponímia municipal, sovint alterada pels espanyols, amb una llei reguladora que aprova el Parlament de Catalunya, això en el mateix jorn que el govern polonès dissol el sindicat Solidaritat. El 21 rebenta l'embassament de Tous, i causa la mort de 38 persones i en deixa 300.000 sense llar però indigna i escandalitza, el 23, el cas increïble dels assaltants al Banc Central de Barcelona, perquè són condemnats a 45 segles de presó: Espanya no canviarà mai. No acaba octubre, però, sense un altre escàndol dels militars perquè el 27 se sap d'un altre cop d'estat fallit: el malauradament famós general Milans del Bosch, des de la presó de Fuencarral i amb un nucli promotor de coronels, planificava un bany de sang abans les eleccions de demà. El fet és que sembla ésser que estava previst per al dia anterior als comicis anticipats per la intensa crisi d'UCD i la constant fuga d'escons que sofreix el partit. El 28 d'octubre es fan els comicis i el PSOE guanya les eleccions legislatives per majoria absoluta (202 diputats) a les dues cambres. Els nacionalistes bascos i catalans incrementen els escons i a Tortosa hi participa un 75 % amb destacada victòria del PSC (36,86 %), seguit per AP (26,26 %) i CiU (16,06 %) i UCD (7,80 %). Es manté així la representació parlamentària tortosina amb Joan Manuel Fabra (AP), i novament Josep Subirats Pinyana (PSC) al Senat i Jaume Antich, batlle d'Ulldecona, encara consolida més el lideratge comarcal del PSC. El 2 de novembre Felipe González és elegit president del govern i el nacionalisme espanyol mantindrà les mateixes cotes malgrat de l'aparent suavitat democràtica adoptada, com esdevé en aplicar les vies obertes pel Tribunal Constitucional quan la Ley Orgànica de *Armonización del Proceso Autonómico* (LOAPA), en la qual situació el nacionalisme català mai no cessarà en la seva reivindicació de les llibertats en

un clímax estatal de creixent voluntat centralista i espanyolisme ofensiu en caires com el social i l'econòmic i el Banco de España. El 2 de novembre es fa saber que es farà càrrec del desfasament financer de Banca Catalana, calculat en 130.000 milions de pessetes, quan tothom pensa que tot plegat esdevé en el cinisme acostumat i que respon a l'ensarronada que li preparen.

El mes de novembre manté la normalitat dels successos tot i que hi ha fets que destaquen, com el foc del dia 3 al túnel afganès de Salang, on moren un miler de soldats soviètics i civils afganesos, sense que s'arribi a saber si ha estat un accident o un atemptat; també la mor, el 5, del director de cinema Jacques Tati, i el líder soviètic Leonidas Bréznev (nat el 1907), a Moscou el dia 10, cap de l'estat i del Partit Comunista Soviètic (el dia 12 serà elegit com a successor Yuri Andropov), o el dia 7, amb la jornada a Catalunya del papa Joan Pau II, en el transcurs de la seva visita de deu dies que el 30 anterior iniciava a l'Estat espanyol i que és la primera que fa un papa al país i visita el monestir de Montserrat. Les notícies polítiques de novembre les constitueixen la dimissió del secretari general del PCE, el líder històric del comunisme espanyol Santiago Carrillo, el dia 6, i la teatral dissolució de l'organització política d'extrema dreta espanyola *Fuerza Nueva*, en el dia 20 que rememoren la mort de José Antonio Primo de Rivera, el creador de *Falange Española*. La notícia local i regional, tanmateix, és la riuada del 7 de novembre, en la que l'Ebre i malgrat de la regulació dels pantans que aconsegueix el manteniment d'un nivell de 7,50 m sobre el nivell normal.

En una certa manera, el mes de desembre de 1982 l'omple Òmnium Cultural a Tortosa quan, divendres 3, comencen els actes de la 32ª Festa de les Lletres Catalanes, amb una sessió de cinema infantil, exposició de dibuixos i pintures en el concurs per a escolars, lliurament de premis i la projecció de la pel·lícula "Som i serem", per la Secció de Cine Fòrum "Objectiu" i, al carrer, l'inici d'un concurs d'aparadors quan la novetat, a tot l'Estat, és que el nou govern devalua la pesseta en un 8 %, el dia 4, i a la internacional és que el dia anterior el metge William de Vries, d'Utah (USA), de 34 anys, implantà el primer cor artificial permanent, fabricat amb alumini i poliestirè, malgrat que el pacient, Barney Clark, de 61 anys, morirà al març del 1983. Diumenge 5 el batlle pronuncia per Ràdio Tortosa el pregó de la Festa Literària i a les 12 h, al Patronat, hi ha un concert de la Banda Municipal de Tortosa i a Centre del Comerç es clausura la mostra de pintura de Pasqual Bueno en el mateix diumenge 5 que, a Barcelona, el suposat cap dels GRAPO Juan Martín Luna és abatut a trets per la policia. Òmnium continua presentant cinema infantil, una conferència d'Antoni Gomà i altra participació de professorat de l'Institut, Biblioteca Popular, i hi ha un concurs d'assaig per a estudiants, exposicions com la presentada a l'Escola d'Art i la dels pintors Novells a Cercle Artístic, dilluns 6 i amb lliurament de premis. Dimarts 7 és Ramon Miravall el qui presenta, a la sala de sessions de la Casa de la Ciutat, l'obra "*Tortosa. Guia general*" que, veritablement és la primera guia feta de la ciutat i que posa al corrent quant a tots els seus continguts socials i culturals amb finalitat turística, això passa mentre que la premsa detalla el fet que Charlie Brooks es converteix en el primer presoner executat amb injecció letal, a Fort Worth, la presó de l'Estat de Texas. Llavors, en la festa de la Puríssima, dimecres 8, en acte matinal de la mateixa Festa, es presenta el Gran Festival Infantil al Pavelló Poliesportiu, amb la intervenció del grup Els Trapelles, Xesco Boix i Tortell Poltrona. L'endemà dijous és Gerard Vergés el que al palau Oliver de Boteller parla "Sobre la unitat de la llengua", i divendres 10 és Damià Torres el qui obre al capvespre una mostra pictòrica a Centre del Comerç mentre que a la Biblioteca Popular hi ha una sessió de cinema infantil amb les pel·lícules "Plou i fa sol" i "Super tot" i a la nit una altra de Cine Fòrum al Patronat amb es films "*Plou i fa sol*" i "*Hic digitur Dei*", en el fons de cadascú hi ha la satisfacció del retorn a la Terra dels cosmonautes soviètics Beregovoi i Levedev, els que han romàs 211 dies voltant per l'espai exterior. Els assoliments de la nova tecnologia han globalitzat el món i es viuen i se segueixen tota mena de notícies en un creixent ambient de pau i de benestar. Llavors, l'esclat final de la 32ª Festa de les Lletres Catalanes és dissabte 11, quan es fa una visita cultural per la ciutat històrica dedicada a la multitud de visitants, i a la tarda se sap el veredict del XIII Saló Nacional de Fotografia Artística, i cal fer una altra visita cultural per la ciutat a les 16.30, i a les 17 es presenta una taula rodona sobre el "Llibre infantil i juvenil" amb exposició complementària de llibres (Ed. La Galera) i, a l'Institut de

Batxillerat, havia estat convocat un concurs d'auques, i mitja hora després comença la lectura poètica del Grup Espiadimonis, a la Biblioteca Popular, i s'inaugura una mostra de pintura del Grup El Nus i del fons local de la Biblioteca Popular; a les 18 hi ha una trobada sardanista a la Plaça de l'Ajuntament i, a la fi, a les 22 h, la Nit de Santa Llúcia, en la 32ª Festa de les Lletres Catalanes, amb un sopar literari de proclamació i atorgament dels premis, al restaurant Cap de Ball en el que no s'hi cap i un fred poc habitual amb el ventet que glaça. L'endemà, diumenge 12, la Festa es tanca amb la missa a la Capella de la Cinta, en la qual actua Orfeó Tortosí per interpretar el *Cant dels Motets*. Tot plegat ha estat una manifestació espectacular del potencial cultural de la ciutat i del país, la qual ha estat l'escenari nacional de la cultura catalana.

En això s'accedeix al temps d'àmbit nadalenc, en el qual el dia 14 Gerardo Iglesias relleva Santiago Carrillo al cap del PCE. Només passen sis dies i mor a Ginebra el compositor i pianista d'origen polonès Arthur Rubinstein, nat el 1888 i després, potser que de part del Papà Noel, el govern espanyol aprova la jornada setmanal de 40 hores.

El primer esdeveniment de l'any 1983 apareix el dia 3 de gener amb la important novetat que representa el fet que *Apple* hagi incorporat als seus equips el *ratolí*, un innovador dispositiu perifèric que aviat serà copiat pels ordinadors PC, tot comptant amb què a Alemanya Occidental, en els pròxims mesos, es treu al mercat el disc compacte (CD). Aquest és el moment, el 17, en el qual Nigèria decreta el foragitament de dos milions d'immigrants il·legals i que França, el 28, instal·la nou míssils intercontinentals a l'Alta Provença. En començar el mes de febrer, el 2, és quan el govern espanyol despenalitza l'avortament, amb gran escàndol d'una bona part del país i la raonable oposició d'una Església que, molt discretament malgrat que torturada pels nous temps i pels problemes interns, roman dedicada a les seves tasques religioses i socials tot vivint prou al marge del devenir polític. Barcelona, l'endemà 3, es fa notar en efectuar, a l'Hospital Clínic, el primer transplantament de pàncrees a l'estat espanyol. En el curs del mes de febrer es presenten els casos de Klaus Barbie, *el carnisser de Lió*, el qui el 6 és detingut a Bolívia i traslladat al fort de Montcluc (França) per ésser jutjat com autor dels crims comesos per les tropes alemanyes d'ocupació sota el seu comandament, quan la II Guerra Mundial, i també per la mort a Torí de 64 joves italians en l'incendi d'un cinema o el cessament del ministre de Defensa d'Israel, Ariel Sharon, el 14, sota l'acusació d'haver instigat la matança als camps palestins de Sabra i Xatila, a Beirut. Tanca el mes, el 23, la decisió del govern socialista de Felipe González a decretar l'expropiació d'empreses i bancs del grup Rumasa, de José María Ruiz Mateos, malgrat que també, el 24, la mort a 73 anys d'edat, a Nova York, del poeta i dramaturg Tennessee Williams. Llavors, el 28 es realitza l'assemblea general d'Òmnium Cultural en la qual consta en acta la mort del mestre Fages, s'explica l'actuació en cinema durant les Festes de les Lletres Catalanes i l'esforç que ha representat la participació de l'entitat en haver fet més de cinquanta actes, amb l'ajut de diversos ens i associacions¹¹¹⁹, de l'Ajuntament, de la Diputació, d'Òmnium Cultural de Barcelona i de la delegació de Cultura de la Generalitat. L'entitat ha donat d'alta una seixantena de socis, es renova el local i el mobiliari, es gestiona el manteniment del cost del lloguer i les projeccions cinematogràfiques per a la tercera edat, així com els problemes de sempre quant als socis de Cercle Artístic, puix que cal despertar la voluntat associacionista dels artistes, actualitzar les quotes i catalanitzar l'entitat.

El 2 de març el sant pare Joan Pau II inicia un viatge per Costa Rica, Nicaragua, Panamà, El Salvador, Guatemala, Honduras, Belize i Haití i l'endemà porta la mort a 75 anys de Georges Rémi (Hergé), el dibuixant de *Tintín*, i la de l'arquitecte Josep Lluís Sert el dia 15, a 81 anys d'edat. Aleshores, el 23, quan el Congrés dels Diputats denega l'indult al periodista Xavier Vinader, el president dels EUA, Ronald Reagan, proposa un nou sistema de defensa anomenat Iniciativa de Defensa Estratègica, el qual serà conegut com *Guerra de les Galàxies* i el 29, en guanyar les eleccions anticipades, Helmut Kohl (democràcia cristiana i liberals en coalició) és elegit canceller de la RFA i els ecologistes, els Verds, arriben al Parlament alemany per primera vegada.

¹¹¹⁹ Actes, f. 68v.

El 6 d'abril es dona un important pas endavant quan el Parlament de Catalunya aprova per unanimitat la Llei de Normalització Lingüística, per tal d'emparar l'ús del català en l'àmbit públic i en els mitjans d'informació, i garantir l'extensió del seu coneixement. L'escriptora Mercè Rodoreda encara ho ha pogut saber perquè mor el dia 13. Llengua i cultura, a Tortosa, solen anar molt pel davant del desenvolupament nacional perquè es porten molts anys de feina feta en aquests sentits, perquè l'acció de caire psicològic o de mentalització s'ha portat ben lluny tot aprofitant que la societat ha romàs fortament arrelada a la terra i als costums. La catalanització es pot dir que és absoluta i sorgeixen constantment els projectes i les gestions a tots els nivells socials, urbans i rurals, estudiant cada municipi i ambient per tal de fer-hi l'adequada política cultural, i l'esperit es recupera amb celeritat. Només presenta dificultats el sector de la Justícia, empre tancada en qüestions de cultura i en l'ús de la llengua, i el clergat catedralici i diocesà que no avança tot i les pressions exercides pel bisbe Carles i posat, encara, en l'ambient sostingut pel bisbe Moll i el franquisme, habitualment pròxim als partits conservadors i progressant lentament devers el poble tot abandonant aquella posició de poder i de desarrelament que li donà la companyia de la dictadura malgrat de procedir de sectors certament tradicionalistes. El bisbe Carles, doncs, manté intacta la seva autoritat tot i haver rebutjat l'autoritarisme precedent, i enriqueix la imatge pastoral de l'Església i gaudeix d'una gran simpatia, disposa d'una adhesió popular però no sol haver l'empatia canonical, sofreix les desavinences ideològiques i les renúncies del clergat i pateix la divisió de la diòcesi en un sector "català", i un altre "valencià" que es manifesta oposat i pretén una altra divisió de la diòcesi per bé que sap que el poble li dona tot el suport. L'Església havia restat massa separada del poble, emocionalment i social, i el creixent benestar en fa prescindir a massa gent mentre que el Seminari es va buidant d'estudiants i els sacerdots comencen a ésser insuficients per atendre les parròquies. La llengua, a les esglésies, continua essent una barrera entre el clergat i el poble, una barrera que s'entén com a actitud política... el poble no ho acaba d'entendre, i progressa accelerat mentre els eclesiàstics solen romandre ancorats en el passat tot incrementant les distàncies. Potser que la humilitat del bisbe Carles i la seva actitud, sempre atenta i prudent, dona temps per a la recuperació, secundat per sacerdots lleials i potser que més sensats, però en els cercles de major formació intel·lectual es comenta que el problema tan sols el resoldrà la natura, amb el pas del temps. Altrament, la minsa presència de les jerarquies eclesiàstiques en els actes públics no desdii la intensa atenció que s'hi posa des de la Generalitat, de manera que és ben coneguda la intensa relació del bisbe Carles amb el coordinador de Cultura, de manera especial per afers del patrimoni cultural, posada l'atenció en qüestions relatives a les restauracions arquitectòniques, adaptació i ús de locals, qüestions d'art i d'arqueologia i biblioteques o patrimoni bibliogràfic... i, més encara, per accions paral·leles arreu de les parròquies, sovint amb l'estret suport de la Diputació de Tarragona. Al palau es resolen els afers legals mitjançant la intervenció de Jesús Carda, sempre molt professional, i els afers de la catedral amb Aureli Querol, tots en una relació molt bona amb Miravall, en la franquesa i en la confiança, amb la millor voluntat. Es objectius centrals són molt ambiciosos: estudi, micropilotatge i restauracions al palau episcopal, a la catedral i als Reials Col·legis de Sant Jaume i Sant Maties, però també l'Arxiu Història Capitolar i el Diocesà en el qual labora amb encert, de fa temps, el canonge Manuel Garcia Sancho.

L'abril destaca les notícies quant als vuit Òscars aconseguits pel film *Gandhi*, dirigit per Richard Attenborough, i la mort de 63 persones el dia 18, en un atac a l'ambaixada dels EUA a Beirut (Líban). És el temps que la revista alemanya *Stern* publica els suposats i falsos diaris de Hitler; també de la inauguració pel president Jordi Pujol del Centre Ocupacional, el 27, i quant a Espanya s'autoritza l'obertura de sales X per projectar pel·lícules pornogràfiques. També, el 8 de maig, Marian Gil Agné resulta nomenat alcalde de Roquetes en les eleccions municipals (fins al 2007) i segueixen altres escruixidores accions com l'atemptat amb bomba del 20 de maig, a un gratacels de Pretòria, a l'Àfrica del Sud, amb la mort de 18 persones, i la protesta d' Austràlia contra les proves nuclears franceses a l'atol·ló de Mururoa... El 31 és Espanya la que signa amb els EUA un contracte per a la compra de 72 caça-bombarders F-18 de la factoria de McDonnell Douglas. El pas dels dies porta minva de notícies i es comenta quant al vaixell que el 7 de juny, al Volga, xoca contra un pont ferroviari i moren 170 viatgers, o que

l'endemà 8 la sala tercera contenciosa administrativa del Tribunal Suprem espanyol condemna l'Estat al pagament de 618 milions de pessetes pel tancament il·legal del diari *Madrid*, o quant a la físic nord-americana Sally Ride que és la primera dona que participa en una expedició espacial o, encara, del foragitament de Síria de l'assassí Arafat, el líder de l'OAP, el dia 24.

En el mes de juliol el país es plany, el dia 28, per la mort a 87 anys del pallasso vendrellenc Charlie Rivel (Pere Andreu), un català universal, i l'endemà per la del cineasta Luís Buñuel, a Mèxic, als 83. Hi ha, també, l'efecte que produeix l'esclat en ple vol d'un avió equatorià, el dia 11, amb 199 persones a bord. Ve a acabar el mes de juliol l'entrada en vigor de la llei espanyola de les 40 hores de la setmana laboral i els 30 dies de vacances l'any. A l'agost, quan les vacances condicionen tots els àmbits, el Tribunal Constitucional espanyol encara es pronuncia el dia 9 contra catorze articles de la llei orgànica d'harmonització del procés autonòmic, puix que limita les competències de les autonomies consagrades per la Constitució.

Les notícies de l'estiu són el llançament de paracaigudistes francesos el 19 d'agost, per intervenir en el conflicte civil del Txad, i l'11 la mort de 23 persones a Xile, en la jornada de protesta contra el règim d'Augusto Pinochet; el 15 sobta la proposta de reformes econòmiques que fa el nou líder de l'URSS, Yuri Andropov, i sorprén l'assassinat de l'opositor Benigno Aquino pel règim governant a les Filipines, perpetrat a l'aeroport de Manila quan tornava d'un exili de tres anys als EUA. El 26 plou de fort a Euskadi, amb desastres que comporten nou morts i grans pèrdues materials i econòmiques i, encara, s'afegeix que l'aigua arrasa el nucli antic de Bilbao. Sembla cloure el mes Michael Jackson que, el 29, esdevé una superestrella del *pop* amb l'extraordinari èxit del seu disc i videoclip *Thriller*. Damunt les Festes de la Cinta hi ha la creació, a l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", de l'Escola Universitària d'Infermeria quan existeix la formació de postgrau en les especialitats de medicina interna, traumatologia i cirurgia ortopèdica, anàlisis clíniques, medicina familiar i comunitària¹¹²⁰. Ramon Miravall, tanmateix, edita *La Tortosa de Francesc Mestre i Noè*, amb Antònia Parés Estil·les, i el regidor Josep Bayerri proposa un acte de reflexió amb la celebració del bimil·lenari de la ciutat romana, malgrat que després d'uns quants actes tendents a dinamitzar Tortosa, des d'un nou pacte de govern municipal, l'alcaldia se'n desentén.

Les Festes de la Cinta comencen el 2 de setembre per acabar els dia 11, amb el sostingut esdeveniment de la Diada de Catalunya, arreu amb conferències sobre el fet i el país, sempre amb nodrides caravanes de cotxes que recorren els carrers i gent que alça flamejants senyeres mentre sonen els clàxons agressius, amb gran xivarri. Comença, però, amb un sobresalt que durarà uns dies perquè l'1, sobre l'illa Sakhalin, territori japonès de sobirania soviètica, un avió de combat de l'URSS abatia un Boeing, el vol 007 de *Korean Airlines* que volava de Nova York a Seül amb escala a Alaska amb 269 persones a bord i que havia entrat en l'espai aeri soviètic, i el fet provoca una greu crisi diplomàtica i el govern soviètic ho reconeixerà el dia 6. Un altre esdeveniment és el començament del final d'una llarga lluita perquè Televisió de Catalunya, el dia 10, realitza una primera emissió de proves puix que TV3 no iniciarà emissions regulars fins al 16 de gener de 1984. A Itàlia, llavors, el 24 s'empresonen cinc executius per llur responsabilitat en el desastre de l'empresa química Seveso i, en la relativa normalitat del mes d'octubre, es revitalitza el tema de l'avortament quan el dia 6 el Congrés dels Diputats aprova el projecte de llei que la despenalitza parcialment. Aleshores, el 25, esclata un altre conflicte al Carib: els EUA envaeixen l'illa de Grenada, a les Petites Antilles, en l'operació militar denominada *Urgent Fury*, per evitar una segona Cuba. Constitueix la resposta al cop d'estat de Huston Austin i la seva aliança militar amb Cuba, de manera que forces dels EUA, Barbados, Jamaica i diversos estats del Carib oriental hi desembarquen, vencen la resistència local i cubana i derroquen el govern d'Austin. Es diu que els defensors estaven ben preparats i situats, encara que la superioritat naval i aèria dels invasors permet neutralitzar de pressa els efectius de l'illa. A l'extrem sud del continent Raúl Alfonsín, nat el

¹¹²⁰ El 2001 s'incorporarà ginecologia i obstetrícia, així com llevaderes, i participarà en la formació de postgrau de la URV.

1972, és elegit president d'Argentina el 30 d'octubre, a les primeres eleccions democràtiques després de vuit anys de dictadura militar.

Novembre comença per presentar l'atac amb camions bomba de radicals musulmans a Beirut, el dia 4, en el qual moren 241 soldats nord-americans i 58 de francesos. Els temps presenten un creixent moviment internacional en una creixent riuada d'informacions que es vessa per tots els mitjans de comunicació però, de fet, no sol ésser altra cosa que una música que se sent de fons a tothora i a la qual hom s'acaba per avesar perquè el moviment polític i social espanyol, nacional i local semblen acaparar la capacitat i la voluntat ciutadana. En aquest punt, en la nit del mateix dia 4, bull el Parador Nacional de Turisme del Castell de la Suda en el multitudinari sopar d'homenatge al *Tortosí de l'Any 1982*, els Serveis Territorials del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya a Tortosa, amb representacions de tot el país i sota la presidència del conseller Max Cahner. L'esdeveniment es veu com un cas insòlit en el qual tots els mitjans de comunicació implicats en el fet es veuen acompanyats de la voluntat ciutadana en un suport entusiasta d'honorar i destacar la feina de l'administració pública i de la gestió política d'un equip increïble que a ultrança s'aboca per refer la societat urbana i rural, per servir la col·lectivitat que ara fa per reconèixer-ho. El reguerall de successos de les acaballes de l'any passen per l'aprovació del projecte de llei sobre objecció de consciència i prestació social substitutòria, el 9 de novembre, i per la llei de l'avortament pel Senat espanyol, el 30, malgrat que també per l'incendi a Madrid, el 17 de desembre, de la discoteca *Alcalá 20*, amb 82 persones mortes i 24 de ferides, per deficiències de les portes d'emergència. A les terres catalanes sobta el 25 de desembre la mort a Mallorca, a 90 anys d'edat, del pintor Joan Miró.

En el caire internacional el 1983 culmina amb la proclamació de la independència de la meitat nord de Xipre, de majoria turca, la qual proclama la independència com a República Turca de Xipre i que només reconeixerà Turquia; altrament, el 26 de novembre arriba a la República Federal Alemanya la primera tramesa de míssils *Pershing II* i el 27, després, esdevé l'accident d'un avió Boeing 747 d'Ibèria i un DC-9 de la colombiana Aviaco, a Barajas (Madrid), a causa de la boira, i moren 93 de les 135 persones que anaven en els dos avions, entre les quals la pianista catalana Rosa Sabater; uns dies després, en un altre lloc conflictiu, Djàsser Arafat i 4.000 palestins lleials abandonen el Líban sota la protecció de les Nacions Unides. No han estat aquestes les novetats més incidents perquè, també, als EUA entra en servei el primer sistema de transmissió d'imatges via satèl·lit i, tanmateix, han anunciat que es retiraran de la UNESCO a final de 1984, i a Itàlia el pragmàtic Bettino Craxi és elegit primer ministre essent, després de 1945, el primer socialista que ocupa la capçalera del govern. A Tortosa hi ha la satisfacció del nou CEIP de Ferreries, ampliat el 1991, i un disgust que afecta molt la gent tortosina: la segregació de la que ha estat la pedania de l'Aldea, molt estimada per una ciutadania que ara no se' pot avenir de la separació i que passarà molt temps planyent-se'n.

L'any 1984 l'obre, el mateix dia 1, una notícia ben dolenta: la mort de l'escriptor rapitenc Sebastià Juan Arbó. L'agitació social i política enterbolia el fet, però, i quan l'any s'exhaureix i arriba el temps de les eleccions al Parlament de Catalunya, el president autonomista Jordi Pujol obté la majoria absoluta i es renova en la presidència. En el curs de l'any i de manera callada el govern ha empès el país a un veritable desmuntatge cultural i nacionalista. Madrid està neguitós. El cas és que entre els activistes que operaren durant el darrer franquisme predominen els independentistes que, sobre tot, es fan notar molt al departament de Cultura, el que ha estat la punta de llança del govern i que ha aconseguit un progrés espectacular, sense mitjans però des de la seva catacumbica i llarga experiència social, capacitat de treball i professionalitat tècnica. La *purga* esdevé en realitzar-se les referides eleccions i la nova secretaria general assabenta, en reunió amb els estrictes alts càrrecs, de la supeditació a Espanya i de la reducció política de les delegacions territorials segons el *pressing* que s'exerceix des del *Ministerio de Cultura*, per tal d'exigir l'acabament del procés nacionalista i del voluntarisme portat a ultrança que es practica en el servei al ciutadà i a la societat, tot plegat destacant que els càrrecs territorials no han de seguir actuant com a sota-consellers –com és el cas de Tortosa– sinó com a funcionaris al servei de l'Estat, talment com els delegats

ministerials, tot limitant-se a l'estructura i a l'actitud habitual dels funcionaris espanyols. El fet constitueix una poalada d'aigua freda sobre el braser dels ideals, de les esperances i de la generositat personal que arreu es fa palesa. El cessament del conseller Max Cahner marcarà la fita del viratge pretès, tot essent substituït per un filòsof de vàlua, Joan Rigol, el qui haurà de caminar en altres direccions i entre el desconcert de tothom. Aleshores és quan es desmuntarà tot el Departament de Cultura, en una veritable purga dels elements independentistes puix que sobren els patriotes i calen els funcionaris. Potser que "la revolució ha devorat els revolucionaris", un cop més. Dels càrrecs directius nacionals només sobreviuran els delegats de Girona i Tortosa, el primer pel pes polític que té en la seva demarcació i el segon "perquè en una regió difícil i conflictiva es capaç de parar tots els cops i de resoldre totes les situacions", malgrat que ambdós mantindran la línia política convinguda amb Cahner i constituïran un eix molt molest en l'àmbit de la direcció del departament per raó d'ésser crítics i de dialèctica nacionalista: el primer resistirà de manera brillant, fins que morirà d'un infart de miocardi, i el segon lluitarà en solitari, sense suport polític i sense mitjans. L'expert director general Albert Manent, un supervivent, hi pactarà per procedir a un fort desplegament de la cultura popular i tradicional que no fa soroll i que tampoc no causa gaires molèsties polítiques per bé que, calladament, l'alta cultura assolirà fites cada cop més importants pels camins de la investigació i de la promoció dels adscrits a la recerca. A Tortosa, enllà dels interessos dels partits polítics, l'objectiu ha de raure primordialment en la recuperació anímica dels ciutadans, d'ànima esclafada per les bombes i amb la temor posada a la sang després de segles de desastres, adès per l'acció anihiladora de la dictadura, això per sobre del minso i dubtós creixement material possible, per tal consolidar el solatge popular i recuperar l'essència de la societat per tal de fer-la sobreviure a qualsevol de les circumstàncies adverses que s'albiren... i prou experiència que s'havia adquirit en els temps de la dictadura i prou que es filtrarà la filosofia, difosa sense que es faci notar, i l'acció per tots els mitjans de comunicació.

El nou conseller Rigol només durarà un any, just per posar sobre la taula el Pacte Cultural entre les institucions locals, provincials i nacionals. L'afer centrarà l'atenció general i distraurà el món dels activistes per portar a signar el Pacte que el Govern espanyol desautoritzarà. La gestió institucional de les demarcacions territorials omple el buit deixat per la nacional i res no es percep a l'exterior a desgrat de mantenir-se un clímax tens, d'incredulitat i de desencís, d'enfrontament relatiu i de forta depressió, d'incredulitat i de fraccionament ideològic. Llavors irromprà el processament de Jordi Pujol per l'impresentable cas del maquiavèl·lic enfonsament de Banca Catalana. A Madrid es mantindrà el *Ministerio de Cultura* que centralitza els fons econòmics d'aplicació general mentre que el pressupost català és impresentable (l'1,11 % de la despesa global a Cultura, i és una de les darreres posicions en l'àmbit de les comunitats autònomes espanyoles i de les regions europees). Això frenarà de cop el catalanisme polític i cultural, pel qual tant s'havia lluitat durant el franquisme, impulsat i pagat pels ciutadans, i no torna la por però torna la prudència malgrat que els càrrecs supervivents en el consell de direcció clamen en el desert de com la Cultura és l'instrument per formar els ciutadans i engegar el país, per transmetre els valors democràtics i per preservar la identitat tot adaptant-la als nous temps, així que defensen el fet que la inversió cultural és rendible políticament i també econòmicament, però la insistència és inútil i se'ls adverteix per sotamà que cal que abandonin aquest discurs perquè s'està fent nosa i que es parla de cessaments per tallar d'arrel el problema. Llavors irrompen els conservadors espanyols i pressionen molt fort per imposar la *Historia de España* franquista –la *Formación del Espíritu Nacional*–, com a arma de rebuig quant a l'acció democràtica dels anys 70, quan en la responsabilitat social de recuperar la història del país es desmuntaven les definicions imperialistes i les irraonables justificacions de l'*Imperio* espanyol. En el fons de la qüestió es manifestarà la voluntat de fer desaparèixer el Departament de Cultura, de recuperar les transferències fetes, perquè de Cultura just és d'on emana el nacionalisme dur, les argumentacions, la dialèctica que desmunta les mentides i l'acció sociopolítica. De fet, després d'un temps de relativa calma, el sempre ofensiu nacionalisme espanyol tornava a atacar durament el sempre defensiu o indefens nacionalisme català.

En els primers dies de gener, quan els caça-bombarders israelians operen sobre el Líban i causen més de cent morts i uns 400 ferits a la regió de Baalbek, l'acció de les clavegueres polítiques encara no ha causat grans efectes i mentre només se sent el ressò de cessaments realitzats o immediats, Ramon Miravall edita *Campredó, poble i parròquia* amb l'ajut del rector Joaquim Blanch Bahima, en una acció de suport i per tal que en disposin tots els campredonencs. El temps porta, el dia 10, establiment de relacions diplomàtiques oficials dels EUA amb la Santa Seu.

L'allau que constitueix el programa polític i social de Cultura comença a ésser dificultat des de sectors locals i nacionals molts diversos malgrat que el prestigi popular aconseguit els obligui a exercir-los amb la major cautela. Els entrebancs municipals contrasten amb la voluntat de determinats sectors del partit i amb l'entesa permanent entre el bisbe Carles i el coordinador territorial de Cultura de la Generalitat que, després de laborioses gestions, aconsegueixen que la UNED es traslladi a l'immoble de l'antic Banc d'Espanya i que el Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Matias, establert un pacte, entri en una fase de reconstrucció i de restauració que durarà tretze anys i, previ pacte amb la Casa de la Ciutat, destinar-lo a Arxiu Històric de Tortosa i procedir a la seva reordenació. El Capítol de la Seu no s'hi avé, s'oposa al bisbe Carles, les relacions es refreden i Carles ha d'acabar per portar el cas a Roma, on la Santa Seu disposa el redreçament de la situació i la revisió de les atribucions a tots els capítols catedralicis. Potser que els privilegis i el poder amuntegats pels capítols al llarg dels segles hagin gestat un equilibri de poders en detriment de l'autoritat episcopal, en la qual situació la relació es fa agra i minven les relacions, i les consultes i les gestions derivades àdhuc arriben a posar l'afer sota el control i acció de la dreta política espanyola. El moment, posats entre Roma i Madrid, pot esdevenir tan greu com inconvenient i absurda mentre que al carrer s'ha fet dir i escampar que la Generalitat ha dividit l'Església. La resposta és imminent perquè, per desmuntar l'ofensiva de les forces polítiques, Cultura actua enèrgicament i pacta amb el Capítol i talla de cop una actitud tan poc encertada, només per via del raonament i amb propostes ben rebudes pels canonges i amb l'estudi de l'entesa que és el pacte ideal per a l'Església local i diocesana. La resistència inicial, però, haurà frenat el procés i haurà impedit l'inici de les restauracions previstes a la catedral i, tanmateix, sistematitzar-les amb actuacions puntuals d'aplicació anual puix que la Generalitat, exhaurits els terminis i havent-se impedit l'actuació, per raons pressupostàries s'haurà vist obligada a destinar els diners a altres obres. Així conclou, doncs, el problema sorgit, en acció intensa d'un sol dia. El delegat de la Generalitat i el bisbe Carles convenen un pacte d'estreta col·laboració i el primer neutralitza el desinterès municipal i l'absentisme interessat d'un govern sempre ofegat per la insuficiència de mitjans, i reobre l'expedient tantes vegades com li'l tanquen, impulsa les obres que avancen amb intencionada i exasperant lentitud en una situació de magres assignacions, i bandeja el projecte que importa un pressupost de 35 milions de pessetes quan, posat en les necessitats reals, en fa elaborar un altre que ascendeix als 250 milions, el qual anirà empenyent fins a veure'l realitzat. El procés durarà tretze anys, amb oposicions subterrànies, amb operacions de desgastament i descrèdit polític des de l'Ajuntament i de suport des de CDC, sovint en gestions veritablement rocambolesques. Les notícies aparegudes als mitjans de comunicació no solen respondre als fets, ignoren les causes i el procés però es permeten d'opinar i escampen la confusió i la desinformació, i desconeixen del tot les gestions de fons que no transcendeixen i sota les pressions de l'oposició política pluridireccional practicada pels partits i els personalismes.

Hi ha una sensacional notícia el 3 de febrer: l'astronauta nord-americà Bruce McCandless ha estat el primer home que ha caminat per la Lluna, de manera lliure i autònoma, sense res que el subjecti al transbordador *Challenger*, el vehicle del qual s'ha allunyat un centenar de metres, equipat com ha anat amb una MMU (*Manned Maneuvering Unit*) o mena de motxilla autopropulsada que li ha permès el moviment per l'espai. Tothom se n'ha meravellat, però també l'endemà 4, quan se sap que una dona estèril a la qual se li havia implantat un òvul, en un hospital de Califòrnia, per primer cop ha parit un infant.

Passen més tranquils els dies i el 8, a Sarajevo (Iugoslàvia), s'inauguren els XIV Jocs Olímpics d'Hivern, els que acabaran el dia 18. Mentrestant hi ha uns altres fets que alteren la vida cultural al territori: en l'assemblea general d'Òmnium Cultural del 12 de febrer es nomena

president Josep Aymerich Oller per renúncia de Francesc Ma. March Juncosa, com a resultat de la crisi econòmica que pateix l'associació regional i el greu problema, de temps sorgit, quant a l'ús del local que s'ocupa i que obliga a cercar-ne un altre d'adequat, una cosa prou difícil i que es complica amb la situació econòmica. Les dificultats són tan greus que, poc temps després, es dissoldrà la delegació d'Òmnium a Tortosa per causa del desert de socis a l'assemblea extraordinària en la qual s'havia de tractar quant a la crítica situació econòmica, i el president Aymeric es fa càrrec dels deutes, a títol personal, pel un valor total d'un es 900.000 pessetes, derivades sobre tot de les despeses de manteniment i del lloguer del local, el qual es tanca d'immediat. En aquest moment intervinrà Ramon Miravall com a delegat de Cultura del govern de Catalunya, el qui salva el fons documental de l'entitat i el de Cercle Artístic que acabarà per dipositar a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tortosa, així com el fons d'art que també es conserva a la delegació¹¹²¹.

La delegació de Cultura de la Generalitat, mentrestant, desenvolupa una acció intensíssima arreu de les terres de l'Ebre i en destaca la creació de noves biblioteques pels municipis, com la de la Sénia i la central del territori, la "Francesc Oliver de Boteller", amb les constants ampliacions de serveis i un ample desplegament en matèria de Patrimoni Cultural, restauracions monumentals pels municipis i per les parròquies, amb entesa i treball en equip amb la Diputació de Tarragona, i intervencions arqueològiques, restauracions bibliogràfiques i documentals, un inacabable reguerall de conferències de tota mena... un ressorgiment musical amb un inacabable seguit de concerts per les sales de la ciutat i a la catedral amb un foment que, a un nivell inferior però que se li acosta cada dia, es manifesta amb la multiplicació de les bandes de música i de les agrupacions corals... en el fons és com l'esclat d'aquell món que es feia per bastir d'ençà l'any 1968, durant el darrer franquisme, i el temps de la transició democràtica per bé que al nivell de qualitat més alt i en una mesura desorbitant; la sala d'exposicions del Palau Oliver de Boteller manté una ocupació permanent de mostres d'artistes nacionals i internacionals, el jovent dels col·legis són portats perquè coneguin i assumeixin aquestes realitats mentre que la sala-auditori del Palau presenta actes durant tot el dia i els vespres, acollint el món associacionista i la Filmoteca Nacional amb les campanyes de cinema. La cultura popular i tradicional rep un suport i després un impuls espectacular amb tota mena d'iniciatives entre les que destaca el foment de la música, de dolçainers i de grallers tot fent per recuperar les de gaiters, sempre en estreta acció amb les Joventuts Unides de la Sénia, i les danses populars que mantenien encara un fort arrelament i escola a Tortosa, i la creació d'agrupacions de tota mena que brollaven de la mateixa societat civil mentre que s'atreu i es compromet les noves generacions. La situació de la llengua arriba a uns nivells que havien estat impensables, les edicions de llibres aconseguixen nivells insospitats, les revistes locals naixen per tots els municipis i les estacions de ràdio sorgeixen arreu malgrat de la legislació espanyola que els és adversa. L'arqueologia connecta projectes i campanyes i és un esclat en el 1984, en sumar-s'hi el Departament de Treball de la Generalitat. La realitat és que es cobreixen tots els camps d'acció cultural i social i que es triomfa sobre aquell sentiment de derrota i d'impotència en el qual es veia immersa la societat, i així s'aprèn a mirar el futur amb optimista i s'obre un horitzó d'esperança i una voluntat de sostinguda superació.

¹¹²¹ Ramon Miravall reorganitzarà l'entitat en començar la dècada de 1990, recuperarà el volum de socis existents i que han romàs fidels als ideals de l'entitat i que han seguit pagant sempre les seves quotes de soci, i es constituirà una junta directiva sota la presidència de Joan J. Sans; es reiniciaran les activitats, es recuperarà Cercle Artístic, es reajustaran les quotes perquè els associats persisteixen en llur provada fidelitat, i pactarà llavors amb Tortosa TV per ocupar un espai a l'antic Palau Miravall, propietat dels marquesos d'Alòs al carrer Montcada. Els temps seran ben diferents i la junta directiva, però, tampoc no se'n sortirà mentre que l'entitat tornarà a morir en la desídia tan aviat com el president esdevé delegat de CDC a Tortosa. Miravall no abandonarà, però, i tan aviat com el nou govern conservador espanyol que presidirà José Ma. Aznar recuperi la línia tradicional de l'imperialisme o nacionalisme espanyol, centralista i marcadament anticatalana, amb una estreta entesa amb la direcció d'Òmnium de Barcelona procedeix a una reapertura o nova fundació: serà el 2002, i per garantir la continuïtat n'assumeix la presidència, envoltat per un equip amb membres de les noves generacions, amb elements d'arreu de la regió tortosina, de la resta de Catalunya i procedents d'altres nacionalitats europees, tot amb la quasi immediata creació d'una delegació a la Sénia, emanada de Joventuts Unides. L'oposició d'alguns elements locals és forta i destructiva, tanta que Miravall ho haurà de resoldre directament a Barcelona, la desfà i disposa una organització diferent i en la línia d'una acció socialment molt operativa i políticament dirigida cap a la lluita per la independència de Catalunya: el muntatge, d'etapes desiguals, ja no tindrà aturall.

L'efervescència porta a traspassar límits i es dóna suport i es col·labora pels àmbits de les altres delegacions de Cultura del país, amb les quals s'enforteixen els vincles de les associacions i els personals.

Els fets no són grats a tothom que també es miren des de l'òptica dels partits polítics i mentre que la dreta s'hi acostava de manera incessant malgrat de veure els intents obstructius dels més radicals i dels més addictes al franquisme, un front que es dissipa contínuament i, a l'altre extrem, enllà d'una militància esquerrana i racional que participa amb voluntat i alegria –i àdhuc amb entusiasme- grups i premsa que s'autodefineix com d'esquerra o "independent" destaca pel seu silenci o per la seva agressivitat incomprensible de no ésser des de dissortades misèries humanes, talment com en l'altre extrem oposat. Veus de centre i de centre-dreta qualifiquen com a socialista l'acció sociocultural que es protegeix a la comarca del Montsià, una comarca majoritàriament d'esquerra i inicialment poc oberta al nacionalisme; també inicialment hi ha una tancada resistència a la Terra Alta i llocs de l'interior, de forta tradició rural i conservadora però que acabaran, l'una i l'altra, constituint uns veritables bastions culturals al costat de la Generalitat i arreu del país, tot sumant grups i associacions de llocs inclosos al denominat País Valencià i a la Franja incorporada a l'Aragó, sectors històricament i culturalment compresos en l'antiga diòcesi romana de Tortosa. El fet és que es viuen els problemes de cada lloc i que s'actua directament per resoldre'ls segons les circumstàncies locals perquè es manifesten tres àrees culturals en el territori –litoral, prelitoral i interior- i en els pobles de cadascuna cal aplicar el procediment que li pertoca.

Els temps són de successos sobtats, sovint fugaços o efímers i sovint fermes i admirables tot fent palesa l'empenta i els valors d'una societat que es mou i que crea, que se supera i que albira uns temps nous que també tenen un caire de fragilitat creixent, com passa a l'URSS on, sota criteris també nous i prometedors, el 13 de febrer Konstantin Txernenko (nat el 1911), irromp a l'escena política com a secretari del Partit Comunista soviètic, en substitució del desaparegut Yuri Andropov, i potser que sense cap raó admissible, el fet es rep arreu com si fos una porta que s'obre en el mur d'un estaticisme desacreditat. Ací es trenquen uns altres límits quan, organitzat pel Departament de Cultura de Max Cahner, per la direcció general d'Albert Manent que compta amb el valuós suport i capacitat de Pere Baltà, s'inaugura l'esclat que resulta ésser Expocultura, una fira o macroactivitat oberta del 17 al 26, al Palau de Congressos de la Fira de Barcelona, amb 200.000 assistents i presentada com "una mostra de la vitalitat cultural de Catalunya" tot renovant la mostra del juny de 1982: entre els organitzadors hi ha membres dels Serveis Territorials de Tortosa i en la mostra diversos *stands* d'institucions tortosines. En la resta del mes de febrer també són notícia la mort de l'escriptor i premi Nobel Mikhail Alexandrovič Solokhov, el 21, nat el 1905, i el primer transplament *exitós* de fetge a l'Estat espanyol, el 23 a l'hospital de Bellvitge, de Barcelona, pels metges Margarit i Jaurrieta, i s'afegeix el reconeixement de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD) per part de Mauritània.

El moviment polític està molt viu durant el mes de març i es manté fins que el 29 d'abril Convergència i Unió obté el 46,7 % dels vots en les segones eleccions al Parlament de Catalunya, una majoria absoluta, amb 72 diputats. Uns dies després es parla, també, del primer transplament de cor amb èxit a l'Estat espanyol, efectuat el 8 de maig, pel metge Josep Ma. Caralps, a l'Hospital de Sant Pau, de Barcelona i serà el 23 quan, en el marc d'aquella ofensiva política contra el país, el fiscal general de l'Estat presentarà una querella contra Jordi Pujol, just pocs dies abans d'ésser reelegit president de la Generalitat, i a 24 exconsellers més per presumptes delictes comesos quan eren a Banca Catalana, una entitat modèlica i d'impecable imatge popular.

Aleshores l'atenció general es mou entorn al naixement del fill primogènit de Carolina de Mònaco, el 8 de juny, talment com causa una certa angoixa l'assalt de l'exèrcit al Temple Daurat d'Amritsar, a l'Índia, el santuari suprem dels sikhs, amb la mort de més de 400 membres d'aquesta minoria, així com les primeres eleccions al Parlament europeu per sufragi universal directe. L'impacte social arriba, però, quan el president Pujol, instal·lat en la majoria absoluta que acaba d'estrenar, cessa el conseller Max Cahner tot per respondre als imperatius de la política de espanyola, neguitosa per la creixent consolidació nacionalista i pancatalànica de

Cahner i del seu equip, encara que fent-li creure que és per causa de la seva negativa a incorporar-se a la militància del CiU. El fet representa un cop molt sec i dur contra el nacionalisme independentista que sofrirà una immediata purga i una interna i sostinguda ofensiva i aparent dispersió: Cultura deixa de constituir la “punta de llança” del govern però cada cop en serà més del moviment social.

En això s'ha accedit a un estiu més bé calmos en el qual la societat no pot adonar-se d'allò que realment està succeint, com tampoc no se n'adonen els partits polítics en el daltabaix que esdevé amb la proposta nacional del Pacte Cultural o les mateixes associacions que no deixen d'ésser ateses des de l'administració territorial. L'estiu de 1984 passa, doncs, entre l'allau de notícies de cada dia i els esdeveniments que en destaquen, com l'acord a Madrid que prenen el 9 de juliol els ministres de Defensa de la RFA, França, la Gran Bretanya, Itàlia i Espanya per a la fabricació d'un avió europeu de combat, o la mort el dia 11 d'Enrico Berlinguer (nat el 1922), el líder del Partit Comunista d'Itàlia i impulsor de l'eurocomunisme i la naixença, l'endemà 12, del primer *bebé probeta* de l'Estat a l'Institut Deixeus, de Barcelona, la nena Victòria-Anna Perea, a les 37 setmanes de gestació, o el 25 i en la nau *Salyut 7* el viatge de la cosmonauta soviètica Svetlana Savitskaia, la primera dona que “camina per l'espai”. El mes d'agost amb la persistència del boicot dels EUA a les olimpíades de Moscou-80 que es repeteix encara que ara a l'inrevés: els països de l'òrbita política de l'URSS no participen als Jocs Olímpics d'Estiu a Los Angeles; el mes es pot dir que comença amb l'atemptat neofeixista del dia 2 a l'estació ferroviària de Bolonya (Itàlia) on moren 84 persones i en 200 més en resulten ferides i, tanmateix, en el fet que el Reialme Unit i la República Popular Xinesa signen un acord per la transferència de la dependència britànica de Hong Kong a la Xina el 1997. Altres fets criden l'atenció política, com el del dia 4 quan el govern revolucionari de l'Alt Volta canvia el nom del país pel de Burkina Faso o el 23 quan científics dels EUA troben a (Nairobi) Kenya restes d'homínids datades en 1.600.000 milions d'anys o, el 25, la mort als EUA de l'escriptor Truman Capote, nat el 1924. Llavors, divendres 31, comencen les Festes de la Cinta que duraran fins al diumenge 4 de setembre, el temps en el qual el Canal d l'Esquerra rebentarà per l'àrea de l'Aldea.

Així com passen els dies es fan de veure altres esdeveniments de desigual consideració, com el pas en globus de l'oceà Atlàntic, el 18 de setembre, per Joe Kittinger, de 56 anys, així com la proclamació de la República de Fiji, el 6 d'octubre, i el 12 és l'IRA el que atempta, a l'hotel de Brighton on s'allotja, contra la primera ministra britànica, Margaret Thatcher, que en surt il·lesa però que hi moren quatre persones, i el 31, a Nova Delhi, mor Indira Gandhi, la primera ministra de l'Índia, assassinada pels seus guardaespalles sikhs, essent succeïda en el càrrec per son fill Rajiv Gandhi. El 29, mentrestant, es procedeix a la inauguració del túnel del Cadí, promogut per la Generalitat per comunicar la conca del Llobregat i la zona pirinenca, de manera especial la Cerdanya i Andorra.

L'any es va exhaurint i el 6 de novembre volta el món la notícia de la reelecció per a un segon mandat presidencial als EUA, 1985-1988, del republicà Ronald Reagan (nat el 1911) i sis dies després l'admissió de la República Àrab Democràtica Sahrauí a l'OUA com a membre de ple dret, el qual fet en fa retirar el Marroc. Llavors, a l'àrea metropolitana de Mèxic, hi ha una seguida d'explosions en cadena en una zona de dipòsits de gas líquid, amb el resultat immediat de 452 morts i més de 4000 ferits greus. En aquest moment, el 23, s'atorga el *Premio Nacional de las Letras Españolas* al poeta Josep Vicenç Foix i un altre desastre esdevé uns dies després quan, el 3 de desembre, una fuga de 42 tones de gas tòxic (isocianat de metil) en una fàbrica la multinacional nord-americana de pesticides, *Union Carbide Corporation* de Bhopal, a l'Índia, causa la mort la primera setmana entre 6.000 i 8.000 persones afectades pel núvol: alliberat per la descomposició del gas, asfíxia de manera immediata en escampar-se arran de terra, arreu de la ciutat, i el desastre acabarà amb un balanç final d'unes 12.000 persones mortes.

El bisbe Carles promulga aleshores, el 27 de novembre, les constitucions del Sínode de l'Església de Tortosa (1984-1988), en el qual projecte feia temps que laborava. A la interrupció de les convocatòries sinodals havien seguit segles de silenci i, ara i de sobte, la represa esdevé un daltabaix en els àmbits eclesials i paraeclesials, entre els ciutadans i els diocesans, amb la formació de grups d'estudi i de treball, accedint a un temps de forta activitat i de presència que

dinamitza l'Església i la posa en una primera posició social i cultural, en un moviment que congregà molts grups parroquials d'adults. L'èxit consistirà en difondre arreu el magisteri del Vaticà II, en un intens treball, i la secretaria general que dirigeix el vicari pastoral Francesc Xavier Ciuraneta publica uns llibrets que guien les reunions de grups. El Sínode, de fet, esdevé una veritable campanya de formació d'adults. El Sínode generà la implantació dels consells pastorals a quasi totes les parròquies.

Les esquerres tortosines han organitzat, tanmateix, un homenatge a Marcel·lí Domingo, amb actes que es realitzen del 5 al 14 de desembre i, en el programa de conferències, interveuen Josep Ma. Maravall (ministre d'Educació i Ciència), Josep Subirats Pinyana i Frederic Mayor Zaragoza (secretari general d'UNESCO) i clou l'acte Josep Tarradellas, expresident de la Generalitat. Frederica Montseny és exclosa a darrera hora i a la carretera de València, des dels Quatre Camins, rep el nom "Avinguda Marcel·lí Domingo". La notícia internacional, el dia 12, ha estat el cop d'estat militar a Mauritània, on el president Muhammad Uld Haidal-là és derrocat per l'exprimer ministre Hauya Sid Ahmed Taya. Se segueix parlant, també, quant a l'acord entre la Xina i el Regne Unit pel qual aquest tornarà Hong Kong al primer el 1997.

Havent entrat el 1985, en el mateix gener, s'arriba a l'acostumat moment del tancament d'aigües del Canal de l'Esquerra i que ara, segons les previsions, també s'aprofita per començar les obres del revestiment, de Tivenys a Amposta. El 1985 és l'any en el qual la RENFE aprova el Corredor del Mediterrani i retira serveis ferroviaris i el dipòsit de màquines de l'estació de Tortosa, on neix un sentiment de fracàs i d'espoliació que provoca una sortida de gent al carrer en una manifestació de 5000 persones, encara que inútilment. Orfeó Tortosí, tanmateix, amb seu a Òmnium Cultural que ha cessat les activitats i ha hagut d'abandonar el seu local social, cal que estudiï la seva situació i acaba per traslladar-se a Centre del Comerç. Les dificultats també arriben a les Germanetes dels Pobres, una comunitat de monges d'avançada edat i mancades de les vocacions que són de menester per realitzar el relleu generacional, per la qual raó es veuen obligades a abandonar el servei i la casa d'acollida d'ancians de l'antic convent dels caputxins, i el bisbat cal que es faci càrrec de l'asil que transforma en Llar Diocesana de Vells que passarà a denominar-se Residència Sant Miquel: el temps passant, el 1976 es posa sota la cura de les Germanes de N. S. de la Consolació, a demanda del bisbe Carles, les quals religioses també acuden a fer el servei a l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" i en el mateix any inauguren, al solar de l'antiga Casa de Misericòrdia, a Jesús, una altra Residència d'Ancians preferentment destinada als que els cal una assistència sanitària i a malalts terminals.

Altres successos atreuen l'atenció dels ciutadans, com és el cas de l'inici, a Nàpols el 4 de febrer, del judici contra 640 presumptes mafiosos de la Nova Camorra Organitzada, amb l'afegit que el 5 de novembre el jutge Falcone conclourà a Palerm el sumari més nodrit contra la Màfia, amb 709 acusats. Per aquests dies, el 10, el líder del moviment negre de Sud-Àfrica, Nelson Mandela, empresonat d'ençà el 1962, renuncia a la llibertat que li ofereix el govern d'abandonar la lluita armada i, per a una premsa per a la qual només compten les males notícies, dues més criden l'atenció de la majoria: el 19 de febrer un *Boeing 727* de la Ibèria que fa el trajecte Madrid-Bilbao s'estavella a la muntanya Oitz (Biscaia) i moren els 148 ocupants, i el 22 mor l'escriptor i poeta Salvador Espriu (nat el 1913) que, amb la seva obra, ha exposat la desfeta i l'esperança de la Catalunya contemporània amb *Cementiri de Sinera* (1946) i *La pell de brau* (1960), entre una obra abundant i de la major qualitat. El març, llavors, porta un fet que tindrà una important repercussió: Mikhaïl Gorbaxov (nat el 1931) és nomenat president del Presidium del Soviet Suprem de l'URSS, el dia 11, quatre hores després de la mort de Konstantin Txernienko (nat el 1911) però en aquest mes, el 19, també destaca la victòria del FC Barcelona que, a Grenoble, guanya la Recopa d'Europa de Bàsquet. El dia 28, encara, mor el pintor francès d'origen rus Marc Chagall (nat bel 1887).

Els voltants de la festa de sant Jordi constitueixen una mena d'esclat de la primavera perquè cada cop els dies són més intensos en activitats culturals i socials, una festa que creix cada any i en la que participen més ciutadans, de manera que la festa acaba per ésser la de major moviment urbà de l'any entorn als símbols del llibre i de la rosa. En aquest 1985 ha estat

precedit per un fet inesperat i insòlit: el dia 16 el president Jordi Pujol rep a Madrid el nomenament d'*Español del Año* que atorga el diari madrileny *Abc*. En els mateixos dies a l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia es reuneix el jurat del I Premi de Contes "Enric Bayerrí", essent el començament d'una seguida molt llarga de convocatòries i de participació d'arreu de la pancatalanitat, tot fent-se un nom ben guanyat: aquest primer certamen – reestructurat al pas del tems- s'atorga a Josep Joan Moreso Mateos, de Tortosa, per l'obra "*Pluja de novembre*", en la festa o sopat literari que hi ha després a l'ens veïnal jesusenc. Un altre esdeveniment cultural és l'edició i la presentació, a la seu del Col·legi d'Arquitectes, de l'obra de Ramon Miravall titulada *Entorn a Tortosa napoleònica*, una edició que s'exhaureix en pocs dies. El mateix autor, amb Antònia Parés Estil·les i abans de l'estiu, també edita *El nacionalisme en el pensament de Francesc Mestre i Noè*. A Tortosa, aleshores, hi ha una creixent afició i seguiment de l'equip de bàsquet femení que Jordi Angelats havia format a Cantaires de l'Ebre i que en aquest temps guanya la Lliga Catalana Femenina. Hi ha, de fet, una allau d'activitats de tota mena que mostren una societat viva i molt dinàmica, rica en dirigents i en iniciatives i que impulsa les viles i llocs de la regió ibèrica, talment com en l'àmbit polític.

En el mes de maig es manté en aquest ritme que ha esdevingut l'habitual, tan habitual que les notícies semblen cedir protagonisme davant el devenir mundial, en el qual destaca la gira europea del president nord-americà Ronald Reagan, la qual acaba a Strasburg el 8 de maig i que ha portat molts actes de protesta. L'atenció se centra al Reialme Unit, però, quan un grup de meteoròlegs avisa de l'existència d'un "forat" obert a la capa d'ozó sobre l'Atlàntida, un problema creixent que constituirà una preocupació tan permanent com necessària... i el dia 24 es parla del cicló que ha portat la mort a 45.000 persones i desenes de milers de desapareguts, a Bangla Desh, i el 28 dels seguidors britànics del *Liverpool* que han atacat els seguidors italians de la *Juventus* a l'estadi de Heyssel, de Brussel·les, abans de la final de la Copa d'Europa, i que han provocat una allau en la qual han mort 38 espectadors. La novetat més transcendent és la del 12 de juny, pel fet que al Palau d'Orient, de Madrid, Espanya -i Portugal- signa el tractat d'adhesió a la Comunitat Econòmica Europea, deixat l'ingrés per l'1 de gener de 1986. Els problemes tradicionals segueixen en el fons de totes les qüestions i aquestes emergeixen en qualsevol moment: l'imperialisme espanyol, la pseudodemocràcia que sostenen des d'uns criteris derivats de les minories que ocupen el poder, la grotesca aparença europeïsta, la falsa tolerància de la cultura i de la llengua catalana... El 20 de juny hi ha el trasbalsament d'una vaga general de 24 hores, convocada per CCOO i forces sindicals minoritàries contra la llei de pensions, una vaga que segueixen quatre milions de manifestants, amb negociacions posteriors per tal de minvar diferències malgrat que, a la fi, la llei no rebrà el suport sindical. El juny encara porta l'elecció del democratacristià Francesco Cossiga com a president de la República d'Itàlia, el 24, i el 26 esclata l'escàndol de l'estrena de la pel·lícula *Je vous salue Marie*, de Jean-Luc Godard, que narra l'anunciament de Maria i el naixement de son fill i que porta un gran enrenou pels cercles religiosos europeus. El fort de la calor potser que calma tothom tot i l'encesa de l'ambient, el 12 de juliol, amb la despenalització espanyola de l'avortament, encara que només en determinades circumstàncies. La mort de l'escriptor alemany Heinrich Böll (nat el 1917) en plena canícula, el 16, passa prou desapercibuda potser, també, perquè dos dies abans conclou, a l'Argentina, la primera fase del judici contra les últimes juntes militars, en el qual fet cal comptar amb què el 9 de desembre es condemnarà a cadena perpètua dos dels seus responsables, el general Videla i l'almirall Massera.

Quan l'agost arriba al final, el 28, els alpinistes catalans Òscar Cardinach, Antoni Sors i Carles Vallès, per primera vegada, fan el cim de l'Everest per l'aresta nord-est del Tibet i hi planten la senyera. És quan comencen les Festes de la Cinta, divendres 30 d'agost, i que duraran fins al 9 de setembre, quan tornen els estiuejants dels seus segons habitatges de l'Ampolla, de la Ràpita de la Cala, amb rius de gent pels carrers que es reparteixen en l'escampall d'actes que es fan, tot els dies i totes les nits mentre que la vida ciutadana fa per recuperar el ritme de tot l'any, sense acabar d'aconseguir-ho. La catedral també s'omple tots els dies mentre el roser de conferències marianes es desfulla en la xafogor dels capvespres i van i vénen els vianants, vagarosos. El dia 2, en un altre aspecte, com a ressò dels noticiaris i

d'una pel·lícula memorable ha vibrat la gent en saber que el submarí *Argo* troba les restes del transatlàntic *Titànic* davant les costes de Terranova, enfonsat el 14 d'abril de 1912. Tot forma part de la festa i de la xerrameca inacabable.

Acabades les Festes de la Cinta tot sembla anar malament, sort que no passa d'ésser un ressò de les dissorts llunyanes: primer, el 19 de setembre, és un sisme de 8,1^o en l'escala de Richter que deixa entre 10.000 i 45.000 morts a Mèxic DF, en el qual resten destruïts un terç dels edificis urbans; després, el 30, mor l'actriu francesa d'origen alemany Simone Signoret (nascuda el 1921), i el 2 d'octubre la víctima és un ídol universal femení, Rock Hudson, víctima de la sida, deixant un desconsol molt difícil d'apaivagar.

A la majoria no infon cap alegria el fet que el 6 d'octubre, a Portugal, els socialistes pateixen la primera derrota electoral després de la Revolució dels Clavells, i el conservador Aníbal Cavaco Silva (nat el 1939), del Partit Social Democràtic esdevé el primer ministre, el fet com si fos un primer avís als veïns espanyols a desgrat que és millor oblidar-se'n amb el fet del dia 7, en el qual un comando palestí segresta el transatlàntic italià *Achille Lauro*, en ruta d'Alexandria a Port Said, i maten un passatger jueu dels EUA. Els segrestadors es lliuraran a la policia dos dies més tard però l'afer dona molt a parlar. El 13 és quan hi ha un altre sotrac en el món cinematogràfic, aquesta vegada per la mort de l'actor, guionista i director de cinema Orson Welles (nat el 1915).

La resta de l'any manté aquest to decadent, socialment i política, i es passa per la signatura de la carta *Eureka* sobre tecnologia punta a favor de la pau, pels ministres d'Exteriors de divuit estats europeus, el 6 de novembre i amb Espanya inclosa, i potser que per successos de major ressò, com l'erupció del volcà andí *Nevado del Ruíz*, a Colòmbia, el que el dia 13 mata 25.000 persones, sepulta en fang la ciutat d'Armero i causa innombrables malmeses en una extensa regió; i a Buenos Aires, el 15, per la detenció del criminal nazi Walter Kutschmann, ex-agent de la Gestapo a Polònia o, el 26, per la mort de l'escultor Pablo Serrano (nat el 1910): l'únic resplendor del mes és el del cometa Halley, el 27, en acostar-se a la Terra per segona vegada en el segle XX (la primera fou el 1910). Al desembre, entre les festes de la Puríssima i de la Constitució, el 7, mor a Deià, a Mallorca, on residia, l'escriptor i narrador britànic Robert Graves (nat el 1895). Potser que per afegir algun fet positiu a la seguida de torts és el 27, en plenes festes nadalenques, quan l'Ajuntament de Barcelona demana oficialment a l'Estat espanyol la presentació de la candidatura de la ciutat per l'organització dels Jocs Olímpics de 1992.

En el primer dia de gener del 1986, Espanya i Portugal passen a formar part oficialment de la Comunitat Europea, que d'ençà té dotze membres. En aquest any en el qual Tortosa celebrarà el bimil·lenari de la ciutadania romana, seguin la tendència de les antigues ciutats mediterrànies, i que l'equip Bàsquet Cantaires guanyarà la *Copa de la Reina* no comença de cap manera espectacular i les notícies i imatges dels telediaris són d'interès desigual. El dia 2 de gener es fa important perquè el govern d'Itàlia autoritza la construcció d'un pont entre Sicília i la península per l'estret de Messina i es remouen uns determinats solatges socials perquè el govern de Nicaragua tanca l'emissora Ràdio Catòlica per haver-se negat a transmetre, el dia abans, el missatge de Cap d'Any del president Daniel Ortega. El fet que inquieta tothom és que el 4, talment com estava anunciat, entra en vigor l'aplicació de l'Impost sobre el Valor Afegit (IVA) que afecta tantes economies privades, i no com l'endemà, el 5, quan l'URSS posa a l'espai la primera estació portaaeronaus, la *Mir*, sense que el fet afecti els interessos de ningú. El cas és que el devenir segueix camins semblants: neixen els primers trigèmings de laboratori, a l'hospital Maimònides de Haifa, el dia 8 a Israel, i el 15 és Mikhaïl Gorbaxov el qui proposa un històric pla en tres fases per destruir les armes nuclears, i el 17 Espanya i Israel acaben per establir relacions diplomàtiques. Clouen el mes dues notícies referides a l'espai: el 25, la nau *Voyager 2* envia a la Terra les fotografies de dotze noves llunes d'Urà, l'existència de les quals es desconeixia, i el 28, a Cap Canaveral o Cape Kennedy, explota el transbordador *Challenger* després del llançament, als 73 segons de l'enlairament, i moren els seus set tripulants.

La informació internacional segueix dominant els noticiaris en detriment de la normal intranscendència dels successos nacionals i estatals que, sovint, no treuen cap a res o constitueixen petits fets locals de cada dia als qual caldria donar una altra mena de tractament.

El mes de febrer fa passa, el 7, per una revolta popular a Haití, sorgida arran del cop d'estat de les forces armades que ha dirigit el seu cap Henry Namphy, i de la retirada de l'ajut militar i econòmic dels EUA, la qual posa fi a la dictadura de Jean-Claude Duvalier, dit *Baby Doc*, el qui havia arribat al poder el 1971 amb la mort de son pare, el dictador François Duvalier, dit *Papa Doc*... Corrupció, repressió, enfrontaments, terror, les enormes despeses de la seva esposa Michèle, en joiells i vestits de luxe... Duvalier s'exilia a França i tornarà a l'illa després del terratrèmol del 2010. També les eleccions anticipades a les Filipines que guanya la candidata moderada de l'oposició, Corazón Aquino (nascuda el 1933), el 22: el dictador Ferdinand Marcos (1917-1989) se n'havia declarat guanyador però el món li cau a sobre i cal que fugi amb la seva dona i consellera Imelda, deixant endarrere un estancament econòmic, crims a milers, corrupció, escàndols de tota mena, una desigualtat social insultant i emportant-se la fortuna feta, uns cent milions de dòlars. Mikhaïl Gorbtxov anuncia canvis radicals a l'economia de l'URSS, en aquest mateix dia però uns dies abans, el 17, els estats integrants de la Comunitat Europea (CE) signen a Luxemburg l'Acta Única Europea que reformula els tractats de París i de Roma i que entrarà en vigor l'1 de gener de 1987. A la dècada de 1980 hi ha un profund descontentament entre els estats membres de la CE per la manca d'entesa en política comuna de lliure comerç. Per harmonitzar la legislació entre els estats es crea una comissió per analitzar i procedir a l'establiment d'un mercat comú a la CE i, alhora, es presenta oficialment la idea d'una Cooperació Política Europea, precursora de la Política Exterior i Seguretat Comuna de la Unió Europea. La CEE passa a denominar-se Comunitat Europea.

Abans no acabi febrer s'afegeix als esdeveniments el transcendent assassinat d'Olof Palme, primer ministre de Suècia, a trets en sortir d'un cinema d'Estocolm amb la seva dona. Líder del Partit Socialdemòcrata, havia estat primer ministre del 1969 al 1972, i el 1982 l'havien reelegit. Palme ingressa cadàver a l'hospital i l'assassinat mai no ha estat resolt: alguns autors apunten als serveis secrets sud-africans, puix que Palme era un decidit lluitador contra l'*apartheid*, i altres ho fan a la CIA o M16 britànic perquè Palme estava contra el neoliberalisme que impulsa Ronald Reagan i Margaret Thatcher.

El 6 de març torna el cometa Halley, observat per una diversitat de satèl·lits artificials, i a l'URSS es dispara la primera nau tripulada, *Soyuz*, amb la missió d'apropar-se prou al cometa i per transmetre'n fotografies nítides. La setmana vinent serà la sonda europea *Giotto* que s'hi acostarà 577 km i en prendrà unes altres imatges i el 15 la nau espacial soviètica *Soyuz T-15* s'acoblarà a l'estació orbital *Mir*. El 10, mentrestant, porta la notícia de la mort del famós actor Ray Milland i en el devenir polític es realitza, el 12, el referèndum de l'OTAN en el qual els espanyols aproven la permanència en l'aliança amb el 52,53 % dels vots i una abstenció del 40,27 %. A França, altrament, a meitat del mes s'imposa el triomf del centredreta a les eleccions legislatives, el qual obliga a adoptar la fórmula de la "cohabitació": el president socialista François Mitterrand ha de nomenar primer ministre al conservador Jacques Chirac. A Tortosa es van succeint els fets i destaquen els culturals per raó del seguiment que en fan els ciutadans i per la constant incorporació del jovent i des de les iniciatives d'una nova generació que constitueix l'establiment de nous costums i tendències que estan fent evolucionar la societat. Potser destaca en aquest moment la presentació, a la sala d'exposicions del Palau Oliver de Boteller, que dijous 20 fa el delegat territorial de Cultura de la "Primera mostra d'art", de la Diputació de Girona, comentada per Jaume Fàbrega, de l'Associació Catalana de Crítics d'Art, però és el moment en el qual Federico Revilla García, de Barcelona, guanya el premi de l'Orde de la Cucafera per un estudi sobre els Reials Col·legis, amb accèssits a l'obra d'Antoni Turró "La moneda a Tortosa durant la guerra de 1936 al 1939, i a "Parlem-ne", de Rosa Sánchez; Ramon Miravall, tanmateix, amb molts altres autors tarragonins com Pere Anguera i Josep Lluís Carot-Rovira, editen i presenten a Tarragona el llibre de biografies *Cent personatges. Del Baix Penedès al Montsià*, per bé que Miravall també edita *Necròpolis, sepultures i inhumacions a Tortosa*, una obra d'èxit que respon a l'acció actual de la investigació universitària europea i posa Tortosa a l'avantguarda en aquesta línia de recerca, així com en la de l'epigrafia, i de manera especial en la medieval; i, encara, a l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia es presenta la festa literària amb el disgust d'haver de declarar desert el premi de narrativa convocat.

Aleshores les notícies es tornen a fer forasteres i, el 22 de març, es passa per l'escàndol de la mort, a la presó de màxima seguretat de Voghera, enverinat, del banquer sicilià Michele Sindona, membre de la lògia maçònica il·legal P-2 i implicat a l'escàndol del Banco Ambrosiano, i el 29 la de l'actor nord-americà James Cagney (nat el 1899). Segueixen les males notícies i el 8 d'abril se sap que l'industrial grec Dimitris Angelopoulos ha estat assassinat a Atenes per membres de l'Organització Revolucionària 17 de Novembre, i el 14 la defunció de la novel·lista francesa Simone de Beauvoir (nascuda el 1908), i el 23, en el brogit de la festa de sant Jordi i del llibre i la rosa, la del cineasta Otto Preminger (nat el 1906). Hi ha dues notícies a esmentar en aquest moment: el 24 de març l'aviació nord-americana bombardeja una base de míssils i enfonsa dues llanxes patrulleres líbies en aigües internacionals del golf de Sirte i el 14/15 els avions de la VI Flota nord-americana bombardegen Trípoli i Bengasi, a Líbia, puix que Reagan considera que aquest país dóna suport al terrorisme; l'altre fet és el greu accident del 25/26 d'abril a la central nuclear de Txernòbil, a Ucraïna, amb una explosió d'hidrogen acumulat dins el nucli quan fan una prova de tall de subministrament elèctric i augmenta sobtadament la potència del reactor n. 4 que provoca l'explosió per sobreescalfament. La potència de la radiació arriba a ésser cent vegades superior a la nominal de la central, unes quaranta vegades més que el bombardeig de Hiroshima (allibera 50 milions de curies de radiació, equivalents a 500 bombes de Hiroshima). La manca d'un edifici de contenció ha fet que es dispersi un ventall de pluja radioactiva i la radiació s'escamparà a diverses zones de la Unió Soviètica i arreu d'Europa, de manera que la radiació avançarà cap a l'oest fins a França i sense que arribi a travessar els Pirineus. El nucli, exposat a l'atmosfera, emet productes radioactius a una temperatura de 2.500° C, per l'efecte xemeneia, la qual surt impulsat a una considerable alçada. Moren 32 persones en el moment de l'accident i gairebé 600.000 en resultaran afectades en diferent grau perquè contamina 200.000 km² (dels 155.000 km² afectats en seran evacuades 350.000)

Tortosa, de l'1 al 8 de maig, viu la capitalitat nacional en la presentació de les *Jornades d'Estudi sobre les àrees rurals*, amb 250 congressistes (alcaldes, regidors locals, erudits locals, dinamitzadors culturals) d'un centenar de municipis d'arreu de Catalunya inferiors als 5.000 habitants, organitzat per la direcció general d'Albert Manent, en els que destaquen els temes sobre patrimoni i mitjans de comunicació. Els mitjans de comunicació, en aquest moment, informen quant a la vaga de treballadors a la República de Sud-àfrica, la primera en trenta anys i en el curs de la resta del mes de maig es destaca el fet que l'esportista japonesa Junko Tabei el dia 16 fa el cim de l'Everest, essent la primera dona a aconseguir-ho. Just és aquests moments que l'OTAN aprova la producció d'armes químiques als EUA i que el 28, al riu Meghna, a Bangla Desh, naufraga un transbordador i moren 600 persones.

L'Església sembla haver flexibilitzat les seves estructures i haver penetrat en les problemàtiques, d'una manera suau i generosa que la porta a ésser considerada d'una manera més igualitària, accessible i popular. La seva acció és permanent i sovint intensa tot fent-se notar socialment i vista des de posicions més humanes. Potser que l'actitud i la personalitat del bisbe Carles hi ha contribuït de manera molt especial malgrat el romanent de les persones i equips dels temps del bisbe Moll, per bé que Carles, tot i el relatiu manteniment d'una actitud més prudent que conservadora, presenta una imatge ben diferent. Ja de primer antuvi que promovia el moviment familiar denominat Equips de la Mre de Déu, en el qual havia estat consiliari a València i en tenia una ampla experiència, de tal manera que a l diòcesi de Tortosa aconseguix la formació de quaranta equips al pas del temps, amb l'afegit de què la majoria dels agents de Pastoral s'aniran nodrint espiritualment d'aquest dinàmic moviment que labora calladament en la constància i en l'efectivitat. Una altra línia d'actuació és la de Càritas diocesana, sorgida en el pontificat del bisbe Moll i que el sínodo defineix com "el servei primordial de l'Església" a la qual Carles dedica una atenció especial i l'impulsa de tal manera que l'escampa i la fonamenta arreu de les parròquies de la diòcesi o àmbits parroquials.

En el caire social i en un procés relativament paral·lel també destaca, segurament en una acció més pública, la implantació al bisbat i la difusió general de Mans Unides tot disposant d'una extensa i forta participació de laics i de la pràctica totalitat de les parròquies. La seva dedicació més personalitzada potser que sigui sobre el jovent, d'ençà de l'experiència

adquirida a la diòcesi valenciana en el JOC, tot teixint una relació amb els joves que esdevindrà essencial i formarà capdavanters. El moviment diocesà de joves en el seu pontificat cal considerar-lo com el seu centre d'atenció i potser que de dedicació, aplicada amb una generositat i un amor total, de tal manera que assisteix a les seves nombroses trobades, sol dirigir els recessos o exercicis espirituals a la casa-refugi del Port, la qual acabarà per ésser denominada *Refugi Cardenal Ricard Ma. Carles*. També impulsa la creació d'un Moviment Infantil Diocesà (MID) que neix i desenvolupa Romà Casanova, el director espiritual del Seminari que arribarà a ésser bisbe de Vic.

Entrats en el mes de juny de 1986 el conservador Kurt Waldheim (nascut el 1918) guanya les eleccions presidencials a Àustria i al país és notícia, l'endemà 9, la compra del 51 % del capital de SEAT per l'empresa Volkswagen. Els mitjans de comunicació, amb el món de la Cultura, es plany el 19 per la mort del poeta sabadellenc *Pere Quart* (Joan Oliver) a desgrat que el 13 es va doldre per la de l'escriptor argentí Jorge Luís Borges (nat el 1899). El drama de l'assassinat a Madrid, el 17, del tinent coronel Vesteiro, el comandant Sáenz de Inestrillas i el soldat Francisco Casillas per l'organització basca ETA sembla neutralitzar les pèrdues culturals. El moment es presenta molt actiu, però, amb les eleccions legislatives del 22 de juny i en les autonòmiques d'Andalusia en les quals, però amb pèrdua de posicions, el PSOE aconsegueix la majoria absoluta per segona vegada consecutiva.

A les darreries de juny s'ha fet evident la preocupació científica que hi ha pel progressiu deteriorament de la capa d'ozó, i juliol comença amb la derogació de les lleis sud-africanes que limiten la lliure circulació dels negres i segueix, el 6, amb la temptativa de cop d'estat a les Filipines, encapçalat per Arturo Tolentino però el 10 esdevé una tragèdia a Itàlia, quan a dos quarts d'una de migdia, a causa d'una errada, hi ha un accident en una planta química a Seveso, al nord de Milà: s'hi produïa un herbicida i una acció incontrolada ha generat un núvol tòxic d'etilenglicol, sosa càustica i dioxina, que s'ha escampat per zones habitades i terres de conreu. Examinades 1.600 persones, 417 presenten un tipus sever d'acne, cinc treballadors de la descontaminació contreen una malaltia hepàtica i 400 embarassades "d'alt risc" són sotmeses a avortament.

El 25 de juliol mor el director de cinema i teatre italià Vincente Minelli, nat el 1913; Israel i l'URSS celebren el 18 d'agost, a Hèlsinki, el seu primer contacte oficial en els darrers dinou anys i el 21 el llac de la muntanya Nyos escup un núvol de diòxid de carboni que causa la mort a unes 1.700 persones, i agost s'exhaureix amb la mort de l'escultor britànic Henry Moor, nat el 1898 i que no feia tant, només de qual la darrera riuada, havia exposat a Tortosa al Palau Oliver de Boteller.

Setembre s'obre amb l'acceptació de l'assassinat d'Arafat de la resolució 242 de l'ONU d'implícit dret a l'existència de l'estat d'Israel i el 5 comencen les festes de la Cinta, amb durada fins a diumenge 14. En aquest temps, el 9, un esforç que semblava inacabable ha portat a la signatura d'un conveni entre el Departament de Cultura de la Generalitat i l'Ajuntament de Tortosa per crear la Biblioteca "*Francesc Oliver de Boteller*". ETA, en la seva inacabable lluita, el 19 assassina la penedida exlíder Maria Dolores Catarain, Yoyes, i el 2 d'octubre arriba un fet de sempre esperat pel nacionalisme català: Espanya signa l'adhesió al Tractat de Roma i el ple del Congrés dels Diputats espanyol ratifica el text de l'Acta Única Europea que, en el paquet de les esperances representa un ferm pas devers la independència.

Fracassava la cimera de l'11/12 d'octubre a Reykiavik (Islàndia), entre Ronald Reagan i Mikhail Gorbaxov que pretenien frenar el desplegament nuclear per bé que el 17 és Catalunya la que rep amb tota la satisfacció del món la designació de Barcelona pel COI per organitzar els XXV Jocs Olímpics a celebrar el 1992, comptant amb què ha hagut de competir amb París, Brisbane, Belgrad, Birmingham i Amsterdam. D'ençà que són molts els afers que perden importància davant aquesta oportunitat de projecció internacional i gran transcendència nacional, tot se centrarà en la preparació i l'èxit de les Olimpíades i es passarà una mica de puntetes sobre la detenció, el dia 23, de Jean-Bedel Bokassa, exemperador de la República Centreafricana, o sobre la contaminació del Rhin a Sandoz, per raó d'un vessament, del mateix escàndol d'Iranganate, el 6 de novembre i quan la premsa dels EUA denuncia que el president Ronald Reagan autoritzà el subministrament d'armes a l'Iran, al règim de Khomeini, a canvi del

finançament per la Contra. Aleshores, el 13 de novembre, l'URSS anuncia la retirada de tots els míssils nuclears d'abast mitjà de la península de Kola i la major part dels de Leningrad i la zona del Bàltic. En arribar a l'acabament de novembre, el dia 30, hi ha la mala notícia de la mort del famós actor d'origen britànic Cary Grant, nat el 1904.

Desembre, amb totes les seves festes i celebracions polítiques, culturals i religioses deixa tres fites de desigual importància: el dia 18 l'Institut Dexeus, de Barcelona, aconsegueix els dos primers embarassos humans per embrió congelat a les terres catalanes, i l'endemà 19 el Tribunal Constitucional espanyol declara legal l'expropiació del grup Rumasa, i mentrestant el 26 es diu quant a les obres que s'estan fent de revestiments dels canals, amb un tancament d'aigües en els 8 km de Bitem-Tivenys, així com en els 600 m que encara manquen a fer en el túnel de Tortosa i els 300 a la Pedrera d'en Pinyol.

L'any 1987 comença mancat de notícies rellevants i a la meitat del mes el govern espanyol anuncia una nova reconversió industrial que suposarà una pèrdua de 30.000 llocs de treball. El govern espanyol anuncia una nova reconversió industrial que suposa una pèrdua de 30.000 llocs de treball. És el moment escandalós en el qual una unitat de paracaigudistes segresta el president de l'Equador, León Febres Cordero, el qui és retingut durant dotze hores a la base militar de Taura, i passats uns dies l'espectacular suïcidi per televisió de Budd Dwyer, secretari del Tresor de Pennsilvània, en directe. A Barcelona (Sarrià), el 28 i amb el sentiment general, a 94 anys d'edat mor el poeta Josep Vicenç Foix, reconegut pel seu avantguardisme literari; just a l'endemà, el 29, acaba a Moscou la sessió plenària del PCUS, durant la qual Mikhaïl Gorbatxov pronuncia un discurs sobre la transformació de la societat, i empra dos termes que d'ençà es fan molt populars : *perestroika* (reestructuració) i *glasnost* (transparència). ETA tanca el mes el dia 30 tot fent esclatar un cotxe bomba a Saragossa, al pas d'un autocar militar, una acció que porta la mort de dues persones i en la que quaranta més queden ferides.

Al febrer la informació segueix constituint fites i s'obre amb referència cinematogràfica: la mort de l'escriptor escocès Alistair Maclean, el dia 2, conegut per obres com "*Els canons de Navarone*" i "*Estació polar Zebra*", i el 8 crida l'atenció general Santiago Carrillo, per haver estat elegit president del nou Partit dels Treballadors d'Espanya-Unitat Comunista. Segueix la negació del president romanès, Nicolae Ceausescu, el 10, a adoptar les reformes socials que propugna Rússia i que mantenen el món a l'expectativa; el 12 el que sorprèn és el Reialme Unit, quan es descobreix que empresaris britànics, amb diner públic, finançaven activitats terroristes a l'Ulster. Llavors, el 13 i davant la situació, el *Ministerio de Sanidad* espanyol imposa l'aplicació de la prova de la SIDA a totes les donacions de sang, per arribar al 22 amb la mort d'Andy Warhol i el fet que, a l'Argentina, entra en vigor la llei de punt final que posa fi a les denúncies contra els militars de la dictadura, una disposició que serà derogada el 2005.

En uns mesos que avancen cap a unes noves eleccions al Parlament de Catalunya i a la reelecció de Jordi Pujol en la presidència del govern de la Generalitat, es comença el març amb la reunió d'experts per discutir quant a la preocupant minva de la capa d'ozó a l'Antàrtida, la qual trobada esdevé frustrant. Dos dies després, el 3, el primer ministre d'Itàlia, Bettino Craxi, socialista, dimiteix als 1.300 dies de govern, tot un rècord de permanència en la història de la República, i el 6 es rep amb un calfred la mort de 51 persones en la pitjor catàstrofe marítima europea des de la II Guerra Mundial, esdevinguda en enfonsar-se el transbordador britànic *Herald of Free Enterprise* a la sortida del port de Zeebrugge. Abans no acabi el mes, el sant pare Joan Pau II beatifica cinc espanyols, tres afectats per la "persecució religiosa" de la Guerra Civil i el 31 comença a Espanya el judici contra els responsables de la síndrome tòxica causada per l'oli del colza desnaturalitzat, en el qual i tan injustament s'involucrarà el tortosí Fernando Bau.

L'edició de llibres tortosins segueix incrementant-se, així com el nombre d'escriptors, tot sota l'impuls de la política cultural del govern de Catalunya, l'espectacular increment de les vendes i la mateixa festa increïble de sant Jordi. A l'entorn d'aquesta festa en la que els llibreters omplen de parades la ciutat i es multipliquen els actes arreu del territori, Enric Querol Coll guanya el premi de l'Orde de la Cucafera per l'obra "Ferran de Giner", l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia reuneix el jurat del III Premi de Contes "E.Bayerri", el que atorguen a

Josep Escarré Reig per l'obra "Sojorn a Venècia", al final de l'acostumat sopar literari. Altrament, Ramon Miravall edita *Enric Bayrri i el Museu-arxiu de Tortosa*, a l'Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", de Tarragona.

L'abril porta disturbis laborals per causa de la reconversió industrial aplicada pel govern espanyol, dos dies de violència a Reinosa (Cantàbria), veritablement ocupada per la Guàrdia Civil i, en l'àmbit internacional, l'oposició dels EUA el 27 a l'entrada de Kurt Waldheim, el president austríac, per raó del seu passat nazi. La novetat, però, arriba el 21 amb el fet que l'*Assemblée Nationale* francesa aprova el tractat francobritànic per a la construcció d'un túnel sota el canal que els separa, la Mànega. La notícia del mes de maig, potser que divertida davant el desplegament militar de les darreres dècades, pot ésser que el jove alemany Mathias Rust aterra en plena Plaça Roja de Moscou amb el seu Cessna-172, això sense ésser detectat i posant en ridícul la defensa antiaèria soviètica. La novetat més penosa és que l'enquesta de població activa (EPA) revela que Espanya quasi té tres milions d'aturats, i sembla ésser com un anunci de desgràcies perquè és allò que porta el juny: comença amb l'assassinat del primer ministre libanès, Rashid Karami, per l'esclat d'una bomba en l'helicòpter que el traslladava a Beirut, segueix el 12 amb Jean Bedel Bokassa, l'exemperador de la República Centreafricana que és condemnat a mort per assassinat, detenció il·legal, segrest i malversació de fons, i culmina divendres 19 quan ETA fa esclatar una bomba al *parking* subterrani del supermercat Hipercor, a l'Avgda. Meridiana de Barcelona: un Ford Escort robat s'estacionava al segon soterrani del centre (amb 25 kg d'amonal, 100 litres de benzina, escames de sabó i cola) i era detonat amb un temporitzador. ETA truca a la Guàrdia Urbana i al diari *Avui*, a les 3 de la tarda, per fer saber que esclataria entre les dos i tres quarts de quatre de la tarda, però feta una inspecció ocular sense que es trobi res, la policia ho té per una falsa alarma. El cotxe esclata a les 4,12 i la bola de foc que produeix mata 21 persones i en fereix 38 més. Al cap d'uns dies hi haurà una manifestació antiterrorista que aplegarà unes 75.000 persones.

El primer dia de juliol entra en vigor l'Acta Única Europea, la reforma del Tractat de Roma, i el dia 11 la primera ministra Margaret Thatcher, conservadora, torna a ésser reelegida al Reialme Unit. El 26 hi ha planys per causa de la intensa onada de calor que es pateix al sud d'Europa, en la qual moren més de mil persones, però el 29 torna Margaret Thatcher perquè amb François Mitterrand signen a París l'acord per l'obra del túnel que el 1993 unirà ambdós estats per sota de la Mànega. L'agost, en canvi, presenta successos inconnexos: Jorge Martínez, Aspar, es proclama campió mundial en motociclisme de 80 cc el dia 2; el 13 és el president dels EUA, Ronald Reagan, el qui assumeix les responsabilitats de l'escàndol *Irangate*, i el 18 és un grup de científics soviètics, francesos, alemanys orientals i romanesos els que, en un institut pròxim a Moscou, sintetitzen l'element 110 de la taula periòdica: el darmstadtí.

A Tortosa es tenen les noves escoles públiques de la Mercè, tan esperades, el Bàsquet Cantaires guanya la Lliga Catalana Femenina, la Lliga estatal i la Copa de la Reina malgrat que l'Església no té bones notícies: les monges Oblates, per manca de vocacions, venen el convent pròxim a Sant Llätzer i abandonen Tortosa i, tanmateix, al vell monestir de Santa Clara, se sap que només resten tres religioses. Al 1988 i per iniciativa del bisbe Carles s'invitarà a que s'hi incorporin religioses d'altres cases, per tal de mantenir-lo obert i, de moment, hi entren tres monges tortosines que estaven a Sòria.

El 29 d'agost han començat les Festes de la Cinta i els tortosins comencen a baixar dels xalets muntanyencs o de platja mentre que els comerciants aprofiten per fer uns dies de vacances, com sempre. Les festes se situen entre dissabte 29 d'agost i diumenge i diumenge 13 de setembre i, entre mig, bull més intensament en les habituals commemoracions de la Diada nacional de Catalunya. El setembre porta la presentació, per la Philips, del CD que permet l'alta definició de so i la imatge de vídeo. Potser que calia una mala notícia i aquesta l'aporta l'ncendi dels magatzems Arias, el 14 a Madrid, on moren deu bombers en ensorrar-se sis de les vuit plantes. La porta de l'automne resulta oberta per Hirohito, el qui és intervingut quirúrgicament, essent el primer emperador japonès que accepta una transfusió de sang. L'Església clou el mes quan el mallorquí fra Juníper Serra, missioner i colonitzador a Amèrica, i la valenciana Josepa Girbes, seglar, són beatificats a Roma pel papa Joan Pau II.

Els esdeveniments potser que adquireixen un altre to a l'octubre, començant el dia 2 quan un tribunal condemna França a pagar mil milions de pessetes a Greenpeace per l'enfonsament deliberat del vaixell *Rainbow Warrior*, per obra dels serveis secrets francesos, encara que la gran notícia arriba el dia 17 1uan, a Lausana, Barcelona és nomenada seu dels Jocs Olímpics de 1992 per boca del president Joan Antoni Samaranch. La vida econòmica trontolla dilluns 19 amb el *Dilluns Negre*: Wall Street perd més de 500 punts en una sessió, en el que és la pitjor caiguda des del crac del 1929. El coneixement del dèficit rècord que ha patit a l'agost la balança de pagaments dels EUA fa que les borses mundials trontollin davant la caiguda de més de 500 punts de l'índex Dow-Jones, i al llarg del mes el dòlar registrarà fortes caigudes en tots els mercats internacionals de divides. El devenir polític se centra, el dia 20, en Europa perquè François Mitterrand i Helmut Köhl acorden a Bonn d'accelerar la construcció de l'eix París-Bonn, i signen nous acords de cooperació. Ho culmina la Xina el dia 25, en iniciar el XIII Congrés del Partit Comunista Xinès sota les consignes de *gaige* (reforma) i *kaifang* (obertura), com un ressò del programa rus.

Frederic Major Zaragoza resulta elegit com a nou director general de la UNESCO, el 7 de novembre malgrat que allò que segueix imposant-se és la notícia dels desastres, en el mesura que siguin, i destaquen les trenta persones mortes el 18 de novembre a l'estació King Cross, del Metro de Londres, arran d'un foc iniciat en una escala mecànica per bé que van emergint dades quant a un major control polític en els àmbits internacionals, com el memorial Congrés dels EUA sobre l'Irangate, en el qual es responsabilitza el president Ronald Reagan, malgrat de descartar la base legal per processar-lo. Espanya, el 26, subscriu el Conveni Europeu contra la Tortura i Penes i Tractes Inhumans o Degradants, sempre pensant amb què el món ignora la política interior de "claveguera" que s'hi porta i s'hi ha portat sempre. Mentrestant, en aquest món que no es vol deixar veure, a les acaballes de novembre Mario Conde accedeix a la presidència del Banesto tot i ésser, com es veurà, un delinqüent, i en un món que s'acaba, el general i dictador Jaruzelski perd el referèndum sobre les reformes econòmiques i polítiques a Polònia.

Potser que algú es pensava que la notícia més negativa de desembre estaria la del vaixell Cason que el dia 5 s'incendia davant la costa gallega i s'emporta la vida de 23 dels seus 31 tripulants, i potser que no és així, perquè el dia 11 ETA fa esclatar una bomba a la caserna de la Guàrdia Civil de Saragossa, on moren 11 persones i 36 resten ferides.

Aleshores, el dia 9 el president dels EUA, Ronald Reagan, i el secretari general del PCUS, Mikhaïl Gorbachov, a la Casa Blanca signen el tractat *Intermediate-range Nuclear Forces* (INF), el primer acord per destruir els míssils de curt i mitjà abast, els míssils balístics i de creuer d'un abast entre 500 i 5.500 km o euromíssils: en la data límit els EUA hauran destruït 846 míssils i l'URSS 1.846, i ambdues parts han pogut inspeccionar mútuament les instal·lacions militars. El Congrés dels EUA ho ratificarà al maig de 1988, després d'haver entrat en vigor en el mes de juny. En els temes relatius a l'espai exterior, el 29 de desembre el cosmonauta Yuri Romanenko aterra a bord de la nau *Soiuz TM-3* al desert de Kazakhstan, després de romandre 327 dies a l'espai.

El 1988 és l'any que occident ben bé s'adona del problema universal que constitueix l'Islam, de quan l'escriptor britànic Salman Rushdie, nascut a l'Índia en una família musulmana, publica *Versos satànics*: a l'any següent, una *fatwa* (sentència inapel·lable) de l'imam iranià Khomeini condemnarà a mort l'autor i es posarà preu a la seva vida. L'esdeveniment de l'inici de l'any ve a ésser el 10 de gener quan, per primera vegada, s'instal·la una base científica espanyola amb caràcter permanent a l'Antàrtida, amb centre d'investigació a Livingstone i amb el nom del rei Juan Carlos, una missió en la qual l'Observatori de l'Ebre arribarà a aplicar-hi una atenció especial i destacada presència. No deixen d'haver altres fets destacats, com la signatura del pacte d'Ajuria Enea, a Vitòria, per a la normalització i pacificació del país basc i, en el mateix dia 12, la naixença, a Michigan dels primers quintigèmims proveta del món. És aleshores quan, el 21, una comunicació conjunta del Banc de Bilbao i del Banc de Biscaia anuncia l'inici de la seva fusió que donarà el BBV; en la violència, omnipresent, l'endemà 22 comença a Gaza i Cisjordània la *Intifada*, un llarg període de lluita en què els joves palestins ataquen amb pedres les tropes israelianes. També és el temps, però, del ral·li París-Dakar que, comptant amb la

importància que es dona a les males notícies, està afectat per diversos accidents i acaba amb la mort de sis persones. Quan el mes s'abocava al seu final ha estat notícia la Festa de St. Antoni, del Perelló, tot suportant la violenta empenta de la "burganada", en el qual un jurat format per Jaume Sobrequés Callicó i Ramon Miravall Dolz ha atorgat la beca d'investigació 1987, en la seva primera convocatòria, a Gerard Marí, perquè estudiï quant a "La fundació de l'Hospital de la reina Blanca d'Anjou". El mes de febrer destaca tres successos d'abast internacional: en començar-lo el Congrés dels EUA rebutja la proposta del president Reagan de concedir 36 milions de dòlars a la "contra" nicaragüenca, a meitat mes el politburó soviètic destitueix Borís Ieltsin en la pugna sostinguda per implantar la *perestroika*, i marca el final el desplegament dels Jocs Olímpics d'Hivern, a Calgary. Després, entorn a la meitat de març destaca la inauguració, al Japó, del túnel ferroviari submarí més llarg del món, entre les illes de Honshu i Hokkaido, el *Seikan*, amb un recorregut de 54 km i una profunditat de 240 m.

L'Església tortosina, com la ciutat i la regió, mantenen una visa relativament tranquil·la, sense daltabaixos. El Sínode diocesà fet al postconcili és únic a les diòcesis catalanes, i manté fermes els seus propòsits inicials, amb l'objectiu de potenciar la participació de laics, homes i dones i també sacerdots, religiosos i religioses, de tot el bisbat en els afers de la diòcesi. El resultat seran les *Constitucions Sinodals*, unes conclusions per revitalitzaran la vida cristiana amb valor normatiu, o sigui que el Sínode ha seguit el seu recorregut previst i sensibilitza i activa molts ciutadans una part dels quals organitzen, concretament la Confraria de la Mare de Déu de la Cinta, una peregrinació a Torreciudad, el centre de l'Opus Dei, el 10 d'abril, tot a desgrat del rerefons preocupant de la "direcció política" de la institució, perquè d'ençà de la creixent relació entre el bisbe Carles i el sant pare Joan Pau II, amb viatges episcopals sovintejats a Roma, Carles ha arribat a ésser "el màxim representant a Catalunya del que volia Joan Pau II per a l'Església. Fets els *experiments* del Concili Vaticà II, el sant pare es proposava de reforçar la identitat catòlica, la cohesió eclesial i l'ardor evangelitzador". Carles, però, havia anat perdent els membres de la seva família i, de feia llarg temps, patia una intensa soledat entre els vells carreus del palau episcopal, sotmès a les tensions internes que també l'havien portat a Roma i a les dificultats que deriven d'aquests fets. A Tortosa compta, però, amb sòlides amistats que s'ha guanyat amb la seva extraordinària bondat i franquesa, àdhuc començant per membres de la Casa de la Ciutat i seguint per la Generalitat que li aporta un suport en la mesura de les seves necessitats i, de fet, l'Església i la imatge episcopal s'enforteix cada dia. Carles es manté ferm en el desenvolupament del procés sinodal i suporta i fa per resoldre altres qüestions, com la de les monges del convent de les carmelitanes descalces, a Jesús, que tornades en acabar la guerra, d'ençà del 1966 i reduïdes a setze per la manca de vocacions es guanyen la vida fent brodats i treballs d'artesanía... o de les vint monges de l'orde de santa Teresa de Jesús.

L'Estat aprova la llei de televisió privada a Espanya, dos dies abans que a Tunísia sigui assassinat el lloctinent de Iàsser Arafat i segon de l'OAP, Abu Yihad, per un comando que se suposa dels serveis secrets d'Israel. El 22, davant la festa de sant Jordi, el rei Juan Carlos presideix a Barcelona l'obertura dels actes commemoratius del mil·lenari de Catalunya. En començar el mes de maig s'inaugura l'Hospital Comarcal de Móra d'Ebre, de la Xarxa Hospitalària d'Utilització Pública de Catalunya, per cobrir les comarques del Priorat, Ribera i la Terra Alta i segueixen altres fets d'importància general: investigadors nord-americans de Wistard, el dia 4, obtenen la primera vacuna contra la ràbia amb tècniques d'enginyeria genètica, i François Mitterrand (1916-1996) és elegit a França, el dia 8, per a un segon mandat septennal com a president, i el 15 és l'URSS que inicia la retirada de l'Afganistan, i l'1 de juny, a Washington, Ronald Reagan i Mikhaïl Gorbatxov signen a Washington un acord per l'eliminació dels míssils d'abast intermedi i el 10 el succés afecta tot el país: mor Josep Tarradellas Joan, renovador de la Generalitat.

A Tortosa, en aquest cercle de la festa de sant Jordi s'ha viscut un intens ambient cultural en el qual Teresa Guiluz, de Vilanova i la Geltrú, i Eduard Juanmartí guanyen el premi de l'Orde de la Cucafera per un estudi titulat "*Dos aspectes de "Los Col-loquis" de Cristòfor DesPuig*", i Ramon Miravall ha editat *Anàlisi política de la monarquia hispànica (segle XVII)*, a l'Institut d'Estudis Tarraconenses, de Tarragona, una edició que respon a la demanda

universitària, davant la difusió que circulava en fotocòpies de la seva sèrie d'articles "*Multa regna, sed una lex*", editats a *La Veu del Baix Ebre*. Miravall també ha editat, a Tortosa, una important i transcendent novetat, la ciutat i regió romana sota el títol *Tortosa, any zero*. En acabament del mes de juny sorgeix un nou problema per a l'Església universal: a Suïssa, davant quatre mil fidels, l'arquebisbe integrista francès Marcel Lefèbvre materialitza la seva ruptura amb l'Església catòlica en consagrar bisbes diversos sacerdots de la seva comunitat.

El progrés de l'estiu i de la calor sembla haver encès els ànims i, doncs, els mitjans de comunicació solen dedicar-se als desastres. Començaven, el dia 3, quan al Golf Pèrsic el buc de guerra nord-americà *Vincennes* disparava diversos míssils i abatia, per error, un avió civil iranià, amb un balanç de 290 passatgers morts i els 9 tripulants; després, el 5, no es rebia gens bé el fet que, després d'una llarga polèmica, a Anglaterra, l'Església anglicana es pronunciava a favor de l'exercici sacerdotal de les dones; un cas diferent era que, sortosament, el 21, el tenor Josep Carreras tornava als escenaris de Barcelona en haver superat el greu procés de leucèmia de la qual havia estat tractat a Seattle (Washington, EUA) malgrat que el 17 torna la violència i el crim amb la mort de Zia ul-Haq, president del Pakistan, per una bomba posada a l'avió que viatjava, i el 21 són els brutals enfrontaments a Burundi entre hutus i tutsis, amb un elevadíssim nombre de morts, i acaba el mes amb un dia 25 en el qual un gran incendi, iniciat al soterrani dels magatzems Grandela, destrueix bona part del centre de Lisboa, entre la Baixa Pombalina i el Chiado. Divendres 2 de setembre, llavors, comencen les Festes de la Cinta i l'ample desplegament del seu programa d'actes, unes festes que duraran fins a diumenge 11 tot passant per l'enrenou de la Diada Nacional de Catalunya. El mes destaca el cop d'estat a Birmània del dia 18, en què el general Saw Maung derroca el president Maung Maung, i l'elecció el dia 24 de Barbara Harris, elegida a Boston (Massachusetts, EUA), esdevé la primera dona bisbe episcopaliana.

Els esdeveniments, com les societats, semblen passar a un moment diferent amb l'entrada de l'automne i el 2 d'octubre comencen els Jocs Olímpics de Seül, l'endemà 3 la NASA eleva amb èxit el transbordador *Discovery* que permet millorar les telecomunicacions, i el 5, a Xile, un plebiscit sobre la pretensió d'Augusto Pinochet de continuar al poder obté un triomf del "no" amb un 54,68 % dels vots. Després, al novembre, el vicepresident del govern EUA, George Bush, republicà, guanya les eleccions presidencials per al mandat 1989-1993.

L'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia reuneix el jurat del IV Premi de Contes "E.Bayerri" al capvespre del 19 de novembre, un jurat format per Rosa Maria Solé, Manuel Ollé, Ferran Buera, Ramon Miravall i el secretari Josep-Ferran Bertomeu que l'atorga a Josep Esquerré Reig per l'obra "Alba de desig", un primer accèssit a Joan Guasch i Torné per l'obra "S'acaba la vida?" i un segon accèssit a Joan M. Minguet i Batllori pel treball "Pere Nolasc de Bassa". L'acte està, com sempre, molt concorregut i resulta memorable, amb un solar literari també a recordar. El mes de novembre, tot i això, el 23 porta la mort de l'eminent poeta Marià Manent, un dels grans representants del Noucentisme poètic i traductor destacat de la poesia anglesa moderna.

El primer dia de desembre del 1988 havia estat declarat el primer Dia Mundial de la Lluita contra la SIDA, el flagell del temps que condiona tothom, cada dia més, això mentre declina la tensió política mundial i, el dia 7, Mikhaïl Gorbtxov anuncia a l'Assemblea General de l'ONU una reducció unilateral dels efectius militars soviètics a Europa, un fet que Occident rep amb satisfacció i àdhuc amb agraïment. Aquesta vegada la festa literària anual de la Nit de Santa Llúcia se celebra per primer cop a la Catalunya Nord, a Perpinyà, i a Tortosa, amb sortida en el mateix dia 13, Omnim ha organitzat un bus especial en el qual quasi són un centenar de socis els que s'hi desplacen per assistir-hi, confraternitzar amb els catalans de l'estat francès i acompanyar el president de Catalunya amb una bona part del floret dels escriptors del país. L'endemà, en haver tornat a Tortosa, els expedicionaris es troben amb l'anunciada vaga general de 24 h, anomenada del 14-D, la primera des d'abans de la guerra civil, la qual paralitza tot l'Estat espanyol. Ha estat convocada pels sindicats majoritaris, CCOO i UGT, per demanar la retirada del pla d'ocupació juvenil i com a protesta per la política econòmica del govern socialista de Felipe González. A la fi es retirarà el pla i s'inicien negociacions sobre la despesa social en el que s'anomena "gir social".

Som a les festes de Nadal, però, amb els carrers plens de gent, actes que es fan pertot arreu, concerts i alegria. El dia 20, a Viena, els representants de 49 països signen la convenció de l'ONU contra el narcotràfic, un altre dels problemes de les societats actuals, però el dia 21 arriba una tragèdia que amarga les festes: quan el *Boeing 747* de la Pan American vola cap a Nova York (en tal moment de Frankfurt am Main a Londres) i sobrevola Lockerbie (Escòcia), a l'equipatge explota una bomba (en un radiocasset guardat al compartiment de càrrega anterior, sota la cabina de comandament) i l'aparell cau a trossos, un dels quals sobre un suburbi de la ciutat. Moren els 259 viatgers i 11 més que estaven a casa seva. Entès com un símbol dels EUA, durant tres anys ho investigaran conjuntament Scotland Yard, la policia de Dumfries i Galloway, la CIA i l'FBI. Seran acusats dos agents secrets libis (Lamen Khalifa i Abd el Basset al-Magrahi) encara que Líbia (Muammar al-Gaddafi) es negarà a lliurar-los i l'ONU establirà sancions contra aquest estat, mantingudes durant 15 anys. Al cap de dos anys es lliuraran els dos libis per ésser jutjats en un tercer estat, Holanda, segons les lleis escoceses.

El dia 22, damunt Nadal i en els dies de pau que segueixen, se signa l'acord de pau pel qual Namíbia s'independitza de Sud-àfrica.

El primer dia de gener de 1989 l'Estat espanyol assumeix per primera vegada la presidència rotatòria del Consell de les Comunitats Europees, una responsabilitat que haurà de mantenir fins al 30 de juny. En aquest moment, al Japó, mor l'emperador Hirohito, nat el 1904, i el dia 7 el príncep Akihito rep els símbols de la successió del seu pare Hirohito, com a nou emperador. Es gaudeix d'un clímax obert al benestar i a la creixença econòmica, una situació que aviat trontollarà perquè les borses mundials estan a punt de patir fortes caigudes a conseqüència de la registrada al mercat de valors de Wall Street. En aquest any en el qual la *National Aeronautics and Space Administration* (NASA) llançarà a l'espai la sonda "*Galileu*" per estudiar de prop les llunes de Júpiter, on haurà d'arribar el 1995, amb èxits d'estudi que encara es comentaran el 1999, el 14 de gener els estats de l'OTAN i del Pacte de Varsòvia es reuneixen a Viena i inicien negociacions per al desarmament convencional d'Europa.

A les terres de l'Ebre se segueixen els esdeveniments, de lluny per bé que estant-hi sempre al corrent pels informatius de la televisió perquè les realitats es viuen d'una altra manera. Ara torna a imposar-se la festa de sant Antoni, amb representacions de la tradicional "barraca" però és el Perelló la vila que torna a encapçalar la diada: aquesta vegada, el jurat que formen Jaume Sobrequés Callicó i Ramon Miravall Dolz atorguen la beca d'investigació de 1988, en la seva segona convocatòria, a Gerard Marí, perquè investigui sobre "La fundació del Perelló (1294)". El dia 24 la notícia també és la mort, a Figueres, on havia nascut el 1904, de Salvador Dalí, un català universal i un dels pintors surrealistes més destacats del segle XX. Quatre dies després la gent es mirava, indecisa, la tria que el COOB 92 havia fet en l'elecció de la figura del gosset Cobi, creat per Xavier Mariscal, com a mascota dels Jocs Olímpics.

El mes de febrer transcorre sense grans daltabaixos. A Veneçuela, el socialdemòcrata Carlos Andrés Pérez assumeix el càrrec de president de Veneçuela, tot fent recordar al món que ja ho havia estat el 1974-1979, i que una dona, Barbara Clementine Harris, sacerdotessa de l'Església episcopaliana des del 1980, és ordenada la primera dona bisbe de la història. A Catalunya, en aquest aspecte sotmesa a les pressions que arriben del delta de l'Ebre i de València, el dia 10 la Generalitat fa una enquesta que revela que un 90 % dels catalans estan en contra de les curses de braus, ja sigui en el caire de "tauromàquia" espanyola com dels històrics corres de toros.

Des del món islàmic arriba, el 14 de febrer, la veu amenaçadora de l'aiatol·là Khomeini en ferotge crida als musulmans per assassinar l'escriptor Salman Rushdie, els *Versos satànics* del qual es consideren una ofensa a l'Islam. Contràriament, l'11 de març, els vint-i-quatre caps d'estat signen la Declaració de l'Haia que crea, dins l'ONU, una autoritat mundial en matèria de medi ambient i mentrestant la nau espacial soviètica *Soyuz-T15* s'acosta a l'estació orbital *Mir* i s'hi acobla el dia 15 quan, per aquests dies, Stanley Pons, de la Universitat d'Utah (EUA) i Martin Fleischmann, de la Universitat de Southamton (UK), fan saber que han aconseguit la fusió nuclear a temperatura ambient, anomenada "fusió freda", a desgrat que la validesa de l'experiment serà qüestionada pels col·legues d'arreu del món.

A Tortosa, aleshores, Maria del Pilar Forés Ginovart guanya el premi literari de l'Orde de la Cucafera, abans que el petrolier *Exxon Valdez* aboqui més de 4000 milions de litres de cru en embarrancar a prop de l'estret de Prince Williams a Alaska, el dia 28, i que tres dies després l'àsser Arafat sigui proclamat president de Palestina. Llavors, en entrar al mes d'abril, el govern i l'oposició, a Varsòvia, acorden obrir la via democràtica a Polònia.

A Jesús, l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia reuneix el dia 7 d'abril el jurat del Vè. Premi de Contes "E.Bayerri", format per Caritat Celma, Ramon Miravall, Antoni Nolla i Manuel Ollé i el secretari Josep-Ferran Bertomeu, i l'atorguen a Joan López Querol, de Tortosa, per l'obra "Historieta imaginària", i el d'escolars d'ensenyament bàsic a Albert Ormazábal, de Jesús mateix, per l'obra "Una nit de mals somnis", i el d'estudiants de cercle mitjà a Jesús Cid Aranda, de Tortosa, pel treball "A cara o creu". Després, com en els anys anteriors, el sopar literari reuneix les autoritats i, sobre tot, els jesucens més afectes a la Cultura. L'abril portarà d'immediat, dues notícies destacables: el 15 l'incendi i esfondrament d'un tribuna de fusta, amb una allau humana, a l'estadi de futbol de Sheffield, a Anglaterra, on moren 93 espectadors, i el 19 és la Comissió de Cultura, Educació i Joventut del Parlament Europeu que inclou la llengua catalana entre les oficials de les institucions europees. El maig, llavors, només destaca successos llunyans: la mort de l'esmentat Ruholla Khomeini el dia 4, el fanàtic imam xiïta d'Iran, nat el 1902; el 16 que la Xina i l'URSS es reconcilien, a Pequín, al cap de trenta anys d'antagonisme; també la grata notícia del 18, quan el Parlament de Lituània modifica la seva Constitució i proclama la sobirania del poble lituà i la més celebrada, encara, quan el 26 conclou la cimera de la Lliga Àrab a Casablanca (Marroc) amb el reconeixement implícit de l'Estat d'Israel i la petició d'una conferència de pau per a l'Orient Mitjà.

El goig que causen aquests successos no dura gaire perquè el 4 de juny s'obre un conflicte a la Xina, amb manifestacions liderades per estudiants. De fet s'iniciaren el passat dia 15 tindran com l'epíleg una veritable massacre a la plaça de Tiananmen, de Beiging, on els militars disparen contra la multitud i causen entre 400 i 800 morts (segons la CIA) i uns 2.600 (segons fonts no identificades de la Creu Roja xinesa) i entre 7.000 i 10.000 ferits. S'hi ha aplegat des d'intel·lectuals que creuen que el Partit Comunista és massa repressiu i corrupte fins a treballadors que pensen que per raó de les reformes econòmiques, la inflació i la desocupació amenacen la seva forma de vida. En la nit entre el 3 i el 4 els tancs i la infanteria de l'Exèrcit Popular Xinès comença a reprimir la protesta i restarà immortalitzada la imatge del jove, ocupades les mans per bosses de plàstic, plantant cara i deturant una formació de carros de combat. Després de la sagnant repressió, el govern realitzarà un gran nombre de detencions i foragitarà de l'estat la premsa estrangera. El mateix dia hi ha un altre desastre, quan unes 600 persones moren en explotar un gasoducte al pas de dos trens amb més de 1000 persones a bord, a l'Urc, als Orals centrals. Altres temes del mes els constitueixen el triomf de la tennista Arantxa Sánchez Vicario, el 10, en guanyar el Roland Garros, això en vèncer a la final l'alemanya Steffi Graf que era la número un del món; i, també, que el 19 la pesseta entra a formar part del Sistema Monetari Europeu (SME) i la Hisenda espanyola imposa a La Caixa que els lliuri la llista de primes úniques. Tot plegat mentre que a les pantalles nord-americanes triomfa l'estrena de *Batman*, de Tim Burton.

En això hem entrat a juliol i el di 6 Mikhaïl Gorbaxov, davant el Consell d'Europa, es compromet a respectar la llibertat dels països de l'est a l'hora d'elegir el seu sistema polític i social. Uns dies després, el 11, mor l'actor i director britànic *sir* Lawrence Olivier. A Tortosa, llavors, el 15 de juliol es comença a distribuir el número 0, la primera edició, de la revista quinzenal *L'Estel*, la qual i sense interrupció celebrarà l'edició del número 500 al cap de 21 anys, en la primera de març del 2011, una revista dirigida pel periodista Conrad Duran que tindrà un tiratge de 20.000 exemplars i un gran ressò i demanda arreu dels municipis de la diòcesi tortosina. L'endemà 16 hi ha però una mort molt sentida en el món de la música universal, la del director d'orquestra Herbert von Karajan, a la seva ciutat natal de Salzburg (Àustria).

El 18 de juliol encara aporta un preacord entre els EUA i l'URSS quant a la interdicció d'armes químiques i la seva destrucció en un termini de deu anys, amb el compromís de signatura de l'acord al maig de l'any vinent. Sito Pons alegra l'agost a l'afició quan resulta ésser

el campió del món de motociclisme en la categoria de 250 cc per segon any consecutiu i, quan el mes s'aboca a les acaballes, es complica la situació a Colòmbia el dia 21, després de l'assassinat del candidat presidencial liberal Luís Carlos Galán i el govern inicia una gran ofensiva militar contra la màfia del narcotràfic, amb més de 10.000 detencions. Del 20 al 24 la sonda espacial *Voyager 2*, situada a 5.400 milions de quilòmetres de la Terra, s'aproxima i capta imatges del gelat Neptú, el *planeta blau*. Llavors, el 30, Joan Antoni Samaranch és reelegit per aclamació com a president del Comitè Olímpic Internacional (COI), i divendres 1 les festes de la Cinta s'emporten l'atenció i el gruix de les activitats i celebracions fins a diumenge 10, per connectar la festa amb la Diada Nacional de Catalunya. Setembre, a nivell europeu, comença el 2 amb l'autorització del govern d'Hongria d'un èxode massiu cap a la República Federal Alemanya, per Àustria, de milers d'alemanys de la República Democràtica Alemanya i el 12, després de la Diada, a Polònia esdevé format el primer govern no comunista des de 1945, presidit pel membre del sindicat Solidaritat, Tadeusz Mazowiecki.

L'acabament de l'estiu i el començament de la tardor coincideix aquest any amb la mort de Lluís Mestre Rexach, a 68 anys d'edat, el nét de Francesc Mestre Noè, fundador i director de Ràdio Tortosa, responsable i tècnic en el muntatge de la televisió a la muntanya de Caro, director i editor que ha estat de "La Veu del Baix Ebre", mantenidor que havia estat de la cultura catalana a Tortosa tot fomentant els valors locals i editant vells llibres tortosins i essent una persona arreu coneguda. És el moment, també, l'endemà 24, que al Gran Teatre del Liceu, de Barcelona, es presenta l'estrena mundial de l'òpera *Cristóbal Colón*, amb llibret d'Antonio Gala i música del tortosí Leonard Balada.

Gira el món i se succeeixen els esdeveniments i ara, el 26, és l'hora de l'evacuació del territori de Cambodja per les tropes vietnamites, i el 28 quan el Parlament de Grècia aprova el processament del que fou primer ministre socialista Andreas Papandreu i de quatre ministres més, implicats en el cas Koskotas, també de la mort de Ferdinand Marcos, expresident de Filipines, nat el 1917, talment com en serà el 6 d'octubre de la famosa actriu nord-americana Bette Davis i el 17 és un terratrèmol de 7,1 graus a escala Richter, el més gran des del 1906, el que sacseja la ciutat de San Francisco i porta la mort a 65 persones.

A l'Estat espanyol estan en campanya electoral i, mentrestant, el 18 d'octubre hi ha fortes protestes a la República Democràtica Alemanya o Alemanya Oriental i el president Erich Honecker es veu forçat a dimitir malgrat que a l'Ebre s'obliden de seguida els afers europeus perquè el 19 hi ha un accident a la central nuclear Vandellòs I, amb el sobresalt que això motiva, un incident que en precipitarà el tancament i el desmantellament. Els esdeveniments a l'Europa oriental o sector de l'URSS no cessen i el 22 el president del Parlament d'Hongria, Matyas Szuros, proclama a Budapest la fi de l'estat comunista implantat el 1948 i anuncia l'establiment d'un règim democràtic. Al país avança la campanya electoral i, quan intervenia en un *meeting* al Masnou, ha caigut mort Ramon Trias Fargas, Conseller d'Economia i Finances de la Generalitat i un dels principals dirigents de Convergència i Unió. Les eleccions generals es fan el 29 i, per tercera vegada consecutiva, és el PSOE el guanyador en obtenir la majoria absoluta, amb 176 escons.

El 6 de novembre hi ha una reacció d'indignació mundial quan elements paramilitars, els *Escuadrones de la Muerte* (o un escamot del batalló Atlacati de la Força Armada del Salvador), assassinen sis jesuïtes, cinc d'origen espanyol, i dues dones a la Universitat Centroamericana (UCA) a El Salvador, i el 8 hi ha una relativa inquietud quan tot Jordània acut a les urnes, per primer cop en 30 anys, en les eleccions al Parlament, perquè els integristes musulmans en resulten els grans triomfadors i ben bé no es veu la repercussió que el fet pugui tenir. L'esdeveniment mundial arriba el 9 de novembre quan a les 21,12 h i per l'acció ciutadana cau el mur de Berlín: fa 28 anys que l'han obrat (13 d'agost de 1961) i ara haurà d'ésser enderrocat i obert. Encara se n'assabenta, probablement, Dolores Ibárruri la *Passionària*, presidenta del Partit Comunista d'Espanya, que mor el dia 12.

A Beirut, el 22 de novembre, moren el president del Líban, René Muawad, i 14 persones més en esclatar un potent artefacte, i el 3 de desembre acaba a Malta la històrica reunió entre George Busch i Mikhaïl Gorbatxov, els que anuncien un procés de desarmament. El 10, llavors, és quan es comença a enderrocar el mur de Berlín, i les autoritats anuncien la

plena llibertat de moviment entre les dues Alemanyes. Al cap d'una dies, el 16, mor l'actriu italiana Silvana Mangano, famosa pel seu "baion" a la pel·lícula "Anna" i al cap d'una setmana, del 20 al 24 i fent trontollar la festa de Nadal, USA envaeix Panamà, de matinada, per derrocar i empresonar el general Manuel Antonio Noriega, que serà jutjat per narcotraficant. L'operació militar Causa Justa està autoritzada pel president Bush i es justifica en la protecció dels ciutadans nord-americans que hi resideixen, la defensa de la democràcia i dels Drets Humans. EUA empra avions d'última generació i 12.000 soldats d'elit contra un exèrcit mal equipat i en els bombardeigs moren 516 panamenys i uns 456 civils. Noriega es refugia a la Nunciatura Apostòlica però després es lliura a les forces d'ocupació que el traslladen a Florida mentre que Guillermo Endara assumeix el càrrec de president a una base militar dels EUA.

L'atenció està posada a Berlín, però, on el 21 els guardes de l'Alemanya de l'Est inicien la demolició del Mur de Berlín a la Porta de Brandenburg, i en sendemà 22 Hans Modrow i Helmut Kohl, dirigents de les dues Alemanies, obren la que durant 26 anys ha estat el símbol de la divisió d'Europa i que ara simbolitza la reunificació. Allò que ha estat una esperança remota s'ha fet possible amb l'arribada del reformista soviètic Mikhaïl Gorbtxov que iniciava les reformes determinants. L'efervescència del moment es manifesta en altres indrets, com a Romania el 25 de desembre, on caigut el mur de Berlín és l'exèrcit romanès el que fa costat als manifestants contra el dictador, això del 21 al 24, perquè els soldats confraternitzen amb els ciutadans que protesten contra el govern per raó que la policia havia disparat a Timisoara contra una manifestació, i el govern acaba per ésser enderrocat i el fet posa el final a 42 anys de règim comunista. El president i dictador de Romania, Nicolae Ceaucescu, amb la seva dona Helena, fan per escapar amb helicòpter, tot encanonant el pilot amb una pistola, però aquest simula una avaria mecànica i fa un aterratge forçós que ha propiciat la captura del dictador per les forces armades. El judici sumaríssim el presenta com culpable d'assassinats en massa i condemnes a mort, i el dia de Nadal moren afusellats a Tirgoviste després d'un judici i sota l'acusació de genocidi. Uns dies després, el 29, l'Assemblea Federal de Txecoslovàquia elegeix Vaclav Havel com a nou president del país per a la nova Assemblea Nacional, el primer no comunista des de 1948.

A Catalunya, altrament, en aquest any del minitransvasament de l'Ebre al Camp de Tarragona, una enquesta publicada el 22 per la revista Set Dies revela que un 54,7 % de catalans votarien per l'autodeterminació. A Tarragona, a l'Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", Ramon Miravall publica el llibre *Replanteig causal de la conquesta de Tortosa*, i a Barcelona, fent equip amb Àngel Solà, publica la voluminosa i completa monografia *Miscel·lània del Port* que serà presentada a Tortosa divendres 21 d'abril de 1989 per Frederic Mayor Domingo amb el vídeo *Els Ports*.

El gener de 1990 potser que sorprèn per les nombroses personalitats mundials que desapareixen. Passen els dies, i les festes, i sobta la mort, el dia 8 a Barcelona, del poeta Jaime Gil de Biedma (nat a Barcelona el 1929) i uns dies després, el 14, commou un petit incendi a la discoteca *Flyng*, de Saragossa, on moren 43 persones per inhalació de gasos tòxics. Mentrestant es corria el ral·li París-Dakar, el que el 17 resultarà guanyat per tercer cop consecutiu per Ari Vatanen, en la categoria de cotxes i ací, al Perelló, en un gran ambient se celebra l'esmorzar i festa de sant Antoni el 18, en la qual el jurat que formen Jaume Sobrequés Callicó i Ramon Miravall assignen la beca d'investigació 1989, en la seva tercera convocatòria, a Gerard Marí, perquè investigui sobre "La sentència sobre les pastures del Perelló del 1587. Transcripció i estudi". Aleshores tornen les novetats negatives: el dia 20 mor l'actriu nord-americana Barbara Stanwick, nascuda el 1907, i el 25 l'actriu Ava Gardner, nascuda el 1922, i també el poeta i acadèmic de la Llengua espanyol Dámaso Alonso, nat a Madrid el 1898.

Comença el febrer amb la legalització del Congrés Nacional Africà en aplicació de la nova política antiapartheid a Sud-àfrica, i l'11 el líder anti-apartheid Nelson Mandela (1918-2014) fundador del Congrés Nacional Africà (ANC), surt de la presó de Ciutat del Cap (República Sud-africana) després de 28 anys, alliberat pel govern reformista de Frederik de Klerk. A Catalunya, llavors, Núria Espert, el dia 14, és distingida a París amb el títol de Personalitat de l'Any en la modalitat de teatre i dimecres 21, obre un temps la jornada de protesta contra el transvasament de l'Ebre a Barcelona, organitzada per la Coordinadora Antitransvasament, en

la qual unes 500 persones s'apleguen a la plaça de l'Ajuntament, a Tortosa, i els comerços tanquen les portes i 15 autocars porten la gent que es manifesta davant el Parlament de Catalunya: el miracle es pot dir que ha esdevingut perquè la gent, recuperat el sentiment de suficiència i esperit de lluita i d'ésser a través d'uns anys en els quals la política de recuperació ha estat la intangible arma psicològica, el poble arriba on cal i amb les noves generacions que apleguen les altres, amb combatius i admirables elements com Manel Tomàs en aquest aspecte, saben lluitar pel bé col·lectiu i són seguits per tothom. Fa ben poc temps, encara, això no hagués estat possible. El bisbe Carles els farà costat, la seva veu es farà sentir en defensa de la terra i del territori o diòcesi, i altres membres destacaran en aquesta llarga pugna que arribarà a moure masses de gent, com l'empresari Manel Barreno a Barcelona i la metgessa Maria-Jesús Garcia Celma a Brussel·les, a l'àmbit de la Comunitat Europea. Llavors, a la ciutat, el jurat del certamen de l'Orde de la Cucafera l'ha de declarar desert per causa de la baixa qualitat de l'obra participant, tot i la participació creixent, això quan la candidata de l'oposició al govern sandinista de Nicaragua, Violeta Chamorro, guanya les eleccions presidencials el 25 de febrer, i dos dies després és el senador tortosí Vicent Beguer, en el ple del Senat espanyol, el que increpa el ministre de Transports, Turisme i Comunicació, Barrionuevo, quant a les accions previstes pel govern per la promoció de la Costa Daurada entre el turisme britànic que presenta una davallada. Un altra novetat, sensacional, és que el 28 l'URSS aprova la propietat privada de la terra i la seva transmissió per herència.

En aquests anys la societat tortosina ha fet una forta evolució, talment com tot el país. La transició democràtica havia estat un fort revulsiu al viciat clímax de la inacabable dictadura, i potser que ho feia amb tendències de caire amoral per tal de contrastar el moment, i en una actitud de refredament o distanciament religiós amb comportaments que sovint s'acostaven o recordaven el vell paganisme mediterrani. El canvi havia estat molt ràpid en una societat que havia clamat a favor d'un trencament polític que no havia passat de l'evolució i en pocs anys els idealistes inicials o "revolucionaris" havien estat progressivament apartats del camí pels oportunistes, pels que només se servien ells mateixos d'ençà dels interessos del partit en el qual militaven: la tènue democràcia espanyola, condicionada per molts factors adversos, havia caigut en l'exercici de la demagògia. L'acció estatal contra la jove autonomia catalana no trobà aturall i l'Estat començava a tendir devers la recuperació de les transferències fetes, a laborar a favor del centralisme espanyol tradicional i a pressionar estretament un govern català que no mostrava prou energia i cada cop s'havia de moure des d'una desatenció progressiva i en una opressió econòmica que frenava o neutralitzava qualsevol progrés en un poble que es movia i avançava, emprenedor i treballador com és.

La "purga" interna del 1984-1985 havia desmuntat lentament i silenciosa les línies nacionalistes que presentava el govern, sotmès a la pressió de Madrid, i així retrocedia l'acció experta i competent que s'havia aplicat amb tanta professionalitat i eficàcia. L'independentisme en resultava marginat així com els llocs alliberats solien ésser ocupats per oportunistes o "yuppies" en un marc laboral en el qual es relaxava la disciplina i s'imposaven els personalismes i, amb els cessaments i les noves incorporacions també retrocedia la qualitat tècnica i el coneixement de l'activisme cultural o social, i la voluntat de servei al ciutadà, doncs, perdia semblant intensitat en el nivell de la qualitat humana, el voluntarisme i l'entusiasme creatiu quant al marcat signe nacionalista inicial i, essencialment, l'idealisme i l'impuls de progrés global, encara que tot plegat només fos conseqüència de la nova alineació de gent preparada però especialitzada en altres disciplines i també per la dissipació de l'esperit. La derivació política i ideològica, doncs, d'ençà de 1985 arribà a estar acompanyada d'un *pressing* sistemàtic sobre els independentistes, sobre els idealistes o nacionalistes i el poder, lluny de prescindir de les diputacions provincials espanyoles, les posava cada dia en un major relleu per raons de proximitat als ajuntaments i per ésser els focus de major remuneració econòmica, característics en els càrrecs i funcionariat de l'administració local, molt per sobre dels de la Generalitat. Aquesta davallada desembocarà a un divorci creixent entre el poble i els polítics, en la forta pèrdua d'imatge d'aquest en detriment de la confiança general i en la minva dels interessos de país a benefici de les conveniències dels partits polítics i els privats dels seus militants més destacats. L'Església s'hi manté al marge i se centra en la labor pastoral, sempre

assenyadament malfiada davant els polítics, el seu incompliment de compromisos en relació al manteniment del vast patrimoni cultural.

Vitautas Landsbergis, elegit president de Lituània, l'11 de març en proclama la independència. Hi haurà una dura rèplica soviètica, l'ocupació militar de Vïlnius, i la matança de 13 civils que comportarà la suspensió de la mesura. Després del fracassat cop d'estat a Moscou a l'agost de 1991, la independència de Lituània serà reconeguda internacionalment. El 1940 les tropes de l'URSS envaïren el país i se l'annexava com a República Socialista Soviètica de Lituània. El 1944 els alemanys en foragitaven l'Exèrcit Roig però amb la victòria dels aliats del 1945 es refeia l'annexió soviètica. Molt lluny d'allí, a Xile, en el mateix dia el candidat de l'oposició democràtica, el democristià Patricio Aylwin, assumeix la presidència del país malgrat que el general Pinochet reté el comandament de l'exèrcit.

El 15 de març el Vaticà i l'URSS estableixen relacions oficials permanents després de 73 anys de distanciament. La notícia causa satisfacció i comporta un cert relaxament a la vegada que obre moltes noves perspectives en considerar la normalització del culte catòlic i el retrobament relatiu de l'Església ortodoxa, per bé que hi ha un altre esdeveniment, aquest ben pròxim, que causa sorpresa i una inquietud general: el 23 de març el bisbe Carles, de 63,5 anys d'edat, és nomenat arquebisbe de Barcelona, on se l'ordenarà el dia 27 maig, tot rellevant el pontificat del cardenal Narcís Jubany, un home també molt valorat aperturista i conciliador, així com pel seu catalanisme. En aquest moment Catalunya disposa de bisbes actius i agosarats en l'esperit de la terra, en la identitat del país, com és el cas de Narcís Jubany, o també com Ramon Malla, Jaume Camprodon, Joan Martí, Josep Maria Guix, Antoni Deig i Ramon Torrella. Abans de l'ordenació, dilluns 7 de maig, al Seminari, Carles s'acomiada emocionat del presbiteri diocesà, insistint als sacerdots en tots els conceptes de la caritat. Després dels *experiments* del Concili Vaticà II, altrament, a l'Església li cal reforçar la identitat catòlica, la cohesió eclesial i l'ardor evangelitzador, segons l'encàrrec que ha rebut del mateix Papa i ara, Carles, se sap que és el màxim representant a Catalunya del que desitja Joan Pau II per a l'Església. Diumenge 13, a la catedral de Tortosa diu la missa de comiat, amb una església plena i emocionada: Carles es disculpa per les seves limitacions humanes i demana tothom que "del que sou cadascú, aneu endavant; seguiu creixent. Que ningú no s'aturi en allò que és i en allò que fa. Creixeu en la fe, en l'amor i en l'enyorança de Déu, i en l'amor cristià als germans: és a dir, féu Església". També manifesta que havia desitjat i esperat cloure la vida i el pontificat a Tortosa, i va a Barcelona per demanda i insistència del sant Pare. A Tortosa hi ha estat 21 anys, en una etapa de la seva vida que qualifica de molt estimada i inesborrable. Els tortosins s'alegren del seu progrés personal malgrat que els és de doldre la seva pèrdua perquè el pontificat ha estat ben renovador després del pas contrastat de Moll i perquè s'ha guanyat l'efecte de tothom amb el seu bon tracte i humilitat, amb la seva senzillesa. L'activitat episcopal ha estat tan intensa com la de la mateixa societat, a desgrat de la limitada presència social de Carles, poc donat a exhibir-se, i la importància que hauria pogut tenir l'Església en el cas contrari perquè és evident que, segons la tradició i la realitat, el càrrec episcopal potser que requereix una actuació com a pastor de l'Església i una participació sociopolítica en proporcions semblants. D'ençà, possiblement sorgit en l'àmbit canonical o eclesial, serà considerat un triomfador i habitualment conegut amb la forma valenciana de "Don Ricardo".

* * * * *

Quan el 1990 arriba a Barcelona es fa ben palès que no és el candidat dels sectors més catalanistes de la diòcesi, per bé que durant bona part del mandat es trobarà amb la col·laboració d'aquests ambients. A Barcelona s'ignora l'esforç que Carles havia fet en assimilar la llengua per raó d'haver arribat de València com a castellano parlant, encara que hagués viscut en ambients populars, i la cultura catalana que assimilava amb el major interès, tot de tal manera que havia esdevingut un tortosí més, de cor i de fets, i que havia mantingut la seva admiració i la seva "presència" a Òmnium Cultural: ningú no se n'adonà mai, llevat dels tortosins. A Barcelona, el temps passant, li reconeixeran la comprensió de la realitat catalana adquirida en la Tortosa que l'havia acollit i que li havia donat tot el suport i afecte perquè se

l'havia sabut guanyar, i també els gestos de clara discrepància amb la Conferència Episcopal Espanyola, com la denúncia dels continguts anticatalanistes de la cadena Cope¹¹²².

Malgrat del trasllat, Carles anava sovint a Tortosa i a actes a la diòcesi, tot relacionant-se amb amics de sempre, als que demanava que “el passa-se'n a veure” quan les anades a Barcelona, i tothom sabia que havia de compaginar les feines a la Conferència Episcopal Espanyola, la que li encomana el sant Pare a la Cúria Romana com a cardenal i més bé com a intermediari.

Carles, en aquest mateix any i en l'exercici arquebisbal, instaura una remodelació del territori que ja s'ha trobat projectada i cal que creï quatre demarcacions pastorals sota la responsabilitat d'un bisbe auxiliar. Barcelona és una de les diòcesis més potents d'Europa, amb un volum demogràfic extraordinari, i és difícil i exigent, de manera que es genera una oposició que no para de presentar-li entrebancs que l'erosionen en la seva actitud tímida i conciliadora. Se l'acusa de dividir el bisbat de Barcelona, doncs, en tres bisbats (Barcelona, Sant Feliu de Llobregat i Terrassa) amb la corresponent minva de la força diocesana que rebaixa a tots els nivells, als quals nivells sobreposa sempre el domini dels espanyols i els vaticans, tot plegat segons les indicacions que li imposa la ultraconservadora Conferència Episcopal espanyola -de la qual se'l nomena president de la subcomissió per la Família i president de la Comissió per als Seminaris i les Universitats- per bé que un altre sector ho veu des d'un altre angle: ...”promou la descentralització del bisbat, amb cinc bisbes auxiliars ben arrelats a la realitat diocesana, entre els quals Joan Carrera” i Barcelona viu el moment en què hi ha més laics dirigint organismes diocesans. “Identitat, comunió i evangelització” són els tres eixos del seu mandat, que concreta amb una dedicació especial als joves, a les vocacions i fins i tot convocant una jornada anual de la família. També en la línia de Joan Pau II, és el primer a denunciar les injustícies socials i la pobresa, especialment durant la crisi postolímpica. Barcelona, doncs, la segona arxidiòcesi més gran d'Europa, després de Milà, per molts perdia la seva força. A la mort de Carles i en els titulars se'l titllarà de “líder del fre a l'Església catalana”, que “es va posar a les ordres de Madrid i va proporcionar els bisbes conservadors gens afins a la identitat pròpia del país” : “En connivència sempre amb la cúpula ultraconservadora de la CEE, va anar substituint els bisbes més identificats amb el país i de tendència més progressista per prelats més conservadors. No només entre els bisbes auxiliars de Barcelona, sinó que, com a únic cardenal català, va influir en la renovació de tots els bisbats catalans. Tothom sap, a tall d'exemple, el greuge que va patir el bisbe auxiliar de Barcelona Joan Carrera, que no va tenir cap oportunitat d'ascendir com a número ú a causa del seu catalanisme i la proximitat a les classes populars i obreres. L'intent de l'Església barcelonina més catalanista d'ajudar Carles a integrar-se va fracassar. Els seus delfins van anar ocupant seus: Josep Àngel Sainz Meneses, bisbe de Terrassa; Agustí Cortès, bisbe de Sant Feliu; Romà Casanova, bisbe de Vic, i Francesc Pardo, bisbe de Girona. Va ser ell qui va apostar per Jaume Pujol a l'arquebisbat de Tarragona, de manera que el va convertir en el primer de l'Opus Dei”. Tot plegat sense acabar d'aplicar el Vaticà II.

També se l'acusa “de tallar d'arrel l'obertura i el protagonisme social que l'Església catalana havia aconseguit a les darreries del franquisme i amb l'estrenada democràcia, que havien culminat en dues fites: d'una banda, amb la declaració, el 1985, del document, *Arrels Cristianes de Catalunya*, en què el bisbat català es mostrava aperturista i reivindicava la identitat i la llengua de Catalunya i, de l'altra, amb el Concili Tarraconense de 1995. Aquell intent de l'Església catalana de tenir una conferència episcopal pròpia i debatre amb els fidels com organitzar-se, va ser aixafada per Carles per ordre expressa de Madrid i Roma”. Ara la col·lectivitat episcopal catalana més bé és dòcil, a mans dels conservadors con està i “la cúpula s'ha anat allunyant de la base i l'Església s'ha dividit. Les aspiracions de Catalunya de tenir conferència episcopal pròpia van quedar definitivament estroncades quan el 1998 Carles va proposar a Roma tenir una regió pròpia, però supeditada a la CEE. El 2004 el Vaticà va aprovar una “mínima autonomia” de l'Església catalana, que la supedita a Madrid”. El fet era que Carles, sempre entre la política vaticana i l'ultrancer nacionalisme espanyol, esdevenia la

¹¹²² Ara, 18.12.13, p, 29 i text de Jordi Llistnerri. - *El Punt – Avui*, 19.12.2013, p. 26, de Mireia Rourera.

víctima mentre optava per les accions més assenyades i conciliadores tot i que era a expenses seves.

Mentre sorgien les dificultats a l'arquebisbe Carles els esdeveniments seguien marcant l'època i el 5 d'abril de 1990 el rei Balduí de Bèlgica abdica durant 48 hores per evitar l'haver de signar la llei de despenalització de l'avortament, que entrarà en vigor sense referèndum; a Dinamarca, el 7, el transbordador *Scandinavian Star* s'incendia a l'estrat del Skagerrak i moren 159 passatgers i una altra novetat serà el 15, amb la mort de la mítica actriu sueca Greta Garbo, nascuda el 1905, i el 25 del músic de jazz Dexter Gordon, nat el 1923, en el mateix dia que els astronautes del *Discovery* posen en òrbita el supertelescopi espacial *Hubble*. A Tortosa, davant la festa de sant Jordi, l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia es reuneix per reestructurar els seus premis i jurat, amb una transformació que es creava la primera edició del Premi d'Història "Enric Bayetri", amb un jurat extraordinari a nivell nacional que formen els doctors Joan F. Cabestany Fort, Ramon Miravall Dolz, Salvador J. Rovira Gómez, Josep Ma. Sans Travé i el llicenciat en Dret Lluís Pegueroles Arinyo, amb el secretari Josep-Ferran Bertomeu, un premi que atorguen a Jordi Diloli Fonts, de Tortosa, per la seva obra "La llercavònia". El premi existent de narració es transforma en el "Joan Cid i Mulet", en la seva sisena convocatòria, amb un jurat de prestigi que formen Caritat Celma, Zoraida Burgos, Manel Ollé i Antoni Nolla, amb el secretari Secundí Arrastrària, el qual premi atorguen a Ramon-Lluís González Reverter, del Canar, per l'obra "Projecte Homo", amb un primer accèssit a Jesús Cabrera Melich, de Tortosa, per l'obra "Perpetuïtat incompresa" i un segon accèssit a Baltasar Casanova Giner, de Deltebre, per "I Pandora destapà la caixa". L'acte, com sempre, ha estat acompanyat per una festa i sopar literari.

El 17 de maig l'Organització Mundial de la Salut (OMS) suprimeix l'homosexualitat de la llista de malalties mentals, i el 8 els ministres de Finances de la República Federal d'Alemanya i de la República Democràtica d'Alemanya, a Bonn, signen el tractat d'unió monetària, econòmica i social entre els dos estats i el 22, la República Democràtica Popular del Yemen (o Yemen del Sud) i la República Àrab del Yemen (Yemen del Nord) s'uneixen per formar un sol estat. Segueixen d'immediat dos fets d'importància europea i mundial: Bush i Gorbtxov signen el dia 1 a Washington el document sobre la reducció d'armes estratègiques *Start*, en el qual es preveu l'eliminació d'un 30 % dels arsenals nuclears, i el 7 són els set estats membres del Pacte de Varsòvia els que acorden a Moscou la dissolució d'aquesta organització. Els científics de la Universitat de Tennessee fan saber el dia 9 de l'èxit d'un tractament contra la distròfia muscular, en un trasplantament de cèl·lules d'una persona sana a una altra d'afectada per la malaltia, i el 10 no deixa de sobtar que Alberto Fujimori, vist per tothom com un japonès nat el 1938 guanyi les eleccions presidencials del Perú davant el candidat conservador Mario Vargas Llosa i, en haver passats dos dies, el Parlament de l'URSS aprova una llei de premsa que garanteix la llibertat d'informació, un fet insòlit en la història de l'Estat. Després del 21, quan moren més de 40.000 persones a resultes d'un terratrèmol de 7,3 graus escala Richter registrat a la frontera d'Iran amb l'URSS, el 22 es desmantella el *Checkpoint Charlie*, el més conegut punt de pas entre el Berlín Oest i el Berlín Est.

El món de la música passa uns temps feliços, cada cop més brillants, i el 25 de juny la soprano Montserrat Caballé és nomenada ambaixadora honorària de l'ONU i, a poc trigar, amb la celebració de la Copa del Món de Futbol, Luciano Pavarotti, Plácido Domingo i Josep Carreras o "els tres tenors" ofereixen a les terres de Caracalla, de Roma, un concert memorable que dirigeix Zubin Mehta i que escamparà pel món la televisió i els enregistraments en vídeo que apareixeran al mercat.

Mals averanys quan, el 24 de juliol, Iraq transmet un exèrcit de 30.000 soldats a la frontera amb Kuwait i el govern dels EUA decreta l'estat d'alerta de la seva flota en aigües del Golf Pèrsic, i el 2 d'agost Iraq envaeix l'emirat de Kuwait. El Consell de Seguretat de l'ONU condemna l'annexió i aprova sancions contra el país ocupant, i comença la Guerra del Golf. Envaiït l'emirat, el 22, Iraq disposa el tancament de les ambaixades occidentals a Kuwait. Mentrestant, el 6, el president del Pakistan, Gulam Ishaq Khan, destitueix la primera ministra Benazir Bhutto i decreta l'estat d'emergència.

Tortosa comença les festes de la Cinta el divendres 31 d'agost i que duraran fins al 9 de setembre. El moment té una importància capital, per a tothom: el consell de ministres de la República Democràtica Alemanya (RDA) i el govern de la República Federal Alemanya (RFA) signen l'acord per a la reunificació d'Alemanya, amb el qual pacten els compromisos dels respectius governs durant el procés reunificador. A la tarda, els negociadors Wolfgang Schäube (RFA) i Günther Krauss (RDA) ratifiquen l'acord al Kronprinzenpalais del Berlín Est. El dia 2 les tropes de l'URSS comencen a retirar-se de la República Democràtica Alemanya amb la sortida de l'octava divisió blindada de Neuruppin. La mitjanit del 3 d'octubre es proclama la reunificació, just davant l'històric *Reichstag*, mentre repica la campana de la Llibertat i s'hissa la bandera nacional. Una de les clàusules a aprovar la RDA per unificar-se amb la RFA atorga a la ciutat de Berlín la capitalitat de la nova República Federal d'Alemanya. El 3 d'octubre, a mitjanit, es proclama la reunificació a Berlín, en un acte d'unificació davant l'edifici del *Reichstag*. Els parlaments de la República Federal Alemanya i de la República Democràtica d'Alemanya ratifiquen el dia 20 el tractat de reunificació de les dues Alemanyas: la RDA desapareix per sempre, integrada en l'Occidental i el 4, els EUA i l'URSS acorden un dràstic desarmament convencional a Europa i l'endemà, el 5, el Parlament panalemany ratifica el tractat pel qual les quatre potències triomfants en la II Guerra Mundial restitueixen la sobirania a Alemanya, la RFA conservarà la seva Constitució i la bandera i integra la RDA. Després de les primeres eleccions lliures a la RDA el 18 de març passat s'iniciaren les negociacions entre les dues Alemanyas, les que conformaren el tractat d'Unificació i, alhora, les dues i les quatre potències d'ocupació signaven el tractat anomenat Dos més Quatre que atorgava la plena independència a la nova Alemanya, que romandrà com a membre de la Comunitat Europea i l'OTAN.

El pas dels dies també porta pèrdues de consideració, com la de l'escriptor Alberto Moravia, nat el 1907 i mort el 26 de setembre, i la del compositor i director d'orquestra Leonard Bernstein el 15 d'octubre, i a Barcelona el famós músic de rumba catalana d'origen argentí Gato Pérez, el 18. Aleshores arriben novetats de gran importància i transcendència: el Soviet Suprem de l'URSS aprova el pla de transició cap a l'economia de mercat el 19 d'octubre i el 26 el president Mikhail Gorbaxov visita Barcelona, amb un protocol clarament irrespectuós envers el president de Catalunya, Jordi Pujol. En un altre espai, el 27 es descobreix una nova galàxia, seixanta vegades més gran que la Via Làctia, i el 12 de novembre esdevé la coronació oficial d'Akihito com a 1251 emperador del Japó, la dinastia més antiga del món, i el 19 se celebra el 500 aniversari de la impressió de la novel·la catalana cavalleresca *Tirant lo Blanc*, a València quan l'OTAN i el Pacte de Varsòvia (llevat d'Albània) subscriuen la Carta de París i el Tractat sobre Forces Convencionals a Europa que posen fi a la Guerra Freda. A l'oest, el 22 i després d'onze anys i mig en el càrrec, la primera ministra anglesa Margaret Thatcher, pressionada pel seu mateix Partit Conservador, presenta la dimissió, i el seu correligionari John Major, fins ara ministre d'Hisenda, la substituirà. A Anglaterra, en el primer dia de desembre, resta connectada al continent pel túnel obert sota el Canal de la Mànega.

Els inicis de desembre porten, també, el triomf del sacerdot Jean-Bertrand Aristide a les eleccions presidencials a Haití i el dia 9 el líder i fundador del sindicat independent *Solidarnosc*, Lech Walesa (nat el 1943), premi Nobel de la Pau de 1983, guanya la segona volta de les eleccions presidencials a Polònia per un aclaparador 74,2 % dels vots en les primeres eleccions lliures i directes que se celebren al país, membre com és del Pacte de Varsòvia. Polònia canvia radicalment en passar del règim comunista de l'URSS, d'economia deprimida, a un país democràtic i independent que experimentarà un notable creixement. A Catalunya, passades les festes de la Constitució i de la Puríssima, l'11 es rep amb satisfacció la notícia de què el Parlament Europeu, a demanda dels parlaments de Catalunya i de les Illes, ha aprovat una resolució de reconeixement de la llengua catalana com a oficial de la Comunitat Europea. En la segona quinzena de desembre, amb les festes de Nadal i de Cap d'Any, també se sap que el 18 el Parlament britànic rebutja la restauració de la pena de mort al Reialme Unit, i el 23 que Eslovènia vota a favor de la separació gradual de la federació iugoslava, i que el 24 hi ha un cop d'estat militar a Surinam (Amèrica del Sud) contra el president Ransewak Shankar.

En l'àmbit ebrenc, al pas de l'any, ha causat molta impressió el fet d'haver estat posat un cotxe bomba d'ETA al quarter de la Guàrdia Civil de la Ràpita, immediat a les escoles, i que

per sort no ha explotat. El problema rau, com tothom sap, que la Guàrdia Civil sempre ha instal·lat els seus quarters vora un centre escolar, perquè li faci d'escut. Un altre tema ha estat l'afer dels monestirs, convents o cases religioses establertes a Tortosa perquè les comunitats estan fortament afectades per la manca de vocacions i veuen amenaçada la seva continuïtat: ara es manté la presència de les comunitats femenines de les clarisses (Monestir de Santa Clara de Tortosa o de Santa Maria de les Neus); les franciscanes concepcionistes (Monestir de la Puríssima Concepció Victòria); les carmelitanes descalces (Monestir de Sant Josep i Santa Teresa); les monges de N. S. Consolació (Hospital de la Santa Creu i asil, Col·legi de Tortosa, Residència d'ancians Sant Miquel); les de la Companyia de Santa Teresa de Jesús (Col·legi Sagrada Família, Residència Noies-noviciat); les carmelitanes missioneres (L'Aliança); les Serventes de Jesús de la Caritat (convent al carrer Cervantes). Les comunitats masculines les formen els operaris diocesans (Col·legi Sant Josep, Temple Expiatori de la Reparació, Residència de sacerdots).

En començar l'any 1991 s'inaugura l'Any Mozart, a Salzburg, en commemoració del bicentenari de la mort del compositor Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) i a l'Estat espanyol no deixa de sorprendre, el 12 de gener, la dimissió del vicepresident del govern socialista Alfonso Guerra a resultes de l'escàndol donat per son germà, el que des d'un despatx oficial practicava el tràfic d'influències: el fet és que comencen a transcendir els abusos de poder, les depredacions i la corrupció a nivell polític i administratiu. En l'àmbit internacional, l'endemà, atreu tota l'atenció l'imperi soviètic quan, a Lituània, milers de ciutadans s'apleguen a Víliaus al voltant del Parlament i planten cara a les tropes russes, això quan, finit el temps de l'ultimàtum donat per l'ONU a Saddam Hussein, les tropes internacionals aliades (en especial EUA, Regne Unit, Aràbia Saudita i Kuwait) comencen poc abans de la mitjanit del 15 l'operació *Tempesta del Desert*, l'ofensiva per fer retirar les tropes iraquianes de Kuwait (17 gener-28 febrer). El dictador Saddam Hussein havia envaït el país a l'agost amb l'excusa que Kuwait extreia més petroli de l'acordat i perjudicava l'economia de l'Iraq. L'endemà Irak ataca Israel amb missils, mirant a estendre el conflicte que ha alterat el sentiment mundial de pau. El dia 17 les forces internacionals dirigides pels EUA, amb l'anecdòtica col·laboració espanyola, ataquen l'Iraq per obligar-lo a abandonar Kuwait i l'aviació nord-americana, amb avions d'altres potències, bombardegen Bagdad. Llavors, a la mort del rei Olav V de Noruega (nat el 1903) que ocupa el tron des del 1957, el succeeix son fill Harald V. El mes, al país, el clou la mort a Barcelona del filòsof i escriptor Josep Ferrater Móra, el qui havia romàs exiliat el 1939 als EUA, i el qui entre molts assaigs és autor del monumental *Diccionari de Filosofia*.

Obre el mes de febrer el president de Sud Àfrica, Frederik de Klerk, per comprometre's a acabar amb el règim de la segregació racial, i comença per abolir la legislació racista, això quan a Itàlia el Partit Comunista adopta el nom de Partit Democràtic d'Esquerra i llavors, el dia 9, Lituània es manté en el seu lloc correcte i aprova en referèndum la seva independència de l'URSS, en una majoria abassegadora. Aleshores, el 12, Corea del Nord i Corea del Sud signen un tractat de no-agressió però el 19 són cent mil les persones que es manifesten al centre de Tirana per reclamar la democràcia i enderroquen l'estàtua del fundador del règim comunista d'Albània, Enver Hoxha, i el 21 és Txecoslovàquia la que ingressa al Consell d'Europa i, quan el 24 els EUA inicien una ofensiva terrestre contra l'Iraq, la que en dos dies porta els aliats a Kuwait City, sobta la transcendent notícia de la dissolució del Pacte de Varsòvia, el 25, mentre que Iraq disposa l'evacuació de tropes a l'envaït Kuwait tot i que el 27 i abans no s'estronqui el subministrament de petroli, l'aviació nord-americana bombardeja de fort Bagdad amb missils guiats i els iraquians es retiren de Kuwait el mateix dia. L'atenció es torna a fixar al nord el 3 de març, quan Letònia i Estònia aproven a separar-se de l'URSS i, just l'endemà, guanyen els respectius plebiscits. I arriba el 13 perquè el president de la República Democràtica Alemanya, Erick Honecker, fugi a l'URSS per evitar d'ésser empresonat i el mes conclourà amb la realització de les primeres eleccions lliures des de 1924 a Albània.

El 14 de març, la justícia deixa en llibertat *els sis de Birminham*, nord-irlandesos falsament acusats de terrorisme, i l'activitat sembla desplaçar-se a altres latituds: el 25 el president de Mali (Àfrica Occidental) és derrocat per l'anomenat Consell Nacional de Reconciliació i l'endemà, al Paraguai, signen el Tractat d'Assumpció els representants del

Brasil, Argentina, Uruguai i Paraguai i creen la MERCOSR que entrarà en vigor l'1 de gener de 1995. Llavors s'imposen defuncions de les quals es plany el món: el 3 d'abril és, a Anglaterra, la de l'escriptor Graham Green (nat el 1904) i l'endemà, a Suïssa, la del dramaturg i novel·lista Max Frisch.

Els activistes culturals d'Ampostà mostren el seu dinamisme en avançar el mes d'abril i, com tots, amb la vista posada a la festa de sant Jordi, i el dia 9 s'aplega el jurat del I Concurs d'Assaig 1990, de l'Institut d'Estudis Comarcals del Montsià, format per Ramon Miravall, Anastasi Pérez, Màrius López, Maria Josep Margalef i el secretari Josep-Carles Soler, reunit a l'Institut de Batxillerat d'Ampostà, els que han de declarar-lo desert per causa de la baixa qualitat de les obres participants.

Després que els comandaments militars espanyols de l'OTAN signen a Brussel·les, el dia 11, l'acord de coordinació per a la defensa del territori nacional que l'atenció la crida el continent asiàtic perquè, el 13, es penja Jiang Qing, la vídua de Mao Ze Dong, i el 21, a l'Índia, mor en un atemptat Rajiv Gandhi (nat el 1944), primogènit d'Indira Gandhi i exprimer ministre de l'Índia, amb 18 persones més, just quan anava cap a la ciutat de Sriperumbudur per fer-hi un míting. L'atemptat el fan guerrillers tàmls a Sri Lanka, això mentre a Etiòpia és l'home fort del règim militar, Mengistu Haile Mariam, el que és derrocat després de 14 anys al poder i marxa a l'exili. A Catalunya ve la notícia el 29 de maig, quan la ETA situa un cotxe bomba vora la caserna de la Guàrdia Civil, a Vic, amb la mort de nou persones (amb 4 nenes) i 40 ferits, amb imatges patètiques que seran recordades durant molts anys.

Els casos de corrupció es detecten sovint en el món de la política i de l'administració i en començar el mes de juny la premsa denuncia les empreses *Filesa* i *Time Export*, pretesament vinculades al finançament il·legal del PSOE, amb doble comptabilitat i fent per amagar beneficis a Hisenda, sense que ho pugui silenciar el desastre de les Filipines, perquè el dia 9 entra en erupció el volcà Pinatubo que mata 565 persones i forma un núvol de cendra que arriba fins a Manila, a 100 km de distància.

A Roquetes, el 12, esdevé un acte cultural i social de resposta extraordinària: editat per Restaurant Amaré, Ramon Miravall publica el primer llibre de la història de la vila tot commemorant els cinquanta anys de la creació de l'empresa. El llibre porta el títol *Amaré. 50 anys de Roquetes* i es presenta a la sala de festes *La Poma*, de Roquetes, en un acte insòlit al qual assisteixen més de set-centes persones i en una festa que es manté viva durant cinc hores. Presideix la taula el presentador Josep-Oriol Cardús, director de l'Observatori, amb el batlle de Roquetes Marià Gil, alcalde i membres del consistori tortosí i del Consell Comarcal del Baix Ebre. L'edició, encara que important, s'exhaurirà en poc temps i l'empresa haurà de procedir al recurs de les reimpressions. La notícia internacional del dia és la realització de les primeres eleccions presidencials a Rússia, en les quals Borís Ieltsin obté el 60% dels vots. Llavors, el 17 de maig, arriba la notícia de la designació de Lluís Martínez Sistach, de 54 anys, com a nou bisbe de Tortosa, just quan l'ambient general està farcit pels ressons dels Jocs Olímpics de Barcelona.

El 17 de juny també ha estat el dia que Parlament de Sud-Àfrica, en derogar la llei sobre classificació racial de la població, suprimeix l'*apartheid* que ha estat quatre dècades en vigència, d'ençà el 1950. L'esdeveniment europeu, aleshores, és de suprema importància perquè el dia 20 Alemanya retorna la capital a Berlín, al cap de 46 anys d'haver estat destruïda i d'haver-ne perdut la condició. Aleshores la conflictivitat es trasllada cap a la Mediterrània perquè el 25 les assemblees d'Eslovènia i de Croàcia acullen l'estiu tot aprovant, per separat, la independència de la Iugoslàvia que les sotmet, malgrat que al cap de dos dies esclatarà la guerra amb l'exèrcit federal, de gran majoria sèrbia.

La Constitució iugoslava havia nascuda després de la II Guerra Mundial sota l'impuls de Josif Broz, *Tito*, i preveia la independència de cada nació federada, malgrat que ara la independència de Croàcia i Eslovènia troba la resistència militar que sobre tot surt de Sèrbia, i el Parlament Federal de Belgrad no la reconeix i hi adreça els carros de combat, tot començant la guerra de Iugoslàvia el dia 27 de juny. El 28 l'exèrcit federal assetja Ljubljana, la capital eslovena, encara que el 8 de juliol s'establirà una pau en resposta a la intervenció de l'ONU, de manera que la declaració d'independència es congela durant tres mesos a canvi de la retirada

de les tropes federals. El cas és que els serbis hauran sofert importants pèrdues davant els eslovens i renovaran les hostilitats i els enfrontaments es reprendran llavors a Croàcia, i Vukovar i Zagreb seran bombardejades encara que els croats assoliran el seu objectiu independentista. El drama aconseguirà la major magnitud el 1992, amb l'acció sèrbia a la multiètnica Bòsnia, una infàmia que escandalitzarà el món: d'ençà que Sarajevo es recordarà com una ciutat màrtir. Possiblement hi perden la vida les famílies de molts jueus procedents del call de Tortosa del segle XV.

La dissolució del Pacte de Varsòvia, l'organització antagònica de l'OTAN liderada per l'URSS, esdevé el primer dia de juliol, talment com havia estat previst, i el 15, semblantment, l'organització independentista catalana Terra Lliure, potent a l'àmbit de la diòcesi tortosina, anuncia la dissolució com a grup armat: hi ha una altra dissolució que és de plànyer, l'executada el 24 per *Radio Nacional de España* que tanca Ràdio Tortosa, fundada el 1952 per l'enginyer Julià Mangraner i pel tècnic Lluís Mestre Rexach, amb el suport polític i sindical d'Antoni Muñoz Pellicer, la que fou un factor essencial en el creixement social i cultural de la societat tortosina i regional durant tantes dècades, omnipresent i amb especialistes coneguts arreu del territori com Fernando Martínez i Emèlia Miravall que l'obriren les emissions amb les seves veus, i Joaquim Marín, Josep A. Òdena, Francesc Guimerà, les germanes Ballesteros, Luz Acero i Teresa Aymerich, Jaume Arnal Maqueda i Ramon Miravall i altres veus i col·laboradors en les emissions teatrals, els concerts simfònics, taurins, esportius, folklòrics, els religiosos de Felip Pitarque, l'esclat musical de la dècada de 1960 tot trencant fronteres, i altres de musicals per Josep Fages i els de la vida ciutadana que encapçalaven Rodolf Lamote de Grignon i Josep M. Vallès, els que iniciaren el miracle de l'ús de la prohibida llengua catalana, i del món de l'art per Francesc González Cirer i Maties Ballester, i el de la poesia pel rapsoda Josep Ma. Caver... tot passant per l'elemental aspecte de la publicitat a mans de Josep Blanch Ginyer, el pianista de la Batavia Jazz... i després amb periodistes com Josep Bayerri, Jordi Itarte, Conrad Duran i molts d'altres que caracteritzen la ràdio dels darrers temps.

A les acaballes de juliol s'imposa el seguiment amb el *Tour de France* que, el 28, guanya Miguel Indurain, per primer cop de les cinc vegades que ho aconseguirà, a desgrat que el mes conclou el 31 amb la mort de Fabià Puigserver Plana, escenògraf creador del Teatre Lliure, i que s'entra a l'agost amb la del còmic català Cast Sendra "*Casser*". Més tard, el 19 d'agost, a l'URSS, en desacord amb el president Mikhaïl Gorbtxov, també secretari del Partit Comunista (PCUS) que ha incrementat el poder de les repúbliques soviètiques, alts funcionaris miren a fer un cop d'estat i centenars de tancs surten als carrers i les tropes rebels arresten el president a la seva casa de vacances de Crimea. L'acció fracassa, en gran mesura, per l'actitud decidida del nou president de la Federació Russa, Boris Ieltsin, la imatge del qual es reforça políticament i dona la volta al món la seva fotografia, dret sobre un tanc, cridant a la resistència i a la vaga general indefinida fins que no es retirin els militars. El dia 20 el Soviet Suprem de la república bàltica d'Estònia proclama la seva independència de l'URSS i el 22 l'exèrcit soviètic es retira de les tres repúbliques bàltiques ja independitzades d'Estònia, Letònia i Lituània i, en el mateix dia, Gorbtxov recupera el poder. L'endemà a la Federació Russa, passats dos dies del cop d'estat, el president Boris Ieltsin suspèn les activitats del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS) de Rússia i li confisca els béns fins que no s'aclareixi el seu paper en l'incident. El president Gorbtxov havia dimitit l'endemà com a secretari general. El 24 dimiteix Mikhail Gorbtxov com a primer secretari del PCUS i Ucraïna s'independitza de l'URSS, i el 25 és Bielorrússia la que proclama la independència de l'URSS i el 27 se sent la veu de la Unió Europea per reconèixer la independència i la sobirania de Letònia, Estònia i Lituània. Llavors, el 28, es generalitza la guerra a Iugoslàvia, un conflicte entre eslovens, serbis, croates i bosnis), en el que al 1992 serà Sarajevo la que s'endugui la pitjor part.

El conflicte a la Unió Soviètica és tan crucial que ningú no deixa de parar-hi compte tot i començar les festes de la Cinta divendres 30 i fins a diumenge 8 de setembre. A la ciutat tot discorre dins la normalitat i segons tot allò previst, àdhuc en la programació dels actes, tot llevat del fet de no haver bisbe, de romandre vacant el bisbat, i la missa pontifical ve a dir-la Ricard M. Carles, en un dia en el qual és nomenat Fill Adoptiu de la Ciutat i que inaugura el Monument a

la Família i que porta l'estendard de la Cinta a la processó tot guanyant, encara, una major popularitat.

En aquests dies, el 3, mor el director de cinema Frank Capra i després del 5 torna a ocupar els titulats dels mitjans de comunicació el conflicte rus perquè, després de set dècades d'hegemonia, l'URSS destrueix les velles estructures de poder i aboleix la Constitució. El president Gorbtxov es diu que prepara una transició democratitzadora i el congrés de Diputats Populars de la Unió Soviètica s'autodissol. L'endemà 6 continuen les alteracions i el nou Consell d'Estat de l'URSS reconeix la independència de les repúbliques d'Estònia, Letònia i Lituània, i el Partit Comunista es declara il·legal. Tot seguit, el 8, Rússia, Ucraïna i Bielorrússia anuncien la creació de la Comunitat d'Estats Independents i es concreta que onze de les quinze repúbliques soviètiques formaran part de l'organització. El seguiment del procés només es relativitza el 19, quan se sap que uns alpinistes han trobat al glaci Similaun, als Alps d'Ötztal, a Àustria, el cos d'un home del Neolític, momificat i conservat per efecte del gel etern. Potser que el 20, tanmateix, quan els policies José Amedo i Michel Domínguez resulten condemnats a 108 anys de presó cadascun per induir a la comissió de sis assassinats frustrats i altres delictes fets pels GAL.

A Tortosa en aquests mesos ha estat destacada la notícia de comptar amb una població de 29.452 habitants, segregades com han estat tantes pedanies, i ha complagut la inauguració de les noves escoles del sector del Temple. Ramon Miravall, també, edita el llibre *Mites i cultes a Dertosa* i també edita a Editorial Alpina, de Granollers, la guia *Els Ports*, una obra que li ha estat demanada malgrat que ha resultat destrossada i mutilada per l'editor, de la qual en nega l'autoria real per tots els mitjans de comunicació. Orfeó Tortosí, altrament, s'incorpora a Centre del Comerç per necessitat de guanyar espais i de millorar l'organització.

L'esdeveniment urbà és de dilluns 23, amb la inauguració dels Jardins del Príncep i el Museu de les Escultures de Santiago de Santiago, al Porcar, pel príncep d'Astúries i duc de Girona Felipe de Borbón, Jordi Pujol i nombroses autoritats, fet a despesa de Josep Celma Prieto. En resulta una forta crítica ciutadana contra el president Pujol que en el seu discurs adula determinats membres de l'oposició política i cultural, potser que inoperants i oportunistes, mentre que ignora absolutament l'ample desplegament cultural i social que es fa des del Departament de Cultura, del qual s'enorgulleix tothom i que tant beneficia el seu partit i a ell mateix. En aquest setembre Armènia es s'incorpora al conflicte i es declara independent de l'URSS i, lluny d'allí, el dia 30 hi ha un cop d'estat militar a Haití, del general Raoul Cédras, amb el derrocament del president Jean-Bertrand Aristide que aconsegueix sobreviure i escapar. També resta en el fons l'afer de Somàlia, sotmesa com resta a una sagnant guerra civil entre els "senyors de la guerra" o faccions rivals d'ençà l'enfonsada del dictador Siad Barre, que va estar en el poder des de 1976. Un desastre és el que esdevé a Bangladesh, perquè un tornado aixeca una onada de 6 m d'alçada que mata unes 300.000 persones al delta del Ganges.

L'escriptora Maria Aurèlia Campmany sempre ha tingut bons amics i moltes simpaties a Tortosa i la seva mort, el d'octubre, causa un raonable sentiment perquè també s'hi afegeix l'alta valoració que se li dona. És una tardor agitada la del 1991, en evolució com està el procés de la Unió Soviètica i els conflictes que no saben de resoldre. Ara, el dia 7, Croàcia i Eslovènia esdevenen repúbliques independents i se separen de Iugoslàvia, després de tres mesos de moratòria imposats per Sèrbia i a Bangladesh (antic Pakistan oriental), Abdur Rahman Biswas és elegit president de pel Parlament el dia 8, i el 16 l'OTAN aprova a Taormina (Itàlia) eliminar el 80% del seu arsenal tàctic nuclear a Europa. Israel i l'URSS restableixen les relacions diplomàtiques el 18, suspeses el 1967 arran de la Guerra dels Sis Dies, i el 22 la Comunitat Europea i l'EFTA constitueixen a Luxemburg l'Espai Econòmic Europeu que inclourà, de l'11 de gener de 1993 ençà, 400 milions de consumidors de dinou països. També es fa a Madrid, el 30, la conferència de Pau per a l'Orient Mitjà en què el president dels EUA, George Bush, demana a israelians i àrabs una sortida estable i duradora per al problema que els enfronta. Al novembre, el 7, el món soviètic torna a ésser notícia quan l'Azerbaidjan esdevé la novena república que es declara independent de l'URSS i el 8 es difon el fet que hi ha hagut la primera fusió nuclear controlada de la història, al Reialme Unit i aconseguida per un grup de científics de 14 països europeus al reactor experimental europeu *Joint European Torus* (IRT), amb

futures aplicacions en la obtenció d'energia il·limitada. També és el moment que les potències membres de l'OTAN acorden a Roma d'institucionalitzar l'obertura als països de l'Est europeu i des de França arriba la notícia de la mort de l'actor i cantant Yves Montand. El 10, però, sobta la majoria la mort de l'escriptora i periodista Montserrat Roig, a 45 anys, notable representant de la generació d'intel·lectuals catalans de la dècada de 1970, la que la malaltia potser se li manifestava amenaçadora en la seva estada a Tortosa com Escriptora del Mes.

Mor l'actor alemany Klaus Kinski el 22 de novembre i el cantant Freddie Mercury el 23, més popularitzat per la intervenció als Jocs Olímpics de Barcelona, amb Montserrat Caballé, però mentrestant arriben novetats de l'esfera soviètica: el 17 el Parlament de Macedònia ha aprovat la nova Constitució que proclama l'estat independent, democràtic i social tot i que la grossa esdevé l'endemà 8 de desembre: la dissolució de l'URSS amb l'afegit que onze de les repúbliques soviètiques creen la Comunitat d'Estats Independents (CEI) per bé que opten per una independència total les repúbliques bàltiques: Estònia, Letònia i Lituània, d'ençà de setembre. Al sector de l'Europa occidental són dotze els estats de la Comunitat Europea que el dia 10 subscriuen el Tractat de Maastricht, i l'11 hi ha un acord pel qual els caps d'estat i de govern de la Comunitat Europea a Maastricht (Holanda) preveuen la unió econòmica i monetària (UEM), la creació d'una futura moneda única i la cohesió social i polítiques comunes de defensa.

Corea del Sud i Corea del Nord signen un acord de reconciliació, cooperació i no-agressió el dia 13, després de 46 anys de permanent estat de "guerra tècnica" i el 17 Ieltsin i Gorbaxov acorden la dissolució de l'URSS per al 31 de desembre. Les cinc repúbliques amb majoria musulmana de l'URSS (Kazakhstan, Kirguizistan, Tadjikistan, Uzbekistan i Turkmenistan) acorden afegir-se a la flamant CEI i també hi ha el fet que 48 països, incloses 15 repúbliques soviètiques, signen a l'Haia la Carta Europea d'Energia per l'explotació de jaciments de gas i petroli de l'URSS amb tecnologia i capital occidentals. Tanmateix, el 21, onze de les quinze repúbliques soviètiques acorden a Alma Ata, Kazakhstan, la creació de la Comunitat d'Estats Independents, amb la qual cosa es confirma la desaparició efectiva de l'URSS i que Rússia ocupi el seu lloc en el Consell de Seguretat de l'ONU. A Espanya hi ha la cloenda del 13è. Congrés del PCE amb l'elecció de Julio Anguita com a secretari general.

L'arquebisbe Carles, de Tortosa estant, sense proposar-s'ho s'havia guanyat la confiança de Roma, i no havia estat per casualitat. Potser el fet, probablement, esdevenia d'ençà dels conflictes somorts que sortiren de l'àmbit canonical i de la seva defensa a ultrança dels principis conciliars. El sant Pare el consulta i sovint el crida al Vaticà. El fet, fonamentalment, és que ell sempre és la mateixa persona, que manté les seves conviccions i el mateix esperit que honradament i lleial fa per adaptar-se als diferents i discrepants criteris i actituds que es troba, de manera que evita sempre la col·lisió perquè el seu caràcter el porta a aconseguir l'harmonia i en qualsevol situació vol mantenir l'entesa per via del raonament, la serenitat, la comprensió mútua, obra en consciència i, encara, es manté sempre fidel i ultrancerament addicte al sant Pare: és una excel·lent persona, de bona fe, un home bo i d'una espiritualitat absoluta, d'un òptim esperit, i un home que sempre es manifesta sincerament, que sent l'Església i que viu talment com pensa i sent, que viu intensament la seva fe i un cristianisme portat a ultrança, també de seny i lluny de cap fanatisme, un esperit ple de delicadeses i de vius desitjos de servir o complaure els altres i que podria ésser que la seva perfecció espiritual, estrictament cristiana, no fos compresa per tothom o que, de tan ben compresa com és, no li sigui perdonada. La humanitat passa per moments crucials, de manera accelerada, vertiginosa, i Carles es troba entre les disposicions conciliars que pugnen pel l'aparadorisme i d'immobilisme que imposa la CEE o, semblantment, entre l'Església catalana i l'espanyola, resultant-ne allò que és inevitable: ésser la víctima d'ambdós bàndols, sotmesos a la prudent política romana.

"Obtinguda la democràcia i l'estat de les autonomies, l'Església es troba amb una problemàtica nova, molt difícil de sintetitzar i més encara a detallar¹¹²³. Com a institució, és

¹¹²³ PLADEVALL, A.: a o.c., pàg. 189:

teòricament respectada –llevat d'alguns atacs i burles dels mitjans estatals de comunicació–; però cada vegada és menys ajudada oficialment, i per això, per actuar, li cal l'ajuda i el suport dels creients. / El gran repte i la tasca de l'Església en els nostres dies es de conscienciar els seus membres perquè, en un estat democràtic, sigui respectada i se li permeti una plena actuació dins la seva tasca específica, sense interferència de lleis i disposicions contràries al fi espiritual i primari que té encomanat, que és la direcció vers Déu dels seus fidels i la labor de promoció humana i integral dels cristians i de tothom. Això, però, no ho ha d'obtenir pas per privilegis i exempcions, sinó també el suport de base dels seus seguidors, membres conscients i actius de la societat./ Guanyar les generacions joves, oferir un exemple i una doctrina que siguin atractius i respectats, mantenir unes estructures renovades i obertes, trobar solucions per al problema de la crisi de vocacions, comprometre els laics en la vida eclesial, guanyar el món obrer i canviar la mentalitat materialista o oportunista dels rics, mantenir la vida familiar amb una il·lusió renovada, etc, són tasques a les quals s'aplica i s'ha d'aplicar la nostra Església, abocada ja a l'any 2000”.

Els esforços i equilibris de l'arquebisbe Carles es veuran reflectits al 1994, quan el Vaticà, el 26 de novembre, quan té 68,2 anys d'edat, l'eleva a cardenal del títol *Santa Maria Consolatoris al Diputin-ho*, tot reforçant la seva postura i amb una major participació en diversos organismes vaticans. La nova situació no sembla contribuir al seu benestar personal perquè a l'any següent, el 1995, un membre de la Màfia italiana l'acusa de blanquejar diners, en el curs d'una conversa telefònica, i el patiment s'intensifica d'ençà de les falses acusacions de relacionar-se amb l'organització criminal, infundades i del tot absurdes, àdhuc rebutjades pels seus opositors i per ell viscudes amb fermesa, humilitat i resignació cristiana. El fet és que un jutge italià llença en contra seva una calúmnia de blanqueig de diners, de tràfic de joies i d'armes... i tothom veu que és increïble malgrat que la desconfiança es fa palesa i inevitable en determinats ambients perquè, a més a més, la vinculació de les acusacions italianes amb les màfies barcelonines fa la resta... És el toc de gràcia per al bon ambient de la diòcesi: la desconfiança creix, la creu comença a ésser massa feixuga i se succeeixen fets que ho empitjoren i que possiblement són l'origen del tumor cerebral que el destruirà al cap d'uns anys. Una bona defensa àdhuc permet que s'alliberi de la imputació, però no desapareixen les sospites i tot i que resta en un no res, la seva innocència es fa ben palesa, encara que la creu l'acompanyarà de per vida encara que refugiat en la fermesa de la seva fe, sobretot en el seu recés de bisbe emèrit i a la Tortosa que sempre l'ha acollit i que el valora molt positivament. L'any 2001, en complir els 75 anys i d'acord amb la previsió del Dret Canònic, presenta la dimissió al seu càrrec arquebisbal, un dimissió que Roma no li acceptarà fins al 15 de juny de 2004. Diumenge 4 de novembre de 2001 es commemora a Tortosa el cinquantè aniversari del Seminari però també de l'ordenació sacerdotal del cardenal Carles.

A més a més ha restat l'interrogant de la seva actitud en oposar-se a que l'Església demanés perdó pels abusos i els crims comesos durant el franquisme, potser que des d'un esperit característic dels temps de la transició a la democràcia i desconeixent la voluntat genocida d'un *führer* o *duce* o *caudillo* caricaturesc... Sabem que roman inèdit l'estudi del seu pontificat, silenciats, el que potser respondre a les maquinacions i calúmnies sofertes, com se li va retreure que havent-se jubilat, en comptes d'anar a viure en una residència marxés a una luxosa torre modernista a Pedralbes, encara que fos una propietat d'aquell arquebisbat que la destinava a aquesta finalitat, i talment com se li criticarà la seva residència final en un xalet del bisbat a Tortosa que destinava a una finalitat semblant; i, del 1999 al 2002 en la seva labor com a sotapresident de la Conferència Episcopal Espanyola que ha obligat a qüestionar-se “què hi feia allí un bisbe sorgit de l'esperit del Concili Vaticà II, audaç en haver-se posat en els temps?”. Mentrestant, del 2000 al 2005, cal comptar amb què també forma part de la prefectura d'afers econòmics del Vaticà. El 15 de juny del 2004, doncs, és jubilat a Barcelona, després de 14 anys de pontificat i de 9 anys de bisbe emèrit.

Joan Pau II l'havia nomenat cardenal en el 1994 i d'ençà que no assisteix als actes i s'ha retirat molt discretament de l'escena pública per tal de no interferir en el ministeri del seu successor. Fa llargues estades a Tortosa i es relaciona amb la gent. Diumenge 27 de juny del 2004 diu la missa de comiat a l'església de Santa Maria del Mar, de Barcelona, a les 6 de la

tarda, a 30° de temperatura i davant d'uns 3.000 assistents, immers en la tristesa del comiat i en l'alegria de l'afecte. En aquest mateix any és quan ressona la seva veu contra la COPE: "Desautoritzo actituds com la d'aquesta emissora cap a Catalunya, que no són les que vol l'Església", la mateixa veu que alça en una homilia a la catedral de Tortosa contra un fet polític: "no volem que es converteixi Tortosa en la claveguera de Catalunya", tot referint-se als casos de les centrals nuclears, eòliques i tèrmiques, als transvasaments de l'Ebre i la contaminació de les seves aigües, als cementiris nuclears... Després del lamentable afer de la trama italiana, en els darrers i complicats anys finals del pontificat, es troba en les "diverses crisis en la governació d'un bisbat tan complicat com Barcelona, va reduint el seu cercle de confiança (talment com li passà a Tortosa amb el Capítol i els grups paraeclesials). I, com li va passar a Juvany, el seu successor a Barcelona, Lluís Martínez Sistach, no és el que a Carles li hauria plagut més. Precisament el fet que no hi hagué un candidat molt clar és el que porta a fer que la jubilació del cardenal Carles el 2004 coincideixi amb la divisió de Barcelona en tres bisbats més manejables"¹¹²⁴, en el mateix dia, i Joan Pau II desmembrava l'arquebisbat en tres diòcesis: la metropolitana a la ciutat de Barcelona i les dues sufragànies a Terrassa i a Sant Feliu de Llobregat.

En la seva situació cardenalícia, en el 2005, Carles assisteix al conclave que elegeix papa Benet XVI encara que l'any vinent, en complir els 80 anys, perdrà la condició de cardenal elector. De fet havia fixat la seva residència a Tortosa i més tard esdevenia l'arquebisbe emèrit de Barcelona.

A Tortosa havia impulsat la creació del Moviment Infantil Diocesà (MID), el que naixia el 1985 de la mà del director espiritual del Seminari, en Romà Casanova i ara, el 2013, en complir els 25 anys, ho han celebrat amb un peregrinatge a Roma amb el bisbe Salinas. El 25 novembre de 2013 el cardenal Carles ha d'ingressar a l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" amb simptomatologia neurològica, possiblement per haver tingut un ictus, on mor tres setmanes més tard, el 17 desembre, de matinada, a 87 anys, controlat a l'Hospital de la Santa Creu (centre sociosanitari). En el mateix matí estava concertada una comunicació telefònica amb el papa Francesc. El dia 19 es realitza la primera de les misses o funerals per la seva ànima, a la catedral de Barcelona, presidida pel cardenal Lluís Martínez Sistach i per una vintena de bisbes, entre ells tres cardenals, els que concelebreu una solemne eucaristia exequial que compta, tanmateix, amb uns 200 capellans. Després, el 30 se celebra una eucaristia per la seva ànima.

Sacerdot per 52,74 anys, bisbe per 34,64 anys, Cardenal per 19, Carles no cercà mai un protagonisme personal i el centre de la seva vida i del seu ministeri havia estat Jesucrist (...no som la religió d'un llibre, sinó d'una Persona...) (És la fermesa de la fe la que sostingué Job enmig de les proves...) Carles havia arribat a Tortosa i, com tots els antecessors, era "senyor bisbe" i el "bisbe Carles", però en ésser nomenat per a Barcelona esdevenia "Don Ricardo" sense que la gent del carrer ho acabés d'entendre, de moment, però tant li feia. Carles és "un home senzill, afable i pròxim". El vicari general i destacat biblista Josep Lluís Arín feia notar: "Després de vint-i-cinc anys del bisbe Moll va arribar a Tortosa un bisbe jove, un home molt proper, que era valencià però que es va fer tortosí, i que quan es va retirar va venir aquí. (...) La gent l'estimava". Així és com recorda Tortosa el cardenal Ricard Maria Carles, arquebisbe emèrit de Barcelona i bisbe de Tortosa durant vinti-un anys. (...) Tot i que a Barcelona el recorden com una persona conservadora, a Tortosa molta gent el considera progressista. La gent no estava acostumada a trobar-se el bisbe pel carrer o pel mig dels Ports d'excursió i Carles hi anava"¹¹²⁵. El fet era que havia renovat la diòcesi encarcerada en el conservadorisme més anacrònic, en el franquisme més radical d'unes minories sostingudes per forces polítiques externes, en el ressò del servil discurs de Moll al *Caudillo* quan inaugurava el monument a la Batalla de l'Ebre que es mantenia erigit davant els finestrals del palau. Carles portava un alè nou i fresc, reengegava les somnolents parròquies, i "va ordenar més de trenta capellans, va acostar el bisbat als joves i va impulsar les confraries de Setmana Santa, que als

¹¹²⁴ Ara, 18.12.2013, p. 29 i text de Jordi Llisterrí.

¹¹²⁵ *El Punt – Avui*, 18.12.2013, 9. 27, en article de Lurdes Moreso.

anys setanta estaven a punt d'extingir-se". El sacerdot Josep Insa recordava que "va ser un bisbe pròxim, molt dedicat a la gent, i la societat li va agrair", i Paquita Blasco, la qui treballà 32 anys al seu costat i formà part de la seva família, ho justificava així: "Li agradava molt Tortosa i la seua gent"; "...bisbe de Tortosa, amb un peu a Catalunya i un peu al País Valencià, durant 22 anys Don Ricardo es guanya l'estimació de la gent", segons el bisbe Enric Benavent¹¹²⁶, o també "una persona afable, senzilla, propera, enamorat de Tortosa, que es va fer estimar (...) Així descriuen els feligresos el cardenal¹¹²⁷ (...) aquest caràcter pròxim a la gent va fer que, quan va passar a ser arquebisbe emèrit de Barcelona, ja retirat, s'instal·lés a Tortosa, on era habitual trobar-lo pel carrer o a l'ermita de Mig Camí, on, durant la seua etapa al bisbat, molta gent el recordava encara anant a caçar papallones. També era un amant del massís dels Ports i del cim de Caro..." També el sant pare Francesc que, en el seu protocolari condol al cardenal Sistach s'hi referia com a "qui va exercir amb diligent sol·licitud apostòlica el ministeri episcopal, primer com a bisbe de Tortosa i després al capdavant d'aquesta estimada arxidiòcesi de Barcelona, lliurant-se constantment a la tasca evangelitzadora amb saviesa i generositat i impulsant infatigable nombroses iniciatives pastorals, amb gran proximitat als sacerdots, a la vida consagrada i als seminaristes, als quals va dedicar una especial atenció", tot recodant els "grans serveis prestats a l'Església".

Els fets, per a bé o per a mal, potser que alteraven la visió del Carles veritable i el temps permetria una clarificació de la situació veritable. Una imatge d'equilibri sorgia amb el seu traspàs i Josep Torrens, membre fundador de l'Església Plural concretava¹¹²⁸ : "Amb la distància del temps, fa més de 9 anys de la seva substitució, podem valorar més aspectes de la seva controvertida trajectòria episcopal. Tots vam cometre errades i vam protagonitzar actituds que segurament no van ser exemplars. Vam pensar que Carles era el causant del malestar, quan en realitat era el missatger, tot i que molt aplicat. / Les altes esferes eclesiàstiques espanyoles, havien decidit: reorientar, a mata-degolla si calia, la línia renovadora de l'Església catalana, l'adhesió al Concili i el compromís amb el país. L'encàrrec era clar, la persona la van trobar en un bisbe de Tortosa, introvertit, espiritual i pietós, i amb un profund sentit de l'obediència. No importava el mal que se li podia infligir, ni el que s'arribaria a fer al conjunt de les diòcesis. És un mal que perdura en forma de determinats nomenaments episcopals. Indirectament, però, l'actuació de Carles va propiciar la revitalització de les bases de l'Església, la creació de fòrums de capellans, d'Església Plural i Cristianisme al Segle XXI, entre altres. / Tampoc podem entendre aquella època sense considerar el pes de l'entorn del cardenal. Segurament el seu pas per l'arquebisbat de Barcelona no hagués estat tan traumàtic sense l'entorn d'incondicionals que el "protegia" (...) i que sabia com influir-hi i com aprofitar-se d'aquesta influència. / Avui, el Déu de misericòrdia l'haurà acollit amorosament i haurà reconegut en ell la persona, la bondat, l'estima per l'Església i tantes coses bones que portarà en el seu haver..."

Publicacions :

- Fe i Cultura. Escrits pastorals.*- Barcelona, Claret, 1990. 181 pàgs. + índex ((Els Daus, 102)
- Cartes de la vida estant.*- 1994 (recull d'articles de premsa).
- La família, l'amor i la vida.*- 1998
- Cartas a una mujer de hoy.*- 1999

Bibliografia: *Diccionari...*,1, pàg.439 (Piquer, Jordi); **Jover (M)**, 1973, pàg. 56; <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcarlesgordo.html/> - Premsa local del moment i *El Punt-Avui, L'Ebre* del 18-20.XII.203.

¹¹²⁶ *Ara*, 18.12.2013, p, 29 i text de Jordi Llisteri.

¹¹²⁷ *L'Ebre*, 20.12.2013, p. 10.

¹¹²⁸ *El Punt – Avui*, 18 desembre 2013, p. 27.

Lluís Martínez i Sistach

(17.maig.1991 – abril 1997)

Lluís Martínez i Sistach nasqué a Barcelona el 29 d'abril de 1937. Estudià al col·legi dels Maristes de la Immaculada, a Barcelona i en haver acabat el batxillerat ingressà al Seminari Major de Barcelona, on cursà els estudis fins al 1961 que fou ordenat sacerdot el 17 de setembre, a 24,4 anys d'edat, en la prelatura del Dr. Modrego Casaus, a la parròquia de Cornellà. Incrementa els coneixements amb els estudis de Magisteri i el 1962 els ampliava a Roma, en Dret canònic i civil, i n'obtenia el doctorat en "ambdós drets". Aquests moments coincidien amb el concili Vaticà II (1962-1967).

Havent tornat a Barcelona havia estat nomenat membre del tribunal eclesiàstic de Barcelona el 1977 i jutge el 1973, essent col·laborador del cardenal Jubany. El 6 de novembre de 1987 fou designat bisbe auxiliar de Barcelona, a 50,5 anys d'edat, i ordenat bisbe titular d'Aliezira el 27 de desembre de 1987. També exercí la presidència d'Associació Espanyola de Canongistes i la secretaria del Concili Provincial de la Tarraconense. El 17 de maig de 1991, a 54,1 anys, era designat bisbe de Tortosa.

L'any 1992, el dels Jocs Olímpics de Barcelona, presenta, d'antuvi, una novetat tan positiva com és l'establiment de relacions diplomàtiques entre Rússia i els EUA d'Amèrica, el dia 3. Els dies són freds i en la Cavalcada dels Reis es fa notar de debò així com avança el pas del capvespre. Gener és un mes que porta de tot i destaca l'assassinat a trets del tortosí Artur Anguera, vora les Drassanes de Barcelona, comandant de l'Exèrcit de l'Aire que havia estat cap de la defensa aèria als Jocs Olímpics, a Tortosa conegut i considerat per tothom, en una acció tan reprobable com inútil d'ETA, i a la ciutat també mor el cap de la policia local, Alfonso Briones, en acte de servei i de forma accidental pel tret efectuat per un company seu. L'alcalde de Tortosa declara de dol oficial el 9 i el 10 de gener i l'Ajuntament, en un ple extraordinari, aprova una declaració de condemna per l'assassinat terrorista. A Barcelona celebra l'acte litúrgic l'arquebisbe Ricard Ma. Carles i a Tortosa el bisbe Lluís Martínez Sistach celebra els funerals pels dos desapareguts. En aquest mes de gener el president de la Cambra de Comerç de Tortosa, Josep Bel Raga, esdevé el nou president de "*Tarragona Econòmica*", i Joan Josep Panicello dimiteix com a president de FECOTOR, de manera que Andreu Noè, sotapresident, acabarà el període i convocarà noves eleccions. Fa fred, i hi ha intenses nevades arreu de Catalunya i són fortes al massís del Port. A Roquetes, el restaurant Amaré és guardonat per la Generalitat de Catalunya i el president Jordi Pujol, al Palau, li lliura el "*Diploma Turístic de Catalunya*", i a la Ravaleta o Raval d'en Cristo s'inaugura el nou Casal en una acció del departament de Cultura, amb sales multiusos i dos despatxos mèdics, i comencen les obres del nou hipermercat de Família, a Tortosa. El periodista Daniel Arasa presenta el seu nou llibre "*Los españoles de Churchill*". El president Pujol visita per primer cop el municipi de l'Ampolla i 500 escolars participen al Cross Comarcal del Baix Ebre, a Jesús. També és el temps en el qual, organitzat per l'Escola de Música "Acadèmic", Billy Cobban i Àngel Celasa, dos dels millors bateries del món, actuen en concert a la Discoteca Karibú; Baltasar Porcel, com *Escriptor del Mes*, conferencia per la demarcació de Tortosa; el 23, al Palau Oliver de Boteller es reuneix el jurat del VI Certamen Literari de l'Orde de la Cucafera, constituït per Gerard Vergés, Javier Martínez Palacio, Ramon Miravall, Enric Mascarell i el secretari Vicent Ruiz i s'atorga el premi a Carme Bayerri Polo i Josep Bayerri Raga per l'obra "*Regions Devastades en la reconstrucció de Tortosa i altres pobles destruïts per la Batalla de l'Ebre*" tot fent saber que des d'ara el certamen pren el nom de "Concurs Literari Ciutat de Tortosa", i al Perelló se celebra la X Festa de St. Antoni, on el jurat format per Miravall i Sobrequès atorguen la beca d'investigació, en la seva quarta convocatòria, a Gerard Marí, perquè investigui sobre "*La sentència del 1551 sobre els empius del Perelló a favor de la batllia de Miravet. Transcripció i estudi*", a la vegada que s'atorguen els de premis de poesia i de prosa per a infants i per a adults. A Tortosa, com tots els anys, la festa de sant Antoni se celebra a la parròquia de Sant Jaume, a l'Esplanada de Remolins. El president Pujol, tanmateix, signa el decret de convocatòria d'eleccions autonòmiques catalanes per al 15 de març.

El 9 de gener de 1992 la minoria sèrbia de Bòsnia ha proclamat un estat independent, i el 13 el Parlament de Mongòlia ha aprovat una Constitució que estableix la democràcia i el sufragi universal. El 15 la Comunitat Europea reconeix Croàcia i Eslovènia, el qual fet representa el desmembrament de Iugoslàvia com a estat unitari a efectes europeus, mentre que l'endemà s'estableix un acord que posa fi a dotze anys de guerra civil a El Salvador. Altres novetats urbanes són l'aprovació municipal del projecte d'urbanització del Passeig de l'Ebre, a La Casota, i la visita a Tortosa de Joan Guitart, conseller de Cultura de la Generalitat i la del líder estatal del *Partido Popular*, José Ma. Aznar, i l'inici de les emissions d'Antena 3 i l'elecció del ceramista Joan Panicello Chavarria com a "*Tortosí de l'Any*" 1991, pel Grup de Premsa i Ràdio de Tortosa. El dia 30, Boris Ieltsin pren possessió de l'escó de la Unió Soviètica al Consell de Seguretat de l'ONU.

Un seguit de protestes populars fan que Li Peng, dirigent de la Xina en estada a Barcelona el 6 de febrer, hagi hagut d'escurçar la seva estada i 'endemà arriba el moment de la signatura del Tractat de Maastricht (Holanda) que obre el camí de la Unió Europea a 340 milions de ciutadans. Els fets locals passen per la visita de Joan Ma. Pujals, president de la Diputació, per inaugurar el Centre Social d'Usos Múltiples, de Remolins, i l'Ajuntament signarà hi un conveni l'ús del Col·legi Sant Jordi, de Jesús, encara que gestiona el conflicte amb la policia local, en la demanda d'equiparar-se als Mossos d'Esquadra, i fan una vaga de multes entre altres mesures de pressió.

Davant les pròximes eleccions autonòmiques i per promocionar-se, l'empresari espanyol José Ma. Ruiz Mateos s'interessa per les empreses tortosines IMSA-TAMSA i FORGESA per estudiar-ne l'adquisició, això quan només fa unes setmanes que adquiria el 50 % de CASSIL. Quan Campredó segueix lluitant per evitar la instal·lació al terme de l'abocador de residus, per les acaballes del mes els partits polítics presenten els seus programes electorals: PSC, IC i Centre Democràtic i Social. A Ferreries, mentrestant, els artificiers de la policia fan esclatar un cotxe sospitós, robat i amb matrícula canviada, i a l'Ampolla els artificiers de la marina fan esclatar a alta mar una bomba de la guerra, la qual feia més de 50 anys que estava en un espai cèntric. Llavors, el 13 de febrer, el Congrés de Diputats aprova la llei de seguretat ciutadana (Llei Corcuera) i el 17 comença a Tortosa la I Setmana de Teologia, fins al dia 20. La notícia espanyola és aleshores un incendi, el 18, que destrueix el pavelló dels Descobriments de l'Expo de Sevilla i la universal que el 21 el Consell de Seguretat de les Nacions Unides ha aprovat el desplegament de "cascos blaus" a Bòsnia i a Herzegovina.

A la ciutat, en aquest febrer, el conseller de Benestar Social, Antoni Comas, inaugura la nova oficina a Tortosa del seu Departament, i que Expo-Ebre 92 presenta el seu cartell anunciador i un pressupost de 21 milions de pessetes i, també, que els Carnivals de Tortosa s'han reduït als organitzats per l'Associació de Veïns de Ferreries. El dia 1 el 64 % de la població aprova la independència de Bòsnia-Herzegovina, on es declara la sobirania el dia, i el 60 % dels ciutadans de Montenegro s'avenien a formar la nova Iugoslàvia amb Sèrbia, amb proclamació oficial del 27 d'abril. El 10 de març el primer ministre (conservador) del Reialme Unit, John Major, guanya les primeres eleccions després la dimissió de Margaret Thatcher el 1990, i el 13 el diari Pravda, de Moscou, tanca per raons econòmiques. A Tortosa, al pas dels dies, el bilbaí Robert Garay guanya el primer premi de l'Espeleo Còmic 91 en la sisena edició de l'Espeleo Club Tortosa, això mentre que els membres de les candidatures visiten la ciutat i la regió en actes de campanya, i l'empresari Ruiz Mateos segueix especulant quant a l'adquisició de les empreses de Sabater. Mentre el pintor Cèsar Estrany exposa a Madrid i amb un acte de cloenda que presideix la reina d'Espanya, i la Coordinadora Anti-transvassament, "*Tortosí de l'Any*" 1990, rep el premi en una festa-sopar al Restaurant El Parc. L'Ajuntament de Tortosa, en ple extraordinari, aprova els pressupostos per a 1992 amb 3.112.606.848 pessetes i el Departament de Cultura de la Generalitat designa Albert Curto Homedes com a director de l'Arxiu Històric de Tortosa, quan el món cultural incideix a Ascó per unir-se al miler de persones que van a acomiadar-se de Carmel Biarnès.

El dia 15 CiU aconsegueix per tercera vegada consecutiva la majoria absoluta en les eleccions al Parlament de Catalunya, malgrat que l'abstenció ha estat la màxima protagonista de la jornada electoral però tothom parla, també, del fet que una bengala de senyals marítims

llançada per un seguidor matés un nen al camp de futbol de Sarrià. En el curs de març el col·legi Nou Betània anuncia el seu tancament en acabar el curs escolar i a Roquetes es realitza la II Trobada d'Emissores Municipals de les Terres de l'Ebre i a Tortosa comença el campionat comarcal del Baix Ebre de futbol infantil de set jugadors, i es fa un II Open Musical de Tortosa, essent els guanyadors *Lirones caretos* i *Ketal*.

Un atemptat destrueix l'ambaixada d'Israel a Buenos Aires, el dia 17, resultant-ne 18 morts i més de 200 ferits, i a Sud-Àfrica es posa fi a l'*apartheid* i s'aprova l'inici de negociacions per arribar a una societat democràtica multiracial. Llavors, el 23, es presenta el nou Tren de Gran Velocitat (TGV) que circula a una velocitat mitjana de 300 km/h i que s'inaugurarà oficialment (Madrid-Sevilla) el 14 d'abril. Tortosa comenta quant als fets que Víctor Cervera deixi el CDS per incorporar-se al PP i Xavier Alegret passi a CiU, així com la satisfacció que Josep Curto passi a ésser el portaveu del PP al Parlament de Catalunya. Mentrestant els treballadors de les empreses IMSA i TAMSA es concentren davant els xalets dels Sabater, això quan només feia uns dies que havien interromput un ple del Consell Comarcal i retingut Adolf Barreno durant unes 10 hores. Els dies porten el I Duatló de Jesús, guanyat per Eduardo Burguete, quan Joan Cid Boix és reelegit president de la Societat de Pesca Esportiva de Tortosa, i comença a Tortosa la VII Mostra de Teatre Escolar del Baix Ebre, organitzat pel Centre de Recursos Pedagògics, quan tanca el mes la notícia que "*El silenci dels anyells*", de Jonatham Demme, aconsegueix cinc Oscars. La policia francesa deté a Bidart la cúpula d'ETA, el 29, i un artefacte explosiu de fabricació casolana esclata sota el cotxe d'un veí de Campredó, membre de la junta de segregació, i Tortosa esdevé seu d'un Jutjat d'Afers Penals que agrupa els partits judicials de Tortosa, Amposta i Gandesa.

La vella diòcesi de Tortosa segueix mantenint una vida molt variada i també hi destaquen fets com el de l'industrial tortosí Enric Nomen, per engegar el més modern camp de golf de l'estat a la urbanització Sant Jordi, de la Cala, havent-hi invertit 700 milions de pessetes: Ebro Agrícolas havia adquirit el 50 % de l'empresa Nomen, de molts anys present a la ciutat; o els 67 avortaments efectuats en aquest àmbit territorial en el 1991, o la denúncia de l'Associació de Veïns del Rastre, a l'Ajuntament, de les activitats al barri de l'Església Evangelista de Filadèlfia, per escàndols, crits i sons acústics que acompanyen les activitats de la secta. Aleshores Òscar Gallardo guanya el IX Enduro Moto Club Tortosa, puntuable per al Campionat d'Espanya, de Catalunya i de Tarragona, i la Casa de la Ciutat insisteix a la Generalitat per la transformació en autovia de la carretera de l'Aldea, i hi ha una altra interrupció del ple del Consell Comarcal pels treballadors d'IMSA i TAMSA per demanar la dimissió d'Adolf Barreno, president de la institució, així com la dimissió de l'alcalde de l'Aldea, Francesc Blanch. La premsa també opina quant al cas d'ésser la comarca del Baix Ebre l'àrea amb major nombre de vehicles, i que serà el tercer parc mòbil de Catalunya, després de Barcelona i de Tarragona-Reus.

Els problemes mundials que manté l'encetada primavera són la interdicció per les autoritats algerianes del Front Islàmic de Salvació (FIS) i l'endemà, el 5 d'abril, Alberto Fujimori, president del Perú, dóna un autocop d'estat i dissol el Parlament i assumeix tots els poders, i el 6 comença la guerra civil de Bòsnia Hercegovina, i el 7 el Parlament Europeu aprova per ampla majoria el Tractat de Maastricht per a la Unió Europea. El dia 9 el general i exdictador de Panamà Manuel Antonio Noriega (nat el 1934) és condemnat per narcotràfic per un tribunal de Miami, i se li aplica la pena de 40 anys de presó. En aquest abril se signa un conveni de col·laboració entre el RACC i Expo-Ebre, i es tanca un dels quatre jutjats de primera instància de Tortosa, puix que amb tres n'hi ha prou al Partit Judicial, mentre que raval de Jesús continua els tràmits per esdevenir una Entitat Municipal Descentralitzada; mentrestant es presenta el VIII Festival de Moda i Pentinats, organitzat per Perruqueria Maria Cinta i la Confraria de Tastavins del Baix Ebre dimiteix com organitzadora de la Mostra Turística de Vins i Caves de Catalunya, després d'haver avançat la seva suspensió, i Josep Ma. Tomàs Prats, fins ara director del Col·legi Bisbe Moll, és nomenat vicari general del Bisbat pel bisbe Sistach, en substitució de Jesús Carda que com a col·laborador i advocat tan bon joc havia donat al bisbe Carles en els afers del Patrimoni Cultural. A la Casa de la Ciutat sembla ésser imminent un pacte de CiU amb el PSC i Jordi Pujol, guanyades les eleccions autonòmiques, inicia la nova legislatura.

Diuenge de Rams cau en dia 12 i, com sempre, obre la Setmana Santa amb un renovat fervor i una veritable invasió turística perquè la política i organització desenvolupada per Josep Borrell ha trobat la resposta popular i turística que era d'esperar. Això esdevé quan el país accepta resignat la inauguració, a la rodalia de París, d'Eurodisney, el primer parc temàtic que obre a Europa i que havia pensat que el seny dels organitzadors el crearia en territori català, en el qual fet el pas del temps els donarà la raó. El C.E. Tortosa també organitza el I Torneig Internacional de Futbol-base "Josep Otero", amb la col·laboració de tots els equips locals i més de 600 jugadors, i Materials Forés Vidal esdevé campió de la lliga local de futbol-sala de Primera Divisió. Dilluns de Pasqua, el 20, s'inaugura l'Exposició Universal de Sevilla i l'endemà dimarts, a la seu del Consell Comarcal del Baix Ebre el delegat de la Generalitat, Ramon Miravall, presenta el llibre de Marià Jover Flix "*El Baix Ebre. Panorama d'una comarca*", amb cloenda de l'acte per Josep Gomis, conseller de Governació del govern de Catalunya. L'abril, en les acaballes, també porta la inauguració la 48a. Fira Provincial Ramadera i de Maquinària Agrícola Interprovincial de la Indústria i del Comerç, inaugurada pel president del Foment del Treball, Alfred Molinas Bellido. Aleshores, Ramón Izquierdo, després de set anys, cessa com a comissari de la Policia espanyola a Tortosa i, tanmateix, s'estableix un conveni d'Expo-Ebre amb Caixa de Tarragona, la qual n'esdevé entitat col·laboradora. Quan s'està escolant el mes d'abril, dijous 23, en la festa de sant Jordi, la Diada del Llibre és espectacular, sempre constituint un èxit creixent de gent i de vendes de llibres i de roses, i la gent quasi col·lapsa els carrers per on són les parades. L'escriptor Joan Perucho ha conferenciat arreu del territori com a Escriptor del Mes, i en la Mostra de Cant Coral'92, organitzat per Òmnium Cultural, ha estat un èxit el concert de Sant Jordi a càrrec de Joventuts Unides, de la Sénia, al Conservatori de Música, i el bisbe Sistach assistia a la representació de la Passió al teatre municipal d'Ulldecona. El dissabte 25, tanmateix, a l'Associació de Veïns de Jesús es reuneix el jurat del premi d'Història "Enric Bayerri", dels premis Jesús Catalònia, format per Joan F. Cabestany Fort, Ramon Miravall Dolz, Salvador J. Rovira Gómez, Josep Ma. Sans Travé, Lluís Peguerols Arinyo i el secretari Josep-Ferran Bertomeu, declaren desert el premi per la insuficiència de qualitat científica de les obres concursants. Reunit també el jurat del premi "Joan Cid i Mulet", de narrativa, format per Carme Riera, Caritat Celma, Zoraida Burgos, Manel Ollé i Antoni Nolla, i el secretari Secundí Arrastrària, atorguen el premi a Cesca Ensenyat, del Port de Pollença, per l'obra "Taxidèrnia", un primer accèssit a Glòria Llobet i Brandt, de Manlleu, per l'obra "Crònica d'una infidelitat" i un segon accèssit a Eva Piquer, de Barcelona per "L'aniversari". Tot seguit esdevé en el sopar literari, amb l'addicta concurrència de sempre i els discursos d'algunes de les autoritats assistents.

Els esdeveniments generals no són tan feliços, ja sigui pels forts terratrèmols a Califòrnia, el 26 d'abril, amb 53 morts o, en el conflicte que es manté, la inquietant situació de Sèrbia i Montenegro que el 27 proclamen la nova República Federal de Iugoslàvia, o la situació restant quan el 28 acaba la guerra civil d'Afganistan, amb el lliurament del poder del govern comunista al *mujahidí* Sibgatulah Muyadedi o l'absolució, el 29, de quatre policies que havien colpejat brutalment un home negre i que ocasionà tres dies de revoltes a Los Angeles i altres ciutats nord-americanes, amb un resultat final de 58 morts, 200 ferits greus i importants danys materials. En el mateix dia, el Tribunal Suprem d'Algèria decreta la dissolució del Front Islàmic de Salvació (FIS).

La pluja ha deslluït molts actes de l'Expo-Ebre 92 quan la Comunitat Europea i l'EFTA convenen, el 2 de maig, a crear l'Espai Econòmic Europeu que aplegarà la meitat del comerç mundial. Els esdeveniments esportius rellevants del moment són l'organització a Riba-roja d'Ebre, per primer cop, del Campionat d'Espanya de Pesca d'Aigua Dolça, i el II Open Internacional Femení de Tennis del circuit WTA, organitzat per Club de Tennis Tortosa, en el qual l'argentina Paula Suárez triomfarà davant la ucraïnesa Sukhova i als quatre torneigs de Catalunya. Altres fites són la proclamació d'independència de Crimea, el dia 5, i l'endemà la mort de l'actriu Marlene Dietrich, nascuda el 1901. És el moment en el qual, el 8, es fa el sopar i festa d'homenatge al ceramista Joan Panicello Chavarria, *Tortosí de l'Any* 1992, al Parador Nacional de Turisme i que seran vora les 200 les persones que participaran a la III Trobada de les Terres de l'Ebre a Barcelona, amb la presència de personalitats tortosines, i que es fa un

homenatge a Josep Otero Gendre, també al Parador de Turisme, en presència de tot el món del futbol.

Tothom se sorprèn quan el dia 13 el Parlament d'Ukràina anul·la la declaració d'independència de Crimea, aprovada la setmana passada pel legislatiu regional. Llavors Orfeó Tortosí presenta el seu concert de primavera i l'Observatori de l'Ebre aplega científics de tot el món, especialistes en els estudis de la ionosfera. Una bona notícia és que la Diputació de Tarragona aportarà 24 milions per completar el conveni de navegabilitat de l'Ebre, i també es parla de transvasaments de l'Ebre a València i a Mallorca, per la sequera. En la política local, Tortosa sorprèn quan CiU i PP signen el Pacte de Govern per governar en col·laboració. El primer acord serà la recuperació de la IV Mostra de Vins i Caves de Catalunya. En el caire esportiu hi ha abundància de notícies: el Grup de Majorettes i Banda dels Cantaires de l'Ebre obtenen un destacat lloc als Campionats Europeus de Twirling, i els equips de Tortosa, Jesús-Catalònia, Remolins-Bitem, Camp-redó i Roquetenc de futbol participen en futbol-base al torneig internacional de Torí, a Itàlia, i el C.E. Tortosa assegura la permanència a la Tercera Divisió quan a l'Estadi derrota al Banyoles i, tot plegat, quan el 20 de maig Tortosa i la regió semblen haver embogit amb la Copa d'Europa aconseguida pel Barça a l'estadi londinenc de Wembley, per primer cop, en derrotar per 1-0 la Sampdoria de Gènova, i la caravana de vehicles amb senyeres de Catalunya i del Barça col·lapsen els principals carrers de Tortosa.

Maig també és el mes que Maria Antònia Oliver, Escriptora del Mes, conferència per la ciutat i territori. En el moment destaquen als diaris l'Assemblea General de l'ONU del 22 que admet com a membres Eslovènia, Croàcia i Bòsnia i Hercegovina, i el 23 que la Màfia italiana assassina el jutge antimàfia Giovanni Falcone amb un dispositiu amb més de mil quilos d'explosiu que també acaben amb la seva esposa i tres guardaespalles, mentre viatja amb un vehicle per l'autopista de Palerm, a Sicília i, encara, amb l'afegit que el 19 de juliol assassinaran el jutge Paolo Borsellino. A Tortosa es reuneix l'Assemblea Nacional de l'IMCAE, al Montepío de Conductors "Sant Cristófor" que l'organitza, amb dues intenses jornades de treball mentre que, a Roquetes. Lira Roquetense celebra el seu 85è aniversari. En tot això, el 28 de maig la societat es veu afectada per una vaga general de mitja jornada, segons la crida feta per CCOO i UGT contra la retallada de les prestacions per desocupació i del projecte de llei de vaga, i també es fa una crida a la reindustrialització. Segons els sindicats té un seguiment del 80 % i a la fi es retiraran alguns punts del projecte inicial. Aleshores, el 30, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides disposa el bloqueig total de Sèrbia i a Montenegro per la seva responsabilitat en els successos de l'antiga Iugoslàvia.

El 50,7 % dels danesos rebutgen el Tractat de Maastricht, el 2 de juny. En aquest mes torna La festa del *Corpus Christi*, amb les celebracions religioses tradicionals, la processó i, a Jesús, amb la confecció de les catifes de flors. Els juriconsults realitzen la II Conferència dels col·legis d'Advocats de les Autonomies Pirinenques, amb sessió inaugural a càrrec de David Domènec, degà del Col·legi d'Advocats de Tortosa. A Amposta són Ràdio Ebre, Cadena Ser i *Cadena 40 Principales* les que inauguren les seves instal·lacions i emissores locals i a Tortosa es renova el problema les obres periòdiques que es fan a l'Hospital de Tortosa Verge de la Cinta, sempre afectant el patrimoni cultural i amb la intervenció de Cultura, tot de la Generalitat, que les sotmet a control i regula les accions administratives il·legals detectades. Un altre conflicte de l'IAE es resol en un ple extraordinari d'urgència de l'Ajuntament de Tortosa però irromp el sentiment per la mort de càncer de Carmen Herrero Belmonte que ha estat presidenta de l'Associació de la Lluita Contra el Càncer i que ha destacat pel seu generós lliurament als malalts. S'hi pot contraposar la grotesca i gens política decisió del PP per evitar que Tortosa no rebí la Flama Olímpica i perquè rebutgi l'estada de la torxa a la ciutat, això només a quatre dies dels Jocs Olímpics de Barcelona i per raó que el COOB compra part de l'arròs a consumir a la Vila Olímpica als EUA: l'empresa proveïdora és Nomen Productes Alimentaris SA i, a la fi, el PP acaba per posar-hi seny i retirar la petició.

Baix Ebre i Montsià es manifesten contra l'Ajuntament de Reus que ha pres l'acord de no pagar les taxes del cànon del minitransvasament, quan el 14 de juny Miguel Indurain guanya el Giro d'Itàlia i el 18 Irlanda, l'electorat aprova en referèndum la ratificació del Tractat de Maastricht, amb el 69 % dels vots, i el 21 es realitzen les primeres eleccions municipals

democràtiques a Etiòpia, en què els ciutadans voten un govern federal, i el 23 els laboristes d'Isaac Rabin guanyen les eleccions a Israel. Tortosa gaudeix d'una festa molt popular, el 24, i bé que ho mostra la multitudinària celebració de la Pasqua a l'ermita del Coll de l'Acma o de l'Alba, com en diu la gent, i UNED clou el curs 1991-1992 tot fent constar que, des que començà a Tortosa, ha llicenciat 225 alumnes. Els fets són més aviat esportius, però, i ha estat presentada l'expedició Broad Peak, encapçalada per Òscar Cadiach i Jordi Magrinyà, patrocinada per Caixa Tarragona, destinada a assolir el cim de 8.047 m per un via inexplorada; també s'efectuen les proves puntuables, al riu, per als Campionats d'Espanya i de Catalunya de Motos Aquàtiques, mentre que FSUT MAI es proclama campió de la XII Copa de la Ciutat de Tortosa en futbol-sala, i el col·legi Bisbe Moll torna a proclamar-se campió en futbol-sala escolar en els Campionats de Catalunya celebrats a Tremp, i Edifintel Volei juvenil femení, de Tortosa, es proclama campió de la Lliga Catalana per primer cop, i es realitza la III Trobada de Bicis de Muntanya al Port, organitzat per Espeleo Club i UEC de Tortosa... també quan es fa la XII Escola d'Estiu de les TE al Col·legi Arce Ochotorena quan, el 29, el president algerià Muḥammād Boudiaf és assassinat a trets mentre pronuncia un discurs a Annaba, per un extremista del Front Islàmic de Salvació.

Aquest juny es recupera la Mostra de Vins i Caves de Catalunya, en la quarta edició, amb més de 7.000 visitants i, malgrat de fets tan salvatges com el sofert per Adolf Barreno, president del Consell Comarcal del Baix Ebre, brutalment agredit i foragitat de Roquetes per un grup de treballadors de les que foren empreses del grup Sabater, un fet que l'Ajuntament de Roquetes condemna amb indignació, transcórrer amb satisfacció la XII Escola d'Estiu per a Catequistes, i l'acte de FECOTOR que celebra la VII Gran Trobada del Comerç de Tortosa, i el V Triatló Ciutat de Tortosa, amb la suspensió de la prova de natació per raó de l'alt cabal i corrents de l'Ebre, el que guanya Joaquim Royes, i és el que Tortosa obté la victòria absoluta als XI Jocs Europeus de Ciutats Agermanades, celebrats a la ciutat, però també el que Baakero i Eusebio, jugadors del Barça, signen ampolles de cava de record al títol aconseguit a Wembley i, havent celebrat el nou títol de la Lliga en la darrera jornada per milers de tortosins, Stoichkov i Nicolau Casaus presideixen la inauguració de Penya Barcelonista Barcebre amb la portada de la Copa d'Europa a la ciutat. Tot plegat, al pas dels anys i dels mesos, dóna la imatge d'una ciutat que ha recuperat la seva empenta i que va endavant amb ganes i amb un esperit renovat mentre que es fa notar una refeta econòmica i el nivell de benestar social ha crescut acceleradament.

Els EUA, el 2 de juliol, fan saber a l'OTAN la retirada del seu armament nuclear tàctic a Europa, en un dia que Espanya està de dol per la mort del *cantaor* andalús Camarón de la Isla, a la residència Germans Trias, de Badalona. També hi ha inquietud i angoixes perquè el dia 3 els Cascos Blaus de l'ONU denuncien que els serbis bosnians han construït camps de concentració, i el 8 el ministre de l'Interior espanyol, José Luís Corcuera, considera amb prepotència que resta desarticulada l'organització Terra Lliure, i REPSOL anuncia que perforarà sis nous pous de petroli al delta de l'Ebre... Mentrestant comencen les festes de Jesús, amb pregó del periodista Daniel Arasa i, a desgrat dels problemes inicials, se celebra el VIII Festival de Teatre de Tortosa, un gran esdeveniment anual que un dia inicià el Departament de Cultura de la Generalitat i que, en plena puixança, lliurava a l'organització municipal i que ara esdevé organitzat per *La Finestra*, resultant-ne un gran èxit dels *Comediants*. Roquetes també obre el temps de la festa major, amb pregó de l'actriu Mercè Lleixà, a la qual festa Mercè Sala, presidenta de RENFE, és la convidada d'honor. El governador civil espanyol Ramon Sánchez inaugura les noves oficines del Ministerio de la Seguridad Social, el Montepío de Conductors celebra la festa de sant Cristòfor, Josep Otero Gendre rep l'Esment Honorífic de la Federació Catalana de Futbol, la felicitació i l'homenatge del futbol català, al Poble Espanyol de Barcelona en la III Nit del Futbol Català. A la Casa de la Ciutat es fa una recepció als campions de Catalunya en Voleibol, Natació i Futbol-sala: Edifintel Volei Tortosa juvenil femení, Club Natació Tortosa i Col·legi Bisbe Moll. Una mala notícia entristeix el món de la Cultura: la mort del pintor Ferran Arasa al seu xalet de la carretera Simpàtica, quan tothom té molt l'emotiva imposició que se li féu de la Creu de Sant Jordi.

Alcaldes d'Euscadi visiten les comarques, amb un ample recorregut pel Delta de l'Ebre, pel temps que Bàsquet Tortosa ascendeix a la segona divisió catalana. Gemma Bejarano és guardonada com la millor base de la tercera divisió a la Festa del Bàsquet Català, a Barcelona. Resulta immediat, tanmateix, el començament del Torneig de Futbol-sala d'estiu, organitzat pel CE Tortosa, i milers de tortosins reben la Torxa Olímpica que arriba en mig d'una excepcional expectació: ha recorregut el territori espanyol i ara embarcarà a les Illes i l'esportista que fou Eduard Fornós és el darrer rellevista a Tortosa. En aquests dies, el 23, l'esperit constructiu i renovador de l'Europa central fa que els dirigents d'Eslovàquia i de Txèquia, Vladimír Mečiar i Václav Klaus, acordin la segregació de les dues repúbliques, i el Parlament de Praga aprovarà la dissolució el 25 de novembre.

A la fi arriba el moment tan esperat i el 25 de juliol s'inauguren de manera brillant i davant l'admiració universal els Jocs de la XXV Olimpíada a Barcelona. Inaugura el rei espanyol Juan Carlos I, en un acte retransmès per televisió arreu del món, en uns Jocs que finalitzaran el 9 d'agost i en els que Espanya aconseguirà 13 medalles d'or, 6 de plata i 2 de bronze, essent molt sovint els atletes catalans. Uns dies després, el 26, el corredor Miguel Indurain guanya novament el Tour de França, per segona vegada consecutiva. Altres successos urbans són l'elecció Maria del Mar Moreno Tena per a reina de les festes de Tortosa, i de Mònica Saragossa Anyon de pubilleta. S'anuncia, també, la supressió dels corres de toros tot entretenant la conflictivitat, obre Família Centre Comercial, el segon hípermercat internacional i les dones intensifiquen, de manera important, la seva presència en tots els caires de la cosa social: ara Cinta Espuny Vidal, del Club Volei Tortosa, esdevé el Millor Esportista Tortosí 1991, i Marimar Giner és doble campiona de Catalunya en pista en les proves de velocitat i 500 m sortida parada en els campionats de Catalunya celebrats a Mataró. En aquest moment l'expedició patrocinada per Caixa Tarragona fa el cim al Broad Peak de l'Himalaia després de forts problemes climatològics: Òscar Cardiach ha deixat la senyera als 8.047 m d'altitud.

HIFE participa activament, des del dia 23, en el desenvolupament dels Jocs Olímpics i ha incrementat els seus efectius en quinze nous busos, encara que el 9 d'agost tot el país segueix els actes de cloenda dels Jocs Olímpics de Barcelona, en els que es remarca l'èxit esportiu i d'organització d'un esdeveniment que ha permès la projecció mundial de la ciutat i de Catalunya. Potser que aquests fets han gestat una activitat inusual al llarg del mes d'agost puix que, d'ençà del 12 que els USA, Mèxic i el Canadà anuncien l'acord sobre el Tractat de Lliure Comerç, el que estableix el bloc econòmic més gran del món, que es veuen un seguit d'accions pròximes que no solen succeir en aquesta època de l'any, com la publicació del Pla Estratègic d'Actuació de l'Hospital de la Santa Creu que preveu que, en el pròxim quinquenni, s'hi invertiran 779 milions de pessetes en obres i milloraments mentre el conseller de Sanitat i de Seguretat Social preveu de retallar la Regió Sanitària i el corresponent sector i que l'Hospital de Tortosa Verge de la Cinta perd el curs rotatori de la llicenciatura de Medicina i Cirurgia que ha fet en els darrers quinze anys i que Fernando Bau és designat vocal del Consell Assessor de l'Agència per a l'Oli d'Oliva, pel *Ministerio de Agricultura* i a proposta del sector industrial d'olis comestibles. Aleshores finalitza el camp de treball que des del 27 de juny s'ha realitzat al Coll de l'Alma, per l'actuació a l'antiga torre de guaita i el Patronat Municipal de Festes presenta un dèficit de tres milions i mig de pessetes de les festes del 1991, quan fa uns mesos es parlava d'un superàvit de cent mil pessetes, i tot són comentaris en qualsevol sentit que no cessen quan el Departament de Cultura de la Generalitat anuncia una subvenció d'un milió de pessetes per al Festival de Teatre "Felip Pedrell", de Tortosa, i la Generalitat, tanmateix, declara reserva natural de fauna salvatge la punta del Fangar, al delta de l'Ebre i quan la gent es dolia, el 19, entorn a la mort de 46 persones en bolcar un autobús a la sortida de l'autopista cap a Torreblanca, al Baix Maestrat. El 25 d'agost, dimarts, hi ha una novetat que s'imposa per la seva importància: un tractat retorna la capitalitat d'Alemanya a Berlín.

Llavors, quan és notícia que l'Institut Politècnic de FP realitza cursos en la reestructuració del centre i la incorporació de noves tecnologies, també del IV Torneig d'Escacs de Tortosa en el qual s'imposa Kolev, gran mestre internacional i campió de Bulgària i quan els vols rasants d'un avió d'ICONA, la setmana passada, semblen haver fet emigrar uns 2.000

flamencs que per primera vegada niuaven al delta de l'Ebre d'ençà del segle XV, dissabte 29 es fa el lliurament dels mocadors a les penyes de les festes de la Cinta, amb inici de la programació. El pressupost de les festes és de 39.487.000 pts. La contractació del cantant Raphael, de quatre milions, és la despesa més alta. La bandera de la Ciutat serà portada per Josep Otero, fundador de l'Escola de Futbol Tortosa. La mascota serà "Lo tio Cinto", de Jacint Subirats. No tot són bones notícies, però, perquè una cinquantena d'empresaris, els més significatius, es reuneixen amb el Consistori per debatre la situació general de la zona encara que baixa l'atur a les comarques en els darrers tres anys malgrat que a Tortosa s'ha passat dels 1.1718 parats del 1990 als 1.512 d'enguany. L'estudi anual de Banca Catalana evidencia els signes de feblesa al Baix Ebre en el 1991.

Comencen amb molta animació les festes de la Cinta i el bisbe Lluís Martínez Sistach, a l'escenari del Parc, ha assumit la responsabilitat de pronunciar el pregó, donant a l'acte un caire ben especial. Al Parc hi va una gentada i, com altres anys, es fa notar la presència institucional, ara del conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Joaquim Molins. Al Saló de Sessions de la Casa de la Ciutat, tanmateix, es presenta el llibre d'Enrique Viñas "50 años de historia del C. D. Tortosa". En aquests dies irrompen fets que tindran una important transcendència, en tots els caires, perquè les al·legacions al projecte de directrius del Pla Hidrològic demostren el desequilibri que seguiria a un transvasament d'aigües de l'Ebre. Després d'aquests darrers anys en els quals la ciutadania ha anat recuperant els trets que la constitueixen, esmorteït el sentiment durant tant de temps gestat pel terrorisme d'Estat hi ha, doncs, les primeres reaccions ciutadanes de protesta, en aquest cas per causa del futur *Plan Hidrológico Nacional* que contempla els transvasaments de l'Ebre, un a Barcelona i un altre cap a València, amb una porta oberta a què els Monegros es transformin en un a zona de regadiu.

Adolf Barreno, es diria que injustament tractat, ha dimitit de president del Consell Comarcal del Baix Ebre i de regidor de l'Ajuntament de Tortosa i, entre altres, el substitueix Joan Josep Carles. El dia 3 els gegants de Tortosa participen en l'acte inaugural dels Jocs Paralímpics de Barcelona i es parla quant a la Conferència de Desarmament de l'ONU que, a Ginebra, adopta el projecte de convenció per a l'eliminació total de les armes químiques i de què el govern espanyol introdueix el supòsit d'angoixa de la dona per justificar l'avortament legal. El professor Octavi Iglésias, tan vinculat a l'acció cultural catalanista pronuncia la conferència de la festa nacional de l'11 de setembre, i el Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya a Tortosa realitza un curs de "cap de seguretat d'obra" en l'Any Europeu de la Seguretat. En aquest ambient de festa i d'escapada de les fortes calors de l'estiu sobta, el 12, la notícia de la captura al Perú d'Abima Guzmán, líder del sanguinari grup guerriller Sendero Luminoso, tot accedint al recobriment de la visa ciutadana normal i una mica dominat tothom per la irregularitat de les pluges de setembre que arriben un dia, en un temps inferior a les dues hores, a superar els 150 l/m².

En el darrer terç del mes, el 17, la pesseta es devalua en un 5% i el 24 els bancs centrals de diversos estats es veuen incapaços de frenar la caiguda de les seves monedes, atacades per l'especulació. Els temps no són tan bons com sembla i tothom sol viure per sobre de les seves possibilitats reals i bé es fa notar l'excel·lent nivell de vida que hi ha i el dinamisme econòmic que es manifesta. França aprova en referèndum la ratificació del Tractat de Maastricht el dia 20 i a Tortosa, al Consell Comarcal del Baix Ebre el dia 24 s'obre el curs de "Gestió Empresarial al Sector Turístic". El metge Joan Coma aplica llavors, en el seu Centre Clínic, una nova tècnica de cirurgia sense bisturí amb Làsser CO₂, diagnòstic i tractament amb microcàmeres de televisió, un sistema pioner a Espanya, i en el pròxim futur hi concorreran especialistes de tot Europa i Amèrica. Altres successos són el procés esportiu del XIX Trofeu Marià Toha, amb ple triomf del CE Tortosa que estableix un nou rècord de victòries i de golejada a la final, i la presa de possessió del nou comissari de Policia Nacional espanyola a Tortosa, Agustín Ramón Iglesias Bueno que substitueix Ramon Izquierdo que ha estat traslladat a València, mentre que l'alcalde Vicent Beguer torna a oferir al PIM i a IC l'entrada al govern municipal; l'Associació de Veïns Jesús Catalònia commemora el seu XV Aniversari (1977-1992) mentre que la Guàrdia Civil investiga uns possibles sabotatges a un tren al sector

de l'estació de Mianes. L'escriptor i teòleg Joanjo Rovira Climent, sacerdot i vicari de Remolins en els darrers vuit anys, el 26 s'acomiada de la parròquia.

Es pot dir que el mes d'octubre comença amb l'inici del XII Festival de Música *Felip Pedrell*, el dia 2 i amb cloenda el 14, i diumenge 4 hi ha la prova de cicloturisme Barcelona-Tortosa, en sisena edició, organitzada pel Grup Cicloturista de Tortosa. Després el fort de l'atenció es desvia cap a la manifestació de 625 treballadors d'Alts Forns de Biscaia i Ensidesa que inicien a Bilbao i Oviedo la "marxa del ferro" cap a Madrid, del 9 al 26, per la reconversió del sector, i que a Madrid se'ls uneixen milers de persones fins al ministeri d'Indústria. Tortosa i la regió, aleshores recomença la campanya de l'*Escriptor del Mes*, promoguda per la Institució de les Lletres Catalanes, del Departament de Cultura de la Generalitat i interrompuda a l'estiu, i ho fa amb la presència inicial de l'autor urgellenc Guillem Viladot. Tanmateix, la Generalitat adjudica obres de carreteres i destaca la destinació de vora 600 milions de pessetes a l'acabament del tram central de l'Eix de l'Ebre i l'Ajuntament tortosí aprova la primera fase del projecte d'urbanització del Passeig de l'Ebre, de 45 milions de pessetes, corresponent al tram de la Casota. Àngel Colom, secretari general d'ERC, s'està esforçant a reorganitzar el partit i ara inaugura el nou local del carrer de Sant Blai i a l'Escola de Cuina del Centre Obert Sant Francesc es realitzen les I Jornades Gastronòmiques per a Gent Gran mentre que la lluitadora junta local d'Associació Espanyola de Lluita Contra el Càncer elegix presidenta Empar Grau Guimerà que, amb altres, renovarà tot fent una gran obra social. El bisbe Sistach fa els primers nomenaments del seu pontificat i reajusta, en principi, vint preveres amb sengles trasllats de parròquia. Aleshores l'Ajuntament, amb tècnics de la Generalitat, cobreix la primera fase del Pla d'Arqueologia Urbana i la Coordinadora Antitransvasament d'Aigües de l'Ebre manifesta el seu criteri davant el *Plan Hidrológico Nacional*, amb un total rebuig a qualsevol extracció d'aigua del riu. També Creu Roja a Tortosa va a iniciar un servei de tele-assistència domiciliària que subvenciona el *Ministerio de Asuntos Sociales* i hi ha una mena d'escàndol quan el president de la comissió de festes cessa els membres del col·lectiu sense haver exposat el resultat econòmic de les festes. En els problemes del servei ferroviari, RENFE obre *Catalunya-Express*.

En el caire cultural, les Edicions Dertosa publiquen "*La Il·lucavònia*", de Jordi Diloli, i una reedició en facsímil del primer volum de les "*Espurnes de la llar*", de Ramon Vergés Pauli i aixeca molts comentaris que, com un dia féu amb Josep Ma. Brull i altres, el coordinador territorial de Cultura de la Generalitat proposi al Departament de Treball l'adjudicació de la medalla *President Macià* per a Teresa Marro, Pepe Garcia Lo Canalero i Marià Jover, tres persones molt destacades i essencials en les seves activitats socioculturals, però en els àmbits polítics i socials esdevé un enrenou quan "Ramon Miravall, Coordinador Territorial de Cultura de la Generalitat de Catalunya a Tortosa, declara que el futur de Tortosa i de les Terres de l'Ebre és francament preocupant perquè el nivell polític ha sofert una gran davallada en relació al que teníem als anys setanta", i en l'àmbit d'Ensenyament destaca, dissortadament, el fet que tres col·legis, dos de Tortosa i un de Roquetes, han d'ésser desallotjats a conseqüència de trucades que adverteixen d'haver estats posats artefactes explosius... un succés reiteratiu, sobre tot en èpoques d'exàmens. En l'àmbit religiós es publica un edicte d'indició de Concili Provincial Tarraconense i acabarà per sentint-se ben forta la veu de Ricard Ma. Carles, ara arquebisbe de Barcelona, per declarar que no veu cap perill en el manteniment de la integritat de la diòcesi de Tortosa a resultes del Concili de la Tarraconense que ha estat convocat, puix que mai no cessa l'alarma que es manté de fa quasi dos segles. Mentrestant es remodela el Gimnàs Municipal, amb increments en la dotació, i la nova Llei de Ports i Marina Mercant eliminarà la Comandància Militar de Marina a Tortosa: l'alcalde Vicent Beguer fa gestions perquè el nou ministeri del qual passarà a dependre la mantingui en funcionament. Les II Jornades Gastronòmiques per a Gent Gran són un fet, una quarantena de representants d'Associació Catalana de Productors de l'Oli d'Oliva assisteixen a l'assemblea general ordinària que s'aplega a Cooperativa Agrícola de Sant Jaume, a Remolins i, a més a més, esdevé un conflicte quan el PP de Tortosa renuncia a seguir participant en les tasques de govern a l'Ajuntament, iniciades al maig passat, i l'acció es justifica en el conflicte que hi ha a la Cala on el grup nacionalista mira d'arrencar de l'alcaldia el popular Joan Font. El 31 d'octubre el Vaticà

admet i Joan Pau II reconeix solemnement que la condemna de Galileo Galilei del 1633, fa 350 anys, fou injusta.

El demòcrata William (Bill) Jefferson Clinton, nat el 1946, guanya les eleccions a la presidència el 3 de novembre, essent elegit president dels EUA per al mandat 1993-1997 i alça comentaris el fet que, el dia 11, l'Església anglicana aprovi l'ordenació sacerdotal de les dones, encara que no tant com l'incendi del dia 20 que causa grans danys al castell reial de Windsor, al Reialme Unit. En aquest mes de novembre la pesseta torna afecta una altra devaluació, ara del 6%, el dia 22, i a l'endemà el país es plany per la mort de Frederic Rahola, síndic de greuges de Catalunya. Hi ha un cert optimisme quan el 25 el Senat espanyol aprova la ratificació del tractat de Maastricht una certa tranquil·litat quan el 29 el govern algerià decreta la dissolució de diverses organitzacions del Front Islàmic de Salvació.

El novembre aporta l'esperada notícia de l'aprovació pel Govern de Catalunya d'una inversió de 143 milions de pessetes per a l'obra restauradora i de funcionalitat al Reial Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties, i per 800 milions, aprova altres obres a la regió, com l'ampliació del Col·legi de Jesús que en té 136 d'assignats. La Generalitat, també, convoca els col·loquis lingüístics de Tortosa i el diputat Josep Curto, líder del PP de Catalunya, demana la dissolució del Parlament per raó de la crisi que creu que viu CiU.

La vida local i regional passa per l'estimació quant a la pròxima collita de l'arròs, la qual se situa en els cent milions de quilos, i es presenten les previsions o Pla Estratègic 1993-1997 de l'Hospital de la Santa Creu, de propietat municipal i gestionat per l'empresa privada SAGESA. A la Casa de la Ciutat, CiU, PIM i IC pacten un nou govern municipal majoritari i PP i PSC romanen a l'oposició i, pròximament, constituïran oficialment el pacte en un ple extraordinari i, tanmateix, el president del PIM, amb alguns membres de l'executiva, dimiteixen i causen baixa al partit després del pacte signat a l'Ajuntament. La policia judicial de la Comissaria de Tortosa, altrament, empaita dos ciutadans per delictes de falsedat documental, estafes i apropiacions indegudes a empreses i bancs, per una quantitat de 80 milions de pessetes, i el fiscal en cap de l'Audiència de Tarragona reclama l'entrada en funcionament dels aturats jutjats de Tortosa i de Tarragona.

L'Alta pel·leteria, disseny i moda Maria Arnero presenta la col·lecció 1992-1993 a benefici de la Lluita Contra el Càncer i una forta mobilització de públic. Són dies en els quals visiten les comarques ibèriques vint professors japonesos de primària i secundària, i que la Coordinadora Antitransvasament anuncia manifestacions al Baix Ebre, mentre que estudien una entrevista amb el ministre Borrell, al qui volentorosament creuen que està mal assessorat. El departament d'Ensenyament resol instal·lar l'Escola Universitària d'Infermeria a les dependències del Betània, a les "esplanetes" d'Orléans, la Generalitat organitza un Seminari de formació per a jutges de pau, i es lliura el *IV Premio de Economía Rey Juan Carlos*, instaurat per Josep Celma Prieto, i per santa Cecília, a la Sala de sessions de la Casa de la Ciutat es presenten els actes del cinquantè aniversari de la Banda Municipal, i l'Institut Català del Sòl adquireix un terreny del marge esquerre del riu, on s'actuarà urbanísticament en un espai de 70.000 m², i la filial tortosina de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears realitza les IX Jornades Mèdiques de les Terres de l'Ebre, de convocatòria anual mentre que Unió de Joves d'UDC demana un referèndum per l'afer del transvasament de l'Ebre.

En el curs de novembre ERC, en el congrés regional de Tortosa, elegeix president regional Francesc Cid i se sap de les victòries dels sectors renovadors a les eleccions de CDC de Tortosa, i Joan Josep Sanz és elegit president del comitè local. Quant als esports, els pilots de Moto Club Tortosa, Estanis, Escurriola, Abella i Estorach esdevenen campions de Catalunya, i Pérez i Duran subcampions d'Espanya, i Tortosa acull el VII Campionat Provincial d'Squash a les instal·lacions del Club Squash Nou Sport i, encara, Òscar Cadiach presenta el reportatge de l'expedició al Broad Peak, i *La Veu del Baix Ebre* aprofita per lliurar-li un dels premis de la festa esportiva 1992.

L'Església és notícia destacada quan el bisbe Sistach presideix a la seu una missa d'acció de gràcies per la beatificació de Josep Ma. Escrivà de Balaguer, i quan al Seminari es realitza la trobada d'inici de curs del Moviment de Matrimonis. El bisbe Sistach també presideix l'Eucaristia, especialment preparada per als fills de les parelles.

La premsa informa, el dia 30, que fins avui, a l'Hospital de Tortosa, han estat detectats set casos de SIDA, segons dades oficials de Sanitat, en dies que els Joves d'UDC s'apleguen a Tortosa per debatre els temes del transvasament, l'equilibri territorial, el racisme i la xenofòbia. En entrar a desembre la notícia, de llarga i aclaparadora repercussió, és que el dia 3 el petrolier grec *Mar Egeu* pateix un accident i provoca un desastre ecològic per vessament de petroli a quatre rius gallegues. Les tropes dels EUA desembarquen a Somàlia el dia 4, autoritzades per l'ONU per pacificar el país i tota mena d'informatius xafardegen, el dia 9, quant als prínceps Carles i Diana de Gal·les que han anunciat llur separació oficial, encara que sense divorciar-se.

La Federació del Comerç de Tortosa presenta la campanya de Nadal i Cambra de Comerç i Banco Central Hispano estableixen un conveni de col·laboració, talment com Caixa Tarragona i la Llotja de Tortosa. La notícia política és que Ramon Cardús rep el suport de tots els grups polítics i és elegit president del Consell Comarcal del Baix Ebre.

Viktor Txenormirdin esdevé el nou primer ministre de Rússia, d'ençà del 14, talment com Slobodan Milosevic és reelegit president de Sèrbia el 25 i, contràriament, al Perú, les eleccions per un Congrés Constituent són boicotejades per l'oposició el 22. A Tortosa conferenciava sobre Maastricht, el 20, Jaume Giner Davi, director executiu del Patronat Pro-Europa, i l'endemà hi ha reunió del Consell de Federació del PSC de l'Ebre, presidit pel sots president del Congrés dels Diputats, Joan Marcè. Llavors, quan de dies que en el nucli històric està operativa amb bon èxit la II Fira Nadalena i que l'èxit és total amb el IV Congrés de Parapsicologia de Tortosa al Palau Oliver de Boteller i la VIII Trobada del Moviment Infantil Diocesà "Trobada amb l'amic Jesús", a Tortosa, amb la participació de mil xiquets de postcomunió i la campanya de Càritas Diocesana que recull cinc milions per a Somàlia.

Les novetats culturals també són abundoses: *La Veu del Baix Ebre* ofereix, amb un gran èxit, la Festa Esportiva 1992, amb el lliurament de 158 premis, i el Servei de Català, a Tortosa, edita el llibre "Dites, cobles i rondalles", i Ramon Miravall edita *Testimoni històric de Bitem* que es reeditarà al cap d'uns anys, i a Gandesa s'inaugura un bust del Dr. Manyà, obra de l'escultora Cinta Sabater, i el Consell Municipal de la Tercera Edat convoca el II Concurs de Cant de Jotes Tortosines, i comencen els col·loquis lingüístics de Tortosa en els quals el coordinador territorial de Cultura de la Generalitat imposa la insígnia d'argent a Joan Beltran i és intensa una jornada de treball del president Jordi Pujol per les Terres de l'Ebre, amb inauguració a Tortosa de les noves dependències de l'Oficina Municipal de Turisme i és imminent la creació de l'Institut de Desenvolupament de les Terres de l'Ebre i la Generalitat accedeix al Pla Territorial de les Terres de l'Ebre, es fa saber que l'ampliació de l'Hospital de Tortosa estarà enllestida abans del pròxim abril i l'Àrea Sanitària de Tortosa distribueix les noves i primeres targetes sanitàries; Gaspar Ricard guanya el Llorer de l'Any 1992, de Moto Club Tortosa, el Patronat Municipal d'Esports i els responsables tècnics de les entitats futbolístiques engeguen l'Escola Municipal de Futbol i al Campionat Comarcal de Cross del Baix Ebre, realitzat al Parc de Tortosa, participen uns 800 escolars. També és el temps que Joaquim Fabra Vallès, de Productes Agropecuaris Fabra, anuncia la reconversió per tal de salvar l'empresa i mantenir tots els llocs possibles de treball i que la Coordinadora Antitransvasament d'Aigües de l'Ebre obté un nou èxit en la seva lluita, amb una jornada reivindicativa i el Grup Municipal Socialista anuncia a Tortosa la impugnació dels ordenaments fiscals de 1993 i IC denuncia la marginació soferta per les comarques meridionals, per part de la Generalitat. A Madrid ha mort el tortosí Ferran Bau Carpi, a Barcelona Anton Canyellas és designat Síndic de Greuges amb els vots de CiU, PSC, PSOE i PP i a Tortosa Manuel Fornós és elegit president de la Plataforma Independent Municipal, després de les dimissions de Josep Ma. Pla i bona part de l'executiu. Tanca l'any la notícia de la dimissió del president de Rússia, Boris Ielsin, tot anunciant unes noves eleccions que portaran al poder a Vladímir Putin com a primer ministre.

L'any 1993 comença ple d'esdeveniments perquè en el mateix dia 1 neix el mercat únic europeu i Txecoslovàquia just deixa d'existir i es divideix pacíficament en dos països: la República Txeca, amb capital a Praga, i Eslovàquia, amb capital a Bratislava, això després de 74 anys d'associació i en una exemplar separació o "divorci de vellut". Resultat de la fallida de l'imperi austrohongarès, el conjunt ha estat dominat per la majoria txeca de les ciutats i la zona rural, Eslovàquia, és més pobra per bé que el 1992 aconseguia prou força al Parlament com

per bloquejar el programa unitarista del president Václav Havel, el qui dimitia i permetia el progrés del procés de separació. En aquest any 1993 Havel tornarà a ésser elegit president. L'endemà, el 3, els presidents dels EUA i de Rússia, George Bush i Boris Ielsin, signen al Kremlin el tractat *Start II* per reduir els arsenals nuclears.

En aquest any que comença, a l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" es crearà la Fundació Dr. Ferran per a la promoció de la recerca i de tota l'activitat docent que s'hi realitza, amb convocatòria anual i instituint un premi i les beques Dr. Ferran; el Parlament crea l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre i, a Jesús, es fa aquell esperat referèndum per constituir l'Entitat Municipal Descentralitzada, el qual serà votat positivament pel més del 80 % de la població.

El 5 de gener el petrolier *Braer*, de bandera liberiana, embarranca a les illes britàniques Shetland i es migparteix, i el 6 se sap dels petroliers *Braer*, de bandera liberiana, embarranca a les illes britàniques Shetland i es migparteix 400 morts que hi ha en els enfrontaments d'hindús i musulmans a Bombai: l'any passat milers d'hindús d'Ayodhya havien destruït una mesquita de 464 anys d'antiguitat perquè estava on se suposava que havia nascut el déu Rama. Altrament, en aquest dia mor a París als 54 anys, empestat per la sida, el ballarí rus Rudolf Nureyev.

Arribats a la meitat de gener, el 13, EUA, amb el Reialme Unit i França, ataquen per l'aire el sud de l'Iraq perquè George Bush, a punt d'abandonar la presidència, determina el bombardeig d'objectius militars a l'Iraq. A París, tanmateix, hi ha l'acord de supressió de les armes químiques. CAMPSA, en això, el 14 suspèn el monopoli de CAMPSA i liberalitza el sector petrolier a Espanya, i el 15 hom s'assabenta de la detenció de Salvatore Totò Riina, màxim *capo* de la Màfia siciliana, després de 25 anys de recerca policíaca. Bill Clinton assumeix la presidència dels EUA el 20 de gener i, un disgust general perquè mor a 63 anys l'actiu i ambaixadora d'Unicef Audrey Hepburn, a Suïssa. Segueixen altres successos de desigual mena: el 21 de gener el Consell de Ministres espanyol aprova un reial-decret pel qual s'exclouen 800 fàrmacs de la Seguretat Social per estalviar 22.500 milions de pessetes, i el 12 de febrer hi ha un fet que commociona tothom perquè, a Anglaterra, dos nens maten un altre nen de dos anys, ací el Parlament de Catalunya aprova *Els segadors*, el 17, com a himne nacional, i el 22 l'ONU aprova la creació d'un Tribunal Internacional de crims de guerra a l'antiga Iugoslàvia d'ençà el 1981 i en el mateix febrer, encara, el 28 hi ha sis morts en l'explosió d'un cotxe bomba en una de les Torres Bessones de Nova York, per musulmans radicals que protesten contra els EUA, i desenes d'oficinistes resten atrapats a la planta 110 d'un dels edificis. Llavors, el primer dia de març, esdevé la suspensió de pagaments de l'Hospital General de Catalunya per bé que el 10 hi ha una gran notícia per a tothom: el FC Barça guanya la primera Champions d'Europa en derrotar l'equip alemany del Werder Bremen per 2 a 1 al Camp Nou. Moren 300 persones en atemptats amb bomba contra disset edificis de Bombai, el 12, essent un desastre que commou, i esdevé que el 14 Andorra aprova la seva primera Constitució amb el 72 % de vots favorables i que dota el país d'institucions democràtiques.

Juan de Borbón, fill d'Alfonso XIII i pare del rei Joan Carles I mor a Pamplona en el primer dia d'abril i el 6 tothom resta inquiet el 6, en saber que una explosió a la fàbrica atòmica *Tomsk-7*, a l'oest de Síria, contamina una àrea de 200 km². Després, a Montanejos (Alt Millars) uns elements d'extrema dreta espanyola assassinen el dia 11 el jove nacionalista i antiracista Guillem Agulló... i, com sol passar, com que era catalanista no té una major importància; i el 12 se sap que han estat dos homes i una dona els que han segrestat Anabel Segura per cobrar-ne un rescat, però l'assassinen a cap de poques hores. Les notícies negatives arriben d'ençà de l'exterior: el 19 d'abril, als 51 dies de setge les forces del FBI irrompen a la seu de la secta davidiana a Waco, Califòrnia, on moren 86 persones amb el fundador de la secta, David Koresh, entre les quals 17 són nens, en l'incendi del ranxo Apocalypse, i el 21 mor a 81 anys l'actor mexicà Mario Moreno, *Cantinflas*, i el 30 un fanàtic occeix la tenista Mònica Seles en un torneig de tennis a Hamburg. Abans, per sort, el 23 la investigació del satèl·lit COBE ratifica la teoria d'Albert Einstein de "l'efecte de lent gravitatòria" que consisteix en la curvatura dels raigs de llum procedents d'un cos llunyà per raó de la presència d'un camp gravitatori intens.

Encara el mes de maig, en el mateix dia 1, el suïcidi amb un tret al cap de l'exprimer ministre socialista Pierre Bérégovoy. La primera Constitució d'Andorra entra en vigor el dia 4, amb la qual s'inicia la transició democràtica del país, i el 13 es torna a devaluar la pesseta i les notícies quant a la inflació i l'atur són negatives. Aleshores, el 15, mor el magnat de la premsa William Randolph Hearst, i el 24 hi ha la bona nova que Eritrea declara la seva independència d'Etiòpia i esdevé el 52è estat lliure d'Àfrica, després de trenta anys de guerra, l'endemà que el Consell de Seguretat de l'ONU aprova la creació d'un tribunal internacional de crims de guerra a l'antiga Iugoslàvia. La plena sobirania d'Andorra es fa efectiva el 3 de juny, quan els ministres d'Afers Exteriors d'Espanya i de França han signat el tractat de reconeixença, i el 6, per causa de la creixent corrupció que es pateix, en les eleccions generals d'avui el PSOE perd la majoria absoluta (majoria relativa de 159 diputats) encara que les guanya per quarta vegada consecutiva Felipe González que es manté al govern encara que li ha calgut el suport parlamentari dels disset diputats de CiU: la política autonòmica, com a premi i com de costum, perdrà racionalitat i serà irrespectuosa amb el govern de Catalunya, contrària a la llengua i al sistema financer, amb un odi creixent i obstinat que es nodreix des dels mitjans de comunicació amb una admirable perseverança.

El ciclista Miguel Indurain guanya el 13 de juny el segon *Giro* italià i el 25 de juliol guanyarà a França el tercer *Tour* consecutiu. Els mitjans de comunicació difonen notícies com la mort del novel·lista William Golding, el 19, i l'endemà el fet que un tren d'alta velocitat travessa per primer cop el túnel submarí del Canal de la Mànega, i el 24 es difon la notícia per la qual el matemàtic anglès Andrew Wiles, professor de la Universitat de Princeton, ha demostrat el teorema de Fermat, una equació que ha trigat 350 anys a ésser resolta, i el 25 se sap que Fernando Arrabal ha estat guardonat amb el Premi de Teatre de l'Acadèmia Francesa, essent el primer dramaturg espanyol que ho aconsegueix i, per concloure el mes de juny, el 27 els EUA bombardegen Bagdad amb 23 míssils *Tomahawk*, en represàlia per la planificació d'un atemptat contra el president George Bush.

Al juliol és quan comencen les obres de restauració del Palau de Justícia, els Jutjats, valorades en 200 milions de pessetes, a l'antic immoble de l'Hospital de la Santa Creu que, entre altres destinacions, havia estat Casa de la Ciutat i Institut de Batxillerat. Sobta el dia 12 el terratrèmol del Japó, el més fort dels darrers 45 anys, el qual causa la mort de 250 persones i se sent la satisfacció de veure, el 28, com Andorra esdevé el 184è país membre de l'ONU. La mort del rei Balduí de Bèlgica, el 31, i el succeeix son germà Albert II.

Dos sacerdots molt coneguts afecten els traspassos diocesans del 2 d'agost: Manuel Querol Querol és nomenat rector de la parròquia del Roser, en substitució de Salvador Ballester Huguet, i l'endemà és el dia que Sèrbia conquereix el mont Igman i tanca el setge de Sarajevo. A les acaballes del mes, el 29, Israel anuncia un preacord amb l'OAP d'autogovern de la franja de Gaza i de la ciutat de Jericó, un acord de pau que se signarà el 13 de setembre a Oslo. El 30 és quan, després de 54 anys d'ocupació, les darreres tropes russes abandonen Lituània.

Les festes de la Cinta transcorren amb una total normalitat encara que destaca el desmesurat moviment de públic que el 2 de setembre comporta l'estrena de la pel·lícula *Parc Juràssic*, d'Steven Spielberg. En el curs del mes destaca el fet que, el 13, el palestí Yàsser Arafat (nat el 1929) i l'israelià Yitzhak Rabin (1922-1995) signen un acord històric de pau a Washington (EUA) en presència del nou president Bill Clinton. A Rússia no s'acaba de normalitzar la situació i el 21 el president Boris Ieltsin dissol el Parlament i convoca eleccions, unes mesures que el Tribunal Constitucional declara il·legals i els parlamentaris destitueixen Ieltsin i nomenen president Eleksandr Rutskoi. El terratrèmol veritable, de 6,4 graus de l'escala Richter, és el que esdevé el 30 de setembre a l'estat de Maharastra, a l'Índia, amb 7.601 morts i 15.846 ferits, segons les xifres oficials. Malgrat tot, torna Rússia quan el 4 d'octubre hi ha una temptativa de cop d'estat contra Boris Ieltsin: és un any especialment crític per a Rússia i per a Ieltsin, en el qual és porta la crisi la gran reforma econòmica. El 21 de setembre han vist com dissolia el Parlament (*Duma*) sense comptar amb la legalitat, i els diputats el destituïen i s'hi tancaven. Ieltsin compta amb l'exèrcit i inicia negociacions just avui uns deu mil adversaris volen ocupar part del Parlament i Ieltsin ordena l'assalt militar. El cop d'Estat se salda amb uns 500

morts. Altres notícies del mes són l'anunci de la retirada, el 6, del jugador de bàsquet Michael Jordan, la inauguració d'una exposició antològica del pintor, gravador, escultor i ceramista Joan Miró, el 13, que els reis d'Espanya fan al Museu d'Art Modern de Nova York; que els biòlegs nord-americans Jerry Hall i Robert Stillman diuen d'haver pogut clonar embrions humans; el cop d'estat del 21 a Burundi, organitzat per l'exèrcit, en mans de la minoria tutsi, en el qual mor assassinat el president Melchior Ndadaye, el primer a ésser elegit democràticament i, com a sorpresa, la del 28 en què el president Borís Ieltsin decreta la propietat privada del sòl a Rússia. El 31, altrament, a 73 anys mor el director de cine Federico Fellini, nat el 1920.

El primer dia de novembre entra en vigor el Tractat de Maastricht a la Unió Europea. Signat el 7 de febrer de 1992 pels membres de la Comunitat Europea, significa la creació de la Unió Europea i la culminació política del conjunt normatiu que constitueixen els previs tractats de la C.E. del Carbó i de l'Acer, el de l'Euratom i el de la Comunitat Econòmica Europea. Preveu la creació d'una moneda única d'ençà del 1999, com unitat monetària i econòmica, i una Política Exterior i de Seguretat Comuna (PESC) i el foment de la cooperació en termes de terrorisme, immigració i delinqüència internacional. En el mateix dia mor el científic i premi Nobel espanyol Severo Ochoa, nat el 1905, nacionalitzat nord-americà però hem d'arribar al 17 per trobar la signatura d'una Constitució interina a Sud-Àfrica que posa fi al domini de la minoria blanca, la que suprimeix l'*apartheid* i que s'aprovarà el 22, i l'endemà la disposició del Tribunal Constitucional amb la qual anul·la per inconstitucional l'article 21.2 de la llei de seguretat ciutadana, el que permet a la policia l'entrada als domicilis sense ordre judicial en el cas de sospita de delictes de narcotràfic, i això porta la dimissió del ministre d'Interior, José Luís Corcuera. Abans no acabi el mes, el 25, mor l'escriptor Anthony Burgess.

Un enfrontament amb la policia posa fi a la vida, el 2 de desembre, del cap del narcotràfic a Medellín, Pablo Escobar i ací, passades les festes i fites importants de la primera quinzena, el 15 el conseller de Justícia de Catalunya, Antoni Isac, a migdia inaugura el nou Palau de Justícia, els Jutjats, de la Plaça de l'Hospital o de l'antic Hospital de la Santa Creu i, vora Nadal, el 22, el Congrés dels Diputats d'Espanya aprova la plena integració de l'Estat en l'estructura militar de l'OTAN. Cal comptar amb una fita, la del 28 de desembre, quan el Banc d'Espanya intervé Banesto i destitueix el seu president, Mario Conde. El cas és que l'any posa la fi a la denominada cultura del "*pelotazo*", per la qual les grans fortunes no es fan amb esforç i producció sinó amb l'especulació sobre el valor futur de les accions: casos del grup KIO i Javier de la Rosa, afer de Mariano Rubio, director de Banc d'Espanya amb Ibercorp, cas de Luís Roldán... Els escàndols enfonsaran el govern socialista. En l'ordre internacional, tanmateix, destaca la notícia del 30 de desembre per raó de la signatura d'un reconeixement mutu entre Israel i el Vaticà, un acord històric. Tanmateix el canvi d'època que esdevindrà quan la Fundació Nacional de Ciència dels EUA, la principal financera de la xarxa informàtica, en aquest any ha substituït el sistema vigent per un altre anomenat T3, capaç de moure 45 milions de bits per segon, o sigui, 30 vegades més ràpid. L'origen ha estat la cursa espacial i Internet és el resultat espectacular.

L'1 de gener de 1994 entra en vigor el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN i en anglès NAFTA) que elimina les barreres comercials entre Canadà, els EUA i Mèxic per a la major part de les mercaderies, en el mateix dia que els camperols indígenes de l'estat de Chiapas, a Mèxic, organitzats en l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) s'alcen en armes. Ben al contrari, el dia 10 els caps d'estat i de govern de l'OTAN acorden a Brussel·les la creació de l'Associació per la Pau, per tal d'integrar els països del desaparegut Pacte de Varsòvia. A Itàlia, llavors, el 18 hi ha una escissió en dues faccions de la Democràcia Cristiana, constituint el Partit Popular Italià (PPI) i el Centre Cristià Democràtic (CCD). Ací sorgeix un problema quan el 20 TV3 emet *Persones Humanes*, de Mikimoto, dedicat a la infanta Helena perquè porta la irada reacció de la Casa Reial i en sortirà represaliat Quim Monzó. El 26 és el Tribunal Suprem espanyol el que qüestiona la constitucionalitat del procés de normalització lingüística de Catalunya. El creixent clímax de conflictivitat creix i el 27 hi ha una vaga general de 24 h convocada per CCOO, UGT, USO, CGT i altres contra les retallades socials i la reforma laboral, amb un seguiment del 90 % segons els sindicats i el 30 % segons la Moncloa. La reforma laboral s'aprovarà a la fi malgrat l'oposició sindical. El 31 tanca el mes

amb l'espectacular incendi que destrueix totalment i en poques hores el Gran Teatre del Liceu, de Barcelona, construït el 1847, així com si cremés 150 anys d'història de l'òpera.

El Banc d'Espanya obre expedient contra Mario Conde per les seves actuacions al capdavant de Banesto, en el mateix 3 de febrer que es dispara a l'espai el transbordador *Discovery* amb un astronauta rus a bord, el primer a formar part de la tripulació d'un vehicle espacial nord-americà. Mentrestant i malgrat de l'alto el foc acordat entre serbis i musulmans de Bòsnia, la guerra continua i el dia 5 els serbiobosnians llacen un obús contra un mercat de Sarajevo, on maten 68 persones. L'Església anglicana realitza un sínode que el 22 aprova els nous cànons per a l'ordenació de dones, en un primer pas en aquest sentit i a Israel, el 25, el colon jueu Baruj Goldstein dispara contra un grup de palestins a la mesquita de la Tomba dels Patriarques, a Hebron, i mata 36 persones. Serà al maig quan els israelians lliuraran Jericó i la franja de Gaza al govern autònom palestí, i el primer dia de juliol el dirigent de l'OAP (Organització per a l'Alliberament de Palestina) Yàsser Arafat (nat el 1929) tornarà a Gaza després de 27 anys d'exili. L'Europa dels 15 neix en el primer dia de març amb els acords d'adhesió a la UE de Suècia, Finlàndia i Àustria per al 1995, i el 9 la Comissió de Drets Humans de l'ONU condemna formalment per primera vegada l'antisemitisme i la xenofòbia. En aquest dia mor a 76 anys d'edat l'admirat actor espanyol Fernando Rey.

Geòrgia, el 10 de març, declara abolit el Parlament d'Abkhàzia, i el 27 acaba el malson del segrest, de més de setze mesos, de Maria Àngels Feliu, la farmacèutica d'Olot, en ésser alliberada. Dos dies després, a Itàlia, la coalició dretana Pol de la Llibertat, fundada pel magnat de la comunicació Silvio Berlusconi (nat el 1936) guanya les eleccions i aquest esdevé el primer ministre, tot i que el govern dimitirà el 22 de desembre, en descobrir-se la implicació de les empreses de Berlusconi en un cas de corrupció. El 30, a Ginebra, es constitueix l'Organització Mundial de Comerç, la qual entrarà en vigor l'1 de gener de 1995.

El president de Burundi, Ciprien Ntaryamira, i el de Rwanda, Jovenal Habyarimana (nat el 1937 i en el poder des del 1973) moren en un atemptat el 6 d'abril, un fet que ara porta a iniciar una guerra civil entre hutus i tutsis, i que en els primers tres mesos porta la mort a mig milió de persones. Dos dies després, el 8, es rep amb la major satisfacció una esperada novella: el sant pare Joan Pau II inaugura la restaurada Capella Sixtina, després de tretze anys de treballs. A Grècia, el 13, el Parlament nacionalitza els béns de la família reial, els membres de la qual són desposseïts de la nacionalitat grega i el 15, a Marràqueix (Marroc), 124 estats, signen l'Acta Final de la Ronda Uruguai del GATT.

A meitat matí de divendres 15 d'abril de 1994 mor a Tortosa, a 76 anys d'edat, el sacerdot Aureli Querol Lor (1917-1994), Llicenciat en Teologia a la Pontifícia Universitat Gregoriana, degà de la seu i prior de la Confraria de la Cinta, un erudit que gaudeix d'una consideració general. El funeral de dissabte 16 a la catedral, amb vora un centenar de sacerdots que encapçala el bisbe Sistach, constitueix un esdeveniment que omple la seu sencera¹¹²⁹.

Torna la festa de sant Jordi, amb l'increïble escampall de parades de llibres i de roses, i altres que se n'afegeixen, arreu de la ciutat, embossades les principals vies del centre comercial i un ambient d'alegria que només esclata cada any per aquesta festa. El 23 d'abril presenta la festa literària, entre altres, l'Associació de Veïns de Jesús que reuneix el jurat del premi d'Història "Enric Bayerri", en la seva cinquena edició, dels premis Jesús Catalònia, format pels doctors Joan F. Cabestany Fort, Ramon Miravall Dolz, Salvador J. Rovira Gómez, Josep Ma. Sans Travé, amb Lluís Pegueroles Arinyo i el secretari Josep-Ferran Bertomeu, i l'atorguen a Emeteri Fabregat Galcerà, de Roquetes, pel seu estudi "La creació del nucli urbà de Jesús: 1764-1864", i el jurat esmenta i valora el treball de Miquel Baila i Lluís Margarit "La Tortosa del segle XVI. Les vistes d'Anthonie van den Wijngaerde". Reunit també el jurat del premi "Joan Cid i Mulet", de narrativa, en la seva desena convocatòria, format per Caritat Celma, Zoraida Burgos, Manel Pérez Bonfill, Ferran Buera i Emili Rosales, i el secretari Secundí Arrastrària, atorguen el premi a Manel Ollé, de Tortosa, per l'obra "L'última vinyeta", un primer accèssit a

¹¹²⁹ Francesc Climent en publica una ampla informació i reportatge gràfic a "La Veu del Baix Ebre", a les pàgs. 3-4 de l'edició 1.887 del 22 d'abril.

Miquel López, de Ciutat de Mallorca, per l'obra "Memòria d'un temps" i un segon accèssit a Anna Muntaner, de Tarragona, per "Un viatge de Lhasa a Kathmandú". Al sopar literari i ha tot Jesús i l'ambient és molt bo.

Vénen de lluny els problemes: el 26 el Consell Nacional Africà de Nelson Mandela (nat el 1918) guanya les primeres eleccions multirracials de Sud-Àfrica amb el 62,6 % dels vots, davant el 20,4 del Partit Nacional al poder, essent el 10 de maig quan Mandela jurarà i esdevindrà el primer president de raça negra de la història de Sud-àfrica; també irromp, el 30, l'escàndol i dimissió del ministre de l'Interior, Antonio Asunción, per la fugida a l'estranger de l'exdirector general de la Guàrdia Civil, Luís Roldán.

La reina Elisabeth II d'Anglaterra i el president francès François Mitterrand inauguren el 6 de maig el túnel sota el canal de la Mànega, l'Eurotúnel, que uneix ambdós estats. A la resta del món destaca el traspàs que el dia 13 fa Israel a Palestina del control total de Jericó, després de 27 anys d'ocupació, i el 20 és Crimea la que es proclama independent d'Ucraïna, i el 18 de juny s'acomoden de Berlín les tropes d'ocupació britàniques, nord-americanes i franceses, encarregades de la defensa del sector occidental d'ençà de la II Guerra Mundial, però el 22 és Rússia la que signa l'adhesió a l'Associació per a la Pau de l'OTAN, com a membre núm. 21. A l'Àfrica, en la guerra civil de Rwanda el rebel Front Patriòtic Rwandès tutsi pren Kigali, la capital, el 4 de juliol i el 18, a Amèrica, l'explosió d'un cotxe bomba a la seu d'una associació israeliana de Buenos Aires causa la mort a 85 persones i en fereix més de 300, un afer que portarà cua, i torna Àfrica amb el cop militar del 23 a Gàmbia que derroca el president Dauda Jawara, el qui és substituït pel coronel Yaya Dieme. Espanya celebra el dia 25 la victòria del ciclista de Miguel Indurain que guanya el *Tour* de França per quarta vegada consecutiva i, si bé el Parlament d'Israel aprova, el 3 d'agost, l'acord pel qual posa fi als 46 anys d'estat de guerra amb Jordània, el 31 és l'IRA (Exèrcit Republicà Irlandès) la que anuncia un alto el foc efectiu, de manera que obre el camí cap a la pau a Irlanda del Nord.

Les festes de la Cinta, amb els actes religiosos i la programació municipal i amb la Diada Nacional de Catalunya, arriben per concloure l'estiu tortosí, de divendres 2 a diumenge a diumenge 11 de setembre. Els dies han portat, el 3 entre Rússia i la Xina, l'acord de control d'armes nuclears i el determini de deixar d'apuntar-se amb míssils. El 10, altrament, la tennista barcelonina Arantxa Sánchez Vicario guanya l'*open* dels EUA contra Steffi Graf. A la segona meitat del mes, el 19 les tropes dels EUA ocupen Haití per garantir l'abandonament del poder dels membres de la Junta Militar que deposà el president Jean-Bertrand Aristide (nat el 1953) que tornarà el 15 d'octubre, el 27 l'ABC publica a la portada una foto de Juan Carlos I i li "recorda" l'obligació que té de garantir la "*sacrosanta unidad nacional*", i Espanya, el 29, s'adhereix a l'euroexèrcit. Llavors, entrada la tardor, el 5 d'octubre sacseja l'opinió pública el probable suïcidi col·lectiu, a Suïssa, de 48 membres d'una secta denominada Templers del Sol, i el 16 destaca el fet que a Finlàndia es ratifica en referèndum la integració a la Unió Europea amb el 57 % dels vots; el 21 el primer ministre britànic, John Major, anuncia a Belfast l'acceptació de l'alto el foc de l'IRA. A Terrassa s'inaugura el 23 la primera Escola Universitària de Fotografia dels Països Catalans. El dia 26 el primer ministre d'Israel, Yitzhak Rabin, i el de Jordània, Abdel Salam al-Majali, signen el tractat de pau entre els dos estats, acordat el 17 d'octubre.

La *Real Academia Española*, en carta del 8 de novembre, sorprèn tothom en demanar al president espanyol Felipe González que incrementi la protecció a la llengua castellana en les "*comunidades autónomas bilingües*" o, més ben dit, les colònies de l'imperi. El poc cas que se'n fa en els àmbits colonials sembla contrastar amb l'atenció que es posa en el document que el 14 emet el papa Joan Pau II pel qual indica que l'Església cal que demani perdó pels errors comesos en els darrers mil anys. El mateix dia dimiteix el conseller d'Obres Públiques de la Generalitat, Josep Ma. Culler, per denúncies de tràfic d'influències i sense rebre el suport que calia esperar. El 22 de novembre es veia amb molt bons ulls la remodelació de l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", amb una ampliació de la quarta planta i la construcció d'un cos de nova planta: unitat docent, farmàcia, arxius, capella, magatzem i servei d'urgències. Al nord, el 28, Noruega rebutja en referèndum la seva integració a la Unió Europea.

La UE anuncia el 5 de desembre que tant el català com el valencià seran idiomes oficials en el programa educatiu Sòcrates, i passen les festes de la Constitució espanyola i de la Puríssima per efectuar l'acte del dia 11 en el qual el Dalai Lama Tenzin Gyatso inaugura a Barcelona la Casa del Tibet i celebra el *Kalixacra* al Palau Sant Jordi, en un dia en el qual Rússia desplega un gran contingent militar en la república separatista de Txetxènia, i s'inicia una cruenta guerra sense prèvia declaració de guerra, amb la invasió de dues columnes de tancs. La intenció de Boris Ièlsin és d'aconseguir una ràpida capitulació mitjançant una guerra quirúrgica, però no succeeix així i cal que s'enfronti a unitats txexenes en forma de guerrilla, bona coneixedora com és del terreny abrupte i muntanyenc, la que infringirà humiliants derrotes a un dels exèrcits més poderosos del món. Els russos respondran amb l'ús massiu d'artilleria i de bombardeigs aeris, cometent crims de guerra sistemàtics contra la població civil.

Per disposició del jutge Baltasar Garzón, el 19 de desembre ingressa a la presó l'exdirector de Seguretat de l'Estat, Julián Sancristóbal, i també decreta presó per a Francisco Álvarez, excap de Comandament Únic de la Lluita Antiterrorista, en relació amb el segrest de Segundo Marey pels GAL. Divendres 23, a la Sala d'actes de la Casa de la Ciutat es presenta a les 20.45 la nova editorial Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre (Jordi Segarra i Antoni Dalmau). A l'ensens s'inauguren les exposicions sobre Arquitectura Modernista a Tortosa, organitzada pel Col·legi d'Arquitectes, i la de fotografies digitalitzades de la col·lecció "Tortosa Imaginàrium" que romanen a la planta baixa fins al 8 de gener 1995). El Tribunal Constitucional espanyol, en el mateix dia, miraculosament confirma la completa constitucionalitat de la Llei de Normalització Lingüística. La incertesa política emergeix del rerefons el 29, i porta la reobertura del cas GAL que fa caure els mercats financers, que tanquen l'any amb mínims a les borses.

L'any 1996 comporta, d'entrada, la naixença de l'Europa dels Quinze, amb la incorporació a la UE de Suècia, Finlàndia i Àustria el mateix dia primer de gener i, tanmateix, l'entrada en vigor del conveni de Schengen que suposa la supressió de les duanes en set països membres, entre ells Espanya per bé que, al pas dels mesos i en una acceleració constant, Internet esdevé la major xarxa de comunicació de la història, amb uns 22,6 milions d'usuaris a tot el món i que creixerà vertiginosament en els pròxims anys.

A Tortosa la Policia Nacional espanyola es trasllada a l'immoble on ja és la Comissaria, a l'edifici de la que fou Comandància de Marina, a l'avinguda Felip Pedrell i l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" estableix una regulació per a les visites als interns, per tal d'evitar les aglomeracions, així com el consum de tabac i l'aparcament de vehicles.

En aquest moment, a Amposta, actua el Cor Jove de l'Orfeó Català, a la Filharmònica, del qual forma part l'ampostina Anna Ortí i el dia 16 El Perelló homenatja els seus herois de la Guerra dels Segadors, a les festes de Sant Antoni, als 13 perellonencs penjats en aquella guerra i que ara la vila els aixeca un monument al Coll de les Forques, encara que també s'hi inaugura el nou pont que travessa la carretera N-340 que comunica la vila amb les platges, per eliminar la perillositat de la cruïlla, en el que la Generalitat ha invertit cent milions de pessetes. L'endemà es comenta amb inquietud el terratrèmol sofert a Kobe (Japó), de 7,2 graus en l'escala Richter, el que ha portat la mort de 3.700 persones i l'ensorrament 10.000 edificis. També és el temps que a Roquetes tots els grups municipals demanen que l'INEM posi en funcionament una segona escola-taller, amb el resultat que sis mòduls restauraran l'edifici de l'antic noviciat dels Jesuïtes, adjunt a l'Observatori de l'Ebre. Hi ha, en aquest gener de la breu guerra de fronteres entre Perú i Equador (26 gener-13 març) pel control d'una franja selvàtica de 78 km a la serralada andina del Còndor, altres successos de desigual importància com el nomenament de "*Tortosins de l'Any*" 1994 que els periodistes fan al grup musical de Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de les Ferreries, o la naixença de la Universitat d'Estiu de les Terres de l'Ebre (UETE), o l'edició microfotogràfica de la Universitat Autònoma de Barcelona de la tesi doctoral "Corpus epigràfic dertosenç" que presentà Ramon Miravall el 31 de maig anterior, el resultat d'un projecte interuniversitari europeu que el 2003 serà també editat per la Generalitat de Catalunya, primer imprès sobre paper i més tard en forma de CD-ROM, o la venda d'aigua de l'Ebre que es fa a Mallorca i, tanmateix, amb la represa a Tarragona-Sant Cugat del Vallès

que l'Església catalana fa el 21 de gener dels concilis provincials de la Tarraconense¹¹³⁰, deturats i impeditos pel poder espanyol des del segle XIX.

El departament de Cultura de la Generalitat emprèn al febrer una fase restauradora del Palau Episcopal de Tortosa, una obra que afecta el pati, l'escala volada i el sistema d'arcades gòtiques, en una inversió de 38 milions de pessetes que farà per consolidar el sector més feble de l'immoble. Es pensa enllestir-ho a l'abril, llavors quan es podrà retirar l'apuntalament que durant dotze anys ha impedit l'enderrocament que motiven les desigualtats dels l'assentaments, probablement causats pel contrapès que esdevenia el carrer i el mur fluvial obrats en acabar la guerra.

Al pas dels dies de febrer hi ha diverses iniciatives referides al territori, com la sorgida de la unanimitat que hi ha en la declaració del Port com a Parc Natural, i en dos mesos se'n lliurarà un estudi a la Generalitat per tal que se'l declari Espai d'Interès Natural, en un primer pas; un altre és la clausura l'abocador de Vinallop i de disposar que, d'ençà, els residus es portaran fora de la comarca fins que la Junta de Residus determini la ubicació d'un abocador comarcal; un altre és que al cim del Montsià, a Amposta, s'ha instal·lat una imatge de bronze del Sagrat Cor, de 6 m d'envergadura i un pes de 1.840 kg, a despesa de la família Jornet i havent estat transportada per un helicòpter suís ha efectuar l'operació en sis hores i, encara més, perquè al paleta rapitenc Tomàs Clos, de 37 anys, amb dos fills petits, li han tocat 263 milions de pessetes en el joc de les travesses, essent el premi més important que mai no s'ha obtingut en la demarcació provincial.

En el mes de febrer, tanmateix, el dia 9 Jordània confirma la retirada israeliana del territori jordà ocupat des de 1967 al sud de la vall d'Araba, i es comenta que al cap de 13 min d'esdevenir el terratrèmol del Japó, aquest és captava per l'Observatori de l'Ebre i que el dia 22, el primer ministre britànic John Major i el primer ministre irlandès John Bruton han presentat a Belfast un document que estableix les bases per al procés de pacificació d'Irlanda del Nord.

Resulta més variat el mes de març, començant pel petit terratrèmol que causa un raonable ensurt a la Ràpita, als Freginals i a Santa Bàrbara, tot i que no causa danys materials i personals, i es comenta que a la Ràpita no ho havien patit d'ençà del 1918. Fora d'aquest inquietant succés a Riumar es juga la Copa Espanya-Deltebre de *Windsurf* i Eduard Bellini en resulta campió i Nicole Boronat és la triomfadora femenina i Alexandre Móra obté el premi dels *juniors*. La Creu Roja de Deltebre, llavors, amb el vaixell *Salvamar Sant Carles* rescata una embarcació francesa i els seus dos tripulants, en greus dificultats per raó d'un temporal. Mentrestant, al Perelló, més de 44.000 escolars de la província replanten arbres autòctons a diverses zones cremades quan els incendis de l'any passat: més de 3.000 arbres, la majoria pi blanc. A Amposta, l'ATS i escriptor Alfonso Barado ha rebut de mans de l'alcalde el premi *Ampostí'94*, en reconeixement de la seva activitat cultural. A la ciutat és notícia el fet que, sota la presidència de Núria de Gispert, consellera de Justícia de la Generalitat, al Col·legi d'Advocats de Tortosa hagin ingressat tretze nous membres, de manera que ara sumen 250 els juriconsults inscrits. Els professorat del Centre de Recursos Pedagògics obté el premi del concurs de vídeos didàctics de la Generalitat, aquest sobre la catedral de Tortosa tot i que en preparen altres sobre edificis històrics.

¹¹³⁰ REVENTÓS, J.: o.c. 140. Cal recordar que el 1893 es frustrà, a Tarragona, el concili convocat per l'arquebisbe Tomàs Costa Fornaguera i que l'Església catalana responia humilment amb les conferències provincials de 1892, 1900, 1911, 1915 i 1918. El bon resultat fa pensar a celebrar un concili provincial per tal d'adaptar Catalunya al Codi de Dret Canònic de 1917 (ibidem 130). El 1918 es convoca un concili a Tarragona, per l'arquebisbe Antolín López Pelláez, però també l'impedeixen. Seguiran les conferències de 1921, 1923 i 1928. El projecte de concili s'abandona el 1929, però es pren la decisió d'imprimir un Apèndix Tarraconense al Ritual Romà, el qual surt publicat el 1934. De 1921 a 1936 el cardenal Vidal i Barraquer impulsa la celebració de nombroses conferències episcopals. Del 17 al 20 de gener es realitza a Barcelona la primera trobada de l'episcopat català (ibid. 131), pel mateix cardenal Vidal i Barraquer, la qual acció fou interrompuda per la Dictadura que impedirà d'ençà cap mena d'iniciativa. La darrera temptativa havia estat la de Benjamín de Arriba y Castro puix que no volia restar endarrerit de les províncies de Sevilla, Granada i Valladolid que tenien assemblees conciliars i, doncs, es constituïen comissions diocesanes, presidides per vicaris generals, malgrat que a meitat del 1951 resulta evident que el projecte ha estat entrebancat i, el cardenal, no en tornarà a parlar fins al 1959, però sense conviccions.

El concili Vaticà II havia resultat ésser un intens i eficaç entrenament per als bisbes, ja sia en el diàleg o en el treball d'equip, i els de Catalunya inicien la tasca poc després d'haver acabat el Concili, el 1965. La data de constitució de la Conferència Episcopal Tarraconense no se sap, per bé que es coneix la d'aprovació del reglament, el 27 de juny de 1969, perquè coincideixen amb les primeres publicacions de l'organisme (ibid. 39).

En aquest mes de març s'ha clausurat a Dinamarca, concretament a Copenhagen el dia 13, la I Cimera Mundial sobre Desenvolupament Social, amb aprovació de diversos acords contra la pobresa i la marginació, així com per garantir els drets dels treballadors, les dones i els nens; i el 16, arreu dels EUA i amb quasi 130 anys de retard, resta abolida l'esclavitud quan l'estat de Mississipi ratifica la tretzena esmena constitucional i el 18, a Espanya, la infanta Helena de Borbó, primogènita, es marida amb Jaime de Marichalar a la catedral de Sevilla, i el 20 es renoven els problemes derivats de les sectes quan, a Tòquio, una secta denominada *La Veritat Suprema* mata onze persones i n'intoxica més de 5.000 al metro, on estén el gas sarín. En aquest mes de març, el dia 26, neix l'Europa sense fronteres per a set estats comunitaris: Espanya, Portugal, Alemanya, França, Bèlgica, Luxemburg i Holanda, i uns 215 milions de persones poden viatjar per l'espai Schengen (lloc de la signatura al 1985 i 1990, a Luxemburg) sense controls fronterers.

Resulta ésser un afer prou fosc el del 19 d'abril, quan el líder conservador i profeixista espanyol José María Aznar resulta il·lès en un atemptat amb cotxe bomba perpetrat per ETA a prop de casa seva, i són pocs els ciutadans que s'ho creuen i es diu que tot plegat ha estat preparat per raons de publicitat. A França, l'endemà 20, Marie Skłodowska Curie (1867-1934), d'origen polonès i codescobridora del radi, esdevé la primera dona que per mèrits propis reposa al Panteó de París i, en això, es torna a l'Àfrica el 22 puix que l'exèrcit governamental de Ruanda, controlat per l'ètnia tutsi, obre foc contra els refugiats hutus del campament de Kibeho i mata 2.000 persones. La vida és més tranquil·la a la regió, per sort, i a l'abril La Cala promou, per quarta vegada, la Fira Alternativa i de Productes Naturals, i Amposta inaugura una tribuna a l'estadi de futbol, en presència de representants de l'Ajuntament de Saint Jean de la Rouelle, al qual municipi francès dediquen una plaça, i l'INEM aprova la creació a Roquetes d'una escola-taller Roquetes Torre de Gil II que prepararà i inserirà en el treball trenta alumnes que, en dos anys, restauraran l'immoble de l'antic noviciat dels jesuïtes, i el Perelló declara monument local el Pi de l'Agne, de 18 m d'alçada i una antiguitat d'uns 250 anys, i torna Amposta amb la inauguració d'Amposta Ràdio, amb 12 h de programació diària, la qual emet a FM als 87,8 Mz en estèreo i, també, després d'uns mesos de silenci, amb millorament estructural i actualització, a finals de mes torna a obrir les emissions diàries Canal 31 TV, que des del Coll de l'Alma cobreix les dues comarques marítimes.

A França, el 7 de maig el conservador Jacques Chirac (nat el 1932) guanya les eleccions presidencials i esdevé el cinquè cap d'estat de la V República francesa que ha passat 14 anys de presidència socialista. A Amposta s'inaugura el nou enllumenat del Pont Penjat, pels alumnes del mòdul d'electricitat Ibera 92, amb 72 focus de diferent potència i 208 tubs fluorescents. El president Pujol inaugura el CAP2 i la planta de productes congelats de la Cambra Arrosera: al CAP s'hi ha destinat 450 milions de pessetes i la congeladora produeix 6 milions de quilos a l'any i ha suposat una inversió de 550 milions. El magatzem Fruit-Sol, vora la carretera N-340, a Camarles, ha resultat destruït per un incendi i a La Sénia s'inaugura la nova Casa de Cultura. Al mai, tanmateix, el Consell d'Europa, mitjançant de la Comissió de Medi Ambient, Ordenació del Territori i dels Poders Locals, Francesco Parisi, ha comunicat al batlle de Tortosa la distinció que es fa a la ciutat amb el Diploma Europeu, i també s'inaugura la carretera d'Alfara als Reguers, amb una inversió de 232 milions de pessetes, de manera que els 18 km que separen Alfara de Tortosa es poden cobrir ara en 15 min i plena seguretat. Un fet quasi insòlit ha estat que la llanxa de salvament marítim de la Ràpita ha localitzat una balena morta a 10 milles mar endins, un exemplar de 16 m de llarg i pes de 30 tones, la qual ha remolcat fins a Buda. El mes conclou quan, el dia 24, hi ha una històrica primera trobada a Washington DC del ministre britànic per a Irlanda del Nord, Patrick Mathew, i el líder del Sinn Féin –braç polític de l'IRA-, Gerry Adams, i el 28 que, a l'Estat espanyol, el Partit Popular guanya les eleccions municipals i autonòmiques.

En el mes de juny de 1995 Alcanar conclou la remodelació de l'auditori al qual es dóna el nom del músic canareu Josep Antoni Valls, mort fa 25 anys a Benicarló, quan era director d'aquella banda de música. Hi participen les bandes d'ambdues localitats però el cas és que en aquest mes els canareus també presenten l'edició del volum *Alcanar*, de la col·lecció *Imatges i Records*, amb 150 fotos de vora un segle. En aquest temps el Ministerio de Obras Públicas

adjudica per 2.169 milions de pessetes un nou tram de ferrocarril del Corredor del Mediterrani, corresponent al tram que recorre de la Cala al Canar, i que s'haurà d'executar en quinze mesos. El conseller Jaume Roma, per la Generalitat, també inaugura el Passeig Marítim de l'Ampolla, obra que ha durat dos anys i ha costat 45 milions més. En aquests dies hi ha satisfacció a Deltebre perquè Jesús Pérez, de l'Hospital Sant Joan, de Reus, i natural de Deltebre, funda Metges Solidaris de Catalunya, una ONG que es presenta oficialment a Barcelona, i també perquè aquest estiu es permetrà l'accés a l'Illa de Buda, en determinades zones i sota control, en grups inferiors a 20 persones i màxima entrada anual de 4.680. S'hi ha invertit en tal aspecte 12 milions de pessetes. El 1994 han estat un milió les persones que han visitat el Parc Natural del Delta de l'Ebre. El 29 encara hi ha dos fets que atreuen l'atenció de tothom: la nau espacial *Atlantis* (EUA) i l'estació orbital russa *Mir* efectuen un acoblament a 400 km d'alçada sobre la Terra i a una velocitat de 28.000 km/h, i els magatzems Sampoong, de Seül, s'han ensorrat per causa d'una explosió de gas, i sota els ferros i maons de les cinc plantes de l'edifici han restat sepultades centenars de persones.

La salinització del delta de l'Ebre augmenta, d'any en any, per causa de la insuficiència d'aigua dolça al subsòl, de manera que cada dia preocupa més el cabdal del riu i els transvasaments. Més amunt, a l'Ampolla, al juliol es fa la III Concentració de Cotxes Americans, antics i moderns, a l'Ampolla, una de les poques trobades al país en tal sentit i visita el sector el president Pujol per inaugurar, a Camarles, les instal·lacions de l'empresa líder de fibra de vidre, l'*Owens Corning*, que ocupa 33.000 m² al polígon Venta Nova, una empresa americana que hi ha invertit 1.950 milions i dona feina a 70 persones.

Al Mercat de Tortosa hi ha malestar entre els venedors perquè l'espai manifesta una decadència general i, a la vegada, reclama una remodelació interior pel qual fet passa a ésser un afer a debatre i a determinar-ne una actuació. Semblantment passa a la catedral que, tot i les millores que anualment s'hi van fent després de tants anys de deixadesa, tot i l'atenció que hi posa el bisbe Sistach amb la Generalitat i la Diputació, hi ha problemes greus de manteniment però també tècnics que cal atendre a desgrat de l'alta inversió que requereixen. Ara, al juliol, s'acaba de donar un pas breu però anhelat: torna a tocar la campana *Còrdula Càndia*, fetes les reparacions que calia i després de quatre anys de silenci. La refosa ha costat 1.600.000 pessetes que en bona part aporta *Lion's Club*.

El 23 de juliol la premsa s'ocupa de la nova victòria esportiva de Miguel Indurain, perquè torna a guanyar el Tour de França, per cinquena vegada, en el millor rècord de la història del ciclisme. El 29, però, els aficionats al cinema han de plorar la mort de l'actriu nord-americana Ginger Rogers, nascuda el 1911. Entrat el mes d'agost l'Esbart Dansaire Rapitenc participa al XXXI Festival Folkloric Internacional que se celebra a la provençal Le Puy, i els mitjans de comunicació s'ocupen del barranc de les Refoies, a Mas d'en Verge, el qual esdevindrà un espai turístic per a bicicletes i cavalls, amb els 20 milions que Unió Europea subvenciona el projecte, el qual inclou el barranc de la Galera. Mentrestant l'Ampolla obre la Diada del Musclo, amb més de 2.000 visitants, i la Generalitat atorga la *Creu de Sant Jordi* a Lira Ampostina, per la seva trajectòria cultural i difusió de la música, i a la Cala ha construït l'Escola Nàutico-Pesquera, pas de menester com era per ampliar estudis en tal sentit i per crear un centre únic al país que podrà admetre més de 200 alumnes. A Xerta, aleshores, havia sorgit l'afer de la central hidràulica de l'Assud i es manifesten unes 200 persones per reivindicar la construcció de la central hidroelèctrica que tempteja l'empresa constructora. La Generalitat s'hi ha oposat, des de la Comissió Tècnica del Patrimoni Cultural, i el Tribunal Superior de Justícia ha anul·lat la denegació de llicència d'obres i ara la considera d'interès social i d'utilitat pública: serà un debat molt llarg i tèrbol, amb moltes i fortes pressions que solen escapar de la legalitat però la Generalitat mantindrà les posicions per la via tècnica i legal.

Tortosa comença les festes de la Cinta en divendres 1 de setembre i fins a diumenge 10, per seguir l'11 amb la Diada Nacional de Catalunya. Hi ha una relativa tensió perquè França reprèn, per darrer cop i de setembre a desembre, les proves nuclears a l'atol de Mururoa, a la Polinèsia, amb l'oposició activa de l'organització ecologista *Greenpeace* que organitza una *petita flota de pau*. El sant pare Joan Pau II visita Sud-àfrica el dia 16, amb l'enrenou que comporten universalment els seus viatges, i és rebut pel Nelson Mandela. A Cardó hi ha un

gran incendi de quatre dies de durada i que afecta cinc termes municipals i arrasa 4.500 Ha de pins, matolls i cultius, segons la valoració de danys fets pels serveis de la Generalitat, havent-se iniciat al balneari en estavellar-se un cotxe contra un xiprer, l'extinció ha estat ben difícil per raó dels accidents del terreny i pel fort vent de dalt que ha estat fent. Aleshores el Club Nàutic d'Amposta celebra el 26è aniversari i inaugura un nou local social i dàrsena esportiva amb capacitat per a 433 amarraments, en una obra que ha durat cinc anys i ha tingut un cost de més de 400 milions de pessetes i que ara ho ha inaugurat el conseller Artur Mas. A Deltebre hi ha bones collites de musclos i d'ostres de qualitat i, tot plegat, transmet una sensació de benestar.

Clou el mes de setembre, el 28, el fet que el primer ministre d'Israel, Itzak Rabin, i el president de l'ANP, Iàsser Arafat, signen a la Casa Blanca, en presència del president nord-americà Bill Clinton, l'acord d'ampliació de l'autonomia de Cisjordània, i del 5 al 24 d'octubre Israel i l'Organització per a l'Alliberament de Palestina (OAP) signen l'acord de Taba que estableix la retirada parcial israeliana de Cisjordània. A les acaballes del mes, el 30, el Quebec resol en referèndum el manteniment de la unitat del Canadà (50,6 %) en la segona consulta popular quant a la secessió que impulsa reiteradament aquella demarcació francòfona.

A l'octubre també es reuneixen, a l'Aldea, els membres de la campanya de desnuclearització de Catalunya, per difondre programes i explicar el pas per tot el país del tren antinuclear en el sisè aniversari de l'accident a Vandellòs, el 1989. També és el moment en el qual la Confraria de la Cinta inicia una campanya popular per aconseguir cent milions de pessetes per a la restauració de la capella, sobre tot de les pintures al fresc. El pintor Carles Costa hi ha lliurat tres pintures però les dificultats econòmiques del govern de Catalunya i altres institucions no esdevenen gens prometedores quant a la continuació arquitectònica del conjunt catedralici. Mentrestant, com cada any, se celebra la XIV Trobada de Bandes de Música i en aquesta avinentesa ho fan al Canar, on es troben vora 1.500 músics per les festes del Remei, corresponents a 28 bandes d'arreu del país.

En començar el mes de novembre el Congrés Nacional Africà del president Nelson Mandela guanya les primeres eleccions municipals multirracials de Sud-Àfrica, divuit mesos després d'haver estat abolida la política de l'*apartheid*. L'endemà, el 2, el conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Artur Mas, inaugura a Remolins l'actuació del Parc de la Fira, on s'aixecaran 280 habitatges. El dia 4, a Tel Aviv, és assassinat el primer ministre d'Israel, Yitzak Rabin (nat el 1922), premi Nobel de la Pau i premi Príncep d'Astúries de Cooperació Internacional, en una concentració per la pau. L'assassí és Yigal Amir, un estudiant universitari membre del moviment juvenil sionista Bnei Akiva, de l'extrema dreta israeliana. Ha succeït a la fi d'un míting que havia estat convocat per enfortir el procés de pau amb els àrabs, en el que han participat artistes i polítics d'esquerres, encapçalats per Rabin, just en dirigir-se al cotxe oficial. Amir li ha disparat per l'esquena i els metges, en arribar a l'hospital, tan sols poden certificar la seva mort. El succeeix el seu correligionari Shimon Peres. Uns dies després, el 8, el Congrés espanyol, amb l'abstenció del *Partido Popular*, aprova el nou Codi Penal, i preferentment segueixen destacant els titulars de la política i dels fets internacionals, com el 12 en què la *Commonwealth* incorpora Moçambic, una antiga colònia portuguesa, en el conjunt de la mancomunitat britànica, o que el president de la República d'Argèlia, Liamine Zerual, guanya les eleccions el dia 16.

El Vaticà manifesta el 18 de novembre que considera irrevocable la negativa a l'accés de la dona al sacerdoci, ressò com possiblement és de a iniciativa presa fa poc temps per l'Església anglicana, i el 21 esdevé l'acord de Dayton (Ohio, EUA) per posar fi a una guerra de tres anys i mig entre serbis, bosnis i croates en la república iugoslava de Bòsnia i Herzegovina. Aquest novembre és el moment de les I Jornades de la Dona al Teatre-auditori de Tortosa, als cinc anys del Servei d'Assessorament i Atenció a la Dona, i a Roquetes enllesteix la campanya de collida d'aliments i de material sanitari per a Bòsnia, amb la collida de 2.100.000 pessetes que es destinaran a material quirúrgic i medicines per a un hospital. En un altre sentit, Joventuts Musicals ha ofert onze concerts dins la Xarxa de Música Clàssica, al Teatre-auditori, i la Generalitat, posada Cultura en la fase de restauració del Palau Episcopal, ha alliberat una rosassa que ocultava una tàpia a la capella del bisbe Prat, el la qual està trencada la part

central a desgrat que, exhaurits els 37 milions d'inversió en la fase, se n'estudiarà una altra que contempli la restauració. El director general d'Arquitectura i Habitatge, Francesc Ventura, altrament, ha visitat les obres que a la Ràpita es realitzen a la Plaça del Cóc, les quals es confien enllestir amb l'inici de la temporada turística.

El 27 de novembre es reuneixen caps d'estat i ministres de 27 estats, 15 de la UE i 12 del Mediterrani, i a Barcelona constitueixen la I Conferència Euromediterrània. Llavors l'espanyol Javier Solana és nomenat secretari general de l'OTAN, a Brussel·les, el 5 de desembre, i el 15 hi ha la cimera comunitària de caps d'estat i de govern a Madrid, on els Quinze aproven la creació de l'euro, la moneda única europea. A Tortosa el Consell Comarcal del Baix Ebre, el mateix dia, es connecta a la xarxa mundial d'e-mail i altres serveis d'Internet. El Partit Comunista de Rússia que encapçala Guennadi Ziugánov és el més votat en les eleccions a la cambra legislativa (*Duma*) del dia 17, encara que a gran distància d'una majoria absoluta.

Al Perelló comencen el 21 les plantacions de pi blanc al Mas Bernadó, vora el terme de Rasquera, en restauració forestal a resultes de l'incendi de les serres de Cardó i del Boix en el passat agost, i Ramon Vinyals, directiu de la *Compañía Mediterránea de Energías SA* que sovint canviarà de noms, explica en una visita a la zona i a la seva manera l'afer tan tèrbol de la hidroelèctrica de Xerta, al·ludint a la postura favorable del TSJC i a una concessió que diu que se li féu al 1991.

Tortosa ha desplegat la campanya de collida de joguines per a nens immigrants d'altres ètnies que viuen a Catalunya, *JoguínAmiga'95*, i s'està realitzant la tercera edició del Nadal Jove amb una trentena de tallers i activitats i un parc d'atraccions, obert a tothom fins al dia 31. És el temps que l'exèrcit d'Israel evacua Ramal·là, al nord de Jerusalem, després de quasi trenta anys d'ocupació i l'endemà, el 28, a França es commemora el centenari de la naixença del cinematògraf, les primeres projeccions del qual es presentaren al Gran Cafè dels Boulevards dels Caputxins de París. En aquesta etapa del 1995 al 1998 la Conferència Episcopal Espanyola amputa la diòcesi de Lleida per adaptar-la a la divisió administrativa espanyola, l'excusa de sempre per arrabassar territoris i béns a Catalunya.

En començar el 1996 es manté a Tortosa un dur conflicte entre l'empresa constructora de Subesa, amb un competent suport legal i el directe de l'Ajuntament i l'indirecte i discret de la Direcció General del Patrimoni Cultural i del conseller de Cultura de la Generalitat a tots els quals s'oposa el coordinador territorial de Cultura. El motiu rau en el subsòl de l'antic Banc de Tortosa que es projecta destruir per obrar un aparcament per a l'edifici que es va a aixecar. El subsòl conserva les fortificacions de l'orde del Temple del segle XII-XIII i el fort de Sant Pere. L'Ajuntament havia deturat les obres perquè no hi pogué passar per més però hi ha una conxorxa entre aquest, l'empresa i la mateixa conselleria de Cultura de la Generalitat, la qual actua sigil·losament contra el seu coordinador territorial però aquest, en el compliment de la llei i en defensa del patrimoni cultural de la ciutat deturarà el conseller, el director general, l'Ajuntament i l'empresa, la qual i sense haver-se'n pogut sortir acabarà per abandonar el pla d'especulació immobiliària que tenia previst pels barris històrics de la ciutat i se n'anirà a actuar a Tarragona. A Tortosa esdevé un escàndol que la gent associa al de la hidroelèctrica de Xerta, així com una mostra d'allò que hauria d'ésser l'acció política i la gestió administrativa.

Mentre que el procés s'allarga en els mesos i consumeix les energies d'ambdues parts, el 8 de gener mor de càncer als 79 anys François Mitterrand, el qui fou president de la V República francesa, i l'endemà s'inaugura a París l'Any Internacional de Manuel de Falla (1876-1946), en el cinquantè aniversari de la seva mort. En aquest gener els 1200 alumnes de l'Institut J.Bau col·lapsen part de la ciutat amb una manifestació fins a la Casa de la Ciutat, per reclamar reformes a l'edifici per raó de les esquerdes aparegudes que han alarmat tothom. Uns dies abans els alumnes de primària de Paüls, Xerta, lo Dover i Benifallet també reclamaven una línia de secundària a Xerta. Dimiteix llavors el regidor del PP, Josep Curto, per dedicar-se exclusivament a la seva feina de diputat al Parlament, i sorgeix l'escàndol de l'empresa Erkímia, de Flix, pel vessament de sis tones de clor, amb un dotzena d'afectats amb irritacions als ulls i vies respiratòries, i cal tallar les carreteres o es confina la gent a les seves cases. És l'accident més greu que ha patit la indústria química en l'espai de la província espanyola i es

posen en evidència les greus mancances de seguretat. Només la casualitat ha evitat un desastre.

L'alcalde Marià Curto anuncia que la Universitat Rovira i Virgili obrirà aules a Tortosa però el rectorat ho desmenteix per raó de l'inexistència de cap acord oficial. Després s'aclareix que progressa la voluntat d'implantar una Escola Universitària que impartirà la diplomatura d'Empresarials, encara que sense la celeritat anunciada pels responsables municipals, i no serà a l'octubre pròxim sinó el 1997, amb el complement de cursos de post-grau i crèdits lliures. El campus es vol establir a l'antic Betània, vora Orléans. Cobert aqueix objectiu, l'oferta d'estudis s'ampliarà amb la diplomatura d'Infermeria i els cursos de la UNED, a més de la Universitat d'Estiu.

Altres maldecaps del mes de gener són el fet que l'Audiència de Tarragona absol per manca de proves els propietaris de la discoteca Contacto, de Camarles, acusats pels asseguradors Allianz Ras d'haver incendiat el complex lúdic, i que la Generalitat es desentén del projecte d'un abocador industrial a Batea, i que el Baix Ebre i el Montsià són les comarques amb major nombre d'accidents de trànsit i que el Consorci d'Aigües pagarà 600 milions de pessetes al Montsià; i que a Amposta es crea la primera fira catalana de la gent gran i també els retards en el memorial de la comissió anticorrupció de la Cala i la indignació dels pagesos que demanen guardes rurals per deturar els robatoris al camp; també que un incendi causa forts danys als locals de Lira Ampostina, i que el nivell de les aigües de l'Ebre torna a aturar les obres de dragatge per la navegabilitat. Llavors és quan, el 20 de gener, hi ha les primeres eleccions al Consell Legislatiu autònom palestí, amb la participació d'un 70 % del milió de votants convocats i en les que el 88 % dels vots emesos són per a Yàsser Arafat, líder de l'OAP, això mentre que a l'Índia són vacunats contra la poliomièlitis 88 milions de nens, en la que es té per la major campanya de vacunació realitzada al món, i el 29, recordant el Liceu de Barcelona, l'històric teatre de l'òpera de Venècia, *La Fenice*, amb més de dos-cents anys d'antiquitat, és destruït per un incendi.

L'actor i estrella musical dels anys 40, Gene Kelly, mor el 2 de febrer, als 83 anys, i el 5 mor el ballarí espanyol *Antonio* (Antonio Ruiz Soler), de 74 anys. El reguerall de notícies de febrer passen pel fort secretisme de sectors de socis de Cambra Arrosera d'Amposta que xifren en 3.000 milions el deute de l'empresa, i que un pla de viabilitat demana aportacions voluntàries als socis i preveu la venda d'una part important del patrimoni. Aleshores dona molt a parlar un temporal de pluja, amb intenses ràfegues de vent de 100 km/h, el que afecta el litoral del delta de l'Ebre: el mar s'hi endinsa i inunda amples sectors i es torna a actualitzar el tema de la regressió. Tres regidors de CiU de Paüls han resultat condemnats a arrest per injúries, i una piscifactoria aprofitarà les aigües de la central nuclear de Vandellòs per instal·lar un viver, i l'arrosera de l'Aldea és condemnada a pagar 12 milions a Indústries Fabra mentre que es pateixen unes fortes retallades al pressupost per a la Normalització Lingüística, i la Generalitat, fins al 1999, es compromet a invertir 600 milions al Port i al Mas d'en Verge es desarticula una xarxa de traficants de haixix i altres substàncies estupefaents que opera per Catalunya, les Illes i Ceuta, amb la detenció de quatre persones. L'operació es desplega arreu de l'Estat amb el nom de "xocolata culer" i s'emparen de 4.192 grams de haixix en pastilles amb l'escut del Barça, 100 grams de marihuana i 143 de cocaïna, entre altres substàncies. Aquests dies, a Tortosa, és assassinat un menor, de 17 anys, José Montero, a mans de son germà bessó, Antonio, en una baralla domiciliària, davant sa mare, segons sembla per un got de llet i amb un gran ganivet que li clavà al pit.

Erkímia torna a ésser actualitat la indústria quan la Generalitat (Indústria) acaba d'exculpar Erkímia per l'accident del mes passat quan la Fiscalia de Tarragona publica les conclusions de la investigació feta pels abocaments realitzats a l'Ebre i a l'atmosfera denunciats per *Greenpeace* al novembre de 1993. Erkímia és acusada d'un permanent delictes contra el medi natural entre els anys 90 i 93, per abocaments i deficiències en l'emmagatzematge de productes tòxics. També hi ha una forta crispació i polèmiques declaracions que afecten la discussió de les 210 al·legacions presentades al Pla Hidrològic de la Conca de l'Ebre en la reunió del Consell de l'Aigua fet a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, a Saragossa. Tres conservacionistes s'encadenen a la sala i una manifestació de pagesos joves reclamen els regs

previstos en el Pacte de l'Aigua. Per una altra banda, la fusió de les cooperatives de Sant Jaume, Jesús i Roquetes es consolida amb l'inici de les noves instal·lacions agroindustrials de Soldebre, en una parcel·la de 30.000 m² en el terme de Tortosa, i una inversió de 657 milions de pessetes que farà de la cooperativa una de les primeres de Catalunya en el sector de l'oli, amb una infraestructura dotada de la darrera tecnologia. També hi haurà secció de matèries primeres, fruits secs i cítrics i productes hortofructícoles.

A la catedral s'ha enllestit la primera fase restauradora de la Capella de la Cinta, amb la recuperació de les pintures al fresc i havent-s'hi destinat els setanta milions que es recolliren en una campanya de captació econòmica. El febrer també es fa acompanyar de desastres com l'assassinat, el 14, de l'antic president del Tribunal Constitucional, Francisco Tomás Valiente, de 63 anys, per ETA a Madrid, i el 25 dos suïcides de Hamás fan esclatar les seves bombes a Jerusalem i Ashkelon i causen 25 morts i 80 ferits.

Les eleccions generals del 3 de març donen una ajustada majoria relativa al PP, el qual aconsegueix 156 diputats davant els 141 del PSOE, o sigui que la dreta nacionalista espanyola guanya les eleccions, i el fet deriva en negatiu en la relació amb Catalunya. En la primera legislatura (1996-2000) el Partido Popular (PP) haurà de menester el suport parlamentari dels setze diputats de CiU, el qual fet frena l'acció imperialista i encara permet la misèria d'alguna contraprestació. A les Terres de l'Ebre el PSC obté el 36,5 % dels vots, 10.500 més que el 1993, i desbanca CiU del primer lloc del rànquing polític que malgrat d'haver perdut dos punts ha obtingut 175 vots més, en uns resultats que els socialistes mai no havia obtingut: han guanyat a totes les capitals de comarca llevat a Gandesa. El PP ha davallat a les quatre comarques i ERC, la quarta força, deixa com a cinquena IC-Verds. José María Aznar, del PP, doncs, serà el nou president del govern el 5 de maig. En aquest mateix dia, a París, mor als 81 anys l'escriptora Margarite Duras. Ara, al 5 de març, per 72 vots a favor i 22 en contra, el Senat dels EUA aprova la *Llei Helms-Burton* que endureix l'embargament comercial a Cuba, amb la interdicció d'importar-ne productes i de visitar l'illa sense un visat especial i aleshores, el 7, el govern de Catalunya aprova el Pla Director del Delta de l'Ebre que contempla l'obra de sis urbanitzacions i tretze àrees de servei i turístiques, també un anell viari de 57 km que unirà les poblacions, encara que sense cap pont. A Palestina es constitueix el primer Parlament elegit democràticament quan els mitjans de comunicació comenten que dels 730 jaciments arqueològics subaquàtics del litoral català, 72 estan a la costa del Baix Ebre i 54 a la del Montsià, segons el Centre d'Arqueologia Subaquàtica del departament de Cultura després d'anys de prospeccions: destaca el de l'Ampolla amb les restes d'un submarí enfonsat el 1917, quan la I Guerra Mundial.

Al març és quan Jesús presenta la Festa de l'Oli per primer cop, i hi passen unes cinc mil persones, i a l'altra riba del riu una avaria en la línia d'electricitat causa una pujada de tensió que a Bitem causa uns 15 milions de danys en temps que els consumidors es queixen dels lloguers i del servei de gas. Llavors hi ha una plantada de més de 3.000 arbres per repoblar la serra de Cardó, a la part del Perelló, i es comenta quant al patrimoni de Deltebre i de l'Enveja, encara està inscrit a Tortosa, així com del Pla de rehabilitació de la part vella d'Amposta i dels combats a mort entre gossos robats que tant preocupen les protectores d'animals, i semblantment es pot dir el 21 de març amb l'alerta sanitària a Europa pel mal de les *vaques boges* (encefalopatia esponjiforme bovina per l'ús d'hormones d'engreix), el qual es pot transmetre als humans en el cas d'ingerir part d'animals infectats (malaltia de Creutzfeld-Jakob, de vegades mortal), sobretot teixit nerviós, originat a la Gran Bretanya, i Alemanya, França, Bèlgica, Portugal, Holanda i Suècia prohibeixen la importació britànica. Fins al 2007 es declararan 336.770 animals malalts a la UE i 516 a la resta del món. Al Reialme Unit se'n sacrifiquen més de dos milions.

L'església vella de Corbera i les riberes naturals del riu a Flix s'estan rehabilitant per vuitanta joves adscrits a les escoles-taller atorgades pel Ministeri de Treball, on per dos anys s'hi estan formant alumnes menors de 25 anys, amb una inversió de 150 milions, i a Móra la Nova els cellers de Pere Rovira (Viñedos y Bodegas Pedro Rovira) fan suspensió de pagaments, amb un actiu declarat de 1.121 milions i un passiu de 645, però deixant 23 treballadors sense feina.

El primer dia d'abril se sap de la fusió dels bancs de *Tòquio* i *Mitsubishi* per constituir la major entitat financera del món, amb dipòsits que ascendeixen a l'equivalent a 85 bilions de pessetes, una xifra superior al Producte Interior Brut espanyol. En el mes d'abril el president Jordi Pujol i el cardenal Ricard M. Carles inauguren el monument en el concepte tradicional de la família i a Tortosa hi ha una important mobilització popular, en una diada que es fa públic "El manifest a la família", sota l'impuls d'un grup d'entitats, la GEC, pròxima a l'Opus Dei. En el caire econòmic es comenta quant a Incasol que ha invertit, en els darrers anys, 2.500 milions dels 3.400 previstos, en dotze actuacions industrials que són les del sud de Tarragona, afegint el polígon ampostí de l'Oriola que, desocupat el 64 %, el gerent ho qualifica de fracàs. Dels tretze polígons industrials previstos, només el de Tortosa té un elevat percentatge d'ocupació, amb un 75 % de parcel·les ocupades. El parla favorablement, en canvi, dels vins de la Cooperativa de Gandesa i de Vilalba dels Arcs, puix que han estat triats com un dels cent millors de l'Estat, segons *Gastronomia Siglo XX*, de Madrid, en la qual han participat 1.800 marques. En arribar el moment i talment com en l'any passat, també ha estat massiva la visita turística durant la Setmana Santa, amb ocupació quasi plena als hotels, cases de pagès i càmpings: 2/3 parts són catalans i la resta majoritàriament espanyols, amb percentatges menors entre els que destaquen els alemanys i els francesos. Més novetats, encara, són temes d'una relativa actualitat, com el cas que polítics i entitats pressionin per una rebaixa en el preu de peatges a les autopistes, i que un grup de terratinents del Delta inverteixin en el conreu de l'arròs a l'Uruguai, també de l'impressionant incendi en una benzinera del Canar o en la detenció d'un home gran per la policia, acusat d'empaitar menors sexualment com de l'èxit de visitants a Expo-Ebre i Expo-Ràpita i de les nombroses novetats editorials dels autors locals per la festa de Sant Jordi, destacant els veredictes i la festa literària de l'Associació de Veïns de Jesús-Catalònia, el dia 27, amb el desert premi d'Història "E.Bayerri" en la seva setena edició i mantenint el seu mateix jurat, i el "Joan Cid i Mulet", en la seva dotzena convocatòria, format per Caritat Celma, Ferran Buera, Josep Panicello, Daniel Arasa, Emili Rosales, i el secretari Secundí Arrastrària, atorguen el premi a Joan Cardona Romanos, de Barcelona, per l'obra "Els silencis de París", un primer accèssit a Concepció Ricard Aldomà, de Corbera d'Ebre, per l'obra "El record" i un segon accèssit a Josep Pérez Santiago, de Tortosa, per "Eterna nit d'ombres".

La Cursa Popular de Tortosa del primer dia de maig, amb la participació rècord de 1.218 participants de totes les edats -el més gran de 74 anys i la més jove de dos- ha deixat un bon record. El sentiment antiracista que constantment s'ha estat impulsant fa que causi satisfacció, sobretot a les esquerres, el resultat que el 8 de maig obté l'Assemblea Constituent de Sud-àfrica quan aprova una constitució per la qual resten abolides les referències al règim de segregació racial, l'*apartheid*. No sembla haver tanta harmonia al CDC tortosí on les dues faccions enfrontades inicien sengles ofensives. A la Ràpita, després de vuit anys de paralizació, recupera la producció petrolífera i la plataforma Rosaballo.1 inicia l'explotació d'un nou jaciment que preveu una producció de 4.000 barrils diaris, i Vinallop demana que es posi remei a la seguretat de la cruïlla de carreteres puix que d'ençà de les obres hi ha hagut més de 200 sinistres, i ara dos víctimes mortals. Sembla ésser que la producció de pollastres es beneficia de la por general a la carn de les *vaques boges*, i se sap que l'empresa nord-americana MAI (Maquinària Agrícola Industrial) concentra la seva producció a Roquetes, mentre que un debat sobre la premsa perifèrica aplega periodistes d'arreu del país i el Mercat de Tortosa tanca per reformes. Les Cases s'estan plantejant la segregació del Canar, a la Terra Alta, per la recollida selectiva de residus, es comenta que han estat retirades 117 tones de vidres al 1995, i els romiatges estan en el seu moment i són molts els de Tortosa, Alfara i el Prat del Comte mentre que a la Cala s'està per la unitat en la promoció turística de la regió. La investigació de Joan Saragossa, cap dels Serveis d'Anàlisis Clíniques de l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", evidencia que els mosquits del delta de l'Ebre poden portar malalties tan greus com una mena d'hepatitis vírica o una nefropatia -o hemorràgia renal- de picar l'home després d'haver-ho fet a qualsevol espècie d'au migratòria infectada per algun virus africà. També sorgeix la oposició a la reforma educativa i els pares d'alumnes de Terra Alta rebutgen el desplaçament a Gandesa i Batea reclama un centre de secundària, talment com Xerta, i l'Aldea no vol haver d'anar a Camarles. Tanmateix, a l'àrea de servei de l'A-7 la Guàrdia Civil,

per casualitat, detecta 5 kg d'heroïna en el dipòsit de carburant d'un cotxe quan, fa només uns pocs dies, la Policia Nacional intervenia 350 kg de haixix en un magatzem del Polígon Industrial i, en cosa de pocs mesos, la policia ha realitzat importants operacions contra el narcotràfic i se sospita l'existència a la zona d'una important xarxa de distribució.

A Amposta transcorre la Mostra de Teatre, durant cinc setmanes, i ha acabat amb l'espectacle d'Àngel Pavlovsky "*Orgullosamente humilde*". A l'altre extrem del mar, el 21 de maig, Benjamin Netanyahu, del dretà Likud, esdevé el nou primer ministre d'Israel en haver guanyat les eleccions.

Després que Ucraïna completés, l'1 de juny, el lliurament a Moscou del seu arsenal nuclear i esdevingués un país desnuclearitzat, a Tortosa l'alcalde Mariano Curto fa saber que el 1997-98 obrirà aules a Tortosa la Universitat Lliure de Catalunya, de caràcter privat. La pública compta ara amb l'Escola Superior d'Infermeria i s'espera una facultat d'Empresarials. La privada anuncia un curs superior de prestigi europeu d'Agricultura i Alimentació. L'alcalde acabarà per no respondre als compromisos i les ofertes de la URV s'alentiran: Fundació Duran & Martí arribarà a fer-se càrrec de la situació i, jugant-se el seu patrimoni, adquirirà les instal·lacions de les Indústries Fabra i aconseguirà posar-hi la universitat privada, el qual fet portarà a obrir aules la Universitat Rovira i Virgili. La mala gestió de la primera, però, la portarà a tancar, a la fi, i la Fundació traspasarà a la Casa de la Ciutat les antigues Indústries Fabra, en conjunt valorades en 500 milions de pessetes, encara que amb un desplegament de fantasies per part dels mitjans locals de la premsa.

Mentrestant el Parlament belga abolia la pena de mort, el dia 13, i el 19 visita a Tortosa el rei Juan Carlos i la reina Sofia. No ha hagut cap visita reial des d'Alfons XIII, a l'octubre de 1927 i la curiositat que desperten és extraordinària a desgrat del desplegament policíac que s'ha fet. Acol·lits per una gentada, els reis assisteixen a un acte institucional a la Casa de la Ciutat i un altre d'acadèmic a la UNED, on es lloa la ciutat en la seva qualitat de mantenir-se en els límits de la mesura humana, i el president Pujol enalteix els tortosins i l'alcalde la importància de la ciutat en el context de l'aigua. Tot amb paraules d'elogi a Josep Celma que ha aconseguit la visita reial. Així i tot el gran espectacle del mes de juny és la I Festa del Renaixement, amb èxit ple durant tres dies: evocacions històriques i de costums, recerca ben complida, recuperació de monuments, vestimenta de l'època, espectacles inacabables, taulells al carrer, una allau de gent pertot arreu... i amples continguts de divertiment que la fan la festa més lluïda i concorreguda de l'any.

Ara, al juny, és quan hi ha un nou atac contra l'arquebisbe de Barcelona i ex-bisbe de Tortosa, el cardenal Ricard M. Carles, amb l'absurda voluntat d'associar-lo a una operació de la màfia siciliana, i el fiscal italià demanarà una segona rogatòria internacional per interrogar-lo. Carles rep el suport del president de la Generalitat de Catalunya, el de la Conferència Episcopal Espanyola, dels cinc bisbes auxiliars de Barcelona, del president del PPC i del mateix bisbe de Tortosa. Aquest cas, denominat "*operació xec a xec*", ha permès arrestar 20 persones a Itàlia i la detenció de 12 més a l'exterior, però deixa fora de sospita la malèvola acció contra Carles.

Altres successos del mes que es comenten són la "bandera blava" de la Unió Europea que s'atorga a les platges de la Cala, la Ràpita i el Canar, la que acredita el bon estat i la qualitat dels serveis i que, per un moment, a Tortosa se salva una família de l'enfonsament de la seva casa, o del creixement a Amposta d'un 25 % dels accidents de tràfic o que el departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca ha atès les pressions pageses de la "marxa del vi" i que els del delta de l'Ebre han obtingut una subvenció de 800 milions de la Unió Europea, o que la fiscalia acusa Erkímia, de Flix, d'imprudència temerària o que, al pas dels dies, la Galera consolida la Fira de la Terrissa en la seva tercera edició i que algú ha estat condemnat a quinze anys de presó per haver assassinat el propietari del bar Sport de Roquetes. Dos esdeveniments, tanmateix: el concert de l'Escolania de Montserrat a la Sénia, com a cloenda de curs de l'Escola de Música, i la mort a 77 anys, el dia 23, d'Andreas Papandreu, exprimer ministre i fundador del partit socialista PASOK, de Grècia.

El 3 de juliol, a Rússia, Boris Yelsin és reelegit president amb el 54,44 % dels vots davant el 39 % aconseguit pel comunista Guennadi Ziúgarov, el qual fet polític és gairebé una

fita. A l'Ebre es comença a fer notar el pas de l'estiu i s'aprima el gruix de les notícies. Primer és l'Audiència Provincial la que actua contra el jutge d'Amposta per la voladura d'un edifici a la Ràpita a resultes d'un error judicial, segueix el fet que l'arròs del Delta rep la denominació d'origen europeu quan els pescadors reclamen reformes fiscals i un estudi quant el comerç conclou que cal diversificar l'oferta. Aleshores la Diputació assigna 700 milions a les carreteres del Montsià quan la nova estació de trens de l'Aldea, la principal de la regió, s'obre al públic sense informació prèvia i mancada de la majoria dels serveis. En l'obertura de la Universitat d'Estiu de les Terres de l'Ebre (UETE) pronuncia la lliçó magistral Federico Mayor Zaragoza, director general d'UNESCO i mentre trontolla la unió territorial del PSC per tal de desplaçar Jaume Antich i es parla quant al XII Festival de Teatre de Tortosa, amb actuacions de Llach, Pavlovsky, Paco Morán, Joan Pera i Vol-Ras han començat, del 20 de juliol al 4 d'agost, els Jocs Olímpics d'Atlanta, on l'equip "espanyol" aconsegueix 17 medalles.

El 7 d'agost el camping "Virgen de las Nieves", de Biescas (Osca) és arrasat per una torrentada de l'Aràs, amb 87 persones arrossegades i mortes, i impressiona molt perquè just talment com eren les més violentes barrancades del Vall, dit el Rastre, per sort cessades amb la destrucció de la barrera de contenció d'aigües que constituïen les muralles que travessaven el barranc. Ara se sofreix la "plaga de la tristesa" que s'escampa pels cítrics del Montsià i el Baix Ebre, amb seguida creixent i sense que s'hagin aplicat les mesures adoptades a les parts de València. El concurs espectacle de vestits de paper, d'Amposta, arriba a la seva vint-i-sisena edició, i els Mossos d'Esquadra tornen a empaitar l'empresa de recollida d'escombraries, a Tortosa, amb abocaments de productes tòxics a les clavegueres i al riu però la bona notícia és que el professor que robà a l'Arxiu Històric del Capítol de la Seu ha confessat als EUA.

L'intens aiguat d'un temporal d'estiu fa que, a les Cases del Canar, esdevinguin arrencats els fermes d'algunes carreteres, amb vehicles arrossegats, xalets isolats i alguns desapareguts, amb moltes pèrdues materials per bé que sense víctimes. També hi ha la fallida de la constructora Eucaliptus I, les irregularitats i l'empresonament dels responsables decideixen molts propietaris a vendre els xalets, "farts de pagar quotes i dels afers mafiosos". L'evolució feta per la societat, en els darrers anys, ha portar vers unes altres maneres de viure i de procedir i ara, a les comarques de l'Ebre, 11 de cada cent persones prenen ansiolítics i un 15 % pateix problemes d'ansietat i alguns de depressions. S'incrementen els problemes amb el trasllat de lloc i d'estació ferroviària, i el 15 d'agost es denuncia que els trens de llarg recorregut deixen de parar a l'estació central de l'Aldea i la desassistència no sembla tenir aturall mentre que l'increment del tràfic per carretera s'incrementa i a les carreteres de la regió acaben de portar sis accidents mortals.

Encara que el principal esdeveniment de l'estiu, com tots els altres, sigui l'atac obstinat dels mosquits, en aquest any sembla intensificar-se i un just massiu atac de mosquits fa suspendre el ball a les festes del Poble Nou del Delta. Som a la festa major de la major part de les poblacions de l'Ebre i ara, entre la festa de la Mare de Déu d'Agost i de sant Ramon van esclatant de poble en poble, i ara segueixen les d'Amposta, Deltebre, Paüls, l'Aldea, Flix i les Cases del Canar. Hi ha problemes com els del sector del moble de la Sénia, preocupat per l'arribada de nous hípers, però els de més ressò semblen ésser el Festival internacional d'estiu, de guitarra, a la Ràpita, o els Espais Picassians de la Catalunya Sud 1996, a Tortosa i a Orta, o la gran cita musical del Tradicionàrius a Roquetes, o la II Trobada de Jotes al Pinell de Brai i, per acabar, les festes de la Cinta a Tortosa que comencen divendres 30 i que duraran fins a diumenge 8 de setembre. Mentrestant l'onada de robatoris que hi ha a Tortosa s'assumeix de la millor manera possible.

Una bona part dels problemes rau relativament en la progressiva onada que esdevé la immigració, ben bé incontrolada i situada a Tortosa, entre els llocs de treball de les parts de Lleida i de València. Es diu, en principi, que hi ha 6.000 immigrants registrats i potser que sigui cert, malgrat que en recórrer els carrers se'n veuen més, ho sembla ésser quasi tothom, mentre que els ciutadans semblen haver desaparegut perquè se'n van a viure pels eixamples mentre que la ciutat antiga sembla d'absoluta ocupació africana, sud-americana i àdhuc asiàtica. Hi havia una allau d'immigrants espanyols i de gitanos que parlen en castellà, encara que la gent s'havia avesat a veure'ls en els darrers temps, però la immigració d'altres races i continents i de

l'Europa de l'est es pot dir que mai no havia estat vista i els ciutadans se senten envaïts i en minoria, atemorits, especialment les dones mentre que circulen tota mena d'alarmes, en un sentiment que s'anirà dissipant al pas del temps però que portarà a la progressiva destrucció de l'ocupada ciutat antiga. L'Ajuntament els protegeix i els ajuda, i tanmateix els ciutadans, els que miren a donar-los la feina que poden. Pel carrer sembla haver canviat tot i quasi no se sent parlar en llengua catalana i es diu que els enregistraments delataven que són més de cent les llengües i les nacionalitats que hi ha a la ciutat. Els immigrants solen ésser gent que cerca la manera de guanyar-se honradament la vida o, almenys, de sobreviure i començar una nova vida, i les condicions del mercat els aboca a rebre sous ínfims i a treballar sense contracte, sobretot en el sector de l'agricultura, en condicions precàries i àdhuc dramàtiques, reben sous miserables i no tenen dret a l'atur i amb prou feines a l'assistència mèdica. El temps generarà abusos, màfies, violència, els gitanos estaran contra els magribins, recelosos entre els procedents de les diferents "repúbliques soviètiques", els desarmats ciutadans senten a parlar de les armes de foc que porten amb ells, apareixen els robatoris amb violència i la depredació constant per la ciutat i els camps... El pas del temps encara farà més dures les condicions. Majoritàriament són nois o homes joves, sense dones o família, portant una imatge de misèria que no s'havia vista des de la postguerra espanyola. D'altra manera, amb l'arribada de mà d'obra posada en pèssimes condicions, també arriben els malfactors de tota l'Europa de l'est i, entre els uns i els altres, ben segur que sense proposar-s'ho, porten la societat i la ciutat a una mena de caos creixent i que s'allargarà en molts anys. Els ciutadans se senten sols, desenganyats en les seves esperances de llibertat i de democràcia, de tant treballar durament durant tants anys per crear una riquesa que se'ls escapa entre els dits, de tant benestar social malmès, víctimes del desgovern que regeix el país. Aquest procés regressiu evolucionarà al pas dels anys i, vora passats els deu anys, la societat s'haurà abocat a una disbauxa econòmica i es caurà en la crisi de finals de la primera dècada del pròxim segle i mil·lenni.

Tot plegat s'estava encetant ara, en a la segona meitat dels anys 90.

Al setembre de 1996, a resultes de l'agressió a un jove, un miler de persones es manifesten a Gandesa, contra la violència, i dues mocions de censura fan caure els alcaldes del Godall i de Xerta, i la gent no es pot creure que no es trobin proves per acusar Endesa de la pluja àcida al Port quan sembla un fet que roman a la vista de tothom, i el fiscal desestima les acusacions contra l'alcalde d'Amposta, Joan M. Roig, per delictes urbanístics... L'onada de robatoris al camp s'acarnissa ara a les solades de la collita de les garrofes.

Al setembre, tanmateix, s'actua en la millora d'accessos i visita a les coves de Benifallet i als seus tenebrosos camins entre estalactites i estalagmites, mentre que al Canar s'efectua el rodatge de la pel·lícula de Francesc Bellmunt "Gràcies per la propina", adaptació de la novel·la de Ferran Torrent. El dia 15 el líder italià de la Lliga del Nord, Umberto Bossi, proclama la independència de Padània en un acte celebrat a Venècia davant 10.000 seguidors.

En començar octubre, el dia 2, és assassinat Andrei Lukànov, el primer cap de govern de la Bulgària postcomunista. Ací els magatzems atòmics estan al límit de capacitat, amb 6.500 bidons de residus acumulats, i els alcaldes reclamen solucions, i a la Terra Alta, feta la verema al setembre, ara els trulls estan a vessar. Sanitat adverteix quant als perills del càncer de pròstata i un brot de sarna, contagiada també pels immigrants africans, afecta 30 famílies del Montsià perquè són onze les malalties eradicades que ha portat l'ona migratòria. A la ciutat es viu el Festival de Música "Felip Pedrell", amb sis concerts, i al camp, d'ençà el 13 d'octubre, la temporada de caça posa en moviment 6.500 caçadors amb 25.000 escopetes arreu de les quatre comarques. Els conflictes del mes han estat les mobilitzacions per causa del servei ferroviari, amb propostes concretes dels partits, i a Ulldecona, on per raó de l'impacte ambiental es denegen dos projectes d'investigació i restauració minera que ha presentat *Cementos de Mar*, els quals afecten 20.000 jornals a la serra del Montsià.

Al novembre trobem que l'Observatori de l'Ebre s'ha involucrat en una missió a l'Antàrtida per configurar un observatori magnètic. Curto (PP) i Simó (PSC) són elegits presidents provincials dels seus partits i el regidor del PP Antoni Faura, a la ciutat, impulsa l'enderrocament del Mercat del Peix i l'ofensiva contra els innombrables xalets il·legals, mentre que els consells comarcals del Baix Ebre i del Montsià assumeixen la gestió de les

depuradores i ACTE es manifesta a la Carrova per garantir la conservació dels ullals. Llavors és trobat a Formentera el cos d'un pescador desaparegut fa set mesos.

La "guerra de les gasolineres" arriba a Tortosa i a Amposta per mà dels petits i mitjans empresaris locals, els quals s'oposen a l'obertura d'estacions en terrenys de grans àrees comercials. Tortosa Energia SA inaugura aleshores una planta de cogeneració al polígon industrial del Baix Ebre. Una de les empreses implicades anuncia després l'obertura d'un parc eòlic més gran que l'existent a Tortosa, amb la qual obra posarà la comarca al cap de Catalunya en la producció d'aquest tipus d'energia. Setmanes després, al desembre, el Consell del Baix Ebre anunciarà el projecte d'un tercer parc. En això el president Bill Clinton, als EUA, és reelegit per al mandat 1997-2001. El 14 de novembre el Congrés dels Diputats aprova la plena integració d'Espanya a l'OTAN i el 27 conclou, a Costa Rica, la Cimera de l'Ozó, amb els ministres de Medi Ambient de 164 estats que aproven mesures obligatòries de protecció.

L'exercici de la medicina ha fet, de fa molt, que els naixements esdevinguin als hospitals i clíniques de Tortosa, amb el descontentament de tots els ajuntaments de la regió, i el 24 de novembre arriba la quasi insòlita notícia de què a Alfara ha hagut un naixement, perquè amb les infraestructures hospitalàries actuals no n'hi havia hagut cap d'ençà el 14 d'abril de 1992.

Les acaballes de l'any 1996 porten desavinences com les de l'alcalde Curto, de Tortosa, favorable a negociar la venda de l'aigua però que és causa de deu hores de crisi de govern i una amenaça de trencament de pacte per part del PSC que acaba per avenir-se a raons. Al Delta, Joel Bonet és acusat d'una apropiació de 64 milions, per la Comunitat de Regants de l'esquerra de l'Ebre de la qual és dirigent, i el fiscal assumeix la querella presentada per l'oposició, formada per 2.500 regants, i l'alcalde de la Galera és denunciat al jutjat per la seva actuació al futbol. Llavors Francesc Vives assumeix la gerència de la Regió Sanitària de Tortosa. El vent bufa de fort i posa en evidència les deficiències en l'electrificació de la doble via del tren. Llavors torna a obrir les portes el Mercat de Tortosa, en haver-se remodelat, amb una inversió a la línia dels 200 milions i les activitats lúdiques de Nadal s'escampen pel territori, essent-ne un exemple el Nadal Jove, de Tortosa. Abans, el dia 13, el sant pare Joan Pau II i el patriarca dels cristians d'Armènia, Kerekin I, havien signat al Vaticà el document que posa fi a una separació de 1.500 anys, i al continent americà, el 17, catorze activistes del moviment revolucionari Tupac Amaru ocupen la residència de l'ambaixador japonès a Lima i fan 460 ostatges, a canvi de l'alliberament de 400 presoners revolucionaris, i el 29 el govern de Colòmbia i la guerrilla (URNG) signen la pau que clou 36 anys de guerra civil no declarada. Una notícia generalment sentida és la del 19, per la mort de l'actor Marcello Mastroianni, de 72 anys.

L'any 1997 ha de portar notícies meteorològiques en diverses avinenteses, tant per la sobtada intensitat de les nevades com per les dues riudes. Porta escàndols polítics com el possible foragitament de Ramon Cardús -a finals de 1997 i després de deu anys d'enfrontaments-, novetats científiques tan interessants com els estudis de la NASA al delta de l'Ebre, o docents com la implantació de l'Escola Superior d'Empresarials (curs 1997-98). També s'implanta la Universitat Internacional de Catalunya (UIC) i la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), i SA Maderera Industrial vol acomiadar uns 30 treballadors de la seva plantilla de Tortosa, i els regants projecten el desenvolupament del territori amb un nou transvasament, i Agrofruit s'obre als mercats fruiters del Japó i dels Estats Units d'Amèrica, i l'Orquestra Nacional de Catalunya actua a Amposta i a Tortosa es presenta el I Open Ciutat de Tortosa, de ball esportiu i de competició.

En el primer dia de gener la *Fabrica Nacional de Moneda y Timbre* posa en vigor l'ordenament de les úniques monedes amb validesa: les de 500, 200, 100, 50, 25, 10, 5 i 1 pessetes. Els dies són freds i a primers de gener cau una intensa nevada, talment com havia passat el 5 de novembre de 1980. Les blanques muntanyes sempre resulten ésser un espectacle atípic i la neu, especialment a la Terra Alta, incomunica pobles i talla carreteres, havent d'ésser rescatades algunes persones aïllades.

En aquest mes de gener es revela la recerca de la NASA quant als seus estudis de l'origen de la vida al Delta de l'Ebre, els quals no tenen cap relació, com és evident, amb els 2.300 kg. de haixix que apareixen surant a la punta del Fangar i que al mercat negre suposen

un volum de 1.400 milions de pessetes i porta la policia a detenir quatre persones. El Mar de Ponent o Mar de Tortosa sempre ha estat un lloc de sorpreses però ara, per causa de molts nous mitjans, la màgia del vell riu que s'hi vessa sembla minvar a pressa feta, i potser que es dissipa quan se sap que la coordinació de pantans controla la forta riuada que ara baixa per l'Ebre fangós. Una altra font, concretament un estudi de la Universitat de Barcelona, revela que en aquesta antiga Ibèria o país de l'Ebre lideren totes les estadístiques negatives i, encara, amb el pitjor nivell de benestar de Catalunya. A la cua resta la Terra Alta i, altrament, a la pràctica es comprova l'alt nivell de vida que es té al Baix Ebre i al Montsià. Els contrastos arriben, de tota mena, i en aquests dies sorprèn el fet que la Regió Sanitària de Tortosa gasta una mitjana de 25 milions de pessetes al mes en taxis i ambulàncies, per al trasllat de malalts, i esdevé una voluntat de control. Mentrestant, el dia 20, el govern del Zaire declara la guerra als rebels tutsis que controlen militarment l'est del país malgrat que, havent accedit al febrer, el pànic sorgeix a l'estat espanyol en aparèixer brots de meningitis encara que, per sort, no s'hi ha trobat cap justificació a les comarques tortosines, on no se sap de cap cas.

La Ràpita intensifica la celebració del novè centenari de la vila: una conferència sobre arqueologia islàmica, un cicle de xerrades sobre les Terres de l'Ebre que durarà setmanes i una altra sobre toponímia. Paco Carles i Lluís Millan presenten, també, el seu nou llibre "*La Ràpita en el temps*". Llavors sorgeixen crítiques a la Cambra Arrossera d'Amposta on Francesc Margalef, el president dels darrers 40 anys, proposa son gendre a la sotspresidència, i l'oposició que encapçala Francesc Reverter li hi recrimina, i acaba per guanyar les eleccions. A Tortosa PSC i CiU, el 1996, havien format govern però, segons es diu, l'ambigüitat del PSC empeny vers un acostament de CiU al PP, una entesa que més endavant esdevindrà ferma i operativa en un nou govern. L'alcalde es mostra prudent per allò que condemna la direcció del PSC i l'argument d'aquest -no dels regidors- per provocar la crisi són les sovintejudes declaracions de l'alcalde que resulta ésser favorable al *Plan Hidrológico Nacional*.

Ara, amb la mirada posada en la Setmana Santa, l'Agrupació de Confraries que ha salvat de desaparèixer la processó de Diumenge de Rams i la totalitat de les seculares celebracions, en una gestió modèlica i un gran esforç personal i d'equip, és evident que manté la seva actitud de recuperació absoluta i de creixement perquè ha establert un acord amb l'Escola d'Art que just ara comença a restaurar el grup escultòric de La Pietat, de Soriano Montagut, en una operació que durarà quatre mesos, tot seguint la línia seguida amb les restauracions anteriors que els tècnics i artistes iniciaren als tallers de la Generalitat al monestir de Sant Cugat del Vallès. Malgrat tot és el moment en el qual el "blaverisme" valencià de l'ultradreta espanyola que ha corcat l'esperit de molts ciutadans i alguns rectors de parròquies tortosines de la part de València actuen encobertament contra el bisbat de Tortosa mentre que altres defensen la reincorporació a Tortosa de les parròquies segregades en els anys 60. En el fons se segueix mantenint la motivació política anticatalana de sempre i ara, com sempre, a Tortosa s'actua discretament i respectuosa. Mentrestant, pel litoral, segueixen entrant tones de drogues, i sembla ésser que els narcotraficants gallecs s'han desplaçat ací per les facilitats del delta, i també esdevé un frau en l'entrada del peix als ports de la costa de l'Ebre, per evitar el pagament de taxes.

En el mes de febrer l'alcalde Curto sembla haver contravingut els acords amb la Universitat Lliure i s'ha compromès amb la Universitat Rovira i Virgili, a desgrat que el rector més bé sembla jugar amb l'alcaldia i la ubicació de l'Escola Superior d'Empresarials. La Fundació Duran & Martí assumirà el compromís municipal, però, i la Rovira i Virgili es trobarà que, d'implantar-se la Lliure, perdrà les posicions adquirides, amb les quals compta: la Fundació operarà entre l'alcalde i el rector, mirant d'implantar la Lliure per tal que obri la Rovira i Virgili que, d'altra manera, no ho pensava fer. Per aquests dies la producció industrial frega el col·lapsament per causa de la vaga dels transportistes i consten tretze nous projectes de parcs eòlics als Ports, Cardó i la serra de Pàndols. Esclata el cas de les falsificacions de la marca Lewi's, decomissades al mercat d'Amposta, i hi ha una amenaça de bomba a l'empresa Rehau. Aleshores, el 19 s'ha sabut de la mort de Den Xiaoping, nat el 1904, l'home fort de la Xina postmaoista, i el 23 de febrer corre la notícia de què científics escocesos de l'Institut Roslin han

aconseguit la clonació d'una ovella, Dolly, el primer mamífer, a partir d'una cèl·lula adulta de la seva espècie el juny de 1996.

La ciutat de Vlorë (Albània) comença el mes de març amb l'esclat d'una insurrecció popular que s'estén arreu del país i la població, arruïnada pel frau massiu d'un banc, força la dimissió del president Sali Berisha. A Tortosa el setmanari "L'Ebre" digital passa a ésser el primer periòdic digital de la província mentre que s'agreuja el despoblament de la Terra Alta i de la Ribera d'Ebre, i a l'Ajuntament de Tortosa el moment es d'allò més conflictiu: el pacte CiU, PP i UT uneix totes les dretes i posa totes les esquerres a l'oposició, tan radicalment com mai no havia passat. Des d'una constant manifestació de paranoia es cau en la demagògia, a extrems poc morals i insospitats, en haver aconseguit una oligarquia que creu que es mantindrà al poder per sempre més. El cinisme i la ignorància arrelen a la Casa de la Ciutat en un clímax annex de brutal materialisme que arreu sembla imposar-se.

Segons els organismes oficials, a les Terres de l'Ebre la producció d'oli d'oliva ha crescut un 30% en acabar la campanya del 1996-97, encara que el preu limita els beneficis. La polèmica del mes també ha estat l'ús de la grua a les zones blaves: contra l'acció municipal, el Montepio de Conductors amenaça a presentar un recurs per cada actuació de la grua i el Reial Automòbil Club de Catalunya (RACC) tem que tan sols se cerqui un finançament municipal. Un fet que no sembla afectar ningú és que l'empresa *Sea West* va per construir a Tortosa el parc eòlic més gran d'Europa, amb una inversió de 12.000 milions, i que l'alemanya Nordex obrirà una factoria de muntatge d'aerogeneradors. En aquests moments les esquerres tortosines estudien de presentar-se unides als comicis de 1999. La premsa també explica que una de cada dues dones de la regió pateix de l'artrosi.

Cap a les acaballes del mes es vessen 6.000 litres de clorhídric a l'empresa Omicros, al polígon industrial de Camp-redó, i cinc persones han de rebre atenció mèdica per intoxicacions lleus mentre que s'obren investigacions oficials. El desastre però és dimarts 25, quan 29 homes joves de la secta Heavens Gate se suïciden en un ranxo de Santa Fe, a Califòrnia (EUA). El mateix dia, al tard, al Teatre-auditori de Tortosa és Editorial Columna, de Barcelona, la que en la col·lecció Tresmall que dirigeix Emili Rosales presenta amb Josep Ma. Franquet l'edició del llibre *Flagells naturals sobre Tortosa. Riudes, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*, una nova obra de Ramon Miravall. Uns dies abans, el 20 de febrer, el bisbe Lluís Martínez Sistach havia estat designat per a nou arquebisbe de Tarragona, quan té 59,8 anys d'edat i als 42,5 anys de sacerdoci, on farà l'entrada eclesiàstica el pròxim 13 d'abril. En aquests dies de març a abril que s'estrena una altra primavera el cometa Hale-Bopp, un dels més espectaculars del segle per la seva brillantor i dimensions, cada nit recorre triomfalment els pacífics espais dels estels.

L'escàndol del mes és la declaració de Museu de Tortosa com a col·lecció local, per errada documental i inoperància municipal, quan just el batlle és membre de la Junta de Museus de Catalunya. El delegat de Cultura forma un equip de tècnics d'alt nivell de la Generalitat i arriba a una entesa amb l'Església i el municipi, del qual els membres del PP accepten la seva política cultural nacionalista i la fan seva sota el control del regidor Jesús Cortés, amb la creació del Centre de Promoció del Patrimoni Cultural, dirigit pel tècnic Jordi Peiret, de la Generalitat, i agrupant tot el potencial: l'objectiu rau en resoldre definitivament l'afer de l'Arxiu Històric als Reials Col·legis, el dels museus, el dels arxius de la seu i del bisbat, i de posar ordre al tradicional desgavell tortosí. La gestió política del delegat i del PP a Barcelona i a Madrid aconsegueix 50 milions de pessetes per a les obres de la seu, amb la redacció d'un pla director que supervisarà l'esmentat Centre de Promoció. Els afers del Patrimoni Cultural sempre han trobat els precisos aturalls a la gestió programada i la desídia sempre ha estat l'indeturable procediment emprat.

Les indústries MAI, Rehau i Polialco ofereixen 200 llocs de treball i amplien la producció, en aquest mes d'abril, i també comença la polèmica que s'aixeca pels diners del Consorci d'Aigües mentre que Expo-Ebre és un èxit, ara posada sota la direcció del jove Joaquim Fabra, cap del PP, i després de desfer-se de Ramon Cardús. Llavors és el sector de l'oli el que reclama a la Unió Europea més ajuts destinats a la producció de l'oli i no de l'arbre, com es pretén, i el dia 11 s'imposa la investidura del nou govern d'unitat i reconciliació nacional a

Angola, entre el govern i la Unió Nacional per la Independència Total d'Angola (Unita). El temps correspon al moment que la vila d'Ulldecona vol recuperar els terrenys del Calvari, ara propietat de l'Església, on se celebra la passió a l'aire lliure per Setmana Santa, i la iniciativa comporta una forta polèmica local. El dia 14 d'abril el conseller de Governació, Xavier Pomés, inaugura el nou edifici de la Casa de la Vila, i el 22 hi ha el regust aspre de l'afer del Perú on, a la fi, les tropes d'elit assalten l'ambaixada japonesa, a Lima, i maten els 14 guerrillers de Tupac Amaru que mantenien detinguts 72 hostatges des del 17 de desembre de 1996.

La Diada de sant Jordi, amb la festa del llibre i de la rosa, arriba amb el millor somriure de la primavera i amb la més lluïda festa, com tots els anys. Cada any hi ha més animació, més vendes, més edicions dels autors locals que incrementen la demanda i encapçalen el volum de vendes: en aquest any han estat publicats més de vint nous llibres d'autors locals i el de Ramon Miravall, editat a Barcelona (Ed. Columna), *Flagells naturals sobre Tortosa. Riudes, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*, resulta ésser el llibre més venut i exhaurix l'edició de 1500 exemplars. Els dies també porten un homenatge al desaparegut novel·lista rapitenc Sebastià Juan Arbó i es reclama un gran centenari per al 2002.

Així com s'esmunyen els dies d'abril, tot passant per la festa a la capella de la Mare de Déu de Montserrat que s'omple sempre de devots a la missa de celebració, se sent la veu de l'eurodiputat conservador Joan Manuel Fabra per acusar la Generalitat de deixar perdre 2.000 milions de la Unió Europea i el president Pujol visita la Terra Alta, i conseller Artur Mas trasllada el CIDEM del Baix Ebre a l'IDECE. Al delta de l'Ebre les comunitats inverteixen 20 dies per inundar els arrossars i l'Illa de Buda s'obre als itineraris educatius. Els serveis que inaugura el conseller Pere Macias els capitalitza L'Enveja.

Al Reialme Unit el Partit Laborista britànic guanya les eleccions en el primer dia de maig, després de 18 anys de govern conservador i el seu líder, Tony Blair (nat el 1953), esdevé el nou primer ministre. Dos dies després està de dol la cultura musical espanyola amb la mort del guitarrista Narciso Yepes, nat el 1927. Al mar el sector de l'arrossegament inicia una nova veda biològica i el polític resta sorprès en adonar-se que ha estat tanta la malmesa feta que, després de vint anys parlant de les Terres de l'Ebre, només una desena d'organismes, dels 80 existents, es mouen a nivell de les quatre comarques. El president Pujol realitza una ràpida visita a Tortosa, Bitem, Tivenys, la Ràpita i el Canar, on l'Administració preveu l'arrencament de 3.300 Ha de cítrics afectats per la "tristesa" i el nou alcalde de la Ràpita (ERC) recupera el tema de la segregació mentre que Tortosa reengega una àrea turística mitjançant el Camí de Sant Jaume de l'Ebre i es mira a fer-lo declarar Patrimoni de la Humanitat. Una acció de dignitat i de justícia ha estat que el PSC reincorpori Josep Bayerri com a militant, defenestrat als anys 80 per Jaume Antich, i que li reconegui l'antiguitat.

A l'Haia (Holanda) el 6 de maig es creava l'Organització per la Prohibició d'Armes Químiques. A la part del Montsià comença la Mostra de Teatre d'Amposta, amb un cartell ple de famosos, i diversos pobles es disputen la seu per ubicar l'empresa *Nature Parc*. A Tortosa el gerent de la Universitat Internacional de Catalunya assegura que la ciutat tindrà noves facultats mentre que el sector turístic del nord de Castelló reclama un aeroport a prop del Canar. Altrament, Hifrensa, l'empresa propietària de Vandellòs I quan l'accident del 19 d'octubre de 1989, mostra la primera fase del desmantellament i es denuncien irregularitats en la depuració de musclos del delta de l'Ebre.

A la ciutat, la Clínica de Lluch anuncia que tancarà al mes de juny, després de 92 anys d'existència i d'haver tramitat 85.000 historials clínics, i ho farà per causa de la jubilació del seu propietari Lluç Lluch que els 18 llocs de treball els traslladarà a l'Hospital de la Santa Creu. En el sector de l'estudi i la investigació, Cultura s'ha passat molts anys mirant a fer miracles per un tema que no és de la seva competència per bé que, en certa manera, havia reorientat econòmicament, malgrat que les retallades pressupostàries ofeguen el futur de l'Observatori de l'Ebre, i es fa una crida per trobar suport que cal. En un altre aspecte, Deltebre homenatja la Junta de Segregació, 20 anys després, els que l'aconseguien el 20 de maig de 1977. També hi coincideixen les corresponents juntes de l'Enveja, Camarles i l'Aldea. Tot plegat és positiu, però una farsa, puix que les segregacions les aconseguiren veritablement els grups polítics tortosins

que integraren el Congrés de Cultura Catalana de 1976-1977 i que ara romanen en un respectuós silenci.

Els dies de maig destaquen dos novetats més: el 17 Laurent Kabila es proclama cap d'estat i rebateja el Zaire com a República Democràtica del Congo, la seva denominació anterior, i el 29 el paleontòleg que estudia el jaciment arqueològic d'Atapuerca (Burgos) anuncia la troballa d'un avantpassat comú a l'home de Neanderthal, l'*Homo antecessor*.

A França l'esquerra guanya les eleccions legislatives de l'1 de juny i el socialista Lionel Jospin forma un govern de coalició amb el qual haurà de *cohabitar* el president de la República, el conservador Jacques Chirac.

A l'Ebre, un any després d'obrir-se la doble via fèrria i anul·lar el trajecte entre els Freginals, Santa Bàrbara i Tortosa, RENFE engega l'Euromed i passa de llarg per les comarques íberes: s'aixequen tots els municipis, en una protesta col·lectiva. Els empresaris de les quatre comarques també s'uneixen per crear la patronal i el Parlament aprova l'actuació contra la subsidència o enfonsament del delta de l'Ebre. Llavors, per error, un avió fumiga els veïns de Deltebre amb insecticida. El mes de juny segueix aportant fets, com el TSJC que investiga una jutgessa d'Amposta per faltes d'indisciplina o la creixent sensibilització ciutadana que, en una acció insòlita, porta cinc-centes persones al carrer per col·laborar en la neteja de les muralles de Tortosa. L'Ajuntament de Tortosa aprova aleshores un pla de sanejament fins a l'any 2000. i Móra d'Ebre protagonitza el primer judici popular per un cas d'assassinat. Els pagesos de l'oli fan una tractorada contra la reforma de l'OCM, i a Deltebre l'Escola de Riumar rep el premi FAD d'Arquitectura, i a Amposta es posa la primera pedra del nou col·legi Sagrat Cor, i el govern de la Ràpita provoca la voladura de l'antiga fàbrica Cross i al seu lloc promou una nova zona residencial, i la UNESCO promou la declaració de Patrimoni Universal de l'art pictòric de les coves d'Ulldecona, els Freginals, el Perelló, Tivissa i Alfara de Carles. A les acaballes de juny el mal temps no fa més que perjudicar el sector de la restauració. El dia 25 tothom ha sentit la mort de l'oceanògraf Jacques Yves Cousteau, nat el 1910. En començar el mes de juny, dissabte 7 i diumenge 8, també amb el suport de la delegació de Cultura de la Generalitat, el Capítol de la Seu celebra el quart centenari (1597-1997) de la consagració de la nova seu gòtica de Santa Maria de Tortosa, amb activitats que comprenen concerts de música sacra, una missa pontifical que presideix Lluís Martínez Sistach com arquebisbe primat de Tarragona, exposicions, conferències, actes litúrgics i la inauguració d'una nova fase restauradora a la Capella de la Cinta.

En el primer dia de juliol la societat ha d'assumir el fet que Hong Kong, possessió britànica des del 1842, torni a la Xina com a *regió administrativa especial*, encara que també segueix als noticiaris les explicacions oficials quant a l'alliberament de Cosme DelClaux i el rescat, per la Guàrdia Civil, de José Antonio Ortega Lara, tots dos segrestats per ETA. Més, encara: el dia 4 la nau no tripulada *Mars Pathfinder* arriba a Mart, aterra i transmet les primeres imatges de la seva superfície, vora 550 imatges del planeta, i realitza mesures meteorològiques, descarrega el mòdul de superfície *Sojourner* per a mesuradges i completa l'anàlisi química de 16 punts propers al mòdul, després d'un viatge de 500 milions de quilòmetres i de 83 dies d'observació.

El PRI, a Mèxic, perd la majoria absoluta el 6 de juliol, en obtenir en les eleccions 239 escons d'un total de 500, i el 9, a Madrid, s'aprova la incorporació de Polònia, la República Txeca i Hongria a l'OTAN, la qual serà efectiva el 1999. Mentrestant, a Tortosa, Joan Sabaté lidera la unió dels partits d'esquerra (IC, PSC i ERC) sota les sigles del PSC amb l'objectiu de desbancar CiU del poder a les pròximes eleccions, i a Santa Bàrbara hi ha aldarulls contra una família gitana que ha protagonitzat persecucions pels carrers, baralles a garrotades i perdigonades, un seguit de fets que li posen el poble en contra i un petit incident encén la reacció ciutadana. També es comenta quan a la comarca de la Ribera, capdavantera com és a Catalunya en la producció de cireres, i al cas que les empreses de les Terres de l'Ebre es reconeixen com les més solvents de la "província", i que la viabilitat de la Cambra Arrossera reclama als socis mil milions de pessetes. Se sap, llavors, de la profanació de la sepultura d'una dona que després apareix decapitada i tota la regió, però la Ràpida d'una manera

especial, es plany per la mort del Dr. Lluç Beltran, catedràtic d'Economia Política i home de gran prestigi.

Al juliol hi ha la notícia, molt ben acollida, de la pròxima obertura a Amposta d'una multinacional italiana que crearà una vintena de llocs de treball, però també que un tren amb 21 vagons descarrila a Ascó, amb molts danys materials i interrupció de les comunicacions durant el cap de setmana, i que un dels vagons ha caigut i que transportava 78 cotxes Nissan. A Tortosa discorre al juliol la II Festa del Renaixement que enguany concentra 60.000 persones, un èxit creixent com és, talment com el XIII Festival de Teatre i la Universitat d'Estiu que ha centrat un debat sobre el tema de l'aigua, i també el Festival de Música "Felip Pedrell" i el Curset-concert d'Estiu 97, d'Acadèmic i, entre tanta activitat, han sorgit contrastos com l'atac a un pastor, al Dover, per gossos salvatges. Un cas que ha molestat ha estat l'actitud del degà de la seu en impedir la interpretació d'una sardana en l'àmbit de la catedral, de manera que en la polèmica ha sortit a rel·luir l'escandalera o guirigall de la missa baturra quan la festa de la Mare de Déu del Pilar, i Jordi Angelats també se les ha d'haver amb altres canonges i Josep Ma. Franquet els recorda que el degà és l'amo de la seu... Els concerts a la catedral sempre han estat conflictius i, de vegades, cal entendre-ho.

El 13 de juliol moria el regidor del PP a Ermua (Biscaia), Miguel Angel Blanco, al cap d'unes hores d'haver aparegut amb dos trets al cap després d'haver estat segrestat per ETA, i el crim generarà grans manifestacions de protesta arreu de l'Estat, i l'alcalde d'Amposta promou una gran manifestació de 3.000 persones, amb discurs del batlle i crits de rebuig, i Tortosa realitza dues concentracions silencioses, i una bandera estelada guarnida amb un crespó de dolor oneja al carrer Barcelona. La manifestació a Barcelona és espectacular. Llavors, dos dies després, el 15, el dissenyador de moda italià Gianni Versace, de 50 anys, és assassinat a trets a la porta de la seva mansió de Miami. També és una singular notícia el fet que inversors ucraïnesos hagin adquirit 50 ha de terrenys a vora el mar, a la Cala, on es bastiran dos hotels de 5 estrelles i 25 xalets de luxe, valorats en més de 6.000 milions de pessetes, i també volen obrar un bloc d'apartaments per a clients d'un elevat poder adquisitiu, això al nucli urbà de la vila, al port mariner.

El mes d'agost potser que és més ric d'esdeveniments que en altres anys. Des del juny que es comenta de com la petita illa antillana de Montserrat, una colònia britànica, esdevé quasi arrasada per les erupcions del volcà Soufrière, però són els afers més bé domèstics els que criden l'atenció general, com el gran enrenou que hi ha quan Saida, una noia de 16 anys, es rebel·la contra sos pares que la volen portar a viure a Canàries, i que l'empresa Produccions Agropecuàries Fabra SA es desfà d'una de les seves divisions: Carnes Blancas i Lo Matadero passa a mans de Pavo y Derivados SA que assumeix el 50% dels 41 treballadors de la plantilla. L'antiguitat d'aquesta és una despesa econòmicament insuportable. També que l'excessiva malmesa d'aigua corrent fa que els ajuntaments de Tivenys, Xerta i el Dover prenguin mesures que no es fan gens populars, i hi ha dures protestes de la població; i que les malifetes i terrorisme dels pacients del centre de drogoaddictes de Jesús fa que la població reuneixi 850 signatures de protesta (dels 3500 hab. censats) demanant mesures i vigilància. També una empresa ampostina és investigada per un suposat frau de 32 milions de pessetes mentre que es parla quant a l'expansió del setmanari *L'Ebre* per Tarragona i Barcelona. Els pagesos són optimistes en les seves previsions en les collites de raïm i d'arròs quan les festes majors s'escampen per Deltebre, els Muntells, Les Cases, Flix, La Galera i L'Aldea. També es comenta quant al fet que la distribuïdora Lauren vol obrir deu sales de cinema a Tortosa, i quant a una celebració "bauista" feta a Tortosa, i que el Consell Comarcal del Baix Ebre ha iniciat gestions per la reobertura del Balneari de Cardó, ara en poder del grup Pascual i que hi ha previst una inversió de 2.000 milions de pessetes, això en aquest any hi ha invertit 800 milions per renovar la maquinària amb la qual fabrica envasos reciclables per comercialitzar l'aigua. També són notícia els més de mil persones de tres generacions, excombatents de la lleva del biberó amb els familiars, que es troben a la cota 705 de la serra de Pàndols per recordar la Batalla de l'Ebre, i els acompanya el president Pujol.

La pluja àcida, procedent de la central tèrmica d'Andorra, ha afectat la flora a Mas d'en Verge i incrementa l'acidesa de l'oli, i les benzineres d'Amposta rebenten els preus en abastir

deu pessetes per sota de les de Tortosa, i segons el DARP, l'Ebre és el riu català on viuen més peixos exòtics i la comarca del Baix Ebre resulta ésser capdavantera en la creació de llocs de treball el 1996.

Les acaballes de l'agost encara porten dues notícies a destacar: el 24 mor el pianista de jazz Tete Montoliu, nat el 1933, i el 31 la princesa de Gal·les, Diana Frances Spencer, mor a París en un accident d'automòbil sota el pont de l'Alma. Casada i divorciada del príncep Carles de Gal·les, hereu de la corona britànica, és mare dels prínceps Guillem i Enric. També hi mor el seu company sentimental, l'egipci Emad *Dodí* al-Fayed i el conductor del vehicle. El cos serà traslladat a Londres i fins al 6 de setembre, data del funeral d'estat, es decretarà dol nacional. Dos milions de persones acompanyaran la comitiva fúnebre fins a l'abadia de Westminster. Hi ha una altra mort el 5 de setembre, molt sentida universalment, la de la monja Teresa de Calcuta (Agnes Gontxha Bojaxhiu, nascuda el 1910 a Macedònia en una família de nissaga albanesa), fundadora de l'orde de les Missioneres de la Caritat.

Divendres 5 de setembre comencen les festes de la Cinta, les que duraran fins a diumenge 14, inclosa la Diada Nacional de Catalunya. El cas a recordar és que Esperanza Aguirre, ministra de Cultura, ha portat l'estendard de la processó de la Cinta i presideix la missa pontifical. En veure uns determinats personatges a la presidència de l'acte, les esquerres fan un cos i s'oposen a la presència de cap membre no electe: la discussió retarda el començament de la missa i el miler de persones que hi ha a la seu romanen a l'expectativa, davant l'inesperat espectacle. Tot acaba amb la presència de més elements estranys als bancs de presidència i el delegat de Cultura de la Generalitat, donant-se per al·ludit i per propiciar l'acabament de l'espectacle, es retira del seu seient i s'asseu als bancs on seuen els ciutadans.

Un altre fet a esmentar és que, d'ençà de les gestions efectuades per l'Ajuntament de Tortosa, es confirma que el musicòleg Felip Pedrell, mort i sepultat a Barcelona, havia estat traslladat en una ossera comuna perquè ningú no havia pagat la taxa del nínxol, i a Tortosa esdevé un escàndol, després de tants anys sense que se'n preocupés ningú.

Aleshores la Santa Seu fa saber el pròxim nomenament de Xavier Salinas Vinyals, bisbe d'Eivissa, com a nou bisbe de Tortosa en substitució de Lluís Martínez Sistach, el qui fa mesos és arquebisbe de Tarragona. Salinas, com difon la informació, sempre ha evitat manifestar-se en temes socials susceptibles de polèmica. L'elecció d'un prelat d'origen valencià conforma l'ambient tortosí, neguitós com restava per raó dels mesos passats del trasllat de Sistach.

En accedir al mes de setembre i malgrat de l'optimisme de les previsions quant a les collites, ha sorgit el greu problema de les plagues que tant estan afectant l'arròs, les oliveres i els fruiters. També comença el curs escolar en el qual els 20.000 alumnes de primària i secundària de les Terres de l'Ebre resten afectats per la reforma educativa que tants recels i crítiques ha portat. Destaca el fet, tanmateix, que La Ràpita celebra un nou congrés d'estudis islàmics, amb la participació d'especialistes del país i d'Espanya, Itàlia, Egipte, Tuníssia i França. El director acadèmic és Mikel d'Epalza, de la Universitat d'Alacant, i presideixen l'acte d'obertura les autoritats locals i regionals amb les del Cultura del Govern de Catalunya. Just a la Ràpita, però, dos lladres encaputxats retenen el gerent del supermercat Intermerca, la seva muller i les tres filles, durant tres hores i fins que l'encarregat els lliura la clau de la caixa de l'establiment, d'on s'emporten cinc milions de pessetes i fugen.

El 18 de setembre es ratifica a Oslo la Convenció sobre la Prohibició Total de Mines Antipersones que els EUA, Rússia, la Xina, l'Índia i el Pakistan no signen. A Tortosa se celebra llavors el vintè aniversari de la cloenda del Congrés de Cultura Catalana, el qual estructura la política futura de la ciutat i de les Terres de l'Ebre. A Roquetes hi ha una nova edició de Tradicionàrius, Sanitat aplica vacunes contra la meningitis C, Ascó i Vandellòs unifiquen la gestió de les tres centrals nuclears... La infanta Cristina de Borbó, segona filla de Juan Carlos I, es casa el 4 d'octubre amb el jugador de handbol Iñaki Urdangarín a la catedral de Barcelona, essent un esdeveniment que tot el país segueix per la televisió. Al pas del mes sorprèn La pesca d'una piranya al delta de l'Ebre, al Goleró, un típic peix de les zones tropicals, i s'inicia un sistema de detecció. El mateix pescador, al cap d'unes setmanes, pesca una mutació del Badra Idus, de la família dels *Leuciscus Cephalus*. La fita de Móra la Nova aconsegueix llavors un

rècord de participació i la Federació Catalana d'Associacions Musicals realitza la trobada anual a Ginestar, on s'apleguen 27 de les trenta bandes catalanes, amb una trobada d'unes 3000 persones. El 1998 es tornaran a trobar a Amposta. Repsol, en aquests dies, Repsol localitza una nova bossa de petroli davant la costa de l'Ebre i es difon el fet que els regadius de la Terra Alta costaran 4300 milions als pagesos, i que centenars de pous resten contaminats pels nitrats procedents dels excessos d'adobs. En aquests moments la Universitat de Lleida negocia la implantació d'estudis superiors a Amposta i el departament de Cultura de la Generalitat atorga a Gerard Vergés la Creu de Sant Jordi, i també a la Filharmònica d'Amposta i a Miquel Querol.

Les tempestes de llevant causen damnatges al litoral, i sumen milions les pèrdues a les muscleres amb la gran mortalitat haguda. La construcció d'habitatges a les Terres de l'Ebre ha crescut un 70% en el primer semestre de l'any i l'Escola Superior d'Empresarials inicia el curs a Tortosa. El 18 d'octubre havia estat el moment de la inauguració del Museu Guggenheim, a Bilbao, un edifici bastit en pedra, cristall i titani que havia projectat l'arquitecte americà Frank O. Gehry.

Bibliografia: *Diccionari...*, 2, pàg.1 (Manent, Albert) - <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmarsis.html>
Avui (Barcelona), 19 febrer 1997, pàgs. 20, 22 i 26; - *Catalunya Cristiana* (Barcelona) 27 febrer 1997, pàg.1, 10-11; - *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa), 21 febrer 1997, pàgs. 5; 11 abril 1995, pàgs. 1, 6-8.- *L'Ebre* (Tortosa), 21 febrer 1997, pàg. 4.
Ref.: *Presa de possessió de la diòcesi de Tortosa de l'Excm. I Rvdm. Mons. Lluís Martínez i Sistach. Celebració de l'Eucaristia. S. E. Catedral B. De Tortosa. 7-juliol-1991.*
-Ref.: *Bisbat de Tortosa. Missa d'acció de gràcies i comiat del nostre senyor bisbe Mons. Lluís Martínez i Sistach. Santa Església Catedral Basílica de Tortosa. 6-abril-1997.*

Xavier Salinas Vinyals

(26 octubre 1997 – 30 desembre 2012)

Xavier Salinas Vinyals naixia a València el 23 de gener de 1948 i d'ençà del 1951 que visqué a Sagunt. Al setembre de 1966 ingressava al Seminari metropolità de València que l'ordenava sacerdot el 23 de juny de 1974. Fou destinat com a vicari de la parròquia de Sant Jaume, de Montcada, on exercia fins al 1976 que fou nomenat prefecte d'estudis del Seminari Menor de Xàtiva, i el 1978 se'l nomenava consiliari diocesà del Moviment Júnior d'Acció Catòlica. En els anys 1979-1982 estudiava a la Pontifícia Universitat Salesiana de Roma i es llicenciava en Ciències de l'Educació, en l'especialitat de Catequètica. El 1982 era nomenat delegat diocesà de Catequesi i el 1987 capellà i director espiritual del Reial Col·legi-seminari de *Corpus Christi* de València. Del 1990 al 1992 fou vicari episcopal de l'arquebisbat de València i es doctorà en Ciències de l'Educació, especialitzat en Catequètica, a la Pontifícia Universitat Salesiana de Roma.

El sant pare Joan Pau II el nomenava bisbe d'Eivissa el 26 de maig de 1992, a la qual ciutat era consagrat episcopalment el dia 6 del següent mes de setembre, emprant el lema episcopal "*Gaudete in Domino*" (cf. Fl 4,4). El temps passant, hem vist com el mateix pontífex màxim el nomenava bisbe de Tortosa el passat 5 de setembre de 1997 i Salinas en prenia possessió avui, el 26 d'octubre a la seu de Santa Maria de Tortosa. L'endemà, el 27, la inestabilitat dels mercats de valors asiàtics arrossega les més importants borses del món, les quals sofreixen fortes caigudes, en un sotrac universal i el 30 hi ha una data memorable perquè Mary McAleese, del partit nacionalista *Fianna Fáil* de la República d'Irlanda, esdevé la primera persona nascuda a Irlanda del Nord (UK) que accedeix a la presidència de la república.

Aquest any 1997 ha portat, i segueix aportant, fets que condicionen les societats d'una manera directa o que s'hi relacionen o que la influeixen de manera indirecta, és bo de recordar, doncs, que les Terres de l'Ebre cobraran 100 milions anuals de l'autopista, o l'accés en els criteris patrimonials de les oliveres mil·lenàries al sector de la Pietat, a Ulldecona, o que la Fira Multisectorial d'Amposta ha tingut 230 expositors i 60.000 visitants, amb un volum de negoci que supera els 500 milions de pessetes. Els tortosins tenen la satisfacció de saber que a Itàlia el fiscal arxiva el cas de presumpta corrupció que malintencionadament implicava de manera increïble el cardenal Ricard Ma. Carles. L'Aliança redueix aleshores la llista d'espera de l'Hospital Verge de la Cinta amb 764 operacions i una altra riuada portava en malestar als ciutadans però portava petites inundacions a Deltebre i a Miravet. Altres tensions i problemes són les dures crítiques de l'oposició tortosina als pressupostos de 1998 quan nuvolades d'estornells comencen a envair el sector de l'Ebre i Amposta se'ls oposa aferrissadament. La comarca del Montsià, tanmateix, trenca la tendència general a incrementar els naixements i és notícia que es dupliquen els casos mèdics d'intoxicació per drogues sintètiques. També s'enllesteixen les obres al castell de Sant Jordi d'Alfama i se senten els planys de l'Observatori de l'Ebre en no poder garantir la seva continuïtat. Se sap d'una temptativa de segrest d'un accionista de l'empresa Antaix i hi ha alegria general quan una part del tercer premi de la Loteria de Nadal recau a Tortosa, tanta com el fet que abaixi el nombre del volum d'aturats. Són els moments en els quals Tortosa rebutja un crematori i que la UNESCO intervé en l'esmentat afer d'Ulldecona, i que comença l'obra de millorament de l'Arenal, a l'Ampolla i que la Terra Alta suporta una intensa nevada.

El 1997 segueix el seu curs i el bisbe Salinas ha començat per sortir a conèixer les parròquies de la diòcesi eclesiàstica dertosenca i, en aquell mateix novembre, la Generalitat fa saber que el 1998 es duplicaran les inversions a les Terres de l'Ebre, les que ascendiran als 6.243 milions, un terç de les inversions a la província espanyola i, al cap d'una setmana d'haver-ho advertit, el president Pujol visita Flix, Ulldecona, els Freginals i Amposta. Aquest novembre també rebrota la reclamació de la Ràpita d'una part del terme del Canar, sòl com és de la mateixa vila i es difon amb satisfacció la notícia de l'increment d'un 20 % en la venda de cotxes.

A Tortosa l'empresa musical Acadèmic, dirigida des del començament per Xavi Bertomeu, presenta la IV Mostra de Jazz Ciutat de Tortosa, havent convocat els millors intèrprets europeus i omplint de música els carrers i places de la ciutat. Al delta de l'Ebre hi ha problemes, però, perquè els temporals posen en perill la producció de sal de l'any vinent i, altrament, els regants proposen una obra faraònica per aturar la regressió del delta mentre que el conreu d'arròs ecològic dóna mostres de bona rendibilitat, i a Tivenys es troba una colònia de mol·luscos que és única al món. Aquest és el moment en el qual es troba a Barcelona aquell famós i valuós motlle àrab d'un argenter de Remolins que es veu que un dia desaparegué perquè havia estat venut per un rector.

Santa Bàrbara celebra la I Fira de l'Oli i la Cala resol el problema de la via d'evacuació nuclear i, en l'escàndol nacional del cas Sala, dimiteixen dos líders del PSC ebrenc. El dia 11 la UNESCO aprovava la Declaració Universal sobre el Genoma Humà, el Patrimoni Genètic de la Humanitat i els Drets Humans, primer text internacional que concilia la llibertat d'investigació i la protecció de la humanitat i el 17 s'escriuixia la gent quan un comando integrista islàmic assassinava 67 turistes a Luxor, a Egipte. Una altra notícia desagradable, per sort d'una altra mena, sorgeix el 30 de novembre amb la dimissió en ple del govern conservador de Václav Klaus a la República Txeca, just en conèixer-se el finançament il·lícit del seu partit.

125 països són els que subscriuen a Ottawa, el 3 de desembre, la convenció sobre la prohibició de l'ús, emmagatzemament, producció i transferència de mines contra persones, i a Brussel·les se signa el dia 16 el protocol d'adhesió a l'OTAN pels representants d'Hongria, Polònia i la República Txeca. El 17, però, irromp la terrible novetat del temporal *El Niño*, que ha causat mil morts a Llatinoamèrica durant l'any, i 8.100 milions de dòlars en pèrdues econòmiques. Llavors, inesperadament per a la majoria, a CDC esclata el conflicte que es feia per ignorar: la tan comprensible i justificada influència de Ramon Cardús sobre més del 50% de la militància, després de més de 10 anys de tensions amb l'actual alcalde Marià Curto, porta els favorables a aquest a cercar un remei que els sigui favorable i s'obre un expedient d'irregularitats al Consell Comarcal del Baix Ebre que presideix Cardús, així com el seu posicionament contra els transvasaments i pel seu suport a la Universitat Internacional de Catalunya tot integrant-se a la Fundació Duran & Martí. Es diu que s'ha ofert la temptació d'un alt càrrec a Cardús i que no l'ha acceptat. El delegat local del partit culpa *Diari de Tarragona* d'haver iniciat el conflicte amb manipulades informacions, mentre que Curto ha romàs en silenci tot i d'ésser vist com el probable causant.

Aquest acabament de l'any, el 18 de desembre el Japó inaugura l'autopista sota el mar, la més llarga del món, la que connecta la badia de Tòquio, i el 22 el Congrés dels Diputats aprova la plena integració d'Espanya en l'estructura militar de l'OTAN i el 30, per acabar, Elisabeth II d'Anglaterra nomena Cavaller de l'Imperi Britànic el cantant pop i músic Elton John.

El nou any 1998 comença amb allò que es pot tenir per estranyes notícies, com la del dia 12, quan dinou estats europeus, Espanya entre ells, signen a París el protocol del Consell d'Europa que prohibeix la clonació d'éssers humans, el primer text jurídic internacional sobre la matèria, i el 16 Elisabeth Buttle, una gal·lesa de 60 anys, pareix un nadó sense mètodes de reproducció assistida. No són les úniques, és clar, i el 17, per la celebració de la Capitalitat Cultural Europea s'inaugura a Stocolm el Museu d'Art Modern i Arquitectura, dissenyat per l'espanyol Rafael Moneo, i del 21 al 25 el sant pare Joan Pau II visita l'illa de Cuba, en un viatge tingut per històric. També és clar, però, que potser la notícia del mes i de l'any esdevé l'escàndol, just fet públic al gener, del cas de les relacions sexuals del president dels EUA, Bill Clinton, amb una becària de la Casa Blanca, Monica Lewinsky, un cas que es farà llarg perquè no serà fins al 19 de desembre quan el Senat sotmetrà el president a un procés de destitució, del qual en sortirà indemne.

El 7 de febrer comencen a Nagano els Jocs Olímpics d'Hivern, fins al dia 22. Mentrestant hi ha el plany, a Alemanya i al món, per la mort el dia 16, vora els 103 anys, de l'escriptor Ernst Jünger, nat el 1895. El 26 torna a ésser actualitat el cas al·lucinant de l'exdirector de la Guàrdia Civil, Luís Roldán, perquè resulta condemnat a 28 anys de presó per malversació de fons, suborn, estafa i frau fiscal. El 5 de març hi ha la notícia sobre la nau no tripulada *Lunar Prospector* que descobreix l'existència de gel als casquets polars de la Lluna, i

el 6 se sap que la Unió Nacional per a la Independència Total d'Angola (UNITA) es desmilitaritzava de manera íntegra. El Vaticà es deixa sentir a meitat del mes, el 16, en publicar un text oficial quant a l'extermini dels jueus a l'Alemanya nazi i demana perdó per la passivitat de l'Església catòlica davant l'Holocaust, tot assumint la relativa culpabilitat tinguda en una situació i temps tan especial encara que novetat, tan transcendent i esperada, és que el 25 la commemoració de la "baixada" de la Cinta arriba acompanyada per la comunicació de la Unió Europea, per la qual seran onze els estats que podran adoptar l'euro com a moneda a partir de l'1 de gener de 1999, i Espanya n'és un.

El mandatari britànic, Toni Blair, i l'irlandès, Bertie Ahern, el 10 d'abril anuncien un acord de pau per a l'Ulster, la pau d'Stormont, que posa fi a 30 anys de violència a Irlanda del Nord i en el qual han mort més de 3.000 persones. El 19, llavors, a Mèxic mor a 84 anys l'escriptor Octavio Paz, Nobel de Literatura en el 1990, i el 22 també mor el líder independentista txetx Djokhar Dudàiev en un atac amb míssils de l'aviació russa. Tot seguit, per sant Jordi, el 23, Ramon Miravall edita *Dellà lo Pont de Barques. Illa de Gènova, Raval de la Creu, la Casota, Sant Vicent i les Ferreries*, havent estat presentat a l'Institut de Batxillerat de l'Ebre per l'alcalde Marià Curto, essent el llibre més venut en la festa de sant Jordi i exhaurint d'immediat l'edició. A Amposta, pels mateixos dies, la Federació Catalana d'Agrupacions Musicals celebra, sota la direcció de la Filha, la seva assemblea anual.

Aleshores correspon un escampall d'informacions tan desiguals, com el desastre del Parc Nacional de Doñana que pateix, el 26 d'abril, una de les majors catàstrofes ecològiques conegudes a Europa amb el trencament d'una presa de contenció de fangs tòxics, i és destaca que el 3 de maig l'holandès Wim Duisenberg sigui elegit president del nou Banc Central Europeu, en l'àmbit de l'UE, i seguirà el dia 10, quan el *Partido Colorado* del Paraguai guanya les eleccions i Raúl Cubas sigui investit president de la República el 5 d'agost; el 19 l'Assemblea de França aprova la implantació de la setmana laboral de 35 hores, i el 21 Yusuf Habibie substitueix a la presidència d'Indonèsia el dictador Suharto, nat el 1921, obligat a dimitir després de diversos mesos de sublevació popular; destaca el 22 per l'acord de pau per a Irlanda del Nord que obté l'aprovació majoritària en el referèndum celebrat a l'Ulster i a la República d'Irlanda, i es mira cap a l'Argentina el 9 de juny perquè el militar i exdictador Jorge Videla és detingut sota l'acusació de segrest de nens i falsificació documental durant la dictadura per acabar parant compte amb l'Índia i Pakistan que el 13 i el 28 realitzen sengles assaigs amb bombes nuclears, advertint que cap d'ambdós estats havia signat la moratòria de 1996.

Un problema, una vella qüestió de l'imperialisme espanyol, seguia constituint-lo la divisió territorial de l'Església, les demarcacions territorials dels bisbats que la política es capficava a fer-lo correspondre a les províncies imposades el 1833 i que ara s'havia revifat el foc d'ençà del 1995. Se n'havia parlat, la gent estava dolguda pel maltracte rebut per part de la Conferència Episcopal Espanyola i alguna vegada per la mateixa Santa Seu. Al juliol de 1998, per exemple, sorgia la veu d'un intel·lectual que podia parlar-ne per raó de la seva actitud social i la seva formació i honradesa, Albert Manent, el que en l'article "Roma i la ira dels catalans"¹¹³¹ recordava la perenne actitud universal de l'Església a través dels temps, la qual no esdevenia a l'estat espanyol i de manera especial s'havia viscut durant la dictadura militar de Primo de Rivera que el nunci Tedeschini, enemic de Catalunya i fent servei al poder polític castellà, aconseguia que Roma aprovés uns decrets contra l'Església catalana i que, per sort, l'autoritat del cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona féu ignorar i que l'òrgan vaticà oficial no arribà a publicar; també, el 1966, en la dictadura feixista de Franco que Roma nomenà un bisbe castellà per a Barcelona i que la campanya internacional dels catòlics catalans, malgrat la repressió franquista, feia adonar Roma de la seva errada sense que mai més no hi tornés a Cure en les vuit diòcesis catalanes. Llavors, el 1967, a Ginebra es publicava l'obra anònima "Le Vatican et la Catalogne" que argumentava pastoralment, històricament i jurídicament els drets

¹¹³¹ MANENT, Albert, a "Avui" de divendres 3 de juliol de 1998, pàg. 31, al qual segueix el de mossèn Manuel Balasch, professor de filologia grega, amb "El vell ignorant i l'arriba España". La pastoral "Arrels cristianes de Catalunya" s'expressarà de manera discreta i tímida.

dels catalans. En això cal que recordi el suport que Roma trobà sempre a Catalunya, el respecte secular de Roma quant a les ètnies, els pobles i les cultures i que “quan es van perdre els Estats pontificis, la devoció a Roma, centrada en la persona del Papa, va créixer a Catalunya fins al punt que es recolliren molts diners i es feren moltes peregrinacions a Roma per ajudar el Papa “presoner i pobre”. El futur bisbe Josep Torras i Bages fou un dels banderers de la romanitat dels catòlics catalans, fins al punt que deixà els seus béns a la Santa Seu”.

I ara, el 1998, “podria esclatar la tercera via del segle perquè un nunci, Lajos Kada, gairebé tan hostil com Tedeschini a Catalunya i a l'Església Tarraconense, reclama per decret, ampliant-ne un dels seu antecessor, obres d'art de la Franja que són al Museu Diocesà de Lleida. Primer, també per decret romà, separen la franja aragonesa del bisbat sense haver consultat els fidels. El nunci actual no va fer cap cas dels centenars de signatures que va rebre de catòlics de la Franja demanant que no mels desmembrés la diòcesi a la qual estaven vinculats des de sempre. Cal dir que darrera el nunci, movent els fils a pler, hi ha l'arquebisbe de Saragossa, Elías Yanes, que és ahora president de la Conferència Episcopal Espanyola. Per això algú ha arribat a dir que la mutilació de la Franja és l'*Anschluss* eclesiàstic. I s'ha fet d'una manera autoritària i política”. Ara, contra els criteris d'UNESCO i contra les disposicions i lleis catalanes, contra el Govern de Catalunya i contra el Parlament català, havent arrabassat al país el 1833 els territoris compresos en la denominada Franja de Ponent i incorporats els septentrionals al bisbat aragonès de Barbastro-Montsó, pretenen arrabassar també un centenar d'obres d'art originàries d'aquest sector i que havien estat venudes o donades documentalment al museu de Lleida, en una encertada operació que realment va permetre la salvació i conservació de les obres. “Per aquests camí alguns bisbats italians podrien reclamar peces que són al museu del Vaticà” o, com diu Manuel Balasch, “El Louvre, el Prado, el British Museum, etc., ja es poden preparar a retornar als seus llocs d'origen les peces que custodien”. L'episodi –segons Manent– ens confirma l'hostilitat contra Catalunya i la seva Església Tarraconense de certs dicasteris romans i algun cardenal de la cúria, els quals informen malament el Papa i li han donat una imatge falsa i distorsionada de Catalunya i els catòlics” i és, altrament, un nou episodi de la vella “picaresca” espanyola i de l'actitud maquiavèlica i depredadora de tota la seva llarga i increïble història.

El Tour de França, de l'11 de juliol al 2 d'agost, acaba amb un escàndol de dopatge que afecta diversos equips, i el 17 resulta molt divertit per a tothom el tercer nom imposat el nadó Felipe Juan Froilán de Todos los Santos, primer fill de la infanta Elena i de Jaime de Marichalar, del qual nom imposat àdhuc en fa broma el mateix rei i avi. L'agost presenta una seguida de males notícies, com les catastròfiques inundacions a la Xina, a la conca del riu Yangzè, essent la causa de diversos milers de morts, i el dia 7 els atemptats simultanis contra les ambaixades nord-americanes a Dar es Salaam (Tanzània) i Nairobi (Kenya) que causen més de 250 morts, deixant la sospita sobre els fonamentalistes islàmics d'Orient Mitjà, i els EUA, com a represàlia, el 20 d'agost bombardejarà objectius a Sudan i Afganistan que semblen formar part de la infraestructura terrorista. El 15 d'agost, també, una branca escindida de l'IRA (Exèrcit Republicà Irlandès) fa explotar un cotxe bomba a Omagh i causa 28 morts, dos dels quals són espanyols.

Els bisbes catalans es reunien a meitat de juliol al Brull (Osona) per tal de signar la resposta a la resolució 142 del Concili Provincial per la qual es demana una resposta jurídica per a la unió de l'Església catalana, dividida com estava d'ençà el 1964, de qual l'arquebisbat de Barcelona se separava de la Província Tarraconense. Els estatuts de la noca regió eclesiàstica s'aprovaren per unanimitat, malgrat que caldrà l'autorització de la Conferència Episcopal Espanyola i la Santa Seu. El bisbe Xavier Salinas es va mostrar inquiet malgrat de manifestar que el fet podia comportar un increment del secessionisme a les parròquies de la diòcesi de Tortosa que pertanyen políticament i administrativa a la demarcació de Castelló, o sigui, els arxiprestats de Morella, Benicarló, Vinaròs i Sant Mateu, amb una trentena de parròquies.

La qüestió de la diòcesi dertosenca, encetada quan començava la tercera dècada del segle XIX i periòdicament sostinguda, és ara reviscolada amb una campanya del periòdic “valencià” “*Castellón al día*”, del grup editor “espanyol” “*El Mundo del Siglo XXI*”, que s'obria el

22 de juliol amb l'imaginatiu article "*Castellón sufraga el patrimonio artístico del obispado de Tortosa*" en el qual proposa que aquest sigui incorporat al bisbat de Sogorb-Castelló perquè "*pese a que su propietario es el obispado de Tortosa, son todos los valencianos, a través de Cultura, quienes financian los trabajos de conservación y restauración*". La campanya s'encén amb les declaracions que quant als límits provincials fa mossèn Josep Ma Ribes, secretari del bisbat de Tortosa i també "valencià" en una entrevista feta per Radio Nueva de Vinaròs en la qual manifestava que els municipis de Castelló pertanyents a la diòcesi de Tortosa tenen més en comú amb els del territori català que amb tota la resta del País Valencià, una afirmació que sembla exasperar la classe política valenciana i que aprofiten per presentar-ho com una ingerència política de l'Església en l'afer de la divisió territorial que és cosa a resoldre, segons diuen, de les comunitats autònomes i de la societat civil. Ribes, un activista cultural i coneixedor del tema des del món teatral que impulsa es mou des de la veritat dels fets i de la realitat perquè sap de l'esforç que fa la Generalitat de Catalunya, mancada de mitjans, per atendre el manteniment dels edificis religiosos, talment com la Diputació de Tarragona, i sap també de les dificultats que es presenten en l'àmbit intern. El bisbat de Tortosa, llavors, emet una nota de premsa per manifestar que "en cap moment no ha estat demanada l'alteració dels límits de les províncies i que la diòcesi no té cap problema de caire pastoral perquè hi ha una unitat pastoral per totes les parròquies i institucions eclesiàstiques de la diòcesi, i que en temes administratius es manté unes relacions plenes i bones amb les dues administracions autonòmiques (...) Altrament, recorda que els límits del bisbat foren constituïts molt abans de la divisió administrativa civil".

El president de la Diputació de Castelló, Carles Fabra, es manifesta contrari aleshores a qualsevol alteració dels límits provincials i, quant als municipis dels Ports i del Maestrat afectats és del parer que "*estos pueblos han sido, són y serán de Castellón, al margen de que sus feligreses pertenezcan a la diócesis de Tortosa*". El portantveu adjunt del grup socialista de les Corts valencianes, Jesús Huguet, surt a manifestar que "*como partido no confesional, ni entramos ni salimos en un tema eclesial, que debe arreglarlo la Iglesia y adoptar la división que le de la gana*", i Glòria Marcos, portantveu d'Esquerra Unida-Els Verds, creu "*que no hay que mezclar los ámbitos de distribución competencia*" malgrat que li sembla un despropòsit l'annexió d'unes comarques de Castelló a Tarragona, fent així palesa la seva formació franquista i del fet que no sap ben bé de què parla i, per arrodonir-ho, encara afegeix que la resposta del bisbat de Tortosa "*no tiene mucho sentido*". Encara es manifesta el portantveu de la Generalitat valenciana, Josep Joaquim Ripoll, per han estat exagerades les seves declaracions quant a la nota de premsa de Ribes -no del bisbe Salinas- perquè l'ens mai no ha fet per alterar la divisió territorial i, el dia 22, clou l'aldarull el portantveu del bisbat de Sogorb-Castelló per dir que "*no harán ninguna manifestación respecto al tema, limitándose a decir que "quién haya montado el cirio que lo desmonte"*". Ribes, per tot plegat, resta estupefacte davant d'aquesta traca valenciana¹¹³² a la que també s'han unit alguns mitjans de comunicació escrits i audiovisuals d'arreu de la comunitat autònoma.

"Revista de Catalunya" se n'ocupa a l'editorial en la seva edició de julio-agost, tot fent-ne una síntesi informativa: "La tendència a unificar les diòcesis i les antigues *regiones* espanyoles fou una concessió del règim franquista. Per aquest motiu, l'any 1957, la diòcesi de Tortosa va perdre l'arxiprestat de Calaceit, a la Franja, que passà a Saragossa. I després perdria una bona part de la província de Castelló./ Alguns membres de la cúpula episcopal espanyola i els diversos governs d'Aragó van heretar aquesta fixació i finalment han aconseguit que la Franja d'Aragó passés al petit bisbat de Barbastro, regit per un basc, Ambrosio Echebarria, que sap éuscar, és castrense i no ha desautoritzat el seu secretari general quan va dir que a la seva diòcesi no es parlava català. I tampoc no ha fet cap cas dels documents que ha rebut de catòlics de Fraga contra la separació de Lleida./ En ple franquisme va ésser el doctor Josep Pont i Gol, arquebisbe de Tarragona, i antic bisbe de Sogorb, qui va treballar més perquè es pogués evitar l'esquarterament del bisbat de Lleida. Però la seva tenacitat no ha

¹¹³² La informació respon a la publicada per "*Diari de Tarragona*" en l'edició de dijous 23 de juliol de 1998, pàg. 23, i "*L'Ebre*" (Tortosa) en la del 24 de juliol, pàg. 13..

trobat després prou continuïtat i no sabem les gestions que han fet els bisbes catalans, sempre tan discrets i grisos com a col·lectiu, per convèncer la Santa Seu perquè no es dugués a terme aquest disbarat pastoral, històric i cultural./ Però no n'han tingut prou amb el desmembrament de Lleida, sinó que ara reclamen part del patrimoni que serva el Museu Diocesà. Com s'ha escrit, d'una banda, moltes d'aquestes peces, que procedeixen de la Franja, foren comprades o donades durant el segle XIX perquè es pogués crear el Museu. De l'altra, cal acatar les recomanacions de la UNESCO que s'oposen a la desmembració dels museus. I, per damunt de tot, hi ha el principi que obliga a acatar les lleis civils, en aquest cas les disposicions de la Generalitat que no permeten l'espoliació que pretén el nunci./ També cal dir que el nunci no té facultats per a fer decrets d'aquesta mena, però el seu document vol aclarir un decret del nunci anterior que es basava en el d'una congregació romana./ En relació amb Catalunya, el nunci ja ha demostrat menyspreu per la nostra llengua i ha fet declaracions hostils. Un nunci que s'ha de mantenir al marge de les qüestions temporals i no pot afavorir el catalanisme, però tampoc l'espanyolisme, com ha fet més d'una vegada, presoner com és de la cúpula de la Conferència Episcopal Espanyola. Actua, doncs, com un comissari polític i el seu decret està canònicament mal redactat./ És grotesc que Catalunya no pugui recuperar la documentació de Salamanca que li fou robada el 1939 per les tropes franquistes victorioses i ara hagi de cedir un patrimoni que s'ha *incardinat* des de fa almenys un segle en el Museu Diocesà de Lleida. No oblidem també que la Franja ha pertangut a aquesta diòcesi des de fa mil anys./ Monsenyor Lajos Kada fa quedar malament el Vaticà i fa trontollar la seva acció diplomàtica i apostòlica. No oblidem que la indignació dels catòlics catalans ha esclatat, de tant en tant, al llarg de la història. La darrera vegada fou el 1966, quan fou nomenat un bisbe castellà per a Barcelona. La campanya nacional i internacional que s'alçà va obligar la Santa Seu a no nomenar, des d'aleshores, cap més bisbe que no fos de llengua catalana. I es va publicar un llibre, *Le Vatican et la Catalogne* (Ginebra 1967), que va decantar la balança a favor d'un episcopat íntegrament català./ Voldríem saber, d'altra banda, l'opinió dels bisbes més rellevants de Catalunya. En primer lloc, del metropolità, monsenyor Lluís Martínez Sistach i també del cardenal-arquebisbe de Barcelona monsenyor Ricard M. Carles./ Demanem, doncs, a les altes jerarquies, una posició ferma, resolutòria i pública davant aquesta nova agressió". Els actes de prevaricació de Tedeschini i de Kada, de la famosa Conferència Episcopal Espanyola, no acaben amb això perquè l'acció política que impulsen, la de l'agressiu nacionalisme espanyol, aviat es reactivarà a la vegada que serà un model habitual en la bruta "guerra freda" política quan el procés independentista a l'entorn del 2010.

La premsa recull també la notícia, divendres 31 de juliol, de la constitució d'un tribunal, dimecres anterior, que presideix el bisbe Salinas en reunió tinguda al palau episcopal i formada pels sacerdots Manuel Garcia Sancho, president del Capítol de la Seu que actuarà de jutge delegat, Isaïas Riba Cucala com a Promotor de la Fe i Manuel Giner Mercè que en serà notari i assistir per Maria Pilar Vicente Soriano com notari adjunt, amb la finalitat d'instruir la causa de canonització de 176 sacerdots, dos diaques i dos seminaristes de la diòcesi de Tortosa que foren assassinats pels anarquistes el 1936-1937 per no voler renunciar a les seves creences religioses. El referit tribunal ha d'aplegar totes les proves i testimonis per a demostrar que els sacerdots foren afusellats per causa de la seva fe en Crist, i que acceptaren la mort i que perdonaren els seus botxins¹¹³³. Els membres del tribunal hauran de prendre declaració a les persones que els van conèixer i que hi van compartir les presons, unes possibilitats que poden aprofitar-se d'ençà de la llarga tasca de recerca efectuada per Manuel Garcia Sancho i que conclouen amb l'edició del seu volum "*Sacerdots diocesans fidels al martir*", un llibre essencial per al coneixement de la diòcesi i monogràfic quant als 301 sacerdots assassinats dels 516 que tenia aleshores la diòcesi de Tortosa que, com sempre, tenia el límit a Almenara, davant Sagunt i el riu Palància.

El Parlament de València aprova llavors la llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 2 de setembre, i el 4, divendres, just quan als EUA es constitueix la companyia Google comencen a Tortosa les Festes de la Cinta que han de durar fins a diumenge 13. El dia

¹¹³³ "Diari de Tarragona" n'informava en l'edició del 31 de juliol, a la pàgina 23.

12 les tropes britàniques abandonen Belfast i tornen als aquarteraments, després d'haver patullat durant 29 anys, i el 18 se signa el Pacte de Lizarra (Navarra) per les forces nacionalistes i Izquierda Unida el passat dia 12, i la ETA anuncia una treva il·limitada d'avui endavant. Serà el 27 de setembre quan el Partit Socialdemòcrata d'Alemanya guanyarà les eleccions legislatives i Gerard Schroeder substituirà Helmut Kohl com a canceller federal. Per aquest temps, Orfeo Tortosí s'incorpora al Casal Tortosí, el vell monestir de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, i els grans bancs suïssos accepten pagar 1.250 milions de dòlars a organitzacions jueves, en compensació per la confiscació d'actius durant l'holocaust nazi.

La genialitat de l'afer de la segregació a la diòcesi eclesiàstica es tornava a encendre en arribar les Festes de la Cinta quan el president d'*Unión Valenciana* a la "provincia de Castellón", Santiago Vèrnia tornava a manifestar públicament l'elevat grau de la seva ignorància, tot insistint en què "*consideramos justo y lógico que estas cuarenta parroquias formen parte de la diócesi de Segorbe-Castellón*" quan allò just i lògic, ara aliè a la justícia i a la lògica, estaria que les parròquies "castellonenses" arrabassades a Tortosa el 1957 fossin retornades a la diòcesi tortosina, de la qual i per tota mena de causes hi pertanyien des dels temps de Crist que ja eren la demarcació romana. Per al bisbat, aquesta nova amputació política representaria la pèrdua de 37 dels 140 sacerdots del bisbat y 40 de les seves 140 parròquies.

El nunci del Vaticà, Lajos Kada, és a Tortosa diumenge 6 de setembre i participa en la missa pontifical i en la processó multitudinària de la tarda, probablement invitat pel bisbe Salinas i segons la proposta de la Confraria. El "miracle" ha esdevingut quan el nunci, en referir-se al tema, manifesta: "*Me parece que no hay ambiente para esta petición y que no existe fundamento para ello*", i afegirà més tard que no donarà suport a la reivindicació depredadora d'*Unión Valenciana*. Kada feia en català una part de la homilia i afegia que la situació era diferent en el cas de fa tres anys, de quan 111 parròquies de la Franja "demanaren la separació de la diòcesi de Lleida". El portantveu de la Conferència Episcopal Espanyola, Jesús de las Heras, indicava que tan sols amb un acord entre Joan Antoni Reig, bisbe de Sogorb-Castelló, i Xavier Salinas seria prou per resoldre la històrica divisió en dues franges eclesiàstiques¹¹³⁴.

Esdevé una fita determinada el dia primer d'octubre, quan el Parlament de Catalunya aprova, amb els vots de CiU, ERC i PI, la ratificació del dret de Catalunya a l'autodeterminació. Uns dies després, el 5, la República Popular de la Xina signa el Pacte sobre Drets Civils i Polític, i el 16 l'exdictador de Xile, Augusto Pinochet, nat el 1915 és detingut a Londres en compliment d'una ordre dictada pel jutge espanyol Baltasar Garzón que l'acusa de genocidi i crims contra la humanitat. Llavors, el 26, es quan Perú i Equador formen a Brasília un acord que posa fi a 157 anys de disputa per una zona fronterera que en diverses avinenteses ha portat a enfrontaments armats.

A Tortosa, Centre del Comerç ha entrat en la celebració del centenari de la seva fundació i està presentant una seguida d'actes commemoratius que atreu l'atenció general en la que destaca la importància de les seves mostres artístiques i ha portat la presència del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Una de les realitzacions més importants i transcendents ha estat la fase de recerca històrica del segle transcorregut i la presentació de les conferències dels vuit estudiosos que hi ha dedicat el temps i que disserten sobre els espais respectivament assignats des del mes d'octubre al de febrer i que conclouran amb l'edició d'un llibre que les aglutinarà: intervenen Roc Salvador, Ramon Miravall, Joan Sabater, Josep Subirats, Jesús Massip, Josep Bayerri, Lluís Margarit i Francesc Ferrer.

L'huracà *Mitch*, del 27 d'octubre al 5 de novembre, havia assolat llavors Hondures i Nicaragua, i afectava El Salvador, Guatemala i Costa Rica, amb milers de persones mortes i incalculables danys materials, i el 29 es disparava el transbordador espanyol *Discovery*: entre els set membres de la tripulació hi ha el primer astronauta espanyol Pedro Duque. A Itàlia, l'antic comunista Massimo d'Alema era investit primer ministre en haver estat acceptada la dimissió de Romano Prodi i el 3 de novembre, a Strasburg, s'inaugura el Tribunal Europeu dels

¹¹³⁴ Segons "*Diari de Tarragona*" de dilluns 7, en primera plana, editorial i pàg. 14, i s'hi afegirà "*Avui*", "*El Mundo. Cataluña*", "*El Punt*", "*La Mañana*" i "*Segre*" de Lleida, i, "*La Vanguardia*", entre els més destacats.

Drets Humans. El govern espanyol, a petició del jutge del Tribunal Suprem, Baltasar Garzón, el 6 acorda cursar la demanda d'extradició d'Augusto Pinochet al Regne Unit mentre que a l'Ebre les bandes de música van presentant els seus concerts de celebració de la festa de santa Llúcia i el 15, a Centre del Comerç, és el moment elegit pel concert extraordinari amb Orfeó Ulldeconenc, Orfeó Tortosí, Coral Aquae i Capella Sixtina.

En aquests moments de celebració del 850 aniversari de la Carta de Poblament de Tortosa, el 6 de desembre o Dia de la Constitució esdevé que l'ex-coronel Hugo Chávez, artífex d'un cop d'estat fracassat el 1992 a Veneçuela, és elegit president, i a Tortosa, el bisbe Salinas fa saber, en l'homilia de la missa pontifical de la Puríssima quant al nomenament dels nous canonges que seran el vicari general de la diòcesi, Josep Ma. Tomàs, el canceller-secretari general Josep Ma. Ribes, els que han estat beneficiats Isaïes Riba i Antoni Ripollès, el rector de la parròquia del Sant Crist de la catedral Salvador Ballester i, com a canonge emèrit, el fins ara beneficiat Enric Curto, els que passen a formar part del Capítol de la seu amb Francesc Bou que ha estat nomenat a l'estiu passat, i els que ja en formen part. Manuel Garcia Sancho que és el degà del Capítol, Ramon Boix, Manuel Giner, Enric Aymerich i Simó Romero. Hi ha altres fets inquietants o a recordar, però, com d'una força aeronaval dels EUA i britànica que el dia 16 executa una operació militar contra Iraq per l'incompliment dels acords d'inspecció militar, o que el 17 la Cambra dels Lords britànica anul·la el seu dictamen sobre la immunitat del general Pinochet, en haver considerat els arguments que posen en dubte la neutralitat de Lennard Hoffmann per les seves connexions amb Amnistia Internacional, o que el 19 la Cambra de Representants dels EUA resol per majoria de sotmetre el president Clinton a un procés de destitució (*impeachment*) davant el Senat per perjuri i obstrucció a la justícia en el cas de Mònica Lewinsky, o l'agosarada actitud del sant pare Joan Pau II que, en el discurs de Nadal, demana l'abolició arreu del món de la pena de mort. També és esperançador que el 29 Juan José Ibarretxe esdevingui el nou lehendakari d'Euzkadi i, és clar, el nou temps que s'albira el 31 de desembre, quan els ministres de Finances de la UE participen a Brussel·les en l'acte de llançament de la moneda única europea, l'euro, la qual entrarà en vigor demà, l'1 de gener de 1999.

Meteorològicament el 1998 acaba amb forts aiguats, amb els consegüents incidents i l'esllavissament a Bitem, en terrenys de l'empresa valenciana Agrobicoca, que empaita quatre vehicles. Després la manca de pluges i les filtracions buidaran el pantà d'Ulldcona i el Ministeri farà per impermeabilitzar les esclatxes per tal d'evitar fuites.

El naixement de l'euro (€) el primer dia de gener, la moneda única europea, és un dels esdeveniments més importants que podia succeir. L'euro, amb un contravalor en pessetes de 166,386, després de diverses fases d'implantació, al 2002 haurà substituït totalment les monedes nacionals dels estats que componen la "zona euro", l'espai d'Unió Europea. El fet constitueix una esperada il·lusió que es rep amb satisfacció i amb esperança, amb la sensació d'estar accedint a un nou món i a un nou temps. En l'emoció aixecada en aquests primers dies de gener hi ha una sorprenent i inesperada sorpresa perquè Fidel Castro cita expressament Josep Royo, de l'Aldea, per acusar-lo d'estar relacionat amb operacions de narcotràfic i d'utilització d'infraestructura per a blanquejar diners mentre que Royo afirma que el dictador cubà cerca embargar-li els béns i no pagar-li els deutes. El 7 de gener el Senat nord-americà obre el judici contra Bill Clinton, el primer que es fa a un president dels EUA en 130 anys.

Tortosa aprova un pressupost pròxim als 5.000 milions de pessetes, però amb un deute de 4.200, això després d'un fort debat per l'estat de les finances: l'oposició d'esquerres impugnava els pressupostos de 1999 i acusava l'equip de govern de CiU de malbaratar el pla de sanejament amb la subscripció d'un nou crèdit de 625 milions. Mentrestant hi ha la presentació del Pla Estratègic de les Terres de l'Ebre, del PSC, per tal que puguin ésser incloses en el Pla Territorial parcial. En l'àmbit empresarial Agrupació Comercial, propietària d'Spar, ven el 70 % de les accions a Miquel Alimentació, de Girona, i esdevé el segon grup de Catalunya en el sector de la distribució, i també Polialco, al polígon de Camp-redó, anunciarà una ampliació de 530 milions d'inversió. En el caire de l'exportació hi ha la satisfacció de la comercialització a Califòrnia i a les antípodes de les taronges de la regió, mentre que el comerç tortosí clama contra els continuats talls del subministrament elèctric. Llavors, el dia 15, el Banc

de Santander i el Banc Central i Hispano Americano anuncien la seva fusió i disposaran, junts, de 40 bilions de pessetes en actius i 106.000 empleats, la meitat fora d'Espanya.

La música de fa vint anys, per via de Chaval de la Peca que ha pujat com l'escuma d'ençà de la seva participació en el programa Sense títol, d'Andreu Buenafuente, aplega més de 3.000 persones al Pavelló Poliesportiu, en temps que se sent fort el nom de Núria Espert, i que el Centre Picasso d'Orta recupera sis lletres i una postal de Picasso, del llegat de Gertrude i Leo Stein que es conserven a la Universitat de Yale i aporten quant a l'inici del cubisme, i que el Museu del Montsià inaugura 900 m² més d'espai d'exposició. Deltebre inverteix 1.000 milions en urbanitzar 140 carrers, i a Amposta estan operant cinquanta constructores que edifiquen cinc-cents pisos. Al gener els Verds denuncien Vandellós I per contaminar el mar i al Delta es descobreix un bacteri que és sorprenent per la seva resistència. En Cultura, Josep Ramon Roig s'adjudica el premi Joan Alcover de poesia i, en un fet que sempre sembla nou, Benifallet ret homenatge al maqui enterrat a la fossa comuna, en ésser identificat per alguns historiadors.

El Comitè Olímpic Internacional (COI), el dia 24, expulsa sis dels seus membres per escàndol de corrupció a la designació de les seues olímpiques, i activistes de Greenpeace s'encadenen als camions i intercepten la carretera quan arriba cap a Ascó, des de Bilbao, el comboi que transporta un nou alternador nuclear. En aquests primers dies de febrer el multicinema Òscars, de Roquetes, ha celebrat el primer aniversari de la seva obertura en dotze mesos ha acollit 200.000 entrades i les sis sales de projecció han venut una mitjana de 4.300 tiquets setmanals, amb l'afegit que dissabtes i diumenges reben el 70 % del públic. Són els dies, també, que comencen les obres de l'autovia Tortosa-L'Aldea i que l'Observatori de l'Ebre aconsegueix el suport de la Comissió d'Universitats, i que se signa un conveni entre la Diputació i l'Agrupació de Confraries de la Setmana Santa per la restauració dels misteris a l'Escola d'Art. El dia 8 el rei Hussein de Jordània, nat el 1935, només fa uns dies que ha estat retornat a Amman, procedent d'un hospital nord-americà que l'ha desnonat, i mor avui, essent succeït per son fill Abdullah II. El president Bill Clinton, el 12, és absolt dels càrrecs de perjuri i obstrucció a la justícia en el cas Lewinski, sense ésser destituït.

Quotidianament hi ha anècdotes de tota mena, com la ingestió de plom (perdigons) porta la mort de 16.000 aus al Delta de l'Ebre i l'enderrocament, a Móra, de la discoteca Llanterna o l'acció folklòrica feixista del bloquejament de la ràdio de la policia tortosina amb l'himne "Cara al Sol". En funció dels acords institucionals, el Ministerio de Cultura assigna 47 milions de pessetes per a la restauració del claustre de la seu de Tortosa. Sobta la dimissió de la junta tortosina de la Lliga contra el Càncer que tan bon servei està fent pel territori i, més encara, que Marcos Gallego, cordovès resident a Amposta, sigui segrestat pel grup rebel 47 de les Forces Armades Revolucionàries Colombianes a meitats de febrer, quan realitzava treballs de telefonia rural, i al cap de vuit mesos de negociacions es rebrà la notícia del seu alliberament.

Roquetes aprova una urbanització de 3.000 m² quan el farmacèutic Bartomeu deixa d'ésser l'alcalde de Santa Bàrbara, després de 22 anys en el càrrec i de guanyar-se amics pertot arreu, i quan el circ Raluy, de l'Aldea, triomfa arreu del món amb un espectacle d'alta qualitat, amb l'advertència que el 1997 el *Ministerio de Educación y Cultura* espanyol els distingí amb el *Premio Nacional del Circo*. El dia 16 el líder kurd Abdullah Ocalan havia estat capturat a Kenya i traslladat a Turquia, on serà jutjat i a les acaballes del mes hi ha una acció municipal contra els xalets il·legals, amb 279 expedients oberts, una vintena dels quals pertanyen a edificacions al Port.

El director de cinema Stanley Kubrick, nat el 1928, moria el 7 de març, en un temps en el qual esdevé una escissió entre direcció i ecologistes que fa esclatar la crisi al Parc Natural del Delta de l'Ebre i que les cooperatives i moliners del Baix Ebre i Montsià demanen la Denominació d'Origen per a l'oli d'oliva com a reacció a l'estratègia utilitzada per l'empresa pública Olis de Catalunya que treu al mercat un oli barrejat de baix preu que anuncien com a procedent de l'Ebre. IRTA (Institut de Recerca i Tecnologia) inicia aleshores i per cinc anys uns estudis per atacar els insectes que perjudiquen els conreus cítrics i el Museu del Montsià col·labora amb el Museu d'Història de Catalunya i exposa quant al medi natural, gent, patrimoni i recursos de les riberes fluvials.

Al pas dels dies de març hi ha dos detinguts a Tortosa per venda de carnets de conduir falsos a 325.000 pessetes, i a Benicarló hi ha visites multitudinàries per veure “la nit de la cremà”, i el barri del Rastre s’aixeca contra la degradació que sofreix, i els moblistes de la Sénia potencien les exportacions quan a Camarles Mistral Bonsai SL inverteix 150 milions en noves naus i a Flix fan vaga de fam els jubilats d’Erkímia i Lear Corporation compra l’empresa MAI (Maquinària Agrícola Industrial) a Roquetes i a Gandesa s’inaugura la nova seu del Consell Comarcal i a Tortosa hi ha una confrontació política a l’Ajuntament per l’afer del Mercat del Peix. En activitats d’oci el 19 de març hi ha el cas d’un grup de joves que passen uns dies al Port i s’extravien durant la nit, sort que sense altres conseqüències.

En el caire general l’Assemblea Nacional Popular de la Xina aprova, el 15 de març, diverses esmenes a la Constitució de 1982, entre les quals consta la reconeixença de la propietat privada, el temps que uns presumptes memorials sobre casos de corrupció a la Comissió Europea porta la dimissió dels vint comissaris que la componen; el 24, el Comitè d’Apel·lacions de la Cambra dels Lords britànica dictamina que el general Pinochet pot ésser extradit, pronunciant-se així a favor del recurs presentat per la fiscalia anglesa, en nom d’Espanya, contra la immunitat reconeguda per un alt tribunal britànic l’any 1998 i, altrament, l’OTAN inicia l’atac a Iugoslàvia després del fracàs de les negociacions per posar fi a la repressió sèrbia de Kosovo, una regió de majoria albanesa.

El 5 d’abril és el moment que Líbia lliura a Holanda els autors de l’atemptat aeri de Lockerbie, a Escòcia, el que causà 270 morts. Arreu de les ciutats catalanes hi ha campanyes de recollida de materials i menjar i tramesa de combois per socórrer la població albanokosovar després dels bombardeigs de Kosovo. A Tortosa hi ha experts de tot l’Estat per analitzar el Llibre Blanc de l’Aigua i a l’Ebre, a la línia de l’Assud de Xerta a Tivenys han estat destinats 60 milions per rescatar tres nàïades. Llavors, a Amposta, arriba el moment que Lira Ampostina estrena la sala de concerts i de teatre remodelada.

Centre del Comerç continua desplegant el seu programa commemoratiu i el 10 d’abril presenta l’edició d’un volum de biografies d’artistes amb texts de Ramon Miravall, “100 anys d’arts plàstiques a les Terres de l’Ebre” i Joan Ma. Pujals, conseller de Cultura de la Generalitat, hi inaugura la mostra “100 anys d’arts plàstiques a les Terres de l’Ebre”, amb obra de Ferran Arasa, Francesc Gimeno, Innocenci Soriano Montagut, Agustí Querol... un total de 21 artistes de la regió, amb 31 pintures i 11 escultures. Són els dies de fort increment de l’activitat cultural que sorgeix a l’entorn de la festa de sant Jordi que, en aquest 1999 enriqueix l’aprovació dels estudis de la Universitat Internacional de Catalunya, segons la iniciativa i finançament de Fundació Duran & Martí, llevat els de Química Industrial que ho ha impedit la competència de la Universitat Rovira i Virgili que potser ha estat víctima de la seva mateixa estratègia. Mentrestant les cooperatives de Tivenys i del Dover arriben a un acord i s’uneixen a Soldebre i, tot seguit, en el mateix 23 d’abril, Ramon Miravall edita *Madína Turtûxa. Introducció a la Tortosa islàmica*, essent el llibre més venut en la festa de sant Jordi, tant que deixa pràcticament exhaurit el seu important volum d’edició. El llibre havia estat presentat a la Universitat Internacional de Catalunya pel doctor Josep Serrano Daura, en l’acte d’inauguració oficial del centre i esdevé un impacte en el món dels estudis islàmics, paralitza la intensa activitat que es portava arreu de l’Estat, i la Facultat de Semítiques de la Universitat d’Alacant (Míkel d’Epalza) en fa una acurada presentació en els mitjans acadèmics. Han de passar anys fins que els especialistes puguin digerir el tomb que es dona als coneixements sobre al-Andalus i el Sharq al-Andalus. Els autors locals, en aquesta Diada, han portat quaranta noves edicions a les parades i llibreries, en una festa que cada any va en augment entre l’immens escampall de roses que la completen.

L’acabament del mes destaca, el dia 28, la novella de què el govern de Colòmbia, tots els partits polítics i la guerrilla de les FARC han signat un compromís de pau a Caquetania, impulsat pel president Andrés Pastrana. A l’Ebre es confirma confirma l’escalada de la construcció al Baix Ebre i Montsià en el 1998: s’iniciaren 2.398 habitatges que doblaven amb escreix els de l’any anterior i triplicava les xifres de 1996. Se n’acabaven 1.232, el major nombre de la dècada, llevat del 1993 que en foren 9 més. Les comarques de l’interior manifesten un estancament. En iniciar la segona fase de desmantellament de *Vandellòs I*

tanmateix s'informa del cost de les tasques que s'incrementa en un 48 % (de 10.000 milions a 14.800) per raó de l'increment dels costos i les condicions imposades pel Consell de Seguretat Nuclear.

El Centre d'Estudis de la Batalla de l'Ebre presenta a Gandesa una mostra de peces conservades, o sigui, material de guerra i equipaments militars, i ha tingut un èxit de visitants, tan engrescador que d'això sorgirà el projecte d'un museu a l'aire lliure, sobre els escenaris reals de la batalla. Tot just en l'àmbit del Port, l'estiu passat hagueren conflictes en l'afer de l'ordenació del territori i, al pas dels mesos, s'ha anat agreujant i ara, a l'abril, es manifesten els veïns i propietaris als accessos i demanen que es resolgui l'afer sense que calgui passar per la via judicial. També es comença a escalfar l'ambient preelectoral i PSC i IC-Verds fan saber que aniran units a la majoria dels municipis, això mentre que l'Olivera es va consolidant i ERC diu que anirà unida als Verds. El consistori tortosí es reforça amb el plau de la Generalitat a la subscripció d'un crèdit polèmic de 625 milions. A Mora d'Ebre, aleshores, s'instal·la l'única planta conservadora de peix blau de tot Catalunya.

Havent entrat al maig, un míssil de l'OTAN impacta contra l'ambaixada xinesa a Belgrad i deriva en una preocupant crisi diplomàtica amb la Xina mentre que el laborista Ehud Barak succeeix Benjamín Netanyahu com a primer ministre d'Israel, després de la seva ampla victòria a les eleccions. És a la segona quinzena del mes quan el president Pujol inaugura el Parc Eòlic del Perelló, amb 4.000 milions d'inversió i 36 generadors, comptant amb què la comarca també té el de Tortosa, i mesos després esclatarà la polèmica de la proliferació de projectes perquè el 60 % correspondran a les comarques de l'Ebre, àdhuc en zones PEIN. El Consell Executiu de la Generalitat aprova el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre, sense dotar-lo de recursos i de calendari, sense acollir el pla alternatiu elaborat pel PSC, i el Pla s'enllesteix abans de les eleccions municipals i autonòmiques però a les acaballes de l'any la pregunta serà quant a recursos per al 2.000.

A les sisenes eleccions municipals hi gran expectació, amb 177 llistes als 52 municipis. La notícia més transcendent és que Ramon Cardús abandona CiU i entra al PP amb alguns seguidors seus, a més de crítics d'UDC i independents. És un altre moment clau de la llarga o inacabable crisi i davallada de CDC que també es desfà de Joan Josep Sanz, el president local, i que s'abocarà a un afebliment que començarà per fer-li perdre l'alcaldia. Llavors els empresaris afectats denuncien el perill que comporta la nova autovia a l'Aldea, puix que no preveu l'evacuació d'aigües del barranc de la Llet (de la Llebre) amb la qual cosa el projecte és modificat. Surt el PP per prometre un parc temàtic a Tortosa, i la consellera Núria de Gispert preveu un palau de Justícia a Amposta, i la Cambra Arrossera d'Amposta eixuga el dèficit que tenia, i els diputats ebrencs es comprometen a reformar la llei dels correbous mentre que la discoteca Karibú tanca per fer una reforma i reobrir l'any vinent.

El govern espanyol del PP ha reformat la Llei d'Aigües a favor de les comunitats de Regants, per tal que puguin vendre les sobrants de les concessions, encara que sempre sota el control de la infalible administració espanyola. La Coordinadora Antitransvasament no accepta cap nou mercadeig amb el transvasament a Barcelona mentre que el pantà d'Ulldecona resta sense cabal i cal aprovar unes mesures d'urgència. En cultura és actualitat l'èxit de la mostra "*L'Ebre, camí d'aigua*" que obté 8.000 visites, i també l'assemblea anual de bandes de música que es realitza a Santa Bàrbara, i l'exposició de Niebla. Cal advertir, en aquest moment, que el 1997 i 1998 són els anys de la Universitat Rovira i Virgili, però que en el 1999 s'aturen les expectatives. Mentrestant la Universitat d'Estiu manté el creixement i desplega cursos per set municipis. També ha estat el 25è aniversari de la UNED que assoleix els 545 alumnes llicenciats al centre, la majoria de Dret. El 27 de maig s'inaugura el nou pavelló firal a la Ràpita i tot seguit, a la Terra Alta, es presenta la Ruta de la Pau. També comencen les obres de millorament de l'Eix de l'Ebre entre Garcia i Ascó i sorgeix l'enfrontament de socis de Cooperativa Agrícola del Pinell de Bray pel control de l'entitat, en una crisi que posa en perill la convivència veïnal. A les acaballes del mes i començament de juny els laboristes, al Reialme Unit, són el partit més votat a les primeres eleccions pels nous parlaments regionals d'Escòcia i Gal·les, mentre que el govern de Bèlgica revela que algunes partides de productes d'origen animal estan contaminades amb dioxines.

En havent entrat al mes de juny, el dia 2, hi ha les segones eleccions multirracials a Sud-àfrica, amb victòria del Congrés Nacional Africà (CNA), i Thabo Mbeki ocupa el lloc de l'històric líder Nelson Mandela, i l'endemà 3 és Solana, secretari general de l'OTAN, és l'escollit per ocupar el nou càrrec de responsable de política exterior i de seguretat comuna, amb entrada en funcions a l'octubre vinent. En aquest mes Tortosa estrena emissora municipal de ràdio en plena campanya electoral, això mentre que les esmentades dioxines afecten la producció avícola de les granges locals, i que el govern de Deltebre aireja els dèficits de la lluita contra el mosquit i quan hi ha dos morts en un accident aeri a l'abocador municipal i que el 7 l'agrupació de Megawati Sukarnoputri, a Indonèsia, filla de l'antic mandatari, es presenta a les primeres eleccions lliures convocades en els darrers 40 anys. Aleshores, el 10, les tropes iugoslaves es comencen a retirar de Kosovo i l'OTAN deté els atacs.

Diumenge 13 és jornada dedicada a les eleccions municipals en les quals CiU guanya amplament al territori però perd l'alcaldia de Tortosa en empatar a set regidors amb el PSC-Iniciativa d'Esquerres (*L'Olivera*), puix que només sobrepassa per 180 vots. Aquests també guanyen a la Ràpita però a Amposta esdevé una espectacular victòria de CiU, amb Joan Ma. Roig, i a Móra es reafirma Santiago Campos; a Gandesa la baixa de Francesc Bover fa alcalde a Miquel Aubà. Ajuntaments i consells comarcals es constituïran al juliol: a la Cala l'únic regidor del PSC-IE esdevé alcalde amb el suport del PP, talment com a Tortosa que el suport del PP (6 regidors) dona l'alcaldia a Joan Sabater, mentre que el PSC-IE s'avé a cedir la contrapartida del Consell Comarcal del Baix Ebre per a Joan Bertomeu. A Tortosa, a més a més, apareix al govern ERC. El PP, altrament, guanya a les eleccions al Parlament europeu amb 27 escons, seguit pel PSOE amb 24 i per Izquierda Unica amb 4 i els nacionalistes.

Arreu sol ésser un problema el cas dels refugiats de guerra, amb les seves exigències, i Amposta n'acull un grup de kosovars mentre l'oposició municipal denuncia la tallada d'arbres al parc dels Xiribecs, en el marc d'un dels projectes més ambiciosos de Joan Ma. Roig. En aquest moment es presenta el projecte relatiu al problema del pas de l'autovia sobre el barranc de la Llet, a Tortosa, i la Coordinadora Antitransvasament es manifesta davant les instal·lacions del Consorci d'Aigües a l'Ampolla, a la torre-sifó, una protesta que deriva de la nova Llei d'Aigües que podria permetre nous transvasaments, en una acció que coincideix amb el desè aniversari de l'engegament del minitransvasament. La rifa de la Primitiva, llavors, deixa 1.400 milions al Mas dels Barberans i la Sénia i l'Ampolla reparteix 2.200 kg d'ostró en la seva festa. A Tortosa, l'Hospital de la Santa Creu torna a celebrar amb èxit els Ebreolímpics, es rep amb satisfacció la novella de l'atorgament al tortosí Ricard Salvat del premi nacional de Teatre i es gaudeix de la *Big Band Acadèmic* que celebra amb un concert i l'enregistrament d'un CD els seus primers deu anys. Llavors passa per la ciutat la Volta Ciclista a Catalunya, essent-ne final d'etapa.

Des de Turquia arriba la notícia que tanca el mes, puix que l'esmentat líder kurd Abdala Ocalan és condemnat a mort per "traïció i temptativa de dividir Turquia" pel decisió del Tribunal de Seguretat de l'Estat i el mes de juliol, en el mateix dia 1, la reina Elisabet II d'Anglaterra inaugura el primer Parlament d'Escòcia, després de 300 anys d'haver-ne estat mancats però en el mateix dia hi ha una tragèdia a França amb la mort de 20 treballadors en estibar-se un telefèric als Alps, quan la cabina es desenganxa dels dos cables portadors a una alçada de 80 metres. Hi ha bones notícies, en canvi, a la part del Cantàbric, on el dia 2 es troben pintures rupestres de bisonts i cavalls en una cova de Castro-Urdiales (Cantàbria). Destaca, és clar, la constitució dels nous ajuntaments després de les eleccions municipals, el 3 de juliol, en la majoria dels quals seguirà governant CiU. A Tortosa hi ha una sessió tensa i amb algun incident, essent nomenat alcalde Joan Sabater, del PSC-IE, per causa del pacte de CiU amb el PP, ben condemnat per tothom, i a Gandesa s'imposen els independents que també reben el suport del PSC.

El modista Paco Rabanne abandona l'alta costura el dia 6, un fet prou comentat, però és immediata la mort a Madrid del compositor Joaquim Rodrigo, l'autor del *Concierto de Aranjuez*. També és notícia que el govern de la Xina prohibeix la nova secta religiosa Falun Gong i a ningú complau, gens ni mica, que un memorial torna a situar les Terres de l'Ebre a la cua del desenvolupament a Catalunya.

En aquest mes de juliol de 1999 el president de la Generalitat inaugura la gran remodelació de l'Hospital de la Santa Creu, en una inversió pròxima als mil milions, de manera que el centre esdevé un dels grans centres sociosanitaris de Catalunya i Tortosa incrementa la seva capitalitat sanitària. Altres novetats són l'operació antidroga de la policia, la que s'ha emparat de 3.600 kg de haixís. Sanitat, tanmateix, comença a realitzar mamografies a més de 10.000 dones mentre que els comerciants no troben relleu a la presidència de FECOTOR i laboren fins a setembre quan, per consens dels barris, s'elegirà Enric Colomer. A la ciutat es detenen nou persones per falsificació de targetes de crèdit, i el fiscal i l'acusació demanen 80 anys de presó per a l'assassí Barranco. En els sectors de la Cultura, al delta de l'Ebre es troba una espècie vegetal única en tot el món: la *limonium vigoj*, i es tanca el claustre de la seu per començar-ne la restauració, i la Fura dels Baus esdevé l'èxit més destacat del Festival de Teatre, i Ramon Miravall edita *Tortosa. Passat i present*, un llibre de comentaris sobre fotografies històriques contrastades elaborat amb Josep Curto Barberà que actua d'editor. La factoria SAMO obre un expedient de regulació de treball, després de mobilitzacions i negociacions entre l'empresa i sindicats que acaben amb l'acomiadament d'una part de la plantilla laboral.

Ulldecona, Móra d'Ebre i Miravet fan les seves festes medievals encara que, a Ulldecona, també triomfa el Festival de Rock i, a Campredó, el Festival "Trance", derivat d l'eclipsi de Sol. Tortosa fa una nova edició de la Mostra de Vins i Caves i organitza la IV Festa del Renaixement, un nou èxit de convocatòria amb més de cent mil visitants i recuperació d'un passat brillant i ben documentat. Tanmateix la Universitat d'Estiu obre amb tretze cursos i s'expressa satisfacció per la resposta social.

El 16 de juliol esdevé que Hollywood elegeix els 50 actors més llegendaris del segle XX, entre ells Katherine Hepburn, Bette Davis, Audrey Hepburn, Ingrid Bergman, Greta Garbo, Marilyn Monroe, Elisabeth Taylor, Judy Garland, Marlene Dietrich, Joan Crawford, Humphrey Bogard, Cary Grand, James Stewart, Marlon Brando, Fred Astaire, Henry Fonda, Clark Gable, James Cagney, Spencer Tracy i Charles Chaplin... i el 18 mor, a 38 anys, John Kennedy jr. en estavellar l'avioneta que ell mateix pilotava, davant les costes de Nova York, i també el rei Hassan II del Marroc, el 23 i a 70 anys d'edat, d'un infart de miocardi, i el succeeix son fill Mohamed VI.

El pintor Diego Velázquez (1599-1660) esdevé l'eix central de la pinacoteca al Museo del Prado, amb la seva impressionant exposició del 20 de juliol, i el 25 el ciclista nord-americà Lance Armstrong, de l'*US Postal*, guanya el *Tour* de França tres anys després de superar un càncer. A Veneçuela els candidats del president Hugo Chávez aconseguixen una còmoda majoria a les eleccions per l'assemblea constituent encarregada de redactar una nova Constitució i l'Índia intensifica els atacs contra les guerrilles propakistaneses que operen a la zona de Caxmir, disputada amb el Pakistan, essent la tensió entre els dos estats més alta que mai en els quasi trenta anys darrers. I hi ha altres notícies com la del 27 que, a Suïssa, moren 20 persones quan practicaven barranquisme amb una llanxa pneumàtica i, entrats a l'agost, el dia 12 les tropes indonèsies assassinen a trets 24 cristians en una església de l'illa Ambon, a les Moluques. La Generalitat, com féu amb l'oli, ha creat ací la Denominació d'Origen (DO) sota la marca de Catalunya per la comercialització dels vins, i a la Terra Alta hi ha hagut divisió de criteris. El govern de Catalunya també ajorna el dictamen per la segregació de la zona Alcanar-Platja i CiU proposa la creació d'una comissió d'alcaldes, un òrgan assessor dins el Consell Comarcal del Baix Ebre, essent ben rebuda i aprovada al cap d'unes setmanes. S'informa quant a la creixença d'un 6 % de l'ocupació hotelera de la regió i es comença a creure en la destinació turística amb sol i platja, història, cultura i natura, Unió de pagesos denuncia les obres del gasoducte de la Ribera d'Ebre, els pescadors de Societat de Pesca Esportiva realitzen una diada de voluntaris per la neteja de les ribes fluvials, la qual cosa l'Ajuntament fa massa de tard en tard, i les algues del riu aturen les centrals nuclears d'Ascó, i Flix subvenciona les empreses que creen llocs de treball. L'11 d'agost l'eclipsi de Sol és una cita de trobada, la darrera del mil·lenni.

A l'agost el diputat Víctor Gimeno (IC), de la Sénia, deixa el Parlament després de més de dotze anys, i Marià Gil, alcalde de Roquetes, també, ja desplaçat per l'ampostí Josep Ma.

Simó, alcaldes com han estat als seus respectius municipis. A Amposta els refugiats kosovars que hi romanien retornen a casa. A Tortosa fa temps que havien estat abatudes les cases existents entre el carrer de la Mercè i el de la Suda, tot el sector o barri del Castell i ara, de matinada, s'enfonsa sola la penúltima casa, vora la Plaça dels Estudis. En l'espai europeu Altres novetats que esdevenen són l'increment de la producció fins als 200.000 kw per l'acció dels nous generadors, en un rècord energètic, a la central nuclear d'Ascó arriba a produir, i també un renovat èxit en la representació del Setge del Castell de Miravet, i la victòria de Rubén Batalla en la 33^a Baixada Nedant de Tortosa a Amposta i, a finals del mes i començament de setembre, el curs, a Ulldecona, de les festes quinquennals, per la Pietat. El 23 d'agost el canceller Gerhard Schröder trasllada de Bonn a Berlín la seu del govern d'Alemanya, deu anys després de la reunificació nacional.

Divendres 3 de setembre Tortosa segueix Ulldecona amb la celebració de les Festes de la Cinta que conclouen diumenge 12. La missa pontifical de la Cinta és oficiada i presidida pel cardenal espanyol Antonio M. Rouco Varela, màxima jerarquia de la *Conferencia Episcopal Española* i famós pel seu radical anticatalanisme, així com a la processó del capvespre. Festes "passades per aigua" que porten a forçats canvis de dates i d'actes significatius de la festa, com el ball de la reina i l'ofrena de flors i fruits. L'aigua a Tortosa és calamarsada al Montsià. Les pluges deixen a les fosques 35.000 persones, per avaries a quatre transformadors d'Enher i Fecsa, al Baix Ebre i Montsià, durant vuit hores. També impedeix la circulació i de deu trens de llarg recorregut i quatre de rodalies. La forta tempesta dificulta el trànsit per carretera i alguns trams, com l'accés al Pont del Mil·lenari, resta inundat.

La multinacional Mapei obre a l'Oriola la planta d'Amposta, amb la creació de 40 llocs de treball i pel mateix temps una empresa francesa fa per obrir una granja de micos per a finalitats experimentals sanitàries, a Camarles, defensada per l'alcalde Primitivo Forastero que haurà de plantar cara a una radical oposició tot obrint una inacabable qüestió que acabarà en no res. La Guàrdia Civil vigilava l'aeròdrom de Roquetes, tanmateix, i descobreix una xarxa de narcotraficants que hi opera amb avionetes de fumigar per introduir la droga des del Marroc, i deté tres membres domiciliats a Tortosa i incauta 245 kg de haixix. Llavors s'adjudica la segona fase de regatge de la Terra Alta per 3.800 milions i el president Pujol inaugura el Servei d'Urgències d'Amposta i, el 14, Romano Prodi és elegit president de la Comissió Europea. Aleshores comença el curs escolar que a la regió seguiran 23.000 alumnes i els vins de la Terra Alta es presenten al palau Robert, de Barcelona.

Un succés de forta repercussió és que Adriana Skleranikova projecta Tortosa a l'olimp de la moda, amb 2.000 espectadors en la Nit de la Moda, i també que a la Terra Alta es presenta allò que serà el Museu de la Batalla de l'Ebre, que ha de disposar dels escenaris naturals de la confrontació bèl·lica, una proposta que s'afegeix a la Ruta per la Pau i al Centre de la Batalla de l'Ebre. Mentrestant el València CF s'adjudica el *Trofeu Josep Otero*, i a meitat del mes comencen les obres per transformar l'església dels Dolors, al carrer Montcada, en una plaça pública, i a Benifallet se celebra Primera estació, un projecte que vol encaixar l'art contemporani amb l'entorn rural. El balanç indica que aquesta ha estat una positiva temporada turística, amb increment de visites malgrat que la navegació per l'Ebre no ha donat el joc esperat per raons de manca de cabal i problemes de normativa, així com la manca d'infraestructures. L'elit del ciclisme ha iniciat a la Sénia la quinzena etapa de *la Vuelta* i el jove ulldeconenc Adam Raga ha esdevingut subcampionat d'Europa al trial.

La població de les Terres de l'Ebre només ha crescut en 92 persones des del 1986, el qual fet desdiu el pronòstic del Pla territorial de juliol de 1998 que establia una creixença de 30.000 fins al 2016. L'índex d'envelliment a la Terra Alta duplica el nivell de la mitjana catalana. També sorgeixen problemes de població al delta de l'Ebre, encara que d'una altra mena, perquè d'ençà de 1993 que els flamencs nidifiquen a la Punta de la Banya i ara han deixat de fer-ho perquè quan s'aparellaven s'esdevingué que a les Salines de la Trinitat es construïen uns discs i, ara, els conservacionistes ho denunciïn en el Dia Mundial de les Aus.

Els reis d'Espanya inauguren el Gran Teatre del Liceu de Barcelona, el 7 d'octubre, reconstruït després de l'incendi i destrucció del 1994, i l'endemà la Justícia britànica autoritza l'extradició de l'exdictador xilè Augusto Pinochet, per 34 càrrecs de tortura, el qui ha estat

habitant a Virginia Water, a l'antic palauet del general tortosí Ramon Cabrera, al nord-oest de Londres. El succés rellevant d'aquest d'octubre esdevé el dia 17 amb les eleccions al Parlament de Catalunya, en les quals CiU guanya en nombre d'escons i el PSC de vots, encara que Jordi Pujol, doncs, tornarà a ésser el president del govern per sisè mandat consecutiu. Tot i la davallada soferta arreu del país per CiU, les Terres de l'Ebre es mantenen com a feu convergent, sense que hi hagi funcionat l'efecte Maragall. El sis representants tortosins al Parlament són: Joan M. Roig, Marià Curto i Joan Sabanza per CiU, Antoni Sabater i Josep Ma. Simó (OSC-CpC-IC-V) i Josep Curto (PP). Dos dies després, el 19, el Timor Oriental s'independitza d'Indonèsia, després de 24 anys d'ocupació.

Comencen a haver senyals d'alerta quan en aquest octubre els sindicats i els productors avisen de l'allau de mà d'obra immigrada que s'espera per la collida de cítrics, puix que la d'ací fuig de les feines agrícoles, i l'advertiment es fa perquè hom s'adona que no s'està preparat per donar alberg a l'ona de treballadors estrangers. Potser que no és per casualitat que Montse Esteve, Carme Reverter i Rossend Borràs editen el primer diccionari visual àrabo-català, amb 680 paraules de vocabulari bàsic, i ho fa el departament d'Ensenyament i els 2.000 exemplars es distribueixen arreu del país, per centres de Primària i de Secundària.

Amposta elabora una auditoria pel millorament del pla de circulació i els seus comerços presenten la II Setmana de la Moda, i Gandesa celebra la Festa del Vi però el pescador de la Ràpita Vicent Balaguer, a 10 milles de la costa i a uns 40 m de profunditat, en hissar les xarxes, en lloc de peix troba una bomba de 500 kg. I es diu és de l'OTAN i que no porta cap càrrega explosiva. Hi ha festa quinquennal a l'ermita del Remei, del Canar, i s'imputa l'alcalde d'Alfara en el cas dels xalets il·legals al Port, i s'empresona un noi de Tortosa per ésser membre d'un grup *skin*. Llavors es recorda l'accident de la central nuclear Vandellòs I, de fa deu anys, i s'anuncia l'obertura dels multicines d'Amposta per la Setmana Santa. En aquests temps es comenta que el conreu de l'oli, l'arròs, els cítrics i el vi generen 25.000 milions de pessetes... El 23 d'octubre un tribunal de Palerm absol Giulio Andreotti, set cops primer ministre d'Itàlia, de pertinença a la màfia, i el 27 el primer ministre d'Armènia, Vazguen Sarkisian, i sis polítics més són assassinats al Parlament d'Erivan per nacionalistes radicals que irrompen a trets a la seu del Legislatiu, i el 28 mor el poeta gadità Rafael Alberti.

Quan s'entra al mes de novembre corre la notícia de la detenció de Ramon Calduch, un ampostí empresarialment vinculat amb 34 societats i tingut com a responsable d'una xarxa de blanqueig de diner de procedència il·lícita per un valor de 1.250 milions de pessetes, sense que es confirmi que procedeixin del narcotràfic però fent notar que es transferien diners a comptes de societats fictícies ubicades a Miami. Llavors Joan Manuel Fabra (PP) és escollit membre del Tribunal de Comptes Europeu i a Tortosa hi ha una manifestació que reivindica a l'Ajuntament la recuperació del tram ferroviari fins als Freginals, de manera que es presentarà la proposta al *Ministerio de Fomento*, en una estada a Madrid, on es torna amb el compromís de construir un pont nou i la via de circumval·lació, entre altres acords ministerials. Un altre desacord remou el Mercat per l'afer dels horaris i la quotidianitat d'obertura vespertina. La I Festa de l'Arròs atreu llavors 2.000 persones, i la Universitat Internacional de Catalunya demana ajut a Fundació Pública Doctor Manyà, i la Mostra de Jazz Europeu, de Tortosa, homenatja Duke Ellington, i els pagesos es mobilitzen davant la política agrària d'Unió Europea quan, dos mesos abans de Cap d'Any, els restaurants manifesten haver cobert totes les places disponibles.

Quan el novembre avança per la seva segona meitat, la Baixada Tortosa-Amposta inicia la temporada de rem i el jovent està amb el gran èxit de *Loquillo* a Bot. El cas és que una ventada fa ajornar una setmana la III Fira de l'Oli Novell a Santa Bàrbara, puix que les ràfegues de més de 100 km/h causen danys milionaris: malgrat tot s'obrirà amb els mateixos expositors i amb notable èxit de visitants. Llavors resulta que el rector de la Universitat Rovira i Virgili torna a dubtar quant als estudis a Tortosa, això mentre que la ciutat rep mostres de suport d'UNESCO per catalogar el patrimoni cultural. Un altre assoliment de Cultura és que, en reunió feta a Toledo, es determina que Tortosa tindrà la presidència de la Xarxa de Jueries Espanyola en l'any 2.000, i la ciutat acull el primer curs sobre herència jueva per la formació de professionals del turisme i la cultura. El 30 de novembre, encara, inicia les funcions el govern

autònom de l'Ulster, encapçalat per l'unionista David Trimble i amb la participació de *Sinn Féin*, antic braç polític de l'IRA. El Pla Estratègic del port dels Alfacs, amb vint anys de retard, es comença a materialitzar tot i que al desembre els narcotraficants trien del delta de l'Ebre per introduir droga a la península. En un any s'han emparat de més de 12.000 kg de haixís i s'ha detingut el tinent coronel Máximo Blanco, de la Guàrdia Civil: al juliol 3.600 kg a l'Ampolla, després i amb la detenció 5.600 kg i ara a la Ràpita més de 3.000. Per un altre sector els apicultors denuncien l'ADV per emmetzinar les abelles amb les fumigacions i, també al desembre, es reobren els tràmits per declarar l'Assut de Xerta-Tivenys un Bé Cultural. RENFE no s'està de prometre que unirà Tortosa i Barcelona en 50 minuts, i Tortosa i Amposta creen dispositius per prevenir "l'efecte 2.000", incorporant-se a un romanç que se sent pertot arreu. Una de les sessions plenàries més llargues en els darrers anys a l'Ajuntament de Tortosa esdevé per raó de la confrontació entre el nou equip de govern i l'oposició de CiU, i només els dies de Nadal en seran un descans. Per Nadal i sant Esteve, però, 2.000 abonats romanen sense llum. La Loteria de Nadal torna a portar la sort a la Sènia i hi deixa 300 milions.

Les acaballes de l'any no porten a la societat tota la pau desitjable perquè el faedor de Carles Tal compra la S. A. Panificació Industrial (SAPI), tan important en altres temps i quan dos ulldeconencs guanyen el concurs de pintors novells sobta el fet que la sala Montepío tanca portes en ple *boom* del cinema: Joan Llop, en els darrers temps, havia revolucionat tecnologia i empreses, havia renovat el Fèmina però els plantejaments empresarials presenten un temps nous als quals cal respondre i Amposta preveu l'obertura d'un multicinema i l'Òscar, a Roquetes, celebra l'èxit de públic. Malgrat tot, tot i que l'Ajuntament té converses amb Joan Llop, Tortosa restarà sense sales obertes. També hi ha tensió per la gestió de la Cooperativa del Pinell, amb enfrontament dels socis i arreu del poble, i dimitia el consell rector, s'hi van fer eleccions i només s'hi ha presentat una candidatura a la qual donen suport la majoria dels socis, i en resulta president l'exregidor socialista de Tortosa, Santiago González. Els darrers dies del mes corresponen al debat pel consell rector de l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre, però: d'una part el nomenament de Daniel Rius com a sotapresident i, doncs, la substitució de Santiago Campos, i per l'altra els llocs que corresponen a cada força política: CiU (12 membres) i un per a cadascun del PSC, IC, PP i ERC. El PSC, tot i el consens assolit fa quatre anys, ha presentat al Parlament una proposta per canviar la llei, adduint la paritat parlamentària en la representació dels partits. En aquest mes el Consell Comarcal del Baix Ebre ha reclamat la creació del Parc Natural del Port, i l'afer de la ubicació de les centrals eòliques aixeca la protesta dels ecologistes i es crea una plataforma d'oposició als parcs en les zones PEIN. Mentrestant, el dia 20 Portugal torna a la Xina la sobirania de Macau, després de 443 anys de domini colonial portuguès, i el 25, en el dia de Nadal, el sant pare Joan Pau II inaugura el Jubileu amb què se celebren els 2.000 anys del cristianisme. Clou l'any Panamà, el 31, en assumir la sobirania del Canal, fins ara i des de la inauguració de fa 85 anys sota l'administració d'EUA.

L'any 2.000 comença amb l'aprovació a la Ràpita d'una moció de censura presentada pels partits de l'oposició (RI, CiU i ERC) que desbanca l'alcalde Miquel Alonso (PSC-IC) i dona l'alcaldia compartida a Castellar (RI) i Geira (CIU) mentre que l'Ajuntament de Tortosa és estudiat per la Sindicatura de Comptes de Catalunya per preteses irregularitats, amb enfrontaments entre Joan Sabater i Marià Curto. Aleshores es posa en llibertat sota fiança de 5 milions l'empresari ampostí Ramon M. Calduch, empresonat des de novembre de 1999, acusat d'ésser el cervell d'una xarxa de blanqueig de diners (de 1.245 milions de pessetes) que havien estat transferides a Miami (EUA). UGT constitueix una regió pròpia a les Terres de l'Ebre i comencen els judicis contra Barranco, Imsa Tamsa i Vandellòs I. A Amposta un equip de remers d'Oxford causa greus destrosses a Amposta i es fa notar que la comarca del Baix Ebre rep més del 50 % del total d'immigrants "legals". Això quan el Museu de Tortosa compleix els cent anys de la seva existència malgrat que ara ha estat posat en l'oblit tot i que la ciutat enceta la presidència de la Xarxa de Jueries d'Espanya i malgrat que l'Institut d'Estudis Catalans opta per l'acció contracultural d'obrir una seu a Castelló en comptes de Tortosa. Roquetes inicia les celebracions del 150è aniversari de la segregació de Tortosa i el Perelló celebra la I Fira de l'Oli.

El dia 3 havia conclòs l'edició de la tira còmica diària de *Charlie Brown (Peanuts)*, del ninotaire Charles Schulz, present durant cinquanta anys en més de 3.000 diaris de 75 estats, i el 13 han estat divuit els cirurgians que, a Lió, han realitzat el primer transplantament doble de mans i avantbraços. Abans no acabi el mes, el 28 es tanca el Fòrum Internacional d'Estocolm sobre l'Holocaust, amb el propòsit de recordar-lo i honorar les víctimes, i el 29 s'aprova a Mont-real (Canadà) el Protocol de la Bioseguretat, l'objectiu del qual serà la regulació del comerç internacional de productes transgènics.

L'assassí de M. Carme Castell (18 anys) en la nit de Carnaval de 1982, a Ulldecona, l'esmentat acusat per homicidi i per violació Ramon Pascual Barranco de Amos, al mes de febrer és condemnat a 30 anys de presó, al cap de 18 anys de procés i, com a cloenda d'un altre procés que ha durat nou anys, els germans Sabater i Adolf Barreno (Imsa Tamsa) queden del tot absolts dels pretesos delictes contra la seguretat en el treball, contra Hisenda, falsedat documental i alçament de béns. Altrament, a resultes del projecte presentat en un congrés d'història militar realitzat a Anglaterra, per tal de convertir els escenaris de la Batalla de l'Ebre en museu a l'aire lliure, se n'interessen diverses universitats internacionals, el *National Geogràfic* i tècnics militars dels EUA i d'Anglaterra, i al cap d'uns dies s'exposen a Barcelona "L'abecedari de la llibertat", de Corbera, i el Museu del Montsià.

Una manifestació impedeix que Pere Macias, conseller de Política Territorial i Obres Públiques, inauguri una carretera a Riba-roja d'Ebre però hi ha un clímax de satisfacció en el sector de l'oli perquè ha aconseguit una facturació rècord. Socialment està començant la cursa electoral i s'intensifiquen les visites dels candidats i a desgrat irromp la vaga dels treballadors de PADESA per reclamar millores salarials.

Les eleccions generals es tanquen amb la majoria absoluta per al PP, amb la més alta abstenció haguda en unes generals (36%) perquè no passen d'ésser un càstig a les esquerres que perden 12.000 vots i cinc parlamentaris ebrenca a Madrid, com mai no havia passat: Joan Bertomeu (PP) i Germà Bel (PSC) al Congrés i al Senat Marta Cid (ERC), Joan Sabater (PSC-IC) i Vicent Beguer (CiU), i Joan M. Roig (CiU) designat pel Parlament de Catalunya. CiU ha estat la força més votada a totes les comarques de l'Ebre i les esquerres perden vots. El PP, en aquesta segona legislatura (2000-2004) en la que obté la majoria absoluta sense que li calgui el suport de CiU, desplega una salvatge acció anticatalana en tots els àmbits, fomentant l'odi i la divisió en tot l'àmbit de l'Estat.

Ara, al març, resulten absolts els processats per l'accident de Vandellòs i Tortosa aprova un pressupost de mil milions per a despeses i 900 per a inversions. Hi ha un incendi forestal al Montsià, amb 90 Ha cremades, i a l'illa de Buda les egües de la Camarga substitueixen els bous. Torna a la memòria la guerra civil amb les imatges fotogràfiques de Robert Capa, exposades a Gandesa, i Amposta commemora el 850 aniversari de la conquesta catalana. Hi ha un rècord de públic a la Fira de l'Oli de Jesús i la Terra Alta presenta una ruta sobre àpats de la matança del porc. El club de Roquetes puja a la primera divisió catalana de volei-ball malgrat que a la vila preocupen les greus dificultats de supervivència de l'Observatori de l'Ebre, tot per manca de finançament, però se superen en constituir un patronat integrat per diverses institucions científiques i governamentals, la majoria amb seu a Barcelona, i que a les acaballes de l'any es reuniren a Roquetes: l'objectiu raurà en el rendiment econòmic de la investigació.

El 12 de març el sant pare Joan Pau II complau el món en demanar perdó pels pecats de l'Església catòlica en els seus dos mil anys d'existència i uns dies després, el 17, els líders de la secta religiosa Restauració dels Deu Manaments de Déu tanquen i cremen vius quasi un miler dels seus seguidors a Katunga, Uganda i el 23 un equip de científics resol la seqüència completa del genoma de la mosca del vingre, el més complex descobert fins ara.

El 31 de març s'obre a la catedral, i per romandre oberta fins al juliol, la immensa mostra d'art litúrgic "*Fidei speculum*. Art litúrgic de la diòcesi de Tortosa", organitzada per Fundació La Caixa, l'Ajuntament i el Bisbat, amb més de 200 peces (pintura, escultura, orfebreria, brodats i tapissos) d'arreu de la diòcesi. A l'espectacular presentació assisteixen Jordi Pujol, president de Catalunya, i Eduardo Zaplana, president de la Generalitat valenciana, amb el bisbe Xavier Salinas i l'alcalde Joan Sabater. L'acte és de masses i la seva realització esdevé un gran

reclam turístic i, de moment, en els quatre mesos de l'exposició es reben les visites de 40.000 persones.

Aleshores el delegat de Cultura de la Generalitat és assabentat de què uns turistes han manifestat d'haver vist el desaparegut relíquiari major de la Cinta i altres peces de la catedral en el museu *The Cloisters*, dependent del MOMA, però que fa tres anys i havent-ho comunicat als càrrecs capitolars de la seu encara no se'n sap res, i la delegació de Cultura de la Generalitat fa intervenir la direcció general del Patrimoni Cultural que es posa en contacte amb l'Estat i fan intervenir la Interpol. El fet portarà inacabables gestions al pas dels anys, aparentment intermitents, amb la recerca d'altres possibilitats sorgides i sempre portat a ultrança. El moment, però, també ha aixecat una polèmica quant a la restauració del claustre de la catedral de Tortosa.

A la regió, més que una mala impressió, ha indignat el fet que en un pàrking de Móra d'Ebre hagin apallissat quatre marroquins encara que, també hi ha altres problemes a la Terra Alta que es fan ben palesos diumenge 9 d'abril amb la manifestació per l'afer dels parcs eòlics, dels que permeten una implantació indiscriminada (al Pinell de Brai) i dels que limiten els espais d'ubicació (a Pàndols). Mentrestant el conjunt musical Cimarron edita un CD per celebrar els 30 anys d'actuacions, Roquetes commemora els 150 anys de la seva segregació i entre els actes festius hi ha l'actuació de Lluís Llach, per més que els certàmens del mes són Expo-Ebre, Firabil i la Nàuticopesquera. Altres actes troben el seu lloc en aquest mes d'abril, entre els quals destaca el jurídic en el que el jutge absol Santiago Campos dels pretesos delictes de frau i prevaricació, la Diada dels Castells aplega 1.500 persones, el determini de Càritas diocesana a restringir els ajuts per insuficiència de recursos en el fort increment de la demanda, la protesta dels pagesos per raó dels preus del gas-oil, la diada de Sant Jordi esdevé atípica per causa del canvi de data... però també l'homenatge al pintor Frederic Mauri, el dia 21, quan dos dies abans, a Rússia, la Duma aprova el Tractat de Prohibició Total de Proves Nuclears (CTBT).

A començaments d'abril el Capítol de la seu de Tortosa anuncia els actes de la Setmana Santa, de diumenge de Rams que cau en dia 16 al de Pasqua que serà el 23 i, paral·lelament, el bisbe Salinas comunica la presentació, dimarts 18 a migdia, de dos llibres certament importants, ja sigui pels seus autors com pels temes que resolen: Victòria Almuni i Josep Lluís han editat "*Sancta Maria Dertosa. Guia històrica i descriptiva de la catedral de Tortosa*", i Antoni Virgili el "*Diplomatari*, dues obres transcendents i un gran pas per a la historiologia diocesana i nacional.

El conseller Pere Macias recull el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre, en entrar al mes de maig, unànimement aprovat després de dos anys de tramitació pel consell rector de l'IDECE. A l'Ampolla, llavors, es fa una festa en la promoció dels ostrons i a Tortosa hi ha un sentiment de desastre quan el Col·legi Sant Josep, els dels Josepets, tanca les portes a resultes del despoblament i de la conflictivitat creixent al barri del Rastre. El Col·legi Sagrada Família acull l'alumnat però els ciutadans pateixen per la degradació dels barris de la ciutat històricament emmurallada i del progressiu enfonsament de les seves cases, en una constant pèrdua del patrimoni cultural perquè els ciutadans s'han traslladat a les àrees urbanes d'eixample i els immigrants van ocupant les cases i els carrers abandonats.

L'Església de Tortosa, sense presses i sensatament, al pas dels anys del pontificat del bisbe Carles havia procedit a una constant moderació de l'autoritarisme dels bisbes espanyols o espanyolistes i a una humanització de la majoria dels seus components, però també als efectes del pas dels anys i de la significació dels seus dirigents. Roma, a través de Carles, havia actuat d'una manera decisiva, del tot eficaç. La desaparició natural dels components més "fonamentalistes" s'havia aparellat a la secularització de molts sacerdots, majoritàriament joves i, tot plegat i afegint-hi la constant minva de vocacions, ha portat a mínims el volum de sacerdots però també el de practicants, sense que això desdigni el caràcter massiu d'algunes festivitats religioses de l'any. El cos social eclesiàstic s'afebleix, s'aprima constantment, per bé que la seva presència espiritual s'envigoreix i s'assimila d'una manera natural perquè, a l'ensem, malgrat de la resistència inicial acaba per trobar-se amb l'esperit d'un poble de tradició pagana però que té ben assimilat el cristianisme com a mesura de relacions i de vida.

El pontificat actual de Xavier Salinas pot ésser la plenitud del temps de la transició institucional i social en el qual l'actuació de l'Església és globalment mesurada, assenyada la seva incidència en la societat, perquè Salinas no es manifesta en temes socials conflictius si no cal i tampoc no fa política, i l'Església apareix atenta en les responsabilitats que assumeix en la nova societat on es revela com a servei i com a voluntat, on pugna per la pau i per l'amor, on es debat en els problemes de interns del canvi dels temps i dels costums, i és progressivament precisa en la seva actitud, oficialment present sempre i on cal, Salinas és home enèrgic però també humil i discret que camina sense fer soroll, que sap fer avançar la institució per uns temps difícils en un precís equilibri entre la multiplicitat de folles pressions i en un manteniment perfecte de la institució entre les forces socials, sindicals, econòmiques i socials, i també entre el diàfan poder de les culturals tot tenint en compte que en el seu pontificat es posen fites essencials en els caires bibliogràfics i artístics, restauradors i reconstructors, de promoció social i turística, mentre que l'Església deixa d'ésser una part del poder oficial per esdevenir un discret i efectiu agent d'essencial arrel popular que segueix el seu camí, amb efectivitat i en un progrés silent que suscita simpaties i esborra antigues arrogàncies i actituds prepotents. L'Església, sense fer soroll, s'aferra a l'alta cultura, més que mai, mentre camina per vies de la tradició i de la cultura popular, mentre que irradia una imatge d'afany cristianitzador. Aleshores, el 13 de maig, el papa Joan Pau II beatifica a Fàtima (Portugal) els pastorets Francesc i Jacinta.

Un estudi d'especialistes de la Regió Sanitària manifesta l'espectacular increment dels casos de càncer de colon, de manera que se supera la mitjana del país, havent-se duplicat en deu anys (1990-1999). Són 70 casos nous per any per cada cent mil habitants, sorgits a l'entorn dels 72 anys d'edat i que en els darrers cinc anys és dels 30 als 99 anys, però amb major incidència en les dones amb el càncer de mama i en els homes el de pulmó. En el mateix sector, al cap d'uns dies, a les farmàcies entrarà en ús la tarja sanitària als usuaris de la Seguretat Social, mentre que el transport sanitari restarà a mans d'Ambulàncies Baix Ebre i d'Ambulàncies Reus però a poc trigar hi haurà queixes per haver d'esperar un any a ésser operats els pacients de traumatologia de l'Hospital de Tortosa i alarma a Flix per la mort d'una nena afectada de meningitis. Mentrestant es manté la polèmica pel projecte d'ubicació del parc de la fira a Remolins, i la UGT denuncia que el 15 % de contractes de les ETT són irregulars, i Ribera d'Ebre enregistra un 10 % més d'aturats per més que, al cap d'uns dies, a l'*Anuari* de Caixa de Catalunya s'explica que els poders públics frenen el desenvolupament, puix que les infraestructures frenen les empreses. Les estacions tortosines d'Ona d'Ebre, a obrir en passar uns dies, i Ona Música resten ara dirigides per Josep Lluís Villa. En aquest moment la Cubana atreu 2.000 persones al 5è aniversari del Teatre-auditori.

La Comissió Europea resol l'eliminació del preu d'intervenció de l'arròs, tot desprotegint el sector, el qual fet alarma les quatre mil famílies que resulten afectades, i la Confederació Hidrogràfica adverteix quant a la contaminació de l'Ebre. Ha estat inaugurada la carretera de circumval·lació d'Ulldecona, Artur Mas congrega un miler de militants i el PSC aprova la regió de l'Ebre, surt de la Sénia la Volta a Catalunya amb carro, al Castell de Tortosa exhumen noves restes arqueològiques i a Roquetes actuen Sopa de Cabra i Els Pets. L'Església també ha estat notícia perquè el 13 de juny Alí Agca, autor de l'atemptat contra Joan Pau II el 1981, surt de la presó i és extradit a Turquia i el 26 el Vaticà fa públic que el tercer secret de Fàtima, el que just estava referit al referit atemptat contra el papa i a la lluita del comunisme contra l'Església.

Bill Clinton, president dels EUA, el 13 de juliol signa la llei d'ajut especial que concedeix 300 milions de dòlars al Pla Colòmbia de lluita contra el narcotràfic, i el 17 és Alemanya la que subscriu un acord amb diversos països de l'est europeu i el Consell Nacional jueu pel qual indemnitzarà, entre 7 i 12 milions, els esclaus del nazisme. L'Ampolla estrena aleshores la sortida de l'autopista A-7, els pescadors, arrossaires i comerciants protesten pel preu del gasoil, l'OCM de l'arròs i el decret d'horaris, a Ribera d'Ebre es desarticula l'extorsió de lituans, l'Escola d'Empresarials lliura els primers títols autòctons (diplomatura a Tortosa) i obre a Tortosa la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). El Perelló inaugura un passeig marítim que connecta el sector dels Bufadors amb les platges del Morro de Gos, Santa Llúcia i Cala Bona, i Tortosa obté un ben justificat èxit de la Festa del Renaixement, obert pels Comediants i destacant l'actuació dels Joglars en el Festival de Teatre. En aquest mes també es realitzen els

cursos de la Universitat d'Estiu i els d'Acadèmic. Cal recordar, altrament, les 40.000 persones que han visitat la mostra *Fidei Speculum*. Llavors, el 23, Joan Gaspart és elegit president del F.C. Barcelona.

La reina mare d'Anglaterra, Isabel, celebra a Londres els seus 100 anys de vida el 4 d'agost, i el 7 la Unió Astronòmica Internacional anuncia el descobriment de 10 planetes nous fora del sistema solar i el 16, llavors, el Reialme Unit i França suspenen els certificats de navegabilitat de l'aeronau supersònica *Concorde* en saber-se que l'accident del 23 de juliol va estar causat per l'esclat d'un pneumàtic del tren d'aterratge. El país, des de la Mare de Déu d'Agost al dia de sant Ramon, bull en festes per la major part de pobles però també es presenta ple d'esdeveniments de tota mena, alguna vegada amb sorpresa com és el cas de la vintena vintena d'inspectors d'Hisenda que sorprenen la Sénia i escorcollen moltes empreses del moble per l'afer antifrau, sovint amb ordres judicials i acompanyats per la guàrdia Civil, i és quan el president Pujol inaugura la nova via de Deltebre a Camarles, i que Tortosa presenta el nou Pla General d'Ordenació Urbana i que hi ha un incendi provocat que crema 300 Ha a Bot, Orta i Prat del Comte, i que la Terra Alta inscriu al reg 1.600 finques, i que el port de la Ràpita omple els amarradors... Aleshores CDC ofereix els canals al PHN i a Deltebre i a les Cases es fa la Diada del Turisme i que a la Ribera de l'Ebre s'obre la *Móra morisca*. A l'agost hi ha una alta sinistralitat de motoristes a Gandesa i al Pinell de Brai i que l'obra de la central hidroelèctrica de Xerta que ha desviat el riu a la part de l'Assut ha comportat l'assecament d'una dotzena de pous a Tivenys i la intervenció de l'Ajuntament, al qual fet s'aplicaran mesures compensatòries que apaivagaran els ànims. Hi ha una persecució i apallissament de joves d'ERC a la plaça de bous d'Amposta i de Santa Bàrbara, però, que tot i d'ésser esdeveniments que sovintegen entre els joves també responen a enfrontaments localistes. El bon agost turístic que hi ha hagut bé es cert que salva les deficiències de juliol.

A Tortosa, les festes de la Cinta comencen divendres 1 de setembre i s'allarguen fins a diumenge 10, per bé que no passa in advertit que el dia 5 Jaume Matas (PP), ministre de Medi Ambient, presentés a Madrid l'esborrany del *Plan Hidrológico Nacional* (PHN) que preveu transvasar 1.030 Hm³ d'aigua del riu. Un miler de persones constituïran la Plataforma per a la Defensa de l'Ebre per tal d'organitzar les mobilitzacions mentre que els líders dels regants ofereixen com alternativa l'aigua dels canals. Els experts defineixen el document com "*el gran pelotazo hidráulico del Partido Popular*". En aquest setembre esdevé la incorporació al PSC de Tortosa dels dirigents d'IC, tot esperant que això acabi amb les habituals lluites internes. Emili Nieto és votat com a primer secretari sobre la candidatura de Dolors López, la que compta amb el suport de Joan Sabater. En l'àmbit regional s'imposa Jaume Antich i la tensió interna, al desembre, portarà com a víctima Josep Borrell que feia la part de Nieto i deixarà d'ésser el primer tinent d'alcalde en la remodelació del cartipàs municipal.

Setembre també porta el fet que l'AECE aplegui les forces vives en la primera Nit de l'Empresari, això mentre que, a Tortosa, CDC ratifiqui Marià Curto i culpi Vicent Lluésma d'haver-lo qüestionat. L'estació radiofònica Ona de l'Ebre inicia la programació i una pedregada maltracta el sud del Montsià mentre que a la Terra Alta hi ha una gran collita de vi. Ben bé tanca el mes de setembre l'èxit esclatant de l'Agrupació Centre Comercial Tortosa que dissabte 23, a la plaça de l'Ajuntament, a les 21,30 presenta la III Desfilada de Moda Tardor-Hivern 2000-2001.

Unes 300.000 persones prenen el Parlament Federal de Iugoslàvia i la Televisió pública el 5 d'octubre, després que el tribunal constitucional anul·li les eleccions presidencials i l'endemà, divendres, es presenta la proposta de la Generalitat per crear el Parc Natural dels Ports, en decret que s'espera aprovar l'any vinent, amb la previsió de què en serà director Rafel Balada, amb l'afegit de què la proposta permetrà la legalització del 92 % dels xalets que en resulten afectats. Aquest cap de setmana, diumenge 8, el socialdemòcrata Aleksander Kwasniewski és reelegit president de Polònia.

Fets i comentaris de l'inici d'aquest automne és que el delta de l'Ebre produeix fins a 125.000 tones d'arròs i, ara, la Generalitat aprova la construcció de la variant de Xerta. Els socialistes creen la regió del PSC a les Terres de l'Ebre i és el moment que la central hidroelèctrica de Xerta compensa Tivenys per assecar-los els pous. El rapitenc Hernán Subirats

és nomenat director general de Pesca i Ekimov, ciclista rus resident a Tortosa, guanya l'or olímpic. Entre diumenge 22 d'octubre i dimarts 24 la gota freda deixa caure sobre el Port un volum de pluja tan gran que porta a unes extraordinàries barrancades: al de La Galera mor ofegada una dona de 90 anys, al mas on vivia, i l'aigua s'emporta tres ponts, i a Tortosa el riu està a un pam de sobreixir mentre que els helicòpters evacuen gent del Godall, la Galera i el Mas dels Barberans. Els viveristes del Canar xifren les pèrdues en mil milions de pessetes i a Miravet hi ha fortes crítiques a la gestió dels embassaments. Dissabte 28, en un acte multitudinari, es manifesten a Amposta 20.000 persones contra el PHN, i unes 3.500 persones aniran a Saragossa per participar en una manifestació de 300.000 en el mateix sentit. Aviat es comenta, però, que els regants capten aigua de l'Ebre directament i sense permís.

L'octubre encara ens revela que Tortosa permetrà la instal·lació d'una mesquita musulmana a la plaça de Montserrat, als baixos de l'immoble que fou casa-palau dels Gil de Federic, un dia entre el Carrer Ample i el de Bonaire, i el cementiri, tanmateix, ha de passar a tenir una gestió privada. Parlant de partits polítics es destaca CDC perquè projecta una federació singular de les Terres de l'Ebre i entre els conflictes el sorgit als jutjats d'Amposta per l'ús de la llengua catalana. Altrament, els concessionaris han venut enguany 3.400 vehicles i el sector del vi deixa 3.000 milions de pessetes a la Terra Alta. Qualsevol fet perdia l'actualitat el 21 de novembre, quan un comando d'ETA assassina a Barcelona l'exministre socialista Ernest Lluch tot creant un succés memorable i per tothom condemnat des de la ràbia i la impotència. El cas és que l'endemà n'apareix un altre de perdurable: a Galícia es detecta el primer cas a l'Estat de la malaltia de les vaques boges. El 23, a Tortosa, a Centre del Comerç, Pere Falcó presenta l'exposició de pintura de Robert Escoda, la qual romandrà oberta fins el 3 de desembre i el 28 és Holanda el primer país que legalitza l'eutanàsia activa.

Al desembre són vora cent càrrecs electes de CDC els que aproven a Tortosa un manifest que defensa la venda de 600 Hm³ anuals d'aigua de l'Ebre (220 del riu i 400 dels canals) que contempen les al·legacions de la Generalitat, en un fet que posa el final a la polèmica entre els consells comarcals de la Ribera i la Terra Alta. Joan M. Roig, alcalde d'Amposta, compara els mètodes de la PDE amb els de l'ETA, en resposta al malestar causat per l'escridassada d'uns manifestants antitransvasistes al president Pujol a Móra la Nova, i seguiran les acusacions de les dues parts. Llavors, la comissió d'experts que ha de plantejar al Parlament la nova divisió territorial contempla la creació d'una vegueria a les Terres de l'Ebre, amb Ribera inclosa i capital a Tortosa. En el PSC l'alcalde Joan Sabater retira de la segona tinença i de la regidoria de Governació el també socialista Josep Borrell, arran de les disputes internes del partit, tot sorgit pel suport d'aquest a Emili Nieto i a la derrota de Dolors López. La Cambra Arrossera d'Amposta expulsa una dotzena de socis.

La Fiscalia de Tortosa promou l'arxivament del cas dels xalets il·legals, i els Mossos d'Esquadra substitueixen la Guàrdia Civil a les carreteres i el Suprem inhabilita Primitivo Forastero. Tortosa i Roquetes tenen nous plans d'ordenació urbana, el caos en el tràfec urbà s'intensifica per causa de les obres en el nucli antic de Tortosa, i es fa saber que casa Brunet acollirà el llegat de Federico Mayor Zaragoza.

Les acaballes de l'any 2000 estan protagonitzades per un creixent malestar polític i social, i s'imposa un clímax de cansament en determinades àrees mentre que al començament del 2001 es fa notar l'increment de les tensions en l'àmbit dels partits més destacats. La situació no és nova malgrat d'imposar-se el fet que els partits sofreixen un desgastament i una altra generació pressiona per ocupar els càrrecs. El dia 11 de gener, a Espanya, s'aprova la nova llei d'estrangeria que porta el caos a les delegacions de l'estat, puix que els immigrants volen resoldre la seva situació anòmala abans no entri en vigor aquesta legislació més dura. El govern de Catalunya avança entre frustracions inevitables que provoca la poc democràtica i deficient política espanyola, i no para de perdre de l'increïble prestigi que tenia quan la primera legislatura mentre que es fa ben palesa la certesa del "*todo está atado y bien atado*" de Franco, el tradicional desgovern i la corrupció, la pallassada que constituïa la "transició a la democràcia" i àdhuc la política de supervivència del "peix al cove" que ha caracteritzat el govern de Jordi Pujol que actua ara com un president del govern tot relegant l'afer a un conseller en cap de la Generalitat, Artur Mas i després de frustrades temptatives anteriors. En això, quan es fa evident

que Pujol comença a preparar la retirada tot situant Mas, el 13 de gener es denuncia una intensificació en la crisi suscitada entre CDC i UDC perquè Josep Duran i Lleida esperava ésser ell l'escollit.

Els dies passant, el 16, Laurent Kabila, president de la República Democràtica del Congo, és assassinat per la guàrdia personal en un cop d'estat i el 19, els vuit experts nomenats per Governació presenten el memorial que les Terres de l'Ebre constitueixen una vegueria, encara que l'alteració municipal en les comarques resulta conflictiva. La Plataforma en Defensa de l'Ebre difon l'estudi que demostra que el Consorci d'Aigües de Tarragona ha beneficiat el nord de la província amb 9.000 milions de pessetes en deu anys, mentre que al sud, inclòs el cànon dels regants, només ha estat de 3.300 milions. La Generalitat inicia ara la campanya "Estem amb la gent de l'Ebre" i la PDE aplega 3.000 persones en una assemblea al poliesportiu de Móra. A Vinallop dimiteix el batlle pedani Simó Querol, perquè la Fiscalia investiga unes suposades irregularitats en el cobrament de multes, i no vol perjudicar la imatge del govern. El moment porta el Parador de Turisme i l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" a preparar els actes commemoratius del seu respectiu 25è aniversari, i la Fatarella, Corbera, Batea, el Pinell de Brai, Vilalba dels Arcs i el Consell Comarcal aproven la creació d'un consorci per museïtzar la Batalla de l'Ebre, mentre que Gandesa s'ha mantingut al marge. Aleshores la Cambra de Comerç de Tortosa ha adquirit per 110 milions de pessetes la casa Brunet, del 1913, per instal·lar-hi la nova seu, havent-ho fet mitjançant una complexa gestió que passa per la restauració i l'estreta col·laboració de la delegació de Cultura, o sigui, entre Valentí Faura i Ramon Miravall. A l'Ajuntament, el regidor d'Urbanisme Joaquim Fabra (PP) difon el Pla General d'Ordenació Urbana que actualitza el vigent de 1986, en el qual les grans propostes són la creació d'un polígon industrial, el més gran de Catalunya, i 12 actuacions residencials amb 5.000 habitatges.

Ha estat posada una atenció especial en la situació de semblança quant a una forta ventada ha portat a la mort un remer de la Universitat d'Oxford, i també al fet que un veí de Jesús ha estat detingut pel segrest d'una noia de 13 anys a la Sénia, vestit de capellà com anava quan la retingué i la tancà tota una nit en una casa seva de Jesús. Hi ha, també, una inquietud permanent per l'allau de robatoris als comerços de Tortosa durant les primeres setmanes de l'any, afavorits per la insuficiència d'efectius policials i les obres de la zona peatonal del carrer Sant Blai i del Coll de Sant Joan, per raó de l'absència de trànsit en les hores nocturnes. També afecta a residències privades i vehicles, comptant amb què en el desembre passat s'obriren 50 cotxes. Essent un lloc que ha cridat sempre l'atenció ciutadana, les excavacions arqueològiques al Pla de les Sitges en els darrers mesos del 2000 han presentat l'evidència d'un centenar de sitges obertes, i es destaca un enterrament romà mentre que els arqueòlegs (Joan Martínez i Elisabet Arasa) no n'exclouen algun altre i àdhuc la possibilitat d'una necròpolis, la qual cosa portaria a una segona etapa d'excavacions.

El 23 de gener entra en vigor a Espanya la nova llei d'estrangeria i la premsa, el 25, s'ocupa de la inauguració del I Fòrum Social Mundial a Porto Alegre (Rio Grande do Sul, Brasil) com a espai de reflexió contra el liberalisme econòmic, mentre que el 29 es procedeix al processament de l'exdictador xilè Augusto Pinochet.

Després d'un perllongat silenci i una pràctica desaparició, dimarts 30 de gener i per causa de la preocupant política practicada i prevista pel PP des de l'empenta de José Ma. Aznar, essent previsible unes retallades de competències a Catalunya a benefici del centralisme espanyol, a les 20,30 s'inicia una assemblea general de socis de la delegació d'Òmnium Cultural a la seu social del carrer de la Rosa núm. 7 (El Palauet). La convoquen i presideixen els membres promotors i fundadors del 1971, Ramon Miravall amb l'ajut de Josep Ma. Brull, amb la voluntat de reprendre l'actuació de l'entitat al cap de tants anys de paralització i del caire que està prenent la situació des de Madrid. Hi ha una agra intervenció i un debat que protagonitzen destacats membres actius de CDC contra els convocants i, en evident acció preparada, argumenten per tal d'impedir-ho mentre que els socis reunits, per tal d'evitar conflictes inicials, opten per convocar una nova assemblea en haver fet unes determinades gestions i, al cap d'uns dies i de gestions fetes, en els pròxims dies, per una gestió i queixa presentada per Josep Llinars, president d'Òmnium Cultural a Barcelona, Jordi Pujol detura

personalment l'acció de CDC de Tortosa pel que fa a l'atac contra l'acció previsor de Miravall i de Brull, amb el qual fet esdevé nomenada una junta d'àmbit territorial, una organització en base posada en una resistència política i d'intervenció social i aprovat un pla d'acció sota la presidència del primer. Cal recomençar la tasca, d'immediat, i la notícia es divulga per tots els mitjans de comunicació amb una clara voluntat de renovar l'alè nacionalista i el sufocat esperit dels ciutadans que el ressorgiment del catalanisme havia renovat per la terra en les darreres dècades tot estimulant les iniciatives i extirpant l'enquistat sentiment de derrota.

Paral·lelament, diumenge 4 de febrer, 25.000 persones es manifesten als carrers de Móra contra el Pla Hidrològic Nacional, el mapa eòlic i la central tèrmica d'Enron. Dos dies abans el conseller Artur Mas havia afirmat que aturaria temporalment aquesta central. Llavors s'omple l'Auditori de Tortosa per escoltar Joan Manuel Serrat en la presentació del seu nou CD. A Amposta obre un multicine d'onze sales pel que passen 4.000 persones en el cap de setmana. Ho ha impulsat *Unión Cine Ciudad* com a principal inversor, amb els socis Lluís Ripollès i Joan Llop que en els darrers anys ha mantingut el cinema a un alt nivell i en un ple encert empresarial. La inversió que era es fa és de 800 milions. Llavors, a Barcelona i sota la convocatòria de la Plataforma en Defensa de l'Ebre, una manifestació de 300.000 persones a Barcelona posades contra els transvasaments de l'Ebre constitueix una riuada a la qual la gent baixa dels seus habitatges per incorporar-s'hi i l'enrenou, la disciplina de l'organització i la força de la iniciativa tortosina ho desborda tot: és una nova imatge que es dona des de la feina ben feta i de la voluntat d'ésser, el reconeixement al seu dirigent Manolo Tomàs i al seu equip ple de força.

Mentrestant embarranca a la Punta de la Banya un vaixell amb 1.800 kg de haixix, i hi ha un canvi de govern a la Sénia per l'entesa entre CiU i PSC-IV, i la Generalitat denuncia la construcció il·legal d'un hotel a la Cala, i ajuntaments i parcs temàtics compren oliveres mil·lenàries a Uldecona quan l'escorxaria d'Amposta ha restat clausurada per incompliment de requisits mentre que a meitat mes ha estat publicada la seqüenciació del genoma humà, amb la garantia relativa que en dos anys es disposarà de la seqüència sencera, un gran avenç per a la recerca mèdica. Dilluns 19 de febrer el coordinador territorial de Cultura es reuneix amb els responsables de l'Església diocesana, del Capítol, de l'Ajuntament i de la Universitat Internacional de Catalunya per mirar a desencallar l'enquistat problema de l'arxiu de la Catedral. El 26, a la Provença, el Tractat de Niça suposa una primera reforma del repartiment de poder en una futura Unió Europea ampliada, malgrat que el 4 de març els ciutadans de Suïssa hi rebutgen en referèndum el seu ingrés.

El 6 de març el Govern de Catalunya publica el decret de creació de la delegació del Govern a Tortosa, i nomena delegat l'alcalde de l'Ampolla, el metge Francesc Sancho Serena, un exmilitant del PSUC. La tensió del moment fa que el fet no es valori com cal per bé que el temps farà que es consideri, just en obrir més delegacions. El coordinador territorial de Cultura de la Generalitat que, des del 1981 i per disposició expressa del president Pujol i del conseller Max Cahner ha estat actuant com a delegat general de la institució, els obre espais funcionals al palau Oliver de Boteller i acull les iniciatives a les que incorpora el suport de les delegacions de Tarragona que li han obert la voluntat de suport. S'entra, doncs, una etapa d'organització i d'obres.

El Parlament de Catalunya aprova el dia 8 dues mocions del PSC i ERC, la primera de les quals demana l'oposició al PHN i al transvasament, rebutjada pel PP, mentre que la segona constitueix el rebuig al mapa eòlic català i a la ubicació de la central tèrmica d'Enron a Móra la Nova, amb l'única oposició de CiU. L'endemà es calmarà l'eufòria popular quan Artur Mas afirma que el Parlament continuarà les negociacions pel PHN. El dia 11, llavors, el moviment antitransvasista es manifesta a Madrid amb 400.000 persones de la conca de l'Ebre que recorren els carrers, entre les quals més de 20.000 són ebrencs, essent una de les manifestacions més importants que en els cinc anys ha viscut el govern ultraconservador d'Aznar, només superada per les protestes antiterroristes. El 17 se'n fa una altra a Tortosa, amb un extraordinari control i desplegament de la policia al sector de la Cambra del Comerç on es presenta l'acte, una massa enorme de manifestants antitransvasistes que escridassen el

president Pujol, el qui impotent reitera que Catalunya no pot evitar el PHN i que no es pot fer altra cosa que negociar.

El mateix dia el govern talibà de l'Afganistan comunica a l'ONU que han estat destruïts els budes gegants de Bamiyan, i ningú s'ho pot creure. Un ampli sector del país veu amb complaença el fet que el dia 16 neixi una nova font d'informació, la Wikipedia que, com a Viquipèdia en català, sortirà d'ara en dos mesos. L'Església catalana, cada dia més adoptada a la situació i laborant en la discreció i en una organització cada cop més adaptada als temps, veu amb sorpresa que comparteix amb els ciutadans el fet que el dia 20, el Vaticà, confirma l'existència d'abusos sexuals a religioses, comesos per missioners i sacerdots. Aquest dia mor a Castelló el professor Francesc Esteve Gálvez i, el 23, les secretàries generals dels departaments de Govern i de Cultura es troben amb Miravall per organitzar l'acte d'inauguració de la delegació territorial del Govern, el qual es realitza dijous 29 al palau dels Oliver de Boteller.

L'estació espacial *Mir* s'enfonsa al Pacífic el 23 de març, i el 28 el president d'USA, George W. Bush, fa saber que no compliran el protocol de Kyoto, coincidint amb què el president de Rússia, Vladímir Putin, nomena ministre de Defensa Serguei Ivanov, el primer civil en aquest càrrec des de la Revolució de 1917. Llavors, el 29, indígenes de tot Amèrica inicien a Ottawa la Cimera de Pobles Indígenes de les Amèriques, amb el propòsit de forçar la seva integració en els nous processos del continent. La primavera també porta, el 3 d'abril, que el Cercle del Liceu de Barcelona aprovi l'admissió de deu dones com a sòcies de ple dret, entre les quals hi ha la soprano Montserrat Caballé. A l'Ebre, a Camarles, amb sis vots de CiU, Carmel Redó esdevé el nou alcalde i Primitivo Forastero ho deixa per imperatiu legal, després de més de 20 anys en el càrrec.

La NASA enlaira, el 7 d'abril a Cap Canaveral, la nau *Mars Odyssey* que arribarà a Mart a l'octubre i transmetrà fotografies i dades de gran valor. Al pas dels dies apareix el pla de regadius de Catalunya per al trienni 2001-2004, el qual inclou la transformació de 472 Ha de secà en regadiu als Freginals, amb la inversió d'uns 700 milions que el Govern finançarà en un 70 % i els propietaris en un 30. Tortosa també aprova un pla de sanejament pel millorament de l'economia municipal en el termini de tres anys, encara que CiU i ERC s'hi oposen per raons de desconfiança, i el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya dóna la raó a les entitats ecologistes Depana i *Seo/Bird Life* en considerar que el pla director del delta de l'Ebre atempta contra les zones naturals, i es deturen tres projectes. A Móra, en canvi, el dia 20 tenen la satisfacció d'obrir el teatre-auditori La Llanterna, un espai polivalent amb capacitat per a 350 persones.

La malifeta del *Plan Hidrológico Nacional* porta, llavors, les primeres conseqüències perquè comencen a haver baixes de militants del PP l'Aldea i la Plataforma en Defensa de l'Ebre aprova un calendari d'actes de protesta. Uns dies més tard, dilluns 23 d'abril i amb la inevitable referència de sant Jordi, membres i simpatitzants de la Plataforma en Defensa de l'Ebre s'encadenen per temps indefinit entorn al palau Oliver de Boteller, seu del departament de Cultura i ara també de l'afegida delegació del Govern: el delegat de Cultura atén les necessitats dels manifestants tot posant els serveis a la seva disposició, atenent els seus problemes, fent per mantenir una actuació cívica i fent d'intermediari i controlant la situació per tal de facilitar el diàleg i evitar la violència policial que en algun moment sembla inevitable. La situació derivarà en dos mesos de tensions i de desgastament polític que acabarà amb la destitució del delegat i la generalitzada protesta popular pel fet, a prop del president Pujol que en serà constantment malinformat i que se'n desentén. En la mateixa setmana de la festa de sant Jordi, del llibre i de la rosa, la UGT denuncia a la inspecció de Treball la situació de 25 immigrants indocumentats que durant quatre mesos han treballat 18 hores diàries amb salaris de 500 pessetes, i s'escampa la coneixença quant al fet que una màfia lituana extorsiona els seus compatriotes. El 26 d'abril ha arribat al Congrés espanyol dels diputats l'afer dels transvasament i hi resulta aprovat el *Plan Hidrológico Nacional* (PHN) per 179 vots a favor i 116 en contra (*Partido Popular*, CiU i *Coalición Canaria*). Aquest resultat es repetirà al Senat dos mesos després, el 20 de juny, quan el partit majoritari, el PP, i CiU i CC tornen a votar favorablement el projecte. La llei entrarà en vigor, llavors, poc abans d'un mes i els 1.050 Hm³

poden ésser transvasats cap a Múrcia, Almeria, València i la resta de Catalunya: la lluita, aleshores, es traslladarà a Europa, a les seus de les institucions europees.

Abans, però, el 28 d'abril i a conseqüència de la votació favorable al PHN de CiU en el Congrés espanyol, el president Pujol és rebut a crits a Gandesa i l'endemà, el 29, hi ha una gran manifestació de la Plataforma en Defensa de l'Ebre a Tortosa, amb unes 25.000 persones sota el lema "Lo pacte PP-CiU eixuga el riu", i la riuada de gent col·lapsa el centre de la ciutat. Al cap de dos dies el conseller Felip Puig es reuneix amb els afectats i la PDE al palau Oliver de Boteller, amb l'edifici assetjat pels manifestants, crits, empentes i situacions de perill veritable: el delegat de Cultura controla la situació, talment com ho havia fet el 28 a Corbera i a Gandesa, i assumeix la direcció dels Mossos d'Esquadra tot evitant les càrregues policials que calen i les agressions directes al conseller en una situació derivada d'una estratègia inadequada i de la prepotència del poder polític. Tortosa, amb el territori, viu intensament els aldarulls que semblen apaivagar-se en acabar el mes, en inaugurar-se la 57ª edició Expoebre, amb 262 stands en 15.000 m² però sense el Saló del Cavall que es convocarà d'ací uns mesos de manera independent, amb aflluència de masses de gent i bons resultats econòmics malgrat de la pluja i la pedregada del darrer dia. Arreu, però, es reivindica la vegueria, es rebutja la detestada província espanyola i es reclama la capitalitat regional tortosina.

La Generalitat, després d'anys de discussions, aprova definitivament el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre amb la previsió que la meitat dels 136.000 milions previstos en inversions directes al territori fins al 2016 provingui del Pla Hidrològic Nacional; i també crea una marca turística determinada per promocionar les Terres de l'Ebre, per tal que les empreses privades la vagin incorporant. Els ingressos de la Generalitat pel cànon que paguen els usuaris del minitransvasament cau en 300 milions de pessetes en dos anys, per raó de l'aposta de la indústria de Tarragona de reciclar i reutilitzar aigua.

A Tortosa, entrat el maig, hi ha una crisi a l'Ajuntament, amb el PHN com a detonant, i marxen 4 regidors del PP (Josep Ma. Franquet, Gaspart Ricard, Ramon Cardús i Anna de Pablo). L'alcalde Sabater forma una nova majoria amb el Grup Mixt i l'oposició al transvasament com a base. Els dos regidors restants del PP passen a l'oposició, amb CiU, i la crisi s'escampa arreu de la regió, com a Amposta, l'Aldea i La Ràpita, i el partit conservador espanyol resta desfet per una allau de baixes. El món cultural dóna ample suport a la protesta social contra el PHN i el transvasament: Lax'n Busto, Quico el Cèlio el Noi i el Mut de Ferreries, El Diablo Mariachi i altres han participat en un concert fet a la Ràpita, en el marc d'una diada lúdico-reivindicativa de la Plataforma en Defensa de l'Ebre amb la participació d'un es 2.000 persones. Mentrestant la productora nord-americana *International World TV* elabora un documental a Miravet sobre els ordes religiosos a la Catalunya medieval, amb la col·laboració de tota la vila, el qual serà emès pel canal temàtic *Discovery Channel*.

El Govern de la Generalitat, aconsellat el conseller en cap pel delegat del Govern Francesc Sancho, comet un transcendent error: cessa el coordinador territorial Ramon Miravall –el que "sap parar tots els cops", segons el president Pujol– que està en el càrrec des del juny de 1981, i posarà al seu lloc Josep-Sebastià Cid, de Riba-roja. També anuncia la creació de delegacions de Medi Ambient, a Amposta, i la d'Agricultura, a Tortosa, volent donar una imatge descentralitzadora malgrat de no resultar l'entreteniment que s'espera.

El president Pujol rep cada dia a Barcelona una pluja de signatures de protesta de la gent de l'Ebre, i de càrrecs oficials i paraoficials, alcaldes i ajuntaments, en protestes sorgides del Mercat de Tortosa, botigues, d'associacions de tota mena i sobre tot de la massa que segueix la PDE, i el delegat del Govern cal que menteixi patèticament tot justificant-ho com una iniciativa del mateix afectat que no oposa cap resistència això mentre que, internament, alts càrrecs del Govern i des de la mateixa cúpula del departament de Cultura es manifesta al president el mateix tipus de protestes. A Miravall, funcionari de carrera, se li impedeix de treballar enlloc en no poder-lo destinar a cap racó oficial i rebutjar destinacions a fora de Tortosa, sense que se'n puguin sortir o resoldre, de manera que durant nou mesos haurà de romandre a casa seva (on pel seu compte seguirà acollint tota mena de consultes culturals i polítiques, i que seguirà orientant el departament de Cultura a Tortosa i complementant gestions dels serveis centrals i dels ajuntaments) fins que ell mateix resoldrà l'afer a Barcelona,

en gestió directa i a demanda de la mateixa Generalitat que se sent incòmoda. El mal ja estarà fet, però, i l'organització sociocultural s'enfonsarà en poc temps i malfuncionarà la política i l'administració regional fins a tal extrem que els nous dirigents pressionaran Miravall perquè torni a dirigir una política institucional invisible sobre totes les delegacions, encara que el desastre resultant en les pròximes eleccions col·lapsarà la "genial" iniciativa.

L'activitat cultural i social, malgrat tot, segueix essent gairebé frenètica i el delegat de Cultura es mou arreu del país. En aquest mes de maig, dijous 17, uns 300 arxivers de Catalunya i de l'Estat realitzen una trobada a Tortosa, les VIII Jornades d'Arxivística, i plataformes i grups ecologistes mantenen les crítiques al nou mapa eòlic, perquè la Generalitat prepara un decret que no exclou la instal·lació de centrals a les zones protegides com Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), i a la ciutat i arreu del territori el cas de les pintades a favor i en contra del delegat del Govern arriba a la Fiscalia i apareix mort un moldau, assassinat en una *vendetta*, en ple centre de Tortosa. Miquel Torta és el primer director de l'Observatori de l'Ebre que no és jesuïta, i el centre inicia una nova etapa, i Sanitat engega un programa per compensar els fumadors de tabac que se'n deixen mentre que a Santa Bàrbara es crea un registre de parelles de fet quan s'obre el primer judici per poligàmia als EUA, en 50 anys, amb veredictes de culpabilitat contra un mormó casat amb cinc dones i pare de vint-i-nou fills. Móra, llavors, acull la primera conservera catalana de peix blau i els experts reclamen un projecte museístic conjunt sobre la Batalla de l'Ebre. Dimarts 5 de juny, al despatx del conseller de Cultura, al palau Marc, a Barcelona, el Conseller Jordi Vilajoana, amb Aurora Sanz, la secretària general del Departament, i Ramon Miravall debaten llargament l'afer de la crisi creada a Tortosa i, en un clima d'inevitable desesperança, prenen les decisions més adients al moment polític i al desconcert i la protesta de càrrecs i tècnics.

Dispendra, el príncep hereu del Nepal, el dia 1 de juny assassina els seus pares, el rei Birendra i la reina Aiswarya, sis membres més de la família reial i, després, se suïcida i llavors, el dia 4, el príncep Gyanendra es corona com a rei. Uns dies més tard, el 8, quatre ruandesos, incloses dues monges, són declarats culpables de genocidi a Ruanda per un jurat de Brussel·les, just en el dia que Irlanda rebutja, en referèndum, la ratificació del Tractat de Niça, i paralitza l'ampliació de la Unió Europea. El 14 l'escàndol financer de Gescartera esquitxa el govern espanyol i l'arrelat frau fiscal porta la dimissió del secretari d'Estat d'Hisenda. Aleshores es publica el decret de creació del Parc Natural del Port, el segon més gran de Catalunya amb 35.110 Ha protegides, amb seu a Roquetes i dirigit per Rafel Balada. L'àmbit, amb el del Delta i les zones del PEIN fan que, sobre el paper, les terres de l'Ebre tinguin protegida una quarta part de la superfície. A la ciutat no minva el malestar per qüestions polítiques i socials i s'observa un alarmant increment de la delinqüència i, en aquesta situació, no sembla bé que hagin estat reduïts els efectius de la Guàrdia Civil, i en aquest sentit es pressiona els responsables policials estatals i també per l'esperat desplegament dels Mossos d'Esquadra. Altrament, els problemes haguts a l'Ajuntament tenen la rèplica al Consell Comarcal on, havent dimitit Josep Ma. Franquet, el PP pacta amb CiU i formen una nova majoria que deixa fora els socialistes, fins ara units als del PP. També Rafael Lluís, president de la patronal ebrenc i destacat líder de CDC dimiteix dels càrrecs perquè s'oposa a la gestió del conflicte del PHN que es fa des del partit. Mentrestant el delegat del Govern, Francesc Sancho, segueix amuntegant càrrecs, i ara és nomenat president del Consorci d'Aigües de Tarragona i el Senat dona cobertura legal a l'espoliació de l'Ebre i la creació de delegacions de la Generalitat fan discrepar la Terra Alta i Ribera d'Ebre, on no se'n projecta cap. Un hotel de quatre estrelles i 300 places a la Vila del Far de la Ràpita i la d'un establiment als Eucaliptus, amb altres urbanitzacions costaneres de la Ràpita i de l'Enveja, fan entendre un creixement turístic i al Parador de Turisme del Castell de Tortosa una quinzena de persones han constituït la primera lògia maçònica després de la República, on els maçons n'havien tingut dues en altres temps.

El 21 de juny es localitza un brot de pesta porcina a Lleida i les carnisseries, tocades per la desconfiança de les *vaques boges*, passen una profunda crisi. Al país hi ha un sentiment quan, el 24, Pep Guardiola juga el darrer partit al Barça i marxa a Itàlia. Aquest és el moment, el 27, que Milosevic és extradit al Tribunal Penal Internacional, acusat de genocidi i crims contra la humanitat a Bòsnia, Kosovo i Croàcia.

El 28 de juny es comunica el cessament de Miravall a final del mes, amb un enrenou i una allau de visites i de trucades telefòniques i, arribats a juliol, en el mateix dia 1 deixa d'estar present al seu lloc mentre que durant tot el mes se n'ocupen les estacions de ràdio i de televisió i es mou la gent i les associacions culturals a la vegada que es revifa una forta tensió popular amb la visita de Felip Puig, conseller de Medi Ambient, el qui és rebut amb una intensa escridassada pels membres de la Plataforma que àdhuc li impedeixen la visita a Deltebre. La publicació del *Plan Hidrológico Nacional* al BOE accelera les estratègies per frenar-lo a Brussel·les, però també la crisi de l'oli de sansa (pinyolada), en ésser retirat per l'Estat, causa intranquil·litat en el sector i les cooperatives inicien una campanya de defensa de l'oli d'oliva. Els incidents viaris són tants que quasi es pot dir que passen desapercebuts i no es fa estrany que a la ciutat es detinguin nou persones per causa de l'apallissament sofert per dues noies lituanes al nucli antic, o que una fumigació tòxica a 100 Ha d'arrossars es pugui arribar a atribuir a un sabotatge.

Al Canar dimiteixen blocs de militants d'Unió Democràtica de Catalunya per raó de discrepar amb el partit quant al PHN, això quan Amposta estrena la zona de vianants i llueix les obres del recinte del Castell restaurat i Tivissa inaugura el Centre d'Interpretació dels Íbers amb una exposició sobre tres jaciments arqueològics. El GEPEC recorre contra la construcció d'un parc eòlic al Prat del Comte i Imma Juan és nomenada alcaldessa de Deltebre en recuperar CiU l'alcaldia, segons el pacte subscrit amb el PSC després les eleccions, amb establiment del relleu al cap de dos anys. Llavors són una quarantena els de xiquets saharauís que han arribat a passar l'estiu, acollits per sengles famílies, i el seu increment quant als vinguts l'any passat es fa ben notar. Tornen a manifestar-se els antitransvasistes i la piragüada per l'Ebre ha aplegat més de 300 embarcacions i unes 500 persones que han anat riu avall fins al monument a la Batalla de l'Ebre, on pengen una pancarta amb un imperatiu "No al transvasament". A les meitats de juliol ha estat obert el Servei Territorial de Trànsit per tal de coordinar i intensificar la presència dels Mossos d'Esquadra al territori. A la Cala obre l'Hotel Ametlla de Mar, subjecte en la polèmica amb l'Agència Catalana de l'Aigua que en negava l'autorització, i l'empresa Bon Capó SL ho fa, malgrat tot, enfrontada amb els ecologistes, els veïns de la urbanització i Urbanisme.

L'IRA ha demanat disculpes a les famílies de les víctimes pels 30 anys de violència a Irlanda del Nord, el dia 16, i a Tortosa, del dia 19 al 22, es presenta la VI Festa del Renaixement, un èxit que supera els precedents són de l'ordre de les 200.000 persones i les persones vestides d'època comencen a generalitzar-se entre el comerç. El 19 en fa el pregó l'alcalde de Lleida, Antoni Siurana, amb la remor que aixeca l'afer del transvasament de l'Ebre i de les reivindicacions quant a la creació de la Vegueria. El dia 20 el moviment d'antiglobalització ha pres força, amb diverses mobilitzacions, i la policia mata un manifestant a Gènova, en la cimera del G-8. Als EUA, el 31, una llei deixa en delictes federal la clonació d'éssers humans, i la proscriu per a la creació d'embrions destinats a la investigació científica.

El mes d'agost s'obre amb la Marxa Blava de l'antitransvasament, organitzada i menada per la Plataforma en Defensa de l'Ebre, durant tot el mes i per arribar a trucar a les mateixes portes de Brussel·les, en un recorregut de 2.000 km en 32 etapes, passant per 41 poblacions espanyoles, de França, Alemanya, Holanda i Bèlgica, repartint milers de tríptics, fulls i cartells en diferents idiomes que resumeixen els objectius del moviment i donen a conèixer els deu principis de la nova cultura de l'aigua, com la gestió sostenible dels recursos hídrics i l'estalvi i preservació de la qualitat de l'aigua: és un veritable esforç popular que ressona arreu d'Europa i internacionalitza el problema.

El 9 d'agost hi ha oberta una forta violència entre Israel i Palestina per l'ascens de Sharon, més radical, i el bany de sang és escruixidor. El 13, en canvi, els líders polítics de la majoria eslava i la minoria albanesa de Macedònia signen un acord de pau. A la Casa de la Ciutat, a Tortosa, dimiteix la regidora del Grup Mixt de l'Ajuntament, Anna de Pablos, al·legant motius de salut: l'equip de govern resta en minoria i cal cercar el suport del regidor d'ERC, i Lluís Martín Santos prendrà possessió al setembre i serà el primer republicà que entri al govern demòcrata, amb el qual fet, Tortosa conforma un govern íntegrament antitransvasista. Llavors, el Consell de Seguretat Nuclear (CSN) autoritza l'empresa explotadora dels dos grups nuclears

d'Ascó a ampliar l'activitat durant deu anys més, amb la consegüent reacció adversa dels ecologistes i els antinuclears. Per si tot plegat és poc, a finals d'agost es detecta per diversos punts de l'Ebre la presència invasora del mol·lusc zebra (*Dreissena polymorpha*), un bivalve que els biòlegs qualifiquen d'amenaça contra l'ecosistema fluvial per raó del perill que constitueix per a les espècies autòctones. El molusc té efectes devastadors i es multiplica per milers en un any, formant una gruixuda musculera que cobreix la llera fluvial, ofegant espècies i tapant entrades d'aigua i canonades. Semblen haver estat portats per pescadors d'altres països que solen pescar al sector de Riba-roja.

El cantador Pepe Garcia "lo Canalero" ha decidit a posar fi a una llarga carrera que ha mantingut fins als 87 anys quan Medi Ambient (Generalitat), en acabar el mes, presenta el nou mapa eòlic, després d'haver estat rebutjat l'anterior, amb el PHN, i els criteris de zonificació aplicats tornen a decebre les plataformes. Han estat un èxit les representacions del Setge de Miravet, amb la visita de més de dues mil persones i a Tortosa s'acaba per retirar la gran claraboia de la Casa de la Ciutat, amb l'àguila imperial espanyola de concepte franquista, i se substitueix per les armes de la ciutat, en una obra que ha importat un cost de 471.000 pessetes. Al nucli història, semblantment, l'ensorrament d'una casa porta l'operació d'urgència de derrocar l'illa de cases que hi ha entre les restes de l'església dels Dolors, el carrer de Sant Antoni, el del Censal Sa Costa i el Vall, una operació prevista de cara a una remodelació.

Mentrestant el poble ha continuat l'heroica caminada. La Marxa Blava no s'atura i les festes de la Cinta passen, discretament. Aprovat el PHN només Europa pot ésser la salvació i més de 10.000 ebrencs es manifesten a Brussel·les diumenge 9 de setembre per una nova cultura de l'aigua, sense que els faci res una pluja forta que dificulta els moviments i aigualeix el missatge que es porta, aquell lema que es reitera, el de "Lo riu és vida". La PDE anuncia que la lluita tot just comença ara. El memorial Ramsar que critica el PHN acaba per aparèixer, amb vuit mesos de retard, tot i les pressions del govern central i de l'autonòmic per evitar-ho. Al delta de l'Ebre s'atura la sega i Tortosa s'aplega al Parc per donar suport als manifestants. Dos dies després, cinc mil persones inunden l'Ampolla per celebrar una diada antitransvasista. Una tempesta, segons Fecsa, ha estat la causa d'uns talls de llum que han afectat 30.000 persones de la regió, i a la Fatarella i la Palma d'Ebre, amb altres, no es restableix el subministrament elèctric fins a 12 hores després. Per sobre el remor de la tempesta, malgrat que la seva veu sempre és discreta i conciliadora, ressona la veu del bisbe Xavier Salinas que proclama amb fermesa i en plena homilia que "el riu no se l'emportaran", en una veu i actitud que, transmesa pels mitjans de comunicació porta reaccions al pas de les setmanes. Aquest 11 de setembre, però, ben bé no havia estat de les institucions i del poble perquè a final del matí s'imposa el fet criminal de l'atemptat terrorista a les Torres Bessones de Nova York, enrunades en fer-hi xocar dos avions de passatgers segrestats per membres d'al-Qaida, amb un resultat de quasi 3.000 morts. Un altre avió cau a Pennsilvània i hi ha una explosió al Pentàgon. El fet ha alterat alguns vols de manifestants tortosins a Brussel·les i es cancel·len viatges programats. El terror envaeix els EUA i el món, davant el terrorisme global. A Ascó hi ha una aturada controlada del reactor de la central nuclear perquè cal extreure-hi el diòxid d'urani, durant unes 77 tones, per substituir-ne una tercera part que està gastada. La màquina extractora és subaquàtica i l'urani empobrit s'aboca a una piscina que estarà al límit el 2012. Al cap d'uns dies la central torna a ésser connectada. Llavors, el 24, Miravall gestiona i resol afers amb el director general del Patrimoni Cultural, també actua en qüestions puntuals amb el president d'Òmnium Cultural i fa costat a l'industrial Joan Sabater tot incorporant-se com assessor a la Fundació Bosc Mediterrani, també enllesteix edicions de llibres de diferents autors i la Generalitat nomena delegats territorials d'Ensenyament i de Sanitat.

La política espanyola del govern Aznar, del PP, presenta serioses perspectives per al catalanisme i, per tal de respondre-hi quan encara s'hi és a temps, divendres 5 d'octubre, a les 20,30 s'inicia l'assemblea general de socis de la delegació d'Òmnium Cultural a la seu social del número 7 del carrer de la Rosa (El Palauet). La presideixen els membres fundadors, Ramon Miravall i Josep Ma. Brull, i es recorda el procés de l'assemblea anterior de dimarts trenta de gener en la qual hi havia la voluntat de reprendre l'actuació de l'entitat al cap de tants anys de paralització i, tanmateix, l'agra intervenció de membres actius i dirigents de CDC en una acció

de sabotatge que va estar molt mal vist i mentre que els socis reunits, per tal d'impedir conflictes inicials i enfrontaments innecessaris, optaren per resoldre els problemes de fons i per convocar després una nova assemblea. L'entrevista de Miravall amb el president d'OC a Barcelona, Josep Millàs, portà la trobada amb el president Jordi Pujol que silencià l'oposició dita i es disculpà. La nova junta que ara en resulta elegida per unanimitat, de persones ben conegudes i procedents d'un ample espai polític, mira a fer-ho notar, així com l'abast de l'equip i els objectius: President: Ramon Miravall (Roquetes); Sotspresident 1er.: Josep Ma. Brull (Jesús); Sotspresident 2on.: Jesús Cortès (Bot); Secretaria: Montserrat Subirats (El Perelló); Tresoreria: Jordi Mauri Iniesta (Tortosa); Mitjans de Comunicació: Conrad Duran (Bítem).- [Cercle Artístic]: Montserrat Espuny (galerista) (El Perelló); Joan Panisello (ceramista) (Jesús); Miquel Paton (pintor i escultor) (Tortosa/La Ràpita); Josep-Manel Pegueroles (pintor) (Tortosa); Jaume Rocamora (pintor) (Tortosa); Bronson Shaw (vitral·ler)(Anglaterra); Laura Vila (organització)(Olot).- [Òmnium Cultural]: Roser Anguera (turisme) (Tortosa); Xavier Bertomeu (música) (Tortosa); Florence Buisson (organització) (França); Lluís Martín Santos (activitats literàries) (Tortosa); Joan Martínez (arqueologia) (Espanya); Joan-Hilari Muñoz Sebastià (història)(Vinallop); Antònia Parés Estil·les (organització) (La Secuita) i Emigdi Subirats (activitats literàries) (Camp-redó). L'organització, de manera silenciosa, entrava d'immediat en un procés de muntatge i de recuperació, i obria subcentres municipals d'acció (la Ràpita, el Canar, la Sénia, Orta, Móra, la Cala, el Perelló...) que aviat hauran de formar un definitiu equip de govern, sense pressa i amb la prioritat posada en el reagrupament de factors i d'activistes tot guanyant-se la confiança social i sense alçar polseguera per tal d'eludir les pressions polítiques i restar preparats per fer front al monstre que s'acostava i de poder falcar el moviment antitransvasista i el sentiment popular.

Aquesta reorganització de silent progrés es veu socialment distreta pel desastre de l'11 de setembre a Nova York, en capir que ha sorgit un enemic nou i generalitzat al qual tothom fa per mirar de fit a fit i sense que el pugui ben bé materialitzar, i en això s'arriba al 7 d'octubre que hi giren els ulls en començar la lluita contra "L'Eix del Mal", a la recerca de Bin Laden sota el punt de mira de l'Afganistan. Al-Jazira aconsegueix un espai en els canals occidentals, i apareix el concepte "danys col·laterals" i els EUA i el Reialme Unit envaeixen l'Afganistan. Tothom, inquiet els esperits, l'endemà 8 no semblen sentir tan fort el cap de les 118 persones mortes en xocar una avioneta contra un avió de passatgers a l'aeroport milanès de Linate.

D'ençà del dictamen favorable d'una comissió d'experts quant a la creació de la vegueria es renova l'expectativa, ensorrada ara en la present legislatura després del debat al Parlament. El president Pujol afirma que aquesta no és la via i la descentralització es limitarà a la creació de la delegació del Govern i les de les respectives conselleries. El PHN i els transvasaments han estat els destacats temes del debat de política general, així com la moció de censura presentada pel PSC. Mercè Miralles és nomenada delegada territorial del departament d'Indústria, Comerç i Turisme mentre que Cultura manté el fort declivi que Òmnium vol corregir o frenar abans no en resti més perjudicada la potència de la societat i del moviment catalanista que ha de derivar cap al sobiranisme per evitar l'empenta oficial devers el centralisme espanyol de sempre, afermant en l'enganyosa Transició i accelerat amb les actuacions aigualides dels polítics, amb el progressiu marginament dels nacionalistes i amb el creixent divorci entre els interessos polítics i els socials.

L'Església, des del pontificat del bisbe Carles, s'ha mantingut present en els espais que li corresponen, en els quals discretament s'ha mogut, fent sentir la seva veu sempre que ha calgut, oberta a la col·laboració i mantenint les seves posicions malgrat de la pèrdua d'efectius que els temps i les circumstàncies li imposen, sovint negociant afers amb el poder en el que tothom perd la confiança i, també com tothom, sense refiar-se'n. La popularitat i accessibilitat dels bisbes ha donat un gran pas malgrat que, llevat d'algunes comptades avinenteses, els temples han restat mig buits i el jovent sol prescindir-ne

El Parc Natural del Port comença a funcionar amb la constitució dels seus òrgans rectors, essent-ne president Rafel Clua (CiU), d'Orta, i es nomenarà sotapresident el ramader Pere Fumador "lo xarnego". El consens havia estat possible, i permès l'ens, d'ençà de la proposta inicial i gestió política que des de Cultura desenvolupà Ramon Miravall, i tot plegat ha

permès la constitució de la junta rectora en un acte fet a Roquetes. Les assignacions pressupostàries, però, no permeten cap gran desplegament.

A Tortosa el projecte de pavelló a Remolins es valora en 900 milions de pessetes, i a la Ràpita són detingudes cinc persones, cinc rapitencs i un tortosí, en una operació antidroga en la qual la policia ha retirat 3.000 kg de haixix, i a Amposta s'engega un pla de mobilitat per facilitar el moviment de vehicles i persones puix que ara es fa molt més difícil circular-hi que no pas es feia abans, de manera que l'arribada a l'Ajuntament esdevé increïble. Les fires són un fenomen social i econòmic de fa pocs anys i en aquest mes d'octubre se n'han fetes a Tivenys, el Perelló i Ulldecona, el certamen històric de Móra i les festes del Remei, al Canar. L'activitat social i econòmica ha escapat de l'estiu i ha revifat amb força, i els sectors agrícoles de l'oli, arròs, cítrics, vinya i préssec ha generat 32.000 milions de facturació, una xifra estancada perquè els preus només pugen en haver poca producció. Tanmateix, encapçalat per l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", el balanç és de cinc mil operacions quirúrgiques en un any i prop d'un miler de parts en l'àmbit de la regió sanitària. L'Estat, en els pressupostos, només ha assignat 2.500 milions per a l'àmbit de l'Ebre, això quan escandalitza la central nuclear Vandellòs.2 que ha trigat dos dies a comunicar una fuga, això en un tema que manté tothom en una constant angouxa.

A Tortosa generen una polèmica les noves dedicacions exclusives, just quan les obres a l'Hotel Berenguer IV han començat amb la voluntat de reobrir al març i quan a la Cala protesten davant la Casa de la Vila una quarantena de bars i de restaurants. Llavors han estat arranats al Montsià el 95 % dels danys de la barrancada del 2000 i el conseller Macias visita la Ràpita per donar el suport adient al port dels Alfacs. L'assemblea de l'ACM s'aplega a la ciutat i es comunica que la Ribera d'Ebre tindrà districte judicial. Les desfilades de moda també s'han consolidat a la Sénia, la Ràpita i a Amposta, interessants com són per al comerç, però la tan important manifestació de moda a Tortosa ha estat suspesa per problemes pressupostaris, amb base en les desavinences entre les entitats organitzadores i la Casa de la Ciutat.

Kofi Annan rep el premi Nobel de la Pau el 12 d'octubre, justificat per la seva tasca per un món més organitzat i pacífic havent estat secretari de l'ONU. També a l'octubre, els concerts de Sopa de Cabra i de Joan Manuel Serrat al delta de l'Ebre han evidenciat el suport de Cultura en l'afer del PHN. En aquest mes ha destacat la petició d'ERC per l'aplicació del conveni Ramsar, la crítica de la Comissió de Medi Ambient del Parlament d'Europa contra el PHN i la de la catedràtica Empar Moreno al CAC per una anàlisi dels mitjans que facilitava la feina de les televisions.

El 15 d'octubre el primer ministre del Japó, Junichiro Koizumi, demana perdó pels sofriments infligits al poble de Corea durant la colonització nipona de la península (1919-1954) i l'endemà l'exprimera dama de les Filipines, Imelda Marcos, és acusada d'evadir 30 milions d'euros a Suïssa. El 22 sobta el fenomen musical i televisiu de l'*Operación triunfo*, amb la venda de tres milions de discos, en una final de l'Eurovisió que segueixen més de 14 milions de persones, i el 23 l'IRA anuncia el seu procés de desarmament definitiu, fortament pressionada internacionalment com ha estat d'ençà del fet de les Torres Bessones, i el 24 la Generalitat aprova la creació de la delegació territorial de Justícia, amb seu a Tortosa, i el 25 el president dels EUA, George Bush, signa la nova llei antiterrorista que permet a intervenir les comunicacions a través d'Internet.

Novembre també afecta una notable densitat de fets i comença amb el debut de Pau Gasol a la NBA, amb els Memphis Grizzlies, com a número 3 del *draft*, el dia 1 i essent l'inici d'una carrera meteòrica. També en començar el mes se sap que la Generalitat ha aprovat els estatuts del Consorci del PIDE, abans que l'Estat, i que la Ràpita es connecta al CAT però ha estat un impacte colpidor la tensa visita del president Pujol. En aquests dies 3 i 4 i 11 i 12, dies destacats en la commemoració del cinquantè aniversari de l'edifici del Seminari de Tortosa, el bisbe Salinas que clou l'acte, amb el bisbe Francesc Xavier Ciuraneta que presideix l'Eucaristia, presenta el llibre del sacerdot Josep Alanyà Roig "*Història del Seminari Diocesà de Tortosa*", una obra de 1.235 pàgines de publicació i de distribució immediata. Diumenge 4 és el cardenal Ricard Ma. Carles el qui celebra el cinquantè aniversari de la seva ordenació sacerdotal, un esdeveniment i eucaristia concelebrada per trenta sacerdots i amb una brillant

feita final, a la mateixa seu de Santa Maria de Tortosa¹¹³⁵. Carles, en una església farcida de gent, recorda que, en els 50 anys de sacerdot, n'ha passat setze a València com a capellà, vint-i-un com a bisbe de Tortosa i onze i mig a Barcelona, i que les seves primeres paraules en el moment de la consagració episcopal, el 1969 i sobre el cadafal aixecat al vèrtex de la nau central i la Capella de la Cinta, van ésser les de sant Vicent Ferrer, tan vinculat a Tortosa: "Bona gent" (...) "Aleshores jo era el bisbe més jove d'Espanya, ara sóc el més jove dels cardenals en actiu de l'Església (...) Mirem el passat amb agraïment, el present amb passió per créixer en santedat i mirem el futur amb esperança i optimisme. Vinc de Roma, on s'ha celebrat el Sínode dels bisbes. Puc dir-vos que estem en un moment d'universalitat, com mai... Pastors de totes les cultures i races hi eren presents. Les vocacions al sacerdot augmenten molt en altres continents, llevat d'Europa. I en el vell continent es busquen valors morals com la solidaritat i la pau que en el fons ens parlen de Déu".

Els dies deixen fites com que la majoria del grup liberal no ha volgut criticar el PHN al Parlament d'Europa, i la manifestació contra el PHN a l'Ampolla a la que segueix la quarta assemblea de la PDE, i un temporal de llevant que causa estralls al delta de l'Ebre, i l'actitud dels EUA el dia 7 en no voler ratificar el protocol de Kyoto en la reunió del Marroc, i l'emotiu concert a la sala Razzmatazz a l'endemà, quan *Sopa de Cabra* s'acomiaden després de 23 anys als escenaris, i el fet de completar la descentralització amb el nomenament de delegades territorials a Justícia, i Benestar Social. Gandesa presenta la Festa del Vi, poc després que s'hi situés una delegació de l'Incavi, i també la celebració del 25è aniversari de l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta", amb la presència de Federico Mayor Zaragoza, el dia 27, el qui també assisteix a l'acte de Fundació Manyà, i l'assemblea d'àmbit estatal de Fundació Bosc Mediterrani que és iniciativa de l'industrial Joan Sabater, tot el dia 30 a la Cambra del Comerç, Indústria i Navegació. L'arròs afronta el futur en una situació de perill, els estudiants es manifesten contra la LOU, la Cala impulsa urbanitzacions per valor d'11.000 milions per tal de créixer en població i a la Ribera d'Ebre se celebra que el Pla Únic d'Obres i Serveis aposti per les dues comarques més deprimides, mentre que el Consell Comarcal de la Terra Alta impulsa la museïtzació dels espais de la Batalla de l'Ebre, i Gandesa se'n desentén.

Diumenge 11 de novembre l'Església dertosenca obre la Jornada Diocesana del Laïcat, a l'edifici del Seminari, la qual presideix Manuel Monteiro, nunci apostòlic a Espanya, i que aplega vora mil persones que participen en la missa que es diu a la catedral, copresidida per l'arquebisbe de Santiago de Compostel·la i el president de la Comissió Episcopal de Seminaris Julián Barrio, i el bisbe de Tortosa Xavier Salinas, concelebrada per 35 sacerdots de la diòcesi, inclosos els capitulars. En la monició el bisbe Salinas agraeix la presència del president de la Diputació de Castelló, Carles Fabra, de l'alcalde de Tortosa, Joan Sabater i de molts altres alcaldes d'altres municipis de la diòcesi, així com del delegat de la Generalitat de Catalunya a Tortosa, Francesc Sancho i d'altres que arriben tot seguit, i acaba per manifestar que "expresso la meva tristor per l'absència justificada del president de la Generalitat, Jordi Pujol, i altres que com ell no han estat lliures perquè aquests dies s'ha faltat a la bona convivència cívica", tot referit a l'ambient de crispació d'aquests dies 10 i 11. El president Pujol se li havia adreçat aquest matí amb una lletra per dir-li que "vaig acceptar amb goig la seva invitació i per tant tenia previst ser avui a la catedral de Tortosa. Però tot fa pensar que la meua vinguda es produïria en un context de coacció que podria desembocar en incidents violents. No vull que una festa com aquesta es vegi desvirtuada d'aquesta manera. El bisbat de Tortosa, i vostè tampoc". Mentrestant uns centenars de manifestants de la Plataforma per la Defensa de l'Ebre, a l'exterior, escridassaven els seus seguidors de CiU i del PP. L'homília del nunci comença en català i segueix en castellà i es recorda el constructor del Seminari, el bisbe Moll, els sacerdots Domingo Sol, Enric d'Ossó i altres, com els assassinats el 1936, i acaba amb la benedicció papal. Al matí de l'endemà, dilluns 12, el nunci Monteiro fa una visita de cortesia diplomàtica a la Casa de la Ciutat i segueix una roda de premsa tot evitant respostes comprometedores en els afers del transvasament, el contenciós entre les diòcesis de Lleida i Barbastre-Montsó per

¹¹³⁵ Vide: "Catalunya Cristiana" (Barcelona), reportatge de pàgines centrals de l'edició del 15 de novembre de 2001, pàgs. 20-21, en reportatge de J. Blanch Bahima que també escriu el de les mateixes pàgines de l'edició del 22 de novembre.

les obres d'art. En "El ministeri sacerdotal", al Seminari, el nunci s'adreça a 144 sacerdots que encapçalen el cardenal Ricard M. Carles, l'arquebisbe de Tarragona Lluís Martínez Sistach, el bisbe coadjutor d'Urgell Joan Enric Vives, el de Sogorb-Castelló Joan Antoni Reig i el de Tortosa Xavier Salinas. Tots plegats assistien a l'eucaristia del Reservat i després compartiren el dinar que acabà amb el repartiment del llibre publicat per Josep Alanyà.

L'escriptor Jesús Montcada rep la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya i el Canar completa el vell projecte de la Casa O'Connor i la inaugura quan Acadèmic, a Tortosa, aconsegueix un altre èxit amb el festival o Mostra de Jazz i Santa Bàrbara realitza una altra edició de la Fira de l'Oli Novell, els Cítrics i la Gastronomia. El 17 de novembre el Tribunal Suprem italià absol el primer ministre Silvio Berlusconi, acusat de corrupció, per causa d'haver prescrit el delictes, i el 26 el president dels EUA, George Bush, demana al Congrés la prohibició total de la clonació humana i en acabar el mes es fusionen els setmanaris "*La Veu del Baix Ebre*", nascut fa 44 anys, i "*L'Ebre*", nascut en fa 23 anys com "*Ebre-Infornes*", presentant avui amb la nova capçalera "*La Veu de l'Ebre*", amb un tiratge teòricament situat als 6.000 exemplars. També apareix el setmanari "*Més Ebre*", editat per un grup de Tarragona.

L'Església torna a ésser utilitzada per la política perquè dijous 22 de novembre la Conferència Episcopal Espanyola havia aprovat la constitució de la Regió Eclesiàstica Tarraconense per tal d'oficialitzar la situació existent i donar-li una consistència jurídica. Realment és "una versió descafeïnada" de la Conferència Episcopal Catalana que reclamaren els bisbes catalans el 1995 en el Concili Provincial Tarraconense i que quan sigui també aprovada per la Santa Seu constituïran, doncs, els arquebisbats de Barcelona i de Tarragona i els bisbats de Girona, Lleida, Solsona, Tortosa, Vic i Urgell, de manera que s'hi integra Barcelona que fins ara tenia una relació directa amb Roma per bé que mantenint el seu destacat *status*. El fet ha estat prou perquè els sectors valencians de sempre renovin l'afer de la possible intervenció catalana en els afers de les parròquies valencianes del bisbat de Tortosa que, presumptament, en resulten afectades, això malgrat que els estatuts de la nova institució preveuen aquest cas i el d'Andorra. El mateix secretari de la Conferència Episcopal Espanyola, Juan José Asenjuo, manifesta en una entrevista a la Cadena Cope que "els fidels dels pobles del nord de Castelló pertanyents a la diòcesi tortosina són feliços així i no tenen cap raó per canviar", mentre que en qüestions del patrimoni cultural no pot haver cap inquietud, perquè aquest patrimoni pertany a cada parròquia. Aquest minso nivell d'autonomia a les diòcesis catalanes fa que el bisbe Salinas previngui unes determinades reaccions incendiàries de polítics i de clergues castellonencs segregacionistes, de manera que dissabte 24 es manifesta públicament per la seguretat de la unitat de la diòcesi. Diumenge 25, en acabar les misses, es llegeixen sis consideracions que sobre aquesta qüestió pastoral fa el bisbat de Tortosa¹¹³⁶.

Aleshores també culminen les gestions quant a la mal anomenada Casa d'Exercicis, puix que no compleix aquesta funció prevista, i que correspon al refet immoble del carrer Sant Domènec, l'antic Reial Col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec o vell monestir dominicà del segle XVI, la "*Domus Sapientiae*". L'edifici ha estat adquirit per 325 milions de pessetes pel departament d'Ensenyament del Govern de Catalunya per tal d'instal·lar les noves dependències de la delegació territorial, amb espais per incloure l'Escola d'Idiomes i altres dependències. El bisbat, altrament, reubicarà les entitats que acollia l'edifici a la Casa de l'Església, una casa immediata al Seminari generalment denominada Lo Pinaret, això sense oblidar les obres que cal fer on l'antic solar del Patronat Escolar Obrer de la Sagrada Família, el cèntric local del carrer Mercaders¹¹³⁷.

El Col·legi de Periodistes crea la delegació de Tortosa en començar el mes de desembre, quan Lidebre lliura els premis als millors projectes després d'haver invertit a prop de 3.000 milions.

la central nuclear Vandellòs.1 està desmantellada en un 80% i la Cambra del Comerç s'instal·la a la nova seu de Casa Brunet i Miravall es fa càrrec de l'arxiu històric de la Confraria de la Cinta

¹¹³⁶ Segons "*La Veu de l'Ebre*" (Tortosa) en edició de divendres 30 de novembre, pàg. 4, i de "*Catalunya Cristiana*" (Barcelona) del dia 6, pàg. 18. *El Punt*, en la pàg. 16 de l'edició del 24 de novembre comenta les manifestacions episcopals.

¹¹³⁷ Vide: "*Catalunya Cristiana*", pàg. 26 de l'edició del 29 de novembre de 2001, en article de Joaquim Blanch Bahima.

i el dia 18 se li fa un homenatge a la delegació del Govern, a Tarragona, per tots els delegats territorials d'aquella demarcació. També es posa la primera pedra del port de Deltebre mentre que Roquetes reclama suport per al Pavelló Esportiu, o a la Ribera d'Ebre fa fallida ENRON en el mateix dia que Campos admet l'errada comesa en rebutjar-la, i Miravet es queixa del projecte de remodelació del Castell. Organitzat per la Universitat d'Estiu de les Terres de l'Ebre, Fundació Manyà, i les universitats Rovira i Virgili i Jaume I s'obre a Benicarló, tot estenent-se a la ciutat, dijous 13, i per acabar a Morella dissabte, el I Congrés de Cultura i Territori a la diòcesi de Tortosa amb una assistència de vora 200 persones que debaten sobre els nexes de la regió sencera de Tortosa, de la identitat comuna, essent la ponència més destacada la de Joan Veny quant a "Qüestions geolingüístiques a l'entorn de la varietat tortosina", per bé que a Tortosa ja s'ha obert una espectacular il·luminació de festes de Nadal, amb la reedició dels habituals actes nadalencs i una ambientació que va d'acord amb aquest any que es titlla d'especial.

El 28 de desembre es constitueix l'executiu de la Comissió del CPIDE, amb una reserva de 2.000 milions per estudis que permetin la viabilitat dels transvasaments imposats pel PHN, sota la presidència de Francesc Sancho i la direcció de Joaquim Fabra, en un òrgan que integra una cinquantena de membres. El problema de l'aigua porta una manifestació a l'Hospitalet i la participació de la PDE en una conferència internacional: s'anuncia una manifestació a Barcelona a començament de l'any i la continuació de la revolta dels regants contra els dirigents comunitaris, a més de les actuacions judicials. A l'optimisme que emana de les festes s'uneix ara el fet del segon premi de la Loteria de Nadal que ha repartit 3.700 milions a l'Aldea i a Amposta el que, sumats els premis menors, sumen 5.000 els milions que "han tocat" a la regió, un fet sense precedents, tot i l'altra alegria que en el mateix sentit havia esdevingut pel sorteig de Reis. La Generalitat també fa una previsió inicial de 12.000 milions a invertir a les Terres de l'Ebre en el 2002, i diputats de tots els partits ho troben insuficient i presenten esmenes: en els darrers dies de l'any se situa als 17.000, encara que l'oposició es dol de què correspongui majoritàriament a obres hidràuliques.

Les acaballes de l'any 2001 porten importants nevades per les comarques de l'interior i àdhuc a les marítimes, seguides d'una persistent gelada i temperatures per sota els 0º, amb els quals fets resulta que els danys són considerables en els sectors de l'oli i dels cítrics.

L'Euro (€) comença a ésser la moneda de 12 estats de la Unió Europea, en el primer dia del mes de gener de l'any 2002, i ja passa a ésser la moneda de 327 milions d'europes.

En acabar el 2001 s'han manifestat els primers temporals de llevant que afecten la costa, i en el 2002 se'n constituïran tres més, el principal al gener, amb desplaçament de tones de sorra des del centre del delta als extrems. CPIDE s'oferia a resoldre-ho però no ho complirà. El 2003, als deu anys del primer estudi, se n'esperarà un altre a l'abril. Ara, entre Nadal i Reis han estat trobat morts milers de peixos per causa de vessaments de mercuri al riu. La CHE hi vol llevar importància al fet però el Consorci d'Aigües de Tarragona fa interrompre el transvasament a Tarragona. L'origen apunta a Erkímia, de Filx, per abocaments recents o per acumulació de fangs al llit fluvial, i el cas passa als jutjats. Des de la central hidroelèctrica també s'efectuen dos vessaments d'hidrocarburs. El cas, segons es diu, és que el fred i la neu han trencat diferents circuits però el cas és que, segons les anàlisis fetes el 1996, al fang s'evidencia la radioactivitat. La PDE és premiada per Amics i Amigues de l'Ebre a Vilaweb, ben oportunament.

Uns científics, segons s'escampa el 5 de gener, han aconseguit a crear per primer cop un ull artificial i l'empresa automobilística Ford, l'11 i com a mala notícia, tanca cinc fàbriques i acomiada 35.000 treballadors arreu del món. Llavors és quan Unió Europea renova els ajuts al territori pels diferents programes Leader i, també, quan Joan Manuel Fabra és elegit president del Tribunal de Comptes europeu, essent l'ebrenc que ocupa el més alt càrrec després d'haver-ho estat per llarg temps Josep Subirats Pinyana. Els conflictes es continuen movent i ara es constitueix l'executiva del consorci del CPIDE, integrada per CiU, PP, els regants i alts representants de l'Agència Catalana de l'Aigua, la *Confederación Hidroeléctrica del Ebro* i la Cambra Arrossera d'Amposta, això mentre que, a la Comunitat de Regants, Josep Pere Castells competirà amb Joel Bonet. Mentre que el bloqueig dels EUA perjudica l'exportació de

cítrics que el president Pujol publica a *La Vanguardia* el seu "testament de l'aigua" i l'Ajuntament de Tortosa presenta un recurs d'alçada de contra els parcs eòlics.

A l'11 del carrer de la Rosa, s'aixecà l'antiga casa-palau del marquès de la Roca, on el 1760 hi estava oberta la llibreria que pel 1861 i procedent de les Taules Velles s'hi traslladava Salvador Isuar, la que en el 1866 regentava Antoni Oliveres i que sembla ésser que d'ençà del 1880 era de Ramon Prades, de la qual se'n feia càrrec Francesc Mestre Noè a les acaballes del segle i que al 1898 sembla traslladada al Pont de Pedra a nom de Josep Ma Bernis i que el 1920 acaba per comprar Viladrich que la mantindrà fins al 31 de desembre de l'any 2006 que es trasllada a l'Eixample, a la cantonada del carrer Ramon Berenguer IV amb el carrer Cristòfor desPuig, on continua aquest establiment que per avui podria ésser la llibreria més antiga d'Europa. Just en aquest immoble renovat del carrer de la Rosa, amb fons a les Taules Velles, després propietat de Diego de León i dels Canalda fins que fou reedificat, s'obria al gener de 2002 la delegació territorial d'Indústria, Comerç i Turisme de la Generalitat.

Arriba a la ciutat la psicosi de l'àntrax. Alcanar-Plaja no obté la segregació que cercava i TOAR, al Montsià, acomiada els primers treballadors quan RENFE anul·la el bus Tortosa-L'Aldea. La vila de Móra tindrà un nou jutjat i la gelada a la Terra Alta té efectes ben dolents per al camp. Llavors Joan Panicello inaugura una exposició amb les seves ceràmiques "OVNIS". Després de dos anys de forta oposició al nou alcalde socialista de Tortosa i de rebre crítiques internes per no haver pogut recuperar l'alcaldia, guanyada pel PSC per pocs vots, Marià Curto deixa el seient de regidor i de portaveu de CiU per esdevenir senador, en substitució de Joan Ma. Roig. Així comença un procés de renovació que encapçala Ferran Bel i, mesos després, dimetirà la mà dreta de Curto, Francesc Ferrer. Mentrestant, Amposta i la Ràpita estrenen Gas Natural i el pla de desplegament durarà tot l'any a la resta del territori però la fita serà aquest fet de gener.

El 15 de gener milers de persones, a l'Argentina, destrossen sucursals bancàries en no poder retirar els seus estalvis: començava la crisi econòmica i "el corralito" que tanta gent mantingué en pèssima situació. A Tortosa, aleshores, Roquetes, aleshores, mor el locutor i periodista Jordi Itarte, el que també va estar alcalde de Roquetes, i el 19 també mor el canonge Manuel Garcia Sancho, director de l'Arxiu Capitular de la seu. El dia abans la multinacional alemanya Bayer reconeixia l'existència de cent casos de mort relacionats amb el seu fàrmac contra el colesterol, el *Lipobay*. El 22 l'Audiència de Madrid absol els exministres d'Interior José Barrionuevo i José Luís Corcuera i condemna a set anys de presó l'exsecretari d'Estat per a la Seguretat, Rafael Vera, pel cas dels fons reservats. Els escàndols de les depredacions dels alts càrrecs polítics obren cada dia un solc més ample. Llavors, a Houston (Texas), el 25, apareix mort Clifford Baxter, expresident de la companyia energètica nord-americana Enron, amb un tret al cap i una nota de suïcidi. El Senat italià, el 5 de febrer, aprova per majoria el retorn dels Savoia, descendents del darrer rei d'Itàlia, Humbert II. Llavors el jove pilot de trial Adam Raga, d'Ulldecona, obté el seu primer títol internacional en guanyar el campionat del món *Indoor*, disputat a Barcelona en la setmana de gener a febrer, al Palau Sant Jordi i davant 12.000 espectadors.

Greenpeace, al febrer i en l'acció antitransvasista, actua a la Ràpita i a Amposta. Madrid presenta aleshores l'avaluació ambiental amb retallada de la producció d'arròs. L'Aldea porta el CPIDE as jutjat. Hi ha un clímax de divisió i els empresaris també lluiten pel poder a la Cambra de Comerç, on Valentí Faura guanyarà Rafel Lluís. CiU, a l'Ajuntament de Tortosa, planta cara al vot en contra cap al CPIDE. Hi ha una visita d'eurodiputats a Deltebre que anima la manifestació que es farà encara que no podrà evitar el vot del PSOE a l'eurocambra, tot acceptant el PHN. La Fundació Bofill estudiarà el fenomen del moviment social i els estudiants faran vaga. En aquest moment CiU crea la seva Federació de l'Ebre.

El cinema encara atreu 500.000 espectadors anuals, segons es comenta, i Caixa Tarragona fa saber que a l'Ebre té el 20 % del seu negoci. Al febrer el vent de dalt fa destrosses i escandalitza la projecció d'un reportatge que evidencia la deixadesa de Tortosa quant al turisme. Al febrer també hi ha la primera actuació del Circ Raluy, manifestacions de dol per la mort de tres joves a Roquetes i afers com la propietat municipal que s'adquireix sobre la Bassa de les Olles, la reactivació del projecte de la Granja dels Micos, a Camarles, d'un home

que reté el cadàver d'una nena, de les irregularitats que es permeten a la seva Serra del Godall. També de l'estrena d'un auditori a Lira Ampostina i de la nova oficina de Benestar Social a Móra. El 17 de febrer del 2002, a Deltebre, hi ha una manifestació contra el PHN i el transvasament "Per Catalunya, salvem el delta", la més multitudinària de les realitzades, integrada per manifestants de l'Ebre i de tot Catalunya, València i Aragó, amb un manifest llegit per l'escriptor Toni Soler, ben conegut per la TV3. A Tortosa, el 21 de febrer, esdevé l'espectacular incendi de la indústria Celulosa de Levante (Celesa) que obliga a desplegar el pla de seguretat química de Tarragona, el Plaseqta. No hi ha víctimes mortals i tampoc ferits però les pèrdues són d'uns sis milions d'euros i han cremat 6.000 tones de matèria vegetal emmagatzemada. El vent ha incidit en l'incendi però el foc, per sort, no surt de les instal·lacions, encara que les tasques d'extinció duren alguns dies. El 21 de febrer, però, es declaren en vaga els estudiants i per Tortosa hi ha una massiva manifestació seva contra el transvasament, en una acció que es veu reforçada des de Tarragona amb un encadenament d'estudiants universitaris, i des de Barcelona amb la penjada d'una gran pancarta al temple de la Sagrada Família. El dia 23, encara, esdevé la Primera assemblea de Joves en Defensa de l'Ebre, en la qual destacava la dissertació d'Òscar Grau. Un altre sector desplega una seguida i ampla publicitat pels mitjans de comunicació i el famós ceramista Joan Panicello ho fa molt eficaçment per Internet i, el 8 de març, *El Punt* fa notar que el moviment antotransvasista està de creixuda, segons el dictamen redactat per un equip d'investigadors de la Fundació Jaume Bofill, i el fet és atribuït al "sentiment de frustració col·lectiva acumulat durant dècades".

El 28 hi ha una novetat europea i ben transcendent: les monedes nacionals dels dotze països de l'eurozona desapareixen, i l'euro irromp com a l'única divisa de curs legal. Llavors, dijous, el Parlament Europeu aprova una esmena per la qual demanava a la Comissió Europea que no financés transvasaments insostenibles com el PHN, malgrat que no s'hi refereix directament. Arriba, el 3 de març, el moment en el qual Suïssa aprova en plebiscit l'ingrés a l'ONU,

Diumenge 10 de març de 2002 esdevé la segona manifestació de la PDE a Barcelona, la qual resulta ésser la més gran de totes les fetes a Catalunya, segons els més destacats analistes, unes 400.000 persones, i els manifestants col·lapsen el centre de la ciutat, en bona part ebrencs i gent d'esquerra els principals dirigents, en una protesta d'ambient festiu i reivindicatiu, i el president Pujol insistirà a dir que només el govern català defensa la gent de l'Ebre. Hi haurà una gran repercussió internacional perquè es fa la cimera de caps d'estat europeus i el missatge de la nova cultura de l'aigua arriba a tot Europa. Altres fets del març seran: les imatges de canonades presentades pel ministre Matas, la negativa de Manolo Tomàs a participar en una candidatura, i que el president dels Regants de la Dreta demana una indemnització a la PDE per haver sortit en un cartell, i CiU de les TE que en conferència manifesta a Barcelona que aposta pel Roine, i Pep Sala i Lluís Llach actuen a Tortosa i el Canar a favor de la causa íbera, i els anti-PIDE que resten en minoria a les eleccions de la Cambra de Comerç, i que Madrid i Barcelona signen el pla nacional de regs i l'alcalde de Benifallet s'enfronta als que l'acusen de traïdor.

Poc abans, el 7 de març s'aprova la LOCE de la ministra espanyola Pilar Castillo i surten al carrer els estudiants per protestar per la revàlida, i la llei serà derogada abans no sigui aplicada. Després d'haver nascut el 14 de març l'Estat de Sèrbia i Montenegro i de desaparèixer la denominació Iugoslàvia, la Generalitat informa negativament quant a l'expedient presentat per la Ràpita per tal d'annexionar-se la zona costanera del Canar Platja, en procés fet per via judicial i que porta el Canar a trencar les relacions amb la Ràpita. Tortosa protesta a la Generalitat, també, pel bloqueig dels projectes més importants (polígon, comerç de Ferreries...) i el regidor de Cultura Martín Santos (ERC) posa condicions a una nova edició del Festival de Teatre, en situació que acabarà amb les edicions de l'esdeveniment... i hi ha una caminada popular al Coll de l'Acma per tal que no esdevingui un parc eòlic, i el govern presenta un pla per fer disset actuacions a la ciutat antiga, i a Amposta s'inaugura el grup escultòric d'Emili Bonet, i arriba al Parlament de Catalunya l'afer de la manca d'una residència de la tercera edat a la Terra Alta mentre que Gandesa rep la garantia de manteniment dels jutjats i que al Museu de la Batalla de l'Ebre s'inaugura una exposició quant a la dona durant la

guerra, i el professor Manuel Pérez Bonfill presenta un nou llibre que avala Albert Roig, amb dibuixos de Frederic Mauri, i d'immediat Vicent Pellicer en publicarà un altre referit a les aus, amb el suport del consorci europeu de Tortosa, i Ramon Miravall presentarà, dimarts 26 a la sala d'exposicions de Centre del Comerç, el volum "*La Salle a Tortosa*", i Lira Ampostina enregistra el tercer disc i a la Casa de la Ciutat s'obre una imponent mostra, fins al 20 de maig, de 58 vestits inspirats en el Renaixement "Mirau lo nostre llustre dels ciutadans", i serà visitada per milers de persones.

Llavors es denuncia que el musclo zebra ha obstruït les conduccions de reg de Benissanet i les notícies que aniran apareixent evidencien el perill que representa l'expansió d'aquest mol·lusc. La reina Sofia, el dia 20 a l'Ajuntament de Barcelona, inaugura l'Any Gaudí que commemora el 150è aniversari de l'arquitecte. La delegació del Govern a Tortosa manifesta la seva impotència davant el conflicte que irreflexiblement s'havia creat amb Ramon Miravall, foragitat del treball des de l'abril i que es deia que havien mirat a destinar-o a la punta de Caro en una oficina del Parc Natural i a l'illa de Buda i, havent-li manifestat el fracàs i la inoperància, l'afectat que no vol sortir de Tortosa se'n fa càrrec personalment, de manera que el 13 de març ho resol ell mateix a Barcelona, a la secretaria general del departament d'Indústria, Comerç i Turisme per seguir ajustant-ho administrativament a Barcelona i a Tortosa en els dies següents, i s'incorpora al "treball" el 2 d'abril en l'àmbit de la direcció general de Turisme malgrat que sotmès a una denigrant situació i relegat a la inoperància per la delegació del Govern que el mantindrà estrictament immobilitzat i controlat. El dia abans, l'1 d'abril, Holanda esdevenia el primer país del món a reconèixer la legalitat de l'eutanàsia en posar en vigor la llei del 2001.

El dia 8 d'abril, però, Ramon Miravall, el que havia mantingut unes tasques d'assessorament i de gestió que li requerien els municipis i les associacions, és urgentment ingressat a l'Hospital de Tortosa "Verge de la Cinta" per un vessament cerebral, per bé que ho superarà i acabarà donat d'alta el dia 17 després de passar pel "Joan XXIII" de Tarragona, i sortint-se'n sense seqüeles importants. El 10 de maig sorgiran dificultats, però, i caldrà reingressar-lo i sotmetre'l a un estricte control mèdic, fins al 17. Cal afegir que darrerament també havia caigut malalta la seva cap d'organització i mà dreta a la delegació de Cultura des del 1982, Antònia Parés Estil-les, funcionària amb una voluntat de servei i una capacitat de treball ben extraordinàries, la que moria divendres 24 i que movia tot el món cultural i social del territori en el seu funeral¹¹³⁸ i, e el 20 de desembre, també havia mort Cinta Gil Camó, secretària en el mateix àmbit i darrerament traslladada al del delegat Sancho.

En aquest abril, el dia 14 Hugo Chávez és reposat com a president de Veneçuela després d'un cop d'estat que l'ha desallotjat del poder durant 48 hores. Aleshores resulta aprovat el canal Xerta-riu Sènia, 30 anys després de fet, i els autors de PHN són denunciats per prevaricació. Tortosa i Roquetes tornen a iniciar una mancomunitat, Mistral amplia les instal·lacions i organitza un congrés internacional, i la policia decomissa 2.500 kg de haixix a Deltebre, el rector Arola, de la URV, gestiona a Tortosa pels afers universitaris, es crea un nou parc de bombers a Amposta i en el segon congrés d'UGT a la regió resulta reelegit Wifred Miró i Unió de Pagesos realitza a Batea i a Gandesa la seva conferència nacional. Ara i al llarg de l'any hi ha actes de recuperació de la memòria històrica: a Santa Bàrbara es fa un homenatge davant una fossa comuna fins ara oblidada. L'Escola d'Art presenta el seu IV cicle de conferències Art i Creativitat, i atreu l'atenció dels aficionats la mostra de la IV Primavera Fotogràfica, i la trobada internacional d'artistes a Benifallet, i la Ràpita ha presentant projectes de desenvolupament urbanístic, així com infraestructures hoteleres, de manera que cada any encapçala el rànquing de noves construccions. Llavors Josep Lluís Carod Rovira, en el congrés d'ERC, és proclamat candidat a la presidència de la Generalitat, i ell condiciona la seva participació a què hi hagi una oposició del partit al PHN. És quan l'escriptor Andreu Carranza esdevé finalista del premi "Ramon Llull". El fet és que dijous 23, hi ha una gran mobilització popular per la Festa del Llibre i per la rosa de Sant Jordi, i que comença l'any d'homenatge de Sebastià Juan Arbó que no estarà allò que s'espera, amb poca repercussió als mitjans de

¹¹³⁸ Vide: "*La Veu de l'Ebre*", edicions del 26 d'abril i 3 de maig en l'article d'Artur Gaya.

comunicació i en la societat. Dos esdeveniments clouen el mes: dilluns 29 la inauguració de la nova seu de la Cambra del Comerç, a l'edifici imponent de la Cots que tant d'esforç de tota mena ha costat al seu president, l'advocat Valentí Faura, a la qual Cambra el tan respectat i admirat Frederic Mayor Zaragoza cedeix part del seu llegat per a una sala que portarà seu nom i, també, la nova edició d'Expo-Ebre.

Dijous 9 de maig es fa el funeral de Maria-Antònia Parés, amb la catedral a vessar per amics de tota la regió de Tortosa i de Barcelona, i l'endemà divendres i per les dificultats sorgides tornen a portar Ramon Miravall a l'Hospital, on romandrà fins al 17 i superarà la situació malgrat que, com en el mes d'abril, serà sotmès a un estricte control mèdic i un reguerall de proves mèdiques. En aquest maig i malgrat d'un desplaçament ple d'incidents, centenars d'ebrencs de la PDE es manifesten a Ciutat de Mallorca contra el PHN, i a Amposta s'inaugura la delegació de Medi Ambient, i les comarques de la Franja de Ponent reben la visita dels reis d'Espanya, i s'engega el projecte històric de la Terra Alta per al regatge de 1,800 Ha, i es parla d'ampliar-ho per a 10.000 més i es confirma que el Xerta-Càlig ja té concessió. A l'acabament de l'any és el canal l'Aldea-Camarles, havent ha estat coberta la totalitat dels projectes avalats pel pla nacional de regadius que signà Madrid i Barcelona. Els cellers de Cèsar Martinell es declaren béns d'Interès Cultural.

Altres informacions són que els jutjats tramiten 17.000 expedients a l'any, que la mostra sobre el Renaixement ha rebut 6.000 visites, que la Cala es manifesta contra els lladres, que la reina de Bèlgica visita Miravet i que Ulldecona perd l'estació ferroviària. Se sap que, tanmateix, l'Euromed només parará a Vinaròs o Benicarló. En la segona meitat del mes, el 16 reapareix el tema de l'eutanàsia per comentar que és autoritzada a Bèlgica per bé que sota estrictes condicions, i el 18 perquè la selecció nacional catalana de futbol perd 1-3 contra el Brasil, havent reunit 98.000 espectadors, però es viu com una victòria esportiva i política. Dimarts 21, a Camarles, mor Primitivo Forastero a 81 anys, l'alcalde dels darrers 23 anys llevat dels dos darrers que s'ho havia deixat arran d'una sentència judicial que deixava l'alcaldia a mans de Carmel Redó. Llavors és una important notícia el fet que el 25 el servei militar obligatori deixa d'ésser una obligació i els insubmisos són alliberats de la presó. L'endemà, diumenge 26, les cooperatives i cambres arrosseres de la Cava, Jesús i Maria, l'Aldea i Camarles, en assemblea de socis, es fusionen com Arrossaires del Delta de l'Ebre. El 28 de maig esdevé la Declaració de Roma, entre l'OTAN i la Federació Russa, la que acaba amb el llarg malson de la guerra freda. Aleshores és quan es troba aigua glaçada als casquets del planeta Mart, i el robot *Mars Odyssey* també troba evidències de pretèrites grans masses d'aigua. A Tortosa, les intenses pluges sulseixen el mur de les escales de la façana de la catedral i tanmateix, davant el portal de la Bassa, se sulseixen els alts murs del Castell. La incompetència de la delegació del Govern i sobretot de la delegació de Cultura farà que passin anys abans reconstrueixen. Les pluges intenses han permès, però, la recuperació del pantà d'Ulldecona.

El Tribunal Suprem espanyol confirma el 10 de juny que Catalunya, com es feia d'esperar, no pot aspirar a participar com a "país esportiu" en els Jocs Olímpics, un fet que des d'ara es repetirà i esdevindrà una acció diplomàtica internacional espanyola per barrar el pas a la sobirania de Catalunya, tot al·ludint sempre a la seva llei, a la seva constitució, al "*estado de derecho*" i, de fet, a la tradicional "*una, grande y libre*", tot sota un procés d'ofegament polític i administratiu i econòmic en el qual es recuperen transferències per un estat que recupera el centralisme. Llavors, a Tortosa, el Festival de Teatre, un referent cultural d'ençà del començament dels 80, desapareix per disposició del nou regidor de Cultura, Lluís Martín Santos (ERC), sense raons clares i restant-ne tothom estupefacte. Altrament, un estudi de Fundació Santiago Dexeus a Catalunya, en el qual es consulten 289 estudiants de les Terres de l'Ebre, demostra que els joves ebrencs de 14 a 19 anys consumeixen drogues ben sovint. Això sol passar en els instituts de batxillerat i es recorda que al pas de l'any la policia ha embargat grans quantitats de droga a la costa.

El 20 de juny del 2002 hi ha la primera vaga general de 24 h contra el govern espanyol d'Aznar, convocada per UGT i CCOO contra la reforma laboral, de la protecció de la desocupació, amb el suport de PDE i la premsa essent molt seguida arreu de les Terres de l'Ebre. El Govern espanyol aturarà totes les reformes llevat la del salari de tramitació, suavitzant

el *decretazo*. Puja la precarització: un de cada tres llocs de treball esdevé temporal. En aquest mes de juny també es fusionen les cambres arrosseres de l'Enveja i d'Amposta, i al cap de poques setmanes esdevindrà la fusió de les del Baix Ebre.

La Universitat d'Estiu inicia una nova edició i Tortosa i Miravet ingressen al consorci del Temple. Joan S. Beltran i Josep Panicello presenten els estudis lingüístics "Cruïlla" i "Aines", i Gerard Vergés publica un nou llibre. El CE Tortosa torna a ascendir a la 3ª Divisió, i Deltebre i l'Enveja han estat lloc de sortida de la Volta Ciclista a Catalunya i es fa un recorregut pel riu i es reivindica un pont, i hi ha una trobada anual de gegants de Catalunya a la Ràpita, com a ciutat gegantera 2002, amb unes 5.000 persones acompanyant-los i 200 colles que els complementen. Emili Castellar Llorca és elegit president d'Associació d'Empresaris de les Comarques de l'Ebre (AECE) i és quan Valentí Faura esdevé elegit president de Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tortosa. El profundament arrelat moviment antitransvasista es fa notar amb la cinquena assemblea en una manifestació a Xerta i els membres del CPIDE viatgen a Brussel·les i s'intensifica la polèmica, i el bisbat alerta en el fet que no es pot estar instal·lat solament en la crítica sinó que cal alçar-se i moure's, i Joel Bonet ha estat perseguit pels antitransvasaments a la sortida d'un judici, i hi ha més polèmica perquè la Confederació de l'Ebre (CHE) de Saragossa volia tallar el reg a Benissanet, i Pep Sala treu una cançó contra el transvasament, i es presenta un estudi sociològic de Fundació Bonfill que enalteix el moviment social existent, i el CPIDE presenta l'equip tècnic que comença a redactar el Pla Integral del Delta de l'Ebre, i Jordi Pujol inicia una ronda de contactes amb ebrencs després d'haver estat escridassat a Móra, i comença a fer-ho amb l'alcalde de Tortosa, Joan Sabater.

Neix a Durban (Sud-àfrica) la Unió Africana, el 8 de juliol; i el president de Catalunya, Jordi Pujol, no es cansa de demanar diàleg per definir el futur del territori, però sense renunciar als transvasaments i relançant el del Roine amb un viatge d'Artur Mas a França. Pujol inicia una seguida de trobades al Palau, entre les quals no inclou els capdavaners de la PDE. Mentrestant, en el matí de dijous 11 de juliol del 2002, en un acte de protesta dels joves de la PDE, onze membres de Jòvens en Defensa de l'Ebre s'encadenen a l'entrada del palau Oliver de Boteller i inicien una vaga de fam per causa del suport del govern català al PHN i per reivindicar l'acord de 8 de març del 2001 del Parlament, el qual rebutjà el PHN. Arriba el delegat Sancho, protegit pels Mossos d'Esquadra, i no pot fer res més que passar-los pel mig i quasi per sobre, amb tan mala sort que ensopega i cau al terra: diu que l'han empentejat i presenta una denúncia i els joves manifestants diran, llavors, que han estat maltractats per la policia. El delegat ho sosté, i acusa i porta davant els tribunals el jove Josep Sabater, però l'afer es farà llarg en el temps i popularment serà nociu per al poder.

El Govern fa balanç i quantifica en 155 milions d'euros la seva inversió a les Terres de l'Ebre, mentre que els ajuntaments admeten que tenen més facilitats que mai per obtenir inversions. El sector pesquer, com el de l'arròs, passa pel mal moment de la reforma que prepara la Unió Europea i la Generalitat aprova una llei per modernitzar les confraries de pescadors. A la Ràpita s'escapa un toro de grans dimensions, sembla ésser que perillós, i en lloc de cridar un "torero" o "matador" espanyol opten perquè sigui abatut a trets per la Guàrdia Civil: en arribar a l'agost, durant les festes majors dels pobles es contractaran 500 bous, sobre tot a Amposta i Deltebre.

Unió Filharmònica d'Amposta i l'Espiga d'Or de Deltebre actuen al Palau de la Música per raó del conveni que han signat. Aleshores hi ha una mort molt sentida, la Enric Duran, creador de la fundació privada Duran & Martí que ha engegat nombroses iniciatives culturals i socials, el que ha implantat a Tortosa la Universitat Internacional de Catalunya, tot forçant que hi obri la Universitat Rovira i Virgili. La Idece es reconstitueix a Barcelona, a Camarles es fa la primera manifestació contra la granja de micos, per raó de les conseqüències sanitàries, i quinze associacions de la regió creen la Confederació del Comerç de les Terres de l'Ebre, la qual representa vora 5.000 comerços sota la presidència de Pasqual Chacón, de Deltebre.

El conflicte espanyol a l'Illa del Perejil i la bandera espanyola a la plaça de Colón de Madrid, tingut com a mostra d'espanyolisme pel govern ultraconservador d'Aznar, el 17 de juliol és motiu d'orgull per a alguns i de mofa per a la majoria. L'endemà 18 la policia francesa i la Guàrdia Civil diuen haver desmantellat la cúpula del Grapo i detenen 14 dels seus membres.

La PDE no perd i fa una altra piragüada amb un extraordinari èxit de participació. Es comenta que uns particulars han lliurat a l'Arxiu Històric de Tortosa un important fons fotogràfic sobre la ciutat antiga però els actes de ciutadania estimulen sense que els poders resolguin els problemes, de manera que els pagesos i veïns de l'Ebre es manifesten a Tarragona contra els robatoris, i els judicis entorn al embassament de capçalera dificulten el Pla Hidrològic Nacional, i es diu que l'Iter de Vandellòs portarà mil científics, i a la Diputació surt el convergent Josep Mariner, a Tarragona, que desdiu els ebrencs i demana el manteniment de la divisió provincial espanyola. Aleshores la Generalitat no dóna permís per obrir un MacDonalds a Tortosa, i la flota tonyinaire de la Cala és líder a la Mediterrània mentre que l'Ampolla torna a acollir xiquets saharauís i a Ulldecona esclata un conflicte per haver-se tallat 900 pins per decisió municipal i, a Amposta, els multicines de les Tosses inauguren un hamburgueseria i impulsen una discoteca i locals de *marxa*.

La Festa del Renaixement manté la seva escalada espectacular i sembla portar tothom a descansar de tants conflictes. Altres poblacions de l'Ebre inicien festes d'època, com les de l'agost a Móra d'Ebre, amb la *Móra morisca*, i el *Setge de Miravet*. L'Ebre, un altre problema permanent, per causa del seu deteriorament, per les algues que l'envaeixen, pels musclos zebra, pel cranc roig i els imponents silur, és un tema afegit als transvasaments i Flix es manifesta en contra de tot plegat, per bé que els temes no paren de plantejar-se en els mitjans de comunicació.

Els dies s'aboquen sobre el temps a fer les festes de la Cinta i les controvèrsies sorgeixen pels dies i la durada, en joc el criteri a fer-les dins l'agost i per no tants de dies. Les opinions ressorgeixen en haver fet el pregó Joan Clos, l'alcalde de Barcelona. El 23, al Casal Tortosí, Ramon Miravall ja havia fet el pregó de les festes. Llavors arriba la notícia de la detenció del jove Albert Valldeperes, a Caracas i per un suposat tràfec de drogues, per cosa d'una infusió de cocaïna per al mal d'altura. El desgovern del país el deixa a una presó inhumana durant unes setmanes i les campanyes de suport que se li fan i la intercessió dels jesuïtes permetran el seu alliberament, a la fi.

Hi ha el gest, molt d'agrair, de Ricard Salvat que ha fet saber que el seu llegat cultural el destinarà a la fundació que obrirà a Tortosa, i critica la poca atenció que s'hi aplica a la cultura. També se sap que l'economista Ferran Bel és proclamat candidat a l'alcaldia per CiU, amb desconfiança del sector de Marià Curto i quan la candidatura de Valentí Faura arriba avalada pels pesos pesants del partit. L'aposta porta la dimissió del regidor lluesmista Joan Josep Carles i desapareixerà el protagonisme de Vicent Lluetsma. Altres novetats són que a l'Assut embaranca l'embarcació turística "Benifalletenc", i que uns bombers mostren imatges de les naus de la II Guerra Mundial enfonsades al fons marí de la Cala, i que el ballarí tortosí Robert Oliván triomfa arreu d'Europa i, un fet important i transcendent, l'enderrocament de l'Institut del carrer Montcada, on començaran les excavacions arqueològiques de la URV i s'obrirà un *car park* i a sobre l'edifici de les delegacions de la Generalitat. Algú ha de sentir-se avergonyit quan algú altre s'adona que als Jardins del Príncep (els d'en Porcar) ha estat robada una escultura de Santiago de Santiago, sense que ningú no se n'hagués adonat, això entre les protestes de l'escultor i del mecenes, amb moviments de la policia i essent el factor del tancament de les instal·lacions a començaments de l'any. I *Greenpeace* també protesta per mar, davant l'Aparhotel de Cap-roig. El 27, més enllà, a Euskadi, també deu protestar Batasuna perquè el govern espanyol li ha tancat la seu el 27 d'agost, això mentre el PP i el PSOE acorden la llei de partits. La PDE, en 17 dies, aporta 40.000 signatures per demanar la retirada del projecte de connexió de les conques hidrogràfiques de Catalunya, puix que ho té per un primer pas del transvasament de l'Ebre. La festa del castell, dijous 30, es viu a Ulldecona amb l'entusiasme i alegria de tots els anys i en el matí del 30 es passa a Tortosa la capta de la Cinta, l'entrada a les festes.

S'ha accedit al mes de setembre, amb les festes de la Cinta que compten amb la participació de l'arquebisbe Carles en el cicle de conferències que integren la novena i es comencen a moure els equips d'especialistes que elaboraran la mostra "*Germinabit*", arreu del país però sobretot a Barcelona i a Roma, i el director general de Patrimoni, Marc Mayer, per l'afer de la Cambra del Comerç, i Albert Manent per l'edició d'un nou estudi i que amb Miravall

es mouen per aquests i per altres afers de cultura. En aquest any es torna a presentar la Setmana de la Moda, enguany amb convidats estel·lars com Norma Duval i el model Cameron, amb la mala sort del mal temps que impedeix que s'ompli la plaça de l'Ajuntament, com ha passat els altres anys. També se'n fan a La Sénia i a la Ràpita amb *Moda Mar*. També es veu la Trobada de Bandes de Música a Tortosa, en la seva vint-i-unena edició, amb una trentena de formacions i 1.600 músics: de les 36 bandes del país en són 25 les de la regió ebreca. La trobada ha reivindicat que siguin tingudes en compte dins la cultura popular catalana. En aquest moment el pintor Josep Benet Espuny es plany pel menyspreu que li ha tingut l'Ajuntament de Tortosa, en no haver volgut promoure i finançar un homenatge a la seva persona i obra.

El president dels EUA adverteix el dia 7 a l'ONU que està prest a atacar l'Iraq en solitari, la Diada de l'11 de setembre mou masses i és polèmic el discurs de Xirinachs al Fossa de les Moreres, de Barcelona, essent detingut per raó de declarar-se amic d'ETA i de Batasuna. El preu dels pisos ha pujat un 16 % en els darrers tres mesos, segons es comenta el dia 18, i el departament de Governació denega la petició de més del 50 % dels veïns de les Cases del Canar per segregarse del Canar, hi ha una manifestació de dos mil ulldeconencs a l'estació ferroviària d'Ulldecona, per reclamar que s'hi deturin els trens talment com feien fins ara, i l'Ajuntament de Camarles s'uneix a la manifestació de 400 persones que s'ha acostat a la granja dels micos en construcció per tornar a demanar que es retiri el projecte, per considerar-lo nociu per a la salut, i *Cazafir*, de Móra d'Ebre, ha atret 8.000 visitants, en el temps que Unió Europea denuncia la cacera en barraca i en el V Congrés de Bous es demana la declaració de la festa com a fet cultural.

El polític convergent Pere Esteve deixa CDC i s'acosta a ERC i a la PDE, tot mirant a organitzar-se a Tortosa, i de seguida es confirma oficialment que l'Eix de l'Ebre pot esdevenir una autovia i es parla del caràcter regional d'un futur aeroport a l'Ebre. Les cambres d'Amposta i de l'Enveja volen fusionar-se sota CPIDE mentre que Baix Ebre i Montsià es classifiquen amb poc dinamisme econòmic. Amposta demana tenir la Filmoteca de Catalunya a la demarcació territorial tortosina que durant tants anys va estar oberta a Tortosa i que es tancà pel poc seguiment que tenia, i es desperta la *Confederación Hidrogràfica del Ebro* (CHE) per aturar el musclo zebra al temps que a la Terra Alta comença la verema amb grans expectatives.

A Tortosa, al subsòl de la nova Biblioteca en construcció on s'està malmetent el fossa romà, entre els carrers de la Mercè i el Vall, els arqueòlegs han estudiat les estructures exhumades del convent dels mercedaris i d'un carrer i habitatges de la ciutat islàmica que encaixa la muralla del mateix temps que sobre el Vall tanca la línia que unia l'espai dels Reials Col·legis al portal del Romeu, unes restes que es diu que incorporaran al projecte d'obra per tal de conservar-ho a la vista de tothom. A la plaça de l'Àngel també es recuperarà un pou intranscendent que sembla obert en el segle XIV, igual que els que existien a les altres cases. La gent també se sorprèn del fet, el qual confirmen els científics, que el passat agost ha estat el de menor calor entre els coneguts i altres que el dia 20 un llamp entrés a casa d'uns jubilats d'Arnes, sense que prenguessin mal però fent destrosses i impeding-los sortir de casa fins a l'endemà, i el dia 17 s'està en què el preu de l'oli i de l'arròs es determina a Tortosa, i que la Cambra de Comerç impulsa la creació de les dues taules amb el plau de totes les llotges catalanes i el suport del conseller d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, satisfets per l'avantatge de què productors i comerciants hi trobin el lloc de contacte.

La canonització del sacerdot José María Escrivà de Balaguer, el fundador de l'*Opus Dei*, el 6 d'octubre aixeca pertot arreu comentaris de ben diferent mena. Dos dies després els motivarà l'Audiència Nacional en confirmar la suspensió de les activitats de la coalició independentista basca Batasuna.

Cal advertir que a la matussera conxorxa convergent que l'any passat portà el cessament de Ramon Miravall, el qui havia representat la Generalitat de Catalunya en els darrers vint anys, en bona part derivada per l'oposició al PHN i pel suport a la PDE i al moviment popular, seguí el fet de no permetre-li la incorporació laboral a la institució com a Tècnic Superior del Cos Superior de l'Administració Pública de Catalunya que era però que es lligava el cas als molts centenars de signatures de protestes individuals presentades al

president del Govern de Catalunya i que seguien un reguitzell de dimissions, un moviment en les militàncies polítiques que podien estar-hi relacionades, un front institucional i un partit polític, tot delatant el malestar que s'havia generalitzat, la poca habilitat política i la evident mala manera de fer les coses. Joan Josep Carles (CDC) es donava de baixa al partit i entrava en el govern municipal de l'oposició al PHN; Àlvar Arasa, tècnic de confiança del PSC dimitia pel mateix motiu, això mentre que una vintena d'ajuntaments ebrencs que lidera el de Tortosa creen un front institucional per lluitar en la mateixa línia, això mentre la Plataforma crea Unitat per les Terres de l'Ebre i el Priorat (UPTEP) amb independents i polítics d'esquerres que s'identifiquen completament amb la causa antitransvasista. Miravall, mentrestant, rep espontànies mostres d'adhesió popular i àdhuc de la militància i dirigents de CDC a Tortosa i al territori, així com les manifestacions de condemna de la representació del Govern que ha causat una bona part de la crisi amb la seva actuació irraonable i no gens hàbil. Potser que resulta ésser un respir, en mig d'aquesta mala maror, que per iniciativa del PSC i seguit per diferents sectors socials, ha estat demanat que el polític, economista i escriptor Josep Subirats Pinyana (PSC), de 82 anys, sigui nomenat Fill Predilecte de la Ciutat, a la qual demanda ha accedit per unanimitat l'Ajuntament de Tortosa i al qual acte d'homenatge del 19 d'octubre no es fa estrany a ningú la intensa participació de Miravall, ja sigui per la sempre estreta col·laboració amb tots els partits com per la seva coneguda amistat i suport a l'homenatjat.

Llavors, a l'octubre, es promou la celebració del 50è aniversari de la revista *Gèminis*, una revista literària i d'alès encara estudiantils que apostava per la qualitat, de quan Cercle Artístic impulsà una segona època de la famosa *La Zuda*, i que en la seva curta vida passà ignorada socialment malgrat dels seus mèrits evidents, per bé que portava un just homenatge a escriptors nascuts entre 1925 i 1935, com Jesús Massip Fonollosa i Gerard Vergés Príncep que n'eren els "bessons" impulsors, i valuosos col·laboradors ocasionals com Manuel Pérez Bonfill, Zoraida Burgos Matheu, Ricard Salvat i altres que s'avingueren també a donar-hi suport amb els seus treballs i signatura. Just en aquest moment, tanmateix, un estudi de Jordi March i de l'arquitecte Antoni López contempla la possibilitat d'ésser obra d'Antoni Gaudí el convent teresià de Vinebre, com es pot despendre des de l'epistolari d'Enric d'Ossó.

Per aquests dies s'inaugura l'escull artificial del Golf de Sant Jordi, de 37 km de longitud, de Salou a la Cala, per al millorament de la pesca artesanal, en un moment que l'Ebre registra els cabdals més baixos d'ençà del 1913 i es denuncia la invasió del musclo zebra, i a l'Ajuntament de Tortosa comença a operar l'IMAC que és la nova imatge de la regidoria de Cultura, i el Col·legi de Periodistes obre seu a la Cambra de Comerç. Llavors mateix l'Aldea inaugura un poliesportiu, i es posa la primera pedra al viver d'empreses de Camarles, i es crea l'entitat cívica *Ampolla i Progrés* i, al Perelló, el 3 d'octubre esdevé la gran pèrdua personal i artística del pintor Amadeu Pallarès Lleó que havia internacionalitzat els paisatges marítims del Golf de Sant Jordi i les immenses verdors líquides dels camps de Suècia o els paisatges urbans de París, presència i ferm pilar que ha estat de la recuperació cultural catalana a Tortosa i lluitador per la llibertat i la democràcia.

Octubre porta un reguerall de successos com el V Concurs de Pintura ràpida, el 6, i el 7 l'entesa de la doctora Belén Boloqui i altres membres de la Universitat de Saragossa amb Miravall per l'organització i promoció del Camí de Sant Jaume de l'Ebre quan promou Llavors, amb l'Institut d'Història Contemporània de Catalunya, els estudis sobre els refugis antiaeris de la guerra, i els estudis i la voluntat de Vandellòs a acollir el projecte Iter i la presentació a revisió, a Amposta, del PGOU i del nou Palau de Justícia, i l'obertura a Móra d'una oficina intercomarcal d'Unió de Pagesos, i l'absolució dels acusats de les pintades d'Enron, i l'atorgament a Andreu Carranza de la Sirga d'Or, i l'obtenció d'una DOP per a l'oli de la Terra Alta, i el Dia Mundial de les Aus al delta de l'Ebre, amb exhibicions d'anellament, visites guiades i lectura de poemes per l'actriu Lloïl Beltran i l'escriptor Celedoni Fonoll, autor del llibre "Veus d'ocell". A Tivenys també s'exhumen restes ibèriques a la vila de Som, un complex defensiu únic al país i al Canar, la sisena campanya d'excavacions arqueològiques al jaciment Sant Jaume – Mas d'en Serra ha aportat un important nombre de troballes, unes 200 peces de ceràmica i uns murs excepcionals.

La Cambra de Representants dels EUA, el 10 d'octubre autoritza el president George W. Bush a usar la força contra Iraq. Només cinc dies després hi ha una pugna Pujol-Aznar pel finançament. Aznar ofereix càrrecs espanyols a CDC per no donar més diners catalans a Catalunya... "Qui s'han cregut que som nosaltres?", diu Pujol a Espanya, molest per tanta barra. Dissabte 19, llavors, és el multitudinari dinar d'homenatge a Josep Subirats Pinyana, a l'Hotel Corona, admirat per tanta gent i imatge de les esquerres. És l'endemà 20 que l'IRA, a Irlanda del Nord, anuncia la seva dissolució i la fi de les seves activitats "terroristes", quan al país "La pell freda" catapulta l'escriptor Albert Sánchez Pinyol i la novel·la acabarà per ésser un èxit mundial.

Forces especials russes assalten el teatre Dubrovka de Moscou el 23 d'octubre, on un comando txetxè mantenia segrestades 800 persones, en la qual acció moren els 39 segrestadors txetxens i un mínim de 129 persones del públic, i el fet ha reobert internacionalment el cas del dissortat poble txetxé. Després, el 26, a les 12 h s'inaugura a l'aula major i dependències de la Canònica de la catedral, amb presentació al Tinell del Palau Episcopal i amb intervenció del *Cor Flumine* al pati, la mostra *Germinabit. L'expressió religiosa en llengua catalana al segle XX*, la qual romandrà oberta fins al 24 de novembre. Mar en`a, el 27, l'èx-sindicalista Lula da Silva guanya les eleccions al Brasil i començarà la croada contra la pobresa i acabarà per ésser un dels personatges més influents de la dècada. Llavors, el 31 d'octubre, es viuen les eleccions més polèmiques i participatives de la Comunitat de Regants de l'Esquerra de l'Ebre i del Sindicat de Regs, amb vora un 90 % de participació. La candidatura continuista de Manel Pegueroles i de Joel Bonet que hi ha estat en els darrers vint anys i està titllada de caciquil obté 4.272 vots i és superada per la renovadora de l'advocat tortosí Lluís Pegueroles amb Josep Ma. Castells que n'obté 4.958, amb el suport de la PDE. Els renovadors denuncien al jutjat la falsificació de vots i Bonet no accepta els resultats i presentarà un recurs a l'Agència Catalana de l'Aigua per anul·lar 3.000 vots de l'oposició. La revolta social contra el PHN impregna aquest ens dels regants.

Jordi Pujol inicia la retirada el 4 de novembre, i deixa que Artur Mas reorganitzi el Govern i en formi un de propi, i al cap d'uns dies són dos mil els estudiants d'arreu de les terres de l'Ebre, amb el jovent de la PDE, els que demanen l'aturada del projecte del transvasament però el PHN no s'atura i dia 14 Aznar en posa la primera pedra i el govern català demana que l'aigua es capti del Roine. Diumenge següent hi ha una convocatòria antitransvasament entre Tortosa i Roquetes, amb 15.000 manifestants, i hi conflueixen els de la Marxa Blava que baixen de Reïnosa i van cap a València perquè després són cinc mil els ebrencs que es manifesten amb valencians i aragonesos pels carrers de València en oposició al PHN, per tal de conscienciar els membres de la comissió Ramsar, reunits a la ciutat, de l'oposició social al Pla Hidrològic. Dos senients, llavors, Joaquim Marcoval i Manel Vinyals, tornen a la vila en batre el rècord de Phileas Fogg de fer la volta al món en 79 dies, sense emprar l'avió, i amb la facilitat de comunicació de parlar esperanto i la voluntat de fer-ne un llibre.

La catàstrofe del petrolier *Prestige*, amb bandera de les Bahames, amb 77.000 tones de fuel, per haver-se obert una via d'aigua. És el dia 19. Remolcat mar endins per si es trenca davant la costa, acaba per fer-ho i s'enfonsa a uns 234 km (130 milles) de Finisterre (A Corunha), a l'alçada de les illes Cíes. La marea negra és un dels pitjors desastres ecològic d'Espanya, havent afectat 300 km de litoral. El govern respon tard i ones de voluntaris treuen el cru del mar i les platges amb pales. El 5 de gener continuarà vessant fuel, encara, i el sinistre fa que s'aboquin al mar entre 10.000 i 12.000 tones més i, un cop enfonsat, continuarà el vessament i en resta un romanent de 13.000 tones que es retiraran el 2004. El judici, acabat al novembre de 2013, determinarà que no ha cap culpable. En ple moment del desastre, el tan famós 20 de novembre, el

Congrés dels Diputats espanyol es desperta i aprova una declaració de condemna de la dictadura de Franco i de reconeixement moral de les víctimes de la guerra civil i de la posterior repressió política. Cèsar Estrany, el 22, obre una mostra a Amposta.

Després de vora vint anys de reivindicació els pescadors de Deltebre resulten satisfets i poden inaugurar el dia 25 les instal·lacions del port pesquer, amb 33 amarratges, vora la desembocadura i zona de Riumar, de 32.000 m² i una inversió de Ports d'1,8 milions €. Fa dos

dies que el president Bush ha manifestat el desig d'atacar l'Iraq per raó de disposar d'armes de destrucció massiva, en "atac preventiu dissuasiu". L'ONU s'hi oposa per manca d'evidències i Bush diu que només es repartirà el botí amb els seus aliats: Aznar, Barroso i Blair. Aznar sortia a la fotografia i en el mateix 25 és Bush el que autoritza la CIA a adoptar mesures dràstiques en nom de la seguretat, a assassinar, i incrementa el pressupost militar dels EUA que representa un 40 % del pressupost militar mundial. La creació del Departament de Seguretat Nacional és un superministeri per combatre el terrorisme. És el 28 quan hi ha un doble atemptat contra un hotel de propietat israeliana a Mombasa (Kenya), amb 16 morts i 80 ferits.

El 29 de novembre estudien el problema de la Seu Vella els tècnics en art, història i arqueologia i arquitectura i, just a l'any de sortir al carrer *La Veu de l'Ebre* que havia estat la unió de *La Veu del Baix Ebre* i *d'Ebre Informes*, el nou setmanari que dirigeix Josep Ma. Arasa s'instal·la en una nova seu, la qual és inaugurada pel batlle Joan Sabater i pel delegat del Govern de la Generalitat, Francesc Sancho.

Al desembre tothom restava sense paraules quan el dia 4 uns científics catalans presenten un estudi internacional publicat a la revista *Nature* que demostra que els humans i les rates tenen en comú el 99'9 % dels seus gens, el qual fet permetrà la millora dels diagnòstics mèdics. El *Prestige* continua vessant el petroli que el dia 6 acaba per arribar a les costes d'Astúries, Cantàbria i Biscaia.

A Tortosa la Fundació Duran & Martí treballa en la reestructuració dels seus certàmens, la mostra *Germinabit* ha acabat i la festa de la Constitució, com tots els anys, és una trobada oficial. El dia 9, a la Cambra de Comerç, els empresaris i els comerciants tenen una afirmació unànime, amb els 52 ajuntaments de la regió i els 4 consells comarcals, per crear la cambra unitària per a les quatre comarques per tal d'acabar amb el repartiment que hi ha entre Tortosa i Reus: talment ho traslladen a la Generalitat, per tal que apliquin les disposicions preses al Parlament en tal sentit. Els dies que segueixen porten la suspensió de les eleccions de la Comunitat de Regants de l'Esquerra de l'Ebre del mes anterior a conseqüència del recurs presentat pel perdedor, Joel Bonet, i el consorci Memorial Batalla de l'Ebre presentarà un memorial de les persones mortes en el conflicte armat, començant per una ossera i un arxiu documental però també el fet que el trànsit marítim anual per la costa de l'Ebre és de 740 petroliers amb rumb al port de Tarragona, encara escruixidora per a molt després del desastre del *Prestige* a Galícia. La gestió personal i reiterada a Brussel·les de la metgessa Maria-Jesús Garcia Celma, membre del PDE, ha permès relacions i contactes ben eficaços i el problema del transvasament és del domini dels membres del Govern i del Parlament d'Europa i ara la Comissaria Europea del Medi Ambient rep els alcaldes de l'antitransvasament. També és el moment que el fiscal demana dos anys de presó per a Josep Sabater, un jove de la PDE acusat d'agredir el delegat del Govern a la porta del palau Oliver de Boteller. El 17 de desembre acaba la guerra a la República Democràtica del Congo (RDC) en firmar-se a Pretòria (Sud-Àfrica) l'Acord de Sun City o Acord de Pau Global i Inclusiu i el defensor del poble porta el PHN a la Unió Europea, i a Tortosa és inaugurada la zona de vianants del carrer de Sant Blai, i les excavacions arqueològiques deixen al descobert la base de la façana de la catedral de Tortosa, i l'Aldea anuncia el tancament de l'abocador per al 31 de desembre, i l'advocat Valentí Faura és nomenat president del CAT en substitució de Francesc Sancho, i l'Enveja renova el consistori i, també, s'anuncia la imminent signatura de la Denominació d'Origen de l'oli del Baix Ebre i del Montsià que, d'immediat, obtindrà un èxit en la presentació de la Fira de l'Oli, a la Fatarella, i Santiago Campos, a Móra, és absolt del cas de *La Llanterna*, i la *Confederación Hidrogràfica del Ebro*, d'acord amb les centrals hidroelèctriques i les nuclears, obre les comportes dels pantans per causa de les riuades que s'esperen en el tram central de l'Ebre, el qual presenta un alt nivell al pas per la ciutat. La campanya de Nadal ha portat en aquest any la il·luminació de la façana i el campanar del Roser. El 20 s'atorguen les beques de la Fundació Duran & Martí i el 23 Francesc Renau, activista d'Òmnium Cultural abans, presenta els dietaris paterns. En la festa de Nadal arriba la notícia relativa a què el vell dissident xinès Xu We és alliberat per causa de la salut i foragitat als EUA pel govern de Pequín i l'any acabarà amb l'escruixidora notícia que en el curs de l'any han estat 67 les dones que han estat mortes a

mans de les seves parelles o exparelles, en la que des d'ara es denominarà violència de gènere.

Passat el Cap d'Any del 2003 hi ha una bona notícia, cosa rara, i és que el dia 11 de gener el governador d'Illinois, George Ryan, es retira del càrrec commutant 156 sentències de mort, i en el sector agrari s'afegeix que el DOGC del 14 publica el reglament de la denominació d'origen protegida sota el nom d'oli del Baix Ebre-Montsià, amb reconeixença nacional i inscripció en el registre d'UE. El 18 comencen els actes commemoratius del 700 aniversari de la Galera, presidits pel president Pujol, amb activitats que es presentaran al llarg de l'any, com conferències, mostres i festes populars. La gent del PDE no descansa i ara protesta contra Piqué i Pujol per l'aturada del PHN, sense que la UE es manifesti en l'acabament de l'any. CiU però comença a entrebancar el PHN amb el manifest de cent alcaldes que opten pel Roine i els 135 m³, i se sap que el Bisbat i la Generalitat han resolt obrir un museu a la catedral el 2005, tanmateix, als dos refetors medievals sobreposats, aula major i dormitori canonical, amb una inversió superior als 1,5 milions €. Altres novetats de gener són la sortida del port de la Ràpita de tres vaixells, amb rumb a Galícia, per participar en la lluita contra el petroli vessant des del *Prestige*, i que l'advocat Valentí Faura presideix el Consell Econòmic i Social. Aleshores i es crea l'IPE (Independents per l'Ebre) com a nou partit polític i Carles Ibáñez conferencia quant a un debat polític i social sobre el PHN. Tanca l'abocador de l'Aldea, a Amposta se situa la segona base d'Agents Rurals de Catalunya, i Pere Muñoz, exalcalde de Flix, s'incorpora a ERC, això quan la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre desembassa 2.200 m³/seg. del pantà de Mequinensa en aquest mes i aixeca l'alerta al territori davant la riuada controlada, i talment passarà en el mes de novembre, sense inundacions. A meitats de gener es torna a parlar de l'annexió de la part meridional del bisbat¹¹³⁹ a la diòcesi de Sogorb-Castelló, segons la premsa anticatalana, com l'ABC.

Quan gener s'acaba la Costa d'Ivori és atacada per l'exèrcit regular de Libèria el dia 23 i demana ajut a França, per bé que l'endemà s'arriba a un acord de pau a la Costa d'Ivori. El 30, però, els EUA comencen l'atac contra l'Iraq, amb el suport de Gran Bretanya, l'Estat espanyol que li dona suport el 21 de febrer, i Itàlia. L'1 de febrer el transbordador espacial nord-americà *Columbia* es desintegra amb set tripulants a bord, sobre Texas i quan tornava a la Terra. A meitat de febrer, el 14, torna l'atenció sobre el sacrifici de l'ovella Dolly, el primer mamífer clònic, morta per causa d'un envelliment prematur i l'endemà, el 15, un milió de manifestants desfilen pels carrers de Barcelona per aturar la guerra, amb altres de simultànies arreu del món i essent, segons es diu, que ha estat la manifestació més nombrosa de la història. Durant l'any esdevenen diverses manifestacions convocades per la plataforma *Aturem la guerra*, amb 600 persones a Tortosa, 150 a Santa Bàrbara, 200 a Ulldecona, 300 a Móra d'Ebre... A Catalunya se succeiran les cassolades i constants mostres de rebuig.

El 17 de febrer Pere Esteve ha presentat a Tortosa el grup "Catalunya 2003" i el 20 l'Audiència Nacional ha tingut l'ocurrència de clausurar preventivament el diari basc *Egunkaria* sota l'acusació de suposada relació amb ETA, en els dies del concert d'homenatge a Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries al Palau de Música Catalana, en el desè aniversari de la seva formació en l'àmbit de la delegació de Cultura de la Generalitat a Tortosa. La gent també es mou per la sisena assemblea del PDE, multitudinària, amb la crida a acudir a les urnes per tal d'impedir un nou govern partidari de transvasaments, de manera que s'augmenta la pressió contra CiU i el PP. Els regants de l'Esquerra de l'Ebre fan tractorades per pressionar la CHE a fer unes eleccions generals justes: en acabar-les i al pas de l'any es mira a convocar diverses juntes generals i àdhuc s'acaba amb enfrontaments físics. La CHE determinarà unilateralment que Joel Bonet es mantingui en la presidència, amb el descontentament dels regants mentre que la Generalitat retira l'acusació contra el jove Josep Sabater, de la PDE, per haver suposadament atemptat contra el seu delegat Francesc Sancho a la porta del palau Oliver de Boteller. El judici es materialitzarà al setembre. Els darrers esdeveniments del mes són la decisió de la Diputació de Barcelona, en l'àmbit de la premsa local i comarcal, de declarar el setmanari *La Veu de l'Ebre* com el millor periòdic del país, amb el premi *Tasis Torrent*, per bé

¹¹³⁹ Vide: "La Veu de l'Ebre" en l'edició de divendres 17 de gener de 2003, pàg. 12.

que a la gent no els fa gaire gràcia que un memorial de la UE desaconselli el finançament de la PDE. A Tortosa es presenta llavors el POUM que legalitza 2.000 xalets construïts il·legalment a l'entorn de la ciutat i obre una porta el fet que *Ideal SA* aconsegueixi d'ésser la primera empresa de l'Estat entre les exportadores d'oli. Víctor Gimeno, aleshores, abandona la política a La Sénia, després de romandre-hi 24 anys i essent una pèrdua. Quan ha estat creat el consorci de la Batalla de l'Ebre, sorgeix la reivindicació de Felip Pedrell amb l'estrena de la seva òpera *Els Pirineus* al Liceu de Barcelona, i la Casa de la Ciutat, la Diputació i els Amics del Liceu editen un CD amb obra inèdita seva que inclou *La Primavera*, amb veu de Begonya López i Alexandre Zabala al piano.

L'atenció retorna a la Mediterrània oriental quan el 7 de març el Tribunal de Drets Humans de Bòsnia condemna l'autonomia sèrbia al pagament de dos milions d'euros a les famílies de les víctimes de la massacre de Srebrenica, i l'endemà 8 Malta ratifica la seva incorporació a la UE, i el 10 el Consell Legislatiu de Palestina aprova la creació del càrrec de primer ministre de l'Autoritat Nacional Palestina. El dia 16, a les Açores (Portugal), George Bush, Tony Blair i José Ma. Aznar, amb Portugal, donen un ultimàtum a l'Iraq per tal que es desarmi i eternitzen la que serà una imatge de vergonya.

Llavors, dimarts 18 de març, esdevé allò que es veia arribar: la mort de Josep Ma Brull, una vida dedicada a servir desinteressadament el país i la seva gent, que comptà sempre amb una gran consideració i amb la simpatia de tothom per raó de la seva qualitat social i humana. L'endemà, en el comiat a l'església parroquial de Jesús es va poder veure la massa d'amics que deixava. El 28, tanmateix, a Tortosa el món de la cultura i de manera especials de l'art retia un respectuós homenatge a desaparegut pintor perellonenc Amadeu Pallarès Lleó.

El desplegament normatiu de la llei dita de qualitat de l'ensenyament que aprovà el Congrés dels Diputats comença el 18 i el 20 de març és quan comença la guerra de l'Iraq. El govern espanyol dona suport a l'atac conjunt dels EUA i la Gran Bretanya. L'exèrcit nord-americà inicia la invasió amb sistemàtics bombardejaments i en poc més de dues setmanes s'envaeix Bagdad i s'enderroca l'estàtua de Saddam Hussein. L'exèrcit aliat trigarà cinc mesos a envair el país sencer. Ha començat una altra guerra, però: la que s'ha emprès contra el consum del tabac i el 21 esdevé un fet que àdhuc semblava inimaginable, un jutjat d'Illinois (EUA) que condemna la tabaquera Philip Morris a pagar 10.100 milions \$ a diversos consumidors, per publicitat enganyosa en els cigarrets de categoria *light*. A l'Ebre es continua la guerra i el 23 s'efectua la primera gran manifestació de l'any del PDE, a Sant Jaume d'Enveja, després del viatge del front institucional i del govern de l'Aragó a Brussel·les per parlar-ne, amb presentació de cinc memorials d'experts internacionals europeus. El 29 es manifesten pacíficament milers de persones per les principals ciutats del món en protesta per la guerra contra Iraq.

Ricard Salvat ha acceptat d'engegar un Festival de Teatre de Tortosa denominat *Entre Cultures*, com a referent de la cultura jueva, musulmana i cristiana i, al pas dels temps, en farà una atractiva realitat que enriquirà l'afecció que mai no ha decaïgut a la regió, ben al contrari: en aquests dies s'esdevé que s'atorga la Medalla d'Or al Mèrit Cultural al director de teatre Ricard Salvat. Un altre sector a destacar és el que se centra en la Fira de l'Oli, de Jesús, el qual aconsegueix aplegar per primer cop totes les denominacions d'origen de l'oli, i naix la DO Baix Ebre-Montsià. També se sent la veu del cardenal Ricard M. Carles¹¹⁴⁰ que denuncia el fets adversos respon que "les qüestions territorials entre les diòcesis de Castelló i Tortosa, penso que no. En el fons, hi havia les mateixes dificultats des dels temps de Pont i Gol. La diòcesi arribava fins a Almenara, a 35 quilòmetres de València, fins als conc poblets de la Vall de Sagunt, i van tallar pel Maestrat. Des del segle XII Tortosa era la diòcesi del Maestrat. Pont i Gol em va dir literalment que no volia més canvis i que "aquesta gent ja té l'esquena calenta de tants canvis, continuen sent Castelló però se senten tortosins de totes totes.". Sempre dic que el bisbe de Castelló no podrà anar a confirmar a confirmar cap xiquet d'un poblet del Maestrat, perquè té un treball tan gran a la Plana que no el podrà atendre igual (...) La gent de l'Ebre se sent oblidada i tractada com si fos la cua del sud. La primera vegada que el president

¹¹⁴⁰ Veure: "La Veu de l'Ebre", edició de divendres 21 de març de 2003, pàg. 14.

Tarradellas va vindre a Tortosa va rebre una gran acollida al parc. Jo era al seu costat i el vaig veure emocionat. “Quina diferència d’acollida, quin entusiasme i quina estima”, em va dir. La gent d’allà és molt noble, però tots els governs els han fet coses mal fetes. El que faltava era tallar la via del tren de Tortosa cap al sud. Ara, si volen anar a Ulldecona, a Vinaròs o a Benicarló, els tortosins han d’agafar el cotxe i fer 20 quilòmetres fins a l’estació més propera. I això és una ferida que afecta tota la comarca. També l’autopista hauria pogut passar més a prop. Tortosa és una ciutat a mig camí de València i Barcelona, li trauen el Talgo, els governs la tracten com si fos una aldea i damunt els diuen que tenen poca empenta. Voldria veure a quina ciutat li tallen totes les sortides i continua esplendorosa. Ja dic que aquestes coses vénen de lluny (...) El ferrocarril i les autopistes afavorien el comerç, la indústria, els moviments dels estudiants, els intercanvis culturals amb el nord i el sud i obrien Tortosa a Catalunya i a Europa. Què ha de fer un tortosí per tindre una sortida nord enllà? Aquestes coses m’han ferit profundament. (...) Fa poc he navegat amb la barca motora d’uns amics per l’Ebre. Seguíem boies, la barca motora té un calat de 70 centímetres i ja toca el fons. Hi ha trossos per on es podria passar el riu a peu. La gent no ho sap, perquè passen l’Ebre a alta velocitat pel pont de l’autopista o del tren i només veuen una massa d’aigua que es pensen que es perd. Però l’Ebre ja és un estuari, ara es pesquen peixos de mar a Amposta i el mar entra riu amunt. S’està trencant l’equilibri i molta gent no ho sap. Si tires una fulla d’arbre a l’aigua, veuràs que no va riu avall, es queda quieta com en un estuari (...) No oblide que sóc Fill Adoptiu de Tortosa”.

El Col·legi de la Consolació celebra el seu 150è aniversari i a la Ribera d’Ebre la gelada malmet la collita de fruita. Aleshores hi ha un acte d’homenatge, a Gandesa, organitzat per Ciutadans pel Canvi, als ciutadans anònims que sucumbiren quan la guerra civil espanyola. Aquest és el temps, poc abans i en el futur, en el qual un articulista fa notar que “quelcom està succeint” perquè “passejar per Tortosa, especialment a la nit o en dissabte, és fer-ho per una ciutat multiracial: àrabs morenos i barbuts, mores amb cels i xador, subsaharians de vestits multicolors, pakistanesos amb xaqueta i faldilles, eslaus de cap pelat i talla atlètica, xinesos discrets i misteriosos, sud-americans riallers i parladors i, envoltant-ho tot, els sons de llengües incomprensibles, la temor ancestral a allò desconegut i la desconfiança originada per incidents i problemes, certs o no, generats per una convivència sobtada i forçada”. El fet és que s’accedeix al temps que a Tortosa hi haurà gent de més de cent nacionalitats i també es parlaran més de cent llengües, i que se sap que els eslaus de la que fou Unió Soviètica van armats, i que els gitanos de nou arrelament semblen desaparèixer i es queixen perquè “els moros els prenen les feines” quan no se sap que hagin treballat mai i les drogues semblen “caminar soles” pels carrers i la prostitució es practica pels carrers, dins un furgó... Comença a desenvolupar-se una societat nova, les cases de la ciutat històrica són llogades als immigrants i els tortosins se’n van a viure als seus xalets o pels eixamples mentre que la societat anterior sembla dissipar-se en un ambient de despotenciació ciutadana i de desídia creixent.

El 8 d’abril s’imposa la notícia dels tres periodistes, un és el càmera espanyol José Couso, que han mort a Bagdad, dos per l’esclat d’un projectil nord-americà que impactava a l’hotel on s’allotjaven i l’altre en l’atac a la seu de la cadena de televisió de Qatar Al-Jazeera. Llavors no es veu altra imatge que la del dia 10, quan a Bagdad es tomba una estàtua de Saddam Hussein, el qual fet esdevé el símbol del derrocament del règim del dictador, perquè cau Bagdad i el règim de Saddam Hussein. En aquests dies de la Setmana Santa, del 13 al 20 d’abril, es presenten llibres com el de Jordi Angelats, al Casal Tortosí de Tortosa i la nova novel·la de Francesca Aliern a Xerta i després, al 26, esdevé la festa literària de Jesús-Catalònia puix les festes de sant Jordi i de la Mare de Déu de Montserrat són sempre una fita. La Cuba de Fidel Castro endureix llavors la repressió contra els dissidents, el dia 13, amb tres execucions sumaríssimes i l’empresonament d’opositors al règim. Malgrat tot, hi ha notícies satisfactòries, com el 14 en el cas del consorci d’investigadors científics de sis països, entre ells EUA i el Reialme Unit, que desxifra la seqüència completa del genoma humà, o el 16 en el qual neix la Unió Europea dels 25 membres després d’haver estat signat el tractat d’adhesió de deu socis del centre i l’est del continent. Els antitransvasistes no podien mantenir-se absents i unes 300.000 persones participen en la manifestació convocada a Barcelona pel PDE, amb la voluntat afegida de castigar els que votaren a favor del PHN, i l’ecologista aragonés Pedro

Arrojo, catedràtic i president de la Fundació Nova Cultura de l'Aigua, rep el premi Goldman. Joaquim Fabra manifesta que el PP sofreix una violència de baixa intensitat.

En les obres que es fan a la catedral s'allibera l'antic refector dels canonges i resta quasi intacta la sala, recolzada per la muralla romana del segle III que travessa cap al subsòl de l'aula major, ja excavat. Ara també s'està iniciant la restauració del Palau Abària, al carrer Montcada i es registra una gran assistència a la Diada dels Castells, en la seva setena edició, encara que Expo-Ebre rep 60.000 visitants.

Divendres 16 de maig hi ha una mena de cop d'estat de la CHE a favor de Joel Bonet: als vuit mesos es determinava que la candidatura guanyadora en les eleccions a la Comunitat de Regants de l'Esquerra de l'Ebre, feta a l'octubre del 2002, era la continuista que encapçalava el caciquisme de Joel Bonet, seguit de Pegueroles. Bonet continua inamovible. En aquests moments l'OMS identifica un *coronavirus* com a causant de l'anomenada pneumònia asiàtica (SARS) i l'alcalde de Tortosa posa la primera pedra al recinte firal.

En les eleccions municipals de diumenge 25 de maig, a Tortosa, 20.000 vots de CiU i del PP passen al PSC, ERC i ICV, un fet que s'atribueix a un càstig per raó de l'actitud dels primers quant al PHN i, també, per l'escàndol relacionat amb l'afer de Ramon Miravall de fa dos anys. A Móra perd l'absoluta Santiago Campos, a Flix el socialista Antoni Sabater és derrotat per ERC i deixa la política municipal; la Terra Alta es manté convergent tot i que UPTA guanya a Batea, la Fatarella i Vilalba, i a Gandesa l'IPE desplaça CiU. Sorprenentment se salven els transvasistes més destacats i atacats: a Amposta torna a guanyar per majoria absoluta Joan M. Roig (CiU) i el PP es manté de Deltebre i CiU que governarà en minoria; a l'Ampolla revalida la majoria absoluta Francesc Sancho, delegat del Govern que tant ha afavorit la vila, i al Perelló ho fa Pallarès, de CiU. Aleshores s'esdevé que Kirschner és nomenat president d'una Argentina econòmicament enfonsada pel *corralito*, i el Consell de Seguretat de l'ONU aprova la creació d'un tribunal internacional de crims de guerra per a l'antiga Iugoslàvia.

Josep Subirats Pinyana edita les seves memòries, sempre amb el suport dels seus devots seguidors d'esquerres, guanyats d'ençà del seu tracte personal i del seu bon fer en el partit i en el seu càrrec a Luxemburg. A l'Aldea obre el Museu del Vent i a la regió un temporal arrasa la collita de fruita en 30 minuts. La consellera inaugura la nova seu territorial d'Ensenyament en l'espai que ocupà el Reial Col·legi de Sant Jordi i Sant Domènec, l'antic convent dominicà que ressegueix el Vall, i 700 membres dels Testimonis de Jehovà d'arreu de les Terres de l'Ebre i Catalunya, així com de l'Aragó, a les 8 del matí de divendres comencen a construir l'església regional, en jornades de 12 hores, al barranc de la Llebre i lloc del darrera de la Residència d'Ancians, i l'acaben diumenge a les set de la tarda.

La UE inclou Batasuna a la llista d'organitzacions terroristes el 8 de juny, a resultes de la il·legalització dictada pel Suprem espanyol, i al carrer no sembla que la gent hi estigui d'acord, puix que no era aquest el remei per acabar amb el problema basc. Polònia, per un altre costat i en una altra situació, lliure dels veïns dominants, com a nació sobirana que és aprova en referèndum el seu ingrés a la UE. El sacerdot tortosí Romà Casanova, aleshores, resulta nomenat bisbe de Vic, d'on ha de prendre possessió al setembre i sembla ésser que hi ha pesat el criteri de Ricard M. Carles.

A Tortosa, Acadèmic i amb el suport de l'Ajuntament i la delegació del Govern, organitza un cicle de dinou concerts a presentar durant tres dies, del 16 al 19, en els quals predominen els instruments de vent. Amposta acull la tercera diada per la cultura dels països catalans, el certamen Culturaviva 2003, organitzada per la Coordinadora d'Associacions de la Llengua Catalana que surt per primer cop de Barcelona. El Tribunal Suprem dels EUA declara llavors inconstitucionals, el 26, les lleis que castiguen l'homosexualitat. Ben bé tanca el mes de juny el concert dels Rolling Stones, el 29 i davant 60.000 persones a l'estadi olímpic de Montjuïc, de Barcelona. Aleshores, el 5 de juliol, se sap dels dos terroristes txetxens que s'han immolat en un festival de *rock* a Tuixino, al nord-oest de Moscou, en una acció que ha comportat la mort de setze persones.

Torna la PDE el 12-13 de juliol amb la III Piragüada per l'Ebre, de Xerta a Tortosa, amb unes 400 persones participants, i amb caminades a la Foradada, Caro i la Creu dels Sants, tot per una oposició al PHN. L'endemà, el 14, Barcelona és seu dels mundials de natació, en els

quals la selecció “espanyola” aconseguix sis medalles. El moment porta la venda que fa *Producciones Agropecuarias Fabra SA* de tots els seus actius industrials a Padesa, la que fa anys adquirí l'escorxaria, i en la campanya turística per a l'agost i ha unes excel·lents expectatives, amb un increment de l'11 al 14 % sobre l'any passat, i la seu de l'Institut Ramon Muntaner s'estableix a l'alberg del Mas de la Coixa, de Móra. Mor Isaïes Vilars, en aquest moment, el darrer mestre d'aixa. Restà en l'aire la notícia del 18 de juliol quan al fet que David Kelly, el científic del ministeri de Defensa del Reialme Unit sospitós d'haver declarat a la BBC que el govern exagerà l'amenaça iraquiana per justificar la guerra, fou trobat mort a Oxfordshire.

La Festa del Renaixement, malgrat de patir la pluja i el fred, segueix portant visitants d'arreu del país i la ciutat esdevé una gran i extensa festa en la qual s'encadenen, com sempre, la música, el teatre i espectacles de tota mena. Aquesta vegada ha mostrat tresors renaixentistes dels fons de la catedral, enlluernadors testimonis de la cultura dels temps passats que han entusiasmat i sorprès tothom. Cal comptar, tanmateix, que en aquest juliol també han tingut ben bona acollida les VI Jornades Medievales d'Ulldecona i el V Mercat Medieval de Batea, i no cal dir la X Mostra de Jazz, amb èxit creixent i tot fent a Tortosa un acostumat clímax musical i de benestar d'allò més bo. Llavors, a Barcelona, Roberto Oliván triomfa amb l'obra *Natural Strange Days*, al Teatre Grec. A Corbera també es fa a les Brigades Internacionals, i acull 40 membres dels 120 que resten vius, tot aprofitant el 65è aniversari de la Batalla de l'Ebre, i es comenta que en els darrers 18 anys han estat trobades i detonades 778 bombes de la guerra.

A l'agost hi ha acords i desacords a la PDE davant les eleccions: Pujol vol que el debat sobre el PHN es faci després de les eleccions, i el govern del PP contraresta les al·legacions al PHN amb adhesions. També és quan es constitueixen els nous consells comarcals: al Baix Ebre el recupera CiU amb Ferran Bel, però el perd al Montsià que passa a Miquel Alonso, batlle de la Ràpita (PSC) que al cap de dos anys serà substituït per Lluís Salvador (ERC), talment com a la Ribera d'Ebre que es desplaça Santiago Campos (CiU) i es nomena Pere Muñoz (ERC), l'alcalde de Flix, però es manté la majoria absoluta a la Terra Alta i Xavier Pallarès manté la presidència. Al pas dels esdeveniments, doncs, van destacant els que seran els polítics de la pròxima dècada.

Miquel A. Pradilla ha creat la seva editorial enllà del riu de la Sènia, la presentació de mostres d'art sembla un reguerall inacabable i l'artista rapitenc Joan Vizcarro, entre 282 obres concursants i amb participants com ara Xavier Mariscal, triomfa amb “Bikini” en el concurs de disseny convocat per la sala Bikini, de Barcelona, en el seu 50è aniversari. El científic Vicent Planelles, també rapitenc, identifica el gen de la Sida que bloqueja les defenses del pacient, tot obrint una nova via d'investigació. El 10 d'agost la gent resta impressionada quan, en un incendi a Sant Llorenç SaVall, es cremen 4.600 Ha i moren cinc persones d'una mateixa família. S'està passant un nefand estiu d'incendis a Catalunya i a Portugal i el dia 13 es comenta quant al fet que la calor asfixiant aguditza les malalties cròniques i augmenta el nombre de defuncions. El cas és que l'onada de calor causa milers de víctimes a Europa.

Una tesi resitua la seu romànica sota la catedral actual i el tema impulsa l'estudi dels investigadors en les ciències relacionades. El temps correspon al moment de la mort de l'advocat, professor i crític d'art Francesc González Cirer, omnipresent en el moviment cultural en els darrers cinquanta anys, també hi ha malestar i protesta dels veïns de la Pujada del Castell, un sector que generà la ciutat i que ara es veu destinat a desaparèixer, i a l'Enveja s'aprova l'inici del procés de segregació dels Muntells, i la comarca de la Ribera d'Ebre s'oposa a la creació del Parc Eòlic de Tivissa, i al barranc dels Pixadors, a la zona del Coll de l'Acme, s'inicia un incendi que terroritza l'àrea dels xalets i, per precaució, cal evacuar una setantena de veïns de la urbanització de la Torre de Gassia. Es cremen 10 Ha i en l'extinció participen 11 vehicles terrestres i dos d'aeris i tothom es dol de l'excés de brossa forestal.

Un dels greus problemes existents és el de la llengua catalana, sempre en perill sota el domini polític i acció colonialista dels règims espanyols que, a més a més, la combaten amb creixent voluntat destructora. Ara, una altra vegada, acadèmics i polítics catalans es preocupen el 21 d'agost per les enquestes que evidencien una retracció en l'ús social del català, malgrat

de l'increment que es detecta en coneixença a resultes de l'acció cultural generalitzada i del progrés que, talment com s'esperava, ha derivat de la immersió practicada als centres d'ensenyament. El perill, doncs, es manté i es mantindrà tot i l'avançament fet quant a la coneixença. Les notícies de fora, con la mort del dirigent de Hamas a Gaza, Ismail Abu Shanab, i dos guardaespalles palestins, en un atac fet per helicòpters israelians, però són fets externs per als ciutadans que més bé estan atents, com passa el dia 24, en el polèmic devenir quant a la devolució de la documentació catalana republicana segrestada a l'Arxiu de Salamanca en acabar la guerra per a ús policial i repressiu, en una excel·lent tasca desenvolupada per la Gestapo de Hitler. Els ciutadans, el 31 d'agost, quan Mariano Rajoy és designat successor de José María Aznar com a pròxim candidat del PP, no poden adonar-se, encara, que amb tan "brillants" personatges el futur haurà d'ésser pitjor, malgrat dels clars precedents que es mostren.

Arriba setembre per tornar a portar les Festes de la Cinta. La pluja les passa per l'aigua i els tortosins pensen que són pobres i amb poca participació, i això mateix les criticarà amb duresa per molt de temps. La novena o celebracions religioses són una altra cosa, sempre concorregudes com estan, sovint amb la catedral quasi plena o atapeïda en l'increïble fenomen devocional del final de la processó. La Diada de Catalunya, una festa quasi oficialitzada, en el caire popular es té en compte i arrela com a festa nacional tot i que les manifestacions romanen absents de fa anys. El 17 de setembre es constitueixen a Tortosa les taules catalanes de l'arròs i de l'oli, amb el plau de totes les llotges catalanes, amb la presència del conseller d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Josep Grau. La iniciativa havia sorgida de la Cambra del Comerç i les taules determinaran, des d'ara, els preus dels dos productes.

L'anècdota que en el mateix dia s'imposa arreu de l'estat espanyol és que el jutge de l'*Audiencia Nacional* Baltasar Garzón processa Oussama bin Laden i 45 presumptes membres d'al-Qaida més pels atemptats de l'11-N als EUA: en surten tota mena d'acudits i Garzón restarà classificat com a "jutge-estrella" en una publicitat que, amb el temps, ell mateix s'anirà fent i que acabarà per enfonsar-lo. El 20 es fixa l'atenció en Letònia, per haver votat favorablement a l'entrada a la UE i el 24 es veu amb satisfacció com vint-i-set pilots israelians signen un manifest en què es neguen a atacar zones poblades palestines.

El 25 de setembre es concentren centenars de persones a la Plaça dels Estudis per donar suport al jove Josep Sabater, davant els Jutjats, acusat d'atemptar contra el delegat del Govern, Francesc Sancho, el qui no hi acut i no dóna cap explicació. El judici s'ajorna fins al pròxim gener. Per a Sabater demanen dos anys i mig de presó i el pagament d'una multa. L'agent més bé està encuriosida per un documental sobre els tres vaixells que els submarins alemanys enfonsaren al Golf de Sant Jordi durant la I Guerra Mundial, o que el Grup Pascual anuncia a Rasquera una inversió de 2.500.000 de pessetes per restaurar el Balneari de Cardó en el termini de dos anys, amb un centenar d'habitacions i explotat per una empresa de Peralada. En aquest setembre el qui l'encerta és el diputat Josep Curto perquè, després de tants problemes en el PP abandona la política per continuar fent amics. El temps, amb les pluges i la calor, han malmès la collita de l'arròs i el melangiós setembre camina cap al final i llavors esdevenen dos fets importants: el 27 el govern basc aprova el Pla Ibarretxe i el lliura al Parlament perquè el tramiti, i el 30 es detecta l'espectacular increment del preu de l'habitatge i de l'endeutament familiar.

Sebastià Juan Arbó, inhumat com fou a Barcelona, el 3 d'octubre és enterrat a la Ràpita, amb la seva dona, segons la seva darrera voluntat. Ara inicia els viatges l'AVE Madrid-Lleida, amb fortes polèmiques quant a seguretat i, a Roma, el 4 s'obre la Conferència Intergovernamental (CIG) per a la redacció de la primera Constitució de la Unió Europea dels 25. Uns altres descobreixen un gravat de Picasso, abandonat al soterrani d'un ministeri del Brasil.

El pilot Padrosa, de Castellar del Vallès, de 18 anys, el dia 12 guanya el campionat del món de motociclisme de 125 cc a Malàisia, i el 15 es posa en òrbita el primer astronauta xinès, Yang Uwei, i farà catorze voltes a la Terra abans no aterri al desert del Gobi. El món de les lletres sofreix el dia 18 el fet de la mort de l'escriptor i periodista Manuel Vázquez Montalbán, icona com és de l'esquerra intel·lectual, i de gran projecció. El sant pare Joan Pau II beatifica la

monja Teresa de Calcuta el dia 19, el diumenge que a Tortosa es feia el VI Concurs de Pintura Ràpida, i el debat de tècnics pel PHN, a Brussel·les, posa en evidència l'Estat espanyol. La PDE, altrament, aconsegueix que les tres forces d'esquerra –PSC, ERC i ICV- signin el Compromís per l'Ebre, per lluitar contra el PHN i contra els transvasaments des del govern català. Pocs dies després, el 31, comença la campanya electoral de les autonòmiques, però deu dies abans, el 21, l'ONU condemnava la construcció del mur que Israel aixeca en el territori palestí a Cisjordània i el 26 responia Israel tot dient que continuarà aixecant el mur de seguretat a Cisjordània, malgrat de la resolució de l'ONU.

L'assemblea general de la Comunitat de Regants de l'Esquerra de l'Ebre se suspèn per causa de la revolta de vora 200 comuners contraris a l'actual direcció, els quals insulten i provoquen un aldarull quan el secretari anul·la 4.000 vots adversos a Joel Bonet. Mentrestant emergeixen altres realitats, com són la mort d'un policia local en estavellar-se la seva avioneta, la detecció d'agències immobiliàries que blanquegen diners procedents del tràfec de droga i d'empreses que extorsionen els jubilats amb ofertes de venda molt diverses o el fet que Tortosa és la tercera ciutat catalana amb més llars pobres o que la Universitat Internacional de Catalunya a Tortosa suspèn cursos de primer any per manca d'alumnat o la determinació la seu del Parc Natural dels Ports a l'antiga Escorxaria de Roquetes. També han estat iniciats els actes del 75 aniversari de l'Institut de Batxillerat Tortosa, amb trobada d'exalumnes, concert de Carles Santos... i es reprendran el 2004, intensificant-se per la festa de sant Jordi que es presentarà un llibre sobre els darrers anys de la institució.

La premsa del cor, i tota l'altra, troben un tema nou i apassionant el 3 de novembre, quan la casa reial anuncia el prometatge del príncep Felipe amb la periodista de TVE Letizia Ortiz. La tardor ha caigut en la seva daurada malenconia, la nau *Voyager 1* arriba als confins del sistema solar el dia 6, després de 26 anys de viatge, i el 9 es commemora la caiguda del Mur de Berlín i es reobre el debat quant el que obra Israel per protegir els assentaments i que els palestins en diuen el "mur de la vergonya". Els mitjans de comunicació quasi imposen un dol oficial el dia 11, per la mort del poeta Miquel Martí Pol.

Les eleccions del 21 de novembre al Parlament revelen que el PSC, ICV i PP es mantenen amb semblants escons però CiU perd 6.000 vots i un diputat, Joan Sabanza, a resultes de la inapropiada política aplicada, tot i que es manté en el primer lloc a nivell regional encara que el fort càstig a Tortosa li fa perdre l'Ajuntament que resta a mans del PSC. CiU també s'enfonsa a Camarles i a la Sénia. Els espectaculars resultats d'ERC es detecten, en detriment de CiU, com a resultat de la seva actitud contrària al PHN i s'evidencia a Deltebre i a la Ràpita. Els cinc diputats de les Terres de l'Ebre esdevenen Joan Grau (Amposta), Francesc Sancho (El Perelló), Marta Cid (Amposta), Juan Bertomeu (Deltebre) i Joan Sabater (Tortosa). Altrament, l'esmentada Taula de la Sénia resulta integrada en aquest mateix mes pels alcaldes de Vinaròs, el Canar, Ulldecona, la Sénia, Morella, Rossell, Traiguera, la Jana, Canet lo Roig, la Ràpita, Godall i la Galera, i actuen en la demanda que destaca l'afer de les infraestructures viàries.

Els successos de novembre estan referits als dos detinguts a Tortosa per causa d'un assassinat, la desestimació d'una denúncia contra l'alcalde de l'Aldea, la celebració dels cent anys del Temple Expiatori de la Reparació i la presentació per la Eòlica d'un recurs contenciós contra el parc de Tortosa. L'Oficina de Desapareguts de la Guerra Civil del Consorci Memorial d'Espais de la Batalla de l'Ebre, en el seu primer any d'actuació, ha aconseguit trobar les restes de sis soldats desapareguts, encara que ha rebut 381 sol·licituds sobre soldats morts al front de l'Ebre. Llavors s'inaugura la restauració de la torre de la Carrova i de les excavacions arqueològiques de la vil·la romana mouen a creure en una pròxima oferta de visites guiades però ha resultat amoïnadora l'espectacular invasió d'estornells al Parc de Tortosa i a la part del Temple, formant veritables núvols i una cridòria exasperant, causen un enrenou permanent i tot resta cobert d'excrements i d'olors i, a tot plegat i per desfer-se'n, s'hi sumen els ultrasons amb els quals se'ls combat. EL 22 l'Agrupació Musical Senienca inicia la celebració del seu centenari amb una representació d'Els Comediants i el 24, a Barcelona, s'obre un sentiment de dol nacional quan al zoològic mor l'únic goril·la albi del món, *Floquet de Neu*.

Al País Basc no sembla que el govern espanyol cerqui la pacificació i l'harmonia que els ciutadans bascos reclamen i que hi ha una sorprenent habilitat per fer tot allò que no s'ha de fer. El dia 28, resulta que la reforma del Codi Penal espanyol comporta que si el lehendakari basc Ibarretxe convoca un referèndum que pretén pot ésser portat a la presó, tot oposant-se als drets democràtics més elementals que els espanyols mai no han entès: aquesta reforma del PP contra la democràcia s'aprovarà en el primer dia de desembre. Llavors, la part còmica dels successos porta que a la Copa Davis, a Austràlia, tenen una errada i el trompetista en lloc de la *Marcha Real* toca la de la República, l'*himne de Riego*, i l'enrenou oficial és per a recordar. La Confederació Hidrogràfica de l'Ebre desembassava 2.200 m³/seg. del pantà de Mequinensa en el mes de gener i aixecava l'alerta al territori davant la riuada controlada, i talment passa ara en el mes de novembre, sense inundacions.

L'excavació arqueològica d'urgència feta al Mas del Molinàs acaba en el primer dia de desembre amb l'exhumació d'un esquelet tingut com a del neolític, tot aplicant la fórmula tradicional per sortir del pas. En aquesta actuació han estat invertides tres setmanes de treballs en els quals han exhumat sis fosses medievals andalusines. El govern espanyol no para d'ofendre i el 5 de desembre engega una altra campanya contra la unitat de la llengua: les escoles oficials d'idiomes podran discriminar entre llengua catalana i llengua valenciana. Atreu una bona part de l'atenció general el fet que en el dia 13 Saddam Hussein és localitzat en un soterrani i que el deté un operatiu nord-americà i kurdo-iraquíà però allò que aixeca una gran polseguera és que el 14 de desembre Pasqual Maragall (PSC), Josep Lluís Carot Rovira (ERC) Joan Saura (ICV) signen el Pacte del Tinell per un govern catalanista i d'esquerres a Catalunya i així neix el tripartit que s'empara del poder a Catalunya. Pasqual Maragall relleva Jordi Pujol i és investit president de la Generalitat el dia 16, i Ernest Benach esdevé el president més jove del Parlament i Artur Mas, guanyador veritable per vots en les eleccions, se sent enganyat i el seu partit desplaçat per exercir l'oposició després d'haver mantingut el poder durant 23 anys. Carot Rovira esdevé conseller en cap. Anuncien, això sí, que en l'any vinent desplegaran les delegacions per les Terres de l'Ebre.

El Congrés dels Diputats aprova el 18 de desembre la reforma del Codi Penal que tipifica com a delictes la convocatòria il·legal de referèndums, amb el suport del PP i la renúncia de l'oposició en ple a votar la iniciativa. El 19 s'atorgaven les beques d'investigació de la Fundació Duran & Martí, el 21 el Banc de Sabadell compra el Banco Atlántico i més tard l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre i l'Institut Cartogràfic de Catalunya editen un mapa i una guia turística per navegar per l'Ebre en una extensió de 128 km. El bisbat, altrament, ha publicat el volum "*Diòcesi de Tortosa. Guia de l'Església*". Les cooperatives oleícoles de Santa Bàrbara, Soldebre i la Sénia s'uneixen, tanmateix, per constituir el grup més important de Catalunya en la comercialització d'oli verge i extraverge, puix que concentren el 30 % de la producció catalana i el 60 % de les comarques de Tortosa, amb una producció conjunta de sis milions de quilos anuals de mitjana que produeixen els seus 3.000 socis. Altres afers de desembre són el deficient estat del Col·legi públic de Remolins que darrerament s'ha agreujat i es resol el seu trasllat temporal al de la Mercè en el mes de gener; l'Ajuntament resulta ésser que cedí als musulmans un espai a l'Escorxaria per la celebració del Ramadà i ara tornen a la mesquita del Rastre mentre cerquen una nova ubicació puix que l'actual no pot acollir el miler d'usuaris. Llavors la I Diada del Llagostí aplega 3.000 persones, i a la Terra Alta es crea la Ruta de la Batalla de l'Ebre, amb recorregut de 60 km, i el Conservatori de Música està ja oferint cursos de grau mitjà. Enguany ha estat decomissat a les platges del Delta un volum de 4.425 kg de haixix, sobretot per haver embarrancat les barques de transport, evidenciant que segueixen essent una de les principals entrades de droga en l'àmbit de l'Estat. En aquest desembre, la darrera, ha estat de 1.750 kg.

El nou govern de Catalunya fa notar un aire nou i l'aplicació d'un altre criteri quant a les prioritats i el 3 de gener del 2004 els partits, reunits al castell de Miravet, acorden un nou Estatut d'Autonomia que rep el nom d'Estatut de Miravet i que és l'inici d'una llarga i infructuosa travessia del text estatuari que tindrà unes conseqüències tan negatives per a la política espanyola i ve a marcar l'inici d'una vergonyosa guerra freda contra Catalunya. Llavors, el 7 de gener, els tres partits del Govern presenten el nou delegat del Govern a Tortosa, el rapitenc

Lluís Salvador (ERC). En les pròximes setmanes es nomenaran els altres delegats dels departaments de la Generalitat. L'endemà, el 8, Elisabet II d'Anglaterra bateja el *Queen Mary II*, el transatlàntic més gran del món.

Els successos a la regió de l'Ebre passen pels nou detinguts per obligar dones immigrades a prostituir-se, pel judici a Josep Sabater, el jove de la PDE processat que acaba per ésser absolt, els acords municipals amb RENFE per alliberar els terrenys de l'Estació, l'onada de robatoris al Raval de la Llet... Deltebre reuneix 400 parelles al campionat d'Espanya de balls de saló, una activitat que s'ha posat de moda, i l'Arxiu de Protocols Notarials de la Ciutat de Tortosa recupera 2.500 expedients traslladats durant la guerra civil. El científic rapitenc Vicent Planelles ha fet possible restar influència a la SIDA en la seva tasca investigadora en el departament de Biologia Cel·lular de la Universitat d'Utah, el 16 de gener el Tribunal Constitucional espanyol confirma la il·legalització de les organitzacions basques Batasuna i Herri Batasuna i el 18 el pilot Joan *Nani* Roma guanya el ral·li París-Dakar en motos, i Àlex Pérez, de la Cala, es classifica en segon lloc.

El 28 de gener el conseller en cap Josep Lluís Carod Rovira s'entrevista, a Perpinyà, amb dirigents d'ETA per tal d'entendre-s'hi i fer-los deixar les armes, per tal de salvar Catalunya de l'operativitat sabotejadora basca i, davant la reacció espanyola i de l'ultradreta del país, davant el *pressing* exercit per Madrid, en fer-se pública la trobada el president Maragall l'ha de cessar en el càrrec i Carod haurà de dimitir del càrrec el dia 27, per bé que Catalunya mai més no sofrirà cap altre atemptat. Carod serà substituït per Josep Bargalló.

Una novetat transcendent i espectacular esdevé el 4 de febrer, quan Mark Zuckerberg, de vint anys i estudiant de Harvard, crea *Facebook* i canvia el model universal de comunicació del qual, al cap de set anys, en formaran part 500 milions de persones.

Els pobles ebrencs s'impressionen en saber, el 10 de febrer, que Daniela Plugariu, romanesa de 25 anys, mor assassinada pel matí al Perelló tot havent rebut més de 60 ganivetades que li ha clavat un compatriota seu de 30 anys, el que s'ha declarat autor del fet. El govern espanyol del PP inicia sondeigs en el punt de captació de l'aigua de l'Ebre, sota la mirada desconfiada dels ciutadans que estan inquiets per l'onada de robatoris, ara pel fet a una joieria de Tortosa per valor de 228.000 € i també, a l'entorn de la discoteca Privat, a Roquetes. Un jutge reobre després un cas contra Imma Juan, per suposada prevaricació i a Gandesa, a la fi, s'acaba per retirar la placa viària del carrer Serrano Sunyer, el "*cuñadísimo*" del "*generalísimo*" Franco. El motorista Adam Raga, d'Ulldecona, està per a altres coses i mentrestant es llueix al Sant Jordi i aconsegueix el tercer campionat consecutiu. Un fet molt comentat del 12 de febrer és que una parella d'ancianes lesbianes de San Francisco (Califòrnia) celebra la primera boda gai als EUA. Al polígon de l'Oriola (Amposta) s'inaugura el dia 17 la primera superfície al Montsià dedicada a la venda al detall, sobre tot per a hotelers, restauradors i comerciants de les rodalies i poc després la plataforma petrolífera de davant la desembocadura de l'Ebre origina una taca de cru de 2 km de llargada, amb l'actuació dels equips d'emergència. Dilluns 23, desplaçat Carod Rovira, ocupa el seu càrrec Josep Bargalló i això permet nomenar consellera d'Ensenyament de la Generalitat l'ampostina Marta Cid. El 28 de febrer el president d'Haití, Jean-Bertrand Aristide, renuncia al càrrec i abandona el país.

Els dies són de fred i en començar el mes de març es registren unes temperatures baixes que de matinada comporten gelades que afecten els cítrics, la fruita dolça i els ametllers, segons les queixes dels pagesos. El fred no perjudica altres activitats econòmiques perquè el haix comissat al delta de l'Ebre en tres mesos supera totes les xifres anuals des del 2000. En tot aquest any 2004 el Patronat de la Passió d'Ulldecona celebrat el 50è aniversari, amb actes iniciats a la plaça de l'església, on per primera vegada es presentà l'obra, amb acompanyament de l'Orfeó d'Ulldecona. L'activitat antitransvasista fa un acte de resistència a Vinallop, vora 10.000 persones que, en el punt de captació d'aigua de l'Ebre que preveia el PP, fa una clavada d'estaques que delimiten la zona. Hi participen Lluís Llach, Pep Sala i grups ebrencs com Quico el Cèlio, el Cor Flumine, Montse Castellar i colles de grallers. El PP, con que tot havia estat publicitat electoral ací i a Vinaròs, ho té del tot abandonat.

El dia 11 de març la societat afecta el sotrac de l'atemptat terrorista islàmic d'al-Qaida a les estacions de Madrid, les d'Atocha, Santa Eugenia i el Pozo del Tío Raimundo, a tres dies de

les eleccions generals. Deu explosions quasi simultànies, en quatre trens de rodalies, a primera hora del matí deixen 191 morts i 1.858 ferits (o 2.062). És l'atemptat terrorista més gran entre els comesos a Europa. La policia encara fa explotar dos artefactes més que no ho havien fet, i en desactiva un tercer que porta a la identificació dels autors. El ministre ho atribueix a ETA, com sempre, però Arnaldo Otegui, de Batasuna, en culpa la "resistència àrab". Del fets restaran moltes coses a aclarir però, desorientat tothom pel ministre, hi haurà manifestacions de protesta davant les seus del *Partido Popular* i a Tortosa derivarà en una manifestació de protesta en la qual participen 25.000 persones.

Les aigües subterrànies del barranc de la Galera es detecten contaminades, sobre tot per nitrats procedents de les explotacions porcínes i pels tractaments de les plantacions de cítrics, segons Medi Ambient, i afecten l'abastament d'aigua de Santa Bàrbara, i *Greenpeace* torna a denunciar abocaments de mercuri d'Ercros. En el caire esportiu trobem que Laia Forcadell participa en el mundial d'atletisme de Budapest i Marisa Huguet, veïna d'Arnes, s'ha integrat a l'expedició Dones a l'Everest, i l'ulldeconenc Adam Raga esdevé campió mundial quan encara manquen a disputar dues proves.

Les eleccions generals s'efectuen el 14 de març, marcades com resten pels atemptats a Madrid, i conclouen amb la victòria del PSOE que encapçala per José Luis Rodríguez Zapatero. A la regió surten afavorits el PSC i ERC, les forces més votades, amb una elevada participació territorial del 83,3 %. El fet tomba les esperances que els conservadors espanyols posaren en el PHN i el PP surt escridassat de les manifestacions de rebuig als atemptats. Centenars de persones, convocades a través de SMS, s'apleguen davant la seva seu per protestar. El PP, en un clímax de crispació, s'ha enfonsat sense que ho hagués previst cap enquesta. En la segona quinzena de març hi ha notícies quant a l'espai i quant a la mort del xeic Ahmed Yain (o Djassin), fundador i líder espiritual de Hamas, assassinat a Gaza en rebre l'impacte d'un míssil aire-terra llançat per l'exèrcit israelià, encara que la novetat és que el dia 29 ingressen a l'OTAN Estònia, Letònia, Lituània, Bulgària, Romania, Eslovènia i Eslovàquia.

El PP, en aquesta segona legislatura (2000-2004) en la que obté la majoria absoluta, sense necessitat del suport de CiU, desplega una salvatge acció anticatalana en tots els àmbits, fomentant l'odi i la divisió de l'Estat. Les mentides i manipulacions quant a l'atemptat de Madrid de l'11 de març del 2004 indignarà els ciutadans que, tres dies després, acudien massivament a les urnes per castigar-lo, i l'enfonsen per donar pas a l'escalada del PSOE que presidirà Rodríguez Zapatero, un altre mentider. El cas és que a les lleis catalanitzadores de 1980-1990 i sobretot a la creació de l'Estat de les autonomies per a tot l'Estat ha tornat a reviscolar el centralisme i es fa evident que hi ha majoria absoluta dels partits majoritaris estatals que fan per posar la marxa enrere en una infinitat d'iniciatives que dilueixen els Estatuts.

Un factor a comptar en els diversos caires del Patrimoni Cultural havia esdevingut en els anys de la denominada *transició*, sorgits de l'intens desplegament polític i cultural que emanà del Congrés de Cultura Catalana en el que Tortosa fou capdavantera a resultes de la seva intensa activitat cultural en el darrer franquisme, de la recuperació dels partits polítics i de la relació intensa de Miravall amb la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona, però també de les aules de la primera que estaven obertes a Tarragona. A les acaballes de la dècada de 1970 la situació sociocultural però també política alterava positivament els plantejaments a la Diputació de Tarragona i, tanmateix, al seu Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", on l'alteració esdevenia amb profunditat i mantenia relativament els seus membres de número per bé que reajustava un grup de direcció i de gestió que, sota la responsabilitat de Xavier Ricomà, se centrava principalment amb els doctors Josep Ma. Sans Travé, Salvador J. Rovira Gómez, Joan Ferran Cabestany Fort, Ramon Miravall Dolz, els sacerdots i estudiosos Salvador Ramon i Aureli Querol, i alguns altres membres de menor assiduitat. El objectius passaren a ésser el foment de la investigació i les publicacions una prioritat, tot en un sentit ampli i de màxima qualitat, amb el resultat d'una acció amplíssima que afectà per molts anys tot l'àmbit "provincial" i estimulà en la recerca una multitud de gent universitària o altra de preparada que es movia en els àmbits locals: els resultats foren excel·lents i marcaren el futur.

Un altre factor resultava de l'entesa de la Diputació de Tarragona amb el departament de Cultura de la Generalitat puix que el pacte establert permetia la constitució i les reunions mensuals dels coordinadors territorials de Cultura a Tortosa i a Tarragona, Ramon Miravall i Joan Tortajada, amb el ponent de Cultura de la Diputació i alcalde de Cambrils: els temes majoritaris eren els projectes municipals en els camps del Patrimoni Cultural i afavoriren, d'ençà del 1985, una bona part de les esglésies parroquials i monuments locals de la majoria de les ciutats, viles i pobles de la "província", potser que especialment les de l'Ebre i de tal manera que alterà les polítiques de cada institució, dedicant-se la Generalitat a les restauracions de major envergadura i la Diputació a les petites de l'ample món local.

En el 1994 i en el manteniment d'una llarga i intensa relació entre el departament de Cultura de la Generalitat i el bisbat i el Capítol de la seu, havia estat signat un conveni denominat Pla Director de la Catedral, el qual es començava a executar tot seguit amb la voluntat de deixar-lo enllestit en el 2007. Els treballs realitzats fins ara han permès la retirada dels enderrocs que terraplenaven el refector del segle XII, just sota el refector gòtic del claustre que en començar el segle XVIII sofrí la mutilació d'un espai de la seva capçalera per tal de construir les escaletes de pujada al claustre des de la Porta de l'Olivera. El refector del segle XII es presenta, en tota la seva llargada, com una obra d'aprofitament de la muralla romana del segle III, la que procedeix dels posteriors Reials Col·legis i acaba connectada a l'espigó del port antic i sota el Pont de l'Estat. Les restes de la ciutat romana, destruïda quan la invasió germànica de meitat del segle III, semblen haver estat utilitzades per a l'obra de les muralles i de la ciutat nova; i també han estat trobades les peces arquitectòniques del que constituïa el reracor renaixentista que envoltava el cadirat de la nau central, i la làpida del vas de sepultura de la família Aldana-Abària que procedeix de la capella de la catedral on ara les armes resten dibuixades sobre el paviment de ciment, amb altres diversos materials que també poden procedir del paviment anterior al segle XIX, potser que arrencat en l'any 1874. L'extracció de terra i d'abocaments permet l'accés, vora el que fou Forn de la Canonja, als refugis antiaeris de 1937 i a un recorregut d'uns 300 metres de galeries excavades sota els paviments romans i sovint a una profunditat d'1,90 m sota el nivell del riu, els quals espais s'acabaran de recuperar fins al 2004. Ara es treballa en el refector gòtic i la mal denominada aula magna, això per acabar el 2005 a l'Arxiu Capitular.

Les intervencions s'havien accelerat d'ençà del nomenament de l'internacionalment reconegut doctor Marc Mayer que, amb altres destacats especialistes de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Autònoma com Isabel Rodà de Llanza i Jesús Alturo, o Josep Closa Farré i Josep Ma. Martí Bonet, i altres havien treballat amb Miravall en diferents tasques universitàries, com fou en el llarg procés de la creació d'una metodologia general per a l'estudi de l'epigrafia medieval en l'àmbit europeu i en la seva aplicació. El 13 de maig del 2003, Marc Mayer era nomenat director del Centre de la Generalitat de Catalunya a Roma i a les acaballes del mes el doctor Josep Ma. Sans Travé, el qui havia estat professor de la Universitat de Barcelona i de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat Internacional de Catalunya, i després cap del Servei d'Arxius del Departament de Cultura, director de l'Arxiu Històric de Protocols Notarials i més tard el primer director de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el substitueix com a director general del Patrimoni Cultural. La interrelació d'aquests especialistes explica, doncs, una bona part dels fets que en aquests camps d'estudi esdevenen a Tortosa en la dècada dels anys de 1990 i en els primers del segle XXI.

A Tortosa marca el començament de l'abril la presentació i la projecció a la Cambra del Comerç del documental en DVD "*Tortosa. Imatges d'ahir i d'avui*", derivat del llibre "*Tortosa, passat i present*" (Tortosa, Querol, 1999) de Ramon Miravall i edició de Josep Curto Barberà que ara han elaborat la banda sonora, amb la veu del primer amb renovats comentaris i l'enregistrament del segon, amb noves fotografies de Július Morà. L'endemà, el dia 3, set implicats en l'atemptat de l'11-M a Madrid se suïciden a Leganés fent esclatar una càrrega explosiva que mata l'agent dels GEO Francisco J. Torrenteras. El 5, en el curs de proves del tramvia Trambaix, a Barcelona, l'adaptació comporta accidents diversos i llavors, allò que s'esperava i no es creia: el president espanyol Zapatero oficialitza la fi del transvasament en el debat d'investidura. En el país, el conseller Joaquim Nadal canvia la cúpula de l'IDEECE, llavors

quan un temporal arrasa el litoral i desborda els rius, quan Campredó demana, per unanimitat, esdevenir una Entitat Municipal Descentralitzada i els alcaldes de la Taula del Sénia es reuneixen amb el president Pasqual Maragall i es fa saber de la forta davallada de l'activitat comercial al port de la Ràpita i es reprèn l'activitat el Museu del Montsià, d'Amposta, i a la Fatarella es presenta l'ossera de la Batalla de l'Ebre i uns dies més tard, en les conferències organitzades per LVDE amb el nom de "Diàlegs a l'Ebre" el catedràtic Vicenç Navarro ataca durament el monument a la Batalla de l'Ebre, de Tortosa, i el periodista Martxelo Otamendi denuncia el cas *Egunkaria*. Unió de Pagesos, a Amposta, renova càrrecs en el IX Congrés que clausura el president Maragall i un centenar de tècnics i artistes procedents de Hollywood roden escenes a Deltebre per a la pel·lícula *Sahara*, amb Penélope Cruz i Matthew McConaughey. En la recuperació de la música popular està obtenint un veritable èxit del grup *Saragatona*, amb gran resposta al Teatre-auditori i en aquesta avinentesa s'atorga el premi honorífic *Sirga d'Or* del 2002 a l'escriptor Andreu Carranza, en acte que presideix Ernest Benach, president del Parlament de Catalunya. També Ricard Salvat ingressa a la Reial Acadèmia de les Belles Arts i té un fort ressò de la celebració dels deu anys de la Universitat d'Estiu de les Terres de l'Ebre (UETE) que ha organitzat 25 cursos a més de diversos actes. Agrupació Musical Senienca celebra el seu centenari i publiquen un llibre que en fa la història. A Tortosa continua l'excavació dels banys romans de Sant Jaume, dit de Remolins, amb òptims i desaprofitats resultats. La Universitat Autònoma de Barcelona havia editat, fa temps, el "*Corpus epigràfic dertosense*" de Miravall i ara l'ha tornat a editar la Generalitat de Catalunya, sobre paper i també en un CD-Rom, i en aquests moments se n'està fent la distribució però l'Estel també ha editat i distribueix una magnífica guia de la ciutat que es presenta el 21 d'abril, "*Tortosa. Guia general*", de la qual se'n faran diverses reimpressions. Cal afegir que l'autor, en els darrers temps, ha estat preparant materials de divulgació i promoció turística sobre el camí de Sant Jaume de Galícia, en col·laboració amb Joan Ma Ferrer i Horst Rietmüller que han establert i pactat un programa de col·laboració amb la Universitat de Saragossa, la *Diputació General de Aragón* i el diari *Heraldo de Aragón*, de la qual tasca en sortirà editat el volum "*El Camí de Sant Jaume. Ruta per l'Ebre català*" (2007), en edició bilingüe català-espanyol. La festa de sant Jordi i amb altres edicions, doncs, resulta que supera de bon tros la dels anys anteriors, sempre superant-se. A la delegació d'Indústria, Comerç i Turisme a Tortosa, la direcció general de Turisme està fent un gran desplegament en el seu camp de treball amb objectius d'organització, informació i difusió, amb un equip de tècnics del territori i amb conclusions que Miravall reneix al juny en un Pla de Dinamització Turística que obtindrà el premi de tot l'Estat i la subvenció per al desplegament total. El dia 19 el president Rodríguez Zapatero començava a retornar les tropes destacades a l'Iraq, segons la promesa electoral feta a desgrat de complicar les relacions amb els EUA.

L'Europa dels 15 esdevé la dels 25 amb l'entrada oficial de deu països més, en el primer dia de maig : Polònia, Txèquia, Hongria, Eslovàquia, Eslovènia, Lituània, Letònia, Estònia i les illes mediterrànies de Malta i Xipre. Destaquen dues notícies en aquests dies: dimarts 4, a la matinada, al Mas dels Barberans, el jove Albert mata d'un tret a la boca a la seva parella Melody, i després se suïcida de la mateixa manera, i cal advertir que en aquests cinc primers mesos de l'any i pel mateix motiu ja han estat detinguts més homes que en tot el 2003, la majoria al Montsià; l'altra és el malestar davant la possibilitat de desaparició del velòdrom municipal de Tortosa, infrautilitzat, per construir un centre lúdic al barri. Els reis Joan Carles i Sofia, amb el president espanyol Rodríguez Zapatero, inauguren el 8 de maig a Barcelona el Fòrum Universal de les Cultures que rebrà tres milions de visites i porta a remodelar una zona deteriorada de Barcelona, però que genera polèmica cultural i ciutadana. En aquest dissabte també s'obren a Tortosa les Jornades Internacionals d'Estudiosos sobre els orígens i l'expansió de l'orde del Temple a la Corona d'Aragó. A Tortosa plou tot el dia però la climatologia sembla donar pas dos fets més relativament relacionats: l'astrònom Jaume Nomen, de l'Observatori de l'Ebre, detectà en el 2001 l'asteroide 37391 i proposava que rebés el nom d'*Ebre*, ara acceptat pels organismes internacionals competents; tanmateix, se sap de la tesi doctoral de l'Observatori sobre el magnetisme a l'Antàrtida.

Resulta inacceptable la crisi interna a la PDE i en l'assemblea intercomarcal hi ha tensió, insults i un sector que la vol dissoldre. Altrament, en el mateix mes la XIV Diada de l'Ostra del Delta se celebra a l'Ampolla, al port pesquer, amb degustació de 2.500 kg d'ostres per més de 4.000 persones, i es fa avinent que tretze municipis de la regió se sumen als actes del Fòrum de les Cultures mentre que la Fira de la Terrissa de la Galera és visitada per 30.000 persones, el dibuixant Ignasi Blanch participa al saló del llibre d'Alemanya i el tenista rapitenc Albert Montanyès arriba a les semifinals del Comte Godó. Aleshores, el 13, es determina un punt de conflicte futur: per tal d'ajustar els comptes a salut pública, es crea l'impost del centim sanitari sobre la benzina, com a remei. Dos dies més tard Saddam Hussein és jutjat i acusat de crims contra la humanitat tot portant-lo a l'execució tot advertint que les armes de destrucció massiva que cercaven Bush, Blair i Aznar no han aparegut enlloc. Llavors, el 22, hi ha una notícia extensament aprofitada per tots els mitjans de comunicació: el príncep d'Astúries es casa amb la periodista Letícia Ortiz, com se sabia de feia sis mesos, a la catedral de l'Almudena, de Madrid. Començat el mes de juny se surt al pas d'una vergonya col·lectiva i l'Ajuntament, l'Església i la Generalitat es reuneixen per aprovar el projecte d'arranjament de les escales de la façana principal de la catedral, sulsides per la pluja en el 2002 i sense resoldre per part de ningú. Després, el 13, arriben les eleccions a la Unió Europea i porten 342 milions de persones a les urnes, a Catalunya i a Tortosa amb una abstenció superior al 59 % i en una manifesta manca d'interès. Josep Borrell, tanmateix, resulta nomenat president del Parlament Europeu d'ençà d'un pacte entre el Partit Socialista Europeu i el Partit Popular Europeu.

Aleshores arriba la novetat cercada: després de tres anys i mig de mobilitzacions contra els transvasaments el 18 de juny s'acorda, en Consell de Ministres espanyols, la modificació de la llei 10/2001 del PHN i deixa sense efectes els articles que legalitzaven l'extracció de 1.050 hm³ d'aigua de l'Ebre. Llavors el pressupost de la Generalitat preveu 74,5 milions € a les Terres de l'Ebre i la URV inicia les excavacions arqueològiques al sector del baluard de Sant Pere (Mercat del Peix). Tanmateix, el sector arrosser de l'esquerra de l'Ebre reclama que els guanyadors de les eleccions de la Comunitat de Regants, del 31 d'octubre del 2002, ocupin els càrrecs, en contra de Joel Bonet i a favor de Lluís Pegueroles. La Cala acull 700 persones en la Nit de la Pesca Catalana, llavors, i a Paüls es presenta la I Festa de la Cirera, a Ulldecona s'exhumen restes humanes andalusines en l'excavació al Castell i a Móra d'Ebre es realitza la I Fira del Llibre i Autors Ebrencs en el cap de setmana del 19 i el 20. El 23 es realitza un estudi sobre el portal del Romeu i la seva torre oculta d'uns deu metres d'alçada, completat fins al 19 de juliol.

El 27 de juny, diumenge, hi ha el disgust generalitzat perquè ahir, a 89 anys d'edat, ha mort el cantador Pepe Garcia "lo Canalero", un dels últims exponents amb lo Teixidor, Coseret i lo Xaparro i el funeral que es fa a les set de la tarda a l'església de Roquetes és multitudinari i el sentiment ben evident. En això, el dia 6, hi ha indignació quan se sap de com la CIA, tot i estar informada que Iraq no disposava d'armes de destrucció massiva, no ho comunicà al president Bush, mentre que el primer ministre britànic Anthoni Blair admet la possibilitat que mai no es trobin les hipotètiques armes de destrucció massiva a l'Iraq. L'endemà 9, la Cort Internacional de Justícia de l'ONU dictamina que el mur que Israel està aixecant a Cisjordània és il·legal i que ha d'ésser enderrocat... res no és satisfactori i en el mateix dia hi ha l'afegit de l'assassinat del periodista nord-americà Paul Klebnikov, director de l'edició russa de la revista *Forbes*, mentre investigava l'origen de les fortunes a Rússia.

Potser que els ànims puguen al pas de l'XI Mostra de Jazz de Tortosa que comença divendres 9, un gran salt endavant amb l'americà Chick Corea & Elektric Band i el dominicà Michel Camilo, al Teatre-auditori i a local ple i en intensa activitat nocturna, això abans no es publiqui el cartell de les Festes de la Cinta perquè porta una forta polèmica per causa de considerar-lo ofensiu a la patrona, lluny de les intencions del dibuixant. Protecció dels animals (ANPBA), llavors, denuncia els ajuntaments que organitzen bous capllaçats i embolats, i hi ha una denúncia ecologista a la granja de tonyines a la Cala. Potser que corregeix aquesta seguida el primer festival Tortosa Cruïlla i, posats en la darrera setmana de juliol, la Generalitat aprova la licitació de les obres per fer l'estació de captació i bombament d'aigua de l'Ebre a Xerta, incloses en el projecte del canal Xerta-Sénia. Dimecres 21 de juliol comencen les Festes

del Renaixement, fins a diumenge 25, amb tot el seu esplendor i la mobilització de gent i activitats que a Tortosa esdevenen un daltabaix.

Es confirma que la zona segueix essent una de les entrades de drogues a la península i ara Guàrdia Civil, a la Cala, s'empara de 15.000 kg, el triple del 2003. També hi fets més excepcionals, com l'oferta de venda de les illes del Nap i de Cataula, a l'alçada de Benifallet, plantades de tarongers i mandariners, i la desarticulació d'una xarxa d'extorquidors d'immigrants, o que l'Ajuntament de Tortosa aprova per unanimitat l'erecció d'un monument a la PDE. A la Cala es reparteixen 1.500 racions en la Diada del Rossejat, i es parla de centres d'interpretació de la terrissa a la Galera i de la serra del Montsià als Freginals, i de la mostra d'obres de Picasso i Miró a les Festes Quinquenals d'Ulldecona, i del primer campionat mundial d'esports tradicionals a Amposta, i la inversió de 12.000 € a Ribera d'Ebre per estudiar els camins de sirga, i del fet que a la Terra Alta Mariscal dissenya els rètols turístics comarcals, i que Unió de Pagesos alerta quant a la forta crisi que afecta el vi... Tradicionàrius ret homenatge al cantador lo Canalero, i una vintena de noves empreses obren, al viver de Camarles, un projecte pioner obert en el mes d'abril, que deixa insuficients les quinze oficines i les set naus disponibles. La curiositat popular es despertava en entrar a l'estiu, quan la Confraria de la Cinta feia saber quant a l'inici dels treballs per la muntatge d'una grandiosa exposició a la catedral, a partir de les obres i excavacions fetes darrerament i les troballes i recuperacions efectuades, tot aprofitant una connexió i trajecte de mostra per les sales de la canònica medieval de Santa Maria de Tortosa i també de les informacions extretes dels arxius d'aquesta que s'acaben de catalogar el dia 19, mentre que es restaura arquitectònicament i artística i es recuperen i mostren documents essencials per a la cultura catalana i per a l'Església. Ramon Miravall n'ha estat elegit responsable, també comissari de l'exposició, i en aquests mesos s'hi ha treballat intensament l'equip format pels membres directors de la Confraria tot comptant amb l'assessoria dels canonges de la seu i tota mena de tècnics. Serà la mostra denominada *Lux Dertosæ*, famosa abans d'haver estat oberta.

El 22, a Oslo, són robats *El crít* i *La Madonna*, els dos quadres més famosos d'Edvard Munch, i el 26 la Cort Suprema de Xile retira la immunitat a Augusto Pinochet pels crims de l'*operació Còndor*. A Tortosa hi ha una forta tempesta d'estiu, un aiguat que dura tres hores i que inunda zones de la ciutat i, començades les festes de la Cinta, fa fracassar l'esperada actuació del cantant Alejandro Sanz, amb pèrdua de 112.000 €. Simultàniament, als Jocs Olímpics d'Atenes els residents tortosins Vietxeslav Ekimov, de 38 anys, guanya la plata de la competició contra rellotge, el qui ha destacat a les edicions del Tour de França i que ha aconseguit pujar al podi als Jocs Olímpics de Seul (or persecució), de Sydney (repeteix l'or tot superant Armstrong i Ullrich) i Atenes. En la segona setmana el també rus de Tortosa, Mikhail Ignatyev puja al punt més alt del podi, amb l'or, quan només té 19 anys d'edat.

Dijous 2 de setembre s'inaugura la mostra *Lux Dertosae. La devoció a la santa Cinta*, la qual romandrà oberta fins al 3 d'octubre a l'aula magna de la seu, als dos refectoris sobreposats i al dormitori canonical, la qual serà visitada per 15.000 persones. La mostra caldrà mantenir-la oberta tot el mes d'octubre, per causa de l'afluència de visitants, i s'ha presentat a la línia de qualitats de les precedents mostres d'abast universal que foren la *Fidei Speculum* en l'any 2.000 i *Germinabit* en el 2.002. Aquest muntatge d'èxit fet per Ramon Miravall amb la *Lux Dertosae* es compagina amb profitoses gestions fetes per aquest a Barcelona, a nivell de la Generalitat, i Madrid, en els àmbits del PP, amb la corresponent destinació de fons que inclou el projecte de rehabilitació dels eixos urbans dels carrers de la Rosa, les Taules Velles i la Mercè i la incorporació d'empreses culturals (petits comerços i indústries artesanals), amb el projecte de recerca arqueològica i monumental dels subterranis i de la seu vella: Església (bisbat i Capítol) li demanen l'engegament i l'organització per fer-li després un buit i, en haver feta una o unes reunions dels representants de la Generalitat i l'Església i la Ciutat, sol i sense que ningú li'n doni cap explicació o disculpa, Miravall caldrà que se'n desentengui, amb pèrdua absoluta del temps i les gestions fetes i del finançament pactat i obtingut. La mostra genera, en un remuntatge, el museu de la catedral i una oficina permanent de guies de turisme i de promoció que dirigeix Neus Batalla. La mostra, mentrestant, portarà a una dedicació permanent i a l'atenció als milers de visitants. La processó del dia de la festa de la Cinta, diumenge 5,

anava acompanyada per un sentiment de dinamisme col·lectiu i d'alegria. La festa de la Diada de l'11 de setembre compta amb la presència i la conferència de Ricard Salvat.

Divendres 3 de setembre comencen les festes quinquenals d'Ulldecona, les quals duraran fins al dia 12, i el dia 9 es repeteix l'èxit de la festa del Castell. El 8, però, l'Observatori de l'Ebre commemora el seu centenari (8 setembre 1904) amb la inauguració d'una exposició, i la celebració durarà fins al juliol del 2005. En aquest moment s'ataca de fort per la contaminació de l'Ebre que causen els abocaments d'Erkímia, essent detectades entre 70 i 100 tones de residus a la llera, segons l'estudi del CSIC i la UAB. Aleshores mor Joan Cid Boix que durant 24 anys ha estat president de la Societat de Pesca Esportiva i un excel·lent coneixedor del riu i de la fauna fluvial. La Sénia acull també la trobada anual de bandes de música, amb 1.400 músics d'arreu de Catalunya, això metre es comenta que l'ocupació turística cau deu punts per sota de les previsions i més tard que una trentena de tractors tallen la carretera N-340 a l'Aldea, en protesta del preu del gas-oil. El 29 de setembre comencen les festes quinquenals del Canar.

L'Ebre és un feix de problemes provocats pel mal ús que se'n fa, talment com passa en les centrals nuclears perquè ara a l'octubre se sap que, quan la recàrrega de combustible de la d'Ascó resten contaminats 114 obrers amb iode 131, i un dels treballadors ha filtrat un memorial que al cap d'un any caurà a mans de *Greenpeace* i del portaveu d'ICV. Una altra referència és que a Camarles, al cap d'un any de denúncies i d'ésser notícia, es resol el trasllat dels animals de la granja dels micos, amb l'evacuació de 50, i l'empresa es proposa evacuar els 298 animals i plegar. Una bona notícia és que Amposta és triada com a Capital de la Cultura Catalana del 2006, rellevant l'Esparraguera, i que la signatura del compromís se signarà el 20 de novembre. A Tortosa, en canvi, hi ha una manifestació per raó de la inseguretat ciutadana, sobre tot per l'ona de robatoris als pàrquings i botigues. El món de l'esport sol ésser més feliç però el 23 d'octubre ens trobem amb què la selecció catalana de Hoquei guanya el Campionat del Món B: internacionalment no tornarà a competir perquè la Federació Internacional de Patinatge rebrà fortes pressions d'Espanya per no acceptar definitivament la Federació Catalana de Hoquei Patins, una estratègia espanyola que se sistematitzarà contra Catalunya. Una expedició d'ebrencs a l'Himalaia han coronat el Shisha Pangma, de 8.046 m, al Tibet, entre la Xina i el Nepal, en viatge iniciat el 28 d'agost, on deixa perquè flamegi la senyera catalana i, com sempre, se'ls fa una gran rebuda en aterrar al Prat. Quasi havent enllestit el mes, el 29, els 25 països membres de la Unió Europea signen a Roma la primera Constitució Europea.

El mes de novembre s'enceta de manera més conflictiva perquè el dia 2 George Bush és reelegit president dels EUA, malgrat de la guerra de l'Iraq i amb dubtes quant al polèmic recompte electoral. Pitjor és el cas de dijous 11, quan el president palestí l'asser Arafat mor de matinada en un hospital de París, enverinat amb poloni 210 radioactiu a Londres (com Litvinenko el 23.novembre.2006), segons una anàlisi de finals del 2013, en haver estat expressament exhumat el cadàver a demanda de la vídua. L'endemà divendres hi ha una sessió del govern de Catalunya al castell de Miravet, amb la proposta de reforma de l'Estatut i el 18 el país es pot permetre un somriure perquè la Unió Europea emet una comunicació oficial per reconèixer les denominacions de català i valencià com a expressions d'un mateix idioma. El novembre porta altres fets a recordar, com un incendi forestal a la zona dels Moletons, a Ulldecona, en el qual es cremen 50 ha de matolls i comptant amb què és el segons d'enguany a la zona i hi participen 13 dotacions terrestres de bombers i tres mitjans aeris. Hi ha una relativa satisfacció perquè només amb dues setmanes de diferència, Correus i Telègrafs treu en circulació un segell dedicat al Parc Natural del Delta i, també la novetat que el primer pressupost del tripartit ha destinat 551 milions € per habitant a les Terres de l'Ebre, i que la Ràpita esdevindrà el centre europeu d'extracció de gas natural malgrat que no se sap si la notícia és bona o dolenta, però és favorable el fet que el govern d'Amposta hagi aprovat la millora de l'accés a la Carrova, i que el Consorci de la Batalla de l'Ebre obri la mà a Gandesa i a la Ribera d'Ebre. Una altra qüestió és que un mes abans no es reclamés la documentació confiscada pel franquisme en acabar la guerra, sota les directrius de la Gestapo i guardada als arxius de Salamanca, uns materials que afecten una trentena de municipis ebrencs (amb el nord de Castelló) es fa un acte unitari a Vinaròs per reclamar-ho, amb signatura d'un manifest

promogut per la Taula Cruïlla, adherida a la Comissió de la Dignitat: són tretze lligalls emprats per a la repressió política i social de la dictadura espanyola i, vés per on, TVC no ho cobreix informativament i això aixecarà fortes i justificades queixes. Es recuperen, però, els diaris i la documentació personal del polític Marcel·lí Domingo, localitzada i adquirida a un antiquari de Barcelona i ara dipositada a l'Arxiu Històric. Mentrestant, i en tot el mes, continuen les massives visites guiades per la mostra *Lux Dertosa*, a la seu, i la consellera de Cultura de la Generalitat la visita el dia 8, també per inaugurar les obres de restauració a la canònica. També hi ha molts fets culturals, com el VII Concurs Nacional de Pintura Ràpida el dia 10.

A Tortosa, al novembre, també es presenta el *I Festival Internacional de Teatre de Tortosa "Entre Cultures"*, en el qual participen deu països de les ribes mediterrànies com Senegal, Marroc, Tunísia, Palestina, Líban, Iraq, Algèria i Egipte amb dinou obres, tres mil espectadors, més de 300.000 € de pressupost, dues setmanes de durada, organitzat per la Casa de la Ciutat i dirigit per Ricard Salvat, essent un espectacle únic a Europa. A nivell popular es protesta, el 20 de novembre, pel preu de la benzina ha pujat un 70 % en 9 mesos, i creix la inflació i frena el creixement amb el condicionament de l'economia mundial. Llavors, a Ucraïna, el 23 són milers les persones que ocupen Kiev per aclamar com a president el líder de l'oposició Viktor Iúixenko, oficialment derrotat. Aleshores, el 27, Artur Mas és elegit president de CiU i relleva Jordi Pujol en el seu llarg mandat. Altrament, resulta significatiu el fet que el 30 el govern de Cuba, per motius de salut, alliberi el poeta Raúl Rivero, símbol de la dissidència interna al país, i l'opositor Osvaldo Alfonso.

L'assemblea de la Plataforma de la Ribera d'Ebre s'aplega dijous 2 de desembre amb una vuitantena d'assistents, la qual clou l'activitat portada en els darrers quatre anys per raó del desencís generat per les polítiques mediambientals dels partits d'esquerres al govern i per determinades actuacions polítiques dels membres fundadors situats en el poder. El detonant ha estat el macroabocador de Tivissa, però del 8 al 12 es fa el IV Congrés Ibèric de Gestió i Planificació de l'Aigua, a Tortosa, amb participació d'especialistes d'arreu del món, amb vora les dues-centes comunicacions, vint-i-tres ponències i set taules rodones amb la participació de més de 500 investigadors i universitaris inscrits i en aquest mateix mes el CSIC vigilarà la qualitat de l'aigua de l'Ebre en els pròxims cinc anys, encara que també s'especificarà de com Tortosa perd un 39 % d'aigua per raó del mal estat de les canonades. Al capvespre de divendres 10 es reuneix el jurat i a la nit, en la festa literària, s'atorguen el premi i beques de la Fundació Duran & Martí.

Augusto Pinochet és processat a Xile, el dia 13, com a presumpte responsable dels crims de l'operació Còndor, llavors quan Emili Rosales guanya el premi Sant Jordi 2004 en la 52a Nit de Santa Llúcia, per la novel·la "La ciutat invisible", i quan Jesús Moncada és proclamat Premi de les Lletres Aragoneses. Benifallet i Salvador Miralles, d'Orta, resulten també premiats amb els guardons de Turisme de la Generalitat.

Al pas dels dies es constitueix a Tortosa una nova associació de veïns Centre-Nucli Històric, i es constitueix un front comú contra els robatoris dels productes del camp, i és diu que la casa natal de Felip Pedrell està en situació de ruïna, com altres vegades ha estat dit de l'immoble de l'antiga Pobla de Montcada, al Replà, encara que algun escriptor contemporani al músic diu haver estat al carrer Montcada, abans d'arribar a aquest altre carrer.

Freginals ven més de mil litres a la III Festa de l'Oli, i la 44a Fira de Mostres d'Amposta rep més de 60.000 visitants. La intensa activitat i saturació en el Teatre-auditori i la necessitat d'espai que comporta ha portat la protesta i suspensió del concert de Santa Cecília, tot afectant l'Escola Municipal de Música que ha hagut de suspendre algunes classes. Greenpeace proclama la qualitat de la costa catalana en el 2004 i en el memorial destaca les platges de l'Enveja i de la Ràpita, i el dia 16 els reis d'Espanya inauguren a Barcelona el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), en reestrena després de 14 anys d'obres. L'endemà 17 es destitueix l'alcalde de l'Aldea, Jordi Gas, mitjançant una moció de censura, amb l'impuls de CiU que posa al càrrec Dani Andreu, d'ERC.

En l'afer patrimonial sobta el callament o les desinformacions de la premsa i al novembre-desembre, quan els fets són una part del passat, es comenta quant a la visita de la consellera de Cultura, Caterina Mieras, en començar setembre, i la inauguració a la canònica

de la seu de la restaurada sala inferior i dormitori superior, i refetor vell, així com els refugis antiaeris, unes obres realitzades dins el pla director de la catedral, amb una inversió d'1,5 milions € que aporta la Generalitat a càrrec dels exercicis del 2003 al 2005, arran d'un conveni signat amb l'Església de Tortosa. L'arquitecte diu que han cobert un 90 % de l'obra, corresponents a la segona fase del pla, malgrat que cal actuar encara a les sales de l'arxiu, a la façana i en el condicionament de la tinguda com aula magna, unes obres que suposaran la despesa de 430.000 € que el director general considera imminent malgrat que res no es diu de l'excavació d'uns metres de muralla, torre i portal romans, amb l'afegit de molts metres de muralla romana del mateix segle III i que, més enllà, connecta amb l'espigó de tancament del port marítim més antic. En acabar desembre encara estan capficats en el procés administratiu exasperant que comporta el procés i en les relacions entre les institucions. El pla es completarà en els quatre anys més de la tercera fase, amb la restauració de la sagristia, i accés a la façana principal.

El 26 de desembre hi ha un terratrèmol de Sumatra (Indonèsia), de magnitud 9,1 de l'escala Richter, submarí, a la costa oest de l'illa. Comporta una seguida de tsunamis que afecten tota la zona sud i sud-oest d'Àsia i arriben fins la costa est d'Àfrica, afectant 14 països i essent el més mortífer de la història puix que es parla de més de 300.000 víctimes entre morts i desapareguts per causa de l'onada de 30 m d'alçada, però els governs mai no en podran donar xifres exactes. Cal afegir que hi ha quasi 2 milions de desplaçats pels tsunamis.

Abans no acabi l'any, el 28 el govern espanyol assumeix el memorial del comitè d'experts que recomana el retorn a Catalunya dels documents confiscats quan la invasió del 1939 i que es conserven a l'Arxiu de Salamanca, un compromís que deu anys més endavant només hauran acompanyat a mitges.

El gener de l'any 2005 comença amb els primers dies les excavadores a la serra del Boix, per a la construcció del primer dels parcs eòlics de Tortosa. Llavors el ministre espanyol d'Administracions Públiques avala la creació de la Vegueria de les Terres de l'Ebre, i la Fundació Territori i Paisatge, de Caixa Catalunya, compra a l'italià Giuseppe Farina, expresident del CF Milano, la llacuna de l'Alfacada i també se sap i causa satisfacció el fet que, d'ençà de l'acord signat per l'Ajuntament i el sector, la pedra d'Ulldecona s'està emprant per la construcció de la Sagrada Família, a Barcelona. De Roma estant, el sant pare Joan Pau II, després d'ésser visitat pels bisbes valencians, critica durament el govern socialista i obre una nova polèmica entorn al projecte de transvasament de l'Ebre, adduint que l'aigua és un bé comú. Mentrestant el país té una baixada en els sinistres el 2004 malgrat que les Terres de l'Ebre mantenen un dels majors nivells, de 43 accidents mortals, en un augment del 43%, sobre tot al Baix Ebre, i se sap que l'alpinista ebrenc Manuel Navarro ha superat el cim del continent americà, l'Aconcagua, de 6,964 m, després de dies d'expedició en solitari i en adverses condicions climatològiques. També que Lluís Ciuraneta, de la Palma d'Ebre, el qui ha estat bisbe de Lleida, en morir deixa en testament 1,5 milions d'euros en possessions al bisbat de Tortosa i a dues comunitats religioses.

A les acaballes de gener, el 22, els historiadors responsables de la secció "*Patrimoni al rebost*", de La Veu de l'Ebre, reben la distinció de l'ONG "SOS Monuments" per la seva defensa del patrimoni cultural. Els dies corresponen a l'ensorrament espectacular, el 27, d'un edifici del barri barceloní del Carmel, amb un esvoranc de 35 m de profunditat que porta a desallotjar 83 edificis, esdevingut a conseqüència de les obres de la línia 5 del Metro, el qual porta una despesa de 80 milions d'euros i hi ha famílies que ho han perdut tot. Tanquen el mes, el 30, les primeres eleccions a l'Iraq de les quals en surt una assemblea nacional que redactarà la Constitució i, en aprovar el text, a finals d'any permetrà la convocatòria de les eleccions al Parlament.

Malgrat que les comarques de l'interior perden habitants, a les Terres de l'Ebre hi ha censats 180.000 habitants però bé poden arribar als 200.000 per raó de la forta immigració que es detecta i que no està censada. Altrament, estudis signats per 400 científics denuncien la pujada del nivell del mar en un metre, de manera que la plana del delta de l'Ebre se submergirà en el segle XXI. Continua, també, el conflicte quant a l'hotel de quatre estrelles de la Cala, al Bon Capó, pendent d'un judici oral a celebrar el 26 d'abril, i al cap de cinc anys s'acusa

l'empresa constructora i l'exalcalde per delictes contra l'ordenació del territori per un grup ecologista, encara que el jutge absol els imputats. Un altre cas és l'autorització a Llet Pasqual per convertir el Balneari de Cardó en una instal·lació turística de primer ordre, malgrat que resta pendent el memorial quant a impacte ambiental. El 7 de febrer l'Ajuntament de Tortosa aprova el plec de condicions per al concurs de reconstrucció i de nova funcionalitat del Mercat del Peix, i l'endemà, en l'assemblea de CiU d'Ampostà, l'alcalde Joan M. Roig assabenta que no es presentarà a les pròximes eleccions municipals i Manel Ferrer, llavors, fa pública la seva candidatura. El mateix dia 8 hi ha una cimera palestinoisraeliana a Shram el Sheik (Egipte) en què el president palestí Abu Mazen i l'israelià Ariel Sharon anuncien un alto el foc, després de quasi cinc anys de segona antifada amb 4.000 morts. Corea del Nord reconeix el dia 10, per primera vegada, que disposa d'armes nuclears, i el 16 entra en vigor el Protocol de Kyoto, signat per Rússia però havent-se'n abstingut Austràlia i els EUA: Espanya ho tindrà difícil per complir els compromisos.

El referèndum per la Constitució Europea es vota el dia 20 i les Terres de l'Ebre s'hi manifesten favorables però amb els registres de participació més baixos en tota la democràcia. La Constitució Europea és aprovada a Catalunya, però França i Holanda no l'accepten, restant així ajornats altres referèndums. Es reforma el text i amb el nom de Tractat de Lisboa el ratifica tothom llevat d'Irlanda, amb un "no" que posa Europa en una forta crisi. Al límit oriental de la Mediterrània, Israel resol l'evacuació de la franja palestina de Gaza, als 38 anys d'haver-la ocupada.

Els bisbes catalans, el 21 de febrer, inicien la tradicional visita *ad limina apostolorum* a la Santa Seu. El bisbe Salinas, de Tortosa, hi assisteix però la visita s'interromp per l'ingrés del sant Pare al policlínic Gemelli, de Roma, on és intervingut quirúrgicament. Cal advertir que els catalans són els darrers bisbes, dels més de 4.000 mundials, que fan aquesta visita al pontífex màxim. Al país bull un conflicte perquè el 24 el president Pasqual Maragall acusa CiU de rebre comissions del 3 % i aquests s'hi querellen i el primer cal que se'n disculpi i CiU acaba per retirar la demanda.

La neu que cau a finals de mes i començaments de març esdevé un espectacle per moltes poblacions de l'Ebre (Tortosa, Móra, Deltebre, Rasquera, el Perelló...) i àdhuc per les del delta, però cal suportar els problemes del moviment viari urbà i el de les carreteres, algunes de les quals han estat tallades.

El govern de Síria anuncia el 5 de març la retirada gradual de les seves tropes al Líban i a l'Ebre esdevé un pacte polític entre CiU, PSC, ERC, ICV i PP per establir les comunicacions per carretera en els pròxims cinc anys, en l'àmbit de l'IDECE per transmetre'l a la Generalitat mentre que el turisme creix el 3,9 % i l'ocupació és del 33 % als hotels en aquest mes, essent la Setmana Santa la que es consolida al cap de l'any com una zona de màxima aflluència turística, ocupant les 13.000 places del territori. El Festival Internacional de Música Sacra, durant la Setmana Santa, amb escenaris a la seu, l'església de Sant Jaume i el Museu, presenta corals i agrupacions regionals, l'Orquestra Nacional d'Andorra i el Cor de Praga, amb concerts que han reunit un miler de persones. Tot plegat es coneix poc abans de la creació del patronat de Turisme de les Terres de l'Ebre, quan UGT denuncia irregularitats en l'empadronament d'immigrants als Reguers i a Bítum.

Ulldecona homenatja el pilot de trial Adam Raga, en declarar-se campió del món per tercera vegada. Raga, de 23 anys, en aquesta temporada participa en els dos campionats mundials, en els estatals i en el Trial de les Nacions, així a l'aire lliure com a pista coberta. El conseller Milà inaugura en aquest moment el centre de Fundació Nova Cultura de l'Aigua, a l'antiga estació del Carrilet, i quinze ajuntaments de la conca signen la Declaració de Tortosa per a fer-ne un ús més racional. El 13 de març, a la Xina, Hu Jiantao esdevé el nou home fort del règim en la celebració de l'Assemblea Nacional Popular, i el 31 l'ONU alerta quant a la degradació del planeta, un fet que complica la subsistència de la humanitat mentre que el Consell de Seguretat Nuclear es manifesta quant a la gravetat de l'avaria registrada a Vandellòs II a l'agost de 2004, del nivell 1 al 2, l'episodi més greu d'ençà de l'incendi de Vandellòs en el 1989.

Dissabte 2 d'abril, a 84 anys d'edat mor el sant pare polonès Joan Pau II (Karol Wojtyła) després d'una llarga malaltia i de 26 anys i mig de pontificat. Xavier Salinas havia estat el darrer bisbe que s'havia entrevistat amb el sant pare en la recent visita *ad limina apostolorum* del passat febrer i ara sovint és cridat a parlar-ne i a valorar el seu pontificat¹¹⁴¹. El cardenal alemany Joseph Ratzinger oficia el funeral i uns dies més tard, dimarts 19, esdevé el nou papa que adopta en nom de Benet XVI (2005-2013). El bisbe de Tortosa i el clergat tortosí també havien oficiat una missa a la catedral pel pontífex desaparegut.

El consell de ministres espanyol, a demanda de Catalunya, el dia 14 aprova la devolució dels *papers de Salamanca* o documentació espoliada per la policia franquista i la Gestapo alemanya, amb dura oposició dels salmantins, i el Consell de Diputats, el 21, per aclaparadora majoria aprova la reforma del Pla Hidrològic Nacional, el qual fet implica el vàlidament i ampliació de la derogació dels macrotransvasaments efectuat a través del decret del consell de ministres del 18 de juny de l'any passat. La llei s'aprova amb els vots de CiU, ERC i IU-EA. Passat el tràmit pel Senat, on s'introdueixen canvis i esmenes, la llei torna a la cambra baixa i serà aprovada el 2 de juny. Llavors el *boom* urbanístic del 2003 havia esdevingut en un estancament en la construcció d'habitatges a les Terres de l'Ebre el 2004, tenint el Montsià com la zona més activa, i també es detecta l'abismal diferència entre la costa i l'interior. A la Sénia es legalitza la Zona A, tanmateix, de 370 Ha, on s'ubicarà "el polígon més gran de Catalunya". Està situat entre les carreteres al Mas de Barberans, la procedent de Santa Bàrbara i la Galera i la d'Uldecona per Sant Rafel del Riu.

De les acaballes d'abril i al començament de maig la ciutat i la regió s'anima amb la dinàmica que li dona ExpoEbre que acaba havent rebut 50.000 visitants. Hi ha un conflicte a Camarles, on la famosa Granja dels Micos atribueix un foc a l'oposició i és una contrarietat que a Amposta tanqui Visió 3, per irregularitats econòmiques de la direcció. Al cap de dies s'obre una exposició d'homenatge al pintor Ferran Arasa en el centenari del seu naixement, a Tarragona, Tortosa i Pollença, per iniciativa de la Diputació (Museu d'Art Modern) i amb el comissariat d'Helena Fabra. Altres fets són que uns 134 polítics de tots els partits de Catalunya, València i l'Aragó s'apleguen a Uldecona per aprovar les bases de constitució de la Taula de la Sénia en mancomunitat legal per unir els pobles de les tres comunitats. La constitució definitiva ha d'ésser al desembre, a la Casa de la Vila de Morella i sota la presidència de Víctor Pla, batlle de la Sénia. A la Ribera d'Ebre és Marta Cid qui lliura la *Sirga d'Or* a l'Associació Jeroni Moragas, i el CE Tortosa assoleix l'ascens a primera catalana, i Riba-roja ha de tancar l'aigua per contaminació del dipòsit, i el tortosí Joan Moreso guanya les eleccions al rectorat de la Universitat Pompeu Fabra, essent el tercer que ocupa el càrrec.

El 7 de maig, després de seixanta anys d'estar tancat i malgrat dels esforços de Cultura de la Generalitat a Tortosa, ha acabat per restaurar-se a La Sénia i per obrir el Centre Obrer o La Casa, tancat el 14 d'abril de 1938 que el requisaren les tropes franquistes. Ara és inaugurat pel conseller en cap Josep Bargalló i esdevé un teatre-auditori que els seniençs havien de menester. Per al país és la gran notícia el fet que el 14 de maig el Barça de Laporta, Rijkaard i Ronaldinho guanya la Lliga, quan fa sis temporades que no ho feia. Llavors, el 16, a Kuwait s'aprova el dret al vot de la dona i el 17 l'equip del científic català Joan Massagué identifica els gens que provoquen la metastasi als pulmons després del càncer de mama.

Al ple de l'Ajuntament de Tortosa del 6 de juny, per raons de la capitalitat de la vegueria, es trenca el pacte entre el PSC i ERC, i l'alcalde Joan Sabater cessa els regidors republicans. El cas és que el manteniment del caduc i irracional antitortosinisme respon a la demagògia del provincialisme impulsat per l'espanyolisme anticatalà que Amposta fa ara per aprofitar, per mirar d'assumir representacions territorials. Aquesta política destructora del pancatalanisme i característica de l'imperialisme espanyol, característica d'un segle XIX que l'enquistava, reductora com sempre ha estat dels potencials del país i palesament nefanda per als ebrençs, ha causat estralls en els darrers temps, ha erosionat la política mil·lenària pròpia de les repúbliques mediterrànies i porta a una ruralització cultural, degradació o contracultura relativament comparable a aquell auto-odi valencià que a Tortosa porta la gent més preparada

¹¹⁴¹ Vide una entrevista a "La Veu de l'Ebre" (Tortosa) de divendres 8 d'abril, pàg. 7.

a alliberar-se de les responsabilitats sociopolítiques en adonar-se que arriba recolzada per càrrecs de localització tarragonina i barcelonina que no coneixen per causes el problema que fomenten i que no fan més que respondre als cànons franquistes en els quals foren mentalitzats. Així com decau aquell inicial impuls democràtic sota la pressió interessada i voraç dels demagogs, doncs, en termes generals també s'abandona la política perquè es fa nosa, perquè la revolució triomfant ha acabat per derrotar els revolucionaris i se sap des d'abans que "si vols que tot continuï igual, fes la revolució" o, com Franco deixà dit, "*todo está atado, y bien atado*" en els diversos aspectes de la qüestió. En el pensament dels més vulgars oportunistes del segle XIX, dels denominats "escaladors" calia descalçar els alts valors, la qualitat humana i intel·lectual, perquè en aquell món d'ingenus i de bonjans que calia treure del camí era el triomf de la ignorància, la inexperiència i la barra portada discretament al caos la que culminava les ambicions personals, les quals "virtuts" estaven al seu abast. De temps que s'està avançant en aquesta fase i es penetra de fort en una altra de més decadent. Els partits i sobretot els polítics actius estan cada cop més divorciats del poble que els té per uns "barruts incompetents", i amb major raó quan n'hi ha tants que empaïta la "justícia" com a depredadors i prevaricadors. Tothom se'n sent defraudat políticament, i desil·lusionat.

A Amposta, dissabte 11 de juny, cinc mil persones es manifesten a favor dels corres de toros, contra els ecologistes que s'hi oposen pel cas dels bous capllaçats i embolats, i els manifestants àdhuc demanen que la festa sigui tinguda com a patrimoni cultural de Catalunya. Dos dies més tard, el 13, a 63 anys mor Jesús Moncada, de càncer, i el 9 de juliol serà homenatjat a la seva vila de Mequinensa, on s'escamparan les cendres. La gent, més que res, estava en què el cantant nord-americà Michael Jackson havia estat declarat innocent dels deu càrrecs de què se l'acusava. Altres successos d'aquests dies són la desaparició del Consorci del Pla Integral del Delta de l'Ebre, després d'una inversió inútil de 4 milions €, o que els empresaris Sorolla adquireixen l'antic cine Fèmina, sense destinació comercial concreta, i que creixen i es generalitzen les molèsties per la plaga de la mosca negra, detectada d'antuvi a Ginestar i a Amposta. A Madrid, el Congrés i el Senat donen validesa jurídica a la promesa d'eradicació del transvasament de l'Ebre previst a la llei del PHN i el 24 l'Iran té un nou president que donarà a parlar: Ahmadinejad, amb un efecte de dimensions insospitades.

La Generalitat destaca Tortosa entre 77 projectes presentats, en la proposta de recuperació del nucli històric per al qual es destinen 9,4 milions €. Aquest mes de juliol és un fet la macrooperació urbanística i de serveis al barri de la Casota i Ferreries, amb una inversió de 120 milions € per fer 1.500 habitatges, un hotel, un complex lúdic, un port fluvial i un centre per a la gent gran. Espanya és el tercer país del món en equiparar els drets dels homosexuals i dels heterossexuals, darrerament un tema d'actualitat, i l'Església protesta al carrer i el PP ho aprofita el dia 3 de juliol per portar la llei al Tribunal Constitucional. El dia 7, l'endemà de l'eufòria per l'elecció de Londres com a seu dels Jocs Olímpics del 2012, tres bombes esclaten al metro i una en un bus, tot reivindicat per al-Qaida, i hi moren 56 persones, entre elles quatre terroristes, i 700 més en resulten ferides. Llavors, el 12, Albert Grimaldi esdevé oficialment el príncep Albert II de Mònaco, i després se sap que la infanta Cristina i el seu marit Iñaki Urdangarín, amb els fills i seguici, visiten novament el delta de l'Ebre a començament del mes, sense que ningú en sabés res; i arriba la Festa del Renaixement que porta, pel ministre José Montilla, la decisió de declarar-la festa d'interès turístic nacional. L'edició d'enguany es tanca amb 150.000 visitants. Tanmateix, el conseller de Justícia inaugura a Amposta el nou edifici judicial, i el president del Parlament, Ernest Benach, inaugura a la Fatarella el mausoleu de les Camposines, on han estat sepultats en les condicions adequades els soldats morts fa setanta anys a la Batalla de l'Ebre. També s'atorga la *Creu de Sant Jordi* a la Plataforma en Defensa de l'Ebre, a Federico Mayor Zaragoza i a Josep Subirats Pinyana, i Tortosa s'agermana amb Le Puy-en-Velay i la Mostra de Jazz de Tortosa manté els alts nivells de qualitat dels anys anteriors i el seguiment que la caracteritza, i hi participen els Steps Ahead, Hiromi Uehara i Arturo Sandoval, i es reben a desgrat les renúncies que hi ha a la Banda Municipal de Tortosa per raó de la dimissió del director Bonilla. A Amposta "l'era digital" impulsa el primer certamen *Strobe* i una expedició de la UEC afronta el cim del Chon Ton, de 7.134 m i a Irlanda és l'IRA

que, després de 36 anys d'acció, anuncia la fi de la lluita armada que ha portat la mort a 4.000 persones.

Els alcaldes de les capitals de comarca (Joan Sabater, Joan M. Roig, Miquel Aubà i Josep Soler), el president de l'Associació d'Empresaris de les Comarques de l'Ebre (Emili Castellà) i el secretari general d'UGT (Wifred Miró) en començar l'agost signen la constitució del futur consorci de les Terres de l'Ebre amb la voluntat de crear ocupació, quan Tortosa ho havia aprovat en sessió del passat desembre. Al pas dels dies, el 22 hi ha incendis als termes de Riba-roja, la Pobla de Massaluca i la Fatarella que cremen 787 Ha de pi i matoll, 327 de les quals corresponen al Pla d'Espais d'Interès Natural. La causa sembla haver estat en les línies elèctriques i per apagar-ho han calgut 215 bombers, una setantena de mitjans terrestres i una vintena d'aeris, així com voluntaris. En aquests moments comencen els treballs per instal·lar un sismògraf soterrat 50 km mar endins, vora la plataforma petrolera de Casablanca, un projecte pioner en l'Estat, compta amb la participació de l'Observatori de l'Ebre. L'agost dona un reguerall de fets i d'anècdotes, com les agressions a periodistes que capten imatges dels correbous, o l'home que recorre tot el riu amb piragua, o la inauguració de la nova oficina de Turisme a l'edifici del Carrilet, o el nou barri que doblarà els habitants dels Freginals, o que la Ribera d'Ebre elabora un pla per reduir el musclo zebra en un 80 % en tres anys, o la inversió de 50.000 € per al millorament dels entorns de la Fontcalda, o del museu dels requetès que es conserva a Vilalba dels Arcs, i del nou èxit en la XII edició del Tradicionari de les Terres de l'Ebre, malgrat que la seguida acabi el 30 d'agost amb la duresa de l'huracà *Katrina* que arrasa Nova Orléans, on fallen els dics, la ciutat resta inundada i al cap de molts anys encara hi hauran desplaçats. L'acció també afecta àrees dels estats de Louisiana, Texas i Mississipi, amb 1.800 morts i milions de damnificats. El 4 de setembre els EUA demanen ajut d'emergència a l'UE i l'OTAN per fer front als estralls del *Katrina*.

Els millors documentals del 2005 es poden veure al II Festival del Riu però les festes de la Cinta centren l'interès en els concerts dels 60, i s'hi homenatja Xavier O'Callaghan, per la seva carrera esportista en el handbol al CF Barcelona, però la inadequada gestió porta el desastre del tancament de la Universitat Internacional de Catalunya que tanta feina i sacrificis havia portat a la Fundació Duran & Martí, tot i que la seva intervenció desinteressada porta un gran benefici a l'Ajuntament. Altrament, l'empresa Hidroelèctrica de Xerta té al seu càrrec l'obligació de rehabilitar el molí antic de l'Assut per fer-ne un centre d'interpretació. Les obres foren aturades per raó del recurs interposat per la Reial Companyia de Canalitzacions i Regs de l'Ebre, Sindicat Agrícola de la qual Joel Bonet és l'accionista majoritari, per reclamar-la com a propietat. Cultura declarava BCIN l'Assut, per segona vegada ara fa tres anys, amb conflictes de propietat posteriors. Llavors es detecta un brot de salmonel·la pels pollastres precuinats, amb 17 afectats de gastroenteritis entre els dies 4 i 12 de setembre, a la Barra Tortosina, durant les festes de la Cinta. La desfeta universitària troba aleshores la compensació esperada de la implantació del Campus Terres de l'Ebre de la Universitat Rovira i Virgili, sota la direcció d'Azael Fabregat. La lliçó magistral resta a càrrec de l'exdirector general d'UNESCO i president de la Fundació Cultura de Pau, Federico Mayor Zaragoza, al teatre-auditori, i de moment s'obre als Josepets, amb infermeria, ciències empresarials i turisme.

A la plaça de Montserrat el marroquí Sallam E, de 36 anys i establert a la ciutat, és mort per cinc trets de pistola. El col·lectiu dels immigrants marroquins es mobilitza per reclamar justícia, amb minsa presència autòctona. La policia es mou de pressa i empaita el gitano J.A. Gabarri, escapat a Almeria, i la causa sembla ésser un afer de tràfic de drogues. La gent està inquieta perquè se sap que hi ha immigrants que tenen armes, sembla que de manera especial els procedents de l'Europa de l'est, i encara que mig entenen el suport polític que reben dels partits polítics d'esquerra no accepten el proteccionisme del qual gaudeixen i que els ciutadans no tenen. Els ciutadans que ho censuren resulten immediatament acusats de xenòfobs i de nazis, en el procés d'una situació adversa als immigrants que s'escamparà arreu del país i després a la major part de la Unió Europea.

Corren diverses novelles com aquella de què el desplegament immediat de la TDT es diu que dotarà les Terres de l'Ebre d'una televisió pública per a la vegueria, i que l'ocupació hotelera supera la mitjana de Catalunya, i que el *Ministerio de Turismo* destina 3 milions € per a

l'arranjament de muralles de Tortosa, això quan la banda de música federal de Catalunya, amb seu a Amposta, debuta i s'estrena a les festes de la Mercè, de Barcelona, i quan la trobada picassiana a Orta, amb representacions d'arreu del país i, en això, el 16 s'inaugura la Torre Agbar, obra de Jean Nouvel i nou símbol del perfil de Barcelona. Just llavors, el 30 de setembre, el Parlament aprova l'Estatut de Miravet, amb l'ampli consens de 120 vots a favor i els 15 del PP en contra. La il·lusió el porta al Congrés, però, on se'l retallarà sense miraments i s'aprovarà a contracor malgrat d'haver garantit "que no s'hi tocarà ni una coma", com digué Zapatero. En el mateix dia el PP presentarà un recurs d'inconstitucionalitat.

L'octubre es pot dir que comença amb la jornada de vaga general a França del dia 4, mogut contra la política social del govern. El 5 i el 6, els dos dies següents, els bisbes de la Conferència Episcopal Tarraconense, reunits a Tiana, donen suport a l'Estatut i a tot allò que sigui per al bé del país, a la llengua i a la cultura, amb l'afegit que es planyen dels comentaris ofensius de la COPE i es comprometen a fer gestions per deturar-ho. No pot estar absent l'adversitat i el dia 8 un sisme de 7,6^o de l'escala Richter devasta el Caixmir fronterer entre el Pakistan i l'Índia, i causa 90.000 morts al Pakistan i 1.300 a l'Índia. A l'Ebre, llavors, hi ha aturades a Tortosa, i a la Ràpita els pescadors, davant els preus del gasoil, una crisi que deixa als ports ebrencs més de 200 embarcacions en una vaga sense precedents. Encara s'hi suma el sector de transportistes per carretera i es tallen diverses vies de comunicació. A l'agost la polèmica fou la decisió dels ports de la Ràpita i les Cases del Canar de permetre que les barques de l'àrea de Castelló subhastessin peix a les seves llotges. Per si tot plegat era poc, és greu la contaminació del fons del pantà de Flix, per causa dels abocaments tòxics que durant dècades hi ha fet Erkímia, i es resol l'extracció des del 2007 al 2009 i procedir a una posterior regeneració, amb un cost de 100-150 milions € per extreure 700.000 metres cúbics de residus. Mentrestant cal repetir les eleccions per a la presidència de la Federació Catalana de Futbol, tot plegat per obtenir el mateix resultat de la primera convocatòria que deixa Vicent Lluésma de sotsresident.

L'Ebre esdevé el Sena del segle XVIII en el rodatge de la pel·lícula *El perfum*, segons la novel·la de Patrick Süskind, amb la participació de desenes d'extres tortosins. El departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP) alerta del risc de la grip aviària, i l'Audiència retira la condició de privada a la meitat de l'illa de Buda i rebrota la demanda d'aigua amb vaixell a Barcelona que comporta la reactivació de l'alerta dins la Plataforma en Defensa de l'Ebre. Mentrestant es neteja la zona de la Torre d'en Gassia per l'alt risc d'incendi i el govern no pot impedir l'arribada de 300 micos més a Camarles. Altres novetats fan saber que a Amposta s'obre el primer crematori a la regió i que s'inaugura el Centre d'Art Rupestre d'Uldecona mentre que es destinen més de 2 milions € per recuperar el Museu de Ceràmica de la Cala. A Tortosa, el Festival Felip Pedrell compleix el 25è. aniversari, i el 20 d'octubre la UNESCO aprova el Conveni de Diversitat Cultural amb el vot en contra dels EUA i Israel. Llavors es comenta quant a l'expedició ebrenca a l'Everest, la primera en l'àmbit provincial i, el 25, Iraq aprova la seva nova Constitució.

Novembre ha començat amb el desplegament a Barcelona dels Mossos d'Esquadra, tot en substitució de la Policia Nacional espanyola d'ençà del mateix dia 1. La notícia del moment, en aquest cas del dia 5, és el fet que un tribunal de Bagdad condemna a la forca l'exdictador iraquíà Saddam Hussein. El conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Joaquim Nadal, inaugura llavors l'autovia de Tortosa a l'Aldea, després de tants anys d'obres i conflictes i un cost aproximat d'11 milions €. També l'empresa *Amposta S.L.* ha aparegut entre les 45 espanyoles i les 2.400 d'arreu del món en l'informe Volcker lliurat a l'ONU quant a les societats que haurien adquirit petroli fraudulentament o pagat suborns al règim de Saddam Hussein, encara que el propietari, Primitivo Ferreres, ha negat qualsevol relació. A Tortosa la Cambra de Comerç celebra la primera edició de la Nit del Comerç i el Turisme, en la qual es reconeix la feina d'una seixantena de negocis davant més de 500 empresaris i el sector reclama l'ampliació de l'àmbit cameral a la Ribera d'Ebre i a la Terra Alta. Altrament, l'anuari econòmic de Catalunya evidencia que les comarques de Ribera d'Ebre i la Terra Alta, presenten el major índex de creixement.

La Generalitat està invertint 3 milions € per recuperar el patrimoni ebrenc. A Tortosa hi ha propietaris de l'horta de Sant Vicent que es neguen a pagar el conveni urbanístic, a Deltebre hi ha relleu a l'alcaldia, a Roquetes l'empresa americana Lear tanca la negociació pel nou conveni laboral, a Amposta es milloren els fonaments i el cablejat del pont penjant, a Móra d'Ebre creen 5 Ha de sòl industrial, i Gandesa s'integra al COMEBE a canvi de tenir un nou museu de la Batalla de l'Ebre. En l'activitat cultural destaca l'increment de l'assistència a les sessions del festival *Entre Cultures*, organitzat per Ricard Salvat, i Amposta acull la XII Assemblea de la Confederació Espanyola de Societats Musicals, essent representats 80.000 músics de tot l'Estat. En la internacional cal esmentar que el 28 de novembre la Cimera Euromediterrània de Barcelona es conclou amb la signatura de dues resolucions: condemna al terrorisme i pla quinquennal per al desenvolupament de la riba sud de la Mediterrània i que l'endemà 29 el governador de Virgínia (USA) indulta al qui estaria el núm. 1.000 dels executats amb pena de mort des del seu restabliment el 1976.

Dissabte 3 de desembre s'inaugura el primer hospital de salut mental "Pere Mata" a Amposta, puix que 14.000 viatges anuals portaven a Reus la gent de l'Ebre. El centre s'havia de bastir a Tortosa i el canvi d'ubicació responia a les maniobres polítiques subterrànies de l'Ajuntament ampostí, malgrat que això comporta una desestabilització funcional i un important augment de les despeses de manteniment. El cas es compara a la construcció hospitalària que s'havia fet a Móra i, en ambdós casos, en la pèrdua de qualitat que representa per al servei.

La Germandat d'Operaris ven a l'Ajuntament el Col·legi dels Josapets, on es pensa ubicar el campus universitari, la instal·lació del qual per la Universitat Rovira i Virgili es realitzarà al gener. Llavors, a bona hora, el 14 de desembre George W. Bush, president dels EUA, surt per assumir la responsabilitat dels errors en les dades aportades pels serveis secrets en la seva decisió d'envair l'Iraq. És el moment que Amposta, havent estat nomenada per al 2006 en la promoció de Capital de la cultura catalana, i pont de la cultura catalana serà el lema que emprarà en el pròxim any en el qual es programaran uns 200 actes culturals. Altres successos passen per la dimissió del director de l'Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre (IDECE), Enric Roig, per raons econòmico-administratives, i se'n fa càrrec el sotapresident Miquel Castelló; la gestió de la Universitat d'Estiu de les Terres de l'Ebre passa a mans de la URV i hi ha un enfrontament domèstic a ERC per causa de les llistes municipals encara que té un major relleu el malestar general que hi ha i les manifestacions contra les centrals eòliques perquè els aerogeneradors s'escampen per la Terra Alta i la pressió és forta a la Ràpita, això mentre a la Serra del Boix i al Coll de l'Acma han malmès el paisatge.

El 18 de desembre hi ha eleccions presidencials a Bolívia i les guanya el dirigent camperol indígena Evo Morales, i el 20 l'ONU aprova per consens la creació de la Comissió de la Consolidació de la Pau que ha d'ajudar a recuperar-se aquells països que surtin d'una guerra. Just l'endemà 21 entra en vigor el domini .cat, el primer per a una comunitat lingüística, i moltes webs abandonen el .es i les dades del 2010 indiquen que s'haurà arribat als 40.000 registres. A Tortosa dissabte 31 de desembre tanca la Llibreria Viladrich, al Pont de Pedra, potser que la més antiga d'Europa, encara que els treballadors obriran el 26 de maig a l'Eixample la Viladrich.2.

Altres fets culturals del 2005 són els més de 300 cantaires que participen en l'Aplec de Corals de l'Ebre, organitzat per Orfeó Tortosí en commemorar el seu centenari, i també la presència d'artistes ebrencs a la fira Arco de Madrid, i l'absència de participants al premi d'assaig Bladé i Desumvila, i un homenatge a Ovidi Montllor, i la inversió per recuperar el Museu de Ceràmica Popular de la Cala, els CD de la Lira i les obres de Miquel Querol.

En l'any 2006 l'alcalde Joan Sabater es compromet a retirar, dins de l'any, el monument a la Batalla de l'Ebre que des de 1966 està sobre la pilastra de l'antic Pont de la Cinta, i a la manifestació seguirà l'arribada de missatges feixistes que l'amenacen, donat el cas de complir la promesa... i el monument es mantindrà al seu lloc, sense que ningú no gosi a llevar-lo. El dia 1 de gener es comença a aplicar la primera llei antibac a l'Estat espanyol, i tothom està obligat a complir-la, i el fet esdevé una forta alteració de costums en tot el món laboral, en els: restaurants i bars que, ben aviat, hauran d'obrir terrasses exteriors per seure a fer les

consumicions i poder-se fumar la cigarreta, una decisió que no és grata al mes de gener, i a les portes d'oficines i obradors sempre hi ha algú que ha sortit a fumar.

El 9 de gener del 2006 el govern del Sudan i els rebels del sud del país pacten la pau que ha de posar fi als 22 de guerra civil i, ben al contrari, el 12, a la Meca, moren més de 300 peregrins en una allau humana, en el darrer dia del peregrinatge. Dissabte 14 hi ha l'obertura d'any a Amposta com a Capital de la cultura catalana, amb assistència del conseller primer de la Generalitat, Josep Bargalló, i el president de l'organització Xavier Tudela. El dia 15 la candidata socialista Michelle Bachelet, filla d'un assassinat pel dictador Pinochet, guanya a la segona volta de les eleccions i esdevé la primera presidenta de Xile. Un altre fet a esmentar és que el 19 es constitueix la comissió del Parlament Europeu que investigarà les activitats il·legals de la CIA a Europa. Llavors és el moment, el 22, en el qual Artur Mas va a la Moncloa i pacta l'Estatut unilateralment, un pacte de rebaixa que es basa en tres elements: "Salvar l'Estatut, estabilitat política a Espanya i a Catalunya", i el 31 tornen a Catalunya els primers "papers de Salamanca", l'arxiu muntat per la Gestapo de Hitler el 1939, malgrat que resten molts enviaments a fer.

Centenars de manifestants calen foc el 4 de febrer a les ambaixades de Dinamarca i de Noruega a Damasc, a resultes de la polèmica musulmana per les caricatures fetes de Mahoma. El 9 sobta l'Institut Valencià d'Infertilitat en anunciar el naixement, per primer cop al món, del nadó sa d'una parella amb limfocitosis hematològica familiar (LHH). L'estat espanyol sembla especialitzar-se en crear conflictes a Catalunya, sense advertit que hi fomenta l'independentisme en detriment de l'estat però desenvolupant una nefanda política econòmica que empobreix Catalunya però que, inevitablement, se li girarà en contra al pas del temps. La prepotència i l'orgull no els permet de veure-ho, com sempre, i el 18 de gener ja es pot llegir "Som una nació i tenim el dret a decidir" com a lema de la primera de les grans mobilitzacions que ara coincideix amb la retallada a Madrid de l'Estatut aprovat al Parlament. Hi donen suport 560 entitats, però entre els partits polítics només hi fa costat ERC, i aplega entre 125.000 i 700.000 persones a la Gran Via de Barcelona.

A les acaballes del mes de febrer, el 27, el Tribunal Penal Internacional inicia un procés pel genocidi contra l'estat de Sèrbia i Montenegro i no serà fins al 15 de març que l'Assemblea General de l'ONU aprova, amb l'oposició dels EUA, la creació del Consell de Drets Humans que substituirà la Comissió de Ginebra. Una bona notícia és que, el 22 i mitjançant un vídeo transmès a la televisió pública basca, ETA anuncia l'alto el foc permanent que no arribarà a un any, perquè el 30 de desembre s'acabarà amb un atemptat al pàrquing de la terminal 4 de l'aeroport de Barajas. El 30 de març és quan el Congrés dels Diputats aprova l'Estatut... i el PP presentarà de seguida un recurs d'inconstitucionalitat que el 28 de setembre el Tribunal Constitucional admetrà a tràmit.

L'obra dels immobles per a les delegacions del Govern de Catalunya han començat i tot el sector, del Carrer del Seminari al d'en Benasquer i de Montcada al de Cabanes, el solar que fou de l'Institut i abans del Seminari i abans del convent de la Companyia de Jesús i de la veïna Casa de l'Ensenyança. Aquesta l'abatran al cap de poc temps i ara, el 9 de març del 2006, es destrueix la superfície asfàltica que cobria l'espai conventual i es comencen d'immediat les excavacions arqueològiques que dirigeix Jordi Diloli. Apareixeran les estructures de la ciutat del segle XV, després les estructures de la ciutat islàmica, prou conservades en alçada de murs, i la ciutat romana, cases senzilles i palaus, amb l'estructura viària romana que sembla partir de Montcada per fer cap a Mercaders. La via principal és una mena de passeig pel qual es pot transitar, potser com es fa per una via de Pompeia¹¹⁴². També enterraments romans, tardans, com els apareguts i destruïts al subsòl de l'antic Patronat del cap del carrer Mercaders, i altres de l'entorn del segle XVIII: tot serà arrasat per fer el *car park*.

El cap suprem de la Cosa Nostra, Bernardo Provenzano, cercat de fa més de quaranta anys, és detingut a Sicília l'11 d'abril i a l'entorn de la festa de sant Jordi, entre els molts actes que formen part dels costums, torna presentar-se la festa literària de Jesús-Catalònia i el de

¹¹⁴² Un reportatge de Sílvia Berbis, en l'edició de "La Veu de l'Ebre" de divendres 14 d'abril de 2006, en dona imatges i una elaborada idea general.

Narrativa de la Cala el 29, mentre que continuen les excavacions arqueològiques al carrer Montcada, i els Mossos d'Esquadra fan la seva festa el 24. El 6 de maig es presenta a la Ràpita la primera versió de 1920, encara inèdita, de l'obra de Manuel Beguer Pinyol "Lo monestir de Santa Maria de la Ràpita", i diumenge el cardenal Carles està per Tortosa, la qual cosa sovinteja, i serà el 10 de maig quan les Corts Generals aproven la reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i el president del govern de Catalunya, Pasqual Maragall, foragita del govern ERC i anuncia eleccions anticipades. La gent està avesada a les deficiències polítiques del país i a la creixent política bruta de Madrid, definida com "les clavegueres", però relativament distreta pels èxits del Barça que només genera bones notícies, les úniques bones que arriben, i ara, el 17, el Barça derrota l'Arsenal a París (2-1, amb gols d'Eto'o i Belletti) i guanya la *Champions*, i cal comptar amb què també seran campions de Lliga.

Els arqueòlegs excaven al carrer de Sant Domènec quan militars nord-americans maten el 8 de juny a l'Iraq Abu Musab al-Zarqawi, tingut pel cap d'al-Qaida al país, i l'endemà Israel bombardeja una platja del nord de Gaza i mata deu civils palestins, entre els quals hi ha tres dones i tres nens. En el món esportiu i en el mateix dia la Copa del Món es disputa a Alemanya fins al 9 de juliol, i la guanya la selecció italiana. Diumenge 18 de juny, festa del Corpus Christi, toca anar a votar al referèndum i al juliol hi ha un accident al Metro de València el dia 3, quan un comboi de la línia 1 descarrila en una corba pròxima a l'estació de Jesús, i causa 43 morts i 45 ferits. El 12 és quan Israel envaeix el Líban després del segrest de dos soldats per les milícies de Hezbol-lah però el 29 hi ha una vaga del personal de terra a l'aeroport del Prat i uns 2.000 treballadors bloquegen les pistes d'aterratge durant onze hores, sense previ avís i provocant un veritable caos. El 30 l'aviació israeliana bombardeja un edifici de la ciutat de Qana, al sud del Líban, i hi moren unes 60 persones, de les quals 37 són nens. En aquest cap de setmana, a Tortosa, es viuen les Festes del Renaixement.

Fidel Castro havia estat vist per darrera vegada el 26 de juliol i el dia 1 d'agost delega "provisionalment" son germà Raúl, el que assumeix el control del poder militar, del Partit Comunista i del Consell d'Estat. Durant l'estiu arriben centenars de "pateres" a Canàries, plenes d'immigrants, i el 21 d'agost moren el dirigent de Hamas a Gaza, Ismail Abu Shanab, i dos dels seus escortes palestins, en un atac israelià en helicòpter. Llavors, el 24, la Unió Astronòmica Internacional (UAI) exclou Plutó com a planeta i redueix a vuit el nombre de planetes del sistema solar, i a Tortosa, en la processó de la Cinta de diumenge 3, hi ha confreres que protesten pel nomenament de l'anticatalà arquebisbe Cañizares, de Toledo, com a pendonista, i algun no assisteix a la processó. El 8 de setembre, a l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Hereu relleva Joan Clos com alcalde, el que passa a ocupar el càrrec de ministre d'Indústria, Turisme i Comerç tot i que jura el càrrec de Justícia. El dia 9 els monjos tibetans visiten la catedral de Tortosa i a les acaballes del mes, el 28, el Senat nord-americà defineix accions a fer i aprova la llei que estableix tribunals militars per jutjar els terroristes. A Rússia no manquen mai els conflictes i el 7 d'octubre l'activista i periodista russa Anna Politkóvskaia és assassinada, potser perquè havia denunciat els abusos russos en el conflicte de Txexènia i abans ja havien fet per enverinar-la i ara tots els ulls guaiten Vladímir Putin.

Google resol el 10 d'octubre l'adquisició per compra de You Tube per 1.650 milions de dòlars, la que seguirà funcionant de manera independent, i el 13 el sud-coreà Ban Ki-moon és nomenat secretari general de l'ONU, en substitució del ghanès Kofi Annan, havent estat fins ara ministre d'Exteriors de Corea del Sud. Els EUA, el 18, es reserven el dret a denegar l'accés a l'espai aeri als països que considerin "adversaris". A Tortosa, el 24 es presenta un nou llibre de Josep Subirats Pinyana, també sobre la II República i la guerra civil. A Catalunya hi ha eleccions l'1 de novembre i PSC, ERC i ICV-EUiA reediten el govern, en un segon tripartit en el qual José Montilla esdevé el primer president de la Generalitat no nascut a Catalunya. En l'àmbit general es crea la Fundació de la Confederació Sindical Internacional (CSI) i a l'Iraq, el 5 de novembre, un tribunal de Bagdad condemna a la forca l'exdictador iraquità Saddam Hussein per la matança de 148 ciutadans xiïtes l'any 1982. Ossètia del Sud vota separar-se de Geòrgia en un referèndum sense reconeixement internacional efectuat el dia 12 i a Nairobi (Kenya) el 17 es clausura la XII Conferència de l'ONU sobre el canvi climàtic.

Dimarts 21 de novembre del 2006 els mitjans de comunicació difonen la notícia de la destinació, per part del bisbat, de 400.000 € de l'1 % cultural a una sala d'exposicions permanent prevista en el Pla Director de la catedral, amb la qual obra s'enllestirà la segona fase del pla, segons un pacte signat el 1994, i l'obra inclourà el dormitori canonical, el terraplenat refetor vell i els refugis antiaeris i es conclourà el 2007. Els continguts constitueixen la mostra *Lux Dertosa*. S'hi uneixen 500.000 € procedents del conveni entre l'Estat i la Generalitat d'enguany per condicionar els accessos a l'Arxiu Històric Capitular, uns diners que havien estat previstos per a les escales de la façana principal de la seu, amb un acord amb l'Ajuntament i la reurbanització de la zona. La tercera i darrera fase és de restauració de façana i la sagristia.

A Barcelona, llavors, el 22, a l'Hospital Clínic i amb èxit, per primer cop es realitza el transplantament renal d'un donant viu amb el grup sanguini incompatible amb el receptor. I el 23 s'hi torna a ésser: l'exagent del KGB Alexandr Litvinenko, conegut per les seves crítiques a Vladímir Putin, mor enverinat amb poloni 210 radioactiu a Londres. Litvinenko havia estat espia rus i coronel de la KGB i tinent coronel de l'FSB. El 1998 fou un dels màxims opositors a Putin i, en veure's perseguit a Rússia, demanà asil polític a Anglaterra, on al 2006 obté la nacionalitat. Estava investigant l'assassinat a Moscou de la periodista Anna Politkóvskaia i altres efectuats a Txetxènia. Ara, com no caldria dir, culpa Putin de la seva mort.

El socialista José Montilla és investit president de la Generalitat de Catalunya el 24 de novembre i dissabte 25 hi ha un altre sopar-concert de jazz al Restaurant Amaré, de Roquetes i divendres 1 de desembre el pintor roquetenc Josep Bahima obre una mostra a la Galeria del Quadre, de Tortosa. El 10 mor l'exdictador de Xile, Augusto Pinochet, de 91 anys, per causa d'una crisi cardíaca. Dictador durant 17 anys, després d'un cop d'estat que indirectament acabà amb la vida del president socialista Salvador Allende, en el procés portat a Londres residí a Virginia Water, a la casa de Ramon Cabrera. Un altre exdictador, a Etiòpia, Mengistu Haile Mariam, el 12 és declarat culpable de genocidi per un tribunal d'Addis Abeba. En la darrera setmana de desembre els consellers de Medi Ambient de Catalunya i Aragó (Salvador Milà i Alfredo Boné) signen a Mequinensa un acord per protegir l'Ebre i el 30, en la mort a 79 anys del mític dibuixant Cesc, a Bagdad mor penjat l'expresident de l'Iraq Saddam Hussein, de 69 anys, dictador culpable de crims contra la humanitat i de la mort i tortura de 148 xiïtes.

La legisladora demòcrata Nancy Pelosi esdevé la primera presidenta de la Cambra de Representants en la història dels EUA, el 4 de gener del 2007. Tortosa comença l'any amb la sorprenent notícia que, en la nit del 5, algú ha calat foc a l'antiga oficina de Turisme de Tortosa de la Plaça del Bimil·lenari, un Bé d'Interès Local molt degradat a efectes de la deixadesa. El 7 es comenta quant al fet que l'arquebisbe polonès Stanislaw Wielgus ha renunciat al càrrec de metropolità de Varsòvia en saber-se que havia estat confident de la policia comunista. En aquest gener la *Sirga d'Or* és atorgada al pintor Rossend Escolà, de la Palma d'Ebre però la crisi ferroviària a Catalunya s'agreuja per les obres dels trens d'alta velocitat, a Barcelona. Se succeeixen les notícies negatives i, abans no entra en funcionament l'AVE de Lleida a Tarragona no es para a l'Aldea un dels pocs trens que s'hi aturen, el que durant la nit va cap a Andalusia, i RENFE ho justificarà dient que tan sols hi anaven una mitjana tres passatgers ebrencs per viatge.

Divendres 16 de març de 2007 es commemora el centenari de la creació, el 1907, de la *Comunitat de Regants. Sindicat Agrícola de l'Ebre* i comença amb un homenatge als 99 fundadors i la il·luminació de les seus a Tortosa, i Deltebre diumenge 18, en el que serà un any de commemoracions. El periodista turc d'origen armeni Hrant Dink és assassinat a Istanbul el 19 de gener, quan el Tribunal Suprem espanyol qualifica Jarrai, Haika i Segi d'organitzacions terroristes. És el 22 de març del 2007 quan mor a 74 anys el qui és el símbol del millor periodisme cosmopolita de denúncia i investigació, el polonès Ryszard Kapuscinski, a Varsòvia. A Tortosa la Cambra de Comerç aplega els ajuntaments de Tortosa i Amposta i els consells comarcals del Baix Ebre, Montsià i la Terra Alta per aconseguir que l'autovia que unirà Saragossa amb el mar sigui per la N-420 desdoblada fins a Gandesa, per anar al Pinell i connectar amb l'Eix de l'Ebre, però hi ha l'alternativa del Camp de Tarragona i la de Vinaròs.

En fer-se càrrec de la Generalitat el tripartit, per segon cop, el conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Joaquim Nadal, al Palau Abària presenta Antoni Sabater, l'anterior delegat de Cultura, com a director dels serveis territorials del seu departament. Hi ha altres afers menors com el primer judici per caçar tords amb barraca, afectant el canareu Miquel Ximeno, i que Cisco Lahossa, a Tortosa, renuncia a les llistes d'ICV a les eleccions municipals, i que es mobilitza l'Armada davant la sospita d'una bomba que acabarà essent una bola metàl·lica, i que Ismael Talarn, de 60 anys i veí de Tortosa, mor d'un tret al cap quan participava en una batuda de porcs seglars a la partida de Xeses, a Miravet, confós com ha estat un altre caçador de Benissanet. També que el govern de la Cala compareix davant el jutge pel cas Tres Cales, i que Amposta i la Ràpita elaboren un pla que uniria els termes amb el Canal Carles III però que el temporal de neu porta la Terra Alta a tancar diversos centres. Abans no acabi el mes hi ha l'ofrena feta al cementiri de Jesús a l'escriptor Joan Cid Mulet i la feta al cementiri de Benissanet a l'escriptor Artur Blader Desumvila. Diverses ONG i institucions actuen en ajut d'un grup d'immigrants il·legals que al novembre del 2006 s'havia refugiat a l'antiga fàbrica d'Imssa-Tamsa, a la Ravaleta, i Claire Guiu es doctora a la Sorbona amb una tesi sobre la idiosincràcia ebreca i un equip japonès de futbol tanca una estada a l'Ebre.

Foment inicia al febrer la rehabilitació estructural del pont penjat d'Amposta, en obra de tretze mesos de durada. Coincideix amb les obres que es fan a les dues entrades a la vila, a l'avinguda de la Ràpita i al Grau, amb greus problemes de circulació viària. També s'hi aprova el POUM que possibilitarà un creixement fins als 35.000 habitants en els pròxims quinze anys. Tortosa la temptativa de robatori de dos joves a la Llibreria d'En Carbó, amb agressió als propietaris, té a Tortosa una forta i immediata reacció ciutadana amb una manifestació de 150 ciutadans, i la Casa de la Ciutat demana a Interior, per tercer cop, l'autorització per instal·lar videocàmeres als carrers. Altres successos són que l'Agència Catalana de l'Aigua paralitza les obres del geriàtric de Sant Llätzer, i que Ercros deriva cap a Tortosa la producció de formol de Sant Celoni, i que la telefonia mòbil arriba a Paüls, als cinc anys d'esperar-ho i que, acabat de restaurar el castell d'Ulldecona, s'obre als visitants, i que l'alcalde de Tivissa denuncia haver rebut amenaces de mort, quan la vila projecta un camp de golf de 200 ha i 570 habitatges associats. A meitat del mes s'inaugura l'escultura "Amposta avança", de Josep Niebla, un monument de vora 10 m d'alçada i 100 tones de pes, situat a la rotonda entre la C-12 i la N-340, i el Museu del Montsià presenta un catàleg sobre el patrimoni fluvial. El 15 de febrer, a Madrid, comença el judici pels atemptats de l'11-M, el qual acabarà a l'octubre sense que ETA no es vegi relacionada per a res amb la matança, i el 18 Andalusia aprova en referèndum el seu nou Estatut d'Autonomia. A Flix, el 20 de febrer, es reuneix la comissió de seguiment per coordinar les tasques de descontaminació de l'embassament, ajorna els treballs que havien de començar en aquest primer trimestre i Medi Ambient manifesta que no es començaran fins a finals del 2008 o principis del 2009, per acabar en el 2011. Llavors, a la Fira de l'Oli de Jesús la família Porta Ferrer, de la finca del Fondo de l'Arion d'Ulldecona, presenta l'oli *El Vilar*, el primer que s'obté de les oliveres mil·lenàries de Catalunya, ara amb una producció limitada de 250 botelles.

El 5 de març el conseller de Cultura, Joan Manuel Tresserras, inaugura al Metropolitan de Nova York l'exposició *Barcelona & Modernity: Gaudí to Dalí*. A finals del mes, el 24, és quan el cantautor Lluís Llach s'acomia dels escenaris amb dos concerts a Verges i llavors el sant pare Benet XVI nomena el bisbe Salinas com administrador apostòlic de la diòcesi de Lleida, el 8 de març del 2007, per la irreversible malaltia del bisbe Francesc Xavier Ciuraneta, de Lleida¹¹⁴³, un sacerdot de la Palma d'Ebre que havia estat prevere de la diòcesi de Tortosa i després bisbe de Menorca quan Salinas n'era d'Eivissa. Salinas haurà d'assumir aquesta nova responsabilitat fins que un nou bisbe prengui possessió de la diòcesi, el qual fet esdevindrà el 21 de setembre del 2008.

El 26 de març, a l'Ulster, es reconcilien protestants (l'unionista Ian Paisley) i catòlics (Gerry Adams, de Sinn Féin) per formar un govern compartit a Irlanda del Nord i, complerts els 38 anys d'ocupació, els soldats britànics es retiraran el 2 d'agost. Després, el 27 d'abril, mor

¹¹⁴³ Vide: "Catalunya Cristiana", en edició 1.434 del 15 de març, en primera pla i pàg. 17.

Mstislav Rostropovitx, un dels millors violoncel·listes del món i el 3 de maig comença l'escàndol internacional de la desaparició de la nena britànica Madeleine McCann, a l'Algarve portuguès, fent-se'n un espectacle mediàtic. També destaca, amb raó, el fet que el 6 de maig, polític francès d'ascendència hongaresa, s'imposa a França a la socialista Ségolène Royal, i el que al Reialme Unit el *premier* Tony Blair cedeixi el seu lloc a Gordon Brown. A Anglaterra també, i arreu, és important l'incendi que el 21 de maig destueix l'històric veler "*Cutty Sark*".

Hi ha eleccions municipals el 27 de maig en els que en més de vint municipis s'ha anat a l'alternança i han passat a l'oposició alguns líders històrics. A Tortosa, en canvi, Ferran Bel resta a les portes de la majoria absoluta, i a Deltebre és Gervasi Aspa (ERC) que obté uns resultats excepcionals. El PP perd el govern de les Illes, derrotats per les forces d'esquerra i UM, però el revalida al País Valencià. El 29 de juny hi ha la novetat de què l'iPhone es posa a la venda als EUA: *Apple* revoluciona les telecomunicacions amb un telèfon amb pantalla tàctil, iPod i accés a Internet, el 4 de juliol la Comunitat Europea multa Telefònica amb 151,8 milions d'euros per abús de posició dominant en la banda ampla, i el 19 Josep Piquer dimiteix com a president del PP català, després del seu fallit intent de catalanitzar-lo, i el 20 un jutge de l'Audiència Nacional espanyola segresta el setmanari "*El Jueves*" per presumptes injúries a la Corona, i el 23 hi ha una gran apagada elèctrica a Barcelona en la qual resten sense llum 300.000 persones, i després vindran mesos de retards als trens de RENFE i el 25, autoritzada l'OPA d'Enel i Acciona sobre Endesa: després de dos anys de pugna, Gas Natural i EON perden la partida. L'11 d'agost Josep M. Xirinachs, lluitador pacífic per la llibertat de Catalunya, deixa escrit un text de comiat en la seva voluntat de morir sol i en silenci, amb l'acusació de la covardia dels polítics, i apareix mort en un bosc. Dos fets més de l'agost són la mort de Yone Minagawa, japonesa de 114 anys d'edat, i la dimissió de Rove, assessor de la Casa Blanca.

Les festes de la Cinta plantegen la tendència a independitzar les religioses i les civils i la Diada Nacional de Catalunya ha esdevingut un acte oficial que es limita a la conferència i un aperitiu en els àmbits municipals, lluny del fervor d'abans que omplien de banderes els balcons i els carrers eren una manifestació de patriotisme i d'alegria, de festa de la llibertat anhelada i de veritable reivindicació nacional. La novena de conferències a la catedral mantenen un volum discret de seguidors, la devoció i la veneració, amb la gentada assistent a la missa pontifical i la massa que accedeix a la processó i a l'entrada de la relíquia a la seu, sense variacions i mantenint viva la devoció. Sense res que atregui especialment l'atenció potser que crida la d'uns quants el fet que el 6 de setembre la sonda *Voyager 1* compleix els trenta anys de permanència útil a l'espai, a 15.500 milions de quilòmetres de la Terra, però poc cosa més. El 23 s'obre a Amsterdam l'exposició sobre Noucentisme i Modernisme i *Barcelona 1900* s'inaugura al Museu Van Gogh, amb més de 300 obres.

El 9 d'octubre causa una justificada satisfacció el fet que la cultura catalana sigui convidada d'honor a la Fira de Frankfurt, una oportunitat per normalitzar internacionalment la literatura catalana que resulta molt ben aprofitada pel país. El 12, Al Gore és el nou premi Nobel de la Pau, exvicepresident dels EUA i havent destacat en el Grup Intergovernamental sobre el Canvi Climàtic de l'ONU, i el 17 el *dalai lama* rep la medalla d'or dels EUA i llavors, el 20, és quan Pasqual Maragall fa públic que pateix els primers símptomes de l'Alzheimer.

Milers de persones surten als carrers de Barcelona el primer dia de desembre, en protesta per la crisi d'infraestructures, convocats per la Plataforma pel Dret a Decidir. Entre 200.000 i 700.000 persones que protesten pel desgavell de les infraestructures estatals a Catalunya, sobretot a rodalies per les obres d'arribada del TAV, però també per l'afer del transport general, sobretot a l'aeroport del Prat. El lema ve a ésser "el català empenyat". Aleshores, el 13, els líders de 27 països de la Unió Europea signen a Lisboa el tractat de reforma de l'UE i el 14, resultat polític de pactes interns d'institucions, el 14 esdevé la inauguració de l'Exposició Permanent o museu de la catedral, a les 12 hores, per conseller de Cultura Joan Manuel Tresserras, un muntatge derivat de la *Lux Dertosæ* del 2004.

En aquest acabament de l'any 2007 destaca el 21 l'Europa sense fronteres de l'espai Schengen, amb 15 estats, la que arriba als 25 en incorporar Estònia, Letònia, Lituània, Polònia, Hongria, Txèquia, Eslovàquia, Eslovènia i Malta. Aleshores, per Nadal, a Itàlia és detingut l'exmilitar uruguaià Néstor Jorge Fernández Troccoli, implicat en l'operació Còndor, i el 28

sobta tothom que un terrorista assassini l'expressera ministra del Pakistan, Benazir Bhutto, en un *meeting* a Rawalpindi, en un atemptat en el qual moren vint persones més i se suïcida l'assassí.

El 4 de gener del 2008 se suspèn el Ral-ly Lisboa-Dakar per amenaça terrorista d'al-Qaida a Mauritània encara que al país, veritablement, resulta més escandalós el fet que el 21 el Tribunal Suprem espanyol condemna l'expressident del Parlament basc Juan Maria Atutxa per desobeir l'autoritat judicial en no dissoldre el grup *Sozialista Abertzaleak*. La "democràcia a la espanyola" que ja havia estat famosa en temps de la dictadura resulta del tot increïble perquè tothom s'ha adonat que no ha passat d'ésser una operació de maquillatge polític i que es manté ben bé intacta la mentalitat configurada en el segle XIX espanyol i que totes les que no passen d'ésser colònies espanyoles es troben atrapades en una tela d'aranya de la qual és difícil de sortir-se'n en pau. El sentiment que produeixen els fets emanats del poder, els d'ara i els de sempre, potser pot recordar aquell psalm 119 de les oracions a la Mare de Déu de la Cinta: "Clamo al Senyor en la meua desgràcia, / i ell em respon. / Defenseu-me, Senyor, dels llavis mentiders, / de la llengua impostora.// Què et donarà Déu a mans plenes, / llengua impostora? / Les fletxes del guerrer, ben esmolades, i brases de ginesta. // Ai de mi, que he de viure a Mòsoc, / exiliat als campaments de Quedar! / Fa massa temps que jo he de viure / amb els qui no volen pau. Jo els parlo de pau i de justícia, / i ells pensen en la guerra".

Gener conclou els dies quan l'escriptora d'origen marroquí Najat al-Hachmi guanya la 28a edició del premi *Ramon Llull* amb la novel·la "L'últim patriarca" i, només havent entrat al febrer, el TGV connecta Barcelona amb Madrid, l'AVE, setze anys després que ho fes Sevilla amb Madrid amb sengles línies se sortida que, per sort, acabaren per trobar-se, per connectar-se. Als EUA s'enllesteix el 13 la vaga de guionistes de cinema i televisió, la qual feia tres mesos que anava acaparant columnes a la premsa i el 17, a Pristina, es declara unilateralment la independència de Kosova quant a Sèrbia, molt transcendent a Catalunya i absolutament rebutjada a Espanya. El Tribunal Internacional de l'Haia l'avalua i és reconeguda per 69 estats, i Espanya no ho fa. El 23 de febrer cal plànyer-se per la mort d'un poeta, també dramaturg i expert picassà Josep Palau Fabre, relacionat estretament amb Joan Perucho i amb Orta malgrat que ha estat tardanament reconegut.

El 9 de març el president espanyol Rodríguez Zapatero guanya les eleccions per segona vegada i 25 dels seus escons surten de Catalunya, i posa a l'executiu dos catalans, Celestino Corbacho de ministre del Treball i Carme Chacón a Defensa. S'agraeix el gest del 18, pel que Angela Merkel és el primer cap del govern alemany que parla davant el *Kneset* (Parlament israelià) però el 25 hom es plany per la mort d'un home extraordinari, Josep Benet, el polític i historiador i advocat, una figura clau de la lluita contra el franquisme i de la Transició. Passen els dies i el 10 d'abril el Nepal realitza eleccions a l'Assemblea Constituent, les que posen fi a la monarquia i el 26 hi ha l'esgarrifança quan l'arrest del monstre austríac d'Amstetten, Josef Fritzl, el qui ha tingut segrestada sa filla en un soterrani, durant 24 anys, i que hi ha tingut set fills. Al maig, el 12, la notícia és un terratrèmol de 8 graus a l'escala de Richter que destrueix Sichuan, una de les zones més pobres de la Xina, i causa prop de 10.000 morts. El mes acabarà amb l'aprovació a Dublín, Irlanda, el 28, del tractat internacional contra les bombes de dispersió o clúster però el 5 de juny aporta una novetat feliç i transcendent per a la majoria: Josep Guardiola signa el contracte amb el Barça, com entrenador, i relleva Rijkaard. El 5 és Joan Puigcercós el qui esdevé el nou president d'ERC mentre que Joan Ridaó apareix, també, com a home fort del partit. Irlanda rebutja en plebiscit el tractat de Lisboa el 12 de juny i el 29, Espanya guanya l'Eurocopa en derrotar Alemanya per 1-0 i Xavi, del Barça, és elegit com el millor jugador del torneig. L'exèrcit de Colòmbia allibera el 2 de juliol Ingrid Betancourt, excandidata presidencial segrestada pel FARC per més de sis anys i el govern espanyol publica el 15 les tan reclamades balances fiscals que confirmen que Catalunya, les Balears, el País Valencià i Madrid aporten més que els altres.

L'Institut Català del Sòl (Incasol), dins l'acord entre els departaments de Cultura i Mitjans de Comunicació i de Política Territorial i Obres Públiques, dijous 2 de juliol anuncien l'inici del procés per adjudicar les obres de restauració del tram de muralla de la Torre del Cèlio (BCIN). El tram de muralla immediat fou destruït quan la revolta de la I República i refet quan la

Guerra Carlista i ara, amb el pressupost de 206.896 €, durant quatre mesos s'invertirà segons el projecte de l'arquitecte Josep Lluís. L'obra se centrarà en la reconstrucció de la part superior de la muralla i dels elements deteriorats de la torre, amb neteja i sorrejament a pressió dels paraments, refeta de les parts malmeses i tot esbrossat amb morter de calç.

Cop d'estat militar el 6 d'agost a Mauritània i el 8 s'inauguren els Jocs Olímpics de Pequín, essent aparador de Xina com a nova potència mundial, tot guanyant 51 medalles, 15 més que els EUA. Rafael Nadal guanya l'or en un any en el qual també es proclama triomfador a *Roland Garros* i *Wimbledon*. Pel mateix temps el grup britànic de rock The Police s'acomiada dels escenaris amb un multitudinari concert a Nova York. Ben diferent és el fet que a la Platja d'Aro és detingut 10 d'agost el membre de la màfia napolitana (*camorra*) Pagrizio Bosti, un dels trenta criminals més buscats a Itàlia, com també n'és que el 13 Rússia i Geòrgia acceptin el pla de pau presentat pel president francès, Nicolas Sarkozy, en nom de la Unió Europea.

Les festes de la Cinta tornen a marcar la fi del període de vacances d'estiu i s'obren a la tardor i a la renovació de l'activitat urbana. El dia 2 el primer ministre de Tailàndia, Samak Sundaravej, decreta l'estat d'excepció a Bangkok. Tortosa torna a viure el moviment de masses i de devoció mariana de la missa pontifical, dita des d'ara estacional, i de la processó i rebuda de la relíquia a la catedral, amb els coets que en la jove nit espaventen les volades de coloms i les riudes de gent pels carrers. El 7, dels EUA, arriba la notícia que el govern ha intervingut les dues majors companyies hipotecàries del país, *Fannie Mae* i *Freddie Mac* malgrat que la del 8 deixa impressionades totes les dones d'arreu del món: a 83 anys d'edat ha mort l'actor Paul Newman, fins ara un veritable mite vivent. Al maig Mònica Terribas és la directora de TV3 que, com Catalunya Ràdio domina les preferències del públic del país, i a meitat juliol Bassas s'acomiada d'*El matí de Catalunya Ràdio* que també té les preferències dels oients, uns centres emissors que el 10 de setembre celebren els 25 anys de les emissions. Llavors, el 15 de setembre hi ha un esdeveniment transcendent: *Lehman Brothers* es declara en fallida, després de 158 anys, essent el quart banc d'inversió dels EUA i que havia sobreviscut a les guerres i al crac de 1929 i que ara no supera la crisi del crèdit. La crisi ha començat i el desastre es generalitza i s'enquista en les economies dels països. La corrupció comença a imposar-se pertot arreu i el 21 de setembre ha de dimitir el primer ministre d'Israel, Ehud Olmert, just per aquesta raó. Cada vegada sovinteja més a Europa aquella actitud dels jover nord-americans: el 23 un estudiant, en un centre de formació professional de Finlàndia, mata deu companys i després se suïcida. El 25 el banc *Washington Mutual* (WaMu) és protagonista del més important enfonsament d'una entitat financera als EUA fins ara i el 3 d'octubre el Congrés dels EUA aprova el pla de rescat financer de 700.000 milions de dòlars proposat pel president George Bush.

En aquest any que el dia 10 es dedica complet a Catalunya a la memòria i obra de Mercè Rodoreda, l'escriptora catalana més traduïda, tot commemorant el centenari de la seva naixença, quan el 4 de novembre Barack Obama derrota John McCain, il·lusiona el país i el món amb el seu "Yes, we can" i esdevé el primer president de raça negra als EUA. La crisi, la guerra de l'Iraq i la pèrdua de l'hegemonia marquen la campanya americana. El 15 de novembre el G-20 es reuneix a Washington per "refundar el capitalisme", i amb la crisi com a teló de fons es genera una gran expectació que tan sols rep una declaració d'intencions però el 26 a Catalunya es mira cap a Grenlàndia, territori danès, la que amplia el seu estatut d'autonomia, que li reconeix el dret a l'autodeterminació, malgrat que un seguit d'atemptats en zones turístiques de Bombai causen 195 morts i centenars de ferits.

A Oslo, el 3 de desembre són més de cent els països que signen un tractat contra l'ús de les bombes de raïm o de dispersió i el 14 es rep com a divertida la notícia de com el periodista iraquíà Montazer az-Zaidí llança una de les seves sabates a George Bush durant una roda de premsa a Bagdad mentre li crida: "Aquest és el petó de comiat, gos!"

Cirurgians pediàtrics de l'Hospital de la Vall d'Hebron de Barcelona operen amb èxit el dia una espina bífida en un fetus de 24 setmanes, a través de l'abdomen de la mare, una italiana de 41 anys que setmanes després parirà una nena sana i sobre Nadal, el 23 el Fòrum de Països Exportadors de Gas es constitueix en una organització internacional amb funcions similars a les de l'OPEP. Catalunya tanca l'any, el 31, posant a la venda el llibre electrònic: el

model més barat del nou *gadget* costa 300 €. A Tortosa ha presentat el seu llibre Francesc Renau i després el fred s'intensifica, sobre tot a Nadal, però en la nit i matinada de diumenge 28 cau un llarg i fort aiguat.

El 2 de gener de 2009 i amb la gran absència de Fidel Castro, Cuba celebra el 50è aniversari de la Revolució Cubana. En un altre conflicte permanent, l'endemà és Israel el que envaeix Gaza i la propaganda adversa l'acusa el 6 d'haver bombardejat tres escoles i una clínica de l'ONU a Gaza, amb més de 40 morts: és l'operació Plom Fos de l'exèrcit d'Israel a Gaza, en la qual han mort 1.400 palestins i que conclou el dia 18. A Amèrica és el 20 quan Barack Obama esdevé el 44è president dels EUA i a l'octubre rebrà un discutit premi Nobel de la Pau. El fred havia tornat, a Tortosa, vora la festa dels Reis i es mantenia fins al 23 que fa desastres una forta mestralada que s'intensifica i pel Port es registren ràfegues de 175 km/h que no fan temor als d'ERC que fan el seu *meeting* al capvespre. Arribat el 29, l'infal·lible Tribunal Constitucional espanyol avala la il·legalització del partit basc ANB per "la seva relació en tots els ordres amb ETA", això davant l'1 de març que es realitzen les eleccions autonòmiques a Euskadi, en les quals el socialista Patxi López en surt *lehendakari*, i a Galícia és el PP el que aconsegueix una majoria absoluta en una participació del 70 %. Arreu de Catalunya s'està reorganitzant Òmnium Cultural davant les perspectives que ofereix la política espanyola i en la qual qüestió Tortosa feia temps que tenia la tasca enllestida.

La gent del poble engega la Marxa dels 10.000 el 7 de març, amb les mires posades en l'autodeterminació de Catalunya i per tal d'aconseguir que a l'agenda internacional s'incorpori el dret a decidir de Catalunya: "*We want a Catalan state*", malgrat que el suport de CiU i ERC resulta ésser escandalosament minso. Bullen moltes inquietuds, de fet, i el 19 hi ha la lluita contra el pla de Bolonya, a Barcelona, amb forts enfrontaments entre estudiants i Mossos d'Esquadra, al centre de la ciutat en haver desallotjat els primers de l'edifici de la Universitat. Aleshores, el 24, se sap de la mort de Ricard Salvat.

A l'abril, el 7, l'expresident del Perú, Alberto Fujimori, és condemnat a 25 anys de presó quan, al pas dels dies, el 2 de maig els mitjans de comunicació van plens del fet que en aquest any en el que el Barça acabarà havent guanyat sis títols, avui guanya al Real Madrid per 2-6. Aquestes, les notícies que genera el Barça, es pot dir que són i seran les úniques satisfaccions i estímuls que rep el poble perquè s'incrementa incessantment l'acció contra Catalunya del govern espanyol, en tots els ordres, que d'ara endavant constituirà una veritable "guerra freda". Llavors, el 20, el famós Tribunal Superior de Justícia de València arxiva la causa contra el president de la Generalitat, Francisco Camps i a Tortosa, a la sala de sessions de la Casa de la Ciutat, es presenta l'edició de la transcripció de *Deliberacions. 1659-1734*, de la Confraria de la Cinta i els dies a l'entorn de sant Jordi ofereixen els certàmens i els actes habituals, amb la sort que el temps ha estat molt favorable, en dies que quasi semblen d'estiu. En el primer dia de maig ha estat molt sentida la mort de l'actriu roquetenca Mercè Lleixà, a Barcelona; el 15, a les 21 h i davant de més de 600 persones actua a la catedral l'Escolania de Montserrat, un concert impulsat per l'Obra Social de La Caixa del Penedès amb la col·laboració del Capítol de la seu i la Confraria de la Cinta a benefici de la restauració del vitrall de la façana principal, amb temes montserratins i dues peces de Mendelsson, en el bicentenari de la seva naixença, i l'Escolania, en acabar, es disposa en la Capella de la Cinta i canta l'Himne de la Cinta; el 23 es procedeix a la total renovació de càrrecs a la delegació d'Òmnium Cultural, en assemblea extraordinària al Teatre-auditori de Tortosa.

El mes de juny destaca el fet que el 19, a l'Índia, on resideix de fa més de 50 anys i on és una institució i símbol de compromís amb els més desfavorits, a 89 anys mor l'exjesuïta i cooperant Vicent Ferrer, essent un succés destacat i esmentat pertot arreu. El 25, tanmateix, troben mort a casa el rei del pop Michael Jackson, de 50 anys, un altre conflicte que genera tota mena de comentaris i que anirà encara més lluny, tot fent notar que només pesa 51 kg i ha ingerit un còctel de pastilles. Al país hi ha una altra defunció en el primer dia de juliol, la de l'escriptor mallorquí Baltasar Porcel, a 72 anys i per causa d'un càncer. Tortosa està de festa amb el Festival de Jazz i el 3 i el 4 la música acompanya pertot arreu. La URV també està fent la Universitat d'Estiu. El 20 de juliol es commemora el 40è aniversari de l'arribada a la Lluna, però també el 20è de la caiguda del Mur de Berlín i de la reunificació d'Alemanya. El 23 es pot

dir que s'enceta un temps d'escàndols econòmics i de depredacions de tota mena, i aquest que pot constituir una fita entre aquest caire de delictes i de la "guerra freda" contra els homes i les institucions de Catalunya s'obre quan els Mossos d'Esquadra han de fer un registre al Palau de la Música i retiren documentació per imputar Fèlix Millet i Jordi Montull, acusats d'un veritable saqueig.

Un cas que afecta el futbol de tot el país és que el 8 d'agost mor sobtadament als 26 anys d'edat el capità de l'equip del RCD Espanyol, Dani Jarque, el qui esdevé una mena de símbol per l'entitat esportiva i per l'afició. Passat una efervescent Diada Nacional de Catalunya és el 13 quan un fet arriba a sacsejar la societat, quan Arenys de Munt és la vila capdavantera en fer una consulta popular per la independència de Catalunya, essent la que obre el camí a altres municipis que s'organitzaran ben de pressa. L'Estatut roman, encara, pansint-se al Tribunal Constitucional espanyol i al carrer creixen les reivindicacions sobiranistes. Distreu una mica, llavors, la trobada d'aigua a la Lluna, segons la NASA, però al país flameja un foc nou i insòlit que no fa més que incorporar adeptes. No passa desapercebut el cas de l'expresident del Perú, Alberto Fujimori, el qui és condemnat a sis anys de presó per malversació de fons de l'Estat per muntar una xarxa d'espionatge telefònic, així com que el 2 d'octubre Irlanda ratifica en plebiscit el Tractat de Lisboa. Roma també participa en el curs dels fets memorables i el papa Benet XVI proclama l'11 d'octubre els primers sants espanyols del seu pontificat: el sacerdot de Gombrèn (Ripollès) Francesc Coll i el frare burgalès Rafael Arnáiz. Sense deixar que el temps passi de buit, el 27 es destapa el cas Pretòria a Santa Coloma de Gramanet, on la Guàrdia Civil deté l'alcalde, Bartomeu Muñoz (PSC) i el regidor d'Urbanisme, a més dels exdirigents de CiU Lluís Prenafeta i Macià Alavedra, mentre que a Tortosa, de manera especial, ha tornat a revifar l'afer contra el Monument a la Batalla de l'Ebre. En el cap de setmana del 7 i 8 de novembre, dos dies en els que impera una forta ventada i la pluja, amb el complement d'un fred intens, a Bot es tornen a reunir els estudiosos de la història del Dret en una altra Jornada d'Estudis Local, també promoguda per la Universitat Internacional de Catalunya. El futbol torna a satisfer l'afició quan en la data inoblidable del 20 de novembre fitxa Johan Cruyff per la selecció catalana de futbol per als pròxims quatre anys. Sis dies esdevé un fet insòlit: publiquen la mateixa editorial, "La dignitat de Catalunya", dotze diaris catalans per pressionar el Tribunal Constitucional, els diaris catalans: *El Periódico*, *la Vanguardia*, *Avui*, *El Punt*, *Segre*, *la Mañana*, *Diari de Tarragona*, *Diari de Girona*, *Regió 7*, *El Nou 9*, *Diari de Terrassa* i *diari de Sabadell*, en defensa de l'Estatut d'Autonomia... i l'"admirat" Tribunal o es nota que se n'assabenti i el govern està mirant a un altre lloc i no ho veu.

Entra en vigor el Tractat de Lisboa, però, l'1 de desembre, després que al novembre el primer ministre belga Hermann van Rompuy ha estat elegit primer president permanent de la Unió Europea. L'11 és el moment de l'atorgament de beques de la Fundació Duran & Martí, amb les reunions de jurats i el sopar de germanor i de lectura dels determinis. El problema no para de fer-se gran i el 13 esdevé la primera onada de consultes per la independència de Catalunya, en un dia que el fred es fa sentir molt. El 19, a Tortosa, mor el pintor Joan Josep Carbó.

En havent passat les tranquil·les festes de Nadal, amb un Cap d'Any d'impressionant ventada de mestral i els Reis, l'any 2010 fa un violent acte de presència i posa una fita el 12 de gener, amb un terratrèmol de grau 7 a escala de Richter assola Haití, amb epicentre a 15 km de Port-au-Prince, i resten sepultades desenes de milers de persones i el fet fa escriure tothom i es manté temps i més temps com a notícia. Al cap d'una dies, el 18, un coronel que es diu Adamou Harouna fa un cop d'estat al Níger i foragita el president Mamadou Tandja.

Dijous 4 de febrer els mitjans de comunicació informen quant a la digitalització de la premsa tortosina, feta d'ençà de dos projectes acabats de presentar per culminar el procés de l'hemeroteca de Tarragona que s'iniciava en la dècada de 1980 i que afectava l'hemeroteca de Tortosa. creada el 1923. Més endavant, el 8 de març, una nevada deixa sense llum milers d'abonats i centenars de persones del nord del país resten atrapades i no poden tornar a casa. A les parts de Girona són molts els pobles mancats d'electricitat i passarà més d'una setmana abans no la tinguin. El bisbe Salinas, dijous 25 de març de 2010, fa saber que una empresa privada que vol romandre en l'anonimat finançarà les obres de les escales de la catedral,

ensorrades per la pluja al maig del 2002, unes obres que començaran en passar la Setmana Santa, el 6 o el 7 d'abril, tot plegat perquè l'Estat i la Generalitat no han abonat els 400.000 € que hi havien compromès. Llavors causa sensació el fet que, a Cerdanyola del Vallès, el 22 s'inaugura el Sincrotó 'Alba', el primer accelerador de partícules que entra en funcionament a l'Estat espanyol i quasi arreu d'Europa sorgeix un grau problema amb l'erupció d'un volcà a Islàndia, el 14 d'abril, la qual erupció produeix un núvol que paralitza el tràfec aeri mundial. També, el 20, una planta de la *British Petroleum*, al Golf de Mèxic, crema i s'enfonsa després d'una explosió, i el petroli es vessa a la mar oberta i causa un gran desastre ecològic. A Espanya, el 12 de maig, el president Rodríguez Zapatero s'ha adonat que es pateix una forta crisi mundial i ara anuncia dures retallades d'austeritat, abaixa els sous dels funcionaris, congela les pensions i elimina el xec nadó. Dissabte 29 de maig el conseller de Cultura Joan Manuel Tresserras inaugura el Congrés de Cultura Popular i Tradicional al Teatre-auditori Felip Pedrell.

El 5 de juny, dissabte, a les 13 h el conseller de Cultura de la Generalitat inaugura la rehabilitació del palau Oliver de Boteller, a les 13 h. Els Serveis Territorials han estat dos anys instal·lats provisionalment al palau Montagut, als locals de la Comunitat de Regants de l'Esquerra de l'Ebre. Ha estat una remodelació global i, segons el delegat Xavier Vega, ha passat a ésser un edifici funcional. Ha estat una inversió d'1,8 milions €. El palau havia estat traslladat en aquest lloc el 1962, en obra de l'arquitecte Frederic Llorca.

Les fites de l'estiu es pot dir que comencen el 15 de juny, quan el govern britànic declara innocents els catorze civils morts a trets per soldats britànics a Derry (Irlanda del Nord) durant el *Bloody Sunday*, el 30 de gener de 1972. Ací el país es commociona quan en la revetlla del 24 de juny, a Castelldefels, un tren atropella gent que passava les vies en plena revetlla de Sant Joan i sense parar compte. Tothom resta bocabadat el 28, però, quan obre la boca el Tribunal Constitucional espanyol que, talment com el dictador Franco, és "*el que nunca se equivoca*" i, quasi als quatre anys de presentar un recurs el PP, declara i pontifica inconstitucionals 14 articles de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, molts dels quals són vàlids i estan aprovats al d'Andalusia. Una de les opinions és el curiós descobriment de què Catalunya no és cap nació. La sentència 31/2010 és un radical refús de l'evolució democràtica de les voluntats col·lectives del poble català dins l'Estat espanyol i crea les bases per a una involució en l'autogovern, i s'expressa amb una total claredat en els aspectes polítics, competencials, financers, socials, culturals i lingüístics. Com el temps demostra i seguirà demostrant amb virulència creixent, la política espanyola del segle XIX que sobreviu en ple segle XXI amb l'estratègia provada de la "*picaresca española*" s'oboca oficialment ufanosa a morir de glòria. El 9 de juliol el consell de ministres espanyol aprova la nova llei de caixes on es permetrà l'entrada de capital privat, que passa d'un màxim del 5 % al 50 %. L'endemà 10, però, convocats per Òmnium Cultural i amb el suport de tots els partits, llevat del PP, el poble s'aixeca pacíficament i surt al carrer en manifestació d'un milió i mig de persones sota la consigna "Som una nació. Nosaltres decidim", una de les mobilitzacions més massives de la història recent, impressionant, però que és un clam per la independència de Catalunya, per un sobiranisme que s'ha estat reclamant a l'imperi dels sords: és la resposta popular a la decisió totalitària del TC espanyol, el mòbil de la manifestació que resta eclipsat per un clam per l'estat propi.

El 22 de juliol comencen a Tortosa les Festes del Renaixement i membres d'Òmnium Cultural de Barcelona han sostingut una llarga sessió de treball amb els de Tortosa per cosa d'organització. Pakistan, el 27, sofreix els pitjors aiguats dels darrers 80 anys, causen 1.600 morts i afecten 12 milions de persones i el 28 el Parlament de Catalunya prohibeix els correns de toros al país a partir del 2012. La ILP tira endavant amb màxima expectació internacional. El 22 també surten alliberats els cooperants Roque Pascual i Albert Vilalta, el segrest més llarg realitzat per al-Qaida al Magrib, i el Parlament Europeu aprova un nou sistema de supervisió financera comuna, i el 16 de setembre havia esdevingut la històrica visita de Benet XVI al Reialme Unit, la primera en els cinc segles que han seguit a la ruptura entre Enric VIII i Roma i la naixença de l'anglicanisme. El 29, però, hi ha una vaga general de 24 h convocada per CCOO, UGT i CNT amb el suport dels sindicats minoritaris contra la reforma laboral, les reduccions salarials en el sector públic i la congelació de les pensions per causa de la crisi

econòmica, amb un seguiment del 80 % i forts aldarulls a Barcelona, per més que no hi haurà canvi en la reforma.

La calor condiciona totes les activitats i a l'Ebre i el 27 d'agost els termòmetres oscil·len entre els 35 i els 40°, i ningú no se'n pot avenir mentre que cauen a sobre els dies de les festes de la Cinta. I Tornen les festes de la Cinta i l'onada reivindicativa de l'11 de setembre, i la recuperació de la vida ciutadana així com ho permet el pas feixuc dels dies i la permissivitat de la calor de l'agonitzant estiu que, potser, el tanca el dia 30 la mort de Joan Triadú, a Barcelona.

Fets que tenen una relativa importància són, el 8 d'octubre, que l'escriptor gironí Xavier Cercas guanya el *Premio Nacional de Narrativa* per l'obra *Anatomía de un instante*, i que Liu Xiabo, empresonat a Xina per haver demanat la democràcia, és proclamat Premi Nobel de la Pau 2010 mentre que Pequín convoca l'ambaixador noruec per protestar pel guardó. La Generalitat llança una emissió de bons per a particulars el dia 22, per a inversors minoristes i per valor de 2.500 milions, i dimecres 27 hi ha una roda de premsa al Col·legi de Periodistes en la qual intel·lectuals i polítics demanen la desaparició de la simbologia feixista que resta a la ciutat, centrada en el Monument a la Batalla de l'Ebre. El dia 2 tindran una entrevista amb el batlle Ferran Bel i el 8 passarà a la sessió municipal, on es rebutjarà la proposta. Llavors hi ha una altra pèrdua important, la mort de Joan Solà, lingüista i defensor de la llengua catalana que el 2009 havia rebut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

El sant pare Benet XVI, arribat anit passada a Barcelona i procedent de Sant Jaume de Galícia o Compostel·la, on ha clos l'any jacobeu, diumenge 7 de novembre inaugura la Sagrada Família, de Barcelona, aconvidat i acompanyat per l'arquebisbe i cardenal Lluís M. Sistach, amb 160 cardenals i els bisbes catalans, en una festa inoblidable i de masses que es recordarà per sempre i seguirà situant Barcelona com una de les capitals europees: ara, però, és en un esdeveniment internacional i de masses que se suma al moviment social i polític del país. El país també veu amb satisfacció que el 16 els "castells" siguin declarats Patrimoni de la Humanitat, un nou èxit cultural. Irlanda, aleshores, demana ajut a la Unió Europea i al Fons Monetari Internacional el 21, acompanyada d'un dràstic pla de retallades, i el 23 l'artilleria de Corea del Nord ataca l'illa sud-coreana de Yeonpyeon i mata dos militars i dos civils.

El 28 de novembre hi ha eleccions autonòmiques, amb el resultat d'una àmplia victòria de CiU amb l'obtenció de 62 escons, 28 PSC que registra un mínim històric, 18 PP, 10 ERC amb forta davallada i IC-Verds, 4 Solidaritat Catalana per la Independència que lidera Joan Laporta i 3 Ciutadans. Artur Mas torna a guanyar i no es podrà impedir que accedeixi a la presidència de la Generalitat.

El 3 de desembre es decreta per primer cop l'estat d'alarma per la vaga dels controladors aeris i el govern opta per un reordenament de l'espai aeri. La policia britànica deté Julian Assange, el 7, el fundador de *Wikileaks*, acusat de violació: el portal ha adquirit fama mundial per les seves filtracions de documents diplomàtics dels EUA, i el 10 hi ha l'acord del Barça amb Fundació Qatar, pel qual el club interessarà 150 milions per dur-ne la publicitat a la samarra. Altres successos seran el 21, quan Joan Rossell, president de Foment del Treball, passa també a presidir la CEOE, patronal d'empresaris espanyols, i quan el 22 als EUA s'aboleix la llei que interdia als homosexuals declarats el servei a les forces armades, per bé que el 23 Artur Mas Gavarró és investit president del govern de la Generalitat pel Parlament de Catalunya.

Altres notícies de l'any han estat que a Xile, un terratrèmol de magnitud 8,8 de l'escala de Richter, amb epicentre a la regió de Bío Bío, a quasi 100 km de Concepció, ha fet 700 víctimes i ha destruït una bona part de les infraestructures i habitatges pròxims a l'epicentre; també ho ha estat el *Tea Party*, el moviment ultraconservador que dona força al Partit Republicà, i el 29 de desembre el cas que a l'Hospital La Paz, de Madrid, un nen de quatre anys superés amb èxit un transplantament de cinc òrgans (fetge, pàncrees, estómac, duodè i intestí), per bé que a Tortosa mou la societat l'homenatge a Josep Otero, el qui sempre ha estat un símbol del futbol tortosí i gaudeix de l'afecte de tothom.

Les efemèrides del gener del 2011 les determinen el 13 de gener, o sigui, quan el president de Tunis, Abidine Bel Alí, abandona el país al cap d'un mes de protestes, malgrat que havent deixat uns 200 morts; és el 18 quan hi ha l'estrena de la comèdia en la qual el ple del

Senat espanyol engega el limitat i potser que efimer ús de les llengües cooficials a l'Estat; i a l'Iraq, el 25, executen Alí Hassan al-Majid, conegut com "Alí el químic", cosí de Saddam Hussein

Llavors un altre terratrèmol, divendres 1 de març al Japó, el més devastador que es recorda, el setè de més magnitud que es registra en la història del planeta, de 8,9 graus de l'escala de Richter, amb epicentre al davant de la costa nord-est de l'arxipèlag, i la sacsejada genera un tsunami amb onades de 10 m que es cruspeixen desenes de poblacions i que recorden el precedent d'Indonèsia (2004). A Sendai, una de les ciutats més pròximes a l'epicentre i amb un milió d'habitants, l'aigua arrossega cases senceres, vaixells i vehicles, en una estampa que es repeteix en altres ciutats del litoral. La sacsejada és seguida per una cinquantena de rèpliques. A les carreteres i aeroports malmesos se sumen els incendis. L'avaria en el sistema de refrigeració d'un reactor de la central nuclear de Fukushima Daiichi porta l'estat d'emergència nuclear, i s'admet la possibilitat d'una fuga de radiació, i el govern evacua 45.000 persones en un radi de deu quilòmetres. L'alerta s'escampa arreu del Pacífic, encara que les onades arribaran molt afeblides. L'explosió d'una de les centrals nuclears de Fukushima és dissabte 2 i alerta el país i la comunitat internacional i continuen les sacsejades sísmiques i s'amplia la zona d'evacuació a 20 km, amb un desplegament de 50.000 soldats.

Diumenge 3 el primer ministre japonès declara que "és la pitjor crisi d'ençà de la II Guerra Mundial". La costa nord-est resta devastada, una bona part de les forces armades desplegades són per ajudar la població civil, les imatges que es passen per les televisions són escruixidores i domina la preocupació per una explosió nuclear perquè hi ha el perill d'iniciar-se la fusió en dos reactors de la central de Fukushima Daiicgi, i s'hi sumen els problemes de les plantes d'Onagawa i Tokai. L'exèrcit evacua 200.000 persones a la zona de la primera i la xifra de desplaçats s'eleva a les 600.000. El govern anuncia els talls de subministrament elèctric. Es parla de 1.600 morts però se'n suposen uns 10.000. El perill radioactiu preocupa el món sencer. Llavors, dilluns 4, hi ha dues explosions i un incendi a la central de Fukushima, però aguanten també els murs de contenció mentre que es fa un esforç per refredar els reactors afectats. Dimarts 5, però, a primera hora esclata el reactor 2 de Fukushima, el més problemàtic. El radi de perill s'amplia als 30 km. i la gent ha de romandre a casa, amb portes i finestres tancades. El govern demana ajut a l'Agència Internacional de l'Energia Atòmica i als EUA, mentre Alemanya i Àustria reobren el debat nuclear a Europa, amb voluntat de revisar la seguretat en les 143 centrals de la UE. La borsa de Tòquio cau un 6 % malgrat la injecció econòmica de 130.000 milions d'euros feta per l'estat.

A Tortosa, al capvespre de divendres 11 de març es commemora, al restaurant Lo Paolet, la 500 edició de *L'Estel* amb un homenatge a Conrad Duran que fa 21 anys, al juliol de 1989, iniciava les edicions, amb col·laboradors, amics i anunciants que passen una estona a recordar. Hi ha una mala notícia dimecres 23, la mort de l'actriu universal Elisabeth Taylor. Diumenge 10 d'abril, després, esdevé la consulta independentista a Barcelona i a Tortosa, dimecres 13, l'alcalde Ferran Bel i el bisbe Xavier Salinas, amb el president de l'Agrupació de Confraries, Josep Borrell, inauguren el Centre d'Interpretació de la Setmana Santa, a la reconstruïda església de Sant Antoni, al carrer Montcada, on s'exhibeixen els deu passos processionals.

La Creu que el beat Joan Pau II lliurà als joves quan les Jornades Mundials de Joventut ha peregrinat per totes les diòcesis de Tortosa, per 22 pobles diferents i vora 40 parròquies, centres educatius, monestirs, col·legis, convents... i dissabte 30 arriba a la catedral on es fa vetlla diocesana de Joventut. Ha arribat pel riu, amb llagut, i a l'embarcador l'esperaven unes 500 persones que l'han desfilat per la ciutat fins a la seu.

En el primer dia de maig el president dels EUA, Barack Obama, anuncia la mort del màxim dirigent d'al-Qaida, Ussama ben Laden, en el marc d'una operació nord-americana al Pakistan, en el que pot ésser l'acabament d'un malson, i el 22 de maig hi ha eleccions municipals en les quals, a Tortosa, CiU (Ferran Bel) obté majoria absoluta amb 12 regidors, seguit del PSC (3) i ERC (2), d'IC (2), el PP (1) i PxC (1). A Barcelona, després de 32 anys de PSC triomfa la candidatura de CiU (Trias). A Espanya hi ha un ampli triomf del PP i una desfeta del PSOE que està al poder (Zapatero), amb una escalada dels nacionalistes bascos que es

tenien per pròxims a ETA i CiU resta com a quarta força. A Catalunya el PP queda com a tercera força, amb enfonsada d'ERC que paga el seu suport al tripartit i al PSOE, amb espectacular pujada del CUP (independentistes) i de Plataforma per Catalunya (xenòfobs). Les places espanyoles i catalanes estan plenes "d'indignats" i a Tortosa és permanent la seva presència a la Plaça d'Alfonso perquè hi ha un descontentament general, i independentisme creixent i generalitzat, i inseguretat davant l'alt índex d'immigrants i de la política d'esquerres que els privilegia. Els polítics estan absolutament desacreditats i es pot dir que els tortosins han abandonat del tot la ciutat històrica.

El 26 de maig es procedia a la detenció del general serbo-bosnià Ratko Mladic, acusat pel Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia del genocidi de 8.000 musulmans a Srebrenica, a l'est de Bòsnia i Hercegovina, el 1995. A Barcelona, dimecres 15 de juny, hi ha un setge al Parlament de Catalunya i accions agressives dels "indignats" contra els diputats, amb actes vandàlics i mostres àcrates i feixistes. Dissabte 18, a Bitem, es constitueix el primer ajuntament derivat de les passades eleccions municipals, conseqüència de què el 25 de febrer deixaren d'ésser una pedania per esdevenir una Entitat Municipal Descentralitzada (EMD). Josep Cugat (CiU) n'és nomenat alcalde.

Angela Merkel demana als països de la zona euro, just en començar setembre, que incloguin en les seves constitucions un límit legal al dèficit públic. A la segona meitat d'octubre ETA anuncia la fi definitiva de l'activitat armada en un vídeo enviat al diari *Gara*, i a Cuba s'autoritza la compra i venda d'habitatges el 3 de novembre, i el 16 UNESCO reconeix com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat els castellers catalans, la dieta mediterrània, el Cant de la Sibila mallorquí i la falconeria. Encara, el 21 el *Banco de España* intervé en el Banc de València, el 26 el robot *Curiosity* de la NASA s'enlaira a la recerca de respostes sobre la vida al planeta Mart i el 15 de desembre l'expresident de França Jacques Chirac és condemnat a dos anys de presó.

Res no distingeix el començament de l'any 2012 en el qual la crisi econòmica marca un solc profund que la societat afecta en les seves activitats. El 19 de gener l'empresa Eastman Kodak es declara en fallida, i el 22 Croàcia aprova en referèndum l'adhesió a la Unió Europea i el 23 es constitueix el nou Parlament d'Egipte, després dels temps de Mubarak, amb un 70 % d'escons ocupats per islamistes. Al març, el 6 el banc d'inversió *Lehman Brothers* anuncia haver sortir de la major bancarrota en la història dels EUA i diumenge 11 de març hi ha a Barcelona una reunió de 7.000 persones que constitueixen l'Associació Nacional de Catalunya, un moviment popular per promoure la independència i que ha de moure els partits polítics a actuar sota les pressions socials a les quals es veuran sotmesos. Després, dijous 29, hi ha una vaga general de 24 h convocada per CCOO i UGT contra el decret de reforma laboral, en la vigília de la presentació dels pressupostos generals de l'Estat. Sota els retalls de les economies nacionals i el clímax que deriva de la crisi, el 3 de maig sorprèn tothom que la pintura *El crit*, d'Edward Munch, assoleixi un rècord en subhastes en ésser venuda per 119,9 milions \$. Al maig, acabades les obres, s'arriba a la inauguració de les noves instal·lacions de l'Arxiu del Capítol de la Seu, una voluntat expressada i gestionada d'ençà del 1980, amb esforços mai no interromputs i sempre infructuosos o aparentment neutralitzats i obligant a tornar a començar. El 9 de juny l'Eurogrup acorda un ajut financer o rescat de fins a 100.000 milions d'euros per a la banca espanyola i el 30 de juny és l'inici de la Marxa cap a la Independència.

Les temperatures es fan cada any més insuportables. El 18 de juliol s'arriba als 38° i la calor pesa sobre els actes de la Festa del Renaixement que comença l'endemà 19 i, si bé el temporal i la pluja del 28 són un respir, el 31 la xafogor és quasi irrespirable. L'ambient, encara, es manté a l'agost i el termòmetre es manté als 36 ° el dia 20. En aquest temps poc agradable obre la seva mostra de pintures a l'entorn de la Mare de Déu de la Cinta el pintor Cèsar Estrany, i la festa de la Cinta, amb la processó i la missa matins, són esplendoroses.

Una fita memorable, a Tortosa, és el 7 de setembre, quan maquinària pesant aixeca i retira a migdia el pont del tren que sobrevola l'Avda de la Generalitat, entre l'Estació i el Pont del Tren sobre l'Ebre, en poc temps però sempre observat per una gentada. Transcorrien els dies de les festes de la Cinta i el diumenge 2 el sempre reiterat esdeveniment de la missa al migdia i de la processó al capvespre. També n'és l'11 de setembre, amb una massiva

manifestació per la independència, a Barcelona, sota el lema “Catalunya, nou estat d’Europa”, amb un milió i mig oficial de participació popular. Barcelona roman col·lapsada. El poble català no para d’expressar de diverses maneres la voluntat de superar l’extorsió, la situació de bloqueig dins l’Estat espanyol, i ara expressa el rebuig dels ciutadans envers la manca de respecte a les decisions democràtiques de Catalunya. Llavors, el 27 i mitjançant la Resolució 742/IX, el Parlament de Catalunya constata la necessitat que el poble pugui determinar lliurement i democràticament el seu futur col·lectiu a través d’una consulta. Entre els successos generals d’octubre destaca el dia 29, quan l’huracà *Sandy* és la causa de la més gran inundació dels temps a Nova York, la que obliga a tancar Wall Street. El 21 hi ha eleccions a Euskadi i a Galícia. A Tortosa plou intensament el 25 però el 27 la ventada de mestral porta ràfegues de 129 km/h a la ciutat i de 155 al Port, encara que acaba essent un fred de mestral, més bé tramuntana.

A la nit del 9 de novembre, divendres, s’inicia la campanya per a les eleccions al Parlament de Catalunya, unes eleccions autonòmiques anticipades. El clam per la independència (CiU, ERC, SI, UPM –Òmnium i Associació per la Indep.) és general i sempre roman present la campanya més bruta que s’ha feta, dia a dia, en la qual la mentida, la difamació i l’engany dominen l’inexistent discurs i les àrides argumentacions dels espanyolistes (PP, PSC, ICV i Cs). L’ofensiva dels espanyols és descomunal, a tots els nivells, una veritable “guerra freda” que ha enfonsat l’economia del país que, malgrat tot, es manté viva i triomfant. Catalunya es mou com si ja fos independent i Espanya com si Catalunya fos una nació estrangera, mentalitzat com tothom està al cap dels mesos de tensió i de maltractament. L’independentisme creix malgrat que la por, la històrica temor, retrocedeix a una velocitat molt menor i la inseguretat s’aferra a les cicatrius de les velles ferides de quan la violència. Llavors, el 14 de novembre, hi ha una vaga general de 24 h que han convocat els sindicats contra la política econòmica (atur, retallades, increment de la pobresa... política europea). Tortosa resta molt paralitzada però no tanca tothom i a les 7 de la tarda hi ha una gran manifestació que, tanmateix, encapçalen els sindicats. Tot plegat, en plena campanya electoral, sembla una maniobra per desviar l’atenció que hi ha sobre les eleccions i la independència. Un fort temporal passa a protagonitzar el dia 17, en una pluja en la qual cauen 125 l/m² i es fa de nit, just havent dinat, i la llum es talla i la fosca s’imposa. El 25 de novembre hi ha eleccions al Parlament de Catalunya les quals esdevenen la confirmació popular de la lliure i democràtica voluntat a realitzar una consulta per la sobirania. Al Port hi ha neu i el vent talla.

Divendres 16 de novembre de 2012, a les 12 h el canceller del bisbat llegeix el comunicat de la secretaria d’Estat del Vaticà amb el nomenament del bisbe Salinas com a nou bisbe de Mallorca, davant d’un grup de sacerdots, de seglars i dels mitjans de comunicació. Fa 15 anys que n’és de Tortosa i a les Illes succeeix Jesús Murgui que fa poc fou nomenat bisbe d’Oriola-Alacant.

El temps passant, la veu s’escampa, arreu de la diòcesi eclesiàstica, i el bisbe Salinas disposa la seva marxa a les Illes. Salinas, en la Conferència Episcopal Espanyola s’havia fet càrrec de diverses responsabilitats i pel temps del seu trasllat episcopal a Mallorca és sotapresident de la comissió episcopal d’Ensenyament i Catequesi i president de la Subcomissió de Catequesi. En la Conferència Episcopal Tarraconense és bisbe-president dels Secretariats Interdiocesans de Catequesi i d’Ensenyament i a la Santa Seu és membre del Consell Internacional per a la Catequesi (COINCAT) en el Pontifici Consell per a la Nova Evangelització. Al pas dels anys ha publicat molts instruments didàctics, llibres i quaderns de treballs per a la catequesi d’infància i joventut, així com per a la formació dels catequistes.

El 30 de desembre, diumenge diu la missa i fa el seu sermó de comiat, a les 18.00 h a la Seu que omple amb els seus coneguts i amics, i amb el clergat que l’acompanya. La presa de possessió a Mallorca serà dissabte 12 de gener de 2013 a les 11,30 h i el bisbat organitza un vol a Mallorca, sortint a primera hora i tornant al vespre del mateix dia de dissabte. La seu de Tortosa ha restat vacant des que Salinas ha estat nomenat per a la de Mallorca i la Santa Seu s’estalvia de nomenar “cap bisbe veí com a administrador episcopal, com se sol fer, sinó que el nunci, l’italià Renzo Frattini, va deixar que fos el mateix col·legi de consultors qui triés un capellà com a administrador diocesà temporal” i el 14 de gener se n’encarrega Josep Lluís Arín

que fins a tal moment era el Vicari General, Moderador de Cúria i degà del Capítol de la seu, encara que sorprèn la rapidesa de les decisions “després de la renúncia del papa Benet XVI i l’elecció del nou papa Francesc, atès que sempre queden congelats tots els nomenaments, mentre no s’introdueix una mica l’estil del nou papa en els relleus episcopals”.

Bibliografia: *Diccionari...*, 3, pàg.328-329 (Manent, Albert) – *Avui* (Barcelona), 6 setembre).-*Catalunya Cristiana* (Barcelona), i 6 novembre 1997, pàgs. 1, 3 i 5.- *Diari de Tarragona* (Tarragona) 4 setembre 1997, pàgs. 1-4, 9 setembre, pàgs. 23-26; 27 febrer 1998, pàg. 29. – *El Mundo. Catalunya* (Barcelona) 6 setembre 1997.- *El País* (Barcelona) 6 setembre 1997.- *El Punt* (Tarragona) pàg. 6 setembre 1997.- *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 19 setembre 1997, pàgs. 3; 31 octubre 1997, pàgs. 1, 3 i 5.- *L'Ebre* (Tortosa) 5 setembre 1995, pàg. 3-4; 19 setembre 1997, pàg. 9; 31 octubre 1997, pàgs. 17-17. – *L'Estel* (Tortosa), 1-15 setembre 1997, pàgs. 6.- *La Vanguardia* (Barcelona) 6 setembre 1997.- *Vida Diocesana* (Tortosa), 2 novembre 1997.
-Ref.: “Inauguració del pontificat de l'Excm. I Rvdm. Mons. XAVIER SALINAS i VIÑALS, Bisbe de Tortosa. Presa de possessió i celebració de l'eucaristia. Santa Església Catedral Basílica de Tortosa. 26-octubre-1997”.

Enric Benavent i Vidal

(18 maig 2013 - ...)

Enric Benavent Vidal nasqué a Quatretonda, una petita localitat entre Xàtiva i Gandia, el 25 d'abril de 1959. Cursà els estudis eclesiàstics al Seminari diocesà de Montcada i obtingué la llicenciat en Teologia per la Facultat "Sant Vicent Ferrer", i després es doctorà en Teologia per la Pontifícia Universitat Gregoriana, de Roma.

L'ordenació sacerdot la rebia de mans del sant pare Joan Pau II, a la mateixa València, en el seu primer viatge a Espanya, el 8 de novembre de 1992, i llavors fou nomenat coadjutor de la parròquia de Sant Roc i Sant Sebastià d'Alcoi, així com professor de Religió a l'Institut, així com formador al Seminari Major de Montcada i professor de Síntesi Teològica per als diaques; també exercí com delegat episcopal de Pastoral Vocacional, encara que la seva trajectòria principal l'ha realitzada en l'àmbit acadèmic, com a professor de Teologia Dogmàtica a la Facultat de Teologia "Sant Vicent Ferrer" de València, i fou professor a la Secció de València del Pontifici Institut "Joan Pau II" per a Estudis sobre Matrimoni i Família, i fou director del col·legi major "Sant Joan de Ribera" de Burjassot, i degà-president de la Facultat de Teologia "Sant Vicent Ferrer" de València, de la qual Facultat el 1999 era nomenat degà, i director de la Secció Diocesana de la mateixa Facultat.

El 8 de novembre del 2004 se'l nomenava bisbe titular de Rotdon i auxiliar de València, en ordenació episcopal feta el 8 de gener del 2005 i resultant-ne el bisbe més jove d'Espanya. Aleshores esdevenia membre de la Conferència Episcopal Espanyola, en la Comissió Episcopal per a la Doctrina de la Fe i de la Comissió Episcopal de Seminaries i Universitats. Llavors persistia i es dedicava primordialment a la seva ocupació docent a la Facultat de Teologia i en l'àmbit acadèmic se'l considerava preparat, pròxim i afable, tot plegat mentre que exercia el seu ministeri com a bisbe auxiliar en el termini de deu anys, de manera prudent i discreta. Al gener de 2013 presentava el seu llibre "*Teología y vida eclesial*" (Facultat de Teología Sant Vicent Ferrer, València) en el qual manifestava que el concili Vaticà II "és el que ens marca el camí de l'Església en el moment actual i durant molt de temps", i dissabte 18 de maig de 2013 se sap que el dia anterior, el 17, el Vaticà l'havia nomenat com a bisbe de Tortosa. La decisió s'atribueix a Benet XVI per bé que sembla respondre al perfil de pastor que respon als desigs del sant pare Francesc, el que és un dels primers nomenaments que fa. El valencià Enric Benavent té 54 anys d'edat i, fins ara s'ha mantingut com a bisbe auxiliar de València d'ençà el 2004, i el nomenament no ha satisfet ben bé les expectatives del clergat català més afecte al país, més coneixedor de la problemàtica nacional i més progressista, com tampoc les diferents entitats de cristians de base que esperaven un home més afí al país i a les realitats sociopolítiques per tal d'assolir una harmonia millor. En tals aspectes cal comptar amb que són també valencians els bisbes Joan Piris, de Lleida, i Agustí Cortès, de Sant Feliu de Llobregat.

Enric Benavent és un sacerdot del sector conservador i s'addueix al poc pes que li resta a la neutralitzada Església catalana per fer valer els seus candidats i la poderosa presència que per molts segles ha posseït per al bé i creixement de la institució universal, puix que fins al segle XIX i l'escampall polític espanyolista que s'imposà havia estat un fort pilar del catolicisme i de la seva expansió. Ara segueix imperant la política espanyolista i anticatalana imposada en el segle XIX i ahir 17, el web ultraconservador Germinas Germinabit, anticatalanista a ultrança i preconiliar, es congratulava pel nomenament. Benavent és catalanoparlant, de 54 anys, acollit a Tortosa com a català que és i rebent totes les mostres de simpatia, això quan a Barcelona, on s'esperava amb gran interès el nomenament del bisbe de Tortosa, hi ha preocupació pel relleu del cardenal Lluís Martínez Sistach que s'ha de jubilar. El bisbe Benavent, en els seus senyals personals, ha elegit el lema "*In caritate et in verbo veritatis*" i per motius exposa, en un escut medieval, sota i entre barret i habituals penjolls episcopals, en un primer quarter un molí de vent amb veles vermelles i en camp d'or, al segon una blanca àguila imperial germànica, coronada en or i en camp de gules, i ocupant els dos terços inferiors i en camp d'atzur tres estels superiors en or, de cinc puntes, envoltant per sobre l'anagrama de Maria de dos M

encavalcades). El doctor Armand Puig, degà-president de la Facultat de Teologia de Catalunya el destaca com a professor de teologia “que valora i divulga el concili Vaticà II i que té una ferma sensibilitat pastoral”.

La presa de possessió del bisbe Enric Benavent s'efectua dissabte 13 de juliol, en el dia de la festa de sant Enric, a la seu de Santa Maria de Tortosa, a les 11 h, i congrega un miler de persones. Entra a la seu acompanyat pel primat d'Hispania i metropolità de Tarragona, Jaume Pujol, i pel de València, Carlos Osoro. El representant de la Nunciatura a l'Estat espanyol i a Andorra llegeix les lletres apostòliques del sant pare Francesc i el discurs es completa amb paraules de Josep Lluís Arín, fins ara administrador diocesà que ara agraeix la col·laboració trobada en els mitjans de comunicació i que ha manifestat que en aquests mesos, des de gener, l'activitat ha estat molt intensa puix que han coincidit amb el renúncia del sant pare Benet XVI i l'elecció del nou papa Francesc, en els quals mesos el bisbat ha mantingut un full de ruta determinat per la celebració de l'Any de la Fe. Assisteixen els cardenals Carles i Sistach, també Salinas, ara bisbe de Mallorca, amb cinc arquebisbes (els esmentats i el de Saragossa, Manuel Ureña) i 25 bisbes d'arreu de l'Estat, amb una important assistència de sacerdots de la diòcesi. També Joana Ortega, sotapresidenta del Govern de Catalunya, i el president de les Corts valencianes Juan Cotino i l'alcalde de Tortosa, Ferran Bel, amb altres autoritats polítiques i religioses de Catalunya i del País Valencià. Es venera la relíquia de la Mare de Déu de la Cinta i es canta l'himne, seguit de l'himne a la Mare de Déu dels Desemparats i el Virolai¹¹⁴⁴.

Arín s'havia referit a la trobada de 500 sacerdots, gairebé un terç dels de Catalunya, que s'havia fet al monestir de Poblet el passat dilluns 22 d'abril, convidats per l'arquebisbe de Tarragona, Jaume Pujol, i convocats per la Conferència Episcopal Tarraconense amb motiu de la celebració de l'Any de la Fe, una trobada que es justificava en altres de precedents d'ençà de la primera que se celebrà en el mateix monestir a la tardor de 1992, quan l'aleshores arquebisbe, Ramon Torrella, anunciava la celebració del Concili Provincial Tarraconense. Hi participava amb una conferència quant al ministeri sacerdotal el cardenal de Viena, el dominicà Christoph Schönborn, un etern papable, des dels criteris del concili Vaticà II, amb una part dedicada al sacerdoti comú que comparteixen tots els batejats però que tot just justifica el dels ordenats al servei a aquests per part dels primers, tot afirmant que “els sacerdots són inútils de no ésser servidors”, i també veia normals molts problemes afectants a les comunitats, com els moviments de sacerdots que demanen el celibat opcional o l'ordenació de les dones per via de la desobediència, tot fet de la manera més natural i d'allò més cordial i destacant que alguns dels qui ho defensen són destacats rectors de parròquia i persones molt treballadores, tractats amb el major afecte i bondat per Benet XVI que era del parer que el remei a aquests problemes aniria per altres viarany, fent també referència als problemes de la pederàstia, tot qüestions a les quals els sacerdots del país no estaven avesats.

En aquest moment, la diòcesi de Tortosa es limita a una superfície de 6.450 km² i inclou les comarques del Baix Ebre, el Baix Maestrat, el Montsià, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i part de les de l'Alt Maestrat, el Baix Camp, els Ports i el Priorat, i disposa de 120 sacerdots i de 140 parròquies, a més de la catedral, les quals atenen 294.473 habitants. La demarcació ha sofert la política aniquiladora de l'Estat espanyol des que aquest s'organitzà en províncies el 1833, a les quals es pretenia encabir els bisbats i, malgrat de la ferma resistència dels habitants, el poder aconseguia trencar la demarcació pre-romana d'Ibèria i la diòcesi romana, la unitat que conformà l'antiga polis grega, la *civitas* romana i la *madina* islàmica que després dividia la conquesta de Jaume I. Ara li resta al sud la diòcesi de Sogorb-Castelló, en territori depredat a Tortosa, al nord l'arxidiòcesi de Tarragona i el bisbat de Lleida, i a ponent la de Saragossa i la diòcesi de Terol que també s'han nodrit de l'esquarterament tortosí. Cavalca, doncs, sobre

¹¹⁴⁴ “Foc Nou” (Barcelona) de maig-juliol 2013, pàgs. 7-8.- “Catalunya Cristiana”, 26 maig 2013, pàg. 1 i 20, i de 14 de juliol de 2013, pàgs. 1 i 3-6, i de 21 juliol 2013, pàgs. 1 i 6.- “El Punt-Avui”, 18 maig 2013, pàg. 25, 14 juliol 2013, pàg. 32.- “L'Estel” (Tortosa) juny 2013, pàg. 10, i agost 2013, pàg. 9).- “Vida Diocesana” (Bisbat de Tortosa), 2 juny 2013 i 9 juny 2013 i 28 juliol 2013. – ENGUIX, Salvador a “Vull fer-me meva la cultura de Tortosa” (entrevista) de “La Vanguardia” de 2 juny 2013, pàg. 52. - MANENT, Albert a “Tortosa episcopal”, dins “La Vanguardia” de 2 juny 2013, pàg. 53. - Ref.: *Inici del ministeri pastoral de l'Excm. I Revdm. Mons. ENRIQUE BENAVENT VIDAL com a Bisbe de Tortosa. Presa de possessió i celebració de l'Eucaristia. Santa Església Catedral Basílica de Tortosa. 13 juliol 2013.*

Catalunya i València i sobre les províncies espanyoles, polítiques i administratives, de Tarragona i Castelló de la Plana, també havent estat mutilada per les parts de la diòcesi de Lleida i de l'Aragó.

Els homes i els fets, la indeturable història, segueix gestant-se mentre la Paraula s'esmuny entre vents i tempestes.

BIBLIOGRAFIA

- ALANYÀ ROIG, Josep:** *Batea i el seu terme municipal.*- Batea, 1994.
- *Notícia de la Seu i Capítol de Tortosa a l'Arxiu de la Corona d'Aragó* (segles XIV-XV), dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 567-618].
- *El Seminari Diocesà de Tortosa.*- Tortosa, Bisbat de Tortosa, 2001. 1235 pàgs, il·lustrat.
- *Patrimoni cultural de l'Església a Catalunya*, dins "L'Avenç" (Barcelona) 369 (juny 2011). Plecs d'història local, 146.
- ALIER, Roger:** *Lluís de Tena*, a "Gran Enciclopèdia Catalana". 14.- Barcelona, 1973.
- ALMERICH i PADRÓ, Paulina :** *Les cases de religiosos a Tortosa.*- Pròleg de Lluís Martínez Sistach.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1998 (Dertosa, 49)
- ALMUNI, Victòria :** *L'obra de la seu de Tortosa (1345-1441).*- Pròleg de Núria de Dalmasas.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1991 (Dertosa, 34 – Public. Institut d'Estudis Dertosenses, 3)
- *Pere de Moragues, mestre major de l'obra de la seu de Tortosa*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 30/1 (2000) [pàgs. 424-449].
- *La catedral de Tortosa als segles del gòtic* (2 vols.) id.- Benicarló, Onada, 2007.
- *Sancta Maria Dertosae. Guia històrica i descriptiva de la catedral de Tortosa*" (amb Josep Lluís)
- ALOMAR, Gabriel:** *El frente espiritual.*- Tortosa (Impr. Montclús) 1918.
- ALTARRIBA, E. et alii:** *La Catedral de Tortosa.*- Tortosa, Diputació de Tarragona, 1990.
- Anuario de Estudios Medievales.**- Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Col·lecció iniciada el 1964).
- ARANDA, Gabriel :** *Vida del Cardenal Spinola, Obispo que fué de Tortosa.*- Sevilla, 1683.
- AYMERICH, Mateu:** *Nomina et Acta Episcoporum Bachinonensium.*- Barcelona, 1560.
- AULÈSTIA i PIJOAN, Antoni:** *Història de Catalunya 2.*- Barcelona, La Renaixença 1889.
- BADA, Joan:** *Història del cristianisme a Catalunya.*- Lleida, Pagès editors, 2005 (Biblioteca d'Història de Catalunya, 5).
- BAER, Fritz (Yitzhak):** *Historia de los judíos en la España cristiana [Die Juden im Christlichen Spanien].*- Madrid, Altalesma, 1981.
- BALAÑÀ i ABADIA, Pere:** *Les arrels islàmiques de Mequinensa.*- Barcelona, Rafael Dalmau Ed., 1994 (Col. Camí Ral, 4).
- BARCELÓ, Miquel:** *La primera organització fiscal d'al-Andalus segons la "Crònica del 754" (95/713 [4] - 138-755)*, a *Faventia* (Barcelona) ½ (1979), pàgs. 231-261.
- BARRAQUER, Cayetano :** *Las casas de religiosos en Cataluña* (4 vls.).- Impr. Francisco Altés y Alabart.- Barcelona, 1915.
- BAYERRI, Enric:** *Historia de Tortosa y su comarca* (8 volums).- Tortosa (edició privada) 1932-1960.
- *Los códices medievales de la catedral de Tortosa.*- Tortosa, 1962.
- *Un gran aragonés (El Papa Pedro de Luna).*- Barcelona, Porter, 1973.
- *La Virgen de la Cinta. Patrona de Tortosa.*- Tortosa, 1990.
- BAYERRI, Josep :** *Els cursets de joventut (1940-1957), un moviment cristià que compleix quaranta anys*, a *L'Occidental* (Tortosa-Roquetes) dilluns 11 de gener de 2001, pàg. 16..
- BAYERRI, Josep – BAYERRI, Carme:** *La reconstrucció de Tortosa (1940-1957).*- Tortosa, Orde de la Cucafera, 1992.
- BAYERRI, Josep :** *Els cursets de joventut 1961-1964), un moviment cristià que compleix quaranta anys*, a *L'Occidental* (Roquetes) dijous 11 de gener del 2001, pàg. 16.
- *Teodoro González i la Tortosa de la Restauració a través de la premsa.*- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense Editorial, 1996 (Dertosa, 44)
- BEGUER i PINYOL, Manuel:**
- *Compendio de historia de Tortosa y principales hechos de sus hombres célebres.*- Tortosa, 1928.
(Nova edició: Tortosa, 1975)
- *La Cinta de Tortosa.*- Tortosa, 1928.
- *El beato Francisco Gil de Federich, teólogo y académico*, a "La Salle" (Tortosa) 11 (desembre 1944), pàgs. 3-6.

- El beato Francisco Gil de Federich. Su vida, su martirio, su glorificación y su culto.*- Tortosa, 1945.
- El beato Pedro Màrtir Sans (Obispo de Mauricastro) Vicario apostólico de Fo-Kien, màrtir de risto.*- Tortosa, 1947.
- El valle de Cardó. Monografía histórica.*- Tortosa, 1948. – Edició facsímil: Tortosa, Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, 1999.
- El Real Monasterio de Santa Maria de la Ràpita.*- Tortosa (ed. privada) 1948.
- Al despuntar el alba. Trilogia històrica de la reconquesta.*- Tortosa, 1949.
- La Virgen de la Aldea y su santuario. Notas históricas.*- Tortosa, 1953.
- Tortosa mariana.*- Tortosa, 1954.
- El pontífice Adriano de Utrech, obispo de Tortosa. Estudio biográfico.*- Tortosa, 1960.
- La Santa Cinta de Tortosa. Breve historia documentada.*- Tortosa, 1964.
- Llinatges tortosins* [texts de *La Zuda*, esmenats i augmentats per Ramon Miravall segons indicacions de l'autor].- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1980.
- Lo monestir de Santa Maria de la Ràpita* [manuscrit de 1920, transcr. de Ramon Miravall].- Sant Carles de la Ràpita, Ajuntament , 2006.
- BERLANGA, Cristóbal de:** *Fundacion, origen, progresos y estado del religioso convento de la Concepción Victoria de monjas descalzas del orden de N. P. San Francisco de la Fidelísima y ejemplar Ciudad de Tortosa.*- Barcelona, 1695.
- BERTRAN, Prim:** *L'orde de l'Hospital a Catalunya. Els inicis, a L'Avenç* (Barcelona) 179 (març, 1994).
- BIARNÈS i BIARNÈS, Carmel:** *Por un nuevo Obispo, a La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 614 (6 juny 1969), pàg. 10.
- El beat Pere Sans i Jordà d'Ascó.*- Ascó, 1980.
- Bibliotheca Hispana Nova.***
- BLANCH, J.:** *Archiepiscopologi de Tarragona.*- Tarragona, 1654.
- BONET i BALTÀ, Joan:** *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença.*- Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984 (Bibl. Abat Oliva, 34).
- BONET DONATO, Maria:** *Consideracions sobre el patrimoni dels ordes militars a Catalunya en temps de Ramon Berenguer IV*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 12-30].
- BOHIGAS, Pere:** *Oliver, Bernat d'*, a "*Gran Enciclopèdia Catalana*". 10.- Barcelona, 1977.
- Boletín Oficial del Obispado de Tortosa.***
- BROOKE, Christophe:** *The Saxon and Norman Kings.*- Glasgow, Fontana Collins, 1963.
- CAMÓS, Narciso:** *Jardín de María plantado en el Principado de Cataluña.*- Barcelona, Orbis, 1657.
- CAMPOS TERRÉ, Sebastià:** *El 6 d'octubre a les comarques.*- Tortosa, 1935 (edició facsímil Ramon Miravall: Dertosa, 1987)
- CÀRCEL ORTÍ, Mª Milagros:** *Casa, Corte y Cancillería del obispo de Valencia Hug de Llupià (1398-1427)*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 635-659].
- CÀRCEL ORTÍ, Vicent:** *Una carta del bisbe Bilbao, a "Vida diocesana"* (Tortosa) en cinc parts il·lustrades del 01.11.2009 a 29.11.2009.
- CARDONA, Víctor-Manuel:** *Volem tornar a les arrels i donar nova vida a la Congregació [Mariana de Roquetes]*, a "*Catalunya Cristiana* (Barcelona) (19 febrer 2009), pàg. 19.
- CARLES i GORDÓ, Ricard M.:** *Fe i cultura. Escrits pastorals.*- Barcelona, Claret, 1990.
- CARRERAS CANDI, Francesc:** *L'aljama dels juheus de Tortosa. Memòria llegida en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona lo dia 25 d'abril de 1928 per l'acadèmic numerari... – Volum IX. Fascicle III.*-Barcelona, Impremta La Renaixença, 1928.
- Cartulari de Poblet.***- Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1938.
- CASANOVA, Eugeni:** Un pla per ensorrar l'Església catalana, a "*Presència*" (Girona) 3-9 agost 2012, pàgs. 32-35.
- CASAU SASCAN, María Esperanza:** *Historia de las Hermanas de Nuestra Señora de la Consolación* (9 vols.).- Madrid, 1985-1993.
- CASTELLS, José Manuel:** *Las asociaciones religiosas en la España contemporánea (1767-1965).*- Madrid, Taurus, 1973.
- Catalunya Romànica.*** XXVI.- Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1997.
- CATTINI, Giovanni C.:** *L'Església a les terres de parla catalana*, dins "*Revista de Catalunya*" (Barcelona) 194 (abril 2004), pàgs. 37-45.
- CELMA PRIETO, Francisco:** *La Guerra Civil en Tortosa. 1936-39.*- Tortosa (edició privada) 2009.

- CID MULET, Joan:** *Guerra i revolució a Tortosa. 1936-39.*- Pròleg i edició de Ramon Miravall.- Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 2001 (Biblioteca Serra d'Or, 270).
- COCK, Henrique:** *Relación del viaje hecho por Felipe II en 1585, a Zaragoza, Barcelona y Valencia.*- Madrid, 1876.
- COLLELL COSTA, A.:** *Escritores dominicos del Principado de Cataluña.*- Barcelona, 1965.
- Concili Provincial Tarraconense 1995. Documents i resolucions.**- Barcelona, Editorial Claret, 1996. (Clàssics del Cristianisme, 50 bis).
- Concilis Provincials Tarraconenses.**- Intoducció i traducció de Josep M. Marquès.- Barcelona, Proa, 1994 (Clàssics del Cristianisme, 50 bis).
- Convocats per l'esperit. Sínode de l'Església de Tortosa. 1984-1988.**- Barcelona, Secretaria General del Sínode, Diòcesi de Tortosa, 1989.
- CONSENCI:** *Correspondència amb sant Agustí.*- Barcelona, de J. Amengual i Batlle, I, 1987. *Escrits de bisbes catalans del primer mil·lenni.*- Barcelona, Proa, 1992 (Clàssics del Cristianisme, 27).
- CORTÉS, Antonio:** *Historia de la Ciudad de Tortosa y de la Región Ilergavonia que comprendía lo que hoy contiene su Obispado.*- (ms. de 1747. Leg. 16 de la Real Academia de la Historia, de Madrid).
- CURTO, Albert:** *Notes sobre l'eremitisme català baix-medieval*, dins *Acta historica et archæologica Mediævalia* (Pedralbes-Barcelona) 3 (1982), pàgs. 71-92.
- DELGADO, J.:** *Beato Jacinto Orfanell, màrtir del Japón (s. XVIII) Cartas y relaciones.*- Valencia, 1984. -*Testigos de la fe en oriente.*- Madrid, 1987.
- D. A.:** *La Ràpita islàmica: història institucional i altres estudis regionals. I Congrés de les Ràpites de l'Estat espanyol (setembre 1989).*- Edició a cura de Mikel de Epalza.- Sant Carles de la Ràpita, Institut d'Estudis Ràpitencs / Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita / Instituto de Cooperación con el Mundo Árabe, 1993. -*Cent anys de crònica de Tortosa des del Centre del Comerç.*- (Roc Salvadó, Ramon Miravall, Joan Sabaté, Josep Subirats, Jesús Massip, Josep Bayerri, Lluís Margarit, Francesc Ferrer).- Tortosa, Centre del Comerç, 2001.
- DESPUIG, Cristòfor:** *Los col·loquis de la insigne Ciutat de Tortosa.*- (ms. de 1557).- Barcelona, La Renaixença, 1877 (edició Fidel Fita).- Edició de Lluís Mestre, facsímil de F.Fita, Tortosa, 1975 – Barcelona, Curial, 1981 (edició crítica d'Eulàlia Duran)
- DIAGO, Francisco :** *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores.*- Barcelona, 1599. -*Historia de los victoriosísimos antiguos Condes de Barcelona.*- Barcelona, 1603.
- DÍAZ de RÁBAGO, Carmen:** *La moreria de Castelló de la Plana (1462-1527). Estudio sociowconómico de una aljama musulmana medieval.*- Castelló de la Plana, Ajuntament, 1994 (Biblioteca Ciudad de Castellón, 5).
- Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya** (3 vls.). - Barcelona, Generalitat de Catalunya / Editorial Claret, 1998 -2001.
- Diòcesi de Tortosa. Guia de l'Església. 2003.**- Tortosa, Bisbat de Tortosa, 2003.
- DOMÍNGUEZ MOLTÓ, Adolfo:** *Vicente Olcina, fabulista.*- *Luis Olcina, misionero.*- Pròleg de José Mtz. de la Escalera, S. I.- Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 1984.
- DURAN, Eulàlia:** *Punter i Barreda, Gaspar*, a "Gran Enciclopèdia Catalana". 12.- Barcelona, 1978.
- DURAN, Josep:** *La prédication ancienne en Catalogne. L'activité canoniale*, dins *La prédication en Pays d'Oc (Xlle-début Xve ssiècle)*. Toulouse, Editions Privat, 1997.- (Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse de Languedoc aux XIIIe et XIV siècles, 32) pàgs. 17-35).
- EIXARCH i FRASNO, Josep :** *1er. Centenari. Parròquia del Sant Crist de la Catedral de Tortosa. 1869-1996. Precedents històrics.*- Tortosa, Parròquia del Sant Crist de la Catedral, 1996.
- ENGUIX, Salvador :** "Vull fer-me meva la cultura de Tortosa" (entrevista) de "La Vanguardia" de 2 juny 2013, pàg. 52.
- FABREGAT GALTERÀ, Emeteri :** *El bisbe Moll, l'últim bisbe d'antic règim*, a *La Veu de l'Ebre*, edició de divendres 9 de desembre 2005, pàg. 85.
- FERRER i MALLOL, Maria Teresa:** *Catalans i genovesos durant el segle XIII: el declivi d'una amistat*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 26/2 (1996) [pàgs. 783-823].
- FIGUEROLA, Jordi:** *Església i Societat a principis del segl XIX.*- Vic, Eumo, 1988.
- GARCIA EGEA, Mª Teresa:** *La visita pastoral a la diòcesis de Tortosa del obispo Paholac, 1314.*- Castelló, Diputació de Castelló. Servei de Publicacions, 1993.
- EIXARCH, Josep :** *1er. Centenari. Parròquia del Sant Crist de la Catedral de Tortosa. 1896-1996.*- Tortosa, Parròquia del St. Crist de la Catedral, 1996.- 192 pàgs. il·lustrat.
- Els castells catalans.**- Barcelona, Rafael Dalmau ed., 1967 (7 vls.).

- FELIU, Gaspar:** *Ros de Medrano, Manuel*, a "Gran Enciclopèdia Catalana".12.- Barcelona, 1978.
- FERNÁNDEZ, Daniel:** *Anales o Historia de Tortosa, desde su fundación hasta nuestros días*.- Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Jaime Depús, 1867 (edició facsimil de Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, Tortosa, 1997).
- FOGUET, Joan Bta.:** *Datos para la historia política de Tortosa. Las hazañas de Marcelino Domingo y las peripecias de un alcalde de Real Orden*.- Tortosa, Impremta Querol, 1919.
- FOGUET i MARSAL, Josep:** *El libro de mi patria cuna. En torno a la región Ilergavonia y a su capital Híbera o Íbera (Tortosa). Su ayer, hoy y mañana*.- Madrid, Imprenta Juan Pueyo, 1924.
- Font,** Publicació d'Investigació i Estudis Vila-realencs (Vila-real, la Plana) 9 (maig 2007) (D.A.)
- FORCADA MARTÍ, Vicente:** *Torres y castillos en la provincia de Castellón (Síntesis histórico-estructural)*.- Castellón de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, 1992 (Obras de investigación histórica, LXIV)
- FUGUET SANS, Joan:** *Fortificaciones menores i altre patrimoni retingut pels templers a Tortosa després de la permuta de 1294*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 293-309].
- FUSTER** (Pastor), dins Biblioteca Valenciana, vl. I, pàg. 120.
- GABERNET, Joan :** *El lleial constestatori, Enric d'Ossó i Cervelló*.- Barcelona, Edicions S.T.J.,1979.
- GALÍ, Raimon:** *Signe de contradicció, 7. L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.- Barcelonesa d'edicions, Barcelona, 1996.
- GALMÉS, Lluís:** *Francisco Gil de Federich*.- Barcelona, 1988.
- GARCIA EGEA, Maria Teresa:** *La visita pastoral a la diócesis de Tortosa del obispo Paholac. 1314*.- Diputació de Castelló, 1993 (Història i Documents).
- GARCIA i ESTELLER, Heribert:** *L'aeròdom de la Sénia. 1937-39*.- Valladolid, 2008.
- GARCÍA HERNANDO, Julián:** *Fulgores de un sol*.- Salamanca, Ediciones "Sígueme", 1951.
- GARCÍA i JORDAN, Pilar:** *Els catòlics catalans i la segona República (1931-1936)*.- Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Serra d'Or), 1986.
- GARCIA SANCHO, Manuel:** *Sacerdots diocesans fidels fins al martiri. 1936-1939*.- Pròleg de Lluís Martínez Sistach.- Tortosa, 1997.
- GAUDEMET, J.:** *L'Église dans l'Empire romain (IVe-Ve siècles), (Histoire du droit et des institutions de l'Église en Occident, III)*.- París, 1958.
- GIL DE FEDERICH, Anton:** *Reflexions sobre els "Col·loquis" de DesPuig*.- Transcr. i trad. del mn. de 1765 "Reflecciones sobre los coloquios de Despuig", i edició de Ramon Miravall. - Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1978.
- Vida y martirio del V. P. Fr. Francisco Gil de Federich y de Sans*.- Tortosa, 1904.
- GIMÉNEZ, José-Martin:** *Tortosa, cuna del catecismo moderno*, a *Diari de Tarragona*, 22 gener 1993, pàg. 12.
- GOMEZ i PALLARÈS, Joan:** *Dos possibles precedents dels argumenta de còmput 34 a 42 del manuscrit 10 de l'arxiu de la Catedral de Tortosa*, dins *Faventia* (Barcelona) 4/2 (1982), pàgs. 87-94.
- GONZÁLEZ CIRER, Francisco:** *Adriano VI, último Papa no italiano, Obispo de Tortosa*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 1096 (1 setembre 1978), pàg. 8.
- GONZÁLEZ, J. M. :** *Historia de las misiones dominicanas de China (1710-1800)*.- Madrid, 1960.
- GONZALBO i BOU, Gener / SALAS i FLOTATS, Manel:** *Guillem IV de Cervera, cavaller i monjo de Poblet*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 405-418].
- Gran Enciclopèdia Catalana**.- Barcelona,
- GUICHARD, Pierre:** *Structures sociales "orientales" et "occidentales" dans l'Espagne musulmane*.- Mouton, París, La Haye, École des Hautes Études en Sciences Sociales / Centre de Recherches Historiques, 1977 (Civilisations et Sociétés, 60).
- HEMINGWAY, Ernest:** *By-Line: Ernest Hemingway. Selected articles and dispatches of four decades*.- Edited by William White with commentaries by Philip Young.- London, Collins, 1968.
- HERGENRÖETHER, Cardenal:** *Historia de la Iglesia* (6 vls.).- Madrid, Biblioteca de la "Ciencia Cristiana", 1884.
- HIERRO PALLARÈS:** *Un obispo de Tortosa*, a "Diari de Tarragona", 11 desembre 1999.
- Història de Catalunya**.- Barcelona, Aedos, 1969.
- Història de l'Art Català**.- Barcelona, Edicions 62, 1986 (9 vls.)
- HOSTIE, Raymond.:** *Vida y nuerte de las congregaciones religiosas*.- Bilbao, Desclée de Brouwer, 1973.
- IRADIEL, P. / Igual, D. / NAVARRO, G. / APARICI, J. :** *Oficios artesanales y comercio en Castelló de la Plana (1371-1527)*.- Castelló, Fundación Davalos-Fletcher, 1995.

- JARDÍ, Enric:** *Els catalans a les Corts de Cadís.*- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1963.
- JAUME I:** *Libre dels Feys del rey En Jachme.*- Barcelona, Barcino, 1926 (2 vls.).
- JAVIERRE, J.M.:** *María Rosa Molas, una mujer misericordiosa.*- Madrid, 1975.
-*Reportatge a mossèn Sol. Un home bo i audaç.*- Barcelona, Ed. Claret, 1987 (Els daus, 91).
- JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat :** *Entre el local i el genèric. La imatge de l'Església a Europa a través dels temps. L'exemple català,* a *Revista de Catalunya* (Barcelona) 152 (juny 2000), pàgs.9-23.
- JOVER, Mariano:** *Tortosa. Testimonio histórico gráfico.*- Tortosa (edició privada) 1973.
-*La Santa Cinta de Tortosa.*- Tortosa, 1978.
- LABORDE, Alexandre de:** *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne.*- París, 1806-1808 (Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1974).
- LINAGE, Antonio :** *Las órdenes mendicantes,* a *Cuadernos de Historia* 231 - Barcelona-Madrid, 1985.
- LLABERIA, Pere de:** *Apuntes históricos de Tortosa y de la Santa Cinta.*- Pròleg i transcripció del Dr. Ramon Miravall del manuscrit de 1725 "*Solemnes festivas demostraciones con que la Fideíssima y Ejemplar Ciudad de Tortosa celebró la traslacion de la Santa Cinta de Maria á la nueva sumptuosa y magnífica Capilla*".- Tortosa, Reial Arxiconfraria de Santa Maria de la Cinta, 2008.
- LLADONOSA, J.:** *El Bandolerisme a la Catalunya occidental.*- Barcelona, R.Dalmau editor, 1972 (Episodis de la Història, 164).
- Llibre Blanch de Sanctes Creus** (edició CSIC, de Frederic Udina Martorell, Barcelona, 1947).
- LLUÍS GINOVART, Josep:** *Ela catedral. La construcció i conservació de la ciutat de Déu construïda pels homes,* dins *L'Avenç* (Barcelona) 369 (juny 2011) Plecs d'història local, 146-pàgs, 8-10.
- LÓPEZ-MELÚS, Rafael María:** *Historia del Real Monasterio de la Purísima Concepción Victoria.*- Zaragoza, 1985.
- LUTTRELL, Anthony:** *El Priorat de Catalunya al segle XIV,* a *L'Avenç* (Barcelona) 179 (març 1994).
-*Margarida d'Erill, hospitaler od Alguaire: 1415-1456,* dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 220-249].
- Lux Dertosae. La devoció a la santa Cinta, 1178-1617-2004,** direcció i coordin. Ramon Miravall.- Tortosa, Arxiconfraria de santa Maria d la Cinta, 2004.
- MADURELL, Josep Ma.:** *El tracista Fray José de la Concepción,* dins *Analecta Sacra Tarraconensia.*- Barcelona, Balmesiana, 1955 (separata).
- MANENT, Albert / RAVENTÓS i GIRALT, Josep:** *L'Església clandestina durant la guerra civil. Els intents de restablir el culte públic.*- Barcelona, Publ. De l'Abadia de Montserrat, 1984.
- *L'Església clandestina a la zona republicana durant la guerra civil,* dos articles dins *Catalunya Cristiana* (Barcelona), abril 1985.
- *1936.Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes,* a *Serra d'Or* (Barcelona) 352 (març 1989) pàg. [177] 17.
- *Tortosa episcopal,* dins "*La Vanguardia*" (Barcelona) 2 juny 2013, pàg. 53
- MANYÀ, Joan Bta.:** *Notes d'història de Gandesa.*- Tortosa, 1962.
-*Les meves confessions.*- Barcelona, 1983.
- MARC-BONNET, Henry:** *Histoire des Ordres Religieux.*- París, PUF, 1968.
- MARÍ, Gerard:** *HLa fundació de l'hospital de la reina Blanca (1308-1330).*- El Perelló, 1988.
- MARTÍ, Ramon:** *Col·lecció diplomàtica de la seu de Ginona (817-1100).*- Barcelona, Fundació Noguera, 1997 (Col·lecció Diplomataris, 12).
- MARTORELL, Francesc:** *Historia de la antigua Híbera.*- Tortosa, 1626 (existeixen moltes reedicions).
- MASSIP, Jesús :** *Aportacions a l'estudi de les relacions entre l'església de Calaceit i el Bisbat de Tortosa,* a *Sorolla't* (Calaceit) 10 (juliol 1995) pàgs. 22-28.
- *La política vaticana i els bisbats catalans,* a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 2.250 (17 agost 2001), pàg.16.
- MATAMOROS, Josep:** *La catedral de Tortosa.*- Tortosa, Editorial Catòlica,1932.
- MESTRE NOË, Francesc:** *Contalles crepusculars tortosines.*- Tortosa, Dertosa, 1984.
- *Giripigues tortosines.*- Tortosa, 1915 (reeditat en facsímil per Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, Tortosa, 1998).
- MEZQUIDA GENÉ, Luís Ma.:** *La Batalla del Ebro.*-(3 vols.) - Tarragona, Diputació, 1970-1974.
- MIR CURCÓ, Conchita:** *La funció política dels capellans en un context rural de postguerra,* a *L'Avenç* (Barcelona) 246 (abril 2000) pàgs. 18-23, 1859.
- MIRAVALL, Ramon:**
- *Tortosa i els tortosins.*- Barcelona, Selecta, 1969.
- *Gaufred d'Avinyó, bisbe dels tortosins.*- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1970.

- *La societat tortosina de la postreconquesta*.- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1970.
- *Pere Labèrnia i el seu temps*, a *El Pont* (Barcelona) 53 (maig 1971).
- *Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins*.- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1972.
- *El Call-jueu de Tortosa, l'any 1149*.- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1973.
- *Fonaments de l'autodeterminació medieval de Tortosa*.- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1973.
- *El convent del Carme. Contribució a l'estudi dels orígens de Roquetes*, al Programa de les Festes Majors de Roquetes, 1974.
- *Un bisbe desconegut (Esteve d'Omells)*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 890 (20.IX.1974), pàg. 3.
- *Sobre los límites geográficos del Principado de Cataluña*, a *Historia y Vida* (Barcelona) 95 (febrer 1976), pàg. 11.
- *Dom Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet i diputat del General de Catalunya. Un defensor de la causa nacional catalana*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 1053 i 1054 (4.XI i 11.XI de 1977), pàgs. 3 i 3.
- *Multa regna, sed una lex* (25 articles i bibliografia), a Tortosa, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1068-1146 (de 17.02.1978 a 17.08.1979).
- *Ostium fluminis o Delta de l'Ebre?*, a *Revista Catalana de Geografia* (Institut d'Estudis Catalans) (Barcelona) Any I, vol. 1, núm. 4 (1978), pàgs. 631-636.
- *Notícia dels caputxins*, a *Prensa Tortosina* (Tortosa) 2 (27.maig.1979).
- *Literatura barroca tortosina. Descoberta d'una obra teatral del segle XVII*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 1164 (22.XII.1979), pàg. 8.
- *L'antiga militarització de l'Ebre*, a *L'Esplai* (Barcelona) II-50 (14.III.1980).
- *Bitem. L'oblidada masada de la Generalitat*, a *L'Esplai* (Barcelona) II-58 (09.05.1980), pàgs 30-31.
- *Tortosins oblidats: Manuel Garcia, S.I. (1715-1782)*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 1189 (13.06.1980), pàg. 5.
- *La ciutat de Tortosa*, a *Avui* (Barcelona) 1363 (23.IX.1980), pàg. 13.
- *Entorn a "La Revolució de Tortosa de l'any 1640"*-a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1190 (1980) pàgs. 12-13.
- *Immigració britànica a Tortosa (segle XII)*.- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1980.
- *Les torres de la regió marítima de l'Ebre*.- Fotografies de Josep Alavedra.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1980.
- *Pròleg (a Epigrames i sonets per la conquesta de Buda)*.- Tortosa, Dertosa, 1980.-Pàgs. 7-14.
- *Els Oliver de Boteller, de Tortosa, i el seu palau*, a *Avui* (Barcelona) (26.06.1981), pàg. 33.
- *Diumenge de Rams a Tortosa*, a *Setmana Santa* (Tortosa), 1982 .
- *Mossèn Manuel Vinya, un estudiós de la nostra història*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1290 (28.V.1982), pàg. 3.
- *Epistolari de Francesc Mestre i Noè*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa): I.*Jordi Rubió i el Capítol de la Seu de Tortosa*, 1314 (12.XI.1982), pàg. 5 – II.*Jordi Rubió i l'Arxiu de Protocols Notarials*, 1315 (19.XI.1982), pàg. 5 – III.*Jordi Rubió, la biografia de Tió i el Capítol de la Seu*, 1316 (26.XI.1982), pàg. 5 – IV. *Viatge d'estudis de Jordi Rubió al Maestrat*, 1317 (03.XII.1982), pàg. 5 – V.*Jordi Rubió en la programació de treball a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa*, 1318 (10.XII.1982), pàg. 5- VI.*Jordi Rubió quant a l'acció político-cultural*, 1319 (17.XII.1982), pàg. 5 – VII.*Jordi Rubió, víctima del "golpismo"*, 1320 (24.XII.1982), Pàg. 7- VIII.*Crisi moral de Jordi Rubió i desgràcia familiar de Francesc Mestre*, 1321 (07.01.1983), pàg 11 - IX.*Els Rubió en la biografia de Jaume Tió*, 1322 (14.01.1983), pàg. 6 – X.*La plenitud de Jordi Rubió*, 1323 (21.01.1983), pàg. 11 – XI.*Jordi Rubió en el desgavell*, 1324 (28.01.1983), pàg. 9.
- *El retaule major de la catedral de Tortosa*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1377 (10.II.1984), pàg. 9.
- *L'Institut de Batxillerat de Tortosa (1928-1978)*.- Tortosa, Publicacions de l'Institut de Batxillerat, Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1982.
- *Tortosa. Guia general*.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1983.
- *Entorn a Tortosa napoleònica*.- Tortosa, Dertosa, 1985.
- *El nacionalisme en el pensament de Francesc Mestre i Noè*.- Tortosa, Dertosa (Cooperativa Gràfica Dertosense), 1985 (amb Maria-Antònia Parés i Estil-les)
- *Necròpolis, sepultures i inhumacions a Tortosa*.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense, 1986.
- *Enric Bayerri i el Museu-arxiu de Tortosa*.- Tarragona, Diputació / Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1987.

- *En el cinquantenari d'un afusellament. Tomàs Bellpuig, el sacerdot i poeta*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1523 (09.01.1987), pàgs. 8-9.
- *Anàlisi política de la monarquia hispànica (segle XVII)*.- Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV" / Diputació de Tarragona, 1988.
- *Tortosa, any zero*.- Tortosa, Dertosa (Cooperativa Gràfica Dertosense), 1988.
- *Anàlisi política de la monarquia hispànica (segle XVII)*.- Tarragona, Diputació / Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1988.
- *El retaule major de la seu de santa Maria de Tortosa*, dins *Memòria d'Activitats del Centre de Conservació i Restauració*.-Barcelona, abril 1989, pàgs. 28-31.
- *Els cristians de la Tortosa antiga*, a *Mig-camí* (Tortosa) 13 (1r trimestre 1990).
- *El patrimoni monumental de Jesús*, a *Festa major de Jesús* (EMD, Jesús), juliol 1990.
- *Els bisbes de Tortosa: Jofre d'Avinyó*, a *Mig-camí* (Tortosa) 18 (2n trimestre 1991).
- *La fundació de la capella de sant Bernabá*, a *Festa Major (EMD Jesús)*13-21 juliol 1991 (reproduït per *Informatiu Jesusenc* (Jesús) 40 (maig 1992), pàgs. 10-11.
- *Els bisbes de Tortosa: Ponç de Monells*, a *Mig-camí* (Tortosa) 19 (3r trimestre 1991).
- *Mites i cultes a Dertosa*.- Tortosa, Dertosa (Cooperativa Gràfica Dertosense), 1991.
- *Els bisbes de Tortosa: Gombau de Santa Oliva (1193-1213)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 20 (4rt trimestre 1991).
- *Els bisbes de Tortosa: Ponç de Torrella (1213-1254)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 21 (1r trimestre 1992).
- *Els franciscans i el Convent de Jesús*, a *Festa Major (EMD Jesús)* juliol 1992.
- *Els bisbes de Tortosa: Arnau de Jardí (1272-1306)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 22 (2n trimestre 1991), pàg. 23, i 23 (3r. trimestre 1992, pàg. 4.
- *Els bisbes de Tortosa: Pere de Betet (1306-1310)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 24 (4rt trimestre 1992).
- *Els bisbes de Tortosa: Francesc de Paulhac (1310-1316)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 25 (1r trimestre 1993).
- *Els bisbes de Tortosa: Berenguer des Prat (1316-1341)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 26 (2n trimestre 1993).
- *Els bisbes de Tortosa: Arnau de Lorda (1341-1346)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 27 (3r trimestre 1993).
- *Epigrafia medieval i neoclàssica del Convent de Jesús*, a *Festa Major* (EMD Jesús) 16-23 juliol 1994, pàgs. 36-37.
- *Els bisbes de Tortosa: Bernat d'Oliver (1346-1348)*ó, a *Mig-camí* (Tortosa) 30 (2n trimestre 1994).
- *Els bisbes de Tortosa: Guillem de Torrelles (1369-1379)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 31 (3r trimestre 1994).
- *La tradició tortosina de la Mare de Déu de la Cinta*, a *Nou Diari* (Tarragona) (1.setembre.1994), pàgs. 25-26.
- *Mig segle d'unió entre les germanes terciàries-trinitàries i Sant Jaume d'Enveja*.- Edició commemorativa "El convent de Sant Jaume d'Enveja" 50è. Aniversari de la fundació de les monges terciàries-trinitàries.- Tortosa, 1994, pàg. 5.
- *L'historiador Ramon O'Callaghan i Forcadell*, dins "Anales de Tortosa.2".- Tortosa, Biblioteca Ebreca del Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, 1994).
- *Els bisbes de Tortosa: Joan Izquierdo (1574-1585)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 33 (1r trimestre 1995) pàg. 5.
- *La tradició de Sant Blai a Tortosa*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1925 (3.II.1995), pàg. 6.
- *Els Reials Col·legis*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 1937 (28.abril.1995), pàg. 24.
- *Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins*, a *Pentecosta* (Castelló) 8 (3.octubre.1994), pàgs.8-9.
- *Bernat d'Olivella, bisbe de Tortosa (1254-1270)*, a *Pentecosta* (Castelló) 9 (9.març1995), pàg. 7, i a *Mig-camí* (Tortosa) 35 (3r trimestre 1995), pàg. 3.
- *Joan Bta. Cardona (1587-1589)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 34 (2n trimestre 1995), pàg. 4.
- *Arnau de Jardí, bisbe de Tortosa (1272-1306)*, a *Pentecosta* (Castelló, Tortosa, València) 11 (25.agost.1995), pàgs. 7-9.
- *Els bisbes de Tortosa: Dalmau de Montoliu (1306) / Guillem de Sentmenat (1341)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 37 (1r trimestre 1996), pàg. 21.
- *Pròleg* [a "Tortosa, Ciudad fidelíssima y exemplar", de Vicent de Miravall].- Tortosa, Biblioteca Ebreca del Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, 1996), pàgs. III-XIV.
- *Dalmau de Montoliu / Pere Betet*, a *Pentecosta* (Castelló) 13 (gener-març, 1996), pàg. 15.
- *Jaume Sitjó (1348-1351)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 41 (1er trimestre 1997), pàg. 5.

- *Guillem de Sentmenat (1341) / Arnau de Lorda (1341-1346)*, a *Pentecosta* (Castelló) 17 (gener-març, 1997), pàgs. 17-18.
- *Flagells naturals contra Tortosa*.- Barcelona, Columna, 1997.
- *Presentació del volum 26 de "Catalunya Romànica"*.-Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997.- Pàgs. 13-16.
- *Epigrafia altmedieval de Tortosa*, en "*Catalunya Romànica, 26*".-Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997, p`g. 153-159.
- *Esteve Malet (1351-1356) / Joan Fabra (1357-1362)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 44 (4rt trimestre 1997), pàg.4.
- *Diccionari històric de l'Església catalana* (et alii).- Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1997 (3 vols).
- *La conservació de les obres* [de la Setmana Santa], a *Diari de Tarragona* (Tarragona) (02.abril.1998), pàg. 26.
- *Grups escultòrics de la Setmana Santa*, a *Diari de Tarragona* (Tarragona) (09.abril.1998), pàg. 23.
- *Els bisbes de Tortosa: Jaume de Prades i de Foix (1362-1369)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 45 (1er trimestre 1998), pàg. 7.
- *Els bisbes de Tortosa: Hug de Llupià-Bages (1387-1398)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 46 (2n trimestre 1998), pàg. 5.
- *Els bisbes de Tortosa: Pero de Luna y de Albornoz (1399-1403)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 47 (desembre 1998), pàg. 18.
- *Els bisbes de Tortosa: Lluís de Prades i d'Arenós (1403-1407)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 47 (desembre 1998), pàg. 18.
- *Els bisbes de Tortosa: Francesc Climent (1407-1410)*, a *Mig-camí* (Tortosa) 49 (1r trimestre desembre 1999), pàg. 14.
- *Los judíos en Tortosa*, dins "*La herencia judía en la Red de Juderías de España – Caminos de Sefarad / Mercados emisores y especialización del turismo urbano*".- Tortosa, Red de Juderías de España, 2000. Pàgs. 183-194.
- *Homilies de Tortosa*, dins *Germinabit*. L'expressió religiosa en llengua catalana.- Barcelona, Església /Generalitat de Catalunya, 2002.
- *Cent anys de crònica de Tortosa des del Centre del Comerç* (et alii).- Tortosa, 2001. (pàgs. 31-74).
- *L'Església tortosina en la societat del segle XVI*, dins els Col·loquis de la VII Festa del Renaixement (Tortosa) [conferència : dissabte 27 juliol 2002 a la Casa de la Ciutat]
- *El miracle de la Seu Vella*, a *L'Estel* (Tortosa) 304 (2ª quinz. Novembre 2002), pàgs. 16-17.
- *Corpus epigràfic dertosense*.- Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1994 (microfitxes) Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2003 (paper i DVD)
- *La Salle a Tortosa (1904-1957)*.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosense-Confraria dels Natzarens de la Passió (Germans de la Salle), 2002.
- *La Confraria de la Cinta en la mutabilitat dels temps*, a *L'Estel* (Tortosa) 322 (setembre 2003), pàgs. 24-25.
- *Les festes de la Cinta de l'any 1902*, a *L'Estel* (Tortosa) 325 (2ª quinz. octubre 2003), pàgs. 8-9.
- *Tortosa. La ciutat pas a pas*.- Tortosa, L'Estel, 2004.
- *La làpida de la Guerra dels Segadors*, a *L'Estel* (Tortosa) 346 (2ª quinz. agost 2004), pàgs. 16-17.
- *L'arxiu de la Reial Arxiconfraria de la Mare de Déu de la Cinta*, dins *Lux Dertosæ. La devoció a la santa Cinta. 1178-1617-2004*.- Tortosa, Reial Arxiconfraria, setembre 2004, pàgs. 145-159.
- *Submergits en les tenebres dels subterranis de la catedral*, a *L'Estel* (Tortosa) 352 (2ª quinz. novembre 2004), pàgs. 12-13.
- *Les festes de la Cinta de l'any 1807*, a *L'Estel* (Tortosa) 370 (1ª quinz. setembre 2005), pàgs. 16-17.
- *Santa Maria de la Cinta al palau Abària*, a *L'Estel* (Tortosa) 386 (1ª quinz. maig 2006), pàgs. 10-11.
- *Efemèrides de la devoció a la Cinta*, a *L'Estel* (Tortosa) 393 (1ª quinz. setembre 2006), pàgs. 12-16.
- *Tres pobles i tres religions a les Terres de l'Ebre: del pacte a la intolerància*, dins "*VIII Jornada d'Estudis Local*".-)Bot, 19.XI.2005).- Bot, Ajuntament, 2006, pàgs. 18-197.
- *Toponímia major actual de les Terres de l'Ebre*.- Valls-Tortosa, Cossetània edicions, 2007 (Col·lecció Fundació Privada Duran & Martí).

- *El sant Crist de la Puríssima Concepció Victòria*, a *L'Estel* (Tortosa) 406 (2ª quinz. març 2007), pàgs. 10-11.
 - *Els iconoclastes miquelets de Reus*, a *L'Estel* (Tortosa) 407 (1ª quinz. abril 2007), pàgs. 12-13.
 - *El reliquiari menor i l'urna de la Mare de Déu de la Cinta*, a *L'Estel* (Tortosa) 424 (1ª quinz. gener 2008), pàgs. 12-13.
 - *Els silencis de la Confraria*, a *L'Estel* (Tortosa) 454 (1ª quinz. abril 2009), pàgs. 12-13.
 - *De quan el blau mantell de la Cinta fou el cel de Roquetes*, a *L'Estel* (Tortosa) 456 (1ª quinz. maig 2009), pàgs. 12-13.
 - *Potser que fou cosa de sant Miquel*, a *L'Estel* (Tortosa) 458 (1ª quinz. juny 2009), pàgs. 12-13.
 - *Míriam, la donzella del palau*, a *L'Estel* (Tortosa) 483 (2ª quinz. juny 2010), pàgs. 12-13.
 - *Els iconoclastes del 22 de juliol de 1936*, a *L'Estel* (Tortosa) 504 (maig 2011), pàgs. 18-19.
 - *Dels fets del 22 de juliol de 1936*, a *L'Estel* (Tortosa) 509 (juliol 2011), pàgs. 14-15.
 - *El salvament d'eclesiàstics del 20 de juliol de 1936*, a *L'Estel* (Tortosa) 515 (octubre 2011), pàgs. 18-19.
 - *Lluís Rodés Campderà, jesuïta, científic i patriota*, a *L'Estel* (Tortosa) 522 (març 2012), pàgs. 12-13.
 - *Just en el joíós esclat de la primavera*, a *L'Estel* (Tortosa) 528 (setembre 2012), pàgs. 8-9. # *Dins "La Mare de Déu de la Cinta. Pintures de Cèsar Estrany"* (catàleg, agost 2012).
 - *Els gremis de Tortosa*. Tortosa, L'Estel, 2016.
 - *Toponímia històrica de Tortosa* (en elaboració)
 - *Cronologia històrica de Tortosa* (en elaboració)
 - *Onomàstica tortosina* (en elaboració)
- MIRAVALL, Vicent de:** *Tortosa, Ciudad Fidelíssima y Exemplar*.- Madrid, 1641 (reeditat per Ramon O'Callaghan el 1894 i en facsímil per Centre de Lectura de les Terres de l'Ebre, Tortosa, 1998).
- MIRET i SANS, Joaquim:** *Les cases de templers i hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*.- Barcelona, Impremta de la Casa Provincial de Caritat, 1910.
- MONTLLIÓ i GALCERÀ, Àngel :** *Joan Baptista Manyà. Intel·lectual i home d'estudi*.- Pròleg de Ricard Ma. Carles.- Barcelona, Claret, 1994.
- *El mite de l'eterna renovació a la parroquial d'Orta*, a *Actes de les Primeres Jornades sobre els ordes del Temple i l'Hospital a l'Ebre. Ascó-Miravet, 25, 26 i 27 de novembre de 1994*.
 - *Estudi iconogràfic de la capella major de l'església de Sant Joan Baptista d'Orta*, dins *Anuario de Estudios Medievales del Consejo Superior de Investigaciones Científicas* (Barcelona) 26/1 (1996) [pàgs. 408-435].
 - *Consideraciones acerca del Camino Jacobeo del Ebro*.- a *Cuadernos de Estudios Caspolinos*, d'Institución Fernando el Católico, núm. 23, pàgs. 31-52.- Diputación Provincial de Zaragoza, 1998.
- MORAN i OCERINJAUREGUI, Josep:** *Les homilies de Tortosa*.- Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990
- *Les homilies d'Organyà en relació amb les homilies provençals de Tortosa*, a *Miscel·lània Pere Bohigas*, 2, pàgs. 67-84.- Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1983.
 - *La prédication ancienne en Catalogne. L'activité canonique*, dins *La prédication en Pays d'Occ* (XIIe-début XVe siècle), *Cahiers de Fanjeaux (Collection d'Histoire religieuse du Languedoc aux XIIIe et XIVe siècles)* 32, pàgs. 17-35.- Toulouse du Languedoc, 1997.
- MORERA LLAURADOR, Emili:** *Tarragona cristiana. Historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia* (3 vols.).- Tarragona, 2898-1900.
- *Provincia de Tarragona*, a "*Geografía de Catalunya*" dir. Per F. Carreras i Candi.- Barcelona, Ed. Martín S.A., 1913.
- MOTIS DOLADER, Miguel Angel / GUTWIRTH, Eliezer:** *La aljama judía de Jaca en la época de la Disputa de Tortosa (1410-1420)*, dins *Anuario de Estudios Medievales del Consejo Superior de Investigaciones Científicas* (Barcelona) 26/1 (1996) [pàgs. 221-327].
- MUÑOZ SEBASTIÀ, Joan Hilari:**
- *Algunes dades biogràfiques inèdites de l'escultor Agustí Pujol "pare"*, dins *Missiva* (Tarragona) 9, any 2 (octubre-desembre 1994) pàgs. 5-6 (Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia).
 - *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*.- (amb Salvador-J. Rovira).- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosenca, 1999.
 - *Dues tombes de bisbes de Tortosa a Roma*, dins *L'Aldea* (L'Aldea) - (maig 2000) pàgs. s/n.

-*El bisbe Gaspar Punter, promotor de les arts a la catedral de Tortosa*, dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (Castelló) LXXIX (gener-juny 2003) Quad. I-II, pàgs. 231-251.

-*El testament del bisbe Gaspar Punter*, dins "Actes de la XL Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Morella, vl. I. Pàgs. 139-153. Diputació de Castelló, 2000.

-*Els Garret i la capella de l'Assumpció de la catedral de Tortosa*, dins *Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* (Tarragona) 25 (any 2003) pàgs. 301-316.

-*Les relacions artístiques entre l'escultor Isidre Espinalt i el bisbe de Tortosa fra Sever-Tomàs Auther, bisbe de Tortosa*, dins 3er. *Recull de Treballs "El Baluard"* (Sarral).- Sarral, 2004, pàgs. 113-126.

-*Possible troballa de fragments del sepulcre de fra Sever-Tomàs Auther, bisbe de Tortosa*, dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (Castelló) LXXX (gener-desembre 2004) Quad. I-II-III-IV, pàgs. 97-112.

-*El pergamí del miracle dels captius de la catedral de Tortosa*, dins *Taüll* (Secretariat interdiocesà de custòdia i promoció de l'art sagrat de Catalunya) 12 (setembre 2004), pàgs. 16-17.

-*L'argenteria religiosa de les parròquies de la Ribera d'Ebre, segons l'inventari monumental Dertusense de mossèn Manuel Milian Boix*, dins *Miscel·lània del CERE* (Ribera d'Ebre) 17 (any 2005) pàgs. 87-98.

-*Un cas de bandositat eclesiàstica a la Tortosa del Renaixement: el pla de segrest del bisbe Ferran de Loaces pel canonge Tomàs Costa l'any 1557*, dins *Recerca*, 13 (Tortosa, Arxiu Històric Comarcal de les Terres de 'Ebre, 2009), pàgs. 237-264.

-*El testament i l'inventari dels béns de Joan de Sobralde, mestre major de les obres de la seu de Tortosa* (mecanoscrit inèdit (?) de 27 folis).

-*Tortosa en temps de Carles I, segons el llibre de Rúbriques (1522-1556)*.- [amb Salvador J. Rovira Gómez].- Tortosa, Ajuntament, 2000.

-*La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*.- [amb Enric Querol Coll].- VIII Beca "Pepeta Martí de Duran, de Fundació Duran & Martí.- Valls, Cossetània Edicions, 2004 (Col·lecció Fundació Privada Duran & Martí, 2)

-*L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650i*.- Tortosa, Consell Comarcal del Baix Ebre, 2006 (ed. 5).

MUNTANER, Ramon: *Crònica*.- Barcelona, Barcino, 1927.

MUTGÉ i VIVES, Josefina: *Entorn de l'ocupació de càrrecs públics i de la pràctica d'oficis artesans per part dels clergues el segle XIV*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 821-835].

O'CALLAGHAN, Ramon: *Anales de Tortosa* (4 vols.).- Tortosa, 1886-1895.

- *Episcopologio de la santa Iglesia de Tortosa*.- Tortosa, 1896.

- *Capitulares distinguidos de la catedral de Tortosa*.- Tortosa, 1906.

- *Los conventos de Tortosa y las Ermitas de su término*.- Tortosa, 1910.

OLIVER, Bienvenido: *Código de las Costumbres de Tortosa*.- Madrid, 1876-1881.

OLIVER BESTRAND, Rafael: *Bodas reales*.- Barcelona, 1947.

ORTEGA, Pasqual: *Aragonesisme i conflicte ordes/vassalls a les comandes templeres i hospitaleres d'Ascó, Horta i Miravet (1250-1350)*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 25/1 (1995) [pàgs. 151-177].

PACIOS LÓPEZ, Antonio: *La Disputa de Tortosa*.- Madrid-Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1957.

PAGAROLAS, Laureà: "La comanda del Temple a Tortosa: primer període (1148-1213).- Tortosa, Dertosa (Cooperativa Gràfica Dertosense), 1984 (Institut d'Estudis Dertosenses, 1).

-*La fi del domini de l'orde del Temple a Tortosa. La permuta de 1294*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 269-291].

PASTOR LLUÍS, Frederic: *Narraciones tortosinas*. 1.- Tortosa, 1901.

-*Pàginas de absolutismo en Tortosa. Entrada del Obispo D. Víctor Sáez*", a "La Zuda (Tortosa) 17 (1914) pàg. 4 i s.

PÉREZ CASTILLO, Ana: *Templers i hospitalers a Catalunya. Documents conservats a l'Arxiu Capítular de la catedral de Barcelona*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 3-9].

PÉREZ SILVESTRE, Òscar: *Al nostre bisbat*, a *Vida Diocesana* (Tortosa), sèrie d'articles publicats a la pàg. 4 des del 30 de novembre de 2008 al 10 de gener de 2010.

- PI de CABANYES, Oriol:** *Vilanova i la Geltrú en la guerra del Francès.*- Barcelona, R. Dalmau, editor, 1971.
- PIMPÍ:** *Adriano VI, Obispo de Tortosa, elegido Papa, embarcó hacia Roma en Ampolla (8-9 julio de 1522), a La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 629 (19 setembre 1969), pàg. 12.
- PISTARINO, Geo:** *I signori del mare*, Civico Istituto Comlobiano, Studi e Testi, Serie storica a cura di Geo Pistarino, n. 14, C.I.C. Genova 1992.
-*La capitale del Mediterraneo: Genova nel Medioevo*, Collana Storica di Fonti e studi italo-ellenica diretta di Geo Pistarino e Andreas Mazarakis, n. 1, Genova 1993.
- PLADEVALL, Antoni:** *Els monestirs catalans.*- Barcelona, Ed. Destino, 1968.
-*Jardí, Arnau de*, a "Gran Enciclopèdia Catalana", 8.- Barcelona, 1975.
-*Llordat, Arnau de*, a "Gran Enciclopèdia Catalana", 9.- Barcelona, 1976.
-*Monells, Ponç de*, a "Gran Enciclopèdia Catalana", 10.- Barcelona, 1977.
-*Prats, Berenguer de*, a "Gran Enciclopèdia Catalana", 12.- Barcelona, 1978.
-*Veschi e de Campagna, Giovanni Battista*, a "Gran Enciclopèdia Catalana", 15.- Barcelona, 1980.
-*Història de l'Església a Catalunya.*- Barcelona, Editorial Claret, 1989.
-*Jaume d'Aragó, cardenal (1369-1396)*, a "Pentecosta" (Castelló), 17 (gener-març, 1997).
- PONS i PIQUER, Antoni:** *Viaje a España o Cartas en que se da noticia de las cosas más apreciables que hay en ella.*- Madrid, 1772-1794.
- PUIG i CADAFALCH, Josep:** *L'arquitectura romànica a Catalunya.*- Barcelona, Institut d'Estudis Catalans / Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- PUIG i PUIG, Sebastià:** *Episcopologio Barchinonense.*- Barcelona, 1920.
- PUJADAS i MARTÍ, Xavier:** *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme.*- Barcelona, Ajuntament del Vendrell / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- QUEROL LOR, Aureli:** *VIII centenario (1165-1965) de la muerte de Gaufredo, primer obispo de Tortosa. Gaufredo el primero*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 407 (25 maig 1965), pàg. 1.
-*VIII centenario (1165-1965) de la muerte de Gaufredo, primer obispo de Tortosa. Gaufredo el promotor*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 408 (1 junio 1965), pàg. 1-2.
-*VIII centenario (1165-1965) de la muerte de Gaufredo, primer obispo de Tortosa. Gaufredo el bueno*, a *La Voz del Bajo Ebro* (Tortosa) 409 (8 junio 1965), pàg. 1-2.
-*VIII centenario de la Virgen de la Cinta (1178-1978). Página del centenario* (articles d'edició setmanal en les edicions de 1979).
- QUEROL, Enric:** *Tortosa, república literària (1475-1800). Catàleg bibliogràfic d'escriptors i obres anònimes.*- Premi "Enric Bayerni" 1998.- Tortosa, Consell Comarcal del Baix Ebre, 1999.
-*La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651).*- [amb Enric Querol Coll].- VIII Beca "Pepeta Martí de Duran, de Fundació Duran & Martí.- Valls, Cossetània Edicions, 2004 (Col·lecció Fundació Privada Duran & Martí, 2)
-*Cristòfor Despuig i les bandositats tortosines de mitjan segle XVI*, dins *Recerca*, 9.- Tortosa, Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre, 2005.
-*Estudis sobre cultura literària a Tortosa a l'edat moderna.*- Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- RAGUER, Hilari:** *El concordat del 1953*, dins *L'Avenç* (Barcelona) 280 (maig 2003) pàgs. 5-14 de *Papers*.
- RAVENTÓS i GIRALT, Josep:** *Concilis Provincials Tarraconenses. Revisió de la cronologia*, dins *25 anys de servei episcopal. Miscel·lània Dr. Ramon Torrella i Cascante.*- Tarragona, 1993.
-*La sinodalitat a Catalunya. Síntesi històrica dels concilis tarraconenses.*- Montserrat, Publ. de l'Abadia / Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós", 2000.
- Recerca.**- Tortosa, Arxiu Històric de Tortosa,
- RÉGNÉ, Jean:** *History of the Jews in Aragon. Regesta and Documents (1213-1327), Hispania Judaica, 1, Jerusalem, The Magnes Press, The Hebrew University, 1978.*
- RIERA i MELIS, Antoni:** *Alimentació i poder a Catalunya al segle XII. Aproximació al comportament alimentari de la noblesa*, dins *Revista d'Etnologia de Catalunya* del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Barcelona) 2 (febrer 1993), pàgs. 8-21.
- RISCO, Manuel:** *España sagrada* (vol. XLII).- Madrid, 1801.
- RODRÍGUEZ, José:** *Biblioteca Valentina.*- València, José Tomàs Lucas, 1695-1703.
- ROMANO, David:** *Les juifs de la Couronne d'Aragon avant 1391*, dins "Revue des Études Juives", CXLI (1982).
- ROVIRA GÓMEZ, Salvador J.:** *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona.*- Tarragona, Institut d'estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV"/Diputació Provincial de

- Tarragona, 1979.
- Les desamortitzacions a les comarques meridionals del Principat*.- Barcelona, R.Dalmau editor, 1990 (Episodis de la Història)
 - Un nou retaule d'Isidre Espinalt i Serra-rica (1695)*, dins *Recull de Treballs "El Baluard"* (Sarral).- Sarral, 1997.
 - Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*.- (amb Joan Hilari Muñoz).- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosenca, 1999.
 - Tortosa en temps de Carles I, segons el llibre de Rúbriques (1522-1556)*.- [amb Joan-Hilari Muñoz Sebastià].- Tortosa, Ajuntament, 2000.
- RUBIELA MATA, Ma. Jesús - EPALZA, Míkel d'**: *Las ciudades arábigo-musulmanas de la costa oriental de la Península Ibérica (Sharq al-Andalus) y su función comercial*, dins l'obra d'ABULAFIA, D.-GARÍ, B, *En las costas del Mediterráneo occidental...* des de la pàg. 95.
- RUBIÓ i BALAGUER, Jordi**: *La cultura catalana del Renaixement a la decadència*. - Barcelona, Edicions 62, 1964.
- SABATÉ, Flocel**: *L'expansió territorial de Catalunya (segles IX-XII): conquesta o repoblació?*.- Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 1996 (Espai Temps, 28).
- Església secular catalana al segle XIV: la conflictiva relació social (1398-1427)*, dins *Anuario de Estudios Medievales del Consejo Superior de Investigaciones Científicas* (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 757-788].
- SABORIT, Pere**: *Episcopologi [Sogorb-Castelló]*, dins *Pentecosta* (Castelló) 13 (gener-març 1996, pàgs. 17-18).
- SALVADOR POY, Roc**: *Jesús en la cruïlla del segle XIX, la municipalitat frustrada*.- Jesús, EMD, 2006.
- Víctor Damián Sáez, a "La Veu de l'Ebre"* (Tortosa) 16.setembre.2005, pàg. 78.
- SAMPERE, Lorenzo G.**: *El bienaventurado Francisco Gil de Federich, de la orden de Predicadores*.- Valencia, 1906.
- SANAHUJA, Pedro**: *Historia de la Provincia Seráfica de Cataluña*.- Barcelona, Editorial Seráfica, 1959.
- SÁNCHEZ ADELL, José**: *El llibre de Privilegis de Castelló de la Plana (1245-1470)*.- Castelló, Ajuntament, 1993.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep** (coord.): *Marcel·lí que torna*.- Barcelona, Amics de l'Ebre / Port de Tarragona, 1995.
- L'Església i la Batalla de l'Ebre, a Catalunya Cristiana* (Barcelona) 11 juny 2009, pàg. 26.
- SANCHO, Angelo**: *Episcopologio de Tortosa*.- Tortosa, 1859.
- SANS TRAVÉ, Josep Ma.**: *El procés dels templers catalans. Entre el turment i la glòria*.- Lleida, Pagès editors, 1990.
- Els templers catalans. De la rosa a la creu*.- Lleida, Pagès Editors, 1996.
- SENDRA, Pilar**: *Monestirs o canòniques? Les canòniques regulars com a instrument de reforma dins l'Església dels segles XI-XII*, a "Revista de Catalunya" (Barcelona) 140 (maig 1999), pàgs. 45-59.
- SERRANO DAURA, Josep**: *L'establiment de l'orde del Temple a la Tortosa de Síria (segle XII)*, dins *Anuario de Estudios Medievales del Consejo Superior de Investigaciones Científicas* (Barcelona) 28 (1998) [pàgs. 333- 343].
- Sínodo de l'Església de Tortosa 1984-1988 (Convocats per l'esperit...)**.- Tortosa, 1990.
- SOBERANAS i LLEÓ, Amadeu J.**: *Interdicció de la llengua catalana a la Seu de Tortosa*, dins: *Contribució a la història de l'Església catalana.(Contribució a la biografia del Dr. Manyà)*, dins *Contribució a la història de l'Església catalana*.- Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1983.
- SOLER, Cayetano**: *La Solidaritat Catalana y la conciencia católica*.- Barcelona, 1907.
- SUBIRATS PINYANA, Josep**: *Evocacions 36-38. La guerra civil desde Tortosa*.- Tortosa, 1989.
- *Tortosa, front de guerra. La rera guarda durant la guerra civil*.- Barcelona, Columna / Tresmall, 1996.
- TAYLOR [IBÁÑEZ, Silvestre]**: *Entrada en Tortosa del Obispo Dr. D. Víctor Damián Sáez*, a *La Veu del Baix Ebre* (Tortosa) 892 (1974), pàg. 7.
- VALLS i TABERNER, Ferran**. : *Els costums de Miravet*.- Saragossa, 1992 (obra procedent de "Revista Jurídica de Catalunya", Barcelona, 1929).
- VERGÉS PAULI, Ramon**: *Espurnes de la llar* (6 vls.).- Tortosa, 1909-1934 (reedicions a Dertosa dels cinc primers volums).
- Lo Miracle de la Bomba*.- Tortosa, 1923.
- VICENS VIVES, Jaume**: *Historia económica de España*.- Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1964.
- VIDAL i BARRAQUER, F.**: *Arxiu Vidal i Barraquer: Església i Estat durant la Segona República (1931-1936)*, (3 vols).- Montserrat, 1971-1975.
- VIDAL FRANQUET, Jacobo**: *Adrià VI, bisbe de Tortosa i papa*, a "La Veu de l'Ebre" (Tortosa) 8 abril

2005, pàg. 7.

-Justo Antolínez de Burgos. *Un bisbe de Tortosa natural de Valladolid, gran defensor de la llengua catalana* a "La Veu de l'Ebre (Tortosa, divendres 10 de juny de 2005) pàgs. 60-61.

-*La construcció de l'assut de Xerta-Tivenys (1347-1454)*.- Benicarló, Onada, 2006.

-*Girona i companyia. Un pronotari apostòlic tortosí del segle XV, gran promotor d'obres d'arquitectura*, a *La Veu de l'Ebre* (Tortosa), divendres 5 maig 2006, pàg. 78.

VIDIELLA, Santiago: *Recitaciones de... Calaceite*.- Calaceit 1896.

VILAR, Pierre (dir.) : *Història de Catalunya* (10 vls.).- Barcelona, Edicions 62, 1987-2003.

VILLANUEVA, Jaime: *Viage literario a las Iglesias de España*.- vol. XXII.- Madrid, 1852.

VILLAR DOMINGO, Joan: *Vida del venerable Juan Bta. Beltran, párroco de Alcora*.- Tortosa, 1924.

VIRGILI, Antoni: *Diplomatari de la catedral de Tortosa (1062-1193)*.- Barcelona, Fundació Noguera, 1997 (Col·lecció diplomataris, 12)

-*Acerca del quinto templario. La orden del Temple y los condes de Barcelona en la conquista de al-Andalus*, dins *Anuario de Estudios Medievales* del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Barcelona) 27/2 (1997) [pàgs. 775-802].

VONES-LIEBENSTEIN, Ursula: *Saint-Ruf und Spanien. Studien zur Verbreitung und zum Wirken der Regularkanoniker von Saint-Ruf in Avignon auf der Iberischen Halbinsel (11. und 12. Jahrhundert)*.- Brepols, Paris-Turnhout, 1996 (2 vls., 949 pàgs, 5 mapes i 9 fotografies).

WADDING, Luke: *Annales Ordinis Minorum*.- 1625-1654.

XIMENO, Vicente: *Escritores del Reyno de Valencia*.- València, 1747.

ZURITA, Jerónimo: *Anales de la Corona de Aragón*.- Saragossa, 1562-1579 (ed. A. Canellas López, Institución Fernando el Católico, CSIC, Saragossa, 1980).

Llibres publicats pel mateix autor:

- ***Tortosa i l'orde de l'Aixa.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1968.
- ***Atacs franco-catalans contra Tortosa.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1969.
- ***Tortosa i els tortosins.**- Premi "Catalònia" de la Festa de Maig de les Lletres Catalanes 1969.- Pròleg de Joan Bta. Manyà.- Barcelona, Editorial Selecta, 1969.
- ***Gaufred d'Avinyó, bisbe dels tortosins.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1970.
- ***La societat tortosina de la post-reconquesta.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1970.
- ***Ponç de Torrella, bisbe dels tortosins.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1972.
- ***Fonaments de l'autodeterminació medieval de Tortosa.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1973.
- ***El Call-jueu de Tortosa, l'any 1149.**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1973.
- ***Tortosa, ciutat de castells i llegendes.**- Il·lustracions de Jaume Rocamora.-Tortosa, Ed. Dertosa, 1976.
- ***Notícia general de la Vegueria.**- Il·lustracions de Jaume Rocamora.- Tortosa, Dertosa, 1978.
- ***Multa regna, sed una lex. Anàlisi de la política castellana del segle XVII** (25 articles col·leccionables).- Tortosa, La voz del Bajo Ebro, 1978-1979)
- ***Immigració britànica a Tortosa (segle XII).**- Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1980.
- ***Les torres de la regió marítima de l'Ebre.**- Fotogr. de Josep Alavedra.- Tortosa, Dertosa, 1980.-
- ***Notícia sobre la Generalitat de Catalunya.**- Tortosa, Edicions Dertosa, 1982.-
- ***La Casa dels Banys Nous de la Ciutat de Tortosa.**- Il·lustr. Josep Alavedra. Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV"/Diputació de Tarragona, 1982.
- ***L'Institut de Batxillerat de Tortosa.**- Tortosa, Publ. de l'Institut de Batxillerat, 1982. ***Tortosa. Guia general.**- Dibuixos de Jaume Rocamora. Fotogr. de Josep Alavedra, Marià Jover, Lluís Mestre i Ramon Miravall.- Tortosa, Dertosa, 1983 = Edició en espanyol amb el mateix títol i dades, 1988, segons traducció de Mariano Jover)
- ***La Tortosa de Francesc Mestre i Noè** [amb Antònia Parés i Estil·les].- Tortosa, Dertosa, 1983.
- ***Camp-redó, poble i parròquia** [amb Joaquim Blanch].- Pròleg de Ricard M. Carles.- Tortosa, 1984.
- ***Entorn a Tortosa napoleònica.**- Tortosa, Dertosa, 1985.-
- ***El nacionalisme en el pensament de Francesc Mestre i Noè** [amb Maria-Antònia Parés i Estil·les].- Tortosa, Dertosa, 1985.
- ***Cent personatges. Del Baix Penedès al Montsià** [amb Pere Anguera, Margarida Aritzeta, Josep Bargalló, Josep-Lluís Carod-Rovira, Jaume Massó, Joan Rendé, Francesc Roig i Salvador J. Rovira].- Pròleg d'Albert Manent.- Tarragona, Edicions El Mèdol/La Caixa del Penedès, 1986.
- ***Necròpolis, sepultures i inhumacions a Tortosa.**- Tortosa, Dertosa, 1986.
- ***Enric Bayerri i el Museu-arxiu de Tortosa.**- Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV"/Diputació de Tarragona, 1987.
- ***Anàlisi política de la monarquia hispànica (segle XVII).**- Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV/Diputació de Tarragona, 1988.
- ***Tortosa, any zero.**- Tortosa, Edicions Dertosa, 1988.
- ***Tortosa i el Port** (pàgs. 37-108) - **Imatge socio-econòmica del Port de Tortosa** (pàgs. 145-160) - **Nomenclàtor toponímic del Port de Tortosa** (pàgs. 391-454) a **Miscel·lània del Port.**- Tortosa, Comissió de festes del Port, 1989.-
- ***Replanteig causal de la conquesta de Tortosa.**- Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV"/Diputació de Tarragona, 1989.
- ***Amaré. 50 anys de Roquetes.**- Roquetes, Rest. Amaré, 1991.
- ***Els Ports** [amb Joan Coll].- Granollers, Editorial Alpina, 1991.-
- ***Mites i cultes a Dertosa.**- Tortosa, Dertosa, 1991.- Rústica, 96 pàgs., 15,5 x 21,5 cm. (Dertosa, 35 - Història, 10)

- ***Testimoni històric de Bitem.**- Bitem, 1992.
- ***Corpus epigràfic dertosen**.- Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995.
- ***Flagells naturals sobre Tortosa. Riuades, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols.**- Barcelona, Columna, 1997.
- ***Dellà lo Pont de Barques. Illa de Gènova, Raval de la Creu, La Casota, Sant Vicent i les Ferreries.**- Tortosa, Dertosa, 1998.
- ***100 anys d'arts plàstiques a les Terres de l'Ebre.**- Presentacions de Joan Ma. Pujals, Marià Curto i Joan Panisello.- Tortosa (Centenari de Centre del Comerç) 1999.- ***Madīna Turtūxa. Introducció a la Tortosa islàmica.**- Tortosa, Dertosa, 1999. ***Tortosa. Passat i present** (amb Josep Curto i Barberà i fotografies actuals de Francesc Espinach).- Tortosa, Assessorament i Gestió Publicitària, 1999.-
- ***Cent anys de crònica de Tortosa des del Centre del Comerç.**- (amb Roc Salvador, Joan Sabaté, Josep Subirats Pinyana, Jesús Massip, Josep Bayerri, Lluís Margarit i Francesc Ferrer).- Tortosa, Centre del Comerç, 2001.
- ***La Salle a Tortosa (1904-1957).**- Pròlegs d'Ismael Castellví i de Josep Borrell.- Tortosa, Cooperativa Gràfica Dertosen
- ***Tortosa. La ciutat pas a pas.**- Tortosa, L'Estel, 2004.
- ***Corpus epigràfic dertosen**.- Pròleg de Jordi Vilajoana.- Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2003.
- ***Corpus epigràfic dertosen**.- Pròleg de Caterina Mieras.- Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2003.- Rústica, 69 pàgs. en suport paper i un CD-ROM per a PC Macintosh.
- ***Hi havia una vegada... la Mare de Déu de la Cinta.**- Amb Jordi Segarra i il·lustr. de Mentxu Pérez Llorca.- Tortosa, Edit. Mediscrit, 2006
- ***Érase una vez... la Virgen de la Cinta.**- Amb Jordi Segarra i il·lustracions de Mentxu Pérez Llorca.- Tortosa, Edit. Mediscrit, 2006.
- ***El Camí de Sant Jaume. Ruta per l'Ebre català / Ruta del Camino Jacobeo del Ebro a su paso por Cataluña.**- Tortosa, L'Estel, 2007.
- ***Toponímia major actual de les Terres de l'Ebre.**- Valls, Cossetània Edicions, 2007.-
- ***Els gremis de Tortosa.**- Tortosa, L'Estel, 2016.
- ***Episcopologi dertosen. Introducció a la història de la societat i de l'Església de Tortosa.**- Tortosa, Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), 2016.

De pròxima aparició:

- ***Tortosa, 1936-1939.** (en premsa)
- ***Tortosa i les terres de l'Ebre. Guia general.**

En fase d'elaboració.

- ***Tortosa en el devenir universal. Cronologia històrica.**
- ***Diccionari de toponímia històrica de Tortosa.**
- ***Onomasticon Dertosæ.**